BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8 M
37 P
9

79 - F - 21

Digitized by Google

8.37.P.9

Mancano le ff.
623-644
Roma 2.IX.1952

Ritirato subito
in prestito 1-80
e 953-960
Roma 3-7-54

Digitized by Google

8.37.P.9

AENEAE SYL
VII PICCOLOMINEI
Senensis, qui post adeptum Pon
tificatum Pius eius nominis Secundus

appellatus est, opera quæ extant omnia, nunc demum post corru
ptissimas editiones summa diligentia castigata & in
unum corpus redacta, quorum elenchum
uersa pagella indicabit.

His quoque accessit Gnomologia

ex omnibus Syluij operibus collecta, & Index re-
rum ac uerborum omnium co-
piosissimus.

Bibliothecæ
Coll. Dom.
ex legato
Sen
soc. Iesu
Joannis Gaini

BALBVS.

BASILEÆ

Operum Aeneæ Syluii, quæ hoc libro continentur, Catalogus.

[illegible] Basilitensis commentariorum libri duo. fol. 1.
De Coronatione Felicis Quinti Pontificis Max. lib. 1. fol. 61.
De ortu &, historia Bohemorum. lib. 1. fol. 81.
Abbreuiationum Flauij Blondi Foroliuiensis, ab inclinatione imperij usq; ad tempora Ioannis XXIII. Pontificis Max. lib. 20. fol. 144.
Cosmographiæ, uel de mundo uniuerso historiarum. lib. 1. fol. 281.
Europa, in qua sui temporis uarias historias complectitur. lib. 1. fol. 387.
In Antonij Panormitæ de dictis ac factis Alphonsi Arragonum regis libros quatuor, commentaria. fol. 472.
In triumphum Alphonsi. fol. 497.
In Alphonsum Arragoniæ regem oratio. fol. 498.
Epistolarum opus. fol. 500. in quo comprehenduntur, quæ præterea à Tricemio annotantur, utpote,
Quæstionum solutio. lib. 1. fol. 594.
De fortuna. lib. 1. fol. 611.
De Poëticæ laudibus. lib 1. fol. 619.
De duobus amantibus. lib. 1. fol. 623.
Cõtra Bohemos & Thaboritas, de sacra cõmunione sub utraq; specie. li. 1. fol. 660.
De clade Constantinopolitana & bello contra Turcas suscipiendo. lib. 1. fol. 678.
De Clade uniuersalis ecclesiæ lib. 1. fol. 712.
Descriptio urbis Viennensis. lib. 1. fol. 718.
De miseria Curialium. lib. 1. fol. 720.
De rebus à se gestis. lib. 1. fol. 756.
De Papæ officio & eius officialibus. lib. 1. fol. 801.
De grauamine Germanicæ nationis. fol. 836.
De fide Christianorum ad Turcam. lib. 1. fol. 872.
Oratio in conuentu Mantuano. fol. 905.
De profectione in Turcas. lib. 1. fol. 914.
Ad Calixtum Papam oratio. fol. 923.
Oratio coram cœtu Cardinalium. fol. 928.
De amore Guisgardi & Sigismundæ Tancredi Salernitanorum principis filiæ, tractatus, ab Aenea Syluio ex uulgari in linguam Latinam conuersus. fol. 955.
De Vindicta illatæ uiolentiæ, quam de se extorsit Lucretia Romana, speculum pudicitiæ, lib. 1. fol. 959.
In Saluatoris nostri laudem carmen saphicum. fol. 963.
De Liberorum educatione ad Ladislaum Vngariæ & Bohemiæ regẽ. lib. 1. fol. 965.
De Grammatica ad eundem. lib. 1. fol. 976.
De arte Rhetorica, & epistolarum partibus ad illustrissimum principem Marchionẽ Badensem, Archiepiscopum Treuerensem libri. fol. 992.

Stemmatis Nobilitate & Do, ctrina Clariſsimo uiro D. SEBASTIANO TRVCHSES à Reinfeld, Domino ſuo plurimùm obſeruando, Marcus Hopperus, S. P. D.

BIBLIOTECA NACIONAL ROMA

I eſt laudabile chalcographorum illud ſtũdium, ut certè nullius non iudicio quàm maximè eſt, Vir Clariſsime, quo magnorũ doctrina uirorum uita iam defunctorum lucubrationes, quas poſt ſe quiſq; in uſum poſteritati reliquit, referre in unum & comportare ſolẽt: Quid ni hoc quoq; conſilium & inſtitutum Henrichi Petri, bonis & ſtudioſis omnibus meritò probetur, quo authoris grauiſsimi Æneæ Syluĩ Pĩ olim Pontificis in unum pariter collecta, quæ haberi hactenus potuere monumenta omnia in publicũ ex ſua officina emittit? Sed connexi huius ueritas tum equidẽ conſtabit, ſi dignos eſſe uiri huius libros, qui à ſtudioſis euoluãtur, oſtendero. Quis uerò non dignos eos quàm maximè arbitretur, quũ, quę librum aliquem commendare ſolent, omnia pleniſsimè hîc concurrant? Siue enim authoris dignitatem & excellentiam ſpectes, ſiue rei, qua de ſcribitur & materiæ grauitatem expectes, ſeu denique ſermonis te puritas & ſtili elegantia oblectet, nihil equidem horum deſiderari hîc meritò poſſe uideo. Nam ut de authore prius dicam, fuit Æneas ille uir non obſcurus aut uulgaris, ſed quouis etiam principe maior in poſtrema uitæ ſuæ parte habitus eſt. Sed dignitatis ac gloriæ ſuæ incrementa ipſummet referentẽ audiamus. Sunt hęc eius ad Noxetanũ Comitem Palatinũ de ſeipſo uerba: Quem, inquit, domum egrediẽtem meliori flatu quàm me fortuna proſecuta eſt? Nam quãuis annos ſex & uiginti natus, cum darẽ Iuriciuili operam exorto bello patriam & ſtudium coactus ſum relinquere: acceſsi tamẽ grande illud Baſilienſe Concilium, inueniq; gratiã in oculis patrum: Scriba in Synodo fui, & literarũ abbreuiator, & unus de duodecim uiris, qui magiſtratus illic quaſi cenſorius habebatur. Neq; enim ſine duodecim uiris ad conſultandum de rebus, conſiliaribus quiſq; admittebatur, et admiſsi qui nõ inuenirentur idonei, his iubentibus, cõmouebantur. Erãt in Cõcilio quatuor conuentus, qui deputationes appellabantur, de fide & pace, de reformatorio, de cõmunibus præſidentes. Hæ ſuos ſingulæ ſingulis menſib. elegerunt. In deputatione fidei in qua eram inſcriptus, ſæpe præſedi. Inter collatores quoq; beneficiorũ bis ſum electus. Legatus ab ipſo Cõcilio ad complures principes miſſus. Cum pontificatũ Amedæus dux Sabaudię ſuſcepiſſet, Felix nũcupatus, in ſecretariũ ſum ab eo accitus. Nec diu poſt uocatus ad Fredericum Imperatorẽ protonotariatus officium ab eo ſum adeptus. Dum legationes Cæſaris obeo, uniuerſam fermè Germaniam

circuiui. Secretariatus & ſubdiaconatus honorē ab Eugenio, & mox illo
defuncto, à Nicolao ſuſcepi. Cuius cōclauis cū eligeretur, cū cęteris princi
pum legationibus cuſtodię pręfui. Lapſum eſt poſtea breue tēpus, in quo
me Nicolaus Tergeſtinæ eccleſiæ, nihil tale merentē, præfecit epiſcopum:
quadrienniocꝫ ab inde decurſo, Senenſis urbis, unde mihi origo eſt, ponti
ficatum ad me detulit. Hęc Æneas dē honorum ſuorum ſucceſſu, & plura
Epiſt. 111. quidē ibidem uideris. At non ſubſtitit hīc, uerū ex Senenſis epiſcopi loco
in Cardinaliū quocꝫ ordinē cooptatus eſt, de quo hæc eius ad Fridericū
Epiſt. 119. Imperatorē uerba leguntur: Quod, inquit, iamdudū optaſti procuraſtiꝫ
Cæſar in perſona mea, nūc demū completū eſt. Nam quòd ſanctæ memo
riæ Nicolaus Papa quintus, tuæ manſuetudini ſæpe pollicitus eſt, beatiſſi
mus Pont. Max. Calixtus tertius impleuit: Qui ad Cardinalatus ordinē
cum quinqꝫ alīs uenerabilibus, & magnæ authoritatis epiſcopis me pro-
uexit. Hæc ipſe. At ne hunc quidē honorū ſuorū terminum eſſe Deus uo
luit, ſed ad ſupremū etiā eccleſiaſticæ dignitatis faſtigiū eum euexit, quan-
do Pīj Pontificis cognomē, à pietate, qua ſemper excelluit, conſecutus eſt:
Epiſt. 114. de qua re ipſemet ad ſcholā Parrhiſienſem in hunc ſcribit modū: Sanè fœ
licis recordationis Calixto Papa III. prædeceſſore noſtro de huius mor-
talis uitæ ualle VIII. Idus Auguſti ad cœleſtē patriā euocato, nos ūnà cū
fratribus noſtris ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalib. de quorū numero
tunc eramus, Romę in apoſtolico palatio apud S. Petri Apoſtolorū prin
cipis Baſilicā, modo ac tēpore congruis pro futuri creatione Pontificis cu
rauimus cōuenire, nobisꝫ cū meis fratrib. ſub deliberationis magnæ ne-
gotio, quā tantæ rei qualitas exigebat, aliquandiu tractantibus, tandē ipſi
fratres, licet potuiſſent in alios maioris meriti conſentire, tamen ſancti Spi
ritus infuſione, ipſorū animos ſic afflante, ad perſonam noſtram dirigen-
tes unanimiter uota ſua, nos tunc tituli S. Sabinæ preſbyterum Cardina
lem, neſcimus quo occulto & nobis tremendo iudicio ad celſitudinis apo
ſtolicæ faſtigium concorditer elegerunt. Hæc ille, & alia quæ ſequuntur.
His ergo uir ille auctibus ad hanc culminis ſublimitatem aſcendit uirtute
duce, ut Ciceronis uerbo utar, & comite fortuna, uel uerius Deo ipſo, qui
quos uult facile euehit deīj citūe, de quo Heſiodi pulcherrimū carmē extat:

Ῥεῖα μὲν γὰρ, inquit, βερίαο, ῥεῖα δὲ βριάοντα χαλίπτει
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, κὴ ἄδηλον ἀέξει
Ῥεῖα δ' τ' ἰθύνει σκολιὸν κὴ ἀγήνορα κάρφει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει.

Hactenus de authoris noſtri dignitate & excellentia dicta ſufficiant, reliqua, ſi uoles, in uitæ eius deſcri
ptionibus uideris. Dehinc porrò librorum argumēta ſingulorū inſpicia-
mus, & quantū quiſqꝫ, perpenſa materiæ grauitate, ponderis & mōmenti
habeat, conſideremus. In prima itaqꝫ acie poſitus eſt nobis geſtorum Cō-
cilīj Baſilienſis commentarius, duobus libris compræhenſus: In quorum
priori hęc ferè habentur: nēpe occaſio qua, relictis alīs locis, Baſileā ſit Cō
cilium translatum: Tū qui ex principibus ordinis utriuſqꝫ uel ipſi ad Cō-
cilium uenerint, uel oratores ſuos miſerint: Præterea quibus artibus & in

fidīs

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

fidẽs Eugenius, tum Pont. Max. impedire Conciliũ id atq; dissoluere cõ natus sit. Ob quod sanè hæreseos à Concilio condemnatur. Vbi quidẽ multorum magnorum uirorum, episcoporum & aliorum orationes do ctissimas, non sine uoluptate & utilitate legere est. Hæc de priori libro bre uiter. In posteriori uerò Eugenius sede apostolica deijcitur: nouus Ponti fex creatur: Vbi non minus iucundum est audire instructiones illas & ap paratum, cæremonias q; quibus cũ abrogãdo, tũ surrogando alium Pon tificem usi sint. Grandis præterea lues exponitur, qua multi tum temporis Basileę, quidã etiã ex patribus, et episcopis perierint. Sequitur hos de ritu, moribus, ac gestis Bohemicæ gentis historia: Cuius non tã facile est sum mam rationem exhibere, cum sua singulis fermè capitib. ut inscriptiones propriæ, ita propria argumẽta habeantur. Illud tamẽ dicere in cõmenda tionem eius uerè possumus, lectu eam esse et iucundã et utilem, ceu in qua omnis generis exempla plurima se nobis offerant. Proxima huic est triũ Blondi decadum Epitome: quibus ille libris ab inclinatione Romani Im perij, cuius initia cœpisse à Gothorũ in urbẽ Romã irruptione, autumat, quæ ab anno salutis humanæ CCCCXII. numeratur, ad annum usque M. CCCCCXII. cunctas historias memoratu dignas, fere perpetua com plectitur. Succedit huic insigne illud opus de mũdi huius habitabilis par tibus, Asia inquam, Aphrica & Europa, quod, ut ipsemet fatetur, Ponti fex composuit. Vbi cuiuscunq; uel loci magnitudinem, situm ac proprie tates, uel gentis originẽ, ritus & consuetudines cognoscere uelis, sine diffi cultate consequi potes. Post hæc in quatuor libros de dictis & factis Al phonsi Regis cõmentaria ponuntur: de quibus hæc Æneæ ad Panormi tam eorũ librorũ authorẽ censura fertur. Quid plura? inquit, Apophthe gmata Plutarchi Philelohus in latinum uertit, dicta illic factaq; memora tu digna breuiter cõprehensa sunt illustriũ uirorũ, quos non oriens mo dò, sed Græcia simul & Roma protulit. Maiora tamẽ et illustriora de uno Alphonso tuus liber explicat. hactenus Æneas. Si ergo sapientũ uirorum colloquijs & cõsortio sapientiores, quæ uerissima est sentẽtia, reddimur: Rex aũt ille uel Socrate sapientior sit habitus, cur non dignissima censea mus facta hæc eius atq; dicta, quę ab hominibus sapientiæ studiosis cum uoluptate legantur? Reliquũ est epistolarũ opus rerũ et personarũ, siue ar gumentorũ dignitate non minus graue: quas ipse Poëta, Secretarius, Epi scopus, Cardinalis, ac denicp Põtifex summus hinc inde ad uiros magna tes misit. Inter eas, ea quoq; continentur opuscula ferè omnia quorũ Trit themius insuper meminit, uelut sunt, ut digniora aliquot nominẽ, de mi seriis Curialiũ, Thaboritarũ mores & contra eos disputatio, de fide Chri stiana aduersus Turcã, de liberorũ educatione, & alia quædam quæ uersa frontispicij pagella uidere est. Postremò adiecta sunt quoq; authoris hu ius rhetorica quædam progymnasmata tyronibus haud aspernãda, quæ non ineptè liberorum educandorum tractationi, quæ grammatica quæ dam habet, subijciuntur. Hi ergo libri sunt, ex quibus uolumẽ hoc com-

positum est, digni omnes qui in manus studiosorum ueniant: In quibus conquirendis, ut honoris ergò eos nominem, suam quoq; operam nobis præstitere eximij Viri D. BONIF. AMORBACHIVS Iuris V. D. urbis nostræ Syndicus & Academiæ hoc tempore M. Rector: & D. IOAN. SPHYRACTES Iuris. v. Licentiatus, ordinarius apud nos legum professor, affinis noster charissimus: nec nõ D. CONRADVS LYCOSTHENES Rubeaquensis Liberalium artium Magister, amicus noster singularis, qui sententias quoq;, quarum hic author refertissimus est, à se inter legẽdum obseruatas, ut est uir diligentissimus ac uerè studiosus, nobis communicauit, quarum farraginem adiectam hîc uides. Hactenus de authore & librorum eius argumentis. Tertium quod proposueram supra fuit, ut de stili elegantia & sermonis puritate aliquid dicerem: sed lector ipse eruditus, si non sit iniquus, aut ex eorum secta hominum, quibus præter Ciceronis uerba nihil placet, melius multò iudicabit, ad prisco rum eloquentiam Æneam nostrum propè accedere, & inter sui temporis scriptores fuisse oratorem & poëtam optimum. Illud autem diffiteri nolim aspersas esse uoces aliquas, præsertim in aliquibus epistolis, quæ curialibus sint magis notæ quàm latinæ linguæ usu receptæ: non ob id tamen resiliendum sibi à lectione eius lector bonus & æquus putabit. Ex his itaque omnibus quæ dicta sunt hactenus à nobis, perspicuum satis esse puto, authorem hunc esse maximè dignum, cuius in hominum manus monumenta ueniant. Ad te nunc, Vir Clarissime, orationem meam conuerto, ut causam breuiter exponam, quę me impulerit, ut tuæ Humanitati opus hoc inscriberem. Notitia quippe & amicitia quæ olim nobis pueris, dum sub eodem præceptore militaremus, intercesserat, & si cõpluribus iam annis quibus remoti non exercuimus eam, collapsa quodammodo uideri posset, apud me tamen recens semper et integra manẽs, studium quoddam ingens erga te & fratrem tuum. D. AMANDVM mihi quoque familiarem, in animo meo reliquit: & multò magis id excitat, quòd uos non sola natalium nobilitate contentos, ardentius bonarum literarum & uirtutum studia sequi uideo: hunc inquam, meum erga nos animum, hoc uelut amoris mei pignore quodam testatum & comprobatum apud tuam Humanitatem uolui. Quam etiam atque etiam rogo, hoc quicquid est munusculi boni consulere et animo æquo suscipere, atque me sibi commendatum habere uelit. Basileæ

IIII. Calendas Septemb. Anno salutis, M. D. L. I.

Aeneæ Syluii Pontif. Vita:

Pii II. Pontificis Max. Vita,

per Platynam, descripta.

PIus secundus Aeneas cognomento Piccolomineus antea uocatus natione Italus Senis oriundus, Corsiniani ortus, patre Syluio, matre Victoria, Patrũ omnium cõsensu põtifex creatur tertio decimo Cal. Septemb. M. CCCC LVIII. Nam pater eius à plebe Senẽsi cum reli qua nobilitate è repub. deiectus, ut ad fundum gentilicium Corsinianum uallis Vrciæ oppidum se cõferens, infantem eo loci ex uxore suscepit. Nato puero, Aeneas Syluius nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem uisa est sibi infantem cum mitra parere, quæ (ut promæ semper in peius mẽtes hominum sunt) uerita est ne somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet, neque antea huiusce modi suspitione leuari potui, quàm postea intellexerit filium Tergestinum episcopum designatum fuisse, quo nuncio omni prorsus metu liberata immortali deo gratias egit, quod defunctum meliore fato quàm ipsa coniectauerat filium sibi uidere contigisset. Prius tamen cum iam per ætatem discere aliquid potuisset: Corsiniani singulari memoria, & summa docilitate Grammaticam didicit, parce adeo ac duriter uitam ducens, ut omnia ruris officia ob inopiam adire sit coactus. Annum uero & decimum octauum agens Senas proficiscitur, ubi à necessarijs & cognatis adiutus, Poëtas primo, mox Oratores audiuit, quibus facultatibus tãtum ingenio & diligentia ualuit, ut breui præclara Poëmata Latina & Hetrusca lingua ediderit, ludens credo in amorem quo ætas illa maxime conflictatur. Inde uero ad ius ciuile se contulit, quod profecto non ita multo post deserere coactus est. Orto namq; inter Senenses & Florentinos bello, charitatem annonæ ueritus, & nobilitatem plebi Senensi suspectam cernens, uoluntarium sibi, uelut exilium adsciuit, secutus amplissimum uirum dominicum Capranicum, qui tum Senis iter faciens ad Basilienſe Cõcilium proficiscebatur, quæstũ iniurias ab Eugenio pontifice sibi illatas propter denegatum galerum Cardinalatus insigne, quo etiam absente Martinus ob eius uirtutem & integritatem merito donauerat. Huius igitur contubernio usus post longos itineris labores superatis alpibus cœlo uicinis, & congelatis niuibus opertis, per inferni pontem, lucernæ lacũ Helueticrum campos, Basileam tãdem peruenit. Quo in conuentu & si multa negotia Aeneæ Dominici Secretario obuenerint, semper tamẽ est aliquid otij suffuratus, quod literis traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentũ, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouentum omnem, Eugenium denegabat, relinquere non sine lachrymis cogitur. Bartholomæum Nouariensem episcopum secutus, quo cum Florentiam ubi Eugenius pontifex erat peruenit, sed hunc quoque in iudicium ob crimen læsæ Maiestatis ab Eugenio accersitum, Aeneas relinquere impellitur. Nicolaum sanctæ crucis Cardinalem secutus patrem certe optimum, ac omnium opinione sanctissimum, qui Attrebatum profectus Eugenij iussu, ubi conuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgundiæ (qui cum Anglis sentiebat) & regem Franciæ composuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao, quem Veneti ac Philippus Mediolani dux autorem componendæ pacis requirebant. Aeneas admodum non Eugenio gratus Basileam proficiscens magno semper in honore apud omnes est habitus. Fuit enim scriba in Synodo illa celeberrima, & literarum apostolicarum abbreuiator, Duodecimuir, qui magistratus in tanto conuentu Censorius habebatur. Nihil enim publice per quempiam agi poterat, nisi horum grauissima autoritas interueniſſet, & si qui admissi ad cõsultandum de rebus conciliaribus minime idonei habiti sunt horum iussu senatu mouebantur. Erant in eo Concilio quatuor conuentus, qui deputationes more Aulico uocabantur, apud quos de fide, de pace, de reformatione, de communibus agebatur. His magistratibus singuli præsidentes singulis mensibus præficiebantur. In deputatione fidei

cui Aeneas erat ascriptus sæpe præsidet. Inter collatores beneficiorum bis quoque electus. In eo autem conuentu persæpe orauit, sed illa eius oratio egregia, & elegans est habita, qua in eligenda Concilij sede idonea, Auenioni, Vtinæ, Florentinæ. Papiam anteferendam ostendit, rerum opportunitate, situ loci, ædium priuatarum magnificentia, cœli benignitate & clementia commoditate rerum omnium, quæ urbi possunt importari, liberalitate Philippi ducis. Cum uero aliquid per nationes agẽdum erat: unus super ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præesset, tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes uero plures concilij causa obiuit. Argentinam tertio, Tridentum semel, Constantiam secundo, Franckfordiam semel, in Sabaudiam iterum mittitur. Designato autem post longas consulationes Concilij in pontificem Felice, Eugenioq; excluso, cum octo uiri ex una quaq; natione deligerentur, quibus summa potestas in rebus conciliaribus permitteretur. Aeneas pontificis Secretarius magistratum illum ultro oblatum renuit. Orator deinde ad Fœdericum Imperatorem à Felice missus, tantum dexteritate ingenij apud hominem ualuit, ut eum corona poëtica donatum in amicos & protonotarium receperit, ita eos Germani appellant, quos principes secretus adhibent. Relatus deinde in Senatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus consulit tantum ualuit doctrina & autoritate, ut facile in quauis re ad ingenium pertinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit, interim uero cum de abolendo scismate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusq; rei causa ad pontificem Aeneas proficisceretur. Semis aliquandiu moratus: à suis uehementer rogatur, ne ad Eugenium proficisceretur, ueriti enim sunt ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quod eius autoritas in Basilienſi Concilio ab Aenea epistolis & orationibus persæpe impugnata diceretur. At homo constans sua innocentia fretus spretis cognatorum precibus Romam proficiscens, se primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum autoritatem secutus esset, quorum sententia Basilienſe Concilium fuerat approbatum. Deinde uerohis de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore uenerant. Missis deinde in Germaniam duobus ab Eugenio Oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter uero Ioannes Caruaialla, tandem horum uirtute & Aeneæ industria (ut in Nicolao diximus) neutralitas sublata est. Vt uero etiam id rebus non uerbis tantum appareret imperator Aeneam ipsum Romam mittit, qui Eugenio publice diceret se ac Germanos omnes in humanis diuinisq; ei deinceps obtemperaturos. Mortuo aũt eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrum deligitur Aeneas conclaui præfuit, nullus enim Orator tum in urbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice accepta abeundi uenia, dum ab Eugenio subdiaconus creatus iter in Germaniam facit episcopus Tergestinus moritur, in cuius locũ Aeneas se quidem inscio à põtifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea Vicecomite sine hærede mortuo à Cæsare ad Mediolanenses Orator mittitur, apud quos orationem habuit de imperio urbis hæreditario, deq; fide seruanda, cui quidem si populus ille obtemperasset, adhuc libertate fortasse uteretur, secundo uero ad eos rediẽs: extrema quæq; ob libertatem patientes, obsidẽte Mediolanum Francisco Sfortia urbem ipsam, cum maximo discrimine ingreditur, relictis ad Nouicomium collegis, ꝙs timor ab officio deterruerat. Inde autem re infecta abiens imperatoris mãdato, ad Alphonsum Arragoniæ regẽ proficiscens, episcopus Senensis unde originem ducebat à Nicolao creatur. Cõposita deinde inter Alphonsum, & Imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens cum super adhortatus est, ut primo quoq; tempore in Italiam ad accipiendam imperij coronam proficisceretur. Vnde Fœdericus iter in Italiam ingressus, Aeneam præmisit, ut Leonoræ uxori è Lusitania uel Portugallia (ut nunc dicitur) ad Hetruscum littus peruenturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui ubi Senas peruenit, non diu in Vrbe moratus, populo suspectus esse cœpit, ne aduentante imperatore pulsis popularibus optimates reipub gubernandæ præficeret. Aeneas igitur ut populũ suspitione leuaret. Thalamonem quo Leonorã peruenturã putabat proficiscitur.

ficiſcitur. Non tamen ob eius diſceſſum quieuere popularium animi. Relegata nam q̃ per agros ad tempus omnis nobilitas eſt, cui paulo poſt ut mutabile ſunt populariũ mentes, redeundi in Vrbem poteſtas facta eſt, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modeſtia. Is uero Piſas contendens, quo Luſitanos applicuiſſe intellexerat puellam uni ſibi creditam ad imperatorem, qui tum Senis erat perduxit. Romam deinde tũ proficiſcens, & priuatim & publice dum Cæſar corona imperij donaretur egit omnia. Imperator præterea ad Alphonſum ſalutandi hominis cauſa iturus. Ladislaum regium adoleſcentem, quem Pãnonij & Boëmij furtim ab eo abducere ſæpe tentauerant. Romæ ſub tutela & cuſtodia Aeneæ cui plurimã fidem præſtabat reliquit. Imperator autem Romam iterum rediens cũ gratias pontifici egiſſet, Ferrariam proficiſcitur, Borſioq̃ Eſtenſi Mutinæ duce creato. ubi Germaniam attigiſſet, Aeneam ſtatim ex mandato pontificis cum ſumma poteſtate Oratorem in Boëmiam & omnes Auſtriæ ciuitates mittit. Orta namq̃ erat inter eos & imperatorem cõtrouerſia, pro Ladislao rege, quem illi ad ſe mitti poſtulabant, ſublata autem tanta controuerſia ac pace inter utroſque compoſita, Aeneas haud ita multo poſt ad Conuentum Ratiſponenſem mittitur: ubi imperatorias uices gerens præſente Philippo Burgundiæ duce & Lodouico Baioariæ de immanitate Turcorum & de calamitate repub. Chriſtianæ tanta cõtentione dixit, ut omnibus gemitum & lachrymas excuſſerit, præcipue autem Philippũ Burgundum ad eam expeditionem adeò animare uiſus eſt, ut bellum ſtatim omnium conſenſu decerneretur, quod poſtea omiſſum eſt. eorum ambitione & ſtultitia, qui cuncta ſibi deberi putabant. Aeneas uero ingraueſcente iam ætate tedio laborum, ac diutina inter exteras gentes peregrinatione feſſus, redire Senas ad lares patrios inſtituerat, quem tamen facile imperatore ſententia mouit cum diceret ſibi in animo eſſe, Turcis ipſis bellum inferre. Miſſus itaq̃ ob eam rem ad Franckfordienſem conuentũ Germanos principes, qui ex tota prouincia eò conuenerant grauiſsima & longa oratione ad bellum periculoſum & neceſſarium multis orationibus adhortatur. Viſus eſt quidem omnes uehementer commouere. Verum hoc natura compertum eſt eorum animos cito reſidere, quorum affectus perfacile mouentur. Tertius item eadem de re in noua ciuitate conuentus habere, in quo Aeneas mirifice annixus pedibus & manibus eſt, ut aiunt rem rex ſententia perficere, priuatim & publice unumquemq̃ ad id bellum cohortando, quo ſalus Europæ principum ac populorum libertas, dignitas Chriſtiani nominis continebatur. Nec aberat à ſpe perficiendæ rei cum ſubito nuntiatum eſt Nicolaũ pontificem è uita migraſſe, cuius in morte diſturbata ſunt omnia, nam & conuentus ſoluitur, & Germani rerum nouarum cupidi perſuadere imperatori annixi ſunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, niſi quædam ad Pragmaticam tendentia ab ipſis prius impetraſſent, quod diceret Germanis longe peiorem conditionem eſſe quã uel Gallis uel Italis. quorũ ſeruii (Italorũ in primis) ni res immutarẽtur merito eſſe dicebantur. Nec certe procul abfuit quin imperator tumultuantibus obſequeretur, quominus aũt id fieret, grauiſsima Aeneæ autoritas interceſsit, Cuius hæc fuit apud Cæſarẽ ſententia. Inter principes etiã de magnis rebus inter ſe diſſidentes, pacem aliquãdo & amicitiã cõponi poſſe: At inter principem et populum immortale odiũ ſemper interueniſſe, re dicebat ſatius ſibi uideri cum pontifice ſentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare: quorum mentes non ratione ſed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator ſpreta, populorum poſtulatione Aeneam Oratorem deligit, qui ad Calixtum mitteretur. Is autem Romam profectus, dum Fœderici iuramentum pontifici de more exhibet, collaudato quantum ſatis erat utroq̃, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo, adeò erat ad eam rem animatus. Videbat enim uir ſapientiſsimus id quod poſtea uſu accidit, Barbaros uictoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde uero ad pacem Italiæ conuerſus, qua perfecta bellum Turco inferri poſſe exiſtimabat, pontificem ad eam rem uehementer adhortatur. Premebantur tum Senenſes comitis Petiliani & Iacobi Picennini armis q̃ Alphõſi potiuſquã proprijs auſpicijs bellũ illud gerebãt. Vt igitur omnis belli ius extingueretur, Aeneas iuſſu pontificis & ciuium ſuo

tum

rum rogatu Neapolim ad Alphōſum proficiſcit, quo etiā totius ferme Italiæ legati de pace acturi conuenerant, quibus cum certe uſq; ad eam diem ea de re nihil adhuc actū erat. Verū ſuperueniente Aenea, tum demum ſibi de pace conuenturū dixi, quādo is quidē quem unice diligebat ad ſe ob eam rem acceſsiſſet. Impetrata itaq; pace ac liberata ab hoſte patria: apud Alphonſum cuius familiaritate plurimum delectabatur aliquot mēſes fuit, quo tempore ſeruata opportunitate hominem eleganti & copioſiſsima oratione ad bellum maritimū orientalibus inferendum perpulit. Inde uero Roma abiens, iter in patriam facturus, à Caliſto pontifice retentus eſt, à quo etiam nō multo poſt patriam omniū conſenſu in numerum Cardinalium refertur. Apud Caliſtum uero tantæ autoritatis & gratiæ fuit, ut hominem impulerit Oratores ad Senenſes mittere, qui tum ciuili diſcordia laborabāt, ut populū tumultuantem ad pacē & concordiam adhortarentur. At uero dū in balneis Viterbianis ualetudinis cauſa eſſet, hiſtoriāq; Boēmicā inchoaſſet, mortuo Caliſto Romam ſtatim rediit, cuius expectatio tanta fuit ut magna pars populi Romam officij cauſa obuiā progreſſa, hominem (quaſi diuinarēt) ut pontificem ſalutant. Ad hunc enim conſenſu omnium pontificatus deferebatur. Ingreſſus itaq; conclaue patrum omniū ſuffragijs, Pont. Max. (ut dixi) creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio nonas Septembris pontificali apparatu Baſilicam Petri ingreſſus eſt, cum deo immortali gratias egiſſet, ſe totum confirmata prius eccleſiæ ditione, ad curam reipub. Chriſtianæ cōuertit. Nam & bellum ante eius pontificatū in Vmbria exortum. Iacobo Picinnino duce rerum nouarum cupido ſtatim eo pontifice ſublatum eſt, Aſsiſium & Nuceria ab hoſte recepta. Inter Ferdinandū regem & Sigiſmundum Malateſtam quod difficilimum factu uidebatur cōpoſitæ induciæ, quo Mantuā omnibus ubi communē Chriſtianorum conuentū indixerat tuto proficiſci liceret. Creato autē principe Columnenſi urbis præfecto in locum demortui Borii: relictoq; Romæ legato Nicolao Cuſa ſancti Petri ad Vincula Cardinali media hyeme ab urbe diſcedit: per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili diſcordia ad bellū potius quā ad pacem ſpectare uidebantur. Populos ad cōcordiā et quietē adhortatur. Mantuā poſtremo unde quaq; uentū eſt. Magnus aderat principū numerus, magna legatorū uis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eò miſerit. Actū deniq; eſt in illo celeberrimo cōuentu Pio ipſo dicēte: ut bellum cōmuni omnium decreto Turcis indiceret. Dictæ ſententiæ, qua id ratione geri poſſet. Propoſitū periculū quod ceruicib. Chriſtianorū immineret. Motæ ſunt omnibus lachrymæ, cū eorū calamitates exponerētur, quia à Barbaris in grauiſsimā ſeruitutē quotidie abducebantur. Incēſi animi, cū oſtenderet Turcos occupata Græcia, et Illyrico interiorē Europam penetraturos. Nil eſt certe ab eo prætermiſſum, quod ad mouendos Chriſtianorū animos pertineret. Magna qdē in dicēdo Pij laus fuit q̄d cū ſæpius ijſdē de reb. loqueret. diuerſa ſemper uiſus eſt dicere. tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorū querimonias & calūnias Renati regis quod Ferdinandū Alphonſi filiū in regno Neapolitano cōfirmaſſet, quod eundē corona regia donaſſet, tribus actionib. acerrime cōfutauit. Agebātur hæc in Mantuano conuentu: cum tota ferè Europa relicto externo bello ad inteſtinum animos atq; arma conuertit. Surgūt Germani partim in ſeipſos, partim in Pānonios, quorū opera tantū tanq; neceſſariū bellum magnū magna ex parte cōficī potuiſſet. Excitat Britānia duplici factione quarū altera ueterē in inſula regē, altera nouum fugato uetere retinere conatur. Surgūt præterea Hiſpani Barchinonenſibus auxilio futuri quos Aragoniæ rex Gallorū armis adiutus bello præmebat. Et ne quid ad diſturbāda omnia deeſſet, Italia Europæ caput relicto externo bello, ad inteſtinū animos atq; arma conuertit, gerebatur tū bellū in Apulia, quo Ioannes Renati regis filius Ferdinandū regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta eſt cū ij Ferdinādo, illi Renato fauerēt. Pius itaq; omiſſo Mātuano cōuentu ad ſedādos motus in Hetruriā rediēs, Viterbiū ab aduerſa factione per fraudē occupatū haud magno negotio recipit. Picētes ob fines domeſticos acerrimis bellis exagitati, partim ratione, partim metu ad pacē rediguntur, Vmbros ſimili cōtētione diſtractos, ac magnis cædib. obli

tos

tos & fœdatos autoritate ſua tandem ſedauit, Senenſium rempub. ſublatis ſeditionibus omnibus quibus triennio antè laborauerãt conſtituit. Exules quoſdam uiros certe præclaros in patriam reſtituit. Nobilibus reip. adminiſtrationẽ reddidit. In Sabinorum uero perfidiã animaduerſum eſt, quod hoſtem publicũ cõmeatu & tranſitu iuuiſſent. Romæ grauiſsimos tumultus Siccariorũ repreſsit, capto cũ aliquot ſocijs Tyburtio angeli Maſsiani filio, quẽ diximus à Nicolao ob cõiurationẽ interemptũ, & laqueo ad feneſtras capitolij ſuſpẽſo, quod auſi fuiſſent tẽplũ Pãtheon occupare, atq; inde tanquã ex arce in optimũ quemq; craſſari. Tyrãnos quoſdã ad res nouas ſpectãtes è finibus eccleſiæ bello ſubmouit. Neminẽ unquã bello attigit, ad quẽ Legatos nõ prius miſerit ſi quomodo ad ſanitatẽ rationib. adduci poſſet. Fœdericũ urbinatẽ copiarũ ſuarũ ducẽ cũ Alexãdro Sforcia in Marſos miſit, qui Iacobũ Picẽninũ remoraretur à Renato mercede conductũ, ne in Apuliã ad Gallos Ferdinandũ bello uexãtes trãſiret. Ferdinãdo aũt ad Sarnũ fugato auxilio fuit, quominus regno ſpoliaretur, ueritus ne ſi Galli regnũ occupaſſent, uictoria elati libertatẽ Italiæ ſubuerterent. Legatorũ à Gallis uenientium minas & pollicitationes, quib. ſe à Ferdinando ad Renatũ traducere conabãtur facile contemſit. Sigiſmũdi Malateſtæ eccleſiæ Romanæ uectigalis furores ac rabiem cenſuris & armis compreſsit. Is enim ſpreto fœdere, ꝙd inter ſe & Ferdinandũ fuerat, à pontifice ictũ caſtella omnia obſeruandã fidẽ data, cõtra ius fasq; ui cœpit. Legatũ eccleſiæ Romanæ ad Nulaſturem fugauit, Picẽtibus bella intulit. Huius uero rabies ſequenti anno ad Senogalliam Fœderico Vrbinate & Neapolonie Vrſino ducibus graui prælio cõpreſſa & caſtigata eſt, recuperata Senogallia, expugnatũ fortunæ fanum Nicolao Piſtorienſi Cardinali ſanctæ Ceciliæ Legato, ac Magna pars Ariminenſi agri ei adempta eſt, ne poſſet aliquãdo ad rebellionẽ ſpectare, pugnatũ eſt præterea non ita multo poſt à Ferdinãdo pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidũ, quo prælio princeps Tarentinus, ac plericq; alij, qui nouarũ rerum cupidi Gallica ſequebantur arma, adeo ſunt perterriti, ut ſupplices à rege pacẽ petẽtes in eius amicitiã redierint ferè omnes præter paucos, quos poſtea rex bello inſecutus, aut regno expulit, aut ad ſanitatem redegit. Pius aũt duobus maximis ac grauiſsimis bellis liberatus, expeditionem Aſiaticam, quæ in Mantuano conuentu regũ ac principum ambitione & auaritia fuerat omiſſa repetit, Socios belli Vngariæ regem. Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos, quod ij promptiores ad eam rem eſſe uiderentur ſibi adiungit. Oratores & nuncios cum literis apoſtolicis ad gentes & nationes Chriſtianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tanquã neceſſarium adhortarẽtur. Ipſe interim Senas proficiſcitur, iturus ubi ei per anni tẽpus liceret ad balnea Petriolana, quæ potiſsimum eius ægritudinem lenire uidebantur. Ibi aũt cognoſcit Philippum Burgundum, qui ſemet uenturum cum milite & claſſe uouerat, à tanta pollicitatione deſtitiſſe. Intelligit præterea multos eſſe principes ac populos non exteros modo, ſed Italos quoq; qui ambitione & liuore rem tantam diſturbare conarentur, quia eos uiderent nobiliſsima præmia reportaturos, qui tantum belli molem ſubirent. Hos (autem, ut pontificem decuit) admonitionibus ad ſanitatem reducere conatus eſt. Relictis uero balneis ad urbem proficiſcitur, ubi uehementi dolore pedum & graui febre dies aliquot laborauit, qua ex re factum eſt, ut Nonis Iunij quemadmodum publico decreto enunciauerat, Anconæ eſſe nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine Oratores à rege Gallorum & Burgundiæ duce uenientes, eiuſq; uenoram excuſantes audit. Vocatis deinde ad ſe patribus Cardinalibus, regi Boëmiæ de fide Catholica male ſentienti diem dicit. Inde ab urbe diſcedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes Ancona lecticta iacens defertur. In itinere autem magnam uim hominum ex Germania, Gallia, Hiſpania uenientium ad bellum Turcis indictum offendit, quorum magnam partem abſolutam peccatis (Germanorum potiſsimum) in patriam remiſit, quod minus idonei bello gerendo eſſent, quotq; etiam belli impenſam, ut in literis apoſtolicis continebatur ſecum non detuliſſent. Dum claſſem quæ paſsim in portibus ſuperi inferiq; maris ad tantum bellum fuerat ædificata, dumq; Venetorum ducem belli ſocium An-

conæ

conæ expectat, diutina & lẽta febri afflictatus, moritur anno ſexageſimo quarto ſupra quadringentos & mille *xvii.* Calendas ſeptembris horam circiter tertiã noctis. Anno uero pontificatus ſexto diebus ſex minus. Tantæ autem conſtantiæ & fortitudinis fuit: ut tota ægritudine graui quidem & longa occupationes intelligendi cauſas diuerſarum gentium audiendi, inhibendi, decernendi, iudicandi, ſignandi, admonendi, caſtigandi, intermiſerit nunquam. Eo autem die quo è uita migrauit, duas horas ante extremum uitæ ſpacium patres Cardinales ad ſe uocatos, conſtãti animo & uoce non incõcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus eſt, quibus item honorẽ ſummi dei dignitatem eccleſiæ Romanæ, bellum à ſe in Turcos ſuſceptum, ſalutẽ animæ ſuæ, familiam omnem, nepotes uero maxime ſi commendatione dignos ſe præſtiterint, conſtanti ac graui oratione commendauit. Petijt ſponte ſacramenta omnia, et ſigna integerrimi Chriſtiani omnibus in rebus præ ſe tulit. Præterea uero acerrime tũ quidem diſputauit cũ Laurentio Rouerella epiſcopo Ferrarienſi theologo doctiſſimo, liceret ne extremam unctionẽ iterare: qua ſemel inunctus fuerat, dum Baſilicæ peſtilentia grauiſſime ægrotaret. Orationes canonicas, ut intermitteret in tanta animi anxietate, neq; domeſticorũ quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanaſij conſtanter pronunciauit et pronunciatum ueriſſimum ac ſanctiſſimum eſſe dixit. Non mortẽ exhorruit, non perturbationis aut inconſtantiæ, dum ſupremũ ſpiritũ efflaret, ſignum aliquod edidit. Extinctus profecto magis quã mortuus dici poteſt, adeo lõgis ægritudinibus maceratus erat, ut corpus ſuum Romam deferreretur ſuis mandauit. Affirmant Polyctores uiuaciſſimum cor in homine inuentum. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri ueſte induta ac lachrymis ſqualida. Peractis autem de more exequijs, in Baſilica ſancti Petri cõditur ad altare ſancti Andreæ, ſepulchro Frãciſci Cardinalis Senenſis impenſa cõdicto cum hoc epitaphio: Pius II. Pont. Max. natione Tuſcus, patria Senẽſis, gente Piccolominea, ſedit Annis *vi.* Breuis põtificatus ingens gloria fuit, conuentum Chriſtianorum Mantuæ pro fide habuit, oppugnatoribus Romanæ ſedis intra atq; extra Italiã reſtitit. Catherinã Senen. inter ſanctas Chriſti rettulit, pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinãdum Aragonen. in regnum Sicilix cis fretum reſtituit, rem eccleſiæ auxit. Fodinas inuenit, tum primũ aluminis apud Tolfam inſtituit, cultor iuſtitiæ et religionis admirabilis eloquio, uadẽs in bellũ quod Turcis indixerat Anconæ deceſsit, ibi & claſſem paratam & ducem uenetorum cum ſuo ſenatu commilitones Chriſti habuit. Relatus in urbem eſt patrum decreto, & hic conditus, ubi caput Andreæ apoſtoli, ad ſe ex Peloponneſo aduectum collocari iuſſerit. Vixit An. *lviii.* Men. *ix.* dies *xxxvii.* Collegio autem Cardinaliũ quinq; & quadraginta mília numum aureorum à uectigalibus eccleſiæ penſum ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias Cardinales & triremes quæ tum in portu Anconitano erant, Chriſtophoro Mauro Venetorũ duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus undecim applicuerat committunt, his cõditionibus ut nauigijs pro eorum arbitrio bello nauali uterentur, pecunias uero ſtipendij nomine ad Matthiam Vngarorum regem mitterent bellum aſsiduo cum Turcis gerentem. Mortuus eſt uir fortitudinis certæ ac prudentiæ ſingularis, et qui nõ ad ocium, ad ſegnitiem, ſed ad res agendas & maximas quidem natus uidebatur. Augere maieſtatem pontificis conatus eſt ſemper. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos, in ſe aut eccleſiaſticum quempiam delinquentes, bello cenſuris interdictis execrationibus perſequi prius deſtitit, quàm eos ad ſanitatem redijſſe cognouerit. Lodouico autem regi Gallorum aduerſatus eſt, quod libertatem eccleſiæ minuere conaretur, cum ab eo antea pragmaticam eccleſiæ Romanæ perniciioſiſsimam peſtem extorſiſſet. Borſio duci Mutinenſi minatus eſt, quod ipſæ Romanæ eccleſiæ cenſuarius, et Sigiſmũdo Malateſtæ hoſti eccleſiæ & rebus Gallicis faueret. Sigiſmundum uero Auſtriæ ducem grauiſſimis cenſuris perſecutus, quod Nicolaum Cuſanum Cardinalem ad uincula Petri cœpiſſet, ac comprehenſum aliquandiu in carcere detinuiſſet. Dieterum Hiſemburgenſem Maguntinum antiſtitem male de eccleſia Romana ſentientem ſede depulit, inq; eius locum alterum

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

ſuffecit. Beneuentanum archiepiſcopum contra eius uoluntatem res nouas molientẽ, Beneuẽtumq; Gallis prodere conantem Archiepiſcopatu mouit. Franſciſcum Copi pinum plus autoritatis cum magna pernicie & clade hominum in legatione Britãnica ſibi uindicantem, quàm ei à ſede apoſtolica conceſſum fuerat epiſcopatu Interamenſi priuauit: Taracinum: Beneuetum: Soram Arpinum ac magnam partem Hernicorum (quæ nũc Campania uocatur) in deditionem eccleſiæ redegit. Nil regibus: nil ducibus: nil populis timore & auaritia conceſsit unquam. Quoſdam uero ſæueriſsime arguit: quod ea peterent: quæ ſine eccleſiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo poſ ſent. Tãtum erroris dominis quibuſdam Italicis præſertim iniecit: ut officio & fide nil antiquius ducerent. Vt hoſtes publicos conſtanter perſecutus eſt: ſic amicos humaniſ ſime ac officioſiſsime fouit. Fœdericum Romanorum imperatorem: Mathiam Vnga rorum Regem, Ferdinandum Alphonſi filium: Philippum Burgundum: Franciſcum Sfortiam: Lodouicum Gonzagam uehementer dilexit. Duodecim Cardinales ſuo pontificatu ueteribus addidit. Reatinum: Spoletinum: Tranenſem, Alexandrum Sa xoferatenſem, Bertholomeum Rouerellam: Iacobum Lucenſem. Franciſcum Laodo miæ ſororis ſuæ filium, Franciſcum Gonzagam Lodouici principis filium. Hi omnes Italici ſunt habiti. Ex Tranſalpinis Salſeburgenſem Lodouicũ libretum. Atrebaten ſem Vergelenſem. Viuendi autem rationem ita patiebatur: ut otij & deſidiæ accuſari nullo modo poſſet. Surgebat mane aurora illuceſcente, & habita ratione ualetudinis, ac re diuina caſte & pie facta ad negotia publica ſtatim egrediebatur. Functus officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus prandebat. Mediocri cibo utebatur non exquiſito & lauto. Cibos raro ſibi apparari iuſsit, quod apponebatur hoc edebat. Vini parciſsimus dilutiq; ac leuis magis quã auſteri amator. Sumpto cibo dimidium horæ cum domeſticis, aut fabulabatur, aut diſputabat. Cubiculum deinde ingreſſus, cum paululum quieuiſſet, horis canonicis de more repetitis: tam diu legebat aut ſcribebat donec ei per munera publ ca licuiſſet. Idẽ faciebat noctu quod die poſt cœnam, nam & legebat & dictabat uſq; ad multam noctem in lecto iacẽs, nec amplius quàm horis quinq; aut ſex quieſcebat. Homo fuit ſtaturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciem ante dies ſenectam præferentem. Aſpectu ſeueritatem facilitate conditam oſtendebat. Circa cultum corporis neq; moroſus neq; negligens, laboris patiens ha bebatur. Sitim æquo animo & famem tolerauit. Robuſtum ei corpus natura dederat: quod tamen longæ peregrinationes, & crebri labores, frequentes uigiliæ attriuerant. Accedebãt morbi eius familiariſsimi, tuſsis, calculus & podagra, quibus ita perſæpe cruciabatur, ut præter unicam uocem nil ei quare uiuus dici poſſet relictum uideretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, uerborum parcus, inuitus petita negauit. Pecu niarum quantũ collegit tantum erogauit, quarũ neq; ſtudioſus neq; aſpernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur intereſſe nunquã uoluit. Fouere ingenia ſuo rum temporum non eſt uiſus: quod tria grauiſsima bella ab eo ſuſpecta ærarium pon tificum ita continuuo exhauſerant: ut ære alieno, ac magno quidem ſæpe premeretur. Multos tamẽ muneribus aulicis & beneficijs eccleſiaſticis iuuit literatos dico. Oran tes aut poẽmata recitãtes libenter audiuit: eorumq; iudicio qui aliquid ſapere uideren tur: ſua ſcripta cõmiſit. Mendaces & delatores odio habuit. Iram facile collegit, colle ctam facilime repreſsit, laceſcentibus eum conuitijs & dictis petulantioribus cõſtan ter ignouit, ni ſedi apoſtolicæ facta eſſet iniuria, cuius dignitatem adeo acriter tutatus eſt ſemper, ut eius cauſa magnorum regum ac principum graues inimicitias frequen ter ſuſceperit. Erga domeſticos mira comitate, & facilitate utebatur. Nam quos uel inſcitia: uel ignauia deliquiſſe deprehendiſſet, paterna charitate admonebat. Male de ſe opinantes uel loquentes cohercuit nunquã, libere enim in libera ciuitate loqui o mnes uolebat. Quærenti neſcio cui apud eũ, quod male audiret, reſpõdit de me quoq; qui male ſentiant, ſi in campũ floræ proficiſceris multos audies. Si quando cœlum Ro manum tanquã naturæ ſuæ contrariũ & inſalubre mutare cõſtituiſſet, æſtate præcipue, aut Tybur aut Senas in patriã proficiſcebatur. Receſſu aũt Abbatiæ mire delectabatur,

quæ in agro Senensi,tũ amœnitate loci,tum opacitate syluarũ mira refrigeratio æstate habetur.Frequẽtauit Maceratana & Petriolana balnea ualetudinis causa. Rara ueste utebatur et argento frugali magisquã regio.Eius enim uoluptas omnis,quando à munere publico uacabat in lectione & scriptione frequenti reposita erat.Libros plusquã zaphyros,& smaragdos caros habuit:quibus chrysolitarũ magnam copiã inesse dicebat.Mensam aũt artificiosam ita cõtempsit,ut ad fontes,ad nemora,ad loca agrestia delatus,quæ sæpe frequentabat animi causa,nõ apparatu põtificio sed humili ac prope rusticano sit usus.Hãc eius crebrã locorũ mutationem nõ defuere, qui caperent ex aulicis maxime,quod id nunquã ab alijs pontificibus factum esset: nisi aut bello aut peste urgente. Horum autem querelas contempsit semper,quod diceret, nil ob eam rem à se prætermitti, quod ad dignitatem pontificatus, ad utilitatem Aulicorum pertineret. Signabat omnibus in locis,audiebat,censebat,respondebat,affirmabat,refellebat,quibus ex rebus quouis esset in loco abunde omnibus satisfieri poterat. Non libenter solus comedebat.Hanc ob rem,uel Spoletinũ Cardinalem, uel Tranensem,uel Papiensem in conuiuiũ adhibebat.Inter cœnandum de studijs bonarum artiũ loquebatur,memoriam ueterũ repetebat, & quid quisq; laudis,uel dicendo, uel scribendo consecutus esset,ex quisito iudicio ostendebat.Ad uirtutem suos frequẽter adhortabatur,à uitijs deterrebat cum eorũ res gestas cõmemoraret,qui in uita recte, aut perperam egissent.Augustino patritio lectore usus est,à quo etiã (dum ipse dictitabat) describantur omnia,interdum sales libenter audiebat,negotijs præsertim uacuus.Florentinum quendam interdũ adhibebat (cui Græco nomen est) hominem certe cuiusuis mores & naturam linguam cum maximo omnium,qui audiebant risu facile exprimẽtem. Homõ fuit uerus,integer,apertus,nil habuit ficti, nil simulati.Christianam aũt religionem ita coluit & obseruauit, ut omnem prorsus hypocrisis suspitionem à se remoueret. Frequenter confitebatur & cõmunicabat.Rem diuinam,aut ipse faciebat,aut dum fieret obseruatis de more cerimonijs omnibus astabat. Somnia,portẽta,prodigia cõtempsit semper.Fulgura procurauit nunquam.Geomantibus & cæteris id genus nullam ĩdẽ adhibuit.Timiditatis et inconstantiæ signum nullum in homine cognitum.Extolli secundis rebus, & perturbari aduersis nunquam uisus est. Suos plerunq;,ut timidos & formidolosos reprehendit, quod acceptas clades (ut in bello contingit) aperte ei denunciare uererentur.In cõmodis enim consilio & manu mederi posse dicebat, si id ad tempus quod accidisset scitum foret.Socios belli,uel magnitudine impensæ uel hostiũ potentia perterritus deseruit nunquã. Bella suscepit inuitus tamen & multis ac maximis iniurijs lacessitus,pro tutela ecclesiæ,pro defensione religionis. Aedificãdi studio uehementer delectatus est.Impensa enim sua scalæ templi ad uaticanum uetustate collapsæ instauratæ.Vestibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitum. Aream pro templi foribus ruderibus purgatam sternere parabat.Porticum unde pontifex populo benediceret inchoauerat, Tyburecẽ perfeciſſe priusquam inchoasse uisus est. Semis quadrato saxo gentilibus suis porticum fastigiatam & ornatissimam extruxit. Corsiniani quod Pientiam à Pio nomine pontificatu accepto appellauit, ciuitatemq; fecit templum testudineum celebre, id quidem & ornatissimas ædes extruxit. Sepulchrum marmoreum paternis maternisq; ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum hoc disticho notauit. Syluius hic iaceo,coniunx Victoria mecũ est, Filius hoc clausit marmore Papa Pius.Quatuor habuit ex sorore nepotes,ex his duo minores natu eius gratia & autoritate à Rege Hispano equestri ordini sunt additi, primus cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat,dux Amalphitanus creatur.Secundus autem quem(ut antea dixi) Pius in numerum Cardinalium retulit, tanta cum integritate,& uirtute adhuc uiuit,ut in eo nil sit requirendum,quod ad amplissimum uirũ pertineat,ingenio,moribus,solertia,religione,modestia,grauitate. Ad Piũ redeo,qui in tanto rerum fastigio collocatus,literarum studium intermisit nunquã. Adolescens,& nõdum sacris initiatus poëmata edidit,lasciuiæ magis,& festiuitati accõmodata,quã pressa,& grauia surgit, tamen nonnunquã, & dum uocatur mordacitate

non

non caret. Extant eius epigrammata referta salibus. Ad tria millia uariorum uersuum scripsisse dicitur, quorum pars magna Basileæ periit. Orationi solutæ reliqua uita se totum dedit magnitudine rerum inuitatus, delectatus est etiam mixto scribendi genere, & ad Philosophãdum aptiore libros in Dialogo edidit de potestate Concilij Basilien. sis, de ortu Nili, de studio uenandi, de fato, de præscientia dei, de hæresi Boëmorũ reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum, pro defensione fidei Catholicæ epistolas digessit in tẽpora, & quas prophanus, quas sacris initiatus, quas antistes, quas Pontif. Max. scripserit, uoluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes, atq; omne genus hominum ad religionis arma incendit. Extat eius epistola ad Turcum, qua hominem adhortatur, ut posthabita Mahometana perfidia, ueram Christi Iesu religionem sequatur, libellum edidit de miseria aulicorum. Scripsit etiam de institutione artis Grammaticæ ad Ladislaum adolescentem Vngarorũ Regem. Orationes circiter duas, & triginta habuit ad pacem regũ, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationum, ad defensionem religionis, ad quietem totius orbis terrarũ spectantes. Boemicam historiam perfecit. Australem imperfectam reliquit. Aggressus est historiam ubiq; locorum sua ætate gestarũ, de rebus à se gestis libros duodecim scripsit, tertiũ decimum inchoauit. Scribẽdi genus lene est ac temperatũ. Conciones habet splendidas, & rei accommodatas. Mouet affectus, ac eos deniq; sedat. Candorẽ & ornatum orationis nunquã intermittit. Describit apposite situs & flumina. Varios pro tempore sumit eloquentiæ cultus. Cognitionem rerum antiquarũ non omittit. Nullius oppidi occurrit mẽtio: cuius Originem non repetat, sitũ non notet. Qui duces, qua ætate claruerint, diligentissime præscribit. Mimos etiam ad uoluptatẽ notauit. Sententias in prouerbijs modũ reliquit multas, quarũ parte mali quã quod ad institutionẽ humanæ uitæ pertinere uisæ sunt subiũgere instituit. Diuinã naturam credẽdo melius quã disputando intelligi ac cõprehendi posse dicebat. Omnem sectã autoritate firmatã humana ratione carere. Christianã fidem etiam si miraculis nõ esset approbata honestate sua recipi debuisse. Vnius diuinitatis esse personas, nõ qua ratione probetur, sed à q̃ dicatur animaduertendũ. Mortales mẽsores cœli & terræ audaces magis uideri quã ueros Syderũ *inuestigare* cursus: pulchrius esse quæ utile. Amicos Dei & hac & futura perfrui uita sine uirtute *nulli* solidũ esse gaudiũ. Neq; auarũ pecunia, neq; doctum cognitione rerũ unquã repleri. Cui plura nosse datũ est, eum maiora sequi dubia. Plebeis argenti, nobilibus auri, principibus gemmarũ loco literas esse debere. Bonos medicos non pecuniã, sed bonã ualetudinẽ ægroti quærere. Artificiosam orationẽ stultos nõ sapientes flectere. Sanctas esse leges, quæ uaganti fræna licentiæ imponũt. In plebẽ uim habere leges impotentes mutas. Res grauiores armis nõ legibus diffiniri. Vrbanus suã domũ ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum Deo subijcit. Lubricum esse primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, sic uitia in magnas aulas influere. Assentatores maxime quo uolũt reges ducere. Nulli magis principes aures, quã delatori præstare. Pessimã rebus pestem, adulatoris linguam. Regem qui nulli fidit, iuutilem esse, nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regaẽ oportet. Nõ esse regio nomine dignũ, qui suis commodis publica metitur. Neq; qui sacra negligit ecclesiæ prouentum, neq; regem qui iuridicendo non assidet, uectigalia digna petere. Litigatores, aues, forũ, aream, iudicem, rete, patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus uiros dandos, nõ dignitates hominibus. Magistratus alios mereri & nõ habere, alios habere & non mereri. Graue pontificis onus, sed beatũ ei qui bene fert. Indoctum episcopum asino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos sacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium esse. Virtutes clerum ditasse. Vitia pauperem facere. Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias maiori restituendas uideri. Fideli amico nullum thesaurum anteferendum. Vitam amico, inuidiam morti comparandam. Hostem in se nutrire, qui nimis filio ignoscit. Nulla in re auarum placere hominibus, nisi in morte. Vitia hominum liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentiri seruile uitium esse. Vini usum & labores, & morbos auxisse mortalibus.

Aeneæ Syluii Pii

Vinum quod mentem excitet, non quod obruat sumendum. Libidinem ætatem omnem fœdare, senectutem extinguere. Quietam uitam non aurum ipsum, nõ gemmas præbere. Dulce bonis durũ iniquis mori. Generosam mortem turpi uitæ omniũ Philosophorum sententia anteferendam. Hæc sunt fere quæ de uita Pij Pontificis scribi possunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, quod & beatam Catherinã Senẽsem in sanctas retulit, caput sancti Andreæ è Pelloponeso à principe loci Romã auectũ, sancto Petro cũ maxima ueneratione cumq; supplicationib. cleri populiq; Romani in sacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo eo loci potissimum, dimotisq; quorundam Pontificum & Cardinalium sepulchris, quæ basilicam ipsam temere occupabant.

Pii Pontificis Max. Vita, per Ioannem Stellam sacerdotem Venetum, breuiter descripta.

PIus Papa secundus eius nominis, natione Hetruscus, patria Senensis. Aeneas Syluius antea uocatus, poëta egregius, patre Syluio nobili satis familia Picolominea natus, pontifici Calixto surrogatus, sedit annis quinq;, mensibus nouem, diebus uerò XXVI. breuis quidem Pontificatus, sed ingens gloria fuit, utr plane omni laude dignus, utpote eruditissimus, eloquentissimus, copiosissimus, ac fortitudinis & prudentiæ singularissimus, qui non ad otium, nec ad segnitiem, sed ad res agendas & quidem maximas uocatus, maiestatem Pontificiam augere uisus est, pro qua neque reges, aut duces, aut populos atque tyrannos ullos formidasse compertum est, imò si quos delinquẽtes uidisset, & bello, & censuris, tam diu persequebatur, quo id usque ad sanitatem rediisset, agnouisset. Et propterea Ludouico Francorum regi aduersarius extitit, qui libertatem ecclesiæ suo in regno imminuere tentaret. Borsio Estensi cognominato, eò quòd Sigismundo Malatestæ, & rebus Gallicis, contra Ferdinandum faueret. Sigismundum Austriæ ducem quod in Cardinalem ad uincula Petri animaduertisset, diris execrationibus persequutus est. Moguntinum insuper antistitem malè de ecclesia Romana sentientem, sede deiecit, & alterum eius loco suffecit. Beneuentanum quoque Archiepiscopum, contra eius uoluntatem res nouas molientem, & Beneuentum Gallis prodere uolentem Archiepiscopatu summouit, multasq; Campaniæ urbes in potestatem ecclesiæ redegit. Nil regibus, nil populis timore uel auaritia unquàm concesit, ecclesiæ inimicos, ueluti hostes publicos constanter & intrepide persecutus est, amicos autem humanissime & officiosissime semper adiuuit. Primo sui Pontificatus anno, Mantuæ conuentum pro fide Christiana habuit, & in eo principes omnes congregauit, ut Turcis bellum indicerent, sed frustra id fuit, ea quippe de causa innumerabiles uiros ex Hispania, Gallia, Germania in Italiam conuocauit, quos dum ipse Pontifex Anchonam proficisceretur inuenit, quorum magnam partem & maxime Germanorum cum benedictione Apostolica in patriam remisit, eò quòd minus idonei uiderentur. Fuit autem Pius hic Pontifex inprimis (ut superius diximus) studiosissimus ac doctissimus homo, & doctorum uirorum amantissimus, continentissimæq; uitæ & otij ac diuidiæ inimicissimus, statura breui, facie senecta & serena, canoq; capite, qui tandem anno ætatis suæ LXIIII. cum Anchonæ esset, cum innumerabilibus populis proficisceretur, lenta febre percussus, diem clausit supremum, cuius funus Romam delatũ, in basilica D. Petri apud altare sancti Andreæ, sepulchro marmoreo conditum est, & tale inscriptum epitaphiũ.

PIVS

Pontif. Vita.

PIVS SECVNDVS PONT. MAX. NATIONE TVSCVS PATRIA SENENSIS, GENTE PICOLOMINEA, SEDIT ANNIS *VI.* BREVIS PONTIFICATVS, SED INGENS GLORIA FVIT. CONVENTVM CHRISTIANVM MANTVAE PRO FIDE HABVIT, OPPVGNATORIBVS ROMANAE ECCLESIAE INTRA ATQVE EXTRA ITALIAM RESTITIT. KATHERINAM SENENSEM INTER SANCTAS CHRISTI VIRGINES RETVLIT. PRAGMATICAM IN GALLIA ABROGAVIT. FERDINANDVM ARAGONENSEM IN REGNVM SICILIAE CIS FRETVM RESTITVIT, REM ECCLESIAE AVXIT, ET FODINAS INVENTITIAS ALVMNIS APVD TOLPHAM INSTITVIT. CVLTOR IVSTITIAE ET RELIGIONIS, ADMIRABILIS ELOQVIO. VADENS IN BELLVM, QVOD TVRCIS INDIXERAT ANCHONE DECESSIT. IBI ET CLASSEM PARATAM, ET DVCEM VENETORVM CVM SVO SENATV MILITANTEM CHRISTI HABVIT. RELATVSQVE EST IN VRBEM PATRVM DECRETO, ET HIC CONDITVS, VBI CAPVT ANDREAE APOSTOLI AD SE EX PELOPONESO ADVECTVM, COLLOCARI IVSSERAT.

Hic toto ſuo Pontificatu Cardinales *xii.* ueteribus addidit, urbem Romam etiam multis ædificijs exornauit, & Tybure arcem extruxit.

Pii Pontificis Max. Vita, per Ioannem Tritemium Abbatem Spanheimenſem, deſcripta.

PIus Papa ſecundus, natione Tuſcus, patria Senenſis, Aeneas Syluius antea uocatus, ſedit in pontificatu maximo poſt Calixtum tertium annis ſex, uir undecunq; doctiſsimus, Philoſophus, Orator & Poëta inſignis, multa ingenij ſui monimenta poſteris reliquit. Hic quondam in Concilio Baſilienſi cuidam prælato ſeruiuit pauper. Deinde in ſcribam Cancellariæ Frederici imperatoris tertij aſſumptus, & poëta ab eo laurea recepta creatus, primo epiſcopus Tergeſtinenſis, poſtea Senenſis, exinde Cardinalis, & nouiſsime Papa omnium ſuffragio electus eſt. De ſcriptis uero eius ſubiecta feruntur, magnis eloquentiæ neruis compoſita.

De miſerijs curialium lib. 1.
De educatione liberorum lib. 1.
Solutio quæſtionum lib. 1.
De duobus amantibus lib. 1.
Contra Thaboritas lib. 1.
Ad Nicolaum de Cuſa lib. 1.
De fide ad Turcum lib. 1.
De profectione in Turcas lib. 1.
Ad epiſcopum Cracouienſem lib. 1.
De Concilio Baſilienſi lib. 1.
De ortu Nili fluminis lib. 1.
De ſtudio uenandi lib. 1.
De fato quoque lib. 1.
Abbreuiationes Blondi lib. 20.

Stultos eſſe qui regibus
Omnibus qui ad uirtutis
Aderat nuper Cæſarea
Vrbem Senas unde tibi
Quamuis apud Boëmos
Venit ad me hac ipſa
Scripturi ad te aliqua
Ezechielis prophetæ
Heraldus Alphonſi re

Fuit autem in urbe Con

Aeneæ Syluii Pii

De ortu & hiſtoria Bohemorum	lib. 1.	Interitura eſſe quæque
Præcepta Rhetoricæ	lib. 1.	Bene eſſet uir illuſtris
Europa, ad Anto. Card.	lib. 1.	Podagrantem me nuper
De præſcientia Dei	lib. 1.	
Dialogus contra Turcas	lib. 1.	
De Grammatica	lib. 1.	
Hiſtoriarum opus imperfectum	lib. 1.	
Epiſtolarum ad diuerſos	lib. 1.	Non cogit me neceſsitas
De Clade Conſtantinop. oratio ſeu	lib. 1.	Conſtantinopolitana clad
De clade uniuerſalis eccleſiæ	lib. 1.	Inuitus quidem beatiſsim
In conuentu Mantuano oratio	lib. 1.	Cum bellum hodie aduer
Ad Calixtum Papam oratio	lib. 1.	Solent plericq; omnes
Coram cœtu Cardinalium oratio	lib. 1.	Moſes uir Dei, beatiſsim,
De rebus à ſe geſtis	lib. 1.	

Orationes uariæ.

Epigrammata plura, & quædam alia elegantiſsima, quæ ego non uidi, opuſcula ſcripſiſſe dicitur, quibus nomen ſuum poſteris notificauit. Moritur ſub Frederico imperatore tertio, Anconæ, ut dicitur, Anno domini 1464. indictione duodecima, xii. Calendas Septembres, ætatis ſuæ anno ſimiliter quarto & ſexageſimo, ſepultus Romæ in eccleſia S. Petri, iuxta altare diui Andreæ.

Pii II. Pont. Max. per Ioan. Antoninum Camp. Epiſcopum Aretinum, Vita.

Pij uita.

PIus ſecundus originem duxit ex Sena, celebri Tuſcorum urbe, familia Picolominea nobili ac peruetuſta, Patre Syluio Poſthumo, qui aliquãdo militares duxit ordines. Matre Victoria, æque nobili & fœcunditatis eximiæ fœmina, quippe duodeuiginti, & ex his gemellos aliquot puerperijs edidit. Natus eſt quintodecimo Calend. Nouembris Corſiniani, quod oppidum duo & xx. milia paſſuum diſtat à Sena, in fundis gentilicijs, quo parentes paucis ante annis ſe receperant ſtudio partiũ à plebe deiecti. Nomen puero Aeneæ Syluio inditum, in memoriam aui, Prima rudimenta Corſiniani peregit admodum puer, Senæ propinquis commendatus celeriter & in poëtica, & in oratoria profecit. Ius ciuile ſero amplexus & lentè, breui omiſit, natura ad poëticam inclinatiore. Initia famæ ex Rhytmis comparauit, Hetruſca lingua editis, Mox oratione & uerſibus laudari cœptus, multa ſcripſit ad æmulationem æqualium, inter quæ & leuiuſculæ quædam fabellæ cum excidiſſent, aliquando poſtea ſupprimere conatus minime potuit, Italia tota diuulgatus. Pertæſus rerum domeſticarum, ſimul & quærendæ gloriæ cupidus, Baſilæam Heluetiorum urbem contendit, quo in loco diu antea indictum Concilium tunc aduerſus Eugenium Pontificem habebatur, Itinere obliquo & perdifficili propter ortum cum Florentinis finitimis bellum, quo metu nauigaturus ſecundum tractum Liguſtici littoris, cum Populonia ſoluiſſet aduerſam incidens tempeſtatem, Corſica omni ac Sardinia uentorum circumactus, in Libyam uſque propellitur, Reuectus in Liguſticum pelagus, & expoſitus in continentem, cum diuerſoria deeſſent, tædio rerum nauticarum, & recenti periculo territus, pernoctare ſub dio quàm redire ad nauem maluit, reliquum iter per Senam atq; Alpes egit. Baſileæ quidem haberi in precio & ſalutari ob ingenium cœpit. Sed rebus minus quàm ſperauerat ſuccedentibus, in Italiã reuerſus eſt, nec diu perſtitit, ſecutus Eugenij legatos, repetitaq; rurſus Baſilea, Coloniã Agrippinã ſecũdo Rheno adnauigauit, breuiq; ibi cõmoratus, deſcẽdit Attrebates Belgarum urbẽ quem in locũ Gallorũ reguli Britannorũq; conuenerãt. Hinc ulteriorem

Concilium Baſilienſe.

Nauigatio Aeneæ.

Attrebates.

in Bri-

in Britanniam nunc Scotiam missus ad regem aduersus citeriores Britannos, qui paci aduersabantur, sollicitandum, ad Calexinum ingressus oceanum, graui exorta tempe state penè demersus ex cursu à nostro cœlo in intimũ oceanũ perpulsus XII. dies ad occasum nauigat, reiectus tandem in Britannicũ littus agnitusq; à regijs speculatoribus, ac prohibitus ulterius progredi, remetiendo quoq; oceano duas subiuit tempestates, quarum altera dũ Scotiam petit in Noruegiam pellitur, ex eo loco delatus in Scotiam, perpellere quidem ad regem non potuit, effecit tamen ut legatos mitteret, qui de pace agerent, & auxilia Britannis deinceps non administraret, ipse quoq; duobus asturconibus donatus à rege est, unione adiecto, quem matri destinaret. Hac insula uotis soluendis, quæ inter fluctuum æstus uirgini matri nũcupauerat, initium eius morbi contraxit, qui dolore articulorum permansit ad uitæ exitum. Glacie decem milibus passuũ nudis pedibus ad phanum usq; calcata, ut redire in oppidum nõ aliter quã lectica potuerit. Scotia decedens non ausus potenti se comittere oceano, habitu mercatoris repetita Britãnia, regios speculatores astu elusit. Basilex XII. uiris q cõuentui præerãt coaptatus, concilium ut Papiam traduceretur frustra suasit, Italis Florentiam, Germanis Vtinum, Gallis Auinionem præferentibus. Munia curiæ obiuit ferè omnia. Primum scriba, mox abbreuiator maior designatus. Postremo & inter deputatores cõscriptus etiam epistolis conciliaribus præfuit, legationes præter Scoticam, quam diximus, eo in loco nouem suscepit, Ad Argentinenses tres, Ad Cõstantienses duas. Ad Franckfordienses totidem, Ad Allobrogos & Tridentinos Rheticos singulas, Profectus etiam in Noricos ad Albertũ Cæsarem designatum, breui apud eum mansit, traducere in sententiam Basilienſium conatus, an potuerit, subsecuta statim illius mors incertum fecit. Octouiratũ ad conterendam Eugenij dignitatẽ institutum recusauit, quanquam sæpe oblatũ haud legitimum ratus magistratum, quem tanta de re priuati instituissent. Felicem tamen Antipapam aliquandiu secutus est, à quo legatus missus ad Federicum Cæsarem Alberto suffectum, laurea donatur, quod poëtarum insigne præcipuum Germani habent. Mox & inter amicos Cæsaris relatus, adscriptusq; secretarijs, haud multo post præfectus est, Ad ultimum ascitus inter consultores Imperij, inuidiã quanquam Italus inter Germanos breui superauit. Prima legatione Cæsaris nomine ad Tergestanos functus, seditiones in ciuitate exortas compressit, actis in exilium qui motum concitassent. Altera ad Eugenium aduersantibus amicis, quod offendisse illum grauiter uidebatur, oppugnata toties ad Basileam eius dignitate, Eo reconciliato, & rebus ex sententia confectis, diuertit ad patrem, ultimo iam confractum senio, nec enim deinde uidit amplius, paulo post mortuũ, Eugenij quoque Secretarius factus est absens, quo munere apud Felicem functus nondum se abdicauerat. Tertiam deinde obiuit legationem ad eundem Eugenium de duobus electoribus Cæsarum restituendis, quos illi Felici assensos, & grauia in illius dignitatem molitos, exautorauerat. Profectus est eadem de causa Franckfordiam simul, ut neutralium conuentus dissoluerentur, hi erant qui dissidentibus cæteris, neque Eugenio neque Felici parebant, ueluti ad noua concilia atq; incerta spectantes, redijtq; iterum Romam ac rursus Franckfordiam, de cõditionibus acturus, itinere hyberno, & cui magnitudine niuium, ac ui exrescentium fluminum prope succubuit. Reliquijs contentionum Germanicarum tertia demũ legatione sublatis, exceptus est Romæ ob operam prosperè nauatam omnium ordinum supplicationibus, Aegrotãti Eugenio Germanos, quorũ opera uocatus in iudiciũ fuerat, reconciliauit secundũ supplicationẽ rebus Germanicis. Præfectus est Tergestanis, rumore temerè orto de præsulis morte. Cõpetitoribus multis q adsubitũ nũciũ coorti sũt, ab Eugenio repulsis, Mox cũ uiuere antistes nũciaret, Hypodiaconus efficitur, Eugenio mortuo comitiorũ custodiæ pfuit iubẽte collegio, q̃d uiro opus esset ad cãrẽ minime factioso, Nicolaũ qui Eugenio suffectꝰ est, multo habuit ppẽsiorẽ, ppter uetus in Germania cõtuberniũ, in q̃ et ille functus legationibus fuerat Eugenij nomine, Itaq; & cõfirmauit decretos ab Eugenio honores & nouos ipse addidit, Iusso qua die est coronatus aureã crucẽ ante ferre, & cõsultantib. de religionis sũma adesse, profectũ deinde Roma, certiore allato nũcio de Antistitis

Aeneas legatus ad regem Scotorum.

Aeneas soluendo uoto morbum contraxit.

Aeneus unus ex XII uiris qui conuentui Basilienſi præfuerunt.

Octouiratus contra Eugenium institutus.

Felix Antipapa. Laurea præcipuum insigne poëtarũ Germanis.

Neutralium conuentus.

Nicolaus Eugenij successor.

tistitis morte, id quod Eugenius destinauerat, Tergestanis præfecit, ignarum eius rei donec in Germaniam peruenit, & Nicolai ad Federicũ & amicorum ad se literis rem cognoscit, Missus paulo post ad Mediolanẽses cohortãdos, ut mortuo Philippo duce sine legitima stirpe, Federico imperij iure se dederent, excluſus est, Erectis in libertatẽ ciuium animis, simul quòd Germanicis imperijs, repetita priorum temporum memoria abhorrerent, breui deinde circumsessis à Francisco Sphorcia Philippi genero, iussus iterum redire, collegis ad Nouicomum metu subsistentibus, ipse magno cum diserimine ingressus urbem, ciuibus, in contionem uocatis, maiorem partem eorum perpulit, ut Federicum acclamarent, Et cum armis quidem oppressuros alteram factionem pollicerentur, recusauit, indignum, nec è legatione sua esse dicens in stabilienda iusto imperio ciuitate cuiquam uim fieri, fuitq; constans opinio mansuram in fide ciuitatem, si subuentum in tempore obsessis fuisset, mox legatione altera aliam excipiente, Neapolim missus autor fuit regiæ affinitatis, Leonora Lusitanorum regis sorore Alphonsi nepte Federico desponsata. Interea designatus est Senensium Antistes absens, quamuis infensa nobilitate ciuitatis alium postularet, Senæ omni reiecta pompa maiorũ urbe agroq; lustrato redijt in Germaniam, quo tempore & matrem amisit, 68. annos natam.

Aeneas Tergestanis præficitur

Cum enim Ladislaum Pannoniæ ac Boëmiæ regem admodum puerum fratris filium Federicus metu insidiarum, & quod regno immaturus adhuc esset, atque iniuriæ obnoxius, apud se educaret, adhibitis custodibus ne clam subduceretur, Boëmi indignum rati custodire, arcericq; à regno regem coactis copijs bellũ nisi dimitteret comi nabantur, horum conatus statim compescuit ratione adhibita, Cur ita fieri oporteret maxime iniecto metu ueneni, quo paucis post annis dimissus à patruo puer fraude Boëmica absumptus est, ueniente in Italiã Federico recedens ipse, ut cum ciuitatibus de transitu cum Nicolao de corononado Cæsare ageret, suspectus haberi Senensibus cœpit, ueritis ne spe uendicandi imperij Cæsarem ad mutandum ciuitatis statũ impelleret eiectis popularibus, ac nobilitate ad pristinam libertatem restituta. Qua de re inter se cum agerent, & facta eius dictaq; clam palam ue explorarent, nec prodiere obuiam nec ubi domum uenit, frequentes salutauere. Cogitatum & de inferenda clam nece à potentioribus rumor fuit, Quamobrem Decemuiros adiens delere eam suspicionem frustra est conatus. Auxit inuidiam mortuus collega Pfullendorfius, & in æde uirginis matris loco celebri sepultus, quam rem argumentum adesse iam recepti imperij quærebantur, homine externo ueluti prodita libertate in ciuium sepulchra delato. Tum demum ut tempori cederet, Thelamonium se contulit, ueluti Leonoram excepturus ex Lusitania mari uenientem. Accitus inter hæc à Nicolao minime paruit, ualetudinem caussatus, suspicionem tamen eius literis sustulit, quod uulgatum erat, constare inter coniectores, Nicolaum aut moriturum intra Calend. Apriles, aut in uinculis futurum, periculum ex Federico portendi nouo imperatore, urbem armis uendicaturo, quo metu Nicolaus Federici aduentum extrahere in autumnum cupiebat, fatalem diem occupaturus. Sed Aeneæ literis confirmatus proposito abstitit, Leonoram comitatu regio haud procul à Pisis descendentem è nauí Federici nomine primus excepit, quanquam ægreferentibus Germanis, qui aderant Federico propinquis. Pisas ingressos Florentini ex multitudine suspicione iniecta, cũ depellere mœnibus uellent, eius gratia atq; autoritate ui abstinuerunt. Idem ad Volaterras factum, quòd hæ urbes altera sub acta armis, exposita uideretur ad omnem morum nouitatis altera in finibus sita esset. Senæ ad aream Pomerij sponsa Federico exhibita, oratione n habuit perelegantem, quæ puellæ Lusitanorumq; laudes complecteretur. Extat adhuc pro portis marmorea columna pompæ congressusq; monumentum. Cum ciues aduentu Federici nobilitatẽ relegassent, undiq; iuuentute ad custodiã urbis armata eos metu solueret, non obscura opera Federici discessum accelerauit. At tum demum remissa suspicione & propinquis, nobilitateq; omni reuocata, ipse publico ciuitatis nomine legatus ad Nicolaum designatur, continenti itinere Federicum sequi iussus, in quo resalutandis Cardinalibus, qui obuiam prodijssent, interpres fuit linguæ Germanicæ ignaris. Nicolaum primum

Ladislaus Pannoniæ & Boëmiæ rex.

Collega Aeneæ nobilis Pfullendorfius.

Coniectores.

Leonora sponsa Federici Imp.

primum adiens, cum omnia septa armis inuenisset, metu liberauit. Postridie orationem habuit de Imperatore coronando & uariam & plenam uetustatis, interpres & moderator omnium quæ inter Nicolaum & Federicum acta sunt, utriusq; in se gratiã auxit. Federico Neapolim ad Alphonsium coniugis auunculum eunte, Rhomæ substitit, dolore pedum demoratus, simul ut regem Pãoniæ adhuc impuberem in aduentum patrui asseruaret. ¶ Orationes in reditu Cæsari duas habuit, Altera gratias egit Nicolao et Collegio patrum, Altera hortatus est ad bellum aduersus Turcas suscipiendũ; Et posteriore quidem ita mouit, ut exemplo ipse legatus cum summa potestate ad Pannonios, Boëmos, Noricos, cæteramq; Germaniam destinatus sit. Cum Florentini Federicum Pisana & Volaterrana iniuria offensum, ac deinceps Neapolim ab Alphonso incitatum existimarent, atq; ideo transitum prohibituri dicerentur, præmissus utrinq; suspitionem ademit, Ferrariæ Borsium à Cæsare Mutinensium ducem nominatum, primus salutauit, laudauitq; oratione clarissima. Venetis quoq; pro munificẽtia in Cæsarem iussus est gratias agere. Eodem paulo post à Noricis obsesso, emissus ad hostes altera quàm exierat hora, obsidionem dissoluit. Quo tempore & Boëmos Noricis ipsis conciliauit, Intercessit etiam rogationi Germanorum de maiorũ decretis antiquandis, cũ magna contentione res ageretur, contra Cæsaris dignitatẽ futura si decerneretur. Pannoniorũ apparatũ bellicum Federico imminentẽ discussit legatione bina. Quarum posteriore & pacem confecit nequicquam toto biennio petitam. Legationem Germanicam in Italiã susceptam, de bello Asiatico, per omnem Germaniã circumtulit, qua de causa peregit & conuentum Ratisponæ, ubi progressum in concionem omnibus qui aderant, excusisse lachrymas constat, deploratis Græcorum calamitatibus, & recenti clade Constantinopolitana in medium exposita, cupientẽ tam redire ad suos, nulla re alia Cæsar potuit cõtinere, quã spe iniecta Asiatici belli, pollicitus sequenti anno expeditionem quantis maximis posset uiribus suscepturũ. Profectus eodem studio Franckfordiam, quod in Ratisponensi cõuentu fecerat, ad suscipiendũ in Turcas bellum excitauit. Ita ut passim arma caperentur, constitutis ex eius sententia ducibus qui essent publico nomine rerum summæ præfuturi. Cæterum subsecuta statim Nicolai mors omnia peruertit. Opinio fuit Nicolaum uoluisse eum coaptare Collegio Cardinalium. Sed importunitate Regum, suum cuiusq; postulantium, ne recipere competitores cogeretur, & hunc neglexisse. Mortuo Nicolao rogationem principum Germaniæ priuato cõsilio euertit, petentiũ id quod diu renuisse Galli dicerentur, ne quid Pontifici Romano statuere de templorũ præfecturis liceret. Legatione ultima missus ad Calixtum Nicolao suffectum, ubi iusiurandum exhibuit, Cæsarem illi pariturum, hortatus senem ad bellum Asiaticum suscipiendum, & lachrymas excusit, & ut statim ædificari triremes ad ripam Tyberis iusserit effecit, bellumq; maritimum ad Veris initium inferri. Perpulit mox & Alphonsium ad eandem suscipiendam expeditionem, Neapolim ad eum profectus, simul & bellum deprecatus est, quod idem rex duce Piccinino Senensibus intulerat, quoniam minus adstitisse ei bello Hetrusco uiderentur. Constatq; regem confessum propalam exortam sibi ab hoc pacem ui orationis, non impetratam, cum frustra Senenses tribus antea legationibus postulassent. Mansit autem apud regem compositis iam rebus menses aliquot, ac tum demum sero aegreq; dimissus. Vltimo discessu aliquoties obuolutus pedibus regem sic accendit ad bellum, ut ex templo & ueterem classem recensuerit, & nouam iusserit ædificari. Tum demum reuersus Romam, Cardinalis, postulatione patrum designatur. Qua de re acta Calixto sunt gratiæ ac patribus, Germanorum Pãnoniorumq; principum nomine. Fuitq; statim multis in ore prouidum senem Calixtum esse, qui adhuc uiuens successorem sibi creauisset. Fuit aũt illi adeo charus ut exercitum ab eo ad repellendum Hetruria Piccininũ impetrauerit, & mox legatos, qui peterent Soro Lolio cõsobrino suo remitti exilium, Mansit aũt eo in ordine menses circiter uiginti. Quo tempore postulatus à collegio Varmiensi ad mare balteum, Antistes urbis ne multo post à Ratisponẽsi ad ripam Danubij, recusauit utrunque, dicens iam se Italum esse oportere. Secessetat

Germanorum rogatio de maiorũ decretis antiquandis.

Mors Nicolai expeditionem Asiaticam peruertit.

Rogatio principum Germaniæ de templi præfecturis.

Aeneas cardinalis designatur.

rat ineunte æstate Viturnium lauandi gratia, & quod singulis annis uitare per id
Calixti obitus tempus cœlum Romanum consueuerat. Cum nunciatum est Calixtum obijsse, celeriorem eius reditũ patres fecere. Singuli ad properandũ exhortati, Est & inter redeundũ uulgo Pont. maximus consalutatus. In comitijs Põtificẽ suffragijs apertis acclamatum, prorupisse in lachrymas constat: Attonitum aliquandiu cum excitaretur, & lætandum amici esse contenderent, dixisse lætari tanto fastigio imperij eos posse, qui labores & pericula non cogitarent, Sibi uero iam omnia præstanda alijs fore, quæ ipse ab alijs & in Germania, & Pãnonia & in Italia toties postulasset. Cum à Cardinalibus & cœtu Antistitum, ac postridie à ciuibus per ordines singulos consalutaretur, eodem perstitit uultu. Perductus in solium conuentum Mantuæ indixit, cui affuturum se subscripsit ad Calendas Iunias, atq; hoc primum eius fuit decretum. Altero Ferdinandum Alphonsi filium à Calixto paulo ante hostem iudicatum, amicum declarauit, cuius & causas attulit, quòd nouum conuentum agitanti potiora uidebantur pacis consilia, quã belli, & inuoluere domesticis armis Italiam minus conuenire Asiaticis rebus arbitrabatur, etiam quod ictum ab Eugenio primum, deinde à Nicolao, postremo initio pontificatus à Calixto ipso renouatum cum Alphonso fœdus, id expressum cõtinebat, ut Ferdinandus patris regno succederet, & legati qui aderant, hoc idem postulabant ex fœdere in quod paucis ante annis Italia uniuersa consenserat, Et nisi fieret, certaturi armis uidebantur. Proceres ergo regni Alphonso mortuo sponte sua ad Capuam in filij sceptrum coniurauerant. Tamen ius regni & coronam ea demum conditione permisit, ne cui præiudicium fieret, simul & tributum à superioribus pensum regibus quotannis solueret, aureum nummum duodequinquaginta millia. Pontificis Romani fines neq; inuaderet ipse armis, neq; inuadere alios quãtũ in se esset, permitteret. Piccininũ regia stipendia merẽtẽ Asisio & Nucerio per Calixti mortẽ occupatis quã primũ iuberet excedere. Beneuentũ agrũq; Beneuentanũ restitueret. Terracinã ad usum imminẽtis belli relictam, exacto decennio redderet, Pacem quoq; dare Sigismundo Malatestæ conditionibus quas esset ipse dicturus. Arcem Hadrianam, Spoletinam Narniensem, Surianum à præfectis pecunia redemit, Et pro Hadriana quidem uigintimilia persoluta. Spoletinam uero præfectus magna Troili Firmani uix tradidit. Appetente iam uere, prius quàm urbe discederet, ne qui fierent in Latio & Sabinis motus, iurare finitimos coëgit in fœdus absente se duraturum. Fecit & decretum ex patrum consulto, nec si mori sibi extra urbem contingeret, comitia de sufficiendo Pontifice alibi cogerentur quàm Romæ. Præfinito etiam tempore, quo agentes extra Italiam Cardinales indies comitiorum expectarentur, Iudiciarios magistratus Roma uetuit discedere, legatis subditarum ciuitatum & decreta maiorum confirmauit omnia, & patrem tributorum paulo minus quàm dimidiam in triennium remisit prouocationes prouincialium ad Romanos magistratus ante reditum suum uetuit interponi, adiecta multa ei qui prouocasset. Ad exequias iussis per thermas Diocletianas ad portam
Pij concursus populi periculũ. flamineam, atque inde ad pontem Muluium deuectus, redire seniores patrum in urbem iussit, æstatemq; expectare. Iter primum egit secundum fluminis ripam, haud longius quàm ad septimum lapidem daturus spatium, si qui uellent priuatim se alloqui. Narniæ concursum uulgi facto, ad equum umbellamq; corripiendam in discrimine fuit uitæ, gladijs in ora dimicantibus, quo metu reliquum iter Perusiam usque
Pompa pij Perusiam ingredientis. ac deinceps Mantuam lectica confecit, ad singulos quingentos passus imitatis lecticarijs. Deflexitq; Spoletum ad sororem, ubi & quatriduum substitit Assisij dimidio minus, arcemq; communiuit turri eximiæ crassitudinis angulo extremo. Perusiam ingressus est pompa præcedente, equo uectus candidissimo, duodecim eodem candore præcedẽtibus, stratis purpura, sine sessore, et qui frenos aureos manu ageretur, magistratibus purpuream umbellã auro intexam præferentibus, sub quã ipse candida syndone, stola aurea commissa, & purpureo galero uehebatur. Pompæ causam prætendit, quòd post electum Bonifacium septuaginta iam annis Perusini Pontificem intra urbem non aspexissent, Dedicauitq; phanum Dominici postulantibus ciuibus propter eximiam

mam templi magnitudinem, & dona primus intulit. Fenestram quoq; eximiæ magnitudinis pone aram maximam opere uitreo iussit occludi, artificio & textura texellata. Maiores magistratus toga indui purpurea talari ad usros sexaginta. Perusiæ legatos Allobrogum audiuit, ac postridie Federicum Vrbinatem uirum pace ac bello æque clarissimum, & quo postea Marso ac Piceno bello copiarum Imperatore est usus, circumnauigato Trasimeno, ubi ad Clauim amnem peruenit, Legati Senensiũ obuiam progressi, restitutos gentiles ad munia ciuitatis cum nunciassent, accelerare lecticarios iussit. Corsiniam haud amplius quàm triduum moratus. Vbi Senam uenit, ceteram & que nobilitatem restituit, beneficio populi quanquam diu recusantis dispersiq; per tribus, ut coire totum in corpus ciuitatis uiderentur. Restituere conatus est & duodecim uirales familias, ad capita amplius quadringenta, aliquando nobilitatem secutas. Sed ut sus remissius postulasse, non tenuit. Statuit Antistitem urbis Metropolitem finitimis in iurisdictionem adiectis Grossetano Massano, Clusino Suauensi. Ciuibus Raticophanum munitissimum Hetruriæ oppidum, quod diu antea bello cœperant concessu patrum in perpetuum sub tributo concesit. Cum legati Cæsaris & Beticæ ac Lusitaniæ regum, & Philippi Burgundi Senam conuenissent, omnibus sequi se iussis Florentiam trium dierum itinere contendit, Tribus legationibus apparatu diuerso excipientibus, inter quas & Galeatius Francisci Sfortiæ filius sextumdecimum natus annum, à Mediolano usq; præmissus à patre, & cũ eo Arimensis, Fauentinus, Foroliuiensis, & Forocorneliensis tyranni occurrerunt. Cæteris auream sellam per uices subeuntibus Galeatio per ætatem manum apponente, postridie ludi theatrales decreti, quibus leones cum equis concurrerunt. Mox cauea per medios spectatores dilapsi. Consultauit & de rebus Italiæ cum Cosma Senæ sui temporis prudentissimo, opibus uero quantæ nulli ne ueterum quidem priuato fuerit, templa quoq; ab eo facta, reliquaq; ædificia percupidè inuisit, in queis circiter sexcenta millia insumpta existimauit. Sigismundi Ariminensis causam, qua proditionis accusabatur à Ferdinando rege, distulit in conuentum Mantuanum. Bononiæ septem equitum turmas, quæ secutæ Galeazeum illic substiterant, prius quàm urbem ingrederetur, iurare, oëgit futuras in ipsius potestate, tuitq; ciuitas in trepidatione, armata circa optimatum domos iuuentute ne quid innouaretur. Auxit merum Brogma orator quidem uehemens, ceterum qui parum consultè in gratulatione publica, ciuitatis conditionẽ deplorauit. Qua de re mox prænarationis reus, in exilium actus est, non ante Pij reditum remissum à ciuibus. Ferrariam Lembo delatus est per flumen Padum, omni genere magnificentiæ exceptus à Borsio. Ceterum postulata eius de immunitate ciuitatis & remissione tributorum, reiecit, causatas temporũ difficultates, quibus augenda tributa in Asiaticam expeditionem essent non minuenda. Quamobrem Borsius Ferraria discedentem ad Stellatam oppidum secutus, uenturum se Mantuam cum recepisset, postea minimè præstitit. Ad eum locum Ludouicus Gonzaga Mantuanorum princeps occurrit, classe utrinq; in Naumachiæ speciem cõcurrente. Ingressus Mantuã est sexto Calendas Iunias quadriduo prius quàm Romæ subscripserat, pompa eadem, qua Perusiam, nisi quod hic regum principumq; legati lecticam subiere. Præfecturæ urbanæ uigilesq; portarum parere ei iussi quum ipse statuisset. De conuentu acturus, orsus est à re diuina, supplicationibus per urbem totam continenti triduo decretis, exposita ratione belli suscipiendi in Turcas, paucis inuentis eorum, qui se conuenturos erant polliciti, religionis simul & Italiæ uicem deplorauit, oratione admodum mœsta & plena desperationis. Sed breui frequens esse conuentus cœpit, legationibus Trãspadanis, Mox & Gallica, & Burgũdia, Casimiri quoq; Getarum regis splẽdorem quàm Barbarorum apparatu. Venit & Blancha Frãcisci Sfortiæ uxor, Philippi filia, fœmina spectatæ probitatis, comitantibus eam quatuor alteris liberis, quorum Hyppolita natu maxima, iuniori Alphonso desponsata, latine oratuit pereleganter, Pij studium in religionem complexa, Galeatio fratre orationem eius excipiente, qui ambo patris aduentum promisere. Inter hæc nuncio de Turcarum impetu in Peloponesum accepto, trecentos pedites misit, quorum centum

Raticophanẽ Hetruriæ oppidum.

Tres simul legationes ad Pium.

Ludi theatrales Florentiæ edii.

Stellata oppidum.

Ludouicus Gonzaga.

Blancha.

Hyppolita Galeatius

Turcarum in Peloponesum irruptio.

tum Blancha mercede conduxit, Centurione Zanono Cremonensi. Ad eum terrorem accessere legati ex Rhodo & Cypro, & Lesbo, & Epiro, atque Illirico uenientes, omnes petituri auxilium. Auxit trepidationem Sanderouia munitissimum oppidum in ripa Danubij proditum Turcis. Itaq; Raguſinos auxilia pollicitos triremes duas armare nauigareq'ue primo quoq; tempore in Græciã iussit. Bellũ exortum in Germania cõpescuit, missis legatis Verdeaq; oppido erepto, Cæsari iusso restitui.

Sanderouia in ripa Danubij.

Verdea oppidum.

Dedit Sigismundo Ariminensi pacẽ, cõditionibus quas tunc acceptas breui Gallico bello abrupit. Frãcisco Sfortia cũ quadringentis purpuratis uenientes, tum demũ non expectatis exterarum gentium legationibus, rogationem tulit de bello suscipiendo, habuitq; orationem omnium quæ circumferuntur ipsius nomine, longè grauissimã, secundum quam consensu omnium qui aderant, bellum decretum est. Alteram tulit rogationem mari an tera gerenda res esset: & Italo milite, an externo: & quàm magno exercitu opus foret, & unde cogendum stipendium, ac sententiam ipse subiecit ad singula. Militem conducendum eum, qui uinci à Turcis non consueſſet, præcipuè Germanum exercitum, neque minorem comparandum, quàm satis esset repellendo hosti, neque maiorem, quàm alere prouinciæ possent. Pecunias in Italia exigendas, corrogandas etiam in Gallia atq; Hispania esse. Cum de Imperatore exercitus referret, qui communibus auspicijs rem gereret, Francisco munus per ætatem deprecante, Legati Burgundi Philippo eorum duci receperunt, uotis quoq; ad eam expeditionẽ dãnato. Misit et Gorũ Lolliũ Venetias ad cõmunicanda cum consilia belli. Rhodijs ad triremes celeriter ædificandas sexdecim millia aureum numum dedit ex pecunia Gallicana. Sed hæc belli consilia, mutatæ undiq; res oppressere, Nũciatum sub idem tempus triremes quatuor & uiginti ad ripam Rhodani, ædificatas ad usum Asiatici beli, Renati Galli filium correptas aduersus Ferdinandum coarmasse, ac notis ad Genuam rebus classeq; ad Lyrim amnem delata, Campaniam uexare. Optimates regni plærosq; ad Gallos deficere. Romæ Tyburtium & Valerianũ fratres illecta iuuentute Agrippæ phanum communisse, tractis per uim ad stupra ciuium, libris ac cæsis qui minus obsequerentur. Piccininum ad Gallos cum parte regij exercitus transfugisse, Sabellos Picciniui præsidia recipere, In Picenis Sigismundũ rupto fœdere oppida regia inuadere, Esinos & Anconitanos, & in Vmbria Fulginienses & Menanẽses propter fines tumultuari, Britannos eiecisse regem, Hispanos maiore fratre depulso, minorem regno imposuisse. nec à Germanis quietiora asseruntur, Pãnonios & Boëmos rege ueneno absumpto, distrahere in partes regnum, Noricos intra se armis certare, Moguntinis Dieterum Antistitem inferre bellum. Ad hæc tot simul coorta mala, uisus non nihil animo succubuisse, Redijt celeriter Senam, nec sine discrimine Pado inter nauigandum glacie districto, ut necesse fuerit securibus excidi. Ad res Germanicas sedandas legatum misit Bessarionem Cardinalem Nicenum, principem collegij, Regi subitaria collecta manu auxilium summisit, eoq; mox ad Sarnum profligato, nihil cunctatus, ueteres instaurauit copias, ac nouas addidit Duce Antonio sororis filio, Piccinino Federicum Vrbinatem & cum eo Alexandrum Sfortiam opposuit, Sigismundo Neapulionem Vrsinum, ac mox Federicum, qui illum ad Senegalliam magna uictoria fudit. Romam Centuriones aliquot præmisit, & equitum præfectos, qui Sicarios Tyburtianos cõprimerent. In Britanniam legatum præsulem Interamensem, quem mox abusum legatione, & pugnæ Britãnicæ immixtum, coniecit in uincula, præsulatu quoq; amotum. In Hispaniam etiam q fratrem maiorem restituerent. Redijt post hæc celeriter in urbem exorta in Campania & Picenis ac Sapinis bella ex propinquo suppressurus. Sed undiq; ex tanto motu rerum, bello ita incubuit, ut aliquando quatuor & sexaginta equitum turmis re gesta non antea desierit, quàm subactis undiq; hostibus, quod multis ætatibus uix contigerat, uniuersæ Italiæ data pax fuerit. Bella suscepit inuitus, nec unquam nisi lacessitus, & nec sic quidem nisi prius commonuisset ab iniuria desisteretur. Et Sigismundo quidem non antea inferri arma iussit, quã ter denunciasset, missis etiam legatis, qui oppida repeterẽt, media pace per fraudem occupata

Dieterus archiepiscopus Moguntinensis.

Bessarião legatus ad Germanos.

Pax Italiæ per Pium.

cupata. Sabello Syngrapha manu ſua ſcripta, conditiones æquiſſimas propoſuit, quan quam obſeſſo rerum omnium inopi, utrumq; deinde ui ad deditionem compulſum, ſer uauit quidem, cæterum erepta bello eorum oppida neutri reſtituit, præfatus iniuriam eatenus remittendam eſſe ne ſecundo poſsit inferri. Sigiſmundo conditionem quoque adiecit, ut in Peloponeſum Dux belli aduerſus Turcas proficiſceretur, ubi poſtea bien nio uaria fortuna bellum geſsit. In Germania Dieterum Moguntinum Antiſtitem tribus legationibus monuit, mox decretis ipſius parere recuſantem abdicauit, quanquam familia ortum potentiſsima, alterumq; ſuffecit. Viſus eſt erexiſſe calamitatibus animũ, cum nunciaretur deletum in Picenis eius exercitũ, & domeſtici ſupprimere nuncium conarentur, ubi reſciuit, nihil motus: Sigiſmundus inquit, ſi decies prælio uicerit, ſemel uictus fuerit, bello uincetur, quod mox inſtauratis copijs euenit. Ferdinando ad Sarnum profligato, inſultantibus Gallis fortuna inquit belli nobiſcum eſt, Nam ea quos primum fouet, poſtremo deſtituit. In Germania quoq; uictis inſigni calamitate qui eius autoritate bellum gerebant, noſtrum inquit, erit iam uincere qui uicti ſumus. Quæ tria bella quamuis principio deteriori conditione ubiq; fuerint, breui ex ſententia confecit. Expugnari neque caſibus Fortunæ aduerſis, neq; minis potuiſſe ex eo conſtat, quòd poſt ſuſceptum bellum nemini pacem dedit niſi uictor, quanquam & à Sigiſmundo poſt uictoriã Picenam, & à Gallis poſt fuſas regias copias poſtularet conditionibus ut accipere nõ dare uiderentur. Auxit fines Imperij Beneuento et Terracina iure fœderis à Ferdinãdo acceptis. Sabinos q ad Gallos defecerãt & Soranos atq; Arpinates, et in Picenis ac Flaminea à Metaurẽſibus in Ceſenatẽ uſq; Arimino excepto, armis obtinuit. Phano fortunæ, mari ſimul terraq; oppugnato. Venetorũ quoq; claſſe, quæ illatura præſidiũ uenerat opera Anconitanorũ, pfligata. Ceſenates Iureiurãdo adegit, ut poſt mortuũ eorũ tyrannum Sigiſmundi fratrem urbem atque agrum pontifici dederent, quod breui quanquam ipſo iam mortuo fecere. Canale Tudertinorum oppidum longa obſidione preſſum, cum machinis undiq; dirutum, non tamen ante promiſſa defenſoribus præmia, expugnari potuiſſet, & laudauit qui defenderant, & Ducem eorum præfectum militum conſtituit. Quædam & ſine bello obtigere in Aquitania Valentinenſis & Dienſis Tetrarchiæ, quæ ſunt ad ripã Rodani à Ludouico rege incertum datæ ſponte an maiorum teſtamento relictæ. In Peloponeſo quoque Manouaſia munitiſsimum ſitum oppidum à Peleologis traditum. In agro Tolphano prope centum cellas, montes aluminis patefacti, ex quibus prouentus annui aureum nummum paulo minus percipi quàm centum millia feruntur, Inſolentiæ eorum, qui minus iuſta peterent, aut molirentur conſtantiſsime reſtitit. Oratores Cypriorum natum ex cõcubina regis filium excluſa Carlocta ex uxore ſuſcepta regem dari ſibi poſtulantium reiecit, quòd Cyprum uectigalem promiſiſſe regi Syriæ & iuraſſe quoque in eius uerba diceretur. Georgici Boëmorum regis, quod Fantinum Dalmatium legatum cõ feciſſet in uincula, & mox quòd male de religione ſentiret, Regnum publicauit. Sigiſmundo Norico Cæſaris patrueli diẽ dixit, quòd nulla fretus autoritate cuſtodiri Cardinalem eundem Antiſtitem Brixinenſem iuſsiſſet, interdixitq; ue aqua & igni, quanquam priuata amicitia inter præcipuos habito. Sigiſmundum Malateſtam obloquentem de religione atque ideo in ius uocatum, nec comparentem damnauit. Simulachro quoq; eius Romæ uicatim incenſo, nec multo poſt fœdus Gallicum, in quo & Sigiſmundum contineri Galli contendebãt, recuſauit, indignum dicens inire cum eo ſocietatem, quem paulo ante damnaſſet. Tudertinis tyrannicum morem creandorum magiſtratuum ſuſtulit, datis legibus quibus rempublicam gubernarent. Increpuit Senenſes, quòd legem tuliſſent ne qua deinceps rogatio fieret de nobilitate reſtituenda, atq; adeo acriter, ut extemplo legem abrogarent. Arcem in Ianuenſi magnis ſumptibus ædificatam à Columnenſibus, & loco munitiſsimo demoliri ex templo iuſsit Veliternis imminentem. Mittente Cæſare legationem paulo obſcuriorem recuſauit audire, poſtulauitq; clariorem. Burgundam quoque ueluti ſuperbiorem iniuſtaq; decreta poſtulan-

Dieterus Antiſtes Moguntinenſis.

Pij magnanimitas.

Canale oppidum.

Sigiſmundus Cæſaris patruelis.

Simulachrũ Malateſtæ Romæ uicatim incenſum.

Superbia Pij.

tem, Marti lem Gallum, quòd uirginem inceſtaſſe ueſtalē ferebatur, præfectura amouit, quanquam ſcelus non conſtaret, ſubdens, in religione præfectos ſuſpicione non minus uacare debere, quàm crimine. Gallum alterum Armeniaci tyrannum cum ſorore conſuetudinem ſtupri per ſpeciem coniugij habentem, in iudicium tractum mulctauit, coniectis in carcerem qui falſo decretum Calixti corruptis tabulis adhibuiſſent, actaq; res eſt magna contentione propter familiæ nobilitatem. Quædam minus uſſus eſt uindicaſſe. Peruſiæ Pandulphi Balionij ac filij cædem à patruele in ſpē hæreditatis ſecuris illatam, & in Piceno acti Sentinatis eadem de cauſſa à patruo capti, ac mox ſtrangulati, & in priore quidem cauſatus tempora extorqueri ſibi parricidium quæſtus eſt. Sentinatem obſeſſum ac mox ſub conditione deditum dimiſit omnibus exutum rebus, affectis tamen ſupplicio qui iuueni manus intuliſſent. Nonnulla facetijs excepit, aut morſu. Ludouico rege Gallorum niſi copias in Ferdinandi auxilium miſſas è Campania reuocaret, multa minante, ac rurſus niſi deſiſteret auxilio, Gallos qui Romæ eſſent reuocare ſimulante, nihil reſpondit aliud, quàm: Et habitabimus laxius, & nugas non audiemus, caſtigata ſimul inſolentia gentis & leuitate. Triballis confirmari ſibi quem ipſi nominaſſent regem poſtulantibus, negauit eſſe ſui iuris ſed ad Pannonios pertinere, contendentibus liberos eſſe, Quid inquit ſeruitutem poſtulatis? Præfecturam Rhodienſem exhauſtam à Gallo, Hiſpano commiſit dicens: Gallicum morbum Hiſpanienſi medico curandum eſſe, quod Galli profuſi Hiſpani frugales haberentur.

Apopthegma de Gallis. In Triballos.

Conuentu Mantuano cum Burgundi duo millia equitum, quatuor peditum pollicerentur, Germani hominum armatorum duo & quadraginta millia. Vngari dimidio minus. Raguſini duas triremes. Rhodij quatuor, Cypri totidem. Legati ex Cilicia hominum triginta millia, dicentibus Gallis, non antea excitandum foris peregrinum bellum, quam ipſorum domeſticum ſopiretur, Mirum inquit, Gallos qui ſemper aliàs uicerunt, hodie uerborum magnificentia uinci. Borſij quoq; legatis trecenta millia aureum nummum pollicentibus cum fidem non feciſſent, non opus eſt, inquit, tot nummis dimidio contentis. Cum Veneti propter initium cum Turcis fœdus palam aduerſarentur, clam tamen habita ratione quantum eſſent collaturi, Summam belli naualis dari ſibi poſtularent & claſſem inſuper triremum ſexaginta, & uiginti naulum roſtratarum ac peditum delectorum octo millia, & annuas decimas, & præterea quindecies centena milia ex publico, Hoc, inquit, Veneti eſt recuſare non petere, Nos uero adeo uobis moleſti non erimus, ut oneris tantum feratis. Hiſpanorum aſſertionem de miraculis eius, qui cum patre de regno contenderat, quanquam aſſeuerantiſsime inſtarent, irriſit, idq; ægrè ferentibus, an neſcitis inquit, uita miracula fieri, non mortes? Germanis offenſis, quòd inter reſpondendum Matthiam Pannoniæ regem appellaſſet, tanquam ad eos ius regni pertineret, Sinite ait Matthiā tantiſper nos regem appellemus, dum eum uos regnum tenere permittitis, temeritate ſimul & ignauia exprobrata, ſubdiditq; armis regna dijudicari non legibus. Clementem cum fuiſſe indicio eſt, quòd nemini petenti ueniam, non facile ignouit, alio quin pertinacibus inexorabilis. Bello regio parci, Arpinatibus iuſsit ob Carij Marij, & Marci Tullij memoriam, quòd multi oppidanorum ita uocarentur. Donadeum oppidum Sabinorum direptum à ſuis grauiſsimè indoluit, ut opinio fuerit cogitaſſe eum de ducibus exautorandis. Correptos à ſuis greges Aquilanorum ad quinquies centena millia, quod uiolata fide ad Gallos defeciſſent, reſtituit, dicens non eſſe multandos, inſontes, greges agreſtium & multitudinis eſſe, defectionem à potentioribus factā, qua liberalitate dedere ſe uolentes, Aquilanos, reiecit ad regem. Expeditiones non niſi ex conſenſu patrum & ſero ſuſcepit, ſuſceptis ita incubuit, ut aliquando non ſuppeditante ærario, atq; ægrè conferentibus ſociis, accitis quæſtoribus, iam inquit ſi opus eſt uendi me iubeo. Pecuniarū uſque ad uitium negligens, ut nec aſpicere quidem ſuſtinuerit, Impenſa belli ingraueſcente, contraxerat aliquando ad ducenta millia æris alieni, quod ubi ex rationibus ærarij percepit, quæſtoribus grauiter ſuccenſuit, iuſsis prima quaq; occaſione diſſoluere. Quæſtori Vrbano uſus eſt Iulio Forti Piſano, acris & animi & ingenij uiro. Sed contrahendo

Venetorum cum Turcis fœdus.

Pius ob Marij & Marci Tullij memoriam Arpinatibus parci iuſsit.

Pecuniæ cōtemptus.

ære

rie alieno in ſumptus bellicos paulo laxiore, quo factum eſt, ut exhauſtis uectigalibus unde ſuppeditare domeſticis ſumptibus pecuniam poſſet, aliquando laborauerit, coactus unum in triclinium & ipſum admodum frugi familiam omnem redigere, ut aliquando exclamauerit: Et qui appeteret, & qui contemneret pecuniam, ſtultum eſſe. Sed neq; rationem fiſci uectigalibus aut portorijs auxit, neque decimas antea exegit, quàm bello Turcis indicto, & tunc quoque moderatione adhibita, ne prophani ultra quàm trigeſima grauarentur, neue ad maiorem ſummam infimi magiſtratus, quàm ſupremi, utque Iudæorum uigeſimæ non ex prouentibus, ſed ex capite deducerentur. Inſtituit quatuor uiros ex collegio patrum de luxuria coërcenda. Primum Germanum, Alterum ex Gallis, reliquos in Italia. Sed homines diuerſarum nationum ac morum, dum cunctantur, ipſe è uita deceſsit. Nouum etiam collegium Abbreuiatorum ad uiros ſeptuaginta literaturæ et moribus ex omni natione promiſcuè delectos, redacturus ad caſtigatiorem elegãtioremq; ſtilum acta publica uidebatur, quòd iam ab initio Pontificatus deſtinauerat, Sed deterritus diuerſitate controuerſiarum ac legum, differre ſe in magis ociosa tempora, non omittere teſtatus. Prouocationem ad futurũ concilium temere à nonnullis illatam, edicto ſummouit. Sceleratorum eſſe perfugium dicens eum iudicem petere, qui nuſquam eſſet. Epiſcopos protonotarijs ordine ſubſelliorum anteposuit mutata conſuetudine maiorum, quanquam plæriſque regio genere ortis. Cardinalium numerum duobus comitijs auxit undecim adiectis, laudauitq; ſingulos oratione diuerſa. Sed nec priorum contempſit ſuffragia, nec de quoquam retulit, cuius ratio non omnibus conſtaret. Teſtamenta eorum qui Romæ deceſsiſſent libera eſſe uoluit, qui inteſtati obijſſent: eorum bona ita demum referri in ærarium eſt paſſus, ſi nec propinqui comparuiſſent. Quæſtore eius quædam ſupprimere uolente ad fiſcum deuoluta, cum reddere ijs, quorum fuerant, iuberet, & ille uendita aſſeueraret, ſtatim ſubdidit, redimantur. Nobilitati & ſtudio ſui & ex Germanorũ conſuetudine fauit, respublicas non æque uiſus probaſſe, diffiniebat multorum eſſe tyrannides, & quæ optima haberetur, in ea non minus bonis quàm malis periculum eſſe uirtutis, præmia non ferè niſi apud principes inueniri. Thomæ Paleologo ac liberis Peloponeſi imperio depulſis in Italiamq; fugientibus occurri ad Anconã iuſsit, atq; omnia regio more ſubminiſtrari. Carloctam quoq; reginã Cypri regno deturbatã à fratre atq; ad ſocerũ Allobrogum nauigantẽ, deſcendere ad Hoſtiã ac Romæ excipi, datis equis quibus iter reliquũ terra conficeret, uiatico etiã proſecutus. Accitis Romã ferè omnib. quos Turcæ patria eiecerãt, pecuniã ad uictũ annuũ cõſtituit. Ceremonijs ſolennibus permagnificus, cæteris in rebus habitus eſt intra modeſtiam. Caput diui Andreæ ex Peloponeſo delatum proſecutus eſt maxima pompa, Alexandro Cardinali Sentinati Anconam miſſo, qui à Græcis acceptum Narniam uſq; deferret, ubi arce reconditum, exacto poſt anno tribus miſsis Cardinalibus diuerſi ordinis, & decretis itinere toto ſupplicationibus, Romam iuſsit afferri, progreſſuſq; obuiam ad pontem Miluium, medijs in pratis excepit. Tabernaculo extructo ad rem diuinam faciendam, ubi mox & ſacellum erexit Liguſtico marmore, & in Vaticano cellam dedicauit ſimulachro argenteo confecto. Viturũj feſtum euchariſtiæ peregit inſolito apparatu, ſtrata undique ſagis purpureis urbe, uelataq; tue linteis, quibus aureæ ſtellæ ueluti cœleſti affixæ globo interlucebant, ut excluſo cœlo inter flores ad digiti craſsitudinem, & diuerſi generis cantus ſupplicatio procederet. Silueſtres etiam homines hædera ueſtiti cum leonibus atq; urſis congredi uidebantur artificio mirabili, & uerſus paſsim heroici canebantur fortium'que fiſtulæ utrinque ex aduerſo ſeſe ferientum murmure continenti demulcebant. Strauitq; omnem templi ambitum purpura. Catherinam Senenſem cuius multa extare uidentur miracula ferebantur, in diuarum retulit numerum, apparatu æque magnifico. Ritus ſacrorum & ceremonias ita ubiq; tenuit, ut ad Sublacum cœnobitas cœnam eodem apparatu, quo illis miniſtrari ſibi biduo ſuſſerit, quod & Capreolæ in Hetruria fecerat, Et ad cœnobium diui Benedicti in Mantuano & in Florentino ad Certuſiam cum ibi ſubſtitiſſet.

Abbreuiatores.

Prouocatio ad concilium.

Pius Cardinalium numerum auxit.

Nobilitatis ac rerump. comparatio.

Carlocta Cypri regina.

Pompa in feſto euchariſtiæ Viturũj habita.

Catherina Senenſis.

Pius lustrandi orbis auidus.

tisset. Lustrandi orbem & uagandi adeo cupidus, ut aliquando dederit calumniæ locum, Et legationem quidem Scoticam non inuitum suscepisse constat. Britanniam uero itinere obliquo, et unde circumspicere multa posset obisse, dissimulata uestę Lundonias ingressum uoluisse etiam ad Orchades nauigare, sed deterritum malè toties tentato mari, dixisse tritum illud, plusquàm temere Neptunum accusare, qui tertio iactetur, & Scotiam quidem Norueglamq; descripsit, facturus idem de Britannia si redire ad exactiorem inquisitionẽ licuisset. Allobrogem qui incertum specie sanctimoniæ an aucupandi pontificatus gratia solitudini se dederat, quòd locum delegisse amoenissimum ad ripam lacus Lemanj ferebatur, ultro adijt, locumq; descripsit. Habuit inter delicias & uallem Sarentanam quæ est in Rhetijs, fontium ubertate atque gratia eximiè lætam, ubi & ædes ab eo constructa est. Profectione Mantuana commoratus Clusij diem unum, reliquias Laberinthi uetustate collapsi perquisiuit, & ad hostium fluminis Mincij diuertit in uillam, quam constans est apud accolas fama fuisse Virgilij agrum. Tusculanum & Albanum & Tyburtinum studio uetustatis perlustrauit, omnem uiam quoque Appiam & aquæductus, & hostiam, & Troiani portum, diuersis secessibus inspexit. Et in Appia quidem obeliscos ad Hyppodromum iussit excauari. Hostiæ uero in discrimine fuit, grauissima exorta procella, compulsus metu inundationis, nocte media cubiculo excedere. Phalerios quoque adijt, quòd audierat muros adhuc extare lapide quadrato, & Ocricoli eadem de causa substitit. Circumnauigauit Thrasimenum & Vulsinium lacum, & utrobiq; in altera Insularum pernoctauit. In Thrasimeno subscriptiones libellarias fieri quæ in lacu factæ notarentur, In Vulsino summo iugo insulæ erigi sacellum iussit, ubi est Christianæ uirginis phanum, & certamen concurrentium nauicularum despexit, propesito accolis præmio. Fontes sereno die adeo cupidè frequentabat, ut sæpe inter glaream & marginem cœnam postulauerit. Augustam & Alburnam, & derivationem Anienis, uia Claudia ad Sublacum usq; inuisit. Salonam quoq; uia Tiburtina ad leuam deflectens Augustam ubi contegi ad uitandum æstum audiuit. Egit accolis gratias, statimq; occurrit. Struxit & Senæ fontem in hortis prope pomerium aqua ductu subterraneo derivata, ubi diem sæpe totum decernendis rebus exegit, quem cum noctu quidam disiecissent, adeo tulit molestè, ut discedere statim uoluerit, quæstionem tamen ultrò offerentibus ciuibus, interponi uetuit, dicens satis magnam pœnam suam cuiq; stulticiam esse. Montium quoque delectabatur ascensu, ut in Romano & in Tyburtino prope nullũ prætermiserit, Sed præcipuè qui uirerent arboribus, & in longissimum prospicerent. Amiatam in Hetruria editissimum conatus ascendere ad media substitit, lecticarijs ægre subeuntibus. Senæ cum diuersaretur sæpe Capreolam secedebat, quo in loco iugum est pinu, cupresso, ilice, lauro consitum. Semitis per gradus sub umbra distinctis. nisi per hyemem aut pluuiam raro sub tecto aut prandebat aut spatiabatur. Secedebat singula quaque æstate ab ortu caniculæ, nisi qua re grauiore distineretur, aut in proximas urbes, aut si liberum esset in Hetruriam, Itineribus usus per æstatem nocturnis, stationes libenter secundum fontes habuit, aut flumina & riuos, si fontes non occurrissent. Inter eundum aut interrogabat proximos de ijs quæ prospiciebantur, aut ipse loquebatur, Historiam loci cum posset ubique subnectens. Vere atque Autumno Viturnia balnea repetebat aut Petriolana, destinauerat aliquando & Baiana petere, Sed reuocatus precibus Senensium diuertit ad Tusca, lauabatur perfricabaturq; à paucis & exiguo apparatu, ne quem deterreret eorum, qui prope lauabantur, qua de causa nec horam sibi nullam prescripsit. Absterſus paulo plus minusue mille passuum uehebatur. Perpetuo pontificatu lecticarijs usus ubi nauigatio deesset. Annandi leuiter secundis fluminibus cum posset, occasionem auidissimè arripuit, quòd & minus quateretur, & lecticarijs parceret, Dierum ac noctium rationem ad horas usque distinxerat. Surgebat æstate ad primam auroram, Hyeme ad alterũ Gallicinium. Studium ita partiebatur, ut inter legendum aut scriberet, aut dictaret paribus prope interuallis, nisi cũ historias texeret,

Vallis Sarentana in Rhetijs.

Virgilij ager.

Pij periculum hostiæ.

Amiata mõs in Hetruria

Pius quomodo tempora distinxit.

quas

quas constat & ueriſsimè & feſtinantiſsimè ſcripſiſſe. Plerumq; duas in horas, nonnun quam minus quàm in unã protracto ſtudio: Exceptorem habuit Auguſtinũ Patriciũ, quem aliquãdo ad horas quatuor exercuit: Sed duntaxat ualetudinarius & cum Chira gra laboraret: Deinde uel aderat rei diuinæ, uel ipſe operabat, mox aut cum patribus cõ ſulebat, aut dabat ſubſcriptionibus operam, quæ duo munera alternis diebus obiri ſolita, niſi cum feriæ aut ſolennia prohibuiſſent, nunquam intermiſit. Subſcriptiones etiam extra ordinem, ut quaquã poſtulator occurreret & in menſa, & in cubili faciebat. Iti nere ubiubi ſubſediſſet, acciri poſtulatores iubebat, nec unquã ad fontem aut umbram acceſsit ſine pugillaribus. Secundum cõſultationes patrum aut ſubſcriptiones, primum Oratores, mox priuati admittebantur: Cum aliquando unus è cubicularijs ſenem uer boſiorem facere dicendi finem clam ſubmouiſſet, aduertens, repeti omnia iuſsit. Con uerſusq; ad cubicularium irato ſimilis, an neſcis, inquit, ex quo iniui pontificatum, alijs, me uiuere oportere, non mihi. Neminem plus triduo demoratus, Oratores ſæpe qua die ueniſſent, cæteros poſtridie admiſit, præſcripta cuique hora, ne quem expectan do fatigaret. Integritatem eorum qui ſecum uerſarentur exactiſsime perquiſiuit, repu diatis, quorum fama minus probaretur. Initio Pontificatus Secretariorũ numerum, quod offerri quidam temerè dicerentur, ad pauciſsimos redegit, paulocq; poſt ad duos Sorum Lolium conſobrinum ſuum, & Iacobum Lucenſem ſpectatiſsimæ probitatis uiros: Et alterius quidem ingenium ac uitam ita probauit, ut paulo poſt Antiſtitem Papienſem, mox & Cardinalem effecerit. Qui de poſtulatis referrent homines ſibi aſciuit moribus & doctrina probatiſsimos, præcipuum uero Agabitum Cyncium Ro manum clarum in Poëtica quoque, ſed iuris ſcientia longè eminentiſsimum, quem pri mum Anconitanis mox Camitribus præfecit Antiſtitem, maiora collaturus ſi diutius uixiſſet. Conſtantiſsimus fouendis quos ſemel eſſet amplexus, gloriabatur inter ſuos neminem ſibi fuiſſe inimicum ſua culpa. Dilexit ex priuatis Marianum Sozzinum Se nenſem iuriſconſultum ueterem æqualem ſuum, & Procopium Boëmum, quem aliquando in Germania collegam habuerat. Ex Regibus Federicum Cæſarem, & Alphonſium Arragonem, & Matthæum Pannonium, extremo tempore, & Franci ſcum Sfortiam, quem bello Regio ſocium habuit. Præcipuè omnium complexus eſt Federicum Vrbinatem, cum rei bellicæ ſummam commiſit: Ex patribus maximè Beſſarionem Græcum Cardinalem Nicenum ætatis ſuæ doctiſsimum, quem & orare aliquando ſecundum ſe iuſsit, & legationem Germanicam commiſit cum ſumma po teſtate. Caruaialium quoque Hiſpanum eiuſdem ordinis clarum uirum quem iam ſe nem & attritum legationibus ex Pannonia reuocauerat, dialogosq; aliquot inſcripſe rat. Ex domeſticis plurimum apud eum potuit Sorus Lollius. Catharinam & Laudo niam ſorores æque dilexit, & Laudoniæ quidem uirum ad equeſtrem erectum ordi nem Vmbriæ præfecit. Ex quatuor filijs primum Antonium in familiam Regiam adoptatum Marſorum ad Lucanorum imperio præficiendum à ſocero rege curauit. Alterum Franciſcum uiginti annos natum coaptauit collegio patrum. Reliquos duos Iacobum & Andream ac mediocres extulit opes. Catharinæ uero cum unicam haberet filiam minus uiſus eſt præſtitiſſe. Cæterum & præfecturas dedit genero, & ipſi ad uiginti millia aureum nummum comparauit: Auxit familiam numero adoptiuo rum, inter quos ſororis filios, & ſororum conſobrinum, & Cardinalem Papienſem, & cubiculariorum aliquot gentilitijs donauit. Alexandrum præterea Miraballum Neapolitanum, quem initio pontificatus ob eximiam liberalitatem familiæ reiq; dome ſticæ præfecerat, & oppidum Fraſcatam in Latio receſſus æſtiui gratia conceſſerat. A micis & propinquis raro ſe ſubtraxit. Sermone gaubebat libero & feſtiuo, & qui mo dice exiret in iocum, fuitq; ipſe natura non infacetus urbanitate extemporanea. Oc currentibus aliquando in itinere Luſitanorum legatis, nos inquit ad hos, an hi ad nos ueniunt? Exeunte eo à cella Palatij cum Germanus ſenex arrepta lectica, ius ſibi red di exclamaret, una inquit de re, an de omnibus? Reſpondenti de una, ſtatim ſubdidit, recte ſapis: nam actũ defuerat, ſi de omnibus poſtulaſſes. Alteri ſe ſæpius pedibus com-

Catharinæ & Laudoniæ Pij ſorores.

Alex. Miraballus.

Pij facetiæ.

mendanti, neſcis, inquit, ò ſtulte, quàm debiles patronos imploraueris. Corſiniam quo in loco natum eum diximus, non comparentibus ſodalicijs, ſolus, ait, meorum conuiuio deſum: Paternum etiam fundum circumuiſens, in quo pinus erat à patre qua die ipſe natus eſt conſita iam prælta, cum ad eam deſcendiſſet, hæc inquit, me admonet eſſe iam grandiuſculum: Ad lacum Vulſinum contendentibus accolis de lectica ſube unda, ita ut & gladios ſtringerent, repelli omnibus iuſsis, quàm ſtulte, inquit, ſimul & onus, & periculum quæritis? Ad Amiuatam porrigente paſtore Cymbium lactis, ori admouit quanquam admodum ſordidum, ridentibus qui aderant, & hoc inquit, dulcius, quàm Artaxerxis poculum, & qui ſitit uitro non eget. Aedificandi ſtudium bella interceperunt. Cæterum in Vaticano cellas templi maximi promiſcuè paſsim ædificatas diſsici iuſsit, ac mox ſecundum parietis tractum collocari, quo reddita eſt facies interior templi anguſtior & patentior: Addidit & cellam Diui Andreæ ad primũ angulum templi læua ſubeuntibus, ubi poſtea & ſepeliri ſe iuſsit. Scalas quoque inſtaurauit pro foribus templi uetuſtate collapſas, ſtrauitq; aream ampliſsimã ueſtibulo palatij communito turri excubatoria inchoatam, ſupra ſcalas marmoream porticum imperfectam reliquit. Eſt & ipſius arx Tyburtina, opere tumultuario confecta, quòd nec prohibuiſſent tranſitum, & iuuiſſent cõmeatu hoſtes, & recipere intra urbem ipſius præſidia recuſaſſent, exprobrauitq; dubiam fidem, & diripi eorum agrum eſt paſſus, fuitq; & noſtrum. Diſtichon:

Tybur habes arcem, quòd non tibi creditur hinc eſt,
Aeneas Phryx eſt, Tybur es agricolum.

Corſinianum ex oppido urbem Pientiam appellauit deſignatis magiſtratibus urbanis in ſpeciem iuſtæ ciuitatis, Epiſcopo & prætorio ædificatis, Epiſcopum & triumuiros inſtituit, & certamina Gymnica per gradus ætatis. Conſtruxit & ædes gentilitias eximia pulchritudine, Symmetria quadrangula, lapide ſuffuſco extanti incruſtatas ad digiti craſsitudinem, commiſſuris paulo recedentibus, duplici ordine feneſtrarum, annulis & cratibus ferreis, addiditq; porticum ad meridiem duplici concameratione, continuatione inſuper accliui, & triclinia æſtiua atque hyberna, & cellas promptuarias alte ſuffoſſas, hortoſq; penſiles. Templum quoq; egregia ſtructura & aream pro foribus, & cellas in ambitum templi aramq; ſubterraneam, uetuitq; in eum quenquam ſepeliri præter ſacerdotes & Antiſtitem, quibus & tumulum ſeorſum aſsignauit, tum uiolari parietem, picturaq; inſigniri, aut appendi leones, aut cellas erigi, aut altaria præterquàm quæ ipſe deſtinaſſet. Et prædia in ſumptus annuos coëmit. Architecto ad ſummam futuræ impenſæ longe præmetito, poſt perfectum opus addi centum iuſsit, dicens deſipere Architectum qui de impenſa, quàm nemo ſit facturus ante præfiniat. Fecit & ſenex porticum gentilitiam concameratam, ædes quoq; adiuncturus, quarum iam aream ſtrauerat. Erexit & cellam ad phanum diui Franciſci, & in ea ſepulchrũ parentibus marmore Liguſtico hoc inciſo Diſticho, quod ipſe condiderat:

Syluius hic iaceo, coniunx Victoria mecum eſt,
Filius hoc claudit marmore Papa Pius.

Cogitauerat Anienem ad Tybur uſque nauigabilem reddere, portum quoq; Traiani repurgare, & in Pientino lacum facere, Orcia flumine occluſo, ac riuo ex Amiantæ radicibus eodem deriuato. Ingenia ſui temporis mirifice fouit, ſed duntaxat probatiſsima, inuertens nonnunquam aliorum epigrammata, uſusq; contempſiſſe mediocritatem, contraxit inuidiam, dicere ſolitus Oratores & Poëtas, aut ſupremo aut nullo in loco eſſe oportere. Laudabat in dicendo candorem & uim orationis, apparatum uerborum nimium dicentis ocium appellabat. Iuuenis delectatus Poëtica, Niraphilenticum ſcripſit uerſu magis facili & expedito, quàm accurato. Poëmata quoq; in Epiſtolarum modum complura, flexu ætatis orationi incubuit, inuitatus rerum & legationum magnitudine, Scripſit ad Ladiſlaum Regem Boëmorũ adhuc adoleſcentem libellum unum de arte Grãmatica, mox alterũ de Regia inſtitutione, cum in Germania ageret. De rebus Boëmicis ad Alphonſum, Ad Federicũ, de Noricis integros cõmentarios.

Pij ſcripta.

Rerum

Rerum ſui temporis in Italia geſtarum libros duodecim, quod opus nondum abſolutum cum uita finiuit, uetuitq; publicari, niſi emendaretur. De Eurialo, De ortu Nili, De ſtudio uenandi, De Hæreſi Huſsitarum. De dignitate Cæſaris, De poteſtate concilij, De ſanguine Chriſti, De ueritate Chriſtiana ad Maumethem Turcam, De gloria belli ſuſcipiendi ad Franciſcum Sfortiam, De erratis Baſilienſium, De Fortuna, De defenſione poëtices, De miſeria curialium ſingulos libellos, quorum magna pars dialogis conſtat. Deſcripſerat in Pontificatu Aſiam minorem, maiorem mors intercepit. Inchoauerat & aliquando hiſtoriam uniuerſi orbis rerum ætate ſua ubique geſtarum: Sed omiſit, ueritus ne parum explorata colligerentur. Loca libenter exſcripſit ſtilo extemporaneo, mox caſtigaturus, Præter Scotiam & Noruegiam atq; Luaniam, Rhodon quoque & Mitilenen, & Leſbon, & Cyprum expreſsit accurata breuitate. Et hiſtoriam quidem temporum recentiorum nemo putatus eſt & qua fiſſe diligentius, & uerius tenuiſſe. Reliquit epiſtolarum quatuor uolumina diſtincta temporibus, Orationes nemo temporum noſtrorum, & nec ueterum quidem tot habuit, omnes ferè de rebus ampliſsimis. Cæterum ſententijs quàm uerbis illuſtriores, Copia mira, & ad magnitudinem rerum excreſcente, De uerborum delectu nonnihil illi Germania detraxerat, coacto ſæpe apud Barbaros cultiora negligere. Sed earum magna pars exceptorum negligentia periit, quatuor & uiginti extant. Pronunciabat uoce ſonora & graui, uerum eodem ſpiritu ſemper & crebris interuallis, ut dicere ex tempore & ſine cura uiderentur: Perſuadendi longe potentiſsimus. Neminem ad ſe dicendo non traxit. In conuentu Ratiſponenſi male ſuſtentatas à legato Cæſaris partes, ipſe ſuſcepit oratione extemporanea, ubi dicenti aduerſario: & quando deſines moleſtus Germanis eſſe, Cum inquit, tu incipies illis moleſtus non eſſe. Præuidiſſe illum futura ex longo interuallo creditum eſt, prædixit quadriennio ante ſe in belli apparatu deceſſurum hoc uerſu, quem ipſius manu uidimus ſcriptũ: In Turcas bellum dum parat occubuit. Senenſi adultero afferenti de riuali querelã, niſi deſieris inquit breui occidere, quod accidit nondum exacto menſe. Legatis Venetis in conuentu Mantuano ſocietatem aduerſus Turcas recuſantibus, fore ait, ut quod tunc reijcerent, decimo poſt anno ſero eſſent rogaturi, quod euenit: Nam decimo poſt conuentum anno amiſſa Euboëa opem ex omni Italia imploratum circumiere. Cum Ludouicus Allobroga uir Carlocta haud procul à Mantua tranſiſſet, Cyprum mari petiturus, nec eum ut par erat ſalutaſſet, breui, inquit, recta ad nos reuerteretur, quod ſequenti anno fecit Cypri regno depulſus. Statura fuit infra mediocrem, corpore per adoleſcentiam modico, flexu ætatis aliquanto pleniore, oculis lætis quidem, ſed qui toruè in iram excandeſcerent, capite compacto, & ante diem cano, facie ſubcandida annis ſeniore, & ad minimam quanq; ualetudinem ſtatim concidente. Fuit laboris & inediæ, quàm frigoris atq; æſtus patientior. Calculo uexabatur prope menſtruo, & aſsidua tuſsi, pedum uſum iam pridem amiſerat, cum rigore niuali, quam diximus, tum etiam ſuperueniente podagra. Chiragra ſero offenſus & raro, Aſtrologas ſe manus habere iocabatur, quòd æquinoctiũ tumore prædicerent, quæ omnia adeo patienter tulit, ut conſtet legatione Germanica, impeditum grauiter podagra, tamen à collega, ut diem unũ ſubſiſteret, adduci nequiuiſſe, & in aquis Patrio lanis pertuliſſe duas in horas fiſtulã deuncem. Romæ quoq; inter maximos calculi dolores continuaſſe orationem uix obtorto leuiter ore, ac ſubmorſo paulum labro depreſſum. Magnitudinis eius ſigna quædam præceſſerunt. Mater nocte poſteriore quàm peperiſſet, uiſa eſt in ſomnis puerum mitratum peperiſſe, diu grauiter ſollicita de omine, donec ſignatũ Tergeſtanis antiſtitem audiuit. Corſiniani ſeptimũ agens ætatis annum inter ludos pueriles Pont. Max. ſalutatus ab æqualibus, ſingulos ordine ad oſcula pedis admiſit, Alphonſus uenientẽ ad ſe Neapolim è feneſtra digito amicis oſtendens, En inquit, nobis Pont. Max. Federicus quoq; Cæſar eũ è Cyminio monte Latiũ proſpexiſſet, eo acciri ad ſe iuſſo: cito his in locis regnabis Aenea, & qui tibi nunc imperamus, breui parebimus Romæ unus ex regijs purpuratis ad eum tam Cardinalẽ ueniẽs, cum lunas ſagis legis intextas aſpexiſſet. Exclamauit fore eum Pontificem Max. Quod agẽs ipſe aliquando

Forſan Liuaniam.

Pij orationes xxiiij. extant.

Statura Pij.

Somnium matris de Pio.

aliquando in Calabris audiſſet, eſſe in arcanis proximè futurum Pontificem ea ſigna habiturum. Qua in hora creatus eſt Pontifex Romæ, eadem Laudoniæ ſorori Corſiniani eſt nunciatus octoginta milibus paſſuum ſpatio, nec uiſus amplius qui nunciauerat. Incidit ſæpe in diſcrimen uitæ. Puerum penè trimum decidiſſe præcipiti loco, & prope exanimatum conſtat, à boue quoque impetitum cornibus, ac ter iactatum præter ſpem euaſiſſe, multis in locis confoſſum, in Britannia cum à cœna mercatoris amici reuerteretur, qui funabulum præferebat, ipſius in oculis occiſus eſt, propè ut ad eum uulnus peruenire. Et transfretatione Britannica ſereno die cum ad nauigandum inuitatus, ſerius ad nauem tam ſoluentem ueniſſet, quàm poſſet admitti, exorta mox tempeſtate, nauis & qui in ea erant haud procul à littore, ipſius in oculis demerſi ſunt. Mediolani cum febrim incidiſſet, grauiore accepto pharmaco penè conſumptus profluuio eſt, cum alterum medicus ſupparaſſet, pixide caſu effracta, periculo eximitur. Nec multo poſt Baſilex peſtilentia contactus paulum ab interitu abfuit, ab amicis omnibus, præterquàm ab Andrea Panigalio deſtitutus, quem poſtea inter præcipuos habuit. Alpes Vindelicas Hyberno æquinoctio ingreſſus, paulum abfuit quin liquentium niuium lapſu obrueretur, ſemel ingenti globo deiectus. Apud paludes Pontinas, cum noctu per flumen Ligulam nauigaret, tribus horis limo inhæſit, nauí quæ eum ſequebatur cum undecim uiris abſorpta. Ad Cumas quoque nocte cum appuliſſet, nauis oppreſſa eſt, ſed citra cuiuſquam diſcrimen, quòd haud procul à littore nec profundo admodum mari ſubſediſſet. Qua quoque die coronatus ad Lateranum eſt, in periculo fuit, ne à turba congratulantium opprimeretur, ut neceſſe fuerit perfractis ſcipionibus, gladijs arceri multitudinem, quod idem Poſtæ & Narniæ contigit. Inſidiæ bis illi ſtructæ, primum ab Euerſo tyranno adiutore Boccardo: cuius interceptæ ſunt ad eum literæ, habere ſe uenenum, quo ſimul paulum lectica illiniretur, ſtatim periturum, ſe quidem corrumpere aliquos ex lecticarijs uoluiſſe, uerum neminem inuentum, qui facinus recepiſſet, adhibendam eius autoritatem & præmia maiora proponenda. Quod ubi reſciuit, tantum admonuit Pazaliam præfectum cuſtodiæ corporis, ne quem parum cognitum lecticarium admitteret. Alteræ à ſicarijs Tiburtianis. Ii ex Hetruria ad exitum autumni redeuntem, nõnullos ſubornauerant, qui ueluti libellum porrecturi pugione conficerent. Sed illo properante, nondum cõfirmatis ad ſcelus animis, priuſquàm ueniſſet ad locum inſidiarum, patefacta res eſt. Et credidit alioquin facile ſe omnibus, fiducia tanta, ut profectione Mantuana aliquando per hoſtilem agrum ſine præſidio tranſierit. Mors quoque eius præcognita rumore paſsim diſsipato ad exitum anni ſexti dececelſurum. Et ipſe in pratis Quintijs, cum ex urbe diſcederet, conuerſus ad mœnia, Vale, inquit, Roma, nunquam amplius uiuum me uiſura: Qua die atque hora deceſsit Anconæ in Hetruria Camaldi, quod eſt in Appenini iugo ſenex Germanus, uictu aſpero ſex & quadraginta annos intra ſacelli clauſtra emaceratus, atque inter cœnobitas miraculis clarus, egreſſus ad limen primum ueſtibuli, uidere ſe exclamauit magnum ſacerdotem corona triplici, & candido amictu deferri in cœlum, cantantium uirgunculorum cœtu & nubecula ſeptum. Attonitis quí aderant, & quid eſſet conijcientibus, quarto poſt die, quantum itineris Ancona diſtabat, nuncius de morte eius affertur, tempore & habitu conuenientibus. Expeditioni in turcas uehementius incubuit, & feſtinantius, quàm eſſet è ualetudine, & alieno tempore, cum recens rediiſſet è balneis, obijcientibus amicis ſenium & ualetudinem. Patebit, inquit, in cœlum reditus, ſi Romam non dabitur. Et phano expugnato, ſublatis in cœlum manibus, rectè, inquit, habet: Iam uocor ad bellum meum. Accelerarunt eius profectionem Philippi Burgundi magnificis promiſsis, & præterea Telephi Armeniæ, & Georgij Perſarum, & Aſiæ Meſopotamiæ, & Gorgoræ maioris Hyberiæ, & Vitebechi minoris, Regum Oratores Romam unà ad eum miſsi, diuerſa lingua, habitu diſpari, & cæteris quidem tonſi erant in morem noſtrũ capilli. Meſopotamijs globus unus in cincinni ſpeciem relictus intonſus, Veſtes omnibus laxæ deiectæ, pileo prælato & ſublimi. Horum cum unus dies ſingulos uiginti, carnis pondo deuoraret, Si in conuiuio, inquit, & umbra his

ſocijs dimicandum erit nobis, iam uicimus. Oratio eorum grauis & ſtricta. Centum uiginti milia armatorũ pollicebantur, & Pancratium Hyberum ſociũ belli, uirum magnæ in re militari autoritatis, quã ſummam cum audiuiſſet, non creditam, & luxuriæ quàm bello aptiorem ratus: alere inquit tantum exercitum difficile erit Europæ. Maturandi cauſam etiam Pannonij dedere, quos poſtulaſſe à Turcis pacem conſtabat, conditionibus admodum iniquis. Quare miſſo ſtatim equitum mille in annũ unum ſtipendio, ac ſpe aduentus ſui facta, in fide continuit. Cruce ſignatorum etiam concurſus ad Anconam factus, quos ad triginta milia ex Gallia atq; Hiſpania error attraxerat, uulgato temere Pontificem omnibus, qui ad bellum tranſmarinum proficiſcerentur, & naulgium ad traijciendum, & uictum ad finem belli ſuppeditaturum. Igitur præmiſſo ad eos in aduentum ſuum continuendos, Caruaialio Hiſpano Cardinali, ac rebus per Italiã omnem compoſitis, xiiii. Calend. Iunias Roma proficiſcitur, re diuina in templo maximo ad Vaticanum peracta, in quo deſcendere quoties urbe abiret, & aras ſingulas ordine uenerari conſueuerat, ibi omnibus ad precandum rerum ſucceſſum inuitatis, feſtinato ad pontem Miluium lectica delatus eſt. Auidius ſuſcepto itinere incidit in febriculam, principio haud ſatis cognitam medicis, & ipſe ne quid moræ obijceretur aliquã diu ſuppreſſerat, ea iam aucta magis quàm ut diſsimulari poſſet, medicos inhibuit ne cui patefacerent, iureiurando & imprecationibus adactos. Ad pontẽ patribus ac turba omni dimiſſa, cum paucis Lembum conſcendit aduerſo Tyberi nauigaturus. Cum effuſa patentibus pratis ciuitas abeuntem cõſalutaret, ac reditum audienti precarentur, prorupit in lachrymas, Subſtitit nocte prima ad Caſtellum Loboleum, confeſſus nauigationem eius diei difficilimam fuiſſe contrario flumine colluctanti, quod ex imbecilli potius ualetudine, quàm labore accidiſſe putatum eſt, nec auſus in ripam deſcendere, graui defatigatione cõfractus, noctem totam egit in Lembo. Poſtridie quanquam inhibentibus medicis matutinum iter, multo ante ſolis ortum ſoluere cum iuſſiſſet, ad oppidum Phianum peruenit nauigatione longiſſima, quadraginta milibus paſſuum uno die cõfectis. Cũ pridie illius diei ad decimum miliarium ſubſtitiſſet, pernoctauit & ſecundo in flumine. Hoc in loco dum ageretur de parte claſſis quæ ſtructa ad portum Piſanũ penetrare in ſuperũ mare per fretũ ſiculum iubebatur, uenireq; Anconam ad copias excipiendas, nũciatumq; eſſet, triremes Genuenſium ad naues onerarias, quæ ad ſummam claſſis pertinebant nondum eſſe paratas. Et præterea Philippum Burgundum profectionẽ uerbis extrahere, commotus animo eſt, auxit moleſtiam prolapſus è ripa demerſusq; in oculis adoleſcens ad remigium mercede conductus, tarde accurrentibus nautis, quod adeo tulit acerbè, ut precatus ueniam extincto, & abominatus caſum nec lachrymas continuerit. Ad radices montis Soractis tædio nauigationis ſimul & mœrore extincti iuuenis, exponi ſe primum nauicula iuſsit, quæſtus ſemper ſibi nauigationes malè ceſſiſſe. Quod uerbum ſiniſtre accipientibus cubicularijs & quid committeret ſe toties præſenti periculo interrogantib. ratus ad deterrendum ſe ab tranſfretatione Illyrica dictũ, q̃d ſciebat inuitis multis ſe Italia excedere: neminẽ inquit cogimus, nec aliud locutus, reponi in Lembũ ſe iuſsit, Prouectus ad xv. millia paſſuũ lectica confectis ſupra Ocriculum, maximè conſternatus, eſt obuia cruce ſignatorum multitudine, quos moræ impatientes retinere Caruaialius minime poterat & agmine cũ reuerterentur nec rapini abſtinebant, quocirca medici auerſuri eo ſpectaculo illius oculos, obcludi lecticæ uelum perpetuo itinere, cauſati uentos, iuſſerunt. Ab Ocriculo per Narniam Interamnamq; Spoletum ægrè, & itinere quatuor dierum peruenit, conquieuitq; totũ triduũ, & arce communita præſidiũ auxit. Iter deinde à læua per Fulginenſes ageris, Fulginenſium quoſdam ſubſequi ad Aſſiſium iuſſos relegauit, præfinito in reditum ſuum exilio auſos & cœtus cogere, & præfecto urbis ubi ille Italia diſceſſiſſet, iam tunc inſidias præſtruere, tyrannidem ſibi per eædem accepturos, Inſtaurari & Aſsiſij utranquæ arcem iuſſit. Superato deinde ad Fabrianum Apennino, iter flexit ad phanum uirginis Laureanæ uota nuncupaturus, ubi & aureum obtulit calicẽ,

Pancratius Hyberus.

Cruce ſignatorum concurſus.

ac pateram eximiæ magnitudinis. Ingressus Anconam xv. Calend. Sextiles, Supplicationes trium dierum decreuit, præfatus initia rerum deo, cætera uirtuti cõmendanda esse. Nuncio allato de incursione Turcarum in agrum Ragusinum, milites ducentos ad corporis custodiam comparatos, cum paucis sagittarijs triremi expedita nauigare extemplo Ragusium iussit. Triremes Venetas numero duodecim, in quibus & Venetorum dux aderat, ubi appropinquare intellexit, deferri se iussit ad primum littus classem inspecturus, eaq; inspecta, subgemuit, una edita uoce, nuper sibi nauigandi occasionem defuisse, nunc occasioni se defuturum. In cubiculum relatus solui statim profluuio cœpit. Medicis nihil periculi promittentibus. Et hæc quoque principum miseria est, inquit, ne in morte quidem carere assentatoribus, Postulauitq; eucharistiam, quam & triduo prius acceperat, & paulo ante ad Laurentanum, Acciri deinde patribus iussis, hortatus est ut in expeditione persisterẽt. Triremes et quæ in portu erãt & quas uenire per fretum Siculum nunciabatur, tradi Venetis iussit. Pecunias ad aureum nummum quadraginta millia ex decimis exactas Matthiæ regi Pannoniorum mitti in sumptus belli. Cum deficere uires sentiret, reijciens sese in Cardinalem Papiensem, fili inquit, curam meorum ipse suscipito, & huic expeditioni adesto. Interrogatus ab illo an sepelirí Romæ se uellet, non tenuit lachrymas, subdens, & quis id procurabit? Illo recipiente se curaturum, refici uisus est. Vocauitq; patres ordine ad osculum, postulata prius à singulis uenia, si minus recte rem Christianam administrasset. Lachrymãtibus omnibus & Bessarione eius uerba de re Christiana sanctissimè gesta excipiente, iterum amplexis omnibus inungi se iussit. Vbi concurrens & ipse precibus inter hymnos expirauit, uoce ultima ægre ædita, rogare omnes pro se precarentur. Decessit anno ætatis suo nono & quinquagesimo, religionis nostræ Millesimo quadringentesimo, sexagesimo quarto, decimaocta. Calend. Septembris, ex quo pontificatum inierat anno sexto. Polinctores curato corpore cordatissimum affirmauerunt, præcordia execta in templo diui Ciriaci recondita fuere. Corpus decreto patrum subsequentibus ipsis relatum Romam est, & in cella diui Andreæ sepultum ad Vaticanum.

Turcarum incursio in agrũ Ragusinum.

Pij obitus & ætas.

Vita Pij à nobis paruo concluſa libello,
Digna elephantini tergoris orbe fuit,
Larga, ſed hoc illi Papienſis uena, nec unquam
Dum cœli ſtabunt emoritura, dabit.
Campani exigua, & riuo deducta minuto
Non explet, primum uix rigat illa labrum.
Cum tua mox ædes mĩc preſſa uolumina dicent
Campanus dormit, ſuſcitat iſte Pium.
Debilis & quamuis, atq; omni manca labori
Magnum ſi tetigit, dextera iuuit onus.
Si ego pone ſequens, & poſt tua terga, priorem
Laudabo, atq; autor non ero, teſtis ero.

FINIS.

Eſſe hoc in tumulo Pium ſecundum
Ne tu crede, Pius petiuit aſtra.
Terris gloria nominis uagatur,
Præter quàm oſſa nihil reliquit urna.

Elenchus

Elenchus ſiue Index eorum quæ

ſingulis Capitibus ab Aenea Syluio in Hiſtoria Bohemica tractantur.

PRæfatio Aeneæ Syluij tituli ſanctæ Sabinæ, ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalis Senenſis in hiſtoriam Bohemorum, ad illuſtriſsimum principem & Dominum Alphonſum regem Arragonum. folio 81.

Cap. 1 De ſitu regionis Bohemicæ, de Fluminibus eiuſdem & ciuitatibus, ac de Bohemorum moribus. fol. 82.

2 De origine gentis Bohemorum. fol. 84.

3 De Zechio, primo duce Bohemiæ. fol. 84.

4 De Croco, ſecundo Bohemorum duce. 85.

5 De Libuſsa, filia Croci, quæ pluribus annis rexit Bohemiam.

6 De Primislao tertio Bohemorum duce. 85.

7 De puella Valaſca, quæ principatum Bohemiæ more Amazonum ſeptennio potenter obtinuit. 86.

8 De puella Sarca, quomodo doloſè nobilem Stiradum deceperit mortiq; tradiderit. 87.

9 De Nimislao quarto, ac Muata quinto, Vortioq; ſexto nec non Vinslao ſeptimo Bohemorum ducibus. 89.

10 De Grezomislao, qui & Neclam dictus eſt, octauo Bohemorum duce & de graui bello quod geſsit cum patruo ſuo Vratislao. 89.

11 De infidelitate Duringi, qui Vratislai filium ſibi commiſsum interfecit, pœnamq; condignam dedit. 90.

12 De Noſtirico nono, & Borſiouio decimo Bohemorum ducibus, qui et ultimus Paganorum ducum fuit, & tandem cum uxore ſua fidem Chriſti ſuſcipiens baptizatus eſt. 90.

13 De ſitu Morauiæ, & Suatocopio penultimo rege eiuſdem, qui & primus Chriſtianus inter reges Morauiæ fuit. 90.

14 De Spitigneo undecimo, ac Vradislao duodecimo Bohemorum ducibus. 91.

15 De ſancto Venceslao martyre, tertiodecimo, & fratre ſuo Boleslao quartodecimo Bohemorum ducibus. 91.

16 De Boleslao quinto decimo Bohemorum duce. 92

17 De Boleslao ſextodecimo Bohemorum duce. 93.

18 De Vdalrico ſeptimodecimo Bohemorum duce. 93.

19 De Biſetislao decimooctauo Bohemorum duce. 94.

20 De Spitigneo decimonono Bohemorum duce. 95.

21 De Vratislao uiceſimo Bohemorum duce. 95.

22 Vradislaus dux Maguntiæ in regem creatur per Henricum Imperatorem quartum, regnoq; Bohemiæ, Poloniam, Sleſiam, Luſaciã, Morauiãq; adiecit. 96.

23 De Conrado uiceſimo primo, Biſetislao uicesimo ſecundo, ac Boleslai uiceſimo tertio, nec non Borziuislao uiceſimo quarto, Bohemorum ducibus. 96.

24 De Vladislao, uiceſimo quinto Bohemorum duce & rege ſecundo. 96.

25 De Sobieslao uiceſimo ſexto, & Friderico uiceſimo primo, nec non Conrado uiceſimo octauo, ac Biſetislao uiceſimo nono, atq; Venceslao triceſimo Bohemorum ducibus. 97.

26 De Primislao triceſimo primo Bohemorum duce, & rege tertio. 97.

27 De Venceslao Bohemorum rege quarto. Et de Othacaro Bohemorum rege quinto. 79.

Elenchus.

28 De ſancto Venceslao Bohemorum rege ſexto. 99.
29 De Venceslao Bohemorum rege ſeptimo. 100.
30 De Rodolpho Bohemorum rege octauo. 100.
31 De Henrico Bohemorum rege nono. 100.
32 De Ioanne Bohemorum rege decimo. 100.
33 De Carolo Bohemorum rege undecimo, qui & poſtea Romanorum imperator factus, Carolus quartus dictus eſt. 101.
34 De Venceslao Bohemorum rege duodecimo, & qui rex Romanorum extitit. 102.
35 De perfidia, ſecta Huſsitarum & de damnatis articulis illius. 102.
36 De Ioanne Hus & Hieronymo hæreſiarchis, & in Conſtantienſi Concilio igni traditis. 105.
37 De morte Venceslai regis. 107.
38 De Ioanne Ziſcha, hæreticorum Huſsitarum capitaneo, in armis ſtrenuiſsimo ac uictoriosiſsimo. 107.
39 De Sigiſmũdo Bohemorũ rege tertio decimo, et Romanorũ imperatore. 108.
40 De ciuitate Thabor & extructione eius, fratribusq; Thaboritis. 108.
41 De Academitis hæreticis. 109.
42 Quomodo Sigiſmundus Bohemiam ingreſſus, coronam regni acceperit, minusq; feliciter pugnauerit. 110.
43 De Orebitis hæreticis. 110.
44 De multis prælijs & uictorijs Ioannis Ziſchæ. 111.
45 De Ioanne Rochezana presbytero hæretico. 114.
46 De morte Ioannis Ziſchæ. 114.
47 De Orphanis hæreticis, qui ſe poſt mortem Ziſchæ ſeparauerunt à Thaboritis. 114.
48 De expeditione in Bohemiam, contra hæreticos & rebelles per Martinum Papam quintum inſtituta, & de infelici pugna contra eoſdem. 115.
49 De inchoatione Baſilienſis Concilij, & uocatione Bohemorũ ad ipſum concilium, ut fidei ſuæ rationem redderent. 117.
50 Oratio Iuliani Cardinalis ad Bohemorum legatos, reſponſiuaq; eorundẽ. 117.
51 De uictoria Bohemorum fidelium, & debellatione morteq; Procopij ac aliorũ hæreticorum. 119.
52 Quomodo Sigiſmundus Romæ coronatus, poſt multas diſſenſiones & bella cum pace & gaudio à Bohemis ſuſcipitur. 121. (123.
53 De morte Sigiſmundi imperatoris, & quem reliquerit in teſtamento hæredem.
54 De ſepultura Sigiſmundi imperatoris. 124.
55 De Alberto Bohemorum rege quartodecimo, & etiã Romanorũ rege. 124.
56 De morte Alberti inclyti regis. 126.
57 Quomodo Bohemi poſt mortem Alberti, eligunt in regem Albertum Baioariæ ducem, ſed electioni conſentire nolint. 127.
58 De Ladislao infante, Bohemorum rege quintodecimo. 128.
59 De morte Barbaræ imperatricis, uxoris Sigiſmundi. 130.
60 Quomodo Auſtriales Ladislaum regem ab imperatore petentes, non exauditi, bellum mouent, Notamq; ciuitatem obſident. 131.
61 De electione Comitis Cilix, & priuatione adminiſtrationis ſuæ. 132.
62 De coronatione regis Ladislai. 134.
63 De reductione Vlrici comitis Cilix, & reſtitutione adminiſtrationis ſibi factæ. 136.
64 De dolo comitis Cilix, Ioannem Huniadem ab adminiſtratione reni Vngariæ cupientis amouere. 136.

65 De cruce

Elenchus.

65 De cruce ſignatis & pugna eorundem contra Turcas, uictoriaq; apud Albam in Vngaria habitis. 137.
66 De interfectione comitis Ciliæ per Ladislaum Huniadis filium patrata. 139.
67 De laude Ioannis Huniadis per regem Ladislaum pronunciata. 139.
68 De captiuitate filiorum Ioannis Huniadis, & de collatione Ladislai filij eiuſdem ſenioris. 140.
69 De coniuge regi tradenda. 140.
70 De infirmitate & morte Ladislai regis. 141.
71 De opinione & cauſa infirmitatis & mortis regis. 142.
72 De Georgio Poggiebracio rege Bohemorum ſextodecimo. 143.

In Hiſtoria rerum ubique Geſtarum, quam alij Coſmographiam & mundi uniuerſi hiſtoriam appellant.

Præfatio, folio. 281.
1 De mundo uniuerſo, forma eius & plagis terræ. 282.
2 An mare circumnauigari queat ſententiæ diuerſorum. 282.
3 De marium & ſinuum diuerſitate, ſecundum uarios autores. 283.
4 De longitudine & latitudine & climatibus terræ. 283.
5 An ſub æquinoctiali circulo ac torrida zona ſint habitationes. 284.
6 Partitio noſtræ habitabilis in Aſiam Africam & Europam tres principales partes, & ubi coniungantur. 284. (285.
7 Qui Aphricæ, Europæ, Aſiæ limites, & de diuiſione Aſiæ per Taurum montẽ.
8 Generalis diſtributio Aſiæ in ſex præcipuas partes. 286.
9 De Seribus populis. 287.
10 De Gente Atocorum, Ciconibus populis ſeu ut alij uolũt, Sementinis, & quæ de Macino prouincia denarrauit Nicolaus Venetus. 287.
11 De Sacis populis, quos Nomadas appellant. 288.
12 De Maſſageris, ubi de adoleſcente, qui tempore Pij Papæ Solẽ adorabat. 289.
13 De Antrophagis, Eſſedonib. Arimaſpis, & id genus immaniũ hominũ. 289.
14 Qui populi inter Iaxartem fluuium & Hyrcanũ mare incolunt, & de habitantibus ſub Polo Arctico, & Hyperboreis populis. 290.
15 De Arimphæis populis nõ abſimilibus Hyperboreis, Cataio, & quæ de his locis enarrat Nicolaus Venetus. 291.
16 De Sogdianis & Bactrianis. 292.
17 De Aria & Hyrcania, & mirifica harum regionum uite. 293.
18 De ſecunda Aſiæ parte, & Sarmatis generatim. 295.
19 De Albanis, & de bonitate ſoli ſui & ſimplicitate gentis, & priſca eorum ſuperſtitione. 296.
20 De Amazonibus & Gargarenſibus, & ex quibus prolem ſuſcipiebant. 298.
21 De Iberia, Iberis, uictu, ueſtitu & reſpub. eorum & quomodo, quouè tempore Chriſti fidem ſuſceperunt, quodq; Georgiani nunc appellentur. 300.
22 De Colchis & quæ flumina Colchidem claudunt, de melle amaro, de Tragelapho & quantum Colchis olim claruerit. 301.
23 De Dioſcuriade & apud eam linguarum uarietate, aurati uelleris fabula, de uictu & ueſtitu eorum qui apud Dioſcuriadem conueniunt. 302.
24 De Syracoris, Troglodytis, & nominum mutatione, Item de pellibus quæ ab iiſdem manant. 302.
25 De Alopetia in Mæotide inſula, quæ miſtorum hominum domicilium contd. 3 net,

het, quantaue opprimantur glacie & frigore. 304.
26 De Phamagoria, de Gigantibus Venerem adorantibus, de Polemonis regis morte. 304.
27 De Zogaris & Heniochis, de lemborum magnitudine, et eorum maritimis furtis, De Enochiorum regum pluralitate. 305.
28 De Scythis, eorum origine, de sedibus incertis, corũ uictoria, & qualiter in hos triumpharint Romani. 305.
29 De Asiaticis, Scythis, & eorum ferocitate, unde Attilas, de eorum fœditate, & quomodo Vngaros uelint esse Scythas, quomodoue quidem Vngarica lingua sint loquentes. 307.
30 De Parthis, apud eos uario terræmotu, sermone misto, de eorum uario incessu, & de regum uaria successione, atq; in bellis multa nunc regni populatione, nũc autem auctione. 308.
31 De Cosdroa tyranno & uictoria Heraclij, crucem Domini ablatam & iterum esse restitutam, De Maumethe pseudoprophera, nec nõ insigni uictoria Thamerlanis Partharum ducis. 312.
32 De situ Mediæ ac diuisione generatim, de montibus eius, fluminibus, Atropatia regione & lacu Spantha. 315.
33 De Media magna, & solo equis pascẽdis apto, ex hac Vescos equos genus habere, de herba quæ Medica uocatur, equorum nutritura abundantia. 316.
34 De Medorum in Venerem profusione, de uxorum pluralitate, & Medea quæ olim hic regnauit. 317.
35 De Armenia & quod Tigris in ea nascatur. 317.
36 De Armeniæ montibus uarijs, de arca Noë in montibus Armeniæ inuenta & quanta niue hi sint obruti. 318.
37 Qui fluuij sint in Armenia, de Arsino lacu, aqua quæ in illo propter celeritatem impermista seruet, de equorum apud eos bonitate & eorundẽ opulentia. 318.
38 De opulentia Armeniorum, auctione, Thanaide dea, de uestitu atque Sarapetis populis. 319.
39 De regibus & tyrannis qui Armeniam uicissim inuaserunt, atq; grauissima inter se prælia commiserunt 319.
40 Quomodo Armeni Christiani sint effecti, et Tyridates gentis illius rex sit ad baptismum conuersus. 323.
41 Quanta sit longitudo, quantaue latitudo Asiæ minoris. 323.
42 In quot sit diuisa Cheronesſus. 325.
43 In quot sit diuisa Cappadocia. 325.
44 De situ minoris Armeniæ, quomodo Deum coluerit, & in errores nonnunquam lapsa. 325.
45 De Cathaonia, de Pyramo fluuio eiusq; alueo. 326.
46 De Thianensi prætura, quot Cappadociæ prætura, ubi Asiæ fanum in quod nudæ mulieres nudis pedibus primores ingrediuntur. 327.
47 De Argeo, & quomodo Cappadocia lignis careat, & de Argei situ. 327.
48 De Mazaca, de exemplo quomodo parentes uereri debent pueri hic gesto, quibus abundet Cappadocia, Onichitum lapidem in ea inuentum. 328.
49 De Ponto quare Cappadocia aliquando dicta sit Leucosyris, cuius sit figuræ Pontus. 328.
50 De Gadisonetica regione. 329.
51 De Themiscyra campo, & quomodo Pontus regio sit fertilis, & in ea uiri docti orti sint. 329.
52 De Sydina & soli fertilitate. 330.

53 De Co-

Elenchus.

53 De Coma urbe, et quanta incolarum superstitio, de uarijs Ponti regionibus, mi de & Germani salis habeant excoctionem, De Sandaro monte ubi metalla effodiuntur, & qui Pontici Christum colant. 331.

54 De Heraclia ex qua Heracletus. 333.

55 De Henetis, Sinopēsibus & de eorū uico Harmena, unde Diogenes Cinycus & alij complures. 333.

56 De Galatia & in eam Gallici hostis pulchra uictoria. 335

57 De Lycaonia & lacu Tacta, de mira salis cōgelatione, & cuius fraude interierit

58 De Pisidis, & quomodo Storace sylua abundēt. 337. (Amyntas. 336.

59 De Bithynia eiusq; urbibus compluribus. 337.

60 De Salone & Nicæa eiusq; figura. 339.

61 De Maiori Phrygia, eiusq; urbibus, & quomodo à Christo delapsi. 340.

62 De Mysis, Lydis, et Mæenib. quomodo uiri hi literati & ad Christū proni. 341.

63 De insigni ciuitate quæ diu sub Attalicis regibus fortunata fuit. 342.

64 De Sardensibus & uiris apud hos excellētibus, de Troade & ad hanc pertinentibus urbibus. 343. (tur. 345

65 De Adrastia & quomodo homines cum serpentibus cognationē habere dicantur

66 De Dardania. 346.

67 De Ilio duplici. 347.

68 De Ida, eius fluminibus & pulchra pinu. 348.

69 De Tenedo insula, et q̄d in ea castellū fuerit nobilissimū, quod cū Veneti et Genuenses pro eo multis inter se plīs cōtenderēt, cōmuni cōsensu est deletū. Itē de urbe Alexādria quæ prius Sigæa uocabatur, decq; in ea Smynthei delubro sacris muribus habitato 349.

70 De agro Lecti, cāpo Halysio, itē de salibus Tragescis qui Etesijs uentis spirantibus, sponte nasci dicuntur. 350. (eius bibliotheca. 351.

71 De Palæscepsi & qui in ea Socratici fuere Philosophi. Itē de Theophrasto &

72 De Anderis, mirandoq; lapide, qui solus combustus in ferrū, cū terra quadā in argentū falsum, quæ terra si æs accepisset in aurichalcū uertebatur. De Pitana urce Aeolica, quodq; apud eā lateres inuēti sint, q̄ super aquas innatarēt. 352.

73 De Cuma Aeolitarum urbium maxima, & quomodo Cumani insulsi & hebetes sint putati. Item de Larissa. 353.

74 De Lesbo Aegei maris insula, & quot in ea memoratu dignæ sint. Itē qui Philosophi, poëtæ et rerum scriptores ibidem floruerint. Insuper de fœmina, quæ urbem à Turcis una seruauit. 354.

75 De Ionia minoris Asiæ regione, De Mileto & Epheso, quæ totius Ioniæ urbes fuere clarissimæ. De Branchidis oraculum Didymeum Xerxi prodentibus. De uiris ex Mileto memoratu dignis, De Lamio Endymionis Astrologi mōte. Item de Auerno pestiferas exhalationes habente. 356.

76 De Samo Aegei maris insula, de tabulis statuis, & colossis in ea pulcherrimis, De Polycrate annulum aureum in mare proiciente, & eum paulò pòst in pisces à piscatore accepti uētre inuenīēte. De Pythagora Philosopho & q̄d Calcaphōtis confabulatoris sui animam diu noctuq; secum degere dicebat. 358.

77 De Icaria insula et quæ de ea dicta sint fabulosa. De Ortygia insula, in qua Latona peperisse fertur. De Curetibus et Ephesiæ Dianæ tēplo nōnihil scitu dignissimum. Item qui apud Ephesum uiri memoratu digni fuerint. 359.

78 De Colophone & qui ex ea fuere uiri clari. De Lebedo & quod eo in loco scenicorū histrionū fuerit collegiū. De Erythris ciuitate Ionica, De Corico mōte à quo & Corycei Piratæ sunt dicti. 360. (che ibi nascente. 361.

79 De Chio insula decq; in ea uino Aruisio Græcanicorū optimo. Item de Masti-

Elenchus.

80 De Clazomenis & Smyrneorum ſinu ac ciuitate. De Leucis gentibus et quod apud eas P. Craſſus in prælio occubuerit. 362.

81 De Magneſia & de iuxta eam Thorace monte, apud quem Daphita Grammaticus propterea quod reges uerſibus inceſſerat cruci eſt affixus. Vnde & prouerbium (caue à Thorace) natum eſt. Item de Trallibus & ex eis uiris illuſtribus, & de Niſſa, mirabilis naturæ antro Coronio. 362.

82 De Micale monte, De Hierapoli urbe, & quot aquas calidas habeat quæ in Tophum durabantur. Item de ore Plutonio nonnihil mirum creditu. 363.

83 De Caria & apud Halicarnaſſum Mauſoleo. Item de Salmaci fonte celeberrimo. 364.

84 De Coo maris Aegæi inſula Longoum à noſtris iam dicta deq; in ea Venere ab Apelle picta, & quod in ipſa domus Hippocraticæ oſtendatur adhuc ruinæ. 364.

85 De Aſtypalea maris eiuſdem inſula ex Cycladibus una, & quòd in ea Dianæ Cindalis templum fuit quod circumplui crederetur. Dein Mediterraneis tribus memoratu dignis urbibus Mylaſis, Stratonicia & Alabandis. 365.

86 De Antiochia Aſiatica, & Cibyreis populis linguis quatuor utẽtibus, quodq; apud eos facile erat ferrum extornari. De Caribus qui & Leleges dicti ſunt. Item qui propriè dicantur Barbari. 366.

87 De Lycia minoris Aſiæ tertia parte, deq; in ea Dorica Cherroneſo, De Guido promontorio. Item de Caunis populis uiridem colorem habentibus. 367.

88 De Rhodo inſula & quòd apud eam Telchines populi ferri & æris fabricã primi inueniſſe dicũtur, De Coloſſo & Protogenis tabula, De uiris in ea claris, de religioſis militibus beato Ioanni dedicatis. Item de canibus Chriſtianis aduentantibus & Turcas morſibus impetentibus. 368.

89 De Lycia in qua *x x iii.* urbes in ſuffragijs dandis participant. De tribus Chelidonijs inſulis aſperis, De Climace monte, qui iter facientibus eum pelago nudante peruius eſt, & quod apud eum Alexander per hyemem incidens, cum ſuis militibus mare fluctu reſtagnante, umbilico tenus eſt merſus. 370.

90 De Pamphilia & in ea Cataracte fluuio admodum quàm impetuoſo, quodq; in ipſa Pamphilia Chriſti Euangelium ſit ſuſceptum, poſtea in Mahumetis dogma deuentum. 371.

91 De Cilicia duplici Trachea ſcilicet & Campeſtri, de emporio nomine Delus, apud quòd mancipiorum millia multa quotidie uenundabantur, De Arſinoẽ & Amaxia cedrinifera, De Scandalaro oppido, cuius dominus hominum uiginti millia armare poſſet. Item de Athenæo Philoſopho, ruina domus per noctem oppreſſo. 372.

92 De Poecilia petra ſcalis excisa, de Coryco monte & antro crocum optimum producente, deq; ibidem ſpecu flumen ingens emittente, quodq; flumen ipſum à terra inuiſibiliter abſorptum in mare delatum exeat, De Zeniceto Pirata, qui capto monte Iſaurico, ſe cum tota domo concremauit. 373.

93 De Zephyrio Ciliciæ promontorio & Anchiala urbe, in qua Sardanapali ſepulchrum cum ſtatua uidebatur. De Cydno flumine & eius natura, de Tarſo & quod apud id uiri fuerint percelebres complures, inter quos & Paulus Apoſtolus. 371.

94 De Mallo urbe & qui apud eam uiri clari fuere, de montis Amani portis Amanides appellatis. de Pindo amne, iuxta quẽ Alexãder cũ Dario cõflixit. 375.

95 De Cypro inſula & in ea promõtorijs, quodq; in eo cuius ſummitas Olympus dicebatur Veneris Arcæ templum fuerit, quod mulieribus nec uidere, nec adire

adire licebat. De Clidibus & Carpasijs circum Cyprum abiacẽtibus insulis, De promontorio, unde qui Apollinis aram tetigissent præcipitabantur. Item de Treta, Boosura, Palapappho, Arsinoẽ altera, Hierocopia & Papho. 376.

96 De Acama promontorio, Nicosia Famagusta & Atraclensi hodiernis in Cypro urbibus, quod apud Colossum castellum cucurbitæ nascantur adeo ingẽtes, quòd ex eis picatis efficiantur dolia. Item quòd æs, metallum, uitriolum, rubigo eris, cannamellis ex qua saccharum excoquitur, plurimum apud Cyprum abundet. 377.

97 Historia de bello apud Cyprum facto. Item quomodo Iacobus Cyprius nothus Soldano fœdum & execrandum præstiterit iuramentum. 377.

98 Quo iure Soldanus Cyprum & Turca Rhodum sibi pertinere dicant. Item disputatio qui primum populi Asiam Minorem coluerint, quiq; duces apud eam armis præcipue claruerint. 381.

99 De Mithridatis Eupatoris laudibus admirandis. Item de mulieribus in Asia clarissimis. 382.

100 De Turcarum origine & moribus. Item de Ortomannorum progenie. 100.

In Historia Europæ.

Præfatio. 387

1 De Vngaria siue Pannonia, de Sigismundo imperatore catholicæ fidei ad unitatem insigni redactore, De Alberto rege Bohemi in imperatorẽ Ro. à Germanis electo. De Iacobo Marchiano & tumultum sedandum crucifixigero, de multis alijs & ducibus & regibus, inter quos de Marchia qui ex carcere ad regnum est uocatus. 387.

2 De Transyluania, Teutonibus, Siculis & Valachis populis eã incolentib. 391.

3 De Thracia & populo in ea, quomodo Byzantium, quod & Constantinopolis dicitur à Constantino imperatore Romanorum sit muris & pulcherrimis ædificijs auctum. Item de Synodo facta super Spiritus sancti processione. 393.

4 De Turcarum origine, propagatione, uictu, uestitu moribusq; eorum 394.

5 De bello contra Turcas ab Vngaris duce Ioanne Huniade commisso. Item de altero ab eisdem contra eosdem magno Christianorum detrimento habito, facto. 396.

6 De alio bello per Huniadem, qui ignominiam apud Varnam acceptam abolere cupiebat, celeriter apparato, & quòd Amurates à uita priuata ad bellum ducendum sit reuocatus. 399.

7 De Mahumete fidei Christianæ feriali inimico, & quòd Constantinopolim Thraciæ urbem excellentissimam armis & Christiana fide spoliarit. 400.

8 De Mahumete in Vngariam ad Saum usq; flumen exercitũ ducente, & ab Alba uulnere sub papillam accepto, turpiter fugiente. 403.

9 De Macedonia, urbibus, fluminibus, montibus & alijs in ea rebus. 403.

10 De Boëtia, Thebis & montibus fontibusq; sacris in ea. 404.

11 De Hellade quæ & Græcia & Attica est dicta. 404.

12 De Peloponneso & eius forma, de Isthmo, Examilio muro ab Amurato diruto. 405.

13 De Acarnania & strage memoratu digna à Ioãne Vintimilio in ea facta. 406.

14 De Epiro XIIII. gentes continente, quòd apud eam Paulus Aemilius imperator Romanorum urbes LXX. funditus euertit, quodq; in sinu Ambracio Cæsar Augustus Antonium & Cleopatram bello Attico deuicit. 406.

15 De Albania inter Dyrrhachium & Appolloniam, regione. 407.

Elenchus.

16 De Illyricis gentibus, de Manichæis hæreticis, decq; matronis certo tẽpore post infirmitatem cum monachis promiscuæ manentibus. 407.

17 De Dalmatia & Croatia & ubi nam Liburnia. 407.

18 De Istria, hodie Schlauonia dicta, & quòd Pomponius Mela & Nepos Istrũ amnem à Danubio in Adriam fluere falso crediderunt. 408.

19 De Carnis & Iapidibus populis. 409.

20 De Carinthia, ritu apud eam in nouo principe creando, quomodo nobilis ex Ingonis principis conuiuio ad Christi fidem fuerunt inclinati, De consuetudine in fures, & de comite Henrico uiro corruptissimo. 409.

21 De Stiria olim Valeria dicta, quòd Fredericus comes uxorem suam amore cõcubinæ propria manu interfecit. Item quòd nobilis quispiam qui seipsum laqueo suspendere sæpe cogitabat, optimo in missa est usus remedio. 410.

22 De Austria & aliquot rebus gestis in ea. 412.

23 De Morauia per quam nulli propter latronum insidias, transitus patet. 414.

24 De Schlesia prouincia, de mira apud Vratislauiã urbem seditione, decq; Bulcone Opiliensi uiro neq; inferos neq; superos esse dicente, animamq; cum corpore interire putante. 415.

25 De Polonia regione uasta, quod in ea domus luto, et macèria componantur, equi Syluestres & uiri inueniantur, De Vladislao cum regno baptismum suscipiente, decq; Frederico Brandeburgensi & Alberto Bauario regnum quod libet pro se recusante. 415.

26 De Lituania, Vitoldo uiro sanguinario in ea regnante, de soli ad transitum æstiuo tempore difficultate, gentis in moribus qualitate & quæ super sacrorum diuersitatibus Hieronymus Pragensis eremita denarrauit. 417.

27 De Ruthenis & quomodo principatus apud eos soleat assequi. 419.

28 De Liuonia semiferos homines in una sui parte continente. 419.

29 De Prutenis & quomodo fidem Christianam à Teutonicis fratribus sanctæ Mariæ sumpserint. 419.

30 De Saxonia, & de fluminibus, gentibus & oppidis in ea. 422.

31 De Turingia & nobilibus templis in ea, de ritu mirabili super homine grauioribus uitijs inquinato. 423.

32 De aliquot alijs in Saxonia oppidis & rebus in ea gestis dignissimis. 424.

33 De Dania siue Dacia siue Suetia & Noruegia. De Margarita trium regnorum insigni domina, decq; uaria trium regum fortuna. 425.

34 De Bohemia succincte. 427.

35 De Phrisia, moribus gentis eius & soli qualitate. 428.

36 De Holandia & Traiectensibus & quomodo Friburgium in ius Sabaudiense sit conuersum. 429.

37 De Hassia & aliquot rebus gestis in ea. 432.

38 De Francia nobili prouincia, origine Francorum & qui primum duces & reges in ea fuerunt. 432.

39 De Franconia, ubi de Alberto uiro in armis dexterrimo, & quod suis egregijs factis Achilles Teutonicus sit cognominatus. 435.

40 De Baioaria, & unde gens ipsa secundum Strabonem sit deducta. 437.

41 De in Marchionatu Badensi nonnullis rebus gestis. Vbi de Suitensium in hostes deuictos seueritate. 438.

42 De Ludouico Delphino Viennensi bellum in Basilienses mouente. De Amedeo Sabaudiæ duce, ex ducatu eremum, ex eremo summum pontificatum & ex summo Pont. Cardinalatum subeunte. Inde de Bolomero in lacum demerso & Ioanni Segobiensi Alcoranum Mahumetis traducente. 439.

43 Delo-

Elenchus.

43 De Ioanna uirgine Lothoringēsi Anglorum copias è Francia fugante, de Flocheto pontem arcis nouo commento inuadente, decq; Thalboto Anglo duce cum filijs ad Burdegalam in bello cadente. 440.

44 Quod Gandauenses supra uiginti millia ciuium amittentes, Philippo duci Burgundiæ se submisere, quodq; Delphinus Viennensis Agnetem occidere tentauerit. 442.

45 De Anglia insula & quod olim Britannia, quodq; Albion fuerit dicta. De rege Henrico, Sofulso, Eboracensi, & Somerseto, ducibus. 442.

46 De Scotia & mirādis apud Orcades arboribus suos fructus in aues mutātibus, Item de Hybernia. 443.

47 Quòd Hispania sit in quinque regna diuisa, & quòd apud ipsam nonnulla scitu digna sint gesta. 444.

48 De Genuensibus & eorum crebris in principatu reipub. mutationibus. 445.

49 De Mediolanensibus & uarijs apud eos rebus gestis, Philippo Maria et Francisco Sforcia ducibus. 445.

50 De Venetis & quod Franciscus Foscarius dux ab imperio depositus, animam indignatus statim emiserit. 449.

51 De Mantuanis. 450.

52 De Ferrarien sibus & disputatione apud eos inter Græcos & Latinos facta. 450.

53 De Bononien sibus & factione inter Baptistam Cōnetulum & Hanibalē Bentiuolum. 451.

54 De Florentinis & diuersis apud eos rebus gestis. 452.

55 De Senensibus & eorum aliquot bellis, Item de Hermaphrodito. 455.

56 De Plumbien sibus, Galeatio Baldasino fortissimo milite. 456.

57 De Viterbio. 457.

58 De Roma & apud eam Eugenio, Nicolao quinto & Calixto tertio Pōtificibus alijsq; uiris multis percelebribus. 457.

59 De Vmbria & Piceno, diuersis in eis bellis à uarijs ducibus confectis 462.

60 De Iosia duce Asculano. 464.

61 Quod apud Vrbinates dux Oddo & protonotarius Carpensis propter suam in fœminas libidinem fuerunt interfecti. 465.

62 De Sigismundo Malatesta duce Ariminensi. 465.

63 De Fauentia & Fabrienensibus. 465.

64 De Aquila Marsorum urbe, ubi de diuo Bernardino Senensi. 465.

65 De Neapolitano regno & multis prælijs per Alphonsum Arragoniæ regem & alios duces non paucos, in ipso regno Neapolitano & alijs locis factis. 466.

FINIS.

In Aeneæ Syluii opera omnia,

Index rerum ac uerborum copiosissimus.

A

Balatia insula, folio 294.f
abbas Scotia contra Aragoniæ regis eleemosynarium disputat 7.c
abbatis Scoti de Eugenio pō. tifice disputatio 4.d
abbates à Christo nō sunt instituti 29.b
abdecamannus Saracenorum rex 195.c
abdera ciuitas 361.b
abderamij Saracenorū regis res gestæ 183.b
abeatus Syracorū rex 303.b
abnobij montes 431.a
abus mons 318.d
abusaci contra Rhodios res gestæ 370.d
abydus op. 350.e & 346.d incēdio deformatur 346.e
abydensia 350.e
academitarum hæresis 109.c
acamas promontorium 376.f & 377.b & c
acarnania à Gothis uastatur, folio 166.f
acarnaniæ descriptio 406.d
acciaca bella 333.b & 338.f
accianū op. à Florentinis diruitur 257.c
accij Vicecomitis res gestæ folio 264.c
accon ci. à Christianis capta, folio 215.b
accona à Saladino capta 227.b
acerræ à Vintimilio proditione in deditionem acceptæ, folio 467.c
achæi pop. 404.f
achaica castra 346.f
achaiæ descriptio 406.d
acharaca uicus 363.b
achelium op. 346.f
achelous flu. 406.d
acherona ci. à Constantino obsessa 178.d
achillis nomen Tenedijs cur exosum 349.c
achillis templum 304.e & 346.f
achilleus uicus 304.e
achillæi promontorij 349.b
achiuorum portus 346.f
aciani pop. 315.c
acilesina 318.d & 319.b
acira castel. 335.c
aconæ portus 333.b
acroceraunij montes 406.f
actiaca pugna 406.f
acticles fl. 296.e
adam Mollines capite truncatur 443 f
adamitarum hæresis 109 b & insania 427.c
adamitarū mores ac consuetudines 84.f
adæ ciuitas 353.b
adelbertus episcopus 92.e
adelphius historicus 314.f & 315.a
ademati Frāci res gestæ 193.a
adeodatus pont. Max. 178.d
adheser 313.a
adiabeni uastantur 322.d
adiatorix Romanos iugulat 333.b
adilbeida Andreæ Vngariæ regis filia, Vratislao nupta, folio 95.b
adirus flu. 349.a
adissiena 319.b
adoaldo Francorum regis filia desponsatur 174 d
adramyteum op. 341.c
adramyteum Athenienſium colonia 350.f
adramytteus sinus 353.a
adramyttini pop. 352.f
adramyttini sinus 350.e&f.
adrastia regio 345 b
adrensium defectiones 226 f
adrianus Pont. Max. multa in urbe ædificia restaurat 190.e
adrianus 1. Pont. Max. 188.f
Adriani tertij Pont. Ro. lex, ne imperator pontificis electioni interſit 197.c
adrianus 4. Pont. 220.f
adrianus 5. pont. max. 250.e
adriani moles 202.e.& 254.f & restauratur 279.c
adrianopolis ci. obsessa 232.d
adropompi in Ionia res gestæ 356.f
adulatorū pernicies 701. a. b
adulterij poēma 101.b
adulterij poēma apud Parthos grauissima 309.b
adulterij uindicta 450.f
aduocatorum terra 82.f
æga promontorium 353.a
ægeæ oppidum 375.c
ægeum mare 324.d
ægyptus à Saladino subactus, folio 225.a
ægyptiorū cum Colchis cognatio unde 302.d
ægyptiorum cum Scythis de uetustate generis contentio 306.d
ægyrus uicus 354.e
æa ciuitas 353.a
æmathia regio 393.b
æmilia ciuitas 187.c
ænea ciuitas 349 b
æneas Syl. ipse naturam & ingenium suū describit 534 e
æneas Syluius ambit sacerdotium 582.d &e
æneas Syluius quō abimis ad altiora conscenderit 756
æneas Syluius Tancredi Salernitanorū principis & eius filiæ fabulam, è uulgari sermone in Latinum conuertit 954
æneas Syluius sæpe scripsit in defensionem poëtices 937
æneas Syluius scripsit elegias eglogas, & satyrā 537.b
æneas Syl. non suas epistolas scripsit ut ederentur 535 c

æneas

Index.

æneas Syluius deſcripſit etiã Auſtriæ hiſtorias 412.d
æneas Syluius orbis uniuerſi ſitum, & gentes eius deſcribere decreuit 386.e
æneas Syluius confecta morte præpoſitura ſpoliatur 532.e 533.b & 537.c
æneas Syluius inſignis principis ſui aſſentator 531. b. c
æneas Syluius multis ac diuerſis morbis uexatur, folio 694. f
æneas Syluius peſte in Baſilienſi Concilio correptus folio 47.c
æneas Syluius cum Baſilienſibus conſpirauit cõtra Eugenium 45 .f
æneas Syluius habuit filium illegitime natum 510. f & 511. b
æneas Syluius Friderici Imperatoris ad pontificẽ fuit legatus 458 d
æneas fit Cæſaris ſecretarius folio 937. c
æneas Syluius Eugenij ſecretarius 458.f
æneas Syluius ſe malũ Theologum eſſe fatetur 553.c
æneas Syluius in poëtam coronatur 520 f & 337.b
æneas Syluius Apoſtolicus factus ſubdiaconus 458.b Eccleſiæ Tergeſtinæ Epiſcopus ibidem
æneas Syluius ceremoniarũ clericus 55.c
æneas Syluius fit Cardinalis Senenſis 763.c
æneas Syluius in pontificem eligitur 859.a
æneas Syluius præparat ſe ad mortem 556.e
æneæ Syluij patria 556.f
æneæ Syluij genus & parentes 720.f
æneæ Syluij auaricia 528.f
æneæ Syluij de paſsione domini hymnus 552.f
æneæ Syluij de Criſide comœdia 586 d
Aeneæ Syluij de fortuna ſomnium 611.b
æneæ Syluij de laudibus Baptiſtæ libellus 524.d
æneæ Syluij contra Turcas precatio ad Deum 923.b
æneæ Syluij ad Turcorũ imperatorem ſuaſoria epiſtola 872. b
æneæ Syluij ſanum de ſcholaſticis Theologis iudicium folio 604. d
æneæ Syluij amores 623 b
æneæ Syluij ſcortationes folio 531.a
æneæ Syluij ebrietas 579.b
æneæ Syluij immodica libido 511 a. 516.f. & 534 d
æneæ Syluio Tergeſtina primum eccleſia, deinde Senenſis commiſſa 460 e item pontificalis dignitas ibidem
æneam Syluium pudet tractatum ſcripſiſſe de duobus amantibus 869.c
æneę ab incẽdio Troiano nauigatio 551 b
æoles pop. 344.f
æolica ciuitas 349.b
æolicæ coloniæ antiquitas folio 344 f
ſub Aequinoctiali circulo ſit ne hominum habitatio, folio 284.d
æra uicus 504 e
æſculapij Coi templum 365 a
æſepus flu. 346.e & 348.f
æſepi fl. ortus 345.a
æthiops Iacobo Appiano ex concubina natus multis riſum mouit inſperatum, folio 456.e
ætolia reg. à Turcis ſubacta folio 396.d
ætolia à Gothis uaſtatur, folio 166.f
Africa ferè tota à Genſerico domita 151.b
africa quamdiu ſub Romanorum poteſtate 181.b
africa à Vandalorum rabie liberatur 144.e & 159.c
agamemnon Iphigeniam immolat 344 b
agamemnonis in Aſia imperium 382.e
aganippe fons 404.f
agapetus pontifex 159.a
agatho Pont. Max. 178.f
agathonica martyr. 343.a
agelmandus Longobardorũ rex 169.a
agibran. dux Cluſinus 185.c
agidus op. 373.b & 376.f
agilantes in cõuiuio obtruncatur 169.a
agilulphus Longobardorum rex 172.d
agilulphi res bello geſtæ, folio 174. d. cum Romanis pax 174.e
agios oppidum 354.d
agiprandi res geſtæ 185.b
agnes imperatrix 205.a.b.c
agoritæ populi 296.e
agriculturæ apud Bohemos, & Germanos ueteres ſtudium 84 f
agriculturæ laus 503 a & 578.d
agrippina ciuitas, quãdo Colonia appellata 434.d
agrippina Colonia ab Hildeberico Francorum rege expugnatur 433.c
aiacis templũ & ſtatura 346.f
aiacis tumulus 346.f
aidonis Aquitaniæ præfecti res geſtæ 195.c
aiſtulphus Longobardorum rex 186.c
aiſtulphi regis contra fœderatos geſtæ 186.c. mors 188.d
alabanda ciuitas 365.b & folio 366.c
alachis Longobardorum dux 179.b eius contra Bauaros res geſtæ eodem
alani populi 308.d
alani à Valentiniano debellantur 151.a
alani ab Eclo ſuperãtur 149. b

alani

Index.

alani à Veſogothis uincũtur folio 149.a
alani Romanos debellant folio 433 b
alani à Sicãbris ad internecionem delentur 433.b
alanorum origo 147.b
alanorum cum Gothis amicitia 169 a & 308.d
alanus Cardinalis S. Braxedis folio 460.f
alanuuij pop. 419.c
alaph Turcorum rex 219.b
alardi Neapolitani res geſtæ, folio 248.e
alaricus Gothorũ rex 434.d
alarus fluuius 193.e
alatheus Veſogothorum regulus 145 c
alazantus fluuius 297.c
alazonius fluuius 300.e
alba Græca ci. 137 c & 785 a
alba Græca à Turcis oppugnatur 138.d & 403.b
albæ Zenophanis filiæ imperium 374.f
albania ſub Perſarum olim imperio 287.c
albania à Turcis ſubacta folio 404.d
albaniæ deſcriptio 407.a
albaniæ fertilitas 297.a
albani populi 29 e
albani Turcis tributarij facti folio 405.c
albanorum primordia 297.c
albanorũ deſcrip. 296.f inertia 297.a 9 ritus & mores ib.
albanorum ciuitas funditus euertitur 223 c
albanorum agri ab Alphonſo depopulantur 407.a
albanorum contra Demetriũ res geſtæ 405.c
albanorũ 26. linguæ 297.b
albanis reges à Traiano imperio dati 297.c
albaria ciuitas à Chriſtianis capta 213.a
albaria ciuitas à Raimũdo obſeſſa 213.a
albericus Cunij comes 272.f
albericus ex urbe Ro. pulſus Vngaros in Italiam ducit folio 198.e
alberti Hetruriæ Marchionis contra Saracenos res geſtæ, folio 198.e
albertus Auſtriæ dux 388. f. in Boemię regẽ coronatur. ib.
albertus Auſtriæ dux imperator & rex Franciæ declaratur 256.e
albertus Auſtriæ dux regni heres à Sigiſmundo imp. Romæ declaratur. 123. c. coronatur 124 e. eius res geſtæ 589.b. item contra latrones res geſtæ 413.a. cum Heluetijs bellum 583.b. uirtutes 414 e
albertus Bauariæ dux 438.d
albertus Bohemorum & Romanorum rex. 124. e. & 125.a. eius cõtra Turcas expeditio 126 f. mors. ibid. cum polonis bellum 125.b. & c. mors 389.b & c
albertus Boioariæ dux Bohemorũ rex declaratur 127.b
albertus Boioariæ dux Bohemiæ regnum recuſat. 484.d
albertus Francorum comes folio 435.c
albertus Italiæ rex 199.c
albertus Marchio Brandeburgẽſis Teutonicus Achilles 437.a eius encomium 436. e. & f. cũ Norenbergenſibus bellum. 436.f. contra Norinbergenſes res geſtæ. 481.b. & 483.a. fortitudo militaris 483.a & 489
albertus Moguntinenſis epiſcopus dũ Phriſios ad Chriſtianiſmũ adhortatur crudeliter occiditur. 429 a
albertus dux Monipolenſis folio 426 f
albertus Monipolenſis dux in bello à Margarita Noruegiæ domina captus & in triumphum ductus 426.f
albertus Cæſar prope Schafhuſium op. interficitur 99.b
albertus imperator Ro. Henricum Bohemiæ regem regno deturbat 100.d
albertus Ro. imperator Bohemiam depopulatur 100.d & e. eius deſcriptio 389.b
albertus Romanorũ rex. 2.d
albertus Saxoniæ dux adoleſcens, cum fratre in arce Altenburgenſi noctu clam captus & abductus 424.f
albertus dux Spoletan. 199.a
albertus comes apud Banbergam cæſari proditus obtrũcatur 436.d
albia regio 408.f
albicus archiepiſcopus Pragenſis 104.f
albici auaritia inſignis 104.f
albigana ciuitas à Florentinis capta 272.e
albigauenſis epiſcopi in Concilio Baſ. proteſtatio 41.a & 43.c & 44.d
albigauenſis epiſcopi de neglectu prælatorum in concilio conqueſtio 38.e
albinus res Romanas Græce conſcripſit 2 d
albion 442.f
albis fluuius 82.f & 423.a
alboinus Longobardorũ rex 144.e. & 161.b
alboinus Vngariæ rex 203.c
alboinus rex oratur ut bellũ contra Italos ſuſcipiat 168.f
alboinus Roſimundæ aſtutia occiditur 169 c. 170.d
alboini Longobar : regis res geſtæ 169.b
albrici Cunij comitis res geſtæ 279.c
albus fluuius. 318.f
alba mons 317.a & 318.d & 425 a
alcoran in linguam latinam transfertur 440.d
aldefondi Galatiæ regis contra Saracenos res geſtæ folio 191 b
alemannia ab Vngaris depopulatur

pulatur 199.a Vide Germaniam
Alenconium à Delphino expugnatur 440.e
aleranius S Benigni Fructuariensis abbas 51.a
alexandria ci. 292.f.& 349.c
alexandria ci. ædificatur 223 c &360.d
alexandria direpta 378 c
alexandria Aegypti obsessa folio 221.c
alexãdria Aegypti à Cosdroa capta 312.f
alexandria Aegypti ciu. à Persis capta 175.b
alexandria Mediæ 315.b
alexandria à Francisco Sforcia Guliemo Montefer. adempta 449.b
alexandria ludi 361.b
alexandria mons 35[illegible].f
alexandrini Mediolanensiũ imperio se committunt folio 447.b
alexandrinorũ agri ab Atensibus depopulãtur 447.b
alexandrinoꝝ ad Gulielmũ Montisferrati principẽ defectio 448.d
alexander abbas Vergiliacensis increpat Concilium folio 35.a
alexander Macedo & eius res gestæ 292. d. &, e. ambitio 359.c. uinolentia, crudelitas 293.a. crudele facinus 473.b & contra Darium res gestæ 345. a. Thalestræ concubitus 293.& 294.d. eius sepulchrum 347.b
alexander in Cydno fluuio lauit 375.a
alexander licet pro deo coleretur, multocies tamẽ edoctus: est uarijs casibus se hominem esse 359 c
alexandri Maronię ducis ebrietas. 477.c
alexandri patriarchæ Hierosolymitani facta, folio 328.f
alexãdri pontificis cum Henrico imp. pax. 225 c
alexander 4. Papa 221.b
alexander quintus pontifex maximus 281.a
alexãder Sforcia 454.d & eius res gestæ 468.d
alexius Iureconsultus 99.a
alexius Imperator 207.b & eius res gestæ 209.b
alexius Græcorum Imperator 225.c
alexij Murtili res gestæ 231.c
aliatis tumulus ancillarum, folio 343.b
alierus fluuius. 294 c
alisina ciuitas Brachiana, & Sforciana factione periclitatur 962.d
almaricus Vesogothorũ rex occiditur 160.f
almericus Cypri rex 231.a
almericus Hierosolymæ rex declaratur 221.c. eius in Aegypto res gestæ 222.d
almerici Regis Hierosolymi gesta 224.e
alnus Duringa dicta 90.d
alon fluuius 296.e
alopetia insula 304.d
alphonsus Arragonũ rex doctorum uirorum assiduus amator 485.b
alphonsus Arragonum rex Neapolim expugnat 468. f & 469.a
alphonsus rex Neapolitanus decernitur 469.c
alphonsus Arrag. rex Genuensium naues demergit, folio 470.e
alphonsus Plumbinum opp. expugnat 456.f
alphonsus Castellæ rex 247.a
alphonsi Arrag. regis clementia 469.b
alphonsi Aragoniæ regis contra Neapolitanas res gestæ folio 466.d
alphonsi Aragoniæ ducis cũ Genuensibus bellum nauale 466.d
alphonsi regis Arragũ Genuensibus pax 469.c
alphonsi arragonum regis cõtra Turcam expeditio, folio 528.e
alphonsi Arragonũ regis origo 471.c
alphonsi Arragonum regis uita descriptio 470.e
alphonsi Aragoniæ regis uita doctissime descripta 470 e.& 471.a.b.
alphonsi Aragonię regis laus 478.d 951.c.& 952.d
alphonsi regis castitas & pudicitia 478.e
alphonsi Arragonũ regis contra Florentinos res gestæ folio 453.a
alphonsi regis contra Turcas res gestæ 407.a
alphonsi Aragoniæ regis cũ Rhenato bellum 466.e.& 467.a
alphonsi Aragoniæ regis cũ Eugenio pax 469.c
alphonsi regis cum Italis pax folio 460.e
alphonsi Arragonum Regis cum Senensibus bellum, folio 455.b
alphonsi Arragonum Regis eruditio 602.e
alphonsi Arragonũ regis animosum dicterium 469.b
alphonsi Arragonum Regis mors 143.a
alsatia olim Heluetia dicta folio 439.a
alsatia à Delphino depopulatur 573.b.e
alsatia ab Vngaris nascatur folio 199.a
alscio Sternebergius 124.f
alscio Risemburgensis Bohemiæ capitaneus declaratur 119.b
altaria in Concilio Basilienſi portatilia 57.a
altenburgum arx. 424.f
aluarus Hispanię gubernator decollatur 444.d

aluari

Index.

alzari de Luna res gestæ folio 444.d
alunda Lotharij regis uxor, folio 199.c
amalasiuntha Theodatum regni consortem accipit, folio 158.f
amalasiūtha relegatur inuulsi nensiū lacus insulam ibid.
amalpha ciuitas direpta, folio 219.a
amanides portæ 375.c
amantini pop. à Romanis sub acti 388.d
amantium discessus quā grauis ac intollerabilis 643.c
amanus mons 285.c.& 326.f. & 375.c
amardes fluuius 314.d
amardi populi 315.c
amasia ciuitas 329.c.& 330.f
amasia Romanorū facta prouincia 332.d
amasis fluuius 331.a
amasienſium regio 331.c
amasienſium regio deserta folio 332.d
amasitis de Polycratis felicitate apophtegma 358.e
amastris arx 333.c
amastris ciuitas 333.c
amastris Dionyſij Heraclię tyranni filia 333.c
amasynus 331.c
amathus oppidum. 377.a
amaxia ciuitas 373.a
amaxitus 349.c
amaxobij populi 419.c
amazones 296.d.& 383.c
amahones Asiam sibi uectigalem faciunt 87.a
amazonum regio 298.d. 299. a.& 330.e
amazonū in Asia res gestę, folio 382.e
amazonum ad Alexandrum profectio 316.d
ambitionis memorabilia exempla 38.f.49.c. &. 50. d. & 138.f
ambracius sinus 406.f
ambrosius Bergamenſium comes suſpenditur 198.d
ambroſij ad Valentinianum epiſtola 34.c
ambulach Saracenorum in Hiſpania rex 194.c
ambulach Saracenus cum Carolo imperio pacem renouat 194.d
amedeus Lugdunēſis epiſcopus 23.a.& 33.d
amedeus Lugdunenſis epiſcopus Galliæ primas 33.b
amedeus Sabaudię dux in Romanum pontificem eligitur 45.c.& 46 d
amedeus Sabaudiæ dux ob potentiam utpote qui alterum in Gallia pedem, alterū in Italia habebat, in pontificem eſt electus. 60.c
amedeus Sabaudiæ dux quo modo in Pontificem electus 58 d.& e. 60.f
amedeus Subaudiæ dux, ex duce eremita, ex eremita pontifex, ex pontifice demū factus cardinalis 439.b
amedeus Sabaudiæ dux pontifex factus Felix Quintus nominatur 439.c
amedei Sabaudiæ ducis laus 58.f.& 59 a.& 60.e.& f
amedei Sabaudiæ ducis filij folio 59.c
ameria ciuitas à Liuthprando capta 185.a
ameria ciuitas à Romanis recuperata 172.d
amicitiæ ueræ ſigna 585.b.& 589.c
amicitiæ natura 161.c
amingi in Italia res gestæ, folio 167.c
aminisa 330.d
ammirathus Saracenorū rex folio 179.c
amnia insula à Carolo Marcello capta 183.c
ammias fluuius 314.f
amor quid 608.d
amor paſsio naturalis, folio 627.b
amor plus in ſe habet fellis quàm mellis 610.d
amoris deſcriptio 870.d
amoris uis 616.d.e.&.f.629.c. & 957.a.958.
amoris potentia 871.b
amoris ueri officium 75.c
amoris illiciti medela, folio 607.c
amorium oppidum 341.a
amorthei Saracenorum regis res gestæ 183.c
amortei regis cū Carolo Marcello certamen 183.c
ampelus mons. 358.e
amphilochus 360.f
amphilochi cum Mopſo certamen 375.b
amphilochi mors 375.c
amphiſaſtrus 305.a
amurates 384.f
amurates Turcarū imperat. folio 395.b
amurates cum magno exercitum in Hungariam proficiſcitur 397.a
amuratis Turcarum imperatoris res gestæ 384.e.& 395. d.& 404.d
amuratis cruenta uictoria, folio 400.c
amuratis in Peloponneſo res gestæ 405.b
amuratis contra Hungaros apud Vrnam uictoria, folio 405.c & mors 400.e
amyntas paſtor 336.e
amyntæ regnum 336.f. res gestæ, & mors. ibid.
amyntæ contra Antipatrum res gestæ 336.f
amyſini populi 329.a
amyſum oppidum. 329.b
amyſus 333.c
anacletus Papa 218.f
anacletus uniuerſalem eccleſiam matrem ſuam appellat 11.a
anacleti papæ conſtitutiones folio

Index.

folio 219 b
anacreon Lyricus poëta folio 358.c
anacreon acino uuæ ſtrangulatus interijt 358 c
anaitidis falſæ deæ templum folio 331.c
analogia 99.a
anaſtaſius imperator 182.f
anaſtaſius imperator fulmine ictus moritur 158.d
anchiala 374 c
ancillarum tumulus 343 b
ancona ciuitas à Gothis obſeſſa 166 f
ancona à Barbaroſſa obſeſſa folio 223 a
ancona à Saracenis capta atq; incenſa 196 f
anconitani à Venetis debellantur 250 c
anconitani Venetos uectigalia mari imponentes, Romæ accuſant 249.c
andegauia ciuitas obſeſſa, folio 183 a
andegaui ab Angliæ rege ſubacti 233.c
anderæ deſcriptio 352 d
andonius Longobardorum rex 161.b.& 162 a
andreæ Patrum Kircheri fortitudo militaris. 131.b
andreæ Vngariæ regis res geſtæ 234.c
andremonis in Ionia res geſtæ 256.f
andriclus mons 333 b
androcli res geſtæ 359 b
androdus Epheſum ædificat folio 356 f
androdi in Ionia res geſtę, folio 356.f
andromache regnum 347.c
andromicus ad regium aſpirat 226 d
andronicus philoſophus, folio 369.b
andromici contra Latinos & Conſtantinopolitanos res geſtæ 226 d
angelus Acciaiolus 266.e
S. angeli caſtellũ ab Henrico Imp. obſeſſum 208 d
angeli pro Venceslao contra hoſtes pugnant 91.c
anglia ad Chriſtum conuerſa folio 172.d
anglia Romanæ eccleſiæ feudataria facta 233 c
angliæ deſcriptio 442 f
angliæ reges à Pontifice Ro. creati 224 d
anglorum origo 509.c
anglorum eloquentia 548 e
anglum op. Lucaniæ ab Alphonſo rege Arrag captum folio 467.b
anguigenæ populi 345.b
anguillaria ciuitas 267.c
anellus faber Neapolitanos obſeſſos prodit 46 .e
anemurium promon. 373.b & c. 376 f
anienis pons in uia Salaria, folio 168 e
animæ immortalitas 879.a. & 694.b
annatarum uſus à Bonifacio. 9 pontifex inuentus 380.d
auſilæ ducis in Sicilia res geſtæ 151.c
antandros 350.f
antandrum oppidum 350 f
antenor claſsis præfectus, folio 333.b
antenoris contra Romanos res geſtæ 433.b
antenoris ſepultura 433.b
antharis Longobardorũ rex folio 171 a
antharis exercitum in Hiſtriam mittit 171.b
antharis filiæ Francorum regis nuptias ambit 171 b
anthelmus Lucenſis epiſcopus 205 a
anthemius Imperator 154.e
anthonius imperij inſignia deponit 154.f
anthemius laceratur, folio 155.a
anthenius inſula 358.c
anthenoridas 351.a
anthenodorus Philoſophus folio 375.b
anthonius Luſcus 749.c
antiaui 241.c
anticeta fluuius 304.d
anticragus mons 37.a
antigonia ci. 339.b. 340.c
antigoni ſomnium 383.b
antilochi tumulus 346 f
antimenidis facta 354 f
antiochia ci. prius Reblata dicta 210.e
antiochia ab Arabibus occupatur 313.a
antiochia à Saracenis capta folio 176.e
antiochia capta à Turcis recuperatur à Chriſtianis 22.e
antiochiæ primordia 293.b
antiochię ciuitatis deſcriptio 210.c.& 366.c
antiochiæ principatus Hieroſolomytano regno coniungitur 28 f
antiochi cum Arſace rege bellum 310.e
antiochi Sotheri res geſtæ folio 293.b
antiochenus ager à Turcis depopulatur 219.b
antiochenum concilium cur congregatum 28 d
antiphellus 371.a
antiſſa ciuitas 354 e
antitaurus mons 317.a & 326.f
antitauri montis deſcriptio folio 318.d
antonius aurularis abbas 52 e
antonius Baſianus Caracalla 145.a
antonius in ſanctorum numerum recipitur 236.e
antonius Cardinalis S. chryſogoni 459.a
antonius Cardinalis Hilerdẽſis 453 c
antonius S. Marci Cardinalis
antiquitatis amator 480.d

Index.

antonius Candola ob prodi tionem incarceratur 468.d
eius ad alphonſum defectio 468.d. & cum alphonſo prælium 479.b
antonius Maſſetanus minoreta, inſignis concionator, folio 562.f
anton. Piceti Iureconſul. 57.c
antonij in Mediam expeditio 320.e
antonij Olziæ res geſtæ, & folio 454.e
antonij Scaligericũ cũ Franciſco Patauino bellum, & folio 277.a
antonij Vintimilli res geſtæ, folio 470.d
antoniottus Adurnus Genuenſium dux 278.e
antropathia Media 314.e
antropophagi 287.b
antropophagi populi, & eorum ritus & mores 289.c
anzitena regio 317.c
aorſi populi 303.b
apamiæ populi 330.d
apamia ciuitas 309.a. & 338.d & 340. d
apamia à Macedonibus ædificata 315.b
apamia terræmotibus quaſſatur 340.e
apaturum Veneris fanum, folio 304.f
apellis pictoris artificium, folio 365.a
apelliconis bibliotheca 351.c
apenninus mons 285.e
aphrica 285.a. Vide Africa
aphrodiſium oppidum 350.f & 376. f
apollinis actij templum, folio 406.f
apollinis in Chio templum, folio 361.c
apollinis Cillei templum, folio 341.c. & 352.f
apollinis Delphici templum à Gallis direptum 335.b
apollinis Didymei oraculũ, folio 357.a
apollinis Didymei altaria, & folio 291.a
apollinis Grinei fanum 353.a
apollinis apud Hyperboreos templum 290.f
apollinis Smynthæi templũ, fol. 349.b & 349.c
apollinis Tymbræi templum fol. 347.c
apollinis cum Marſia contentio 340.e
apollodoria ſecta 343.a
apollodorus orator 343.a
apolloniaticus lacus 339.a
apollonia ciuitas 339.a & 343.a & 404. d
apollonius 369.c
apollonius Malacus 366.e & 369.c
apollonius medicus 357.a
apollonius Philoſophus, & folio 363.c
apophthegma Albi 104.f
alphonſi 469. b. Calixti 3. Pont. Max. 460.f. Clodouei Frãcorũ regis 434.d. Friderici Ciliæ comitis 411.a Henrici ſeptimi 479.c. Malnardi 119.a Huniadis 300.e Hibræi 366.d. Stratonici 368.e Venceslai regis Ro. 106.f
apoſtolorum Concilia 20.d
apoſtolorũ ſymbolum in ſynodo ordinatum 39.a
apulia à Rogę. ſubacta 217.a
apulia à Siciliæ rege depopulatur 221.b
aqua uiua oppidum 454.d
aqua eques Pragenſis fortiſſimus 112.f. & 113.d
aquila fluuius 83.a
aquila Marſorum ciu. 465.c
aquila Ponticus ueteris teſtamenti interpres 332.c
aquilani 189.c
aquilani à Tranſemundo ſubacti 185.b
aquileia à Bucelino depopulatur 167.c
aquileia ab Hunnis obſeſſa, 155.c. & capta 153.a. & 199.c
aquileia ab Hunnis uaſtata, à Narſete reſtauratur 167.a
aquileia ciuitas ab Hunnis deleta 144.e. & 307.b
aquilelenſis Cardinalis mors fol. 550.b
aquini in Noruegia imperiũ folio 426.e
aquiſgranũ à Friderico obſeſſum & captum 233.c
aquiſgranenſis ager à Lothario depopulatur 201.b
aquitanſa depopulatur, folio 224.d
aquitania à Francis ſubacta, & fol. 188.f
aquitania à Normannis uaſtatur 196.f
aquitania à Vandalis occupata 147.c
aquitania à Veſegothis ſubacta 151.c
arabacis contra Sardanapalũ res geſtæ 316.f
arabia Felix 287.a
arabum cum Parthis bella, folio 312.f
arachoſia 293.b
aragoniæ regis Eleemoſynarij de Eugenij infidelitate diſputatio 7.b
aragus fluuius 300.e
aranearũ mira natura 297.e
araricus Gothorum rex occiditur 163.b
araris fluuius 3.a
aratus aſtronomus 374.e
araxarta ciuitas 319.a
araxes fluuius 317.b. & 318.c. & 319.a
araxis fl. 289.a. & 296.c. & 314.e
arbenſe oppidum à genuenſibus per deditionem captum 275.b
arbenenſes uincuntur 222.f
arbenſes debellantur 272.c
arbor famoſa 443.e
arbores in Scotia aues producentes 443.a

Index.

arcadia regio 405.b
arcarnanes populi 406.f
arcei menſis ſacerdotiũ 340.f
archadij mors 148.e
archas oppidum à Chriſtianis obſeſſum 213.b
archedeus fluuius 303.b
archelaus ſacerdos 331.a
archelaus Philoſophus 352.f
archias poëta 333.b
archiepiſcopalis ſedes in Morauia cur defecerit 91.a
arcoadiſtus Armeniæ rex, folio 310.f
ardaburij Orientis præfecti res geſtæ 150.e
ardaricus Zepidarũ dux, folio 151.c
aregiſi Beneuẽtani ducis contra Campanos res geſtæ, folio 190.e
arelatem oppidum Carolus Martellus Burgundenſis ademit 183.c
arelatẽſis Cardinalis laus 51.a
arelatenſis Cardinalis electorum in Concilio Baſilien. primus 51.
arelatenſis Cardinalis electoribus iuramenti formulam legit 54.e
arelatenſis Cardinalis oratio qua expeditionem Pontificis ſe impediuiſſe negat, folio 49.b
arelatenſis epiſcopus Concilij Baſilienſis contra Panormitanum Hector 42.d
arelatenſis epiſc. in Concilio Baſil. ſeſſionẽ inducit 41.c
arelatenſis Epiſcopi ſanctorũ reliquias in Concilio Baſilienſis perquiri, & in abſentium Epiſcoporum locum poni mandauit, & folio 43.b
arelatenſis epiſcopi de principe ſuo conqueſtio 42.d
arelatenſis Epiſcopi in Concilio Baſilien. oratio, qua gratias agit ijs qui eccleſiæ ſalutem promouiſſent 45.a
arelatenſis epiſcopi fides, conſtantia & fortitudo ſumma folio 48.d
arelatenſis Epiſcopi pietatis, & conſtantiæ plena oratio, 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. & 32.
arelatenſis epiſcopi oratio ad Concilij patres reſponſoria 39.b
arelatenſis epiſcopi in Concilio Baſilienſi fraudes 36.f & 37.c
areth oppidum 211.b. & c à Turcis incenditur 212.d
arechuſa fons 404.f
arethuſa lacus 315.c
aretinorũ ciuitas à Carolo in deditionem accepta 276.d Florentinis uendita eod.e
aretinorum caſtella à Ferdinando expugnantur, & folio 454.d
aretinorum cum Crotonienſibus bellum 242.e
aretinorum cum Florentinis bellum 260.d
argantonius mons 338.e
argenſis Epiſcopi contra Panormitanum diſputatio 6.f
argenta ciuitas à Raiualdo capta 265.a
argenta ciuitas expugnatur, folio 262.d
argentariæ 349.b
argentũ promontoriũ 361.b
argeus mons 327.b
argei deſcriptio 327.c
arginuſæ inſula 354.e
argonautarum fabula 409.a
argus ciuitas 327.a
aria regio 308.e
ariæ regionis deſcriptio 295.b
ariana hæreſis 177.a
ariani populi 308.f
ariarates Cappadociæ rex, folio 326.e
ariaratis facta 328.d
ariminum oppidum à Gothis obſeſſum 166.e
ariminum à Longobardis captum 169.e
ariminum oppidum captum folio 162.e
ariminum oppidum reſtauratur 168.e
arimiſpi populi 289.c
arimphei populi 291.a
arinchij populi 296.e
arionis muſici hiſtoria 354.f & 355.a.
aripertus Longobardorũ rex folio 177.c
ariouindi in Sicilia res geſtæ, folio 151.c
arisbe oppidum 346.d
ariſteus Poëta 345.c
ariſtodemus 363.c
ariſtonici res geſtæ 362.e
mors ibid.f
ariſtotelis bibliotheca 351.b
ariſtotelis eloquentia, & folio 354.f
ariſtotelis libido 627.b
arithpertus rex 170.e
arithpertus Papiæ tyrannidẽ inuadit 180.d
arithperti Longobardorũ regis liberalitas & pietas, folio 181.b
arithmethicæ utilitas 590.d
ariulphus Romanum agrum depopulatur 173.a
ariulphus fœdus cum pontifice factum rumpit 173.b
arius fluuius 252.e & 308.f
armamentaria tria 344.e
armenia ciuitas 319.c
armamenia regio 320.d
armenia maior à Turcis ſubacta 235.a
armenia minor 210.e & 254.d
armenia paſcendis equis apta folio 319.a
armenia ad Chriſtum conuerſa 326.e
armenia à Friderico imperatore ſubacta 229.a
armenia à duce Iaſonis occupata 319.c

armenia

Index.

armenia à Parthis deuaſtatur folio 311.c
armenia à Parthis occupatur 320.f. Item à Mithridate, ibidem
armenia à Thamerlano occupatur 313.a
armenia à diuerſis gentibus multocies depopulata, folio 319.c
armeniæ caſtella depopulantur 323.a
armeniæ montes uarij, folio 317.c & 318.d
armeniæ deſcriptio 317.a
armeniæ minoris deſcriptio, folio 325.c
armeni ad Chriſtianã religionem conuerſi 323.b
armeniaci Italiam depopulantur 278.d
armeniaci Heluetiam uaſtant folio 37.a
armeniaci Eugenij pontificis inſtinctu Baſilienſium agros depopulantur 64.d
armeniacæ ueſtes 319.c
armeniorũ regni incrementa 319.b
armeniacorum contra Heluetios res geſtæ 573.b. & c
armeniorum reges & tyranni 319.c
armeniorum regũ cum Medis familiaritas 314.a
armeniorum opulentia, folio 319.b
armeniorũ in Aſia dux Chriſtianus 385.a
armeniorum ritus & mores, folio 319.b
armenius color 319.a
armilaus Venetorum dux iaculo noctu transfoditur, folio 449.c
armozica 300.f
arnefrides Beneuentanũ ducatum ambit 178.c
à Longobardis interficitur folio 178.c
arneſtidis cõtra Hunnos res geſtæ 152.d. mors eodem
arnoldus Bauarorũ dux 199.a
arnoldus Bauariæ dux, Italiæ rex à Veronenſibus declaratur 199.a
arnoldus Brixianus hæreticus 220.f
arnoldus Kempenich in Cõcilio Baſil. moritur 47.b
arnolphus Morauiæ regnum occupãtũ Suatocopij filio poſsidendũ relinquit 90.f
arnulphus Franciæ rex 197.b
arnulphus Italiæ rex morbo pediculari moritur 198.d
arnulphi imperatoris de Suatocopio Morauorum principe uictoria 90.f
arnulphi in Italia res geſtæ, folio 198.d
aroma mons 363.c
aromenſe uinum optimum, folio 363.c
aron Ammirathus Saracenorum 193.a
aropus 315.b
arpagia locus 345.a
arpartum oppidum ui ab Alphonſo captum 467.b
arpinum oppidum à Saracenis occupatum 181.a
arragoniæ regum catalogus, folio 445.a
arragonenſium in Concilio Baſilien. animoſitas 43.b
arragonũ regis preconia, folio 790.c
arrianus Alexandrinus hiſtoricus 392.f
arrigis dux Beneuentanus, folio 173.a
arriani à Iuſtino ex imperio deiecti 158.d
arrianum oppidum terræmotu abſorptum 471.a
arrij Reſtionis frugalitas 56.f
ars, nullius precij 989.b
arſia 308.c
arſia fluuius 153.a
arſaces Parthianæ defectionis autor 310.d
arſacis res geſtæ 310.& c
arſaica ciuitas à Parthis ædificata 315.b
arſamoſata caſtellum 322.f
arſiniæ oppidum 359.c & 373.a. & b. & 377.a
arſinus lacus 318.f
arſiſſa palus 317.c
arta regio 406.f
artabazus Antonium prodit, folio 320.c
artabaſi res geſtæ 320.e
artabaſi theſauri 319.a
artauadas Armenius ſingulari prælio cum Valare Gotho congreditur 163.c
artaxata ciuitas 318.f & 319.a
artaxata ciuitas à Vologeſo capta 321.a
artataxata ciuitas ſolo æquatur 321.c
artaxia 319.c
artaxias Magni Antiochi imperator 319.b
artemidorus aurea effigie donatus 360.f
artemiſia Halicarnaſsi regina folio 383.c
artemiſia Mauſolo marito ſepulchrum ædificat 364.e
artemiſiæ fortitudo bellica, folio 364.e
artemiſiũ promontoriũ 368.e
arthabanus Parthorum Rex, folio 310.f
arthauſtus Imperiũ concitata plebe ſibi arrogat 186.d
arthauſtus oculis orbatus in exilium mittitur 186.d
arthemidori res geſtæ 337.b
aruiſia locus 361.e
arxion Alemannus cohortis magiſter 207.b
aſambecus 315.a
aſcalonem op. Balduinus expugnat 220.d
aſcalonẽſes à Gothfredo uincantur 214.e
aſcalonitarũ fortitudo 227.b
aſcalonitarũ deditio 227.b
aſcanius fluuius 339.c
aſcanius lacus. 338.e
aſculum oppidum à Gothis captum 164.e

aſcula-

Index.

aſculanorum agri à Friderico imperatore depopulantur, folio 239.a
aſculanorum bella 464.f
aſia 285.a
aſia quando ad Chriſtũ conuerſa 385.b
aſia minor à quibus primum culta 381 b
aſia minor à Parthis depopulatur 313.a
aſia doctiſsimos protulit uiros 386.d
aſia à quibus regibus ſubacta, folio 382.c
aſia à Romanis ſubacta, folio 382.f
aſia à Parthorum crudelitate liberatur 144.c
aſia à Turcis depopulatur, folio 187.b
aſiatota à Turcis ſubacta, folio 385.a
aſiæ deſcriptio 325.a
aſiæ generalis diſtributio, folio 286.f
aſiæ Minoris partes 332.f
aſiæminoris magnitudo, folio 323 c
In aſiam qui poſt cladem Illienſem uenerint pop. 382.e
aſiarchæ populi 363 b
aſij Hircacidis regia 346.d
aſimarus imperator 181 a
aſimarus occiditur 181.b
de aſino fabula iucũdiſsima, folio 599.b
aſiotæ populi 290 e
aſpaneus lucus 350.f
aſpar captus cum filijs iugulatur 154.e
aſpendus oppidum 372.d
aſpiratio 988,d
aſpiſij populi 290.e
aſporus flu. 325.c.& 330.d
aſprandus Longobardorum rex creatus 182.d
aſprandi cum Arichpetro conflictus 181.c
aſpurgitani 304.f
aſſuades Zepida 166.f
aſſus ciuitas 352 e
aſſyria à Iuliano imperatore depopulatur 312.e
aſsiſium oppidum 164.e
aſtacenus ſinus 348.d
aſtannetis regio 317.c
aſtacus oppidum 338.d
aſtecinus ſinus 338.d
aſtenſes in deditionẽ ab Henrico imp. accepti 224 a
aſtenſium ad ducem Aurelanienſem defectio 447.b
aſtolphi Aragonũ regis odium in Eugenium pontificem 439 b
aſtargius Fauentinus 2 3.b
aſtracha inſula à Carolo Marcello capta 183.c
aſtronomiæ utilitas 990.f
aſturga ciuitas expugnatur, folio 148.d
aſturicani populi 256 e
aſtyagis res geſtæ 317.a
aſtypalæa inſula 365 b
aſtypaleæ inſulæ deſcriptio, folio 365.b
aſtyra uicus 341.c. & 350. f
aſylorum deteſtatio 360.d
atabyris mons 370 e
atacenus ſinus 287.c
atarneus 352.f
atarnenſes populi 352.f
aternus fluuius 198.e
athila dei flagellum & terror populorum 153 a
athilæ res geſtæ 148 f. & 153.b & 307.a. mors 307.b
athilæ Humorum regis deſcriptio 152.d
athilæ Hunnorum regis regia folio 151.c
athilæ contra Romanos expeditio 152.e
athilæ Hunnorum regis res geſtæ 144 e
mors ibidem, & 153.b
athalus Pergamenus martyrio coronatur 343.a
athalus tyrannus Catonis à Romanis uinctus Rauennam ducitur 149 b
athalꝰ ab Honorio mànu priuatur & relegatur in Lipa-
rim 148.f
athali regis de agricultura libri 593.a
athali regis res geſtæ 342.e & 148.f
athanalgidus Veſogothorum in Hiſpania rex 169.a
athanarici Veſogothorũ regis cum Romanis pax, folio 146 d
athanaſius presbyter non Epiſcopus, Archiepiſcopum diſputando uicit 28.d
athaulphus Gothorum rex, folio 147.b
athaulphus Viſogothorum rex 148.e
athaulphus à ſuis interficitur folio 149.a
athenais diuinatrix 361.c
athenæus philoſophus, folio 373.c
athenienſium cum Mitylenęis contentio 355.a
athenienſium rudera 405.a
atheſinorum contra Tridentinos bellum 533.a
athini Saracenorum regis res geſtæ 183.c
atlas mons 286.e
atocorum gens 287 c
atraclẽſis ciuitatis deſcriptio, folio 377.b
atropatus dux 314.e
attalia ciuitas 372.d
attalicorum regum primordia 333.a
attalus tyrannus 149.b
Vide athalus
attica regio 404 f
atticæ deſcriptio 404 f. & folio 405.a
atticæ laudes 405 a
auares populi 161 b
auares ex Pannonijs in Noricum irrumpunt 161.b
auaritiæ deteſtandæ memorabile exemplum, folio 104.f
auerni locus 357.c
auerſanarum Rhenato defectio 467.c

Index.

auerſiæ arx ab Alphonſo expugnatur 467.c
aufidia ci: à Vintimilio in deditionem accepta 464.d
auful Galatiæ rex 208.e
augeæ cum Hercule fabula, folio 342.d
augurio Hirpãdi regis 186.d
auguſta ci. 331.a
auguſta Cæſarea obſeſſa folio 161.a
auguſta prætoria 157.a
auguſtinus Theologorũ Ariſtoteles 28.f
auguſti Cæſaris laus 685.b
auguſti Cæſaris de Marco Antonio victoria 406.f
auguſti Cæſaris cõtra Mithridatem res geſtæ 320.
auguſti Cæſaris triumphus, folio 331.b
auguſtulus imperij inſignia deponit 155.c
auguſtuli cum Genſerico fœdus 155.b
auinio op. à Saracenis ui captum 183.c
auitus à Romanis imperator declaratur 154.d
aulicæ uitæ deſcriptio, folio 576.e & f
aulicæ uitæ deteſtatio folio 721.& 722.c
aulici principum multorum peſtes 604.f.& 605.a
aurea pluuia 369.a
aureliani bello à Normannis uexantur 196.f
aureliani Cæſaris contra Gothos res geſtæ 145.b
aurelij Auguſtini mors 151.b
aurelij Alexandri contra Perſas res geſtæ 311.c
aurelij Baſſiani contra Parthos res geſtæ 311.c
auſca ciu. 113.a. capta & funditus deleta 113.b
auſerenſe op. à Saracenis captum & expoliatum 195.f
auſonium mare 406.e & f
auſtria bello à Bohemis uexatur 101.a & 412
Auſtria ab Vngaris depopulatur ibid.
auſtria à Ioanne Huniade uaſtata 129.b
auſtria à Ioanne Huniade direpta 412.e
auſtria Rhodolpho comiti Habsburgenſi cedit 97.c & 98.d
auſtriæ deſcriptio 412.d
auſtriæ laus 490.d
auſtriæ ducũ priuilegia 528.e
auſtriæ principum cum Polonis diſſidia 590.d
auſtriæ & Bohemiæ regũ fœdus 124.f
auſtrales Sigiſmundum regẽ captum, armis liberare conantur 131.b
auximum opẽ à Beliſario obſeſsum. 162.e
auximum à Gothis obſeſsum folio 164.e
auximum op. à Saracenis captum 184.f
auximum op. à Beliſario captum 162.f
azara ciuitas 318.f
azo Eſtenſis 237.c
azoni Marchioni Beatrix matrimonio copulatur 257.b

B

BAbach Sarmatorum rex. 154. interficitur. eod.
babucum op. à Siciliæ rege captum 221.a
babylonia ab Herode Parthorum rege obſeſſa 310.d
babyloniæ turris ædificatio folio 84.d
baccari in Lucretiam amor folio 636.d
baccharenſe uinum 480.e
bacchi certamina 361.a
bacchi inuenta 652.e
baccho Pannoniorum Rex, folio 388.d
bacchurius Iberiæ rex 301.c
badenſis Marchionatus 438.f
bacmam Caſsiani regis filius à Chriſtianis interfectus folio 212.d
baſtria 293.a
baſtriani populi 292.d
bagadra fl. 308.e
bagnacauallum oppidum, folio 271.b
baiarum rudera 484.d
balach Partharum rex 218.d
balbura ciuitas 366.f
baldaſar Coſſa 280.f
baldatius Florentinorũ dux ex altiſsimis feneſtris in forum præcipitatur 454.e
baldequin. Damaſci regulus folio 218.f
balduinus Flandrenſis Conſtantinopolitanus imperator 232.d
balduinus Hieroſolymæ rex folio 214.e & 219.e
balduinus II. captus incarceratur 218.d
balduini II. Hieroſolymæ regis res geſtæ 218.d
balduini regis res geſtæ 215.c & 224.e & 225.b & 238.c
balduini cõtra Græcos & Turcas res geſtæ 209.c. & 210.e & 219.c & 220.d
baldus Iureconſultus 271.c
balearides inſulæ 369.a
baleares inſulæ à Piſanis ſubactæ 216.d
baltheum mare 97.b & 419.b
baltheus ſinus 419.b
banberg oppidum 435.c
baptiſta Blaſius Cremonenſis, aſtronomus inſignis, folio 450.d
baptiſta Conetulus crudeliter etiam poſt mortẽ tractatur. 452.d & eius ſeditioſum facinus 452.d
baptiſta Sciarra in ſummum pontificem conſpirat 460.d
barbara Sigiſmũdi imp. uxor ambit Poloniæ regis nuptias marito nõdum mortuo folio 123.b
barbaræ Sigiſmundi Cæſaris uxoris naſutũ reſponſum folio 486.d

Index.

barbare Sigiſmundi imp. uxoris mors 130.f & 131.a
barbariſmus 367.b & 978.c
barbationis Thracis res geſtæ. 165 c
barbiſſa caſtellum 319 a
barchinonenſis ager depopulatur 195 c
bardanes Parthorũ rex 320.f
bardonis mons 167.c
barenſium ciuitas à Saracenis obſeſſa 203.a
bargaſa oppidum 268.d
bargylia ciuitas 365.b
baro de Puchaim Cæſari recõciliatur 700.f
bartholomæus apoſt. 337.b
bartholomæus de pauls 51.b
bartholomæi Facij 480.d
barulũ op. obſeſſum 205.b
baſilia locus 400.d
baſilienſe conciliũ legitime eſt conuocatum 76.f
baſilienſe concilium cur congregatum 45.a & 68.c
ad baſilienſe conciliũ contra Eugenij improbitatem cur non diſſoluendum 67.a
baſilienſe Concilium cur põtifex, epiſcopi & alij prælati uenire recuſarint 78.d
baſilienſe Concilium cæteris concilijs merito anteponẽdum 79.a
baſilienſe Conciliũ certauit pro epiſcopis 27.a
baſilienſis Concilij congregatio 2.c Primordia 117.a
baſilienſis Concilij frequentia quanta 43.c
baſilienſis Concilij ſeſsio tumultuoſiſsima 41.c & 42.c
baſilienſis concilij turbatio, folio 32.f
baſilienſis Concilij tumultus folio 36.d &.e
baſiliẽſis Concilij decreta publicè leguntur 44.d
baſilienſis Concilij decreta à Germaniæ principibus approbantur 5.c
baſilienſis Concilij decreta à principum & regum oratoribus approbantur 44.c
baſilien. Concilij acta 517.b.c
baſilienſis Concilij decreta publicantur 41.a & b
baſilienſium laus 35.a & 72.d & 73.a
baſilienſium cum Delphino prælium 439.a & Delphino 573.c & 574.d
baſilienſiũ peſtis 46.d & e & f
baſiliſcus dux Rom. 154. c
baſiliſcus in Cappadociam relegatur 155 b
baſiliſcus in Neſtorianam hæreſim lapſus 155.b
baſilici pop. 296.d
baſilius Conſtantinopolitanus Imp. 201.c
baſilij de pœtis ſententia 983.b
batani natatores opt. 481.a
batha 305.b
bathon hiſtoricus 334.e
battiſolle oppi. ab Ianthesco captum 277. c
bauaria unde dicta 161 b
bauari Sclauinos debellant folio 172.f
bauari Foroiulienſib. & Longobardis bellum inferunt, folio 191.b
bauzanum op. à Longobardis captum 179.b
beatitudo uera in quibus cõſiſtat 891. 892.a & d
beatrix 204.f
bebrices pop. 381.c
babæ à Genuenſibus captæ, folio 273. b
bebria regio uaſtatur 333.a
bebricia regio 339.c
bechingne caſtellum Huſitarum 106.e
bedericus presbyter apoſtata folio 115.a & b
bedericus præsbyter Stamicenſis bellis aſsiduis Sleſiã depopulatur 115.a
begdonis regio 339
beida 319.c
bela Vngariæ rex 226.f
bele Vngariæ regis cum Venetis pax 228.e
belera ci. à Liuthprando rege capta 185.a
belgij Gallorum ducis res geſtæ 335.b
belgradum op. 785.a
belgradum oppi. ab Hunis direptum 153.a
beliſarij cum Gothis res geſtæ 161.b
beliſarij contra Parthos bellum 164.c & 312.c
beliſarij in Sicilia & Africa res geſtæ 160.d
beliſarij contra Vandalos in Africa res geſtæ 159.c
bellerophontis uallum 366.f
belligardi mons à Delphino obſidione cingitur 543.b
bellonæ fanum 326.
beluarum op. à Nortmannis uaſtatum 196.f
benacus lacus 154.e
benedictus Caietanus 254.e
benedictus diaconus in Pontificẽ inuitus eligitur 200.f relegatur Hauſpurgã. eod.
benedict. 2. Pon. Max. 179.a
benedictus 11. Pontifex Maximus 256.e
benedict. 12. Pon. Max. 264.f
benedicti uaticinium 166.d
benedicti uiſio 35.c
beneuentum op. à Conſtantino obſeſſum 178.d
beneuentum à Friderico imperatori expugnatum 239.a
beneuentũ op. obſeſs. à Guiſtardo 207.a
beneuentũ op. à Normannis captum 204. e
beneu. à Totila obſeſſũ 164.d
beneuentũ incẽdio ab Othone rege deformatur 201.c
beneuentum op. à Saracenis incenſum 199 a
beneuenti ſuburbia à Siciliæ rege capta 221.a
beneuentanus ager à Græcis depopulatur 191.a
beneuentani à Pipino obſeſſi folio 192.e

Index.

benus fluuius 490.d
berengarius Italiæ rex declaratur 199.b.
berengarius Foroiulienſium dux imperator Romæ declaratur 197.c
berengarij ſecundi res geſtæ 198.f. Tertij uero 199.b
berengarij tertj cum Vgone pax 199.b
berengarij Italiæ regis ſepultura 435.c
berengarij cõtra Vngaros res geſtæ 198.d
berengarij de ſacramento error damnatur 207.c
berengarij cum Arnulpho fœdus 197.c
berengarij mors 200.e
bergamum op. 154.c
bergamum op. ab Arnulpho captum 198.d
bergamum op. à Ioannæ Bohemiæ rege captum 263.b
bergamum à Luchino captũ fol. 265. b
bergamũ oppid. expugnatur fol, 180.e
bergamſi op. ab Amingo depopulatum 167.c
bergamum op. Mediolanenſibus à Venetis ademptum fol. 450.d
beritum à Saladino captum fol. 227.b
berlinum op. 423.a
berna 128.e
bernabos Vicecomes 269.c eius res geſtæ 270.d
bernabouis Vicecomitis captiuitas 277.a
bernabonis res geſtæ 269.b
bernardini Senẽſis apophthegma 482
bernardus Aquenſis Iurecõſultus 51.b
bernardus abbas Clarauallenſis 219.c
bernardus Barchinonis comes 195.c
bernardus Burdegalenſis epiſcopus 256.f
bernhardus Buſcho 51.e
bernardus Italiæ rex in Franciã ductus decollatur 195.a
bernardus Toletanus epiſcopus Hiſpaniæ metropolitanus declaratur 209.a
bernardi Italiæ regis res geſtæ 195. a
bernardinus Senenſis Italiæ apoſtolus 465.c. eius ſepultura & miracula ibid. eius uita & mors ibid.
bernardinus Senenſis canonizatur 459. a
bernardon Aquitanus Florẽtinorum dux 279. a
bertarij contra Pipinũ res geſtæ 180. f
berta Carlomanni uxoris facta 189. a
bertoldus Romandiolæ comes 250.f.
berynthum à Balduino expugnatur 215. c
beſſarion Cardinalis Nicenus 472.c
beſſarion Græcus Cardinalis fol. 339. b.c
beſſus captiuus ad Alexãdrũ Mag. ducitur 292 f. & 293. a
bethica regio 149. a
bibliotheca Ariſtot. & Theophraſti 351. b
bibliotheca ad S. Gallum in Heluetia 647.b
biblium op. à Saladino captum 227.b
bilimer cum Rithimere congrediens interficitur 154.f
biordus Michelottus 279 a
biorgi in Italia res geſtæ 154.
biſetislaus 18. Bohemiæ dux fol. 94. c
biſetislaus 29. Bohemiæ dux fol. 97. a
biſetislaus Moraniæ princeps 94. c
biſetislaus Vratislai ex Adelaide filius 95. b
biſetislaus Pragæ obſidetur fol. 95. a
biſetislaus Spitignæum primogenitum ſucceſſorẽ ſuum deſignat 95. a
biſetislaus exercitum in Hungariam ducit 94. c
biſetislai contra Polonos res geſtæ 94. c
biſina Franciæ regina 433. c
biſtricenſis comitatus à Ladislao Huniadi datus 413.a
biſtricium op. 391. c. Ioanni Huniadi à Ladislao dono datum ibid.
biſtritium op. à Michaële Rylago expugnatur 391. c. incenditur 392. d
bithynia 225. b
bithynia à Gothis depopulatur 145. a
bithyniæ deſcriptio 337. c
bithynij pop. 339. a
bithorgus Alanorũ rex 154. e interficitur eod.
bituricenſis conuentus 76.c
bizares pop. 330. c
bizeniæ caſtellum 91. b
bizetislaus Iutham Othonis imp. filiam ui rapuit ex monaſterio 93. c
blaenna reg. 334. f
blanca Franciſci nicecomitis uxor, Blancã à marito adamatam occidit 462. c
bleda Hunnorum rex 151. c & fol. 152. d
bleda fraterna fraude interficitur 152. c
blondus Foroliuienſis 459. b
blutium caſtellum 335. c
boetiæ diſcriptio 404. f
bofsorij cum Alphonſo rege bellum 471. b
bohemia olim Theutonica fol. 83. b
bohemia quandiu in lutzenburgenſium poteſtate fol. 100. f
bohemia Romanis tributaria 94. f
bohemia à uirginibus tributaria facta 88. e
bohemia olim ſub epiſcopo Ratiſponenſi 92. d

bohemia multos Christi martyres produxit 82. d
bohemia ab Alberto imperatore Roman. depopulatur fol. 100. d & e
bohemia ab Henrico imperatore uastata 94. f 95. a
bohemia à Meschone depopulatur 93 b
bohemia ab othardo Saxoniæ duce depopulatur 94. f
bohemia à Sigismundo misere nascatur 111. b
bohemia fœmineo dominatu fraude liberatur. 88. f
bohemia Theutonici generis homines à Spitigneo duce pelluntur 95. b
bohemiæ succincta descriptio 427. b & c
bohemiæ situs 82. f
bohemiæ latitudo & limites fol. 82
bohemiæ fertilitas 83. b
bohemiæ regum fortitudo fol. 81. c
bohemiæ & Austriæ regum fœdus 124. f
bohemiæ hæreses 66. c
bohemiæ pestis crudelissima fol. 102. c
bohemica expeditio à Martino pont. max. contra hæreticos instituitur 115. c. 116. c
bohemica terra, terra promissionis 115 a
bohemi ad Christianismũ cõuertitur 91. b
bohemi ueteres agriculturæ studiosi 84. f
bohemi ad militiam aptissimi 135. c.
bohemi uocãtur ad Basiliense concilium ut suæ fidei reddant rationes 117
bohemi suos inique Constãtiæ damnatos, in Basiliensi quæruntur cõcilio. 118. e
bohemi de iniqua in Cõstantiensis concilij in suas lata sententia Basileæ corã concilio conqueruntur 118. e
bohemorum antiquitas 84. d
origo ibid. e. & 173. b
bohemorum communis cũ Dalmatis lingua 83 b
bohemorum discordiæ & seditiones 664. d
bohemorum prima discordia 85. a
bohemorum ebrietas 83. c
bohemorum in Basiliẽsi concilio oratio, qua se in uerã ecclesiam nihil peccasse demonstrant 118. e
bohemorum conspiratio ad conseruãdã religionẽ 70. e
bohemorum contra Romanã ecclesiam articuli 118. e
bohemorum luxus & superstitiones 83. c
bohemorũ cum mulieribus pugna cruentissima 87. b
bohemorũ cũ Rodolpho imperat. pugna 98. f
bohemorum in Thusco campo strages 89. c
bohemorum de Vratislao uictoria 89 c
bohemorum mores & ingenia 83 c
bohemicarum uirginum uirilia exercitia. 86. f
bohemicarum uirginũ contra uiros lex 88. e
bohemundus contra Saracenos pugnans grauiter uulneratur 212. e
bohemundus captus incarceratur 215. a. liberatur redemptus pecunia 215. b
bohemundi fortitudo militaris 209. b
bohemundi res gestæ 207 b
bohemundi in Dalmacia res gestæ 215. b & c. cum Alexio pax. eod.
bohemundi contra Saracenos res gestæ 211. b
bohemũdi cum Rogerio fratre prælium 208. f
boibi oppida 188. d
boij pop. 437. b.
boioaria 161. b
boioariæ descriptio 437. a & b
boioariorum primordia fol. 437. b
boioariorum regio 82. f
boiorum in Pannoniam migratio 437. e
boizlaus bohemiæ rex ab Othone Franco debellatur fol. 200. d
boleslaula Bohemiæ umbilicus 94. d. sedes imp. ibid.
boleslaus Bohemiæ dux Cracouiæ exæcatus interijt fol. 94. e
boleslaus 3. in conuiuio oculis priuatur 93. a
boleslaus 15. Bohemorum dux 92. c. eius pietas ibid.
boleslaus 16. Bohemiæ dux fol. 93. a
boleslaus fratrem Venceslaum uocatum conuiuium occidit 92. d
boleslaus Vratislai ex Drabonucia filius 91. b. & 93 c
boleslai innata impietas fol. 91. b
boleslai mors 92. e
boleslao Cracouia à Meschone principe erepta 93. a
bolomerus Amedei Sabaudiæ ducis consiliarius, in Lemannum lacum demergitur 439. c
bomberga ciuitas episcopalis 435. c
bombergensium cum episcopo dissidium. 68. f
bonifacius 3. Pontifex Maximus 174. e
bonifacius 4. Pontifex Maximus 174. e
bonifacij 7. res gestæ 201. c. mors 202. d
bonifacius 8. Pont. Max. 254. f. eius mors. 256. c
bonifacius 9. Pontifex maximus 277. c
bonifacius Thrax Africæ pro Honorio curator. 149 c
bonifacij corficæ comitis res gestæ 196. d

Index.

bonifacij impia de pōtificis poteſtate opinio 16. d
bonifacij in Mauritaniam fuga 150. f
bonifacij contra Mahercium & Gallionē res geſtæ 150. f
bonitium op. 247. c. à Carolo oppugnati eod. captum 248. d. & reſtauratum 259. c
bonitienſes Florentinis uenduntur 248. f
bononia mater ſtudiorum & ſeditionum altrix 452. d
bononia ab Albrico expugnatur 280. e
bononia à Balthaſ. Coſſa capta 280. f. item à longobardis 184. f. & ab archiepiſcopo Mediolanenſi fol. 267. b
bononia Pontifici reſtituitur 446. e
bononienſes Gibellinos urbe expellunt 250. d
bononienſium contra Albricum res geſtę 280. e
bononienſium agri depopulantur 264. e
bononienſium à Florentinis defectio 264. f
bononienſium contra Entiū res geſtæ 240. f
bononienſium cum Foroliuienſibus bellum 250. d
bononienſium cum Venetis bellum 249. b
bononienſium cum uicecomite bellum 269. c
bonorum uaria genera 878 e
bonoſij epiſcopi cauſam cur Damaſus à ſe reiecerit 14. f
booslaus regulus à ziſcha captus 111. a
booſura ciuitas 577. a
borſiuoius bohemorū dux à beato methodio cum lud milla uxore baptiſatur 90. e
borſiuoius Chriſtianam religionē inter bohemos ſpargit 91. b
borſius Ferrarienſium princeps 450. f
borziuislaus uratislai ex Suatana filius 95. c
boſiuoius Noſtorici filij Praganorum ducis ultimus 9. e
boſnenſes 407. b
boſnenſes pop 388. d
boſphorus Cimmericus fol. 304. d. & e
boſphorus Thracius 324. d
boſphoriani pop. 304 f
boſphoranorum ducum potentia 504. f
boſus Datarius 244. d
boues equina cauda 288. d
bouinarum pons 233. c
bozzena puellę pulchritudo fol. 93. b
braccianorum contra ludouicum de uermeres geſtæ fol. 448. d
brachiati pop. 319. c
brachius montonenſis 280. f
brachij Perufini res geſtæ fol. 465. c
brachij cum Sfortia ſimultas fol. 463 a
branchidæ pop. 292. e
brandeburgenſ. marchia Frederico burggrauio Nurenbergenſi dono data 388. f
brandeburgenſis marchię deſcriptio 423. a
branderoſiorum apud Rom. magiſtratus initia 246. f
brela Croci bohemiæ ducis filia 85. a
brelum caſtellum 85. a
brēni Gallorum ducis res geſtæ 335. b. mors ibid.
brielum op. 431. a
britannia à Pictis & Schotis depopulatur 150. e
britannia à Gratiano tyranni de occupatur 148. d
britannia ferro & igni uaſtatur 195. b
britanniæ deſcriptio 442 f
britanni à Saxonib. grauiter uexantur 155. c
britannorum prima origo fol. 84. d
britannorum cum Pictis & Schotis fœdera 150. e. uide Anglos
britones 278. f
britones à Carolo Caluo debellantur 196. f
britones à ludouico uincuntur 194. f
britonum cum Carolo Francorum rege fœdus 190. e
brixia ab Amindo depopulata 167
brixia grauiter obſeſſa 269. c
brixia ab Henrico imp. expugnatur 259. a
brixia à luchino uicecomite obſeſſa 265. b. & capta eod.
brixia mediolanenſibus à uenetis adempta. 450. d
brixiani Gibellinos ex urbe pellunt 25 . f
brixienſes debellantur 100 e
brixienſium cum Franciſco Sfortia bellum 447. c
broda ciuitas 83 b
broda Theutonica ciuitas à Pragenſib. expugnata 111. b
broda Theutonicorum ciuitas à ziſcha capta & incenſa 111. c
brugenſis epiſcopi de Eugenio diſputatio 5. b
brugia ciuitas capta. 233. b
bruma moraviæ ciuitas 108. e
brunduſium recuperatum fol. 164. f
brunduſium à Rogerio obſeſſum 205. b. & c.
brunichildis Francis imperat 172. f
bruno epiſcopus tullenſis in papam eligitur 204. d
brutiorum agri à Gothis depopulantur 147. a
brutiorum ciuitates ab Alphonſo in deditionem acceptæ 467. c
brutus britannorum planctor 84. d
bryxillum op. 167. a. & obſeſſum 167. c
bubaganus ex rex 203. a
bubo op. 566. f

Index.

bucharoedi res gestæ 193.a
bucteri pop. 431.b
budalia ciuitas muro cingitur 152.b
budę oritur Hungarorum & Teutonicorum magnus tumulus 388 f. & 389.a
budas Indorum rex 652.f
budinge colonia 83.b
buduicium op. 83.b
bulconis Opilionis Insania fol. 415 b
bulgari pop. 393.c
bulgari ad Christum conuersi 197.b
bulgari à Longobardis grauiter uexantur 169 a
bulgari Mesiam & Pannoniã occupant 179.a
bulgari Thraciam inuadunt fol. 157.b. & 178.f
bulgari ab Vngaris tributarij facti 193.d
bulgarorum bellum 193 c
bulgarorum cum Constantino imp bellum 190.f
bulgarorũ contra Saracenos res gestæ 174 d
bulla dissoluendi concilium Basil. 75.a
bulla de profectione in Turcos 914.f
bulpari Pannoniam inuadũt fol 195.c
bura ciuitas 406.d
burbensis episcopi facundia fol 23.b
burbonium op. à Francis captum 188.f
burdegala à britannis recuperatur 442.d
burdegala à Normannis uastata 196.f
burdegalia ciuitas ab Abderamio capta 183.b
burdegalia ciu. à Carolo martello capta 183. c
burdegalia à Frãcis expugnatur 441.b
burdegalla à Clodoueo occupata 157.c
burdinus papa 210.c
burgensis delitiæ Hispaniarũ fol 3 a
burgensis episcopi, oratoris Hispani de Eugenij hæresi disputatio 7.a
burgensis episcopi ad ineundam concordiam in concilio bas. exhortatio 36.d
burgensis episcopi in concil. basil. consilia 37 b
burgundia in perialis 203.c
burgundiones à Carolo martello subacti 183.c
burgundiones ab Ecio debellantur 149.b
burgundionum seditiones fol. 203.b
burgundionum sedes 147.c
burgundionum reges 433.c
bursa ciuitas 400.c
bursa Turcarum emporium fol. 330 c
busactores pop. 431.b
byzantium op. 394.d
byzantium à turcis obsessum fol. 395.c
byzantium altera Roma fol. 394 d
byzantium à Mahumete cõb. sessum 400 f. 401.a
byzantium descriptio 402.b
expugnatio 402.d & e

C

CAbira ciuitas 331.a
cabiræ ciuitatis descriptio 366 f
cacannus bauarus 181. a
cacanni Hunnorum regis in Pannoniam & turingiam irruptiones 172 f
cacanni res gestæ 174.f
cacanni Sclauinorum regis contra bauaros res gestæ fol. 172.f
cadena ciuitas 327.a
cadim mons 285.b
cadmus mons 340. c & fluuius ibid.
cadolus Parmensis antipapa fol. 205.a
cadurchi pop. 314.d
caduſij pop. 314 d & 315.c
cagrandena regio 317.c
caicus fluuius 342 d & e. 343.a & 353.a
caici fluuius fons. 350.f
caieta ciuitas à Iacobo Arragone obsessa 253.b
caieta ciuitas 280.e
caieta à Petro Arragone capta 466 e
caieta ab Alphonso bis capta fol. 471.b.
caipha ciuitas à Christianis obsessa 214.e
calesyria regio 210.f
calibassa chialipium & matrẽ eius Mahumeti pdit 400.e
calicona tumulus 347.c
calistus Pontifex 217.
calixtus Pont. Herbipolensi episcopo indignatur 817.b
calixtus Pontificis contra turcas res gestæ 370. d
calixti 3 Romani pontif uita fol. 460.f eius contra turcas expeditio 137 b
calixti 3. pontif uafre ad Alphonsum dictum 460.f
calixti 3 pontif. memoria & eruditio admirabilis 462.e
callibassa res gestæ 402. d
callipolis op. 345 c.
calliopolis à turcis expugnatur 395.b
callisthenes Alexandro diuinos honores denegans incarceratur 252 d.
calpas fluuius 337. e
calabenses pop. 366. f
calabria à Saracenis depopulatur 201.a
calabria ab imperatoribus cõstantinop. subacta 201.c
calabria à Frederico Arragone occupatur 255.b
calamus ad fistulas idoneus fol. 340 d
calapini res gestæ 384. e
calapini turcarum imp. res gestæ 395. c
calathini ab Alphonso expugnantur 468.d
calchas augur 360.f

Index.

calchas & mopſus quæſtioni bus contendunt 361.a
calcaphontis anima cum Py thagoras conuerſatur 358.f
calcei querno robore 86.d
calcidonenſ. ſynodus 517.c
calui montis presbyteri ridi culoſum factum 481.c
calybes pop. 382.d
calycadnus fluuius 373.b
calydnæ inſulę 349.b
calymna ciuitas 368.e
calyſtes portus 361 b
cambala 319.a
cambiſena regio 297.c
cambiſena regio 318.e
cambiſus fluuius 314.d
camela ciuitas. 215. b
cameria uicus 331.a
caminum op. 423.a
camiſena 309.a
campania à Gothis depopula tur 147.a
campaniæ oppida mœnib. à Gothis nudata 165.b
campaniæ oppida à Giſulpho depopulantur. 181.a
campania ab Hũnis depopu latur 154.d
campania à Ricardo depopu latur 205.c
campaniæ ciuitates à Narſeta ſubactæ 167. c
camuſæ ad Turcas defectio fol. 407.a
canuſium op. à Rogerio ca ptum 214.e
can imperator 291.b
cana promontorium 353.a
canæ inſ. 354. e
canas mons 353.a
canas oppidum Petrus de co lumna occupat. 214.f
canæ locrorum op. 353.a
canabus Gothorũ rex ab Au reliano uictus & in clade in terfectus 145.b
cancellarij in Piſtoria gens ſe ditiones excitat 255. c
candima uallis 467.c
candinopolis op. 333.a
canes Chriſtianorum contra Turcas uigiles 570.e
canis magni imperium fol. 317.a
cannitorum à Rhodijs defe. ctio 368.e
canis ſepulchrum 368. d
canuti cum Carolo Dantæ re gno contentio 427.a
capus 351. b
caper fluuius. 340.e
capha urbs à thamerlano ex pugnatur. 313 a
caphalia urbs 213.b
capiſtrani inſatiabilis ambi. tio 138.f. mors ibid.
capitolium Rom. à totila in cenſum 165.a
capitolium Rom. à Guiſlar. do captum 208.e
cappadoces regẽ petũt 332. f
cappadocia in prouincias di. uiditur. 315.c
cappadocia caret lignis fol 327.c
cappadocia à Parthis depo pulatur 311.c
cappadocię deſcrip. 325.a & b
cappadociæ maioris deſcri. ptio 326. e
cappadociæ fertilitas 328.e
cappadociæ prętura 327.b
cappadorus fluuius 328.e
capraria inſula à bucelino de populata 167. c
capreæ op. captum 468.e
capri amnis fons 285 c
capria lacus 372. d
capuana eccleſia metropolita na quomodo facta 201 b
capua à Saracenis capta fol. 203.a
capua à Saracenorum impro bitate liberatur 203.a
capua à Rogerio capta fol. 208. f
capua ab Hunis depopula tur 154. d
capua à Ricardo Normanno capta 205.c
capuæ arx Alphonſo dedita fol. 469. b
capuani crudeliter à Fuluio traſtantur 355.a
caramãnus dux turcarũ 326.e
caramani imperium magnũ fol. 385. a
carambris promontorium fol. 333. c
carbonia ſylua 182. e
cardina uallis. 467.b
cardinalis crucifer 2. e
cardinales cur rubeo galero, ac ueſtitu incedant. 40.d
cardinalium nomen unde fol. 41. c
cardinalib. galeri rubei quan do conceſsi 241. b
cares pop. 382. d
cares milites optimi 367.a
cares cur barbari ab Homero appellati 367. a
careſina regio 349. a
careſus 349. a
cari Narbonẽſis cõtra Perſas res geſtę 112. d. mors ibid.
carlata ciuitas 292. d
carica inſignia 267.a
carię deſcriptio 364. d. & e
carij menſis templum 340. f
carinthia 97 c
carinthię deſcriptio 409.b
carinthiæ dux uenator impe. rij 410. e
carinthiæ principum admira bilis electio 409.c. & 410.d
cariuſtus fluuius 301. a
carlinga regio 434. e
carloioannes Cõſtantinopo. litanus imp. 271.c
carlota Portugalliæ regna fol. 379.a
carmala fluuius 327. a
carmania 308. f
carmyleſus locus 371. a
carni pop. 409 .b
carniola 97.c
carniola duplex 469. b
carolus Andegauenſis 440.e
carolus Aurelianenſis dux ex carcere liberatur 442. e
carolus balbus in imperato. rem ungitur 197.a
carolus. II. bohemię rex 101 b
carolus balbus & contra Nor

Index.

mannos res geſtę 197. Item eius regis ſonum 101. b
carolus caluus in Lemouicæ urbis regem ungitur 196 f
caroli calui res geſtæ 196 e & f
carolus Danię rex prælio ſuperatus regno pellitur fol. 427. a
caroli Daniæ regis impietas fol. 427. a
carolus Francorum rex Ro. Auguſtus appellatur 192. d
carolus Francorum rex donatiõē à parente pontif. Ro. factam confirmat 190. d
caroli francorum regis cũ Ludouico Delphino contentio 440. e
caroli francorum regis res geſtæ 191. a
caroli Frãcorũ regis in Italia res geſtæ 189 c. cum pontif. Ro. pax & fœdus 190. d
carolus Gozaga mediolanenſes prodit 448. f
caroli Gonzagę crudelitas in ciues mediolanenſes 448. e
caroli de Gonzaga res geſtæ 448. d. eius defectiones ib.
carolus Hieroſol. & Siciliæ rex declaratur 246. f. 247. a
carolus magnus fuit Germanus 434. f
caroli magni cõtra Vueſtphalos res geſtę 431 b
caroli magni res geſtę 434. f
caroli magni cum Saxonibus bella 422. f
caroli magni mors 194 d
carolus martellus 182. e
carolus martellus 255. a
caroli martelli res geſtæ 182. f
caroli martelli contra Saracenos & Veſogothos res geſtæ 183 b & c
Caroli martelli contra Saracenos felix victoria 183. b
caroli martelli contra Gallos & Saracenos res geſtæ 185. c
caroli martelli res geſtæ 434. e
carolus II rex Neapolitanus fol. 257. b
carolus ſimplex Francię rex fol. 197. b
caroli II. Siciliæ regis contra Saracenos res geſtæ 265. b
caroli ſecundi Siciliæ regis filij 255. a
caroli Valeſij comitis res geſtæ 255. b
caroli Vngariæ regis cũ Florentinis bellum 276. d
caroli zeni res geſtæ 272. e
caroli zeni res geſtę 273. a
carolomannus 185. a
carolomannus in clericum ordinatur 986 d
carolomanni res geſtæ 197. a
carolomanni mors 187. a
carolorum nomẽ apud Francos celeberrimum 180. d
caron hiſtoricus 346. d
carpaſia ciuitas 377. a
carpaſiæ inſula 377. a
carpharat Aegyptius princeps 211. a
carpus martyr. 343 a
carrenſium cum Genuenſib. pax 272. f
carthago Africæ ciuitas à Siſulpho capta 150. f
carthago à Vandalis occupatur 151. a
carthago Africæ à Perſis capta 175. b
carthago Africæ à Coſdroa capta 312. f
cartharum inuentio 599. c
carolus cum Canuto fratre de Danię regno contendit fol. 427. a
carolus Franciæ rex ad regnã dũ inutilis degradatur 197. b
carura 340. f.
caryanda lacus 365. b & inſula ibidem.
cæſarauguſta obſeſſa 161. a
cæſaris martiuengi contra Alphonſum res geſtę 468. d
cęſaris eligendi ius quando Germanis cõceſſum 202 e
cęſaris dicterium 560. e
cæſarea ciuitas à Lõgino munita 169. b
Cęſarea magna ciuitas 317. e
cęſarea cappadociæ à Chriſtianis capta 210. e
cæſena ciuitas fruſtra per hyemem obſeſſa 167. e
cęſena ciuitas 271. b
caſertinus regulus ab Alphõſo rege Arrag. in fidem receptus 467. b
caſimirus Lituaniæ dux 415. f
caſimirus Poloniæ rex bohemiæ regnum ambit 143. b
caſimirus Poloniæ regis germanus bohemiæ rex declaratur 124. f
caſimiri Poloniæ regis cum fratribus bellum 478. e
caſimiri regis res geſtę 101. a
caſinenſe monaſterium euertitur 173. a
caſpar ſchlick trium Cęſarũ cancellarius 475. a
caſpiana reg. 297. e
caſpiæ pop. 316. d
caſpię portæ 299 c
caſpię portę 316. d
caſpię portę quã late pateant fol. 316. e
caſpia iuga 316. d
caſpius mons 302. e
caſpium mare 283. a & b.
caſpij montes 285. e
caſpij montes 317. a & b
caſſianus rex 210. e
caſſianus rex ab Armenijs trucidatur 212. e
caſsij contra Parthos res geſtę 311. a
caſsinenſe monaſteriũ ędificatur 182. f
caſsinenſe monaſterium direptum 239. a
caſsiope Epirotarum colonia 406. f
caſtabala op. 327. b
caſtellatũ op. captum & direptum 273. d
caſtellina ci. obſeſſa 454. d
caſtelli ciuitas expugnatur 261. c & 262. d
caſtinus apud Vercellas in clade captus 150. e

caſti

castini in africam profectio 150.d. cum bonifacio simultas 149 c. erga eundem dolus 150.d
castrutius cõiuratorum apud lucenses dux 261.a
castilonum op. 455 c
castini constantij cæsaris ducis res gestæ 149 c
castitatis uirginalis memorabile exemplum 92.d
castrucius lucensis tyrannus 261.b
castrutij de florentinis præclara uictoria 262.d
castrum francum à florentinis occupatum 272.e
castrum francum à cartia expugnatur 275.b
castrum nouum à carolo obsessum 276.d
casubia regio 84.f
catage pop. 290.e
cataractes flu. 372.d
catatum op. incæditur 272.e
catelani pop. 308.d
catelanorũ primordia 308.d
cathaium. 291.b.& c.
cathelenorum in concilio Bas. animositas 43.b. cum genuensibus pax 272.e
cathaminenses pop. 337.a
cathauiensis episcopi contra arelatensem in concilio oratio 40.e
cathaonia 326.d 326 e.& f.
cathelanorum cum Estensibus bellum 260.f
cathones pop. 326.e
catinus mons 260 e. obsessus expugnatur 260.f
catina ci. expugnatur 242 f. 253.a
catinum op. à florentinis occupatur 263.b
catinum op. à castrutianis captum 263.b
caucasus mons 286.d
caucasus mõs 296.d & e. 302. e.& 318.d & 317.b
caucones pop. 381.e
caucones è proprijs sedibus pelluntur 333.a
caunus ci. 368.e
caynanum op. ab alphonso rege arrag. receptum 467.c
cayrum op ab almerico obsessum 222.d
caystri flu fons 360 f
cœllius antipater 283.a
cœlij pollionis res gestæ 320.f. & 32.a
cebrena ci. 347.b
cebrena 347.c
cebrenia reg. 348. a
cebrenorum cum scepsijs inimicitia 347.b
cebrini pop. 350 e.
cecilianus episcopus accusatur 14 f
cediſſa 518. d
cedri arboris copia 373.a
celanorum agri ab alphonso depopulantur 467.a
celendris ciuitas 373.b
celenis 340.d
celenorum iugum 285.b
celestinus 1 pont. max. 229.a. & 254.e & 239.b
cenchrius flu. 359 b
centum op. 184.f
centumcellæ ci. depopulatur à saracenis 194.d
centumcellas, diogenes contra gothos tuetur 166.d & e
centumcellas narses in suam potestatem recipit 167.b
centumcellensis portus 196.d
centumcellense oppidum ui captum 196 d
cepæ ci. 304.f
cephis rex longob. fraude suorum occiditur 170.e
ceramus op. 368.d
cerasus 330.d
ceraunia reg. 296 e.& 296.f
ceraunij montes 296.d
cercetæ pop. 330.d
cerines castellum 580 e
cerines op. 577.b
certetarum regio 305.b
ceruæ paritura in dianæ insulam tranant 361.a
cerula op. 250.d
cerulanus lacus 318.f
cesena ci. à longobardis capta 184.f
cesennius petus 322. e
cesennij peti cum corbulone colloquium 322.f
cessa ci. 303.a
cestrus flu. 372.a
cetheus princeps senatus, suspectus ex urbe Rom. pellitur 164.e
cetius flu. 342.d
cecij pop. 342.d.353.c
chalcedonẽsis synodus 20. d
chalcedonensis synodus iudicat hæreticos qui contra concilium sapiunt 22.e
chalcedonense cõcilium 14. d.& 28 d
chaldei pop. 330.d & e
chalybes pop. 330 e
chaones pop. 406 e
charadrus 373. b
charcathocerta sophinæ regia 318.d
charindas flu. 314.d
charonium 367.c
charonium antrum natura admirabile 363 b
charra obsessæ 224.d
charta ci. 253.b
cheanitæ pop. 303 b
chelidoniæ ins. 371.b
chenides pop. 296.d
cherinthus hæreticus 360.e
choromocrates dianæ ephesiæ tẽplum restaurat 359 c
cherronesus 405 a.b
cherosonesus dorica 367.a
cherronesus pulchra 361 b
cherronesi descriptio 323.b
cherronesi diuisio secũdum diuersos. 325.a
chersiphronis opera 359.a
chezip. mons 84.e
chialapinus à mahumete strãgulatur 400.e
chij caput 368.d
childeberti contra garibaldũ bellum 171.c

chillianus hiſtrio poggiebra-
cium de ſacris ſapienter in-
terrogat 135.a
chilpericus ſueſſionum dux
170.e
chimera uallis 371.a
chimeræ fabula 371.a
chiorum primordia 353.c
chilpericus burgundiorum
Rex à fratre interfectus 156.f
chilperti contra carolũ mar-
tellum res geſtæ 183.a
chius inſula & eius deſcriptio
361.c
choatras mons 285.c
chordica mons 317.e
chorocunda 304.e
chorocſidamẽtis locus 304.e
chotis armeniæ rex 320.f
chriſtalli multitudo 290.d
chriſippus philoſophus 374.e
chriſtus uerus Deus & homo
884.d
chriſtus uerus Deus & homo
889.c
chriſtus uerus meſsias eſt, qui
à Deo promiſſus 882. d. & e
chriſti diuinitas turcis ignota
883.c
chriſti incarnatio 889.a
chriſti crucifixi imago turpi-
ter à turcis tractata 402.e
chriſtianus de gregregino
præpoſitus S. petri in bru
nia 49.b
chriſtiani in bohemia duro af
ficiuntur ſupplicio 105.a
chriſtiani peregrini pro chri-
ſti fide lapidibus à turcis o-
bruitur. 378.f
chriſtiani à turcis cruẽto præ-
lio uincuntur. 565.b
chriſtianorum fides 882.d & &
883.a
chriſtianorum ieiunia 900.d
chriſtianorum religionis an-
tiquitas 834.f
chriſtianorum nomen quan-
do fidelibus impoſitum
210.f
chriſtianorum de ſaracenis et
turcis cruenta victoria
210.d
chriſtianorum de turcis cruẽ
ta uictoria 212.d
chriſtianorum de turcis ui
ctoria 530.d.& 536.f.&537.a
chriſtiana lex iudaica multo
dignior 898.d
chriſtianus Daciæ & norue
giæ rex declaratur 426.f. &
427.a
D. chriſtophorus martyrio
coronatur 371.c
chriſtophorus boioariæ prin
ceps & daciæ rex 125.c
chriſtophorus boioarie dux
fit daciæ & noruegiæ rex
426.f
chryſa ciuit. 349.c.& 350.d. &
350.e
chryſaoreus conuentus 366.d
chryſopolitanus uicus 337.c
churunnus bulgarorum rex
interficitur 194.d
cibiſtra ci. 327.b
cibotus ci. 340.d
cibirei pop. 366.f
cicero libros tres de tempo
ribus ſuis carmine ſcripſit
938.f
cicones pop. 287.c
ciconiæ aquileiam ab hun
nis obſeſſam produnt 153.a
cidiſſa 326.d
cidiſſa mons 330.d
cidrelli in ionia res geſtæ
356.f
cilbianus campus 363.c
cilia ciuitas 411.a
ciliæ comitis mors deplora
tur 785.a
cilices pop. 382.d
cilices piratæ 372.f
cilices troiani 375.c
cilicia 254.d.& 325 b. & 327.b
cilicia urbs 210.f
cilicia armenia minor 210.e
cilicia à græcis ſubacta 225.b
ciliciæ deſcriptio 372.e
ciliciæ nomen unde 352.f
ciliciũ principatus tres 342.d
cillalocus 341.e
cilleus flu. 341.c
cilli monumentum 352.f
cimbrorum cum Romanis
bellum 560.d
cimmerica 363.a
cimmerij pop. 382.e
cimmericum op. 304.d
cimmericorum in boſphoro
potentia 304.d
cimmericus boſphorus 304.
d. & e
cincius gregorium pontifi
cem miſſam celebrantem,
captiuum abducit 206.e
cincij Romani res geſtæ
205.b
cincij domus & familia turpi
ter tractatur 206.e
cineæ admirabilis memoria
594.e
cingulum op. 462.f
ciniata caſtellum 334.f
cinitum op. occupatũ à chri
ſtianis 209.c
circitij pop. 315.c
ciſthena ci. 350.f
ciſthenæ inſ. 371.a
citharon ſaltus 404.f
cius op. 338.d
cizana caſtellum 551.c
claſſo longobardorum rex
169.a
clagefurtinum op. 410.e
claromontenſium ciuitas in-
cenditur. 237.e
claſſenſe op. captum 170.d
claſſenſe op. à feroaldo dolo
captum 182.f
claſſenſe op. captum atque di
rutum 185.c
claudij cæſaris ſtatua aurea
145.b
claudij imperatoris cõtra go
thos res geſtæ 145.b
claudij pulchri contra pira
tas res geſtæ. 377.c
clauium poteſtas 18.e
clazomene 362.d
cleandria 349.a
cleanthes philoſophus 352.e

Index.

clebas dori filius 344.f
clodouei frãciæ regis in italiã expeditio. 177.c
clemens .4. pont maximus 246.f
clemens 5 , pont. maximus 256 f.
clemens 5. pont . maximus 259 a
clemens 6 pont , maximus 265.c
clemens 7. pontif. maximus 272.d
clementis babyloniæ regis ducis res geſtæ 214.e
clementis ad iacobum apoſt. epiſtola 17 a
cleomathus pugil. 363.a
cleon iouis ſacerdos nimia crapula moritur 339.a
cleonis latrocinia & proditiones 338 f
cleopatra ab auguſto cæſare uincitur 406 f.
cleopatræ facundia 511.b
clephis longobardorum rex 170 d
clerici ceremoniarum 52 f
clerici ſoli in concilijs iudicant 17.c.19.a
clericorum ſcandala 70.f
clides inſulæ 376.f.377.a
climata terræ 283 c
clitatus ſacerdos 331.b.
climax mons 371.b
clodomiris à bothimaro fugatus occiditur 161 f
clodoueus crinitus franciæ rex 433 b.c
clodoueus francorum rex chriſti religionem recipit 433.c
clodoueus francorum rex cur factus chriſtianus 434.d
clodoueus à francis baptizatur 157.a
clodouei in alemannos expeditio 156.f
clodouei franciæ regis in alemannia & aquitania res geſtæ 434.d
clodouei aduerſus gundobaldum bellum 156 f
clodouei francorum regis cũ ſyagrio bellum 434 d
clodouei regis de S. martino dicterium. 434.d
clotarij francorum regis in fratrem crudelitas 175.b
clotarius metenſium rex 170.e
clugia ci. 273.a. capta ab auria eod.
clugia à genuenſibus capta 274 e
clugia à uenetis expugnatur 274. d
clugia depopulatur 198.d
clugium op. à liuthprando captum 184.e
coaphus thaboritarum contra prutenos dux 120.e
coburca op. 424 f
codoocus longobardorum rex rugilandiam occupat 156 d
cœna domini 670 a 672.a
coitus nihil aliud niſi morb. comitialis 891.b
cadme op. 357.c
codrini in patriam pietas 31 b
colchidis regionis deſcriptio 301.c
colchorum laus 302 d
colchorum cum ægyptijs cognatio unde 302.d
colle op. à ſenenſibus obſeſſum 248.f
collenſium agri depopulantur 259.c
colonia agrippina obſeſſa 252.f
colonia ab henrico occupatur imperatore 215.b
colonia à francis occupatur 433. uide agrippinam.
colonienſis epiſcopus fautor Baſilienſis concilij 3 a
colophon ciuitas & eius deſcriptio 360.f
colophoniorum primordia 356 f
coloſſus caſtellum 377.b
coloſsi oppidum 381.a
coloſſum op. à ſaracenis demolitum 177. b
colucius florentinorum cancellarius 434 f
columna op captum 254.f
columna in ære diuinitus ſuſpenſa. 301.b
comacina inſula ab arithpero depopulatur 110.e
comaclum op. captum 189 a
comaclum captum ueneti incendunt 200,d
comagona 318.d
comana ci. 326. f. & 331.b. & 331 a.
comanus 327.b
comæ urbis deſcriptio 331 c
comedus mons 288.e
comenſes à burgundis graui ter uexantur 155 e
comenſes mediolanenſis imperio ſe committunt. 447.b
cometa apparet 768.& 785 a
comiſſena regio 308 e
comitauia ci. à liſcha capta. 111.a
communio ſub utraque ſpecie 121.b
cõmunio ſub utraque ſpecie 672.c 673.a.& 676.d
communionis ſub utraq; ſpeciæ uera inſtitutio 104.e
complexio 1015 a
coinum à frãciſco Sfortia in deditionem acceptum 449 b
cummundi lepidarum regis res geſtæ 161 b
commutatio 1015 c
conapſeni pop. 296 e
concha ciuitas mari ſubmerſa 188.d
confluentia à ſabaudiæ duce occupatur 447.b
concenſis epiſcopus caſtellæ regis orator 38. d
concenſis epiſcopi in concilio proteſtatio. 42.d
concenſis epiſcopi in concilio Baſ. conqueſtio 52.d
concilium apoſtolorum 20.d
concilium non tantum papæ ſed

ſed epiſcoporum etiam omnium ſententiã poteſt reſcindere 14.f.& 15.a
concilium an papam degradare poſsit 15.c. & 17. a & b
concilium an pontificijs artibus reuera diſolui poſsit 21.a
concilium, inuito papa, ſi maior pars prælatorum conſentiat, indici poteſt 20.c
concilium generale an immediate poteſtatẽ habeat à Deo cuncta ſtatuendi 22.d
concilium generale an ſit ſupra papam 7.c
concilium ſupra papam 6.d & 7.a
concilium cur ſupra papam 10.f
ad concilium non ſoli epiſcopi uocandi 27.c
concilium uniuerſale eccleſiam repreſentat 13.b
concilium iuri poſitiuo non ſubiectum 6.e
concilium deponit pontificẽ 18.f
conſilij concluſio non epiſcoporum ſed cõcilij fuit nomine approbata 42.f
concilij Baſil. electores 49.a triumuiri ibid.
concilij generalis autoritate omnia ſubijcienda 22.d
concilio conuocato papa incipit ſuperiorem habere, & ceſſat in eo plenitudo poteſtatis 19.a
concilio generali papa ſubijcitur 6.d
concilio generali omnia cõpetunt quæ eccleſię 12.e
In concilio non patrum dignitas, ſed ratio ueritatis ſpectanda 27.b
concilia generalia quam ob cauſam inſtituta 15.c
concilia quomodo auſpicanda 19.b
cõcilia cur à clericis tantum generantur electis laicis 17.c
concilia à pontifice indicenda & finienda ſunt 19.c
concilia quorum impulſu & conſenſu congreganda 20.d
ad concilia congregãda tempore magni cõſtantini & aliorum cæſarum non quæſitus eſt papæ conſenſus 20.d
concilia non ſtant caduntque papę iudicio ſed eccleſiæ 21.a
concilia non principatuum, ſed eccleſiæ nomine congreganda 42.c
concilia quare congreganda 80.d
concilia multa magnis impẽſis fruſtra conuocata & celebrata 67.c
conciliorum titulus 13.b
conciliorum tria genera 24.d
in cõcilijs generalibus ardua tantum negotia tractanda 15.b
In concilijs ſemper auctа eccleſiæ Ro. poteſtas 71.b.c
conclauis in quo baſilex pontifex creatus eſt deſcriptio 55.a
concluſiones theologorum in concilio Baſ. 4.f.5.a
concluſionũ præcepta 1033.b
concordiæ commendatio 558. e.& f
conduplicatio 1015.c
confirmationis & confutationis præcepta 1027.c. & 1031.b
conimitium op. 421. c. oppugnatur à polonis. ibid.
coniugium ſeruitutis ſpecies 258.e
coniunctio 1015.c
coniunctionum in oratione uſus 1010.f
conon pontifex. max. 179.c
conon à militibus ſuis interficitur 165.c
conradini pietas. 134.e
cõradus abbas de luzella 51.c
conradus 21. bohemiæ dux 96.f
conradus 28. bohemiæ dux 90.a
conradus marchio ferrarienſis rex hieroſol. 228.f
conradi imperatoris in terrã ſanctam expeditio 336. e
conradus monteferrarienſis 229.b
conradi montis ferrati comitis res geſtæ 227.b.& mors 229.b
conradus raufes erneſtum & albertum ſaxoniẽ principis furtiue rapit 424.f
conradus ſueuus Rom. imp. 203.b.& eius contra turcas res geſtæ 219.c
conradus de uuinſperg camerarius imperij 62.d
conradus uuinſpergenſis baro, concilij Baſilienſis protector. & eius pietas 43.b.c
conſentia brutiorum ciui ui capta & directa a gothis 147.a
conſentia ci.a ſaracenis capta & incenſa 201.a
conſtantienſe cõcilium cur & quomodo celebratum 105.a
conſtantienſe concilium conſenſu ioannis pontificis congregatum 20.c
conſtãtienſe concilium non minoris autoritatis quàm nicenum 13.c.& 14.d
conſtantienſis concilij decreta 5.b 30.f
In conſtantienſi concilio quare pontifices degradati 80.d
conſtantius in balneo interficitur 178.f
conſtantius à gerontio occiditur 148.c

constantij Cæsaris facta 148 c
constantij res gestæ 177.a.& b. & 178.d
constantij contra alanos res gestæ 149 a. mors eod.b
constantij contra persas res gestæ 312. d
constantinopolis triangularis 40.b
constantinopolis op.337.c. & 394.d
constantinopolis imperat. Rom.sedes 144.d
constantinopolis incendio deformatur. 157.b
constantinopolis à mahumete obsessa 401. a
constantinopolis op.à saracenis obsessum 184. d
constantinopolis à normannis uexatur 197.b
constantinopolis à Rogerio incenditur. 220 e
constantinopolis à turcis expugnatur 137 . b .& 40. b. 402.d & 460.d.& 679.a.& 680.e.& 704.d
constantinopolis à uesogothis obsessa 145.c
constantinopolis expugnatur 231.c & 232.d
constantinopolis sæpe capta 681 a. uide byzantium.
constantinopolitana clades 678.f
constantinopolitana clades 692.f.& 710 f
constantinopolitana pestis 184 d
constantinopolitana schola 705.a
cõstantinopolitana synodus 19.b.& 179.a.& 180.e.& 197. b.& c.& 394. d
constantinopolitanæ urbis ædificatio 681.a
cõstantinopolitanæ urbis descriptio 678.f. & 679 a
constantinopolitanæ urbis laus 704. d.& e
constantinus puer orientale obtinet imperium 198.e
constantinus imp. 176.f
constantinus imperator constantinop. 201. a
constantinus cłochyßis imperator constantinop. 204.e
constantinus imperator idolatriæ detestatur 188.e
constantinus græcorum imperator crudeliter à turcis tractatur 680. e
constantinus.6.imper.ob crudelitatem à matre in carcerem coniectus excæcatur 191. b
constantinus ad lateranense patriarchium promouetur 188.f
constantinus in concilio lateranens.damnatur Ro.188.f
constantinus papa 182.d
constantinus tyrannus interficitur 148.e
constantinus tyrannus apud Arelatum interficitur 150.e
constantinos Romanam ecclesiam multis ornat beneficijs 60.b
constantinus Romam spoliat 178.d
constantinus Rhegiæ episcopus decollatur. 188.e
constantini cæsaris res gestæ 877.b
constantini cæsaris contra alanos res gestæ 149.b
constantini cæsaris contra gothos res gestæ 145.b
constantini cæsaris in pelopone so res gestæ 405. c
constantini imp pietas 185.c
constantini imp. de burgaris triumphus 190.f.mors eod.
cõstantini imperatonis somnium 394.d
constantini. 6 . imp. crudelitas ac libido 191 a
constantini classis in bulgaros parata procellis submergitur . . 189. b
constantini in fratres impietas 178. f. cum saracenis res gestæ ibid.
constantini magni mors 338.d
constantini magni mors 348.d
contentio 1015 a
contrarium 1015.b
consules Romæ quando cessarint 169.e
conuersationis quotidianæ præcepta. 974.b
conuersio 1015.a
coorum urbis descriptio 364.f
coracesium 372.d
coralis lacus 536.e
coramani imperium 376.d
coranda 82.d
corarius mons 361.a
coraxes flu. 301.e
corbana persarum regis militiæ princeps 212. e
corbeus 536.d
corbuli res gestæ 321. b .& 322.e
corbulo magnifice de se cæsari scribit. 322.e
corbulonis cum peto collo quium 322.f
corcira inf. à gothis direpta 166.f
cordica mons. 317.b
corea regio 317.c.
coricus mons 361 b
corinthus colonia nobilis 405 b
coriphanitis lucus 550.f
corma 309.a
cornelius fuscus 144 f
cornelij forum ædificatur 170.d
cornelij forum à narsete obsessum 168 d. solo æquatum eodem.
cornelij forum op . à gothis restauratur 169.d
coros mons 386.d
correctio 1915.e
corregia depopulatur 243.b

corſica à Mauris depopulatur 193.a & à Saracenis cod.b
corſica à Saracenis occupatur 194.d
corſorum apud Roma. familia potentiſsima 214.f
cortona cini. de diocœſi Aretina ſeparatur 262.d
cortonienſiũ agri à ferdinando depopulatur 454.d
coruorum cum falconibus certamen 451.b & c
coryczi lacrones 361.b
coricum antrum 374.d
coricus littus 371. b mons 373.c
corzena regio 318.c
coſdroas zeliorbem Hunorum regem confodit 161.b
coſdroe res geſtæ 174.b & f & 175.a
coſdroe tyranni res geſtæ 312.f
coſiæ ſylua 182.c
coska procopium in ſtrage interfecit 120.c
coſmi medici florentini laus 454.c
coſſei pop. 315.c & 316.d
cotharena regio 317.c
cotilus collis 348.f
coum promontorium 364.f
coziæ op. 136.f
cracouia obſidione cingitur 101.a
cracouia à meſchone principe bohemorum duci erepta 93.a
cracouia capta & funditus euerſa 94.e
cracouiæ ciuitatis deſcriptio 415.c
cracouienſis antiſtitis commendatio 590.d
cragus mons 285.b & 371.a
crambuſa ci. 371.b
crambuſa inſ. 373.c
cramburgenſiũ agri ab Alberto depopulantur 479.b
crangus fl. 373.b
crapulæ incenſæ 272.f
P. Craſsi contra Ariſtonicum res geſtæ & mors 362.f
craſsi contra Parthos res geſtæ 310.f & 311.a
crates grammaticus 375.b
crema op. 243.c
cremma ci. capta 336.f. ab Henrico Cæſare obſeſſa 221. c à Venetis capta 447.b
cremona bello miſere ab Henrico cæſ. uexatur 222.d. expugnatur 259.a
cremona ci. ab Agilulpho obſeſſa 174. d. ſola æquata. eod.
cremonẽſes gibellinos ui urbe expellunt. 258.f. ab Henrico imp. debellantur. 258.f
creophylus ſamius 358 f
creſcentius numetanus ambit imperium 202.d
creſcentij numetani apud Rom. res geſtæ 202.d
creſcentij caſtellum 202.e
creſcentij caſtrum demolitũ 208.e & mors 202. e
creſſus op 354. a
creta inſula alexio reddita 231.c
creta inſ. bello à Malex comite uexatur 233.a
creta inſula à ſaracenis occupatur 197. b. à ſaracenorum crudelitate liberatur 201.c
creta uenetis rebellis 233.b
creta à uenetis in coloniã formam redacta 233.b
cretenſe uinum bohemis acceptiſsimum 83.c
cretum op. 508.e
crimoaldus francorum rex 434.e
criſpoius britanum dux 196.f
croatia reg. 408.d
croatia mulier auſtralis à turcis capta 407.c & 408.d
crocauia bohemiæ arx quando ædificata. 85.a
croci ſecundi bohemorum regis imperium placatiſsimum 85.a
cræſus gentilũ dominus 323.e
cræſi diuitiæ 343.a
crommyum promont. 373.b
crommyum promont 376.f
crõmyũ promontoriũ 773.c
cronina uicus. 333.c
crotona ci. 277.b
crotonienſium cum Aretinis bellum 242.c
crudelitatis memorabile exẽplum 89.b
crudelitatis exemplum 90.d
crudelitas impiorũ erga chriſtianos ueros 105.a
crudelitatis memorabile exẽplum 313.c
cryſtalli in capadocia copia 328.c
cteſias hiſtoricus 368.d
cucurbitæ ſtupendæ magnitudinis 377.b
cumades perſa. 166.f
cumæ op. deſcriptio 352.b
cumæ primordia 344. f & 354.d
cumæ à narcete obſeſſæ 168.d & à longobardis occupatæ 183.b
cumarum rudera 484.d
cumanorum porticus 353.b
cumanorum ritus & mores 352. b
cumitus anglorum rex 203.c
cunctatio in rebus fudei ac religionis perniciosiſsima 30.c
cunigundæ bohemiæ reginæ ad othacarum maritum oratio obiurgatoria. 98.d, e
cuniperti longobardorum regis mors 179.c
cuniſpergium op. ædificatur 97.c
cupidinis deſcriptio 870.d
cupidinis triumphus 871.a
curialium miſeriæ 721.722.
curias mons 377.a
curium op. 377.a
curmenſis ducis cum S. uenceslao prælium. 91.c
curſius donatus à florentinis interficitur 257.c

curtij Romani in patriam pietas 31.b
cutha ci. occupatur 125.b
cuthna ciuitas 83.a
cuthna Antichristi crumena 111.c
cuthna ci. à Pragensibus capta 111.b & restaurata iterũ à Ziscka expugnatur 113.b
cuthnenses à Sigismundo debellantur. 111.c
cybelia uicus 361.c
cybotus 336.f
cyclopes 348.a
cyclopica uita 297.a
cydnus fl. 373.f & 375.a
cyeni in filiũ crudelitas 349.c
cymbricus uicus 304.d
cynicum op. 339.b
cynoßena 367.c
cyprus fl. 296.f
cyprus insula & eius descriptio 376.e.f
cyprus insula diu sub Græcorum imperio 387.c
cyprus insula cur ueneri sacra 377.c
cyprus insula à ricardo anglo rege capta 378.d. genuensibus tributaria facta 378.e. à turcis capta 378.e
cyprus ins. in græcorum potestatem redacta 378.f
cyprus insula quo iure sub soldani potestate 381.b
cyprus insula à Romanis occupata. 377.c
cyra ciuitas 292.d
cyrillus S. methodij frater 91.a
cyrillus Romæ impetrat, ut sclauorum lingua, eius gentis hominibus rem diuinã facere posit 91.a
cyrocondama ci. 304.c
cyri campus 363.c
cyrus flu. 294.e. & 296.e. & 295.f. & 300.d.e. & 314.d. & 317.b. & 318.e
cyrus persarum rex agriculturæ studiosus 503.b
cyrus persarum rex, medorũ regũ ad persas transfert 317.a
cyri persarum regis res gestæ 292.d & e
cyri persarum regis contra sacas stratagema 288.f
cytoras op. 330.d
cytorum op. sinopẽsium emporium 333.c
cyzicum op. 341.a
cyzicus insula 344.e
cyziconorum res gestæ 344.e

D

Dacia regio 388.d
dacia 419.b & 426.e
dagistei ducis res gestæ. 168.e
dagobertus francorum rex 182.e
dagoberti francorum regis res gestæ 182.e
dahæ pop. 310.d
dalmatæ pop. 387.d
Dalmatia ab othone depopulatur 201.c
dalmatia à saracenis uastatur 197.c
dalmatia à sclauinis occupata 173.b
dalmatiæ descriptio 407.c
damanetica reg. 334.f
damasceni obsidione cinguntur 220.e
damascus opp. à saracenis captum 176.e
damascum tamerlanes expugnat 395.c
damasci urbis descriptio 220.e
damasci op. expugnatio 313.b
damasus cur bonosij episcopi causam tractare noluerit 14.f
damasi ad iudices capuanę synodi epistola 14.f
damasi de conciliorum auctoritate sententia 14.e
damiata ægypti ciuitas 234.e capta eod. & f
damiata ciuitas recuperatur à turcis 235.a
danala 335.c
dandariorum regis res gestæ 306.f
dandoli uenetorũ ducis res gestæ 231.b. & 232.e
daniæ descriptio 425.c
dani Romano imperio subiecti 193.b
dani ad internitionem deleti 393.a
danorum marchia 426.e
danorum cum salanio conflictus 194.f
daniel francorum rex 182.e
dantes pœta 256.d
danubij inundatio 593.c
daphita grammaticus crucifigitur 363.a
dardani pop. 382.d
dardaniæ descriptio 346.f
dardaniæ urbis primordia 347.a
dardanorũ duo principatus 356.c
dardanium promontorium 346.e
dardanum op. 346.e
daritis 314.d
dascyliticus lacus 339.a
dascylium op. 339.a
datiui casus usus 999.a
daua flu. 288.d. & e.
daui pop. 422.e
dauid rex uerus fuit pœta 596.f
daximonetica fœlix 329.c
decij pannonien sis contra gothos res gestæ 145.a
decimarum legitimus usus 104.d
decuriones Romæ creantur 200.d
dædala loca 368.e
dædali fabula explicatur 605.c
dæmonum cum sanctis patribus conflictus 35.c
deghi res gestæ 260.f
degi res gestæ 258.d
deiotarus philadelphus pæphlagoniæ rex 334.f
deiotari in suos crudelitas 336.d
delphinus alsatiam depopu-

latur & heluecios debellat 573.b.&c
delphinus eugenij inſtinctu Baſilienſium agros depopulatur. 64.d
delphini franciæ regis primogeniti mors 101.b.&c.
delphini cum principe ſabaudiæ bellum. 101.b
demetrius grammaticus 352.d
demetrius mathematicus inſignis 330.d
demetrius à totila uincitur 164.d
demoſthenes balbuciens, lapillo linguam formauit in melius 975.a
demoſthenis ambitio 571.c
dentium ex fœtore morbi 112.c
deorum in numerum qui antiquitus recepti 652.d
deorum 12. aræ 350.e.& 353.a
derbæ ciuitas antipatri regis 336.f
derba ab amyntha captà 336.f
dertuſenſis epiſcopi uaticinium 53.b
dertuſenſis epiſcopi in concilio Baſ. oratio 53.b
deſiderius caſinenſis abbas in papam creatur 208.e
deſiderius hetruriæ dux longobardorum regnum affectat 188.d
deſiderius traiectenſium epiſcopus è ciuibus electus 429.c
deſiderij cum gregorio pont. fœdus 188.d
deſpotus ſeruiæ in ungariam fugit cum ſacerdotibus 126.e
detzelaus archidiaconus cracouienſis 51.c
deucalionis diluuium 355.b
deus cur ſuos præcipue uariis plagis uiſitet 558.d
diabolus fraude ſanctos aggreditur 35.c
diacopena regio 332.d
dianæ aſtyemæ lucus 350.f.& templum 341.c.& 359.a
dianæ cindialis templum 365.b
dianæ coloenę templum 343.b
dianæ epheſiæ templum 359.b.c
dianæ epheſiæ templum in aſia à gothis ſpoliatur atque incenſum 145.a
dianæ epheſiæ templum in cenditur 359.c
dianæ munychiæ templum 359.b
dianæ pergeæ fanum 372.d
dianæ peraſiæ fanum 327.b
dianæ ſarpedoniæ fanum 375.c
dianæ tauropolæ feſtum 326.f
dianæ inſula 361.a
diaxis flu. 290.d
didymena ciuitas Romanorum colonia 370.f
diduri pop. 296.d
diefoldia à traiectenſib. creatur epiſcopus 429.c
dies trium horarum 443.c
dieuitz caſtellum 93.b
dieuizum caſtrum à mulieribus contra uiros munimentum ædificatum 87.a
diezelai cracouienſis archidiac. luxus 55.c
dietzelai cracouienſis archidiaconi querela 55.c
dilatio in cauſa religionis perniciоſiſsima 30.
diluuia diuerſa 593.c.& 594.d
dindimus 148.d
dindimena 336.d
dindimenę matris templum 344.c
dindima mons 336.d.& 344.d.e
dioclecianus agriculturæ ſtudioſiſsimus 503.b
diodorus dialecticus 365.b
diodorus zonas 343.b
diodori triphonis res geſtæ 372.f
diogenis contra gothos res geſtæ 165.c
dionyſius archiepiſcopus ſtrigonienſis 389.c
dionyſij ariopagitæ ſepultura 478.f
diopolis op. 331.a.& 333.a
dioſcuræ regio 302.f
dioſcuriadum conuentus 302.f
dipoldo prouinciæ furimenſis ex hæreditate paterna dimittitur 90.e
dircæ fontes 404.f
diſcordia mundi regna omnia diſsipantur 558.e
diuitum nequitiæ 640.c
docimitis ſiue docimeus lapis 341.a
doctorum ridiculoſa creatio 599.b
dodonæ oraculum 406.e
dolobella contra trebonium res geſtæ 362.c
domitius ſyluius à uenetis ob rem male geſtam ducatu priuatur 208.
dominica ualentis imp. uxor, conſtantinopolim à uiſo gothis obſeſſam ſeruauit 146.d
domiciani cæſaris crudelitas 612.f
S. dominicus canonizatur 236.e
dominicanorum ordo confirmatur 234.f
dominici ſyluij uenetorum ducis res geſtæ 207.b
domitia urbs incendio deflorescit 208.e
donatus cecilianum epiſcopum accuſat. 14.f
dordracenſium perniciоſum incendium 431.a
drabonucia multo ſanguine ad principatum ſibi uiam facit

facit. 91.c
drabonutia socrum strangulari iubet 91.c
drabonutia ob crudelitatem terræ hiatu absorpta 92.e
drabonutiæ uradislai uxoris audacia & scelus 91.b
drago apuliæ dominus eiusq; res gestæ 203.a
drotulæ sueui longobardorũ ducis res gestæ 171.a
drusiana à mortuis resuscitatur 360.e
duringus data mortis optione in alni arbore seipsum suspendit 90.d
duringi nefandum facinus, qui uratislai filium sibi cõmissum interfecit 90.d
durich Athilæ filius à suis interficitur 161.b
dyrrhachium à rogerio obsessum 207 b c
dyrachium op. expugnatur 234.d e
dirachium op. instauratur 232.e

E

EBoracensis episcopus argentinæ moritur 47.a
eborini in austrasios licentia 180.d
ebredunensis ager à longobardis depopulatur 170.f
ebrietatis punitæ memorabile exemplum. 288.f
ebrunensis episcopi de eugenio pontifice disputatio 4 d
ecbatana metropolis mediæ 314.e
ecbatana mediæ caput 315. b
ecelini res gestæ 237.b.243.a
ecelini contra tridentinos res gestæ 243.a
ecelini crudelitas 243.b
ecij contra burgundiẽses res gestæ 149.b.150, c.15.b
ecij contra diuersos res gestæ 150. e
ecij cum francis pax 150.f
ecclesia quid 12 c.& f.& 13.a
ecclesia non à principibus sed à deo suam accepit potestatem. 42.f
ecclesia supra christum fundata 10 f.
ecclesia complectitur tam bonos quàm malos 9 c.& 10.d
ecclesia num erret 8.f.9 a
ecclesia non potest errare 9.b
ecclesia uincit cum læditur 10.f
ecclesia uniuersali concilio repræsentatur 13.b
ecclesia uniuersalis non errat 18.f
ecclesia in summis etiam tribulationib. triumphat 45 c
ecclesiæ autoritas 22.d
ecclesiæ caput christus 10.e leges 42.f
ecclesiæ sanctitas & potestas 8.f
ecclesiæ fides intemerata 9.a
ecclesiæ uniuersalis autoritas 11.a.& b
ecclesiæ autoritati qui detrahit hæreticus iudicãdus 11.c
ecclesiæ uniuersalis leges 42.f
pro ecclesiæ salute & incolumitate moriendum 32.d
ecclesiæ uniuersalis clades 712.e
edissa ciuitas 210.e.& 219 c
edissa urbs obsessa à turcis 219 b.capta & direpta eod.
eduardi angliæ regis contra saracenos expeditio 260.d
educatio filiorum diuersa ex educantium diuersis moribus nascitur 91 b
educatio puerorum in quib. consistat 966.f
educationis contemptæ pœna 328.d
egidius francorum rex 433 c
egra ciuitas à ioanne bohemiæ rege recepta 101.a
elzingeri, in conuentu tritici burgensi coram principib. oratio 132.c. item ad eliæ comitem 134.d
electores consilij Basilicensis 49.a
electorum ad pontificiam dignitatem in concilio Bas. numerus 50.e
electorum Romani imperij origo 202.e
elephãtum multitudo 288.d
eleutherius italiæ exarchus, regem italiæ se declarat 175.a
eleutherij cum longobardis pax 175 a
eleutherij in italia res gestæ 174.f
eloquentiæ & picturæ collatio 646.f
eluidij prisci facta 321.a
emanuel græcorum imperator 219.c
emerita regio à ualentiniano depopulatur 151.a
emodus mons 286. c. & 287.a
endimionis sepulchrum 357.c
engolisma à normannis uasta ta 19 .f
ennij res gestę 170.f
entius sardiniæ rex 238.f. & 250.d.à bononiensibus uincitur 249 f
ephestorum primordia 356.f. 359.b
ephesiorum dictum in hermodorum 360.d
ephesiense concilium sine autoritate sedis apostolicę conuocatum. 19.c
epictetus 335. c.& 337. c. & 338 f
epicurus philosophus 346 d
epiphanius turcinẽsis episcopus 154.f.& 155. a
S.epiphanij miracula 377.b
epirus à gothis uastatur 166.f
epiri descriptio 406.e
epirotarum urbes 70.à paulo æmilio funditus euertuntur 406.e

Index.

epiſcopi pontificij apoſtolorum ſucceſſores 18.c
epiſcopi naſcentis eccleſiæ quales 39 d
epiſcopi à præsbyteris quomodo differant 29.a
epiſcopi ex tota italia uix duo inuenti ſunt ad bonũ eccleſiæ intenti, ex hiſpania nullus 43 b
epiſcoporum in primitiua eccleſia penuria 30.d
epiſcoporum autoritas in cõcilio contempta. 42.f
epiſcoporum noſtri temporis diuitiæ & luxus 30. d. e
equorum in armenia multitudo 319.a
eraclius oriẽtis imperator declaratur 174 f
eraclius ad incantationes ſe conuertit 176 d
eraclij libido & luxus 175 a
eraclij præclara de perſis victoria 175.c
eraclij cum coſdroa pax ignominioſa 175.b
erdtfordia op. 423 b
ereſburgum op. ad amnem luppium edificatur 190.e
ermengarij res geſtæ 194 d
erneſtus bauariæ dux 438.d
erneſtus ſaxoniæ dux in arce altenburg noctu clam captus & abductus 424.f
eroldus in paternum daniæ regnum reducitur 194 f
eruditionis commendatio 601 c
eruli à longobardis uicti 169.a
erulorum in italia res geſtæ 155.b
eſaias propheta fuit poẽta inſignis 596.f
eſchines orator 357 b
eſſedones pop. 287.b
eſtenſes marchiones excommunicantur 264.d
eſtenſium cum cathelanis bellum 260.f
eſtẽſium principum domus ſemper doctis amica 451 a
eſtentium contra ferrarienſes bellum 260.f
eſtoris fauentini res geſtæ 454.d & e
ethimologia 979.a
ethruſcis leges à carolo bohemiæ rege impoſitæ 101 c
euchariſtia 670.e
euchariſtiæ uera inſtitutio 121 b
euchariſtiæ uerus uſus 104 e
eudonis ueſogothi contra francos res geſtæ 183.a
euerſi cum urſinorum familia contentio 461 b
eugenius 4. pontifex è ciuib. Romam uocatur 457.c
eugenius pont. maximus irritat eccleſiam 76.e
eugenius deuaſtator eccleſiæ 29 c
eugenius eccleſiam ut uentus arundinem agitauit 45.c
eugenius initam concordiã principum ante conciliũ, reſpuit 2.f
eugenius cur à concilio Baſ. abhorruerit 71.b
eugenius pontifex à principum oratoribus inimicus ueritatis declaratur 44 f
eugeniana hæreſis publicæ examinatur 4.e. prædicatur 35.b
eugeniani. concilij decreta diſsipare conantur. 4.d
eugeniani hæreſes ubique prædicantur 35 b
euriali franci amores 624.f
euripidis de alceo. & augea tabula 342.d
euripili imperium 342.d
europa 285.a
eumenis theſauri 374.f
eumenidis res geſtæ 342 f
eumenium op. 341.a
eupatoria ciuitas 330.f
eupatoris imperium 332.f & 333.a
euphratis fons 317.a. fluuius 284.c. 317.b
euſebia regio 327. b ciuitas 327.c
eutychiana hæreſis damnatur 157.c & 158.d
eutichi contra icones pontificem facta 184.f
examites latro ungariã miſere depopulatur 391 b
exarchatus in italia ceſſat 188 c
excõmunicationis ratio 13 b

F

Fagiolani res geſtæ 260 e
falconum cum coruis prælium 451.c
fames ingens 161. b. 208.c. 213 a 147.a
famoſa arbor 445.c
felix rauenenſis archiepiſcopus crudeliter tractatus 181.c
feliciana hæreſis damnatur 191 a
S. ferinæ cingulum 487 b
feroaldi ſpoletanorum ducis res geſtæ 182.f
ferraria 146.f. 179.a
ferraria à friſco incenditur 257.b
ferraria pontifici Ro à longobardis reſtituitur 183.c
ferrarienſium ſeditio 278 e
ferrarienſe conciliabulum 5.a
ferrum aqua in cuprum uertitur 712.f
fides quid 21 b
fides baſis ſola ſcriptura 21.c
fidei ſymbolum in ſinodo conflatum 39.a
fideles libenter propter ueritatis confeſsionem moriuntur 32.d
filij cur tantopere à parentibus diligantur 510. f. & 511 a
filiorum educationem non admittentium horrẽda pœna 128.c

Index.

florentinorum cum roberto rege pax 259.c
florentinorum cum uenetis fœdus 501.c
florentinum cõcilium 215.a & 452 f. & 394.e
focas constantinopolitanus patriarcha deponitur 197.b
focas cũ gothis congrediens interficitur 164. e. occidi. tur 174.e
follanum op. captum direptum ac incendio solo æquatum 454.e
fons olei 292.e
forma fugax 609.a
formicæ rubeæ cibus hominum 288.d
formicarum in agro bononiensi mira pugna 451.b
forum cornelij op. 187.c
forum iulij op. igne à cæcano absumptum 174. f. uide iulij forum
forolulianorum cum claris certamina 181.a
foroliuium op. à põtifice obsessum & incendio deformatum 251.c
foroliuienses exules suos recipiunt 250.d
foroliuiensium contra guidonem fortitudo. 251.c
fortuna plus malis quàm bonis propitia 612.e
fortuna optima rerum omnium dispensatrix 569.c
fortunæ dominium 636.e. & fanum 462. f. inconstantia 761.a. & b. & 391. a. & 601. b templum 345.b
fortunatæ insulæ 355 b
francia orientalis & occidentalis 434.f. & 435.a
franciæ descriptio 433.a limites 434.e
franciæ regum primordia 433.d & c.
francorum origo 433. a. nomen unde natum 333.b
francfordia ad moganum 435.c.
francofordia ad oderam 423.a
francfordiensia comitia 2.e
francfordiensium pestis 2.f
franciscanorum monachorũ commendatio 960.
franciscus martorellus alphõsi ad senenses legatus 455 b
franciscus petrarcha pœta laureatus 265. c. barbaris eloquentiam restituit 600.d
franciſci Sfortiæ laus 463.b 447 b. & 453.c. & 468 d
frãciſci Sfortiæ cum uenetis bellum 135.c. 449.b
fratrum diuersa ingenia ex diuersa educatione 91.b
fratrum pulchra de morte contentio 331.b
friderici arragonis res gestæ 255.b
friderici Barbarossæ in armenia res gestæ 326.e. mors ibid.
fridericus brandenburgensis princeps bohemiam depopulatur 112.e
friderici cæsaris laudes 650. f & 151.a
friderici ciliæ comitis crudelitas & libido 411.a
friderici ciliæ comitis de Romanis apophtegma 411.a
friderici imperatoris dicterium. 484. e. encomium 414.e. sobrietas 479.a
fridericus marchio brandeburgensis regnum recusat 416.f. & 484.d
fridericus palatinus excommunicatur 858.f
friderici palatini præclara de tribus principibus victoria 855.b
frisia 428.a. uide phrisiam
frugalitatis commendatio. 513.b
fuluij cum capuanis crudelitas 355.a
fuldensis monasterij primordia 429
furti pœna 410.e
furti pœna apud Scythas. 306.d

G

GAbrini cremonensis crudelitas 612.f
galatia 325.b. 335.a
galatij res gestæ 278.e
galileæ principatus 226 f
galli apud alexandriam profligantur 447 c. capitolium obsident, & urbem capiunt. 30.e
gallorum antiquitas 509 c. ambitio 507.a
gallorum sacrilegia ultione diuina punita 335.b
gallici nominis terror 335.a
gallinæ lac 358 e
gattus uiterbiensium princeps apud locum uicensem obtruncatur 457.b
gaudentij facta 149.b
gaufredi contra turcos res gestæ 218.e
genitiui casus usus 999.b
genua ciuitas 181 b
genua à gibellinis obsessa 261 b
genua ciuitas à saracenis capta 199.b
genuensis archiepiscopatus primordia 219.a
genſericus Romanum inuadit imperium 154 e
geometriæ utilitas 590.d
S. georgij societas 278.f
germanorum laus 685.b & c. fortitudo 31.f
germanorum ueterum ritus mores, ac studia 84.c
germanorum contra turcos res gestæ 392.e uide teutones
germanis quando ius imperatorem eligendi datum 202.c
germanici cæſ. de parthis triumphum 311.c
gloriæ cupiditatis memorabile exemplum 138 f
glossæ singu. reprehensio 6.e

glycerius imperator Ro.con ſtituitur 155.a
gordena regio 317.c
gordiani imp. cõtra parthos res geſtæ 311.c
gothofredus hieroſolymorũ rex coronam reſpuit. 214.d
gothfredi danorum regis cõ tra friſones bellum 193.b
gothfredi danorum regis res geſtæ 192 f
gothi ſuorum regum aſsidui interfectores 163.b
gothi ex italia fugantur 144.e
gothi cruento prælio à claudio imp. uincuntur 145 b
gothi pecorum more uenduntur 145.f
gothorum mulieres habitu uirili indutæ contra aurelianum pugnant 145.b
gothorum in germania res geſtæ 416. e. in italiam irruptiones 144 f
gradatio 1015.b
gradenſis eccleſia primatum ſuper multos ducatos adepta 221.e
gradus ineruditis hominib. conferuntur 599.f
grammaticæ commendatio, & eius partes 976.d.& e
gratiani cum ueſogothis pax 146.d. mors ibid.
gratitudinis commendatio 587.a
græcanica eccleſia Romanæ ſubiecta 231.b
græcia doctrinarũ omniũ mater 386 e
græciæ laus 929.c
græciæ nomen unde 404.f
græci ab othone iuniore uincuntur 201.b
gregorius gordiani filius monaſteria in Sicilia ædificat 170.f
gregorius montelongus 243. c. & 238. c. eius res geſtæ 243.c
gregorius 2. pont. concilium congregat 185. a
gregorius 7 pont.max. 206. d.dum miſſam celebrat captiuus abducitur ibid.
gregorij pontificis præclara facta 172. e.& 173 b
S.gregorij pont. max. mors 174.d
gregorij brixenſis epiſcopi mors 539 a
gregorij hanniburgenſis iuſſu conſulti de morosa uxore dicterium 486.d
gregorius uicenſis epiſcopus 52. d. & eius conſtantia & integritas ibid
grezonislaus 8.bohemorum dux 89. a. Neclam dictus ibid.
grimoaldus pipini filius occiditur 182.e
grimoaldi beneuentani ducis res geſtæ 177. c. & mors 178.c
griſea ſecta 3.c
gryphes auri cuſtodes 289.c
guarini ueronenſis laus 451.a
guelphorũ & gibellinorum factiones 101.c
guelphorum gibellinorũq; factionum origo 238.f
guibertus archiepiſcopus Rauen. fit pontifex 207.c
guido bonatus aſtrologus 251.c
guido cremonenſis antipapa 222.e
guido petramala gibellinorũ dux 261.b.& eius res geſtæ eod.
guido dux ſpoletinus 197. c. cum Berengario pugnat Imp. eod.
guidonis ſaracenorũ ducis res geſtæ 199.a
guidonis de appia gallici cum foroliuienſibus bellum 251.c
guilbertus excommunicatur 206.e
guilhelmus auſtriæ dux 591.a
guilhelmus gallicus achaie & bithyniæ princeps 246.e
guilelmus calabriæ dux 218.f
guilelmus griſant abbas in pontificem eligitur 270.d
guilielmus hugonis archidiaconus metenſis 51.c
guilielmus ſaxoniæ dux bohemiæ regnum ambit 143.b
guilielmi ſaxoniæ ducis cum friderico fratre contentio 424.e
guilelmus ſiciliæ rex apuliam depopulatur 221.b
guilelmus ſiciliæ rex à pontifice excommunicatur 221.a
guiſtardi res geſtæ 205.b
gypſum farinæ immixtum, eſt cauſa mortis 336.e

H

HAlaricus cum ueſogothis italiam depopulatur 146.f
halberſtadium op. 423.
halberſtadienſium conſuetudo quadrageſimalis 423 c
halæ ciuitates germaniæ à ſalis coctione dictæ 332.d
hanibal ſciuit uincere, uictoria autem uti neſciuit 30.e
hanibalis bentiuoli ſeditioſum facinus 452.d
hebræorum antiquitas 84.b
hebræorum religio 146.f.& 147.a
hectoris fortitudo 248.d
hectoris lucus 346.f
helone cypri reginæ facinora 378.f
heluetiorum cum delphino prope Baſileam pugna 574 d
henricus tertius à filio debellatur 215.b.& excommunicatur 206.f. reconciliatur difficulter eccleſiæ eod.
henrici roſcenſis fortitudo militaris 131.c.& res geſtæ 412.f
henrici bauariæ ducis res geſtæ 199.c
henrici primi imperatoris Ro. caſtitas 203.a

henrici 4. imperat. res geſtæ fol. 207. c
henrici 7. imperat. Rom. res geſtæ 200. e
heptacometæ pop. ſuper arboribus & turribus habitant 330. e
heraclea ciuitas 309. a. à Christianis capta 210. e
heraclia op. 357. c. à Miſſeſsijs ædificatur 333. a. depopulatur 193. a
heraclius patriarcha Hieroſolymitanus 226. e
heraclius hæreſi inficitur fol 144. f
heraclij imper. cum Coſdroa bellum 312. f. de Perſis triumphus 144. e
heracliani res geſtæ 148. f
heraclīæ ciu. deſcriptio 333. b
heraclides Mus 361. c
heraclides Platonicus philoſophus 333. b
heraclitus Scotinus 360. d
heraldorum officium 653 b
heraldorum nomen atq; officium unde exortum 652. d
herbipolis ciuitas 435. b
hercinia ſylua 82. f
hercules cur à Dardanis non ueneratus 346. f
herculis à mulieribus deceptus 627. b
herculis in Aſia imperium 382. e. in India res geſtæ fol. 652. f
herculis monſtrorum domitoris facta 653. a cum Amazonibus bellū 298. e & 299. a. ſomnium 502. d
herculanum promontorium fol. 330. d
henricus eſt qui aliter ſcripturam interpretatur, quā ſpiritus ſ. ſit opinio 22. f.
hæretici fugiendi 360. e
hæretici iudicandi qui concilionum decreta reſpuāt 22. e
heregorgo op. 339. b
heria inſula à Normannis deuaſtata 196. f
herix mens 531. c
herlinus 212. f
hermagoras orator 353. c
hermannus Aſpel 588. d
hermengildus Veſogothorū regis filius ob fidem catholicā à patre iugulatur 161. c
hermenigorū res geſtæ 373. a
hermi campus 343. a
hermias eunuchus 352. e
hermocreontis ſtatuarij mirabile opus. 345. b
hermodorus 360. d
hermonaſta ci. 304. f. & 330. d
hermus fluuius 343. a. & b. & 353. c. & 354 d. & 357. a
herpa 328. d. & 327. a
herodes Parthorū rex 310 f
herodis 39. filij 311. a
herodis Parthorum res geſtæ 310. d
heroes unde nominati 652. e
heroum præmia & priuilegia 653 c. & 154. d
heroſtratus Dianæ Epheſiæ templum incendit 359 c
heſiodus poeta 353. b
heſperidum horti 513. f
hetruria à Saracenis depopulata 199. b.
hetruſcorum fluuium tenuitas. 1. c
hibernia Romanę eccleſiæ feudataria facta 233. c
hibernicum bellum 224 d
hiera promontorium 371. b
hierapolis op. 364. d
hierbidonum gens 296. d
hieremias poeta fuit inſignis fol. 596. f
hierocepia ciuitas 377. a
hieronymus Prageſis eremita 417. e
hieronymi Bohemi in concilio Cōſtantienſi conſtantia 105. b & c
d. hieronymi de poetarum lectione cenſura 842. f. & 943 a
hieronymi Pragenſis de Lituanis admiranda narratio 418. d
hieronymi ad Nepotianum de clericorū uita dictorium fol. 42. f
hieroſolyma à Saladino oppugnatur 227. c
hieroſolyma à Chriſtianis obſeſſa 213. c capta 214. d
hieroſolyma à Coſdroa tyranno occupatur 312. f
hieroſolyma capta 211. a
hieroſolyma à Saracenis capta 176. e item à Turcis capta 203. a
hieroſolymę deſcriptio elegans 213. c
hieroſolomytanum regnum à Saladino depopulatur. fol. 226. e
hilarius papa ſua decreta per Synodum nuit approbari fol. 14. f
hildebrandus Spoleti dux fol. 189. c & eius cōtra Græcos res geſtæ 191. a
hildebrandini cum Senenſibus bellum 455. c
hildericus dux ſpoletanus fol. 185. a
hildericus francorū rex 433. c Coloniam Agrippinam expugnat 433. c
hildocho Longobardorum rex 169. a
hippicus mons 303. b
hippici montes 296. d
hippocrates medicus 365 a
hippoboton paratum 315 a
hippolytus 298. f
hippus op. 300. d
hippus fluuius 300. e. & 301. c. & 333. a
hircanus mare 283 b
hirenes imperatrix 190 f Cōſtantinum imp filium captum oculis ſpoliat 191 b
hirprandus rex 186 d
hiſmealitis Sinopenſium dominij res geſtæ 332. e
hiſpania à Childeberto depopulatur 160 f. & 161. a
hiſpania citerior à Frācis ſubacta 190. a

hiſpania tarraconenſis à ueſo gothis ſubacta 151.c
hiſpaniæ deſcriptio 444.d laus 492
hiſpanienſe bellum 311.b
hiſtopolis 330.d
hiſtoriæ laus 981.b & 282.d
hiſtria ab Hũnis uaſtata 172.f
hiſtoria à Sclauinis occupata fol. 173.b
hiſtrionum collegium 361.a
hollandia 431.a
holandiæ deſcriptio 429.b
holmus op. 373 b
homerei nummi 362
homerus Aſiaticus 386.d
homeri laus 596 c
homeri patria 353.b.& 362.d. & præceptores & erudi.tio 359.a
homeri de terra opinio 282.f
homeri apud Smyrneos ſtatua 362.c
homeuoius britonum dux fol. 196.f
homo non ſibi ſolum naſcitur 562.d
hominum diuerſa ſtudia fol. 593.a
hominũ tria poſt diluuium genera 348.d
homines maleficio redempti ad metallorũ effoſsionem miſsi 332.d
homonades fluuius 372.f
honela fluuius 423.a
honoria Valentiniani Imperatoris ſoror Athilæ regis nuptias ambit 153.b
honoriaci 148.d
honorius 4. Pontifex Max. fol. 252.c
honorij res geſtæ 148.c
honorij Cæſ. mors 149.c
horatius Romanus Iliadem Homeri heroico carmine tranſtulit 459.b
horta ciuitas à Romanis recuperata. 172.d
horrenum oppidum à Rom. captum 199.a
hoſpicij uiolati memorabile exemplum 93.a
hoſtes quibus medijs reconciliandi 591.a
hudo fluuius 296.c
hugo Gerardi 52.f
hugo Luſignanes Cypri rex fol. 270.d
hugo Metenſis archidiaconus proceſſũ aduerſus Eugeniũ publice refert 3.b
hugo Senenſis medicus inſignis 450.f
hugonis magni contra Turcas res geſtæ 209.c
huia caſtellum & emporium fol. 335.c
huldricus uide ulricus
humagum à Venetis captum 222.c & incenſum 272.f
humanę uitæ fragilitas 81.a
humilitas ſoror nobilitatis fol. 33.b
hungaria non longè ab ortu tanais 588.d à Biſetislao depopulatur 94.c
hungaria tota in Huniadis poteſtate 136.c
hungaria ab Amurate depopulatur 397.a
hungaria à Romanis ſubacta fol. 588.d
hungaria à Turcis depopulatur 137.b.& c. & 403.a
hungariæ deſcriptio 387.c
hungariæ corona ſacra, à regina clam ſubtracta 389.a
hungariæ imperiumq; latum fol 387.c.& 388.d
hungari à ſcythis orti 307.c
hungari ladislai imperium recuſant 129.b
hungari Romanorum leges & iura contemnunt 95.a
hungaris teutonicum nomẽ exoſum 388 f
hungarorum præclara de turcis uictoria 397.b
huguitius fagiolanus 256.d & 257.c & 259.c. & eius res geſtæ 260.d
huniades Hungariã uniuerſam in ſua habet poteſtate fol. 136.c. Vide Ioannes Huniad. 2
huniadis filij capiũtur 140.d
huni Auares ſe nuncupant fol. 161.b
hunni à Carolo Francorum rege ſubacti 191.a
hunni à Francis deficiunt fol. 191 b
hunni germaniã & galliã depopulantur 197.c
huni Italiam inuadunt 149.c Oſtrogothos ſuo ſubijciũt imperio 145.b. Veſogothos è ſuis ſedibus expellunt. 145.c
hunnorum deſcriptio 149.c ferocitas 307.a ritus & mores 145.b. irruptiones 144.d. & 197.c
hunnorum in africa res geſtæ fol. 151.b
huſpedia ciuitas 306.f
huſsitæ templa in Bohemia pontificiorũ deijciũt 106.d ſacerdotis domum diripiunt 107.a. conſules è prætorij feneſtris in forum precipitant. ibid.
huſsitarum fides religio & articuli 102.f.& 103.a & b.c
huſsitarum religione Bohemia labefactatur 82.d
huſsitarum articuli 67.b.hæreſes ibid.
hybernia 443.c
hybreas Rhetor 365.a
hydaſpes fluuius 315.c
hyla à nymphis captus abducitur 338.c
hyla feſta Pruſienſium 338.c
hylas fluuius 343.a
hymeri Scythæ res geſtę 310.f
hypanis 304.c
hyrcania regio 292.d
hyrcaniæ deſcriptio 293.b.& c.& eiꝰ mira fertilitas 293.b
hyrcanium mare 294.d. eius magnitudo ibid.c

I

Iacobellus 82.d
Iacobellus Miſnenſis 104.e
iaco.

Index.

Iacobinus bosius Mediolani obtruncatur 448.e
Iacobus appianus 278. e
Iacobus Appianus Plumbinẽsium princeps 456.e
Iacobus Auennius 229.c
Iacobus Archiepiscopus Treuerensis 483 b
Iacobus Gaballus Veronensis 274.f
Iacobus caluus 744. d
Iacobus capotius 237.c
Iacobus Carazolus 276.d
Iacobus Caynanus 464. e decollatur ibidem.
Iacob. episcopus Ferretanus rubeo galero à põtifice donatur 461.c
Iacobus de Ladrona 695.a
Iacobus Marchio Badensis fol. 438. f
Iacobus marchianus minorita Budensibus Euãgelium prędicat 389.a
Iacobus Nicosiensis episcopatus 379. a
Iacobus Piceninus 449. a. Senensium castella expugnat fol. 455. c
Iacobus scotiæ rex 443.c
Iacobus de secusia 51.a
Iacobus teupolus Cretæ dux fol. 233.b
Iacobus uermes. 277.& 278.
Iacobi caudolæ facta 338. f
Iacobi Cypri regis iuramentum impium & horrẽdum 380. f. ad Soldanũ proreſtitutione sua oratio 379.c
Iacobi Piceinini Venetorum ducis res gestę 455.c
Iacobi de Portugalia Cardinalis laus 461.a
Iacobi Saltzburgensi constantia in concilio Bas. 51. c
Iacobutij Candolę pro Isabella regina bellum 466.f
Iadera ci. 408.d. ab Hunnis direpta 153.a & à ladislao capta 280. f. à Venetis debellata 231 b
Iambrasus fluuius. 553. d
Ianotus Salernitanus 275.c
Ianteſcus Petramala 277.c
d. ianuarij sanguinis miracula 483 c
Ianus Cypri rex Turcis tributarius factus 378.c
Iapides pop. 409.b
Iaronurus Bisetislai ex Iura filiũ 94.e. ex poloniæ militia reuocatus Bohemiæ fuit episcopus 95.c. ordinatur regem exors 95.b
Iasonia 297.c
Iasonis in colchos nauigatio fol. 297.c
Iasonium 330.d
Iassus insula 365.b
Iaxamatæ 256.d
Iaxartes fl. 290. d & 291. a & b
Iberia Romano imperio subiecta 301.a
Iberiæ reg. descriptio 300 d f
Iberiæ rex ipse Euãgelium suis prędicat 301 b
Ibnalach Saracenorum in Hispania rex 180.e
Icariæ insulæ descriptio 359.a
Icari Dædali filij fabula 359.a & 605.c
Icarium mare 359.a
Iconium op. 336.e
Iconium op. à Christianis captum 210. c
Ida ciuitas 350. d
Idę montis descriptio 345. a & 347. b. & 348. f.
Idæus sinus 350.e
Idoaldus Longobardorum rex 175.a
Idreus Carię rex 164.e
Ieiunia Turcarum 900. d
Iethu Longobardorum rex fol. 189 a
Iglaria ciuitas 83.b & 121.a
Iglariæ concilium congregatur 121. a
Ignis in Argeo fossę 327.c
Ildebrandus monachus 204. d. exarchidiacono fit Pontifex 206 d
Ildebrandi contra Ricardum & Gulielmum res gestæ fol 205 c
Ildouadus à Builla in conuiuio interficitur 163.b
Ildouadi Gothorum regis res gestæ 163.a
Ilium duplex 347.b
Ilium Homericum ubi 348.e
Ilium nouum 348.e
Ilium cur incensum 350.f
Ilium quo loco reuera conditum 347. b
Ilij primordia 348. a. destructio 348.d
Illyricus ager ab Ostrogothis uastatur 151.c. item à Sclauis 174 f. Vesogothis fol. 146.e
Illyrij pop. 388. d. à Turcis subacti. 396.d
Imber aureus 369. a
Imbrus arx 368 e
Imaus mons 285.b. & 288. d
Imola ciuitas 187. c. ædificatur 170. d. expugnatur 267. b. Pontifice restituitur 446.e
In phasim prouerbium 302.f
India 286.f
Indiæ mulierum in maritos pietas 32.d
Indigoia 151.c
Indulgentiæ promittuntur ijs qui Romanam ecclesiã ab hoste defenderent 104. f. & 105.a
Inferi portæ peccata 8.e
Iniustitia genera duo 44.e
Inimici quibus medijs reconciliandi 591.a
Innocentius 2. pontifex 218.f
Innocentius 3. pont. 230.f
Innocẽtius 4. põt. max. 239. b
Innocentius 5. Pontifex maximus 250.e
Innocentius 6. Pontifex maximus 260.d
Innocentius 7. Pontifex maximus 281.a
Interiectionum in oratione usus 1012. e
Inundationes perniciosissimæ 553. e

Index.

Ioanna Aragonum regina fol. 445.a
Ioanna Lothoringensis uirgo Anglorum copias fugat ex Francia 440.d
Ioannes Accius 277.c
Ioannes agnellus 269.c
Ioannes cardinal S. angeli in ungariã proficiscitur 397.a
Ioannes Antonius princeps tarentinus à uitelliſco captus 466.f
Ioannes apoſtolus 343.a
Ioannes epiſcopus Argenſis fol. 63.b
Ioannes auriſpa 451.a
Ioannes Aulegius 267.c
Ioannes baptiſta 93.a
Ioannes de bachenſtein audi tor Cameræ 33.a
Ioannes de bachenſtein audi tor 3.b
Ioannes barbaricus 272.f.& fol. 273.a
Ioannes barbadicus 273.b
Ioãnes bentiuolus 279.c
Ioãnes 10. bohemię rex 100.f
Ioannes brennus 238.d. Hie roſolymæ rex 237.a
Ioannes britannię rex muri ruina opprimitur 256.f.& fol. 257.a
Ioãnes burgundiæ dux à turcis captus 395.c
Ioannes capiſtranus ungaro rum concionator 403.a. in Huſitarum errores inuehitur 414.f
Ioannes cardinalis de colum na 234.d.
Ioannes Caynus Mediolani turpiter interficitur 448.e
Ioannes chryſoloras conſtan tiæ ſepultus 600.d
Ioannes cincius 251.a
Ioannes de monte Comito fol. 51.a
Ioannes de comite ſenator Rom. 270.d
Ioannes epiſcopus conſtanti nopolitanus coacta Græco rum ſynodo Oecomenicũ ſe appellat 172.e
Ioannes cypri rex ueneno ne catur 379.a
Ioannes deſeritanus 445.a
Ioannes Dienlinſiſt publicus concilij baſiliẽſis ſcriba 4.f
Ioannes Eich iureconſultus fol. 2.f.3.a
Ioannes eporgienſis epiſco pus 51.a
Ioannes Gerſius Vueſtphalus fol. 477.b
Ioannes Gryllus 252.d
Ioannes Haucut Piſanorum dux fortiſsimus 269.c 270.d & e
Ioannes Hesler 817.c
Ioannes Himyad 713.b
Ioannes huniades Auſtriã de populatur 129.b. & 412.e comitatum biſtercẽſem do no accipit 132.d. regni ungariæ coronam fruſtra petit 412.e. ad principatum euehitur 413.a
Ioannes Hus Cõſtantię comburitur 105.e
Ioannes Lubecenſis epiſcopus inter budam & uiennã moritur 47.b
Ioannes ordelauus 277.b
Ioannes placius 125.a
Ioannes Platina Italię exarchus 179.c
Ioannes Polamor 121.a
Ioannes de Poli 236.e
Ioannes 12. Pont. Max. 200.d
Ioannes 12. pontifex ob uitę turpitudinem publice ab Othone rege caſtigatur fol. 200.f
Ioannes 13. Pont. Max. 100.f fol. 201.
Ioannes 21. Pontifex. Max. fol. 250.e
Ioannes 22. Pont. max. 260.e
Ioannes 23. pont. max per cõcilium degradatus 19.b
Ioannes 23. pont. max. dat indulgentias ijs qui ad tuendam Romanã eccleſiam induerent 104.f
Ioannes præmonſtratenſium ordinis cum ſuis in prętorio pragenſi doloſè interficitur 111.c & 112.d
Ioannes prochitius 251.c
Ioannes Rabenſteinus 125.a
Ioãnes de Raguſio epiſcopus Argienſis 65.b
Ioannes Riclus eques 278
Ioãnes Rochezan Pragenſiũ apoſtolus 117.c. Pragenſibus ziſchã reconciliat 114.d
Ioannes Rohacius 122.f
Ioannes Segobienſis 440.d.
Ioannes Segouius 3.b & Segouius 5.b. ortam in concilio baſiliẽſ. tumultum ſedat 34.d
Ioannes de Segouia archidiaconus de uilla uiroſſa 48.f
Ioannes Silentiarius coſtantini ad Aiſtulphũ legat. 186.e
Ioannes Slitzeurode procurator fiſcalis 52.f
Ioannes Smiricheus 132.c. ore ſuo damnatur ibid.
Ioannes comes Taliacogius moritur 461.b
Ioannes tarantaſienſis archiepiſcopus 51.b
Ioannes de tierſtein concilii baſilienſis protector 32.f & fol. 53.c
Ioannes tolner 831.c
Ioannes prior traiectenſis 3.b
Ioannes de turicella iurecon ſultus 52.f
Ioannes epiſcopus uaradinenſis captus 140.d
Ioannes de ualle brito theologus inſignis 51.c
Ioannes ungnadus à Frederico imp. captus 411.b
Ioannes epiſcopus zamorenſis cardinalis 461.a
Ioannes ziſcha Huſitarũ religionis capitaneus 107.b
Ioãnis Apoſtoli facta & antrũ fol. 360.e. & f
Ioannis comitis Armeniaci inceſtus 440.d
Ioannis bohemię regis in terram

Index.

am ſanctam expeditio 263.b
Ioannis brabantini ſtatuarij nobile opus 100.d
Ioānis de bregna in regē Hierosol. coronatur 333.a
Ioannis brixionenſis epiſcopi uiſiones 99.c
Ioannis cameſini Conſtantinopolitani res geſtæ 174.f
Ioannis Capiſtrani ambitio fol. 403.c laus 396.f. res geſtæ 137.c
Ioannis Cliuenſis ducis cum epiſcopo Coloniēſi contentio 431.c
Ioannis cypri regis ſocordia & luxus 378.f
Ioannis Philippi Fliſcæ contra Alphonſum res geſtæ fol 470.a.
Ioannis Huniadis nomē quā terrificum 397.b. res geſtæ 900.b. apophthegma 390.c. laus 393.a cum Giſchra bellum 390.d. contra Turcas res geſtæ 138.d 139.c. & 396.c. & 400.d
Ioannis Huniadis clementia & humanitas erga hoſtem proditorē 137.b. mors 138.f
Ioannis Huniadis res geſtæ fol. 390.c. & 391.a
Ioānis Huniadis in Dania res geſtæ 393.b
Ioannis Huſsi ingeniū & mores 103.a
Ioannis Huſſi conſtantia 105.b. & c
Ioannis Iuſtiniani contra turcas res geſtæ 400.c.
Ioannis Morauorum epiſcopi mors 96.c
Ioannis prēmonſtratenſis monachi ſeditioſa cōtio 106.f
Ioannis Pinani mortem deplorat Syluius 47.c
Ioannis Schlani contra Turcas fortitudo 402.d
Ioannis Segouij Theologi cum Panormitano diſputatio 6.d in concilio Baſ. de nouo pontifice eligendo oratio 46.f. & 54.c frugalitas 56.f. conſtantia 35.c. & 36.d
Ioannis Smirichei eloquentiſſimi hominis ad regem Ladislaum literæ 132.c
Ioannis cardinalis Tarentini contra Alphonſum & Franciſcum Aquitanum res geſtæ 468.c
Ioannis Valuodæ res geſtę fol. 564.f. & 565.a
Ioannis uatadienſis epiſcopi dicterium 476.d
Ioānis uattari res geſtæ 23.d
Ioannis uiceconitij bohemi indignum facinus 411.b
Ioānis uitelliſci patriarchę Alexand. in campania res geſtæ 466.f
Ioannis uintimilij Siculi contra Turcas res geſtę 405.d & 467.c. & 464.d & 909.b
Ioannis uintimilij fortitudo militaris 466.e
Ioannis uitellici Alexandrini res geſtę 457.b cum Iacobutio pax 466.f
Ioannis uuiclefi lucubrationes 103.a
Ioannis ziſchę facta memorabilia 111.a uide ziſcham.
Iofredus campaniæ comes fol. 201.a
Iones 405.a
Ionica regio 353.c. & 356.f
Ionicæ colonię 356.f
Ionium mare 406.f
Ioppe op. à Chriſtianis expugnatur 214.e
Ioppe ciuitas obſeſſa à Saracenis, liberatur 218.d
Iopienſes à turcis expugnantur 230.f & 231.a
Iordanus hiſtoricus 307.c
Iorſines Saracorum rex 306.f
Ioſephi hiſtorię Hebraicę ſcriptæ 834.f
Ioſię Aſculani ducis res præclarę geſtę 464.f
Ioſophat uallis 213.c
Iouinus tyrannus occiditur fol. 148.e
Iouinlani imp. cum Parthis bellum & pax. 312.e
Iphigeniæ immolatio 349.b
Iporedienſes à burgūdis grauiter uexantur 156.e
Iracūdia qua ratione frenanda. 512.c
Ireneus 360.e.
Iris fluuius 329.c
Irus fluuius 330.f
Iſaaces ab Oſtienſibus captus & in uinculis occiſus fol. 164.f
Iſabella Lotharingiæ ducisſa 466.e eius bella diuerſa ibidem f
Iſach imperator Conſtantinopolitanus 226.e
Iſach captus à fratre redimitur 231.a
Iſacius Italiæ exarchus 175.a eius ſacrilegium 176.d
Iſacius imperator conſtantinopolitanus 204.e
Iſacij exarchi ſacrilegiū 176.a
Iſaura ciuitas 336.f
Iſauri pop. 370.f
Iſauria regio 337.b
Iſaurica regio 336.e
Iſaurica regio à Romanis ſub acta 336.f
Iſeri pop. 409.a
Iſidis templum 377.b
Iſidorus Sabinenſium epiſcopus 394.e
Iſidorus Cardinalis à Turcis captus & uili precio redemptus 402.f
Iſmenius fluuius 404.f
Iſnardus Guarro 445.b
Iſondæ pop 296.e
Iſa inſula 355.b
Iſicus ſinus 375.c
Iſſus op. 375.c
Iſter fluuius 393.a
Iſthmus 323.c. & 324.d
Iſthmum perfodere conatur Demetrius 405.b
Iſtriæ deſcriptio 408.f
Iſauria 325.c
Italia in numero epiſcoporū cæteras

ęteras uincit nationes 29 b
Italia ab Hęrico 7. Imp. Rom. grauiter uastata 100. f à Radagaiso Vesogotho depopulatur 146. e
Italia fame uexatur 161. b
Italia Transpadona à Burgundionib. & Francis depopulatur 167. c
Italia à Longobardis oppressa 144. c. ab Odoacre deuastatur 144. c. Ecij instinctu ab Hūnis depopulatur 149. c & 155. c
Italia à Gundobaldo Burgundiorum rege uastatur 156. e
Italiæ exarchus 169. c. magistratus 169. c
Italici prædones pernicioſiſimi 362. f
Italianus forlanus 464. e & eius res gestæ 464. e
Iudeus in fide sua constantiſſimus comburitur 488. e
Iudęi baptizantur 176 d ex bauaria exterminantur 438. d. in Bohemia trucidātur 102. c. ex Francia fugantur fol. 257. a
Iudei Pōtifici in cōcilio Baſ. Mosi obtulerunt legē 63. b
Iulianus Cardinalis S. Angeli concilij Baſ. præses 64. d. in tempestiuæ diligētiæ apud Eugenium accusatur ibid. & fol. 66. e
Iulianus Cardinalis sanēti Angeli Eugenij pontificis in Vngariam legatus 389. c
Iulianus Cardin. ab Vngaris interficitur 565. c
Iulianus uicus 466. f
Iuliani cardinalis uaticinium fol. 70. e
Iuliani cardinalis constantia & magnanimitas 25. f
Iuliani cardinalis ad Eugeniū epistolæ excusatoriæ 64. e 75. b. in Baſ. concilio ad bohemorū legatos oratio 117. c. ad Germanos oratio exhortatoria 116. f
Iuliani contra Parthos res gestę 312. d
Iuliani apostatæ diuinitus illata mors 312. e
Iuliopolis op. 338. f
Iulius Aquila eques Romanus 306. f
Iulij Cæsaris stemma 348. e cū Ilienſib. amicitia 348. e
Iulij Marsi contra Parthos res gestę 320. f
Iulij Pelignij Cappadociæ prę sidis facta 321. a
Iulij forū op. obsessum 174. f
Iunonis templum 363. b
Iupiter Abretanius 359. a
Iupiter Cretensis Asiæ imperator 382. e
Iouis Chrysaorei templum fol. 366. d
Iouis hostia 201. c
Iouis Militaris templū 365. c
Iouis in morimena fanum fol. 327 b.
Iouis apud Rhodios colossus 369 a
Iuramentum electorū in concilio Baſ. 54. e
Iuramenti turpiſsimi formula 380. f
Iuramenti autoritas 477. b
Iusiurandi uiolati memorabile exemp. 93. a
Iustinianus Partitiatus Venetorum dux 195. c
Iustinianus 2. imperio electus narib. mutilatur 180. e
Iustiniani auaritia 163. a. crudelitas 181. c. erga Trebellium ingratitudo eod. 181. c contra Parthos bellū 312. e. res gestæ 159. b
Iustiniani 2. imp. inconstantia 179. c. & 180. d
Iustinian. 2. Imper. res gestæ fol. 179 c
Iustinopolis 199 c. Istri caput 408. f. à bucelino deuastatur 167. c
Iustinopolis ciuitas à Genuensibus capta 275. b
Iutha à Bizetislao Ratispone ex monasterio rapta 93. c
Iuthæ prudentia 99. a. utrię facinus 93. c. ad partē commiserationis plena oratio 93. c. & 94. d
Iuthæ mors 95 b
Iuthēberga ciuitas obsidione cingitur 112. f
Iuuania ciuitas 437. c
Iuuenis dijs pro hostia cæsus fol. 89. b
Iuuenis imperiti ad Rerū publicarum gubernationem non sunt admittendi 606 e

K

Kalo Ioannes Constantinopolitanus imp. 355. c

L

Labacus flu. 409 a. & b.
Labacum op. ab Alberto obsessum 479. b. à Tillię comite oppugnatū fol 409. b
labranda uicus 365. c
lacedęmoniorum animosum ad Philippū respōsum 32 e
lacterium promontorium fol. 365. d
lada insula 357. c
ladislaus Alberti filius in regem eligitur Vngariæ 566. d. & f
ladislaus banus budæ captus fol. 564. d
ladislaus Ciliæ comitem obtruncat 193. a
ladislaus Garus 388. e
ladislaus Huniadis filius obtruncatur 390. e
ladislaus Hungariæ rex apud Pestam designatur 390. e coronatur 389. c. & 690. f & 691. b
ladislaus Neapolitan. rex Romanam ecclesiam infestat fol. 104. f
ladislaus Poloniæ rex in bello occumbit 536. e. & 537. a
ladislaus rex captus & incarceratus 131. a
ladislaus rex Vngaris à Syluio commendatur 558 e

Iadislaus Vngariæ rex Eugenio Pontifici commendatur 645.c
Iadislaus Infans Bohemiæ regnum ambit 127.a b.&c Bohemorum rex declaratur 128.c.129.b
Iadislaus in Neapolitanum regnum restituitur 280.d
Iadislaus inimicus religionis Rochezanianorum 134.f
Iadislaus rempublicam suam probe instituit 131.c
Iadislaus ex carceribus liberatur 131.c
Iadislaus decollatur 140.c
Iadislaus in quadrigis repertus confoditur 396.f
Iadislai pueri innata liberalitas 129 a.& b.
Iadislai Alberti Bohemiæ regis ex Elizabetha filij natiuitas 127.a
Iadislai regis descriptio 508. c.genus 510.d.& 561.a
Iadislai regis pietas 141 b
Iadislai regis coronatio 134.f. & 591.c
Iadislai regis laus 944.f
Iadislai regis nuptiæ 825.a
Iadislai regis mors 815.c. & 142.
Iadislai Vngariæ regis pedagogus capitur 952.f
Iaicis non danda in concilijs iudicandi potestas 17.c. & 19.a
Iampedonis mulieris facta folio 298 c
Iambertus Italiæ rex 198.d
Iamisio Longobardorũ rex folio 169.a
Iamponia ciuitas 372.c
Iampsacus oppidum 345 c
Iana ex arboribus nata 287.b
Iancofargi pop. 85.b
Ianos fluuius 287.b
Iaodicea ciuitas 340 d.à Macedonibus ædificata 315.b ciuitas à Turcis capta 227 b ciuitas à Tancredo expugnatur 215.a
Iaodiceæ incrementa 340.c
Iapathus ciuitas 376.f
Iapidis miraculosa natura, folio 352.c.&.f
Iapidis Caroli castellum expugnatur 112.c
Iapitharum regio 404.c
Iaranda ciuitas 336.f
Iarissa ciuitas 319.c & 353.c 349.c.& 353.c
Iarissa Caistriana seu Ephesina 354.d
Iarissæ in Asia tres 353 c
Iarius lacus 171.b
Iateranense concilium 29.b
Iaterinum castellum à Guidone euersum 262.d
Iatini nostro tempore Græcos bellicis artibus & omni doctrinarum genere uincunt folio 451.a
Iatmius fluuius 374.d
Iatmius mons. 357.c
Iatmius sinus 357.c
Iatmius uicus 374.d
Iatinus Ioannis & Pauli Cardinalis 461.b
Iatinorum imperij apud Constantinopolim finis 245.b
Iatonæ patria 290.f. fabula 359 b. lucus 368.d
Iauda ciuitas à Venetis cæpta 447.b. in Mediolanensium potestatem recepta 447.c ab Arithperto capta. 180.c
Iaudunentium agri ab Othone imp.depopulãtur 201 b
Iaureata ciuitas 736.f
Iaurentius Rocella 36.c
Iaurentius Rouarella 820.d
Iausanensis episcopi prudentia 36.c
Iebedus 361.a
Iebedum op. à Adeo Pompo ædificatum 356.f
Ieches Zechij fratres In orientem migratio 84.f
Iectum op. 344.f. & 350.c
Iectum promontoriũ 345.a
Ieeti descriptio 350.c
Iegnitium op.in potestatem Bohemorũ receptũ 121 a
Iegũ Institutio ac autoritas 8.c
Iegum contemptus reipublicæ pernicies 8.c
Ieleges pop. 298.d & 337.b. & 350.c.& 352.c.& 353.c. & 367.a.& 382.d
Iemnos insula 370.d
Iemoiuæ à Normannis uastatæ 196.f
Iemugildus Vesogothorum rex filium ob fidem catholicam iugulat 171.c
Ieneburgensiũ salinæ 425.b
Ieno cum scortorum grege terræmotu absorptus 340.f
Ieo imperator imagines & sculpturas sanctorum comburit 184.c
Ieo Pontifex adhortatur Athilam ut ex Italiæ finibus discedat 153.a
Ieo 2 Pont Max. 179.a
Ieo secundus imperator declaratur 155.a
Ieo 3.Pons.Max. in processione tumultu facto intercipitur 191.b
Ieo 8.pont.Max. 200.f
Ieo 9. Pont. Rom. 204.d. in bello à Normannis captus 204.c
Ieonis Græci imperatoris res gestæ 174.d
Ieonis imperatoris facta 154.d
Ieonis 4. imp.res gestæ 190.f
Ieonis imperatoris cum Pontifice dissidia 184 d
Ieonis Papæ de Niceni concilij constitutionibus sententia 14.d
Ieonis Pontificis contra imperatorem facta 184.f
Ieodrisius Cribellus 449.b
Ieonardus de Piscia 65.a
Ieonardi aretini laus 535.c
Ieonardi episcopi Patauiensis sepultura 634.c
Ieon. Veneroi res gestæ 449.a
Ieonellus Estensis Marchio folio 453.c
Ieonellus Ferrariensium princeps 450.f

Index.

leonidas Stoicus 359 b
leonidis fortitudo militaris folio 31.b
leonina urbs à Cardolo occupatur 205.b
leonina ciuitas ab Henrico imp capta 208.d
leonnorij Gallorũ ducis res gestæ 335.c.
leonora Augusta 478.e
leonoræ Augustæ sobrietas folio 479.a
leonoræ Augustæ de sillationis turpitudine dicterium folio 485 a
leopoldus Austriæ Marchio Morauiã depopulatur 96.d
leopoldus Austriæ Marchio ab Vratislao uincitur 96.d
leotharij in Italia res gestæ folio 167.c
leontius imperiũ Constãtini inuadit 180.f
leontius naso mutilatur 180.f
leontius occiditur 181 b
lesbia colonia 340 b
lesbia insula 345.b
lesbi Lapithi filij res gestæ folio 555.b
lesbiorum insula 344 f
lesbo insula Gatelluſius donatur 268.e
lesbos Aeolicarum urbiũ metropolis 354 e
leuce oppidum 342 e
leucophrys insula 349 b
leucosyria 328 e
leucosyri populi 329 a. 382 d
leucothee fanum 302.d
leus littus 361.c
leyta fluuius 490 d
liberi patris certamina 361.a
liburnia prouincia 508.d. à Bucelino depopulatur 167.c
liburniæ populi debellantur, folio 222 f
libus castellũ ædificatur 86.e
libusa post parentis obitum Bohemiæ gubernatrix constituitur 85 b
libusa prouinciæ administratione reijcit 85.c. Primislao matrimonio iungitur 86.e
libusæ ad subditos suos oratio 85.b. sepulchrũ 86.e
libysia 359.c
licianum oppidum 277.b
licium castellum à Zischa captum 109.a
licius fluuius 121.a
ligandi & absoluẽdi potestas sacerdotibus tantum tradita 1[illegible].d
liguria à Rothare Longobardo subacta 177.b
limenia ciuitas 377.b
limisum 377.b
limira oppidum 371.a
lindeuti Pannoniæ tyranni res gestæ 195.a
linum 345.c
linusia Cochleæ 345.c
lipsensis academiæ primordia folio 103.a
literarum bonarum commendatio 502.d
literarum uariationes & deriuationes 986.c.&.987.a
litemesce ciuitas 83.a
litomericium oppidũ 83.b
lituaniæ descriptio 417 a
lituani ad Christum conuertuntur 417 c. solem, syluas, & malleum ferreum adorant 418.e
lituani ut pecudes trucidantur 421.a
lituanorum præstigiæ 418.d ritus & mores 417. b. & c. & 418.d
liuiæ Augusti christal. 290.d
liuonia ad fidem Christi conuersa 232 f
liuoniæ descriptio 415.a
liuthpertus Longobardorum rex 179.c
liuthprandi res gestæ 185 a. & b. cum Leone Pontifice pax 184 f
lodouicus Bauariæ dux excõmunicatur 261.a
lodouicus protonotarius de Roma ad Basiliense concilium uocatur 23.b
lombardia paradisus Italiæ, folio 205 a
longinus Rosimundæ, nuptias ambit 170.d
longini res gestæ 169.b
longobardia 197.c. ueteribus ignota regio 393.b à Friderico imp. debellata 223.c
longobardi Italiam inhabitant 192.e
longobardi à Carolo in potestatem accepti 101.c
longobardi Franciam inuadunt. 170 f. Germaniam, Pannoniam & Italiam depopulantur 144.e
longobardi ab Henrico imp. 7 uicti 100 e
longobardi Rugilandiam occupant 176.d.& 169 a
longobardi regium nomen odiosum habentes, duces eligunt 170.e
longobardorum nomen unde 161.a
longobardorum primordia 169.a. reges 169.a
longobardorũ in Galliã citeriorem cruptiones 170.f
longobardorum in Italiam irruptio 159 b. res gestæ 156.f. & 167.a. cum Romanis inducię 170 e & 171.b
longobardis Romæ sedes in Vaticano cõceditur 189 c
lorymæ 367.c
lorymus fluuius 371.a
lotharingia unde dicta 196.e à Francis depopulatur 197.a
lothoringia à Lothario Francorum rege subacta 201.b
lotharius rex 219.a
lotharius Italiæ rex 195.a
lotharius Germaniæ rex declaratur 199.b
lotharius imperator imperio se abdicat 196. f. fit monachus 197.a
lotharius de cõcubinatu arguitur 13 a
lotharij cũ fratrib bellũ 196.e
lubecensis episcopi cõtra sessionem

Index.

ſionem in Concilio inſtitutã proteſtatio 41.c
Iubecenſis epiſcopus factionum in Concilio Baſ. reconciliator 44.e
Iubecenſium potentia 424 d
Iubecenſis epiſcopi de concluſione Concilij Baſilienſi conqueſtio 37.c
Iublana ciuitas 409.b
Iuca ciuitas factionibus periclitatur 255.c
Iuca ciuitas obſeſſa 223.a.ab Americo capta 264.e
Iuca ciuitas à Florentinis obſeſſa 263.b.& 264.f. Florentinis uendita 266.d. item à Genuenſibus 263.b
Iuca ciuitas à Gothis reſtaurata 168.d. Narſete capta 168.d
Iuca ciuitas Philippo Francorum regi donatur 264 f
Iuca à Piſanis obſeſſa 265.d capta 266.e. Piſanorum uel Fagiolani dominio ſubdita 260.d
Iucenburgenſe oppidum à Philippo Burgundiæ duce ſubactum 442.e
Iucenſes ab Henrico imp. debellantur 259.a. à Pontifice excommunicãtur 257.c
Iucenſium factiones 261.a
Iucenſium agri depopulantur 248.d
Iucenſium agri à Piſanis depopulantur 260.d
Iucenſium bella 242.d
Iucenſium caſtella expugnantur 245.c
Iucenſium cum Huguitione pax 260.d
Iucenſis principatus Vratiſlao cedit 89.a
Iuceolum op. à Romanis recuperatum 172.d
Iuceria ciuitas Saracenorum 239.a. obſeſſa 248.d. à Carolo expugnatur 247.b
Iuceria ciuitas à Pipino capta 192.c. à Conſtantino, capta, ac ſolo æquata 178.d
Iuchinus Vicecomes 265.a
Iucianus Auria Genuenſium dux 272.e
Luciani Auriæ contra Venetos facta 272.f
Lucij Pontificis facta 226.d
Lucretiæ deſcriptio 624.d. hiſtoria 959
Luculli Ro. res geſtæ contra Sinopenſes 334. e. de Mithridate uictoria 320.d item de Tigrane ibid.
Ludmilla Slamborij comitis filia 91.b
Ludmilla Praganorum ducis ſa cum marito baptiſatur 90.e. Chriſtianam religionem in Bohemia promouet 91.b
Ludmilla inter ſanctas relata miraculis claret 90.e
Ludouicus Aquileienſis patriarcha 464.d. in Baſilienſi concilio moritur 47.a
Ludouicus Cardinalis Arelatenſis 25.c
Ludouicus Bauariæ rex 195.a & imperator Ro. 260.d
Ludouicus 5. Bonifacij comes folio 246.d
Ludouicus Delphinus Agnetem occidere tentat 442.e
Ludouicus Delphinus Alſatiam depopulatur & contra baſilienſes pugnat. 573.b
Ludouicus Franciæ rex Palæſtinam petens, à Saracenis intercipitur 220.e canonizatur 255.a
Ludouicus Landgrauius Haſſiæ ad imperium uocatur 432.e.& 433.a
Ludouicus epiſcopus Lauſanenſis 52.c.& 54.d
Ludouicus Marchio Salutiarum 62.d
Ludouicus Monteſię magiſter folio 445.a
Ludouicus protonotarius, folio 38.f. 39.a
Ludouicus Viſenſis epiſcopus 52.d. Ioannis Portugaliæ regis in Concilio Baſil. orator ibid.
Ludouicus Vngariæ & Poloniæ rex 591.b
Ludouici Andegauenſis res geſtæ 276.e. cũ Alfonſo bellum 471.b
Ludouici Cardinalis Aquilienſis contra Turcas res geſtæ. 370.d
Ludouici Patriarchæ Aquilienſis animoſa in Concilio Baſ. oratio 32.f
Ludouici Bauariæ ducis contra patrẽ bellum 437.c. 481.c
Ludouici Boioariæ & Friderici Auſtriæ principis de imperio Ro. contentio 101.a
Ludouici Boſonis Burgundię regis res geſtæ 198.f
Ludouici Delphini cum Baſilienſibus belli 439.a. cum Carolo Francorum rege cõtentio 440.e. pax. ibid.f. res geſtæ 240.c. 198.d. in Saracenos expeditio 248.f
Ludouici Marchionis Mantuani encomium 450.e
Ludouici Palatini cũ Moguntinenſi epiſcopo belli 438.e
Ludouici Pij imperatoris res geſtæ 194.e
Ludouici protonotarij Romani memoria admirabilis 24.f. mors perniciosiſsima 24.f.& 25.a
Ludouicus de Rocha Piſanus folio 270.d
Ludouici Viſenſis conſtantia & integritas 52.e
Ludouici Vngariæ regis facta 266.f
Lues in caſtris Ferdinãdi 454.e
Lugdunum à Carolo Marcello Burgundis ademptum folio 183.c
Lugdunẽſis epiſcopus orator regis Galliæ in Concilio Baſilienſi 7.a
Lugdunenſis archiepiſcopi in concilio Baſ. conſilia 37.a
Lugdunenſe concilium 59.c.

239.c.& 249.e
lugea palus 409.a &b.
luna ciuitas 23.b.euerſa 190 d
lunæ apud Hyperboreos admirabilis proſpectus 291 a
lunę apud Albanos templum folio 297.b
lupanaria ſacra 331.b
lupicinus Rom. dux 145.c occiditur. ibid.
lupoldus Auſtriæ dux 358.e
lupus contra Bauaros pugnãs interficitur 178.e
lupus Foroliuianorum dux Longobardorum regnum affectat 178.d
lupus presbyter Rochezanæ infenſiſsimus 119.b
luſatia Bohemorũ regno adiecta 96.d
luſatia à Zechij familia occupata 84 f
luſitania à Veſogotis ſubacta folio 151.c
luſinicius fluuius 83.a.109.a 201 c. 332.f
lycaoniæ deſcriptio 336.d
lycia 325 b. 367 b. deſcriptio 370.e
lycomedes ſacerdos 331 b
lycus fl 330. f.318. e. 340. e. 437.b
lydiæ portæ 341.c
lydorum potentia 382 f
lyrneſsus locus. 341.c
lyrneſsum oppidum 372.d
lyſimachi apud Epheſios res geſtæ 359.b
lyſimachi Agathoclis filij res geſtæ 342.e

M

Macedonia à Gallis uexatur 335.b.à Gothis occupatur 145 a à Sclauinorum militibus uaſtatur 166. e.à Turcis occupatur 404.e
macedoniæ deſcriptio 403.c. limites 393.b
macedonum imperium quã latum 404.e
macedonum in Epiro res geſtæ 406.e
machareus 355.b
macharei filiæ & lex 355.b
machurius Hydrunti præfectus 167.b
macinum prouincia 288.d
macriani contra Gothos res geſtæ 145.a
macrones pop. 330.d
madeburga 423.b
madri pop.à Parthis debellantur 310.e
maſſeus Vegius poëta 452.f
magarſi p pop. 314.d
magdalena Caroli Franciæ regis filia Ladislao deſponſatur 140.f
magdeburgenſes archiepiſcopum & clerũ ex urbe eijciunt 68.e
magiſtani ſuis ſedibus pelluntur 323.a
magneſia à Turcis ſubacta folio 404.e
magneſiæ deſcriptio 362.f
magnetia ciuitas terræmotu deiecta 344.d
magnetes pop. 363.a
magni cauis imperiũ 317 a
maguntia à Gallis obſeſſa,folio 434.e
malhercij res geſtæ 150.f
mahometus Turcarum imperator 687.a
mahometes ſub papilla in expugnatione Albæ uulneratus aufugit 403.b
mahometes deteſtatur diem in qua Albã expugnare tentauit 403 c
mahometis origo 312.f. primordia 124.f.175.c
mahometis religio unde creuerit 895.b
mahometis doctrina quatenus ueræ religioni conſentanea 881.a &.b
mahometis mira commenta. 895.b miracula 900.e.& f. de Chriſto iudiciũ 872.f in Chriſtianos crudelitas 402.f 686.e.cõtra Chriſtianos res geſtæ 873.a 396.d
mahometis res egregiæ geſtæ folio 144.f
mahometis in Hungariã expeditio 403.a.res geſtæ 400 f 384.f. pro Iacobo Cypri rege oratio 380.d
mahometeæ legis pernicies folio 385.e
mainardus princeps Nouæ domus 117.b
mainardi regimen 128.e
contra Thaboritas fortitudo 120.e.& f.
maioranus imperator 154 d
maiorica inſula 194.d. ab Aragonum rege ſubacta 235.e
maladę uirginis fortitudo militaris 87.b
malateſta Arminiẽſis 266. d.e
malia ciuitas 354.e
malleus ferreus apud Lituanos pro deo cultus 418.e.
mallus oppidum 375.b
malochus Galabrię & Apuliæ gubernator 202.f
maluaſiæ caſtrum 246.e
malus 344.f
mammeus pons 216.d
mandragoras à Seleuco opprimitur 310.d.
manfredonia 190 f.ab Alphõſo in poteſtatẽ recepta 499.c
manfred. Neapolitan. 241 a Siciliæ rex 244 f.eius res geſtæ 241.c
monichæi heretici 407.b.& c
manlij aquilij in aſia res geſtæ folio 362 f
manni Florentini iocoſum dictum 472.f.& 473.a
mantianus lacus 318.f
mantua ciuitas ab agilulpho expugnata 174 d.ab amingo depopulata 167.c.ab Ecelino obſeſſa 243.b.à Matilde occupata 215.b.à Mediolanenſi duce obſeſſa 279.a
mantuanus conuentus 859.c
mantuanorum bella pernicioſiſsima 450.a
manuel Græcorũ imp. 336 e
manuſtra ciuitas 210.e

marcellinus pontifex idolis seruiuit 9.a
magnetes populi 340.f
marbarmad Saracenorũ Amirathus 194.e
marcia aqua 248.e
marciani de achila somnium folio 153.b
marciani Cæsaris de sacrilegis sententia 15.c
marcionis Pontici Hæreses folio 332.e
marcomania castrum captum folio 258.d
marcomedes Franciæ dominus 433.b
Marcus Antonius ab Augusto Cæsare uincitur 406.f
marcus Corarius 379.b
marcus Ganutus 238 d
marci Catonis in Arbinũ historicum scomma 2.d
marci Sannucij res gestę 232.f
mardi populi 314.d
mardi Armeniam depopulãtes fugantur 322.d
mare an circumnauigari possit 282.f
marficani à Stephano inditionem accepti 185.b
margaritus Siculus dux classis 227.b
margaritæ Norueglæ dominę contra albertum monipolensem res gestæ 426 f
margiana pro. 293. b. regio 315 b
margiani pop. 292.d
margus fluuius 289.a. 308.f. 315.c
maria Hungarię uirgina 299.c
mariam uirginem solam constantem in fide hæsisse, in morte Christi, quidã somniarunt 9.c
mariandini pop. 333.a
mariandini res gestæ 333.a
marianus Sozinus iureconsultus insignis 456.e.622.d
mariani Sozini Senensis apophtegma cõmentaria in decretum copiosissima 525.c
marius arpinas 425.c
marij contra Cimbros res gestæ 560.d
marsia fluuius 340.d
marsiæ cum Apolline contentio 340.e
marsi ab Alphonso subacti folio 469.c
marsilius Carrarius obtruncatur 450.d
martianopolis ciuitas 152.d
martiani cũ Auito pax. 154.d
martinopolis op. 423.b
martin. Austrasiæ regul. 180.d
martinus Deuera arragonum regis orator 25.c
marti, 1. Pontifex 177. a. 251.a
martinus pontifex Basilìense concilium indicit 64.d.cõtra hæreticos expeditionẽ in bohemiam instituit 115.c Romæ captus ad Cõstantinum mittitur 177.b
martini Põtificis electio 76.f
martyres primitiuæ Ecclesiæ quàm fortiter impijs restiterint 31.a.& b. 105.a
marubius fluuius 296.e
marundæ pop. 314.d
matildis comitissa 204.f
masdoranus mons 286.d
masicitũ promontoriũ 285.b
masius mons 318.d
massabatica 314.f
massagetæ pop. 285.c. 419. 289. Solem adorant 289 a
massagetum obscœna libido ritus & mores 289.b
massilia in Gallia ædificatur 362.f. Burgundis à Carolo Martello adempta 183.c
mastelzerij contra Gildonem Africam sibi uendicantem res gestæ 146.e
mastiches 362.d
mastinus Scaliger 264.c.& eius res gestæ 265.a
mathera ciuitas 205 a destruitur 201.c
mathildis 95. patrimoniũ Petri dat sedi apostolicæ 96.d. aliquot oppida suo sublecit imperio 215.b. ab Henrico imperatori apud Parmam uincitur 207.c
matrana 314.e
matrimonium reuera seruitus 258.e
matrimonij cõmẽdatio 587.c uiolati pœna 101.b.
matrimonij apud Turcas parui momenti 385.a
matthæus Albigaunensis episcopus 41.a
matthæus Marusus 274.f
matthæus Vicecomes Gibellinorum dux 258.e
matthæus Vrsinas Cardinalis 251.a
matthias Hunniadis filius captiuus in Austriã ducitur 140.f. ex carcere uocatur ad Hungariæ regnum 391.a
mauri Corsicã inuadũt 193.a item Siciliam 195.c
mauritania à Vandalis depopulatur 151.a
mauritius Barcharensis archiepiscopus antipapa 217.b
mauritius imperator 170.c. captus securi percutitur, folio 173.c.176.f
mauritij imperatoris somnium 173.c
mauritij Romanorum imperatoris lex 172.c.cõtra Hunnos res gestæ 172.f
mausolus Cariæ rex 364.c. eius sepulchrum 364.c
maximiani imp. contra Parthos bellũ 312.d. mors ibid.
maximus Rom. dux occiditur 145.c
maximus in Hispaniam relegatur 148.e
maximi ducis auaritia 145.c
maximi tyranni mors 153 c
mazaca ciuitas regina urbiũ, fol. 327.c
mazacea oppidũ 327.& 328.d
mazacini Charondæ legibus utuntur 328 d
meander fluuius 340.f.363.c
mechia mons 89 a

Index.

medarſes Perſarum rex 175.c
medea medorum regina 316.f
media Antropatia 34.e
media Maior 314.e
mediæ ambitus 375.a.&.b. deſcriptio 314.d.315.a
medi aſyriorū regibus quā diu ſubiecti 316.f
medorum regni primordia 316. f. ritus & mores 316. e. & f. diuitiæ 315.b
medorum regnum ad Perſas quomodo translatum 316.f &. 317.a
medorum cum armeniorum regibus familiaritas 314.e. in Venerem profuſio 316.e
medica herba 315.a. porta 315.a
mediolanum à Conrado Ro. imperatore obſeſſum & incendio deformatum 203.b ab Alboino in deditionem acceptū atq; direptū 169.c à Friderico Imp. ſolo æquatur 222.d. ab Hunnis captū atq; direptum 153.a. à Vara ia obſeſſum & captū 162. e reſtauratum 223.a
mediolanenſium reſpublica 447.c. 262 e. 448.d
mediolanenſiū factiones 258. e. ſeditiones 258.f. 448 f
mediolanenſium fames 161.b 449.a
mediolanenſium caſtrum captū 447.a. reſtauratur 449.b
mediolanenſium agri ab Actio depopulantur 264.e
mediolanēſiū res geſtæ 446 b cum uenetis fœdus. 448 f
mediolanenſis eccleſia à ſubiectione Romanæ eccleſiæ quā diu ſe ſubtraxerit 204.e
mediolanenſis ducis fœdus cum Venetis 747.c
megalopolis 331.c
magarenſes cæci cur appellati folio 394.d
mela fluuius 317.b
melamphilus inſula 338 e
melancus Codri pater 356 f
melandani pop. 296.d
melania 373 b
melas flu. 326.d. 362 e. 372.d
melęna promontoriū 361.c
melitina regio 325.c
melico Sardēſis antiſtes 343.c
mel amarum 302.d
mellis fontes 327.c
melnica caſtellum 91.b
melphia 202.f
mendacij deteſtatio 572.f. & 573.a
menippꝰ catocas orator 366.d
menſa Primislai ferrea 86.d
memoriæ bonæ ſigna 975.
mendicantium per Bohemiā priuilegia 83 b. 118.e
meneothei in patriam pietas folio 31.b
memnon Rhodius philoſophus 352. e. & eius ſepulchrum 346.a. uicus ibid.
menodorus Trallianus Ionis Lariſsæi ſacerdos 363.b
merburgium op. 423.b
mermandalis fl. 298.d
mermodonas fluuius 300.d
mæones pop. 341.c 381.c
meothæ 304.d
mæotis magnitudo 304.d. frigore cōcreta pedibus permeatur 304.e. eius deſcriptio 304.d. &.e
mæotica palus 294.d
meroueus Frācorū rex. 152.e 433.c
meſembria ciuitas à Venetis direpta 245.a
meſcho Bohemiam depopulatur 93.b. Bohemorum duci Cracouiam fraude eripit 93.a. inſidijs captum Boleſlaū luminibus priuat 93 a
meſchonis perfidia 93.a
meſia à Bulgaris occupatur folio 179.c
meſopotania regio 317.c. Coſdroa occupata 174.e à Coſdroa tyranno 312.f à parthis depopulatur 312.a item à Thamerlano 313.f
metenſium agri depopulantur 440.f
methamāucum op à Genuenſibus captum 273 b
S. Methodius moranorum archiepiſcopus 90.e
methodius morauiæ regem excommunicat 91.a. relicta archiepiſcopali in Morauia ſede, fugit in Bohemiā 91.a
metrodorus Philoſophus folio 352.d
metymna Lesbi uxor 355.b. portus 354.e
michael Achenacus Græcorū imperator declaratur. 203.b
michael Brunon 52 f
michael Butheriachis imperator Conſtantinop. 203 b
michael Nouitus Conſtantinopolitanus imper. 204.e
michael Rylagus 390.e. Biſtritium op. expugnat 391.c
michaelis Græci imperatoris res geſtæ 194.d
michaelis Palęologi res geſtæ folio 245.b
michaelis pfullendorphij de imperio ſententia 484.f
michaelis Rylagi crudelitas folio 391 c
migdonum campus 330.e
milada monaſteriū S. Gregorij ſarce pragēſi ędificat 92 c
mileſiorū res geſtę 333.a. 334.d
miletopolis op. 339.a
miletopolitanus lacus 339.a
miletū op. 357.b. expugnatur 357.b. à Neleo conditū 356.f
militaria præmia 653.c. 654. d
milya ciuitas 366.f
miniatenſes grauiter ab Henrico imp. uexantur 259.c à Fagiolano uaſtātur 260.e
micinerius tibicen & poēta folio 361.a
mintius uelitrēſis epiſcopus fit. Pont. Max. 204.f
miſa fluuius 83.a
miſna depopulatur 116.d
miſnenſium in Bohemia res geſtæ 110.e
miſſeſſus imperium affectās interficitur 178.f

mithrida-

mithridates Eupator Pont. Rex 328.f
mithridates Eupator multarum in Armenia ciuitatū conditor 326.d
mithridates à Lucullo uictus ad Tigranem fugit 320.d.e. cum uxore uestibus suffocatur 321.a
mithridates regis 296.d
Mithridatis Bosphorani res gestæ 306.f
mithridates Eupatris potentia 302.e filius fictitiꝰ 331.b. res gestæ 334.e.& f. 310.e. 382.f. & 383.a. cū Pompeio bella 326.d. 320.e. thesauri 331.a. 383.a. mors 316.f. sepulchrum 383.b
mithridatium castellum 335.c
mitylenæ insul .354 e.cl. 355.b
mitylene Macharei filia 355.b
mitylenensium uaria fortuna 355.c. intestinæ seditiones 355.a.cum Athenien sib. discordia 355 a
mitylenæus sinus 350.e
mixna ciuitas 423.b
moaphernes 302.e
modoccia ciui. oppugnatur
modris flu.337.c. (244 c
moganus flu. 435.b
moguntiæ Germaniæ principes,ob pestem Francfordiensiū,congregantur 2.f.3.a
monothelitarū hæresis damnatur 179.a
monoraticum uinum 325.c
monsilicis oppidū destruitur
monsmalus 215.c (173 a
mons pilosus obsessus 205.b
montaltum oppidum 236.e
montani populi 315.c
montani hæresis 341.a
montocastellū ab Alphonso obsessum 453.b
montemsilicem Petrus Rubeus expugnat 265.b
Mophus augur 360.f.361.a. eius cum Amphilocho certamen 375.b
morauia depopulatur 115.a
Alberto Austriæ duci dono datur 112.f.à Leopoldo marchione Austriæ latrocinijs infestatur 96.d.Bohemorū regno adijcitur 96.d à zechij familia occup. 84.f
in morauia cur archiepiscopalis sedes defecerit 91.a
morauiæ descrip.90.e. 414.f. diuisio 95.a & b
morauiæ Rex ob religionis contemptum à Methodio excommunicatur 91.a
morauiæ regnū ab Arnolpho occupatū 90.f.extinctū 91.a
morauiæ regnū in Bohemiā transfertur 96.d
morauī pop.82.f.ab Alberto Bohemiæ rege uincuntur, fol. 389 b
morauī à Cyrillo ad Christū conuersi 91.a
morauorum potentia 414.f
morespurga 199.a
morimena regio 327.a. ciuitas 328.336.d
mortis meditatio assidua quā necessaria hominib. 644 f
mori & si omnib.formidabile, omnibus tamen necesse 575.a 576.d
morsensis familia apud Germanos honestissima 432.d
mostici montes 303.a.317.a 325.b
mosmeti pop. 330.e
mugellani à Pisanis bello uexantur 269 b
muglenses debellantur 231 b
mulier oppidum à Turcis defendit 355.c
mulieres nudis pedibus super prunas ardentes ingredientes 327.b
mulieres magnorum malorū causæ 609.b
mulieres Visegradense castrū obsidione cingūt 87.a
mulierum incōstantia & malicia 571 a
mulierum pernicies 609 b
mulierum in bohemia aduersus uiros conspiratio 86.f. & 87.a
mulierum de uiris nō incruenta uictoria 87.a
mulierem impudicam custodire difficile 631.b
muliebris astutiæ memorabile exemplum 634.e
muliebris fallaciæ memorabile exemplum 87 c..88.d
multauia fluuius 83.a. 97.a
mumoli Romani ciuis res gestæ 170.f
mundile res gestæ 162.e
mundi forma rotunda 282.e
mundi ducis contra Gothos res gestæ 160 d
mundizico Athilæ regis pater 152.d
munerum corruptelæ 102.d
mura fluuius 410.f.& 411.a
murasis op.à Christianis captum 210 c
murium oraculum Teucris datum 350.d
murmanius dux captus capitali supplicio afficitur 194.f
musca oppidum 108.f. à Zischa expugnatum & direptum 109 a
mustaphas 384.f. & eius res gestæ 396.d
mutina à Bohemio rege capta 263.c
mycale mons 363.c.357.c
mygdonia regio 339.c
mygdones pop. 339.a.381 c
mylasa ciuitas 365 b
myletum op. 364 c
myndus 365.b
mynetis principatus 341.d
myonnesi descriptio 361.a
myra ciuitas 370.f.371.a
myriandrus 375.a
myrma ciuitas 353.b
myrmidones pop. 404 f
myronis opera 358.d
mysia regio 338.e. 341.a
mysiæ reg. descriptio 341.a.b
mysi pop. 341.a.338.c.393.c
myuntesium primordia 356.f
myus oppidum 357.c

Index.

nablani pop. 305.b
namata 5. Bohem. dux 89.a
nameus op. 350.f
naomis portus 97.c
napis 305.c
narbona ciuitas à Carolo martello obsessa 183.c
narmia, ciuitas 962.d. 184.e à Bessa capta 160. e. item à narsete 167.b
narrationis præcepta 1021.a
narses apud iustinianum imperatorem accusatur 168.c
narsetis perfidia 144. c. pietas 167 a. res contra gothos gestæ 166.c.167.b.& c. 167.b.168.c.
narthecis insula 358.d
natisanis pons 178.c
nauarri à Carolo in deditionem accepti 193.a
nauferij contra Pipinum res gestæ 188.f
naugardia ciuitas 479.a
naulum à florentinis occupatur 272.c
naupontus 409.b.409.a.
neandrini pop. 350.c
neapolis ciuitas 359.b. ab alphonso rege capta 467.b ab alphõso expugnatur 469.a. itẽ à Belisario 160.d 469.b. item ab henrico & constantia 229. b. ab Hunnis 154.d. à Totila 164.d. eodem.
neapolis restauratur 241.b
neapolitanum regnum turbatur 266.f
neapolitani obsessi ab Anello fabro produntur 46..c
neapolitani reges cur Hierosolymæ reges scribãt 235.a
neapolio Cardinalis ursinus fol. 257.c
neclam principis iustissimi imago 90.d. 89.b
neclam iuuenem quem sortes designauere dijs pro hostia cædit 89.b
neclam duringi nefandum facin⁹ morte ulciscitur 90.d
neclam moriens nostoricum principatus hæredem instituit 90.c
neetionis principatus 341.c
neleus miletum ædificat 356 f
nelei bibliotheca 351.c
nemesis templum 345 b
neocles Epicuri pater 358.f
neoptolemus glossographus fol. 345.b
neptai ciuitatis amplissimæ descriptio 291.b
neptuni Heliconij festa 359.a
neronis effigies 323.b. castra fol. 223.b
nessel pop. 290.c
nestor dux fauentinus 465.c
neuuenburgensis ci. 423.b
neumẽtani debellãtur 205.b
nibarus mons 318.d
nicanoris facta 342.c. & mors ibidem
nicasius Ramensis episcopus ab Achila rege capite truncatur 152.f
nicea obsessa à Christianis 209. c. à Gothfredo capta 339. b. item à turcis capta & munita 209.b
niceæ op. descriptio 339.b
niceas coorũ tyrannus 365.a 339.b. (190.f
nicenum cõcilium 31.b. 28.d
nicephorius lucus 342.f
nicephorus botoniates imperator 207.b. captus fit monachus eodem.
nicephorus græcorum imperator 201 b
nicephorus à pontifice excõmunicatur 207.b. in carcerem cõiectus lingua & oculis orbatur 191.a
nicete res gestæ 193.b
nicolaus amici theologus parisiensis 4 f. & 34.b
nicolaus Amici concilij acta repetit & nouam sessionẽ indicit 41 c
nicolaus Aucupis nortmannus 3 b
nicolaus de cusa Eugenianorum Hercules 3.c
nicolaus de Dinckelspihel fol. 718.f
nicolaus fregosus 445.c
nicolaus Gallecus Thaboritarum sacerdos 117.c
nicolaus pistorienſis 451.b
nicolaus Sagundinus 384.d
nicolaus tibout nortmannus theologus insignis 51.b
nicolaus uenetus de mancino 287.c
D. nicolai sanctitas 371.a
nicolai gallici admirabilis eruditio 22.f
nicolai Laurentij scribæ apud Rom. seditio 266.a
nicolai Picenini militaris fortitudo 39.c
nicolai Pinicini res gestæ 463.a. 452.f
nicolai Pisani uenetorum ducis contra genuenses res gestæ 268.c
nicolai saguntini encomium 452.f. scripta 307.b. nicomedia ciuitas 348.d. à Gothis depopulatur 145.a
nicomedis cum mithridate bellum 334 f
nicopolis Armeniæ ædificatur 326.d
nicopolis in sinu Ambracio fol. 406.
nicosia ciuitas 377.b
nidou Heluetiæ op. 3.a
nigropont. op. obsessũ 223.a
nigropontis insula 233.b
nilco bãro Valdescenensis fol. 110.d
nilco grussinabarus liteburgensis 110.d
nili ortus 647. c, inundatio 334 c. & 235 a. paludes 284.c
nillas gothorum dux captus Romam ducitur 160.c
nimislai ducis stupiditas & inertia 89.a
nini regis in Asia res gestæ fol. 382.c
niphates mons 315.c. 317.b
nisa ci. expugnatur 530.d
nisea 294.f

nisel equi 319.a
nisibis oppidum 322.e
niuium in Armenia crassitudo 318.e
nobilitas plerunq; ex sceleribus nascitur 640.d
nobilitas uera uirtute paratur 84.e
nobilitatis gradus 640.d
nobil. soror humilitas 33.b
nodeæ uirginis fortitudo militaris 17 b
noe arca in Armenie mõtib. post diluuiũ reperta 318.d
nogardia ciuitas 419.a
nomades pop. 288.e.300.d
nora ciuitas 327.a
noradinus Turcorũ rex 225.a
noradini res gestę 220.d
norationes hæreticl 28.d
noxaxus oppidum 327.a
norba 220.f
norinbergæ descriptio 436.d
norinbergen. cõuentus 547.e
norenbergensiũ cũ Alberto Marchione bellum 436.f. & 481.b. 483.a
norenbergensia comitia 2 d. comitia 116.d
noricus ager à Visogothis depopulatur 145.e
norici pop. 436.e.437.b
normania à Francis subacta, fol. 441 b
normanni Aquitaniam depopulantur 196 f
normannorum in Italia bellum 204 e. in diuersas prouincias excursiones 196.f.
norosai populi 290.e
norueg a regio 426.e.419.b
nostinicus 9. Bohemorũ dux fol. 90 d
noua ciuitas ab Australibus ob captum Sigismundum imperat. debellatur 131.b
nouæ ciuitatis in Stiria descriptio 515.f
nouariana hæresis 257.a
nouarienſiũ à Medio Lanensibus defectiones 4 8.d
nouarienses se Mediolanẽsiũ imperio committũt 447.b à Normannis grauiter uexantur 196 f
nouus locus ciuitas 331.a
nouus murus, locus 345.d
nubes uiginti cubitis è terra sublimes inter se pugnare uisæ 455.a
nuceria obsessa 276 f ab Alphonso rege Arrag. per deditionẽ capta 467.b.16 .d
numerorum in oratione certa habenda ratio 1013.f
numidia à Vandalis depopulatur 151 a
nycosia ciuitas à Trugosio ui capta 378.e. à Turcis direpta 378.e
nysa ciuitas 363.b

O

Obordma regio 317.e
obrinea fluuius 435 b
occupatio 1015.c
oceanus 283.c
ochus fluuius 292.d. 294.f. & 292. f
octauianus Cardinalis Vbaldinus 245 b
octauianus ueteranos suos honorat 653.b. & c. 654.d. à Pontifice excommunicatur 221 c
octauiani sepulchrum Instauratur 157 f
oddo Columnẽsis dux apud Vrbinates ob libidinẽ in matronas nobiles populari tumultu obtruncatur 455 a
oddonis Burgundię ducis in terra sancta res gestæ 230.d
odoardi Angliæ regis res gestæ 252.f
odonati res gestæ 312.d
odera fluuius 423.a.82.f. & 415 a
odacer Italiæ rex appellatur 156.d. Italiam seruitio pressit 144.e
odoacer Rugorum milites ad internitionem usque deleuit 156.d. à Theodorico contra fœdera interficitur, folio 156.f
odoardi Angliæ Regis cum Francis bellum 253.c
oenæ incolæ ouis uictitant, folio 294.f
oenoé oppidum 353.a
oenones sepulchrum 347.b
olana castellum 319.a
olbia ciuitas 372 d
olbus ciuitas 374 f
olderic⁹ Bohemorũ rex 203.e
olei fons 292.e
oliga 334.f
olgasis 334.f
olgasi montis descript. 334.f
olondæ populi 296.e
olomucensis episcopatus in Morauia inimicus 414 f
oltenna fluuius 423.c
olybrius Leonis imperatoris dux 154.f. occidentalis imperij à Romanis imperator appellatur 155.a
olympius Italiæ exarch. 177.b
olympus mons 371.b. 377.a. 338. oppidum f. 371.b
olympus Mysius 338.f
omonades populi 336 f
onesecriti error 252.d
onochiti lapidis prouentus. opa clu 318 f (328.e
opandix metallum 319.a
ophiusa insula 368.f
opij Sabini res gestæ 144.f
optergini ad Genetenses & Tarutinos migrant 178.e
oquent populi 431.b
oraculum murium Teucris datum 350.d
oratio quibus uerbis apte auspicanda 997.a
oratio numerosa quomodo exornanda 1013 c
oratio obliqua 999.a
oratio ornata ex uerbis multiplicanda 1007.a
orationis concinna compositio 993.a. iunctura & positio 992.f. natura & dignitas 995.b. partes 994.f
orationis prolixitas uitanda fol. 994.d

In ora

Index.

in oratione uerba ociosa & superuacua uitanda 995.c
in oratione dignitas & natura rerum considerandа 995.b
orationes quibus uerbis sint auspicandæ 997.a.1016.f
oratoria ars à Græcis ad Italos ab Italis & Germanos transf
orbalisena 326.d (lata 647.a
orbisena prouinciæ 326.f
orta ciu. à Linthprando capta folio 185.a
orcanes Turcarũ imp. 395.b. & eius res gestæ 384.e
orchisena regio 318.e
orebitarum fratrũ exercitus, 115.a. hæresis 110.f
orestes in Italia captus, occiditur 155.c
orestis in Cathaon. facta 326.f
orgasi populi 290.e
orientale imperium quoties mutatum 309.c
orithiæ mulieris facta 298.e
orlioze fluuius 83.a
ormisda 313.a
orodes Colchorũ rex 306.e
orontes fluuius 375.c. mons 285.c. 314.d
orphani in horreis cõflagrantur 120.f
orphanorũ descriptio 120.f. exercitus deletur 120.c. hæresis 114.f
ortona ciuitas à Pipino capta fol. 192.c
orthographiæ præcepta 985.c
ortorocaras mons 286.e
ortygia sylua 359.b
os lacus 346.f. 347.c
os porci fit pontifex Ro. 196.e
os Plutonium 364.d
osiris 382.e
osmundus Anglus canonizatur 461.a
ostasius Polotensis 264.d
ostilia Veronensium 156.e
ostrogothi ab Hunnis uexantur 151.b. 145.b. in Italia delentur 169.a
ostrogothorum nomen obliteratum 168.d
ostrogot. incursiones 145.a
othardi Saxoniæ ducis cõtra Bohemos res gestæ 94.f
otho episcopus Maguntinensis 435.c
otho imperator 202.d. 232.f
otho rex à piratis captus in Siciliam ducitur 201.c
othonis Germaniæ regis in Romanos crudelitas 201.a contra Berengarium & Albertum res gestę 199.c. item contra Bohemos 200.d. item aduersus Vngaros. eodem 233.a
othonis Rufi imperatoris in Bohemos obraptã filiam expeditio 93.c
othacarus Bohe. rex 97.c. 98.f imperatori Ro. iurat 58.d
othocarus Marchio Morauię 97.b. & quintus Bohemorum rex ibid.
othacari cum Rodolpho comite Habspurgẽsi dissidia 57.c. & 98.d
otrea ciuitas 339.c
ottar Hunnorum rex 152.d
ottattij turris capta 468.e
ottomanni Turcarum imp. res gestæ 384.d. & e. 395.a
ottomannorum progenies, folio 354.e & f
oxiphetheon 350.d
oxus fluuius 292.d. 294.f

P

PAcori res gestæ 310.d. 311.a
pactias mons 358.d 362.f
padua ciu. ab Hunnis direpta 153.a. à Vene. obsessa 265.a
paduanus ager depopulatur, fol. 237.b
paganus Bulgarorũ rex 188.e
palatinus Rheni excõmunicatur 858.f. tres principes captiuos abducit in arcem suam 855.b
palæpaphus oppidum 377.a
palæscephis 349.a & b. 350.c. & 151.a
palentinus ager depopulatur fol. 148.d
palemonis facta in bello Troiano 333.b
palestina à Saracenis occupatur 195.c
palladis templum 347.c
pallianum oppidum 236.c
palmarum lucus 361.c
pamphylia 325.b. 171.c. ad fidem Christianã conuersa, fol. 372.c
pamphyliorũ primordium, fol. 372.c
pamphilicum mare 285.b
pamphilona ciu. à Francis capta 190.c. & solo æquata eo.
panaxagorus 298.f
panda fluuius 326.f
pandarus 371.a
pandulphi Malatestę res gestę fol. 269.b
panætius philosophus 369.b
panionia ciuitas 359.a
pannonia à Bulgaris occupatur 179.a. 195.c. item à Bulgaris 195.c. à Gallis 335.a. ab Hunnis 172.f. à Longobar. 169.a
pannonia misere depopulatur à diuersis 388.d
pannoniæ descriptio 387.c
panormita festo die fidei causam agi negat 38.f
panormitanus Arragonũ regis in Concilio Basilienſi legatus 26.d. Eugenianorũ Achilles 42.d. Papam eccle siæ dominũ constituit 6.f Eugenij malas artes publicauit 43.c
panormitani de Eugenio disputatio 5.b
panormitani in Concilio Basilienſi oratio 5.c. & 23.b. & 33.c
panormitani in patres Concilij aperta conuitia 38.c
panormus portus 359.b
panthicapeum op. 304.d
papa & Cardinales auaritiæ serui 677.b
papa possit ne rem inferre in uito concilio 21.a

Index.

papa nullam poteſtatẽ habet contra Cõcilium 6.d
papa num Cõcilia poſsit diſſoluere 5.b.uide pontifices
paphlagoniæ deſcriptio 323.c
paphlagones pop. 330.c.332.f
paphus ciuitas 377.a
papia obſeſſa 189 b.& c.& iteſi ab Alboino obſeſſa 169.c ab Vngaris capta 199 a. obſidione à Longobardis cincta 187.a
papienſium inteſtinæ diſcordiæ 447.b. ad Franciſcum Sfortiam defectio 447.b c
papienſe Concilium 77.a
papias Hieropolitanꝰ Epiſc.
papuſcon 122.f (360.c
papyrius martyr. 343.a
paracanda ciuitas 292.d
paradiſus terreſtris 284.c
paradiſi locus ubi 647.c
paracoathia 314.d
paracoathiæ montes 31 .d
parbrunium oppidum 194.e
paracoatras mons 314.d
parenita 319.b
parentium oppidum 408.f ab Hunnis direptum 153 a
parenticum à Venetis captũ, folio 222.c
pareſcitacini populi 314.f
pariades mons 317.a
pariadra 318.d 330.d
pariadra mons 330.f
parij populi 310.d
pariſienſes à Normannis grauiter uexantur 196.f
pariſienſe Concilium 256.d
pariſiorũ ſuburbia ab Othone imp. incenſa 201.b
parium oppidum 345.b
parma ciuitas obſeſſa 240.d à Bohemię rege capta 263.c & a Matilde 215.b. à Franciſco Maria in deditionem accepta 449.b.item à Gallinico 173 a
parmenſes à Friderico imp. crudeliter tractantur 240.c à Longobar.grauiter uexantur 167.a. item à Scaligero parmenſes Guelfos urbe expellunt (264.f 259.a
parmadi populi 290.c
paropamiſſus mons 286 d
partharis Beneuentanus dux, fol. 178.c
parthenias inſula 35 .c
parthenius fluuius 333 c
parthia regio 286.d.308.c
parthi Scytharũ exules 309.a ab Ardaburio profligantur 150 c.à Iuſtiano bello ſuperantur 159.b
parthorũ primordia 309.a & c. ritus & mores 309.a. b
parthorũ imperij initia 310.d limites 308.f
parthorum collegium 309.a cum Hyrcanis familiaritas 309.a. innata ad belligerandum felicitas 309.a.bella diuerſa 309.c. cum Romanis bella 311.c
parthis p̃dicatur euãgel.313 c
parthoatras mons 286.d
participiorum in oratione uſus 1007.b. 1008.c. 1007.b
partitiua nomina in oratione quomodo uſurpanda 598.f
parui populi 431 b
paſchalis Veneto. dux 450.c
paſcalis p̃ot.Max.194 f. 214 c. & 215.c.& 216.d.
paſcaſiꝰ Sicilienſis epiſcopus 19 c.abſq; autoritate pontificis Concilium in Epheſo conuocat 19.c
paſſeres à Strabone in os Plutonij immiſsi 364.d
paſſerinus Bonacoſa 262.d
patara ciuitas 370.f.371.a
paraulum oppidum 433.b. ab Agilulpho obſeſſum 173.a à Bucelino depopulatum 167.c.à Longobardis incenſum 173.a
patauiæ deſcriptio 739.c
patauienſis epiſcopus præpeditur cõfirmari propter Cæſaris in dignationem 69.a
patauienſes epiſcopum expellunt 68.f
patauini paludes ſuæ ditionis,ab Hunnis fugati,inhabitant 156.d
patauinorum cum finitimis contra Henricum imperatorem fœdus 222.d
patauricena regio 308.e
patibulorũ tria genera 123 b
patricius Ro.tyrannus 154.e
patrimonium Petri 96.d
patrocli tumulus 346.f
patronax Brixianus Cæſarauguſtæ monaſteriũ ædificat 182.f
paulus apoſtolus doctor gentium 375.b
paulus Affiarta 188 f
paulus Vergerius 951.c
S.pauli progenies 345.c mors 386.d
pauli Aemilij in Epiro res geſtæ 406.e
pauli Antiocheni epiſcopi de natura Chriſti opinio 28.d
pauli Vergerij Iuſtinopolitani laus 392.f
paupertas in ſenibus ac illiteratis miſerrima 1.b
pazaites Rex cauea incluſus per totam Aſiam circumuehitur 313.b. 395.c
pazaitis Turcarum imperatoris res geſtæ 383.c 395.b
parthis bellum 313.a
pazemanetica regio 330.f
paxani populi 303 b
pedaſium promont. 377.a
pedaſus oppidum 350.e
pediculorum mons 357.c
pelum caſtellum 335.e
pelagiꝰ põtifex eligitur 168.e
pelagura pontificis ad Venetos legatus 257.b
pelamidum copia 330.e
pelaſgia inſula 355 b
pelaſgi populi 353.c. 382 d
peltina ciuitas 83.b
peligni ab Alphonſo ſubacti, (469.c
pelinæus mons 361.c
peltinus campus 363 c
peloponneſus tota Turcarũ imperio adiecta 405 c
peloponneſi deſcriptio 405.a

pelzina ciuitas obſeſſa à Zi-
ſcha 111.a item ab Orpha-
nis & Thaboritis 119.b
præſidio munitur 107.c
pelzinenſis territorij deuaſta
tio 111.a
peneus fluuius 404.c
penthaſileæ fortitudo milita-
ris 298.f.&.299.a
penthyli res geſtæ 344 f
penninonis Forolulianorum
ducis res geſtæ 182.f
pentapolis 137.c
pera ciuitas 401 a. oppugna-
tur 273.c
peraſiæ deæ cultus 327.b
perenſes Mahumeti deditio-
nem faciunt 402.f
perfidiæ exemplum 93.a
pœna 90.d
perga ciuitas 372.d
pergamenũ cur à ſcribis tam
care uendatur 559 b & c
pergamum oppidum 342 d.e
perinium depopulatur 320.d
perona ciuitas à Pragenſibus
capta 111.b
M perpennæ contra Ariſtoni
cum res geſtæ 362.f
perpetua à Franciſco uicecо-
mite extra matrimoniũ a-
mata à Blanca interficitur,
fol. 462.e
perſæ Armeniã inuadũt 319.c
Aegyptum depopulantur,
fol. 175 b
perſarũ imperij limites 291.b
perſarum cum Heraclio ſtra-
ges cruentiſsima 175.c
perſeſsij populi 256.d
pertharis Longobardorum
rex 179.b
peruſia urbs obſeſſa 165.b
à Conſtantino capta 160. c
item à Gothis 165 c. à Nar-
ſete 167 b. item à Rachiſio
186.c. à Romanis recupera
ta 172.d
peruſini ſeruitutis iugũ excu
tiunt 279 b
peruſinorũ cũ Aretino epiſc.
bellum 261.c. gloria 361.a
contra Fulginatenſes res ge
ſtæ 251.b
peſta Vngariæ 390.e
peſtis dira graſſatur 102.c
184. d. 234. f. 248. f. 785. b
peſtis in Italia crudelis 267.b
peſus oppidum 345 c
peti Ceſennij in Armenia res
geſtæ 322.e
petneliſſus fluuius 372.d
petra ciuitas ab Alexandro ca
pta 292 d
petramala ciuitas 260.e
petreus uicus 304.e
petrinus Cypri rex 271.a
petrus abbas S. Cucuphatis,
folio 52.c
petrus Anglicꝰ, ſophiſta 117.c
petrus apoſtolus per congre-
gationem apoſtolorum re-
cte deprehenditur 15 a
pet. cur Simon appellatꝰ 14 d
petrus nullam habuit præro-
gatiuam præ cæteris Apo-
ſtolis 12 d
pet. apoſtolus generali Con-
cilio obedire coactus 15.a
petrus ſolus totius Eccleſiæ
geſtauit perſonam 16.d
petrus quibuſdam Eccleſiæ
caput 12.d
petrus uertex & os collegij a-
poſtolorum 16.d
pet. Arrago Sardiniæ rex 251.c
& eius contra Carolum res
geſtæ 252.d
petrus de atro 52.f
petrus Auria 272.f
pet. Borgia Eccleſiaſticæ mi-
litiæ dux 461.a
petrus Corbarienſis mona-
chus 262.f
petrus Drefenſis de Euchari-
ſtia contra Pontificios di-
ſputat 104.e
petrus Gambacurta 278 e
petrus Grauinæ comes 260.d
petrus Gulielmus Lateranen
ſis eccleſiæ Bibliothecа-
rius 183.a
petrus imperator Conſtanti-
nopolitanus 234 d
petrus de Luna 80.d
petrus Morroneus 260.d
pet. Philardi Cretenſis 281.a
petrus Rubeus Venetorum
dux 265 a
petrus Teupolus 237.c
petrus Trauerſarius 239.b
petrus de Tridia 57.c
petrus Vineus 238.c
S. petri caſtellum 368.d
S. petri oppidum 370.d. & e
petri patrimoniũ 204.f. 96.d
petri ſedes Patriarchalis ubi,
fol. 210.f
petri Auriæ res geſtæ 274.e
petri Columnę res geſtę 214.f
petri Eremitæ contra Sarace-
nos res geſtæ 209.a
petri Fregoſi encomiũ 445.c
& eius in Cypro res geſtæ,
fol. 271.a
petri Pauli Vergerij Iuſtino-
politani laus 392.f
petri Rogerij facta 252.d
petri Starenbergij fortitudo
militaris 108.d
peuce inſula 353.b
phaecmonetica regio 331.c
phaëtontis fabulæ explicatio
folio 605.c
phangoria ciuitas 304.f
phanarea reg. 330.f
phanæ 361.c
phanias Philoſophus 354.f
pharaſmenes Iberorum rex
320.f. eius facta 321 c. cõtra
Mithridatem res geſtę 320.f
pharnacia 329.a. 330.d
pharnacis menſis fanũ 331.a
phaſsas cum ſuis interficitur
folio 165.c
phaſilis op. 371.c. tribus 371.b
phaſis fl. 302.f. 318.c. 300
phaſis oppidum 302.d
phazemonenſiũ thermæ 331.c
phellus 371.a
Pheltei Rugorum regis con-
tra Erulos res geſtæ 156.d
pherea ciuitas 406.d
philadelphia terremotu cor-
ruit 343.c (342.c
phileterus Thien. eunuchus

philetetus autor generis regum Attalicorum 333.a
philibertus Cõſtantienſis epiſcopus 122.d
philippa regis Angliæ filia Hẽrico Pomeraniæ regi deſpõſatur 426.f
philippicus captus excecatur 182.d
philippi Nizepoli ſomnium fol. 180.f. exilium 182.d
philippus Aurea 267.c
philippus Angliæ rex 222.d
philippus Frãciæ rex 260.d
philippus comes Gebennenſis 62.d
philippus Mediolanenſium dux 445.b
philippi burgũdiæ ducis laus 654.f. res geſtæ 442.e. defectio 440.d. uotum contra Turcas 478.f. contra Turcas expeditio 397.c contra Traiectẽſes bellum 429.c.& 430.f
philippi ducis burgundiæ pater ſecuri percutitur 612.f
philippi Franciæ regis res geſtæ 233.b. 252.f
philippi mariæ res geſtæ 446.f 446.d.
philippi tarentinorum ducis res geſtæ 255.a. 260.e
philippi tidicij res geſtæ 261.c
philomeliam 340.f
philomena ciuitas 212.e
philomenia ciuitas capta à Frederico imp. 229.a
philoſophiæ utilitas 352.d 928.d. laus 619.c. & 620.d 991.a
philoſophus quis 991.a
philoſophi qui reuera dicendi 485.c
phithiophagi 305.b
phocea 354.d
phœnicia à tigrane ui capta fol. 320.d
phœnicus mons 371.b
phœnix mons 367. & caſtellum ibidem.
phœnicis auis deſcrip. 554.d
phraatis Parthorum regis geſtæ 310.e.& f. 311.a & b.
phriſiæ deſcriptio 428.a libertas 429.a
phriſonum ritus & mores 429.a. ſumma apud Romanos autoritas 429.a
phritionia 344.f
phrycius mons 354.d
phrygia 337.c. 341.a
phrygia parua 338.e
phrygiæ maioris deſcriptio fol. 340.d
phryges pop. 338.e. 341.a. & fol. 382.d
phrygius campus 363
phryntius tragicꝰ poẽta 357.b
phyſcus op. 368.d
phthiraphagorũ natio 302.f
phylemon poeta 374.e
picentium regio uarijs infortunijs procellis agitatur fol. 962.d
picenum op. infeſtatur 162.e
picinini contra Senenſes perfidia 478.e
pictaui à Normãnis grauiter uexantur 196.f
pictauorum agri depopulantur 183.b
picti britanniam depopulantur 150.e
picturę laus 647.b
picturæ & eloquentiæ collatio 646.f
pilati patria 436.e
pileus Pelaſgorum dux 353.c
pimoliſena regio 332.d
pinara ciu. 370 f.& 371.a
pindus fluuius 375.c
pinenſes à trauſemundo ſubacti 185.b
pinus Odeſalus 280.f
pinus pulchra & ſpacioſiſſima 349.a
pipinus Aquitaniæ rex 195.a Auſtraſiæ regulus 180.d Francorum regnum ambit 180.f
pipinus Francorum rex pontifici multas urbes tradit fol 188.d
pipinus nanus 434.e
pipini imperium 185.c. res geſtæ 186.d. 192.e. 188.e. item contra Longobardos res geſtæ 187.a. & contra Mauros. 193.a. Venetos 193.b & Vngaros 191.b
pipini Frãcorum regis mors fol 182.e
pipoui Florentini res geſtæ fol. 486.f
piſa capta & direpta 251.b
piſanum concilium 29.b
piſanum concilium non rite congregatum 20.c. & f
piſanorum cum Florentinis propter portoria bellum fol. 269.b
piſanorum contra Genuẽſes bellum 238.f. 252.e
piſanorum cum Genuenſib. cruenta pugna 252.f. in Saracenos expeditio 215.d
piſanorum ſagittarij Romæ trucidantur à ſeditioſis ciuibus 259.b
piſanis datur archiepiſcopatus 219.a
piſanel Venetorum ducis mors 275.b
piſander poeta 369.c
piſandri ſepulchrum 366.f
piſidia regio. 332.f
piſidæ pop. 337.a. 370.f. 371.c
piſidorum regionis deſcriptio 337.b
piſsias Gothorũ dux captus Romam ducitur 160.e
piſtoria ciuitas fame à Caſtruccio ad deditionem compulſa 262.f
piſtorum op. à Piſanis uaſtatũ 269 b. reſtauratum 257.c
piſtorienſes florentinorum imperio ſubmittuntur fol. 263.c
piſtorienſium agri depopulantur 242.c.& 260.e
piſtorienſium arx à Philippo carnotẽſe expugnatur 262.f
piſtorienſium cum Caſtruccio fœdus 261.b

pistorienſium florẽtinus pax fol. 263 a
pistorienſium ciuitas deditiõne capta 257. c. mœnibus & foſsis ſpoliata. eodem
pittacus Mityleneus 355. a
placentia ciuitas à Gothis obſeſſa 164. c capta à Venetis occupatur 447. b. expugnata 447. b
placentini à Longobardis uexantur 167. a
placentinorũ à Mediolanenſibus defectio 448. d
placidia 149. a
placidię uirilia facinora 150. d
platanius 373 b
platonis de ciuitate gubernatoribus documentum 50. c
plinij error 324. d. 409. a
plumbinũ op. obſeſſum 453. b. oppugnatur 456. f
pluuia aurea 369. a
plumbinenſium primordia fol. 456. c
pluto 305. c
plutonis templum 363. b
plutonium os. 364. d. 363. b
podius ſancti Venceslai comes 91. c
poecila petra 373. c
poeſis encomium 619. c. 596. c
poetica Iurisprudentia melior 621. a
poeticæ uituperium 938. d
poeticæ dignitas 596. d. 621. a
poeticæ laudes 937. c. & 938. c. & 943. a
poetici dictis omnibus non adhibenda mens 983. b
poetæ cur hodie pauci 594. c 595. c. 599. a
poetæ cur hodie tam pauci fol. 599. a
poetæ quo iudicio & fructu ſint legendi 598. f
poetæ cur Tibizando ſcribant 600. d
poggiebricus ab hiſtrione de ſacris ſapienter interrogatur 135 a
poggiebraciũ op. 83. b. 113. b
pogius Florentinus 454. f
pognitius fluuius 436. c. 435. c
pola ciuitas 408. f. incenditur 238. f. & 275. b
pola ciuitas ab Hunnis direpta 153. a. à Venetis capta 230. d. 222. c
pola à Venetis ſubacta 222. c
polemo rex 303. c. 304. f
polentia uicus 146. f
policleti error 191. a. 204. d
poliena locus munitiſsimus fol. 349. a
polignium op. 303. a
polimartium op. à Lluthprando rege captum 185. a. à Romanis recuperatũ 172. d
polimbotras 613. a
politianum op. 277. b
polonia depopulatur 94 c 240. c. & 126. c
polonia bohemorum imperio adiecta . 96 d
poloniæ deſcriptio 415. c
poloniæ regis cum Alberto bohemię rege bellum 125. c 126. d. cum Cęſare pax 547. a. bellum cum fratrib. Teutonicorum 488. f
poloniæ principum cum Auſtriacis diſsidia 589. & 590.
poloni unde dicti 84 f
poloni ad Chriſtum conuertuntur 92. f
poloni ab Alberto duce Auſtriæ uincuntur 389. b. item à Biſetislao 94. c. & ab Vdalrico Bohemiæ duce fol. 83 b
polonorum primordia 84 f. & fol. 173. b
polonorum cum Rodolpho Sagouię principe prælium atrox 422. d. cum Teutonicis fratribus certamen 421. a & b. & 422. d
polycarpus Smyrneorũ epiſcopus 360 c
polyphagi 303. b
polycratis imperium 358. c fortuna ibidem.
polymedium 350. f
pomaratium ab Alphonſo captum 453. a
pomerantia regio 74. f. 423 a
pompeij in Armenia & Ponto res geſtæ 328. f. item contra Mithridatem 320. c
pompeiopolis ciuitas 367. b 370. f. 384. c
põpeiopolis ædificatur 334. f
pomponij Melę error 408. f & 409. a
pons ciuitas fruſtra à Pragenſibus obſeſſa 111. b
pons ex utribus factus 292. f
ponticum mare 337. c
ponticæ regionis deſcriptio 328 f. & 329. a
pontifex Romanus num eccleſiæ miniſter aut dominus 6. f. unde ſeruus ſeruorum dicendus 6 f
põtifex uicarius Chriſti 9. 2. c eccleſiæ uicarius 11. a
pontifex uerius dicitur uicarius eccleſiæ quàm Chriſti fol. 17. b
pontifex Romanus caput militantis eccleſiæ 16. c
pontifex eccleſiæ quidẽ membrum ſed caput nequaquã fol. 16. f
pontifex Romanus cum ſuis dominium affectat contra manifeſtam ſcripturam fol. 7. a
pontifex poteſt errare peccato obnoxius 8. f
põtifex maiori quolibet alieno eſt Chriſtiano 8. c
põtifex ob fidẽ & ueritatẽ bonos beneficijs ſpoliat 52. c
pontifex non ſolus concilij conſtituere poteſt 19. c
pontifex Rom. non eſt ſupra concilium 8. d. & c. 79. c
pontifex ſummus qua ratione in concilio Baſilienſi electus 58. d
pontifex in concilio Cõſtantienſi concilio ſubiectus 13. b
pontifex concilio generali ſubiectus 6. d. 10. f. & 12. f

Index.

pontifex an per concilium de poni posſit 15.c & 17.a. & b
pontifex non cuſtos debet eſ ſe caſtrorum & mœnium, ſed animarum 76.b
pōtifex Romanus non ſuffi- cit ad conuincendos & iu- dicandos hæreticos 15.c
pontifex non audiens eccleſi am iudicatus Ethnicus & publicanus 11.a
pontifex uxoratus num eli- gendus 59 b
pontifex quando ſchiſmati- cus 20.f
pontificis autoritas 12. d. 20.f. 19.c
pontificis max. poteſtas un- de 847.b
pontificis ſummi autoritas à Chriſto inſtituta 801.a
pontificis Romani officium fol. 70.d
pontificis Romani corona- tio quo apparatu & quibus ceremonijs fiat 61. b. & c
pontificis primatum qui au- ferunt hæretici iudicandi fol. 11. c
pontificis noui in cōcilio Ba ſilienſi electio quàm diffi- cilis 48 c
pontificis nouis electio trib. tantū ulris in concilio Baſ. commiſſa 49.a
pontificis fautorum in conci lio Baſ. improbitas 42.c
pontificem eligendi poteſtas clero & pop. Rom. adem pta 200.f
pontificem abutentem claui- bus Eccleſia deponere po- teſt 11 a
pontifici Romano cur obedi endum 14.d
pontifici omnis eccleſię præ- lati cur ſubiecti 8.c
pontifices cur in conſtantien ſi concilio depoſiti 80.d
pontifices Romani multi hę retici & peccatis apertis ob noxij 5.a
pontificis Romanorum ele- ctio cardinalibus quando conceſſa 204.f
pontificum Romanorum no mina cur in electione mu tata 196.c
pontificum aduerſus ueritā tis aſſertores arma uiolen- ta. 52.d
pontificium Rom. conſtitu- tiones, minus proprie le- ges eccleſiæ appellātur 13.c
pontificiæ inſulę preciū 62. f
pontificale in concilio Baſil. conſultum 63.c
portuenſis urbs à Victige ca pta 161.a
populonium op. 453. b.& 456. c. captum & direptum fol 193.b
porcenallus bellicenſis epi- ſcopatus 52.c
porciæ amor erga maritū de- fectum 626.f
porphyria ciuitas à Chriſtia- nis obſeſſa 214.c
porri regis res geſtę 653.a
portuenſis ciuitas à Gothis capta 164.c. à Totila ex- pugnatur 165 c
poſsideum 357. a
poſsidium 361. c 365.b
poſsidonius 369.c. 296. f
poſſonium op. 740.f. 115.b
pozonium op. 132.c
pactium op. 341.a
practius fluuius 346. d
praga op. 83.a incendio de- formata reſtauratur 99.a
praga nouis mœnibus cingi- tur 101.c & 86.c
praga uetus & noua 83. a
praga à Gregorio per proditionem capta 128. f. ab Henrico imp. & Othardo obſidione cingitur 95 a. à Neſchione obſeſſa & ca- pta 93. & b. à Sigiſmundo rege expugnata 110. d. itē à ziſcha 113 b.
praga diu obſeſſa & deniq; ex pugnata. 100. f
ptagæ oppidum unde dictū fol. 86.c
pragæ ſcholę artium liberali- um à Carolo imp. inſtitui tur 101.c
pragę peſtis crudeliter graſſa- tur 102.c & 129.c
pragæ templa diuerſis ſanctis dedicata demoliūtur 110
pragenſis eccleſia quādo Me- tropolica facta 102.d
pragenſes iudæos interficiūt 102.c. Sigiſmundo dect- ſcunt 108.f. urbem ziſchę tradunt 110.d
pragenſium prętorium expu- gnatur 112. d
pragenſium cum Huſsitis bel lum cruentiſsimum 108.d cum Huſsitis inducię & pax 108.c
pragenſium conſules Ioannē præmonſtratenſem, & eius confœderatos dolo inter- ficiunt 111.c
pragenſiū tria millia à ziſcha trucidantur 113.b
praganorū duces 89. & 90.c
pragitanus Viſſegradēſis præ poſitus 110.f
pragmaticæ conſtitutiones 861.a. & 8 3.a
pratenſes Florentinorum iu- gum excutiunt 271.a
praxitelis opera 360.d
praxiphanes 369.b
prænęſte diruitur 254.f
pręneſtini debellantur 206.a
præpoſitionum in oratione u ſus 1011.a. & 10.2.d
presbyteri ijdem qui epiſco- pi 29.a
presbyteri num iudiciariam habeant in eccleſia poteſta tem 28 f
præſtigia ueneficarum quàm efficatia interdum 89.c
præzorum oppidū expugna- tur 117.a
priamus rex regum 346. f in clade contra Romanos interficitur 413 b
priami

priami regnum quàm amplũ fol. 556.d
priapatius parthorũ rex 310.e
priapi fabula 345 b
priapum op. 545.a
prichichi elenoteſis doctrina & eloquentia 115.c. & 116.d
priene ciuitas 357. c
prienenſiũ primordia 356.f
prigeniza territorium 423.b
primislaus 1. Bohemorum rex. 97. b. ab equo in bohemiæ ducem electus 85. c ab aratro ad bohemiæ ducatum uocatus calceos querno robore facto ſecum adfert 85.d. inuerſo uomere cibum in menſa ferrea ſumit 86. d. Libuſſæ matrimonio iungitur. 86. e
primislai calcei à bohemis curſeruati 86 e
primislai ſomnium 86. f ad Valaſcam epiſtola 88.e
principis iuſti officium 477.a
principes iuſtę ætatis eligendi 606.a
principes literati dijs ſimiles fol. 603.a
principes doctrina & eruditione excellentes 602.d
principum orientalium contra Turcam confœderatio fol. 850.d & 851.a
principum uitia unde naſcantur 605 b
principibus non deeſt magna peccandi facultas 604.f
principatum gerere res periculoſa 604.f.& 605.a
priſcus Patricius imperium affectat 174.e
priſcos Theodoſij imper. in Scythiam legatus 151.c
priuilegia au ferẽda ſunt, quæ contra utilitatem publicã ſunt conceſſa 846.f
proconeſus antiqua 345 c
procopius Rabenſteinus eques nobilis 127.b
procopius Raſus 117. c.114. f
procopij res geſtæ 119.c
procopij biclinenſium comitis contra Othardũ res geſtæ 94.f
procopij magni res geſtę 113. a. mors 120. c
procopij cum Pragenſibus pax 120.d & e
prodigia 451.b & c. 455. a. 456.d.768. c.
prolixitas in oratione ingrata 994.d
pronominum in oratione uſus 1001.a
proſper cardinalis 461. b
protarchus Epicureus 365 b
prothonotarius Carpẽſis ob libidinem inexhauſtam ob truncatur 465. a

PROVERBIA.

Carica arma & ſigna 367.a
Caue à Thorace 363.a
Colophonem addere 361.a
Corycæus 361.b
Cui nullum negotiũ erat Harmenã muniuit 334.d
Cumani non ſentiunt porticum &c. 353. b
Dum bella uigent, utendũ eſt mendacijs 572. f.& 573.a
Ex multis malis minimũ eligendum 639 b
Facies hominis, facies leonis 358. f
Mercator naulga & expone iam omnia uenundata ſunt 373 a
Nõ facile cuſtoditur quod à pluribus amatur 636. f
In Phaſim 302.f
Spem pretiũ emere 544.d
Sus Mineruam. 545.a
Syloſontis opera locus amplus eſt 358.f
Vitioſos & fallaces Vueſt phalia facilius quã ſtultos gignit 432.d
prudentia utrum ſit idem habitur cum ſcientia 594.e
prug op. 277.c
pruſæ op. deſcriptio 338.e
pruſia cl. 333.a.338.d & e
pruſiæ regis res geſtæ 338. d & e
pruſia Vlinrigia dicta 97.a. à Polono ſubacta 498 f. fratribus Teutonicis adempta 421.a. reſtituta 421.b
pruteniæ deſcriptio 419.c
pruteni ad Chriſtum conuertũtur 92.f. à Thaboritis & Orphanis debellãtur 120.e
prutenorum ciuitatum conſpirationes 478.d in fratres teutonicos rebellatio fol. 421.c
pſalmi apud Hebreos metrico carmine conſtant 596. f.
pſatis fluuius. 296. e
pſillis fluuius 337. c
pſyta fluuius 305. b
ptarſconis contra thaboritas fortitudo 120. e
phtheleus lacus 346. f
ptolemais op. 372. d. à templarijs occupatur 227. obſidetur. à turcis 253. c. expugnatur 229. a & b
ptolemæus Sublacenſis 215 a
ptolemei macedoniæ regis res geſtæ 335.b
pubecha mons 89.a
puerorũ ingenia quomodo formanda 966.e
pulchra pinus, locus 349.a
punctandi modus 1014
purgellinum caſtellum incendio deformatur 112.d
purpura regum tantum erat ueſtitus apud ueteres 356 f
puteolorum rudera 484.d
pygæ pop. 359.b
pygella ciuitas 359.b
pyiei in Ionia res geſtæ 356.f
pylemonia reg. 335.d
pyrenei montes 286.e
pyramus fluuius 326.f.375.b
pyrrha ciuitas 357. c. promontorium 350. f
pyrrhus patriarcha occiditur fol. 177.a
pyrrhi Antiocheni cum bohemundo inducię 212.e

Index.

pythagoras Philoſophus fol. 358. e & f
pythana 350. f.
pythana ciuitas 352. f
pythanei pop. 352. f
pythia 345. c
pythius mons 545. c
pythodoris Pōti regina 363. b
pythodoris regina 383. c
pythodoris imperium 332. d & e
pythodorus 363. b
pythuiſa ciuitas 345. c
pythuiſa à Xerxe Themiſtocli in uinum data 345. c

Q

Quadratus Syriæ præſes 321. a
Quercus in caſtelli modum munita 420 e
Quinda, locus 374 f

R

Rabani Treuerenſis epiſcopi contra concilium Baſilienſe maleuolentia 3. b
rabani Veronenſis res geſtæ fol. 233. b
rabi oppidum 111. a
racemi miræ magnitudinis fol. 293. b
rachiſius rex 186. d. monachus ordinatur 186. e
rachiſius Foroiulianus 185. b
rachiſius Longobardorum rex 188. d. & res geſtæ 186. e
radagaſi Veſogothorum ducis res geſtæ 146. e
radgæ uirginis fortitudo militaris 87. b
radamiſci res geſtæ 320. f. crudelitas 321. a & b
ragiana regio 314. d
ragimbertus tyrannidē apud papiam inuadit 100. d. arma in regem ſuum mouit fol. 180. d
raginfredi cum theobaldo ciuile bellum 182. e
raginfredi mors 132
ragulium captū 223. & 232. e
rainaldus Vrſinus plumbinēſium princeps. 456. f
rainaldi Alemanni fortitudo militaris 209 b
rainaldi obitij res geſtæ 262. d
raimundus Albioli Canonicus tiraſonenſis 52. e
raimundus cardonius Hiſpanus 261. c
raimundus Conchenſis abbas 51. b
raimundi ſancti Egidij comitis res geſtæ 209. b. 213. a
raimundus comes tripolitanus res geſtę 227. a
raimundus Ptolemæus fol. 270. d
raimerus bondelmontus fol. 240 f
ramola ciuitas 213. e
ramula ciuitas à Chriſtianis capta 214. e
ranio comes 213 b
raphael aduanus Genuenſiū dux 445 c
ras fluuius 290. d. 296. d. 305. b
raſcia 126. e
raſcia ciuitas à turcis depopulatur 388. f
raſciani pop. 388. d
raſſus rex 257. a
raſtiani pop 393. c
ratha fluuius 288. d. & ciuitas eodem
rathodus Friſonum rex 182. e
ratiocinatio 1015. a
ratiſpona ciuitas 478. e
ratiſponenſe cōcilium 656. e
rauenna pentapolis 184. f
rauenna Sabinenſium oppidum 157. a
rauenna ciuitas 187. a capta 163. a 186. e. à Beliſario obſeſſa 162. f. item à Feroaldo 171. a. à Liuthprando 184. e 185. c. à theodorico 156. f
rauennæ frumenta incendio conſumpta 163. a
rauennæ mœnia ampliantur fol. 153. c
rauennæ exarchatus 187. c. & 188. d
rauennatis epiſcopi cum Romanis pontificibus contendunt 153. c
rauennates à theodoro magnis cladib. afficiūtur 181. c
rauennenſium primordia & incrementa 157. a
raxes fluuius 296. f
razatenis cum Heraclio bellum 312. f. res geſtę cōtra Chriſtianos 175. b
relata ciuitas 210. e
regetæ ciuitas 160. d
reginaldus bononiæ comes ſuo comitatu deturbatur fol. 233. b
reginaris Gothorum ducis res geſtę 166. f
religio uana indicanda quæ ſceleri locum facit 94. o
remenſium urbs ab Attila capta 152. f
renaldus Inanfiliatius 278. e
renatus Lotharingiæ dux fol. 135. c
renundus Molanus regulus Alphonſo reconciliatur fol. 466. e
renundi bulli res geſtę 464. e
renundi Candolæ cum Alexandro Sfortia prælium fol. 468. d
repetitio 1015. a
retium Auſtrię op. obſidione cingitur 115. b
rex à tyrāno quomodo differat 8. d
rex ſuis & proprijs obligatus legibus 8. e
regis Chriſtiani deſcriptio fol. 8. d
reges omnes ex ſeruis nati fol. 84. e
reges quomodo inſtituendi fol 928. e
regum primordia 8. d
regum uita morti conferenda 90. f
regum apud bohemos ſepultura 107. b
regnandi libido 85. 380 e & f & 450. e
reucinum op. in agro Florentino

tino expugnatur 454 d
rhaccas dux belli 305 a
rhaga ciuitas à Macedonibus ædificata 315.b
rhea dea templum 345.c
rhegia ciuitas obſeſſa 269.c
rhegium à bohemiæ rege captum 263. c.à Gothis obſeſſum 166. d. à Lucio theutonico captum 270. f
rhegienſis ciuitas à Gonzaga per deditionẽ capta 265.a
rhegma locus 374.f
rhehæ montes 345 c
rhimus fluuius 390. d
rhenatus Siciliæ rex regno exuitur 440.f
rhenati regis res geſtæ 449 b 468 f. & 469 a. cum Alphõſo bellum 466. c & 467 a
rheſus fluuius 149 a
rhetium oppidum captum à procopio 115 b
rhetoricæ laus 9 9 a
rhitimer Gothus cum Alanis pugnat 154.c
rhodius fluuius 346.c
rhodus inſula 368.f
rhodus inſula à turcis occupatur 257.a. 369.b
rhodus inſula à turcis ſubacta 381.b. 177. b
rhodus oppidum 369.a
rhodiorum primordia 368.f antiquitas 369.a. calamitates 369.c
rhoites fluuius 349.a
rhombites fluuius 296.c. minor ibid & 304.d
rhombitarij pop. 304 d
rhoſum op. 375 c
rhutenorum regionis deſcriptio 419.a
rhyndacum oppidum 339. a fluuius 344.d
rhytium oppidum 346.f
ricardus Hannibalenſis 251 a
ricardus Manfredus Fauentinus 264. d
ricardus Veſogothorum rex fol. 171.c
ricardi angliæ regis res geſtæ fol. 230.d. 378. d
ricardi Normanni in campania res geſtæ 205.c
ricardus Veſogothorum rex filiæ Francorum regis nuptias ambit 171. b
ricardus ad fidem Chriſtianã conuertitur 171. c
ringus Bauariæ dux uictus occiditur 191. b
riperia ciuitas ferro & igne uaſtatur 273 a
rirelucas 402.f
rithimer aduerſus ſocerum bellum ſuſcipit 154 f
rithimer ſocerũ lacerari à carnificibus iubet 155 a. miſere moritur eodem
riuellum oppidum direptũ fol. 219. a
roacius ſuſpenditur 123.b
robertus Antiſiodorẽſis imperator 236.f
robertus Calabriæ dux 256 f
robertus Flãdriæ comes 209. ab Anglo bello ſuperatus, oculis priuatur 215.b
robertus Guiſtardus 205. a excommunicatur 206 d
robertus magnani 52 f
robertus Normandiæ comes fol. 209. b
robertꝰ rex à monacho in euchariſtia intoxicatur 259.c
roberti bauariæ ducis res geſtæ 280. d
rochezana ciuitas 114 d
rochezana à bohemis ad epiſcopatum uocatur 947. Romanã reprehendens eccleſiam apud Bohemos ſaluã ueritatem euãgelij eſſe profitetur 127. a
rochezanæ fides & diſputationes 121. b 122. d. & f
rothomagenſium fortitudo fol. 441.a
rodoaldus Longobardorum rex 177. c
radicophanum op. 96 d
rodolphus 8. bohemiæ rex fol. 100.d
rodolphus Haſsiæ comes in imperatorẽ eligitur. 249.c
rodolphus ſaxoniæ dux Alemãniæ rex declaratur 207.a
rodolphus Varaneus 271.b
rodolphi burgũdiorum regis contra Berengariũ res geſtæ 199.a
rodolphi comitis Habſpurgenſis facta 97.c. & 98. d
rodolphi imperatoris Rom. cum Othacaro pax 98 e bellum eodem. f
rodolphi imperatoris iuſtitia & integritas 488.c
rodolphi ſagoniæ principis contra polonos res geſtæ fol. 422 d
rogerius Apuliæ dux 208.
rogerius Italiæ rex 217.a
rogerij Siciliæ comitis res geſtæ 214. c
rogerius liglus eccleſiæ factus fol. 207.a
rogerius ea quę in Italia amiſerat, recuperat 219.c
rogerij contra bohemundũ fratrem bella 208 f. & 209.a
rohas hunnorum rex 152.d
rolandus Parmenſis clericus fol. 206.c
rolus lacus 343.b
roma ab Agilulpho obſeſſa 173.b 187.b. à Gothis 147. a 165.c. & 166.d 715.b
roma à Gothis deformata, à beliſario reſtauratur 165.b
roma ab Hunnis incenditur fol. 153 c
roma ab Iſauricis militibus Gothis prodita 164. f
roma à Liuthprando rege obſeſſa 185. a. item à Narſete obſeſſa 167.b. à Saracenis 196.d. Totila obſeſſa 164. c & incenſa 165 a
romanus Pontifex non eſt eccleſiæ caput 16.c uide Põtifex
Romani multarum gentiũ imperium tãquam inutile reiecerunt 307.a

romani imperij morbi 567.a
romani imperij pontificis po teſtas unde 8.f
romani pontificis lugum re. ijciunt 249.e
romanorum origo 84.d. li. bertas 195.b. dira fames 147.b
romanorum cum longobar. dis inducię 171.b. in henri cum imp. ſeditio 259.b. in hungaria ſiue pannonia res geſtæ 3 8.d. cum mithri date bellum 382.f & 383.a
romanorum obſides in cam pania liberantur 165.b
romanorum uirgines pudici tiam ab hoſte cuſtodien. tes in tiberim ſe præcipitant 92.d
romanum imperium quo. modo ad germanos tranſ. latum 434.f
romanum aduerſus noratio. nes, qui ſe catharos uoca. bant, concilium 28.d
romanæ eccleſiæ poteſtas & autoritas 5.c
romanæ eccleſiæ poteſtas un de 801.a.& 802.d.
romanæ curiæ uitia 763.a
romanæ curiæ omnia ſunt auro uendibilia 549.c
romandiola prouincia 192 e. 202.f. bello uexatur 239.a
romandiola ueteribus inco. gnita regio 303.b
romandiolæ imperium à bo nonienſib. amiſſum 270.d
romaniæ deſcriptio 393.c
roſaua alexandri uxor 292.e
roſenſium regulorũ agri de populantur 131.c
roſimunda helmechildi ue nenum clam propinat 180.d
roſimundæ mulieris aſtutia 169.c
roſtochium op. 423.a
rotenburgenſis ciuitas ab ul menſib. alberto bauarię du ci tradita 438.e
rothabites interficitur 182.f
rotharis bergomenſiũ dux, rex decclaratur à militibus 180.e
rotharis lõgobardorum rex 177.a. captus in carcere iu gulatur 180.e
rothifredus normãnorũ rex chriſtianus factus baptiza tur 197.a
roxani pop. 393.a
rubeus anguillarius 252.e
rubei fratres 264.f
rubinum à uenetis captum 222.e
rubinus antiquus cardinalis de cypro 57.a
ruthema uaſtatur 340.e
rudericus burgenſis epiſco pus 126.e
ruffinus dum imperium ſibi parat, interficitur 146.e
rufus anguillariæ comes 249.a
rugilanda prouincia à longo bardis occupata 169.a
rugilandia prouincia depo pulatur 156.d
ruglate ciuitas 160.d
ruinum op. captum & incen ſum 272.f
rupefmonachi oppidum ab anglorum rege obſeſſum 233.c
ruſa ci. à chriſtianis capta 210.e
ruſſanum op. calabriæ à toti la per deditionẽ captũ 165.c
ruſsia depopulatur 240.e
ruſticæ uitæ laus 503.a & b
ruſunia 84.f
rutheni pop. 393.a

S

SAbaudię ducis contra do mũ auſtriæ bellũ 583.b
ſabaudiæ ducis cum del phino francię bellum 101.b
ſabbas ſaracenorũ dux 196.f
ſabbati cum heraclio bellum 312.f
ſabbatinus aquæductus Ro mæ reſtauratur 190.e
S. ſabæ monaſterium deſtrui tur 845.a
ſabinianus pont. max. 174.d
ſabinus bulgarorũ rex 188.e exilio damnatur 148.f
ſabinum caſtellum à Guido. ne euerſum 262.d
ſaburus interficitur 178.d
ſaca celebritas à Cyro inſtitu ta 288.f
ſacani pop. 296.d
ſacapena regio 317.c. 318.e
ſacarum gentis excurſiones 288.f
ſacaſena regio 318.e
ſacaſina regio 288.f
ſaccon torlatus 268.d
ſachari decoctio 377.c
ſacæ pop. 288.e
ſacerdotum officia 801.b
ſacramentum corporis & ſan guinis chriſti quomodo tractandum 670.c. 671.a & 672.d
ſacramẽti corporis & ſangui. nis Ieſu Chriſti uera in. ſtitutio. 104.c. 121.b
ſacramenta eccleſiæ à Chriſto inſtituta 801.a
ſacramenta eccleſiæ ſeptem 677.a
ſacrilegus eſt qui apertæ uerit. tati reſiſtit 15.c
ſaczania flu. 83.a
ſafra uiſogothorum regulus 145.c
ſagia uicus 337.c
ſagrus mons 314.d
ſal infatuatum ſunt prælati in docti 17.a
ſal quo uolucres capiuntur 336.c
ſalis mira congelatio 336.d.e
ſaladinus turcorum rex 225. a. Hieruſalem expugnat 227.c.
ſaladini res geſtæ 226.c. 227.a 22 .d 230. ſtratagema 228.f mors 230.c
ſalagaſus op. 336.f
ſalamina ci. 377.a
ſalamis 377.a
ſalamus abderitorum regu. lus. 194.f

Index.

ſalamina ciuitas 377.a
ſalamis 377.a
ſalamus abderitorum regulus 194.f
ſalardi ungarorum ducis in italia res geſtæ 199.a
ſalaria uia 168.e
ſalas flu. 431.a
ſalentini à ſiciliæ rege ſubacti 221.b
ſaligium caſtellum 332.d
ſalinguerra ferrarienſis 283.c
ſalernum per deditionem captum 207.a
ſalertini ab alphonſo in dedi tionem accepti 467.c
ſalomon rex ſapientiſsimus uerus fuit poëta 307.f
ſalomonis uxores à concubinæ 595.a
ſalomonis templum & chriſtianis expugnatur 214.d
ſalomõ ungariæ rex à ſuis in carcerem conjectus 206.d
ſalon op. 339.b
ſalona ci. à gothis obſeſſa 160.d.à mundo duce Ro. capta 159.c
ſalonenſis caſeus 339.b
ſaluanus ſenenſis prouincialis 243.a
S.ſaluatoris arx in mari ædificatur 471.a
ſaltatio nõ uirginum ſed meretricum ludus 485.a
ſaltzburga ciuitas 437.c
ſaltzburgenſes archiepiſcopi 438.d
ſaluciarum marchio ut potẽtum ſuperbiam ulcare poſſet, porcariam puellã in ſyluis inuentam in uxorẽ ducit 531.a
ſamandrius hectoris filius 351.a
ſamij obſeſsi 358 f
ſamaria ciuitas 293.b
ſammite pop. 290.e
ſamora 300.f
ſamus inſula 358.d.& e
ſamanei pop 296.e
ſandaracurgium mons 332.d
ſandaracurgius mons 334.f
ſanctitatis uocabulum multa ſignificat 10.e
ſanctona à normannis uaſtata 196.f
ſanctorum reliquiæ in concilio Baſ. in abſentium epiſcoporum loca, religionis ergò poſitæ 43.b
ſandalium op. 336.f
ſangarius flu. 333.a. flu 336.d. 337.c
ſanni pop. 330.d
ſaona ciuitas à roberto rege capta 261 b
ſaona flu. 296.e. 302.f
ſaonum armaturæ 303.a
ſapor perſarum rex 145.a. & eius cum Romanis bella 312.e
ſapothremi pop. 296.d
ſappho mulier doctiſsima 354.f
ſaraceni ex africa fugantur 180.f. item ex ſicilia 196.d. italiã miſere depopulatur 198.e. à iuſtiniano imp. uincuntur 179.c
ſaracenorum in africa & libya res geſtæ 181.b. item in creta 197.b. italia 199.a in diuerſis regionibus 176.c. & f. 177.a.b.&.c
ſaracenorum in ſyriam irruptio 176.e. cum turcis amicitia 187.b
ſaracenorum ſtrages cruentiſſima 212.f. 181.a. 183.b
ſarannia ciuitas obſeſſa 241.
ſaraptæ pop. 319.c
ſarca puellã in nemore ſtrictis pedibus ac manibus in ſidioſe arbori alligatur 87.b
ſarcæ puellæ nefandum factus 87.c.& 88.d
ſardanapali cum arabace bellum 316.f. ſepulchrũ 374.c
ſardis op. 343.a
ſardinia à mauris depopulatur 193 a. item à ſaracenis uaſtatur 193.b
ſardeſium initia, incremẽta, & uaſtationes 343.b
ſargauſa prætura 327.a
ſariphus mons 186.d
ſarmatæ 305.b
ſarmatæ aſiani 296.d
ſarmatia à gothis occupatur 145.b à theodorico depopulatur 154.f
ſarmatiæ terminus 82.f
ſarmaticæ pilæ 296.d
ſaromena 329 b
ſarpedonis promontorium 373.b
ſara colũnenſis 254.f. à piratis liberatur 356.e
ſarracina arx 220 f
ſarus flu. 326.f
ſatabia arx 464.d
ſatalita ciuitas 373.b
ſatalicum mare 373.b
ſatmoctis flu. 350.e
ſaturnalia feſta à turcis celebrantur 383.c
ſatyri monumentum 304.e
ſauera ciuitas 327.a
ſauo flu. 222.d
ſauromatæ 306.d
ſauui flu. ortus 409.b
ſaxoniæ deſcriptio 422.e
ſaxonię ducum cum brunſuicenſibus de electoratu diſſenſio 424.e
ſaxones ab henrico imp. uincuntur 206.e. francis confœderati deficiunt 191.b. rebellis à carolo francorum rege debellãtur 190.e. rebellantes iterum uincitur à carolo francorum rege 191.a
ſaxonum origo 290.e. antiquitas 422.f. ebrietas 475.c.& 476.d. in britannos ſæueritas 155.c. cum carolo magno bella 422.f
ſaxonũ cõtra ungaros res geſtæ 199 b
ſbigneus cracouiẽſis epiſcopus 415.c
ſcabini ueſtphalorum iudices 431.c
ſcaphatum à rhenato in deditione acceptum 467.a

Index.

ſcamander flu. 348.f
ſcamandrus flu. 351.b
ſcamandri oſtia 346.f
ſcamandrius 347.b
ſcandauia 416.e
ſcandalũ caſtellum à baldui-
no conditum 217.a
ſcandalorum op. 373.b
ſcandinauia inſ. 169.a
ſcarparia ci. ædificatur 237.c
ſcarperia ab anlegiano obſeſ
ſa 267.c
ſcarpeta odelafus gibellino-
rum princeps 256.d
ſcautia inſula 144.d.e
ſcinatæ pop. 308.f
ſcenicorum hiſtoriorum col
legium 361.a
ſceptis op. 350.e
ſchaduienna op. 493.c
ſcharlinum op. 836 d
ſchlaui pop. 409.a
ſchoti britanniam depopulã
tur 150.e
ſchoti britanniam inuadunt
151.b
ſcientia quid 594 f
ſcipionis africani pudicitia
& caſtitas 478.e
ſclauini ad chriſtianam reli
gionem conuerſi 172.f
ſclauinorum gens à bauaris
bello uexatur 172.f
ſclauinorum milites italiam
depopulantur 166.e
ſclauonia 173 b
ſclaui pop. 388 d
ſclaui pop. 407.b
ſclaui agrum illyricum occu
pant 174.f
ſclaui à carolo francorum re-
ge domiti 191.a
ſclauorum antiquitas 84.d
ſclauorum gens à cyrillo ad
chriſtum conuerſa 91.a
ſclauorum lingua eius gentis
hominibus ſacrificia facta
concedente pontifice Ro.
91.a
ſclauorum contra ſaracenos
res geſtæ 201.a
ſclauorum ex Aſia in euro-
pam migrationes 84.d
ſclercij equitis fortitudo mi
litaris 89.b.& c.
ſcleſiæ deſcriptio 415.a
ſcorpionũ multitudo 366.e
ſcortationis apud anglos pœ
na 472.f
ſcortationis uitium abomi-
nabile apud deum & homi
nes 608.e.& f
ſcortator omnis eſt idolatra
608.f
ſcotiæ deſcriptio 443.e
ſcriptura ueteris & noui teſta
menti fidei baſis 21.c
ſcrutiniorum in concilio
Baſ. modus 57.c
ſcultenna flu. 177.a
ſcuni oppidum & à ſaracenis
captum 204.d
ſcylex cariandrus 338.e
ſcylax hiſtoricus 365 b
ſcymmitæ pop. 296.d
ſcythia depopulatur 154 f
ſcythiæ deſcriptio 305.c
ſcythiæ aſiaticæ deſcriptio
307.a
ſcythiæ limites 305 c
ſcythæ pop. 144.f
ſcythæ pop. 286.f
ſcythæ orientales 288 e
ſcythæ Romanorum tributa
rij 433.b
ſcytharum deſcriptio 291.c
ſcytharum origo 305 c
ſcytharum cum ægyptijs de
generis uetuſtate contentio
306.d
ſcytharum ritus & mores
306.e.307.b
ſcytharum cum diuerſis bel
la 306.e.& 307 a.b
ſcythis flu. 291.b
ſcythauri 289.c
ſebaſtia à thamerlano capta
313 b
ſebaſtianus zianus 223.a
ſebaſtiani comitis contra ala
nes res geſtæ 151.a
ſebaſtopolis 302.f
ſebaſtopolis ciuitas 331.a
ſecula ci. ab henrico imp. do
lo capta & diruta 224 c
ſedechias hebræus 197 a
ſeiani inconſtans poteſtas
723. c.& 724.d
ſelenus flu. 373.b
ſeleucia ciuitas 314.e
ſeleucia ciuitas 315.b
ſeleucia 373.b
ſeleucia pieriæ 375.c
ſeleucia à parthis depopula-
tur 311.e
ſeleucus rex à gallis in aſia
uincitur 310.d
ſeleuci perſarum regis res ge
ſtæ 310.d.& e
ſeleuci cum antiocho de re-
gno contentio. 310.d
ſelgæ urbis primordia 337.a
ſelgenſes pop. 337.a
ſelgenſium libertas 337.b
ſelgeſſus 336.f
ſelinuſius lacus 340.f
ſemantinus mons 286.e
ſemantini pop. 287.c
ſemiramidis agger 337.b
ſemiramidis agger 331.c
ſenectutis apud albanos ho-
nos 297.b
ſenio confecti mactantur à
maſſagetis 299.b
ſenes cur plerumque ad rem
magis attenti quàm iuue-
nes 529.a
ſenenſe concilium 77.a &
78.e
ſenenſes à carolo ſubiugan
tur 248.f
ſenenſium bella 242.d & e
ſenenſium diſcordiæ & bellæ
diuerſa 455 b
ſenenſium agri depopulan
tur 247.b
ſenenſium agri depopulan
tur 259.c
ſenenſium præclara de floren
tinis uictoria 243.a
ſenonum prouincia à francis
occupata 150.f
ſenſadolus 212.e
ſententia 1015.a
ſepta urbs à ſaracenis occupa
ta 181.b

ſepte

ſeptemuadus fl. 349.c
ſepulturę regum apud bohemos 107.b
ſepuſium op. 301.b
ſepuſium 712.f
ſequana fl. 440.f
ſera ciuitas 287.b
ſeramidis murus 318.f
ſeranes populi 302.f.& 303.a
ſergius pont.max. 1306.e
ſerica regio 288.e
ſera ciuitas 287.b
ſerbi pop. 296.d
ſeres pop. 287.a
ſerici confectio 287.b
ſerpentes aſsi ab hominibus deuorati 288.d
ſerpentum cũ hominibus cognatio & familiaritas 245.c 418.d
ſeruilij iſauici res geſtæ 336.f 370.f
ſeruia à turcis occupata,& recuperatur huniade 396.e
ſeruij pop. 388.d
ſerui numine afflati & diuinantes 297.b
ſeruorum ſacrorum,quos numine afflatos putabant,multitudo 326.f.327.b.331.a
ſeruitus 332.f
ſeruitutis dure memorabilia exempla 312.d 395.c
ſeruitiorum in concil. Baſ. numerus 57.c
ſeſamus 333.c
ſeſsio electorum Romani põtificis 58.d
ſeſsio Baſilienſis concilij tumultuoſiſsima 41.c.& 42.e
ſeſtoris res geſtæ 382.e
ſeſtus op. 346.d
ſeuerinus 1.pont. maximus 176.d
ſeuerus bohemiæ & moraniæ epiſcopus 95.c. eius mors ibid.
ſeuerus patriarcha aquileiensis hæreſi inficitur 173.c
ſeuerus pragenſis epiſcopus 95.a
ſextimanæ aquæ 161.c
Sfortia attendulus cutignola 280.d
Sfortiæ cum brachio ſimultas 463.a
Sfortiadum gloria 361.a
ſiagrius francorum rex 433.c
ſibenburgenſes populi 391.c
ſibinicum op.ab hunnis direptum 153.a incenſum 272.e
ſibylla diuinatrix 361.c
ſibinenſium contra turcas res geſtæ 392.e
ſicambria ciuitas 433.a
ſicambri 431.a.libertate à romanis donantur 433.b
ſicambrorum contra alanos res geſtæ 433.b
ſicera bohemorum potus 83.b
ſicilia an ſit duplex 507.b
ſicilia ab arioualdo & auſila grauiter uexata 151.c à friderico heragone occupatur 255 b.à genſerico debellatur 151 b.à mauris incendio deformatur 195.c
ſiciliam arabes & ſaraceni depopulantur 173.b
ſiculi ungarorum uetuſtiſsimi 191.c
ſiculorum ritus & mores 391.c.contra carolum coniurationes 251. c. contra philippum ducem tarenti num res geſtæ 255.a.
ſida 319.c.cumanorum colonia 372.d.
ſidena 329.c.345.a.
ſidon ciuitas obſidione capta 215.c
ſigæa 349.c
ſigæum op. 346.f. promontorium 349.b
ſigibertus francorum rex 170.e.& f
ſigibertus metenſium rex 170.5171.a
ſigefridus magontinenſis archiep. 206.e
ſigericus uiſogothorum rex 149.a. à ſuis interficitur eod.
ſigillus ſciarum rex 298.f
ſigiſmundus archiepiſcopus ſaltzburgenſis 438.e
ſigiſmũdus ungarię rex 388.d
ſigiſmundus caroli 4. imp. filius à ladouico ungariæ rege in regni ſpem adoptatur 102.d.Romę ab eugenio coronatur 121.a creditorẽ uexat 473.b. duos & triginta regulos ſecuri percuſsit 487.b. ziſtam ſibi cõciliare magna ignominia conatur 114.c.imperij principes plſoniũ cõuocat. 115.b.taborita ciuitate donat 662.d
ſigiſmundus malateſta 453.b. 454.d.
ſigiſmundus cum ſuis in puteo necatur 160.f
ſigiſmundi coributi in bohemiam profectio 112.d
ſigiſmundi bohemorum regis & Romani imp.res geſtę 108.d.in bohemiam profectio 110.d. contra bohemos expeditio 111.b
ſigiſmundi ungariæ regis cõtra turcas res geſtæ 102.d 395.c.388.d.& e.cum pragẽſibus pax 18.f
ſigiſmundi Rom.imp.ad improba petentem dicterium 485.c
ſigiſmundi imperatoris de peculatu dicterium 485.a
ſigiſmundi cæſaris prouerbium 473.c.mores 123.b. ſepultura 124.d
ſigiſmundi maleteſtę cum ſenenſibus contentio 455.c. in poëtam crudelitas 363.a. nefanda facinora 455.b
ſigma ciuitas à caſtrutio expugnatur 262.e.à florentinis occupatur 245.c.item à genuenſibus 275.b.ab hunnis 153.a.ab octauiano occupatur 221.c
ſigniuius uaſtaniæ gubernator degradatur 194.f
ſilphij copia 362.d

ſim

Index.

ſimpylus mons 341.c
ſilax flu. 329.c.
ſiluina urbs à chriſtianis expugnatur 228.d
S.ſimeonis portus 210. f. & 212.d
ſimias grammaticus 369.c
ſimiliter cadens 1015.b
ſimilitudinis formæ memorabile exemplum 89.b
ſimois flu. 346. f. 347.b. & c.
ſimoniſius campus 348 b
ſimonetus monachus 460.c totam pacat italiam ibid.
ſimon muſicus 363.a
ſimon de monteforti 230. f. & 231.a
ſindaca 308.c
ſindegetus bambergenſis epiſcopus factus pontifex 203.c
ſindicus portus 305.b
ſindorouia caſtellum 126.c. à turcis obeſſum. ibid.
ſindronium à turcis obſeſſum 389.a
ſinegundæ memorabilis caſtitas 203.a
ſinibaldus pontifex 239.b
ſinopenſiū primordia 334.d
ſinopicæ multitudo 328 e
ſinopice regionis deſcriptio 334.c
ſinopicus ſinus 324.d
ſinuum mariumque diuerſitas 283.b
ſipilus mons 343.c
ſiracuſæ à bohemundo captæ 203.f
ſirbis flu. 371.a
ſiſigis gothorum dux 163.a
ſiſpiritida regio 319.a
ſiſualdus brentorum rex 167.b
ſiſulphus 169.b. 173. c. & eius res geſtæ 150. f. 151.a
ſitacina regio 314.f
ſitla 220.f
ſlagenuerdium op. 83.b
ſlamborij comes caſtelli bizeniæ 91.b
ſleſia ſub anuo tributo bohemiæ principi data 95. a. bohemorum imperio adiecta 96. d. 101. a
ſleſia depopulatur 115.a
ſleſitarum natio 82.f
ſmaragdus italiæ exarchus 173.a. eius res geſtæ 171. a cū Romanis induciæ 171.b mors 174. f
ſmaragdi 290.d
ſmyrna amazon 357.a
ſmyrna ciuitas 362.c. à lydis euerſa 362. c. à tamerlane funditus deleta 362. c. à turcis diruta 211.b
ſmyrnæ primordia & incrementa 357.a
ſnoima ciuitas 123.c
ſoatium op. fruſtra obſeſſum fol. 111.b
ſobieslaus 26. Bohemiæ dux fol. 97.a
ſobieslaus Vladislai ex Suatana filius 95.c
ſobal caſtellum in Syria ædificatur 216.f
ſocratis conſtantia 31.b & 573.a
ſogdianæ limites 292.f
ſogdiani pop. 292.d
ſol à Lituanis ueneratus fol. 418.d
ſolis apud Rhodios coloſſus 369.a
ſoldani res geſtæ 225.b. 369.b 370.d. 378.c.
ſoldani cum Thamerlano bellum 313 b
ſolduedleum op. 423.a
ſoli ciuitas 374.e
ſolij pop. 377.b
ſolmiſſus mons 359.b
ſoleciſmus 367. b. 374. c. & 978.f
ſolodorum heluetiæ op. 3. a
ſolona colonia 408.d
ſolonis facunda prudentia 597.a
ſolima mons 371.b
ſolymanni babyloniæ regis res geſtæ 210.d. 214.d
ſolymi pop. 366.c 371.c
ſolymus mons 366.c
ſolus op. 377.b
ſomnium æneæ ſyluij de fortuna elegantiſsimum 611. b. & c. antigoni 383.b. caroli bohemiæ regis 101 b. conſtantini imperator. 394.d. marciani achila 153.b. mauricij imp. 173. c. philippici 180.f
ſophena regio 317.c
ſophina regio 318.d
ſora ciuitas à longobardis capta 181.a. incenſa 239.a
ſochenis contra gallos res geſtæ 335.b
ſpadines rex aorſorum 303 b
ſpanta lacus 314.f
ſpartenbas indorum rex 652 f
ſpinale op. metenſi eccleſiæ adeptum 440.f
ſpinulæ cum florentinis bellum 263 b
ſpirituum . immundorum cum patribus ſanctis conflictus 35.c
ſpitigneus 11. bohemorum dux 91. b 94. c. 95. a
ſpitigneus borſiuoij filius parenti in regno ſuccedit 91. b
ſpitigneus teutones ex bohemia cedere iubet 95. a moriēs abſque filijs fratri principatum relinquit 91 b.
ſpitignei crudelis ambitio 96. a. & b contra moraues & fratres germanos bellū 95. a
ſpira galliæ ciuitas 100.e
ſpolatana arx belliſario dedita 165.a
ſpoletanus ager à græcis depopulatur 191.a
ſpoletanus ducatus 189 e
ſpoletum op. à conſtantino captum 160.e

Index.

ſpoletum op. à gothis 164 c. à linthprando obſeſſum 185.b
ſpoletini longobardorum ducis res geſtæ 184.c
ſproua flu. 423.a
ſpraupinga 438.d
fryzillum op. à longobardis obſeſſum & captum 171.b
ſtadia inſ. 368.f
ſtalimna inſula 370.d
ſtaſanorum alexandri ſodalis 377.b
ſtauracij res geſtæ 193.c
ſtemna 85.a
ſtendalum op. 433.a
ſtephanus camoti comes 209.b.212.f
ſtephanus deſpotus boſnæ baptizatur 407.b
ſtephanus ungariæ rex baptizatur 92.f
ſtephanus plonerius 57.c
ſtephanus pontifex 182. d. 188.f.194 f.204 e
ſtephanus protomartyr.27.b
ſtephani patricij res geſtæ 185.b
ſtephani porcarij equitis in nicolaum 5. pont. max. inſidiæ 459.c
ſtephani ungariæ regis res geſtæ 222.f
ſtetinium op. 423.a
ſtilliconis uandali res geſtæ 146.c.146. f. cum gothis pax. eod. perfidia. eod.
ſtiltiuergium op. ob orphanis expugnatur. 116.f
ſtiradus nobilis inter bohemos eques farcæ puellę inſidijs captus totæ ſupplicio afficitur. 87.c.88.d
ſtiphana lacus 331.c
ſtiria 387 c
ſtiria ungaris ob othacaro adempta. 97.c
ſtiriæ deſcriptio 410. f. 50 .c
ſtocolnume oppidum à caroło occupatur 427.a
ſtomalimnes uicus 365.a
ſtoracinæ haſtæ 337.a
ſtorax arbor 337.a
ſtorza à beliſario uincitur 160.d
ſtrachia inſula à carolo marcello capta 183.c
ſtrages cruentiſsima 212 .f. 210.d
ſtrapilla zepidarum rex fugatur. 156.c
ſuardeni pop. 296.d
ſtratagema cyri contra ſacas 288.f flocheti. 440. f. ſaladini 228.f. ziſchæ 108.f
ſtrategia 327.b
ſtratiquas pragenſis eccleſiæ epiſcopus. 92.c & f
ſtratiquates boleslai filius 92.c
ſtratocles 369.b
ſtraton flu. 314.d
ſtratonici dictum 352.c & 368.c
ſtratonicia ciuitas 365.b.365.c
ſtratonica macedonum habitatio 366.d
ſuatana uratislai uxor 95.c regina coronatur 96 c
ſuatatiæ uirginis fortitudo militaris 87.b
ſuatocopius moraiorum princeps religionis ſtudioſiſsimus 90.c. à cyrillo baptizatus 91. a. ab arnulpho imperatore debellatur & fugatur 90.f. exul eremum ingreditur fratribus ignotus 90 f
ſubiectio 1015.b
ſubinco lepus pragenſis eccleſiæ paſtor 104.d
ſubiunctiuum uerbum pro indicatiuo 1006.f
ſubletia uallis 467.a
ſuboci pop. 290.e
ſubſtantiuorum nominum in oratione uſus 100.c
ſucceſsio regnum dat non electio 559.a
ſueropilus dalmatiæ rex ad chriſtianiſmum conuertitur 197.b
ſueſionum agri ab Othone imp. depopulantur 201.b
ſueſona ciuitas 433 c
ſuetela ciuitas obſeſſa 115.b
ſueui ſaxones à finibus pellunt. 171.a
ſueuorum natio ſecundum ptolemæum 83.b
ſueuorum fortitudo 685.b
ſuidrigal lituaniæ princeps 417.b
ſuitenſium cum thuricenſibus bellum 438.f. crudelitas 438.f.& 439.a. ſuperbia 582. e. fortitudo militaris 439.a
ſuitrigall lituaniæ ducis crapula & luxus 480.d
ſuimonenſes à ludouico ungariæ rege domiti 266 f. à Rhenato obſidione cincti 467.a
ſundis op. 423.a
ſuno francię dominus 433.b
ſupinis quomodo oratio exornanda 1007.b
ſuriani pop. 211.a
ſurimenſis prouincia dipoldo ex paterna hæreditate data 90.e
ſuſatenſes expugnantur 431.c
ſuſatenſium ab eccleſia colonienſi defectio 431.c
ſuſcij pop. 315.c
ſutrium op. à longobardis captum 184.f. à Romanis recuperatum 182.d
ſyagrij francorum regis cum clodoueo bellum 434.d
ſydinæ deſcriptio 330.f
ſyllabarum conſimilium cõcurſiones 993 c
ſyllæ contra mithridatem res geſtæ 383.a
ſyllax op. 411.a
ſyluerius pontifex 159 a. in exilium mittitur 161. a. 162 d
ſylueſter 11. pontifex diaboli ca fraude pontificatum inuadit. 9.a
ſylueſtri chiemenſis epiſcopi de militum ocio dictę rium

Index.

- rium 484.c
syma insula 368.d
symadicus lapis 341.a
symbolum fidei in Synodo compositum 39.a
symmach⁹ pont. creatur 157.c
symnada ci. 340.f.&341.a
synderonia ci. 396.d. capta & direpta ibid.& 126.f
syndica regio 304.f
synodus generalis num plenariam remissionem dare possit 11.c
synodorum tria genera 24.d
synodalis autoritas 14. & e
syraces pop. 303.b.
syracorum regio 303.b
syraceni pop. 296.d
syracusę à Saracenis recuperatæ 178.f
syracusanorum ciuitas à gothis obsessa 166.d
syria à Basilio & Constantino depopulatur 201.c. item Parthis 311.c. 312.d. 322.e. à Tigrane 320.d. à turcis sub acta 225.a
syriæ encomium 386.e
syrochus persarum rex 176.e. & eius contra fratrem & heraclium imperatorem res gestæ 312.f
syromedia reg. 314.d

T

TAbenus campus 364.d
tabin 287.b. & 289.c
tabor mons 217.a
tabrobana insula 284.c.36.
taboritarum descriptio 661.a & res gestæ ibid. fides 661.c. ritus & mores 662.e. furor 591 b.& c.
tacta Cappadociæ 336.d
taddeus sinuessanus 259.c.
tagurus 287.b
talboti res gestæ 431.a.& b
talabrota ci. 295.b
talianus forlanus 464.e
tamerlanes 382.f. smyrnam expugnat 362.e
tamerlanes terror gentium 395.c ira Dei ibid.
tamerlanis scytharum regis cõtra turcas res gestæ 359.c crudelitas ibid.
tana Venetorum castellum fol. 303.c
tancredi soboles 202.f
tape ciuitas 293.b
tapirdi pop. 315.c
taprobanæ insula 287.a
tapuri pop. 314.d
tapyri pop. 293.b
tarentuli 297.c
tarcodementi res fortiter gestæ 375.c
tarentinus cur in mogũtinensem conuentũ uenire noluerit 3.b
tarlati ab aretinis interficiuntur 257.c
tarmensium ad alphonsum defectio 466.f.
tarmensium arx expugnatur 466.f. & 467.a
tarsi pop. 409.b
tarsus op. 374.f
tarsenses studiosi philosophiæ 375.b
tartari pop. 393.a. ut pecudes trucidantur 421.a
taruisina ciuitas obsessa 237.b expugnata 167.c
taruisium oppidum à francisco carria obsessum 274.f ab ungaris expugnatum 198.d 167.c.
taruisinum Austriæ ducibus permittitur 275.b
tassillo bauarorũ rex 172.f. uictus ab hostibus, pertesus uitæ fit monachus 191.a
tatecuzma Vlrici ciliæ comitis uxor 397.a
telchinis insula 368.f
telmisias promontorium fol. 370.f
telmissus op. 370.f.371.b
telephi fabula 342.d
taurinum op. 785.a. frustra à sisualdo obsessum 167.c. direptum à turcis 874.e
taurinenses ab henrico imp. in deditionẽ accepti 25[illegible].e
taurinensis ager à narsete depopulatur 167.c
taurini à Burgundis grauiter uexantur 156.e
tauropolium 359.a
taur⁹ mons 285.b. & c. 316.d. 317.b. 371.b
taur⁹ montis descriptio 318.d diuersa nomina 285.b.& 286.d
taxis ungariæ rex italiam depopulatur 199.c
tecta fictilia 300.f
tectosages pop. 335.a
tectosagetum regio 335.c
tegnus mons 342.d
teia gothorũ rex 167.a. in clade occumbit 168.d
tei populi 361.a.& b
temnum op. deuastatur 349.c
tempe 404.e
temperantiæ laus 513.b
templarij saracenis consentientes, afficiuntur supplicio fol. 257.a
templariorum religio eradicatur 259.a
tenedos insula. 349.b
tenediorum regionis descriptio 349.b
tenus Coloniæ Lesbiæ imperator 349.b
terdona ci. à Friderico imp. Rom. capta 221.a. 222.d
terdenẽses mediolanensi imperio se committunt 447.b
ter entij uilla 101.c. Caroli Bohemię regis facta 101.b et c
temeriũ promontoriũ 364.f
termilæ pop. 371.c
termopylarum angustię 404.f
terpandri musici inuẽta 355.a
tertullus fraude occiditur fol. 149.b
tera lydorum regia 345.e
terræ uniuersę ambitus 902.e
terraconensis cardinalis 23.b fol. 37.a
terraconensis Cardinalis obiurgatoria ad suos, in Concilio oratio 40.f
tetrarcharum in Gallogræcia

concilium 335.c
teucrorum origo 382.d
teudelinda Garibaldi Bauaro rum regis filia 171.c. Longo bardorum regina 172.d
teuthras 382.e
teutones Budę ab ungaris tru cidantur 389.a
teutonum origo 391 c. con tra turcas res gestæ 392.c
teutonici generis homines ex Bohemia pelluntur 95 a
teutonicorum fratrum reli gio 421.b. cum polonis præ lium cruentum, 421.b & 422.d. pax 421.b. 288.f. 478.d
teutonicorum fratrum ritus 420.f prælium 421.a
thabiena regio 308.e
thabor arx & asylum hæreti corum 83 b
thabor oppidum 109.a
thaboritę fratres 109 a. in hor reis conflagrantur 120.f
thaboritarũ descriptio 120 f. duces 114 f. 115.b. bella 114. 115.b
thaboritarum exercitus dele tur 120 e
thabreni pop. 290.e
thacouia ciuitas expugnatur fol. 116.d
thales milesius 357 b
thalestris Amazonum regina 299.c.& 300.d. eius cum ale xandro concubitus 293.c & 294.d
thamerlani parthi fortitudo 313.a
thamerlani in obsidionibus distincta coloribus tento ria 313.b. nefanda crudelitas 313.c.
thamonita 319.b
thanaidis deæ diuinus apud Armenios cultus 319 b
Tharsius fl. 345.a
thato Longobardorum rex 369.a
thaurinum opus 137.c
thealdum castellum expugna tur 257.b
theatensium urbs capta & in censa 192.c
thebæ ciuitas 341.c. 372.d. à turcis occupatur 404.f.
theium oppidum 333.a
thelesius Bulgarorum rex Cõ stantino fugatur. 188.e
themiscyra ciuitas 299.a. 329. a.& b. 330.e.& f
themistoclis apohthegma 941.a
themoetæ populi 296.e
theodatus ab optaro interfici tur 160.e
theodati eruditio 158.f
theodebertus rex fran. captus interficitur 175.a
theodeberti regis facta 15 .e
theodemirus rex 154.f
theodobaldus Metensiũ rex Italiam longè lateq; depo pulatur 162.e. interficitur 170.e
theodosius ab imperio dele ctus 183.b
theodosij imp. apud thessalo nicenses lata lex 404.d
theodosij imp. Rom. contra Vcsogothos res gestę 146.d mors ibid.& 152 d
theodosij contra saracenos res gestæ 196.f
theodericus francorum rex 180.d
theodoric⁹ nagel canonicus Rigensis 52.f
theodoricus odoacrem con tra fœdera occidit 156.f
theodoricus uesegothorum rex Italiæ imp. 144.e
theodoricus de morsa Colo niensis archiepiscopus con cilij Basilientis acerrimus propugnator 3.a. 483.c. 4 1.c
theodorici maguntinẽsis epi scopi cum palatino bellum 438. e
theodorici Ostrogothorum regis statua equestris 156 d
theodora imperatrix constan tinopolis 204 e
theodorus bosius obtrunca tur 448.e
theodorus calliopa Italiæ ex archus 176.f
theodorus epirotarum dux 234.d
theodorus primicerius ob truncatur 155.b
theodorus Vatarus græco rum imp. 245 a
theodori Cyrenensis ad regẽ lysimachum respõsum ani mosissimum 31.c
theodori Italiæ exarchi cum longobardis pugna 177.a
theodori Lascheri res gestæ 231.c
theodotus bactrianorum rex 293.a. 310.d.
theodotus bactrianorum rex 310.d
theodotion Iudæus 360.e
theofanus fl. 296.e
theonnestus musicus 365.a
theophanes 298 d. historicus 354.f
theophilia ciuitas 210.f
theophyli Paleologi contra turcas fortitudo 402.d
theophylactus Italiæ exar chus 181.a
theophrastus philosophus 354 f. eius bibliotheca 351.b
theramenes Athenienſis for ti animo cicutam bibit 31.b
therba crocí bohemiæ ducis filia fortilega 85.a
therdonẽsium à mediolanen sibus defectiones 448.d
thessalia à turcis subacta 404 e
thianensis præturæ descrip tio 327 b
thimuntis regio 339.c
thirthæus poëtæ facũdissimus 597 a
thmesis figura 994 e
tholistobogi pop. 335.c
tholomaida à saracenis capta fol. 99 a
thomas apostolus Parthis Euangelium prædicat 313.

Index.

thomas de corſellis. 3.b. 48.f. 51.c
thomas erfordẽſis epiſcopus canoniſatur 262.d
thomas fregoſus 445 b
thomas de haſelbach theologus 718.f
thomas maurocenus patriarcha 232.d
thomas pirkemerus 694.d
thomas de ſcotia triumuir 51.c
thorax mons 363.
thoriſmundus 152. f. & eius in gallia & hiſpania res geſtæ 154.d
thotena regio 317.c
thracia à bulgaris depopulatur 157.b. 178.f. item à gothis 145.a. ab oſtrogothis 151.c. à ſaracenis 193.b. à ſclauinorum militibus 166.e. à ueſagothis incendio & rapinis deformata 145.c
thraciæ deſcriptio 393.c
thuricenſium à ſuitenſibus defectio & bellum 438.f.
thuringia 82.f
thuſcula ciuitas 229.b
thuſculani debellantur 205.a 223.b
thuſcus campus 89.c
thyatira ciuitas ab ariſtonico capta 362.e
thymbria uicus 357.c
tibareni pop. 330. d. montes 318.d
tiberis ingens inundatio 171.b
tibicines è tẽplis electi 349.c
ticinum op. direptum 153.a
tigranes rex 320.d. & eius res geſtæ. ibid. & 322.d
tigranes tigranocertæ obſidetur 322.c
tigranis armenij contra mazacinos res geſtæ 328.d
tigranis theſauri 319. a
tigranocerta ciuitas ædificatur 320 d. obſidetur 322. d.
tigranocertæ incrementa 323.d
tignis flu. 284. c. 315. c. 317. b
tigridis flu. ortus 317.b
timanus flu. 407.b
tirambe pop. 296.c
tira flu. 127.f.
tlon ciuitas 370.f
tmolus mons 341. c. 343. c. flu. 343.c
toaris lacus 318.f
toleta ciuitas à galatiæ rege capta 208.c
toletum op. à childeberto captum 160.f
toletanũ concilĩ 28.f. 171.c
tholetanus ager depopulatur 148.c
toliſtobardi pop. 335.a
toloſa ci. occupatur 157 c.
thomas de aquina canonizatur 262.d
torrentes aurum deferentes 303.a
torentini à roberto ſubacti 205.a
tortoſa ciuitas à chriſtianis obſeſſa 213.b
toſpitis palus 317. c. 317. b. regio 317.c
totho nepenſium dux 188 f
totila gothorum rex 163.b. & eius res geſtæ 163.c. & 164.d
totila pontem ſupra tybrim erigit 164.f proditione Romam capit 164. f. pugnans interficitur 167.a
trachea ci. 373. b. raſtellum 382.f
traductio 1015.a
tragelaphon animal 302.d
tragetti ſales ſponte naſcũtur 350.c
tragurium op. 408.d. ab hunnis direptum 153.a. 223.a
traiani imp. res geſtæ 388.d
traiani pons 167.b
traiectum op. 429.b
traiectenſes à põtifice & burgundiorum duce debellãtur 429.c. excommunicãtur 429.c
traiectenſium poteſtas, ritus & mores 429. b. rebellio 429.c. & 430 f
traiectenſis epiſcopi potentia 429.b
trallianorum urbis deſcriptio 363.a
trana ciuitas obſeſſa & capta 205.c
tranſeundi res geſtæ 185.b
tranſfigurationis dominicæ feſtum inſtituitur 461 b
tranſyluania à turcis miſere depopulatur 392.c
tranſyluaniæ deſcriptio 391.c
tranſitio 1015 c
trapezus op. 330.d
trapezuntij chriſtianã fidem recipiunt 332.c
traſemundi ſpoletani cum liuthprando bellum 185.a
trauna flu. 738.d
trabellius bulgarorum rex 181.b
trebonius à dolobella captus 362.c
trete concilium cõgregatur 215.a
tremulus pons 167.c
trabelli pop. 388.d. 393 c
tributes pop. 314.d
tricium op. incenſum 244.e
tridentum muro cingitur 157.b
tridenti obſidio 179 b
tridentini ab atheſinis depopulantur 513.a
tridentinorum cum ecclino bellum 243.b
trinitatis miſteria explicantur 886.d & 887.a
tripolis regulus 213.b
tripolis ci. à parthis capta 313. b. direpta 253.a
tripolitanus comitatus 226.f
triquetra 323.c
triſtanæ uirginis fortitudo militaris 87.b
tritticiburgum op. 132.f
triumuiri concilij Baſilienſ. 49.a
triumuirale de moribus hominum iudicium 49.c

troadis deſcriptio 344.d
trogetis lacus 336.e
trogilium inſ. 358. d. & promontorium ibid.
trogini pop. 335.a
troglodítæ pop. 303.b
troia urbs habitatoribus adimpletur 203.a
troiani campi deſcriptio 347. c. incendij cauſa 350.f
troianorum potentia 344.f 356.d
troianorũ poſt Ilium incenſum emigrationes 433.a
trugoſij res geſtæ 37 .e
tuſenſium cum florẽtinis fœdus 455.a
tudertum op. à Romanis recuperatum 172.d
tulenſium agri depopulantur 440.f
tunitij rex à rogerio tributarius factus 219.c
turca adhortatur ad chriſtianiſmum 876.e
turcæ cur à teucris originem habere credantur 394.f
turcæ aſiam inuadunt 187.b. hũgaris pacem petũt 397.b
turcarum origo, ritus & mores 383.c 384.f. uictus, ueſtitus, ritus & mores 394.f. 910.e. religio 385.a. 385.c. 895.b. fides 882.d. & 883.a. ieiunia 900.d. horrenda impietas 402.e. matrimonia 126.f. in diuerſas regiones irruptiones 395.a. in lesbo res geſtæ 355.c
turcarum in expugnatione cõſtãtinop. crudelitas 680.e cum Auaribus conflictus 384.d. cõtra chriſtianos res geſtæ 209.b.c. 873.a. de chriſtianis uictoria 565.a.b. 907.b. 915.a. crudelitas coercenda 655.a. 658.d. & 659.a. & c
turcis bellum eſt inferẽdum 659.b.c. & 660.d. 678.f. & 679.a. 92 .929.930.a. & c
turiani mediolani urbe eijciuntur 251.b
turingia ab hunnis depopulantur 172.f
turingiæ deſcriptio 423.b
turingi pop. 422.e
turingorum in italia res geſtæ 155.b
turiſmundus zepidarum rex à lõgobardis uincitur 161.b
turriculum caſtellum obſeſſum 217.b
tuſci pop. 296.d
turonenſe concilium 222.d
turonenſis epiſcopi in concilio Baſ. oratio 58.d
turonenſis archiepiſcopi obſeſſionem in concilio conqueſtio 44.e
turoniũ op. à germanis obſeſſum 230. à normannis uaſtatum 196.f
turpitudinis ſignificatio ad animum & corpus referenda 525.b
tyatira ci. 341.a
tyberias ciuitas obſeſſa 227. a. à chriſtianis capta 214.e
tyberiadis principatus 226.f
tyberis inundatio 190.e. 236.e
tybur op. à totila in poteſtatem acceptum 154.e à uiſtige gothorum rege obſeſſum 160.f
tyburtini friderico Imperatori ſe ſubmittunt 221.a
tymbræ campus 347.c
tymbræus flu. 347.c
typhonis fabula 343.c
tyrambes 304.d
tyrammon grãmaticus 351.c
tyrannorum 30. imperium 145.a
tyrãnidis memorabile exemplum 313.c. 417.a
tyridates armeniæ rex baptizatur 323.b. eius res geſtæ 311.b. 321.c
tyridatis & corbulanis colloquium 323.a
tyrolenſes pop. 438.f
tyrolenſium contra tridentinos res geſtæ 428.f
tyrtamus 354.f
tyrus op. 244.f. à chriſtianis captum 218.e.
tyrſi ſcytharum regis in aſia res geſtæ 382.e

V

VAccã abbas de Dona ſuo legauit monaſterio 47.b
uada ci. ab antonio olzina occupatur & ampliori foſſa communitur. 454.e
ualachia regio 393.a
ualachi pop. 232.e 381.c. 388.d
ualachorũ duę factiones 993.a
ualamir Oſtrogorum dux 151.e
ualaris cum Artuoda ſingulare certamen 163.c
ualaſca puella bohemiæ principatum obtinet 86.f dea iudicatur 87.b horrorib. imperium in uiros pollicetur 86.f. trucidatur 88.f. inſepulta feris & uolucribus eſca præponitur 88.f
ualaſcæ ad ſuas pro conſeruatione libertatis oratio 86.f
ualaſcæ uirginis ad ſuas animoſa ad pugnam adhortatio 87.a
ualdenſium ſecta 103.b
ualens imp. Rom. in thracia cruento prælio à uiſogothis ſuperatur 145.c
ualentia ci. ab arragonum rege capta 235.c
ualentinianus cęſar Ro. 150.d
ualentiniani cum genſerico pax 151.a. rupta ibi. item cum genſerico 152.d
ualeria regio 387.c. 410.f
ualeriæ deſcriptio. 410.f
ualerianus imp. à Sapore perſarum rege coniectus in uincula 145.a
ualeriani res geſtę 166.f 312.d Ignominioſa ſeruitus ibid.
uali pop 296.a

uallia

uallia Visogothorũ rex 149.a
ualemir Scythiam depopulatur 154.f
ualona ciuitas 407.b à Turcis expugnata ibid.
ualranus Traiectẽsium sit episcopus 429.c
ualtarich longobardorũ dux folio 169.a
ualuenses à Trausemũdo sub acti 185.b
uandabanda regio 293.a
uandali pop. 147.b
uandalorum communis cũ Sclauis lingua 173 c
uandalorum in Germaniam irruptiões 147.b itẽ in Mauritaniam & Numidiã 151.a
uandali à Vesogothis grauiter bello uexantur 150.f
uandalesia regio 149.a
uaradienses episcopus ex captiuitate liberatur. 833.c.& 834.f.& 839.b
uarias mediolanum obsidet 162.c.ab Ildouado interfici tur 163.b
uardanus fluuius 296.e
uarmudus Hierosolymitanorum patriarcha 218.d
uarnerius Hauspergẽsis 259.a
uascones debellantur 194.f
uasconia regio 149.b. depopulatur 183.a
uasconia à Clodoueo capta 157.b.à Frãcis subacta 190.e item à Theodorico 157.c
ubaldini debellantur 271.a. & 267.b
ubericus Carraria 265.b
ubertus Farinata 245.c 246.d
uberti à Florentinis urbe eiecti 242.e
ubertus Pelauicinus 243.
udalricus Bohemorum dux 93.b.fratri germano oculos effodit 93.b
udalrici ciliæ comitis dicteri um 482.d
udalrici Bohemiæ ducis contra Meschonem stratagema folio 93.b
udę populi 296.d
uestaris forolulensis dux fol. 178.c
uegius poeta basilensis Canonicus 612. e
uelisca monasterium 93.a
uellera ab arboribus depexa fol. 287.b
uenceslaus martyr 13. bohemorum dux 91.c
uenceslaus 4. bohemiæ rex 87.b.99.a. 100.d.102.d.
uenceslaus 6. bohemorum rex 99. a
uencesla⁹ bohemiæ rex 100. d.eius ebrietas & interitus ibidem.
uenceslaus bohemiæ rex 97.a à fratre incarceratur 388. f
uenceslaus Romanorum rex ob innata uitia aliquoties infectatus & captus 102. e.f
uenceslaus Vratislai ex Drabonucia filius, Ludmillæ educandus traditur 91.b
uenceslaus angelis ab hoste defenditur 91. c
uenceslaus à fratre occiditur 92.d
uenceslaus bohemiæ ac Romanorum rex defunctus à piscatore clam sepultus fol. 107 b
uenceslai ingenium ac mores 91.c.innata pietas 91 b in ministrum crudelitas fol. 473.b
uenceslai corãdi presbyteri, ad bohemos pro rege contra Husitas oratio 106.e
S.uenceslai mircula 91.c.92.e
uenedes pop. 419.c
ueneficarum carmina quanta possint 89. c
ueneris ærea templum 377.a
ueneris Apaturię fabula 304. f
ueneris mons 531.c. portus 531.c. potentia 871.b
ueneris nudę simulachrum fol. 365. a
ueneris Paphię templum fol. 377.a
uenetiæ 373.b.ab Alemannus uastata 15 .f
uenetæ urbis origo 156.d. 159.b. 433. b
ueneti mercatores ab. Alberto Berengarij filio infestantur 200.d
ueneti apud caruagiam magno prælio superãtur 447.c
ueneti fame pressi adriatico mari uectigalia imponunt 249.b. à Genuensibus pacẽ petunt 273. a. ab Ildouado gothorum rege debellantur 163 b. à pipino uincuntur 193.b. à pontifice excommunicantur 257 b.fili fluminis clausuram expugnant 275.b
ueneti à turcis debellantur 449.b.378 f.
uenetorum cũ mediolanensibus amicitia 447. cum francisco maria societas ibid.
uenetorum cum anconitanis bellum 150.e. item cum bononiensibus 24 .c. cum frãcisco Sfortia 135 c. cum genuensibus 250 e. 267.c. & 268.d 378 d
uenetorum fines ab adriensibus depopulantur 203.a
uenetorum & genuensium contentio 378.d.244.f.grauis seditio 249 b. contra cretenses res gestæ 233.b. item in Dalmacia 231.b. contra genuenses 274.e.f & 275.a.& contra Henricum imp.238 f contra iadrenses 231.b. contra lucianum & & petrum Auriam 272.f.in palestina contra saracenos 218.e. contra Philippum Mariam 446.e. contra saracenos 196.f. contra Vngaros res 222.e.& f.
uenetorum bello parta potestas 232.d.potentia 449. c. cum genuensibus pax 349.c
uenetorum de saracenis uictoria 197.b

Index.

uenetorum relpub. incremẽ. ta 170. d. priuilegia 192. d cum Balduino rege fœdus 218. item cũ Carolo 2. contra Conſtantinopolitanum imp. 257. a cum Florentinis, Ienuenſibus & Bononienſibus 501. c. cum Frederico imp. & Siciliæ rege 224. c. cum duce Mediolanenſe fœdus 747. c. 448. cũ Soldano induciæ 233. b

uenetorum ciuitas pernicioſo incendio deformatur fol. 215. b

uenetorum naues à Villamarina incenduntur 406. f

uenetorũ noua ciuitas ab ungaris incenditur 198. d

uenetis prohibetur ne mercimonia occidẽtis in Aſiam perferant 195. c

ueniam petendi ratio 2. d

uentidij cõtra Parthos res geſtę 311. a

uera caſtellum munitiſsimũ fol. 314. f

uerborum uitanda abuſio fol 996. d

uerborũ apta in oratione diſpoſitio 1002. e. & f. 1003. d

uerba otioſa in oratione uitanda 995. c

uergilius impaciens amoris fol. 627. d

uergillacenſis abbas 38. f

uergiliacẽſis abbas Spirę moritur 47. b

ueritas in medio tyrãnorum conſtanter eſt profitenda 31 a. 32. d

ueritatis uis 7. b

uerona ciuitas ab Alboino in deditionem accepta 169. c ab amingo depopulata 167. c. à Francis obſeſſa 189. c. itẽ à Gonzaga obſeſſa 265. b. ab Hunnis direpta 153. a 156. d. item à Ludouico Boſone 198 f. à Theodorico 156. c

uerona ab ugolotto direpta fol. 278. d

ueronenſium cum carolo bohemiæ rege bellum 101. b

ueronenſe concilium 226. e

ueronenſium cum finitimis contra Henricum imperatorem fœdus 222. d

ueronianus 148 d

uerrina auguſta 154. c. 155. a. in cappadociam relegatur fol. 155. b

ueſogothi in diuerſas regiones incurſionem faciunt 146 d. 145. a. ſtipendio priuati in pannoniam ſecedũt 146. c. ab Hunnis ſuis ſedibus eijciuntur 145. c

ueſogothorum nomen à Carolo Martello deletũ 184. d

ueſogothorum elata de Valẽte imp. Rom. uictoria 145. c aduerſus Vandalos expeditio 150 f

ueſogothis Arrianæ hæreſis dantur epiſcopi 145. c

ueſois Aegyptiorũ rex 306. e

ueſtia ciuitas 205. b

uetitum, uetuſtiſsimũ apud Vueſtphalos iudiciũ 431. c

ugo magnus Pariſiẽſis 200. d

ugo Candidus Cardinalis 206. c. excommunicatur eodem

ugonis Arelatenſis comitis in Italia res geſtæ 199. a

ugonis cum Berẽgario 3. pax fol. 199. b

ugonis Magni facta 212. f

uicarium oppidum ui captũ & direptum 468. d

uicentia à uenetis obſeſſa fol. 265. b

uicentini incẽdio deformantur 237. b

uicentinorum cum finitimis contra Henricum Imp. fœdus 222. d

ulciſsitudinis rerum memorabilia exempla 601 b. & c

uicleuonis mons 110. e

uictiges Gothorũ rex 160. d. e captiuus Cõſtantinopolim ducitur 144. e. 163. a

Arminum obſidet 152. e

uictolinum oppidum à Caſtrutianis captum 263. b

uictoria ciuitas à Friderico imperatore delineata 240. d

uictoriæ moderationis memorabile exemplum 469. b

uictorini nummi 240. d

uictor Piſanus 272. e

uiennenſis urbis deſcriptio 718 e

uiennenſe concilium 259. a

uiennę Auſtrię comitia indicta 131. c

uigilius pontifex 162. d. 164. e in exilium mittitur 165. a romam reuocatur 168. e

uillamarina regiæ claſsis præfectus uenetorum triremes incendit 406 f

uilſnacum op. 425. b

uina exuſta 343. c

uincentia ciuitas ab Alboino in deditionem accepta 169. c. ab Amingo depopulata 167. c. item ab Hũnis 156. d. 153. a

uincentius Hiſpanus canonizatur 461. a

S. uincentij in mari turris à Rhenato expugnatur 467. c

uindelici Saxonibus conterminí 173 c

uinigiſus Spoletanorum dux fol. 191. b

uinslao Praga & bohemię ducatus cedit 89. a

uiomarchus britonum tyrannus 195 a

uirgines bohemicæ adoleſcẽtes in amorem pellectos interficiunt 87. b

uirginalis caſtitatis exẽplum memorabile 92. d

uirginum in bohemia caſtrum 87. a

uirginum bohemicarũ exercitia uirilia 86 f

uiriatus Hiſpanarum Romulus 476. d

uirtutis autoritas 34. d

uir

Index.

uirtutis premia 653.c
uiscella Pruthenorum amnis folio 82.f
uiscera fluuius 431.a
unislaus 7. Bohemorum dux folio 89.a
uismaria ciuitas 423.a
uisegradensis arcis munitiones factæ 85 b
uisegradense castrum 86.c. 106 f. expugnatū à Pragensibus 110.f. & 111.a. item à Primislao captum 88.f
uissegradum oppidū nouis muris cingitur 101.c
uistela fluuius 419.c
uisurgis fluuius 431.a
uitæ humanæ fragilitas & miseriæ 81.a
uitalis cū Gothis infeliciter pugnat 163 b
uitalianus Pont. Max. 177.c
uiterbienses thermæ 82.d
uiterbiensium in pontificem factiones 238.f
uiterbiensium agri depopulatur 236.e
uiterbium pontifici proditione ablatum 278.e
uites miræ magnitudinis, folio 293.b
S. uiti oppidum 409.a
uitold. Lituaniæ dux ad Bohemiæ regnum uocatur, folio 112.d. 388.e
uitoldi Lituanię ducis crudelitas in suos 417.a. 480.f imperium insolentissimū: 494.f. & 495.a
uitrioli copia 377.c
uiuendi honestæ præcepta, folio 524.f
uladislaus baptizatur 415 f.
uladislaus uratislai filius 95.c
uladislaus 25. Bohemiæ dux, folio 296 f
uladislaus quo iure Vngarię regnum occupauerit 934.
uladislai poloniæ regis laus 563.c. & 564. d. res gestæ 488.f. 421 a
uladislaus rex in prælio interficitur 565.b
uladislai Poloniæ regis cum fratribus teutonicorum bellum 488.f
uladislai res gestæ 421.a
uladislai Hungariæ regis cū Friderico imperatore fœdus 390. d. res gestæ 416.f. 129.b 390.d
ulinrigia 97.c
ulina ciuitas 121.a
ulmerigi pop. 419.c
ulricus Austriæ Cancellarius, & episcopus seditiosus, ex asylo raptus ac à Friderico captus 411.b
ulricus Ciliæ comes 131.b. Huniadem ab administratione regni Hūgariæ amouere conatur 136.c. ab exilio ad suos reuocatur 136. d Polonis incarceratur 389.c
ulricus Ciliæ comes ladislai fraudibus interfectus 139.a
ulricus eizingerus 131. b. ab Alberto incarceratur 413.c
ulrici Eiezingeri facta 413 b
ulricus Patauiensis episcopus Ladislai ad Franciæ regem legatus 141 b
ulricus Rosensis regulus 109. c. 127. b
umbriæ ciuitatum bella pernicioſissima 462.d
umbrorum regio à Longobardis depopulatur 170.e
ungaria depopulatur 240.e
ungariæ fertilitas 712 f descriptio 557.b
ungariæ regni status miserrimus 557.b
ungariæ regnum sub adulterino rege periclitatur 558.e
ungari à Carolo Francorum rege domiti 191.a. in Germania miserè trucidantur folio 200 d
ungari spreta Ladislao regni hæredē regis Poloniæ filiū introducunt 563.b Ladislaū renuunt 582. c. & 583.a
ungari à Pipino Franco in deditionem accepti 191.b
ungarorum encomium 557. b. in Germaniam incursiones 199.a. contra Græcos & Bulgaros res gestæ 198.d. apud posſonium conuentus 692.e. & 996 f. cū Turcis conflictus 682.e. de Turcis uictoria 564.f. 565.a
uuacho Longobardorū dux folio 169.a
uocalium in oratione concursus quomodo uitandus 993.a
uocamanum op. à Petramala captum 261.b
uogize uicus 109 b
uolandum op à Corbulo captum 321.c
uolaterrani à Fagiolano uexãtur 260.e
uolegradensis ciuitas Moraiæ regni caput 90.f
uologallicus à Turcis interfectus 212.
uologesi cum Corbudone pax 322. f. cum Tyridate induciæ 323.a. res gestæ 321.a. 311.c
uoluptatis detestatio 225.c
uoraſtę uirginis fortitudo militaris 87.b
uortigerus Saxonū dux 151.b
uortius Bohemorū dux 89.a
uratislauia ciuitas 415.a. ab Henrico Sleſiæ duce occupata 101.a. & à Ioanne Bohemiæ rege recepta ibid.
uratislauiæ urbis primordia 89.a pernicioſa seditio, folio 417.a
uratislauienses ob consules obtruncatos securi percuciuntur 108.f
uradislaus Bohemorum dux 91.b 95.b
uradislaus Moguntiæ in regem creatur 96.d
uratislaus Vortij ducis filius 89.a. in prælio occūbit 89 c
uratislai in Austria res gestæ 95.d cum nepote bella 89.a nefanda crudelitas. 89.b

Index.

uratislai 20. ducis ex Adibelde filij 95.b
uratislai regis cum Saxonibus inimicitiæ 96.c. in Hungariam fuga 95.b
uratislai uxor à Spitigneo captum 95.b
uratislao Lucen. principatus cedit 89.a
urbanus Pontif. Max. 245.b. 270.d 272.d. 276.f. & 277.a
urbani Pontificis contra Saracenos expeditio 209.a
urbetellum op. à Picinino captum 456 d
urbinates Oddonem & Carponsem prothonotariũ homines libidinosissimos obtruncant 465.a
urbinatium principes 465.a
urbinum op. captum 189.a è Belisario receptum 162.c à Carolo obsessum 252.c
urbinus adolescens solis cultor 289.b
urciorum obsidio 244.d
ursarus mons 344.d
ursaria ab Alphonso obsessa folio 468.d
ursæ animalis cum Lituaniæ rege conuersatio & familiaritas. 417.b
ursinorum apud Ro. habitatio 259.b. odium in Euersum 461 b
ursus anguillarię comes 265.c
uuę mirę magnitudinis 293.b

VV

Vuestphalia 431.a. uitiosos & fallaces citius quàm stultos gignit homines 432.d
uuestphaliæ fertilitas 432.d
uuestphali à Carolo magno bello uexantur 431.b. ad religionem Christianam conuertuntur 431.b
uuestphalorum ritus & consuetudines 431.b.&.c
uuicleui libri comburuntur
uuicleui laus 103.b (104.d
uuilhelmus Constantiẽsis inreconsultus 3.c
uuirtenbergẽses comites imperio rebelles, ab Henrico imp. grauiter debellantur folio 100.f
uuirtenbergensium comitũ insolentia & improbitas folio 479.c
uuisegradense castrum à Zischa obsessum 107.c
uuittenberga ciuitas 425.a
uuormatiæ conuentus prælatorum congregatur 206.c
uxij populi 316.d
uxor qualis ducenda 531.a

X

Xandri populi 310.d
xantum oppidũ 370.f
xanthus ciu. 371.a. flu. 371.a
xanthus scriptor uetustissimus 343.c
xanthus ex lanifice fit eques, & Hanibalis filij tutor 452.d
xenarchus philosophus 373.c eius mors ibidem
xenophanes 361 a
xerxena 319.b
xerxes septem stadium mare ponte iungit 346.d

Z

Zacharias pontifex Max. fol. 135.b
zachatæ populi 296.d
zagarolum op. diruitur 254.f
zagcius mons 285.c
zagrus mons 314.d.315.c
zaliadras Antiochi magni imperator 319.b
zanbelloti panni confectio, (377.c
zariadra 319.c
zastanę uirginis fortitudo militaris 87.b
zatus ad Carolum Gallorum regem deficit 191.b
zauisius 99 a
zazensis principatus Vratislao cedit 89 a
zaziorum ciuitas 83.b
zechius Croatinus gentẽ Bohemiam condit 84.e
zechij familia 84.f. imperium placatum 85.a
zegeigner 305.b
zela ciuitas 311.c. Persicorum regum templum 331.e
zelia ciuitas 345.a
zeliæ campi 349.a
zeliorbis Hunnorũ regis contra Ro. res gestæ. 161 b. 312.e
zenicetus cũ tota familia crematur 374.d
zeniceti Piratæ sedes & mõs folio 374.d
zeno coronatur imperator à filio 155 a
zenonis castrum 244 e
zenocles orator 352.f
zephyra ciuitas 364.e
zephyrion 365.b
zephyrium promont. 374. e.
zepidarum nomen quando extinctum 161 c
zepidarum rex 361.b
zeugma ciuitas 320.d
zeuxides Medicorũ scholam ædificat 340.f
zibellinarum pellium apud Lituanos copia 417.b
zigari cũ pueris & uxoribus europã peruagantur 305.b
zigopolis op. 330.d
ziuchi pop. 296.e.
zischa sagitta confossus oculum amittit 111.a. moriens mandat suis, ut expellę suæ tympanum militare in hostium terrorẽ faciant 114.f.
zischæ religio 110.e in Austriam profectio 112.f. militaris prudentia 483.b. uafre consilium 108.f. res gestæ 107.c 487.b. 661.b.
zischæ ducis ad suos milites oratio 113.c
zischæ ducis fortissimi mors
znoynea ciuitas 415.a (114 e
zofinga Heluetiæ op. 25 c
zogori populi 305 a
zona torrida 284.d
zosini Papæ de statutis generalibus cõciliorũ, sententia 14.d
zoto dux Beneuentanus Casinense monasterium euertit 172.f.& 173.a

FINIS.

PRAEFATIO AENEAE Syluij tituli sanctæ Sabinæ, sanctæ Rom. ecclesiæ Cardinalis Senensis in historiam Bohemorum, ad illustrissimum principem, & dominum Alphonsum regem Arragonum.

INteritura esse quæque nascuntur, atque homines in primis, quos ea de causa mortales appellant, omnes norunt, plurimi damnant. Nam cur hominem natura finxit, cui negata immortalitate spatium breuissimum uitæ indulsit, cornicibus & ceruis, quorum nihil intererat, longissimum largita est ævum? Sed cui de naturæ operibus permissum, quam nihil esse aliud, quàm Deum uel Dei decretum dixerim. Ego illud mihi persuadeo, nisi mors introisset in orbem terrarum ex duobus alterum fuisse necessarium, aut terræ scilicet, quàm incoleremus, amplitudinem sine fine patuisse, aut humanam generationem interdictam. Nam quis mundi ambitus homines capiat, in horas absque mortis periculo nascentes? Tot præterea calamitates hominem circumsiliunt, ut mori satius sit, quàm uitam producere miseram. Optabant fortasse utcunque uiuere, quis uitæ alterius adempta spes. Serui, & huiusmodi homines, mortem sibi aliquando consciuerunt. At homini Christiano, qui Deum fabricasse mundum constanter credit, nec dubitat illum gubernare quæ condidit, iniquitatem quoque omnem ab eo alienam putat, sacri ueteres nouique sermones fidem faciunt: qui animas ex corporibus excedentes, in alia loca meare tradunt: in quis præmia pro benefactis, supplicia pro malefactis expendant, quamuis in hac mortali uita, & uiros bonos in aduersis rebus oppressos, & iniquos homines sæpenumero blandis fortunæ afflatibus in sublime raptos cernimus. Licet in omni gente, quæ sub cœlo est, hoc uidere, Bohemia tamen testimonio satis fuerit. In qua nostra ætate reiecta Romæ ecclesiæ obedientia, conculcata parentum religione, sacerdotibus Christi occisis, fanis sanctorum diruptis, sine fide, sine bonis moribus in latrocinijs, in adulterijs, in omni spurcitia uiuentes, aduersus potentissimos reges, innumerabiles populos, peritissimos duces, structissimos exercitus inuicti perstiterunt, ex quibus plerique ad hoc ævi peruenere delitijs affluentes, plerique cum diu ex arbitrio uixissent, non morbo, non gladio ex hac luce, sed naturæ necessitate senio confecti abierunt, ut si nihil aliud quàm præsentis uitæ cursum animo uoluas, beatos iudices: qui tot victorijs potiti, apud suos ciues charissimi, inter opes quàm plurimas inoffensi morbis, quantum homini licet, ævum produxere. Contra uero infelices dicas, ac superis odiosos fuisse, qui pro lege patrum custodienda, pro ueritate, pro iustitia, pro honestate, aut in exilio pauperes obiere, aut in medio uitæ cursu rapti, ante ora suorum miserabili cruciatu necati sunt. Sed uerissima est Christianæ religionis assertio: quæ post uitam huius seculi patere alteram asserit, his qui religiose uixerunt iucundam & beatam, reliquis molestam & infelicem. Cui sententiæ & Iudæi & Saraceni & gentiles, & ipsi quoque Philosophi consentiunt, quos ueri conscios & humanæ uitæ magistros putant. Nemo homo est, cui non insit aliquid boni, & id Deus in terra & hac transitoria uita remunerat. Neque enim mole malorum obstante cœlestem conferre lucem potest. Vitia apud inferos plectuntur. Viris bonis, quis terra clausa est, cœlum patet. Peregrina in terris uirtus, in cœlo ciuis. Zischa igitur, Ciaecho, Ptasco, quos felices Bohemi credidere, tot præliorum uictores, tanto

imperio

imperio præditos. Coranda quoque & Iacobelius, quibus ut Apostolis Christi, aut an D
gelis è cœlo missis, populorum aures patuere: cum Procopijs pugna cæsis, cum Ioanne
ac Hieronymo Constantiæ in magna synodo igni dãnatis, apud inferos pœnas dant te
meratæ religionis, in æternumq; dabunt. Eosq; procul dubio Rachezana sequetur, &
qui ei auscultant, diuinæ legis temeratores, nisi ante finem uitæ suæ resipuerint. Viri cõ-
stantes, qui uel exilium uel carcerem uel cædem pro testamento Christi fortiter pertule-
re, cum rege suo in cœlo regnant, ex aliena uictoria triumphantes, quorum multa mi-
lia Bohemia tulit. Nam sicut Hussitarum insania Bohemicum nomen labefactauit, ita
& fortium uirorum cõstantia illustrauit. Nec prouincia est, quæ tempore nostro plures
Christi martyres quã Bohemia produxerit. Inter quos equitem fuisse non est ambigu-
um, nobilibus parentibus ortum quem captum ab Hussitis, admotum ignibus, pedes
primũ, deinde tibias, mox genua coxasq; postremo reliquas corporis partes exuri pas-
sum, quã illorũ insaniæ cõsentiret. Admiranda sunt, quæ tempestate nostra inter Bohe
mos emersere, siue pacẽ siue bellũ recenseas. Mihi uero dũ ualetudinis causa in balneis
Viterbiensibus ago, procul ab negotijs Curiæ, haud indigna cura uisa est, res Bohe
micas scribere, atque hominibus nostris ex barbaris, quæ partim uidimus, partim ue-
ro auditu accepimus, digna memoratu nota efficere. Sunt enim multa, quæ in commu- E
ni nosse perutile est. Et dum cogito, cuius potissimum nomini dedicẽ, tu primus occur-
ris, qui seculum nostrum non doctrina solum ac bonis moribus, sed splendore quoq;
rerum gestarum exornas, & quasi clarissimum quoddã sydus illustras. Tibi ergo Bo-
hemicam historiam dedico. nam tuo nomini inscripta, facile cum rerum tuarũ notitia,
quas doctissimi celebrarunt, ad posteros trãsferetur: nam ego ab origine gentis in hanc
usq; ætatem, si Deus dabit, producam. In qua & si uetera digna sunt memoria, illustrio
ra tamen noua existimo, quæ tum certa, tum admirabilia sunt. Nec mea sententia regnũ
ullum est, in quo ævo nostro tot mutationes, tot bella, tot stragES, tot miracula emerse-
rint, quot Bohemia nobis ostendit. Hæc ego tuæ maiestati libens pandã. Vale:
& quod ab homine deditissimo tibi mittitur, quodcunq;
est, legito, bonoq; consule.

De situ regionis Bohemicæ, de flu-
minibus eiusdem, & ciuitatibus, ac de Bohemorum
moribus, Cap. I.

BOhemia in solo barbarico trans Danubium sita, Germaniæ portio est, Aqui F
lonis flatibus tota ferme exposita. Cuius ad Orientẽ, uergẽs latus Moraui ob
tinent, & Silesitarũ natio, Septẽrionẽ idem Silesiæ ac Saxones, qui & Mis-
nenses & Thuringi appellantur. Ad Occidentem Aduocatorum terra est
Hos alij Bo- Boioariorumq; regio. Meridionalem plagam tum Boioarij, tum Australes habent, qui
uaros uocant. ripas Danubij utrasque accolunt, nec alia Bohemiæ quàm Theutonũ terra cõiungitur.
Regionis longitudo latitudoq; penè parem formam rotundam ferunt, cuius diame-
Hercinia syl- trum trium dierum itinere expedito pareat. Sylua uniuersam claudit, quam ueteres
ua. Hercinĩ uocauere, cuius & Græci scriptores & Latini meminerunt. Flumina quæ ter-
Albis. ram irrigant, uniuersa in Albim exonerantur. Hic in montibus exoriens, qui Bo-
hemiam Morauiam'que disterminat, mediam fermè prouinciam perlabitur, pri-
mo in Occidentem, deinde in Septentrionem uersus, ubi prouinciam relinquit, per
angustias montium & abrupta conuallium præceps Saxoniam petit, quàm duas in
partes dirimens in Oceanum fertur, ibi que à Rheno flumine æquo terrarum spacio
distans. Quod plerique Germaniæ terminum, Sarmatiæq; quondam dixere: sed no-
Oderæ. stra ætate Oderam fluuium, qui Silesiam intersecat, & ipsum Viscellam Pruthenor-
um amnem Germania prætergressa Albim in alueo continet. Amnes alij, quos
Bohemi

A Bohemi memorant, Orlioze, quod Aquilam signat, Egra qui ex nomine oppidi, quod alluit, uocitatur, in terra Aduocatorum exoriens apud Litomericiam Albi miscetur, sed cunctos Multauia excedit, qui Metropolim regni Pragam influit, hic Saczaniam & Lusmicium & Misam & Albim secum trahit. Oppida toto regno memorabilia. Praga regi pontificiq; honesta sedes, necq; minor necq; ignobilior Etrusca Florentia, tris in partes diuisa, quis nomina indidere, paruam Pragam, ueterem, ac nouam. Parua sinistrum latus, Multauiæ fluminis occupat: colliq; conjungitur. in quo sita est regia, ac sancti Viti pontificale augustumq; templum. Vetus Praga in plano iacet, uniuersa magnificis operibus adornata. inter quæ prætorium & forum & beatam curiam, & collegium imperatoris Caroli, mirificis efferunt laudibus. Iungitur autem minori Pragæ lapideo ponte quatuor & uiginti arcuum. Nouam ciuitatem, à ueteri fossa disiungit profunda, utrinque munita muro: & in quam facile fluminis aqua deriuari potest. Hæc quoque ciuitas ampla est, & ad colles usq; protenditur, quorum alterum sancti Caroli, alterum sanctæ Catharinæ appellant, tertium Vissegradum, in arcis modum exædificatum, ubi & collegium est, cuius præpositum, & cancellarium regni & principē uocant. Post Pragam Litemesce, altera in Bohemia pōtificalis ciuitas, uicina Morauis. Cuthna quoque haud parui nominis habetur: ubi argenti inexhaustæ uenæ suffoditūtur, quamuis nostra ætate sæpius capta exhaustaq; fuerit: & in ipsas argenti fodinas pluuiales aquæ deriuatæ. Nec Buduicium contemnere oportet, quæ splendidum et munitum, habet etiam nomen Slagenuerdium. Eaduū, Luna, & utraq; Broda, altera Bohemica, altera Theutonica: Budinge Colonia. Litomericium, Poggiebracium, & quod reginis dotale dicunt, Grezium: potens insuper, & diutina obsidione memorabilis Pelzina, Zaziorū'q; ciuitas, & si Bohemiæ dederis Iglaria, qua iter est in Moraniam: Postremo arx hæreticorum asylumq; Thabor, memoria nostra ex ruinis alterius Hauschæ, difficili loco condirum oppidum, & ab Sigismundo Cæsare ciuitatis honore donatum. Gelida prorsus regio, pisce atque armentis abundans, cum uolucre ferisq; frumenti ferax. Sicera pro uino utitur, illi Ceruisiam uocant, quasi ex Cerere factum. Ager toto regno optimus. Circa Zazium colles, apud Litomericium consiti uineis. Vinum quod nascitur acerbum, ditiores ex Austria atq; Hungaria importato utuntur. Sermo genti & Dalmatis unus. Mos uetus in hanc usque diem seruatur, in templis sermone Theutonico plebes docent, in cœmeterijs Bohemico. ubi secularium presbyterorum collegia sunt aut monachorum prædia possidentium. Solis mēdicantibus libertas fuit, qua uellent lingua populum instruere. Quæ res palam indicat, regionem ipsam olim Theutonicā fuisse: sensimq; subintrasse Bohemos. Quod Strabonis testimonio confirmare licet, cuius hæc uerba septimo commentario inuenies. Sennones, Sueuorum natio, ut superius dixi, partim intra, partim extra syluam habitat, Getarum contermina genti. Sueuorū quidem gens amplissima, è Rheno si quidem usque ad Albim peruenit fluuium, eorum etiam portio trans Albim loca depascitur, quemadmodum Emondori & Lancosargi. Hæc Strabo. Plebs toto regno bibula, & uētri dedita, superstitionumq; sequax, & auida nouitatum. Quoties Cretense uinum caupones uenale proponunt, inuenies quam plures, qui iuramento adacti, nunquam cellam uinariam egredientur, nisi exhausto dolio. Idem efficiunt in electis Italiæ uinis. Qui paulo excellunt atq; inter plebes nobilitā temq; medij sunt, audaces, nersuti, ingenio uario, lingua præcipiti, rapinarum auidi sunt, quibus nihil satis esse possit. Nobilitas gloriæ appetens, belli perita, periculorum cōtemptrix, ac promissi tenax: quamuis eius ingluuiem explere difficillimum. At uniuersum simul si expendas populum, non est qui religioni aduersetur. Sed profecto in omni gente, qualis rector, talem inuenies & populum. Quomodo autem & unde hoc genus hominum in Germaniam uenerit, scripsi iam pridem integerrimo & præstantissimo patri Dominico Cardinali Firmano, tuæ serenitati amicissimo. Id hoc loco repetere non grauabor, quando historiæ, quam teximus, omnino quadrat.

Egra.
Multauia.
Praga.
Litemesce.
Cuthna.
Buduicium.
Slagenuerdium.
Thabor.
Sicera.
Ceruisia.
Bohemia olim theutonica.

B
C

De origi-

De origine gentis Bohemorum, Cap. II.

Sclauoni. BOhemi ſicut cæteri mortalium, originẽ quã uetuſtiſsimã oſtendere cupientes, Sclauorum ſe prolem aſſerunt. Sclauos autem inter eos fuiſſe, qui poſt uniuerſale diluuium condendæ famoſiſsimæ turris Babel autores habentur: atq; ibi dum linguæ cõfuſæ ſunt, Sclauonos, id eſt uerboſos appellatos, proprium idioma ſumpſiſſe. Relicto deinde campo Sennaar, Ex Aſia in Europam profectos, eos agros occupaſſe, quos nunc Bulgari, Seruij, Dalmatæ, Croaci & Boſnenſes incolunt. Nondum ego quempiam legi autorem, cui fides adhibenda ſit, qui tam alte ſuæ gentis initium reddiderit: Hebræos excipio, omniũ mortalium primos. Multi ex Germanis ſatis ſe nobiles arbitrantur ex Romanis ortos, Romani ex Teucris, originem ducere glorioſiſsimum putant. Franci qui & Germani fuerunt, Troianum ſe ſanguinem eſſe dixerunt. Eadem Britannis gloria ſatis eſt, qui Brutum quendã, exilio profectum, generi ſuo principium dediſſe affirmãt. At Bohemi longe altius orſi, ab ipſa confuſionis turre ſe miſſos iactitant. Cæterum, nec qui tunc principes fuerint, nec quem regem habuerint, nec cuius terræ cultores extiterint, nec ſub quo duce, nec quibus periculis in Europam uenerint, nec quo tempore tradunt. Fuiſſe illic Sclauonos aiunt, dum labium uniuerſæ terræ confuſum eſt. Vana laus, ac ridenda. Quod ſi qui Bohemos imitari uelint, nobilitatem generis ex ipſa uetuſtate quærentes, non iam ex turri Babylonica, ſed ex Arca Noë, atq; ex ipſa deliciarum Paradiſo, primiſq; parentibus, & ab utero Eue. unde omnes egreſſi, facile ſibi principia uindicabunt. Nos iſta tanquam anilia deliramenta prætermittimus. Omnes reges ex ſeruis ortos, omnes ſeruos ex regibus, ſcripſit Plato. Veram nobilitatem ſolo atque unica uirtus gignit. Multa ſunt quæ de Bohemis uera ac memorabilia traduntur, ad ea nugis omiſſis, feſtinat calamus.

De Zechio primo duce Bohemiæ, Cap. III.

Chezip. ZEchius Croatinus haud obſcuris parentibus ortus, gentem Bohemicam condidit: quã homicidio domi perpetrato iudicium ultionemq; fugiens, in regionem eam uenit, cui nunc Bohemia nomen eſt: ac montem incoluit Chezip uocatũ: quod uocabulum latinè, reſpiciens, interpretatur. Surgit enim ex medio camporum æquore fluuios intuens, qui præcipui Bohemiam irrigant, Albim, Multauiam, atq; Egram. Terram incultam fuiſſe tradunt, nemoribus atq; ſentibus aſperam, ferisq; quàm hominibus aptiorem. Credimus id quidem: nam priſci Germani, qui ea loca tenuerunt, paſtoralem uitam agentes, agrorum culturam neglexerunt, ac more Nomadum alimoniam ex pecoribus trahentes: domeſticum in carris tollentes inſtrumẽtum, quocunque ſors tulit & opinio, cum ſuis armentis conuertebantur. Non aſſentimur Bohemorum hiſtoriæ, quæ Zechium illum, omnemq; familiam ſuam (nam frater cognatiq; fugæ comites erant) glandibus ac ſylueſtribus pomis tantum uitam duxiſſe affirmat, obliterato iam tum glandium uſu, nec poſt diluuium ex his fuiſſe hominibus victum crediderim. Illud mihi perſuaſibilius fuerit, Zechium paucos, inueniſſe cultores, quos lacte ac uenatu uiuentes, arare terram, triticum ſerere, fruges metere, ueſciq; pane docuerit: atq; ita ſibi rudes homines ac penè feros, ad uſum mitiores uitæ redactos ſubiecerit. Nec rurſus apud me pondus habet, omnia tum fuiſſe communia, atq; tam uiros quàm fœminas inceſſiſſe nudos, neq; enim illa regionis temperies eſt, ut hominem aſſeruare nudum queat ex Dalmacia uenientem, ubi non defuit ueſtis uſus: niſi fortaſsis in argumentum quis aduexerit Adamitas, qui noſtra tempeſtate apud Bohemos emerſere, cõmunione rerũ omnium, nuditateq; gaudẽtes, quos breui deletos conſtat. Zechio frater fuit nomine Leches, paupertatis & exilij comes. Hic ubi germanum agris ditatum, bobusq; potentem animaduertit, ad Orientem profectus in magna camporum planicie ſedem collocauit: Poloniamq; nomen ex loco dedit. Nam planicies, Sclauonica lingua Pole nominatur. Cuius hæredes innumeroſam multitudinem breui coaluerunt, ac Ruſſiniam. Pomeraniam, Caſubiamq; ſui generis hominibus impleuerunt. Zechij quoque familiam, Bohemos, id eſt, diriuos appellant, mirum in modum germinantes: non ſolum prouinciam à ſe dictam, ſed Morauiam Luſatiamque pulſis ueteribus incolis occuparunt.

A parunt. Dum uixit Zechius, nihil temere, nihil tumultuose actũ: eius imperio sine cõtro uersia obtemperatũ. At eo uita functo, cum quisq; sibi principatũ uindicaret, diu seditionibus agitata prouincia est, sine principe, sine certa lege, iudicio tantum multitudinis gubernata. Postremo cum potentiores imbecilles opprimerent, serum atque incertum esset populare remrdium, ex re uisum est rectorem assumere, qui omnibus præsidens imbecilles ac potentiores pari iure gubernaret.

De Croco, secundo Bohemorum duce. *Cap. IIII.*

ERat per idem tempus apud Bohemos uir nomine Crocus, iustitiæ opinione insignis, ac propterea magnæ apud uulgus autoritatis, hunc sibi principem deligunt, summamq; ei rerum committunt. Cuius tanta moderatio fuit, ut non aliter quàm pater à prouincialibus coleretur. Neque enim ad suam uoluptatem, sed pro subditorum utilitate ac quiete prouinciam rexit, ferocemq; populum non tam imperio, quàm benuolentia quietum continuit. Hic arcem apud Stemnam condidit, quã de suo nomine Crocauiam nominauit. Moriens autem tres filias reliquit, Brelam, quæ castellum Brelum ædificauit, herbarũ ac medicinæ peritã. Therbã siue Therbizã augurẽ & sortilegã. Tertiã Libussam, quæ ut natu minor fuit, ita diuinarũ humanarumq; rerum scientia maior. *Croc. uia.*

De Libussa, filia Croci, quæ pluribus annis rexit Bohemiam. *Cap. V.*

B LIbussa autem uelut una ex Sybillis habita post obitum patris fauente populo pluribus annis prouinciam gubernauit: & priusquàm Praga ædificaretur, arcem Visse gradensem cõmuniuit: fuitq; suum imperium patribus plebiq; iuxta gratũ. Postremo non crudelitate aliqua non tyrannide aut socordia usa: sed rectum iudicium faciens popularem fauorem amisit. Contendebant coram ea duo ex optimatibus de possessione agrorum. Sententia ex bono & æquo dicta: potentior humiliori damnatur. Ille tanquã iniuria esset, potentiorem in iudicio succumbere, populares appellans, indecorũ esse indignumq; ait, tantum populum, tot proceres, tantum imperium, unius fœminæ subesse arbitrio. Ad cuius uocem excitata multitudo, muliebre regimen accusare, uicinarũ gentium mores in medium adducere, uirum qui sibi dominetur expetere. Libussa, indicto silentio, desiderium se populi animaduertisse dicit, neque se illos eo frustraturam, imperium subditis, non sibi, post patris obitum tenuisse. Iubet ad diem posterũ redeant. Obtemperatum est, itum atq; reuentum.

De Primislao tertio Bohemorum duce. *Cap. VI.*

LIbussa in concione ubi adesse multitudinẽ uidit. Ego uobis, inquit, Bohemi in hãc usq; diem, placite, molliterq;, ut mulieribus mos est, imperaui: nullũ quod suum esset eripui: nullum læsi. Matrem experti estis, non dominam. At uobis meum regimen ingratum. More humani ingenij mecum agitis. Nihil diu placet homini. Pium, iustumq;
C principem desiderant populi magis quã ferunt. Estote ergo iudicatu meo liberi: uirum qui uobis præsit, quiq; suo arbitratu capita uestra iudicet, sicut optastis dabo. Ite, equum meum albicantem sternite, atq; in campo late patente, adducite, liberum effrenemq; ibi dimittite: sequentes eum quocunq; ierit. Curret equus aliquandiu, denique ante uirum subsistet, in mensa ferrea comedentem: Ille mihi coniunx erit, uobis princeps. Gratus sermo concioni fuit. Emissus equus decem millia passuum percurrit. Postremo ad flumen Bieli ante aratorem constitit, nomine Primislaum. Secuti proceres populariesq; postquam stantem equum, & aratori blandientem adulantẽq; uiderũt, accedẽtes propius: salue, inquiunt, bone uir, quẽ nobis superi dederunt principem, Solue boues, atque ascenso equo nobiscum uenito. Libussa te uirum, Bohemia ducem poscit. Agrum colere, gregem pascere, nauim regere, texere, suere, ædificare, multi se ignorare fatentur. Magistratũ in urbibus agere, regem agere, gentibus ac nationibus imperare, quod est difficilimum, nemo sibi à natura negatum dicit: etsi pleriq; siue laboris odio, siue otij amore, oblatis regnis abstinuere. Primislaus, quamuis agrestis nuncios benigne excipit, facturumq; postulata respondit. Tanta est mortalibus regnandi cupio, nemo se regno indignum putat. Solutos boues, ut fabulosa est omnis antiquitas, elevatos in aëra ferunt, & in altissimam præcisse rupes speluncam delituisse, nunquã postea uisos. Stimulum

uero, quo boues urgebãtur, terræ defixum, mox trõduisse, ac tris corili ramos emisisse: D
ex quibus duo statim exaruerunt, tertium in arborem eiusdem generis procerã excreuisse. Non recipio ad me ueri illius periculum, apud autores ilta quærantur. Vidi tamen inter priuilegia regni, literas Caroli quarti Romanorũ imperatoris, diui Sigismundi patris, in quibus hæc tanquam uera continentur, uillæq; illius incolæ in qua hæc gesta creduntur libertate donantur, nec plus tributi pendere iubentur, quàm nucum illius arboris exiguam mensuram. Sed nec mihi Carolus fidem facit. Nam leges plerunque credu li sunt, nec quidquam non uerum putant, quod generis sui claritatem astruit. Primislaꝰ igitur audita legatione, inuerso uomere, pane caleoq; appositο, uiam quasi grandem facturus, cibum sumpsit. Ea res Bohemorum animos confortauit, mensam ferream, de qua Libussa uaticinata fuerat, in uomere cognoscẽtes. Stupentes edentem circumstãt, laturum equo imponunt: iubentq; festinare. Inter eundum, quid sibi uult stimulus frondens interrogant, & cur duo rami mox aruerunt. Ille, qui diuinãdi peritia calleret, tris sibi liberos nascituros ait, ex quibus duo funere immaturo deficiant, tertium nobiles fructus editurum. Quod si ager totus aruisset ante uocationem, genus eius masculinum perpetuo regnaturum fuisse, cum ante tempus accersitus sit, eam spem ademptam. Interrogatus, cur nam calceos querno robore factos secum afferret. Seruandos in arce Vissegradensi respondit, ostendendosq; posteris, ut scirent omnes primũ qui principatum inter Bohemos accepisset, ex agro fuisse uocatũ, neq; insolescendũ esse, qui ex humili fortuna solitũ ascenderit. Seruati calcei diu apud Bohemos, religiose habiti, ac per sacerdotes tẽpli Vissegradensis ante reges delati, dum pompa coronationis educitur. Cũ Vissegradum appulisset Primislaus, ingenti fauore plebis atq; honore exceptus est: Libussamq; sibi matrimonio iunxit. Nec diu moratus, Pragense oppidũ aggere atq; muro cinxit. De cuius nomine dum disceptaretur, iussit Libussa ex artificibus, qui primo occurreret, rogari quid ageret, ac ex primo uerbo eius uocari oppidum. Interrogatus faber lignarius quispiam: limen se agere dixit, quod Bohemice, Praha dicitur. Indeq; nomen urbi datum. Sed corrupto uocabulo posteri Pragã dixere. Exinde leges conditæ, quibus Bohemi lõgo tẽpore usi, prouincia pace & otio fruens, opibus aucta est. Et Libussa castellũ Libus ædificauit, non lõge ab Albi flumine: quod moriẽti sepulchrũ fuit. Qua mortua, imperium ad Primislaũ solum rediit. quod uiuente coniuge eius maximo cõsilio administrauit, fœminarum, quæ illa uiuente plurimũ poterãt, autoritas extincta.

Non omnes sed nostrãi libertate donati, & hodie usque liberi.

Misa ferrea.

Calcei querno robore.

Origo nominis Pragæ.

Libus.

De puella Valasca, quæ principatum Bohemiæ more Amazonum, septennio potenter obtinuit, Cap. VII.

SEd fuit inter uirgines, quæ Libussæ ministrare solebant, Valasca puella ingenti spiritus & Amazonicæ gentis, quæ clanculum accersitis comitibus, Heram, inquit, o sorores perdidimus quæ nos à uirorum contumelia uindicauit, nec passa est seruire uiris, F
cõtra, uiri eiusdem imperium subiere, nos reginarum honore fungebamur. Nũc iugum asperum & miserrimum ferre oportet, nisi libertatem nobis ipsis uendicemus utilissima mancipia sumus Quod si uobis id animi est, quod mihi, facile pristinam autoritatem obtinebimus. Ego secretorum Libussæ conscia, Therbize quoq; sortes noui herbarũ uires non minus quàm Brela calleo, quod tres habuere sorores, hoc mihi soli datum est. Adsistite audẽti, uobis imperium in uiros polliceor. Probant singulæ Valascæ cõsilium, coniurant, poculum recipiunt, quo uirile genus odissent. Interea loci Primislaus uirginem sibi per quietem sanguineum ministrare potum uidet. Territus somno, ac malum quod erat futurum suspicatus, primores terræ admonet, ne tantum licentiæ fœmineo sexui præbeatur. Mos enim uirginibus erat equos ascendere, fatigare cursu, flectere in gyrum, hasta contendere, gestare pharetram & arcum, sagittare, iaculari, uenari, nihil officij uirilis omittere. Quod Primislao tum periculosum, tum bonis aduersum moribus uidebatur. At proceres ridere principem fœmineum sexum nil ausurum magis credere. Mirari tanto magis atque amare puellas, quanto agiliores ac doctiores diceren tur. Valasca monere interdiu noctuq; conspirationis socias, spem bonam facere, audaciam augere, poculis atque carminibus mentes earum à uirorum amore auertere,

Somnium.

Virginum mos.

Dieuim

A Dieuim plures allicere, prouinciam uniuersam ueneno inficere. Vbi nam uirginum ac nuptarum satis conuenisse arbitratur, mandat omnibus suos uiros, parẽtes, germanos, filios mares, omnes somno uinoq; sepultos nocte occidant, armis equisq; arreptis, in cãpum prodeant, non longe à Praga monstratum. Maturatur scelus. uirorum quantum imperatum erat interficitur, ueniunt in campum armatæ fœminæ, prostratoq; uirorum exercitu, qui parricidas insequebantur, ducem in arce Vissegradensi obsident. Quam cum expugnare nequirent, castellum sibi haud procul inde in prærupto undiq; colle naturaq; munitissimo ædificant, quod Dieuizum appellant, quasi uirginum castrum. Die uizæ nanque eorum lingua uirgines nuncupantur. Res uisa patribus plebiq; perniciosissima, tum propter admissum scelus, tum quod illarum exemplo reliquas adduci fœminas uerebantur, & hostem cuiq; domi esse formidabile fuit. Hortantur itaq; principem ut puellas bello coërceat, se cum copijs affuturos promittũt. Primislaus se à Dijs admonitum ait, perituros omnes, qui puellas armis lacessant, tempus aliud exspectandum. Illi spreto consilio, coacto sine principe exercitu, castra ad Dieuizum ponunt, puellasq; cingere obsidione pergunt. Valasca nil territa, in maiori discrimine maiorẽ adhibet animum, comites ne mente labantur, plena fiducia hortatur, aduenisse tempus affirmat quo toti Bohemiæ leges imponant, uidere se omnes prouinciæ optimates in suam B potestatem uenisse. uires tantum acuant, uictoriam in manibus esse. Neq; nouum uiros mulieribus obedisse, Amazones sibi Asiam uectigalem fecisse, pugnasse ad Troiam. Thesei atque Herculis arma contempsisse. Si consilium atq; animus mulieribus adsit, uires haud quaquam deesse, nullius Bohemi cõsilium suo præferre. Vbi persuasum multitudinem animaduertit, palantes hostes & nil tale uerentes, aggreditur. Fit trepidatio totis castris. Mox fœda oritur fuga, instant uirgines, uirosq; passim trucidant. Neq; aliter pugnatum est, quàm si muliebres uiri animos, uiriles fœminæ induissent. Pauci ex ea pugna euaserunt, quos uelocitas equorũ, non sua uirtus, à morte redemit. Singularis audacia in hoc prælio septem puellas fuisse memorant. Maladam, Nodeam, Stataciam, Vorastam, Radgam, Zastanam, Tristanam Reginam sua manu septẽ uiros interemisse. Spolia ingentia capta, præmia pro meritis reddita, septẽ quæ uirtute præstiterant, torquibus aureis atq; armillis donatas, Valascam uelud deam habitam. Neq; post id prælium Bohemis aduersus puellas audaciam fuisse. Ille populare agros, abducere prædas, rapere, occidere, uillas incendere, potentiam indies augere, fingere interdum se uirorum amore teneri, amatorias epistolas nobilibus adolescẽtibus mittere, detestari fastum atq; insolentiã Valascæ, simul ire fugã, rogare, ut in syluam potenti manu uenirent, ac se raperent. Iuuenes qui puellarum facinora magis admirarentur quàm odissent, uicti blanditijs, captiq; nonnullarum specie, erant enim pleræq; pulcherrimæ, impetrata facessunt. C Sed ingressi syluas, insidijs circumuenti trucidantur. Alij noua fraude in arcem uocantur, Valascam uelut per traditionem comprehensuri. Qui mox intromissi, ad unum necantur. Vbi iam nulla fides uirginibus est, commentum inauditum excogitant.

Dieuim.

Dieuizum.

De puella Sarca, quomodo dolose nobilem Stiradum deceperit, mortiq; tradiderit. Cap. VIII.

SArca erat inter puellas admodum honesta facie, sed animo impuro, & ad omne scelus parata. Hanc in altissimo nemore strictis pedibus ac manibus arbori alligant, tubamq; uenatoriam, ac uasculum medone plenum iuxta ponũt. Ipse in insidijs haud procul delitescunt. Solebat hac iter sæpe facere Stiradus nobilis eques inter Bohemos, opibus & autoritate potens, & qui puellarum tyrannidem præ cæteris abhorreret atq; persequeretur. Is ergo cum syluam pro suo more uenaturus intrasset, puellamq; uinctam conspicatus esset, miserabũdus quid sibi ea res uellet percontatur. Cui Sarca: Nosti, inquit, quot scelera his in regionibus Valasca perpetrarit, dum sibi potentiam regnumq; uendicat. Ego quoque pariter in furorem acta, insaniam eiusdem aliquãdiu secuta sum. Peccatu fateor, pœnituit me tamen tot ineptiarũ deniq;, cogitauiq; quo nam modo scelestam relinquere uitam possem, statim ab iniqua discedere domina. Sed dum comitem fugæ quæro, prodita captaq; huc deducor, hic de me statuerat supplicijs sanguinaria car-

Tuba uenatoria.

nisex Interea dum ligor, dumq; mihi ultima uerba dicuntur, ut audítus est tuorũ canum latratus, atq; hinnitus equorũ, illæ mex socix salutẽ pedibus qua fiere. At ego te uir clarissime, quem unum perfida turba metuit, per nobilitatem tuam oro miserere infelicis fœminæ. Solue me obtecro, atq; abducito, aut si hoc non placet, iugula me potius quàm hic uiuã deseras Nanq; ubi abieris, mox aderat iniqua uirginum cohors, meq; diris lacerabũt modis. Iuua tua manu perire. Stiradus lachrymis motus muliebrib⁹, puellæq; forma captus, equo desiliens uincla soluit, rogatq; medonis uasculum, simulq; tuba appensa quid sibi uelint. Tum Sarca, medonem, inquit, optimum carnifices attulerunt, quo inter cruciandum uter, hũc iam læta securaq; bibam, & hausto sumpto, quod reliquum fuit Stirado propinauit, qui pariter bibit. Erat autem potus suauissimus, quem Bohemi ex albo melle conficiunt, sed quàm multeribus saluber, herbis & carminibus adhibitis, tam uiro pestilens, qui mentem Stiradi prorsus alienauit. Exinde, tuba hæc, inquit, mea fuit dum uenarer, quam mihi mortuæ ad collum suspendere statuerãt pessimæ, quasi uenatricis signum. Inflabo ut intelligant me uiuentẽ, suisq; manibus ereptam esse. Moxq; tuba cecinit. Valasca ubi sonitum audiuit, ex composito cum armatis puellis adest. Stiradum incautum capit, comites eius obtruncat. Perũt dum hæc agerẽtur, audirum tota sylua ingentẽ uelut ruinarum initium, ubi dum esset hominũ solitudo, creditũ damones de puellarum facinore ac fallacia cachinnatos. Illas uero instructo exercitu Stiradũ catheris uinctum, in conspectu arcis Vissegradensis deduxisse, ibiq; prospectante Bohemorum principe nobilẽ uirum rotæ supplicio, quod est inter Germanos atrocissimũ ac miserrimum, peremisse. Post hæc iam plane regionis dominas uiros sibi adsciuisse, ex quorum cõplexu nouis fœtibus rempublicã sustentarẽt, sanctumq; lege, ut natæ fœminæ diligenter asseruarentur, masculis dextri oculi eruerentur, amputarenturq; pollices, ne uiri facti arcus tendere aut armis uti ualerent. Idq; aliquandiu factitarum. Septem annis ea pestis Bohemiam afflixit, tributariaq; magna ex parte prouincia uirginibus fuit. Qui detrectauere imperium intra mœnia clausi, nusquã exire audẽtes, magnis incõmodis acti sunt. Denicq; cum necessaria deessent, eoq; perducta res uideretur, ut coactos fame deditionem facere oporteret, tumultuarie principem adeunt, dirum puellarum bellum deplorant, ignauiam ducis accusant, malle se fœminis obedire quã perire inedia dicunt, aut populũ tueatur, aut meliori cedat, probris & contumelijs minas adiciunt. Primislaus tot angustijs circumuentus, cum nõ tam armis, quã sortibus ualeret, plebẽ paucos adhuc dies exspectare hortatur, id si faciant, puellarum excidium imminere. Paret multitudo. Ipse medio tempore scribit Valascæ, iniussu suo optimates prouinciæ arma in eam sumpsisse, placere sibi eos subijsse pœnas. Se illam filia loco amare, neq; inuidere principatum, quæ cõiugis suæ labuisse discipula extitisset, imperium uirtuti suæ deberi, quæ Bohemiã uirili audacia bello attriuisset, senium suum regno ineptũ, neq; filio impuberi gubernationem credendam, monere ut arcem Vissegradensem ex manibus suis accipiat, sic Bohemiam totam in potestatem eius uẽturam, filio quam uelit partem faciat. Sibi priuato restat, quod ætatis uiuere libeat atq; in agrũ reuerti, quẽ reliquisset inuitus. Potestatem quã sibi fœmina tradidisset, iure oprimo se fœminæ restituere. Capitur Valasca suis artibus, amissaq; puellarum cohorte, tradi sibi arcem postulat. Intromissæ uirgines, apud principem opiparè epulantur. Interea prosilientes ex insidijs iuuenes armati, puellas omnes trucidant, nec morati castellũ Dieuizũ cum exercitu petũt. Valasca recognita, furore amens, cum paucis obuia egreditur. consertoq; prius quã comites assint, dum strenue pugnat, inter consertissimas hostiũ turmas occiditur. Subsecutæ uirgines, ubi dominam cecidisse cognoscunt, non tam spe uictoriæ, quàm ultionis ardore certamen instaurant. Pugnatum est aliquandiu, nunc huc, nunc illuc uictoria inclinante: ad extremum infeliciter prœliantes fœminæ, ex sis quã pluribus, fugæ se cõmiserunt. Subsecuti hostes, uno agmine uictores cũ uictis castellũ irrupere, potitiq; arce, qũicquid fœminei sexus inuentũ est, ferro extinxere, atq; hoc pacto magnanimi iuuenes dominatu fœmineo Bohemiam liberarunt. Valasca inter fœminas clarissimas numeranda, plus ausa quàm sexui suo congrueret, insepulto cadauere iacens, feris ac uolucribus esca fuit.

Bohemia uirginibus tributaria.

Valasca occiditur.

De Nimis-

A

De Nimislao quarto, ac Mnata quinto, Vortiáq; sexto, nec non Vinslao septimo Bohemorum ducibus. Cap. IX.

PRimislao ex Libussa tres filij nati, duo immaturo rapti funere, tertius morienti se ni hæres dictus, Nimislaus nomine, quod nihil excogitãs interpretatur. Fuit enim stupidi ingenij & prorsus iners: inter scorta & concubinas ocio marcens. Molliciem cius fortuna confouit: quæ pacem illi perpetuã dedit, nullo uicinorũ arma mouẽte, nec seditionibus studente populo, quẽ diutina uirginum bella prorsus extenuauerant. Huic Mnata filius subsecutus est. Mnatã Vorcius, cui duo fuerunt filij, Vinslaus & Vratislaus. Inter quos moriens partitus est terram. Vinslao Praga & ducatus Bohemiæ cessit, Vratislao Lucensis principatus, qui post Zacensis dictus est. *Nimislaus.*

De Grezomislao, qui & Neclam dictus est, octauo Bohemorum duce. Et de graui bello, quod gessit cum patruo suo Vratislao. Cap. X.

EX Vinslao natus est Grezomislaus, qui & Neclam dictus est, unicũ timoris et pa cis exemplũ. Cuius ignauiã in animo uoluẽs patruus, optimũ instrumentum ad su bigendum sibi Bohemiam ratus, arma mouens plura aduersus eum bella feliciter gessit. Quibus magnificatus & auctus, urbẽ condidit inter duos mõtes Mechiã & Pubechã, quã de suo nomine Vratislauiam nuncupauit. Neq; contentus prioribus uictorijs, no-
B uum nepoti bellũ indicit, capitalẽ pœnã interminans, qui gladij longitudinem æquãtes in prælio deessent. Iubet quoq; purpuratos suos falcones atq; accipitres secum afferãt, quos humana carne pascere uelit, non ad pugnã, sed ad cædem iturus. Postremo se nulli ætati parsurum dicit, ipsosq; lactentes pueros ab ubere matrum rapi, atq; cõcidi mandat, matresq; mulierũ pullis equorũ fugendas tradi. Insolens sanè ac superbissimus, & fortassè crudelior quã si uicisset. Parte alia, Neclã uir muliere corruptior, trepidare atq; p uere, nihil consilij, nihil spei habere, ultimam uitæ suæ diem aduenisse putare, non gladium incuti, non milites affari posse, alieno tamen ductus consilio se pugnæ interfuturum dicit. Et accersito clã Sclercio nobili equite, figura corporis sibi quã persimili, animi fero fortitudine & corporis robore dissimilimo. Fuit enim manu promptissimus & audaci animo, atq; in primis rei bellicæ peritissimus. Hunc suis armis indutũ, ac insignibus principalibus honestatum, quàm paucissimis rem scientibus, dare duces munia iubet. Multa interim uatũ præsagia, fœminarũ quoq; spiritu, ut aiunt, phitonico imbutarũ uaticinia exquiruntur. Ex quibus una placandos Deos hostia respondit, sic enim uictoriam repromitti. Cui Neclam plus religioni quã armis fidens, cæso quem sortes designa- *I. uenit pro hostia cæsus.*
uere iuuene, morem gessit. In alia parte mulierem fuisse tradunt, quæ priuigno bellũ pe-
tituro, Vratislaum in pugna casurum, maioremq; populi partem cum eo interiturã prædixerit, posse tamen euadere iuuenem, si sibi crederetur. Adolescenti se credere, atq; im-
C perata facturum respondenti, iussisse ut pergeret, quãdo remanere domi capitale esset, primum qui obuius fieret occidere, atq; utrasq; aures cadenti amputare, & in pera recõdere. Exin gladio inter priores equi pedes signum crucis in terram facere, qua deosculata, equum ascendentem fugam maturare. Pugna in campo, cui Thusco nomẽ est, cõmittitur, concurrunt acies, magnis utrinq; uiribus ac clamoribus certatur. Stat belli fortuna diu anceps, multi hinc atq; inde uulnerantur, prosternũtur, occiduntur. Ad ultimũ Bohemi, qui non pro gloria, aut ampliando imperio, sed pro uita, pro focis, pro aris, pro uxoribus ac liberis in aciem uenissent, desperatione in uirtutem uersa, audacibus animis inuicto robore præstantes, uictoria potiuntur, non sine Sclercij magna laude & summa gloria, cuius in hoc bello tum ars, tum uirtus, plurimum ualuit. Occiditur tamen inter præliandum, & ut iusserat, in eo campo sepultus est, ubi prælium gestum, suáq; morte ul tam ducis, & patriæ liberationem obtinuit. Parte autem alia, duce prostrato, quàm pauciissimi euaserunt. Aiunt adolescentem, qui nouercæ iussioni paruerat, domum redeũtem, uxorem suam, quàm unice amauit, interemptam reperisse, ambabus carentem auribus, pectusq; confossam, & quas hosti amputauerat aures, coniugis suæ fuisse, stupentem tristemq; cognouisse. Tantum præstigia possunt, aut ueneficarum carmina mulierum.

De infidelitate Duringi, qui Vratislai filium sibi commissum interfecit, panamq; condignam dedit. Cap. XI.

BOhemi parta victoria, occiso Vratislao, terram eius ferro atq; igne deuastant: inuentumq; Vratislai filium impuberē, principi tradunt. Qui miserius ætatis, patruelem educandum Duringo, ad Egram fluuium imperium possidenti, Vratislao potentissimo quondam comiti tradidit. Qui cæca cupidine captus, tanquā initurus principis gratiam, puero qui super Egram, qui tum glacie constructus erat, perfracto gelu pisces quærenti, gladio caput abstulit, secum Pragam deferens, ubi ad Neclam introductus est, proferens cruentum caput, solium, inquit, tuum hodie firmaui, aut perire hoc, aut te oportuit. Securius in utramuis aurem post hac dormies, æmulo regni sublato. Motus haud aliter quàm erat princeps tam diro spectaculo, perfidiam, ait, nulla beneficia uincunt. Vt alceres puerum, non ut occideres, credidi. Te neque meum imperium, neque amici memoria, neque innocentis pupilli miseratio retraxit ab scelere. At mihi quietem parare uoluisti, tui ergo meriti hæc sumito præmia. Ex tribus mortibus, quàm malueris optionem habeto: aut gladio teipsum confodito, aut laqueo perstringito gutur, aut ex Vissegradensi rupe præceps ruito. Duringus accepta sententia, in alni arbore, quæ propinqua fuit sese suspendit, alnus postea quādiu remānsit, arbor Duringa dicta est.

Alnus Duringa dicta.

De Nostirico nono, & Borsiuoio decimo Bohemorum ducibus, qui & ultimus Paganorum ducum fuit, & tandem cum uxore sua fidem Christi suscipiens baptizatus est, Cap. XII.

NEclam ultro moriens, Nostiricum maiorem natu filium hæredem instituit, Dipoldo prouinciam Surimensem testamento dimisit. Nostirico Borsiuoius filius successit, ultimus Paganorum ducum: qui tamen & ipse imperāte Arnolpho Cæsare, à beato Methodio Morauorum archiepiscopo, cum Ludmilla coniuge ad baptismi gratiam perductus est. Nongentesimo nonagesimo quinto anno post Christi saluatoris nostri ortum, Ludmilla sancta mulier habita, etiam miraculis clarissima fertur.

Ludmilla.

De statu Moraniæ, & Suatocopio, penultimo rege eiusdem, qui & primus Christianus inter reges Moraniæ fuit, Cap. XIII.

SVatocopius eo tempore Morauis imperabat, Christianæ religionis cultor, & digno cuius memoriam ad posteros referamus. Morauia trans Danubium iacet, cui ad orientem Hungari Poloniq; regnum possidēt. Moraua disiuncti amne, qui nomen regioni dedit, occidentem solem Bohemi excipiunt: Australes meridianum: Septentrionales latus Silesiæ occupant. Ager uini frumentiq; ferax, gens rapinis assueta, nulli tutum iter nisi armato, potentioriq; præbet. Hic multos annos regnatum. Hungari, Bohemi, Russani, Poloniq;, Morauorum principi paruerunt, princeps ipse Romano Imperio. Caput regni ciuitas Volegradensis. Suatocopius regum penultimus, cum aliquandiu feliciter regnasset, tandem Arnolpho imperatori tributum pendere recusans, commisso prælio, cum suos cadere animaduertisset, clam sese pugnæ subtraxit, atque ut erat mutata ueste incognitus, salutem fuga quæsiuit. Cūq; ad montē uenisset, cui Sambri nomē est, abiectis armis, equo dimisso pedibus iter fecit, & tanquā uiator inops, uastissimā ingressus eremū tam diu pomis arborū, atq; herbarū radicibus uitā sustentauit, donec tris eremi cultores obuios habuit, quibus sese adiungens, usq; ad extremū uitæ perseuerauerit incognitus, patienter ac sedato animo incōmoda quæq; ferens. Vbi uero obitus affuit, accersitis eremitis, nondum, inquit, quis fuerim nouistis, Rex ego Morauorum, prælio uictus ad uos confugi, & regiam uitam & priuatā expertus morior. Nulla regni fortuna est tranquillitati eremi præficienda. Hic securus somnus, dulces herbarum radices atque undas efficit, ibi curæ atque pericula nullum cibum, nullum potum non amarum reddunt. Quod uitæ mihi fata dederunt, apud uos felix peregi, in regno quicquid eius transactum est, mors uerius quàm uita fuit. Sepelite me hic postquam anima corpus liquerit, Morauiamq; deinde petētes, filio meo, si adhuc uiuit, hæc nūciate. Atq; his dictis uita excessit. Arnolphus interea uictoria potito, regnū Morauiæ Suatocopij filio, quē de sacro fonte leuauerat, possidendū reliquit. Is ab eremitis edoctus de fortuna patris, quē occidisse

Moraua.

Suatocopius.

A cecidisse in prælio existimauerat, corpus eius ex eremo defossum, Volegradum retulit, atque in sepulchris maiorum condidit. Fuit autem Suatocopij filius, quanquam Christianorum sacris imbutus, minus tamen quàm decuit, sacerdotes Dei ueneratus. Qui uenationem aliquando facturus, archiepiscopo Methodio imperauit, ne ante suum reditum diuina perageret. Exspectauit Methodius ad meridiem usque tandem negligi rem diu nam ueritus, Deo sacrificium cœpit offerre. Interea princeps, ubi se neglectum animaduertit, sacram ingressus ædem, multitudinem canum intromisit, tubasq; clangere iubēs, ad altare usq; progressus, conuitia multa ingerens, uix manus à uiolatione sacerdotis abstinuit. Ob quam rem, paucis post diebus Methodius in Bohemiam fugiens, regem extra ecclesiam fecit, regnoq; sacris interdixit. Quo facto, nō solum archiepiscopalis sedes in Moravia defecit, sed in se ipso quoq; regnum extinctum est. Mortuo nanq; paulo post excommunicato rege, imperij Moravorum partem Theutones ac Bohemi, partem Poloni, atq; Hungari diripuerunt. Methodius in Bohemia aliquandiu moram traxit, deinde Romā se contulit, ubi fratrem suum Cyrillum comperit, qui baptizato quondam Suatocopio, Moravis Christiana sacra crediderat, multasq; alias Sclavorum gentes ad fidem Christi conuerterat. Referunt Cyrillum cum Romæ ageret, Romano pontifici supplicasse, ut Sclavorum lingua, eius gentis hominibus, quam baptizauerat, rem
B diuinam faciens uti posset. De qua re dum in sacro senatu disceptaretur, essentq; non pauci contradictores, auditam uocem tāquam de cœlo in hæc uerba missam. Omnis spiritus laudet dominum, et omnis lingua confiteatur ei. Indeq; datum Cyrillo indultum.

De Spitigneo undecimo, ac Vradislao duodecimo Bohemorum ducibus, Cap. XIIII.

BOrsiuoius autem, coniunxq; Ludmilla, Christianam ueritatem amplexi, fidem catholicam inter Bohemos magnopere ampliarunt. Ludmilla filia fuit comitis Slamborij castelli Bizenizæ, quod postea Melnica dictum est. Ex qua tu it Borsiuoius duos filios, Spitigneū & Vradislaum. Primus patri succedit, sed moriens sine filijs, fratri principatum reliquit. Coniunx Vradislai Drabonucia, mulier audax & ad scelus prona, duos pariter filios uiro peperit, Venceslaum & Boleslaum. Priorem Ludmillæ tradidit educandum, alterum ipsa enutriuit. Alumni ex nutricibus imitati mores. Venceslaus pietatem colere, mansuetudinem præ se ferre, Christiana sacra uenerari, elargiri multa pauperibus, nulli noxius esse. Boleslaus idolorum sectari culturam, honores ambicioſe quærere, adulterari, rapere, occidere, in scelera cuncta prolabi. *Melnica*

De sancto Venceslao martyre tertiodecimo, & fratre suo Boleslao quartodecimo Bohemorum ducibus, Cap. XV.

C PAter suprema ordinans, Ludmillæ, cuius integritatem prudentiāq; optime nosset, quousque liberi adoleuissent, gubernationem prouinciæ dimiserat. Id ægre Drabonuciæ hrit, Tymam & Symonem nefarios homines submittēs, socrū in castello Thetum strangulari iussit. Ipsa deinde imperium accepit. In omnes crudelis, in Christianos sæuissima & intolerabilis, ac propterea Venceslao erfam filio infesta, cui præferre fratrem non dubitauit. De Venceslao hæc referuntur. Potus cibiq; parcissimum fuisse tradunt corporis maiestate decorum, uirginitatem ad ultimum uitæ seruasse, diuina in templis officia, diurna nocturnaq; ue nunquam neglexisse. Et noctis quidem tempore nudis pedibus super glaciem ac niuem iter agentem, uim frigoris minime sensisse, Podium uero eius comitem cum caligatus obriguisset, iussum uestigia Venceslai pedibus premere concaluisse. Postera die cruenta sancti uiri uestigia inuenta. Inisse eum populo pergente, adhuc uiuente matre, principatum. Ducī uero Curmensi, nulla iniuria lacessito, cum exercitu in Bohemiam ingresso, atque agros uastare conanti, armatum cum copijs occurrisse, uocatoq; in colloquium, singulare certamen obtulisse. Accepta ab aduersario conditione, ubi manus conseri debuit, angelos uisos qui Venceslaum protegentes arma ministrarent, territum ea nouitate Curmensem, ex equo prolapsum ueniam petiuisse, Bohemum libenter humiliato peperciſſe, monuisseq; ue ne deinceps aliena cuperet. Similem angelorum comitatum uidisse aiunt imperatorem, cum *Venceslaus.* *Angeli uisi Venceslaum pugnanti pro tegentes.*

Venceslaus adoleſcens in eius curia obſeruaretur, eamq; ob cauſam brachium ſancti Vi D
Eccleſia cathedralis. ti dono ei dediſſe, in cuius honore Cathedralis ædes in Praga conſtructa eſt. Ferunt tũc Bohemiã ſub epiſcopo Ratiſponẽſi fuiſſe, ac propterea cum Venceslaus Volgangum præſidem, qui poſtea inter ſanctos relatus eſt, ad conſecrationem eius baſilicæ iuuamis precibus inuitaſſet, reſpondiſſe pontificem, coram deo iam iam templum ſuum dedicatum eſſe, quod futuram Metropolitam cerneret, miſſuram ſe tamen, qui ſua uice Venceslao ſatisfaceret. Creuerat iam Venceslai nomen, miraq; populi charitate atque admiratione celebrabant. Sed quanto cæteris acceptior erat, tanto acrius in ſe odium fratris matrisq; concitabat, ac propterea licet dimittere ſeculum, & in monachum tonderi deſtinaſſet, non potuerunt infelices animæ ſancti uiri propoſitum expectare, ſed impatientes moræ, pium principis intentionem ſcelere præueniunt. Fit conuiuium apud
Venceslaus a fratre necatur. Boleslaum, matre iubente, uocatur Venceslaus. Qui & ſi mortem inſtare prædixerat, facta tamen cum ſacerdote de peccatis ſuis ex more Chriſtiano confeſſione, fraternam domum ingreditur, ibiq; ſtatim Boleslai manu percuſſus interijt. Dicat aliquis homicidam ſuũpſius Venceslaum fuiſſe, negetq; cœlo dignum, qui certæ ſe morti obtulerit. Nos Gotthorum inſtante procella plurimas Romæ fuiſſe puellas legimus, pudicitiæ ſuæ uim inferri timentes, & ne in manus hoſtiles inciderent, in Tyberim ſeſe præcipitauerunt, quæ poſtea miraculis choruſcantes, ſanctorum honores meruere. Venceslai ſanctitati qua die cæſus eſt Chriſtum Deum teſtimonium præſtiiſſe, memoriæ prodiderunt, qui regi Daciæ per uiſum apparens, ſuo martyri ædem conſtrui mandauit. Ipſum autem Venceslaum multis miraculis claruiſſe, atque inter ſanctos martyres ab eccleſia receptum tradunt. Drabonuciam paucis poſt diebus fatis ſuis trahentibus, ultionemq; parricidij exigentibus, hiatu terræ apud arcem Pragenſem abſorptam. Boleslaum multis ſceleribus nobilitatum, morbo abſumptum duos filios reliquiſſe, Boleſlaum paternum nomen referentem, & Stratiquatem.

De Boleslao, quintodecimo Bohemorum duce. *Cap. XVI.*

Milada. Boleslaus imperio potitus, patrui magis quàm patris æmulator extitit. Religionem enim Chriſti extollens, uiginti eccleſias erexit. Huic ſoror fuit Milada, eximia ſpecie uirgo, ſacris imbuta literis, et multa pollens eruditione. Quæ cum Romam orationis cauſa petiuiſſet, à Ioanne pontifice maximo benigne excepta, ipſius autoritate monaſterium ſancti Georgij in arce Pragenſi conſtruxit, ibiq; ſacerdos conſecrata eſt. Eadem quoque ſancti Viti ædem, à Venceslao fundatam, in pontificalem elcuari obti-
Ditmarus. nuit. Ditmarus natione Saxo, & opinione ſanctitatis inſignis, primus ibi epiſcopus
Stratiquas. conſecratus, cui Adelbertus ſucceſſit, nobili genere apud Bohemos natus Stratiquas, Boleslai frater, relicto ſeculo apud Ratiſponam Baioariæ ciuitatem, in cœnobio ſancti Emerani monaſticam uitam elegerat. Quem Pragam forte aduenientem aggreſſus F
Adelbertus pontificalem ei Cathedram offert, qui cum eſſet regis frater, ex rege natus, facile populum ſub religione continere poſſet, nam ſibi non eſſe facultatem eiuſdem regendæ plebis, quæ rapinis & adulteriis aſſueta, ius faſq; omne contemneret. Stratiquas mundanas dignitates quaſi malas peſtes effugiendas eſſe reſpondit, monaſterium ſibi & præſentem uitam ſuauem præſtare, & futuram promittere meliorem, in eo ſe uiuere moriq; uelle. Scribunt autores Adelbertum his auditis prophetico ſpiritu plenum Stratiquati dixiſſe. Poteras modo pontificali honore cum ſalute defungi, at quod nunc recuſas, in perniciem tuam uehementer expetes. Abiiſſe deinde Roma, ac cum fratre ſuo beatæ uitæ Gaudentio in monaſterio ſancti Alexij tam diu delituiſſe, donec iuſſu Pontificis maximi ſuas oues repetere iuſſus eſt. Quibus cum eſſet prorſus ingratus, in Hungariam profectum, regem Stephanum baptizaſſe quem inter ſanctos relatum aiunt. Exinde Poloniam ingreſſus Gaudentium fratrem in Eccleſia Gneznenſi prædicaturum Euangelium, pontificem ordinaſſe. Poſtremo Prutenos adiiſſe, apud quos dum Chriſti legem prædicat, gladio cæſum, martyrio uitam finiſſe. Interea Stratiquatem mutato propoſito, Pragenſem eccleſiam popoſciſſe, neque repulſum fraterno regioq; fauore adiutum. Sed dum apud Maguntinum archipræſulem agit, ſacris de more imbuendus

A buendus, inter duos episcopos iacẽtem promũ, diabolico spiritu arreptũ, tamdiu uexatũ, donec animã exhalauit, Adeodato natione Teutonico, ecclesiam commissam.

De Boleslao sextodecimo Bohemorum duce. Cap. XVII.

BOleslaus duobus et triginta annis imperium potitus, ex uita decessit, relicto successore filio sui nominis Boleslao tertio. Huic Meścho Polonorum princeps, Cracouiam per fraudem eripuit. Bello deinde orto, uastatis agris, inducię demum dictę, statutumq; uti ambo duces apud Cracouiam conuenirent. Boleslaus accepta fide eo pergit, atque in conuiuio captus, luminibus priuatur, comites eiusdem crudeliter necati, exceptis Vrisbuicensibus insidiarum conscijs, scelerisq; participibus. Qui dum reuersi, tanquam magno ex periculo euasissent, publicam fidem atque iusiurandum & iura hospitij à Polono uiolata queruntur. Vbi fides habita, Ianurem Boleslai fratrem dolo necare conantur. Cocharem inter Vrisbuicenses consilio, opibus & autoritate maior, adolescentem sub specie uenationis in syluam tractum, ad stipitem arboris alligatum, sagittis confodi iussisse fama est, diuum Ioannem baptistam ab eo precibus exoratum, hirsuto tegmine sagittas excepisse, uxoremq; eiusdem per uisum commonuisse, periclitanti uiro opem ferret. Interea famulum principis Oueram nomine, ex periculo prolaptum, proditiones populo exposuisse, illum tanta nouitate commotum, correptis mox armis in syl
B uam procurrisse, captisq; proditoribus atque occisis, ducem saluum reduxisse. In eo loco ubi hæc acta sunt, monasterium ordinis sancti Benedicti, quod Velisicam appellatur, constructum, & aram maiorem ibi stram, ubi arbor religatum Ianurem tenuit. Meścho autem coacto exercitu, longe lateq; Bohemorum populatus agros, Pragam deniue obsidione cinxit, eamq; biennio fame laborantem obtinuit, excepta arce Vissegradensi, quæ in fide Ianuris mansit. *Ioannes Baptista.*

De Vdalrico septimodecimo Bohemorum duce. Cap. XVIII.

FVerat & alter Boleslao frater, Vdalricus nomine, quem pater Henrico imperatori nutriendum dederat. Is audita Meschonis proditione clam ab imperatore dimissus, castellum Diuizum natura & arte munitum ingreditur. Exin collecto raptim milite, colles occupat, qui Pragæ supereminent, tubasq; clangere iubet. Mox alta uoce præconem Pragensibus nunciare, uictos prælio Polonos fugam cepisse, uictorem principem cum exercitu adesse. Qua uoce accepta Polonorum præsidium, quod urbem tenebat, metu perculsum excessit, Pragenses aucti animo insecuti, complures in fuga captos necauere. Meścho cum paucis in Poloniam se recepit. Vdalricus Pragam ingressus, germano suo, siue proditoribus suggerentibus, siue quod ætatis beneficio illum sibi præferri uerebatur, effodi oculos iussit. Multa huius facinora referuntur, partim reprehensione, partim laude digna. Inter cætera & illud narratur, redeuntem ex uenatione,
C puellam uidisse in uilla quadam, iuxta puteum uestimenta lauantem, nomine Bozzenam, quod beatricem interpretatur, elegantem forma, & moribus, supra quam par esset agresti uenustatis, captum specie & alloquio modesto, quamuis amici aduersarentur, coniugem accepisse. Bizeslaum ex ea natum. Is cum adoleuisset. Iutham imperatoris Ottonis Rufi filiã, quæ apud Ratisponam in monasterio nutriebatur, quamuis nunquam uidisset, sola fama commotus, ui rapuit, solusq; cum illa ad patrem perrexit, comitibus uelocitatem eius insequi nequeuntibus, ab imperatore ex fuga retractis atque occisis. Non improbauit pater factum, sed admiratus audaciam, tantum se filium genuisse gauisus, matrimonium cum rapta in Morauia celebrari mandauit, tanto præstantiorem filium æstimans, quanto nobilius est, imperatoris quàm uillici filiam amauisse. Imperator ea contumelia motus, iure iurando affirmat exercitum in Bohemiam ducturum, terram malis affecturum, sibiq'ue sedem in medio regni collocaturum. Statimq; cum exercitu Bohemiam instar torrentis cuncta secum rapientis ingreditur. Contra Vdalricus filiusq'ue castra mouent. Iam duo exercitus ad iactum teli conuenerant. Tum Iutha, cuius ex iniuria bellũ ortum, crinibus sparsis, scissa unguibus facie, uicto periculorũ magnitudine muliebri pauore, ausa telis sese inferre uolantibus inter primas acies prosilies, patris alloquium, priusquàm furor ardeat amplior, exposcit. Quo impetrato, fateor, *Iutha.*

inquis

inquit pater, iustum te bellum mouisse, cuius filia rapta est illumq; pœna dignum, qui te D
contempsit, nisi compulisset amor, cuius cæca consilia sæpe uenia meruere. Sed age ob
secro, pone ante oculos quem armis insequeris. Gener tuus, mihi maritus, cui tam ope-
re iraseeris & fortasse nepos tuus, eius filius in uentre meo conceptus est. Parce oro fi-
liæ, pace nepoti, patrem illi, mihi uirum dimitte. Non est degener maritus, nec solui con-
summatum matrimonium Romana ecclesia sinit, nec tibi uictoriæ potestas est. Vtri-
que uires, utrique belli artes supperunt. Mars dubius casum respicit. Ne obsecro pater,
mei causa tantam militiam morti obiicito, parce, cui ego prior læta peperci. Illacrymatus
pater audita filia, facturumq; se quod illa uellet, nisi obstaret iuramentum. Tum Iutha.
Et maritus inquit, meus iureiurando adstrictus est, Theutoniam armis lacessere. Sed ua-
na religio quæ sceleri locum facit. Vim criminibus sacramenta non addunt. Expromis-
sorem maleficij diuina maiestas odit, factorem exterminat. Inueni tamen si libet uiam,
qua te simul promissa, uirumq; ue soluam. Veniet cum patre gener ad pedes tuos ueni-
am commissi petet, te regem, te dominum profitebitur. Neque impedimento erit, quo
minus sedem in medio Bohemiæ colloces, ibiq; ius dicas. Postremo curiam tuam in
Theutonia petens, uillas aliquas, quas iusseris, inter equitandum maritus diripiet. Pla-
cuit imperatori consilium filiæ, atque in eius uerba fœdus ictum, exercitus consalutati,
& in Boleslauia, quæ umbilicum tenere Bohemiæ creditur, sedes imperatoris lapidea ere B
cta, perpetuum rei monimentum principibus terræ insigne datum imperialis aquilæ.
Bisetislaus. Exin Bisetislaus Morauiam ex paterno indulto rexit, Polonosq;, qui magnam eius par
tem occupauerant, bello deleuit, eorumq; multa milia, ligatis post tergum manibus, in
Hungariam uenundandos misit.

De Bisetislao decimooctauo Bohemorum duce. Cap. XIX.

DVm hæc aguntur, Anno post Christi ortū tricesimo ac millesimo Boleslaus apud
Cracouiam excæcatus interijt, Vdalricus quoque frater eius uita functus est. Qua
re cognita Ianure & ipse cæcus, Pragam ueniens, ducatum gentis suopte ingenio
nepoti dimisit. Bisetislaus ea re animo auctus, quamuis multa iniuria lacessitus, exerci-
tum in Hungariam duxit, magnamq; inde prædam retulit. Quinque ei ex Iutha fue-
runt filij, Spitigneus, Vratislaus, Conradus, Iaromirus, & Otto, quorum fiducia ple-
nus, etiam Polonos ulturus, auum pulsare bello non timuit, Cracouiamq; armis captam
funditus euertit. Gneznenium quoque Metropoliticam urbem diripuit, multorumq;
martyrum sacratissima inde corpora asportauit, & crucem auream. ccc. pēsantem libras.
Quod cum imperator Henricus, eius nominis secundus, accepisset, indignatus inius-
su suo Poloniam uastatam esse, Bisetislaum aut resarciri Polonis damna, aut bellum ex-
pectare iussit. Ille nihil se imperatori, nisi tributum debere respondit à maioribus insti-
tutum. Pendebat autem dux Bohemiæ Romano imperio quotannis. C. & xx. boues, F
& argenti puri. cl. marcas, id se neque neglexisse hactenus, neque neglecturum. Si
quid amplius iusserit imperator, à bono & æquo recedere, se libertati gentis nihil de-
tracturum. Imperator his auditis, ex Ratispona in Bohemiam copias traducit. Othardo
Saxonum duce ex altera parte cum exercitu properare iussit. Ingressus syluam, qua Bo
hemiam cingi diximus, præcisis arboribus iter interceptum reperiens, milites uiam secu-
ribus aperire iubet. Magnus hic labor equiti. Erant enim uastæ magnitudinis arbores,
multaq; rubera incidenda, priusquam iter pateret. Ob quam rem. cum iam opere pera-
cto ad interiora peruenissent, nec hostis in conspectu usquam daretur, fessi ac sitibundi
proiectis armis flumina petunt. Bisetislaus ex insidijs prodiens, palantes atque inermes
aggressus, stragem haud paruam effecit. Imperator repentino commotus malo, mul-
tis suorum desiderantibus, fuga salutem petit. Othardus uero iam fines Bohemiæ in-
gressus, Septentrionalem prouinciæ partē longe lateq; ue populatus, his cognitis, cum
præda domum reuertitur. Procopius comes Biclinienſiū, cum parte copiarum aduersus
eum missus, fortuna parū prospera usus. tanquam pecunia corruptus, effossis oculis. ma
nibus pedibusq; obtrūcatis in flumine Bidline demersus. Nec tamen eo pacto quies Bo
hemiæ data. Nā sequēti anno Henricus Imperator, & Othardꝰ maiorib. collectis copijs

rede-

A redeuntes, tranſmiſſa ſylua ferro ac flamma cuncta uaſtarunt, Biſetislaum armis diffidentem intra Pragæ mœnia clauſum obſederunt. Seuerus tunc epiſcopatum urbis gerebat, iure iurando imperatori obnoxius, ex cuius indulto pontificali ſede præerat. Is noctu cum pluribus ad Henricum confugit, obtinendiq; urbem uiam oſtendit. Quare fractus animo Biſetislaus, errati ueniam petijt, dictæ ſunt pacis leges, quas uoluit imperator, & trium annorum tributum penſum, Sleſia ſub annuo tributo auri triginta, argenti cl. marcarum Bohemiæ principi tradita. Secundo & quinquageſimo anno poſt milleſimum à Chriſti ſaluatoris aduentu, pace cum imperatore compoſita. Hungariam ſibi ſubigere Biſetislaus aggreditur, cuius populus ſuis utens legibus, Romanorum imperium contemnebat. Sed ingreſſus hoſtilem prouinciam, mox ardenti febre correptus, ultimum inſtare diem intelligens, uocatis Bohemiæ primoribus, Spitigneum primogenitum, ſucceſſorem ſuum deſignat, reliquos filios Morauia inter eos diuiſa, parere fratri iubet, atq; his demandatis uita decedit, quarto Calē. Maij. corpus eius Pragam translatum apud parentes ſepultum.

De Spitigneo decimonono Bohemorum duce, Cap. XX.

SPitigneus ut regnum primum potitus, omnes Theutonici generis Bohemia excedere iubet, nec matri poteſtatem manendi facit. Exinde Morauiam infeſtis petens armis, fratres bello aggreditur. Vratislaus audito germani aduentu, relicta in Olomucio
B coniuge, ad regem Andream in Hungariam confugit. Conradus & Otto fratri ſe dedunt. Vxor Vratislai capta, aliquandiu in uinculis habita. Poſtremo ſuadente Seuero epiſcopo dimiſſa. Dum uirum in Hungaria petit, uicina partui in itinere decedit. Mœſtus ea re coniunx, ab Andrea rege conſolationem accepit, qui filiam ſuam Adilheidam nuptam ei tradit. Quod cum Spitigneus accepiſſet, ueritus ne uires Hungaricas in ſe frater armaret, miſſa legatione ſine cauſa illum ex Morauia abiiſſe dicit, nihil hoſtile timē dum fuiſſe. Nam cur frater fratrem oderit, ſecundo poſt ſe loco genitum. Seruaſſe ſe abeunti bona, non abſtuliſſe, redire eum ad ſuos debere, cuncta ei ſalua eſſe. Nec fruſtratus eſt fratrem, redeunti quæ armis abſtulerat, cuncta reſtituit. Iutha uero à filio deiecta, cum ſecundo nupſiſſet, breui mortua eſt, cuius corpus in Bohemiam trāslatum, in ſepulchris principum condidere.

De Vratislao uicesimo Bohemorum duce, Cap. XXI.

SPitigneo uita defuncto, Vratislaus ſucceſſit. Qui Morauia rurſus inter fratres diuiſa, Laronum, quem pater eccleſiæ dedicatum exortem regni fecerat, in diaconum uel inuitum ordinari iuſſit. Is relicto Chriſti habitu, ad Poloniæ duces confugiens, militarem diſciplinam ſectatus eſt. Fuerunt Vratislao ex Adilheide tres liberi, Biſetislaus, & duæ fœminæ, Ludmilla & Inditha. Verum Adilheide mortua, uxorem alteram ex Po-
C lonia duxit, nomine Suatauam, ex qua Boleslaum, Borziuislaum, Vladislaum, Sobieslaumq; ſuſcepit. Inter hæc Seuerus epiſcopus, qui Bohemiam Morauiamq; ſacerdotio tenuerat, Ioanne in Morauorum eccleſia ſibi ſubſtituto, iam grauis ſenio ex uita decedit. Ob quam rem Conradus & Otto Vratislaum precibus onerant, Laronuro fratri ut eccleſiam Bohemiæ ab imperatore impetret. Annuit Vratislaus, neque imperator aduerſatus eſt. Laronurus ex Polonia reuocatus, relicta militia, epiſcopus ordinatur, ac mutato nomine Gebardus appellatur. Qui mox ſpiritu ſuperbiæ inflatus, Morauiam non minus ſibi quàm ſuo anteceſſori delatam dicit, illum exterum, ſe ciuem, illum infimo loco natum, ſe regia ſtirpe ortum. Ingreſſus Morauiam, Ioannem epiſcopum, qui cedere nollet, contumelijs & uerberibus afficit. Vratislaus, qui Ioannem amaret, ea re commotus, Romanum pontificem contumatiam Gebardi uti corripiat, ſcriptis hortatur. Miſſus eſt in Bohemiam Rodolphus cardinalis, qui cauſa cognita delictum puniat. Is uocatum Gebardum, cum minime pareret, ſacerdotio abdicauit. Sed rogatus à clero, dignitatem ei reſtituit, iubens & ipſum & Ioannem intra annum coram ſummo ſacerdote ſe exhibere. Paruerunt ambo Sacerdos maximus ambobus auditis, Gebardum mouere ſacerdotio ſtatuit, feciſſetq; ue, niſi preces interueniſſent Mathildis uirginis, filiæ Bonifacij ducis Lucani, quæ tum Romæ fuit, ex Bohemorum ſanguine nata. *Mathilda.*

Hæc

Hæc est illa Mathildis, fama inclyta, & apud historicos late memorabilis, quæ à Radicophano Senensis agri oppido usq; Ceperanum, interiacentem terram donauit ecclesiæ, posteri patrimonium beati Petri appellarunt. Huius ergo interuentu, Romanus præsul utrunque sacerdotem sua diœcesi contentum esse, ac remissis iniurijs, in patriam reuerti iussit. D

Patrimonium Petri.

Vratislaus dux Maguntiæ in regem creatur per Henricum imperatorem quartum, Regnoq; Bohemiæ, Poloniam, Slesiam, Lusaciam, Moraniamq; adiecit, Cap. XXII.

INterhæc Leopoldus Austriæ marchio, Morauiam latrocinijs magis quàm iusto bello infestam reddit, nec Conradi aut Ottonis, qui tunc prouinciæ præsidebant, preces audit. Illi fraterna solacia experunt. Vratislaus collecto raptim exercitu Austriam ingressus, instar horridæ tempestatis obuia quæq; prosternit, occurrentem Leopoldum prælio uictum, in fugam conuertit, ipse onustus spolijs domum reuertitur. Post hæc anno sexto & lxxx. supra mille ab ortu saluatoris Christi, apud Maguntiã in Concilio principum ab imperatore Henrico, eius nominis quarto, Vratislaus rex declaratur, Morauorum regno, quod supra extinctum diximus, in Bohemiam translato, Polonia, Slesia, Lusacia, Morauia, Bohemorum imperio adiectæ. Gilbertus Treuirorum Archiepiscopus cum eo Pragam missus, qui coram prouincialibus regem inũgat, regalibusq; adornet insignibus. Id eodem anno factum, acclamante populo, Vratislao regi salus honor atq; uictoria. Suatana quoq; regina cũ eo coronata. Mortuus est per idem tempus Ioãnes Morauorum Episcopus, cuius ecclesia, instante Gebardo Pragensi unita est. Quæ res illi maioris insolentiæ fomentum fuit, adeo, ut præsente rege interesse diuinis minime dignaretur. Ob quam causam Vratislaus, indulgente Alexandro Papa. iij. natione Senen. collegium canonicorum regularium in arce Pragensi erexit, in quo dum res agitur diuina, non præpositus tantum, sed decanus, & sacerdos, diaconusq;, & subdiaconus, rẽ diuinam facientes, episcopalibus ornamentis utuntur. Et præpositus quidem cancellarius regni appellatus, principis honore defungitur. In fundatione autem eius ecclesiæ, regem suis humeris duodecim cophinos lapidum gestasse ferunt. Religiosum principem, dignumq; qui primus inter Bohemos regio diademate uteretur. Gebardum uero indies magis atque magis insolescentem, ac propterea à Morauorum plebe repulsum, dum per Hungariam ad Romanum pontificem questum iniurias proficiscitur, apud Strigonium morbo correptum interisse, Cosinumq; illi suffectum. Fuerunt Vratislao, & cum Saxonibus, & cum germano, qui Morauiam obtinebat, inimicitiæ. Illos per filium uicit, germanum ipse ex Morauia armis expulit, urbemq; Olomucensem possidendam filio tradidit. B

De Conrado uicesimoprimo, Bisetislao uicesimosecundo, ac Boleslao uicesimotertio, nec non Borziuislao uicesimoquarto, Bohemorum ducibus. Cap. XXIII. F

VIta functus Vratislaus non filium sicut optauerat, sed Conradum fratrem habuit successorem. Qui septimo mense potitus imperio, morbo correptus, nepotibus ex fratribus locum fecit. Quinque eos fuisse diximus, qui sibi inuicem pro natiuitatis ordine succedere. Duos ex his Vrbuicenses, perpetui regum hostes, fraudibus interceptos necauere.

De Vladislao, uicesimoquinto Bohemorum duce & Rege secundo, Cap. XXIIII.

PEnultimus Vladislaus nomine, ex Bisetislao fratre nepotẽ sui nominis, cum CCC. galeatis equitibus auxilio Henrici sexti Romanorum imperatoris Romam misit, qui plurimas inde reliquias sanctorum reportauit. Inueni in historia Bohemorum post Vratislaum primum regem, pluribus annis interregnum fuisse. Nam Conradum fratrem eius, ac deinde Vratislai filios non regis nomine, sed ducis tantum usos, tanquã regni decus homini, non prouinciæ datum fuisset. Vladislaum uero quarto loco Vratislao natum, à Friderico primo, sibi & posteris regiam dignitatem obtinuisse, et cum in expugnatione Mediolanensi egregiam operam nauasset, imperatori mirifice gratum, leonem

A leonem rubeum bifurcatæ caudæ, in clypeo albi coloris insigne regium accepisse, candelabrum quoque Salomonis ex Mediolano asportatum, in ecclesia sancti Viti Pragensis recondisse. Pontem super Multauiam, qua uetus Praga minori iungeretur, magni operis ædificasse, quam Ratisponenses præferunt, in quatuor & uiginti arcus, ut antea diximus, protensum.

De Sobieslao uicesimosexto, & Friderico uicesimoseptimo, nec non Conrado uicesimo octauo, ac Bisetislao uicesimonono, atque Venceslao tricesimo Bohemorum ducibus. Cap. XXV.

POst eum Sobieslaum quinque annis ducatu functum, à prouincialibus exactum in exilio interijsse, exin Fridericum Vladislai filium successisse. Post Conradū, qui apud Apulos in Italiam secutus imperatorem, decessit. Conradum Bisetislaus sequitur, qui & Henricus dictus est. Et cum esset Pragensis episcopus, quindecim annis pontificatum simul & principatum Bohemiæ tenuit. Post eum, ducatum obtinuit Venceslaus frater eius. Hos quoque regis nomine abstinuisse constat, siue quia magis ui quàm iure imperauerunt, siue quod indultum imperatoris Romani sumendæ coronæ, more maiorum obtinere non ualuerunt.

De Primislao tricesimoprimo Bohemorum duce, & rege tertio. Cap. XXVI.

B VEnceslaum tribus mensibus ducali autoritate functum, Primislaus Vladislai secundi regis filius, armis deiecit, & à Philippo Romanorum imperatore Friderici secundi fratre, quem Romana ecclesia non accepit, tertio loco inter Bohemos reges coronatus est.

De Venceslao Bohemorum rege quarto. Et de Othocaro Bohemorum rege quinto. Cap. XXVII.

PRismislao duo fuerunt filij, Venceslaus & Othocarus. Venceslao regnum Bohemiæ cessit, Othocaro Marchionatus Moraviæ. Fuit autem Venceslaus unioculus, & sine liberis decedens, regnum Othocaro reliquit, qui & alio nomine Primislaus appellatus est, inter Bohemiæ reges quintus, belli appetens, & magnorum operum effector, cui nec animus in rebus arduis, nec consilium defuit. Imperium quod à fratre susceperat, ex mari Baltheo, quod falsò plerique Oceanum putauere. est enim mediterraneus sinus usque ad Danubium protensum, ad internum, nostrumq; mare, quod Adriaticū dicimus, extendit. Nam cum obijsset Fredericus dux Austriæ sine liberis, soror eius Margarita hæreditatem accepit. Nupserat hæc olim Henrico imperatori, Friderici secūdi filio, eoq; sine sobole uita functo in patriam redierat. Eadem iam anus Othocarum sibi uirum adsciuit, qui non tam coniugis ætatem, quàm dotem animo uoluens, sterile matrimonium contraxit, & principatum nobilem consecutus, more humano, quanto possedit, tanto maiora cōcupiuit. Vlricus eo tempore Carinthiorum principatum tenebat. Qui cū uirili sobole careret, accepta ex Othocaro pecunia, Carinthiam illi, Carniolam, Marchiam, Sclauonicam, & portum Naonis, tradidit. Veronenses, exinde Feltrenses, Taruisini, & multi ex foro Iulij, ultimo sese ei submiserunt. Bellum Hungaris indixit, commissoq; prælio, uictor ingentem prædam reportauit, Stiriamq; prouinciam illis ademit. In Prussia, quam ueteres Vlnrigiam uocauere, superatis Tartaris urbem condidit, quam Cunispergium, id est montem regium uocant. Sed quantum aucta eius potentia est, tantum etiam insolentia creuit. Qui uiuente legitima uxore, et quæ sibi tantum imperium adiecerat, alteram superduxit Cunigundam Regis Maschoriæ filiam. Vocatus per principes electores ad imperium, contempsit, palam inter suos iactitans, pluris Bohemiæ regem, quàm Romanum imperatorem esse. Rodolphus itaque Habsburgi comes, qui magister Curiæ Othocari fuisset, non minus belli quàm domi clarus, Christianæ reipublicæ præfectus est, missis ad Othocarum legatis, Austriam & Carinthiam, cæterasq; uicinas Italiæ prouincias tanquam iuris imperij repetit, quando nec Austria muliebre fundum esset, nec Carinthiam iniussu Cæsaris Vlricus uenundare potuisset. Renuit Othocarus, & imperatori, qui aliquando sibi seruiuisset, impacato respondit animo. Sed interuenientibus amicis, ea lege reconciliati sunt, ut Austria impera-

tori cederet. Exin datis acceptisq; filiabus, affinitas utrinq; iungeretur, prouinciæ de qui D
bus lis esset, dotales fierent. Adeptus Austriam Rodolphus, Othocarum in uerba sua iu
rare more maiorum exposcit. Id superbo regi grauius uisum, tãquam ex domino seruus
fieret. Exoriuntur nouæ lites, bellum indicitur. Cumq; iam duo exercitus ad mille pas-
sus alter alteri proximus conuenissent, ueritus Othocarus Rodolphi potentiam, iniu-
stamq; belli causam animo uoluens, legatos mittit, qui se iuraturum dicant, si modo intra
tentorium imperiale honoris sui causa fieri Rodolphus uelit. Accipit conditionem im-
perator potius, quàm belli fortunam experiatur. Suggestum in tentorio sublime para-
tur, ibiq; aureum solium eminentiori loco erigitur, Rodolphus diademate & imperia-
libus insignibus conspicuus, considentibus electoribus imperij, cæteris baronibus cir-
cumstantibus, aduenientem regem sedens exspectat. Ille cum paucis regni sui optimati
bus ingressus, concenso suggesto, ad pedes imperatoris genua flectit, proinde ex uete-
ri consuetudine admoris sacrosanctis iureiurando se adegit. Interea tentorium arte com
positum, à summo usque deorsum, in quatuor prosciissum partes, decidit, regemq;, ut
erat in alto loco ad imperatoris genua supplex, uidendum exercitibus præbuit. Stabant
circum armatæ acies, rei exitum spectantes, sed quàm læti Theutones glorioſum impe-
ratorem suum uidentes, tamen indignabundi Bohemi, quod rex eorum humiliari ma-
gis quàm prælium experiri uoluisset. Stupefactus ea re Othocarus, quamuis dolo ma- E
gis quàm casu cecidisse tentorium ignoraret, subticendum tamen in præsentia censuit,
petitaq; ab imperatore uenia, plenus irarum domum redijt. Quem, tametsi sua sponte sa
tis fureret, magis tamen ac magis uxor incendit. Quæ cognito rerum successu, aduenien
Vxor ad Othocari oratio. tem regem hisce uerbis allocuta fertur: Hæccine nobis spolia, hanc belli gloriam domũ
refers? Dediti omnes hodie tua opera ueluti mãcipia, uelut pecudes sumus. Regina pro
ciarum Bohemia, tributaria facta. Cum te olim superasse prælio Tartaros, exuisse castris
Hungaros, Stiriam armis adeptum esse, Italiam cum exercitu penetrasse audieram, fe-
licem me quæ tali nupsissem uiro, patrem qui me regi magnanimo tradidisset, sapien-
tem existimabam, neque reginam esse ullam orbe toto, cui me cedere oporteret. Nunc
falsa omnia experior. Nam quæ mulier me infelicior, quis te uirorum omnium ignauio-
rem? Austriam prouinciarum nobilissimam, tot urbibus, tot proceribus insignem, nulla
necessitate coactus, ex manibus tradidisti. Stiriam, Charinthiam, & quas possidebas in
Italia ciuitates, turpi meq; reliquisti, cum comite Habsburgensi infimi generis affinita-
tem contraxisti. Postremo ei, qui satelles tuus quondam fuerat, iureiurando exhibito,
te submisisti, & seruus serui factus, tu simul ac maiorum tuorum gloriam effuscasti. En
uirum qui magnitudine animi renuisse imperium uideri uult. Laudarem, si te illi non
subiecisses. Age, si tibi animus uirilis deest, neque gladios intueri potes, sine me regem
esse, experiar profecto, Bohemis an Theutonibus imperium debeatur. Sunt Poloni, F
sunt Saxones ac Francones, qui nostra signa sequuntur, sunt Slesitæ Morauiq;, & uere
bimur belli tentare fortunam? Vtinam aut tibi meus animus fuerit, aut mihi obedien-
tia, quam te habere animaduerto, sentiret profecto Rodolphus, neque uires aduersus
dominos ualere, neq; dolos. Othocarus, qui uxoris charitate teneretur, eamq; uerum
locutam animaduerteret, simulq; animi magnitudine irrogatam contumeliam ferre non
posset accersitis regni primoribus, collectisq; nouis copijs, Rodolpho, qui dolo secum
egisset, bellum indicit, neque ille certamen detrectat. Conueniunt ambo cum exercitibus, in campis Austriæ trans Danubium, commissum est atrox prælium, diuq; Marte
dubio depugnatum, cum Bohemi multitudine ac robore, Sueui quibus Rodolphus ma
xime fidebat, ordine ac arte superiores essent. Cecidere quàm plurimi ex utraque par-
Othocarus occiditur. te, maior tamen strages Bohemorum edita. Ad extremum, relictus à suis Othocarus,
dum fortiter pugnat, inter confertissimas hostium acies occiditur. Ferunt Stirienses du-
os domi nobiles, quorũ frater ab Othocaro per iniuriam extinctus fuisset, cum toto præ
lio quæsitum, cum certis indicijs cognouissent, in ultionem fraternæ cædis obtruncauis-
se. Corpus eius permittente Rodolpho in Bohemiam translatum regio honore sepultũ.
Prælium ipsa die beati Ruffi peractum, anno ab incarnatione uerbi. 78. post ducentos
& mille.

A & mille. A populatione Bohemiæ imperatorem abstinuisse, quæ genero deberetur.

De sancto Venceslao Bohemorum rege sexto. *Cap. XXVIII.*

VEnceslaum Othocari filium, septem annos natum, ab Othone marchione Brandeburgensi in Franconiam abductum, regnumq; tutorio nomine ab eo quinq; annis gubernatum, reuersum puerum sub imperio matris fuisse. Illam Zauisium quendam ex Baronibus, potentem, amasse, cuius nuptias adeptam, multas regni opes ad eum contulisse. Sed ipsa breui morbo extincta, Zauisium captum, necisq; traditum, regnum deinde ex Venceslai arbitrio ordinatum. Quo regnante, eo ipso anno, quo Tholomaida à Saracenis occupata, in hanc usq; diem tenetur, Pragam fermè uniuersam igne familiari exustam, libera itate regis, ciuiumq; diligentia atq; impensa ita instauratam, ut felix incendium fuisse uideretur. Rodolpho Albertus filius successerat imperator. Huic non minores inimicitiæ cum Venceslao, quàm inter parentes eorum fuere. Has Iutha Venceslai coniunx atq; Alberti soror, mulier uiro cautior magno labore diremit. Chariſſimus apud Venceslaum Alexius quidam, pontificio iure consultus habitus est. Qui multa de Romanorum nobilitate cum eo locutus, usq; adeo animum regis illexit, ut Iutham filiam, admodum parutam, in clara Vrsinorum familia gentili cuidam matrimonio spoponderit. Hinc secuta inter Vrsinos & Bohemiæ reges amicitia, quæ apud Matthæ- *Iutha.*

B um eiusdem familiæ cardinalem plurimi fuit. Is enim rogatus à Venceslao, Cretium Vrbeuetanum, utroque iure consultum, in Bohemiam misit, quo regnum sub leges reduceret. Sed impediuere principes quibus incerta esse omnia lucrum est. Huius Venceslai soror, nomine Agnes, Rodolpho nupsit, imperatoris Rodolphi filio qui Pragæ moriēs ibi defunctus iacet. Ex ea natus est Ioannes, qui Albertum Cæsarem circa flumen Rhenum non longe ab oppido Schaufhausen, dum simul amice iter agerent, sua manu interfecit. Deinde pœnitentia ductus, Clementem quintum pontificem maximum, qui sibi purgationem indulgeret, apud Auinionem adijt. Pontifex imperatoris occisionem ab imperatore iudicandam ait. Venit igitur Pisas Ioannes, ubi cum Cæsar Henricus septimus eius nominis imperator considebat, à quo iussu religionem ingredi eremitarum sancti Augustini, in eaq; perpetuo pœnitere non recusauit. Mortuus est tandem in eadem urbe, & in æde sui ordinis sepultus. Tumulum eius nos eo anno uidimus, quo iussi ab imperatore Frederico tertio sponsam eius Leonoram ex Portugalia uenientem, sororis tuæ filium, cum alijs collegis ducturi Senas accepimus. Mater eius Ioannis cordata mulier fuit, & ingenio feroci. Quæ cum accepisset germanum suum contentum regno Bohemiæ, delatum imperium recusasse, At ego inquit, si rerum potiar, glebaq; una mihi modo desit, aut quod reliquum est subijciam, aut imperio excedam. Ferunt in coronatione Venceslai, non minus nouem ducenta equitum milia apud Pragam ex regia

C curia cibos accepisse, peditum uero infinitam multitudinem pastam. Subiecisse & Polonos sibi Venceslaum, à quibus inuitatus, in ciuitate Gnezno diadema susceperit. Filium quoque suum minis tredecim annos natum, petentibus Hungaris regem dedisse. Sed cum Bonifacius pontifex maximus, Carolum adolescentem, Caroli regis Siciliæ filium eo tulisset, & Hungarorum animi mutarentur, filium suum Albæ coronatū, & sacram simul coronam ad se recepisse. Nec diu postea tertio & tricesimo ætatis suæ anno, ex tabe, obijsse. Mortem eius Bohemos magno mœrore prosecutos. Fuerat enim mansuetus & clementissimus princeps, & admirandus opinione sanctitatis, quæ postea uel miraculis confirmata, traditur Ioanni Brixionensi episcopo, si uera est fama perquietem apparens, cum eum flentem tristemq; reperisset, interrogauit, quæ nam esset causa mœroris. Dicenti se mortem eius æquo animo ferre non posse, incredulitatem exprobrauit, qui sacris eloquijs fidem nō adhiberet, in quibus hæc uerba potuisset aliquando legisse Cum te cōsumptum putaueris, orieris ut Lucifer & habebis fiduciam proposita tibi spe. & defossus securus dormies. Requiesces, nec erit qui te exterreat, & deprecabuntur faciem tuam plurimi, subiungens q; paruam esse eius fidem, atque inanem. si mortem sanctorum miseram putaret, repente disparuit. Episcopus excitatus, uerba quidem sibi dicta memoriter tenuit, sed ubi nam scripta essent in sacro codice penitus igno-

rauit. Euoluto autem concordantiarũ libro, undecimo apud Iob capitulo, quod quæ- D
rebat inuenit. Ad tumulum autem eius insignis latro cum accessisset, exprobrans mortuo
uitam, lapideæ statuæ super sepulchrum iacẽti, colaphum incussit, nec mora cæcitate per-
cussus impietatis suæ pœnam dedit. Statua postmodũ in sacrario erecta est, & alia ænea
loco eius reposita, Ioannis Barbantini egregij statuarij nobile opus.

De Venceslao Bohemorum rege septimo, Cap. XXIX.

VEnceslao filius eius successit, quamuis eodem nomine, moribus tamen longe dis-
par. Qui cum ebrietati, & turpissimæ parti corporis dies noctesq; indulgeret, & a-
Venceslai iuuenioris interitus. liorum bona diriperet, aliorum uxoribus illuderet, apud Olomutium Moraviæ ciuita-
tem, dum solus in domo decani pontificalis ædis perambulat, tribus uulneribus confos-
sus, duodeuiginti natus annos interijt. Ignoratus est necis author, quamuis Conradus
eques Thuringus, cruentum gestans pugionem, exire regiam uisus fuerit. Nam is prius
obtruncatus est populari tumultu, quam crimen confiteretur.

De Rodolpho Bohemorum rege octauo, Cap. XXX.

VEnerat forte eo tempore Pragam dux Carinthiæ Henricus, cui altera ex sororI-
bus regis, nomine Anna, natu maior, iam pridem nupserat. Hunc Bohemi regem
Rodolphus rex octauus. sibi deligunt. Id ægre fert Albertus imperator. Qui repente coactis copijs Bohemiam B
ingressus, Henricum regno deturbat, Rodolphumq; uel filium suum regem constituit.
Elizabet senioris Venceslai relicta in matrimonium ei tradita, quo regnum eius solidi-
us esset. Qui cum magna Bohemorum spe regnare cœpisset, subitaneo morbo corre-
ptus, primo regni sui anno absq; liberis decessit.

De Henrico Bohemorum rege nono, Cap. XXXI.

POst obitum Rodolphi dissidentes inter se Bohemi, alij Fredericum Rodolphi fra-
trem, alij Henricum, quem ejecerant petierunt. Vicit Henrici factio, trucidatis alte
rius partis autoribus. Et quamuis Albertus imperator cum magnis copijs Bohemiam
ingressus, regionem longe lateq; afflixerit, Henricum tamen regno deijcere non potuit,
prius à nepote, ut ante diximus, occisus, quàm meditata in Bohemis exequeretur. Suc-
Henricus septimus. cessit. Alberto Henricus septimus, de quo paulo ante mentionem fecimus, comes Lut-
zelburgensis, consilio & animo iuxta potens. Hic Elizabeth alteram Venceslai soro-
rem, octo & decem annos natam, clam iussam ad se uenire, apud Spiram Galliæ ciui-
tatem Ioanni filio suo quatuor annis minori matrimonio coniunxit. Eodem quoque
tempore, tribus comparatis exercitibus, unum ipse in Italiam duxit aduersus Brixinen-
ses, quos armis uictos, imperata facere compulit, Lombardosq; omnes in potestatem ac
cepit. Alterum aduersus comites Vuirtenbergenses direxit, sacro imperio rebelles, qui
bus ex octoginta castellis & munitissimis oppidis, quæ obtinebant, duo & septuaginta F
armis expugnata ademit. Tertium ex Franconibus ac Baioarijs comparatum, duce Pe
tro archiepiscopo Maguntino, cum filio in Bohemiam misit. Hic est ille Henricus, qui
Romæ coronatus renitente Roberto rege Neapolitano Florentiam obsidione arctis-
sima cinxit, Pisas, Senasq; in potestate habuit, & apud Bohemicum conuentum in a-
gro Senensi hostili fraude ueneno extinctus fertur. Cuius corpus in uetusto ac nobili
templo Pisarum, sublimi loco post aram amici condiderunt. Pugnatum est in Bohemia
pluribus locis, cum alij Bohemorum Ioannem regnare cuperent, alij Henrico studerẽt,
qui iam cum tribus imperatorum filijs de regni possessione contendisset. Obsessa est de
niq; Praga regni caput, diuq; oppugnata, cum Henricus & Marchio Misnensis haud
pigre mœnia tuerentur. Ad extremum tamen oppidanorum proditione Ioanni tradita,
hostis in arcem sese recepit, nec multis post diebus Hẽricus in Carinthiam profugit. Ex
eo tempore usq; ad imperatorem Sigismundum, Bohemia in potestate Lutzelburgensi
um fermè centum uiginti sex annis fuit.

De Ioanne Bohemorum rege decimo, XXXII.

IOannes potenti manu regnum gubernauit, et patre in Italia agente apud Germanos
uicario nomine administrauit imperium. Patre uero defuncto, cum plurimæ Italiæ
ciuitates

A ciuitates ei sese dedissent, penetrauit alpes cum exercitu, easq; non paucis annis tutatus est, tum Fredericus Austriæ, & Lodouicus Baioariæ princeps, de Romano imperio inter se contendunt. Fuerunt ei & cum coniuge graues dissensiones, Baronibus regni reginam à rege subtrahentibus, tanquam Bohemorum inimico, qui Theutones in primis haberet acceptos. Ventum est ad arma, affectum magis calamitatibus regnum. Vix tandem compositæ lites. Post hæc Egra à Ioanne recepta est. Vratislauiensium ciuitas, quã dux Sleſiæ occuparat Henricus, Legnicium quoq;, & quàm plures aliæ Sleſiæ ciuitates, Ioanni subijciuntur. Geritur & aduersus Australes bellum, in quo victor Ioannes suos milites præda non modica ditat. Cum regnum Poloniæ quiete obtinere non posset, Casimiro acceptis uiginti milibus marcarum argenti, rursum cedit. Cracouiam tamen obsidione cingit, sed deficientibus comeatibus abire compellitur. Cæcus effectus à rege Francorum aduersus Anglicos in auxilium accersitus, cum lectissima equitum manu cõsanguineo solatium tulit, prælioq; memorabili et cruentissimo se immiscuit, in quo cum multis milibus cæsus interijt, cum regnasset quinq; & triginta annis. Bellũ in celebritate sancti Ruffi gestum. Hinc ea dies apud Bohemos atra atq; inominabilis habita, quæ duos reges hostili gladio abstulisset.

De Carolo Bohemorum rege undecimo, qui & postea Romanorum imperator factus, Carolus quartus dictus est, Cap. XXXIII.

B VNum & triginta annos agebat Carolus tum filius eius ex Elizabeth coniuge natus. Is uiuente patre, apud Tartaros feliciter dimicauit, ciuitates Lombardiæ à patre acceptas armis tutatus est. Pugnauit adolescens cum Veronensibus, eos prælio fudit. In ea pugna bis equo deiectus, non dubitauit tertium conscendere, facinoraq; fortissimi militis ædere. Ferunt eum iuueniliter lasciuientem, cum Parmæ ageret alienos thoros non paucos polluisse, neque increpatum à patre abstinuisse. Fuisse per idem tempus Delphino Franciæ, cum principe Sabaudiæ bellum, cui cum rogatus Ioannes auxilium ferre statuisset, nocteq; decretum iter præcessit, uisum est in somnis Carolo, iuuenem forma conspicuum, militari manu raptum, eminentiq; loco unde uideri ab omnibus posset uestimentis exutum, moxq; uirilia ei ejecta. Carolo ex proximo adolescente qui speciem supra humanam uenerabilis adstabat, eaq; sic geri mandauerat, quisnam hic iuuenis esset tam crudeliter acceptus, & cur eo supplicio afficeretur interroganti responsum datum, Delphinum esse regis Franciæ primo genitum, qui talibus modis acciperetur, sic plectendos esse, qui aliena matrimonia uiolarent. Experrectum Carolum summo mane patri somnium recitasse, rogasseq; ne frustra exercitum fatigaret, Delphinum enim non egere auxilio, quem interemptum esse non dubitaret. Contempsisse patrem uerba filij, somniq; uc nihil inesse ponderis respondisse, duorumq; dierum itinere
C cum exercitu profectum, certum accepisse nuncium, Delphinum in obsidione cuiusdam castelli, sagitta in incertum missa, confosso inguine expirasse, copias eius dissipatas esse. Carolum in uilla Terentij Parmensis agri, quo in loco uisum uiderat, in honore beatæ uirginis Mariæ collegiatam ecclesiam erexisse, magnificeq; dotasse, quæ adhuc extat. Patronus eius est præcentor ecclesiæ Pragensis, quemadmodum eiusdem Caroli literæ attestantur, quas nos uidimus legimusq;. Nomen huic Carolo in baptismo Venceslaus fuit, quod in confirmatione à Carolo Francorum rege mutatum est, apud quem pueritiæ rudimenta peregit. Fuit autem hic Carolus uir magnorum operum, qui regnum Bohemiæ, tum religionis cultu, tum legum ac bonorum morum disciplina illustrauit. Nam schola liberalium artium ab eo in Praga erecta est, noua ciuitas mœnibus cincta, palacium regium magnificentissime exædificatum, monasteria multa fundata, arces constructæ admirabiles, pax toti regno dedita. Adeptus imperium, rursus Italiam ingressus, Longobardos in potestatem accepit. Gibellinos, qui iam pridem Florentia exulauerant, ejectis Guelphis, in suum locum restituit, reliquis Ethruriæ partibus pro suo arbitrio leges dedit. Coronatus Romæ magnifico apparatu, nouatores rerum, qui aduersus ecclesiam sentiebant, Romano pontifici iudicandos tradidit. Ioanni fratri suo Morauiam possidendam concessit. Vissegradum nouis muris ac propugnaculis communiuit.

Delphini mors.

niuit. Corpus sancti Viti Pragam detulit. Pontem Multauiæ, qui exundationibus corruerat, in Praga restaurat. Ecclesiam Pragensem ad Metropolicum decus erexit, cum antea Maguntino pontifici subiecta esset. Clarus profecto imperator, nisi Bohemici regni magis, quàm Romani imperij quæsiuisset. Illud quoque nomini suo non paruam inusit maculam, quod Venceslaum ex filijs suis natu maiorem, in imperio sibi successorem adhuc uiuens ordinare conatus est, idq'ue pecunia. Nam cum principes electores haud facile ad eam rem trahi possent, quod uirtute obtinere non potuit, precio comparauit, promissis cuique electori centum milibus aureis. Quos cum repræsentare non posset, publica illis Romanæ reipublicæ uectigalia obligauit, perpetuum imperij malum. Hinc Romana potestas ad nihilum redacta, nec posthac extollere caput imperium potuit, cum principes electores omnia sibi retinerent, imperatoremq'ue iureiurando adigerent, ne pignora reuocaret. Sigismundus alter Caroli filius à rege Hungariæ Ludouico in spem regni adoptatus est. Ibiq; tandem coronam adeptus, pugnauit feliciter contra Turcas, triginta duos Turcarum regulos securi percussit. Tumultu popularí captus, ac uinculis, cuius uirum occiderat, in custodiam traditus, beneficio linguæ libertatem adeptus, regnum armis recuperauit. In quo fortunam utranque expertus, inter uiros claros enituit. D

De Venceslao Bohemorum rege duodecimo, qui & Rex Romanorum extitit, Cap. XXXIIII. E

VEnceslaus ætatis suæ anno secundo, permittente patre, regni Bohemici sceptrum assecutus, exin quindecimum agens annum, cum coniuge sua Ioanna, apud Belgas ciuitate Aquensi, Romani regni coronam accepit. Quarto deinde anno pestis sæuissima Bohemiam populata est. In Praga uero quatuor mensibus in una tantum, sancti Stephani parrochia tria milia funerum & quinquaginta fuere. Sexto deinde anno regina decessit, & altera superducta est ex domo Baioaria, nomine Sophia, longe uiro suo præstantior. Inter hæc Pragenses populari tumultu excitati, atque in furorem acti, Iudæorum domus inuadunt, bona eorum diripiunt, domos incendunt, atque inter duas horas, non sexui, non ætati parcentes, infelicem gentem gladio cædunt. Perisse aliquot milia feruntur, seruati complurimi infantes misericordia bonorum ciuium, baptismi gratiam acceperũt. Calamitosum genus hominum Iudæi, inter Christianos agentes, qui ubi paululum abundare creduntur, mox tanquam Iesu Christi Dei nostri maiestatem contempserunt, aut religioni illuserunt, non fortunas tantum, sed uitam quoque amittunt. Impune apud Pragenses flagitium fuit, tum quia populi haud facile corriguntur scelera, tum quia Venceslaus desidiã corruptus, præsenti rerum statu contentus, neque præterita corrigere, neq; futura curauit præcauere. Fuit enim Venceslaus longe patri absimilis, uoluptatum sequax, ac labores refugiens, uini quàm prorsus regni curiosior. Ob quam rem captus à Baronibus, decem & septem hebdomadas in custodia habitus est. Ioannes dux Lusaciæ & Procopius Marchio Morauiæ magno reipublicæ malo eum libertati reddiderunt. Captus & secundo per Sigismundum Hungariæ Regem fratrem suum, & Alberto Austriæ duci in custodiã datus. Custodia eius in egregijs ædibus apud Vienam habita, quibus exinde cognomen Praga datum, quod eas rex Pragensium incoluisset. Sed cum parum diligenter custodiretur, fugam arripuit, regnoq; rursus potitus est, neq; tamen uitam mutauit. Sed priori consuetudine uino ciboq; marcens, luceq; dormiendo nocti coniungens, ab electoribus imperij comprobante Romano Pontifice imperio deiectus, domi torpens illaudatum egit æuum. F

Iudæorum strages.

De perfida secta Hussitarum, & damnatis articulis professionis illius, Cap. XXXV.

SVB hoc rege, nostra demum memoria, ætatis uero suæ anno circiter quinquagesimo, perfida Hussitarum insania ortum habuit, cuius & originem, & progressum hoc loco prosequi animus est, quando ea pestis omnem pene Germaniam conturbauit, neque adhuc extincta, regni Bohemici magnam partem occupat. Rexerunt scholam Pragensem usque in ea tempora Theutones. Id molestissimum Bohemis fuit hominibus natura ferocibus, atq; indomitis. Ex quibus uir quidam genere nobilis, ex

domo,

A domo; quam Putridi piſcis uocant, apud Oxoniam Angliæ ciuitatem literis ſtudens, cum Ioānis Vuycleui libros offendiſſet, quibus de realibus uniuerſalibus titulus inſcribitur, magnopere illis oblectatus, exemplaria ſecum attulit. Inter quæ de ciuili, de iure diuino, de eccleſia, de diuerſis quæſtionibus, contra clerum pleraq; uolumina, ueluti preciolum theſaurum patriæ ſuæ intulit. Imbutus iam ipſe Vuycleuitarum ueneno, & ad nocendum paratus, tum quod erat familiæ ſuæ cognomen, Putridum piſcem, id eſt fœtidum uirus, in ciues ſuos euomuit. Commodauit autem ſcripta, quæ attulerat his potiſſime, qui Theutonicorum odio tenebantur. Inter quos Ioannes eminuit, obſcuro loco natus, ex uilla Hus, quod anſerem ſignificat, cognomentum mutatus. Hic cum eſſet ingenio peracri, & lingua diſerta, multumq; dialecticis oblectaretur, & peregrinas opiniones amaret, auide admodum Vuycleuitarum doctrinam arripuit, eaq; Theutonicos uexare magiſtros cœpit, ſperans eo modo cõfuſos Theutones, ſcholas relicturos. Quod cum ſuccederet, à Venceslao impetratum, ut Pragenſe gymnaſium ritu Pariſienſis gubernaretur. Ea res magiſtratum ſcholæ Theutonibus abſtulit. Quàm ob cauſam commoti magiſtri, ac diſcipuli Theutonici generis, iureiurando adacti, uno die ſupra duo milia ſecuti, apud Lipſicam Miſnæ ciuitatem, trium dierum itinere à Praga diſtantem, uniuerſale ſtudium erexere. Bohemis ſcholæ ſuæ gubernatio libere patuit, quorũ princeps
B eſt habitus Ioannes Hus, lingua potens, & mundioris uitæ opinione clarus. Qui ubi ſatis fidei comparatum ſibi exiſtimauit, uenenum quod iam pridem occulte cõceperat, palam euomuit. Fundauerat opulentus quidam ciuis in urbe Pragenſi, ſub nomine ſanctorum Matthiæ & Matthæ haud ignobile templum, quod Bethleem appellauit, reditibus additis, ex quibus duo prædicatores alerentur, qui feſtis profeſtisq; diebus uerbum dei Bohemico ſermone plebibus inſinuarent. Horum alter Ioannes aſſumptus eſt. Qui cum ſe libenter audiri animaduerteret, multa de libris Ioannis Vuycleui in medium attulit, aſſerens in eis omnem ueritatem contineri, adiiciensq; crebro inter prædicandum ſe, poſtquam ex hac luce migraret, in ea loca proficiſci cupere, ad quæ Vuycleui anima perueniſſet, quem uirum fuiſſe bonum, ſanctum, cœloq; dignum non dubitaret. Sequebãtur Ioannem clerici fere omnes, ære alieno grauati, ſceleribus ac ſeditionibus inſignes, qui rerũ nouitate euadere pœnas arbitrabantur. His & nonnulli doctrina celebres iuncti erant, qui cum in eccleſia conſequi dignitatem nõ potuiſſent, iniquo animo ferebant ſacerdotia maiorem cenſuum his committi, qui quamuis nobilitate præirent, ſcientia tamen uiderentur inferiores. Excæcauit eos, inuidia, ut qui uiderant & qui intellexerant, non intelligerent. Proruperunt in blaſphemias, & cum aliquibus ignaris fortaſſe ac uicioſis maledicere poſſent, in omnes latrare ſacerdotes cœpere, & ab eccleſia catholica recedentes, impiam Valdenſium ſectam atque inſaniam amplexi ſunt.
C Huius peſtiferæ ac iam pridem damnatæ factionis dogmata ſunt, Romanũ præſulem reliquis epiſcopis parem eſſe, inter ſacerdotes nullum diſcrimen. Presbyterũ non dignitatem, ſed uitæ meritũ efficere potiorẽ. Animas è corporibus excedẽtes, aut in æternas euſtigio pœnas mergi, aut perpetua cõſequi gaudia, purgatorii ignẽ nullum inueniri. Vanum eſſe orare pro mortuis, & auariciæ ſacerdotalis inuentũ. Dei & ſanctorũ imagines delendas. Aquarum palmarumq; benedictiones irridendas. Mendicantium religiones malos dæmones inueniſſe. Sacerdotes pauperes eſſe debere, ſola contentos eleemoſyna. Liberam cuique prædicationem uerbi dei patere. Nullum capitale peccatum, quantumuis maioris mali uitandi gratia tolerandum. Qui mortalis culpæ reus ſit, eum neque ſeculari, neque eccleſiaſtica dignitate potiri, neq; parendum ei. Confirmationem, quam chriſmate pontifices inducunt, & extremam unctionem inter eccleſiæ ſacra minime contineri. Auricularem confeſſionem nugacem eſſe, ſufficere ſua quenq; Deo in cubili ſuo confiteri peccata. Baptiſma fluuialis undæ, nulla interiecta ſacri olei mixtura recipiendũ. Cœmiteriorum inanẽ uſum, quæſtus cauſa repertum, quacunq; tegãtur tellure humana corpora nil diſtare. Templum dei late patentis ipſum mundum eſſe. coarctare maieſtatem eius, qui eccleſias, monaſteria, oratoriaq; conſtruunt, tanquam propitior in eis diuina bonitas inueniatur. Sacerdotales ueſtes, altariũ ornamenta, pallas, corporalia, cali-

Dogmata Huſsitarum.

lia, calices, patenas, uasaq; huiusmodi, nil habere momenti. Sacerdotem quocunq; loco, quocunq; tẽpore, sacrum Christi corpus conficere posse, petẽtibusq; ministrare, sufficere si uerba sacramentalia tantũ dicat. Suffragia sanctorum in cœlis cum Christo regnantium, frustra impetrari, quæ iuuare non possunt. In canonicis horis cantandis dicẽ discq; frustra tẽpus teri. Nulla die ab opere cessandũ, nisi quæ dominica nunc appellatur, celebritates sanctorum rursus reijciẽdas. Ieiunijs quoq; ab ecclesia institutis, nihil inesse meriti. Subinco, cognomine Lepus, claris parẽtibus apud Bohemos ortus, per idẽ tempus Pragensem ecclesiam pontificio retinebat, consilio & animo illustris. Qui oriẽti calamitati obuiam ire cupiens, priusquàm amplius dehaccharetur, libros Ioannis Vuycleui ad se ferri, omnesq;, doctorum uirorum consilio adhibito, publice concremari iussit. Supra ducenta uolumina fuisse traduntur, pulcherrime conscripta, bullis aureis tegumentisq; preciosis ornata. Ioanni prædicatio interdicta, & adiectæ minæ, si quando priores in populo errores uulgare auderet. Ipsi Praga excedens, apud uillam, ubi sibi origo fuit ac cognomen, permittente loci domino, qui eius insaniæ faucbat, uocare plebes, ac docere non desistit, multa in Romanum præsulẽ, multa in reliquos ecclesiæ pontifices maledicta congerens. Vtq; populi animos sibi magis ac magis conciliaret, Decimas haud aliter quã eleemosynas sacerdotibus debitas adstruit, liberum prædia possidẽtibus, si uelint eas dare, si nolint nullo iure cogi posse. Nondum error de sacramento altaris irrepserat. Sed attulit nouam pestem Petrus Dresensis (id oppidum Misnæ supersitum) qui cum alijs Theutonibus paulo ante Bohemiam reliquerat. Cognitus inter suos, quia Valdẽsi lepra infectus esset, patria pulsus, uelut hæreticorum asylum Pragam repetijt, puerorumq; docendorum curam accepit. Apud ecclesiam sancti Michaẽlis per id temporis populum prædicando instruebat Iacobellus Misnensis, literarum doctrina, & morum præstantia iuxta clarus. Petrus hunc aggressus mirari se ait doctum & sanctum uirum, qui diuina eloquentia plebibus exponeret, errorem illum non animaduertisse communionis Eucharistiæ, qui iam pridem ecclesiam pessundasset. In qua sub una tantum specie, dominicum corpus populo ministrat, cum apud Ioannem Euangelistam & Apostolum Christo dilectissimum, sub duplici specie panis uinicq; sumi iubeatur, dicente apud eum saluatore: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis uitam in uobis. Commotus his Iacobellus, cum perquisitis uetustis sanctorum doctorum codicibus, Dionysij præsertim, & Cypriani, communionem calicis laudatam inuenisset, prohibitus apud sacellum archangeli Michaẽlis prædicare, in templo maiore Sancti Martini cathedram sortitus, publice commonere populum cœpit, ne deinceps cõmunionem calicis, sine qua saluari nemo posset, quoquo pacto negligerent. Huic omnes hæretici cõsenserunt, haud modica gestiẽtes lætitia, quod articulum inuenissent in Euangelica lege fundatum, per quem Romanæ sedis uel ignorantia, uel nequitia argui posset. Odioso quamuis hæc animo rex intelligeret, desidia tamen corruptus, & inertia torpens, impune debacchari sinebat hæreticos. Subinco archiepiscopus ubi nullum aduersus tantum emergens malum in Venceslao præsidium inuenit, ad Sigismundum Hungariæ regem confugit, obsecrans atque obtestans, ut negligentiam fratris emendet, neque labefactari orthodoxæ fidei sacramenta permittat. Dat fidem Sigismundus petiturum se breui Bohemiam, ecclesiæ catholicæ consulturum. Sed dum dies die ducitur, Subinco apud Postinium in Hungaria moritur, & Albicus ei sufficitur, natione Bohemus, arte medicus, & Sigismundo propterea charus, unicum extremæ auaritiæ baratrum. Qui claues cellæ uinariæ nulli alteri quàm sibi ipsi credidit, & animalia uiuentia dono accepta mox uendidit. Et quia sumptuosos esse coquos didicerat, abiectam animi popinæ suæ præfecit. Interrogatus aliquando, sonorum omnium quem molestius audiret, maxillarum, inquit, ossa frangentium. Idoneus profecto pontifex, qui surgenti fomentum hæresi daret. Infestabat ea tempestate Romanam ecclesiam Ladislaus rex Neapolitanus, aduersus quem Ioannes Papa tertius & uicesimus bellum decernens, plenariam peccatorum remissionem indulsit his, qui ad tuendam ecclesiam arma induerẽt. Recitabatur in ecclesia Pragensi decretum pontificis.

Petrus Dresensis.

Cõmunio sub utraq; specie.

Subinco archiepiscopus.

Quod

A Quod cum quidam sordidæ artis homines audissent. Ioannem Papam Antichristum esse magna uoce clamauerunt, qui crucem cõtra Christianos decerneret. Eos uestigio senatus in carcerem rapi iussit, populus uero susceptis armis, dimitti omnes petijt. Sed placatus oratione senatus, tanquã uita captiuorum in tuto esset, suam quisque domum rediere, de illis clam supplicium sumptum. At cum sanguis extra prætorij ianuam defluens indicium necis fecisset, iterum occurrens populus, interemptorum corpora rapuit, & aureo circumuoluta panno per omnes urbis ecclesias detulit, clamantibus eiusdem sectæ sacerdotibus. Isti sunt sancti, qui pro testamẽto Dei sua corpora tradiderunt. Exin cadauera in sacrario in Bethleẽ reposita, quasi martyrum reliquiæ aromatibus condita.

De Ioanne Hus. & Hieronymo hæresiarchis, in Constantiensi Concilio igni traditis, Cap. XXXVI.

DVm hæc aguntur, generale Concilium apud Constantiam Sueuorum urbem cogitur. In quo de rebus Bohemicis sermo habitus, patrum mentes ingenti cura confecit, uoluentium animo quonam modo sanari prouincia posset. Placuit què tandem, Sigismundo Imperatore suadente, Ioannem & Hieronymum ad Synodum uocari, qui tum cæteris eiusdem regni doctiores, tũ populi ductores, ac hæresum principes habebantur. Venerunt ambo, non tam uerecunde aliena discere, quàm sua imputer ingerere parati, docendi quippe quàm discendi cupidiores, & populares aman
B tes aures. Auditi sunt in consessu patrum Ioannes ætate maior & autoritate habitus, doctrina ac facundia superior Hieronymus. Lecti ex omni natione partes diuini atq; humani iuris doctores, sæpe cum his colloquium habuere, dogmata eorum à lege diuina aliena esse monstrarunt, neque bonis conducere moribus. Rogauerunt, ne plus sapere quàm ecclesia uellent, sed saperent ad sobrietatem. Peregrinas opiniones relinquerent, Ingenia sua, quæ quidem essent nobilissima, Vuycleuitarum insania ne fœdarent. Eloquentia, qua præditi essent, in corroborandis ecclesiæ institutis, non euertendis, in edocendis populis, non dedocendis, exercerent. Posse eos & in conspectu Dei, in ecclesia militante sublimem consequi locum, si reiectis nouitatibus patrum uestigia sequerentur, inuentionesq; suas uniuersali Concilio submitterent. Stetere in proposito pertinaces Bohemorum animi, neque uicti rationibus uinci uoluere. Seueraces, se sancti Euangelij æmulatores, se Christi discipulos esse. Romanam ecclesiam, cæteraq; per orbem dispersas, longe à traditionibus Apostolorum abijsse, quæ opes ac delicias sectarentur, dominatum in populos, & primos in conuiuijs accubitus exquirerent, canes, equos alerent, ecclesiarum bona, quæ Christi pauperibus deberentur, per lasciuiam luxumq; consumerent. Aut nescire prorsus diuina mandata, aut scientes contemnere. Primores magnæ Synodi, ubi pertinaciam & immura-
C biles animos perditorum hominũ animaduerterunt, membra ecclesiæ putrida, quæ sanari non poterant, ne reliquum corpus inficerent resecanda censuerũt. Lata est in cõsessu patrum aduersus contumaces sententia, cremandos esse qui doctrinam ecclesiæ respuerent. Prior igitur Ioannes combustus est, Hieronymus diu postea in uinculis habitus, cum resipiscere nollet, pari supplicio affectus. Pertulerunt ambo constanti animo necem, & quasi ad epulas inuitati ad incendium properarunt, nullam emittentes uocem, qui miseri animi posset facere indicium. Vbi ardere cœperunt, hymnum cecinere, quem uix flamma & fragor ignis intercipere potuit. Nemo philosophorum tam forti animo mortem pertulisse traditur, quàm isti incendium. Poggius Florentinus, ætatis nostræ nobilis scriptor, de morte Hieronymi ad Nicolaum Nicoli conciuem suum, elegantem scripsit epistolam, quamuis paululum sua consuetudine in mores cleri inuectus uideatur. Cineres exustorum, ne raperentur à Bohemis, in lacum proiecti. Discipuli eorum ex eo solo terram abstulere, in quo ignis fuit, eamq; ueluti sacram secum attulere in patriam. Ioannes ac Hieronymus apud Bohemos martyrum honores meruere, nec minores quàm Petrus & Paulus apud Romanos habiti. Nunciatis enim in Bohemiam, quæ Constantiæ gesta fuerunt de Ioanne ac Hieronymo, discipuli eorum sequacesq; omnes in unum conuenientes, memoriam in primis de functorum

Ioãnes et Hieronymus igni traditi.

functorum consecrant, celebrandāq; quotannis omnes decernunt. Exin per amicos nō D
nullas sibi ecclesias è rege tradi extorquent, in quis suæ prædicare plebi, sacramēraq; mi-
nistrare libere possint. Neq; hoc modo cōtenti, apud Sclauoniā nobile monasterium fra
trum prædicatorū extra mœnia oppidi situm, è fundamentis deijciunt. Eaq; prima eccle
siarū ruina in Hussitarū nouitate facta decurritur, in ecclesias, monasteriaq; passim, no-
bilissima superis dicata tēpla ferro atq; igne uastātur. nullum ergo regnum ætate nostra
in tota Europa tam frequentibus, tam augustis, tam ornatis tēplis ditarū fuisse, quā Bo-
hemicū reor. Tēpla in cœlū erecta, longitudine atq; amplitudine mirabili, fornicibus te-
gebātur lapideis, altaria in sublimi posita, auro & argēto quo sanctorū reliquiæ tegeban
tur onusta, sacerdotū uestes margaritis rectæ ornatus omnis diues, præciosissima suppel
lex, fenestræ altæ atq; amplissimæ cōspicuo uitro & admirabili opere, ut lucē præbeant.
Neq; hæc tantū in oppidis atq; urbibus, sed in uillis quoq; admirari licebat. Fuit inter
cætera monasteriū Aulæ regiæ, apud ripā Multauiæ, qua Mosa fluuius illi iungitur, situ
in quo regum corpora cōdebantur, singularis excellentiæ. Nam præter ædem magni &
memorabilis operis amplum dormitoriū, cæterasq; monachorū officinas magnifice cō-
structas, habuere circuitum, qui non paruum concluſit hortum, ambitum uocauere. In
huius lateribus uetus nouūq; testamentum ab initio Geneſis usq; ad Apocalypsim Io-
an. literis maiusculis in tabulis scriptū, continebatur, notis quo altius irent paulatim cre- E
scētibus, ita ut à summo usq; deorsum facilis lectio præberetur. Sed hoc decus post Ven
ceslai mortem, Hussitarum rabies deleuit. Qui postquā ecclesias quā plurimas deiece-
runt, monasteria incenderunt, castellum petentes, cui Bechingne nomē est, octo fere mi
liaria ab oppido, quod nunc Thabor appellant, triginta circiter milia hominum conue-
nere, atq; ibi trecētas mensas in patentibus campis erexere, ex quibus populo sacramē-
tum calicis ministrarunt. Terruit ea congregatio Venceslaum; uerentem'ne tumultu
facto in se arma cōuerterēt, regnumq; sibi adimerent. Nec sua res periculo caruit. Ven-
ceslaus ei saluti fuit, cognomēto Coranda, singulari factidia presbyter, & in plebibus au
ditus. Qui dum populū de republica admoneret, inter cæteraq; locutus est, Quanquā,
inquit, uiri fratres, ebriosum atq; inertem sortiti regem fuimus, si tamen cæteros expen-
dere principes pergimus, nemo est quem nostro regi anteferamus, quem recte omnium
regum specimē dixerim, quietum, benignum, nostri amantem. Nam quis eo regnante
nos lacessere audet? licet nos ex uoto uiuere nostro. Si nō est eadem sibi, quæ nobis de
religione sententia, ritum nostrum neq; ipse perturbat. neq; alios perturbare sinit. Qui
bus par esse arbitror preces pro eo ad Deum fundamus, utq; singuli ei uitam rogemus,
cuius desidia nostra salus, nostra quies est. Quod cum ab exploratoribus rex cognouis-
set, quieto animo fuit, & factus ex tepido frigidus, Corandum inter amicos habuit. Per
idem fermè tempus surrexit & alius pseudo sacerdos apud Pragam, Ioannes quidā ex F
ordine Præmonstratensium impius monachus, & ad omne scelus audax. Qui cum præ
dicaret apud sanctum Stephanum in Piscina, neq; bene sapere uideretur, inde amotus
monastērium Carmelitarum inuasit. Hæc suasere hæretici, ut suam potentiam ostenta-
rent. Singulis fermè diebus sacrā eucharistiam per suas ecclesias circūuectabant. Quas
cum paucas esse dicerent, ductore Nicolao uiro nobili, eius loci domino, unde Ioannē
Hus originem trahere diximus, in regiam tumultuarie prorumpentes, Vēceslaum ora-
uere, sibi ut ampliores ecclesias elargiret, qui iam populi maiorem partem obtinerent:
Audiuit rex benigne Nicolaum pro multitudine loquentem, utq; in posterum diem re
diret iussit. Deinde missō populo ad Nicolaum, qui remanserat cōuersus, tu, inquit, qua
me regno eijceres ordītus es telam, at ego laqueum inde efficiam, quo te postea strāgu-
lem. Ille enim à regis conspectu abiens, populares magis ac magis incendit. Rex in ar-
cem Vissegradensem urbi uicinam, paruoq; tantū fluuio diuīctā, sese recepit, et paulo
post in castellum nouum, quod ipse construxerat, quinto distās lapide, cum paucis adijt,
missis ad fratrem oratoribus, qui eius auxilium implorarent. Consulibus autem nouæ
ciuitatis Pragensis, ne ulterius ab hæreticis dominicum corpus in Pompa deferri si-
nerent, impetrauit.

De morte

A

De morte Venceslai regis, Cap. XXXVII.

AT hæretici pridie calendas Iulij apud ecclesiam Carmelitarum conuenientes, ad ædem sancti Stephani eucharistiam per plurimas plateas atq; ecclesias armati circumtulere, ibiq; domum sacerdotis suis ineptijs non consentientis diripuere. Et sublato clamore ingenti, furentes prætorium petiere. Consules undecim metu perculsi fuga saluati sunt, septem qui remanserant, & cum his iudex urbis, atque alij nonnulli ciues, raptim intercepti, ex altissimis fenestris in forum præcipitati, lanceis ac uerubus irati populi excepti, dirum spectaculum dilaniati præbuere, stante in foro Ioanne monacho, & sacrum Christi corpus sanguinario populo ostentante. Camerarius regni, qui cum trecentis equitibus ad sedandum tumultum occurrerat, ubi furentem plebem animaduertit, de sua uita solicitus, fuga sibi consuluit. Ea cum regi renuntiarent, cunctiq; circumstantes attoniti facinus detestarentur, at ego (inquit pincerna) futura hæc præscieram. Quem rex indignatus correptum, repente ante pedes suos prostrauit, & arrepta pugione conatus est interficere. Sed impeditus est à circumstantibus, ægre illi uitã dimisit. Nec mora paral) si correptus, ægrotare cœpit, atq; infra octo & decem dies, signatis nominibus hæreticorum, quos neci destinauerat, fratrem assidue uocitans, & amicorum auxilia anxius expectans, ante uita excessit, quàm uocati principes adessent, cum regnasset annis quinque & quinquaginta, uixisset & duobus amplius. Consueuerunt corpora regũ apud Bohemos priusquã sepelirentur octo diebus, aromatibus condita, per sacraria urbis circumferri plangiq;, & sequentibus amicis ac Baronibus conclamari. Hoc in Venceslao neglectum, non audente regina ingredi nouam ciuitatem. Delatum est cadauer ad ecclesiam sancti Viti in arce, & inde ad Aulam regiam, de qua paulo ante meminimus, ibiq; conditum in sepulchro, quod ipse sibi delegerat. Sed postea cum monasterium ipsum ab hereticis diriperetur, & sepulchra regum affringerẽtur, cadaueraq; abijcerentur, piscículos quispiam nomine Muscha, Venceslao uendere solitus, regis, quẽ amauerat, corpus clam collegit, & in loculo apud se domi condidit. Interiecto deinde tempore, rebus in meliorem formam redactis, cum Venceslai corpus inquireretur, acceptis uiginti aureis illud reddidit, tum'que circumgestatio ex more facta, & iustum regi funus exhibitum.

De Ioanne Zischa, hæreticorum Hussitarum capitaneo, in armis strenuissimo, ac uictoriosissimo, Cap. XXXVIII.

RECens obierat Venceslaus, cum Ioannes Zischa nobilis genere ex loco, cui Trocnouia nomen, censu tenui. In curia regis à puero enutritus, & bellicis exercitatus, uno carens oculo, quem strenue pugnans iam pridem amiserat, infectus Hussitarum ueneno, & rapinarum auidus, collecta perditorum hominum multitudine, in ecclesias, C quæ restabant, impetum fecit, simulachra Sanctorum, & imagines magni Dei perfregit. Monasterium Carthusiensium Pragæ uicinum inuasit, & direptum monachos eius ordinis tanquam populo inutiles, qui ueluti sues in claustro saginarentur, migrare alio iussit. Venere per idem tempus ex mõtibus Pragam cccc. circiter uiri, cum mulieribus, lepra Hussitarum infecti, atq; in foro sedentes, cibum ex magistratibus petiere. Consulatus metu plebis, quæ aduenarũ miserebatur, cibaria eis publicitus ministrauit. Zischa hos sibi adiunxit, arcem Vissegradensem, quæ negligenter custodiebatur, inuadere cupiens, ad locum, quem Cruces appellant, prõfectus est. Ibi supra quadraginta milia uirorum ex hæreticis conuenere. Qui suam multitudinem conspicati, animum ad omne facinus audacem sumpsere. Multa ibi aduersus Sigismundum Cæsarem, quem regium hæredem suis conatibus infensum norant, excogitata atque decreta. Exin Zischa, duce Coranda, de quo supra meminimus, Pelzinam, ubi complures esse suæ factionis amicos non ignorabat, ualido præsidio munijt, qui apud Cruces remanserant, arcem Vissegradensem inuasere. Sophia interim anxia, quo se pacto tueretur, crebris nunciis ac literis Sigismundum uocare, uicinorum auxilia petere, atque in omnes partes mentem dirigere. Sigismundum malo usum consilio, in Turcas, qui se iam pridem castris exuerant, arma prius mouere, quàm Bohemiam petere libido incessit. Quod si exercitum

Pragam

Pragam duxisset, antequàm uires hæreticorum concaluissent, nunquam ea incendia, D
quæ postea uidimus, Germaniam exussissent. At dum ille Turcas lacessere parat. Bohemiam amisit, & Hungariam non defendit. Ea propter cum ferum esset eius auxilium, regina Tenchone Vuirtenbergensi regnum gubernans, ex thesauro regio copias comparauit, arcem Pragensem & minorem ciuitatem, quæ arci adiacet, præsidio firmauit, ponti Multauiæ, ne trāsitus illac esset hæreticis, ligneas turres ac ianuas adiecit. At illi passim per regnum conuentus agitare, solicitare populos, hos minis terrere, illos blanditijs allicere, implere Nouam ciuitatem suis hominibus, dies noctesq; consultare, quibus modis summam sibi rerum acquirerent. Cum quibus Petrus Starembergius apud insulā Benedicti cōfligēs, æquo marte prælium diremit. In Praga aucta hæreticorum alluuie, pro ponte pugnatum, multisq; utrinq; cadentibus, pons denique in potestate Husitarū factus, decliuioris partis Pragæ minoris fideles in altiorem sese partem receperunt, atque inde conuersi acribus animis instaurauere certamen. Pugnatum est die noctuq; continuis quinque diebus, sæuissimis ac crudelibus ausibus, multi utrinq; cæsi, magnifice domus exustæ, prætorium infimo loco situm, incensum atq; deletum.

De Sigismundo Bohemorum rege tertiodecimo, & Romanorum imperatore, *Cap. XXXIX.*

CVm hic esset rerum status, legati Sigismundi superuenere, qui regni gubernationem accipientes, cum ciuitate Pragensi ea lege inducias fecere, ut arce Vissegradensi reddita, liceret ciuibus ad Sigismundum oratores mittere, deq; re sua cum eo trāsigere. Zischa Pelzinam, Piestam, & alia quæ occupauerat loca restitueret. Cōditionibus acceptis atque completis, externi hæretici urbem reliquere, consulatus ex prisco more gubernationem init, quietior reddita ciuitas, non tamen Catholici, qui excesserant, redire ausi. Expectabant autem Sigismundi aduentum, cuius præsentia sese tutos arbitrabantur. Sed interruperunt spem literæ ab eo missæ, in quibus scriptum erat ipsum breui uenturum, regnumq; eo modo gubernaturum, quo pater ipsius Carolus prouinciā gubernasset. Quibus ex uerbis intellexerunt hæretici sectam suā excluſum iri, quæ regnante Carolo nondum ortum habuisset, proinde magis ac magis indignari. Sigismundus autem ad festum natiuitatis dominicæ, Brumam, quod est Morauiæ oppidum, petijt. Ibiq; Pragensibus uenia petentibus ea lege pepercit ut cathenas & repagula tota ex urbe deponerent, suos magistratus acciperent. Paruit attonita ciuitas, cū primores regni eleuatis in cœlum manibus aduentū noui regis, gratulabūdi exposcerent, eiusq; rectores sine cōtrouersia reliquæ urbes admitterent. Nec dubiū uidebatur, quin tota Bohemia labes Husitarum excessisset, si ex Bruma Sigismundus recta uia se Pragam contulisset. Sed diuertit ille, ut fortasse fati sui erat. Vratislauiamq; Silesiæ caput accesit. Quo in loco populus urbanus non diu antea consulatum à Venceslao fratre suo cōstitutum per seditionem obtruncauerat, cuius sceleris autores securi percussit. Quod ubi Pragæ renunciatum est, diffisi de uenia ciues, exemplum Vratislauiensium ueriti manifesto desciuerunt, & allecto præmijs Cenchone, qui arci Pragensi præerat, in totum regnum literas dedere, ne quispiam Sigismundo aditum præberet, qui Dalmaticæ linguæ hostis, esset, nec alia cura teneretur, quā regni perdēdi, qui antiquam Pruthenorum ciuitatem ordini iure pignoris obligasset, Brandenburgenses autem à corona Bohemica alienasset, Iohannem ac Hieronymū in Constantiensi Concilio cremari nō solum permisisset, uerumetiam procurasset, dogmata quæ ipsi sequerentur, toties conatibus impugnaret. E F

De ciuitate Thabor & extructione eius, fratribusq; Thaboritis, *Cap. XL.*

Ziscbe uafre consilium.

ZIscha dum hæc aguntur, relicta ex fœdere Pelzina, bis à fidelibus inuasus, bis uersutijs usus ex pene uicto uictor euasit. Erant aspera loca in quibus pugnare oportuit, hostes in equis, milites sui omnes pedites, nec certamen committi nisi pedestre poterat. Vt ergo desiliere ab equis aduersarij, mulieres quæ de more suum exercitum sequebātur, proijcere pepla in terram iussit, quibus implacita per calcaria equites, prius extincti sunt, quàm pedes expedire ualerent. Ipse deinde Muscam petijt, oppidum ad Lusmitium amnem in ripa situ, ex quo Copius & Vlrichus fratres, uerę fidei cultores, ciusq; loci domini. non paruam populi partem ciecerant cum hæreticis sentientem. Id Zischa

Quadra-

A Quadrageſimæ nocte aggreſſus, armis expugnauit, diripit, incendit. Sed & Liciũ quo
que caſtellum, ab eo loco mille paſſuum diſtans, quo ſe Vlrichus receperat, ui cepit, Vl
richum familiamq; ſuam gladio occidit, uni tantum uita retenta, qui reliquos obtrunca
ret. Cumq; ciuitatem quam incoleret muro cinctam non haberet, locum natura muni-
tum ad eundem amnem elegit, uix octo ſtadijs ab Auſcha ſeparatum. Hunc mœnibus
cinxit, & ut quiſq; tentoria fixerat ita ædificare ſibi domos imperauit, ciuitati Thabor
indidit nomen. Nam & comites eius, fratres Thaboritæ appellabantur, tanquam cum
tribus Apoſtolis ſaluatoris Chriſti transfigurationem in monte uidiſſent, indeq; ſuas o-
piniones mutuati eſſent, quas fidei ueritates appellant. Ciuitas quamuis altis defen-
ſa rupibus, muro tamen & antemurali cincta eſt. Luſmicius amnis maiorem urbis par
tem alluit, quod reliquum torrens non modicus ambit. Qui cum recte in Luſmicium
tenderet, ſaxeo colle impeditus, qua longa eſt ciuitas flectere ad dexteram iter coactus,
in fine urbis maiori fluuio miſcetur. Spacium quo per terram acceditur, nam penè in-
ſulam duo amnes efficiunt, uix pedes triginti protenditur. Hic foſſa profunda manu
facta, & triplex murus ea craſsitudine, quæ nullis effringi machinis queat. Turres in
mœnibus crebræ, & propugnacula, quæ ipſi Thaboritæ expugnãdarum urbium ma-
giſtri excogitauerunt, locis opportunis conſtructa. Hic refugium omnium hæretico-
B rum, arcemq; Ziſcha primus erexit, qui eum ſecuti ſunt, pro ſuo quiſq; ingenio muni
menta urbis auxerunt. Nos qualem uidimus ciuitatem deſcripſimus. In amne Luſmi-
cio auri grana reperiuntur, ciceris æquantia magnitudinem, quæ nullo egent purga-
mento. Nondum equites apud Thaboritas militauerant, cum eſſent omnes ferme in-
fimæ plebis homines, & qui non tam nouam fidem ſecuti, quàm iudicia & carceres
fugiſſe uidebantur. Nicolaus magiſter monetæ, quem Sigiſmundus ad res curandas
in Boheniam miſerat, primus omnium equorum copiam Thaboritis fecit, qui cum
mille equitibus in uico, cui Vogize nomen eſt, nouis Ziſchæ motibus occurſurus con
ſederat. In hunc nocte ipſa paraſceues Ziſcha ex improuiſo prorumpens, omnes illi
equos ademit, arma ſurripuit, uicum incendit. Milites ſuos equos aſcendere, ſaltare,
currere, flectere in gyrum docuit, neque poſthac abſque alis equitum copias duxit. Ni
colaus in arce ſaluatus eſt.

De Academicis hæreticis, Cap. XLI.

INter hæc & alia apud Bohemos nephanda & inaudita prius emerſit hæreſis. Pichar *Picharda.*
dus quidam ex Gallia Belgica, tranſmiſſo Rheno, per Germaniam in Bohemiã pe-
netrauit, qui præſtigijs quibuſdam fidem ſibi concilians, breui tempore non paruã mu-
lierum uirorumq; plebem ad ſe traxit, quos nudos incedere iubens, Adamitas uocauit.
Et occupata inſula quadam, amne Luſmicio cincta, filium Dei ſe dixit, & Adam uoca
C ri. Connubia eis promiſcua fuere, nephas tamen iniuſſu Adam mulierem cognoſcere.
Sed ut quiſq; libidine incenſus in aliquam exarſit, eam manu prehendit, & adiens prin
cipem, in hanc, inquit, ſpiritus meus concaluit. Cui princeps reſpondit, ite creſcite, &
multiplicamini, & replete terram. Aiebat cæteros homines ſeruos eſſe, ſe uero & qui
ex eis naſcerentur liberos. Ex ijs quadraginta uiri inſulam exiere, & intrantes uicinas
uillas, euaginatis gladijs ſuper ducentos agreſtes interfecere, quos diaboli filios aſſere-
bant. Ziſcha ijs auditis, quamuis ſceleratus, ſcelus tamen exhorruit. Habet enim hoc
natura hominum, ut aliena magis quàm ſua quiſque uitia perhorreſcat. Neque ſumma
mala diu inultra manent, ultoremq; mali ſæpe malum cernere licet. Direxit igitur in eos
exercitum, expugnataq; inſula, Adamitas omnes gladio deleuit, duobus tantum reſer-
uatis, ex quis gentis ſuperſtitionem cognoſceret. Audiui ego ex Vlricho Roſenſi præ-
ſtanti regulo, cum agerem in Bohemia, fuiſſe apud ſe uiros & mulieres eius ſectæ capti
uos, & mulieres quidem palam dixiſſe, non eſſe liberos, qui ueſtibus & præſertim fœ-
moralibus uterentur, easq; in carcere apud ſe peperiſſe, quas cum anno elapſo ſimul
cum uiris igni tradidiſſet, ridentes cantantesq; flammarum
incendia pertuliſſe.

Quemodo Sigismundus Bohemiam ingressus, Coronam regni acceperit, minusq; feliciter pugnauerit, Cap. XLII.

SIgismundus interea conuocatis Slesiæ ducibus, ingressus Bohemiam, Græcium, exinde Cuthnam infesto exercitu petit. Cenchonem ut arcem Pragensem sibi reddat magnis spõsionib. allicit, equitum quatuor milia, qui urbem lacessant, ibidem collocat. Cencho bina proditione insignis domum reuertitur. Pragenses Zischam accersiunt, qui cum Thaboritis nihil moratus, urbem accepit in potestatem. Duo tantum ex Baronibus Nilco Crusina Lituburgensis, & Nilco Valdescenẽsis, ac pauci nobiles, Pragensium signa sequebantur, reliqua multitudo ex plebe collecta. His primum studium fuit arcem oppugnare. Locus ipse natura munitus, non aliter quàm uinci fame posse apparebat. Clausi aditus, ne quid comeatus importaretur. Sigismũdus sumo iter opperuit, obsessisq; necessaria præbuit, nec diu postea ciuitatem ipsam, accersitis ex imperio auxilijs, obsidere decreuit. Ferunt in castris eius Saxoniæ duces, Marchionesq; Brandẽburgenses, & gener eius Albertus Austriæ princeps Oppugnata est ciuitas sex hebdomadibus. Ipse uero Sigismundus in æde Metropolica, quæ in arce sita est, regni coronam accepit. Conradus natione Vuestfalus archiepiscopus, qui postea in hæresim prolapsus est, sacris solennibus rite peractis, diadema ei imposuit. Albicus enim iam pridem dignitati cesserat, cum familiam edentem bibentemq; ferre non posset, & minori contentus officio, auariciæ seruiebat. Oppugnabatur summis uiribus hæretica ciuitas. Medio tempore reguli Rosenses, & Chrageri, Thaboritæ castra tenentes, à Nicolao Hus, quem Zischa cum parte copiarum eo miserat, prælio uicti exuuntur, Græcium quoq; regiæ ab hæreticis expugnatum. Imminet urbi Pragensi sublimis mons, quẽ Vicelchonis appellant, hũc ne hostes occuparent Zischa præsidio munierat. Cum quis Marchio Misnensis congressus, magnam militum suorum partem amisit. Misnenses enim cum iam montis cacumen occupassent, in partem coacti, quæ prærupta erat acrius oppressi, ubi retinere imperum non ualuere, alij cæsi sunt, alij ex monte deturbati per abrupta dilapsi perierunt. Sigismundus obsidione dimissa Cuthnam se recepit. Per idem tempus uulgauerant hæretici ipsa die Pentecostes ignem de cœlo casurum, qui urbes Bohemicas omnes exureret. Ob quam rem magna ex parte ciuitatum mœnia relicta die prædicta, cum imbres tota fermè Bohemia uehementes fuissent, religio in risum conuersa, multum hæreticis opinionis detraxit. Vicit tamen obstinatio eorum, quos rapinarum cupido magis quàm fidei zelus pellexerat. Zischa apud Pragenses degens, ex consilio suorum sacerdotum, omnes basilicas delere adorsus est, quæ sanctorum nominibus dedicatæ fuerant. Neque enim fas esse dicebant, alteri quàm soli Deo templa sacrari. Hinc plurima monasteria & nobiles ecclesiæ uno impetu in ciuitate disiectæ. Id Pragensibus ægre fuit, quibus seruandum ædificiorum decus uidebatur. Orta dissensione, iurgioq; sensim obrepente, Zischa cum suis abijt, & ad Thaboritas reuersus multa fidelium loca expugnauit. Inter quæ Pragitani præpositi Vissegradensis oppidum diripuit, in quo uiros ac mulieres cum pueris & infantibus cunctosq; loci sacerdotes in ecclesia conclusos, immisso igne combussit.

Marchio Misnensis.

De Orebitis hæreticis, Cap. XLIII.

FVit & alia in Bohemia hæreticorum factio, fratrum Orebitarum appellata, quæ territorium Græcẽse uicinasq; gentes magnis affecit cladibus, pestifera atq; immanis, neq; Thaboritarum crudelitate ulla ex parte inferior. Aduersus quam Martinus quintus Pontifex maximus nominatim crucem decreuit, neq; tamen in plures annos extirpari potuit. Huius sectæ homines, quotiens sacerdotes nostros intercepere, aut igne cremauerunt, aut nudos rigente hyeme super glaciem colligatos dimisere. Quos parui momenti existimarunt, dissectis uirilibus abire permiserunt. A Pragensibus inter hæc summis uiribus ars Vissegradensis oppugnatur. In qua cum cætera abessent, equinæ carnes aliquandiu pro cibo fuere. Ad extremum nisi ad certum diem Sigismundus auxilium ferret deditio promissa, uerum ea lex additucta, ut ueniente Sigismundo Vissegradenses prorsus quiescerẽt. Affuit inter diem dictum imperator, ignarusq; cõditionis

locum

A locum ingressus arctum sub arce, in quo facile ab obsessis defendi poterat, cum ille datã fidem obseruassent, inuasus repente à Pragensibus, ingẽte perpessus stragem, rebus infectis retro abijt. Ceciderũt ex Morauis quatuordecim proceres, ex Hungaris cæteris que gentibus quàm plurimi, arx Pragensibus dedita.

De multis prælijs & victorijs Ioannis Ziscæ, Cap. XLIIII.

ZIscha dum hæc fiunt, Booslaum regulum, cui Cygneo cognomen fuit, qui multis antea cladibus hæreticos affecerat, in oppido suo munitissimo ui cepit & in hæresim suam pellexit. Qui ad Rethium paucis post annis, dum hæreticorum copia ducit, uulneratus interijt. Erant in territorio Pelzinensi complura cœnobia, opibus et structuris insignia, ex quibus Zischa quinq; combussit. In monasterio uero Claronensi, quod munitius fuit, præsidium posuit. Huic Sigismundus exercitum admouit, Zischa autem in eum copias ducente, turpi fuga recessit, nec diu postea Bohemiam quoque reliquit, Zischa ad Pelzinam duxit. Sed eum ciuitatẽ egregie defensam expugnare desperaret, inde soluens Comitauiam petijt, non parui nominis oppidum. Quo ui capto populares cum sacerdotibus in ædibus ligneis reclusos, frustra ueniam petentes exussit. Cum uero ante oppidum, cui Rabi nomen est, cõuocatis fratribus Thaboritis & Orebitis castra teneret, obsessosq; summa ui oppugnaret, oculum quo uno lumen cœli uidebat, sagitta
B confossus amisit. Inde Pragam ad medicos uectus, quamuis ex uulnere curatus uitam retinuit, lucem tamen haud quaquam recuperauit. Nec propterea castrensem laborem, aut rei militaris curam dimisit. Cæco populo, cæcus placuit ductor. Res apud posteros plus admirationis habitura, quã fidei, Pragenses autem Peronã, ubi magnum inerat Sigismundi præsidium, armis ceperunt, & paucis uita reseruatis, puberes utriusq; sexus interemerũt. Expugnarunt & Brodam Theutonicam, interfecto præsidio, mox Cuthnam pluresq; alias ciuitates dedentibus oppidanis in potestatem acceperunt. Cũ uero ad oppidum cui Pons nomen est, & à Misnensibus possideretur, copijs ducerẽt, occurrentibus Saxonibus, non audentes congredi, redierunt. Posthæc Sigismũdus electoribus diẽ statuit, ut in celebritate diui Bartholomei ad Occidentalem plagã Bohemiam cum copijs ingrederẽtur, ipse ad Orientalem latus cum Hungarorum exercitu aggressurus. Venere Maguntinus archiepiscopus & Colonienſis, Comes palatinus Rheni, Saxoniæ duces, Marchio Brandenburgensis, & plurimi ex Alemania põtifices, cæteri suos misere. Castramerati ad oppidum Soazium munitissimum locum, expugnare nõ potuere. Vastatus est undique per circuitum ager, continuata obsidia ad festum usque sancti Galli, tumq; soluta cum Sigismundus ad præmissum diem non adesset. Ille autem collecto ex Hungaris, Austrialibus ac Morauis exercitu circa solennia Dominicæ natiuitatis Bohemiam intrauit, & cum aliqua oppida ui ceperit, Cuthnenses per-
C dedition em accepit. Sed irruente in se Zischa quamuis cæco, pauidus trepidusq; multis ex suis interfectis nobilibus, & amissis impedimentis effugit. Prius tamen Cuthnam exussit, quàm Thaborenses propter argenti fodinas crumenam Antichristi uocabant. Zischa itinere unius diei imperatorem secutus, magna fugientium præda ditatus est, & oppidum Brodam, quod Theutonicorum uocant, ui captum incendit, quod postea quatuordecim fermè annis sine habitatore permansit. Imperator amnem Iglariam ponte trãsmisit. Pio Florentinus, qui equites in eam expeditionem quindecim millia ex Hungaria duxerat, per glaciem iter habuit, quæ multitudinis pondere dissoluta, multos mortales in profundum rapuit. Hac uictoria elatus Zischa magis ac magis in ecclesias defæuit. Nec iam amplius ullam pati aut statuam sanctorum, aut picturam poterat, nec tolerandum esse putabat, qui prisco more sacerdotalibus indutus uestibus rem diuinam conficeret. Ob quam rem maiores quàm prius inter eum & regni proceres, inimicitiæ ortæ. Consules uero Pragenses insolentiam Ioannis apostatæ Præmõstratensis iniquo ferentes animo, eum in prætorium uocauere, & nouem simul scelerum principes, tanquam de republica cum his aliquid acturi, intromissosq; statim gladio percusse re, & quasi nihil actum esset, pacatam ciuitatem arbitrati, domos quisque suas petierunt. Sed ministri parum cauti, dum atrium aqua proluunt, cruorem interemptorũ per

Cuthna crumena Antichristi.

aquæductum in forum transmisere. Eo uiso, non latuit populum res gesta. Tumultus D
euestigio factus, expugnato armis prætorio, undecim primarij ciues, qui rei autores putabantur, occisi, collegium Caroli direptum, & nobilis bibliotheca dissecta. Mulieres quæ Ioannem monachum ueluti diuinum habebant, caput eius intercipientes, pluribus diebus ululantes, per urbis ecclesias circumtulerunt, beatum uociferantes, sanctum & Deo plenum uirum, qui pro ueritate & patrum traditionibus occubuisset. Contra uero sacrilegos nepharios atq; hominibus odibiles, qui sacro & optimo sacerdoti manus iniecissent, postremo inter sacras reliquias aromatibus conditum Ioannis caput obtinuere. Per idem tempus castellum Purgellinum in quo parum Sigismūdi erat præsidiū, & quo multi Pragēses rectæ fidei cultores, cum liberis & uxoribus confugerant, per iri curiam arsit, qui superfuerunt incendio, Pelzinam se contulere. His actis nonnulli Bohemorum reguli, & consulatus Pragens. legatos ad Vitoldum Lituaniæ ducem misere, eumq; sibi regem asciuerunt, aduersante Ziscka, eiusq; factione, qui liberis hominibus regem habendum esse negabat, & eum potissime, qui gentium ritu uiueret. Vidoldus Sigismundum Coributum, cum duobus milibus equitum in Bohemiam misit. Qui apud Pragenses magnis exceptus honoribus, ciuitatem breui ad meliorem formam redegit, nobilibus, & qui quiete uiuere uellent, blandus atque amicus, in insidiosos & factionorosos asperrimus uindex. In huius aduentu munitissimum castellum in monte situm B
oppugnare placuit, quod Lapidem Caroli uocant. Hic Sigismundus quartus centurias militum præsidio liquerat. Castra tribus locis posita sunt, obsidio sex ducta mensibus, neque die, neq; noctu omissa oppugnatio, quinque balistæ maiores ingentia saxa per omnes horas intra mœnia iactauerunt, uasa circiter duo milia cadaueribus, & humano excremento plena in omnes emissa, tantū miseris obsessis fœtorem attulere, ut omnibus infectis dentes aut deciderent, aut nutarent. Tolerauerunt tamen forti animo, & hyemem usque protraxere certamen, accepto clam ex Praga medicamento, quo dentes contineri possent. Fons erat extra mœnia in medio præruptæ rupis, unde aquam oppidani necessariam hauriebant, & turris desuper uetusta, qua tuerentur aquantes. Hanc Pragenses diruere machinis conabantur. Fama est in potestatem obsessorum primarium quendam Pragensem ciuem casu factum, eumq; in turris culmine deligatū, dato per irrisionem in manu flabello, quo lapides balista missos quasi muscas abigeret, parsuros quippe conciui suo Pragens. arbitrabantur. illos nulla misericordia flexos saxa ingentia quamplurima proiecisse, hominem uero cum diem integram intactus perseueraſſet, hostium magis misericordia, quam ciuium suorum humanitate seruatū. Interea Fredericum Brandenburgensem principem, magnis copijs Bohemiam ingressum, longe lateq; prædam agentem, Pragenses ab obsidione discedere compulisse, Vidoldū uero, rogatu Vladislai Poloniæ regis, qui cum Sigismundo Cæsare in finibus Hungariæ conuenerat, patruelem suum Coributum ex Bohemia reuocasse. Putauit ea re Sigismundus hæreticos externis auxilijs destitutos, mox imperata facturos. Sed lōge deceptus. Nam illi magis ac magis insolescentes, subactis intra regni fines Catholicæ fidei cultoribus, exercitum extra Bohemiam duxere uicinas longe gentes populari. Ferunt Zischam in Austriam profectum, cum agrestes armenta quæque nauibus in insulam Danubij transportassent, uitulos suesq; nonnullos per negligentiam in ullis dimissos, ad ripam fluminis tandiu deuerberasse, donec pecus insulam depascēs, mugitum, grunnitumq; audiens, desiderio similis animantis fluuium transnatauit, eoq; modo magnam prædam abactam. Per idem tempus Sigismundus imperator Alberto duci Austriæ genero suo Morauiam, ne defensore careret, dono dedit, quamuis iam plerique illius prouinciæ proceres ad Husitarum insaniam defeciſſent. Eo quoque tempore Ericius rex Daciæ, & infans Petrus regis Portugaliæ familiaris, germanus Iacobi Ordinalis sancti Eustachij excellentis & clarissimi uiri, imperatorem accedentes, ambo rei militaris peritissimi, exercitum eius & copijs & auxilijs auxere. Ob quam rem castra ad Iurenbergam Morauiæ oppidum, Husitarum peste infectum, statim posita, obsidio tribus mensibus eo loco ducta. Eques apud Pragenses cognomento Aqua, satis opulentus

Fœtor dentibus inimicus.

fuit, &

A fuit,& inter suos ciues autoritate præditus. Is sororis filium nomine Procopium,cum sobole careret, in suum adoptauit,eumq; grandiusculum, ad Galliam,Hispaniam, Italiam,deniq; Hierosolymam secum adduxit,reuersus in presbyterum ordinari curauit. Qui surgente in patria Hussitarum nouitate Zischæ adhæsit, & cum esset robustus & manu promptus, nullius'que fugax laboris , magno loco apud eum habitus,primos ductauit ordines malus malo aptissimus.Hic est ille Procopius,qui postea ob res fortiter gestas magni cognomen obtinuit. Huic prouincia Moraviæ commissa est,& Iutenbergensium defensio. Qui non parua militum manu accepta inuitis obsidentibus, commeatum in obsessum oppidum importauit, irritamq; Sigismundo fecit obsidionem. Dederat imperator Marchionibus Misnensibus Pontē & Auscam,super Albim fluuium,ut eas ciuitates præsidio tuerentur. Obsederunt Auschā Zischa simul cum Pragensibus, Fredericus Marchio Misnensis pater eorum,qui modo prouinciam regunt, & frater eius Lantgrauius Thuringiæ, collecto ex Saxonia, Thuringia,Misna,& utraque Lusacia milite,obsessis auxilium ferre statuerunt.Commissum est ante urbem prælium,incerta diu victoria pependit,cum fortissimi utrinq; caderent,& nunc illi victi victoresq; viderentur.Ad extremum cæca cæcum secuta,penes hæreticos fuit. Burggravij Misnenses & Chirpogenses,& comites Glicenses,multiq; nobiles in eo prælio ceci
B derunt. Ex quibus plerique proiectis armis, flexis genibus frustra supplices uitam petierunt. Nouem milia ea pugna ex fidelibus cæsa, Auscha capta,& funditus deleta. Elatus ea victoria Zischa, insolentius indies agere ecclesias, passim delere si qua restabant,sacerdotes qui more maiorum sacra peragerent crudeliter persequi, nobilibus infensus esse, ciuitatibus grauia imperare tributa. Pragensium qui detrectarant eius imperium, uicos & uillos incendere. Ob quas tres Pragenses Baronum auxilio freti aduersus eum copias eduxere. Ille cum se armis imparem animaduerteret, ad Albim usque profugit, eratq; pēnè comprensus, nisi pater Georgij eius,qui nunc regno potitur , Poggiebracium oppidū transitum sibi præbuisset.Nec sic sua res tuta facta est.Fuerunt & hostibus alio loco pontes per quos Albim transmiserunt, sed Pragenses fugientis ultimum agmen insectati,complures Thaboritas necauere. Peruentum est denique ad montes, ubi Zischa uallem ingressus, cum loci angustias eas esse nosset, in quib. explicare hostes suas acies minime possent, stare signiferum iussit.Exin commilitones pro tempore hortatus,pugnæ copiam fecit. Certamē atrox commissum uictor Zischa tria millia Pragensium cecidit,reliquos in fugam uertit. Nec moratus, Curhnam à Pragensibus instauratam, iterum ui cepit,atque incendit,& qui Pragenses inerant eodem igne consumpsit. Moxq; successu rerū tumens, infestis signis Pragam petijsset ad sagittæ iactum castra metatus obsidere urbem cœpit.Erant & in ciuita
C te & in exercitu plurimi, qui hoc dissidium detestabantur,& alij Zischam,alij Pragenses accusabant.In castris quoq; tumultuatum est,dicēte milite,indigne esse eam urbem armis premi,quæ caput regni esset,neq; de religione secum dissentiret,cæsurā breui Bohemorum potentiam,si se hostes diuisos norint.Materiam belli satis magnam à Roma no imperatore præberi,stultum esse consilium in se arma uertisse. Accepit Zischa quæ uulgo dicebantur, & aduocatam in concionem multitudinem,uas uinarium quod forte aderat conscendens,Nolite,inquit,amari super me fieri fratres,& hominem accusare, qui uobis salutem peperit.Recentes victoriæ sunt,quas me duce cōsecuti estis, nunquā ego in aliquem locum uos duxi,unde uictores non rediretis.Vos clari,uos diuites,ego uestri causa lumen amisi, & iam in tenebris ago, nil mihi ex tot bellis feliciter actis,nisi nomē inane supersit.Vobis pugnaui,uobis uici.nec laboris pœnitet.Nec mihi cæcitas dura,nisi quod rei nostræ priore ex more consulere nequeo.Nec ego Pragēses mei causa persequor,ipsi uestrum sanguinem,non meum sitiunt.Parū eis fuerit me iam & utroque cassum lumine perdidisse, uestras illi manus timent,& fortes in periculis animos. At uos certe, aut illos perire oportet,qui dum mihi parant insidias, uestras animas expetunt.Domestica nobis arma timenda magis quàm externa,ciuiles auferre seditiones oportet. Pragam prius expugnabimus, seditiosos'q; ciues exterminare licebit, quàm

zischæ oratio ad populum.

Sigiſmundo diuiſionis noſtræ nuntius afferre poſsit. Cum paucis eiuſdem animi tu- D
tius imperatorem expectabimus, quàm ſibi nobiſcum dubij Pragenſes in caſtris mili-
tent. Verum'ne me amplius accuſetis, liberam uobis conſulendi facio poteſtatem. Si li-
bet Pragenſibus pacem dare, non abnuo, inſidiæ modo abſint. Si bellum decernitis, præ
ſto aſſum. In utramuis partem declinaueritis. Ziſcha ueſtri conſilij aditor erit. His di-
ctis, mutati militū animi, bellum decreuere, multitudo arma capere, feſtinare, muros adi
re, prouocare hoſtem, pro portis urbis pugnam ciere, egredientes ciues in urbem repel-
lere, Ziſcha ad oppugnationem urbis cuncta parare.

De Ioanne Rochezana presbytero hæretico, *Cap.* XLV.

Ioannes Rochezana.

OPpidum eſt Pragenſis eccleſiæ, non longe à Pelzina, cui Rochezana eſt nomen. Ex hoc loco puer obſcuris parentibus, cenſuq; tenuiſsimo natus Ioannes nomi-
ne, Pragam uenit, mendicatuq; uictum quærens Grammaticam & Dialecticam didi-
cit. Cum adoleuiſſet nobilis cuiuſdam pueri pædagogus factus eſt, & cum ualeret inge-
nio, linguaq; promptus eſſet, in collegio pauperum receptus, auditor Iacobelli fuit. Po-
ſtremo presbyter ordinatus, prædicare uerbum dei Pragenſibus cœpit, ex oppido un-
de ortum habuit, Rochezanæ, cognomen ducens. Et iam nomine & autoritate ualebat,
cum Ziſcha Pragam obſideret, exijt ergo conſentientibus ciuibus, & in caſtra profe-
ctus ciuitati Ziſcham conciliauit.

De morte Ioannis Ziſchæ, *Cap.* XLVI.

SIgiſmundus autem ubi Ziſchæ cuncta ex ſententia cedere animaduertit, & iam illū
eſſe unum, ex quo res Bohemiæ penderent, clam ſibi eum conciliare tentauit, guber
nationem totius regni, militiæ quoq; ducatū, & ingens auri pondus quotannis promit
tens, ſi ſe regem nominaret, & in uerba ſua ciuitates iurare cogeret. Magnam profecto
Regiæ maieſtatis ignominiam, & imperialis gloriæ dedecus, atq; inſaniam reipublicæ
Chriſtianæ ſempiternam, Sigiſmundum pluribus annis prouectū, ex imperatoribus na
tum, & ipſum imperatorē, cuius nomē Italia, Gallia, Germania, & omnis Europa uene-
rata eſt, quem Barbaræ nationes timuerunt, ſupplicem uidit noſtra ætas homini haud ex
parentibus admodum nobilibus nato, ſeni, cæco, hæretico, ſacrilego, & in omne ſcelus
audaci, pecuniam & ſummos honores offerre, ut ſuarū eſſet partium dignaretur. Sed a-
uertit diuina pietas eam peſtem & tantum malum è medio Chriſtianorū eripuit. Nam
Ziſcha conditionibus annuens, dum conuentus complecturus Sigiſmundum petit, in-
ter eundū apud caſtellum Priſcouiam, diuinitus, ut par eſt credere, peſte tactus, expi-
rauit, monſtrum deteſtabile, crudele, horrēdum, importunum, quod poſtquàm manus
humana conficere non ualuit, digitus Dei extinxit. Ferunt illum cum ægrotaret interro-
gatum, quo nam loco mortuus ſepeliri uellet, iuſsiſſe cadaueri ſuo pellem adimi, carnes
uolucribus ac feris obiectari, ex pelle tympanum fieri, eoq; duce bella geri, arrepturā fu- F
gam hoſtes, quā primum eius tympani ſonitum audierint. Thaborenſes, qui reliquas pi
cturas abominantur, Ziſchæ tantūmodo, & angeli cuiuſpiam calicem manu tenentis,
effigiem ſupra portam urbis pinxere, eiq; ſacra quotannis agunt.

Moritur Ziſcha.

De Orphanis hæreticis, qui ſe poſt mortem Ziſchæ ſeparauerunt à Thaboritis. *Cap.* XLVII.

ZIſcha mortuo ingens mœror inuaſit exercitum, trepidari, lamentari milites, accu
ſare fortunam, quæ ducem inuictum, morti uincendum dederit. Nec mora duæ
factiones exortæ. Altera Procopium magnum, quem Raſum uocauere, cuiusq; ſupra
meminimus, ſibi ducem præfecit. Altera nullum inueniri poſſe dictitans, qui iure Zi-
ſchæ ſuccederet, ſelectis paucis qui communi concilio bellum, adminiſtrarent, ſeſe Or
phanos appellauere, inter quos potior habitus eſt Procopius, cognomento minor.
atque ita Thaboritæ in duos exercitus diuiſi, alij uetus nomen retinuere, alijs Orphano
rum uocabulum diximus, ob mortem ducis inditum nomen. Qui & ſi aliquando inter ſe diſſen-
tirent, ubi tamen extrinſecus uis ingruit, iūctis uiribus in unis caſtris ſeſe defenderunt.
Muro circundaras urbes niſi neceſſariorū emendorum gratia perraro ingredi, cū libe-
ris & uxoribus in caſtris uitam agere. Currus quàmplurimos habere, huis pro uallo uti.

Proce

A Procedentes ad pugnam, duo ex his cornua facere, in medio peditatum claudere, alte equitum extra munitiones prope adesse. Vbi congredi tempus uisum, aurigæ qui cornua ducerent ad imperatoris signum, comprehensa sensim qua uoluerunt hostium partes, ordines quadrigarum contrahere, intercepti hostes quibus sui subuenire non possent, partim gladio à peditatu, partim missilibus ab his, qui erant in carris, uiris ac mulieribus necari. Equitatus extra munimenta depugnare, quem si forte quis oppressisset fugientem, mox aperti currus excipere, indeq; uelut ex ciuitate mœnibus cincta defendi, eoq; modo uictorias quàplurimas consequi, cum eam pugnandi peritiam uicinæ gentes ignorarent, & ager ille Septentrionalis late patens, ad explicandas bigarum quadrigarumue ordines peridoneus haberetur. Egrediebantur duo exercitus, alter Slesiam, alter Morauiam populabatur, uicinasq; regiones assiduis incursionibus infestabãt. Theutones per circuitum habitantes, alios Philistæos, alios Idumæos, Moabitasq; uocabant, Bohemiam terram promissionis esse dicebant. Cumq; in proximam prouinciam exissent, prius cum præda depopulatis agris reuertebantur, quàm hostis cognouisset aduentum. Erat & tertius exercitus, quem fratrum Orebitarum appellari diximus. Huc autor fuit Bedricus presbyter Stamicensis, natione Morauus, qui bellis assiduis Slesiã affectauit. Hic etiam hodie uiuit, & urbem Coloniam appellatam possidet. Qui spreta religione Chri-

B stiana, calcatoq; pontificio iure uxorem publice duxit, & illa mortua alteram ex Polonia superduxit, ex qua filios suæ nequitiæ sectatores sustulit. Cũ obsiderent Suetlam oppidum in Austria, Thaboritæ simul & Orphani duabus noctibus & una die absq; intermissione mœnia expugnauere, superueniente autem Alberto eius terræ principe cum exercitu, uti auxilium oppidanis afferret, pugnatum est quatuor ferme horis nutatque hinc aut illinc uictoria. Ceciderunt ex utraque parte primi bellatores. Postremo ita discessum est, ut currus suos Thaboritæ amitterent, Albertus castris exutus abiret, quod negligentia Roperti Vallensis factum credidere, qui tum ductor exercitus fuit. Rediit tamen paulopost Procopius Rasus, & oppidum Retium in Austria celebri obsidione cinxit. Pragenses eius signa secuti, & Bohoslaus Cygneus, cuius supra meminimus, qui eo loco sagitta confossus interijt. Retium ui captum, direptum, atque exustum, in quo multi mortales periere, Burggrauius Maldeburgensis, loci dominus, captus & Pragam ductus in carcere diem obijt. His gestis, uocati ab imperatore Bohemorum principes, ad eum usque Posonium profecti sunt. Id oppidum Hungariæ, in finibus Austriæ, atque in ripa Danubii situm. Neque ingressi mœnia, in tentorijs è regione urbis mansere. Egressus ad eos Sigismundus, multa de iure suo locutus, paternum atque auitum regnum repetere, si qua essent quæ prouincialium mentes ab sese alienarent, ea ablaturum, Bohemis ex quibus natus esset, pacificum, benignumq; regem futurum. Illi se armis ab

C eo sine causa impetitos dicere, ciues suos in Constantia contra publicam fidem exustos inauditos Bohemiæ primores tanquam hæreticos à Romana ecclesia damnatos, regnum sacris contumeliose, interdictum, non esse tam exiguam Bohemorum potẽtiam, quæ suo nequeat honori consulere. Responsum à Sigismundo benigne datum ad obiecta, oblatumq; generale concilium, in quo suam innocentiam Bohemi ostendere possent, si se uniuersalis ecclesiæ iudicio submittere uellent.

Obitus Bohoslai Cygnei.

De expeditione in Bohemiam, contra hæreticos & rebelles per Martinum Papam quinti instituta, & de infelici pugna contra eosdem. Cap. XLVIII.

AT Martinus põtifex maximus, ubi armatam hæresim crescere indies animaduertit, priusquàm pestis amplius inualesceret, Cardinalem Vintoniensem natione Anglicum, regia stirpe natum, in Germaniam proficisci iussit, qui contra Bohemicã labem uicinas gentes in arma concieret, cui & imperator adiumento fuit. Instituti sunt tres exercitus. Saxoniæ duces, & quas uocant Stagnales ciuitates in primo militauere, secundum ex Franconibus constitutum Marchio Brandenburgensis ducebat. Tertio præfuit Otto Threuerensis archiepiscopus quem Renenses secuti sunt, Baioarij quoque, & ciuitates Sueuorum imperiales. Ingressi Bohemiam tribus locis postquã syluam penetrauere, iũcti simul ante Missam castrametati sunt. Hanc urbẽ Prichicho Elenorẽsis

inter hæreticos quantum doctior ac facūdior, tantū crudelitate ac perfidia nequior, præ- D
cedenti nocte ex fidelium manibus eripuerat. Erat igitur consilium exercitus, hanc urbē
prius recuperare, quàm ultra procederēt. Sed cum hæretici collecto raptim milite in eos
properare nunciarentur, non uisum hostem fugerunt, Thacouiamq; petentes, instrumē
ta bellica cum præda ibi dimiserunt. Nondum Cardinalis in exercitu fuerat, sed ad Tha-
couiam fugientibus occurrens, admiratus est tot ducum, tot fortium uirorum pauidam
fœdamq; fugam, magnis precibus ut redirent in hostem, omni ex parte debiliorem hor-
tatur. Quod cum frustra niteretur, & ipse turpis fugæ comes effectus. Vix syluā ingressi
erant, cum superuenientes Bohemi postremum agmen lacessere cœperūt. Facta est pro
fusior ac pauidior fuga, nec prius Theutones fugere, quàm Bohemi persequi destiterūt.
Hostes impedimentis direptis, Thacouiam expugnātes, machinisq; bellicis potiti sunt.
Exin Misnam populati, cum per Franconiam redirent, ne Bambergen. agrum, Norm-
bergensemq; uastarent, pecunia placati diuitem exercitum reduxere. Sigismūdus his co
gnitis, Normbergam profectus noua principī auxilia comparat. Martinus quoq; pon-
tifex maximus Iulianum Cardinalē Sancti angeli, literis ac moribus excellētem, cum ea
legatione in Theutoniam mittit, ut Bohemis bellum inferat, & aduenīente tempore in
Basilīensi Concilio, quod propediem futurum erat, nomine apostolico præsideat. Is
Germaniam ingressus, mox Normbergam, ad Sigismundum se cōfert, quo in loco per- B
frequentes Germanorum reguli conuenerant. Decreta est noua in Bohemos expedi-
tio. ad viij. Calen. Iulij. dux belli Fredericus Marchio Brandenburgensis declaratus, qui
Cardinalem sequeretur. Ingressus est Bohemiam per uiam quæ ducit ad Teplam. In ea
expeditione Albertus & Christophorus Baioariæ, & Fredericus Saxoniæ duces fuere.
Ioannes & Albertus Brandenburgenses principes, cum patre quem penes belli summa
erat, Herbipolensis, Bambergensis, Eistetensis episcopi, Societas Sueuorum, quam san-
cti Georgij uocant, & imperialium ciuitatum, Maguntinus, Treuerensis & Colonien- D
sis antistites, auxilia miserunt, & cum his prouinciarum suarum primores, supra quadra-
ginta milia equitum fuisse traduntur. Peditum minor erat numerus. Nam Germani pa-
tentibus freti campis, equestres plerunque pugnas agitant. Promiserat & Renatus Lo
thoringiæ princeps in eam expeditionem sese uenturum. Sed domestico bello implica-
tus, dum comitem Videmontensem oppugnare nititur, neque promisso satis fieri po-
test, neque Comes Palatinus Rheni, qui Videmontensi opem tulit, aduersus Bohemos
ire permittitur. Cardinalis dum eos opperitur, ad calendas usque Augusti profectio-
nem suspendit. Albertus interea ex Austria ducens, cum ad dictum diem adesse Cardi
nalem minime intelligeret, impar Bohemicæ potentiæ retrocessit. Ingressus deinde Car
dinalis, numerosum exercitum ductans, multas hæreticorum uillas incendit, oppidaq; E
diripuit, in quibus non auaritia tantum, uerum crudelitas etiam militum grassata est, qui
mares cū fœminis obuios, senes pueroscq; passim necauere. In extremis tamē regni par-
tibus ea calamitas desæuit, cum duces copiarum interiora petere formidarent. Bohemi
qui iam pridem hostem affuturum acceperant, expeditas in armis legiones coëgerant, et
ubi fidelium domicilia reperiebant, ea ferro atq; igne uastabant. Inter quæ Stiltiuergium
oppidum ab Orphanis expugnatum ac direptum, puberes ad unum necati. Interea siue
proditio in exercitu fidelium fuit, quod plurimi putauere, siue inanis sua sponte mentes
hominum pauor inuasit, totis castris trepidatum est, & priusquàm hostis ullus in conspe
ctu daretur, fœdissima cœpta fuga. Miratur Iulianus unde hic timor, quæ ratio tātum e-
xercitum fugere suaderet, ambire duces, hortari arma expedirent, aciem instituerent, for
Iuliani ad for titudinem ex hortatio. ti animo hostem expectarent. Non de regni gloria aut agrorum possessione certari, de
uita, de religione, de Christi honore, de animarum salute bellum gĕri. Turpe Germa-
nis esse, quorum nobilitatem uirtutemq; tota orbis celebraret, ex prælio fugere, mo-
ri satius, quàm hosti nondum uiso cedere. Neq; secure intra mœnia habitare posse, qui
campos hosti relinquerēt, arma uiros nō muros tegere. Nisi gladijs modo libertatem su
am tueantur, aut casuros breui hostili ferro, aut seruitutem morte miseriorē laturos. Sed
frustra apud eos cohortatio fuit, quorum pudorem metus euicerat. Ablata sunt raptim

signa,

A signa,& tanquam nullus esset in exercitu ductor,tumultuose quisq; non expectato imperio,non salutato comite,multi etiam proiectis armis non aliter quàm si hostis à tergo instaret,rapido cursu fugam maturauere.Quibus & Cardinalis inuitus sese comitem dedit.Hostis paulo post ex metu alieno factus audax affuit,impedimẽtisq; omnibus quib. per syluam non erat facilis exitus,& ingenti præda potitus est. Albertus tamẽ cum accepisset intrasse Bohemiam Cardinalem,& ipse iterum ex Austria coactis copijs in hæreticos duxit, Præzoro uiamq; munitum oppidum oppugnare adorsus est. Sed fuga Cardinalis cognita,ab incepto destitit,& per Morauiam, quæ nõdum ei parebat infesta signa circumferens,supra quingentas uillas ferro atq; igne deleuit.Oppida multa ui cepit atq; diripuit,mortalium maximam cædem fecit.Adeoq; gentem illam afflixit,ut iugum eius accipiens,parere sibi ea lege promiserit, ut circa religionem id sequi teneretur,quod Basilienſe Concilium decerneret.

De inchoatione Basilienſis Concilij,& uocatione Bohemorum ad ipſum Concilium,ut fidei ſuæ rationem redderent, Cap. XLIX.

EXactus ex Bohemia legatus,Basileam se contulit,ibiq; concilium celebrauit Sigismundus,qui per tempus expeditionis Norimbergæ se continuerat,ad coronam imperij Romæ suscipiẽdam iter ingressus,primoribus regni Bohemiæ literas dedit, in
B quis scriptum erat, se natione Bohemum, nulli genti magis quàm suæ affectum,Romã non aliam ob causam petere,quàm coronæ suscipiendæ gratia. Id decorum Bohemorũ genti accedere,cuius honestandæ sibi maxima semper cura fuerit.Cœptum esse iam sua opera Basileæ concilium,hortari eos qui se audiri de religione cuperent,eo proficisci,nec plus sapere uellent, quàm mater ecclesia catholica, auditurum benigne conuentum rationes eorum, tantum operam dent, ut cum Synodo de religione conueniant,sibiq; redeunti parátum regnum reseruent. Neque enim arbitrari se Bohemos eius imperium fugere,cuius pater,frater,auus,apud eos regnauerint. Nec se alia lege regnaturum,quàm cæteri Christiani reges.Scripsit & ipsa Basilien.Synodus Bohemis, ut legatos mitterẽt, qui fidei suæ rationem ostenderent, securitatem itineris, & dicendi quæ uellent libertatem promittens.Fuerunt inter Bohemos duæ sententiæ,Orphani & Thaboritæ,& plebes fermè omnes, eundum esse negabant, Ioannis & Hieronymi exemplum in medium afferentes,qui Constantiam ad Synodum profecti,sub fide Sigismundi publice combusti fuissent. Nobilitas uero Mainardum secuta principem Nouæ domus, uirum cordatum & ingenio dextero,petendum esse concilium prorsus aiebat,nec tolerandos uideri qui nouas peregrinasue de fide sententias,nouumq; ritum religionis inuenissent, nisi dictorum factorumq; rationem uniuersali ecclesiæ redderent, & quæ uulgo inculcauerãt, coram doctis deferrent.Vicit hæc sententia,legatio ccc. equitum Basileam missa.Cuius
C principes fuere,Gulielmus Coska, non tam equestri dignitate quàm ecclesiarum direptione insignis,Procopius cognomento Rasus.Idem magnus multis uictorijs magnisq; ue sceleribus nobilitatus,Ioannes Rochezana pseudo Pragensium apostolus,Nicolaus Gallecus Thaboritarum sacerdos,& Petrus Anglicus patria profugus, ac solis elenchis in disputatione confidens.Effusus extra mœnia urbanus populus,ex Synodo quoque complures,aduentum fortissimæ gentis pro portis expectauere. Alij frequentes in plateas qua transitus esse conuenere,matronæ,pueri,puellæ fenestras atq; tecta complere. Alij hunc, alij illum digito designare,peregrinos habitus, non uila prius uestimenta mirari,horribiles hominum facies,truces notare oculos, nõ esse alienum dicere ab ea hominum specie facta, quæ fama prodiderat. In unum tamen cuncti Procopium defigere lumina, illum esse qui toties fidelium fugisset exercitus, qui tot oppida subuertisset, tot hominum milia neci dedisset,quem sui pariter atq; hostes metuerent, inuictum ducem, audacem,intrepidum,neq; labore,neq; timore superandum.

Oratio Iuliani Cardinalis,ad Bohemorum legatos,Responſiuaq; eorundem, Cap. L.

EXceptos Bohemorũ legatos hospitaliter,postridie in concione accersitos,Iulianus Cardinalis benigne allocutus,& longa & luculẽta oratione,quæ adhuc extat,ad ea

quæ

quæ pacis & unionis essent, cohortatus est, ecclesiam Christi saluatoris sponsam omnium fidelium matrem esse, dictitans claues ligandi atq; soluendi habere, candidam sine ruga, sine macula, in his quæ necessaria ad æternam uitam esse credũtur, errare non posse. Qui eam contempserit, alienum, prophanum, & quasi æthnicum, publicanũq; censendum, eam nusquam melius quàm in generali concilio repræsentari. Statura conciliorum ecclesiæ placita existimari, conciliis non minus quàm euangelijs credi oportere, quorũ autoritate & ipsa sacrarum literarum eloquia præcepta sunt. Bohemos qui se filios ecclesiæ dicerent, uoces matris audire debere, quæ filiorum obliuisci non potest, eos iam pridem seorsum à matre uixisse, neque id nouum esse. Complures aliquando fuisse, qui matrem reliquere, redijsse tamen qui salutem optauere. Regnante diluuio omnes periisse, qui extra arcam remansere, dominicum agnum in unis ædibus comedendum, extra ecclesiam non inueniri salutem. Hanc esse conclusum hortum, signatumq'ue fontem, cuius aquam si quis biberit, non sitiet in æternum. Ex re sua sapuisse Bohemos, qui eius aquæ fluenta apud concilium requisierint, matremq; tandem audire statuerint. Facessere iam odia debere, ponenda esse arma, omnemq; belli materiam procul abijciendam, audituros benigne patres quæcunque Bohemi pro sua causa dicere uelint, tantum parati animo sint, ne bene consulta sanctæ Synodi consilia respuant, quibus non Bohemos tantum, sed omnes Christi fideles conquiescere oportet, si modo æternæ uitæ participes esse uelint. Audita est cardinalis oratio summo patrum consensu. Bohemi pauca respondere, quibus par facundia non esset, se neque concilia, neque ecclesiam contempsisse, aduersus inauditos sententiam Constantiæ latam, nihil de religione Christiana detrahere, incorruptam apud se patrum autoritatem manere, quodcunq; Bohemi asserant sacris literis atque Euangelio confirmari, uenisse ut innocentiam suam uniuersali ecclesiæ patefaciant, petereq'ue publicam audientiam, in qua laici quoque adsint. Neque id negatum. Interrogati quæ nam illa essent, in quibus a Romana ecclesia dissentirent, quatuor articulos proposuere. De communione diuinæ eucharistiæ, quã sub specie panis & uini sumẽdam his qui salui esse uelint, necessario affirmabant. De ciuili dominio, quod clericis interdictum diuina lege dicebant. De prædicatione uerbi dei, quam liberam permissamq; passim omnibus arbitrabantur. De publicis delictis, quæ nulla ratione toleranda putabant, etiam maioris mali uitandi gratia. Nam quamus plurima sint, quæ Hussitarum perfidia aduersus catholicæ fidei ueritatem astruere ac prædicare non dubitant, coram concilio tamen, doctorumq; patrum cœtu, hæc tueri tãtummodo posse arbitrati sunt, eaq; regni nomine dicta. Verum cum legatus alia de Bohemis accepisse se affirmaret, quæ Christianas aures offenderent, inter quæ illud esset, quod religiones mendicantium inuentum esse diabolicum prædicarent, assurgens Procopius, neq; hoc falsum est, inquit. Nam si neq; Moyses, neq; ante eum patriarchæ, neque post eum prophetæ, neque in noua lege Christus dominus, neque apostoli mendicantes instituere, quis non intelligit diaboli tenebrarumq; opus esse? Excepta est ingenti cachinno Procopij uox, legatus uero ut erat mansuetissimus pater, argumentationem indocti hominis placite dissoluit. Neque enim prophetarum patriarcharumq; placita, & quæ Christus instituit, quæ sanxerunt apostoli, duntaxat à deo esse docuit, uerum ecclesiæ quoque decreta, quæ sancto dirigente spiritu ducitur, opera dei esse monstrauit, quamuis & aliunde mendicantium uita ex Euangelio sumpta uideri possit. Selegerunt Bohemi quatuor magistros, qui suos articulos ex diuina lege sumptos ostenderent. Qui eos confutarent ex cœtu patrum totidem assumpti, uiri præstantes, & ad dicendum parati. Disputatum est quinquaginta diebus, multa in utranque partem adducta. Postremo cum uicta Hussitarum perfidia uinci nollet, ad tractatus uentum, tentatum, si fortasse amici trahi possent. Missi & oratores ex concilio in Bohemiam, uiri doctissimi, & qui gentis uersutiam nossent. Multa cum Bohemis agitata, nunc pacis
spes facta, nunc belli metus.

De uictoria

A *De historia Bohemorum fidelium, & debellatione mortéq; Procopij, ac aliorum hæreticorum, Cap. LI.*

DVm hæc aguntur, Thaboritæ et Orphani Mainardo cæterisq; nobilib. infensi esse cœperunt, eorumq; suspectas actiones habere, tanquam cõsilio auscultarent. Neque uana opinio. Conuenere nanq; sæpe inter se Barones, errorem suum recognoscere, miseros se dicere, qui cum regis imperium abdicauerint, Procopij iugum ferant. Illum dominum esse, illum pro sua libidine prouinciam regere, uectigalia exigere, tributa imponere, delectum habere militum, exercitum quo uelit ducere, rapere, spoliare, occidere, nullum pati qui suis consilijs aduersetur, nobiles iuxta atque ignobiles ei mancipia esse. Nullum hominum genus infelicius esse Bohemis, quos semper in castris uersari oportet, æstates atq; hyemes sub diuo agere, in duro iacere solo, arma in omnes horas uersari, nunc ciuilibus bellis, nunc externis agitari, aut bellum geri, aut belli metum impendere. Excutiendum tandem crudelis tyranni iugum, neq; ferendum, ut qui cæteras gentes armis uicerint, Procopio seruiant. Placet accersire publice conuentum procerum & ciuitatum, in quo regni status reformetur. In eo Mainardus ei regno bene esse dicit, in quo neq; per ocium marceant homines, neq; per bellum atterantur. Bohemos hactenus expertos fuisse quieris, attritum assiduis calamitatibus regnum, periturum breui nisi
B occurratur. Incultos iacere agros, homines atq; armenta sensim deficere, id accidere, quod omnia in potestate unius sita essent, qui sine consilio procerum ciuitatumq; ue pro suo arbitrio rem gerit. Illi salubre bellum esse, nam si paci locus sit, imperium eius statim casurum. Deligendum unum esse ex nobilitate ducem, cuius potestas annua sit, nonnullosq; ei adiungendos, quorum consilio domi belliq; rem publicam administret. Ne uero usurpare sibi Barones imperium uiderentur, ex media nobilitate assumendum ducem consuluit. Itum est fauente conuentu in sententiam Mainardi, Alscio Risemburgensis antiquæ nobilitatis homo, sed tenui censu, dux gentis declaratus, quem capitaneum uocauere. Cæterum maiestatis insignia apud eum fuere, autoritas apud Mainardum extitit. Procopius his cognitis, Orphanos & Thaboritas in expeditionem ducens, ad urbẽ Pelzinam, quam fideles incolebant, castra ponit, atq; undecim continuis mensibus pertinaci obsidione, crebrisq; oppugnationibus urget. Oppidani extrema omnia passi, ac iam fame pereuntes, ad synodum Basilien sem misere oratum, ne fidelem urbem in manus hæreticorum peruenire sinerent. Patres, quibus non esset publicũ ærarium, ex priuato argento symbolum dedere, auri octo milia nummum Mainardo mittentes, qui collecto exercitu subueniret obsessis. Per idem tempus ea pars Pragæ, quæ noua ciuitas appellatur, ab Orphanis impositio præsidio tenebatur, cuius præfectus erat presbyter Lupus Rochezanæ infensissimus, aduersus quem prædicando plebem incitabat. Ille in ueteri ciuitate, apud ædem sanctæ Mariæ ante lætam curiam inhabitabat, Lupumq; suis ipse sermonibus probrosisq; maledictis lacerabat. Ob quam rem crescentibus odijs, clauserunt Orphani aditus ueteris ciuitatis in nouam, turresq; ligneas plurium tabulorũ erexere, quibus oppidanos in aduersa ciuitate missilibus infestarent. Ea occasione usus Alscio, conuocata nobilitate, nihil esse imperium suum dicit, quod Thaboritæ Orphanicq; contemnant, regnum mature periturum, nisi magistratibus pareatur. Rogat proceres in medium consulant. Placet omnibus cum ea manu militum, quam Mainardus comparauerat, Pragam peti. Nec morati ueterem ciuitatem ingrediuntur, ligneas turres amoueri, pareretq; omnes Alscioni iubent. Negant Orphani ducem esse, quem neq; ipsi, neque Thaboritæ suscepissent. Fit tumultus, committitur in urbe prælium. Lupus ubi suos cedere animaduertit, plures q; cadere, salutem pedibus petijt. Dissectæ turres ciuitatis omnes, in potestatem Alscionis factæ. Pelzinẽses recognita, Procopio è muris illudere, hortari suis ciuibus opem ferat, alienos ne lacessat. Stultũ esse eum qui sua tueri nequeat, infestare aliena. Nisi suopte ingenio ab obsidione discedat, uenturos breui proceres, qui nolentẽ cogãt. Ficta ea Procopius credere, atq; oppidanis ad ferendã fortius obsidionẽ blãdimenta oblata. At ubi certum nuncium de gestis Pragensibus accepit, soluta mox obsidione, plenus irarum, cum omnibus copijs uersus Pragam iter dirigit. Properanti

eom-

communes amici occurrunt, de pace inter eum & nobiles agunt, diuisum inter eos regnum stare non posse, consulendum communi quieti, neq; concordia sine uiribus, neq; uires sine concordia sufficere, ciuitatibus eius populi inexpugnabile munimentum esse, qui cõcordibus animis arma tractaret, lites ex arbitrio ducis componi posse delectis ex utraq; parte pari numero uiris, quorum consilio leges pacis dicerentur. Procopius demum ita se pacem habiturum respondet, si noua Praga sibi restituatur, si munitiones dirutæ reficiantur, si Pelzina eo in statu reponatur, in quo fuerat ante dissolutam obsidionem, nam comeatus iam eo importati fuerant. Nobiles ubi res factu difficilimas perituros uident, Procopium q; uincula, uerbera, cædes minari, cum alia uia pax inueniri non posset, armis decertare constituunt. Relicta itaq; ciuitate, cuius mature animos non ignorabãt, obuiam hosti pergunt. Ventum est ad locum inter Brodam Bohemicam & Burim, quatuor milibus & quingentis passibus à Praga distantẽ, in agris latepatentib. Ibi currus cõtra currus incurrunt, & sublato clamore alteri alteros contumelioſe compellunt. Decreuerat Procopius haud quaquã pugnæ copiam facere, nisi ex occasione prærogatiua daretur. Erat ei animus recta uia Pragam petere, ubi nõ dubitabat nouam ciuitatem sibi portas aperturã. At equitatus nobiliũ munitiones eius prætergressus, dũ forte ultimam partem apertam uidet, raptim ingreditur, cædemq; magnam facit. Hostes improuiso malo præuenti, quod agant nesciunt. Trepidatur totis castris, insolita res terrorẽ auget. Neq; enim intra munitiones currum intrasse prius equites aliquando uiderant. Cædũtur passim pedites, fit fuga aperta ex altera parte mole quadrigarum. Instant nobiles, sternuntur ubiq; fugientes. Procopius ubi suos retinere non potest, nec audire hortamenta, periculum, metusq; finit inter consertissimos hostes dilapsus, cum cohorte quam sibi ex fortissimis magis quàm amicissimis delegerat, aliquandiu hostis impetum retinet, multisq; cæsis, uictoriam penè hostibus eripuit. Sed circumuentus multitudine equitum, nõ tam uictus quàm uincendo fessus, telo in incertũ misso transfoditur. Pari modo & alter Procopius, quem minorem appellari diximus, in eodem globo fortiter pugnans occumbit: Atq; is finis duobus illis pernicioſissimis ac deterrimis monstris fuit. Sic Thaboritarum & Orphanorum scelerati exercitus, inuicti prius, uicti ac deleti sunt, Procopium rasum quis occiderit ignorarum est, quamuis Coska, de quo supra meminimus, id facinus honestum dignumq; præmio suum dixerit, qui tum partes nobilium sequebatur. Primus eius uictoriæ autor habitus est Mainardus, post eum Prarconis magna uirtus uisa. Coapcho uero Thaboritarũ equitatum ductabat, rei militaris apprime peritus, & qui multis aliquãdo damnis Prutenos affecerat, & à rege Poloniæ uocatus, usq; ad Gedanum, & Mare Balticum, uictorem exercitum duxerat, ex hoc prælio fuga dilapsus, cum magna parte equitatus in Coloniam sese recepit. Confecto bello cum multa milia captiuorum essent, Mainardus concilio procerum accersito, perdere pessimam plebem statuit, quæ nutrita in armis omnem ætatem in castris egerat, nec sub legibus uictura credetur, rapinis, cædibus, atque adulteriis assueta. Qua stante, pacatum regnum stare non posset. Sed ueritus ne simul innocentes interficeret, qui ex agris coacti ad pugnam uenerãt uoce præconis edici iubent, nondum bellum peractum esse, fugisse Coapchonem, Coloniam expugnari oportere, uicinasq; per circuitum gentes, quæ regnum popularentur, armis domandas. Ad eam rem necessarios, qui sub Procopijs militassent, uiros fortes et in bello exercitatos, decretum eis ex publico stipendium, donec regnum pacaretur. Proinde omnes qui stipendia facere uellent, in horrea sese proxima reciperent, cauerent, nerudes inexpertosq; belli secum admitterent, Illos sua rura, suasq; lares repetere posse. Introierunt horrea, quæ apud Bohemos in uillis ex maceria culmo tecta frequenter sunt, pleraq; Thaboritarum & Orphanorum milia, homines nigri ad solem & uentum indurati, aspectu tetri atq; horribiles, & qui circa fumum in castris uixissent, aquilinis oculis, impexo crine, promissa barba, corporibus proceris, membris hispidis, cute adeo dura ut ferrum quasi lorica repulsura uideretur. Clausa sunt confestim ostia, & ignis immissus horreis, quo fex illa & colluuies hominum, ignominiosum agmen, post multa quæ patrauerat scelera exusta, contemptæ demum religionis pœnas dedit.

Maiorit Procopij mors.

Occasus Procopij minoris

Thaboritæ & Orphani duri homines in horreis igne conflagrãtur.

Quomo-

A *Quomodo Sigismundus Romæ coronatus, post multas dissensiones & bella, cum pace & gaudio à Bohemis suscipitur, Cap. LII.*

SIgismundus interim ab Eugenio pontifice maximo Romæ coronatus, Basileam pe tierat, dissidioq; patrum quod tunc erat cum Eugenio ad tempus sedato, Vlmam se contulerat. Ea est Sueuiæ ciuitas, ad ulteriorem Danubij ripam sita, Licius amnis qui Sueuos à Baioarijs disterminat, è regione urbis in maiori flumine exoneratur. Hic audita Thaboritarum Orphanorumq; clade, legatos in Bohemiam mittit, regni proceres commendat, qui uiros nocentes deleuerint, hortatur regni quietem procurent, sesecq; regem suscipiant, quem fratri successorem ius gentium dederit. Illi magno numero apud Ratisponam eum conueniunt, Regemq; suum salutant. Venerũt & seorsum, Coapelho et Ioannes Rochezana, de suis rebus acturi. Legati quoq; Basilienses, qui Pragæ fuerãt, & cum Bohemis certo modo conuenerãt, eo se contulere. Sigismundus auditis quæ de religione in communione placuerant, conuenta probauit, eaq; seruari mandauit. Exin proscentibus Hungaris, nauibus per Danubium uectus, Budam petijt, ubi reformato rerum statu, uocatis ad se Bohemorum principibus, in Alba regali sexaginta milia nummorum inter eos distribuit, pecorumq; maximum numerũ. Dicta die qua uellet Bohemiam ingredi, non moratus Iglariam uenit. Vbi concilio cum Bohemis habito, conuen
B ta legatorum synodalium iterum comprobauit firmauitq; Ea huiusce modi fuere. Bohemis ac Morauis ecclesiasticam unitatem, pacemq; complectentibus, secq; in cæteris omnibus, præterquã in usu cõmunionis utriusq; speciei, uniuersalis ecclesiæ fidei ac ritui conformantibus, autoritate domini nostri Iesu Christi, & ecclesiæ sponsæ suæ, sub duplici specie panis, scilicet ac uini, his qui consueuissent diuinæ eucharistiæ cõmunicare licebit. An uero ex præcepto dei id fieri debeat, generale Concilium in Basilea congregatum diffiniet, & quid utilitati fidelium saluticq; congruat lege in perpetuum ualitura cõstituet. Quo facto, si perseuerauerint Bohemi in eiusmodi communicationis desiderio, idq; missa legatione petierint, sacer conuentus Bohemiæ ac Morauiæ sacerdotibus communicandi sub utraq; specie personas sibi subiectas, & in annos discretionis constitutas, & quæ id reuerenter postulauerint, libertatem impartietur, ea conditione adiecta, ut inter communicandum plebem publice instruant, non sub specie panis carnem Christi tantum, nec sub specie uini solum sanguinem, sed sub qualibet specie totũ & integrum cõtineri Christum. Breuis concordiæ notula, uerum tot sententiæ quot uerba, quibus peregrinæ de fide sententiæ, diuersisq; de religione ritibus obuiari iubeatur. Et quod ecclesia uniuersalis credit, quod seruat, genti Bohemorum credendum seruandumq; præcipitur, circa cõ
C munionem tantum permissa nouitas. Cæterum inter Bohemos & imperatorem aliæ pactiones interuenere, quibus ecclesiarũ prædia occupatoribus iure pignorũ relicta sunt, donec certa pecunia reluerentur. Religiosus utriusq; sexus, quibus adempta monasteria essent, exulibus quoq; spes reditus interdicta, Rochezanæ Pragensis ecclesiæ præsulatus promissus, de disponendo ecclesiarum Bohemicarum regimine summo pontifici facultas oblata. His sic constitutis, Rochezana cum alijs quatuor presbyteris, nomine totius cleri sibi adhærentis, sedente Sigismundo pro tribunali in foro ciuitatis erecto, assistente Alberto genero magnaq; procerum & oratorum circumstante corona, obedientiam Romanæ ecclesiæ sese præstare professus est. Sequenti uero die, haud absimili solemnitate absoluti sunt ab anathemate, cæterisq; censuris hæretici, & in ecclesiam per concilij legatos introducti. Vbi cum diuina celebrarentur, Rochezana perfidiæ suæ non immemor, altare accedens, diuina re peracta, uni quem iusserat ex laicis adesse, sacramentum ex calice dedit. Et quamuis Ioannes Polomor, alter ex concilio legatus in aliena ecclesia id sibi non licere assereret, eumq; prohiberet, in proposito perstitit. Ob quam rem pene in irritum conuenta ecciderunt. Composita tamen lis est, ex eo conuentionis capite, quo sancitũ erat, ne paucis pacta uiolantibus communis concordia rumperetur. His compositis, Sigismundus nona septembris, Anno sexto & tricesimo supra millesimum & quadringentesimum ab ortu Saluatoris domini, Pragam uenit, ubi, qui paulo ante Bohemorum hostis ex adulterio natus, Antichristi filius, sacrilegus, publicis hominum

uotis perdendus censebatur, extremis honoribus exceptus est. Barones ac ciuitates in D
eius uerba iurauerunt, & magistratus suos quos ipse constituit acceperunt, certãtes inter se, quis alter altero suo regi obsequentior uideretur, ut est humanum ingeniũ utranque in partẽ commodatũ, siue persequi, siue obsequi malit. Philibertus episcopus Constantiensis, natione Gallicus, & collegæ sui ex Basilea missi, ecclesiasticos introducere ritus, sacerdotes instituere, ex missarum solennibus uulgaria uerba, cantilenasq; detrahere, sanctorum imagines reducere, aquam benedictam in ædibus sacris reponere, baptismatis fontes sacrare, altaria ornare, spurcitias omnes abolere. Paruere complurimi, quibus mens sanior fuit. Rochezanæ complices resistere, obloqui, blasphemare plebẽ modis omnibus auertere. Ipse quoq; inuentor malorũ ex parrochia sanctæ Mariæ ante Lætam Curiam, quam propria temeritate inuaserat, amoueri minime potuit, neq; lauiare sermonibus suis inter prædicandum Romanã ecclesiam prætermisit. legatisq; sæpe necem per insidias machinatus est. Sigismundus autem cum ecclesias polluras intrare nollet. templum sancti Iacobi. quod fratrum minorũ fuerat. & in quo machinæ bellicæ tum seruabãtur. restitui sibi popposcit. Annuit ciuitas, & aliqui monachi introducti sunt, qui uerbum dei prædicarent. Id olim ne Ziscka subuerteret, armati carnifices defendere, sepulchris maiorum consulentes. Redierunt & alij mendicãtes, tum Celestini, E
Slaui, serui Sanctæ Mariæ, Theutones, Hierosolimitani, & nonnullorum monasteriorum abbates. Sacerdos quoq; sancti Georgij in arce Pragensi, quæ principis honore defungitur, & pastorali baculo utitur, sacris præfecta uirginib. ab exilio remeauit. Hæc ex ueteri more quotannis in celebritate sancti Viti nouellum regi panem offerre tenetur. Restituti sunt & Cathedralis ecclesiæ Canonici ac uicarij & mansionarij, ornamẽta altaribus reddita, diuinum officium instauratum. Legati Basileam missi, qui declarationem super articulo communionis expeterent, cumq; nulli essent ecclesiæ redditus, ex quibus ali templorum ministri possent, iussit imperator, ex fisco regio per singula canonicorum capita hebdomadatim aureum nummum distribui, minoribus clericis dimidium dari. Ea res annuo aureorum sex milia apud ecclesiam Cathedralem absumpsit. In alia quoq; templa donaria collata. Noua iam facies urbis, nouus populus, uerus redisse religionis cultus apparebat. Quibus ex rebus liquet imperatorem, quæ fœdera cũ hæreticis percussit, necessitate magis admisisse, quàm uoluntate, uoluisse illum paternã hæreditatẽ quoquomodo intrare, sensimq; regni possessione accepta more maiorum subter ueram Christi religionem prouincã reducere. Iamq; reges ei populiq; Christiani de regno recuperato cõgratulabantur, eiusq; nomẽ in omni ecclesia magnum erat. Eugenius quoque pontifex maximus auream rosam indicem suæ lætitiæ ad eum misit. Thaboritæ qui superioribus cladibus superfuerant in oppido conseruati, ea lege in gratiam recepti, ut quinquennio toto suis moribus uiuerent, religionis cultum mutare nõ F
cogerentur, iura ciuitatis haberent, signum ferrent, in sigillis rubra cera uterentur, tributi nomine singulis annis sexagenas decem penderent. Sed cum nephandas eorum consuetudines Sigismundus accepisset, quibus illi circa rem diuinam uterentur, quinquennium haud expectaturum se dicere, correpturũ propediem sceleratæ ciuitatis insaniam Rochezanam hortari Romanæ ecclesiæ se subijceret, sic posse pontificarum sibi committi, superbienti, & aliena de fide sapienti, ascensum desperandum esse, qui uel consecratus episcopus erici deberet. Ille mente superba, & opinione sua inflatus, dictim petior, dictim uenenosior effici, monachorum reditum ægerrime ferre, quorum sermones non minus quàm suos acceptum iri uerebatur. Ob quam rem occurrente inter prædicandum sermone de monachis, Venerunt, inquit, noui dietim ad nos dæmones, quos monachos uocant. His studium est eijcere nos de ueritate, at si uiri fuerimus, prius sanguinem effuderimus. Id Sigismundus ubi accepit, imo nos, inquit, Rochezanæ sanguinem non inuiti ante aras libabimus. Non latuit Rochezanam Sigismundi sermo, qui ex amicis commonitus clam aufugit. Eius ecclesiã Papusconi bono & docto uiro commissã, quem nos postea exulem, perturbatis iterum rebus in Noua domo uidimus, priusquam Bohemiam intraret Sigismundus. Ioannes Rohacius, nobili loco natus, ingenio

A nio malo, mente pessima, non longe à montibus Cuthnis, intra syluas in ædito colle castellum ædificauit, uocauitq; montem Syon, asserens ex eo loco ueritatem aliquando ex iturum, quæ gentem Bohemicam libertate donet. Euntibus ad Iglauiam cæteris nobilibus imperatorem suscepturis, ipsi domi manens, uicinis infestus prædas agitat, instigantibus nonnullis Baronibus, quibus pax noxia, bellum salubre uidebantur, Sigismundi quoq; lacessit, armenta boum & ouium, quæ illi aduehebantur ex Hungaria rapit. Itinera quæq; insecura, infesta reddit, neq; purpuratis regibus abstinet. Sigismundus Henricum Praesconem, qui hominem corripiat, cum exercitu mittit, obsidio quatuor ductamensibus, castellum summa ui occupatũ. Sed in cacumine montis situm, uallo, fossa, muriscq; opportune munitum, difficile superauerat. Eriguntur turres, quæ munitiones murosq; superent, tela intus iaciuntur, multi utrinq; cadunt, obsidentium plures, in quos tela haud frustra cadebãt. Accessum ad muros altior fossa prohibebat, quæ licet aqua caruit, laboriosum tamen periculosumq; militi erat, sagittis undiq; cadentib. in eam descendere, atq; inde rursum uallem quo muri præcingebantur ascendere. Cuniculis igitur aditus in fossam paratur, relicto terræ aliquãto, ne fraus intelligi posset instar ostij ante fossam. Expectatur uentus, qui ex castris in castellum spiret. Is ubi uehemens datus est, armati aditum ingrediuntur, tormenta ænea quàm plurima simul incenduntur, uentus fu-
B mum in castellum rapit, milites aperto cuniculorum repagulo in fossam prosiliunt, & ad motis scalis uallum ascendere nitũtur. Prandebat tum forte Roacius, pauci qui pro muris excubabant clamorem attollunt. Fit tumultus, concurritur undiq; ad defendendum uallum. Roacius quoq; relicto cibo, sumptis armis auxilio suis ex arce aduolat, pugnatur eodem tempore pluribus locis acerrime. Vbi Roacius adest, hostis ex alia parte uallum superat, stragemq; late faciens castellum ingreditur. Roacius dum ire in arcem festinat, præcluso itinere capitur, arx quoq; ui rumpitur latronibus qui eo confugerant interceptis, sacerdotiq; Hussitarum uesanæ participi, qui sacramenta ministrabat hæreticis, in dira uincula, ducti omnes Pragam, suspendio uitam finiere. Furcarum, quibus damnati pœnas dedere, triplex differentia fuit, & sublimior Roacius pependit, imam tenuere latrones circiter nonaginti, media sacerdotem arripuit nomine Medium, atq; ita Medius in medio furcarum, damnatam animam deuotamq; sathanæ reddidit.

De morte Sigismundi imperatoris, & quem reliquerit in testamento hæredem, *Cap. LIII.*

AEgrotare interea Sigismundus cœpit, exaugente morbum senectutis incommodo. Barbara imperatrix de retinendo imperio solicita, Henricum Praesconem Sterenbergium, Georgium Poggiebracium, & alios plerosq; Barones, quorum auctoritas apud Bohemos potior, clanculũ ad se uocat, Sigismundum breui moriturũ asserit, futuras in regno turbationes nisi rei suæ quã celerrime consulant, quietis unicam uiã
C esse, si se uiduam rex Poloniæ ducat uxorem. Id ei suasu facile. Nam quis matrimonium renuat, quod dotalia duo regna sequantur, eaq; maxima, & opulentissima? Suo nomine & in Hungaria & in Bohemia oppida munitissima custodiri, comites Ciliæ alterum fratrem, alterũ nepotem, auxilia præbituros, multos in Hungaria proceres, suas partes complexuros. Placet Bohemis imperatricis consilium, datisq; dextris fœdus ineunt. Mulier iam anus, nouum coniugium mente complexa, filiam quæ in spem regni creuerat, & Alberto duci Austriæ nupserat, ex animo dimouet, nec aliud, quam noui concubitus gaudia meditatur. Inexhaustam fœminæ libidinem, quæ tumulo quo propior est, eo genialis thori, nuptialisq; facis cupidior & curiosior redditur. Non latuerunt imperatorem futentis fœminæ excogitatus. Qui postquam referentibus medicis moriendum sibi esse cognouit, ex Bohemia cuius sibi dubia fides erat, in Moraviam se uehi iussit, uisurus filiam priusquàm uita excederet. Illa cum uiro ad eum in ciuitatem uenit, quã Znoima uocant. Ibi mox Barbara uirum secuta, custodiæ traditur. Vlricus Ciliæ comes præmonitus, fugam arripuit. Imperator uocatis in cubiculum Hungariæ ac Bohemiæ primoribus, aduentasse resolutionem sui corporis, nec iam amplius se uiuere posse affirmat, iturum se patrum uiam. Cæterum priusquàm oculos claudat, de salubri statu regnorum suorum uelle cum eis agere. Albertum Austriæ ducem, generum suum esse, & uirtute præ-

ſtantem,& generis nobilitate ſublimẽ, eum ſe non minus amare quàm filium, ſucceſſo- D
rem itaq; ſuum nominare,rogare ſupremam uolũtatem ſuam exequantur,beatum id re-
gnum futurũ,cui Albertus imperauerit.Exin legatos nominat, qui ſe mortuo Bohemiã
petentes,in conuentu procerum teſtamentum ſuum patefaciant.Inter quos Gaſpar Sli
chius princeps fuit,matre Italica ex comitibus Alti collis agri Tharuiſini,patre Theuto
nico natus,ex familia Lazana prouinciæ Franconiæ,ingenio dextro, facundia ſuaui,do-
ctrinæ cultor,ad omnia genitus quæcunq; ageret.Quem uſq; adeo fortuna & uirtus ex
tulit, ut quod erat prius inauditum, trium Cæſarum ſucceſſiue regnantium cancellariæ
præfuerit, unus ex ducibus Sleſiæ filiam ſibi in matrimonium tradere non recuſauit. Si-
giſmundus illi Egram & Cubitum,& alia in Franconibus oppida dono dedit. Alberto
in Hungaria Caleſium,& Albam eccleſiam,Fredericus in Auſtria Græcium. Verſatile
profecto ingenium,& naturæ bonitas ſingularis,quæ inter tot imperatores,morib.pror
ſus diſpares,pari gratia uiuere potuit. Nos huius amicitia in curia Frederici Cæſaris uſi,
ſi quid profecimus quod ſcimus quàm tenue eſt,adiumento eius conſecuti ſumus,Epi-
ſcopatum certe Tergeſtinũ, unde reliquæ dignitates prouenere,ipſe nobis primus com
mitti curauit.Mortuus eſt Viennæ ex apoplexia,& apud Carmelitas cum cõiuge ſepul-
tus.Sigiſmundus ſupremis ſuis ordinatis,inter amicorum manus defecit.

De ſepultura Sigiſmundi Imperatoris, Cap. LIIII. B

ALbertum Barones qui aderant ex Hungaria & Bohemia,concordibus animis re
gem ſalutauere.Ipſe miſsis in Bohemiam ſuis & Sigiſmundi legatis,uerſus Poſo-
nium iter flexit. Miſerabile ſpectaculum, & humanarum rerum ſingulare docu-
mentum, imperatrix. captiua & Imperatoris cadauer una uehitur. Occurrunt lugu-
bres Hungari, nec tenere lachrymas in tanta rerum nouitate poſſunt. Hinc defuncti
regis corpus fletum elicit, inde reginæ uincula commiſerationem excitant. Solatur ta-
men miſeros noui regis electio,cuius uirtutis multa extabant documenta. Duo inter ſe
oppugnantes curæ occurrebant,altera ſepeliendi regis,plena mœroris, altera coronan-
di,læta iocundaq;.Iuſta prius defuncto regi perſoluta.corpus eius in Varradino,ut in ul
tima uolũtate placuerat,ſepultum.Albertus in Alba regali,cum coniuge ſua Elizabeth,
Calendis Ianuarij ſummo conſenſu,& applauſu populi coronatus eſt.

*De Alberto Bohemorum Rege quartodecimo, & etiam Romano-
rum Rege, Cap. LV.*

LEgati in Bohemiam profecti,uulgato Sigiſmundi teſtamento, Albertum uicinum,
potentem,nobilem,uirtute præſtantem.Bohemis amicum,regem aſſumi petunt.Io
annis,Caroli,Venceslai,et ipſius Sigiſmundi erga regnum merita commemorant.
Natam ex eorum ſanguine Elizabeth, non eſſe paterna hæreditate priuandam. Inter
Bohemiæ reges & Auſtriæ principes fœdus extare,procerum conſenſu & imperiali au- E
toritate firmatum,ut deficientibus altera domo maſculis hæredibus,altera regnum acci-
piat. Defeciſſe maſculos in Bohemia regiæ ſtirpis, ſucceſſorem ex Auſtria uocandum.
Neque alium regno idoneum uiderent,quàm Albertum, qui & uxoris, & ſuo iure, &
ſoceri iudicio,præferendus ſit.Futurum eum regem,quem Bohemi ex cœlo miſſum pu
tent.Hungari quem cupide regem acceperunt, Bohemis haud aſpernandum. Flectitur
his Bohemorum conuentus,Albertus pridie nonas Maias rex deſignatur.Verum pro-
ceres qui cum Barbara conſpiraſſent,non alio pacto in Albertum conſentiunt, quàm
ſi poſtulatis ſuis mos geratur. Alſcio Sternenbergius eorum nomine Albertum adiit,
ſed fruſtra eius preces fuere.Albertus fermè Bohemis,quæ ſocer affirmauit. Interea Bar
bara, dimiſsis quæ poſsidebat in Hungaria inexpugnabilibus caſtellis, libertati reddita
eſt, duodecim milia auri nummum, locis parentibus, quoad uiueret, ei ſingulis annis
conſtituta.Ptarſco de uoluntate Alberti ab Alſcione certior factus,accerſitis ex factio-
ne ſua primoribus,quorum pars potior hæretica fuit,Huſsitarum ſequax erroris, Caſi-
mirum regis Poloniæ germanum,tredecim annos natum,regem appellat; miſsisq; ora-
toribus auxilia petit, quibus nobile regnum ei conſeruari poſsit. Inter hæc & electores
ſimperij apud Francfordiam conuenientes, rem Romanam Alberto commendant. At

illi

A illi acceptare imperium iniussu Baronum Hungariæ haud quaquàm licebat. Id enim eis promiserat, cum se regem accepere. Vocati primores regni, negabant ex usu esse Hungariæ regi Theutonicis cæterisq; gentibus imperare. dum Sigismundus Romanæ rei consulturus, Italiam, Germaniam, cæterasq; prouincias perageret, Hungariam Turcarum direptioni patuisse. Multa in utranque partem dicta. Postremo uicti precibus, Frederici ducis Austriæ tunc adolescentis, assensum dedere, imperium summa Germanorum congratulatione ab Alberto susceptum. Nec mora legati ad regem Poloniæ, nomine gentis Bohemicæ missi, Ioannes Rabensteinus, & Ioannes Placius, oratum, ne fratrem turbare Bohemiæ regnum patiatur, meminerit inter Bohemos ac Polonos ueteris amicitiæ, Albertum ex Sigismundi testamento, & prouincialium decreto, regem esse, non potuisse paucos qui Casimirum uocauere, ius regni ad alterum transferre. Si pergat alienum regnum fratri parare, caueat ne de suo certare cogatur. Polonus ad ea Bohemos sibi amicos esse fatetur, cupere beneuolentiam perpetuo stare, ac fratri quem prima rij barones regem uocauerint, ius auferre non posse, Polonis ac Bohemis unam esse linguam, & unam utrique genti originem, cum Theutonicis nihil Bohemis esse commune. Nihil prouincialibus incommodius, quàm sui regis uocem non intelligere, atque in omni loco interpretis egere. Regnum sibi suum satis tutum fidumq; esse, neque se exter
B nam uim ullam timere. Proinde orare ut fratrem potius recipiant, quàm ipsi ab eo recipiantur, donatosq; preciosis pellibus, ut est mos gentis, oratores dimisit. Legatis autem alterius partis, missurum se prope diem auxilia pollicitus. Albertus medio tempore Iglaviam petit, quo in loco ab Vlrico Rosensi, Maiurando, plurimisq; Bohemiæ procerib. percupide expectabatur. Ptarsco uero per nuncios eum rogat, ne prius regnũ ingrediatur, quàm sibi factionisq; suæ faciat satis. Neq; enim passurum se regem esse, quem ipse non elegisset. Albertus quod maior pars regni statuisset, id ratum esse debere respondit, hortari ne regem quietum interturbet. Inuenturum benignum regẽ si paci consulat, sin pergat res innouare, plus belli reperturum quàm uelit. Exin motis castris Cuthnam occupat, quam Ptarsco sine præsidio reliquerat. Petenti Pragam frequens populus occurrit, atq; ut hostium uictori congratulantur. Et quamuis iterũ Ptarsconis factio conuentum peteret, priusquàm rex coronaretur, reiectis precibus, tertio Calendas Iulij solenni pompa coronã accepit. Ptarsco uero Coloniam, & alias suæ factionis ciuitates impigre muniuit. Cumq; duo milia equitum ex Polonis ad eum uenissent, populari eorũ agros cœpit, qui regem introduxerant, et tanquã diu Bohemia quieuisset, nouo exultãs bello, adeo gloriabundus in cãpis exijt, ut captiuos nobiles, quos forte interceperat, ea conditione iuratos dimitteret, ut se non prius repræsentarent, quàm castra muris Pragensibus admouerentur. Albertus & si auxilia ex Austria Hungaricq; asciuerat, illis tamen
C non expectatis hosti copiam pugnandi fecit. Quam Poloni detrectantes, per montes Cuthnæ, & Sobeslauiam, ad Thaboritas se contulere, amicam sibi ciuitatem, castrisq; ante urbem positis, Albertũ expectauere. Ipse cum copijs egressus, per Benescauiam ad ad eos festinans, legatos præmisit, qui Polonis dicerent. Inter Casimirum, cuius causam agerent, seq; belli præmiũ Bohemiam esse, cauerent ne incendia agitarent. Experirẽtur prælio, cuius prouincia esset, cultam potius quàm desertam mallent, sese morã minime facturum quin pugna litem regni definiat. Poloni ad hæc huiusce modi respõsum dedere. Ex æquo se ferre animo Alberti arrogantiã pugnam petentis, nam superos superbis infensos esse. Venturo non defuturum prælium, Polonos faciem hosti, non terga ostentare solitos. Lætus eo nuncio Albertus quadrato agmine in conspectum hostis aduolat. Quo intra castra se cõtinente & ipse castra sua è regione Thabor ad iactum lapidis tormentalis meratus est. Pugnatum singulis diebus in cãpo, qui medius inter bina castra iacebat, nunquã totis uiribus in fortunã belli uentum, Polono non tam facile egregia manu facinora ædẽte, quàm uerba magnifica ore iactante. Erant in castris Alberti, Christophorus Baioariæ princeps, qui postea regno Daciæ potitus est, Fredericus Saxoniæ dux, & Albertus marchio Brandenburgensis, cuius nomẽ ab eo tempore cultũ, magnumq; fuit. Triginta milia militum Alberto parebant, Polonis quatuordecim milia, quorũ ca-

stris iuncta ciuitas, magno adiumẽto erat. Tormenta quoq; ænea in utriusq; castris plurima, maiora apud Albertũ fuere. Ex quibus uni quod erat maximũ, ignem admoueri iussit cuius lapis emissus mirę magnitudinis, cum præter opinionem in castris hostium cecidisset, multos mortales interemit. Vidisses passim corpora sine capite iacentia, capita quoq; pedes, membraq; sine corpore in cruore fluitare, iumenta humi procũbere mortua. Neq; enim primo ictu duntaxat, sed multiplici saltu pluribus in locis decidens saxũ stragem fecit. Quare consternati Poloni relictis castris intra urbem se recepere. Georgius Poggiebracius per idem tempus cum Thaboritas peteret, nam & ipse Præsconi iunctus erat, in alam quandam Alberti equitum forte incidens, commisso prælio hostẽ prostrauit, atq; hinc primum homini nomen datũ. Albertus uero cũ expugnari Thaboritas aliter quàm fame nequiret, soluta obsidione Pragam rediit. Poloni exhausti argento, amissis equis, pedib⁹ in patriã abiere. Fredericus Saxonum princeps, dimisso rege domũ rediens, hostiũ insidias incidit, Sed nihil improuisa re motus, ordinata raptim acie, ea constantia, ea fortitudine pugnã iniit, ut penè uictus captusq; uictores uicerit, cæsisq; quàm pluribus captos abduxit. Rex Poloniæ nondum cognitis quæ in Bohemia suis acciderant, cum duobus magnis exercitibus Sleſiam ingressus, in Bohemiã properabat. Sed intellecta suorum fortuna, populatis hostium agris domum rediit. Albertus autem relicto qui regnum gubernaret Vlrico comite Cilię, per Sleſiam Gorliciũ uenit. Vratislauiensibus uero, ea est ciuitas nobilis ac præpotens, & Sleſitarum caput, Albertũ marchionem Brãdenburgensem petentibus belli ducem dedit, qui Poloniam sæpe infesto exercitu petens, longe lateq; prædas egit. Non multis post diebus actũ de cõcordia. Rudericus Burgensis episcopus, natione Hispanus, doctrina ac uirtute præstãs, arbiter litis ex Basiliensi concilio, missus, Albertũ conuenit. Disceptatũ est inter legatos partiũ, non conuenientibus, inducię belli dictæ, conuentus in aliam diem apud Vratislauiã staturus. Eo ueniẽs Albertus, ex gradu forte prolapsus, grauiter læsus plurib. diebus ægrotus decubuit. Exin claudus effectus, infecta pace per Morauiam in Austriam rediit. Interea comes Vlricus, qui Bohemię præerat, inter Barones de uendicando sibi regno agere cœpit. Albertus cognito eius studio properatim stipendia subtraxit. Ille materia adempta qua Bohemorum animos sibi conciliabat, ex prouincia discessit, nec ultra remissus est, regni cura Mainardo & Vlrico Rosensi commissa. Per idem tempus Despotus Seruiæ, quam Rasciam uocant, cum sacerdotibus & nobilibus in Hungariam profugerat, Turcarum impetum ueritus, uno tamen relicto filio, qui castellum Sindorouiam in ripa Danubij situm, & à Turcis obsessum, tueretur. Albertus Hũgaris inuitatus, obsessis opem laturus, Budam petiit. Interea Georgius Palotius, Strigoniensium pontifex, diem obiit, qui coronam regni, diuitemq; regum suppellectilem in arce seruauerat. Qua re cognita, Albertus eo se confert. Arx reginæ deditur. Quæ dũ thesaurum regni coram Baronibus ad eam rem selectis recognoscit, coronam beati Stephani regis, quam sacrosanctam putant, clam surripuit, annuiq; custodiendam tradit, cætera obsignatis occludit arcis.

De morte Alberti inclyti regis. Cap. LVI.

ALbertus Budam reuersus, non expectatis auxilijs, aduersus Turcas exercitum ducit, castra inter Tibiam amnem ac Danubium collocat. Interea Turcarũ imperator euicto castello, excæcatoq; Despoti filio, cuius sororem in matrimonium duxerat, domum abiit. Crudelis, qui neq; coniugij affectum sensit. Verum Turcis matrimonij necessitudo leuis, apud quos singuli pro opibus plures uxores habẽt, regibus eo amplius nubere licet. Ita animus multitudine distractus, nullam pro socia, pariter omnes uiliter habet. Albertus ubi expugnatam Synderouiam, Turcas abijsse cognouit, dimisso exercitu Budam rediit. Sed insolito feruentis Augusti calore uexatus, dum peponib. nimium oblectaretur, in uentris solutionem incidit, sentiensq; periculum, moriturus in patria Viennam repetere statuit. Iter ingressus, cum iam Strigonium præterijsset, in uilla quæ Longa dicitur, condito testamento sexto Calendas Nouembris decessit, princeps liberalitate ac fortitudine clarus, & qui cæteris rebus longe religionis studiũ anteposuit.

Albertus moritur.

Quomodo

A *Quomodo Bohemi post mortem Alberti, eligunt in regem Albertum Baioariæ ducem, sed electioni consentire nolunt. Cap. LVII.*

BOhemi qui Alberti regis causa inter se dissidebant, cognita morte, apud Pragam conuenientes, unum totius regni corpus efficiunt, atq; ad eligendum nouũ regem ad octauũ Calen. Maias diẽ statuũt. Rochezana qui dudũ apud Græcium exulauerat, domum reuertitur, suoq; more insaniens, Romanam ecclesiã cardinales q;, patriarchas, exteros q; p orbem episcopos blasphemãs, apud solos Bohemos incorruptæ ueritatis inueniri sacramẽta dicit, preciosissimum Christi sanguinem paruulis ac dementibus præbet. Sacerdotes suæ temeritati aduersantes, domo pellit, popularibus communionẽ sub specie uini recusantibus, ecclesiasticam sepulturam interdicit. Redeunt damnata tempora, suumq; placitum, suum quisque ingenium recepit. Regina Elizabeth iam filium ex Alberto pepererat octauo Calend. Martij. Ladislaum nomine, atq; Hũgarorum ei coronam imposuerat. Mittuntur ad eam legati, qui dicant ad eligendũ regem diẽ statutã. Si quid iuris in regno Bohemiæ ad se spectare confidat, oratores mittat, qui rem suam agant. Regina natum ex Alberto filium in cunabilis ostẽdit, rogat ne paterna hæreditate pupillum exuant. Tẽpus mittendi legatos arctũ esse, neq; enim amplius quã dies quindecim supererant. Si prorogetur terminus, missurã qui pueri iura edisserant. Erat inter *Ladislai natiuitas.*

B legatos Procopius Rabensteinus nobilis eques, doctrina ac morũ lenitate præstabilis, cuius nos amicitia pluribus annis oblectauit, Is cum Alberto seruisset, habiturum se curæ ait, quæ regina mandaret. Reuersus in Bohemiam eos primũ adijt, qui partes Alberti fouerãt. Exponit reginæ desideriũ, suadet proferri cõuentũ. Res digna exauditione uidetur. Verũ Ptarsco, & qui Alberti recusarant imperium, cum iam Pragæ cõuenissent. regno cõsulendũ quã totius esse dixere, reginã spernere, instare, pperare, uocare absentes. Illi diem ex die consulto proferre, moræ causas nectere. Interea legati ab regina ueniunt, fit frequens cõuentus. Intermissi Oratores proceres rogãt, Sigismũdi & Alberti suorum regum meminerint, nepotẽ filium q; ne respuant, contra ius gentiũ paternã hæreditatem puero ne adimant. Fœdera cum Austrialibus percussa ne uiolent, pupilli atq; orphani miserãtur. Sunt non pauci qui læto fauore legatorum postulata suscipiunt. At qui Albertum oderant, filium regẽ negare, cuius patri tanquã regi nõ paruissent. Infantem regno inutilẽ esse, regẽ à regendo dictũ, qui regendus sit regẽ uocari nõ posse. Antequã Ladislaus adolescat, lõgũ tempus effluxurum esse, interim regem assumi qui per se regat. Satis esse Ladislao si post quatuor & uiginti annos ad regnũ uocetur, medio tẽpore locum alteri faciat. Reges regno dari, non regna regibus. Fredericũ Austriæ ducẽ, iam Romanorũ regem electum, Bohemis indulsisse, uti quẽ uellent regem sibi ascierẽt. Vicit hæc sententia. Albertus itaq; Baioariæ dux, maiore procerũ uoto rex declaratur,

C qui apud Venceslaũ quondam nutritus, Bohemicæ linguæ non ignarus erat. Mittũtur ad eum primores regni, inter quos Vlricus Rosensis, homo semper se rẽpori accommodãs, princeps fuit, qui licet Alberti partes olim defenderit, huius tamen sententiæ suasor extiterat. Quibus ea res indigna uidetur, hi Procopium ad Fredericum Cæsarẽ clam ire iubent, rogantes nobile regnum ne pupillo negligat, cuius tutelam susceperit. Iam enim Elizabeth Hungarorum incõstantiã uerita, qui ad Poloniæ regem defecerant, Ladislaum ad eum miserat educãdum. Fredericus audito Procopio, missis ad Albertum Baioariũ nuncijs hortatur, ne regnũ sibi alienum usurpare præsumat, quod tũ difficile, tum ignominiosum fuerit Bohemis, quibus defuncti regis hæres esset, non licuisse alium eligere, neq; se potestatem eam dedisse, quemadmodũ in Bohemorum conuentu nõnulli mentiti fuerant. Procopiũ uero in Bohemiã remittit, qui ius Ladislai haud quaquã se neglecturum asserat. Albertus ea uirtute atq; ánimi moderatione usus est, quæ postquã reges esse cœpere, rarissima semper fuit. Nam uenientibus ad se Bohemorũ legatis, ample & nobile regnum offerentibus gratias egit, qui se unum ex omnibus elegissent, cui parere uellent, dignumq; tanto imperio iudicassent. Multa se idcirco debere Bohemis neque id unquã beneficij obliuioni daturum, At cum regis Alberti soboles extet, indecorũ esse cum alterius iniuria regnũ quærere, paternam hæreditatẽ nulli auferẽdam, *Alberti Baioariæ ducis prudens ac moderata ad Legatos responsio.*

qui pupillos ſuo iure diſpoliẽt, Dijs atq; hominibus inuiſos pœnas aliquãdo patrati ſce D
leris dare, cognouiſſe ſe non uano rumore fœdus antiquum inter Bohemos & Auſtria-
les extare, deficiente maſcula ſobole principem ne foras aſſumãt, fidem ſeruare pulchrũ,
ne cui temere noceatur cauendum. Sceleſtem execrabilemq; uocem illorum, qui regnã
di cauſa ius uiolandum aſtruunt. Atq; ita maiorem ſe ſpreto regno monſtrauit, & ſi ue-
rum fateri licet, clariſsimũ egit regem. Nam regnũ apud eos qui ſpernũt, nõ qui cupiũt.

De Ladislao infante Bohemorum Rege quintodecimo, Cap. LVIII.

BOhemi ab Alberto repulſi iterum conuenientes legatos ad Cæſarem mittunt, pe-
tentes tutorio nomine uti regnum accipiat. Is in Belgiam ſe iterũ dicit, coronæ ſu-
ſcipiẽndæ gratia, cum redierit de re ipſa tranſacturum. Reuerſum potentiſsimi ex Bohe-
mia proceres adeunt. Inter quos Ptarſco cum eſſet Alberti filio infenſus, ſeorſum Fre-
dericum alloquitur, regem ut ſeipſum faciat hortatur, facile id futurum ſi tutelam pupil-
li reijciat. Nam cum cæteri deſint, Bohemos ſuopte ingenio regnum ſibi oblaturos, cui
ex fœdere tanquam ſeniori Auſtriæ principi debeatur. Negauit Fredericus orphani, cu-
jus tutelam gereret, hæreditatem ſe quoquo pacto inuaſurum, nec tamen Bohemiã tuto
rio nomine adminiſtrare uoluit, quàm ſine profuſione magna pecuniarum retinere non
poterat. Nam Bohemi niſi ex regibus quotidiana munera accipiant, ab officio recedũt.
Neque eſt regnum cuius fiſcus abundat. Regiæ poſſeſsiones in priuatas manus perue- B
nere, argentifodinæ unde opes regiæ in immenſum creuere, maiore ex parte periere. Di
ſtracti ſenſus, uectigalia prorſus extincta, niſi populares in ſumptus regios pecuniã con
Berna. ferant, quàm uocant, bernam, aut rapere unde uiuat regem oportet, aut precaria regen-
tem mendicare. Suaſit igitur imperator ipſi ut per ſe prouinciã regerent, donec pupillus
adoleſceret, donatosq; oratores à ſe dimiſit. Domum reuerſis gubernatores eligere pla
cuit, Inter quos Ptarſco & Mainardus priores habiti. Stetit aliquandiu concordia di-
ſcors. Nam licet Mainardo Ptarſconiq; factionum capitibus parum conueniret, & al-
ter conuenta cum concilio habita ſeruanda eſſe diceret, catholicarum tutor partium, al-
ter ſperneret, Rochezanæ amicus, ab armis tamen abſtinere, mediumq; quoddam tem-
peramentum inuentum eſt. quo partium cuiq; ſuo uoto liceret uiuere. Verum Ptarſco
ne ui morbi repente extincto, Mainardi poteſtas aucta eſt. cui tum Pragenſes, tum for-
tiores regni ciuitates paruere. Id ægre fuit aduerſæ parti, quæ Ptarſcone defuncto ad Ge
orgium Poggiebraicum ſe contulerat, eumq; ſibi ducem elegerat, iam tamen rei milita
ris peritia, rebusq; ſtrenue geſtis inſignem. Orare igitur ne iacere ſuas partes ſinat, Mai-
nardũ indies creſcere, Pragã in poteſtate habere regni Metropolim, ſacerdotes qui Ro-
manum introducant magnificare, qui ueritates patrum ſequerentur perſequi. Occur-
rendum temeritati hominis qui peregrinos mores patriæ anteponat, Pragam ei aufe-
rendam, neq; id eſſe difficile, ciuibus non placere Mainardi regimen, Rochezanam mul F
tos habere amicos, qui excitato tumultu arma capeſſant, audendũ eſſe fortib. uiris, for-
tunã ipſam aperire uictoriam. Georgius ipſe qui ſuapte natura magna cuperet, collauda
tis ſuaſoribus nonnullos in urbem ire iubet, qui pertentatis ciuium animis quæcunque
inuenerint ad ſe referant, poſtquam multi aures adhibent coniuratione facta inuadendæ
urbis dies conſtituitur. Coniurati incendium in parte urbis admodum remota excitant,
Pragæ per proditionem capta. concurritur ad reſtringendũ ignem. Interea Georgius ex aduerſa parte cum copijs mu
ros inuadit, nec mora proditores in inſtanti portas aperiũt, extollitur clamor ut capta ur
be ſolet. Hinc tremor ſuprema timentium, inde exultatio uictorũ exaudiri. Trucidan-
tur paſsim reſiſtentes. Mainardus in eo tumultu captus in carcerem coniectus, ibiq; ue
Mainardus incarcere uita tam finit. tandem obijt, ſiue tædio diutini carceris, ſiue ut plerique putauerũt exhauſto ueneno. Ex
illo tempore ſine controuerſia Praga in poteſtate Georgij fuit, neq; poſthac aduerſari
palam uoluntati eius ex Baronibus quiſquam præſumpſit, quibus poteſtas ſuſpecta uiſa
durum imperium, in concionibus laudare hominem, probare regimen, blandiri, adulari,
eum eſſe dicere, qui tandem regni calamitatibus modum ponat. Id nulla uia rectius
fieri poſſe, quàm ſi rex in regnum ueniat, precari, numen obteſtari, id patriæ non dene-
get, legatos ad Cæſarem mittat, inſtet, urgeat, facturum tutorem denique quod in pu-

pilli

A pilli rem sit. Si pergat aduersari, nihil Bohemis imputandum alium regem quærentibus. Sententia quãuis ingrata Georgio, accepta in auribus populi refelli non potuit. Missi ad Cæsarem oratores nihil impetrauere, pupillaris ætas excusationem præbuit, quã sæpius idem tentaretur. Venere plurimi ex Bohemis ad Fredericum uisendi regis gratia. Inter quos Georgius nomine Gisera, armorum gloria clarus, qui partes eius unus fere defenderat in Hungaria, cum rex Poloniæ regnum inuasisset, prædones sæpe acie fuderat, Ioannem Huniadem bis castris exuerat, rebellantes Hungaros magnis cladibus afficerat. Is ubi ad conspectum regis intromissus est apud Nouam ciuitatem, quo in loco tunc aderamus astantibus plurimis illachrymans Ladislai manum exosculatus, in hunc modum uerba fecit: Video te tandem teneoq; mi rex, si scires quæ pericula propter te audiui, quibus me laboribus implicui, quod aduerso corpore uulnera accepi, En cicatrices testimonio sunt, patri ego tuo tibiq; uitam deuoui. Nulla uis est, nulla fortuna, quæ alienare animum à te meum possit, officia mea sola tibi auferet mors. Sed tu hæc per ætatẽ non intelligis. Et subridens. Quod inquit, mihi præmiũ fidei ac laboris erit? & quod das militi tuo stipendiũ? Sextum tũc annũ agebat Ladislaus, qui postquã Gisera finẽ dicẽdi fecit, oculos huc atq; illuc circumuoluens, loculos Ioannis magistri cameræ suspiciens ex phylecteria pẽdẽtes, qua ille nũmos more Theutonico pauperibus erogãdos asserua

B bat, hanc tacitus arripit, ærac; sex tantum, nec; enim plura inuenit, illinc deprompta Giseræ dono dedit. Admirati omnes pueri factum, & prouidum et liberalem futurum iudicauere. Gisera innexos postmodum auro nummos è collo suspendit, regiæ gratitudinis monimentum. Hungari quí mortuo Alberto regem Vladislaum ex Polonia uocauerunt, diu imperium Ladislai obtrectauere, bellumq; aduersus Turcas infeliciter fecere, in quo Vladislaus fortiter pugnans obtruncatus est. In conuentu deinde ciuitatum procerumq; Ladislaus rex appellatus, missa legatione ad Fredericum in qua regni primores fuere, decretum electionis exposuit, Ladislaum in Hungariam mitti coronandum postulauit. Responsum est recte Hungaros egisse, qui regem tandem suum recognouerint, electione inde haud quaquam opus fuisse in eo, quem natura regem dedisset, nec; coronandum esse, qui semel coronatus sit. Puerum adhuc egere tutore, nullius tutelam salubriorem ei esse, quã Frederici imperatoris & proximi consanguinei. Expectarent ætatem regno idoneam, interea per se regnũ administrarent. Diu inter Hũgaros & imperatorem ob negatũ regẽ inimicitiæ fuere, et armis quoq; tentata res est. Ioãnes Huniades infestis copijs Austriã ingressus, quamuis ferro atque igne agros uastauerit, regem tamẽ coronãc;, & quæ repetabat in Hungaria castella, obtinere nõ potuit. Pugnauit iterum contra Turcas, à quibus magno prælio uictus, humilior factus, Cæsaris benuolentiã & petijt & impetrauit. Ob quã rem quamuis sæpe & ab Hungaris & à Bohe-

C mis Ladislaus peteretur, res tamen ad duodecimũ eius annum protracta est. At cũ Fredericus imperialis coronæ suscipiendæ gratia Italiam petere statuisset, rursus Bohemi, Hungari, & Austriales, legationibus seorsum missis imperatorem fatigauere, Ladislaũ reposcentes, postulata omnibus negata sunt. Ad Bohemos, qui ea de re conuentũ Pragæ habituri erant, ac ferocius agere uidebantur, regem alium electuri, nisi mos eis gereretur, legatos mittere placuit, quib⁹ & nos additi sumus. Prouinciales, quib. apud Pragam dies statura fuerat, grassante illic peste, in Benescha uia conuenere, quos in frequenti conuentu, præsidente Georgio Poggiebracio, in hũc modũ allocuti sumus: Petiuistis ex Cæsare uiri Bohemi, Ladislaum regis quondã uestri filium ad uos mitti, idẽ Hungari, idem Austriales, importunis precibus exigunt. Si uobis mos geritur, illos offendere necesse est, si preces aliorum audiantur, contemnere uestras oportet, si necessarium sit alterum ex duobus, uestrã amicitiam præferret imperator. Vetus est enim maiorum suorum cum Bohemica gente fœdus, & acceptorum ultro citroq; beneficiorũ memoria recens. Sin uirtus claritasq; pensitãda est, quis Bohemico nomini nõ inuideat, cuius uictorias tempestate nostra plures numerare licet, quam reliquæ gentes omnibus seculis cõparare poterunt? Verum Cæsari hoc tempore in hanc electionem descendere haud quaquã necessarium uidetur, quando eo pueri ætas est, quæ nec; nobis nec; Hungaris usui esse po-

Ladislai pueri factũ, quo futura liberalitas præmonstratur.

Oratio per legatos Frederici imperatoris ad Bohemos Procopio reclamante.

esse potest. Esto, ueniat in Bohemiam Ladislaus, quod inde regno emolumentũ cedet? D
Ille negotiis litigãtibus dicet? statim reipublicæ reformabit? aduersus hostes copias ducet? belli, pacis'ue munia obibit? Nihil horum præstare potest, cui recte tutela opus est. Illud in primis eius aduentus faciet. Regis põpa ducenda est, ornanda regia, adhibendi ministri, curia more progenitorum apparanda. Ad hæc grandi pecunia opus. Vobis nullum erarium esse audio, nullos cẽsus, nulla uectigalia publica. Ad uestras igitur opes recurrendum, uos præstare sumptus, uos regem alere, uos inexplebilem curiam & insatiabiles ministros explere oportebit. Video præterea inter uos nõ paucos esse proceres, consilio, autoritate, atq; opibus penè pares. Cura regis uni cõmittenda erit, non omnibus. Ille dominus, ille rex uester iudicabitur, qui regis corpus in potestate habebit. Et qs uestrũ est, qui non eum honorẽ sibi quã alteri maluit? Semina inter uos discordiarũ petitis, nisi prius in unũ conueneritis, qui regis curæ præsit. Vos his incõmodis Fredericus liberat, qui suo sumptu pupillum regiũ gubernans, dissensionũ uobis fomitem aufert. Nec uos latet, quandoquidem tenera regis ætas est, corpus eius in potestate Cæsaris rectius esse, quàm in alterius cuiuspiã. Ille enim consanguineus est, ex eadem familia natus, & imperator. Et quis pupillo regi conuenientior tutor detur, quàm princeps principis? Si sit inter uos & Hungaros contentio coram extraneo iudice de custodia corporis regis, par causa uestra atq; illorum iudicabitur. Vtriq; regem petitis, utriq; fidelitatis documenta præstabitis. Verum in hoc illi superiores erũt, quia natum apud se regem, cõronamq; dicent. Apud Cæsarem uestra causa longe iustior est, quàm Hungarorum, seipsum tamẽ in cura patruelis uobis præfert. Curate regnum, pupillum sibi dimittite, quem postquã pubes fuerit, uobis in primis credit. Quod uerò oratores uestri dixere, alium regem acciendum à uobis esse, id magis terroris incutiẽdi causa dictum imperator existimat, quàm quod animo uestro ea sententia sedeat. Neq; enim uestra fides incorrupta prius, hoc repromittit, neq; progenitorum Ladislai in uos collata beneficia hoc exigunt, nec innocens eius ætas quicquam demeruit. Cæterum uoluit animo prius ut sapientes decet, quem nam Ladislao præferre possitis, cuius sanguinem, si matris originem memoriæ tenetis, quatuor Romanorum imperatores produxere. Si paternã prosapiam exquiritis, quinquies imperatoria dignitas in Australi domo resedit. Obscuritatem quærat necesse est, cui tanta claritas nõ satisfacit. Addite potentiã, amicitias, clientelas. Austriã uobis uicinam possidet, Morauia, Slesia illi parent, Hungari, & si res nouas moliri uideantur, ab officio tamen non recedent. Imperator à quo regnũ uestrũ dependet, sanguineo suo non deerit, nec ius familiæ suæ negliget. Baioariæ Saxoniæq; duces. Marchionesq; Brandenburgenses, & omnes fermè Germaniæ principes, Ladislaũ propinqua necessitudine attingũt. Non potest hic pupillus offendi, nisi & tota Germania lædatur. Hæc superflue uobis cõmemorari non ambigo, uerum ita iussit imperator. Ille in Italiam pupillum secum adducet, reductum, puberemq; factum, si perstiteritis in fide, ad uos primum mittet. Vos interea pro grauitate integritateq; uestra, quod in rem Bohemici regni, pupilliq; sit, consulere admonet. Verisimilis oratio uisa neq; sine fauore accepta, acceptioremq; Procopius noster collega reddidit, qui patrio sermone, latinæ linguæ ignaris uerba nostra interpretatus est. Iussi sumus ex conuentu paululum abire, mox euocatis responsum datum. Redditæ imperatori gratiæ, qui eam legationẽ misisset, atq; in dimittendo rege, Bohemos præferre cæteris. Accipere se bene consulta consilia, missuros ex nobilitate sua primarios iuuenes, qui Cæsarem Italiam petentem sequantur, eiq; ministrent. Expectaturos quiete reditum, quem felicem faustumq; superum benignitate futurum exoptent.

De morte Barbaræ imperatricis, uxoris Sigismundi. *Cap.* LIX.

APud Græciũ Barbara imperatrix ea tempestate decedit, inexhaustæ libidinis mulier, quæ inter concubinos illaudatum æuum publice agitans, sæpius uiros petiit quàm peteretur, neque Christianæ, neq; alteri cuipiam religioni astricta, quippe quæ superos inferosq; ullos esse negabat. Ferunt eam ancillas suas sæpe orantes ieiunantes'ue increpasse, quæ corpus suum frustra macerarent, fictum'que cœli numen placare uerbis cre-

A bis credererit. Viuendum suauiter dum uita suppetit, fruendumq; uoluptatibus. Id tantum homini datum, cuius anima cum corpore simul extinguitur, somniare qui alteram uitam sibi promittunt. Congrua moribus sententia. Nam qui relicto animi cultu uoluptati corporis se dedere, grauati uitiorũ sarcina, nõ quibus explicent uitãq; corrigãt, sed quæ cœptũ iter approbent, ea dogmata facile imbuũt. Neq; inquinatis mentibus solamen ullum ualentius, quã totum extingui morte hominem opinentur. Vna salus desperanti cœlum, inferos non timere. Corpus Barbaræ quamuis infidelis fœminæ, Bohemi Pragam tulere, peractoq; funere in sepulchrum regium cõdidere. Nec defuere sacerdotes, qui prophanum cadauer ecclesiastico ritu sepelirent. Non sunt regibus scriptæ leges, nec in Bohemia quicquam non permissum. Fredericus postquam quieturos Bohemos intellexit, quorum motus in primis uerebatur, reclamantibus Hungaris & Austrialibus, assumpto secum Ladislao rege, Italiam ingressus augustalem coronam à Nicolao quinto pontifice maximo Romæ accepit. Exin uisitato apud Neapolim rege Alphonso, cuius tum opes florentissimæ fuerunt, cuiusq; neptem in matrimoniũ duxerat Leonoram, regis Portugalliæ filiam, moribus ac forma præstantem, domum redijt. In eo itinere Ladislaus sæpe fugam molitus est, consilio pedagogi fretus, cum quo postea captus, usq; in hunc diem custoditur in uinculis.

B *Quomodo Austriales Ladislaum regem ab imperatore petentes, non exauditi, bellum mouent, Nouamq; ciuitatem obsident. Cap. LX.*

AVstriales interea suasore Vlrico Eizingero, sumptis armis præsides prouinciæ à Frederico institutos ui pellunt, gubernatores ex seipsis duodecim eligunt, summam rerum Eizingero cõmittunt. Inuentorem quoq; nouitatum alterum Vlricum Cilix comitem in societatem accipiunt, auxilia ex uicinis gentibus accersiunt, reuersum imperatorem, missis legatis, aut regem Ladislaum tradere, aut bellum expectare iubent. Postulatis non tam reiectis quam suspensis, impatientes magis moræ quã belli, in sestis signis Nouam ciuitatẽ petunt. Committitur primo aduentu atrox pro portis prælium, nullus sagittis modus, cadunt sine numero tela. Bombardæ stragem hostium horrendam adunt. Miserabile uisu, dissecta passim membra equorum atque hominum cernere, cruorem late fluentem aspicere. Qua densissima fuit, unus perfregit aciem lapis emissus, idem alius atq; alius fecit, prostratis quæcũq; occurrere inermibus atq; armatis, nec tamen intermissa pugna. Conglobati hostes, magis ac magis insistere. Vbi res gladio geri cœpit, ac uir uirum manu prehendit, equus equum impulit, pugnatum est aliquandiu æquo Marte. Postremo Cæsarianorum acies, non tam uirtute quam multitudine superata, terga dedit, atque in urbem trepide se recepit, unius militis Andreæ Poumkircher, postea à Cæsare ad Baronatum suffecti, audacia ciuitatem tuta est. Qui C ne uictores cum uictis uno agmine irrumperẽt, tamdiu pro porta solus impetũ tenuit, donec conuersi fugientes, globo facto, ex loco difficili hoste repulso, ianuam clausere. Firmata est deinde obsidio, & oppugnata machinis mœnia. Ex Bohemis solus Henricus Rosensis cum ducentis equitibus, peditibus fermè octingentis in castris fuit. Hungari nondum uenere. Neq; enim per inducias bellum inferre Cæsari licebat. Austriales circiter duodecim milia militum expeditos in armis habuere. Georgius Poggiebracius Cæsari, cuius erat amicus, opem laturus, sedecim millia militum congregauerat. Sed audita concordia, in agrum regulorum Rosensium exercitum duxit, uillasq; late populatus est. Imperator enim interuentu Caroli Marchionis Badensis, Sigismundiq; Saltzburgensis archiepiscopi, Ladislaum è manu sua dedit, Austrialibus multa prominentibus, quæ mox barbara fide negauerunt. Inter cætera conuentum erat, ad tertium idus Nouembris conuentum Viennæ habere, in quo uocati utriusq; partis cõsanguinei, Bohemi quoque atq; Hungari, de tutela regis nondum puberis iudicarent Ladislaum interea in potestate comitis Cilix extra Viennã degere, nihil prius administrare quàm consilij decretum fieret. Verum puer postridie in urbem ductus, summis nouisq; honoribus exceptus, eucstigio magistratus in ciuitate creauit, præfecturas tota prouincia instituit. Sacerdotia donauit, regio more curiam erexit. Hungari ad eum uenere, inter

Atrox bellum ante Nouam ciuitatem cõmittitur.

quos

quos Ioannes Huniades fuit, qui tum comitatum Bistercensem regia beneficentia con D
secutus, haud aliter quàm principes consueuere, nouæ dignitatis insignia suscepit. Ac
cersiunt & regem suum Bohemi, cum Georgio Poggiebracio, quibus nō minora La-
dislaus pollicitus, quàm pater atq; auus promiserant. Postquā dies affuit cum impera-
tore constituta, Ludouicus Baioariæ & Gulielmus Saxoniæ duces, Albertus quoque
Marchio Brandenburgensis, Carolus Badensis, & multi ex Germania prælati ac prin
cipes aduenere. Frequens conuentus habitus. In qui præcipiente Ladislao, oratores im
peratoris inter quos & ipsi fuimus, ita auditi sunt, ut uicti apud uictorem. Frustra æqui-
tas, frustra honestas, in medium deducta. Cuncta ex arbitrio comitis gerebantur. Ipse
pro rege uerbum facere, ac respondere, qui neq; leges, neq; pacta uictorē obligare pos-
se aiebat. Fredericum & iure simul & bello excidisse, armatis ac fortibus iura fauere. Po
stremo infectis rebus conuentus dissolutus. Nicolaus Cardinalis sancti Petri, doctrina
& uitæ integritate conspicuus, ad componēdam pacem Apostolico imperio missus, ab
Austrialibus reiectus est. Ladislaus quamuis rex appellaretur, alieno tamen arbitrio du
ctus, in regnis suis triumuiratum deduxit. Ioannes Huniades Hungariam rexit, Pog-
giebracius Bohemiam, Vlricus Austriam. Penes hunc maior autoritas, qui regē in po
testate habens, illis quoq; imperare posse uidebatur. Promiserat Vlricus & Hungaris
& Bohemis regem ad eos prope diem uenturum. Hungaris primum satisfacere statuit, B
diem illis apud Pozonium cōstituit. Conueniūt frequentes Hungari, res ibi pro uolun-
tate Huniadis ordinantur. Potentiori omnia parēt. Vlterius regnum ingredi, neq; regi,
neq; comiti uisum. Fit reditus in Viennā, Bohemis dies instituitur, qua regē coronandū
Pragæ suscipiant. Erat inter Bohemos Ioannes Smiricheus, homo nobilis, & facundiæ
gratia inter primos constitutus. Is postquā regē Bohemiam ingressurum cognouit, lite
ras huiusmodi ad eum dedit. Ioannes Smiricheus Ladislao regi salutem. Venturum te
quàm primum in regnum tuum probo, si modo imperaturus ueneris, non pariturus. In-
ermem impotentemq; intrare non laudo, si non bicipitem mater peperit, ut ex duobus
capitibus unum Viennæ apud amicos dimittas, alterum Bohemorū dubiæ credas fidei.
Vale. Epistola comiti reddita est, qui cognito tenore Georgio eam remisit. Ille acce si-
to procerum concilio, inter quos Iohannes non in postremis erat, literarum sensum, sup
presso scribentis nomine, recitat, quid mereatur scriptor percūctatur. Dignū morte pri-
mi iudicant, nec Ioannes suo loco sententiam dicere iussus, aduersari audet, proditorem
& ipsum patriæ, afficiendumq; summo supplicio censet, qui ea scripsit. Profertur mox
epistola eius manu conscripta, & impressum annuli signum recognoscitur. Damnatus
ore suo, comprehenditur, duarum horarū tempus datur, in quo si uelit, & animæ suæ sa-
luti, & domesticis rebus consulat. Nec diutius, uitæ dimissus, gladio percutitur. Sic uir
magis eloquens quàm cautus, dum alienam seruare uitam studet, perdidit suam. E

De electione Comitis Cilie, & priuatione administrationis sue. Cap. LXI.

COmes interea, ut quàm splendide regem in Bohemiam duceret, haud ignaue ope
ram dabat, ad eam rem non parum auri necessarium erat. Publicum erariū exhau-
stum qui eam summam crederent, neq; negociatores, neq; proceres inueniri. Mos est
Austrialibus, quoties repentina principi necessitas ingruit, ex subditis pro modo facul
tatum pecuniam exigere, quàm uocant Steuram. Id tamen irremissu prouincialium
haud permissum. Huc ergo reuertitur. Conuocantur apud nouum Triticiburgum pro
ueteri consuetudine quatuor ordines, Sacerdotes, Barones, Nobiles, Ciuitates. Ibi co-
mes præsente rege conuocationis causam edicit. Iter in Bohemiā regi necessarium osten
dit, qua pecunia sit opus exponit, principi suo ut subueniant hortatur, neq; inopem mē
dicantiq; similem ad coronam suscipiendam ire permittant. Conuentus deliberandi co
piam petit. Ibi Eizingherus, qui iam pridem à comite suspectus, extra regis gratiam eie
ctus, occasionem qua se uindicaret expectabat, idoneum nactus tempus, uocatis seor-
sum primoribus, quos sibi fidos, comiti infensos credit, ita locutus fertur. Quid agi-
mus uiri Austriales, semper'ne Cillensis mancipia erimus? Imperatoris iugum excussi-
mus, ut comiti seruiremus? Moderatius certe illius regnum fuit, tolerabilior duratio.

Ille in

A Ille in Austria natus, nostrorum principum sanguis erat, & si uerum fateri libet, nostri domini dominus. Quia tamen ex re sua magis quàm principis nostri prouinciam rexerit, arma sumpsimus, præfectos eius eiecimus, regem nostrum uindicauimus. Hic ille nostra demum ætate principatus honore donatus, nos omnes pro seruis habet. Cui nostrũ de republica consilium creditur, iniusso nostro rex in Hungariam ductus est, superis gratia qui remiserunt incolumem. Nunc nescientibus nobis promissus Bohemis, Hungarica Bohemicaq; negocia solus comes pro libidine sua ducit. Neque contentus duorum regnorum gubernatores uectigales sibi fecisse, Austriã solus exhaurit. Nam quota portio est, quàm regius sumptus accipit? quicquid reliqui est, comiti cedit. Maior ei quàm regi familia seruit. Taceo concubinam instar reginæ cultam, cuius uirum conciuem nostrum ò Viennenses interfecit. Plena prædonibus & meretricibus domus eius, inter hos regias opes effundit. Magistratus, præfecturas, sacerdotia uendit: ubi non sufficiunt publica furta, ad priuatas facultates manus admouet. Quicquid olim peccauere opulenti, hodie plectitur, nulla uetustas impunitatẽ criminis habet. Necq; tuta innocentia est, inconuicta puniuntur scelera. Et offendisse maiestatem conuincitur, quisquis dives habetur. Nemo suæ substantiæ certus dominus. Equi, serui, liberi, coniuges uestræ, pro libidine comitis auferuntur. Quibus in Bohemiam pergat pecuniis fateor non iniqua
B postulatio est, si fraus absit. Cautiorem me comitis artes ac uersutiæ reddunt. Si hæc pecunia non regi quæritur, nouum aliquod bellum, nouum argentum pariet. Nostris alitur malis, sua quies: pax eius, nostrum bellum est. Insecurum facit nostra securitas. Pudet me patientiæ nostræ, qui si uiri essemus, facile opprobrium hoc è nostris oculis ejiceremus. Sed fuit hactenus prohibita conuentio. nunc simul congregatis reipublicæ licet consulere. Resumite alacres spiritus, amicos quisq; uestros commonitos reddite, ac imperium præsto cum armis adsint. Accingimini mecũ, aut uobis libertatem, aut mihi mortem parabo. Illud in primis mihi ex usu uidetur, multitudo ne regi postulata deneget, paucos ex primoribus eligat, qui regem adeuntes semotis arbitris prouinciæ necessitates exponant. Non dubium quin uobis mihi id muneris, demandetur. Ego, si regis alloquendi facultas detur, excluſurum me comitem nequaquã ambigo. Placet Eizingheri consilium, dant inuicem dextras, iureiurando se astringunt alterum alteri non defuturũ, donec comes ejiciatur. In conuentu prouincialium quæ uolunt ex sententia ordinant. Nec morati, regem adeuntes, daturos argentum prouinciales offerunt, esse tamen quæ soli sibi mandata perferant, rempublicam Austriæ concementia. Iusis exire cæteris, soli apud regem manent. Ibi Eizingherus regem Austriali sanguine natum dicit, nullos sibi fideliores Austrialibus esse. Imperium eius illis naturale, cæteris uiolentum. Consilium ab his recipi oportere qui amant. Moleste ferre Austriales principis sui negocia non
C bene administrari, expilari prouinciã, uexari subditos, uicinorum odia protrocari. Comitem domitare suos, regem ad inopiam redigere. Ladislaum regem uocari, comitẽ regnare, bellum ab eo cum imperatore nutriri. Gubernatorẽ aũt Hungariæ annuo quatuor & uiginti milia nummũ regi pẽdere, comiti duodecim milia. Idipsum reliquos prouinciarum præsides facere, omnes comiti uectigales esse. Nihil dubiũ quin ea mẽs hominis ad regnũ quoq; aspiret. amouendũ eum priusquã meditata perficiat. In atrocibus delictis etiã cogitationes plectendas esse. Posse haud difficile comitem ejici, uerum taciturnitate opus. Aperto consilio postquã cuncta placent, intromisso comite deliberatio. cõuentus exponitur, promissa pecunia dicitur. Viennã tamẽ dum exigitur esse petendam, ordinandã ciuitatem, ne quid in absentia regis turbarũ exoriatur. Ficta pro ueris plerique referũt. Cõmendat deliberata comes. Eizingherus Viennã præcurrit, senatũ de mẽte regis edocet, cuius reditus ciuitati iucundissimus fuit. Nihil prima die actũ. Postera summo mane Eizingherus regiam adit, collocatis in proximo diui Augustini tẽplo mille armatis, qui præsto ad signum irrũpant, alios rectis armis intrare palatium iubet. Conueniunt frequentes consiliarij, regem in cubiculo salutant, proceres exiturum in aulam expectant. Ex familia comitis nemo intromittitur. Vltimus omnium adest ipse comes, qui apud concubinã dormierat, nec tam cito uenisset nisi uocatus ab amicis in palatio nouas

parari accepisset. Pulsanti fores non patuere, donec furens calcibus insultauit. Vbi ad regem uentum est, silentiū aliquandiu seruatū. Deinde Eizingherum innuēte rege ita locutum accepimus. Ab hac hora comes regiam tibi curiā interdictam scito, abi quolibet gentiū. Neq; posthac gubernatoris nomē, neq; consiliarij, neq; regij familiaris usurpes. Hæc me tibi dicere rex iussit. Ad ea comes nihil mutato uultu, forti & constāti animo indignum se, cui talia dicerentur respondit. Aemulorum suorum ea esse, nō regis, solere principes qui de se benemeriti essent, his meliora referre, se patri Alberto, se matri Elizabeth, se ipso Ladislao summa fide seruiuisse, pro eo prius fudisse sanguinem quàm nascereturBella eius tam difficilima confecisse, fuisse in carceribus, patrimonium fudisse imperatoris odium incidisse, ut regnum ei conseruaret, scire se benignum regem habere, ea accipi beneficij memorem. Quæ dicta essent uerba, moribus suis non cōuenire. Eizingherum ea excogitasse, qui iam pridem sibi fuisset infensus, quoniam pro sua libidine expilari regis bona non potuisset. Orare ne plus inimicorum odia quā sua merita ualerēt, ne bonitatē regiā aduersariorū malignitas uinceret. Fit silentium locuto comite, non satis certo sentitur, an rex in sententia persisteret, & mutatum eius animum ratione comitis uerebantur, inclinaturi quo ille se uerteret, ex cuius nutu pendere uictoriam norant. Eizingherus de statu suo solicitus, nihil cunctandum ratus, priusquā rex comiti responderet, Ita, inquit, ego mandante rege uerba feci, nihil de meo locutus sum, ipse adest, ipse me iudicet. Dabo merito pœnas, si meam tibi comes non regis uoluntatem exposui. Et fare tādem rex optime, nec nos ultra suspensos teneto. Tum rex placide, ut cōsueuit, ex mea, inquit, intentione ac uoluntate locutus est Eizingherus, atque his dictis subticuit. Vidisse erectas Austrialium mentes, & iam comiti tanquā victo electoq; insultantes. Ille ad proceres exiens quos in aula congregatos diximus, ejectionis suæ contumeliam exposuit, consilium atq; auxilium expetēs. Quibus in uoluntate regis omnia sira respōdentibus, ad sororē regiam se cōtulit, ab ea præter lachrymas & muliebrem eiulatū nihil extorquet. Et iam undiq; per palatium ire armatos animaduertit. Cedendum iraq; potenti inuidiæ censuit, neq; parum putauit ex inimica ciuitate saluū corpus educere. Cliētes eius audita rei nouitate sibi quisq; fuga consuluerant. Tacitus igitur & confuso similis cum quatuor tantum comitibus ex aula discedens, in patriam suam cōcessit. Albertus Marchio Brandenburgensis ne populares saxa in eum iacerent, ad portam usq; tutum iter fugienti præbuit. Verum quis prohibitæ manus fuere, linguæ libertate usi probrosa in abeuntem maledicta omnis generis congessere. Inconstantis fortunæ singulare documentum. Nam qui paulo ante tutor regis, & secundum in Austria caput erat, in quem omnium oculi respiciebāt, qui belli pacisq; munera solus agebat, unico regis uerbo potestate priuatus, inops consilij, & animo confusus abijt.

De coronatione regis Ladislai, Cap. LXII.

REx paulopost magnificētissimis apparatibus Bohemiam petijt, atq; in Praga summos consecutus honores, regni coronam accepit. Bohemiam in eius sumptus suorum quisq; censuum tertiam partē contulēre. Ex ea pecunia coronationis solennia peracta sunt, supportata curiæ onera, & nonnulla coronæ castra redempta, quæ uel Georgio Poggiebracio, uel amicis eius commisere. Mansit ibi non paruo tempore Ladislaus, nec unquam hæreticorum ecclesias quāuis rogatus intrauit, nec sacris eorum interfuit. Presbyter quidam ex factione Rochezanæ, in sacello arcis rem diuinam facturus, sacerdotali ueste ornatus ad altare conscenderat. Rex eo in loco sacra quibus interesset celebrare iusserat. At ubi hæreticum id muneris occupasse. nec uelle alteri locum facere didicit, misso magistro militū, prophanū sacerdotē nisi abiret rapi extra sacellū, & de proxima rupe præcipitari iussit. Illi charior uita quā contumacia fuit. Rochezana in celebritate corporis Christi sacram eucharistiam per urbem deferentem ex fenestra conspicatus, nullū reuerentiæ signum præbuit. Percunctantibus amicis ut quid sacramentum inhonestasset: Non me latet, inquit, diuinissimū Christi corpus dignius esse quā per me satis honorari possit, nec mea reuerentia gloriam eius auget, neq; de honestatio decus immi nuit. Verū mihi cauendū, ne dum Christū honoro, sacrilegū presbyterū Rochezanā populari-

bus

A populariḃus approbaſſe uidear, quorũ plerunq; moresex principe pendent. Nec illi me
deum contempſiſſe putabunt, cuius ſacratiſsimũ corpus catholici presbyteri manu ſum
mis ſemper honoribus proſecutum uidere. Grauis hæreticæ factioni iam mora regis in
Bohemia eſſe cœperat, cuius ſacra ab eo & à cæteris principibus dietim confluentibus
contemnebantur. Et iam qui decepti errabant, aliorum contemplati mores, ſuas inepti
as cognoſcentes, relicta Huſsitarum perfidia, ad eccleſiam reuertebantur. Ob quã rem
cupientem in Auſtriam reuerti regem, nullus hæreticorum eſt aduerſatus. Prius tamen
quàm rediret, Vratislauiam nobilem urbem reuiſit, Sleſiarum caput. Ibi cum diuinis in
tereſſet in ædepontificali, frequentesq; principes conueniſſent, Poggiebracius quoque
proximus regi adſtaret, fama eſt, eaq; uulgata, Chilianũ quendam parasitum ex his, qui *chilianus hi*
ſtultitiam ſimulantes alios ſtultos faciant, Poggiebracium his uerbis compellaſſe. Quo *ſtrio Poggie-*
uultu ſacra noſtra reſpicias plane aduerto, animum non intueor. Fare obiecro, non ne *bracium de ſa*
ſatis nitida tibi uidetur noſtra religio? Vides ne quàm multi & magni principes, & ipſe *cris ſapienter*
rex noſter unum ritum ſequantur? Cur non his potius quàm Rochezanæ cõſentis? An *interrogat.*
plus ſapere paucos Bohemos quàm reliquam Chriſti eccleſiam cenſes? Quin relicta in
condita plebe, nobilitati te iungas nobiliter. At Poggiebracius, Si tua hæc ſunt uerba,
inquit, non es quem ſimulas. tibi tanquam prudẽti reſpõdeo. Sin aliena, ſatis facere me
B illis oportet, audi ergo. Eccleſiaſticas cerimonias ſua quiſq; pro fide gerit. Sacrificia ea fa
cimus, quæ credimus Deo grata. Neq; noſtri arbitrij eſt credere quod uelimus. Victa
magnis rationibus mens humana, uolens, nolens q; capitur, utq; natura inſtituta eſt, alte
ra facile trahitur, altera elabitur. Mihi perſuaſa eſt meorum ſacerdotum religio. Si tuam
ſequor, homines fortaſſe fallam animæ meæ contrarius, Deum qui corda inſpicit ne-
queo fallere. Neque me tui ſimilem eſſe decet. Aliud Hiſtrioni, aliud uero nobili con-
uenit. Hæc uel tibi habeto ſi ſapis, uel his referto, qui te ſubmiſere. Comes Ciliæ dum
hæc agũtur fractus animo, & omni ſpe reliqua deſtitutus, ab eo petere ſalutem coactus
eſt, cuius ſaluti fuerat inſidiatus. Ad Fredericum igitur confugiens, malo ſe uſum conſi
lio dicit, qui dominũ ſuum reliquerit atq; impugnauerit, recepiſſe ſe patrati ſceleris pœ-
nam, regia curia deiectum, & in alienis hoſpitijs auxilia mendicare coactum. Pœnitere
quamuis ſero prioris uitæ, dignus tamẽ cuius Cæſar miſereatur, qui non tã nouiſſe quã
prodeſſe poſsit. Reſtituturum Auſtriam ſi ſuo conſilio fides ſit; nam ſecum primores pro
uinciæ ſentirent. Petit errati ueniam, & in poſterum magna pollicetur, ſi priſtinã in gra-
tiam recipiatur. Cæſar cui uerba dare difficilimum eſſet, multa ſe comitis defectione
paſsim damna tuliſſe commemorat, eaq; reſarciri expoſtulat. Neque Auſtriam ſibi pro
mitti ſufficere, quæ non eſſet in comitis poteſtate, ſi ſua que poſsideret comes traderet,
poſſe reconciliationem ſequi. Sin minus, non placere pœnitẽtiam, quæ nõ ſentiret pœ-
C nam. Diu res agitata eſt. Poſtremo cum Fredericus facta cuperet, comes uerba offerret,
infecto negocio diſceſſum eſt. Erat per idem tempus inter Franciſcum Sfortiam Me-
diolani ducem, & rempublicam Venetorum graue atq; atrox bellum. Alphonſus Sy-
ciliæ rex Venetos adiuuabat, atq; ob eam cauſam Florentinus Franciſci amicos armis
premebat, eumq; Senenſes ſequebantur. Nec dubium erat quin Franciſci conditio mul
to inferior uideretur. Quod cum ipſe aduerteret, externa ex Gallis auxilia accerſiuit, cõ-
ducto grandi ſtipendio, Alphõſi æmulo, Renato Lothoringiæ duce, qui paulo ante ex
regno Siciliæ fuerat expulſus. Huius aduẽtu magna fortunæ inclinatio facta eſt, & Vene
torum exercitus loco pulſi, debiliores uiſi ſunt. Senſit hæc Ciliæ comes, atq; hinc ſuæ mi
ſeriæ finem ſperare cœpit. Miſsisq; ad Venetos legatis, uenturum ſecum ingentibus Bo
hemorum copijs, auxilio pollicitus eſt, & finem bello impoſiturum, ſi ſtipendia darẽ-
tur. Neq; id erat difficile. Nam Bohemi nouarũ rerum cupidi, & in armis educati, nullo
imperio domi teneri queunt, ſi quis militantibus mercedem offerat. Adhibuerũt aures
Veneti. Sed cum longinqua militia multum auri expoſceret, oblatam potius cum hoſte
pacem accipere, quàm dubium emere bellum uoluerũt. Fruſtratus ijs Comes, poſtquã
foris nullum exilij ſui præſidium reperit, per amicos reconciliari Ladislao quærit. Neq;
amplius aduerſata fortuna eſt. Inuiſus Baronibus Eizingherus, quorum auaritiæ atque

rapinæ obſiſtebat, conſeruare gratiam regis nequibat, cum illi modo per ſeipſos, modo D
per filios, qui regi diu noctuq; aſtabant, Eizingherũ criminarentur, & indigne pulſum comitem dicerent, regi propinquum, & qui ſibi regnum reſtituiſſet. Libuit igitur ab exilio reuocare comitem.

De reductione Vlrici comitis Ciliæ & reſtitutione adminiſtrationis ſibi facta, Cap. LXIII.

Vlricus comes Ciliæ, q in exiliũ miſſus fuerit reuocatq; magnifice excipitur.

COmes ijs geſtis, per amicos clam regi reconciliatur, reuerſurusq; Viennã magno & ſplendido apparatu, mille ducens equites expeditos in armis, adit, uenienti rex obuiam extra urbem factus eſt. Primores, nobiles, populares, omnes ſecuti ſalutare, amplecti laudare comitem, certare inuicẽ, contumelioſius eiecerint, an magnificentius reuocauerint. Mira rerum mutatio. Qui paulo ante mœſtus in exilium ierat, in triumphantis modum reuertitur. Eizingherus, qui culmen potentiæ conſecutus eum deiecerat, quod in alium ſtatuit, in ſeipſum pati cogitur. Intrante nanque urbem comite, ipſe cum amicis egreditur, ſponteneum exilium eligens. Lubricus apud reges primus eſt locus, ſolida poteſtas unius uoluntate ſubnixa. Ferunt comitem, Eizingheri cognito receſſu, laudaſſe hominem, qui fortunæ ludibrio ſe ſubtraxerit. paratam ei turpiſsimam fuiſſe mortem. ſi iudicium expectaſſet. Vſurum optimo conſilio. ſi curiales procellas perpetuo declinauerit. Nec tamen ſibi ipſi curiæ mores placere, fluxa incertaq; omnia eſſe omnibus horis inſtare pericula, acceptam ſuperiori anno ignominiam mẽti ſuæ ſemper E
hxrere, ſemper ante oculos eſſe turpem eiectionem, contumelioſum exilium, probroſa uerba, mirari quod non peiora pertulerit. Deo gratias agere, qui ſibi priſtinum ſtatũ reddiderit, ſatisfactũ honori ſuo eſſe, nec plura cupere. Mãſurum tamdiu apud regẽ, donec ei. ctionis infamiam glorioſi reditus rumor extinguat, potentiã deinde, & regis amiciti-

Potentia facile uituperatur, difficile abijcitur.

am, & populares aures malle ſe dimittere quã perdere. Non tam fortiter ea fecit quàm dixit ſapienter. Potẽtiã qui conſecutus fuerit, nemo tam facilè deponit, quàm damnat. Retinent amici, implicat gloriæ cupido, obſta: i micorum metus, ſemper eſt quod craſtinare compellit. Facilius Gordij famoſum in Aſia nodum quis ſoluerit, quàm potẽtiæ regniq; blandicijs ſeſe explicauerit.

De dolo Comitis Ciliæ, Ioannem Huniadem ab adminiſtratione regni Hungariæ cupientis amouere. Cap. LXIIII.

HVngari poſtquã regem in Auſtriam rediſſe accipiunt, legatos ad eum è ueſtigio mittunt, utq; in Hungariam ueniat, ſuumq; regnum uiſitatum petiit. Ioannes Huniades per idẽ tempus Hungariã fere uniuerſam in poteſtate habuit, regiæ arces in manu eius fuere, equeſtres pedeſtresq; copiæ uni ei paruere. Id nonnullis regni Baronibus inuidioſum ac moleſtum erat, atque in primis comiti Ciliæ, qui locum eius optabat, nec poſt lectionem ab eo promiſſum acceperat aurum. Criminari ergo Ioãnẽ, regi odioſum efficere illum regẽ eſſe, non Ladiſlaũ, uectigalia ad eũ cuncta deferri, munitiſsima regni F
oppida, arces, equos, arma, in poteſtate eius eſſe. Nihil dubiũ quin regni coronam quæ-rat, ſi nequeat per Chriſtianos, conaturum per Turcas, quibus bis magnos Hungarorum exercitus prodiderit. Palam Turcis infeſtum uideri, clanculum eſſe amicum. Bis fidem ab eo uiolatam, reginã Elizabeth, introducto rege Poloniæ, cõtra ius faſq; repulſam. Polonum quem acceſſerat, in bello deſertum. Si pergat in Hungariam Ladiſlaus, in eius manu aut ui, aut ueneno periturum. Id ſolum quæri, dum regis in Hungariã tranſitus petitur. Quin prouincias ex arbitrio ſuo regunt, eos ſine fraude dolis ue ſuperioris præſentiam expetere, inſidias procùl dubio in caput regis paratas eſſe. Præueniendum facinus, & in autorem uertendum ſcelus. Promittendum in Hungariã iter, prius tamen Ioannẽ ſub ſpecie pacandi regni ad curiam euocandum, uenientem capiendum atq; necandum ſic Ladiſlaum paterna regna perfrui poſſe. Tutiſsimum illud conſilium ac ſalubre uiſum, compoſitis inſidijs, Ioãnes ad regem uocatur. Ille ab amicis de fraude certior factus (difficulter enim res magnæ ſilentur) pariturum ſe regi in Hungaria reſpondit, iturumq; quocunq; iuſſerit, extra regni fines non eſſe obnoxium. Mittuntur igitur ad eum primores curiæ cum comite Ciliæ, qui ſecum in finibus Hungariæ conueniant ad õppidum Coziæ, conuentumq; Viennam abducere, ſi nequeant, intra oppidũ

arte tra-

A arte tractum interficiant. Ioannes ad iactum teli cum duobus milibus equitum constitit, colloquium in campis offerens. Comes Cilix se regis uicem gerere ait, gubernatori eos adire qui regis mandata perferant, haud indecorum esse, neq; se ita ignobilem, ut cedere Ioanni debeat, colloquium intra oppidum et quietius & honestius haberi posse. Ioannes legationem ad se missam dicere, legatos ei cedere ad quem mittãtur, de nobilitate non esse in præsentia certandũ. Cæterũ in Hungaria, Comites Cilix regni gubernatores sequi solitos, postremo munita se oppida minime ingressurum, nisi præsidium intus habeat, æque ut Comes. Ita rebus infectis discessum. Noua deinde fraus excogitata. Vicerunt Ioannem cõmunes amici, aduentus in Viennã promissus, si modo rex principesq; nominatim suis literis securitatẽ facerent. Oblata sunt omnia quæ optauit. Ille ad octo milia passuum Viennæ appropinquauit. Ad quẽ Lambergius nobilis eques, iussu comitis egressus properare eum festine iussit. Iam enim rex magno comitatu obuiam exisset, & cum eo Comes, qui literas publicæ fidei afferret. Motus eo nuntio Ioannes, triginta ferme stadia uersus urbem profectus est, inspiciensq; late cãpos, cum neminem exire obuiã cerneret, in propinqua uilla consedit. Tantisper moratum, Comes cum quadraginta tantum equitibus adijt, & ne regem occurrentem moraretur, equũ repente ascendere, festinareq; iussit. Ioannes late, inquit, campi patent, neq; ego uel re
B gem uel alium quempiam uideo uenientem. Tum Comes æstum causatus, regem intra uineas & arbores expectare in umbra dixit. Interrogatus de literis apud regem eas esse respondit. Intellexit fraudem inesse Ioannes, seq; uerbis incassum duci. Conuersus ad Lambergium, recte, inquit, mentitus es mihi. Cui Lambergius. Quæ iussit Comes ea dixi. Si quis error inest, eum argue. Ipse suam causam agat, qui mandauit, mihi parere necessarium fuit. Rursus Ioannes Comitem intuens, siccine ludificare homines pergis? Fraude me appetis? ego te ui possem perdere. Incideras in foueam quam fodisti si uellem. Quis prohibere potest, quin de te hodie ultionem accipiam, dignaq; tuis factis præmia reddam? Reuerentia regis te saluum facit, illi tuam uitam dono, non tibi, caue posthac, ne meos ante oculos ueneris. Atq; ita rursum cõueniendi spes adempta. Multa post hæc inter Hungaros & regem agitata sunt, & cum ipso Ioãne pactiones habitæ. Arces nonnullæ regi redditæ, rex ipse Budam profectus.

De cruce signatis, & pugna eorundem contra Turcas, uictoriamq; apud Albam in Hungaria habitis. Cap. LXV.

INterea mortuo Romæ Nicolao 5. Pontifice maximo, qui Eugenio quarto successe rat, Calixtus tertius Petri cathedrã est adeptus. Qui cognita Mahumetis Turcarum imperatoris uoluntate, Hungariam sibi armis subijcere cupiẽtis, iam enim Cõstantinopolim Græciæ culmen expugnauerat, Ioannẽ cardinalem sancti angeli, uirum indultri
C um ac magnanimũ, cum legatione in Germaniam misit, Septentrionis uires in Turcas concitaturum. Coactus est exercitus non tam armatus quam fidelis. Vulgus incomptum, populares inopes, arma sumpsere, quos æternæ uitæ præmia cõmouerũt, opulenti homines, præsenti rerum statu contenti, domi mansere. Odiosus plerũq; potentibus sermo diuinus, quibus desunt facultates leuis in cælum uolatus. Mahumetes autem Constantinopolitana uictoria superbus, congregatis ingentibus copijs, in Thracia per tribulos in Hungariam properans, centum quinquaginta milia pugnatorum ducere fere bantur. Et inflatus opinione sui, tantoq; tumens exercitu, nil dubitare, quin deuicta Hungaria, Illiricos penetrare sinus, atq; intima rura Liburnorum, & fontem superare Timaui, rerumq; caput Italiam atq; Romam uno impetu subigere posset. Verum parua urbs, & alioquin nobilis, tantos eius conatus retinuit, Thaurinum appellauere maiores, nostra ætas illam uocat Albam, ad confluẽtes Danubij Sauiq; stram. Hanc primam oppugnare statuit, propter opportunitatem transeundi fluminis. Iohãnes Capistranus ordinis Minorum professor, uitæ sanctimonia clarus, ea tempestate Hungaros in arma publicis sermonibus excitabat. Qui ubi appropinquare Turcas accepit, nihil moratus, in Albam se contulit, haud paruam cruce signatorum manum adducens. Ioannes quoq; Huniades contractis raptim copijs, eò profectus est. Cardinalis Budæ remansit, auxilia

undiq; ciens. Rex ubi aduenisse Turcas cognouit, nec uires Hungaris esse, quæ tan- D
tam uim ferre possent, mobiles gentis animos ueritus, neq; satis tutam Budæ moram ar
bitratus, sub specie uenationis urbem egressus, in Austriam propere se recepit. Turca in
terim apud Albam castrametatus, summis uiribus eam urbis partem oppugnare adori-
tur, qua plano patuit aditus, dispositisq; tormentis raræ atq; insolitæ magnitudinis prio
res muros aperuit. Vacuum haud paruum spacium intus erat, usq; ad murum alterum.
Hic cruce signati stationes habuerũt. Parum tecta armis acies. gladijs hastisq; tantum
hispida, uerum ferocitate animi, & cœlesti auxilio tuta. Ingressi per muri ruinas Turcæ,
atrox cum his prælium commisere. Capistranus ex turri clamitans Christianos horta-
ri uexillum crucis ostendere, opem de cœlo promittere, maledicere hostibus, Dei præ-
sentiam implorare. Huniades modo huc modo illuc cum globo militum currere, instau
rare ordines, professis ualidos, pro saucijs integros sufficere, imperatoris ac militis offici
um exequi. Pugnatũ est summa utrinq; ui, modo nostri, modo Turcæ pedem referre.
Hinc uiuentium clamor, inde morientium audiri gemitus. Audaciores, primiq; bellato
res confossi gladijs cadere, super cadauera passim strata belligerari, pulsi extra mœnia
hostes. Instante suo imperatore, urgente, castigante, Turcæ iterum irrumpere, iterum pu
Fuga Turca- gnare, acriter Christianos in ultimum discrimen adducere. Postremo Christiana uirtu-
rum. te repulsi, denuo periculi magis quàm pudoris anxij, oppidum fœda reliquere. Rursus B
sequentibus cruce signatis, extra muros pugnam instaurare. Mox ex proposito fugere,
& quàm remotissime ab oppido Christianos protrahere. Interim aciem à latere immit-
tere, quæ reditum in urbem egressis intercipiat, furentes nostri ac uictoria exultantes,
in quod præcipitarentur discrimen non aduertere, paulum processuris, & à fronte, & à
tergo periculum imminere. Vidit ex muris Capistranus transuersum hostium aciem,
insidiasq; cognoscẽs, reuocare suos cœpit. Cum parum exaudiretur, tympanis ac tubis
confundentibus uocem, præceps in pugnam dilabitur, atque inter duas acies, inter te-
la uolantia percurrẽs, clamoribus ac signis cruce signatos redire coëgit, apud quos nul-
la erat Huniadis uel fides uel autoritas, quorum magna pars Theutonica fuit, Hunga-
rico infensissima generi. Fraudati magna spe Turcæ in castra redierunt, cum quatuor et
uiginti horis interdiu noctuq;, nunc muros quatiẽtes, nunc manu pugnantes prælium
protraxissent. Multi ex utraque parte cecidere, plurimi ex Turcis, & hi quidem præ-
stantiores. De cæsis hostibus uaria sentẽtia est. Quidam super quadraginta milia perijs-
se tradiderunt, nonnulli uiginti milia cæsa fuisse affirmant. Alij ad summum quatuor mi
lia cæsa fuisse dicunt, quod nobis infra uerum esse uidetur. Neq; enim in tanto exercitu
uideri clades ea octiduo potuisset. Maior profecto iactura tantum imperatorem fugere
compulit, qui sequenti nocte incensis castris ac machinis, cum toto exercitu trepidus a-
bijt. Nec tam audax superbusq; uenerat, quàm timidus dimissusq; fugam arripuit. F
Traditum est sub pupilla confossum, confossum, salutem desperasse, uulnus eius obsi-
dioni finem dedisse, inter fugiendum plures quàm in acie perijsse. Victoribus ea tãtum
præda relicta est, quæ non potuit ignis absumere, tormenta scilicet ænea, & arietes ferro
graues, machinarũq; ingens uis. Huniadis & Capistranus huic bello interfuere, uterq;
rem gestam scripsit, neque alterius mentionem fecit, alteruter solidam sibi rei gestæ lau-
dem usurpauit. Ingens dulcedo gloriæ, facilius contemnenda dicitur, quàm contemni-
Capistranus gloriæ cupi- tur. Spreuerat Capistranus seculi pompas, fugerat delicias, calcauerat auariciam, libidi-
dus. nem subegerat, contemnere gloriam non potuit. Qui summo Pontifici bellum, atque
exitum belli describẽs, nulla Huniadis, nulla Cardinalis facta mentione, totum suum es-
se dixit, quod gestum erat, quamuis Deum in primis uictoriæ confessus fuerit autorem.
Nemo est tam sanctus, qui dulcedine gloriæ non capiatur. Facilius regna uiri excellen-
tes quàm gloriam contemnunt. Verum paulopost & Huniades & Capistranus alter-

morbo, alter senio obiere. Felices animæ quibus tam claro peracto prælio,
tanto populorum fauore quæsito, ægra relinquere
corpora datum est.

De inter-

A *De interfectione Comitis Ciliæ per Ladislaum Huniadis filium patrata, Cap. LXVI.*

LAdislaus audita Huniadis morte, suadente Ciliæ Comite in Hungariam rediit, duobus sibi ut uidebatur æmulis liberatus, altero qui fraude, altero qui ui suum regnum appeteret. Nō minus Huniadis obitus, quàm Turcarum afflicto cordi fuit, qui sublato aduersario Hungariam iam sibi parare nō dubitat. Cæca humanæ mentis iudicia, sæpe læta pro tristibus, pro lætis tristia ducunt, futuri nulla homini certitudo. Nemo nouit quid uesper uehat, nemo tam superis amicus est, ut crastinam sibi lucem promittere possit. Multi dum se credidere deiectos, in sublime rapti sunt, multos exilia claros facere, & optata consecutis sæpenumero exitio turpitudinique fuerunt. Comiti multo salubrius fuerat Huniadē uixisse, qui Hungariam suæ neci destinatam clausisset. Nunc metu uacuo, regem in Albam ducit, hostiū spolia recogniturum, et campos uisurum, ubi prælia gesta, ubi barbara castra fuere. Eam urbem Ladislaus Huniadis filius, ualido præsidio retinebat. Qui uenienti regi, purpuratis, togatisq; portas aperuit, armatorū circiter quatuor milia ab ingressu prohibuit. Hic dum Mora trahitur, rem diuinam spectante rege, consiliū de morte Comitis in abdito cōclaui proceres ineunt. Vocatus eo Comes, an iret aliquādiu hæsitauit. Exin diploide uix penetranda ferro indutus, proficiscitur. Venientem Ladislaus proditorē compellat, qui patri sæpe necem parauerit, infensumq; sibi regem reddiderit, nunc diem uenisse quo scelerum pœnas luat. Sunt qui Comitem prius arguisse
B Ladislaum dicant, tanquam regi rebellem, qui eius armatos intrare oppidum uetuisset. Illud constat, Comitē arrepto ex manu armigeri gladio, Ladislai caput petentē, nonnullos interiecisse manus, digitos amputasse, exorto clamore Hungaros irripuisse, defendēq; se magno animo Comitē multis cōfossum uulneribus obtrūcasse. Nec moratos, ea nouitate regem perculsum adeūtes, occisi regni hostem dicere, digna meritis præmia reddita. Regi nihil timendum esse, cuncta eius imperio patere, nunc regnum eius incipere, prius apud Comitem fuisse. Rex quanquā uehementer commotus erat tam atroci facinore, supra tamen quā eius ferebat ætas dolorem atq; uim compressit, nec dubitauit ui cælum Comitem profiteri. Amicis uero circunstantibus, ferendumq; quodcunq; id esset dicentibus atqui sic necessitas, inquit, exigit. Ferendum est quicquid uitari non potest. Adeptam comiti uitam reddere non possumus. Ille suo fato functus est, nobis nunc nostra manent; quæ Deus optimus maximus meliora faxit. Iussitq; defuncti cadauer plaustro impositum Ciliam deferri, atq; in sepulchris maiorum condi.

De laude Ioannis Huniadis per regem Ladislaum pronunciata, Cap. LXVII.

IPse autem rex, Alba relicta comitāte Ladislao, Budam repetere statuit, inter equitandum ad oppidum Huniadum peruenit. Ibi coniunx Huniadis obuiā facta est, ob mortem mariti lugubri ueste induta, puellæq; quæ circa eam erant deiectis in terram uultibus, pullis amictibus mœrorem præ se ferebant. Rex matronam complexus, indigna sunt, inquit, hæc uestimenta quæ ob mortem uiri tui deferas, Ioannes Huniades de morte transiuit ad uitam. Ille Hungariam Christo, mihi regnum seruauit, Christiani nominis hostes fudit, fugauit, perterruit, pacem Hungaris peperit, salutem cunctis fidelibus aperuit. Fortia [illegible] facta etiam hostes admirati sunt, & uitam & mortem posteritas consecrabat. In prælio strenuus, domi mitis, in bello uicit hostes, in ægritudine seipsum superauit. Consilio ac manu suas acies sustentauit, perfregit hostiles. Vbi adesse extremum uitæ tempus agnouit, & urgere uim morbi, non est passus dominicum corpus ad se deferri, neque enim dignum existimauit seruum à domino uisitari, surrexit è lectulo quamuis labentibus membris, & cum deficiente uirtute suis pedibus ire non posset, in ædem se uehi sacram iussit. Ibiq; de more Christiano, si qua extabant rerū humanarum uestigia sordium, confessione detersit. & sacro sanctā accipiens eucharistiā, inter sacerdotum manus terrena fastidientem animam exhalauit. Et quo illum migrasse credimus, nisi ad eū pro quo tot bella depugnauit? Ad imperatorem suū perrexit fortis miles, cū Christo regnat, q; prō Christo tot periculis se obiecit. Iam pridē debitū sibi cœlū tenet, nō est cur, diuinitate fruentem lugere oporteat. Cōgaudere gaudēti æquius cēseo. Faceſcant intempestiuæ lachrymæ, superuacaneiq; luctus, absit omnis mœror atq; in pri-

Consolatur rex uxorem Huniadis.

mis lugubres habitus, pullasq; uestes exuite. Atq; his dictis, purpureas tunicas auro di- D
stinctas afferri iussit, easq; uiduæ ac filijs dono dedit. Puellas quoq; sua dignitate dona-
tas, mutare habitū increpauit, totū q; diem lætitiæ dari. Conuiuia demū splendide appara
ta, inter epulas & uina saltatū cantatumq;, quasi celebres nuptiæ per lusum & iocū actæ,

De captiuitate filiorū Ioānis Huniadis, & de collatione Ladislai filij eiusdē senioris. Cap. LXVIII.

HIs blandimētis allecti Huniadis filij, nihil iam dudum ex cæde comitis in caput suū
uerti posse confidebant. Itaq; posito metu, regem usq; ad Budā secuti sunt, aulāq;
in primis æstimati cultiq; frequentabant. Verum amici comitis regias aures dietim
pulsare, illustrem principem auunculum regiū sine causa necatū conqueri, maiestatē gra
uissime læsam dicere. Inultū tam atrox scelus relinquendū non esse, corrigendū audacē
iuuenem, ac temerariam audaciam nisi mature coërceatur, in furorē uerti. Nullum inue-
niri clementē uirum qui iuuentutē crudelitate insigniuerit. Arma in manus nepharij ado
lescentis periculosa esse, ausurū proculdubio etiā in regem, qui regi proximū obtrunca-
uerit. Iam illi regnandi spem factam, patrē eius idem concupiuisse, animū seni, nō uolun-
tatem defuisse, grauiorem ætatē discrimina quæq; metiri, iuuenem quodcunq; libuit fa-
ctu facilimū credere, per æqua & iniqua ad regnum tendere. Occurrendū priusquā ma-
lum amplius serpat, in Ladislao & facta & meditata inueniri facinora ultimo supplitio
digna. Rex siue ijs motus, siue suapte natura incensus, designata hora qua filij Huniadis E
ambo in regiā concessissent, armata iuuenū manu portas claudi iubet, adolescentesq; ca-
ptos in carcerē rapi. Cū quib. & Ioannes episcopus Varadinensis, raræ uirtutis, ac facun
diæ, & plerisq; alij cōprehensi sunt, tanquū cædis comitis et insidiarū quæ regi pararentur
conscij. Ladislaus quatuor & uiginti natus annos, egregio corpore adolescens, flauis de
more crinibus super humeros passis, reuinctis post tergum manibus, talari atq; aurea ue
ste indutus, & eadem fortasse quā sibi pauloante rex donauerat, in publicū producitur.
Erecta ceruice, oculos hinc & illinc spectantibus, impauidus atq; intrepidus ad supplici
Ladislaꝰ gladio percutitur. um pergit. Vbi ad locū uentū est quo ceruix amputāda erat, iussus genua flectere, pauca
prius pro sua excusatione locutus, carnifici paruit. Præco cui damnatorū crimina publi-
care mos est, imperato silentio, nihil aliud dixit, nisi eo modo corrigi, qui domino suo infi
deles essent: Carnifex relīgata Ladislai coma ne collū impediret, iussus percutere, nutans
libansq; uix tandē quatuor ictib. candidam ceruicē abscidit, * atq; ita nobilis adolescēs
occiso comite parentauit eius in uinculis retentus est. Episcopus Varadinensis, multum
instante Cardinale Sancti angeli, qui tum legatū apostolicum agebat, Dionysio episco-
po Strigoniensi, eidem quoq; Cardinali & pari legatione fruenti, secundū canones iudi
candus traditur, de cæteris captiuis suspensum iudicium. qui tamen paulopost fractis car
ceribus euasere. Rex Budæ non diu moratus in Austriā se recepit. Matthiā Huniadis filiū F
coæuū, captiuum ducens. Cum per Strigoniū iter faceret, uocatū ad se Ioannem Varadi
nensem præsulem, bono animo esse iussit, ijs uerbis usus. Cū essem Budæ, feci quod uo-
luere Barones, neq; enim mei iuris eram. Quod te cepi illorū fuit, quod te supplicio cul-
paq; libero, meum est. Spectata mihi tua uirtus, nihil de te sinistrum credi sinit. Abi, &
quem gessisti hactēnus episcopatum gere.

Ad margin: * Hic locus nobis non satis integer uidetur, nec tamē aut quicquā detrahere aut ex nostro aliquid adijcere ausi sumus, sed studiosè lectoris arbitrio relinquimus emendandum.

De coniuge regi tradenda. Cap. LXIX.

IN Austria de coniuge regi tradenda diu cogitatum, multæ uirgines offerebantur, tan
tum coniugium expetentes. Verum nobilissimo regi quæ coire merito posset, nulla
dignior uisa est Magdalena, Caroli regis Franciæ filia, tum propter ætatem conuenien
tem, egregiam, formam, pudicos mores, tum propter sanguinis excellētiam, raramq; no
bilitatem & maiorum eius late gloriam. Placet legatos mittere, qui sponsam petant, de
loco nuptijs eligendo contentio exoritur, Hungari Budam, Austriales Viennam, Bo-
hemi Pragam tantæ celebritati deputandam aiunt. Diu res trahitur nutante rege. Ob
eam causam Georgius Poggiebracius cum octingentis expeditis equitibus in Austri-
am usque ad Danubium proficiscitur, magna se habere dicturus, quæ regi pandat. Tra-
nare iussus atq; urbem ingredi. Viennam sibi suspectam ait. Rogatus per nuncios quæ
uelit pandere, negat se alteri quàm regi arcana dicturum, non esse ab re trans fluuium re

gem

A gem pergere. Eundū ne fuerit, aliquātiſper hæſitatū. Senatui nō placebat tantum licentiæ dare ſubditis, inſolētes eo modo fieri, & maieſtatē uilescere. Ladislaū gubernatoris mouebat autoritas, et aliquod ſubeſſe arduū exiſtimabat. Neq; latebat eū honeſtate utilitati cedere, ac tēpori ſeruiendū eſſe. Perrexit igitur inermis ad armatū, tria milia equitū ſecuta, togatus magis quā loricatus exercitus. Tētoria in ulteriore Danubij ripa protēſa, dimiſſo ſpacio inter bina caſtra, et tabernaculū in medio collocatū, in quo rex cū gubernatore cōueniret. Quatuor dieb. colloquiū productū eſt, rex per noctē in urbē redijt. Primus congreſſus publicus fuit, in q̄ ſalutatio de more facta, et honos regi habitus. In altero atq; ītē altero, duo tantū ſermonis teſtes adhibiti. In quarto ſemotis arbitris, ſolus cū rege Georgius tabernaculū introiuit, uerba inter eos habita nō ſunt ꝓdita. Ex ijs tamen quæ poſtea ſecuta ſunt, manifeſtū, de trāſitu regis in Bohemiā fuiſſe tractatū. Vbi ſermone ſæpius habito non coiēre uolūtates, indignabūdus Poggiebracius minabūdusq; retro in Morauiā iter flexit. Regi haud ſalubre conſiliū uiſum eſt, dimiſiſſe hominē male pacatū, quē penes regni poteſtas eſſet, q̄ nocere pariter ac minari poſſet. Miſit ergo primores ex curia proceres, qui placatū retraherēt, ſin minus, facturū poſtulata regē promitterent. Inuētus in itinere, nec de reditu uerbū fieri paſſus eſt, nec de ſentētia ſua quicquam detraxit. Promiſſus itaq; in Bohemiā regis trāſitus, & nuptiarū ſolēnitas Pragæ deſtinata. Nec dicto fides defuit. Or-

B dinatis Auſtriæ reb. etiā ante diem dictā ingenti rex apparatu Bohemiam petijt. Intranti Pragā, Rochezana cū ſacrilego presbyterorū comitatu pōpam ducens, obuiam uenit, et habita oratione, fauſto felicique reditu cōgratulatus eſt, uix admonēte Poggiebracio rex gratias egit, hæreticū ac peſtiferū toruis oculis clerum inſpiciens. Vbi uero maioris eccleſiæ ſacerdotes ſacra ferentes occurrerāt, Hos, inquit, dei miniſtros agnoſco, atq; ab equo proſiliens, cōſalutatis omnib. ſacram crucē oſculatus eſt. Erant enim Romanæ fidei ſectatores, qui pro teſtamēto Dei exiliū lōgo tempore paſſi, Sigiſmundi tandē uocatione ſua loca recuperauerant. Hæc Ladiſlai pietas multorum offendit animos, qui Rochezanæ ſtudebant ineptijs. Suppreſſum tamē ac diſſimulatum odium. Inde duæ legationes miſſæ, altera ad imperatorē Fredericum de pace actura, in qua princeps fuit Eizingherus, altera ad Carolum Franciæ regem, eius filiam petitura. In hac primas partes geſſit Vlricus Patauienſium præſes, moribus ac doctrina præditus, quē tradunt octoginta equos allicantes duxiſſe. In ea legatione ſeptingenti equites profecti ſunt, quadrigæ auratæ, matronæ ac uirgines ſplendido apparatu, quæ ſponſam ducerent, ueſtes præterea donaq; tanto matrimonio miſſa. Tertia quoq; legatio ad Calixtum pontificem maximum decreta erat, quæ controuerſias de religione dirimeret, regnumq; Bohemorum Romanæ eccleſiæ coniūgeret. Super his quarta cura regis urgebat animum, cōparandi contra Turcas uallidi exercitus, quo tandem noſtra ætate ſcelerata Mahumetis ſuperſtitio pelli ab Euro-

C pa poſſet. Iam de concordiæ formula cum Frederico cōuenerat, inſtruebantur regiæ nuptiæ maximo ſumptu, ſplendidiſſimo apparatu, Imperator & Auguſta uocati, ambæ regis ſorores cum uiris eam celebritatem acceſſuræ ferebantur. Saxoniæ, Baioariæ, Sileſiæ, Franconiæ, Rheni principes, multi quoq; ex Gallia reguli, uenturos ſe promiſerant, nō ſolū nuptias ornaturos ſua præſentia, uerum etiā tuenda republica Chriſtiana cōtra Turcas acturos. Sed hos tantos cogitatus, has pulcherrimas inſtitutiones, tantū rerū ordinē immatura mors ac repētina regis interrupit. Incertæ uanæq; cogitationes hominū, futurum quicquid cæca caligine Deus occuluit, ipſe ſibi gubernacula retinet uniuerſi. Nihil ſine ſuo nutu mortales agitant. Sapienter ab eo iuſteq; cūcta reguntur, ſæpe in cōſpectu eius æquiſſima ſunt, quæ nobis uidētur iniqua. Nihil perperam, nihil temere diuina maieſtas agit, nos cæci uerſamur in tenebris, minimum eſt quod cernimus. Ad regimen animæ noſtræ liberum nacti ſumus arbitrium, ad ſaluandas animas lux reddita Chriſtianis. De regimine ciuitatum, de mutatione regnorum, de orbis imperio, minimum eſt quod homines poſſunt, magna magnus diſponit Deus.

De infirmitate et morte Ladiſlai Regis. Cap. LXX.

LAdiſlaus igitur decimo calen. Decēbres, hora circiter duodecima noctis, ægrotare cœpit. Sunt qui ulcere peſtifero percuſſum inguine dicunt, plerique nullum peſtilentiæ

tiæ ſignum apparuiſſe. Verum mihi ita res conſcripta eſt ab his, qui diligenter tum medi D
cos, tum cubicularios audiuere. Sed erat in iudicio rex quod de nobilitate inter Poggie
bracij & Cernhaorā Morauū magnis contentionib. agebatur, ita ut alter alterū ad duel-
lum prouocauerit. Neq; de more indutus prodierat, linea tantum indumenta ſuſceperat,
& deſuper Perſicum habitū, quā uocāt ſchubam. Neq; toto auditorio ridere uiſus, triſtē
uultū notauere oēs. Id ſignum præſagiētis ægritudinis iudicatū. Dimiſſo tribunali, cœna-
uit inter purpuratos, cōpoſito ac graui ſermone uſus. Poſt multam noctē in cubiculū du
ctꝰ, oblatas rapulas, quæ apud Bohemos dulciſsimæ ſunt, auide comedit, ſicerāq; bibit, ſer
mones haud quaquā triſtes inter cubicularios miſcuit. Priuſquā lecto decūberet, oratio
nem de more ad ſuperos habuit, qua finita, grauatū ſe dixit, & ſtomachū uehementer do
lere. Cui unus ex cubicularijs natione Bohemus, Aſcende, inquit, ſtratū, dolorem ſomnꝰ
excludet. Paruit rex, quieticq; ſe tradidit. Cūq; ad horā dormiuiſſet, uocato iterū cubicu-
lario, uim doloris qui ſenſim creſceret, intolerabilem eſſe ait. Ille de ſe iudicium faciens, ni
hil ſomno melius affirmare, ſic dolorē ceſſurum dicere. Iam noctis hora tertiadecima fer
mè effluxerat, regi nulla quies dabatur. Ne tamē cubicularijs moleſtus eſſet, dolorem in
diem tacitus pertulit. Tum medici accerſiti quod ſuarū partiū erat deſperata ſalute fece-
runt. Georgius & ipſe uocatus percūctari ex rege cur doleret, quid morbi eſſet, ſpē bo-
nam præbere, ne ſibiipſi deceſſet hortari, peteret quæcunq; uellet omnia in arbitrio ſuo B
poſita, mandaret parere cupientibus. Ad quē rex, Tua mihi Georgi iam pridē cognita
fides, ſpectataq; uirtꝰ eſt, per te Bohemus uſq; in hāc diē me regē appellauit. Speraui po
titurum regno, quod ipſe paraueras, nunc cōtra ſuperi iubent. Mihi moriendū eſt, regnū
in tua manu erit. Duo ex te peto. Alterū, ut prouinciales iuſte regas, pupi lis, uiduis, imbe
cillisq; rectū iudicium patrociniumq; ne ſubtrahas. Alterū, ut qui me ſecuti ſunt ex Au-
ſtria, cæteriſq; prouincijs, in patriā ſuam inuiolatos remittas. Hoc mihi ſupremū benefici
um ne deneges. Præmaturas regis cogitationes Georgius eſſe reſpōdet. Futurum bre-
ui ſoſpitem, ex ſuo arbitrio regnaturum, deſineret ea proloqui quæ & ſibi incommoda,
et alijs forent moleſta. Tū rex apprehenſa manu. Aie, inquit, promitte quod cupio, nam
me mori certum eſt. Si feceris quæ iubeo, deum propiciū tibi reddam. Neq; enim ita ui-
xi, ut cœlum mihi negari putē. pro cœleſtibus terrena relinquo, tu caue poſtulatis aduer
ſari. Nō potuit tenere lachrymas Poggiebracius, deditq; fidem facturū quod rex impe-
raſſet. Finito ſermone intromiſſis ſacerdotibus de curatione animæ actū, Chriſtiano mo
re ſacramenta exhibita. Rex ornamēta ſua Pragenſi eccleſiæ legauit, iuſſitq; crines in au
ri modum fulgentes, ne qua ſupereſſet uanitas, amputari. Id miniſtri cauſas more necten
tes neglexere. Vbi anima ægra amplius demorari non potuit, ſacrā candelā petijt, eamq;
manu prehendit, & intuens ſaluatoris imaginem crucifixi orationem dominicam di-
cere orſus ad finē uſq; perduxit. Pronunciatisq; ultimis uerbis, Sed libera nos à malo, ni F
hil amplius locutus, non extrema pati ſed quietem arripere uiſus mortalis uitæ lumē reli
quit. O imbecillem humanæ naturæ conditionem. O inanem mortalium gloriam. O cæ
cas hominum mentes, quid iactamur? quid extollimur? Quid eſt quod dignitates, opes,
potentiā, tātopere flagitamus? Perpetuo his frui cui datum? Ladiſlaus nobiliſsimus ado-
leſcens duodeuiginti natus annos, in ipſo ætatis flore, in ipſo gloriæ culmine, tot regnis,
tot gentibus imperans, tot deliciis atq; opibus affluens, inter tot auxiliantium manus, in
tra ſex & triginta horas poſtquàm ægrotare cœpit extinctus eſt.

Morimur Ladislaus.

De opinione & cauſa infirmitatis & mortis regis. Cap. LXXI.

MOrtem eius alij morbo, alij ueneno imputauere. Medici Theutones, quorum
potiſſima corporis cura fuit, in Auſtriam reuerſi palam dixere. quàm primum
ægrotare rex cœpiſſet ſe uocatos, manifeſta mortis ac ueneni ſigna comprehen-
diſſe, neq; auſos in aliena terra manifeſtare quæ uiderant, timuiſſe potentiam eorū quo-
rum ſcelere rex periiſſet, regi clam aperuiſſe omnia, reſpondiſſe illū non ignorare toxicū
datum, ſilentiū imperaſſe, ne regis morti ſuā adijcerent. Senatus Viennenſis ubi uulgari
eā famam animaduertit, medicorū uerbum inde fieri prohibuit, ne Bohemorum aduerſꝰ
ſe ferociam prouocarent. Qui uiolentam mortem dicunt, Poggiebracium & Rochezza-

nam

A nam criminantur. Poggiebracium tum regi fuisse infensum cum ad Danubiū usq; profectus Viennam ingredi noluit, non sine causa suspectū ei regē fuisse. Conscias mali mētes metum implere, quis integer est animus, his omnia tuta uideri Ab eo tempore regiæ uitæ paratas insidias, Rochezanam nunquam regi placuisse, idq; palam factum, cum licuit ante diximus, sacra ferentem cōtempsit. Nec me latet fama uulgatum esse, idcirco regem apud Pragam nuptiarum celebrationem decreuisse, ut concurrentibus eò Catholicis principibus potenti manu hæreticos comprehenderēt, fidemq; tandē Hussitarum infamiæ daret. Id præsensisse Rochezanam & Poggiebracium, necemq; regi pro sua salute machinatos. Mihi quid horum uerius uideatur nō facile dixerim, neq; certa pro incertis ausim affirmare. Aliorum dicta recenseo, & plura scribo quàm credo. Illud constat, præter Rochezanam, cui regiam mortem nemo non acceptissimam iudicauit & Georgium, reliquos regni proceres extincto rege in magno mœrore fuisse, & publicum toto regno luctum, qui ad vij. cal. Decembres continuatus est. Tunc regia pompa peractis exequijs defuncti corpus in sinu proaui sui diui Caroli Romanorum imperatoris sepultum, circumuectio per urbem more maiorum neglecta. Dum hæc scribo Alphonsi regis Arragonum, cui præsentem historiam dedicaueram, multis formidatus, pluribus exprecatus, mihi quidem acerbissimus nunciatus est obitus v. calen. Iulij clausisse oculos
B traditur. Hispaniæ atq; Italiæ rebus aliam formam præbiturus, lugendumq; camenis fatum, & ingens diserti iactura uiris. Vtinā successori cura uirtutis sit, minorq; seculo nostro calamitas ingruat quàm timemus. Nos operi quod iam requirit summam admouemus manum. Georgius ea die, qua inter mortem Ladislai et funeris eductionem media intercessit, accersitis proceribus gubernationem suam nō expirasse regis obitu dixit, prouinciam usq; ad Pentecosten commissam sibi fuisse affirmans. Arma tenerit, nemo finitum morte mandantis imperium obijcere ausus. Pragenses gubernationi suæ nihil morati se commisere. Mathias Huniadis filius ex Vienna ductus, qua die rex obiit, Pragam applicuit, atq; in potestate Georgij factus est. Nec diu postea rex Hūgariæ designatus, magnis sponsionibus dimissus, e carcere uolauit ad regnum. Aduenæ qui Ladislaum lecuti fuerant, suam quisq; domum petiere.

De Georgio Poggiebracio, rege Bohemorum sextodecimo. *Cap. LXXII.*

EXinde constituta die qua nouus rex eligeretur, multi tractus habiti, Carolus rex Franciæ, qui filiā Ladislao despōderat, regnum alteri ex filijs suis petere, aut ei committi, cui filiā tradere non dedignaretur. Casimirus rex Poloniæ sororem defuncti regis sibi nuptam esse aiebat, eiq; regnum deberi. Pari ratione Gulielmus Saxoniæ dux utebatur, cui soror natu maior nupsisset. Fredericus imperator eiusdem regni ordinationem suam esse affirmabat, in qua feudi solennia neglecta fuissent. Nec sine spe Sigismun
C dus & Albertus Austriæ duces fuere, qui deficiente rege Bohemiæ sine uirili sobole ex Austria uocandum ueteri fœdere principem notant, Rochezana uenenorum fator crebris sermonibus usurpare, aut regem suæ professionis eligendum esse, aut si nemo tanto fastigio dignus uideretur, Hebraico more iudices assumendos, ueterisq; legis exempla memorans. Vbi dies constitura illuxit, auditis legationibus in conuentu procerum, utilitate regni discussa, Georgius Poggiebracius rex pronunciatur, militiæ domiq; apprime clarus, cui ad res gerendas nec consilium nec ætas deesset. Ea res necati regis maxime suspicionem auxit. Ipse ex prætorio primum in ædem beatæ Mariæ, ubi Rochezana præsidet, solenni pompa deductus, Deo gratias egit, ibiq; nouello regi publica salutatio exhibita. Mira rerum mutatio, & nouus syderum influxus. Duo potentissima regna eodem tempore rege orbata, ex nobilissimo atq; altissimo sanguine ad mediocris homines peruenere. Sic Deo placuit, ludere fortunam dixisset antiquitas. Nos diuinæ prouidētiæ cūcta tribuimus. Vtriusq; regis electionē nonnulli calūniantur, uim adhibitam dicunt, neque iure ualere q̄ metus extorserit. Nobis p̄suasum est, armis acquiri regna, nō legib⁹,

FINIS HISTORIAE BOHEMICAE.

AENEAE SYLVII PII Pontificis Maximi ſupra Decades Blondi, ab inclinatione Imperij uſque ad tempora Ioannis uicesimi tertij Pontificis Maximi, Epitome.

Ex Libro I.

VIt autem in urbe Conſtantinopoli Romanũ imperium magna cum gloria ſub Conſtantino Cõſtantini filio, ac per tempora filiorum eius & amplius uſq; ad Theodoſij ſenioris filios Honorium et Arcadium per annos circiter ſeptuaginta. Sub illis uero magna imperij inclinatio facta eſt, intrantibus Italiam Gothis & Romanam urbem irrumpentibus paulo ante quàm beatus Hieronymus è uita decederet: & poſtremo Gallias atq; Hiſpanias uaſtantibus: Paulo poſt & Hunorũ ſecuta eſt inundatio, quorum rex Attila Aquileiam deleuit: qui etiam in campis Cathelaunicis cum Gothis conflixit cruentiſſima uictoria, in qua Theodoricus cecidit rex Gothorum. Ipſe uero Attila poſt Aquileiam deletam, domum rediens, noua coniuge ducta, inter dormiendum fluente è naribus ſanguine, ſuffocatus eſt. Odoacer quoq; Rugorum rex quatuordecim annis Italiam ſeruitio preſſit. Et Franci tranſmiſſo Rheno magnum in Gallia imperium quæſiuere. Odoacrem Theodoricus alter Veſogotharum rex interfecit, & ipſe imperium Italiæ conſecutus eſt: eiuſq; ſucceſſores pluribus annis Italiæ dominati ſunt. Secuta eſt & Longobardorum calamitas qui cũ ex inſula Scautia exiuiſſent, & aliquandiu in Germania conſediſſent, & poſtea in Pannonia cũ Alboino rege ſuo habitaſſent, poſtremo à Narſete Eunucho uocati Italiam oppreſſere. Sub Iuſtiniano tamen aliquantulum res Romana apud Conſtantinopolim reſloruit, qui per Beliſarum non ſolũ Aſiæ maximam partem à parthorum rabie liberauit, ſed ipſam Africam ex faucibus Vandalorum eripuit. & Gothorum genus ex Roma atq; Italia pepulit, penitusq; deleuit, qui Vitigem ultimum eorum regem bello uictum captumq; duxit Cõſtantinopolim. Sed non tam glorioſa huius uictoria fuit quàm lachrymoſa Narſetis perfidia, qui ut diximus Longobardos ad imperium Italiæ perduxit. Maxima uero imperij ruina ſub Heraclio Cæſare contigit, qui & ſi magno triumpho de Perſis potitus eſt, occiſo Coſdroe filio, ac reportato ſanctæ crucis ligno, imperij nomen extulit: in hæreſim tamen lapſus eſt, & ſub eo Maumetham emerſiſſe ferunt, gentili patre & iudea matre natum: quem Arabes & Sarraceni omnes ueluti prophetam habent. Hic et Arabes & Aegyptios & Syros & Libos à Romano imperio ſeparauit, et qui noſtra ætate eius blaſphemiæ ſectatores ſunt, ad internitionem & imperij Romani & Chriſtianæ religionis aſpirant. A Iuſtiniano uſque ad Heraclium anni intercedunt circiter nonaginta. Vltima clades à Turcis profecta eſt: Qui, ut diximus, regnante apud Francos Pipino, ex Scythia in Aſiam migrauere, gens Gothica prius Gethica dicta eſt. Scythæ hi fuere qui in Europa Thanaidi ſedes proximas habuere, ferox hominum genus & ad mortem paratiſſimum. Hos Trogus Pompeius in Aſia collocaſſe uidetur, res eorum per Aſiam geſtas commemorãs. Quos Paulus Oroſius Romanas ingreſſus prouincias, ſocietatem Romani imperij precibus quæſiuiſſe dicit, quam armis uindicare potuiſſent. Tacetq; eos à Lucullo Romanorũ duce uictos, ac Meſia pulſos. Ait idem Oratores eius gentis ad Octauianũ Cæſarẽ Tarraconæ agentẽ profectos, ut quam à uictore remotiſſimo pacẽ peterent, facilius impetrarẽt. Ablauius origine Gothus ſcribit illos ab Agrippa Danubiũ trãſire compulſos, ſub Domiciano fuiſſe reuerſos, cũ quibus congreſſus Opius Sabinus primum, & poſtea Fuſco Cornelius Romani duces copias amiſerunt, & in prælio ceciderunt. Cuius cladis magnitudinem

A tudinem referens Cornelius Tacitus interfectorum numerum ſuppreſſit. Domuit tamē Gothos, & Romanis prouincijs expulit paulo poſt inſignis princeps Traianus, pacem q̄ue dedit in Barbarico ſolo quieſcere promittentibus. Eoſdem anno poſt modum ferè nonageſimo Antonius Baſianus Caracalla in orientem cum exercitu tranſiturus, cum non ſatis quieſcerent, tumultuarijs prælijs ſuperauit. Et anno deinde uigeſimo, Gordianus iunior Gothos ad Danubium uenire parantes, magis repulit quā ſuperauit. Anno exinde octauo, imperante Philippo, qui primus Romanorum principum Chriſtianus extitit, Romani ſoli prouincias irruperunt, & non ſolum ipſi qui Veſogothi dicebātur, ſed Oſtrogothos quoq; ſecum duxere, trecenta uirorum milia in armis habentes, à quibus Meſia & Thracia miſerabiliter uaſtatæ ſunt aduerſus quos miſſus Decius Pānoniē ſis aliquot prælijs ſuperatus, re infecta Romam reuertit: Philippus fraude ſuorum occiſ9 interijt: Imperator qui eum ſecutus eſt, eam gentē dimiſit intactā, quæ ſub Gallo & Volu ſiano fœdus cū rep. innouauit. Quibus imperatorib. ſublatis, Valerianus qui eis ſucceſſit, in uincula Saporis Perſarum regis deduct9 eſt. Quo tēpore xxx tyranni imperiū laceruere: Gothi Bithyniā inuaſerunt, Nicomediā uaſtauerūt, Thraciam & Macedoniā occuparunt, Theſſalonicam obſederunt. Deinde Macriani ducis uirtute in Achaia ſuperati receſſere: quorū alia man9 per Aſiā bachata, tēplum Dianæ Epheſiæ ſpoliauit atq; incendit. Repreſsit uero eorū audaciam, mox latius uagaturā, Claudius imperator eius no B minis ſecūdus, qui plura biēnio, quā quiſquam Romanorū principum decēnio, ſumma felicitate confecit. Tercenta enim Gothorum milia deleuit, duo milia nauiū ſubmerſit: Pugnauit apud Meſios, et multa prælia apud Martinopolim confecit. Capti ſunt plericq; reges: captæ diuerſarum gentiū nobiles fœminæ: replete barbaris cultorib. Romanæ prouincie, nec ulla fuit regio quæ Gothicum ſeruum triumphali quodam ſeruitio nō haberet. Claudium ob eam rem bene geſtam Senatus ſtatua aurea donauit. Aurelian9 etiam princeps fortiſsimus Canabū regem Gothorū, nouos ultra Danubiū motus parantē cū quinq; milibus interfecit. Quo in prælio captæ ſunt x mulieres uirili habitu pugnantes: quas in triumphū ab Aureliano ductas, titulus præferebat Amazonib. ortas eſſe. Idem Gothi anno deinde trigeſimo reſumptis uiribus, nouos intentauere motus: Sarmaciam enim Europæ barbarici ſoli Romanorū prouinciam ſuis cōterminam Scythiæ finibus occupauerunt: quos Flauius Cōſtantinus Magnus non minore quā Claudius clade profligauit: & tamen renouato cum his qui cladi ſuperfuerant fœdere, ipſis in bello, quod contra Licinium in oriente geſſit, eſt uſus. Continuerunt ſe poſtea Gothi tot cladib. acceptis in ſuo natali ſolo intra Scythiam, Romanis prouincijs adiacentem per annos circiter ſeptuaginta: quo tēpore Hunni malo Romanorū, Oſtrogothos accolas, ſuo ſubiecerūt imperio. Sunt aūt Hūni & ipſi Scythæ, ſed magis efferati quā Gothi. ut q montib. Riphæis C propinquiores exiſtunt. Gothi biſariā diuiſi fuerunt: Alij Oſtrogothi dicti ſunt, alij Veſogothi, id eſt orientāles & occidentales: ſic enim Germanica ſonat appellatio. Veſogothos ſuis ſedib. Hūni eiecere: qui ab ultima Mæotide inter glacialē Tanaim & Naſſagetarum immanib. populis eruperunt, ubi clauſis rupibus feras gentes Alexandri clauſtra cohibuere. Veſogothi tranſito Danubio fugientes à Valente imperatore, ſine ulla fœderis pactiōe ſuſcepti fuerunt. Deinde propter intolerabilē auariciam Maximi ducis, fame et iniurijs adacti arma corripuere. Euicto Valētis exercitu per Thraciā ſe immiſcētes, omnia cedib. et incēdijs fœdauere. Sed Ablauius ſcribit Oſtrogothos ab Hūnis prius pulſos fuiſſe, & inde Veſogothos metu perculſos in Romanorum fidem tutelamq; confugiſſe, impetrata ſede citra Danubium in Meſia à Valēte, cum Chriſti fidem accipere, p. miſiſſent. Valēs aūt dedit illis Arrianæ hæreſis epiſcopos à quib. Veſogothi nō tā cōuerſi q̄ peruerſi fuerūt, p̄fecitq; Lupicinū atq; Maximū Roman. duces, qui curarēt aduenis ne ceſſaria importari: qui p auariciam illos opp̄ſſere. Ob quā rē Frigiternus Alatheus & Safra Veſogothorū reguli cōmoti, Lupicinum ac Maximū interfecerunt. Et in libertatē ſe erigētes Daciæ ripenſis Meſiæ Thraciæq; poſſeſſorib. tributa imperauere. Aduerſus q̄s Valens profectus, quintodecimo imperij ſui anno cū Veſogothis in Thracia congreſſus magna ſtrage ſuperatus eſt: et ipſe ſagitta ſaucius cū in uillā cuiuſdā caſam deportat9

Gothorū cer. millia ſuperātur.

xxx. tyranni imperij.

Gothorū cer. millia occidūtur.

esset,ab insequentib.hostibus deprehensus,subito igne cõsumptus est.Qua uictoria elati Vesogothi,Cõstantinopolim obsederunt:q̃ Dominica Valẽtis uxor pecunia in populum distributa seruauit.Et Gratianus Valentis nepos,q occidentale gubernabat imperium,afflictis rebus succurrens, Vesogothis resistere statuit:ad quam rẽ Theodosium ex Hispanijs accersitum,ingẽti uirtute uirũ,consortem imperij declarauit:qui apud Sirmiũ indutus purpura,Vesogothis cõgressus,multis & magnis prælijs eos superauit,& uictor Constantinopolim intrauit:deinde pacem cum Athanarico Vesogothorũ rege percussit.Ablauius scribit Theodosium quanquam uincentẽ,morbũ incidisse, atq; ideo Gratianum pacem cũ Vesogothis cõstituisse:quam, liberat- breui Theodosius,ob reuerentiam collegæ uiolare noluerit.Athanaricus per amicitiam Constantinopolim ingressus, admiratus urbis magnificentiã,illic morbo correptus interijt,& Vesogothi rege carentes Theodosio & Reipub.militarunt. Gratianus paulo post apud Lugdunũ Galliæ ciuitatem interfectus fuit,Arbogasti & Eugenij opera: aduersus quos Theodosius profectus,Gothos præmisit,qui ad internecionẽ occisi fuerũt.Theodosius apud Mediolanũ in matura Reipub.morte ꝓuentus est Archadio & Honorio successoribꝫ.relictis Ordinauerat idẽ tres duces: Ruffinũ qui orientẽ, Stilliconem qui occidentẽ, & Gildonẽ qui Africam gubernaret.Hic ultimus imperiũ Africæ sibi uindicauit:aduersus quẽ missꝰ ab Honorio Mastelzerius frater eius,cuius filij à Gildone fuerant interfecti, Gildonem ipsum prælio superatũ cupientissime interfecit. Sed imitator fraternæ impietatis, à militib. est occisus.Ruffinus dum barbaris ad rebellionẽ paratis,imperiũ sibi parat, in oriẽte Archadio curãte interfectus est.Stillico genere Vandalus,duas Honorij filias in matrimonium accepit.Cũ prima obijsset intacta,impietatẽ suam magnis simulationib. texit,Eucherio filio suo imperiũ parans. ꝙ nõ prius attẽtare ausus est,quã imperatores maximis calamitatib.inuoluisset.Ob quã rẽ Sueuorum,Burgundorũ, Alanorũ & Vandalorũ immanes gentes,ad inuadendas Gallias inuitauit, & Vesogothis ulterius stipẽdia dari dissuasit,sperans Vesogothos desperatione coactos in Italiã proficisci, & se ducẽ aduersus eos decerni,qui copijs ingentib.instructis facile imperiũ obtineret. Anno itaq; septimo & quadringentesimo Christianæ salutis, Stillico & Aurelianus cõsules creati sunt: quo tẽpore Vesogothi stipendio priuati,in Pannoniã secesserũt,ubi regem,quo per annos uiginti quinq; caruerãt, creauerũt.Rex aũt qui creatus est Halaricus fuit ex familia Baltho rum in Gothis nobilissima natus:cui & Radagasus & ipse Gothus cũ ducẽtis militibus se adiunxit.Hi duo & Thraciã, Pannoniã & Noricũ & omnem Illyricũ,& primã Italiæ partem,miserandis stragib.ac direptionibus afflixerunt.Radagasus Italiam ingressus et Apenninum transgressus, apud Fesulas consedit,ibiq; à duce Stillicone obsessus est:qui cũ inopiam rerum omniũ pateretur,fugæ se cõmisit:sed captus et paulisper retentus deinde interfectus est:Gothorũ tacita captura facta, ut more pecorũ ꝙenderentur.Quidam nõ Stilliconem Radagasum cepisse,sed Vldin & Sariã:quorum alter Hinrus,alter Gothus,Romanæ Reipub.militabat. Post cladẽ Radagasi Halaricus cũ Vesogothis imperio militare consuetis,Italiã intrauit,atq; usq; Rauennã progressus in loco cõsedit,cui dicitur Candianũ.Interea Barbari,Sueui,ac Burgundi & Alani,ad ripam Rheni peruenerant.Stillico haud ultra differendũ ratus,cũ omnib.copijs à Constantinopoli mouẽs,terrestri itinere in Italiam properauit,atq; per Aquileiã & Altinũ,Patauinumq; agrum, in Rauennatẽ delatus est:& ubi nunc Ferraria est cõsedit,quæ tunc uicꝰ erat muro immunitus.Halaricus à Candiano recedẽs,ad Polentiã uicum se recepit uiginti millibus passuũ à Rauenna distantẽ.Stillico Rauennã intrauit,et rei militaris peritia callens,pluribus cladibus Halaricũ affecit,potuisseq; delere si uoluisset,sed noluit:atq; ita trib.annis bellum protraxit.Halaricus perfidiã Stilliconis Honorio significauit,orãs,ut sibi sedes in ea parte Galliæ darentur,ad quas Sueui.Alani & Burgundiones ducib. Vandalis irrupturi uidebantur.Resciuerat Honorius ea etiam per alios,scripsitq; Stilliconi ut pacem cũ Gothis faceret,diẽq; statueret qua se illi in Gallias conferrent.Paruit Stillico,& multa Gothis per simulationem concessit,ac maiora pollicitus est: quos postea sacra paschæ die securos & per religionem ocioſos ex improuiſo aggreſſus eſt,immiſſo duce Saulo,gente

Ann. salu. CCCCVII.

& re-

A & religione Hebræo, qui ardentiori odio Christianos sacra die pfecutus est, magnāq; cæ
dem ædidit. Sed cū pauci aduersꝰ multos pugnarēt, Halaricus quā raptim aciem struxit,
& in Hebræū ruens, usq; ad internecionē eius copias deleuit: & omissa Galliæ cura, ad-
uersus Stilliconē se cōuertit. Stillico animo consternatus, auxilia ab imperatore postula-
uit. Honoriꝰ duces misit, q Stilliconem & Eucheriū digna mercede interfecerūt. Gothi
tamen Italiā per annū liberius populati, Vrbē obsederūt, & nullo defensam exercitu nō
tamen paruo negocio irruperunt, quo tempore Hieronymus apud Bethleē floruit. Ca- *Roma à Gothis ui capta ac direpta.*
pta est Vrbs quæ totū cepit orbē, imò fame perit antequā gladio: &, ut Hieronymus ad
Principiā scribit, uix pauci q caperentur inuenti sunt. Ad nepharios cibos irrupit esuri-
entiū rabies, & sua inuicē membra laniarūt, dum mater nō parcit lactanti infantiæ, & re-
cipit utero quē paulò ante effuderat. Id factū est calendis Aprilis. Tunc q primū Roma
rum domina esse desijt. Annus tunc Vrbis sexagesimus quartus & centesimus supra
millesimū numerabatur, q salutis Christianæ duodecimus & quadringētesimus fuit. Pro *Ann. salu. CCCCXII.*
hibuit Halaricus ne fugiētes ad basilicas Petri & Pauli læderētur, iussitq; à cædib. & san
guine tēperari. Ibi capta est Galla Placidia Theodosij superioris filia, quæ barbara castra
secuta est. Gothi tertia die Vrbem egressi, Campaniā, Lucaniā et Brutios populati sunt,
tempestateq; ,phibiti ne in Siciliā transirēt. Interim Halaricus apud Contentiā Brutiorū
B urbem, quæ hoc anno ui capta et direpta est, morbo correptꝰ interijt. Corpus eiꝰ loculo
ditissima suppellectile completo, in alueo deriuati amnis Basenti cōdiderūt Halacrio suc
cessit Athaulphus & ipse Balthꝰ, cui Placidia despōsata est, & apd forū Cornelij nuptiæ
celebratæ sunt. Hæc mulier uirū magnopere deliniuit, ita ut in reditu p urbē à cædib. tem
peratum sit, & Vrbs suis magistratib. dimissa. Fuerat animꝰ Athaulphi Romā rursus de
lere & nouā condere, Gothiamq; appellauere, & imperatorib. futuris nomen relinquere
Athaulphū, Augusto inuidens q de se posteris nomen dedit. Sed Placidia hæc omnia ex
mente eius auertit, & fœdus inter uirū, & imperatores cōstituit. Orosius dicit, Alanorū,
Sueuorum & Vandalorū gentes, ante biennīū Romanæ irruptionis, per Stilliconē con
citatas inuasisse Gallias: nec dicit unde fuerint. Plinius Vandalos, & eorum partem Bur- *Plin. lib. 4. cap. 14.*
gundiones, unā esse dicit ex quinq; interioris Germaniæ partib. & paulò post Sueuos il
lis, pximos ponit. Alani aūt etsi origine sunt Scythæ, in ipsis tamen Vandalorū regionib.
habitabant. Sed Sueuos Octauius Augustus, teste Suetonio, ex Germania in citeriores
Rheni ripas trāstulit. Eiusdēq; Augusti tēporib. ea pars Vandalorū quib. Burgundioni-
bus postea fuit nomē, ad octoginta armatorū millia, ulteriores Rheni ripas insederāt, q̄s
Drusus & Tiberius Cæsares, sicut Cornelius refert, post subactā interiorē Germaniam
in sedes proprias repulerunt, & extra urbes munitaq; loca dissiparūt, à quib. habitādi ui
catim modis, q̄s patrio gentis uocabulo Burgos appellabāt, eos Burgundiones fuisse ap- *Burgūdiones unde nomen sortiti.*
C pellatos asserit Orosius. Facta est & alia in ijs gentib. muratio: nā Vandali à fluuio regio
nis sic dicti, se Sclauos dixere, à nomine gētis q̄ à Bosphoro Cimmerico in Tanaim flu-
uium habitare solita est. Et tamē cū eorū pars tēpore Mauritij Cæsaris in Dalmatiā & Il
lyricū cōmigrasset, q domi mansērūt partim Bohemi, partim Poloni dicti sunt. Vandali *Bohemi. Poloni.*
ergo, Burgundiones et Alani, suadēte Stillicone in Gallias trāsiere, Sueuosq; q in Eduis
erant sibi adiūxere. trecenta armatorū millia fuisse traduntur. Franci tūc etiā erāt in Gal-
lia, Germana gēs ex prouincia Franconia: q̄ Cōstantius Flauij Cōstantini filius, primus
Romanorū ducum domauit: ob quam rē usq; ad tēpora Honorij & Archadij quieti in
patria mansere. Sed horū imperij anno septimo, murādi melioris soli gratia patrijs sedib⁹
relictis, Rhenū transmiserūt, et apud Treuiros Matricorenses q & Metenses, ac Leucos
qui & Tullenses, Veredimenses q̄ cōsederant: quos, Sueuis ob uetustas simultates insti-
gantib. Vandali, Burgundionesq;, & Alani Rhenū per uim & arma transire, & in Fran
coniam se recipere cōpulerūt. Francis ultra Rhenū pulsis, Vandali Alani & Sueui ad di
ripiendas uastandasq; Gallias sunt ,pfecti. Burgundiones sedes delegerūt apud Eduos
Vesuntios, Lingonas, Cabilonenses & Matisconenses, in quibus proximis ciuitatib. ad
hæc usq; tēpora permansere, et nomen terræ Burgundiæ datū p annos iam mille. Vanda
li, Sueui & Alani, relictis in Eduis Burgundionib⁹, in Aquitaniam transiere, omnemq;

Galliarũ partẽ intra Pyrenæũ & Ligerim populationib. fœdarunt: conatiq; in Hiſpanias D
irrumpere, difficultate mõtiũ retẽti ſunt. Eodẽ tempore Gratianus inſulã Britanniæ, eius
terræ municeps, p tyrannidẽ inuaſit, & à Romanis militib. mox occiſus eſt: q Conſtanti-
num quempiã ex infima militia, ſola ſpe nominis inducti, imperatorẽ elegerunt. Is trãſijt
in Gallias cõtra Barbaros, & apud Cenomannos ſe cõtinẽs, pacem cũ illis tractauit: ſed
illuſ9 eſt. Miſit tamẽ iudices in Hiſpanias. q̃s prouinciæ obediẽter acceptarũt. Dindimus
tamen & Veronian9 Palẽtini fratres nobiles, et in patria locupletes ꝓtenuerũt, ut contra
eum & barbaros Pyrenæi clauſtra imperatori Honorio cõſeruarẽt. Quod multo tẽpore
fecerũt, nullo aditi publico ſumptu, ſed tantũmodo ſeruorũ uernaculorumq; manu. Ad
uerſus quos miſit Cõſtantin9 barbaros Pictos, q ab Honorio quietis ubiq; reb. in fœd9
recepti, & in militiam Britannicã allecti, Honoriaci uocabãtur. A quib. duce Cõſtantio
filio, quem ex monacho Cæſarẽ Cõſtantinus dixerat, in Hiſpanias miſsis, Dindimus &
Veronianus interfecti ſunt, & Palẽtinus ager populatus. Interea pagani proxima Pyre-
næo incolẽtes, ipſius montis ſaltus pro ſua ſalute tueri annixi ſunt: quos Cõſtantius Ho-
noriaciq; utrib. deturbabãt, ac Vandalos, Sueuos & Alanos intra Hiſpanias admiſerũt,
ut eorũ treti auxilio, in præda ſemel deguſtata poſſent licẽtius deſæuire Et barbari quidẽ
patefacto Pyrenæi clauſtro, horrẽdas, et inauditas ſtrages hominũ cõmiſerũt, urbẽ Aſtur
gam expugnarũt, Toletanũ agrũ uaſtauerũt, urbẽ non ualẽtes euincere. Et Tagi amnis E
fluenta petentes, ad Oliſiponis mœnia cõſedere, unde accepta pecunia diſceſſerunt. In-
terim Conſtantius Cæſar Cõſtantini filius ad genitoris copias ſe contulit, qui Arelati ſe
continebat, aduerſus Honoriũ & Veſogothos ſe muniẽs, q̃s fama eſſet cũ ipſo impera-
tore aduerſus cæterã barbariẽ tyrannosq; eſſe ducturos. Qua ſuſpicione adductus Con
ſtantinus, alterũ filium Conſtantẽ Viennam miſit, ut uenturas ex Italia copias, ne Veſo
gothis iungerẽtur, detineret. Hoc tẽpore Archadi9 apud Cõſtantinopolim deceſſit, cui
ſucceſſit Theodoſius minor eius filius. Et Honorius Veſogothorũ agitatione reſpirãs,
qui apud Barchilonẽ in Hiſpania citeriori quieti cõſedebant, tyrannos tollere ſtatuit: ſpe
rans & barbaros poſſe delere: Conſtantiumq; comitem magiſtrũ militiæ declarauit, qui
dux impiger ex patruia gẽre Romanus, in Gallias profectus, Cõſtantinũ tyrannũ apud
Arelatẽ captũ interfecit. Cõſtantiũ uero Cõſtantini filium, Gerõtius comes ſuus apud
Viennã occidit, atq; in eius locũ Maximũ quendam ſubſtituit: ipſeq; Gerontius paulo
poſt à ſuis militib. eſt necatus, & milites ipſi Honorio recõciliati: Maximũ purpura exu
tum, in Hiſpaniã ulteriorẽ relegarũt: & in Africã ab Honorio traijcere iuſſi ſunt, & inde
in Italiã reuocati. Britannia uero miſsis legatis recuperata eſt. Iouin9 uero nobilis Galli-
cus, ut primũ tyrannidẽ aſſumpſit & frater eius Sebaſtianus, occiſi ſunt. Per idẽ tempus
Athaulphus Veſogothorũ rex petitã iniquis conditionib. pacem nõ impetrauit: ob quã
rem Athalo quodã imperatoris nomine inſignito, et ſecũ adducto, ulteriorẽ Hiſpaniam F
& Africã inuadere ſtatuit. Athalus iudices in Africã miſit, quos Heraclianus ad conſer-
uationẽ Africæ miſſus expulit: & claſſe cõparata in Athalũ duxit, eumq; maritimo præ-
lio ſuperauit: qui fugiens Hiſpanis ſe credidit: & ab his uinctus, uſq; ad Arelatũ ad Con-
ſtantium comitẽ ductus, & inde ad Honoriũ miſſus, qui eũ Romæ ante currũ in trium-
pho duxit, & poſtea manu priuatũ, longioris uitæ ludibrio apud Liparim inſulã cõſerua
ri iuſſit. Heraclianus aũt ob rẽ bene geſtam conſulatũ adeptus, in perfidiã lapſus eſt: Sabi
ni enim generis ſui conſilio uſus, claſſem quatuor milliũ & ſeptingentarũ nauiũ armauit
in Africa, atq; in Italiã traiecit: ubi exercenſione facta ut eũ in Vrbẽ duceret. Marinũ co-
mitem cũ Romano populo obuium habuit, territusq;, priuſquã prælio cõmitteretur fœ
diſſimam fugam fecit. Accepta enim onerariæ nauis ſcapha, ſolus Carthaginẽ rediit, atq;
ibi militari tumultu interfectus fuit. Sabinus Conſtantinopolim fugit: unde ad Honoriũ
ductꝰ, exilio eſt damnatus: atq; hoc modo forma imperij pulchrior reddita eſt. Africa pa
cata. Sed reſtabãt Veſogothi, & alij barbari in Hiſpania ac Gallia. In Veſogothos igitur
primo exercitũ mittere ſtatuit, quæ prouincia Cõſtantio comiti demandata eſt: q apd A-
relatũ exercitu reparato, breui Athaulphũ regẽ, cõmeatu omni ora Galliarũ et citerioris
Hiſpaniæ maritima intercluſit, Narbonãq; linquere, & in ulteriorẽ Hiſpaniã fugere coẽ-
git.

A git. In quas difficultates adductus Athaulphus cum exercitū reparare uellet, à ſuis militibus interfectꝰ eſt, tertio anno poſt quā creatꝰ fuerat: imputantib. quod uxoris Placidiæ blanditijs illectus, noluiſſet imperatorē inuadere, tyrannorū motibus agitatum. Cui ſucfectus eſt Sigericus: qui cū pacis ab imperatore oblatæ cupidus uideretur, pari modo eſt obtruncatus: & Vallia ei ſubrogatus: qui ſuorū militū rabiem expleturus, magnam eorum manū nauigio & armis inſtructam in Africam ire iuſſit. Sed hi oēs in Gaditano facto naufragio perierunt. Qua clade territus, pacē cum Honorio percuſſit, lectiſſimis obſidibus datis: Placidiam reddidit, atq; obſequiū aduerſus alios barbaros promiſit. Qua pace firmata Honorius Conſtantio Cæſari declarato, Placidiam ſororem in matrimonium dedit: ex qua Valentinianū tertiū ſuſcepit, qui Honorio, puericiam egreſſus, ſubrogatus eſt. Cōſtantius Veſogothorū & Vallię auxilijs uſus, in Alanos duxit, apud Emeritā Luſitaniæ Metropolim cōſedēres. Barbari enim Hiſpanias inter ſe diuiſerant. Vandalis Bethica, quæ ab eis Vandaloſia dicta eſt, obuenit: Alanis, Sueuiſq; Luſitania. Et ſorte iterum inter Alanos ac Sueuos ducta, hi Oliſiponē, & quicqd ultra pertinet ad Bethicam, illi Emeritam cū omni Gallitia habuerūt. Soli tamen Cantabri & Aſtures Gallicię prouinciæ populi, in fide Romanorū permanſere. Cōſtantius adiuuantib. Veſogothis Alanos apud Emeritam graui prælio uicit, eorū regem Achacē interfecit: qua clade cæteri
B barbari cōterriti, pacē ab Honorio petierunt. Interim Tertullus uir patritius imperium Romæ aſſumpſit, quē magna pars Italiæ ſequebatur: ſed à Romanis Honorio fidem ſeruantibus, breui occiſus eſt. Nec propterea abfuit quin inuētus ſit alter Athalus imperi i Romæ inuadens. Quib. difficultatibus adductus Honorius Rauennam uenit: & Conſtantius Vandalis ac Sueuis petitæ pacis ſpē faciens, cū Placidia cōiuge ad Honoriū trāſiuit. Quod audientes Romani, tyrannū Athalū iniectis catenis Rauennā perduxere, & imperatori munus dedere: qui illum manu mutilatū Cōſtantinopolim relegauit: moxq; Honorius Conſtantiū purpura indutū, occidentalis imperij conſortē fecit. Prima igitur cura fuit, ſtabilito cum Vallia Gothorū rege in Hiſpanijs fœdere, illū in cæteram barbariem armare, Toloſamq; illi cū aliquot Auxitanæ prouinciæ ciuitatib. permiſit incolere. Hinc ea regio Vaſconia dicta eſt: q; latinis uerbis, occidentalē Gothiā ſignificat. Et hinc Honorius Romam perrexit, Cōſtantius ad parāda in expeditionē Hiſpanicam neceſſaria Rauennæ ſubſtitit, ibiq; ſeptimo imperij ſui mēſe morte præreptus eſt: eiq; ſubrogatꝰ eſt ab Honorio magiſter militū Ecius patritius uir fortiſſimus, cuius genitor Gaudentius ex Doroſtana ciuitate Meſiæ oriūdus, ſub Romanis principib. militauit. Hoc tēpore Ecius, Burgundiones nouos motus parantes, bello cōpeſcuit: Francoſq; qui Rheni ripas iterato inſederant Gallias irrupturi, magna ſuperatos cæde repulit in Germaniā, &
C Alanos acerrimis prælijs agitauit: qui poſt acceptam à Cōſtantio Cæſare cladē apud Oliſiponē, ſub tutela Sueuorū quieuerant: ſed audita Cōſtantij morte, ad Emeritam reuerſi, eam prouinciam ſibi uindicare quærebāt. Et Vandali ac Sueui tanto metu liberati, uoluntatem pacis abiecerant, Alanisq; adſtabant ut Luſitaniam occuparent: quorū motus timens Ecius, in citeriorē Hiſpaniam ſe recepit. Quod ægre ferens Honorius, Caſtinum comitem genere Scytham magiſtrū militū ac conſulem declaratū, Ecio ſucceſſorem miſit. Caſtinus receptis Ecij copijs & reparato exercitu, in citeriore Hiſpania ſe continuit: nec mouiſſet niſi affuiſſet auxilio Bonifacius comes genere Thrax, qui Africā pro Honorio curabat, & beato Auguſtino amiciſſimus fuerat. Hi ſimul iuncti Caſtinus & Bonifacius, res claras contra barbaros geſſerunt, extuliſſentq; magnopere imperiū, niſi Caſtinus inuidia motꝰ, quia Bonifacius præcellere uidebatur, illū in ulteriora Hiſpaniæ miſſum, tanquā hoſtib. in prædam obiectū, à ſe obligauiſſet. Quod ille intelligēs & indigne ferēs illico paratis nauib. copias ſuas in Africā trāſportauit. eoq; tēpore Honoriꝰ Romæ mortuus eſt. Ioānes q̄dam, curāte Caſtino, tyrannidē inuaſit, cui Ecius Patriciꝰ aſſenſit ob ignominiā ab Honorio receptā q̄ eū ab Hiſpania reuocauerat: & æmulatio uirtutis, inter Bonifaciū & ipſum odium auxerat. Ecius maius malū meditatus, Hūnos ad Italiæ inuaſionē primus excitauit, gentē ut oſtēdimus Scythicam: quæ auditis Veſogothorum ſucceſſibꝰ, eorum exemplo finibus egreſſa, apud Pannoniā per id temporis conſedebat.

Ex libro secundo.

IOanne apud Vrbē in imperatorē assumpto, Castinus ueritus ne barbari se in uaderēt, parata classe in Africā nauigauit, & apud Hipponē cōsedit, simulans Bonifacij in amicitia se cōfidere. Sed suspecta erat eius beneuolētia Bonifacio. Beatus Augustinus eos inuicē cōciliauit, recepto utrinq; iuramēto. Sed Castinus dolose agens circūuenire Bonifaciū nitebatur. Ob quā rē facta pace ad prælium uentum est: & Castinus uictus in Hispaniā sese recepit. Erat aūt Castinus Scytha, et Bonifacius Thrax: & hic catholicus, ille Arianus. Ioannes audita Castini fuga q in citeriorē Hispaniam se receperat, aduersus Bonifaciū exercitū ducere in Africā statuit, cōductis militibus qui Honorio pridē per Italiā militauerāt. Bonifacius, q prius crudelē Afrorū gentē ab omni populatione prohibuerat: ut eorū sibi gratiā reconciliaret, liberā eius p̄dandi licentiā præbuit. De qua re ab Augustino admodū increpatus est. Trāseunte aūt in Africā Ioanne, Theodosius minor qui iā quinq; annis imperauerat apud Constantinopolim, audita Honorij morte, Valentinianū Placidiæ amitæ suæ ex Cōstantio filiū, Cæsarē declarauit. Placidia cū filio adolescente expeditas in Italiā legiones duxit, atq; ab omnib. recepta est nisi à Rauennatib. qui Ioannis studiosi erant. Sed obsessi & grauiter oppugnati mulieri sese dederūt: quæ in principes factionis animaduertit. Iturus in Africā Ioānes, Italiæ curā Castino cōmiserat: q à Marsilia discedens per Galliā cisalpinā iter habēs, urbes & oppida Ioannis retinere conabatur: aduersus quē missus à Placidia Ardaburius orientis præfectus, q sæpe Parthos profligauerat apud Vercellas p̄lium cōmisit: q̄ derelictus à suis Castinus, illico captus est. Ecius etiā & ipse Romæ captus, ad Valentinianū Rauēnæ morantem perductus est. Castinus in exiliū missus est, Ecius cōseruatus: eo q Hunnis à se concitatis suadere permisit, ut apud Pānonias se cōtinerēt, quod & fecit, expurgatusq; nota sibi imposita, p̄fectus est Galliarū urbibus ac regionib. quas nec Vesogothus neq; Burgundio possideret: eoq; præfecto, ad Turonios, Andegauos, Cenomānos, & Nannetes ac Ciantes, q & Veneti dicti sunt, sese recepit. Valentinianus his pactis, à populo Romano accersitus, ex decreto Theodosij Augusti appellatus est. Per id tēporis interfecto, ut diximus, apud Arelatū Cōstantino tyrāno, uacuā alīās milite, Britanniā Picti & Scothi Albiēses inuadūt, Britannosq; parētes imperio magnis calamitatib. affligunt: quib. cum imploratus Ecius auxiliū non daret, necesse fuit cum Scothis ac Pictis fœdera inire, et à republica deficere. Sed cū barbariē Scothorū ac Pictorum perferre non possent, obtēta ab Ecio una legione, iterū ad Romanos redierūt: quæ legio breui reuocata est, tū Burgundiones nouos parare motus uiderentur: ob q̄ rem rursus barbari Britanniā populationibus incēdijsq; fœdarūt. Quod sentiens Valētinianus, Gallionē Rauennatē cū alia legione misit:, ac Britannos in fide continuit. Interea Ioannes in Africa post multa, uarijs in locis, & euentu uario cōmissa prælia, à Bonifacio & uictus & interfectus. Quod intelligens Valentinianus, prouinciā à Bonifacio repetijt: aduersus quē mandata detractantē Mahercius ex Rauenna, & Gallio ex Britannia cū magnis copijs missi sunt. Quibus occurrens Bonifacius, in ipsa excursione cōgressus copias eorū profligauit, et ipsos ducea interfecit. Quā cladem audictes Franci qui prius ab Ecio ex Gallijs in patriā repulsi fuerant, denuo Clodione & Meroueo filio ex Franconia profecti, transmisso Rheno in Senonū prouincia sedē apud Aurelianenses Parisiosq; ceperunt. Ecius qui Burgundiones toties profligauerat, ut ad internecionē periturī uiderentur, intelligens magnas immine re imperio calamitates, pacē illis concessit. Nec tamen Valentinianus recuperandæ Africæ curam omisit: sed reparato exercitu, Sisulphum egregium ducem eò misit: qui Carthaginem ducens, ea urbe proximisq; oppidis breui potitus est. Bonifacius in Mauritaniam fugit. Dum hæc geruntur Vesogothi pacem cum imperio tenentes, & ocium abhorrentes, aduersus Vandalos, qui magnam Hispaniæ partem occupauerant, bellum gessere. Sed cum Vandali pares esse non non possent, cogitarentq; sedes mutare, Bonifacius à Sisulphio pressus, Genfericum eorum regem in auxilium implorauit, stipendiū prædamq; promittens, & Africæ multas urbes. Accepit Genfericus conditionem,

A nem,& impoſitis Vandalis cum uxoribus & liberis atq; omni ſuppellectile in nauigio, ex Bethico littore trãsfretauit in Africã:& Veſogothi relictas à Vandalis ſedes occupa runt: Alani autem & Sueui manſere apud captas per ſortem Luſitaniæ regiones:aduer ſus quos Valentinianus Sebaſtianum comitem miſit,qui ex Tarraconẽſi Hiſpania mo uens, in Alanos duxit,Emeritã & Gallitiæ regionem:cõgreſſuſq; cum eis bello ſuperi or factus,illi relicta Gallitia atq; Emerita,& Veſogothos in Bethicã cõfugere. Idem & Sueui fecerunt,Oliſipone & cæteris urbibus per terrorẽ relictis. Gẽſericus in Africam nauigans,in eas terras ſe cõtulit quas Bonifacius ei promiſerat:id fuit omne littus quod à freto Septæ ad Cæſaream uſq; protenditur.Sed non ſeruauere terminos Vandali, qui mox utraſq; Mauritanias,Numidiamq; populati ſunt:neq; his pepercerunt quæ Boni facius obtinebat.Carthaginem uero & Hipponẽ Siſulphi tuitus eſt.Ea intelligẽs Va lentinianus, neq; putãs tanto furori poſſe reſiſtere, petenti Genſerico pacẽ largitus eſt, & apud Tingitanam Mauritaniam petitas ſedes:ſic Carthagini & reliquis Africæ pro uinciis conſultum putãs: & barbaram fidem ſecutꝰ,Siſulphum in Italiam reuocauit, ad Ecium miſſurus qui magnas copias in Gallijs comparabat.Quod uidẽs Genſericus,ru pto fœdere Carthaginem occupauit, ac cædibus & rapinis fœdauit, diuina & humana perturbans, epiſcopum ac clericum expulit,& Arrianos introduxit. Sic Carthago illa *Carthago à Vandalis capta.*

B præpotens,capta eſt,anno quingenteſimo trigeſimoquarto; poſtquam Romanis cœ perat eſſe ſubiecta. Bonifacius mœrore confectus uita exceſſit: & Auguſtinus tertio *Diui Auguſtini obitus.*
menſe obſidionis Hipponi ante Bonifacij mortẽ obijt,ne patriã ſuam à barbaris, quod breui euenit,capi ac diripi uideret.Quatuordecim enim menſibus eam urbẽ Genſericꝰ obſedit.Bonifacius enim à Vandalis acceptus,eò confugerat.Hipponẽq; diu defende rat.Aliqui redeuntẽ in Italiam Bonifacij tradunt magiſtrũ militiæ factũ fuiſſe,& aduer ſantem Ecij prælio ſuperaſſe, & paulò poſt obijſſe:cuius ſentẽtiæ Proſper eſt Sed Poſ ſidio priora referenti,plus creditur. Genſericus Africã omnẽ,Aegyptũ uſq; ad Aethio piam,ſuo ſubiecit imperio. Per hoc tempus Hunni,quos diximus Pannonia conſedis ſe,indignati q̃d ab Ecio prohibiti fuiſſent ulterius procedere,Oſtrogothos Zepidasq;, & alias multas gentes uicinas coẽgerunt,Romanum imperiũ uaſtaturi:aduerſus quos Ecius copias apparabat.Eam nacti occaſionem Scothi ac Picti,rurſus Britannos uexa re cœperunt.Qui non obtento auxilio ab Ecio,ſeipſos aliquandiu defenderunt: poſtre mo Anglicos, Saxones cum Vortigerio rege in auxilium ꝙocauere,eorũq; præda fue runt: Plus enim Romanis ciuibus & Britannorũ primoribus,quàm Pictis aut Scothis infeſti fuerunt Anglici. Genſericus per annũ Africa potitus,claſſem in Siciliã duxit, ma gnamq; prædam egit:obtinuiſſetq; inſulam,niſi Sebaſtianus à Valentiniano ex Hiſpa nia in Africam copias ducere iuſſus fuiſſet.Quod audiens Genſericus in Africã redijt.

C Sebaſtianus aũt qui iam Luſitania potitus erat,tyrannidẽ affectans,cũ Vandalis & Ve ſogothis fœdꝰ iniit,à quibus paulò poſt circumuẽtus & interfectus eſt:& Veſogothi, Sueui atq; Alani Luſitaniam,Tarraconenſemq; Hiſpaniã & Aquitaniam cœperunt: ita ut à Ligeri fluuio gallico uſq; ad Carthaginem,barbari cuncta occuparant, exceptis Aſturibus & Cantabris,qui pro ſua cõſtantia Romanorũ iudices cõſeruarũt. Theodo ſius iunior ea cogitãs,Ariouindũ & Anſilã duces cũ magnis copijs in Siciliã miſit,ut in de in Africã trajicerẽt.Sed illi diu nectẽtes moras, inſulã magnis calamitatibus afflicta rũt,donec à Theodoſio reuocati ſunt,ꝓpter nouũ periculũ quod ab Hũnis, Gothiſq;, et Zepidis imminebat.Hunnorũ reges,Bleda & Athila fratres fuerũt:Zepidarũ Arda ricꝰ:Oſtrogothorũ Valamir,q̃mnẽ Illyricũ Thraciãq; uaſtabãt.Priſcꝰ q̃apud Theo doſium iuniorem epiſtolarũ magiſter fuit, ſcribit ſe miſſum oratorẽ ad Hunnorũ reges in Scythiã,& in gentibus fluminibus trãſmiſsis,ad loca peruenijſſe ubi dudum Indigeta Gothorũ fortiſsimus, Sarmatarũ dolo occubuerat:indeq; non longe in uicum in quo rex Athila morabatur acceſsiſſe,uicũq; inſtar ampliſsimæ ciuitatis fuiſſe in quo ligneæ *Regia, Athile Hũnorum regis deſcriptio.*
mœnia ex tabulis nitẽtibus fabricata eſſent, quarũ tabularũ cõpaginem ita ſolidã men tiebatur, ut uix ab intento poſſet iunctura cõprehendi. Triclinia ambitu prolixiore di ſtincta,porticuſq; in omni decore diſpoſitæ. Aream uero curtis,ſingẽti ambitu cinctam,

ut amplitudo ipſa regiam curiã oſtentaret. Atq; hanc ſedẽ fuiſſe Athilæ regi, barbariẽ to D
tam tenẽti: Cui pater fuit Mundizico: & illi tres fratres fuere, Ottar & Rohas, qui ante
Athilã regnũ tenuere. Illis uero defunctis, Bleda cum germano Athila ſucceſsit in re-
gno. Fuit autẽ Athila ſuperbus inceſſu, huc atq; illuc circumferens oculos: ut elata potẽ
tia, ipſo quoq; in motu corporis appareret: bellorũ amator: ſed ipſe manu tẽperans, con
Animi dotes. ſilio ualidiſsimus, ſupplicantibus exorabilis, propitius aũt in fide ſemel ſuſceptis: forma
Corporis habitus. breuis, lato pectore, capite grandiore, minutis oculis, rarus barba, canis aſperſus, ſimo
naſo, tetro colore, originis ſuæ ſigna præ ſe ferens, Theodoſius dum horum conatibus
occurrere cogitat, peſtilentia correptus interijt. Valentinianus ſecundus audita morte
Theodoſij iunioris, pacem cũ Genſerico Vandalorũ rege cõſtituit, diuiſa certis ſpatijs
Africa cum eo: quã pacem & Genſericus cupide acceptauit, ut paratas ſibi à ſuis ducib.
inſidias uindicaret: quorũ ingentẽ numerum ſecuri percuſsit: & Martianus Theodoſio
ſuffectus libenter confirmauit, ut Hunnorum, Zepidarum, & Oſtrogothorum facili-
us impetum ſuſtineret: aduerſus quod Arneſtidem magiſtrum militum miſit, qui illos
apud Martianopolim prælio fudit. Sed dũ incaute & nimis auide uictoriã proſequitur,
ab Athila circumuentus interficitur. Augebantur tamen barbari inopia rei frumenta-
riæ, & ſeditionibus agitabantur, & pars nobilium ad Martianum multa promittentem
inclinabat. Bleda quoque non ſatis Athilæ conſentiebat, qui & longiorem militiam diſ- B
ſuadebat, & Oſtrogothorum Zepidarumq; reges non tanquam ſubditos, ſed tanquã
ſocios habendos eſſe cenſebat. Ob quàm rem dum Budaliæ urbis muro cingendæ o-
peram impendit, fraterna fraude perimitur. Hic Athila unicus Hunnorum dominus
terrori omnibus eſſe cœpit, & Andaricum ac Valamirem ſubditorum loco habuit:
ſtatuitq; relicta Pannonia & Illyrico, quæ prouinciæ amplius tantas copias alere non
poterant, ſedes mutare, ac Romanum imperium peſſundare. Ad quam rem Ecium Pa-
tritiũ natione Meſium, quo cũ Ioannis tyrãni tempore amicitiã cõtraxerat, allicere co-
natus eſt, multa pollicitus, ſi per fugas ſuos Veſogothos, per ſuã & Romanorũ à bello
ceſſationem, punire permitteretur: diſsimulans quod aduerſus imperium aliquid moli-
ri uellet. Theodoricũ aũt qui apud Veſogothos Vallæ ſucceſſerat, multis argumẽtis &
rationibus à Romanorũ ſocietate diſiungere ſatagebat, ueteres inimicitias & urbis irru
ptionem cõmemorans, cuius obliuiſci Romani non poſſent: ſed fruſtra conatus eſt. Nã
Ecius & Theodoricus fœdere iũcti ſunt: in quo fœdere & Burgũdiones & Frãci, quo
rũ rex erat Meroueus, & Saxones, Riparioli, & Lãbrones, & Sarmatæ, Lutetiani, Hun
norum metu recepti ſunt. Athilæ præter Oſtrogothos ac Zepidas iũcti ſunt Marcomã
ni, Quadi, Eruli, & Thuringi, ita ut quingenta armatorũ millia ſecũ duceret. Quo exer-
citu Germaniã ingreſſus, multis eam in locis populatus eſt: atq; in Galliã tranſiens pri-
mo Remenſes aggreſſus urbẽ ui cœpit, eamq; ſanguine fœdauit, nec ſexui nec ſanguini F
pepercit: Nicaſiũ urbis epiſcopũ capite obtruncauit: quod etiã præciſum diuini eloquij
carmina eructauit. Exinde Aurelianũ ſe cõtulit. Sed cũ Eciũ ac Theodoricũ apud To-
loſam in caſtris eſſe didiciſſet, reſpõſumq; aruſpicum accepiſſet, præliũ dubiũ. & prima-
rij hoſtium ducis necem promittẽs, ratus Ecium caſurũ, in pugnã exarſit: relicta obſidio
ne in Catalaunicos campos Toloſæ ſubiectos deſcendit, Singibaremq; Alanorum du-
cem, qui cum Gothis militabat, magnis præmijs attraxit, ut cõmiſſo prælio ad ſe fuge-
ret, atq; in Romanos ceſſaret: quem Ecius intellecta fraude in municipio Toloſæ pro-
ximo concluſit. Cõmiſſum eſt prælium cruentiſsimum, in quo Theodoricus ſuorũ ma-
gis preſſura alliſus, quàm hoſtium ferro interfectus occubuit. Hunni terga dederunt.
Athila magna ſuorum clade ſuperatus, iam nocte cadente ad carrorum ſepta confugit,
iumentorum clitellas in ſtruem congerens: in qua ſi durius aliquid ſibi accideret, ſuo-
rum gladio confoſſus ſubiectis flammis illico cremaretur. Ceciderunt in eo prælio ex
utraque parte centum & ſexaginta quinque millia hominum. Thoriſmundus Theo-
dorici filius qui eo in bello militauit, repertum patris cadauer, regij funeris pompa To
loſam detulit, ubi è ſuis rex declaratus eſt. Suadebat Thoriſmundus Ecio, ut uictoriam
proſequeretur. Sed ille non tam uictos Hunnos, quàm uictores Veſogothos cæteroſq;

barbaros

A barbaros uerebatur. Suaſit ergo Thoriſmũdo ut in regnũ ſuũ rediret, quod fratres occupare conarẽtur: & cæteros barbaros domũ remitteret. Athila uero inſtaurato exercitu ad priorẽ fermè magnitudinẽ, per Germaniã in Illyricũ rediit, & Tragurĩũ, Sibinicum, Belgradum, Iaderã, Signiam, Polam, Parentĩũ, Hemoniamq; diripuit atq; incẽdit: quæ oppida Marcianus imperator ſine præſidio reliquerat. Ad Arſiã uero fluuiũ & Tergeſtinum ſinum nonnullas Valentiniani copias reperit: quæ mox repulſæ ſunt, & in Aquileiam ſe receperunt. Athila Aquileiam obſedit, & interim circumiacẽtia oppida uaſtauit: ſed populi eorũ ad propinquas inſulas cõfugerãt: deſperaueratq; Athila poſſe Aquileiam capi, niſi ciconias ex altis turribus pullos efferentes uidiſſet: quod auguriũ capiendæ urbis ratus, in propoſito perſtitit, breuiq; ea potitus eſt: triẽnio enim obſidio durauit. Quidam referunt, laborãtes fame ciues, ſtatuas tanquã cuſtodes in mœnib. diſpoſuiſſe ac gradũ migraſſe: neq; intellectã fraudẽ, niſi poſtquã ciconiæ ſecurè ſuper ſtatuas conſederunt. Sed prima ſentẽtia uerior. Capta eſt enim urbs ui ac direpta, & ſolo æquata, & & mulieres proſtitutæ: quarũ una, ne pudicitiã amitteret, ex ſummis ædibus in ſubiectũ Natiſonem fluuium præcipitem ſe dedit. Hinc Athila Paduã, Vicentiam, Veronã, Mediolanum, Ticinũ, quanquam ſe ſpõte dedentes, ne diriperẽtur, inuaſit ac diripuit: flagellũ ſe dei uocitans terrorẽq; populorũ. Ad quem Leo primus põtifex Romanus hor

B tante Valẽtiniano, pro ſalute Italiæ profectus eſt: quẽ apud Mincium amnẽ caſtra habẽtem reperit, dubiũ an ultra progrederetur, eorũ memorẽ quæ Alarico cõtegiſſent. Molliuit eum põtifex, & domũ ut rediret perſuaſit. Ferunt dũ põtifex loqueretur, uiſos Athilæ fuiſſe uiros duos ſtrictos tenẽtes gladios, eiq; minitãtes niſi pareret: quos putant Petrum & Paulũ fuiſſe. Rediit ergo in Noricũ Athila, ubi nunc Baioaria & Auſtria eſt: quem Honoria Valentiniani imperatoris ſoror per eunuchũ pellexit, ut ſe cupientiſſimam in uxorẽ precibus ac minis extorqueret à fratre. quod ille multis modis intẽtauit, impetraſſetq; niſi mors eius interueniſſet. Is enim quãuis multas haberet uxores, aliam ſuperduxit, cui erat Ildiconi nomen: cũ qua dum dormit, effuſo de naribus ſanguine ſuffocatus eſt eadẽ nocte. Marcianus apud Cõſtantinopolim fractũ Athilæ arcũ per ſomnum uidit. Quartus hic & quadrageſimus annus fuit poſt Romã captã: intra quod tempus Germania, Dacia, Sarmatia, Hiſpania, Aquitania, Vaſconia, Eduenſiũ, Veſuntionumq; Gallia amiſſa eſt, & Pariſiorum terra: nec ultra recuperata. Athila mortuo Valamir & Theodemir Oſtrogothorũ, & Ardericus Zepidarũ reges in libertatẽ ſe uendicarunt. Idẽ fecerunt Quadi, Eruli & Turingi: aduerſus quos indignati Hernacus & Eurich Athilæ filij, arma mouerunt. Ardericus Hernaco cõgreſſus xxx armatorũ millia habenti, eum prælio ſuperatũ interfecit. Valamir quoq; et Theodemir ſuperatum bello Eurich, intra Scythiã fugauerũt, nec ultra Hunnorum arma in Gothos audita ſunt. An-

C no ſecũdo poſt Athilæ mortẽ, Trãſila Ecij cõmilito Valẽtinianũ imperatorẽ Romæ occidit in ultionẽ Ecij, quẽ, Valẽtiniano ſuadẽte, Maximus Patricius interfecerat. & hic tamẽ Maximꝰ, Trãſilã ad hoc facinus impulit. Imperauerat aũt Valẽtinianus annis xxx quorũ maiorem partẽ egit Rauẽnæ: cuius epiſcopo, duodecim ciuitatũ ſubieceit epiſcopos, Arimini, Cæſenæ, Foriliuij, Foripopilij, Fauẽtiæ, Foricornelij, q̃ Imola dicitur, Brinti, Bononiæ, Mutinæ, Rhegij, Parmæ, Placẽtiæ, quæ ciuitates ſub exarchatu poſtea fuerunt. Valẽtinianus mœnia Rauẽnæ ampliauit: & Ioannẽ epiſcopũ pallio ex cãdida lana cõfecto uti iuſſit, quo tũc ſolus utebatur imperator: unde poſtea cũ Romanis põtificib. Rauẽnates cõtendere pſumpſerunt. Subſtituꝰ eſt Valẽtiniano Maximus Patricius eis necis autor, qui Eudoxiã Valentiniani relictã reuitentẽ rapuit, uiolentoq; ſibi matrimonio copulauit. Quæ tanto ſcelere indignata, Genſericũ Vandalorũ & Africæ regẽ, ad inuadendũ Italiã inuitauit: qui tanto nũcio lætus, Afrorũ, Maurorumq; & Vandalorũ trecenta millia in Italiã nauib. importauit. Romãq; petijt: cuiꝰ aduẽtu territi ciues, ad munitiora loca demigrãtes urbẽ reliquere: in qua fuga Maximus tyrãnus ab Vrſo milite Romano occiſꝰ eſt. Viuebat adhuc Leo q̃ Athilã placauerat: q̃ cũ paucis Chriſti ſeruis Gẽſericũ audiẽs rogauit, ut p̃da cõtẽtꝰ, eccleſiarũ ſacra intacta dimitteret, atq; incẽdio urbis parceret: quẽ barbarꝰ minime exaudiuit. Multa in urbe incẽdia facta ſũt, et oĩa direpta

Ciues

Ciues quatuordecim dieb⁹,ab Vrbe abfuerũt,donec barbari urbẽ relinquẽtes,Eudoxiã D
& filiã ex Valentiniano ſuſceptã ſecum ducẽtes,per Cãpaniam abierãt.Remanſerant ta
men in Vrbe opifices,& fabri,& turba uilior.Expugnarũt barbari Capuã,eamq; deſtru
xerunt.Attriuerũt & alia Campaniæ oppida:Neapolim tamẽ expugnare nõ potuerũt.
Annus hic octauus & quadrageſimus fuit à direpta prius Vrbe,& Martiani imperato
ris ſextus,quo tẽpore Auitus ſenatorij ordinis uir à Roman. imperator electus eſt,cum
quo Martianus pro pace Reipub.fœdus inijt.Hoc tẽpore Thoriſmũdus qui ſeptem an
nis regnauerat,uidẽs imperij calamitatẽ,nihilq; amplius timens,citeriorẽ Hiſpaniam &
Galliæ ciuitates extra Burgundiorũ Francorũq; ditionẽ conſtitutas inuaſit:Lugdunen
ſem uero ac Anitiæ prouinciã uſq; Marſiliã Burgundio occupauit.Narbonẽſem prouin
ciam cũ his quæ Ligerim inter & Rhenũ ſunt,tutatus eſt Geruãdus q̃dam Romanus,
q̃ ibi p̃fectus à Valentiniano fuerat.Tũcq; obijt Martianus anno imperij ſeptimo: cui
ſubrogat⁹ eſt Leo primus eius nominis,& primus q̃ ex græca,pgenie imperaret: quanq̃
aliqui Beſsicũ dicant.Is ſedecim annis imperauit,in quib. magnas calamitates Reſpub.
paſſa eſt.Et primo anno eius Auitus Romæ obijt.Exercit⁹ apud Rauẽnã, ſuadẽte Leo
ne,Maioranũ imperatorẽ creauit,& anno tertio interfecit apud Tardonẽ ciſalpinæ Gal
liæ ciuitatẽ,Seuerianusq; illi ſubrogatus eſt.Quo tẽpore Biorgus rex Alanorũ per mon
tes Tridẽtinos Italiã ingreſſus eſt.Hi Alani ex his fuerũt quos Cõſtantius comes in Be B
thica diuiſit.Aduerſus hũc miſſus eſt Rithimer gẽte Gothus,ſed à Seueriano in patritiũ
allectus:qui inter Benacũ lacũ & Bergamũ urbem cũ Alanis cõflixit,& regẽ eorũ Bi
orgum interfecit.Seueriano aũt anno tertio defuncto,Anthemius ſuffectus eſt,qui fue
rat Martiani imperatoris gener: cuius imperij initio Geruãdus Narbonẽſis Galliæ præ
fectus tyrãnidẽ aſſumpſit,ſed ab Anthemij ducib.ſuperatus captusq; in exiliũ actus eſt.
Interea & Patricius nomine in tyrãnidẽ Romæ aſpirauit: quo nactus occaſionẽ Genſe
ricus Vandalorũ rex,cum maximis copijs in Italiã nauigauit,ut Romanũ imperiũ inua
deret.Quod ſentiẽs Leo imperator, Anthemio principi Romano opẽ tulit,miſſo Baſili
ſco patricio cũ ualida claſſe, cuius ſororẽ Verrinã nomine,Anthemius habebat uxorẽ.
Hic nauigans in Italiã,Anthemij claſsi ſe coniunxit:& occurrẽs Genſerico cõtra Popu
loniæ littus,inuitum illum pugnare cõpulit,ac prælio ſuperauit,turpiq; fuga in Africã re
pulit.Nec tamen quieuit apud Cõſtantinopolim Leo.Siquidẽ Aſpar patritius cũ duo
bus filijs Ardabure ac Patriciolo cũ cõficere tẽtauerũt. Quod cũ nõ ſucceſsiſſet,apertũ
ei bellũ mouit.Ardaburem filiũ cum fauore quorundã ciuiũ Cæſarẽ appellans: ſed rede
unte Baſiliſco,in Vrbe pugnatũ eſt,& captus Aſpar cũ filijs iugulatus eſt.Hæc intelli
gens Volamir & Theodemir Oſtrogothi,q̃ ſuperatis Hunis circa Danubiũ aliquãdiu
quieti deſederãt.Illiricũ uaſtare cæperũt:nec quieuerũt donec Pãnonia ac Meſia ab im
peratore accepta,fœdus iniere cum Leone.Datus eſt aũt obſes imperatori Theodori- F
cus Theodemiris ex Arileua concubina filius,Valemir aũt hac pace fretus Scythias in
uaſit,& ab eis occiſus eſt.Theodemir ſolus regno potitus:cui,ad gratiã capiẽdam,Leo
filiũ miſit regio indumẽto comitatuq; deductũ:ob quã rem fœdera cũ magna Reipub.
utilitate renouauit.Theodoricus adoleſcẽs duodeuiginti natus annos,in Sarmatas trã
miſſo Danubio irruit,& rege illorũ Babach interempto,uictor ad genitorẽ rediit.Inte
rea apud Romã & in Italia Rithimer patritius,quẽ Anthemius Galliæ p̃fecerat,ob rem
tempore Seueriani aduerſus Alanos bene geſtã,& filiam ei coniunxerat, ingratiſsimus
uir,aduerſus ſocerũ copias cõparauit:nec recõciliatus per Epiphaniũ Ticinẽſem epiſco
pũ pacẽ ſeruauit,& ad urbẽ caſtrametatus eſt.Anthemius in urbe ſe cõtinebat,Bilimi
re Veſogothi ex Narbonẽſi prouinciæ aduentum expectans. Fuerat autem hic uicto
Geruando, Narbonenſi prouinciæ præfectus:& ob hãc gratiam cum copijs uia Caſ
ſia uerſus urbẽ uenit,ad molẽ Adriani ciuitatẽ ingreſſurus: ſed Rithimer medium ſe in
terpoſuit,ne ingrederetur.Interea Leo Olybrium ducem ſuũ cum exercitu in Italiã mi
ſit,qui ex Rauenna ſuũ aduentum expectari Anthemio nunciauit.Anthemius eo nun
cio lætus,inſignia imperij deponit,& in priuatam concedens uitam, urbis cuſtodiã ſena
tui populoq; cõmẽdauit.Interea Bilimer cũ Rithimere cõgreſſus, ab eo interfectus eſt.

Et Rithi-

A Et Rithimer urbe potitus, Anthemiũ ſocerum ſuũ ad ſe ductũ. quarto cũ imperare cœperat anno, à carnificibus lacerari iuſsit, Olybrio adhuc apud Rauennã cõſedente. Sed Rithimer tertio poſt mẽſe, acerbis morbi cruciatib⁹ cõſumptus eſt: & Olybrius à populo Romano uocatus, imperator occidẽtalis imperij appellatus eſt, Gundibaro nepote, quẽ cũ exercitu Rauẽnæ dimiſerat, in patriciũ declarato. Sed Olybrius poſt quartũ menſem Romæ obijt: & Gundibaro patritio adnitente Glycerius quidã ſenator imperator cõſtitutus eſt, Romano populo ægre cõſentiẽte: quẽ Glyceriũ eodem anno quo fuerat aſſumptus Nepos patritius, Leonis imperatoris autoritate ac Romanorũ auxilio fret⁹ imperio deiecit, & apud Salonas epiſcopũ conſtitui curauit. Gũdibarus indignatus, Rauennates & multos Italiæ populos in Nepotẽ & Roman. armauit: ſed ſanctus Epiphanius Ticinẽſis epiſcopus, hos motus compoſuit. Interim Leo imperator ualetudine correptus, apud Conſtantinopolim Leonẽ ſecundũ ex Mariagne ſorore nepotẽ, & Zenonis Iſaurici filium, ſucceſſorẽ imperij deſignauit. Ipſe uero Leo puer cum paucis menſibus imperaſſet, Zenonẽ genitorẽ manu propria coronatum fecit imperatorem. Zenone aũt apud Chalcedonem agente, Verrina Auguſta eius ſocrus, Baſiliſcũ fratrem ſuũ imperatorem in Cõſtantinopoli appellauit. Quod audiẽs Zeno, Iſauriã ſe contulit, malens cum Mariagne uxore exulare, quã rempublicã ſua cauſa perturbari. Cuius fuga lætatus Baſiliſcus, in hæreſim Neſtorianã lapſus, Marcũ filium Cæſarem appellauit. Sed ciuitas Baſiliſci turpitudinibus cõmota, Zenonẽ reuocauit: qui Conſtantinopolim reuerſus Baſiliſcum, Marcũq; & Verrinã captos, in Cappadociã relegauit. Romæ autem Nepos imperator ſedatis Gundibari motibus, Oreſtem militiæ ſuæ magiſtrũ cum magnis copijs in Gallias aduerſus Veſogothos, qui Turonios, Cenomannosq; & alios in fide Romana manentes uexabant, mittere ſtatuit. Sed ille quamprimũ Rauennã applicuit, Auguſtulum filium ſuum imperatorem creauit: quo cognito Nepos in Dalmatiam fugit: Auguſtulus cum Genſerico Vandalorum rege fœdus iniit. Sed nouus turbo exortus eſt: ſiquidem Eruli & Turingi, Odoacre uiro acris ingenij duce ſibi conſtituto, ab inferioribus Danubij oſtijs Italiã ſunt ingreſsi. qui prius in exercitu Athilæ fuerant. Hi Aquileia ad ſiniſtrã relicta, in Taruiſinos Vincentinosq;, & deinde in Brixianos flexerunt. Hoc tempore Ambroſius Romanus in Britãnia ducẽ ſe præbuit his, qui Anglicorum tyrannidẽ ferre nõ poterant: & imperator appellatus, ſæpenumero cum Saxonib⁹ tumultuarie confligens uictor euaſit: ſed poſtremo in prælio cecidit. Saxones crudeliter uſi uictoria, in omnes Britãnos ſæuierunt. Quib. malis cõmoti Britãni, apparatis circa littora naubus, omnes populariter emigrarunt: eaq; loca tenuerunt, in quibus nũc Britannia dicitur, oceano tenus, in Turonibus, Cenomannis & Ciantibus, qui & Veneti: imperante Zenone apud Conſtantinopolim, & Auguſtulo Romæ, ſub introitu Odoa-
C cris in Italiam: anno ab urbe capta per Gothos tertio & ſexageſimo. Auguſtulus audito Odoacris aduẽtu, Oreſtẽ genitorem ſuum magiſtrum militiæ deſignatum aduerſus eum miſit. Quem apud Laudam copiam pugnæ facturum, auxilia deſeruerũt: & Romanæ legiones territæ, prælium detrectarunt. Oreſtes ſolutis caſtris in Ticinum ſe recepit, ubi obſeſſus captus eſt, & Placentiã ductus ibiq; ſpectãte exercitu, ab Odoacre gladio ſuffoſſus. Vrbs Ticinum direptioni expoſita et ager uaſtatus: cæteri Italiæ populi certatim deditionẽ fecere. Auguſtulus ex Rauẽna Romã, & deinde Lucullanũ Cãpaniæ oppidum fugit, ibiq; poſt annũ & menſes duos imperij ſui, purpurã & diadema depoſuit, anno quingenteſimo ſeptimodecimo, poſtquã Octauius Auguſtum ſe appellauit.

Ex libro tertio.

ATtila rege Hunnorum Aquileiam obſidente, ciues illius urbis Gradũ migrauere: Cõcordienſes Caprulas, & Altinates Torcellũ, Maiorbũ, Buranum, Amoriacũ, Conſtantianũ & Aimanum. Padauini autem ſacra, & ſupellectilem precioſam cum imbelli multitudine, in Riuum altum comportarunt: iuuentute ad tuenda mœnia retenta. Monteſilicenſes uero Adeuſtini q́ue, & Euganeorum collium incolæ, Metamaucum & Albiolam, Paleſtrinam Clodiamq; confugere

cõfugere. Diruto deinde Monteſilice, Patauio & Adeuſto, Vincentia & Verona pa D
ſtata, Patauinorum plurimi in paludes ſuæ ditionis, quo & præcioſa miſerant, habitatũ
iere, id eſt ad Riuum altum, cui duro à ſoliditate fuit cognomen: ſic & ceteri Venetiæ
prouinciæ populi, præmente metu, in paludibus conſederunt. Ea prouincia Abdua Pa
do, lacu, Benaco Adriatico mari & alpibus terminatur. Hinc origo Venetæ urbis. Odo
acer igitur Oreſte interfecto, cum Romã pergeret, occurrente populo benigne recep-
eſt, & ſummis honorib⁹ in Capitoliũ ductus, Romæ & Italiæ rex eſt appellatus, interim
Phelteus qui & Phena dictus eſt, rex Rugorũ ulteriorẽ Danubij ripã colentiũ Erulos
uicinos, qui in patria poſt Odoacris profectionẽ remanſerãt, infeſtare cœpit. Aduerſus
quẽ ex Italia, pfectus, Odoacer pfium cõmiſit, & occiſo rege Rugorũ, gentẽ ad interne
tionẽ uſq; deleuit, puinciaq; Rugilandã, quã illi incolebãt, crudeliſsimè uaſtauit, & in Ita
liã rediit. Lõgobardi aũt duce Codooco rege ſuo, ea Rugilandiæ loca poſſeſſoribus ua-
cua ingreſsi ſunt. Et ad tẽpora uſq; Andoini noni eorũ regis p annos circiter uiginti ha
bitauerũt, interim gesta apud Cõſtãtinopolim cũcta manebãt. Cũ defuncto Theodemi-
ri Oſtrogothorũ rege, Theoderic⁹ ſucceſsiſſet Roman. amicus. Hic ad Zenonẽ uocatus, ea facilitate profectus eſt, qua Leo illũ remiſerat. Zeno ſtatuã illi equeſtrẽ ex ære in
palatio locauit, & patriciatus dignitate donauit. Sic & exercitui ſtipendia præbẽs & per
aliquot annos eũ apud ſe retinuit. Sed cũ Oſtrogothæ nõ quieſcerẽt, intelligẽtes Veſo- E
gothos, Sueuos, Alanos, Vãdalos, Burgũdiones, Erulos & Turingos per Italiã, Hiſpa
niã & Africã gloria excellere, petijt à Zenone ut aduerſ⁹ Odoacrẽ in Italiã mitteretur,
idq; cõceſſum eſt, ut amico potius quã hoſti Italia pateret. Profect⁹ ex Pãnonijs Theo-
dericus, priuſquã Noricum ingredi poſſet, Strapilã Zepidarũ regem iter impediẽtem,
qui Arderico defuncto ſucceſſerat, prælio fudit. Et pari modo Buſarim Burgarorum du
cem gentis accolæ Danubij, qui magnas ſibi difficultates intulit, ingreſſus Italiam apud
Sontium Aquileiæ diruæ fluuium Odoacrem obuium habuit, eumq; cruento prælio
ſuperauit, qui ad Padum, cuius uada oppidaq; præſidijs & claſſe munierat, delatus eo lo
co ſubſtitit, ubi nunc eſt Oſtilia Veronenſium. Theodericus, dedentibus ciuibus Ve-
ronam cœpit: & paulò poſt redeuntem Odoacrem in campis Veronæ ſubiectis, iterũ
ſuperauit. Victus Odoacer Romam petens, clauſas portas inuenit, & ſuburbanũ agrũ
incendijs fœdans, Rauennam ſe contulit, populos Italiæ pertentans ut ſibi faueret, inter
quos plures fuerunt Padi accolæ, & Aſtupha præfect⁹ Flaminiæ ac Aemiliæ: quod ſenti
ens Theodericus apud Ticinum ſe cõmuniuit. Hoc tempore Gundobaldus Burgun-
diorum rex, Italiam ingreſſus, per ſaltũ Domuſſulæ, magnam prædam ex Comenſibus,
& deinde ex Taurinis ac Iporedienſibus aſportauit. Quo abſente Clodoueus Franco-
rum rex Crotchildẽ Chilperici filiam, forma egregiam pertẽtauit, an ſe uirum uellet, &
& uoluntariam inuenit. Chilpericus rex Burgundionum fuerat, & à fratre ſuo Gũdo- F
baldo interfectus: ob quam rem nõ putabat Crotchildis patruum ſuum conſenſurum,
& rapi cupiebat: facileq; Clodoueo conſenſit, ea lege ut Chriſtianus fieret. Nec Gun-
dobaldus auſus eſt potenti regi neptem denegare, præſertim cum ſine dote peteretur.
Clodoueus quãuis uxori in ſeipſo promiſſa neglexerit, duos tamẽ filios ex ea ſuſceptos
Chriſtianos fecit. Theodericus autem poſtquã Odoacrem Rauennæ morari didicit, eò
ſe contulit, & urbem per triennium obſedit. exeuntem ad pugnam Odoacrem bis præ-
lio ſuperauit, & tandem acrius obſeſſa ciuitate, Odoacer, hortante Ioanne epiſcopo, ſe-
ſe dedit. Theodericus urbem ingreſſus, ſecunda die Odoacrem & filium eius adoleſcẽ
tem contra fœdera interfecit, Erulorum plebem conſeruauit. Exinde tota Italia & ipſa
Roma eum complexa eſt, qui omnium Barbarorum mitiſsimus fuit: miſitq; Epiphanium
Ticinenſem epiſcopum cum magna pecunia in Burgundiam, qui captiuos redime-
ret: ſedem tamen regni ſui Rauennæ cõſtituit. Clodoueus interea aduerſus Gundobal
dum uxoris ſuæ patruum bellum geſsit, ciuitatesq; inter Lygerim & Sequanam ſitas,
ſuo adiecit imperio, et interueniẽte Crotchilde, pacem hoſti dedit. Deinde aduerſus Ale
mannos bellum geſsit. In quo cum ſui caderent, memor factus eorum quæ uxori pro-
miſerat de fide ſuſcipienda, ſuſpicat⁹ propter negligentiam ſe puniri, uotum uouit Deo

cœli,

A cedi, quod si uinceret, uxoris consilium amplecteretur. Hinc victor effectus, Alemānis in deditionem acceptis, tributum imposuit: ac domum reuersus uigesimo quinto regni sui anno, à beato Remigio Remensi episcopo, cū multis Francis baptizatus est. Theodericus quamuis Rauennæ ageret, Romā tamen multis modis exornauit: sepulchrum Octauiani instaurauit, spectacula edhiberi iussit, ædificia multa reformauit, ac Basilicas: atq; ita se gessit, ut inter optimos numeraretur. Rauenna, ut Plinius ait, Sabinēsium ante urbem conditam fuit oppidū: sed primum incrementum sub Cæsare Augusto habuit, qui apud eum classem tenuit perpetuo anni tēpore expedita: & in oppido Classensi milites mansere, qui classem implerēt. Rauennam aūt muro clausit Claudius Germanicus sed muros ipsos instaurauit & ampliauit Valentinianus secūdus Placidiæ filius. Theodericus Erulis, interfecto Odoacre, alium regē dedit, et in extremis Italiæ partibus apud Augustam prætoriam sub alpibus habitare permisit, eumq; in filium adoptauit. Ipse uero Theodericus Clodouei regis Francíæ filiā, nomine Andefledam, uxorem duxit. Sororem suam uero nomine Amalafredam Honorico Vandalorum: & filiarum unā Halarico Vesogothorum: alteram Gundibardo Burgundionum: neptem uero Amalabergam Herminfredo, Thuringionum regibus, in matrimonium coniunxit. Euchario etiam nobili ex Balthorum prosapia oriundo, qui Veterici fuit filius, tertiam filiā Amalasiunthā in uxorē tradidit: quo genero tanquā filio usus est: atq; ita & Hispaniā & Gal
B liam placatā tenuit. Cum uero Clodoueus rex Francorū Halaricū, Vesogothorum regem in campis Vogladensibus interfecisset, Vasconiamq; cepisset: Theodericus in ultionem generis contra socerum arma sumpsit, & multis Francorum trucidatis, Vasconiam recuperatam pro Almarico Halarici filio, non paruo tempore gubernauit. Siciliam uero, Dalmaciam, Liburniamq; & Illyricum obtinuit. Narbonensem Galliam, & ea quæ extra Burgundiam ad Teutones pertinent, exceptis Aluernis, regno suo adiecit: quæ loca Theodatus nepos eius, qui postea tertio loco regnauit, multo tempore administrauit, Pannoniā & Noricos regno suo adiunxit. Per hoc tempus Bulgari relictis sedibus quas ad Danubij ripas secundū Pānonias & Noricū habere cōsueuerāt, Thraciam deuastabant: nec poterat Zeno imperator resistere post recessum Theoderici, & maxime quia Constantinopolis maximo flagrauit incēdio. Tridentū Theodericus muro cinxit. Per idem tēpus Zenone defuncto qui sedecim annis imperauit, Anastasius suffectus est imperator: quo tēpore & Anastasius Romanus pōtifex decessit, & duo in scisma surrogati sunt: Symmachus in palatio Lateranēsi, & Laurētius in æde beatæ uirginis, quæ Noua dicitur. Res apud Theodericū discussa est, obtinuitq; Symmachus: qui clemētia usus, Laurentiū Nucerinis episcopū dedit. Sed Romani iam pace fastiditi Laurentiū reduxere, dissidiūq; fecerunt. Rex canonū ignarus, Petrū Altini episcopum Ro
C mam misit: qui utroq; deiecto, se pontificem constituerat. At Symmachus cōgregata synodo CXX episcoporū, de crīminibus se purgauit, & Petrū & Laurentiū relegari obtinuit. Sed Romani nō destitere. Fausto excōsule pontificē clerūq; defendente. Probino uero altero exconsule plebē concitante, in Vrbe prælium cū est, & ædes cōmissa, & in sacerdotes uirginesq; grassatum: & per hoc tempus gestum est prælium inter Clodoueū & Halaricū, de quo antea diximus. Tunc quoq; Clodoueus Theodericū filiū ex ancilla susceptum in Albiēses Ruthenosq; & Auernos misit, eosq; sibi subiecit, ac Tolosam Vasconiamq; occupauit. Almarico Halarici filio intra Pirenæum se continēte. Inuasit quoq; Clodoueus Engolismā et Burdegallā ciuitates Vesogothorum, eo quod Arianā hæresim tenerent, & episcopos catholicos in illis constituit. Quod intelligens Anastasius admodum laudauit, audiens suo tēpore Vesogothos punitos esse: misitq; preciosam tunicam Clodoueo, & patritiū eū creauit: qui tamen primum Parisios accedens, eam urbem regni sedē cōstituit. Theoderico tamē, ut suprà diximus, Vasconiā recuperauit per Ilbam comitē, quem Zepidarū militibus præfecit. Hoc tēpore defuncto Symmacho, Hormisda Romanus pōtifex electus est, qui hortante Theoderico, apud Vrbē prouinciale synodū congregauit, in qua hæresim Eutychianā dānauit, quæ prius tamen damnata fuerat: & oratoribus quinq; Cōstantinopolim missis, Ioannē illius urbis episcopū, &

per eum reliquos Græcos ab hæresi desistere iussit. Sed episcopus & clerus Cõstantino D
politanus inobedientes fuerũt: nec Anastasius imperator decreto se subscribere uoluit, di
cens Papã potius imperatori parere debere, eiusq; oratores urbe deiecit: ob quã rem ful
mine ictus, creditus est pœnas dedisse, quo anno Symmachus & Boëtius cõsules fuere.
Anastasio Iustinꝰ senior subrogatꝰ est, quo tẽpore Eutychiana labes extincta est. Hor
misda mortuo, Ioannes Tuscus successit. Iustinus Arianos ex imperio suo deiecit: q̃d
Theodericus ægre tulit eadẽ labe infectus. & propterea Boëtiũ & Symmachũ Papiam
relegauit, & Ioannem Papã ire Cõstantinopolim iussit, & Theodatum nepotẽ ex Nar
bonensi prouincia reuocauit. Ioanni uero plures ex nobilitate Romana collegas adiun
xit, mandans eis ut à Iustino impetrarent Arianorum restitutionẽ: nisi obtinerẽt, catho
licis episcopis per suũ regnum uicẽ redderet. Iustinꝰ magno honore Ioannẽ Papam ex
cepit, concessitq; postulata, ne Christiani catholici trucidarẽtur: honorauitq; multũ Ro
manos legatos. Quod ægre tulit Theodericus, illosq; cruciatu famis in carcere necauit:
Boëtiũ et Symmachũ Papiæ iugulari iussit. Ipse uero Theodericus *xcviii* die postq̃
Ioannes põtifex & Romani illi obedierant, apoplexi, siue ut alij uolunt profluuio uen
tris interijt, anno *xxxviii* postquam Italiæ potitus est regno. Huic successit Amala
suntha filia tunc uidua cum Athalarico filio suo octo annorũ, quẽ ex Euchario susce pe
rat: quæ mulier prudentissima fuit, multaq; patris malefacta reparauit: Boëtij & Symma E
chi filijs patrimonium reddidit: Athalaricũ disciplinis eruditi curauit: sed Gothi impedi
uerunt, dicẽtes regem suũ sub præceptorib. esse minime debere, & arma illi nõ literas cõ
uenire. Mortuus est per hoc tempus Iustinus imperator, cui Iustinianus successit. Pro
ceres Gothi inter Amalasuntham & filium discordias seminauere, ob quã rem illa Theo
datum consobrinum suum in Hetruria aliquot ciuitates tenentẽ, quia seductoribus filij
consentiret, coërcuit: & Athalarico Romæ relicto Rauennam pergens, tres Gothorũ
proceres, qui malorum consiliorum puero suasores erant, interfici curauit. Hic tamen
Athalaricus quamuis Arianus esset, Bonifacium & Ioannem, cui Mercurio fuit nomẽ,
Romanos pontifices, magnis fauoribus est prosecutus, & multa digna laude peregit.
Cuius tempore mortuo Francorum rege, Clodomir & Childebertus eius filij, in pater
ni regni diuisione partes Burgundionũ regni & Alemãnorum quas occupauerat Clo
doueus, & quæcũq; in alpibus ad Italiam spectant, Theodeberto eorum nepoti quem
in Metensibus regem constituerunt, regendas possidendasq; dederũt. Hic Theodeber
tus rapinis assuetus, quem Theodericus pater in Alemannorum expeditiones duxerat,
Romanam prouinciã, cuius caput est Massilia Septimanorum, quæ regis Italici esset, in
uasit. Amalasiũtha rogauit ut desisteret, necq; occasionem Iustiniano daret imperij recu
perandi, fœderaq; inter Athalaricum filium et Theodebertum impetrauit: sed Theoda F
tus iniuriæ memor ab Amalasiũtha receptæ, quæ ipsum repetundarũ damnauerat, cum
Iustiniano egit, ut Italiã recuperaret. Interim mortuꝰ est Athalaricus octauo anno post
quam regnum acceperat, ob quam rem Amalasiuntha Theodatum sibi reconciliauit,
& regni cõsortem accepit. Erat autem Theodatus græcis latinisq; literis eruditus: qui,
ut ait Cassiodorus, temporum suorum historiam scripsit, & inter philosophos quibus
operam impenderat, Platonem maxime sectabatur. Cæterum iners fuit & incon
stans, pecuniarũq; auidus: hortante tamen Amalasiuntha, in Burgũdiones, qui à Theo
derico Metensium rege in Liguriam & Aemiliam missi fuerant, atq; Alemannos qui
Venetiam deuastabant, delatus, utranq; gentem cum magna illorum cæde Italia pepu
lit, & cum eodem exercitu per legatos Romanam prouinciã recuperauit, pacem Iusti
niani & Francorum regis per oratores consecutus: multaq; bona opera, eiusdem suasu
fœminæ fecit. Sed ad ingenium reuersus rapinis indulsit, & Amalasiuntham ei resisten
tem, in insulam Vulsinensium lacus relegauit, occidiq; permisit à filijs et agnatis Gotho
rum procerum, quos Athalarici corruptores ipsa regina iusserat interfici. Fuit aũt Ama
lasiuntha memorabilis fœmina, græcis ac latinis literis egregie imbuta, omniumq; gen
tium linguas callens, quæ per id tempus Romanum imperium inuaserant: cuius mor
tem Iustinianus ægerrime tulit: ad quem placandum missus est Agapitus Romanus

pontifex

A pontifex, quem Iustinianus honorifice susceperit. Sed cum Iustinianus ab Anthemio Cō-
stantinopolitano episcopo seductus, Eutychianam hæresim saperet, illamq; confirmari
peteret, Agapitus Diocletianum eum appellauit, eumq; resipiscere fecit, & Anthemio
electo Mennam substituit, & cuncta impetrauit quæ uoluit Theodatus de Iustiniano
securus. Defuncto Agapito, clerum Romanum, quod nullus antea tyrānus intentauit,
in electionem quam faceret, ui illata consensum promittere coegit, & per pactionē pe-
cunia accepta, Syluerium creauit. Ob quam rem rursus apud imperatorem delatus, pu-
nitionem timens mitius imperium egit. Cassiodorus Rauenna oriūdus, multa de eo scri
bit: & præsertim ut uinum accinaticum ex agro Veronensi odoris saporisq; suauissimi,
magnam uim Romam aduehi curauit, ac annonam ex Histria Rauennam duci iussit.
Quo tempore iam Veneti numerosa nauigia obtinebant, & Theodati mandatis pare-
bant: qui eius iussu frumentum uehebant, de quibus scribit Cassiodorus: Venetiæ prę
dicabiles, quondam plenæ nobilibus, ab austro Rauennam Padumq; contingūt, ab ori
ente iocunditate Ionij littoris perfruuntur: ubi alternus æstus egrediens modo claudit, mo
do aperit faciem, reciproca inundatione camporum. Hic duobus aquatiliū auium mo-
re domus: est nanque terrestris, modo cernitur insularis, ut illic magis existimes esse Cy
clades, ubi subito locorum facies respicis immutatas. Earum quippe similitudine, per æ-
B quora longe patentia domicilia uidentur sparsa, quæ non natura protulit, sed hominū
cura fundauit: uiminibus flexis illigatis terrena illic soliditas aggregatur, & maritimo
fluctui tam fragilis munitio non dubitatur opponi, quādo uadosum littus moles nescit
ejicere undarum, & sine uiribus fertur quod altitudinis auxilio non iuuatur. Habitatori
bus una copia est, ut solis piscibus expleantur: paupertas ibi cum diuitibus sub æqualita-
te conuiuit: unus cibus omnes reficit, habitatio simul uniuersa concludit, nesciunt de pe
natibus inuidere: & sub hac mensura degentes, euadunt uitium cui mundum constat es-
se obnoxium. In salinis autem exercendis, tota contentio est. Pro aratris, pro falcib⁹ cy
lindros uoluitis, inde uobis fructus enascitur, quando in ipsis, & quæ non facitis, possi-
detis. & alia pleraq;. Quadraginta octo annis tūc Venetia steterat. Ab aquis Gradatis
usque Lauretum, Venetia extenditur, per octuaginta millia passuum. Creuit autem ci-
to Venetia, quia multarum urbium eò simul opes congestæ sunt, Athila Italiam uexan
te. Primi magistratus Venetorum tribuni appellati sunt. Laurentius monachus patria
Venetus, affirmat fundamenta urbis Venetæ septimo calendas Aprilis iacta fuisse, an-
no salutis quadringentesimo & uigesimo primo: quod stare non potest. Nōdum enim
Athila destruxerat Aquileiam, quod factum est anno quadringentesimo & uigesimo
sexto: tunc enim Venetiæ principium habuere. Iustinianus imperator à Iustino auuncu *Natalis Ve*
lo constitutus, Parthos bella mouentes per suos duces pluribus bellis superauit: postea *netiarum.*
C apud Eufratem exercitus eius superatus est. Erulos, Zepidas & Bulgaros, Illyricum de
uastātes, p.r suos iudices profligauit. Et iterum per Belisarium patritium & per Her-
mogenem magistrum officiorum, Parthorum impetum repressit, fœdusq; cum eis ini-
uit: deinde per eundem Belisarium Africam à Vandalis liberauit: qui Bilimirem regem
captiuum, cum opibus spoliisq; Vandalorum Constantinopolim perduxit: & consul
ordinarius designatus, de Vandalis triumphauit. Deinde missus in Siciliam, insulam re
cuperauit, & ad bellum contra Theodatum processit. Iustinianus Clodomirem &
Childebertum Francorum reges, eorumq; nepotem Theodebertum Liguriam tenen
tem, multis muneribus ut quiescerent placauit, dicens, indignum esse auxilio Theoda-
tum, qui hæresi Ariana Italiam inficeret: misitq; Mundum quendam ducem in Dalma
tiam, qui Gothis prælio superatis, Salonā cepit, inoluitq; tumultu Dalmatas, Iustinia-
no subijci renitētes. Quadraginta octo annis sub Gothis Italia fuerat: triginta octo sub
Theoderico: sub Athalarico octo: & sub Theodato duobus, & plurimum floruerat,
meliora sub Iustiniano sperans, quod per eius auaritiam contrà euenit: namq; & liber-
tas omnino perdita, & urbs intus extraq; diruta ac desolata, ad stu-
pendam calamitatem est perducta.

Ex libro quarto.

CVm centum & quadraginta duobus annis inclinasset imperium, Belisarius recuperata Sicilia in Africam nauigauit aduersus Storzam, qui tyrannidem illic interfectis iudicibus arripuerat, miraq; felicitate prouinciam liberauit, ac rursus in Siciliam rediit. Interim in Dalmatia Gothi exercitum reparantes, Salonam obsidere statuerunt: occurrentemq; Mauritium Mundi filium adolescentem interfecerunt. Quod sentiens Mundus, ira concitatus Gothos aggressus, magna occidione eos fudit. Sed dum fugientes persequitur, ab eis occisus est, & suus exercitus dissipatus, & Salona recuperata. Quæ res tantam Theodato fiduciam intulit, ut omnia reuocauerit, quæ per legatos pro pace obtinenda Iustiniano promiserat. Iustinianus uero Constantianum belli ducem in Dalmatiam misit. Belisarius pulsis è Sicilia Gothis, in Italiam nauigauit, in Brutiorum prouinciam, Embrimūq; Theodati generum qui eam tenebat in deditionem accepit, & ad imperatorem misit: qui eum Patritium creatū multis muneribus donauit. Belisarius Lucanis deditionem facientibus Neapolim uenit, urbemq; obsidione cinxit: & tandem ostendente Isaurico milite, per aquæductum eam ciuitatem obtinuit: (sicut nostra ætate rex Alfonsus) raptas uiris uxores reddidit: neq; in Gothos qui præsidio erant sæuitum est: quamuis Tordanus Romanos & Neapolitanos & Gothos trucidatos fuisse dicat. His auditis Gothi qui Romæ erant, haud amplius inertiam Theodati ferendam putant. Egressi urbem apud Regetam, quæ nunc Ruglate dicitur, castra fecerunt, trigesimo quinto ab Vrbe milliario. ibiq; Victigitem sibi regem fecerunt, obscuro genere ortum, sed rei militaris peritia ualidum. Theodatus per deuia fugiens Rauennam petebat: sed ab Optaro quodam Gotho post illum misso interfectus est, tertio postquam regnare cœperat anno. Victigis Romã rediens, confirmato populo, Luderim ibi dimittit cum quatuor millibus militum: & Rauennam profectus omnes per Italiam dispersos ad se Gothos uocat, Mathasiuntamq; Theodorici regis ex Amalasiuntha filia neptem, inuitam capit uxorem: quæ Victigis ignobilitatem aspernabatur. Belisarius Romam profectus à ciuibus ultro receptus est: & qua die, quæ fuit quarto calendas Decembris, Asinariam portam intrauit, eadem Gothi Flaminiam sunt egressi. Remansit Luderis, regis sui sæuitiam timens: quem Belisarius Constantinopolim misit. Narniam per Bessam cepit, & Constantianum in Hetruriam misit: qui Spoletum & Perusiam cepit, eam'que præsidio muniuit. Pissias & Nillas Gothorum duces ad tuendam Perusiam missi, ubi eam captã inuenerunt, cum Cõstantino prælium commisere: qui eos uictos captos'que Romam ad Belisarium misit. Quibus cognitis Victigis, ex Rauenna cum centum millibus pugnatorum, siue ut alij uolunt, centum quinquaginta Romam uersus iter habuit: cum'que Tybur intrare confiderent, ab oppidanis repulsi sunt. Sed tandem Vrbi appropinquantes eam obsederunt, & aquæductus omnes fregerunt, qui numero quatuordecim erant, mirabilis effecti opere. Erat Belisarius in Vrbe cum quinque millibus tantum militibus, nec satis in populo Romano fidebat. Petijt igitur auxilium à Iustiniano, qui Valerianum et Martinum iussit in Italiam nauigare. Per hoc tempus Asinarius & Vsigilaus Gothi in Dalmatiam missi, à Constantino plurimas acceperunt clades. Childebertus, Clodomiris & Clotharius Francorum reges, hortatu Crotchildis matris suæ, in patrui ut ostendimus ultionem, aduersus Sigismundum & Gothimarum fratres Burgundionum reges, arma uerterunt. Occurrit Sigismundus, & apud Agaunenses prælio commisso uictus est, & cum uxore ac liberis captus, atque cum eis in puteo necatus. Exinde Clodomiris solus contra Gothimarum bellum gessit: & dum fugientem hostem persequitur, ab eo confossus occiditur. Sed milites eius ardentius præliantes, Gothimarum superatum interfecere. Almaricus Vesogothorum rex Hispaniam obtinebat, & regum Franciæ sororem habebat uxorem: quam cum male tractaret, Childebertus aduersus eum in Hispaniam duxit exercitum, & fugientem ad naues Almaricum apprehendit & interfecit. Toletum urbem cepit, & magnis populationibus per Hispanias factis,

A factis: sororem uiduam in patriam reduxit. Quo recedente, Vesogothi Theudam sibi regem creauere. Sæuierunt & inter se Frācorum reges. Clodemiri enim defuncto, duo fuerunt filij infantes: quos cum Crotchildis unice amaret, & ad paterni regni portionē eos alere uideretur, Clotharius & Childebertus terræ allisos interfecerunt. Theodebertus quoq; iuuenis eorum nepos cum Childeberto patruo, in alterum patruum coniura uit: quos ad prælium exeuntes, Crotchildis composuit: & Childebertum cum Clotha rio in Hispaniam ducere contra Gothos Arianos, & Theodebertum in Italiam, horta ta est. Illi Cæsaraugustam obsederunt, obtinuissentq; nisi beatus Vincentius illam urbē miraculose defendisset. Eoq; tempore Crotchildis obijt, & Theodebertus in Italiā pro fectus, Liguria est potitus: sed morbo correptus, cum præda redijt, Amingo & Buze lino & Leothario magni exercitus ducibus relictis. Theodebertus moriens, Theodo aldum filium successorem habuit. Interim Victigis Portuensem urbem cepit, & Roma nos ciues quos secum duxerat, obsides interfecit apud Rauennam: & ob rerum penu riam Belisarius inermem turbam Neapolim misit in Siciliam: Syluerium quoque tan quam cum hostibus sentiret, in exilium misit. Interea uenerunt mille sexcenti milites Hunni à Iustiniano missi: qua fiducia lacessere Belisarius Gothos ausus est adeò, ut etiā castra eorum diriperet. Sed male ei successit, cum Gothi resumptis uiribus in prædantes
B impetum fecerunt, magnamq; cædem cōmiserunt: ob quam rem contentus postea fu it mœnia defensare: quo tempore non solum Roma, sed tota Italia fame laboraret, ita ut in diocœsi Mediolanensi mater filium comederit. Per hæc tempora Longobardi qui duce Andoino nono rege, Danubio transmisso, Pannoniam inferiorem inuaserant, & Turismundum regem Zepidarum, Ardarici cuius suprà meminimus pronepotē, præ lio superauerant: mortuo Andoino, decimo loco filium eius Alboinum regem fece re: Zepidæ uero Eurimundum, Turismundo mortuo filium suffecere: & inter hos ite rum bella fuerunt. Alboinus Clothsuindam Clotharij regis Franciæ filiā uxorem duxit: cuius gratia Auares cum Longobardis aduersus Zepidas Arma sumpserunt. Fuerunt autem Auares Hunnorum genus, & exercitus Athilæ reliquiæ, quos diximus defuncto Athila à Zepidis subijci recusantibus superatos. Nam Durith Athilæ filius, à Valemire & Theodemire Ostrogothorum regibus cum Zepidis sentientibus, intra Scythiam fugere compulsos, illico à suis interfectus est, & Zeliorbes ei suffectus, qui cum uiginti millibus Hunnorum Cosdroæ Parthorum regi contra Iustinianum in auxilium perre xit: sed Cosdroas suspectam habens eius fidem, multis uulneribus cōfossum interfecit. Hunni autem qui cladi superfuerant, Hunnorum nomen exosi, ab Auario qui Zelior bi successit in regno, sese Auares nūcupauere: qui relictis Pannonijs in Noricum recessserunt, à quibus ea prouincia, unius litteræ additione, Bauaria dicta est. Strabo tamen à *Bauaria nomen.*
C Bois, qui eam terram coluerunt, Italia relicta, Boioariam potius appellari uelle uidetur. Cum igitur Childebertus & Clotharius fratres, ac Theodebertus nepos, Francorū reges, usq; ad Bauariæ & Austriæ fines deditionē protulisset, Auares adducti Clothsuin de & genitoris precibus, cum Longobardis contra Zepidas bellum accepere. Nam cum Zepidæ Alboinum Longobardorum regem in terra sua inuaderent, Auarus eos à tergo aggressus est. Commundus Zepidarum rex à tergo & à fronte bellum instare cernens, Alboinū prius aggredi statuit: quo uicto facile Auaros superaturus esset. Sed congressus, Alboini dextra occisus est: cuius caput pilo infixum, aliquādiu per castra delatum est, atque ex eius craneo pateram auro celatam fieri curauit, ex qua solenni cō uiuio bibere solitus erat: & Rosmundam eius filiam uirginem forma præstātem, sibi ma trimonio copulauit. Ex illo tempore Zepidarum nomen extinctum est: neq; enim am plius sui generis duces habuere, sed partim Auaribus paruerunt in superiori parte Pan noniæ manentes, partim in Longobardorum nomen transierūt. Belisarius interim An toninam uxorem ad se uocauit, & noua auxilia à Iustiniano accepit: quæ distributa per uicina oppida, difficultatem Gothis fecere annonæ habendæ: propter quam rem trium mensium inducię factæ sunt, & legati Con stantinopolim missi.

Ex libro quinto.

D

MEdio tempore mortuo Agapito Romano pontifice, Theodora Augusta magnopere annixa est, ut Anthemius, quem supra ut hæreticum ab Agapito diximus relegatum, in Constantinopolitana ecclesia restitueretur: cui & Vigilius diaconus ciuis Romanus tunc apud eam apocrisarius, stimulos adiecit, affirmans Syluerico deposito, si se pontificem fieri cõtingeret, Menna deiecto Anthemium uelle reducere. Scribit ergo Augusta Syluerio, ut Anthemiũ reuocet, alioquin ad se pergat. Ille nec hæreticum posse restitui, nec sibi facultatem esse ad eam ire respondet. Scribit ergo Belisario & Antoninæ, ut Syluerium corripiant. Belisarius Antoninæ rem committit: quæ per Vigilium testes subornat, tanquam Syluerius Romã prodere Gothis statuerit. Vocatur ab Antonina Syluerius, & increpato de proditione, priusquam respõdeat pallio detracto cuculla monastica induitur. Quo facto, clerici Romani Vigilium pontificem proclamant. Syluerius in exilium missus, apud insulam Pontianam, non sine sanctitatis opinione uitam finiuit. Mediolanenses interea legatos ad Belisarium mittunt, deditionem promittentes, si præsidium mittatur: idq; obtinent. Tentantur in urbe proditiones, sed minime effectum habẽt. Mittit Belisarius copias in agrũ Picenũ, & deinde Ariminum ire iubet, eamq; urbem cepit. Quod intelligens Victigis, B non ausus ultra obsidionem ad urbem tenere, crematis castris cum omnibus copijs Rauennam contendit, anno toto, & nouẽ diebus, postquam obsidio cœpta erat. Præsidia tamen in Tuscia & in Piceno reliquit, apud urbes quæ in fide manserant: deinde Ariminum omni conatu obsidet. Mundilas ad Mediolanũ missus, per mare & Ligures trãsitum fecit, & à Mediolanensibus cupide receptus est: aduersus quem Varaias Victigis ex fratre nepos missus est. Et Belisarius Roma dimissa, in hostes contendit, qui Picenũ infestabant: & rebus ibi compositis Ariminum obsessamq; urbem liberat, & Vrbinum recipit, cum fons ex quo ciuitas bibat, sua sponte deficeret: & Vrbem ueterẽ obsessam annonæ caritate obtinuit. Ioannes Belisarij dux ab obsidione Fesulæ turpiter recedit. Theodobaldus rex Metensium rogatus à Victigite, decẽ millia armatorum ex Ligustinis suisq; militibus ad Varaiam mittit. Varaias Mediolanum obsidet, & fame tãdẽ compulsam ciuitatem capit. Belisarius copias suas trifariam diuidit: ipse ad Auximũ obsidẽdam pergit, Cyprianum & Iustinum ad obsidendas Fesulas mittit: Martinum, Ioãnem & Vitalianũ cõtra Varaiã dirigit. Obsessæ sunt urbes, sed nulla erat spes nisi in defectu annonæ. Inter hæc Theodobaldus rex Metensium, magnas Francorum & Burgundionum copias in Italiam mittit, quæ quantas possint Italiæ terras occupẽt. Varaias ex Mediolano Rauennam uocatus, in Placẽtinum transit: Ioannes & aliæ copiæ Belisarij ad F septimum milliarium ei occurrerunt. Franci & Burgundiones per Apenninum in Placẽtium descendunt: Varaias in auxilium suum uenire arbitratur. Dum alter alteri cõiungitur exercitus, orta dissensione prælium committitur, & Gothi superati fugam capiũt, Rauennamq; pergunt. Ioannes fugientes uidens, credit Belisarium occulto itinere profectum conflixisse, occurrensq; Francos reperit, cum quibus cõgressus superatur: atq; ita fortuitò & Gothi & Romani una die à Francis & Burgundionibus prælio superati sunt, qui tamẽ paulò post in dissipationẽ abiere. Quidã hæc negant: & Guido Rauẽnas sacerdos Burgundiones Francosq; qui Liguriam pro Theodobaldo tenebãt, à Gothis mercede cõductos, Mediolanẽsis urbis obsidioni interfuisse tradit, & postea proprio periculo prospicientes fauisse Gothis, cum Belisarius Rauennã obsideret: & hoc magis credibile. Gothi qui Fesulas tenebant, fame pressi, Cypriano & Iustino se dedidere: & paulò post Auximum à Belisario captum est. Qui cõtractis undiq; copijs, missõ uno ex præfectis copiarum ad custodiendas Padi ripas, ad obsidendam Rauennam se contulit. Quo cognito, Franci legationẽ ad Gothos miserunt, quinquaginta millia armatorum promittentes, si se in partem regni Italici reciperent: & Belisarius concordiam Gothis obtulit: qui plus fidei Romanis adhibuerunt quàm Frãcis: & factis inducijs legati ad imperatorem missi sunt, qui eius uoluntatem exquirerent. Interim frumenta apud Ra-

uennam

A uennam incendio casuali cõsumpta sunt: & Sisigis unus ex Gothorum ducibus, castella quæ in alpibus habebat, Belisarij militibus custodienda dedit: aduersus quem Varaias profectus, illum & Belisarij milites obsedit. Sed Ioannes Vitaliani & Martinus castella quædam cum uxoribus & filijs Gothorum, qui cum Varaia militabant, intercepere: ob quam rem destitutus Varaias à militibus suis, cum paucis inde rediit, nec Victigi opem ferre potuit. Interim legati Iustiniani decretum attulerũt, ut Victigis omnia trans Padum loca retineat, citra Padum cuncta dimittat: mediam pecuniarum regalium partem Imperatori tradat, reliquam sibi habeat: & Gothi qui citra Padum sunt, subiecti Romano imperio sint. Audiunt hæc libenter Gothi: sed Belisarius indignatus, decreto subscribere noluit. Diffidentibus itaque Gothis, iterum bellum resumptum est, & Rauenna capta. Victigis, cum ceteris Gothorum principibus, cumq; thesauris & omni gaza captus, in Constantinopolim ductus est: quos Belisarius secum duxit anno quinto, postquam in Italiæ bellum gerere cœperat. Italiæ gubernatores remanserunt Ioannes & Bessa & Vitalis, & Constantinus ex Dalmatia ueniens, qui multa mala apud Italos commisere, rapientes quæcunque potuerunt, in socios superbi, in hostes non satis feroces. Accessit auaritia Iustiniani, qui quanquam multa per quæstores raperet, non tamen militem, ut par erat, pecunia iuuabat. Gothi rege destituti, id honoris Varaiæ mandant:
B is indignum duxit Victige uiuo propinquo suo, regnum acceptare. Creatur igitur rex magnæ inter Gothos autoritatis Ildouadus, qui longo tempore Veronam tenuerat. Is Papiam uocatus, ibi purpuram accepit, & rex Gothorum appellatus est: qui collectis Gothorum reliquijs, breui omnes trans Padum, omnesq; ue Venetiæ regionis urbes in potestatem recepit, ac Gothorum & Italorum exercitum magnum comparauit: & commisso prælio cum Vitali apud Taruisium, cum paucis illum reliquit fuga euadentem: ceteri trucidati sunt aut capti. Qua uictoria auctus Ildouadus, siue Idouallus, Varaiam tanquam cum hostibus sentiret interfecit: facile enim Ostrogothi inter sese sanguinem fundebant: nec regibus parcebant: hac de causa Ildouadus ipse à Busila, uno ex custodibus sui corporis, in solenni conuiuio est occisus, & Aruricus ei suffectus, qui mense quinto occisus est: & Totila subrogatus, qui etiam Baduilla uocabatur, nepos Ildouadi, qui apud Taruisium sibi timens manebat, & amicitiam Romanorum quærebat. Sed Gothi Aruricо interfecto, ipsum ad regnum uocauerunt, priusquàm cum Romanis iungeretur. Increpati duces Iustiniani de negligentia, apud Rauennam conuenerunt, & Veronam ducere statuerunt. Quam cum misso Artauade Armenio cepissent, & Gothi in arcem refugissent, dum de præda inter se contendunt, illam amiserunt: nam negligentes in campis, ex arce uisi sunt à Gothis, qui mox in urbem descendentes, exercitum qui intrauerat peremerunt. Artauades per murum euasit: duces Iu-
C stiniani retrocesserunt, & cum exercitu Totilæ circa Trebiam fluuium conflixerunt, uictiq; ue sunt: quo in prælio Artauades Armenius, singulari certamine Valarim Gothum prouocantem utro que exercitu inspectante, hasta transfossum occidit, & ipse ui atque impetu equi adactus, interfecti cuspide transfigitur: ex quo uulnere, tertio die obijt. Omnia militaria signa ad Totilam relata sunt, magna gloria exultantem: qui uix tertiam partem habuit militum, respectu hostium. Vsus est humane hac uictoria, captiuosq; ue multos gratuitò dimisit, & partem exercitus in Tusciam misit sub Belda, Roderico & Vliario, qui Iustinum intra Florentiæ mœnia obsederunt. Inopia rei frumentariæ laborantem, Bessas, Cyprianus & Ioannes illi subuenientes obsidionem soluerunt. Sed dum hostes insequuntur, Ioannes qui præcesserat, Gothos monte quodam aggreditur, & pugnando miles unus apud eum interficitur: creditur Ioannes mortuus, & fugam omnes capessunt. Non tamen Gothi Florentiam reuerterunt: atque ita finitum est septimi anni bellum.

Ex libro sexto.

SEquenti anno Totilas in Hetruriam transijt, & deinde Tyberi transmisso Beneuentum petijt, eamq; urbem mœnibus spoliauit: Neapolim obsedit: cuius præsidio erat Conon cum mille militibus. Durante obsidione partem exercitus Cumas misit: in qua ciuitate romana quasdam cepit, & liberas parentibus ac maritis cum honesto comitatu remisit. Cepit Apuliam, Lucaniam atq; Calabriam, neq; hinc pecunia ulla ad milites Iustiniani perueniebat. Duces eius urbes inter se diuisere custodiendas: Ioannes Romam, Bessas Spoletum, Cyprianus Perusiam, Iustinus Fesulas, Constantinus Rauennam. Interim Neapolis acrius obsidebatur: Quod intelligens Iustinianus, Maximinum cum nouis copijs misit. Quo apud Epirum cunctante, Demetrium cum classe in Siciliam nauigare iussit. Hic Romam & Siciliam nauigauit, & deinde Neapolim, ubi conuictus est. Maximinus classem suam ei commisit: cum qua rediens Demetrius, iterum à Totila uictus est cum ad littus uiuentorum deuenisset. Captus est Demetrius, & in uinculis habitus. Alloquitur Neapolitanos Totilas, deditionemq; suadet. Quibus inducias triginta dierum petentibus, ter triginta dies concessit. Denique Neapolis deditur, in qua nulla uiolentia facta est: Conon abire permissus, B & nauigia ei concessa sunt. His rebus cognitis, Iustinianus iterum Belisarium ad bellum Italicum elegit, qui medio tempore aduersus Parthos bellum gesserat, nec planè finierat. Veniens in Italiam Belisarius, Hydruntum oppidum Calabriæ obsidione liberat. Misso Valentino ipse Polam nauigauit, ac Rauennam uenit, reperitq; res peius se habere quàm putabat, ita ut pœniteret eum Italiam uenisse. Totilas Tybur in potestatem accepit, deinde ad Auximum obsidendum perrexit. Firmum quoq; & Asculum pactione cepit, Spoletumq; & Assisium. Cyprianum uero qui Perusiæ præerat, à suo milite interfeci curauit: milites tamen urbem defendere: Qua dimissa, ad obsidionem Romæ profectus est. Ibi Bessas & Conon præerant, & noua præsidia à Iustiniano missa. Præliatum est extra urbem. Græci uincuntur & in urbem repelluntur: Cetheus princeps Senatus, tanquam suspectus Roma pellitur. Alius Gothorum exercitus Placentiam interim obsidet. Belisarius Dyrrachium nauigat, ibiq; auxilia à Iustiniano expectat. Valentinus & Focas qui Portuensem urbem præsidio tenebãt, cum Gothis præliantes circumuenti & interfecti sunt, & Portuensis ciuitas capta. Vigilius pontifex Romanus cum promissa Theodoræ non seruasset, uocatus Constantinopolim apud Siciliam consedit, magnãq; uim frumẽti Romanis misit, quæ à Gothis capta est. Pelagius diaconus pro pace ad Totilam dimissus, superbe exceptus est. Belisarius nouis copijs apud Dyrrachium acceptis, Hydruntum nauigat, Gothosq; obsessores inde pellit: deinde Romam petere conatur. F Totilas pontem supra Tybrim erigit, & præsidia collocat, ne possint nauigia transire. Belisarius apud Portum Ioannem expectauit: ille interim cũ Gothis conflixit, & Brundusium recuperauit, Romamq; iter direxit. Sed audiens Gothos in itinere se expectare, in Brutios Lucanosq; se conuertit: easq; prouincias in potestatem redegit: quod Belisario molestissimum fuit, qui eum ad se festinare uolebat. Sed ea spe destitutus, pontẽ Totilæ aggredi statuit, eumq; cepit, ducẽtis uiris in eo crematis. Interim fama uenit Portuensem urbẽ in qua erat uxor Belisarij, à Gothis captam esse, qui Ostia urbem tenebãt. Ifaaces enim qui custodiã Portus habebat, audita uictoria pontis, Ostienses aggressus est, & ab illis captus: qui etiã in uinculis occisus est. Belisario habito nuncio cõmotus, ex media uictoria retrocessit, & deinde præ dolore correptus febrem incidit, quæ eum diu tenuit. Vnde Romani desperati, magnas calamitates incidere, cum nihil haberent quod comederent. Quatuor milites Ifaurici de prodenda urbe consilium iniere, & cũ Totilam rem perfecere. Per muros enim milites Totilæ acceperunt, qui portã Asinariã secunbus perfregerũt & exercitũ intromiserũt. Facta est cædes ciuiũ. Totilas de Laterano ad sanctũ Petrũ descẽdit, ubi obuius Pelagius: Parce, inquit, rex supplicib. tuis. Et Totilas superbo aspectu: Nũc, inquit, Pelagi mihi supplicatur? aduenis? Cui Pelagius. Nũc, inq;, quando

A quando deus te mihi dominum esse uoluit. Miserere igitur domine seruorum tuorum. Motus his Totilas, cædes prohibuit: bona tamen Romanorum militibus concessit, corpora libera esse iussit. Cum superbirent Gothi arguebat eos, & fortunæ mutationem memorabat: qui ducenta millia Gothorum, à septem millibus Græcorum, duce Belisario, penè tota Italia pulsa fuisse referebat: & rursus quatuor millia Gothorum, uiginti mil lia Græcorum uicisse. Absoluit Totilas Rusticianam mulierem nobilem, quæ ob uindictam Boëtij mariti & Symachi patris, Theodorici statuas confregisset: iustam enim putauit eius iram. Misit & oratores ad Iustinianum, inter quos Pelagium, qui diceret, aut pacem Gothis daret fidelia auxilia præstaturis, aut Romam solo æquandam sciret. Interim Belisarius apud Portum quiescebat. Iustinianus nil aliud legatis respondit, nisi Belisarium esse in Italia, qui eius arbitrium haberet. Agebat tunc Iustinianus Vigilij causam, qui Constantinopolim uenerat, & per annum se excusauerat. Sed uicit pertinacia Theodoræ, & Vigilius in exilium actus est. Pelagius Romam reuersus, Totilæ exponit quæ à Iustiniano habuerat. Ille ira percitus, Vrbem euertere statuit, tertiamq; murorum partem diruit, Capitolium incendit, & magnam Vrbis partem: populũ per oppida Campaniæ dispersit: Senatores ac patritios obsidum loco circa se retinuit: desolatamq; & uacuam Vrbẽ relinquens, contra Ioannẽ in Calabriã perrexit. Lucanos & Brutios & om-

B nes Calabros recepit, exceptis Hydruntinis, ad quos Ioannes confugerat. Interim Spoletana arx Belisario dedita est, & Tarentum reparatum à Calabris domo pulsis, quod antea desolatum erat. Et cum Totilas Rauennam petere statuisset, Belisarius febre liberatus urbem Romam desolatam ingressus est, iterumq; illam munire statuit, breuiq; fossis & alijs munimentis reparauit, multis Romanorum redeuntibus. Quod intelligens Totilas, relictis reliquis curis Romam repetere festinauit. Nondum portas Vrbi Belisarius imponere potuerat, et tamen impetum Totilæ magno animo repulit, congressusq; ue illi uictor euasit. Totilas obsidionem soluit, & Belisarius fabricatis portis claues Vrbis ad Iustinianum misit, Gothici belli anno XII. Obsidebatur interim Perusia, ad quã magis astringendam Totilas profectus & Ioannes Vitaliani ex Calabria in Campaniam peruenit, multosq; Romanorum obsides illic à Totila dimissos liberauit: quod non fuit ei difficile: nam oppida Campaniæ à Gothis nudata mœnibus fuerant. Ea re cognita Totilas magna celeritate per Picentes, Pelignos & Samnites in Apulsam properauit, transuersisq; itineribus profectus, in Calabria repertum Ioannem bello superatum castris exuit. Quæ Res magnam ei laudem peperit: tum quod armis suis oneratus haud aliter quàm cæteri milites equo iter fecerit. Interim nouæ copiæ Belisario aduenerunt, cum Valeriano Armeniorum & Vero Erulorum ductoribus: qui Crotone manens Phassan genere Hiberum & Barbationem ad custodiendas fauces Calabriæ misit: qui

C obuios habentes Totilæ equites eos conflixerunt, ducentis interfectis. Sed Totilas ex improuiso eos aggressus magna strage profligauit. Phassas cum suis omnibus interfectus est. Barbation Thrax cum paucis ad Belisarium fugit. Romæ dum hæc aguntur, Conon Vrbis præfectus à militibus suis interfectus est: quoniam carius uenderet annonam: cuius facinoris à Iustiniano ueniam obtinuerunt. Russianum oppidum in Calabris à Totila diu obsessum tandem capitur per deditionem. Antonia uxor Belisarij Cõstantinopolim est profecta, quò Theodoram Iustiniani uxorem, pro Belisarij ab Italia reuocatione, rogaret. Sed illa paulò ante decesserat. Iustinianus rogatus facile reditum indulsit, cum belli Parthici ingens adesset metus. Abijt ergo in Græciam Belisarius quinquennio ferè exacto postquam secundo in Italiam uenerat, nõ eadem fortuna in hac ultima expeditione usus qua fuerat in prima. Reliquit autem Romæ tria millia militũ sub Diogene legato uiro prudenti & bellorum gnaro. Belisario abeunte Gothi Perusiam longo tempore obsessam capiunt. Et Totilas expeditis Calabriæ atque Apuliæ rebus, ad obsidionem urbis Romæ reuertitur: primoq; urbem Portuensem expugnauit: & demq; post lõgam obsidionem, proditione militũ Isaurorũ, qui ad portã Ostiẽsem excubias habebant, Romã capit. Diogenes ad Centumcellas se contulit. Paulus quidam ex Cilicia præfectus equitũ ad molẽ Adriani se recepit cũ quadringentis suis equitibus, ibiq;

magnam

magnam Gothorum occidionem fecit. Sed cum obsessus euadere non posset, persuasit D
suis ut mortem oppeterent uiriliter pugnantes. Sensit id Totilas, & deditionem facienti
bus libertatem promisit uolentibus apud se militare: recessuris arma tantũ & equos per
denda dixit. Omnes cum eo mansere excepto Paulo & Mundo Isauro, qui domum re-
diere. Pepercit Totilas Romanis ad sacras ædes confugientibus, reuocauitq; profugos,
ludos equestres concessit, reparare Vrbem annixus est. Causam tãtæ mutationis, alij di-
cunt uotum fuisse Petro et Paulo factum: alij responsum Franciæ regis, qui rogante To
tila ut filiam suam sibi matrimonio copularet, regem esse Italiæ negauit, qui Romã euer-
tisset: alij sancti Benedicti uaticinium, qui ait Totilam Vrbem potiturum, Siciliam intra
turum, & demum nono regni sui anno superatum occubiturum.

Ex libro septimo.

DIogenes Vrbe relicta Cẽtumcellas petijt: ibiq; pactus inducias, nisi intra cer-
tum tempus auxilia mitterentur Vrbem tradere promisit. Totilas in Sicilã
transit, atq; in itinere Rhegium obsedit, & Tarentum capit dimissis ad Rhe
gium militibus, qui paulò post Vrbem obtinuere. Et in Siciliam transgressꝰ,
Syracusas obsedit: & Gothi qui in Picentes missi erant, Ariminum ceperũt: nec procul B
à Rauenna Verum Erulorum ducem conserto prælio cũ omnibus copijs interfecerunt.
Quibus cladibus intellectis Iustinianus, Germanum patruelem suum Italiæ belloq; ue
Gothico ducem pronunciauit: cui nupserat Mattasuntha Theoderici neptis post mor-
tem Vitigitis. Quæ res magnum sibi Gothorum fauorem conciliauit: & magna spes da
ta est Italis tali duce creato. Sed eo in Illyrico commorante, Sclauinorum gens trans-
misso Danubio Romanorum prouincias inuasit, ac Macedoniam Thraciamq; uexare
cœpit: quibus Germanus obsistere annixus est. Interim Gothi rapinas per Italiam mul
tas fecere: non tamen Diogenes tradere Centumcellas uoluit: dicens per aduentũ Ger-
mani res mutatas esse. Rauenna, Ancon, Hydruntũ, & Centumcellæ cum paucis qui-
busdam oppidis duntaxat pro Iustiniano in Italia tenebantur, cætera Gothi possidebãt.
Sed magna spes erat in aduentu Germani, quæ frustrata est, illo in Illyrico decedente.
Imperator filios eius qui secum erant paternum prosequi cœptum iussit, ijsq; Ioannem
Vitaliani adiecit, qui Germani gener erat. Sed dum hi Salonis hyemant, & Lybus qui-
dam cum classe Syracusas intrat, & deinde Panormum nauigauit, rescq; Totilæ in Sici-
lia perturbat. Iustinianus mutato consilio Narsetem Eunuchum Italico bello præfecit,
Ioannicq; mandat ut Narseti pareat. Magnus hic uir fuit, imperialium pecuniarum rece
ptor & dispensator, atque in consilio primus, rei bellicæ peritissimus, religione ac pietate
præstans, & barbarorum regibus amicitia iunctus. Ingressus hic iter, Philippolim in F
Thracia peruenit: ibiq; aliquandiu moratus est, cum Hunni magno exercitu Macedo-
niam Thraciamq; ue ingressi uias præclusissent. Sed cum pars Hunnorum Thessaloni-
cam, altera Constantinopolim diuersis itineribus petijssent, Narses iter suum prosecu-
tus est, & Totilas relictis in Sicilia quatuor ducibus, in Italiam redijt classemq; instru-
ctam in Græciam misit, Corcyram diripuit, Epirum, Aetoliam, Acarnaniamq; uexauit:
& per alios duces Anconam obsedit quadraginta septem nauibus longis traditis, ut eti-
am mari obsidio teneretur. Sed Valerianus qui præsidio erat Ancoræ, accersito Ioanne
Vataliani qui Salonis morabatur, cum triginta nauibus longis prælium committens, fu-
gatis Gothis uictor euadit: nec plus quàm decem naues Gothorum euaserunt. Qua cla
de percussus Totilas, magnam copiarum partem è Sicilia reuocauit: & Artauades qui
Liberio successerat Iustiniani duci, liberatis amicis urbibus, inimicorum obsedit oppida.
Reginaris quoq; uir inter Gothos clarus, qui Tarẽto præerat, ad Iustiniani partes tran-
siuit. Et in Sardinia motus contra Gothos excitati sunt. Narses magnis copijs compara
tis iter prosequebatur. Erãt cum eo duodecim millia Longobardorum, quæ miserat Al-
buinus: Erulorum tria millia, Hunnorum ingens multitudo: Cumades Persa, & Assua
des Zepida non contẽnendas copias ei attulerãt. Græci quoq; & Thraces permulti: cũ
quibus

A quibus ex Illyrico mouens per Dalmatiam et Liburniam, intrauit Italiam, atq; ad Aquileiam constitit. Interim Totilas Papiam uenit, Teiamq; cum parte copiarum Veronam misit, ut Narseti transitum prohiberet. His cognitis Narses, Longobardos per mediterraneam Iulio mense ad Bryxillum misit, quod est oppidum in ripa Padi citeriore, & tũc erat in fide Rauennatum. Transierunt Longobardi Atesim, Tartarum & Mincium, Teia minime audente occurrere. & sic Padum transiere. Narses Rauennam cum cæteris copijs se transtulit. In Venetia prouincia, Aquileia & Verona continentur, sed Venetia urbs nomen ad se traxit: illic Narses ædiculam sancti Theodori martyris ædificauit, quæ postea in beati Marci templo comprehensa est. Sanctorum quoq; Mennæ & Geminiani sacellum Narsetis opus est, ex Gothorum manubijs factum. Instaurauit Narses Aquileiam ab Hunnorum rege destructam. In Rauenna ueteranis militibus stipendia persoluit. Moratusq; ibi nouem diebus, Romam petens in itinere apud Vmbriciũ amnem Vsdrialem Gothum qui Arimino præfectus erat obuium habuit, qui ab Erulorum equitatu interfectus est. Interim Longobardi apud Bryxillum manentes, Placentinis & Parmẽsibus multa inferebant damna. In quos delatus Totilas acre prælium commisit, sed à uiribus fortioribus superatus interfectus est, Gothorum ingẽs multitudo necata. Alij qui superfuerunt, apud Papiam regem suum Teiam creauerunt. Longobardi
B muneribus honorati ad propria redierunt. Teias Bucelinum, Amingum ac Lotarium Burgundionum & Francorum duces belli socios asciuit, quos Theodebaldus rex in Ligustinis alpibus reliquerat: qui cum magnis copijs in agrum Papiensem uenere. Interim Narses Narniam capit ac Perusiam, & Romam profectus, obsedit: ubi de societate Burgundionum cum Teia inrellexit, fuissetq; in magnis laboribus, nisi Sisualdus Brentorum rex ad eum defecisset. Hic fuit de stirpe Erulorum, quos Theodericus ad Augustam prætoriam miserat, dato rege quem in filium adoptauerat, & generum fecerat. Erãt pauci in Vrbe ciues, nec poterant eam tueri Gothi præ magnitudine. Ob quam rem locum delegerunt iuxta pontem Traiani, eumq; fossa & uallo munierunt: nec tamen reliquam partem negligebant, sed quantum poterant tuebantur. Obtinuit tamen Vrbem Narses ui atq; armis, arcem uero paulò post per pactionem recepit. Remanserant ex ordine Senatorio apud Gothos aliqui Romani qui suspecti erant, quos omnes cum filijs & agnatis Gothi interfecerunt. Et Tagnaris qui Tarenti ad Iustinianum defecerat, pœnitentia ductus perijt à Machurio Hydrunti præfecto auxilium contra Gothos. Ille fraudem non cogitans, quinquaginta milites ad eum misit: qui mox in carcerem coniecti sunt, & obsides repetiti. Macharius contra Tagnarim profectus est. Ille milites acceptos occidit, et egressus prælio conserto superatus est, atq; in Acherusiam confugit. Narses missis copijs Portum recepit, & Centumcellas in potestatem redegit, quas occupa-
C uerant Gothi. Teias Bryxillum obsedit. Sed Sisualdus Erulorum rex, qui iam Brẽti uocabantur, Narsetis amicitiam nactus, in Eporedienses Taurinosq; nihil timentes maximam prædam egit. aduersus quem Franci & Burgundiones missi sunt. Teias subuenire Arimino statuit, quæ à militibus Narsetis obsidebatur, dissimulauitq; ue in Hetruriam uelle transire per montem Bardonis, qui ad pontem Tremulum ducit, & tandem repente in Ariminensem profectus est: quo cognito obsessores sine damno recessere. Teias fruſtra per hyemem Cæsenam obsedit, & ad Cingulum in Picentes transiuit. Interim Narses Campaniæ ciuitates ad se recepit, exceptis Cumis, ubi magna pecunia erat Totilæ. sicut amita eius capta Narseti indicauit. Interim Sisualdus Epordiam cepit. & Taurinum diu obsessum capere non potuit. Franci & Burgundiones nihil aliud egere, nisi tam amicos quàm hostes populari: & concordantes cum Sisualdo, uniuersam Transpadanæ Italiæ regionem ad prædam sibi partiti sunt. Illi Gothos prudentes, isti Narsetem. Atque ita Bucelinus Patauium, Tarusium, Aquileiam ac Liburniam sub amicitiæ nomine populatus est, & demum ad Capreariam insulam delatus, oppidum in ea conditum diripuit. Iustinus senior, cui nepos fuit Iustinianus, id oppidum condidit, & Iustinopolim appellauit. Amingus Vincentiam, Veronam, Mantuam, Brixiam, Bergomum, propè hostiliter prædatus est: & alia loca Leotharius in prædam traxit. Narses

Cumas

Cumas obsedit per suos milites. Quod intelligens Teias, relicta obsidione Cinguli, Nu D
ceriam dedentibus oppidanis recepit in Apulia: aduersus quem profectus est Narses, il-
le sibi occurrit. Fluuius in medio duorum exercituum erat, cuius pontem occupauerat
Teias. Fuerunt ibi plurima particularia prælia in quib. sæpe uictor Gothus euasit. Tan-
dem totis utribus pugnatum est: in quo prælio Teias ipse, dum militis potius quàm du-
cis munera intemperanter obit, & plurimos sua manu interfecit, confossus interijt. Nec
tamen prælium usq; ad noctem intermissum est, cum Gothi pugnando pacem sperarẽt.
Deinde petentibus Gothis pax data est, cuncta quæ habebant in potestate restituenti-
bus anno secundo & septuagesimo postquam Theodericus Italiam intrauerat. Euanu-
itq; ue tunc Ostrogothorum nomen. Nam qui superfuerant huic prælio, omnes in Italia
nati erant, & Italos se uocabant. Narses Romæ summis honoribus exceptus est. Gothi
qui Transpadum erant, duas Cisalpinæ Galliæ ciuitates, Lucam, & Forum Cornelij in
staurarunt, & præsidium imposuerunt, & duces Theodebaldi in belli societatem traxe-
runt. Venit Narses ad Lucam celeriter, & ad fluuium Auserim castra posuit. Vbi dimis-
sis aliquibus, alios ad Forum cornelij ire iussit, & ambas ciuitates acriter obsedit. Luca
septimo mense capta est, & Forum Cornelij paulò post expugnata ad solum subuersa
est. Leotharius Amingusq; de fuga Placentiam peruenerunt. Guido Rauennas, centũ
millia hostium in hac pugna cecidisse affirmat, & totidem apud Nuceriam, ubi cecidit B
Teias quod non satis crediderim. Dagisteus Narsetis dux hac uictoria potitus est. Fu-
gientes Franci & Burgundiones Vuidim quendam Ostrogothum sibi ducem assum-
psere, Veronamq; se recipere uoluerũt. Sed Etheus Ostrogotha qui ei urbi præerat, nec
Vuidem nec eius exercitum suscipere uoluit. Vuidis Papiam petere statuit, & Leotha-
rius eo relicto trans alpes ire curauit. Sed in itinere Vuidis apud Mincium à Dastigeo
captus & ad Narsetem missus est, Amingus interfectus. Leotharius dum pergit in Gal
lias apud Tridentum febre perit. Profectus est Dagisteus contra Sindualdum rebellẽ,
eumq; captum de alta trabe suspendit, & cuncta recepit quæ Metensium rex Sindual-
dusq; ue in Italia tenebant. Tuncq; belli Gothici uerus finis fuit octauo & decimo an-
no postquàm fuerat inchoatum. Interim Narses Arimino recuperata, & cunctis in de-
ditionem receptis quæ per Gothos in Picentibus tenebãtur, ad Vrbẽ contendit, eiusq;
reformationi & restaurationi intendit, cuius opus pons est. Anienis in uia Salaria: misit-
q; ue Amatum patritium ciuem Romanum ad prouinciam Narbonẽsem tutandam. Vi
gilium Papam annuente Iustiniano ex Proconnesso insula Galipsoq; cum pluribus cle
ricis ad Vrbem reuocauit. Vigilius tamẽ in itinere apud Siciliam dolore lateris consum-
ptus est. Clerus hortatu Iustiniani Pelagium elegit: cui plures aduersabantur, propter su
spicionem, quod cum Eudoxia contra Vigilium sensisset. Sed ipse tactis Euangelijs, iu-
reiurando se expurgauit, & multa bona postea peregit. Iustinianus quadragesimo impe F
rij sui anno obijt: cui successit Iustinus iunior: apud quem perditissimi ciues Romani
Narsetem pluribus modis accusauerunt, eius opibus inuidentes: idemq; insusurrarunt
Sophiæ Iustini uxori: quæ illico commota est, suasitq; uiro ut Longinum quendam pa-
tritium Narseti successorem mitteret, additis conuicijs, quod eum eunuchum ad dispar
tienda inter ancillas pensa reuocaret. Narses audito successoris aduentu, plurimum in-
dignatus, ex Vrbe Neapolim concessit. Indeq; ad Alboinum regem in Pannoniam mi
sit, rogans ut gentem Longobardam in Italiam duceret omnium terrarum primariam.
Promittit Alboinus. Sed dum moratur, mortuo Pelagio Ioannes Papa suffectus est ex
gente patritia Romanus: qui Narsetem indigna passum intelligens, eum Neapoli con-
uenit, et cuncta quæ uoluit impetrauit, reduxitq; Romam, eumq; cum Basilio consulem
creari obtinuit. Itaq; Narses Longobardos hortatus est ut in Pannonia se continerent.
Et eodem anno Ioannes & Narses mortui sunt: cum Ioannes duodecim annis sedisset,
& Narses diu Romæ fuisset, annis fermè decem. Nec traduntur huius decennij opera,
nisi quod imperator Narsetis opera, Gothorum bona publicata ecclesijs Rauennæ do-
nauit: quod tamen tempore Iustiniani factum putatur. Interea Vesogothi apud Hispa-
niam aucti sunt: & per hæc tempora Iustiniani uarios casus habuere. Almarico successit

Theuda,

A Theuda, qui annis XVII regnauit: cui succeſſit Theudegiſalus, qui anno ſecundo à ſuis interfectus fuit: & eius ſucceſſor Agilantes nono anno in conuiuio obtruncatus. Illi ſucceſſit Athanalgidus, regnauitq; annis XXII in Hiſpania: quo tempore Oſtrogothi in Italia deleti ſunt. Alani cum Veſogothis ita coaluerunt, ut ſenſim in illorum nomẽ tranſierint, à quibus in Hiſpania citeriori retenti ſunt, & Gothalani uocati, quaſi per corruptionem Gothi Alani, ibiq; per mille annos manſere. Longobardi, à longitudine barbæ dicti ſunt, & ab inſula Scandinauia originem duxere: ex qua profecti Aionem & Thatonem duces habuerunt. Quibus defunctis, rex creatus eſt Agelmundus: quo a Bulgaris interfecto Lamiſſio ſubrogatus eſt, qui Bulgaros maximis afflixit cladibus. Tertio regio nomen fuit Iethu, qui annis quadraginta regnauit, & Hildooch filium ſucceſſorẽ reliquit: quem ſecutus eſt Godoochus, quem Rugilandam prouinciam cepiſſe diximus Danubio contiguam. Godoocho ſucceſſit Claffo: & illi filius eius Thato: qui profligatis Erulis paulo poſt interfectus fuit. Poſt hunc Vuacho, Valtarith filium habuit ſucceſſorem. Poſt quem decimus, non nonus, ut ſcripſit Sigibertus, Andoinus rex Longobardorum fuit, qui primus in Pannoniam Longobardos duxit, & annis duodequadraginta Rugilandam prouinciam habitauerat. In Pannonia uero ſub ipſo Andonio primum, & poſtea ſub eius filio Alboino, qui undecimus rex fuit, quadraginta duobus an-
B nis habitauere Longobardi. Hic eſt Alboinus qui Commundum Zepidarum regem interfecit, & in Italiam tranſiens Pannoniam Hunnis conceſſit præcario inhabitãdam: qui fuerunt ex reliquijs exercitus Athilæ. Et hi poſtea Pannoniam obtinuere, Vngari pro Hunnis appellati: quod minime uerum eſt. Vngari enim adhuc in ulteriori Scythia ſunt, quorum filij in Pannoniam uenere, & Vngariam à ſe appellauere. Tranſiturus in Italiam Alboinus, uiginti millia Saxonum ſibi adiunxit, qui cum uxoribus & liberis, & armentis, ſicut & Longobardi, in Italiam uenere: in quorum locum Sueui circa Rhenũ ſedentes, à Clothario & Sigiberto, Francorum regibus, miſſi ſunt.

Ex libro octauo.

Ingreſſus Longobardorum in Italiam.

LOngobardorum in Italiam ingreſſus fuit anno CLVI poſt inclinationem imperij, ſedente Benedicto, qui Ioanni ſucceſſerat: XIII anno imperij Iuſtini minoris. Intrauerunt autem per Forum iulij, cui prouinciæ Siſulphum nepotem Alboinus præfecit. Paulus autem patriarcha Aquileienſis cum ſacris Gradum confugit. Felix epiſcopus Tarviſinus ciues ſuos Alboino reconciliauit. Longinus apud Rauennam manens Cæſaream muniuit inter Rauennam & Claſſenſe oppidum: & Venetis urbibus præſidia impoſuit. Non erant tunc in Italia armatorum copiæ,
C ſed urbes à ſuis magiſtratibus regebantur. Longinus nouum in Italiam adduxit magiſtratus nomen exarchatus Italiæ, quod interpretabatur ſummus Italiæ magiſtratus: & Rauennæ ſe continens nunquam Romam petijt. Poſtea inuentum eſt nomen ducum, ut dux Romanus, Spoletanus uel Narnienſis appellaretur. Nec Poſt Baſilium qui cum Narſete conſul fuit, Roma uel conſules habuit, uel Senatum legitime coactum, ſed duce græco homine quem exarchus ex Rauenna mittebat, res Romana per multa tempora adminiſtrata eſt. Alboinus Vincentiam & Veronam in deditionem accepit: Mediolanum quoq; ſuadente Honorato epiſcopo deditionem ciuibus, intrauit: & tamen eam diripuit ſexto menſe poſtquam Italiam intrauit: obſeditq; Papiam cum Italia fame laboraret: quæ res facilius Italiam aperuit. Barbari uexauerunt Hetruriam, Ariminumq; ceperunt. Roma ſuſtentata eſt miſſo per Iuſtinum ex Africa frumento: & pariter oppida quæ in fide manſerunt, eo frumento adiuuata ſunt. Longinus Rauennam retinuit, & aliquas ciuitates. Papia triennio obſeſſa capitur anno tertio & dimidio poſtquam intrauerat Alboinus Italiam. Lætus itaque uictoria Alboinus Veronam ſe contulit, ubi ſedem regni conſtituerat: ibiq; ue ſolenni conuiuio Roſimundam ex patera bibere compulit, quæ de patris cranco facta fuit. Inſedit hæc iniuria mulieri, atque ulciſci ſtatuit. Helmechildis erat Longobardus forma præſtans, nobilis, & in armis ferox, qui ancillam ada-

Exarchatus.

Cõſules quando ceſſarunt Romæ.

mauit Roſimundæ ſeruientem: cum quo regina pro ancilla concubuit: deinde hortata D
eſt ut regem occideret: quod niſi faceret pereundum eſſe homini qui reginam conſtu-
praſſet. Victus his Helmechildis, in cubiculum regium ductus, Alboinum obtrunca-
uit. Voluit regina mœchum regem conſtituere, ſed noluere Longobardi, ſtatueruntq́
ipſam cum mœcho interficere. Regina publica fide à Longino impetrata, cum adulte-
ro & Alſuinda filia ex Alboino ſuſcepta, atque omni pecunia Rauennam peruenit: ubi
honorifice ſuſcepta, aliquandiu quiete manſit. Poſtea Longinus mulierem tentauit, ut
Helmechilde ſublato ſibi nuberet. Interim mortuo Iuſtino Tyberius imperator crea-
tus eſt. Mulier inconſtans Helmechildem balneo exeuntem interficere cupiens, potio-
nem illi ueneno medicatam tradidit. Cuius cum ille medietatem hauſiſſet, commotio-
nemq́ ſenſiſſet, reliqua uxori tradidit: recuſantemq́ quaſi non egeret, gladio compulit
bibere, atque ambo eodem die perierunt. Longinus pecuniam & Alſuindam Tybe-
rio imperatori miſit. Longobardi Clephem in ſua gente nobiliſſimum regem creaue-
runt, qui fuit crudeliſſimus, nobiles quotcunque potuit capere interficiens. Cuius terro-
re multi in paludes & ciuitatem Venetam ſe contulerunt: et tunc aucta eſt Venetia. Hic
rex Forum Cornelij ædificauit, & Imolam appellauit, ut inde Rauennates uexaret. Ce-
pit & oppidum Claſſenſe: miſit & duces uerſus Romam: qui omnia ceperunt, exce-
pto Tybure & Portu cum ciuitate Romana. Tunc obijt Benedictus, exacto ſui ponti- E
ficatus anno quarto: & Pelagius ſecundus abſque decreto imperatoris præter conſue-
tudinem ſubſtitutus eſt. Clephis anno ſecundo regni ſui dolo ſuorum interfectus eſt,
cum ipſe in ſuos ſeuiret. Nec uoluerunt Longobardi ultra regem habere, ſed triginta ſi-
bi duces creauere: qui in Vmbros delati, capta regione, Pincentes, Pelignos, Marſos,
Samnites q́ peruaſerunt. ducem unum in Spoleto, alterum in Beneuento dimiſere. O-
mnia autem quæ à Neapoli in fretum Siculum, & à Siponto in Salentinos, à Beneuen-
toq́ in Calabros ſita ſunt, Conſtantinopolitano imperatori ab illis triginta ducibus inta
cta manſere. Ad Vrbem obſidendam perrexerunt: ſed Pelagio ſuadente inducias ac-
ceptarunt. Tyberius interea uictis Parthis mala ualetudine correptus, Mauritium gene
rum ſuum Cæſarem deſignauit. Dum hæc aguntur, Theodebaldus Metenſiũ rex, dum
bellum contra Chilpericum patruum ſuum gerit, interfectus eſt. Cuius regnum alter pa
truus Clotharius accipiens, paulò poſt apud Pariſios moritur, quatuor relictis filijs, qui
concorditer regnum diuiſere, ut Arithpertus apud Pariſios, Guntranus Aurelianenſes,
Chilpericus Sueſſiones, & Sigibertus apud Metenſes ſuccederet. His ingratum fuit
Longobardos Italiam occupaſſe: ſuaſeruntq́ Saxonibus ut ab eis recederent. Quod
tunc demum tentauere, dum Longobardi bello Campaniæ occupabantur. Et hæc cau-
ſa fuit cur Longobardi inducias cum Romanis fecerunt. Gregorius per id temporis
Gordiani uiri Senatoris filius, religioni addictus, ſex monaſteria in Sicilia de paternis fa F
cultatibus ædificauit, domumq́ ſuam Romanæ religioni dicauit. Hunc Pelagius ponti-
fex Conſtantinopolim miſit ad expugnandum ſe, quod ſine decreto Cæſaris pontifici-
um recepiſſet, & ad petendum auxilia contra Longobardos. Interim Longobardi reli-
ctis ducibus Beneuenti, Spoleti, Narniæ, & in Vrbe ueteri, in Galliam citeriorem ſe re-
traxerunt: & contra Franciſionem profecti, qui pro imperatore Taurinum, Eporedi-
amq́ tenebat, & alias urbes plures: eum pepulerunt: qui Comi ſe recepit. Illi Alpes
tranſgreſſi, prouinciam Romanam ultra montes inuaſerunt, Amato commendatam,
quem profligatum interfecerunt, & magna ditati præda reuerſi ſunt. Interea Guntanus
& Sigibertus Francorum reges, Ennium Mumolum ciuem Romanum hortati ſunt, ut
prouinciam Romanam capeſſeret, eiq́ue milites dedere, ueriti ne Longobardi redirent,
quorum uicinitatem ſuſpectam habebant. Sed Longobardi per aliam uiam ingreſſi,
proprias Francorum ſedes inuaſere, Ebredunenſem populati agrum: in quos delatus
Ennius, magnam eorum ſtragem ædidit, atq́ in Italiam repulit: Interea Saxones, quos
diximus à Longobardis receſſiſſe, Strablonenſi rure ſe receperunt, ibiq́ue aliquandiu
quieti manſerunt, donec Amarum cum multitudine Burgundionum interfectum acce-
perunt. Tunc uero prædas agere cœperunt in quos ruens ex improuiſo Ennius, magna

illos

A illos calamitate afflixit. Sed prælium instaurantes, rex Francorum Arithpertus Ennio re conciliauit, & in Italiam redire iussit: Illi reperientes Longobardos solito magis elatos, iterum emigrare constituerunt, & ad Sigibertum Metensium regem ea lege transierũt, ut in pristinas sedes reducerentur, quas occupasse Sueuos diximus. Placebat Sueuis æquo iure cum Saxonibus habitare, sed illi totam terram petentes ad arma uenere, & magna occidione cæsi regionem Sueuis reliquerunt. Interhæc Gregorius ab imperatore Mauritio impetratis quæ uoluerat circa res ecclesiasticas, etiam nouas copias in Italiam mitti obtinuit, & Smaragdum patritium alterum exarchum Longino subrogari, qui mox Rauennam uenit. Interim mortuo Clephi Longobardorum rege, Feroaldus unus ex Longobardis ducibus, Classense oppidum tenens, Rauennam magnopere uexauit, Longinumq; multis modis molestauit. Dotrula uero gente Sueuus, qui cum Longobardis intra triginta duces adnumeratus fuerat, ad Longinum defecerat: quem Smaragdus aduersus Feroaldum armauit, qui nauali bello uictor euasit. Feroaldus in oppidum fugit, ibiq; captus est, & cum suis omnibus occisus, & multæ ciuitates ad Smaragdum defecere. Quo metu perculsi Longobardi, decimo anno post mortem Clephis, regem creauere filium eius Antharim adolescentem, multis tamen fortiter æditis laudatum: cui duces dimidiam pecuniarum suarum partem tradiderunt. Et Antharis
B mox Bryxillum obsedit, in quo Dotrula erat: qui cum amplius resistere non posset, dedito oppido Rauennam natigauit. Bryxillum solo æquatum est, & exarchus cum Longobardis inducias pepigit. Fuerunt autem inducię uniuersales inter Longobardos & Romanos per totam Italiam: & tunc Smaragdus Germanum patritij ordinis Constantinopolitanum Romam misit, præfectumq; ue appellauit: cum quo & Gregorius Leuita domum redijt. Respirauerat aliquantisper Romanus populus, sed noua mox calamitas exorta est. Tybris mense Octobri urbis mœnia aliquibus in locis superauit: Italia fame oppressa est, & pestilentia ingens innumerabilem absumpsit populum: qua tactus Pelagius, obijt. Ira dei uisa est: cuius placandi cura commissa est Gregorio, qui tunc Letaniam instituit, & à clero ac populo pontifex appellatus, & per literas imperatoris confirmatus. Finitis indicijs cum Smaragdo factis, Antharis exercitum in Histriam misit Iburniæ continentem, magnoq; auro pacem illi patriæ uendidit. Francilionem Como & insula quæ in lacu Larij erat expulit, cum uiginti annis ea loca tenuisset. Ditatus magna præda Antharis Childepertum Francorum regem per legatos orauit, ut pacem perpetuam initurus, sororem sibi in matrimonium traderet. Despondit Francus, eoq; sponsio processit, ut munuscula uicissim mitterentur. Sed cum Ricaredus Vesogothorum rex eandem puellam ex Hispania poposcisset, sententiam mutauit, dicens, Longobardum idololatram esse, Vesogothum nouiter catholicam fidem accepisse. Nam
C cum Hermengildus Lemugildi Vesogothorum regis filius ad Leandri Hispalensis episcopi prædicationem, Arianæ hæresi abrenunciasset, & se catholicum declarasset, genitor iussit eum in carcere iugulari. Leandrum uero insectatus, maximis affecit incommodis: sed paulo post ægritudine correptus, pœnitentia ductus Leandrum ad se uocauit, & impetrata peccatorum uenia, rogauit ut talem redderet Ricaredum, qualem prius effecerat Hermengildum, moriensq; Ricaredum regem reliquit. Qui hortante Leandro, septuaginta duorum episcoporum Synodum apud Toletum coegit, in qua Ricaredus ipse cum gente sua, abdicata Arianorum hæresi, catholicam fidem complexus est, & filiam Franci regis accepit uxorem. Antharis aliam sibi quæsiuit, Teudelindam Garibaldi Bauarorum regis filiam. Childepertus autem non contentus sororem Longobardo denegasse, in socerum quoque eius furere cœpit, illumq; inopinatæ aggressus Bauaria expulit. Qui cum fratre Gondoaldo ac filia in Italiam fugit ad generum. Childepertus Bauororũ regno potitus, in Longobardos ducens, in Tridentinis agris prædas egit. Quod audiens Mauritius, magnam pecuniam Franco promisit, si pulsis ex Gallia Cisalpina Longobardis, eam sibi prouinciam restitueret. Annuit Francus, & in Italiam ducens Longobardos tentare aduersus regem cœpit, multa promittens si oppresso rege triginta uel plures duces efficerẽt, ut antea. Cui aliqui consensere, ut Mimulphus, insulæ sancti-

Tybris ingẽs inundatio.

Iuliani dux,& Gandulphus Bergomenſis,& Vlphari Taruiſinus.Sed ueritus Francus D
ne debilitatis Longobardis,imperator nimis ſuam potentiam augeret,dimiſſo Anthari,
poſtergata fide rediit in Franciam. Et paulò poſt Antharis defunctus eſt, anno poſt-
quam Teudelindam duxerat uxorem. Longobardi in futuri regis electione diſcordes,
denique ita conuenere, ut ille regno potiretur ex Lõgobardis, quem Theudelinda ſibi
uirum eligeret. Illa Agilulphum Thaurinenſium ducem uirum bellicoſum, & adole-
ſcentia formaq; florentem,ſibi maritum,& Longobardis regem declarauit.Agilulphus
captiuos quos Francus adduxerat ex Tridentinis, & pacem ab eo miſſis legatis obti-
nuit. Interim Mauritius Smaragdo ſucceſſorem dedit Romanum nomine, attributis
copijs,quibus Longobardos ex Campania & Italia pelleret.Agilulphus Mimulphum
qui Anthari rebellaſſet, inſulæ ſancti Iuliani ducem interfici curauit, Bergomenſi uero
duci reconciliatus eſt. Sed rebellauit ille, & multa damna intulit regi,cui etiam iterum
dedit ueniam.Vlpharis Taruiſinus dux qui res nouas molichatur,per equites regis ca-
ptus & ad eum ductus eſt. Interim Romanus munitis Mantua,Patauio, ac Cremona,
cum copijs Romam perrexit:& unica æſtate Sutrium, Polimarcium,Hortam, Tuder-
tum,Ameriam,Peruſiam,Luceolum, & alia multa oppida recuperauit. Hoc tempore
Gregorius Melitum,Auguſtinum,& Ioannem monachos in Angliam miſit, gentem-
q; ue illam ad baptiſmi gratiam remiſit. Romanus autem exarchus gente græcus,parta B
uictoria in omnia uitia prolapſus eſt:occulte cum Longobardis ſentiens,nec permittens
cum hoſte Romano inducias habere, nec eos defendens. Mauritius quoque impera-
tor malus effectus legem tulit, ut qui militiæ Romanæ eſſet adſcriptus, niſi finita militia
aut debilis effectus, deo militare non poſſet. Arguit imperatorem Gregorius, qui le-
gem alias inauditam condidiſſet, dixitq; ei cauendum, qui permiſſu dei ex notario co-
mes excubitorum,de comite Cæſar,de Cæſare imperator factus eſſet. Tunc quoque Io
annes epiſcopus Conſtantinopolitanus coacta Græcorum Synodo, œcumenicum, id
eſt,uniuerſalem ſe appellauit. Et Mauritius Gregorium monuit ut pacem cum Ioanne
haberet:cui dure Gregorius reſpondit, claues ligandi ac ſoluendi Petro traditas fuiſſe di
cens. Mortuo tunc Romano exarcho apud Rauennam, Gallinicus ſuffectus eſt:qui
quartus fuit exarchus:& uir bonus, & contra Longobardos animatus. Sed uidens res
neglectas,ſuaſu Gregorij cum Agilulpho inducias fecit. Gregorius uero per Theude-
lindam reginam,cui dialogorum libros inſcripſit, furorem Longobardorum mitigauit.
Quæ mulier religioſa ab Agilulpho uiro ſuo obtinuit gentem Longobardam idololatria
& hæreſi dimiſſa ad Chriſtum tranſire, & bona eccleſiarum reſtitui. Tunc quo-
que & Childebertus Francorum rex, Brunichildis uxoris ſuæ monitis mores uitam-
q; ue compoſuit. Sic duæ fœminæ uno tempore multorum bonorum cauſæ fuere. Chil-
debertus Bauaria relicta, regem in illa conſtituit Taſſillonem: cum quo id egit, ut P
Sclauinos gentem Danubij accolam & idolis ſeruientem nunquam bello perſequi
deſiſteret, quouſque fidem acciperent Chriſtianam. Taſſillo magnam in Sclauinos
prædam fecit. Sed paulò poſt cum duo millia Bauarorum in Sclauinos prædarentur,
ab illorum rege Cacanno circumuenti & ad internecionem cæſi ſunt. Mortuo in-
terim Childeberto rege Francorum,Brunichildis uxor eius regnum accepit pro Theo
deberto & Theoderico uiri nepotibus gubernandum.Obijt & paulò poſt regũ Fran-
ciæ tertius Guntanus, partẽq; regni eius quæ erat in Aurelianenſibus,prædictis nepoti
bus Brunichildis conſeruauit,Hæc intelligẽs alter Cacãnus rex Hunnorũ,inuadere fœ-
minam ſtatuit: & ex Pannonia in Turingiam tranſijt, eamq; populatur. Interim Bru-
nichildis paratas copias in eum miſit,& pecunia placatum demiſſa præda,domũ ire ſua
ſit. Per hæc tempora Mauritius imperator per Theodoſium filium ac Germanum ſo-
cerum legatos,Hunnos ex Pannonia pepulit,Cacannum'que multis cladibus affecit.
Hunni ad Sclauos confugere, & ab illis protecti ſunt. Sclaui uero conſiderantes belli
magnitudinem quod acciperent,Francos,Bauaros ac Longobardos in ſocietatem ac-
cepere,& in Hiſtriam duxere,eamq; populati ſunt ſimul cum Hunnis.Interim Agilul-
phus tres ex ſuis ducibus interfici curauit propter rebellionẽ ante factam:& Zoto dux

Beneuen-

A Beneuentanus ruptis inducijs Casinense monasterium inuasit, atq; à fundamentis euertit, & paulò post mortuus est: cui subrogatus est Arrigis. Ariulphus quoq; dux Hetruriæ, cuius maiorem partem obtinebat, agrum Romanum populatus est. In rei uindictam Gallinicus Parmam inuasit: in qua filiam Agilulphi regis cum genero Godescalco intercepit. Hæc illi filia ex prima uxore fuit. Theudelinda uero secunda uxor, Adoaldum illi filium peperit apud Modoniam. Agilulphus Patauium obsedit, quæ tunc sine mœnibus fuit, uallo tamen & fossa munita. Per sexaginta enim annos à demolitione Totilæ usq; ad Theodericum Ostrogothum, frequentia ciuium caruit. Tunc uero munita frequentari cœpit: & tunc per annos centum usque ad hanc obsidionem omnia ædificia ex materia fuerunt. Ob quam rem, uentum nacti Longobardi, ignem immiserunt, qui maximam Vrbis partem cremauit: & facta est deditio, & Vrbs tota incendio uastata. Parem sortem tulit Monsilicis, non igne sed ui destructo oppido. Vocauit deinde Agilulphus Sclauos in auxilium, & ad nouum uer notas copias comparauit. Interea Gallinicus Rauennæ obijt, & Mauritius iterum Smaragdum exarchum Italiæ creauit. Erant tunc mille milites ueterani Romæ ex his qui cum Theodosio Mauritij filio & Germano socero cum Hunnis in Pannonia decertauerant, uiri fortes, sed per auaritiam Mauritij stipendijs fraudabantur: quibus Gregorius pontifex ecclesiastica frumenta diuisit.

B Quorum consilio, cõtradicente exarcho qui erat Rauennæ, pacem cum Agilulpho Hetruriæ duce constituit. Ob quam rem accusatus est apud imperatorem per exarchum: qui tamen & ipse paulò post cum Agilulpho pacem constituit, Parma reddita cum filia regis & genero: sed puella abortu facto in itinere uita decessit. Mauritius imperator culpam suam de rebus Italicis omnem in Gregorium conuertit, & milites ex Roma reuocauit, iussitq; Ariulphum inuadere, sperans Ariulphũ Romanos molestaturum: sed ille aliquandiu quieuit. Quibus cognitis Agilulphus Romam inuadere statuit: ad quem magna multitudo Sclauorum uenit à Cacanno missa: & Lõgobardi duces præstò affuerunt: & Ariulpho mandauit ut fœdus cum Papa ictum rumperet. Qui perfidia usus Balneum regium & Vrbem ueterem mox occupauit. Agilulphus copias in Hetruriam duxit. Gregorius pontifex, & magister militum prætore in Vrbe relicto qui ciuitatis curã gereret, Nepesum accesserunt, confirmaueruntq; oppidanorum animos, parumq; obfuit quin caperentur in itinere: Obsedit Agilulphus Romam, & in maximam calamitatem adduxit. Durauit annum obsidio. Interea Saraceni Arabes Siciliam ingressi, omnem maritimam oram prædati incendio uastauere. Sclaui Histriam & Dalmatiam occupauere, à quibus Sclauonia dicta est. Venerunt autem illi ex regionibus trans Danubium sitis: nec tamen ea loca reliquerunt, sed manserunt eorum reliquiæ Bohemi & Poloni. Sed historia Bohemica contrà habet: quæ Bohemos ac Polonos ex Dalmatia ortum

C habere dicit. Vandali quoq; eiusdem linguæ cum Sclauis fuisse traduntur qui sub Genserico fuere, quorum adhuc reliquiæ in Germania sunt, & appellantur Vindelici, Saxonibus contermini. Per hoc tempus Seuerus patriarcha Aquileiensis in hæresim lapsus est: cui, hortante Gregorio ac Ioanne Rauennate, renunciauit: tamen postea rediit ad uomitum. Quo defuncto Aquileiensis ecclesia scissa est. Sisulphus enim Forojulianus rex, Ioannem apud Aquileiam constituit, & pontifex Romanus Candianum apud Gradum. Durante obsidione Vrbis, non potuit Agilulphus efficere, quod Arrigis Beneuentanus dux aut in castra ueniret, aut uicinis bellum inferret. Ob quam rem dissoluta obsidione, Mediolanum rediit. Mauritius interea, cognito uirum quendam monachi uestimentis indutum & gladium strictum tenentem, in Constantinopolitanum forum uenisse ac exclamasse, imperatorem gladio moriturum: pœnitentia ductus à persecutione Gregorij cessauit, & orationibus seruorum dei se commendauit. Interim per somnium uidit, se Constantinamq; uxorem cum filijs & filiabus & omni cognatione tradi mistis Focæ gladio perimendum. Euigilans Philippicum generum uocauit, & somnium exposuit: interrogauitq; an Focam nosceret. Qui respondit, nosse procuratorem in exercitu iuuenem temerarium, sed timidum. Cui Mauritius: Si timidus, inquit, profectò & homicida. Interim cum exercitus trans Danubium hyemare iussus stipendijs fraudaretur,

retur, in seditionem excitatus, Focam centurionem exaltatum super clypeum, sibi exar- D
chum acclamauit, & paulò post imperatorem creauit. Quæ audiens Mauritius, dissimu-
lato habitu cum liberis & uxore nauem conscendit, & apud Chalcedonem captus est:
uno quoq; & uigesimo imperij sui anno securi percussus.

Ex libro nono.

FOcas apud Constantinopolim imperator receptus, Romæ quoque declara
tus est: ac sua & uxoris suæ Leontiæ imagines in oratorio sancti Cæsarei in-
ter alios Augustos locatæ sunt. Quod audiens Agilulphus, contractis co-
pijs Cremonam obsedit, & ad trigesimum diem expugnatam ad solum us-
que demolitus est. Mantuam quoque triginta dierum numero ui expugnauit, & mœni
bus immunitam reliquit. Focas magnam de se spem præbuit, propter quam rem inter
Agilulphum & Smaragdum inducijæ factæ sunt per aliquos menses, & deinde pax in
annum constituta. Interim Agilulphus præsidia quærens, filio suo Adoaldo uix dum
quadriennio Theudeberti Francorum regis filiam despondit. Beatus Gregorius ponti
ficatus sui anno XIIII. migrauit ad cœlum: cui suffectus est Sabinianus, qui cum Lon-
gobardis in alterum annum pacem fecit. Interim fames ualida uexauit Italiam, & Agi- E
lulphus misso legato triennalem pacem à Foca impetrauit. Mortuo Sabiniano Boni-
facius tertius successit, qui patriarchã Constantinopolitanum compescuit sese œcumeni
cum appellantem: iubente Foca ut Romanæ ecclesiæ omnes obedirent. Cui nono mẽ-
se defuncto, quartus Bonifacius suffectus est, ex Marsis & urbe Valeria natus, qui Pan-
theon à Foca impetrauit. Interea & in oriente & in Africa magni motus excreuere, &
Cosdroas Mesopotamiam occupauit. Cum ciuilia bella insurgerent, Priscus Patrici-
us summo in honore apud Focam in Constantinopoli habitus, coniuratione inita cum
Eracliano socero suo & Africæ prætore Eraclio eius filio & suæ uxoris fratri, imperium
affectauit. Et rebellio in Africa facta est. Priscus proditor, inter socerum & imperato-
rem sequestrem se exhibuit, & Eraclius Constantinopolim tanquam paternæ fidei ob-
ses uenit. Eraclianus quasi allaturus imperatori opem, magnas copias congregauit, &
in Thraciam misit. Focas à coniuratis obtruncatus est, & Eraclius imperator constitu-
tus. Dum hæc agerentur, Auares Hunni ex Norico in Italiam trangressi, prouincias
Forijulij & Venetiæ inuaserunt. Gisulphus eius prouinciæ rex eos aggreditur, & F
magnum prælium committitur: in quo uictor Auarus licet multos de suis amiserit pro-
uincias uastauit. Rex eius Cacannus audiens uxorem Gisulphi Romildam cum fi-
lijs Rodoaldo & Grimoaldo maximisq; opibus in oppidum Forijulij se communis-
se, eò profectus est: & dum obsidens locum circumequitat, uisus à Romilda è mœni-
bus flauo crispantiq'ue capillo, mox ab ea adamatus est: & oppidi dedicionem, si se uxo-
rem duceret, promisit. Cacannus oppido potitus, una tantum nocte fœminam ad se
admisit, deinde uelut impudicam mulierem Bauaris militibus passim prostituendam
tradidit: & emissa omni plebe, oppidum igne consumpsit, ita ut iam nec uestigia eius
oppidi uidgantur: adduxitq'ue Bauarus captiuos omnes in terram suam, ibiq'ue pube-
res interfecit, pueros uenundedit. Remanserunt tamen aliqua oppida in Forojulij sub fi-
de Longobardorum, qui defuncto Gisulpho Grasulphum ei fratrem substituerunt, ad-
iuuandumq; decreuerunt. Sclaui inter hæc magnam Illyrici partem occuparunt. Et Ra-
uennates, Ioãnem Lemigium Thracem Smaragdo in exarchatu Italiæ à Foca suffectũ
cum superbe se haberet interfecerunt. Apud Romanos defuncto Bonifacio IIII, mensi-
bus VIII de successore eligendo discordatum est. Et apud Neapolim Ioannes Camesi-
nus ex gente patritia Constantinopolitanus illi urbi præfectus tyrannidẽ inuasit, simulq;
Lucaniam, Brutios, Campaniam & Apuliam sibi subiecit. Eraclius anno ducentesimo
ab inclinatione imperij à Sergio Constantinopolitano patriarcha coronatus, orientale
accepit imperium, & Eleutherium patritiæ gẽtis cubicularium rei bellicæ scientissimum
in Italiam misit: & aduersus Cosdroëm qui iam Mesopotamiam Palæstinamq'ue cum

Hieroso-

A Hierosolyma occupauerat,& nonaginta millia Christianorũ interfecerat,partemq; crucis dominicæ asportauerat,copias numerosissimas misit. Et Romani põtificem elegerũt Deusdedit, patre Stephano subdiacono natum,natione Romanum. Eleutherius è Rauenna Romam uenit, ibiq; honorificentissime receptus est:& deinde Neapolim perrexit,obuiantemq; cum armis Ioannem superauit & interfecit:omnibus recuperatis Rauennam rediit,pacemq; cum Longobardis percussit in decennũ. Eraclius uero res imperij in suos duces reijciens,apud Constantinopolim ocio luxuiq; se immisit. Mortua enim Eudoxia eius uxore in partu quo Constantinum peperit,Martinam ex sorore neptem,incestuoso sibi matrimonio copulauit,Heraclionẽq; filium ex ea suscepit. Et Romæ mortuo Deusdedit põtifice, Bonifacius quintus subrogatus est. Interim Eleutherius nouus exarchus ab Eraclio declaratus apud Rauennã,sese regem Italiæ declarat. Sed cum Romã peteret à suis militibus interfectus,& caput eius est Constantinopolim missum:cui in exarchatu Isacius patritius Constantinopolitanus successit. Agilulpho autẽ Longobardorum rege uita defuncto, Adoaldus filius puer,cum genitrice Theudelinda regnũ suscepit:quæ mulier sapientissima pacẽ inter Lõgobardos & Italicos per decẽ annos quietissime tenuit:multa donauit ecclesijs. Inter hæc Theodebertus rex Francorum à fratribus in prælio superatus,captus & interfectus est: & Clotharius ut solus re-
B gnaret Theodericum fratrem interfecit. Interea anno imperij Eraclij sexto Persi in Aegyptum arma uerterunt, Alexandriamq; occuparunt:& audita morte Eraclani qui Africam tenebat, eò iter direxerunt: & Carthagine capta,imperio Africæ potiti sunt. Petijt Eraclius pacem à Cosdroa etiam cum dedecore imperij,necq; obtinuit à superbiente rege. Ob quam rem Eraclius declarato Constantino filio Cæsare ac regni consorte,Sergio patriarcha,& Bonoso patritio ei adiunctis, in consilio illum Cõstãtinopoli dimisit: ipse in Syriam profectus est atq; Azotum petijt,in qua urbe Cosdroa se cõtinebat. Sed Cosdroas id intelligens in Persidem fugit,exultis omnibus in itinere segetibus quæ tunc flauescebant,Sarabago & Sarabasse ducibus relictis,qui Eraclij imperum retinerent: quod intelligens Eraclius flexit iter ad sinistrã: & manis itineribus superato Tauro monte, Sarbarum Persam Cosdroæ ducem ante uenisse reperit ad Pontem, qui Saron amnem iungebat,eumq; inde deturbatum in Persidem repulit. Et ultra procedens, Saym ducem cum maioribus copijs obuium habuit. Cum quo prælio commisso,ab ortu solis usque ad uesperam magna utriusque partis cæde contendit. Postremo inclinante iam uictoria ad Persas,diuinum auxilium Christianis affuit:exorto nymbo ac tempestate ualidissima excitata,quæ in faciem Persarum cadens lumen eis abstulit,& Christianos reddidit alacriores,quib9 uictoria cessit cum magna clade Persarum. Et rursus Razatenes dux cum omnibus uiribus regni Eraclij oppositus est: pugnatumq; à mane ad
C occasum,& multa millia ceciderunt. Razatenes superatus interfectusq; est, & *xxvii* militaria signa Persarum capta sunt. Cosdroas Medarsem filium Syroë,quem natu maiorem probumq; adolescentem haberet, præterito,regni consortem appellauit. Quod ægerrime adeò Syroës tulit,ut ad Eraclium miserit,qui regnum Persidis sibi paciscerentur,si Cosdroë & Medarse captis omnem regiam supellectilem Romanis permitteret diripiendam & Constantinopolim asportandam. Annuit Eraclius, adiecitq; ut captiui redderentur,& pons Tigridis Romano militi custodiendus permitteretur. Ea formula cõclusa,Cosdroa perfidia nati intellecta fugere annitebatur:sed & retractu de fuga à Syroë filio, cum Medarse & uxoribus in carcerem cõiectus est. Eraclius uictoria potitus & cruce domini recuperata,pacem cum Persis cõstituit,Syrois patrem fratremq; necari iussit. Hæc anno *xii* imperij sui Eraclius peregit, cum annis *xiiii* crux apud Persas fuisset. Hoc tempore Mahumetus quidam,ut aliqui uolunt Arabes,ut alij asserunt Persa,nobili ortus parente deos gentium adorante,matre hebraica atq; Ismaëlita, acerrimi ingenij uir,inter Christianos conuersatus,magnum excitauit incendium, legemq; suam pestiferam introduxit,& ad rebellionem contra imperium Arabes pellexit. Quorum motus audiens Eraclius,missis legatis, aliquot Saracenorum millia quibus arma publice permissa erant,ad stipendia Reipub. accepit, atque ita tumultum sedauit ipse,

Mahumetis origo.

& deinde ſacratiſsimam crucem Hieroſolymã reportauit: quem Zacharias patriarcha magno cum honore excepit. Portauit autem crucem humeris ſuis. Et cum ad portam ſubſtitiſſet immobilis, monente patriarcha ueſtem mutauit, & nudis pedibus intrauit urbem. Inter hæc Bonifacio mortuo Romæ, anno v ſui pontificatus, Honorius primo ſubrogatus eſt. Et Theudelinda mortua eſt, & filius eius Adoaldus à regno detectus, & Arioaldus ei ſubrogatus. Per quæ tempora pax in Italia fuit, & Honorius baſilicam beati Petri tegulis æneis cooperuit, ex templo Romuli delatis. Aedem Agnetis martyris uia Numentana extruxit, & ſancti Pancratij uia Aurelia, & in aquis Saluijs ſancti Anaſtaſij: cuius corpus ex Perſide delatum Eraclius Romam miſerat: & plurimas alias ædes ſacras ædificauit. Sed infelix Eraclius poſt glorioſum de Perſis triumphum, ad incantationes & præſagia ſe conuertit. Vates ei magnum imminere periculum à circunciſo populo cecinerunt: ob quam rem Iudæos omnes imperio ſubiectos baptizari curauit. Idem ut fieret per Gallias atq; Hiſpanias, à Dagoberto Francorum, qui defuncto Clotario genitori ſuo ſucceſſerat, & à Siſebodo Hiſpaniarum regibus obtinuit. Et deinde à Pyrrho patriarcha Conſtantinopolitano, ac Cyro Alexandrino epiſcopo deceptus in hæreſim Monothelitarum incidit, unã tantum in Chriſto uoluntatem eſſe dicentium. Hortatus tamen ab Honorio pontifice Pyrrhum patriarcham in Africam relegari permiſit. Obijt autem Honorius anno ſui pontificatus XIII. & Seuerinus Romanus eius nominis primus patre Labieno ſubrogatus eſt, atq; ſecundũ conſuetudinẽ ab exarcho Italiæ cõfirmato: neq; enim tunc aliter coronari poterat. Iſacius tunc exarchus erat, qui ſacrariũ Lateranẽſe expoliauit, & donatis militibus reliquam prædam Rauennã detulit, & imperatorem parte donauit. Medio tempore Saraceni qui ex Arabia apud Cõſtantinopolim Eraclio militabant, cum ſolita ſtipendia non reciperent, in Syriam ſeceſſere: & in magnum coacti exercitum Damaſcum cepere: deinde Phœnicem Syriam, & poſt Aegyptum, à ſuis Arabibus qui domi remanſerant commeatibus atq; armis adiuti. Suſceperant iam Arabes Mahumeti legem, atq; ut Perſæ reciperent annitebãtur, recuſantesq; armis agitabant. Succeſsit Syrochi Perſarum regi, qui primo anno deceſſerat, Adhæſer filius: & illo eodem anno defuncto, Hormiſda in regem electus fuerat: quem Arabes prælio ſuperatum interfecere, ac Perſis imperauere: qui Mahumeti legem accipientes, in Saracenicũ nomen tranſiere. Et hi ex Perſis facti Saraceni, Antiochiã imperatori ſubiectam ui ceperunt. Quod audiens Eraclius, crucem domini ex Hieroſolyma Conſtantinopolim apportari curauit: & paulò poſt ipſa Hieroſolyma à Saracenis capta eſt. Interea Seuerino pontificatus ſui anno ſecundo uita excedenti, Ioannes quartus natione Dalmata: & eidem etiam anno ſecundo obeunti, ſuffectus eſt Theodorus primo, patre Theodoro epiſcopo, græcus, ex Hieroſolyma oriundo. Inter hæc Mauritius chartularius græcus, qui exercitui apud Vrbem præerat, & Iſacio ad diripiendum Lateranenſe ſacrarium adiutor fuerat, Iſacium criminatus eſt, quia regnum Italiæ affectaret, Romanosq; ac milites iureiurando ſibi aſtrinxit, tanquam imperatoris cauſam agerent. Quod audiens Iſacius exercitũ Romã miſit, & magnis muneribus milites Mauritij ad ſe traxit. Aperta eſt urbs præfecto Iſacij, & Mauritius à ſuis deſtitutus, ad eccleſiam beatæ Mariæ maioris confugiens, ibi captus eſt: & rauennam miſſus, apud uicum Ficundas decollatus. Iſacius paulò poſt ſepentina morte ſubtractus eſt. Eraclius trigeſimum agens imperij ſui annum, Theodorum patritium cognomine Calliopam ad regendum Italiã exarchũ miſit. Et quamuis omnem penè Aſiam amiſiſſet, deum tamen indies magis ac magis ſpernebat. Namque uxore quam paruo habuerat tempore defuncta, illius ex primo uiro filiam adoleſcentulã ſenex accepit uxorem: deindeq; primo anno inceſtarum nuptiarum obijt: ſub quo aucta eſt magnopere imperij inclinatio. Suffectus ei eſt Conſtantinus filius, qui quarto aſſumpti imperij menſe ueneno extinctus eſt à Martina nouerca & Eracleone fratre: quos Pyrrhus patriarcha ad id flagitium inſtigarat. Is enim audita Eradij morte, ex Africa ubi relegatus erat Romam petijt: & à Theodoro pontifice ueniam errati petens, formam fidei accepit quam teneret. Sed prius uitam amiſit, quàm tanto ſcelere quæſitum patriarchatum potuerit obtinere. Senatus enim

Monothelitarum error.

A enim populusq; Cõstantinopolitanus in Martinam Eracleonemq; surgens, lingua illũ, hunc naso mutilatos relegauit. Quo in furore retractus de fuga Pyrrhus à populo est occisus, & Constantius qui fuerat filius Constantini imperator creatus. Pyrrhi autẽ locum à Senatu & populo obtinuit Paulus. Qui requisitus à Theodoro Romano pontifice, ut rectæ fidei normam acciperet, obstinate recusans dignitate priuatus est. Sed huic Constantinus adhæsit, in eundem hæresim prolapsus. Mortuo Theodoro post annum sextum sui pontificatus, Martinus primus patria Tudertinus successit. Cuius legati Cõstantinopolim missi, exhortaturi Paulũ ut resipisceret, Constantij iussu in diuersas insulas relegati sunt. Ob quam rem Martinꝰ Romæ synodum habuit CV episcoporum, in qua Cyri Alexandrini, Sergij & Pyrrhi Constantinopolitanorũ patriarcharũ condemnationem innouauit, & Paulum patriarchatu priuauit. Inter hæc pax Italiæ quæ cũ Lõgobardis ac Romanis per triginta annos duraverat, turbari cœpit. Arioaldo enim qui Theudelindæ & Adoaldo successerat, suffectus est Rotharis, Ariana labe inquinatus, in quam omnes Longobardi præcipites corruerũt, ita ut nulla fuerit ciuitas ei subiecta, quæ duos episcopos non habuerit, catholicum & Arianum. Nec mutatus est Rotharis, à Theoderico Romano sæpius requisitus atq; à Martino. Ob quam rem Theodorus Italiæ exarchus bellũ Longobardo indixit, nec ille recusauit prælium. Pugnatũ est apud
B Scultennam Mutinæ amnem. Victus est Theodorus, septemq; millia pugnatorũ amisit. Qua uictoria elatus Rotharis, in Liguriam duxit, quam prouinciã Longobardi per annos VIII & LXXX, quibus in Italia fuerãt, nunquam attigerant, leuiterq; Ligurią omnem in potestatem redegit. Constantius interea Olympium cubiculariũ suum Italiæ exarchum fecit, datis mandatis, ut sectam Monothelitarum per omnem Italiam extenderet, Martinumq; pontificem aut captum ad se mitteret, aut iugularet. Olympius Romam ueniens inuenta synodo, nulli suum errorem persuadere potuit. Ob quam rem lictorem interposuit, qui Martinum in ecclesia beatæ Mariæ maioris interficeret: quod ille subita cæcitate percussus nequit efficere. Saraceni per hoc tempus anno quinquagesimo ab orientalis imperij declinatione, ab Alexandria nauigio soluentes Rhodum peruenere, eaq; capta Colossum fama celeberrimũ, à quo ciuitas insulæ primaria nomẽ habuit, demoliti sunt: ex cuius ære nongẽtos camelos onerauere. Deinde multis in Aegeo afflictis insulis, in Siciliam nauigarunt, multaq; loca uastauerunt. Olympius Martino reconciliatus eos insula expulit, sed iacturam magnam nauium ac militum fecit, ibiq; morbo decessit. Constantius nihil melior effectus, Theodorum Calliopam iterum in Italiam misit exarchum, iubens ut Martinum ad se uinctum mitteret, addito socio Paulo Pellario qui scelus solicitaret. Exceptus Romæ Theodorus cum salutatum isset pontificem, illi catenas iniecit, misitq; Constantinopolim: & inde ad Chersonam Ponti ciui
C tatem in exilium actus est: in qua urbe beatus Clemens Romanus præsul longe antea exulauerat. Obijt ibi Martinus: quod cum ignoraretur Romæ, XIIII mensibus uacauit episcopatus: & denique Eugenius primus Romanus patre Ruffiniano electus est. Apud Constantinopolim uero paulo perfido defuncto, suffectus est Petrus: qui etsi melius de religione sensit, non tamen eandem fidei formam cum pontifice Romano tenuit. Apud Longobardos defuncto Rothari Rodoaldus successit. Qui deprehensus in adulterio Longobardæ mulieris, à uiro illius interfectus est. Cui successit Aripertus: qui moriens duos filios reliquit successores, Pertheritem & Gundibertum. Quorum tempore & Longobardi cum Romanis pacem seruauere, multis inter se cladibus agitati. Grimoaldus enim dux Beneuentanus Romoaldo filio Beneuenti duce instituto, cum magnis copijs Papiam uenit, Pertheritemq; puerũ inde fugauit, & Gũdibertum Mediolano expulit. Quas res intelligens Clodoueus rex Francorum, qui Dagoberto patri successerat, magnas copias in Italiam misit: quas in Transpadana regione prædantes Grimoaldus Italia expulit. Romæ interim mortuo Eugenio põtificatus sui anno primo, Vitalianus suffectus est, ex oppido Signiensi, prouinciaq; Volscorũ. Per quod tẽpus Cõstantius Constantino filio imperij cõsorte declarato, classem instructam Athenas præmisit, & ipse ibi uentos nactus secundos, classem ingressus

Tarentum

Tarentum uenit, ualidissimasq; copias secum adduxit, in Beneuentanos ducturus. Romoaldus ad tolerandam obsidionem donec pater opem ferret se præparauit. Sed Constantinus ad Luceriam duxit, eamq; ui captam ac direptam solo æquauit. Acheronam autem cum capere non posset, Beneuentum duxit, obsedit q; urbē. Sed intelligens Grimoaldum magnis copijs opem filio ferre, soluit obsidionem, Neapolimq; perrexit, magnaq; incōmoda ab hoste in itinere perpessus est. Deinde Romam petijt, relicto Saburo ciue Neapolitano cum uiginti millibus militum apud Formianum, qui hostes reprimeret. Vitalianus pontifex cū clero & populo sexto ab urbe milliario imperatori obuiauit: introductusq; est applaudente multitudine in ecclesiam beati Petri, cui pallium auro intextum donauit. Interim Romoald⁹ accepto patris auxilio Saburum aggreditur, eumq; cum multis Græcis interfecit. Constantius quinta die sui aduentus ad direptiones se conuertit. Nam quæcunq; uidit ex ære aut marmore ad ornatum posita, loco abstracta aut ui discerpta nauibus imposuit, pluscq; ipse ornamentorum in septem diebus Romæ detraxit, quàm barbari antea in ducentis & quinquagintaocto annis. Duodecimo die Roma profectus Neapolim rediit, & deinde Siciliam petijt, ubi aliquandiu mansit tributa undiq; exigēs. Vitaliano interim defuncto, Adeodatus patre Iouiniano Romanus subrogatus est. Interea Lupus Forojulianorum dux Longobardus, cui Grimoaldus ad filiū profecturus, Hetruriæ & Aemyliæ ciuitates cum Transpadanis commendauerat: audiens multa de Constantino, putāsq; Grimoaldum periturum, regnum affectauit. Quod intelligens Grimoaldus Bauaros aduersus eos excitauit. Lupus omnia inuoluēs in Forojulianos reuersus est, pugnauitq; cum Bauaris, & prima die uictoriam obtinuit: sed alterum committens prælium, in eo interfectus est: et Bauari Forojulium diripuerunt. Sed reuersus Grimoaldus gratias Cacanno egit qui sibi auxilia misisset, suasitq; ut copias reuocaret. Deinde clàm in Forumpompilium duxit ulturus iniuriā quam à Rauennatibus ibi acceperat. Dum transiret in auxilium filij, sabbato sancto ex inopinato ciuitatem aggressus est, clerumq; cum omni populo interfecit, & urbē solo æquatam reliquit. Interim Arnefrides Lupi filius ad paternum aspirans ducatum in Carentanos se contulit Dalmatiæ regionem, Sclauorumq; agrestium nō contemnendā manū secum ducens, in Forojulianos irruit. Sed ex improuiso à Longobardis inuasus, multis eorum occisis ipse quoq; interfectus est. Carētani in ultionē armati, ad Natisonis pōtem castra posuere. Sed fugauit eos Vectaris, quem Grimoaldus Forojulienſem ducem creauerat, qui antea fuerat Vicentiæ comes. Grimoald⁹ uero Opiterginos tāquā Arnefridis studiosos domo pepulit, atq; ad Cenetenſes Taruisinosq; migrare permisit. Ipse paulò post arcum tendens, uenam rupit per quam sanguinem demiserat, nondū cicatrice obducta, atq; ita interijt. Suffectus ei est Partharis ille quem puerum Grimoaldus Papiæ pepulerat. Tūc quoq; Constantius à Misseſio quodā Armenio milite in balneo interfectus est, lætaq; omnes eius necē audiuere. Sed Misseſius dum imperium in Sicilia sibi uendicaret, non satis conciliatis militum animis, à superuenientibus ex Italia copijs atq; Africa interfectus est, & omnes copiæ ad Constantinum inclinata sunt Constantij filium: hic initio imperij sui fratres pueros, ne ad imperium aspirarent, naribus mutilauit. Saraceni uero ab Alexandria egressi, in Siciliam nauigantes, primo impetu Syracusas receperunt, cædeq; ciuium facta, ornamenta urbis Romæ quæ Constantinus illuc transtulerat, & simul Syracusanam gazam nauibus imponentes, celeriter abierūt. Septimo autem imperij Constantini anno, Adeodatus Romanus pōtifex obijt, uacauitq; sedes quatuor mensibus, in quibus maximi imbres fuere, & plurimi mortales fulminibus aſflati interierunt, & frumēta in agris emarcuerunt. Exinde Donus patre Mauritio Romano genitus, pontifex creatus est, qui amplam uestibuli ædium sancti Petri aream marmoribus strauit. Huic suffectus est Agatho primus ex Sicilia oriundus, per cuius tempora Rauennas, ecclesiæ Romanæ, à qua primum desciuerat, est subiecta. Theodorus illi præerat, archiepiscopus, & alter Theodorus Calliopa exarchus. Constantinus decimo imperij sui anno cum Saracenis conflixit, uictoriaq; potitus pacem concesſit tributum pendere promittētibus. Sed Bulgari Thraciam inuadentes, ex Scythia nouiter egressi,

A egressi, occurrentē Constantinum Pannoniam inter & Mesiā magna clade affecerunt, fugientiq; pacem dederunt: per quam Pannoniam & Mesiam consecuti sunt, ubi per septingentos & sexaginta tres annos sedes obtinent, non sine utilitate Christiani nominis, aduersus Turcos assidua bella gerentes. Anno sequenti Constantinus sextam synodum apud Constantinopolim celebrari curauit: in qua legati Agathonis Papæ fuerunt, Ioannes Portuensis episcopus, & alter Ioannes Romanæ ecclesiæ diaconus, & ducenti octuaginta nouem episcopi. Acta est causa Monothelitarum, unam dicentium in Christo uoluntatē: cuius præcipui defensores erāt Gregorius Constantinopolitanus, & Macharius Antiochenus episcopi. Gregorius sentētiam mutauit, Macharius pertinax dignitate priuatus est, & cum mortuis eius sententiæ satanæ traditus, & cum complicib⁹ Romam relegatus. Secuta est ualidissima pestis, quæ inter alios Agathonem extinxit. Cui successit Leo *II* patre Paulo Sicul⁹, uir doctissimus & eloquentissimus, cuius scripta extant elegātissima: sed non peregit primum sui pontificatus annum. Successorem habuit Benedictū *II* ciuem Romanum, ad quem Constātinus imperator sanctionem misit, ut quem clerus, populus & exercitus Romanus delegerit in Romanum pontificem, nulla principis Constantinopolitani aut Italiæ exarchi expectata licentia, euestigio confirmetur: quod diu est obseruatum. Benedict⁹ undecimo mense decessit. Pertharis
B Longobardorum rex, uir bonus & Christianæ religioni deuotus fuit, qui monasterium sanctæ Agathæ Papiæ ædificauit: cuius uxor Rodelinda gloriosæ uirginis basilicā quæ ad Perthicas dicta est, extra eiusdem urbis mœnia extruxit. Pertharis Cunipertum filium regni consortem accepit anno *VII*. Quo tempore Alachis Longobardus dux Tridenti cum Bauaris bellum gerens, Grauionem illorum ducem prælio superatum occidit, Bauzanumq; oppidum eius accepit. Qui uictoria elatus, aduersus reges suos Pertharim & Cunipertum rebellare ausus est. Pugnauerunt simul cruentis exitibus. Alachis in Tridento clausus est: quo inde fugiente facta est oppidi deditio. Redijt tamen postea in gratiam Alachis, & à Cuniperto dissuadente patre Brixiæ dux factus est. Benedicto autem Romæ mortuo suffectus est Ioannes *V* Antiochenus. Et imperator Constantinus anno imperij decimoseptimo obijt, cui successit filius Iustinianus secundus: quo tempore Saraceni Africam & Libyam inuaserunt, omnia'que mari exposita illico occupauerunt.

Ex libro decimo.

C IVstinianus secundus per hunc modum Africam & Libyam recuperauit: Obijt Gizitas Saracenorum Ammirathus eo tempore quo Constantinus: cui suffectus Mathitam, breui est defunctus: & illi subrogatus Baldalam haud quaquam longiorem uitam habuit. Creatus igitur est Ammirathus Abdimalech, qui audiens Iustinianum summo prouinciarum consensu imperium adeptum, pacem illi ultrò obtulit, et Africam restituit. Sunt qui scribunt pacem in decem annos statutam fuisse, ita ut singulis diebus nummos mille aureos, & seruum unū ex gente sua, unumq; equum Romano imperatori mittere tenerentur. Tunc quoq; Conō primus Romæ pontifex factus est, paterna origine Thrax: cum Romani Petrum archipresbyterum, & exercitus Theodorum presbyterum creari peterent. Theodorus exarchus Cononem cōfirmauit atq; inde obijt: et Ioannes Platina exarchatū accepit. Conō uir bonus fuit, & quicquid auri cumulauit inter monasteria & sacras ædes distribuendum Pascali archipresbytero mandauit. Qui mittens ad Ioannem, aurum ipsi pollicitus est, si se mortuo Conone pontificem creari curaret. Annuit exarchus, auro per suos iudices ex perfidi manibus accepto. Cononi ad undecimum mensem pontificatus defuncto, successit Sergius Antiochenus. Hoc tempore Cunipertus Longobardorum rex obijt: Liuthpertumq; nondū pueritiam egressum filium sub Asprandi ducis strenui tutela reliquit successorē. Pacē omnes gentes tunc tenebant, sed Iustinianus eam interrupit: qui fœdera uiolans Saracenos apud Mesopotamiā & in Perside maximis affecit incom-

incommodis, nec minora ab eis denicq; repulsus accepit damna. Redintegrata tamen est D
pax & nouo firmata fœdere. Sed inconstans imperator aliam pacem fregit, à patre suo
cum Bulgaris initam: quos ex improuiso aggressus, magna cæde prostrauit. Sed illi pau
lò post confirmati saltus occupauere, per quos imperatori erat in Thraciã reditus. Qua
re coactus cuncta restituit & pacem iureiurando firmauit. Per hoc tẽpus Carolorũ no-
men apud Francos glorioſum cœpit. Erãt Austrasiorũ reguli duo fratres Martinus &
Pipinus, cui Breui fuit cognomentum. Ebroinus ea tempestate Theodericũ Francorũ
regem pro suo libito gubernabat, qui magna in Austrasios insolẽtia usus, Theodericũ
regem cum exercitu paratissimo aduersus eos duxit: cõmissoq; prælio apud uicum Lu-
cofodum uictoria potitus est. Martinus cum aliquandiu latuisset, fide publica ab Ebroi
no euocatus, fraude perijt. Nec multò post Ebroino pariter ab Ermẽfrido cui insidias
tetenderat per fraudem occiso, Pipinus redintegrata cum Francis gratia, ipsum Ermẽ-
fridum in Ebroini locũ à Frãcis cõstitui impetrauit. Apud Lõgobardos interim Ragim
bertus Taurenẽsium dux inuidia ductus quod Asprandus in tutela Liuthperti sibi pro
positus esset, arma in regem suum mouit. Asprãdus & Rotharis Bergomenſium dux,
apud Notariã cum eo cõflixere, & fugati sunt. Ragimbertus tyrannidẽ apud Papiam
inuasit. Quo breui defuncto Arithpertus filius eius tyrãnidẽ retinere conatus est. Aduer
sus quem Asprandus & Rotharis cũ alijs Longobardorũ ducibus exercitum ducẽtes, E
apud Ticinum durum prælium commisere. Vicit tamen adulterini regis exercitus,
& Liuthpertus puer uiuus captus est. Asprãdus ad Comacinã insulam fugit. Rotharis
Bergomenſiũ dux in Laudam ciuitatẽ se recepit, ibiq; à militib⁹ qui secũ fugerãt rex de-
claratus est: deinde Bergamũ petijt. Arithpertus his cognitis, exercitũ, educẽs Laudam
cepit, & deinde Bergamo ui expugnato, Rotharim intercepit, deroſumq; post paucos
dies cũ Liuthperto puero in carcere iugulari iussit. Deinde in Comacinã insulam duxit,
eãq; captã solo æquauit. Asprandus per saltũ Caluenæ ad Bauaros confugit. Interea Iu-
stinianus ex Bulgaria reuersus, apud Constantinopolim contemptui fuit, ea præsertim
causa, quod Stephanũ Stelariũ cui curã urbis reliquerat, & imperatricẽ matrẽ Iustiniani
uerberib⁹ affecerat, multaq; mala cõmiserat, nõ puniuit. Sed nihil hæc aduertẽs, synodũ
Constantinopoli cõgregauit, in qua aliqua cõclusa sunt non cõsonantia fidei, quib. apo
crisarij Sergij Papæ per inaduertẽtiã subscripserunt, quæ postea Sergius ipse noluit ap-
probare. Ob quam rem indignatus Iustinianus, Zachariã protospathariũ Romã misit,
qui captũ Sergium ad se mitteret. Sed noluerunt id admittere milites exarchatus Italici,
qui Zachariã ipsum interfecissent, nisi à põtifice fuisset protectus. Interim Leontius
patritius annitẽte Gallinico patriarcha, plebẽ Constantinopolitanã ad arma conciuit, &
carcere ui refracto, multos educens morti pedoriq; addictos, Iustinianũ imperio deiecit,
nares q; mutilatũ Chersonã Ponti ciuitatẽ in exiliũ misit. Leontius imperiũ inuasit. Hæc F
intelligens Abdimalech Saracenorũ Ammirathus in Africã duxit: aduersus quẽ missus
à Leontio Ioannes patritius, omnes Saracenos ex Africa exterminauit. Sed non spera-
bat aduersus magnas Saracenorũ copias Africam diu posse tueri. Iuit igitur pro supple
mẽtis ad imperatorẽ. Interim exercitus eius in Africa tumultuãs, Tyberiũ quendam ci
uem Constantinopolitanũ imperatorem sibi creuit: qui mox cum exercitu Cõstantino
polim nauigauit, captumq; ibi Leontium naso sicut & ille Iustinianum mutilauit, & in
carcere coniectũ maiori infortunio reseruauit. Inter hæc Philippicus Nizepoli patritij fi
lius qui Tyberio fauerat, inter coæquales uidisse per quietem se ait caput suũ aquila ob
umbrari: quod imperij præsagiũ uidebatur. Id rescies Tyberius, qui alio nomine Abſi-
marus uocabatur, adolescentẽ in Pontum exulare iussit. Dum hæc agũtur, Pipinus Au
strix dominator, gubernaculis regni Francorũ manus injcere cepit. Nam cum audisset
Bertariũ quendam ignobilẽ, quo Theodericus rex plurimũ utebatur, Frãcis omnibus
exosum esse, coactis ingentibus copijs, in eũ duxit. Quod rescies Bertarius, cum Theo
derico rege illi occurrit, cõmissoq; prælio Pipinus pictor euasit: Bertarius fuga saluatus
est: rex domum reductus, & Pipinus gubernator regni & maior domus effectus est. In
quo officio Mordeberto substituto, in Austriũ redijt. Paulò post Theoderico mortuo,

succeſſor

A ſucceſſor eius Clodoueus filius puer intra biennium deceſsit,& Childebertus Theoderici frater regnum accepit. Apud quem Pipinus præſumptam continuans poſſeſsionẽ, Grimoaldũ filium inſtituit domus regiæ directorẽ,ipſe cũ Sueuis ac Germanis plurima bella geſsit. Inter hæc Sergius põtifex apud Vrbẽ pace fruens,partem dominicæ crucis reperit in arcula quæ in baſilica apoſtolorũ principis occulte latebat. Huius pontificis tẽpore Romani per Syriam relicti,cum à Saracenis multifariã opprimerentur, cõgregati ſimul ducenta Saracenorũ millia interemere,anno ſalutis ſeptingentesimo, Tyberij uero Abſimari anno imperij *11.* Sergio poſt quartũdecimũ põtificatus ſui annum defuncto,Ioannes ſextus ſubrogatꝰ eſt. Quo tẽpore Theophylactus à Tyberio pro exarcho in Italiam deſtinatus,in Siciliam uenit. Quod intelligentes milites exarchatus,& ſuſpectum eius habentes aduentum,Romam ingreſſum interfeciſſent,niſi Ioannes papa ſequeſtrem ſe interpoſuiſſet. Qui perſuaſus à papa Rauennam demigrauit. Quo cognito Giſulphus Longobardus Beneuenti dux oppida Campaniæ Romanis ſubiecta hoſtiliter inuaſit,Soram Arpinũq; occupauit. Sed recepta pecunia à pontifice,cuncta reſtituens domum repetijt. Interea Longobardi Foroiuliani cum Sclauis confinibus uario euentu decertarunt. Iuſtinianus *11* ex Cherſona fugiens ad Cacannum Bauarum ſe recepit:qui honeſte eum habuit,& filiam illi ſuam uxorẽ ſpopõdit:& tamen ab Abſimaro *Ann. ſalu. DCC.*

B imperatore pecunia corruptus,Iuſtinianum hoſpitem & generum prodere pactus eſt. Quod reſciens Iuſtinianus,fugiens Trebellio Bulgarorum regi ſeſe commiſit,& ab eo per arma in patriam reductus eſt. Interim Saraceni Africam & Libyam inuadentes occuparunt,& deinde ex Septa ſoluentes urbe, Atlantico freto tranſmiſſo, omnes Hiſpanias in poteſtatem redegerunt,Cantabris Aſturibuſq; exceptis: qui ſicut ultimi fuerunt Hiſpanorum quos Romanum amiſit imperium,& poſtea ſe à Veſogothorũ iugo liberos ſeruauerunt:ita nunc poſtremo acceptæ Chriſti fide, à Saracenorum ſpurcitia manſerunt illæſi. Sic Africa poſtquã à Beliſario Iuſtiniani primi duce Vandalorum manibus erepta,iterum ſub Romano imperio annis uno & ſeptuageſimo ſupra centeſimũ fuerat,ſubdi cœpit Saracenis:ſub quibus fuit uſq; in hæc tempora,annis ſeptingẽtis quadraginta:& tãto tempore regnũ Granatæ in Hiſpania illis paret. Per hæc tempora Ioanni *VI* ex Græcis oriundo uita functo, Ioannes *VII* & ipſe pariter græcus ſuffectus eſt. Iuſtinianus Cõſtãtinopolim reuerſus,capto Abſimaro, Leontiũ quoq; à quo fuerat imperio deiectus in carcere inuentũ eduxit,& utrunq; inſpicientes populo occidi iuſsit. Gallinicum uero patriarchã obcæcatũ Romã relegauit, magnamq; inimicorũ multitudinẽ in carcerẽ coniecit, quorũ ſemper aliquẽ occidi iuſsit,quoties truncis naribus mucũ abſtergeret. Eo tempore Arithpertus Lõgobardorũ rex zelo religionis Chriſtianæ ductꝰ Alpes Coccias,in quibus Genua urbs eſt,& quicquid ab ea ad Alpes uſq; Galliarũ fi-

C nes cõtinebatur,Petro donauit. Ioanni *III* põtificatus ſui anno defuncto,Siſinus ex Syria oriundus ſucceſsit,ſed die pontificatus uigeſimo obijt. Cui tã breuiter defuncto,Cõſtantinus & ipſe Syrus ſubrogatus eſt. Interim Iuſtinianus Mauritiũ patritiũ & Heliam ſpatharium Cherſonam in qua exulauerat cum claſſe miſit:qui omnem pubertatem ſupergreſſos interfecerunt. Vſus eſt Iuſtinianus ingratitudine erga Trebellium, qui eum cum Thracibus de finibus contendentem ex improuiſo aggreſſus eſt:ſed ab eo cum dãno repulſus fuit,nihil mutatus de uita priori,niſi quod Ro. põtificẽ ueneratus eſt. Nãq; cum Cõſtantinus Ro.pontifex Felicẽ Rauennæ archiepiſcopũ ordinaſſet,pecuniariam & ſubiectionis præſtandæ obligationẽ Romã ex more miſſurus,ſolito aſtrictiorẽ miſit. Nec põtificis Ro. ſuaſione adduci potuit, ut prædeceſſorũ in eo obligationũ formulam ſequeretur,elatusq; Romanã ſpernebat eccleſiã. Quæ cũ Iuſtinianus à Cõſtantino didiciſſet, Theodorũ patritiũ ex Sicilia cũ claſſe miſit, qui Rauennates bello uictos maximis affecit cladibus,& Felici archiepiſcopo catenas iniecit,eũq; cum multis ciuibus Cõſtantinopolim relegauit: quẽ imperator cãdens uas æneũ diu inſpicere cogẽs,lumine orbauit,damnatumq; exilio relegauit in Pontũ. Cõſtantinus aũt Ro.põtifex à Iuſtiniano uocatus Conſtantinopolim perrexit,ibiq; exceptus eſt. Interea Aſprãdus auxilio Bauarorum in Italiã reuerſus cũ Arithperto cõflixit:ille fugiens in rapido flumine ſubmerſus

 interijt.

interijt. Aſprãdus rex Longobardorum cõmuni cõſenſu creatus eſt: & breui decedens, D
Liuthprandum regni ſucceſſorẽ reliquit. Conſtantino papæ ad octauũ lapidẽ extra Cõ-
ſtãtinopolim, Tyberius Iuſtiniani imperatoris filius, & ipſe imperator cũ patritijs & o-
mni nobilitate, Cyruſq; patriarcha cũ clero ôbuĩ proceſſerũt, eumq; cameſaneo papa-
li amictu indutũ, ſolenni põpa in regiam perduxerũt. Deinde ab imperatore Iuſtiniano
Niceæ tunc conſtituto uocatus, Nicomediam conceſsit: quo delatus, imperator pedes
pontificis oſculatus eſt. Neq; enim aliud quærebat, quam ut ab illo benediceretur. Erat
tunc in exilio apud Cherſonam Philippicus iuſſu Tyberij Abſimari conſtitutus, quem
Iuſtinianus interficere ſatagebat: nec ceſſauit claſſem in eum mittere, quãuis recedens
Papa id diſſuaderet. Duces claſsis ad Philippicum defecere, qui XII à Conſtantinopo
li milliario cum Iuſtiniano & Tyberio eius filio imperatoribꝰ cõflixit, eosq; interfecit, et
Philippicus, qui & Bardanus, imperium adeptus eſt: qui mox à Ro. pontificũ fide & tra
ditione diſceſsit: & Cyrum patriarcham Conſtantinopolitanũ relegans, & Ioannẽ mo-
nachum hæreticum illi ſuffecit: cuius dogmata ut Clerus Romanus ſuſciperet, impera-
uit. Sed Conſtantinus pontifex illum ſciſmaticũ dijdicauit, iuſsitq; nullãm de eo in Re-
pub. mentionem fieri. Sed defuncto Conſtantino, Stephanus II origine Syrus pontifi-
catum accepit. Et Anthemius, qui & Anaſtaſius dictus eſt, ciuis Cõſtantinopolitanus,
Philippicum imperio deiectum cepit, & oculis euulſis truſit in carcerem. Inter hæc B
Childeperto Francorum rege defuncto, Dagobertus filius ſucceſsit: quo tempõre Gri
moaldus Pipini filius, qui regnum Franciæ gubernabat, à Rathagalio Leodicenſi dolo
peremptus, eiuſq; filius Theodebaldus per autoritatem Pipini magiſtratum regiæ do-
mus accepit, moxq; Pipinus ſenio confectus deceſsit. Et inter Raginfredum ac Theo-
debaldum de magiſtratu domus ciuile bellum exortum eſt, pugnatumq; apud Coſiam
ſyluam, & Theodebaldus ſuperatus eſt, & Raginfredus locũ eius obtinuit. Pipino ſu-
perſtes fuit Carolus unicus filius, cui Martello cognomen fuit, Calpiade prima uxore
genitus, qui Plectrudim alteram Pipini coniugem tanquam genitricem uenerabatur.
Nec tamen odioſa mulier placari potuit, quin ei excidium pararet. Et Dagobertus
rex puer, Raginfredi ſuaſu in Pipini dominia ducere ſtatuit: Carolus nullum adiumen-
tum reperit nouerca dolos ſtruente. Fecit uero uim per Carboniam ſyluam Dagober-
tus, & omnem regionem quæ ad Moſam fluuium pertinet, rapinis, incendijſq; fœda-
uit. Paulo poſt Carolo Martello iam carcere liberato, obijt Dagobertus. Cui ſubroga
tus eſt à Francis Daniel quidam ignotæ proſapiæ clericus, ſiue ut alij uolunt, ex Franco
rum ſtirpe regia oriundus. Quem maior domus Raginfredus Dagobertum appellãs,
in Carolum Martellum ducere coẽgit: cui & Rathodus Friſonum dux aſſociatus eſt.
Carolus Plectrudim nouercam, quæ capturæ ſuæ cauſa fuerat, nihilominus honorauit.
Franci & Friſones occurrentem Carolum maximis incommodis affecerant, & uſque P
ad Coloniam Agrippinam Caroli ciuitatem populati ſunt, quos Plectrudis ut abirẽt
magna pecunia impetrauit. Anaſtaſio impetrante, Patronax quidam ciuis Brixianus
ſuaſu Romani pontificis monaſterium Caſsinenſe ædificijs & monachorum frequen-
tia inſtaurauit, anno poſtquàm à Longobardis deſtructum fuerat centeſimo duodeci-
mo. Anaſtaſius imperator exhibita Romano pontifici reuerentia, & confirmatis cõ-
ciliorum ſanctionibus, ingentem claſſem in Alexandriam miſit: ſed duces eius in itine-
re rebellantes, in Conſtantinopolim arma retulerunt, & Theodoſium quendam impe
ratorem creauerunt ignobilem, qui apud publicanos ſcriptum facere conſueuerat: cõ-
flixitq; apud Niceam, & uictor factus Anaſtaſium clericum ordinauit. Interim apud
Longobardos Liuthprandus rex, Rothabitem conſanguineum ſuum nouis rebus ſtu-
dentem interfecit: & donationem Alpium Cocciarum ab Arithperto factam, beato Pe
tro & Romanæ eccleſiæ confirmauit. Feroaldus uero Spoletanorum dux ſimulata ad
regem ſuum profectione, Claſſenſe oppidum furtò cepit: quod Liuthprandus mox re-
ſtitui curauit. Pennino quoque Forolulianorum dux Longobardus, Sclauos ſuos fines
ingreſſus, cum magna eorum cæde repulit. Carolus uero Martellus iniurias antè rece
ptas ulciſci ſtudens, in Chilpericum regem & Raginfredum gubernatorem duxit, atq;

in agrum

A in agro Cameracensi prælio uictos fugauit, ingentemq; prædam duxit in Austriam. Et uolens se nouercæ metu liberare, Coloniam duxit Agrippinam, ibiq; Plectrudim cum thesauro Pipini cepit: nec aliud mali nouercæ fecit, nisi quod administrationem interdixit. Sed illa clam fugiens, magnis itineribus peruenit ad Bulgaros. Chilpertus & Ragin fredus reparato exercitu, Eudonem Vesogothorum, Aquitaniæ ac Vasconiæ ducem, mercede conduxerunt: sed à Carolo uicti fugatiq; sunt. Eudo transmisso Sequana in Aurelianos se contulit. Chilpertusq; rex eum secutus est, maxima trahens gazæ regiæ impedimenta, cum quibus Eudo eum usq; in terram suam perduxit: quod ueritus Carolus pacis mentionem fecit. Qua recepta, Chilpericus in patriam reuersus, morbo interiit, & nepos eius ex fratre Theodericus regnum assumpsit: cuius gubernator siue maior domus Carolus factus est. Qui Raginfredum apud Andegauiam obsessum cepit atque interfecit: pugnauitq; deinde cum Saxonibus, Alemannis ac Sueuis, eosq; magnis affecit incommodis: & trãsmisso Danubio Plectrudim nouercam ex Bulgaris reduxit in Franciam. Interim Eudo Vesogothus rupto pacis fœdere, in subiectas Caroli regiones erupit. In quem delati Caroli duces, eum trans Ligerim fugauerunt, & Vasconiam regionem uastarunt. Petrus Gulielmꝰ Lateranensis ecclesiæ Bibliothecarius, inter eos qui de Romanis põtificibus scribũt senior, ita Gregorij II et Gregorij III pontificũ

B nomina ponit, ut eos appareat Stephanum secũdum præcessisse, qui tamen posteriores fuere. Et aduentum Saracenorum in Hispaniam & contra Constantinopolim confundit, uideturq; asserere gentem Saracenorum quæ ex Africa in Hispaniam traiecit, anno post XI cum uxoribus & liberis Vasconiam petijsse: quæ migratio sedente Gregorio II facta est ad Galliam, ad Hispaniã uero sub Ioanne VI circa finẽ, cum Iustinianus II à Bulgaris restitutus est. Stephano II pontificatum, & Theodosio III imperiũ tenentibus, Longobardi Beneuentani Cumas furtò occupauerunt: & pontificis auxilio fretus Constantinopolitanorum militum qui Neapoli erant, iterum furtò recuperauit. In quo CCC Longobardi occisi sunt. Theodosius imperij anno primo à Leone III deiectus, & sine læsione permissus abire, monasteriũ est ingressus. Interea Vesogothus Eudo cum imparem se Carolo intelligeret, Saracenorum qui iam X annis Hispanias occupauerant auxilia popposcit. Cuius potentissimæ gentis rex Abderamius Garumnã nauigio transuectus, Burdegaliam ui captam diripuit, utriusq; sexus ætatem interfecit, ecclesias solo æquauit. Parem uastationem in Pictauos fecit, duxitq; Turonium, ut templũ diui Martini celeberrimum demoliretur. Sed Carolus Martellus reconciliato sibi Eudone, iunctisq; cum eo castris, prius ad Saracenos peruenit quàm illi Turonium peterent, ibiq; prælio cõmisit: in quo rex ipse Abderamius interfectus est, & CCCLXXV mil. lia de suo exercitu periere. Ex Francis mille tantum & quingẽti desiderati sunt, sicut & *Saracenorũ clades ingẽs.*

C ipsæ Caroli literæ, ad Stephanum II missæ cõfirmauerũt. Mouit deinde Carolus in Burgundiones: quos breui domitos, sibi subiectos reddidit: eos tamen pro sua modestia fœderatos appellauit. Mox defuncto Eudone Burdegaliã cepit: exinde in Frisones idololatras duxit, eamq; gentem ad Rheni ostium constituram, in insulas fugauit Amniam, Strachiam & Astracham: in quos nauigio ductus eas insulas diripuit magna cæde commissa. Reuersus domum reperit Burgundiones à Vesogothis persuasos, nouas res intentare. Aegre enim Vesogothi circa Narbonam habitantes ferebant Eudonis principatum à Carolo captum esse. Inuasit igitur primum quæ Burgũdi extra fines proprios possidebant, & Lugdunum, Arelatem atq; Massiliã eis abstulit. Interea Vesogothi regem Saracenorum Athinum in auxilium uocauere: qui adducta classe Rhodanum ingressus, Auinionem ui cepit, eaq; urbe pro arce belli est usus. Accurrit eò Carolus cum ualido exercitu, & obsessam urbem expugnauit, multis Saracenorum interfectis. Rex Athinus Narbonam confugit, ubi à Carolo obsessus est. Sed Amorteo altero Saracenorum rege suppetias obsessis ex Hispanijs afferente, dimissa obsidione ad fluuiũ Byrram uallemq; Corbanam castra communiuit, ibiq; in planitie copiam pugnandi fecit. Commisso prælio Amorteus omnium primus manum conserens interemptus est, cæteri fuga dilapsi sunt. Quos à tergo feriens Carolus, multis occisis, in proxima sta-

gna paludesq; præcipites egit: in quibus maior pars periit: Athinus nauigio fugiẽs uicinas insulas incẽdio uastauit. Erat eo tẽpore corpus beati Augustini in Sardinia, ante cc & l annos ex Hippone translatũ, cũ Vãdali Africã fœdarẽt. Liuthprandus Lõgobardorum rex id ad se ferri curauit, & Papiæ cum honore collocauit. Saraceni his cladibus admoniti, intra Pirenæũ se cõtinuere. Vesogothi qui citeriorẽ Hispaniã & Galliæ partẽ obsidebant, cũ Sueuis ac Alanis præda Caroli remãsere. In quos debacchatus eius exercitus, Narbonẽ, Agathen, Nemausum, Biterrasq; à fundamẽtis excidit, nomenq; Vesogothorum deleuit, q per trecẽtos annos subiimes fuerãt. Remãsere pauci in Barchilonẽ sium protectione. Inter hæc apud Cõstãtinopolim Leo tertius imperator, qui annis quatuor & uiginti regnauit, in Christũ & in eius uicariũ impius fuit, multasq; calamitates intulit. Nam quo tempore Athinus & Amorteus Hispaniam citeriorem inuaserũt, Saraceni Asiã incolentes Zulemone Amnirrhato cũ tribus millibus nauibus in Thraciã uecti, Constantinopolim terra mariq; obsederunt, magnasq; copias prædandi causa in Bulgaros misere. Sed illi fortiter se defendentes, triginta duo Saracenorũ millia interfecerunt. Ducta est obsessio annis duobus. Interim Zeulemone mortuo Aminthas Humar suffectus est: & pestis grassata & apud hostes & apud ciues ita ut in urbe trecenta millia funera numerata sunt. Hostes amissis tempestate nauib⁹, & pestilentia uexati, obsidionem soluerunt. Leo imperator nihil hac re admonitus, basilicas urbis Romæ spolia B re decreuit, pontificemq; aduersantem ad se captum perduci iussit. Martin⁹ dux Vrbis apoplexia prius percussus est quã pontificẽ uel caperet uel occideret: & Paul⁹ exarchus ad eam rem substitutus. Sed patefacta cõiuratione, interfectis aliquibus, popul⁹ Romanus pontificem defendit. Interim Spoletinus Lõgobardorũ dux Narniã cepit: & Liuthprandus rex exarcho absente Rauennã obsedit: sed spe potiundi perdita Clusiũ duxit, idq; oppidum captum quod Romanorum erat, crudeliter spoliauit. Leo imperator iterum ad interficiendum Stephanũ pontificẽ misit. Sed Longobardi põtifici assistentes, copias imperatoris transire non permiserunt. Tunc Leo Papæ blandiri cœpit, cum exhortatus, ut si redire in gratiã uellet sanctorũ imagines ubiq; in Italia, sicut ipse in suo fecerat orientali imperio, aboleri incendiq; curaret. Sed Stephanus cõtrà iussit, mãdans ut imperatoris iussibus nemo obediret. Quod intelligẽtes Rauẽnates ac Venetiæ populi & milites, pontifici suaserunt ut abrogato Constantinopolitano imperio, alter ex Italia Romanus imperator eligeretur. Eoq; rebellio populorum processit, ut depositis exarchi magistratibus, singulæ ciuitates singulos duces sibi creauerint. Non cõtensit huic rebellioni Stephanus, sperans Leonem saniori consilio usurum. Sed cum Marinus Sparthatius dux Vrbis, eiusq; filius Adrianus, Campaniæ populos in perniciem pontificis pertentarunt: Romanus populus eos interfecit, ducemq; sibi Petrum quendã creauit. Rauennates quoq; Paulum exarchum Italiæ interfecerunt. Longobardi uero perfidia F sunt usi. Nam in Aemylia Bononiam, eiusq; oppida per Sicetum ostium, ubi postea Cẽtum est ædificatum, ac montem Velium in Flaminia, Fauentiam, Forumliuij, Forumpompilij, Cesenam, à quibus Rauenna Pentapolis dicebatur, & in Piceno Auximum occupauerunt. Leo uero imperator Eutychium patritium palatij sui eunuchum ad accipiendum Italiæ exarchatum misit. Qui cum Neapoli esset, conciliatis aliquibus Longobardis nihil attentius quæsiuit, quã Romanum pontificem interficere. Sed põtifex eum excõmunicauit, Liuthprandumq; regem Longobardorum ad pacem accersiuit, sine ulla restitutione ablatorum. Assensit ille, & paul⁹ post uiolatã pacẽ in occupatione Sutrij à Spoletinis factã custodiri uoluit, oppido reddi iusso. Deinde in Spoletinos Beneuentosq; duces, sua imperia contẽnere solitus, exercitũ duxit. Quibus recõciliatis, beati Petri limina uisitare statuit, & in campum Neronis descendit: & põtifex illi in Vaticanum occurrit nondum mœnibus cinctum. Populus in Vrbe se continuit. Exosculatus est rex pontificis pedes, & in Basilicã est ab eo deductus. Deinde nulli molestus, Papiam se contulit. Papa Eutychium ad cõmunionẽ exhortatus est. Imperator uero omnes qui Constantinopoli edictum suum de imaginibus suscipere noluerunt, iussit interfici, & Germanum patriarcham renitentem misit in exilium, Anastasiumq; presbyterum illi sub-

A illi substituit. Qui cum imperatore insaniens, Papam hortatus est ut imagines tolleret. Papa eum sacerdotio priuauit, & Leonem ut resipisceret grauissimis cõminationibus admonuit. Obijt deinde Sephanus, & Romani Gregorium Syrum eius nominis secũdum sibi substituerunt. Et Leo Constantinũ filiũ, qui fuit eius nominis quintus, imperij consortẽ assumpsit. Gregorius Conciliũ episcoporũ Italiæ, Romæ cõgregauit in basilica beati Petri, sanctorũq; conseruandas imagines decreuit: muros Vrbis & Centũcellenses instauravit. Transemundus Spoletanus, regi suo Liuthprando cui paulò ante reconciliatus fuerat rebellauit. Aduersus quem rex profectus, Spoletũ & eius oppida petijt. Transemundus ad Romanos sub fide publica confugit: quem Stephanus dux Romanus unà cum Papa defendendum censuit. Rex iratus Vrbẽ diebus aliquot obsedit: deinde soluta obsidione Amerĩa, Ortam, Polimartium, Beleramq; de Romanis cepit: & instituto Hilderico apud Spoletum duce, Beneuentum petijt: ubi duci Rimaldo defuncto, Gisulphus filius puer à Longobardis suffectus erat. Quo deposito, Gregorium nepotem suum ducem constituit. Et Papiã reuersus cum ægrotare cœpisset, Hildebrandum nepotem regni consortem successoremq; assumpsit. Fuit deinde pax cum Romanis: qui opibus ditati, Transemundum in patriam reducere constituerunt, eisq; consensit Godescalcus Beneuentorum dux, qui mortuo duce Gregorio se intruserat in ducatum. Et Stephanus patricius iũctus Godescalci copijs, Marsicanos, Furconios, q nunc
B Aquilianũ, Valuenses, Pinensesq;, ducati Spoletini populos, in Transemundi ditionem accepit: & ipse Transemundus reliqua recuperauit: sed Romanis ad sua recuperanda ingratus fuit. Audientes tamen Romani Liuthprandum cum magnis copijs reuerti à Transemundo deficere noluerunt: sed iunctis copijs, illi ad Fanũ Fortunæ occurrerũt. In syluis commissum est prælium: ubi Rachisius dux Forotulianus qui Liuthprãdo militabat, prouocantem alterum Longobardum ex parte ducis Spoletini, sella deiectum in paludes præcipitem egit, reliqui fugam petiere, & Stephanus in urbem redijt. Liuthprandus Spoletum obsedit, captisq; circunuicinis oppidis, Romã ducere statuit. Interim mortuo Gregorio secũdo, Zacharias græcus subrogatus est. Qui mittens ad Liuthprandum, auxilia contra Transemundũ promisit, si pacẽ Romanis, & quæ prius abstulerat redderet: cunctaq; impetrauit. Transemundus his cognitis, regis clemẽtiæ se permisit. Quo in clericum detonso, Agiprandus Liuthprandi nepos successor datus est. Et Godescalcus dum in Græciam fugere parat, à Beneuentanis interfectus, uxor et filij nauibus euaserunt. Differebat tamẽ rex Romanis restituere quæ abstulerat. Ideo Zacharias Narniam ad eum profectus est: qui octauo milliario ei occurrit, equoq; descẽdens in urbem introduxit. Ibi orationem habuit in ecclesia pontifex intra missarum solennia elegantissimam, docens regem ab humano sanguine abstinere, mulierumq; uiolatione
C temperare. Mollitus rex nõ solum quatuor ciuitates exfœdere restituere statuit, sed insuper Sabinense patrimoniũ quod annis triginta Longobardi tenuerant, & ipsam Narniam. & in Picentibus Anconam & Humanam ciuitates, Sutrinicq; agri magnam uallẽ beato Petro & ipso põtifici dono dedit, pacemq; in decem annos cum Romanis firmauit, multosq; captiuos reddidit. Redeuntem Romam pontificem, Agibrãdus dux Clusinus regis nepos, et Ramyngus Tusciæ Castaldio, gentis Longobardæ supremi duces, deduxerunt, atq; in itinere Ortam & alta oppida ei restituerunt. Dum hæc geruntur, Constantinus Leonis tertij filius Hirenem Cacanni Bauarorum ducis filiã accepit uxorem. Quæ cum catholica esset mulier, male cum hæretico iuncta est. Carolus Martellus post exactos Saracenos, omnem Galliam Francorum regi subiecit. Et paulò post mortuo Theoderico rege, Childericum eius germanum ad regnum assumi curauit. Erant Caroli filij duo, Carlomannus & Pipinus: inter quos ægrotante, dominia diuisit: Carlomannus in Bauaria, Metẽsibus & Alemannia: Pipinus in Burgundia & Austria, Francia & Aquitania dominaretur: atque ita obijt. Interea Liuthprandus Rauennam obsidione cingit in qua erat Eutychius exarchus iam reconciliatus. Qui mittẽs ad Zachariam, rogauit ut aduentu suo hostem placaret. Ille legatos misit, & quos rex non curauit, sed Classense oppidum cepit. Quo diruto, Papiam eduxit exercitum. Ad quem pro

fectus Zacharias, omnia quæ de Aemylia & Rauennatibus Anno secundo ceperat, restitui obtinuit, excepta tertia parte oppidi Cæsenatis, quam pro arce retinuit. Post hæc Zacharia Romam reuerso, Liuthprandus moritur, & Hirprandus nepos successor cõstitutus, regno deijcitur. Fama est Hirprandum, quia die à patruo consors regni assumptus est, in publicum exeuntem, lãceum manu gestantem cucurrisse, cuculũq; in hastæ summitate insedisse, querulamq; uocem dedisse: quo ignauiæ augurio deterritos proceres, illo deiecto Rachisium Foroiulianum ducem elegisse, cuius supra meminimus: qui pacem Romanis ad uiginti annos dedit. Interim Leo mortuus est, & Zacharias ad Constantinum successorem, more maiorũ, formulam catholicæ fidei per presbyteros misit. Ille medio tẽpore classe in Saracenos parata uersus Aegyptios soluerat. Sed Arthaustq; quidam concitata plebe imperiũ sibi arrogauit. Rediit mox Constantinus, & expugnata ui ciuitate, captum in prælio Arthaustũ atq; orbatum lumine, cum suis complicibus in exilium misit: deinde oratores pontificis exaudiuit. Apud Francos autem Carlemãnus uoto religionis accẽsus, cum paucis comitibus Romam se contulit, & à Zacharia pontifice in clericum ordinatur: & habitum monasticum indutus, in monasterio Casinensi professionem fecit. Pipinus Childerici regis curam susceptit, magnaq; sub eius nomine gessit. Sunt qui dicunt Francorum proceres Zachariam Papam consuluisse, ineptum'ne regem ultrà tolerarent, an Pipinum regia dignitate dignum assumerent. Cũq; respondisset pontifex, eum qui regia melius obiret munera præferendum: Francos publico totius gentis consilio Pipinũ regẽ declarasse, Childerico in clericum tõsorato. Per hoc tempus Rachisius Longobardorũ rex pacẽ fregit, & Perusiam obsedit. Ad quem profectus Zacharias, in castris mentẽ eius mutauit, adeò ut rex Papiã reuersus, Aistulphum fratrẽ sibi successorem elegerit, ipse cum filijs & uxore Romã petierit, atq; à Zacharia clericus & monachus ordinatus fuerit. Obijtq; deinde Zacharias, & Gregorius patre Marcello eius nominis tertius successor datus est: hic misit Bonifacium episcopũ ad Germanos uerbum dei prædicaturum, qui maximã Germanorum partem ad Christi fidem cõuertit. Interea Aistulphus agros Romanorũ per Italiam uexare cœpit: quẽ per munera placatum in annos quadraginta pontifex pacẽ concedere suasit. Sed quarto mense eam rupit, petẽs ut Romani et alij populi singulos aureos in capite collatos, sibi tributum penderent. Pontifex rursus frustra placare annixus, opem à Cõstantino imperatore petijt. Interim Aistulphus Rauennam cepit, & alias ciuitates, quæ semper antea saluæ manserant. Constantinus Ioannẽ Silentiariũ imperialem cum literis ad Aistulphum misit, & Gregorius Paulum germanũ suũ. Sed nihil præter uerba & quidẽ aspera reportarunt. Addidit tamen Aistulphus unum ex suis Romam, & deinde ad Cõstantinopolim profecturum. Vocauit in Conciliũ põtifex Romanos, placuitq; mittere Cõstantinopolim Paulum qui diceret, nisi auxiliũ daretur, aliunde opem impetrãdam. Inde Aistulphus his pontifici minatus est: Nisi se dederet, futurũ, Romani omnes iugularentur. Recurrit Gregorius ad orationes, & processionẽ iussit fieri. Conatus est & Aistulphum placare. Quod cum frustra ageret, misit germanum ad imperatorem. Sed cum ille nec rediret, nec spem præsidij per literas faceret, missis epistolis per hominem ignotũ ad Pipinum, ab eo opem petijt. Pipinus scripsit ut pontifex ad se pergeret: sic enim res postulare. Interim Paulus germanus Papæ, Ioannesq; Silentiarius & Aistulphi regis nuncius è Græcia redierunt: fuitq; imperatoris respõsio, Gregorio Papæ ad Aistulphũ properandum esse. Ad quem dum se accingit, Rothingrandus episcopus & Antharius dux pontificem adeunt, eiusq; transitum in Franciam petunt. Cum quibus ad Aistulphum pontifex profectus, eius malefacta narrauit. Circa uiolationem pacis, petijt restitui ablata. Quæ cum negaret rex, rogatus est à Francis ut Gregorium papam in Gallias transire permitteret. Quod quamuis ille inuitus audiuit, non tamen negare ausus est. Iuit Gregorius in Franciã. Carolus Pipini filius adolescens, qui Magnus postea dictus est, regni fines ingressum, à centesimo lapide ad palatium usq; perduxit. Et Pipinus rex ad tertiũ lapidem equo descendens, pontificis pedes exosculatus, illum terra incedens, & frenum pontificis equi regens, ad cubiculum usque deduxit.

Ex libro

Ex libro primo

secundæ Decadis.

ROfecto in Franciã Gregorio tertio, & Pipino ad res Italicas perſuaſo, Aiſtulphus rex Longobardorum cum Carlomanno monachio egit, ut relicto Caſſinenſi monaſterio Pipinum peteret, eiq; bellum in Longobardos diſſuaderet. Quem Pipinus non modo non exaudiuit, ſed profugum aſpernatus, in Viennenſe monaſterium relegauit, ubi paulò poſt mœrens interijt. Dilata eſt autem expeditio in Italiam uſq; ad uer nouum. Interim oratores miſſi ad Longobardum, qui eum reſtituere oblata ſuaderent. Quo negante, congregatis copijs alia legatio pariter fruſtra miſſa eſt. Præceſſerunt itaque leuis armaturæ milites, qui Aiſtulphi copias ab Alpium clauſtris deturbarunt: ſecutus eſt uniuerſus exercitus, nec moratus donec Papiam obſidione cingeret: & magnæ interea prædæ factæ ſunt. Quibus malis commotus pontifex, offerendam Aiſtulpho pacem ſuaſit, ſi modò ablata reſtituerentur. Aiſtulphus adulationibus uſus ac fallacijs, plura promiſit quàm peterentur, adiecta ſacramenti religione. Ob quam rem Pipinus in Franciam reduxit exercitum, relicto Varnerio uiro præſtanti, qui conuentorum executionem procuraret. Gregorius & Varnerius Romam petiere, reſtitutionem ablatorum expectantes. Sed Aiſtulphus contractis tumultuarie copijs Romam perrexit atq; obſedit, omnemq; ſuburbanum agrum deuaſtauit, maiori detrimento quàm antea per trecentos quadraginta quatuor annos poſtquam imperium declinauerat. Gregorius ad Pipinum legatos miſit: per mare qui eius reditum impetrarẽt, cum quibus & Varnerius iuit. Audierat iam Pipinus Aiſtulphi motus, exercitumq; comparauerat. Per hoc tempus Turci Aſiam inuaſerunt: Halanos primo, poſt Colchos & Armenios: inde Aſiæ minoris populos: ad extremũ Perſas Saracenos. Fueruntq; Turci Scythæ, ex his quos Alexandrum Macedonem inter Hyperboreos montes ferreis clauſiſſe repagulis beatus Hieronymus affirmat. Conuenit autem inter Saracenos & Turcos, ut reſtituto Perſarum regni nomine, quod Saraceni Focæ & Eraclij temporibus in ſuum confuderant, Turci per ſe appellarentur. Inter hæc apud Conſtantinopolim peſtis quantum unquam antea graſſata eſt. Conſtantinus audito Ioanne Silentiario de rebus Italicis, & intellecto quod Pipini auxilium quæreretur, eundem Silentiarium & Gregorium protoſecretarium Romam miſit, qui ea interturbarent. Sed cum audiſſent legatos in Franciam miſſos, & ipſi ſecuti ſunt. Gregorius protoſecretarius cũ Maſiliam applicuiſſet, intelligens iam Pipinum in Italiam tranſiuiſſe, eum in agro Papienſi conuenit, datisq; muneribus orauit, ut Rauennam ac eius exarchatum imperio, cuius eſſet de iure, non pontifici aut Romanis redderet. Pipinus non ſe commodi temporalis gratia iam ſecũdo Italiam petiuiſſe reſpondit, ſed propter animæ ſalutem, ne Longobardi eccleſiam laceſcant: Rauennam autem eiusq; exarchatum & alia de Italia terra uelle ab illis auferre, & pontifici ac Romanæ eccleſiæ tradere. Sic expeditus protoſecretarius abijt. Et Aiſtulphus graui obſidione preſſus, ex ſuperioribus pacis fœdere deditionem fecit. Pipinus dimiſſo abbate Fulcado cum parte copiarum qui pacem exequeretur, in Franciam rediit. Abbas Fulcadus cum legatis Aiſtulphi ſingulas ingreſſus ciuitates Pentapoleos & Aemiliæ, obſides earum ac claues recipiens Romam peruenit. Pentapolis Rauennam continet, Cæſenam, Claſſem, Forumlium & Forumpompilij. Secunda exarchatus pars potiſſima eſt Aemilia, quæ à Forocornelio, nunc Imola dicta, quicquid uia eiuſdem nominis omnium Italiæ celeberrima per Bononiam, Mutinam, Rhegium, Parmam & Placentiam ad Padum uſque habet, complectebatur: & hæ ciuitates agrorum fines à ſummis Apennini iugis ad Padum, ſicut & nunc, protendebant. Et Rauẽnæ ager pariter ab ipſo Apẽnini iugo per Fauẽtinos eius agri partẽ ad Padũ, et per Cæſenates Ceruiẽſesq; ſui itẽ agri portionem à ſummo Apennino ad Adriaticum pertinebat. Idem etiam ager quicquid terræ uel paludis iacet intra Mincium Padumq;, à Veronenſis, Vicentini & Paduani agrorum finibus, in Venetorum ſtagna atque

Adriaticum pelagus,cõplectebatur:ita ut non minus Ceruia,Cæsena,Fauentia,Comaclum & Ferraria,quã aliæ quas sub Pentapoli nominauimus, sub Rauennatibus censerentur.Ipsa igitur exarchatus appellatione cõtinebatur,quicquid à Placentinis agri Papiensis finibus Padum inter Apenninũ paludesq; stagnaq; Venetorum & Adriaticũ pertinet ad Ariminum:quam ciuitatem & quicquid intra Isaurũ fluuium, nunc Foliã uocatum,Apennino & Adriatico continetur, exarchatui additum fuisse ostendit cõsuetudo iuris ab exarchato dicendi usq; ad hæc tẽpora obseruata.Hæc omnia Romano pontifici donata sunt à Pipino. Et ultra hæc Ariminũ & Concha postea mari submersa, Pisaurũ, Faunum,Vrbinum,Colles Luceoli,Narnia & in Picentib Esis ac Serra:& oppida Bobi numero uiginti,à Bois olim dicta:inter quæ Sarsina Plauti patria est caput: Mons feretri:& castella uiginti:castellum sancti Martini tũc Acermons dictus:Acerra & mons lucati.Distulit tamen Aistulphus Fauentiam ac Ferrariã reddere, causas moræ nectens. Sed apoplexia correptus,in uenatione interijt.Quo audito Pipinus qui ad radices Alpium se continuerat,fraudem eius ueritus,Alpes transiuit. Desiderius dux Hetruriæ Longobardus copiarum præfectus his cognitis arma corripuit regnũ inuasurus.Sed Rachisius Aistulphi germanus,quem monachum factum diximus, ea indignatione motus ut ipse regnum inuasit, quem omnes Longobardi præter Hetruscos secuti sunt. Desiderio multa pollicitus Gregorio papæ,si se adiuuaret,fœdera cũ eo percussit magnis iuramentorum cautionibus roborata. Misitq; pontifex legatos ad Rachisium, & pariter Folcadus abbas:monentes ne Desiderium molestaret. Consensere Longobardi. Et Desiderius regno potitus,Fauentiam,Ferrariamq; ecclesiæ restituit, cessauitq; exarchatus in Italia,qui centum septuagintaquinq; annos durauerat ab eiectione Narsetis,usq; ad capturam Rauennæ per Aistulphum factam. Gregorius æuo plenus, ad anni pontificatus sextidecimi finẽ uita excessit:cui successit Paulus Romanus patre Constantino.Inter hæc Constantinus imperator ad deponendas imagines intentus, Constantinum Rhegiæ urbis episcopum impietati suæ resistentem,uerbenbus affectum capite truncauit, & Nicetam spadonem ei substituit. Thelesium Bulgarorum regem Thraciam populatum prælio uictum repulit.Illum ob rem male gestam sui interfecerunt. Cui subrogatus Sabinus ut imperatorem sibi placaret,imagines sanctorum delere cœpit.Sed interfectus fuisset à suis,nisi fuga prolapsus Constantinopolim se recepisset:in cuius locum Paganus substitutus est. Interim Constantinus Leonem filium eius nominis quartum imperij consortem fecit, & Hirenem Atheniensem cunctis Græciæ puellis pulchritudine prælatam illi uxorem dedit, atq; in odium Christianorum cum Habdalla Saracenorum Ammiratho fœdera percussit,prouincias magnis tributis exhausit.Inter hæc Pipinus Trasillo Bauarorum ducem sibi subegit,& Saxones amicitia sua domauit,trecentos equites in quaslibet expeditiones dare promittentes.Cum Aquitanis octo æstatibus decertauit. Naufe rius dux primo prælio sese Pipino permisit,sed eo in remotioribus agente rebellauit.Ad uersus quem Pipinus iam senex Carolum adolescentem misit,qui Burboniũ, Clarummontem, & multa de Aruernis cepit, adeoq; feliciter pugnauit,ut denique Aquitania Franciæ regno fuerit subacta.Nec diu post Pipinus obijt, Carolo & Carlomanno filijs relictis.Et Paulus põtifex decimo anno sui pontificatus ad ecclesiã sancti Pauli decessit. Quod intelligẽs Desiderius iam Pipini metu liberatus, Tothonẽ Nepesinum ducẽ Longobardis amicum impulit,ut Germanũ suum Constantinũ etiam ui illata pontificẽ fieri curaret.Is accersitis à Nepesio copijs,earũq; armis stipatus,Constantinũ in pontificẽ prophanatũ,ad Lateranense patriarchiũ perduxit: quẽ pars cleri uenerata est. Alij nõ multi Philippicum prophanauerunt,qui breui deiectus est.Constantinus pertinaciter egit, & põtificalia exercuit.Sed postremo in tribus foris,ubi sancti Adriani ecclesia est,clero populoq; congregato,Stephanus Siculus canonice in pontificem est electus.Qui uocatis ex Francia episcopis,concilium Laterani habuit,quo Constantinus damnatus est. Erat tunc Romæ Paulus Affiarta græcus, Constantini imperatoris cubicularius,sub nomine ducatus:sed parum poterat,nisi per factiones malorum:cui occulte Desiderius fauebat, studens ne Franci apud Romanos præualerẽt. Venitq; Romã Desiderius sub obtentu religionis,

A religionis,& in basilica beati Petri humillima uerba pontifici dedit, pacemq; iureiurando firmauit. Sed alloquutus Affiartam & Romanos proceres, magnopere autores scismatis accusauit, Affiartamq; reprehēdit quod in eos remissior fuisset, impulitq; ut Christophorum primicerium ac Sergium in populo gratiosos & Francis studentes interceptos priuaret oculis, aliosq; multos in carcerem aut exilium mitteret: atq; ita confirmata græca autoritate recessit. Stephanus tertio & dimidio sui pontificatus anno decessit, successitq; ei Adrianus primus, ex patre Theodoro Romano summæ nobilitatis uiro. Cuius amicitiam quærens Desiderius frustratus est, dicente pontifice, non posse in eo confidere cum toties fidem fefellisset. Interea mortuo apud Francos Carlomanno, Berta eius uxor Ildegardæ Caroli uxoris gloriæ inuidens, Andoarij cuiusdam Franci consilio usa, cum filijs ad Desiderium regem in Italiam profugit: qui benigne receptam in magnam spem amplitudinis erexit, sperauitq; conturbari regnum Franciæ, & se liberum in Italia esse, si Carlomanni filij reges inungerentur. Sed ueritus Adrianum id non nisi coactum efficere, arma in Rauuennates mouit, ac Fauentiam, Ferrariam & Comaclum cepit. Gubernaban: tunc Rauennam pro Romana ecclesia archiepiscopus & tres tribuni, qui auxilium à pontifice petierunt. Ipse frustra regem hortatus est per oratores, ut ablata restitueret. Neq; enim aliud respondit Longobardus, nisi pontifici ad se transeundum esse si
B pacem uellet. Interim Montemferetrum, Vrbinum, Genogaliam & Eugubium cepit, & in alijs partibus damna intulit. Missa est alia legatio, quæ pariter frustra laborauit. Nā rex ad obsidionē Vrbis uenturum se dixit, duxitq; secū Adalgisium filium & Carlomanni uxorem & filios, Spoletumq; usque peruenit: quo ex loco significauit Adriano pontifici se uenturum. Sed Adrianus suspectam habēs eius significationem, munita Vrbe & reliquis beati Petri ac Pauli basilicis, in Vrbem redactis illisq; clausis tres episcopos ad Desiderium misit, mandans sub anathemate ne fines Romanorum ingrederetur. Veritus eam denunciationem Desiderius, tacitus confususq; Papiam redijt. Interim legati Caroli Romam uenientes, cum accepissent Desiderium nihil reddidisse, ad eum profecti sunt, frustraq; ut redderet rogauerunt, & iussu Adriani ad Carolum redierē. Dum hæc aguntur, Constantinus sanctorum imaginum inimicus, Stephanum fama sanctitatis in Constantinopoli fulgentem occidit: & classis eius duorum millium omnis generis nauium in Bulgaros parata, procellis afflicta est, & magna pars militum amissa. Carolus missis legatis & pecunia oblata, Desiderium mollire statuit. Quod ubi non successit, partem copiarum per montem Iouis misit quæ clausira occuparent, ipse per montem Cinisium iter habuit. Desiderius ex omni Italia uocatis Longobardis, retinere transitum sperauit. Sed ubi iam descendisse Carolum in Italiam cognouit, misso Adalgisio filio & Carlomanni uxore cum filijs Veronam, remissisq; auxilijs in Papiam se recepit,
C ibiq; obsessus est. Quod audientes Spoletani Reatiniq;, sese beato Petro subdiderunt. Habita enim fide publica Longobardi Romam uenerabant, & in beati Petri basilica capillum barbamq; detonsi, Adriano pontifici & beato Petro iureiurando religione adhibita, se suaq; subigebant. Adrianus autem Hildebrandum in gente Longobarda nobilissimum, in Spoleto ducem constituit: cuius ducatus à Tyberi Apenninoq;, ubi Flaminiam, siue exarchatum Rauennatem & Picenam disterminat, Furonenses nunc Aquilanos, Valuenses, Pimenses q; & Frentanos nunc Aprutinos, Marsos, Reatinos, Interannenses q; complectebatur. Cumq; Longobardi complures Romæ habitare uellent, sedem eis in Vaticano concessit, quo plures postea Longobardi confluxere. Dederunt se beato Petro ex Picennbus Firmani, Auximani et Anconitani, capillum detonsi & iuramento adacti, sicut de Spoletinis diximus. Carolus Ildegardam uxorem & filios ex Francia uocauit in castra, & relicto in obsidione Papiæ Bernardo patruele suo cum parte copiarum, ipse Veronam pressurus profectus est. Nec fuit in deditione mora. Nam Berta Carlomanni uxor & filij eius ad Carolum inclinauere, & Adelgisius Desiderij filius ad Constantinum imperatorem abijt. Transpadanæ ciuitates omnes Carolo se permisere. Obsidebatur sexto mense Papia, & Carolus ad festum resurrectionis Romam petijt: cui triginta millia iudicum occurrisse Bibliothecarius scribit: iudices

appel-

appellans omnes qui sordidioribus exercitijs non essent addicti: Adrianus in scalis basi D
licæ sancti Petri expectauit. Cuius pedes exosculato Carolus, cum eo ad altare perrexit,
ibiq; mutuo Carolus & pontifex, Romani & Franci, sacramento se astrinxerunt amici-
tiæ perpetuo seruandæ. Deinde Vrbem ingressus Carolus, Lateranum & alias basilicas
inuisit: & nudius abinde quartus donationem à genitore suo factam Gregorio tertio cõ
firmauit: quæ ut Bibliothecarius attestatur: à Luna urbe pridem euersa, quicquid Ligu-
ria ad Italiæ fines habet continuit: in quo tractu Corsicam insulam ponit. Adiecit Suria-
num, montem Bardonis, Bercetum, loca Lucam inter & Parmam, ad pontem Tremu
lum pertinentia. Deinde Parmam atq; Rhegium, quæ licet exarchatus essent, diu tamẽ
in Longobardorum durauerunt potestate. Mutinam Bibliothecarius nõ nominat, quia
tunc destructa erat. Adijcit Mantuam & Montem silicis: subiungit exarchatũ quo uer-
bo cætera comprehendit quæ ad Rauennam pertinent. Ponit Venetiam atq; Histriam,
quarum appellatione Foroiulienſem ducatum cõprehendit. Spoletanum quoq; ducatũ
atq; Beneuentanum adiungit: & hæc omnia in donatione Caroli asserit contineri. His
gestis Carolus ad Papiam reuersus, Desiderium in deditionẽ accepit, eumq; Leodiũ re-
legauit, et in Papia Mediolanoq; Francos præfecit, qui Longobardos earum regionum
usq; ad Alpes tendentium, fouerent, & in pace retinerent. Beneuentanis quoq; & Foro
iulianis Longobardis, ex sua gente duces reliquit. Vxorem aũt Carlomanni & filios se- E
cum adduxit in Franciam. Adrianus pace potitus, multa in Vrbe ædificia reparauit: in-
ter quæ Sabbatinum aquæductum qui ad Ianiculum ducitur, in quo centum fornices re
parauit. Eius tempore Tybris magis quã antea unquam inundauit: & anno sequẽti ma-
gna fames Romæ fuit, & Adrianus pauperes pauit. Carolus interea domitis Saxonibus
qui rebellauerãt, Eresburgum ad amnem Luppiam ædificauit, impositio præsidio ad no-
uas res impediendas. Interim Saraceni in Aquitaniæ finibus constituti legatos ad eum
misere, opem rogantes aduersus regem suum cui rebellare statuerant. Ipse coactis ma-
gnis exercitibus Pampilonam perrexit, eamq; urbem diu oppugnatam cum ui cepisset
solo æquauit. Inde Pyrenæum transgressus, ad Cæsaraugustam peruenit. Tres Sarace-
norum reges tunc Hispaniam obtinebant, Ibnalach, Denizes, & Alter: qui diffisi bello
contendere, muneribus Carolum placauere, citeriori Hispania sibi dimissa: atq; ita Va-
sconia & Hispania citerior suo imperio adiecta est. Postea in Saxones duxit qui denuo
rebellauerant, cum quibus decennio uario euentu decertauit: in quo tempore Britones
Galliam habitantes, lacessentes magis quàm lacessitos prælio superatos sibi fœderatos
reddidit. Aregisius dux Beneuentanus Campaniæ urbes Romanis subiectas à Carolo
admonitus, pertentare quieuit: quo Salerni mortuo, filij eius cum Græcis accolis bellũ
gessere. Quæcunque enim à Neapoli Græcis tunc subiecta, & à Siponto nunc Manfre-
donia, quæ etiam Græcorum fuit, utrinque infero & supero mari ambiuntur, & ipsam F
Siciliam, imperatores Constantinus & Leo de Italia tenebant. Constantinus in Bulga-
ros bellum innouauit. Sed illi pacem petiere, quibus facile concessit iam morbo implica
tus. Intellexerunt illi cur tam benignum imperatorem inuenissent, bellumq; magnis co-
natibus resumpserunt. In quos ducens Constantinus quamuis male sanus, ingentem
stragem ædidit, triumphansq; domum rediit: exinde morbo elephantiæ perijt. Successor
eius ac filius Leo quartus expeditionem in Syriam duxit: sed leuibus factis incursioni-
bus, ubi hostes in se uenturos didicit, domum rediit, flagitijsq; se immersit. Fuit amator
iaspidum, coronamq; preciosis ornatam lapidibus ex sacrario sanctæ Sophiæ suo capiti
imposuit: quæ propter frigiditatem illum ad interitum perduxere. Quo uita functo
Hirenes uxor & filius Constantinus sextus, aliàs septimus, imperium acceperunt. Ea
mulier quidem prudentissima fuit & religiosissima fuit, quæ concilium secundum in ur-
be Nicena trecentorum, & quinquaginta episcoporum congregari curauit, in quo exe
crantium imaginum uenerationem perpetuo abdicata est hæresis. Sed non tulit diu
Constantinus sanctum matris imperium: Hirenem enim ab administratione deiecit, &
solus imperans in paterna flagitia prolapsus est, habens in delicijs quamplurimos exce-
care. Aduersus quem coniuratio facta est atque detecta. Et Nicephorus Constantini

quinti

A quinti filius cui parabatur imperium, in carcerem coniectus, lingua & oculis mutilatus
est. Constantinus Theodoram Marix uxoris cubicularium ardens, ut ea licẽtius potire-
tur, uxorem in monasterium detrusit, & adulteram imperiali corona decorauit. Interim
Carolus Saxonib. domitis, cũ Tassillo Bauarorum dux recõciliatus ab Adriano rebel
lasset, in eũ duxit, & tripertito exercitu illum inuasit. Territus Tassillo deditionem fecit,
Theudonemq; filiũ dedit obsidem: & paulò post cũ sperneretur à Francis, cum ipso filio
monachus effectus est. Cõstantinus interim sextus Græcos suos in Italia cõstitutos iussit
arma sumere in uicinos: qui Spoletanum agrũ ac Beneuentanum populati sunt. Sed Hil
debrandus Spoletanus cũ Beneuentanis ducib. in eos delatus, magnam cladem illis in-
flixit. Et Carolus interea Sclauos Danubij ripas incolentes, una æstate perdomuit, atq;
in Hũnos duxit: (melius Vngaros appellauerimus Pãnonias incolẽtes) & paratis in Au
stria nauibus descendit, eosq; magna cæde superatos in deditionem accepit. Hisq; pera-
ctis Franconiam inuisit, genitale olim solũ. Vbi biennio peracto Cleophylactus & Ste-
phanus episcopi ab Adriano missi, Germanorũ Francorumq; episcoporũ congregarũt
in qua hæresim Felicianam, & Synodum de imaginib. deponendis, quã Græci falsò ap-
pellant septimã, damnauerunt. Saxones interim quamuis accepta fide rebellant: ex qui-
bus Carolus triginta millia interfecit, obsidesq; duxit in Franciam. Per id tempus Adria
B no defuncto, Leo tertius creatus est pontifex. Et Hirenes Constantini mater flagitia filij
non ferens, à ciuibus impulsa Constantinopolim rediens, captum imperatorem oculisq;
priuatum coniecit in carcerem: qui illic mortuus est. Turbulentæ erant tunc res imperij.
Hunni recens, & Saxones diu antea totiesq; subacti, à Carolo defecerant: & Bauari Fo
roiulienſibus Longobardis bellum intulerant: & Saraceni in Hispanijs, hinc Barchino-
ne, inde Olisippone Christianos accolas infestabant. Carolus in Saxones ducens, filium
Pipinum misit in Vngaros, Henricumq; Francum Foroiuliensem ducem à Bauaris
Italiam custodire iussit, & aduersus Saracenos Aldefondo Asturiæ & Galatiæ regi auxi
lia misit. Pipinus Vngaros multis prælijs superatos in deditionẽ accepit. Henricus per le
gatum suum Ringũ gentis Bauariæ ducem prælio uictũ, interfecit. Aldefondus superatis
Saracenis Olisipponẽ cepit, spoliorũ partem Carolo misit. Et Zatus qui pro Saracenis
Barchinonẽ tenebat, ad Carolũ defecit. Atq; in hunc modum res Christianorum leuatæ
sunt. Interea Leo tertius dum cleri processionem à beato Gregorio institutã Romæ per
agit, excitato tumultu Pascalis primicerij & Campuli presbyteri machinationibus in-
terceptus est apud sancti Syluestri ædem, adeoq; male habitus, ut lingua ei præcisa & ef-
fossi oculi uiderentur. Nudatus pontificali amictu, multo madens cruore, apud sancti
Erasmi monasterium in custodia est habitus. Bibliothecarius asserit eum hoc in loco ser
monem uisumq'ue diuino nutu recuperasse, cum linguam & oculos antea perdidisset.
C Albinus cubicularius nocte concubia custodes fallens, pontificem ad beati Petri basili-
cam perduxit, latuitq; pontifex donec Vinigisius Spoletanorum dux aduersitus, cũ co-
horte ad Spoletum eum deduxit. Leonis & Albini paternæ domus ab inimicis direp-
tæ & destructæ sunt. Leo mox ad Carolum properauit qui erat in Saxonia, & pari-
ter Pascalis ac Campuli nuncij, accusatores Papæ, eo peruenere. Carolus cum hone-
sto comitatu pontificem Romam remisit: cui ad pontem Miluium clerus cum omni po
pulo obuiauit. Ipse uero Carolus aduentu suo in Italiam promisso, conuentum in
Aquisgranio habuit, in quo ante omnes monachum audiuit, qui à Hierosolymo-
rum patriarcha munuscula quædam attulerat: deinde Adzani Hostensis Hispania-
rum urbis præfecti nuncium, qui ipsam dedens urbem, præfectum & Saracenos om-
nes illam inhabitantes Christianam fidem accepisse renunciauit. Tertio loco Danie-
lem Michaẽlis Siciliæ præfecti legatum, qui amplissimas pollicitationes ab Hirene im-
peratrice attulit. Quarto loco legatos Belearum insularum munera afferentes & gra-
tias agentes pro auxilijs contra Saracenos habitis. Quorum dona cum læto uultu
Carolus accepisset, se & sua eidem dedidere. Vltimo loco Guido pacatam à se Bri-
tanniam retulit, & spolia in foro collocauit. His actis Carolus per Maguntiam, Vien-
nam, Noricos atque Histriam in Foroiulium uenit, Tarusonosq; pœna affecit, quorũ

fraude

fraude dux Henricus fuerat occisus: & instituto nouo duce, Rauennam, & deinde Romam petijt. Vbi exceptus magnis honoribus, octaua die populo cleroq; in basilica beati Petri conuocato, cõsedentibus episcopis Francis atq; Italis de causa pontificis sententiam rogauit. Quorũ simul omnium responsio fuit, sedem apostolicam quæ dei ecclesiarum caput sit ac magistra, à nemine iudicari. Quo audito pontifex ambonem conscendens, dixit se prædecessorum suorũ uestigijs incedẽtem, obiectis falsò criminibus postridie responsurum. Et mane conuenientib. cum Carolo & omni populo prælatis, põtifex ambone conscenso, euangelia Christi cernuus tenuit, & iureiurando affirmauit sese insontem esse. Erat is dies iduum Decembris anni salutis octingentesimi. Inter hæc Pipinus Beneuentanus populatus agros Romam redijt, relicto Vinigisio Spoletano duce apud Lucriã, qui Beneuentanos coërceret. Et pontifex Leo celebratis solennibus apud beati Petri reliquias, Romani populi scito ac precibus, Carolum imperatorẽ Romanorum declaratũ diademate decorauit: acclamante ter populo, Carolo Augusto à deo coronato magno & pacifico imperatori uita & uictoria: inunxitq; eum pontifex unà cum filio Pipino, quem regem Italiæ declarauit. Carolus ad octauam diem Campulũ & Pascalem capitis reos damnauit. sed interuentu pontificis relegauit in Franciam. Sunt qui dicunt Leonem Carolo ius dedisse pontificum Romanorũ, episcoporumq; per orbem Christianum eligendorum: quod nec bibliothecarius nec Alcuinus nec Sicardus scriptores habent: Stephanumq; Leonis successorem constat à populo Romano creatum fuisse. Ducentis iam & triginta duobus annis gens Lõgobardica maiori Italiæ portione potita fuerat, nec iam aliquid externi præter nomen retinebat. Et in Hetruria quidẽ Spoletino, Beneuentano, Eporegiensi ac Forojuliensi ducatibus, qui uetusti essent Itali aut Longobardi, non satis erat discernere. Soli apud Rhegiam, Papiæ, Mediolanicq;, & per Transpadanæ Italiæ regiones nutriti, gentis suæ delectum superbe tuebantur. Quare ne que tutum uidebatur eijcere gẽtem tam multis Italiæ populis sanguine & affinitate coniunctam, neq; humanum delere. Placuit igitur & imperatori & pontifici, Longobardi cum ibi nomen remanere, ubi ea gens præcipuam sedem habuisset: exarchatumq; et Rauennatem, Romandiolam appellari. Græcos aũt Carolus bello persequi & Italia eijcere constituit, relicto Pipino ad eam rem peragendam. Leo Romæ manens ecclesiã sancti Pauli quæ terræmotu corruerat instaurauit. Pipinus frustra obsessa Beneuento, ad Theate se contulit, eamq; urbem ui cepit atq; incendit: & deinde Ortonam atq; Luceriam in deditionem accepit. Hirene imperatrix legatos ad Carolum pro pace misit, & Carolus ad eam. In Luceria uero captus est Grimoaldus Beneuẽtanorum dux, qui ibi Vinigisium ualetudine correptum interceperat. Nec aliud Pipinus cum Grimoaldo pepigit, nisi ut relictis oppidis quæ tenebat Papiam migraret, quæ cum Mediolano Longobardis dimissa erat. Inter Carolum & Hirenem facta est imperij diuisio. Italiæ partẽ quæ ad dexteram Neapoli, ad sinistram Manfredonia incipiens, supero inferoq; mari clauditur, ad Siciliam, Constantinopolitana tenuit imperatrix. Beneuentanus aũt gentis Lõgobardæ dux, etsi græco magis fauebat, neutri tamen imperatorum subditus erat. Pariter altera in Italiæ parte Veneti, etsi græco magis consentiebant quam Romano, non tamen in illius omnimoda potestate erant. Carolus occidentale imperium instaurabat, & Hirenes orientale. Sed hanc Nicephorus patricius dolo captam in Lesbum insulam relegauit, & occupato imperio pacem cum Carolo cõstituit. In cuius fœderibus affirmant scriptores cautum esse, ut Veneta urbs Italiæ maritima utrunq; reuerita imperatorem, proprijs uteretur legibus: & siue bello siue pace, nullarum partium censeretur. Inter hæc Carolus nouis prælijs rebellantes Saxones domitos, eos qui Transalpina incolebant cum mulieribus & infantibus in Franciam transtulit. Gothfredus Danorum rex cũ magna classe ad Saxonum littora concessit, & pace cum Carolo constituta, profugos Germanos quorum motus timebantur, ex fœdere reddidit: Carolus in Franciam redijt. Leo interim Romæ molestos Romanos habebat. Sed audito miraculo de Christi sangui ne quod Mãtuæ apparuit, cuius certitudinem imperator petebat, sumpta occasione pontifex Mantuam petijt, & comperta ueritate transiuit ad Carolum, indeq; rediens Fortu

nato

A nato patriarchæ Gradensi, quod sibi accommodissimus fuisset, pallium concessit. Inter hæc Aron Ammirathus Saracenorum, cum trecentis milibus in Asiam Nicephoro subiectam duxit. Nicephorus ut pacem conseq ueretur, trecenta millia aureorum in annos singulos promisit, & Scaurationem filium imperij consortem declarauit. Qui rupta genitoris pace multa à Saracenis diuersis in locis accepit incommoda. Carolus audito Fortunato Gradensi patriarcha qui Venetos sibi infideles asseruit, Pipinum in eos misit: Heracliam & Equileium inuasit, unde multæ nobilium familiæ Venetias migrarũt. Vocauit aũt ad se filios Carolus Magnus: & Carolum ex concubina susceptũ natu maiorẽ in Sclauos, id est, Bohemos ac Polonos ducere iussit, qui uicinos Saxones infestabant: quorum ille ducem interfecit & agros populatus est. Per hæc tempora Veneti & Dalmatæ multis muneribus Carolo donatis, amicitiã cum eo iunxerunt. Sed Niceta patricius à Nicephoro imperatore missus cum ingenti classẽ, eos fœdera rumpere & ad partes suas redire compulit. Mauri inter hæc Corsicã inuasere, sed duce Ademaro Franco Genuæ comite. Pipinus eos prælio fudit: in quo Adematus pugnans occisus est, & Carolus per legatos Nauarros ac Pampilonenses qui ad infideles defecerant, in deditionem accepit. Vexarunt & Sardiniam atq; Corsicam rursus Mauri qui Taraconensem prouinciam obtinebant, quos Bucharœdus Caroli legatus pepulit è Corsica: Sardi uero quin-

B que millia eorum interfecerunt.

Ex libro secundo

secundæ Decadis.

CVm Carolus Danos per Carolum filium Romano imperio subijcit, & Saracenos Hispaniã prementes per alium filium Ludouicum agitat, & Saraceni Thraciam uastant, Nicephorus missa classe Populonium Hetruriæ urbem uiribus ac fraude captam diripit: & Niceta patritius Cornaclum inuadit, Venetis ac Dalmatis adiutus militibus. sed à Pipini præsidio reiectus Venetias se recepit: quæ urbs annis trecẽtis quinquaginta steterat, populo & opibus aucta. Cuius duces pacem in Græcum & Francum frustra tentauere. Interim Saraceni Sardiniam & Corsicã insulas populati, mortales omnes abegerunt, paucis admodum relictis senibus. Interea Pipinus cũ se à Venetis deceptum intelligeret, bellum in eos mouit, eosq; terra mariq; inuasos sibi subiecit, ut scribit diaconus Aquileiensis Paulus. Quidam hanc subiectionẽ factam dicũt priori bello, cum Pipinus Heraclian et Equileium cepit. Hoc tẽpore Carolus imperator intelligens Gothfredum regem Danorum Frisones inuasisse, eisq; prælio superatis centum argenti libras tributum imperasse: aduersus eum mouens, dũ apud Alarum fluuiũ quà Visarã ingreditur die dicta expectat, duos nuncios accepit: alter Gothfredum à suo satellite interfectum, alter Pipinũ filium Mediolani defunctum refert. Redeunti Aquisgranũ tres legationes adiere: Nicephori imperatoris, Ambulachi Saraceni Hispaniæ regis, & Eumingi qui patruo Gothfredo, successerat Danorum regis: quibus pacem petentibus celeriter annuit, & pro pace Nicephori legatos Constantinopolim misit. Interim Carolus filius, qui Germaniæ limites obseruabat, morte subtractus est. Et Nicephorus imperator implicitus bello Bulgarorum multis uictorijs usus, pacem Caroli accipere differebat. Sed prælio cum eisdem Bulgaris in superiori Mesia commisso, superatus occubuit: & Stauratius filius secũdum aurem in eodem prælio uulneratus; Constantinopolim reuersus imperium assumpsit. Quẽ tertio imperij mense Michael sororius eius deposuit, atq; illi successit, & cum oratoribus Caroli pacem percussit ea conditione, ut Michael orientem cũ Constantinopoli, & Carolus occidentem cum Roma haberet. Paulus etiam Hispanias Græco cessisse dicit: & Gothfredus Viterbiensis Venetiam urbem ea conditione in Græci partibus mãsisse ait, ut immunitatibus pridem à Carolo habitis per Italiam uteretur. Misit aũt Carolus Bernardũ ex Pipino nepotem ad regendam Italiam, Vualio sibi adiuncto, alterius Bernardi patruelis sui filio. Qui cognoscentes Saracenos ex Hispania bipartito exercitu Corsicã atq; Sardiniam inuasisse, opẽ

ferentes insulanis classem hostilem in Sardinia deleuerunt, alteram fugauerũt: & Ambu- D
lach Saracenus Hispaniæ rex pacem cum Carolo renouauit. Ipse uero Carolus Grimo
aldo Beneuentano duci, qui unicus ex Longobardorum reliquijs supererat, imperato
tributo uigintiquinq; millium aureorum pacem dedit. Et deinde post legationes Con-
stantinopolim frequenter missas, & deinde receptas in conuentu apud Aquisgranium
habito, Ludouicum filium Aquitaniæ regem & imperij Ro. consortem assumpsit, Ber-
nardum uero nepotem Italiæ regem appellauit. Inter hæc Saraceni Carthaginem inco-
lentes Corsicam inuadunt: dumq; præda onusti uersus Hispanias nauigant, ab Ermen-
gario comite, qui Maioricam pro lege Italico gubernabat in uasi, prædam et octo naues
cum quingentis captiuis amiserunt, & cum reliqua classe Italiam circumacti, Centum-
cellas impetu captas uastauerunt, et deinde Narbonẽsis prouinciæ littora populati sunt.
Mox Sardiniam ingressi, eamq; uastãtes, ab Ermengario rursus inuasi, multis amissis na
uibus mœsti abierunt. Michaël uero græcus imperator cum aliquandiu aduersus Bulga
ros prælians superior fuisset, postremo apud Adrianopolim uictus fugatusq; copias at-
que animum amisit: Constantinopolimq; reuersus, mox imperio se abdicauit: Leoq; illi
suffectus est Pardi patritij filius. Qui Chrunnum Bulgarorum regem Adrianopoli pos
tum, & in Constantinopoli arma uertentem, eruptione facta circa urbis mœnia interfe
cit: quæ res orientale imperium pacauit. Sed apud occidentales Carolus Magnus septua E
gesimoprimo ætatis suæ anno uita excessit. Inter hæc Mabarmad Ammirhatus Sarace-
norum Haldalæ fratri cõgressus, cum se prælio inferiorem & propè uictum cerneret in
fœdus cõsensit, ut ambo essent Ammirhati. Quod primores gentis ægre ferentes, in Am
mirathus locũ quatuor tyrannos creauere: quorum unus Aegyptũ & Aphricam occu-
pauit, duo Hispanias inter se partiti sunt, quartus Palæstinam ac Syriæ loca cepit. Ludo-
uicus autem imperator cognomento Pius, cognita patris morte, Aquisgranium uenit,
Leonisq; græci imperatoris legatos audiuit, pacemq; cum eo pepigit. Ad quã cõfirman
dam & ipse oratores ad Leonem misit, Bernardumq; regem Italiæ ad se uocauit, & Lo-
tharium filium natu maiorem Bauaris, Pipinum uero alterum filium Aquitanis guber-
natorem dedit. Ipse uero comitante Bernardo rege in Danos ducere statuit, eo quod E-
roldum & Ranfredum reges imperio parentes, a filijs Gothfredi regno pulsos reducere
intenderet. Sed horrida hyems impedimento fuit, pelago glacie concreto. Hyemauit igi
tur ad Parbrunium, quæ est Saxoniæ ciuitas. Interim Leo primores Romanorum qui F
suam in mortem conspirauerant supplicio affici curauit: ideo Bernardus rex in Italiam
missus, motum qui de ea re timebatur, sedauit: suadentibusq; Sardis, pacem cum Ambu
lach Saraceno Hispaniæ rege iam uita functo constitutam, rumpere statuit. Quo tempo
re Leo pontifex apud Bleram ægrotare cœpit, & Romani omnia ædificia quæ ille ponti
fex uel construxerat uel instauraverat, inaudita rabie demoliti sunt. Pontifex paulò post
obijt, & Stephanus quartus illi suffectus est: tertio mense in Franciam pergens, Ludoui
cum apud Aurelianos inunxit & coronauit. Eoq; tempore cum Signiuius Vasconiam
gubernans magistratu fuisset amotus, Vascones ab imperio defecerunt. & pariter Sala-
nius Abderitorum regulus Germanici oceani insulas colens, Gothfredi filijs aduersus
Eroldum regem Danorum imperio fidelem adhærens, Vascones facile domiti sunt. Ma
ius negocium cum Danis fuit, Saxonibus ægrè cum illis pugnantibus. Qui tamen po-
stea occasione capta cum Salanio & Gothfredi filijs conflixerunt: illisq; prælio fusis, E-
roldum in paternum Daniæ regnum reduxerunt. Ipse uero Ludouicus Britones rebel-
lantes prælio superauit, & Murmanium ducem qui regium sibi nomen usurpauerat, in
uinculis ad se perductum capitali supplicio affecit: habitoq; conuentu apud Aquisgrani
um, legatis Saracenorum Cæsaraugustam incolentium pacem dedit: oratoribus uero
græcis qui de rebus Dalmatarum Romanorumq; ue egerant, curaturum se dixit ut ma
gistratus Vrbis satisfaceret. Interea Stephanus quartus Romã reuersus obijt, & Pasca-
lis primus ei successit, ciuis Romanus: qui quod à clero populoq; Romano absq; impe
ratoris autoritate præter obseruatam diu consuetudinem electus esset, ad illum scribẽs
suam innocentiam, à cleri populiq; uiolentia purgauit. Ludouicus cuncta bene accepit,

& pacta

A & pacta prædecessorum seruari iussit; atq; in conuentu apud Aquisgranium Lotharium primogenitum imperij consortem declarauit: Pipinumq; secundum filium Aquitaniæ,& Ludouicum tertium Bauariæ reges appellauit. Bernardus interea rex Italiæ à nõnullis episcopis & magnatibus deceptus, imperatori rebellans claustra Italiæ muniuit,& ciuitatum populos in suum nomen iurare compulit. Sed nihil ualuere fatui conatus. Ludouicus enim magnis exercitibus Italiam petens, mox admissus est. Nobiles Itali proditionis rei iugulati sunt. Bernardus uero quamuis ad misericordiam confugisset, in Franciam cum episcopis ductus est, ibiq; iudicio in Aquisgrani habito gladio percussus: & episcopi Synodali decreto depositi per monasteria relegati sunt. Moxq; ad Britones rebellantes Ludouicus duxit, Viomarchumq; tyrannum ad regnum aspirantem congredi ausum, in prælio interfecit. Quo tempore Ermẽgarda mortua est imperatrix, quæ tres filios reges superstites reliquit. Tunc quoque Lindeutus inferioris Pannoniæ tyrannus qui superiorem uexabat bello uictus, facta deditione ueniam impetrauit. Et apud Constantinopolim Leo à Michaële domesticorum comite interfectus est, imperiumq; Michaëli per arma commissum, anno inclinationis imperij quadringentesimodecimo: quo tempore imperator Romanus Lotharium filium Italiæ regem constituit, quem Paschalis in basilica beati Petri perunxit,& Augustum appellauit. Non tamen satis aliqui obe
B diebant imperio: unde Lotharius Papiam ad genitorem se contulit, à quo maiores copias obtinuit. Interim Theodorus primicerius & Leo nomenclator in patriarchio Lateranensi excæcati & obtruncati sunt. Quod facinus in pontificem relatum est: & imperatores pro uindicta aditi sunt. Illi legatos misere: qui xxx episcoporum coacta Synodo per Paschalem, in qua ille iureiurando se purgauit,& interfectores absoluit, rem ut gesta erat ad imperatores detulerũt: qui omnia in bonam partem accepere. Bibliothecarius de pietate Ludouici multa dicens, renunciasse illum asserit priuilegio de eligendis episcopis, quod Adrianum Carolo concessisse scripsit. Idem imperator in literis suis enumerans imperij terras, in Tuscia Aretium, Volaterras, Clusium, Florentiam, Pistoriam, Lucam, Pisas,& Lunam ad imperium pertinere dicit: cætera iuri ecclesiæ uidetur relinquere, Perusiam, & Vrbem ueterem in Hetruria, Tudertum in Vmbria: & ultra Apenninum Romandiolam & Rauennatem exarchatum Rom. ecclesiæ iuribus ascribit. Paschali octauo anno sui pontificatus defuncto, Eugenius secundus substitutus est. Et Lotharius in Italiam uenit, posuitq; Romæ magistratum qui ius populo diceret: sub Carolo enim & filijs ac nepotibus Romani uera libertate usi sunt; quam prius petulantissime usurpauerant: & deinde ad genitorem rediit, qui per quadraginta dies ferro atque igni Britanniam deuastauerat,& acceptis obsidibus Rothomagum petierat: ubi Michaëlis Græci imperatoris oratores audiuit de cultura imaginum consulentes, quos ad Rom. pontifi-
C cem remisit. Bulgaros Pannoniam inuadentes repulit, & petentibus pacem dedit. Sed uiolantes eam, ac per Danubium & trans Sclauos subigentes non facile potuit auertere, cum Aido Aquitaniæ præfectus rebellasset, Abdecamannicq; Saracenorum regis auxilia recepisset. Nec missi duces aduersus eum multum profecerant. Hispaniæ citerioris urbibus ad Saracenos deficientibus, et magna classis à Cæsaraugusta Aidoni missa esset auxilio, duce Aburmane consanguineo Abderanani regis. Bernardus tamen Barchinonis comes genere Gothus, in fide imperatoris mansit. Aduersus quem Aburmanes & Aido profecti, Barchinonensem, Gerundensemq; agrum crudeliter uastauerunt. Interim Romæ Eugenio papa defuncto, Valentinus primus suffectus est. Illicq; rursus trigesimo seu quadragesimo diem decedente, Gregorius *IIII.* ciuis Romanus successit. Et Saraceni per Asiam manentes, sacrosancta Palæstinæ loca fœdantes, aditum ad ea Christianis præcluserunt. Et Mauri in Siciliam delati, magna incendia commiserunt. Michaël imperator Venetis inhibuit ne mercimonia occidentis in Asiam perferrent, mandauitq; ut classem in auxilium Siculorum mitterent. Iustinianus Particiatus ducatum Venetum regebat: quo regente corpus beati Marci ex Alexandria Venetias translatum est per mercatores qui contra edictum illuc nauigauerant. Sed Saracenis in Sicilia prævalentibus, Veneta classis non congredi ausa, re infecta rediit: abierunt tamen illi præda

onusti. Quæ intelligens Gregorius ad Ludouicum & Lotharium legatos misit, Chri- D
stianis aduersus Barbaros suppetias petituros. Illi aliam legationem ad Michaëlem
græcum misere, ne communibus iuribus bellum gereretur. Interea Bonifacius Corsicæ
comes cum fratre Bectario & aliquibus ex Tuscia classe parata, inter Vticam & Car-
thaginem excensione facta, quater congressus cum hostibus, maximam commisit mor
talium cædem, & prædam ingentem abduxit. Atque hæc res fuit quæ Saracenos ex Si-
cilia propemodum subacta in patriam reduxit. Sunt qui dicant, dum hæc aguntur, Lo-
tharium ægre ferentem quod pater Carolum natu minimum, cui postea Caluo fuit co-
gnomentum, in gratia sibi præferret, ipsi patri uincula indidisse: interimq; Mauros
classe ingenti in Italiam traiecisse, atque in Centumcellensi portu, qui nunc Ciuitas Ve
tus appellatur, excensione facta, proximum ipsum Centumcellense oppidum ui captũ
demolitos Romam duxisse eaq; potitos esse. Sed minime uerum est. Vaticanum sub-
urbium ferro & igne uastauerunt: basilicam sancti Petri fœdauerunt: iniecto igni tecta
& materiam omnem absumpsere, conatiq; sunt Vrbem expugnare obsessam. Sed
Guidone Lombardiæ marchione opem ferente, obsidione soluta, inter Appiam, Lati-
nam atque Ostiensem uiam frequentia ædificia, & beati Pauli basilicam igne cremarũt,
& ad saltum Cassinensem delati, sancti Germani oppidum ac celebre monasterium ex-
ciderunt, & ad Lirim fluuium descendentes in mare, Tarentum & Siciliam inuaserunt: E
quo tempore Michaël imperator græcus, & Ludouicus latinus, & Gregorius ponti-
fex, intra eundem fermè mensem obierunt. Osporci beati Petri sedem accepit: qui ob
deformitatem nominis mutare uocabulum coactus, est Sergius appellatus. Hinc mu
Ro. pontificũ nomina quando primũ mutari cœpta tandorum nominum consuetudo sumpta. Inter Francos uero propter regni successio-
nem ingens odium exarsit: & in Antissiodorensi agro apud Fontanicum fraternæ acies
conflixere, Ludouico & Carolo fratribus aduersus Lotharium fratrem contendenti-
bus: in quo prælio tanta cædes facta est, quanta unquam antea inter Francos. Victus
Lotharius Aquisgranum fugit, atque inde disturbatus, per Lugdunum cum coniuge et
filijs Viennam se contulit: quem etiam illic fratres insecuti sunt. Ad quos pacan-
dos multi proceres profecti, inter quos Gregorius Rauennas archiepiscopus cum tre-
centis equitibus perrexit: qui priusquam pax concluderetur, in secundo prælio apud Lo
tharium repertus cuncta perdidit, & solus ex fuga prolapsus est. Pax postea constitu-
est in hunc modum: Carolo occidentalis pars regni à Britannico oceano usque a Mo
sam fluuium obuenit, in qua maneret Francorum nomen. Ludouico Germaniæ terra
cederet usque ad Rheni fluenta & trans Rhenum, quicquid genitor possedisset. Lo-
tharius cum imperij titulo Romam haberet, & Italiam ac prouinciam Galliarum Ro-
manam, cum ea Galliarum particula quæ inter Scaldum & Rhenum fluuios, Lothorin
giæ nomen accepit. Interea Theodosius quem Michaël cum classe aduersus Sarace- F
nos miserat non ausus illis congredi, à Venetis sexaginta triremium classem obtinuit:
cui coniunctus in Saracenos duxit. Illi uela uentis dedere, Tarentina obsidione solu-
ta. Sed apud Crotonium casu magis quàm consilio Sabbas Saracenorum dux cum
Christianis conflixit, uictorq; ue omnes Venetorum naues cum militibus aut cepit aut
mersit. Theodosius cum paucis Constantinopolim fugit. Elatus uictoria Sabbas in
Dalmatiam ducens, Auserense oppidum ui captum expoliauit, & octo Venetorum na
ues mercimonijs onustas à Syria redeuntes, in sinu Tergestino cepit, mortalesq; ue o-
mnes trucidauit: Anconam ui captam spoliatamq; ue incendit. Interea Normanni qui-
bus Emergis appellatio fuit, duce Romano eorum rege classe per Ligerim ingressi,
Aquitaniam omnem deuastarunt, Heriam insulam & monasteria cremauerunt: Burde
galam, Sanctonam, Engolisinam, Lemouicas, Parisios, Turonum, Beluarum, Nouio-
magum, Aurelianos, Pictauosq; ue populati sunt: Carolo Caluo Britonico bello impli-
cito, quod quinque annis gessit, non audente illis occurrere. Vicit tamen Carolus Bri-
tones, & Homeuoio primo, ac Crispoio deinde eius filio ducibus prælio superatis atque
occisis, Lemouicæ urbis se regem ungi curauit, & in Franciam redijt. Eoq; ue anno qui
fuit à bello Fonteuentino quintusdecimus, Lotharius imperator imperio se abdicauit,
& mona-

A & monasticum induit habitum. Ludouicus uero in suo Germanico regno diem obijt. Carolus igitur imperatoris assumpto nomine Romam se contulit: & à Ioanne octauo pontifice coronatus, illico in Franciam redijt: ubi compositis rebus rursus in Italiam redijt. Interea Carlomannus & Carolus Ludouici filij, Calui nepotes, contractis exercitibus in Italiam properant: Caluus Veronam petere statuit, Tridentinos saltus nepotibus clausurus: sed apud Mantuam languore detentus, uenenata potione quam Sedechias Hebræus quo medico utebatur dedit, mortuus est. Ea re cognita, Ioannes pontifex annixus est ut Ludouicus Calui filius, cui Balbo cognomen fuit, rex Franciæ, imperator declararetur. Quidam uero ex nobilitate Romana Carolum tertium Germaniæ regem, qui cum fratre Carlomanno exercitum in Italiam ducebat, imperatorem fieri studuerunt, captumq'ue pontificem in custodia habuerunt. Ille uero fuga prolapsus ad Ludouicum Balbum regem in Franciam se contulit: ubi per annum moratus, & inuncto rege Ludouico, à Carolo tertio Romam uocatus rediit, eumq; etiam inunctum imperij diademate ornauit. Carolus uero paulò post in Normannos duxit, Franciam & Lothoringiam uastantes: quos adeo pressit, ut Rothifredus eorum rex pace petita, Christianum se fieri permiserit: quem imperator de baptismatis fonte leuauit. Interim Romæ Ioanne octauo, & paulò post Martino secundo & Adriano tertio uita functis, Ste-

B phanus quintus pontificum accepit, anno salutis octingentesimo nonagesimoquinto. Huius pontificatus tempore Carolus à regni Franciæ primoribus, tanquam inutilis deiectus est, suffectusq; est illi à Francis in Romanorum imperatorem Arnulphus quidam obscurissimo natus loco. Franciæ autem regno primum Carolus puer, cognomine Simplex, præfectus: deinde eo defecto Roberti quondam Saxoniæ ducis filius Otho subrogatus est. Desijt autem in Arnulpho gens Francorum Romanum imperium possidere, quod annis circiter tenuerant. Inter Hæc Normanni quos diximus in Aquitania prædatos, trecentarum & sexaginta nauium parata classe Constantinopolim duxere, suburbanisq'ue illius spoliatis atque incensis, in mare Britannicum rediere. Paulò ante hæc tempora Saraceni Cretam insulam ingressi ea potiti sunt, & ab Ancona usque Hydruntum loca in Adriaticum uergentia incenderunt: & Bulgari cum prius schismatici fuissent, catholicam fidem acceperunt: quorum rex relicto filijs regno monachus est effectus. Et Sueropilus Dalmatiæ rex Christianam fidem accepit, Adriano secundo sedente, qui apud Constantinopolim Synodum haberi curauit. In qua cum depositus esset Focas Constantinopolitanus patriarcha, nihil factum quod pro salute Christianorum Papa quærebat, sed inueteratum iam Græcis cum catholicis discidium recruduit. Eodem tempore classis Venera è Tarentino sinu Saracenos fudit. Et paulò post Ioannes nonus qui Adriano successerat, quintam Synodum apud Con-

C stantinopolim fieri curauit, in qua trecenti & octuagintatres episcopi fuerunt. Sed nihil ibi aduersus Saracenos decretum est. Ob quam rem Saraceni ex Creta digressi, Dalmatiæ ora uastata ad Gradum urbem usque populati sunt: cepissentq'ue urbem, nisi Veneti obsessis opem tulissent. Post hæc Adrianus tertius sacrata lege sanciuit, ne imperatoribus ultra liceret pontificum Romanorum electioni aliqualiter se ingerere. Interim Hunni, Scythica gens, magno numero finibus egressa, ad consanguineos Vngaros Pannonias incolentes peruenit: quos cum mitiores factos reperisset, & primo Bauaros, deinde Vngaros appellatos, proprijs expulit sedibus, atque crudeliter ibi dominata est, crudis & aliquando humanis carnibus uesci solita. Post quorum aduentum paucis annis Arnulpho imperante, Longobardi ea loca incolentes, quæ nunc Lombardia dicitur, Romanis aduersari cœperunt: qui Romani nullum ab Arnulpho auxilium habentes. Berengarium Foroiulienſem ducem Roma oriundum sibi imperatorem crearunt. Non tamen concordes fuere, aliis Guidonem Spoletinum ducem regem Italiæ declarantibus: Hunni interim siue Vngari Germaniam Galliamq'ue populati sunt. Et Guido cum Berengario in Italia confligens, apud Hetruscos superatus, in Vmbriam se recepit. Berengarius Arnulpho fœderatus est, qui sibi auxilia non parua

Ann. salu. DCCCXCV.

transmisit. Sed paruo usui fuerunt, cum ambas partes diuturnitate belli eneruari quæ- D
rerent. Arnulphus in Italiam uenit, & capta Bergamo ciuitate, eiusq'ue comite Am-
brosio suspendio necato, Romam petit, & à Formoso Papa coronatus, redijt in
Franciam: ubi scatente per omne corpus pediculorum multitudine, mortuus est. Gui-
done defuncto, Lambertus filius regnum accepit Italiæ. Bonifacius quintus For-
moso successit, qui diebus tantum quindecim uixit, eiq'ue Stephanus sextus subro-
gatus est. Ludouicus Arnulphi filius eius nominis tertius, in Francis ac Germanis pa
tri subrogatus est. Lamberto pariter defuncto, Spoletani atque Hetrusci Lotharium
sibi filium in regno Italiæ substituerunt. Ludouicus dum Vngaros domum redeuntes
in Germania conatur opprimere, magnam ab eis cladem accepit, & pacem auro ab
eis redemit. Illi in Græcos ducentes, multas ciuitates occupauere: & Bulgaris prælio
superatis, eos sibi tributarios fecere: transeuntesq'ue in Italiam Berengarium cum quin-
decim millibus armatorum in Forolulio occurrentem bello uictum fugauerunt: Tar-
uisium expugnatum diripuerunt: & in Venetos ducentes, Ciuitatem nouam incende-
runt: Equilium caput aggeris, Clugiamq'ue populi sunt: & in Riuumaltum irrumpe-
re conati, plures dies assumpsere. Postremo uictoriam non sperantes, in agrum Padua-
num duxere. Quo ex loco accepta pecunia & obsidibus à Berengario, Italia excesse-
runt. Apud Græcos autem Constantino puero qui fuit Leonis filius, orientale im- E
perium tenente, quidam nomine & origine Romanus, quem Leo classis præfectum
instituerat, pueri tutelam primo, deinde imperium per arma dolumq'ue occupauit.
Cui cum Calabri & Apuli parere recusarent, Saracenos ex Africa in eos uocauit: qui
non solum Calabros & Apulos, sed Lucanos, Salentinos, Campanosq'ue uastauere,
& usque ad uicina urbis Romæ loca populati sunt. Ioannes uero decimus pontifex
Romanus Tauxignano Romandiolæ oppido natus Romæ timens, Albericum
Hetruriæ Marchionem, quem aliqui fratrem suum fuisse affirmant, in auxilium acces-
siuit: qui habito Romæ delectu, cum Saracenis conflixit, eosq'ue urbis finibus pepu-
lit, usque ad Lirim fluuium persecutus. Qui magna clade accepta, montis Garga-
ni arcem munierunt, ibiq'ue se receperunt, Italiam uexantes. Sed Albericus per in-
gratitudinem Romæ pellitur, & apud Ortam Hetruriæ oppidum se recipiens, in ul-
tionem Romanorum Vngaros inuitauit in Italiam. Qui ruptis cum Berengario fœ-
deribus habitis, non in Romanos, quos offendere Albericus cupiebat, sed in Tu-
scos, quos saltus esse uolebat copias duxerunt, maribus ac fœminis asportatis: & ali-
quandiu per singulos postea annos reuersi, si quid reliquum, abraserunt. Itaque
infelix Italia, à Tyberi usque in Calabros, & ab Aterno fluuio, qui nunc Piscaria
dicitur, in Salentinos & Tarentinum sinum, à Saracenis uastabatur: & ab eisdem flu-
minibus ad alpes Vngari diripiebant. Nam Berengarius eam solum partem Italiæ F
tuebatur, quæ nunc Lombardia uocatur. Inter hæc Ludouicus Bosonis prouinciæ
Romanæ: & Burgundiæ regis filius, per Taurinos saltus Italiam est ingressus. Quem
Berengarius secundus prælio superatum, captumq'ue, ea conditione dimisit, ut nun-
quam ultra Italiam cum exercitu ingrederetur. Nominauimus secundum Berenga-
rium, non tradita morte primi, quia nihil de ea apud scriptores inuenimus. Id autem
compertum est, à Berengarij primi initio ad Othonis primi ex Germanis legitimi
imperatoris coronationem, à Ioanne duodecimo pontifice factam, annos quin-
quaginta quinque interfuisse. Qui Otho Berengarium tertium in Lombardia re-
gnare permissum, postea in exilium egit: & sex, siue imperatores, siue reges, Ita-
lia oriundos, Italici habuerunt: tres Berengarios, Guidonem, Lotharium, & Al-
bertum: inter quos Rodulphus Burgundus, & Vgo Arelatensis regnauerunt. In-
terea Ludouico apud Germanos Francosq'ue imperatori defuncto, successor Con-
radus Austriæ dux, fuerat declaratus. Et Ludouicus Bosonis Burgundio contra
iusiurandum Berengario secundo præstitum, per Tridentinos Italiam ingressus, Ve-
ronam cepit: ubi à Berengario captus, excæcatusq'; abire permissus est. Berengarius

cum

A cum Vngaris pacem firmauit: qui Alemanniam denuò populati sunt: & Romani Alberti Spoletani regis auxilio freti, Hortanum obsidentes oppidũ, Albericum illuc Marchionem cepere, supplicium q; de eo sumpsere. Saraceni uero Garganum tenentes, Beneuentum obsidione captum incenderunt, Romanorum q; fines inuaserunt: qui, Guidone quodam duce, eos represserunt. Adeoq; Italis animi defecere, ut in pluribus oppidis Saraceni simul & Itali habitarent. Sed Guido, pulsis Saracenis, in urbem regressus, Ioannem pontificem decimum de se ac Romanis optime meritum, interfecit: cui Leo sextus subrogatus est. Et illi ad sex menses defuncto, Stephanus sextus, siue ut alij uolunt, septimus successit. Interea Vngari Alemanniam, Alsatiam, Saxoniam q; populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Moresburgam magna clade afflicti sunt. Et Rodulphus Burgundionũ rex aduersus Berengarium secundum, in Italiam uenit, eum q; fauore proditorum regno pepulit, in cuius locum tribus annis regnauit. Deinde Vngari ad quos Berengarius confugerat, Salardo duce in Italiam uenientes, Papiam ui captam ferro & igne magna ex parte uastarunt. Itali autem, quos Rodulphus non satis tueretur, Vgonem Arelatensem comitem in Italiam uocauerunt. Cui cedens absq; contentione Rodulphus, in Burgundiam se recepit. Vgo uero suspectos habens qui se uocauerant, multos in exilium misit: qui ad Arnoldum Bauarorum ducem con-

B fugientes, illum in Italiam duxerunt, & Veronenses eum intra mœnia receptum, regem Italiæ uocauerunt. Vgo copias aduersus eum duxit, & prælio commisso, victor euasit, Veronam q; recepit. Berengario secundo apud Vngaros, siue, ut alij uolunt, Sueuos defuncto, Berengarius tertius primi Berengarius ex filia nepos in Italiam uenit, anno Christi noningentesimo trigesimoquinto, temporibus Stephani, siue (ut alij uolunt) Ioãnis undecimi papæ. Quo tempore Saraceni Africã incolentes omnẽ Hetruriæ oram maritimã populati sunt: & Genuam circũacti, urbem graui obsidione pressam ceperũt, omnibus qui arma induerant trucidatis, impuberibus ac mulieribus classe abductis: qui breui postea reducti sunt. Hoc tempore Stephano mortuo, & paulo post Ioanne undecimo, Leo septimus subrogatus est, & tertio eius pontificatus anno Henricus Germaniæ rex obijt: cui successit in regno atque imperio Otho filius Matilde susceptus Theodorici Saxoniæ regis filia. Quo regnante Vngaros Saxones inuadentes, Saxones ipsi uictos pepulere. Et Berengarius Italiam ingressus, ut primum Vgonem aduersus se uenientem intellexit, retrocedens abijt in Sueuiam. Interim magna fames uexauit Italiam. Et Agapito secundo post Martinum tertium, in papam assumpto, Berengarius cum maioribus copijs rediit in Italiam: ad quem mittens Vgo, pacem cum eo pepigit, ea lege, ut se Italia excedente Lotharius filius & Berengarius Italiæ reges appellati, æquo iure omnia administrarent. Viguitq; aliquot annis solo nomi-

O ne consortium, quod Berengarius acri uir ingenio, Lotharium spreuit, apud Papiam cum uxore Alunda, nobili ac famosissima muliere se continentem. Vgo apud Arelatum paulò post obijt: & Henricus Bauariæ dux, Aquileia capta, in alias urbes ducebat. Vngari Italiam inuasuri, Iustinopolim periere: quos Henricus progredi molientes duobus prælijs superatos, in Vngariam repulit: ipse uero omnem agrum ab Aquileia usque Papiam populatus est, ibiq; nauibus conscensis, in agrum Paduanum rediit, Berengarium contra se uenientem timens: & deinde in Austriam se recepit. Taxis uero rex Vngariæ in Italiam cum exercitu irrupit, quem Berengarius pecunia placatum remisit. Lotharius solo nomine rex, defunctus est. Cuius uxorem Alundam, ne cui nuberet, Papiam q; dotalem traderet, in carcerem trudit: & se imperatorem appellans, Albertum filium, regem Italiæ nuncupauit. Interim Agapitus pontifex, & multi Italiæ proceres, Othonem in Italiam uocauerunt. Qui per Forumiulij cum quinquaginta armatorum millibus ingressus, Berengarium & Albertum regno Italiæ deturbauit, Alundam Lotharij relictam ex carcere eductam uxorem duxit, Berengario & Alberto superatis uectam dedit, Lombardiam q; omnem, Aquileia & Verona excepta, gubernandam permisit. Et in Germaniam reuersus, ex Alunda uxore filium suscepit, cui Othoni postea secundo fuit appellatio. Rebellauerant interim Ludouico regi Franciæ mul-

ti proceres, inter quos Vgo magnus Parisiensis comes Othonis sororius. Aduersus quā D
Otho uiginti legiones duxit, Ludouicoq; regnum restituit. Albertus Berengarij filius apud Rauennam constitutus, Comaclensium nauigio mercatores Venetos infesta uit. Veneti classe parata, Comaclum captum incenderunt. Interim Agapito defuncto Romano pontifice, Albericus quidam ciuis Romanus potentissimus, per uim & factionem Octauianum filiuum suum pontificem creari obtinuit, qui Ioannes duodecimus est appellatus, uitæ partim laudabilis: uenationi enim & libidinibus erat deditus. Romæ tunc duo consules erant ex nobilitate, & præfectus unus pariter nobilis, qui populo ius dicebat. Ex plebe autem duodecim decuriones eligebantur, qui uicem senatus tenebant. Romanis autem obediebant uicinæ Hetruriæ oppida, intra Vrbeuetanū, Tudertinum'que agrum, & quicquid à Neapoli, Beneuento'que, & à Marsis, Reatinis'que ad urbem spectat. Vlteriora partim Græci, partim Saraceni tenebant. Picenū & Spoletanum agrum incertum est quis tunc rexerit. Berengarius cum filio Lombardiam & Romandiolam tenebat. Otho rebus Franciæ ordinatis, Boizlaum Bohemorum regem domuit & Vgonem comitem Parisiensem compescuit. Aduersus Vngaros Germaniam uastantes pluribus diebus decertauit, solis noctibus prælio intermisso: eosq; tandem ad internecionem deleuit. Tres in eo prælio capti reguli, in potestatem Othonis uiui sunt perducti: quos Germani laqueo suspensos, prohibente imperatore E
necauerunt. Ad quem tot uictorijs gloriosum duo Cardinales literas miserunt, orantes ut Romanam ecclesiam aduersus Ioannem, & Italiam aduersus Berengarium, liberaret. Moturus Germania imperator, filium ex Alunda Othonē apud Aquisgranū Germaniæ regem coronauit. Ioannes duodecimus Cardinales qui Othonem uocauerunt comprehendit, & alteri nasum, alteri manum amputauit. Otho Italiā ingressus, Berengarium & Albertum filium in potestatem accepit, & alterum Constantinopolim, alterum in Austriam relegauit. Ambo uitam in squallore finierunt.

Ex libro tertio

secundæ Decadis.

OThonem Romam petentem, à Ioanne pontifice duodecimo honorificentissime susceptum, coronatum'que quidam tradunt: alij à Leone octauo, quorum opinionem in Decretis secutus est Gratianus. Priorem sententiam Sicardus & Crescentius probant. Lateranensis autem Bibliothecarius Ioānis tempore Othonem uenisse Romam dicit: & quamuis imperatorem appellat, quisquis eum diademate ornauerit, subticet. Instituit apud Ioannem Otho multis uerbis, ut F
à flagitijs temperans, uitam pontifice dignam duceret: cumq; ille obaudiret, archiepiscopos & episcopos Italiæ conuocari curauit, coram quibus pontifex argueretur. Sed pertinax in turpitudine Ioannes, Romam fugiens, in montibus delituit. Populus ac clerus Leonem Romanum ciuem & Lateranensis ecclesiæ scriniarium, qui fuit eius nominis octauus, in pontificem elegit: & Otho confirmauit, atq; ad Spoletum se transtulit, Sed populus Romanus à cōsanguineis Ioannis instigatus, electo Leone Ioannē reuocauit. Leo ad Othonem imperatorem confugit. Quem dum reducere etiam per arma Otho præparat, Ioannes post paucos menses quā rediret Romæ obijt. Quidā in adulterio deprehensum fuisse, cōfossumq; tradunt. Romani Benedictū diaconē subrogari ab imperatore petierunt. Et cum ille recusasset, nihilominus in beati Petri sede pro pontifice locauerūt. Indignatus ea re imperator, arma in Romanos mouit. Quos magnis cladibus affectos Benedictū dedere, & Leonē pro præsule recipere coēgit, atq; in Germaniā rediit. Benedictus apud Hausburgā relegatus, paucos post menses obijt: & Leo ad tertiū mensem superstes fuit. Intra quod tempus tradūt Martinus Cusensis & nōnulli alij, Leonem ipsum clero & po. Ro. eligendi pontificis autoritatem abrogasse, & in imperatorē transtulisse. Sed Leoni defuncto, à clero, populoq; Romano Ioannes tertiusdecimus

subroga-

A ſubrogatus eſt. Hunc Romani perſecuti ſunt, dederuntq; operam ut Iofredus in Campania comes armatis ſtipatus, eum in Lateranẽſi patriarchio caperet, & in Adriani molem, atque inde in Campaniam perduceret. Sed cum Iofredus & unicus eius filius à Ioanne Capuano principe trucidati eſſent, Ioannes pontifex ad undecimum menſem ſuæ calamitatis Romam rediit. Otho his cognitis, cum filio paratiſſimum exercitum ex Germania ad urbem reduxit, conſulesq; ac præfectum cum decurionibus in carcerem coniecit, qui capturæ pontificis cauſa fuerant. Conſules in Germaniam deportati ſunt, decuriones eleuatione ſuſpenſi laqueo necati. Petrus præfectus ludibrio per urbis plateas compitaq; tractus ac flagellatus, deinde in Germaniam deportatus eſt. Inter hæc Sclaui qui ſub Adriano ſecundo & Sueropilo Dalmatiæ rege Chriſtiani facti ſunt, Saracenos magna occaſione facta ex monte Gargano pepulerunt, & magnam eorum partem Italia eiecerunt: quorum reliquias Vngari poſtea confecerunt, & oram omnẽ à Saracenis liberatam Græcis redimentibus reliquerunt. Sed dum Ioannes tertiuſdecimus in carcere agit, Saraceni ex Africa in Calabriam delati, Conſentiam primariam urbem ui captam incenderunt, ſicut archiepiſcopus eius urbis ſcribit. Panduiphus autem Capuæ princeps Ioannis frater, qui Iofredum interfecit, imperatori ſuaſit, ut exercitum in Calabriam mitteret. Miſſus eſt Otho filius, ad cuius aduentum Saraceni Ita-
B liam reliquere. Conflixit ergo cum Græcis pluribus in locis Otho iunior, qui cum Saracenis confœderati, contra imperatorẽ fuerunt: quos multifariam afflixit, atq; penè omni Calabria, Apuliaq; eiecit. Sunt qui dicunt idcirco Othonem Græcos perſecutum, quia Nicephorus eorum imperator filiam ſuam ſibi deſponſatam tradere noluerit, ac propte-
• rea Græcos eum interfeciſſe, & Ioanni filio imperium demandaſſe. Nec dubiũ eſt, quin Otho ſecundus poſt Theophaniam Ioannis imperatoris græci ſororẽ in matrimonium acceperit, quam Ioannes tertiuſdecimus ſimul cum uiro in Lateranenſi patriarchio coronauit. Pater enim conſortem imperij filium eſſe uoluit: in qua ſolennitate Capuana eccleſia metropolitana effecta eſt: & imperatores in Germaniã rediere. Paulo poſt Otho primus in Vienna Auſtraſiorũ obijt, & Ioãnes tertiuſdecimus Romæ: cui Bonum ſecundum nonnulli ſucceſsiſſe tradunt. Bibliothecarius pro Bono, Benedictum ponit, eius nominis ſextũ: qui à Cincio ciue Romano in caſtellum ſancti Angeli truſus, uitam ibi ſinuit. Suffectũ Bonifaciũ ſeptimũ ciuem Romanũ, tanquã minus canonice electũ Romani quartodecimo mẽſe Conſtantinopolim relegarũt. Succeſsit Benedictus ſeptimus. Quo tempore Otho ſecundus, Henricũ Bauarorũ ducem ſibi rebellem, domuit. Interim Lotharius rex Francorũ Lothoringiã Romani imperij prouinciã occupauit, et Aquiſgranenſem agrũ populatus eſt. Ob quã rem Otho imperator Franciã ingreſſus, Laudunenſium, Sueſſionũq; uaſtatis agris, Pariſiorũ ſuburbia incendit. Rediens tamẽ
C apud Axonam fluuium dum traijcit, accepit incommodum, pluribus ab inſequẽti multitudine interfectis. Interea Baſilius, Conſtantinusq;, Conſtantinopolitani imperatores, Ioanni genitori defuncto ſuffecti, Syriam primo populati, Cretam pulſis Saracenis receperant. Et in Italiam profecti, conductis mercede quos ex Creta pepulerant. Saracenis, Matheram urbem de Apulia deſtruxerunt, prouinciãq; illam cum Calabria facile in deditionem acceperũt. Quibus cognitis Otho, cum coniuge in Italiam uenit, & deinde claſſe delatus, Dalmatia uaſtata Romã petijt. coactiſq; maximis copijs, apud Baſentellum cum græcis imperatoribus conflixit, & penè ad internecionem amiſſo exercitu ſuperatus, turpi fuga in ſcapham conſcendit, & à piratis ignorantibus quis eſſet captus, in Siciliam perductus eſt: ibiq; cognitus promiſſa pecunia liberatus eſt: & à Siculis Romã remiſſus, de piratis ſuppliciũ ſumptũ. Otho cũ in Romanos qui primi ex prælio fugerant ulciſci non auderet, in Beneuentanos paris culpæ reos excãduit, eamq; urbem incendit, aſportatis exinde Bartholomæi apoſtoli reliquijs, & in inſula Romæ collocatis, quæ primo Iouis hoſtia, poſtmodũ Lycaonia dicta eſt. Et ipſe Romæ obijt, apud baſilicam beati Petri ſepultus. Bonifacius ſeptimus, quem Conſtantinopolim relegatum diximus, genitoris Ferrucij potentia in Vrbem rediit. & Ioannẽ quartumdecimũ cepit, & in caſtello ſancti Angeli interfecit. Ipſe uero in ſua ſede repoſitus, undecimo

intruſio-

intruſionis menſe apoplexia ſuffocatus eſt. Proceres Romani Ohone mortuo, qui D
Romæ frequentes erant, alij Othonem tertium ſecundi filium, Germaniæ regem: alij
Henricum Bauariæ ducem primi Othonis ex fratre nepotẽ imperatorẽ poſcebant. Sed
cum Creſcentium Numentanum & alios quoſdam Italos ad reſumendum imperium
nitentes cernerent, omnes in Othonem conſenſere. Qui prius quã Romam peteret, ad
cõponendas res Germanicas undecim aſſumpſit annos. Interim Bonifacio ſeptimo, Io
annes quintuſdecimus Romanus, patre Leone presbytero ſucceſsit. Cuius tẽpore Cre-
ſcentius ſe conſulem præferens, Vrbis dominium cepit, parumq; obtemperantem ponti
ficem male tractauit. Ille indignatus in Hetruriam fugiens, Othonem in auxilium accer
ſiuit. Sed Creſcentius miſsis ad eum agnatis & amicis qui remanſerant in Vrbe, multa
promittens, redire ſuaſit. Venienti cum ſenatu & magiſtratibus occurrit, pedesq; oſcu
latus eſt. Sed uenit paulo poſt Otho, & à Creſcentio, cæteriſq; Romanis obedienter
receptus eſt. Obijt interim Ioannes quintuſdecimus: & Gregorius quintus, Othonis
cõſanguineus, ipſo iubente imperatore aſſumptus eſt. Sed cum abijſſet in Germaniam,
ad imperatorem transijt. Romani Creſcentium conſulem creuere. permiſſa ſumma po
teſtate. Is Ioannem quendam græcum epiſcopum Placentinum literis ornatiſsimum et
pecunijs affluentẽ pontificem declarauit, cuius nomen aliqui ſupprimunt, aliqui ſextũ
decimum ſeu ſeptimumdecimum uocant. Creſcentius muros Vrbis, portas'que muni B
uit, & molem Adriani magnopere fortificauit: unde poſtea caſtellum Creſcẽtij appella
tum eſt. Sed cum imperator cum exercitu Romam ueniſſet, urbem'que obſediſſet, po
pulus ad miſericordiam confugit, Germanoſq; patentibus portis admiſit. Creſcentius
& Ioannes conſilio inopes, in arce ſancti Angeli ſe abdiderunt. Cumq; ui capi non poſ- •
ſent, dolo deprehenſi ſunt. Nam ſpe ſalutis data, cum ambo ad imperatorem ſe conſer-
An. ſal. M. II. rent, in itinere intercepti, Creſcentius confoſſus eſt, & Ioannes oculis orbatus. Tunc
Gregorius quintus poſt undecimum menſem fuæ fugæ reſtitutus, ſanctionem de impe
Cæſaris eligẽ di ius quando Germanis ſit conceſſum. ratoris electione fecit, anno Chriſti milleſimo ſecũdo, quã huc uſq; per annos ſupra qua
dringentos ſeruatam uidemus: ſolis licere Germanis principẽ deligere, qui Cæſar & Ro
manorum rex appellatus, ſi à Romano pontifice confirmetur, imperator & Auguſtus
nominetur. Electores ſex conſtituti ſunt omnibus noti, quibus additus eſt ſeptimus rex
Bohemiæ. Gregorio defuncto, Ptolemæus Sergium tertium ſuffectum tradit: alij Ioan-
nem decimũſeptimũ ponunt: quod ad decimũ menſem mortuo, Syluester ſecundus ſub
rogatus eſt natione Aquitanus, qui tũc erat Rauẽnæ archiepiſcopus. Eo defuncto Ioan
nes decimuſoctauus ſucceſsit. Et huic decedẽti ſuffectus eſt Sergius quartus Romanus:
quo tempore magna fames afflixit Italiã: & Michaël Cathalaicus apud Cõſtantinopo
lim imperabat, Calabriam & Apuliã de Italia tenens. Siciliam Saraceni premebant: &
Gulielmus Normannus cognomento Ferrabach, Hetruriæ partẽ & omnem Romã- F
diolam poſsidebat: quem à comitibus Romandiolæ originem duxiſſe tradit Conſenti
nus archiepiſcopus, ſic inquiens: Tancredo bis ſeni liberi fuerunt, Samus, Gothfredus,
Drogo, Tancredus, Gulielmus cognomine Ferrabach, Gunfredus, Malogerius, Ro
bertus cognomento Guiſtardus, Rogerius, Alberedus, Gothfredus, & Frumentinus.
Ferrabach cum Capuano & Salernitano principibus fœdere icto, Malochum quoque
græcum pro imperatore Calabriam & Apuliam gubernantem, in ſocietatem traxit, ex
peditionemq; in Siciliam illi ſuaſit, pactione adhibita, ut quadrifariam omnia capta di-
uiderentur. Profecti duces, pulſis Saracenis Sicilia potiti ſunt. Sed Malochus prædã ine
qualiter diuidens, Siciliam pro imperatore tenuit. Diſsimulauit iniuriã Gulielmus, & lõ
go itinere Apuliã ducens, Melphiam circũſedit, & in deditionẽ accepit: occurrentemq;
Malochum prælio ſuperatũ fugauit, & magna Apuliæ parte potitus eſt. Obeunti Gre
gorio papa, Sergius qui & Benedictus octauus Tuſculanus ſucceſsit: redijtq; tunc
in Italiam Otho, & Romæ mortuus eſt. Cadauer eius in Germaniam reportatum fe-
runt, ueneno à Romanis necatum. Germani electores tunc primũ annũ incarnationis
tertio ſupra milleſimũ, conceſſo iuri innitentes, Henricũ Bauariæ ducẽ Cæſarem decla-
rarunt: qui annis duodecim ſuum in Italiam diſtulit aduentũ, in Gallijs occupatus. Inte-

rim Sara-

A rim Saraceni Capuam ceperunt,& Barum obsederunt.Barensibus fame laborantibus, Veneti annonã importauere. Nec tamen soluta obsidio est,sed paulò post Græci simul & Veneti classe comũcta,Saracenos ipsos multis occisis repulerunt, octauo circiter & millesimo anno post Christi ortũ.Sequenti anno Turci Hierosolyma capta,à dominici sepulchri,ecclesiarumq́,montis Sion,& Bethleem uiolatione,diuino munere temperarunt. Adriensis populus Venetorum fines uastauit.Sed apud Lauretum conuictus, ad eam inopiã perductus est,de qua postea nunquã leuari potuit.Comite Gulielmo Normanno defuncto,Drogo frater in Apulia successit: quem missus ab imperatore græco Mel primo impetu penè expulit.Sed instaurato exercitu,superatis Græcis,amissa recuperauit.Henricus Romam ueniens,à Stephano octauo imperator appellatus, coronatusq́ est.Et Capuam ducens,Saracenos inde expulit: Bubaganumq́ Meli suffectum, quia Saracenis fauerat,bello acerrimo est insecutus.Erexerat per id tempus Bubaganus in Apuliæ finibus Troiam urbem à fundamentis,in loco cui Castra Hannibalis prius appellatio fuit,eãq́ græcis habitatoribus adimpleuit.Moxq́ ad eam nouam urbẽ Henricus admouit castra,dedẽtesq́ se ciues benigne excepit. Laudatur hic Hẽricus, quod cum Sinegunda uxore sua castitatẽ seruauerit & continentiam: cuius suasione Stephanus Vngariæ rex cum populo sibi subiecto Christi fidẽ accepit.Ferturq́ & ipsum imperatorem & Sinegundã miraculis clarere.Huius Hẽrici tẽpore Florentini Fesulas cepere,ex cuius populo ac ruinis adaucti sunt. Obijt aũt Henricus anno quarto & uigesimo supra millesimũ nostræ salutis: eoq́ anno Michael cognomento Athenacus,uel, ut alij uolunt,Cathalaicus,Græcorum imperio potitus est.Stephano octauo pontifice defuncto,successit frater suus Ioannes,eius nominis undeuigesimus:quem alij episcopum Portuensem,alij laicum fuisse tradunt. Et in Germania Cõradus Sueuus,qui apud Hẽricum ordines duxerat,Cæsar electus est.Tunc multi in Italia,uel populi, uel principes, in libertatem se erexere.Venit autem Conradus cum ualido exercitu,Mediolanũq́ obsedit,suburbia incendit,eo proposito,ut urbem quoq́ rebellem igne cremaret. Sed admonitus à Colonensi antistite recessit,cum ille intra missarum solennia beatum Ambrosium urbem tuentem uidisset. Romam itaque profectus, à Ioanne decimonono coronatus est: & inde in Sclauos, Vngarosq́ duxit, qui rebellantibus Italicis auxilia promiserant,illosq́ depressit.Tunc defuncto apud Constantinopolim Michaele Cathalaico imperatore,Michael Etheriachis successit,cui uxor fuit Zoi mulier præstantissima.Græci ac Normanni apud Aufidum amnem, inter se decertarunt, succubuerũtq́ Græci.Rodulphus Burgundionum rex,cum plurimas suorum seditiones cõpressisset, nec tamen quietem nancisci posset,Conradi se permittens,regnum illi Burgũdionum submisit: quod imperator in prouinciam redegit: & Burgundia postmodum longo tempore imperialis dicta est.Ioanni undeuigesimo defuncto,Benedictus nonus successit.Cumitus rex Anglorum deuotione ductus,Romam uenit,& domum repetens, filiam suam Henrico Conradi filio in matrimonium collocauit. Conrado uita functo, Henricus filius eius successit,eius nominis secundus,qui aduersus Oldericum Bohemorum regem dubio Marte pugnauit: sed altero anno reuersus.Oldericum prælio superauit,cepitq́,& tributarium factum dimisit. In Vngaria dissidentes de regno proceres, Petrum regem pepulere,Alboino illi substituto.Petrus ad Henricum confugiens, illiq́ auxilio restitutus est.Venit enim in Vngariam Henricus,& Alboinum deiecit.Romani interim Benedictũ nonum Vrbe eiecerunt,& Ioannẽ Basinensem episcopum illi suffecerunt,Syluestrũ tertium appellantes:qui nouẽ & quadraginta diebus apostolicam sedem occupauit.Et Benedictus nonus restitutus,uno mense & diebus uno atq́ uiginti cathedram tenẽs,Ioanni Archicanonico sancti Ioannis ad portã Latinam patrino suo uel uendidit, uel permisit: qui sextus Gregorius est appellatus,& anno uno & septem mensibus dimidioq́ sedit.His cognitis Henricus magnas copias secũ ducẽs,Romã petijt,& congregata synodo,Benedictum nonum,Syluestrũ tertiũ,ac Gregoriũ damnari obtinuit. Et Sindegetus Bambergensis episcopus,cui Clementi secundo fuit appellatio,in eadẽ synodo assumptus est,qui Henricũ secundum coronauit, Romanosq́ iure-

Ann. salu. M.XXIIII.

iurando

iurando adegit, ut à pontificum electione abstinerent. Trāsijt Henricus usq; Capuam, D
& cōpolita prouincia per Romā in Germaniā redijt: per quod tempus Saraceni Scuni
oppidum de Calabris occuparunt. Et interim mense nono sui pontificatus Clemens ue
neno extinctus est: quod illi parasse creditus est Stephanus qui successit, Damasus secū
dus appellatus, natione Bauarus, cui Bagnario fuit cognomen, & dies tātum tres ac ui
ginti uixit. Romani ad imperatorem misere usque in Saxoniam, qui pontificem daret.
Is Brunonem episcopum Tullensem, uirum simplicem ad papatum promouit. Cui per
Vesuntium in pontificali habitu Romam petenti, abbas Cluniacensis, & Ildebrandus
monachus Soana Hetrusca urbe oriundus, fortè obuiarunt. Qui eum ueluti apostatam
corripiētes, suaserūt ut Papalia ornamenta deponeret, ab imperatore nō habēte potesta
tem concessa: eūq; peregrini habitu indutū Romā duxere. Qui ad Cardinalitū cleriq; &
populi cōspectū perductus, se uelut incautū accusauit, qui paruerit imperatori, rogauitq;
ne sedem Petri diutius uacare sinerent. Clerus suadente Ildebrando Brunonē ipsum in
pontificem elegit, Leonem nonū uocatum: qui Ildebrandū diaconum cardinalem crea
uit. Interim Drogone Normānorum comite in Apulia defuncto, Hunsredus frater suc
cessit. Cui mortuo, alter frater Gothfredus substitutus est. Et Guarimaro Salerni princi
pi etiam Normanno à suis interfecto, Gisulphus subrogatus est. Hæc gens ambitio-sissi
ma Beneuentum urbem Romano pontifici subiectam occuparūt. Aduersus quos Leo B
pontifex cum auxilijs imperatorijs profectus, in prælio superatus & captus est: quē Nor
manni honore maximo affectū Romā remisere. Qui paulo post obiens, Ildebrando Ro
manam ecclesiam commendauit. Interim apud Constantinopolim Constantio monā
cho uita functo, Theodora uirgo Zoi imperatricis soror duobus annis imperium pru
dentissime administrauit. Eaq; obeunte, Michaēl cognomento Nouitus per arma impe
rator est factus: qui eodem anno ab Isacio Cōmeano deiectus imperio, monachus est ef
fectus. Isacio item post quatuor annos per arma pulso, Cōstantinus cognomine Ciochy-
sis accepit imperium. Et in Italia Leoni nono successit Victor secūdus, ex Bauaria oriū
dus: qui Ildebrandū ad Henricū imperatorē misit, cū ille in extremis ageret. Henricus,
Henricū tertium filium suum Othonem Ildebrādi autoritate fretus Cæsarē dixit. Et Vi
ctori mortuo post annos duos & menses tres, Fredericus natione Lothoringus, abbas
Calsinensis suffectus est, Stephanus nonus appellatus. Per cuius tempora Mediolanē-
sis ecclesia, quæ per ducētos fermè annos à subiectione sanctæ Romanæ ecclesiæ se sub
traxerat, prima inter alias eam maiorem, superioremq; recognouit. Stephano ad octauū
mensem Florentiæ defuncto, quidam Romani dissentiente clero episcopum Velitren-
sem in pontificē assumpserunt, Benedictumq; uocauerunt. Et Agnes Henrici tertij ma
ter, Guibertum Parmensem nobilem clericum regni Italici administratorem instituit.
Gothfredus Matildis comitissæ maritus, in Italia potētissimus erat. Matildis mater fuit F
Beatrix. Henrici secundi imperatoris soror, quæ Bonifacio cuidam nupsit nobili & diti
simo proceri, Luca urbe Hetrusca, uel potius agro illius oriundo. Incertū tamen est an
ex hoc marito, an ex alio Beatrix' Matildim genuerit. Matildis uero Gothfredum &
alterum uirum habuit, uiduaq; remansit, mulierum clarissima. Hæc cum uiro Gothfre-
do Lucam in Hetruria, Parmam, Rhegium & Mantuam in Longobardia possidebat,
& terram quæ nunc sancti Petri patrimonium appellatur. Per quod temp⁹ Mintio Ve-
litrensi episcopo in Romanum pontificem intruso, cum cardinales & episcopi liberam
electionem facere non possent, Senas se contulerunt, ibiq; Gerardus Florentinus epi-
scopus canonice electus, & Nicolaus secundus appellatus. Qui uir prudens, formam
pontificum Romanorum à cardinalibus eligendorum instituit, quæ tertia & uigesima
distinctione inter Decreta continetur: & concilium generale apud Sutrium conuoca-
uit: in quo Matildis & magnus dux Gothfredus eius uir, & Guibertus administrator
Italiæ, seu Cancellarius, & episcopi Lombardiæ, Hetruriæ, ac Romandiolæ, ut puni-re-
tur intrusus, concurrentes: illi resciens depositio pontificali amictu, Velitras remeauit: &
Nicolaus Romam petens, summis honoribus exceptus est. Et Gothfredus Norman-
nus, qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæq; comitatu successerat, moriēs Bagelardū
filium

A filium successorem instituit. Quod frater eius Robertus cognomento Guistardus intelligens ægre tulit: & nepote per arma pulso, ducatum Apuliæ, Calabriæq; accepit, adiecta Troia, Romanis pontificibus parere solita. Et cum Aberadã uxorem amisisset, ex qua filium susceperat Bohemundũ, alterum duxit Giglegardã, Gisulphi principis Tarentini ex Guaimaro fratre neptem, uocauitq; ad se Nicolaum papã ad res Apuliæ Calabriæq; componendas. Qui eò profectus Robertum Guistardũ ab excõmunicatione absolutum, restitutis quæ de ecclesia detinebat, ducẽ Calabriæ & Apuliæ declarauit, Ligium ecclesiæ Romanæ seu Vassallum faciens, qui magnum exercitum Normannorũ papæ concessit, per quem Prænestini, Thusculani, Neumentani rebelles domiti sunt, et Galera ac Geradi comitis castella usq; ad Sutrium uastata, iubente papa. Cui ad secundum & dimidium annum mortuo, Anthelmus Lucensis episcopus absens subrogatus est, & Alexander secundus appellatus. Robertus Tarentinos sibi subegit, & Mathera eius ducatui adiecta est. Alexander Romam perrexit. Sed Lõgobardi episcopi Guiberto Parmense admitente congregati, indignum esse dicentes, aliunde quã ex paradiso Italiæ, id est Lombardia pontificem eligendum esse: ab Henrico imperatore obtinuerunt, dissentiente Agnete, ut Papam eligerent. Illi coacto concilio Cadolum Parmensem in antipapam elegerunt, cui Longobardi omnes obediuere, præter Matildim & uirũ eius.

B Vocatus Cadolus à Capitaneis circa Romam manentibus, in prata Neronis descẽdit. Romanis nutantibus, Alexander cum Gothfredo Matildis uiro, apud Lateranũ se cõtinebat. Commissum est prælium, & Cadolus superatus, repulsus est. Deinde post annũ corruptis pluribꝰ Romanis rediit, & urbe Leonina occupata, ecclesiam sancti Petri obtinuit. Sed irruptione facta per populum Ro. ibi à suis relictus est: quem Cincius Romanus, præfecti filius, per media ciuium agmina in arcem sancti Angeli perduxit, ibiq; à populo obsessus est per annos fermè duos. Interim Guistardus mortuo Constantino Diocliz̃i græco imperatore, & illi suffecto Romano cognomine, Cyriacum ab illo missum apud Vestiam Apuliæ ciuitatem immunitam degẽtem ex improuiso intercepit, & Montempilosum obsedit. Vbi dimisso Gothfredo fratre Barulum duxit egregie munitum, quod per tres annos obsẽdit, Rogerio fratre Brundusium obsidẽre, Gothfredoq; illi opitulante, qui iam Montempilosum obtinuerat. Potitus est tandẽ Barulo Guistardus, & Gothfredũ classe in Siciliam misit: quẽ mox secutꝰ est &, Panormum primã de Siculis urbem obsedit. Interim obiens Diogenes, Michaẽlẽ Constãtini Diocliz̃i filium habuit successorem. Et apud Romanos Cincius cum Cadolo in arce clausus, territũ antipapam coẽgit, ut trecentis argenti libris sibi in uitæ redemptionẽ datis, strigosissimo aduectus equo, aufugeret. In Germania Otho Colonien sis archiepiscopus apud Henricum adolescentem artibus usus, ut Agnes administratione pelleretur, sibiq; gubernatio cõmitteretur. Qui ueniens in Italiã, ordinatis in Lõbardia rebus. Romã perrexit: cõuocatoq; clero, multis uerbis Alexãdrũ increpauit, qui põtificatũ Romanũ iniussu Cæsaris præter consuetudinẽ accepisset. Respondit sibi Ildebrandus archidiaconus, consuetudinemq; illam malam esse ostendit, & iuste reuocatã. Quo audito, Otho sibi satisfactum duxit: petijt tamen ut pro pace populorũ concilium Mantuæ fieret. Annuit pontifex, & cum Cardinalibus eò se transtulit: ubi omnes eum uenerati sunt, & apostolicã sedem magistrã recognouere. Reuersus Romã, pacificam urbem reperit, sed Cãpaniam perturbatam. Ricardus enim Normannus cum filio suo Gulielmo Capua subacta, Beneuentoq; inuasa, Cæperanum obsidebat. Rogerius qui Brundusium a iquãdiu cinxerat obsidione, à ciuibus deceptus est. Qui proditionem simulantes, quarta uigilia Normannos proceres ad quadraginta cum totidem militibus intromittentes interfecerunt, eorum capita ad imperatorem Constãtinopolim miserunt. Et Guistardus apud Panormum Gothfredo relicto, in Apuliam rediit, Tranamq; obsessam decem mẽsibus cepit. Panormum eodem tempore captum est, anno salutis tertio & septuagesimo supra mil lesimum. Ildebrandus archidiaconus Matildis comitissæ auxilio fretus, Ricardum & Gulielmum obsidione pepulit, & quæ acceperant, restituere coẽgit. Et Alexander pontifex, instante Agnete imperatrice, Guilbertum Parmensem, cuius mentionem

Ann. salu. M. LXXIII.

fecimus, archiepiſcopum Rauennatis eccleſiæ ordinauit, præfectus quod in propheſ- D
am ceſſit, illum eccleſiæ Romanæ & animæ ſuæ maximo incendio talem eccleſiam acce
piſſe. Et Cadolus impetrata delictorum uenia ab Alexãdro, diem obijt. Nec multo poſt
ipſe Alexander undecimo pontificatus anno, menſe ſexto, uitam finiuit: cui acclamante
populo ac clero Ildebrandus ſubſtitutus, & Gregorius ſeptimus appellatus, anno xviij.
Henrici tertij imperatoris: quo tempore Hungari Salomone rege ſuo, que dicerẽt Ger
manos reſiſtere neſcire, in carcerem coniecto, bellum Cæſari indixerunt, in quos ille ma
ximas copias duxit. Ortæ ſunt diſcordiæ inter Gregorium & imperatorem, qui per ſi
monias uendebat eccleſias, nec põtificis monitiones audiebat. Agnes imperatrix admi
niſtratione deiecta, Romæ uitã duxit. Multæ legationes hinc atq; inde factæ ſunt, & tan
dem imperator in Gregorij confirmationem conſenſit. Pontifex ſtatim de ſimonia im
peratorem coarguit, ſed nihil profecit: unde plures excommunicati ſunt epiſcopi, qui a
pud imperatorem manentes, eius inſaniæ ſtudebant. Deinde apud Lateranum pontifex
concilium habuit, in quo interfuit Rauennas archiepiſcopus Guilbertus, & multi de
Lombardia epiſcopi, & Matildis comitiſſa, & Siſulphus Salerni princeps. Tunc Rober
tus Guiſtardus, qui nouiter Anconitanam marchiam occupare ceperat, & cæteri Nor
manni excommunicati ſunt. Guilbertus Rauennas Romæ remanſit ſoluto concilio, ad
dolum pontifici parandum. Nam dum nocte natalis domini præſul in eccleſia beatæ Ma E
riæ maioris miſſam celebrat, & iam hoſtiam frangit, à Cincio Stephani prefecti filio ab
altario deturbatus, & ad domum eius deductꝰ, in hyperione in quadam turri clauſus eſt.
Ad quam poſtridie currens populus, pontificem liberauit, ædes Cincij ſubuertit, turrem
ſolo æquauit, uiris ac mulieribus de familia Cincij nares truncauit. Cincius in Germani
am ad Henricum confugit. Guilbertus qui ſe pontificem futurũ ſperabat, ſi inſidiæ ſuc-
ceſſiſſent, ſimulata beneuolentia, à pontifice dimiſſus, Rauennam ſe contulit. Pontifex
auxilio Matildis Guiſtardum & Normannos inuadere ſtatuit. Interim Guilbertus Ra
uennas, & Theobaldus Mediolanenſis archiepiſcopi, & nonnulli epiſcopi Lõbardi ad
uerſus Gregorium coniurant: quibus additur Vgo Candidus Cardinalis: qui etſi antea
rebellauerit, & reconciliatus fuerit, poſtea tamen ad uomitum rediit, inter Normannos
& Henricum tertium fœdera contra Papam iungere annisus. Quod reſciens Gregori-
us ſynodo Laterani congregata, Guilbertum & Vgonem dignitatibus priuatos excõ-
municauit. Dum hæc agũtur, Henricus cum Saxonibus conflixit, uictorq; euaſit, quin
que millibus è ſuis amiſsis. Qua uictoria elatus, Romano Pontifici obedientiam detra-
here ſtuduit, Sigifredo Archiepiſcopo Magũtino negocium cõmittens, qui apud Vor
matiam conuentum habuit prælatorum, in quo mandatum eſt, ne quis Gregorio obedi
ret. Ex eo conuentu Rolãdus clericus Parmenſis Romam ueniens, Henrici uerbis pon
tificalia Gregorio interdixit, iuſsitq; cardinalibus ut alium habituri pontificem, ad impe F
ratorem ſe conferrent. Habebat tunc Gregorius Laterani concilium, in quo Sigifredũ
& ſibi conſentientes epiſcopos atque abbates, commiſsis priuauit eccleſijs, imperato-
ri autem regni & imperij gubernationem interdixit, eumq; excommunicauit, abſolu-
tis à iuramento ſubditis. Multas literas in excuſationem ſuam Henricus per Germani
am miſit, & pariter pontifex in ſuam. Interim pars regni ab Henrico deficit, & Sa-
xones acrius bellum inſtruunt. Fit conuentus principum Alemannorum, in quo decer
nitur, ſi Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus ab eo ſupplex ueniam petat. Iu-
rauit Henricus ſe cuncta facturũ. Et pontifex audito oratore Treuerenſi archiepiſcopo
Auguſtam prætoriã peiturus Vercellas uſq; profectus, à loci epiſcopo regni Italiæ Cã-
cellario clàm reſcijt, Henricũ hoſtili in ſe animo cum exercitu uenire, retrocеſsit, Canoſ-
ſumq; ſe recepit, oppidum comitiſſæ Matildis in agro Rhegienſi. Venit illuc imperator
cum copijs, & omni depoſito regali ornamento, nudatis pedibus ad oppidi portam de-
latus, introduci petijt. Denegatum introitum æquo animo tulit, quamuis aſpera eſſet hy
ems, & gelu cuncta rigeſcerent. Triduo in eius oppidi ſuburbio mãſit, ueniã petẽs. Quẽ
tandem pontifex, Matildis & Adelai Sabaudienſis comitis, & abbatis Cluniacẽſis pre-
cibus motus introductũ abſoluit, & eccleſiæ recõciliauit, iureiurãdo pace firmata & obe

dientia

A dientia promissa. Exinde rex Papiam se contulit, tuncq; ibi mortuꝰ est. Cincius præfecti filius. Interea Alemanni principes ægreferentes Henricū non satisfeciſſe promiſsis, Rodulphum Saxoniæ ducem regem Alemāniæ creauerunt. Henricus illum a pontifice excommunicari petijt, ſed non obtiniuit. Reuerſus in Alemanniam, cōgreſſus Rodulpho eſt, & clades utrinq; recepta. Miſsi oratores utrinque ad Papam, reſponſum habuerunt, ut ab armis ceſſarent. Illi iterum pari Marte pugnauerunt: & tertio prælio commiſſo, ſuperior aliquanto Henricus, auditis legatis ad pacem miſsis, nullum cum hoſte tractatū habere uoluit, ſed illum excommunicari petijt. Legati re infecta redierunt. Robertus interea Guiſtardus ſanctam Seuerinam & Conſentiam in Calabris ceperat: Siſulphū Salerni principem, cuius ſororem duxerat uxorem, bello domuit, Salernūq; cum arce per deditionem accepit. Beneuentum oppugnatam breui cepiſſet, niſi Gregorio pontifice exhortante receſsiſſet. Et anno milleſimo octuageſimo Michaël Conſtantini filius, cum Michaële, Andronico, & Conſtantino, à Nicephoro cognomine Botaniates, per uim & arma ab imperio deiecti ſunt. Guiſtardus uero, Spinacroba Hydrunto & Tarento Græcos expulit. Ad quem Michaël Dioclizi Conſtantinopoli pulſus, in caſtra uenit incognitus opem petens, & Robertus eum ad Gregorium miſit: cuius opera factum eſt, ut apud Cæperanum papa & Rogerius conuenirent. Et Rogerius ligius eccleſiæ fa-

B ctus, & uexillo beati Petri donatus, Michaëlem reſtituere promiſit aduerſus Nicephorum, quem Papa excommunicauit. Paratāq; claſſe Rogerio minori natu in Italia dimiſſo, Bohemundum alterum filium ſecum duxit, atq; ad Auelonem nauigans, prima ad Dyrrhachium caſtra poſuit. Sed Dominicus Siluius dux Venetus, iubente Nicephoro imperatore eos ab obſidione repulit, conflictu cum multo ſanguine peracto in mari. In terra tamen Bohemundus obſidionem continuauit, & Guiſtardus cum Michaële ad reparandam claſſem in Italiam ſe cōtulit. Nicephorus uero Botaniates imperator his cognitis, Alexium Mega, ſiue Comnenum in Thraciam miſit, qui militem congregaret. Is perfidia uſus, milites nouos ſibi iurare aſtrinxit, grandi pecunia largita: ueteranos uero fraudabat ſtipendio, tanquam imperatoris culpa eſſet: deinde ſuum argentum eis largiebatur. Sicq; animis militum ſibi conciliatis, ex Adrianopoli ad imperatorem acceſsit, ſuaſitq; ut milites in expeditionem mitteret: deinde reuerſus ad exercitum tanquā nihil de pecunia imperaſſet pro qua ſe iuiſſe dixerat, ab exercitu irritato imperator factus eſt: quem Conſtantinopolim duxit, promiſſo triduo ſpolio urbis. Arxion Alemannus magiſter unius cohortis, ab Alexio corruptus, portam Bulgarorū ei aperuit noctu in cœna domini. Triduo urbs direptioni patuit. Nicephorus in ſancta Sophia captus, tonſoratus & in monachum ordinatus, uita donatus eſt: Alexius uero in die paſchatis coronatus eſt, Michaëlemq; Michaëlis Dioclizi filium imperij conſortem accepit: quē exer-

C citui præfectum in Dalmatiam tranſmiſit, & ipſe cum eo perrexit cum ſeptuaginta milibus armatorū. Bohemūdus interea & Robertus, qui dimiſſo in Italia Michaële Dioclizi redierant, Dyrrachium urgebant. In quos delati Græci imperatores prælio cōmiſſo, Michaël occiſus eſt, & Alexius in fugam cōuerſus, lacerum reduxit exercitum. Dyrrachini Roberto ſe dediderunt, & pariter multa Dalmatiæ oppida. Romæ interim à Gregorio ſynodus tenta eſt, in qua error Berengarij de ſacramento damnatus eſt, & Henricus imperator iterum excommunicatus, & Rodulphus in regem Alemanniæ atq; Italiæ confirmatus. Ipſe uero Henricus conuocatis prælatis apud Brixiam Alemanniæ urbem, Guibertum Rauennatem archiepiſcopum in pontificem erexit, Clementemq; appellauit. Qui mox acceptis ornamentis papalibus, in Italiam rediit. Henricus in Saxoniam profectus, quarto cum Rodulpho conflixit. Victor Rodulphus caſu à ſuis uulneratus, longiuſcule receſsit, & uulnerati plures eum ſecuti ſunt, inter quos pariter mortuos expiraſſe repertus eſt. Henricus uero fugiens abditis latuit, & ſeptimo demum die repertus eſt. Cuius filius Henricus, qui quartus poſtea fuit eius nominis imperator, in Italiam miſſus, Matildim apud Parmam prælio ſuperauit. Quæ mulier mortuo primo uiro Azonem Marchionem Eſtenſem, qui prioris uiri conſanguineus fuerat, & ſibi quarto gradu coniunctus erat, ignorans accepit maritum. Et cum per aliquot men-

Ligiut, totalē ſubiectioni ſignificat.

ſes illi concubuiſſet,re cognita,Gregorium conſuluit quid agere deberet: ille mulieri D
imperauit,ut à conſortio noui uiri abſtineret. Henricus ſenior per Bauaros in Italiã re-
diit, Clementemq; ſuum in Prata Neronis duxit. Matildis copias ſuas pontifici miſit.
Pugnatum eſt aliquandiu apud urbem Leoninam,& uicina ædificia demolita. Deſpera
taq; uictoria,Henricus cum ſuo antipapa Rauennam redijt: & anno ſequenti rurſus ad
obſidendam urbem tranſiuit,cepitq; ciuitatem Leoninam,& baſilicam beati Petri cum
ſuo Clemente prophanauit. Idem fecit de baſilica beati Pauli,porticus deſtruens quæ
eas ducebant. In æſtate uero dimiſſo antipapa in Tybure,& per alia caſtella uicina exer-
citu,in Lombardiam receſsit. Vaſtatus eſt omnis ager circa Romã,& ciues fame coar-
ctati ſunt. Vocauit pontifex Guiſtardũ in auxilium: qui dimiſſo in Dalmatiã Bohemun
do,copias congregabat. Sed Henricus ad dolos conuerſus,Cluniacẽſem epiſcopum ad
Gregoriũ miſit,dicens,ſi Laterani coronaretur,fore ut in Alemanniã cum omnibus co-
piis abiret. Rogabat omnis populus,nec pontifex aduerſabatur,ſi modo imperator erra
ta corrigeret. Henricus Romanos pleroſq; corrupit, qui coronandũ imperatorẽ etiam
non ſatis facientẽ dixerunt. Pontifex populo diffiſus in arcem ſancti Angeli ſe recepit:
& Henricus antipapam à tribus epiſcopis coronari in Laterano fecit,Bononienſi, Tre
uerenſi,& Mutinẽſi: & ipſe ab eo coronatus eſt. Obſeſſum eſt caſtrum ſancti Angeli,
& Ruſticus papæ nepos ex fratre ad Septemſolia ſe recepit, ubi expugnatus dedition- B
nem fecit. Interim uenit Guiſtardus cum exercitu. Non expectauit imperator, Senasq;
cũ antipapa petijt: & Guiſtardus porta Flamminia intrauit. Et cum ciuis reſiſterẽt, uſq;
ad arcem Domitiam Vrbem combuſsit. Ciues arma tenebant in capitolio. Guiſtardus
ad Lateranum ſe cõtulit,camq; regionem Vrbis uaſtauit,quæ eſt inter Capitoliũ & La-
teranũ: & deniq; capitoliũ ut cepit,tranſiuitq; ad caſtrũ Creſcentij,& muros diſiecit qui
pontificem claudebant,liberauitq; illum & Salernum perduxit,ubi & mortuus eſt. Gui
ſtardus ad imperium Conſtantinopolitanum aſpirans,claſſem ingentem parauit,cum fi
lius Bohemundus terreſtri exercitu ſatis ualeret in Dalmatia. Alexius claſſem parauit,
& Venetos in auxilium accerſiuit,duce Dominico Siluio. Pugnatum eſt apud Dyr-
rachium,& ſuperati ſunt Dominicus & Alexius. Dominicus ducatu priuatus eſt, ob
rem male geſtam: & Vitalis ſuffectus eſt,qui aliam claſſem in auxilium duxit. Deſideri
us Caſsinenſis abbas Gregorio ſubrogatus eſt, Victor tertius appellatus. Et iterũ Gui
ſtardus cum Alexio & Venetis apud Saſnum conflixit,eosq; ſuperatos fudit,& in Caſ-
ſiopam inſulam delatus,menſe Iulio obijt. Cui, abſente Bohemundo, Rogerius natu
minor in ducatu Apuliæ ſucceſsit,& præter Siculos Itali omnes patri ſubditi paruerunt.
Fuit tunc toto orbe fames, per cuius occaſionem Auſul Galatiæ rex, qui cum Saraceno-
nis perpetua bella gerebat, Toletam urbem multis annis obſeſſam cepit, & Chriſtianæ
religioni reſtituit. Henricus in Alemannia cum Saxonibus prælians, quatuor millia F
militum amiſit: & interim prælio commiſſo,inferior euaſit. Victori defuncto ad quintũ
menſem,Vrbanus ſecundus ſuffectus eſt. Bohemundo in Italiam reuerſo, Dalmatæ ad
Alexium defecere. Rogerius Capuam urbem cepit,& omnia uſque ad Tybur Roma-
nis & Papæ abſtulit. Vrbanus Romanorum animos parum quietos intelligens, Mel-
phim ſe cõtulit, primumq; ibi ſynodum conuocauit. Rediens iterum in Italiam Henri-
cus,à Matildi reiectus eſt,cum iam rebellione filij premeretur. Bohemundus ut primum
equos nauigatione quaſſatos ſatis quieuiſſe cognouit,in Rogerium fratrem duxit, &
apud Farnetum Beneuenti oppidum conflixit,haud cruento prælio,cum proceres Ro
gerio imperauerint,ut permiſſa Bohemundo Apuliæ parte ducatus,ipſe titulum & cæ-
tera retineret quæ pater habuiſſet in Italia. Quo facto Melphim ad Vrbanum ſe contu
lit: cuius ligius factus, ducatum & ſucceſsionis paternæ confirmationem obtinuit: &
in Siciliam trajiciens,Syracuſas cepit,Halamq; Roberti Fuſonis Flandrenſium comi-
tis filiam duxit uxorem, ex qua genitus eſt Gulielmus. Vrbanus alteram ſynodum
apud Troiam congregauit,& tertiam Placentiæ. Poſtremo de ſalute fidei cogitans,
tranſmiſsis alpibus apud Francos ſe conferens, cõcilium apud Montemclarum Aluer-
niæ conuocauit. Bohemundus indignatus pro his quæ frater fecerat, Melphim furtò

ſurripuit

A ſutripuit. Rogerius Siciliam rediens, uiginti Saracenorũ millia ſtipendio conduxit, multaq; alia auxilia ex omni ſua ditione aduerſus fratrẽ duxit, qui cum decem millibus uete ranis Melphim defendere ſtatuerat. Vrbanus ſecundus apud Clarummontem cõſilium habens, expeditionem in Saracenos pro Hieroſolyma recuperãda perſuaſit, anno quarto & octuageſimo ſupra milleſimum: & trecenta hominum millia cruce ſignati. Reuerſus in Italiam, apud Placentiam ſubſtitit: ubi Conradi inſtantia, qui patri Henrico tertio rebellauerat, epiſcopos recõciliauit, qui agenti apud Beneuentũ Guilberto antipapæ cõſenſerant. Romam reuerſus, & magno fauore exceptus, Bernardũ Toletanũ epiſcopũ ad ſe uenientem pallio archiepiſcopali donatum, totius Hiſpaniæ Metropolitanum declarauit. Henricus tertius, aduerſus Henricum Bambergenſem comitem bellum geſsit, eumq; domuit. Interim filius eius Conradus in Italia mortuus eſt. Duxit etiã Henricus aduerſus Robertum Flandriæ comitem, ut expeditionem impediret Vrbani. Interim diuerſis itineribus cruce ſignati ad Conſtantinopolim peruenere, primusq; omnium Petrus quidam eremita abſtinentiæ fama celeber, ducem ſe multis exhibens, per Alemanniam, Vngariamq; perrexit. cui Gothfredus, Euſtachius & Balduinus fratres cognomine Bolionij, Bononiæ Galliæ comites potentiſsimi, ſe ſocios addiderũt. Maiores uero præſtantium ducum & nobilium manus, hinc Podienſis epiſcopus belli dux, & Raimũdus

Ann. ſalu. M.lxxxiij.

B ſancti Egidij comes, inde Hugo magnus Philippi Francorum regis frater, & Robertus Normandiæ, ac alter Robertus Flandriæ, & Stephanus Carnoti Comites, trãſmiſsis alpibus per Italiam iuerunt: & quando illi Conſtantinopolim peruenerunt, hi Romam ingreſsi ſunt. Ibi benedictione recepta pontificis, pars Brunduſiũ, pars Barum, & alia pars Hydruntum petijt. Et Bohemundus generoſitate animi ductus, his ſe comitem cum duodecim millibus delectæ iuuentutis Italicæ, relicta fratri poteſtate, cum quo bello cõtenderat, & Melphim & alia loca ſua occupandi. Sed Rogerius fratris uirtutem admiratus, Melphis obſidionẽ ſoluit, & Tancredum filium cum fratre ire permiſit. Petrus eremita in ſuburbijs Conſtantinopolitanis copias ſuas retinere neſciuit, quin hoſtilia cũcta in Græcos agerent. Alexius imperator cui hæc expeditio ſuſpectiſsima erat, commotus ſuorum calamitate, commeatum negare cœpit: & qui ante Boſphorum Thracium clauſerat ne Chriſtiani tranſeuntes opprimerentur à Turcis, illud aperuit, & Petrum eremitam inuitum tranſportari curauit. Bolionijs qui nondũ Cõſtantinopolim applicuerant, in Europa remanentibus, duodecim millia cũ Petro tranſiere: qui mox Rainaldũ quendam Alemannum ducẽ ſibi creauere, celeriterq; procedentes Nicomediam & inde Niceam petiuerunt. Turci Nicea communita, ex oppidis cuncta aſportarunt & audientes tranſitum Chriſtianorum, concauis in montium uallibus inſidias ſtruxere. Petrus Cinitum oppidum offendens in agro Niceno hominibus uacuum, frumento uinoq; plenũ,

C illud occupauit: & Rainaldus pariter oppidũ Exeregorgon appellatũ: & ambo obſeſsi ſunt à Turcis. Rainaldus cũ aliquot millibus abnegata Chriſti fide, deditionem fecit. Petrus ſub ſpecie legationis Cõſtantinopolim abijt, reliqui omnes à Turcis trucidati ſunt, cum ſiti laborarent. Quæ res Alexio gratiſsima fuit, ſperãti Chriſtianos retrocedere. Interea Hugo magnus cum ſuis copijs ex Barulo Dyrrachiũ peruenit, & deinde Cõſtantinopolim petijt. Et paulò ante Balduinus cum fratribus illic applicuit, quos prima nocte in ſuburbijs hoſpitatos Græci hoſtiliter inuaſerunt, nec potuere aduerſus excubantes proficere. Exierunt in campos Chriſtiani, ibiq; rurſus pugnatum eſt, & clades utrinque parua recepta. Sed intellecto Hugonis aduentu, pacem Alexius cum Gothfredo conſtituit. Venerunt & aliæ copiæ cum Podienſi epiſcopo. Bohemundus per Peloponnenſum in Bulgariam tranſiuit, Caſtoriamq; urbem petijt: ſed Alexius inſidias illi per itinera parauit. Quod cum non ſucceſsiſſet, culpam in milites tranſtulit, prædæ cupidos. Tranſijt Bohemundus ad imperatorem, & nomine totius exercitus, fœdera cum eo pepigit, ut tutum iter per urbem regiam & alia loca præſtaret, cõmeatu & copiarũ ſupplementa præberet, ſibi omnia de Saracenis capta cederẽt, excepta Hyeroſolima. Sic rebus paratis, exercitus Chriſtianorum ad Nicomediam mari tranſmiſſo coactus eſt, & inde Niceam uentum, quæ à Turcis defenſa, obſeſſa eſt: lacui una in parte adiacens, nec

poterãt urbem expugnare. Triginta diebus oppugnatione ducta, cum per lacum noua D
dixtim auxilia ſubmitterentur, ſexaginta millia Turcorum in propinquo monte conſe-
derunt, qui oppidanis ad eruptionem cõmotis, Chriſtianorum caſtra inuaſerunt: ſed ni
hil profuere, magno damno repulſi. Interim lembi à Cõſtantinopoli aduecti ſunt, & in
lacum miſsi. Quibus uiſis oppidani, poſt duos & quinquaginta dies ab obſidione dedi
tionem fecere, Turcis cũ rebus & armis abire permiſsis. Profecti ultrà duces, cum per
loca deſerta iter habendum eſſet, bifariam diuiſi ſunt. Bohemundus cum ad riuũ quen-
dam peruenisſet, et herbidum ſolum reperisſet, caſtra poſuit, ut militẽ reficeret, inuaſusq;
eſt à Saracenis & Solymãno principe, qui cum maxima multitudine aduenerat: periſ-
ſetq; cum omnibus, niſi Hugo & Gothfredus cum quadraginta millibus equitũ opem
tulisſent. Cõmiſſa eſt magna cædes in Turcos & Saracenos, nec tamen prælium niſi no
cte dirimi potuit. Decuplo maiores Saracenorum cadauerum, quàm Chriſtianorũ, fue
runt ſtrues. Fuit numerus hoſtiũ ſupra quadraginta millia. Inerãt enim Medi, Syri, Car-
dei, Turci, Saraceni, & Arabes. qui fuga arrepta maxima ſpolia Chriſtianis reliquerũt.
Menſe Iulio hæc acta ſunt. Solymãnus uiam quæ ducit in Lycaoniã eſt ingreſſus, et Ara
bum decem millia obuiã habuit, quæ ſecũ duxit prædicãs ubiq; ſe uictorẽ fuiſſe: & nihil
omnino conſumptis igne cõmeatibus & obductis obſidibus, iter impedire Chriſtianis
conatus eſt: quibus recens in agris ſegetes auxilio fuerunt. Venerunt Chriſtiani Iconi- E
um primam Lycaoniæ ciuitatem, camq; dedentibus ciuibus obtinuerunt, cum Solymã
nus alibi diuertiſſet. Pari modo & Heracleam, Tarſumq; ceperunt. Balduinus à duci-
bus expeditionis primus omnium in Aſia dominium obtinuit, Tarſo donatus, & quic-
quid in ea regione caperet: qui paulo poſt Edeſſa & Manuſtra urbibus eſt potitus. Fle-
xit ad ſiniſtram maior exercitus, & Ciliciã quæ nunc minor Armenia dicitur. primo ad-
uentu captam, Palinuro Armenio cum noſtris militare ſolito regendam tradiderunt: de-
inde Cæſareã urbem in Cappadocia obtinuerunt. Et intelligentes apud Antiochiã Tur
cos conueniſſe, illuc ducturi apud Cõſor urbem Chriſtianorum qui inerant opera dedi-
tam, ad quintam diem quieuerunt, cõmeatus parantes. Deinde publicanorum caſtra,
& urbem Ruſam cum multis caſtellis obtinuerunt: exinde montes altiſsimos, qui in-
tercedunt, una die tranſmiſsis, ad Muraſim urbem uenere. Qua capta, campos in con-
ſpectu habuere, in quibus Antiochia cernitur: & hoſtes ad amnem uiſi ſunt, qui ual-
lem interſecat, loco cui pons ferreus nomen eſt. Ibi præda facta eſt ruſticorum, qui com-
meatus in urbem deportabant. Antiochiã tunc rex Caſsianus habebat, duobus filijs præ-
ditus, Bachmãno & Senſadolo, Babyloniæ Soldano tributa pendẽs, à quo multa & ma-
gna auxilia acciuerat. Ea urbs prius Reblata dicta eſt, deinde ab Antiocho Aſiæ domi-
natore, Antiochia. Duplici muro circundabatur, interiori lateritio, exteriori quadrati la-
pidis. Quadringenta et ſexaginta turres inerãt. Colles quatuor includebantur: in quorũ F
celſioris cacumine ad orientẽ uergẽtis, arx, natura loci adeò munita, ut omnes conatus,
& omnia oppugnantiũ ingenia facile fruſtrarẽtur. Regio Cœleſyria dicebatur, flumini-
bus fontibusq; irrigua, & agro fertili, uicinoq; lacu diues. Recedit à mari Cilicia urbs
paſſuũ duodecim millib. Farfar fluuius portũ efficit nauiũ cæterarũ capacẽ, quẽ Chriſtia
ni ſancti Simeonis appellauerũt. Ad ſeptẽtrionẽ mons eſt excelſus, † uero ſignificatione
græca, quod aquis fontiũ ſit irriguus: à noſtris mõtana nigra uocatur. Ad orientalẽ pla-
gam cãpeſtris latiſsima regio, quã Farfar irrigat propinquus mœnibus. Hic Petrus pa-
triarchalẽ tenuit ſedem. Theophilus hinc oriundus extitit, ad quẽ Lucas Euãgeliſta ſcri-
bit Actus Apoſtolorũ. Septimo ille à Petro hic fuit antiſtes, & Theophiliã ſuo de nomi
Chriſtiani qui primi uocati. ne appellauit. Hic primum baptiſmatis fonte renati, Chriſtianos ſeſe appellauerũt. Hæc
urbs mille annis ſub Chriſtiano imperio maximè floruit. Centũ quinquagintatres epi-
ſcopi ſub Antiocheno patriarcha fuerũt, & in urbe illa CCCLXVI eccleſiæ. Duodeci-
mo igitur Calendarũ Nouembriũ Chriſtiani ad Antiochiã caſtra poſuerũt: nec dũ uinde
mia facta erat, & frumẽti magna uis in puteo reperta eſt, quibus Antiocheni pro horreis
utũtur, & uicinæ gẽtes cõmeatus imporrabãt preciũ accepturæ niſi quatenus prohibebã
tur à Turcis. Armenij & Suriani Chriſtianis magno erant adiumento, ſecreta hoſtium

nuncian

A nunciantes. Sunt autem Suriani gens antiqua, in Asia originem habens, quæ acceptam ab initio Christi fidem, post captam ab Heraclio à Saracenis Hierosolymam, nunquã dimisit: sed ali quãdiu suspecta Saracenis, incertas habuit sedes. Sub Carpharat autem principe ægyptio, qui à Laodicea Syriæ usq; ad Alexãdriam Aegypti possedit, quartam Hierosolymæ urbis partem, in qua est sepulchrum domini, obtinuit sub annui pensione tributi cum suo patriarcha possidendam. Sed huius expeditionis tempore pulsa Hierosolymis, montes qui ad Antiochiam pertinent incoluere.

Ex libro quarto

secundæ Decadis.

NOnagesimus septimus supra millesimum nostræ salutis annum currebat, cũ Antiochensis obsidio cœpta est. Vrbanus secundus non satis tutus Romæ, biennio in domo Petri Leonis potentissimi ciuis se continuit, apud ecclesiam sancti Nicolai in carcere. Guilbertus antipapa ex Beneuento, suadente Ricardo principe Capuano, qui Beneuentum tenebat, Albam uenit, ut fautoribus suis *Ann. salu. MXCVIII.*

B proximior esset. Veneti classem ducentarum nauium omnigenum armauere, eamq; cruce signatis militibus impleuere, auctamq; Dalmatis Rhodum misere. Pisani quinquaginta triremium classe instructa, eos apud Rhodum inuasere, conflictiq; decem & octo triremes amisere, & quatuor millia Pisanorum capta sunt. Sed Veneti ob reuerentiam crucis, primoribus retentis obsidum loco, reliquos restitutis triremibus abire permiserunt. Adierũt Veneti Smirnam sex millibus passuum à mari distantem, recens à Turcis dirutam, indeq; sancti Nicolai corpus Venetias detulerunt. Milites apud Antiochiam omni genere machinarum urbem oppugnauere, sed crassitudo & altitudo murorum omnes eorum conatus frustrata est. Firmata est obsidio & castra ita munita, ut recedente media parte militum, egregie tamen defendi possent. Sed cum frumentatores insidias incidissent, multiq; capti essent, fame in castris laborare cœperunt. Castellum erat Areth, castris ad quinque millia passuum propinquum, ex quo hæc damna inferebantur: cuius præsidium Bohemundi astu longius tractum interceptum est, & capti in cõspectu Antiochensium gladio percussi, quorum capita in urbem proiecta sunt. Interim natalis domini occurrit festiuitas: qua solenniter celebrata, annona deficiente, & murmurante populo, obsidionemq; soluere cupiente, Bohemundus oratione sua exercitum placauit. Qui cum triginta millibus in agrum Damascenum profectus, magnam uim frumenti apportauit, copiasq; Saracenorum ad XL millia quæ ex

C Aleph, Damasco & Hierusalem obsessis in Antiochia opem ferebant, casu incurrens commisso prælio disturbauit, & occisa maiori parte in fugam uertit: cepitq; camelos, mulos, & asinos quàmplurimos, cum quibus facile ad exercitum portauit annonam. Flandrensis comes cum eo fuit. Interea Antiocheni milites eruptione facta, castra Christianorum in ea parte perfregerunt, quæ remotior erat à ciuitate, & cuius curam Podiensis habebat episcopus, magnamq; occidionem fecerunt, ita ut necessarius fuerit Bohemundi reditus. Quieuit exercitus per aliquot dies: sed iterum deficiente anona, in castris murmuratum est: & Petrus eremita cum Guilelmo Carpentario regis Franciæ consanguineo, fugam arripuit. Sed ambo intercepti sunt à Tancredo Bohemundi nepote, & in castra reducti. Guilelmus uero quamuis Vgoni Magno eius consobrino, nouo iuramento addictus fuerat, paulo tamen post per aliam occasionem cum sua cohorte è castris emissus, primus omnium Christianorum desertor est factus. Perebant & alij dimissionem, nec retineri multitudo poterat. Sed allato nuncio ingentes Turcorum copias ad Areth oppidum consedisse, uelleq; cum Christianis dimicare: oblatam occasionem arripiunt duces, & cõfortatis militibus, copiam pugnæ faciunt. Pugnatũ est diu acriter: postremo uicti Turci, cæsa pl⁹ media suorũ parte, in fugã uersi sunt: & Christiani præda aucti, non tamẽ fame liberati sunt, donec Armeni & Suriani

metu Turcorum liberati, ad castra commeatus ferre potuerunt, Areth oppido à Turcis incenso. Sed Saraceni à Soldano Babyloniæ Antiochiam missi, noctu urbe dilapsi, omnia itinera infestarunt, ita ut fames breui reditura uideretur. Placuit igitur castella duo portis opposita excitare, qua exeundi, redeundicq; facultatem hostibus adimerent. Sed cum necessaria ad id deessent, Bohemundus & sancti Egidij comes cum quinque millibus militum ad sancti Simonis portum missi sunt, qui fabros & necessaria adducerent. Quibus redeuntibus quindecim millia ex urbe occurrerunt. Bohemundus cum expeditionibus in monticulum se recepit: mille ex Christianis cecidere: fuissentq; omnes trucidati, nisi Gothfredus raptim auxilium attulisset: qui fortissimo animo pugnans, multos hostium interfecit, inter quos Bacman Cassiani regis filius natu maior cecidit. Interim ex Antiochia maior egressa multitudo, prælium redintegrauit. Pugnatum est diu, nutante uictoria. Demum uero ex hostibus quinque millia cæsa, & septem millia capta, inter quos duodecim Ammirrhati fuere. Ex Christianis ultra mille primos, quingenti desiderati sunt. Deinde castella uti ordinauerant Christiani duces, erexerunt. Et Cassianus petijt inducias, quæ libenter concessæ sunt: & Christiani in ciuitatem, & Saraceni libere in castra ueniebant: duraueruntq; inducie, donec Volo gallicus egregius miles, dum suorum uirtutem extollit, à Turcis interfectus est. Per has inducias Pyrrhus Antiochenus ciuis adeo potens, cum multa de Bohemundo accepisset, eius colloquium petijt: & admiratus uiri uirtutem, ciuitatem se illi traditurum spopondit, si sibi dominium retineret. Obtinuit Bohemundus urbem sibi concedi communi consilio procerum, & constituta nocte per apertam à Pyrrho portam ingressus, ciuitatem obtinuit: nec fæuitum est nisi in præsidia Saracenorum. Cassianus rex dum in montes confugit, ab Armenijs trucidatus est. Turci & Saraceni quàmplures in Areth saluati sunt. In cuius oppugnatione ipsa die facta, multi uulnerati sunt: inter quos Bohemundus femur saucius pluribus diebus ægrotauit. Interea magna multitudo equitum uisa est à longe ueniens. Creditum est Alexium imperatorem esse, qui sæpe in castra se uenturum promiserat. Sed referentibus Armenijs, Corbanam esse cõstitit Persarum regis militiæ principem, qui Antiochiæ opem ferebat, cum Sensadolo Cassiani filio, qui per inducias ad id missus fuerat. Is ad pontem ferreum castra fecit, & iubente Sensadolo per suos arcem accepit atq; communiuit, per quam urbem capere adnisus est. Pugnatum est in urbe, & magna cædes hostium facta: multi quoq; ex Christianis periclitati sunt. Ob quam rem placuit arcem munitionibus excludere, nec pugnare prius quàm Bohemundus & alij liberarentur. Interim Armeni & Suriani prohibiti sunt frumẽta ad Antiochiam deferre: iterumq; fame laboratum est. Promiserat Alexius imperator annonam mittere, & iam naues eius cum frumento ad Philomenam oppidum applicuerant, cum desertor signorum Stephanus Carnoti comes illis obuius, Christianorum exercitum periisse nunciauit. Hic enim aduenientе Corbana, cum pluribus aufugit. Mercatores his cognitis, à porta in altum se recepere. Interim lancea quæ Christi latus aperuit in ecclesia sancti Andreæ reperta est: cuius fiducia statuerunt Christiani cum Corbana confligere: cuius exercitus uicinos montes occupabat: missiq; sunt Herlinus & Petrus eremita fide publica à Corbana habita, qui prælium in tertium denunciarent, detrectanticq; suaderent. Quo non satis annuente, statuerunt nihilominus Christiani confligere, quibus alioquin fame pereundum erat. Et ieiunio instituto, orationibusq; peractis, sacram lanceam deferentes, ad prælium egressi sunt: quod maximo ardore commissum est, & centum millia hostium cæsa sunt, quindecim millia camelorum capta, spolia ditissima recepta, & annonæ maxima uis. Corbana in fugam actus: & eadem die Ammirrhatus arcis præfectus, illam Bohemundo tradidit, Christianus effectus, ea lege adhibita, ut qui baptizari uellent, cum suis rebus abire permitterentur. Obtenta ciuitate cum arce, missus est Vgo Magnus Constantinopolim, qui Antiochiam imperatori offerret. Sed ille fuæ culpæ conscius, & dolum timens, recusauit. Vgo interim morbo correptus, Constantinopoli decessit: quæ res magno mœrore Christianos affecit. Decreuerunt tamen duces exercitus Hierosolymam petere, sed Iulius erat mensis, & aquarum penuriam per arida loca uerebantur, unde ad Cal. Octobris profectionem

A ctionem ſtatuerunt. Interim epiſcopus Podienſis mortem obijt, & Raimundus comes ſancti Egidij cum oppugnatam Albariam capere non poſſet, multos mortales in agris captos interfici iuſſit. Bohemundus Antiochiam ſibi ex fœdere promiſſam aſſignari petijt. Oppoſuit ſe Raimundus comes, eamq; Cõſtantinopolitano imperatori ſeruandã dixit. Sacerdotibus arbitriũ eius rei commiſſum eſt: qui Antiochiã Bohemundo tradendã decreuerũt. Non acquieuit Raimundus, ſed palatiũ Caſſiani quod ipſe inhabitabat armatis cõpleuit, & nihilominus cũ ſuo comitatu ad Calendas Nouembris exercitũ profi ciſcentem ſecutus eſt. Venerunt Rugiã duces quã prius obtinuerãt, & binis inde caſtris in Albariam duxere, quã egregie munitam turrib. et arietibus magnoq; labore ceperũt, eamq; diripuerũt, & in omnes ſæuitũ eſt præter paucos, quos Bohemũdus ſeruauit. Qui cũ Raimũdum oraſſet, ut Antiochiã ſibi liberã dimitteret, neq; illi cõſentiret, Antiochiã cũ copijs redijt, & reliquus exercitus in Albaria mãſit: ibiq; obijt epiſcopus Aurienſis, et magna fames Chriſtianos inuaſit, ita quod etiã cadauerib. hoſtium ueſcerentur. Ob quã rẽ medio Ianuario Rugiã rediere, indeq; Bohemundũ uocauere ut expeditioni adeſſet. Qui motus indignatione Raimũdi, noluit: ad quẽ Gothfredus Bolionius & Flandrẽſis comes ſe cõtulerunt. Raimundus uero & Normãnus comes fame compulſi, cũ magnis copijs Cæſaream Cappadociæ urbẽ petiere, cuius rex amicitiã & commeatũ illis acceptantibus obtulit. Inde in uallem fertiliſſimã progreſſi, animaliũ et annonæ magnã uim exportarunt. Caphaliã urbem deſertã inuenerũt, et pariter multa loca derelicta. Apparebat iam Ver, cum ad urbem Camelam appulerunt. Cuius regulus pace per oratores impetrata, Chriſtianos ueſte & pecunia iuuit. Cuius exemplum ſecutus Tripolis regulus, & ipſe pacem petijt. Sed Raimundus eius urbis dominiũ cupiens, pacẽ obtulit Chriſti baptiſmum accepturo. Quã cũ ille negaſſet conditionẽ, quindecim diebus ibi fruſtra conſumptis progreſſi, Archas oppidũ obſederũt optime defenſum. Vbi dimiſſo Normãno, Raimundus Tortoſam duxit: Interim Gothfredus, Bohemũdus, et Flandrenſis comes Hieroſolymã petere ſtatuerunt, & in Lycia ſimul conuenere: ubi audiens Bohemundus Raimundũ in caſtra uenturũ, diſcordiam timens, Antiochiam redijt: cæteri duces Tortoſam ſe contulere, prius Gibello regulo in deditionem accepto. Normannus quoq; obſidionem ſuã dimiſit, ut laboranti Raimundo ſubueniret, quẽ Tortoſani magnis coactis copijs alioquin oppreſſuri erãt. Obſeſſa eſt Tortoſa trib. menſibus & uno die, nec capi potuit: ibiq; paſcha reſurrectionis in caſtris celebratũ eſt, & ſoluta obſidione, ad Tripolim ductũ. Cuius regulus pecunia & cõmeatu atq; armis promiſſis, pacem obtinuit, ea lege ut poſt captã Hieroſolymã, Chriſtianus fieret. Deinde poſtera die, Nonarum Maij quarta, per montes uerſus Hieroſolymã iter captum eſt, per Bethelon oppidũ, urbẽ Zeparim, flumẽ Braim, Baruthũ urbem, atq; Sagittam, & Surrum, atq; Acrum: ſingulis ad

C ſingula loca peruentum eſt caſtris: & nona die oppidum Caiphas, decima Cæſaream inclytam Paleſtinæ applicuerunt: ubi diebus duob. immoratũ eſt, & tertio Ramola eſt adita, à Turcis Saracenisq; deſerta. Exinde motis caſtris, ſex progreſſi paſſuum millia Chriſtiani, magna lætitia, & magnis exortis clamoribus. Hieroſolymæ mœnia cõſpicati ſunt, in arduo mõte ſita. Ea urbs arduis montib. circundatur: fluminib. caret & fontibus, præter unicum Syloë amnem, tenui & quandoq; per æſtatem nulla fluente aqua: qui montem Sion radens, uallẽ Ioſaphat mediã interſecat. Sed multæ inſunt ciſternæ, & in urbe, & in agro. Hinc Arabes, Moabitidæ, & Ammonitæ orientales ſunt: Idumæi, Aegyptij & Philiſtæi meridionales: & maritimæ ciuitates Ptolemaida, quæ & Accon: Tyrus & Tripolis occidẽtales: Tyberiasq;, Cæſarea Philippi, regio Decapoleos, & Damaſcus, ſeptentrionales. Chriſtiani duces re frumẽtaria opportune prouiſa, quatuor locis oppugnare urbẽ ſtatuerũt: paratiſq; machinis magna ui urbẽ inuaſere. Gothfredus cum fratrib. partẽ muri ſibi aſſignatam primus aſcendit, & Balduinũ in urbem deſcendere iuſſit: qui etſi magna hoſtium turma circumuentus eſt, maiori tamen cæde facta, portam perfregit, & Chriſtianos admiſit. Raimundus Amirrhatum turris Dauidis, quæ amplæ arcis munimenta habebat, blande pellexit, ut arcẽ cum gaza à ciuibus importata ſibi dedens, ſaluus cum ſuis omnibus demigraret. Gothfredus, Normannusq; & Flandrenſis comites urbe

Hieroſolymæ deſcriptio.

be capta, occurrentib. quibuſq; interfectis, ad Salomonis templū quo multi confugerāt D
tranſiere, ibiq; acriter pugnatum eſt, eaq; cædes in templo cōmiſſa, ut interfectorū cruor
pugnantiū talos altitudine ſuperaret: nocteq; ſuperueniente ſuperiora templi expugna-
re non potuere, ſed ſequenti die eo reditū eſt. Verū ciuibus miſerabili uoce pacem peten
tibus, uita conceſſa eſt, atq; ita urbs Hieroſolyma à Chriſtianis capta eſt Idibus Iulij, no-
Ann. ſalu. MXCIX. no & nonageſimo ſupra milleſimum ſalutis anno, trigeſimonono die poſtquā obſideri-
Hieroſolyma à Chriſtianis capta. cœperat: qui annus quadringēteſimus nonageſimusq; currebat, poſtquam ſub Eraclio
à Saracenis capta fuerat. Manſere octo dies Chriſtiani, ſacrū ſepulchrū domini & cætera
ſancta loca uiſitantes. Deinde ſummo omnium conſenſu elatum humeris Gothfredum
Hieroſolymorum regem acclamauerunt: qui dominium quidem urbis acceptauit, regni
uero titulum & coronam reſpuit, indignum ducens aureo diademate hominem uti, ubi
rex regum ſpineam coronam ſuo ſanguine manantem geſtaſſet. Rurſus poſt octo dies
Arnulphus presbyter, patriarcha creatus eſt, & ab epiſcopis qui aderant, conſecratus.
Moxq; Neapolitani urbis Aſſyriæ legati ad Gothfredum miſſi, ſe & ſua illi dediderunt.
Interea nunciatum eſt Solymani Babyloniæ regis ingentem exercitum Aſcalonem per
ueniſſe: urbem uiginti quinq; millibus paſſuum à Hieroſolyma diſtātem, populoq; Hie-
roſolymitano ſemper infenſam. Statuit Gothfredus hoſti occurrere, et Petro eremita ad
urbis cuſtodiam relicto, reuocato Euſtachio atq; Tancredo, quos cum duabus legioni- B
bus Neapolim miſerat, cum patriarcha egreſſus eſt: captiſq; nōnullis ex hoſtium caſtris,
didicit Clementem eſſe regis Babyloniorum Solymani militiæ principem, cui quinqua-
ginta hominum millia militarent: & claſſem habere paratam frumento & machinis onu
ſtam. Nec tamen animo defuit Gothfredus, ſed pugna commiſſa uictor euaſit, cæſis ſu-
pra centum millibus hoſtium. Clemens naui profugit, & Aſcalonenſes Gothfredo ſe de
diderunt. Multum auri, multum opum hæc uictoria Chriſtianis attulit, Hieroſolymāq;
tutam in circuitu fecit. Principes uoto potiti, plures domum repetere ſtatuerunt: in-
ter quos primi fuerunt Normannus, & ſancti Egidij, Flandrenſiſq; comites. Gothfre-
dus cum fratribus illic remanſit, Ioppenq; maritimam expugnauit, & Ramulam campe
ſtrem urbem, quæ iter ab Aſcalone Hieroſolymā impediebat, obſedit: & Caipham, quæ
alio nomine Porphyria dicitur, ad Carmeli radices ſita, quatuor millib. paſſuū ab Accon
ſemota. Durante obſidione Tyberias Galilææ ciuitas ſeſe dedit, & Caipha recepta eſt.
Gothfredus uero anno uno poſt captam Hieroſolymā febre correptus obijt, & Baldui-
Ann. ſalu. M.CI nus frater rex Hieroſolymæ creatus eſt anno *MCI.* noſtræ ſalutis: quo anno & Vrbanus
II. Romæ obijt: cui Rainerius Bleda oriundꝰ ſubſtitutus eſt, Paſchalis ſecūdus appella
tus. Et Rogerius Siciliæ comes Canuſio lōga obſidione capto, uita exceſſit: cui alter Ro
gerius ex fratre nepos ſucceſſit. Paſchalis magno uir animo, aduerſus Guibertū antipapā
in Alba Marſorū agentē, exercitū miſit, Rogerio Siciliæ comite mille auri uncias, & mi F
litum auxilia pbente. Guibertus auxilio qd' Richardus Capuæ comes dederat diffiſ⁹, in
Furconenſiū montana, nūc Aquilanotū ſe recepit, ibiq; grādæuus obijt. Sed apud Auer
ſam, q̄ ciuitas Richardo fœderata erat, Albertus quidā per ſeditionē illi ſubſtitꝰ eſt, et ea-
dē die depoſitus atq; relegatus: alterq; Theodoricus nomine apud Catā, pphanatus eſt.
Quē Cauēſes quinto & cēteſimo die abinde pœnitētia ducti depoſitū, & anachoritæ ha
bitu indutū cuſtodiri curarūt. Tertiꝰ itē Maginulphus nomine, ciuis Ro. apud Rauennā
papatus titulū uſurpauit: quem Romani exilio damnauerunt, & Rauennates quoq; o-
mni opere deſtitutum pepulerunt. Sed pacata eccleſia in ſpiritualibus, Paſchalis ad tem-
poralia ſe conuertit, ciuitatemq; Caſtellanam et Beneuentum Rogerio auxiliante per le
gatos recepit, eoq; ſe contulit. Petrus Colſtina interea ciuis Ro. Richardo fœderatus, Ca
puæ comiti Cauas agri Prænestini oppidū quod erat beati Petri occupauit, Pontifex in
eū ducens Catras expugnatas recepit, & Zagarolum, Columnamq; de paterna hæredi
tate illi abſtulit: familiam Corſorum Romæ potentiſſimam, quæ Gregorio ſeptimo fi-
deliſſima fuit aduerſus Henricum tertium, ita ut eius domus Capitolio propinqua ab
imperatore deſtrueretur, cum mutato conſilio Henrico & antipapis fauere cœpiſſent,
Roma expulit. Stephanus ex ea familia abſente papa, eccleſiam ſancti Pauli, & caſtellū.

ibi

A sibi ædificatum furto occupauit, magnaq; inde Romanis intulit damna: quē reuersus pontifex inde deiecit: concilium Florentiæ habuit, in quo episcopum eius urbis, asserentem Antichristum natum esse, redarguit. Tenuit & concilium apud Trecas, in quo Gallicanas reformauit ecclesias. Reuersus in Italiam, omnia conturbata reperit. Stephanus Corsis Montaltum & Ponticlum in patrimonio sancti Petri ceperat, omnemq; illam oram uexabat. Ptolemæus Sublacensis tyrānus. Petrus Columna, et abbas Farsensis. cū Anagninis, Prænestinis, Tyburtinis, Tusculanis et Sabinis rebellauerant, Albamq; Latinam inuaserant. Sed Paschalis expugnato per uim Tyburto, & Corsis ad obedientiam reductis, pacem reformauit. Bohemundus in Asia Gothfredi cognita morte Hierosolymam se contulit, ueritus ne quid mali accideret. Idem fecerunt Blesensis & Stephanus Burgundiæ comites, regnum Balduino confirmantes. Saraceni Turcicq; magnas copias, hac morte audita, Hierosolymas duxerunt. In quos dum Balduinus parum consulte, ut fertur, conflictus est, & Bohemundus in eo prælio captus, Blesensis & Burgundiæ comites occisi, rex turpi fuga Hierosolymam repetijt. Nec tamen ausi sunt Turci ciuitatem obsidere. Tancredus Bohemundi nepos Antiochiam conseruauit: & audiens Alexium de damno Christianorum lætari, transitumq; militibus ex Europa uenientibus prohibere, Laodiceam eius urbem bello præsam expugnauit. Bohemūdum triennio in carcere maceratum, multo auro redemit, Antiochiamq; illi summa fide restituit. Quod audiens Bal
B duinus in Accon ducere statuit, uocauitq; Genuenses & Venetos in auxilium: qui rostratas naues & triremes octuaginta duxerunt in Accon: uigesima die, terra mariq; obsessa, capta est, & multi Saracenorū qui auxilio uenerāt, occisi, aut fugati sunt. Bohemundus Antiochiæ principatu nepoti cōmendato, in Italiā nauigauit, ad quintū annū regnāte Balduino. Interea Henricū tertiū, filius Henrici, bello apud Leodiū superat, multisq; hostiū occisis, Coloniā petit, patri fauentē, eamq; occupat paruo tempore obsessam. Reuersusq; Leodium, patrē obsidione claudit. Quo ad annum regni sui XLV uita functo, filius ipse regna eius obtinet. Per hoc tempus Matildis comitissa, Parmam & Mantuā ab Henrico sibi consobrino in rebellionem aduersus genitorem pertentatas, sibi subiecit, & Venetorum auxilio Ferrariam obtinuit, anno MCI. Robertus Flandriæ comes ex Asia reuersus, cum regi Angliæ subiecta oppida etsi uicina pertētasset, ab illo in prælio superatus captusq; & luminibus orbatus, in carcere obijt. Raimundus sancti Egidij comes, quo anno capta est Accon, in patria obijt. Et Venetiæ eodē anno intra Ixvij. dies, duplici incendio pene absumpti sunt. Methamaucum incendio consumptum, & inundatione submersum est. Bohemundus compositis domi rebus, in Franciam profectus Cōstantiam Philippi Francorum regis filiam inde uxorem duxit: cognitisq; Alexij conatibus qui Antiochiæ maritimas urbes infestabat, parata classe in Dalmatiā nauigauit, Dyr
C rachiumq; obsedit. Veneti in auxiliū ab Alexio uocati, non Bohemundū, sed Apuliæ maritimas urbes nauigio uexauere. Nec tamē Bohemundus ab obsidione discessit. Ob quā rem Alexio pacem petenti benignus annuit: ea lege, ut milites Francos in Asiam transire permitteret, neq; Antiochiam infestaret, quo paulo post & ipse nauigauit. Ad cuius aduentū Balduinus rex Berynthū urbē maritimā Phœnicis regionis, inter Sidonē & Bibli sitam, quæ sub Tyri metropoli esset, duob. obsessam mēsib. Christianorū sanguine uicepit. fæuitūq; est in omni plebe. Et quoniam ager ille feracissimus & amœnissimus erat, urbs ea tanquam colonia Christianis concessa est. Eodem anno & Sidon obsidione capta, & Bohemundus princeps mortuus est, Bohemundum filium ex Constantia uxore susceptum, sub Tancredi nepotis cura successorem relinquens Antiocheni principatus. Henricus uero quartus, rebus in Germania ordinatis, in Italiam uenit. Et quoniam esset Paschali pontifici parum gratus propter inuestituram episcoporum, quam infussu pontificis faciebat, apud Sutrium constitit: missa legatione quæ pontifici inuestituram episcoporum dimittendam & securitatem omnimodam præstandam polliceretur, iureiurando adhibito, si imperator, coronaretur. Missi sunt ad Sutriū qui promissionē et fusiurandū acceperunt. Et imperator per Montē gaudij, qui & Mōsmalus dicitur, ad ciuitatem Leoninam uenit, & in gradib. S. Petri, pōtificis pedes exosculatus est, deinde in

ecclesiam

ecclesiam ambo ingressi sunt. Requisitus est imperator, ut inuestituræ renunciaret. Qui D
ad partem se trahens, post tres horas respondit, non esse faciendum quod peteretur: ip-
sumq; pontificem intromissis armatis capi iussit, & totus clerus spoliatus est. Cardina-
les cum papa capti sunt, & in castra deducti. Populus Romanus in Theutonicos sæuit,
et tandem eos ex urbe Leonina deiecit. Imperator ad montẽ Soracte peruenit, iubensq;
cardinales & papam certis in locis custodiri, ad pontem Mammeum, qui Mamæ Ale-
xandri imperatoris genitricis opus est, & ad pontem Lucanum delatus, omnia in circui
tu Vrbis ædificia incendio corrupit. Nec tamen Romanos sibi allicere potuit, nisi papã
& cardinales restitueret. Hẽricus per minas extorquere a pontifice inuestituras conatus
nihil perfecit, cum ille mortem potius oppeteret. Sed uictus est misericordia ciuiũ, ne de-
struerentur: & ductus ad pontem Salarium, accitis ex Vrbe notarijs, Henrico regi peti-
tas in regnis suis ecclesiarum inuestituras concessit, & deinde in basilica sancti Petri im-
peratorẽ coronauit, clausis Vrbis portis, ne populus erũperet, & basilica stationibus fir-
Ann. salu. mata. Deinde ab Italia recessit imperator. Pisani per hæc tempora à pontifice rogati, ex-
M.CXVII peditionem in Saracenos decreuerunt, Baleares insulas obtinentes, anno MCXVII. om-
nemq; iuuentutem in classem posuerunt. Quæ dum apud uada Volaterrana uentum ex
pectat, Lucenses destitutam defensoribus urbem inuasere: quam Florentini à Pisanis ro
gati, tutati sunt, Lucanis repulsis. Ob quam rem Pisani uictoria contra Saracenos in Ba B
learibus insulis potiti, domum reuersi, Florentinos illis donauerunt duabus ex porphyri
tico marmore columnis, quæ ad portam sacelli beati Ioannis uiuntur. Deinde concilio
Laterani congregatum est, in quo reuocatum est quicquid Henrico de inuestituris con
cessum erat: quamuis papa pro liberatione cardinaliũ id iurasset non reuocare. Quo tem
pore Matildis comitissa senio confecta obijt, quæ à Pissia & sancto Quirico agri Senen
sis usq; ad Cæperanum, quicquid in medio iacet inter alpes & mare, Romanæ eccle-
siæ dono dedit. Celebrauit & aliud concilium Paschalis in Lombardia apud Guardascallũ,
in quo urbes Aemiliæ, Placentiam, Parmam, Rhegium, Mantuam & Bononiam Ra
uennati metropoli, quæ diu Ro. ecclesiæ rebellis fuerat, non subesse constituit. Reuersus
Romam pontifex, cum obijsset Petrus Vrbis præfectus, agnati & amici filium eius de-
cennem in officium subrogatum à papa confirmari petierũt. Cum ille negasset, magnis
eum contumelijs affecerunt, ita ut oportuerit Vrbe excedere: quamuis Petrus Leonis
eius partes tueretur: qui magno in discrimine positus est, cum eius domus oppugnarẽ
tur: in cuius auxilium misit pontifex ab Alba Ptolemæum, Aritia donatum. Pugnatum
est in Vrbe, & puer præfectus cum complicibus trans Tyberim pulsus, ibi tandem ca-
ptus est. Placuit seditiosos homines per municipia Campaniæ custodiri. Ad quæ cum
ducerentur, puerum & comites interceptos Aritiam duxit, & Sarmentum, Nymphas,
Tyberiã & maritimã omnem orã, ab obedientia pontificis auertit. Et Romæ Petro Leo F
nis sæpe periclitatus est, qui tamen accersitis ex agro auxilijs, uictor euasit. Pontifex in
Apuliam profectus, ibi concilium celebrauit. Henricus quartus, cognitis quæ Romæ fie
bant, iterum eò redijt: ubi susceptus est maximis honoribus. Sed cum uellet iterum coro
nari, eo quod existimaret in concilio Lateranensi sicut inuestituram, ita & coronationẽ
suam reuocatam esse, nullus uicinus episcopus id muneris assumere uoluit. Inuentus est
archiepiscopus Bracharensis patria exul, à quo imperator coronatus est, & mox in Ger
maniam redijt. Paschalis absoluto concilio, cum copijs Normannorum ducum rever-
sus, multa oppida recuperauit, & in Præneste Carloioannis imperatoris græci, qui Ale-
xio genitori successerat, oratores absoluit, & Romam ad ecclesiam sancti Petri se contu
lit: Cuius aduentu territi abbas Farfensis & Ptolemæus latebras quæsierunt, & denique
per amicos papæ recõciliati sunt. Qui paucos post dies obiens, in Laterano sepultus est.
Successor eius fuit secundus Gelasius, patre Crescentio, Caietanus. Interea Balduinus
in Arabia, quam Syriam appellant, Sobal castellum edito in loco ædificauit, ut esset Chri
stianis præsidium. Et Bohemundus puer Antiochiæ princeps, uita excessit, cuius locum
tutor Tancredus obtinuit. Quem Balduinus ad se uocans, cum Saracenis, Turcisq; &
Arabibus, magnasq; copias habentibus, confligere uoluit: sed superatus, magnam cla-
dem

A dem accepit, multis suorum exsis. Turci ea uictoria elati, monasterium in monte Tabor celeberrimum destruxerunt, monachis ad unum trucidatis. Reuersus Hierosolymam Balduinus, intra Ptolemaidam & Tyrum castellum ædificauit nomine Scandalum, ac uita decessit. Cui Balduinus secundus de Burgo Francus, concordi Christianorum uoto suffectus est. Sed Romæ in electione Gelas. ij secundi, familia Fraiepanum tunc potens, cum non obtinuisset unum ex suis quem cupiebat eligi, ad locum conclauis pergens, ualuis refractis, pontificem & cardinales uarijs affecit contumelijs: & Cincius ex eadem familia, proiectum in terram pontificem calcibus concussit, uinctumq; domum duxit. Tulerunt id grauiter alij Romani, & impetu facto restitui pontificem obtinuere, quē ad Lateranū solenni pompa duxerunt. Interim Henricus imperator in Italiā reuersus, apud sanctum Petrum ex improuiso desedit. Pontifex ad Bulgamini potentis in Vrbe ciuis domum confugit, indeq; mari fugiendum statuit: duasq; triremes turba impleuit pontificem sequentium: & papam per Tyberim fugientem, Theutonici ex ripa telis ac sagittis confodere intentarunt, sicut nostra ætate Romani Eugenium quartum. Cardinales Ardeam noctu papam perduxere terrestri uia, cum mare tempestuosum nauigari non posset. Et deinde reductus pontifex Ostiam, tertia die Terracinam nauigauit, & deinde Caietam peruenit. Ad quem Guilelmus Apuliæ dux, Robertus Capuæ
B princeps, & Richardus de Aquila uenerunt, nouumq; fidelitatis iuramentum ei præstitere, & pontifex ibi consecratus est. Imperator Mauritium Barcharentem archiepiscopum in antipapam erexit, Gregoriumq; uocauit, & castellum Turriculum in agro Ananino obsedit: in quem pontifex Apuliæ proceres mittendos duxit. Quibus non expectatis, Henricus in Alemanniam abijt, & antipapa Romæ mansit auxilio Fraiepanum fretus. Venit Romam Gelasius, & apud amicos delituit. Deinde Crescentij Caietani nepotis sui uiribus, & Corsorum, Normannorumq; familijs fretus, in ecclesia sanctæ Braxedis diuina celebrans, inuasus est à Fraiepanibus. Sed resistentibus amicis fuga subtractus est: & inter Romanos diuersarum partium non ante prælium diremptum est, quàm Fraiepanes intellexerunt uia Ostiensi pontificem effugisse. Sequenti die repertus à suis pontifex non longe à Sancto Paulo, in Vrbem reductus, habito concilio Cardinalium rursus migrare statuit: & relicto Portuensi episcopo in spiritualibus uicario, in Franciam nauigauit, & in Cluniacensi monasterio honorificentissime receptus, illic obijt. Cui Guido Viennensis archiepiscopus, natione Burgundus, substitutus est à cardinalibus qui aderant, Calistus appellatus: prosapia oriundus Franciæ, Angliæ & Alemanniæ regum. Qui non prius pontificatum acceptauit, quam cardinalium Romæ manentium cleriq; & populi consensum obtinuit: quo habito, Romam uenit, & magno honore desiderioq; receptus, Beneuentum se transtulit: sacramentoq; nouo illa-
C rum prouinciarum principibus adactis, & maxime Guilelmo Rogerio genitus, Roberti Guistardi filio, Apuliæ duce, Romam redijt: missisq; legatis, pacem cum Henrico quarto firmauit, & rursus Beneuentum petijt. Causa itineris fuit, quod Guilelmus dux Apuliæ atque Calabriæ, cum Alexij imperatoris græci filiam ducturus uxorem Constantinopolim nauigasset, tutelam terrarum suarum pontifici reliquit. Sed Rogerius Siciliæ comes consobrinus suus, quàmprimum illius recessum intellexit, prius Calabriam occupauit, quam pontifex opem ferre posset: Hinc motus pontifex, Beneuentum petijt: sed multis suorum amissis, ipseq; ægrotus, Romam relatus est. Rogerius etiam Apuliam sibi subegit: & Guilelmus uxore frustratus, ac dominio eiectus, apud Salernitanum principem sine filijs obijt. Ex quo tempore Rogerius se regem Italiæ appellauit. Calistus ualetudine redintegrata, apud Lateranum nongentorum patrum concilium celebrauit, in quo de subuentione Christianis danda, deliberatum est, apud Hierosolymam laborantibus.

Ex libro quinto

secundæ Decadis.

D

BAlduinus secundus, prioris Balduini consobrinus, apud Hierosolymam regno potitus, secũdo anno Gazin Turcorum minoris Asiæ ducem, cum magnis copijs Hierosolymam petentem, bello superatum coniecit in carcerem. Sequenti anno Damasci regem ex improuiso ad portas usq; Hierosolymitanas cum quindecim millibus pugnatorum delatum, commisso prælio in fugam uertit, duo millia cecidit, mille captiuauit, triginta tantum de suis amisit. Cum Venetis ut tantis sibi in oppressionibus opem ferrent, fœdera pepigit. Sed priusquàm illi aduentarent, Balach Parthorum rege Hierosolymam magnis exercitibus petente congressus, superatus & captus est, & apud Carras in carcerem cum multis Christianis proceribus coniectus. Calistus pontifex ex concilio Lateranensi ad opem ferẽdam Venetos excitauit. Et Varmundus per id temporis Hierosolymitanorum patriarcha, doctrina & religione conspicuus, idem suadebat, promittens Venetis, quæ prior Balduinus promiserat, rata futura. Veneti anno MCII. duce domino Michaële, ducentarum nauium classem armauerũt & ad Ioppen delati, quam Saraceni Babylonici cum septingentarum nauium classe premebant, disiectis fugatisq; Barbaris multis eorum captis, obsidionem soluerunt, Patriarcha per terram pariter adiuuante. Deinde communiter in Tyrum ductum est, quã prius sæpe tentatam, nunquam Christiani obtinere potuerant: sed tunc multo Venetorum sanguine capta, & Hierosolymæ regno addita est: tertiaq; pars Tyri & Ascalonis si caperetur, cum multis priuilegijs Venetis assignata est. Balduinus precio redemptus Hierosolymam rediit. Per quod tempus Hemanuel græcorũ imperator Carloioanni suffectus, Christianis tantam uictoriam inuidens, Venetis imperauit ut Dominicum Michaëlem ducem suum reuocarent. Is reuocatus, Rhodum, & post Chium græci imperatoris insulas spoliauit, & in Chio beati Theodori martyris corpus inuentum rapuit, quod Venetias delatum est: Samum, Mitylenas, Andrumq; diripuit, & Mothonium spoliatum communiuit. Spalatum & Traguriam ab Vngaris eripiens, Venetorum dominio subiecit: domumq; reuersus intra trigesimum mensem, lapidem secum attulit super quo Christus apud Tyrum sedisse fertur. Per hæc tempora Gregorius ille antipapa, qui alio nomine Burdinus appellatus est, apud Sutrium se continuit, Cetani tyranni auxilio fretus: euntibusq; Romam ad concilium magna impedimenta præstitit. Calistus oppidum obsedit, & oppidani Burdinum dediderunt: qui camelo conuersa in bestiæ caudam facie impositus, Romam perductus cum magno plebis ridiculo, in Canense monasterium detrusus est. Calistus quinto anno sui pontificatus obijt, suffectusq; illi est Honorius secundus ex agro Imolensi genitus: cuius tempore liberatus Balduinus, Bohemundo alterius magni Bohemundi filio uita functo, ut aliqui uolunt, principatũ Antiochiæ Hierosolymitano regno coniunxit, et Raimundo Guilelmi ducis Austriæ filio, cui superioris Bohemundi filia nupserat, tenendam concessit: regem Ascalonitarum Aegyptiorum copijs fretum unico prælio repulit: & paulò post Baldequinum Damasci regulũ maioribus copijs Hierosolymitanum infestãtem agrum, tribus prælijs superatũ, multis cæsis captisq; fudit. Interim Romæ anno MCXXX Honorio defuncto, Innocentius secundus subrogatus est, de regione Transtyberina oriundus. Hic Rogerium apud sanctũ Germanum castra habentem ex improuiso aggressus, magno impetu repulit: eoq; oppido capto, tyrannũ in castro Gallutio obsedit. Sed Guilelmus Calabriæ dux Rogerij filius cum exercitu superueniens, commisso prælio, papam cum cardinalibus cepit, & patrem liberauit. Vsus tamen modestia Rogerius, pontificem & cardinales liberauit, & quicquid uoluit præter regni titulũ ab eo obtinuit. Interim Petri Leonis filius Petrus, Romæ in antipapã assumptus est, & Anacletus appellatus. Qui recepto ecclesiarũ argento, conflata pecunia, multis in Vrbe corruptis, potentiã Innocentij in Vrbe obruit. Innocẽtius sibi timens cũ Romam rediisset, fugiẽs per Pisas & Genuã, migrauit in Franciã: et interim antipapa Rogerium

Ann. salu. MCXXX.

A rium in partes suas traxit, regem utriusq; Siciliæ appellatum. Innocẽtius celebrato apud Clarũmontẽ concilio, in quo Petrum antipapam damnauit cũ sectatoribus, Aurelianũ se contulit: & salutato rege Philippo, Carnotum petijt: ubi Henricũ Angliæ regem obuium habens, pro salute fidelium cum est allocutus: & in Lothoringiam flectens, Lotharium Leodrij repertum, à Germanis regem electum, sacramento adegit expeditionis parandæ, qua Romam ducerentur: & altera Synodo Remis habita, in Italiam redijt. Concilioq; Placentiæ celebrato, Pisas se contulit: quam ciuitatem cũ Genuensi diu dissidentẽ composuit. Genuensem episcopum, qui Mediolanensi subserat, archiepiscopum fecit, tribus Corsicæ episcopis illi cum Bobiensi subiectis. Pisanis quoq; archiepiscopum dedit, tribus alijs Corsicæ episcopis & Populoniensi sibi submissis. Lotharius in Italiam uenit, & itinere continuato per Ianiculum intrauit Vrbem, & pontifex per pontem Mammeum in Lateranum deductus est. Antipapa delitescente, rebus compositis, imperator in Germaniam redijt, & põtifex Pisas cõcilium celebrauit, in quo antipapam iterum damnauit. Sed Romæ antipapæ fautores cum auxilijs quæ Rogerius suggerebat, caput attollere cœperunt. Quare iterum accersitus Lotharius, Italiam repetijt, & Pisani classem auxilio papæ paratissimam eduxerunt: quæ Amalphã, Riuellumq;, & multa oppida uicta diripuit, & pontifex cum imperatore Barulum duxit. Rogerius impetum ueritus in
B Siciliam nauigauit, et omnia perdidit quæ in Italia obtinebat: quibus pontifex Rainonẽ Lotharij imperatoris comitem, attributo ducatu Apuliæ titulo, cum aliquot Germanorum cohortib. præfecit, Romamq; rediit, & inde Lotharius in Germaniam. Obijt tunc antipapa, occulteq; sepultus est: & alter ei subrogatus, ad misericordiam pontificis confugit. Pontifex Laterani concilium habuit, constitutionemq; edidit, ne quis laicus manum uiolentam mitteret in clericum: & fame Italiam uexante, Romani senatores creauere, qui Vrbem administrarent. Quibus actis, pontifex anno millesimo centesimo quadragesimotertio defunctus est, & Cœlestinus secundus ei suffectus. In Asia uero Balduino rege defuncto, Andegauensium comes Fulco illius gener, tertio loco Hierosolymæ regnum accepit: in quem, duobus filijs militaris scientiæ peritissimis tanquã legatis uentem, raro Barbari ausi sunt incurrere. Turci tamen sinum Persicum incolentes, multa uirorum millia in agrum Antiochenum duxere: in quos ruens Fulco, tria millia interfecit, & totidem captis Hierosolymam duxit. Excitatus ad eam cladem rex Alaph, gente Turcus, Babylonijs auxilijs fretus, Ediſſam Mesopotamiæ ciuitatem inuasit, quam Balduinum à fratre Gothfredo obtinuisse diximus. Capta est urbs à Barbaris, crudeliterq; direpta, omnibus occisis qui Christum abnegare noluerunt: nobilibus mulieribus super altare sancti Ioannis Baptistæ, quod scirent nostris religiosissimũ, uiolatis. Fulco autem in uenatione dũ leporem sectatur, equo in caput uerso, occubuit: Balduinusq; filius eis
C nominis, regnum accepit. Cœlestino defuncto, Lucius tertius Bononiensis successit, quo tempore Ediſſæ urbis euersio nunciata est. Ediſſa ea urbs est, ad quam Tobiam filium suum misisse Gabelo sacræ literæ tradunt, quamq; Thaddæus apostolus ad fidem Christi conuertit, & in qua beati Thomæ ossibus decorata Abagarus regnũ obtinuit: qui data ad Iesum epistolis, scripta manu dei responsa percipere meruit: quæ tempore euersionis, quatuor et quadraginta annis Christianis paruerat. Clarus erat hoc tempore Bernardus Claraullẽsis abbas, qui principes adiens, hortatus est crucem aduersus Saracenos assumere: inter quos Conradus Suenus nomẽ suum dedit, qui Lothario in Romanorum regno successerat. Sed medio tempore Rogerius per negligentiam pontificum in Italiam reuersus, cuncta quæ amiserat recuperauit: & classe in Aphricam ducta, regem Tunisij ad tributum compulit, quod annis plusquã triginta persolũit. Conradus uero magno cruce signatorum exercitu comparato, Constantinopolim peruenit: ubi ab Emanuele secundo Græcorum imperatore seductus, Iconium ducere persuasus est. promissis ex Cõstantinopoli commeatibus, qui aliunde haberi non possent. Obsessa est urbs admodum munita: sed cum sceleste imperator græcus farinæ quam mittebat gipsum immiscuisset, exercitus morbo afflictatus est, ita ut Conradum re infecta in Franciã retrocedere oportuerit. Præstitit tamẽ ea Conradi expeditio id emolumẽti, quod Balduinus rex quartus

animo auctus, Ascalonem diu obsessam cepit, cum paulò prius Gazam urbem antiquissimam, sed penitus derelictam reædificatlet, & fratribus templarijs inhabitandam concessisset. Ausus est etiam Balduinus Turcorum satrapas Hierichontinos opprimẽtes aggredi: ex quibus prælio superatis, quinque millia interfecit, & deinde Noradinum Damascenorum militiæ principem Hierosolymorum agrum infestantem, magna clade affectum, in Damasci mœnia persecutꝰ est. Inter hæc Lucio Romæ defuncto, Eugenius tertius electus est, Pisa oriundus, sancti Anastasij abbas, quẽ beatus Bernardus monachum fecerat. Hic intelligens Romanorũ conatus, qui senatores confirmari suos cupiebant, ad Farfense monasterium noctu in Sabinos abijt, ibiq; consecratus est, cœpitq; molestantes Romanos molestare. Qui pace petita, magistratu se abdicarunt, & pontifex Romam rediit. Sed intelligens dolose agere Romanos, Tyberi elapsus est: quem Romani haud secus quàm Gelasium olim, & nostra ætate Eugenium quartum, iniectis telis persecuti sunt. Ille Pisas, & deinde in Franciam nauigauit: ubi reperto Bernardo, ad regem Franciæ Ludouicum se contulit, eumq; cruce signauit. Quem Constantinopolim profectum, Hemanuel haud aliter quàm Conradum, decepit, per deserta Syriæ ducere perstitit, adeo ut lacerum exercitum in Antiochiam hyberna ducere sit compulsus. Sed Rogerius rex Siciliæ Hemanueli infensus, classe parata Corcyram insulam, Corinthumq;, ac Thebas & Euboiam de imperio græco accepit: duxissetq; Constantinopolim, nisi Venetorum classem timuisset, quæ in sinu Adriatico CX triremium erat. Flexit igitur ad Asiæ littora, magna Christianorum felicitate: Ludouicum enim Franciæ regem qui à sancti Simeonis portu soluens Palæstinam petebat, Saracena classis fortè interceperat: cui Rogerius casu obuius, Saracenos ipsos prælio fudit, Christianumq; regem gaudens liberauit. Interim Veneta classis ea recuperauit, quæ Rogerius occupauerat, & immunita reliquerat. Rogerius Francorum rege apud Ioppen dimisso Constantinopolim delatus, suburbia eius præsente Hemanuele incendit: & palatium aliquandiu oppugnatum cum capere nequisset, usque adeo pugnando progressus est, ut poma imperialis horti ad ostentationem suæ manu legerit. Rediens autem à Veneta classe inuasus, undeuiginti triremes amisit. Conradus, Ludouicus, & Balduinus simul iuncti, Damascum obsidere pergunt. Hanc urbem Abrahæ serui fundauerunt: quæ campestrem habet agrum, natura solis sterilem & aridum, nisi quatenus aquæ fistulis cuniculisq; subductæ irrigant: quarum humor reddit terram omnium feracem et consitionibus præstantissimam: paruusq; amnis in regione unicus proxime mœnibus delabens, parua ab illis dirimitur terræ lingula, consitionibus omnium in orbe pretiosissimis contecta, in qua reges castrametati sunt: fuissentq; breui potiti urbe, aqua prohibentes, nisi dolo cuiusdam Assyrij iandudum Balduino fidi, sed nũc pecunia corrupti, ad aliam urbis partem castra mouissent: tanquam ibi mœnia facilius rumpi possent. Quo facto, Damasceni fluuio ponti, munitionibus adiectis, Christianos aquatione prohibuerunt, & annonæ transitum impediuere. Ob quam rem siti fameq; laborantes Christiani, obsidionem soluerunt. Ludouicus & Conradus comminutos & malehabitos exercitus in Europam reducentes, ad propria sunt reuersi, anno M. C L I I. Quo tempore Eugenius Romam reuersus, honeste receptus est: qui Tarracinam, Sitiamq;, & Norbam, ac Fumonis arcẽ, quæ loca tyranni occupauerant, in deditionem recepit: & Tybure obiens Romam delatus, in basilica beati Petri sepultus est: Anastasio quarto illi suffecto, ciue Romano.

Ann. salu. M. C. L I I.

Cui breui defuncto Adrianus quartus successit gente Anglicus, qui ab Eugenio tertio in Noruegiam missus cardinalis, prouinciam illam Christianam effecerat. Hic pontifex requisitus, ut administrationem Vrbis, consulibus liberam permitteret, renuit: neq; Lateranum ad consecrationem de more faciendam proficisci uoluit, nisi prius Arnoldus, Brixianus hæreticus ab Eugenio damnatus, ab urbe pelleretur. Quod cum illi differrẽt, cardinalis sanctæ Pudentianæ dum ad pontificem pergit, uia sacra grauiter uulneratus est a populo. Adrianus interdictum posuit: quod dum sacra hebdomada grauiter sustineretur, uicit pontifex ut Arnoldo pulso, & consulibus depositis, sublato interdicto cum honore Lateranum deduceretur. Interim Guilelmus Siciliæ rex, qui defuncto Rogerio

A gerio succesſerat, Beneuenti ſuburbia & Cæperanum, Babucumq; oppida occupauit. Quem Adrianus excommunicatum, regni titulo priuauit, ſubiectosq; à iuramento abſoluit. Fredericus primus gente Sueuia per hoc ipſum tempus imperator deſtinatus, Longobardiam ingreſſus, Terdonam obſeſſam ui cepit, magnaq; celeritate Romam contendit. Pōtifex Viterbij agens, Vrbem uteretur deinde ad ciuitatem Caſtellanam ſe contulit: conciliationeq; per internuncios facta, in agris Sutrinis imperatori occurrit, debitam reuerentiam exhibenti: quem paulò poſt in baſilica ſancti Petri coronauit. Interim portæ Vrbis clauſæ fuerunt, cum conſules parum cum Papa concordes imperatorem ſuſpectarent. Sed plebs Romana inconſultis conſulibus per pontem Traiani eruptione facta, Theutonicos in Vaticano obuerſatos, multis interfectis ſpoliarunt: in quos mox ultio facta eſt ab exercitu qui in pratis Neronis habebat caſtra. Sed lenitus imperator à Papa, captiuos dimiſit. Ob quam rem Papa & imperator non uolentes per medium Vrbis tranſire, ad Mallianum ſe contulere: ubi tranſmiſſo fluuio per pontem Lucanum ad Lateranum uenerunt, ubi ſolennia peracta ſunt. Tyburtini ſua ſponte ſeſe dederunt. Sed cognito quod ad pontificem pertinerent urbem reſtituit, atque in Germaniam redijt imperator. Pontifex uero rogatus à proceribus regni, Beneuentum ſe contulit, maioremq; regni partem Guilelmo abſtulit. Interea Palæologus nobilis quidam græcus, Hemanuelis ſecundi imperatoris græci nuncius Anconam uenit, & deinde Beneuentum: obtuliteq; Papæ quinque millia librarū auri, et Guilelmi expulſionem de Italia, ſi ſibi tres urbes Apuliæ maritimas permitteret. Quæ cum Guilelmus reſciſſet, ad miſericordiam pontificis recurrens, reſtituere omnia promiſit quæ de eccleſia abſtulerat, & ultra nonnulla oppida tradere, Romanos rebelles ſubigere: & ſpacio temporis accepto, aurū quod Græcus promiſerat perſoluere, ſi abſolutus in utroque regno confirmaretur. Quod cum pontifici placuiſſet, cardinales aliqui auaritia ducti impediuerunt. Guilelmus mox cum paratiſſimo exercitu Apuliam ingreſſus, omnia uaſtare cœpit, copijs Græcorum & Apulorum apud Brunduſium prælio ſuperatis: & Apuli Salentini q; deditionem ei fecere. Pontifex cardinalibus indignatus qui malum conſilium dediſſent, Guilelmum ad ſe uocatum, apud Beneuentum in gratiam recepit, eumq; nouo ſacramento adauctum, in utroque regno inueſtiuit: & per Caſinenſes, Marſos, Reatinos, Narnienſes, ac Tudertinos ad Vrbemueterem ſe contulit, primus pontificum Romanorum, à quo ea urbs inhabitata & cultior reddita eſt: ubi aliquandiu moratus Romam reuerſus eſt. Sed malignam conſulum conuerſationem odio habens, Adriam petijt, ibiq; mortuus eſt. Alexander tertius papa Senenſis, à VXXII cardinalibus mortuo Adriano electus eſt. Octauianus Romanus tituli ſancti Clementis presbyter cardinalis à tribus tantum prophanatis, Victor eſt appellatus. Orauit Alexander per legatos

C Fredericum imperatorem tunc Cremam obſidentem ut ſibi aſſiſteret: ille reſpondit, utrunque pontificem ad ſe Papiam ire oportere, iura partium auditurum. Qua re cognita Alexander Ananiam ſe contulit. Octauianus Signiam occupauit. Imperator duos epiſcopos ad Alexandrum miſit, qui eum cardinalem appellatum ad concilium Papiæ uocauerunt: qui à pontifice confutati, Signiæ Octauianum uiſitarunt, eumq; Papiam deduxerunt; quem imperator in concilio Papam declaratum adorauit, & equum eius de more per urbem deduxit. Alexander monitione præmiſſa, Octauianum & imperatorem excommunicauit, deſtinatis literis & nuncijs per orbem, qui ſuam iuſtitiam oſtenderent: Romamq; redijt ſui pontificatus anno ſecundo: ubi multos aduerſantes inuenit, maxime cum Frederici exercitus præter Vrbemueterem & Ananiam, omnes eccleſiæ terras occupaſſet. Hortante igitur Philippo Francorum rege, in Campaniam reuerſus Terracinam petijt, & deinde nauigio quod Guilelmus rex Siciliæ conceſſit, in Franciam profectus eſt, & in Montepeſſulano atque in Claromonte anathema imperatoris publicauit. Dum hæc aguntur, mortuo apud Hieroſolymam Balduino tertio, Almericus frater in regno ſuccedit. Qui in Aegyptios ducens, Drogmoni regis Aegyptij copiarum præfecto congreſſus, magnam in barbaris cædem ædidit, Alexandriamq; obſedit, quam Tiracunus Saladini Turcorum regis præfectus, Soldano Aegyptio fraude

subtraxerat. Alexandrini cum nullo pacto Christianis subijci uellent, eatenus tamen Almerico se permiserunt, ut in Soldani potestatem per suas manus reducerentur. Almericus ingenti pecunia recepta, Soldano urbem restituit. Sed cum fraude usum Soldanum intellexisset, in eum ducens Charras, nunc Cayrum, urbem potentissimam obsedit. Fredericus interea tyrannica usus potestate, Terdona spoliata, Mediolanum solo æquauit, eiusq; populum in sex portarum tribus diuisum, in sex loca decimo abinde milliario habitare coëgit. Cremonam maximis affecit incommodis: ob quam rem Veronenses, Patauini, Vicentiniq; Venetorum consilio usi, fœdus inter se percussere, ut soluto imperatori tributo, nihil ei ulterius obedirent. Fredericus in Veronam ducens, cum auxilia aliarum ciuitatum eò peruenissent, retrocessit, Papiamq; se recepit: missisq; oratoribus regem Franciæ rogauit, ut Alexandrum ad concilium duceret, cum Victorem ipse ducturus esset. Dictus est conuentui locus apud Diuionem, ubi Sauo fluuius Gallos diuidit à Germanis: rebusq; Italiæ ut potuit ordinatis Fredericus ad concilium profectus est, Scotiæ ac Bohemiæ regibus, magnisq; armatorum ac prælatorum stipatus copijs, Octauianumq; deduxit. Deinde processit ad Sauonis pontem Philippus rex Anglorum rege Henrico sociatus, Alexandro apud Dolense monasterium Aquitaniæ relicto, concilium adire negante, quod ipse non instituisset. Retrocessit igitur in Germaniam Fredericus, & Alexander concilium apud Turonum indixit, in quo multa decreta sunt, & Senona pontificalis sedes data. Interim Octauianus Lucæ mortuus est, & Guido Cremensis in antipapam subrogatus, & ciuitatum in Italia societas aucta, Cremonensibus, Brixianis, Bergomensibus, Mediolanensibusq; dispersis, & Placentinis eis se adiungentibus. Romani creatis consulibus Alexandri amicis, eum ex Francia reuocarunt: qui primo Siciliam petijt, mare delatus, anno mille-
Ann. salu. MCLXV. simo centesimo sexagesimoquinto. Postquam Romæ Alexander fuit, ciuitates Longobardiæ erectæ sunt, & imperij munitas nonnullas arces abstulerunt. Qui magnis copijs comparatis, iterum in Italiam reuerti statuit. Hemanuel uero imperator paulò ante hoc tempus Venetis aperte hostis declaratus, & Stephanum Vngariæ regem sibi amicitia coniunxit, illis inimicum. Ob quam rem Veneti qui tutari imperium Græcorum consueuerant, eius sibi prouincias subijcere cœperunt, duos simul hostes perpessi. Et Dalmatæ, Histri atque Liburni ut nulli subijcerentur, simulatam eorum amicitiam per uices ludificabant. Facta est classis quinquaginta triremium: quæ in Histros missa, Polam, Rubinum, Parenticum, Hemoniam, & Humagum Venetis subegit. Adrianus quartus Gradensem ecclesiam primatum super omnes ducatus Venetiarum Histriæ & Liburnorum ecclesias obtinere declarauit. Quod cum Henricus ueteris Aquileiæ patriarcha ægre ferret, fauore Stephani Vngariæ regis usus, Gradum capere intentauit. Sed classis Venetorum auxilio missa, patriarcham & septingentos nobiles ex Foroiulij & Vngaria cepit. Qui ea lege dimissi sunt, ut singulis annis Foroiulienses tributum penderent duodecim porcorum, & duodecim panum, qui singuli ducentarum librarum essent: qui usque ad hoc tempus exhibiti sunt, in uenatione quæ postremo carnispriuij die Venetijs habetur. Et deinde sequenti anno Arbenenses Liburniæ populus subacti sunt. Stephanus rex Vngariæ simulata cum Venetis amicitia, duas ex nobilitate Vngara uirgines, duobus filijs ducis Veneti matrimonio copulauit: eoq; post breui in Dalmatos ducente, Spalatum, Tragurium, Sibinicumq;, Venetis rebellare suasit: Tarderenses quoque in rebellionem adduxit. Anconitani item Hemanueli græco subiecti, Venetos infestabant. Sed dux eorum Guistardus captus, à Venetis suspensus est, qui triremes quinque ducebat. Anno millesimo centesimo sexagesimo sexto, classis Venera Vngaros ladera deturbauit, murosq; aperuit ad mare respicientes, ducentis obsidibus ex nobilitate acceptis. Dalmatæ territi, electis Vngarorum præsidijs, Hemanueli se dediderunt: qui sub fide publica, una die omnes Venetos & omnia eorum nauigia sub imperio suo existentia, cum maximis mercimonijs intercepit. Studebant Veneti eum placare quoquo possent modo. Interim uiginti eorum naues fuga elapsæ redierunt. Ob quam

Ann. salu. MCLXVI.

rem

A rem animo erecti, classem centum triremium, & uiginti nauium armauere, quibus Histri decem triremes addidere. Hæc classis Tragurium diripuit, Ragusium cepit, Nigropontum obsedit. Sed spe potiundæ urbis amissa, Chium duxit, insulamq; ui cepit. Atque peste ibi suborta, Michaël Vitalij dux rediit domum, & in tumultu uulneratus obiit. Sebastianus Zianus ditissimus ei suffectus est. Inter hæc Fredericus Barbarossus in Italiam cum magno exercitu reuersus, blande ciuitates allocutus, nulli noxius, in Bononiensem agrum descendit, & parte copiarum missa in Hetruriam, quæ antipapam Lucæ manentem aliquantulum erexit, ipse Anconam profectus eam urbem obsedit, & per barones & amicos res urbis Alexandro infestas reddidit. Interea sociæ in Lombardia ciuitates Mediolanum rædificarunt, & solito munitiorem urbem fecerunt. Laudenses societati accesserunt. Per hoc tempus Guilelmo Normanno rege Siciliæ apud Panormum defuncto, alter Guilelmus filius successit. Et Hemanuel græcus imperator, missis legatis Romam, obtulit se cum omni ecclesia orientali, uelle pontificem Romanum orbis Christiani caput recognoscere. easq; copias in Italiam mittere, per quas facile Fredericus expelli posset Italia: pecuniasq; ingentes promisit, si ad imperium occidentis, uniuersalemq; monarchiam redintegraretur. Ad quam rem exploratius intelligendam. pontifex anno sui regiminis septimo legatos Constantino-
B polim misit. Per quod tempus Romani Thusculanos, Albanosq; odio persequentes, qui tributa immoderatius impetrata pendere noluissent, reclamante pontifice, populariter mense Maio in Thusculanos duxere. Ranio comes, quem ducatu Apuliæ Innocentius secundus & Lotharius imperator ornauerant, inde deiectus à Rogerio Thusculanum regebat. Qui accersitis Germanis apud Nepesum, Sutrinumq; sedentibus, in Romanos delatus, tantam eis cladem intulit, quantam apud Cannas ab Annibale olim acceptas ferunt. Illud constat, quod nunquam postea Romani caput extulerunt. Germani usque ad Vrbis portas grassati sunt: & Fredericus Ancona dimissa celeriter Romam uenit, & in pratis Neronis castra posuit: nec potuit suburbium Vaticanum defendentibus Alexandri familiaribus expugnare: qua re iratus, basilicam sancti Petri incendisset, nisi æditui eum furentem ingredi permisissent. Papa Laterano dimisso in Frangepanensium domos sese recepit, quæ apud Paladium erant. Guilelmus rex Siciliæ duas triremes & magnam tum pecuniæ Papæ misit, ut sibi consuleret. Pontifex remissis triremibus, cum duobus cardinalibus consilium petijt à rege de rebus agendis. Fredericus uero missis in Vrbem archiepiscopis, populo pacem promittebat, si inter duos Pontifices, Romani ipsi causam cognoscere uellent, & eum qui esset dignior accipere ex ipsis duobus: uellecq; omnia reddere ecclesiæ quæ occupasset. In quas cõditiones cum populus inclinasset, Alexander noctu abiit ad Circeium primo, & deinde Caietam, Be-
C neuentumq; accessit. Fredericum uero pestis expulit, in exercitu suo magna damna efficiens. Abiit ergo in Lombardiam: ubi cum ciuitates aduersus se coniuratas, bello intentare cœpisset, territus eorum apparatibus, in Germaniam recessit: hostibus abeuntem usque ad Alpes insequentibus. Moxq; sociæ ciuitates Alexandriam condiderunt apud Roueretũ, locum Tanaro amni adiacentem: quæ ipso anno aggere fossaq; & plancato munita, quindecim millia uirorum cultores habuit. Et Romani in Albanos ducentes, eam urbem suorum progenitorum olim patriam, funditus euerterunt. Idem in Thusculanis egissent, nisi pontifex eos deterruisset. Hemanuel alios oratores misit, priora promissa & maiora congeminans, si occidentis imperium sibi committeretur. Alexander cuncta respuit. Interim Guido Cremensis in basilica sancti Petri, quam Frederici præsidio obtinebat, mortuus est: & Ioannes Sirmiensis abbas ex Pannonia, uir pridem furto infamis, illi suffectus est. Raino sibi timens ei Thusculum tradidit, ea conditione, ut oppidum Montisflasconis à Germanis obtineret. Antipapa ea die qua fuerat admissus, à Thusculanis ciectus est. Et Raino à Flasconensibus minime admissus, cum frustra Thusculum repeteret, ad pontificẽ qui Verulas uenerat se cõtulit, & ius quod in Thusculano habebat ei ðonauit. Thusculani quoq; publico consilio Alexandro ad se uocato, deditionem fecere. Ibi oratores regis Angliæ Henrici auditi sunt, pur-

gantes infamiam quam de nece beati Thomæ rex incurrerat. Pontifex duos cardinales ad rem inspiciendam misit in Angliam. Quibus rex dimisso Hibernico bello quo erat intentus, apud Normandiam occurrit, reqꝫ discussa ad hoc uentum est, ut Henricus iuramento sese purgauerit, promiseritqꝫ pœnitentiam agere pro nece sancti uiri: cuius etsi fuisset insons atque inscius, occasionem tamen præstitisse sit uisus, quia illum uiuentem minus debito honorauerit: ducentos insuper milites Hierosolymam missurum, qui annum ibi perseuerarent, & sese intra triennii aduersus Barbaros cum exercitu quem cogere posset profecturum, libertatemqꝫ ecclesiæ in suo regno reddituru, appellationesqꝫ ad Romanam curiam libere permissurum. Hisqꝫ rebus iureiurando sua sponte addidit, sese ac filium regni consortem Angliæ, regnum ab Alexandro pontifice permissum ita obtinere, ut neminem posthac Angliæ regem fore declarauerit, qui à Romano pontifice non esset appellatus. Alexander Romanis oratis ut se intromitterent, negocia solum ecclesiastica curaturum: cum ejceretur, Signiam se contulit, ibiqꝫ cardinalibus ex Anglia reuersis, auditis miraculis beati Thomæ, ipsum canonizauit. Et paulò post inter Henricum regem & filium suum Viramum nomine, cui rex Franciæ Philippus filiam uxorem dederat, bellum exortum est, cuius causa Aquitania magnis flagrauit incendijs. Secundo post necem beati Thomæ anno sedatum est tamen hoc bellum, legati Papæ interuentu. Et Fredericus quinto in Italiam rediit per montem Cinisium, Secusam dolo captam diruit, Astenses territos in deditionem accepit. Alexandriam per quatuor menses media hyeme durissima presit obsidione, deinde per inducias suffossa cuniculis ciuitate, milites intromisit, qui noctu portas aperirent. Sed illis trucidatis, ab eruumpente populo magnum accepit incommodum, & in die paschatis obsidionem soluit: Papiamqꝫ pergens, occurrentibus hostibus in agro Terdonensi, per legatos inducias cum eis pepigit, designatis prælatis ac proceribus qui de pace tractarent. Atque ita ipse Papiam, & ciuitatum exercitus suam quique domum petiere: placuitqꝫ omnibus nihil incõsulto Alexandro de pace agere. Cremonenses quorum consules copias tardius eduxerant, illos amouerunt, & eorum palatia destruxerunt, ne uiderentur per amicitiam Papiensium collusisse. Veneti durum existimantes Hemanuelis bellum, legatum ad eum misere Henricum Dandulum, quem libere locutum, contra ius gentium Hemanuel (candentia inspicere coactum ænea) excæcauit: eaqꝫ res fecit ut cum Frederico pacem, & cum Gulielmo rege Siciliæ fœdus in annos uiginti Veneti percusserint. Interea Almericus rex Hierosolymitanus Charas obsidens, quamuis spe potiundi non careret, pecunia tamen placatus abscesit. Et Ascalonem paulò post ducens, male prouisus commeatibus, infecta re domum rediit. Cui non diu postea defuncto, Balduinus filius, sextus Hierosolymæ rex suffectus est: qui etsi lepra percussus fuit, regnum tamen fortiter & prudenter administrauit. Fredericus cum nouas ex Alemannia copias aduocasset, pacem ab Alexandro, ciuitatibus petitam, concedere recusauit: ob quam rem Mediolanenses, Papiensem Comensemqꝫ agrum hostiliter populati sunt. Et Alexander nouæ urbi Alexandriæ episcopum dedit an-

Ann. salu. MCLXXV.

no millesimo centesimo septuagesimoquinto, & sui põtificatus decimoseptimo. Copiæ Frederici per saltum Domussulæ Comum peruenere, & Brixiani Veronenseſqꝫ, Nouarienses & Vercellenses præsidia Mediolanensibus misere. Qui exeuntes cum charrocio, in rus Barilianum ad horam diei tertiam peruenientes uia Comensi, septingentos equites præmisere: quos Germani usque ad charrocium repulere, ibiqꝫ atrocissimum prælium commissum est: & signifer imperatoris cum aquilam in confertos hostes temere intulisset, confossus, aquilaqꝫ primarium imperatoris signum, in hostium potestatem facta est. Fredericus uero ad aquilæ suæ casum ira potius quàm timore percitus, impetum in hostes inconsultius fecit: dumqꝫ multos manu etiam ipse sua uulnerat, interficitqꝫ, equo suffosso prolapsus, occubuisse creditus est. Magna in Germanos, maior in Papienses atque Comanos occidio commissa. Victor Mediolanensis exercitus domum redijt, præda ingenti militi concessa. Imperatrix Comi relicta, mutata uestе uirum luxit, missisqꝫ oratoribus cadauer à Mediolanensibus petijt sepultura decorãdum.

Sed ille

A Sed ille quinto die prius apud Papiam imperatorio habitu per urbem incedere uisus est, quàm uiuere eum populus resciſſet. Proceres id ſibi accidiſſe propter eccleſiæ perſecutionem palàm dixere: & archiepiſcopi proteſtati ſunt ſe defecturos niſi pontifici reconciliaretur imperator. Quibus minis territis Fredericus, oratores miſit ad Ananiam, qui pacem ab Alexandro peterent.

Ex libro ſexto

ſecundæ Decadis.

COnuentum eſt Ananiæ, ut pontifex Bononiam, imperator Mutinam ſe conferret: quod eo modo facile poſſet ad colloquium peruenirí. Pro quare complenda, pontifex ad Garganum montẽ ſe contulit, ubi triremes à Guilelmo Siculo tredecim miſſas reperit: hiſcq; Venetias delatus, magno honore exceptus eſt: & itinere terreſtri ſex cardinales Bononiam miſit. Fredericus Mutinam uenit, ad quem Cremonenſes Terdonenſesq; relictis ſocijs defecerant. Dum hæc geruntur, Noradinus rex Turcorum obijt, & Saladinus illi ſuffectus eſt, omni-
B um in illa gente fortiſsimus & prudentiſsimus: qui rege Aegypti per arma capto atque occiſo. Aegyptum ſibi Syriamq; ſubegit: attriuiſſetq; Chriſtianos in Aſia, niſi Balduinus quartus eòdem anno quo ille, regnum accepiſſet. Hic enim ad tertium regni annum Saladini copias apud Aſcalonem fudit, & alio prælio apud Tyberiadem uiginti millia Saracenorum, Turcorum & Arabum, præſente Saladino profligauit. Præfecerat Saladinus Aſiæ, Armeniæ & Ciliciæ Soldanum quendam gente Turcum cum paucis copijs. Interim Hemanuel ſecundus Ciliciam ingreſſus, eam ſibi ſubegit, & in Aſia minori apud Cuneum primariam urbem caſtra poſuit. Soldanus qui ad regnum aſpirans, cum decem millibus in propinquo conſedit, petens ab Hemanuele, ut parte ciuitatum quas ceperat retenta, quod erat reliquum ſibi relinqueret, & fœdera ſecum iniret. Quod cum ille recuſaret, ſimulata fuga in arctiſsimas fauces ſeceſsit, poſitis cuſtodijs, quæ ſequentem Hemanuelem includerent. Hemanuel inſecutus cum omni exercitu captus eſt, eaq; lege dimiſſus, ut reſtitutis quæ occupauerat, pacem conſtanter ſeruaret. Interim anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimoſeptimo, oratores Frederici Venetias ad pontificem profecti, Bononiam ſuſpectam dicunt, & Ferraria pro conuentu eligitur. Erat quadrageſimale tempus, & pontifex ducem Venetum aurea roſa donauit, petijtq; Ferrariã: ubi rurſus mutatis conditionibus Venetijs conuenire placuit, ea lege, ne prius imperator admitteretur, quàm pacem iureiurando fir-
C maret. Conceſsit igitur Fredericus pacem Alexandro in ea formula, quam ſemper optauerat, & Guilelmo regi Siciliæ. Quindecim ſocijs uero ciuitatibus in ſex annos pacem dedit. Veniensq; Venetias, in oſtio ſancti Marci ad pontificis pedes proſtratus, illos oſculatus eſt, & deinde ad altare maius ambo principes ſeſe amplexati & oſculati ſunt. Paulò poſt Fredericus Rauennam & Bretenorium ſe contulit. Quod oppidum cum ſibi retinere uellet, à pontifice rogatus reſtituit eccleſiæ. Alexander cum triremibus Guilelmi Siculi tredecim, & quatuor Venetis Sipontum rediit, ac per Troiam & Beneuentum, Caſinenſemq; ſaltum, Ananiam ſe contulit. Ioannes antipapa in caſtelli Montiſalbani latebras ſe abſcondit. Romani miſsis ad papam legatis de pace egerunt: quæ ut facilius componeretur, pontifex Thuſculum petijt. Nec tamen euincere potuit, ut annis iam quinquaginta continuatis, tolleretur abuſus conſulum. Illud tamen actum eſt, ut creati à populo conſules, non prius ad magiſtratum cuſtodiendæ urbis admitterentur, quàm fidei ſeruandæ pontifici & eccleſiæ ſacramento ad eius pedes adacti eſſent. Quibus conſtitutis pontifex Romam tertium reuerſus, magnoq; honore exceptus, Concilium Laterani celebrauit. In quo prohibitum eſt, ne ferrum, ligna, arma ue Barbaris infidelibus importarentur. Quo anno Hemanuel ſecundus græcus imperator moriens, Alexium puerum, cui Philippus

rex Fran-

rex Franciæ Agnetem filiam desponsauerat, imperij successorem reliquit, Andronico D
græco regia prosapia oriundo tutore dato, qui aliquot annis pro puero administraret imperium. Et Balduinus quartus, cum morbo deterrente uxorem ducere noluisset, sororẽ suam Sibyllam Guilelmo Montisferrati Marchioni, cognomine Longaspata, uxorem dedit: quæ primo anno filium peperit, nomine Balduinum, anno millesimo centesimo octuagesimo primo. Quo tempore Alexander tertius Romæ obijt, & Lucius tertius ei successit, Luca urbe gente nobili oriundus. Andronicus uero ad imperium aspirans, omnes Latinos qui frequentes Constantinopoli habitabant, & pupillo fauebant, publico edicto expulit: nauigantemq; deinde laxandi animi gratia imperatorem Alexium in mare præcipitatum necauit: & assumpta purpura imperium usurpauit, primarios q; in urbe ciues interfecit. Quæ dum Constantinopoli agerentur, Guilelmus Longaspata Monteferratensis Balduini regis gener, & alterius Balduini infantis genitor, Hierosolymæ est defunctus. Ob quam rẽ Balduinus quartus nepoti consulturus, Sibyllæ nouum uirum dedit Guidonem de Lusignano Pictauorum gente oriundum: ea lege adiecta, ut se mortuo, Guido pro nepote Balduino quoad pueritiam supergederetur, regnum gubernandum acciperet: cui regina mox permissa est. Lucius autem pontifex, dum fauentibus quibusdam ciuibus Romanos deponere consules aditur, ex Vrbe deturbatur, & fautoribus suis qui non effugerunt, effossi sunt oculi. E
Pontifex Veronæ Concilium conuocauit, ut rebus orientalibus subueniretur. Nam Guido Lusignanus Hierosolymitani regni administratione susceptа, cum nimis superbe ageret, à Balduino rege deiectus est: à quo & Balduinus puer rex iunctus est, Bertrando comite Tripolitano tutore designato, & administratore regni constituto. Per quod tempus Saladinus regnum Hierosolymitanum populatus est, multis mortalibus interfectis, & præcipue Templarijs. Ob quam rem Heraclius patriarcha Hierosolymitanus Veronam ad Lucium pontificem uenit, & deinde ad regem Franciæ Philippum abijt auxilia petens. Philippus multos milites Hierosolymam ituros ad pontificem misit. Interim Guilelmus rex Siciliæ ulturus iniuriam Latinorum aduersus Andronicum expeditione parata, Thessalonicam Macedoniæ urbem accepit, & multas Græciæ Thraciæq; ciuitates partim afflixit, partim subegit, non audente Andronico occurrere, qui suis ciuibus esset infestus, quos uel occideret uel damnaret exilio. Qua necessitate impulsi Constantinopolitani, Isach quendam imperiali prosapia genitum, ex Peloponneso uocatum, ad imperium sublimarunt. Qui Andronicum prælio superatum captumq;, singulis mutilatum membris, in acerbis cruciatibus uitam finire coëgit. Lucius uero pontifex, Guilelmum Siciliæ regem qui pacem cum Isach composuerat, Hierosolymam mittere cum Francorum militia statuit. Sed dum nuncij iter peragunt, uita defunctus est Veronæ: cui Vrbanus F
tertius de gente Cribella Mediolanensi successit. Fredericus autem primus imperator, Henricum filium suum prouincijs quas in Italia obtinebat, præfecit. Et Adrenses dum per Venetos eorum archiepiscopus ad Gradensis patriarchæ obedientiam reuocatur, ab eis deficiunt, Belæq; tertio regi Vngariæ se subijciunt. Tunc quoque quartus Balduinus Hierosolymæ uitam finiuit. Nec potuit Tripolitanus comes, tutor designatus quinti Balduini, curam eius suscipere, Sibylla pueri matre Guidonemq; Lusignano prohibentibus. Et Balduinus ipse puer septimus rex, ad octauum postea mensem defunctus est: cuius mortem genitrix tandiu occultauit, donec largitionibus ac blanditijs patriarcha & proceribus in suam uoluntatem adductis, Guidonem creari regem obtinuit. Tulit eam iniuriam grauiter Raimundus comes Tripolitanus, atque in ultionem regis inducias cum Saladino constituit, per quas Tripolitanus comitatus à fauore Christianorum separatus est, simulq; Tyberiadis & Galilææ principatus, quæ Raimundo per uxorem nouiter acceptam parebat. Erant eo tempore inducie cum Saladino Christianis omnibus, quas per hanc discordiam rumpere satagebat. Princeps enim Montisregalis Christianus, ultra Iordanum dominium tenens, undique Saracenis circundatum, qui annonam perpetuo anni

tempore

A tempore Hieroſolymam importabant, inſcio rege inducias temere violauit. Ob quam rem Saladinus tempus eſſet ratus perficiendi quod optabat, quinquaginta millia equitum, peditum uero innumerabilem multitudinem congregauit, atque ad Ptolemaidam caſtra metatus eſt, quam Templarij poſsidebant: qui educentes pugnam commiſere, ac prælio ſuperiores cruentam obtinuere uictoriam: Nam uir fortiſsimus magiſter hoſpitalis, & meliores quinque de ſuis ceciderunt. Raimundus interim Tripolitanus Tyberiadem communuerat, parum Saladino fidens: atque uxore ibi relicta Tripolim reuerſus, ueritus ne Chriſtiani delerentur, Guidoni regi reconciliatus, à Barbarorum receſsit inducijs. Saladinus Ptolemaida omiſſa, Tyberiadem obſedit. Magiſter templi Hieroſolymam confugerat: quo compulſore Tripolitano comite inſtante, Guido rex copias eduxit equitum triginta millium, peditum quadraginta millium: qui facto itinere, cum loco aquarum irriguo caſtro ponere ſtatuiſſent, præuenti ſunt à Saladini copijs, & in loco arido pernoctare coacti. Saladinus id intelligens, relicta obſidione Tyberiadis, in caſtra uenit Chriſtianis oppoſita: & in aurora commiſſo prælio, Chriſtianos ſiti laborantes & prorſus deficientes in fugam uertit, cædemq; magnã ædidit. Tripolitanum comitem ab amico ſeruatum barbaro, Tyrum fuiſſe deductum fama increbruit. Guidonem regem & templi magiſtrum cum notioribus Chriſtianorum militi-
B bus ſeruatis, Saladinus uinctos abduxit: religioſos à prælio ſeruatos ſecuri percuſsit. In hoc prælio magna pars crucis ſalutiferæ ligni amiſſa eſt. Hac victoria potitus Saladinus Acconem duxit: quam Chriſtiani cum ſingulis ueſtimentis abire permiſsi, ueſtigio dediderunt. Captum eſt deinde Beritum & Biblium, & amnis maritima uſque ad Aſcalonem. Aſcalonitæ uero munitionibus ſibi, non niſi poſt captam Hieroſolymam deditionem facturos ſe reſponderunt. Oberat multis Chriſtianis Saladini humanitas, quæ nullum populum urbe eiecit, tributa pendere uolentem, nec ulli fidem fregit. Per hoc tempus Conradus Marchio Montisferrati Tyrum applicuit, nauigio uectus imperatoris Iſach, cuius ſororem in matrimonium acceperat, propter opem illi datam aduerſus græcum nobilem ad imperium aſpirantem. Et eodem die comes Tripolitanus de fuga ab infauſto prælio eodem [illegible] contulit: qui uir perfidus Conradi ſuſpectam uirtutem ducens, relicta Tyro Tripolim acceſsit, ubi morte ſubitanea defunctus eſt, & cadauer eius circunciſum repertum: Saracenus enim fuerat affectus: Tripoliſq; Antiocheno principi eſt commiſſa. Et per id tempus claſsis Gulielmi Siciliæ regis quadraginta triremium apud Tyrum apparuit, quam Margaritus Siculus præſidio Chriſtianorum duceba[illegible]. Saladinus Aſcalonem reuerſus, decem diebus oppugnatam urbem ea conditione recepit, ut Guidonem Luſignanum regem, & templi magiſtrum liberatos, Tyrum deduceret. Interim Turcorum alia manus Laodiceam, dedentibus
C Chriſtianis, accepit: quæ Arabum aucta turmis, dum in Antiochenis agris debacchatur, ab erumpente Chriſtiano milite tantam cædem perpeſſa eſt, quantam uix ſuperioribus annis Chriſtiani pertulerant. Saladinus Aſcalone munita, auctis copijs quæ ab Antiochena populatione diffugerant, in Hieroſolymam duxit, fruſtraq; decem diebus ad occidentalem plagam urbem oppugnauit. Sed continuatis rurſus uiginti diebus, per uaria loca oppugnationibus obſeſſa, ingens multitudo deſperatione magis ſuppetiarum adducti quàm oppugnantium metu, ea conditione deditionem fecerunt, ut cum ſuppellectili, quam ſinguli humeris ferre poſſent, abire permitterentur. Facta eſt deditio ſecunda Octobris die, anno nono & octuageſimo poſtquam Chriſtianorum fuerat. Migraturi Chriſtiani, Heraclium patriarcham & clerum facto agmine ſunt ſecuti: & pars Antiochiam, pars Tyrum aut Alexandriam petijt: Claſsis Margariti eos in Siciliam uexit. Saladinus Hieroſolymam ingreſſus, campanas primũ turribus eiecit, in ſanctis baſilicis ſtabulatus eſt: templum Salomonis conſeruauit: quod priuſquàm ingrederetur, aqua roſacea lotus eſt. Manſerũt Hieroſolymis Chriſtiani Aſia oriundi non parua multitudo, Suriani, Armenij, Iacobitæ, Georgiani & Græci. Saladinus in Tyrum duxit, quam Guilelmus publico concilio defendendam, & perpetua ditione tenendam acceperat. Qui Sicula claſſe adiutus, Saladinum damno affectum repulit:

ille in

ille in Antiochiam duxit. His cognitis Vrbanus tertius, qui deferenda Christianis ope, generale promulgauerat edictum, Venetiasq; petere statuerat, in itinere apud Ferrariam obijt: & Gregorius octauus origine beneuentanus illi suffectus, pari ardore incensus, Pisas profectus, Genuẽses ac Pisanos dum composuisset, lege adiecta, ut in Asiam pro tuenda religione ducerent, octauo & quinquagesimo die Pisis obijt: & tertius Clemens Romanus pontificatum accepit. Saladinus cursum uictoriæ prosecutus, ciuitates quinq; & uiginti de principatu Antiocheno intra tres menses cepit, ipsamq; Antiochiam, corrupto multo auro patriarcha eius, obtinuit. Ad edictum autem Clementis multi principes excitati sunt, ut arma pro religione sumerent. Præcipui fuere Fredericus imperator, Philippus rex Franciæ, Ricardus rex Angliæ, & Oddo Burgundiæ dux, cum multis archiepiscopis & episcopis. Veneti quoq; & Pisani paratissimas eduxere classes: Venetæ præfuit archiepiscopus Rauennas, & Pisanæ præsul Pisanus Guilelmus rex Siciliæ pacato à piratis mari, annonam omnifariam, & ex Sicilia & Apulia profecturis ministrauit. Frisones quoq; & Dani triremes quinquaginta, & duodecim Flandrenses armauere. Qui transeuntes in Mauritaniam, & Africæ littora flectẽtes, Saracenos magnis incommodis afflixerunt, & Siluinã urbem quadraginta diebus obsessam, ui captam diripuere, mortalibus crudeliter occisis: propter quam rem tardius in Asiam peruenere. Bela rex Vngariæ pro salute Christianorum pacem dedit Venetis. Appulerunt Veneti ac Pisani Tyrum, spemq; Christianis dederunt. Guido Lusignanus, regio tumens nomine, per id tempus Tyrum se contulerat, ut eius urbis dominio potiretur. Sed ciues Conrado Monteferratensi fidem seruantes, eum bonis uerbis eduxerũt: ipse uero coacto exercitu ex reliquis Christianorum Tyri congregatorum, Acconam duxit, in cuius castra Veneti & Pisani copias exposuere. Gaufredo Lusignano fratri suo rex, montis dorsum quod urbi imminet, communiendum attribuit, ipse cætera belli munera obiuit. Et superueniente Iacobo Auennio Brabantini ducis præfecto cum Flandrensibus, Frisonibus ac Danijs, copijs auctus, bina fossa communita, stadio inuicem distantibus urbem cinxit. Saladinus uero multis undique contractis copijs, castra sua Christianorum castris contulit, ita ut assidue & ab eo & ab oppidanis Christiani sagittarum iactibus uexarentur. Pugnatum est una die totis uiribus, & cum Christiani propemodum uictores essent, casu ob fugientem equum & ipsi fugere cœperunt, fuissentq; ad internecionem cæsi, nisi Gaufredus ad custodiam castrorum relictus, eruptione facta hostes repressisset. Dum milia ex Christianis cæsi sunt, inter quos Templariorũ magister & Andreas Bremensis comes uulnerati in castra delati, perierunt. Anno ac dimidio durauerat tunc apud Ptolemaidam obsidio, & fames ac dysenteria castra inuasit Christianorum: in cuius remedium placuit ab hostium castris annonam petere: & triginta millia ex omni natione sublatis clamoribus ad hostium castra profecti sunt. Saladinus fuga simulata, castra sine custode dimisit, annona & omni suppellectili plena: ad quam rapiendam dum Christiani absque timore incumbunt, ipse ad eam partem sua castra contulit, unde erat ad suos Christianis reditus, oneratosq; inuadens, strauit & occidione maxima confecit. Interim Sibylla uxor Guidonis regis, & filij quatuor quos ex ea susceperat, ex dysenteria in castris periere. Isabelis Sibyllæ soror, & ipsa quarti Balduini, Hierosolymæ sexti regis filia uirgo, Herfrando Toronio nobili adolescenti desponsata erat, cui Hierosolymæ regnũ sublata Sibylla iure debebatur: atq; in eam spem Herfrandus adolescens gratiosus à Christianis proceribus attolli cœperat. Sed Conradus Ferratensis marchio Isabelem Tyri agentem rapuit, & consummato cum ea matrimonio, Hierosolymæ regni titulos usurpauit. Quod malo exemplo factum principes ægre tulerunt. Sed necessitas annonæ, quæ alsunde quàm ex Tyro haberi non poterat, adulandum illi suasit. Ipse uero largitionibus & munificentia potentiores quosq; sibi obligabat. Interim Guilelmus rex Siciliæ Panormi obijt, sine legitimo successore, ita ut regnum ad ecclesiam deuolueretur. Sed magnates adulterinum sibi regem instituerunt Tancredum, Rogerio regi Normanno ex concubina genitum, uirum secordem: quem Guilelmus nec fratrem spurium appellare uoluit. Misit Clemens tertius in Cala-

Rei militaris astutia.

A in Calabriã & Apuliam copias ad regni recuperationem: quibus dum Tancredus reſiſtit, omnia citra Farum rapinis & cædibus uexata ſunt. Durante obſidione Acconis, Fredericus imperator ex Alemannia cum ampliſsimo exercitu profectus per Vngariam Thraciamq; Conſtantinopolim petijt, quem Iſach imperator quamprimum potuit Boſphorum tranſire hortatus eſt, eius potentiam reformidans. Fredericus Philomeniam urbem cepit de Turcis, & Iconium delatus, adiacentem regionem populatus eſt. Armeniam minorem ingreſſus, omnia in poteſtatem ſuam redegit: ſed dum lauandi cauſa rapidum amnem inexplorato ingreditur, ſubmerſus eſt. Eius copiæ in agrum Antiochenum delatæ, partim morbo, partim fuga diſſipatæ ſunt. Dum autem Fredericus Boſphorum traijcit, Philippus aut Ricardus reges Gallico Tyrrhenoq; mari Meſſanam delati ſunt: ubi uentis oblatis, Philippus felici nauigatione Ptolemaidæ portum attigit, & caſtra Chriſtianorũ auxit. Ricardus tempeſtate in Cyrum delatus, cum à Græcis portu prohiberetur, excandens inſulam ui expugnatam ſpoliataq; firmo ſuorum præſidio communitam reliquit, atque in caſtra ad Ptolemaidam ſe recepit. Oppugnabatur urbs acriter, ſed inerat ualidum præſidium Saladini, à quo ſæpe eruptione facta, Chriſtiani incommoda recipiebant. Interim mortuo Romæ Clementi, Celeſtinus tertius, & ipſe Romanus ſubrogatus eſt, qui ægre ferens Tancredum regno Siciliæ poti
B ri, Conſtantiam Rogerio Normanno rege natam uirginem in monaſterio Panormi agentem, occulte educi curauit, eamq; natu grandiorem, cumq; filios procreatura uideretur, Henrico ſexto Frederici Barbaroſsi filio diſpẽſatione apoſtolica in matrimonium copulauit, eumq; in regem à Germanis electum imperatorem conſtituit, regnumq; Siciliæ citra & ultra Farum ſibi conceſsit, reſeruato cenſu cum terris eccleſiaſtici iuris. Hẽricus mox Thuſculam Celeſtino reddidit. Ipſe uero Romanis inconſulte illud tradidit. Qui oppido mox diruto, ſaxa ad memoriam conſeruandam deſtructæ urbis in cliuo Capitolino poſuerunt. Henricus & Conſtantia Neapolim obſederunt: ſed peſte exercitum inuadente, re infecta, ad Alemanniam abierunt. Continuata eſt oppugnatio Ptolemaidæ annis duobus, & denique ea conditione deditio facta eſt, ut pars crucis dominicæ, quam ſuprà perditam diximus, reſtitueretur, & barbari cum ueſtimentis in tu- perducerentur: pars Philippo, pars Ricardo deducenda commiſſa eſt. Sed cum dominica crux minime reperiretur, Ricardus commiſſos ſibi crudeliter trucidauit, Philippus cum Chriſtianis captiuis commutauit. Saladinus his damnis affectus, multas ciuitates aperuit, quas diffiſus eſt tueri poſſe: inter quas Porphyriam, Cæſaream, Aſcalonem, Gazam & Elan: & Ricardus Ioppen inſtaurauit, Chriſtianiſq; repleuit. Cogitauerat q; Balduinus Hieroſolymam reddere Chriſtianis, quod conſilii diſcordia inter Philippum & Ricardum orta commutauit, cum alter alterum in agendis perturbaret. Phi
C lippus ſimulato morbo, ut creditum eſt, ex Aſia receſsit, Oddoni Burgundo relicto exercitu. Ricardus maiori animo ad res agendas incubuit. Per quod tempus Conradum Monteferratenſem Tyri in foro agentem Icarij duo, Arſacidas Saraceni uocãt, gladijs confoderunt: qui ſe morti deuouent, ut hoſtes ſuæ ſuperſtitionis occidant, æternam inde ſalutem ſperantes. Hi de fuga retracti, exquiſitiſsimis cruciatibus periérunt. Henricus autem Campaniæ comes Iſabele regina in uxorem traducta, Tyri dominium accepit, ſed regni titulos recuſauit, quia regem Franciæ ſubſequi feſtinabat. Ricardus Guidonem Luſignanum blande appellatum, in eam ſententiam duxit, ut pecunia non grandi, rebus Chriſtianis auxilio ſibi diſſoluta, relicto regno Hieroſolymitano ac Tyri & Ptolemaidæ dominio, ad quæ aſpirabat, regnum Cypri perpetuò poſsidendum acciperet, quod ille ab Anglicis traditum ſibi & poſteris ſuis, in hæc uſque tempora continuauit. Ricardus & Oddo Burgundus Hieroſolymam obſidendam petere ſtatuerunt, ſed in itinere à Saladino uexati, confligere coacti ſunt: in quo prælio quamuis ſuperiores eſſent, Iacobus tamen Auennius interfectus eſt, & ipſi apud Bethlemibilem caſtra fecerunt, commeatumq; interceperunt, qui ab Ægypto Hieroſolymam portabatur. Quod ſi tunc Hieroſolymam obſediſſent, erat opinio Saladinum minime in ea urbe manſurum, neque inuenturum qui remanere uellent: ſed Ricardus hyemem teritus,

V Aſcalo-

Aſcalonem conceſsit: quam pariter & Gazam inſtaurauit: Templarij tamen Gazam D
muniuerunt. Oddo apud Tyrum hyberna egit. Veneta & Piſana claſsis tertio iam anno deſeſſæ domum repetere ſtatuerunt: ſed odijs inter ſe concertantes, magni mali cauſa fuere. Piſanæ claſsis pars Polam petijt Hiſtriæ urbem, Venetis tributa pendentem, & apud eam captam hybernauit. Veneti exarmata priori, nouam triremium decem, nauiumq; ceterarum ſex emiſerunt: qua Polam ducta, uiq; capta, claſſem Piſanorum incendunt, & Mothonum profecti onerarias Piſanorum naues à Tanai redeuntes intercipiunt, muroſq; Polæ ſubuertunt. Deinde pax inter utranque ciuitatem magno Piſanorum dãno facta eſt. Ricardus Angliæ rex cum parata eſſent omnia ad obſidendam Hieroſolymam, accepto nuncio quod rex Franciæ Normanniam uexaret, domum reuerti ſtatuit: & maxime cum frater ſuus Ioannes, ad regnum Angliæ aſpiraret. Quod cum reſcitum eſſet, turpi conditione cum Saladino pacem fecit: nam ciuitates omnes reſtituit præter Tyrum & Ptolemaidam, cum caſtellis aliquibus & agro uſq; ad Ioppen. Rediens autem in Auſtrinis captus eſt, & magno auro redemptus, de quo noua ciuitas murata eſt. Liberatus multa cum Franco rege contentione certauit. Oddo Burgundiæ dux cum copijs ſuis ad Ptolemaidã Tyrumq; ſe recepit. Sæpe rogatus Henricus Campanus, ut Hieroſolymæ regni titulos acciperet: quod ille prorſus renuit, delitijs potius quàm bello natus, cupiens domum reuerti. Sed dum aulam ſuam apud Ptolemaidem incaute circuit, delapſus fracta ceruice interijt. Eiſdem fermè diebus Guidone Luſignanio Cypri defuncto, regnum Almericus frater accepit: qui Iſabele Henrici relicta in uxorem ſibi copulata, regni Hieroſolymæ titulos ad illam ſpectantes, ſimul & Tyri Ptolemaidæq; principatum accepit. Saladinus quoque eodem tempore mortuus eſt, qui multo elogio interulam, qua ſola cadauer ſuum condiendum ſtatuerat, lancea ſublimem per compita uicoſq; ferri iuſsit, clamariq;, Saladinum Aſiæ dominatorem nihil aliud ex tanta opum affluentia ſecum ferre. Huius obitus ſpem non paruam Chriſtianis dedit. Saladini enim frater filijq; grauiſsimis inter ſe odijs decertarunt: & Chriſtiani Biblium pecunia redemptum, contra fœdera receperunt. Apud Siciliam uero Tancredus & filius infans Rogerius mortui ſunt. Et Henricus Romanorum imperator à Celeſtino uocatus in Italiam uenit, & Conſtantia uxor eum ſecuta eſt, filium afferens quadrimum, quem præter opinionem nimis annoſa pepererat. Is ſecundus Fredericus perſecutor eccleſiæ poſtea fuit. Henricus paruo negocio capta Neapoli, citra & ultra Farũ regnum accepit: & à pontifice uocatus, cum per ſe Hieroſolymam petere non poſſet, ad quod erat requiſitus, archiepiſcopum Maguntinum & Saxoniæ ducem, cum magnis copijs deſtinauit. Saraceni uero maritimam incolentes, ulteriorem Hiſpaniam ingreſsi, regem Caſtellæ prælio ſuperatum ceperunt: qui uſq; hodie in Granata manent. In Vngaria Bela mortuo, Henricus filius eius natu maior, regnum accepit: Andreaſq; minor E
conſpiratione magnatum, fratrem eijcere conabatur. Ventũ erat ad arma, & acies utrinque prodierãt, cum Henricus armis depoſitis, omni deſtitutus comitatu, regale ſceptrũ manu geſtans, per fraternas acies eſt delatus, quærens quis tandem ille foret, qui regio ſanguini manum inijcere auderet: frater denique inuentus, à uiro forti imbecilliore obtruncatus eſt. Germanorum copiæ per Vngariam Thraciãq; in Aſiam trãſiere, & Ptolemaidam peruenere: iuſſeruntq; inducias rumpi cum Saracenis ad eam diem ſeruatas. Berinthum à Turcis derelictum Chriſtiani impleuerunt, munieruntq;. Petierunt Germani Turonium, Turenſis agri oppidum munitiſsimum, illudq; obſederunt: ſed ab hoſtibus repulſi ſunt. & tunc Berinthum à Chriſtianis deſertum Turci recuperarunt, ſolamq; Ioppen Germani ab impetu Turcorum conſeruarunt. Romæ mortuo Celeſtino, Innocentius tertius Ananinus papatũ accepit: quo impellente, Simon de Monteforti Gallicus, fama clarus, cum aliquot Francorum cohortibus Tyrum claſſe delatus eſt. Interim Henricus imperator Meſſanæ ægrotans, uxorem & filium ad Innocentium pontificem Romam mittens, eos ſibi commendauit: Philippum uero germanum Hetruriæ ducem, quantum in ſe fuit, Romani imperij & gubernationis regni Siciliæ, quouſque filius adoleuiſſet, adminiſtrationem retinere quæſiuit, & deinde obijt.

Quibus

A Quibus rebus in Asia auditis, exercitus Germanorum inde recessit cum magno Christianorum damno, maxime Ioppiensium: in quos delati Turci Saracenicq; furentes, nec deditionem eorum accipere uoluerunt. sed ui captos, ad unum omnes interfecere, & urbem à fundamentis euerterunt. In Germania pars electorum Othonem, ducis Saxoniæ qui fuerat in Asia germanum elegit: pars Philippum ab Henrico institutum cen suit conseruandum. Rex Franciæ Philippo, rex Angliæ Othoni fauebat. Innocentius autem Othonem confirmauit: nec tamen destitit Philippus, sed Hetruriam in Italia, Sueuiam in Germania præsidio muniuit. Constantia uero Frederici secundi filij sui adhuc pueri Siciliæ regnū utrobique administrauit. In Asia Barbari inter se diuisi, Christianis apud Tyrum Ptolemaidamq; manentibus, inducias concessere: & Simon de Monteforti cum copijs in Europā se recepit. Apud Cōstantinopolim imperatori Isach, quo Latini amicissime usi sunt, frater erat Alexius ætate minor, cum quo indulgentissime agebat, ut præter nomen imperij nihil ei deesset: quem à Turcis sua temeritate captum, imperator magna ui pecuniæ redemit. Sed is pessimo uir ingenio, fratrem dolo captum excæcatumq; misit in carcerem. Idemq; in Alexium nepotem Isach genitum, annos duodecim agentem, fecisset, nisi fuga elapsus fuisset. Hoc anno Bonifacius Mōtisferrati marchio, Balduinus Flandriæ, Henricus sancti Pauli, & Ludouicus Sabau-
B diæ comites, Venetias accesserunt cum quatuor millibus & quingentis equitibus, peditibus octo millibus, nauigio Asiam petentes. Rebellauerat per hoc tempus quinto à Venetis Iadera, Vngariscq; parebat. Cuius recuperandæ auidi Veneti, ea lege cum proceribus conuenere, ut præter Dalmatiam quicquid caperetur, æquis portionibus diuideretur. Armata est igitur classis sexaginta triremium, urseriorum centum & uiginti quibus equi portarentur, & septuaginta nauium onerariarum, duce Dandulo. Primi Tergestini & Muglenses, mare latrocinijs infestantes, domiti sunt, & Venetis tributarij facti. Ad Iaderam diutius opinione sessum est: quam multo effuso sanguine receperunt, & muros in mare uersos aperuerunt: ibiq; per hyemem iam sæuientem manere placuit. Primores eius urbis exiliū elegerūt. Interim Alexius puer, Isach filius, fuga in castra uenit, opemq; ad liberandum patrē petijt: quam proceres ea lege promiserunt, ut ecclesiā Græcanicam Romanæ subijceret: pro damnis quæ Hemanuel olim imperator Venetis ac Francis intulerat, triginta millia marchas auri dissolueret: pro naulo Venetis satisfaceret: atq; ita proceres profecti sunt. Interim alia classis Venetorū, Iadrēses exules qui mare infestabant, perdomuit: & acceptis obsidibus in patriā reduxit, ea lege, ut comitem qui urbi præesset, & archiepiscopū qui Gradensi patriarchæ deferret, à Venetis acciperent, & tres mille cuniculorum pelliculas tributum penderēt. Classis procerum Cōstantinopolim petens, ad Magna è regione Galatharum constitit, catena impediente ne ul-
C tra pergerent, quam fratricida parauerat. Interim Cretenses publico consilio Cretam Alexio puero dediderunt: quam ille Bonifacio Montisferrati paterna affinitate cōiuncto donauit. Medio tempore catena perrupta est, & ciuitas mari terraq; oppugnata. Theodorus Laschera adulterini imperatoris gener, eruptione facta impetum fecit, cruentoq; prælio superatus, intra mœnia repulsus est. Biduo sine intermissione oppugnata est ciuitas, & postremo ui capta. Alexius fratricida nocte concubia fugiens, ingentem thesaurum (quod postea rescitum est) apud Hirenem filiam uirginem in monasterio defossum reliquit. Isach cæcus è carcere eductus est, & cum filio imperator acclamatus: qui cum satisfacere uellet proceribus, morbo obijt. Volebat & filius uti gratitudine, sed populus tumultuans magnis cum cōuicijs affecit, qui Latinis græcum aurū dare uellet. Puer pro tempore cauto usus cōsilio, ait se de cætero facturum quæ ciues suaderent: clamq; misit ad Bonifacium ut noctu cum parte exercitus ad se ueniret, cuius consilio cuncta esset peracturus. Fuit huius consilij conscius Alexius quidam Murtillus seu Morchulsus, quem Isach imperator ex infima plebe patritium fecerat: qui ad tyrannidem aspirans, de prima uigilia tumultum priori similem excitari curauit, Alexiumq; puerum titubātem, delitescere admonuit à suis satellitibus custoditum: ipse uero populum allocutus, pericula magna ostendit, remq; publicam uiro, non puero indigere. Po-

pulus,pars gubernatorem,pars ducem,pars imperatorem eum acclamauit. Qui ma- D
gna ſtipatus caterua,in palatium ſe proripuit,puerumq; bis ueneno tentatum,cum non
periſſet, eliſo gutture manu propria necauit: & ſedato tumultu,copias quas ex urbe
contrahere potuit in Francos eduxit,qui prope caſtra habebant. Sed repulſus eſt ma
gna ui. ita ut icona caperetur,quam ſacerdotes in pompa detulerant. Oppugnata eſt
urbs ſumma ui ſexagintaocto diebus,& tandem capta eſt, cum nauium cauæ altiores
muris, è propugnaculis ciues deturbarent. Tyrannus cum uxore & liberis aufugit.
Proceres quindecim uiros ex omni exercitu delegerunt,qui urbis imperatorem & pa-
triarcham aſſumerent,eo pacto,ut ſi imperator Venetus non eſſet, ipſi Veneti patriar-
cham eligerent,à Romano pontifice confirmandum. Balduinus Flandrenſis ſumma
concordia imperator declaratus eſt,& Thomas Maurocenus in ſacris agens,in patriar
cham Conſtantinopolitanum à Venetis aſſumptus: qui nouum imperatorem ex more
inunctum diademate coronauit. Proceres ad occupanda dominia egreſſi,intra annum
omnia recepere quæ fuerãt Imperatoris Iſach,Adrianopoli excepta.in quã plures Græ-
ci odio Latini nominis ſe receperant. Quarta pars captorum oppidorum Venetis aſſi-
gnata eſt,quæ inſulas continuit Aegei maris,Cretam,Euboiam,& alias minores. Sed
quia Creta nomine Bonifacij tenebatur, Balduinus imperator Bonifaciũ regem Theſ- B
ſaliæ declaratum hortatus eſt, ut accepta pecunia quam Veneti darẽt,Cretam eis dimit
teret,qui tunc caſtra aduerſus Adrianopolim tenebant, una cum imperatoris germano
Henrico.Annuit Bonifacius,& Veneti Cretam obtinuere.Thomas Maurocenus Ro
mæ ab Innocentio tertio confirmatus,dum ad eccleſiam ſuam redijt, cum quatuor tri-
remibus Venetorum Raguſium urbem quæ à Venetis deſciuerat recepit, & Dyrrachi
um à Græcis imperatoribus deſertum inſtauraui munituitq;,denuoq; Balduinum,ut In
nocẽtius iuſſerat,autoritate apoſtolica coronauit.Sed Balduinus ipſe breui mortuus eſt,
& Henricus frater eius loco ſuffectus.Obijt etiam Henricus Dandulus dux Venetus
apud Conſtantinopolim,& Valachi gens olim Romana ultra Danubij ripam ſita,Bul
gariſq; uicina,cum magnis copijs à Græcis accerſiti,Adrianopolim duxere,ſimul cum
Bulgaris. Ob quam rem Henricus & Bonifacius obſidione ſoluta Conſtantinopolim
petiere: per quod tempus Soldanus Iconij Saracenus ad Satelliam delatus,Græcã Eu-
ropæ urbem, ex qua Chriſtiani ſæpe in Aſiam trauecerant,eam ui captam diripuit, inter-
fectis omnibus qui reperti ſunt.In Hiſpania uero ad annum Innocẽtij tertium, Ilmamo
linus Tunisij rex,maxima claſſe traiecit,primaq; ad Toletum caſtra fixit. Innocentius
publico edicto Chriſtianos ad Hiſpanorum tutelam inuitauit: multiq; Gallici eò con-
uenere cum Saracenis pugnaturi, ſed ab Hiſpanis minime recepti ſunt: ob quam rem
Ilmamolinus iuuaudito uſus eſt uictoriæ curſu,utranque Hiſpaniam peruagatus, uſq; ad
Arelatum & Auinionem omnia populationibus incendijsq; fœdauit. Poſtremo qua P
tuor Hiſpani reges,Caſtellæ,Aragoniæ,Portugalliæ,atq; Nauarræ,copijs ſimul iunctis
cum Saraceno congreſſi, maxima uictoria potiti ſunt :nihilq; præter Granatam Ilma-
molino remanſit.Per hoc tempus Liuonia ampliſſima prouincia ad fidem Chriſti con-
uerſa eſt, Innocentio curante: & beatus Dominicus hæreſim apud Toloſam populan-
tem extirpauit: adiuuante Simone de Monteforti, cum armis opus eſſet.Otho Roma-
norum imperator ubiq; à Philippo ſuperatus,in Agrippina Colonia ſeſe clauſerat,ibiq;
obſeſſus,cum ad congreſſum erupiſſet ſuperatusq; eſſet,à Colonienſibus expulſus eſt:
qui Philippo ſe dediderunt.Sed comes Palatinus appetitum inſidijs Philippum interfe
cit,electusq; à Germanis Otho eius nominis quintus,Saxonum dux,ſequenti anno ab
Innocentio Romæ coronatus eſt. Vatraris Commo græcus quidam apud Adrianopo
lim Græcorum imperium uſurpauit.Veneti liberum fecerunt,ut in Græcia priuati ciues
quæ caperent retinerent,reſeruatis maioribus Reipub. Marcus Dandulus & Iacobus
Viadrius Galliopolim occupauerunt. Marcus Sannutus cum confœderatis Naxum,
Parum,Melum,Herinam obtinuit.Andrum & Ciclades plurimas idem Dandalus in-
uaſit: Rabanus Veronenſis Euripum:Andreas & Henricus Giſij, Timas, Micolas,
Scyron, Scopelum, Scyathum: Philocalus Nauigoſus Stalimineum: & claſsis Ve-
neta no-

A neta notiter armata Corcyram cepit: Mothonum Coronumq; rebelles ſubegit: dominus de la Roza Campanus ex Gallia, reliquijs Athenarum & Achaia potitus eſt. Henricus cognomento Piſcator Malex comes græcus Genuenſiũ auxilio fretus, cum Cretam uexaret, à Venetis cum magno damno repulſus eſt. Per hoc tempus cum Almericus rex Cypri & Hieruſalem frigide rem adminiſtraret, proceres in Aſia agentes, eo depoſito à regno Hieroſolymitano, Ioannem de Bregna celebris famæ militem ex Gallijs uocauere. Qui cum multis copijs Conſtantinopolim delatus, & imperatoris Henrici natigio fretus, nonis Septembris, anno milleſimo ducenteſimonono Ptolemaidam peruenit, filiamq; Conradi olim Montisferrati marchionis, & Hieroſolymæ regis, in id reſeruatam uxorem duxit, cum qua Tyri coronatus eſt, & nuptiæ pompa regia celebratæ. Interea Otho imperator iuramenti ſui deſertor, Montem Haſconis, Radicofanum, & in Romãdiola multas de eccleſia terras occupat: cõuerſusq; ad regni Neapolitani regiones, eas capere adnixus eſt, Frederico ſecundo cuius curam pontifex gereret, nihil tale ſuſpicante. Innocentius monitum imperatorem ut deſiſteret excommunicauit, perſeuerantemq; imperio & Alemanniæ regno priuauit. Ob quam rem Bohemiæ rex cum Maguntino & Treuirenſi archiepiſcopis, Lanthgrauio Toringiæ, atque Auſtriæ duce, ſuadente Philippo Franciæ rege, Fredericum ſecundum Siciliæ regem uiceſimũ agen-

B tem annum, in Romanorum regem elegerunt. Otho in Alemanniam redijt, & Papa omnia recuperauit quæ amiſerat. Rabanus Veronenſis qui Nigropontis inſulam tenebat, feudatarium Venetis ſe ſubegit. Idem fecit Gothfredus Gallicus, qui in Achaiæ principatu domino de la Roza ſucceſſerat: & Michaël Comminos græcus nobilis cum parte Peloponneſi. Sed cum Creta rebelli animo eſſet in Venetos, ipſi anno milleſimo ducenteſimo decimoquarto miſsis ex urbe ciuibus, eam in coloniæ formam redegerũt, Iacobo Teupolo primo ibi duce conſtituto. Per quod tempus imperator Conſtantinopolitanus & Veneti, cum Vattari Commino Adrianopolim obtinente, in quinq; & cum Soldano Turcorum in duos annos inducias fecere. Interim Fredericus ſecundus Romam uenit: & cum petitam à pontifice coronam non obtinuiſſet, in Alemanniam reuerſus, à Maguntino archiepiſcopo regni Alemanniæ diadema ſuſcepit. Et in Lothoringiam profectus, cum Ludouico regis Franciæ primogenito ſocietatem belli pacisq; pepigit. Otho imperio priuatus, Ioannis regis Angliæ auunculi ſui, & Reginaldi Bononiæ urbis maritimæ comitis, ſocietatem quæſiuit. Reginaldus à rege Franciæ ſuo comitatu deturbatus eſt: ad quem recuperandum rex Angliæ cum Ferrando comite Flandriæ fœdus iniit. Sed Philippus Franciæ rex Flandriam ingreſſus, Brugiam & Gandauum inuaſit. Cuius claſſem apud Damportum relictam, comes Bononiæ incendit: & rex Frãciæ in Pariſios redijt, maiores copias terra mariq; paraturus. Quarum

C metu inductus Ioannes rex Angliæ, ad Innocentij tertij pontificis Romani protectionem confugit, Angliã, Hiberniamq; Romanæ eccleſiæ feudatarias conſtituẽs, centum auri marchas quotannis ſoluere pollicitus: quod poſtea aliquandiu ſeruatum eſt. Poſt hæc Otho cum magnis copijs in Flandriam deſcendit, & rex Angliæ Andegauos in ſuas partes traduxit, oppidumq; Rupeſmonachi trans Ligerim obſedit: in quo loco à Ludouico regis Franciæ filio relictus eſt. Otho uero & Philippus ad pontem Bouinarum in agro Tornacenſi congreſsi, non paruum prælium iniere: in quo Philippus equo deiectus, ſuorum hoſtiumq; concurſu oppreſſus, penè interijt: ſed ſubleuatus victor euaſit. Otho duo millia de ſuis, Philippus uix trecentos deſiderauit. Otho perditis aquilis in Saxoniam reuerſus breui obijt. Et apud Conſtantinopolim Henrico imperatori defuncto, Petrus comes Antiſsiodorenſis Gallicus ſuffectus eſt. Fredericus uero ſecundus Aquiſgranium obſidione preſſam recepit, ibiq; autoritate Innocentij papæ regiam iterum de more coronã accepit: & ut gratum ſe oſtenderet, ſignum crucis accepit, tanquam Chriſtianis in Aſia opem daturus: Fundanumq; comitatũ Romanæ eccleſiæ perpetuò poſsidendum tradidit. Pontifex concilium apud Lateranum maximũ celebrauit, cui Hieroſolymitanus & Conſtantinopolitanus patriarchæ interfuerunt, metropolitani ſeptuaginta, epiſcopi quadringenti, & duodecim abbates, & primores conuentuales

octingenti: Græcorum & Germanorum imperatorum legati: regum Hierusalẽ, Fran- D
cix, Hiſpaniæ, Angliæ & Cypri oratores: in quo de ſubueniendo terræ ſanctæ actũ eſt. Sed cum Piſani, Genuenſesq; mari contenderent, & Longobardi terra ſe afflictarent, pontifex ad eos pacandos iter faciens, Perusij mortuus eſt. Is hoſpitale ſancti ſpiritus in Saxia, & turrim quæ Comitis appellatur, ad principiũ ueteris Suburbæ ædificauit: quod turris opus uelut inſanum reprehenſum eſt.

Ex libro ſeptimo

ſecundæ Decadis.

HOnorius Almerico ciue Romano genitus, Innocentio ſucceſsit. Ad quem Romam reuerſum Petrus imperator Conſtãtinopolitanus, & Ioles uxor eius uenientes, in baſilica ſancti Laurentij extra muros coronati ſunt. Et Ioannes cardinalis de Columna legatus declaratus eſt: qui ad res Aſiæ reformandas cum copijs ab Innocẽtio excitatis tranſierat. Promiſerat Petrus Venetis Dyrrachium eis recuperare quod Theodorus Epirotarum dux dolo captum, ueteri Græcorum iure retinere annitebatur. Miſit ergo Iolẽ & cardinalẽ Cõſtantinopolim, ipſe Dyrrachium petijt, pluribusq; diebus oppugnauit. Sed cum bene defenſam munitamq; urbem capere non poſſet, ſoluta obſidione, ſub fide publica Theodori terra iter facere cõſtituit: & in denſis nemoribus per inſidias interceptus ab eodem Theodoro, in tetertimum carcerem eſt coniectus. Interea Chriſtiani proceres Acconi conuenere: Andreas Vngariæ rex, Venetorũ nauigio fretus, quibus omne ius ceſsit, quod in Dalmatia prætendebat: & dux Auſtriæ, Henricus comes Niuerneñſis, ac Gualterius regis Franciæ camerarius ſecuti ſunt: conſilioq; cum Ioanne Hieroſolymæ rege inito, Damiatam Aegypti urbem obſidere ſtatuerunt: annoq; milleſimo ducenteſimooctauo eò peruenerũt, menſe Maio. Ea ciuitas Heliopolis olim dicta eſt, à Pertinace Helio conditore, triplici murorum dẽſiſsimorum munimento cincta, quam Nili particula ad Romani Tyberis magnitudinem ambit ut inſulã oblongã arctamq; faciat. Turris Pharea, quæ ſuburbia à prædonibus cuſtodiebat, & Soldanus munitiones addiderat, & tum ſuburbia ipſa annona & mercimonijs plena, capta & militi conceſſa ſunt. Cum uero Nilus flante occidentali uento plus ſolito excreuiſſet, magnum Chriſtianis damnũ intulit annona corrupta: ſed paulò poſt tranquillitas ſecuta eſt: & Soldanus qui caſtra propè admouerat, terrore compulſus relictis caſtris aufugit. & Chriſtiani magnam prædam multãq; annonam lucrati ſunt. Conradinus Saladini olim filius, Hieroſolymæ ultra retinendæ ſpẽ abiecit, & muro undiq; diruto, turrim Dauid & templum domini conſeruauit, nec ſepulchrum F
Chriſti uiolauit: precibus ut credibile eſt Chriſtianorum ibi manentium. Sed dum oppugnatur Damiata, Soldanus reuerſus eſt, & medio ſpacio inter Cayrum & Damiatam caſtra poſuit, nec ut copiam pugnandi faceret induci poterat. Sed Gallici non magna manu cum irritantes, tandem erumpere coëgerunt, & magnum accepere damnum. Gualterius enim regis Franciæ camerarius, & Milo Mantolienſis, & uicecomes ſanctæ Suſannæ, intercepti ſunt: & Ioannes rex manus faciẽq; cõbuſtus eſt. Et nihilominus obſidione continuata ad annum cum dimidio, Damiata tandem capta eſt, cum præſidium & magna pars ciuium peſtilentia interijſſet. Neque enim pluſquam tria millia uirorum reperta ſunt, cum ab obſidionis principio ſeptuaginta millia fuiſſent. Noluerunt principes prius habitare urbem quàm cadaueribus purgaretur, quod opus Saracenis commiſ ſum eſt. Vrbs ditiſſima exercitum locupletauit. Interea dum Petrus biẽnio apud Theodorum carcere detinetur, Ioles uxor imperium prudenter adminiſtrauit. Qua mortua, proceres apud Conſtantinopolim agentes, Robertum Petri filium ex Gallijs accerſitum imperatorem elegerunt. Et Honorius Romæ ordinem beati Dominici ipſo inſtante confirmauit. Fredericus uero ſecundus mortua Conſtantia matre, quæ ipſum prolabi non ſinebat, Romam uenit: immemorq; iuramenti pontificem perſequi

Ann. ſalu. MCCXVIII.

A perſequi cœpit: propterea excommunicatus eſt & imperio priuatus. Apud Damiatam uero Ioannes rex Hieroſolymæ pluſquam ſibi deberetur arrogans, cum à cardinali de Columna modeſte reprehenderetur, Hieroſolymam abijt, nec redijt niſi ter quaterq; rogatus. Statuerunt Chriſtiani ad Cayrum Babylonemq; ducere: pontemq; occuparunt, quem Soldanus Nilo impoſuerat: & poſtridie apoſtolorum Petri & Pauli natiuitate celebri, caſtra ſunt poſita, paſſus tria millia à Babylone Cayroq; ſemota: annona in duos menſes ſuffectura Cayris aduecta, nec minore claſſe aduerſo Nilo ducta. Soldanus ſimulans timorem nullo pacto ad prælium egrediebatur, ſed expectato tempore quo Nilus inundare conſueuit, creſcentibus plus ſolito aquis, cataractas & aggeres pluribus in locis interrumpens, Chriſtianorum caſtra adeò inundauit, ut ſupra cubiti altitudinem omnia tegerentur aquis. Quo malo territi Chriſtiani, pacem petiere: quæ hoc modo data eſt, ut Damiata cum rebus in ea repertis Soldano dimiſſa, partem ligni crucis quam ille haberet, redderet, & captiuis uiciſſim liberatis, Chriſtiani Acconem Tyrumq; redirent: pace octo annos cum Saraceno Turcoq; conſtituta. Damiata igitur quæ in feſto Puriſi cationis beatæ uirginis à Chriſtianis habitari cœpta eſt, in eius natiuitate barbaris eſt reſtituta, anno milleſimo ducenteſimo uigeſimoprimo. Quo anno Tartari gens Scythica, *Ann. ſalu. MCCXXI.*
Georgianam, Armeniamq; maiorem direptas, ſuo imperio ſubiecerunt. Inde Riphæis
B montibus tranſmiſſis, latiſſimas regiones quæ Tranſyluanam Poloniamq; contingunt, late populati ſunt: & Chriſtiani duces cum cardinali de Columna in Europam rediere: Ioannes uero rex Hieroſolymæ Romam uenit, & acceptis muneribus ab Honorio Piſas ſe contulit: Fredericoq; excommunicato, filiam quam ex Iole defuncta ſuſceperat, in matrimonium deſpondit, ius quod in regno Hieroſolymitano ſibi competebat, dotis nomine donans. Hinc reges Neapolitani Hieroſolymæ quoq; ſe reges appellant. Delatus in Franciam Ioannes, bona fortuna uſus eſt. Philippus enim rex Francæ moriens, teſtamento ſuo ſexaginta millia libra argenti Pariſienſium ſibi reliquit, & totidem militiæ templi, tantundemq; magiſtro hoſpitalis Hieroſolymæ. Perrexitq; deinde Ioannes uotum exoluturus beato Iacobo ad Compoſtellam, & Berengariam regis Hiſpaniæ ſororem accepit uxorem, quo anno beatus Dominicus mortuus eſt, anno mileſimo ducẽteſimo uigeſimoſexto. Fredericus uero Henricum filium decennẽ Alemanniæ regem de- *Ann. ſalu. MCCXXV.*
dit. Mortuo deinde triennio poſt Honorio, Gregorius nonus ſuffectus eſt Ananinus, de proſapia Innocentij tertij, qui ex Laterano propter caumata Ananiam perens, Fredericum monuit, niſi terræ ſanctæ ſuccurreret, prædeceſſoris ſui anathemata expectaret. Promiſit Fredericus primo Vere ſe iturum, & omnibus cruce ſignatis mãdatum eſt, ad diem dictam Brunduſij cõuenirent. Magna multitudo in tempore adfuit: inter quos ex Germania præcipuus fuit Lantherauius. Sed cum nauigare cruce ſignati uellent, Frede-
C ricus in Sicilia ægrotũ ſe finxit. Interim apud Brunduſium multi Germani propter inſolita caumata mortui ſunt: inter quos Lãtherauius deceſſit. Quo audito, Fredericus ex inſperato aduolans, omnẽ ditiſſimi principis ſuppellectilem diripuit, fingensq; uelle in Aſiam nauigare, mare ingreſſus eſt, iuſſis omnib. ſubſequi. Sed eadẽ nocte trireme delapſus, Brunduſium rediit. Ad eam famã Ioannes rex Hieroſolymitanus cũ Berengaria uxore Bononiam uenit, nauigio Venetorum in Aſiam traiecturus: quem audita Frederici perfidia, Gregorius pontifex exarchatus Rauẽnatis gubernatorem inſtituit. Cruce ſignari prius Acconẽ petiere quã fraudem Frederici nouiſſent, expectaſſentq; magnũ aliquod malum, niſi Conradini mors, Saladini quondam filij, interceſſiſſet: cuius filiorũ tutor petitus, in duos annos inducias conceſſit. Pontifex autem ſententias prædeceſſoris ſui in Fredericũ latas confirmauit: & uxor Frederici filia Ioannis Hieroſolymitani regis mox obijt, cui Cõradus filius puer ſuperſtes fuit. Hoc tẽpore Arragonũ rex Ferdinandus Maiorica inſula & Valentia urbe potitus, Saracenis pulſis, Chriſtianũ in illis ritum introduxit. Nauigauit tamen poſtea Fredericus uſq; in Cyprum, ut ſpẽ daret Chriſtianis in Aſia quos ſæpe deceperat: & magiſtro militiæ Ptolemaidam miſſo, Soldani Babyloniæ apparatus cognoſcere curauit: Rainaldo in Sicilia dimiſſo. qui eccleſiaſticos & põtificem op-

primeret: qui Marchiam Anconitanam ingressus, pleraque oppida occupauit. Obierat per id tempus beatus Franciscus miraculis coruscans: ad quæ cognoscenda Gregorius Perusiam & Assisium petijt, glorioſumq; uirum in sanctorum Christi numerum retulit. Interim alter Frederici satelles Conradus Fulginatum per factionem occupauit: qui tamen paulo post eiectus est. Fredericus ubi per magistrum militiæ satis cum Soldano res suas ordinauit, Acconem adnauigauit, & missis oratoribus Romam à pontifice absolutionem petijt. Sed pontifex nequitiæ illius non ignarus repulsam dedit, iussitq; ut Cruce signati ab eo tanquam ab hoste cauerent: & Ioannem Hierosolymæ regem cum parato exercitu aduersus Rainaldum in Marchiam misit cum Ioanne cardinali de Columna: & alias copias in Campaniam: relectoq; de sancto Germano Frederici præfecto, qui dum Saracenis mercede conductis, eum saltum obtinebat, omnia usque Capuam cum ipsa urbe in potestatem suam recepit: lætatusq; inde à Perusia Romam redijt, & præfecti Frederici relictis quæ occupauerant, de Piceno & Vmbria recesserunt. Fredericus interim Brundusium applicuit, & per magistrum militiæ Theutonicæ Brutenorum pacem à Gregorio impetrauit, centum uiginti millibus uncijs in ærarium ecclesiæ relatis, ut imperator appellaretur, & nouam de regno Siciliæ infeudationem consequeretur. Venitq; Ananiam, ubi à pontifice benigne acceptus, cum eo in mensa discubuit. Interim Perusini extorres post triennium reuersi, multa in aduersam factionem crudelitate sunt usi. Ad quos sedandos motus, papa eo se contulit, & uigintiduobus mensibus cum curia ibi desedit. Interim Romani in rebellionem pendentes, expulso consulum magistratu, Senatores quandoque unum, quandoque binos creari soliti, in hæresim quandam lapsi sunt: cui Hannibal ex gente Hannibalda nobilis Senator, cum quibusdam sacerdotibus sentiebat: quo autore populus in apertam rebellionem declinauit. Sed sequuta est mox Tyberis inundatio, qualem non uisam antea ferunt, & mox pestilentia quæ multos mortales abstulit. Venit tamen Romam pontifex, & præter Hannibalem quem deposuit, & clericos de hæresi conuictos, omnibus pepercit, cloacasq; Vrbis mundari & nouas substrui curauit: paulocq; post Ioannes de Poli senator substitutus, reclamante pontifice, copias in Viterbiensem agrum deduxit, in quo magnam uastitatem ædidit. Rebus autem compositis, pontifex Reatinam se contulit. & ea in urbe beatum Dominicum canonizauit. Et Spoletum postea petens, beatum Antonium Portugallia oriundum sanctorum Christi confessorum collegio aggregauit. Postea Ananiam rediens, oppida pleraque muniuit: inter quæ Pallianum quod Romani inuadere statuerant. Rebellauerant enim iam aperte Romani: quorum senator more antiquo legem rogauerat, populusq; sciuerat, ut omnia circum adiacentia uectigal Romanis penderent. & Montaltum oppidum turri addita communiuerat. Nec tamen Romam petere Papa ueritus est, dissuadentibus cardinalibus. Sed cum nihil ibi proficeret, Reatinam repetijt, quo & Fredericus auxilia in Romanos pollicitus, ex improuiso se contulit, Henricumq; filium ex concubina susceptum, quem regem Sardiniæ declarauerat, obsidem obtulit adstantem. Iussus est imperator legatum petere apud Montemflasconem, illicq; adesse: sed cum apud Rispampanum agri Viterbiensis copiæ Romanorum aduersus militiam ecclesiæ paratæ essent, Fredericus illis adiunctus est, & fœdere facto Pisas, atque inde Germaniam repetijt. Interim Theutonici milites cruce signati qui nouiter uenerant à pontifice, conducti sunt: qui Romanis apud Viterbium magnum damnum intulerunt: cum quibus & Sabinus ager recuperatus est. Agentem Perusiæ pontificem, Vattari Adrianopolitani imperatoris, & Soldani Saracenorum Iconij oratores adierunt: quorum preces à pontifice spretæ sunt, & noui de religione Dominici ac Francisci prædicatores per orbẽ missi sunt, auxiliũ cõtra Saracenos petentes, qui multorũ animos cõmouerunt. Et tunc sancta Elisabeth regis Vngariæ filia miraculis coruscans, in cœtũ sanctarũ uirginũ redacta est. Quæ quamuis Lantherauio Germano desponsata fuisset, intacta tamen obierat. Inter hæc Roberto Antissiodorensis imperator in Constantinopoli Latinus, quãuis senex uirginẽ insignis

formæ

A formæ græcam nobilem ſibi deſpondit uxorem, non ignarus eam Burgundioni proceri à genitrice matrona diuite prius fuiſſe deſponſatam. Burgundio furore accenſus, noctu cum commilitonibus palatium puellæ ingreſſus, refractis cubiculi foribus, eam naſo detruncato deformauit, genitricemq; proximo mari demerſit. Nec imperator iniuriam ulciſci auſus eſt, Latinis iniuſtitiam eius, & Burgundionis audaciam damnantibus. Sed Robertus ipſe paulò poſt obijt, & Balduinus ei ſuffectus eſt frater, cui exagonarum ad mare Ponticum imperator, procurantibus Venetis, filiam in matrimonium obtulit, multa contra Vattarim promittens: ſed Latini hoc matrimonium impediuerunt, ueriti ne Balduinus ſoceri uiribus auctus, fraternam iniuriam ulciſceretur. Dicentes itaque Balduinum imperio gubernandum nimis eſſe iuuenem, Ioannem Brennum ſolo titulo Hieroſolymæ regem, ex Romandiola euocauerunt: cuius filia nomine Martha Balduino deſponſata eſt, eiq; poſt mortem promiſſum imperium: quem ſocer ad auxilia conquirenda in Gallias miſit. Imperator exagonarum ea repulſa indignatus, filiam ſuam Theodoro Vattari filio, quod antea negauerat, deſpondit. Qua iuncti affinitate Græci imperatores arma iunxerunt, & multa de imperio Latinorum etiam Venetorum acquiſiuere. Erant hoc tempore in Marchia Tarniſina nobiles cæteris præſtantiores, Ecelinus Alberinusq; de Romano, apud Baſsianum Carraſienſes, &
B marchiones Eſtenſes in agro Paduano, Veronæ Monticuli, & in eius agro ſancti Bonifacij comites: & Ecelinus, cuius auus Theutonicus miles gregarius cum Othone tertio uenerat in Italiam. Hic uero per amicitiam Frederici ſecundi adeo magnas opes cumulauit, ut tyrannidem maximam conflauerit, cum adhuc duraret ſocietas ciuitatum Italiæ, quæ tempore Frederici primi facta fuerat: ſtantibus in Frederici partibus Cremonenſibus, Bergomenſibus, Parmenſibus, Rheginis, Mutinenſibus, Papienſibus, & in alpibus Tridentinis. Cumq; redijſſet in Italiam Fredericus, Verona ad illius partes, Ecelini opera eſt deducta. Ipſe in Mantuano agro duo incendit oppida, & apud Cremonam deſedit Mantuanis obſidionem minatus: in quos dum pergere ſimulat, in Vicentinos duxit, eamq; urbem ex improuiſo aggreſſus cepit, diripuit, incendit. Paduanum agrum populatus eſt: Tarniſinam obſidione cinxit: cepiſſetq;, niſi Paduani opem tuliſſent. Henricum filium, quod aduerſum ſe ſaperet, ſocijſq; ciuitatibus iunctus eſſet, ad ſe accerſitum uinculis coniecit, & in Apulia relegatum, in publico carcere necari iuſſit. Sororem regis Angliæ uxorem duxit, diſpenſatione apoſtolica propter propinquitatem obtenta, anno milleſimo ducenteſimo trigeſimoſeptimo: quo tempore Theobaldus rex Nauarræ, Almericus comes Montisfortis, Henricus Bari & Campaniæ comes, per Germaniam, Vngariamq; & Conſtantinopolim cum magnis copijs Ptolemaidam peruenerunt, populatiq; late hoſtium agros magnam
C prædam exportauere. Almericus Henricusq; comites ad Gazam uſque prædando urendoq; delapſi ſunt. Sed in itinere ab hoſtibus circumuenti, dum ſe in duorum dierum fuga pugnando defendunt, cum ſuis quibuſque melioribus cecidere. Gregorius pontifex cum de Peruſia Ananiam petiiſſet, uelletq; Romam, rogatus à populo, reuerti, à Petro Fraſcpano, qui Frederico fauebat, prohibitis, Viterbium ſe conuertit. Fredericus compoſitis Alemanniæ rebus in Italiam rediit, Paduamq; ab Ecelino deceptã ad ſe traxit, quæ mox ſeruituti oppreſſa eſt, Saracenis portas, Alemannisq; palatium obſeruantibus: marchione Eſtenſi Azone Carrarienſium odio in Ecelini fauorem adducto. Rogatus à Papa Fredericus ut aui fœdera ciuitatibus Italiæ conſeruaret, minime audiuit: ſed in Brixianos ducens, Clarummontem direptum incendit. Et in Mediolanenſes profectus, apud Nouamcurtem ciuitatum ſociarum exercitum conflixit atque in fugam uertit, multosq; ue interfecit. Mediolanenſium quoque præſidem Petrum Teupolum Venetiarum ducis filium intercepit, miſſumq; in Apuliam in uinculis trucidari iuſsit: & uictoria potitus Cremonam rediit. Ecelinus interea Azonem Eſtenſem proditionis inſimulatum, Eſtenſi oppido per arma eiecit, & oppidũ Saracenis attribuit conſeruandum. Gregorius cum Romam reuerti uellet, iterum à Ioanne Cincij Senatore impeditus eſt: ſed Iacobo Capotio tumultũ excitãte, accerſitq; et magnifice

fice receptus est. Qui ueritus ne Veneti & Genuenses propter simultatem in bel- D
lum prolaberētur, eos per Oratores accersitos hoc modo composuit, ut alter sine altero
cum Græco imperatore Vattari fœdus nullum iniret, bella communia essent, & alter al-
terius uexilla portaret: idq; in nouem annos statutum. Quæ pars contrà faceret, interdi-
ctum sibi à sacris intelligeret. His constitutis, Fredericus iterum excommunicatus &
imperio priuatus est. Obierat per hoc tempus imperator Constantinopolitanus Ioan-
nes Brennus, & Balduinus ex decreto acceperat imperium. Et Ioannes Vattari apud
Adrianopolim, & alter Ioannes exagonarum imperatores, Latinos Græcia pellere an-
nitebantur. Et Vattari quidem ab Adrianopoli Smyrnam usque & Sataliam maxi-
mas urbes obtinebat. Cui & suberant aderantq; in bellis assidui, Marcus Ganutus Ae-
gei pelagi possessor, & Leo Gualla Rhodum tenens. Sed cum Vattari Cretam inuasis-
set, & aliqua oppida obtinuisset, Marcus Ganutus à Venetis mercede conductus, eius
classem repulit, & insula ex integro recuperata est. Per quod tempus cum rebellassent
Ragusei, à Venetis in amicitiam & fœderationem recepti sunt. Interea Balduinus mul-
to bellorum onere grauatus, cum aliter pecuniam à mercatoribus consequi nequiret, fili
um suum Philippum infantem illis loco pignoris tradidit Venetiæ custodiendum, de-
tractumq; publicarum sacrarumq; ædium culminibus plumbum uendidit. Cumq; nec
sic satis prouisum esset, lanceam spongiamq; quibus dominus & saluator noster hinc po B
tatus, inde uulneratus fuit: & crucis ligni in quo ea pertulit partem, Venetis tradidit, o-
pem ab eis petens. Cum ab imperatoribus græcia obsessus esset, classis Veneta uiginti-
quinque triremium obsidionem soluit: & Leo Gaualla se ac Rhodum insulam Veneto
per fœdera subiecit. Fredericus cum in festo paschæ agens, de anathemate certior factus
esset, Petrum Vineum suarum epistolarum magistrum sermonem habere iussit: in quo
de suis laudibus & de Romana ecclesia multa dicta sunt. Duxit deinde in palustrem Ve
netorum terram, prædamq; abegit, & in Venetos conuicia iactauit. Cum ultrà ire non
posset, aqua impediente, & sagittis à Venetis de cymbis iactis impeditus, reuersus Pa-
duam obsides accepit: & Veronam pergens, iterum Mantuam uelle obsidere simulauit:
Ann. salu. M CCXL. eductisq; copijs, Parmam petit, atque inde Lucam, & postremo Pisas: Ecelino interim
Taruisinam Marchiam occupante. Interea anno millesimo ducentesimo quadrage-
simo, Gregorius Montelongus legatus apostolicus Bononiæ agens, classis Veneta &
Mantuanus populus cum Alberico Ecelini fratre & Azone Estensi Ferrariam inuase-
runt: quam Salinguerra Ferrariensis honesto loco natus, qui Ecelini sororem duxerat
uxorem, pro imperatore gubernabat. Oppugnata est aliquandiu urbs, fuissetq; diutius
defensa, nisi egressum ad colloquium Salinguerram legatus intercepisset. Vrbs recepta,
Azoni marchioni Estensi attributa est pro Romana ecclesia gubernanda. Salinguerra
Venetias ductus, in pace obijt. Classis Veneta magno pontificis sumptu armata, duo- F
decim triremes Frederici intercepit, & unam nauim cum mille armatis in portu Siponti
no. Fredericus ciuitates Hetruriæ diuisit, uolens scire qui secum, & qui cum ecclesia sen-
Guelforũ Gibellinorumq; factionum origo. tirent, Pisanosq; magnopere extulit. Ex hoc tempore nomen Guelforum Gibellino-
rumq; ortum est, ut qui ecclesiæ fauerent Guelfi, & qui imperio Gibellini dicerentur:
quod nomen apud Pistorienses primo auditũ est, cũ Cancellarij Panzaticos eiecissent
Florentini quoq; nobiles suos in exilium misere, qui Pisanis fauebant. Senenses Florẽti
norum odio, & Aretini Perusinorum, per fœdera sese submiserunt. Pisani tanti impe-
ratoris præsentia tumentes, centum triremum classem aduersus Genuenses armaue-
rant: quæ apud Corsicam fugata, in portum se recepit. Veneti qui classem in auxiliũ Ge
nuensium parauerant, Polæq; muros in aliqua parte aperuerant, cum apud Dyrrachiũ
uictoriã Genuensiũ intellexissent, reuersi Polã igne ferroq; uastarunt. Interea mortuo a-
pud Adrianopolim Ioãne Vattari, Theodorus filius suffectus est. Et Ludouico rex Frã-
ciæ, permittente Balduino, lanceã, spongiã, & crucis partẽ à Venetis redemit. Fulginates
et Viterbienses à pontifice rebellarunt, cum tamen Gregorius ipse Viterbienses ad ciui
tatis honorem erexisset, episcopo dato. Enrius rex Sardiniæ Tiuernates, Eugubinos, &
Nucerinos ad defectionem compulit: quos secuti sunt, Spelani, Meuaniates, &

Bitto-

A Bittonienſes, & in Tuſcia Ortani, Thuſcanenſes, Cornetani ac Monteflaſconenſes. Defeciſſent & Romani, niſi pontifex proceſſione facta apoſtolorum capita per Vrbem detuliſſet, & in baſilica ſancti Petri commiſerationum plenam orationem habuiſſet, populumq; cruce ſignaſſet, tanquam aduerſus infideles pugnaturum. Quare factum eſt, ut ducentem magnas copias Fredericum ad Vrbis mœnia, cū armis exceperint, eumq; repulerint. Qui indignatus miro modo crucem contra ſe deferri, captiuorum capita qui ſic ſignati eſſent, quadrifariam ſcindi iuſſit. Deſperauit tamen Vrbem capere, & Beneuentum pergens, urbem ui captam mœnibus immunitam reliquit. In Picentes ducens, Aſculanum uaſtauit agrum: & Entius filius Romandiolam maximis calamitatibus affecit: quo tempore prælati eccleſiarum admodum tribulati ſunt. Pontifex cardinales in Franciam & Angliam miſit, auxilia petiturus. Interim Fredericus monaſterium Caſſinenſe ſpoliauit, electis monachis: Soramq; Samnitum quondam ciuitatem ad Liris fluuij fontem ſitam, incendio ferroq; uaſtauit, Templariorum bona ibiq; diripuit. Saracenos adeo dilexit, ut eis præ cæteris in bello uteretur, magiſtratusq; eis commiſerit, & propriam ciuitatem dederit, quæ uſque nunc Luceria Saracenorum appellatur, multis priuilegijs in eam gentem collatis. Fratrem regis Tuniſij Saracenum Panormi baptizari uolentem prohibuit. Rauennam repentino incurſu petitam obtinuit, cum
B Petrus Trauerſarius qui eam pro eccleſia tenuerat nobilis ciuis, cuius filia Andreæ regi Vngariæ nupſerat, mortem obijſſet. Fauentiam ne obtineret, Bulgarelli ciues impediuerunt. Per quæ tempora Ricardus regis Angliæ frater, cum exercitum non paruum Ptolemaidam tranſportaſſet, inueniſſetq; res admodum debiles, inducias cum Conradini filijs factas, in aliquot annos prorogari curauit. Pontifex conſulentibus regibus concilium apud Lateranum conuocauit, ſed Fredericus terra mariq; uiam præcluſit. Et Entius rex Sardiniæ ac Piſani, cardinales prælatoſq; nonnullos capiunt, & in Amalphitano carcere Fredericus eos cuſtodiri iubet. Moritur interim Gregorius, & Celeſtinus quartus gente Caſtillonea Mediolanenſis ſuffectus eſt, qui poſt decem & octo dies uita deceſſit. Vacauitq; ſedes uno & uiginti menſibus, cum per capturam cardinalium electio differretur. Interim Fredericus Fauentiam fame oppreſſam cepit: & in Bononiam ducens, eam ſtudio priuauit, quod Paduam tranſtulit. Interea Balduinus imperator Conſtantinopolitanus, cum ſpe nulla auxilij teneretur, cum Raimundo comite Toloſano in Italiam uenit, & ad Fredericum qui tunc Parmam ceperat ab una partium introductus acceſſum habens, cardinalium prælatorumq; Amalphi detentorum liberationem obtinuit, Romamq; petens cum magno honore exceptus eſt, & deinde Ananiam petijt: ubi redeuntibus ex carcere cardinalibus, anno milleſimo ducenteſimo quadrageſimoquarto, Sinibaldus gente Fiſchea comitum Lauaniæ Genuenſis in *Ann. ſalu. M. CCXLIIII.*
C pontificem electus eſt, quartus Innocentius appellatus: cuius electionem Frederico ingratam fuiſſe tradunt, quamuis amiciſſimus electus fuiſſet: congratulantibus tamen reſpondit, bonum ſe amicum cardinalem, in acerrimum hoſtem Romanum pontificem permutaſſe. Reuerſus Romam Innocentius, per Balduinum quatuor menſibus de pace tractauit cum Frederico habenda, conuenitq; ut Ciuitatem caſtellanam petens, ibi Fredericum expectaret. Sed intelligens inſidias itinere ſibi paratas, Genuenſium nauigio quod ad Centumcelias uocauerat, in Franciam nauigauit. Exceptus q; ſumma ueneratione Lugdunum petijt, ibiq; concilium celebrauit, anno milleſimo ducenteſimo quadrageſimoſexto, in quo ſæpe imperatorem citari iuſſit, & ipſe concionabundus citauit. Taddeus Sinueſſanus iureconſultus Frederici legatus comparuit, tempus petens, ut Fredericus uenire poſſet. *Ann. ſalu. MCCXLVI.* Erant Parmæ conſanguinei pontificis, quos ille migrare Placentiam iuſſit: certior q; factus de migratione, Fredericum excommunicauit, regnisq; & imperio priuauit. Fredericus uero domus illorum ac uillas funditus euertit, & fœdere cum duce Burgundiæ inito, Lugdunem accedere propoſuit, mouitq; Parma comitatum ducens, non armatorum magis quàm togatorum, qualem quantumq; poſt ſtantis Romani imperij tempora nullus aut domi habuerit, aut in itinere duxit imperator. Sed cum Taurinum peruenisſet, accepto quod Entius quem rebus

Italiæ

Italiæ præfecerat, iusseratq; Parmæ manere, in Brixianos, suadentibus Cremonensibus, D
duxerat, & per eius absentiam extorres patria Parmenses, superatis prælio conciuibus
suis apud Tarum fluuium, urbem inuaserant, magnamq; occidionem commiserant, re-
trocessit: & uocato Eccelino ex Marchia Taruisana, multisq; copijs ex Apulia Siciliaq;
accersitis, cum sexaginta millibus armatorum Parmam obsedit, in qua magna ciuita-
tum cum legato apostolico auxilia conuenerant. Statuitq; Fredericus urbem delere, &
aliam condere in loco castrorum: ideoq; castra ipsa fossa uallo q; munita, in modum ciui-
tatis ordinauit, Victoriamq; uocauit, & nummos quos ibi percussit Victorinos, Victo-
re martyre Christiano electo, sub cuius nomine cathedralis basilica ædificaretur. Conti-
nuatumq; est duobus fermè annis bellum atrox uariumq;, quo partes Guelfæ & Gibel
linæ tota Italia se lacerarunt. Fredericum ad Victoriam manentem, ex Africa, Asia &
Aegypto legati uenerunt, elephantes, dromedarios, pantheras, pardos, ursos albos, leo-
nes, lynces, bubonesq; barbatos adducẽtes. Fecitq; sibi hortos & uiridaria, in quibus spe
ciosissimas mulieres cum spadonibus concluſit. Pontifex autem dimisso concilio, lega-
tum misit per Frãciam, qui populis suaderet crucem accipere, Ludouicum regem sequi,
in Asiam traijcere properantem, qui propter morbum id uouerat. Anno enim antea ter
tio Tartari in exercitum coacti, bipartito agmine Asiam, Europamq; inuaserant. Et qui
Asiam petiere, Georgiãnã, Thomirathonorum olim regionem, & post superiorem Ar B
meniam peruagati, ad Iconiam usq; Turcorum regiam peruenere. Alia uero manus Ba
tone duce Poloniam & Vngariam populati, ad mare Ponticum defluxerunt, ubi Russi
am siue Rutheniam & Gazam amplissimas regiones uastauerunt. Per idem tempus
Grossoini gens Arabica, Soldano Babylonis impellente, diuersis agitarunt in locis, con
gressosq; templarios & hospitalarios sæpenumero male mulctatos repressérunt. Hiero-
solymamq; tunc immunitam petentes, Christianos antea seruatos, maxima occidione
confecerunt, sepulchrumq; domini ignominiose fœdarunt. Electores imperij Lanthgra
uium Thuringiæ Romanorum Germanorumq; regem designarunt: quem Conradus
adolescens Alemanniæ rex à Frederico genitore pridem institutus, regni possessione ar
mis prohibebat: multi tamen cruce signati Lanthgrauium iuuabant. Cui breui mortuo,
suffectus est Guilelmus Holandiæ comes. Anno uero millesimo ducentesimo quadra-
Ann. salu. M CCXLVIII. gesimo octauo Ludouicus rex Franciæ accepta Lugduni benedictione à pontifice, iter
suum in Asiam prosecutus est: Cyprumq; petens, ibi hyemauit, & Vere proximo Da-
miatam magna classe petijt, classem Soldani repulit, & hostes de littore pugnantes supe
ratos egecit, tentoriaq; fixit in littore. Fredericus interim obsidionem Parmæ cõtinuans,
plures ex hostibus captos, maioribus balistis in urbe proiecit, crudelitate non solum in
uiros, sed etiam in fœminas usus. Postremo cum ipse in delicijs esset, Germãniq; sagitta-
rij non paruus numerus Parmam inuaderent, egressi ciues cum legato apostolico, stra- F
gem in eos magnam fecere: fugientesq; secuti, cum illis Victoriam urbem sunt ingressi:
& crudelissima occidione facta, ea cum omnibus opibus potiti sunt. Nam & coronam
regiam maximi precij, & aurea multa uasa interceperunt. Fredericus fugiens in agrum
Cremonensem se contulit, neque ausus est intrare urbem, cuius ciues magno numero
apud Victoriam interfecti fuerant. Reparato tamen breui exercitu in Placentinos du
cens, Domino oppido & monasterio sanctæ Columbæ destructo, missoq; Entio rege
Fauentiam, transijt in Hetruriam. Foroliuienses enim, Ariminenses & Vrbinates cum
tota Marchia sibi fauebant. Perusini, Assisinates, Tudertiniq; pontificem sequebantur:
& præter Florentinos, tota Hetruria Frederico parebat. Accedens igitur Florentiam
non est intromissus, sed postulãti concessum est, ut Guelfis ejectis, Gibellina factio re-
rum in Florentia potiretur. Abiere Guelfi in exilium, & pars manus incidit Frederici,
quæ male habita est. Rodulphus de Vrsaria, & Rainerius Bondelmontus in Vrsaria ca-
pti, alter aqua enectus, alter excæcatus scilicet Rainerius, in Apuliam relegatus est. Inte-
rim Entius à Bononiensibus prælio superatus, cum maiori exercitus parte captus est.
Fredericus uero ut quidam tradunt in Siciliam traijciens, Panormi decessit. Alij affir-
mant eum in Apulia apud Ferensulam graui morbo laborasse, cõualescentemq; à Man-

fredo

A fredo adoleſcente filio ſuo, ex nobili concubina ſuſcepto, compreſſo ore in ſtrato ſuffocatum. Illud conſtat, Fredericum paulò ante obitum Manfredo Tarentino principe inſtituto, multa oppida ultra principatum tradidiſſe, Conradum uero ex Iole Ioannis Hierosolymitani regis filia ſuſceptum, hæredem inſtituiſſe. Is à Guſtelmo rege Alemannix diu bello agitatus, in Sueuia ſe continuit. Interea Manfredus Neapolitanos uexare cœpit, eius imperium detrectantes. Venit poſtea Conradus in Italiam, & Ecclini fauore per mare magnum exercitum in Apuliam tranſportauit, ſtudioq; oratores Neapolitanos audire noluit, qui Manfredo recuſauerant obedire, eorumq; urbem obſedit, & tandem octauo menſe fame compulſam in deditionem accepit, muro in circuitu euerſo. Idem Capuæ fecit, & Aquinum nobile oppidum incendit: biennioq; utraque Sicilia potitus, Manfredi, ut creditum eſt, opera, ueneno (quod medici pecunia corrupti propinauerãt) extinctus eſt: Conradino ex fratre Henrico nepote hæredе inſtituto, datis ex Germania tutoribus: cuius pater ex ſorore regis Caſtellæ genitus, à Frederico fuerat interfectꝰ. Interea obſeſſi apud Damiatam Saraceni, igne ſuppoſito in urbe, fugam arripuerunt. Sed Ludouicus rex re animaduerſa, mox urbem ingreſſus, flammas extinxit, & ciuitate potitus eam purgauit: & deinde ad idus Octobris, cum Robertus comes Pictauienſis nouas ex Gallijs copias tranſportaſſet, menſe Nouembri Damiata mouens, ad Fa-

B ramniam urbem duxit: apud quam Soldanus magnas coëgerat copias. Dirempti duo exercitus paruo fluuio, in alteram hyemem conſtitere, nunquam totis copijs in rerum diſcrimen depugnantes. Robertus tamẽ maiora auſus quàm ſine toto exercitu poſſet perficere, in prælio captus eſt. Manfredus mortuo Conrado teſtamentum eius ſuppreſſit, conſcijs quibusq; ueneno ſublatis, populosq; ac Conradini nepotis ſui fidem ſeruãdam in Alemannia agentis hortatus eſt. Et Innocentius pontifex clarus qui multa ſcripſit, in Italiam rediens, apud Perũſium conſtitit. Prius tamen ſanctum Edmundum Cantuarienſem canonizauit: Lugduniq; ſtatuit, ut Cardinales in publicum equitantes, rubente galero uterẽtur. Romam noluit intrare, cum Romani Senatoriam poteſtatem ſibi arrogatam moderare nollent. Beatum Petrum Veronenſem ordinis prædicatorum inter Mediolanum & Comum ab hæreticis interfectũ, inter martyres Chriſti retulit. In Aſſiſio uero ſanctum Staſilaum Cracouienſem epiſcopum, Chriſti confeſſorem ueneratu dignum declarauit. Vocatus à proceribus regni Siciliæ, Neapolim petijt, muro inſtaurato munitiſſimam, ubi benigne exceptus aliquandiu immoratus eſt: & dum ſperatur toto regno breui potiturus, illic obijt: & Alexander quartus natione Campanus ſubſtitutus eſt. Interim Manfredus accerſitis ſibi Saracenis Lucerix manentibus, copias eccleſiæ apud Sogiam incautas aggreſſus, partim occidit, partim cepit: tutoremq; ſe Conradini egens, regnum inuadere nitebatur. Interea Chriſtiani apud Farramiam caſtra tenentes,

C peſte & fame laborare cœperũt. Parte Nili per quam commeatus uehebantur, claſſe ab hoſtibus occupata, patriarcha Hieroſolymitanus cum multis nauigijs in eam delatus, captus eſt. Et Ludouicus rex Franciæ cum Alfonſo Pictauienſi, & Carolo Andegauenſi comitibus fratribus ſuis Germanis, terra iter faciens ut Damiatam peteret, maximas incidit hoſtium copias, belloq; ſuperatus, cum omni exercitu interceptus eſt. Sed Soldano poſt uictoriam à ſuis interfecto, alter qui ſubſtitutus eſt, ut pacem firmam obtinere poſſet, recepta pecunia & Damiata recuperata, Chriſtianos omnes liberos Ptolemaidam perduci curauit. Rex Ludouicus remiſſis in Franciam fratribus, tandiu in Aſia moratus eſt, quoad Cæſarea, Ioppe & Sidon, quæ nouiter à Chriſtianis receptæ erant, inſtauratæ præſidijs firmarentur: ſextoq; anno ſuæ peregrinationis domum redijt. Alexander pontifex interea excommunicato Manfredo Ananiam ueniens, Octauianũ Vbaldina gente cardinalem Neapolim dimiſit, qui Mãfredo reſiſteret. Manfredo autem ultra ea quæ de regno tenebat, Hetruria, Lombardia, & Tranſpadana, uel ſubiecta erant uel amica. Cum obijſſet Fredericus, Florentini in libertatem ſe uendicauerant: plebsq; nobilitate excluſa regebat. Sed cum ſoli Gibellini nobiles adeſſent, placuit Guelfos ſub Frederico electos reducere. qui Gibellinorum conatibus reſiſterent. Tumq; primum anno miſ- *Ann. ſalu.*
leſimo ducenteſimo quinquageſimo ſecundo, magiſtratus ex plebe creati ſunt Antiaui *M. CC. LII.*

appellati, qui mox partem Guelfam per Hetruriam extollere curauerunt. Agrum præterea Pistoriensem uastauere, quia Guelfos sub Frederico electos uoluerit Pistoriensis populus reducere. Ejecerãt & Florentini suos Gibellinos nobiles, qui aduersus Pistorienses noluerant arma ferre. Illi ad Senenses Pisanosq; confugerunt. Mouerunt & arma contra Aretinos Florentini ex castello Rondina, eo quod Guelfos sub Frederico electos reducere nollent: dederuntq; operã ut Lucenses, Miniatenses, Alcinates & Vrbeuetani suos Gibellinos ejicerẽt: & Miniatenses contra Pisanos, Alcinates contra Senenses adiuuerunt, Vbaldinosq; in agro Mugellano, & castello Montaria domuerunt. Cumq; in Pistorienses denuò duxissent, accepto quod Pisani apud Montoporium Lucenses profligassent, dimisso Pistorio, Pisanos cum præda recedentes ad Eram fluuium consecuti, magno prælio eos attriuere. Multis enim illorum cæsis, tria millia captiuorum Florentiam perduxere, Lucensibus quæ amiserant restitutis. Liberarunt & Alcinates ab oppressione Senensium: & tertio in Pistorium ducentes, Guelfos reduci obtinuerunt, & quæ uoluerunt fœdera belli pacisq;. In Senenses quoque profecti, Alcinatibus perpetuam pacem obtinuere: & fœdere percusso, suos exules Senis manentes excludi impetrarũt. Duxerunt deinde Vollaterras. Cumq; iuuentus urbis ad radices montis descendisset, impetum faciens, Florentini commisso prælio hostes in fugam uerterũt: simulq; cum eis portas ingressi, urbe potiti sunt: potentioribusq; Gibellinis in exilium actis, & Guelfis reductis qui exulabant, pacem populo dedere, qui prius Pisanos magis quàm Florentinos respicere uidebantur. Soli Pisani remanserũt Florentinis hostes, qui tamen paulò post petitam pacem, iniquis conditionibus impetrauerunt. Curauerunt etiam Florentini, ut Gibellini Aretio pellerentur. Sed cum id aliarum ciuitatum Gibellini ægre ferrent, exemplumq; timerent, reducti sunt Aretium Gibellini ea lege, ut prætorem Florentinum acciperent Aretini, concordiam inter partes nutriturum. Cum Senensibus uero ita fœdus innouatum est, ut belli pacisq; societas esset, neque alter alterius exules reciperet. Hæc post obitum Frederici ad tempora usque Manfredi gesta sunt, qui clausum Neapoli legatum apostolicum Gibellinos in Hetruria erigere curauit. Primiq; Pisani spreto Florentinorum fœdere, contra Lucẽses duxere. Cumq; uastato agro redirent, à Florentinis inuasi sunt in Auseris fluuij ripa, ibiq; superati tria hominum millia perdidere, & eorum castella magna ex parte incensa sunt. Qua clade accepta, pacem petiere. Mutronum enim in littore maris, cum portorio uectigalibusq; Florentinis tradiderunt. Tunc quoq; Bonitium oppidum quod nutare uidetur, alicubi aperto muro immunitum, Florentini reddiderunt. Aretini uero in Cortonienses tanquam Manfredo fauentes duxerunt, captaq; urbe, & mœnibus alicubi diruptis, arcem ualidam in summo uertice ædificarunt. Florentini Vbertos gentem nobilem, cum multis Gibellinis nobilibus ac plebeis urbe ejecerunt: qui à Senensibus recepti sunt. Quos cum Florentini ex fœdere repelli peterent, responsum acceperunt: Florentinos esse & qui seruari uelint, & qui expulsionem postulent: Senenses uero cum Florentinis fœdera percussisse. Ob quam rem Florentini bellum Senensi populo indixere. Senenses legatos ad Manfredũ misere, ut opem ferret: inter quos fuit Farinata equestris ordinis gente Vbertus. Manfredus qui multis implicitus esset, & iam uulgata falso Conradini morte, regem sese adorare curasset, cohortem unam Germanorum equitum auxilio misit. Florentini ad urbis usque mœnia Senensis omnia populati, castra locauerunt. Facta est eruptio in Florentinos. Sed cum magna cædes à Germanis edita esset, postremo ipsi Germani ad unum omnes cæsi sunt, & uexillum Manfredi captum, per ignominiam sordidatum est: Reuocati in urbem Senenses, extorresq; Florentini intra mœnia se continuere. Et Florentini re bene gesta, uastando urendoq; omnia, domum reuertere. Interim Manfredus Panormi rex declaratus, regiam pecuniam prædecessorum consecutus, magnas Saracenorum copias conduxit, cum quibus legatum apostolicum admodum oppressit, & Iordanem cum mille quingentis equitibus in Hetruriam misit, qui Senensibus tribus mẽsibus opera præstita in Apuliam se reciperet. Angebat Senenses breuitas temporis Iordani assignata: nec aliquid egregium fieri posse uidebatur, nisi per

prædam

A prædam ac rapinam. Sed Prouincianus Saluanus ciuis Senensis, gratia & nobilitate potens, suasit eam uiam esse tenendam, per quam Florentini ad Prælium allicerentur. Id autem fieri posse, si Alcinatibus bellum indiceretur, quos Florentini nullatenus deserturi essent. Edicto bello, cum Florentini Guelfis omnibus ex Hetruria ad subueniendum Alcinatibus conuocassent, uiros mercatores Prouincianus noctu Florentiam misit, qui Antianis dicerent multos esse Senis pacis & ocij amatores, qui Prouincianum intentorem belli interficere coniurassent, si modo occasio daretur, per quam populus arma sumeret: suaseruntq; prope Senas ducendum exercitum, literasq; & sigilla ostenderunt, quibus coniuratio probaretur. Conuenere ad diem dictam Lucensis, Minias, Pistoriensis, & Aretinus, & cum Florentinis ad Arabiæ fluuiũ quarto milliario à Sena distantem castra posuerunt, in quibus armatorum quadraginta millia fuisse traduntur. Commissum est prælium atrox, cuius tandem Senenses uictores fuere, sextadecima die Septembris, anni millesimi ducentesimi sexagesimi. Tria millia Florentinorum cæsa sunt, & qua- *Ann. salu.* tuor millia cum carrocio uexillisq; omnibus capta, reliqui in suas urbes dilapsi sunt. Flo- *MCCLX.* rentini Guelforum partium sectatores, pars Lucam, pars Bononiam migrauere. Florentia à paucis habitata, mox capta est. Exules patente porta ingressi sunt. Guido Nouellus comes pro Manfredo portarum custodiam recepit, & Iordanus præsidio præfectus,
B omnia ex arbitrio administrauit.

Ex libro octauo

secundæ Decadis.

Ecelinus Transpadanarum urbium plene dominus, cum Tridentinos iugum excutientes, magna clade afflictos ad obedientiam redegisset, Guelfosq; studentes ecclesiæ Brixia expulisset, Mantuam obsidione arctissima cinxit: habens in castris præter Germanos equites & multarum urbium auxilia, duodecim millia Paduanos, quos nõ solũ militum, sed obsidũ loco duxerat. Totidem Veronẽses, Vicentiniq; & Brixiani miserant. Nec pauciora de Cremonensib. Placẽtinisq; auxilia Vbertus Pelauicinus adduxerat. Sed Philippus ex nobili Fontanensiũ familia Ferrariensi archiepiscopus Rauẽnæ creatus Venetias profect9. prædicata aduersus Ecelinum cruce, congregato exercitu in Corregiam duxit, quam Ansedinus Ecelini ex sorore nepos Patauij prætor cum cohortibus custodiebat. Captis aliquibus oppidis, postremo suburbiũ & ciuitatem obtinuit. Ansedinus fuga saluatus est. Soluerat obsidionem Mantuanam Ecelinus, desperata potiũdi facultate, Veronamq; petebat, cum perditæ Paduæ nuncium accepit: dissimulatoq; dolore Veronam ingressus, inaudita cru-
C delitate Paduanos omnes quos penes se habuit duodecim millia diuersis cruciatibus interfecit. Profectusq; in Paduanos, re infecta inde recessit, cum præsidium inesset ecclesiæ ualidum, quod legatus apostolicus & Gregorius Montelongus patriarcha induxerat. Ille Veronam redijt. Interea electores in Alemannia discordes, alij Alfonsum Castellæ regem, alij Ricardum Cornubiæ comitem regis Angliæ fratrem, imperatorem designarunt. Theologi Minoristæ à legato apostolico Brixiam missi, ita prædicando effecerunt, ut Guelfi extorres reducerentur, & ciuitas ipsa ecclesiam sequeretur. Vbertus uero Pelauicinus, Cremonæ & Placentiæ, obmisso capitaneatus titulo, dominatum accepit: quem Gibellini Lombardi ut dominum sectati sunt. Desciuerunt tamen paulò post Papienses & Placentini libertatem prætendentes: & Azo Estensis Montemsilicis & Albericus frater Ecelini qui se hostem eius simulauerat, in Tarusio dimissus, Paduanos inuadere cepit. Ecelinus uero & Vbertus magnas copias habentes, Gibellinorum partes eleuabant: Brixienses Gibellinos eiecerunt. Et Vbertus Cremam in potestatem suam recepit, cum pluribus Brixianorum oppidis. Ecelinus uero Pischariam petens, exercitui Vberti se coniungere uoluit. Legatus autem apostolicus copias Brixianas secum ducens, ad Gambaram se recepit, iuxta Ollium fluuium: quo in loco ab Ecelino & Vberto ex improuiso inuasus & conflictus est, ita ut paucissimi fuga saluari potuerint. Ca-

ptus est archiepiscopus Rauennas legatus cum episcopo Brixiano, & omnibus præci- D
puis Guelforum partium ciuibus, quos Ecelinus ad portam Brixiensem ducens, mox
intromissus est: & urbe potitus, omnibus præter naturam suam ueniam dedit. Vbertus
cum parte prædæ & captiuis Mantuanis, Cremonam se contulit. Acta sunt hæc anno
Ann. salu. millesimo ducentesimo quinquagesimonono. Manfredus his cognitis, Ecelinum ad ui
M. CC LIX. ctoriam prosequendam hortatus est, Pelauicinum uero neglexit: quem Ecelinus perse-
qui cœperat, nonnullis ei de Brixiano oppidis ablatis. Erat Cremonæ Bosus Douarius
ciuis nobilis & industrius, qui Ecelini rapacitatem odio habens, Pelauicino persuasit ut
in amicitiam cum Mediolanensi Mantuanoq; rediret, in Ecelini perniciem fœderibus
acceptis, quæ Martinus Turrianus præpotens in Mediolano ciuis cupide amplexus est.
Gregorius Montelongus interea Paduam in fide retinuerat, & copias undiq; conquisi
tas Mantuam transmittendas collegerat, Azoniq; ducendas commiserat. Ecelinus ue-
ro intelligens capitaneos & Valuasores quos Fredericus in Mediolano constituerat,
Turriani potentiam habere suspectam, sibiq; introitum polliceri, si eum exercitu appro-
pinquasset: relicta obsidione Vrciorum, cum quinq; millibus equitum ad pontem Cas-
siani peruenit. Cumq; nullum ibi reperisset, qui se uocaret Mediolanum. in Modoc̃iæ
suburbia est delatus. Martinus Turrianus apud Soncinum exercitum habebat Medio-
lanensium, Azoni, Estensi, & Ludouico Bonifacien si, Cremonensibusq; coniunctum. B
Qui certior factus de transitu Ecelini & de proditione Valuasorum, cum omnibus co-
piis ad pontem Cassianum peruenit, copiasq; Mediolanum duxit. Estensis uero, Pelaui
cinus & Bonifacien sis duces, Ecelini uestigia secuti, ad pontem Cassiani substiterunt. E-
celinus cum oppugnatam Modoc̃iam capere non posset, Tricium duxit, suburbiaq;
ui capta incendit, duxitq; uicum mercatum, nulli noxius qui annonam præberet. Sed
cum uideret se intercluſum, aperiendum iter ui cogitauit: & ad pontem Cassianum per-
gens, prælio congressus est. Vbi dum pugnantes urgeret, sagitta in incertum missa ad
crus infimum saucius homo octogenarius laxari cœpit: & tamen timore uires adden-
te, obmissa pontis pugna, paulò superius amnem uado traiecit, commissoq; leui prælio
captus, Soncium perductus interijt. Hicq; finis tyranno fuit, qui quatuor & triginta an-
nis Tridentum, Feltrum, Ciuitadum, Taruisium, Paduam, Vicentiam, Veronam, & de
mum Brixiam oppressas tenuit: quæ urbes eo mortuo se in libertatem Romanæ eccle
siæ obnoxiam uendicarunt, Taruisina excepta, quam Albricus frater obtinebat. Is cum
se ciuibus odiosum cerneret, insidiasq; legati timeret, uxorem et liberos cum omni supel
lectile ad sancti Zenonis castrum munitissimum misit, ipseq; subsecutus est. Quo in lo-
co quatuor mensibus oppugnatus, tandem à commilitonibus cum uxore & liberis in
manus hostium traditus est, à quibus crudelissime est excarnificatus: propterea quæ fra-
ter fecerat, nec uxori, uel liberis supplicia dimissa sunt. Dum hæc aguntur, Ptolemaida P
Tyrusq; urbes admodum ditatæ erant, & populorum frequentia adauctæ, utpote apud
quas Veneti, Genuenses & Pisani per annos iam quatuor & sexaginta, quibus sub
Christianis fuerant, omnes orientis occidentisq; contraxerant mercaturas. Qui tres de
Italia populi, separatas areas separatosq; uicos habebant, & prætoria propria: nec quic-
quam commune inter Venetos & Genuenses erat apud Ptolemaidam, nisi ecclesia.
Sed orta est dissensio propter monasterium sanctæ Sabæ, quod utraque pars sibi retine-
re quærebat. Pontifex Alexander utrique iussit esse commune, datis utrique literis.
Sed Genuensis præueniens literas, Philippo Monteforti Gallico urbis præfecto ostendit: & eius amicitia fretus, excluso Veneto monasterium in arcem munitum retinuit:
quæ res duos potentes populos abalienauit. Nec curauit Philippus eos componere, sed
Venetos populariter Ptolemaida iussit abire. Venetus Tyrum se conferens, Pisanum
ad se tractum, spreto fœdere, contra Genuensem irritauit, & cum Manfredo Siciliæ re-
ge aduersus Genuenses fœdus iniit. Nec mollitus est Philippus Montefortis, quamuis
Placentia Cypri regina, duxq; Antiochensis, & templi Hierosolymæ magister, ac Ioan-
nes Ibelini comes, reducendos Venetos suaderent. Ob quam rem Venetus Tyri agẽs,
cum triremibus tredecim Ptolemaidam aduolauit, catenam qua portus claudebatur re-
fringit,

A refringit, naues Genuenſium tres ac uiginti, & triremes duas exarmatas incendio abſumpſit, monaſteriumq; ſanctæ Sabæ deſtruxit. Genuenſis & ipſe apud Tyrum duas ac uiginti triremes armauit, auctæq; Venetorum claſſi ſæpe concurrit. Sed claſſis Veneta in Pontum delata, Meſembriam urbem de Saraceno expugnatam diripuit. Quibus rebus Genuæ nunciatis, triremes quadraginta, & naues ceteræ decem armatæ ſunt, Tyrumq; miſſæ. Veneti quoque ſuam claſſem auxere, ita ut pares uires eſſe uiderentur, niſi quod Tyrum uterque communem habebat, & quantum muri extendebantur par erat. Ptolemaida uero Genuenſis cum ſuo Philippo excluſus erat. Quæ cum accepiſſet Alexander, legatos utriuſque populi, & ſimul Piſanos ad ſe uocauit, pacemq; inter eos propemodum concluſerat, cum ad annum milleſimum ducenteſimum ſexagemum ex Aſia nuncium allatum eſt, inter Tyrum & Ptolemaidam Piſanos ac Venetos Genuenſium claſſem conflixiſſe, uigintiquinque nauibus eorum uel captis uel ſubmerſis, Ptolemaidamq; uictores redijſſe, uictos Tyrum: & in Ptolemaida omnia Genuenſium ædificia demolita eſſe, bona eorum direpta, & omnes illius gentes expulſos. Pontifex ab oratoribus Venetis impetrauit ut capti in eo prælio Genuenſes dimitterentur. Per hoc tempus Balduinus imperator Conſtantinopolitanus in magnam ſuarum rerum deſperationem adductus eſt. Nam cum obijſſet Theodorus Vattari, Græcorum, ut appellabant, imperator, duobus filijs ſuperſtitibus adhuc pueris Michaëlem Palæologum affinitate coniunctum teſtamento tutorem dedit: qui multa in Latinos aggreſſus eſt: primoq; Guilelmo Franciginæ Achaiam & proximas Græciæ regiones obtinenti, prælio congreſſus eum ſuperauit, captiuumq; Adrianopolim perduxit: & Verſam in Pontum regionem ut reciperet miſit exercitum. Balduinus uero copias quas habuit nauibus impoſuit, ad ipſius Pontificæ oræ defenſionem. Interim Conſtantinopolitani ciues, uetuſta origine græci, coniuratione inita, refracta porta nocte concubia Palæologum admiſerunt. Balduinus uero imperator, & Pantaleo Iuſtinianus patriarcha, repente cum ſuis omnibus, capta ſuppellectile ad Euripum profugerunt. Palæologus urbe potitus, ad imperium aſpirans, pueros fidei ſuæ commiſſos interfecit, imperiumq; aſſumpſit: finisq; fuit Latinorum imperij apud Conſtantinopolim, per annos quinquaginta & octo continuati. Interea Octauianus Cardinalis Vbaldinus re Neapolitana parum feliciter adminiſtrata, ad Alexandrum redijt. Qui cum Ananiæ Claram uirginem anno pontificatus ſui tertio in ſanctarum collegium retuliſſet, Viterbium ſe contulerat, inter Venetos & Genuenſes pacem tractaturus: ubi anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo primo diem obijt. Cui ſuffectus eſt Vrbanus quartus, ex Trecenſi Gallica urbe oriundus. Quo ſedente Gibellini qui Florentiam intrauerant, Guelforum'q; bona diripuerant, ad Manfredum legatos, uiuo Alexandro miſere, orantes ut Iordanem
C diutius apud ſe dimitteret. Guelfi Aretini ex clade Arabienſi domum reuerſi, Gibellinos eiecerunt, Miniatenſium, Piſtorienſiumq; ſecuti exemplum. Manfredus pro paruo tempore Iordanem conceſſit, anxius pro paramentis quæ Vrbanus aduerſus ſe faciebat, milites ex Gallia conuocans, qui cruce ſignati in Siciliam proficiſcerentur. Conuenientes igitur apud Emporium oppidum Guelfi Hetruſci, de re ſua conſulerunt. Vbi cum Piſani Senenſes'q; facile in eam ſententiam deueniſſent, ut nihil ſalua urbe Florentina decerni prouideri'q; poſſet, quod Gibellinis ſolidum eſſet: aſſurgens Vbertus Farinata toto aſpectu commotior, Florentiam, inquit, urbem quam ipſe non ædificaui, me uiuo dirui non patiar: atque ex conſilio ſe proripuit: quod mox diſſolutum eſt. Receſſurus deinde Iordanis, ciuitatibus Gibellinis ſuaſit, ut Guidoni Nouello mille equites attribuerent: atque ita factum eſt. Nouellus contractis copijs, in Lucenſes duxit, apud quos exules Florentini frequentiores erant, plura'q; de Lucenſibus caſtella expugnauit, cum interim Florentini exules Signiam furtò occupauerunt: ex quo loco Florentinus & Piſanus ager maxime poterant infeſtari. Duxit igitur in eos Nouellus, ſed illi nocte exceſſerunt, audaces'q; facti, cum Lucenſibus coniuncti, Nouello congredi præſumpſerunt: à quo multa cæde confecti ſunt, & ager eorum receptus. Aretini uero Guelfi à Senenſibus ſuis'q; exulibus Gibellinis agitati, cum Nouellum in ſe ducturum

Ann. ſalu. MCCLX.

Ann. ſalu. MCCLXI.

accepiſſent, ſponte patria migrauerunt: & Gibellini urbe recuperata, Manfredo parue D
runt. Idem fecere Piſtorienſes, Guelfis electis. Lucenſes quoque Nouello clandeſtine reconciliati, exulantes apud ſe Florentinos cum liberis & uxoribus, & unico pro quolibet indumento repulerunt: qui omnes Bononiam petiuere: atque ita omnis Hetruria Manfredum ſecuta eſt. Ad quartum Vrbani annum hæc geſta ſunt. Interea apud Lombardiam Vbertus Pelauicinus ſuadens Brixianis ne Guelfos reducerent, ac ea de re copias urbi admouens ueluti conſeruaturus eam, Guelfos ſibi conciliauit, & ab utraque parte adminiſtrator urbis factus, dominium uſurpauit. Erat adhuc in carcere Rauennas archiepiſcopus, nec literis Papæ liberationem obtinere poterat, ſed corruptis pecunia cuſtodibus, fugiens Mantuam uenit. Quæ urbs cum Verona, Vicentia & Padua pacem tenebat: Ludouicum ſancti Bonifacij comitem ciuem ſuum non ut dominum, ſed tanquam publicorum directorum executoremq; conſiliorum uenerabatur. Mantua igitur ab archiepiſcopo tutior reddita eſt: & Gregorius Montelongus Paduam, Vicentiam, Taruiſium, Feltrum & Cenedam tutabatur. Pelauicinus uero præter Brixiam Cremonamq; ſubditas, Placentiaq;, Parmam, Papiam, Mediolanumq; ſuis partibus infecerat. Mutinenſes, Rheginiq;, Ferrarienſium & Bononienſium conſilio uſi, partes eccleſiæ tenebant, Gibellinosq; eiecerant, Florentinorum exulum auxilio, quibus Gibellinorum opes tradidere: qui inde ditati, arma & equos parantes, in magnam cohortem creuerũt. B
Apud Conſtantinopolim uero Veneti Palæologum armis deturbaſſent, niſi Genuenſes illi confœderati opem tuliſſent, qui magnam claſſem armauerãt. Guilelmus ille Gallicus Achaiæ & Bithyniæ princeps, quem Palæologus tutor ceperat prælio ſuperatum, caſtrum Maluaſiæ munitiſſimum obtinebat. Quod cum Palæologo permiſiſſet, carcere liberatus eſt. Iſq; Venetis fœderatus, bellum acre cõtra Palæologum gerebat. Et in Ptolemaida Veneti potiores erant, in Tyro Genuenſes. Manfredus autem nutantem Marchiam Anconitanã ad ſe traxit, & nouas Saracenorum copias mercede conduxit. Pontifex miſſo cardinale cruce ſignatos ex Gallia conuocauit, Guidonem epiſcopum Antiſſiodorenſem, Robertum comitis Flandrenſis filium, & Ricardum comitem Vindocienſem: qui ſuperatis alpibus, per Lombardiam & Brixianos iter fecere, ubi Pelauicini exercitum conflixere, & deinde per Mantuam Bononiamq; ac Romandiolã Peruſiam petiuere: uocatiq; Viterbium ad pontificem, benedictione ab eo accepta, per Sabinos, Marſosq; in Campaniam delati, Saracenos facile ultra Lirim pepulerunt. Romani per id tempus quamuis eccleſiæ oppida non moleſtarent, Papam tamẽ dominum accipere recuſabant: omiſerunt q; tunc Senatorẽ ex ſeipſis creare, & externum primum aſſumpſere Brancaleonem Bononienſem uirum magnanimum, quem poſtea in carcerem coniecerunt: & cum ciues aliqui à Bononienſibus capti eſſent, eum liberatum iterum Senatoria dignitate donarunt. Tũc q; primũ nouos magiſtratus ex omni regione delege F
runt, quos Branderoſios uocauere. Pontifex autem ut rebus ſuis ſolidius conſuleret, remiſſis cruce ſignatis, Ludouico Franciæ regi perſuaſit, ut Carolum Prouinciæ & Andegauiæ comitem, conſobrinum ac generum ſuum in Italiam mitteret regno Siciliæ potiturum. Quæ res dum parantur, morte pontificis dilatæ ſunt. Florebant hoc tempore Thomas Aquinas prædicatorum, & Bonauentura minorum profeſſores. Thomas cum rex Conradus Aquinum deſtrueret, puer à parentibus nobilibus patria profugis, Caſinenſis cœnobij monachis commendatus fuerat, ibiq; primum literis operam dedit. Alexandro quarto ſuffectus eſt Clemens quartus, qui Guido Fulcodij prius appellatus erat. Is iureconſultus totius Galliæ primarius fuit, & aduocatus cauſarum in curia regia, liberos & uxorem habuit: qua defuncta Podienſem epiſcopatum, ac deinde Narbonenſem eccleſiam obtinuerat: cardinalisq; creatus, ad componendas inter Henricum Angliæ regem, & Simonem Mõtisfortis comitẽ lites tranſierat. Qui pontificatũ adeptus, ut quidã tradunt, mendicãtis religioſi cuiuſdã habitu, prius Peruſiã applicuit, quàm de aduentu eius cognitio haberetur. Cardinales ad eum profecti, ipſum Viterbium deduxere. Et paulò poſt Carolus Maſſilia ſoluens, cum triginta triremibus in Tyberim delatus, Romam uenit: ubi expectãs exercitũ, decreto pontificis Senatorẽ geſſit:

& per

A & per cardinales à Papa miſſos, in Lateranenſi eccleſia Hieruſalem & Sicilię rex declaratus, cum Beatrice regina coronatus eſt. Carolus uero iuramento adactus, duodequinquaginta mille annuos aureos Romanæ eccleſiæ ſpopondit promiſitq́; : Romanum imperium etiam ultro oblatum non acceptare. Alfonſius rex Caſtellæ imperium armis & largitione annitebatur accipere: Cornubiæ comitem regis Angliæ fratrem electores Germani contemnebant: itaque facile potuiſſet ſors imperij ad Carolum deferri. Et Alfonſus in Italiam duxiſſet, niſi eum deterruiſſet Henrici & Frederici fratrum ſuſpicio motuum, quos regno pepulerat. Henricus in Gallias, Fredericus in Africam acceſſerant, ut Saracenos hic, Gallos ille ad Caſtellæ regni incommoda concitaret. Erat Henricus pecunijs ditiſsimus, Hiſpania aſportatis. Interim Caroli copiæ ſuperatis alpibus, in Lombardiam deſcendere: & adiunctis ſibi Guelfis qui per Romandiolam militabant, Romam uenere: cum quibus Carolus Manfredi præſidia Caſperano impoſita repulit: & oppido potitus, Caſsinenſem ſaltum occupauit, quem Manfredus per ſeipſum cuſtodiendum acceperat. Sed mutato conſilio, Beneuentum ſe contulit, planis in campis hoſtiles copias expectaturus. Ad quem locum cum Carolus aduentaſſet, duriſsimum prælium commiſſum eſt: primusq́; Carolus cum laboranti ſuorum turmæ ſubueniret, proſtratus occubuiſſe creditus eſt. Quæ uox ubique audita,
B Manfredum impulit, ut extra ordines audentius pugnans, ipſe Carolo iam comparente fuerit interfectus. Cecidere in ea pugna multi & meliores de utroque exercitu: Iordanus cuius ſuprà meminimus, & Petrus Hubertus capti fuere. Carolus uictoria potitus, Beneuentum ingreſſus eſt, progreſſusq́; Luceriam oppugnare cœpit, in qua ſe noui ueteresq́; receperant Saraceni. Magiſtrumq́; militiæ, Mareſcallum uocant, cum quingentis equitibus in Hetruriam miſit, qui Guelfos extorres reduceret, Senas Piſasq́; lacesſeret. Ad cuius aduentus famam Gibellini omnes è Florentia populariter Piſas demigrarunt. Quidam hoc factum dicunt in aduentu Mareſcalli: cum quo ingreſsi Guelfi Florentiam, omnia diripuere quæ Gibellinorum fuerant. Pro quorum bonis inter ſe partiendis, uſque ad arma certatum eſt: Mareſcallus ſeditionem ſuſtulit. Interea cum reſciſſet Clemens Conradinum adoleſcentem Conrado Sueuo genitum, magnas in Germania copias in Italiam traducendas paraſſe (quod alias Leo tertius, Magnum Carolum primum imperatorem creaturus, facere auſus fuerat) uacantis imperij curam aſſumpſit: & Carolum Siciliæ regem, ſuum in Hetruria uicarium inſtituit. Florentini per hoc tempus ſuadente Mareſcallo duodecim ciues elegere, cum poteſtate maxima, ſine prouocatione, qui capitanei partis Guelfæ uocati ſunt, & uſque in hunc diem durant. Mareſcallus deſtinatam in Senenſes expeditionem proſecutus, omnem agrum Senenſem populatus eſt. Sed Piſani cum Gibellinis Florentia extorri-
C bus, exercitum apud Bonitium congregauere, quod oppidum inter Senas Florentiāq́; medium, Gibellinis erat amiciſsimum. Veritus Mareſcallus ne in agro Senenſi concluderetur eò copias duxit, ibiq́; totius Hetruriæ aggregatæ ſunt uires: Guelfis oppugnantibus, Gibellinis defendentibus. Carolus utroq́; Siciliæ regno in poteſtatem accepto, excepta Luceria, audiens Conradum Italiam petere, data Saracenis pace, permiſſosq́; ut grauiore tributo imperato, ſuis moribus uiuerent, Viterbium ſe contulit. Interea Henricus quem diximus à rege Caſtellæ repulſum in Franciam deueniſſe, cum nihil opis à Ludouico impetraſſet, & in Angliam profectus, fruſtra Cornubiæ comitem aduerſus fratrem armare conatus eſſet, ad Conradinum uenit: cum quo rebus compoſitis è Genua Piſas petijt, ibiq́; machinatione ordinata. Viterbium uenit: pontificiq́; pecunijs mutuò datis gratioſum ſe exhibuit: & uiſitata Roma, ciuibusq́; nonnullis auro corruptis, Viterbium eo tempore redijt, quo Carolus eò applicuerat: à quo pontifici plurimum commendatus, Senator urbis conſtitutus eſt: & Carolus in caſtra Bonitiana ſe contulit. Sed cum oppidum egregie defenſum ac natura munitũ ui expugnare non poſſet, fame domare conſtituit. Interim Henricus machinationibus Romæ paratis, Conradinum properare admonet. Et Piſana claſsis in portu Romano Capitium quendam Neapolitanum in regno Siciliæ gratioſum accepit, qui iuſſu Henrici in

Africæ littora uectus, Fredericum alterum regis Caſtellæ germanum cum magna Sa- D
racenorum manu nauibus impoſuit, & ad Siciliæ littora reuerſus (Cõradinum breui affu
turum affirmans) plurima loca obtinuit. Conradinus autẽ Veronam applicuerat, ibiq;
tribus menſibus deſederat, à quo Tyralli comes cum pluribus retrocesſit. Carolus Bo-
nitio per deditionẽ oppidanorum accepto, in Piſanos ducens, Mutroniũ oppidum eis
abſtulit, deditq; Lucenſibus. Fredericus Hiſpanus omni penè Sicilia, Panormo, Syracu
ſis & Meſſana exceptis, pro Conradino potitus erat: & Saraceni rupto fœdere, uicina
loca infeſtabãt. Capitſus uero dum regina Neapoli ſepelitur, uxor Caroli, portu Neapo
litano claſſe aduectus, nomen Conradini inclamat: quæ res Carolum ex Hetruria ad re
gnum uocauit, ubi rurſus Luceriam obſedit. Quam cum expugnare non poſſet, caſtel-
lis in exitu uiarum excitatis, barbaram gentem concluſit, ne te Conradino occurrentem
impedire poſſet. Senenſes ac Piſani Conradinum accelerare iuſſerunt. Qui Papiã per-
ductus, per Carretenſium oppida ad mare Liguſticum peruenit, & Piſana claſſe perdu-
ctus, magnam in agro Lucẽſi uaſtitatem ædidit, Mareſcallumq; apud Aretium magno
prælio ſuperatum interfecit. Guido Feretranus magnas copias ad eum duxit, & multi
ex Lombardia Romandiolaq; Gibellini ad eum confluxerant. Potitus breui omni He
truria fuiſſet, niſi uocatus ab Henrico properaſſet. Profectus Senas, in agrum Viter- E
bienſium deſcendit. Quem cum põtifex tranſeũtem uidiſſet, prophetica uoce uſus, ado
leſcentem dixit tanquam uictimam ad cædem deduci. Romam cum peteret, ad põtem
Miluium Senatorem cum populo obuium habuit, & tanquam imperator exceptus, in
Capitolium ductus eſt: ubi dimiſſo Guidone Feretrano cum omni exercitu in Caſinũ
properauit. Et audiens Carolum ſaltus Cãpaniæ obtinere, ex Tyburtino olim in Equi-
colorum, nunc Tallocotij montes, & inde in Marſorum campeſtria peruenit: dexteram
lacu Fucino ad ueteres aquæductus, aqua olim Marcia Romam perducẽda excita. os,
ſiniſtram montibus claudentibus, ab oppido Alba decem ſtadijs, conſedit. Carolus
ex altera parte decimo inde ſtadio ad concauæ uallis fauces exercitum duxit, & conſilio
Alardi Neapolitani, qui cum Germanis diu militauerat, partem exercitu præmiſit cum
Mareſcallo regia ueſte induto: ipſe citra collem, ſago ueſtitus militari, fortiſſimo quoq;
ſibi reſeruato, in inſidijs manſit. Pugnatum eſt tribus horis dubio Marte. Poſtremo in-
terfecto Mareſcallo, tanquam rex occidiſſet Gallici fugam cœpere. Germani ad di-
ripienda ſpolia ſine ordine dilapſi ſunt. In quos irruens Carolus, magnam ſtragem æ-
dens uictoria potitus eſt. Henricus Senator Reate incolumis peruenit: ſed ibi captus,
ad Carolumq; deductus, in carcere obijt. Conradinus & Auſtriæ dux agaſonis cu-
culione contecti, per deuia latitarunt: & octaua demum die apud Aſturam cum pi-
ſcatorem quendam oraſſent ut ſe ad littora Senenſiũ deduceret, annulumq; pignori obli
gaſſent, & ille ſeniores conſuluiſſet, cogniti ſunt, captiq; ad Carolum perducti, & dein F
Ann. falu. M. CC. LXVIII. de ſecuri perculſi. Bellum hoc anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimooctauo ge-
ſtum eſt. Qua uictoria potitus Carolus, regnum totum recuperauit. Et Romam re-
uerſus, Senatorium munus adminiſtrauit: miſſoq; Mareſcallo Senenſes ſibi ſubegit, &
inter Florentinos ipſosq; Senenſes æquis fœderibus pacem conſtituit. Interim Clemẽs
obijt, & cardinales in electione diſcordes, diutius ſedem uacare permiſerunt. Interea
Ludouicus Frãciæ rex nihil territus eorũ laborũ memoria quos in Aegypto pertulerat,
aliã expeditionẽ aduerſus Saracenos in Africa morãtes inſtituit: Carolum generũ horta
tatus eſt, ut & ipſe cõcurreret, qui profectus in Thuſciã, Bonitiẽſes nouos motus paran-
tes cõpeſcuit, eosq; Florẽtinis uendidit. Qui oppido deſtructo, nouũ in pede montis cõ
ſtruxerunt, lõge priori minus. Piſanis aũt inuitis Florentinis pacẽ dedit, ut eorũ claſſe in
Africã uti poſſet. Senẽſes dũ Colle oppidũ ad Elſæ uallis ſupremũ caput obſidẽt, à Flo-
rentinis incõmodũ acceperunt. Ludouicũ autẽ regem Maſſilia ſoluentẽ, tres filij adole-
ſcentes, rex quoq; Nauarræ Theobaldus, & comes Cãpaniæ cum legato apoſtolico ſe
cuti ſunt. Qui excẽſione in Tuneti portu ui facta, ciuitatẽ obſiderunt, crebrasq; uſq; ad
Hipponẽ excurſiones fecerũt. Sed orta in caſtris peſtilentia, primus inter principes Ioan
nes Ludouici regis filius Niuernenſis comes interijt, & pauò poſt legatus cardinalis,

& circa

A & circa finem Auguſti Ludouicus ipſe rex, cui Philippus filius eſt ſuffectus. Interea Carolus compoſitis rebus Hetruſcis, eiſq; præpoſito Ruto Anguillariæ comite, in caſtra ad Tunes peruenit: eoq; conſulente pax Barbaris data eſt, ea lege, ut captiuis utrinq; liberatis, rex gentis Carolo tributum penderet, liberamq; per Africam Chriſti prædicationem permitteret. Reductis in Siciliam copijs, rex Nauarræ & Campaniæ comes apud Drepanum interiere. Ob quam rem Philippus & Carolus ad Centumcellenſem portum nauigantes, inte Viterbium petiere, cardinalesq; adhuc contendentes ad electionẽ maturandam hortati ſunt: qui Theobaldum Placentinum Leodiẽſem archidiaconum in Aſia tunc agentem, elegerunt. Nam quo tempore Ludouicus in Africam nauigauit, Hedoardus Henrici regis Angliæ filius, ex anglia cum ingenti claſſe in Aſiam nauigauit, expectaturus ut Ludouicus victorem exercitum eò tranſportaret. Qui dum Ptolemaidæ moratur, ab Arſacida quẽ ſibi familiarem fecerat, in cubiculo ſolus, tribus uulneribus adpetitus eſt: fuiſſetq; interfectus, niſi iuuenis manu ualida ſicarij dexteram tandiu ab ictu continuiſſet, quouſq; accurrentes, ſtrepitu audito, famuli, Arſacidam fœde laceratum cubiculo extraxerunt. Conualuit tamen Hedoardus, & Theobaldum apud ſe manentem ad pontificatus obeunda munera uenturum dato nauigio, & additis in ſocietatem prælatis abunde iuuit. Per quod tempus Henricus adoleſcens, Ricardi re
B gis Cornubiæ olim Comitis tunc defuncti filius ad pontificem profectus, Viterbij cum ageret, eccleſiamq; cathedralem intuiſeret: Guidoq; Monteſortis adoleſcens, cum Philippo Francorum rege eodem pergeret ad rem diuinam audiendam, ignarus quod Anglicus ibi eſſet: ubi eum uidit, interrogauit quiſnam eſſet: & Ricardi filium eſſe intelligens, à quo Simon pater in Anglia per dolum fuerat interfectus, nulli loci tentus reuerentia, incautum aggreſſus interfecit, & ad Rufum Hetruriæ præfectum incolumis euaſit. Philippus in Franciam abijt, & Carolus in Apuliam. Qui continuata obſidione Luceriæ, cum expugnare nõ poſſet, pacem Saracenis dedit, maiore impoſito tributo, & transfugis ſibi traditis: Theobaldumq; Manfredonia appulſum, uſque Caperanum deduxit: qui exinde per Marſos & Sabinos Viterbium petijt: ubi à cardinalibus coronatus, Gregorius x appellatus eſt. Continuauerat interim bellum inter Genuenſes & Venetos, multisq; inter ſe cladibus duo populi decertabant. Et Palæologus ſpreta Genuenſium ſocietate, inducias quinquennales cum Venetis fecit. Et Venetijs tumultu exorto, Rainerius dux ictu lapidis uulneratus eſt, & aliquot ædes nobilium direptæ: ſed intentores mox pœnas dedere, laqueo ſuſpenſi. Fuitq; fames Venetijs: rogatiq; Tarniſini, Paduani & Ferrariẽſes ut annona iuuarent: cum nullo pacto impetrare poſſent, noua in Adriatico mari uectigalia ſunt impoſita, ut intra Polam ac Veneias merces & onera Venetijs deponerentur, quæcũq; mari afferrentur: ordinatis cuſtodi-
C bus, ne quid contra legem tranſiret. Philippus autem rex Franciam repetens, Cremonæ ſubſtitit: uocatisq; Venetis & Genuenſibus, pacẽ inter eos in quinquennium cõſtituit, anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimoprimo. Bononienſes uero qui magnam Romandiolæ partem obtinebant, ægre ferentes mari legem impoſitam, triennio ferè cum Venetis uaria fortuna decertarunt, ita ut quadraginta millia pugnatorum aliquando in caſtris haberent. Sed ſuperati demum Bononienſes, ea lege pacem acceperunt, ut diruto caſtello quod in oſtio primario Padi conſtruxerant, quarundam rerum liberam eductionem haberent: oſtiorum Padi cuſtodia Veneto dimiſſa. Anconitani uero querelam de lege Veneta apud pontificem detulerunt. Qui iubens Venetis ut legem tollerent, minime exauditus eſt, dicentibus Papam non eſſe bene informatum. Procedens deinde pontifex cum rege Siciliæ Florentiam peruenit: admiratusq; pulchritudinem urbis, Gibellinos reduci curauit, & tandem Lugdunum ad generale concilium ſe contulit. Ad quod profectus Palæologus imperator, tertiadecima uice cum Romana eccleſia unionem fecit: & quidam proceres Tartari eum ſecuti, ſacrum baptiſma receperunt. Rodolphus quoque Haſſiæ comes ab electoribus Germanis electus in imperatorem, illic ueniẽs, ea cõditione approbatus, ut anno ſequenti Romam peteret pro corona. Florentini interea Gibellinos tot contumelijs

Ann. ſalu. M. CC LXXXI.

affecere

affecere,ut ſua ſponte migrauerint: & obſides acceptos,arctiore cuſtodia Guelfi clauſe- D
runt: propter quam rem ſacris à pōtifice interdicti ſunt. Piſani quoque Gallurā cauſidi
cum cum ſectatoribus expulerunt,qui paulò poſt morte ſubtractus eſt: & deinde Vgo
linus comes cum amicis Piſa eiectus, ad Florentinos Lucenſesq; confugit: quorū auxi
lio multa patriæ damna intulit.Bononienſes etiam Lambertanos,Aſinelloſq; cum qua
tuordecim alijs familijs Gibellinis urbe pepulerunt.Quo tempore apud eos ſenio cōfe
ctus Entius rex Sardiniæ, Henrici ſecundi filius,in carcere obijt. Exules uero à Forolī
uienſibus benigne excepti ſunt cum liberis & uxoribus:quæ ciuitas & Ariminum ſolæ
ex Romandiolis,Bononienſes odio habebant.Bononienſes ducto in Foroliuienſes exer
citu,eruptione ab illis facta octo millia amiſerunt,quorū pars maior trucidata eſt.Tūcq;
Bononienſes dominium Romandiolæ perdiderunt,primaq; omnium Ceruia maximū
Bononienſi uectigal ex ſale ſolita præbere, Venetis ſe permiſit.Acta eſt in concilio An
conitanorum cauſa: qui cum non ſatis probaſſent apud abbatem Neruiſæ cōmiſſariū
quæ propoſuerant, ſuccubuere,& Venetis ſua lex permiſſa eſt .Redeuntem ex cōcilio
Gregorium,Alfonſus rex Caſtellæ apud Bellocadorum conuenit,conqueſtus de impe
rio Rodulpho tradito.Sed à pontifice placatus,ius ſuū Rodulpho ceſsit. Tranſiens iu
xta mœnia Florentiæ pontifex,rogatus interdictū tollere renuit,& apud Aretium diem
obijt: cuius corpus clarere miraculis affirmatur. Succeſsit ei Petrus Tarantaſiēſis,qui in B
beati Petri baſilica conſecratus,Innocentius quintus appellatus eſt. Quo tempore an
no milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimoquinto, rurſus inter Venetos & Genuenſes
Ann. ſalu.M. bellum redintegratum eſt,et Florentini ab excommunicatione abſoluti ſunt.Mortuoq;
CCLXXV. Innocentio,Adrianus quintus ſuffectus eſt,ex Fiſchea gente Genuenſis,qui mox Vi
terbium acceſsit,ut potentiam Caroli qui tunc Romæ erat cōminueret.Vocauitq; Ro
dulphum imperatorem,ſed ille Bohemico implicitus bello uenire non potuit. Carolus
qui dominium aliquod in Achaia habebat, ad imperium græcum aſpirans, Paleolo
gum agitare bello ſtatuerat.Adriano uero ad quadrageſimum pontificatus ſui diem de
functo,Petrus Portugalenſis ſubſtitutus eſt,Ioannes uigeſimuſprimus appellatus.Qui
Michaēlem Palæologum admonuit,niſi promiſſam ſeruaret unionem, Carolo regi im
perīū datum iri. Veneti uero Anconitanos,quia legem ſuam non curantes in Sclauoni
am mercimonia uexiſſent,bello agitauerunt, urbemq; oppugnare conati cladem acce
perunt.Pontifex Ioannes ad octauum menſem Viterbij mortuus eſt. Cardinales Ro
mam reuerſi, dum in conclaui agunt inſtante Carolo, qui cuſtodiam tanquam Sena
tor habebat,ut Gallicus eligeretur ſex menſibus electio protracta, & tandem Caieta
nus electus eſt,Nicolaus tertius appellatus, gente Vrſina oriundus. Qui ut potenti
am Caroli comminueret, uicariatum ei auferens Hetruriæ,quæſito colore quod Rodul
phus promiſſum auxilium terræ ſanctæ alioquin præſtare nollet, & à Rodulpho nihilo F
minus Romandiolam & Rauennatem exarchatum,ipſamq; Bononiam obtinuit,quæ
tunc ciuitates modico tributo ſub imperatore libere degebant. Poſtquam Bononienſi
um potentia fuerat imminuta,ad eas ciuitates Nicolaus Bertoldum nepotem miſit,Ro
mandiolæ comitem declaratum: & alterum nepotem Latinum cardinalem in Hetru
riam legatum miſit: qui reſtitutis ubique Gibellinis, Florentiæ & cæteris urbibus eccle
ſiæ magiſtratus impoſuit.Ipſe uero pontifex Senatus officium per ſeipſum exercuit.Le
gatos Venetorum ad cōſpectum ſuum admittere noluit, propter damna Anconitanis
illata.Sed recedentes reuocauit,& multis uerbis reprehenſos, reſpondere prohibitos re
iecit.Nec tamen Veneti ab obſidione ceſſarunt, ſed paulò poſt damnis utrinque illa
tis,pax equis cōditionibus ſtatuta eſt. Propoſuerat hic pontifex duos reges,alterum in
Hetruria, alterum in Lombardia creare: utrumq; Vrſinū: qui inde Theutonicos,hinc
Gallos Siciliam tenentes cohiberent. Perſuaſerat regi Arragonum Petro,ut iure hæ
reditario Conſtantiæ uxoris ſuæ regnum Siciliæ recipere adniteretur: ſtatuitq; ne quis
deinceps Senatorio munere fungeretur regia dignitate præditus: & denique apoplexia
correptus,tertio ſui pontificatus anno interijt. Conuenere Cardinales Viterbij ad ele
ctionem faciendam, & cuſtodiæ cura Ricardo Hannibalenſi Romano proceri apud

Viterbien-

A Viterbienſes gratioſo demandata eſt: qui urſum defuncti pontificis nepotem Viterbienſi prætura eiecit. Quod Matthæus & Latinus cardinales Vrſini ægre ferentes, electionem fieri impediebant, niſi urſus reſtitueretur. Furentes igitur Viterbienſes, conclaue ingreſsi Vrſinæ factionis cardinales in cuſtodia habuerunt. Hannibalenſes facto tumultu Romæ, Vrſinos eiecerunt: qui cum omni factione ſua Prænęſte ſeceſſerunt. Cardinales uero ad quintum & dimidium menſes incluſi, Italicis Vrſinorum abſentia ſuperatis, Gallicum pontificem creauerunt, qui Martinus quartus eſt appellatus. Is Viterbij noluit coronari, propter uiolentiam in cardinales factam, quod eam urbem interdictam cenſebat: ſed Vrbemueterem petijt, ibiq; ſolennitatem peregit. Et uenientem ad ſe Carolum regem, Senatoriam ei dignitatem conceſsit: quod non ſatis probabile uidetur, cum Romæ Ioannnes Cincius Latini cardinalis Hoſtienſis illius qui Viterbij tentus fuerat germanus frater, in Romani populi capitaneum ſit creatus, & partes Hannibalenſium attenuatæ, multis in urbe ædibus, multiſq; incendijs factis. Petierat Martinus Montemfaliſcorum, ibiq; per æſtatem moratus eſt: & nihilominus Ioannes Cincij capitaneus Romanorum exercitum in Viterbienſes duxit, iniuriam ulturus Latino fratri illatã, agrumq; late populatus eſt. Pontifex Matthæũ Vrſinum cardinalem Romã miſit, qui res componeret. Ricardus Hãnibalenſis ut ab excõmuni-
B catione, quã cõtraxerat propter uiolationẽ conclauis, abſolueretur, ad cardinalis pedes procidẽs, laqueũ à ceruice pendentẽ deferens, ueniam petijt. Abſolutus eſt, & papa Romanis cõceſsit, ut duos Senatores eligerent, qui Vrbem gubernarent: electiq; ſunt Hannibal Petri Hannibaldi filius, & Pandulfus Sabellus. Quo tempore Martinus Palæologum non ſeruantem unionis pacta, inſtante Carolo Siciliæ rege excommunicauit. Palæologus cum petro Arragoniæ rege belli pacisq; ſocietatem inijt: Petrus uero cõmuni impenſa claſſem armauit. Cuius cauſam cum pontifex per legatum quæreret, reſpondit Petrus, interiorem tunicam ſe laceraturum, ſi cordis ſui cogitationum conſciam eſſe ſuſpicaretur. Paulò poſt in Africam duxit, uſq; ad Hipponem littora populatus: & in Sardiniam rediens expectauit, ut machinatio per Ioannem Prochitium conſtituta, locum haberet. Quo tempore Luchinus, Mapheus & Ioãnes uicecomites Germani gentem nobiliſsimam Turianos Mediolano expulerunt. In Hetruria uero miſſus à Rodulpho imperatore uicarius, apud Miniate oppidum ſe continuit: indeq; Florẽtinos & Lucenſes imperatori rebelles uexauit, Piſamq; ui captam diruit, anno milleſimo ducenteſimo octuageſimoprimo. Sequentes anni principio Peruſini Fulginatenſes inuaſerunt, urbemq; ui captam muro alicubi immunitam reddiderunt: propter quod excommunicati à pontifice, magna pecunia abſoluti ſunt. Deinde pontifex Peruſiam ſe contulit. Guido uero de Appia Gallicus, cum octingentis equitibus ad recuperandam Romandiolam pro eccleſia miſſus, Forumliuij obſedit, ſuburbiumq; magnã cremauit. Interim
C Siculi ſuperbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, ſuadente Ioanne Prochitio aduerſus Carolum coniurauere: & accepta hora ueſperarum, conſentientibus omnibus inſulæ populis, quamprimum campanæ ritu Chriſtiano auditæ ſunt, facto tumultu, omnes Gallicos qui in Sicilia ubique erant cuiuslibet ætatis interfecerunt: adeoq; ſæuitum eſt, ut clauſi utero materno, qui Gallico ſemine concepti crederentur, extincti ſunt. Per quos dies Guido Bonatus aſtrologorum ſui temporis primarius, conciues ſuos Foroliuienſes obſeſſos hortatus eſt, ut aliquibus diebus quieſcentes, hora à ſe recepta in hoſtes erumperent. Paritum eſt, & irruptione facta ſecundo calendas Maij, Guido de Appia cum Gallis propè omnibus interfectus eſt, & urbs liberata. Carolus audito Siculorum motu, cum magnis copijs in Siciliam traiecit, Meſſanamq; urbem obſidens per deditionem cepiſſet, niſi Gallicæ ultionis cupidi, urbem delere minati eſſent. Ex altera parte Petrus Arrago ex Sardinia uocatus, Panormum petens, ibi ſe regem appellari coronariq; paſſus eſt. Et confluentibus ad eum Siculis, in Carolum ducere cœpit. Qui dimiſſa Meſſana, in Calabriam ſe recepit: ad quem Carolus filius Salerni princeps aliquot ex prouincia Narbonenſi cohortes raptim attulerat. Redargutus à Carolo Petrus Arrago, quod affinis conſanguineuſq; regnum inuadere præ-

Ann. ſal. M. CCLXXXI.

dere præsumpsisset, respondit se misericordem principem à calamitoso populo & indigna ferenti rogatum, opem non potuisse negare: regnumq; sibi propter uxorem Constantiam deberi, quæ Manfredi filia & conradini neptis fuisset. Multiplicatis hinc atque inde iurgijs, placuit rem duello terminari: in quo reges quisque cētum militibus associati decertarent, loco apud Burdegalam electo, sub rege Angliæ qui utriusque consanguineus esset. Carolus in Vasconiam profectus, Ioannem Gryllum prouinciæ Marescallū adiens, sese cum aduenisset Petrus statuta exequi paratum obtulit. Petrum quidam ferunt noctu accessisse incognitum: & Gryllo regis Franciæ propinquantem, ad iustum sibi metum prætendisse: duellicq; mentio obmissa est. Martinus pontifex Gerardū Parmensem cardinalem legatum Neapolim misit, regni & Caroli adolescentis gubernatorem, & Petrus Rogerium de Loria classis suæ Amirrhatum constituit. Aduersus quem Carolus princeps spreta legati missione, non longe à Neapoli classe congressus, superatus captusq; est, & in Siciliam primo, deinde in Arragoniam ductus. Cuius rei nouitate Carolus pater rediens cum magna classe in mari certior factus est, non longe à Corsica. Martinus Petrum excommunicatum regnis priuauit, & in illis secundum Carolū instituit: interdictum posuit, & æterna præmia pollicitus his qui cruce signati in Arragonensem arma ferrent: & Guidoni Feretrano comiti pace data, Romandiolæ magnā partem recuperauit, Forumliuiumq; in ultionem Guidonis Appij per capitaneum suum mœnibus expoliauit: Vrbinum quoque obsidione cinxit, quam Guido Feretranus occulte sustentauit. Interim mortuus est Rubeus Anguillarius in Hetruria comes, socer Guidonis Montifortis, qui castra ad Vrbinum tenebat. Is Guido cum parte copiarum ad retinenda oppida uersus Saonam uergentia profectus est, & comes Iuuenacij obsidionem continuauit. Interim propter Corsicam inter Genuenses ac Pisanos nouum bellum exortum est. Carolus ex Neapoli in Apuliam profectus, febre correptus interijt. Regnum per legatum apostolicum conseruatum est. Philippi uero regis Frāciæ filium, comitē Atrebatensem, ad eius regni custodiā ire iussum, paruæ copiæ secutæ sunt. Philippus enim in Arragoniam bellum parabat, regnum illud filio primo genito acquisiturus, à Martino pontifice concessum. Martinus paulò post obijt, & Guido Feretranus Iuuenacij comitem ab obsidione Vrbini prælio superatum repulit, urbemq; illam sibi subegit. Cardinales Iacobum Sabellum elegerunt, Honorium quartum appellantes, qui Romam mox reuersus est, Pandulpho fratre suo Senatore, anno millesimo ducentesimo octuagesimoquinto: habitauitq; apud sanctā Sabinā, ubi egregias ædes ædificauit, & partes Gallicorum iuit: excommunicationē & processus in Arragonenses à prædecessore fulminatos continuans. Rodulphus autem imperator, principalem de fisco Genuensium cancellarium suum in Hetruriā mittens, omnes qui pecuniam tribuerunt in libertate dimissos, imperij fideles pronunciauit. Lucenses duodecim millia auri dederunt, & Florentini sex magistratus bimestres creauere, quibus artium primoribus fuit appellatio: septimusq; breui additus est, uexillifer iustitiæ. Philippus autem Franciæ rex urbem Gerundensem obsedit, tribusq; mensibus continuauit. Et Petrus Arrago dum commeatus à Narbona in castra ferendos in eo spacio quod à mari ad Gerundam terræ patet surripere nititur, acri commisso prælo uulneratus, paulò post male curatus interijt: & Gerunda pactione ciuium, in potestate regis Franciæ facta est. Duo erant Petro filij: Ferdinandus natu maior regnum Arragoniæ, & Iacobus Siciliæ, testamento acceperunt. Philippus autē rex febre in castris correptus, paulò post apud Perpinianum decessit, & nauigia eius in portu Narbonensium à Rogerio de Loria capta sunt. Duæ potentissimæ classes Genuensium & Pisanorum, apud Lamellum insulam Pisano portui uicinam concurrerunt, magnoq; prælio commisso, Pisani quadraginta nouem triremes, duodecim millibus hominum, aut cæsis aut captis amisere, quæ res Pisanorum uires eneruauit. Odoardus rex Angliæ in Vasconiam se contulit, ut inter duos reges adolescentes sibiq; affines pacem componeret. Quæ idcirco impedita est, quia legatus apostolicus, & comes Atrebatensis per Reginaldum Duelini comitem medio tempore Catinam urbem classe à Venetis accepta occupauerant, &

Ann. salu. M. CCLXXXV

maiores

A maiores copias eò mittere parabant in Hetruria congregatas. Sed Rogerius de Loria classem Gallicam ex Sicilia redeuntem uacuam intercepit: & Catina urbs obsessa diu, à prouincialibus tandem recepta est. Quartus autem Honorius sui pontificatus anno secundo in Auentino monte decessit: & cardinales æstiuum aërem fugientes, Februario mense reuersi, Ioannem Asculanum ordinis minorum professorem apud sanctã Sabinam elegerunt, Nicolaum quartum appellatum. Qui Reate se cõtulit, & ibi anno peracto reuersus, apud sanctam Mariam maiorẽ habitauit. Vrbs Roma ciuilibus dissidijs agitata, incendia cædesq; pertulit. Reges Arragoniæ & Siciliæ conciliati sunt, ea lege ut Carolus rex suis impensis Iacobum Arragonem à pontifice Romano feudatariũ Trinacriæ regem institui coronariq; curaret. Quod nisi triennio impetrasset, in carcerem unde dimittebatur rediret, datis obsidibus filijs: Carolo, cui postea Martello regi Vngariæ fuit cognomentum: & Loisio, qui post actam in beati Francisci religione uitam, in sanctorum numerum est relatus. Tripolis hoc tempore urbs Asiæ insignis, in potestatem Soldani Babyloniæ facta, post cædem hominum igni ferroq; diruta est. Paremq; fortunam Tyrus, Sidon & Barutum pertulere, sedente Nicolao quarto. Ptolemaida in duos annos inducias consecuta est. Pontifex autem crucem prædicari iussit pro auxilio Ptolemaidæ, mille & quingentis militibus suo ære conductis, quos multi sine duce secu
B ti sunt: quiq; Ptolemaidam uenientes, nullo regimine usi, multa intulere damna & Christianis & Saracenis. Soldanus sæpe questus est, & per nuncios prædam repetijt: denegataq; excidium cõminatus est. Erat de Ptolemaidæ regimine magna cõcertatio. Nam patriarcha Hierosolymitanus illud, & Templarij, & Hospitalarij, & Theutonici, & rex Cypri, & rex Siciliæ Carolus, & Pisani quærebant. Circa quod tempus pax interrupta est inter Arragonensem & Carolum. Pisani paulo ante Vgolinum comitem cum duobus filijs totidemq; nepotibus in carcere tentum, inedia necauerunt: propter quam rem omnes Hetruriæ Gibellini in Guelfos exarserunt, & in Aretinos arma uertertũt, exulibus id petentibus. Guilelmus Petramalus episcopus eo tempore Aretio dominabatur, cui Feretranus comes & Florentini exules auxilio aduenerant. Secundus Carolus pontificem accessurus, Florentiam uenit cum duobus cohortibus equitum, quem Florentini contra Petramalum episcopum irritarunt, additis copijs quibus episcopum superare posset. Venitq; rex in agrum Ciuitatis castelli, copijs Florentinorũ associatus: cui Guilelmus episcopus cum noningentis equitibus & octo millibus peditibus occurrit. Commisso prælio, cædes Florentinorum magna est facta. Sed paulò post mutata fortuna, Guilelmus episcopus cum Feretrano comite interfectus est, tria millia cecidere, & duo millia capta sunt de Aretinis. Locum prælij Campaldinum dixere. Carolus ad pontificem profectus, regnum utriusq; Siciliæ accepit. Quod audiens Iacobus Arrago Caie-
C tam obsedit, & pax interim sub prioribus sponsionibus constituta est. Inter Philippum uero Franciæ, & Odoardum Angliæ reges nouum bellum exortum est, quæ res in Asia Christianos perturbauit. Soldanus enim Babyloniæ centum quinquaginta millia pugnatorum aduersus Ptolemaidam misit, filio duce copiarum instituto, cum ipse ægrotaret. Ducta est obsidio duobus mensibus. Interim mortuo Soldano filius suffectus est, qui acrioribus animis urbem oppugnans, promissa militibus præda, fossisq; completis materia ac uirgultis, ad mœnia usq; pugnando peruenit. Sed erumpẽtibus Christianis, magna occisione in castra repulsus est. Deinde discordantibus in urbe Christianis placuit imbellem multitudinem per noctẽ emittere: cum qua multi desertores effecti sunt. Deinde duodecim millibus ad defensionem dimissis, inter quos rex Cypri, & patriarcha Hierosolymæ fuerunt, & hospitalis Templariorumq; magistri: reliqui omnes abierunt. Sed rex Cypri perfidia usus, desertores secutus est, multiq; eum secuti sunt. Postremo omnium Hierosolymæ patriarcha, magistriq;, cognita oppugnatione Soldani quæ maior solito parabatur, Dromone ad id seruato portu delapsi, secunda nauigatione primum, paulò post tempestate uexati, sub ipsam Cypri plagam naufragio periere. Soldanus desertam urbem capiens igne succendit, & à fundamentis diruit, anno MCCXC. *Ann. sal. MCCXC.*

Ex libro nono

secundæ Decadis.

POst uictoriam Gothfredi annis centum nonagínta ſex perdíta eſt Ptolemaida: Cyprus inſula & Armenia minor, Cilícia prius dicta, in Chriſtianorũ fide manſerunt. Apud Alemannos mortuo Rodulpho, comes Haſsiæ Adulphus electus eſt ſucceſſor, quem Rodulphi filius Albertus in agro Spirenſi in prælio interfecit. Nicolaus quartus apud ſanctã Mariam maiorẽ interiit. Cardinales ut liberius electionẽ facerent, Peruſiã migrauerunt: nec duobus annis tribuſq; mẽſibus in electione concordarunt. Michaël Palæologus interim mortuus eſt, quem clerici, ſacerdotes & monachi ſepultura ſacra prohíbuerunt, eo quod occidentali eccleſiæ in Lugdunenſi concílio conſenſiſſet. Andronicus filius & ſucceſſor ſuus libenter Latinæ eccleſiæ ob eam contumeliam fuiſſet unitus, ſi auxilium habuiſſet. quod poſtea ſemper recuſauit. Bellum inter reges Frãciæ & Angliæ acerrimũ exarſit. Carolus ſecundus rex Neapolítanus, è Narbonenſi prouíncia rediens Peruſiã uenit, hortatuſq; pluries ad electionem pontificis cardinales, à Benedícto Caietano patria Ananínus reprehenſus eſt, quí toties rogando uim inferre uideretur. Receſsit rex Neapolim petẽs. Paulò poſt cardinales Petrum Morroneum Eſernienſem anachoritã, ſecundo à Sulmone milliario ad Maíellæ montis radices cœnobium incolentẽ elegerunt, uitæ ſanctitatis fama celebrem: quí hortante Carolo rege, electioni conſentiẽs, Celeſtinus tertius eſt appellatus: & cardinales Aquílam ad ſe uocauit, ibiq; conſecratus, duodecim nouos creauit. Vltimus ad eum uenit Benedictus Caietanus, & primum apud pontificem locum tenuit. Nec auſtera tem uitæ Celeſtinus mutauit, ſed cum experientia rerũ careret, parum utilis Reipub. iudicatus eſt, cœptũq; eſt de ceſsione tractare. Quod cum Carolus audiſſet, pontificẽ amantiſsimum Neapolim duxit, multisq; modis conatus eſt animũ eius à ceſsione auertere, adeò ut ſolenni pompa per archiepiſcopum ducta, clerus & populus benedictionem à pontifice petierit, illiq; ſe commendaret, rogando ne bene gubernatam eccleſiam, ſuo regímine deſtitueret: quibus pontifex benedictione data, reſpondere iuſsit, futurum in rem, quod deus pro ſalute populi diſponere dignaretur. Benedictus autem cardinalis Caietanus iuris ſcientia peritiſsimus, multis canonibus, oſtendit põtifici quod grauiter peccaret, ſi ſe in ſufficientem cernens ad obeundum pontificatum, non alteri cederet: cõſtitutionemq; promulgari obtinuit, per quam declaratum eſt, licere pontifici Romano dignitatem dimittere: & paulò poſt ſexto menſe ſui pontificatus Celeſtinus papatu ſe abdícauit, cardinalibusq; alterius ſubrogandi arbitrium permiſit. Electus eſt autem Benedictus ipſe Caietanus, Bonifacius octauus appellatus. Quí accipiens Petrum Morroneum ad eremum anhelantem Neapoli clandeſtine receſsiſſe, illum ex uia retractum, in cuſtodia iuſsit haberi, ueritus ne populi eum ſequerentur, & Romam petẽs in arce Campaniæ Fumonis deductum arcta cuſtodia concluſit, in qua ille mortem accelerauit, non ſine infamia Bonifacij. Fuerunt apud Bonifacium odioſi Iacobus & Petrus cardinales de Columna, quí Gibellinorum factionem non ſolum in ſuis oppidis, ſed etiam in Anania confouebant, cum in Guelfis Bonifacij genitor, & agnati ciues Ananini numerarentur. Vocauit eos ad ſe Bonifacius: quos timentes & Nepeſum ſecedentes, grauiori odío inſecutus eſt, ac cruce ſignatos in eos miſit. Illi prænesté ſe receperunt, quam urbem Sarra Columnenſis eorum patruus retinebat. Sed ibí quoq; preſsi à cruce ſignatis, manere non potuerũt, ideoq; Zagarolum petiere. Prænesté dirutum eſt & Zagarolum: & deinde Columna oppídum uí captum, pari modo dirutum. Cardinales fuga dilapſi Reate petierunt. Sarra apud Antium diu in nemoribus obuerſatus eſt, & paſtorum pane nutritus: deinde à piratis Catelanis captus, ad remigium eſt admotus. Timebat enim iram pontificis, quí nullis eſſet Gibellinis placabílis. Notum illud eſt, quod Porcheto Genuenſi archiepíſcopo ad pedes eius procídenti in die cinerum, dixit: Memento, inquit, homo quia Gibellinus es, & cum Gibellinis in cinerẽ reuerteris: iniecitq; in oculos eius ri-

neres.

A neres,& cum archiepiſcopatu priuauit. Reſtituit eum tamen poſtea,cum Cardinales de Coiũna non iuiſſe Genuam intellexit. Eodemq; anno milleſimo ducenteſimo nonageſimooctauo, beatũ Ludouicũ Franciæ regũ ſtirpis ex ſecundo Carolo natũ beati Francisci ordinem profeſſum, in ſanctorum numerum retulit: ſextumq; ædidit pontificij iuris codicem: & Eugubiam urbem, quæ Gibellinorum ductu ab eccleſia deſciuerat, recuperauit. Alberto duci Auſtriæ confirmationem imperij petenti bis terq; negauit. Carolo ſecundo regi Siciliæ poſt mortem ſancti Ludouici ſuperſtites ex Maria uxore regis Vngariæ filia,mares ſex,fœmellæ quinque fuerunt. Maior natu Carolus Martellus Vngariæ regnum materna,ſecundus Robertus Calabriæ dux Neapolitanũ hæreditate paterna expectabat: tertius Philippus Tarentinum obtinuit principatum. Natarum prima Clementia nomine, Carolo Philippi regis Franciæ primogenito nupta erat: Biancam ſecundam, Siciliæ rex Iacobus uxorem acceperat: tertiam Leonoram Fredericus Arrago Iacobi frater,qui & ipſe rex Siciliæ appellabatur. Mortuo Iacobo Arragonenſi,Robertus Calabriæ dux iuſſu patris in Siciliam traiicĩs. Catina urbe potitus eſt: & Philippus dux Tarentinus cum claſſe ſubſecutus. Verum Siculi pro Arragonenſi ſe tenentes, naues plurimas armauere, & primo claſſem quam Robertus remiſerat occuparunt: deinde aliam Philippi claſſem cum ipſo interceperunt, & Phi- *Ann. ſal. M CCXCVIII*

B lippum apud Panormum in carcerem coniecerunt. Robertus relicta Catina in Italiam redijt: & Fredericus Arrago ex Hiſpania euocatus,Siciliam totam obtinuit: Nec moratus in Calabriam ducẽs,ea quoque potitus eſt. In Hetruria uero ſociæ Guelfarum partium ciuitates, reuocato cum Genuenſibus fœdere, Piſas terra mariq; inuaſerunt, Liburnumq; portum ui captum incenderunt: & ne aditus eſſet in mari,in oſtio fluminis oncrarias naues demerſerunt. Guido aũt Feretanus caſtella ad Heram fluuiũ de Piſanis à Florentino occupata recepit,ipſumq; pontem munitum obtinuit,nec uenientem gentilem Vrſinum Florentinorum ducem bello excipere auſus eſt,ſed tandiu intra mœnia ſe continuit,donec ille receſſit. Quæ res diſſidium apud Florentinos fecit, & nobilitatẽ depreſſit,paxq; poſtea inter Florẽtinos & Piſanos conſtituta eſt. Anno milleſimo trecẽteſimo,palatiũ quod Dominorũ appellant,Florentiæ ædificatum eſt: pomeriũ urbis productum,& mœnia ſuperducta,& carcer ampliſsimus ædificatus: & Romæ Iubileus annus celebratus. Carolus ſecundus Saracenos in Luceria diu toleratos uexauit, ut qui Chriſtiani fieri nollent, quæ pars maxima fuit, interfici iuſsit. Carolus autem Va- *Ann. ſalu. MCCC.*

C leſij comes, Philippi Francorum regis germanus, Catharinam Balduini ultimi Conſtantinopolitani imperatoris filiam accepit uxorem, qui & anno Iubileo Romam petens, fauores ſocero impetrauit à pontifice pro imperio recuperando. Quod pontifex idcirco annuit, quia expeditionem in Hieroſolymam deſtinauerat. Iuſsit itaque Carolum Valeſium in agrum Romanum copias adducere,eumq; defenſorẽ patrimonij ſancti Petri in Thuſcia conſtituit. Per hoc tempus in Piſtoria Cancellarij gens ditiſsima numero multiplicata, in duas partes diuiſa eſt: & altera albi uocati ſunt, altera nigri: magnis inter ſe contentionibus agitantes. Quas cum Florentini componere ſtuderent,ipſi quoque inter ſe diuiſi ſunt, & eadem nomina receperunt. Legatus apoſtolicus eò directus, cum nihil proficeret,ſacris interdixit. Miſſus eſt eò Carolus Valeſius. Interim albi, nigros è Piſtoria pepulerunt, Andrea Girardino equite Florentino inſtigante. Idem morbus Lucam inuaſit. Interminelli enim primario Obiciorum familiæ ciue interfecto,nigros pellere ſtatuerunt: ſed ab illis pulſi ſunt. Valeſius Florentiam ueniens, accerſito legato, multa conatus non potuit efficere quin alibi ex Florentia pellerentur, & crudeliſsima in agro fierent Florentino. Pontifex autem expeditionem in Hieroſolymam cupiens parare,Appameenſem epiſcopum ad Franciæ regem Philippum miſit. Qui cum nihil proficeret,anathema in eum & regni priuationem minatus eſt: propter quam rem Philippus eum in carcerem coniecit. Narbonenſis deinde archidiaconus ad eius liberationem miſſus, cum non impetraret, regnum Franciæ ad Romanã eccleſiam pertinere dixit: iuſsitq; à regalibus muneribus Philippum abſtinere,quinetiam adſtantes à iuramento regi præſtito abſoluit,& omnes gratias in re-

gno Francix à pontificis Romanis conceſſas tandiu ſuſpendit, donec pontifex placare D
tur. Liberatus eſt Appameenſis epiſcopus: ſed prohibiti ſunt, regnicolæ Romam ire, aut pecunias eò mittere. Secundo poſt Iubileum anno Carolus Valeſius ad cõſobrinũ ſuum Carolũ ſecundũ ſe cõtulit, multaq; de Calabria recuperauit. Fredericus Arrago pacem petijt, quã ea lege obtinuit, ut urbibus & oppidis de Italia captis redditis, quãdiu uixiſſet Trinacriam obtineret. Albi ex Florentia pulſi, inter quos Dantes poëta fuit, Forum liuij ſe contulere, quo & Gibellini Florentia extorres confluxerunt: & in unum corpus coëuntes, Scarpetam Ordelafum Gibellinorum in ea urbe principem ſibi ducem aſſumpſere, quibus Huguitio Fagiolanus cum pleriſque caſtellis in Apennino propinquis adiunctus eſt, rei militaris peritiſſimus. Bononienſes quoque tunc parti fauentes Gibellinæ, auxilium miſere. Idem fecit Canis Grandis Scaliger, Veronæ tum primum dominio potitus, per Dantem oratus. Exercitu congregato, per uallem Anomonis fluuij iuerunt, in Mugellanum tranſituri. Sed audientes Florentinos Lucenſesq; eò concurriſſe, & Vbaldinæ gentis meliora quæq; occupaſſe, tranſmiſſo Apennino ad Pollitianum caſtra firmauere: ubi ſuperueniente hoſte, fame agitati in fugam conuerſi ſunt, & multi ipſorum capti, de quibus Florentiæ ſupplicium captum eſt: reliqui in Romandiolam reuerſi ſunt. Philippus rex Franciæ apud Pariſios concilio eccleſiaſticorum ac nobilium conuocato, ad ſedem apoſtolicam appellauit. Per idem tempus Sarra Colum E
nenſis in portu Maſſiliæ cum ſe clàm quis eſſet nõnullis Gallicis intimaſſet, ope regis à piratis liberatus eſt, & odio pontificis honoratus. Qui ad perniciem pontificis in Italiam miſſus eſt, eo tempore quo pontifex in Anania moram trahens, priuato Philippo, Albertum Auſtriæ ducem & imperatorem, & regem Franciæ declarauit. Philippus Guilelmum quendam Nogaretium equitem ſibi fidum, ſuadente Sarra, Romam miſit, ſub obtentu publicandæ appellationis apud Pariſios factæ: qui ducentos equites Romæ accepit, quos Carolus Valeſius ibi dimiſerat. Sarra interim ſeruili habitu in Latinum redierat, qui Nogaretium, Ferẽtinum petere iuſſit, & cum eo ex improuiſo Ananiam nocte ingreſſus eſt, ueteribus amicis operam nauantibus: Bonifacium q; pontificem in paterna domo, & in quo genitus fuerat cubiculo, ualuis uí refractis obſtupentem, propria manu cepit, Romamq; perduxit, ubi intra quartum & uigeſimum diem uiolenta morte deceſſit. Cardinales territi Peruſiam acceſſere, ibiq; Benedictum undecimum natione Taruiſinũ ordinis prædicatorum profeſſorem pontificem creauere: qui Nogaretio, Sarraq; cum quinque ciuibus Ananinis anathemate percuſsis, Ioannem & Iacobũ cardinales tanquam iniuſte damnatos reſtituit, capello ad breue tempus abſtinere iuſſos: regemq; Franciæ ad priſtinam dignitatem reſtituit. Miſſo autem Florentiã Nicolao Pratenſi cardinale, urbem pacare niſus eſt. Legatos uiginti uexilliferos ibi conſtituit, nec tamen reſtituere exules potuit, quos in agrum Florentinum aduocauerat, ſed poſito F
interdicto Pratum ſe contulit. Pontifex nono pontificatus ſui menſe obijt. Vacante ſede Florentini extorres albi, Gibelliniq; clandeſtino itinere noctu ad portam quæ Bononiam ducit uenientes, mœnia nondum perfecta cum magno amicorum comitatu ſui pergreſſi, ad templum uſq; ſanctæ Reparatæ profecti ſunt. Sed dum uel prædam quærunt uel amicos alloquuntur, conglobati ciues eos expulerunt, uictoriamq; propè hoſtium factam recuperauerunt. Florentini exinde omnia timentes, Robertum Calabriæ ducem ſuorum & Guelforum omniũ ductorem ea lege acceperunt, ut ex illius arbitrio bellum paxq; penderet: in cuius aduentu cum Lucenſibus ad opprimendam obſidione Piſtoriam profecti ſunt. Sed Florentini & cæterarum urbium exules Piſtoriam egregie defendentes, Roberti uſque ad Prati mœnia repulerunt. Interim Perusij Bernardus Burdegallenſis epiſcopus in Gallijs agens, in pontificem electus eſt. Qui electioni conſentiens, Lugdunum ſe contulit ex Burdegala, & Clemens quintus appellatus eſt. Ad quem uocati cardinales, ſine mora profecti ſunt menſe Auguſto, an-
Ann. ſalu. no milleſimo trecenteſimo quinto, & ſeptuagintaquatuor annis in Gallijs Romana cu-
M.CCCV. ria tenta eſt, magno Chriſtianorum malo. Interfuerunt coronationi pontificis Philippus rex Franciæ, Caroluſq; frater ſuus ex Italia reuerſus: Ioannes dux Britanniæ, qui

ruina

A ruina muri oppreſſus eſt, cum multis alijs dum pompa per urbem duceretur. Philippus rex debilitatus, & pontifex in turba preſſus, ialpidem precioſiſsimum ex mitra amiſit. Creauit autem Clemens plurimos ex Gallia Cardinales, ex Italia nullum, niſi quod Ioannem & Iacobum Columnenſes ad capellum reſtituit. Tres Cardinales Romã cum Senatoria poteſtate miſit. Sardiniam à Saracenis occupatam, dum Genuẽſes Piſanicq; contendunt, Frederico Siciliæ regi ea conditione conceſsit, ut illico recipiendæ manum apponeret. Veneti uero cum Carolo ſecundo aduerſus imperatorem Conſtantinopolitanum fœdus iniere: propter quam rem Raſſus rex anno milleſimo trecenteſimo ſeptimo Romano pontifici unionem promiſit. Sed cum Veneti Carolusq; refrixiſſent, propoſitum mutauit. Apud Nouariam Dulcinus quidam & Margarita uxor, nouam hæreſim inuenerunt aduerſus ſacerdotes, per quem mares fœminæq; ſimul habitantes in omnem libidinem prolabebantur. Miſsi aduerſus eos per Papam nuncij, in excelſum montem alpibus continentem coactos fame & frigore ſuffectos, ad unum ſuſtulerunt. Reſcitum quoque eſt templarios qui pro Criſto olim pugnare ſoliti erant, Chriſto rebelles, Saracenis conſenſiſſe: propter quam rem ſupplicio affecti ſunt, & bona eorum partim nouis religionibus attributa ſunt. Iudæos quoque cum ſingulis ueſtimentis ex Francia Philippus eiecit, bonis eorum occupatis. Rhodus à Saracenis

Ann. ſal. M. CCCVII.

B Turciſq; occupata eſt, quam Hoſpitalarij nouis aucti opibus receperunt: Albertum imperatorem Ioannes ex fratre nepos interfecit. Longobardiæ ciuitates quos habebant capitaneos, dominos pertulere: Verona Scaligeros, Mantua Paſſerinos, Padua Carrarienſes, Ferraria Eſtenſes, qui Mutinæ Rhegioq; poſt annum Iubileum frena impoſuerant, adeoq; creuerant, ut Carolus ſecundus rex Neapolitanus Beatricem filiam ex Maria uxore ſuſceptam, Azoni tunc Marchioni uxorem dederit. Ipſe aũt Azo anno poſt Iubileũ quinto, & eius matrimonij primo, à filio ſuo adoleſcente Friſco nomine ex aliena uxore ſuſcepto, dolo captus, & in carcere necatus eſt. Friſcus paternum dominium obtinuit, & auxilio Venetorum ad expugnandum Thealdum caſtellum ponti impoſitum properauit. Cardinalis cognomine Pelagura Bononiam à Clemente miſſus, Venetis imperauit, ut à re Ferrarienſi abſtinerent. Sed illi obaudientes, cum iam populus mutato propoſito, eccleſiæ dominium acclamaret, caſtellum expugnauere. Friſcus in ultionem populi rebellantis, Ferrariæ penè mediam partem incendit. Ciues excluſo Friſco, Venetis ſe permiſere. Pelagura legatus cruce ſignandos aduerſus Venetos Ferrarienſesq; Bononiæ conuocauit: & Clemens Venetis apud Auinionem publicæ excõmunicatis, ſacris interdixit, & pro ſeruis haberi iuſsit ubicunque reperirẽtur: propter quam rem in Anglia & Gallijs multa detrimenta perpeſsi ſunt. Miſit pontifex alios cardinales in Hetruriam, qui Roberto duci Calabriæ, & Florentinis, Lucenſibus, ac cæteris Pi

C ſtoriam obſidentibus imperarent, ut Piſtorienſes dimitterent. Paruerunt omnes præter Florentini ac Lucenſes, propter quam rem ſacris eis interdictum eſt. Robertus ad pontificem ſalutandum Auinionem petijt: & Piſtorienſes bello fatigati deditionem fecere. Potiti urbe Florentini ac Lucenſes, à ciuium ſanguine temperarunt, mœnia uero deiecerunt, & foſſas impleuerunt, agro urbes inter ſe diuiſo. Piſtoria in rus redacta, utrique populo ſubiecta manſit. Florẽtini Accianicum oppidum gentis Vbaldinæ in agro Mugellano, in arduo monte ſitum, pecuniaria pactione receptum diruerunt, & in plano propinquo Scarpariam aliud oppidum ædificauerunt, ubi prius erant tabernæ. Miſſus eſt Neapulio cardinalis Vrſinus in Hetruriam qui res componeret: ſed à Florẽtinis ac Lucenſibus ſpretus, anathema & interdictum in eos continuauit. Florentini clerum grauiſsimis exactionibus uexauerunt: Curſium Donatum ciuem bene meritum, quia Huguitionis Fagiolani filiam duxiſſet uxorem multis cædibus hinc atq; inde agitatis interfecerũt. Aretini Tarlatos de republica optime meritos, Guelfis exulibus in patriam reductis, per arma eiecerunt. Florentini erga Lucẽſes ingrati, repurgatis Piſtoriæ foſsis, portiſq; & uallo excitatis, urbẽ ſibi retinuerunt. Huguitio Fagiolanus ob iniuriam generis, Tarlatos in Aretium redire adiuuit. Pelagura legatus Ferrariam per crucẽ ſignatos & Florentinorum auxilia recuperauit, multa in Venetos occidione commiſſa: qui Ferraria &

raria & caſtello Thealdo coacti exceſſere. Pontifex Florẽtinis Venetiſq; pacem dedit. D
Ann. ſalu. M.CCCVIII Anno milleſimo trecẽteſimooctauo, Carolus ſecundus Neapolitanus rex obijt. Robertus filius habita confirmatione põtificis, in Italiam redijt. Interim Lambertus, Bernardinusq; fratres de Polẽta Rauẽnæ ciues, Ferrariẽſium opera caſtrum Marcomana quod in Padi ripa Veneti tenebant, inſcio Pelagura ceperunt: qua de cauſa Pelagura Roberto regi Bononiam appulſo, Ferrariã cõmiſit pro eccleſia gubernandã. Is Degum dela Rapta Cathelanum cum cohorte equitum Ferrariæ reliquit. Tumultum fecit populus, reductionẽ nobilium Eſtenſium acclamãs. Degus dimiſſo à caſtello Thealdo præſidio, duodetriginta ciues ſuſpẽdio interfecit, & multos in carcerẽ coniecit pecunia mulctandos. Per hoc tempus Hẽricus Lucembergẽſis à Germanis in imperatorem electus eſt, & à pontifice acceptatus, ea lege, ut intra biẽnium Italiam peteret coronam accepturus. Qui miſſis oratoribus Florẽtiam, magnum ſe Germanorum exercitum ducturum ait, petijtq; in urbe recipi, & Aretinos ab inuaſione Florentina liberari. Reſpondere Florentini: Imprudenter agere ſapientem principẽ, qui barbaros in Italiam duceret, quam deberet à barbaris tueri: De receptione ſua cum aduenerit imperator conſultandum eſſe: Aretinis non bene conſulere imperatorem, quos ſciret Guelfos expulſſe: exules enim conſueuiſſe imperatorum ope reſtitui. Propter quã rem Dantes, Florẽtinos cæcos tunc primum appellare cœpit, qui tam inſulſe reſponderent. Oratores Aretium profecti ciui B tatem confirmarunt, & Florentini ex agro Aretino exceſſerunt. Timebant enim Henricum Florentini, ſed aduentu Roberti regis recreati ſunt, qui ſe Guelfarum partium tutorem conſtituit. Henricus tranſgreſſus alpes, Taurinenſes, ad quos primum deſcenſurus, in deditionem accepit, deinde Eſtenſes, uicariosq; eis dedit. Philippus Papiæ comes, Simon Collubianus Vercellẽſis, Antonius Laudæ, tyranni, Henrico occurrentes, datos uicarios acceperunt. Alboinus, Caniſq; grandis, Scaligeri, per oratores ſe dedidere. Duæ factiones Mediolanũ tenebãt. Turriani et Vicecomites. Guido Turrianus Guelforum, Matthæus Vicecomes Gibellinorum, principes erant. Guido capitaneatq; populi magiſtratum gerens, quamuis aduentum Henrici cupide expectaret, Guelfis amicum imperatorem ratus, ueritus tamen ne Matthæus gratiam occuparet, contracto exercitu, in agro Mediolanenſi ſe cõtinuit. Matthæus uero ad Lupoldum Auſtriæ ducẽ ſibi notum mittens, ſuaſit ut copias urbi admoneret, futurum ut ea potiretur. Qua re cognita Guido, ad arma concurrit, & tumultus in urbe excitatus eſt. Sed aduenies Henricus, utranq; partem terruit, & intromiſſus urbe potitus eſt. Pro cuius pace ſeruanda, Guidoni Vercellas dono dedit: & Galeatio Matthæi filio, quem ſecum Romam ducere conſtituit, equitum præfecturam promiſit: Lupoldusq; dux Auſtriæ cum Germanorum cohortibus urbi præfectus eſt. Qua re audita, Lombardi omnes præter Alexandrinos imperatori ſe dederũt, tyrannicq; & populi uicarios admiſerunt. Patauini à Ferrarien F ſibus & Roberto admoniti, nõ ſatis parituri uidebãtur. Henricus coronam ferreã quam Modoctiæ recipere debuit, Mediolani recepit magna impẽſa ciuium, ita ut grauata onere plebs tumultum fecerit: quæ cum libertatẽ ſperaret, maiorem ſeruiturem inuenerat: ſeditioſiſq; populum incitantibus, ad arma concurſum eſt. Germani principio deterriti, cum cædes in ſuis & uulnera æderentur, introductis quæ in ſuburbijs erant copijs, in utranq; factionem prælio decertare cœperunt. Galeatius Vicecomes, Matthæo genitore domi relicto, tanquam ad arcem ſuorum ſeruandam, duce Lupoldo & Germanis ad eum conglobatis adhæſit, culpam plebis in Turrianos referens tyrannidem affectãtes. Germani facile credentes, cum Gibellinis magno furore Turrianos aggreſſi ſunt. Illi apud plateam beatæ Mariæ Nouæ aliquantulum immorati, tandem Guidone ſuadente, cum filijs & uxoribus in fugam uerſi, Vercellas petiere: ex quorum factione triginta interfecti ſunt, quorum quatuor Turriani fuere. Qua re cognita, Cremonenſes atq; Cremenſes uicarium impoſitum, & Gibellinos armis non ſine cædibus expulerunt. Brixiani quoque Theobaldũ Gibellinum ciecerunt: & apud Parmam Rubei paulò ante Henrici iuſſu à Giberto Corrigienſe in patriam recepti, exulare iuſſi ſunt. Henricus exercitum diſperſum congregauit, atque in Cremonenſes duxit. Guelfi non expectare au-

A ctare auſi, Brixiam cum pueris & uxoribus migrauere. Cremonenſes deditione facta, mitiorem principem experti ſunt. Cremonæ mœnia euerſa ſunt, & Crema inde munita. Parmenſes eiectis Guelfis, uicarium imperatoris acceperunt. Duxit paulò poſt Henricus in Brixiam, quæ diu defenſa eſt à ſuis & alienis Guelfis. Poſtremo machinis oppugnata, fugientibus in montana Guelfis, dedita eſt, & muris ſpoliata. Placentini Alberto Scoto Guelforum duce eiecto, uicarium imperatoris accepere. Veneti requiſitum imperatori nauigium obtulere. Veronenſes, Vicentini, Paduani, & Taruiſini, miſſos uicarios acceperunt. Varnerius Hauſpergenſis comes Lombardiæ præfectus eſt cum paucis copijs. Henricus imperator, Amideo Sabaudiæ comite, & Piſanorum Genuenſiumq; oratoribus ſequentibus, per Placentinos Genuam petijt, ubi oratores Roberti regis Neapolitani & Frederici Siciliæ eum adierunt: illi ſimulatam, iſti ueram amicitiam offerentes: quibus Henricus ſecundum poſtulata reſpondit. Miſerat Robertus Mareſcallum cum duobus millibus equitum in Romandiolam, qui etiam Florentinis auxilio eſſet & Lucenſibus. Imperator claſſe Genuenſium Piſas uenit, miſſo terreſtri itinere exercitu, qui Lucenſes miris modis afflictauit. Per hoc tempus anno milleſimo trecenteſimo undecimo, Clemens quintus in concilio Viennenſi Clementinarum librum addidit: Templariorum religionem funditus extinxit: de ſubuentione pro
B terra ſancta irritam prouſionem fecit. Henricus Ludouicum Sabaudienſem Amidei filium cum quingentis equitibus Romam præmiſit, qui apud Stephanum Columnam prope Lateranenſe palatium recepti, Vrſinos in ſuſpicionem adduxere. Henricus Viterbium ſe contulit, & inde ſummo cum honore Romam deductus eſt, & per tres Cardinales à Clemente miſſos coronatus. Conuiuio celebrato, in quo primores Vrbis, præter Vrſinos, interfuere, iuramenta fidelitatis à Romanis exegit, & loca quædam in Theatris Thermiſq; muniuit, in quibus ſuos collocauit. Sed cum pecuniam à multitudine exigere uellet, commota eſt ciuitas, & omnis utriuſque factionis populus ad Vrſinos confluxit, qui ſe in ſuis domibus prope Tyberim & Adriani pontem communierant. Henricus ſagittarios à Piſanis miſſos à nauibus uocari iuſſit. Venerat Romam Ioannes Roberti regis frater, qui turmas nauales quas ſecum adduxerat, & ſub Auentino collocauerat, in ſagittarios Piſanorum irrumpere iuſsit. Quibus dolo oppreſſis, equitatum intromiſit Vrbi propinquum, & in Vrbem imperatori rebellem duxit. Henricus hac de cauſa in Laterano coronatus, cum commeatibus careret Tybur migrauit. Et Ioannes Roberti frater, iuſſu Cardinalium recedens, pacificam Vrbem reliquit decimotertio die poſtquam cœptum fuerat tumultuari. Henricus expeditis oratoribus Frederici Siciliæ regis, Peruſium, & deinde Aretium uenit: comitantibuſq; Gibellinis expulſis, occupatiſq; Arni caſtellis, obſidionem ad mœnia Florentina locauit. Lu-
C cenſes, Miniatenſes, Senenſes, Bononienſes & Ferrarienſes auxilia miſerant, & inerat Roberti equitatus: itaque non eſt intentata oppugnatio, ſed uaſtatus eſt ager. Et deinde ad Bonitium imperator cum exercitu uenit, oppidumq; reſtituit antea deſtructum, ibiq; hyemauit, ſperans Florentinos fame laborantes deditionem facturos, uaſtauitq; Geminiatenſium, Collenſiumq; & Senenſium agros. Florentini nullam aliam ſpem habentes, Roberto regi ea lege ſe dederunt, ut exules nullo unquam tempore nullaue ratione reduceret: nec tamen Robertus alia miſit auxilia quàm prius, Frederici Siculi bello agitatus, qui Rhegiũ ex Calabris occupauerat: & claſſis Piſana Genuenſisq; erat ad damna Roberti. Henricus Piſas ſe contulit, ibiq; Robertum citauit tanquam reum maieſtatis: Lucenſes & Miniatenſes magnis affecit cladibus. Profectus Aretium, ibi Robertũ regno priuauit, quamuis Papa citationem ad locum non tutum factam damnauerit. Duxit & contra Senenſes. Cum autem ægrotare cœpiſſet, ad balnea Maceratenſia ſe tranſtulit, redijtq; male ſanus ad Bonum conuentum, ibiq; mortuus eſt: quem ferunt Florentinorum dolis, à monacho prædicatore in euchariſtia intoxicatum. Mors eius Florentinorum & Roberti Siculi ſalus fuit. Piſani cum Florentinorum Lucenſiumq; odia timerent, Huguitionem Fagiolanum quaſi dominum accepere, qui ad equitatum ſuum, quingentos equites addidit Henrico militare ſolitos, Lucenſiumq; agros miro

Ann. ſalu. M. CCCXL.

modo uastauit,& oppida multa abstulit:pacemq; petentibus ea conditione dedit, ut dimissa agri sui parte, Gibellinos exules in patriam reducerent. Duxit quoque in Florentinos, magnasq; illis attulit clades. Sed contendentibus inter se Lucanis, Guelfis & Gibellinis, propter bona direpta, reuocatus est ut tumultum Lucensem tolleret. Ingressus urbem utranq; partem reprehendit: sed Guelfi nihil tutum à Gibellino duce sperantes, effugerunt,& Gibellini bona eorum diripuere. Ad quam rapinam accurrentes Germani, etiam Gibellinos aliquos spoliauere. Sic Luca Pisanorum, uel potius Fagiolani dominio subdita est. Florentini bellum aduersus Arretinos mouerant, qui Tarlatis adnitentibus Fagiolano fauebant. Rex Robertus Petrum Grauinæ comitem germanum suum natu minorem in Hetruriam misit cum equitatu non paruo. Inter hæc Philippus rex Franciæ per Cardinalem ad se missum à Clemente suasus, conuentum apud Parisios habuit, in quo & ipse cum filijs duobus, Ludouico Nauarræ rege, & Carolo Valesij comite, Eduardusq; rex Angliæ, uoto subueniendi Hierosolymæ rebus emisso, cruce signati sunt, quæ uota in irritum cecidere. Clemens autem cum Petrum Morroneum, qui Celestinus fuerat, in numerum beatorum retulisset, uita decessit, & sedis uacatio diu turna fuit. Interea electores imperij in discordia duos nominauere, Ludouicum Bauariæ, & Fredericum Austriæ duces. Quibus inter se prælio concurrentibus, Fredericus superatus captusq; est. Ludouicus superbia elatus, absq; Romani pontificis autoritate imperatorem se appellauit. Matthæum Vicecomitem, Galeatiumq;, Marcum, Luchinum, Ioannem,& Stephanum eius filios ita fouit, ut ad tyrannidem aspirauerint. Petrus Grauinæ comes Guidonem Petramalam episcopum in sententiam traxit, ut cum Florentinis concordaret, quo Tarlatos Fagiolani amicitia potentes deprimi posset, & urbis tyrannis ad eum perueniret. Fœdus ita ictum est, ut licet domini nomen Roberto regi sit permissum, episcopo tamen Petramalæ urbis administrandæ, creandorumq; magistratuum potestas manserit: & omnia Florentinis restituta sunt, quæ sub Henrico amiserant. Fagiolanus autem ad portas usque Florentinas excurrebat, Pistorienses, Miniatenses & Volaterranos infestabat, castra ad montem Catinum posuit, excitatis in circuitu castellis: & mane oppugnabat oppidum, fero in Pistoriensi agro prædas agebat, & in aliorum territorijs. Interea Philippus princeps Tarentinus, fratrum octo Roberti regis ordine quartus, alium equitatum Florentiam duxi. Cardinales apud Lugdunum post duorum annorum sedis uacationem, Iacobum Cantuariensem episcopum Portuensem, in pontificem creauerunt, Ioannem uicesimum secundum appellatum, qui Ludouicum petentem, noluit confirmare in imperio. Florentini aduentu Philippi elatiores facti, cum Senensibus, Miniatensibus et Volaterranis obsidionem montis Catini soluere cupientes, Philippo & Petro fratribus exercitum duxere, castraq; sua Fagiolani castris propinqua posuere. Ille relictis castellis munitis, quadrato agmine Lucam petere sta tuit. Recedentem Fagiolam, fugientem rati hostes eum insecuti sunt. Commissum est prælium atrox & uarium, in quo Petrus regis, & Frācilcus Fagiolani filius, dum acerrime pugnant, cecidere. Huguitio uictoria potitus est quatuor millia cæsa sunt, multo plures capti,& mons Catinus deditus est. Terruit ea clades admodum Florentinos, libenterq; Roberti regis excusso iugo, alium dominum Florentia recepisset, si quem illo fortunatiorem inuenisset. Per hoc tempus nobilis quidam adolescens de familia Bochinpanum Ferrariensi, interfectus est à commilitone Deghi deleto Cathelano: in quem non uindicantibus magistratibus, Rainaldus eiusdē familiæ, accersitis ex Rodigio Obitione & Azone Estensib. tumultum excitauit, partemq; ciuitatis aggressus est, quam Cathelani prope pontem munierant. Cathelani eruperunt, et ciues qui munitā tenebant urbem, eam prodiderunt. Estenses cum globo suorum Cathelanos aggressi sunt, eosq; in fugā uerterunt. Qui cum non possent ad munitionem redire, in scaphas se coniecerunt: quæ pondere grauatæ Cathelanos demersērunt. Deghus relicto castelli Thealdi arce, Bononiam migrauit, atq; hoc pacto Estenses pleno Ferrariæ dominio potiti sunt, anno millesimo trecentesimo decimooctauo. Per quod tēpus Pisani fortunam suam nō ferentes, Fagiolanū interficere cōiurarunt. Nec cōsiliū mutauere, quāuis aliqui publica animaduersione

Ann. sal. M. CCCXVIII.

A sione puniti sint. Idem quoq; animus Lucenses tenuit, quibus Nerius Fagiolani filius cum præsidio equitum præerat. Castrutius adolescens familia Castracanum nobili natus, coniuratorum caput erat apud Lucenses, quem Nerius propter prædam in Lucensibus factam coniecit in carcerem, atq; ad supplicium educere parabat, sed subito tumultus exortus est: ad quem compescendum cum Fagiolanus Pisa egressus pergeret, obuium filium habuit, qui Luca pulsus, ad patrem confugiebat. Quo narrante Lucensium rebellionem, nunciij è Pisa uenientes, rebellasse Pisanos referunt, & clausis portis in libertatem se erexisse. Fagiolanus eadem die duarum urbium dominio priuatus, ad Malespinas Marchiones amicos confugiens, per Lunensem regionem longo circuitu ad sua Romandiolæ oppida rediens consenuit, filiosq; moriens & nepotes reliquit: qui nostra ætate paternis Sasinatensis Boiorum olim agri castellis à Florentino populo sunt pulsi. Castrutius e carcere eductus, tyrannidem apud Lucanos inuasit, & Pisani petitam per legatos pacem à Roberto rege impetrauere. Ioannes pontifex per legatum Vicecomites Mediolanum relinquere nolentes excommunicauit, Ludouicumq; Bauarum apostolica monita refugientem, extra ecclesiam fecit. In Lombardia et in Genua Guelfi à Gibellinis male tractati sunt: sed Genuenses Roberti regis accepto dominio & auxilio impetrato, Gibellinis uicem reddidere. Qui Saonam populariter migrarunt, cum multæ pri-

B us cædes in circumstantibus montibus & incendia facta fuissent: Obsederant Gibellini Genuam anno millesimo trecentesimo trigesimo, & cuniculis subfoderant urbẽ. Guelfi pari modo in castra hostilia cuniculos agebant. Qui sub terra sibi inuicem occurrentes, durum commisere prælium. Superati Guelfi aquã in cuniculum deduxerunt, quæ hostium opera inundauit, incassum cessura, nisi suppositus repente ignis pontes combussisset, quibus ad quadraginta murorum urbis cubitis aliquandiu fuerunt sustentati. Cecidit murus, & Gibellini in urbem irrumpere tentauerunt, sed cum multo sanguine repulsi sunt. Robertus rex uictoria potitus, Saonam quo Gibellini confugerant, non sine sanguine eiectis Gibellinis obtinuit, & in Gallias se contulit: indeq; suadente pontifice Carolum, Valesij comitem, regis Franciæ Philippi filium in Italiam misit, qui Guelfis præsidio esset Vercellis apud Guidonem de Turre congregatis: qui Vercellarum dominio potitus est, sed breui expulsus est à Galeatio Vicecomite, qui iussu Bauari eam ciuitatem occupauit. Castrutius Lucensis tyrannus, & Guido Petramala præsul Aretinus Gibellinarum duces partium, Florentinos agitabant: bisq; Castrutius Florentinorum copias fudit apud Victolinum & apud Fucetium. Et Pistorienses suasione Philippi Tiditij ciuis sui, Castrutio fœderati sunt, Florentinorum amicitia reiecta. Petramala quoq; Vocamanum oppidum obsidione cepit, Florentinorum copijs repulsis. Cumq; Florentini ad uersus Castrutium ducere cogitassent, Genuensibus Lucentia littora classe uexantibus,

C ductor Florentinorum uir externus, pecunia corruptus, ad Castrutium defecit, & magna uastitas in Miniatensibus ædita est, & Montoporianis. Castrutius quoq; Pratenses inuasit. Florentini exules rogauere ut auxilium ferrent, reditum promittentes, si egregie operam nauarent. Quibus ad duo millia fermè conuenientibus, exercitus eductus est. Cumq; Castrutius non inueniretur, reuersi in urbem noluerunt exules intromittere. Illi furto per noctem ingredi tentauerunt, sed prodita, in diuersa dissipati sunt. Guido Petramala multa oppida recuperauit, quæ de Aretinis Florentini possiderunt, & ciuitatem castelli Guelfis eiectis subegit: propter quam rem Perusini episcopo Aretino bellum intulerunt: & Philippus Tiditius cum tyrannidem Pistorij retinere non posset, Castrutium admisit, qui arcem communire curauit. Orati Senenses, Bononienses, Perusini, Miniatenses, Volaterrani, auxilia Florentinis misere, Raimundo Cardonio Hispano belli duce mercede conducto: fueruntq; equites tria millia, pedites uiginti millia. Galeatius uero Vicecomes Accium filium natu maiorem Castrutio opem ferre iussit. Processerunt Florentini, & aliquot oppida de Castrutij potestate ceperunt. Qui egressus priusquam Accius aduenisset, ad Sextimanas aquas cum hostibus congressus, multos ac meliores de Florentinis interfecit, cepitq;, sed faucius ipse de prælio excesit. Manserunt tamen Florentini in agro Lucensi, & deinde ad Fucetium recessere. Castrutius

Ann. sal. M. CCCXXX.

intelli-

intelligens appropinquare Accium, cum mille & quingẽtis equitibus Florentinos aſtu D
ad prælium irritauit, in quo Raimundus & filius eius intercepti ſunt, & omnis Florentinorum exercitus turpiter fuſus fugatusq; eſt. Caſtrutius & Accius uictoria potiti, ſex diebus quieti datis, ad mœnia uſq; Florentina proſpicienda exercitum deduxere, ſecundoq; ab urbe milliario aliquot diebus conſedere, omniaq; feſtorum gaudia oſtenderunt. Deinde cum undiq; urbem luſtraſſent & nemo exiret, abierunt. Prima hæc Vicecomitum in Florentinos expeditio fuit. Ioannes interim pontifex multis Cardinalibus creatis, inter quos duo tantũ Itali fuere, Ioannes Columna, et alter Ioannes Vrſinus: duos in collegium ſanctorum retulit, Thomam Erfordenſem epiſcopum, & Thomam Aquinatem ordinis prædicatorum. Et anno milleſimo trecenteſimo uigeſimooctauo Ludouicum Bauarum eccleſiæ rebellem ac ſciſmaticum declarauit: Guidonem Petramalã poſt occupatam Ciuitatem caſtelli ſacerdotio exautorauit: Cortonam de diœceſi Aretina ſe parauit, & in ciuitatem erexit, Ioanne Biordi Vbertino in Cortonenſem epiſcopum declarato. Guido uero Vbertinorum caſtella, Laterinum Sabinumq; euertit. Rainaldus Obitio & Nicolaus Eſtenſes Ferrariæ tyranni, Argentam Rauennatis eccleſiæ oppidũ, et alia multa loca occupauerunt, Almerici archiepiſcopi odio, qui Romandiolam pro eccleſia gubernabat. Paſſerinus etiam Bonacoſa, qui fauore Bauari ad tyrannidem Mantuæ aſpirauerat, ſorore Eſtenſium in matrimonium accepta, cum copijs ad eos acceſſit: B
qui ſimul iuncti Bononiam aggredi præſumpſere: ubi à Beltrando Imolenſi eccleſiæ copiarum duce, maximum acceperunt incommodum: excommunicati ſunt, & Ferraria interdicta. Caſtrutius Florentinos ex oppido Signia multis cladibus affecit: illi Carolum Roberti filium per oratores in dominium uocauere. Et Caſtrutius Montimalo multo labore expugnato, Signiam diruit. Ioannes pontifex Ioannem Vrſinum Cardinalem in Italiam miſit: qui Florentiam profectus, Guelfos in ſpem erexit. Bauarus cum magnis copijs profectus Tridentum uenit, & magnis Gibellinorum precibus Mediolanum petijt, ibiq; corona ferrea à Guidone Petramala præſulatus autoritate præſumpta coronatus eſt. Pecunia egens cum à populo eam exigeret, & Galeatius id diſſuaderet, illum & filios in carcerem coniecit: Mediolanenſibusq; grandi accepta pecunia conceſſit, ut uiginti quatuor eligerent Reipub. adminiſtratores: quibus ipſe præfectum addidit, ea geſturum imperiali autoritate, quæ magiſtratus externi in liberis ciuitatibus exercent. Et cum in Brixianos duxiſſet, apud Vrcios aliquantulum immoratus, in Hetruriam uenit. Carolus interim in Caſtrutium duxit, et aliqua caſtella de Piſtorienſibus expugnauit abſente Caſtrutio, qui Bauaro obuiam iuerat. Receptus eſt Bauarus ſummo cum honore à Lucanis. Piſani diſcordes fuere, & tandem Caſtrutio Guidonecq; diuerſo itinere adnitentibus eum admiſerunt. Vbi duobus moratus menſibus, Caſtrutio intercedente Galeatium uicecomitem, Acciumq; & Marcum filios liberauit. Guido dum domum re- F
diit, apud Nigrummontem febre correptus interijt: cuius frater Saccon, Aretium obtinuit, Bauarus Caſtruſo cum mille quingentis equitibus comitante, Romam petijt: ubi Laterani à Stephano Columna ſeniore Sarræ genitore, iuſſu cleri & populi coronatus eſt. Duo tunc Barones, uicarij Romanorum regis appellati, urbem gubernabant: qui à Romano Senatu creati, annuum magiſtratum gerebant: & aliquandiu unicus fuit, qui per abſentiam alium ſubſtituit, Stephanus tunc hunc magiſtratum geſſit, & Nicolaum de Comite aliquando ſibi ſubſtituit. Ornatus imperij corona Bauarus, Petrum Corbarienſem ordinis minorum profeſſorem, Reatini agri, in antipapam erexit, ruſticum hominem: qui uxorem habens iuuenem renitentemq;, pſeudoreligioſus erat, illiq; reuerentiam pontifici debitam præbuit: qui Cardinales & epiſcopos adulterinos creauit. Interea Carolus qui ad patrem in regnum redierat, Philippum Carnotenſem cum mille equitibus Florentiæ dimiſerat, qui per hyemem congelatis foſſarum aquis, furto Piſtoriam ingreſſus eſt, eamq;, arce occupata, non ſine multo ſanguine diripuit atque obtinuit: quæ res conceptam in Robertum à Bauaro expeditionem turbauit. Caſtrutius ea re cognita, repente cum Vicecomitibus Piſas Lucamq; uenit, & obſeſſam Piſtoriam, fame ad deditionem compulit. Bauarus Tudertum, & deinde Viterbium petijt,

Ann. ſalu. M. CCCXX VIII.

A petijt, ubi dimisso antipapa Pisas repetijt, in Florentiam ducturus. Nec potuit à Genuensibus persuaderi ut regnum peteret, quorum classis contra Robertum tardiuscule parata fuerat simul cum Sicula. Erat enim magna spe fretus Florentiæ capiundæ: neque deceptus fuisset, nisi Castrutius morbo contracto ex labore migrasset, cuius filij Arrigus et Galeranus cum præsidia Pisis imponerent, à Bauaro per ingratitudinem excluſi sunt. Idemq; Lucæ factum est: quas urbes Bauarus pro imperio retinuit. Per hoc tempus Carolus quoque Roberti filius Florentinorum dominus, in regno uita decessit: & multi Germani defectu pecuniæ à Bauaro defecerunt. Milites Castrutij apud Pisam se continuere, ibiq; Galeatius uicecomes obijt. Accius uero & Marcus filij ad Bauarum confugientes, pecuniam ei magnam promiserunt, si se Mediolanum remitteret. Ille indignatus commisit eos quatuor nobilibus Germanis, qui unum eorum Accium introducerent Mediolanum, alio pro obside retento, & pecuniam acciperent. Factum est ita. Sed Germani pecunia recepta, in Alemanniam abierunt. Bauarus indignatus, in Lombardiam se contulit, antipapa Pisis relicto. Frater Accij obses apud Germanos in Hetruria pro fratre remanserat. Cum redijsset in Lombardiam Bauarus, ab Accio prohibitus est ne Mediolanum intraret, paternæ iniuriæ memor. Germani uero milites in Hetruria Marco uicecomiti fidem habere cœperunt, eumq'ue ex obside ducem sibi assum-
B pserunt: qui per Castrutianorum gratiarum arce Lucensi obtenta, urbis dominio potitus est. Pistorienses electo Bauari præsidio, pacem cum Florentinis fecere, & reductis exulibus uniti sunt. Pisani emisso Tarlato, quem Bauarus reliquerat, præfecto, in libertatem se uendicarunt: & Castrutiani milites Catinum & Victolinum oppida à Florentinis occupata receperunt. Germani uero milites Lucam pro uicecomite obtinentes, eam Spinulæ Genuensi, extorrium Genuensium classis ductori, uendiderunt. Inter Spinulam & Florentinum bellum exarsit: quod Spinula conductis mercede Castrutij militibus egregie repulit. Florentini tamen Catinum obtinuere. Bauarus in Germaniam confusus abijt, & antipapa à Bonifacio comite Pisano captus, Auinionemq; perductus, & pontifici dono datus, uitam in carcere sine ui finiuit. Pontifex autem Philippo rege Franciæ instante, generalem pro terra sancta expeditionem edixit, ecclesiasticis decimis regni Franciæ eidem Philippo promissis, sibi reliquis reseruatis. Quæ dum aguntur, Ioannes Bohemiæ rex, Henrici Brandeburgensis filius ad pontificem mittens, sequestrem se obtulit, ut Bauarus ecclesiæ reconciliatus, ius suũ dimitteret, & Henricus alter ex Bauaria imperator crearetur. Quod licet pontifex parum exaudiuerit, Roberti tamen Neapolitani regis animum offendit, qui nullum imperatorem creari uoluisset, in Italiam transiturum. Florentini Lucam possederunt, sed ab equitibus Ioannis Bohemiæ regis repulsi sunt. Qui cum à Brixianis accersitus Bergamum ceperat, &
C Spinulæ duo millia equitum miserat, agrum Florentinum populati sunt. Cepit quoque rex Bohemiæ Parmam, Rhegium & Mutinam, non egre ferente legato Papæ qui eas capere nitebatur. Is enim amicitia cum rege inita, Florentinos contra consuetudinem Bononiensibus infensos reddidit: idq; uolente Papa factum creditur. Mutata est Italiæ conditio, ut quibus Papa & rex Bohemiæ amici essent, ijs Robertus rex, Florentiniq; aduersarentur, nullo Guelforum aut Gibellinorum discrimine. Regi Roberto Mastinus Scaliger Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienses, Parauini, Estenseq; Ferrariæ tyranni coniuncti sunt in quos pontifex anathema promulgauit. Pistorienses uero libertate postergata, pleno dominio Florentinis se permiserunt. Bohemus rex Carolo filio in Italia relicto, pro maioribus copijs in Germaniam profectus est.

Ex libro

Ex libro decimo

secundæ Decadis.

MArchiones Eſtenſes propter Argentam eccleſiæ Rauennati oblatam excõmunicati, non prius oppidum reddiderunt, quàm precibus Ferrarienſium interdictorum fatigati ſunt: ipſi tamen Eſtenſes Scaligerorum auxilio, caſtrũ ſancti Felicis agri Mutinenſis obſidere perrexerunt, quod oppidum Manfredus prius cum Carpo et caſtellis uiginti, Carolo Bohemi regis filio commendauerat. Carolus Manfredusq; obſeſſores aggreſſi conflixerunt: octingenti ex hoſtibus interfecti ſunt, captorum magnus numerus, inter quos Nicolaus Eſtenſis Rainaldi Marchionis frater, & plures nobiles fuere. Secundum hanc uictoriam legatus Bononienſis per cubicularium ſuum & Romandiolæ comitem copias congregauit apud Rauennam, in quibus Galeotus Malateſta Ariminenſis fuit, Franciſcus Ordelaſus Forliuienſis, Ricardus Manfredus Fauentinus, Oſtaſius Polotenſis Rauennas, qui quatuor prius contra eccleſiam ſenſerant, & ſub capitaneatus titulo, ſuarum quique urbium tyrannidem inuaſerant. Cum his copijs Ferraria duobus menſibus obſeſſa eſt, & ſuburbium ſancti Antonij captum, ſæpeq; urbs oppugnata atq; egregie defenſa. Tandem Philippus Gonzaga Mantuanus, Maſtinus Scaliger Veronenſis, Vbertinus Carraria Patauinus, auxiliares copias miſere: cum quibus Rainaldus Marchio eruptione facta, exercitum eccleſiæ diſſipauit, captusq; eſt comes Romandiolæ, & cubicularius, qui cum Nicolao Eſtenſe, & alijs captiuis permutati ſunt. Malateſtam autem, Ordelaphum, Manfredum & Polotenſem honeſte habitos ſibiq; obligatos, contra eccleſiam in ſuas ciuitates remiſit, & inde Bononiam ducens, hoſtiliter cuncta populatus eſt, et Bononiam ipſam urgere cœpit. Rex Bohemiæ dum opem ferre legato cupit, reuocato filio Carolo qui Lucam petierat, Brixiæ & Bergomi rebellionem accepit, quas urbes Maſtinus Scaliger deditione ciuium occupauerat. Accius uicecomes Papiam ingreſſus, arcem oppugnabat, quã ob cauſam relicto Parmæ filio, Papiam profectus, cum munitiones uicecomitis ſuperare non poſſet, Mediolanenſem agrum uaſtauit: uixq; Parmam redierat, cum relatum eſt Americum Caſtrutij filium Lucam amicorum ope recepiſſe: ſed arcem teneri, propter quam cauſam petentibus ueniam Lucenſibus, & culpam in paucos transferentibus, accepta non parua pecunia ignouit: tædioq; affectus Italicarum mutationum, in Germaniam ad quietem redijt, Mutinæ & Rhegio urbibus, Germanorum præſidio relicto: & Parma Petro & Marſilio Rubeis fratribus commendata, reditu cum maioribus copijs promiſſo. Interea legatus, Bononienſes in rebellionem à Florentinis perſuaſos cognoſcens, in arcem ſe contulit, & copiæ ſuæ tam in urbe quàm in agro male habitæ ſunt, & arx obſeſſa Marchionis & Florentinorum auxilijs. Dedit arcem legatus, & in Auinionem reuerſus eſt, anno milleſimo trecẽteſimo trigeſimoquarto, quo tempore Ioannes uigeſimus

Ann. ſalu. *M CCC XXXIIII.*

ſecundus in Auinione obijt, & Iacobus agro Toloſaico oriundus aſſumptus eſt, Benedictus duodecimus appellatus, qui cenſuras in Bauarum fulminatas iterauit & confirmauit. Tuncq; Scaliger Parmam, Rhegium Gonzaga, Mutinam Eſtenſis, Lucam Florentini inter ſe partiti ſunt, Germanos Bohemo militare ſolitos, mercede conducentes: quorum magnam partem Maſtinus aduerſus Parmam ducere, reliquam Florentini cõtra Lucenſes trahere, ſtatuunt. Germani id ægre tulerunt, & ad Rubeos fratres defecere, Scaligerum interficere pollicíti. Quod cum nõ ſucceſſiſſet, Parmam transfugere. Scaliger obſidione Parmæ intermiſſa, in Vicentinos reduxit exercitum: nec Florentini auſi ſunt propter hanc defectionem Lucam obſidere. Quibus cognitis rex Bohemiæ Ioannes, Philippo regi Francorum Lucam dono dedit: qui Florentinis interminatus eſt, mercatores qui per Franciam agerent, luituros quicquid ab eis detrimenti Lucenſes accipe rent. Redijt tandem Maſtinus Parmam à Gonzaga Eſtenſiq; adiutus. Florentini quoque ſpreto Francix rege, Lucam obſidere. Nicolaus Eſtenſis Beatrice Guidonis Gonzagæ filia in matrimonium accepta, ſoceri copiarum auxilio, & Rainaldi fratris modico

equitatu

A equitatu iniussus Mutinam cepit. Rainaldus Marchio Argentam combusto ponte, in quo plurimi perierunt, ui occupauit: & Rubei fratres ea conditione Parmam Scaligero permisere, ut Lucam quoq; à tertio eorum fratre sibi dedendam retineret. Philippus Gonzaga Rhegiensem urbem ciuibus ultro dedentibus accepit: & paulo post Rainaldus Marchio, & deinde Nicolaus mortui sunt. Obitius frater minor marchionatum accepit. Mastinus Scaliger accepta Luca, Paduam quoq; Vbertino Carraria ob ciuium dissidia permittente accepit. Felitrenses etiam, Bellunenses q; & Cenetenses à Bohemo ad eum defecere. Crescentem tantopere Mastini potentiam, Florentini (quibus contra. Fœdera Luca esset erepta) suspectam habuere. Veneti quoq; qui unicam in continenti ciuitatem possidebant Tarusium, Gonzaga & Vicecomes, illum timebant: fœdere igitur inter se coniuncti sunt: ad quos Bononienses & Marchio Estensis accessit. Veneti quatuor millia equitum externorum conduxere, et sagittarios urbanos totidem in agro Vicentino congregauerunt, Petrumq; Rubeum sui exercitus ducem creauere, quem Mastinus interficere quæ siuerat, & in ponte Tremulo obsederat. Castramerati Padua Veneti, urbem illam male ab Alberto Scaligero Mastini fratre gubernatam obtinere sperabant, Vbertino de Scaligero male contento, à quo ciuitas pendebat. Carolus quoque Bohemus reuersurus in Italiam sperabatur: & Luchinus Vicecomes qui nuper de-

B functo nepoti Accio in Mediolani dominio suffectus erat, cũ Gõzaga Veronam obsidere parabat. Et hi primo castrametati sunt, & Bohemus suas urbes recuperauit. Mastinus eruptione facta in Vicecomitũ castra, in quib. et Mastinus Rubeus fuit, exercitũ fudit, multosq; cepit: & ea uictoria fretus ad suppetias fratri ferendas profectus est. Sed iam Germani equites ad Venetos defecerant, iter tamen suum peregit, copijs ex Vicentinis auctis: & ad inferiorem partem urbis se collocauit, ut Petro Rubeo intercluderet commeatum, ubi herba Gualdi contrita, infecta aqua, plurimum detrimenti passus est. Marsilius in castra ad fratrem uenit, et febre correptus, Venetijs apud medicos obijt. Luchinus Vicecomes Brixiam obsedit: & Vbertinus Carraria, initis cum Petro Rubeo fœderibus, eum in urbem recepit. Albertus Scaliger Venetias ductus est captiuus. Petrus Rubeus dum Montemsilicem oppugnat sauciatus, Paduam relatus, illic obijt. Luchinus Brixia & paulo post Bergamo potitus est. Venetus Vicentiam obsedit: sed liberatus metu, Scaligero pacẽ petenti dedit, ea lege, ut Carolo dimissis quæ recuperauerat, & Vicecomiti quæ obtinuerat, ac Carrario Paduam: Veronã ipse, Vicẽtiam, Parmam Lucamq; retineret. Molesta hæc pax Florentinis fuit Lucam cupientibus: sed cum missis oratoribus nihil mutari obtinuissent, quieuerunt. Benedictus pontifex misso legato, ecclesiæ partes in Italia redintegrare annixus est: Romanisq; persuasit, ut Senatus magistratum, quem regis nomine diu gesserant, ecclesiæ nomine reciperent. Et Stephanus

C Columna in quinquennium confirmatus, collegas à populo Romano accepit, annis singulis uariatos. Iordanusq; Vrsi filius anno millesimo trecentesimo trigesimonono Stephani absentis, quem pontifex Auinionem accersierat, & proprio nomine Senator fuit. Tertio deinde anno, cum Stephanus iterum in Auinione esset, Vrsus Anguillariæ comes collega eius Frãciscum Petrarcham poẽsis laurea in capitolio insigniuit. Benedictus pontifex Luchino Vicecomiti & Ioanni eius Germano quem Mediolanensem archiepiscopum, instituit, Mediolani & aliarũ urbium quæ possidebant, uicariatum autoritate apostolica retinendum concessit: Mastino Veronæ & Vicentiæ, Guilelmo Gonzagæ Mantuæ et Rhegij, Albertino Carrariæ Paduæ, Opizoni Estensi Ferrariæ, Mutinæ & Argentæ similem uicariatũ attribuit: sed huic ultimo decem millia auri nummum quotannis soluenda imposuit. Benedicto defuncto Clemens sextus suffectus, Luchino & Ioanni uicariatum confirmauit, à cæteris abstinuit: cum Baiarus Tridentum petens Italiam intraturus uideretur, qui pari modo in multis ecclesiæ terris uicarios imperiali autoritate constituit. Ioannes de Vico Vrbis præfectus in Viterbio, Galeotus Malatesta & fratres Arimini in Romandiola, Pisauri Marchia Anconitana, Antonius Feretranus Vrbini, Diolfus & Galeassus fratres Gallij, Alegretus Clauellus Fabriani, Bulgarutius Mathelicæ, Ismeduius sancti Seuerini, Gentilis Varaneus Camerini, Michaël

Ann. salu. M. CCCXXX IX.

Montiſmilonis, Paugonus Cinguli, Nicolaus Boſcaretus Eſij, Guido Poletenſis Ra- D
uennæ, Franciſcus & Sinibaldus Ordelaffi, Foroliuij & Ceſenæ, Ioannes Manfredus
Fauentiæ, autoritate imperiali uicariatum accepere. Poſt hæc Baldi & Freſcobaldi Flo-
rentiæ nobiles ex urbe deiecti ſunt, & eorum ſuperba palatia ſolo æquata, qui cum ma-
gna clientum manu manu Piſas migrauere. Guido Corrigienſis Philippini Gonza-
gæ fauoribus Parmæ dominatum conſecutus, ab Accio fratre ſuo Marchionis Eſtenſis
auxilio eiectus eſt: & Scaliger Eſtenſi confœderatus, Mantuano bellum intulit: qui a-
miſſa Parma, Lucam uendere ſtatuit, quam Florentini Piſanique cupiebant. Sed Florenti
ni plus offerentes obtinuere, quingenum ducatorum millium ſummam pollicíti, pro qui
bus mercatorum filios Ferrariam miſſos obſides dedere. Piſani Lucam obſederunt, ſed
Florentini cum auxilio Maltini intromiſſi ſunt. Nec tamen obſidio diſſoluta eſt, ſed in-
ſtauratum Florentini copias, & prælio commiſſo, maiorem quàm antea unquam ſtra-
gem acceperunt. Qua re re fracti animo, cum Robertus rex nullum auxilium mitteret,
Ludouicum Bauarum ſibi dominum petiere. Sed ille Tridenti manens, ulterius tranſi-
re nõ eſt auſus: quamuis etiam Luchinus Vicecomes Papæ ingratus accerſiret. Neceſ-
ſitate igitur compulſi, quingentis equitibus à Scaligero & Bononienſibus acceptis, ipſi
mille quingentos conduxere, bellicq; ducem Malateſtam Ariminenſem, cognomento
Vngarum accepere. Quem cum magno peditatu ad caſtra hoſtium mittentes, cum pu- B
gnandi copiam nõ inueníret, in agrum Piſanum neceſſitas diuertere compulit, ut ſic Pi
ſani obſidionem ſoluerent. Interea Robertus rex Gualterum quendam è Gallijs, Athe
narum ducem appellatum, cum paruo equitatu ad Florentinos miſit, qui artibus exqui-
ſitiſſimis populi gratiam aucupatus, Malateſtam tanquam imperitum belli ducem cri-
minatus eſt, effecitq; ut ipſe copijs præficeretur. Lucæ interim qui inerant Florentini fa-
me laborantes, ſuam ſalutem pacti urbem Piſano dedídere. Gualterus per diuiſionem ci
uium, equitatui atque urbi præfectus, plenarium dominium occupauit: & palatium in-
greſſus, priores inde cæteroſq; magiſtratus eiecit. Aretini quoque, Piſtorienſes & Vo-
laterrani Gualtero ſe dediderunt: & Accius Corrigienſis Parmam urbem Opizoni E-
ſtenſi poſſidendam tradidit. Philippinus Gonzaga bello, ut diximus, ab Eſtenſi mar-
chione inuaſus, eum in agro Rhegienſi prælio ſuperatum fugatumq;, Paduam uſq; per-
ſecutus eſt. Opizo uero deſperans Parmam poſſe retinere, eam Luchino Vicecomiti
Ann. ſalu. M. CCCXLVI. permiſit, anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſexto. Florentiæ uero cum multæ
coniurationes in Gualterum fierent, coniuratiq; detecti punirentur, poſtremo Angelus
Acciaiolus urbis epiſcopus, conuocatis ciuibus ad epiſcopum, arma ſumere iuſſit. Ty-
rannus fœdera cum populo ſequeſtre epiſcopo iníit, ut cum rebus ſuis & copijs ſecurus
abíret. Decimo tyrannidis menſe, mox ingrata plebs pacem conſecuta, nobilitatem ad-
miniſtratione, quæ communis erat, priuauit, & multæ in ciuitate ædes direptæ & igne ab F
M CCCXL VII. ſumptæ ſunt. Per hæc tempora anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimoſeptimo re-
gnum Neapolitanum turbatum eſt. Roberto regi duæ fuerunt neptes ex Carolo filio
Florentiæ domino, uiuente patre defuncto: & Carolo Martello Roberti germano Vn
gariæ regi paulò ante mortuo filius Carolus fuerat, cui uiuente & patre defuncto, ſuper-
ſtites manſerant Ludouicus & Andreas. Moriens igitur hoc tempore Robertus, teſta-
mento ordinauit ut Ioanna filia, Andream conſobrinum ex Vngaria uenientem uirum
acciperet: atque ita factum eſt. Sed Ioanna ſecordem exoſa uirum, in Auerſana urbe ne-
cari curauit, & alteri conſobrino nupſit, Ludouico Tarenti príncipi, olim Philippi filio,
quem Roberti fratrem fuiſſe docuimus. Conata eſt Ioanna ſcelus ſuum ab ignoratione
& perditorum flagitio purgare, cui Ludouicus epiſtolam in hæc uerba tranſmiſit: Ioan-
na, inordinata uita præcedens, retentio poteſtatis in regno, neglecta uindicta, & excuſa-
tio ſubſequens, necis uiri tui probant te fuiſſe participem & conſortem. Ludouicus rex
Vngariæ multorum precibus agitatus, cũ paratiſſimo exercitu Italiam petijt, primoſq;
Sulmonenſes reſiſtentes inuenit, quos tamen in poteſtatem redegit. Per hæc tempora,
anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimoſeptimo, Romæ muratus eſt modus regimi
nis qui ſub Clemente ſexto cœperat, ut autoritate apoſtolica Senatores conſtituerentur.

A tur. Tunc uero ad Iunij mensis finem, Nicolaus quidam Laurentij ciuis Romanus & scriba in capitolio publicus, cesso ut uisum est animo, pulsis Senatoribus, capitolium per arma cepit: tantusq; illico affluit populi fauor, ut rem quo uellet Romanam flecteret. Is titulum hunc accepit: Nicolaus seuerus & clemens, libertatis, pacis, iustitiæq; tribunus, ac sacræ Romanæ Reip. liberator illustris. Admirati sunt omnes Italici: nec quisquam fuit potens, qui non eum miserit salutatum: fœderaq; cum eo multi quæsiuerunt. Externæ quoque prouinciæ Romanam rempub. reuiuiscere putauerunt. Sed parum eius gloria durauit, quoniam mox partem populi secutus, partem alteram offendit. Ipse autem ad septimum mensem sponte sua, & omnibus suis insciis, mutata ueste Roma per obscurã noctem abiens, in Bohemiam profectus est ad Carolum Ioannis filium, quem multarũ linguarum literarumq; peritia ornatum Clemens pontifex in contumeliam Bauari ab electoribus in Cæsarem fecerat declarari. Qui Carolus tribunum ad se uenientem, & fœdera (ut creditur) petentem in uincula coniecit, missumq; Auinionem pontifici dono dedit. Ludouicus autem Vngariæ rex Sulmone recepto, Apenninum trãsgressus, omni regno facile est potitus. Ioanna enim & adulter suus fuga sibi consuluerant Prouinciam petentes, relicto ad regni custodiam duce Dyrrhachino comitis Grauinensis regis Roberti germani filio: quem Ludouicus repugnare ausum, prælio superatum captumq; sup

B plicio affecit. Sed cum Italia ubiq; & potissime in regno fœdissima peste infecta esset, Ludouicus relicto præsidio in Vngariam tertio mense reuersus est. Per quod tempus mortuo Luchino Vicecomite Ioannes archiepiscopus frater eius uir prudentissimus, accepto à pontifice Mediolani uicariatu, dominium suscepit. Clemens tribuno in carcerem coniecto, regni Neapolitani curam suscepit, misso affine suo ex Lemouico Guidone Portuense cardinali, qui pacem inter Vngarum regem Ioannamq; hoc modo constituit, ut Ioanna reginali usa titulo ad regnum restitueretur: Ludouicus Tarentini principatus titulo, siue maritus siue adulter, apud Ioannam uteretur. Et clemens pontifex Iubileum annum Romanis petentibus concessit: qui consensere, Cardinales à pontifice deputari ad reformandum Vrbis statum. Ad quos scribens Petrarcha consulit ut Senatores promiscue sicut dederit casus ex plebe & nobilibus, uel potius ex ipsa plebe sumi constituant, asserens ex ijs qui nobiles dicerentur nonnullos alienigenas esse. Senatores tamen declarati sunt autoritate apostolica Petrus Sarra Columnensis, & Iordanis de filijs Vrsi. Pestis per tres annos in Italia debacchata est, ita ut uix decem ex centum hominibus manserint, & pleraq; prorsus derelicta sint. Vbaldini per id tempus alicubi à Florentinis oppressi sunt. Tuncq; Colles & Geminianum oppida in Florentinorum potestatem uenere: & Ioannes archiepiscopus Mediolanensis nulla motus Iubilei reuerentia, oblatum à Bononiensibus dominium occupauit. Commotus Clemens pontifex, le

C gato in Italiam misso, Mastinum Scaligerum Florentinosq; in Vicecomitem armare curauit. Sed mortuo Mastino, archiepiscopus Mediolanensis Canem grandem Mastini filium, cunctosq; Romandiolæ & Hetruriæ Gibellinos in sua fœdera traxit: missoq; Bernaboue nepote Bononiam, unicam ecclesiæ ciuitatem Imolam expugnari iussit. Interim Florentini, Pistorienses ac Pratenses aggressi armis subegerunt. Archiepiscopus Ioannem Aulegium Vicecomitem cum barbutis quinque millibus (sic enim bene armatos uocabant equites) in Hetruriam misit: qui ad mœnia usque Florentina uastato agro, cum nemo occurreret, in Mugellanum se contulit: cuius fauore Saccon Tarlatus Vicecomiti studens, Anguillariam de Perusinis sibi subegit, & Burgum sancti Sepulchri oppidum ad Vicecomitem defecit. Veneti uero bello maritimo classem Genuensium confregere, decem triremibus acceptis: aduersus quos missus cum noua classe Philippus Auria Nigropontum afflixit, Choum insulam Veneto parentem & oppidum ui cepit. Clemens uero Ludouicum Tarenti principem regni Neapolitani corona donauit, & pacem cum Vngaro renouauit, & à Ioanna regina urbem Auinionensem quæ sui patrimonij erat in uenditionem accepit, precijq; dissolutio permutata est in pecuniam feudi, quam Ioanna pridem coronata pro regno promiserat. Aulegianus Vicecomes Scarperiam in Mugello obsedit: Senenses, Aretini, Perusiniq; noua cum Florentinis aduer-

ſus Vicecomitem fœdera inierunt. Piſani cum Vicecomite conſenſerunt, nihil tamẽ ege D
re, impedientibus Gambacurtæ familia primaria & Florentinorum amica. Saccon Tor
latus multa Peruſinis Aretinisq; damna intulit, Cortonamq; illis amicam ad Vicecomi
tem traxit. Florentini & ſocij cum fruſtra pontificis auxilia petiuiſſent, Carolum impera
torem in Italiam uocauere. Quod ueritus pontifex, Mediolanenſi archiepiſcopo à cenſu
ris abſoluto, Bononiam ſub cenſu duodecim millium aureorum permiſit: qui metu Ca-
roli pacem Florentinis dedit, ea lege, ut Piſanos Lucanosq;, neq; ipſi neq; ſocij inuade-
rent: Aretini paterna caſtella Sacconi redderent: Cortona in Mediolanẽſis protectione:
Ann. ſalu. M. CCCLII. Burgum ſancti Sepulchri liberum remaneret. Apud Auinionem anno milleſimo trecen
teſimo quinquageſimo ſecundo mortuo Clemente ſexto, Innocentius ſextus ſubroga-
tus eſt, ex eadem Lemouicenſi familia, qui prælatos ad ſuas eccleſias migrare iuſſit, & le-
gatum in Italiam miſit Egidium de gente Carilla Hiſpanum Sabinenſem Cardinalem,
uirum uirtute præſtantem. Per hæc tempora imperator Conſtantinopolitanus, rex Ar-
ragonum, & Veneti contra Genuenſes fœdera inierunt. Imperator quatuordecim, Ve
neti quadraginta, Cathelani triginta triremes armauere: Genuenſes præfecto Pagano
Auria ſexaginta. Pugnatum eſt inter Cõſtantinopolim & Chalcedonem, flante uiolen-
tiſſimo auſtro, à ueſpera uſq; ad ſequentem diem hyemali tempore: Venetis Agalipoli
ſoluentibus uento aduerſis, & alijs adiunctis. Genuenſes contra uentum, contra mare, cõ E
tra hoſtes potentiſſimos, uictoria potiti ſunt. Græci fugerunt, Veneti & Cathelani ma-
gnam cædem perpeſſi ſunt, præfecto Cathelanorũ occiſo. Rurſus anno ſequenti Veneti
Cathelaniq;, Genuenſes apud Corſicam aggreſſi, unam & quadraginta captas hoſtiũ
triremes, uiris ut erant armatis plenas demerſerunt, Nicolao Piſano Venetæ claſſis præ-
fecto. Qua clade accepta, Genuenſes Ioanni archiepiſcopo Mediolanenſi ſe ſuaq; pro-
miſerunt, qui bellum aduerſus Venetos ſuſcepit: ad quos Patauini, Veronenſes, Man-
Ann. ſalu. M. CCCLIIII. tuani, Ferrarienſes, & Florentini, facta ſocietate auxilia miſerunt, anno milleſimo trecen
teſimo quinquageſimoquarto: quo anno Nicolaus Piſanus Venetæ claſſis præfectus
apud Sapientiam Peloponneſi promontorium à Pagano Aurio ſuperatus, captusq; cũ
millibus quinq;, Genuam in carcerem eſt perductus. Eodem anno Carolus imperator
Paduam uenit copias expectans & anno ſequenti Ioannes archiepiſcopus diem obijt,
nepotibusq; ex Luchino fratre Bernaboui et Galeatio dominatus ubi ſaluus, præter quã
Genuæ manſit: qui prius quàm Genua rebellaret, inter Venetos & Genuenſes pacem
compoſuerant. Per hoc tempus Carolus Ioannes Conſtantinopolitanus imperator in
patriam redijt, pulſo per arma Cataculino imperij occupatore: eſtq; id actum Franciſci
Gatelluſij Genuenſis triremium auxilio: quam ob rem imperator Lesbo inſula, quæ &
Mytilenum dicta eſt, illum donauit, in cuius nepotum poteſtate nunc etiam durat. Caro
lus imperator ducente Guidone Gonzaga, Mantuam ſe contulit. Romæ Ioannes Vrſi F
nus & Petrus Columnenſis ſenatores à Franciſco Baroncello per arma deturbati ſunt,
qui tribunatum inuadens, hunc titulum uſurpauit: Franciſcus Baroncellus ſcriba ſenatꝰ,
dei gratia almæ Vrbis tribunus ſecundus, ac Romanus conſul: ad cuius furorem reper-
cutiendum, pontifex Innocentius Nicolaum Laurentij carcere Auinionenſi liberatum,
ad ſuum reſtituit tribunatum. Cui Romam cum ampla commiſſi à pontifice magiſtratꝰ
autoritate uenienti, fauores à nobilitate, & etiam ſecuta plebis parte impenſi ſunt. Et de-
iectus capitolio per arma Baroncellus, in carcerẽq; coniectus, poſt uariante inter utroſq;
populi fauore, eductus ac confoſſus eſt. Nicolaus immemor ſe illum fuiſſe, qui primo tri
bunatu in tantam de ſe orbem olim Romanum adduxiſſet expectationem, mira incepit
inſania debacchari. Nobilitatem nanq; edicto pellere exorſus, Columnenſes primo ad
portam Eſquilinam, nunc ſancti Laurentij, cum clientibus exeuntes, & in Campaniam
migraturos, plebeiorum ſtipatus turma impetijt: conſertoq; prælio Ioannem Stephani
ſenioris filium, duoſq; nepotes, confodit. Sed tumultu exorto, multis concurrentibus in
fauorem Columnẽſium repulſus, cum in capitolium ſe ſaluum recepiſſet, obſideri timẽs,
mutata ueſte fuga prolapſus, ad infimas cliui capitolini radices ab occurrentibus ciuibus
cognitus, laceratus eſt potius quàm confoſſus. Hic finis tribuni fuit. Deinde Guido Ior

danis

A danis autoritate apostolica sol⁹ senator fuit: et deinde duo creati sunt. Carolus imperator Mediolanū ueniens, ferream coronā accepit, à Vicecomitibus benigne acceptus. Pisas delatus, utriusq; partis factiosos à quib. introductus fuerat, pari ingratitudine depressit. Senenses, Volaterrani, & Miniatenses absq; ullo fœdere sese illi permiserunt. Neq; Florentini imperium detrectassent, nisi pecunia illi charior quàm imperium fuisset. Coronatus est Romæ Carolus à duobus Cardinalibus, ea de causa in Italiam missis, conditione adiecta, ut nec Romæ, nec in Italia moraretur. Quo in Germaniam reuerso, Egidius legatus omnia de Romandiola Picenoq;, seu marchia Anconitana, & patrimonio sancti Petri, quæ Tyrannos Bauaro instigante diximus inuasisse, paucis admodum exceptis, paulo ante receperat. Quorum uicariatum, faciētibus imperata possessoribus concessit, hiq; Galeottus Malatesta, & Guido Polentensis in Romādiola, & Varanensis in marchia fuere. Franciscus tamen & Sinibaldus fratres Ordelaffi rebelles fuere, quos duorū annorum obsidione Foroliuio Foroq; Popilio, ac Cæsenæ urbibus castellisq; omnibus deturbauit: potuissentq; conseruari, parte dimissa dominij, fauore Iacobi Cardinalis Columnensis: sed totum potius perdere, quàm partem dimittere uoluerunt. Dilexit postea Cardinalis Egidius Forumliuij, ibiq; pecunias deposuit ex Auinione missas, ex quibus arces ecclesiæ ædificauit. Hic etiam constitutiones ædidit, quibus prouinciæ hodie utuntur: Ad annum quintum successorem habuit Egidius Adrianum Burgundionem abbatem Cistercien-

B sem, sibi minime parem. Egidio Italia egresso, Vicecomites caput extulerunt. Ioannes Aulegianus qui cum millibus quinq; barbutis Hetruriam intrauerat, pace ab archiepiscopo Hetruscis data, Bononiam acceperat gubernandam: quem Bernabos & Galeatius fratres passi fuerant imperatoris & Egidij metu, armis instructam urbem conseruare. Vt uero metus recessit, Bernabos ab Aulegiano petitam Bononiam, prius quàm ille potuerit respondere, armis ingressus est. Aulegianus etsi primo restitit insultui, suas tamen meritus uires & imparem se cognoscens, cum abbate Bluniacensi pactus est, ut Bononia tradita, Firmanam ipse urbem Piceni acciperet, uicariatu perpetuo possidendam: propter quam rem inter abbatem & Bernabouem magno nisu bellatum est. Per hoc tempus propter portoria, nouum inter Florentinos Pisanosq; bellum ortum est: qui quatuor millibus Anglicis mercede cōductis, additis peditibus, usq; ad portas Florentiæ populati sunt. Et cum nemo prodiret, in superiorem Arni uallem Fichino expugnato, multa castella supra & infra Florentiam occupauere, Mugellanos etiam uexantes. Nec Pandulfus Malatesta Ariminensis, Florentini ductor exercitus, occurrere ausus est, quem paucitas copiarum contemptibilem fecerat. Pisani ad autumnum præda ditatum exercitum cum lætitia reduxere. Sequenti æstate Pisani tribus millibus Ger-

C manis equitibus aucti, maiora Florentinis damna intulerunt, inter Fesulas & Florentiā omnia comburentes, & pariter quicquid ad Aretium uergit ac Pistorium, uastatum est. Quibus cum Pandulfus impar esset, nec cōgrederetur holti, et à populo Florentino maledicta pateretur, impetrato recessu, domum abijt. Et Florentia à Pisanis non tam spe capiundæ urbis, quàm inferendæ cōtumeliæ oppugnata est: & denicq; uictor exercitus præda ditatus, in patriam reductus est. Interea Vicecomes Bernabos Bononiam bello agitatam pluribus oppidis spoliauit, Rhegiamq; magna pressit obsidione. Sed Gonzaga, & legatus apostolicus, & Canis Veronensis, & Nicolaus Estensis exercitu congregato, in Brixiam duxere. A quibus Bernabos Rhegia & Bononia dimissa dum subuenire Brixianis contendit, apud Clarum campum magno præsidio superatus est, & cum paucis Brixiam se contulit, eamq; defendit. Tertia æstate Anglorum ac Italicorum mercede à Pisanis conductorum, magnam partem Florentini pecunia auerterant, unicusq; Pisanis Ioannes Haucut, cum equitibus mille Anglicis et paucis Italis remansit. Neq; tamen perfugæ Florentino stipendia fecere, sed alias regiones petiere. Florenti autem Galeotū Malatestam ætate grādiusculum, sed rei militaris scientissimum mercede conduxere, sub cuius ductu Pisani prælio uicti sunt, quorum mille ad ostentationem Florentiam curribus importati sunt. Pisani defectionem militum in Gambacurtos retulerūt, qui pecunias reipublicæ subtractas militibus non persoluissent: atq; idcirco Ioannes Agnellus partium

Gambacurtis aduersantium princeps ab exilio reductus, in dominium est assumptus, D
Bernaboui amicus, sub quo militauerat. Innocentius sextus per legatos pacem inter Florentinos & Pisanos composuit. Ioannes Haucut Pisanorum stipendio dimissus, Anglicos per ecclesiæ terras dispersos collegit, et in Tudertinis, Vrbeuetanisq́, et Aretinis nō paruum cōgit exercitum. Romani uero qui senatores ex nobilitate selectos à pontifice confirmari petere solebant, cum concordare non possent in duos, unum elegerunt Ioannem de Comite: per quam discordiam obtinuit Innocentius, ut senatorem ipse externū
Ann. sal. M. CCCLIX. mitteret. Anno M. CCC. LIX. Raimūdus de gente Ptolemæa Senensis, primus externorum senatorum Romæ munus gessit per annum: & post eum Ludouicus de Rocha Pisanus, & Hungarus Saxoferratensis, semestrem uterque senatum habuit: et postea Thomas Spoletinus annum gessit. Ad cuius anni finem exorto tumultu, creati sunt septem reipublicæ reformatores, qui senatus potestatem gesserunt: Ad quos deponendos Innocentius Hugonem Lusignaneum Cypri regem ab expeditione in Turcos ducta reuersum, & maiora à Christianis præsidia expectantem, senatorem misit: & post eum Paulus Argenti comes Campelli Spoletinus senatorem gessit. Quo tempore Innocentius mortuus est, Cardinalesq́ Gulielmum Grisant Lemouicensem, sancti Victoris Massiliensis abbatem, tunc apud Vicecomites in Italia legatum, pontificem elegerunt, Vrbanum quintum appellatum: qui Cardinalem Egidiū illico in Italiam legatum remisit. Egi E
dius in Italiam ueniens. Canem grandem, Ludouicum Gonzagam, Nicolaū Estensem, & Franciscum Carrariam ad ecclesiæ fœdera contra Vicecomites traxit: qui omnes aduersus Bernabouem Rhegium de Mantuano, & Mutinam de Ferrariensi agitantē, bellum gerebant. Acciditq́ tunc Bernabouem superari, multosq́ suorū capi, in queis fuerunt Ludouicus Vicecomes, Bernabouis ipsius ex pellice filius: Andreas Pepulus Bononia exul, Sinibaldus Ordelaffus, Paulus Mirandulanus, Guido Folianeus, Azo Corrigiensis, Gulielmus Caualcabos Cremonensis, et ipse Bernabos manū sauctus aufugit. Ad Egidium uero Cæsenæ manentem, Francorum, Angliæ, & Cypri regū oratores uenerunt, pacem Vicecomitibus petentes: quæ uocatis bello sociis cōstituta est. Cū Ioannes Haucut Vicecomitibus militans, Florentinorū copias apud Miniate oppidum profligasset, aduersus eū Egidius, quod ex pacis fœdere poterat, Obitionem Thomam peritum belli ducem, cū tribus equitum millibus misit. Pugnatū est in finibus agrorū Aretini Cortonensisq́ dubio Marte quatuor horis, uicitq́ Thomas peditatu admitente, ita ut ex sex millib. equitū Anglico militantiū pauci euaserint, et ipse Ioannes per deditionē in potestatē uenerit: cuius rei fama, omnes qui rebellauerāt ad ecclesiæ obedientiā redire fecit. Vrbanus pōtifex ad quartū sui pontificatus annum in Italiā uenit, ad quē Correnti de itinere agentem, Egidius adijt, & assignatis omnibus quæ petierat, legatione liberatus est. Qui cū pontificem in Lateranū usq́ deduxisset, Viterbiū reuersus, tertio mēse obijt, F
& Assisij sepultus est in ecclesia beati Francisci sepulchro, q́ sibijpsi uiuens extruxerat. Post aliquos senatores externos, iterū septē reformatores creati Romæ, ad aduentū usq́
Ann. sal. M. CCCLX VIII. Vrbani magistratū gesserāt. Venit aūt ad Vrbanū Romæ agentē anno M. CCCLXVIII. Carolus imperator cū uxore & filijs per Paduam & Bononiam: & dū Pisis ageret, Lucanos Pisanis, & Miniates Florētinis rebelles in deditionē pro imperio accepit, pecuniamq́ à Florentinis extorsit, & tertio mēse Italia excessit. Vrbanus perquisita apostolorū capita inuenit, & in Lateranēsi ecclesia locello condidit, argento & auro ornata. Palatia in Vrbeueteri & in Montefalisco magnifica cōstrui curauit, in quibus per æstatē habitaret. Ioannem Haucut ex carcere dimissum Anglicis copijs præfecit, quas Egidius cōseruarat: Bononiæq́ reliquit sub legato Romādiolæ: & in Galliā reuersus, apud Massiliā interijt. Cardinales aūt cōtinuato more pridē inchoato, Petrū Belfortis Lemouicensem in Gregorium pontificem undecimum crearunt. Romæ uero senator singulo semestri à pontifice datus ius dicebat: & Vrbis custodiæ totiusq́ administrationis curam, Banderesij gerebant, à uexillis germano uerbo sic nuncupati. Singulæ enim decuriæ suo internoscebantur signo. In Lombardia uero iterum bello socij contra Vicecomites qui Rhegium obtinebāt bellum innouauere: Rhegiumq́ per proditionem Lucius Theutonicus

A ricus eorum ductor accepit, arce excepta: sed à Bernaboue expulsus est, pecunia ut creditur corruptus. Petrinus rex Cypri Petro patri suffectus, dum coronationis solennia celebrat apud Famaugustam, Genuensis Venetusq; baiulus, ad dexteram locari contendit: in pompaq; dum ducitur Venetis fauet, & Genuenses deturbati conuiuio, uerberibus ac cædibus afflicti sunt. Sed anno millesimo trecentesimo septuagesimo tertio, Petrus Fregosus Dominici Fregosi ducis Genuæ frater, quadraginta triū triremium educta classe, Cyprū inuasit cum quatuordecim millibus hominum. Rex ad misericordiam confugit, & dedita Famaugusta, quadraginta auri millia tributum promisit. Duobusq; qui secuti sunt annis, fames ualida Italiam omnē, ac multas orbis prouincias pressit. Anno aūt pōtificatus Gregorij quarto, Petrus Biturícensis cardinalis legatus in Italiam ueniens, cum Bernaboue biennales inducias fecit, ad quorum finem cum Perusini tumultuassent, compositi sunt. Vbaldini quoq; toto Apennino in Hetruriam uerso, deturbati sunt: & Pratenses Florentinorum excutere iugum cum legato Bononiæ quæsiuerunt, cuius copias in Hetruriam per aliam simulationem missas, Florentini pecunia corruperunt, coniurationeq; detecta Pratenses aliqui supplicio affecti sunt. Nec cōtenta Florentinorum superbia, sed uexilla permulta in quibus libertatis uocabulū aureis literis pictum erat, pluribus cohortib. distributa, in terras ecclesiæ transmiserūt, populis ac

B tyrānis suadentes ut in libertatē se uendicarent, ecclesiæ iugum se abijcientes. Primi Tifernates ab ecclesia expulso præsidio desciuerūt: secuti sunt Perusini, Tudertini, Spoletini, Eugubini & Viterbienses, Picentesq; in Marchia primum Asculani, & in Romādio la Forolimienses. Astorgius Manfredus, cuius genitor sub Bauaro tyrannidē gustauerat, Granarídum proditione cepit: ad quē opprimendū legatus è Bononia Ioannē Haucut misit: sed Florentini Astorgium tutati sunt. Bononiēses etiā excluso Haucut in libertatem se erexerunt. Haucut uero Fauentiā in rebellionē procliuem ingressus, crudeliter diripuit, ita ut soli fugientes uitam cōseruauerint. Nicolaus & Albertus Estenses uigínti millibus aureis Fauentiā coëmerunt ab Haucut, qui sibi Bagnacaualium retinuit, in quo sua impedimenta collocauit. Gregorius pōtifex his cognitis, Cardinalē Gebēnensem legatum cum sex milibus equitum Britannorū in Italiā misit: qui per Taurinos ingressi, ad Bononiæ portas confederunt, non tamen agrum uastantes, nihil profecerunt: cum Florentíni Rodulphū Varaneū cum copijs ad Bononiēses misissent. Legatus Cæsenam in hyberna concessit: in qua urbe Cæsenates in tumultum excitati, sexcentos Britones interfecere, cæteros urbe eiecerunt. Sed legatus per arcem eos introduxit, ad iniuriam uindicandā. Qui cædibus ac rapinis omnia fœdantes, solis speciosis fœminis ad libídinem retentis, reliquā multitudinē conuicio affectā deturbauere. Foroliuiēses ad prima ostensa per Florētinos libertatis signa, Sinibaldum, Cecum, Binum, Ioannem, Theobal-

C dum, Ordelaffos, in dominos accersiuerant. Gregorius pontifex, qui Baldi iureconsulti Perusiæ auditor fuerat, suum in Italiam reditum perneccssarium iudicauit. Ad quā rem multum eum traxere uerba cuiusdam episcopi, qui monitus ad ecclesiā suā redire, familiaritatis confidentia: Et tu, inquit, pater sancte, cur non tuam ecclesiā petis? Paratis igitur in Rhodano una & uigínti triremibus, aliam rem simulans, profectionē aggressus, Genuam primo, & deinde Cornetum, ac postremo Romam terrestri itinere Ianuario peruenit, anno M. CCC. LXXVI. pontificatus sui septimo, & relegationis in Gallias Romanæ curiæ septuagesimo. Obtulit pontifex Florentinis pacem, sed illi eam respuerunt, & ad Bernabouem antiquum hostem, qui potentiam pontificis suspectā habebat se cōuertentes, Ioannē Haucut pecunia corruptū, in suas partes traxerunt, Bagnacaualli manentem. Quo successu elati, anathema & interdictum contempsere, sacerdotibus uí adactis ut diuina agerēt. Pontifex uero Varaneo pari arte ad se tracto, duo mille Britones ducendos attribuit, & Bononiēses urbem in sua & ecclesiæ obedientia administrare permissos, sibi cōciliauit. Per hoc tempus maximū inter Genuenses & Venetos bellum exortum est. Carloiannem Constantinopolitanum imperatorem, Andronicus filius, Genuensium auxilio quibus Tenedon insulam promiserat, imperio deturbauit. Veneti patrem per arma in patriam reduxerunt: à quo Tenedon insulam acceperunt,

Ann. sals. M. CCC. LXX. III.

Ann. sals. M. CCC. LXXVI.

non ſine magna Genuenſiũ indignatione. Non tamẽ ſtatim arma ſumpſerunt, cũm ex cõmunicati à põtifice propter cõmunionẽ Florentinorũ ubiq; à ſacris pellerẽtur,& Genua interdicta eſſet. Interea Gregorio mortuo,cum cardinales in cõclaui de ſucceſſore agerent,clamantibus Romanis,Romanũ aut Italicum eligendũ eſſe pontificẽ,diſſenſio orta eſt. Gallici enim numero tredecim,unũ ex corpore ſuo capiebãt: & unus ex quatuor Italicis gente Vrſinus papatum ambiebat. Tulit uero Caſus,Gallicorum partem ob Lemouicenſiũ ex ipſis inuidiam,qui papatũ diu continuerant,ita Italicis conſentire, ut Bartolomæum Barenſem archiepiſcopum patria Neapolitanũ creari pontificem ſint aſſenſi,Vrbanum ſextum appellatum. Prius tamen quam cõclaue exirent, Gallici electionem cauillari ceperunt,tanquam metu à Romanis extortam: & pars in molem Adriani,pars in montes extra urbem confugerunt. Et cardinalis Vrſinus in diſſidio ſpem habens, Vicumuarium ſe contulit. Sed paulo poſt omnes Romani reuerſi, per tres menſes Vrbanum adorauere. Superuenientibus autem æſtatis caumatibus, Gallici tanquã æ̃rem mutaturi,conſentiente pontifice Ananiam petierũt, indeq; breui Fundos transfugerunt: Ibiq; Ioannæ reginæ ſecuritate confiſi,octo cardinales alium pontificem elegerunt,cardinalem Gebennenſem,qui antea legatus in Italia fuerat, eiq; ſeptimo Clementi indita eſt appellatio. Per hoc tempus Genuenſes in bellum quod mente gerebant ſocios quæſiuere,Ludouicum Vngariæ regem, Franciſcum Carrarienſem Paduæ dominum,Auſtriæ ducem,& Patriarcham Aquileienſem. Petrinus autem Luſignanæus Cypri rex,& Bernabos Vicecomes,in Venetorum parte fuere. Prima congreſsio cũ paucis triremibus in Romano littore ad Antij portum facta eſt,ſuccubuitq; Genuẽſis, Victore Piſano duce,ex decem triremibus quinq; amiſsis. Et Marchiones Carretenſes à Bernaboue adiuti, Albiganam, Naulum,& Caſtrumfrancum de Genuenſibus occuparunt. Ipſi uero Genuenſes Luciano Auria in Amirrhatum declarato, cui uiginti duas triremes attribuere, Dominicum Fregoſum qui diu ducatui glorioſe præfuerat, fraude & armis deiectum captumq;, cum Petro fratre in carcerem coniecerunt, Nicolao Guarco in ducem aſſumpto. Bernabos Petrino Cyprio regi deſpõſatam filiã cum duodecim triremibus Cathelanis,& totidem Venetis in Cyprum miſit, cum quibus Petrinus terra mariq; Famauguſtam obſedit, ſed nihil profecit, claſſe diſſipata. Sex triremes Venetas domum redeũtes, Victor Piſaneus ſuis quatuordecim cum quibus apud Antium uicerat addidit: & Iaderam delatus, Auriam ibi manentem,& multa dãna Venetis inferentem (erat enim regis Vngariæ Iadera) ad prælium prouocare conatus eſt. Quod cum non ſucceſsiſſet, Catarum regis Vngariæ urbem,et Sibinicum incendit, Arbenſes cum inſula in deditionem accepit. Carolus uero Zenus cum triremibus nouem mare inferum infeſtabat. Interea Cathelani omiſſa Venetorum ſocietate, pacem cũ Genuenſibus conſtituerunt. Et Galeatius Bernabouis frater dominiorum pro medietate particeps obijt,relicto filio Ioanne Galeatio hærede. Anno ſubſequenti milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimonono Carretenſes in gratiam cum Genuẽſibus reuerſi, omnia quæ abſtulerant reddiderunt: & Lucianus Auria Venetam claſſem in Polenti portu ſedentem impetijt,in qua erant una & uiginti triremes,ipſe duas plures ducebat. Pugnatum eſt ſummo niſu. Victus Venetus, duodeuiginti triremes amiſit. Sed Lucianus dum uictoria propemodum conſummata,plenis,ut aiũt,oculis,perfrui cupit, uultumq; aperit caſside reducta, lancea ictus cecidit. Vtraq; claſſe uictrice & uicta Iaderam perducta, præter remiges, captiui duo millia ſunt inuenti, & mare non paucos abſorbuit. Suffectus eſt Luciano Petrus & ipſe Auria, triremibus nouem & barchis triginta claſſi additis, qui ad Iaderam uenit. Franciſcus Carrarius Romanum oppidum de Taruiſinis obſidione cinxerat, in cuius caſtra Patriarchæ Aquileienſis copiæ confluxerant, & Carolus regis Vngariæ nepos, quibus Veneri Albericum Cunij comitem rei bellicæ peritiſsimum appoſuerant. Petrus Auria cum ſexaginta triremibus & totidem aliis nauigijs in portum Venetũ ducens, Gradũ, Humagum, Ruinum,& Caprulas uicas incendit. Veneti portui ſuo catenas addiderũt, præſidijs hincinde ex materia firmatis,& trecenti equites in littore, multiq; pedites collocati ſunt: et in foſſa proxima Ioãnes

Ann. ſalu. M. CCCLXXIX

Barbaricus

A Barbaricus nauigiorum omnis generis multitudinem habuit. Genuenſes Clugiã ſe con
tulerunt, cuius portu & ſuburbijs, Clugiã paruam appellant, ueſtigio ſunt potiti, & uer
ſus Venetias ad inſulam Paleſtinæ foſſæ ſubſtiterunt, ibiq; Carrarienſes ex agro Padua
no commeatum abunde ſuſceperunt. Barnabos ſocietatem Stellæ cum quatuor milli
bus equitum in Genuenſes miſit. quæ in Pulceferam uſq; uallem delata, magna præda
recepta, bellum componens, cum nemo obuiam exiret, acceptis decem & nouem auri
millibus, retroceſsit. Carolus uero Zenus orientalem Genuæ Riperiam in portu Vene
ris excenſione facta, ferro & igne uaſtauit. Auria uero aucta quantum potuit undique
claſſe, Clugiam egregie munitam ac defenſam ui cepit. Sex millia in ea pugna cecidere,
quorum pars maior Clugienſes & Veneti fuerunt: mulierum pudicitia ſeruata eſt: no-
ningenti & quinquaginta ex hoſtibus capti, laderam miſsi ſunt. Veneti animo cõſter-
nati, eductis è carcere captiuis à Genuenſibus, eisq; Clugiam miſsis pacem petiere, e-
as accepturi leges, quas uictor daret. Recuſarunt Genuenſes ſuperbia elati. Veneti
ad defenſionem conuerſi, murum à portu ad ædem ſancti Nicolai excitarunt. Cumq;
de duce agerent cui tantum bellum committerent, nec facile reperiretur qui tantæ rei i-
doneus putaretur, clamores incerto autore auditi ſunt in area, unicum fore Piſaneti uic-
torem, qui hoſtem uincere noſſet. Dux Senatu deducente ad infimum deſcendens pa-
B latium, Victorem quem re ad Polam male geſta, in carcerem coniecerant, eductum ma
nuq; comprehenſum bello maritimo præfecit. Interea Genuenſis claſsis Bebas, Caput
aggeris, uicum ſancti Lazari cepit, & Methamaucum delata, igne ſuppoſito cremauit,
Lauretumq; multis oppugnationibus eſt potita: & inde Pupiliam petijt, uicum tribus
ab urbe milliaribus diſtantem, ut Venetias inuaderet. Ioannes illic Barbadicus centum
nauigiorum claſsi præfectus, ſeſe obuium dedit, pugnatumq; eſt diſpari conditione, cum
triremes & barchæ Genuenſium non niſi alto canali agi poſſent: Barbadicus uero lem
bis ſcaphiſq; omni campo per æſtum uolitaret, multasq; bombardas haberet tunc noui
ter inuentas, quarum ſingulæ binos ternoſq; armatos uno ictu conficeret. Tres quoq;
ceteræ naues ad ædẽ ſanctæ Marthæ iuſſu patrum eductæ ſubmerſæ ſunt: foſſaq; catena
clauſa præſidijs undiq; cuſtodita: ſimili modo & foſſa ſancti Spiritus obſtructa eſt, ita ut
Genuenſes ad Methamaucum poſtea ſe continuerint, quo ex loco per littus uſq; ad ur-
bem pedeſtri itinere equitatum Venetum fugauere. Piſaneus autem cum claſſe maiori
intra portus fauces ſe continebat. Sed Dominicus Contarenus dux, urbis ſummũ belli
imperium ſibi aſſumpſit: ſub quo Victor Piſaneus & Dominicus Michaël tanquã ma-
giſtri militum rem geſſere, quatuor & triginta triremes habentes. Bernabos autẽ Stella
nos equites ſub Aſtorgio Fauentino iterum contra Genuẽſes miſit: qui urbi appropin
quantes, ab erumpente populo omnes penè capti ſunt, & Aſtorgius Agricolæ cuculio
C ne contectus euaſit. Caloiannes autem Græcorum imperator uicinam Conſtantinopo-
li Peram Genuẽſium urbem oppugnationibus agitauit. Sed Andronicus eius filius pa-
triæq; ac Veneto hoſtis, Turcorum Bulgarorumq; opibus & ſocietate fretus eam de-
fendit: cuius timore adduuctus imperator, ad Genuenſes defecit. Ceperant interea Ve
neti commeatus inopia laborare. Quod ſi Genuenſes, ut Carraria illis ſuadebat, Clugia
dimiſſa mare clauſiſſent auertendo commeatus, actum de Venetis fuiſſet. Carolus ue-
ro Zenus interea nauem Genuenſem ab Alexandria redeuntem, in Aegeo pelago ag
greſſus, fugientem in portu Cretenſi cepit, cuius mercimonia trecenta millia aureorum
ualebant. Qua re audita Veneti, eum magno fauore reuocauerunt. Interea Florentini
Vrbano ſexto reconciliati, ab interdicto liberati ſunt. Vrbanus uero Ioannam reginam
domare cupiens, Ludouicum Vngariæ regem impulit, ut Andreaſij fratris mortem ſe
adiutore ulciſceretur. Ille Carolo filio in Taruiſinis aduerſus Venetos bellum agen
ti mandauit, ut inde diſcedens Ioannem impeteret. Carolus uocatis ad ſe Venetorum
oratoribus, per ſimulationem componendæ pacis cum Genuẽſe, nulla pacis facta men
tione, aperte quid animo moliretur edocens, magna celeritate in Vngariam redijt, ita ut
octoginta eius comites Plauis fluuius abſorbuerit: relicto Ianotto Salerni principe
ſui exercitus duce, quem in Hetruriam properare iuſsit. Et Veneti Albricum Cunij co-

miteni

mitem dimiſerunt, qui altero Venetis militante Ferabach quodã Germano, cum equiti D
bus quadringentis Barbianum ſecum duxit. Ianottus utrunq; ducem in ſocietatem accepit, & in agrum Senẽſem deſcendit, Florentinos extorres ſecum ducens. Florentini autem Ioannem Haucur, quem parua pecunia per pacem in Bagnacauallo ſuſtentauerant, addito maiori ſtipendio in Hetruriã uocauerũt, quatuor millia equitum & totidem peditum ſecum ducentem. Zeno autem in Hiſtriam applicante, Veneti Clugiam inuadere ſtatuerunt duodecimo Calendas Ianuarij, noctuq; duas naues in portu Clugiæ collocarunt: quæ ab hoſtæ inuaſæ, crematæ, & à Venetis perforatæ, dimerſæ ſunt & Contarenus dux quernis palis in altũ machinationibus actis, præſidium cõmuniuit: pluraq; ibi prælia cõmiſſa ſunt, cum maiore ſolito Genuenſis impetu, in Clugiam delatus eſt notam, præſidiũ ut oſtentabat, demoliri aggreſſus, quod Veneti clauſuris, Lupam uocant, munitiſsimum imponebant. Genuenſis ad portũ Brondulenſem exire cupiens, bellum acerrimum ad Lupæ præſidium attentauit, ut iterũ naues educerentur: ſed Piſaneus portum Brondulenſem cuſtodiebat, nec permiſit hoſtes exire. Proximum portui fuit Monaſterium ſancti Michaẽlis, quod Genuenſis aggere plancatoq; communierat, ex quo tandiu hoſti repugnare conatus eſt, quouſque triremes attraherentur. Et Parauini per Atheſim fluuiũ, qui portum efficit Brondulenſem, cõmeatus afferebant, nec poterant à
Veneto prohiberi. Zeno autem in caſtra Venetorum ueniente, quatuor ad portũ Brõ- E
dulenſem præſidia excitata ſunt, & nauis in portu depreſſa, relicto ſpacio per quod triremis tranſire poſſet: indeq; quatuor triremes Lauretum delatæ, oppidum triduo oppugnatum ui ceperunt, quo firmato, Genuenſi in Ferrarienſes effuſio eſt adempta. Genuenſes iterum ad Lupam impetum fecere, cepiſſentq; præſidium, niſi Zenus præfecto aſfuiſſet, qui multis confoſſos uulneribus eos repulit. Adducto in eam difficultatem Genuenſi, Franciſcus Carraria præter commeatus copiam caſtris adminiſtratam, quadringentos lectiſsimos milites Clugiam immiſit. Veneti uero quatuor millibus mercede cõductis, totidẽq; ex ſuis extra naues pugnare ſolitis, Carolũ Zenũ præfecerunt, ſimul cũ claſſe quatuordecim triremium: qui eo ornatus munere monaſterij munitionẽ inuaſit, magnoq; commiſſo prælio, Petrus Auria accurrens, dum ſuos iuuare nititur, bombarda ictus interijt. Quo caſu conſternati Genuenſes, ignem in ſuas naues immiſerũt: & relicto monaſterij caſtello, ad exercitum in paruam Clugiam pedem referre ceperunt. Tredecim millia Genuenſium, ſedecim millia Venetorum in prælio decertabant. Noua Clugia ponte longiuſculo ex materia ueteri iungebatur, qui dum pondere fugientium rumpitur, multos demerſit. Intercepti ſunt eo die ſexcenti Genuenſes, cum penè totidem Petrus Auria habuiſſet cædis ſocios. Barbadicus triremes Genuenſium quinque, & in eis milites octoginta cepit, & nouem naues commeatum ex Padua deferẽtes.
Poſt hæc uere nouo, creſcente fame, Genuenſes imbellem multitudinem emiſere, quæ F
intercepta à Veneto redire compulſa eſt. Laborabant & ipſi fame Veneti, atq; propterea Tadeum Iuſtinianum cum ſex triremibus pro annona in Apuliam miſerunt, quam Matthæus Marufus Auriæ ſuffectus cum nouem triremibus Clugiã petens, apud Manfredoniam intercepit, & ducentos cum eo captiuos. Itaque Venetia ſimul & Clugia fame laborabant. Agapitus uero cardinalis de Columna Genuam miſſus, fruſtra de pace tractauit. Marufus apud Iaderam aucta claſſe, ad Clugiæ littora, utriſque Venetorum caſtris interiacentia ſe contulit: & cum nihil moueri cerneret, ad Foſsiones eſt delatus. Veneti ne incommodum à nouo hoſte paterentur, portum urbis addita denſiſsimi muri turre communire cœperunt, & Iacobus Caballus nobilis Veronenſis cum equitatu in littore ſtationem habuit. Marufus cum triremibus uiginti duabus ad ipſa portus oſtia nonis Iunijs ſe contulit: & cum nemo prodiret, Methamaucum rediit, & deinde ad oram Picenĩ nauigauit, naues intercepturis quæ frumentum aduehebant. Subſecutæ ſunt triremes uigintiquinq; Venetæ, quæ Marufo nuſquam reperto cum annona redierunt. Franciſcus Carraria ut bellum diuerteret, Taruiſium obſedit, Sílumq; amnem claſura ſepſit, excitatis undiq; munitionibus ne Venetus ſubueniret obſeſsis. Interim Genuenſes Clugiam captiuis uiris & mulieribus penè ducẽtis
exonera-

A exonerarunt, qui famem obsessorum patefecere. Carraria sibi timens, Plebis facci oppi dum in stagna uergens arce ualidissima communire cœpit. Et Marusus septem triremi bus aucta classe, ad ueteris nouæq; Clugis littus duxit, ut Venetis in prælium prodeun tibus, clausi erumpere possent. Sed Veneti bombardis tantum responderunt. Postremo Marulsus signo clausos admonuit, ut centum barchas ex abiete domorum Clugiensiũ fabricarent, & ad clausuram portus se conferrent, ferriscq; trabes quercinas secent. Ipse interim Lupæ præsidium aggreditur. Qua re animaduersa Veneti, aduersus Marusum bombardis pugnauerunt, & septuaginta barchas in clausos miserunt, factoq; impetu se xaginta lembos interceperunt: in quo prælio multi Genuenses capti sunt, & Marusus ab oculis inspicientium euanuit. Petita est à Genuensibus æquis conditionibus deditio Veneti deditionem si fieret, nullis fœderibus se accepturos responderunt: quæ calen das Iunij decimo, anno milleſimo trecenteſimo octuageſimo facta est. Et nullo fœde- *Ann. salu. M.* re accepto, capti sunt quatuor millia trecenti quadraginta hostes, in quibus ducenti se- *CCCLXXX.* xagintaocto Patauini fuerũt. Andreas Contarenus dux dimisso Victore belli duce ad res prosequendas, conscensa Bucinatoria naue Venetias rediit, summo honore excep tus. Decẽ & nouem triremes Clugiæ repertæ sunt, captiui omnes in carcerẽ coniecti. Nec tamen quieuere Genuenses, sed cum triremibus octo & triginta Tergestinos Ve-
B netis rebellare coẽgerũt, qui se patriarchæ Aquileiẽsi dediderũt. Iustinopolis à Genuen sibus ui capta & incẽsa est, cuius tamen arx Venetis salua mansit. Aucta eorũ classis de cem triremibus, nonis Iunij in portum Venetũ se contulerunt. Et cum nemo prodiret, in Histriam reuersa, Polam urbem ui captam incendit: à Parentio uero multis uulne ribus acceptis repulsa est. Pisaneus uero cum nauibus quadraginta septem turrium Be bis expugnatione receptis Piranum adnauigans, Iustinopoli per arcem recepta atq; cõ munita, in Apuliam transmisit. Interim classis Genuensis Arbensi oppido ciuiũ deditio ne recepto, Signiam ui captam incenderunt. Pisaneus uero cum legatus eius decem Ge nuensium triremes in portu Sipontino repertas per ignauiam fugere permisisset, ab ira cundia in languorem incidens, medio Augusto obijt, Zenusq; Carolus ei suffectus est. Interea dum Carrarius Taruisium fame laborantem obtinere putat, Veneti multis ar matis lembis, clausuram Sili fluminis expugnant, & in urbem cõmeatum importabãt, Iacobumq; Caballum cum equitatu ad Mestrum cõuenire iubent, qui terrestrẽ Carra rij exercitum pellat. Britones plurimi sub eo militabant: qui perfidia usi ad Carrariũ trã sierunt, quorum ope Castrumfrancum de Taruisinis à Carraria expugnatum est: & Vere nouo Nuale oppidum etiam de Taruisinis deditione ciuium accepit. Quam ob causam Veneti Taruisinam urbem quam se amissuros intelligebant, misso ex Senatu Pantaleone Barbo: ducibus Austriæ, quorum primo fuerat, permiserunt. Idq; Carrarius
C audiens, mœstus obsidionem soluit. Cumq; classes hinc atq; inde ab utraq; parte discur rerent, dux Sabaudiæ diu tractatam pacem inter contendentes, tandem tigesimaquar ta Augusti die, anno milleſimo trecenteſimo octuageſimoprimo, in hanc formulam *Ann. salu. M.* concluſit: Rex Vngariæ nullum piratam in suis Dalmatiæ locis tutum esse permitte- *CCCLXXXI* ret, neque sal fieri sineret: Venetus singulo quoque decennio septem millia aureos per solueret: Patriarchæ Aquileiensi eadem maneret quæ ante bellum esse consueuerat pa cis amicitiæq; conditio: Genuensis, Venetusq; res undique ablatas, quæ loco moue ri possent, retinerent, captosq; ante omnia liberarent. Conuenitq; ut insula Tenedos duci Sabaudiæ assignaretur, castellumq; ea conditione excideretur, ut à neutra partium ædificari aliquando posset. Oratiq; Florentini, ducentis millibus utrinque uadati sunt. Paduanus arces turresq; ad fluuiorum ostia stagnorumq; excitatus demoliretur, ter minosq; inter Paduam & Venetum missi à Sabaudiensi, designarent, partibusq; præ figerent. Seruata sunt omnia præter unum castellum Tenedon, quod Zanarus Mu dacius Venetus iussu ducis ut redderet adduci nõ potuit, ueritus ne Græci dirutum re ædificarent. Bernabouem Vicecomitẽ pace excluſum fuisse tradunt. Interea Senẽses & Pisani Ianottum Salernitanum regis Vngariæ, & Caroli eius nepotis copiarum ducem pecunia placatum, à populatione auerterunt. Idem & Florentini facere uoluerunt, sed

Ianottus

Ianottus exules ante omnia reduci petebat. Propter quã rem dum ager Florentinus premitur, & Ioannes Haucut repellere Ianottum enititur, reuersus ex Vngaria Carolus, octo millia equitum secum trahens, in Aretinos peruenit, eamq; urbem Guelforum & Gibellinorum dissidio agitatam, in deditionem accepit. Nec moratus, uia Senensi apertum Florentinis bellum intulit, & Ioannes Haucut ex Stagia illum repellebat. Sed Florentini datis quadraginta millibus auri pacem redemerunt, Haucutumq; dimiserũt, qui Bagnaca uallum Nicolao & Alberto Estensibus uendidit, quibus Astorgius Manfredus Fauentiam paulò ante furtò & ciuium proditione abstulerat. Carolus uero mirabili felicitate uisitato Romæ Vrbano, regnum Neapolitanum ingressus, dissipato uarijs prælijs Ioannæ exercitu, Neapoli potitus deditione ciuium, reginam in Castro nouo obsedit: Albricum Cunij comitem, & Ferabach Germanum regnum exoneraturus dimisit, ut præda, ingenio & uiribus, copias conseruaret. Reliquerat Carolus in Aretio præsidem episcopum Virdimensem: qui diuisiones exosus, Gibellinos cum Guelfis pari iure retinere conabatur. Cui ab utraq; parte parum dilecto, successor datus Iacobus Carazolus Neapolitanus: qui dum eandem uiam sequitur æquitatis ac iustitiæ, à plebe Guelfa in arcem repulsus est, cum quo & Gibellini confugerunt. Carazolus Albricum in Tudertinorum finibus commorantem accersitum, noctu in urbem immisit. Qui dum Guelfos coërcere studet, Gibellinorũ quoq; bona diripuit: à mulierum tamen uiolentia temperatum est. Ferebach quoq; paulo post secutus, quod ab Albrico fuerat reliquum in Aretio abrasit: de Florentinis quoq; prædã abegit. Hæc ad annũ millesimũ trecẽtesimũ octuagesimũ primũ acta sunt: quo tempore nouus in Italiam turbo descendit. Ludouicus enim Andegauẽsis à Francorum rege & Clemente antipapa impulsus, non tam ut Ioannam reginam liberaret, ut aiebat, quàm ut Vrbanum per arma deiceret, cum triginta millibus equitum in agro Bononiensi desedit. Propter quam rem Carolus relicto nobilitati Aretio, Albricum & Ferabach ad se reuocauit: & Florentini Iohannem Haucut ab Vrbano rogati, in cõpensatione pecuniarũ pro absolutione promissarum, ad Carolum transmiserunt. Ludouicus aũt per Marsos ad Casinensem saltum peruenit. Interea Genuenses propter castellum Tenedon Sabaudiensi non datum, Florentinos omnes qui uadimonium fecerant, in suis dominijs detinuerunt. Sed Veneti missis oratoribus Genuam, imprudentiam Zanati prætenderunt, & oppidum omnino restituendum affirmauerunt: quod & factum est. Dux Sabaudiæ oppidum nobile demolitus est, & pax firmata. Interim anno secundo post aduentum Andegauẽsis, duodecim millia equitum ex Gallia ei transmissa sunt, qui per Placentinũ, Lucensem, Florentinum & Senensem agrum in Aretinum Andegauio duce peruenere, & introducti à Guelfis resistentium intus & extra Gibellinorum fastidio, urbem tertio post Albrici cladem anno diripuerunt. Tenebatur arx Guelforum præsidio, quæ diebus quadraginta oppugnata, in Gallorum potestate futura erat, nisi mors interuenisset Andegauensis. Andegauius enim illa intellecta, Aretinis in arce obsessis hortantibus, eam urbem Florentinis uendidit, & in Gallias reuersus est. Exercitus Ludouici defuncti ita dissipatus est, ut mendicantes ostiatim bini trini'ue in Galliam redierint Andegauenses milites. Vrbanus autem pontifex cum curia Neapolim se contulit, homo sub specie iusti & honesti, rusticus ac nulli amabilis: qui dum nepotem suum Capuanum principem à rege creari non obtinet, ad minas se conuertit, ita ut rex adhibitis custodijs, eum exire palatium prohibuerit. Sed põtifex dissimulata iniuria, impetrauit Nuceriam urbem per æstatis caumata sibi habitãdam concedi: in qua præsidijs communita, cardinales nouos ingentem turbam creauit, & septem ex ueteribus coniecit in carcerem, quos aiebat contra se cum rege coniurasse & antipapa. Deinde processum contra regem priuationis futuræ inchoauit, missa de more citatione. Cui rex facilius, sicut dixit, ut respõderet, Nuceriam circunsedit. Sed Raimundus Baltianus gente Vrsinus comitis Nolani filius, qui postea fuit princeps Tarentinus, copijs fretus quas sub rege ductauerat, Vrbanum cum curia ad proximum littus deductum. Genuensium triremibus imposuit, & pontifex ad Genuam delatus, ex septẽ cardinalibus Nucerix captis, quinq; saccis inuoluros, in mare

Ann. sal. M. CCC LXXXI

A in mare demerſit. Interea Ludouicus rex Vngariæ defunctus eſt, eo tempore quo Andegauenſis obijt, & proceres Vngari Carolum in regem ſuum per legatos accerſiuere. Qui profectus in regnum Vngariæ dum conuentum celebrat, curante regina quæ odium diſſimulauerat, interfectus eſt, anno circiter milleſimo trecenteſimo octuageſimo quinto: quo tempore Bernabouem Vicecomitem, Ioannes Galeatius ex fratre Galeatio nepos captum in Modoëciæ arce, uſq; ad mortem cuſtodiri curauit, eiusq; dominiorum partẽ obtinuit: cum quo prius hæc partitio facta erat, ut Galeatius Papiã, Vercellas, Nouariam, Terdonã, & cætera in Apenninum alpesq; uerſa: Bernabos Placentiã, Cremonam, Parmam, Laudam, Brixiam, & Bergamum obtineret: Mediolanũ uterq; poſſideret. Vrbanus aũt anno Genuæ peracto, Lucã ſe cõtulit: ubi reſciens Florẽtinos eccleſiaſticum ſtatum peſſundare niti (Bononienſes enim alioſq; rebelles adiutabant, & Perufinos ad nouas res inuitabant) Perufiam ſe contulit, per Piſanos & Senenſes. Vbi per paucos moratus menſes, deſiderio Neapolim repetendi, Ferentinum uſque deſcendit, ſperans Ladislaum admodum puerum & Ioannem Caroli filios, paterna hæreditate deturbare. Multi enim proceres Ludouico Andegauenſi ſtudere ſoliti, eiſdem potiũdi regni præſtabant. Sed magna uſi fide Caietani, pueris ſeruatis regnum quoq; ſeruauerunt. Pontifex cum nullum intelligeret in regno motum, Romã rediit, ibiq; magno ho- *Ann. ſalu. M. CCCLXXXV.*

B nore exceptus eſt. Nec diu poſtea à Bãdereſiorum audacia inſidias pertulit: à quorũ periculo & moleſtijs eum liberauit, uigintinouem cardinalium creatio, in quibus maiori ex parte Neapolitani, tres Romani fuerunt. Interea hæc Antonius Scaliger Veronenſis, & Franciſcus ſenior Patauinus bello inuicem acerrimo conflictati ſunt, Ioanne Accio Vbaldino Carrario, & Ioanne Ordelafo Scaligero militantibus, utroq; rei bellicæ peritiſſimo: fuitq; anceps uictoria, ſed Galeatio Vicecomite Patauinum adiutante, Scaliger pulſus eſt, & Verona, Vicentiaq; in Galeatij poteſtatem peruenit. Paulò poſt Franciſcus ipſe Carrarius paucorũ menſium obſidione à Galeatio captus, & in Modoëcianum carcerem coniectus eſt. Franciſcus aũt filius fuga ſibi cõſuluit. Florentini uero Politianum Licianũq; oppida de ueteri Senenſiũ dominatu, & Cortonã urbem liberã ſuis partibus, ingenio magis & arte quã uiribus, adiunxerũt: ueteriq; potentiã Vicecomitis, copias in eccleſiæ prouincijs pontifici rebellibus coëgerũt, in quibus Bernabouis filius, & Antonius Scaliger conuenere, quos cũ quinq; millibus equitũ peditumq; in agrum Senenſem miſerunt, quos Vicecomiti adhæſiſſe opinabantur. Galeatius uero legatos ad Florentinos mittens, conqueſtus eſt hoſtes ſuos Carolum & Antonium ab eis cõductos eſſe, & amicos Senẽſes uexatos: cunctosq; Florentinos è ſuo dominio pepulit. Dilatum eſt bellum, cum Petrus Gambacurta Piſanorum dominus permittente Florentino tractare pacem cœpiſſet. Interea Vrbanus ſextus mortuus eſt. Cardinales maiori ex

C parte Neapolitani, unũ ex ſuis elegerunt Petrum Thomacellum, Bonifacium nonũ appellatum, anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo. Et Galeatius Florentinis bellum indixit, atq; ex Senis primo intulit, Ioanne Accio Vbaldino, & Iantedeſco Petramala ducibus, qui uallem Arni ſuperiorem populati ſunt. Et Iacobus Vermes alter Galeatij dux, Bononiẽſes Florentinorũ amicos, ſublatis aliquot oppidis bello agitauit. Florentini uocatum ex regno Ioannem Haucut, Carolo Bernabouis filio & Antonio Scaligero ſociatum, cum quatuor millibus equitum, peditumq; duobus millibus Bononiam miſere: & de tranſalpinis Stephanũ Bauariæ ducem, ad quem Franciſcus iunior Carrarius cõfugerat, & Iacobum Armeniaci comitẽ magna mercede conductũ, expectabant. Interim Ioãne Acci defuncto, Iantedeſcus Battifolle oppidũ cepit, tertio ab Aretio miliario diſtans, indeq; magnam Aretinis intulit uaſtitatem. Frãciſcus autem Carraria mutata ueſte Italiam ingreſſus, ſecretò Venetorum fauore Padua eſt intromiſſus: cui dux Bauariæ cum copijs ſubſecutus recipienda arce affatim cõmunita fauori aſtitit. Veronẽſes autem non ignorantes Antonium Scaligerum in Hetruriam deceſsiſſe, relicto unico filio in prima pueritia ſuperſtite, audita Patauij rebellione arma corripientes, Scaligerum nomine acclamato, in Vicecomitis præſidia ſæuierunt: & fortè tunc copiæ Vicecomitis in Cremonenſibus paratæ erant ad recipiendam per arcem Paduam immit- *Ann. ſalu. MCCCXC.*

tendæ. Veronenſes itaq; primates præcipitato conſilio, Vgolottum Blencardum copiarum Vicecomitis ducem, nulla impetrata publici erarij uenia accerſitum, patẽtibus portis intromiſere, à quo urbs opulenta triduo eſt direpta, quouſq; uxor Galeatij clade audita, urbem ultra affligi prohibuit. Dum arcis Paduanæ durat obſidio, dux Bauariæ defectum pecuniæ à Florentino non miſſæ cauſatus, in Germaniam redijt. Et Florentini Ioannem Haucut ex Bononia immiſere, fauoribus freti Alberti Eſtenſis, qui à Galeatij ſocietate pridem inita diſcedens, Bononienſi Paduanoq;, & ipſis Florentinis adhæſerat: Haucutq; acceſſu Patauina arx recepta eſt, & copiæ Galeatij in Vicentinos receſſere. Iamq; comes Armeniaci cum uiginti militibus equitum per Taurinos deſcenderat, Caſtellatũq; in Alexandrinis ui captum diripuerat: & Galeatius reuocatas è Vicentino copias, in ſuburbio Alexandrino collocauerat. Ioannes Haucut ad Abduam uſq; profectus ut Armeniaco cõiungeretur, tranſire prohibitus eſt. Armeniacus autem furens Alexandriam petens impetu delatus, caſtra pro portis metari parat, excidium cõminatus: cum Vicecomitis pars militũ in aciem prodiens impetũ repreſsit, cæteri omnes aueſis exeuntes portis, ad extremã hoſtiũ aciem occultis itineribus circũacti ſunt. Galli interea dum eorũ cohortes leui prælio cum hoſte ante portas armato decertãt, non magis arma quã ueſtes exuũt dum quieti ſe dediũt, cum à tergo & à lateribus inuaſi prius cæſi captiq; ſunt, quàm ſe inuaſos intelligerent. Comes Armeniaci captus uulneratusq;, eadẽ die interijt. Renaldus Inanfiliatius & Ioannes Ricius equites Florentini, qui Armeniacũ duxerant, capti ſunt. Fretus tanta uictoria Galeatius, partem copiarum ad comprehendendum Haucut miſit. Sed ille iam certior factus, tranſmiſſo Mincio & Atheſi, in inſidias penè incidit, aquis per agros deriuatis, & in propinquo copijs Vicecomitis latentibus. Quod cum ipſe didiciſſet à captiuis, ſignis ſub arbore dimiſsis ut permanere uideretur, cleri curſu non paucis ſuorum amiſsis, noctu abiens ad Montognanam per medias aquas peruenit: quem Florentini in Hetruriam reuocarunt, cum Iacobus Vermes duodecim millibus equitum, & quatuor millibus peditum ſociatus, & Senenſes cum tribus millibus equitum, eos uexarent: quorum conatus Haucut multis modis ludificatus eſt. Interim hortante Bonifacio nono, & Antoniotto Adurno Genuenſiũ duce, pax æquis conditionibus. Genuæ conſtituta eſt. Interea Frãciſcus de Vico urbis præfectus, Viterbium Bonifacio pontifici proditione abſtulit: & Petrus Gambacurta Piſanorum dominus à Iacobo Appiano omnium conſiliorum ſuorum principe, quẽ dilexerat & plus æquo extulerat, cum filijs interfectus eſt. Appianus dominium inuaſit: & Albricus Eſtẽſis mortuus eſt. Accius & ipſe familia Eſtẽſi genitus, patria pridem pulſus, ad Cunij comites confugerat: quem cum illi uia Argentenſi reducerent, tumultus in Ferraria exortus eſt. Tutores enim Nicolai Marchionis pueri, Cõrado comite Theutonico duce arma ſumentes, Accium pepulere, Victores Nicolai tutores, Lucũ & Cõcilice oppida Ioanni comiti Cunij promiſerunt, ſi ille Accũ interficeret. Ioannes cõpoſita fallacia uirum Accio ſimilem interfecit, & acceptis copijs Accũ produxit in publicũ. Bonifacius uero nonus multa à Banderesijs perpeſſus eſt: quem ſuo in cubiculo latitãtes canonicos Lateranenſes propter uenditionem quam facere enormem recuſauerant, per uim refractis ualuis eduxerunt. Eodem anno ſeptimo Clementi mortuo, Petrus de Luna ſuffectus eſt, Benedictus tertiuſdecimus appellatus. Et Carolo imperatori Romano defuncto, ſubſtitutus eſt Ladislaus filius, à quo Galeatius multa pecunia ducatum Mediolani primus accepit, miſſo oratore Petro Philardi Mediolanenſi archiepiſcopo, qui poſtea Alexander quintus pontifex Romanus fuit. Duo tunc erant in familia comitum Cunij præcellentes in armis duces, Ioannes de quo antè diximus, & Albricus, cuius cauſa factum eſt, ut ab externis Italia ſit liberata. Albricus enim poſt captũ à nepote Bernabouem cui militauerat. Italos multis in locis arma tractantes, in ſocietatẽ unã coëgit, ſancti Georgij uocatam: cum qua Britones, qui ſexaginta fermè caſtella in agro eccleſiæ uaſtauerant, & cum cardinali Genuenſi ad ſex millia Italiam, ut diximus, ingreſſi fuerant, & deinde Theutonicos, ac poſtremo Anglicos Ioanne Haucut mortuo ac Florentiæ ſepulto, Italia pepulit: qui & à Galeatio in primarium ducem aſſumptus eſt. Sed cũ intellexiſſet

A lexisset Ioannem sibi propinquum à Florentinis lacessitum esse, à Mediolanensi duce dimitti curauit, & simul cum Ioanne opem ferre Appiano statuit, quem Florentini bello premebant, atq; in Hetruriam transijt. Galeatius uero sub eadem occasione Florentinis bellum intulit. Paulum Vrsinum, Ottobonum Parmensem, Ceccolinum Michelottum, Broliam & Brandolinum Foroliuienses cum magnis copijs in agrum Pisanũ misit. Hoc tempore Albricꝰ Paulo Sabello & Lucanali subsecutis copiarum ductoribus, ad Senẽses se contulit, bellũ contra Florentinos optantes. Florentinis post Haucut primarius ductor erat Bernardon Aquitanus, in re militari Italica nutritus. Vocatis igitur Albricus alijs ex agro Pisano ad urbem Senensem, cum decem millibus equitũ, & paulò minus peditum ad Florentiæ mœnia est delatus, anno milleſimo trecẽteſimo nonage- *Ann. sal. M.*
simoseptimo: quo tẽpore Bonifacius pontifex Perusiam se contulit, nobilitatem plebeis *CCCXCVII*
Raspantibus cõcilians: qui tamen præsente pontifice falsa fide insurgentes, ad octoginta illorum interfecerunt, Biordusq; Michelottus plebeiarum princeps partium, urbs dominatum accepit. Pontifex indignatus Assisium petijt, & dux Mediolani Mãtuam terra & aqua obsedit. Albricus ad Cartusiense monasterium castrá posuit, discurrens ad urbis portas, & ædificia dietim incendens: & paulò post Armũ transiuit, missa copiarum parte, quæ Politianẽses, Cortonienses q; opprimeret. Interea Paulus Vrsinus ad hostes
B defecit, Ceccolinusq; à fratre Biordo Florẽtinorum opera in patriam reuocatus est. Ob quã rem Albricus in Pisanum agrum reuersus, Paulo Sabello, Nicolao Pelauicino, & Nicolao Diuerso pro defensione Appiani relictis, ipse à Galeatio uocatus, in Mãtuam concessit. Nam Veneti missis nauigijs, oppugnationem Galeatij per aquam irritam fecerunt. Et Carolus Malatesta Mantuani sororius cum copijs Florentinorum Galeatij exercitũ primo repulerat, pòst ita fregerat, ut impedimenta apparatusq; bellicos & copiarum partem illi abstulerit. Pisanus populus copias ab Albrico dimissas insolẽtius agẽtes, maiori ex parte diripuit. Florentini inde occasionem nacti, Pisanos ad se trahere tentauerunt. Quod cum non succederet, bello agitauerunt: quod mox intermisere, cũ Puppei Balneiq; comites, & Vbertini rebelles Vicecomitis freti copijs, nouo eos bello agitarent. Sed Veneti missis oratoribus ad ducẽ Mediolanensem, aut ut se hostes expectaret, aut pacem Florentinis Gonzagæq; redderet, petierunt, per quã Italiæ aliquãdo à Vicecomitum motibus quiescere liceret. Sed cum de pace non conueniret, inducix constitutæ sunt. Eoq; anno Iacobus Appianus & Vannes filius natu maior uita excesserunt, & Gerardus iunior filius Pisis dominatus est: qui altero deinde anno insidijs à Florentino appetitus, retinendi urbẽ spe destitutus, eam accepta pecunia uendidit Galeatio, Plũbino oppido sibi retento, anno milleſimo trecenteſimo nonageſimonono. Et Biordus à *Ann. sal. M. CCCXCIX.*
domestico insidiatore occisus est. Perusini libertatem resumere quæsiuerunt, & põtifex
C per Hugolinum Trincium Fulginatem uicarium suum eam recuperare intentauit. Sed Perusini seducti precibus, Galeatio se dediderunt: qui post duos menses Bononia, Lucaq; pariter pollicitationum magnitudine potitus est. Florentini suæ rei timentes, per Patuinum Ferrariensemq; dominum, Venetorum opem quæsiuerunt. Appropinquante uero anno Iubileo, legati Romanorum pontificem in Assisio rogauerũt ut Romam rediret. Ille quamuis cuperet, dissimulauit, Romanosq; accusauit qui Senatores secundum consuetudinem ex nobilitate externa recipere noluissent, sed temere cameræ conseruatores elegissent parum idoneos, qui Banderesijs omnia permisissent: nec iturum se promisit, donec Romani Senatorem Malatestam Pandulfi filium Pisaurẽsem uirum doctum ad se reciperent, Banderesijsq; abrogandam autoritatem spoponderint: à quibus etiam pecunia adiutus est. Et urbem ingressus, plenario sensim dominio potitus, molemq; Adriani quæ diu ante corrosa & undiq; dumis obsita, in caprarum pascua fuerat destinata, additis circa mœnibus & turri in medio excitata, in eam quæ nunc extat arcem restituit. Annus interim aduenit milleſimus quadringenteſimus, & Iubileus fre- *Ann. sal. M. CCCC.*
quentantibus urbem populis celebratus est: quo anno Albricus Cunij comes cum Bononiensibus iunctus, Astorgium Manfredum Fauentinum bello agitauit, & Ioannes Bentiuolius ciuis Bononiensis in ea urbe dominatum accepit. Idem Lucæ fecit Paulus

Guinissius ciuis in ea urbe ditissimus. Pactis etiam tũc maxima Italiam popu'ata est, pro- D
pter quam rem Bentiuolius cum Fauentino pacem fecit. Albericus uero indignatus,
Bononienses & Fauentinos bello agitauit, subministrante pecunias Galeatio: quamuis
Astorgio Carolus Malatesta, Florentini Bentiuolio subuenirent. Florentini insuper Ga
leatium oppressuri, Robertum Bauariæ ducem quem electores imperij abrogato Ladis
lao Bohemo imperatorem elegerant, ea conditione in Italiã uocauere, ut non prius pro
missam pecuniam acciperet, quàm Vicecomitis terram attigisset. Ille ingressus Brixia-
num ad Benacum lacum, pecuniarũ parte recepta, Galeatij copijs congressus fractusq;,
Tridentum redijt, & uocantibus Venetis Paduam uenit. Ad quem oratores Florentini
profecti, eum resumere bellum rogauerunt: cui tunc Sforcia Attẽdulus Cutignola Ro
mandiolæ oppido oriundus, iam primum nosci cœptus, & Baldasar Murinensis copia-
rum duces militabant. Sed cum paucæ sibi pecuniæ promitterentur, re infecta in Ger-
maniam redijt. Tuncq; Bonifacius pro beneficijs ecclesiasticis accipiendis annatarum
usum inuenit, quam legem in solis cathedralibus Anglici receperunt, reliqui omnes ad
Ann. sal. M.CCCCI. miserc. Anno millesimo quadringentesimo primo Bonifacius pontifex nonus Ladisla
um adolescentem Caroli Neapolitani regis filium, ad regnum paternum restituit, à tyrã
nis & populis occupatum qui Ludouici Andegauensis partes secuti fuerant, abrogata
priuatione Caroli à sexto Vrbano Nucerix facta. Cardinalis Florentinus iussu Papæ La B
dislaum coronauit apud Caietam, quæ sola in fide manserat. Vicecomes autem reuer-
so in Germaniam imperatore Roberto, copias suas ad opprimendum Bentiuolium Al
bricum misit: copiarumq; ductores Mantuanus reconciliatus, & Pandulfus Malatesta
Caroli frater, Ottobonusq; Parmẽsis fuere. Florentini Bernardonem auxilio Bononi-
am, & Franciscus iunior Carrarius duos filios cum pedestribus, scuta armatis chalybeo,
copijs præmiserant. Albricus aucto exercitu ad Cassaledum duxit, rus flumini Rheno
imminens, eam amnis partem succisurus, quæ in urbem ducta fossa manu facta, magno
opificis auxilio est. Veriti hoc malum Bononienses in pugnam ruunt, & apud pontem
lapideum confecto prælio superantur. Bentiuolius cum paucis in urbem fugit: Bernar-
dus cum omni equitatu captus, paulò post interfectus est: & Carrarij fratres cum arma-
to insigniter peditatu uenerunt in Vicecomitis potestatẽ: è quo liberaliter habiti, in car-
cere tamen seruati sunt. Albricus Bononiam ad muros obsedit, & aliquibus locis oppu-
gnauit. Bentiuolius dum noctu rem suam armis tutatur, nimia usus confidentia in globũ
præcipitatus penè solus: à quo præter repugnantium intẽtionem uulneratus occubuit,
Bononiaq; patentibus portis Albricum introduxit. Trepidatum est plus solito Floren-
tiæ: ad quam capiendã dum Albricus se accingit, potentiores æquo sui exercitus duces,
eum subsequi recusarũt. Et paulò post quærẽtes pacem Venetos dum libenter Galeati
us audit, febre correptus, apud Malegnanum interijt: cuius mortem cometes cruentior F
fusiorq; cæteris nostræ ætatis apparens, indicauit. Pinus Ordelafus tunc Foroliuium ob
tinebat. & Albricus Fauentinum agitabat, breuiq; cõfecisset, nisi à Ladislao rege in ma-
gnum creatus comitem regni sui stabilem & multis ab eo donatis pecunijs, quas ponti-
ficem Bonifacium inopi adolescenti dedisse creditum est, Caietam se cum copijs contu
lisset. Pontifex enim fratrem suum Neapolim miserat in regis fauores: quem a Neapoli
tanis repulsum, Perusiam cum exercitu ire iusserat, à quo Perusia illico recuperata est.
Per hoc tempus Baldasar Cossa Neapolitanus sancti Eustachij cardinalis certatus est,
qui legatus ad Bononiam missus, eam urbem post functum uita Galeatiũ libertati stu-
dentem, obsidione cepit: quo in bello primũ nullo subditus ductori, militare cœpit Bra-
chius Montonensis, ab Albrico in Romandiola dimissus, à quo fuerat familiariter edu-
catus. Albricus Neapolim obsidione recepit, & omnes regni principes urbesq; ad La-
dislai obedientem confluxerunt. Sed is rex priusquam satis regnum confirmasset, ad re
gnum Vngariæ susciptẽdum à principibus accersitus, iuuenili impetu est prouect9. Sed
dum laderam urbem obsidione premit recepitq;, certior factus est Neapolitanos & a-
liquot principes inita coniuratione in rebellionem pendere. Albricus enim iam in Ro
mandiolam se contulerat. Anxius igitur, Iadera Venetis uendita, quorum pluries

fuerat,

A fuerat, Neapolim rediit: et reuocato Albrico seueriori usus disciplina, neminem in regno esse permisit, qui uel regni uel oppidi retinuerit dominatum, multosq; patria eiecit: & in Seuerinatum familiam crudeliter animaduertit, primoribus eius capitali supplicio affectis. Interim nono Bonifacio uita functo, Innocentius septimus suffectus est, Cosmas Sulmonēsis antea dictus, qui iureiurando collegio promisit, quamprimum esset pro unione requisitus, pontificatui renunciare. Eoq; item defuncto, suffectus Gregorius duodecimus ex gente Corraria Venetus, eodem iuramento astrictus est. Sed cum Innocentius renunciare requisitus noluisset, Gregorius uero expectanda Benedicti renunciatione rem dicere uideretur, congregatum apud Pisas Hetruriæ ciuitatem nationum quæ Bonifacio paruerant concilium, Gregorio & Benedicto priuatis, pontificē creauit Petrum Philardi Cretensem ex ordine minoritarum, summum philosophum atque theologum, Romanæ ecclesiæ cardinalem, Alexandrum quintum appellatum. Cui breui defuncto, Baldasar Cossa Bononiæ potius dominus quàm legatus, successit, Ioanes uigesimustertius appellatus, rerum gerendarum experientia magis quàm uitæ sanctimonia præditus.

B

EPITOMES IN BLONDI DECADES, FINIS.

AENEAE SYLVII PII II. Pontificis Maximi, in historiam rerum ubique gestarum locorumq; descriptionem,

Præfatio.

C

Vacunquæ mortales agunt siue priuatim siue publice: calumniæ subiacent, nec diuinis operibus maledica lingua parcit. tantum sibi humanus arrogat intellectus. Quid nos speremus historiam cum ueterum aliquorū tum nostrorū temporum tradituri? An fugiet laborem nostrum malignus interpres? Minime quidem, nec tantum nobis arrogamus. Vnde hoc inquient ocium Pontifici Maximo? quod in scribendo tēpus absumpsit, Christianæ plebi detraxit: Cur nō utilius sese exercuit? tempora nostra & res uulgo notas inculcat. quis fructus? quæ legendi uoluptas? Nec uera prodit, nec prodita ita exornat, ut auditorem delectēt. Verum qui scripta nostra fastidit, prius legat, deinde uituperet. Non ingentia solum facta, sed tenuia quoq; nouisse sæpe ex usu fuit. nec tempora nostra non admiranda minoribus uidebuntur. Quod si lectorem scribentis elegantia non tenebit, uarietas rerum & nouitas abire non sinet, nec liber tam ineptus est, qui non afferat aliquid emolumenti, nec nos falsa pro ueris astruemus, scientes nil tam contrariam esse historiæ quàm mendacium. Nugas in fabulis, in historia uerum quærimus & serium. Nec nos plebem suo tempore fraudauimus, qui nec rem diu nam negleximus, ne consistoria seu publica seu secreta pretermisimus, nec supplices audire cōtempsimus. Sed nostrum senium sua quiete priuauimus, ut ea memoriæ mandaremus quæ digna cognitu nostra pertulit ætas, cū breui ueterum recensione. Nocturni

Nil tam contrariū historiæ quā mendacium.

sunt hi labores. nam quæ somno debebantur horarum maximã partem scribendo consumpsimus. Fatemur, melius suas uigilias expendisset alius, sed dãdum fuit aliquid menti, quæ his lucubrationibus oblectata est. Nec nos latet Damasos, Gregorios, Leones, Bonifacios, Innocentios, & alios quã plureis ex nostris antecessoribus lõge utilius ocio suo fuisse usos. Sed neq; hoc nostrũ non frugi est. Historiã enim texuimus quàm nostri maiores uitæ magistrã appellauerunt. Ne ab re, siquidem prudẽtia est quæ uitam ducit. Prudentiam uero, multarum & magnarũ rerum cognitio parit, quã nemo inter scriptores melius Historico tradit. Sed quid contendimus tanquam maledicis occursuri clausu riq; ora? frustra nitimur, & in dextro & in sinistro latrãt itinere canes. nullius uita sine reprehensione cucurrit. Cõmunem sortem æquo animo ferre decet. Quodcũq; de nobis iudiciũ fuerit, non inuiti subibimus, quãdo in hac historia nec optimorum speramus laudem, neq; pessimorum timemus uituperiũ, neq; qui nobis detraxerit id gloriæ assequetur, ut omnes ei consentiant & fortasse futura ætas id approbabit, quod nostra reiecerit.

Historia uitæ magistra.

Ordo libri.

Scribendi ordo sic erit: Quæ propter nostrum æuum gesta sunt memoratu digna (quantum cognouimus) enarrare curabimus, prisca nonnulla præmittentes, quæ uel cognitionem maiorem rerum, uel ornatum afferant. Digeremusq; singula per sua loca, & ab orientali plaga facientes initium, per medias prouincias narratione deducta, ad occiduas nostrasq; oras remeabimus. De locorum gentiumq; natura & situ, quæ uidebantur necessaria, inserentes. Et quoniam rerum quas scribimus, quasq; mortales agitant, campus est ipse terrarũ orbis, quatenus colitur cum interiectis & circunfusis aquis, pauca de ipso in communi attingenda sunt, priusquàm parteis eius & locorum historiam aggrediamur.

De Mundo in uniuersõ, forma eius & plagis terræ, Cap. I.

MVndi formam omnes fere consentiunt rotundam esse, Idemq; de terra sentiunt, quæ in medio rerum constituta, grauia quæq; ad se trahit, aquis maiori ex parte submersa. Sunt qui arbitrãtur quatuor eius plagas apparere, quas magnꝰ interfecet oceanus duobus amplissimis fluminibus eas ambiens, quorũ alterũ Zodiaco subijciatur, alterũ ab aurora dextra leuaq; per Polos defluẽs extra colũnas Herculeas cõiungatur, atq; in hunc modũ totius terræ quatuor portiones. uelut ingentes insulas mergere, quæ cœlo subiectæ benigno mortalium habitationes admittant. Parmenides terram sicut & cœlũ in quinq; zonas partitus est, quarũ duas Polis propinquiores nimio rigore frigoris, & tertiã quæ cursui solis obijceretur, excedẽti æstu inhabitabileis existimauit. Reliquas hinc atq; inde inter torridã & gelidas felici tẽperamento culturã recipere quã plures, cũ Græci tum Latini, secuti sunt. Plericq; unã tantũmodo terræ partẽ emersisse tradiderunt, inter septentrionẽ & æquinoctialem circulũ, idq; diuinã mentem hominũ causa statuisse, digna sententia quã Christianus approbet. Huius figurã alij sphericã, alij oblongam faciunt, his Claudius Ptolemæus consentit, & probabilior uidetur opinio. Homerus terram omnẽ quã incolimus ablui oceano prodidit, neq; alienum est insulã eam esse, nam quocunq; accedere ad extrema terræ mortalibus permissum est, mare inuenitur, quod oceanum appellamus, & hunc nostræ habitabilis terminum quaq; uersum existimant. Ptolemæus habitationem nostrã à quatuor orbis partibus terra incognita claudit, quamuis plerisq; in locis oceano terminari affirmet.

Terra in quinq; zonas partitur.

An mare circumnauigari queat sententia, Cap. II.

CIrcumnauigari an hæc insula queat, dubitatũ est. Strabo Gnosius australe pelagus propter intolerabilem æstũ, boreale quoniã frigore cõcretũ esset, minime nauigari posse putauit. Iulius Solinus Iubæ testimoniũ adducit, qui uniuersæ partis terræ meridianæ, quãplurimi propter solis ardorẽ peruiã negauerunt. (facta uel gentiũ uel insularũ cõmemoratione, ad confirmandæ fidei argumentum) omne mare quod ab India usque in Hispaniam

A Hiſpaniam tetro Aphricâ cingit, nauigabile affirmauit, adiectis ſtationũ locis, & ſpatiorum modo præſcripto. Plinius Veronenſis ſcribit in Arabico ſinu, res gerẽte Cæſare Auguſti filio, ſigna nauium ex Hiſpanienſibus naufragijs fuiſſe recognita, & Hannone florente, Carthaginis potentia circumuẽtum, à Gadibus ad finem Arabiæ: eam nauigationem ſcripto prodidiſſe: Cornelĩũ quoq; nepotem autorem facit, per Eudoxiũ quendam ſua ætate cũ Lathyrũ regẽ fugeret Arabico ſinu egreſſum Gades uſq; profectũ commorat: Cæliũq; Antipatrem à ſe uiſum, qui ex Hiſpania cõmercij gratia, uſq; in Aethiopiam nauigarit. De ſeptentrionali oceano maior contentio eſt, quem tamen magna ex parte Diui Auguſti auſpicijs: circa Germaniã nauigatum cõſtat uſq; ad Cimbrorũ promontorium: Caſpia uero littora Macedonum armis Seleuco & Antiocho regnantibus ita explorata et pernauigata ſunt, ut paruo breuius, quã totus hinc atq; illinc ſeptẽtrio ſit remigatus. Plinius Nepotis teſtimonio utitur: qui Metello Celeri Galliæ procõſuli donatos à rege Sueuorũ Indos aſtruit: qui ex India cõmercij cauſa nauigãtes tempeſtatib. eſſent in Germaniã arrepti. Nos apud Othonem legimus, ſub imperatorib. Teutonicis Indicã nauim & negociatores Indos in Germanico littore fuiſſe deprehenſos, quos uentis agitatos ingratis ab orientali plaga ueniſſe conſtabat, quod accidere miníme potuiſſet, ſi ut pleriſq; uiſum eſt ſeptentrionale pelagus innauigabile concretũq; eſſet, à colu-
B mnis Herculeis Mauritaniæ atq; Hiſpniæ & Galliarũ circuitus, totusq; ferme occidens hodie nauigatur. Orientem nobis incognitũ, cum religionũ atq; imperiorũ diuerſitas, tũ barbaries immenſa reddidit. Veteres tamen nauigatũ produnt, & oceano qui extremas amplectitur terras, à ſuis littoribus nomina indiderũt, Hiſpanicũ, Gallicum, Germanicũ, Scythicum, Caſpium, Sericum, Eoum, Indicum, Libycum, Atlanticum appellantes.

Eudoxus. Celius anti pater.

Metellus Celer.

De Marium & ſinuum diuerſitate ſecundum uarios autores. Cap. III.

STrabo habitabilẽ noſtram circũfluam eſſe dicit, & ab exteriore mari multos in ſe ſinus admittere, è quibus aquilonarem, modo Caſpiũ, modo Hyrcanũ uocat, duos ab auſtrali pelago effundit in uiſcera terræ, Perſicũ et Arabicum tradit, & illũ aduerſum maxime Caſpio. Quartum hos magnitudine ſuperare: qui mare noſtrum quod interius appellamus efficit. Omneis autem ab extremo mari anguſto æſtu influere. Straboni multi conſentiunt. Ptolemæus plurimum aduerſatur, qui omne illud mare quod Indicum appellatur cum ſuis finibus Arabico, Perſico, Gangetico, & qui proprio uocabulo magni nomen habet, undiq; terra concludi arbitratus eſt. Hyrcanum quoq; quod & Caſpium nominat, ab omni parte terra cinctum tanquam inſulæ ſimilitudinem ex oppoſito ducat: noſtrum tantummodo pelagus ab exteriori per arctiſſimas fauces terram irrumpere, quod cum finibus ſibi adiunctis uſq; in Euxinum & Mæotim paludem exit. Herodotus etiam Caſpium mare ait per ſeſe eſſe: neque cum alio quoquam miſceri longitudi-
C nis quindecim dierum curſu nauis quæ remis agatur: latitudinis ubi amplius, octo. Baltici ſinus nemo ueterum meminit: Oceanum eſſe crediderunt, eius partem qui Germanicus appellatur, ſed ambitur hic etiam continenti, nec magnis circa Daniam oſtijs ab Oceano irrumpens ſinum ampliſſimum efficit, multasq; & ingenteis circunfluit inſulas. Iordanus huius maris mentionem facit, ſed errat: quamuis Gothus cũ priſcis oceanum eſſe putet. Albertus Magnus ingentem hunc ſinum eſſe cognouit: homo Germanicus qui nationis ſuæ limites non ignorauit.

De longitudine & latitudine & climatibus terræ. Cap. IIII.

TOtius terræ ſiue ambitũ ſiue diametrũ quærere, furor. Longitudinẽ habitabilis ab ortu in occaſum, ſeptuaginta millĩũ ſtadiorũ extendi proditũ eſt. Latitudinẽ ab Auſtro in Boream triginta millibus minorem eſſe Straboni uiſum. Ptolemæus de latitudine conſentiens longitudinem uariã prodit, quàm ſub arcu æquinoctialis circuli nonaginta millĩũ ſtadiorũ eſſe cõtendit, totũq; ambitũ noti orbis ſtadij centũ octoginta millibus conſtare cenſet. Latitudine terræ quatenus habitatũ exiſtimarũt, maiores noſtri in ſeptẽ climata diuiſerunt, Quorũ primum ab inſula Meroẽ uſq; Syenẽ per millia paſſuũ quadringenta et quadraginta protenditur. A cuius fine ſecundũ incipiens in Alexãdria Aegypti finitur, quadringentis paſſuum millibus amplum. Tertium in Rhodo deſinit,

Terra in 7. climata.

huius latitudo trecentis & quinquaginta millibus passuum extensa est. Quartum Rho- D
dense appellant, eique trecenta millia passuum latitudinis attribuunt. Quintum Romanũ ducentorum & quinquaginta quinq; millium. Sextum ad Borysthenem usq; amnem producunt, ducentis & duodecim millibus patens. Septimũ ad Rhiphæos monteis per millia passuum centum & octogintaquinq;. Atq; ita omniũ climatum latitudo supra ul cies centena centum quadraginta duo millia passuum complectitur, quemadmodũ his uisum, qui de terræ climatibus scripsitarunt. Longitudo climatũ ab ortu in occasum pro trahitur, tantumq; alterum ab altero superatur, quantum ab æquinoctiali circulo procul abest. Haud tamen his climatibus omnis habitabilis continetur. Siquidem longe ultra Meroen degere homines, & Ptolemæus, & multi alij prodiderunt, & ultra septimum clima: quod Riphæis montibus terminatur, magna pars Germaniæ sita est, & tota Norueguia, ipsaq; Britanniæ insula atq; Hiberniæ, in quib. maximi dies, haud minus quã duas deuiginti horas assumũt: qs in septimo climate horis terminari quindecim tradiderunt.

An sub æquinoctiali circulo ac torrida zona sint habitationes. *Cap. V.*

ANuero sub æquinoctio habitatio sit, dubitatum est. Heratosthenes per benignam ibi temperiem esse arbitratur. Idem sentit Polybius, qui solum illud sublime asserit & imbribus irrigatum. Possidonius sub æquinoctiali montana esse negauit. Qui B
dam æquinoctialem circulum extra omnem terram, per oceanũ ferri putauerũt. Sic enim Homero uisum est, qui solis equos ex oceano bibere, et sidus ipsum inde nutriri putauit: quẽ secutus est Macrobius. Nec magnus Albertus ab hac sententia procul fuit, qui tantum humoris sub torrida zona cõsumi existimauit, quantũ sub Polis assidue gigneretur, quibus in locis ab excellenti frigore aquas ex aëre perpetuo generari asseruit. Ptolemæus aduersus est, qui Taprobanæ insulæ partem sub æquinoctio collocat, & multas Aethiopum genteis. Nonnulli paradisum terrestrem sub ea cœli parte sitã crediderunt quib. sacrarum reluctatur autoritas literarum, quæ Tigrim & Euphratem fama notissimos amneis ex Paradiso defluere cõmemorat, quos à septentrionali plaga in Persicũ deuolui sinum non ignoramus. Minime tamen propinquitas solis directiq; sideris radij habitationem impediunt, locorum opacitate opitulante, & noctium humiditate, quæ diebus per omne tempus æquales exsistunt, esse tamẽ sub æquinoctio, et per omnem torridam zonã multas uastitates, & terras humore carenteis, ac prorsus humanæ naturæ incommodas nemo negauerit, quamuis circa lucos & amneis Aethiopum populi degant. Plinius refert Dalionem quendam & Aristocleonem, & Bionem, & Basilidem ultra Meroẽn longe subuectos. Simonidem uero, qui Aethiopiam descripsit, in Meroë quinquennio moratum, quam insulam per noningenta & septuaginta duo millia passuum, ultra Syenem Aegypti sitam esse affirmat, sicut Neronis exploratores renunciauere. Apud Syenem F
uero conuersionem Solis æstiuam ponunt, & ibi torridam incipere zonam, ab æquinoctiali tractu gradib. quatuor & uiginti distãtem, hoc est stadijs duodecim millibus: quæ passus efficiunt quindecies centena milia, ex quo fit, ut paulo ultra medium, inter æquinoctium et Syenem iacentem Meroen accipiamus. Ptolemæus ultra æquinoctium Agisimbain regionem habitatam ponit, & Lunæ monteis, ex quibus Nili paludes oriuntur, & Antropophagos Aethiopas per gradus circiter sexdecim, atq; in hunc modum, per decies cẽtena millia passuum, cultura hominum trans æquinoctium inuenitur, quod spacium non minus terræ quàm duo climata complectitur.

Taprobana.
Paradisus terrestris.

Partitio nostræ habitabilis in Asiam, Africam & Europam treis principales partis, & ubi coniungantur. *Cap. VI.*

COnsensu omnium receptũ est, totiq; habitabilis treis præcipuas exsistere portiones, quarũ præ magnitudine, prima est Asia, secũda est Aphrica, tertia Europa. Asia cõiungitur Aphricæ, (sicut Ptolemæo uisum est) per dorsum Arabiæ, quod mare nostrũ ab Arabico sinu disiungit. Nemo id negat, sed adijcit ille alio in loco coniungi per terram incognitam: quæ Indicũ pelagus circunplectitur, in qua sententia penè solus est. Omneis enim quos offendimus de situ orbis scribenteis, mare Indicũ ad austrũ & oriẽtẽ

fine

A ſine terminis ponunt,& partem oceani eſſe uolunt,ſicut ab his traditum eſt,qui ab Arabico ſinu in Atlanticũ mare,& ad colũnas Herculis nauigarunt. Europæ & Aſiæ cõiunctio fit per dorſum,quod inter paludẽ Mæotim & Sarmaticũ oceanũ excurrit ſuper Tanais fluuij fonteis. Aphrica nuſquã per ſeſe Europæ cohæret, hinc freto Herculeo, illinc Aſia interiacẽte diſcreta. Fuerunt qui eã ab Aſia diſiungere uoluerũt,id terræ intercidere meditati,quod inter rubrũ & noſtrũ pelagus mediũ eſt, cuius latitudinẽ nõ amplius quã mille & quingentorum ſtadiorũ eſſe dixerũt,primuſq; omnium Seſoſtris Aegypti rex id efficere,cogitauit. Mox Darius Perſarũ,deinde Ptolemæꝰ ſequẽs,qui foſſam eduxit, latitudine centũ pedum,altitudine triginta:longitudine paſſuũ triginta ſeptem milliũ,& quingentorum. Vltra progredientem metus inundationis deterruit excelſiore tribus cubitis rubro mari comperto,quàm terra Aegypti. Plinius omiſſam foſſionem aſſerit, ne mare immiſſum aquam Nili corrumperet,quæ ſola potus præbet Aegyptijs.

Qui Aphricæ,Europæ,Aſiæ limites:& de diuiſione Aſiæ per Taurum montem. *Cap VII.*

NIli amnem pleriq; limitem eſſe inter Aſiam & Aphricam uolunt. Melior per maria certiorq; partitio eſt,ita ut peninſulam Aphricam accipiamus, undiq; mari circũctam præter Hiſcinum:qui à Peluſio in Arabicũ ſinum excurrit. Nec uſquam ſeptentrionalior eſt Alexandria:quæ triginta & uno gradib. ab æquinoctio diſtat, niſi fortaſſe promontorium aliquod aut in noſtrum, aut in Atlanticum pelagus paulo amplius
B procumberet. Europa per Hiſpaniam,Italiam, & Pelopõneſum auſtralior eſt,parallelũ qui per Rhodum ducitur attingens, in ſeptentrionem per Germaniam & Noruegiam maxime protenſa. Quinto & ſexto climate felix ulterius non adeo benigna Aſia ad ſeptentrionem & ad meridiẽ extẽditur. Auſtraliora eius latera Meroë ſunt oppoſita,quãuis aurea Cherſoneſus in India ad æquinoctialem uſq; circulum protendatur,partes eiꝰ magis Boreales ad Scythas pertinent,intra et ultra Imaum montẽ,quæ ad paralellũ uſq; per Thulẽ proferuntur. Taurus mediũ quodammodo ſcindit,qui ab occidẽti in orientẽ excurrens,partẽ ad aquilonẽ,partẽ ad meridiẽ relinquit, Græci alterã interiorem uocãt, alteram exteriorem. Latitudo mõtis pleriſq; in locis ſtadiorũ tria millia cõtinet. Longitudo quantum Aſia,ſtadiorum circiter quinq; & quadraginta millia, ab ora Rhodienſi uſq; ad Indiæ & Scythiæ extrema orientem uerſus caput eius inter Cariam Lyciamq; cõ ſurgit:quib.in locis modo Cadim mõs,modo Cragus appellatur,neq; altitudine,neq; latitudine memorabilis, multæ ſunt eius partes: & multa illi nomina uetuſtas indidit. Progreſſus intra cõtinentẽ quantũ Lyciæ fines extenduntur:tũ primũ & attollitur promontoriũ Maſicitũ,ad dexterã emittit quod in mare Pãphilicũ uſq; procumbẽs Pamphiliã ipſam Lyciamq; diſtingit, mox ad ſeptentrionem uergens, Celenorum efficit iugum,
C quod ad magnam Phrygiam Lycaoniamq; reſpicit:tranſmiſſa uero hinc atq; inde Piſidia Ciliciam attingit:& Antiochia à ſiniſtris relicta in duo cornua diuiditur,quorum dextrum Tauri nomen retinet, ſiniſtrum Antitaurum uocant, qui ſeptentrionem uerſus incedens,minorem Armeniam à maiori diſterminat,relicto ad ſiniſtram iugo uerſus Euxinum pontum,cui Scordiſco eſt nomen, & orientalia Cappadociæ à minori Armenia ſeiungit. Ex Tauro uero cum ad extrema Ciliciæ peruenit,Amanus oritur, qui Syriam à dextris relinquens ad Euphratem uſq; uerſus orientem digreditur,nec interruptus(ut Straboni placuit)nomen amittit: ſed multum in altũ latumq; creſcens, multifidus efficitur. Pars Auſtralior Taurus eſt,qui Armeniã à Meſopotamia diſterminat, pars ſeptentrionalior in multos quaſi ramos ſcinditur. Ptolemæus poſt ſciſſionem Euphratis Amanum montem iterum appellat Taurum, inter Armeniam Meſopotamiamq; protẽſum, donec rurſus ab amne Tigridis interrumpitur,ultra uero Niphatem nominat, cui Aſſyria in dextro latere ſubiacet, & Adiabena regio, qua dimiſſa ultra Capri amnis fonteis, Niphates,in duas ſcinditur parteis: Ea quæ ad ſeptentrionem uergit,Caſpios mõteis efficit:qui ad Hyrcanum pelagus deferũtur. Quæ uero ad meridiẽ inclinat,Choatras mõs appellatur:qui iuxta Aſſyriam aliquandiu progreſſus,in auſtrum rurſus in duo cornua diuiditur,quæ Medorũ prouinciam includunt. Septentrionale nũc Zageus mons,nũc Orõtes appellatur,Auſtrali Parthoatras eſt uocabulũ, quo Media diſtinguitur,à Perſide.

Con-

Coniunguntur iterum hæc inter ſe cornua circa finem Mediæ ad orientem, & iterũ diſ D
iunguntur, Ragianam Sigrianamq; terrã includentia. Circa finem uero Sigrianæ denuo
propemodum cohærent, ita ut portam quandam uideantur efficere, quæ in Parthiã iter
aperiat. Nam & Parthia Tauro cingitur: cuius pars ſeptentrionalis Coros uocatur. In-
ter Hyrcaniam Parthiamq; diſcurrens orientalis Maſdoranus, qui Parthos ab Aria ſe-
parat, Auſtralis Parthoatras ſicut circa Perſidem Mediamq; nominatur, hic Parthos à
Carmania prohibet. Coros autem Hyrcaniam prætergreſſus promontoriũ nõ paruum
à ſe dimittit, quod ad Hyrcanum mare procumbens Margianam ab Hyrcania ſeparat.
Ipſe inter Margianã & Ariam dilapſus Sariphus appellatur, ex quo brachium aliud ex-
currit ſeptentrionem & occidentem uerſus, Bactrianam à Margiana diſiungens, quod
ubi ad Hyrcanum prope pelagus peruenit, rurſus ad orientem ſeptentrionemq; decur-
rit: uſq; Iaxartem fluuiũ. Ipſe uero poſtquã Bactrianam, Ariamq; trãſmiſit, Paropamiſ-
ſus uocitatur, à quo regio quæ ad Auſtrum uergit, Paropamiſadum nominatur, eius cõ-
cluſa iugis. Vlterius iam Indiam ingreſſus Caucaſus dicitur, quod nomẽ ab Alexandri
militibus accepiſſe uidetur. Eius gloriæ cauſa & per adulationẽ, quæ regũ comes eſt, tan-
quam ille Caucaſi iuga & Promethei miracula tranſcendiſſet: hæc altiſſima uidentur, &
admodum lata Indiæ montana, quæ ad Sacas pertingentia Comedorũ nominantur: de
inceps Imaus incipit, & uſque ad fonteis Gangis extenditur, ex quo dorſum deriuatur, B
quod in ſeptentrionem uergens, in oceano procumbit, et iuxta Ptolemæi traditionẽ Scy
thas in duas parteis diuidit: multosq; ramos producit, qui Boreales Aſiæ parteis multifa
riam partiuntur. Is ubi per aliquantũ ſpatium Gangem prætermiſit, & ad exteriorem In
diam peruenit Emodus nominatur, qui circa finem Indiæ in duos ramos diuiditur, uſq;
in eorum excurrentes pelagus, alteri Ortorocoras nomen eſt: & Seras reſpicit, alteri Se
mantinus ad Sinas terrarum ultimos, medij inter utrunq; Semantini degunt, & ipſi o-
rientaliũ extremi, ac pene incogniti, ſic Taurus ſe habet totius Aſiæ diuiſor, cui per Anti
taurum & Caſpium montem Caucaſia iuga, & quæcunque per Aſiam montana excel-
lunt propemodum coniuncta ſunt. Nec male exiſtimaſſe putauerim: ſi quis per iuga Sy
riæ, quæ de Tauro deriuantur. & dorſum Arabiæ quod inter mare noſtrum Arabicũq;
decurrit, Trogloditarum monteis uſq; ad eos qui Lunæ uocantur. & deinde per iuga in
cognita in Atlantem uſq; peruenire poſſe affirmauerit, rurſusq; Hiſpaniarum monteis
Pyreneis contineri, & illos per montana Galliarum gelidas Alpeis attingere. Ex quib9
hic Apenninus Italiam omnem interſecat, illinc per Iſtriam & Dalmatiam uſq; in Pelo-
ponneſum & in Thraciam altiſſima iuga decurrunt: et inter Rhenum ac Danubium dor
ſum aſſurgit, quod ex alpibus deriuatum per Germaniã, Sarmatiamq; dilapſum, ſupra
fonteis Tanais ad Riphæos monteis attingit, & per illos Caucaſo iungitur, exinde per
Caſpium Antitaurum, deniq; Taurus ipſa compræhenditur. Vltra quem regnare ma- F
gnum Antiochum Romani permiſere, ex quo fit ut totius continentis una montium ſe-
ries intelligatur, quamuis pleriſq; in locis tumor non ſatis appareat.

Generalis diſtributio Aſiæ in ſex præcipuas parteis. *Cap. VIII.*

ASiæ parteis, alij plureis, alij pauciores efficiũt, noſtra deſcriptio ſex tantũmodo cõti
nebit. Treis citra Taurum, & totidẽ ultra. Prima intra Taurũ & oceanum ſepten
trionalẽ, ab oriente ſole uſq; ad Hyrcanũ pelagus extẽdetur, popinario cultro ſimi
lis, continebitq; Scytharum plurimas genteis, quæ ultra Imaũ montem, citraq; habitant,
cum quibus & Bactriani memorabuntur, & Gordiani & Sacæ, & Maſſagetæ & ultimi
ad auroram Seres, & qui ſinum circũ habitant Atacenum. Secunda ab eodẽ Hyrcano
mari uſq; ad amnem Tanaim & paludem Mæotidem proferetur, habens à ſeptentrione
terrã incognitã in oceanũ uerſa, à meridie pontũ Euxinũ: & qui ab eo in Hyrcanũ pela-
gus excurrunt Moſchicos mõteis. In hac Albani, Iberes & Colchi collocabuntur, atq;
alij quãplures populi, quos uno uocabulo Scythas appellãt. In tertia parte Romanis inui
cta uirib. Parthia claudetur, Medorũq; terra, & utraq; Armenia, & quicquid hodie mi-
nor Aſia appellatur inter Euxinũ et Helleſpõtũ, et Cilicũ pelag9 Hiſtino clauditur, q ab
Iſlico ſinu in Phaſidẽ uergit. In quarta deſignabitur India cũ Sinarũ populis ad orientẽ
extremis,

A extremis, & insulam Taprobanæ, quæ ad meridiem sita circulum equinoctialem transcendit. Quinta ab Indo fluuio usque ad amnem Tigrim, intra Taurum & mare Indicum sinumq; Persicum iacēs, Paropamissadas, Aracosios, Arianos, Drangianos, Gedrosianos, Carmanos, Persas, Assyrios, & Susianos complectetur. Sexta eademq; postrema ab ipso Tigride amne, usque ad Issicum sinum nostrumq; pelagus extendetur, omnia complexa quæ à Tauro monte in Persicum & Arabicum sinum, atque in Aegyptū septentrionalia uergunt. His in locis priores ad orientem Mesopotamij occurrent, Babylonij ac Chaldæi, quibus contermina est Arabia deserta: Ad occidentem triplex Syria collocabitur Palæstina, Comagena, ac Phœnicia cum Cilicia, & Pamphilia ac Lycia, & cum his Arabia Petrea. Ad meridiem felices Arabes inuenientur inter sinum Persicum Arabicumq; conclusi, arduis montibus à reliquis sui nominis gentibus diuisi usq; ad insulam prope Dioscuriadem in Indicum protensi pelagus.

De Seribus populis, Cap. IX.

HAec nobis totius Asiæ certior commodiorq; partitio ussa, nunc partes partium attingere oportet. Seres ut ante diximus ad orientem æstiuum ultimi reperiuntur: quibus ad ortum terram incognitam Ptolemæus & alij eorum, oceanum posuere ad meridiem, Emodi montes & Otorocoras Indos ac Sinas excludunt. A septentrione
B Antropophagi iacent Scythæ, quibus humana corpora cibi sunt: et ut Ptolemæo ussum est ignota terra: ut alijs Scythicus oceanus, ab occidente Scythartū natio. Montes apud Seras excellentes Annibi, Auzaci, Casij & Asmiræi, ex quibus Tagurus assurgit. Amnes nominat Ptolemæus Oertadem & Banthisum. Plinius Veronensis Psitaram, Cambrim, & cui nomen est Lanos. Inter urbeis metropolim Seram ponunt, Otorocoræ mōti uicinam. Inter gentes maximam Essedonum esse dicunt: quæ Taguri iuga montis, & adiacentes incolit campos. Iulius Solinus sicut & alij complures mare Hyrcanū ad Scythiam oceanum habere ostium dixit: ibiq; ab exordio eiusce plagæ uersus orientem à dextris profundas iacere niues, mox longa deserta, Post Antropophagos gentem asperrimam & efferatam, quæ dimidiam ferme itineris partem inpenetrabilem reddidit, usq; ad iugum mari imminens, quod Tabin Barbari uocant. Vltra quod, post longinquas solitudines moræ tractu, quæ spectat æstiuum orientem, & ultra inhumanos situs ad Seres demum peruenirī: homines inter se mites & quietissimos, sed qui per alios mortaleis refugiunt, hos aquarum aspergine inundatis frondibus arborum uellera liquoris adminiculo depectere, & lanuginis tenerum subtilitate humorem ad obsequium domare asserit: & hoc esse illud Sericum in usum publicum damnosæ uanitatis admissum. Ex quo potius est ostendere corpora quàm uestire, quod primo fœminis, postea etiam uiris luxuriæ persuasit ambitio. Mercatores fama est primum eorum fluuium pertransire, atque in
C eius ripis nullo linguæ commercio negociari: sed oculis tantum rerum precia exrimare, aurumq; offerre: cum Seres sua tradant, nostra non emant. Strabo Apollodori Adramittini utens testimonio scribit, Menandrum ac Demetrium qui ex gente græca post Alexandrum in Bactria regnauerunt, res orientaleis aggressos, longe ulterius quàm Alexander processisse, & usq; ad Seras & Faunos imperium protulisse.

Vellera ab arboribus depexa.

Seres sua trādunt, nostra nō emunt.

De gente Atacorum, Cleonibus populis seu ut alij uolunt Semenitis, & quæ de Macino prouincia denarrauit Nicolaus Venetus, Cap. X.

HIs Atacenus annectitur sinus, & gēs Atacorū, quibus temperiei prærogatiuā miram dicunt aēris clementiam subministrare, & arcere afflatum noxium colles, qui salubri apricitate, secluso undiq; obiectu pestilentes auras prohibent, atq; ideo paris illis, et Hyperboreis uitæ genus esse crediderunt. Plinius tradit Homerū de his priuatim uolumina cōdidisse, sicut de Hyperboreis Hecataeū. Inter hos & Indos nōnulli Ciconas locauerūt. Ptolemæus Semantinos posuisse uidetur, qui Seras inter et Sinas oriētaliores existunt, ad quos nulli nostra tum hodie perueniunt, immensa barbaries iter claudit, & imperantiū multitudo, q̄ nemo probarit pacis amicus, et qui orbis situ nosse cupiat, ignota esset terrarū maxima pars, nisi Rom. principatus, et Alexādri potētia orbē aperuisset. Nicolaus tamē quidā Venetus cognomēto comes, nostra ætate in hæc loca uenit, si uera

Nicolaus Venetus de Macino.

ſunt quæ ab eo narrata feruntur: is ait mare Indicum ultra Gangem cum menſe toto na D
uigaſſet ad Ratham fluuium ſe peruenisſe, eoq; ſex diebus nauigato, ciuitatem inueniſ-
ſe, quæ nomine fluminis appellaretur. Exin per deſertos habitaculis montes, quos Tau-
ri partem fuiſſe crediderim, decem & ſeptem diebus in campeſtria deſcendiſſe, quibus
duabus hebdomadibus magno labore peragratis flumẽ offendiſſe Gange maius, quod
ab incolis Daua diceretur: atq; in eo menſis nauigatione peracta ciuitatem nobiliſſimã
appuliſſe, ſtadiorum centum uiginti circuitu patẽtem, cui nomen Dua: hic laſciuienteis
fœminas, & ſupra modum libidini deditas eſſe affirmat. Viros autem uxore unica con-
X. millia elephãti ad bella nutriũtur. tentos eſſe. Prouinciam Macinum appellari, elephantis refertam, quorum decem millia
rex ad bellum nutriat, ipſe albo uehatur Elephanto: cui catena aurea gemmis diſtincta,
collocq; circumdata, ad pedes uſq; pendeat. Viros ac mulieres ſtilo ferreo uarijs colori-
bus figuriscq; corpora pingere, idola omneis colere, ſurgentes è lecto ad orientem ſe ſo-
lem uertere, iunctiscq; manibus orare, in oratione trini dei opem petere. Serpentes aſſos
in cibum pro delicijs habere, rubeascq; formicas pipere conditas, paruulis gammaris ſimi
les. Animal hoc in loco naſci ſuillo capite, bouis cauda, unico in fronte cornu, eoq; cubi-
tali, colore, & magnitudine elephantis, quibus cum bellum continue gerit: id cornu ue-
Boues equina cauda. neno medetur, atq; idcirco in honore eſt. Qua regio ad Cathaum uergit, boues albos ni
groſcq; gigni equina cauda, ſed piloſiore ad pedes uſque protenſa: pilos caudæ ſubtiliſſi- B
mos, in modum plumæ uolatilis, magno in precio eſſe, quos equites in cacumine lancea
rum ſuſpendentes egregiæ nobilitatis inſigne ducunt. Hæc de Macino Nicolaus tradi-
dit: quam prouinciam ad orientem uerſam inter Indiæ montes, & Cathaium collocans,
haud dubie regionem Sericam denotaſſe uidetur, quæ Scytharum gentibus & à ſepten
trione, & ab occidente iungitur. Scythas autem orientales noſtra ætas in Cathaio ponit,
magno Cani ſubiectos: ſic enim illi ſuum imperatorem appellant. Sed illud difficile eſt
credere, quod de amne Dua commemorat, quem Gãge maiorem dixit, cui ueteres cun-
cta cedere flumina tradiderunt. Nec illud dignum fide, decem millia elephantum belli
cauſa regem alere, nec notum eſſe aut fama clarum: ſed longinquitas redargui non fa-
cile poteſt.

De Sacis populis quos & Nomadas appellant, Cap. XI.

POſt Seras occidentem uerſus Sacæ ſunt, & Maſſagetæ, & Taburei, & Suebi, & ul-
timi ad ſeptentrionem Alanorſi. Ptolemæus Maſſagetas duplices eſſe dixit, alteros
Hyrcano mari uicinos, & Margianæ regioni, alteros inter Sacas poſuit. Sacarum
gentem ab occaſu Comedo monte & amne Iaxarte concluſit: à ſeptentrione Scythia,
quæ intra Imaum eſt & Aſcantici montis iugo, ab oriente Seris, ad auſtrum montibus
indicis: Sacæ Nomades ſunt, qui carentes urbibus nemora & ſpeluncas habitant. Fama
Excurſiones gẽtis Sacarũ. eſt Sacarum gentem uſque in Hyrcaniam & Parthiam prædicari ſolitam, quamuis mul F
ta & deſerta ſiccaq; regio interiacet. Parthos amore pacis tributa illis pependiſſe, id erat
permittere, ut ſtatis temporibus in agros excurrerent, & prædam agerent, cum præter
conuenta facerent, bellum gerebatur, rurſumq; pax fiebat: fuitq; Nomadum uita ita in-
ſtituta, ut ſemper uicinos infeſtarent, rurſuscq; reconciliarentur. Sacæ multas inuaſiones
fecere, modo propinquas, modo longinquas: Bactrianam occuparunt, & optimam Ar
meniæ regionem, quæ poſtea Sacaſina ab eis eſt appellata. Inuaſerunt & Cappadocas,
qui ad Euxinum uergentes Pontici nominantur. Sed cum ex ſpolijs feſta celebrarent,
Perſarum imperatores eos funditus deleuere. Sunt qui tradant Cyrrum Perſarum re-
gem ducto aduerſus eos exercitu prælio ſuperatum, ſed fugientem eo in loco caſtrame-
tatum ubi impedimenta reliquerat, bonis omnibus & præſertim uino inſtructa, indeq;
poſtquam exercitus paulum quieuerat, relictis ueſperi tabernaculis progreſſum quan-
tum ſibi commodum uiſum fuit, conſediſſe: Ingruenteis Sacas & caſtra uiris deſerta, ac
Sacæ uicti à Cyrro rege. rebus uoluptuoſis plena comperienteis, immodice ſe impleuiſſe: Cyrrum conuerſum ui-
nolentos, atque attonitos ad internecionem cecidiſſe, diemq; illum patriæ dex conſe-
craſſe, Sacamq; nominaſſe: quæ cum celebrabantur poſitis die ac nocte bacchanalibus,
uiri ſimul ac mulieres eo uſque potabant, donec ſtupore comprehenderẽtur, tamq; ſim-

plex

A plex purissimaq; diuinitas fœdissimis hominum moribus oblectaretur,& Sacarũ Massagetarumq; genteis Athasios et Corasmos esse putant,ad quos Spithamænes ex Bactrianis ac Sogdianis confugit,unus ex Persis,qui Alexandro resistere conati sunt.Citius ad insequendum Spithamænem ab Alexãdro missus,barbaros pugna superauit, illi per deserta tamdiu fugerunt, donec Alexandrum ipsum aduersus se uenire cognouerunt. Tunc autem placaturi hostem, Spithamæni caput amputauerunt, & Alexandro miserunt,nec amplius ab eo uexati sunt.

De Massagetis,ubi & de adolescente qui tempore Pij papæ Solem adorabat. Cap. XII.

POst Sacas ad septentrionem Massagetæ reperiuntur: & ipsi Nomades Scythariq; genus,qui uirtutem suam maxime in bello aduersus Cyrrum ostenderunt. Horum alij monteis habitant,alij campos,alij paludes,et quæ sunt in paludibus insulas. Margum amnem per hos labi dicunt,quem alij Araxen uocant,eumq; plureis in parteis diuidunt:& uno tantum ostio Hyrcanum ingredi pelagus, reliquis in oceanum septentrionalem exonerari. Ptolemæus Margum fluuium duobus fontibus ex mõtibus Sariphijs descendere tradit,et per Massagetas,qui Margianis uicini sunt,ac Derbita in Oxum deferri amnem,qui iuxta Ribios Hyrcanum pelagus ingreditur. Massagetæ equum So-
B li mactant,eumq; tantummodo deum putant, multos hic error antiquorum præcipitauit,inter quos fuit Dion Prusensis,Plinius Veronensis, Macrobius,& omnis ferme illa ætas,quæ à Vespasiano Cæsare usq; ad Traianum cucurrit,& Adrianum.Nuper quoq; in arce quæ sub ipsa Adriani mole magnificentissime structa est, Vrbinas quidam adolescens repertus est huius stultitiæ sequax,alioqui non ignarus:qui cum arcem prodere conaretur, essetq; deprehensus, uotum Christo uouit ei se crediturum, relicturumq; solis cultum,si libertatem,atq; impunitatem assequeretur. Sed raptus ad supplicium stultum se fuisse testatus est, qui ab eo salutem speraßet, qui seipsum saluare non potuisset, tanquam Christus Iesus & dominus noster crucem tulisset inuitus,qui pro nostra uita, sua sponte moriens, mortem occidit. Stultus adolescens sub nostro pontificatu sui sceleris pœnas dedit,laqueo suspensus,& in Tyberim proiectus. Massagetis mos fuit singulis, uxores singulas ducere, neque tamen alienis abstinebant, cum quibus suspensa'e curru pharetra in propatulo coibant.Fœda gens & brutis simillima, apud quem genus mortis maxime optimum iudicabatur,ut senio confecti,in frustra cæderentur, & cum carnibus ouillis promiscue ederentur:eos qui morbo decederent, ut impios abijcientes: tanquam dignos,qui à feris deuorarentur.Equites ac pedites inter eos optimi fuere, arcu, gladio,thorace ac securi ænea utentes:aut eas zonas, aurea equorum frena ac pectoralia habentes.Ferri parum apud eos fuit,argento carebant, ære & auro abundabant,insula-
C rum cultores,herbarum radices edebant.& agrestes fructus,ex quibus pocula exprimebant.Vestis erat arborum cortex,qui paludes inhabitabant,piscibus uescebantur, phocarum coria è mari prodeuntium induebant. Montani pomis syluestribus alebantur,nõ ausi oues occidere,cum paucas haberent, eisq; lactis & lanæ gratia parcerent. Campestres & si regionem late patentem occupabant,non tamen agros excolebant,sed ex ouibus piscibusq; uiuebant. Bellicosi homines,quamuis simplices & in contractando minime uersuti.

Massagetæ Solem deum putant.

Vrbinas adolescens Solis cultor.

Massagetarũ obscœna mos

De Antropophagis,Essedonibus,Arimaspis,& id genus immanium hominum. Cap. XIII.

HIs ad Orientem ac Septentrionem Antropophagi sunt,quibus execrandi cibi humana uiscera esse creduntur, & circa hos tristissima solitudo, & mare quod Tabin uocant,& Essedones, qui ossa capitum suorum parentum auro cincta in poculorum tradere ministerium asserunt, & Scythorauri qui pro hostijs cædunt aduenas. Iulius Solinus in hac parte terras esse locupletes,sed inhabitabiles dicit. Nam cum auro & gemmis affluant, Gryphes tenere uniuersa restatur, alites ferocissimos & ultra omnem rabiem sæuientes,quorum immanitate obsistente, rarus pateat ad diuites uenas accessus. Discerpere enim homines, tanquam genitos ad plectendam auaritiæ temeritatem.Arimaspos cum his dimicare gentem monoculam,si credere par est,ut intercipiant

Gryphes aurũ custodes.

lapides. Smaragdis hic primam esse, quibus tertiam dederit Theophrastus dignitatem, D
quibusq; nihil uideant oculi iucundius. Christallum quoque optima hinc auferri, cuius
frustum Liuia Augusti ad pondus centum & quinquaginta librarum inter Capitolina
donaria dicauerit. Sub Massagetis, Tapirenis, & Alanorsis occidentem uersus, usque
amnem Ras & Asiaticos Sarmatas, Ptolemæus quàm plurimas Scytharum genteis e-
numerat. Quibus ad meridiem Iaxartes fluuius & mare caspium occurrit, à septentrio-
ne terra incognita iacet. Iaxartem apud Sacas oriri arbitratur, & in septentrionem flue-
re: postea ad occidentem uerti inter Scythas & Sogdianos, demumq; ad meridiem incli-
nantem, Hyrcanum ingredi pelagus, multa & magna flumina una trahentem: quæ par-
tim Sogdij, partim Noroxi, Aspisij & Taputi montes effundunt. Ras uero amnem Hy
perboreos emittere monteis existimat, qui modo in orientem, modo occidentem uer-
sus, postremo ad meridiem tendens Hyrcanias auget aquas. Inter Iaxartem, et Ras duo
ingentia ponit flumina, Rhimmum, qui & ex Rhimmicis oritur iugis, & Daixem No-
roso monte cadentem.

Qui populi inter Iaxartem fluuium & Hyrcanum mare incolunt, & de habitantibus sub polo Arctico, & Hyperboreis populis, Cap. XIIII.

INter hos monteis, et Iaxartem fluuium, Hyrcanumq; mare, Orgasos, Erimnos, Asio E
tas, Norosbes, Norossos, & Caragas, Scytharum populos collocat: transmonteis au-
tem septentrionem uersus Galactophagos, Aspisios, Thabrenos, Samnitas, Pamar-
dos, & alios quàmplures, & Albanos iuxta montes qui admodum septentrionales
Origo Saxonum. sunt. ab Australi parte Saxonibus locum præbet, ex quibus fortasse orti sunt qui Ger-
maniam incolunt, quamuis suam originem ex Macedonibus repetant: à Boreali parte
Nessæis & Subocis sedes dedit, qui non minus ad septentrionem uergunt quàm Thu-
le. In cuius parallelo Scythas Alanos descripsit, & hyperboreos Sarmatas, quibus ad au
strum monteis collocat Hyperboreos, & Asiaticos facit, quanquam plerique Europeos
esse tradiderint, nonnulli hoc genus hominum ultra Aquilonem iacere putauerũt, gen-
temq; beatissimam esse, quàm alij mediam statuerunt inter utrumq; solem Antipodum
occidentem, & nostrum renascentem. Iulius Solinus aspernari rationem dixit tam uasto
mari duos orbeis interfluente & in Europa circunscripsit, apud quos mundi cardines
essent, & extimi siderum ambitus nox, quæ una sex mensium, & una totidem dies, ma-
gnam his de cœlo clementiam concessam esse, auras spirare salubreis, nihil noxij flatus
habere, domos esse nemora, uictum arbores ministrare, discordiam nescire, egritudine
non inquietari, ad innocentiam omnibus æquale uorum esse, mortem accersire, & uo-
luntario interitu obeundi tarditatem castigare, consuesse olim primitias frugum per uir-
gines Apollini Delio missitare, quibus perfidia hospitum uiolatis, Pontificio intra fineis F
suos recepto, missionem neglexisse. Fabulosa hæc, nam quis credat uirgines tam longo
terrarum tractu, tantasq; montium fluminumq; ac marium difficultates singulis annis
penetrare potuisse, aut gentem esse quæ trans aquilonem habitet nobis cognitam? Dio
dorus Hecatæo teste utens, oppositam Celtis iuxta oceanum esse insulam dicit, haud
multo Sicilia minorem pone arctos, habitariq; ab ijs qui Hyperborei appellantur, eo
quod uento Borea sunt expositi, insulam ualde fertilem in qua fructus annui bis nascun
Sacra Apollinis. tur. Latonam in ea natam fabulantur, & Apollinem ibi præ cæteris dijs coli, essecq; homi
nes eius insulæ ueluti quosdam sacerdotes Apollinis, cuius laudes & hymnos quotidie
in cantu celebrent. Lucum præterea ingentem, templumq; Apollinis, forma rotunda,
multis donis atque ornamentis cumulatum. Vrbem ei sacram cuius incolæ maiori ex
parte citharœdi exsultant, continueq; in templo sonant, & hymnos canant: habere hyper
boreos propriam linguam, & Græcis, maxime Delijs atque Athenien sibus, societate
ac beneuolentia iunctos à priscis temporibus cœpta. Græcos enim quosdam olim ad
Hyperboreos transisse ferunt, & dona sumptuosa in templo apposuisse Græcis literis
inscripta. Ex Hyperboreis uero Abarmi uenisse in Græciam, amicitiamq; cum Delijs
antea contractam firmasse aiunt, & Lunam apud Hyperboreos uideri parum à terra di
stantem,

A stantem, ac terrestres quosdam ueluti cumulos habentem in se manifestos, deumq; Apollinem, per annos undeuiginti adiri insulam, in quibus astrorum reuolutiones perficiantur: imperare ciuitati, temploq; præesse Boreadas. Borei progeniemq; per genus recipit principatum, quæ omnia tanquam fabulosa referens Diodorus uidetur contẽnere. *Prospecta Lunæ apud Hyperboreos.*

De Arimphæis populis non absimilibus Hyperboreis, Catalo, & quæ de his locis enarrat Nicolaus Venetus. Cap. XV.

HYperboreis similes Arimphæos esse dicunt, Asiaticos Scythas, qui baccas edunt, comas uiri & fœminæ tondent, nullum lædunt, quietem amant, nec læduntur ab aliis, fugientes ad eos tuti sunt tanquam asylo tegantur, sacri omnes habentur. Sic forsitan olim fuit, nunc gentis huiusce nulla cognitio. Iaxartem fluuium nonnulli Tanaim esse crediderũt, qui Asiam ab Europa disterminat, inter quos fuisse Policletum Strabo commemorat, cuius errorem Alexandri comites secuti sunt, qui cum transmisso Tanai aduersus Europæos Scythas belligerasse tradiderũt. Sed Dimas dux Seleuci & Antiochi satis idoneus uero autor, hunc transuectus amnem, ac titulos omnium supergressus, alium esse quàm Tanaim deprehendit, ob gloriam sui nominis altaria ibi Apollini Didymeo ædificauit, & hoc esse colliminium inter Scythas & Persas ostendit, nõ quod
B Persia Scythas attingat, sed quod imperium Persarum per Bactrianos & Gordianos ad Iaxartem usque fluuium protendatur. Iaxartis nomen à Bactrianis inditum ferunt. Plinius à Scythis uocatum Scythim tradit: hic arx conditæ feruntur ab Hercule ac Libero patre, Cyro quoque & Semiramide, & postremo ab Alexandro: quas profectionis metas ad septentrionem ostenderunt, qui nostra ætate orbis situm figurant. Cathaium his in locis designant, quæ ultra Iaxartem commemorauimus, multasq; prouincias & multa regna circunscribunt, quibus unus præsit imperator, qui apud eos Can appellatur. Nicolaus Venetus apud eum se fuisse affirmat, & Vrbem inuenisse, quæ duo de triginta millibus passuum pateret in quadrum Gambaleschiam nomine, in cuius medio arx munitissima & ornatissima haberetur, in qua rex habitaret, & ex qua muri arcuati ad quatuor urbis angulos protenderentur, per quos accessus regi esset, si quid in urbe tumultus excitaretur, ad arces quæ ipsius in angulis eminent, quarum quælibet passuum quatuor millia in ambitu continet, & omnis generis arma tormentaq; bello apta concludi. Asserit insuper & alteram se urbem reperisse quindecim dierum itinere ab hac distantem, Neptai appellatam, nostro æuo aut paulo ante ab imperatoribus eius gentis conditam, cuius ambitus triginta millibus passuum contineatur, eamq; populosissimam esse omnium: In utraque ciuitate domus, palatia, templa, cæteraq; urbium ornamenta, Italicis similia esse affirmat: homines modestos atque urbanos, & multis diuitijs
C affluenteis: quod si credimus magna profecto morum mutatio facta est, ab his quos antiqui prodiderunt, qui Scythas fermè omneis pastorales esse affirmauerunt, & propemodum intractabileis: nec horrida septentrionis ora eos admittit mores, quibus uel Græcia olim claruit, uel Italia nunc floret: aut certe Cathaium ipsum quod tantopere laudant, minus septentrionale est quàm pictura demonstrat. Nam quicquid ultra Iaxartem colitur: si Ptolemæo fides est, ultra septimum clima protenditur: & parallelum transcendit, qui per Borysthenem describitur: nisi respondeat aliquis magni Canis imperium, & ultra & citra Iaxartem extendi, ac Gordianos, Bactrianos, & alias genteis, usque ad Indiæ atque Ariæ monteis comprehendere: quod facile persuaderi potest his, qui Scytharũ res gestas aliquando legerunt: à quibus magnam Asiæ partem olim subactam fuisse, constat nec imperia suos tenent perpetuo limites, sed pro fortunæ uarietate nunc magna sunt, nunc parua. Strabo in hac parte Scythiæ, ad occidentem, quam Ptolemæus Ras fluuio terminauit, Hyrcani pelagi fauces collocauit: ab utraq; parte cultas: De quibus postea disseremus. *Magnus Can imperator.*

De Sogdianis & Bactrianis, Cap. XVI.

INter Iaxartem & Sariphos Paropamiſoſq; monteis Sogdiane & Bactriani iacent, Oxo diſcreti fluuio: Sogdiani ad Iaxartem magis accedunt: Bactriani ad Paropamiſſi iuga, per quos fluuius Ochus dilapſus, in Oxum fertur. Bactrianis ad occidentem Margiani ſunt, Sogdianis montes Oxij, quos interrumpit Oxus, per Ribios & Derbitas, in Hyrcanum cadens pelagus. Margianis ad occidentem Hyrcania occurrit. quæ nomen pelago dedit olim, ſicut Strabo aſſerit. Sogdiani & Bactriani, nec uita multum, nec moribus à Nomadibus differebant: quamuis Bactriani mitiores eſſent. Nec uera lo cutus Oneſecritus exiſtimatur, qui Bactrianos ſenio, aut morbo confectos, apponi canibus uiuos ſcripſit: ad hoc ipſum de induſtria enutritis, quos patria lingua ſepulchraleis uocabant: quam legem ſuſtulerit Alexander, quem ferunt alij octo, alij duodecim urbes in Bactriana & Sogdiana condidiſſe, nonnullis euerſis: quarum Cariata fuit in Bactriana, ubi Calliſthenes comprehenſus eſt, et in uincula coniectus, qui diuinos honores Alexandro negauit exhibendos eſſe. In Sogdiana, Paracanda: & Cyra, ultimum Cyri opus ad Iaxartem flumen conditum, quod Perſici imperij confinium erat: nec pepercit Alexander memoriæ Cyri, quamuis illum coleret, propter continuas oppidanorum rebelliones. In Bactriana Petram Siſimetræ altitudinis ſtadiorum quindecim cœpit, cuius ambitus octuaginta continebatur: in ſuperiore parte planam ac feracem, ut uiros quingentos alere poſſet. In ea Alexander & hoſpitio ſumptuoſe acceptus eſt, & Roſanam Oxiartis filiam duxit uxorem. In Sogdiana ſecus Oxum Aria mare petram occupauit, quæ duplo altior fuit Siſimetra. Xerxes in his locis urbem condiderat, & Branchidas in ea collocauerat: propterea quod dei pecunias ac theſauros qui apud Didyma erant, ſibi tradidiſſent: & ſecum è patria ſponte migraſſent. Alexander eos ſuſtulit, proditionem ſacrilegium exoſus, quæ ſcelera nulla non ætas improbauit. Per Sogdianam amnis labitur: qui poſtquam multam regionem irrigauit, in deſertam arenoſam terram euadit, atq; ibi abſorbetur: quemadmodum in Ariana fluuius Arius, qui regioni nomen dedit. Macedones propter Alexandri gloriam hunc amnem nobilitarunt: qui apud Ochum flumen olei fontem inuenientes, multi fabulati ſunt: tanquam miraculum fuerit, ni troſam & aluminoſam terram, ſulphure ac bitumine intermiſtam, id liquoris fundere: hunc fluuium alij per Bactrianam labi dicunt (quos Ptolemæus ſecutus eſt) alij ſecus eam: Alij ab Oxo diuerſum uſque ad oſtia, atque auſtraliorem: & ambos in Hyrcanum mare decurrere. Alij ab initio diuerſum, & deinde in unum coire. Oxus, ſicut Ptolemæo uidetur, in Caucaſo Indiæ intrare. prope Paropamiſſades fontem habet: & in ſeptentrionem longo flexu directus, maiori demum in occaſum uergit, multa & magna flumina in mare Caſpium ſecum ferens, inter quæ Ochus eſt, per quem nauigaſſe Pompeium crediderim, ſicut ante diximus, cum deſcendit in Oxum: nam & Ochi fontes in Paropamiſſo monte reperiuntur. Oxi alueum multis in locis, ſex ſeptemue ſtadiorum latitudinem habere tradiderunt. Alexander Beſſum inſequens, hunc amnem ponte ex utribus facto traiecit, miſitq; Ptolemæum Lagi, cum parte exercitus, qui Beſſum à Barbaris derelictum in uilla quadam intercepit, & nudum ac catena ligatum adduxit. Quem cum Alexander uidiſſet: interrogauit cur regem ſuum ſimul & propinquum & benefactorem Darium interfeciſſet: ad quem Beſſus non ſolum ſibi ſoli id agere uiſum fuiſſe reſpondit, ſed omnibus qui circa Darium erant, ut inuenirent ſibi ſalutem ab Alexandro: quibus dictis publice fuſtigatus eſt, & in Bactra remiſſus, ut ibi moreretur. Sogdianam à ſeptentrionali parte Iaxartes claudit amnis: inter quem & Oxum duos fluuios decurrere. Ptolemæus ſcribit, Poleti metum & Iaxartem: qui ex montibus Oxijs in Hyrcanum mare deſcendunt: Inter Oxij & Iaxartis oſtia nonnulli octuaginta paraſangas eſſe eſſe dixerunt, Perſicum autem paraſangam: alij ſexaginta ſtadiorum fecere. alij ter centorum quadraginta: qualem amplitudinem uix omnem Scythiam crediderim continere. Eratoſtenes his aduerſus eſt, qui (ut ait Strabo) ab Oxij fluminis oſtio, apud Hyrcanos ſito, uſq; ad Iaxartem fluuium, duo milla & quadringenta ſtadia intercurrere affirmat. Alexander de ſuo nomine ultra Oxum amnem duas urbes condidit: alteram uerſus

Fons olei.

Pons ex utribus factus.

A sus septentrionem, alter amnis uersus orientem, in Vandabanda regione, ab Hyrcania usq; in Sogdianam ad orientem eunti solem, intra Taurum & Iaxartem fluuium, quæcunque gentes occurrunt: primo Persis, deinde Macedonibus, postremo Parthis subiectæ fuerunt. Romanorum signa raro apud eas uisa sunt, quamuis magis nauigationem per Oxum & Hyrcanum pelagus Varro commemoret: quæ ultra Iaxartem ad septentrionem recedunt intactæ remansisse uidentur: In quas Alexander expeditionem aggressus, propter Bessum & Spittamænem, qui ad eos confugerant, Besso captiuo ad eum deducto, & Spittamæne à Barbaris interempto, destitit ab inceptis: cuius in Bactrianam reuersi horrendum scelus commemoratur, occisi inter bibendum Cliti amici ueteris & collactanei fratris, non aliam ob causam, nisi quia Philippi laudes pertinacius tueretur: sed uini magis quàm hominis fuisse crimen pœnitentia docuit, mox secuta, quando ægre retentus est, ne se occideret, occisor amici: Bactria sub imperio Macedonum, qui Persas deleuere, usque ad secundum Seleucum Antiochi nepotem retenta est. Tunc uero Theodotus præfecturæ titulum mutauit in regnum & se regem uocauit, reliquitq; successorem sui nominis, qui cum Arsace Parthorum rege contra Seleucum se coniunxit, regnumq; tutatus est, quod sub Eucratide ad magnam gloriam peruenit. Is enim cum obsidionem Demetrij regis Indorum pateretur, audacia inaudita cum tre-
B centis militibus sexaginta hostium millia assiduis eruptionibus uicit, & quinto mense liberatus, magnam Indiæ partem in potestatem suam redegit. Vnde cum se reciperet, à filio, quem regni sopium fecerat, in itinere interfectus est: qui uelut hostem non patrem interfecisset, per sanguinem eius currum egit: & corpus abigi insepultum iussit: & in Bactriam Sogdianorum Indorum & aliorum bellis fatigati, tandem uelut exangues oppressi sunt.

De Aria & Hyrcania, & mirifica harum regionum uite. *Cap.* XVII.

ARia Bactrianæ contermina est ad meridiem, & monti subiecta, qui Bactrianam habet, & Hyrcania sex millibus fere stadiorum abest: ipsi autem Arianæ ad Austrum Arachosia subiacet, usque ad Indum flumen: de quibus alio loco dicetur. Margiana Bactrianis ad occidentem adiacet, & campis desertis ambitur: fama est Antiochum, cui Sother cognomentum fuit, loci naturam admiratum, magnam terræ partem muro circunclusisse: cuius ambitus mille & quingentorum fuerit stadiorum, & urbem Antiochiam condidisse. Vites hic optimas inueniri, quarum truncum uix duo uiri complecti queant, racemumq; duorum ferè cubitorum. Ptolemæus Tapyros ultra Margianos ad orientem posuit: Strabo inter Derbitas & Hyrcanos habitare putauit: quibus mos fuerit, proprias uxores alijs uiris nuptui concedere, cum duos tres ue
C filios ex eis suscepissent, quemadmodum apud Romanos Cato indigenti Hortensio Martiam concessit. Hyrcaniam ualde opulentam esse dicunt & magna ex parte planam, præclarissimis urbibus adornatam, quarum Talabrotam, & Samariam, & Chartam, & Tapen, paulo supra mare sitam extollunt. Opulentiæ signum adducunt, quòd uitis uini metretam afferat: ficus, sexaginta modios: frumentum ex semine nascatur, quod cadit ex culmo, in arboribus mellificetur, perfluatq; semel ex foliis, nec in his opus sit diligentia: illud admiratione dignum, quod ab Eudoxo, & ab alijs de Hyrcania scribitur, ripas quasdam cauernosas stare ante mare humili interiacente littore, & superioribus rupibus flumina decurrere, tanta ui delata, ut cum ad ripam peruenerint, aquam in mare iaculentur, subiectum littus aspergine intactum relinquentia, ut etiam exercitui unda tecto peruium sit: indigenas in eum locum epulandi & sacrificandi gratia sæpe descendere, & interdum in antris discumbentes, interdum sub ipso fluctu apricantes, alio atque alio modo oblectari, cum simul hinc mare pateat, hinc littus propter humorem herbidum floridumq; conspiciatur: Nobilitatem huius gentis hinc licet intelligere, quod uicino mari ab ea nomen est inditum. In Hyrcania res gerenti Alexandro, Thalestris regina Amazonum, quam alij Minitheam uocant, cum trecentis

Vites miræ magnitudinis

Mos in primâ dis uxoribus.

Attende Hyrcaniæ feracitatem.

Congressus Thaleſtris cũ Alexãdro magno.

mulieribus occurrit, trigintaquinque dierum inter confertiſsimas gentes itinere facto, D
liberos ex rege quæſitura, cuius conſpectus, aduentusq; omnibus admirationi fuit, propter inſolitum fœminis habitum, ob hoc tredecim diebus prolis gratia cum rege datis, ut eſt uiſa uterum impleſſe, diſceſſit. Hoc mare quod Hyrcaniam abluit, Ptolemæus (ut ante diximus) lacum eſſe affirmat, undique terra concluſum: cuius ſeptentrionalia Scythæ occupant, Auſtralia Medi atque Hyrcani, qui & orientis partem attingunt, cum Margianis, Derbitis, ac Rhibijs: occidentalia Armenij, Albanicq; ambiunt, quorum pars ſeptentrionem attingit. Polycletus quoque ut affirmat Strabo lacum eſſe, & dulces aquas habere, & ſerpentes nutrire, hoc pelagus aſſeruit: in eo uero maxime erraſſe, quod unum eſſe cum Mæotica palude exiſtimauit: inde coniecturam faciens, quia Tanais in ipſum emittit, non animaduertens duos inueniri huius nominis amnes, ut ante diximus. Quod ſi Mæotidi iungeretur Hyrcanus ſinus, nequaquam lacus eſſet, cum Mæotis ab Euxino ponte marinas aquas accipiat: Pontus uero per Helleſpontum, & mare noſtrum ab Herculeo freto ſalſis impleatur undis. Plinius Veronenſis, Iulius Solinus, Strabo Capadorus, Priſcianus Cæſarienſis, & alij complures, Hyrcanum pelagus oceani Borealis ſinum eſſe tradiderunt, ex quo liceat uſque in orientem & mare Indicum nauigare: ait q; ab oceano meridiem uerſus recedere, ab initio arctum, in progreſſu dilatatum: & præſertim in ultimo receſſu, ubi à quinque millia fermè ſtadiorum B
latitudine patet: & oſtij utramque ripam tenere Scythas, reliqua littora aut Scythas, aut ſimiles Scythis: quales Hyrcani ſunt, Albani, Cluſi, Nariſci, ac Mardi. Magnitudinem huius maris Patrocles Pontico ſimilem exiſtimauit. Plinius autore Claudio, refert id terræ ſpatium quod inter Mæotim & Hyrcanum iacet pelagus centum quinquaginta millia paſſuum continere: idq; ue perfodere excogitaſſe Nicanorem Seleucum, quo in tempore à Ptolemæo Ceraunio ſit interfectus. Verum alij trecenta ſeptuagintaquinque millia paſſuum id eſſe exiſtimant. Cornelius Nepos ducenta quinquaginta millia: quod alij centum & quinquaginta millibus paſſuum, alij paulò amplius contineri dixerint, magno errore: neque enim retro Mæotim ad Boream Hyrcanus offertur ſinus, ut illis uiſum eſt: ſed Pontico mari ad orientem occurrit, Hiſtinumq; Colchi, Iberi, & Albani inter duo maria obſident. Nec longum iter ab Euxino Ponto per hunc Hiſtinum & Hyrcanum pelagus, ad Indiam tranſeunti peragendum, Plinius exiſtimauit: quem ſecutus Solinus Pompeium magnum octo diebus ex India ad Bactros uſque Alierum flumen peruenisſe affirmat: quo influit Oxum, per quem mare Caſpium ingreſſus ad Cyri amnis oſtia penetrauit: qui Armeniæ & Iberiæ fines interluit: à Cyro uero diebus non amplius quinque, terreno itinere, ſubuectis nauibus ad alueum Phaſidis pertendiſſe: atque inde in Pontum Sororia, Strabo dicit, qui multas Indiæ merces teſte Ariſtobolo in Hyrcanum mare per Ochum amnem deuehi tradidit: deinde in Al- F
baniam, atque per Cyrum & ſequentia loca in Euxinum & Ochum in Oxum putat exonerari: quæ duo flumina Hyrcaniam irrigare cenſet: & Niſeam partem eſſe Hyrcaniæ, per quam Ochus decurrit: quem Ariſtobolus nauigabilem eſſe retulit, & omnium fluminum maximum quæ ipſe in Aſia uiderit, præter indica. Sed hoc iter multo breuius eo eſt: quod per Aegyptum & Arabiam multasq; alias gentes ducit in Indiam: neutrum tamen hodie noſtratibus eſt apertum: qui terræ formam noſtra tempeſtate figurant, Ptolemæo conſentiunt, & lacus ſpeciem Hyrcano concedunt. Solinus Xenophontem Lapſacenum autorem facit, à littore Scytharum, & quo ſinus irrumpit Hyrcanus Abaltiam inſulam triduo nauigari: cuius magnitudo immenſa, & penè ſimilis continenti exiſtat: nec longe Oenas ſeparari, quas qui habitent, uiuant ouis auium marinarum, & auenis uulgo naſcentibus, propter quas & alias conſtitutas quarum indigent humana uſque ad ueſtigium forma in equinos deſinant pedes. Feruntur et alia pleraq; tãquam fabuloſa relinquimus, apud Hyrcanum pelagus, deſinit Aſiæ prima pars.

Polycleti error.

Oenæ incolæ ouis uiuentes.

De ſecun-

Dewina provincia
Permia provincia
Cingulo terræ
Mologa
Rostow
Vglitz
Kastroma
Otwer
Volga fl.
Moscouia
Moskwa fl.
Czeremisa
Permia
Orlow
Nowogardia
Oca fl.
REZAN
Resana fl.
Tula fl.
Tanais fl.
Don fl.
Sem fl.
Asow
Minor Tanais
Tartaria
olim Scythia
Mæotis palus
Tocari
Circasi populi
Caucasus mons
Trapana
Bosphor.
Volga fl.
Tartaria
Iberia
Colchis
Albania
Araxes fl.
Phasis
Pontus Euxin.
Moschici mõtes
Mare Caspium
Araxes fl.
Capadocia
Eufrates fl.
Armenia
Gordei mõtes maior
MEDIA
Tigris
Caspius mons
Armenia minor
Assyria

SEcunda incipit in occidentali littore, quæ uſque ad paludem Mæotidem & amnem D
Tanaim extenditur, inter mare Ponticũ iacens & oceanum ſeptentrionalem. Ptolemæus hanc partem ab orienti Ras flumine clauſit & Hyrcano mari, cui negauit in oceanum patere exitum, & omnes Sarmatas Aſianos appellauit, qui hanc terram incolerent, præter Colchicos, Iberos, & Albanos, atque alios qui circa Caucaſum Coraxemq; montem ad meridiem ſiti ſunt. Sarmatas autem in plurimas gentes, & multa nomina diuiſit. Vltimos ad ſeptentrionem Hyperboreos poſuit, & ſub eis Baſilicos, deinde Zachatas, Suardenos, Chenides & magis ad meridiem per Hierbidorum numeroſum genus, quorum ſedes illic eſſe oſtendit, ubi Ras fluuius ad occidentem Solem, & Tanais ad orientem maxime uergunt, ſibiq; inuicem propinquiores exiſtunt. Sub his uerſus meridiem & ultra Hippicos montes, Syracenos collocauit, Iaxamatas, Perſeſsios, & Melandanos, apud quos Mithridatis regionem fuiſſe arbitratur. Rurſus ad orientem Ras flumini proximos, & ultra Ceraunios montes Sapothremos poſuit, & ſub illis paululum auſtraliores Scymmitas & Amazones de quibus poſtea dicemus, quando imperium fama eſt eas quàm maximum obtinuiſſe: Ceraunios mõtes partem eſſe Caucaſi, uerſus Septentrionem uergentem: quibus proximi ſint ad orientalem plagam Vali, Serbi, Diduri, & Vdæ ad occidentalem Sacani & Tuſci prope Sarmaticas pilas, ubi à Caucaſijs iugis Ceraunia uidentur obrupta. Forſitan & B
hinc Tuſcorum genus ortum, qui Hetruſcos ex Italia pepulerunt. Tria flumina in Hyrcanum pelagus ex Caucaſio monte cadere Ptolemæus oſtendit: Hudonem qui ſeptentrionalior eſt, Alontem & Saonam, & inter ea Olondas & Iſondas collocat, & citra Saonam Gerros. Intra Caucaſium montem, & Vardanum amnem, Sananeis & Agoritis ſedes dedit. Vltra Vardanum uerſus Pſatim fluuium & Boream, Conapſenos, Arinchios, Metibus, Zinchos, & Aſturicanos memorat. Vlterius Tirambas & Marubio flumini proximos Themeotas, fluuios ex Aſia in Mæotim magnos decurrere, præter Tanaim octo dinumerat, Inter quos Vardanus auſtralior eſt, Marubius ſeptentrionalior, cui proximus eſt Rhombites maior, deinde Theoſanus, poſtea Rhombites minor, de hinc Acticies & Vardano propinquior Pſatis. Multa eſt inter ueteres diſcordia, quam inde naſci arbitramur, quia nec montium, nec fluminum, nec gentium nomina perſeuerant: & prouinciarum regnorumq; terminí multam uarietatem accipiunt à Strabone, qui ſub Tyberio Cæſare uixit uſque ad Ptolemæum Alexandrinum, qui per tempora Antonini Pij ſitum orbis deſcripſit. Haud equidem magnum tempus eſt, & tamen tanta nominum uariatio interceſsit, ut pauciſsimos Scytharum populos ex his nominari uideamus apud unũ, quos nominauerit alter. Sed ad rem redeamus. Strabo Cyrum amnem, & Araxem, & Hyrcanum pelagus ab occidentali plaga immittere arbitratur, & Araxem per Armeniam, Cyprum per Iberiam & Al- F
baniam decurrere, & ab oſtio Cyri per Albanos, Iberas, & Colchos, à mari in mare tria fere ſtadiorum millia eſſe, & Hiſtini rationem obtinere huius partis quam deſcribimus.
Poſsidonius notatur. Poſsidonius hanc Hiſtinum mille & quingenta ſtadia continere putauit, quantum inter Peluſium eſt & mare rubrum, tantundemq; ſpacij à Mæotide in oceanum eſſe cenſuit, indignus fide quamuis Pompeio familiaris fuerit, & res eius ſcripſerit.

De Albanis, & de bonitate ſoli ſui, & ſimplicitate gentis, & priſca eorum ſuperſtitione. Cap. XIX.

ALbani in hac deſcriptione primi occurrunt, quos paſtorales fuiſſe conſtat, & Nomadico generi proximos, nõ tamen uagos atque iccirco minus bellicoſos. Inter Iberas & mare Caſpium habitant, ab ortu ſolis mari coniuncti, ab occaſu Iberiæ finitimi, & reliquis lateribus. Boreale Caucaſis montibus munitur, qui campis imminentes, & mari plurimum coniuncti Ceraunia uocantur, ut Strabo putauit, & complures alij quamuis Ptolemæus (ut ante diximus) aliter ſentiat, auſtrale latus Armeniam contingit, quæ partim campeſtris eſt, partim montana, ſicut & Cambiſen, ad quam Armenii ſimul & Iberi & Albani coniunguntur. Cyrus per Albaniã fluit, & alia flumina quæ

quamuis

A quamuis eum augent fœcundioremq; terram exhibent, mare tamen confundunt propter limum quem afferunt. Raxes prope emittit, asper ex Armenia cadens, sed quem limum propellit alueum perenium faciens, cum Cyrus repellit: Homines in Albania inertes fuisse feruntur, nam qui ibi militarunt, Cyclopicam eos degere uitam dixerunt, & terram omnis generis fructum etiam domesticũ afferre, & stirpes omnes, & ea quæ semper uirent, & quamuis ne minimã quidem cultam habeat, bona tamen omnia sine satione & inaratam gignere, multisq; in locis semel satam, bis terq; fructum reddere ac primo quod modios quinquagenos, idq; minime renouatam, aut ferro proscissam, uineas ineffossas manere, quinq; annis putari, in bimatu nouellas fructum ferre, adultas tantũ reddere, ut pars maxima in palmitibus relinquatur, mira res, cum Ptolemæus in Albaniam in sexto climate ponat. Pecora cum mitia, tum agrestia, pulcherrimos edere fœtus aiunt, staturam hominum pulchram & magnam esse. Simplex mortalium genus, minimeq; cauponarium, nummi usum magna ex parte ignorauerunt, neq; numerum ultra centenarium nouere. Commercia inter se mercibus facere, in cæteris quæ ad uitam pertinent inertes, exquisitorum ponderum ac mensurarum totiusq; ciuilitatis & agriculturæ prorsus ignari, si quando ad bella prodiderunt expediti & armati, ut Armenij fiere. Exercitum maiorem emittere consueuerunt quam Iberes: nam peditum ad

B sexaginta millia, equitum ad uiginti duo millia contra Pompeium magno suo damno armauerunt. Iaculatores sunt & sagittarij clypeos & thoracas habentes, & quemadmodum Iberi firmas galeas, hos Nomades ab exteris defenderunt, sicut Iberas & ijsdem de causis. Aliter uero sæpe eos adoriebantur: nec sinebant agriculturam exercere. Deos Albani Solem & Lunã gentili dementia coluere. Lunæ templum Iberiæ proximum summa religione colebant, cuius sacerdos honore post regem secundus habebatur, & & sacris seruis, & sacræ regione præerat, quæ multa fuit & hominibus plena. Seruorum quidam afflati numine uidebantur, & quoddammodo diuinare: qui plurimum numine correptus fuit, diu per syluas solus errauit: exin sacerdos comprehensum sacra catena deuinxit, ac per annũ sumptuose aluit, postea ad sacrificium deæ cum alijs hostijs mactandum produxit, tumq; negocij quidam gnarus sacram hastam tenuere, qua mos fuit hominem mactari, ex multitudine procedens illam in conserui afflati perlatus adegit, & cadente seruo quædam diuinationis signa captauere, atq; in cõmune prætulere, corporeq; in locum quendam delato, omnes super illud transiere, sic enim stulta natio & à dæmonibus possessa, expiari, si quid peccati fuerat, arbitrabatur. Senectus honore præcipuo apud Albanos fuit, non parentum modo, sed etiam reliquorum, cum mortuis pecunias defodiebant, nec aliam defunctorum curam gerebant. Strabo sex & uiginti linguas Albanorum fuisse tradit, & totidem aliquando reges, postea ad unius imperi-

C um cuncta redijsse, terram serpentia quædam lætifera gignere, & scorpios, & araneas, quarum quædam ridendo mori cogunt, quædam flendo desiderio suorum, quemadmodum de Tarantulis in Calabria rumor est. Et Caspianam & Albanos pertinere aiunt, eiusdem nominis cum gente Caspia, quæ postea obscurior facta est, & mare Caspium attingit. Ingressus ex Iberia in Albaniam per Cambisenam patuit, regionem asperam & siccam, quamuis flumine Alazanio pars eius irrigetur: Albani & eorum canes excellentes uenatores fuere, studio magis quàm arte, originem eorum ex Iasone ductam existimant, qui cum Armenio Thessalo in Colchos nauigauit, & usque ad mare Caspium, per Iberiam & Albaniam processit, & Armeniæ ac Iberiæ multum peragrauit, sicut Iasonia, & alia compluria monumenta testantur. Trogus Pompeius Albanorum originem Italicam dicit, asserens Albanos Herculem ex Italia ab Albano monte, cum Gerione extincto, armenta eius per Italiam duceret, secutos fuisse, originis Italicæ memores, exercitum Cnei Pompeij bello Mithridatico fratres salutauisse. Albania sub imperio Persarum fuit, postea Macedonum, deinde Romanorum: sed Traianus imperator his regem dedit, nunc non satis certum est cui pareant, quamuis sub regno Magni Canis degere credantur, ab his Albani orti sunt: quorum pars hodie in Peloponneso, pars in Macedonia sedet, iuxta Pyrrachium,

Albani inertes.

A tendebus fœcunda terra fertilitatem.

Serui numine afflati diuinabant.

Senectus in honore.

Araneæ suæ naturæ.

Albani unde orti.

quorum

quorum dux eſt Georgius Scanderbei, qui multa per noſtrā ætatem aduerſus Turcas. D
pro Chriſti nomine prælia geſsit, magnanimus & inuictus copiarum ductor, in Gotho
rum exercitu fuere, cum illi Græcorum imperium afflixerunt: deinde longæ militiæ af-
fecti tedio, in Adriatico littore conſederunt.

De Amazonibus & Gargarenſibus, & ex quibus prolem ſuſcipiebant. Cap. XX.

THeophanes qui cum Pompeio militauit, & Albaniā procurauit, Inter Albanos &
Alazonios habitare Gelas & Lelegas dicit, & inter hos & Amazonas, Mermandalim delabi fluuium: Metrodorus Scepſius & Ipſicrates locorum non ignari (ut Strabo refert) Amazonas ſeptentrionem uerſus Gargarenſibus finitimas tradiderunt, ſub radicibus montium Caucaſiorum, qui Ceraunia uocantur, cum quibus & Ptolemæus
De Amazonibus ex Trogo ſentit: qui eas (ut diximus) inter Ras fluuium & Ceraunia iuga collocauit, quamuis de Ceraunijs paululum diſcordare uideatur, de Amazonibus multi meminerūt, & apud Græcos, & apud Latinos, non Poëtæ ſolum, qui fabuloſa tractant, uerumetiam hiſtorici, quos à uero recedere turpiſsimum eſt, Trogus Pōpeius, Iuſtino teſte, duos regios iuuenes ex Scythia pulſos per factionē optimarum, iuuentutem ingentem uſq; in Cappadociam & amnem Thermodoontem ſubiectoſq; Themiſcyræ campos, ſecum traxiſſe affirmat, ibiq; per multos annos finitimos ſpoliare aſſuetos, poſtremo conſpiratione E
populorum trucidatos: Sed uxores cum uidiſſent exilio ſuo additam orbitatem, arma ſumpſiſſe, finesq; ſuos ſummouentes primo, mox etiam inferentes bella, defendiſſe: nu
Nubere ſeruire appellant. bendi quoque uicinis animum omiſiſſe, ſeruitutem non matrimonium appellantes: & ne feliciores alijs aliæ uiderentur, uiros qui domi remanſerunt interfeciſſe, ultionem cæſorum coniugum excidio finitimorum conſecutas, deinde pace armis quæſita, ne genus interiret, cum circunſtantibus populis concubitū iniuiſſe, ſi qui mares naſcerentur interficientes, fœminas non ocio aut lanificio, ſed armis & equis & uenationibus exercētes, inuſtis infantium dexterioribus mammis, ne ſagittarum iactus impedirētur, unde Amazones dictæ ſunt. Duas quorum his reginas fuiſſe Martheſiam & Lampedonem, quæ uicibus bella gererent, et ſe Marte genitas prædicarēt: à quibus magna pars Europæ ſubacta ſit, & urbes cōdiderint. Sed cum partem exercitus domū dimiſiſſent, reliquas quæ ad tuendum Aſiæ imperium remanſerant, concurſu barbarorum cum regina Martheſia interfectas: In cuius locum filia eius Orithyia ſucceſſerit, cui præter ſingularem belli ſcientiam, eximia in omne æuū uirginitatis admiratio fuerit. Herculē cui imperatum erat,
Hercules in Amazonas. ut arma reginæ Amazonū ad regem deferret tanquā impoſsibile id eſſet, eo profectum longis nouem nauibus, comitante principū Græciæ iuuētute, inopinātes aggreſſum, uoti compotem factum, duas tūc ſorores regnum tenuiſſe Anthiopem & Orithyiam, quæ foris bellum gerebat, cum Hercules ad littus Amazonum applicuit: Quæ domi manſe F
rant repētino tumultu excitatas arma ſumpſiſſe, ſed facilem uictoriam hoſtibus dediſſe, cæſas captasq; fuiſſe, & in his duas Anthiopæ ſorores, Menalippem & Hippolytem: Theſeum captiuam Hippolytem uxorem duxiſſe, ex qua genuit Hippolytum, qui nouercæ fraude periit: Herculem Menalippem captiuam ſorori reddidiſſe, & preciū arma reginæ accepiſſe, atq; ita functū imperio ad regem rediſſe. Sed Orithyiam ubi comperit ſorori bellum illatū, et raptorem fuiſſe Athenienſiū principem, hortatam in ultionem comites, auxilium à Sigilo Scytharum rege petiſſe, ex cuius genere orta eſſet, ab illo filium Panaxagorum auxilio miſſum, ſed ante prælium diſſenſione orta, ab auxilijs deſertas, bello ab Athenienſibus uictas fuiſſe: receptaculum tamen habuiſſe caſtra ſociorum, quorū auxilio intactæ ab alijs gentibus, in regnum redierint. Poſt Orithyiam regno potitam fuiſſe Panthaſileā, cuius Troiano bello magna uirtutis documēta extiterint, qua interfecta, & aſſumpto eius exercitu, paucas quæ domi remanſerant ægre ſe aduerſus finitimos defendiſſe, uſque ad Alexandri Magni tempora, cum Thaleſtris (ut ante diximus) ad eum in Hyrcaniā uenit. Hæc Trogus de Amazonibus. Sed quid Diodorus
Item de eiſdē Amazonibus ex Diodoro. de his ſcribat non incongrue referendum eſt. Sic enim duorum autorum, qui magni habentur, quāta ſit uel cōcordia uel diſcordia, cognoſcemus: Diodorus penes Thermodoontem

A doontem fluuium primo gentem Amazonum fuisse ostendit, quæ uiris similes corpore is uiribus, & bellicis artibus præstarent. Earum reginam, exercitu mulierum coacto, nõ nullas uicinas gentes expugnasse, filiamq; genuisse, quam Martis filiam appellauerit: uiros ad texturam, & muliebria exercitia deputasse, lege edita, ut solæ fœminæ in re militari erudirentur, uiris interdicta essent arma, maribus qui ex eis nascerentur, quo bello inutiles fierent, crura & brachia debilitasse: fœminis dextram inussisse mammam, à regina urbem præclaram in ostio Thermodoontis fuisse conditam, & Themiscyram appellatam: atq; in ea insignem regiam magno splendore erectã, ab hac propinquas gentes usque ad Tanaim fluuium domitas fuisse, cui in pugna cadenti filia successerit matre præstantior, quæ ultra Tanaim exercitu traducto, omnes eius ore gentes ad Thraciam usque deuicerit, domumq; reuersa magnifica deis templa cõstruxerit, & ad alteram fluminis partem uersis armis, Asiamq; usque Assyriam bello subegerit. Multis post seculis, uulgata Amazonum per omnem orbem uirtute, Herculi Semeles ac Iouis filio, ab Euristeo mandatum fuisse, ut Hippolytæ Amazonis balteum ad se deferret: Herculem illato bello, acieq; profligatis Amazonibꝰ, uicta Hippolytam cum balteo cepisse, quo prælio Amazonum regnum ceciderit. Siquidem barbaræ gentes contempto earum nomine, & iniuriarum memores, adeo Amazones continu s bellis contriuerunt,

B ut ipsarum nomen & genus extingueretur, quamuis paulò post Herculis expeditionem, Panthasilea Troiano bello ab Achille interfecta fuerit, quibus in rebus quantum à Trogo differat Diodorus diligens lector facile metietur. Ephorus Amazones inter Mysiam Cariam ac Lydiam prope Cumam patriam suam, habuisse sedes arbitratur: forsitan aliquando ibi habitauerunt, ubi Ephesum, Smyrnã, Cumam & Magnesiã condidere, Sed Aeolibus & Ionibus postea cessere, cum quibus ante Troianum bellum Priamus in societate Ionum belligerauit, ut Homerus affirmat. Sunt qui Gargarenses cum Amazonibus è Themiscyra in ulteriorem Scythiam migrasse ferunt, postea ab illis discissos, cum Thracibus & Euboibus quibusdam errabundis aduersus eas bellum gessisse. Quo composito his inter se conditionibus conuenisse, ut in filiorum prole communicarent, uiuerent autem utrique separatim. Amazonum autem alias his intentas fuisse, quæ ad arationem insitionemq; pertinebant, alias equorum uenationem, ac bellorum curam gessisse, arcu, securi, & pelta utentes, galeas & subligacula & alia operimẽta è ferrarum pellibus confeciss e, duos his anni menses fuisse sacros, quibus montẽ proximum conscendebant, qui eas à Gargarensibus, discingit, quo & illi more peruetusto conuenientes sacrificabant, & prolis gratia cum mulieribus coibant, idq; obscure & inter tenebras in quascunque inciderent. Quæ si fœminã peperissent, apud se retinebãt, si mares Gargarensibus tollendos reddebant. Vnde propter ignorantiã, ualde se inuicem

C diligebant, cum quælibet affinem sibi quamlibet existimaret. Strabo de Amazonibus non satis certam sententiam fert, & quod Thalestris regina, prolis gratia, cum Alexandro in Hyrcania permista fuerit, incertum dicit: & rerum scriptores inter se discordare, nec fide dignũ esse Clitarcum, qui Thalestrã scribit à Caspijs portis & Thermodoonte profectã, ad Alexandrum ueniss e, cũ Caspiæ portæ supra sex millia stadiorum distent à Thermodoonte, nec uerisimile censet, uel exercitum, uel ciuitatem, uel gentem unquam ex solis mulieribus constitisse, quæ sua custodierint, & aliena inuaserint. Vicinisq; subactis, usque in Ioniam processerint, & exercitum trans Pontum in Anticam miserint, quod perinde sit, ac si quis dicat uiros tunc mulieres fuisse, & mulieres uiros, suo autem tempore paucos fuisse, qui traderent, ubi Amazones essent, & id quidem sine demonstratione. Nobis non impossibile uidetur, quod prisci scriptores de Amazonibus tradiderũt, qui & in Bohemia tenuisse fœminas principatum legimus, & in Hũgaria Marina uiriliter imperasse, quæ nõ reginã, sed regẽ se appellauit. In regno Neapolitano duas Ioãnas rerũ potitas scimus, quarum altera nostra ætate, altera paulò ante, res magnas gessit. Sed puella Frãciæ, de qua suo loco dicemus, nõ parũ dubietatis affert, cuius ductu sæpe Anglorũ copiæ nostro æuo, pfligatæ fuerũt, sub Claudio imperatore secũdo, q de Gothis magnificẽtissime triũphauit, decẽ mulieres ante currũ ductæ fuerũt, quæ in

bello

Ephorus de Amazonib.

Strabo de Amazonib. non satis recte sentit.

Vbi fœminæ principatum olim habuerint.

X. mulieres cum habitu uirili in bello captæ.

bello captæ uirilem habitum gestabant,& Amazonum genus esse putabantur: nunc de D
his nulla cognitio apud nos est,nec affirmare tam uetusta,neq; negare,audemus: nec mi
ramur antiquissimarum rerum scriptores inter se discordare,quando nec nouissima u-
no modo referuntur.Ex his quæ prisci scribunt, illud constare uidetur, Amazonas pri-
mo Themiscyram,& subiectos Thermodoonti campos,& imminētes montes incolu-
isse,postea inde pulsas in Scythiam migrauisse,unde illarum erat origo, atq; id asserere
Trogus uidetur,qui Albanis uicinas Amazones dicit,& Thalestrim reginam inde ad
Alexandrū uenisse putat in Hyrcaniā.Mermedonas amnis,ut Straboni uidetur, è mon
tibus descendens,per Amazonum regionem, & Syracenam,& loca intermedia, quæ
deserta sunt,in Mæotim emittit: quod multū est Ptolemæo aduersum,qui aquas per A-
mazonum agros fluētes in Ras fluuiū,& Hyrcanū pelagus decurrere quodāmodo in-
dicare uidetur,nisi montes aliqui ex Amazonibus in occidentem inclinent. Ex quibus
Mermedonas ortus,lōgissimo cursu Mæotim perquirat: nonnulli,qui nostro tempore
orbem figuraueruntAmazones insulam habitasse designant,quā fluuius efficit,quem
Edil appellant: hunc esse Ras arbitramur,cuius supra meminimus.

De Iberia,Iberis,uictu, ueſtitu,& repub. eorum,& quomodo,quoúe tempore Christi fidem ſuſceperint, quodq; Georgiani nunc appellentur. Cap. XXI.

IBeria post Albanos ad occidentem occurrit,cui ad Septentrionem Nomades adstāt, B
& Caucasij montis accolæ: ad meridiem Armenia est, ad occidentem Colchis.To-
ta regio Caucasijs montibus circundatur: nam cubiti quidam fertiles ad meridiē procur
runt,qui uniuersam Iberiam comprehendentes,sese ad Armeniam & Colchidem con-
iungunt: planitiem in medio relinquentes fluminibus irriguam, præsertim Cyro,qui or
tum ex Armenia trahens planitiem ipsam ingreditur,& Aragum amnem à Caucaso de
fluentem,atque alias aquas in se recipiens, per angustam fluminis regionem euadit in
Albaniam,inter quam & Armeniam,multus in latus per uberes campos compluribus
fluminibus auctus, è quibus Alazonius & alia tria nauigabilia sunt, in mare Caspium
Phasis ubi nauigandus. erumpit. Quatuor aditus in Iberiam ducunt admodum difficiles,ex Colchide per me-
dios Sarapanos itur,& angustias montis, per quas Phasis excurrit,centum ac uiginti
pōtibus transmeandus: hic amnis propter flexiones asper ac uiolentus,ex Iberia in Col
chidem fertur, contualliū torrētibus multo imbri adauctis,& propter imminētes mon-
tes arctus,quā plurimis impletur fontibus.In campos aūt delatus,alia & alia in se recipit
flumina,è quibus est Glaucus & Hippus,quibus auctus ac nauigabilis factus, exijt in
pontū,secus eū urbs iacuit eiusdem nominis,& lacus nō procul,aditus igitur ex Colchi
de in Iberiā huiusmodi est,petris,munitionibus,fluminib.& cōuallibus clausus: nec mi-
nus difficilis ex Nomadibus patet,septentrionem uersus,trium dierum itinere, deinde
angusta regio,circa flumē Aragū,dierū quatuor, cuius uix finē murus inexpugnabilis P
munit. Ex Albania primo aggressus est per petram excisam,dehinc per stagnum quod
amnis efficit, cadens ex Caucaso : Ex Armenia per angustias itur, quæ secus Cyrum
sunt, atque Aragum,qui priusquàm inuicem concurrant, duas urbes natura munitas
ambierunt: quæ saxis impositæ sedecim inter se stadijs aberant,propter Cyrum, Armo-
zicam,propter Aragum seu Samoram. Pompeius ex Armenia mouens, hoc itinere u-
sus est,& post eum Canidius.Iberiæ campos agricolæ habitāt,homines ad pacem inten
ti: Armenico & Medico cultu montanam regionem pars eorum maxima ac bellicosa
Scytharum more uiuentes,quorum cognati sunt, & contermini: agriculturam tamen
exercent,& cum tumultus ingruerit,multa ex se atq; Nomadibus hominū millia cōtra-
Tecta fictilia hunt,fuitq; Iberia maxima ex parte urbibus & habitatoribus plena, & tecta fictilia ha-
buit,& fabrefactas ædificiorum structuras,& fora, & publica ornamenta, & ad sextum
clima pertinet,sicut Albania.Quatuor olim genera hominum apud Iberas fuere. Pri-
mum,ex quo reges duo deligebātur,alter,qui propinquitate & ætate antecederet:alter,
qui iura daret,& exercitum duceret. Secundum,sacerdotū,qui iura finitimorū curarēt.
Tertiū militū & agricolarū.Quartū,uulgi,quod regibus seruiebat,& omnia quæ ad ui
tam pertinēt ministrabat:his omnia per familias erant cōmunia, rem tamen tenebat qui

senior

A senior erat. Magnus Pompeius Iberiam Romano imperio subiecit, quam sub Constantino Cæsare, Helenæ filio uerbi dei fœdera, & fidem futuri regni suscepit. Mulier captiua tanti boni causam præstitit: quæ cum uitam pudicam duceret, & dies ac noctes in oratione consumeret, admirationi Barbaris fuit: quibus scisciantibus, cur tantopere se affligeret, ita se suum deum colere respondit, qui Christus esset. Nihil ex hoc amplius ad mirati Barbari, quam nouitatem nominis, mulierculam in honore habuerunt. Mos gentis erat, paruulos, cum ægrotarēt per uicinas domos à matribus circunferri, remedia exquirentibus. Mater quædam cum puerū aliquandiu circumtulisset, nec salutare quicquā inuenisset, captiuam adiens eius opem petijt, illa se humani nihil scire restata est, sed deū quem coleret Christum desperatam ab hominibus salutem posse conferre, paruulumq; cilicio suo superimponens, & orationem ad deum fundens, sanum matri reddidit. Implet urbem facti rumor, & ad reginam perlapsus est, quæ dolore quodā afflicta, ad captiuam se ferri curauit: cum illa regiam domum ingredi recusasset. reddita est regina sanitati, atq; admonita ut in Christum crederet, & eum coleret, qui salutem præbuisset, rogauit regina uirum ut Christianus efficeretur, quod quanquam ille promisisset, segnis tamen erat, nec sæpius ab uxore cōmonitus baptizari curabat, non tam fidei hostis, quàm dubius. Contigit eum in altissimas syluas ire uenatum, quo cum peruenisset, coorta subito tempestate, ita tenebræ cuncta operuere, ut nec ipse comites cerneret, nec cerneretur ab illis: ignarus quid ageret, promissionis coniugi factæ recordatus est, Christum q; rogauit, ut si deus esset, ex tantis eum periculis eriperet, nec mora dies reddita mundo est, & rex ad urbem incolumis perductus, qui reginæ quæ gesta erant miraculi loco exposuit, uocatur captiua, audit consilium eius, illa reijcienda idola, & Christum colendū dicit, eiq; supplicandū, & basilicā faciendā, cōuocato populo rex Euangeliū prædicat, & nondū sacris initiatus, fit suæ gentis apostolus, credūt uiri per regē, fœminæ per reginam, cōstituitur templū magni operis, & eleuato pertinaciter murorū ambitu, columnæ collocantur. Sed prima ac secunda erecta, tertia nullis machinis erigi potest, nullisq; uiribus, cum ad noctem usq; laboratum esset, recedētibus omnib⁹, sola captiua apud templum in oratione perseuerat, postera die, prima luce, redeūte populo, colūna reperta est, supra basim in aëre suspensa, quantum esset unius pedis spaciū, magnificauerunt omnes deum, ueramq; captiuæ fidem recognouerunt, quibus mirantibus ac stupētibus, sensim supra basim suam, nullo contingente, deposita est, & summa cum liberatione descendit, mox reliquæ columnæ magna facilitate erectæ & collocatæ sunt, perfectum templū: & populi fide confirmata, suadente captiua, totius gentis legatio ad imperatorem Cōstantinum mittitur, res gesta exponitur, & sacerdotes petuntur, qui cœptum erga se munus impleant. Ferunt Constantinum non minus hoc nuncio lætatum, quam si gentes Romano imperio incognita, & ignota regna, uicisset, Iberis iocundissimo uultu satisfecisse. Ruffinus in ecclesiastica historia hæc sibi Bacchurium ipsius gentis regem narrasse affirmat, uirum fidelissimū, cum Hierosolymis secum humaniter degeret, ueri periculum ad eum referendum est. Iberas hodie Georgianos appellant, quorum legatio ad nos uenit, cum ex Mantua Romam redijssemus, colunt & hi hodie Christum, quamuis procul ab apostolica sede ueritatis magistra, & Barbaris circunfusi gētibus, non omnem Euangelij puritatem seruant.

Miraculū captiuæ mulieris pro Christiana fide apud Iberiam factum.

Regina sanitatem restituitur.

Rex Euangelium suis prædicat.

Columna in aere ciuium suspensa.

Georgiani Christicolæ.

B

C

De Colchis, & quæ flumina Colchidem claudunt, de melle amaro, & de Tragelapho, & quantum Colchis olim claruit. Cap. XXII.

COlchis (ut placere Ptolemæo uidemus) monte Coraxe à septētrione clausa est, quem Caucasi partem esse ostendit, & Nomades excludere: ab oriente, Iberia: à meridie, Phasi flumine, & Armeniæ montibus: ab occidente, Euxino ponto, in quem Hippum flumē cadere arbitratur: & inter eius ostium & amnem Phasim, duo flumina decurrere in pelagus Cariustum & Ganeum, & post Hippum, ultra Dioscuriadem, septentrionem uersus, Coraxem fluuium in idem mare exonerari, qui ex monte sui nominis oriatur. Strabo uero Hippum cadere in Phasim asserit, & Colchidē, magna ex parte ad mare protensam, Phasim irrigare, ingentē fluuium qui ortus in Armenia Glauco

& Hippo in se receptis, usque ad Sarapanos nauigetur, exinde pedestri itinere curri- D.
bus uectos, quatriduo in Cyrum proficisci, ad Phasim urbem iacere eiusdem nominis
Colchorum emporium, quod ex alia parte amni procingitur, ex alia lacu, ex alia mari,
hinc biduo triduo'ue, amissum, Sinopemq; nauigari, littora hæc & fluminis ostia amœ
nissima esse, regionem fructibus & omnibus quæ ad fabricandas naues pertinent, abū-
Mel amari. dare. Mel tamen frequentius amarum esse, linum, cannabem, ceram & picem gignere:
linificium uulgatum et multū, in peregrina exportari loca, propter quod cognationem
inter Colchos & Aegyptios esse quidam uoluerint, Plinius Veronensis, animal ceruo
simile, barba tantū & armorū uillo distās, iuxta Phasim amnē, & nō alibi nasci affirmat,
Tragelaphon animal Leucothoæ fanū quod Tragelaphon uocatur: Secus Phasim Leucothoæ fanū fuisse, quod Phrixus cō
diderit, atq; illius oraculū ubi aries non mactabatur, id olim diues habitū, deinde à Phar
nace, & paulò post à Mithridate Pergameno direptū, nā læsa religione, etiā diuina pati-
untur, nec coli possunt, ut Euripides inquit, uana garrulitas quæ religionem pauperi-
bus aufert: Deus & inopum & diuitum pater est, neque aliud ab homine quàm uolun
tatem requirit. Quantam olim Colchis claritatē habuerit, fabulæ declarant, Iasonis exer
citum innuentes, qui ad Medos usque processit, ac prius etiam Phrixi expeditionē, po-
stea cum reges succederent, & regionem haberent in prouncias diuisam, mediocriter a-
gebant. Cum uero Mithridatis Eupatoris potentia uehementer esset audacta, tota ei re- E.
gio paruit, à quo semper aliquis ex amicis regionis præfectus & administrator mitteba-
tur. Strabo refert Moaphernem matris suæ patruum Colchis administratorem fuisse:
sed Mithridate sublato, regionem omnem quæ superat, euersam, & multis distributam.
Polemonem postremo Colchidem habuisse, atque eo mortuo coniugem eius Pithodo
rim, quæ & Colchorum, et Trapezuntis, & Pharnaciæ, & ulteriorum barbarorum re-
gnum tenuit. Strabo existimat montem Caucasum Ponticō mari & Caspio imminere,
Histinumq; munire interiacentem: Iberiam quoque & Albaniam ab eodem monte di-
sterminari, qui Sarmatas ad septentrionem dimittit. Ptolemæus quoque Caucasia iuga
inter Iberios et Colchos procurrere arbitratur, et ab utrisque gentibus disiūgere Sarma
tas: Erathosthenes eundem esse Caucasum et Caspium existimauit, et ab eo quasi cubi
tos quosdam ad meridiem procurrere, qui complectens Iberiam Armenis et Moschitis
montibus coniungantur. Secadisse quoque et Pariadræ. Idemq; sentire Ptolemæus
uidetur, et hos esse Tauri partes, qui Australe Armeniæ latus efficit, et ab eo quodam
modo obruptas. Septentrionem uersus usque ad Caucasum et maritimam Euxini o-
ram procurrere.

De Dioscuriade, & apud eam linguarū uarietate, & aurati uelleris ficta fabula, de uictu & ritibus eorum, qui apud Dioscuriadem conueniunt. Cap. XXIII.

QVæ à Colchide Themiscyram tendit, Dioscuras et Sebastopolis à Ptolemæo uo F
cata est. sicut Straboni placet, orientalis sinum totius Euxini pelagi signum ob-
In Phasim cursus carinis ultimus. tinet, et extrema nauigatio appellatur. Vnde illud quod in prouerbio dicitur, in Phasim
ubi cursus carinis ultimus, sic intelligēdum est, non quod Poëta qui Iambicum fecit de
flumine dicat. nec de urbe eiusdem nominis, quæ ad flumen iacet, sed de tota Colchi-
de. Nam de Phasi, usq; ad intimum Dioscuriadis recessum sexcenta esse stadia putant,
& Dioscuriadem initium Histini tenere, qui duo inter maria eminet. Ptolemæus uero
Iambicum intellexit ad uerbum, et intimum Euxini sinum ad orientem in Phasis ostio
terminauit, ibiq; Histinum incipere ostendit. Dioscuriadem uero septentrionalem Pon
ti ripam tenere, non procul ab amne Coraxe. Dixerunt aliqui qui res parum animad-
uertunt, septuaginta, et quibus minor ueri cura fuit, trecentas gentes apud Dioscuriadē
Quot apud Dioscuriadē gentes conue nire dicātur. conuenire solitas, omnes diuersarum linguarum, propterea quod sparsim et impermi-
ste, ob asperitatem atque intractabilitatem habitent, quarum pleraq; pars Sarmatæ sint.
Vniuersæ tamen Caucasiæ, inter quas Phthiraphagorum natio fuit, cui nomen à sordi-
bus datū est, quibus proximos Seranes esse Strabo putauit, nihil fama meliores, quāuis
robore præstarēt, uicinisq; gentibus dominarētur, eosq; Caucasi extrema obtinere, quæ
imminent Dioscuriadi. Ptolemæus Saonam fluuium quendam memorat, qui ex Cau

caso ca-

A easo cadit in Hyrcanum pelagus, à quo Soanes dici potuerunt. Sed hi Albanorum extrema uersus septentrionem colerẽt, ij quos Strabo nominat Colchis imminebant, qui ad Euxinum pertinent. Ferunt his regem fuisse, & trecentorum uirorum collegium: & quamuis inordinatã gentem, bellicosam tamen, ducenta hominum millia in exercitum cogere consuesse. Torrentes apud eos aurum detulisse, quod perforatis tabulis, ac lanosis pellibus excipiebant, atque hinc aurati uelleris confictam fabulam, & forasse Iberes his contermini eodem nomine uocantur, quo occidentales, ab auro quod apud utros q; inuenitur. Soanes ueneno ad spicula mirifice utebãtur, cuius tanta uis fuit, ut etiam odore admodum lederet. Reliquæ gentes quæ circa Caucasum iacuere, tenuem habuisse regionem feruntur. Mosticos montes partim Colchi habuere, partim Iberes atq; Armeni. Polignium quod Phrixus in Iberia cõdidit id Cessa postea dicta est, loco optime munitus. Altissimæ ueri Caucasi partes ad Austrum uersæ, quæ Albaniam, Iberiã & Colchos, & Heniochos respiciunt, ab his habitantur, quos apud Dioscuriadem conuenisse relatum est, nam salis gratia frequentius conueniebant: horum alij montium tenuere cacumina. alij in collibus habitauere, ferina carne & lacte uiuentes: mõtium uertices hyeme sunt inaccessibiles, æstate caligas bubulas in tympani modum latas calceati per glaciem ac niuem ascendunt barbari, & cum oneribus super pelle dilapsis, descendunt ad

Torrentes aurũ deferunt. Soanes ueneno spicula armabant.

B montis ima.

De Syracoris & Troglodytis, & nominum mutatione, & de pellibus quæ ab ijsdem manant. Cap. XXIIII.

DEscendenti regio septentrionalior occurrit, mitior tamen quæ Syracorum iungitur campis. Insunt etiam Troglodytæ quidam, qui propter frigora habitant in cauernis, & pane abundant. Post eas Cheanitæ reperiũtur, & Polyphagi, & aliorum quorundam uici agriculturam patientes: deinceps Nomades inueniuntur, Paxani, & Nabiani, qui inter Mæotim Caspiumq; habitant, mox Syracorum Aorsorumq; nationes, quas superiorum Aorsorũ exules fuisse putant, magis ad septentrionẽ expositas. Abeatus Syracorum rex, dum Pharnaces Bosphorum haberet, equitum misit uiginti millia. Spadines rex Aorsorum totidem superiores. Aorsi plura cum terræ haberent, & maxima ex parte oræ Caspiæ imperarent, unde camelis iter agentes, Indicas & Babylonias merces, ab Armenijs Medisq; accipiebant: atq; propter opulentiam auro adornabantur. Strabo Aorsos Tanaim accoluisse tradit, Syraces Archedeum amnem, qui ex Caucaso fluens, emittit in Meotim. Ptolemæus Aorsorum in hac plaga nusquam meminit, Syracenorum mentionem facit, quos ultra Hippicum montem prope Ras fluuium iacere ostendit: sed mutatis temporibus gentes quoque situs, & nomina mutant. Tanais (ut ante diximus) Europæ atque Asiæ terminus est, ferturq; à Septentrione Nilo con

C trarius, paulo tamen orientalior originem eius incertam aliqui putant. Ptolemæus ex montibus Riphæis prodire arbitratur, qui magis australes sunt quàm Hyperborei. Nos hominem allocuti sumus Verona oriundum, qui per Poloniam & Litanam, ad fontes Tanais peruenisse se affirmauit, eosq; transcẽdisse, & omnem illam Barbariæ borealem perscrutatum. Is aiebat paludem esse nõ admodum magnã, ex qua Tanais nasceretur, qui duobus ostijs Mæotim ingreditur, quæ stadijs intra se circiter septuaginta distare feruntur. Theophanes Mithyleneus ex Caucasis montibus oriri Tanaim existimauit, & in septentrionem diu currere. Postea conuersum ad meridiem, in Mæotim emittere. Ferunt Græcos qui Bosphorum habitauere ad flumen Tanaim urbem condidisse, quam postea Polemo rex depopulatus est, cum minus obtemperaret. Commune in ea emporium erat Nomadum, Asiæ atque Europæ, & eorum qui è Bosphoro lacum nauigabãt, quorum alij mancipia, pelles, & si quid aliud est Nomadicum uehebãt: alij uestẽ. uinum, & cætera, qui mitis uitæ sunt propria onerabant. Nunc his locis propinquum est Venetorum castellum, quod Tanam uocant, unde & nobilissimæ pelles feruntur, & mancipia, quæ à Scythis emunt, quos appellant Carcassos.

Tanais duob. ostijs Mæotim ingreditur.

De Alopetia in Mæotide insula quæ mistorum hominum domicilium continet, quantâ D
opprimantur glacie & frigore, Cap. XXV.

IN Mæotide insula memorant Alopetiam, quæ mistorum hominum domicilium fuit, stadijs centum à ueteri emporio distans ab ostio Tanais, quod magis orientale est: ad sinistram terrestri itinere pergenti, post octingenta stadia magnus Rhombites occurrit, ubi piscatio multa, & condituræ aptæ: pari deinde interuallo minor Rhombites se offert; non adeo piscibus abundans. Ptolemæus Rhombitem maiorem & minorē duo flumina esse dixit. Strabo promontoria significare uidetur, qui populos ab eis Rhombitarios nominari asserit, et maiores insulas habere stationibus plenas, minores operarios esse, & omnes uocari Meothas non minus quàm Nomades bellicosos, & ingentes plurimas diuisos, quorum qui Tanaim accolerent, agrestiores essent, qui Bosphoranis cohærerent, mitiorem uitam agerent. A minore Rhombito in Anticetā flumē, & Tyramben, stadia esse sexcenta dixerunt: hinc in uicum Cymbricum, centum ac uiginti, unde soluebant, qui lacum nauigabant. Ex quo fit ut longitudo Mæotis per trecenta fere milliaria esse uideatur à Bosphoro Cimmerico usq; in ostium Tanais. Cimmericum urbs in Cherroneso orietali fuit, quæ fossa & aggere Hilstinū claudebat: Nam Cimmerij potentū olim maximā in Bosphoro habuere, à quibus Cimmericus appellatus est. Hi a ponti dextra mediterraneā regionē habitātes, usq; in Ioniū excurrebant: sed à Scythis E
ex his sedibus pulsi sunt. Schythæ à Græcis qui Panthicapeū et alias in Bosphoro urbes habitauere, à Cimmerico usq; in uicū Achilleū stadia uiginti numerabātur. Templū hic Achillis fuit, iuxta quod angustissimū ostij Mæotidis fretum. ad stadia uiginti, uel paulo-
Satyri monumentum. plura patet: hinc ad Satyri monumentū, stadia nonaginta esse dixerunt. Id fuit in promō
torio quodā positū, hominis in Bosphoro clarissimi ac potētissimi, cui proximus fuit Vicus petreus, à quo usq; in Chorocundam, stadia excurrūt centū & triginta, atq; ibi finis est Bosphori, qui Cimmericus appellatur, cuius longitudo stadiorū est ducentorū ac uiginti in cuius initio in parte Asiæ Achilleum fuit, in parte Europæ Minetū, uersus Mæotim: uersus Euxinum in Asia Cyrocondama in Europa uicus nomine Aera Panthica-
Mæotis frigore cōcreta pedibus permeatur. pensis agri, quæ duo loca septuaginta stadijs inter se distabāt, huc usq; glacies pertendit, cum riget hyems Mæotide adeo frigore cōcreta, ut pedibus permeetur. In his angustijs multi fuere portus & supra Chorocūdiam locus Chorocundamētis appellatus, qui decem stadijs a uico mittebat: In mari pars Anticetæ fluminis abrupta lacū influens insulā efficiebat, quæ hoc lacu & Mæotide & flumine undiq; abluebatur, & mari Anticetam nonnulli Hypanim uocauerunt, quemadmodū & fluuium Borysthenī proximum.

De Phanagoria, de Gigantibus Venerem adorantibus, de Polenionis
regis morte, Cap. XXVI.

VLtra hunc locum nauiganti uersus Orientē Phanagoria olim occurrit, ciuitas me F
moratu digna, et Cepæ, Hermonassa, & Apaturum Veneris fanum. Phanagoria & Cepæ in insula fuere: quicunq; olim Bosphori potētibus obediēbāt, Bosphorani appellabantur, & alij Asiani, alij Europei: horum Metropolis Panthicapeum fuit, Asianorum phanarium, sic enim postea Phanagoria est appellata, earum rerum emporium quæ ex Mæotide, & ulteriore barbarorum regione importantur, earum uero quæ mari aduehuntur Panthicapeum. In Phanagoria templum fuisse insigne tradunt, Veneris Apatu-
Fabula Veneris Apaturiæ riæ fabulam afferentes: quod cum gigantes Venerem adorirentur, illa Hercule inuocato, tamdiu in lateribus quibusdam latitauerit, donec gigantes sigillatim dolo excipiens, occidēdos exhibuerit Herculi. Nulla enim mulier tam sui corporis prodiga est, ut uim libenter admittat, & sæpe dolis potentia succumbit. Inter Phanagoriam & Gorgophiā quingentorum stadiorum spaciū ponunt, quod Aspurgitani habitauerunt, & ipsi Meotæ: quos cum Polenio rex simulata amicitia adoriretur, nec id eos lateret, sed cōtra instructi exirent, captus interemptusq; est, pœnasq; cogitati sceleris dedit. Bosphoranorū duces ad Tanaim usque imperium protulere, præsertim Pharnaces Cassander ac Polenio regionem à freto usq; Gorgophiam Syndicam appellauere.

De Zogoris

A

De Zogeris & Heniochis, de lemborum magnitudine, & eorum maritimis furtis, de Enechiorum regum pluralitate. Cap. XXVII.

POst Gorgophiam Achæi, Zogori, & Heniochi, sequuntur, montana & importuosa colentes loca, quæ Caucasi partes sunt. His uita ex maritimis latrociniis fuit, lembos exiles ac leues habentes hominũ uigintiquinq; capaces. Fama est Phthiotas, Achæos, ex Iasonis exercitu Achaiam hanc habitasse, Laconas uero Heniochiam quorũ duces Rhaccas & Amphisastrus fuerint, Castoris & Pollucis aurigæ: ij mari dominabantur more piratarum, prædam Bosphoranis uendentes, & ab eis comeatum accipientes, lẽbos humeris impositos in syluis cũ mare nauigari non poterat, occulẽtes, tenue solum arantes: Vicini principes eorum iniurias ulciscebantur, sed Romanorum subditi propter negligentiam præfectorum sæpe inulti fuerunt. Heniochi quatuor reges habuere, cum Mithridates Eupatore paterno regno fugiens, Bosphoranorum regionẽ permeauit, quæ quidem ipsi peruia fuit. Zogorum uero terram, propter locorum difficultatem atque asperitatem accedere diffisus, ægre maritima ora profectus est: sæpe mare ingressus, quousque in Achæorum agrum peruenit, quibus adiutoribus iter ex Phaside consumauit, ad quatuor fere millia stadiorum. Hanc Zogorum terram eam esse arbitramur, ex qua populi exierint, qui nostra ætate cum liberis & uxoribus Europam peruagãtur,

B Zigari appellati: insignes fures, & inter nostros homines Nomadum more uiuentes: A Chorocundame orientem uersus recta nauigatio est, ad stadia centum & octuaginta, ubi Sindicus portus, & ciuitas cuius meminit Ptolemæus: de hinc ad quadringenta stadia sunt ea quæ Batha nominantur, uicus & portus ubi Sinope austrum uersus, huic oræ plurimum uidetur opponi. Ptolemæus hic amnem Psycam ingredi mare arbitratur, & hic Achæos esse. Strabo Arthemidorum secutus Certetarum oram esse tradit, octingentorum & quinquaginta fere stadiorum, quæ stationes & uicos habeat: de hinc Achæorum regionem stadiorum quingentorum, postea Heniochorum mille, de hinc Pitherintem trecentorum fere ac sexaginta, usque Dioscuriadem: totaq; nauigatio à Chorocundame usque huc, stadia complectitur tria millia centum & quinquaginta. Qui Mithridatica conscripserũt (ut Strabo refert) prius Achæos posuere, deinde Zigos, mox Heniochos, post Certetas, & Moschos, & Colchos & Phthiophagos, qui ultra hos habitauere, Toonas, & alia circa Caucasum paruas gentes, quæ australia Caucasi occupant, loca Euxini: quæ Ponti, septentrionale latus ultra Caucasum usq; ad oceanum innumerabiles iacent gentes, quas ab occidente Tanais claudit, ab oriente (ut Ptolemæo placet) Ras fluuius: ut Straboni, Plinio, & multis alijs, longissimus Caspij maris sinus, omnes qui hanc terram incolunt Scytharum nomine continentur, quamuis Ptolemæus Sarmatas appellat: quos bifariam partitus est, & alios Asiaticos uocat, à Tanai

C usq; ad flumen Ras: alios Europeos, qui Germaniam inter & Tanaim iacent. Scythas uero ultra & intra Imaum montem collocat, ut à nobis ante relatum est. Scriptores alij Scytharũ nomen multo maius efficiunt, quos à germanico limite, usq; ad ipsos Seras, & orientale pelagus occupare arbitrantur: & sicut habitabilis terræ australia Aethiopibus tradiderunt, pari modo septentrionalia Scythis, quos cum Sarmatis confuderunt.

Zigari cũ patris & uxoribus Europam peragantur, suntq; fures insignes.

De Scythis, eorum origine, de fœdibus incestis, eorum uictoria, & qualiter in hoc triumpharint Romani, Cap. XXVIII.

DIodorus Scytharum gentem apud Araxim flumen originem habuisse putat, parumq; ab initio nationem fuisse, & modicæ terræ cultricem, ac propter ignobilitatem à uicinis contemptam, nactamq; deinde regem quendã bellicosum, & militari uirtute præcipuum, agros ampliasse montanos quoadusq; ad Caucasum, campestris uero usq; ad Oceanum & Mæotidem, flumenq; Tanaim. Fabulam quoq; adducit: Natam apud Scythas ex terra uirginem, umbilicotenus hominis forma, reliqua uiperæ, quæ puerum genuerit nomine Scytham, qui omnibus ante se clarissimus euadens, nomen ex se populis uocabulum indiderit, inter cuius posteros duo fratres extiterint, summa uirtute, alter Pluto, alter Napis appellatus, qui magnis rebus gestis, regno inter se diuiso, alte-

Scytharũ origo ex Diodoro.

Fabula de Scythis.

ros populos Plutones, alteros Napas uocitauerunt. quorum progenies regiones ultra A
Tanaim, usque ad Thraciam subegerit: uersisq; deinde in alteram partem armis, ad Ni
lum Aegypti peruenerit: redactis in potestatem omnibus, quæ intermediæ erant, genti
bus, & usq; ad orientis Oceanum, & mare Caspium imperium protenderit: multosq;
reges habuit memoria dignos. Scytharum autē populos Sacas, alios Massagetas, alios
Arimaspos, alios alio nomine uocari dicit: Coloniasq; plures ab eis deductas fuisse, sed
duas maximas, unam ex Assyrijs inter Paphlagoniam ac Pontum, alterum ex Medis
pone Tanaim flumen, cuius populum Sauromatas appellauerint: qui multis post an
nis, imperio late diffuso, magna ex parte uastata Scythia, eam penitus desertam cultо
ribus reddiderint. Trogus Pompeius Scythas cum Aegyptijs de generis uetustate
contendisse dicit, eisq; datam palmam tanquam loco editiori natis. Parthos & Ba
ctrianos eorum sobolem esse. Scythiam ab uno latere Ponto, ab altero Riphæis monti
bus, à tergo Asia & Phasi flumine clausam: multum in longitudinem & latitudinem
patere hominibus, inter se nonnullos fines, neque tecta, aut certas sedes, & armenta pe
cora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Iustitiam genti inge
nijs, non legibus, cultam: furtum inter eos grauissime uindicari, argentum & aurum pa
riter aspernari, ac cæteri mortales appetunt, lacte & melle uesci, ferarum pellibus uesti
Victoriæ Scythæ uarię. ri. Darium regem Persarum ab his turpi fuga submotum, Cyrum cum omni exercitu à B
regina eorum trucidatum, Alexādri magni ducem Sophiriona pari ratione cum copijs
uniuersis deletum, Vesoim regem Aegyptiorum exercitu cum omni apparatu belli rel
icto repulsum, ac fugatum. Scythas ab Aegypto paludes prohibuisse, qui reuersi Asi
am domuerint, uectigalemq; fecerint, ac per mille & quingentos annos tenuerint, us
que ad Ninum regem Assyriorum: Romanorum arma audierint, magis quàm sense
rint. Pulchre Trogus, sed arbitramur Græcos eum aliquos secutum, quibus mos est
omnia in maius extollere. Scytharum natio barbara est, nec iusti nec relicti tenax, fœ
dissima apud eos uita, religionum mille modi, idola & serpentes colunt, in libidinē pro
fusi, aurum non concupierunt donec fuit ignotū, ubi splendorem eius conspicati sunt,
nihil non auri causa patrauere, & propter regnum sæpe parricidia commisere, neque in
ter se iusti, neque cum alijs ueraces, cui plus uirium est, huic & iuris magis, potentiæ o
mnia cædunt. Nec Romani intactos eos reliquere, neque Græci: Alexander ultra Ia
xartem fluuiū eos cæcidit, successores eius plurimis cladibus Scythas affecerunt: Cne
us Pompeius magnos Scytharum exercitus fudit, qui Mithridati suppetias tulerunt in
Septentrionem Scythicum iter tanquam in mari stellis secutus, & omnis Albania ac
que Iberia, ab eo domita est: Regem Colchorum Orodem, positis sub ipso Caucaso
castris, iussit in plana descendere, quarum prouinciarum, & si Græca origo fuit in
Scytharum tamen mores populi declinauerant: Imperante Claudio Mithridates Bo. F
sphoranus, amissis opibus uagus, postquam Didium Romanum ducem, ac robur
exercitus abijsse cognouit, spreto Cothi iuuene, ac rudi & nouo rege, cum Iulio A
quila equite Romano, nationes sibi allexit: & perfugas, & coacto exercitu regem Dan
Dandariorū rex exturbatus. dariorum exturbauit, & imperio eius potitus festinauit in Bosphorum, Aquila & Co
this, quia Iorsines Saracorum rex hostilia resumpserat, ad Eunonem, qui Adroscorum
genti præcellebat, legatos misere, eumq; sibi sociarunt: Pellitur hostis, ueniturq; So
xam Dandanice oppidum, quod desertum à Mithridate præsidio muniuit, & in Sara
cos pergunt, & transgressi amnem Pādam, circumueniūt urbem Huspediam, eamq; ex
cidunt. Iorsines rex Saracorum, diu pensitato, Mithridati ne rebus extremis, an primo
regno consuleret: postquam præualuit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiē Cæ
saris procubuit: magna gloria exercitus Romani, quem inuictum & uictorem tridui it
nere abfuisse ab amne Tanai constitit, Mithridates nullo in armis subsidio fratrem Co
thim proditorem atq; hostem metuens, ad Eunonē confugit: qui eum, impetrata tantū
uita ad Claudiū misit. Multi præterea imperatores, & apud urbem Romā, & apud Cō
stantinopolim, de Scytharum gente gloriosissime triumpharūt. Quod autē ad interiora
eorum, & ultima uersus Boreā non est itum, paupertas soli fecit, et itineris asperitas, atq;

intolera-

A intolerabile frigus, & nullum uincentis præmium. Multos Romani populos (ut Appianus tradit) sese sponte dedentes reiecere, quod nullo esset emolumento eorum imperium: quis arma sumat, & cum mortis periculo dimicet, cum sciat uictoriam sterilem esse? id perinde est, ac si quis laudis causa cum bestijs pugnam ineat. Nec Scytharum robur insuperabile est, magis quàm elephantum & taurorum, quos ingenio uincimus: sed in his inest aliquid utilitatis, Scythas illos exteriores si prælio superaueris, non tam tibi quàm illis uiceris pane alendis, qui multis est incognitus, ubi eorum seruitia quæras. Fatemur tamen ab his exisse quàmplures, qui res magnas gessere. Facile enim migrant quibus sterilis sedes est, & melioris soli fama multos trahit.

Multarum gentium imperiũ quod inutile Romani reiecerunt.

De Asiaticis Scythis, & eorum ferocitate, unde Attilas, de eorum foditate, & quomodò Hungaros utlini esse Scythas, quomodoue quidam Hungarica lingua sint loquentes. Cap. XXIX.

EX Asiatica Scythia migrauerunt in Europam Huni, feroces populi, quos Iordanus, & alij nonnulli, ex mulieribus magis & dæmonum semine natos crediderunt: qui transmissa Mæotide, omnem barbariem inter Tanaim & Danubium, occupauere: ex his magnus ille Attilas ortus est, qui subacta Pannonia, Italiam ingressus,

Huni ex quibus nati.

B Aquileiam subuertit, & in Germaniam transiens, plurimas uastitates edidit, ac transmisso Rheno, in agris Catelaunicis memorabile illud prælium commisit, in quo supra centum sexaginta millia hominum cecidere: & quãuis uictus esset, id tamen solacij tulit, quod Theodoricum Gothorum præstantissimum ducem obtruncatum cognouit. Is domum reuersus, dum nouis nuptijs operam dat, uino plenus, effuso è naribus multo sanguine, suffocatus est: de quo etiam in posterioribus nonnulla erunt dicenda. Scytharum quoque genus est Turcarum fœdissima gens, qui ut Hesicus Philosophus tradit, in Asiatica Scythia ultra Pyriceos montes, & Taracontas insulas, contra Aquilonis ubera sedes patrias habuere. Natio truculenta & ignominiosa in cunctis stupris, ac lupanaribus fornicaria: comedit quæ cæteri abominantur, iumentorum, luporum, ac uulturum carnes, & quod magis horreas, hominum abortiua: diem festum nullum colunt, nisi mense Augusto Saturnalia: Romanorum imperium admirata magis, quàm experta est: Octauiano Augusto in auro littorico censum dedit, & id quidem sponte, nam cum uicinas gentes annua illi tributa reddere animaduertisset, nouum dierum ac temporum exortum esse deum arbitrata, munera illi quotannis misit. Otho historicus qui Phrisingensis fuit episcopus, tradit Turcas imperantibus Græcis, ac regnante apud Francos Pipino, annis ab hinc supra sexcentis. Caspias portas egressos, cum Auaribus ferocissima pugna, multis utrinque desideratis, conflixisse. Nicolaus Segundinus

Grandis Hunorũ strages.

Attilas uino penus suffocatus est.

C multa eruditione præditus, græcas ac latinas literas apprime callẽs, de Turcis ad nos scribens, Asiaticos Scythas illos esse fatetur, qui Pontum Cappadociamq; transgressi, ad reliquas finitimas gentes sensim illapsi sint: ij more latronum clandestinis quibusdam excursionibus, uires sibi uendicantes, occupatis mõtibus & claustris opportunis, unde per occasionem irruptiones facile fieri possent, usqueadeo emersere, atque animis sublati sunt, ut palam iam, & pari Marte aduersum finitimos de agri possessione certarent, & denique procedenti tempore Galatia, Bithynia, et utraque Phrygia, in potestatem rẽ dacta, omnem Asiam quæ minor uocatur, ultra citraq; Taurum, ad oras usque Ioniæ & littora græci maris occupauerint: & unum quendam principem, sed alios alij duces, & uaria auspicia, quasi per factiones secuti, de quibus alio loco dicendum erit. Ferunt & Hungaros, qui Danubij ripas incolunt, Scytharum genus esse, non quasi ab Hunnis ortos quod propter uerbi cognationem aliqui crediderunt, sed ab alijs Hungaris, quorum Iordanus meminit, qui Nothos eos dicit, suo tempore fuisse, propter commercium pellium Mardurnarum. Fuit autem Iordanus sub imperio Iustiniani, quo tempore nondum Pannoniam Hungari attigerant, lõge post Hunnos, Gothos ac Longobardos, Hungari Scythiam egressi, ad Danubium peruenere: pulsisq; prioribus incolis, aut sub iugum missis, regnum sibi fecere. de quibus suo loco dicemus. Noster Vero-

Nicolaus Segundinus ad Pium papam de Scythis.

Hũgaros Scytharum genus esse.

nensis, quem supra diximus, ad ortũ Tanais peruenisse retulit populos in Asiatica Scythia, non longe à Tanai sedes habere, rudes homines, & idolorum cultores, quorum eadem lingua sit cum Hungaris Pannoniam incolentibus, uoluisseq; cum plerisq; sacrarum literarum professoribus, uiris religiosis, & ex ordine beati Francisci, qui linguam illam nossent, eo proficisci, & sanctum Christi Euangelium prædicare: sed prohibitum à domino, quem de Mosca uocauit, qui cum esset græca perfidia maculatus, ægre ferebat Asiaticos Hungaros, latinæ coniungi ecclesiæ, & nostris imbui ritibus. Fuerunt & qui Gothos ex Asiatica Scythia erupisse putarunt, quorum est peruulgatum nomen præsumptio, hinc oritur quod Alani inter eos militauere, & usque in Hispaniam transiere, ibiq; sedes obtinuere, in quibus hodie Catelani tanquã Gothi, Alani uocantur: Alanos autem Ptolemæus in Asiatica Scythia ultra Hyperboreos montes collocat, ad septẽtrionem maxime uergentes. Iordanus Europeos fuisse Gothos affirmat, quem sequi non pudet, suæ gentis initia referentem: neque alienum fuerit, Alanos post quam in Europã migrassent, cum Gothis societatem iniisse, ex qua facta sit Catelanorum natio. Multa de Gothis inter res Europeas dicenda erunt, quæ nunc relinquimus, illud concludisse sat fuerit, non idcirco Scytharum genus in aliena prorupisse, quia cæteris uirtute præstarẽt, sed auiditate melioris agri, & quod in patrio solo nutriri non possent. ¶ Sequitur Asiæ ad nostram supputationem tertium membrum, cui Parthia dabit initium, quamuis recta in orientem iter habenti Aria occurrat, et Paropamisadũ regio, quæ montanæ sunt, et in eodem parallelo qui per Rhodum est cum Parthia continentur: sed nobis placuit quinto loco de illis agere, qui post Indiam ad occidentem primi reperiuntur. Nos Parthiam in hac descriptione, Mediamq;, & utranq; Armeniam, ac magnam minoris Asiæ Cherronesum comprehendemus: quamuis aliqua ultra citrãq; Taurum iaceant, & non nulla in ipsis montium cacuminibus sita sint.

De Parthis, apud eos uario terræmotu, sermone misto, de eorum uario incessu, & de rerum uaria successione, atque in bellis multa nunc regni populatione, nunc autem auctione. Cap. XXX.

PArthia ut Ptolemæo uisum est, ab ortu Ariam habet, & Masdoranum montem: ab occasu Mediam, & quibus dissecatur iuga: ad meridiem Carmaniam desertam, & Parcoachiæ montis sublimem uerticem: a septentrione Hyrcaniam: & qui medius intercurrit mons coronis, regiones in ea quatuor collocat: Comissenam quæ Hyrcanis imminet: Thabienam, quæ ad Carmaniam respicit: Pauricenam, quæ Arsiam: & Sindacam, quæ Mediam intuetur. Ciuitates commemorat plures, de amnibus qui eam irrigent nullam efficit mentionem, q̃uis Bagadram in ea ortum indicare uideatur, qui lõgo itinere per Carmaniam desertam & Hippophagos, non longe à Sureis Persicũ illabitur sinum. Strabo fluminibus irriguos Parthiæ campos esse commemorat, quos partim Arius, partim Margus, inundet. Iulius Solinus Parthiam Rubro mari a meridie claudit, à septentrione Hyrcano salo, non Parthiam hoc pacto, sed Parthicum circunscripsit imperium, quod in duo deuiginti regna diuisum dixit, & undecim superiora ab Armenico limite et Caspio littore incipientia, ad terram Scytharum porrecta, quibus concordes essent reliqua septẽ inferiora. Sic enim uocat ab ortu Arianos habere, à meridie Carmaniam, ab occasu Medos, à septentrione Hyrcanos. Plinius, quæ fuerant olim Persica regna, postea Parthorum intelligi uoluit, inter duo maria, Persicum, & Hyrcanum: montana Parthiæ Scenatas tenere populos. Strabo refert loca optima, & montibus clausa, Trogus Pompeius urbem claram in monte à Partheno primo Arsace conditam dicit: cuius loci ea conditio fuerit, ut nec quicquam munitius inueniri, neque amœnius posset, præruptis undiq; rupibus cinctus, ut tutela nullis egeat defensoribus: & soli circunia centis tanta ubertas sit, ut propriis opibus expleatur. Fontium ac syluarum ea copia, ut et aquarum abundantia irrigetur, et uenationum uoluptatibus exornetur. Apollodorꝰ Hecatompylon Parthorum regiam appellauit, per mille et septingenta sexaginta stadia distantẽ à portis Caspijs. In Parthia terræ sunt, quas Rhagas uocauerunt, propter terræmotus q̃ ibi frequẽter fiũt, à quib. multæ urbes (ut Possidonius refert) et duo millia uicorũ euersa

Solin, de Parthia.

Hecatõpylos. id est, c. portas habens.

A euersa sunt. Strabo affirmat Parthiam ab initio non multam fuisse, Parthos cum Hyrcanis Persicæ uixisse, eisq; subfuisse, cumq; regio esset nemorosa & montana atq; inops, reges eam cursu præteriisse, cum ne minimã quidem exercitus partem alere possit: successu uero temporis auctam esse: Camisenamq; atq; Cormam, & totã fere regionem: usq; ad Caspias portas & Aragos & Tapyros, quæ prius Medorum erãt, ad Parthos transisse: atq; Apamiam & Heraclią insignes urbes, & Rhagis uicinas, in Parthia uidetur describere. Parthorũ collegiũ duplex fuisse affirmat, alterũ affiniũ, alterũ Magorũ & sapientiũ, atq; ex his duob. reges creari, nationẽ Barbarã esse uerum bellacẽ, & à Scythis ortã, quæ propter præclara belli facinora, adeo polluerit, semper aliquid finitimis adimens, ut tandẽ ad Euphratem propagarit imperium, & uim Scythis attulerit, Bactrianæ partem eius auferens, & propter imperij magnitudinem cũ Romanis uario Marte contenderunt, Scytharum exules crediti, quod ipso uocabulo manifestari Trogus affirmat: nam Scythico sermone exules Parthi dicuntur: ij Asmorum & Medorum temporibus, inter orientes populos obscurissimi fuere: postea quocunq; imperium orientis translatũ est, ueluti uulgus sine nomine, præda uictorum fuere, & Macedonibus triumphato oriente, seruierũt. Parthia frigidissimos habet montes, & planities admodum calidas, administratio gentis post defectionem Macedonici imperij, sub regibus fuit: proximus maiestati regũ, & po-

B pulorum ordo, ex hoc duces in bello, & in pace rectores habuere: sermo his inter Scythi cum Medumq; medius, et ex utriusq; mistus: uestis olim sui moris, postea quã opes accesserunt, luxuriæ materia, ut Medis, prælucida ac fluida: armorũ patrius, ac Scythicus mos, exercitum nõ ut aliæ gentes liberorũ, sed maiorem partẽ seruorũ habuere: quorũ uulgus nulli manu mittendi potestate permissa, ac per hoc omnibus seruis nascẽtibus indies crescit, hos pari liberos suos cura, & equitare, & sagittare, magna industria docẽt. Locupletissimus ut quisq; est, ita plures in bella equites regi suo præbet: aduersus Antonium cũ equitum quinquaginta millia Parthi duxissent, soli quadringẽti liberi fuere, præliari in acie comin9, aut obsessas expugnari urbes, ignari. Pugnauerũt aũt procurrentib. equis, aut terga dãtibus sæpe fugã simulantes, ut in cautiores aduersum uulnera insequentes haberẽt. Signũ his in prælio non tuba, sed tympano dabatur, nec pugnare diu poterant, de quib. Lucanus: Pugna leuis, bellumq; fugax, turmæq; uagãtes. Et melior cessisse loco quã pelere miles: Illita terra dolis, nec Martẽ comminus unquã Ausa pati uirtus, sed lõge tendere neruos: Et quæcũq; uelint permittere uulnera uentis. Cæterũ intolerãdi fuissent, si quantus erat impetus, uis tanta & perseuerantia fuisset: plerũq; in ipso ardore certaminis prælia deseruerunt, ut cũ maxime te uicisse putas, tunc tibi discrimen subeundũ sit, munimẽtũ ipsis equisq; loricæ plumatæ fuerunt, quæ utrũq; toto corpore texere, auri, argentiq;, nullus, nisi in armis, usus: uxorea dulcedine libidinis singuli plures habuere, nec ulla delicta adulterio grauius uindicarunt: ob quã rem fœminis non conuiuiũ uirorum tantum,

C uerumetiam conspectum interdicebant, carne non nisi uenatib. quæsita, uescebantur. Equis omni tempore uectabantur, illis bella, illis cõuiuia, illis publica, ac priuata officia obibant: super illos consistere, mercari, colloqui. Hoc deniq; discrimẽ inter seruos liberosq; fuit, quod serui pedibus, liberi nõ nisi equis incedebant. Sepultura uulgo, aut auium, aut canum, laniatus fuit. Nuda demum ossa terræ obruere, in superstitionib9, atq; cura deorum præcipua omnibus ueneratio. Ingenia genti timida, seditiosa, fraudulenta, procacia: quippe uiolentiam, uiris, mansuetudinẽ mulieribus, assignabant: semper in externos, aut in domesticos, motus inquieti: nam tacitꝰ ad faciendũ, quàm ad dicendum promptiores. Secunda atq; aduersa silentio tegebant, principibus, metu, non pudore parebant. In libidinem proiecti, in cibũ parci, fides dicti promissiq; nulla, nisi quatenus expedit. Libet hic paulo altius ordiri, et res Parthicas quæ memorabiles fuerũt, longius attingere. Orientis imperiũ primo Assyriorũ fuit, postea Medorũ, deinde Persarum, quarto loco Macedonum, quos Parthi simul & Romani debellarũt: seu uerius hodie domestica & execrãda parricidia, post mortem Alexandri magni Parthiã tanquã uilem & inopem nemo Macedonum dignatus est. Ob quam rem, Stragonori externo socio eam tradiderũt. Exin, Macedonib. inter se ciuili bello contendentib. Parthi Eumenẽ secuti sunt, et eo uicto, ad

Antiga

Parthorũ ciuilis legum.

Parthi exules dicti.

Serui pedibꝰ. Liberi equi omni tempore insedebãt.

Orientale Imperium quoties mutatum. De regni Parthici initio.

Antigonum transiere. Post hunc à Nicanore Seleuco, & Antiochio, & successoribus D
eius possessi sunt. Demum uero à Seleuco, Antiochi nepote, defecerunt impunitatē esse
cuti, quia Seleucus cum Antiocho fratre, de regno contendebat, quo tempore & Theo
dotus Bactriæ præfectus defecit, quem Strabo Eucedamum appellare uidetur: qui cum
se regem appellare iussisset, exemplum totius orientis populis præbuit, ut à Macedonib.
deficerent. Nullum est enim imperium, quod ciuilis discordia non euertat. Parthianæ de
fectionis auctor Arsaces fuit, cui alij Bactrianam originē præbent, alij Scythicam, et qui
Scytham fuisse putant, ex paruis ortum affirmant, quos Dahas credunt, & Dahis profe
ctos, qui ultra Meotim habitauere Xandros siue Parios dictos: nonnulli Dahas circa
ostium Caspij maris posuere, ex quibus ortus Arsaces cum plerisq; Nomadibus Ochū
accolentibus Parthiam inuaserit, atq; obtinuerit: Trogus incertæ originis dicit, qui solu-
Seleucus à Gallis in Asia uictus. tus latrocinijs et rapto uiuere, ac cœpta opinione quod Seleucus à Gallis in Asia uictus
esset, cum prædonum manu Parthiam ingressus, Mādragoram regionis præfectum op-
presserit. & imperium gentis inuaserit: duarumq; ciuitatum imperio potitus, parato gran
di exercitu, aduersus Theodotum Bactrianorum, & Seleucum Persarum regem, se tue-
ri conaretur. Theodoto cito mortuo, filius eius eiusdem nominis, pacem & fœdus cum
Arsace percusserit: nec multo post, cum Seleuco rege ad defectores persequendos uenie-
nte congressus, uictor euaserit. atq; is dies Parthorum imperij initium fuerit, qui ab eis B
solemnis habetur. Ex quo libertas genti orta, reuocato deinde Seleuco, nouis in Asiam
motibus, dato laxamento, regnum Parthicum formam accepit, & recte uiuendi normā,
constitutis magistratibus, qui belli pacisq; munera sub rege gererent. Arsaces qua sito,
constitutoq; regno, matura senectute decedit, cuius memoriæ hunc honorem Parthi tri
buerunt, ut omnes deinde reges suos Arsaces appellauerint. Huius filius et ipse Arsaces
nomine, aduersus Antiochum Seleuci filium centum millibus peditum, & uiginti mille
bus equitum instructum, tanta uirtute pugnauit, ut ad postremum in societate eius reci-
peretur. Tertius Parthis rex Priapatius fuit, & ipse Arsaces dictus, qui actis in regno
quindecim annis decessit, Mithridate & Phraate filijs relictis: quorum maior Phraates,
more gentis hæres, Madros ualidam gentem bello domitam regno adiecit, nec multo
post decessit, instituto fratre hærede, quāuis multos reliquisset liberos. Quo tempore Bu
eratides apud Bactros regnauit (de quo supra meminimus cum de rebus Bactriæ age-
remus) Mithridates aduersus Medos bellum gerens, uictoria demum potitus, ac uiri-
bus auctus, Pharsacem Mediæ præposuit, & Helimeorum gentem regno suo adiecit, re
ge ipsorum in prælio superato. Imperiumq; Parthorum à monte Caucaso, usque ad flu-
men Euphraten, protulit: nec minor Arsace proauo gloriosa senectute decessit, relicto
Phraate filio, hærede, qui cum bellum inferre Antiocho regi statueret, Scytharum moti-
bus ad sua defendenda reuocatus est, profectusq; aduersus Scythas Hymerum quen- F
dam ad tutelam regni reliquit, qui oblitus uicarij officij tyrannica crudelitate Babyloni-
os, multasq; alias ciuitates importune uexauit. Ipse autem Phraates Græcos secum con
tra Scythas adduxit, quos prius in bello aduersus Antiochum gesto, superbe, crudeli-
terq; tractauerat: ij cum inclinatam Parthorum aciem uidissent, arma ad hostes transtu-
lere, insigni proditione contumelias ulti: Phraates obtruncatus est, & in eius locum Ar-
thabanus patruus constitutus, Scythæ uictoria contenti, populata Parthia, in patriam
redierunt. Arthabanus bello Thegarijs illato, uulneratus in brachio statim decedit. Mi-
thridates filius succedit, cui res gestæ magni cognomen dedere. Multa enim bella cum
finitimis summa uirtute gessit, & cum Scythis prospere dimicauit, ultorq; iniuriæ paren-
tum fuit, ad postremum Arcoadisti Armeniorum regi bellum intulit, deinde propter
Herodes frater occidit & Crassū cū filio & exercitu deleuit. crudelitatem à senatu Parthico pulsus est. Prater eius Herodes cum regnum uacans
occupasset, Babyloniam quo Mithridates cōfugerat, diu obsedit: & fame coactos in de
ditionem oppidanos compulit, & Mithridatē in conspectu suo adductum, trucidari
iussit: Deinde cum Romanis bellum gessit, Crassumq; cum filio & omni exercitu
deleuit: huius filius Pacorus missus ad persequendum Romani belli reliquias, magnis
rebus in Syria gestis, reuocatur in patriam: patri suspectus, nam quem non timeat,

qui

A qui fratrem occidit: Exercitus Parthorum illo absente in Syria relictus, à Cassio quæsto-
re Crassi cum omnibus ducibus trucidatur. Post hæc ciuili bello Parthi Pompeianarum
partium fuere, cum Crassi alterum filium in partibus Cæsaris esse audirent, uicto Pom-
peio auxilia Bruto & Cassio aduersus Augustum et Antonium misere, & post belli finē
rursum Pacoro duce, inita cum Labieno societate, Syriam & Asiam uastauere: castraq;
Ventidij, qui post Cassium, absente Pacoro exercitum Parthicum fuderat, magna mo-
le aggrediuntur. Sed ille simulato timore diu continuit, & insultare Parthos aliquan-
tisper passus, ad postremum in securos lætosq; partem legionum emisit, quarum impetu
fusi Parthi in diuersa abiere. Pacorus cum fugientes suos abduxisse Romanos secum le-
giones putaret, castra Vētidij aggreditur: ille reliqua parte legionum emissa, uniuersam
Parthorum manum cum ipso Pacoro interfecit. Herodes audita nece filij, diu sine cibo
fuit, nec aliud loquebatur, nisi Pacorum: erant enim triginta filij ex diuersis pellicibus,
quarum quælibet suum filium loco Pacori substituendum petebat. Dum Herodes deli-
berat, unū ex filijs Phraates eum interfecit, pœnasq; occisi ab eo fratris exegit: sed Phra
ates multo scelleratior patre, uniuersos fratres suos trucidat, nec filio suo parcit, ueritus ne
illum optimates sequerentur, qui sibi erant infesti: hinc Antonius propter auxiliū Bruto
missum, cum sedecim ualidissimis legionib. intulit bellum: sed grauiter multis prælijs ue-
B xatus, & amoris impatiens, quo Cleopatram ardebat, à patria refugit. Phraates insolen-
tior ea uictoria redditus, à populo in exilium pellitur, nec multo post tempore Scytharū
auxilio in regnum restituitur. Nullius est enim tanta nequitia quæ non inueniat adiuto-
res, si quid auferre utilitatis posse uidetur. Substituerant interim Parthi Tyridatem, qui
audito Scytharum aduentu, cum magna amicorum manu ad Octauianum in Hispaniā
belligerantem confugit, obsidem Cæsari Phraatis filium ferēs, quem negligentius custo-
ditum rapuerat, pariturum se omni tempore Romanis affirmans, si ad recuperandum re
gnum adiuuaretur. Phraates, & ipse legatos ad Cæsarem mittit seruum suum Tyridatē,
& filium remitti postulat: Cæsar his cognitis, neq; contra Tyridatem se Parthis dixit, ne
que aduersus Parthos Tyridati auxilia daturum. Phraati tamen filium sine precio remi
sit, & Tyridati quo ad manere apud Romanos uellet, opulētum sumptum præberi iussit. Sed finito Hispaniensi bello, cum in Syriam ad componendū orientis statum uenis-
set, metum Phraati incussit, ne bellum Parthiæ inferret: Itaq; tota in Parthia captiui, siue
ex Crassiano, siue ex Antonij exercitu recollecti, signaq; cum his militaria Augusto re-
missa: sed & filij nepotesq; Phraatis obsides Augusto dati: plusq; Cæsar magnitudine
nominis sui fecit, quam armis alius imperator facere potuisset. Misit tamē Augustus an-
tequàm moreretur, aduersus Parthos, rebus nouis studentes, Germanicū Drusi filium,
Caligulæ patrem: qui anno quarto Tyberij Cæsaris, de illis clarū triumphū egit. Sub Ne
C rone Parthi Armeniam sustulerunt, & Romanas legiones sub iugū misere, ægreq; Sy-
ria retenta est. M. Antonio & Aurelio Commodo imperiū tenentibus, Vologesus rex
Parthorum graui eruptione facta, non Armeniam modo, sed Cappadociam, Syriamq;
uastauit. Antonius tamen per duces suos eum repressit, ac Seleuciam Assyriæ urbem su-
per Hydaspem fluuium sitam, & multa hominum millia in deditionem accepit, & cum
fratre de uictoria Parthica magnifice triumphauit. Traianus qui usq; ad Indos imperi-
um protulit, Parthos pluribus bellis uicit, eisq; non modo australia regna, sed Armeni-
am quoque abstulit. Sub Hadriano Cæsare, qui Traianum secutus est, iterum res Par-
thicæ auctæ sunt, & Euphrates utriusq; imperij limes factus, contenderunt cum Seuero
Cæsare Parthi: & ab eo superati sunt. Aurelius Bassianus cognomento Caracalla, inter
Edissam & Cannas commisso cum Parthis prælio, interfectus est. Helius lampridius
non in prælio, sed cum ex prælio, recessisset, ad requisita naturæ, insidijs eum à Macrino
præfecto occisum dicit: Deinceps ad orientale imperium, nunc Parthicum, nunc Persi-
cum appellatum reperimus: quamuis imperio Persico Macedones finem imposuē-
runt. Sed scriptores non tam gentem, quæ imperaret, quàm locum cui imperabatur,
intuiti sunt: ideoque Persarum reges, pro Parthicis acceperunt. Aurelius Alexander
Xerxem regem Persarum maximo prælio superauit. Cordianus Parthis bellum in-
tulit.

Cassius Parthos trucidauit.

Herodis 19. filij.

Cæsar Phraatis filium sine precio remisit.

Germanicus Drusi filio, de Parthis triumphauit.

tulit,qui iam moliebantur erumpere, feliciterq; prælijs ingentibus eos afflixit:rediens au D
tem,non longe à Romanis finibus,interfectus eſt,fraude Philippi qui poſt eum impera-
Valeriani ignominioſa ſeruitus. uit. Valerianus,qui ſeptimo & uigeſimo loco poſt Auguſtum imperio præfuit,et uigeſi
mo loco poſt Auguſtum imperio præfuit,à Sapore rege Perſarum captus,luminibus or
batus,ignominioſe in Perſarum ſeruitute conſenuit:id officij apud eos ſortitus,ut Sapo
re equum aſcendente,incuruatus regem non manu ſed dorſo leuaret, Sub Galieno Par
thi Meſopotamia Syriaq; potiti ſunt:ſed Odenato his recuperatis, uſq; ad Theſiphontē
penetrauit.Carus Narbonenſis ſecundus et trigeſimus ab Auguſto,Perſas prælio uicit,
Senem & Theſiphontem notiſsimas urbes cepit: & cum caſtra ſuper Tigrim flumē ha
berent,nō armis hoſtium,ſed ictu fulminis interijt.Maximianus,aduerſus Narſeum Per
ſarum regem,inter Gallinicū & Carras,congreſſus ſuperatus eſt, fugitq; ad Diocletia-
num in Meſopotamiam,à quo turpiter receptus,& admodum reprehenſus, inſtauratis
uiribus,iterum cum Narſeo Ormiſade & Saporis auo in Armenia maiore pugnauit:Vi
ctorq; pulſo Narſeo caſtra eius diripuit,uxores, ſorores,& liberos cepit,& cum ingenti
præda ad Diocletianum redijt. Conſtantius magni Conſtantini filius, à Perſis multa &
grauia damna perpeſſus eſt:uidebatur tamen ſuperaturus in fine,niſi ad ciuile bellū con
tra Iulianum redire compulſus eſſet.Iulianus rerū potitus,Parthis intulit bellum,oppida
aliquot et caſtella eorū in deditionem accepit,et ui expugnauit:Aſſyriam populatus eſt, B
caſtra apud Theſiphontē ſtatiua aliquandiu habuit,rediensq; victor, dum ſe incōſultius
prælijs inſerit hoſtili manu interfectus eſt,ſicut Eutropius refert, qui eius expeditioni in-
terfuit.Nonnulli diuinitus interemptū aſſerunt,qui ex Chriſtiano ad gentilitatem rediſ-
Iuliani apoſtate diuinitus illata mors. ſet,propter quod mox ut uulneratum ſe intellexit dixiſſe fertur,uicisti Galilæe (ſic enim
apoſtata per irriſionem appellabat Chriſtum, Iouinianus duobus prælijs uictus,pacem
cum Sapore Parthorum rege neceſſariam,ſed ignobilem fecit, abbreuiatis imperij fini-
bus:& parte ſuperiore Meſopotamiæ tradita, quod ante eum annis trecentis & duobus
de uiginti,ex quo Romanum imperium conditum erat,nuſquam acciderat.Iuſtinianus
Parthos bella mouentes per ſuos duces pluribus prælijs ſuperauit,poſtea apud Euphra-
tem eius exercitus victus eſt:Sed per Belliſarium reſarcita ſunt damna,& fœdus cū Par
this initum. Zeliorbes Hunorum rex intra Scythiam manentium , cum uiginti millib⁹
aduerſus Iuſtinianum Coſdroam adiuturus aduenit:ſed ſuſpectus ab eo habitus , multis
uulneribus confoſſus,interfectus eſt.

De Coſdroa tyranno & uictoria Heraclij,crucem domini ablatam ac iterum eſſe reſtitutam,de Maumethe pſeudopropheta , necnon inſigni uictoria Tharmerlanis Parthorum ducis. *Cap. XXXI.*

SVb Foca imperatore Coſdroas Meſopotamiam occupauit , & paulò poſt Paleſtinā F
cum Hieroſolyma,et nonaginta millia Chriſtianorum interfecit,partemq; crucis do
minicæ ſecum aſportauit,Heraclio imperium tenente:et deinde in Aegyptum arma
uertit,Alexandriamq; occupauit: nec moratus Aphricam ingreſſus eſt , & Carthagine
capta,imperio potitus eſt Libyæ.Heraclius pacem ab eo petijt,etiam cum dedecore im-
perij,neq; impetrauit à ſuperbiente rege.Itaq; dux in eum omnia bella fortunæ commit
tens, ille ex Azoto Syriæ fugit in Perſidem relictis ducibus , quo Romanorum impetū
morarentur. Heraclius flexo ad ſiniſtram itinere , & ſuperato monte Tauro,in Perſidē
tranſiuit,uicitq; Sabbarum & Saym duobus prælijs:& tertio Razatenem alium ducem
ſuperatum,interfecit,& uigintiſeptem militaria ſigna intercepit.Coſdroas Medarſem fi
lium regni conſortem appellauit,Syrochio præterito, qui natu erat maior: propter quod
captus ab eo cum Medarſe & uxoribus in carcerem coniectus,eſt,atq; deinde cum filio
necatus.Syrochius Heraclio uictori captiuos reddit,& crucem domini, & inſuper mu-
nera dedit.Hoc tempore Maumethes Pſeudoprophera exortus eſt,qui Arabes ad deſe
Crux domini Hieroſolymā reportata. ctionem compulit:Crux domini Hieroſolymam reportata eſt.Heraclius nō multo poſt
in hæreſim lapſus,per deſidiam languens,Saracenorum uires tum primū naſcentes pro-
pagari et creſcere ſiuit,qui ſub falſa lege Maumethis imperium erexere.Arabes enim cū
Parthos in ſuam perfidiam trahere non poſſent uerbis,armis eos agitauere. Deceſſerat

primo

primo regni sui anno Syrochis,eiq; filio succesſerat Adheſer,cui pariter infra annum defuncto Ormisda,ſuffectus eſt,quem Arabes prælio ſuperatum interfecere,eiusq; imperium obtinuere.Arabes aũt tantis uictorijs aucti: nam & Romanorum arma longe propulerant,Antiochia occupata,& in Aphricam manus iniecerant, tranſmiſſa Aegypto Saracenorum nomen aſſumpſere:atq; ita & Parthi,& Perſæ,& Arabes,& Aegyptij,et multæ aliæ gentes in Saracenicum nomen tranſiere: neq; poſtea nomen Parthicũ auditum eſt quaſi magnum,uſq; ad tempora noſtra, anno circiter decimo priuſquã naſceremur. Thamerlanes genere Parthus,gregarius miles,adeo inter ſuos uimentis & corporis agilitate excelluit, ut breui multarũ gentium dux fieret: quibus Parthorum imperio potit⁹,Scythas, Iberos, Albanos, Perſas, Medosq; ſibi ſubegit:Meſopotamiam inuaſit, atque Armeniam, tranſitoq; Euphrate, cum quadringentis millibus equitum, ſexcentis millibus peditum, omnem Aſiam quam minorem appellamus, obtriuit. Regem omnium potentiſſimum Pazaitem Turcarum dominum, cum pari equitum numero,& magnis peditum copijs,fines ſuos tutantem,apud Armenos prælio ſuperatum,ducentis millib. hominum interfectis,uiuũ cepit,caueaq; in modũ feræ incluſum,per omnẽ Aſiam circumtulit,egregium et admirandum humanarũ rerum ſpectaculum. Caſtra eius in urbis modum ordinata fuere,ſtatuto cuiq; arti loco.atq; in partes ſuas diſtributis exercitijs,ut omnia in promptu eſſent: ad uitæ uſum neceſſaria ſumma ſemper rerũ copia inueniebatur,cum nullus eſſet latrocinijs locus, tutoq; omnia comportarentur:nulla unq; ſeditio,nullus tumultus inter milites fuit, aduerſam fortunã nunquã expertus eſt. A Tanai flumine uſq; ad Aegyptũ,uniuerſam Aſiam percurrens,Smyrnas,Antiochiã,Sebaſtiã,Tripolim,Damaſcũ,multasq; ualidiſsimas urbes ui cepit,diripuit,atq; incendit. Soldanum Aegypti bello ſuperatũ ultra Peluſiũ repulit: Aegyptum ingredi parantẽ uaſtæ ſolitudines & deſerta loca auerterũt,uirum belli artib.inſignem, ad ea maxime obeunda promptũ quæ ardua & dura cæteris uidebãtur: Damaſco capta, cũ arcis antiquæ expugnatio difficilior uideretur, conſtructa è regione altera,quæ antiquam altitudine ſuperaret,ui cepit:q̃uis multa ſuorũ cæde.Capha urbs eſt Genuẽſiũ,Colonia in Taurica Cherroneſo,non procul à Boſphoro Cimmerico: hanc cũ Thamerlanes inuadere ſtatuiſſet, Scythas negociatores præmiſit, qui pretioſiſsimas animaliũ pelles minorũ q̃ conſueuerũt precio uenundarẽt,ſciens aurũ abſcondi poſſe,pelles ſuffodi nõ poſſe:moxq; bello indicto,admotis urbi machinis,expugnata ui atq; armis ciuitate,& auro & pellib.potit⁹ eſt. In obſidionib.urbiũ prima die albo tentorio utebatur,ſecunda rubeo,tertia nigro:qui ſe ſe dabant in albo ſedenti,ſalutẽ conſequebãtur. Rubeus color moriendũ patrib familiarum indicabat:niger ciuitatis excidiũ,et omnia in cinerem cõuertenda. Fama eſt populo ſæ cuiuſdã ciuitatis,quæ prima die deditionẽ neglexiſſet,pueros, puellasq; omnes in candida ueſte ramos oliuæ præferentes exiuiſſe, ut principis iram placarent:illum omnes ab equeſtatu conculcari atq; conteri iuſſiſſe,& urbẽ captam incendi. Interrogarũ aliquando ab homine Genuenſi,qui ei familiaris eſſet,cur tanta crudelitate uteretur: Cõmotum ac ueluti furentẽ,diſtorta facie,ac ſpirantibus ignem oculis, reſpõdiſſe. Tu me hominẽ eſſe arbitraris:falleris:ira dei ego ſum & orbis uaſtitas: caueto ne poſt hac mihi occurras,niſi uelis interrogationis tuæ pœnas dare.Abijt Genuẽſis, neq; ulterius oculis Tyranni obiectus eſt.Ferebant qui Thamerlanẽ uiderunt, eũ Hannibali fuiſſe ſimilem, ſecundũ ea quæ de Pœno ſcribuntur:nihil eius animo ſeuerius, nihil magis quã latrocinia uindicaſſe,ut ipſe unus eſſet, qui latrocinari impune poſſet. Quærebat tanq̃ uirtutis opus quibus cum bellũ gereret. Deletis regib.ac tyrannis permultis,uaſtatis pluribus prouincijs,onuſtum de uictarum gentiũ ſpolijs exercitum in patriam reduxit: & ciuitatẽ Marchantem condidit,quam uarij generis captiuis repleuit,& hoſtium ſpolijs exornauit. Quod ſi aliquod excellens ingenium eius acta reperiſſent,inter clariſsima ducum geſta legerentur: uita functus, duos filios reliquit regni ſucceſſores, qui diſcordia laborantes effecerunt, ne Parthorum imperium rurſus poſſet emergere. Thomas Apóſtolus Euangelium Chriſti,ad Parthos detulit,per quem Medi,Perſæ,Hyrcani,& Bactriani noſtræ fidei ſacramenta receperunt. Corpus eius alij in India, alij in Meſopotamia ſepultum aſſerunt.

Pazaites rex cauea inclusus per omnẽ Asiam circumfertur.

Distincta coloribus tentoria quid indicent.

Dyra tyrãni responsio.

Thomas Apostolus.

De situ Mediæ ac diuisione generatim, de montibus eius, fluminibus, Atropatia regione, & lacu Spantha. Cap. XXXII.

MEdia uulgati nominis terra post Parthiam ad occidẽtem occurrit: quæ (sicut Ptolemæo placet) à septentrione Hyrcano mari terminatur, ab occasu maiori Armeniæ & Assyriæ parte, à meridie Perside, ab oriente Hyrcania ac Parthia, quæ mõtibus excluditur: Hyrcaniam Charindas disterminat fluuius: inter Persidem ac Mediam Parcoatras excurrit mõs: Assyriã Choatras excludit. Armeniã Caspia iuga, & Cambisi amnis. Sagrus & Orontes altissimi montes interiora Mediæ percurrũt: Ex Oronte Straton oritur in Hyrcanum defluens pelagus, ex Zagro Amardes in idem mare decurrẽs. Eleucus quoq; fluuius ex Australi parte Zagri descendens, Mediæ magnã partem irrigat, & Parcoatram scindens montem, per latissimas terras in Persicum defluit sinum. Cyrus amnis Choatra monte dimissus inter Cambisem & Amardem in Caspium labitur mare. Regiones quatuor memorantur apud Medos: Propatena quæ occidentalis est, & ad septentrionem uergit inter mare Caspium & Zagrum montem: ad quam Magarsi, Mardi, Marundæ, Cadurchi, et Caduſi pertinere uidentur: Elimeis, quæ ad septentrionem uergens orientem respicit: et Tapuros, ac Tribuces populos. Daritis magna in conualle iacet: hinc Parcoathia inde Oronte clausa. Syromedia regio tota montana est, & ad orientem uergit, coniuncta Parthiæ, & Ragianæ regioni, Parcoathiæ montis insidet iuga, & ad meridiem respiciens supereminet Persidi ac Parethacinæ regioni, quã nonnulli Mediæ tradiderunt. Oppida supra quinquaginta memorantur, quorum nomina referre plus tedij quã utilitatis habet, tantũ est quod Ptolemæus nobis de Media tradit. Strabo dicit Mediã multum & olim potẽtem regionem, in medio Tauro sitam esse, qui circa hæc loca multifidus, & conualles magnas comprehendit. Mediam in duas partes diuiserunt, quarum alteram maiorem uocauere, alteram Antropatiam. Maioris Metropolis Ecbatana fuere, magna ciuitas, & imperij Mediæ caput, qua & Parthi postea usi sunt. Nam reges ibi æstatem agebant, cum sit frigida: hyemem uero Seleuiæ, quæ secus Tigrim est prope Babylonem. Atropacia ab Atropato duce nominata est, qui obstitit, ne ea Macedonibus subigeretur, ut maioris Mediæ pars. Is postea rex declaratus, regionem hanc à Media sequestrauit: cuius successores regnum continuantes, cum Armeniorum regibus affinitatem contraxere: deinde cum Syris, & postremo cum Parthis. Atropacia Armeniæ & Maciænæ ad orientem sita est, Mediæ uero maiori ad occidentẽ, utrinque ad aquilonem habitantibus, circa Hyrcani maris recessum: & Matrianam ab Austro iacet. Araxis fluuius Armeniam et Atropaciam disterminat à Zeumate, quod est iuxta Euphratem, quousq; in Atropaciam perueniatur octo millia stadiorum esse feruntur. Maior Media ab oriente Parthia terminatur, & Cosseorum montibus, & Parescitacinis, qui etiam mõtani sunt, et latrones, ac Persis continui. Sed hos Ptolemæus Mediæ ad Austrum opponit, à septentrione Caduſis, & ab alijs supra Hyrcanum mare habitantibus, qui à Ptolemæo inter Medos collocantur, & ut Patrocles ait, ad quinq; millia stadiorum oræ montanæ circa Caspium occupant mare, loca tenuia & aspera incolentes, ab austro Apollomatide (quam Sitacinam ueteres appellarunt) & monte Zagro, apud quem Massabatica est, quæ ad Mediam pertinet: Quidam ad Helimeam dixerunt pertinere. Ptolemæus, quamuis Sitacinam regionem & Apolloniatem, quãtum ad Mediam meridionalem facit, nonnihil tamen occidentis illis attribuit, & Zagrum montem per Mediam assurgere: Mediam ostendit ab occidente Atropacijs, & Armenioſi quibusdam Media concluditur. In Atropacia lacus est nomine Spãtha, in quo sales nascuntur & congelascunt: eius regionis loca opulenta sunt, præter septentrionalia, quæ montana aspera sunt & frigida. Apollonides ait, ex ea regione equitum decem millia, peditum quadraginta millia ad bellum cogi posse. Multa eis cũ Parthis & Armenijs prælia fuerunt, tenueruntq; dignitatem suam, si quid amiserunt, forti manu recuperantes. Amicitiam cum Parthis, & cum Romanis quæsiuere. Regia eorum æstiualis Gaza fuit in campo sita, & Vera castellum munitissimum, quod Antonius in Parthica expeditione obsedit. Id ab Araxe stadijs abest duobus millibus & quadringentis, ut Adelphius refert, qui

Media regiones.

10. millia equitum, & peditũ 40. milia Atropacia ad bellum cogit.

Gaza oppidũ ab Antonio obsessum.

A qui Antonio familiaris fuit, & illius in Parthos expeditionem conscripsit, in qua non af-
fuit modo, uerumetiam præfuit.

De Media magna, & solo equis pascendis apto, ex hac Vescos equos genus habere, de herba, quæ Medica uocatur, equorũ nutritura, abundantia. Cap. XXXIII.

MEdia magna ex parte alta & frigida, cuiusmodi sunt montes Batanis imminentes, & qui apud Ragas et Caspias partes consurgunt, & omnes deniq; septentriona
les partes, usq; in Mariauam et Armeniam, huiusmodi sunt. Regio uero quæ sub Caspijs portis, & in humili, & in concauo solo iacet, opulenta est: & omnia fert, præter oleam, quæ & si ibi nascatur, arida tamẽ & sicca est. Media sicut Armenia eximie pascen
dis equis apta est, unde pratum quoddã est, quod Hippoboton uocatur, per quod iter faciunt, qui ex Perside & Babylone in Caspias portas proficiscuntur: in eo pasci dicuntur equarum quinquaginta millia, regium id armentum est. Vescos equos, quibus reges utebantur, optimos ac magnos, alij hinc genus habere, alij ex Armenia dixerũt: qui bus propria forma quædam fuit, quemadmodum Parthicis præ Græcis cæterisq; qui apud nos sunt. Herba quæ præcipue nutrit equos, eo quod ibi abundet, proprie Medica uocatur. Longitudo ac latitudo Mediæ penè par, maxima eius lõgitudo ea uidetur, quæ est à Zagri transitu, qui uocatur Medica porta, per Sigrianam ad Caspias portas, stadio
B rum quatuor milliũ supra centum. Tota Media inter quartũ & quintum clima continetur: Parallelus qui per Rhodum est, australia eius attingit, secundũ Ptolemæi descriptionem: parallelus qui per Hellespontum, septentrionalia, circa Hyrcanum mare percurrẽs. Ditissimam fuisse Medorum terram (sicut Vergilius ait) ex tributo licet intueri, quod Persis pendebant: duplo enim maius fuit, eo quod à Cappadocibus exigebatur quos asserit Strabo, præter argentum, mille & quingentos equos, multorum duo millia, & ouium quinquaginta millia pendisse quotannis: Græcas urbes in Media Macedones condidere, Laodiceam, Apamiam, & Rhagam, quæ apud Rhagas est, & prius Aropus nominata fuit. Parthi Arsaciam ædificarunt, quæ australior est, quàm Caspiæ portæ, quingentis fere stadijs (ut Apollodorus Adriamittinus ait) Ecbatanam Mediæ caput Plinius à Seleuco rege conditam dicit, à portis Caspijs per uiginti millia passuum distantẽ: Idem Margianam regionem quam Strabo uidetur à Media seiungere, inter Medos collocare uidetur, apricitatis inclytæ: quæ sola in eo tractu uitifera sit, undiq; mõtibus inclusa amœnis: ambitu stadiorum mille quingẽtorum penè inaccesso, ob incommodum arenosæ solitudinis, quæ per centum uiginti millia passuum undiq; uersum circunfusa est: cuius amœnitatem Alexander magnus usqueadeo miratus est, ut ibi primam condiderit Alexandriam, q̃ mox à Barbaris excisam Antiochus Seleuci filius reformauit, et de nũcupatione suæ domꝰ dixit Seleuciã: cuiꝰ urbis circuitus, in stadia septuaginta quinq; diffundi-
C tur. Margꝰ fluuius eã interluit. In hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit, nostri imperij magnũ dedecus. Iuliꝰ Solinus Tigrim fluuiũ in Armenia regione caput attollere dicit, in loco edito, ex lucido cõspicuoq; fonte: nec ab exordio statim totum esse, primo pigre fluere, nõ cũ suo nomine: At cũ fines Medorũ inuectus sit, Tigrim statim uocari (ita em̃ Medos sagittam nominare) Arethusam lacũ influere grauia põdera sustinentẽ, cuiꝰ pisces nunquã se alueo Tigridis immisceant, sicut nec amnicꝰ stagnũ attingãt Arethusæ, p̃ quod dissimili colore uolucri meet cursu: Mox Tauro resistẽte in profundũ mergatur, quẽ subterlabẽs in altero eius latere emicet, uluas, & purgamẽta plurima se eũ trahens, identidẽ abscondatur: & Adiabenos Arabasq; præterfluens, Mesopotamiam amplectitur: & amnem nobilissimum Hydaspen accipiens, Euphratem quoq; defert in sinum Persicum. Sed Ptolemæus nihil ad Mediam pertinere Tigrim demõstrat, quamuis in Armenia fontes habere fatetur. Apud Cordicam montem multi inter Medos latrocinium exercuere, sicut Caduſi, Montani, & Amardi, & Tapirdi, et Circitij, et huiusmodi plures. Nam Zagrus et Niphates mõtes has gentes sparsas habuere, quamuis Circitij, et Amardi, in Perside et Armenia essent eodem nomine appellati, et eandẽ formam seruantes. Caduſi peditum multitudine non multum ab Acianis superabãtur, taculatores optimi existentes. Cossei olim aduersus Susios et Babylonios, Helimeorum

Hippoboton pratum.

Medica herba.

Miralacꝰ Arethusæ natura.

socij sagittariorum tredecim millia exhibuere. Nearchus tradidit quatuor fuisse gentes, quæ illis in regionibus latrocinium exercebant. Mardos, qui Persis erant finitimi: Vxios & Helimeos, qui Persis ac Susijs imminebant: & Cossæos, qui Medis, atque omnes tributum regibus pendisse, Cossæos tamen cum rex æstate Herbacanis peracta, Babylonem descenderet, dona accepisse: quorum audaciam Alexander contuderit, hyeme eos adortus. Sed Ptolemæus Mardos & Helimeos boreales facit Hyrcano mari uicinos, & inter Medos connumerat. De portis Caspijs multa memoria est. Nemo tamen satis explicat ubi terrarum existant. Quidam Amazonas portis Caspijs egressas, ad Alexandrū uenisse in Hyrcaniam prodidere: sed illæ Caucasiæ fuerunt, per quas transitus est ex Iberia in Scythiam. Neronis quoq; principis comminatio ad Caspias portas (ut inquit Plinius) ad eum transitum respiciebat, qui per Iberiam ducit in Sarmatas. Verum mōs Taurus tribus in locis interruptus, quasi portis quibusdam pertransitur in Armenia, in Cilicia, & in Media: sed illæ tantummodo Caspiæ portæ appellantur, quæ apud Medos existunt, quemadmodū ex Ptolemæo, Plinio, & Strabone licet intelligere: ac per has transitus est ex Babylone ac Perside, ad mare Caspium, & hinc fortasse Caspiæ dictæ sunt: et quod aliquæ gentes uicinis insident montibus, appellatæ Caspiæ. Iuga uero Caspia procul hinc absunt, & ad Armenios ulteriorescq; populos pertinent. Portæ autem Caspiæ (ut Iulius Solinus tradit, Plinium secutus) panduntur itinere manu facto, millibus octo passuum longo. Nam latitudo uix est plaustro permeabilis, in his angustijs, & illud difficile, quod præcisorum laterum saxa liquentibus inde salis uenis exundāt: præterea octo & uiginti millia passuum tractus omnis, quoquo inde pergitur, humus arida, nullis puteis aut fontibus sine præsidio sitit, eum serpentes undiq; gentium conuenæ à uerno statim die illuc confluunt: ita periculi ac difficultatis concordia, ad Caspias portas accedere non nisi hyeme conceditur.

Portæ Caspiæ

Quanta portæ Caspijs lōgitudo & latitudo sit.

De Medorum in Venerem profusione, de uxorum pluralitate, & Medea quæ hic regnauit. Cap. XXXIIII.

HAEC de situ Mediæ dicenda reperimus, mores gentis diuersi, montanorum ingenia ferociora sunt, qui campos habitant mitiorem agunt uitam, illi regem eligere consueuerunt, qui fortissimus esset, ut qui præda & latrocinio uiuerent, isti sapientiam genusq; sequebantur: Magna ex parte Armenis similes, omnes in Venerem profusi, regibus multas habere uxores mos fuit, nec pauciores quàm septem mulieres quoq; pulchrum sibi existimarunt, ut uiris nuberent compluribus, paucioribus quàm quinq; calamitosum putauere. Equitandi & sagittandi magnum his studium, à quibus & stola reperta est, & cultus, & ornatus: & religiosa à subditis in reges salutatio: & tiara & citharа: & pileus & manicatæ tunicæ, quibus postea Persæ usi sunt, qui subactis Medis in eorum mores transiuere: nam qui propemodum nudi uidebantur, leuissimis induti uestib. muliebria gestare, & uelamentis contegi passi sunt, Medeam quæ ibi regnauit, ferunt eā prius uestem commonstrasse, quæ cum pro rege exiret, faciem suam occultabat. Medi à Medio dicti sunt, Aegei regis Athenienſiū & Medeæ filio. Scribit enim Trogus Pompeius Iasonem, cum uicta Colchide domum rediſſet, rursum à Peliæ filijs Thessalia pulsum, cum ingenti multitudine, comite Medea uxore, quam repudiatam miseratione exulij rursum receperat, & Medo priuigno, Colchos reperisse: socerumq; regno pulsum, restituisse: magna bella cum finitimis gessisse, captasq; ciuitates, partim regno soceri adiunxisse: partim populis, quos secum aduexerat, assignasse: primumq; humanorū post Herculem, et Liberum patrem, qui reges orientis fuisse tradunt, eam cœli plagam domuisse, quæ ad septentrionem & orientem uergit. Post eius mortem Medum priuignum uirtutis eius æmulum, in honorem matris Medeam urbem condidisse, regnumq; ex nomine suo Medorum constituisse, sub cuius maiestate orientis imperium fuerit: Paruere tamen Medi Assyriorum regibus, usque ad Sardanapalum. Sed Arabaces Medis præpositus, ignauum regem aspernatus, Medis ad defectionem persuasis, uicto Sardanapalo, imperium ad Medos transtulit: quod sub Astyage in magno culmine fuit: Cum iam per trecentos

Medorū mores.

A centos & quinquaginta duraſſet annos, Cyrus ex filia nepos Aſtyagis Medorum extinxit, imperium & ad Perſas detulit, uicto Aſtyage: quem regno Mediæ priuatum, maximæ genti Hyrcanorum præpoſuit, nõ tam uictorem, quàm nepotem agens. Poſt Perſas Medi Macedonibus paruere, deinde Parthis, quamuis pars eorum Romanam amicitiam ſecuta ſit, & aliquando uictricia Romanorum ſtagna Mediam pertranſiuerint. Thamerlanes his imperauit, hodie ſub magno Cane degere creduntur: cuius imperium quamuis latiſsimum eſſe traditur, noſtratibus tamen inacceſſum ac pene incognitũ eſt.

De Armenia, quod Tigris in ea naſcatur, Cap. XXXV.

ARmenia maior poſt Mediam ad occidentem occurrit: Ea, quantum ex Ptolemæo licet intelligere, à ſeptentrione Colchidem habet, Iberiam, & Albaniam: ab occaſu magnum Euphratis curſum, qui Cappadociam, minorem Armeniam, & Syriam Comagenem relinquit à dextris, & uerſus Euxinum Moſchios montes: ab oriente partem Hyrcani maris, ac Mediam, qua montes aſſurgunt Caſpij: à meridie Meſopotamiam, atque Aſſyriam: Montes in Armenia memorantur, Moſchici, qui ſupra partem Ponti ad Cappadociam ſe efferunt: Pariades, in quo fontes habent Euphrates & Araxes: Antitaurus, qui ab Euphrate ſciſſus, & Mediam percurrens, Armeniam poſtremo Albus appellatur: Cordica, ex quo Tigris oritur, & in paludem Toſpitis defertur: Taurus ac Niphates, qui Meſopotamiam atq; Aſſyriam ab Armenijs diſterminãt: Caſpij qui uergũt ad Medos, et Caucaſij, qui ſeptentrionalia Iberiam uerſus, Albaniamq; concludunt. Flumina quatuor nominantur. Cyrus qui monte ortus Caucaſo, à ſiniſtris Iberiam, Albaniamq; dimittens, Armeniam à dextris, in Hyrcanũ defertur pelagus. Araxes, ex Pariade (ut diximus) cadens, diu ad ortum excurrit, deinde ad ſeptentrionem flectitur, & longum iter emenſus, in duos diuiditur amnes: alter, borealem tenens uiam, in Cyrum cadit: alter, ad orientem uerſus, mare Caſpiũ petit. Euphrates eodem monte dimiſſus, ad Moſchicos uſq; mõtes, & Cappadocũ limitem, in occidentem excurrit, ibi uerſus ad auſtrũ, non paruum iter efficit: et Antitaurũ offendens, apud Armeniam minorem, eum interſecat: pergensq; recta in meridiem, Melan in ſe fluuiũ accipit, ex Arga monte cadentem: Deinde Taurum attingit, quo ſciſſo, Syriam à dextra, Meſopotamiam à ſiniſtra cadens, in Arabiam uſq; defertam prolabitur, multũ in meridiem prouectus. Deinde in orientẽ ac ſeptentrionem uergens, Babyloniam Meſopotamiamq; diſterminat, rurſusq; auroræ petens, non procul à Seleucia, in meridiem flectitur: peractoq; nõ paruo curſu, apud Apamiam denuo in orientem currens, miſcetur Tigri: & cum eo in auſtrum flexus, Perſicum ingreditur ſinum. Tigris quoq; in Armenia naſcitur, ex mõte Cordica, de quo alio loco dictum eſt, ſecundum Iulij Solini conſcriptionem. Nos (ſi deus dabit) alio loco ſecundum Ptolemæum de ipſo dicemus, et paulo inferius ſecundũ Strabonem. Regiones Armeniorum nomen habent prope Moſchicos montes, Cotharena inter Cyrum & Araxem. Thorena ultra Pariadem montem, uerſus Boream, Sacapena apud Euphratem, qua uergit in Cappadociam Baſilicene: & iuxta eam, orientem uerſus, Obordma: apud Antitaurum, in Boreali parte, Sophena: & illi contigua Aſtannetis, ad ortum inter Album, & Niphatem montem Cagrandanena, & Corea, circa Chordicam montem. Gordena & Toſpitis, circa paludem eiuſdem nominis: & demum Anzitena, inter Taurum et Antitaurum: Non procul ab Euphrate paludes tres inueniuntur, quæ magnæ exiſtũt: Toſpitis, quã Tigris ingreditur. Arſiſſa, quæ non procul à Caſpijs montib. inuenitur: & huius limitis, Araxi fluuio proxima oppida, quã plurima referuntur: uerũ ſine dignitate à Ptolemæo, qui tantũ nomina ponit. Paralleli qui per Byzantiũ & Helleſpontũ ferũtur, mediam quodãmodo Armeniam interſecãt: quæ nunquã auſtralior eſt parallelo qui per Rhodum deducitur, neq; illũ attingit à quarto climate, in ſextũ uergens, quod minime aſcendit: Tantũ eſt quod nobis de Armenia Ptolemæus inſinuat. Profuſior & ſuauior Strabo eſt, quẽ referre haudquaquã pigebit, ſecundũ quem Armenia nuſquã extra Taurũ ad Auſtrũ porrigitur: ſicut nec Media. Auſtrales Armeniæ partes Taurũ obijciunt, q; eã ab oñi regiõe dirimit. Quæ inter Tigrim eſt ac Euphratẽ, Meſopotamia dicta:

Montes Armenie.

Flumina Armenie.

Armenie tres regiones.

De Armeniæ montibus uarijs, quod arca Noë in montibus Armeniæ hæserit, & quanta niue hi sunt obruti. Cap. XXXVI.

ORientales maiori Mediæ, & Atropaciæ sunt contiguæ: septentrionales, montes sunt Paracoathiæ Caspio mari imminentes. Item Albani, & Iberes, & Caucasus, qui gentes has circuit, & Armeniæ, & Moschicis, & Colchicis montibus cõiungitur: usq; ad eos, qui Tibareni appellantur. Ab occasu sunt gentes hæ atq; Pariadra, & Cidissa, usq; in Armeniam minorem, & fluuialem Euphratis regionem, quæ Armeniã à Cappadocia dirimit: & Comagena: Montana fere, sed aspera est Armenia paucis exceptis Mediam uersus, ac propterea cum diluuium desedit, arcam Noë in montibus Armeniæ terræ primum hæsisse, sacra tradit historia. Taurus mons ab ulteriore Comagenorum et Medianorum regione incipiens, in Armeniam erigitur. Masius quoq; ex Mesopotamia & austro Armeniam irrumpit, inter quem & Antitaurũ est Sophina regio, cuius regia est Carcathocerta. Antitaurus autem ab Euphrate, Tauroq; initium sumẽs, ad orientales Armeniæ partes desinit: cui ad alteram partem Acilesina est, inter Taurũ & Euphratis Mesopotamiam sita, priusquã is ad Austrum deflectat. Masio, oriẽtem uersus, iuxta Gorgodilenam Niphates mons imminet: dehinc Abus quem Ptolemæus Album appellare uidetur, ex quo Euphrates & Araxes fluũt: Deinde Nibarus usq; in Mediam extenditur. Multi montes & multi colles sunt in Armenia, in quibus non facile uitis nascitur: multæ etiam conualles, aliæ modicæ, aliæ opulentæ, quemadmodum campus Araxinus, per quem Araxes fluit. Est & Sacasena regio, quã existimo Sacapenam uocari à Ptolemæo, Albaniæ & Cyro flumini finitima. Deinde Gorgarena, fructibus ac domesticis arboribus affluens, & his quæ semper uirent: fert etiam oleam. Faunena quoq; Armeniæ pars est, & Orchisena, quæ equis abundat. Corzena, & Cambisena, quæ septentrionales & ualde niuales sunt, Caucasis montibus & Iberiæ & Colchidi cõtiguæ ubi iter agentes, in summis montium cacuminibus, niue obrui dicuntur, quæ ibi plurima cadit: ob quam rem baculos secum ferunt, quos in summam niuem dilapsi, respirãdi gratia exerunt, & ut eo signo auxilium à transeuntibus consequantur: quapropter sæpe effossi seruantur. In niue glebas quasdam concauas congelascere prodiderunt, aquam optimam tanquam in tunica continentes.

Arca Noë. in montibus Armeniæ post diluuiũ resedit.

Aquam in niue congelata uire tũ in ri.

Qui fluuij sint in Armenia, & de Arsino lacu, aqua quæ in illo propter celeritatem impermista seruet, de equorum apud eos bonitate, & eorundem opulentia. Cap. XXXVII.

MVlti amnes sunt in Armenia: sed clarissimi Phasis & Lycus in mare Ponticum exeuntes. In Caspium, Cyrus & Araxes emittunt. In rubrum mare, Euphrates & Tigris. Araxes ex monte Abo descendens, ad orientem illacus, usq; in Atropaciam ad occasum septentrionẽq; deflectit: & primo Azara præterlabitur, deinde Artaxata Armeniæ urbes: postea per Araxinum campũ, in mare Caspium emittit. Euphrates à boreali Tauri parte, qua Abus uocatur, exoriens, primo per Armeniam fluit, occidentem uersus: deinde ad austrum flexus, inter Armenios & Cappadocas, Taurum recidit: egressus uero cum prope Syriam peruenerit, ad hyemales ortus reuertitur, usq; ad Babylonem, & ad Tigrim Mesopotamiam efficit, et ambo in Persicum sinum finiunt. Arsinus lacus est in Armenia, quem etiam Toarim uocant, nitrosus, unde uestes dilacerat ac rumpit, et propterea eius aqua nõ bibitur: per hunc lacũ Tigris fertur, et à montana regione iuxta Niphatem ruens, propter celeritatem undam impermistã seruat, unde et nomen habet: nam Medi (ut ante diximus) sagittã Tigrim uocant. Lacus hic uarios pisces fert: in interiore lacus recessu flumen in uoraginẽ quandam incidens, lõgo spatio subter terrã delatũ iuxta Calonetim exoritur: inde iam ad Opam et Semiramidis murum defertur, à dextris Gordicos et totam Mesopotamiã relinquẽs, e contrario Euphrates à sinistra eandem regionẽ habet: cum uero inter se iam appropinquarint, ac Mesopotamiam fecerint, alter per urbẽ Seleuciã fertur, Persicũ sinum uersus: alter per ipsam Babylonem. Mantianis lacus, qui Ceruleanus interpretatur, in Armenia magnum nomen habet, et post Mæotim maximus creditur: qui usque in Atropaciam progreditur, et salis ha-

A lis habet fontes. Armeniæ claræ urbes habitæ sunt Artaxata, quã Hãnibal Artaxiæ regi cõdidit: & Araxata, ambæ ꝑpe Araxẽ: Araxata iuxta fines Atropatiæ: Artaxata apud Araxinũ campũ bene habitata, & regionis eius caput, iacens in flexu quodã, qui penin sulam facit, pro muro flumen opponens præter Hiſtinum, quem uallo & fossa diui sum habuit, nec procul ab urbe castella quædam munitissima fuerunt Barbisa & Olana, ubi Tigranis & Artabasi thesauri custodiebantur: regionis latitudinem Theophanes schœnorum centum esse tradidit, longitudinem duplam, quadragenum stadiorum. Schœnum faciens, in quo ueritatem transgredi uidetur. Est tamen ueritati proximum ponere longitudinem ab illo dictam, latitudinem dimidium uel paulo plus: Effodiebantur & auri metalla apud Armenios in Sispiretidæ regione apud Cambala, ad quæ Alexander Memnonẽ cum militibus misit. Fuerunt & alia metalla, eius scilicet quæ Opandix dicitur, quam Armenium colorem uocant, Calthæ uirgultis persimilem, ut fœniculum est. Nec minus Armenia pascendis equis apta est, quam Media. Vnde Nisæi equi, quibus Persarum reges utebantur, hinc fuisse creduntur: & Armeniæ præfectus quotannis regi Persarum uiginti millia pullorũ in Phœbeis sacris mittebat. Artabazus Antonio, præter alios equos, Cataphractorum instructorum sex millia ostendit, quando in Mediam cum illo simul irrupit: quorum equorum non Medi solum & Armenij studio

Armenia pascendis equis apta.

B si fuere, sed etiam Albani: nam & illi cataphractis utebantur.

De opulentia Armeniorum, auctione, Thanaide dea, & ueſtitu atque Sarapeis populis, Cap. XXXVIII.

OPulentos fuisse Armenos hinc documentum sumitur, quod cum Pompeius Tigrani patri Artabazi sex millia talentorum argenti scripsisset, mox Romanorum copijs uiritim distribuit, militi quin quagenas dragmas, centurioni millenas, singulis præfectis prouinciæ & Chiliarchis talentum. Tradunt Armeniam, cum prius parua esset, ab Artaxia & Zariadra auctam, qui magni Antiochi imperatores fuere: quo superato, alter Sophinæ, & Acisenem & Odomãtidi, & quibusdam alijs locis: alter regioni, quæ circa Artaxata est imperantes, multum contulere: & uicinis loca plurima abstulerũt: Medijs, Caspianam, & Pharnitem, & Basoropedam: Iberibus, circum montanam Peadri regionem, & Corzenam, & Gogarenam: trans Cyrum Chalybum gẽtibus & Mosinoicis, Pareniram, & Xerxenam, quæ Armeniæ minori conterminæ, uel eius partes sunt. Cathaonibus, Adisienam, & regionem quæ circa Antitaurũ est: Syris uero, Thamonitam: adeo ut cuncti lingua utantur eadem. Armeniorum mores nõ multum à Medis alieni fuerunt, & circa religionem quidam Armenij Medicq; Persarum ritum sequebantur. Coluerunt tamen Armenij Thanaidem quandam deam præcipuo & singulari cultu, eicq; plurima templa ædificarunt, tum in Acilesina, tum in alijs locis: dedicabantcq;

C illi non solum seruos ac seruas, uerũ etiã nobilissimorum hominũ filias, quibus lex fuit, ut diu apud deã prostitutæ nuptui darẽtur, nec erat qui talibus renueret cõiugari. Armeniacam ueſtẽ, id est, longas tunicas ex Thessalia sumptã putãt. Equitandi quoq; studiũ tam Armenijs quã Medis Thessalicũ esse. Armenius ex Armenia Thessaliæ urbe, quæ inter feras iacet, & Lariſſam iuxta Beida, unus ex numero ducũ Iasonis recollecta multitudine, quæ amisso Iasone rege, passim uagabatur, Armeniam occupauit, eicq; nomen & mores dedit: ob quã rẽ maxime circa ueſtitũ Armenij Thessalos secuti sunt, q lõgas ueſtes gestauerũt, cũ inter omnes Græcos ualde Boreales essent, & frigida incolerẽt loca. Dicũtur etiã Thraces quidã, Sarapatæ appellati, id est, decapitatores, ultra Armeniã habitasse, ꝑpe Guramos ac Medos, mõtani homines, Brachati indociles & immanes.

Armeniorum ueſtitus.

De regibus & tyrannis qui Armeniam uicissim inuaserunt, atque grauissima inter se prælia commiserunt, Cap. XXXIX.

POst uetustiores illos Armenij successores, Persæ Armeniam inuaserunt, postea Macedones, qui Syriam Mediamq; habuere: postremos Orontes & Hidarni genere unus ex septem Persis: Postea ab imperatoribus magni Antiochi, qui cum Romanis bellum gesit. Artaxia & Zariadra (quorum paulo ante meminimus) in duas partes diuisa est: hi enim permittẽte rege imperauerunt: quo superato, Romanos adorti ac

reges appellati, magnum sibi ipsis nomen fecere: è genere Artaxiæ fuit Tigranes, is qui D
eam habuit, quæ propriè Armenia est appellata. Ea Medis, Albanis, & Iberibus con-
tigua erat, usq; in Colchidem & Cappadociam, quæ iuxta Euxinum est. Ex Adriada fu-
it Arthanes Sophinus, qui Australes partes habuit, eas maximè quæ uergunt ad occi-
dentem: hic à Tigrane deletus est, qui quanquam rerum omnium potitus, uaria tamen
fortuna usus est. Nam in initio apud Parthos obses fuit, deinde septuaginta Armeniæ
uallibus in precium datis, reuersus est. Auctus uero ea loca recepit, & Parthorum regio-
ne uastata, Perinium, & loca circum Arbela, Atropatinum quoque & Gordicum regu-
los, & cum his reliquã Mesopotamiã subegit. Præterea Syriam, Phœniciã ui cœpit. Eu-
phratem transgressus elatusq; animo penes Iberiam urbem ædificauit, quàm Tigrano-
certa appellauit, inter Iberiam et Euphratis põtem prope Zeugma Mediæ, hominibus
duodecim Græcarum urbium à se euersarum, in ea congregatis. Sed Lucullus qui ad-
uersus Mithridatem bellum gessit, continuo subsecutus, habitatoribus in sedes suas di-
missis, opus quod adhuc erat imperfectũ facto impetu demolitus est, atq; in paruũ uicũ
redegit, Tigrane ex Syria ac Phœnicia pulsõ, uictus in ponto à Lucullo Mithridates,
desperatione rerum suarum coactus, ad Tigranem Armeniæ regẽ confugerat: Lucul-
Lucullus Mithridatem & Tigrané bello uicit. lus in Armenia profectus Mithridatem & Tigranem, & ingentes utriusque regis copi-
as pluribus præliis fudit. Sed ne summam uictoriæ imponeret, seditio militum impe- E
dimento fuit. Cn. Pompeius ei suffectus, Pharnacem Parthorum regem aduersus Ti-
granem armauit, Tigranemq; filium aduersus patrem bellum gerere suasit: ipse Mithri-
datem nocturno prælio aggressus, uictum ac profligatum in Bosphorum profugere cõ-
pulit, moxq; Tigranem in deditionẽ accepit: adepta Syria, Phœnice, ac Cilicia, in Ar-
menia regnare permisit. Artabasus autẽ Tigranis filius, quandiu mansit in amicitia po-
puli Romani, tam diu fortunatus fuit: Postea uero quam Antonium in Parthico bello
hostibus prodidit, perfidiæ pœnas dedit. Expeditionem enim Antonij in Mediam, non
loci natura grauem reddidit, sed uiarum dux Artabazus rex Armeniorum, quem ille si-
bi insidiantem consilij participem fecit, ac bellicæ sententiæ compotem. Ingressus Medi-
Antonius ab Artabazo proditus. am Antonius cum legionibus peditum decem & octo, & sexdecim millibus equitum,
bellum intulit Parthis: & cum duabus legionibus amissis nulla re prospere cedente re-
tro rediret, insequentibus Parthis, ab Artabazo per deuia & aspera loca deductus, mul-
ta incommoda perpessus est: quamuis & desiderium Cleopatræ maioris incõmodi cau-
sa fuerit. Nolẽs enim in Armenia hyemare, octo millia hominum tempestatibus amisit.
At cognita quamuis sero Artabazani fraude, eũq; cepit uinctumq; duxit Alexandriã,
& cõtumeliose per urbem circunlatum, postremo in carcere necari iussit, regnumq; Ar-
meniæ filio suo ex Cleopatra Naro concessit: Mithridates tamen alius ex genere Tigra-
nis Armeniam obtinuit, quem Cæsar Augustus captũ uinctumq; Romã deduxit: eius F
Pharasmenes Iberorum rex, regnante Claudio, nunciauit Parthos qui Armeniã occu-
pauerant, inter se discordes esse, magnisq; bellis implicitos, facile posse Armenia detru-
di, si Mithridates eo mitteretur. Annuit Claudius, Mithridates in Orientẽ profectus, Ar-
meniam occupat ui militis Romani fuso qui prælium cõmittere ausus erat. Demonacte
præfecto paululũ cunctationis attulit rex minoris Armeniæ Chotis, sed illo literis Cæsa-
ris coërcito, cuncta in Mithridatẽ fluxere, atrociorẽ quã nouo regno cõduceret. Barda-
nes qui Gottharze expulso Parthorum imperio potitus erat, Armeniã recuperare ag-
gressus, à Iulio Marso Syriæ legato bellũ minitante cohibitus est. Nec diu post, inter Ar-
menias & Iberos bellum exortum est, quod etiam Parthos ac Romanos inuoluit. Pha-
rasmenes (ut diximus) Iberis imperabat: frater eius Mithridates Armenijs, præsidio Ro-
manorum. Radamiscus Pharasmenis filius simulata aduersus patrẽ discordia, tanquã no-
uercæ odijs impar, peregre ad patruum primoresq; Armeniorum ad res nouas illicit: de
inde spe reconciliationis ad patrẽ reuertitur, paratasq; insidias aperit. Pharasmenes bellũ
Mithridati indicit, causas confingens, quod sibi aduersus regẽ Albanorũ & Romanos
noluerit opem ferre, copiasq; filio tradit, qui subita irruptione Mithridatẽ cãpis exutũ in
castellũ Gorgoneas compellit, militibus & loco tutũ. Cælius Polio militibus præerat, &
cum eo

A cum eò Centurio Casperius uiri Romani: oppugnatur frustra castellum, sed auaritia prae fecti spem hosti facit. Centurio resistit, tempusq; paciscitur, ut ad praesidem Syriae Quadratum res referatur. Polio impatiens, milites corrupit, ut pacẽ flagitent: compulsus Mithridates diem locumq; foederi accipit: Ibi mox catenae & conpedes ei injiciuntur. Pharasmenes cui regni cupido fratre potior ac filia fuit, non ferro aut ueneno, sed multa gratiq; uestę opertos & humi proiectos, Mithridatem ac uxorem necari iussit: filij quoq; trucidati sunt, quia parentum cedibus illachrymauerãt, atque ita perfidus rex neque fratri, neque filiae, neque neporibus pepercit. Quadratus qui Syriae praerat mittit ad Pharasmenem, iubetq; à finibus Armenijs filium abstrahere. Iulius Pelignius ignaui animi ac ridiculo corporis iuxta despicẽdus, Cappadociae procurator erat, Claudio per quàm familiaris: is contractis auxilijs prouincialium, tanquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quàm hostes praedatur, abscessu suorum & incursantibus Barbaris praesidij egens ad Radamiscum uenit, donisq; eius excitus, ultro regium insigne sumere cohortatur, sumentiq; adest auctor & satelles. Eluidius priscus legatus cum legione montem Taurum transgressus, redire in Syriam iubetur. Vologesus Parthorum rex, matera origine ex pellice Graeca, natus fratrem suum Tyridatem in Armeniam deducit: pulsisq; sine acie Iberis Artaxata & Tigranocerta Armeniorum urbes occupat, fratriq;

Mithridates cum uxore ut filius suffocetur.

B tradit, sed hyeme superueniente parum prouisis comeatibus, & tabe exorta ex Armenia recedit. Radamiscus reuertitur, truculentior quàm antea: qui dum uastare agros pergit, & multa crudelitate utitur, subiectorum conspiratione in periculum adductus, pernicitate equorum cum coniuge simul militante saluatur: quae grauida, primum utcunq; fugam, & metum hostilem maritii charitate tolerauit: post, festinatione continua ubi quatitur uterus, & uiscera uibrantur, orat ut morte honesta contumelijs captiuitatis eximatur: Radamiscus amplecti, alleuare, adhortari: modo uirtutem admirans, modo terrore aeger, ne quis relicta potiretur. Postremo uiolentia amoris & facinorũ non rudis distringit Acinacem, uulneratamq; ad ripam Araxis trahit, fluminiq; tradit, ne corpus etiã auferretur, ipse praeceps per Iberos ad patrium regnum peruadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuuie spirantem, ac uitae manifestã aduertere pastores, & dignitate formae haud degenerem reputantes, obligãt uulnus: agrestia medicamina adhibentur, cognitoq; nomine & casu, in urbem Artaxatã feruntinde publica cura deducta ad Tyridatẽ, comiterq; excepta, cultu regio habita est. Nero qui Claudio successit, cognitis quae in Armenia gesta erant, legiones orientis iuuentute supplet, & prope Armeniam collocari iubet. Mittitur Corbulo, qui partẽ exercitus ab Humidio Quadrato suscipiens, rebus afflictis consulat, exoritur in tempore aemulus Vologeso filius Bardanis, ab

Radamiscus in fuga uxorẽ semineçem reliquit.

C quo deficiunt Armenia Parthi, tanquã differrent bellum: traduntur obsides nobilissimi ex familia Arsacidarum, & prior solitaq; reuerẽtia in Romanũ populum à Vologeso innouatur, gloriã facti Quadratus in se trahit, cuius cẽturio obsides acceperit: Corbulo sibi uendicat, quia non prius conuersus rex obsides dederit, quàm ipse dux bello delectus, spes eius ad metã mutauerit, sed nõ diu postea bellũ resumitur, cum Vologesus Tyridatem fratrem in Armeniae regno solidare uellet & Corbulo dignum duceret, parta à Lucullo & Pompeio recipere: Armenij dubia fide utraq; arma inuitabant, situ terrarum, similitudine morum, Parthis propiores, connubijsq; permisti, ac libertate ignota, illuc magis ad seruitium inclinantes. Tyridates ope Vologesi fratris adiutus, Armeniam infensat, ubi Romanis fidos esse arbitratur: Corbulo praesidium impartitur oppressis, & regem Antiochum proximas sibi praefecturas petere monet. Pharasmenes interfecto filio Radamisco, quasi proditore suo, quo fidem in Romanos testaretur, uetus aduersus Armenios odium Pompeius exercebat. Tyridates spe delusus, per Oratores quaeritur, cur datis obsidibus, Armenia pellatur. Corbulo suadet ut ad Neronẽ mittat, regnumq; petat, tractatur de colloquio, neq; conuenitur. Interea Corbulo oppidũ Volandum, ui capit, & trucidatis puberibus, militi diripiendũ concedit. Artaxatam caput gentis Armeniae, cuius Moenia (ut ante diximus) Araxis abluit, ultro se dedẽtibus oppidanis, cũ sine ualido praesidio retineri nõ posset, igne deleuit, ac solo aequauit: Barbaros ad speluncas con-

Corbulo Artaxatam solo aequat.

fugientes,

fugientes, fumo & igne consumpsit: Mardos suo more latrocinijs Armeniã infestantes, immissis Iberis uastauit, hostilemq; audaciam externo sanguine ultus est. Tigranocerta petens, aureã coronã à ciuibus oblatam accepit, datacq; populo pace, præsidium quod ferox iuuentus clauserat, non paruo certamine expugnauit. Hyrcanorum legatos qui ad principem Romanum societate contra Parthos oratum ierant, regredientes, ne transgressi Euphratis ostium, custodijs circunuenirentur, dato præsidio ad littora maris Rubri deduxit. Vnde uitatis Parthorũ finibꝰ, ad primas sedes remeauere. Tyridatẽ per Medos extrema Armeniæ intrantẽ, abire procul, & specie belli amittere coẽgit. Interea Tigranes ex nobilitate Cappadocũ regis Archelai nepos, qui diu Romæ obses & usq; ad seruilẽ patientiã dimissus fuerat, ad capessendũ Armeniæ regnũ, à Nerone delectus, cum præsidio Romanorũ militũ Euphrate trãsmisso Armenia potitur, rebusq; secundè cedẽtibus, Adiabenos cõtermina nationem uastat. Monabazus quẽ penes Adiabenorũ regimẽ erat, auxiliũ à Parthis petit. Tyridates quoq; Armenia pulsus ne deseratur, Vologesus & Adiabeno & fratri auxilia decernit. Monesemq; aduersus Tigranẽ ducem declarat, qui & si in famã sui præiret, nõ tamen incautũ Tigranem offendit: cui Corbulo, qui iam Syriã acceperat, morte Hinnidij legati uacuã, duas legiones auxilio miserat: reliquas pro ripa Euphratis locauerat. Tigranes igitur in Tigranocertam sese recepit, copia defensorum & magnitudine mœniorũ ualida, quorum partem Nicephorius amnis haud spernenda latitudine ambit, ibiq; obsessus est. Corbulo Casperiũ centurionem ad Vologesum mittit, qui obsidionẽ solui iubeat: reperitur rex apud Nisibim oppidum, septem & triginta millibus passuum à Tigranocerta distans: qui acceptis Corbulonis mãdatis, missurum se ad imperatorẽ Romanũ legatos dicit, super Armeniæ petenda, & firmanda pace: & nihilominus Monesem Tigranocertam dimittere iubet. Scripserat paulò ante Corbulo, ut proprius dux ad res Armeniæ mitteretur. Nero Cesennium Petũ cum quatuor legionibus, & Galatharum Cappadocumq; auxilijs eo transmisit, legatis Parthorum absq; spe ulla remissis. Reuocauerat præsidia ex Tigranocerta Corbulo, & Parthi urbem inuaserant: Petus transmisso Tauro in Armeniam gloriabundus exercitum duxit. Captisq; quibusdam castellis, gloriæ ac prædæ non parum nactus erat: si aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura, habuisset. Sed corrupto qui captus erat commeatu, & distante iam hyeme, reduxit exercitum. Magnifica de se ipso Cæsari scribens, quasi iam bellum confecisset. Parthi interea in Syriam irrumpere conati, à Corbulone, cum Euphratis transitu prohiberentur, in Armeniam uerterunt. Nesciumq; Petum atque improuisum magno & infenso agmine inuadunt. Petus quasi prælio certaturus obuiam procedit, deinde amisso centurione & paucis militibus, quos uisendis hostium copijs præmiserat, trepidus remeauit. Tria millia peditum proximo Tauri iugo imponens, quo transitum regis arceret. Alares quoque Pannonios robur equitatus in parte campi locauit, coniugem & filiũ in castello (cui Arsamosata nomen erat) data in præsidium cohorte, abdidit. Sed Vologesus nihil mutato consilio, ui ac minis Alares exterruit, legionarios obtriuit, ipsumq; Petum obsedit, qui cognito periculo missis ad Corbulonem precibus, auxilium petijt, sed minime expectauit. Nam dum Corbulo per Comagenam & Cappadociam in Armeniam ducit, ad colloquium cum Vologeso ueniens, præsente Monabazo Adiabeno, ita conuenit, ut liber is obsidione legionibus, omnis miles finibus Armeniorum decederet, Castellaq; & commeatus Parthis traderentur, fieretq; copia Vologeso mittendi ad Neronem legatos. Petus una die quadraginta millium spatium emensus, desertis saucijs ad ripam Euphratis, Corbulonem obuium habuit: Pauca inter se locuti sunt, Corbulo irritum laborem questus est, potuisse Parthos deleri, si expectatus fuisset. Petus integra utriq; cũcta respõdit, cõmitterent aquilas, & uicti inuaderent Armeniã abscessu Vologesi infirmatã. Corbulo non ea imperatoris mandata dicere, incertumq; esse an Syriam Parthi repeterent, eo quod reuersus est Petus, qui Cappadociam hybernauit. Vologesus Corbuloni mandat castella trans Euphratem facta, detrahit amnemq;, ut olim mediũ reddat: ille Armeniam diuersis præsidijs uacuam fieri expostulat, uterq; paret. Inter hæc legati

Tigranes obsidetur.

Petus magnifica de seipso Cæsari scribit.

Vologesi

A Vologesi Romam ueniunt, Armeniam petentes, cuius possessionem dij potẽtiæ populorum arbitri Parthis tradidissent offerentes Tyridatem, accipiendo diademati in urbẽ uẽturum. Nero, ut intellexit uacuam Romano milite Armeniã, & Parthos petere quod habebant, bellum maluit, reuocatoq; cum ignominia Peto, Corbuloni eam potestatem dedit, quam olim Cn. Pompeio bellum piraticum gesturo traditam ferunt. Corbulo cõgregato magno exercitu, Euphratem transmittere parat. Tyridates, & Vologesus, legatos ad eum de pace mittunt, nec Corbulo superbe respondet, tẽpusq; tractando trahit. Interim Magistanas Armenios, qui primi à Romanis defecerant, suis sedibus pellit: Castella eorũ excidit, plana edita ualidos atq; inualidos pari metu complet. Vologesus inducias petit, Tyridates locum diemq; colloquio poscit, tempus propinquũ, locꝰ in quo nuper obsessæ cum Peto legiones erant, ubi ad colloquium uentum est, uiso Corbulone rex prior equo desilit, nec cunctatus Corbulo, sed pedes utercq; dexteras miscuere: Romanus laudat iuuenem, quia omissis præcipitibus cõsilijs salutaria capesceret, ille de nobilitate generis multa præfatus, deniq; iturum se Romam dicit, laturumq; nouũ Cæsari decus, non aduersis Parthorũ rebus supplicẽ Arsatidẽ. Tum placuit Tyridatem ponere apud effigiẽ Cæsaris insigne regiũ, nec resumere nisi manu Neronis. Paucis inde diebus interiectis, magna utrinq; spe, inde eques compositus per turmas, & insignibus patrijs:

Peto ob ignominia reuocatus.

Tyridatis & Corbulonis colloquium.

B hinc agmina legionum stetere, fulgentibus aquilis, signisq;, & simulacris deum, in modum tẽpli. In medio tribunal sedem curulẽ, & sedes effigiẽ Neronis sustinebat. Ad quã progressus Tyridates, cæsis ex more uictimis, sublatũ capiti diadema imagini subiecit, magnis apud cũctos animorũ motib. quos angebat insita adhuc oculis Romanorũ cædes, aut obsidio. At nũc uersus casus iterũ Tyridatẽ ostẽtui gẽtibus quasi captiuũ dedit, atq; in hũc modũ, quãuis Armeniã Parthi possiderẽt, Roman. tamẽ auspicijs impabãt.

Quo modo Armeni Christiani sint effecti, & Tyridatei gentis illius rex, sit ad baptismum conuersus. Cap. XL.

IN temporibus autem religiosi principis Constantini, Armeni Christiani effecti sunt. Aiunt enim Tyridatem tunc gentis illius regem, ex quodam mirabili signo circa domum suam diuinitus ostenso, Christi baptismum suscepisse, qui simul omnes suæ ditioni subiectos, una præceptione iussit, ut similiter deo colla summitterent. Ex quo factum est, ut ad finitimas quoq; gentes Christianum dogma transiuerit, & multitudine dilatatum sit: quorum commercio etiam Persæ rudimenta fidei susceperunt, sicut postea suo loco dicetur. ¶ Cherronesus deinceps scribenda est, magna illa & illustris Armeniæ maiori continua, & ad Hellespontum usque porrecta, quam plerique Asiam uocauere, non illam cui in orbis terræ diuortio tertiam dedimus partem, sed minorem ac propriam, & in ea comprehensam, quamuis angustioribus inclusa limitibus, tertio

C loco proxima ponitur.

Quanta sit longitudo, quantaue latitudo Asiæ minoris. Cap. XLI.

MArcus Agrippa (ut est apud Plinium) minorẽ Asiã in duas partes diuisit, unã includit ab oriente Phrygia ac Lycaonia, ab occidente Aegeo mari, Aegyptio à meridie, à septentrione Paphlagonia: cuius lõgitudinẽ quadringẽtis & septuaginta millib. passuũ patere uoluit, latitudinẽ trecentis & uiginti: alterã terminauit ab oriente Armenia minore, ab occidente Phrygia, Lycaonia, ac Pãphylia à septẽtrione, prouincia Pontica: à meridie, Pãphylio mari, longã quingẽteis septuaginta quinq; millibus passuũ, latã trecẽtis uiginti quinq; millib. Quo iudice nusquã Asia Euxinũ attingit: modo Paphlagonib. modo Põticis gẽtib. septẽtrionẽ obsidẽtibus: Nõnulli Asiã inter Euxinũ & Taurũ cõclusere, ab Hellesponto Aegeoq; mari, ad Halyn usq; fluuiũ & Cappadociæ limites extẽsam, uniuersas in medio gentes complexã, quibus Crœsus imperauit: quẽ Herodotus gentium dominũ appellat, quæ eis Halyn existũt. Alij longe minorẽ propriã Asiam tradidere præcipue Ptolemæus. Cherronesum uero Triquetram plerique dixerunt, tanquam minima æstimatio eius lateris facienda sit, per quod ducitur Isthmus: qui tamen nusquã tria millia stadiorum cõplectitur, quamuis Plinius ducenta millia passuũ ei attribuerit, Artemidorum forsitan secutus, qui mille & quingenta stadia ponit: Verũ

Isthmi

Plinius notatur.

Isthmi lineam alij à Sinopensi ora, alij ab Amysensi in Cilicum pelagus & Issicum sinū producunt: quæ descriptio magnam Cappadociæ partem extra Cherronesum collocat. Nobis melior Ptolemæi sententia usa est, qui Cherronesi huius Isthmū paulo ultra Trapezuntem incipiēs, per Moschicos montes, ad Euphratem producit, ac fluuium ipsum per Antitaurum & occurrentes minoris ac maioris Armeniæ campos, ad Amanum usque recta fluentem sequitur, donec Syriam attingat. Exin lineam in occidētem per eiusdem Amani montis iuga, usque ad Issicum sinum reflectit, nec nobis quicquam obliquatam lineam abiecerit, nam & qui ab Amyso in Issicum sinum Isthmum accipiunt lineam non rectam sequuntur, minus qui à Sinopico sinu, cui non Issicum sed Pamphylium pelagus è regione opponitur, et Trachea Ciliciæ littus, reliqua Cherronesi latera mari undiq; alluuntur. Aquilonare Pontico ab ostio Bosphori usq; in Colchidē. Australe, primo Dorienſi, post Lyciaco, mox Pamphylico, deinde Cylico, & postremo Issico: Occidentale quoque multinomium euerberat mare. Intra Byzantium & Chalcedonem Bosphorus Thracius appellatur, ubi latius se pelagus effundit, Propōtis est: rursus in angustijs, Hellespontus, exin magis ac magis patēs, Aegeū pelagus, cui succedit Icarium, & deniq; non procul à Creta Myrtoum. Multum in quolibet latere sinus, & multæ peninsulæ, sed nobiliores in occiduo. Lōgitudo lateris aquilonaris octo milliū stadiorū est, reliquum aliquāto minor. Tota Cherronesus septentrionalior est parallelo qui per Rhodum ducitur, australior est qui per Byzantium: Si Paphlagonum & aliorum quorundam pleraq; loca exceperis, terra magna ex parte ad quintū pertinet, clima propter quod temperata est & frugifera, pecori salubris & homini.

In quot

In quot sit diuisa Cherronesus, Cap. XLII.

A PTolemæus totam Cherronesum in partes octo diuisit. In prima Pontum & Bithyniam locauit, duarumq; prouinciarum apud autores late memoratarum, limites confudit. Secundo loco Asiam circunscripsit, & propriam nominauit. Phrygiam ei Mysiamq; & alias pleraſq; prouincias admiscens: tertio Lyciam: quarto Galatiam, cui & Paphlagoniam, & Lycaoniam, & Pisidiæ partem adiecit: quinto Pamphyliam, sexto Cappadociam, septimo minorem Armeniam: cuius partes ita designauit, ut intra Cappadociam haud dubie contineri uideatur. Vltimam omnium Ciliciam fecit, suos cuiq; parti terminos assignans, quos prout commodum fuerit, referemus. Strabo plurimas partes fecit, & multas gentes, multasq; nationes commemorauit, de quibus suis locis quantū necesse fuerit explicabimus. Nobis aptissima totius Cherronesi triplex partitio uidetur: Prior & nobilior pars est Asia, quæ ab Hellesponto usque ad Halyn & Cappadociam porrigitur, & à monte Tauro in septentrionem uersa Ponto procumbit Euxino. Altera est Cappadocia, quæ incipiens ubi Asia desinit, orientem uersus ad Euphratē usq; procurrit, & ab Euxino Antitaurum superans, usq; ad Taurum & Amnum montem in meridiem extenditur. Tertia est omnis plaga, quæ à summis Tauri iugis, usque ad mare in Austrum uergit: hæc rursus trifariam diuiditur. Nam Lycia in hac parte continetur, & Cilicia, & Pamphylia: similiter & asiam partimur & Cappadociam. Asiam B enim propriam seorsum ponimus, & Bithyniā, & Galatiam, & minori Cappadociæ minorem Armeniā, et oram Ponticam subtrahimus, facillima hæc partitio quæ uel gētes respicit, uel fluminū ac montiū naturales terminos. Verum reges ac populi qui rerū potiti sunt, pro sua quiq; libidine atq; imperij magnitudine prouinciarū limites aut extenderunt, aut coarctarunt: quæ res locorum cognitioni maxime aduersa, scriptores non modo obscuros, uerum etiam inter se contrarios reddidit. Conandum tamen est, ut quæ à maioribus tradita sunt cognoscentes quantum fieri potest, noua etiam non ignoremus. Magnam igitur Cherronesum (ut promissum est) conscripturi, à Cappadocia sumemꝰ initium, quæ orientalior est, Armeniæ proxima. Exin reliquas partes prosequemur: nec insulas memoratu dignas omittemus, quæ Asiæ propinquæ sunt.

Cherronesi triplex partitio.

In quot sit diuisa Cappadocia, Cap. XLIII.

CAppadocia mutationes plurimas accepit. Persæ in duas satrapias diuisere. Macedones ex satrapijs regna constituerunt, & partim Cappadociæ quæ Taurum uersus est, proprie Cappadociam nominarunt, alteram Pontum, Euxino expositam. Cappadociæ fines (quemadmodum Ptolemæo placet) occidentem uersus Galatæ occupāt, & Pamphyliorum aliqui: ad meridiem Cilices, per Taurum montem, & Syriorum quidam, & Amanum usq; ad Euphratem: ad orientem Moschici mōtes assurgunt, & Ar- C meni occurrunt Euphratis accolæ: septentrionem Euxinus claudit ab Amyso usque ad Aspori fluminis ostia. Paria propemodum Strabo de limitibus Cappadociæ refert. Macedones, & qui post eos in Cappadocia regnauere, decem præfecturas cōstituerunt. Cæsar & senatus qui Archelao uita functo regnum in prouinciam redegerunt, unam addidere: eas nominare nihil suauitatis habet, quarum aliquæ ad minorem Armeniam pertinent, aliquæ ad ipsam propriam Cappadociam: cui etiam Isauriæ pars coniuncta est. Sed diximus Cappadociam tres partes habere, has nunc prosequi oportet: & primo de minori Armenia dicendum est, quæ orientem respicit, Euphrati & maiori Armeniæ contermina. Australe eius latus ad Syriam spectat & Amanum montem: boreale, ad Cidissiæ iugum usq; pertendit Pharnaciæ & Trapezunti uicinum, quæ ad occidētem uergunt, propria Cappadocia excipit.

De situ minoris Armeniæ, quomodo deum coluit, quamuis in errores non nunquam lapsa, Cap. XLIIII.

IN Armenia minori (sicut Ptolemæo uidetur) non parua pars est Antitauri, & Melitina regio, quæ persimilis est Comagenæ. Sola enim ex omni Cappadocia domesticis arboribus tota consita est, & oleum fert, & Monoraticum uinum, quod cum Græco decertat, Hæc inter Cathaoniam & Euphratem iacet Comagenæ cōtinua, & Sophinæ

Monoraticū uinum.

opponitur, maioris Armeniæ regioni admodum fertili. In hac Strabo ciuitatem nullam D
esse dixit, sed castella in montibus munita, affirmitq; minorem Armeniam satis felicem esse, & semper à potentioribus occupatam fuisse, quemadmodum Sophinam: occupatores autem interdum cum ceteris Armenijs amicitiam habuisse, interdū per sese uixisse: qui & Chaldæos & Tybarnos sibi subiecere, montanos populos, qui Cidissam incolentes medij fuerunt inter Pōtum & minorem Armeniam. Mithridates Eupator quinque & septuaginta castella apud eos construxit, & opes suas in illis uelut inexpugnabilibus collocauit. Sed manus humana quæcunque facit, eadem destruit, nec ullum est homini tutum in terra refugium. Mithridates in his arcibus tandē à Pompeio clausus est, & tamdiu immoratus, donec per obsidionem in Bosphorum fugere cogeretur. Pompeius circa hæc loca in Armenia minori Nicopolim condidit, quæ postea optime habita ta est. Melas fluuius ex Argeo monte descendens, per minorem Armeniam in Euphra tem exoneratur: Ptolemæus plurimas ciuitates, & aliquot prouincias minoris Armeniæ commemorat: quarum australiorem Orbisenam dicit, Amano monti propinquam, & magis septentrionalem, Orbalisenam oræ Ponticæ continuam, Cathaoniam quoque minori Armeniæ dedit, sed nos Strabonem secuti eam Cappadociæ relinquimus. Successu temporis minor Armenia Taurum transcendit, Ciliciamq; complexa est: cuius Turcæ nostra ætate sub Caramanno duce, imperium tenent. Armenia tamē minor, pro II
prium ducem habet Christi cultorē, qui ad nos anno superiore legatum misit aduersus Turcas suppetias petitū. Armenij enim post accepta fidei sacramenta nunquā Christū negauere, quamuis procul ab Apostolica sede constituti in errores aliquos inciderunt. Gotfrido autem & reliquis Christianis ducibus, qui Hierosolymam petierunt magno adiumento fuere, commeatus ministrantes, & hostium consilia atq; itinera ostendentes.

Fredericus Barbarossa dum lauat in amne absorptus disparuit

Fredericus imperator cognomento Barbarossa, qui primus eius nominis imperauit, trajectis in Asiam copijs, minorem Armeniam occupauit, gesturusq; res maximas uidebatur, nisi lauandi gratia perspicuū amnem ingressus, absorptq; aquis disparuisset, & uanas hominum cogitationes ostendisset. ¶ Cappadocia quæ maior & propria dicitur, ab orienti minore Armenia terminatur, ab occidente Lycaonia & parte Galatiæ, à meridie Tauro monte, ex quo boream uersus usq; ad Comana Ponti & Amasiorum australia protenditur. Apud ueteres separati fuerunt à Cappadocibus Cathaones, tāquam alterius linguæ genus. Ariarates eos Cappadociæ addidit, qui primus Cappadocum rex est appellatus. Illi postea usque adeo in Cappadocum linguam ac mores transiuere, ut nulla peregrinæ gentis signa remanserint.

De Cathaonia, & de Pyramo fluuio eiusq; alueo. Cap. XLV.

CAthaonia plana est, lata, & cōcaua, & omnia fert præter ea quæ semper uirent. Mōtes, cum alij, tum Amanus à parte australi, quæ à Tauro Ciliciæ quodāmodo auul F
sus est, & Antitaurus in contraria abruptus eam intercludunt, ut Straboni uidetur. Sed Ptolemæus Cathaoniā inter Taurū & Antitaurū collocat, ut qui Taurū nō ante Amanum uocat, quā Syriam attingat. Strabo etiā in Ciliciā Amanū appellat, & Cathaoniæ contra nothum opponit. In Antitauro, qui per Cappadociam ad septentrionē inclinat, & orientis nonnihil apprehendit, conualles profundæ et angustæ sunt. In his Comana ciuitas fuit, & Bellonæ fanum, & sacrorū seruorū, quos nomine aflatos putabant, ingens multitudo. Strabo cum ibi peregrinaretur, supra sex millia se inuenisse testatur uiros ac mulieres: tanta illic hominū turba obsequio dæmoniū mācipata erat. Cathaones urbem incoluere, qui & si regi subditi erant, sacerdoti tamen parebant: qui & fani & sacrorum seruorum magna ex parte dominus habebatur, ex progenie regū electus, & secundo loco post regem in honore habitus. Sacrorū genus Orestem cum sorore Iphigenia è Scythia Taurica illic attulisse putabāt: quæ Dianæ Tauropolæ uocabantur, Creditus est hic Orestes lugubrem comā deposuisse, atq; hinc urbi nomen datum. Eam Sarus amnis interfluit, qui per Tauri cōualles deuolutus, ad Cilicū campos, et subiectū pelagus excurrit: Pyramus amnis ut Ptolemæus existimat, in Orbisena prouincia, quā minori Armeniæ dedimus, caput attollit ut Strabo apud Cathaoniā è media planicie, qui mox exortus

nauigabilis

A natigabilis est: nec diu currens memorabilem fossam ingreditur, per quam aqua purissima magno spatio occulte sub terram fe rtur, deinde in summũ exoritur, tanta ui, ut immergi superne uix hasta possit: cum Tauro se adiungit, mirum in modum contrahitur fluuius, & mira est montis cæsura, per quã aquæ ducitur alueus, imminentes flumini petræ utrinq; fere usq; ad montis summa pertendentes, duorum triumue iugerum spatio concauæ sunt, solum quod interiacet totum saxeum, ualde profundum, & angustam rupturam in medio habet, ut eam canis ac lepus saliat: & flumínis quidem alueus ad labrũ usq; plenus est, latitudine aquæ ductus par, qui propter obliquitatẽ & angustias & uallis profunditatẽ, tanquã tonitru procul exauditur: montes egressus tantũ limũ in mare deuoluit, partim ex Cathaonia, partim ex Ciliciæ campis, ut non ab re carmina illa in modum oraculi ferantur: Tempus erat rapidis olim Pyramus undís: In sacram ueniet congesto littore Cyprũ. In Sargausina prætura, quæ Lycaoniæ uicina est, oppidũ fuit Herpa apud flumen Carmalã, quod in Ciliciam emittit, & Argus munitio alta iuxta Taurũ, & Nora, quæ postea Noraxus dicta est, in qua Eumenes obsessus dum restitit. & postea Sísimis thesauros habuit, is qui Cappadocum imperiũ adortus est, cuius regia fuit Cadena, in modum urbis ædificata, & in montibus Lycaoniæ sita. Sauera quoq; olim uicus fuisse dicitur, qui postea magnifice ædificatꝰ, regionis Metropolis extitit: in Morimena
B regione Iouis fanum celebre fuit, in quo sacrorum seruorum fere tria millia habitabant, qui cum crederent se deo seruire, dæmoni famulabãtur. Sacerdos eius sacram regionem habuit admodum fertilem, ex qua prouentum annuum accepit talentorum quindecim, & durante uita sacerdotium tenuit, quemadmodum Comanus secundus post illum in honore habitus.

De Thianensi prætura, quæ Cappadociæ prætura, ubi Aliæ fanum in quod nudæ mulieres nudis pedibus primores ingrediuntur. Cap. XLVI.

IN Thianensi prætura Thiana urbs fuit Tauro subiacẽs, qui apud Cilicas portus est, ad quas montium cacumina in Ciliciam ad Syriam tendentia facillima sunt & omnibus communia, Ptolemæus Thianam urbem & prætura ab ea dictam ad Borealeis Antitauri parteis collocauit: hæc urbs aggeri Semiramidi subiacuit optime munito, nõ procul hinc Castabala fuerunt: & Cibistra oppida monti propinqua. In Castabalis fuit Dianæ Perasiæ fanum in quo sacras mulieres super prunas nudis ingredi pedibus illesas crediderunt, tantum præstigia dæmonum potuere. Perasiam id est translatitiam iccirco deã dixere, quia eius sacra per Orestem è Scythia aducta, sicut Comana putauerunt. Regionem iuxta Taurum Eusebiam uocauere, magnam ex parte planam & fertilem inter præturas Cappadociæ, quas undecim esse diximus: unam Cilicam Strategiam appellarunt, quæ ultra Antitaurum uersus Boream iacet. In hac mons est Argeus omnium altís
C simus Asiæ minoris centro proximus, cuius cacumina semper niue albicãt, è quibus dicunt qui eo ascẽdunt, quanquã paucissimi sunt, sereno cœlo æquor utrunq; perspici Issi cum scilicet & Ponticũ. Mazacã sub Argeo sitã Cappadoces matrẽ urbiũ habuere, quæ etiã Eusebio nuncupata est, & magna Cæsarea: hæc ad ciuitatis habitationẽ incõmoda fuit, nam & sicca & debilis erat, & immunita, sed hoc fortasse de industria factum, ne freti mœnibus ciues nimis confiderent, planiciem habitantes arduis collibus clausam. Circunstantia loco omnino sterilia & inculta erant, quamuis campestria arenis plena & petris, & paulo ulterius igne exusta: solumq; per multa stadia incensum, quapropter necessario è longinquo non sine periculo afferebatur.

Sacræ mulieres super prunas nudis ingrediebantur pedibus.

De Argeo, & quomodo Cappadocia lignis careat, & de Argei situ. Cap. XLVII.

NAm cum tota fere Cappadocia lignis careat: Argeus tamen syluosus est, sed loca syluæ subiecta ignes habent, & gelidis aquis plena sunt: nec tamen aut ignis aut aqua in summũ exit, & solũ herbidũ est, & quibusdã in locis palustre, ex quibus per noctẽ flãmæ cõsurgunt. Locorũ gnari caute ligantur, reliquis periculũ est præsertim pecori in obscuras ignis fossas insidẽti. In Mazacea fontes habet mellis, loco humillimo: sed plus damni affert quã emolumẽti, cum nõ aptũ habeat exitũ, & in lacus ac pecudes diffusus, urbis aërẽ æstate corrumpat, & lapidicinis non parũ noceat, alioquin utilissimæ paludes

Ignis fossæ.

ipsæ sæpe ardere uisæ sunt. Rex Ariarates ut regioni cõsuleret, angustijs quibusdã obstructis ad quas Melas exitũ in Euphratẽ habet, proximã planicie totam lacu diluit: atq; insulas quasdã tanquã Cycladas cõprehẽdens ibi per hyemẽ immorabatur. Clausura uero ad imũ rupta, aqua soluta est: intumefactusq; Euphrates habitationes ac consita multa deleuit, ob quã rem ijs, qui damnũ passi erant, trecẽtis talẽtis mulctatus est à Romanis. Idẽ circa Herpã contigit Carmale exitu obstructo, & ore deinde rupto, cũ aqua quædã Cilicũ loca deuastasset: sæpe enim cõtra euenit quã cogitamus, & damnũ ferimus ubi spe rauimus lucrum. Elegerunt aũt reges Mazacinorũ loca ad habitandũ, quæ totius regionis media erant: & lignis ac lapidibus abundabant, & herba qua plurimum ad alẽda pecora indigebant, alioqui incõmoda, sed montibus & uicinis munita castellis.

De Mazaca, de exemplo quomodo parentes uereri debent pueri hic gesto, quibus abundet Cappadocia, Onichinum lapidem in ea inuentum, Cap. XLVIII.

DIstat Mazaca à Ponto stadijs octingentis Austrum uersus, ab Euphrate paulo minus quàm duplum, à Ciliciis portis sex dierum itinere. Mazacini Charondæ legibus utebantur, assumentes aliquem legis peritum, qui leges eis interpretaretur, quemadmodum apud Romanos iurisconsulti, atque ita ciuitatis duplex erat seruitus iurisconsultorum & regum: nam populi qui legibus uiuunt, his proculdubio seruiunt, qui leges interpretãtur. Mazacinos Tigranes Armenius male affecit: omnes enim transtulit in Mesopotamiã & Tigranocerta magna ex parte ex his coluit, postea captis Tigranocertis, potentiores reuersi sunt. In hac urbe (sicut Aug. in libro de ciuitate dei scribit) decem frãtres fuere, septem mares & tres fœminæ, inter suos ciues nõ ignobiles: qui cum matri uiduæ parũ obtemperarẽt, ab ea maledicti sunt, moxq; diuinitus ea pœna coẽrciti, ut horribiliter omnes membrorum tremore quatercntur, ex quibus duo ad Augustinum peruenere. Paulus frater & Palladia soror, & apud memoriã beati Stephani martyris orantes sanitatẽ consecuti sunt: quo exemplo, & parentes uereri, & sanctos Christi martyres uenerari docemur. Gabadania regio campestris est, & cæteris australior, nam Taurũ subit, & uix ullã fructiferarum arborum producit, sed pascua habet optima, sicut reliqua Cappadocia, præsertim apud Gargaurã & Morimenã. Tota Cappadocia frugibus abũdat, maxime frumẽto, & pecore omnis generis, quæ cum Põto australior sit, frigidior tamen est: in ea Sinopica nascitur rubrica omniũ optima, quæ cum Iberica decertat, & appellata est Sinopica, quia mercatores eo illam deferebant, priusquàm Ephesiorũ emporiũ tam celebre esset, quã postea factum est. Archelai inquisitores Onichitum lapidem in Cappadocia, & crystalli crustas inuenerunt. Cappadorus amnis (ut Plinius ait) genti nomẽ dedit, antea Leucosyri dicebantur, de quibus in Ponticis rebus mentio fiet. Alexander qui post Narcisum Hierosolymitanæ præfuit ecclesiæ, uir doctrina clarus, & morũ sanctitate conspicuus ex gente Cappadocum fuit, & pontificatum in patria sua gessit, ad Hierosolymam peregrinationis causa petens diuina illic uoluntate retentus est, non ambitione propria, ut multi hodie ad meliores ecclesias migrant.

Decẽ fratres à matre uidua maledicti tremore quatiebãtur.

De Ponto, quare Cappadocia aliquando dicta, Leucosyris, cuius sit figuræ Pontus, Cap. XLIX.

SEquitur Põtus qui (ut Strabo ait) ab occidenti Haly flumine clauditur, ab oriẽti Colchide, à meridie minori Armenia, et ipsa propria Cappadocia: nec termini in hac parte satis certi ostenduntur. Boream Pontus immittit, à quo nomen acceptum Ptolemæus (ut ante diximus) Bithyniam Pontumq; commiscuit: quamuis & circa Trapezuntem Ponti mentionem uideatur afferre. Mithridates Eupator Ponti rex cõstitutus, ab Haly flumine usq; ad Tybarnos, & Colchos, & Armenios regnauit, & cis Halyn quasdam Paphlagoniæ partes, usq; Amastrim & oram Heracliam possedit, Pontumq; appellauit, cui minorẽ Armeniam adiecit: atq; his finib. eo sublato Pompeius prouinciã accepit, qui distributis inter principes secũ militãtes his, quæ uersus Armeniam & Colchidẽ sunt, reliqua in undecim gubernationes diuisit, & Bithyniæ adiecit, ut ex utrisq; una efficerentur prouincia, quã Ptolemæus uidetur describere. Paphlagonũ quosdam his

regendos

A regendos dedit, qui erant à Philemone, quemadmodū Galatas his qui erāt genere Tetrarchæ. Postea Romanorum duces alias atq; alias partitiones fecerūt: nam & reges et principes constituerunt, et ex ciuitatibus alias deliberarunt, alias principibus tradiderūt, alias sub Romano populo dimiserunt, quibus ex rebus haud mirandum est, si Pontus ipse alios atq; alios accepit terminos: & aliquando à Bosphoro Thraciæ usq; in Colchidem procurrit, aliquando in Heraclia finem accepit, aliquādo alibi nos in hac descriptione Straboniſ limites amplectemur, ab Haly fluuio auspicantes: hic fontes habet in maiori Cappadocia, iuxta Cambisenam, & multus ad occidentem fertur: postea ad septentrionē cōuersus, Leucosyros in dextera, Galatas & Paphlagonas in sinistra relinquit: et in Euxinum exit, non procul à Gadilone. Cappadoces (ut diximus) Leucosyri prius appellabantur, ad differentiam Syrorum qui extra Taurum sunt, colore adusto, quod albiores essent nomen adepti: his sedes apud Halyn fluuium Euxinumq; fuerunt. Pindarus ait Amazonas, Syrium hastatumq; exercitum duxisse, significans Themiscyræ habitatores. Themiscyra enim Amysinorum Leucosyrorumq; fuit, qui post Halyn orientē uersus in Ponto erant. Pontica regio haud multum lata fuit, & formā quodāmodo pyramidis habuit: tanto magis arcta atq; reducta, quanto in orientē ulterius procedit. Nā circa Pharnaciam, & Trapezuntē, plurimū à minoribus Armeniæ mōtibus coērcetur:
B apud Halyn qui Galatas & Paphlagonas disterminat Basim habet: nec tamen hæc latitudo amplior est sexcentis aut octingentis stadijs, à mari usque in Cappadociam: huius oræ partem Amysini habuerunt, partem Pompeius Deiotaro dedit, ut ea quæ Pharnaciæ & Trapezūti proxima sunt, in Colchidem & Armeniam minorē, atq; horū regem fecit, cum paternā Tetrarchiam haberet: hic est pro quo apud Iulium Cæsarem orauit.

De Gadiſonetica regione, Cap. L.

POst Halys ostia uersus auroram Gadilonetica occurrit regio usq; ad Saramenam tota campestris, & lustrum omnium ferarum: oues in ea pellis & lanæ mollioris fuerunt, quod in tota Cappadocia & Ponto perrarum dicunt. Inerant & Damæ quæ alibi raræ sunt; postea Gadilonem Saromenam posuere, & Amysum ciuitatem insignem, distantem à Sinope stadijs noningentis: hanc prius Milesij condidere: postea princeps Cappadocū reformauit. Deinde Athenienses Pyrcum uocantes habitauere. Eupator templis exornauit, & partem muris instruxit. Lucullus obsedit. Pharnaces traiecto Bosphoro uexauit. Iulius Cæsar libertate donauit. Straton tyrannus inuasit. Marcus Antonius regibus dedit: Augustus Cæsar post bellum Acciacum libertati restituit, qua diu bene usa est. Hæc regionem optimam habuit, & Themiscyram possedit, antiquum Amazonum domicilium, & Sydinam.

De Themiſcyra campo, & quomodo Pontus regio ſit fertilis, & in ea uiri docti orti ſint. Cap. LI.

C THemiscyra campus est ab Amyso sexaginta stadijs distans, qui pelago alluitur: & monti adiacet arboribus pleno, & aquis irriguos, ex quibus flumen unum efficitur, cui Thermodoonti nomē est. Id cāpū percurrit, & Amazonū fabulis clarū habetur. Est & alterū flumē, huic æquale, cādē planiciem irrigās, nomine Iris, cuius fontes in ipso Ponto reperiūtur. Iris mediā Comanorū Ponticorū urbē perfluit, & in occidentē uersus Daximonēticā felicem campū permeat: postea apud Garuiram illustrem quondā regiā, quæ iam pridē corruit, ad septentrionē conuertitur, deinde rursus ad auroram, & Silace fluuio atq; alijs amnibus assumptis, ad ipsa Amasiæ mœnia egreditur in Phanaroēam: Villicus ex Armenia minori descēdens, & cum eo concurrens nomē amittit. Postremo per Themiscyram actus, in mare deuoluitur. Planicies Themiscyræ semper rosida & herbida est, equorum boumq; nutrix, milū et panicum multum producit, nec unquā fame uexatur. Prætet montana regio agrestibus pomis abundat, uuæ, pruna, mala, et nuces spōte in syluis enascuntur: quocunq; anni tempore in syluas exieris, fructus inuenies, aut in arboribus pendentes, aut in foliis iacentes: et propter alimoniæ copiam multa est ferarū omnis generis uenatio, Themiscyram sequitur Sidena planicies, licet non ualde ferax irrigua tamen, habēs in ora maritima loca muriita, Sidā, ex qua Sidena nominatur, et alia

Quocunq; anni tempore in ſyluas exieris fructus inuenies.

pleraq; atq; hucusq; Aminsa pertenditur: hinc uiros in disciplinis excellentes cõmemorat Strabo. Demetrium Reteni filium mathematicum, & Dionysiodorum, & in grãmaticis Tyrannionem, quem ipse audiuit: post Sidenam fuit Pharnacia, oppidũ munitissimum, deinde Trapezus græca ciuitas, in quã ex Amyso duum millium & ducentorum stadiorum nauigatio est, hinc ad Phasim mille & quadringentorũ, siue ut alia tralatio habet, quadraginta: tanta est totius oræ Ponticæ longitudo. In hac ora ab Amyso nauigantibus, promõtorium Herculanũ prius occurrit, deinde Iasonium, mox Genetes, postea Cytoras oppidum à quo in Pharnaciam migrarũt inquilini. Subinde Histopolis humi prostrata, ulterius sinus in quo Hermonassa est Cerasus: unde appellata creduntur Cerasa, loca abũde habitata: nec procul ab Hermonassa habitationẽ ponũt Zigopolim appellatam: tantũ Strabo de hac littore tradit, Ptolemæus ulteriꝰ & promõtoria, & urbes, & flumina usq; ad Asporũ amnẽ cõmemorauerũ sine dignitate & historia. Trapezunti & Pharnaciæ: ad austrum imminebant olim Tibareni, & Chaldæi, & Sanni prius Macrones nominati, & Armenia minor, & Apaitæ: hic quodãmodo locis proximi erãt, qui prius Cercetæ dicebantur. Inter hos Cidissa mons asperrimus erigitur, & Moschicis cõiungitur, qui ad Colchidem pertinent: cuius summa ab Heptacometis, id est, Septipagis obtinentur, Pariadra quoque per hos præterit, qui à locis Sidenæ et Themiscyræ proximis, usq; in Armeniam protenditur: omnes hi agrestes homines fuerunt, præsertim Heptacometæ, quorum nonnulli super arboribus ac turribus habitarunt, Vnde & Mosmeci dicti sunt, id est, turricolæ. mosmos enim turres uocant. his cibus farina, caro, & arborum fructus erat. Peregrino generi infesti tres Pompei cohortes obtruncarũt, cum per montana transirent: miscentes enim crateras furentis mellis, quod rami arborum ferunt: potos & mente alienatos adorti, facile interemerunt. Quædam ex his barbaris Bizares uocabantur. Et qui Chaldæi dicti sunt, prius Chalybes appellabantur, apud quos Pharnacia sita est, in mari habens Pelamidũ copiam, in terra ferri & argenti metalla. Sed argentaria postea defecere, ut est terrenarum omnium rerum finis, ora hic maritima prorsus angusta est. Continuo enim rupes incumbunt nemoribus ac metallis referte: cultura agrorum exigua, ideo ex fossionibus & piscationibus uictum quærunt: & multam ex delphinis aruinam recipiunt ad res uarias utilem. Homerus in dinumeratione gentium quæ ad Troianum bellum iere, cum Paphlagonũ meminisset, postea Halizonas adiecit, quo Strabo Chalybes esse arbitratur: de quibꝰ modo locuti sumus. Sed quidam Halizonas, quidam Amazonas scripsere, quarum uaria historia est: alij eas apud Carũ, Lydãq; collocarunt, alij Migdonũ campum illis attribuerunt, alij in Hellesponto sedes dedere, alij ultra Borysthenem in Scythia eas quæ fuere: Vulgarior opinio Themiscyram illarũ fuisse primam censet, quamuis Scythicam originem ducerent. Leucosyri earum postea sedes inuaserunt, à quibus Henetes exisse putauit Meandrius, qui Troianis auxiliũ tulere, atq; inde cum Thracibus digressi, in Adriæ sinu habitauere.

Cerasa unde sint appellata

Heptacometæ super arboribus ac turribus habitarũt

De Sydina & soli fertilitate. Cap. LII.

PHarnaciæ uersus occidentem, ut diximus, continua est Sydina, postea Themiscyra, his ad Austrum Phanarea incumbit, quæ Ponti partem beatissimam obtinet: nam & oleis & uitibus consita est, & cæteris rebus excellit: hæc à partibus orientalibus Pariadram montem obtendit, in longitudine secum pariter progredientem, ab occasu Pazemoneticam regionem in Sydina conuallis quædam est, longitudine ac latitudine insigni, quã Lycus ab Armenia minori descendens irrigat, & in media ualle miscetur Iri. In concursu amnium Amasia urbs fuit Strabonis patria optime munita, quã primus fundator Eupatoriam à se nominauit. Pompeius cum inchoatam inuenisset colonis introductis, & regioni illi addita Magnopolim appellauit. Ea in media planicie iacuit, & profunda ualle, per quam fertur Iris, mira prouidentia & natura cõstructa, quæ ciuitatis usum exhiberet, fuitq; optime munita turribus & propugnaculis, & præruptæ petræ rupibus, apud quã & regiæ fuerũt, & regũ monumenta. Sub ipsis Pariadræ radicibꝰ Calybra sita fuerunt, stadijs centũ quinquaginta quam Magnopolis australiora: hic erat Mithridatis regia apparatu magnifico structa, hic aquarum balnea calidarũ, ferarum uiuaria propin-

quæ ue-

A quæ uenationes, aurifodinæ: fuit & Nouus locus appellatus, stadijs ducentis à Cabiris distans, petra munita ingentis altitudinis: undiq; prærupta, & mœnib. cincta, quæ in uertice fontem uberrimū habuit, & ad radicem flumen, & cisternam profundā, & montana in circuitu ad centum uiginti stadia altissimis tecta syluis: hic pretiosissimi Mithridatis thesauri comperti sunt, quos Pompeius in Capitolio dicauit: qui cū Cabira in urbis modum struxisset, Diopolim nominauit. Sed Pithodoris eam augens Augustam appellauit, & pro regia sua usus est. Ptolemæus Sebastopolim uocat, quod idem sonat. Nō procul hinc uicus fuit urbis amplitudinē habens, nomine Cameria, in quo fanū mensis Pharnacis appellatum est, multis sacris seruis ornatū, & regione sacra dium: quod adeo reges uenerati sunt, ut quod ipsi regis iusiurandū uocarent, id regis fortunā, & Pharnacis mensem dixerint: supra Pharnaceam uersus meridiem Comana fuerunt Pontica, eodem nomine quo maioris Cappadociæ Comana, eidem deæ siue eidem dæmoni consecrata, simile templi ædificium, & similem ferè ritum habentia, & sacrorum, & diuinationum, & cultus erga sacerdotes: in his maxime quæ ante reges fiebant, quoniā bis in anno in festis q̄ dies exitus appellabantur, sacerdos diadema gestabat, & secundus erat in honore post regem. Pompeius huic templo Archelaum sacerdotem præfecit, & sexaginta stadia regioni adiecit, cui sacri serui fuerunt sex millia: cæca & perdita hominum manus. Archelaus filius fuit eius, quem Sylla & senatus in honorem habuerunt: & qui Mithridatis Eupatoris se filium effingens, Ptolemæi regis Aegypti filiam duxit uxorem, & à Gabinio postea in prælio interemptus est. Lycomedes post Archelaum sacerdotium accepit, & eo sublato Cliatus Adiatorigis filius, qui ob uniratem hanc dignitatem obtinuit: nam Cæsar Augustus Adiatorigem cum uxore ac filijs in triumphum ducens, illū cum filio maiore statuit interimēdum: maior hic erat. At cum secundus, militibus qui eum ducebant maiorem se affirmaret, diu inter ambos contentio fuit, & pulchrū de morte certamen, cū præmori uellet uterq; , quousq; parentes Cliato persuasere, ut iuniori cederet, asserentes ipsum, qui ætate prouectior esset, maiorem de matre ac reliquo fratre curam habiturum. Iracq; secundus cum patre interemptus est: Cliatus seruatus uel inuitus, qui hanc dignitatem est consecutus. Nam Cæsar, re cognita, uehemēter doluit, & eos, qui seruati erant, beneficio & cura prosecutus est. Comana urbs populosa fuit. Multi ex Armenia, et ex uicinis ciuitatib. ad festa conueniebāt, uiri simul ac mulieres, & sacra deæ, ut ipsi putabant, ex uoto perficiebant. Incolæ molles ac delicati, mulierum multitudo maxima, et operatrix: & magna ex parte quamuis sacra, meretricio uiuens, tanta gentilium stultitia fuit, ut lupanaria etiam sacra putarent: Ager circumiectus uitibus consitus est, aptissimus qui Veneri fomentum præstaret.

Seruorum sacrorū sex millia.

Pulchra fratrum de morte contentio.

De Coma urbe, & quanta incolarum superfluitio, de uarijs Ponti regionibus, & unde Germani sales haberent excoctionem, de Sandara monte ubi metalla effodiuntur, & qui Pontici Christum colant. Cap. L III.

B

REgio Zelitica Comanis ad orientem iacet, in ea urbs fuit Zela super aggere Semiramidis condita, & illic Anaitidis falsæ deæ templum, quæ ab Armenijs colebatur. Hoc in loco maxima cum sanctimonia fiebant sacra, quamuis dæmoni celebrarēt, & iusiurandum maximis de rebus apud aram sumebatur. Sacrorū seruorum multitudo ingens, & sacerdotiū præcipui honoris fuit. Zelam olim reges non ut ciuitatē, sed ut Persicorum deorū templū colebant. Sacerdos rerū omnium potestatē habebat, eratq; urbs ualde dives, & Pompeius multas ei prouincias adiecerat minori Armeniæ finitimas, in quibus sales fossiles reperiebantur, & Megalopolim appellauerat. Post Phanaream occidentem uersus Phazemonetica regio sequitur, cuius septentrionale latus Gazilotus & Amysinus claudit ager; occidentale Halys, australe Amasienſium terra, quæ plurima est et cæterorum optima. Pompeius hanc regionem Megalopolim nominauit, et facta apud Phazemonem uicum habitatione eam Nicopolim appellauit. In Phazemonetica lacus est pelagi magnitudine nomine Stiphana, cui Cæsar castellū adiacuit munitissimū, quo destructo, ppe regia cōstructa extitit, reliqua terra magna ex parte nuda, frumēti tamē fertax. Amasienſibus imminebant aquæ calidæ, ualde salubres, quæ Phazemonenſium

sunt. Imminebat etiam Saligium castellum super monte quodam situm, erecto & excel
lo, & aquis abūdantissimo, quod postea neglectum est: hic Arsaces denominatū & no
uas res quærens, à filijs Pharnacis regis fame captus et interemptus est, cum ex planicie
pulsus sine commeatibus eo confugisset. Deinde est Diacopena, et Pimolisena regio, to
ta felix usq; ad Halyn, & hæ sunt septentrionales Amasienſium partes quingentorum
fere stadiorum longitudine patentes, nec minor reliqua pars est circa Ximinam, quæ
Sales fossiles am usq; ad Halyn descendit. In Ximina sales sunt fossiles à quibus Halyn flumen dici-
putant, quod mirati Germanorū populi, omnia loca in quibus sales excoquuntur Ha-
lys appellant. In Amasienſi agro, multa regio sub Mithridate deserta fuit, & multa castel
la diruta. Is arboribus plenus erat, & pascendis equis & cætero pecori idoneus, & totus
habitabilis. Amasiam prius reges habuere, postea Romanorum prouincia facta est. Pi-
molisena regio H lys fluminis utrāq; ripam occupat: in ea Sandaracurgiū mons est con
Homines ne cauus propter metallorum effossionem; operatores ex aliquo maleficio redempti huc
leficio redem mittebantur, qui propter laborem & letiferum aërem è glebis prodeuntem cito morie-
ti ad metal bantur, nec plures quàm ducenti adesse solebant. Tantum est quod de Ponto explicare
lorum effossi possimus. Pythodoris regina plurimū in Ponto ualuit, cui et Tybareni & Chaldæi usq;
onem mitte in Colchidē subiecti fuerunt, Sydina quoq; & Themiscyra & Phanarea illi paruit. Hæc
bantur. filia Pythodori Tralliani fuit & uxor Polemonis, cū quo aliquandiu regnauit, deinde im
perio successit, eo in prælio defuncto: ex Polemōe filij duo relicti sunt, & filia quæ Cothi
Sapeo nupsit, eoq; dolo interempto cœlibatum egit, susceptis ex uiro filijs, quorū nata
mator patris imperium tenuit. Ex filijs Pythodoris alter cum matre paternā hæreditatē
administrauit, alter maioris Armeniæ rex declaratus est: ipsa Archelao nupta, cū eo man
sit usq; ad extremū. Aquila ponticus fuit ueteris testamenti translator & interpres, nesci
mus qua ciuitate. Is uerba prophetæ de uirgine paritura prolata ad iuuenculā transtulit,
non satis capiens diuina mysteria. Pontus Christi sacra cepit, & usq; in hanc diem qua-
dam in parte seruauit. Marcion Ponticus quamuis Christianus uideri uellet, alium tamē
creatorem omnium rerum esse dicebat quàm Christi patrem, illumq; maiorē aiebat, &
Trapezuntij aliquos in suum errorem traxit. Trapezuntij sub imperatore sunt Christi cultore, qui an
Christiani. no proximo legatum ad nos misit, auxilia contra Turcas orans, quorum arma atq; im-
petum uerebatur. Nouissime Venetorū literas accepimus quæ Turcarū imperatorē in
Pontū cum exercitu traiecisse ferebāt, nec dubium faciebant quin Trapezuntij sese de-
derent, cum Hismaël Sinopensium dominus, qui diu restiterat tandem imperata fecis-
set: nondum uero fama æquata est, Trapezuntius imperator uni ex Turcarum princi
pibus filiā nuptui dedit, quæ res fidem eius non satis firmam ostendit. Quis enim Christia-
nus est, & inimico Christi ecclesiæ sacramenta communicat? Multa metus & regnandi
cupiditas admittit indigna: sed nō est cœlesti regno idoneus, qui pro terreno cœlestē re-
gem contemnit. Reliqua Ponti & Cappadociæ in potestate Turcarum existunt, quàm
uis ubiq; misti ferātur Armenij Christi cultores: Atq; in hunc modum absoluta est Cap-
padocia, quā totius minoris Asiæ tertiam fecimus partem: in qua illud memoratu digniū
cōtigit, quod offerētibus Romanis libertatem & populare regimen, Cappadoces regē
Cappadoces petiere, quæ res stupenda Romanis uisa est, quibus regia potestas exosa, & arbitriū po-
regē petiere. puli pro libertate fuit. Sed Cappadoces maxime seruos arbitrabantur, quorū ceruicibus
populare iugum immineret, cuius nec superbiam tolerare, nec auaritiā explere quisquā
potuit. ¶ Minoris Asiæ tres partes fecimus: Prima est ipsa quæ propria dicitur, altera Ga
latia, tertia Bithynia. De Galatia prius dicendum quæ orientalior est: huius termini erūt
(quemadmodum nos partim ex Ptolemæo, partim ex Strabone atque aliis accepimus)
ab oriente Cappadocia & Hyls fluuius, qui Pontum disterminat: ab occidenti, Bithy-
nia, & Asia: à meridie, Pamphylia: à septentrione, Pontus Euxinus. In hac parte Lycaonia
continebitur, quæ totius Asiæ medium quodammodo locum, et arcem occupat. Pisidiæ
quoque pars cōprehenditur Austrū uersus, et ad Taurū exposita, circa Pontum Paphla
gones & Mariādini sedes habuere. Ptolemæus ab Amyso usq; Cytorū boreales, Galatiæ
partes, pduxit, atq; ibi Bithynū incipere uoluit. Eupator ꝙ Pōtū tenuit, à Colchide usq;

Hera-

A Heraclíam imperauit. Reliqua usque ad os Euxini & Chalcedonẽm reges Bithyni habuere,sublatis regibus. Romani eosdem terminos seruauere,ut Heracliam Ponto concederent,citeriora Bithyniæ. Strabo Sangario flumine Bithyniam clausit,quem sequi nõ pudet,& hoc littus ab ostio Sangarij usq; Halyn,deinde mediterranea explicare. Ptolemæus Prusiam ciuitatem mox post Sangarium collocat, deinde Hippum flumen, postea Candiopolim,mox Elatam amnem:nec procul huic Diopolim, cui succedit Heraclea,de qua paulopost dicemus. Mariandini circa Heraclíam collocantur, de quorum origine parua cognitio est. Strabo eos à Thracia profectos arbitratur, Theopompus Mariandinum barbarum quendam Paphlagoniæ portionem imperio tenuisse refert,& facto impetu Bebriam regionem occupasse,eiq; de suo nomine uocabulum indidisse. Fuerunt tamen Mariandini Bithynis persimiles,quos Milesij qui primi Heraclíam condidere,in seruitutem redegerunt:hi Caucones expulerant,qui hãc oram usq; ad Partheníum flumen coluere,habentes urbem Theium,ex qua Phileterus natus est autor generis regum Attalicorum. Caucones,alij Scythas, alij Pelasgos fuisse putant: quorum genus omnino interijt.

De Heraclea ex qua Heracleotæ, Cap. L IIII.

B HEraclía optimum portum habuit, & ad Ponticam prouinciam pertinuit,cum Bithynia à Romanis ordinata, ciuitas alioquin memoratu digna, quæ plurimas colonias emisit,& cum prius libera esset,postea sub tyrannis fuit: deinde rursum in libertatem se uendicauit,& iterum à Romanis regem accepit,& Romanorum coloniam in partem urbis & agri admisit. Adiatorix ac Menecli tetrarchæ Galatarum filius, cuius in Ponticis rebus mentio facta est,hanc urbis partem ab Antonio accipiens, quàm Heracleenses tenebant, paulo ante Actiaca bella Romanos noctu adortus ad unum iugulauit,id sibi ab Antonio imperatum dicens: sed non tulit impune scelus, captus ipse post uictoriam Augusti, & in triumphum ductus (ut ante diximus) cum filio iugulatus est. Archiam poëtam,pro quo Cicero orauit,in hac urbe honoratum fuisse constat, & Platonicum Haraclidem hic natum:abest à Ponti ora(ut Plinius ait)miliarijs ducentis. Portus Aconæ non procul hic iacet,ueneno aconito dirus.

Adiatorix Romanos iugulauit.

De Henetis,Sinopensibus,& de eorum uita. Harmena unde Diogenes Cynicus & alij complures, Cap. LV.

POst Partheníum amnem Heneti sequebantur Cytorum habitantes, apud quos feroces fuisse mulos affirmat: hi clarissima Paphlagonum natio fuere: ex qua natus est Palemon,cum quo plurimi apud Troiam militarunt. Qui amisso duce in Thraciam post captum Ilium traiecere,errantesq; in eam regionem deuenere, quæ post Venetia appellata est. Quidam Antenorem & eius filios classi præfuisse putant, quæ in intimum Adriæ recessum Henetos uexit: alij nationem quondam Cappadocibus finitimam prodiderunt:sub Henetorum nomine cum Cimmerijs militasse, & postea in Asiam peruenisse. Id genus in Paphlagonia prorsus defecit, quamuis non procul ab Amastri,uicum esse in Ponti littore nonnulli tradiderunt, qui usq; ad Romanorum tempora coleretur. ab Henetis Xenodotus Henetiam describens,eam significari putat, quæ Amysus appellata est, cuius in Ponto fecimus mentionem. Paphlagones inter Mariandinos & Halyn fluuium collocantur, & rursus inter Galatas & Euxinum. Partheníus amnis occidentalia claudit, cui proxima fuit Amastris, de conditricis nomine appellata,q̃ in Peninsula iacuit, & portus habuit ex utraq; Isthmi parte. Amastris uxor fuit Dionisij Heraclíæ tyrãni,& Oxiartis filia fratris Darij,Roxanæ soror, quæ Alexandro nupsit,cũ quo Darius bellũ gessit. Hæc mulier ex quatuor urbiũ incolis unam ciuitatẽ fecit:Sesamo,Cytoro,Cronina,& Teio,quæ cito à cõmunione defecit,cæteris in ea permanentib. Sesamus Amastris arx dicta est, Plinius totã urbẽ Sesamon olim appellatã tradit. Cytorũ prius Sinopensiũ emporiũ fuit à Cytoro Phryxi filio dictũ. In Amastriano agro plurima atq; optima buxus nascitur,præsertim iuxta Cytorũ,à quo p̃ centũ stadia ulcus fuit Cronina appellatus,postea Egialus,et duo scopuli qui à colore uocabantur Erythri,erant enim rubri. Vlterius Carãbis occurrit, promontoriũ magnum ad septentrionẽ

porrectum,

porrectum, arietinæ frontis habens formam, quod longo spatio pelago incumbens, Scy D
thicæ obiectum Peninsulæ, Euxinum Pontum bimarem uidetur efficere. Post Caram-
bim nonnulla fuerunt oppida indigna quæ nominentur, præter Harmenam, de qua pro-
Cui nulli ne- uerbium factum est: Cui nullum negotium erat Harmenam munuit: Sinopensium ui-
gotium erat cus fuit & portum habuit. Deinceps sita est urbium quæ in hac regione sunt clarissima,
Harmenam Milesij etiam condidere, sicut Heracliam: magna huius urbis potentia fuit, quæ classe cō
munuit. parata, mari, quod intra Cyaneas est, imperauit. Extra uero, multorum certaminum par-
ticeps cum Græcis fuit, Sinopenses urbis suæ conditorem Stenidem quendam putaue-
re, unum ex ijs qui cum Iasone nauigarunt, quem ut deum colebant, & eius oraculum
habebant. Sed Milesij loci oportunitate & incolarum imbecillitate perspecta, illos pepu
lerunt, & nouos induxere colones: ea naturali prouidentia optime munita fuit super col
lem cuiusdam peninsulæ sita, ex utraq; Isthmi parte portus & stationes habens, & miras
Pelamidum piscationes. Peninsula undiq; ripas iugosas obtendit, & fossas quasdam
in petris excauatas, quæ mari tumido complentur, ut non facile adiri possint: petræ quo-
que summa echinis plena, nudo pedi inaccessibilia sunt. In superiore urbis parte, opti-
mum solum, & agrestibus hortis ornatum fuit, præsertim suburbanum. Aedificia in urbe
magnifice structa, Gymnasium & forum & porticus & templa splendida & ampla,
diu ciuitas cum libera fuisset, amissa libertate Pharnaci tandem obtemperauit, & succes- E
soribus eius usq; ad Eupatorem: & Romanis, qui eum sustulerunt, Eupator ibi natus e-
ducatusq; ac denicq; sepultus eximie illam coluit, & regni Metropolim fecit, Pharnace
subito & præter opinionem ingruente, capta fuit a Lucullo per obsidionem, Bacchide,
qui præpositus erat miris modis ciues affligente. Romani coloniam eo misere cui & ur-
bis & regionis pars data est. Distat ab ostio Ponti Sinope, stadijs tribus millibus et quin
gentis, ab Heraclia duobus millibus, à Carambi septingentis. Hic Diogenes Cynicus,
& Timotheus Patrion orti sunt, philosophi celebres, & Diphilus poēta comicus, & Ba
thon qui de rebus Persicis scripsit historiā. Sinopensis ager usq; ad Halyn protendeba-
tur: Hæc urbs iamdudū in potestate Turcarum fuit. Ferūt Sinopis tyrannū prædiuitem
esse, propter æris metalla quæ in Sinopica terra effodiuntur. Mahumetes Turcarū impe
rator, thesauris eius inhians, anno superiore exercitū ad capiendam Sinopē misit: qui tur
piter reiectus est, hoc anno maioribus copijs terra mariq; comparatis, ipse per sese urbē
inuadendam statuit. Sed Ismahel loci dominus non expectato impetu sese dedit, quam-
uis legatum ad nos miserit, multa pollicitus si sibi auxilia mitterentur. sed longū est Chri
stianos, non modo armare, sed consulturos de sumendis armis congregare. Non mira-
mur si apud obsessum principem plus instans metus, quàm spes longinqua & dubia po
tuit. Tota Sinopica regio ac montana quæ illi imminet usq; in Bithyniam. optimam ad
ædificandas naues materiam, & ductu facilem habent. Acerem quoq; Sinopica gignit, B
& nucem montanam, è quibus mensas faciunt: tota oleis consita fuit, paulo supra mare
culturam habens. Heraclam, Amastrim, & Sinopem, post Homerum conditas putant:
nusquam enim eas nominat. Olgasis mons altissimus & aditu difficillimus, quamuis ci-
tra Halyn Sinopicæ regioni contiguus esset, tamen ad Ponticam regionem pertinuit, in
quo plurima Paphlagonum templa fuerunt. Blaēna, & Domanetica regio monti adia-
cet, satis ferax, per quā Amnias flumen illabitur, quem Ptolemæus Zaliscum appellare
uidetur: & Olgasim Oligā. His in locis Mithridates Eupator, Nicomedis Bithynici co-
pias per imperatores suos ita deleuit, ut pauci cum eo euaserint, & postea eam uictoriam
Bithynia & Asia usq; in Cariam ac Lyciam ad uictorē defecerint. His urbs postea Pom
peiopolis constructa est, prope Sandaracurgium mōtem, de quo diximus in rebus Pon
ticis, post Pompeiopolim Magni opus, reliqua est Paphlagonia mediterranea, occiden
tem uersus, usq; in Bithyniam: quæ quamuis parua est, multos tamen dominos habuit,
priusquam Romanorum esset. Ciniata castellum munitissimum fuit, Olgasi monti sub-
iectum, quod Mithridates condidit, eoq; receptaculo usus Ponti imperiū acquisiuit, et
qui ab eo profecti sunt, usq; ad Eupatorē successionem seruauere: postea Deiotarus Ca-
storis filius cognomēto Philadelphus Paphlagoniæ imperauit, et Gāgra regiā, habuit, q

oppi-

A oppidum simul & castellum fuit, Eudoxus pisces fossiles in Paphlagonia locis siccis reperiri tradidit, nec tamē mendacio suo satis certos limites circunscripsit. Hæc de Paphlagonia traduntur, quam Plinius Pylemoniam prius dictam asserit à flumine (ut credimus) Pyli, quem ipse pro Parthenio uidetur accipere, qui apud Galatas ortus inter Paphlagonas & Mariandinos fertur in Pontum. ¶ Australes Paphlagoniæ partes Galatis hærent, à quibus Galatia dicta est: cui ab occidente Bithynia & propria adiacet Asia, ab oriente Pontus, à meridie Lycaonia: quamuis Strabo inter Galatiam & Lycaoniam alam quandam Phrygiæ collocauerit, & usque in Cappadociam extenderit, quem Ptolemæo in hac parte postponimus.

Pisces fossiles.

De Galatis, & in eam Gallici hostis pulchra uictoria. *Cap. LVI.*

TRes Galatarum gentes fuere, Trogini, Tolistobogi & Tectosages, priores à Dacibus nominatæ sunt: tertia à gente, quæ in Celtica est. Galli abundante multitudine, cum eos non caperent, terræ quæ genuerant, trecenta hominum millia ad sedes nouas quærendas emiserunt: & portio in Italia consedit, quæ post annos ducentos cum iam Italica esset effecta, urbem Romam cepit atque incendit: portio Illyricos sinus per strages barbarorum penetrauit, & Pannonia subacta in ea consedit, ac per multos annos cum finitimis uaria bella gessit. Hortante deinde successu diuersis agminibus, alij
B Græciam, alij Macedoniam petiuere: tantusq; terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non lacessiti, ultro pacem ingenti pecunia mercarētur. Ptolemæus Macedoniæ rex, ausus in armis occurrere, uictus & multis uulneribus saucius captus est, caput eius amputatum & lanceæ affixum, tota acie ad terrorem hostium circumlatum. Sosthenes unus de Macedonibus contracta raptim iuuentute, Gallos uictoria exultantes compescuit, & Macedoniam ab hostili depopulatione defendit. Sed aduentante Brenno altero Gallorum duce, qui in Græciam se effuderat uictus est, & in munitiones repulsus: Galli nemine prohibente totius Macedoniæ agros uastauere, neque contenti hominum spoliis, eorum quoque quos deos putabant, spoliare templa aggressi sunt. Sed dum Apollinis ædem apud Delphos adoriuntur, partim obruti terræmotu, partim grandine & frigore dissipati, urgentibus oppidanis, usq; ad internecionem cæsi sunt. Brennus in prælio uulneratus, cum dolorem uulnerum ferre non posset, pugione utram finiuit. Belgius alter ex ducibus cum parte agminis è Græcia excessit, quem inter fugiendum cum toto exercitu periisse Trogus affirmat, tanta dæmonibus cura fuit eius domicilij conseruandi, in quo diuinos consequebantur honores. Sed constat Gallos (siue horum reliquiæ fuerunt, siue nouum examen fœcunda hominum Gallia misit) post multos errores & multas excursiones in Asiam peruenisse, & loca nonnulla occupasse, Athalicis regibus ac Bithynijs subdita, ibiq; tamdiu permansisse, donec eam, quæ postea Galatia et Gallogræ
C cia dicta est, ab eisdem regibus non inuitis acceperunt. Dux transitus in Asiam Leonnorius quidam fuisse uidetur: Vna trium gentium lingua fuit, ipsi tamen unam quanque gentem in partes quatuor diuisere, quas Tetrarchias uocauere, singulæ proprium tetrarcham habuere, & iudicem & tribunum tetrarchæ subiectos, & duos subtribunos. Fuit & tetrarcharum concilium, qui erant uiri trecenti, & in locum conueniebant nomine Drimenetum: concilium de sanguine, tetrarchæ ac iudices de rebus cæteris iudicabant. Hæc antiquiora, postea ad tres duces res delata est, deinde ad duos, postremo ad unum Deiotarum, cui successit Amyntas, postea Romani, omnibus in unam prouinciam redactis, partem, quæ Pontum & Cappadociam respicit, Trogini habuere, quæ totius Galatiæ optima est: ij tria muro castella cinxerunt. Huiam, quod indigenarum emporium fuit, & æneam Iouis statuam habuit, et delubrum eius. asylum, et Mithridatium, quod Bogodaro: Pompeius dedit, et Danalam, ubi Lucullus et Pompeius conuenere: cum alter in belli successionem, alter illi potestate permissa ad triumphum pergeret. Tectosages uersus maiorem Phrygiam iuxta Pessinuntem sedes obtinuere, castello usi cui Acira uocabulum fuit. Tholistobogi Bithynijs finitimi fuerunt, et Phrygiæ quæ Epictetus dicta est. Horum castella fuerunt Bludum et Peium, quorum Deiotari regia erat, in altero thesauros habebat. Nec procul Pessinus fuit, commune

Ptolemæus Macedo à Gallis uictus & saucius captus est.

regionis

regionis emporium,& in eo templum maximum,& magnæ uenerationis,matris deum. D
Sacerdotes olim præpotẽtes quidem erant,& sacerdotium maximum habebant: postea
eorum dignitas imminuta est:Athalici reges hunc locum magnificauerunt,tẽplo & por
ticibus ex albo lapide structis, Romani statuam hinc dex accersiuerunt, quemadmodũ
eam quæ Aesculapij erat ex Epidauro.Mons quidam urbi imminebat,nomine Dindy-
ma, à quo Dindymena dicta est, quemadmodum à Cybelis Cybele. Prope Sangarius
amnis fluit,non procul ab ortu suo in Galatia Cim fontem habet,secus quem antiqua e-
rant Phrygum domicilia,& Mydæ,et prius Gordij:& aliorum quorundam quæ postea
in uicos redacta sunt. Hic Gordium fuit in quo magnus Alexander nexum plaustri re-
Deiotarus ge- scidit,de quo uaticinium erat,eum tota Asia regnaturum,qui nondum soluisset.Fuit &
nerũ et filiam Corbeus Castoris,Saoconi Darij regia, in qua Deiotarus generum & filiam iugulauit,
iugulauit. quamuis ei summas Cicero laudes attribuat.

De Lycaonia & lacu Tatta,& de Mirabili congelatione,& cuius fraude interierit Amyntas. Cap. LVII.

POst Galatiam Austrum uersus usq; ad Taurum inter Phrygiam & Cappadociam
Lycaonia extenditur,tota mediterranea. Hic lacus est nomine Tacta Cappadociæ
adiacens iuxta Morimenam,quem Strabo maiori Phrygiæ dedit,secundum quem
non fuisset Lycaonia Gallatiæ contermina(quemadmodum Ptolemæo uisum est)cuius E
Sal mirabile opinionem sequimur.In quo lacu sal nascitur,atq; adeo facile circa res immersas conge-
quo uolucres latur,ut sæpe cum funalem torpere dimiserint salis coronas educant, & uolucres, aquas
capiuntur. eius alis contingentes, propter salis concretionem facile capiuntur. In Lycaonia colles
sunt frigidi,& nudi,& pascendis onagris apti:ubi multa aquæ penuria est,nec inuenitur
nisi in puteis admodum profundis, sicut Soatris ubi aqua uenditur. In Garsabora,quæ
Lycaonum regio est,uicus fuit in urbis modũ ædificatus,qui multas oues nutriuit, quã-
uis siccitas circumiaceret. Amyntas super trecentos ouium greges in his locis habuit,
sed lanam asperam præbuere. Insunt & duo lacus Coralis maior, Trogetis minor dicto
est.Circa hoc Iconium fuit oppidum optime habitatum,quod fortunatiorem regionem
habuit,quam ea quæ Onagros producit,Polemo hoc possedit.Ptolemæus id Cappado
ciæ dare uidetur Lycaoniæ propinquum.Conradus Imperator circa hoc obsidionem te
nens,periclitatus est,cum Hierosolymam peteret, Manuele secundo Græcorum impe-
Gypsum farinæ ratore,qui commeatum ministrabat gypsum farinæ commiscente:Quæ res fecit,ut exer
commistũ. citum morbo afflictum,re infecta in Europam cogeretur reducere. Taurus his in locis
appropinquat,cuius pars in septentrionem uergens Cappadociam & Lycaoniam termi
nat,ad imminẽtes Cilicas Trachiotas.Lycaoniæ etiam Isaurica est Taurum uersus,quæ
duos uicos habuit,quibus alia loca obtemperabant:omnia latronum domicilia,quæ Ro
manis negocia exhibuerunt. P. Seruilius cognomento Isauricus ea Romanis subegit, F
& multas piratarum munitiones quæ in ora maritima erãt,ui cepit.In Isauricæ lateribus
Derba fuit Cappadociæ adiuncta,Antipatri Derbẽsis sedes:cuius et Laranda erat apud
Cappadoces,& Isaura in Lycaonia.Amyntas Antipatrum adortus Derbam cepit,& il
lum interemit:Isaurã uero à Romanis accepit,ubi antiqua Isaura diruta regiam sibi con
struxit,sed non perfecit. Huic Antiochia parebat Pisidiæ finitima,& tota Lycaonia, &
multa ora montana usq; Apolloniadem Apamiæ uicinam,quæ Cybotus dicta est: eaq;
potentia fretus,Cilicas delere conabatur,& Pisidas, qui è Tauro frequentibus incursa
tionibus suum regnum infestabant.Cepit itaq; multa predonum loca,quæ prius inuiola
ta fuerant,& inaccessibilia credebantur,è quibus Cremma fuit.Sandalium autem acce-
dere non est ausus,quod inter Cremmã atq; Salagassum iacuit: Cremmam habuere po-
stea Romani coloni.Salagassus sub eodem Romano duce fuit,sub quo totum Amyntæ
regnum,distãs ab Apamia diei itinere, descensum habens ab arce fere triginta stadiorũ,
quæ alio nomine Selgessus uocata est, & ab Alexandro olim capta fuit: Amyntas cum
Cremmam cepisset,progressus ad Omonades Tauri cultores,qui nunquam capi posse
existimabantur:multa eorum loca expugnauit,et tyrannum interemit:Sed uxoris illius
fraude deceptus,captus est,& ab illis interfectus:neq; ultimus,cui fœmina illuserit.Cyri

nius

A nius eosdem fame confecit,& quatuor hominum millia à se capta in alias propinquas ur bes habitatum traduxit,regionem iuuentute desertam reliquit. Ea est in altis Tauri par tibus,& in rupibus præruptis & magna ex parte inaccessibilis.In medio planicies conca ua & ferax,& in multas ualles distincta. Hanc excolentes in superioribus montium su percilijs ac speluncis habitabant,& cum frequentius armati essent,ad aliena excurrebãt.

De Pisidis,& quo modo Storace syluæ abundent, Cap. LVIII.

HIs contigui fuerunt,cum alij Pisidæ,tum etiam Selgenses Pisidarum optimi, maxi ma eorum pars summam Tauri obtinuit,Pamphyliæ imminentia loca edita et ole is consita, quorum quædam Aspendo & Sidæ Pamphiliæ urbibus imminebant, montana quæ supra hos sunt Cathaminenses incoluere, Selgensibus & Omonadibus fi nitimi.Selgam urbem ab initio condidere Lacedæmonij,quæ propter legitimam guber nationem tantum adoleuit,ut aliquãdo uiginti millia uirorum haberet:mira locorum na tura,quæ in summis Tauri partibus adeo ferax fuerit,ut tantæ multitudini sufficeret. Ple raq; loca oleis & uitibus consita erant,& omnium pecorum pascuis abundabant: syluæ materiæ plenæ circuniacebãt,in quis plurimus nascebatur Storax arbor magna et recta, ex qua Storacinæ hastæ fiebant corneis similes: illic liliũ optimum ad unguẽta reperieba B tur: aditus per montana difficilis, è quibus Euthymedon & Cestius oriuntur flumina, quæ in Pamphylium mare decurrunt,nec sine multis pontibus transeuntur. Selgenses longo tempore libertate usi sunt,& cum regibus decertarunt.Alexandro per legatos re sponderunt,se ut amicos imperata facturos:cum Romanis certis conditionibus conue nere,postea omnino iugum subierunt,sicut & uicini qui sub Amynta fuerũt.Isauria igi tur eam Tauri partem occupauit,quæ inter Lycaoniam & Tracheam, Ciliciam excur rit:reliquam partem uersus occidentem usq; Apamiam,Pisidæ tenuere. Hinc ad Tra cheam,Ciliciam,ac Pamphyliam:inde ad Lycaoniam pertinentes,qui per tyrannides di uisi,quemadmodum Cilices,uicinos latrocinijs uexabant:inter hos Leleges quidam ua gi olim admisti fuerunt,& propter morum similitudinem ibi remanserunt.Arthemido rus Pisidarum tredecim ciuitates nominauit,quarum aliæ omnino montanæ fuerunt, a liæ usq; ad montium ima descenderunt: ex utraq; parte Ptolemæus Celenorum iuga a pud Lycaonas collocauit,& sub ijs Laodiceam combustam & Neapolim & Apolloni am.Lycaoniam beatus Bartholomæus in sortem prædicationis accepit,quamuis postea usq; ad uictos iubente spiritu profectus,sacro martyrio uitam finierit: Atq; in hunc mo dum Galatia terminata est,cum qua & Paphlagones,& Mariandinos,& Lycaones,& Isauros,et Pisides ostendimus:Nunc Bithynia sese offert.

Cathaminenses.

Selgæ.

Bartholomæus apostolus.

C *De Bithynia eiusq; urbibus compluribus, Cap. LIX.*

LImites Bithyniæ ab oriente(sicut Straboni uidetur)Paphlagones et Mariandini ex cipiunt et pars Epicteti:à septentrione mare Põticum, quod ab ostijs Sangarij usq; ad os Euxini tendit, quod inter Byzantium est atq; Chalcedonem: Ab occidente Propontis:Ad austrum Mysia et Phrygia,quæ dicitur Epictetus siue Hellespõtia Phry gia.Nos in hac parte propriam Asiam collocamus,eiq; Mysiam et Phrygiam adiecim9. Ptolemæus ad orientem Bithyniæ terminos usque ad Parthenium flumen extendit:no bis Strabonem sequi placet,qui Sangarium amnem orientale confinium facit.In Bithy nia urbs est Chalcedon, sita in ore Ponti: Hanc Megarenses condidere cæci appellati, qui nunc potius oppositum littus elegere, in quo iacet Constantinopolis optimo loco. Hic olim magna Synodus celebrata est,quæ inter octo numeratur,quibus Romana ec clesia præcipuum impartitur honorem. Chalcedonensis agri fuit Chrysopolitanus uic9, et Phanum in extremo angulo ad ostium Ponti situm,ubi septentrionale Euxini Ponti littus incipit,ad dexteram in orientem nauigãtibus. Flumina quæ in eam partem labun tur nomen habent Psillis et Calpas, et postremo Sangarius, cuius fontes apud Sagiam uicum reperiuntur centum et quinquaginta stadijs à Pisinunte: hic magnam Phrygiæ ac Bithyniæ partem percurrit, et Gallum in se amnem recipit, et Modris Phrygiæ or-

tum,ex quo auctus efficitur nauigabilis. Poſt Chalcedonē ſequitur littus quod Aſtace- D
num ſinum appellauere, & ad Propontidem pertinet:in eo condita fuit Nicomedia,di-
cta de nomine regis cuiuſdam Bithynij,qui eam cōdidit:multi enim eodem nomine uo-
cati ſunt,quemadmodum Ptolemæi propter prioris claritatē.In huius ciuitatis uilla Ma
Mors & bapti gnus Conſtantinus obijt,qui cum uellet in Iordane fluuio baptizari,atq; ideirco Hiero
ſmus Conſtan ſolymam peteret, morte præuentus ab Euſebio Nicomediēſi epiſcopo Arrianæ perfi-
tini magni. diæ ſectatore baptizatus eſt, quæ res Chriſtiani principis fidem apud pleroſq; in dubiū
uertit.Nobis nō eſt ueriſimile, cum principem qui per omnem uitam ſuam Arriani do-
gmatis hoſtis fuerat,in extremo ſpiritu ei dementiæ conſenſiſſe,quàm ſummo ſtudio de
ſuo imperio prius eliminuerat.Apud Nicomediam tempore Diocletiani Cæſaris ſæuiſ-
ſima Chriſtianorum perſecutio uiguit,multiq; ibi Chriſti martyres ſunt effecti.In hoc ſi-
nu urbs fuit Aſtacus,quæ illi nomen dedit,Megarenſes & Athenienſes eam condidere,
Dedalſus ampliauit, Lyſimachus diruit, & habitatores eius in Nicomediam tranſtulit.
Huic ſinui alius cōtinuatur ad orientem Solem recedēs,in quo Pruſias ciuitas fuit,quæ
Cius antea uocabatur. Cium Philippus diruit Demetrij filius & Perſei pater, deditq;
Pruſiæ Zelæ,qui in hac diruenda & uicina urbe Mirlia ſocia arma præſtiterat.Ille ea ex-
citans Cium quidem à ſe Pruſiadem nominauit,Mirliam uero Apamiam,ab uxoris no
mine.Hic eſt ille Pruſias,qui poſt Antiochum ſuperatum, fugientem ad ſe Hānibalem D
hoſpitio ſuſcepit,quiq; ex Helleſpontia migrans Phrygia, ſecundum Athalicorum fœ-
dera ceſſit:eam priores paruam appellauere Phrygiam,poſtea Epictetam,id eſt, acquiſi
tam.Pruſiadi mons imminet, quem Argātonium uocauere: hoc in loco Hylam unum
ex ſocijs Herculis,qui etiam argonauta erat, cum aquatum egrederetur à nymphis ca-
ptum finxerunt.Cius quoq; Herculis comes è Colchis rediens, & in his locis reſidens,
urbem de ſuo nomine condidit: Pruſienſes diu poſtea feſta celebrarunt, in quibus per
montes uagi ac ſaltantes Hylam uocabant, quaſi in ſyluas ad illum inquirendum egre-
derentur: hi cum benеuole erga Romanos ſe geſſiſſent libertatem obtinuere. Apamen
ſes Romanorum coloniam acceperunt.Pruſa urbs fuit in Olympo Myſio ſita. hāc Pru-
ſias cōdidit,qui cum Croeſo bellū geſſit. Hinc ortus eſt Dion Philoſophus, q de regno
ſcripſit, & Traiani tempore claruit. Inter Phryges Myſos ac Bithynios determinare fi-
nes arduum eſt.Nam cum incolæ barbari & militares eſſent, & quæ uiciſſent non firmi-
ter tenerent,ſed modo ejcerent,modo ejcerentur,conſequens fuit ſæpe mutari cōfinia.
Strabo tamen inter Bithyniam & Aeſepi oſtium Myſiam poſuit, & mari contiguam fe-
cit,& uſq; ad totum pene Olympum progredientem.Ptolemæus duplicem Myſiam mi
norem & maiorem commemorauit, & utrāq; extra Bithyniam in Aſia poſuit,non pro
cul ab Ida.Scylax Cariandrus dixit Phryges ac Myſios circa lacum Aſcanium in Bithy
nia habitaſſe,Dionyſius uero cōditarum urbium ſcriptor ait,anguſtias,quæ apud Chal- E
cedonem et Byzātium mediæ ſunt, olim Myſium Boſphorum nominatas fuiſſe:Home
rus uero Aeſepū Myſorum confiniū dixit & Troū.Olympus aūt Myſius in ipſa Bithy-
nia aſſurgit,cuius latera uerſus orientem uſq; ad Aſcanium lacum Epictetus occupat,
Epictetiī uero aliam Myſiacam,aliā Phrygiacam dixere: Myſiaca Troianis propinqui
or fuit. Olympꝰ in uertice ſyluas habuit ingentes alendis latrocinijs accōmodatas,& lo
ca optime ſepta: ex quibus ſæpe tyranni & prædones uicinas gentes infeſtauere: inter
quos fuit Cleonlatro Sigiſmundi Malateſtæ, qui noſtro tempore proditorum princeps
habetur ſimilis:qui cū eſſet è uico Gordo,quem poſtea augens urbē fecit,& Iuliopolim
appellauit, in initio prædonum receptaculo loco ualidiſsimo utebatur nomine Callidio:
Is Antonio ualde utilis,fuit,nam profectus ad eos qui pro Labieno tributa colligebant,
omnia impediuit,quo tempore ille Aſiam obtinebat.In Acciaco autem bello quum ab
Antonio deſciuiſſet,Cæſaris ducibus adhæſit,& ſupra quam eius meritum pateretur, in
honore habitus eſt, & ultra munera ab Antonio data, accepit & iam quæ Cæſar dedit,
ita ut pro latrone principis habitum gereret. Idem ætate noſtra fecit Iacobus Caudola,
qui centum millibus aureis emptus à Martini quinti pontificis maximi nepotibus,mox
nouo auro inarratus,ad Eugenium pontificem maximum defecit, dicens,adeo ſe prodi

tionibus

A tionibus auctum ut proditorem se cõpellare nemo coram auderet. Cleon Iouis Abretanij sacerdos erat, quem deum Mysij colebant, postea Comanorum sacerdotium in Ponto accepit, ad quod cum uenisset intra mensem obijt, ex nimia crapula morbo correptus. In eo phano prohibitus erat suillarum esus carnium, unde nec in totam urbem sus inferebatur: sed Cleon latronum morem ostendens, non ut sacerdos, sed ut corruptor primo ingressu consuetudinem prauaricatus est, atq; iccirco creditus est ira dex percussus interijsse. Olympum in circuitu habitauerunt, à septentrione, Bithynij, & Mygdones, et Dolionos, reliquum Mysij habuerunt, & Epictetus: quidam uero Doliones eos dixerunt, qui circa Cirtum habitauere ab Esapo flumine usq; in Rhyndacum & Dascylitticum lacum: post hos Mygdones fuisse, usq; in Myrleanorum agrum: supra Dascylitticum lacum alios duos extitisse lacus, Apolloniaticum, & Miletopolitanon: Dascylium ciuitatem Dascylitico lacui nomen dedisse, & Miletopolim Miletopolitano: & Apolloniam (cuius Ptolemæus meminit) quæ prope Rhyndacum sita fuit, Apolloniatico: quorum locorum maximam partem Coriceni postea possederunt, eius Phrygiæ quam Epictetum uocauere, & circa Olympum fuit. Sex ciuitates nominauit Strabo, inter quas Cados posuit, quos quidam ad Mysiam pertinere dixerunt, Mysiam in mediterranea posuere, ab Olympina regione usq; in Pergamenam, et Caici campos descendentem: Ex quo

B fit, ut manifeste ad Asiam propriam pertineat, extra Bithyniam sita.

Cleõ latro nimia crapula perijt.

Sus intrà urbẽ non inferebatur.

De Salone & Nicæa ciuitq; figura, Cap. L X.

IN Mediterranea Bithyniæ regio memoratur Salon appellata, pascendis bobus idonea, unde etiam Salonẽsis caseus dictus est. Hic Nicæa Bithyniæ Metropolis iuxta lacum Ascanium, & campus ingens & ualde felix circũstat, æstate nõ admodũ salubre. Nicæam primus Antigonus condidit Philippi filius, et Antigoniã nominauit: postea Lysimachus, à nomine uxoris Antipatri filiæ, Nicæam appellauit. Vrbis ambitus stadiorũ sexdecim fuit, in figura quadrata, quæ in campo sita quatuor habuit portas ad rectos angulos, ex uno lapide qui circa medium gymnasium positus erat, omnes quatuor portæ cernebantur. Hic iubente Constantino famosa illa Synodus celebrata est decentorum decem & octo episcoporũ, & perfidum Arrij dogma rescisum. Petrus eremita, & Rhainaldus Teutonicus, qui Gothifredi in expeditione Asiatica fuere comites, in agro Niceno duo oppida occupauere, Heregorgon ac Cynitum: sed Turcarum subita irruptione concluſi, Petrus per speciem legationis aufugit, Rhainaldus cum aliquod millibus, abnegata Christi fide, deditionẽ fecit reliqui omnes à Turcis trucidati sunt. Paulo post Gothifredus trãsmisso mari Nicæam circũsedit, & eam post dies quinquaginta obsidione pressam obtinuit, Turcis cum rebus & armis abire permissis: postea male defensam iterum Turcæ occupauere. Huius urbis ætate nostra pontificatũ accepit Bessarion Græcus, quem Eugenius Põtifex maximus inter Cardinales assumpsit, uirum excellentem

C & moribus & literis: sed nunquam plebem suam adijt, quæ uel minima est hodie uel nulla. Ex lacu fluuius oritur quem pariter Ascanium prisci uocauere, is in Propontidem cadit. Apud eum Bursam esse tradunt nobile Turcarum emporium, & eorum qui sunt in Asia præcipuam regiam: paulo supra Ascanium lacum ad orientales Bithyniæ partes Otrea ciuitas fuit. Ptolemæus Begdonis regionem apud Asiam propriam in Bithynia collocauit, Olympinis uicinam, & Thimuntis regionem ultra Nicomediam uersus Pontũ: & plurium locorum meminit, quorum relatio lectori onerosa esset. Bithyniam prius Bebryciam fuisse dictam Iulius Solinus affirmat, deinde Mygdoniam: postea à Bithynio rege Bithyniam & in ea Libyssam lacum Nicomediæ proximum, sepulchro Hannibalis famæ datum: qui ne traderetur Tito Quintio, ob hanc causam in Bithyniam misso, captiuusq; Romam duceretur, gustato ueneno animam expulit, & à Romanis se uinculis morte defendit. Ex Bithynia fuerunt uiri in disciplinis memorabiles Zenocrates philosophus, & Dionysius dialecticus, & Hipparchus & Theodosius, & filij eius mathematici, & Cleophanes orator ex Mirlea, & Asclepiades medicus Prusensis, & quem paulo ante nominauimus Dion. ¶ Asiam nunc minorem & propriam aggrediemur, huic septentrionem Bithynia claudit. Auroram modo Galatia, modo Lycaonia et Pisidia ex-

Abuno lapide quatuor urbis portæ cernebantur.

Synodus 318. episcoporum.

hibet: occiduas partes maria exterminant, quæ à Propontide usq; in Cariam & Doricã D
extendũtur. In Austro Taurus occurrit. Rursus minorem Asiam in quinq; alias partes
subdiuidimus, quarum prima maior Phrygia erit, altera Mysia, tertia Troas, cum qua
Aeolis concurrit & aliquanto maior est: quarta Ionia, quinta & ultima Caria.

De Maiori Phrygia, eius q; urbibus, & quomodo à Christo delapsi. *Cap.* *LXI.*

MAior Phrygia ab Epicteto incipit, & in Austrum uergens, ad Taurum usq; pro-
tẽditur: à sinistra Bithyniam & Pisinũtem relinquens: a dextera Mysos, Mæonas,
& Lydos, & Caras. Hæc partim montana est, partim campestris: nam & montes
attingit, quos Pisides obtinuere, quib. propinqua fuit Apamia quæ Cibotus dicta est,
& Laodicea quæ Phrygiarum urbium maximæ fuerunt. Sed in Cælenorum iugis, quæ
ad Lycaoniam pertinet, urbs fuit nomine Cælenis, qua destructa Antiochus Soter ho-
mines transtulit in eam, quæ postea Apamia dicta est, & urbẽ appellauit de nomine ma-
tris Apamiæ Artabazi filiæ, quæ Seleuco Nicanori nupta fuit. Vrbs in ostijs Marsiæ sita
fuit, qui amnis mediam urbem percurrebat, ab ipsa ortum habẽs. Sed uehementi ac pro
no flumine in suburbanum delatus, in Meandrum exonerabatur. Insigne hic emporium
fuit, secundas post Ephesum ferẽs laudes, & commune Italicorum & Græcorum hospi
Calamus ad fistulas ido-neus. tium habuit. Non procul hinc lacus extat, qui calamum gignit ad tibiarum linguas ido-
neum: hinc fabula conficta est de contentione, quàm cum Apolline Marsias habuit, & E
sunt qui putãt ab eo lacum Marsiæ ad Meandri fontes emanare: Laodicea cum prius par-
ua esset, postea maximum cepit augmentum, quãuis ab obsidione Mithridatis plurimũ
labefactata fuerit: nam loci uirtus & ciues quidam fortunati, eam ualde magnificarunt.
Primum Hiero qui hæreditatem populo dimisit, supra duo millia talentorum, & mul-
tis donis ciuitatem exornauit: Postea Zeno ōrator et Polemo eius filius, qui ob res fortiter
gestas prius ab Antonio, postea ab Augusto ad regiæ dignitatis fastigiũ euectus est. Lo
ca Laodiceæ proxima oues optimas ferunt, nõ modo lanæ mollicie, qua Milesijs præstãt,
sed etiam colore, unde magnos prouentus assequuntur. In hoc tractu Caper & Lycus
influunt in Meandrum, & Laodiceam à Lyco dictam putant. Vrbi mons imminet no-
mine Cadmus, ex quo Lycus fluit, & alter eodem nomine quo mons appellatur: hic pli
rimum sub terram delapsus, postea erumpens in idem influit, in quo alia flumina: estq; re
gio ualde cauernosa & quassabilis: nam & Laodicea & proxima ei regio plurimum ter-
Apamia terræ motibus afflicta. ræmotibus concussa est: Apamia quoq; ante Mithridaticum bellum sæpe terræ motib⁹
afflicta fuit: rex uero cum urbem euersam uideret, ut repararetur centum talenta exhibu
it: Dicunt & Alexandri tempore similia contigisse, quibus ex rebus maxima apud eos
in ueneratione Neptunus fuit, putantq; à Cæleno Neptuni filio ex Cæleno una Danai-
dum procreato urbem appellatam, ex qua cultores in Apamiam translatos diximus. In
ter Laodiceam & Apamiam lacus fuit pelagi magnitudinem habens, qui cœnosam & F
subter errantem exhalationem emisit. Carura Phrygiæ Cariæq; confinium fuit: hic uico
Leno cũ scor-torum grege terræmotu ab-sorpta. diuersoria habuit, & feruentes aquas in Meandrum exeuntes. Fama est Lenonem cum
magno scortorũ grege in diuersorio hospitatum, facto per noctẽ terræmotu, cum omni
bus perijsse: nam tota fere regio circa Meandrum terræmotib. quatitur, & aquæ et ignis
ductibus pererratur. Inter Laodiceam atq; Carurã templum fuit mẽsis Carij appellatũ,
in maxima ueneratione habitũ, in quo medicorũ scholã Zeusides cõstruxit. Meãder igi
tur ex Celenis ortus Carurã usq; per Phrygiã labitur, quo in loco Lycum excipit, quem
possumus Phrygiæ Cariæq; limitem facere. Lysias præter montana regio et ipsa Phry-
giæ datur: Hæc iugum quoddã habet, quod ab ortu in occasum uergit: huic planicies u-
trinq; subiacet, et urbes fuere à septentrione Philomeliũ, et ex altera parte Antiochia iu
xta Pisidiam, quæ partim in cãpo iacuit, partim in colle, et Romanorum coloniã admisit:
Magnetes prius eam habitarunt, qui iuxta Meandrum fuere, Romani ex potestate regũ
eripuere, et libertate donarunt. In ea sacerdotium quoddã fuit mensis Arcei, quod maxi
mam sacrorũ, et seruorũ et locorũ multitudinem habuit: sed post Amyntæ obitum, euer-
sum est, ab his qui in eius hæreditatẽ missi fuerant: perraro enim religionis affectus ad hæ
redes trãsit. Ptolemæus Antiochiã, quæ Philomelio opposita fuit, Lycaoniæ dedit. Sym-

nadã

A nada urbs non magna ad Phrygiam pertinebat, antequã planicies iacuit oleis consita se
xaginta fere stadiorum. Vlterius magis ad septentrionem Docimia uicus fuit, in quo Sy
madicus lapis effodiebatur, sic enim Romani appellabãt, indigenæ uero et Docimitem,
et Docimeum. Vena à principio paruas glebas emittebat, postea propter maximos Ro
manorum sumptus columnæ integræ & ingentes extrahebantur, uarietate Alabastro
persimiles, multaq; hinc onera ad mare deuehebantur, et columnæ ac lapideæ tabulæ ma
gnitudine & pulchritudine admirabiles Romam deferebantur. Amorium quoq; & Eu
menium oppida in Phrygia fuere, & alia multa commemorat Ptolemæus, quorum insi
pida est absq; historia nominatio. Phrygiæ maiori Mydas imperauit, partem Galatæ te
nuere: Regio Cipilo uicina ab antiquis Phrygia dicta est, sed utrum maioris, an mino-
ris Phrygiæ pars fuerit, incertum: unde Niobem, & Tantalum, & Pelopem Phrygas di
xerunt. Phryges Christianam fidem receperunt, & diu tenuerunt, sed emersit apud eos
Montanus quidam, qui se Paracletum nominauit, gentemq; illam infecit, cum quo mu-
lieres Prisca & Maximilla, reliquis uiris suis incedebant, & illius inspiratione prophetis- *Pseudo pro-*
sæ dicebantur, multisq; erroribus & Phrygiam et uicinas regiones impleuerunt. Hæc de *phetissæ.*
maiori Phrygia, de Epicteto quæ minor fuit iam diximus. ¶ Mysiam duplicem esse di
xere, alteram Olympinam, Bithyniæ & Epicteto continuam, cui cultores ab Istro uenis-
B se Arthemidorus affirmat: alteram Pergamenam quæ ab Olympina in Caicum pergit.
Harum circunscribere terminos operosum est, quando & Phryges, & Lydi, & Mæo-
nes intermisti fuerũt, neq; separare eos facile est. Dicemus ergo de Mysis, Lydis, et Mæo
nibus simul, & unam ex omnibus prouinciam faciemus, camq; Mediterraneam: quæ ab
Olympo & Bithyniæ finibus, usq; ad Ioniam uersus meridiem protenditur: ab oriente
maiorem Phrygiam, ab occidente Troiadem relinquens.

De Mysis, Lydis, & Mæonibus, quomodo uiri hi litterati & ad
Christum proni, Cap. LIX II.

MYsos alij Thraces, alij Lydos fuisse dixerunt: & quoniam Lydi fagum acetosam
(quæ multa nascitur in Olympo) Mysam uocauere, ab eo Mysos dictos puta-
runt, quibus sermo fuit ex Lydo Phrygioq; permistus, & hi circa Olympum
habitantes usque ad Caicum fluuium se extenderunt. Phryges uero ex Thracia pro-
fecti circa Troiam consederunt, & aliquibus in locis commisti Mysis fuere, & aliquan-
do circa Cyzicum & Practium habitauere: postea mutantes loca, alij circa Olym-
pum in Epicteto, alij magis uersus meridiem & orientem sedes accepere, quos maiores
Phrygas appellauimus. Hæc autem quæ de Phrygibus Mysisq; memorantur, Troianis
temporibus antiquiora sunt. Intra Mysiam omnis ager continetur, qui ab Olympo &
Ida montibus usq; ad Caici fontes per mediterraneam protenditur, et quoniam Lydi et
C Mæones inter Mysos computantur, ulterius in Austrum, usq; in agrum Fordicensem
trans Hermum amnem et Laodiceã Caistrianã, Mysia excurrit, Bithyniæ nonnihil com
prehendens, in qua est Olympus. In his terminis mons Tmolus concluditur, et Simpy-
lus, et cõbusta regio, et Theutranea, et Pergamenus ager, et Thebanus qui supra Adra-
mytteum fuit: hunc propter fertilitatem prius Mysi ac Lydi, postea Græci infestauerunt,
deinde Adramyttei obtinuerunt: et sunt qui dicunt ipsum Adramytteum à Lydis fuisse
cõditum, in quo et portæ fuerunt Lydiæ appellatæ. Astyram autem uicum Adramytteo
propinquum, non dubitarunt ad Mysiam pertinere, in quo Astyræ Dianæ templum fu-
it, et lucus cui Antandrij religiose præerant, quorum ciuitas propinqua fuit. In mediterra
nea supra Antandrũ et Adramytteum ad stadia circiter quinquaginta Theba fuit, quã
cinctam syluis Homerus dixit: non procul ab Ida inter Thebam et Astyram sexaginta
stadiorum spatium posuere, sed hæc nunc loca deserta sunt. Fuit et Lyrnessus locus, na-
tura munitus, stadijs octoginta ab Adramytteo distans, q prorsus corruit. Hæc loca Tro
iani belli tempore Cilices tenebant, in duos diuisi principatus, alterum Neetionis, alterũ
Mynetis. Neetioni Theba paruit, Myneti Lyrnessus, Chryseis: et Theba capta fuit è Lyr
nesso Crysseis: prope Thebam locus fuit Cilla appellatus, et Apollinis Cillei templũ, et
Cilleus fluuius, qui ex Ida delatus Antandri perlabitur agrum. Inter Helliam Pythanãq;

loca maritima,& Pergamum,quæ Mediterranea urbs est, Theutraniam fuisse dicunt,distantem à qualibet earū circa Caicum,supra stadia septuaginta. Euripides fabulā scripsit in qua refert Aleum cum filiam Augeā ab Hercule corruptam reperisset,in urna quadā cum Telepho filio impositam in mari demersisse: sed urnam Palladis prouidētia ad Caici ostia transmissam euasisse. Theutrantem uero qui Cilicum & Mysorū rex esset, cum eos excepisset,Augeam in uxorem, Telephum in filium habuisse: fabulosa hæc & contemnenda,quæ deorum tanquā hominum stupra commemorant: alij tradunt Archadis filiam cum Mysorū rege congressam, Telephū peperisse,qui regno successerit,& Theutrantem regioni Theutraniæ nomen dedisse,quæ Caico proxima est. Telephus eius filius,Euripilum progenuit,quem Neoptolemus interfecit,cum quo Cetij corruerunt, à fluuiolo Cetio nominati, qui torrenti similis in agro Elaitico exortus in aliū similem incidit,& deinde in alīū,qui in Caicū deuoluitur. Caicus aūt non fluit ab Ida(ut aliqui dixere)sed ex Tegno mōte,qui in Mediterranea Thebano cāpo imminebat. E Tegno Mysius amnis fluit in Caicū emittens,sub fontes eius, prope cuius ortū uicus Gergera fuit, in quē Attalus eos transtulit,qui in Troade erant,cum locū eum cepisset. Euripilū(cuius mentio facta est)in locis Caico proximis imperasse,Homerus tradit:ob quam rem credibile est,magnum Cilicū partem sub eo fuisse,& tres extitisse Cilicū principatus, quamuis duo tantum commemorentur. Caicus amnis regionem ualde bonam, & totius fere Mysiæ optimam percurrit,cuius principatum Pergamum obtinuit.

De insigni ciuitate quæ diu sub Attalicis regibus fortunata fuit, Cap. LXIII.

INsignis ciuitas quæ diu sub Attalicis regibus fortunata fuit, & postea Romanorum prouincia facta est,Attalici reges à Philetero Thienensi eunucho ortū habuere. Lysimachus Agatoclis filius, qui unus fuit ex Alexandri successoribus,turbineum et acutum montem supra Pergamū communijt,& suos ibi thesauros posuit, quorum custodiam Philetero tradidit,cum optime esset educatus,& sibi charus: sed is cum ab Arsinoē Lysimachi uxore dīsideret,quæ eum accusauerat,tempus ad defectionē expectauit. Interea Lysimachus malo consilio ductus Agatoclem filium interfecit:Seleucꝰ autem Nicator reuersus illum sustulit,& ipse à Ptolemæo Cerauno sublatus est, & dolo interemptus. Inter hos tumultus eunuchus in arce se continens,nunc isti,nūc illi,quem ualidiorē esse animaduertit obsequens,uiginti annis castellū & pecunias possedit. Duo enim fratres erant,Eumenes natu grandior,& Attalus iunior:ex Eumene natus est alter Eumenes,qui Pergami successionē habuit,& Antiochū Seleuci filiū apud Sardes, prælio superauit,& cum regnasset annis uiginti duobus,mortem obijt, cui successit Attalus ex Attalo & Antiochide Achei filia natus,qui primo rex est appellatus,et prælio maximo Galatas superauit, & Romanorū amicus in classe Rhodiorū cum eis aduersus Philippum pugnauit,obijtq; iam senior cum imperasset annis quadraginta tribus, relictis quatuor filijs ex Apollonide Cyzicena. Eumenides primogenitus,regnū suscepit: qui cū Romanis aduersus magnū Antiochum,& aduersus Persem bellū gessit,et totam eam regionē à Romanis accepit,quæ sub Antiocho circa Taurū erat,regnauitq; annis quadraginta nouem,urbem muniuit, lucum Nicephorium seuit,tēpla construxit, & bibliothecas & palacia,& mirū in modum ciuitatem amplificauit. Imperiū Attalo filio reliquit,ex Stratonice Ariaratis Cappadocū regis filia nato,sed admodum puero:fratrem Attalum tutorem constituit, qui uiginti & uno annis regnauit, & aduersus Demetriū Seleuci filium cum Alexandro Antiochi bellū gessit:contra Pseudo Philippū Romanorū socius fuit: Diegelim regē cepit,ducto in Thraciam exercitu,Prusiā interemit,Præfecto illi filio Nicomede. Postremo Attalo,qui sub tutela erat,urgente morte,reliquit imperiū.Is Philomator cognominatus,cum annis quinq; regnasset, morbo decedens, Romanos hæredes instituit,qui eam regionem in prouinciam redegere,ut sunt res humanæ, quæ paruis ex principijs cum multū creuerint & postea corruunt. Viri excellētes Pergameni fuere, Mithridates Menedoti filius,et Adobogion ex Tetrarchica Galatarū stirpe genitus:q contracta Iulij Cæsaris amicitia,ad id honoris puenit,ut materni generis Tetrarcha et Bosphori rex efficeretur. Sublatus est aūt à Lysandro q Pharnacē regē occidit et Bosphorū occu-

Res humanæ uarie & mutabiles.

A occupauit Apollodorus etiam orator Pergamenſus fuit, qui artes conſcripſit, et Apollodoriam ſectam introduxit, & Auguſti Cæſaris magiſter fuit, & diſcipulum habuit memoratu dignum Dionyſium ciuem ſuum cognomine Atticum, qui ſermones & hiſtorias conſcripſit. Attalus ciuis Pergamenus, Chriſti nomine in Gallia martyrium pertulit, & in ipſa Pergamo complures occiſi ſunt, Chriſtum deum eſſe cõfeſsi, inter quos Papyrius & Carpus, & Agathonica optima fœmina martyrij coronam acceperũt. Progredienti ad urbem, orientem uerſus, urbs Apollonia fuit, in loco edito impoſita: ad ſiniſtram Caici fluminis partem, urbem Tyatiram cõmemorant, Macedon habitationẽ, quam nonnulli Myſorum ultimam dicunt. Hic una fuit ex ſeptem eccleſijs, ad quas Ioãnes Apoſtolus ſcripſit Apocalypſim. Vlterius ad meridem Hermi campus occurrit, & Sardis olim urbs magna, poſterior Troianis rebus, antiqua tamen, quæ promontorium munitiſsimum habuit, & Lydorum caput fuit: Tmolus ei imminebat mõs felix, qui ſpelunca in uertice habuit, albi lapidis, à Perſis cõditam: ex qua circunſtantes ſpectabantur campi, uſq; ad Cayſtrum. Lydi, & Myſi, & Macedones, circum habitauere. Pactolus à Tmolo multa olim auri ramenta deferebat, ex quo præclaras illas Croeſi & maiorum diuitias ferunt, nunc auri uena defecit. Pactolus in Hermum defertur, & Hylas, qui poſtea Phrygius dictus eſt. Nonnulli Hermum initium eſſe Myſiæ dixerunt: è monte Di-

B dymenæ ſacro, per exuſtã in Sardianum agrum & mare defertur. Vrbi Sardianæ planicies ſubiacuit, & Cori, & Hermi, & Cayſtri campi, qui continui ſunt, & camporum omnium optimi.

De Sardenſibus, & uiris apud hos excellentibus, de Troade, & ad hanc pertinentibus urbibus, Cap. LXIIII.

QVadraginta ſtadijs ab urbe lacus fuit, quem Homerus Gregoeum appellauit; poſtea Rolus dictus eſt, ubi Coloëna Diana uenerationis maximæ templum habuit. Circa Colum antiqua regum monumẽta fuere: apud Sardis uero Aliatis ingens tumulus ſuper excelſa crepidine, cuius maximam partem ancillæ perfecerunt, quæ (ut Herodotus ait) omnes meretricabantur: quidam meretricis monumẽtum hoc fuiſſe dicunt. Calliſthenes ait: Sardis prius à Cimmerijs captã, poſtea à Treribus ac Cilicibus: deinde à Cyro & à Croeſo: exin ciuitas hæc ob loci uirtutem ita inſtaurata eſt, ut nulli finitimarum cederet. Imperante Tyberio Cæſare multa eius ædificia ex terræmotibus corruerũt, ſed imperator & hanc & multas alias ſuo beneficio reparauit. Viri memorabiles ex Sardis fuere, duo Diodori oratores, quorum natu grandior cognomento Zonas; multa certamina pro Aſia concertauit: accuſatus autem quod ciuitatem ad Mithridatis amicitiam pelliceret, habita excuſatione, omnes calumnias diluit. Iunior Diodorus Strabonis amicus fuit, & hiſtorias ſcripſit, & poëmata, quæ antiquis non cederent. Xãthus

C rerum ſcriptor antiquus, Lydus fuit, an Sardianus, incertum eſt. In Sardis eccleſia fuit una ex ſeptem Aſiæ, quarum Ioannes meminit. Melito Sardenſis eccleſiæ antiſtes, pro Chriſtiana fide multa ſcripſit, & Apologeticos libros, imperatoribus miſit, qui propter regnum dei eunuchus effectus, & ſpiritu ſancto plenus, apud ſuam plebem quieuit. Philadelphia quoque quæ ad Myſos pertinuit, urbs terræmotibus concuſſa, cuius incolæ magna ex parte in agris degebant, non tamen magnopere agriculturæ ſtudebant, quamuis terram haberent fertilem. In hac etiam urbe una ex ſeptem eccleſijs & Chriſti ſacra recepit. Supra Philadelphiam orientẽ uerſus exuſta regio patet, ſtadijs longa quingentis, quadringentis lata: quam alij Mæoniæ, alij Myſiæ dedere: nullæ hic arbores inueniuntur, præter uitem, quæ exuſtum uinum fert, ita elegans, ut nulli cedat: Summa camporum facies cinerulenta eſt, montana, petroſa, & nigra: quidam ex crebro fulminum ictu id contigiſſe arbitrantur, nec dubitant, quæ de Typhone dicuntur hoc in loco fabulari: ſed credibilius eſt ſubterraneũ ignem, qui poſtea defecerit, regionem exuſiſſe. Tmolus coactus eſt et ambitũ mediocrem habet, atq; in ipſis Lydiæ partibus terminatur, Latiſſa quæ in agro Epheſio collocatur, & in cãpo Cayſtrano ſita, Tmolo quã Epheſo uicinior, ſub mœnibus fuit. Ephesij enim multo ex agro Mæonio abſciderũt, quos poſtea Lydos appellauere: Sipilũ mõtẽ & regionẽ q̃ circa eſt, qdã maiori Phrygiæ dederũt, qdã

Aliatis tumulus ancillarũ.

Exuſta regio & ſine arboribus.

Vinum exuſtum.

minori, nos Mysiæ apponimus. Sub eo Magnetia fuit Hermo uicina, quam terræmotus deiecit. Altera est apud Meandrum, de qua postea dicemus: tãtum est quod de Mysis ac Lydis explicare placuit, quamuis etiam inter Caras & maiores Phrygias, usq; ad Taurum, Lydorum Mysorumq; nonnulli concurrerint. Troas fama percelebris Mysiæ ad occidentem subiacet, tota mari exposita: Homerus ab Aesepo usque ad Caici fluminis ostia eius fines produxit, Eudoxus à Priapo fecit initiũ, Damasces à Pario, Carõ Lamsacenus à Practio, Scylax Cariandius ab Abydo: tanta ueterum discordia fuit, ut Strabo refert. Nobis Homeri limites placent, sed addimus id terræ spatium quod ab ostio Rhyndaci fluminis est, usq; ad Aesepum, ut oram Cyzicenam includamus, quã Ptolemæus proprie Asiæ dedit, qui etiam minorem Phrygiã Troadi commiscuit, nos eam Bithyniæ applicauimus, Olympo Mysiæ adiacentem: sed quoniam Aeolis Troadi permista fuit, eaq; usque ad Hermum fluuium percurrebat, non ab re fuerit ad eundem limitem meridiẽ uersus extendere Troadem, ut inde Rhyndaco, hinc Hermo claudatur; quamuis nonnulla Ioniæ loca ad dexteram Hermi iaceant. A Rhyndaco igitur incipiemus, qui Troadis terminus est septentrionalior: Hic fluuius ex Aranitide regione, quæ Mysorum fuit, ortum habet, & per Myletopolitanum & Apolloniaticum agrum deflorit, assumptisq; cum alijs, tum etiam Aceste, ex Abretana Mysia in Propontidem iuxta Besbidim insulam emittit, quæ Cyzicenorum fuit, & montem habuit arboribus plenum nomine Artacem: Non procul hinc Cyzicus insula fuit, quingentorum fere stadiorum, ambitu admodũ ferax, & duobus pontibus iuncta continenti, quæ iuxta pontem eiusdem nominis urbẽ habuit, & portus duos clausos & noualia. Pars urbis in planicie iacuit, pars monti adhæsit, qui Vrsarum appellabatur, cui mons alius imminebat Dindyma nomine, unicum habens uerticem, in quo Dindymenæ matris deum (ut erat stulta gentilitas) Argonautæ delubrum ædificauerunt: ciuitas & magna fuit & pulcherrima & optimis instituta legibus, & paci & bello aptissima, in qua tria fuerunt armamentaria, aliud armorum, aliud instrumentorum, aliud frumẽtorum, quæ ne corrumperentur calcidica terra præstabat. Mithridates cum centum quinquaginta millibus hominum, & multo equitatu hanc urbem obsedit, cuius impetum Cyziceni cum quadringentis nauibus perfregerũt, ipsumq; prope in cuniculo oppressérunt cõtra effodientes. Lucullus auxilia obsessis misit, & pestis adiumento fuit, quæ regem multis suorum amissis discedere coẽgit: Romani liberam ciuitatem dimiserunt, & multum agri ei addiderunt, cum ex Troadis regione, tum ex alijs: Nam & ad Rhyndacum & Aesepum Cyzicenorum ager protendebatur. Nunc quid sit Cyzicus nobis non satis constat, adeo claritatem rebus adimunt tempora, & nos humuntiones diuturnam quærimus in hoc seculo gloriam, quam potentissime ciuitates retinere non potuerunt. A Cyzicena regione, & locis Aesepo & Granico uicinis, usque Abydum Propontidis ora producitur, quæ ad Troadem pertinuit: ex Abydo uero usque Lectum promontorium & Ilij, & Tenedi, & Troianæ Alexandriæ regio fuit. Hisq; omnibus Ida imminebat: à Lecto usq; ad Caicum cõplura alia loca fuerunt, quibus ex aduerso Lesbiorũ insula consurgit, quæ omnia Troianorũ fuere, per principatus octo uel nouẽ administrata, quibus post deletum Ilium Aeoles sese immiscuere, à Cyziceno agro usq; ad Caicum Troadis terminum. Sed Aeoles ulterius processere, usq; ad Hermũ, Cumanum agrum, & Phocensem occupantes, ubi Ioniæ fuit initium. Dicunt autem Aeolicam coloniam quatuor seculis antiquiorẽ esse Ionia. Pẽthylus Orestis filius annis sexaginta post Troiam captam, patre suo in Archadia mortuo, in Thraciam processit, quo tempore Heraclidæ in Peloponnesum rediere. Deinde Archelaus Penthylo natus, cum Aeolica classe in Cyzicenã regionẽ traiecit: Gras uero filius iunior, usq; ad Granicum fluuium profectus est, qui ab eo nomen accepit, & deinde in Lesbum insulam transmisit eamq; occupauit. At Clebas Dori filij & Malaus, qui & ipsi Agamemnonis genus fuere, eodẽ tempore quo Penthylus exercitum contraxere, sed circa Locrensem agrũ & Phritium mõtem diu commemorati, postea in Asiam transgressi Cumam condidere, quã Phritioniã uocauere. Penthyli classis trãsitum ex Thracia anticipauit, Aeolesq; per totã Troadem

dispersit,

Differentia terræ.

Armamentaria uaria.

Humanarum rerum labilis gloria.

A dispersit,atq; idcirco Aeolis & Troas simul accipitur. Ida mons altissimus ad Troadē spectat,habetq; multos pedes,latus eius septentrionale,ex angustijs Abydi usq; ad Stesepum & Cyzicenum agrum,ad Propontidē pertinet,& circa Zeliā finitur:occidētale, ad Hellespontum respicit: Australe,promontoriū facit,quod Lectū appellatur,et paruo freto à septentrionali parte Lesbiæ insulæ disiungitur:oriētalia Idæ ad Mysos declinant. Primus è mari exitus in Idam ascendentibus apud Lectum sit, abundatq; mons aquis, & multa flumina ex eo descendunt,in cuius summitate locus fuit Gargarus appellatus, à quo Gargara Aeolica ciuitas dicta est.Zelia in extrema Idæ prætermōtana fuit, distās à Cyzico stadijs cētum & nonaginta,à proximo mari,in quod Aesep⁹ emittit stadijs octoginta. Circa Zeliā Tharsius effluebat amnis,quē uiginti locis ea uia pertransibant: Prope Aesepi ostia tumul⁹ quidā fuit,in quo Mēnonis sepulchrū ostēdebatur,eius quē Thytoni filium dixere,& proximus Mēnonis uicus. Inter Aesepum & urbē Priapum Granicus effluit amnis,magna ex parte per Adrastiæ cāpos delatus,ubi Alexander Darij satrapas prælio superauit,totamq; regionem cepit,quæ inter Taurū erat et Euphratē: Ad Granicum urbs fuit et regio nomine Sidena,sed urbs diruta iacet.In Cyzicē et Priapem agri confinio Arpagia fuit locus,ex quo Ganymedem gentilis theologiæ dedecus atq; infamiam raptum dixere,quod alij circa Dardanium promontorium contigisse arB bitrantur.Priapus ad mare iacuit,& portum habuit,cultores eius,alij Milesios dixerūt, alij Cyzicenos:Priapus ei nomen dedit,quem ciues tanquā Liberi patris filium & nymphæ colebant.Lactātius Firmianus obscœnā causam refert,propter quā matronæ Priapum in exiliū actum colere cœperint. Circumuicina regio Adrastia uocabatur,ab Adrasto rege qui primus Nemesi,id est Fortunæ templum ædificauit, Adrastiāq; uocauit. Romani quoq; huic deæ templa dicauere,stulti,qui substantiā esse aliquā fortunam putarunt,regnorū & opum dispensatricem,quæ solius dei nutu huc atq; illuc transferuntur.

Memnonis sepulchrum.

Ganymedis raptus.

Adrastia Fortunæ deæ templum.

De Adrastia, & quomodo homines cum serpentibus cognationem habere dicantur. Cap. LXV.

ADrastia ciuitas inter Priapum & Parium fuit,qua diruta lapides transuecti sunt,et ibi ara ædificata Hermocreontis,opus magnitudine & pulchritudine memorabile. Parium ad mare situm fuit,& portum habuit maiorem quàm Priapus: ciues Athalicis regibus paruere,quorum fauore multum agri Priapensibus absciderunt. Hic gen⁹ hominum fuit quos Anguigenas uocauere,& cognationem quandam cum serpentibus habere crediderunt:quorum mares proditum est serpentum morsibus fuisse remedio,si eos continuo attigissent,ac primo liuorem transtulisse,postea tumorem ac dolorē sedasse.Auctorem gentis heroem quēdam tradidere ex serpente immutatum,ut est antiquitas fabulosa.Vis ea aliquandiu in genere mansit,quemadmodum in Calabria fama C est de ijs qui ex progenie scilicet Pauli appellantur,nam & hos mederi serpentum morsibus affirmāt.Parium Milesij,& Erythræi,& Parij condidere.Ex Pario fuit Neoptolemus cognomento glosographus,uir memoratu dignus.Pythia apud Pythitarem Parianæ regionis fuit,& montē Pythium imminentē habuit,inter Parium & Priapum sita,iuxta Linum, qui locus ad mare fuit, ubi Cochleæ Linusiæ appellatæ optimæ omnium capiebantur. Claritas loco ab irritamento gulæ tradita est & Pario Priapum nauiganti antiqua Proconesus occurrit,& noua,quæ ciuitatem habuit,& alibi lapidis largam uenam apprime laudatam, unde Cyzicenorum opera pulcherrima extructa fuerunt.Hic fuit Aristeus carminum poëta uir facundiæ blanditijs uehemens. Rhebæ montes alij Zeliæ uicinos putauerunt, alij Lampsaco ad quadraginta stadia. In his Tera fuit, prima Lydorum regia, postea Persarum, nunc ignota est, & sine nomine iacet. Fuit & templum matri deorum sacrum quod Rheæ uocauerunt. Vrbs Lampsacus ad mare iacuit,& portum habuit optimum,sicut Abydus,à qua distabat centū et quinquaginta stadijs,Pythusa prius appellata.Xerxes hanc urbē Themistocli in uinum dedit,nam tota hæc,regio et Pariana uineis abundauit. Hinc forsasse temulenta matronarum turba, et Veneri dedita, Priapi cultum inuenit. Lampsacus Callipoli opponebatur, quadraginta stadijs ab ea distans. Inter Lampsacum & Parium urbs fuit Pesus & flumen:

Sancti Pauli progenies.

Pythusa à Xerxe Themistocli in uinum data.

urbe diru-

urbe diruta Pesini Lampsacum migrauere, cum & ipsi Milesiorum coloni essent, quem admodum & Lampsaceni. In agro Lampsaceno locus fuit Gergithium appellatus uineis consitus, & ciuitas Gergitha à Gergithis dicta, quæ in Cumano erant: ex Lampsaco fuit Carō historicus, & Adimanthus, & Anaximenes, & Metrodorus Epicuri sodalis, ipsum etiam Epicurum quodāmodo Lampsacenum dicunt, qui Lampsaci uersatum, atque Leonti & Idomenti amicitia usum, qui primi erant in ea ciuitate: nec alienū est uoluptatis laudatorem eam ciuitatem amasse, in qua unum erat optimum, sine quo languida uoluptas est. Ex hoc loco Agrippa leonem qui corruerat transtulit, Lysippi opus: eumq; collocauit in luco, qui inter lacum & Euripum erat. Lampsacus & Parius Troianis temporibus nondum erant, sed Arisbe in his locis fuit prope Seleentē amnem. Asij Hirtacidis regia fuit, & Practius amnis & urbs sub Asio: sed hæc loca prorsus defecere cum tempore, quod omnia uorat: post Lampsacum Abydus fuit, quā Milesij condidere, Gyge Lydorum rege permittente, qui totius Troadis imperiū habuit: & ab eo promontorium quoddam iuxta Dardaniū Gygas appellatum est, & in ore Propōtidis iacet, & Hellesponti, æquali spatio à Lampsaco & Ilio distans, per stadia circiter cētum & septuaginta. Hic est illud septem stadium mare, quod Asiam dirimit ab Europa, à Xerxe pōte iunctum Abydus in Asia, & Sestus in Europa, triginta stadijs inter se distabāt à portu in portum: locus pontis paululum ab urbibus digredienti uersus Propontidem fuit. Thraces post res Troianas Abydum habitauere, deinde Milesij: Sed quum Darius Xerxis pater è Scythia rediens, Nomades aduersus se transitum parare intellexisset, ne urbes inimico exercitu commeatum præberent, multas earum concremauit: Inter quas et Abydus passa est incendium: Sæpe enim suis urbibus plus domini quàm hostes nocent. Abydeorum regioni Astira imminebat, urbs diruta, quæ olim suis legibus uixerat, & auri metallis abundauerat, quæ postea consumpta sunt. Abydus ab Aesepo distabat septingentis stadijs, recta tamen nauigatione paucioribus: totumq; hoc spatium Troadis ad Propontidem respicit. Hinc Hellespontus incipit, & Ilienſia sequuntur, quæ extra Abydum sunt, Austrum uersus. Quum cætera maritima usq; Lectum, quibus Mediterranea Troiani campi, & Idæ prætermontana adiungimus, post Abydum promontorium Dardanium occurrit, & ciuitas Dardanum septuaginta stadijs ab Abydo distans, & Rhodius amnis, quem alij in Aesepum emittere tradunt: alij per se se in mare putant exonerari.

De Dardania, Cap. LXVI.

DArdanum prisca res adeo spreta fuit, ut sæpe reges, alij eam Abydum trāstulerint, alij rursum in pristinam conditionem habitauerint. Cornelius Sylla & Mithridates Eupator, ut bellum dissoluerent hoc in loco conuenerunt. Non procul hinc Hectoris lucus fuit in loco conspicuo, deinde lacus Ptheleus, & urbs Rhytium in colle sita, & regio littoralis Rhytio continua, & Aiacis tumulus, & templum, & statua, quam ab Antonio ablatam & in Aegyptum asportatam, Augustus Cæsar sicut pleraq; alia restituit Ilienſibus. Post Rhytium Sigæum urbs fuit, & nauale, & Achiuorum portus, & Achaica castra, & lacus, qui Os dicitur, & Scamandri ostia, nam Simois et Scamander in campo concurrentes, multum luti deuehunt, et maritimam oram exaggerantes, ore obstructo, maria stagnantia, et loca palustria efficiunt. A Rhytio usq; Sygæū et Achillis tumulum: recta nauigantibus stadia intercedūt septuaginta, totaq; hæc ora nouo Ilio subiacet, duodecim fere stadijs ab eo distans, iuxta Achiuorū portum, à priore aūt alijs triginta stadijs, ad partem quæ est Idam uersus Achilles templum habuit, et tumulum iuxta Sygæum. Patroclus et Antilochus tumulos, quibus omnibus et Aiaci sacrificabant Ilienses, tanquā dij essent, qui homines fuerant, et quidē sanguinarij. Herculem non colebant, causam afferentes, quod is urbem fuerit depopulatus. Sed aliud in causa esse oportuit, siquidem Achillis et sociorum opera urbs funditus corruit, et Hercules paruam ciuitatem diripuit, qui cum sex tātū nauibus et paucis uiris potitus est uictoria: Græci qui cum Achille fuerunt, magnam et præclaram urbem deleuere, nā Priamus ex paruo magnus, et rex regū effectus erat. Paulū ab hac ora progredienti Acheium fuit, et

ad ulte-

A ad ulteriorem Tenedorum regionem pertinuit: hæc omia ad mare sita erãt, quibus Tro ianus campus imminebat, usq; ad Idam stadia plurima ascendens orientẽ uersus. Huius prætermontana perangusta quidẽ partim ad meridiẽ extensa, usq; ad loca quæ apud Sce psim erant: partim ad Septentrionem, usq; Lycios, qui iuxta Zeliam habitabant: hanc Homerus sub Aenea & Antenoride posuit, Dardaniamq; uocauit: quod nomen & ur bi dedit & regioni: sed urbis nec uestigium quidem extat. Plato post diluuium tria ho- *Plato post di luuium homi num tria ge nera esse puta uit.*
minum genera fuisse putauit. Primum simplex & agreste, eorum qui per aquas formi darent, & montium cacumina incolerent. Secundũ, eorum qui plus aliquid audebant. & in ipsis montium radicibus habitabãt. Tertium eorum qui omni semoto metu, in pa tentes campos exiere: & has differẽtias ab Homero traditas dixit, qui pro primo exem plo Cyclopeos posuit, fructibus sponte nascentibus utentes, & montium cacumina in speluncis habitantes. In secundo Dardanũ, qui Dardaniã ædificauit antequã Ilium cõde retur. In tertio Ilũ, quem Ilij conditorẽ tradunt. Vnde par est eũ in medio campo sepultũ esse, quoniã prior ausus est in campis habitare: possent et plura hominũ genera inueniri, eorum qui uel in littore maris, uel in insulis habitarẽt. Sed nec omnino ausus est Ilus qui non ad mare ubi nouum fuit Iliũ, sed superi⁹ triginta ferè stadijs ad orientẽ Idam & Dar daniam uersus, urbẽ cõdidit: post Dardaniã Cebrenia occurrebat, magna ex parte cam
B pestris, quæ quodãmodo pariter cum Dardania progrediebatur, & in ea urbs Cebrena. Demetrius usq; huc Ilij agrũ Hectori subditũ pertẽdere arbitratus est, progrediẽtem à nauali usq; in Cebrenã, ibiq; Alexandri & Oenones sepulchrũ ostendi, quã dicunt Ale xandri uxorẽ fuisse, priusquã Helenã raperet: Cebreniã uero Scepsim usq; procedere, & eorũ confiniũ esse Scamandrũ. Cebrenos cũ Scepsijs semper inimicitias exercuisse, do nec Antigonus eos in Antigoniam transtulit, quæ postea Alexãdria dicta est: & Cebre nos cum alijs Alexandriæ remãsisse, Scepsios Lysimacho permittente domum redijsse.

De Ilio duplici, de Ida & eius fluminibus, de⁹q; pinu quæ tanta magnitudine pulchra est cognominata. *Cap.* LXVII.

SEd quoniam Ilienſia iam attingimus, quæ toto orbe decantata sunt, monstrandum est quo in loco fuerit Iliũ, pro quo Græci decertauere, & de quo scripta est Ilias Homeri: dicta est Idam montem Hellesponto imminere, in quo multæ conualles existunt, & multi colles ab eo deriuantur, nec pauci amnes descendunt ex eo: duo flexus, tanquã duo cubiti, ad mare decurrunt, alter Rhytium, alter Sygæum uersus, atque dimidiati circuli lineam efficiunt, duodecimq; fere stadijs in planicie procul à mari desinunt. Du plex Ilium antiqui commemorant, alterum inferius intra dictorum flexuum finem, alte rum superius intra initium. Interius Simoisius campus comprehendatur per quem Si mois ibat: & Scamandrius, per quem Scamander: atq; hunc proprie Troianum cam-
C pum appellauere, & Homerus maximam certaminum partem hoc in loco factã ostendit: nam & latior est, & loca hic celebrata fuerunt, & flumina Simois, & Scamãder, quo rum alterum Sigæo, alterum Rhytio proximum in conspectu inferioris Ilij concurrunt: postea Sigæum delata lacum efficiunt, qui Os dicitur: utrosq; campos, alterum ab alte ro ingens quidam collis dictorum flexuum in rectum dirimit, qui ab inferiori Ilio inci piens, & ei coniunctus, usq; in Cebrenam tendit, super quo alterum Ilium fuit, quod su perius appellauimus, distans ab inferiori stadijs triginta. Vlterius decem stadijs Cali conam tumulum quendam fuisse tradunt, iuxta quem ad stadia quinque Simois labe batur. Caliconia uero stadijs quadraginta ab inferiori Ilio distabat, erat & Tymbra cam pus Ilio superiori proximus, et Tymbræus fluuius, qui per eum ad Apollinis Tymbræi templũ fluebat in Scamandrũ. Superius Ilium quadringenta duobus stadijs à mari abe rat. Inferius duodecim: hoc antea uicus fuit, qui Palladis templum habuit, quod Alexan der, ex uictoria apud Granicum habita, rediẽs magnificis donis exornauit: & arbitra⁹ illic Priami sedem fuisse, uicum appellari urbẽ iussit, & ut ædificia repararentur, curatori bus mandauit, ac liberam & immunẽ censuit, subactisq; Persis facturum se maiora pro misit. Erat enim Homeri studiosus & propter Aeacidarum cognationem, qui Molossis imperarunt, apud quos regnauit Andromache Hectoris uxor, erga Ilienses magno-

pere affe-

pere affectus. Post eius obitum Lysimachus urbis cura susceptа delubrum cõstruxit, & murum ad stadia quadraginta circunduxit, ac uicinas & antiquas urbes in eam habitatum deduxit, quæ iam erant labefactatæ. Sed cum Romani Asiam ingressi, magnũ Antiochum eiecerunt, collapsa erant Lysimachi mœnia. Extabat tamen uicus, urbis amplitudinẽ habens. Demetrius Scepsius inquit, cũ adolescens in eam urbẽ peregrinaretur, adeo neglectã uidisse, ut coctilicijs tectis careret. Agesianax scribit, Gallos ex Europa transgressos, tutelæ gratia in urbẽ transcẽdisse: sed ea sine mœnib. repertã, ilico reliquisse: postea multũ reparata fuit, & deinde à Romanis, qui cũ Fimbria erãt labefactata Fimbria quæstor cum Valerio Flacco consule aduersus Mithridatem missus, orta seditione consulem in Bithynia occidit, & exercitu potitus Ilium uenit: unde cum tanquam latro excluderetur, admoto ad urbem exercitu, undecimo die eam cepit. Sed glorianti quod tam cito urbem cepisset, quamuis anno decimo cum mille nauibus ex tota Græcia cepe rat Aagamemnon, respondit quidam ex Ilienſibus: Non enim Hector aderat qui pro ciuitate pugnaret. Sylla uero cum Fimbriam sustulisset, Mithridatemq; domũ cum quibusdam conditionibus remisisset, Ilienses multis beneficijs solatus est: deinde Iulius Cæsar maximam de his curam suscepit, Alexandrum æmulatus, cuius erat amantissimus, & certissima cum Ilienſibus signa cognationis habebat, tanquam Romanus. Romani enim autorem generis sui Aeneam putauerunt. Iulius ab Iulio quodam uiro ex progenitoribus & ille ab Iulo cognomen hoc habuit, qui unus fuit ex posteris Aeneæ, quẽ Vergilius filium fuisse testatur. Regionem itaq; eis tribuit libertate & immunitate seruata, in quibus diu permansere. Sed hoc non fuit Ilium Homericum, quod Greci euertũt. Illud enim quadraginta duobus stadijs (ut ante diximus) à mari distabat, hoc duodecim, cum Alexãdri iussu reparatum est, & campus ante urbem fluminis aggestio erat, quem Troiani tempore belli multo minorem esse oportuit, nec poterant tam breui spacio inter urbem & mare Homerica prælia fieri, neq; urbs in hoc loco propter perpetuũ iugũ circuire poterat, Homerica uero poterat. Multa præterea ex Homero colliguntur, quibus palam fit Hectoreum Ilium superius fuisse, cuius Alexandro aut Iulio imperante, nullum extabat uestigium. Nam uicinæ urbes uastatæ, non tamen prorsus eruæ. Exusto Ilio lapides inde ad instauranda sua mœnia transtulerunt, ita nunc & in rebus humanis spem ponito, aut te diu mansurum credito, quando Ilium ingens, & totius Asiæ columen adeo extinctum est, ut neq; cadauer inueniatur, & dubium sit quo in loco tanta gloria fuerit. Sunt qui putant reliquas Ilienſium uoluisse super ruinis antiquæ urbis nouum Ilium ædificare, existimantes locum eum in quo prius fuerat inauspicatum esse, & calamitatibus obnoxium, uel quod Agamemnon antiqua consuetudine eum fuerit exeeratus, & sunt qui urbem hanc multa loca mutasse tradunt. Postremo iuxta mare in loco quem designauimus, ex oraculo constitisse. Neq; ab initio urbs fuit, sed multis annis uici formam habuit, & paulatim (ut diximus) creuit. Hellanicus uolens Ilienſibus gratificari, concesit nouam & antiquã urbem eandem fuisse, qua deleta, qui Sigæum et Rhytium habitabant, regionem inter sese diuiserunt, ea autem restituta omnia reddiderunt. Sed hic non satisfacit his quæ ab Homero sumpta contrarium suadent: uicum postea in eo loco ædificatum dicunt, in quo uetus Ilium fuit, & Troianorum regia, ex qua originem cuncti se ducere iactitant, qui nobilissimi uideri uolunt: nam & Franci & Angli, & alij complures hinc maiores suos uenisse tradunt. Sed Romanorum genus ab Ilio profectum multi autores prodidere, quibus fides habenda est.

Galli in Ilio offenderunt.

Vbi & quãdo Ilium Homericum.

De Ida & eius fluminibus, de q; pinu, quæ mira magnitudine fuit, pulchra est cognominata. Cap. LXVIII.

SVpra Ilium Idam esse diximus, quam multi fontem appellauerunt, propter fluminũ multitudinem ex ea cadentium, præsertim ubi Dardanica regio ei subiacet usq; Scepsim & Ilienſia. Demetrius collem quendam Idæ esse dixit, nomine Cotillum, ultra Scepsim ad centum & uiginti stadia, ex quo Scamander, & Granicus, & Aesepus fluunt. Sed hi ad septentrionem & Propontidem tendunt manantes è pluribus fontibus, Scamander ad occasum ex uno fonte, cursus Aesepi quingentis fere stadijs terminatur. In Scaman-

A Scamandrum Adirus influit, ex quadam Carsinæ montana regione, compluribus uicis habitata, & optime culta, quæ Dardaniæ adiacebat, usq; ad loca Zeliæ, et Pithiæ finitima: eam regionē à Careso flumine dictam putant. His in locis & Rhesum fluuium posuere, qui postea Rhoites dictus est, & in Granicum influit, Septemuadus ab Homero uocatus, quia septies pertransitur, in locis pulchra Pinui finitimis: digna fuit arbor quæ nomen haberet. Attalus qui primo regnauit in Attalica gente, ambitum eius fuisse pedum uiginti quatuor scripsit, altitudinem à radice sexaginta & septem, postea in tria scissam æqualiter in se distantia, & iterum in unum apicem cohiberi, totam eius altitudinem duorum iugerum, & quindecim cubitorum spacio contineri, distātem ab Adramytteo stadijs centum & octuaginta, septentrionem uersus. Nunc nulla est, habent & arbores suam mortem, aut percussæ cadunt, aut suo tempore arescunt. Nihil est in terra non mortale. Caresus à Malunte fluit, qui locus inter Palæscepsim iacuit, & Achæum ulterioris Tenediorum agri. Immittit autem in Aesepum Rhodius, qui fluit in Euiī à Cleandria & Gordo descendens, quæ loca sexaginta stadijs à pulchra Pinu distabāt, in Aesepi conualle, quæ à sinistra cursus eius est. Poliena locus munitissimus fuit, deinde Palæscepsis mox Halyxonium, quod Amazonum fabulis applicatum est. Postea Caresus urbis deserta, & Caresina regio, & amnem ab eo dictum quod uallem ingentem efficit, *Pulchra pinus.*

B minorem tamen ea qui Aesepi est. Deinceps Zeliæ sequuntur campi, & loca collibus plena, & olim optime culta. In Aesepi dextera Argentariæ fuerunt, apud nouum uicum Polienæ & Palæscepsi oppositæ. Palæscepsis ab Aesepo stadijs triginta distabat, ab urbe Aenea quinquaginta. Sed ad oram maritimam reuertamur.

De Tenedo insula, & quod in ea castellum fuerit nobilissimum, quod cum Veneti & Genuenses prō eo multis inter se prælijs contenderent, communi consensu est deletum. Item dē urbe Alexandrina quæ prius Sigæa uocabatur, deq; in ea Smynthei delubro factis muribus habitato, Cap. LXIX.

POst Sigæum promontorium Achillæum sequebatur, & Achæum, & regio Tenediorum, atq; ipsa Tenedos insula, distans à continenti stadijs quadraginta. In qua priusquā in agrum Troianum Græci descenderent, stationē habuerunt, & Agamēnon Iphigeniā immolare nō dubitauit. Vincebat patris affectum regnādi cupiditas, et quod credenti Abrahæ ad iustitiam reputatū est, huic ad iniquitatem cessit. Ambitus huius insulæ stadia octuaginta continebat. Vrbs Aeolica in ea fuit, & portus duos habuit, & Apollinis Smynthæi delubrum. Duæ insulæ circumstabant, Calydnæ olim appellatæ, et aliæ quædam ignotæ. Tenedū alij Calydnam uocauerunt, alij Leucophryn, id est, candidum superciliū. Vergilius opulentā fuisse sub Priamo insulā dicit. Diodorus ait Tenū Cyeni filiū Coloniæ Lesbiæ quæ erat in Troade imperasse, deinde relicta patria, cōgregatis colonis, in insulam desertam nomine Leucophryn nauigasse, distributisq; insulæ agris, inter eos qui secum erant urbem condidisse, atq; insulam nomine Tenedon uocauisse, & cum multa hominibus, beneficia cōtulisset, post obitum inter deos relatum. Nonnulli ferunt Cyenum patrem uxoris calumnia inductū, Tenum filium in arca positum in mare deiecisse, qui mirabili deorum ope seruatus, tempestate in Tenedū appulerit, qui nouercæ fauerat insidijs lege sanxerit, ne quis Tibicem templum ingrederetur. Belli Troiani tempore, cum Achilles post Græcorum in Tenedum ascensionē, urbem Temnum deleuisset, statuerunt postea Tenedi, ut in templo quod nouiter ædificauerunt, nemo Achillem nominaret. In hac insula nobilissimū post ea castellum fuit, propter quod Veneti & Genuenses multi inter se prælijs contenderunt. Postremo ea lege pax facta est, ut castellū deleretur cōmuni consensu, apud Sabaudiæ comitem, qui pacis arbiter electus erat, depositum. Achæio continua erat Larissa, & Coloniæ prius, Chrysa in loco excelso & portuoso, & Amaxitus Lecto subiacens in promontorio. Nec procul ab Achæio in Mediterranea constituta est Alexandria, in quam plurium oppidorum incolæ migrauere, sicut ex Larissa, Chrysa, Amaxito, Cebrina & Mæādrina, & alijs compluribus. Locus in quo Alexandria condita est, prius Sigæa uocabatur. Lysimachus Alexandriam curauit, quæ iam ab Antigono habitata erat, et Antigonia appellata. Lysimachus nomē

mutauit. Ptum enim usum est Alexandri successoribus ut prius de nomine illius urbes conderent, postea de suo multo iustioribus, quàm hi qui alienis operibus sua imponunt nomina: nec uerentur deletis ueri autoris signis, sua uel pingere, uel sculpere. Alexandria diu permansit & aucta est, ex Romanorum colonia accepit, & inter claras nomẽ habuit. In urbe Chrysa priusquàm rueret, Apollinis Smynthei delubrũ fuit, & signum quod nominis ueritatem seruaret. Nam mus quidam pedi statuæ subiacebat, statuam Scopas Parius fecerat. Ferunt Teucris è Creta profectis oraculum fuisse datum, ut ibi sedes ponerent ubi terrigenæ eos adorirentur: idcirco Amaxitum et Chrysam contigisse, maximãq; agrestium muriũ multitudinẽ noctu exortam, quicqd armorum & utẽsilium ex corio inuenissent corrosisse, Teucros ibi mansisse, atq; Idam ab Ida, quæ in Creta erat appellasse: aiũt & mures ibi circa templum abundasse, quos uana gentilitas sacros existimauit. Simulacrum uero ita constructum fuisse, ut murem pedibus premeret, alij Teucrum quendam prodidere ab urbe Troum, quæ postea Oxiphetheon nominata est, ex Attica profectũ: Teucros uero nullos ex Creta uenisse, signũq; coniunctionis Troum cum Atticis dicunt, quod apud utroq; Ericthonius quidam generis autor prædicatur. Multi hodie qui uideri docti uolũt, Turcas appellant Teucros, quos Scytharum genus esse haud ambiguum est, quemadmodum postea dicemꝰ, cum de Turcis agemus. Alia Chrysa in agro Thebano fuit, de qua dictum est, & illi magis Homerica conueniunt. B

De agro Lecti, campo Halysio, item de salibus Trogesciis qui Eteriæ uentis spirantibus hyemis, sponte nasci dicuntur. Cap. LXX.

IN agro Lecti seorsum est Halysius campus, & Trogesci sales qui sponte nascũtur, & Ethesijs uentis congelascunt. Duodecim deorum aram (uerius dæmonũ dixerimus) apud Lectum construxit Agamemnon. Hæc loca contra Ilium erant ad stadia ducenta uel paulo plura, sicut ex altera parte Abydensia, quanquam paulo ante propius Abydus fuit, ex quo usque Lectum stadia computarunt circiter quadringẽta: cum Lectum circunflexeris clarissimæ occurrunt Aeolum urbes, & sinus Adramyttinus in quo maximam Lelegũ partem Homerus collocauit, & duplices Cilicas, hic & Mitylenorum littus fuit, quod uicos aliquot habuit in continenti. Hunc sinum etiam Idæum nominarunt, nam iugũ à Lecto ad Idam porrectum, primis partibus huiusce sinus imminet, in quibus Leleges siti erant, & urbs eorum Pedasus fluuio Satnoëti iuncta, quæ prorsus deserta est. Hæc loca Dardanio agro & Scepsio continua erant, tanquam alia quædam Dardania, humiliora tamen. Neandrini ultra Amaxitum erant magis Mediterranei, & magis Ilio propinqui quàm Lectus, nam centum & quinquaginta stadijs ab Ilio distabant. Vltra hos erant Cebrini, & postea Dardanij, usq; Palæscepsim atq; Scepsim. Alceus Antandrum urbem Lelegum esse dixit, Scepsius ad Cilicas traxit, australe Idæ latus terminãtes usq; ad oram maritimam: post Lectum Polymediũ sequebatur, in quo paruus erat lucus supra mare: octuaginta stadijs peractis, Gargara reperiebãtur, in promontorio quod sinum efficit Adramyttinum uocatum: nam tota ora à Lecto usq; ad Canas, quod est alterum promontorium. hoc eodem nomine appellabatur: in quo & Elaiticus comprehendebatur, sed proprie Adramyttinum dicebant, qui à promontorio in quo Gargara fuerunt claudebatur, & ab altero quod Pyrrham uocabat, in quo Aphrodisium situm fuit: oris latitudo à promontorio in promontorium centum & uiginti stadiorum. Interius Antandros iacuit, cui mons imminebat Alexandria uocatus, ubi deas à Paride iudicatas dicunt, quarum quæ spretæ fuerunt, Troianum incendium parauerint: Indigna res quæ diuinitati attribuatur. Proximus Aspaneus erat lucus, ubi materies Idæ cedebatur, hic enim eam aptabant: postea per flumen deducebant: deinde uicus Astyra & lucus Astyenæ Dianæ sacer, in proximo Adramytteum Athenienſium colonia, quæ portum habuit, & nauale extra sinũ, & promontorium Pyrrham: urbs Cisthena cum portu fuit, quæ destructa est, & ultra eam in Mediterranea æris uena & multa habitatio. In sequenti Mytileneorum ora Coriphanitis lucus, & Heraclia, & Haactea, & Nameus, et Pythana usq; ad Caici fluminis ostia, quæ loca ad Elaiticũ sinũ pertinebãt,

Ara deorum duodecim.

& ultra

A & ultra flumen Maha,& reliquus sinus usq; Canas. Sed in his locis paululum immorandum est, propter ea quæ propriam historiam habent.

De Palæscepsi, & qui ex ea Socratici fuere Philosophi, item de Theophrasto & eius bibliotheca, Cap. LXXI.

PAlæscepsis ultra Cebrenam fuit ad excelsiorem Idæ partem prope Polienam, ea olim Scepsis uocabatur, quæ cum esset in loco circumspecto, à Samandrio Hectoris & Ascanio Aeneæ filijs, ad sexaginta stadia inferius traducta est, quorum genus multo tempore in ea imperauit, postea in paucorum principatum ciuitas declinauit. Deinde cum Milesijs popularem statum accepit, & nihilominus qui ex eo genere erant reges dicebantur, & honores quosdam habebant successu tẽporis, Antigonus Scepsios Alexandriam deduxit, qui deinde Lysimacho permittente domum rediere. Scepsius Aeneæ regiam Scepsim fuisse putat, quæ media erat inter regionẽ illi subditam, & Lyrnessum, in quam ab Achille agitatus fugisse dicitur: Homerus (sicut Straboni placet) Aeneam imperij successorem apud Troiam significat remansisse, ac Troiæ imperiũ: extincto Priamidarum genere, natis natorum tradidisse: Alij (quæ uulgatior fama est) fateB tur eum propterea, quod Priamo esset infensus, bello superfuisse, sicut Anthenoridas, qui propter hospitalitatem, cum Menelao habitam euaserunt, & cum Henetis primo in Thraciam, deinde in Adriam peruenerunt, quæ ab eis Henetia dicta est, nunc addita litera Venetia nominatur. Aeneam cum patre Anchisa, & Ascanio filio, multis comitantibus enauigasse, quem plerique circa Macedoniam & Olympium habitasse dicũt, nonnulli circa Mantineam, Capaus in Archadia condidisse. Alij, quibus accedit Vergilius, in Ciliciam profectum cum Helimo Troiano, Hericem & Lylibeum occupasse tradunt, et fluuios circa Egestum appellasse Scamandrum & Simoentem. Postremo in Latium traiecisse, ibiq; permansisse, iubente oraculo ut ibi maneret, ubi mensas ederet: quod in agro Lauinio completum est, ubi panis ingens pro mensa per imprudentiam appositus, cum carnibus quæ super eo erant, absumptus est. E Scepsi fuerũt Philosophi Socratici, Erastus & Coristus, & Ereus Coristi filius, qui Aristotelem & Theophrastum audiuit, & successor fuit bibliothecæ Theophrasti, in qua erant Aristotelica, nam Aristoteles & bibliothecam & scholam Theophrasto reliquit, & primus fuit (ut Strabo arbitratur) qui libros congregauit, & Aegypti reges bibliothecæ ordinem docuit, incertum plus boni an mali rebus humanis attulerit, quãdo componendi libros nullus est finis, & multorum ingenia deprauata sunt, quæ in peruersa dogmata inciderunt: ob quam rem consulte agunt, qui damnata uolumina exurunt, neque passim omnibus scribendi facultatem permittunt, ut est illud Persianum, Scribimus indocti doctiq; poẽC mata passim: sed hodie tanta est doctorum turba, ut nemo ferè indoctus reperiatur, ex his qui aliquid scribunt, qui non doctoris nomen titulumq; receperit. Theophrastus bibliothecam Neleo tradidit, Neleus eam Scepsim detulit ad homines imperitos, qui libros inclusos ac negligenter compositos tenebant: cumq; Attalicorum regum sub quibus erant, studium sentirent, ad instruendam Pergami bibliothecam, eos in fossa quadam sub terra occuluerunt: & demum tineis & humiditate labefactatos qui ex eo genere erant, Apelicoti Teio tradiderunt magno emptos argento, Aristotelicos scilicet atque Theophrasticos. Apelicon qui magis librorum esset studiosus quàm sapientiæ, quales multos ætate nostra cognouimus, uolens corrosiones emendare, eos transcribendos dedit, scriptura non recte suppleta, libros q; dedit erroribus plenos. Continuo post Apeliconis obitum, Sylla, qui Athenas cepit, ablata illius bibliotheca, eam Romam trãstulit: quo in loco Tyrannion grammaticus, cum Aristotelis amantissimus esset, conciliato sibi bibliothecæ præfecto, & librarij quidam scriptoribus utentes non bonis, nec scripta conferentes, opera minus emendata ædiderunt: quod si græca exemplaria corrupta fuerunt, quid de his putandum est, quæ in latinũ conuersa sunt, illa præsertim priora, quæ qui legunt, non tam quod dicatur quàm quod dici uelit, nosse laborant. Quippe si reuiuisceret Aristoteles, multa sua esse negaret, quæ nos illi attribuimus. Sed me-

lius cum eo auctum est quàm cum aliis, quorum opera funditus periere, & ipse causa extitit, cur multa perirent, qui aliorum gloriam ad se traxit: ruet etiam quãuis magno, neque enim uerum est quod sibi aliqui persuadent, literarum monumenta non interire: omnia occidunt, nec literis sua mors negata est, quamuis aliæ aliis plus uiuant. Aetas cuncta aufert, nec hominis opus est quod in tempore non euanescat. Apud Scepsim ultra eos quos nominauimus, Demetrius grammaticus floruit, qui Troianam extructionem exposuit, & post hunc Metrodorus, qui è philosophica uita in ciuilem muratus est, & propter elegantiam, quanquam pauper erat, clarum coniugium apud Chalcedonem obtinuit, & à Mithridate reddendo iuri præpositus fuit, à quo non erat prouocatio. Sed legatus ad Tygranẽ missus, cum defeciuisset, inuirus remissus est, Mithridati iam è paterno regno fugienti, & in itinere, siue regis opera, siue morbo, decessit: sensitq; philosophicam uitam imprudenter se reliquisse, quæ si neq; honores neq; opes accumulat, at saltem periculis & molestijs quàm pluribus caret.

Interẽt etiã literarum monumẽta.

De Anderis, mirandoq; lapide, qui solus combustus in ferrum, cum terra quadam in argentum falsum, quæ terra si ex accepisset in aurichalcum uertebatur: de Pitana urbe Aeolica, quodq; apud eam lateres inuersi sint, qui super aquas innatarent. Cap. LXXII.

POst Scepsim Andera fuerunt, circa quæ lapis quidam inueniebatur, qui combustus ferrum fiebat, deinde cum terra quadam in fornace decoctus, pseudargyrum, id est, mentitum argentum exsudabat: quæ terra si ex accepisset, in aurichalcum uertebatur. In his locis Leleges habitauerũt, qui & Piomas, & Gargarensem agrum, & Assensem occupauerunt. Assus, & arte & natura munita ciuitas fuit, quæ à mari & portu longum & rectum ascensum habuit, ex quo Stratonici dictum est, qui celeri passu assumit, mortis periculũ adit: hinc fuit Cleantes philosophus stoicus, qui Zenonis Cicien sis scholæ successit, quã postea Chrysippo Solensi reliquit. Hermias eunuchus Trapezitæ cuiusdam famulus Athenas profectus, Platonem Aristotelemq; audiuit, & domum reuersus cum domino suo, Atarnenses & Assenses aggressus eos subegit, & illis simul cũ domino imperauit, quo mortuo solus dominium adeptus, Aristotelem et Zenocratem ad se accersitos diligenter curauit: Aristoteli etiam tratis filiam uxorem dedit. Sed non illi, ut tyrannidem inuaderet, philosophi suaserunt, nec rursus ut retineret præstare potuerunt. Memnon Rhodius, simulata cum eunucho amicitia, eum ad se uocatum cõprehendit, & ad regem Persarum misit, ibiq; uitam suspendio terminauit. Philosophi fugientes loca à Persis occupata, incolumes euasere. Assum aliqui dicunt à Metimneis conditam, aliqui Aeolicam fuisse uolunt: ipsi uero Assij Gargara & Lamponia condiderunt, quæ cum non bene habitarentur, reges ex Myleto incolas eo deduxerunt, & pro Aeolibus semibarbaros effecere. Leleges hæc loca sub Priamo tenebant, & inter eos missi erant, qui sub Aenea fuere. Cilices quoq; cum his habitabant, & Cares aliqui: sed ab Achille uastati Leleges, in Cariam migrauere, quo & Cares Cilicesq; Taurum transiuere. Orã, quæ post Leleges sequitur, Adramyttini habuerunt, & Atarnenses, & Pythanei, usque ad Caici fluminis ostia: Non procul ab Adramytteo Apollinis Cillei templum fuit, & Cilli monumentum, ingens quidam tumulus, hunc Pelopis aurigam & ducem equorũ dicunt, à quo forsan Cilicia dicta est. Adramytteum in bello Mithridatico calamitate maxima oppressum fuit, culpa Diodori qui ciuium consilium deleuit, cum regi cuperet gratificari, & se principem Academicorum philosophorum ostendere. Rege autem euerso pœnas dedit, qui de multis criminibus accusatus, infamiam non ferens, turpiter & obstinate perijt. Sæpe enim eorum ignominiosus est finis, qui nimium gloriæ cupidi sunt. Ex Adramytteo fuit Zenocles orator clarus Asiatici stili, qui in senatu pro Asia dixit, quo tẽpore Mithridaticæ factionis est accusatus: deinde Atarneus fuit Hermiæ tyranni sedes, postea Pythana urbs Aeolica, quæ portus duas habuit, & fluuium Binocenum, qui eam præterfluebat, ex quo aquæductus Adraminus factus est: è Pythana Archesilaus academicus fuit, qui cum Zenone apud Polemonem didicit. Fama est apud Pythanam lateres inuentos esse, qui super aquas innatarent, quod de aliis locis traditum

Stratonici dictum.

A traditum est. Post Pythanam Caicus amnis ad stadia triginta in sinum Elaiticum emittit, qui Pergamenum agrum irrigat. Eleapolis duodecim stadijs ultra Caicum ad meridiem fuit, Aeolica ciuitas: & Pergamenorum portus, centum & uiginti stadijs à Pergamo distans, deinde ad stadia centum est Cana promontorium, quod contra Lectum consurgens, Adramytteum efficit sinum, cuius pars est Elaiticus, Canæ Locrorum oppidulum fuit, ad australia Lesbij extrema, situm in agro Caneo, qui usque ad Arginusas protendit: & ulterius promõtorium, quod Aegam nominarunt, eodem modo quo animal: sic enim totum montem appellabant, quem postea Canam & Canas uocauere. Circa montem Austrum & occasum uersus mare procumbit, ad oriẽtem Caici campus, ad Aquilonem Elaiticus ager: mons satis per se contractus est, uergit tamen ad Aegeum pelagus, unde ei nomen est. Postea id promontorium (ut Sphao dicit) Aegea est appellatum: reliquum uero Cana: & Canæ urbs: deinceps Aelea sequitur, quæ portum habuit, & nauale regnum Attalicorum, Amistxi opus & Athenienſium, qui cum eo apud Ilium militarunt: distans à Grineo Myrmeorum oppido stadijs septuaginta, hæc Elaitico sinui nomen dedisse uidetur. In Grineo Apollinis fauum, & peruetustum oraculum, & templum candido lapide sumptuosum plebes admirabantur: deinde Achiuorum portus extitit, in quo duodecim deorum aræ constitutæ fuerunt cerusima dæmonum theatra. In ultimo uero sinus recessu, ad sexaginta ferme stadia Myrma fuit Aeolica ciuitas, quæ portum habuit, & ab una ex Amazonibus nomen accepisse credita est. In ora sinus Hydra promontorium fuit, quod Amatunti aduersum Elaiticũ sinum efficit, oris latitudinem septuginta fere stadia complexam dicunt: post Hydram Adræ fuerunt ad stadia quadraginta.

B

De Cuma Aeoliterum urbium maxima, & quomodo Cumani insulsi & hebetes fint putati: item de Larisse, Cap. LXXIII.

DEinceps Cuma, Aeolicarum urbium maxima & optima, & omnium ferè metropolis, quas numero triginta fuisse tradunt, quarum maxima pars corruit. Cumanos insulsos & hebetes homines putauere, qui post trecẽtos annos ab urbe condita portoria exegerunt, tamdiu prouentum eiusmodi non cognouere. Ferunt etiam publica pecunia mutuo recepta porticum struxisse, cumq; die constituta pecuniam nõ reddidissent, à deambulatione fuisse prohibitos: creditores uero, cum plueret edictum misisse, ut Cumani porticum subirent: ex quo prouerbium factum est: Cumanos non sentire porticum in pluuia subeundum esse, nisi preco admoneret. Ex Cuma uir sine controuersia clarus Ephorus fuit, Isocrati oratori familiaris, & historiæ conscriptor, & ante ipsum Hesiodus poëta, qui patrem suum, relicta Aeolica Cuma, in Boëtiam migrásse dicit. Homerum hinc fuisse non satis constat, multi enim de eo susceptant. Quod si Cumanus fuit Homerus, non est cur miremur conciues eius obtusioris ingenij fuisse, Nam quicquid in urbe diuinum erat, id secum Homerus abstulit. Cum Aeolicis urbibus Aegæ fuerunt, & Temnus, unde Hermagoras fuit, is qui dedicendi arte conscripsit. Hæ urbes secus montanam regionem iacuere. Quæ Cumano & Phocensi & Smyrneo imminet agro, iuxta quam Hermus labitur. Post Cumã Larissa fuit, quàm Pelasgi coluere. Larissa tres in Asia reperimus: Primam apud Amaxitum, de qua dictum est: Alteram apud Cumam: Tertiam apud Caistrum: Quartam in Thessalia, unde Lariſſæus Achilles appellatus. Inuenimus Lelegum populos, & Cilicũ, & Pelasgorum, & Cenorum, multis in locis permistos fuisse, sed intra Caicũ quẽ Troadis terminũ esse diximus. Post Caicum Pelasgi per sese usq; ad Hermum habitauere, prius quã Aeoles aduentarent. Leleges sub Alceo fuerunt, Cetij sub Euripillo, Pelasgi sub Hippothoo & Pileo. Cilices alios duces habuere. Quod autẽ Pelasgi magna natio esset Menecrates autor est, qui totam oram quæ postea Ionica dicta est, facto à Micale initio, prius à Pelasgis habitatam fuisse tradit, & propinquas insulas. Lesbij quoq; se sub Pileo positos affirmabant, quẽ Homerus Pelasgorũ ducẽ appellauit. Chij suos autores Pelasgos ex Thessalia profectos putauere: Quæ gens errabunda & ad trãsmigrandũ facilis, ut multũ creuit ita pariter tota extincta est, ex maxime tempore, quo Aeoles Ionesq; in Asiã traiecere.

C

Prouerbiũ de Cumanis.

Lariſſa Amaxito proxima ducentis fere ſtadijs ab Ilio diſtabat, non ergo ei conueniunt ea quæ de Hippothoo dicuntur, quoniam procul à Lariſſa cecidiſſe Homerus tradit, dũ pro Patrocio pugnatur, ſed ab ea quæ Cumæ proxima eſt, nam mille ſtadia interſunt: Caiſtrianam uero ſeu Epheſiam Lariſſam non ſatis conſtat, an Troiani belli tempore condita fuerit, de Cumana certum putant. Tradunt enim eos qui Phrycio Locrenſi mõte ultra Thermopylas erant, inde profectos in eum locum ueniſſe, ubi poſtea Cuma cõdita eſt. Cũq; Pelaſgos inuenijſſent Troiano bello labefactatos, adhuc tamen Lariſſam obtinentes, ſeptuaginta ſtadijs à Cuma diſtantem, condidiſſe apud illos locum, qui Nouus murus appellatus eſt, triginta ſtadijs à Lariſſa, atq; inde profectos, Cumam condidiſſe, & homines qui ſuperfuerant eò habitatum deduxiſſe. Cumam uero à Locrenſi monte Phrytionida appellaſſe, eodem modo Lariſſam, quæ poſtea omnino deſerta eſt. Hactenus Aeolis protenditur. Deinceps Phocea eſt, & Hermus non ignobilis amnis, & Ioniæ initium: uerum quia Troadi à Lecto promontorio uſque ad Cumas, Lesbos inſula opponitur, quæ ab ipſa Aeolica fuit, & ad Troadem pertinuit, de hac dicendum eſt prius quàm Ioniam attingamus.

De Lesbo Aegæi maris inſula, & quot in ea urbes memoratu dignæ ſint: item qui philoſophi, poëtæ, & rerum ſcriptores ibidem floruerint: inſuper de fœmina, quæ urbem à Turcis una ſeruauit. *Cap.* LXXIIII.

LEsbos olim non ſolum Aeolica, ſed Aeolicarum urbium altera Metropolis fuit, & uniuerſæ Troadis imperium obtinuit: ambitus eius ſtadiorum centum ſupra mille à Borea in Auſtrum protenſa: quingenta & ſexaginta ſtadia longitudinis habens, feraci agro, & multa materia ad claſſes conficiendas idonea. Tantum à Chio Lemnoq; diſtans, quantum à Tenedo intra quinquaginta fere ſtadia. Vrbes in ea fuere memoratu dignæ, Mitylene quæ adhuc extat, & ab ea nunc inſula uocatur: & Pyrrha in occidentali latere ſita, quæ ab antiquo ſuburbana eſt, relicto ſuburbano quod habitaretur. Fuit & Creſſus in colle iacens, & Antiſſa cum portu Metymna promontorio Lecti oppoſita. Mitylene inter Metymnam iacet & Maliam, quod eſt Auſtraliſsimum extremũ inſulæ Cariæ oppoſitum. Hæc urbs rebus omnibus pulcherrime inſtructa fuit, portuſq; duos habuit, quorum Auſtralis clauſus erat, quinquaginta triremium ac nauium capax. Borealis uero magnus ac profundus aggere protectus, ambobus quædam parua inſula obiecta fuit, partem urbis habens ibi habitatam: diſtat à Malia ſtadijs ſeptuaginta à Cana centum ac uiginti, totidem ab Arginuſis, quæ tres inſulæ ſunt paruæ continenti proximæ, & Cariæ adiacentes. Inter Mitylenem & Metymnam ubi uicus Aegyrus fuit, anguſtiſsima inſula eſt, tractum habens in Pyrrheum Euripum, paſſuum duorum millium & quingentorum. Ex Mytilene fuit Pittacus unus ex ſeptem ſapiẽtibus, & Alceus poẽta, & Antimenedes frater eius, quem Babyloniorum ſocium Alceus dicit magnum certamẽ peregiſſe, atq; eos è maximis laboribus eripuiſſe, uiro pugnaciſsimo, & (ut inquit) regum luctatore interempto: cum his & Sappho claruit, admiranda mulier & poëtica peritiſsima, cui poſt tot ſæcula non eſt reperta quæ poſſet æquari. Diophanes orator multo tempore poſterior fuit, & Potamon et Lesbocles, & Chrynagoras, & Theophanes rerum ſcriptor, qui Pompeio magno admodum familiaris fuit: nam & res eius geſtas, poſteritati commendauit, & Græcorum omnium clariſsimum ſe exhibuit: cuius filius Marcus Pompeius Cæſari quoq; Auguſto charus fuit, à quo Aſiæ curator conſtitutus eſt, & poſtea inter primos Tiberij familiares locũ obtinuit. Ex Creſſo fuere Theophraſtus et Phanias philoſophi, peripatetici, & Ariſtoteli familiares. Theophraſti patris Tyrtamo nomẽ fuit, Ariſtoteles mutato uocabulo Theophraſtũ uocauit, ſimul prioris nominis abſurditatem euitans, et futuram ſimul eius facundiam ſignificans. Ariſtoteles enim diſcipulos ſuos omnes eloquentes fecit, Theophraſtũ uero eloquentiſsimũ, quæ res admodum eos confundit, qui Ariſtotelis opera omni eloquentia nuda in noſtram linguã cõuerterunt. Altera quoq; Sappho (ut nonnulli aſſerunt) hinc orta eſt, poëticæ perita, ſed Mitylenẽſi minor. Ex Metymna ortus eſt Arion, is, quem Herodotus à prædonibus

Ariſtoteles diſcipulos ſuos omnes fecit eloquentes.

A donibus in mari obrutũ, et à delphine incolumem deuectũ in portum ad Tenarũ fabulatur, quem Citharœdum fuisse constat: ex hac insula & Terpandrum fuisse dicunt, musicæ artificem, qui primus pro tetrachordo, lyra, heptachordo usus est, ad quem uersus illi referuntur. Nos tibi mutato chordarum quatuor usu: Iam noua pars septem modulamur carmina neruos. Hellanicus quoque rerum scriptor, & Callias (qui Alcæum & & Sapphon exposuit) Lesbij fuisse perhibentur: Mitylenæis durissima fuere cum Athenensibus certamina, & uecordia: adeoq; Athenienses in eos seuiere, ut senatusconsulto decreuerint omnem Mitylenæorum pubem iugulari, poenituit tamen eos, decretumq; mutatæ sententiæ una die ante allatum est ad imperatores, quam mandata essent peracturi: non tam benigne cum Capuanis Fulvius egit, qui susceptis reipublicæ literis ut senatu Capuano ignosceret, quem statuerat perdere, prius sæuitiæ suæ satisfecit, quàm literas legeret: tanta illi sanguinis auiditas erat. Plurimæ apud Mitylenæos intestinæ seditiones fuere, & plures tyranni ciuitatem oppressere, inter quos & Pittacum numerant. Sed is ad dominatus eruendos, principatu usus est, non ad tyrannidem exercendam, qui sublatis tyrãnis, mox ciues in pristinam libertatem restituit, ostenditq; sapienti principatum non esse appetendum. Sed neque libertas diuturna speranda est ciuibus, neque perpetuo metuenda seruitus, altera succedit alteri, sicut montibus ualles. Hanc in-
B sulam (ut Diodorus ait) Pelasgi primum habitauere: Xanthus enim Priapi filius, Pelasgorum qui ex agro uenerant rex, parti Lyciæ imperauit, deinde Lesbum cultoribus uacuam petens, agro Pelasgis dimisso, insulam quæ Issa prius dicebatur, ab eis Pelasgiam uocauit. Septima deinde progenie, ob diluuium tempore Deucalionis factum, cum insula deserta remansisset, Machareus in eam peruenit, Cyrnaci Ionis filius apud Achaiam natus, eoq; Ionas transtulit, & humanitate ac iustitia plurimum auctus, & hanc & uicinas insulas possedit. Successu deinde temporis Lesbus Lapithi filius in hanc insulam nauigans, sumpta in uxorem Machærei filia Metymna nomine, apud eum perseuerauit, & claritatem assecutus insulam à se Lesbiam nominauit. Fuit & altera Machæreo filia Mitylene appellata, quæ nomen ciuitati dedit, in hoc usq; tempus permanenti: è Lesbo Coloni in Chium, & in Samum, & in Rhodum missi feruntur. Ex insulæ cum saluberrimum aërem haberent, & frugibus abundarent: loca uero incontinenti opposita, propter diluuij humiditatem, pestilentia & frugum sterilitate laborarent, Fortunatæ sunt cognominatæ. Machareus legem ualde utilem apud Lesbios edidit, quam Leonem ab eius animantis uirtute ac robore appellauit. Res Mitylenenses nũc prosperæ, nunc aduersæ, per multas manus actæ sunt. Pelasgi, ut diximus, priores insulam habitauere, cum staret Troia. Postea Aeoles successerunt, deinde Persarum imperium subijt, postea Macedonum, deinde Romanorum, eum Romana res in Constantinopolim translata esset. Sub Gra-
C corum imperatoribus, uaria insulæ fortuna fuit. Postremo cum Kalo Iohannes Constantinopolitanus imperator à Cathacusino per arma pulsus, ope Francisci Gatalusij Genuensis imperium recuperasset, hæc insula ob gratitudinem auxiliatori tradita est, atque in eius posteris usque in hæc tempora durat. Ab eo qui nunc regnat, cum frater natu maior aliquandiu rem administrasset, in uincula coniectus est, publicata causa, quod insulam Turcis Christianam q'ue fidem prodere statuisset, ut est calamitatis infamia comes: ætate nostra Turcarum classes sæpenumero in Lesbum delatæ, homines & armenta abegerunt, nihil extra urbium mœnia relinquentes, quarum unam fœminea manu seruatam tradunt. Oppugnauerat Turcarum exercitus insulæ oppidum non contemnendum, muricq; partem machina deiecerat, & facta clypeatorum testudine irrumpere properabat, nec oppidanis animus erat ad ferendum impetum, alijs deditionem, alijs fugam meditantibus. Sed affuit uirgo uirilibus armis induta, quæ, mirabile dictu, salutem patriæ peperit, adhortata enim ciues ne hostem metuerent, primam se Turcis obiecit, ac pro loci fractura depugnans, nonnullos obtruncauit, cuius audaciam admirati oppidani, et ipsi animũ resumpsere, tantamq; hostium stragem ediderunt, quantam uix credere quispiam possit. Turcæ è terra pulsi ægre in nauigia se receperunt, quos Calisa classis insecuta, magno detrimento affecit. Laus tamẽ seruatæ insulæ penes

Fortunatæ insulæ unde dẽ nominentur.

Fœmina quæ oppidũ à Turcis defendit.

uirginem fuiſſe, cuius tedet non habere nomen: digna enim erat non minori memoria quàm Sappho: ſed illi maiora præmia in cœleſti patria reſeruantur. Epiſcopus Caphenſis Caliſto pontifici maximo nobis præſentibus hæc enarrauit, qui tunc tranſitum per Mitylenem fecerat, ab eccleſia ſua Romam petēs: atq; in hunc modum tota Aeolis ac Troas abſoluta eſt, quæ inuicē (ut ſæpe diximus) permixtæ fuerunt. Hæc cum aliunde ſcribere ſtatuiſſemus, tum Federicus Comes urbinas nos impulit literis clarus & armis, noſtriſq; tē poris ductor exercitus. Nam cū & Roma Tybur peteremꝰ, obuius in itinere cū parte co piarum ſuarū, dum Chriſtianos equites, armorū ſplēdorem admiraremur, quæ fuit ex no bis an priſcorū militiam tam ſplendide armatā fuiſſe arbitraremur, reſpōdimus: niſi apud ueteres huiuſmodi armaturæ fuiſſent, non potuiſſe Vergilii atq; Homeri eas deſcribere, quas & pulcherrimas & ornatiſsimas commemorant, his quibus noſtra utitur ætas perquàm ſimiles. Quæ fuit ulterius Comes quæ nobis opinio de rebꝰ Troianis eſſet, nā ipſe eas fuiſſe minimas cenſebat: ſed Poëtarum ſtudio amplificatas diximus minores fuiſſe, quā fabulæ ferant: magnas tamen, quando hinc Græcia, inde Aſia, in bellum ruit: et ſi enim non tota Cherroneſus ſub Priamo fuit uniuerſa tamen ei ſuppetias miſit, & multi etiam qui ultra Halyn, & ultra Euphratem habitabāt: nec regnum Priami minimū fuit, quod à Rhyndaco fluuio meridiem uerſus Caicum uſq; protendebatur, & ulterius circa maris littora uſq; Cumam, per ſtadia circiter mille quingenta in Mediterranea. Non ſatis explicare poſſumus orientem uerſus quouſq; imperiū eius excurreret. Nam Troas in Mediterraneis Myſiæ Phrygiæq; permiſta fuit, & Myſorū Phrygumq; duces Priamo ſuberant. Diximus regnum eius in octo ſiue nouem principatus fuiſſe diuiſum, ita enim Strabo refert, ſed qui fuerunt huiuſmodi principatus, & qui duces non ſatis explicat. Videtur tamen Hectorem, Aeneam, Antenorem, Pandarum, Aſium, Eurypilum, ac filios Meropis Adraſtum & Amphium, ſimulq; Hippotoum, et Pyletum, inter duces referre: ij fratres erant, & Pelaſgis dominabantur, unumq; tantum principatum efficiebant, ſicut & filij Meropis, qui Adraſtiæ campos, & Pythiam atq; Apeſum poſſidebāt. Dardani quoque in duos principatus diuidebantur ſub Aenea & Antenore conſtituti, Lycij ſub Pandaro, Zelienſes & Aphini ſub Aſio, Ilienſes ſub Hectore, Cetij & Lyrneſſa ſub Pyleo. Quodq; magna fuerit Priami poteſtas, & ad Lesbum inſulam ſe extenderit, Achilles ipſe teſtatur, quem ita loquentem inducit Homerus: Ante tuas noramus opes ſpacioſaq; regna. Quo felix pariter Lesbos complectitur, et quæ cōprehendit Phrygiæ tellus atq; Helleſpontus: non igitur contemnenda ſunt, quæ de Troianis dicuntur, nec minima exiſtimanda. Quamuis nec Ilium nec Ilienſia bella famam æquarint.

Federicꝰ Comes urbinas.

Priamiū regnum in octo partes diuiſū.

De Ionia minoris Aſiæ regione, de Mileto & Epheſo, quæ totius Ioniæ urbes fuere clariſſimæ, de Branchidis oraculum Didymeum Xerxi prodentibus, de uiris ex Mileto memoratu dignis, de Lamio Endymionis aſtrologi monte, Item de Auerno peſtiferas exhalationes habente. Cap. LXXV.

IOnia Aeoliæ ſuccedit quæ ab Hermo fluuio et urbe Phocea meridiem uerſꝰ, uſq; ad Miletiorū & Caricorum montium Poſideum iuxta mare procurrit. Pherecides Miletum & Myuntem ad hāc oram pertinere dixit, & Cares prius Mycalenſia, & Epheſia habuiſſe, oram uero ſequentē Leleges uſq; Phoceam & Chiū, et Samum: ſed utroſq; ab Ionibus electos ad reliquas Cariæ partes euaſiſſe. Fama eſt multos ex Pylis cum Melanco Codri patre Athenas conceſsiſſe, et totam hanc gentē cum Ionibus in Aſiā tranſiuiſſe, ibiq; duodecim urbes condidiſſe, quæ Ionicæ Coloniæ appellatæ ſunt. Androdus Codri Athenienſiū regis legitimus filius Epheſum cōdidit, et Ioniū regiam ſibi cōſtituit: huius poſteri uſq; ad tēpora Romanorum reges nominabātur, et honores quoſdam habebant: in certaminibus præſidentes, et purpurā geſtantes regij generis inſigne, quāuis hodie apud Italiam purpura etiā mercatorū, apud cæteras gentes hiſtrionum geſtamen exiſtat. Neleus Miletum condidit, qui genere Pyleus fuit, et aram in Poſideo collocauit. Cidrellus Codri filius nothus Myuntem ædificauit, Adropompus Lebedū, Colophonē Andremon, Pyleus Prienem: Epitus Nelei filius Theum, prius Athamas: quapropter Anacreon Athamantidam eam uocauit, poſtea Naudus Codri filius ſpurius eam auxit:

Duodecim Ionicæ coloniæ à diuerſis conſtructæ.

Eritias

A Eritias Gniopus atq; is etiam Codri filius nothus Phoceam: Athenienses cum Phyloge
ne Clazomenas, Paralus Chium: Egertius mistam multitudinem ducens, Samũ, Tym-
brion, ac deinde Patrocles. Addita est loco terriodecimo Smyrna Ephesiorum opera:
nam his olim cohabitabãt, cum Ephesus Smyrna uocaretur Smyrna Amazon fuit, quæ
Ephesum tenuit, urbiq; nomẽ dedit: Smyrnei à Milesijs secedentes exercitum in eum lo
cum duxere, in quo postea Smyrna condita est, non procul ab Hermo fluuio, cum Le-
leges eum tenerent, quibus eiectis antiquam Smyrnam condidere, distantem ab ea quæ
postea ædificata est stadijs uiginti: deinde ab Aeolibus pulsi Colophonem aufugerunt;
& cum Colophonis redeuntes regionem suam recuperauere: sed de his posterius dice-
mus, nunc de principalioribus agendum est, Mileto scilicet atq; Epheso, hæ nanq; toti9
Ioniæ optimæ urbes clarissimæq; fuerunt, hodie parum habitationes habẽt, & ruinas ma
gnas ostendunt. Nam Turcæ regionis domini, nauticarum rerum ignari, & Piratas &
Christianorum arma timentes, ad Mediterranea se contulerunt, Græci tantum, & hi nõ
multum in maritimis urbibus remanserunt. Diximus supra Australem Ioniæ terminum
Milesiorum Corichorumq; montes esse, in quibus Posideum fuit: ab eo septentrionem
uersus, iter habenti oraculum fuit Apollini Didymæo sacrum, quod Branchidæ decem
& octo stadijs in Mediterranea ab eo distantes, Xerxi prodiderunt, & cum eo abierunt
B ne pœnas darent: sed ab Alexandro (ut ante diximus) quamuis sero, grauiter tamen pu-
niti sunt. Xerxes templum incendit, sicut cætera Asiana Epheso excepto: Milesij postea
id reparare aggressi, cum & omnium maximum erexissent, propter magnitudinem co-
operire non potuerunt, ut sæpe spes humanas destituũt uires: hinc ad Miletum breuis ad
modum uia fuit. Cretenses Miletum prius supra mare condidere. Sarpedon habitatores
ex Mileto Cretensi deduxit, & urbi nomen ab illo imposuit, cum prius Leleges hunc lo
cum tenerent: postea Neleus urbis locum mutauit, & Iones introduxit. Vrbs quatuor
portus habuit, quorum unus classis erat capax: multæ hinc coloniæ exiuerunt, & maxi-
ma pars Euxini Ponti ab his habitata est & Propontis, & Hellespontis, & alia multa lo
ca. Ex Mileto fuere uiri memoratu digni, Thales unus è septem sapientibus, qui primus
Physiologiæ ac Mathematicæ autor inter Græcos est habitus, & Anaximander eius di-
scipulus, & Anaximandri Anaximenes, & Hecatæus qui scripsit historiam, & Eschines
orator, non ille qui cum Demosthene contendit, sed alter, qui assumpta nimia erga
Põpeium magnum, licentia pariter in exilium missus est: Ruit enim omnis audacia, &
moderata tantummodo durant. Hæc ciuitas, cum Alexandrum excludisset ui capta est,
quemadmodum Halicarnassus, prius etiam à Persis oppressa fuerat. Phryntus tragicꝰ
cum actum fecisset, qui Miletum à Dario captam ostendit, mille dragmis ab Athenien-
C bus mulctatus est. Neque enim semper tuto ueritas dicitur, ubi cum tyrannis aut plebi-
bus agitur. Ante Miletum in proximo iacuit Lada insula, et aliæ pleræq; stationes Pirati
cas habentes. Deinceps Latmius occurrit sinus, in quo Heraclia oppidulum fuit, & ibi
mons Latmius, quem Hecatæus eum esse putat, qui ab Homero Pediculorum appella
tur, & à Milesiorum agro per Cariam uersus orientem tendit. In eo Endymionis sepul *Endymionis sepulchrum*
chrum in spelunca quadam ostendebatur. post Heracliam Pyrrha succedit, centum fere
stadijs ab ea remota, à Mileto, duplum si quis in sinum sese inferat, nam recta nauigatio
ex Mileto Pyrrham stadia triginta continet: adeo longum iter habet littoris præternaui-
gatio: E Pyrrha usq; ad Mæandri ostia quinquaginta stadia computauerunt, propter sta
gna & paludes: subministratorijs scaphis adnauiganti stadia triginta, Myus occurrit,
una ex duodecim Ioniæ ciuitatibus, quàm propter hominum paucitatem Milesij habita
uere: hanc Themistocli Xerxes in obsonium dedit, cum Magnesiam in panem, Lamsa-
cum in uinũ dedisset. huic proxima fuit Thymbria uicꝰ, iuxta quem Auernum esse dixe
re, & sacrum specu Charoniũ appellatum, pestiferas exhalationes habens. Vlterius Ma
gnesia fuit Mæandrũ uersus, de qua post dicemꝰ. Post Mæandri ostia Boreã uersus Prie-
nensium littus fuit, & ipsa Priene, & Mycale mons feris et arboribus plenus, qui Samiæ
regioni adiacet, & ad eã quasi octo stadium efficit, Isthmũ ultra Trogilium promontori
um. Priene à quibusdam Cadme appellata est, quoniam Philotas eius cõditor è Boëtia

uenit.

uenit. E Priene fuit Bias unus è septem sapientibus, ante Trogilium parua insula iacet eodem nomine. Trogilium promontorium pes quidam est, qui à Mycale procurrit, & alius ei mons adiacet, qui Ephesij agri est, nomine Pactias, ad quem mediterranea desi ciit. à Trogilio Samum usq; stadia insunt quadraginta. D

De Samo Aegei maris insula, de tabulis, statuis, & colossis in ea pulcherrimis, de Polycrate annulum aureum in mare proiiciente, & eum paulopost in piscis a piscatore accepti uentre inuenientem, de Pythagora philosopho, & quod Calcaphontis confabulatoris sui animam, diu non Aliq; secum degere dicebat. Cap. LXXVI.

SAmus urbs ad Austrũ spectauit, maxima pars eius in plano fuit, & mari abluebatur: pars in montem ascendit ad dexteram nauiganti urbem uersus Posidum fuit, quod promontorium Mycalen uersus, septem stadium efficit fretum, & Neptuni templũ habuit, ante quod Narthecis parua insula iacuit: ad sinistram suburbanum fuit, et Iambra sus amnis, & æreum uetustissimum sacrarium, & ædes quæ pictarum tabularum armarium erat, & locus sub diuo pulcherrimis statuis plenus, quarum tria colossica opera Myronis erant, super una Basi sita. Quæ cum Antonius abstulisset, Augustus Cæsar duo in eandem basim reposuit, Palladem & Herculem: Iouem autem transtulit in Capitolium, & sacellum ei construxit, errore sui temporis imbutus, in quo idola colebantur, & falsorum deorum statuæ. Circũ nauigationem insulæ Sami sexcentorum stadiorum esse dixerunt, ea prius Parthenias dicebatur à Caribus inhabitata, postea Anthenius, deinde Melamphylus, postremo Samus à quodã heroë indigena, qui colonos ex Ithaca & Cephalenia deduxit. Mõs qui insulam corrigit, Ampelus uocatus est. Insula est uino infelix, cũ cæteræ circũuicinæ uino optimo abundent. In cæteris reb. feracissima, propter quod bellis afflicta est: qui eam laudant, etiam Gallinæ lac ferre dixerunt. Multæ ei cum Atheniensibus inimicitiæ fuerunt, & plurimas tyrannides passa est. Polycrates & Syloson fratres, cum uaria fortuna eius dominium tenuere: Polycrates adeo clarus fuit, ut etiã mari dominaretur. Is annulum de industria gemmis & sculptura pretiosum in pelagus proiecit. Paulopost piscator quidam piscẽ eduxit, qui eum deuorauerat, in cuius uentre annulus est inuẽtus. Quod cum rex Aegyptius Amasitis intellexisset, finem eius infortunatũ dixit, qui talibus prosperitatibus uteretur. Ille à Persarum satrapa dolo captus suspensus est. Nam quæ prosperitas fine clauditur non luctuoso? Polycratis tempore fuit Anacreon Lyricus, cuius tota poësis eius mentione plena erat. Mirabilis & ipsius Anacreontis exitus, qui (ut est apud Plinium) acino uuæ strangulatus interijt, magnum fragilitatis humanæ documentum. Pythagoras philosopus famatus, tyrannidem Polycratis fugiens, urbem deseruit, & in Aegyptum ac Babylonem discẽdi studio abscessit: cunq; reuersus durare tyrannidem inuenisset, in Italiam nauigauit, ibiq; uitam contriuit, totamq; illam Italiæ partẽ erudiuit, quæ olim Magna Græcia dicta est. Illud hic non est subticendum, quod Hermippus de Pythagora tradit (ut est apud Iosephum.) Pythagoras uno confabulatorum suorum defuncto, nomine Calcaphonte, genere Crotoniate, illi9 animam dicebat secum degere die noctuq;, ac præcipere ne transiret de loco unde asinus onus portaret, & ab aqua fœtulenta semetipsum abstineret, & ab omni blasphemia recederet, digna uerba quæ memoriæ teneantur. Syloson priuatus relictus, cum Dario Hystaspis filio priusquã regnaret, uestem quã ferebat cupienti largitus esset, ab eo regnum consecutus, Sami tyrannidem obtinuit, qui acerbe imperans urbẽ hominib. uiduauit, ex quo prouerbium fecerũt. Sylosontis opera locus amplus est: quod de multis Italiæ ciuitatibus nostro tempore dici potest: Nam & Pisa in Hetruria Florentinorum, et Sena paucorũ ciuium opera facta est ampla: amplior Aquileia, atq; Rauenna apud Adriaticum sinum: amplissima iuxta Tiberim Roma, non sine culpa suorum ciuium. Athenienses misso Pericle imperatore, et Sophocle poëta cum eo, Samios non obtemperantes, graui obsidione affecerunt: postea duo municipum millia ex suis miserunt, qui uastatã urbem incolerẽt. In his Neocles fuit Epicuri pater Grãmaticæ magister, quẽ & hic & in urbe Teo educatum ferunt, adolescentiã uero Athenis egisse, cui Menãder comicꝰ æquæuus fuit. Creophylum esse Samiũ tradunt: qui cũ aliquando Homerũ hospitem accepisset, creditus est ab eo

Anacreõ acino uuæ strangulatus.

Anima Calcaphontis cũ Socrate degebat.

A ab eo inscriptionẽ poëmatis obtinuisse, quod Oechaliæ captiuitatem uocauere. Sed Callimachus in epigrammate contrariũ ostendit, opus scilicet à Creophylo cõpositum, Homeri tamen existimatum. Quidam hunc Homeri magistrum fuisse tradunt, quidam nõ hunc, sed Aristeum Procõnesium, quicunq; is fuerit, multo est à discipulo superatus.

De Icaria insula & quæ de ea dicta sunt fabulosa, de Ortygia insula in qua Latona peperisse fertur, de Curetibus & Ephesiæ Dianæ templo nonnihil scitu dignissimum. Item qui apud Ephesum uiri memorati digni fuerint, Cap. LXXVII.

SAmo adiacet insula Icaria, à qua Icarium pelagus nominatur. Ea ab Icaro Dædali filio nomen habuit, quem dicunt paternæ fugæ comitem, cum ambo pennati à Creta aufugissent, in hoc loco cecidisse, uia non seruata quàm pater ostenderat. Nam cum celsius se ad solem extolleret, liquefacta cera pennæ effluxerunt. Fabulosa hæc, documẽtum tamen habent, mandata parentum ne filij contemnant. Insulæ ambitum trecentorũ stadiorum esse dixerunt, et in ea Dianæ templum Tauropolium appellatum, & oppidu lũ Oenoë distat à Samo stadijs octoginta, cum defecissent in ea homines, Samij pro pascuis usi sunt. Post Samium fretum, quod Mycalen respicit Panionia fuit, tribus stadijs supra mare: ubi Panionia cõmunia omnium Ionium festa Neptuno Heliconio celebrabantur, quæ quamuis in agro Ephesio fierent, Prienenses tamẽ sacrificijs præerant. Pro-
B xima huic loco Neapolis fuit, quàm Ephesij pro Marathesio agro cum Samijs permutarunt. Deinde Pygella oppidum ubi Agamemnon Munychiæ Dianæ templum edidit, & Pygalios dimisit, gentem morbis defatigatam, quos natibus agnatos Pygas uocant: unde locus nomen accepit. Exin portus fuit nomine Panormus, & Dianæ Ephesiæ templum memorabile, deinde ciuitas ipsa: de quibus mox dicemus. In eadem ora paulo supra mare Ortygia fuit, lucus omnis generis materiæ pulcherrimus, præsertim cypariſſo, Cenchrius amnis per eum fluebat, in quo dicunt Latonam ex partu lotam, hic enim eã peperisse fabulabantur, & nutricem partus Ortygiam fuisse: adytum in quo peperit, & proximam deam ad quam primo post partum quieuerit, ostendentes: & montem lucũ imminentem nomine Solmissum, in quo Curetas armorum sonitu Iunonem obtuderint, ex æmulatione insidiantem, eoq; modo Latonæ partum eam latuisse scilicet ea dijs cura erat, & adulterinis partubus implere cœlum oporteat. Vrbem Ephesum Cares & Leleges habitauere, sed cum maximam eorum partem Androclus eiecisset, eam ex his suppleuit, qui ad se circa Athenæum & Hypelæum conuenerant, assumpta prætermontana Corisso proxima: atq; in hunc modum usq; ad Crœsi tẽpora habitata fuit. Postea à prætermontana descendentes circa templum habitauere, usq; ad Alexandri tempora. Lysimachus condita urbe alio loco magis eminenti, cum homnes non libenter eò migrarent, obseruato uehementi imbre cannales obstruxit, urbemq; submersit, atque ita ciues
C uel inuitos traduxit, urbemq; de uxoris nomine Arsinoën appellauit, sed antiquum nomen obtinuit: In ea senatus conscriptus erat, cum quo & hi conueniebant, qui uocati dicebantur, & omnia administrabant: quemadmodum Venetijs cum domino & duce togati conueniunt Dianæ templum primus Cherſiphron mire fabricatus est, postea aliud fecit maius illo, quod Herostratus famæ gratia incẽdit: Senatꝰ decretum edidit, ne quis eius nomen literis mandaret, dignum supplicium: sed minime obtemperatum est, quando usque ad nostram ætatem sacrilegi nomen peruenit, uerum cum infamia & dedecore, cuiusmodi nec Neronis nomen, nec proditoris Iudæ, nec eius qui nũc nuit Sigismundi Malatestæ, inuidiosum est nomen. Ephesij incenso templo, cui Xerxes pepercerat, aliud præstantius construxerunt, mulierum ornamentis & multis operibus ad id collatis, non ut Timæus Tauromenitanus ait ex Persarum depositis, cum nulla essent: & si qua fuerant, cũ templo conflagrauerant. Ferunt Alexandrũ, cum templũ instaurari accepisset, factas, & futuras impensas pollicitũ, si eius rei titulꝰ sibi adscriberetur, illos aũt renuisse. Ephesiumq; laudibus quendam attollũt, qui regi dixerit, non decere deum dijs quicquam dedicare. Norat scilicet amicam regibus adulationem esse, & in magna fortuna plurimum posse. Sed Alexander ab India reuersus, & ueneno apud Babylonem hausto, mortalem se esse cognouit, quamuis deus existimari uellet. Cheromocrates ultimo

loco

loco templum instaurauit, qui Alexandriam constrvxit in Aegypto, & Alexandro pollicitus est, se montem Athon in eius formam fabricaturum: facturumq; duas urbes, alteram ad dexteram, alteram ad sinistram: ita ut ab altera in alteram amnis effluere. Sed homines facile ea promittunt, quæ uentura in periculũ non creduntur, ædes plena fuit Praxitelis operibus, & nõnulla Thrasonis inerant, sacerdotes eunuchi honore maximo potiebantur: cum his uirgines aliquas sacras esse oportebat. Templum Asylum erat, cuius libertatis termini sæpe mutati sunt. Alexander ad stadium extendit, Mithridates paululum plus addidit. Antonius etiam urbis partem cõprehendit. Augustus Cæsar id irritũ fecit, quod multis causam malefaciendi præstabat. Sentiunt id Romani apud quos tot sunt Asyla, quot Cardinalium ædes, in quibus seruati fures atq; sicarij, urbem alioqui patratam & nobilem ueluti latronum speluncam efficiunt. Ephesus naualia & portum habuit, & loci opportunitate multum creuit, & maximum citerioris Asiæ emporium fuit. Viri memoratu digni ex ea fuerunt, Heraclitus cognomine Scotinus & Hermodorus, qui propter excellẽtiam ingenij & doctrinam, & quia frugi erat, in exilium missus fuit a dicẽtibus Ephesijs: Nemo nostrum frugi esto, alioqui cum alijs eijciatur. Propter quod ait Heraclitus, dignos esse Ephesios, ut omnes strangularentur. Pari supplicio & Nursi nos dignos censuisset, qui literatos ex Concilio pellunt. Ephesius fuit etiam Hipponax poëta, & Parasius pictor, & Apelles, & Alexander orator, & Theodocion Iudæus, qui B sacram scripturam interpretatus est. Timotheus apostoli Pauli comes apud Ephesum episcopatum accepit. Hireneus dicit Ephesiorum ecclesiam à Paulo quidem fundatam fuisse, sed à Ioanne ædificatam, qui supra pectus domini in cœna recubuit. Is enim nõ solum Ephesinæ, sed omnium ecclesiarũ quæ erant in Asia gubernacula susceptit, et usq; ad Traiani tempora prudentissime rexit, post Domitianum ex insula regressus. Polycarpꝰ Smyrneorum episcopus referre solebat Ioannem apostolum, cum balneas apud Ephesum aliquando lauandi gratia fuisset ingressus, & Cherintum ibi uidisset, continuo exiluisse, dixisseq; fugiamus hinc ne balneæ ipsæ corruant, in quibus Cherintus lauatur ueritatis inimicus: tanta erat apud illos fidei fundatores cura, ne ab hæreticis interficerentur: quorum consortia nostra sæcula facile admittunt, non sine magno religionis damno. Duo fuerunt apud Ephesum sepulchra, & utrunq; Ioannis appellabatur: nam & duo Ioannes fuerunt, quorum & si alter non fuit apostolus, magnus tamen uir extitit, & eum Papias Hieropolitanus episcopus audiuit, & sunt qui Apocalypsim illius esse asserunt, quibus non consentit ecclesia, quæ sub nomine apostoli legit Apocalypsim. Hinc Drusiana fuit mulier sanctissima, & apostoli amantissima, quæ ut reuersum eum ab exilio cernere mereretur, à mortuis suscitata est. Multa in hac urbe dilectus à Christo discipulus signa peregit, & tãdem dormitione sua eam honorauit, antrum eius ibi ostenditur, in quo multa scripsit, id sacrum incolæ habent. Vna quoq; ex filiabus Philippi apud Ephesum F sepulta est, pauci nunc habitatores in urbe semidiruta morantur, & ij Græci non parum ab Romana ecclesia dissidentes. Ephesinus episcopus disputator uehemens sub Eugenio quarto Florentinum concilium adijt, nunquã tamen sæpe & multum rogatus ueritati acquiescere uoluit. Post Ephesum Caystri ostia ad septentrionem sequuntur, & deinde lacus nomine Selinusius, ex pelago refusus, deinde alius in eum confluens, qui deæ sacri magnos prouentus templo afferebant, reges eos abstulerunt, Romani restituerũt. Postea publicani sibi uendicauere. Artemidorus legatus Romam missus lacus deæ recuperauit, & Heracleotim quæ desciuerat euicit, propter quas res aurea effigie in fano donatus est.

Ephesiorum dicta in Hermodorum.

Drusiana à mortuis suscitata.

Artemidorus aurea effigie donatus.

De Colophone, & qui ex ea uiri fuere clari, de Lebedo, & quod eo in loco scenicorum histrionum fuerit collegium, de Erythris ciuitate Ionica, de Coryco monte à quo & Corycæi Piratæ sunt dicti. Cap. LXXVIII.

PAulo ulterius Gallesius mons assurgit, & ciuitas Colophon Ionica, et ante eam Apollinis Clarij lucus, in quo tradunt Calchantem augurem cum Amphilocho Amphiarai filio, è Troiano bello redeuntem declinasse, et Mopsum augurem ex Mantho Tiresiæ filia natum inuenisse, ac propositis quæstionibus cum eo contendisse, et alterum

A terum de fructibus caprifici, alterũ de prægnante sue quæsiuisse, uictumq; Calchantem mœrore obiisse. Colophonij nauales opes satis amplas habuere, & in equestribus certaminibus tãtum excelluere, ut uictoriam inde futuram sperarent, unde Colophonius pugnaret equitatus, & in prouerbijs dicerent: Colophonem addidit: cum summa operi manus imponebatur. Par gloria apud Italos superiori tempore Perusinorum fuit, nec adhuc prorsus extincta est. Maius tamen hodie Sfortiadum nomen habetur, et maior equitatus, qui Longobardorum imperium armis adepti sunt. Ex Colophone fuit Minneri⁹ tibicen, & elegiæ poëta. Item Xenophanes physic⁹, qui poëmata de Pssilis edidit, & Polymnastus musicus: sunt & qui Homerum hic ortum dicunt. Ab Epheso Colophonem usq; stadia numerant recta nauigatione septuaginta: postea Corarium montem collocant, & insulam Dianæ sacram, in quam ceruas parituras tranare crediderunt, tanquam Diana numẽ haberet, & opem posset animalibus afferre. Lebedus deinde succedit, centum & uiginti stadijs à Colophone distans. Hoc in loco Scenicorum histrionum collegium fuit. qui ludos ac certamina Libero patri quotannis celebrabant. Prius Teo habitauerant, quæ consequens Ionum ciuitas erat, sed orta seditione Ephesum confugerunt. At cum Attalus eos in Myonneso collocaret, qui locus inter Teum & Lebedum medius erat, Tei Romam miserunt oratum, ne Myonnesum sibi admuniri paterentur: Ro-

B mani illos Lebedum transmisere, ubi propter hominũ paucitatem benigne suscepti sunt. Teos à Lebedo centũ uiginti stadijs procul fuit, in Peninsula portum habẽs Anacreontis Lyrici patria: cuius tempore Tei relicta domo Abderam Thracum urbem migrauerunt, cum Persarum contumelias ferre non possent. De Apelicone diximus, qui Teius fuit, & Hecatæus historic⁹. His in locis pulchra Cherronesus est, quam Tei & Erythræi habitauerunt & Clazomenij. Chalcides Isthmum facit, cuius australe latus Tei habuerunt, boreale Clazomenij, extrema Cherronesi Erythræi. Chalcidibus luc⁹ imminebat, Alexandro Philippi filio dicatus, in quo Iones ludos Alexandria uocatos quotannis celebrabant. Circumnauigatio Cherronesi, stadia plusquã mille continuit. In fronte Erythræ ciuitas Ionica fuit, quæ portum habuit, & quatuor oppositas insulas admodum paruas. Priusquã Erythras perueniretur, oppidulum Gerræ fuit, deinde Teum, postea Corycus mons excelsus, & portus Calystes sub eo: & alij nonnulli. Tota Coryci præternauigatio latronibus plena fuit, qui Corycæi dicebantur, hi per uarios dispersi portus, mercatorũ consilia explorabant, eosq; soluentes in alto aggrediebantur, et diripiebant. Hinc factũ est, ut omnes curiosi, occulta ac secreta auscultare conantes, Corycæi appellarẽtur, & in prouerbio diceretur: Hunc ergo Corycæus auscultauit, cuius consilia secreta patefacta sunt. Post Corycum Halonnesus insula iacet, deinde Argenum promontoriũ agri Erythræi, quod Chiorum Posidio proximum fuit, sexaginta fere stadiorum interiacente freto. Inter Erythras &

C præcipitium, quod in boreali parte Cherronesi reperitur Clazomenis proximum, Mimas assurgit, mons altissimus, felix, atq; arboribus plenus: deinde uicus Cybeliã, & promontorium nomine Melæna, ubi molæ effodiebantur. Ex Erythris Sibylla fuit, quã numine afflatam crediderunt: antiqua sane mulier & diuinatrix, & tempore Alexandri. Alia quedam eodem modo futura prædicens, nomine Athenais. Ex eadem ciuitate fuit Heraclides Hierophilus medicus, Apollonij condiscipulus, cius qui Mus est cognominatus.

Calchas & Mopsus quæstionibus contenderunt.

Ceruæ parituræ in Dianæ insulã tranãt

Corycæi latrones.

De Chio insula, deq; in ea uino Aruisio Græconicorum optimo. Item de Masticbe ibi nascente. Cap. LXXIX.

CHius insula nongentorum stadiorum ambitu cõtinetur. Vrbs in ea portum habuit optimum, sicut et hodie. Si quis circumnauiget, & insulam à dextris habeat, locum primo inueniet, ubi Posidium fuit: deinde Phanæ, portum profundum: postea ubi Apollinis templum erat, & palmarum lucus. Deinceps littus australe, quod stationes habet: mox alterum littus, Leus appellatum. Deinde Melæna promontorium, cuius opposita est Pyra insula excelsa, quadraginta stadiorũ ambitu, & urbs eiusdem nominis. Deinde Aruisia, loc⁹ asper & importuosus, stadiorũ trecentorũ, qui uinum fert Græconicorum optimum: propter quod Chij nomẽ assecuti sunt. huic succedit mons Pelinæus, om-

nium eius insulæ altissimo ex quo marmor effoditur. Viros protulit Chius memorabiles Ionem tragicũ, & Theopompum historicũ, & Theocritũ sophistam. De Homero ambiguitas est, Chij suum ciuem esse uolunt, atq; eos in testimonium adducũt, qui Homeridæ uocabantur, ab illius genere profectos, quorum Pindarus meminit, & cantores optimos esse dixit. Chij olim classem habuere, & maris imperium & libertatem sibi uendicarunt. Huius insulæ sicut & aliarum uarij casus fuere, postremo ruente Constantinopolitanorum imperio, in Genuensium potestatem facta est, qui eam non sine magno discrimine cõtra Turcarũ impetum defenderunt. Mastiches hic nascitur, quæ res Genuensiũ reipublicæ magnum emolumentum affert: sunt qui aiunt nusquã alibi nasci, quod nõ credimus. Aut enim Strabo in Libya regionem esse Cyreneis proximam, quæ Silphium id est mastichen gignit: quamuis Barbari odio quodam ingruentes, radices eius penè omnes eruerint. Sed possent alia quoq; loca eiusdem naturæ inueniri, ex quibus difficile sit ad nos aliquid asportari, mercatoribus ea inferentibus, quæ facilius haberi possint.

De Clazomenis & Smyrneorum sinu ac ciuitate, de Leucis gentibus, & quod apud eas P. Crassus in prælio occubuerit, Cap. LXXX.

POst præcipitium Clazomene sequũtur, quæ octo insulas in fronte habitatas habuerunt. hec Anaxagoræ physici patria fuit, Arcximeni Milesio familiaris. Auditores eius cõmemorantur Archelaus physicus, & Euripedes poëta. Deinceps Smyrneorum sinus & ciuitas succedit, subinde alius sinus, & antiqua Smyrna, distans à noua stadijs uiginti. Lydij Smyrnã euerterunt, quæ per annos quadringẽtos uici modũ retinuit. Antigonus eam suscitauit, Lysimachus ampliauit, deinceps omnium pulcherrima facta. Pars eius in monte sita fuit, sed pars maxima in campo, portũ habuit. & gymnasium, & matronarum locum, & uias in rectam distinctas, lapidibus instratas, & porticus quadratas magnas & altas, & bibliothecam, & Homerũ cum eius statua. Nam & hæc ciuitas hunc sibi poëtã maxime uendicauit, & nummo æneo utebatur, qui Homerius uocabatur. Melas amnis mœnia præterfluebat: sed cloacarũ commodo caruit, propter quod imbrium tempore excrementa fluitabant è uasis dimissa: In hoc Dolobella Trebonij obsidione cepit, unũ ex his qui C. Cæsarem dolo occiderũt, & multas urbis partes diruit. Patrum nostrorũ memoria Tamerlanes Parthus, hãc urbem funditus euertit Rhodijs parentem. Post Smyrnam Leucæ fuere, paruum oppidũ, quo Aristonicus post Attali Philomatoris obitum ad defectionem produxit, & putans se regia stirpe natum, imperiũ sibi uendicare cogitauit. Sed prælio superatus ab Ephesijs, in Mediterraneam confugiens, hominum inopũ ac seruorũ ad libertatem uocatorum, quos Heliopolitanos appellabat, tumultuariam manum congregauit: Thyatiramq; & Apollonidem capiens, alias ciuitates inuadebat: quæ suis uiribus & aliquorum regum auxilijs eius impetum sustinuerunt. Quinq; tamẽ legati Romanorũ in bellis cõtra Aristonicum fatigati sunt, & deinde consul P. Crassus, qui in prælio apud Leucas occubuit. Deinde. M. Perpenna, qui capto Aristonico & Romam misso, bellum absoluit: Aristonicus in carcere obijt, quamuis honestiori titulo bellum gessisset quã nostri prædones Italici, qui ex infima plebe nati, quam primum militare cœperunt, urbes sibi & regna deberi putant, multos tamen digna supplicia exceperunt. Manlius Aquilius consul cum decem legatis in Asiam missus, ea quæ Aristonicus occupauerat, in prouinciæ formam composuit. Post Leucas in sinu Phocea fuit Athenienſium colonia, unde profecti sunt qui Massiliam apud Gallos non procul à Rhodano condidere, de qua suo loco dicemus.

De Magnesia, & de iuxta eam Thorace monte, apud quem Daphita grammaticus, propterea quod reges uersibus incesserat, cruci est affixus, unde & prouerbium (Caue à Thorace) natum est. Item de Trallibus, & ex eis uiris illustribus, de Nissa, & mirabilis natura antro Coronio, Cap. LXXXI.

DEinceps Ionũ fines atq; Aeolum, quos in Mediterraneis separare arduũ est, sicut & Phrygas et Mysos et Cares in Mediterranea. Oræ Ionicæ uia fuit quæ ab Epheso usq; Meandrũ & Antiochiã protẽdebat, per loca Lydis Caribus, & Græcis admista, inter quæ prima erat Magnesia, quæ ad Mæandrũ uocabatur, cui propinqua fuit: sed uicinior Lathæo qui fluit in Mæandrũ, ex Pactio cadens Ephesiorũ monte. Magnesia in

A sia in campo iacuit iuxta montem qui Thorax appellabatur, in quo dicunt crucifixum fuisse Daphitam grammaticum, propterea quod reges uersibus incesseret. Ex quo prouerbium tractum est: Caue à Thorace. Neq; enim cõsultum est in eos scribere, qui possunt proscribere. Male hæc animaduertit Sigismũdi Malatestæ poëta, quem cum suo domino non Thorax, sed durior eo ultima fœtẽtis horti expectabat cella. Magnetes à Delphis profectos putant, qui Didyma montes in Thessalia coluerunt. Hæc urbs Dianæ fanum habuit, quod magnitudine & multitudine rerum dedicatarum ab Ephesio superabatur. Artificio uero & structuræ cõcinnitate longe præstabat. Magnetes olim à Treribus funditus deleti fuerunt, quæ gens Cimmerica diu secundis rebus usa est, postea Milesij eum locum occupauere. Viri ex Magnesia clari extiterunt, Hegesias orator, qui Asiatici styli autor fuit, immutato more Attico, qui tunc uigebat: et Simon modulator, qui et ipse corrupto prisco cantandi instituto, nouũ introduxit. Itẽ Cleomachus pugil, qui in amorẽ ancillæ incidens, quæ à Cinædo alebatur, Cinædorũ & orationẽ & mores est imitatus, propter quod minoris pretij habitꝰ est. Post Magnesiã uia est quæ Trallis ducit, Mediterraneam à sinistris habens, à dextris Mæandri campũ, quẽ Lydi simul et Cares, & Iones, & Milesij, & Aeoles habitabant: Eademq; locorũ ratio fuit usq; Nyssam & Antiochiam. Tralliarorũ urbs in uertice quodam plano sita fuit, qui promontoriũ natura mu
B nitum habuit, & circuitũ abunde septum. Multus in ea populus & opulentissimi ciues fuere, & inter principales Asiæ, qui Asiarchæ appellabantur, semper aliqui ex Trallianis erant. Inter hos Pythodorus fuit, uir ab initio Nyssæẽsis, postea propter claritatem huc migrauit, Pompeioq; amicissimus fuit. Et regales opes supra duo millia talentorum possedit, quas à Iulio Cæsare uenundatas, cui propter Pompeium erat infensus, postea redemit, & filijs non minores reliquit. Huius filia Pythodoris fuit Ponti regina, cuius supra meminimus. Trallianus Menodorus uir doctꝰ & Lariſsæi Iouis sacerdos, ab amicis Domitij Aenobarbi accusatus, tanquam classem prodidisset, ab illo interemptus est: tanta est delatorum potentia. Oratores clari fuerunt Dionysocles, & Damasus Scombrus. Hanc urbem ab Argiuis & Thracibus conditam ferunt, & aliquandiu circa Mithridatis tempora sub tyrannide filiorũ Cratippi fuisse. Hic una è septem ecclesijs fuit, ad quas scripta est Ioannis Apocalypsis. Nyssa ad Mediterraneam iacuit supra Tralles ad orientem, & maxima ex parte monti accubuit, torrente quodam diuisa, qui conuallem efficit, ponte tamen coniuncta. Inter Tralles atq; Nyssam uicus fuit, Acharaca nomine, & Plutonium luco sumptuosè circũdatum, & Plutonis ac Iunonis delubrum, & antrum Charonium natura admirabile, in quo ægrotantes multos dies ieiuni & quieti permanentes exudabant, & aliquando ex propriis insomnijs sacerdotum consilio curas recipiebant: non procul à Nyssa trans Mæandrum multæ habitationes fuere, & ultra urbem in mon
C te Aroma. o. litera correpta, unde uinum Aromense ex Mediterraneis optimum iudicarunt. Viri è Nyssa illustres fuere, Apollonius philosophus stoicus, Panætij familiaris, & Menecrates Aristarchi discipulus, et Aristodemus eius filius, quem ualde senem iuuenis admodum audiuit Strabo. Item Sostratus Aristodemi frater, & alius Aristodemus eius consobrinus, qui magnum Pompeium erudiuit. Trans Mæandrum meridiem uersus, his in locis ad Cariam cuncta pertinebant. Superius uero ad orientem loca permista fuere, & modo Phryges, modo Cares, modo Lydi, modo Mysij urbes coluerunt, inuicem cõcuntes.

Daphita grãmaticus crucifixus.

Charonitũ antrũ natura admirabile.

De Mycale monte, de Hierapoli urbe, & quot aquas calidas habeat quæ in Tophum durabantur. Itẽ de ore Plutonio nõnihil mirũ creditu. Cap. LXXXII.

MYcale mons est qui à Celænis incipit, et in occidentem uergit, eius oppida uersus Celænam et Apamiam, partim Phryges, partim Mysi ac Lydi occupauerunt, partim Cares et Iones. Flumina quoq; eodẽ modo se habebant, præsertim Mæander Caystriano campo, qui inter Mediterraneam cadit, et Tmolum montem. Continuus fuit orientem uersus, Cilbianus campus multus et bene habitatus, qui regionem optimã habuit. postea Hyrcanius, cui Persæ nomen imposuere, et Hyrcanos incolas adduxere. Parimodo et Cyri campus sic à Persis appellatus, deinde Peltinus iam Phrygius, et Cil

lanus & Tabenis, in quo semi Phrygia fuerunt oppida. Pysidicum quiddam obtinentia. Superantibus uero Mediterraneam inter Caras & Nysæum agrum, trans Mæandrũ ad meridiem usque in Cibyrensem & Cabalensem regionem, contra Laodiceam urbs fuit Hierapolis, ubi aquæ calidæ scaturiebant, quæ in tophum admodum facile durabantur, & Os Plutonium in paruo quodam montis supercilio ita commensuratum, ut hominem susscipere posset mira profunditate: cui uallum propositum erat quadratum ambitur semijugeris, nebulosa & crassa caligine plenum, ut uix solum discerni posset: exterius tranquillo cœlo aër innoxius. Animal si quod ingrederetur, statim moriebatur, & Tauri introducti mox cadebãt, educebanturq; mortui. Strabo se Passeres immisisse ait, qui subito expirauerint. Galli execti usq; ad os, illæsi appropinquabant, & immergebantur, nec delabantur, quousq; possent spiritum continere. Apud Hierapolim aqua quædam adeo tingendis lanis idonea fuit, ut ex radicibus tincta cum his decertarent, quæ ex uermiculo purpuraq; tingebantur: atq; hactenus de Ionibus alijsq; gentibus, quæ cum eis coierunt.

Strabo passeres in os Plutonij misit.

De Caria, & apud Halicarnassum Mausoleo. Item de Salmacis fonte celeberrimo, Cap. LXXXIII.

CAriam quam propriæ Asiæ ultimam partem fecimus, Strabo à Borea Mæandri flumine clausit, ab occidenti Icario & Myrthoo pelago, à meridie Rhodiensi, ab ortu Lycijs & alijs gentibus: magnamq; Tauri montis partem in Caria conclusit, oram omnem Rhodiam ei attribuens, quæ meridionalis est. Nos partitioni nostræ inhærentes, Cariam inter Mæandrum & montem Taurum collocabimus, reliqua Lyciæ attribuemus, quanquam Myletum & alia pleraq; maritima loca Ioniæ attribuerimus, quæ Iones condidere. Principium nobis Halicarnassus præstabit, quæ prius Zephyra dicta est, & Cariæ principum regia fuit circa initium Tauri sita. Huius urbis uarij casus fuere. Hecatõmus Cariæ rex tres filios habuit, Mausolum, Idryeum, & Pixodorum: et filias duas, è quibus Artemisia natu grandior, Mausolo maiori ex fratribus nupsit: Idryeo, qui secundus erat, altera soror nomine Ada. Mausolus regnum obtinuit, quo mortuo uxor imperiũ habuit, quæ sepulchrum illi construxit adeo magnificum, ut ex septem spectaculis orbis hoc unum cẽseretur, & nihilominus Artemisia tabe consumpta est, propter luctum quẽ ex uiro susceperat. Trogꝰ Artemisiam Halicarnassi reginam in auxilium Xerxi aduersus Græcos uenisse commemorat, inter priores duces accerrime bellum cientem: & in Xerxe quidem muliebrem timorem, in Artemisia uirilem audaciam fuisse. Incertum an hæc Mausoli coniunx fuerit. Post Artemisiam Idryeus imperauit, cui ex morbo absumpto pariter successit uxor. Pixodorus autem qui reliquus erat ex filijs Hecatomni hanc eiecit, & Persicarum partiũ satrapem ad communicationem imperijs acciuit, qui eo defuncto Halicarnassum tenuit, & aduentantis Alexãdri sustinuit obsidionem. Huic Ada Pixodori filia coniunx erat. Altera uero Ada Hecatomni à Pixodoro eiecta ad Alexandrum cõfugit, opemq; ad capiendam urbem ei præstitit, propter quod Regina ab eo declarata est, & ad obsidendam arcem dimissa, quàm paulo post obtinuit. Apud Halicarnassum Salmacis fons calumniatus est, quod eos emolliat qui inde bibant: sed uerisimilius est diuitias & uictus incontinentiam molliciei causam præbuisse. Ex Halicarnasso fuit Herodotus historicus, quem postea Thurium uocauere, eo quod particeps fuisset coloniæ in Thurios missæ, & Heraclitus poẽta Callimachi sodalis, & alter historicus Dionysius. Deinceps Termerium sequitur Myndiorũ promontorium, quod Scopiæ Proleæus appellat: et Cãdariæ opponitur Coũ, promontoriũ, à quo distat stadijs quadraginta.

De Coo maris Aegæi insula, Longoum à nostris iam dicta, de q; in ea uenere ab Apelle picta, & quod in ipsa domus Hippocratica ostendantur adhuc ruinæ, Cap. LXXXIIII.

COorum urbs antiquitus Astypalæa uocabatur, & in alio loco habitabatur ad mare: Postea propter seditionem inde migratum est, & iuxta Scandalium ciuitas ædificata, quàm (sicut insulam) Coum appellauere: quæ olim magna fuit, & optime habitata, & aspectu iocundissima ijs qui eo nauigabant: Ambitus insulæ quingentis & quinquaginta

A quaginta stadijs clauditur, tota fertilis, et optimo uino abundãs, sicut Chius & Lesbus: Ad austrum promontorium habet nomine Lacterium in quo Halisarna locus fuit. Ad occiduas partes Drecanum habuit, & uicum nomine Stomalimnes id est, os paludis. In suburbano Coi Aesculapij templum fuit ualde insigne, & multis donis opulentum: inter quæ nuda Venus erat, quæ postea Iulio Cæsari Romæ dicata est. Augustus eam patri posuit, ut generis parentem. Apellis hanc picturam crediderunt, pro qua remissa Cois centum talenta ex imperato tributo dicunt, tanti erant illius artificis opera. Ex hac insula Hippocrates fuit diuinus ille medicus, cuius adhuc extant opera, & Simus eiusdem artis & Philætas poëta, & Niceas, qui Coorum tyrannus fuit, et Ariston Peripatetici auditor & hæres, & Theõnestus uir clarus, cantor nobilis, & in administranda republica Niceæ æmulus. Hanc insulam ætate nostra Rhodij habuere, quàm Turcæ diris calamitatibus afflixerunt, nostri Longoum hodie uocant: ruinas ibi domus Hippocraticæ ostendi asserunt, & hortum in quo modicas herbas habuit in ora continentis.

De Astypalæa maris eiusdem insula, ex Cycladibus una, & quod in ea Dianæ Cindialis templum fuit, quod circumplui crederetur; deinde Mediterraneis tribus memoratu dignis urbibus Mylasis, Stratonicia, & Alabandis. Cap. LXXXV.

B PRope Myndium agrum Astypalæa promontorium assurgit, & Zephyrion, postea Myndus ipsa sequebatur, quæ portũ habuit: deinde Bargylia ciuitas et inter hæc Caryanda lacus, & insula eodem nomine, à Caryandensibus habitata. Vnde Scylax ortus est, antiquus rerum conscriptor prope Bargylia Dianæ Cindialis templum fuit, quod circumplui crediderunt: ut erat gentilium dementia. Ex Bargylijs uir clarus fuit, Protarchus Epicureus, præceptor Demetrij, qui Lacon appellatus est, si modo claritas ulla debetur Epicuri sectatoribus, quorum deus uoluptas fuit. Deinde Iassus in insula quæ continenti adiacet sita fuit, & portum habuit, cuius incolæ magna ex parte uictum ex mari captabant; cum sterilem regionem haberent, piscosam tamen. Fama est Iassios, cum citharœdum quendam audirent, ut tintinabulum increpuit, quod erat uendendorũ piscium signũ, illico oës à foro piscium discessisse, præter unum surdastrum. Citharœdũ, propius ad illũ accessisse, gratiasq; egisse, qui & se & musicam honorasset, cũ cæteri abnissent. Surda strũ uero interrogasse an iam tintinabulũ sonuisset, et affirmãte citharœdo, surrexisse pariterq; discessisse: Tãtum distant inter se palati uoluptas & aurium. Ex Iasso fuit Diodorus dialecticus cognomento Cronus. Post Iassum Milesiorum Pesidium sequitur, ubi Ioniæ templum fecimus. In Mediterranea tres urbes memoratu dignæ fuerunt Mylasa, Stratonicia, Alabanda: cætera castella magna ex parte sub his fuere. Mylasa in campo iacuerunt admodum fertili, cui supra uerticem mons imminebat; & albi lapidis uena, quæ ad publicas & priuatas fabricas magnum præbuit adiumentum: urbs enim & por-

C ticibus, & templis, pulcherrime instructa fuit. Sed mirandum est quod tam erecto & ac cliui præcipitio conditores urbem subiecerunt; quod si non metuebant, at certe erubescere debebant: Labranda uicus fuit in monte iuxta transitum, qui ex Alabandis ad Mylasa fuit, & in eo peruetustum Iouis militaris templum, à circumuicinis mirifice cultum. Via per sexaginta fere stadia usque ad urbem instrata, nomine sacra, per quam sacrorum pompa mittebatur. Sacerdotes ex ciuibus nobilissimi eligebantur, quorum sacerdotium cum uita durabat. Traditum est hanc urbem olim uicum fuisse, patriam ac regiam Carum regum & Hecatomni, mari proximam, nec procul ab Physco; in quo Mylasij portum habuere: Hinc uiri memoratu digni fuerunt rhetores simul & oratores, Euthydamus & Hybreas, prior ingentes opes à maioribus suis accepit, & ipse magnas per se parauit, non solum in patria clarus: sed tota in Asia primos honores adeptus. Hybreæ, ut ipse narrare solebat, & ciues confitebantur, pater mulum lignarium & mulionem reliquit, à quibus aliquandiu nutritus est: postea Diotrephem Antiochenum audiuit, & domum reuersus ædilitati se tradidit, nec multa lucratus ad gubernandam rempublicam animum intendit, ac forum secutus cito creuit, & in admiratione maxima habitus est, uiuente adhuc Euthydamo: nam his crescunt patrimonia fabris: Sed illo mortuo ciuitatis compos omnino fuit: Euthydamus dum uiueret multum anteibat, cum simul et

potens eſſet,& utilis in re publica: & ſi quid erat in eo tyrannidis, id reſpublicæ utilitate D
compenſabatur: Quapropter laudatum eſt uehementer illud Hybreæ, quod extremo, in concione dixit: Euthydame, malum es ciuitatis pernecessarium: nam nec tecum uiuere poſſumus, nec ſine te. Quod in pleriſq; ciuitatibus Italiæ noſtra ætate erga nonnullos haud inconuenienter diceretur. habent enim & noſtra tẽpora ſuos Euthydamos. Hybreas cum plurimum creuiſſet, & optimum ſe ciuem atque oratorem exhibuiſſet, ad extremum errauit contra Labienum, aliter atque alij in re publica ſentiens. Nam cum cæteræ urbes Labienum admitterent, cum ſocietate Parthorum aduentantem, hic ſuis ciuibus ut reſiſterent ſuaſit. Sed Labienus impetu facto urbem ui cepit, & domum eius demolitus eſt cum pluribus alijs. Hybreas Rhodum aufugit, & poſt tempus reuerſus ſe atque urbem reparauit, cũ iam Labienus Aſiam reliquiſſet. Stratonicia quamuis in Caria ſita eſſet, Macedonum tamen habitatio fuit, ſumptuoſis fabricis à regibus exornata. Prope urbem in Iouis Chryſaorei templo Cares omnes conuenire ſolebant, de communibus rebus deliberaturi, conuentus Chryſaoreus appellabatur, ex uicis conſtans, ubi qui plures uiros afferebant in ſuffragijs antecellebant. Stratonicenſes quamuis non eſſent Carici generis, in conuentu tamen participabant. Ex ea urbe uir fuit memoratu dignus Menippus orator, cognomento Catocas, quem ſupra omnes Aſiaticos oratores à ſe auditos Cicero laudat. magnum tanti uiri præconium fuit. Eſt & aliud oppidum Stratonicia E
Tauro monti adiacens. Alabandã urbem duobus montibus ſubiectam, ita diſpoſitã extitiſſe dicunt, ut ciſtæ inuerſæ præberet ſpeciẽ: Vnde Apollonius cognomento Malacus, cum ſales dicacitatis in hanc urbem iactaret, propter ſcorpiones qui multi inerant: Vrbs eſt (inquit) ciſta inuerſa ſcorpionibus plena. Guarinus Veronenſis hunc Strabonis locum è Græco in latinum conuertens, aſellum pro ciſta poſuit: tanta eſt tralatorum diuerſitas. Alabanda homines molles, & Pſaltrias multas habuit: Hinc uiri memorabiles fuere duo fratres oratores, Menecles & Hierocles, & Apollonius & Molon, qui Rhodum migrauerunt.

Vrbs ut ciſta inuerſa ſcorpionibus plena

Notat Aelet.

De Antiochia, Aſiatica & Cibyrea populis linguis quatuor utentibus, quod q; apud eos facile eras ferrum exornari, de Caribus, qui & Leleges dicti ſunt. Item qui proprie dicantur Barbari. Cap. LXXXVI.

AD Cariam & Antiochia pertinuit, quæ Mediterranea fuit, Phrygiæ proxima, mediocris urbs, ad Meandrum ſita, Phrygiam uerſus: & põtem habuit in flumine, & regionem multam ex utraq; parte amnis totam fertilem, & caricam plurimam producẽtem, quam modo Antiochiam, modo Triphyllon uocauere: locus facile concutiebatur, ſicut cætera regionis eiuſdem: Hinc fuit ſophiſta clarus Diotrephes, quem Hybream diximus audiſſe. Antiochiæ propinqui Cabalenſes fuere, de quibus non ſatis certum eſt, an Cares fuerint an Piſidæ. Sunt qui eos Solymos fuiſſe credidere: nam collis qui Termenſi promontorio imminebat, Solymus uocabatur, & ipſi Termenſes Solymi dicuntur. Proximum erat Bellerophontis uallum, & Piſandri filij eius ſepulchrum, qui in bello cecidit contra Solymos geſto. Termeſus Piſidica urbs ſine controuerſia fuit, quæ proxime ad plurimum Cibyræ imminebat. Cibyrei à Lydis profecti dicuntur, qui Cabalenſem agrum tenuerunt. Poſtea Piſidæ finitimi eam habitauere, atq; in alium locum tranſtulerunt, & munitiſsimam reddiderũt, ambitu fere centũ ſtadiorum. Hæc urbs propter equitatem plurimum creuit, & uici propagati ſunt, à Piſidia & finitimo Mylíæ agro uſque in Lyciam, & ulteriorem Rhodiorum regionem, additis tribus urbibus proximis Bubone, Balbura, & Oeneandro, quarum conuentus Terapolis dictus eſt: harum ſingulæ ſingula ſuffragia habuere. Cabyra uero duo de triginta peditum millia mittebat, equitum duo millia. Cabyra longo tempore ſub Tyrannis fuit, quorum regimen temperatum erat, & in Moageta finem habuit. Murena tyrannidem ſuſtulit, & Balburam Bubonemq; Lycijs adiecit, quæ montana erant loca. Cibyrenſis tamen adminiſtratio inter maximas totius Aſiæ cenſebatur. Cibyrei quatuor linguis utebantur, Piſidarum, Solymorum, Græcorum, ac Lydorum: Proprium apud Cibyreos fuit, ferrum facile extornari. Milya mõtana eſt, quæ ab anguſtijs Termeſi, & à trãſitu qui per eas fit ad citeriora

Tauri,

A Tauri,usq; ad Apameorum regionem & Sagalassum porrendit. Sed quoniam de Caribus hoc in loco tractatio est,scire oportet eos sub Minoe fuisse, sed tunc Leleges dicebantur, & insulas habitabant. Postea in continentem migrauere, multumq; maritimæ oræ & mediterraneæ occuparunt,prioribus habitatoribus expulsis, qui & ipsi magna ex parte Leleges erant et Pelasgi. Rursum his Græci partem abstulerunt. Iones scilicet ac Dores. Fuerunt aũt Cares circa rem militarem admodũ studiosi,cuius rei indicium est,quod lora,cristas,& cætera insignia militaria olim Carica dicebantur, ut est illud Anacreontis. Nectite bene cõpactum Cariæ lorum,manum infertantes:& Alceus,Caricam inquit quatiẽs cristam. Sed quæsitũ est:cũ multæ barbaræ nationes in auxiliũ Priami uenissent,cur solos Cares barbarici sermonis Homerus dixerit? Strabo arbitratur ab initio cõfecto nomine eos barbaros appellatos,qui difficulter aspere atq; duriter loquerentur,ut blesos,balboscq; dicimus. Sumus enim ad confingẽda cognata rebus nomina ingeniosi. omnes igitur qui crasse loquũtur,barbaros dici,quales sunt nationes omnes præter Græcos,& primo quidem per cõuitium,quasi duriloquis,& crassilinguibus barbariem imputatam. Postea uero id nomen per abusionem receptum esse,cæteras gentes à Græcis distinguens: fuisse quoq; in Græca lingua quandam loquendi prauitatem, eamq; barbaram uocatam,si quis non recte græca pronunciaret:sed ita nomina profert Carica ipsa gnia.

B quemadmodum Barbari solent, qui ad græcã dictionẽ introducti expedire linguam nõ possunt,sicut nec Græci illorum orationẽ,quod apprime Caribus cõtigit. nam alij non multum cum Græcis diuersabãtur, nec Græce uiuere,nec eorum dictionem discere pertentabant: nisi perrari admodum. Cares uero per totam Græciam errauerunt,stipendia merẽtes,& ex illo tempore Barbari sunt appellati,& multo magis postea quàm insulas habitauerunt,& cũ in Asiã profecti sunt,ubi cum Græcis uixerũt:nam Ioannes cum eis ac Dores traiecere. Recte igitur barbarũ eis sermonẽ imputat Homerus, qui græcè minus expedite loquebantur. Barbarissimus quoq; in his dicebatur,qui male græcizabant, non aũt in his qui Carice loquerẽtur. Apostolꝰ Paulus in epistolis omnes inter sese barbaros esse dicit,qui se inuicẽ nõ intelligũt:& Romani omnes barbaros uocauere,qui latine loqui nescirent,præter Græcos,quibus honorem detulerunt: Barbariemq; nonnunquam etiam de moribus traxère. Solœcismum aũt qui orationis artẽ respicit,à Solis ductum putant,quæ ciuitas Ciliciæ fuit, postea Pompeiopolis appellata: nec plura de Caribus,nec de Asia propria,cuius ultimam partem Cariam fecimus.

De Lycia minoris Asiæ tertia parte,deq; in ea Dorica Cherroneso,de Gnido promontorio. Item de Caunis populis uiridem colorem habentibus. Cap. LXXXVII.

REstat minoris Asiæ tertia pars, quæ trans Taurum appellatur abiecta notò: in hanc Lyciam Pamphyliam,& Ciliciam collocauimus. Lycia (ut Ptolemæus uolu

C it)& ab occasu & à septentrione Asiam propriam habuit,ab ortu Pamphyliæ partem,à meridie Lycium mare, nec Strabo Ptolemæi sententiæ multum aduersatur: quamuis Lyciæ terminos angustiores ab occidenti fecit. Multa ij extra Taurum Cariæ tradiderunt, quæ nos Lyciæ concedimus, totam scilicet oram Rhodiensem,quæ Phœnicis promontorio usque ad Dedala protenditur, & insuper totam Doricam regionem, in reliquis concordes erimus. Prima igitur Lyciæ pars,Dorica Cherronesus erit,quem Myrtoo Rhodienſiq; pelago cincta, ultimum Asiæ angulum ad occidentem ac meridiem occupat: quemadmodum Bithynica Cherronesus Borealem & occidentalem alterum tenet angulum. Nam his uelut duabus columnis basis ipsa sustinetur Asiæ, siue duo uelis cornua dicere,quorũ alterum Thraciam respicit, alterum Cretam,oram Hellespontiam in medio constitutam, quasi bouinam frontem habentia(& si non est) hinc atque inde par distantia. Circa Isthmum Doricæ Cherronesi in australi parte mons Phœnix est, omnium eius regionis altissimus,in cuius summo castellum fuit eiusdem nominis,& in fronte ad quatuor stadia insula Eleusa,octo fere stadia in ambitu habens: & Loryma ora aspera,ubi flexus quidam Cherronesi ad Aquilonem inclinat:deinceps recta nauigatio usq; in Propontidem quasi quandã meridianam lineã facit,quæ millia circiter stadiorum quinq; cõplectitur. Post Loryma Cynossema

fuit Canis sepulchrum,& insula Syma. postea Gnidus promontorium, quod nostra ætas Chij caput appellat, & ciuitas quæ portus duos habuit, & in fronte insula quæ stadia septem ambitus complectebatur, theatralis et alta, aggeribus iuncta et continenti. ea Gnidum quodammodo biurbem fecit: nam maxima pars ciuitatis insulam habitat,ambos portus contegentem. E Gnido uiri memorabiles fuerunt, Eudoxus mathematicus Platonis sodalis,& Agatharchides peripateticus historiæ conditor, & Theopompus Iulio Cæsari familiaris,qui apud eum plurimum potuit, & Artemidorus eius filius,& his antiquior Cresias,qui Xerxem medicatus est,et res Syriacas Persicasq; cõscripsit. Post Gnidum in septẽtrionali Cherroneso latere, duo supra mare oppida fuerũt, Ceramus & Bargasa,Coorum insulæ e regione opposita. Deinceps Halicarnasseus extra Isthmum,qdem uix duorum stadiorum esse arbitrantur: eum sæpe Rhodij interrumpere cogitauerunt. In ruinis Halicarnassi castellum sancti Petri Rhodij apprime cõmunitum possident,apud quod multæ insunt antiquæ nobilitatis ruinæ et res. Halicarnassum Cariæ dedimus. In australi uero littore,& in Rhodiorum regione Physcus oppidum fuit, in quo Mylasij ad Cariam pertinentes portum habuere: ibi & Latonæ lucus erat,quam gentiles Dianæ matrem, deamq; fuisse falso credidere, quamus ex adultero peperisset. Vlterius ad orientem Caunus ciuitas fuit,& in proximo Calbis profundo amnis,per quẽ res inuehebãtur: urbs naualia habuit,& portũ clausum; & imminentem in colle arcem nomine Imbrum,et regionem felicem adiacentem:sed aërem æstate & autumno grauem propter æstum,& pomorum copiam. Stratonicus citharœdus cũ Caunios uiridi colore animaduertisset: hic est (inquit) quod poëta dicit: Tale quidem genus est hominum quale et foliorum. Reprehensus autem quod urbem ueluti morbidam careret:Ego (addidit) eam morbidam dicere ausum,ubi mortui ambulant? Hæc eadẽ ad eos transferri possent, qui maritimam Senensium oram incolunt. Cãnij cum aliquando à Rhodijs defciuissent, iudicantibus Romanis recuperati sunt.his eadem lingua cũ Caribus fuit,sed proprijs legibus utebantur,ex Creta originem ducentes. Calymna ciuitas huic proxima fuit,& promontorium Artemisium,& templum,& alter Latonæ lucus. Calymna sexaginta stadijs à mari recessit. Vlterius Glaucus sinus sine portu,& magis ad orientem Dædala loca,& promontorium in quo Rhodiensis ora finiebat, & Lyciæ secundum Strabonem præternauigatio incipiebat,mille & septingenta ac uiginti stadia continens: aspera sane ac difficilis, sed portuosa,& ab hominibus temperantibus habitata,quam paulò post attingemus. Nam prius de Rhodo dicẽdum est,quæ his locis exposita est,de quibus modo locuti sumus.

Tale genus hominum quale foliorum.

De Rhodo insula,& quod apud eam Telchines populi ferri & æris fabricam primi inuenisse dicuntur,de Colosso & Protogenis tabula,de uiris in ea claris,de religiosis militibus beato Ioanni dedicatis. Item de canibus Christianis aduentantibus, blandientibus,& Turcas morsibus impetentibus. Cap. LXXXVIII.

RHodus insula noningentorum ac uiginti stadiorum ambitu patet, secundum nostram descriptionẽ Lyciæ opposita,secundum Ptolemæum & Strabonem Cariæ, inter Asiaticas insulas tertia. Lesbus enim et Cyprus maiores habentur, Rhodij tamen rerum gestarum gloria præualerunt. Insula prius Ophiusa dicta est,deinde Stadia,& postea Telchinis,eo quod Telchines insulam incolerent,quos nõnulli fascinatores & maleficos fuisse tradunt,tanquam Stygiam aquam stirpibus & animalibus perniciei gratia inspergerent. Alij contra sentiunt, Telchines eximios artifices extitisse, primosq; ferri & æris fabricam inuenisse,quos ex Creta in Rhodum profectos, uicini per inuidiam fascinationibus perdiderint: sed priorem infamiam ualuisse. Sæpe enim apud homines succumbit ueritas. Post Telchines Heliades insulam tenuere,quorum posteri Lindon ac Ialyson,& clarã Camiron condiderunt: alij tamen à Tlepolemo conditas aiunt,qui cum primũ uirilem iniisset ætatẽ,patris sui auunculum Tecinium senectute grauem interfecit,et nauibus ædificatis frequentẽ cogens populũ,fuga in Rhodũ peruenit, ibiq; habitauit ab Argis profectus:propter quã rem originem Rhodiorum,alij Aeolicam,alij Doricam esse tradunt. Sũt enim qui Dorienses cũ maximas ædificassent urbes,

post Co-

A post Codri obitum partim Argiuorum aggregatos regno tradant, partim coloniæ in Cretam missæ participes factos, partim Rhodium petisse. Sed hæc posteriora sunt his, quæ ab Homero dicuntur, qui Rhodios non Dores nominat, sed Aeoles, ac Boëtios innuit, apud quos Herculis & Lycimni habitatio erat. Est autem Rhodiorum uetustissimum nomen, siquidem ante olympiadum institutionem claruere, qui longe à domo profecti in Hispaniam nauigarunt, ibiq; alteram Rhodum urbem condidere, quam postea Massilienses occuparunt, & in bello Troiano fuisse traduntur, atque eos peracto Gymnasias insulas ædificasse quas quidem Balearides esse putant. Poëtæ antiquitatem ac nobilitatem insulæ astruentes, fabulam confinxerunt, dicentes aurum in insula pluisse, cum Pallas ex Iouis capite nasceretur, ut Pindarus inquit: Nomẽ insulæ ab urbe sumptum, quæ pari modo Rhodus appellatur, in orientali promontorio sita: ea portubus olim, & uijs & mœnibus, & reliquis ornamentis tantopere cæteras superauit, ne ullam putaretur æqualem habere. Legum præstantia, & naualis rei peritia, adeo ualuit: ut annos multos maris imperio potiretur, et piratarum latrocinia sustulerit, Romanis & Græcis amica: quæ cum libera esset, multis & donis et simulacris excellẽtissimis claruit: præcipua tamen fama Colossi extitit. Statuam enim alij Iouis, alij solis fuisse tradũt, quam Chares Lindius decies septenum cubitum altam edidit ære: postea ex terræ motu fractis *Colossi apud Rhodum.*

B genibus corruit, nec Rhodij ipsam attollere ausi sunt, oraculo quodam prohibiti. Hoc inter oblata dona excellentissimum, & inter septem miracula maximum omnes confessi sunt. Soldanus Aegypti cum insulam inuasisset, ex ære huius statuæ, quam confractã reperit, noningentos camelos oneraſſe fertur, atq; in Alexandriam terrestri itinere trãsmisisse. Fuit & Protogenis pictura insignis in ualuis, scilicet Satyrus iuxta columnam stans, super qua Perdix erat, ad quem ita homines hiabant cum nuper tabula esset posita, ut illum solum admirarentur, Satyrum uero contemnerent, quanquã perfectissimum opus. Augebant admirationem Perdices mansueti, qui à nutritoribus allati & contra pictum appositi canebant, & congredi gestiebant, quod præter opinionem Protogenes accidisse uidens, ædituos rogauit, ut se auem delere permitterent, quod illi annuerunt. Fuerũt & naualia apud Rhodum instructissima, & aliqua occulta & ignota plebi, in quæ si quis introspexisset, capite plectebatur. In hac urbe & Massiliæ, & Cyzici fabrorum & architectorum instrumenta, armorumq; uaria genera, in thesauris summa cura studioq; locabantur, magis quàm penes alios usquam. Ex hac insula uiri illustres multi prodierunt, & imperatores & pugiles, è quibus Panætij philosophi progenitores fuere, & Memnon qui Persarum regibus militauit, & eorum copias duxit. Circa res ciuiles, & Philosophiam, et artes liberales Panætius ipse, & Stratocles, et Andronicus peripateticus, et Leonidas stoicus, ac priores Praxiphanes, & Hieronymus, et Eu-

C demus. Posidonius uero quãquam Rhodi uixit, & sophisticam exercuit, Apamensis tamen è Syria fuit: quemadmodum Apollonius Malacus, & Molõ, qui Alabandenses fuere (ut supra diximus) sed prius Apollonius Rhodum profectus est, postea Molon. Pisander etiam qui Heraclian scripsit poëta Rhodius fuit, & Simias grammaticus, & Aristocles. Dionysius quoque Thrax, et Apollonius, qui Argonautas composuit. Alexandrini quidem fuere, Rhodij tamẽ uocati sunt, quoniam Rhodi habitauere. Cleobolus insuper unus è septem sapientibus è Lyndo fuit, cuius urbis habitatores (quemadmodum Camirenses & Ialysij omnes in urbem Rhodiam migrauerunt, ubi Linus fuit: nũc carcer est religiosorum militum, qui atrociter peccant, & munitio quædam altissimo saxo uix humanis expugnanda uiribus. Multa hæc ciuitas Rhodia per ciuilia Romanorum bella perpessa est, nec sub Græcorum imperio calamitatibus caruit. Sed postquam Saraceni Aegyptum et Syriam, Turcæ uero Asiam obtinuere, longe maioribus cladibus subiecta fuit: et aliquando Venetorum iugum, aliquando aliorum Christianorum pertulit, neque ullo pacto Turcarũ uiribus restitisset, nisi religiosi milites (qui beato Ioanni dicati sunt) insulæ eius curam suscepissent. Hi enim post perditam Hierosolymam in eam sese receperunt, et urbem pene dirutam instaurantes, naualiaq; et classes reformantes, non solum insulam ipsam tutati sunt, sed Cyprijs et alijs finitimis

Christum

Chriſtum colentibus magno præſidio fuerunt, quorum uirtute quicquid in oriente noſtræ religionis eſt, Chriſto ſeruatum fateri licet. Abuſacus Aegypti dominus (quem Soldanum appellant) magnis claſsibus per noſtram ætatem armatis, toto quinquẽnio Rhodum uexauit, multo tamen minora intulit damna, quã pertulit, nec diſpari fortuna Turcarum conatus in Rhodijs facti ceciderunt. Nam & apud oppidum ſancti Petri, quod Rhodi in continenti munitiſsimũ poſsident, & in ipſa inſula magnas ſæpe ſtrages acceperunt. Calixtus tertius Papa, quos in beati Petri ſede præceſsit, claſſem non paruam in auxilium Rhodiorum miſit, quæ diu apud eos morata plures Turcarum naues prælio ſuperatas dimerſit, & corpora hominum palo ſuffixit. Staliminumq; inſulam Lemnum olim appellatam, & Taxum, & Nembrum, & alias quaſdam minoris nominis Turcarum imperio ademit: nec Aegyptios quieſcere permiſit, neq; Syrios, neq; Cilicias. Sed mortuo Calixto diſſoluta claſſe. Ludouicus Cardinalis Aquileienſis, qui ei præfectus erat, Romam rediit, Rhodo & omni oriente noſtri religionis cultore in diſcrimine ſummaq; deſperatione relicto: Et acquiſitæ inſulæ ad hoſtes rediere, cum nos inteſtinis Italiæ motibus, & ſubditorum ſeditionibus occupati, longinqua proſpicere nõ poſſemus, præſertim cum Roma ipſa in periculo eſſet, non ſolum Baronibus per circuitum, ſed aliquibus Romanis ciuibus, res nouas molientibus, & eccleſiaſticæ potentiæ inſidiantibus. Hactenus de Rhodo, in qua mons omnium altiſsimus Atabyris uocabatur, pro gentili dementia Ioui ſacer, qui ex loco Atabyris dicebatur. Caſtellum ſancti Petri, quo in cõtinenti munitiſsimum magno ſumptu cuſtodiunt Rhodij, nõ paruo uſui Chriſtianis eſt, qui manus Turcarum incidunt, ſæpe eo fugientes ſaluantur. Canes ingentes noctu extra muros excubant, de quibus fama eſt, quod Chriſtianos odore cognoſcant, eiſq; aduentantibus blandiuntur, Turcas autẽ latratu prodant, & morſibus inſectentur. Nunc reliquam Lyciam abſoluamus.

De Lycia in qua tres & uiginti urbes in ſuffragijs dandis participabant, de tribus Chelidonijs inſulis aſperis, de Climace monte, qui iter facientibus cum pelago nudante peruius eſt, & quod apud eum Alexander per hyemem incidens, cum ſuis militibus mare fluctu reſtagnante, umbilico tenus eſt merſus. Cap. LXXXIX.

LYcij adeo ciuiles & continentes extiterunt, ut quamuis feliciter uſq; in Italiam mari dominarentur, nullo tamen unquam turpi lucro ſeſe extulerint. Viginti tres urbes apud eos erant, quæ in ſuffragijs dandis participabant, & ex quaq; ciuitate in cõmune collegium conueniebant, id decernentes quod pars maxima comprobaſſet. Maximarum ciuitatum quælibet tria ſuffragia ferebat, mediæ duo, cæteræ unum: pariq; modo pro portione tributa ponebant, & alia munera ſubibant. Hæc de his Lycijs dicimus, quos Strabo ultra Dædala uerſus orientem collocauit. Nam Dorica & Rhodienſis ora ad Cares pertinebat. Artemidorus Lyciorum ſex maximas fuiſſe urbes aſſeruit, Xanthum, Pataram, Pinaram, Olympum, Myram & Tlon. In collegio ciuitatum primo eligebatur Lyciæ præfectus, poſt alij urbium magiſtratus: iudicia in communi fiebant. Antiquitus de bello, de pace, de ſocijs conſultabant: poſtea Romani hanc eis poteſtatẽ abſtuleruut. Sed cum iuſte uiuerent, libertatem conſecuti ſunt, & patriam pacatam habuerunt, & Piratas funditus deletos uiderunt, primum à Seruilio Iſaurico, poſtea à Põpeio magno, qui ſupra mille & trecenta nauigia concremauit, et eorum habitationes deleuit, & ex hominibus qui in prælio ſuperfuerant, alios in urbem Solos, apud Cilices habitatum deduxit, & urbem Pompeiopolim appellauit: alios Didymenam quæ hominibus carebat, et poſtea Romanorum Colonia facta eſt. Sed Piratæ ut plurimum aut Piſidæ, aut Iſauri fuerunt, aut Cilices Trachiotæ, qui apud Sidam Pamphyliæ urbem nauigia faciebant, ibiq; captiuos ſub haſta uenditabant, non diffidentes eos liberos eſſe. Piſidæ & Iſauri ut diximus montani fuerunt, ultra & citra Taurum iugum habitantes, & ſummos etiam uertices incolentes, de quibus ſatis dictum eſt in ſuperioribus, quamuis magna pars eorum auſtralia Tauri teneret, & ad tertiam quam nunc deſcribimus Aſiæ partem reſpiceret. Poſt Dædala Lyciorum montem in proximo ſuis Telmiſſus oppidum, & Telmiſſias promontorium, & in eo portus. hunc locum Eumenes in bel-

lo aduer-

A lo aduersus Antiochum gesto à Romanis accepit: sublato regno, Lycij locum receperunt. Deinceps Anticragus mons assurgit, & in eius conualle Carmylessus locus habitatus, deinde Cragus in octo promontoria diuisus, & urbs eiusdem nominis. Hic fabulas de Chimeræ montibus confinxere, & prope conuallis fuit nomine Chimera, à littore porrecta in Mediterranea. Crago subiacuit Pinara, una ex maximis Lyciæ ciuitatibus, in qua Pandarus colebatur. Dubium an is qui apud Troiam in prælio fuit, nam & illum ex Lycia dixere. Postea Xanthus fluuius prolabitur, quem priores Sirbim uocauere: iuxta hunc procul à mari septuaginta stadijs Xanthus erat ciuitas, una ex maioribus, & post eam Patara & ipsa maxima, Patari opus, quæ portum habuit, & templa plurima. Ptolemæus Philadelphus eam auxit, & Arsinoën Lyciacam nominauit: sed antiquum nomen delere non potuit. Nicolaus hic pontificatum habuit, uir sanctitate præcipua clarus. is cuius nautæ in tempestatibus singulari patrocinio utũtur, & qui auro in domum inopis patrisfamilias clam iniecto, tribus puellis ne prostituerentur diuinitus consuluit. Deinde ad stadia uiginti supra mare in sublimi colle Myram locauerunt: postea Lorymi fluminis ostia ascendenti stadia uiginti pedestri itinere Limyra oppidum occurrebat, in hac præternauigatione portus & insulæ multæ, quarum maxima Cisthernæ fuit, eiusdem nominis urbem habens. Deinde in Mediterranea Phellus et Antiphellos appel
B lata loca, postea Hiera promontorium, & tres insulæ Chelidoniæ asperæ, & magnitudine æquales, stadijs quinq; inter se distantes: à terra uero sexaginta, quarum ima stationẽ habuit. Quidam initium Tauri in regione Chelidoniarum surgere putauerũt, propterea quod promontorium altum est, & a Pisidicis montibus descẽdit. Sed re uera à Rhodiorum transmarina Pisidiam uersus, montana regio perpetua est, quæ etiam Taurus appellatur. Post Hieram Crambusa fuit, & Olympus ciuitas maxima, & mons eiusdem nominis, qui etiam Phœnicus uocabatur. Deinde Corycus littus, postea Phasilis tribus munita portubus, ciuitas insignis & lacus, cui mons nomine Solyma incumbit, & Telmissus Pisidica ciuitas angustijs adiacens, per quas in Milyadẽ transitur. Sed de Telmisso supra diximus, quam Alexander cum angustias aperire uellet, cepit ac diruit. Inferius ad mare circa Phasilidem angustiæ sunt, et mons nomine Climax, Pamphylico pelago adiacens, quem Ptolemæus Masiticum appellare uidetur. Is transitum arctũ relinquit in littore, qui tranquillo mari nudatur, & iter facientibus peruius est, pelago affluẽte undis contegitur: transitus per montem & arduus & prolixus est, atq; idcirco in tranquillitatibus littore utuntur. At Alexander in hyemem incidens, & maximam partem suarũ rerum fortunæ permittens, priusquã fluctus rediret, mouit: & totam diem in aquis habuit, ita ut umbilico tenus milites mergerentur, periculũ per tot pericula dux simul & exercitus quærebat. Phasilis Lyciaca urbs fuit in montibus sita, qui Pamphyliam spectant,
C sed cum Lycijs non communicauit suis utens legibus: nonnulli Lycios prius Solymos uocatos putauerunt. Postea Termilas ab his qui cum Sarpedone ex Creta uenerunt, deinde Lycios à Lyco Pandionis filio, quem domo profugum Sarpedone in regni partem susceptit: Sed melius sentiunt, qui Solymos in boreali Tauri parte collocant, & postea Milyes appellati sunt. Homerus. I. Solymos diuersos facit à Lycijs, quorum Rex ad Troianum bellum misit Bellerophontem, de quo dicitur: Hic Solymis iterum præstantibus intulit arma. Lycij Christiana sacra receperunt, denique seruauerunt. Beatus Christophorus apud eos martyrium accepit in ciuitate Samonæ, quem uirgis ferreis attritum, & flammis exustum diuina uirtute saluatum ferunt. Postremo sagittarum ictibus confossum, dum constanter in Christi confessione persisteret, capite obtruncatum, sed nostra ætate Lycij omnes in potestate Turcarũ facti, rectã fidẽ amiserũt. *Beatus Christophorus.*

De Pamphylia & in ea Cataracte fluuio admodum quàm impetuoso, quodq; in ipsa Pamphylia Christi Euangelium sit susceptum, postea in Mahumetis dogma deuentum, Cap. XC.

PAmphylia tota montana ex Tauro in mare procumbit, ab oriente Tracheæ Ciliciæ iuncta, ab occidente Climaci monte seu Masitico, qui Lyciam determinat: Pisidæ ei à septentrione incumbunt, qui Taurum obtinent, de quibus mentio facta est.

cta eſt. Initium Pamphyliæ Olbia præbuit, Phaſilidi propinqua, ingens munitio. Poſtea Cataractes effluit amnis, multus & torrentis more impetuoſus, ab alta petra deſcendens, cuius impetus longiſsime exauditur. Deinde Attalia Philadelphi Attali opus, à quo dicta eſt. Sūt qui dicunt inter Phaſilidem & Attaliā Thebā quandā & Lyrneſſum fuiſſe, quod non eſt alienū credere, ſi quod Calliſthenes autor eſt, Troianos Cilices poſt Ilium deletū ex Thebano campo in Pamphyliam exiuiſſe, à quibus facile fuit oppidis, quæ conderent ea nomina imponere, quibus in patria utebatur. Attaliam prætergreſſo Ceſtrus occurrit fluuius, quem ad ſtadia ſexaginta nauigāti, Perga ciuitas offerebatur, & proximum loco ædito Pergææ Dianæ fanum, ubi quotannis feſta celebrabantur, dæmonibus expectata ſolatia. Deinde ad ſtadia quadraginta ſupra mare urbs alta, quæ à Pergæis conſpici poterat: deinde lacus ingens nomine Capria, & fluuius Eurymedon, & ſuperius ſtadijs ſexaginta in eius ripa urbs Aſpendus plena populo, quam Argiui cōdiderunt. Ptolemæus hunc amnem inter Cataractē & Ceſtrum poſuit, Strabo ultra Ceſtrum ad orientem locauit. Vltra Aſpendum Petneliſſus defluit amnis, deinde & multæ in frōte inſulæ parum cognitæ. Poſtea Sida Cumanorum colonia, quæ Palladis templum habuit, & Piratarum commune forum: et ei proxima minorum Cibyrenſium ora & Melas amnis. Poſtea Ptolemais urbs & non procul Pamphyliæ fines, & Coraceſium Trachea Ciliciæ initium. tota Pamphyliæ præternauigatio ſexcentorum & quadraginta ſtadiorum ſpatium continet. Herodotus autor eſt Pamphylios ex ſocijs Amphilochi et Calchantis fuiſſe, miſtis ſane hominibus, qui ex Troia illos ſequebantur, atq; ex his alios hic remanſiſſe, alios in alia loca fuiſſe diſperſos. Callinus aſſerit Calchantē apud Clarum obijſſe: gentes uero quæ cum eo erant Taurum cum Mapſo tranſgreſſas, partim in Pamphylia remanſiſſe, partim in Ciliciam Syriamq; uſq; ad Phœniciam proceſsiſſe. Pamphylia ſicut & reliquæ Aſiæ prouinciæ ſacroſanctum Chriſti Euangelium ſuſcepit. Poſtea de uia uitæ receſsit, ſceleratum Mahumetis dogma, & inanes ſecuta fabulas, & in hoc uſq; tempus delirat, Turcarum imperio ſubiecta, quibus ad uoluptatem humano generi amicam multa permiſſa ſunt: Sed iam ad Ciliciam tranſeamus.

De Cilicia duplici Trachea ſcilicet & Campeſtri, de emporio nomine Delus, quod quod mancipiorum millia multa quotidie uenundabantur, de Arſinoë & Amaxia cedrinifera, de Secundalaro oppido, cuius dominus hominum uiginti millia armare poſſet. Item de Athenæo Philoſopho, ruina domus per noctem oppreſſo. Cap. XCI.

CIlicia prius ad Peluſium uſq; Aegypti pertendebat, Lydia, Pamphylia, Cappadocia, Armenis ac Medis, ſub imperio Cilicum conſtitutis. Mox ab Aſſyrijs edomita, in breuiorem modum ſcripta eſt: ab oriente Amano clauditur, à ſeptentrione Tauri iugis, ab occidente Pamphylia, & plurima iacens campo: In auſtrū latere ſinu lato mare Iſicum recipit. Cilix ei nomen dedit, quem priſtina ætas pene ultra æuum memoriæ abſcondit. Phœnice ortus, qui apud gentiles antiquior Ioue, de primis terræ alumnis habebatur. Ciliciam duplicem eſſe diximus, alteram Tracheam, alteram Campeſtrem. Trachea oram maritimam peranguſtam habet, & nullum uel raro locum in plano. Taurus ei incumbit, male habitatus uſque ad latera borealia, quæ circa Iſauriam & Homonades exiſtunt, uſq; in Piſidiam: Incipit autem Trachiotis Cilicia à Coraceſio, & uſq; Magnopolim excurrit. Campeſtres uero à Magnopoli & Tarſo Iſſum uſq; pertendit: cui ad boreale Tauri latus Cappadoces adiacent. Primum igitur Trachea caſtellum Coraceſium dixere in petra prærupta ſitum. Hoc ex loco Diodorus cognomento Tryphon regibus Syriæ bellum intulit, & uaria uſus fortuna, ab Antiocho tandem filio Demetrij in quodam loco concluſus, ſibijpſi manum conſciuit dignus homini finis, qui ſine regno neſciret uiuere. Quod autem Cilices Piratæ fierent, ipſe Triphon in cauſa fuit, & regum ignauia, qui tunc Ciliciæ ac Syriæ ex ſucceſsione imperantes, & inter ſe diſſidentes plurima neglexerunt, neq; enim natis regibus atq; electis par ſolertia ineſt. Inuitabant etiam lucra ad maleficium, & ipſa facilitas capiendi & uendendi captiuos. Deletus non procul aberat emporium magnum & pecunioſum, quot multa mancipiorum millia & recipere & remittere eadem die poterat. Ex quo prouerbium factum eſt:

Mercator

A Mercator nauiga & expone, iam omnia uenundata sunt. Nam Romani post Carthagi nis & Corinthi euersionem diuites effecti, multis seruis utebantur, quos apud Delum emebant. Piratæ igitur & prædandi & uendendi opportunitate oblata, mirum in modũ coaluerunt. adiuuabant & Cypri reges & Aegypti Syris infensi. Nec Rhodij illis bene uoli erant, quapropter impunæ Piratæ grassabantur. Romani tamen quamuis parum eos qui trans Taurum erant curarent, Scipionem Aemilianum miserunt, qui populos & urbes inspiceret: sed intelligentes ex improbitate principum à Seleuco Nicatore per successionem profectorum, id malum euenire non prouidebant. Pudebat enim Romanos id regnum abolere, quod ipsi constituissent. Inuiti enim destruunt homines quæ ipsi construxerunt: ea res Parthos qui trans Euphratem erant, postea regionis eius dominos fecit. Deinde & iam Hermenios, qui regione transmarina usq; in Phœniciã occupata reges & genus eorum uniuersum funditus sustulerunt, mare autem Cilicibus concessere, quos Romani opibus auctos & bello et exercitu deleuere. Sed uicinis rebus, & in conspectu sitis occupati, postea ea loca neglexere. Vltra Coracesium oriẽtem uersus urbs Arsinoẽ fuit, deinde Amaxia in colle sita, quæ habitatio stationem habuit, ad quam materies ad fabricandas naueis deducebatur, maxima ex parte cedrina, quæ arbor in ea regione plurima est: Atque idcirco Cleopatræ ab Antonio donata fuit, *Nauiga & expone prouerb.*

B quia fabricandis nauibus esset idonea. Laërtes subinde castellum in tumulo situm fuit, qui mamillæ speciem præbuit, et stationem habuit: nec procul Selenus amnis in mare decurrit: postea Crangus petra prærupta supra mare, & Charadrus munitio cum statione. Vlterius mons Andriclus, et aspera quædam præter nauigationem nomine Platanius. De hinc Anemurium promontorium ubi continens Crommyo Cypri promontorio appropinquat, ad stadia trecenta et quinquaginta à Pamphyliæ finibus Anemurium usque, Ciliciæ præternauigatio octingenta ac uiginti stadia continet. Reliquas usque ad Solos circiter quingenta: In Cilicia Trachea ciuitatem hodie magnam esse dicunt, quam Sataliam uocant, & oppositum mare Saralicum pelagus, quod angustijs Cyprijs proximum ferunt: & oppidum esse non paruum Scandalarum appellatum, cuius dominus uiginti millia hominum armare posset, qui quanquam Turca sit, Caramanum cum & Ottomanum inimicos Rhodijs amicitia iungatur. Post Anemurium Agidus ciuitas occurrit, deinde altera Arsinoë statione prædita, cui succedit locus Melania nomine, & Celendris ciuitas, quæ portum habuit. quidam in hoc loco Ciliciæ initium fecerunt, non in Corasio, quibus Artemidorus cõsensit. Holmus deinde sequebatur, quàm prius habitarunt qui postea Seleucenses appellati sunt. Sed condita Seleucia apud Calycadnum eo commigrarunt. Calycadnus fluuius est, qui ultra Sarpedonis promontorium in mare prorumpunt: per hunc Seleuciam nauigabant urbem bene ha

C bitatam, et à Cilicio & Pamphylio more plurimum abhorrentem. Hinc ferunt ex peripateticis philosophis uiri memorabiles Athenæus, & Xenarchus: ille in republica uersatus aliquandiu, in patria populum duxit, deinde contracta cum Murena singulari amicitia, & cum illo fugiens captus est, cum insidiæ contra Cæsarem Augustum deprehensæ essent, sed insons inuentus à Cæsare dimissus est. Rediens autem Romam cum ab amicis interrogaretur unde ueniret, illud Euripidis respondit: Aduenio ab imis atq; ex eis inferum tenebris: sed breue tempus superuixit, à ruina domus per noctẽ oppressus, (ut fit) quod uno superato periculo alterum incurrimus. Xenarchus (quem Strabo audiuit) non diu domi permansit, sed Alexandriæ & Athenis & Roma electa docendi uita, usq; ad senectutem in honore habitus est, primum Arij. postea Cæsaris Augusti amicitia usus, sed paulo ante obitum amisit uisum. *Xenarchus ruina domus oppressus.*

De Poecila petra scalis excisa, de Coryco monte & antro crocum optimũ producente, de q̃ ibidem specus tumen ingens emittente, quod q̃ flumen ipsum à terra inuisibiliter absorptũ in mare delatum exeat, de Zenicete Pirata, qui capto monte Isaurico, se cum tota domo conseruauit, Cap. XCII.

POst Calycadnum petra fuit nomine Poecila quæ scalas habuit ui excisas, quibus in Seleuciam ibatur: deinceps alterum Anemurium promontorium, & Crambusa

insula,& Corycus mõs,& ulterius ad stadia uiginti Corycum antrũ in quo crocus optimus nascebatur. Antrum autem ingentem quandam concauitatem in orbem ductam uocauerunt,cui labrum petrosum & altum circumiacuit,cum descenderis solum est inæquale ac petrosum & fruticosa, ac semper uirenti, & domestica materie plenum. adiacens solum olim croco satum erat,& ibi specu, quod fontem ingentem habuit puræ ac nitentis aquæ in flumen exeuntis, quod mox à terra absorptum inuisibilite: delatum exit in mare: amaram id aquam uocauerunt. Post Corycum Eleusa insula continenti adiacet,quam Archelaus habitauit,& regiam fecit, tota Cilicia Trachea assumpta præter Seleuciam, sicut prius ab Amynta & à Cleopatra fuerat olim habitata. Nam cum locus terra & mari idoneus esset ad latrocinium,satius esse iudicarunt ea loca sub regibus administrari, quàm sub ducibus Romanorum, qui ad iudicia missi non semper adesse cum armis possent: atque hoc pacto Archelaus Cappadociam & Tracheam Ciliciam assumpsit. Post Eleusam Lamus fluuius & uicus eiusdem nominis occurrebat. In excelsis autem Tauri partibus Olympus fuit,Zeniceti Piratæ sedes & mons,& castellum eodem nomine,Ex quo tota Lycia,& Pamphylia & Pisidia cernebatur. Zenicetus capto monte Isaurico, se cum tota domo concremauit, dignus exitus, qui nostri temporis latrones haberet,quando pœnitentiæ speciem nullam faciunt. Illius erat Corycus,& Phasilis,& multa Pamphyliæ loca, quæ omnia in Isaurici potestatem uenerunt. Neque enim diuturna sunt quæ malis artibus acquiruntur. Post Lamum Soli occurrebant,ciuitas insignis,alterius Ciliciæ initium quæ circa Issum iacet: hæc Achiuorũ opus fuit,& Rhodiorum qui ex Lindo uenerunt: hinc Solœcisimum appellatum existimant, quod Grammaticæ artis uitium est. Pompeius magnus in hanc hominibus exhaustam reliquos Piratas transtulit,quos dignos existimauit qui seruarentur,& mutato nomine urbem Põpeiopolim appellauit: hinc fuit Chrisippus philosophus stoicus ex patre Tarsensi ortus,qui inde migrauit: & Phylemon poëta comicus,& Aratus qui de astris uersu conscripsit,cuius plurima carmina Cicero in latinum uertit.

Zenicetus piratæ se cum tota domo concremauit.

De Zephyrio Ciliciæ promontorio,& Anchiala urbe, in qua Sardanapali sepulchrum conflatum uidebatur: de Cydno flumine & eius natura, de Tarso,& quod apud id uiri fuerint percelebres complures,inter quos & Paulus Apostolus. Cap. XCIII.

SEquitur Zephyrium promõtorium eodem nomine,quo aliud iuxta Calycadnum. Vlterius Anchiala fuit paulo supra mare sita,Sardanapali opus,ubi Aristobolo teste sepulchrum eius ostendebatur,& lapidea statua,quæ dextræ manus digitos committens atq; collidens applaudere uidebatur. Epigrãma quoque Assyrijs sculptũ literis huiusmodi aderat: Sardanapalus Anacyndaraxis filius, Anchialam & Tarsum una die condidit: Ede,Bibe, Lude. Dignum epitaphium (ut Cicero dicit) quod nõ in hominis sed in bouis sepulchro inscriberetur. Vltra Anchialam munitio fuit nomine Quinda, in qua Macedones thesauros seruabant,quos Eumenes ab Antigono deficiens abstulit. Vltra hæc & Solos montana sunt, in quibus Olbus ciuitas erat, quæ Iouis templum habuit Aiacis Teucri fratris opus, cuius sacerdos etiam Trachex dominabatur. Postea tyranni eam adorti latrocinia constituere, quibus sublatis iterum sacerdotes principatum obtinuere, uel Teucri uel Aiaces uocati. Aba Zenophanis filia unius ex tyrannis per cognationem in hanc domum ingressa principatu potita est, quem pater antea procuratorio nomine acceperat. Postea Antonius & Cleopatra eum illi concesserunt, obsequijs & cultu delinitî. Sed Aba sublata principatus, ad eos rediit, qui ex eodem genere erant. Post Anchialam Cydnus fluuius erumpit in mare,iuxta locum cui Rhegma nomen fuit. Stagnum id erat, in quod Cydnus exit Tarsum perfluens, qui supra urbem ex Tauro cadit. Tarsi uero naturale lacus fuit. Hucusque tota ora à Rhodiorum transmarina incipiens, ad æquinoctiales ortus, ab occasu eiusdem nominis extenditur. Postea ad hyemalem ortum conuersa Issum usque, deinde flexũ quendam sumit in Austrum usque in Phœniciam, reliquum occidentem uersus usque ad columnas Herculis. Tarsus in campo iacuit,Argiuorum opus, qui Io quærẽtes,cum Triptolemo errauerunt. Iulius Solinus matrem totius Ciliciæ Tarsum appellat,& à

Perseo

A Perseo nobilissima Dianæ prole conditam dicit. Sardanapalus in epitaphio quod ante retulimus Tarsi conditorem se iactauit. Vrbem Cydnus media perfluebat iuxta gymnasium iuniorum, cuius ortus non procul ab urbe fuit. Alueus per profundam uallem recta in urbem ibat, aqua rapidissima ac frigida, hominibus ac bestijs quæ crassiores neruos haberent auxiliari putabatur. Alexander captus eius amœnitate, proiectis armis plenus pulueris ac sudoris, cum in eius undã se proiecisset, periculosissimũ indicit morbum, de quo uix tandem curatus euasit. Tarsenses adeo philosophiæ studiosi fuerunt, ut Athenienses & Alexandrinos superarent. Verum indigenæ Tarsi discebant, peregrini non multi: nec rursus indigenæ domi manebant, sed foris proficiscebãtur, & perfecti libenter peregrinabantur, detinebantur autem perpauci. Athenien sibus contra euenit: nam multi eo proficiscebantur, & libenter immorabãtur. Indigenæ non multi admodum ibi studebant, nec alienas urbes discendi studio quærebant. Alexandrinis utrunq; contigit: nam & multos peregrinos suscipiebant, & à suis non paucos emittebant. Ex Tarso uiri illustres inter Stoicos fuerũt, Antipater, Archedemus, & Nestor, & duo Athenodori, quorum qui Cordylion dictus est, cum Marco Catone uixit, & apud eum mortuus est. Alter Sandonis filius quem Cananitam à uico quodam dixerunt: Cæsaris præceptor fuit, & in honore maximo apud illum habitus. Ex Academicis Nestor Tarsensis Marcellum Octauiæ sororis Cæsaris filium instituit. Plutiades & Diogenes Tarso nati, per alienas urbes peregrinati sunt, & scholas optime rexerunt. Diogenes etiam poëmata in adolescentia composuit, maxima ex parte tragica. Dionysides optimus tragœdiæ poëta, & Artemidorus & Diodorus grammatici ex eadem urbe fuerunt. Sed nullius uiri gloria Tarsum magis extollit, quàm Pauli Apostoli, qui uocatus à domino, segregatus in Euangelium, doctor gentium factus est, & uas electionis appellatus, cuius mira fuit eloquentia, & diuina doctrina, & ei non solum Hebræi, sed Græci & Latini crediderunt.

Alexander in Cydno flumine lauit.

Paulus Apostolus doctor gentiũ, & uas electionis.

De Mallo urbe, & qui apud eam uiri clari fuere, de montis Amani portis Amanides appellatis, de Pindo amne, iuxta quem Alexander cum Dario conflixit. Cap. XCIIII.

B PRoxima Tarso Mallus fuit, Pyramõ fluuio (de quo supra diximus) intercurrente. Mallus in edito loco sita, Amphilochi opus & Mopsi Latonæ & Apollinis auguris, de quibus multa conficta sunt, & quæ de Calchante supra diximus, nonnulli huc transferunt, dicuntq; Mopsum, & Amphilochum ex Troia profectos, Mallum condidisse, postea Amphilochum Argos digressum, cum Argiuis non placuisset, illo rediisse: sed à regni communicatione exclusum, singulari certamine cum Mopso concurrisse, & cum ambo cecidissent, nõ multum inter se distantes, iuxta Pyramum fuisse sepultos. Ex Mallo fuit Crates grammaticus, qui Panætium philosophum instituit. Vltra hanc C oram Halenius iacet campus, per quem Philotas Alexandri equitatum duxit, cum ille phalangem per oram maritimam & Mallensem agrum Issum uersus, & Darij copias ex Solis ageret. Hesiodus dicit Amphilochum ab Apolline apud Solos interemptum, quidam apud Halenium campum, quidam in Syria. Alexander ei propter cognationem cum Argiuis gentili dementia sacrificauit. Post Mallum Aegeæ oppidum succedunt, deinde Amanides portæ, in quas Amanus mons desinit à Tauro descendẽs, qui ultra Ciliciam est orientem uersus, semper à tyrannis occupatus, loca munitissima obtinentibus. Tarcodementus uir memoratu dignus his locis potitus est, qui ob præclara facinora rex à Romanis nuncupatus, successionem suis posteris tradidit. Post Aegeas Issus oppidum fuit statione præditum, & Pindus amnis, iuxta quem Alexander cum Dario conflixit, ac uictor percurrit orientem. Hic sinus Issicus ab oppido dictus, & Rhosum ciuitatem, & Myriandrus, & Alexandriam, & Nicopolim continet, & Mopsi domicilium, & portas quæ Cilicum Syrorumq; confinium appellantur, & in ultima Ciliciæ terra Dianæ Sarpedoniæ fanum & oraculum fuit, ubi dæmonibus arrepti responsa dabant. In Syria uero prima ciuitas fuit, Seleucia Pieriæ, iuxta quam Orontes exonerabatur. Ex Seleucia usque Solos recta nauigatione stadia circiter mille computarunt. Sunt qui arbitrantur Cilices Troianos, quorum Homerus meminit, horum

Cilicum autores fuisse, de quibꝰ nunc actum est, quamuis ab illis plurimum distent, quidam econtrario censent. Nos suam cuiqꝫ sententiam relinquimus. Ciliciam campestrẽ Caramanus obtinet, qui secũdus in honore apud Turcas habetur. Is etiam minoris Armeniæ & Cappadociæ partem possidet, quadraginta millia armatorum, cum necessitas ingruit in campis habens. Is qui modo regnat Abraam nomine, sæpe nostris præcessoribus & nobis scripsit, auxilia contra Octauianum petẽs, cui inimicus est, quamuis inculto Mahumeti cõsentiat. Reliqua quæ extra Taurum in Asia sunt Octauianꝰ habet, exceptis quæ Scandalari dominus possidet. Hactenus de Cilicia & Asia, quam minorem diximus. Sed quoniam Cyprus ei ad Austrum iacet, de hac simul agendum est, qua peragnita, finis erat Asiaticæ descriptionis.

De Cypro insula & in ea promontorijs, quodq; in eo cuius summitas Olympus dicebatur Veneris Areæ templum fuerit, quod mulieribus nec uidere, nec adire licebat, de Clidib. & Carpasys circum Cyprum ab iacentibus insulis, de promontorio, unde qui Apollinis aram tetigissent præcipitabantur. Item de Treis, Boosura, Palapapho, Arsinoë altera, Hieroceæsia & Papho, Cap. XCV.

CYprus inter maiores nostri maris insulas locum sibi uendicat, cuius septentrionales partes Trachex Ciliciæ oppositæ sunt, ibiqꝫ continenti proxima est: Orientales Issico sinui, occidentales Pamphylicum alluit pelagus, australes Aegyptium. Ambitus insulæ trium millium & quadringentorum ac uiginti stadiorum in sinum se inferenti dicitur. Longitudo à Clidibus in Acamantem pedestri itinere mille, & quadringentorum stadiorum ab oriente in occidentem progredienti. Clides duas insulas uocauerunt, ad orientales partes ante Cyprum sitæ, quæ à Pyramo stadijs distat septingentis. Acamas promontoriũ est syluosum, quod duarũ mamillarũ speciem præbet, & in occidentalibus insulæ partibus situ, tendit ad aquilonẽ, Trachex Ciliciæ proximum, tota insulæ figura parte altera longior est. Crõmyum promontorium Anemurio Ciliciæ Trachex promontorio per trecentorum & quinquaginta stadiorũ opponitur, interuallum à Crõmyo usque Clidas nauiganti recta nauigatione, stadia septingenta insunt, insulam ad dexteram, continentem ad sinistram habenti. In hoc spacio Lapathus ciuitas fuit, statione prædita ac naualibus, Laconum & Praxandri opus, & iuxta eum Agidus & Aphrodi-

siunt,

ſum,atq; ibi inſula anguſtiſsima:nã LXX. ſtadiorum interuallo ad Salaminam trãſitur. Deinde Achiuorũ acta,quo primũ appuliſſe aiũt Teucrũ,à parte Telamone pulſum,q Salamina in Cypro cõdidit. Poſt ea Carpaſia ciuitas,q̃ portũ habuit circa Sarpedonẽ ꝓmontoriũ ſita. Deinceps mõs & ꝓmontoriũ,cuius ſummitas Olympus dicitur, in quo Veneris Acreæ tẽplũ fuit,q̃d nec adire,nec uidere mulierib. licuit. In frõte Clides & aliæ cõplures inſulæ fuere. Poſtea Carpaſiæ,& ultra eas Salamis, unde fuit Ariſtus hiſtoricꝰ:ulteriꝰ Arſinoẽ ciuitas et portꝰ,& ꝓmontoriũ Pedaſiũ,cui collis altus & aſp̃ imminet,mẽſæ cuiuſdã figurã p̃bens,gẽtili more olim Veneri ſacer,à Clidis ſexcẽtis et octuaginta ſtadijs diſtãs. Poſtea ſinuoſa quædã & aſpera p̃ternauigatio,qua Cetiũ iter erat,ciuitatẽ clauſo portu præditã,ex qua Zeno fuit ſtoicæ ſectæ autor,& Apolloniꝰ medicus,ex q̃ loco uſq; Barutũ ſtadia mille & quingẽta cõputauere. Deinde Amathꝰ ciuitas & inter medio ſpatio oppidũ nomine Palæa, & Olympus mõs,qui mamillæ ſpeciẽ præbuit,& Curias peninſularis,& Curiũ urbs ab Argiuis cõdita,quæ ſtationẽ habuit in occidẽtali parte inſulæ,quæ Rhodũ reſpicit. Poſtea promontoriũ eſt, unde faciebãtur qui Apollinis arã cõtigiſſent:tãta erat apud excæcã gentilitatẽ,nõ dei,ſed dæmonis reuerẽtia. Vltra promontoriũ Treta fuit,& Booſura,& Palæpaphus ad decẽ ſtadia ſupra mare ſita,quæ ſtationẽ habuit,& antiquũ Veneris Paphiæ tẽplũ,ſubinde Zephyriũ promõtoriũ,& altera Arſinoẽ cum ſtatione & tẽplo,et luco:nõ ꝓcul à mari Hierocepia,et Paphus ab Agapenore cõdita,quæ portũ habuit,et tẽpla optime cõſtructa,diſtãs à Palæpapho itinere pedeſtri ſtadijs LX. In qua uia uiri ſimul ac mulieres ex omnib. urbib. cõfluentes, feſta quotãnis celebrabãt, quidã dixerũt Paphũ ab Alexandria diſtare per tria millia & ſexcẽta ſtadia:adhuc urbs extat,& epiſcopũ habet,quẽ nos creauimus.

De Acama promontorio, Nicoſia, Famaguſta & Atraclenſi hodiernis in Cypro urbibus, quod apud Coloſſum caſtellũ cucurbitæ naſcantur, adeo ingentes quòd ex eis picatis efficiantur dolia. Item quod æs, metallũ, uitriolum, rubigo æris, cãna mellis ex qua ſaccharum excoquitur, plurimum apud Cyprum abundent. Cap. XCVI.

POſt Paphũ eſt Acamas ꝓmõtoriũ,unde incipit in orientẽ nauigatio,deinde Solus q̃ portũ habuit & flumẽ,& Veneris & Iſidis delubrũ,Phalerus & Acamas Atheniẽſes eã cõdiderunt. Incolæ Solij dicebãtur,et fortaſſe ab his ſoloeciſmꝰ nomẽ accepit,quãuis in Cilicia ciuſdẽ nominis ciuitas fuerit,cui hoc tribuitur,hinc fuit Staſanor Alexãd.ſodalis,uir q principatũ meruit. Vlterius in Mediterranea ciuitas Limenia fuit,cui ꝓximũ erat Crõmyi ꝓmontoriũ,unde circũnauigationẽ inchoauimus. Hæc fuerũt antiquarũ urbiũ nomina,hodie Metropolis & regia eſt Niceſiꝰ,q̃ noſtris tẽporibus magnas calamitates ꝓtulit. Eſt & Famaguſta,q̃ Genuẽſes obtinẽt,et Phaꝰ de qua dictũ eſt,ubi Nimeſiẽſis epiſcopatꝰ eſt:turris quædã extat,et tẽplũ dirutũ,uulgo Limiſſũ uocãt. Atraclẽſis ciuitas in mediterraneis fuit,nũc deſtructa eſt,quãuis habet epiſcopũ q uillis aliquib. p̃eſt. Sũt & oppida q̃dã non cõtẽnenda,inter q̃ Cerines nominatur,in q̃ Ludouicus rex obſidionẽ ꝓpeſſus eſt,ſtadijs quatuor ab oppido mõs eſt,et in eo caput ſancti Hylarionis cuſtoditur è regione Ciliciæ:nec ꝓcul hinc monaſteriũ Græcorũ in q̃ ſancti Epiphanij corpꝰ miraculis claret. Inter Paphũ et Limiſſũ,caſtellũ eſt munitũ nomine Coloſſꝰ à Rhodijs cuſtoditũ,ubi cucurbitæ naſcũtur ingẽtes, de quib. picatis efficiũt dolia, Inſula ferme tota auſtralior eſt parallelo,q per Rhodũ ducitur,uirtute nulla inſularũ inferior, nã et uino abũdat & oleo,frumẽti q̃q; ſatis habet,æris etiã metalla in ea ferũt,in qbus uitriolũ et rubigo æris naſcebatur,ad medicinæ uſum idonea. Cãna mellis multa in Cypro reperitur,ex qua ſaccharũ excõgetur. Ex pilis q̃q; caprarũ pãnus cõficitur,cui Zãbelloto noſtra ætas nomen dedit. Multas res inſula ad alias gẽtes mittit,ex qbus lucra nõ pauca redundãt,alienis nõ multũ eget,ſed aërẽ porũ ſalubrẽ habet. Tota inſula delicijs incũbit,fœminæ admodũ laſciuæ ſunt. Trogꝰ autor eſt cõſueſſe Cyprios uirgines ſuas priuſq̃ nupturi traderẽt exteris,nautis inſulã perẽtib. offerre, ꝓſtitutasq; demũ uiris dare:ut nõ ab re ſacrã Veneri Cyprũ dixerit antiqtas. In initio p ſingulas urbes tyrãni fuerũt, ſed poſtq̃ Ptolemaici Aegypto potiti ſunt,Cypro etiã fauẽtib. Roman. in eorũ ditionẽ cõceſſit. Poſtremꝰ Ptolem. eũ ingratus erga bene merẽtes inuẽtus eſſet,ſublatꝰ eſt, & Rom. inſulã occuparũt,& ꝓnciã prætoriã fecerũt. Tollẽdi regis autor fuit P. Claud. pulcher,q à Piratis Cilicib. captꝰ,imperato ſibi redẽptionis p̃tio,miſit ad regẽ ut ſe redimeret. Ille p̃tium adeo exiguũ remiſit,ut Piratæ id accipere recuſauerint,Publiũq; ſine p̃tio dimiſerint,q liberatꝰ gratiã utriſq; retulit. Nam creatꝰ pleb. tribunꝰ, euicit, ut M. Cato in Cyprũ mitteretur,eã à rege ablatura:Ptol. re intellecta ſeipſũ interfecit. Cato inſulã accepit,& regis opib. uenũ datis pecuniã in pub. ærariũ detulit. Cypro diu poſtea ꝓuincia fuit,quãuis paruo tẽpore interiecto, Antoniꝰ eã Cleopatræ et ſorori eiꝰ Arſinoẽ tradidit. Sed breui omnia eius acta reciſſa ſũt,poſtq̃ manꝰ ſibi cõſciuerit:antiqua hæc ſunt,& noua digna relatu,quæ paucis abſoluemus.

Hiſtoria de bello apud Cyprum facto. Item quomodo Iacobus Cyprius nothus, Soldano fœdum & execrandum præſtitit iuramentum. Cap. XCVII.

CYprus cadentibus rebus Romanis diu ſub imperio Græcorũ fuit, qui poſt Cõſtantinum apud

Hylarionis ſancti caput.

Byzantium regnauere. Ricardus Angliæ rex Græcos ex insula deiecit, cũ Hierosolymã classe petẽs, eò tẽpestate delatꝰ portu, phiberetur. Indignatꝰ enim arma q̃ in Saracenos parauerat, in Græcos uertit, eisq; insulã abstulit, spoliatãq; firmo suorũ præsidio cõmunitã reliqt. Nec diu postea Guidoni Lusiniano genere Gallico, q de Hierosolymitano regno cõtẽdebat, eam p̃milit: quã ille ab Anglico acceptam, sibi & posteris suis usq; in hæc tempora obtinuit, post uarias successiones regnũ ad duos fratres p̃uenit, q̃rũ alter nomine Petrus, classe instructa, cũ Catelanis ac Gallicis Alexandriã Aegyptiorum inuasit: ingressusq; urbẽ mediam diripuit, & quãuis occurrentib. maximis Aegyptiorũ copijs fugæ se cõmiserit, ingẽtẽ tamẽ p̃dam & ditissima spolia reportauit: nec diu postea à fratre interfectus est. Nulla enim sãcta reperitur regni societas. Cruẽtꝰ fraterno sanguine rex cõstituitur, sed neq; ei lõga ges fuit, neq; impune cessit parricidiũ, nã cũ solẽne conuiuiũ instituisset (q̃d annis singulis instituere mos erat) ingẽs calamitas obtigit. Inuitati Genuensiũ ac Venetorũ mercatorũ iudices, q̃s Baiulos appellant, magna inter sese cõtentione de priori cõsessu certare cœperũt. Cũq; rex Venetis ꝓpẽsior uideretur, indignati Genuens. armis suam dignitatẽ retinere statuerũt, atq; in regiam rectis sub ueste gladijs ꝓfecti sunt, q̃d intelligẽtes Venetorũ primores, regẽ adeunt, atq; insidias suo capiti paratas dicunt, & idcirco iuuentutẽ Genuensiũ armatã intrasse palatiũ. Rex missis euestigio q rem ingrant, inuentos cũ armis Genuens. in sublimẽ palatij locũ rapi iubet, atq; ex altissimis fenestris in forũ p̃cipitari, statuta militũ cohorte, q̃ lanceis atq; gladijs cadẽtes exciperet, tantũ maligna potuit accusatio. Reliqui etiã per Cyprũ cõmorantes Genuenses q̃quisiti ac necati sunt, ita ut uix unus ex tanta clade superfuerit, q rem gestã in patriã renũtiaret. Accepit tamẽ dux Genuensiũ ac senatꝰ paulopost atrocem suorũ ciuiũ iniuriã, atq; in ultionẽ erectus, intra XL dies potentissimã classem armauit, & in Cyprũ misit. cuius aductus eodẽ fere tẽpore, & uisus est & auditꝰ. Trugolius. q classi p̃fectus erat, expositis in terrã copijs, mox Nycosiã ꝓfectus ægre defensam cepit, breuiq; regẽ ac reginã, & uniuersam insulam in potestatẽ suam redegit: et interfectis nephandi cõsilij autorib. ingẽti ditatꝰ p̃da, maiori cũ gloria, et breuiori tẽpore quã speraretur, domũ rediit. Rex cũ cõiuge aliquandiu in carcere seruatꝰ est, et regina prægnans in captiuitate peperit: tandem uenia regi data est, & regnũ tributariũ factum est, & urbs nobilissima totius Cypri emporiũ Famagusta, de regno recepta, Genuẽsi populo applicata, portu & uectigalib. diues. Puerũ regi natũ Ianũ appellauere, quod in Genua natus esset, quã nostra ætas Ianuam uocat. Aduersus hũc cũ patri successisset, in ultionẽ direptæ Alexandriæ Soldanus Aegypti Melchella ualidissimã classem transmisit, q̃ ueluti tẽpestas horrida cũcta corrupit. Cypros occurrere ausos prostrauit in campo. Ianũ regẽ captiuũ abduxit, Nycosiã regni caput diripuit. ecclesias incẽdit. & omnẽ ferme populũ rapuit in seruitutẽ, uacuas urbes & insulã pene solã reliqt. Rex postea centũ & uigintiquinq; millib. aureis redẽptus, et tributarius Aegyptiorũ factꝰ, in regnũ rediit. Sed dũ insulã Aegypti spoliarẽt, & eorũ nauigia paucis custodib. seruarẽtur, in littore nauis Veneta, q̃ peregrinos q̃tannis Hierosolymã uehit, uoto pacto rediẽs huc applicuit, et paulò post sex Catelanorũ naues aduentarunt, quarũ patroni Venetũ allocuti, ei suaserunt, ut signa deponeret, simulq; classem Aegyptiam aggrederetur: futurũ ut opulẽta spolia referret, paruit Venetꝰ, sed inter noctis tenebras Catelanis mutato cõsilio dilapsis, redeũtes in ortu lucis ad littꝰ Aegyptij, nauẽ Venetã solã, & sine signo tuẽtam adoriũtur, ac breui expugnant, iubẽtq; peregrinos q aderant, si uiuere uelint, erectis digitis Christũ negare, mira uirtꝰ, nemo repertꝰ est, q pluris uitã quã fidẽ fecerit: ob quã rem uiri triginta, qui p̃lio superfuerant, uincti deponũtur in littore: atq; ibi lapidib. cæsi & obruti, usq; ad ultimũ spiritum Christo benedixerũt. Felix exitus, & optimo cuiq; optandus. Fœminas in captiuitatẽ ductas, apud Alexandriam Veneti mercatores redemerunt, inter quas una ex nostratibus fuit Corsiniani nata, ut dua & sancta mulier, quæ domum reuersa, hæc nobis à se uisa narrauit. Ianus per tot aduersa uitam agens, tandem relicto filio impubere Ioanne mortem obijt. Filius inter fœminas educatus, cum uirilem ætatem attigisset, mulierem se magis quã uirum ostẽdit: inter epulas atq; delicias languens, semper sub tutoribus & curatoribus uixit: uxorẽ tamen duxit ex familia mõris ferati, quæ ubi in Cyprũ uenit peractis nuptijs, siue aëris intẽperie, siue ut fama fuit ueneno extincta est, & comitatus eius pene uniuersus interijt, nec postea repertus est ex occidẽtalib. regibus, qui suã sibi filiã despõdere uellet. Ad Græcos igitur itũ, et in Pelopõneso quæsita cõiũx, ex Paleologorũ prosapia Helena nomine, ingeniosa & cordata mulier: uerũ Græca instituta p̃fidia, latinis inimica sacris, & Roman. hostis ecclesiæ. Quæ ubi cõsũmato matrimonio uiri uecordiã cognouit, nõ ũi reginã quã regẽ egit, regnũ ipsa gubernauit, magistratꝰ deposuit atq; instituit. Sacerdotia ꝓ suo arbitrio ordinauit, & eliminato Latino ritu, Græcanicũ supinduxit: belli pacisq; leges dixit. Viro satis fuit cõtuiari, delicijsq; affluere, atq; in hũc modũ uniuersa insula in potestatẽ Græcorũ rediit. Potẽtissima apũd reginã nutrix eiꝰ fuit et apud nutricẽ filiꝰ, apud quẽ summa regni esse uidebatur. Cũ is matrẽ, mater reginã, regina regẽ regeret. Ioanni

Venetum & Genuensiũ cõtentio.

Christiani peregrini pro Christi fide lapidibus obruti.

Helena Paleologa Rõ. eccle. schismatica.

nni ex cõcubina Iacob. natꝰ eſt magni ſpiritꝰ adoleſcẽs, ex coniuge Carlotã in ſuſcepit: quæ poſtq̃ adoleuit, Ioãni regis Portugalliæ patrueli nupſit. Vir eiꝰ cõſenſu ꝓcerũ in regnũ accerſitꝰ eſt, q̃ uiuẽte ſocero rẽ adminiſtraret. Iã enim muliebris regiminis nõ minus tedebat populũ q̃ pudebat. Aduentãte igitur Ioãne, celebratiſq; nuptijs, cũcta in eius manu poſita ſunt, & forma regiminis correcta, diuina & humana reformata negocia, Romanꝰ eccleſiæ ritus inſtauratus, Regiæ ac nutrici adẽpta poteſtas. Nutricis filiꝰ noui principis faciẽ ueritꝰ Famaguſtã cõceſſit. q̃ ex loco matri ſuaſit, ut ſi ſe cũ filio ſaluã uellet, Ioan. ueneno extingueret: q̃ uiuo ſperare uitã ipſa nõ poſſet: nec ſurdo cãtata fabula eſt. Veneſi ca mulier cõſẽtiẽte regina (ut fama eſt) nobiliſſimũ principẽ toxico ſuſtulit, atq; ita priores illecebræ et dãnata Helenæ impia redierũt. Filius q̃q; nutricis gloriabũdus ex Famaguſta rediẽs, q̃ſi dominꝰ et rerũ omniũ moderator receptꝰ eſt. Qui Carlotã ludibrio habẽs multis eã cõtumelijs affecit: illa ad fratrẽ cõfugiẽs ſuas cõqueſta calamitates, opẽ petijt. Iacobꝰ nõ tã ſororis gratia q̃ regni ſibi parãdi græculũ cũctis inſultantẽ ſua manu interfecit, cœpit cũ amicis id agere ut rex appellaretur, q̃ tãpridẽ in animo geſſerat: ut primũ eñ ſapere aliq̃d cœpit, uidẽs patrẽ mentis inopẽ, ex matrimonio uirili ꝓle carere ad regnũ aſpirauit, indignũ exiſtimãs, aut ſororẽ ſibi, aut ſororis uirũ pferri. Quod præſagiẽs Helena, uiro ꝑſuaſerat, ut filiũ regni cupidũ extra matrimoniũ natũ, eccleſiæ traderet, ac ſacris ordinib. iniciaret, ſic futurũ ut regnãdi ſpẽ poneret. Vacua q̃d tẽporis paſtoris regimine eccleſia Nicoſienſis erat. Hãc igitur Iacobo ſpõdent, poſtulariq; in præſulẽ curãt, atq; in poſſeſsionẽ deducũt, q̃ Romana eccleſia nunquam ratũ habuit: ſed poſt græculi cædẽ regina et nutrix aduerſꝰ Iacobũ inſurgẽtes, eũ urbe regia pepulerunt. ille apud iudicẽ Venetorũ aliq̃diu latitãs, tandẽ apparato nauigio cõceſsit in Rhodũ, quo in loco nõ ſine honore habitꝰ eſt. Interim Carlota ſuaſu matris ac procerũ Ludouico Sabaudiæ ducis filio nubit, eũq; quã celerrime ad ſe ꝓficiſci hortatur. Medio tẽpore Iacob. ſpe regni amiſſa, per amicos apud Nicolaũ pontif. maximũ inſtat, ut eccleſiæ Nicoſiẽſi ꝓficiatur: ſed Helena & Carlota cõtranitũtur, negantq; ſanguinariũ hominẽ, et qui regnũ ſeditionib. agitet in eccleſiæ militiã recipiendũ. Literæ caſu à Iacobo intercipiũtur, qui cõtracta amicorũ nõ parua manu, in Cyprũ naulgãs, clam regiã urbẽ ingreditur, eorũq; domos adiens, q̃s ſibi norat infenſos cũctos interficit: bona inter amicos partitur, et tanquã victor in ciuitate moratur. Regina interim moritur, & paulopoſt rex uir muliere corruptior, quãuis forma et habitu corporis regio dignꝰ honore uideretur. Sed q̃ erat exteriori decorus ſpecie, tã fuit ignauus & turpis animus. Inter hæc turbato multifariã regno, accerſitꝰ crebriorib. nũcijs Ludouicus apud Venetias claſſe parata, in Cyprũ nauigat, magnoq; omniũ applauſu ac fauore rex appellatur Iacob. eius aduentũ haud quaq̃ expectare auſus, cõſilio & ope (ut aiũt) Marci Coranij potẽtis amici, q̃ ſibi nauigiũ cõceſsit, cũ amicis ferme centũ in Alexandria nauigauit, Soldanũ q̃ primũ liceret cõuenturus, eiusq; opẽ imploraturus. Soldanus miſsis obuiã primoribus ſuæ curiæ, eũ ad ſe q̃ celerrime uenire iuſsit, & magnis honoribus uenientẽ accepit. q ut in cõſpectu datꝰ eſt: Supplex (inquit) ad te cõfugio regũ maxime atq; potentiſsime. Tu mihi dominus es, & ut clemẽtia tua ſpõdet adiutor & tutor eris. Iohannes pater meꝰ, qui tibi quotãnis tributũ pẽdebat, ſuperioribus diebꝰ è uita deceſsit, nec ꝑter me uirilẽ ſobolẽ reliquit. Soror mea uirũ ſibi ex Gallis accerſiuit, eũ Cyprij regẽ ſuſceperũt, me poſthabito, quẽ regnare par fuerat. Sed tuũ eſt regnũ Cypri, tuũ eſt diffinire quem regnare oporteat. Natura maſculis nõ fœminis imperiũ dedit, nec æquitas ꝓmittit regũ filios extraneis cedere. Reſpice oro fortunã meã, nec me regẽ natum, regno priuari ſinas: paternã hæreditatẽ à te poſtulo, qui meꝰ iudex es: niſi cauſam meam ſuſcipis, exul à patria, regius ſanguis mẽdicabo panẽ. Indigna hæc tuo nomini inuretur nota, q̃ ſubditorũ iuſtas cauſas nõ defenderis, nec è re tua fuerit, me repulſo cuius maiores ſeruire tibi didicerunt, Gallicũ hominẽ Cypriorũ regno præeſſe, noſti ſuperbiã gẽtis, & quanta Aegyptiorũ imperio attulerint Gallorũ claſſes incõmoda: nunq̃ Alexandria, aut aliæ maritimæ urbes pacẽ habebũt, tenentibus Cyprũ occidentalibus regibus. Quod ſi me foueas, tã tua Cypru q̃ Aegyptus erit: nec tu difficilem rẽ crediderꝰ, paternũ atq; auitũ regnũ mihi reſtituere. Multi ſunt qui meis rebꝰ ſtudent, nec aliud optãt quã tuo fauore præditũ, me redeuntẽ cernere. Parua me claſsis in ſoliũ paternũ collocabit: ſatis amicis meis fuerit tua ſigna uidiſſe, & tuis auſpicijs bellũ geri, cætera ipſi expediẽt: nec dubita, breui me ſeruũ tuũ Cypri regẽ uidebis, tantũ facito, ut te uelle intelligã. Mouerunt ea uerba, non Soldani modo, ſed omniũ qui aderant animũ, nec quiſquam fuit qui non indigna pati adoleſcentem arbitraretur, eiq; ſubueniendum exiſtimaret. Erat enim Iacobus duos & uiginti natus annos, forma egregia & ſtatura corporis patri per quàm ſimilis: uerum animi dotibus & eloquentia longe diſpar. Placuit igitur ſubuenire ſupplici, moxq; regijs ornamentis allatis, Iacobus ueſte purpurea indutus, cæteriſq; inſignibus adornatus, quibus regibus uti mos eſt, in conſpectu Soldani, & omnium procerum rex declaratur: ac per urbem circumductus, præcipuis honoribus cumulatus eſt, claſſe decreta, quæ illum mox in Cyprum ueheret: prius tamen literæ in hanc ſententiam Soldani nomine ad Ludouicum

Iohannes uenen extinguitur.

Bruti error ſpecie ignauũ plerunque animũ ſignificat.

Iacobꝰ à Soldano ueſte purpurea induitur.

scripæ sunt. Venisti ab occiduis partib. ut alienũ regnũ in oriẽte inuaderes, paterna hæreditate filiũ ex uores, uana est cogitatio tua: Cyprus mihi uectigalis est, et meũ de rege iudicare. nisi q̃ primũ abieris, Aegyptio peribis gladio. Si uxor tibi cordi est, potestatem facio, ut eam tecum auferas. si tamen prius recesseris, quã secũdo moneris. His acceptis toto regno trepidatũ est, ingẽsq; mœror omniũ mentes peruasit, cũ neq; Soldani iussib. resistere possent, neq; sine turpitudine obedire. Postremo cũ remediũ nullũ aliud inuenirẽt, Legatos ad Soldanũ mittere placuit, qui eius mẽtẽ lenirẽt. miserũt et simul Rhodij uiros ex religione primarios, qui apud Cairũ cõuento Soldano Ludouici causam humilib. uerbis defendere conati sunt. Nil cũ de iure Soldani ablaturũ uenisse dicẽtes. Ioannẽ Cypri regẽ Carlotã filiã unicã ex matrimonio suscepisse, q̃ secundũ Christianas leges reliquisset hæredẽ: Iacobo ex cõcubina nato, regnũ nequaq̃ deberi maritũ pro cõiuge coronæ iura sortiri: hortari ne regni cõsuetudines confunderet, neue Christianis Christiana iuste se iura negaret. Ludouicũ Soldano in omne tẽpus amicũ futurũ, tributũq; iuris temporib. præstiturũ, Iacobocq; decẽ millia aureorũ singulis annis quoad uiueret traditurũ. Res diu in cõsilio apud Soldanũ agitata est, & ũ eo uentũ erat, ut postulata Ludouici admitterẽtur, triginta millib. aureis superadiectis: hãc enim summã loco impensarũ Soldanus exposcebat, nec Ludouicꝰ pro redimẽda pace abnuebat. Sed ambiẽs Iacob, modo illos, modo illos amicos, ac Soldani fidẽ accusans, q̃ se pauloante regẽ declaratũ desereret, Gallicæq; perfidiæ proderet. Purpuratos quosq; in curia potẽtes hortabatur, ut Soldano suggererẽt, ne Gallicis oratorib. auscultaret, neue se semel in fide relinqueret. Aderat et Soldani filiꝰ æqualis ætatis, q̃ eius fortunæ miserebatur. Aderãt et tres Mamaluchi in palatio potentes, qui precib. assiduis Iacobũ cõmendabãt. Sed parũ eorũ conamina ualuissent, nisi Mahumetis Turcarũ imperatoris legatꝰ opportuno in tẽpore affuisset, q̃ uerba huiusmodi habuisse fertur. Accepit amicus tuus Turcarũ imperator Mahumetes, te Iacobũ Cypri regẽ appellasse, eũq; in patriũ regnũ statuisse restituere: digna res, quæ de tuo solio manaret, et nostræ religioni accommoda. Sed renuntiatũ postea est, te mutato consilio pacẽ cũ rege Gallico pacisci, & quẽ iuuare cœpisti uelle deserere, tanq̃ ignores quãto persequatur odio gentem nostrã Gallicꝰ sanguis: neq; Gotfridi Balduuinitue, aut aliorũ eiusce gẽtis facta mente teneas, q̃ sæpe maiores nostros magnis cladib. afflixerunt. Vide quid agas. Si pax tibi cũ Gallico genere cordi est, cũ nostro bellũ expecta, nec tibi cũ solis Turcis inimicitias futuras putes. Aegyptij, Syrij, et Arabes, quib. præes, summo te odio prosequẽtur, nec tuus tibi filius hærebit, qui religionẽ nostrã Gallicano sanguini prodideris: q̃ si promissam fidẽ Iacobo seruaueris, classemq; pararis in Cyprios, Mahumetes quoq; alterã parabit in Rhodios & utriusq; insulæ spolia tua erunt, solũ tantũ insulæ Rhodiæ Mahumetes sibi seruatũ cupit. Placuerunt Soldano Turcæ oblata, atq; in eius postulata cõsensit. Apparata est è uestigio classis, et Iacob. cũ magna militũ manu in ea uectus Cyprũ appulit: nõ tulerũt eius impetũ Galli, q̃uis Rhodios adiutores habeberẽt: neq; ausi apud Nicosiã expectare, in castellũ q̃ Cerines appellatur sese receperũt. Iacob. reliq̃s omnib. in potestatẽ recepis, obsidionẽ aliquãdiu circa castellũ tenuit. Deinde spe potiũdæ munitionis deposita, dimissis custodib. q̃ Gallos ab incursione, phiberet, Nicosiã reuersꝰ, ad reformationem regni se cõuertit, Legatosq; ad nos misit, q̃ multa peterẽt facẽ honestatis habẽtia. Sed re uera nihil aliud q̃rebat, q̃ Christiani regis apud sedẽ apostolicã nomẽ usurpare: sed cõtra illi euenit quã putabat. neq; enim oratores suos tanq̃ regios admisimus, cũ accepissemꝰ eũ Soldano ægypti, eo tẽpore quo regnũ ab eo susscepit, turpissimũ iuramentũ præstitisse. Adiurato enim quadragies deo (ut accepimꝰ) hic ait: Per deũ magnũ & altũ, misericordẽ, & benignũ formatorẽ cœli & terræ, & omniũ quæ in eis sunt, et q̃ sancta hæc euãgelia, per sanctũ baptisma, per sanctũ Ioannẽ baptistã, atq; omnes sanctos, & per fidẽ christianorũ promitto et iuro, quod omnia quæ nouero, aperta erunt domino meo altissimo Soldano Aegypti, et totius Arabiæ imperatori, Alesserapho Asnali, cuius regnũ deus fortificet, ero amicus amicorũ suorũ, & inimicorũ inimicus. Nihil enim celabo, neq; Piratas in regno meo patiar, neq; his uictũ aut auxiliũ dabo. Aegyptios q̃ meo in regno seruiũt emã, et libertate donabo, auri quinq; millia nummũ in Calẽd. Septẽbris aut Octobris, tributi nomine in tẽplis altissimis Hierusalẽ et Lamech singulis annis offerã. Colossæos, phibebo, ne Piratis arma ministrẽt: q̃cunq; digna cognitu nouiter emerserint, Soldano renũciabo, in iustitia, et ueritate Pædami, nihil mea in parte fraudulentũ erit. q̃ si aliquid horũ neglexerim, ero apostata & mandatorũ sancti euãgelij Christianæq; fidei p̃uaricator, dicã euangelium falsum esse, negabo Christũ uiuere, et matrẽ eius Mariã uirginẽ fuisse, sup̃ fonte baptismatis Camelũ interficiã, et altaris presbyteros maledicã, diuinitatẽ negabo, et illælũ nuntiũ humanitatẽ adorabo. Sup̃ altari cũ Iudea fornicabor, & sanctorũ patrũ maledictiones omnes in me recipiã, hoc iuramentũ in scriptis redactũ, et ex Arabica lingua in Latinã traductũ, Legati Rhodiorũ uiri præstãtes ad nos detulerũt, asserentes certissimũ esse, ita Iacobum apud Cairum Soldano iurasse: propter quam rem Oratores eius multum increpatos absq; honore remisimus. Carlota interim quæ Rhodũ petierat, cõparatis aliquibus

Legati Iacobi ad Papã Pium II.

Iuramentũ impij.

A aliquibus auxilijs, cum noua militum manu quam socer ex Sabaudia miserat, ad uirum quem Cypri reliquerat apud Cærinem redijt, eo proposito ut Nicosiam peteret, nõ pau ua spe freta recuperandi regni. Iacobus consilijs eius exploratis, iter intercipit, conser toq; prælio multos Gallorum interficit, reliquos in castellum repellit, quo in loco usque in hanc diem Ludouicus obsidionis incommoda fert, reliquæ partes insulæ Iacobo tanquam regi parent, excepto Colossi oppido, quod Rhodij tenent, & Famagusta quam Genuensium esse diximus. Carlota uiro apud Cærinem dimisso Rhodum contendit, & deinde plena calamitatis ad nos nauigauit, sibi & uiro ut consuleremus non sine lachrymis orans, nã & ipsa multa in mari aduersa pertulerat: nos qua potuimus humanitate prudentem sane & cordatam fœminam consolati sumus. Vinum & triticum quod regi mitteretur obsesso apud Ancona obtulimus, & sibi quæ omnium rerum erat indigna equos & mulos coëmimus, & uiaticum dedimus, quo in Sabaudiam (ut reginam deceret) proficisceretur ad socerum: auxilia quoque polliciti, quibus in regnum restitui posset, si nostris cõsilijs uteretur. Facile nanq; exulibus regibus cõmiserei scimus. Sed digna dei ultio. Nam cum nos apud Mantuã cõuentũ ageremus, regesq; hortaremur, ut in tutelã regionis assurgerẽt, neq; hinc Turcas, inde Sarracenos in Christianos sæuire permitterent. Huius Ludouici pater, qui multa promiserat, inter primos repertus est, B qui orthodoxæ fidei auxilium negauere. Ipse quoque Ludouicus adolescens, cum per Padum nauigaret, essetq; Mantuæ propinquus, in eo loco ubi Mincius Pado miscetur, haud quaquam dignatus est nos uisere, aut nostram benedictionem exposcere, quibus ex rebus sæpe oratores Sabaudienses allocuti, eorum facta damnauimus, futurumq; diximus, ut in pœnam eorum quæ pater faceret filius regnum amitteret, frustraq; opem ab alijs peteret, quam suus pater negasset ecclesiæ, sicut postea cum magno religionis damno secutum est.

Carlota cum militũ manu ad uirũ redit.

Quo iure Soldanus Cyprum, & Turca Rhodum sibi pertinere dicãt. Item disputatio qui primum populi Asiam minorem coluerint, quíq; duces apud eam arma præcipuæ claruerint. Cap. XCVIII.

HAec habuimus quæ de Cypro diceremus. Aliquanto longius quàm consueuimus propter historiam nostri temporis, quæ non uidebatur negligenda, quod etiã in alijs locis facturi sumus, ubi nostra ætas aliquod habuerint memoratu dignum. Soldanus suam esse Cyprum dicit & Rhodum, propter Hierusalem, de cuius regno has insulas esse putant: & cum ipse Hierosolymam possideat, ad eas quoque ius sibi competere arbitratur. Turcarum imperator de Cypro nihil aduersatur, Rhodum uero sui iuris esse contendit, qui uicina in continenti littora obtinet. Antiqui & Rhodum & Cyprum Asiæ tradiderunt, quibus nulla continens propinquior est. Nam Rhodus Cariæ, C Ciliciæ Cyprus obijcitur, quæ Asiæ partes existunt. ¶ Asiam ipsam minorem qui primo coluerint non satis certum est: quidam indigenas putant, nos ex Syria primos cultores aduenisse arbitrantur, quando ex unis parentibus omnes originem ducimus. Illi uero in terrestri paradiso creati, atque illinc eiecti in Damasceno primum agro locati sunt, indeq; genus humanum. Nisi Armenica magis origo alicui placeat, quia in arca Noë seruata sit humana caro, & illa in montibus Armeniæ cessante diluuio requieuerit, unde rursus propagati homines ad colendas prouincias exierint. Sed omnes ab Adam prognati, qui filios Noë sui generis autorẽ faciunt. Ante Troianum bellum cultores Asiæ inter primos memorantur Caucones, quos alij Pelasgos, alij Scythas fuisse tradunt: hos Bebrices è Bithynia pepulerunt, Bebrices Mariandyni cum Paphlagonibus, ex quibus Mariandyni exiuerũt & Heneti. Nobilis Paplagonũ natio. Mygdones Olympi cultores, quæ Boreã respicit, & Doliones inter Rhyndacũ habitantes & Aesapum: et Mysi qui ex Mysia profecti sunt Europea, apud Danubiũ sita: & Lydi, qui & Mæones appellati sunt, & antiquiores ij Mysi creduntur, & ab aliquib. Mysorum patres existimati sunt. Asiæq; indigenæ: & Leleges, qui per insulas habitãtes sub Minoë Cretensi fuerunt, postea incontinentẽ Asiæ migrãtes, australe inde latus usq; Assum, et deinde usq; ad Caicũ

Qui primum populi Asiam coluerint.

& Her-

& Hermum,oram maritimam tenuere:& Cares qui prius Leleges eſſe putantur& inſulares,poſtremo terreſtres facti apud Mxandrum ſedes obtinuere: & Phryges qui ex Thracia profecti,primo Sangarij ripas habitauere,deinde ad orientem Mediterraneam petierunt:& Lycij, qui prius non procul ab Ilio ſortiti ſedes, in duos diuiſi principatus, denique ultra Taurum migraſſe creduntur: & Teucri quos alij ex Creta,alij ex Attica ortos exiſtimarũt,et circa Amaxitũ habitauerũt: et Cilices qui ſub Hectore fuerũt Thebam colentes. Ilio proximi,quo deleto, Taurum tranſiuere: & Dardani ſub Aenea & Antenore conſtituti,Idæ accolæ:& Cetij prope Caicum ſub Eurypilo militantes:& Pelaſgi qui Lariſſam Cumanam prius coluere.gẽs ab origine Theſſalica,quæ poſtea multum creuit,& tamẽ cito defecit:& Solimi in Mediterranea ſupra Cares ad Taurum habitantes:& Leucoſyri ultra Halym in Ponto collocati:et Amazones,quæ Themiſcyræ campos incoluere:& Calybes,qui montes Pharnaciæ & Trapezunti riuos inſederunt. omnes huiuſcemodi gentes ante bellum Troianum in Aſia fuiſſe traduntur.De Lycaonibus, & Cappadocibus & Cataonibus,& Armenijs, & Pamphylijs,& Piſidibus, & Iſaurijs,& Thracibus qui Cimmerij fuerunt, & Magnetes deleuerunt, & alijs compluribus incertum eſt.Aeoles,& Iones,& Dores,& Macedones,& Galatas nemo dubitat poſt cladem Iliacam in Aſiam perueniſſe: quæ frequenter externo ſubiecta imperio,aut raro,aut nunquàm regem pertulit in armis clarum, cuius uetuſta origo Aſiatica fuerit:ſiue quod imbelle genus hominum facile iugum ſubijt, ſiue quod regionis uberitas externos reges ad eam acquirendam,ſummis conatibus attraxit. Nam priuſquam Troia Græcorum armis rueret,multi Aſiani externi reges inuaſerunt.Iupiter,ſiue Cretenſis fuit,ſiue(ut alij uolunt) Aegyptius Aſiæ imperium adeptus eſt:et Hercules ille primus,& Dionyſius quem Bacchum uocauerunt,& Oſiris,quem cum ſuperioribus ſtulta Aegyptus tanquam deum coluit. Seſoſtris quoque rex Aegypti Aſiam ſibi ſubiecit, & Idam Tyrſus Scytharum rex, qui ſibi & ſucceſſoribus ſuis per mille & quingentos annos uectigalem Aſiam feciſſe traditur, & Amazones Scytharum ſoboles, magnam ſibi Aſiæ partem uendicauerunt,& Ninus rex Aſſyriorum uſque ad Helleſpõtum cum exercitu peruenit, omnemq; Aſiam domuit, quæ & ſibi & ſucceſſoribus uſque ad Teuthrantem paruit, ſub quo Troianum bellum exortum eſt. Teuthras autem per legatos à Priamo requiſitus Memnonem Tithoni filium cum decem millibus Aethyopum,& totidem Suſianis,ac ducentis curribus in auxilium miſit, cum amplius mille annis Aſia ſub Aſſyrijs fuiſſet. Hercules etiam Alcmenæ filius Troiam depopulatus eſt. Sed neque Hercules, neque Agamemnon in Aſia imperium continuarunt, qui habita uictoria in uarias regiones diſperſi ſunt, quẽadmodum & Cimmerij, qui multas in Aſia ciuitates deſertarunt, nec totam Aſiam occuparunt:ſicut neque Iaſonis ſocij, quamuis aliqua loca obtinuerint poſt Troiam deletam. Lydorum res magnæ fuerunt, apud quos Mydas, Gyges,& Alyates,& Croeſus rerum potiti ſunt:deinde Perſæ horum imperium deleuere, qui uſque in Græciam penetrarunt. Perſas uero Macedones deiecerunt,& ipſi à Romanis pulſi ſunt. Poſt Romanos Græci Aſiam obtinuerunt,cum apud Byzantium imperij ſedem Conſtantinus poſuiſſet. Græcos autem Turcæ eliminarunt, quos Tamerlanes (ut ante diximus) magnis affecit cladibus,ſed tanquàm fulgur(cum omnia pertriuiſſet)breui defecit,& res ad Turcas ſine controuerſia redijt.

Qui poſt cladem Ilienſem in Aſiam uenerunt.

De Mithridatis Eupatoris laudibus admirandis,Item de mulieribus in Aſia clariſſimis. Cap. XCIX.

INter Aſiaticos autem qui armis claruerit, unum reperimus cunctis excellentiorem, & cui pauci poſſint æquari,Mithridatẽ ſcilicet Eupatorem, cuius progenitores Ponticifuerunt,& ipſe apud Sinopen natus educatusq; eſt, & ibi tandem ſepultus.Ad hunc puerum (ut Apianus Alexandrinus ſcribit) & parentibus orbatum principatus translatus eſt, qui mox ut adoleuit,finitimos Barbarorum populos in poteſtatem ſuam redegit, Scytharum non paucos ſibi ſubiecit, in Romanos per quadraginta annos uarijs euentibus bellũ geſſit,Bithyniam & Cappadociã non ſemel adeptus eſt: Aſiã Phrygiã, Paphla-

In Romanos 40. annos bellum geſſit.

A Paphlagoniam, Galatiam ac Macedoniam cũ in Græciam transiſſet, potenter inuaſit, multa & præclara egit, mari à Cilicia ad Ionium uſque dominatus eſt, quoad Sylla intra paterni regni limites eum incluſit, centum & ſexaginta millibus hominum bello ſibi ademptis. Inter lubricos prolapſus caſus minime animum poſuit, bellũ facile inſtaurauit, cum optimis ducibus prælio decertauit, à Sylla quidem & Lucullo Pompeioq; uictus, ſæpenumero magnas illis intulit clades L. Catium, & Q. Oppium, & Manium Acilium captiuos ſibi deditos palam circunduxit, quo ad illum qui totius belli cauſa fuerat interemit, reliquos Syllæ tradidit. Vicit Fimbriam ac Murenam, Cottam quoque conſulatu illuſtrem, & Fabium ac Triarium. Ingenium illi ad res difficiles præcellentiſsimum fuit: uictus ſæpe minime ab incepto deſtitit, nec una uia Romanos aggreſſus eſt. cum Celtis fœdus iniit, & Sertorium in Hiſpaniam miſit: per inſidias ſiue ab hoſtib. ſiue ab alijs ferro impetitus & ſaucius, nullo tamen ab opere ceſſauit. Sanguinolentus & crudelis in omnes fuit, nam matrem, fratrem, ac filios tres impuberes totidem filias interfecit. ſtatura ingenti fuiſſe traditur, ualetudine proſperrima uſus uſq; ad ultimum uitæ tempus, equitare, iaculari, ac mille ſtadia equis per interualla diſpoſitis una die diſcurrere, currus ſex & decem equis agitare. Græcis imbutus diſciplinis, & ob id ſacris eorum uſus, muſicæ præterea deditus, ſobrietatis eximiæ, in pluribus laborumq; patientiſsimus, ſolum mulierum deuictus illecebris. His moribus Mithridates cum orbis plurimas & præclaras B regiones cladibus inuoluiſſet, poſtremo deſertus à ſuis, & filij fraude circumuentus, ad ueneni remedia conuolauit, quibus non ſatis celeriter opitulantibus, quod antydoto aſſuefactus erat, à Buthico quodam Celtarum duce, ut ſe ferro interimeret precibus impetrauit, atque ita rex quondam potentiſsimus, è uita deceſsit, ſextus decimus à Dario ultimo Perſarum rege, octauus ſiue ſextus à Mithridate illo, qui à Macedonibus defecit, & Ponti regnum ſibi uendicauit. Vixit annis octo ſiue nouem ſupra ſexaginta, in quibus per ſeptem & quinquaginta regnum tenuit, conſenſu Pompei regali ſepulchro apud Sinopen conditus, & ſolennia funeris magnifice conſecutus, ſed neque is uetuſta origine Aſiaticus fuit. Mithridates enim qui primus Cappadociæ Ponticq; regnum inuaſit, è genere Perſarum regio fuiſſe traditur. Fuerat ille Antigoni amicus. Antigonus uero cum per ſomnum ſeſe agrum auro ſerere uidiſſet, & Mithridatem aurum metentem in Pontum recedere, expergefactus, illum interficere conatus eſt. Mithridates cum ſex duntaxat equitibus fugiens, quendam locum Cappadociæ munluit, multisq; illuc per Macedonum incuriam confluentibus, Cappadociam finitimasq; circa Pontum tenuit nationes. Poſtremo imperium in maius propagatum filijs tradidit, quod uiciſsim unus ab alio ſuſcepit, uſque ad Eupatorem, qui etiam Dionyſius uocatus eſt, de quo modo locuri ſumus. Mulieres in Aſia clariſsimæ ante omnes fuerunt Amazones, quarum C genus è Scythia profectum diximus. Deinde Artemiſia Halicarnaſsi regina, quæ cum Xerxe aduerſum Græcos bellum geſsit. Poſtremo Pythodoris quàm ſupra in Ponto regnaſſe memorauimus, non poſſumus nõ Aſiaticam dicere: eius pater Pythodorus apud Trallianorum urbem, ex priuato ciue magnus euaſit, & opes regias cumulauit. Nec nos latet plurimas Aſiæ fœminas clarum nomen aſſecutas eſſe: ſed inter eas quæ regnauerunt has præferimus.

Mithridates matrẽ, fratrẽ, filios tres impuberes & totidem filias interfecit.

Mulieres in Aſia clariſsimæ.

De Turcarum origine & moribus. Item de Ottomanorum progenie. Cap. C.

VErum quia de Turcis ſuperius mentionem fecimus, ad quos ultimo loco imperium Aſiæ delatum eſt, haud abſurdum fuerit eiuſce gentis originem recenſere. Vt eorum confutetur error qui gentem Troianam Turcas eſſe affirmant, ac Teucros uocant. Turcæ (ut Ethicus philoſophus tradit) in Aſiatica Scythia ultra Pericheos montes, & Taracuntas inſulas, contra Aquilonis ubera ſedes patrias habuere. Gens truculenta & ignominioſa, in cunctis ſtupris ac lupanaribus fornicaria, comedit quæ cæteri abominantur. Iumentorum, luporum, ac uulturum carnes, & quod magis horreas, hominum abortiua. Diem feſtum nullum coluit, niſi menſe Auguſto Saturnalia. Romanorum imperium audiuit magis quàm ſenſit, quamuis Octauiano Auguſto in auro littoreo

littoreo censum dedit,& id quidem sponte.Nam cum uicinas undique regiones annua D
illi tributa reddere animaduertisset, nouum dierum ac temporum exortum esse deum
arbitrata,munera illi quotannis misit. Hæc gens(ut Otho historicus tradit) imperanti-
bus Græcis, & regnante apud Francos Pipino annis ab hinc supra sexcentis, non Ca-
spias(ut ille ait)sed Caucaseas egressa portas, cum Auaribus ferocissima pugna, multis
utrobique desideratis conflixit. Exin Pontum Cappadociamq; transgressa,ad reliquas
finitimas gentes sensim illapsa est, nec multo post (quemadmodum Nicolaus Sagundi-
nus ad nos scripsit)græcis ac latinis literis eruditus,eadem gens more latronum clande-
stinis quibusdam excursionibus uires sibi uendicans, occupatis montibus, & claustris
opportunis,unde per occasiones facile irruptiones fieri possent,usqueadeo emersit, at-
que sublata est animis,ut palam iam & pari marte aduersum finitimos de agri possessio-
ne certaret: & denique procedenti tempore non solum Pontum & Capadociam, ue-
rum Galatiam,Bithyniam,Lycaoniam, Pisidiam, utranque Phrygiam, Pamphyliam,
Ciliciam,Cariam,& omnem Asiam quæ minor uocatur, ultra citraque Taurum, ad o-
ras usque Ioniæ & littora græci maris occuparet. Nec unum quendam principem, sed
alios alij duces, & uaria auspicia per factiones secuti. ex hac gente trigesimum, ab hinc
& centesimum circiter annum, Ottomanus quidam exigui tum census, & obscuri in-
ter priuatos nominis, ex collectitio milite non ingenti manu per seditionem conflata, E
grassari passim, ac non solum reliquias Christianas uexare, uerum etiam homines suæ
gentis armis infestis petere, & sibi subdere cœpit: cuius conatibus orta inter principes
graui discordia,felicem cursum præbuit. Ottomanus enim dum illi sese inuicem laniant,
accitis undique omnibus,qui pro ingenio prædæ rapinarum cupidi essent, auctoritatem
breui & nomen adeptus,oppida non pauca,partim ui,partim seditione in potestatem ac
cepit.Huic successit Orcanes,qui rem inchoatam à patre commode prosecutus, longe
lateq; propagauit:quem secutus Amurates filius, duobus de Græcorum imperio disce-
ptantibus, ab altero qui superari timebat in auxilium accersitus, cum ex Asia transisset
in Græciã,consulto bellum protrahens, ubi ambos consumptis eneruatisq; uiribus fra-
ctos ac defessos animaduertit,uersis(ut aiũt) proris,arma in eos sine ullo discrimine per
occasionem conuertit, & plurimum Græciæ sibi subiecit. Is uita functus duos reliquit
filios Solmanum & Pazaitem,quem superius à Tamerlane captum retulimus. Solma-
no extincto res uniuersa ad Pazaitem deducta est, qui priusquàm caperetur res ma-
gnas in Græcia gessit: dimissus uero nihil memoria dignum egit, mortemq; in Asia in-
glorius obijt, cuius filij qui complures erant,in potestatem Græcorum uenere,cum ca-
pto patre periculum euasuri, ex Asia in Thraciam nauigare contenderent. Calapinus
tamen natu maior emissus à Græcis regnum obtinuit, cui uita functo Orcani filio te- F
nella ætate adolescentulo quorundam principum regnum occupare conati, Moyses pa-
truus, & ipse à Græcis dimissus,infestis armis occurrit, & magis proditione quàm pu-
gna oppressũ, extinxit adolescentẽ.haud multo post, & ipse nullo superstite filio decess-
sit, quem Mahumetes frater tertius ex Pazaite, filijs subsecutus regnum ingruente ob-
tinuit: qui magnis rebus in Europa gestis, in Asia quoque complures Turcarum regu-
los ui atq; armis oppressos, regnis exuit. Huic defuncto successit Amurates filius, qui
per tempus in Asia manens, audita patris morte, in Thraciam conatus trajcere, im-
peratoris Græcorum maritimo apparatu prohibitus est, & Mustaphas natorum Pa-
zaitæ reliquus,ut rerum potiretur à Græcis liberatus, & summa ope adiutus. Sed Mu-
stapha pugna superato & interempto, Amurates uictor uniuersum regnum obtinuit.
Hic fuit Mahumetis qui modo regnat pater,utriusque res gestæ memoriam exposcunt,
quas cum de Græcis agemus haud quaquàm reticebimus. hæc est Ottomanorum pro-
genies,& Turcarum origo, qui quanquam ea loca possident quæ olim Teucri tenue-
re,non tamen Teucri appellandi sunt: alioqui & Dardanos, et Mysos,et Phryges,et
multarum gentium quas uel in Asia uel Græcia subiecerunt nominibus appellare pos-
semus,siue enim ex Attica,siue ex Creta, quod ad mare probare uidetur, Teucrorum
origo fuit, nihil ad Turcas pertinet, quos Scytharum genus esse docuimus, barbaram

et te-

A & tetram progeniem: quamuis pluribus seculis in Asia Græciaq; commorati uitam mitiorem induerint,& imperium utriusque terræ consecuti sint. Adeo Turcarum nomen auctum est,ut quæ olim Asia uocabatur, nunc Turciam uocitent.à Turcis enim uniuersa possidetur,præter oram Trapezuntiam,quæ suo imperatori paret Christianæ religionis cultori, quamuis Græco & nonnullis erroribus imbuto, aduersus quem profectus hoc anno Mahumetes eius imperium labefactum existimatur. habent & Armenij aliqui suum ducem in Asia qui Christum sequitur(ut ante diximus)reliqui omnes Turcarum potestati subiecti sunt:sed nõ omnes Turcæ Ottomanorum imperio subsunt: nam & Caramanus Ciliciæ dominus, qui magnam Cappadociæ partem possidet, & Asambecus qui prope Euphratem dominatur,& alij nonnulli reguli ab origine Turcæ, cum Ottomani progenie diu de regni possessione certarunt. Caramanus inter Mahumetem Turcarum imperatorem,& Soldanum Aegypti dominum medius, multa per nostram ætatem,modo cum hoc,modo cum illo prælia gessit, locorum difficultatibus,& Ciliciæ gentis, cui dominatur uirtute confisus, & odio Mahumetis Christianorum amicus, nec Asambecus Ottamanorum prosapiam quiescere permisit, Christianæ coniunctus uxori, imperatoris Trapezuntij filiæ: quamuis parui momenti est apud Turcas matrimonij nomen,quis coniuges sunt, quot ducere uoluerunt, impiam Mahumetis legem
B sequentibus, cum qua nobilem & pulcherrimam Asiam fœdauerunt.eadem ab initio idola coluit, deorumq'ue uarijs superstitionibus dedita, quamuis nonnullos admiserit Iudæos ueri dei cultores: non tamen legem eorum accepit, sed quemadmodum hodie Iudæi inter nos uiuere permittuntur, ita & inter gentiles per Asiam sub tributo uitam agebant. Damnatissimus ille idolorum cultus usque ad Romanorum imperium perdurauit, quibus ad Christum conuersis, & in Asiam,& in omnem ferè terram prædicatum per apostolos, intonuit euangelium, & benigne auditum est, credidit Asia Christo, & pulcherrimas erexit ecclesias, ue ulla eius portio fuit Christianis non initiata sacris.Fatemur plurima ibi & per Romanos,& per alios iudices Christianorum persecutio acta est, sed uicit gloriosa martyrum constantia, uicerunt & sanctissimi uerbi dei prædicatores. Erecta sunt monasteria uirginum, & sanctorum patrum cœnobia, laudatus est in canticis dominus, & in odorem suauitatis sacrificatum est ei, cuncta populi ora,& omnes linguæ Christum insonuere,cui nulla non ulla altaria dedicauit,et dona in eius nomine consecrauit. Cessauit omnis spurcitia ueteris cultus, diruta sunt dæmonibus sacrata templa, exusta simulacra, contritæ deorum imagines, omnis turpitudo, omnis blasphemia procul acta, euangelica uita recepta, sancti & pudici mores admissi, laudata uirginitas, probata nuptiarum castitas, innocentia in honore habita, sobrietas & mansuetudo ore omnium commendata, nulla consuetudo admis-
C sa ;quæ aduersa sacrosancto euangelio uideretur. uerum Turcarum aduentu cuncta immutata sunt. Mahumetea lex,quæ sub Heracleo imperatore cœperat, euangelium Christi repulit Christianorum desidia, qui perentibus opem,Asianis neque consilio neque auxilio fuerunt. Rediit fœditas & pristina turpitudo. nam quamuis simulacra horrent Turcæ,& unum se colere deum dicunt, indigna tamen de Christo sentiunt, nec trinitatem adorant, haud intelligentes quomodo possit deus unus & trinus esse, & scripturam sacram depranarunt, uoluptatis ac libidinis serui. Perierunt sacræ literæ, & omnia bonarum artium studia defecerunt, apud seruos paucos Christi nomen auditur,neque illi qui se Christianos appellant in Asia,ueri Christiani sunt, non ambulantes ad ueritatem euangelij:et si enim plurimi adsunt Græci Christianis imbuti sacris,multum tamen ab antiquorum sanctorumq; patrum regulis abierunt, nec Romanam ecclesiam audire dignantur omnium fidelium matrem. Nimis multum est quod in Asia perdidit Christus,nobilissima prouincia à nostra religione est alienata.Et quot populos quot præclarissimas urbes,quot insulas fama celebres, quot inclyta regna cum Asia perdidimus,in oratione qua resuadet rex Agrippa Iudæis apud Iosephum, ne cum Romanis bellum susciperent, quingentas ciuitates in Asia minori ac propria fuisse comperi-

mus. Et quæ unquam terra uiros doctrina excellentes, plures quàm Asia protulit? Dum singulas percurrimus urbes commemorauimus illustres uiros, è septem sapientibus, quos admiratur antiquitas, tres uel quatuor Asiaticos fuisse constat, quando ex ipsa cõtinenti, aut ex insulis sibi adiacentibus orti sunt. Homerus ipse inter poëtas præcellentissimus, haud dubie Asiaticus fuit, quamuis eum apud senatum plures ciuitates decertent: & Hippocrates medicorum princeps ex Coo natus, Asiam honorat, & Aratus astrologus Solensis. Inter Philosophos siue stoicos siue peripateticos multi Asiatici claruerunt. Oratorum quoque & historicorum maximus numerus, sicut in particularibus relatum est. Theologi quoque nostræ religionis non pauci in Asia floruerunt. Sed unum omnium & primum & maximum satis fuerit commemorasse Paulum Tharsensem, cuius epistolæ post euangelia primum sibi locum in ecclesia uendicarunt. Omittimus aliarum artium studia, architecturam, picturam, statuariamq́, in quibus Asianorum ingenia facile principatum obtinuere. longum esset singula recensere, quæ apud Asiaticos præcipua extiterunt, & è septem miraculis orbis duo uel tria in Asia referuntur. Mausolei sepulchrum apud Cares, & Iouis siue Solis Colossus apud Rhodios, quos inter Asiaticos computauimus. Hæc longius fortasse quàm par fuerat recensuimus, ut intelligant qui hæc legerint, quantum Christiana res publica perdiderit: atque hæc potissimum causa fuit, cur Asiam & eius partes distinctæ usque ad minutissimas describeremus. Dicet fortasse aliquis non minoris damni fuisse, uel Græciam amissse, quæ omnium doctrinarum mater iudicata est, & armorum gloria plurimum excelluit, uel Syriam in qua primus homo uisus, & in qua Christus natus & actus, humanum genus per crucem redemit, & uiam qua cœlum peteremus, aperuit. Vtilius igitur fuisse has prouincias describsisse quàm Asiam: sed neque nos illos negligemus, si uita comes fuerit, qui & orbis uniuersi situm, & gentes percurrere decreuimus. Nunc de Europa dicemus.

Paulus apostolus.

D

E

ASIAE MINORIS ELEGANTISSIMAE DESCRIPTIONIS FINIS.

AENEAE

A

AENEAE SYLVII PII II. Pontificis Maximi, in Europam sui temporis uarias continentem historias,

Præfatio.

QVæ sub Frederico tertio eiꝰ nominis imperatore apud Europeos, aut qui nomine Christiano censentur, insula, homines, gesta feruntur memoratu digna, mihiq; digna tradere posteris, quàm breuissime libet commiscebimus, aliqua interdum altius repetita, quemadmodum locorum, rerumq; ratio expostulare uidebitur.

B

C

De Hungaria, siue ut nonnulli uolunt Pannonia, de Sigismundo imperatore catholicæ fidei ad unitatem insigni redactore, de Alberto rege Bohemo in imperatorem Romanorum à Germanis electo, de Iacobo Marchiano ad tumultum sedandum crucifixigero, de multis aliis ex ducibus & regibus, inter quos de Marthia qui ex carcere ad regnum est uocatus, Cap. 1.

HVngaria quæ Austriæ Frederici patriæ contermina est, & in orientem uergit, principium narrationis præstabit. Hanc prouinciam nonnulli Pannoniam uocant, tãquam Hungari Pannoniorum loco successerint: uerum neq; Hungaria Pannoniæ terminos implet, neq; illa tam lata olim fuit quàm nostra ætate Hungaria. Intra Danubium enim et Alpes, qui ad Italiam & Adriaticum respiciunt mare, Pannonia continebatur: ab occasu Noricum Enumq; amnem, ab ortu Mysos ac Triballos & flumen Sauum contingens, intra quos limites Austriæ magna portio clauditur, & Teutonibus incolitur. Stiria quoq; ijsdem terminis continetur, Valeria quondã appellata. Hungaria uero, quamuis inferiorem Pannoniam à fluuio Leycha usq; Sauum complexa est, Danubium tamen transgressa ad Polonos usq; protenditur, & quæ quondam arua tenuere Gepidæ, Daciq; possident. Imperium gẽtis Hungariæ multo latius est quàm ipsa Hun-

garia:nam & Dalmatæ,quos Schlauos,& Illyrij quos Bosnenses, Triballi seu Mysij,& tum Seruios, tum Rascianos appellant:& Getæ, quos partim Valachos,partim Transyluanos nominant,Hungarorum imperium subierunt: & si nonnulli nuo nostro Turcarum armis deuicti defecerunt.hanc prouinciam quatenus citra Istrum extenditur,sub Octauiano Cæsare Romani primum obtinuere, Bachone Pannoniorum rege subacto & Amantinis inter Sauũ & Drauum prostratis. Dacią uero trans Danubium quæ nũc Hungariæ portio est, Traianus imperator edomuit,& in solo Barbarico prouinciam fecit: sed amisso sub Galieno per Aurelianum recuperata est. Post Romanos aliquando Huni Scythica gens, aliquando Gothi ex insulis Balthei maris populi, deinde Longobardi ex Germania profecti Pannoniam occupauere. Postremo Hungarorum natio ex ultimis Scytharum finibus inundauit,quæ usq; in hanc diem regno potitur,& ultra et traq; Istrum late dominatur. Extat adhuc nõ longe ab ortu Tanais altera Hungaria,nostræ huius de qua sermo est mater,lingua & moribus pene similis,quamuis nostra ciuilior est Christi cultrix,illa ritu barbarico uiuens seruit idolis.In Hungaria,quam Danubius interlabitur tempestate nostra Sigismundus Caroli quarti Romanorum imperatoris filius natione Bohemus,origine Teutonicus, uaria fortuna annos supra quinquaginta regnauit,princeps singulari prudentia,magnitudine animi,beneficentia & liberalitate insignis, corporis quoq; maiestate ac decore illustris, ceterum bello prorsu infelix: quem non Turcæ duntaxat, sed Bohemi quoq; frepe acie fuderunt. Vxor ei prima fuit Maria Ludouici regis filia, cum qua regnum accepit. Illius causa duos & triginta regulos in Hungaria primarios,qui aliquando rebellassent, gladio percussit. ob quam rem& ipse paulopost, regina fatis functa,in uincula coniectus est, mulieriq; uiduæ cuius uirum interfecerat,in custodiam traditus, donec regni proceres supplicium decernerent,sed non defuit capto in extremis rebus prouidentia, qui ut erat facundia potens,mulieri lõge melius esse ostendit regium sanguinem conseruare quàm fundere. Dimissus ab ea Barbaram Hermanni comitis Cilię filiam duxit uxorem,nec diu postea comparatis auxilijs regnum uendicauit,de proditoribus supplicium sumpsit. Mulieris uiduæ filios & honoribus & opibus inter primos regni proceres cumulauit: quorum adhuc alterius uiuit filius Ladislaus Garus comes regni Palatinus. Multa huius Sigismundi egregia facinora memoriæ prodita sunt, inter quæ illud præclarissimum, quod ecclesiã catholicam in tres partes diuisam, coacto apud Constantiam generali concilio, ad unitatem redegit:Italiam, Galliam,Hispaniam,Angliam,huius rei causa peragrans:Vitoldo Lituaniæ duci,ut se regem appellaret missa corona, indulsit. Prius tamen ille uita decessit quàm solennia coronationis expleret.Prussiam, quàm rex Poloniæ fratribus beatæ Mariæ Teutonicorum armis ademerat restitui iussit. Cum Venetis duce Pipone Florentino grauia bella gessit.Venceslaum Bohemiæ regem germanum suum,quod regno inutilis esset coniecit in uincula:quamuis negligenter custoditum magno reipublicæ malo,quidam Bohemi è carceribus surripuerint, coronam imperij ab Eugenio quarto pontifice maximo, Romæ accepit.Bohemia post multos calamitates uix tandem potitus est:Marchiã Brandenburgensem Frederico Burgaffio Nurenbergensi dono dedit, filiam Elisabeth ex Barbara natam Alberto duci Austriæ in matrimonium copulauit, illicq; demum apud Zuoymam Moraviæ ciuitatem morienti, regna quibus præfuerat ultima uoluntate reliquit,ossa eius in Veradino iacent. Albertus apud Albam regalem cum coniuge coronatus,Bohemiæ quoq; diadema suscepit.Cuius felicitatem admirati Germaniæ principes, & ipsi suum sanguinem extollere decreuerunt,Romanum ei committentes imperium. Id Alberto suscipere non licebat,nisi primores Hungariæ indulgerent, quibus haud ex usu uidebatur suum regem Teutonibus imperare,atq; ob eam causam iureiurando Albertum obligauerunt,ne suo iniussu imperium acceptaret.Vocati tamen ad regem, qui tum Viennæ fuit,victi precibus præbuere consensum. Ille imperio auctus, ad Hungariam redijt aduersus Turcas, qui tunc Rasciam inuaserant arma moturus. Sed dum Budæ moram facit (ea est regum sedes) iudex ciuitatis natione Teutonicus, Hungarum quempiam ob delictum fluuio demersit.Id Hungari molestissime tulerũt, quibus Teutonicum

Venceslaus rex inutilis à fratre Sigismundo in uincula cõijcitur.

tonicum nomen exosum est. Excitatur è uestigio tumultus, Hungari arma capessunt, obuios Teutones passim trucidant, fit fuga in arcem, qua rex se continebat, diripiuntur negociatorum domus, quorum pars maior teutonica fuit. Euangelizabat eo tempore Budensibus Iacobus Marchianus, ordinis minorum professor, doctrina literarum & uitæ sanctimonia clarus, qui sedaturus tumultum, simulacrum Saluatoris crucifixi manu gestans, furenti armatoq; populo obuiam factus, ut cædi parcant, ut rapinis abstineant, ut arma deponant, supplex orat. Illi uerba eius minime intelligentes (neq; enim tempus ferebat interpretem) bene sibi futurum autumant, qui Christum suis ceptis ducem habeant, sublimemq; Iacobū, simulq; Crucifixum inulnis attollunt, ac bacchati per urbem, nunc istam, nunc illam domum compilant. Fiunt tamē aliquanto minora spolia, & à cædibus temperatum est ob præsentiam Iacobi, modo precibus, modo lachrymis furorem incensæ plebis lenire conatus est. Sedato tumultu Georgius Palocius Strigoniensis ecclesiæ pontifex moritur apud quem pretiosa regni suppellex in custodia fuit. Rex Strigonium petit, & regina cum eo, aperiuntur arcæ in quibus thesaurus obseruabatur coram regina, & selectis regni baronibus. Illa clam subtracta corona (quam sacram appellant) fideliq; anui tradita, arcas claudit atque obsignat. Albertus paulopost Drauum usque fluuium proficiscitur, ibiq; castrametatus maiores copias expectat, cum quibus Turcas inuadere posset Sindronium obsidentes, prius tamen expugnatum est oppidū quàm auxilia uenirent. Ipse Budam reuersus, cum dysenteria laboraret Viennam repetere statuit, siue moriturus inter suos, siue quod aërem in quo fuerat enutritus, conseruare aliquid ad sanitatem sperabat. Sed in itinere magis ac magis morbo affectus, relicta uxore prægnante, obsignatoq; testamento, in uilla quæ Longa dicitur, sexto Calendis Nouembris è uita decessit: Religiosus princeps, & qui liberalitate simul iustitiaq; præstaret. Fuit quoque in bellis audax & manu promptus, Morauos ac Bohemos armis subegit, Polonos late uagantes intra regnum suum coërcuit. Magna de se Christianæ reipublicæ promittere uidebatur, nec minora populi de sua uirtute conceperant, pulcherrimæ spei satisfieri breuitas uitæ non siuit. Repente occidit qui, breui ad summum potentiæ creuerat: neque enim biennio toto imperauit. Statura eius procera fuit, neruosum & ualidum corpus, facies terrifica, more gentis erasa barba, superius labium intensum, uestem haud splendidam, balteus auro grauis cinxit, nec unquam lateri defuit ensis. Corpus eius in Alba reconditum est. Cognita regis morte, conuenientes Hungari indignum ac periculosum existimantes, tantum regnum unius fœminæ iudicio subiacere, reginam magnis precibus hortantur, Vladislaum Poloniæ regem, qui populum armis tueatur, sibi uirum asciscat. Consentit mulier, ea conditione adiecta, ne quod filio præiudicium fiat si masculum pariat, legantur in Poloniam prælati ecclesiarum, & principes regni natu & autoritate maiores, quibus iter agentibus, Ladislaus posthumus nascitur, qui mox ut in lucem prodijt, apud Albam regalem, & baptismum Christianæ fidei signaculum, & militiæ cingulum, & sacram Hungariæ coronam, quàm mater penes se habuit, eadem die accepit. Inde sublatus in tutela Frederici Cæsaris, duodecim ferme annis fuit, cui mater & ipsum & coronam commendauit. legati quamuis prohibente regina Vladislaum adiere, quem magnis pollicitis oneratum in Hungariam traxerunt, & impositio diademate, regem salutauere, quo cum diu Ladislai mater uario euentu armis contendit, Hungaris in duas partes diuisis. Vlricus comes Ciliæ, dum consobrinæ studet, Ladislaoq; regnum defendit, captus à Polonis diu in carcere maceratus est. Dionysius archiepiscopus Strigoniensis, qui postea Cardinalatus honore donatus est, genere ac moribus illustris, utrique regi diadema imposuit: alteri uolens, alteri coactus. Vocatus enim ad Polonum, quamuis publica fide accepta Budum petiuisset, non prius libertati suæ redditus est quàm Vladislaum in Alba coronauit. Ipse quàm primum potuit domum reuersus, Polonorum conatibus summo studio aduersatus est. Iulianus cardinalis sancti angeli ab Eugenio pontifice maximo in Hungariam missus, uir summo ingenio singulari facundia, excellenti doctrina, quamuis inducias belli inter Vladislaum & Elisabeth ad certum tempus composuerit, pacem tamen efficere nō ualuit. Regina mor-

Iacobus Marchianus ordinis minorum professor, tumultum sedaturus, Saluatoris crucifixi simulacrum gestat.

Hungariæ corona sacra, à regina clam subtracta.

Descriptio staturæ Alberti imperatoris.

Vlricus à Polonis in carcere maceratus

tua, omnes pene Hungariæ optimates ad Polonos defecere, solas Gischra Bohemus re- D
bellicæ pertinacissimus, et manu promptus, Ladislai partes in Hungaria tutatus est, qui sæpe
cum parua militum manu, ingentes Hungarorum Polonorumq; copias uicit, fudit, deleuit, biscq; Ioannem Huniadem magnis exercitibus cinctum castris exuit. Hic Ioannes natione Valachus fuit, haud altis natalibus ortus, sed ingenio dextero, & animo sublimi, et
uirtutis amator, multa cū Turcis secunda prælia fecit, & hostium spolijs Hungarica templa ditauit, primusq; omnium apud Hungaros Turcarum acies & frangi, & uinci posse mōstrauit. Quibus ex rebus excitatus Vladislaus, et ipse prælium cum Amurate Turcarum imperatore committere non dubitauit, de quo postea suo loco dicemus. Fœdus
inter Fredericum imperatorem & Vladislaum, qui se regem Hungariæ appellauit, Iulianus Cardinalis ea lege composuit, ut liceret imperatori Hungaros coërcere, si quod in
Austria, Stiriaue damnum inferrent. Idem permissum Vladislao est in Frederici subditos Hungariam infestātes. Guncium oppidum in Hungaria est, Stiriæ atq; Austriæ proximum, hoc latrones occupauere, et pleraque circūiecta castella, ex quibus in Austriam
profecti, magnam uim pecorum atq; hominum abegerunt. Motus ea re Fredericus cōparato raptim exercitu in Hungariā traiecit, munimēta expugnauit, ex latronibus octoginta furca suspendit. Cum cecidisset in bello Vladislaus, cōuentus Hungarorum apud
Pestā habitus est, locus hic trans Danubiū Budæ opponitur, neq; muris cinctus, neq; ma- E
gnificis domibus exædificatus, millæ speciem gerit. Hic Ladislaus Alberti filius communi procerum consensu rex designatur, suisq; deinceps auspicijs in Turcas pugnare coepit, nec tamen feliciora eius prælia, quā Poloni fuerunt. Ioannes Huniades regni gubernator assumptus, absente rege prouinciam (ut aiunt) in uirga ferrea gubernauit. Nec dū
rex affuit minor eo habitus est, hic prostratis apud Albam Turcis (quemadmodū in rebus Rastiscianis referemus) breui tempore superuiuens, morbo extinctus est: Ferunt eū
cum ægrotaret, noluisse dominicum ad se corpus deferri, indignum esse dicentem serui domum intrare regem, iussisse sese, quamuis deficientibus uiribus, in templum uehi, ibiq; de more Christiano confessum, diuinam Eucharistiam suscepisse, atq; inter sacerdotum
manus deo animam reddidisse. Felix spiritus qui tantæ rei, quanta gesta est apud Albā nuntius atque autor migrauit in cœlum: Ladislaus qui ex tutela iampridem imperatoris emissus, & in paterna regna receptus, Turcarū metu ex Hungaria in Austriā se cōtulerat, audita Turcarū strage, & gubernatoris morte, quo cum Ciliæ comes apertū gerebat odiū, impellēte ipso comite, qui ueluti sublato æmulo lætabūdus id nuncq; audiuerat,
rursus in Hungariā redijt: sed dū apud Albam spolia Turcarum, et interemptorū hostiū cadauera respicit, comes ipse cuius caput erat à rege secundū, et qui iā solus tanquā regis
auunculus leges Hungaris præscribebat, à Ladislao Huniadis filio in Castro regio ob- F
truncatur, inde necē cōsecutus, unde sperauit imperiū. Offensus ea re mirū in modū regius animus, dolorē tamē suppressit, nec dubitauit auunculū iure cæsum fateri. Cadauer de
functi in Ciliā missum est. Rex Budā se contulit, ubi secutos curiā Huniades filios in carcerem rapi iussit, percussorēq; comitis Ladislaū natu maiorē capite plecti. Matthiā captiuum duxit in Austriā, et ꝓfectus in Bohemiā eū pone seq; mandauit. Ipse paucos dies Pragæ moratus, siue morbo pestifero, ut pleriq; tradiderūt, seu ueneno, ut alij affirmāt, obijt
diē, nobilissimo sanguis paterna origine ac materna ex imperatorib. ortus. Matthias qua die rex clausit oculos, eadē Pragā applicuit, quē Georgius gubernator in custodiā suā recepit. Corpus Ladislai apud proauū Caroluū iiij. Romanorū imperatorē in arce Pragēsi atq; in æde sancti Viti recōditū est. Defuncto Ladislao rege Hūgari ad eligēdū successorē ad Calē. Ianuarias diē cōstituūt. Proceres apud Budā frequētes cōueniūt: inter ꝙs Michael Rylagus magna militū stipatus caterua ꝓsto adest: xiij. millia equitū. peditū. viij. millia eū secuta feruntur, ꝙ statuto tpe in Pesta fuerūt. Michaël frater cōiugis Huniadis Matthiæ auunculus, cui propter necē Ladislai nepotis, cū pleriſq; regni baronibus acerrimæ simultates erant: his potentia eius haud paruū ingessit terrorem, nec iam perculsa metu
concio, liberam regis electionē futuram arbitrabatur. Michaël uero conuentum adiens,
non se idcirco armatos adduxisse ait, ut uim cōgregatis inferat, sed ut eos deterreat si qui

Ladislaus rex apud Pestam designatur.

Comes Ladislai auunculus obtruncatur.

sint

A sint qui libertatem principum ac popularium in assumendo rege perturbare conentur. Illud tantum se ueluti unum ex regni accolis monere, ut Ioānis Huniadis beneficia meminerint, qui unus omniū Turcarū arma ab Hungarico regno depulerit, clarasq; genti uictorias pepererit, indigna suis meritis præmia reddita. Ex filijs eius alterum crudeliter occisum, alterum in Bohemia captum seruari, posse Barones memoriam Ioannis extollere, Matthiā ex captiuitate redimere, atq; in eius regni fastigio collocare, quod pater sua uirtute seruasset: neq; ferēdum ut ad exteros ea potestas deferatur, parcere se omnibus, qui nepoti fuissent insidiati: regni salutem ante oculos ponere: si quē prouinciæ utiliorē esse arbitrentur, nihil obstare, quo minus melior eligatur. Fuit res aliquandiu anceps, cū Baronum sibi quisq; timeret. Postremo reconciliatione inter proceres facta, cuius autorem Ioannē sancti Angeli cardinalē, uirum doctrina & moribus excellentē, qui tū legatum agebat Apostolicū, tradidere. Matthias octo & decē natus annos, nono Calen. Februarij, inter quadraginta millia uirorū, qui medio in Danubio tum glacie constricto, impatientes magni frigoris, secreti electionis exitum expectabant, rex acclamatus. Nūc quisquis hæc legis & futura prædicito: singulare prorsus humanæ inconstantiæ documentū, ex duobus adolescētulis ætate moribusq; pene paribus, alter ex regio solio dum nouæ nuptæ thalamū exornat, defertur ad tumulum: alter dum capitale iudiciū trepidus

Matthias ex carcere uocatur ad regnū.

B manet, ex carcere uocatur ad regnum. Libertas eius ex gubernatore Bohemiæ sponsalitijs atq; alijs pactionibus empta refertur. Mirabile quod matrem repētina lætitia nō exanimauerat, cū tot cladibus afflicta prius regē appellatū audierit, quā uinculis exemptū. In parte Hungariæ, quæ trans Danubiū in Septentrionē porrigitur, & nūc Sepusiū uocant, olim Gepidæ consedere. Insignis latro Examites, natione Bohemus, Husitarū pestifera labe infectus, milites prædandi cupidos undecunq; ad se uenientes benigne collegit, eosq; fratres appellauit, & uniuersam regionē illā tributariam sibi reddidit, exædificatis munitionibus locis opportunis, ex quibus modo in unam, modo in alteram partem discurrere posset, prædas in fine cuiusque mensis utritim diuisit. Ex quibus nō plus accepit qui totum mensem, quàm qui diem unam ante diuisionem in castris fuit numero fratrum ascriptus. Id sibi ex Euangelio præceptum affirmauit, quod in uinea domini laborantibus, & qui prima hora, & qui undecima uenerant, æquam mercedem promittit. Hæc societas tum longe lateq; rapinas agere, & iam quinq; millia pugnatorum in armis habere, indiesq; crescere, non aliter dissipari potuit, quàm duce ipso Examite ad stipendia Ladislai regis uocato.

De Transsyluana regione, Teutonibus, Siculis, & Valachis populis eam incolentibus. Cap. II.

C TRanssyluana regio est ultra Danubium sita, quā Daci quōdam incoluere, feroces populi, & multis Romanorū cladibus insignes: nostra ætate tres incolunt gentes, Teutones, Siculi, & Valachi. Teutones è Saxonia originē habēt, uiri fortes & bello exercitati, à septē ciuitatibus quas inhabitāt Sibenburgenses patrio sermone appellati. Sicu-

Siculi se nobiles appellāt.

li Hungarorū ueruſtissimi creduntur, primi omniū qui ex Hūgaria ueteri in hanc prouinciā uenerint. Eā ob causam quāuis agros suis colūt manibus, ac rure uiuentes, greges pecorū pascunt, nobiles tamē appellātur. Et cōcurrentes inuicē, alter alterū generosum dominū salutant, nec tributa pendunt, nisi quo anno rex Hungariæ coronatur. Tunc enim quod sunt patresfamilias, tot boues regi tradūt, quorū numerū supra sexaginta millia esse ferūt. Iussi uero in bellū exire nisi pareāt, capitali pœna plectuntur, bona fisco applicantur. Valachi genus Italicū sunt, quemadmodum paulopost referemus, paucos tamen apud Transsyluanos inuenias uiros exercitatos Hungaricæ linguæ nescios. In hac prouincia oppidum fuit, quod Bistricium uocauere regiæ coronæ subiectum. Id Ladislaus rex cum Viennæ ageret, Ioanni Huniadi dono dedit. Tulerunt id ægre oppidani, diuiq; restitere, coacti tamen imperata fecerunt. at mortuo Ioanne, eiusq; filio Ladislao Budæ occiso, Michaelem Rylagum, qui pro Matthia altero Ioannis filio regnum petēbat, turpiter reiecerunt. Ille indignatus quàmprimum Ladislai regis mortem accepit, eò cum exercitu rediit, ui oppidū expugnauit, rebellium ciuium alijs oculos eruit, alijs ma-

nus amputauit,alijs necem gladio intulit,oppidum incendio deleuit,ingressi sunt paulopost Transyluana Turcarum circiter tria millia,prædamq; magnam abegerunt pecorum atq; hominum:quos insecuti Sibinenses & ipsi Teutones ad internecionem usque deleuerūt,victoresq; præda recuperata domum rediere. Vix ciuitatem introierant,cum Michael ex alia parte haud paruas ducens copias affuit, ciuitati exitium parans, quæ Bistricensibus aduersum se opem tulisset. Sed cum Sibinienses intra munitissimam urbem se continerent,frustratus desiderio suo,minabundus recessit. Apud Hungaros obijt ætate nostra Paulus Vergerius Iustinopolitanus, Græcis ac Latinis literis apprime instructus: cuius plura extant opera ab eruditis probata. Arrianus, qui Alexandri magni gesta Græco sermone cõscripsit, Latinus ab eo redditus est,hortatu Sigismundi Cæsaris. Scripsit de ingenuis moribus,græcas ac barbaras amicitias comparauit,aduersus Malatestam qui Maronis statuã in foro Mantuano deijci iusserat,nobilẽ inuectiuam edidit. Ex Hungaris,qui studia humanitatis secuti ævo nostro claruerunt, duos nouimus, Ioannem episcopum Varadiensem,qui regni cancellariam obtinuit,& alterum Ioannẽ eius ex sorore neporem,qui sub Guarino Veronensi Græcas ac Latinas literas didicit, nec minus uersu quã soluta ualet oratione: horum tamen originem Schlauonicã ferunt. Scientiã iuris plurimi professi sunt,inter quos Dionysius excelluit gente Canysia natus, qui Strigoniẽsem sortitus ecclesiã,honorẽ quoq; cardinalatus(ut ante diximus)emeruit.

In re

A In re militari Nicolaus Vayuoda tranſyluanus, Michael Vrſatius, & qui Takiſtum inua ſit Pancratius, nomen adepti ſunt. Nunc clarus habetur Michaël Rilagi ex aliena ruina magnus, Ioannes Huniades, cuius nomen cæteros obnubilat, nõ tam Hungaris quàm Valachis ex quibus natus erat, gloriam auxit. Valachia perquã lata regio eſt, à trãſyluanis incipiẽs, uſq; in Euxinum protẽſa pelagus, plana ferme tota, & aquarum indigua, cuius meridiem Iſter fluuius excipit, ſeptentrionem Roxani occupant, quos noſtra ætas Ruthenos appellat, & uerſus fluuium Thirannomadas Scytharum genus, quos Tartaros hodie uocitamus. Hanc terram incoluerunt quondam Getæ, qui Darium Hiſtaſpis filium turpi fuga repulerunt, & Lyſimachum regem uiuũ in poteſtate pertraxerũt, & Thraciam pluribus cladibus affecerunt. Poſtremo Romanis armis ſubacti ac deleti ſunt. Et colonia Romanorũ quæ duces coërcet eo deducta, duce quodã Flacco, à quo Flaccia nuncupata. Exin longo temporis tractu, corrupto ut fit uocabulo, Valachia dicta. Et pro Flaccijs Valachi appellati ſermo adhuc genti Romanus eſt, quamuis magna ex parte mutatus, & homini Italico uix intelligibilis. Inter Valachos tempeſtate noſtra duæ factiones fuere, altera Danorum, altera Dragularum: ſed ij cum Danis impares eſſent, atq; ab illis multifariam opprimerentur, Turcas in auxilium uocauere, quorum armis adiuti, Danos pene ad internecionem deleuerunt. Danis uero Ioannes Hu-
B niades Hungarorum imperio fretus opem ferens, non tam illos reſtituit quàm ſibijpſi claritatem & opes acquiſiuit. quippe qui Danorum agros ex poteſtate Turcarum ereptos, & ſibi & poſteris perpetua poſſeſſione retinendos occupauit. Valachi & inſulas Iſtri accolunt, inter quas Peucen apud ueteres fama notam, & in Thracia quoque ſedes habent. Valachorum pars Turcarum imperio, pars Hungaris ſubiacet. Non me latet difficillimam eſſe prouinciarum deſcriptionem, quando & autores ipſi quos imitari oportet, non ſolũ uarij, uerum & inter ſe contrarij ac magnopere diſſentientes inueniuntur, & ipſarũ prouinciarũ limites pro dominantium autoritate ac potentia ſæpenumero commutati. Nam quæ prouincia latiſsima quondã fuit ætate noſtra, aut extincta eſt, aut permodica. Cõtra uero quæ nulla uel minima extitit, nunc latiſsimã florentiſsimãq; uidemus. Longobardiam ac Romandiolam non cognouere maiores, noſtra tempora Inſubriam, Aemiliam, ac Flaminiã prorſus ignorant. Macedoniã ſub Aemathione Rege, à quo Aemathia cognominata, peranguſti clauſerunt termini: uirtus poſtea regum, & gentis induſtria, ſubtractis finitimis populis, longe ac late protendit. Dent igitur ueniam, æquum cenſeo, ſi qui mea ſcripta legentes non eos locorum terminos offenderũt, quos ipſi uel mente ſua cõceperunt, uel apud alios inuenerunt, quæ ab alijs accepimus, ſeu antiquis ſeu nouis autoribus incorrupta referimus, quamuis nõ eſt propoſiti noſtri geographiam edere, licet aliquando hiſtoriam quam ſcribimus, locorum aliquam ſigni
C ficationem requirat: ſic enim clarior redditur.

De Thracia & populo in ea, quomodo Byzantium, quod & Conſtantinopolis dicitur, à Conſtantino imperatore Romanorum ſit muris & pulcherrimis ædificijs auctum. Item de Synodo facta ſuper ſanctiſpiritus proceſſione. Cap. III.

POſt Valachos igitur & Hungaros, de quibus ſermo habitus eſt, Thracienſium res geſtæ ſeſe offerunt. Thracia uero (ut plerique autores tradũt, ipſiq; præſtantiores) ampliſsima prouincia eſt, longe lateq; patens. Cui ab oriente Euxinum pelagus ac Propontis occurrit. A meridie Aegæum mare, & Strymõ fluuius, ſimulq; Macedonicus ager. Septentrionem Iſter claudit. Occidentis oram tum Pœoniæ montes, tum Pannonia, & Sauus excipit amnis. In qua ſententia & Plinium Veronẽſem fuiſſe uideo, & Strabonem ipſum, qui iuga montis Hemi, Thraciam diuidere mediam affirmat, idemq; Dardanos, Triballos, Myſos incolere Thraciam non ambigit. Triballos autem eos coluiſſe campos, in quis uel Raſtiani modo, uel Seruij ſedes habent, nemo negabit, qui ſcripta ueterum præſenti rerum ſtatui coaptauerit. Myſij uero poſt Triballos ad orientem uſq; in Euxinum protendũtur, inter Iſtrum & Aemum montem habitacula ſortiti: hos hodie Bulgaros appellant. Poſt quos maritima loca uerſus meridiem ad Helleſpontum uſq; Romania eſt, natio Græca, quamuis olim Barbara fuerit. Et iterum noſtro tẽpore

deletõ

deleto Græcorum imperio, dominantibus Turcis in Barbariam redit. huius prouinciæ Metropolis est Byzantium, Agios prius appellata, Lacedemonij eam condidere duce Pausania, quibus Apollinem consulentibus, ubinam sedes quærerent, mandasse oraculum memoriæ proditum est, ut contra cæcos habitationem locarent. Cæcos autem Megarenses appellauit Chalcedonis conditores. Qui cum prius in Thraciam nauigassent, situmq; ubi postea Byzantium ædificatum est conspexissent, omissa tam locuplete ripa, tenuiorem è regione in Asia delegissent. Hæc Strabo. Constantium uero imperatorem cognomine Magnum, cum statuisset imperij sedem ex urbe Roma in orientem transferre, quo facilius Parthorum excursiones compesceret, tradunt ecclesiastici autores in Troadem profectum, ibi regiæ urbis fundamenta iecisse, ubi quondam Agamemnon cæteriq; Græcorum principes aduersus Priamum regem fixere tentoria. Sed admonitū in somnis, Christo saluatore locum alium designante, cœptum opus, cuius diu manserè uestigia, infectum reliquisse, atq; in Thraciam nauigantem Byzantium petiuisse, eumq; sibi locum diuinitus ostensum dixisse, mox urbem ampliasse, noua mœnia erexisse, sublimes excitasse turres, magnificentissimis tum priuatis tum publicis operibus exornasse, tantumq; illi decoris adiecisse, ut altera Roma non immerito dici posset. Scriptores uetusti qui florentem uidere, deorum potius in terris habitaculum quàm imperatorū putauerunt. Nomē urbi nouam Romam imperator indidit. Sed nicit obstinatio uulgi, ut à conditore potius Constantinopolis uocaretur. In hac urbe multa sub imperatoribus Episcoporum concilia celebrata, multæ suppressæ in Christiana religione surgentes hæreses, multæ inuētæ, inter quas ea diutius mansit, quæ de processione Sācti spiritus, quamuis in pluribus agitata ac reiecta cōcilijs, ad nostram ætatem usque perueniens. Deniq; sub Eugenio quarto pontifice maximo in Florentino Synodo (quemadmodum suo loco dicetur) non solum à Latinis, sed ab ipsis etiam Græcis damnata, explosaq; est. Verum quanquam Ioseph patriarcha, & Ioannes imperator gentis eiusce, cum Latina ecclesia concordibus animis fidei symbolum decantauerint, Constantinopolitana tamen ecclesia credere quod Romana sentiret, uelut nefas duxit. Obierat in Florētina patriarcha qui unioni consenserat. Nec imperator domum reuersus diu superuixerat. Constantinus, qui ei successit, siue deceptus, siue sponte sua insaniens, haud quaquam unioni consentiens uidebatur. Et tam Gregorium patriarcham priori suffectum, quòd ad ueritatem fidei ambularet, domo pepulerat, ecclesiastica bona inuadens. miserat eo Nicolaus Pontifex Romanus Isidorum episcopum Sabinēsem, uniuersalis ecclesiæ cardinalem, uirum industrium, & qui Ruthenorum ecclesiam iam dudum rexerat, percontatū, quanam ratione græcanica natio legatorum suorum conuenta reiiceret, cum latinis Florentiæ habitaret. Iam ille imperatorem eiusq; senatum in rectam uiam pellexerat, cum Turcarum bellum, duce & autore Mahumete, uelut repentina tempestas in Constantinopolitanos emersit, de quo paulò post suo loco dicetur.

Byzantiū altera Roma.

De Turcarum origine & propagatione, uictu, uestitu, & moribus eorum, Cap. IIII.

VIdeo complures ætatis nostræ nō autores aut poëtas duntaxat, uerum etiam historicos eo errore teneri, ut Teucrorum nomine Turcas appellent. Credo eos ideirco motos, quoniam Turcæ Troiam possidēt, quam Teucri coluere: sed illi originem ex Creta atq; Italia sumpserunt. Turcarum gens Scythica & Barbara est, de cuius origine atq; progressu, quamuis propositum egredi uidear, dicere haud alienum existimo: quando sub æuo nostro in tantum hoc genus hominum auctū est, ut Asiam Græciamq; tenens, Latinum Christianumq; nomen late perterreat. Et narratio res quoq; Thracienses aperiet, de quibus instituitus est sermo. Turcæ (ut Ethicus philosophus tradit ultra Pyrenæos montes & Taracontas insulas contra aquilonis ubera, id est, ad septētrionalem oceanum sedes patrias habuere: gens truculenta, ignominiosa, & in cunctis stupris ac lupanaribus fornicaria. Comedit quæ cæteri abominantur, iumentorum, luporū, & uulturum carnes, nec abortiuis hominum abstinet. Diem festum nullū colit, nisi mense Augusto Saturnalia. Romanorum imperium audiuit magis quàm sensit, quamuis Octauiano

De hoc memini in historia Asiatica in fine.

A uſano Auguſto in auro littorio cenſum dedit,& id quidem ſponte.nam tum uicinas uri
diq; regiones annua illi tributa reddere animaduertit,nouum dierum ac temporum de-
um exortum eſſe arbitrata,munera ei quotānis trāſmiſit. Hæc gens teſte Othone hiſto
rico & Imperatoris Frederici patruo,regnante apud Francos Pipino, à Caſpijs portis
egreſſa,cum Auaribus(quos Hungaros noſtra uocat ætas) feroci pugna, multis utro-
biq; deſideratis conflixit.Exin Pontum,Cappadociamq; tranſgreſſa,ad reliquas inde fi
nitimas gentes ſenſim dilapſa,more latronū clandeſtinis quibuſdam extranſitionibus ut
res ſibi uendicans,occupatis quibuſdam montibus,& clauſtris opportunis,unde per oc
caſiones facile irruptiones fieri poſſent,uſq; adeo emerſit ac ſublata eſt animis,ut palam
iam & pari marte aduerſum finitimos de agri poſſeſsione certaret. Et deniq; procedēt
di tempore non ſolum Pontum & Cappadociam,uerum Galatiam, Bithyniam, Pam-
phyliam, Piſidiam, utranq; Phrygiam,Cilices,Cares,& eam Aſiā quæ minor uocatur,
ad oras uſq; Ionij & littora Græci maris occupauerit, non unum quendā principē, ſed
alios alij duces & uaria auſpicia quaſi per factiones ſecuti.Ex hac gente(quēadmodum
Nicolaus Sagundinus uir Græcæ ac Latinæ hiſtoriæ peritiſsimus ad nos ſcripſit) uigeſi-
mum ab hinc & centeſimū circiter annū.Ottomanus exigui tum cēſus & obſcuri inter-
pruatos nominis,ex collectitio milite non parua manu per ſeditionē cōflata,graſſari paſ
B ſim,ac non ſolum reliquias Chriſtianas uexare,uerū etiā homines ſuæ gentis armis infe-
ſtis petere, & ſibi ſubdere cœpit.Cuius conatibus orta inter Turcarum principes ſedi-
tio,facile curſum præbuit.Nam illi dum ſæpe inuicē laniant,accitis undiq; omnibus, qui
pro ingenio prædæ rapinæq; percupidi eſſent,autoritatem breui & nomen adeptus eſt,
oppida non pauca partim ui,partim ſeditione in poteſtatem accepit. Ottomano filius
ſucceſsit Orcanes,qui rem inchoatam à patre cōmode proſecutus,admodum propaga
uit.Eum Amurates filius ſubſecutus eſt,qui duobus de Græcorum imperio diſcepitanti
bus,ab altero qui ſuperari timebat,in auxilium accerſitus,Turcarum primus trāſiuit in
Græciam,ubi conſulto bellum protrahens,poſtquā ambos eneruatis conſumptiſq; uiri
bus,fractos ac defeſſos animaduertit,nerfis(ut aiunt)proris,arma in eos ſine ullo diſcri-
mine per occaſionē cōuertit. Et occupato Calliopoli oppido, peropportune in Cherro
neſo ad Helleſponti fretū ſito,cætera græca oppida aperte petere bello,palāq; ſibi & po-
ſteris Græcorum polliceri imperiū nō dubitauit,magnāq; Thraciæ partem,nullis ferme
obſiſtere audentibus,ditioni ſuæ ſubiecit.Is uita functus duos reliquit filios, Solmanem
& Pazaiten. Solmane breui è uita ſubtracto,res uniuerſa ad Pazaitē deducta eſt. Qui
proſperos fortunæ adeptus afflatus,uſq; adeo nouelli regni fines extulit,ut Thracia pene
uniuerſam,excepta Cōſtātinopoli ac Pera, Theſſaliam,Macedoniā,Phocidē, Bœotiā,
Atticam,maiori ex parte occupauerit.Myſos quoq; Illyrios,Triballos crebris excurſio
C nibus infirmauerit.Conſtantinopolim uero omni agro, ſuburbanisq; ac delitijs ſpolia
uit: tam longa & perdifficili obſidione uexauit,ut ciues deſperata ſalute de ditione age-
re cœperint, petiſſentq; proculdubio,& in hoſtis ſeuiſsimi poteſtatem ueniſſent.ni Ta
merlanes ille Scytharum præpotens rex,inſtar torrentis ipſo incurſu atque impetu cun
cta proſternendo ac uaſtando,Pazaiten ipſum occurrere ac reluctari conātem, magno
prælio & ingenti ſtrage ſuperatum in Aſia cepiſſet. Hic eſt ille Tamerlanes terror gen
tium,in cuius exercitu duodecies centena millia hominū fuiſſe traduntur,Xerxe ac Da
rio maior,quorum copijs ſiccata flumina prodiderunt.Irā ipſe ſe dei uocitauit,nec nomi
ni crudelitas defuit. Multas ac præclaras Aſiæ urbes deleuit,homines tanquā pecora tru
cidauit,non ætati,non ſexui pepercit.Damaſcū nobiliſsimā Syriæ urbem diripuit atq; in
cendit.Pazaiten catena uinctū prandēs, quaſi canem ſub menſa ſua comedere iuſsit,a-
ſcenſurus equum,eo tanquā ſcabello uſus eſt. Poſt cladē Pazaitæ,filij eius,qui cōplures
erant,in poteſtatem uenere Græcorum,cum periculū euaſuri in Thraciam trajicere con
tenderent.Calapinus autem natu maior emiſſus à Græcis,tandem patrium regnū obti
nuit.Aduerſus quem Sigiſmūdus rex Hūgariæ collaris ſignis prælio iniens, tumultuo-
ſe fuſus,caſtra & impedimēta reliquit,Chriſtianorū ingēs occiſio facta. Ioānes dux Bur
gundiæ in eo prælio captus,multo auro libertatē redemit.Calapino mortuo Oream eius

filio

filio tenella ætate adoleſcentulo Moyſes patruus & uitam eripuit, qui paulopoſt ſine filio deſideraturus Mahumetem fratrem reliquit hæredem: is Valachis fortiſsimis & bellicoſiſsimis nationibus trans Danubium (ut ante diximus) late dominantibus, bello attritis tributa grauia imperauit. Nonnullos in Aſia Turcarum regulos armis oppreſſos regnis penitus ſpoliauit, Chriſtianos ſub imperio ſuo degentes, quàm duriſsime afflixit. Mahumete mortuo Amuratem eius filium, qui per id tempus in Aſia morabatur, audita patris morte, in Thraciam trajcere conantem, imperator Græcorum diu prohibuit. Muſtaphamq; reliquum ex Bazaitæ filijs, ut rerum potiretur emiſit, & ſumma ope prosecutus eſt, ſed Muſtapha pugna ſuperato & interempto, Amurates victor uniuerſum regnum conſecutus, Theſſalonicam illuſtrem Græciæ urbem, quàm tum Veneti poſſidebant, ui captam, pugnataq; penitus diripuit, eaq; victoria auctus, Epirum atq; Aetolia non obſcuras prouincias reliquo regno adiecit. Illyriorũ agros ualtãs, oppida multa ui cepit, diripuit, atq; incẽdit: uxoribus more gẽtis quãplurimis uictus eſt, inter quas Georgij Seruiæ Deſpoti filiã duxit. Nec diu poſt immemor affinitatis, aduerſus eũ duxit exercitũ. Georgius impar generi potentiæ, furentẽ uerit⁹ hoſtẽ, relicto uno ex filijs, qui cũ præſidio Synderoniã tueretur, cũ cõiuge exteriſq; liberis ac gẽtis ſuæ ſacerdotib. in Hungariam profugit. Expugnata eſt tamen Synderonia ac direpta. Deſpoti filio lumen ademptum, Georgius patria expulſus, diu apud Hungaros exulauit. Ioannes Huniades iam per arma clarus, ſæpe cum exercitu Seruiã ingreſſus, plurimis cladibus Turcas affecit, eorumq; duces acie conflixit. Verum quamuis Seruiæ magnam partem recuperauit, non tamen Georgio cuncta reſtituit, multa dedit amicis. Neque iniuria, cum & ipſe ſua uirtute repuliſſet hoſtes, & Georgij ſuſpecta fides eſſet, qui medius inter Hungaros ac Turcas nũc ſilos fefelliſſet. In his uero quæ religionis eſſent, neq; Romanæ eccleſiæ auſcultarent, neq; Mahumetis legem ſequerentur.

De bello contra Turcas ab Hungaris duce Ioanne Huniade commiſſo. Item de altero ab eiſdem cõtra eoſdem magno Chriſtianorum detrimento habito, facto, Cap. V.

LIbet, quoniam uentum eſt huius operæ ad finem proſequi. Cum male pugnatum eſſet in prælio Varnenſi, de quo paulò poſt dicemus, fugiens Huniades, in Seruiam ſe recepit. Senſit aduentum eius Georgius, atq; obuiam factus ueniẽtem intercepit, & quaſi hoſtem coniecit in uincula. Nec prius dimiſit quàm oppida ſuæ ditionis, ab eo pridem occupata recepit. Nec multo poſtea cum Ioannes uerſus Sophiam copias duceret, uidereturq; non parua Turcis illaturus damna, Amuratæ omnia Hungarorũ conſilia patefecit. Vnde ille admonitus maximam Chriſtianis intulit cladem, quemadmodum ſuo loco conferetur. Cum uero Turcæ Conſtantinopolim euicíſſent, atq; in Seruiam ducere exercitum minarẽtur, ſecundo auxilia petens ad Hungaros tranſit, & in Auſtriam, neque profectus Ladiſlaum adiit regem, grandæuus iam ſenex dignus ueneratu, niſi recta de religione ſenſiſſet, ea in eo ſermonis autoritas, ea corporis maieſtas fuit. Acceſsit huc Ioannes Capiſtranus ordinis minorum profeſſor, uitæ munditia & inter prædicatores Euangelij noſtro tempore inſignis, quæ ſiuit, an audire ſe uellet? Annuenti, quod Romana eccleſia credit & docet expoſuit, diu ſecum per interpretem de ſacris eloquijs diſputauit, ut errorem ſuæ gentis relinqueret, magnopere cohortatus eſt. Ille hoc denique reſponſum dedit. Annis nonaginta uitam produxi, nec aliam religionẽ quam ſuſcepi à patribus noui, ſapientem me ciues mei, quamuis infelicem hactenus putauere, tu nunc quod ſæpe agitant, ſenem delirum efficere cupis, laqueo uitam finire malim, quã patrum traditiones relinquere, atque his dictis è conſpectu abijt: tam periculoſum eſt religionem imbuiſſe damnatam. Reuerſus domum, cum accepiſſet Michaëlem Zilagum, qui tum Albæ cum præſidio præerat, fratremq; eius Ladiſlaũ quadrigis uectos urbem exiſſe, milites miſit, qui eos uel comprehenderent, uel occiderent. Michaël ubi adeſſe hoſtes animaduertit, curru deſiliens, equum quem pone ducebant aſcendens uelocifuga ſaluatus eſt. Ladiſlaus in quadrigis repertus, multis uulneribus confoſſus ac diſcerptus interijt: ſed nõ impune id Georgio ceſſit. Cognouit & Michaël paucis poſt diebus illum

Ladiſlaus in quadrigis reperius confoditur.

A illum prope Danubij ripam iter habere, aggressusq; cum armatis captiuũ abduxit, cui dextræ manus duos digitos amputauit, cum se gladio defenderet. Redemptus est Georgius magno auri pondere, non tamen diu superuixit, cum truncæ manus fluor sisti non posset, atq; hic perfidi hominis exitus fuit. Lazarus filius post cum gubernationem suscepit, excluso fratre, nomine Georgio, quem quondam Amurates excæcauerat. Is cum sorore (quam nupsisse Amurati diximus) ad opem Mahumetis confugiens, frustra eius auxilium implorauit. Obijt deinde Lazarus, de cuius hæreditate non parua contentio exorta est. Georgius Turcarum auxilio paternum regnum uendicare nititur. Vxor Lazari relicta Hungaricas opes implorat, nec Tatecuzma Vlrici comitis Cilię quondam uxor ac Georgij, portionem hæreditatis desperat. Ioãnes Cardinalis Sancti Angeli ab Hungaris inuitatus, eò profectus, ut arces obtiẽdit, cõmeatus penuria compulsus redijt. Iulianus cardinalis sancti Angeli aduersus eum missus, Hungarorum extulit animos, & arma sumere persuasit Rastianus, quæ Turcis in Hũgariam aditum præcludunt, aut Apostolicæ sedis nomine recipiat, aut Hungaris tradi curet. Rebus infectis non sine graui periculo (uix enim Turcarum manus euasit) Budam redijt. Nos Amuratis opera quæ medio cursu reliquimus, prosequamur. Magnus hic uir fuit, domi belliq; tam suis amatus quàm nostris odiosus, cum centum millibus pugnatorum intrauit Hungariam late populatus prouinciam, sterilis annus impedimento fuit, ne regno potiretur. Cõ-

Amurates cũ centum millibus armatorũ Hungariam intrauit.

B meatus penuria compulsus redijt. Iulianus cardinalis sancti Angeli ab Eugenio pontifice maximo aduersus eum missus, Hungarorum extulit animos, & arma sumere persuasit. Exercitus Christianus usque Sophiam ad Artum magnum profectus est. Sæpe cum Turcis prospere dimicatum non sine Ioannis Huniadis ingenti laude, qui tum copias ductauit. Cuius nomen apud hostes adeo terrificum fuit, ut plorantibus pueris matresfamilias taciturnitatem non aliter imperarent, quàm Ioannis præsentiam minitãtes. Congregati tamen non paruo numero Turcæ, cum Christianis confligere non dubitarunt. Sed non tam felix eis pugna, quàm fortis animus fuit, superati uirtute Hungarica, multis cæsis, terga dedere. Hungari, qui bello interfuere, cupiditate gloriæ res suas ampliantes, ac de magnis maiora tradentes, Imperatori Frederico, superatos bello Turcas scripsere, triginta millia hostium cæsa, captaq; multo plura. Cardinalis sancti Angeli sex millia duntaxat hostium in eo prælio cecidisse suis literis affirmauit. Signa militaria nouem capta. Ioannem Huniadem non ducis tantum, sed militis quoque singulari uirtute usum, eiq; fides habita. Turcis è Christianorum uictoria plus pauoris quàm damni attulit, non Hungaricas tantum uires, sed Germanicas quoq; in se cõmotas arbitrantibus. Consternati ergo ac perculsi metu, perinde ac totus occidens coniurasset, pacem

Turcæ cõsternati ab Hungaris paci petendæ intenderunt.

C petiere. Hungari qui suas uires non ignorarent, nec tam potentiæ suæ quàm casui uictoriam imputarent, periculosum existimantes sæpius tentare fortunam, oblatas ultro conditiones pacis non recusarunt. Inducię belli in decem annos dictæ, iusiurandum per sua sacra ambæ partes præstitere, Despoto Seruię quæ bello amiserat reddita. Molesta ea res Iuliano Cardinali fuit, cui prosequenda uictoria uidebatur, Eugenio quoque Romano pontifici nihil molestius nuntiari potuit, cuius menti nulla maior cura insedit, quã Christianæ fidei propagandæ. Scripsit igitur cardinali, nullum ualere fœdus, quod se incõsulto cum hostibus religionis percussum esset. Vladislão regi Poloniæ, qui eo tempore Hungariam occupabat, uti conuenta dissolueret, imperauit. Iuramenta remisit. Nouũ instaurari bellum, tum precibus, tum minis extorsit. Ex Christianis principibus auxilia petijt, præter Philippum tamen Burgundiæ ducem, neminem Christianæ religionis zelus commouit: hic solus classem instruxit, quæ usque in Hellespontum profecta, Turcis ex alia transitum prohibere in Europam conata est. Franciscus cardinalis Venetiarum, Eugenij nepos, cum pluribus triremibus eò missus classi præfuit. Vladislao qui alienum regnum inuasisset, è re sua usum est, solitudinem belli prouincialibus non deesse. Accersitis igitur ex Bolonia ac Bohemia, cæteriscq; uicinis gentibus auxilijs, coactis ex Hungaria copijs, Turcarum agros inuadere statuit, Ioanni Huniadi castrorum cura commissa quadraginta circiter equitum millia fuisse traduntur, plerique dimidio

Philippus Burgundus, solus classẽ in Turcas instruxit.

minorem numerum prodidere, reguli Hungariæ pontificesq; quamplurimi interfuere. Iulianus sancti Angeli cardinalis, milites cruce signatos no paucos secum duxit. Iter per Valachiã receptũ, deinde transito Danubio in Mysiã uentũ, ut per plana et campestria loca in Romaniã trãsirẽt. Amurates hostiũ cognito aduẽtu, cũ Græcis ac Turcis in Europa manentibus nõ satis cõsideret, exercitũ ex Asianis militibus cõparauit. Sed augebãt animũ transiciendi freti non mediocris cura, qui classem Apostolicam obtinere pelagus nõ igno

Genuẽses nocuere. rabat. Anxio (ut aiunt) & multa uoluenti animo, Genuenses quidã curas ademere, qui suis nauibus accepta pecunia transportare copias promiserunt. Locus est ubi non amplius quã stadia quinq; latitudo freti cõtinet, inter Propõtidem & Euxinum pelagus, tantum est spacium quod Europã Asiamq; disterminat, Bosphorũ Thracium dixere maiores, à Bizantiorũ cornu sexaginta ferme stadijs distantem. Hic Amuratis exercitus trãsuectus est, aureo nummo uectoribus per capita tradito, quæ si uera est fama, centũ millia fuisse ferunt. Nam Christiani locũ attigerant, cui Varna est nomen, cum aduentare innumerabiles hostiũ copias nunciatũ est. Cedendũ Vladislao Cardinaliq; uidebatur, & ne circumueniri ab hoste possent, munitũ montanumq; locũ petendum. Huniades aduersari ac resistere, Turcarũ se nosse uires dicere, famã semper maiorem esse, quòd si Turcæ omnes adsint, Hungaris tamẽ impares fore. Illos aurea & discolori ueste, Hungaros ferro atq; ære fulgere, Christianum agmen & stare paratum & sequi, nec turba nec sarcinis prægraue intentum, quo dux non modo signet, sed etiam innuat. Contra si Turcarum mores inspiciantur, fœminas magis existimare debere quã uiros, si fugiat exercitus Christianus quẽ rex Hungariæ ducit, in quo legatus Apostolicus adest, in quo tot nobilissimi ꝓceres militãt, nĩquã deinceps Hungaris cõtra Turcas futurũ animũ. Vicit Huniadis sententia, expectati hostes, postera die, siue maioris exercitus speciẽ præbuere quã fama ipsa uulgauerat, siue quod metuentibus omnia uero maiora uidẽtur, siue qd' Amurates in cogẽdo milite, uulgatæ opinioni haud quaquã defuerat, territus Huniades eo cõspectu tum primũ periculi magnitudinẽ animo uoluens, de fuga regẽ admonuit. Ille serũ consiliũ arguẽs, perniciosam magis fugã quã pugnã dixit. Cõmisso prælio sperari uictoriam posse, sæpe minoribus exercitibus celsisse maiores, nec tam multitudinẽ bellatorum, quã audaciã & ordinẽ præstare uictoriã. Deum quoq; respicere meliorẽ causam, præstantioremq; se paucis (si modo audeãt) exhibere, fugientes uictoriã hosti tradere, feriẽdaq; terga, & multã suorum cedẽ. Magnifica quoq; uerba Ioãnis pridie dicta, plenus irarũ rex exprobrauit, iussisq; omnib. arma capere, prælium expectauit. Amurates in ꝓximo colle consederat, ex quo suos pariter atq; hostes spectare potuit, dato belli signo quindecim millia equitum qui pugnã prouocarẽt, facto globo in Christianos impetum facere. Sin-

Vide Turcarum ornatum in bello. gulis albæ super loricas uestes fuere, quæ uento agitatæ instar alarũ præ se ferebant, totidẽ uiridibus induti sagulis sequebãtur. Aurea equorũ frena multorũ uisa, & multis galearũ argenti atq; gẽmarũ nitor, ipsas quoq; gladiorũ uaginas prægrãdes uniones ornabant. Nõ detractauere Christiani certamẽ. Itum est ferocibus in pugnã animis: Superior acies nostra Turcas in fugam uertit, quàmplurimas primo impetu prostratis. Perculit ea res magno metu Amuratẽ, nihil tale uerentẽ, fugisset protinus prodito exercitu, nisi circumstãtes Satrapæ cõprehenso eius equi freno, ignauiã eius increpassent, fugientiq; cõminati necem fuissent. Perstitit ergo uel inuitus, iussisq; fortissimis arma sumere, prælium instauravit. Pugnatũ est summa cõtentione pluribus horis, nũc Christianis, nunc Turcis propinquior uictoria sese præbente. Cadebant hinc atq; inde quãplurimi, plures ex Turcis quorũ corpora parum tecta, facile sagittæ ensesq; penetrabant. Postremo tum nouus in hora hostis incedere & sauciorum loca integri occupabant, non tam uirtute quã numero superati Hungari, paulatim referre pedem cœpere. Tum Vladislaus cum globo suorum, equos erga se non minus fortes quàm fidos habuit ex Polonia, ut hostes ex acie uictores diuerteret. Christianisq; animũ redderet, in tumultum quem teneri ab Amurate diximus, circumiectosq; undiq; currus impetũ fecit. Ibi noua pugna commissa, nouus iniectus Amurati pauor, trepidatũ totis castris, nec iam consistendi animus aderat. quod si Huniadi par animus ac regi fuisset, & arridenti fortunæ dedisset manus, hauti dubium

quin ea

A Quin ea dies & Amurati uitam & posteris eius imperium Græciæ abstulisset. Verum ipse, ut primum cedere Christiana signa conspexit, cum millibus Hungaris ac Valachis ex acie se subtraxit, atque insalutato rege nutante adhuc uictoria fugam arripuit, forte se rei militaris perito nulla in pugna salus uisa, & saluare aliquos quàm perire omnes maluit. Poloni acceptam eo prælio cladem, Huniadis uecordiæ, atq; ignauiæ tradiderunt, ipse sua consilia spreta conquestus est. Vladislaus suæ sorti dimissus, dum fortiter circa munimenta hostium pugnat equo deiectus, obtruncatus est. Caput eius hasta infixum per Græciam atque Asiam in signum uictoriæ populis ostentatum. Poloni ad unum cæsi omnes, direpta castra, & quæ munitiones curruum tuebantur: necati episcopi, & proceres Hungariæ qui aderant eadem calamitate oppressi. Iulianus Cardinalis dum fugit amisso prælio, cum iam hostes euasisset, Hungarorum perfidiam euadere non potuit. Potum equo dantem apud stagnum forte repertum latrunculi quidam nouere, & arbitrati pecuniam apud eum esse, deiectum equo necauerunt, & ablatis uestimentis nudum cadauer feris ac uolucribus dimisere. Hic exitus uiri fuit magni certe & admirabilis, in quo nescias doctrina maior an eloquentia fuerit. grata hominis præsentia, blandi mores, uita in omni ætate nitida, religionis zelus, qui omnia pro Christo & mortem ipsam uere suaserit. Huniadem (ut ante diximus) fugientem, Despotus Seruiæ cepit. Po-

Iuliani cardinalis exitus miserabilis.

B loni regem suum iam peracto bello pluribus annis uiuere crediderunt, captum non interfectum arbitrati. Cardinali Venetiarum eius culpa cladis magna in parte imputata est, qui neque fretum (uti par fuerat) custodiuit, neque transuectos hostes Christianis ducibus (quod secundum fuerat eius officium) nunciauit. De numero cæsorum minimè constat, illud exploratū est, longe plures ex Turcarum acie cecidisse, cæterum pro numero copiarum longe maius damnum Christianis illatum. Victor Amurates neq; fugientes hostes insecutus est, neq; gloriabundus inter suos magnifica uerba iactauit, neque ut ante assueuerat, hilarem uultum ostendit. Interrogatus quidnam tristior esset, & cur non uictis hostibus exultaret: Nollem (inquit) hoc modo sæpius uincere, iubensq; uasa colligi, copias quæ superfuerant domum remisit. Ipse Adrianopolim reuersus, deo suo quæ uictoria fecerat uota persoluit. Exin uoluens animo, regni curas ueræ felicitatis expertes esse, inconstantiam quoq; fortunæ ueritus, quæ nulli perpetuo bona est. accersitis prouinciarum maioribus, Mahumetem ex liberis suis natu maiorem pro se regē constituit. Ipse priuatam deligens uitam, in Asiam profectus, cum paucis ori sui comitibus, religioni cuidam solitariæ sese addixit. Calibassa inter Satrapas Turcarū opibus & auctoritate maior, Mahumeti, qui nondum per ætatem aptus esset imperio, gubernator datus. Reliqui regis filij, ne quas regno turbas excitarent, more gentis necati sunt. Felicius apud Turcas priuatis quàm regibus liberi nascuntur.

Victor Amurates tristior.

C *De alio bello per Huniadem, qui ignominiam apud Varnam acceptam abolere cupiebat, celeriter apparato, & quod Amurates à uita priuata ad bellum ducendum fit reuocatus.* Cap. VI.

Effluxit deinde non paruum tempus, in quo nec Hungari Turcas, nec Turcæ Hungaros armis lacessere præsumpserunt. Sua quenq; calamitas domi attonitum tenuit, cruentissima Varnensis pugna uires utriusq; partis eliserat. Nec Turcis, neq; Hungaris ex bello idoneus erat, hos Huniades, illos Calibassa alieno nomine gubernauit: ferocior Huniades, reiq; militaris peritior, ignominiam Varnæ acceptā obliuisci non poterat. unde dies noctesq; meditabatur, quo nam pacto abolere infamiam, & resarcire damna maxime posset. Spem bene gerendæ rei Turcarum quies præbuit, qui iampridem nullum belli apparatum ostenderant, uires illis atq; animos defuisse ratus, tempus idoneum existimauit in quo pristinam recuperare gloriam posset, Turcasq; pessundare, quibus si adsint exercitus, imperatorem tamen prorsus defuturum arbitrabatur, nec magis existimandum exercitum sine duce, quā ducem exercitu carentem. Coactis ita repente copijs ex Hungaria, accersitis Bohemorum auxilijs, mercenariorum quoq; militum, non parua manu coacta, ducere exercitum in Turcas statuit, quos prius aggredi ac conficere credidit, quam nouissime ex Hungaria nunciaretur. Eam rebus gerēdis solertiam ac celeritatem adhibuit. Consiliū eius Gregorius Despotus Seruiæ (ut ante dixi-

mus) Turcarum ducibus patefecit, magnumq; genti periculum imminens malus ostendit. Perculsi eo nuncio Turcæ quid agerent non satis intelligebãt. Amurates iam senior religioni addictus, regni curas abiecerat. Mahumetes ætate minor tantũ belli molem ferre posse non credebatur, Callibassæ defuturam obedientiam putabant, qua nihil est in bello magis necessarium, Trepidare igitur, æstuare, modo huc, modo illuc mentem conuertere, nullum consilium satis placere. hærẽtibus in deliberatione satrapis, nihil tandem salubrius uisum, quàm reuocare ob ocio Amuratem, neque enim ueterani militaturi sub alio credebantur, nec fortunam belli cunctandam arbitrabantur, quàm sub eo qui uincere consueuisset. Calibassa eius sententiæ autor fuit. In qua re Mahumetis animum uehementer offendit, cupientis in ea expeditione sese uirum ostendere uerentisq; ne imperium amitteret, si pater iterum regnum assumeret: ut sunt hominum mutabiles uoluntates. Missi ergo legati Amuratẽ reuocauere, qui comparato mox exercitu in hostem profectus, non aliter quã si ad prædam pergerent alacres milites duxit. Iam Huniades cum copijs Sophiam transierat, prostratisq; qui occurrerant locorũ præfectis, hostiles agros late populatus, loco qui Basilia uocatur castra posuerat. Cum aduentare Amuratis copiæ nuntiantur, nõ expectauit Huniades prouocari, prior ipse pugnam iniit. Cõmisso prælio anceps diu certamen mansit. Qua parte pugnauit Huniades, fusi hostes terga dedere, nec parua strages edita, pari modo & Amurates in cornu suo uictor, Hungaros fugit. Postremo cum uictor uictorem incurreret, non tulerũt Christiani Turcarum impetum, qui quãquam uirtute præstarent, numero tamen superati, nõ tam uicti quàm fessi cõpulsi sunt cedere. Huniades postquã suos neq; minis neq; precib. sistere potest, cum paucis ex bello profugit. Multi Hungariæ proceres, & nonnulli ecclesiarum episcopi in eo prælio cecidere. Gregorius miles ad internecionem cæsus, nec tamen pauciores ex Turcis interiere, emptã multo sanguine uictoriam, Amurates domũ retulit. Nec diu postea relicto Mahumeti regno, quemadmodum prius destinauerat, mortem obijt. Corpus eius more maiorum in Bursa sepultũ. Ea est Bithyniæ ciuitas, & Asiatici regni caput. Paulo antequã obijsset, Amurates uxorẽ duxerat, filiam Sponderbei nobilis in Penderacia satrapis, ex qua natũ filium nomine Chialapiũ sextum agentem mẽsem, Calibassæ moriens cõmendauit. Ille Mahumetis gratiam initurus, & matrem & puerum ei prodidit. Mahumetes accersitis triginta (ut aiunt) matronis quæ puerum cognoscerent, postquã certamen Amuratis sobolem esse constitit, strangulatum matri filium reddidit. Funusq; regio more fraternum duxit, auspicia regni parricidio consecrans. Sunt qui Calibassam alienum puerum Chialapini nomine suppositum ferunt, illumq; pro filio Amuratis necatum, Chialapinum uero apud Constantinopolim clam educatum. Post capturam uero urbis inde subtractum, ac Venetias ductum. & hunc esse quem Calixtus pontifex maximus pro fratre Mahumetis in palatio custodiri iubet. Nos uero periculum ad Græcos remittimus, quamuis multa in hisce rebus figmẽta interuenire non ignoramus. Et sæpe consortis filios, regio defungi honore uiderimus.

De Mahumete fidei Christianæ ferali inimico. & quod Constantinopolim Thraciæ urbem excellentissimam ceperit, & Christiana fide spoliauerit. *Cap. VII.*

MAhumetes igitur defuncto Amurate gubernacula regni ex uoto adeptus, institutа maiorum pro ingenio correxit. Leges ipse suas domi foriscq; tulit, ærarium locupletauit, noua uectigalia excogitauit, copias auxit, in proceres aut aulicos sæuire contumeliari ue cœpit. Hic est ille Mahumetes qui Constantinopolitanus (ut supra innuimus) bellum intulit, de quo nunc referre ut accepimus haud alienum fuerit. uoluerat iam pridem animum Mahumetes, quonam modo Constantinopolim sibi subigere posset, neque ad suam gloriam pertinere arbitrabatur, urbem in medio Turcarum sitam esse quæ suo imperio non pareret, tantoq; maius inde nomini suo decus accedere, si eam urbem expugnaret, quanto progenitores sui idem conati, turpius à ceptis destitissent. Cũ paucis igitur participato consilio, castellum iuxta littus ad ostium Bosphori paulo ab urbe remotius, aliud dissimulãs incredibili celeritate extruxit, atque muniuit, bellum deinde urbi non modo indixit, sed contra multa fœdera, contra iusiurandum intulit, simul

& gerere

A & gerere cœpit. Senſerant eius animũ Græci, diffidẽtesq; ſuis uiribus ad Latinorũ opes cõfugerãt, lachrymis auxilia expectãtes. Surdæ (Proh pudor) noſtrũ principũ aures fuere, cæci oculi, qui cadente Græcia, ruiturã Chriſtianæ religionis reliquã partem non uiderunt, quãuis priuatis quẽq; aut odijs aut cõmoditatibus occupatũ, ſalutẽ publicam neglexiſſe magis crediderim. Mahumetes interea coactis undiq; copijs, mirabili apparatu, formidãdo animo & impetu, terra mariq; regiã urbẽ aggreſſus, cuniculis ac latẽtibus foſsis altiſsime actis, aggere late edito, ponte, qua Peram oppidum uerſus mare muros alluit urbis, lõgitudinis ad duo millia paſſuũ raptim extructo, turribus ligneis eo uſq; erectis, ut muros quãuis altiſsimos excederent, machinamentorũ tormentorũq; multiplici adhibito genere oppugnata eſt urbs, defenſaq; ſummis utrinq; uiribus. Non paucis diebus ad extremum uoce præconis toris caſtris inclamatũ eſt, quinto Calen. Maij milites omnes ieiunium ſanctificent, ſequẽte die in armis adſint. Vrbẽ extremis uiribus oppugnaturi triduo, ciuitatem militũ direptioni futurã, cõſtituta die ieiuniũ ad noctẽ uſq; ſeruatum. Exin lucentibus ſtellis inuitationes ac conuiuia paſsim habita, & quiſq; amicum propinquum notumq; habuit, cum eo hilaris epulatus eſt: atq; ubi ſatis adhibitum, tanquam ſe deinceps nunquã uiſuri eſſent, amplexati, exoſculatiq; ſimul ultimum uale dixerunt. In urbe autem ſacerdotes ſacras ferentes imagines, ſequente populo, urbem lu-

B ſtrare, auxiliũ de cœlo petere, affligere corpora ieiunijs, atq; orationibus uniuerſi ciues intendere. Subſecuta nocte, ad ſua quiſq; loca defendenda rediere. Erant muri urbis & altitudine & craſsitudine toto orbe celebres, ſed ob uetuſtatem & Græcorũ incuriã pinnis ac propugnaculis nudi. Antemuralia uero opportune cõmunita. In his Græci ſalutẽ poſuere. Armati milites inter muros et antemuralia pugnam ſuſtinere decreuerunt. Triangularem pene urbis formam fuiſſe tradunt. Duas partes alluit mare. Nec muri deſunt ad pulſandos nauales impetus idonei. Quod reliquum eſt, ad terram uergens poſt alta mœnia & antemuralia (quæ annotauimus) ingenti clauditur foſſa. Cœptum eſt prælium paululum ante lucem, cum miles Turca periculi quã moræ patiẽtior eſſet, ac uulnera & ſanguinem prædarum dulcedine penſaret, pugnatum eſt in tenebris maiore Turcarum pernicie, in quos tela ſuperne librabantur. At poſtquã illuxit, dato ſigno undiq;, non ſolum Conſtantinopolis, ſed etiam ipſa quoq; Pera, ne quid auxilij Græcis præſtaret, oppugnari cœpta eſt. Sua cuiq; legioni murorum pars, ac portarum attributa, ut diſcretus labor fortes atq; ignauos diſtingueret, & ipſa contentione decoris militum uirtus magis ac magis accenderetur: pari modo & nauales ſocij attributas partes inuadere iuſsi. Admouentur urbi ligneæ turres. Conuectant milites dolabras, falces, ſcalasq;. Et iam elatis ſuper capita ſcutis, denſa teſtudine ſuccedunt. Græci ſaxorũ pondera prouoluunt, diſiectam fluitantem teſtudinem lanceis contisq; perſcrutantur, donec ſoluta compage ſcutorum exangues laceroſq; proſtrauerunt, fit ſtrages. Et iam Turcæ deficientibus animis, languidius pugnãr. Sed adeſt Mahumetes fortiſsimum quenq; nominatim uocitans, utq; in prælium redeant adhortatur: hos præmijs allicit, illos minis deterret. Inſtauratur ex integro certamen. Turcæ rurſus ſubruere murum, portas quatere innixi humeris, & ſuper iteratam teſtudinem ſcandentes, præhẽſare hoſtium tela brachiaq; nituntur. Iterum integri cum ſaucijs, ſemianimes cum expirantibus euoluuntur. Cernitur uaria pereuntium forma, & plurima mortis imago: Ioannes Iuſtinianus apud Genuam Ligurũ Metropolim nobili loco natus, qui ſuperioribus diebus ſolus urbem defendiſſe uidebatur, in hoc certamine uulneratus, ubi fluitare ſanguinem ſuum animaduertit, ne cæteros deterreret, medicum quærens, clam ſeſe pugnæ ſubtraxit. Sed imperator ut abeſſe Iuſtinianum cognouit, quo ierit percontatur. Inuentumq; rogat ne pugnam deſeratur. Ille nihilo magis flexus, aperiri portam iubet, qua curaturus uulnus in urbem redeat. Erant enim obſeratæ urbis ianuæ, quibus ad antemuralia parebat iter, ne qua fugiendi facultas militi eſſet, ac propterea fortius hoſti reſiſteret: fit interea remiſsior defenſio, quod Turcæ aduertentes, acrius incumbunt. Et quoniam pars muri iam tormentis æneis diſiecta, foſſam magna ex parte oppleuerat, per ruinas ipſas ſcandẽtes, antemurale conſcendunt, Græcoſq; loco deturbant. Porta quæ Ioãni patuerat omnibus aperta, fugam

Cõſtãtinopol. pene triangularis duabus partibus mari alluitur.

Cõſtãtinopol. oppugnatur.

profusiorem reddit. Tunc imperator non ut regem decuit pugnando, sed fugiēs in ipsis portæ angustijs cum cecidisset, oppressus calcatusq; obijt. In tanta multitudine pugnatorum duo tantum reperti sunt, qui se uiros ostenderint, alter Græcus, alter Dalmata; Theophylus Paleologus, & Ioānes Schlauus, qui fugere turpe putantes, cum diu Turcarum impetum sustinuissent, multosq; obruncassent, denicq; non tam uicti quā uincendo fatigati, inter cadauera hostium occubuere. Iustinianus in Peram cum diuertisset, inde Chium nauigauit, ibicq; seu uulnere seu mœstitia morbum incidēs, inglorius uitam finiuit. Felix si in ipsis Bizantij mœnibus animam exhalasset. In ingressu portæ octingenti circiter milites ex Latinis Græcisq; periere, partim uulneribus a tergo cōfossi, partim cōuersione oppressi. Et iam hostis superiorem murū tenebat, saxaq; in ciues deuoluēs, ingredientibus suo auxilio erat. Tum subito capta urbe, cæsis omnibus qui resistere ausi sunt, in rapinas est itum. Erat uictorum infinitus numerus, in libidinē, in sæuitiam corruptior, non dignitas, nō ætas, nō sexus quenquā protegebat. Stupra cædibus, cædes stupris miscebantur. Senes exacta ætate, fœminas uiles ad prædam in ludibrium trahebāt: ubi adulta uirgo, aut quis forma conspicuus incidisset in manus rapientium diuulsus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciē agebat. Dum pecunia uel grauia templorum dona sibi quisq; traheret, maiore aliorum ui truncabatur. Cumq; in exercitu maximo ac dissono, ex ciuibus socijs atq; externis conflato, diuersæ linguæ, uarij mores, atq; cupidines essent, & aliud cuiq; fas, nihil illicitū toto triduo in Cōstantinopoli fuit. Templum Sophiæ Iustiniani Cæsaris opus, toto orbe famatum, & cui comparari alterum nequeat, nudatum sacra supellectile, ad omnes spurcitias patuit: ossa martyrum, quæ fuerant in illa urbe pretiosissima, canibus obiecta & suibus. Sanctorū imagines aut luto fœdatæ, aut ferro deletæ. Altaria diruta. In templis ipsis aut lupanaria meretricum facta, aut equorum stabula. Coacti sunt serui uerberibus ac tormentis dominorum abdita scrutari ac eruere. Inuenti non pauci thesauri, quos in ipso belli principio infelices suffoderunt ciues. Quibus si pro defensione urbis usi fuissent, suam fortasse uitam, & patriæ libertatem seruassent. Sed auaro in aurum nulla potestas: captiui omnes in castra deducti, pudet dicere Christianorum dedecus, dicam tamen & posteritati tradere non uerebor, quando persuasum mihi est futuros aliquando & forsasse antequā moriar, qui tantā saluatori nostro illatam ignominiam ulciscantur. Simulacrum Crucifixi quem colimus, & uerum deum esse fatemur, tubis ac tympanis præcūtibus raptum ex urbe, hostes ad tentoria deferunt, sputo, lutoq; fœdant, & ad nostræ religionis irrisionē iterum cruci affigūt. Ex in pileo, quem sartulum uocant, capiti eius impositō, corona undiq; facta, hic est (inquiunt) Christianorum deus. Tum lapides, lutumq; iactantes, miris dehonestāt modis. Sed nihil hæc obsunt deo nostro cœlum tenenti. Nec maiestatem eius quoquo modo imminuere possunt, cuius ea gloria, ea sublimitas est, ea beatitudinis perfectio, ut nec laudibus humanis extolli, nec humiliari uituperijs ullis possit. Nos ista lædunt, atq; confundunt, qui per ignauiam atq; desidiā, dum ueri dei cultum perire sinimus, & in hoc seculo bonum nomen & in altero spem salutis amittimus. Post hæc conuiuatus Mahumetes, cum forte plus solito adhibuisset, ut sanguinem mero adderet, principes optimatesq; ciuitatis captos, crudelis & sanguinarius carnifex fœde miserecq; iugulari iussit. Rirelucas qui apud imperatorem plurimum poterat, cæso ante oculos maiori filio, altero ad illicitos usus reseruato, securi percussus est: duo eius alij filij occiderant in bello. Isidorus cardinalis in eo tumultu captus, cum ueste mutata non fuisset cognitus, trecentis asperis se redemit, id est genus pecuniæ admodum leuis. Multi & Veneti, & Genuenses, & Latinorum, alij gladio cæsi sunt, quidam multo redempti auro. Insignis hic annus fuit expugnatione Constantinopolitana, tam Christiano populo fœdus ac lugubris, quā Turcarum genti faustus lætusq;, qui ab ortu saluatoris Christi secundus et quinquagesimus supra millenum quadringentesimus cucurrit. Perenses uetus colonia Genuensium, qui & Galatæ nuncupantur, cognita Byzantiorum clade, priusquàm rogarentur, Mahumeti deditionem fecere. Muri urbis diruti, multorum bona contra fœdus direpta, fœmineq; puericq; ludibrio habiti.

Constantinopol. capitur.

Pie lector hic & oculos & animum uerte.

An. ab ortu domini 1452. Cōstātinop. à Turcis capta

De Mahu-

De Mahumete in Hungariam ad Saum usque flumen exercitum ducente, & ab Albe vulnere sub papillam accepto turpiter refugiente. Cap. VIII.

CAlibassæ, qui ad eum diem non sine Mahumetis displicentia uixerat, tanquã Constantino imperatori Turcarum consilia prodidisset, per miseros cruciatus uita erepta, ingentes quas cumulauerat opes, exitio ei fuisse traduntur, & quod Amuratem dimisso imperio ex priuata uita reuocauit ad regnum. Auctus eius pecunia Mahumetes, tanto rerum successu tumens, in Hungaros expeditionem parare cœpit, qua per triennium circiter instructa, accersitis ex omni regno proceribus, penetratis Thraciæ montib. cum maximis atq; infestissimis copijs ad Saum usq; flumen peruenit: cẽtum quinquaginta millia hominum in eius exercitu fuisse traduntur. Plericq; tertiam partem huic numero subtraxere. Calixtus tertius, qui per idem tẽpus Romanã cathedram sortitus erat, Ioannem Cardinalem sancti angeli, cuius supra meminimus præstãti uirtute uirum, qui Germanos in arma contineret, Turcarumq; compesceret impetum, ad eas partes legatum misit. Is promissa peccatorum indulgentia, cunctis qui contra Turcas militare uellent, adiuuante Ioanne Capistrano, qui per idem tempus Hungaris euangelizabat, cruce signatorum haud paruum congregauit exercitum, non diuitum ac nobilium, sed inopis atq; incompositi uulgi. Surdæ opulentum aures euangelio, nec diuinus sermo principibus auditus. Contenti præsenti rerum statu potentes, futurum Christi regnum non nisi morientes inquirunt: credula paupertas facile prædicatoribus obedit. Supra quadraginta millia, signum crucis accepere. Tecta magis fide, quàm ferro acies. Huniades quoque non paruas copias in armis habuit. Appropinquabat spe plenus, et incredibili super bia tumens Mahumetes, nec iam sibi uel montes, uel flumina obstare putabat, gloriari inter suos Hungariam iam pene uictam asserere, Latinorum imperatorem in propinquo esse dicere, deleto Græcorum imperio, Latinorum instare finem, Turcis omnia patitura, spolia ingentia promittere, Germaniam atq; Italiam militum direptioni offerre, peruia cuncta Turcarum armis iactare. Sed quàm gloriosus eius aduentus, tam turpis atq; infamis recessus fuit. Albam ad confluentes Danubij Sauiq; sitam paruam urbem oppugnare adorsus, obtinere nequaquam potuit, perfregit machinis priores muros. Irrupere in urbem eius acies, pugnatum est interdiu noctuq;. Nunc uicti, nunc uictores uisi hostes, ad extremum uulneratus sub papilla Mahumetes, relictis impedimentis, per noctem trepidus aufugit: huius pugnæ seriem in historia Bohemica comprehendimus. Non est cur hoc loco latius insistamus. Autores uictoriæ tres Ioannes habiti, Legatus Cardinalis, cuius auspicio res gesta est, Huniades & Capistranus, qui prælio interfuere. Verum neq; Capistranus Huniadis, neq; idem Capistrani Huniades mentionem fecere, in eis literis, quas deo obtenta uictoria, siue ad Romanum pontificem, siue ad amicos scripsere, per suum quisquam ministerium deum dedisse Christianis uictoriam affirmauit. Auarissima honoris humana mens, facilius regnum & opes quàm gloriam partitur. Potuit Capistranus patrimonium contemnere, uoluptates calcare, libidinem subigere, gloriam uero spernere non potuit. Dicat forsitan aliquis, non suum illi honorem curæ fuisse, sed dei, qui per pauperes & inermes rem Christianam saluare uoluerit. Cedimus huic assertioni, quamuis et Huniades ministrum se uictoriæ, non autorem dixerit: ferunt Mahumetem ab eo tempore nunquam postea eius cladis meminisse, quin mentum barbamq; ue manu demulcens, quassansq; caput, ei dieti maledixerit, qua pugnam ad Albam conseruit.

Mahumetes sub papilla uulneratus trepidus ex fugit.

De Macedonia urbibus, fluminibus, montibus, & alijs in ea rebus. Cap. IX.

PRoxima Thraciæ ad occidentem ac meridiem coniungitur Macedonia, terrarum imperio quondam ponta, quæ inter duo maria protenditur, Aegæum & Adriaticum. latus eius meridionale Thessaliæ atq; Magnesiæ terga protegunt, partem septentrionalem Pæonia & Paphlagonia excipit, quamuis & ipsæ regiones in Macedonum postea iura concesserint, Macedoniæ additæ, Epirus quoque Macedoniam attingit, ea Illyrica terra, altera meridiem, septentrionem altera excipiens. In Adriatico littore Dyr-

rachium uetus ciuitas iacet, ab Cherroneso ubi sita est, nacta uocabulũ, Epidamnus antea dicta, & à Corcyraeis olim condita. Nec procul infra Apollonia fuit optimis instituta legibus, Augusti Cæsaris, qui Græcas ibi literas didicit studio memorabili. In altero littore Thessalonica est, potens quondam ciuitas, quam cum epistolæ Pauli apostoli, tũ magni Theodosij præceps atque implacabilis ira famatam reddidere. Indignatus enim ob cæsos in eo iudices, alioqui dementissimus imperator, uniuersum urbis populum trucidari mandauit, undecim millia mirorum cæsa traduntur. Non tulit Ambrosius Mediolanensium pontifex tam immane facinus incorreptum. Imperatorem ab ingressu templi prohibitum, subire pœnitentiam compulit. Nec maximus princeps pastoris subire iudicium recusauit. hinc lex promulgata, ut lata super morte hominis sententia, ante dies triginta non exequatur. hanc urbem liberæ conditionis fuisse Plinius tradit. Strabo conditorem eius Philippum Alexandri patrem affirmat, ambo eam attribuunt Macedoniæ. Andronicus Emanuelis imperatoris Constantinopolitani filius, hac in parte hereditatem accepit. Demumq; Ioannis fratris odio qui patri successit in imperio, Venetis tradidit. Amurates Turcarum (ut ante diximus) imperator eripuit, hic reliquam Macedoniam usque ad montes Pæoniæ, & quam modo Albaniam uocant, imperio suo subiecit. Mira rerum mutatio & fluxa humani imperij gloria. hæc est Macedonia quæ duobus inclyta regibus, Græcia Thraciaq; subacta imperium protendit in Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum subiugauit. hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto oriente possesso, Indiæ quoque uictrix, per uestigia Liberi patris atque Herculis signa circumtulit. Hæc eadem nostra ætate spurcissimæ Turcarum genti subiecta, tributum pendere, iugum ferre miserrimum cogitur. Magnesiam quoque ac Thessaliam nostro tempore Turcarum arma inuaserunt. Nobilissimi montes Olympus, Pierus, & Ossa: Pindus insuper & Othrys, Lapitharum quondam sedes, Turcarum imperio parent, penes quos quinq; & septuaginta urbes fuisse olim Plinius affirmat. Totum Peneũ Turcæ possident, inter flumina Thessaliæ clarissimum, iuxta Gomphos hic fluuius oritur, interq; Ossan & Olympum, nemorosa cõualle defluens, quingenta ferme stadia percurrit, dimidio eius spacij nauigabilis. In eo cursu Tempe uocãtur, quinque millium passuum longitudine, ultra usum hominis attollentibus se dextera, leuaq; leniter connexis iugis. Intus sua luce uiridante allabitur Peneus, uiridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu. Arripit amnem Euroton, nec recipit, sed olei modo supernatantem (ut dictum est ab Homero) breui spatio portatum abdicat: pœnales aquas, dirisq; genitas, argenteis suis misceri recusans, hæc Plinius de Peneo. Tot Christianis bona Turcarum arma eripuere, quamuis nostram magis desidiam incusauerim. In Thessalia regem fuisse tradunt nomine Græcum, à quo Grecia dicta sit. Helenum quoque in eodem loco regnasse, à quo Helena nuncupata est. Homerus tribus nominibus Thessalos appellauit. Myrmidonas, Helenas, & Achæos. Hic Termopilarum angustiæ Persarum cede insignes. Quæ licet olim Xerxis impetum tenuere, Turcarum tamen armis claudere transitum minime potuere.

Græcus rex à quo Græcia.

De Boëtia, Thebis montibus & fontibus sacris in ea, Cap. X.

POst Thessaliam Boëtia succedit ab ortu in occasum porrecta, Euboicũ mare Oetaneumq; sinum contingens, Thebarum claritate apud omnes ferme historicos nominata, hæc musis natale in Heliconis nemore, hic saltus Cithæron, & Ismenius amnis, & fontes Dirce, Arethusa, & Aganippe. Quæ patria quondam Liberi patris atque Herculis fuit, quæ fortem produxit Epaminundam. Non cedens Athenis claritate ciuitas, ea nostra ætate exiguum castellum Thebarum est, & à Turcis proximis annis cum reliqua Boëtia occupatum.

De Hellade, quæ & Græcia & Attica est dicta, Cap. XI.

SEquitur Hellas, quæ à nostris appellata Græcia ἀπὸ τοῦ γραΐειν, id est, littus prisci uocauere. Mutato deinde nomine Atticam dixere. Homerus cũctos Atticam incolentes appellauit Athenienses, cum non ædificata forent Magara, protenditur autem Attica ex Boë-

A ex Boëtia uſq; Iſthmum, ubi columna fuit, in qua hic inerat titulus, in parte Peloponneſum ſpectante: Hæc Peloponneſus, & nõ Ionia. In parte uero Megara intuente, hæc non Peloponneſus eſt, ſed Ionia. Idem enim Attici & Iones fuere, qui tum de finibus cũ Peloponneſiacis ſæpiſsime diſceptaſſent, hanc tandem Romano conſenſu columnam erigi obtinuerunt. Atticam quamuis ſaxoſam & ſterilem, plericq; tamen mirificis laudibus extulerunt, deorumq; domicilium eſſe dixerunt loca ipſa poſsidentium & parentũ heroum. In hac ciuitas Athenienſis quondam nobiliſsima fuit, nullius indigna præconij: tanta eius ſuperfuit claritas. Eadem noſtro tempore parui oppidi ſpeciem gerit. In eo tamen ſaxo quo uetuſtum Mineruæ templum fuit, arx eſt per omnem Græciam nominata, cum operis magnitudine, tum difficultate oppugnationis: hanc Florentinus quidam Mahumeti tradidit, cum imploratis Latinorum auxilijs nullius opem inueniret. Rura ei ob eam rem tradita, in quis ætuum ignobile ducat.

De Peloponneſo & eius forma, de Iſthmo, Examilio muro ab Amurate diruto. Cap. XII.

PEloponneſus Atticæ ſungitur, totius Græciæ arx quondam dicta. Nam præter habl tantum in ea gentium nobilitatem atq; potentiam, ipſe locorum ſitus principatum deſignat & imperium. Multi ſinus inſunt, & promontoria multa: inſignes etiam & per-
B magnæ urbes, Cherroneſus ipſa locorum uarietate iocunda. Formam eius platani folio ſimillimam dixere, longitudine ac latitudine ferme parem. Ab occaſu in ortum ſtadiorũ mille & quadringẽta Perimetros ſiue ambitus omiſsis finibus (ut Polybio placet) ſtadia quatuor millia continet, Artemidorus quadringẽta ſuper addit, cui & Plinius cõtentire uidetur, Iſidorum autorem conſecutus. Idem duo maria terram ambire dicit, Ionium et Ægæum. Anguſtiæ, unde procẽdit Iſthmos appellatur, quinq; millia paſſuũ latitudinis cõmentes. has anguſtias perfodere Demetrius rex, dictator Cæſar, Caius princeps, Domicius Nero infauſto (ut omnium exitu patuit) incepto tentauerunt. Hic Corinthus nobilis colonia fuit. Græci principes poſtquã Turcarum potentia in Europam penetrauit, ex mari ad mare producto per anguſtias muro, Peloponneſum à reliqua Græcia diſtinxerunt, murum Examilium apellauere. Hanc prouinciam hodie Moream Latini uocãt. In ea Achaia continetur, Meſſenia, Laconia, Argolis, & Arcadia, quæ medium peninſulæ obtinet. Amurates expugnata Theſſalonica, ſubacta Boëtia, & Attica, præter Athenas ad Examilium uſq; profectus, perterritis Græcis, diruit murum, tributumq; annuũ exegit, dedentibus ſe Peloponneſibus imperauit. At cum Hungari inſtante Iuliano Cardinali ſancti Angeli, aduerſus Turcas arma ſumpſiſſent, confectisq; nonnullis feliciter prælijs, amplius inſtarent, urgerentq; ue hoſtes, Conſtantinus qui poſtea apud Conſtantinopolim imperauit, ibiq; necatus eſt (ut ante diximus) huius prouinciæ De-
C ſpotus, animo auctus, & negare Turcis tributum, & Examilium inſtaurare non dubitauit. Ob quam rem magna deinde pecunia multatus eſt, & Examilium denuo deſtructum, cum uictor Amurates apud Vrnam Hungaros deleuiſſet, deuicta Conſtantinopoli, Albani, qui plures Peloponneſum incolebant, ſumptis armis, Demetrium & Thomam Conſtantini fratres regno deijcere annixi ſunt, nobilem quendam græculum ad regium faſtigium aſſumentes. Vtraque pars Mahumetis auxilium implorauit. Illi nobilior pars uiſa iuſtior. Auxilia aduerſus Albanos Demetrio fratriq; tradita, Albani ſubacti prioribus dominis paruere. Mahumeti XVII millium aureorum tributum penſum. Thomas quamuis hæreditario iure imperatorem ſe dicere poſſet, cuius maiores longa ſerie Græcorum nomini imperauerant, metu tamen Mahumetis eo titulo abſtinuit. Cum Calixtus pontifex max. Chriſtianos principes, in ſui pontificatus initio, aduerſus Turcas inuitaret, exiſtimauit Thomas Turcarum imperium proculdubio tuiturum, Mahumetq; ue tributum negauit. Cum uero non tam magnifica facta quàm uerba eſſe animaduerſit, pro ſoluto tributo & adiectis donis Mahumeti reconciliatus eſt. Nunc uero (ſi uera eſt fama per hos dies allata eſt) uiolatæ fidei maiorem ſubire pœnam compulſus, Mahumeti prorſus ſubiectus eſt, Peloponneſus tota Turcarum imperio adiecta. Egredienti Peloponneſum per anguſtias Iſthmi ad reliquã Græciam, Strabo &

Pelopõ platani folio ſimilis.

bo & Plinius occurrere Atticam tradunt, Ptolemæus Achaiam, cuius fines hoc modo describit: ab occasu Epyrum, à septentrione Macedoniam, & partem Aegæi pelagi collocat. ad orientem eiusdē maris terminos ponit, usq; ad Sunium promontorium. ad meridiem Adriaticū pelagus iuxta littus, quod Achelous amnis irrumpit, in Corinthiaco sinu. Quod si ita est, Atticam, Boëtiā, Phocidem, Thessaliam, Magnesiam, Aetholiam, & Acarnaniā Achaia ipsa cōplectitur. Idem tamē Ptolemæus alio loco mediterraneas Peloponnesi ciuitates enumerans, Elicē, Buram, Helenā, Pheram in Achaia esse dicit, & propriam esse Achaiā intra Peloponnesum affirmat. Nobis qui pro nostri operis instituto res Peloponnesiacas & Atticas breuiter absoluimus, & ad occidentem festinamus,

De Acarnania, & strage memoratu digna à Io. Vintimilio in ea facta. Cap. XIII.

ACarnania prior occurrit, inter Epyrum Boëtiamq; protensa, cui Aetholia uel coniuncta uel comminisci esse uidetur. Haec hodie Ducatus appellatur. Ioannes Vintimilius natione Siculus, filiam suam Despoto Acarnaniæ in matrimonium dedit. exin uexantibus Acarnaniam Turcis, ac generum obsidentibus, cum parua equitatu mare traiecit, obsessores inuasit, stragemq; memoratu dignam edidit. nam parua manu ingentes fugauit copias, salutemq; genero peperit. Qui tamen paulo post per insidias captus à Turcis, regnum amisit Epirum, tamen adhuc eius nomine teneri ferunt.

De Epiro XIIII gentes autore Theopompo continente, quod apud eam Paulus Aemilius imperator Romanorum urbes LXX. funditus euertit, quodq; in sinu Ambracio Cæsar Augustus Antonii & Cleopatram bello Actico deuicit. Cap. XIIII

EPirus in occidua parte ab Acroceraunijs montibus incipit, protenditurq; uersus orientem usq; ad Ambracium sinum, per stadia mille trecenta. Septentrionalem eius partem Ptolemæus Macedoniæ cōiungi tradit: orientale Achaiæ, usq; ad ostia fluminis Achelot: occidentale latus Ionico excipi pelago asserit. Strabo Ausonium hoc idem mare appellauit. In Epiro XIIII fuisse gentes Theopompus tradidit, quarum celebratissimæ Chaones & Molossi. Regnum enim quandoq; tenuere prius quidam Chaones, posterius Molossi, qui propter regum cognationem ex Aeacidarum sanguine prognati, mirum in modum amplificati fuerunt, penes quos Dodonæ uetus oraculum ac nobile uiguit. Oram huius terræ maritimam felicem atq; uberem tradidere. Multæq; olim urbes & oppida munitissima in Epiro fuere. Sed propter populorum rebelliones, qui cum Romanis contenderunt, prouincia uastata est. LXX enim Epirotarum urbes à Paulo Aemilio Imperatore funditus euersas esse auctor est Polybius, uictis Macedonib. & Perſa rege superato. Ex quibus maximum numerum uiris Molossorum extitisse, & mortalium centum quinquaginta millia in seruitutem redacta. Plinius Veronensis hanc cladem Macedonibus attribuit, duasq; urbes ruinæ adiecit. Credo quia Macedones Epirator imperium obtinebant, utranq; gentem uno nomine Plinius cōprehendisse. Apud Epirum Actiaca pugna late memorabilis commissa est, in qua Cæsar Augustus Marcum Antonium nauali prælio uicit, & simul Aegypti reginam Cleopatram. Nam & ipsa huic certamini præsens interfuit: ob quam rem uictor Augustus in Ambracio sinu urbem condidit, eiq; uocabulum indidit Nicopolim, id est, uictoriæ ciuitatem. Ambracij sinus ostium, paulo quàm stadia quatuor maius est. Circuitus stadia trecenta amplectitur, optima omni ex eius parte statio. Ingredientibus occurrebant olim à dextra habitantes Graeci Arcarnanes, & Apollinis Actij templum quodam in tumulo ad ostium eminēs, cui campus subiacuit, lucumq; habens et naualia, in quibus Cæsar undeuiginti naues decimarum nomine reposuit, ab uno remorum ordine usq; triremes adiungens. Sinistra uero Nicopolis est, & Epirotarum colonia Cassiope, nostra ætas Epirum Artam appellat. Circa littus eius paucis ante annis præfectus regiæ classis nomine Villamarina triremes Venetorum insecutus comprehendit, atque incendit. In eodem littore Acroceraunios montes finiri Adriæ uel Adriatici maris nauigationem, & Ionium incipere pelagus, Strabonis uisum est, apud quem mare Ausonium, idem quod Ionium esse apparet, cum Epiri oram Ausonio ablui pelago affirmet.

Epirotarum urbes 70. à Paulo Aemilio funditus euersæ.

De Albania

De Albania, inter Dyrrhachium & Apolloniam, regione. Cap. XV.

A QVæ nunc Albania dicitur, olim Macedoniæ portio fuit, ad occidentem uersa inter Dyrrhachium & Apolloniam fuisse prodidimus, non incelebres prisco seculo ciuitates. Sermo genti neq; Græcis, neq; Illyricis notus. Credimus hoc genus hominum ex Albania quõdam uenisse, quæ uicina Colchidi in Asiatica Scythia memoratur: ut sæpe barbarorum inundatio nationũ, Græciæ atq; Italiæ prouincias occupauit. In hac terra potens Camusa fuit, qui Christianis parentibus ortus, parum tenax catholicæ fidei, ad Mahumetis insaniam declinauit. Sed quã leuiter Christum deseruit, tam facile Mahumetis sacra contempsit. Rediit enim ad paternam legem, & quamuis utranq; religionẽ contempserit, neutri fidus, Christianus tamen mori quã Turca maluit, paulo post Constantinopolitanam cladem morbo extinctus. Georgius Scanderbechius eius hæreditatem accepit, nobili loco natus, qui ætatem penè omnem in armis pro Christi nomine pugnando consumpsit, multas & magnas Turcarum turmas bello uicit atq; deleuit. Solusq; quodammodo regionem illam in Euangelii Christi continuit, quamuis hodie toties hostili ferro petita, magna ex parte deserta feratur. Rex Alphonsus sæpe milites in Albaniam misit, & Troiam urbem in potestatem receptam à Turcis defendit. Nepos Scanderbechij ex fratre, cum Turcarum parti fauens, insidias patruo moliretur, ab eo ca-
B ptus, & ad Alphonsum missus, in carcerem coniectus est. Calixtus quoque Romanus pontifex auxilia pecuniaria Scanderbechio non pauca misit. Valona in Albania non magna ciuitas est, in portu maris sita, qua breuissimus est in Italiam tractus. Hanc Pazaites primus ex Turcis occupauit. Rebellantem Amurates recuperauit. Nescio quod malum minatur Italiæ.

De Illyricis gentibus, de Manichæis hæreticis, de q; Matronis certo tempore post infirmitatem cum monachis promiscue manentibus, Cap. XVI.

POst Albaniam Illyricæ sequuntur gentes, ad occidentem septentrionemq; uersæ. hoc genus hominum nostra ætas Schlauos appellat, & alij Bosnenses, alij Dalmatæ, alij Croacij, Istri, Carnicq; nuncupantur. Bosnenses introrsus ad Pannoniam uergunt septentrioni expositi, reliqui adiacentes mari ad Timaui usq; fontes protenduntur, hinc Ausoniam, illinc Pannoniam intuentes. Timauus autem in intimum Adriatici maris sinum excurrit, cuius fontem matrem appellari maris Strabo prodidit. In Bosna rex gentis Despotus Stephanus nomine (sic enim reges appellare suos consueuere) quamuis Christi religionem sectaretur, diu tamen Baptismi sacramento abstinuit. Sed anno superiore uocato ad se Ioãne Cardinali sancti Angeli, cuius sæpe meminimus, ab eo baptismatis unda perfusus, et sacris nostris rite initiatus, Turcis (quibus cum fœdere iunctus erat) bellum indixit. Nunc paululum notare affirmatur. In hac regione quàmplurimum hæreticis possunt, quos uocant Manichæos, pessimum genus hominum, qui duo principia rerum produnt, alterum malorum, alterum bonorum. Nec primatum Romanæ ecclesiæ tenent, neq; Christum æqualem cõsubstantialemq; patri esse fatentur: horum cœnobia in abditis montium conuallibus sita feruntur, in quibus ægrotantes matronæ seruituras sanctis uiris, si euaserint, ad certum tempus deo uouent. Redditæ sanitati permittentibus uiris uota persoluunt, promiscue in monachos præfinito tempore miscentes: hanc labem nulla sedis Apostolicæ decreta, nulla Christianorum arma delere potuerunt. Sinit ad nostram exercitationem regere hæreticos deus. *Manichæi hæretici.*

De Dalmatia & Croacia, & ubi nam Liburnia, Cap. XVII.

IN Dalmatia Ragusæos magnis affecit cladibus Stephanus, inter Bosnenses & Dalmatas ducatum possidens, & Manichæorum ueneno infectus, qui & si Christianos per insidias captos, sæpe Turcis uenundauerit, mittere tamen Oratores Romam, & auxilia sedis Apostolicæ petere nõ erubuit: eius belli sumptus ex Christianis petens, quod gesserat in Christianos. Nec defuere qui tam impijs uerbis aures accommodarent.

¶ In Croacia mulier Australis, quæ nuptias comitis, cum esset inferior sanguine, morum præstantia & formæ elegantia meruit: dum laxandi animi gratia ex castello in castellum obequitat, subito Turcarum interuentu capta, & apud eos aliquandiu detenta, impatientia

impatientia tandem mariti non paruo auro redempta est. ¶ Quærat fortasse aliquis: D
ubinam Liburniam dimiserimus, quàm permeatis Antenorem Italiam petentem insignis poëta commemorat? Confusi sunt admodum prouinciarum fines, nec expedire non facile est, ne dum quis uetustissima possit absoluere. Plinius Liburniæ finem initii esse Dalmatiæ dixit, & Tragurium marmore notum in ea esse. Solonam quoq; coloniam, quæ ab Iadera. cccxxij. millibus passuum abfuit. Iaderam uero clx. à Pola distare. Ex quo fit, ut inter Croatinos & Dalmatas Liburni sedes habuerint, forsitan & Croatini nouæ gentis nomen Liburnorum loca inuaserunt. Nobis hæc indicasse sufficiat. Si quis certiora desiderat, priscos euoluat autores. Ptolemæus Liburniam & Dalmatiam atq; Illyridem simul confudit. Et Illyridi quidem à septentrionali plaga Pannoniam occurrere dixit, ab ortu, superiorem Mysiam, ab occasu Istriam, à meridie Macedoniam & Adriaticum littus.

De Istris hodie Schlauonis dictis, & quod Pomp. Mela & Nepos Istrum omnem à Danubio in Adriam fluere falsò crediderunt. Cap. XVIII.

Istriam ueteres Italiæ tradiderunt, in qua Parentium et Pola est, & Iustinopolis, quam caput Istri uocant. Inconuenienter Italiæ tamen iungitur Adriatico sinu dissecta, & in peninsulæ modum circundata mari, qua continenti applicatur à tergo, lapidea est et montana regio, quam prisci Albiam uocauere. Plinius Istriam adhærere Liburniæ dixit. Ex quo palam fit, Croatinos Liburnorum loco succedere. Istriam ab Istro amne dictã ferunt, quem à Danubio in Adriam fluere falso credidere. Cui errori et Pomponius Mela, &

A la,& Nepos Padi accola aures adhibuit. Nullus enim ex Danubio amnis in Adriaticũ effunditur mare. Argonautarum eos fabula decepit,quos per Istrum ex mari Ponrico in Istriam uectos memoriæ proditum est.Sed constat eos in Istro in Sauum aduerso flumine nauigasse,deinde Nauportum,quem Labacum hodie appellari putauerim,cuius paludem Lugeum Strabo appellat. Ex Nauporto uero per montes humeris uecta,nauis in Adriaticum prouenit.Istri hodie Schlaui sunt,quamuis maritimæ urbes Italico sermone utuntur,utriusq; linguæ peritiam habentes: pars prouinciæ melior ea Venetorũ, quæ maritima imperio subiecta est. Mediterraneam domus Austriæ possidet. Oppidũ sancti Viti,quod ad flumen Titum situm est,Valenses habent. ex quo loco ad Aquileiam mille stadia esse Tucidanus,qui domuit Istros tradidit: finem Italiæ Musæ fluuium tradidere. In hac terra nihil ætate nostra memoria dignum gestum esse accepimus, quã quod australes & Venetos magna de finibus contentio agitauerit, & utriusque partis subditi armis contenderint: ad quas lites componendas, nos aliquando ab imperatore missi,quamuis inducias belli fecimus, & nouos terminos constituimus, uniuersam tamen litem amputare nequiuimus.

De Carnis,& Iapidibus, Cap. XIX.

B CArni inter quos Iapides enumerantur,Istros sequuntur. Schlaui tamen,quorum sermo regionem obtinet,Carnos bifariam diuidunt, duplicem Carniolam esse dicentes:Alteram siccam & aquarum indigam, in qua Istros ponunt, & Tarsos qui medios inter Labatum & Tergestum incolunt montes,& ad Timauum usque proferuntur:Alteram irriguam, in qua flumen Sauus ortum habet & Nauportus, qui Labatus hodie appellatur,& alij plures fluuij. In hac prouincia dum Fredericus imperator coronam regni Teutonici apud Aquensem ciuitatem peteret,Vlricus comes Tilliæ, & Albertus imperatoris frater coniunctis uiribus,Labatum insigne oppidum ex flumine cui adiacet dictũ obsidione cinxere,diuq; machinis omnis generis oppugnauere:sed à Frederici militibus non sine clade repulsi,& castris exuti, diuitem suppellectilem perdidere:hoc oppidum Schlaui & Itali Lublanã uocant,ex Lugea palude sumpto uocabulo.

De Carinthia, ritu apud eam in nouo principe creando, quomodo nobiles ex Ingonis principis comitis ad Christi fidem fuerunt inclinati, de consuetudine in fures, & de comite Eleurico uiro corruptissimo, Cap. XX.

CArinthia montana & ipsa regio Carnis applicatur ad ortum ac septentrionem,Stiriæ iuncta ad occasum ac meridiem,Alpes Italos & forum Iulij contingit. Multæ in ea ualles collesq; feraces tritici,multi lacus,multi amnes,quorum præcipuus Drauus, qui per Stiriam ac Pannoniam in Danubium fertur,haud inferior Sauo. imperium pro
C uinciæ Australes obtinent,& archiducem appellant,cui ea regio paret. Quoties nouus princeps reipublicæ gubernationem init,solennitatem nusquam alibi auditam obseruãt. Non lõge ab oppido sancti Viti,in ualle spaciosa,uetustæ ciuitatis reliquiæ uisuntur,cuius nomen temporis aboleuit antiquitas. Iuxta in pratis late patentibus, marmoreus lapis erectus est, hunc rusticus ascendit, cui per successionem stirpis id officium hereditario iure debetur. Ad dexteram bos mater nigri coloris extat, ad sinistram Paramatiæ deformis equa, frequens circa eũ populus & omnis rustica turma. Tum princeps ex aduersa pratorum parte procedit,purpurati circum proceres ambiunt. Vexillũ ante ipsum, et insignia principatus.Comes Goritiæ,qui palatij curam gerit,inter duodecim minora uexilla præcurrit.Reliqui magistratus sequũtur.Nemo in eo comitatu non dignus honore uidetur,nisi princeps ipse præse rustici speciem ferens.Agrestis ei uestis, agrestis ei pileus,calceusq; & baculus in manu gestantis pastorem ostendit:quem postquam rusticus ex lapide uenientem conspicatus est, sermone Schlauonico (sunt enim & ipsi Carinthiani Schlauiæ)Quis hic est inclamat,cuius tam superbum incessum uideo? Respondent circunstantes,principem terræ aduentare. Tum ille: Iustus ne iudex est,salutem patriæ quærens:liberæ cõditionis dignus honore:est ne Christianæ cultor fidei et defensor ac propagator?Respõdent omnes: est, & erit.Rursus ille:Quæro igitur quo me iure ab

Cæremonia in nouo principis.

hac sede dimoueat; Ait Goritiæ comes LX denarijs abs te hic locus emitur. Iumēta hæc tua erunt, bouemq; atq; equam ostendens. Vestimenta quoq; principis quæ paulo ante exuit accipies, eritq; domus tua libera & absq; tributo. Quibus dictis rusticus leui alapa principi data, bonum iudicem esse iubet: & surgens, iumentaq; secum ducens, loco cedit. Princeps uero conscenso lapide nudum gladium manu uibrans, ad omnem se partem conuertit, æquum iudicium populo promittens, ferunt & aquam frigidam rustico illatam pileo bibere, tāquam uini usum damnet: deinde ad templum solenne pergit, quod in propinquo tumulo situm est, sanctæ Mariæ uocabulū habens, & olim pontificale fuisse traditur: ubi peractis sacrificijs, princeps rustica indumenta deponit, paludamentūq; induit, conuiuatusq; splendide cum proceribus, in prata reuertitur, ibiq; pro tribunali sedens, ius petentib. dicit, et fundos confert. Fama est anno DCCXC post Christi saluatoris ortum, imperante Carolo Magno, ducem gentis Ingonem nomine, ingens conuiuium prouincialibus præparasse, & agrestibus quidem ad conspectum suum intromissis, in uasis aureis atq; argēteis, nobilibus uero ac magistratibus procul ab oculis collocatis, fictilibus ministrare iussisse: interrogatum cur ita faceret, respondisse, non tam mundos esse qui urbes & alta palatia, quàm qui agros & humiles casas colerent. Rusticis qui Christi euangelium accepissent, baptismatis unda purificatis, candidas et nitidas esse animas: nobiles ac potentes, qui spurcitias idolorum sequerentur, sordidas ac nigerrimas: sic uero pro animarum qualitatibus instruxisse conuiuium, castigatosq; ea re nobiles cæteratim sacri baptismatis undam quærentes, breui tempore sub Vergilio & Armone Iuuanensibus episcopis, uniuersos Christi fidem accepisse. hinc honos in uestiendi principis rusticati datus. Fuit autem dux Carinthiæ uenator imperij, ad quem lites uenatorum omnium deferebantur, uocatus in iudicio coram imperatore, querelantibus non nisi Schlauonica lingua respondere tenebatur. Multa huius prouinciæ ornamenta fuisse commemorant, multa priuilegia, facile id creditum est, quando imperatorem Ludouicum eius terræ ducatum filio, suo Arnolpho primogenito contulisse non est ambiguum. Est & alia prouinciæ huius consuetudo, in oppido quod Clagefurtium appellant, contra fures durissima. Si quis in furti suspitionem inciderit, mox captus laqueo suspensus uitam finit. Sumpto supplicio, post triduum de suspitione iudicant, si reum fuisse necatum inueniunt, pendere cadauer infame sinunt, donec sua sponte consumptum decidat: sin uero depositum in cemiterio condunt, iustumq; funus à publico faciunt, & animæ gratas exequias, in hac prouincia Comes Goritiæ Henricus uir mulie re corruptior, impuberes filios media nocte ad potum fugere compulit, increpitans qui sine siti somnum agerent, cum pastoribus ac rusticis sæpius, quàm cum nobilibus diuersatus est. senex super glacie cum pueris lusit. Inter uulgata scorta frequentissime lauit, raro in aula pransus est, solus coquum adiens, offulas in ipsa popina uorauit. Vestes induit uiles ac perunctas, pectus nudum & apertum ostendit. Oculi semper lachrymantes fuere, quem cum aliquando ad se uenientem Fredericus imperator ex fenestra intuitus esset, me uocitans: age (inquit) Aenea, principem, qui ad nos properat, contemplare, si quem mundiorem pulchrioremq; uideris aliquando, effare. Mihi, cum satis principem Comitesq; considerassem, fœda rusticitas uisa est, quæ dominatum assecuta, egregiam nobilitatem seruitio præmeret. huic uxor natione Hungara forma præstanti, & audacia plusquàm uiri, cui uincula indidit, mox Vlrici comitis Cilię auxilio liberatus, uxorem domo pepulit. Nec diu post uita functus, filios bonæ indolis adolescentes & matri quam sibi similes reliquit hæredes.

Henricus Comes uir mulie re corruptior

De Stiria olim Valeria dicta, quod Frederici Comes uxorem suam amore concubinæ propria manu interfecit. Item quod nobilis quispiam qui seipsum laqueo suspendere sæpe cogitabat, aptiuo momento missa audienda esse ausu remedio. Cap. XXI.

STiria quam quondam Valeriam inuenio nuncupatam, ad orientem Pannoniæ iungitur, latus eius septentrionale Austriam respicit. ad occidentem & meridiem Carnis & Carinthianis occurrit, eadem quoque montana prouincia est, quamuis in orientem porrecta, planicies non paruas habeat. Drauus ac Mura insignes fluuij terram irri-

gant.

A gant. Mura in Drauum exoneratur, ille in Danubium. Vrbium populi plerũq; Teutones Schlaui, qui citra Drauum rura colũt, imperium Austrialis familia. Est in ea uetus oppidum quod Ciliam uocant, nonnulli Syllacem appellatum existimant, & opus fuisse L. Syllæ, de qua re nihil nobis exploratum est. Multæ ibi uetustatis reliquiæ uisuntur, & Romanorum nomina, principum sepulchralia marmora referunt. In eo præfuit ætate nostra Fredericus comes, qui cum esset in libidinem prouisissimus, & olim Veronicæ concubinæ incensus amore, legitimam coniugem ex comitibus Croaciæ natam, sua manu interemisset, concubinam uero pater eius Hermannus (ut est potentum iustitia) in profluentem demersisset, uxores passim maritis abstulit, puellarum greges in palatium rapuit, prouinciales pro mancipijs habuit, ecclesiarum bona diripuit, monetarum falsatores, uenefícos, ariolos, nigromantas undique ad se conscíuit, & quamuis anno iubilei iam nonogenarius, indulgentiarum causa Romam petisset, reuersus tamen nihilo melior uisus, interrogatus quid sibi Roma profuisset in pristinos mores relapso, & calceator meus inquit ad consuendas ocreas post uisam Romam redijt. Huic uita functo Vlricus filius successit per cætera símilis, ingenio tantum & eloquentia maior. Quo (sicut dictum est) interfecto quatuor & uiginti competitores fuere, ut qui uiuens undique bella conscíuerat, moriens quoque seditiones excitaret. Sed optimates terræ possessionem
B Frederico imperatori tradendam censuerunt ea lege, ut competitoribus secundum prouinciæ consuetudinem in iudício responderet. Relicta Vlrici armis defendere quæ possidebat decreuit. Fredericus manu potenti quum plura castella obtinuisset, in Cilia tandem receptus est, arces loci tradente Ioanne Vicontio natione Bohemo, qui cum fuisset magister militiæ comitis. accepta Cæsaris pecunia, à coniuge eius defecit. Sed mox pœnitentia ductus grande scelus ausus, & inexpiabile facinus tanq; scelus scelere redempturus, Imperatorem tam sibi fecurum, & cum paucis Ciliæ morantem nocte concubia interrípere aggressus est. Corruptis nanq; oppidanorum plerisq;, qui sibi aduenienti partem oppidi traderent, hora constituta cum octingentis equitibus intromissus, cum cta miscere armis cœpit. Affuit diuina pietas Frederico, quæ illi præter consuetudinem in arce superiori à natura & humana ope munitissima, ea nocte dormiendum suaserat. proceres qui remanserant in oppído capti omnes, inter quos & Ioannes Vngnadi cum ctis Stirienfibus opulentior, cum Georgio fratre abductus est. Nec Vlrico Austriæ cancellario, quamuis esset episcopus, & ad templum confugisset parsum est. Vsqueadeo apud homines nostri seculi diuina & humana perierunt. Fama est, eaq; celebris, inter Stirienses nobilem quempiam fuisse, cui sæpe in animum ecciderit, seipsum laqueo suspendere. Id ægre ferentem ex docto quodam uiro remedium petiuisse aduersus eam tentationem. Consilium datum, proprium uti sacerdotem conduceret, qui sibi manenti in
C arce quadam solitaria singulis diebus rem diuinam faceret, paruisse nobilem, atque annum ferme continuasse, nulla suspendij cogitatione interueniente. Postremo rogatum à sacerdote, ut presbytero uicino, qui templi dedicationem in proximo monte habiturus esset, auxilio esse posset, licentiam dedisse, proponentem in animo paulopost sequi & sacris interesse. Stetisse diu postea, nunc una, nunc altera causa retentum. Denique circa meridiem profectum agresti cuidam in nemore occurrisse, qui rem diuinam in monte peractam esse, & populum omnem abijsse diceret. Contristatum eo nuntio, ignobilem infelicemq; ue se esse dicentem, qui eo die sacrum Christi corpus non uidisset, agrestem consolari cœpisse. Venditurum, si uellet nobilis emere præmium quod inter existendum diuinis meruisset, sagumq; nobilis petiuisse pretij nomine. Venditione facta, nobilem nihilominus montem ascendisse, atque orasse in templo. Reuersum autem, in proxima arbore suspensum agrestem inuenisse, sed postea diris cogitationibus haud quaquam uexatum fuisse. In prouincia decoctum sal ad uicinas regiones importatur. Ea & ferri mineras locupletes habet, & argentifodinas non ignobiles, quamuis incuria principum argentũ haud multum effodiatur.

Io. Vicontii uis grande scelus est auſus.

AVstriam describere hoc loco haud necessarium existimamus, de qua propriam historiam edidimus, in ea prouinciales post obitum Alberti Cæsaris Friderico se cõmiserunt, ea lege, ut si masculum prægnans regina pareret, tutor eius esset. Si fœminam, terræ dominus. Nato (ut prædictum est) Ladislao, tutelam eius Fredericus accepit. Milites qui sub Alberto meruerant, cum stipendio se fraudatos dicerent, prouinciam latrociniis ac incendijs uastauere. Eorum uexatio LXX millibus aureis à Friderico redempta est, cum Bohemi & Hungari excursiones in Austriam facerent. Ex sororibus Ladislai maior natu Gulielmo duci Saxoniæ nupsit. Ioannes Huniades cum regni Hungariæ coronam à Friderico frustra repetisset, cum duodecim millibus equitum ingressus Austriam, omnem agrum inter Viennam & Stiriæ montes diripuit atque incendit. Petentem Italiam Cæsarem rogauerunt Australes, uti Ladislaum qui iam prope modum adoleuisset, in paterna hæreditate apud se dimitteret. Reiecta petitione, autoribus duobus Vlricis, altero Cilliæ comite Eyezingero, sumptis armis rebellauere. Redeuntem ex Italia Fredericum apud nouam ciuitatem obsidione cinxere, quibus et Henricus Rosensis natione Bohemus cum ducentis equitibus & mille peditibus sese adiunxit. Et quamuis à Nicolao Pontifice maximo iussi essent, ne tutelam Cæsaris impedirent, contemptis apostolicæ sedis mandatis, & tantæ maiestatis autoritate derisa, sceleratum propositum tenuere. docta eo tempore Viennensis schola indoctam sententiam protulit, quæ per appellationem ad futurum concilium interponendam suspendi posse Romani præsulis mandata rescripsit. Ciuitas Viennensis & omnis Austria ex eo tempore semper in armis fuit, temeratæ religionis pœnas pendens: Cessit furenti populo Fredericus, pupillumq; adhuc tenerum ea lege in manus comitis Cilliæ tradidit, ut conuocatis ad urbem Viennam utriusque paratis consanguineis & amicis, de tutela, de oppidis, deque cæteris contentionibus principum, qui uocati conuenissent, arbitrium diffiniret. Ladislaus summa populorum alacritate apud Viennenses exceptus, cuncta ex uoluntate comitis administrauit. Ad constitutum diem concilij Ludouicus Bauariæ et Gulielmus Saxoniæ duces, Albertus quoque Brandeburgensis, Carolus Badensis Marchiones conuenere. Tum multi ex Bohemia, plures ex Hungaria Barones. Imperator legatos misit, quibus & nos adiuncti fuimus, diu de re partium disceptatum. Sed cum omnia ex arbitrio uictoris agerentur, nec leges defenderent quem arma non protexissent, infecta reb. discessum est. Negata sunt omnia quæ promiserat Australes imperatori, dicta

Vexatio militum 70 millibus aureis à Friderico redempta.

omne

A omne indictum fuit, neq; literis neq; sigillis autoritas habita, barbara fide actum. In eo conuentu Ladislaus Ioannem Huniadem qui sibi regnum à Turcarum inuasione seruasset, ad principatq; honorem euexit, qui suggesto in magno foro apud Carmelitas erecto, sede sedens aurea regali paludamẽto ac diademate ornatus, comitatum ei Bistricensem commisit, quod eo in loco minime licuit. neq; enim regni Vngariæ sub imperio Romano maiestatem gerere ius est: sed tanta reuerentia legum quanta eis per arma siue datur siue relinquitur. Comes Cilix, cum regem quo libet impellit, & ad te cuncta rapiens Eyezingerum Viennensesq; contemnit, concubinam quam uiro interfecto sustulerat, reginali penè honore dignatur. Ex fauore tandem regio cadit, & annitente Eyezingero è curia pellitur: quem in exiliũ proficiscentem, quatuor tantum equites comitati sunt, Alberto marchione Brandeburgensi, ne per contemptum à populo lapidaretur, ad portam usq; urbis securitatem præbente. Sed quàm fœda & miserabilis eius fugam, tam superbus & fauorabilis reditus fuit. nam post annũ cum iam ex Bohemiâ rex redijsset. sita dentibus primoribus Austriæ baronibus, reuocatus, cũ mille equitibus argento & auro fulgentibus Viennam repetijt, cui ad portas urbis & rex ad mille ferme passus exijt, & omnis nobilitas redeunti gratulata est. plebs quoq; quæ pauloante lutum ac lapides in fugientem iactare tentauit, sternere uiam floribus, qua redeũti transitus fuit, minime du

B bitauit. Vt est in utranq; partem immodica, siue amauerit, siue oderit, mira rerum mutatio, & ludentis fortunæ iocus. Eyezingerus extra gratiam regis factus, in castella sua recedens, imperatori quem grauiter offenderat, reconciliatus est. nec diu postea adeo superbi erant, qui Ladislai regis partes sequebantur, ut nouæ ciuitatis suburbia, in qua Cæsare absente iacebat puerpera imperatrix, intrare præsumpserint, & urbẽ expugnare contenderint. Quod ubi non successit, exustis quæ obtinuerant locis abierunt. fuit sæpe inter Cæsarem & regem incassum tractata concordia, neq; enim comes Cilix dum uixit, ex re sua existimauit, unanimes esse Austriæ principes ac eo mortuo, cum Eyezingerus è Bohemia missus ad Cæsarẽ, leges pacis utriq; parti gratas dixisset, & iam quietura propediem Austria uideretur, interitus regis subito nunciatus, non solum concordiam perturbauit, sed magnarum rerum & reipublicæ Christianæ salutarium exorientem spem, prorsus abrupit: australes & à Cæsare & ab Alberto fratre de tradenda gubernatione requisiti, prouincialium conuentum habuere, in quo legati Cæsaris seniori Austriæ principi (is erat Imperator) debere prouinciam dixere. Albertus suo & Sigismundi patruelis nomine regiæ partem hæreditatis exposcẽs, suasq; calamitates & inopiam tanto sanguini alienam referens, commiserationem inducere conatus est. Conuentus responsio fuit, facturos prouinciales quod ius æquitas hæc dictaret, postquam fratres inter se conuenissent. Interea latrones trãs Danubium in Austriam ad Morauæ fluminis ripam, munitũ

C locum occupauere, omnemq; circa regionem rapinis atq; incendijs uexare cœperunt. Aduersus quos profectus Albertus latrones ui cepit, interfectisq; pugnando complurib⁹, quingentos & quinquaginta captiuos abduxit, ex quibus LXXX furca suspendit. Quæ res magnum ei apud Australes & nomen peperit & fauorem. Vlricus uero Eyezingerus cum uisitato apud nouam ciuitatem Frederico imperatore, cuius parti studebat, Viennam repetisset, uocatus ab Alberto nihil mali suspicans fidenter eum adijt, à quo mox captus in uincula coniectus est, & in priuato carcere clausus. Indigna res uisa ciuibus, murmurare, damnare omnes factum. nemo tamen auxilium misero afferre. Imperator sæpe rogatus, Viennam petere aliquãdiu distulit, ueritus ne qua fraus inesset. Interim Sigismundus ex Athesi ad Viennam descendit, deinde ad nouam ciuitatem profectus, principatus insignia ab imperatore accipiens, prouueteri consuetudine in eius uerba iurauit. In qua solennitate & Albertus affuit, qui paulopost cum Sigismundo Viennam repetijt. Et ambo aduersus imperatorem conspirantes, Austriam sibi subigere conati sunt. Quorum studia sentiens imperator, Viennam petere statuit. Et accersito Ludouico, Bauariæ duce, magni nominis principe, eò se contulit, imperatrice sequente. Appropinquanti, urbanus populus obuiam perrexit. Albertus quoque & Sigismundus nobili comitatu extra urbem imperatorem salutauere. Habebat Albertus tria circiter equi-

Vlricus Eyezingerus ab Alberto uocatus in uincula coniectus est.

tum millia in armis expedita, quæ non longe à Vienna in quodam tumulo imperatori se ostentauerunt, magnumq; metum ueniẽti incussere. Suspicionem auxit Albertus, qui sæpe ad eos profectus ac seorsum locutus, insidias apparasse Cæsari uidebatur. Ferunt eius militiæ duce Alberto dixisse, facile si libet hodie Viennæ te dominum atque Austriæ facio. Nam quis prohibet quo minus Fredericum imperatorem eiusq; comites intercipiam? In me tantum soluta deinceps hæreditatis quæstio erit. Victori leges atque homines fauent. Subdubitasse Albertum aliquantisper, demumq; respondisse: Poteram ignoscere, si quod ais me ignorante fecisses, at mandare turpia non possum. Postquam introgressi urbem sunt Albertus & Sigismundus, in domo quæ Pragensis appellatur, simul habitauere, Imperator priuatas ciuium ædes incoluit. Arx Prouincialium nomine custodiebatur. Conspirauere Sigismundus & Albertus eam noctu aggredi, atque irrumpere. Armataq; militum manu iter ingressi, iureiurando se astrinxere, non redituros domum, nisi arcem intrassent. Sensere ciues, moxq; arma sumentes, præsidium in arce maius collocauere. Instabat ciuile bellum, & atrox pugna pro arce. Nec dubium uidebatur quin magno suo malo principes commissuri prælium essent: stetit diu res in ancipite. Ciuibus tueri arcem stabile propositum erat, ducibus (qui arcem intrare iurassent) turpe uidebatur infecta re domum reuerti. Et uim inferre, plenum periculi erat. Postremo conuentum est, ut ingressi principes, arcem paululum immorati, potato uino exirent: atque ita delusa magis quàm impleta religio est. Postridie arx consensu Prouincialium, in tres partes diuisa, duas accepere Albertus & Sigismundus, reliquã imperator: delectiq; Prouinciales sunt, qui lites fraternas dirimant: & summa illis potestas data, sed graue iudicium contra potentes est. Nobilitas & ecclesiarum principes imperatori fauentiores sunt, plebs Albertum præfert. Magno se iudice quisque tuetur.

Laudes imperatoris.

Multa sunt in hoc Cæsare, quæ laudare possis: Corpus egregium, & species imperatore digna, animus sedatus & tranquillus, ingenium perspicax, memoria tenacior, religionis ardens zelus, ingens cupiditas pacis & otij. Singularem uirtutem in quouis homine diligit, dignaq; præmio ducit, ædificat splendide, hortos tamen ac gemmas plus æquo admiratur & amat, & in rebus gerendis tardior ac remissior est. Tenacem pleriq; accusauerunt, & ad rem nimis attentum. Id fecere proximi antecessores Sigismundus atque Albertus Cæsares, quorum prodigalitati cuiusuis comparata liberalitas uideri auaritia potest. Cæterum Fredericus nec sua profundit, nec aliena diripit, uerbis factisue temperans. Albertus frater eius longe dissimilis, celer in aggrediendis rebus, belli ac gloriæ appetens, periculi contemptor, audax, laboris patiens, manu atque ingenio promptus, pecunias inter amicos partitur ac profundit. Inter opes pauper, in paupertate diues, nullius rei magis quàm famæ auarus.

Alberti fratris Friderici imperatoris mores.

De Morauia, per quam nulli propter latronum insidias, transitus patet. Cap. XXIII.

PRocedenti per Austriã in aquilonem Morauí occurrunt, gens ferox, & rapinarum auida, inter Hungaros Bohemosq; trans Danubium sita: hanc prouinciam æuo nostro Sigismundus imperator Alberto genero suo, qui postea imperauit, dono dedit. Rebellantem & imperata facere recusantem, Albertus magnus affecit cladibus. Nam supra quingentas uillas excursione cõbussit, mortales multos neci dedit, pecus penè omne abegit. Iugumq; ferre perfidam gentem coẽgit. In hac prouincia ciuitates & oppida Romanæ ecclesiæ ritum tenent, & catholicæ fidei consentiunt. Barones fermè omnes Husitarum labe infecti sunt. Hic cum uerbum dei prædicaret Ioannes Capistranus, & in errores Husitarum uehementius inueheretur, Baronis nõ parui nominis quẽ Ezernahorã uocant secuta cõuersio est, qui relicta priore perfidia, cũ duobus millibus subditorum ueritatem Romanæ sedis amplexus est: filius eius doctrina & moribus clarus, nõ diu postea Olomucensis ecclesiæ pontificatum obtinuit. Ea est unica ciuitas Morauorũ Episcopalis. Regnũ inter Morauos aliquãdo fuit latissimũ ac potentissimũ, quod usq; ad filium Suatocopi duranit, cuius fortunã in Bohemica conscripsimus historia. At cũ filius Suatocopi ecclesiã dei sperneret regnũ gẽti ademptum est. Quod postea Romani

Cæsares

A Cæsares in Bohemiam transtulerunt. In hac prouincia complura sunt oppida plena populo, & opibus abundantia. Inter quæ Pruina principatum obtinet, & Znoynea, Sigismundi obitu memorabilis. Hac nulli trãsitus patet, nisi armato potentioriq; , latronibus omnes aditus obsidentibus: sermo genti mistus est Teutonicus ac Bohemicus, superãt tamen Bohemi quorum est regionis imperium. quæ gentes olim Morauia incoluerint, non facile dixerim. Quantum uero ex lectione Ptolemæi accipere licet, Marcomanni et Sudini, Candiq; Morauiam & Austriã quæ trans Danubium tacet incoluisse uidentur.

De Sclesia prouincia, de mira apud Vratislauiam urbem seditione, de q; Bulcone Opilien si, uiro neq; inferos neq; superos esse dicẽte, animãq; cũ corpore interire putãte, Cap. XXIIII.

SClesia post Morauiam sequitur, haud ignobilis prouincia, quã fluuius Odera perlabitur, inter amnes Germaniæ loco cognitus: fontes eius in Hungaria, quæ Sclesiæ ad orientem iungitur. Mare Baltheum cursum terminat: longitudo regionis CC ferme passuum millia continet, latitudo circiter LXXX. Caput gentis Vratislauia est amplissima ciuitas, ad ripam Oderæ sita, priuatis ac publicis ædificijs magnifice ornata. Cuius episcopatũ maiores nostri aureũ uocauere, Husitarum bella luteum reddidere. In hac urbe (regnante apud Bohemos Venceslao) orta seditione, consules quorũ prima potestas, per fenestras ex prætorio in forum præcipitati, gladijs ac lanceis iratæ plebis excepti, dirum B spectaculum præbuere. Cuius rei autores Sigismundus imperator paucos post annos securi percussit. Duces Sclesiæ multi admodũ numero, inter quos paterna hæreditas per capita diuiditur: hinc scissa multas in partes prouincia frequentes calamitates incurrit, crebris expositæ latrocinijs. Inter hos duces unum esse ferunt nomine Bulconem, Opolien sem appellãt, qui Glogoniæ residens delicijs ac uoluptatibus deditus, usq; adeo insaniuit, ut neque inferos, neque superos esse diceret, animasq; cum corporibus simul prorsus interire putaret. Ecclesiam uel nunquam, uel raro ingressus est, sacramẽtis Christianis prorsus abstinuit, nisi quod abusus matrimonio, uxore quæ sibi ingrata esset relicta, alteram superduxit. Quæ ne pellex appellari posset, non nisi per solennia matrimonij coniũgi uoluit. Sclesiæ sub imperio Bohemorum constituti sunt, nunc tamen imperata facere detrectant, Georgium nouum regem admittere recusantes, Gulielmum Saxoniæ ducem secuti, qui regnum Bohemiæ ad se pertinere affirmat propter cõiugem, quæ Ladislai Hungariæ atq; Bohemiæ regis soror fuit. Gladius eius litis arbiter erat. Sermo gentis maiori ex parte Teutonicus est, quamuis trans Oderam Polonica lingua præualet: ob quam rem non immerito quidam hoc in loco Germaniæ terminum esse Oderam putauere, quamuis idem fluuius in septẽtrionem uergens, germanicas gentes ripis ambabus alluit. Libet in hac parte Germaniæ linquere fines, & ad orientem ac septentrionem Sarmaticas inuisere gentes.

Vratislauiæ seditio.

C

De Polonia regione uasta, quod in ea domus luto & maceria cõponantur, equi syluestres & uiri inueniãtur, de Vladislao cũ regno baptismũ suscipiente, de q; Frederico Brandeburgensi, & Alberto Bauario regnum quodlibet pro se recusante, Cap. XXV.

POlonia uasta regio est, quæ Sclesiæ ad occidentem proximat, Hungaris, Lituanis, ac Prutenis contermina: hic Cracouia est præcipua regni ciuitas, in qua liberalium artium schola floret. Sbigneus huic urbi præfuit episcopus, literarum doctrina & morum suauitate insignis, à quo plurimas accepimus epistolas, multo sale & Romana elegantia conditas, cui ob singulares uirtutes Romana ecclesia insigne cardinalatus honoris rubentem pileum misit. Ciuitates Poloniæ præter Crocauiã parum nitidæ. Ex maceria domos fermè omnes cõponunt, pleraq; luto linunt: plaga regionis nemorosa est, potus gẽti ceruisia, ex tritico atq; humulo factus. Vini rarissimus usus, nec uinea cultura cognita, ager cereris ferax, multa genti armenta, multa ferarum uenatio, equum syluestrem præter cornua ceruo similem edunt, feros boues uenantur, quos prisci Vros uocauere. Pisce ac uolucribus abundant, argenti atq; auri inops terra. Vectigalia regi parua. Regnũ in quatuor partes diuisere maiores: has cũ per circulum anni rex ambiuit, quælibet pars tribus mensibus regem ac curiã pascit: quibus exactis ad alteram partẽ fit trãsitus. Statuta sunt, q̃ præstare quinciales oportet. Si mãserit ultra præfinitũ tẽpus rex, suo

Domus materia et luto cõposita.

uiuere lumptu cogitur. Cum rex gentis patrum nostrorum tempestate obijsset, relictâ filium Gulielmus dux Austriæ in matrimonium accepit, illicq; regno præfectus est. Non placuit Polonis rex Teutonicus, Vladislaũ ex Lituania uocauere, electoq; Gulielmo, conjugem eius & regnũ nouo regi tradidere. Gentilis fuerat Vladislaus, & idola coluerat, sed baptismũ cũ regno suscipere nõ recusauit. Cõuersus ad Christũ, religiosum principẽ gessit. Multos ex Lituanis ad Euangeliũ traxit, Põtificales ecclesias nõnullas erexit. Episcopos magno honore prosecutus est. Inter equitãdũ quotiescũq; turres templorũ inspexit, detracto pileo caput inclinauit, deũ, q coleretur in ecclesia ueneratus. Cũ Tartaris regni limites infestãtibus feliciter dimicauit, Prutenos maximo bello uicit, de quo inter res Prutenicas memorabimus. Ex priori coniuge prolẽ nõ sustulit, cũ qua matrimoniũ haud legitimũ fuit. Ex secunda iã ferme nonagenario duo nati sunt filij, Vladislaus & Casimirus, is Lituaniæ ducatum consecutus est, prior patri regno Poloniæ succedens, ad Hungariæ quoque regnum accersitus, in bello Turcarum (ut antea narratum est) cecidit. Qua re cognita, solliciti Poloniæ proceres de successore Frederici, cum marchionem Brandenburgensem, qui pueritiam in regno transegerat, linguamq; gentis & mores tenebat, ut regnum acciperet rogauerunt. Responsum datum est Casimirum Lituaniæ ducem, qui frater esset, defuncti hæredẽ extare. Scisciatari eius animũ oportere, cui fraternum paternumq; regnum cupienti, impedimẽtum afferre à dignitate sua Fredericus non duceret: pari moderatione & Albertus Bauariæ dux erga Ladislaũ Alberti filium usus est. qui Bohemiæ regnum sibi oblatum recusauit. Fredericus quoq; imperator, & ab Hungaris, & à Bohemis ad hæreditatem Ladislai uocatus, nunquã audire sustinuit, quod patrueli præiudicium faceret. Ingens laus nostræ ætatis, & magnum decus Germanici nominis, quamuis nõ ambigo esse aliquos, qui nõ tam iustitiæ, quã ignauiæ tradunt, alienis regnis quempiam abstinere. Ego quod boni speciẽ habet nõ laudare nõ possum: Casimirus aũt, & si difficile à Lituanis dimitteretur, qui suũ ad se principem retinere cupiebant,

Vladislaus cũ regno baptismum susciperenon recusat.

Frederr. marchio Brandenburgẽsis regnũ recusauit

A piebant, in Poloniam uenienti pacificam regni gubernationem accepit: nec diu postea sororem Ladislai regis duxit uxorem. Multa ei aduersus fratres Teutonicos, qui sanctæ Mariæ appellantur bella fuere, de quibus in rebus Prutenis referemus.

De Lituania regione, Vitoldo uiro facile sanguinario in ea regnante, de Boli ad transitum æstiuo tempore difficultate, gentis in moribus qualitate, & quæ super sacrorum diuersitatibus Hieronymus Pragensis eremita denarrauit. Cap. XXVI.

LItuania & ipsa late patens regio Polonis ad orientẽ cõnexa est, palustris ferme omnis ac nemorosa. Vitoldus huic præfuit Vladislai frater, qui relicto deorũ cultu, cum regno Poloniæ Christi sacramentum accepit. Magnum Vitoldi nomen sua tempestate fuit, quẽ subditi adeo timuerũt, ut iussi laqueo se suspẽdere, parere potius, quã in principis indignationem incidere uoluerint. detrectantes imperium insutos ursina pelle uiuẽtibus ursis (quos earum ob causam nutriebat) dilaniandos obiectauit, crudelibusq; alijs affecit supplicijs. Equitans, arcum semper tensum gestauit. Si quem conspicatus est aliter incedere quam uoluit, confestim sagitta confodit, multos quoque per ludum interemit. Sanguinarius carnifex, ut esset inter populares & ipsum principem certum faciei discrimen, radere barbam omnibus imperauit. Id ubi non successit (facilius enim ceruicis quã barbæ iacturam Lituani ferebant) tonsus ipse mentum & caput prodijt, capitale interminatus, si quis prouincialiũ pilos faciei capiti suo deponeret. Rex à Sigismũdo Cæsare Lituanorum appellatus, prius obijt quàm legati diadema ferentes se conuenirent. Successor Suidrigal ursam nutriuit, quæ sueta ex manibus eius panem accipere, sæpe in syluas euagabatur. Redeunti usque ad thalamum principis, ostia quæque patebant. Ibi confricare ac pulsare pedibus ostium, cum fames affuit consueuit, cui princeps aperiens cibum præbuit. Conspirauere nobiles aliquot adolescentes aduersus principem, atque ursæ modum securi, sumptis armis cubiculi principalis ianuam confricauere. Credit Suidrigal ursam adesse, ostiumq; aperuit, ibiq; mox ab insidiantibus confossus interijt. Prouinciæ deinde gubernatio ad Casimirũ peruenit. Ad Lituanos æstiuo tempore difficilis transitus est, palustribus aquis cuncta ferme obsidentibus, hyems præbet aditum astrictis gelu lacunis. Mercatores super glaciem ac niuem iter faciunt, plurium dierum cibaria in uehiculo ferentes, nulla certa uia: meatus (sicut in mari) siderum cursus ostendit. Rara inter Lituanos oppida, neque frequentes uillæ. opes apud eos, præcipuæ animalis pelles, quibus nostra ætas Zibellinis armellinisq; nomina indidit. Vsus pecuniæ ignotus, locum eius pelles obtinent: uiliores cupri atque argenti uices implent, pro auro signato pretiosiores. Matronæ nobiles publicæ concubinos habent, permittentibus uiris, quos matrimonij adiutores uocant. Viris turpe est ad legitimam coniugem pellicem adijcere. Soluuntur tamen facile matrimonia mutuo consensu, & iterum atque iterum nubunt. Multum his ceræ ac mellis est, quod syluestres in syluis apes conficiunt. Vini rarissimus usus, & panis nigerrimus. Armenta uictum præbent multò facte utentibus. Sermo gentis Schlauonicus est, latissima est enim hæc lingua, & in uarias diuisa sectas. Ex Schlauis enim alij Romanam ecclesiam sequuntur, ut Dalmatæ, Croatini, Carni ac Poloni. Alij Græcorum sequuntur errores, ut Bulgari, Rutheni, & multi ex Lituanis. Alij proprias hæreses inuenere, ut Bohemi, Morauí, & Bosnenses, quorum magna pars Manichæorum imitatur insaniam. Alij gentili adhuc cæcitate tenentur, quemadmodum multi ex Lituanis idola colentes. Horum magna pars æuo nostro ad Christum conuersa est, postquàm Vladislaus ex ea gente Poloniæ regnum accepit. Noui ego Hieronymum Pragensem sacris literis apprime eruditum, uitæ mundicia & facundia singulari clarum, qui annos supra uiginti in eremo Camalduensi, in Apennino Hetrusco pœnitentiam egit, hic (oriente apud Bohemos Hussitarum hæresi) fugiens pestiferum uirus, in Poloniam transiuit. Vbi acceptis literis ab Vladislao rege commendatitijs, prædicaturus Euangelium Christi, ad Vitoldum principem in Lituaniam penetrauit, multosq; populos Vitoldi fauore fretus, ad salutiferam dei Christi fidem conuertit. Venitq; tandem ad synodum Basilienſem, uocatus à Iuliano sancti Angeli Cardinali, cum de rebus Bohemicis ageretur, narrabat hic multa de Lituanis

Attende uiri sanguinarij mores.

Hieronymus Pragensis eremita. Lituanos ad Christi fidem conuertit.

Lituanis quæ pene incredibilia uidebãtur. Audiebã ego ex alijs eius dicta, nec mouebat ut crederem, libuit adire hominẽ, atque ab eius ore lata cognoscere, comites mei fuerũt Nicolaus Callellanus, qui tum Cardinalis Iuliani domum regebat. Bartholomæus Lutimanus Archiepiscopi Mediolanensis scriba, & Petrus Noxetanus Cardinalis Firmiani secretarius, uiri graues & docti, hominem in cella sua trans Rhenum apud Carthusienses conuenimus, cuius hæc narratio fuit. Primi quos adij ex Lituanis serpentes colebant, pater familias suum quisq; in angulo domus serpentem habuit, cui cibum dedit, ac sacrificium fecit in fœno iacenti. hos Hieronymus iussit omnes interfici, & in foro ad ductos publice cremari. Inter quos unus inuentus est maior cæteris, quem sæpe admonitus ignis consumere nullo pacto ualuit. Post hos gentem reperit, quæ sacrum colebat ignem, eumq; perpetuum appellabat. Sacerdotes templi materiam ne deficeret, ministrabant, hos super uita ægrotantium amici consulebant. illi noctu ad ignem accedebant, mane uero consulentibus responsa dantes, umbram ægroti apud ignẽ sacrũ se uidisse aiebant. Quæ cũ se calefaceret, signa uel mortis uel uitæ ostentasset, uicturũ ægroti facies ostensa igni, contra si dorsum ostentasset, moriturũ portendit. Testari igitur & rebus suis consulere suadebant, delusionem hanc esse Hieronymus ostendit. persuaso populo, deleto templo, ignem dissipauit, Christianos mores induxit. Profectus introrsus aliam gentem reperit, quæ Solem colebat, & malleum ferreum raræ magnitudinis singulari cultu uenerabatur. Interrogati sacerdotes, quid ea sibi ueneratio uellet? Responderunt olim pluribus mensibus non fuisse usum Solem, quem rex potentissimus captũ recluisset in carcere munitissimæ turris. Signa zodiaci deinde opem tulisse Soli, ingentiq; malleo perfregisse turrim, Solemq; liberatum hominibus restituisse. Dignum itaq; ueneratu instrumentum esse, quo mortales lucem recepissent. Risit eorũ simplicitatẽ Hieronymus, inanẽq; fabulam esse mõstrauit. Solem uero & Lunã & stellas creatas esse ostẽdit, quibus maxime deus ornauit cœlos, & ad utilitatem hominum perpetuo iussit igne lucere. Postremo alios populos adijt, qui syluas dæmonibus consecratas uenerabantur, & inter alias unam cultu digniorem putauere. Prædicauit huic genti pluribus diebus fidei nostræ aperiens sacramenta, denique ut syluam succideret imperauit, ubi populus cũ securibus affuit, nemo erat qui sacrum lignũ ferro contingere auderet. Prior itaq; Hieronymus assumpta bipẽni excellentem quandã arborẽ detruncauit. Tum secura multitudo alacri certamine, alij serris, alij dolabris, alij securibus syluam deijciebant. Ventũ erat ad meditũ nemoris, ubi quercum uetustissimã, & ante omnes arbores religione sacram, & quã potissime sedẽ esse putabãt, percutere aliquandiu nullus præsumpsit. Postremo ut est alter altero audacior, increpãs quidã socios, qui lignũ rem infensarã percutere formidarent, eleuata bipenni magno ictu cum arborem cedere arbitraretur, tibiam suã per cussit, atq; in terrã semianimis cecidit. Attonita circũ turba flere, cõqueri, Hyeronymũ accusare, qui sacrã dei domũ uiolari suasisset, neq; iã quisquã erat q ferrũ exercere auderet. Tum Hieronymus illusiones dæmonũ esse affirmãs, quæ deceptæ plebis oculos fascinarent, surgere quẽ cecidisse uulneratũ diximus imperauit, & nulla in parte læsum ostendit, & mox ad arborẽ adacto ferro adiuuãte multitudine ingẽs onus cũ magno fragore prostrauit, totumq; nemus succidit. Erant in ea regione plures syluæ pari religione sacræ, ad quas dũ Hieronymus amputandas pergit, mulierum ingens numerus plorans atq; eiulans, Vitoldum adit, sacrũ lucum succisum queritur, & domũ dei ademptam, in qua diuinam opem petere consuessent, inde pluuias, inde soles obtinuisse, nescire iam quo in loco deum quærãt, cui domicilium abstulerint. esse aliquos minores lucos, in quis dij coli soleant, eos quoq; delere Hyeronimũ uelle, qui noua quædã sacra introducens, patrium morẽ extirpet. rogare igitur atq; obtestari, ne maiorũ religionũ loca & ceremonias auferri sinat. Sequũtur & uiri mulieres, nec se ferre posse nouũ cultum asserũt. Relinquere potius terram & patrios lares, quã religionẽ à maioribus acceptam dicunt. Motus ea re Vitoldus, ueritusq; populorum tumultum, Christo potius, quã sibi deesse plebem uoluit. Reuocatisq; literis, quas præsidibus prouinciarum declarat, iubens parere Hieronymo, hominem ex prouincia decedere iussit. Hæc nobis Hieronymus cõstanti

Narratio de Lituanis.

Soli & malleum alij.

Syluã alij uenerabantur.

uultu

A uultu nihil hæsitans, ac per iuramẽtum affirmauit: dignum fidei & grauitas sermonis, & doctrinam ostendit, & uiri religio. Nos quæ accepimus immutata retulimus, ueri periculum non assumimus, persuasi tamen & nos & comites ab eo recessimus.

De Ruthenis, & quomodo principatus apud eos soleat assequi. *Cap. XXVII.*

RVtheni quos appellare Rosanos Strabo uidetur, Lituanis cõterminí sunt, gens barbara, uncõpta, apud quã opulentam ecclesiam obtinuit Isidorus Cardinalis Sabinensis, cuius supra mentionem fecimus. In hac gente ciuitatẽ permaximam esse tradunt Nogardiã appellatam, ad quam Teutonici mercatores magno labore peruenĩut: Magnas ibi esse opes fama est & multum argenti, pelles q; prætiosas, uendentes q; atque ementes ponderato argento, non signato utũtur. Lapis in medio fori quadratus est, quẽ qui ascendere potuerit, neque deiectus fuerit, principatum urbis assequitur. Pro ea re in armis dimicant, sæpe q; una die plures conscendisse ferunt, unde sæpe seditiones in populo emersere.

De Liuonia semiferos homines in una sui parte continente. *Cap. XXVIII.*

LIuonia deinde Christianarum ultima prouinciarum ad septẽtrionem Ruthenis iuri gitur, Tartari eam sæpe incurrunt. In qua nostra ætate magnas acceperunt strages fratres Teutonici, qui beatæ Mariæ uocantur, hanc armis quæsiuere, & Christi sacra suscipere coegerunt, cum esset antea gentilis & idola coleret. Eam alluit ab occidenti mare Baltheum, quod plerique ueterum oceanum esse putauerunt. nondum septẽtrio (ut hodie) cognitus Græcis atque Italis fuit. Christiana religio hanc orbis partem nostro generi aperuit, quæ fortissimis gentibus detersa Barbaris mitioris uitæ cultum ostẽdit. Baltheus sinus adeo late patet, ut incompertæ magnitudinis apud aliquos esse uideatur. Origo eius ex Britannico mari ducitur, quod Germanicum appellari potest. Nam & Germaniæ magnam partem alluit. Ostium eius in occidenti est, non longe à Cherroneso Cimbrica, quam Daciam hodie uocant. Excurrens autem in orientem, in septentrionem panditur, insulas q; magnas ambit. occidentale littus, Noruegi occupant. Ad septentrionem semiferos homines esse tradunt, cum quibus nullum linguæ commercium nauigantes habẽt, signis tantũ & nutibus cõmutare merces feruntur. Meridionale littus Saxonibus ac Prutenis traditur. orientale (ut diximus) Liuones tenent. Inter Liuoniam & Prussiam paruã terram esse ferunt, unius ferme diei latam itinere, quã Massagetæ colunt, gens neq; gentilis, neq; uere Christiana, Polonorum imperio parens, atq; hinc regnum Poloniæ ad mare protenditur, & Baltheum quem diximus sinum.

De Prutenis, & quo modo fidem Christianam à Teutonicis fratribus sanctæ Mariæ sumpserint. *Cap. XXIX.*

C REdeunti Liuonia Germaniam, per littus Balthei maris post Massagetas Pruteni sese obijciunt, qui ripas utraq; Vistulæ amnis accolunt, is est Sarmatiæ ac Germaniæ terminus, qui exoriens in montibus, qui Poloniam Hungariamq; dirimunt, partem Poloniæ irrigat. Prussiam uero quam longa est percurrit, ab oppido Torni usq; Gedanum, quo in loco Baltheum influit. Hunc fluuium alij Vistelã, ut diximus, quibus ætatis nostræ sermo congruit, alij Iustulam, quidam Istulam uocauere. Quod ultra fluuium est, Sarmatici iuris fuit: quod citra, Germanici ad orientem ac meridiem Masouitæ Polonique rura colunt. occidentem Saxones occupant, aquilonem Balthei maris excipit littus. Frumenti ferax regio est, aquis irrigua & plena colonis, multa ambitiosa oppida, multi maris sinuosi reflexus amœnã efficiunt. Pecorum ingens uis, multa uenatio, piscatio diues. Vlmerigos olim hanc terram incoluisse Iordanus tradidit, quo tempore Gothi ab insula Scandauia in cõtinentẽ descendere. Qui (ut ille ait) Vlmerigorum terras inuasere. Ptolemæus autem Amaxobios, & Alanuos, Venedes, ac Githones penes Istulã fluuium habitare affirmat. Barbara hæc gens & idolorũ cultrix, usq; ad Fredericũ imperatorẽ eius nominis secũdũ fuit. Sub eius uero imperio, cĩ amisissent Christiani Ptolemaidẽ Syriæ ciuitatẽ, fratres Teutones, quos sanctæ Mariæ diximus appellari, inde fugati in Germaniam rediere, uiri nobiles & rei militaris periti, qui ne per ociũ mercarent, Fredericum accedẽtes, Prussiã Germaniæ conterminã Christi cultũ spernere dixerunt:

sæpe

ſæpe illius gentis homines in Saxones cæteroſq; uicinos excurrere, ingentem uim pecorum atq; hominum abigere, eſſe in animo ſibi cõpeſcere Barbaram gentem: annuat tantum imperator, prouinciamq; fratribus perpetuo iure poſſidendam tradat, ſi eam armis acquirant. Iam enim Maſouiæ duces, qui eius ſe terræ dominos affirmabant, ius ſuum fratribus conceſſerant: grata oblatio Frederico fuit, qui collaudato propoſito, quas uoluere fratres, ſub aurea bulla literas conceſsit. Illi ſumptis armis breui tempore quicquid Prutenici uiri citra Viſtelam fuit occupauere. Exin tranato fluuio, uetuſtam & late patulam quercum in caſtelli modum erectis propugnaculis iuxta ripam munierunt, ibi collocato præſidio ulteriores Prutenos uexare cœperunt. Pugnatum eſt ſæpe pro quercu, & ingentes Paganorum copiæ fugatæ ac deletæ ſunt: bellum pluribus annis productum eſt. Ad extremum fortuna fratrum imperio arridens, omnem eis Pruſsiam ſubiecit. Victæ Barbaræ nationes, iugum ſubiere. Ex illo tempore lingua Teutonica introducta eſt, & cultus Chriſti gentibus imperatus. Eccleſiæ quoq; pontificales erectæ, trans Viſelam Pomeſauienſis, Culmenſis, Sambienſis, & Varimienſis, ad quam defuncto Frãciſco epiſcopo, paruitatem noſtram poſtulauere canonici. Calixtus Pont. Max. eam nobis annuente, ſenatu Apoſtolico cõmendauit. Quæ una eſt illis in partibus iure ſuo utens, nec ſubiecta fratribus, reliquos epiſcopos religionis habitum geſtare oportet. Quo in loco munitam quercum diximus fuiſſe. Nobile oppidum ædificatum eſt, quod Mariæburgum uocant, & arx nobilis atq; ampliſsima: hic ſedes magni magiſtri, qui cum ceteris fratribus præeſt Pruſsiam incolentibus. Sunt & alij duo in eadem religione magiſtri, alter Liuoniam regit, alter conuentus Alamanniæ gubernat. Teutones huius religionis inuẽtores fuere, ac propterea nemo recipitur ad eam, niſi Teutonicus nobilibus ortus parentibus, & cui propoſitum ſit pro tuendo Chriſti Euangelio, aduerſus ſalutiferæ crucis inimicos armis depugnare: ob eam rem ueſtimentis albis utuntur, nigra cruce inſigni. Barbam omnes nutriunt, exceptis qui ſacris altaribus ſeruiunt. Pro Canonicis horis dominicam orationem uſurpant, neq; literas diſcunt. Magnæ his opes, nec minor potentia quàm regibus: ſæpe cum Polonis de regni limitibus acceptis, atq; illatis cladibus contendere, nec totis uiribus belli fortunã experiri recuſarunt. Cum Vladislao Caſimiri qui modo regnat patre, contraxerant ambæ partes ualidiſsimas atq; ingentes copias. Polonis Lituani & Tartari adiuncti erant, quos duxerat Vitoldus. Teutonici fratres ex tota Germania uires conciuerant: poſtquam prope ad uiginti ferme ſtadia

uterq;

Querens in caſtelli modũ munita.

Ritus fratrũ Teutonicorũ.

A utercꝫ conſedit exercitus, ſpe plenus & impatiẽs moræ. Prutenorum magiſter caduceatorem, qui bellum regi denũciaret, & duos enſes, in quis ſtaret uictoria miſit. facta pote ſtate, ut quem uellet hoſtis eligeret, alterum ſibi remitti iuſsit. Accepit Vladislaus alacer nunciũ, donatocꝫ caduceatore, uno retento gladio, remiſit alterum. Mox iuſsi mílites arma induere, bellicꝫ ſignum datum, quadraginta millia equitum in ambobus caſtris fuiſſe proditum inuenio. Vladislaus Tartaros ac Lituanos primum inire certamen iuſsit. Ex Polonis ſubſidiarias acies elegit. Contra Prutenos auxília in poſtremis habuit: florẽtem ordinis ſui militiam in exercitus fronte collocauit. Cõmiſſo prælio inermes quodãmodo Tartari ac Lituani magna ſtrage cæſi ſunt. Vrgebat tamen multitudo, nec terga dare Polonus metuens audebat, atrox pugna ſuper cadauera occiſorum edebatur. Nec tam uulnerare Prutenus alacer, quã uulnera recipere Tartarus uidebatur: protractum eſt diu certamen, peracta ingens occiſio. Lituani Tartaricꝫ ueluti pecudes mactabãtur. At cum nouus ſemper hoſtis emergeret, defeſsi tanta cæde peracta Teutones, uerſare ferrum uix poterant & iam remiſsius pugnabant. Quod ubi Vladislaus animaduertit, cum primum Polonorum aciem ualidam ac ferro rigentem immittit: fit ſubita irruptio, inſtauraturcꝫ prælium: non tulere Teutones recentis agminis impetũ, impar pugna recentis ac fatigati militis fuit: oritur mox fuga ex parte fratrũ, ferit terga Polonus. Magiſter ordinis ubi ſuos cedere uidet, nec iam ullam in auxilijs ſpem eſſe animaduertit, cũ lecta militum manu hoſti ſeſe obiectans occiditur: fit fœdior fuga, nec prius Teutonicus fugere quã Polonus perſequi deſtitit. Perierũt in eo bello ex parte fratrũ multa hominum millia, inter quos uiri primarij, quos uocant Cõmendatores, equeſtri dignitate inſignes, cũ ipſo Magiſtro circiter DC. Nec Polonis in cruẽta uictoria ceſsit, Tartaris ac Lituanis magna ex parte cæſis. Bellũ hoc, anno trecẽteſimo decimo ſupra milleſimum eſt poſt Chriſti ſaluatoris ortũ. Pruſsia fortunam regis ſecuta, omnis excepto Burgomarix ad uictorẽ defecit. Sed interueniẽte Sigiſmũdo Cæſare, pax inter fratres & Polonũ cõſtituta eſt: percuſſum fœdus, pecunia Polono data. Pruſsia reddita fratribus, nec deinde uſque ad Frederici tempora, qui modo imperat, in poſſeſsione agri ſui turbata religio eſt. Sub eius uero imperio cũ populares graue ſibi iugũ fratrũ exiſtimarent, fœdus inter ſe iniere in hunc fermè modũ: ut quindecim uiri ſingulis certis in locis cõuenirent, qui prouincialium querelas aduerſus fratres audirent, nec ſinerent quempiam indigne uexari. Ex his quatuor ex religione uiros aſſumi uoluere, quatuor ex prælatis eccleſiarũ, pariꝫ numero ex nobilibus ac ciuitatibus, hiſcꝫ parere omnes uoluere. Per idem tempus diuiſa inter ſe religio fuit: alij magnum Magiſtrum ſequebantur, alij quoſdã Commendatores, qui Magiſtri regimen improbabant. Magiſter, ut populares ſibi alliceret, fœdus ipſum incõſulto fratrum conuentu approbauit. Fredericus quoꝫ imperator eidẽ fœderi robur adiecit, cautione tamen inſerta, ne per ſuas literas ius religionis læderetur. Mortuo deinde Magiſtro, qui fœdus acceperat, & altero in eius locum ſuffecto, Nicolaus Pont. Max. legatum miſit, qui prouinciam Pruſsiæ inſpiceret. Cognitocꝫ rerum ſtatu, quantum legatus retulit, popularium fœdus damnauit: utcꝫ ab eo diſcederent, anathema intermina tus, acriter imperauit: quibus pertinacius in eorum ſententia perſeuerantibus, ex conſenſu partium, lis ad Fredericum imperatorem deducta eſt. Ad quem rurſus cauſa cognita, damnato eorum fœdere, iuſsi Pruteni ſunt ad obedientiam fratrum redire: qui eam prouinciam è manibus infideliũ ſuis armis uindicaſſent, multocꝫ ſanguine ſuo cõmiſſent. Qua re ciuitatibus nũciata, mox arma in fratres populariter recepta ſunt. Ex quibus plures capti atcꝫ occiſi, caſtella eorum euerſa, arces à fundamẽtis eiectæ, quinquaginta & quincꝫ oppida in eam rebellionem conſpirauere. Sed cũ non ſatis rem ſuã contra religionẽ ſine externa ope tutam putarent, Caſimirum Poloniæ regem ſibi dominũ aſciuere, deuotũ fratribus ſanguinem, qui fortunam patriæ eius experti fuiſſet. Ille cum exercitu prouinciã ingreſſus, dedẽtes ſeſe ciuitates in poteſtatẽ accepit, cũ quo fratres diu uaria uictoria dimicarũt. Plures fuere congreſſus, inter quos memorabilior, qui apud Coninitium oppidum habitus eſt. Duodeuiginti millia Polonorum obſidionem in eo loco tenebant, in quis & rex ipſe Caſimirus fuit. Oppugnabãt oppidũ dies noctesꝫ machinis admotis.

Bellũ atrox.

Magiſter ordinis fratrum Teuton. occiditur.

Religio fratrũ Teuton. diuiſa.

Rebellio Prutenorum in fratres.

Rudolphus princeps Sagoriæ,ex Selesiæ ducibus,tum religionis ductabat exercitũ,qui laturus obsessis opem,cũ septẽ millibus militum aggredi regẽ non dubitauit.Cõmissum est prælium in conspectu oppidanorum summa utrinq; contentione acq; ardore,cæsis hinc atque inde compluribus.Cum suos referre pedem Rudolphus animaduertit,increpans ignauiam fugientium interminatusq; necem,aciem sistit.Et progressus in medium cum recenti pugnatorum manu,acre certamen instaurat: hos sternit,illos confodit:fit subita rerum mutatio.Vrgente Rodolpho,cedit Polonus. Rursusq; Casimirus suos retiner,pugnaq; seipsum miscet,& tanquã ex integro pertinaci contentione certatur.Occiditur in pugna Rudolphus,rex uero equo deiicitur,meliores ex utraq; parte occumbunt.Postremo casum credentes Poloni suum regem,desperata victoria,fugam arripiunt.Rex ab amicis adiutus,uix ex clade ereptus est.Rudolphus morte sua,victoriã religioni peperit.Ex Polonis supra sex millia cecidisse feruntur,ex Teutonibus quoq; nõ pauci periere.Post eam cladẽ,res Polonica mutare apud Prutenos cœpit, eo inclinantibus populis,quo belli fortuna quæritur.Stat tamẽ adhuc anceps exitus,et alterius Martis iudicium moratur.Ferunt inter hos fratres olim mortuo Magistro,cum de successio ne ageretur,unum fuisse, qui rogatus eligere quẽ putaret religioni utiliorẽ,seipsum elegisse dicentem nolle deierare.Scire se cogitationes suas,aliorum corda ignorare. Si magistratus sibi committatur,non dubitare quin reipublicæ bene consultum eat. Motos eius uerbis reliquos administrationem illi credidisse,quæ saluberrima deinde fuerit.

Frater se in magistrum ordinis elegit.

De Saxonia,fluminib,gentibus & oppidis in ea. *Cap.* XXX.

POst Prutenos Saxonicum nomen incipit.gens ualida & latissima,cui ab occidenti Viscera fluuius terminum facit,plericq; usq; ad Rhenum protẽdi Saxones arbitrati sunt.Aquilonarẽ plagã Daui obtinẽt & mare Baltheũ:ad meridiẽ,Frãcones Baloarij & Bohemi sibi sunt:orientalẽ plagã,Sclesiæ simul ac Prutenj obtinẽt.In his terminis inclusi sunt Turingi,Brandeburgenses,Maxinẽses,Lusatij,Pomeranei;q; quos omnes Saxonici iuris esse uolunt:priorẽ tamẽ Turingos in ea terra consedisse quã Saxones aiũt, hos

enim græcã sobolem esse affirmãt,ex Macedonia classibus aduectã, quæ Turingos multis bellis defatigatos paternis agris eiecerit.Quod mihi non fit uerisimile.Est enim uetustissimum in Germania terra Saxonicum nomẽ,cuius omnes ueteres meminere.Turingos nemo antiquorum nominat,qui Germanicas gentes enumerant.In aduẽtu primo Francorum,qui tempore Valentiniani Cæsaris,Germaniam intrauere,Turingos nominari reperio:ob quam rem male quadrat historia ueritati,quæ Turingos priores Saxonibus in Germania fuisse contendit: fatebor tamen Saxoniæ limites aliquando minores fuisse,aliquando maiores. Nã sicut imperia , ita et prouinciarum limites ex tempore uariantur.Carolus Magnus imperator,multa cũ Saxonib.bella gessit, priusq; Christi cultũ reciperent,eosq; magnis afflixit cladibus:postq; uero deficiente apud Francos Caroli Magni

A Magni genealogia, Romanum imperium ad Teutones orientales redijt, Saxonum au-
ɛta dignitas est: inter quos plures imperatores fuere, singulari prouidentia, & rerũ ge-
starum magnitudine clari: maxime uero tres Othones, qui sibi inuicẽ succesſere, de Ro
mana ecclesia optimi meriti, quorũ uirtute prolatos Saxoniæ fines minime dubitarim.
Inter Pomeraneos qui orientem Saxoniæ incolunt, oppida sunt digna nomine. Vismaria, & Sundis, Gripsuoldia, Stetiniũ, Rostochium, in quo schola liberaliũ artium haud
contemnenda, & hæc quidẽ mari proxima, multis ac diuitibus negotiatoribus habita-
ta est: & in Mediterraneis Caminũ pontificalis ciuitas, cuius diocœsis latissima est, nec
minor Maguntina creditur. Episcopus loci Romano duntaxat præsuli subest. Brande-
burgenses in duas marchias diuiduntur, quarum altera uetus, altera noua uocatur. Vete
rem Marchiam perlabitur Albis fluuius, in cuius littore Stendalum est oppidũ, & Gar-
deleuum, & Solduedleum, & Osterburgium. Nouam Marchiam intersecat fluuius O-
dera, haud multo inferior Albi, in eius littore Francfordia est diues emporium, & Lubu
censis ciuitas. Sprœua quoq; fluuius eandem prouinciã irrigat, æquandus Tyberi, Ber
linum in eius littore oppidum iacet. Est & aliud flumen Honela nuncupatũ, quod Bran
deburgensium, ex quo Marchia nomen habet, in duas partes diuidit, uetere m ac no-
uam ciuitatem efficiens. Ibi episcopalis sedes est, & Marchionum tribunal. Ad eiusdem
B fluminis ripam Habelbergium quoque situm est, Pontificalis ciuitas: circum nobile ter
ritorium, cui Prigeniza est nomen, multis refertum oppidis, et Martiali populo plenum.
Caput Mixnensium ciuitas Mixna est, unde nomen regioni datum, hanc quoque Al-
bis alluit fluuius, hic ualida arx, & in ea cathedralis ecclesia, in qua quoq; prouincia mul
ta sunt oppida Martiali populo plena, & Martinopolis in honorem Martis à ueteribus
condita, Merburgium hodie uocant.

De Turingia oppidis, & nobilibus templis in ea, de ritu mirabili super homine grauio
ribus uitijs inquinato. *Cap.* XXXI.

IN Turingia nobile oppidum & caput gentis Herfordia, Maguntino subiecta Pon
tifici, studijs liberalium artium insignis. Nuenburgensis quoq; parua ciuitas, duci Sa
xoniæ parẽs, hæc omnia iure Saxonum uruntur, & lingua & ijsdem moribus freti. Cete
rum ueri Saxones Madeburgenses nullo dubitante habentur, Bremenses quoq;, Hal-
berstattensis, Hildemenses, Verdenses, Brunsuidenses, Luneburgenses, & Lubecẽses.
in Madeburga Archiepiscopalis sedes habetur, & in honore sancti Mauricij ex quadra
to lapide diues templum, Othonum nobile opus, & in eo sancti Florentini corpus. Cre
dunt quoq; unam è sex hydrijs ibi esse, in quibus uinũ ex aqua factum à domino Salua
tore Euangelistarum tradit historia, hãc plebibus ostẽdunt, materia marmorea est ac pel-
lucida, urni capax quantum equus ferre possit. Alteram ac minorem apud Hildemẽses
C affirmant, uexillum quoq; sancti Mauricij hic quotannis ostenditur. magistratus urbis
ius ciuile Romanorum abbreuiatum, & Saxonica lingua conscriptum, non sine reue-
rentia custodit, quod Magni Caroli autoritate firmatum tradunt. Eoq; in decisione cau
sarum circũuicinæ gentes recurrunt, magna & uenerabilis eorum lege autoritas habe-
tur. Bremenses gloriam suam ducunt, Danorum gentẽ ad Christum esse conuersam.
Non est omittendum quod de Halberstadio traditur, hanc ciuitatẽ Oltenna perlabitur
fluuius, in medio ferme tumulus assurgit, in cuius cacumine planicies est, duorum ferme
stadiorum contingens longitudinem, in cuius extremis angulis duo templa sita sunt, al
terum pontificale, alterum quod beatæ uirginis appellant. In medio, late patet fortẽ ma-
gnificis canonicorum ædibus undiq; cinctũ. Vrbs hæc, quod sub tumulo iacet, Suburbi
um appellant. In mõte nulla laicorum habitatio. Carolus Magnus huius templi funda-
tor habetur, cuius festiuitas quotannis celebratur, XII hic dignitates, XXIIII præbendæ
Archidiaconatus, supra uigesimum primum feruntur. In hoc templo singulis annis u-
nus ex populo deligitur, quem peccatis grauioribus inquinatum putant, hunc uestẽ lu
gubri induunt, & obuoluto capite prima ieiunij die ad templum ducunt, indeq; pera-
ctis diuinis officijs eijciunt. Is quadraginta diebus nudis pedibus perambulat urbem,
& ædes sacras circuit, neq; ingreditur, neq; quenquam alloquitur. Inuitatus à canonicis

per uices,quod apponitur comedit.Somnus ei post medium noctis in plateis permittitur,die Iouis sancta post consecrationem olei,rursus ad templum introducitur, & oratione facta à peccatis absoluitur,pecuniasq; ei populus offert,quæ tamen templo dimittuntur,hunc Adam uocant,& omni crimine liberum putãt. Circa Halberstadium ager optimus ferax tritici,matureſcentibus frugibus,culmorum altitudinem equo insedentem hominem ferunt excedere.

De aliquot alijs in Saxonia oppidis,& rebus in ea gestis scitu dignissimis, Cap. XXXII.

BRunsuica oppidum tota Germania memorabile,magnum & populosum, munitum mœnibus ac fossatis,turres quoq; & propugnacula excellunt,magnifice domus,perpolitæ plateæ,ampla & ornatissima templa. Quinque hic fora,quinque prætoria,& totidem consulatus iura ciuibus dicit, hinc appellari duces Brunsuicenses tota Germania nobilissimos,Othonum soboles,quorum claritas cum potẽtia labente tempore defluit. Lubecense ciuitas potentissima est,sine cuius auxilio uix unquam Dacix reges continere suos subditos ualent. Duodecim uiri reipublicæ præsunt,quos consules appellant.quorum perpetua potestas est, & in equestri dignitate constituti sunt. Popularibus nisi uocentur,nulla de regimine urbis consulendi facultas, nec tamen seruire plebs uidetur.Sua cuiq; substantia tuta est,& libertas,salus legibus, ut uelint uiuere.Aequum iudicium consules agunt,ab his Cæsar, si excesserint appellatur. Saxoniæ nostra ætate duces habentur Fredericus & Gulielmus fratres,quorum alter electorem imperij gerit,alter regnum Bohemiæ sibi asserit,ut supra retulimus.Fuit cum Brunsuicensibus de electoratu dissensio. Sigismundus imperator litem diremit.Sentẽtia ut sæpe fit,potentior alluſit.Alter horum natu senior,robustissimus uenator fuit.Iunior alter, belli appetens & in armis exercitatus. Crudelia inter eos diu bella exarserũt,hæreditatis paternæ causa.& quamuis de pace sæpe mentio fieret,impedientibus tamen Apollonio quem Vicedominum appellant,& alijs plerisq; potẽtibus, quibus ea discordia quæstui erat, frustra omnis tractatus abijt. Sed cum uastatis iam agris,tota prouincia pessum iret,Apollonius uero fraternarum incensor discordiarum,per annum Iubileum Romã perisset,rogauit Fredericus germanum suum,uti ad se Liberam ueniret,secum de pace acturus.Annuit Gulielmus,iter ingresso dixere consiliarij paratas sibi & qui cum eo irent insidias esse, caueret ne se perditum iret,ne ue suos ad necem traderet.Quibus ille: At ego inquit libens moriar,si uos prius necatos uidero, qui fraternas cõtentiones alitis. Atque ita locutus,sequi iussis qui se armarent,urgensq; calcaribus equum,festino cursu fratrem adijt. Quo cum semotis arbitris cuestigio pacem cõposuit,fœdusq; pepigit.Magnus uir qui se tam liberaliter in potestatem dederit hostis. Magnus & alter qui hostem ex fratre factum,rursum fratrem atq; amicum reddiderit. Apollonius interim Roma & qui cum eo sentiebãt,ex Turingia ubi plurima oppida possidebant,exterminati sunt. Apollonius in Coburca,quod est Franconiæ oppidum, aliquandiu se defendit. Sed cum salutem in eo loco desperaret, nullius auxilio fretus, cum thesauris suis cũ fugiens, ad Bohemos migrauit.Ex illo tempore quietem habuere Saxones, quãuis Bohemi castella quædam ab eis repetentes sæpe bellum minati fuerint.Inducix in hanc usque diem arma partium tenuere. Lis maior nunc oritura uidetur. Quando Gulielmus regiæ sororis maritus ad Bohemiæ regnum aspirare fertur,quamuis terræ proceres alium sibi regem assumpserint: Libet hoc loco audax priuati hominis inserere facinus. Cõradus Raufes nobili loco apud Saxones natus,bellicæ rei peritus, manu promptus, & animo imperterritus,cum sæpe patria pulsum & paterna hæreditate priuatum per iniuriam Frederici ducis existimaret,scelus incredibile nostra ætate perpetrauit. Arx est in Mixna in alto mõte & abruptis undiq; rupibus sita,Altumburgum prouinciales uocant, ad radices montis oppidum egregie munitum & populo plenum iacet. In arce duo Frederici adolescentes Ernestus & Albertus educabantur. Huc Conradus intempesta nocte magnis itineribus cum paucis comitibus contendit,& admotis scalis prodente pedagogo arcem ingressus, dormientes adolescentulos in cubili comprehendit. Interminatusq; mortem, si uocem emitterent, funibus colligatos extraxit, haud dubius

Bella inter fratres.

Fratrum inimicorum pulchra reconciliatio.

A dubius quin productos in Bohemiam magno precio uenderet, ſuasq; contumelias eo pacto magnifice ultus uideretur. Iam Syluam Herciniã (quæ Bohemiam à Saxonia diuidit) ingreſſus erat, iamq; periculum omne tranſmiſſum putabat, cum iunior captiuorum labore ac fame deficiens, et quietem ſimul & cibum popoſcit. Cuius precibus commotus prædo ad carbonarium diuertit quendam, afferriq; panem ac ceruiſiam iuſsit. Interea apud Altumburgum cognita tanta rei nouitate clamor exoritur. Attoniti oppidani raptim arma capeſſunt, & pretioſam uendicaturi prædã præcipiti curſu prædonis ueſtigia inſectantur. Syluam ingreſsis fortuna blanditur, quæ inter multos tramites eum teneri ſuaſit, qui recta duxit ad carbonariũ. Ibi Conradus dum puero cibum miniſtrat, ex improuiſo capitur, & oblatus principi, audaciſsimi ſceleris capite pœnas ſoluit. Fredericus eodẽ pene nuntio quo captos atq; abductos filios audiuerat, recuperatos & domum reductos didicit. Saxoniæ ducibus, parua uerè Saxoniæ portio paret. Sunt enim in ea, puincia multi alij principes, multæ ciuitates imperiales, multi epiſcopi propriũ territorium habentes. Mixna uero & Turingiæ maior pars, Luſatiæ & Franconiæ pleraq; oppida his ducibus parent. Ius autem eligendi Romanorum imperatorẽ Saxoniæ ducibus ex paruo quodam principatu competere aſſerunt, inter Mixnam Scleſiamq; iacente, cuius caput, oppidum eſt Vuittenberg appellatum, Mons Albus. In Saxonia ar-

B gentifodinas apud Gliſariam Otho primus imperator inuenit, quarum magni fuerunt redditus, ibi & palacium nobilis operis ædificatum, habet & fontes amaros Saxonia, ex quibus ſal coquitur album, quod ad uicinas gentes defertur. Salinæ uberrimæ atq; ditiſsimæ apud Luneburgium habentur, ex quibus multi monaſteriorum abbates, & multi eccleſiarum prælati uitam ducere conſueuerũt, fuit enim quæſtus ſalis uberrimus, has ſalinas Luneburgenſes uiolenter uſurpauere, ob quam rem & à Nicolao Pont. Max. & à Frederico imperatore Auguſto damnati ſunt, conſulatus qui eius rei autor habebatur, autoritate Apoſtolica deiectus eſt, ſed fauore Bernardi ducis Brunſuicenſis paulò poſtea in priſtinum ſtatum rediit. Et qui nouiter conſulatum adierant, in carcerẽ coniiciuntur, ciuitati rebelli & eccleſiaſticorum bonorum rapaci, ſacris interdictum eſt, non tamen qui rem diuinam apud eos faciant. Tantus eſt æuo noſtro, & in populo & in clero autoritatis eccleſiaſticæ, contemptus. Eſt in Marchia Brandeburgenſi nõ magni momenti ciuitas aquis circundata, Habelberga uocant, in eius diœceſi loco aſpero ac deſerto, paruum oppidum eſt nomine Vilſnacum, hic tres hoſtiæ habẽtur, ex quibus cruorem ſua ſponte manaſſe tradunt, ob eam rem magnus populorum huc concurſus, & nautarum uota huc ſoluuntur, uulgo locum ad ſanctum cruorem uocant. Exceſsimus ſcribendi modum Saxoniæ ciuitates nominatim commemorantes. id fecimus, quia ueteres ſcriptores parum de Germania locuti ſunt, & tanquam extra orbem ea natio ia-

C ceret, ſomniantes quodammodo res Germanicas attingunt, ob eam rem dabitur mihi uenia, fortaſſe & aliquis gratiam habebit, ſi Germanicas deſcribentes prouincias, ut res oculis ſubijciamus, paulo prolixiores fuerimus, propoſiti noſtri metas egreſsi.

Ponit modũ ex quib. ſal albũ coquitur.

De Denis ſiue Dacia ſiue Suetia, & Norwegia, de Margarita trium regnorum inſigni domina, deq; uaria trium regum fortuna. Cap. XXXIII.

HOc loco quoniam Saxoniæ Dania iungitur, priuſquàm Germaniæ reliquas partes abſoluo, de ipſo Daniæ regno uicinisq; in Aquilonem uerſus aliqua referre inſtitui non indigna cognitu. Tria ſunt in Septẽtrionem uergentia regna, ſibi inuicem cohærentia, Danorum, quod hodie Dacum appellant, Suetiorum ac Norwegiorum. Daniã ſiue Daciam dicere uolumus conſuetudini ſeruientes, Germaniæ portio eſt Cherroneſi habens formam, hanc quondam Cimbri tenuere. Vnde illa inundatio barbarorum emerſit, quàm Marius Arpinas Italiam petentem, & res Romanas euertere minantem, ad internecionem deleuit. Poſsidonius (ut Strabo refert) coniecturam facit, quòd Cimbri latrocinando incertis errabundi ſedibus ad paludem uſque Mæotim militiam agitarint, ab eis enim Cimmerium uocati Boſphorum arbitratur, quaſi Cimbricum, cum Græcorum lingua Cimmerios Cimbros nominet. Suetia cincta

undiq; mari plures insulas habet, in quis Scandauia est apud ueteres late memorabilis, hinc quoq; populorum innumerabilis multitudo egressa, omnem olim Europam armorum turbine ac procella inuoluit. Nam Gothorũ (qui Hunnos bello uicere, Pannoniam, Mysium, Macedoniam, & omnem Illyridẽ occupauere: Germaniã, Italiam, ac Galliam uastauere, & demũ in Hispania consedere) hinc fuit origo. Noruegia quæ de ipso Septentrione sortita est nomen, continenti per Ruthenos iungitur, & in arctum protensa, incognitæ terræ, seu stricto glacie Oceano (ut pleriq; fabulantur) contermina est. Ad orientis partem ac meridiem Balcheo mari alluitur, ad occidẽtem Britannici finit Oceanus. Daciam Teutones hodie Danorum appellant Marchiam, cuius lingua Germanis incognita est. Ex Noruegia uenisse putãt, qui Cimbrorum occupauerint loca. In hac terra patrum nostrorum memoria, Voldimarus regnauit, in Suetia Magnus, Aquinus in Noruegia, quem ferunt diuinum fuisse hominem, miro prouincialium amore atque obsequio cultum. huic coniunx Margarita fuit Voldimari filia, ex qua natus Olaus patri succedens, breui tempore uita functus, regnum matri reliquit. Ea & paternũ adepta est, extincto Voldimaro. At magnum Suetia hominem exigente, Albertus dux Mecklenburgensis uocatu populi diadema suscepit. Qui dominatum uicinæ fœminæ contemnens, bello Daciam Norueg iamq; lacessere cœpit. occurrit ei Margarita coactis copijs. In campis late patentibus pugnatum est, tanquã ipsa uiri hostis fœminæ animum induisset. Victus Albertus, captusq; & in triumphum ductus, regnum amisit. dimissus tandem, infame sensum in paterna domo finiuit. Margarita clarissima mulier tribus imperans regnis, ad senecturem usque magnifice ac religiose subditos gubernauit, demum senio confecta, cum tantum per se ferre nequiret imperium. Henricum Pomeraniæ ducem, quatuor & decem annos natũ, filium sibi adoptauit, regnaq; illi commisit, & Philippam regis Angliæ filiam dedit uxorem. Is cum, coniuge sine prole defuncta, ducere uxorẽ ulterius nollet, iamq; L V regnasset annos, ad extremũ sub imperio Frederici populari tumultu ex regio solio deturbatus est. Et Christophorus dux Baioariæ sibi ex sorore nepos in eius locum suffectus, qui auunculũ fuit decẽ annis, quib ipse imperauit, insula Gothica regnare permisit. Christophoro autem ex hoc seculo abeunte. Daciæ ac Norueg iæ coronã Christiernus accepit. Sueui uero in electione regis discordantes, alij

Carolum

A Carolum equestri dignitate insignem, alij Canutum eius fratrem natu minorem, regno præficiunt. Pendente adhuc electionis negocio, Carolus immissis militibus, Stocolnume oppidum clam occupat, in quo regia sedes habetur. Canutus per amicos arcem inuadit, hinc bellum inter fratres de regno ortum, & pugna diu anceps, occisis utrinq; pluribus, ea demum lege inducię pactæ, ut potestas eligendi regem, exclusa nobilitate plebi fieret. In qua cum Carolus gratiosior esset, maiestas regni ad eum defertur, Canutus priuatam uitã degit. Carolus uero nouo regno tumidus atq; insolẽs, armatis nauibus Henricum ætate confectũ, nulli noxium, sibi ipsi uiuentẽ, è Gothia propulsauit. Qui etiã hodie in humanis apud Pomeraneos, unde illi origo fuit, paruo contentus uitam agere fertur. quã sint incerta mortalia, & quam inania suo exemplo docens, qui tribus potentissimis regnis exutus, nec paruã insulam, in qua decem annis delituerat usq; ad mortem retinere potuit, ætate plenissimus. Sed neq; Carolo scelera sua impunita fuere, qui dũ Christi ecclesias persequitur, religionem contemnit, sacerdotes dispoliat, festos dies obseruari prohibet, iura diuina & humana confundit, à Ioanne benedicto filio Valentium præsule uiro cordato & impigro, à quo nobilitas regni excitata est, magno prælio superatus est, ac regno pulsus, in parua insula non longe ab ostio Vistelæ exilium agit. Christiernus in locum eius assumptus, pietate ac iustitia melior, iterum tria regna nostro tempore

B in unum redegit, cui & Gothia paret Gothorum quondam sedes ac patria.

Bellum inter fratres de regno habido.

Carolus prælio superatus, regno pellitur.

De Bohemiæ succinctè, Cap. XXXIIII.

C

BOhemorum modo res gestas attingere, ac situm referre locorum ratio exigeret, qui Saxonibus ad meridiem iuncti sunt. Multa apud eos ætate nostra memoratu digna emerserunt, multa prælia gesta sunt, multus ibi sanguis effusus, deletæ funditus ciuitates, spreta & conculcata religio. Exorta est Husitarum hæresis, Adamitarum pullulauit insania, debacchati sunt Thaboritarum & Orphanorum exercitus, duo fulmina belli, Rysca & Procopius prouinciam ex arbitrio suo diripuere. Ioannes ac Hieronymus populum decepere, in Constantiensi magna Synodo demum combusti, Iacobellus, Conradus Ratazana, & Petrus Anglicus euangelij corruptores, tanquam magistri ueritatis habiti. Quatuor reges extirpare pestiferum uirus non potuere, Venceslaus, Sigismundus, Albertus & Vladislaus, qui apud eos ueneno extinctus creditus est. Postremo Georgius rex creatus, qui Husitarũ labe infectus putatur, magnus uir alioqui, & reb. bellicis clarus. Sed omnia hæc in historia quã de Bohemis his diebus

edimus, conscripta sunt. Ibi quoq; de situ regionis, & gentis moribus, pro captu nostro mentionem fecimus, inde igitur assumendum erit, quicquid huic operi de rebus Bohemicis deesse uidebitur. Nos cœptum sequentes iter, inferioris Germaniæ prouincias absoluemus, deinde ad superiores reuertemur partes.

De Phrisia, moribus gentis eius, & Soli qualitate. Cap. XXXV.

PHrisones ad oceanum siti, ab oriente Saxoniã contingunt, ad meridiem Vuestphalos, ad occidentẽ Traiectensiũ terræ iungũtur, quanq; & ipsos Traiectẽses plerique Phrisones

A Phrisones esse uolunt. Inter quos Othonem inuenio Phrisingensis ecclesiæ præsulem, qui res Germanicas haud imperite conscripsit. Albertus episcopus Maguntinus, qui Fuldense monasterium erexit, cum religionem Christi persuadere Phrisijs niteretur, ab eis interfectus & martyrio coronatus est, gens eadem ferox & armis exercitata, robusti & proceri corporis, securi atq; intrepidi animi, liberam se esse gloriatur, quamuis Philippus Burgundiæ princeps eius se terræ dominum uocet. Reuera libera Phrisia est, sui utens moribus, exteris nec præire sustinet, nec dominari cupit: haud inuitus Phriso pro libertate mortem appetit. Dignitas in hac gente militaris inuisa. Sublimem uirum qui se cæteris efferat, non ferunt. Magistratus annuos eligunt, qui rempub. æquo iure disponant. Fœminarum impudicitiam seuerius puniunt. Sacerdotes ne aliena cubilia polluant, sine coniuge non facile admittunt. Vix enim continere hominem posse, & supernaturã arbitrantur. In pecoribus omnis eorum substantia est, ager planus ac palustris, multo gramine fœcundus, ligno caret. Bituminoso cespite, & sicco stercore boum, ignes fouent. Ex hac gente tradit Cornelius Tacitus imperante Nerone, duos legatos Romam uenisse, Veritum ac Malorigem, qui Pompeij theatrum intrantes, cum uidissent quosdam cultu externo inter senatores sedere, & intellexissent id honoris earum gentium legatis dari, quæ uirtute & amicitia Romana præcellerẽt, nullos mortalium aut armis, aut
B fide ante Germanos esse exclamauerunt, ac digredientes inter patres consedere, ob quam rem ambos Nero ciuitate donauit.

Phrisonũ fama auctoritas.

De Holandia & Traiectensibus, & quomodo Priburgium in ius Sabaudensium sit conuersum, Cap. XXXVI.

HOlandia quoq; prouincia Germaniæ à septentrione Oceano alluitur mari, quod reliquum est Rheni fluminis brachia intercipiunt, insulamq; conficiunt, palustris, pascuosa, plurimis stagnis ac maris interfusa finibus. Nec desunt qui Traiectum nobilẽ urbem in Holandia sitam dicant, nobis haud alienũ esse uidetur, aliquando Phrisiæ Traiectenses, aliquando Holandiæ traditos esse, ut sæpe regionum terminos dominantiũ imperia mutant: nostra quidem ætate neq; Phrisiæ neq; Holãdiæ dãtur. Principatus ecclesiæ Traiectensis imperatori tantũ subijcitur, latamq; possidet terram, diuersis Rheni meatibus intercluſam, cui ab oriente Phrisij, à meridie Vuestphali iunguntur, Holandia septentrionem excipit, ab occidente ducatus Gelriæ, de quo suo loco dicemus, Rheno flumine discriminatur. Imperitissime uero, ne dicam fallacissime, nonnulli ætate nostra Traiectum Galliæ nationis ciuitatem esse dixerunt, cum de pontificis ageretur electione. Nam quo pacto Traiectum Galliæ dabimus trans duo Rheni brachia sitũ, quando & qui eis Rhenũ habitant Colonienses, Cliuenseſq; cõstat esse Germanos. Traiectensium quippe situs, mos, sermoq; germanicus est. Traiectũ dites et populosa ciuitas est:
C Episcopus urbis xl millia pugnatorũ, si quãdo necessitas ingruit, educit ad bellum: forma uiris ac mulieribus egregia. Ab exterorum incursu, & aquarum inundatione, et propria uirtute defenduntur: potus genti ceruisia, uinum mercatores afferunt. In ea ciuitate memoria nostra multæ seditiones fuere, cum episcopum uni parti acceptum, altera recusaret. Desiderius aliquando quietum episcopatum tenuit, deinde à ciuibus electus, Romani pontificis & uicinorum principũ aduersus subditos auxilia implorauit, illi Diefoldiam quendã cõtra ius fasq; sibi præsulem assumpsere. Martinus Pont. Max. anathema in eos promulgauit. Cõtempsere ecclesiasticũ gladium obstinati homines, experiri arma oportuit, ingẽtes Burgundorũ ducis uicinorumq; principũ copiæ aduersus Traiectenses ductæ infeliciter pugnare. Victor contumax populus, septẽ annis ecclesiæ mãdata cõtempsit, Desiderius in exilio obijt. Canonici qui propter eũ patria pulsi fuerãt, Valramũ Morsensem archiepiscopi Colonensis germanum successorem elegerunt. Agitata est in Concilio Basilensi causa, cõfirmata electio. Iterum damnata in Synodo Traiectensiũ rebellio. Iterũ frustra pugnatũ. Postremo missus ab Eugenio legatus Ioannes Cosoronensis episcopus, qui postea ad Cardinalatus honorem uocatus, Morinẽsis appellatus est. Cum retulisset unicam pacandæ prouinciæ uiam esse, Diefoldio ignosci, eiq; gentis præsulatum committi, excluso Valramo rebelli populo satisfactũ est pulchre, sane nullæ

Desiderius ab Episcopatu pulsus.

uictis

A demum ætate, et dum Fredericus imperat, in ius Sabaudiensium factum est, quo in loco & sermo germanicus terminatur. ¶ Vltimi Germanorum ad septentrionem & occidentem uersi Hollandini sunt, insulares populi, Rheni ostijs obiecti, inter quos præcipui Dordracenses habentur. Ea ciuitas est egregie munita, diues opum, negociationiq; maxime accommoda, cuius haud partem anno superiore incẽdium absumpsisse relatum est. Incuria ciuium id euenisse constat, quanquam pleraq; miracula referuntur, quæ prætereo, quia non satis digno testimonio cõprobantur. Est & Brielum oppidum nõ ignobile, a quis circundatum, in quod etiam mercatores multi nauibus applicant. ¶ Non transibo nunc Rhenum, germanicas quæ ibi habitant gentes cõmemoraturus. Dabitur suo loco de his quoq; dicẽdi facultas, prosequar ueteris ac certæ Germaniæ populos, & qui iunguntur uel Traiectensibus uel Phrisijs ad meridiem, expediam. Vuestphalia Rheno fluuio ab occidenti claudit, Visurgi ab oriente, quem Viscera hodie uocant, à septentrione Phrisiam habet hodie uocant, à septentrione Phrisiam habet, & Traiectensium terram, meridiem Hassiæ montes excipiunt, quos Abnobios Ptolemæus appellare uidetur, ex quibus Amasis fluuius oritur, qui Padeburnã & Monasterium non ignobiles ciuitates alluens, mediam fermè prouinciam intersecat, & per Phrisiam defluens fertur in mare. Salas quoq; fluuius Vuestphaliã irrigat, inter quem et
B Rhenũ cum Drusus germanicus belligeraret, domitis hostibus uictor oppetijt. Quomodo autem cultores huius terræ uocauerit antiquitas, difficile dictu est, discordantibus autoribus. Strabo uicinos Rheni accolas hoc loco Sicambros appellare uidetur, qui duce Milone cum Romanis bella gessere, uictiq; datis obsidibus pacem obtinuere, quamuis calcata fide ac proditis obsidibus rebellarunt. Ptolemæus quoq; à parte primũ septentrionali Germaniæ, circa Rhenum fluuiũ Busactores habitare tradit, Paruos appellatos: Sicambros Oquenos & Longobardos. Inuenio apud Strabonem circa Amasim fluuium Bucteros habitasse, quos Drusus nauali prælio superauit. Bucteros aũt bello uictos ab Austro in Aquilonem & Oceanum dilapsos: ob quam rem coniectura capere possumus, hos esse, qui hodie Prutení appellantur, aquilonares populi, de quibus supra diximus: facile nanq; Bucteros in Prutenos sermo conuertit. Carolus Magnus multa cũ Vuestphalis prælia gessit, eosq; magnis affecit cladibus, coẽgitq; Christi religionẽ amplecti. Relicto idolorũ cultu, quã quum sæpius abnegassent, nec iusiurandũ aduerterẽt, ut metu pœnæ rebellionem compesceret, occultos instituit iudices, quibus potestatẽ dedit, ut quàmprimum deieraſſe aliquẽ comperissent, aut fregisse fidem, aut aliquod aliud flagitiũ commisisse, mox illum supplicio afficerẽt, ubi primum cõprehendi posset, nulla citatione præuia, aut defensione præmissa. Elegit uiros graues, & recti amãtes, quos plectere innocentes haud uerisimile fuit. Terruit ea res Vuestphalos, ac demum in fide continuit, cum sæpe in nemoribus & proceres, & mediocres uiri laqueo suspensi inuenirentur, nulla accusatione prius audita. Quærentibus tamen causam, constabat fregisse fidẽ, aut magnum aliquod scelus cõmisisse, qui necati reperiebantur. Id iudicium usq; ad nostram perdurat ætatem, uocaturq; Vetitum. Qui ei præsunt Scabini appellantur, quorũ ea præsumptio est, ut per totam Germaniã iurisdictionem extendere uelint. Secretos habent ritus, & arcana quædam quibus malefactores iudicant. Ea nondum quisquam repertus est, qui uel pretio uel metu reuelauerit. Ipsorum quoq; Scabinorum magna pars occulta est, qui per prouincias discurrentes criminosos notant, & inferẽtes iudicio accusant, probantq;, ut eis mos est: damnati describuntur in libro, & minoribus Scabinis cõmittitur executio. Reus ignarus sitæ damnationis, ubicunque repertus fuerit supplicio afficitur: degenerauit autem hoc iudiciũ. Nam & uiles aliquæ personæ admittuntur, quæ ciuilia negotia tractare audent, quibus erat solum de criminalibus permissa potestas. In hac prouincia nostro tempore Susatenses ab ecclesia Colonienſi desciuere, nec diutino uexati bello, multis q'ue cladibus affecti & obsidione pertinacissima oppugnati, ad obedientiam rediere. Cuius rei causa & Theodoricus Colonienſis antistes, qui Vuestphalorum princeps habetur, & Ioannes dux Cliuensis, non paruis inter se odijs cõtendere. Cum Susatenses ad Cliuensiũ opem confugissent, cũq; Coloniẽsis Saxoniæ

duces

Carolus Magnus Vuestphalos ad Christi fidem coẽgit.

Iudiciũ quod appellatur Vetitum.

duces & non paruam Bohemorum manum in auxilium accersisset, apud monasterium quoq; eiusdem prouinciæ ciuitatem, propter ecclesiam quam Valranius Theodori frater sibi debitam existimabat, acriter dimicatū est, in quo bello multis cæsis, unus ex principibus, qui dux copiarum fuit, interceptus est, & in potestate Colonienſis antistitis factus. Est autem Vuestphalia regio admodum frigida, neq; frumenti abundans, pane utuntur nigro, cerusia potus est. Vinum quod Rheno uehitur magno emitur precio. opulenti tantum eo utuntur, idq; raro. populus Martialis est, et ingeniosus, de quo prouerbium esse dicunt: Vitiosos ac fallaces Vuestphaliam facilius, quàm stultos gignere. Hic quoniam Theodorici mensio incidit, non ab re pauca de eo referre, cui inter uiros illustres nostri seculi nemo locum negauerit. origo eius ex familia Morsensi apud Germanos principes, honoratissima fuit: tres habuit, qui omnes supra XL annum uixere: Henricus natu maior paternum principatum gubernauit: Ioannes Monasterienſem ecclesiam, multis annis usque ad exitum uitæ suæ summa cum laude administrauit: Valranius & ad Traiectensem ecclesiam & ad Monasterienſem, defuncto fratre nequicquam aspirauit, quamuis ad Traiectum concilij Basilienſis fauore, & ad Monasterienſem Nicolai pontificis institutione uteretur. Theodoricus ipse cum Bononiæ iuri pontificio operam daret, à Ioanne XXIII summo sacerdote, Colonienſem ecclesiam obtinuit, cui iam XVII annos, non sine plebis ac nobilitatis magno fauore præfuit. Qui & si plurima pro defenſione ecclesiæ suæ uario euentu bella gesit, in quis modo strenui militis, modo fortissimi ducis officium impleuit, nunquam tamen domi sacerdotalia munia, aut ciuilem administrationem neglexit. Corpore pulchro, & supra omnem staturam eminenti, animo magno & perliberali, cuius palatium illustribus semper hospitibus patuit.

De Hassia & aliquot rebus gestis in ea. CAP. XXXVII.

INter Vuestphalos ac Francones Hassia iacet, mōtana regio, quæ à Rheno in septentrionem porrecta, Turingiæ iungitur, princeps gentis Ludouicus Langrauius ætate nostra

A nostra ad imperium uocatus, imperatorem se esse dixit, qui tantæ rei molẽ sustinere posset. Maluitq; paruo imperio à parentibus sibi relicto utiliter præesse, quàm magnũ accipiens dissipare. Id quoq; sibi obstare ad rem Christianam gerendam dixit quod literas ignoraret: fuit tamen legum cultor, quas sibi patrio sermone exponi iussit, quoties corã eo causa uẽtilata est, nec unquam compertus est tulisse sententiam. Hic dum reformatu rus monasterium quoddam suæ ditionis ingreditur, & inuitatus cum monachis edit, ue nenum pro cibo inter edendum sumpsisse creditus est. Nam & ipse & abbas, qui reformationem petierat, paulopost extincti feruntur.

De Francia nobili prouincia, origine Francorum, & qui primum duces & reges in ea fuerunt. Cap. XXXVIII.

FRancia huic succedit, nobilis sane prouincia, & admodum potens, ab incolatu Francorum sic appellata. Franci quidem Troiani ab origine fuerunt. qui delero Ilio duce Priamo, Priami ex sorore nepote, per Põtum Euxinum in Mæotidas paludes in Scythyam peruenere. Ibiq; ciuitatem ædificarunt, quam uocauere Sicambriam, ex qua dicti Sicambri. Cõstat enim post euictam incensamq; Troiam, qui superfuerunt excidio, in tres turmas diuisos in exilium profugisse, et alios quidem Aenea duce Italiam petiuisse, à quibus Albani prodierunt, & deinde Romani qui orbis imperio potiti sunt. Alij
B sub Antenore per medios Achiuos elapsi, Illyricos penetrauere sinus, & regna Liburnorum ad intimum Adriaticum pelagus accessere: Vrbemq; condidere Patauium, ubi sepultum Antenorem tradunt, qui Henetum fugiens secum duxit, à quibus postea dicti Veneti, quorum est hodie ingens potestas terra mariq;. Tertij (ut diximus) in Scythiam penetrarunt, quo in loco in magnam gentem coaluerunt. Cumq; Scythartum multi Romano imperio subiecti essent, & ipsi quoq; tributa penderunt, manseruntq; uectigales usq; ad tempora Valentiniani Cæsaris. Quo imperante Alani imperium uexare incœperunt. Imperator quidem proposito edicto libertatem in decennium eis promisit, qui Alanorũ ferocitatem compescerent: Allecti eo premio Sicambri arma sumpserunt, Alanosq; bello uictos deleuere. Ob quam rem libertate in decenniũ ab imperatore donati sunt, & mutato nomine Franci appellati, quod Attica lingua siue feroces siue nobiles sonat, Itali Francos liberos uocant. Exacto decennio cum Romani solita tributa repeterent, Franci ipsa libertate effrenes facti, parere recusauerunt. Principes eo tempore Francis fuere Priamus & Antenor, antiqui nominis ac uirtutis, quibus copias ductantibus prælium cum Romanis cõsertum est, in quo Priamus ipse cum fortissimis suæ gentis cecidit. Qui cladi superfuerunt ex Scythia digressi sunt, et in Germaniam profecti, in partibus Turingiæ consederunt, cum principibus suis Priami & Antenoris filijs Marcomede & Sunone. Suno sine liberis decessit, Marcomedi filius fuit Faramundus, quẽ
C sibi Franci regem creauerunt, & hic primus inter Francos regnauit. huic filius Clodoueus Crinitus, à quo Francorum reges Criniti sunt appellati. Per idem tempus Gothi, qui iam urbem Romanam irruperant, ultra Ligerim fluuium in Gallia sedes inuaserũt. Burgundiones quoque iuxta Rhodanum habitabant, qui et ipsi paulo post reges habere cœperunt. Franci uero trãsmisso Rheno Romanos qui ea loca tenebant fugauerũt, paulatimq; aucti potentia Maguntium, Treuerim, Agrippinam, Tornacum, Cameracum, Remos, Suessonam, Aurelianum inuasere. Ita ut ab Aquitania usque in Baioariam imperium extenderent. Clodoueo autem mortuo Meroueus successit filius, à quo Franci Merouingi dicti sunt. Post Merouæum Hildericus regnum adeptus, dum luxuriose uiueret, à suis pulsus est, Romano Egidio in eius loco suffecto. Hildericus regno priuatus, ad Bisinum Turingiæ regem confugit, cuius coniugem per adulterium polluit. Post octo autem annos reuocatus Agrippinam inuadens, eiectis deinde Romanis magnam regni sui partem recuperauit. Mortuo autem Egidio, filius eius Syagrius in ciuitate Suessona regnauit. Bisina autem regina cum accepisset Hildericum regnum recuperasse, relicto uiro ad eum confugit, à quo recepta, & pro coniuge habita, Clodoueum ei peperit, qui postea regnũ adeptus, primus Francorum regum Christi religionem accepit, à beato Remigio episcopo baptizatus. Illud autem uerisimile caret, quod plerique tra-

Clodoueus Francorum regũ primus Christianus.

dunt, Agrippinam ab incolatu Francorum uocatam Coloniam. Nam priusquàm Fran D
ci Germaniam intrarent, Colonia Romanorum appellata est, à Claudio Cæsare condi-
ta, & ab eius coniuge Agrippina nuncupata. Fuerunt inter Clodoueum ac Syagrium
aliquot bella, postremo uictus Syagrius, ad Alaricum Gothorum regem confugit, qui
nonus à magno Alarico regnabat. Reposcitur à Clodoueo Syagrius, atq; obtentus oc
cidítur. Romani quoq; reliqui per Galliam habitantes exterminantur. Clodoueus Ale-
manos sibi subiecit. Gothis quoq; & Aquitanis bellum indixit, eosq; superauit, occiso
Alarico rege. Fertur cum ad bellum progrederetur, si uictor euaderet equum beato
Martino uouisse, qui .xx. & c annis ante id tempus uita excesserat. Victoria potitus,
equum tradidisse, eumq; centum solidis redimere uoluisse, stetisse equum immobilem,
donec precium duplicaretur. Qua ex re dixisse regem ferunt: Martinum bonum auxilia
torem esse, & negociatorem earum. Hic Clodoueus uxorem duxit Glodosnidam filiã
regis Burgundionum, quæ cũ esset Christiana adhuc ei pagano iuncta est, magnisq; pre
cibus uirum orabat, ut baptizaretur, natosq; filios clanculum baptizabat. Causa autem
quæ Clodoueum Christianum fecit, hæc esse fertur: Quia cum pugnaret cõtra Suenos,
& pene uictus esset, uotũ uouit Christianum se facturum, si ex prælio euaderet. Ob quã
rem mutata fortuna, ex uicto uictor factus, subactis Sueuis Christianæ religioni se credi
dit, cuius posteri in Francia usq; ad Pipinum nonum, patrem Caroli Magni regnaue- E
runt. Tunc uero Hilderico secundo per ignauiã regnum ademptum est. Detonso enim
eo, et in Monasterio retruso, Pipinus regnum accepit. Erant tunc in Francia maiores do
mus, quæ regnum gubernabant, anno enim septingentesimo decimo, mortuo Dogo-
berto minore Francorum rege, filius eius paruulus in tutela Pipini Grossi, quem alij
Ansigisi filium dicunt, in tutela fuit, & per insidias perijt. Tunc Crimoaldus filius legiti-
mus Pipini Grossi, regnum usurpãs Dagoberti regis defuncti, captus in custodia obijt.
Per idem tempus Galli, qui intra Sequanam & Ligerim fluuium habitabant, aduersus
Francos bella mouere, & usq; Maguntium excurrentes, eam ciuitatem obsederũt. Fran
ci rege carentes, Carolum Martellum ad regnum sublimare uoluerunt. Qui regnum re
nuens, Ducatum accepit, Gallosq; bello repressit. Prouinciam uero inter Ligerim &
Sequanam, quæ tunc Gaudina uocabatur, à se Carlingam uocari iussit. Quod postea a-
pud Teutonicos diu seruatum, hic Carolus ex Adelheida nobili cõcubina Pipini Gros-
si filius fuit, inclytus uir & bello potẽs, qui multa Sarracenorum millia gladio interemit.
Et pater fuit Pipini Nani, qui Carolum Magnũ genuit imperatorem toti orbi cognitũ,
ex coniuge Berta, quam duxit ex Græcia. Hoc ergo Francorum genus, cum è Scythia
in Germaniam uenisset, ibiq; diu consedisset, germanicum effectum est: adeo ut tota fer
me Gallia, & magna Germaniæ pars, à mõtibus Pirenæis, usq; ad Pannoniæ terminos,
Francia diceretur. Nam quicquid Frãcis suberat, Francia uocabatur. Ea in duas partes F
diuisa fuit. Nam quod est Galliæ, occidentalis Francia dicebatur. Quod est Germaniæ,
orientalis. Et Germaniam quidem eatenus extenderunt, quantum sermo germanicus
protenditur. Hæc gens sub Carolo Magno Romanum imperium meruit, qui afflictam
Longobardico bello sedem apostolicam consulatus est. Carolus enim quamuis Gallię
potiretur imperio, Germanus tamen fuit, in Germania natus alitusq;. Cuius sedes ple-
runq; in Aquisgrano fuit, quæ ciuitas Teutonica est, ibi palacium eius & caput osten-
tur. Eius posteri imperium tenentes, in Gallia & in Germania regnauerunt. Deficiente
autem masculina linea imperium ad Germanos, id est Francos orientales rediit, inter
quos primus habitus est Otho. Est autem imperium apud Germanos nunc eo modo,
ut nemo imperare possit nisi Germanus. Sed quoniam imperatorum autoritas Ger-
manis tradita est, plerunq; Germanus eligitur. Eam ob causam cum uacasset imperium
per obitum Ludouici Bosonis filij, Germani (quorum ea potestas erat) Germanum ele
gerũt, & Francũ ex orientali Frãcia. Hæc præmisisse uoluimus, quoniã de Frãconia ser
mo incidit. Sunt enim multi qui Francos eos solũmodo esse uolunt, qui circa Parrhisi-
os habitãt, & illis datũ imperiũ esse uolunt, quos rectius Frũcigenas quis appellauerit.

De Fran-

A *De Franconia, ubi de Alberto uiro in armis dextrrimo, & quod suis egregijs factis Achillei Teutonicus sit cognominatus, Cap. XXXIX.*

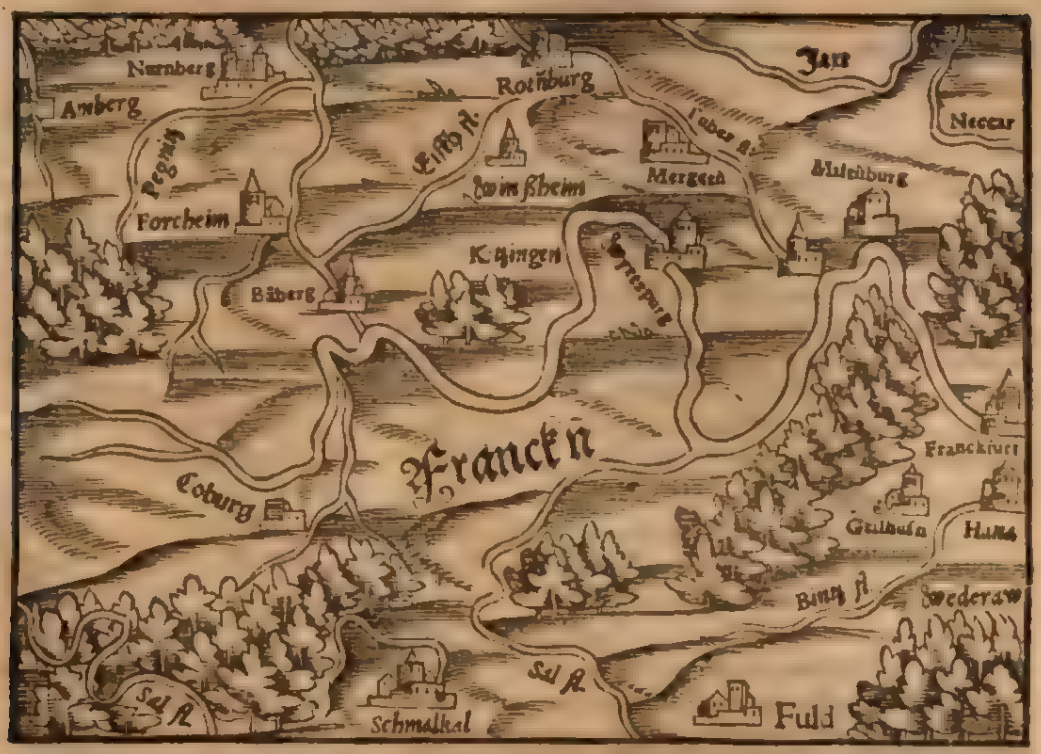

B

FRanconia uero (ut nostra ætate recipitur) à meridie Sueuis & Baioarijs iungitur, ab occasu Rheno, ob ortu Bohemis ac Turingis. Septentrionem ijdem Turingi Hassiq; excipiunt: prouinciam perlabitur, haud ignobilis amnis, quem Moganum uocant. Ptolemæus hunc fluuium Obrineam appellare uidetur, qui superiores Germanos ab inferioribus eundem diuidere affirmat, neque enim alius fluuius est, qui eam diuisionem aptius quàm Moganus efficere possit, & hodie quidem inferiores Germani usq; ad Maguntium procedunt, abinde superiores uocantur. Moganus uero ex montibus Bohemiæ ortus, à regione Maguntij in Rhenum exoneratur. Ob quam rem non defuerunt, qui Maguntium Moguntium à Mogano fluuio dicerent. Perlabitur idem fluuius non paucas ciuitates, quarum illustriores sunt Herbipolis, Francfordia. In Herbipoli nobilis episcopi sedes est, qui & Francorum dux habetur. & cum rem diuinam facit, gla-
C dium in altari nudũ ante se habet. Francfordia nobile emporium est, in quo superi cum inferis Germani conueniunt, bis singulis annis. Ibi quoq; imperator eligitur ex ueteri consuetudine, ob quam rem palam est imperium datum esse Germanis, quando inter eos eligitur & coronatur, & si demum ad culmen gloriæ Romæ quoq; diadema suscipitur. Et in Franconia nobile templum Banbergensis ad Pognitium amnem sitũ, quod fundauit Henricus secundus imperator, quem accolæ religiosè colunt, et sanctũ habent. Ibiq; Berengarius sepultus est, qui regnum Italiæ usurpauit, & ab Othone primo captꝰ, in Germaniam ductus, illuc exulans obijt: Supra ciuitatẽ in edito monte arx est, & natura & arte munita, in qua nos aliquãdo cum episcopo loci, prandium fecimus. Albertus nobilissimus Francorum Comes, & Othonis Saxoniæ ducis ex filia nepos, cum Conradum comitem occidisset, qui Ludouici regis fuisse filius dicebatur, in hanc se arcem contulit, & aliquandiu regis obsidionẽ pertulit. Difficilis expugnario loci uidebatur, ad quã rem ad dolos recursum est. Otho Episcopus Maguntinus minister sceleris inuentus est, qui profectus ad Albertum, litis arbitrum se dixit, rogauitq; Albertũ ad imperatorem in castra descenderet, quia uel pacem ei daret, uel in arcem reduceret incolumẽ. Credidit Albertus, & accepta iurisiurandi religione Othonem secutus est. Vix arcem egressi erant, cum Otho: uereor inquit ne diu apud imperatorẽ morari oporteat. Vtilius fortas-

se consilium erat, prius sumpsisse cibum: laudauit Albertus uerba præsulis, & in castellū rediens Othoni prædium dedit. Quo sumpto ad imperatorem cum eo perrexit, ubi mox captus est, & capitali sententia damnatus: cui archiepiscopi fidem imploranti, respondit parū religiosus Pontifex se fidei satisfecisse, qui semel reduxisset incolumē cum ad prandium introiuit, bis reducere non promisisse. Infelix Albertus gladio obtrūcatus est. Melius Romani, qui pari fraude usum unum ex captiuis ab Hannibale Romam missis uinctum remisere: fraus enim (ut inquit Maximus orator) astringit periurium, non soluit. Prædia quæ Albertus habuit ecclesiæ Bambergensi postea cesserunt. Est autem Francoma partim plana, partim montosa, montes ipsi haud difficiles sunt, ager non admodum pinguis. Nam plerūq; arenosus est, multis in locis consiti colles uineis, gratū producunt uinum, maxime uero apud Herbipolim: multæ syluæ & multa uenatio est, terra in multos partita est dominos, quamuis episcopum Herbipolenses ducem Franconiæ dicant, ut ante relatum est. Maguntina ecclesia & Bambergensis plurima obtinent loca. Palatinus quoq; Comes haud paruam occupat partem. Marchiones orantes in ea sunt, multæ præterea ciuitates imperiales apud Francones florent. De Norimberga dubium est, Franconiæ an Baioariæ cedat, ipsum nomen indicat ad Baioarios urbem pertinere. Norimberga enim Noricum montē significat, ob quam rem patet Noricorum ciuitatem fuisse. Noricis autem Baioariæ succedere, & nūc ea portio terræ Baioariæ quæ inter Danubium & Norimbergam iacet, Noricū appellatur. Ciuitas tamen in parochia Bambergensi est, quæ ad Francones pertinet. Ipsi Norimbergenses nec Baioarios, nec Francones uideri uolunt, sed tertium quoddam separatū genus. Vrbs ea nobilis magnificis operibus publicis ac priuatis ornata est, amne Pegnitio interlabitur, in agro celeri & arenoso condita, atq; ob eam rem industrioso populo: omnes enim aut opifices sunt, aut negotiatores: hinc multæ illis diuitiæ, & magnum in Germania nomen. Aptissima imperatorum sedes, libera urbs, & in medio fermè Germaniæ sita. Inter Bambergam & Norimbergam Forchem iacet, famosum niueo pane oppidum, incolæ patriam fuisse Pilati falso putant. In hac prouincia Fredericus Marchio Brandeburgensis fuit, imperatori Sigismundo inter charos amicos habitus, & quatuor filij fuerunt, Ioānes, Fredericus, Albertus, & alter Fredericus. Ioanni qui primogenitus esset, electoratus imperij debebatur. Sed iudicium patris Fredericum prætulit, qui secundo genitus erat, & aptio ad obeunda imperij munera uidebatur, prius itaq; quā moreretur, hereditatem suam inter filios diuisit, Fredericum electorem instituit, neq; male iudicauit, nam Fredericus inter principes Germaniæ sapientia clarus habitus est, cuius consilio multæ sæpe prouinciæ pacatæ sunt, iusti quoq; ac honesti tenax habetur, qui cum posset regnum Poloniæ cōsequi per electionem Baronum, recusauit (ut ante diximus) ne uero hæredi iniuriam faceret. Albertus uero germanus eius cum Norimbergensibus bellum intulisset, omnes ferme Teutoniæ principes traxit, ciuitates uero Norimbergēsibus suppetias misere: graue & atrox bellum fuit, in quo tot potentiæ concurrentes infensissimis odijs biennio certauere. Nouem prælia commissa feruntur, ex quibus octo victor Albertus confecit, in uno tantū victus succubuit, nec de pace cōuenit, nisi postquā exustis agris, attritis uillis, abactis pecoribus, ruricolis interfectis, commeatus ac pecuniæ contendentibus defuere, tū quoq; pax ex Alberti sententia magis dicta. Hic Albertus ab ipsa pueritia ac teneris ut, aiunt, unguiculis educatus in armis, pluribus interfuit prælijs, quàm alij sui temporis duces aut uiderint aut legerint: militauit in Polonia, pugnauit in Silesia, castra posuit in Prussia, hostes in Bohemia fugit, nullus in Germania terræ angulus, quem nō calcarit armatus, duxit exercitus innumerabiles, prostrauit ferocissimos hostes, expugnauit munitissimas urbes. In congressibus pugnam prior iniit, victor à prælio excessit ultimus, in oppugnationibus oppidorum sæpe murum primus ascendit. Ad singulare certamen crebrius à uicinis inuitatus, nunquam detrectauit, nec unquam non strauit hostem. In militaribus ludis (quibus halta contenditur) unus omnium repertus est, qui nunquam equo deiectus sit, & omnes in se currentes deiecerit. Ex torneamentis nunquam non victor exiuit. Septies ac decies, solo tectus clypeo ac galea, cætera nudus (ut est apud Teutonicos duelli

Albertus comes Cæsari prodi tus, obtruncatur.

A elli quædam ſpecies) in prouocatores pariter armatos, acuta lancea cucurrit, nullo unquam damno affectus, cum aduerſarios nunquam ipſe non equo deturbauerit. Quibus ex rebus nõ iniuria, Teutonicus Achilles appellatus eſt. In quo non ſolum militares artes & Imperatoriæ uirtutes ſingulari quadam gratia reluxere, ſed nobilitas quoq; generis, proceritas corporis, ac uenuſtas, & uirium robur, ac facundia linguæ, admirabilem cum ac penitus diuinum reddidere.

De Baioaria, & unde gens ipſa ſecundum Strabonem ſit deducta. Cap. XL.

BAioaria ad ortum æſtiuum ac meridiei partem Frãconiæ proximat, ea quoq; perlata & diues terra eſt, cui ad meridiem Alpes Italiæ iunguntur, Sueui decidẽtem eius ſolem recipiunt, Auſtrales orientem, ac Bohemi ſeptentrionem. Danubius mediã ferme perlabitur inter Auſtriam ac Baioariam. Alij Amaſum, alij Enum terminum poſuere. Sueuos à Baioarijs Lycus diſterminat amnis: hanc olim regionem Norici tenuere. Citius adhuc portio trans Danubium ſita (ut ante diximus) Noricum appellatur. Baioarij autem unde dicti ſunt, & unde originem traxerint, non facile dixerim. Verum cũ reperiam uetuſtiſſimos codices Baioariam appellare, quam moderni Bauariam dicunt, non difficile trahor, ut Baioarios à Boijs dictos, gallicam fuiſſe olim gentem credam. Huic opinioni Strabo quinto cõmentario fidem adhibet, ita inquiens: Priſcis igitur (ut dixi) temporibus, plurimæ Gallorum gentes fluuium incolebant (de Pado loquitur) è quibus ampliſſimi fuerant Boij, Inſubres, & qui olim cum Gæſatis, Senones, Romana
C per impetum potiti ſunt urbe. Hos Romani poſterioribus annis funditus deletos perdiderunt, Boios uero è finibus eiecerũt. Inde migrantes, circũ adiacentes Iſtro locos cum Tauriſcis habitarunt, bellum aſsidue contra Dacos gerentes. Conſtat igitur Boios in Pannonia conſediſſe. Quo ex loco facile ſucceſſu temporis in Noricum conterminam regionem migrare potuerunt. Idem quoque Strabo lacum, qui modo Conſtantienſis appellatur, deſignans, paululum ab eo diſtare Rhetios ait, amplius Heluetios & Vindelicos, deſertam autem Boiorum regionem eſſe affirmat, uſq; Pannonios: ob quam rem ſatis indicat Baioariorum terram à Boijs cultam fuiſſe. Idem Strabo Germaniam deſcribens, Boios prius Hercyniam habitaſſe ſyluam aſſerit, & Cimbros agmine facto eorũ inuaſiſſe locum, atq; à Boijs reiectos fuiſſe. Itaq; ſatis perſuaſum eſſe poteſt, Baioaricũ nomen ex Bois deſcendere. ager enim eorum trans Danubium, Hercyniam ſyluam nõ parua ex parte occupat. Ea nũc Germanica gens eſt, ſermone utens Teutonico: neque deſerta regio, ut Strabo tradit, quod ſuo fortaſſe tẽpore fuit, nunc cultiſsima eſt, magnas ac ambitioſas ciuitates habens & oppida nobiliſsima, quorum ſplendorem neſcimus tota Europa, quæ uincere poſsint. Pontificales urbes v in ea ſunt, quarũ una Metropolitica eſt (Saltzburgam uocant) ex flumine cui adiacet. Veteres Iuuauiam uocauere. In Baioaria Ludouicus Ludouici filius Gibbo & ſtruma deformis, impia contra patrem

Ludouicus gibbosus & strumosus, impia contra patrem bella suscepit.

bella susceplt, uenerandumq; senem, & autoritate insignem, qui quondam regnum Franciæ gubernasset, in arce munitissima obsedit: sed superis ultionem tanti sceleris petentibus, prius febre percussus, quàm patris animum in suam traheret sententiam. Ille in potestatem Henrici eiusdē familiæ ducis postea factus, breui tempore uitam finiuit. Nec Henricus diu superuixit. Qui cum prohibuisset subditos in anno iubileo Romam petere, ueritus ne prouincia pecunijs exhauriretur, eodem modo ad patres suos additus est. Successit ei Ludouicus filius ex sorore Alberti Cæsaris natus, magni animi adolescens, gloriæ cupidus, & pecuniarum contemptor: qui Iudæos omnes, publice positis edictis, è suis dominijs exterminauit: uxorem de Saxonia duxit, neptem Frederici Cæsaris. Multas Germaniæ lites autoritate sua composuit, quamuis sæpe & multum conatus reconciliare Cæsari Ladislaum regē nequiuerit. Albertus eius terræ ac familiæ princeps, postquam pater eius Ernestus puellam balnei custodē ab eo perdite amatam, & in spem matrimonij susceptam, apud Spraupingam Danubij fluentis demersit. Cum diu uitam in mœrore peregisset, tandem luctu peracto, uxorem de domo Brunsuicensi duxisset, ex qua sobolem pulcherrimam sustulit, sub imperio Frederici podagra laborans, sepositis exteris curis, sectatus musicam, assiduis cantibus ac sonis animam oblectauit, interdum & uenationi operam dedit. In Saltzburga, quam Metropoliticam in Baioaria sedem obtinere diximus, tres archiepiscopi fuere, quorum ultimus Sigismundus nomine, dum schismatis procella desæuit, cum esset adhuc præpositus, Romanam ecclesiam magnifice iuuit. Sed archiepiscopus à Nicolao pōtifice creatus, literas apostolicas quibus censura in Australes imperatori rebelles fulminabatur, in ecclesia sua publicari non siuit, siue metu potentiæ illorum, siue quod anathemate suspenso, pacem melius inueniri putauit. Ad quam componendam & ipse descendens in Austriam, non partam operam impendit.

¶ Circa Rhenum qua flos Germaniæ nostro tempore uisitur, inter Theodoricū Maguntinensis ecclesiæ præsulem, & Ludouicum comitem palatinum rheni crebræ dissensiones fuere, & sæpius ad arma uentum est, toraq; circum regio rapinis atque incendijs uastata. Cum Maguntino Marchiones Badenses ac Brandeburgenses opem ferrent, Palatino Iacobus Treuerensis antistes, & nonnullæ ciuitates assisterent, mortuo Ludouico Palatino, qui relictam Ludouici regis Cypri uxorem duxerat, filium ex ea natum infantem adhuc Fredericus frater eius, consentientibus terræ optimatibus, adoptauit. Gubernatorem prouinciæ tanquam dominus, electorem imperij se dixit, cœlibatum perpetuum promisit, ne erogato filio, uxorem ducens præiudicium faceret. Rogatus Nicolaus Pontifex quintus id genus adoptionis confirmauit, recusauit Fredericus imperator sæpe multumq; requisitus. ¶ In Sucula Albertus Frederici frater imperatoris, cum pluribus ciuitatibus uariante uictoria bellum gessit. Ab Vlmensibus ciuitatem Rotenburgensem litigando per sententiam obtinuit.

De in Marchionatu Badensi nonnullis rebus gestis. Vbi de Suitensium in hostes deuictos mira crudelitate. Cap. XLI.

IN Marchionatu Badensi princeps Iacob. iustitiæ ac prudentiæ fama inter Germanos clarissimus, cū sibi ad humanam felicitatē solā literaturæ peritiā deesse uideretur, quos ex coniuge legitima liberos sustulit, ediscere literas compulit: inter quos diuiso patrimonio, cum Carolo primogenito singularis industriæ iuueni imperatoris sororē matrimonio collocasset, plenus annis haud inuitus è uita decessit. Tyrolenses, qui ualles Eni & Athesis incolūt, cum Sigismundū principem suū in tutela Frederici Cæsaris existentem iam grandiusculū ad se remitti frustra petiuissent, sumptis armis præfectos prouinciæ, quos Cæsar instituerat, deiecerūt. Et cū Tridentini episcopi, cuius erāt subditi, in fide Cæsaris perseuerarent, cū exercitu eo peruenere, ciuitatēq; meru perculsam proditione ceperunt, & arcē oppugnatione fatigatā ad deditionē compulerunt. Exin pactionibus cū Cæsare conuenientes, minori q̄ crediderant felicitate suū dominū obtinuere. Suitenses montani & feroces populi, cum Thuricenses ex fœdere, quod cū eis pepigerant, desciuissent, comparato exercitu in eorum agrū cuncta uastantes exiere: Quibus cū Thuricenses prælio cōgredi præsumpsissent usq; ad internecionē cæsi sunt. Tāta q; Suitensiū in ul-

A in uictos hostes crudelitas ac rabies fuit, ut eo ipso in loco parte uictoriæ epulantes, con
gestis necatorũ corporibus, & mensalia & sedilia ex illis apparauerint, & aperientes ho
stium cadauera cruorem biberint, corda dentibus laniauerint. *Hæc ille.*

De Ludouico Delphino Viennensi bellum in Basilienses mouente, de Amedeo Sabaudiæ duce, ex ducatu eremum, ex eremo summum Pontificatum, & ex summo Pont. Cardinalatum subeunte. Item de Bolomero in lacũ demerso, & Ioan. Segobiensi Alcoranum Mahumetis traducente. Cap. XLII.

IN Alsatia cui quondam Heluecia nomen fuit, tum Galliæ nunc Germanici iuris pro
uincia. Cum Ludouicus Delphinus Viennẽsis in agrum Basilienſem omnem ferme militiam Gallicam eduxisset, ingentemq; metum Basilienſibus incussisset, Suitenses ex foedere sociæ ciuitati quatuor millia militum lectissimæ iuuentutis auxilio misere. Quos cum Delphinus appropinquare animaduertisset, medium inter Basileam & Suitenſes cum toto exercitu se opposuit, nec detrectauere illi certamen, quamuis pedibus pugnaturi triginta millia equitum stare contra se in aciem cernerent. Pugnatum est summis utrinq; uiribus, ad extremum non tam uicti quàm uincendo fessi, Suitenses nimis audacias præsumpsit facinoris pœnas dedere. Nam pauci fuga dilapsis obtruncati omnes in campo iacuere. Rarus tamen ex Suitenſibus inultus interijt, ex quibus plures experti
B sunt, qui lanceis perforati ad obtrũcandum hostem per medias hastas dilapsi, uindictam accepti uulneris expetiere. ¶ Amedeus in Sabaudia dux primus eius gentis, cum annis ferme XL post patris obitum prouinciæ gubernacula tenuisset, & admirandus adaucto paterno imperio parta undiq; pace formidandus, cumulatis opibus, sapientia plenus, uicinis populis ac principibus uideretur, ac demum relictis principum & gloriæ fastibus in eremum se recepisset, & sumpta penula, ac retorto baculo, cum sex uiris equestris ordinis ætate prouectis, mundo & pompis eius renuntiasset, ad extremum summi Pontificatus honorem ex Basilienſi congregatione sibi delatum, in ecclesiæ diuisione superis parum fauentibus accepit. Barbam totondit, quam promissam nutriuerat, ducatum primogenito suo tradidit, ecclesiasticas ceremonias & orandi morem repente didicit. Stipatusq; magna nobilium caterua, & illustri comitatu circundatus, Basileam perrexit, ubi ab ijs qui generale concilium facere arbitrantur in maxima populi multitudine, quæ undiq; ad spectaculum tantæ rei confluxerat, inter duos filios egregia facie adolescentes, alterũ Sabaudiæ ducẽ, alterum Gebennarum comitem, solennibus pro more seruatis, Põtifex Romanæ ecclesiæ coronatus est. Celebrauit sæpe diuina: Benedixit plebibus: Officia curiæ ordinauit: Cardinales doctrina & autoritate præstantes assumpsit. Fuerunt ei cum rege Franciæ Carolo, cum Alfolfo rege Aragonum qui tũ hostis Eugenij Papæ fuit, cum Philippo duce Mediolani, cum pluribus alijs de recipiẽda eius au-
C toritate tractatus, qui omnes incassum abiere. Fuit & Fredericus imperator apud eum in Basilea, sed clam nocte intempesta ne adorasse idolum uideretur, abijt. Reuerentiam ei tanquam uicario Iesu Christi, subditi eius tantum & Suitenses populi, & Basilienses, & Argentinenses, & qui Alberto parebant Baioariæ duci præbuerunt. Fuit enim magna spes obtinendæ Germaniæ. Cum sex principes electores in eam sententiam fœdus inijssent, ut nisi Eugenius postulatis eorum annueret (postulabant autem res prorsus negandas) in Amedei (quem Felicem quintum appellauerunt) obedientiam transirent. Sed cum illorum consilia Fredericus peruertisset, & qui sub nomine Synodi Basilex degebant abire iussisset, desperato meliori successu, interueniente per legatos suos Carolo Franciæ rege, ecclesiæ pacem dedit. Nicolao Pontifici Maximo reconciliatus, relicto nomine Papæ, Cardinalatus honorem retinuit. In quo paulò postea non sine boni uiri opinione decessit felix princeps, & nimium, si senium suum ecclesiasticis titulis non fœdasset. Bolomerus qui eius quondam & primus & dilectissimus consiliorum particeps fuerat, ingentesq; opes apud eum cumulauerat, cum nobilitatis odium incidisset, proditionis reus factis mortis sententiam tulit, & in lacum Lemãnum præcipitatus, magno saxo ad collum suspenso demersus est. Nobilitas exinde noui ducis indignationem subiens, ad regem Franciæ confugit, cuius opi-

bus adiuta in patriam rediit. Ioannes Segobiensis homo Hispanus, moribus & doctri- D
na illustris, qui cũ summos theologiæ præceptores doctrina æquaret, ab Amedeo dum se Papam dixit, Cardinalatus eminentiam acceperat. Et deinde unioni cõsentiens Nicolao Pontifice Max. Cardinalatus dimisso titulo, Cæsariensi ecclesiæ præfectus fuerat, in altissimis reconditus montibus, paruo monasterio cõtentus. Vocatis ex Hispania legis Arabicæ magistris, librum quẽ uocant Alchorã, & in quo Mahumetis θεολογικὰ, non tam mysteria quã deliramenta cõtinentur, in nostram linguam de nouo conuertit & ineptias eius ueris ac uiuis rationib, & argumentis explosit. ¶ In Arelate ad sepulchrum Ludouici Cardinalis sanctæ Ceciliæ, eius urbis episcopi, quem Basileæ in confessu patrum præsidentem uidimus, magna miraculorum opinio orta est, & inualidorũ frequens undiq; concursus spe sanitatis factus.

De Ioanna uirgine Lotharingensi, Anglorum copias è Francia fugente, de Flocheto ponten arcis noua cõmento inuadente, deq; Thalboto Anglo duce cum filijs ad Burdegalam in bello cadente, Cap. XLIII.

IOannes comes Armeniaci incæsto Germanæ sororis amore perculsus, nuptias eius tentare conatus, haud indignus existimatus est, quem paterna hæreditate Carolus rex Franciæ armis eiiceret: In regno ipso Franciæ, quòd nostra ætate Ioãna uirgo Lotharingensis diuinitus (ut credunt) admonita, uirilibus indumentis et armis induta, Gal B
licas ducens acies, ex Anglorum manibus magna ex parte (mirabile dictu) prima inter primos pugnans uictoriam eripuit. Cum iam Philippus Burgundiæ dux paternæ neciis iniuria remissa, relictis Anglis ad Francos defecisset, ingentes inter Carolum regem & filium eius Ludouicum Delphinum Viennensem, contentiones atque inimicitiæ sue creuerunt. Carolus Andegauensis eo tempore Delphini auunculus apud regem plurimum poterat, cuius potentiam cum Ioannes Alenconij dux ferre non posset, Borbonij quoq; princeps, & frater eius Spurius, Andegauẽsem gubernationẽ ægris animis intuerentur, Delphino ut à patre discederet suaserunt. sic enim fieri posse, ut rex desiderio filij Carolum à se reiiceret, regnumq; quod in eius manibus pessum ire uidebatur, meliori cõsilio regeretur. Quibus permotus Delphinus, insalutato patre ad Niuernenses discessit, qua re comperta rex comparato raptim exercitu in Alenconium duxit, & expugnatis non magno negotio plerisque munitionibus, ducem in deditionem accepit. Exin contra filium profectus, cum ciuitates Niuernæ Delphinum aduersus patris imperium tueri non auderent, eum ut à se abiret rogauerunt. Ille in Borbonium se recepit, nec diu post metuens dux Borbonij regis iram, filium patri reconciliauit, quæ
Supersint de uirgine. res fratri suo Spurio haud bene cessit. Nam is paruo post tempore captus, in profluentem demersus, uiolati paterni iuris in filium pœnas dedit. Interiecta deinde non longa temporis mora, Rhenatus è regno Siciliæ propulsatus, filiam suam Henricõ regi An P
gliæ in matrimonium collocauit, haud abnuente Francorum rege, qui eo coniugio inducias belli sibi ac regno suo salutares, cum Anglis plurium annorum obtinuit. Quibus cõclusis, securus iam domi rex, ut Franciam militaribus spolijs atq; incẽdijs diu agitatam, tantisper sineret requiescere, Delphinum cum magna parte copiarum ad Heluetinos supra relatum dimisit, ipse cum reliquo exercitu in Lotharingos profectus, Metensem, Tulensemq; agrum uexauit, oppidumq; non parui momenti quod Spinale uocant, dedentibus oppidanis ab ecclesia Metensi abstulit. Exin Franciscus Aragonensis capto furtim oppido Foersi, quod in Normannia situm, in potestate ducis Britanniæ fuit, duorum potentissimorum Franciæ ac Angliæ regum interrupisse pacem uisus est. De qua re dum missis ultro citroq; legationibus contenditur, Flochetus cum non paucis equitibus à rege Franciæ profectus, quadrigas fœno oneratas, in quo milites armati latèrent, pontem arcis quo Sequana fluuius iungitur, qui Normannos à Francia dirimit, edoctos rusticos educere iubet, atq; in medio pontis portæ arcis subsistere. Ipse in insidijs cum cohortibus signum expectauit, quo recepto cum milites è fœno dilapsi portam inuasissent, trucidatis custodibus tam diu locum tenuere, donec Flochetus aduolans, & pontem & arcem in potestatẽ recepit. Cuius rei percepto nũcio, &

rex ipse

A rex ipſe per eundē pontem in Normanniam copias traiecit, & ex alia parte Franciſcus Britanniæ princeps exercitum duxit. Dux Summerſeti eam prouinciam pro rege Angliæ cum imperio tenebat. Qui poſtquā tanti belli molem in ſe uerti cognouit, Talbotum copiarum ducem fama clarum,& rebus geſtis inſignem, Rothomagi apud ſe eſſe iuſsit,ſperans eius cōſilio,atq; armis ciuitatem atq; animos ut animaduerterat,in fide continere.Sed fruſtra eius conſilium fuit. Nam Rothomagenſes poſt quàm regē appropinquare didicerunt,miſsis ad eum legatis ſententiam ſuam ac fortunarum ſuarum pacti ſalutem,exercitum intra urbem recipere & imperata facere promiſerunt. Quibus à rege collaudatis,& domū cum præſidio militū remiſsis,urbis regis dedita eſt. Talbotus cum duce ſuiſq; omnibus in arcem ſeſe recepit. quæ cū oppugnari recepta eſſet,interuentu Rhenati regis,ea cōpoſitio facta eſt,ut Angli quæ in Normannia retinebāt oppidis excederēt,dux ac Talbotus cū ſuis liberi eſſent.Sed cū præfecti oppidorū non parerēt,dux Somerſeti dimiſsis in arce Talboto & duob. priuignis ſuis clam receſsit in Angliam.Arx poſtea dedita eſt,& priuigni ducis cū Talboto in poteſtatē regis facti ſunt. Talbotus uero cū eſſet clara apud omnes fama,quā nō malis artibus,ſed robore corporis & ingenij dexteritate in aperto mare quæſiuiſſet, data fide quod aduerſus Francos deinceps arma non gereret, libere dimiſſus eſt. Hic anno iubilei indulgentiæ cauſa
B Romam uenit,ut quidam putant abſolutionē quæſiturus eius promiſsi,quod regi Franciæ fecerat,mihi hoc minime compertum eſt.illud conſtat, Talbotum cum in Angliam rediſſet, iamq; rex Franciæ uicta omni Normannia,Burdegalam quoque armis ſubegiſſet,à rege ſuo non ſine magnis copijs in Gaſconiam cum imperio miſſum, & Burdegalam recuperaſſe,& alia pleraq; caſtella quæ ab imperio Anglicano deſciuerāt, partim ui expugnaſſe,partim deditione uolūtaria recepiſſe.Quæ cum rex Franciæ reſciuiſſet,è uestigio duos exercitus inſtruxit,quorū alterū,cuius præfectus gener ſuus comes Clarimōtis,ac ducis Borbonij filius, cum quindecim millibus pugnatorum, in quis totius militiæ robur fuit,ad urbem Burdegalam recto itinere contendere iuſsit:Alterū quem ipſe ductauit, ex purpuratis ſuis conſcripſit, quibus & comes de Stampis annumeratus eſt,quem lecti iuuenes D, equites CCC ex Britonia ſequebantur. Iuſsit & hunc exercitum retēto apud ſe comite rex præire,qui cum ſeptem, ut aiunt, leucis à Burdegala cōſtitiſſent, paruū quoddam caſtellū oppugnare cœperūt,turri quadam inter Burdegalam & caſtellū ipſum occupata,ac ſagittariorum præſidio munita. Talbotus uero, poſtquā ſibi duobus exercitibus pugnandum eſſe intellexit, eum prius aggrediendum cenſuit, quem minori negotio ſuperari poſſe confidebat.Egreſſus igitur cum robore ſui exercitus,iam ueſpere ad turrim quā diximus occupatā peruenit,qua primo impetu expugnata,ſagittarios omnes ibi captos circiter quinquaginta interemit. Exin mane profectus,
C cum accepiſſet regium exercitū pugnam parare,ueritus tanquam ſibi è manibus præda dilaberetur,iuſsis alijs ſequi,cum quingētis galeatis militibus,octingētis ſagittarijs prope hoſtes aduolans, tumultuarium prælium iniit. Conſultauerant aliquandiu inter ſe hoſtes,an retro pedē fugiendo referrent,ſed pudore propinqui regis experiri belli fortunam decreuerant. Erant eis trecenta circiter tormenta ænea,id eſt bombardæ quæ curribus aduexerant, ea uia, per quam Talbotus aduenturus erat oppoſuerunt, multas præterea machinas hinc atq; inde collocauerunt,quibus ignari hoſtes confici poſſent. Vt ergo furentes Talboti milites,itinere,quod unum patebat in caſtra hoſtium, neſcij machinarum procurrunt, dato tormentis igne, primo congreſſu trecenti ferme milites ictu lapidum ex Anglis periere.Quod ubi Talbotus animaduertit, filium qui ſe ſequebatur ut abiret,& ad meliora tempora ſe réſeruaret, admonuit. At cum filius diceret non eſſe ſibi ex eo prælio fugiendum, in quo pater periclitaturus eſſet. Ego,inquit, fili multis rebus clariſsime geſtis,nec mori ſine dedecore poſſum,te nunc militare incipientem,nec fuga infamē,nec mors clarū faciet.Sed cū filiū plus pietas quā cōmonitio paterna moueret,coartatis ſocijs ut forti animo pugnā redintegrarēt,teſtudine ſuorū facta in hoſtes,qui nunquā munitiones caſtrorum exire præſumpſerant, audacibus inuectus animis,haud paruā illorum ſtragē edidit.Sed cum hoſtes partim loco,partim tormentis

ac nume-

ac numero militum superiores essent, & iam crus Talboto lapis è tormento missus arri- D
puisset, cæsis maiori ex parte suis, & ipse tandem cum duobus filijs, altero legitimo, alte
ro extra matrimonium nato, & uno genero procumbens cecidit: hic post sumptas ex
hoste victorias clarissimi uiri exitus fuit, quem Britonum potissimum constantia & au-
dacia prostrauit. Burdegala iterum in potestate regis facta est. Britanniæ ducem, eius
germanum qui nunc rerum potitur, cum diu sobole caruisset, uotum uouisse ferunt, li-
beros si superi darent, priores duos alterum Minorum, alterum Prædicatorum religio
ne consecraturum, exin uoti compotem, primum qui sibi natus est Franciscum appella
uit, secundum Dominicum. Natus est ei & tertius filius quem in Angliam nutriẽdum
Franciscus Britonũ dux fratrem in carcere necat. misit. Is cum mortuo patre in Britoniam Francisco regnante redijsset, ab eo captus et in-
carcere necatus est. Fama est eum, cum neci traderetur, impietatẽ fratris accusando, qui
non contentus regnum sibi debitum occupasse, sed animam quoque sibi nepharius au-
ferret, Franciscum coram diuino iudicio de parricidio responsurum, infra annũ citasse.
Ob quã rem cum infra præfinitũ tempus Franciscus hydropisi laborans obijt, ut est reli
giosa Gallorum natio, correctum cum diuina cẽsura uulgo creditum est. Dominicus ei
successit, qui cum hoc anno sine liberis decessisset, Arturum Francorum militiæ princi-
pem patruum suum successorem habuit, non minus prudẽtia quã annis graue. Carolus
dux Aurelianensis, qui magno quondam prælio ab Anglis captus fuerat, iam senex in B
patriam dimissus, defuncto Philippo Maria Mediolanensis ducatus, tanquam sibi ex
successione debiti sese titulis adornauit.

Quod Gandauenses supra uiginti millia ciuium amittentes, Philippo duci Burgundiæ se submisere, quodq; Delphinus Viennensis Agnetem occidere tentauerit. Cap. XLIIII.

IN Flandria Gandauenses aduersus Philippum Burgundiæ ducem rebellantes, pluri
bus prælijs victi, ad extremum supra uiginti millibus ciuium una pugna amissis, con-
fessi errorem Philippo manus dedere, legesq; uictoris acceperunt: idem Philippus &
oppidum Lucenburgense maximum ac munitissimum, quod in Saxonum potestatem
Delphinus Viennen. Agnetem occidere tentat. dotis nomine uenerat, non sine indignatione Ladislai regis armis accepit. Delphinus
Viennensis, cum mulierem quandam nomine Agnetem forma præstantem ac patri di-
lectam occidere tentasset, iterum regis odiũ incurrit: cumq; nusquã alibi se tutũ arbitra-
retur, ad florentes Philippi opes confugiens, ut primum eum cõuenit: Miserto mei con
sanguinex (inquit) qui sine terra sum filius regis. Ad quem Philippus: Dum terra mi-
hi est (ait) caue te sine terra dixeris. Nam quæ mihi prouinciæ parent, eædem tuæ sunt,
nec minus tibi quã mihi obedĩãt uolo. Post hæc ei & Brabãtiæ florẽtissima oppida, et am
bitiosas Flãdriæ ciuitates ostẽdit, dominũ eũ et principẽ in cõspectu suo nũcupari iubẽs.

*De Angliæ insula, & quod olim Britannia, quodq; Albion fuerit dicta. De rege Henrico, Sofulso, Ebo-
racensi & Somerseto, ducibus. Cap. XLV.* P

VEntum modo est in eum locum, de quo breuissimus est in Angliam traiectus,
neq; enim plusquã triginta millibus passuum id mare latum est, quod Flandriam
atque Angliam interluit: absolutis Galliæ rebus, haud inconueniens fuerit transmisso
pelago, Angliæ (cui quondam Britannię nomen fuit) quàm breuissimè mutationes sub
Frederico factas, cõmemorare. In Anglia quam tum Albion, tum Britãniam ueteres uo
cauere, rex Henricus solitudinis & otij cupidus, alieno magis quã suo iudicio regnũ gu
bernauit. Potens apud eum, & in primis auditus dux Sofulsi fuit, qui leges pro suo arbi-
tratu, & populis & principibus dixit. Suppressit quos odiuit, & iterũ quos amauit erexit.
Sed cum res Anglica apud Francos imminui cœpisset, & iam imperiũ Gallicũ in pristi-
nam gloriã emergeret, dux Eboracẽsis coactis nõ paruis copijs, nec paucis stipatus Ba-
ronibus, Lundonias uenit regis consiliũ mutaturus, atq; (ut ipse dicebat) regis & regni
saluti consulturus. Nõ expectauit eius aduentum dux Sofulsi, sed nauigio raptim cor-
repto, per Themisiam fluuium saluti suæ fuga cõsulere adorsus est. Sed destinatam quis
mortem fugiat? Missi qui eum cõprehenderent, per compendia itinerũ cursum eius præ
uenere, ipsumq; mox interceptum, in prora nauis qua uehebatur obtruncauerunt. Dux
quoque Somersetæ, qui perdita Normannia Angliam remeauerat, potensq; apud re-
gem cre-

A

B

gen credebatur, in carcerem coniectus est. Nobiles uiri quàm plures necati, nec tacerdotio prædiuis partum est: inter quos & amicus noster Adã Molines secreti regij signaculi custos & literarum cultor, amisso capite truncus iacuit: nec diu postea cum dux Eboracensis domũ redijsset, Somersetj princeps è carcere missus, permittente rege, gubernare regnum incœpit, quæ res suprema sibi cladis causa fuit: irritatus enim ob eam causam princeps Eboracensis, cum maioribus copijs quàm prius Lundonias properauit: cui cum rex obuiã unà cum duce Somersetj exiuisset, putans illum aut uerborum lenocinio placare, aut regiæ maiestatis autoritate deterrere, nihil profecit. Eboracensis enim cum esset longe potentior, iusso rege ut in partẽ se reciperet, Somersetj ducem ac eius equitatum arripuit, eumq; mox captum, detruncato capite interfecit.

De Scotia & mirandis apud Orcades arboribus, suos fructus in aues mutantibus. Item de Hybernia. Cap. XLVI.

SCotia eius insulæ in qua est Anglia suprema portio est, in Aquilonem uersa, fluminibus haud magnis, & monte quodam ab Anglia discreta: hic nos brumali tempore fuimus, cum Sol paulo amplius quàm tres horas terram illuminaret. Iacobus eo tempore regnabat quadratus & multa pinguedine grauis, qui cum olim in Anglia captus, undecim annis in custodia fuisset, ac dimissus tandem susceptа ex Anglis coniuge domum reuersus, complures regulos gladio percussit, & ipse tandem à suis domesticis interfectus. In quos ultione peracta, filius eius regnum suscepit. Audiueramus nos olim arborem esse in Scotia, quæ supra ripam fluminis enata, fructus produceret anetarum formam habentes, & eos quidem cum maturitati proximi essent, sponte sua decidere, alios in terram, alios in aquam, & in terram delectos putrescere: in aquam uero demersos, mox animatos enare sub aquis, & in aëre plumis pennisq; euolare. De qua re cum audiuimus inuestigaremus, didicimus miracula semper remotius fugere, famosamq; arborem non in Scotia, sed apud Orcades insulas inueniri, illud tamen nobis in Scotia miraculum repræsentatum est. Nam pauperes penè nudos ad templa mendicantes, acceptis lapidibus eleemosynæ gratia datis, lætos abiisse conspeximus: id genus lapidis siue sulphurea siue alia pinguj materia præditum, pro ligno, quo regio nuda est, comburitur. ¶ Hybernia nunc nobis absoluenda esset, quæ paruo à Britannia diuisa freto, partim libera Scotorum amicitia & societate gaudet, partim Anglicano paret imperio. Sed quoniam nihil dignũ memoria per hoc tempus, de quo scriptio est, gestum accepimus, ad res Hispanicas festinamus.

Dies trium horarum.

Auend. mirã culã arborũ, quarũ fructus in aquã decidũes, mutantur in aues.

Quod

Quod Hispania sit in quinque regna diuisa, & quod apud ipsam nonnulla scitu digna sint gesta, Cap. XLVII.

LAtissima regio Hispania & terra optimis comparanda, uiris armisq; potens, hoc anno nostro in quinque reges diuisa est. Primum ac maximũ castellum regem appellant. Proximum ei Aragonum. Tertio Portugalensem. Quarto Nauarræ, Granatæ, quod ab Euangelio Christi alienum est, ultimum ponunt. In Castella prænobili ac late dominante regno, cuius reges Gothorum sanguine creti, nunquã genus uariarunt. Aluarus de Luna, natione Aragonensis nobili genere, quãuis extra matrimonium natus, cum olim Ioanni regi adeo se insinuasset, ut unus omniũ regni regisq; potẽs uideretur, Ioannẽq; Nauarræ regẽ & Henricũ magistrũ militiæ sancti Iacobi, potẽtia sua opprimere, ac regnũ gubernare conatos armis deturbasset, postea tamen aduersante sibi regina

redeuntibus illis, ac regẽ in potestatem suã recipiẽtibus, è curia pulsus, in possessionibus suis aliquandiu priuatus uixit: felix si concesso frui ocio nouisset, sed nulla est regno deiectis quies. Dũ ergo sublimẽ locum de quo rursus maiori cum ruina præcipitetur uendicare conatur, regi clã suader, uti per speciem uenationis in saltus sibi propinquos egrediatur, secum potenti manu futurum obuiam. Nec dubium quin regni optimates libertatem regi asserant, non fuit difficilis persuasio. Rex cum paucis egressus parum custoditus, (nam Aluari iam pene nomẽ extinctũ erat) ubi ad insidiarũ locum peruenit, mox clamore edito, Aluarus inter lectos exultans milites, liberum regem saluere dixit, eumq; secum adduxit, quare uulgata confestim mira inclinatio regni facta est, & iterũ ad Aluarum regni gubernatio deuoluta: nec diu post cum eisdem Ioãne atq; Hẽrico atrox prælium cõmissum est, in quo plures utrinq; cecidere, uictoria penes Aluarum fuit. Henricus non multis post diebus ex uulnere manus, quod in ea pugna receperat, mortem obijt. Magistratũ eius Aluarus obtinuit, & aliquandiu postea regis pariter et regni moderator est habitus, ad extremũ tamẽ potenti inuidiæ succubuit. Nam cum nobilẽ quempiam iussu regis ingrata sibi quadã renunciantẽ, è fenestra suæ domus præcipitari iussisset, mox captus, & in medio foro capitali sententia damnatus est: nõ tamen ut ignauus occubuit, sed numeratis suis in regem regnumq; meritis, nõ lachrymãs aut eiulans, sed alacri uultu & quasi ad epulas inuitatus, ceruicem gladio præbuit: uir alti spiritus, nõ minus domi quã belli clarus, & cui magna semper in mente sederint. Ioannes deinde aliquot annos per se regnũ administrauit, quo uita functo, filius eius Henricus regnum accepit. Adolescens animo plenus, & recti cupidus, qui relicta priori coniuge uelut infœcũda, alteram ex Portugallia duxit imperatricis sororem, & in regnũ Granatæ cũ exercitu profectus, magnã hostibus terræ partem diripuit atq; pertriuit. Ioannes Cardinalis Ostiensis,

Henricus ex uulnere manus obijt.

Aluarus ceruicem alacri uultu gladio præbuit.

A Ostiensis, summa uir integritate, & scientia iuris eminẽs, cui iuuenis in dictandis epistolis seruiui senio cõfectus, in eo regno, unde illi origo erat, animã deo dedit. In regno Nauarræ & filius in patrẽ et pater in filiũ arma suscepit, filiusq; tandem regno pulsus ad Alphõsum patruum Aragonũ Siciliæq; regẽ, peragrata prius Gallia, cõfugit. Nũc Ludouicus Montesiæ Magister, & Ioãnes Deserítanus uiri præstabiles, ab Alphõso missi, recõciliare patri filiũ student. Ioanna Alphonsi & soror & cõiunx, absente uiro multis annis Aragonum et Valẽtiæ regnis tot potẽtiæ ciuitatibus, tot nobilissimis principib. iura dixit, casta & sancta mulier, & digna quæ prolẽ peperisset Alphõso. In portugallia Petrus cognomine infãs (sic enim filij regis antequã regnẽt appellãtur) magni nominis princeps, qui totã ferme Europã peragrauerat, suæ uirtutis documẽta demõstrans, cum regnũ tutorio nomine aliquãdiu summa cũ laude administrasset, nec minori fide Alphõso ex fratre nepoti simul et genere suo restituisset, tandẽ subortis utrinq; dissensionibus, cum odio crescẽte ad prælium uentũ esset, sagitta in incertũ missa trãsossa interijt, uir magnorũ operũ, & qui olim sub Cæsare Sigismũdo stipendia facẽs, non paruã sibi gloriã in Turcas pugnãdo parauerat. Alphõsus exinde mãsuetissimus princeps, alti cordis et prudentia (neq; enim insultos unquã regius Portugallíæ sanguis deriuatus est) post regnum utrunq; tenuit, cui cũ obijsset dilectissima cõiunx eadẽ soror, patruelis hortatu ut aliam
B superduceret nõ suaderi potuit, sed omnis eius cura eò cõuersa est, ut aliquid agat quod sibi laudem & Christianæ religioni fructum pariat. Quapropter inuitatis regni proceribus, suscepto publice crucis signo, classem in Turcas & expeditionem promisit,

De Genuensibus, & eorum crebris in principatu reipublicæ mutationibus, Cap. XLVIII.

VLtimis Europæ finibus peragratis, & quantum propositi nostri fuit, septentrione decurso, in partem tandem reuersus, nouitates Italiæ, cum iam referendæ occurrant, ab ea nimirum urbe incipiendum esse arbitror, cuius creberrimas mutationes & oriens simul & occidens admiratur. Ea est Genua Ligurum domina ac regina, quæ ciuilibus agitata discordijs, memoria nostra imperium maris amisit. In ea cum excluso Philippo Mediolanensium duce, eiusq; prætore Opicino Olgate necato, autore Francisco Spinola *VIII* libertatis capitanei creati essent, eisq; paulò post sublata libertate exactis, Isnardus Guarro ducatum accepisset, annos supra septuaginta natus, autore Thoma Fregoso, qui & ipse olim ante Philippi dominium ducali honore functus fuerat, cum homo grandæuus ad gubernationem inutilis uideretur, uix septem diebus regnare permissus est, Thoma eius honorem surripiente. quem cum quatuor gubernasset annis, Germanus eius Baptista ad sedecim circiter horas regno expulit. Nam Thomam resumptis utribus confestim fratrem palatio deturbauit, tres annos postea & non nullis mensibus urbem regens, donec autore Ioanne Antonio Fliseo iterum ciuitas li-
C bertatem asseruit, delectis *VIII* capitaneis, priori ex more rem publicam administratu ris, qui Thomam Fregosum in carcerem coniecerunt, cum iam ter patriæ suæ ducẽ gessisset, horum principes fuere Ioannes Antonius, quẽ prænominauimus, miles equestris ordinis, & Raphanus Raphaël Aduanus iuris interpres. Sed hæc quoque paucorum mensium libertas fuit, cum Raphaëli, non tam capitanei quàm ducis nomen placeret: Is enim gentibus suis ac Spinularum primoribus in suam sententiam tractis, collegas suas magistratu abdicauit, ducalesq; fasces assumpsit, quibus paulo supra duos annos est usus, à Barbana gẽtili & patruele suo è re publica deiectus. Barbanam uero nondũ mẽse toto principatu potitum, Ianus Fregosius Ioanne Antonio Fliseo & Aurianis fauentibus regno pepulit. Qui paulò post Antonio pro suscepto beneficio necem parauit. Interposito Ioanne Philippo eius gẽtili, qui cum permitteret, cui & castella defuncti cõdonauit. Iano uero cũ rexisset annis paulo amplius duobus, in magistratu satis functo, frater eius Ludouicus successit, qui à Petro patruele suo è dignitatis culmine deiectus est. Is est Petrus Fregosius, qui modo regnat, multa ui animi & corporis, sed optimatibus ciuitatis & omni ferme nobilitati odio habitus, qui & gẽtilẽ & patruelẽ suum Nicolaum Fregosium honestis moribus præditum, & philosophiæ studijs insignem, ob suspitionem affectati dominij, uocatum à se in palatium paratis percussoribus interemit.

Raphaël collegas magistratu abdicauit.

D

emit. Hinc, cum regnassent annis quatuor, tam suæ quàm aliarum nobilium familiarum principes, in urbe Ludouico patruele suo quem ipse ante depositurat in eius locum suffecto, cum se parum gratum magnatibus esse intellexisset, eundem Petrum quem regno deturbauerat, in auxilium accersiuit, ille tertia post exilium die reuersus, & patruelem ducatu amouit, & omnes aduersarios urbe pepulit. Quorum principes ad florentes Alphonsi Aragonum & Siciliæ regis opes conuersi, magnam et formidabilem classem ab eo impetrauerunt, cum qua iam fermè duobus annis terra mariq; Genuam oppresserunt. Ventum est sæpe ad mœnia ciuitatis, & aliquando intra suburbia pugnatum. Hoc autem anno, cum signo dato & in ipso portu, & pro mœnibus urbis undique pugnaretur, ingressi sunt Aragonenses ducisq; milites, & magnam urbis partem fugauerunt, passim cædibus, passim rapinis ciuitatem fœdantes, sed adfuit præsto cum delecta iuuentute Petrus, qui fugientes suos sistere compulit, & in Aragonenses dilapsus, ingenti edita strage, urbem penè captam, recuperauit. Actum tamen de eo fuerat, si portam quàm ceperant hostes ita communissent, ne concludi superne potuisset, & aditum sequentibus nauálibus socijs potentem retinuissent. Nunc ambæ partes quasi ex integro ad bellum se parant, quamuis fama est Petrum animo fractum, Gallorum implorare auxilia, eorum regi patriæ suæ principatū, quem retinere non potest, pecunia uenditurum. E

De Mediolanensibus, & uarijs apud eos rebus gestis, Philippo Maria, & Francisco Sforcia, ducibus. Cap. XLIX.

APud Insubres urbemq; toto famatam orbe Mediolanum, Philippus Maria dux gentis, qui Genuam ditioni suæ quondam subegerat, Amedei Sabaudiæ ducis filiam matrimonio sibi coniunxerat, Alphonsum potentissimum regem cum duobus fratribus, altero rege Nauarræ, altero militiæ Compostellano magistroq;, multisq; regulis nauali prælio uictum, captum, & ad se usque deductū, insolita usus liberalitate, magnificentissime donatum, libertati dimiserat. Sigismundum Cæsarem Romam petentem, cum Mediolani ageret, uisitare contempserat. Bononiam, Forolium, Imolam è manibus tyrannorum armis ereptas, sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ restituerat. Atrocem Suitensium gentem bello domuit. De Florentinis ac Venetis per suos duces sæpius triumphauerat, totamq; quondam Italiam tremore affecerat. Iam recedente fortuna, pdita Genua, Nicolao Piccinino in quo maxime fidebat defuncto, exercitu suo ad Casale maius iuxta flumen Padum duce Micheleto Carimiola ab hostibus prælio fuso, & castris exuto, magno numero equitum peditumq; cãpto, eò deductus erat, ut non modo Venetis, sed omnibus per circuitum populis ac principibus contemptui esset. Et Veneti quidem Abdua flumine transmisso, in agro Mediolanensi castrametati, tantum ei terrorem incussere, ut de relinquendo imperio cogitauerit, quæ sunt ultra & citra montes auxilia regni deposcens. Sed quæ fortunatum atque hostibus insultantem, omnes honore ac fauore dignum existimauere, idem in calamitate constitutus, ab omnibus tanquam odio dignus relictus est. Vnus tamen omnium Alphonsus accepti beneficij memor, ad opem ferendam sese accinxit, sed cum serius iter agit, interim Philippus primum ob aduersam ualetudinem oculis captus, deinde ex ipsa arce hostiū armorum fragore audito uehementer cõmotus, uitæ tædio simul & languore mortem obijt, ipso Alphõso hærede instituto. Fuit autem Philippus ingenti corpore, in iuuentute macer, in senectute pinguissimus, deformi facie ac terribili, instabilibus ac prægrandibus oculis, ingenio peracri & callido, in largiendo profusus, in parcẽdo facilis, in audiendo difficilis, at ubi in colloquium uenisset mitis ac placidus, cultus corporis ac munditiarum, omnisq; lenocinij negligens, uenandi cupidus, equorum studiosus. Cæterum quietis impatiens, atque imperitandi auidus, in pace bellum, in bello pacem quæsiuit, simulandi atque dissimulandi egregius artifex, in milites quàm in ciues indulgentior, raro in publicũ prodijt, delatoribus facile credidit, in suspiciones adeo pronus, ut sæpe fidissimos à se amicos leuissimis de causis alienauerit. Pulchris indutus uestibus ægre ad se uenire permisit. Sermonem de morte audiuit inuitus. Tonitrua ac fulmina mirum in modum expauit. Tabifica lue percussos ex urbibus migrare in agros iussit, eorũq; domos incendio

Veneti Philippo terrori fuerunt.

A incendio tolli, qua cura innumerabilem illum Mediolani populum multis annis intactum, quodammodo ab ea peste seruauit, huic cum uita decessisset, funus nec tãto principe dignum, nec suis maioribus ductum est, nec sepulchri decus additum. Populus cognita ducis morte in libertate sæpe proclamauit, duodecim uiris electis qui rem publicã administrarent. Castrum portæ Iouis instar excellentissimæ regiæ captum ac dirutũ est, & testamentum Philippi dilaniatum. Ad dominium Mediolanense multi aspirauere, sed qui coloratis uterentur titulis quatuor tantũ fuere. Fredericus imperator deuolutum ad se principatum, Philippo sine liberis legitimis uita subtracto contendebat. Alphonsus ex testamento hæreditatem petebat. Carolus dux Aurelianensis ex sanguine uicecomitum natus, ab intestato sibi deberi ducatum aiebat. Franciscus Sfortia Vicecomes coniugem suam, quæ Philippi filia fuerat, hæredem patri suscipiendam affirmabat. Auditæ sunt legationes omnium in senatu Mediolanensi. Quarum aliquæ sermone directo dominium petiere, aliquæ per simulationem oblati contra Venetos auxilij insinuare se populo, atq; inde paulatim uendicare dominium satagebant. Sed ciuita i, quæ iam libertate gauderet, & imperandi cupiditate demortui principis militiam conduxisset, nulla conditio placuit, quo iugum quouis pacto in capita ciuium uideretur inferre. Obtulit tamen imperatori censum quotannis, aureum poculum, si libera suis legibus di
B mitteretur. Dilaniabatur interea undiq; Philippi hæreditas. Veneti Placentiã, Cremã, Laudam occupauere, et multa præterea minora oppida. Dux Sabaudiæ Ludouicus Valentiam & Confluentiam inuasit. Astenses ad ducem Aurelianensem Carolum defecere, qui susceptis à rege Franciæ non paruis auxilijs, Alexandrinorum agros uexare cœperunt. Papienses intestinis agitati discordijs diu ancipites fuere, quibus se potissimum partibus immgerent. Nouarienses, Comenses, Alexandrini, ac Terdonenses Mediolanẽsium imperium subiere, Parmenses in societate quodammodo recepti sunt. Franciscus Sfortia per idem tempus in Piceno agebat, quamuis maiorem eius prouinciæ partẽ iam amisisset, quẽ Philippus non multo antequã moreretur, sibi per communes amicos reconciliatum, ut ad se rediret in Venetos pugnaturus, accersiuerat, rogato Alphonso rege, sibi ut septuaginta millia auri nũmum suo nomine numeraret, quo facto iam paratis atq; instructis copijs, itineri se accinxerat, cum mors Philippi enunciata, eum qui lõgo tempore ad Mediolanenses inhiasset, magis ac magis properare compulit: quem ut Lombardiam primum ingressus est, Mediolanenses incerti quo mẽs eius inclinaret, ne uel per seipsum uel coniunctus Venetis suis cœptis obuiam iret, missis oratoribus, & oblatis non paruis stipendijs conduxere, moxq; duce sui exercitus facto, ut Placentiam omnibus copijs obsideret imperauerunt. Ipse dicto parens, dum ad Placentiam omnibus obsidione sedet, Papienses quia iam Mediolanẽse imperium tanquã fastidiosum &
C insolens detractarant sese sibi dedentes accepit: quæ res Mediolanensiũ animos haud mediocriter conturbauit, qui per conuentiones inhibitum Frãcisco dicebant, quãpiam ex urbibus, quam olim Philippus tenuisset, occupare. Franciscus uero nõ se occupasse, sed dedentem, & ultro se offerentem ciuitatem recepisse aiebat. At Mediolanenses cum eius potentiam uererentur, dissimulandum potius statuere. Ille continuata apud Placentiam obsidione, tandem summa ui oppugnare adorsus urbem, quãuis magna & forti militum manu munitam, armis tamen oppugnauit ac diripuit. Mediolanense regimen per id tempus penes nobiles fuit, & apud eos qui Philippi quondam consilium direxere. Itaque res prosperæ sapientium ductu cedebant, iam non parua Gallorum manus. Nam circiter tria millia equitum delecti roboris, quæ Alpes trãsierant, apud Alexandriã profligata deletaq; fuerant, & Veneti apud Carauagium magno prælio superati, omnes pene copias amiserant, & Lauda ab eorum imperio erepta in potestatem Mediolanẽsium redierat. Cum Franciscus Sfortia ad infestandum Brixiẽses missus, siue quod principatum Mediolanensem, cuius opinionem sibi iam pridẽ finxerat, alio modo consequi non posse sperabat, siue quod Mediolanẽses cũ Venetis amicitiã societatẽq; clam sequẽtes, ne solus utriusq; populi præda relinqueretur, præueniẽdos censuit, prior cũ Venetis fœdus iniit, in quo cum multa hinc atq; inde promissa essent, illud inter cætera conuenit,

ut ad urbem Mediolani, ditionemq; eius obtinendam, Francisco cum copijs, proficisce- B
ti senatus Venetus & pecunijs & armis auxilio esset. qua re firmata mox in Mediolanē
sem duxit. Militabāt eo tempore apud Mediolanenses Bracciani, qui cū Ludouicum de
Verme, ac nōnullas alias Frāciscī copias apud Modoetiā fudissent, tandē relictis Medio
lanensibus ad eum defecere. Franciscus filiam suam Iacobo Picinino uxorē despondit.
Carolus uero Gonzaga haud ignotus copiarū ductor, qui paulo ante à Mediolanensi-
bus deficiens ad Franciscū uenerat, postquā desertos eosdē Mediolanenses, & sine ullo
duce relictos animaduertit, iterum ad Mediolanenses relicto Francisco transiuit. Erat
hic uasto corpore, formaq; pene gigantea: uiribus uero, quæ magnitudini respōderent,
dicendi copia clarus, literis grecis ac Latinis instructus, sed animo inconstanti, & inge-
nio ad omne facinus siue honestum siue necessarium parato, cui non parua spes fuit op-
pressa in Mediolano libertate dominium urbis arripere, sed fortuna iam Mediolanensi-
bus nouercante, Placentini, Therdonenses, Nouarienses q; populi ab eis deficientes,
Francisci præsidia receperunt. Alexandrini cum nullam in eis spem sitam esse cōtueren
tur, Gulielmi Montisferrati principis fratris imperio se commiserunt. Respublica me-
dio tempore ex nobilitate in plebem defluxerat, lectiq; uiri duodecim qui urbi de more
præessent, ex fece populari ignobiles atque incogniti magistratum gerebant. Hi cum
ignobilitatem, quam multis modis offenderant, suspectam haberent, neue cum Franci B
sco sentirent, suadente Gonzaga, qui eam uiam ad principatum urbis arripiendū com
modissimam existimauit, septem primarios ciues, genere nobiles, & opibus abundan-
tes, raptim interceptos per noctē obtruncauere, ac deinde in foro plebi spectaculū obie
cerunt, inter quos Iacobinus Bossius egregius adolescens, placidus moribus, & literis
eruditus, & nobis amicitia iunctus, prorsus innocens, supinus truncusq; iacuit. Nec diu
post Ioannem Caynum uenerabilem senem. et filium eius Franciscum egregia forma iu
uenem, non alio crimine irretitos, nisi quod illustrissimæ Blancæ Mariæ Francisci coniu
gi sanguine iuncti erāt, crudelibus affectos cruciatibus necauere. Exin Georgius Lam
pugnanus iuris interpres, sub specie legationis tanquā ad imperatorē mitteretur in Mo
doetia, captus atq; interfectus est, magnus libertatis assertor, & q testamentū olim Phi-
lippi (populari fauens regimini) laniasset. Nec Theodoro Bossio admodum in ciuitate
gratioso pepercerunt, quē cū diu in uinculis tenuissent, tandē interemerūt. Galeothus
quoq; Thuscanus, et ipse natu nobilis atq; opulentus ciuis interciſus occubuit. Quibus
ex rebus cū iam nulla libertatis forma relicta esset, & duodecim uiri ausu tyrānico urbē
cædibus ac rapinis fœdarent, successorumq; comitia, phibentes, inuito populo sibijpsis
imperiū prorogarent. Cōmota denicq; atq; incensa ciuitas, correptis armis, nouo magi-
stratu ex nobilitate creato, tyrannos è repub. deiectos in carcerē cōiecit. At cū neq; hoc
modo respirare populus posset (Nā perditis omnibus, excepta ciuitate Comensi ac Par C
mensi, quæ in officio ad ultimū perstaret,) Franciscus dura obsidione ciuitatē premebat)
iterum plebs incensa nobilitatem è palatio pepulit, tyrannos demptis uinculis, tāquam
libertatis amatores, & optime de repub. meritos, in priorem locum restituit. Illi ad prio-
res artes reuersi, cum satellites magno numero sibi assumpsissent, multaq; suadente Ca-
rolo spolia perpetrarent, nobilitatemq; prorsus opprimerent, non tamen ei uiam ad in-
uadēdum principatum permisere, q̄d cum ipse animaduertisset, et iam sibi periculosam
apud Mediolanenses moram intellexisset, per internuncios Francisco reconciliatus, ac
magnis allectus præmijs, Laudam illi prodidit, tertioq; iam fidem fallens, non sine ma-
gno Mediolanensiū damno, ac plebis consternatione, ad eum transiuit. Nō tamē defuit
tyrānis animus, quin postulatis undiq; subsidijs Francisci iugum iam prope ceruicibus
imminens, excutere conarentur. Sed cum alios frustra rogassent, Venetos tādem ne se
derelinquerēt, puicerunt: nam neq; illis ex usu uidebatur Franciscū ætate Florentem rei
bellicæ peritissimū, cuius ■ uires atq; arma non sine graui iactura sensissent, eo imperio
potiri, quo suo par tandē uideretur. Percusserunt igitur fœdus Veneti cū Mediolanēsi-
bus, legesq; quas tota citerior Gallia sequi deberet, p̄scripserunt, mandantes Sfortiæ, ut
certis cōtentus uiris. ac terminis, Mediolanēses in pace dimitteret. Ille haud ignarus se

breui

Septē uiri primary nocte obtruncati.

Tyranni Mediolan. in carcerem cōiecti, subinde eiecti

Carolus Gonzaga Mediolanenses prodidit.

A breui perituru ubi Venetis paruiſſet, imperiũ eorum cõtempſit, & quãuis deſertus ab omnibus uideretur (nam ſoli Florentini, & hi quidem parce opem ferebant) in obſidio ne tamen perſeuerare decreuit. Iam mortuo Frãciſco Picinino, frater eius Iacobus cum Bracchianis ad Venetos trãſierat, iã Leonardus Venereus à ſenatu Veneto miſſus, Mediolanum ingreſſus, auxilia & cõmeatus magnam copiã, quibus ciuitas indigebat, propediem affore pollicebatur: erat & in exercitu & in ciuitate ſumma omniũ rerum indigentia, ita ut dubium uideri poſſet an obſidens Frãciſcus, an obſeſſus dici deberet. Vix ei bis mille equi ſupererant, qui ferre inceſſorẽ poſſent, & milites ſtipendio fraudati, pro cibis ſeſe armis exuerant. Neque enim Franciſco argentum erat, quo ſtipendiari militi poſſet. Sed inter ſpem metumq; dubius, obſidionẽ de die in diem uerba pro factis oſtentans, producebat. In ciuitate uero, cum iam frumentum omne abſumptum eſſet, nec aliud genus eduli reſtaret, & iam canes, equi, cæteraq; id genus animalia manducarentur, nec ferre amplius famem multitudo poſſet, collecti in unam apud portam Vercellinam, correptis armis, in forum prorumpunt, obuiumq; Leonardum Venetorum legatum gladijs confodiunt ac diſcerpunt: ex in palatium ſuis tyrannorum ſatellitibus aggredi untur, quo ſine reſiſtentia occupato, quos inuenerunt tyrannis uincula indidere. Exin miſſis ad Franciſcum legatis, principatum ei ciuitatis obtulerunt, qui mox ingreſſus do

Leonardus Venetorũ legatus Mediolani diſcerpitur.

B minium urbis accepit: & deinde non multis interiectis diebus, cũ liberis ac coniuge uetuſus, ducalibus inſignibus exornatus, in triumphantis modum urbem intrauit: qui cum iam Comum Parmamq; in deditionem accepiſſet, Gulielmoq; Monteferratenſi Alexandriam ademiſſet, non paruum deinde bellum Florentinis ſocijs cum Venetis & Alphonſo rege diutius geſit: in quo cum acrius premeretur, (neque enim tantæ potentiæ par eſſe poterat) Rhenatum regem fortiſsimis equitum cohortibus cinctum, ex ulteriori Gallia magnis ſtipendijs ac promiſsis allectum in auxilium acceſſuit: qui cum ſuperatis montibus in Italiã deſcendiſſet, ac Gulielmum è Monteferrato arma ponere per amicitiam ac neceſsitudinem cõpuliſſet, & iam caſtra ſua Franciſci caſtris coniungens, in hoſtilem agrum deſcendiſſet, expugnatisq; raptim nonnullis caſtellis, more Gallico mortales omnes in eis comprehenſos trucidaſſet, tantus mox terror Venetos inuaſit, ut iam caſtra caſtris conferre amplius nullo pacto præſumerent, nec iam retinere poſſe, uel Brixiã uel Bergomũ agris amiſsis cõfiderent. Cumq; Turcarum Bellũ res eorũ maritimas infeſtaret, repẽte p̃ter omniũ opinionẽ pax quæ diu in ſenatu apoſtolico fruſtra fuerat agitata, denicq; apud Laudam interuentu cuiuſdam (ſed probatæ & integræ uitæ monachi) inter Venetos & ipſum Franciſcum clam rege facta eſt: quæ res ut regi moleſta, ita Franciſco utilis. Venetis neceſſaria fuit. Arcem deinde inſanientis populi fauore

Arx Mediolanenſis prius deſtructa, reſcitur.

C dirutam, Franciſcus breui reſtaurauit, mira fortunæ ſiue cuncta regentis dei prouidentia nobile ac magnificum opus ijdem manibus ſubito refectum eſt, quibus fuerat paulò ante reiectum. Frãciſcus Philelphus nobilis Satyrarum ſcriptor, per idẽ tempus ad Heroicum carmen conuerſus, res Sfortiæ ſcribere cœpit, Leodriſius Cribellus ſoluta oratione ac metro clarus haberi cœpit.

De Venetis, & quod Franciſcus Foſcarius dux ab imperio depoſitus, animam indignatus ſtatim emiſerit. Cap. L.

APud Venetos terra mariq; potentiſsimos, qui nomen Italicum apud Barbaras nationes longe lateq; clarum fecere, filius Frãciſci Foſcari ducis ueluti quippiam in rempub. molitus eſſet, in exilium actus, deinde reuocatus, & iterum in ſuſpitionem criminis adductus, & crudeliſsime tortus, cum nihil mali confiteretur, relegatus in Peloponneſum, miſeram ibi uitam finiuit. Gener eiuſdem ducis Andreæ Donatus, dum Cretam inſulam pro Veneto imperio gubernat, dux inſulæ appellatus, reuocatus domũ, honore priuatur, & magna mulctatus pecunia, in exilium mittitur. Armilaus inter Venetos dignitate & autoritate potens, dum ex cõcilio ad multã noctẽ domũ reuertitur, iaculo trãsfoſſus occiditur, ne qui tantũ ſcelus patrauerit inuẽtus eſt, quã id filio ducis crimini dederint. Frãciſcus Barbarus ſtudijs humanitatis excellẽs, editis nõ paucis, neq; illaudatis opuſculis ſenio cõfectus, nõ ſine celebri nomine uita deceſſit, Imperator Frederic9

Armilaus iaculo noctu transfoditur.

cum Roma rediens, eo secum coniuge & rege Hungariæ Ladislao, totoq; comitatu re D
cepisset, libenter & amice usus incredibilibus honoribus cumulatus est. Franciscus dux
gentis, qui annos XXXV summa cum laude ciuitatem rexerat, Philippo Mediolanensi
um duci Brixiam Bergomumq; ademerat, copias eius pluribus in locis fuderat, Franci
scum Carminiolam clarum ducem copiarum de proditione suspectū securi percusserat,
Marsiliū Carariū cuius maiores diu Patauiū per tyrannidē tenuissent, dū paternā hære-
ditatem uēdicare conatur, interceptum necauerat, pacem cum Turcis non tam honestā
quā necessariam fecerat, Imperiumq; Venetum terra mariq; longe ampliauerat, guber-
nationi tandem cedere cōpulsus est, tanquā præ senio reipub. uideretur inutilis. Ille uelu-
ti contumelia affectus, ingratæ patriæ aspectum non ferens, eamq; uitā recusans quæ ca-
reret imperio, è publico palatio in priuatam domum se recepit, ubi cum principatum su
is ciuibus reddidisset, ægram quoq; confestim animā naturæ restituit. Cuius casum tanq;
præuidisset Baptista Blasius Cremonēsis Astronomus pluribus ante mensibus prædixe
rat. Erat autem Franciscus cum moreretur non longe ab anno suæ uitæ nonagesimo, ue
nerabilis senex, præcipua corporis maiestate decorus, memor omnium quæ post infanti-
am aut uidisset, aut audiuisset, facundia copiosus, & ingenio prompto ac dexterrimo, &
qui moderari frena senatus optime nosset, eius pater in Aegypto negociatus cū prophe
tam regionis illius quempiam de futuris interrogaret, responsum ab illo accepit, filium E
sibi esse qui aliquando suæ ciuitatis principatum assequeretur. Francisco suffectus Pa-
schalis, uir singulari prudentia, & moribus humanissimis, cuius ducatum nulla putant
bella suscepturum, nisi uel necessaria, uel admodum gloriosa.

De Mantuanis. Cap. LI.

LVdouicus Marchio Mantuanus inter principes nostri seculi famæ non mediocris,
literis eruditus, & rebus militaribus exercitatus. in eo bello quod Veneti cum Frā
cisco Sforcia post dominium Mediolani ab eo captum gessere, partes illius secutus, ma-
gnum monumentum rebus eius accessit. Carolus frater eius qui fidem Francisco fefel-
lerat in uincula coniectus, sub eius fideiussione dimissus, cum neq; sic promissioni suæ
satis faceret omnibus, quæ in Mantuano agro tenebat oppidis priuatus est. Sed cum sti
pendia Venetis faceret, non paruas eorum copias in Mantuanum duxit, ubi uastatis la-
te atque incensis agris, cum fortuna principium eius belli secundum fecisset. Et cum iam
Mantuani metu perculsi rebus suis diffidere uiderentur, Ludouicus accersitis ex Medio
Bellum inter fratres. lano auxiliis, milites suos in aciem producens, fratri copiam pugnæ fecit, nec ille certa-
men detrectauit. Commissum est atrox prælium, in quo duo fratres ambo ætate floren
tes, ambo rei militaris periti, ambo corporis atq; animi uiribus præstātes, de gloria, de im
perio, de uita summis conatibus cōtendere. Deniq; uictor Ludouicus fuso fugatoq; Ca
rolo, omnes eius copiarum duces ac primores equitum, exsis plurimis intercepit. Ille de F
inde patria extorris atq; egenus morbo confectus interiit.

De Ferrariensibus, & disputatione apud eos inter Graecos & Latinos facta. Cap. LII.

Adulterij uin dicta. APud Ferrariam mortuo Nicolao Estensi principe, omnium nostri seculi fortuna-
tissimo, nisi coniugis adulterium, & in ea, & filio dilectissimo uindicare olim coa-
ctus fuisset, Leonellus dominatum suscepit, princeps pacificus, literarum peritus, et Mu
sicæ cultor, quo decedente, Borsius frater eius & ipse Nicolai filius ex cōcubina Ptole-
maea Senensi ad principatū uocatus est. Egregia forma iuuenis, & in armis cū laude uer
satus, dicendi & agendi peritus, qui cū Cæsarem Fredericum Romam petentem, & in-
de reuersum magnificentissime accepit, super Mutinā & Regium ciuitates ducatus ho-
norem accepit, primusq; omnium in Estensi familia dux appellatus est. Eugenius Ponti
fex dum Ferrariæ cum Græcis consilium ageret, Hugo Senensis qui per id tempus me
dicorum princeps habitus est, omnes qui ex Græcis studiosi philosophiæ eò cōuenisse
crediti sunt, apud se inuitauit, quos cum opipare magnificeq; pauisset, finito prādio epu-
lis mensisq; remotis, eos in disputationem pedetentim placideq; pellexit. Cum iam Mar
chio Nicolaus adesset, et multi in synodo excellētes philosophi aduētassent, cunctos in
medium Philosophiæ locos adduxit, de quibus inter se Plato & Aristoteles in suis operi-
bus con-

A bus contendere ac magnopere dissentire uidentur, dicens eā se partem defensurum quā Græci oppugnandam ducerent, siue Platonem illi, siue Aristotelem sequendum arbitrarentur: cum Græci certamen minime recusassent, protracta est ad multas horas disputatio. Postremo cum rex conuiuij Hugo Græcorum philosophos, alterum post alterū argumentis & dicendi copia uictos tacere compulisset, palam factum est Latinos homines, qui iam pridem bellicis artibus & armorum gloria Græcos superauerant, ætate nostra etiam literis & omnium doctrinarum genere anteire. Fuit autem domus Estensis uiris semper doctis amica, nostra ætate non solum Hugonem (de quo præfati sumus) magnis ad se præmijs traxit, sed multos in iure ciuili, plures in cæteris facultatibus honorauit. In studijs uero eloquētiæ Ioannem Auriſpam Siculum Græcis ac Latinis literis edoctum, & qui uersu prosaq; claruit, inter familiares habitum, ditem beatumq; facit. Guarinus autem Veronēsis omniumq; fermè pater ac magister, qui nostra ætate Græcas literas didicere, admirabilis, & omni honore dignus senex, qui omnem ætatem suam legendo, docendo, scribendo percurrisset, unicum senectutis suæ refugium, & illud quidē honestum, dignumq; suis exercitijs ac uirtutibus inuenit.

De Bononiensibus, & factione inter Baptistam Connetulum & Hannibalem Bentiuolum, Cap. LIII.

B IN agro Bononiensi prum quādam aridam ex minoribus formicis pastus causa complures ascenderant, superuenere maiores non paruo numero, quæ illas partim occiderunt, partim deiecerunt. Post duas fermè horas tanta minorū formicarum uis exorta est, ut totus ager nigro tectus agmine uideretur, accessere stipatæ omnes, & arboris undiq; stipitem circundantes paulatim ascendere cœperunt. Maiores formicæ ubi hostes adesse animaduerterunt, cōglobatæ supernè pugnam expectauerunt. Postquā simul acies cōuenere, commisso prælio maiores mortu rabido, modo illas, modo istas è minoribus inter remere, totoq; breui spacio confecerunt, ut cadentium morientiumq; cumulus ad piri radices nō paruus in terra succreuerit. Sed cum pertinacius instarent minores: semperq; acies aciem premeret, uigintiq; aut plures unam ex hostibus circumdarent, & à tergo & à fronte pugnantes, undequaque latera confoderent, uictæ tandem maiusculæ & ad unum omnes necatæ, illati prius temere prælij pœnas dedere. Hæc acta sunt, spectantibus Romanæ ecclesiæ copijs, cum Petri cathedram Eugenius quartus teneret, ea nobis qui se uidisse ait uir fide dignus & autoritate retulit Nicolaus Pistoriensis utroq; iure consultus, qui tum in castris apostolicis Nerij Senensis epidices agebat. Simile huic illi est, quod in Gallia Belgica non longe ab urbe Leodio constanti fama gestum ferunt, nidum siue in arbore, siue in rupe Falco sibi parauerat, ouaq; fouens pullos auidus expectabat hunc Corui superuenientes loco deturbauere, ouis eius effractis ac uoratis. Spe

Mira formicarum pugna.

Prælium inter Falcones & coruos.

C ctauerunt id è proximo bubulci, fugiētemq; trepidum Falconem annotauere. Postridie (mirabile dictu) Falcones Coruiq;, quasi ex toto orbe ad pugnam uocati, isti septentrionalem, illi meridionalem partem tenentes, ordinatis acicbus & tanquam rationis capaces essent, alijs qui cornua obseruarent, alijs qui media ducerent agmina dispositis, atrox ac ferocissimum prælium in aëre commisorūt. In quo cum modo Corui, modo Falcones cederent, & iterum resumptis uiribus, certamen instaurarent, totus undique subiectus ager & pennis & cadaueribus obtectus est. Ad extremum uictoria penes Falcones fuit, qui non solum rostris, sed etiam unguibus acerrime decertantes, coruos omnes ad internecionem deleuere. Exin paruo tempore interiecto, cum duo de Leodiensi ecclesia contendentes, alter à Gregorio tertiodecimo, alter à Benedicto duodecimo in episcopum electus, erant enim inter illos de Romano Pontifice disceptantes, ambo cum copijs in eundem locum pugnaturi uenerunt. Ioannes dux Burgundiæ alterum armis iuuit, alterum Leodiensis populis sequebatur Pugnatum est collatis signis summa utrinque contentione, horrendum cruentumq; prælium factum. In quo tandem uictor Ioannes dux triginta millia hostium cæcidit, memorabile eius rei fanum conditum est, quod nos illac postea transeuntes cæsorum ossibus plenum uidimus. Sed de illo Falconū atq; Coruorum suam cuiq; opinionē relinquimus, ueri periculo penes

famam dimisso. Bononia quæ non tam studiorum mater, quàm seditionum ultrix appellari potest, soror & ipsa ciuitatis Genuæ, ac solius inconstantiæ constans, cum factionem Lambecariam non sine cæde multosq; ciues domo pepulisset, Comum Cinetulorum consilio regi cepit. Principes factionum Baptista Conetulus & Hannibal Bentiuolus fuere, ambo sanguinarij, ambo patratis cædibus insignes, qui licet simul compatratus sacramento iuncti essent, nihil tamē inter se meliores fuere: nam Hannibal leuato de sacro fonte Baptistæ filio, uisurus puerperam, compatrem sequitur, eiq; manu prenso pro nouo nato congratulatur, ab irruentibus ex improuiso Baptistæ satellitibus obtruncatur, ut manifeste apparuerit Baptismi sacramentum non tam fœderis retinendi, quā cædis patrandæ causa à Baptista quæsitum fuisse: sed non inulta mors Hannibalis fuit, nam qui partes eius sequebantur, sumptis paulo post armis fugatis aduersarijs, plateam obtinuere. Baptista iudicio tandem puerili in specu quodam subterraneo, cum plerisq; complicibus suis latitans, repertus, & fumo compulsus exire, mox pluribus uulneribus confossus est. Cadauer eius in forum tractum, & diu ludibrio habitum, cum plerique more ferarum cor eius dentibus laniassent, cruoremq; bibere non horruissent, tandem exustum est. Apud Florentiam per id tempus Xanthus latebat Herculis Bentiuoli, quē quondam Eugenius Pontifex Max. interfici siue iusserat siue permiserat, filius extra matrimonium natus, pauperem uitam in lanificij exercitio ducens, nec satis gnarus quo patre genitus esset: hunc Bononienses uestigio uocant, recusantem, & quodammodo inuitum in patriam ducit, equitem ex lanifice faciunt, tutorem Hannibalis filio reipub. principem tradunt. Cuius ea in rebus aduersis fortitudo, ea in secundis moderatio hactenus ostensa est, ut Herculis filium omnes norint, qui cum exules per proditionem nocte quadam urbem intrassent, ac exercitus rumore quasi uictores insultassent, haud quaquam destitutus animo, excitis amicis, correptis armis, in eos prosilijt, nec mora uictos, cæsis captisq; pluribus ex ciuitate deturbauit. Bessarion eo tempore Cardinalis Nicenus, natione Græcus, prudentia singulari, & nostra suaq; lingua peritissimus, Nicolai quinti Pontificis Max. in ea urbe uices gerebat, qui usq; ad ipsius pontificis obitum legatione functus, nobilitati plebiq; iuxta charus fuit, quamuis eò deducta ciuitas est, ut legati Papæ rogare magis quàm imperare queant, quod plane nunc experitur Ludouicus sanctorum quatuor coronatorum Cardinalis legatus, qui quamuis ingenio ualet, et ea præditus est autoritate, quæ summi sacerdotis nepoti deberetur, non plus tamen in urbe potest quàm senatui placet & Xantho.

Horrenda in cadauer sæui tiæ.

De Florentinis, & diuersis apud eos rebus gestis. *Cap. LIIII.*

FLorentiam urbem in Fesulanis ruinis ad ripas Arni fluuij conditam prisci homines Fluentiam uocauere, quæ cum auspicijs fundata felicibus, uicinas per circuitum ciuitates excellere, mirisq; modis imperium propugnare cœpisset, Florentia longe melius quàm Fluentia dicta est. In hac urbe Pontifex Max. Eugenius quartus, id concilium quod Ferrariæ cum Græcis cœperat, magnificè consummauit. Erant plures inter Græcos ac Latinos super arcanis orthodoxæ fidei contentiones, quarum maxima ac difficillima fuit de sancti spiritus processione, cum Græci paracletum ex patre duntaxat, nostri ex patre filioq; procedentem assererent. Post multas ac diuersas disputationes in quibus tanquā interpretes Nicolaus Sagustinus utraq; lingua disertissimus ingenio facundiaq; iuxta promptus illustre nomen adeptus est, tandem cum Latina ecclesia in uno fidei symbolo consensere, ciuitas in imperatorem Græcorum, & Patriarcham Constantinopolitanum, & omnes eorum comites abunde lateq; patuit, patriarcha illic senio confectus decessit, & apud prædicatores in templo humatus est, cui Maffeus Vegius poëta Laudensis non ignobilis epitaphium uersibus imparibus edidit. Nicolaus Picininus illustris copiarum ductor, ab exulibus Florentinis inuitatus, Fesulanum ingressus agrū, qui à Florentia decem millibus passuum abest, hostiliter cuncta diripuit, nec diu postea in agro Aretino cum Eugenio simul & Florentinis bellū intulisset, apud Anglerīā magno prælio uictus & profligatus est. Ludouicus Archiepiscopus Florentinus apostolicis tūc copijs p̄erat, quia ea uictoria nobilitatus, ad Cardinalatū paulo postea prouectus est.

A est. Eugenius enim, & unione Græcorum facta, & Picinini metu depoſito, mente atq; animo auctus ſeptendecim Cardinales necauit, uiros autem genere illuſtres, aut uirtute præſtantes, aut uitæ ſanctitate conſpicuos. Inter quos & duo Græci aſſumpti ſunt, Iſidorus Archiepiſcopus Ruthenorum, Beſſarion Nicenorum põtifex, quorum ſupra meminimus. Alphonſus rex Aragonum rogatus à Philippo Maria (ut antea dictum eſt) ſibi aduerſus Venetorum potentiam opem ferret, coacto non paruo exercitu, profecturus in Galliam iter ingreſſus eſt. Sed ante Philippus obijt, quam ipſe Tyburi quo iam appulerat digrederetur, audita uero amici morte, & quod ab eo nuncupatus hæres eſſet, in Sabinos profectus magnificentiſsimo illi funere iuſta perſoluit. deinde tranſmiſſo Tyberi, recta uia in Florentinum duxit, eo ut aiebat animo, ut Florentinos reuocare ſuas copias ex Gallia cogeret, atque ita per Tuſciam pacatam & ſibi amicam ad opem Mediolanenſibus ferendam, quos Veneti bello præmebant, proficiſceretur. Noluerant Florentini ab Alphõſo rogati Rege, Venetorum ſocietatem deſerere. Quapropter Alphonſus in agrum Volaterranum profectus, Pomaratium haud ignobile oppidum portas claudere auſum, eo ipſo quo uenerat die copijs circumpoſitis ui cepit ac diripuit. deinde ad caſtrum nouum in agro mouit, cuius incolæ audita Pomaratij clade, confeſtim abſque certamine in deditionem uenerunt. Idem fecere aliquot caſtella circumiecta. Exin Mon
B tecaſtellum natura & opere munitum obſedit, quo tempore ea imbrium magnitudo, eaq; uis uentorum exorta eſt, ut neq; extra tentoria quieſcere milites poſſent, multis eorum diſcerptis ac per inane raptatis, quib. ex rebus, et quod annonæ inopia laborabat, mouens inde Alphonſus Campiliam duxit. ſed quoniam Florentini id oppidum præſidio & annona firmauerant fruſtra ibi contendit. Caſtella tamen aliquot finitima in Gerardiſca (id ei regioni nomen eſt) recepit, atq; illis reſtituit, quibus Florentini prius ademerant. Erat in comitatu regis Simonetus mille ducens equites, qui finito Florentinorum ſtipendio ad eum tranſiuerat. Sigiſmundus autem Malateſta, quem rex antequàm Tuſciam ingrederetur, cum equitibus mille & octingentis, peditibus uero ſexcentis conduxerat, cum ab eo indies expectaretur, ad Florentinos tranſiuit. Fredericus quoque Vrbinatium princeps notus & clarus in armis. Florentinorum ſtipendia faciebat, qui cum eſſent equitatu peditatuq; haud inferiores rege, omnemq; illi expugnandorum oppidorum facultatem præriperent, non fuit regi conſilium in obſidione Campilix perſeuerare, & præſertim quòd in mõtibus cõmeatus penuria premebatur. Diuertitur igitur ad loca maritima, & apud Populoniam olim fama celebrem, nunc dirutam urbem conſedit, quo in loco facile ſibi ex regno Neapolitano & frumenta & bellica tormenta nauibus afferri poterant. Abeſt inde tribus fermè millibus paſſuum Plumbinum nobile oppidum, in cuius obſidione (de qua poſtea dicemus) Laboranti regi, Ca-
C ſtilionum & ipſum non parui momenti oppidum, prodente Florentinorum præſidio traditum eſt, præter arcem, quam cum Simonetus obſediſſet, paucis poſt diebus per deditionem accepit. Dum uero rex paulo ante apud Aquã uiuam Hybernia ageret, à legatis Mediolanenſibus aditus eſt, qui opem eius implorantes in eo loco decerni bellum aduerſus Venetum ſenatum obtinuere. Iam enim Franciſcus Sfortia Mediolanenſi populo indignatur, Venetorum auxilio fretus, eos ſubigere ſibi ſummis conatibus nitebatur. quorum paulo ante fines & arma promouerat. Cum uero rex ſoluta Plumbini obſidione Neapolim rediſſet, & deinde in Pelignos ſeceſsiſſet, Florentini legatos ad eum miſere, pacem petentes. Quibus accepta fide in caſtra profectis, poſtquam mandata expoſuerunt, bellum que excuſarunt, Antonij Cardinalis Hiſpalenſis, nominati inter primos theologi opera, qui id negotij de Pontificis noluntate ſuſceperat, paucis poſt diebus ea lege pax Florentino populo reddita eſt, ut Calionum & inſula Gilij, quæ ipſius belli tempore Florentinis erepta fuerant, in poteſtatem regis remanerent, Sed cum Franciſcus Sfortia Mediolano potitus eſſet, omnesq; pontes & arces apud Abduam tanquam Mediolanenſes à Venetis repetereret. Alphonſus qui cum Franciſco eſſet infenſus, & re ſua eſſe ratus, illum, ne radices in tanto imperio ageret, impedire, per Leonellum marchionem Eſtenſem reconciliatus Venetis, & cum eis amicitia ſocietateq;

atq; facta, Florentinis, Franciſci fortunã ſecuti & armis & pecunia eum iuuabãt, ſecun D
do bellum indixit, Ferdinandũ filium in expeditionem contra eos mittendũ duxit. Erat is eo tempore admodũ adoleſcens, ingenio eximio, et ad cunctas optimas artes docili ac parato, liberalibus diſciplinis inſtitutus, armorũ tractandorum ſcientia edoctus, gloriæ cupidus, inediæ ac laboris patiens, cui pater ſex millia equitũ, duo mãlia peditũ cõmiſit. Fuerunt & in exercitu eius comes Euerſus et Vrſinus Neapoleos haud cõtemnendi copiarũ duces, Fredericus quoq; Vrbinas, qui ſuperiori bello Florentinorũ arma ſecutus erat, in eius exercitu militauit. Florentini uero poſtquam imminere ſibi belli tempeſtatẽ ſenſerunt, Eſtorem Fauentinum Symonetum (quem ſupra nominauimus ac Sigiſmundum Malateſtam, poſtremo Alexandrũ Sfortiam cõduxere, qui ſimul iuncti ſupra decẽ millia equitum, peditũ uero magnum numerũ in caſtris habuerunt. Ferdinandus tamen per agrum Cortonenſem in Aretinum copias duxit, ubi caſtellis aliquibus non magni nominis ui captis atq; direptis, Folianũ non parui momẽti oppidũ cum oppugnare cœpiſſet, nec hoſtes auxilium ferrent, poſt dies octo per deditionẽ accepit, equitatũ Eſtoris apud montẽ Politianũ pluribus captis, nõnullis occiſis, fudit ac fugauit. Reuciniũ in agro Florentino ui expugnauit, Caſtellinã uero cum obſediſſet, hyberno rigore inualeſcente receſſit, & in maritima loca ad Aquam uiuã patris exẽplo ſeſe recepit: quo tempore & Antonius Olzina Vadã in littore maris ſitam nauibus occupauit, et ampliori foſſa E
à terra cõmuniuit, quo ex loco Piſanũ & Volaterranũ agrum infeſtũ reddidit. Cũq; in terra Florentinorũ duces ad Folianũ caſtra mouiſſent, uellentq; Ferdinandus auxiliũ obſeſſis ferre, iamq; itineri ſe cõmuniſſet, tanta in caſtra lues conſecuta eſt, ut præ languentium numero, nõ modo ad rem gerendã, ſed uix ad mouẽda caſtra ſatis eſſet. Ob quã rem Folianũ interea ſumma ui expugnatũ, nec minori uirtute defenſum, tandem ab oppidanis clam præſidio traditum eſt, qui tamen paulo poſt & ipſi uictorũ præda fuere, oppidũ incenſum ac ſolo æquatũ. Per idem quoq; tempus Gerardus Gambacurta dum caſtella quatuor quæ pater à Florẽtinis acceperat, intra Apenninum ſita, Ferdinando tradere uult, ab uno è ſuis proditus, caſtellis amiſsis diu regẽ mendicando ſecutus eſt. Exin pace apud Laudam (ut diximus) facta, reuocatus à patre, Ferdinãdus in regnum cõceſsit. Florentini quæ amiſerãt, cuncta receperũt. Baldatius pedeſtriũ copiarum haud ignobilis dux, manu promptus & audax, cũ diu Florentinorũ ſtipendia meruiſſet, in palatiũ tandem accerſitus, dũ magiſtratui cõtumaciter reſpõdet, captus ex altiſsimis feneſtris in forum præcipitatur, q quamuis magno caſu iam expiraſſet, ſibi tamẽ ceruix abſciſſa eſt. Inter Florentinos omnes q noſtra ætate floruerũt, Coſmus cognomine Medicus, & prudentia & autoritate eminuit: is princeps urbis habitus, ſenatũ quo uoluit, impulit: ciuitati leges ex arbitrio dixit, inopes ciues complurimos ditauit. Matrimonia, cõſtitutis ex argento ſuo dotibus, multa cõiunxit. Villas magnificentiſsime exædificauit. In ſacras ædes F
ditiſsima dona cõtulit. Monaſteriũ ſancti Marci & amplum et nitidũ à fundamentis erexit. Parochiæ ſuæ templũ, cum ſibi partũ placeret, prorſus diruit. Exin ſtructurã admiranda operis ex lapide Feſulano ſuſcitauit, ædes ſuas quãuis ornatiſsimas erexiſſet, amplius tamen meditatus opus, palatiũ & altũ & ingens ex quadratis lapidibus, inſigni urbis loco adeo pulchrũ, adeo amplum cõſtruxit, ut alterum æquari tota ciuitate nõ poſsit. Commendanda eſt multis in rebus Florentinorum prudentia, tum maxime quod in legẽdis Cancellarijs nõ iuris ſcientiam, ut pleræq; ciuitates, ſed oratoriã ſpectant, & quæ uocant humanitatis ſtudia. Norunt enim recte ſcribendi dicendiq; artẽ non Bartholũ aut Innocentium, ſed Tulliũ, Quintilianumq; tradere. Nos tres in ea urbe cognouimus, Græcis & Latinis & conditorum operum fama illuſtres, qui Cancellarium alius poſt alium tenuere, Leonardum & Carolum Aretinos, & Pogium eiuſdem reipublicæ ciuem, qui ſecretarius apoſtolicus tribus quondam Romanis pontificibus dictarat epiſtolas. Illos præceſſerat Colucius, cuius ea dicendi uis fuit, ut Galeacius Mediolanenſium princeps, qui patrum noſtrorum memoria grauiſsimum Florentinis bellum intulit, crebro auditus eſt dicere, non tam ſibi mille Florentinorum equites quàm Colucij ſcripta nocere. Diſceptatum eſt diu inter Florentinos ob pecuniarum exactiones, qua tenuiores ciues

magis

Lues in caſtris Ferdinandi.

Florẽtini cancellarium magis oratorem quam iuriſconſultum eligunt.

A magis quàm opulenti urgebantur. his diebus, consentiente Cosmo noua Catasti, id est, fortunarum cuiusq; ciuis descriptio cœpta est, quã raro factam sine tumultu motuq; populi ferunt. At nunc quiete tranquilleq; transit. Tucenses qui nostra memoria bis Florentinorum obsidionem perpessi, bis Philippi Mediolanensiũ ducis auxilio, suam libertatem defendere. Ad extremũ cũ uicinis uiribus pares esse non possent, nec facile inuenirent, qui quoties hostis premeret, toties ferret opem. Fœdus in quinquaginta annos cũ eis pcussere, eas leges subeũtes, quas dixere potẽtiores. Inter Florentiã & Senã apud oppidũ, quod Cassiã appellãt, anno post Iubileũ sexto uisæ sunt nubes, uiginti (ut ferunt) cubitis à terra sublimes, inter se mirabili uentorũ impetu agitatæ depugnare, & alteræ alteras pellere, & mutatis sæpe uicib. pelli quæ pepulerãt. Interea summa incredibili spiritus uiolentia domorũ tecta per inane iactari, muros deiici, & saxa ingentia loco moueri, uetustissimas oliuas & antiquissima quercuũ robora radicitus cõuelli atq; cõfringi, homines ac iumenta non paruis spacijs per cœlũ ferri, ac raptari. Hæc nobis, qui se uidisse aiebant retulere. Sed magis nos ut crederemus, epistolæ à grauissimis uiris de his reb. Alphonso regi cum apud eũ ageremus scriptæ, & in præsentia nostra lectæ, commouerũt.

De Senensibus & eorum aliquot bellis. Item de Hermaphrodito. Cap. LV.

B VRbs Sena unde mihi origo est, secundũ hodie locũ in Hetruria obtinet, amœnissimo sita loco, & (si mihi fides habenda est) populo neq; rudi neq; inurbano. Huius rectores q nobilitate post posita, quæ fuit in ea ciuitate tota Italia memorabilis, & parte populi quã duodecim appellant, prorsus conculcata multis annis in pace quieuerant. Inter se tandẽ duas factiones habere cœperunt, quæ prout suæ rei cõducere arbitratæ sunt, ita se uel populis uel Italiæ principibus coniunxerũt. Cũ uero rex Alphonsus in Florentinos (ut antea relatũ est) exercitum duceret, factiones ipsæ manifestius patefactæ, altera, cum regium bellum contra Florentinos iuuandum esse suadere nõ auderet, dissimulandum esse censuit: uicerunt primo regis amici, & in eius castra commeatus misere: sed cũ rex ad sextum lapidem urbi proximus castrametatus esset, dissẽminantibus in plebe qui Florentinis studebant, Alphonsum non tam Florentiæ quàm Senæ dominiũ quærere, tota urbe trepidatum est, & armati ad portas dispositi, haud aliter Alphonsi milites quã liberi suæ insidiantes obseruauere. Comminuit aliquantisper eam populi suspicionem Franciscus Martorellus, præstanti uir ingenio, & quo rex libenter uteretur, legatus ad ad eos missus. Sed cum non tam regis amore aut odio quàm priuatis ciuium contentionibus reipub. concilia turbarentur, adeo tenuiter annona in castra regis deportari permissa est, ut & Florentinis simul & regi uideretur illusum. Idem factum cum Ferdinandus regis filius alio postea tempore in eosdem Florẽtinos duxisset, neq; enim principio eius aduentus satis ei fauentes fuere, sed Veneti cum Senensibus ac regi fœdere iuncti
C essent, usq; adeo Senenses legationibus agitarunt, ut & ipsi societatem tandem regis inierint, bellumq; Florentinis publice indixerint, quod breui sopitum est, Venetis apud Laudã inconsulto rege pacem recipientibus. Post hæc Senensibus aliud è uestigio bellũ exortum est aduersus Hildebrandinum Pitiliani comitem, in quo ducibus usi sunt Sigismundo Malatesta, & Gisberto Corrigiensi, quorum potentia non hostibus tantum quantum ipsis Senensibus formidanda fuit. Suborta inter Sigismundum & Senenses discordia, cum sese ille suspectum esse animaduerteret, non sine fœdo & Senensium damno recessit, Gisbertus cum Senensibus perseuerauit. Interea comes Iacobus Piccininus, qui iam pridem apud Venetos stipendia faciens, non sine laude rerum gestarum eorum copias duxerat, cum pace ubiq; parta stipendio careret, in Hetruriã properans, Senenses iure paternæ amicitiæ, ut sibi auri uiginti millia mutuo dent missis legatis expetit, quod cũ frustra fuisset, acies in eos conuertit, & ingressus Senensem agrum, pleraque oppida partim ui, partim proditione recepta diripit. Calixtus tertius, qui recens pontificatum inierat, copias suas Senensi auxilio mittit. Idem Franciscus Sforcia, idem Florentini faciũt. Veneti quoq; per fœdus requisiti auxiliũ, quãuis tenue præbẽt, cõmittitur ex improuiso præliũ, ex quo sine magno partiũ dãno discessum est. Iacob. cũ exercitu coactus est Castilionũ sese recipere, q regis oppidũ esse diximus, Florẽtinis priori bello re-

Gisberti Corrigien. in ſenatu Seneſi trucidatus eſt.

lo receptum, ubi quamuis acriter oppugnaretur, expugnari tamen non ualuit. Inter hæc Gisbertus in ſuſpicionem actus tanquam cum Picinino ſentiret, cum eius rei tamẽ parua extarent iudicia, uocatus ad urbem in ſenatu Senenſi trucidatus eſt, & per feneſtrã in forum proiectus. Picininus paulo poſt Vrbetellũ natura loci munitiſs imũ oppidũ, per proditionẽ obtinuit. Vna enim tantũmodo uia, eaq; arctiſsima & arcis oppoſitione defenſa poteſt adiri, reliquas partes ſtagnum claudit, paruis duntaxat leuibus cimbis nauigabile. ubi cũ frumenti uinicq; copiam Picininus reperiſſet, tam diu ſe cõtinuit, donec pace apud regem Aragonum firmata, in regnũ ſeſe receperit: ſed ea pax externo Senenſe ſoluit, interno magis ac magis implicuit. Nã regis amici tanquam bellorũ cauſa fuiſſent, Picininiq; ſtudia fouiſſent, partim ſecuri percuſsi ſunt, partim in exilium relegati. Multi cum ſibi periculum in patria imminere cernerent, ſpõte in exilium abiere, adeoq; in eos qui ſuſpecti habiti ſunt, ſeueritas exercita eſt, ut etiam Florẽtinis uideatur eſſe ſæuitum: nec dum malorũ finis, quando in ciuitate parum pacata noux indies machinationes aut finguntur aut inueniuntur, & ſanguis ciuilis forum diſpergit. Hoc fortaſſe malum equus ille præmunciauit, qui anno Iubileo ante portã eius urbis quæ Romã uergit, prægnãs frequenti aſtante populo dum pareret expirauit, erat enim Hermaphroditus, quamuis fœminei ſexus nullũ in eo ueſtigium cerneretur. Inter alios quos urbe relegatos haud nocentes ciuitas exiſtimauit, duo fuere ab ipſa prouincia ſocij, et ſtudiorũ communione cõiuncti, quamuis alter iuris ciuilis ſcientiã profiteretur, alter poẽticam: Gregorius Lollius & Franciſcus Patricius, cuius plura extant poẽmata quæ doctiſsimi petunt, & quæ ſibi uitam retinuiſſe creduntur. Marianus Sozinus per idem tempus ſcientia iuris non ſolum apud Senenſes, ſed tota Italia late clarus habitus eſt.

De Plumbinenſibus, Galeatio Baldaſino uiro in armis dexterrimo, Cap. LVI.

PLumbinum nobile oppidũ ex Populoniæ ruinis ædificatũ exiſtimatur, nõnulli Populinũ appellandum putãt. Id eſt in littore Thuſci mari ſitum, Iluæ inſulæ oppoſitũ, quæ ferri uenis inexhauſta, magnum quotũnis uectigal Plumbini domino præbet. Huic oppido præfuit Iacobus Appianus ex Paula nobiliſsima fœmina Martini quinti Romani pontificis ſorore natus, pacificus quidẽ princeps, & à uicinis amatus: qui cum ex coniuge uirilem ſobolem non ſuſciperet, extra matrimoniũ hæredem quærens, concubinã amare cœpit, cuius cum uenter intumuiſſet, & iam pariendi prope tempus adeſſet, incredibili gaudio geſtiens, Florẽtinos ac Senenſes legatos uti ad ſe mitterent, ac partũ de claro fonte leuarent, futuros compatres magnis præcibus inuitauit. Paritum eſt. Venere ad diem dictam legati. Mulier inter obſtetricum manus diu laborans, æthiopem tandem peperit: quæ res, ut riſum in populo cachinnumq; excitauit, ita & cõpaternitates & lætitiam principis interrupit. Tibicen tum forte Maurus in familia eius erat, ex quo natum puerum credidere, qui mox ubi detectum flagitium intellexit, ſaluti ſuæ fuga conſuluit. Mortuo Iacobo Rainaldus Vrſinus peracri uir ingenio & rei militaris peritus in eius locum ſuffectus eſt, non ſuo iure, ſed coniugis quæ Iacobi filia fuiſſet. Hunc Alphonſus, cum in Thuſcia Florentinorum bello diſtineretur, fauentem hoſtibus reperit. Quapropter caſtris Plumbino admotis, eum intra mœnia clauſum, terra mariq; ſummis uiribus oppugnauit. Sed non minori uirtute ipſe ab interiore parte ciues ſuos defendit, quam regis miles ab exteriori muros inuaſit: pugnatum eſt diu acri contentione, ita ut multi utrinq; ceciderint, cõplures uulnerati in hoſtiũ manus peruenerint. In eo prælio multorũ uirtus enituit. Inter quos duo Antonij, alter Fuxanus, alter Condola ad muros pariter uadentes, inter cæteros pugnare fortiter animaduerſi ſunt. Sed omnib. prælatus eſt Galeatius Baldaſinus natione Siculus, qui ter muri faſtigio apprehenſo, qua prius tormenta diſiecerant, conatus eſt oppidũ irruere: cæterũ feruẽtis aquæ uiuæq; calcis, quæ inter arma ingeſta, ubi ad corpus penetrauerat perurebat artus, ui deterritus, grauiſq; ſaxi ictu, cum reuulſa aggeris parte deturbatus eſt. Fuit aũt Galeatius ſtatura quæ mediocrem excederet, robuſtis ac teretibus membris, corporis magnitudini uires reſpõdebãt, lucta, ictu, ſaltuq; nulli hominũ ceſſit, membrorũ robori par animus erat, equo ac pede iuxta bellator acerrimus: armatura graui armatus galeatusq;, humi ſtans, ſiniſtra ſellã, dextra

Parum riſu dignum.

A dextra haſtam equeſtrem tenens, ſtrenuo ſaltu, grādi ſtatura equum inſiliebat. Singulari certamine quater prælíatus, bis in Italia, bis in Gallia trāſalpina toties uictor euaſit, à tribus hoſtium equitibus eo ipſo Florentino bello petitus, unum ex his gladij capulo temi necem equo decuſsit, alium citato equo mediū amplexus è ſella extractum, humi ſtrauit, tertium cubito grauiter percuſſum in fugam uertit. Tanta porro modeſtia, ut nunq; ipſe de ſe, uel rogantibus amicis diceret: uitæ cultu morumq; elegantia omnibus præterea gratus dilectusq;. Perſtitit autē pluribus diebus ad Plumbinum Alphonſus, ſed cū oppidi expugnatio difficilis uideretur, neq; iam commeatus in caſtris eſſet, & equi conſumptis arborū foliis, fame perirent diſſoluta obſidione, receſsit. Nec diu poſtea Rainaldus morbo interijt, uxor eius Catherina uerita, ne rex in ſe uiri delictū puniret, miſsis ad eum oratorib. tributum ei quotannis dum uiueret, aureū poculum quingētorum aureorum daturū promiſit. Ea mortua ſolicitis oppidanis, quem ſibi potiſsime legerent, uicini uero potentatus cum uarijs artibus ad ſe trahere conarentur, renunciatū eſt Manuelē Appianū adhuc è principum ſuorum proſapia ſupereſſe, cui ſcientiæ cōmittere poſſent. Hic multos annos in militia uerſatus, nec tamē aut opes congeſſerat, aut egregio aliquo facinore nomen quæſierat: ob quam rem dimiſsis iam armis, uxorem Troiæ inter Apulos ceperat, ibiq; tenuiter uitam agebat, nihil minus quàm dominandi ſolicitus, cum à
B Plumbicenſibus publice uocatus eſt, quod ei primo nuncio uelut ſomnium uiſum eſt. Exin fortunæ ludum libenter amplexus, tanquam uitæ reliquum dormiuiſſet in alterum uirum mutatus, quamuis ſenex principatum inijt, rexitq; poſtea pleriſque annis ciuibus ſuis gratus, & uicinis amicus. Alphonſo uero qui ei fautor fuiſſet, & ſtipendium fecit, & cenſum dedit: deceſsit autem duobus filijs extra legitimum coniugium ſibi natis. minore (quod eum ciuitas ſeniori præferret) hærede inſtituto.

De Viterbio. Cap. LVII.

IN Viterbio uero non parui motus fuere, ſedente nanq; Nicolao quinto, Principiales Gattus eis urbis princeps dum Roma redit, apud lacum Vicenſem ab inimicis inuaſus obtrunc atus eſt. Exin ſedēte Calixto tertio Gulielmus eius nepos noctu domi necatus, ob quam rem ciuitas in ultionem ſolicita, dum malefactores inquiruntur, dum illi fugiunt, illi plectuntur, magnas calamitates perpeſſa eſt.

De Roma, & apud eam Eugenio, Nicolao quinto, & Calixto tertio, ſummis pontificibus, alijſq; uiris multis percelebribus. Cap. LVIII.

VRbis Romæ iam tandem nobis ſeſe res offerunt, quibus ſuā narrationem petenti bus, ſeruato breuitatis inſtituto ſatisfacere pergimus. Hic Ioannes Vitellicus Alexandrinus patriarcha & Cardinalis & legatus, & patrimonij beati Petri gubernator, et ductor apoſtolici exercitus, qui Fulginates, qui Camerinos tyrānos, qui præfectū urbis,
C qui comitem Antonium Piciniuum, qui plures alios eccleſiæ inſultantes bello uictos ne ci dederat, dum Pontem Tyberis, quem ſancti Angeli uocant, tranſire nititur, in Hetruriam copias traducturus, ab his qui molē Adriani cuſtodiebāt repente inuaſus, uulneratus captusq; in arcē rapitur, ubi paucis poſt dieb. ſiue hauſto ueneno, ſiue ex uulnere uitam finiuit. Prouinciā deinde ſuam ſortitus eſt Ludouicus, & ipſe Cardinalis Aquilegiēſis patriarcha, iam rebus geſtis et amicitia Pontificis late cognitus, qui pacatis in urbe rebus, Eugenio reditum præparauit. Cōprehenderant Romani Eugenium, ac libertatem aſſerentes, apud ſanctam Martā in Tranſtyberina regione cuſtodiebant, eumq; cū decem ptis cuſtodibus per Tyberim natigio fugeret, iaculis ac ſagittis peremerāt. Fremebat enim populus cum externus miles infeſtis armis Romanos uaſtaret agros, homines atq; armenta furripiens. Sed cum pluribus annis Eugenius abfuiſſet, intellexerant & opulenti ciues & inopes Romani ſine Pontificis cura, non tam urbem quàm uaſtam ac deſertam ſpeluncam uideri, quibus ex rebus, miſsis ad eum legatis, ut in urbem ſuam rediret, magnis precibus rogauere. Rediit ille nono poſt quam effugerat anno. Nec tam ignominioſe pulſus fuerat, quàm exceptus eſt glorioſe, fuit cum Franciſco Sforcia, & in Piceno, de quo poſtea dicemus, & in alijs locis periculoſum bellum, quod per Ludouicum Cardinalem, & Nicolaū Piceninū iam ſibi reconciliatū confecit. Alphonſo rege opē ferente

rente cogitauerat Frãciscus Sfortia Tudertinam urbem sibi amicam, nam eius aliquando potitus clementia ciues imperio rexerat, deinde Romam cum exercitu petere. Erant enim inter Cardinales nonnulli qui Ludouici potentiam indignantes, Franciscum non quasi aduersus Eugenium, sed contra eius consilium inuitabant, inter quos Nicolaum Capuensem in urbe gratiosum ac potentem fuisse commemorant. Nã Eugenius per id tempus eum de ipsa re suspectum Roma amouendum curauit, sed cum auxilia ecclesiæ propere aduenissent, Franciscus irrito proposito retrocessit. Eugenius uero, qui quondam Venetis ac Florentinis studiosissimus fuisset, cum illi hostem suum Franciscum ad ecclesiam armis pecunijsq; iuuarent, & ipse ad eorum hostes declinauit Alphonsum regem ac Mediolanensium principem. Et rex quidem eius suasu usq; Tyburem uenerat, Philippo, cuius opes iam pene collapsæ uidebantur, laturus opem, aut in Tusciam contra Florentinos, aut in Gallã contra Venetos profecturus. Sed Eugenius cum quatuor Cardinales creasset, ex quibus successorem suum assumendum esse prædixerat, in lectulo ægritudinis iacens, paucis post diebus migrauit ad patres, & in Basilica beati Petri apud Eugenium tertium sepultus est, prius tamen quam obiret, Germani qui post quam duos de summo põtifice contendere animaduerterant, neutralitate quadam utẽtes, utrique recusauerant obedire. destinatis Romã legatis (inter quos & ego unus eram à Frederico imperatore missus) obedientiã ei iamiam morituro restituerunt. Ipse uero Theodericum Colonienſem & Iacobum Treuerensem archiepiscopos, quos pontificali dignitate priuauerat, mutata sententia ad pristinos reduxit honores. Magnus profecto & clarus pontifex fuit Eugenius, cõtempsit pecunias, uirtutem apprime dilexit. neq; secundis rebus intumuit, neq; succubuit aduersis, neq; spes ei gaudium, neq; metus tristitiam auxit, sedatus animus, eundem semper eius uultum ostendit, sermone breui, eoq; grauissimo usus est. durus et asper in hostes, promptior in fidẽ receptis. Ad hæc proceritas corporis, oris decor, & ueneranda in sene maiestas, quibus fidẽ adhibuit, plus aliquanto credidit, & maius imperium quã par fuerat, commisit. Huius pater cum in Aegypto negociaretur, cum patre Francisci Foscari (de quo licet iam mẽtio facta est) ab eremita, quem pariter scisciandum adorsi sunt, non minus lætum uaticinium quàm ille accepit. Ille enim filium quem habebat futurum patriæ principem, hic suum inter sacerdotes ad summum euasurum didicerat. Eugenio uero Gabrieli nomen in baptismo inditum fuit, qui cum adoleuisset, conditis parentibus, Euãgelij non surdus auditor, patrimonium quod ab illis non tenue acceperat, inter Christi pauperes erogauit. Exin Antonio Corario comite eiusdem feruoris adolescente religionem intrauit, in qua summa cum laude uersatus, tamdiu cum illo uixit, donec Angelus Corario Gregorius tertiusdecimus appellatus, sedem Petri sortitus, cum alter ab altero separari nõ posset, ambos ad se uocans: Genuensi cum, Bononiensi Antonium præfecit ecclesiæ, nec diu moratus, utrũq; Cardinalatus honore dignatus est, in quo ambo claruerunt. Sed hic summum pontificatum adeptus, magis enituit, qui etsi oriente scismate in principio sui pontificatus, usq; ad obitum cum Basilienſibus contenderit, coronato tamen Sigismundo Cæsare, Græcorum & Armeniorum pacta cum ecclesia Latina unione, ciuitatibus ecclesiæ (quas amiserat) recuperatis, tyrannis, per circuitum deletis, contumacia Romanorum edomita, uictor inclytus, uetere hominem exuit. Hic me, quamuis aliquãdo aduersus eum, existimans deo sacrificium facere, cum Basilienſibus sensissem (nam meo tempore tota mutabat ecclesia) uenientem ad se benigne recepit, inter secretarios collocauit, & apostolici subdiaconatus honore donauit. Ecclesiam quoq; Tergestinam paucis diebus antequàm moreretur, cum falso rumore uacantem audisset, multis illam petentibus, mihi uni ex omnibus destinauit, quod postea successor eius impleuit. ¶ Nicolaus quintus natione Tuscus ex oppido Sarzana, patre medico, theologica doctrina illustris, & omni ferme scientiarum genere insignis, post Eugenium in Petri cathedram suffectus est, qui paucis ante mensibus Cardinalatum ab eo cum Fodicem apud Germanos legationem obisset, nec diu prius episcopatum Bononiensem acceperat. Hic urbem Romam multis ac maximis ædificijs mirum in modum exornauit, cuius opera si compleri potuissent, nulli ueterum imperato-

Vaticinii de Eugenio futuro Papa.

rum

A rum magnificentiæ ceſſura uidebantur, ſed iacent adhuc ædificia ſicut ruinæ murorum ingentes. Sciſma quod apud Sabaudienſes adhuc in eccleſia uigebat, exploſit. Amedeum Papatui renuntiantem, in gratiam recepit, Cardinalatus honorem & in paterno dominio legationem reliquit. Cardinalibus aliquot ab eo creatis, dignitatem dimiſit. Romanos longa pace ditauit. Iubileum feliciter geſsit, niſi quod in ponte ſancti Angeli ex concurſione populorum improuide facta, ducentos circiter homines aut conculcatos, aut in flumine eiectos perijſſe conſtat. Bernardinũ Senenſem ordinis minorũ profeſſorem, q paulo ante obierat, in numerũ ſanctorum retulit. Fredericum tertiũ imperatorẽ, & Leonorã Auguſtam matrimonio iunxit, ac de more iunctos coronauit, eorũ familias abunde & multa cũ laude paſcẽs. Bis Cardinales creauit, & primo quidem unum tantũ Antoniũ natione Maioricenſem, ad titulum ſancti Chriſogoni, quẽ ſibi philoſophiæ ſtudijs & arcanorũ ſacræ theologiæ cognitione ex omnib. parẽ eligeret. Secundo ſex creauit, aut doctrina percelebres, aut generis claritate inſignes. Inter quos & germanũ ſuũ Philippum ſanctæ Suſannæ Cardinalẽ aſſumpſit, placidis moribus & incorruptæ fidei, furium libros ex tota Græcia perquiſitos, ad ſe iuſſit afferri, & in Latinã cõuerti linguam curauit, magna præmia tralatoribus præbẽs. Acceptiſsimi ei fuerũt in transferendis operibus Georgius Trapezõtius, Laurẽtius Valla, Petrus Candiduſdecember, & Georgius Caſtellanus. Item Demetrius natione Græcus, qui ſoluta oratione utentes, cũ pontifices ſuos mirifice oblectarent, nihil ex eo quod peterent nõ abſtulerũt. In Homeri uero poëmate quod Heroico carmine Latinũ fieri magnopere cupiebat, cũ plurimi morem ei gerere conarentur, unus tantũ inuentus eſt, qui acri eius iudicio ſatisfaceret. Horatius Romanus, qui ſcribatum apoſtolicũ ea de re cõſecutus, magnis q; pollicitationibus illectus, Iliadem aggreſſus, nõnullos ex ea libros Latinos fecit dignos, quos noſtra miraretur, priſca non imploraſſet ætas. Nicolaus quoq; Perottus, Polybio è Græcis cõmode atq; ornate ad nos traducto: Ioannes Tortellius Aretinus, libro de orthographia peritiſsime conſcripto: Albertus Florentinus, conditis de architectura egregijs uoluminibus, aliiſq; pene innumerabiles noua cudentes opera, eius Pontificis gratiam meruere. Adeo enim ingenia excitauit fouitq; Nicolaus, ut uix æuum inueniri poſsit, quo magis humanitatis & eloquentiæ, cæterarumq; bonarum artium ſtudia, quàm ſuo tempore floruerint. Illud certe nemo negauerit, Tot ei à doctiſsimis uiris inſcripta eſſe uolumina, & ut neq; ſuorum prædeceſſorum, neq; imperatorum cuiuſpiam nomini dicata cõperimus. Vnum tamen è doctis ab eo neglectum miramur Blondum Flauium Foroliuienſem, qui res à declinatione Romani imperij, uſq; ad ætatem noſtram toto orbe patratas, mirabili ordine in tres digeſsit Decadas. Romam deſcribẽdo inſtaurauit, Italiam illuſtrauit, deinde triumphantem urbem ſcribere adorſus, omnem nobis uetuſtatem aperuit. Sed
C ita fuerunt hominũ mores, nam perraro quenquã extollit pontifex, quẽ præceſſor amauit. Cæterum Nicolaus & ueteribus & nouis codicibus ornatiſsimam bibliothecam inſtruxit, in qua circiter tria millia librorum uolumina condidit. Sacrarium apoſtolicum uaſis aureis atq; argenteis, ſacerdotalibus indumentis mirifice decorauit, altaris ornamẽta, aulea quoq; ex auro contexta mirandi operis coëmit, ſuppellectilem toto palatio neceſſariam magnificentiſsime comparatam duplicauit triplicauitq;. Legationibus quas publice audiuit ita reſpondit, ut dubium eſſet ſapientiam eius aut eloquentiam magis admirere. Si quos eſſe in urbe peregrinos exiſtimatione dignos accepit. cõfeſtim eos miſſis xenijs honorauit, nobiles domo ſua extorres, qui ad ſe uenerant, benigne confouit, pauperibus Chriſti largas eleemoſynas dedit. Religioſis mendicantibus nihil ad neceſsitatem deeſſe ſuſtinuit, in ædes ſacras urbis plurima dona contulit. In patrimonio beati Petri plurimas ac munitiſsimas arces opportunis locis erexit. Huius tamẽ tam admirabilis, tam expetendæ pontificis uitæ non defuerunt inſidiatores: Stephanus enim Romanus familia Porcaria tenui cenſu eques, res nouas ſæpe in urbe molitus, ac propterea Bononiæ relegatus, clam inde excedens magnis itineribus Romam rediit, conuocatiſq; mox amicis, mentem ſuam expoſuit, turpe eſſe dictitãs, eam urbem quæ totum ſibi ſubiecerit orbem, nunc ſacerdotum imperio ſubiacere, quos rectius fœminas quam uiros

Stephanus Porcarius pontifici inſidijs ad colligendum eum cæteram auctã ſecum extulit.

quiſq; appellauerit. Veniſſe ſe paratum patriæ iugum excutere, rem factu facilem ſi uiri fuerint. Nicolaum pontificem celebri epiphaniarum die in æde beati Pauli ſacra facturũ, haud magno negotio comprehẽdi poſſe, populum libertatis amore, quã proclamari audierit, mox opem audientibus daturum. Ad colligandum aũt præſulem catenam aureã ſecum attulit, à ſe iam pridem paratam quã congregatis oſtendit. Neq; enim mox occidendum præſulem ex uſu eſſe dicebat, ſed obſeruãdum donec arcem ſancti Angeli per eum recuperarent, atq; ut erat homo facundus facile in ſuam ſententiam congregatos traxit, atq; eo facilius quod inopes ære alieno grauatos & ob patrata ſcelera iudiciũ formidantes, ad ſe uocauerat, quibus nihil erat in pace ſperãdum. Sed præſenſit inſidias Nicolaus, miſſisq; militibus, comprehendi hominem iuſſit. Illi eum iam animo fractum, et apud ſororem in arca latentem inuenerunt. Complices eius in domo qua cõuenerat expugnati captiq; ſunt, è quibus unus Baptiſta Sciarra manu promptus, & animo intrepido, per medias pontificis cohortes uiam gladio ſibi aperiens effugit. Stephanus in arce ſancti Angeli, alij in Capitolio ſuſpenſi uitam finiere, atq; ita Pontifex Max. ingenti periculo liberatus, Romanæ ſedis dignitatem imperiumq; ſeruauit: felix pontifex & omnium iudicio beatiſsimus, niſi eo ſedente, Turcæ (ut ante diximus) Cõſtãtinopolim expugnaſſent, Chriſtianorum deſidiæ atq; ignauiæ memorabile perpetuum. Acceſsit & aliud, quod non parum eius gloriam imminuit. Nam cum pacis Italiæ (quæ tum uehementer ferro uaſtabatur & igne) ipſe repertor & arbiter concordi partium uoto delectus eſſet, dum diem ex die in deliberationẽ ducit, ſuſpectus eſſe Franciſco Sfortiæ iam Medio lanenſium principi ac Venetis cœpit, tãquam eam ſententiam promere nollet, quæ aliis pacem, eccleſiæ bellum allatura uideretur: ob quam rem, intercedente Simoneto monacho ordinis eremitarum ſancti Auguſtini profeſſore, obſcuri antea nominis & prorſus ignoti, ſed uitæ integritate probato, Veneti cum Franciſco duce conuenientes, inter ſe concordiæ leges dixere, præſtituta die intra quam bello ſocij pacem ratam haberent. Vt ſum eſt id omnibus mõſtri ſimile, humilem & incognitum monachum Italiam pacauiſſe. Sed recuſante Alphonſo pacem, quæ ſibi inſcio dicta erat, uanam eſſe Nicolaus, quæ de ſe habita fuerat ſuſpicionem oſtendit, miſſo ad Alphonſum legato dominico ſanctæ Crucis Cardinali, prudentia ſingulari & uitæ integritate conſpicuo, qui cum Caietã deinde Neapolim perueniſſet, interuenientibus Venetorum & aliarum partium legatis, differentijſq; omnibus tanquam ex integro diſcuſsis, Alphõſo regi non ſolum pacem ſuaſit, ſed fœdus in annos quinq; & uiginti inter omnes Italiæ potentatus percuſsit, cuius Rom. pontifex & conſeruator & iudex dictus eſt. Sed cum doloribus arthriticis per omnem fere pontificatum ſuum Nicolaus uehementer laborans, indies magis ac magis opprimeretur, nec iam amplius mortalem pollutumq; comitatum candidior anima dignaretur è uita deceſsit. Ab eo quæ mihi pontifex Eugenius munera crediderat, non ſolum confirmata ſunt, ſed amplius pontificalis dignitas adiecta, tergeſtinaq; primum eccleſia, deinde Senenſis commiſſa. ¶ Calixtus tertius poſt eum beati Petri cathedram obtinuit, natione Hiſpanus, ex regno Valentiæ nobili genere natus, unus omnium qui ſuo tempore ſcientiam iuris profiterentur eminentiſsimus, & qui conſilium regis Alphonſi in quo multis annis præſiderat, illiuſq; artes ac cautiones præ ſe ferret. Is ut primum pontificatus apicem adeptus eſt, mox animum ad delendam Turcarum & legem & gentem conuertit, uotumq; uouit. Ad eam rem ſolennes miſit in Galliam, in Hungariam, in orientem legatos, primarios ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinales, è quibus nullus adhuc rediit. Alanum tamen Cardinalem ſanctæ Braxedis, magno ingenio uirum, & animo ſecuro & potenti propediem è Gallia reuerſurũ putant. Natalia quod antea inauditum fuerat Romæ conſtituit triremes, quas plures ad ripam Tyberis in ciuitate Leonina parauit, armauit, & in Turcas miſit. Comitem Iacobum Picininum Senenſibus (ut dictum eſt) armis inſultantem, miſſo milite ſuo repreſsit. Regi Alphonſo quærenti ex eo quo pacto inuicem uicturi eſſent, regna ſua reſpondit ipſe regat, mihi ſummi apoſtolatus gubernationem relinquat. Veras eorum mulsis de rebus diſſenſiones, magna pars Italiæ ſimultates cõfictas eſſe credidit: q; fidẽ dedere cõtentioni, alij Calixtum

Baptiſta Sciarra per medias pontificis cohortes uiã gladio ſibi aperuit.

A xtum, alij Alphonſum, alij utrumque accuſauere. Quorum alter regem ſub quo natus eſſet, alter ſuum ſacerdotem, cui tanquam uicario dei parendum eſt ferre non poſſet. Bis Cardinales à Calixto creati ſunt, primo tres, ex quis duo nepotes eius fuere, quorum & ſi fuit ætas aliquanto minor quàm tanta dignitas uideretur expoſcere, doctrina tamẽ et circũſpectio & morum ſuauitas id honoris haud iniuria cõſecuta cẽſetur. Tertius fuit Iacobus de Portugallia, regio ſanguine natus, in quo ea modeſtia, ea grauitas, id acumẽ ingenij, id ſtudiũ literarũ, is amor uirtutis emicuit, ut quamuis iuuenis adhuc, tardius tamen opinione omniũ ad eam dignitatem aſcenderit. Secundo loco ſex aſſumpti ſunt, haud profecto indigniſsimi (unũ demas) tanto munere. Meo tamẽ iudicio nulli dignius id honoris obuenit, quã Ioanni epiſcopo Zamorenſi, ciuilis ſapientiæ cognitione ſublimi, qui uno de quadraginta annis Romanã ſecutus curiam, per omnia fere officia caſtus & innoxius tranſierat, cancellariã uero quæ à tempore Nicolai uacauerat, Calixtus nepoti ſuo ſancti Nicolai in carcere Tulliano Cardinali ac Marchiæ legato commiſit. Germanum eius Petrum Borgiã egregia ſpecie atq; indole iuuenem eccleſiæ ſticæ militiæ ducem præfecit, exin præfectura urbis ei commiſit. Ludouico Cardinali ſanctorum quatuor coronatorum, & ipſi quoq; nepoti legationẽ Bononienſem demandauit. Vincentiũ natione Hiſpanũ, & Oſmundũ Anglum miraculorũ fama illuſtres inter
B ſanctos redegit. Legatos in Scythiã et Perſidẽ in Aethiopiam miſit, qui Chriſtianos per orientem in fide continerent, & aduerſus religionis hoſtes armarent. Scanderbechio in Albania, multiſq; aliis per Græciam Turcarum bello laborantibus, pecuniaria ſubſidia largitus eſt. Transfigurationis dominicæ feſtum inſtituit, & celebrari publice iuſsit. Aſſumptionem ſuam priuſq; Pontifex Max. eligeretur pluribus annis prædixit: cladẽ quoque quã Turcæ apud Albam in Hungaria ſuſtinuere, anteq; fieret uaticinatus eſt: nunc quoq; de futuris multa & magna promittit, quæ diuina pietas non abnuat uelim. Mortuo Ioanne comite Taliacogio, qui è proſapia Vrſinorum fuit, cum maſcula ei ſoboles nulla eſſet, Vrſini hæreditatem eius propinquitatis iure ad ſe traxerunt. Id ægrè tulit comes Euerſus, cuius filia nupta eſſet unica Ioannis filia, uentum eſt ad arma. Columnenſes comiti Euerſo auxiliũ præbuere: deinde hortante pontifice, Proſper Cardinalis Martini quinti Romani quondam ſapientiſsimi et feliciſsimi Papæ nepos, eiusq; gentis hoſtis honoratiſsimus, & literarum ſtudio late clarus, cognitionem ſuam bello ſubtraxit. Inter Vrſinos & Euerſum uſq; inpacatæ durant inimicitiæ. Latinus ſanctorũ Ioannis & Pauli Cardinalis illuſtris, Vrſinorum familiæ princeps, dexterrimo uir ingenio, iuris ſcientia & animo qui alta curet, parua deſpiciat, inſignis, ex urbe profectus ad oppida ſua conceſsit, tanquã Romæ nõ ſe ſatis tutum exiſtimaret, ſiue comitis inſidias ueritus, ſiue Põtificis indignatione cõmotus, nec reuocatus in hanc uſq; diẽ reuerti uoluit. Calixto inter
C oẽs Cardinales duo ad hoc uſq; tẽpus, imprimis auditi atq; accepti fuerunt. Gulielmus Rothomagenſis, amœno ingenio, & affinitate ſanguinis clarus, ac Petrus ſancti Marci Eugenij quarti nepos, patritia apud Venetos gente natus, & induſtria potẽs, ſiue quod eorũ cõſiliis multũ ineſſe crederet, ſiue quod alterũ Franciæ regnũ, alterũ Venetorũ rẽ publicam ducere arbitratus eſt. Simonem Romanæ philoſophiæ ſtudijs, & arte medica excellentem adeo dilexit, ut fratrem eius Iacobum epiſcopum Ferretanum, quanquã uirtute præſtãtem, ſua potiſsimum conſideratione rubeo galero donauerit. In audiendis legationibus priuatorũq; hominum cauſis, anteceſſorum ſuorum facilitatem lõge ſuperauit, epiſtolas & regibus & amicis per ſeipſum dictauit. In ſignandis ſupplicationibus libens et hilaris tempus abſumpſit: de iure interrogatus, percupide reſpondit: leges et canones tam ei fuerunt in promptu, quàm ſi heri aut nudiuſtertius ſcholam iuris primum exiuiſſet: nihil enim memoriæ ſuæ excidit, quod retinendum exiſtimauit. Cæterum nulla facultas ei iuris cognitione potior uiſa eſt, in qua ipſe ita excelluit ut ſuorum prædeceſſorum, qui ſibi poſsit æquari uix unus aut alter inueniatur. Hic poſtquam ordini Cardinalium me inſcripſit, Varmienſem quoq; eccleſiam ad mare Baltheum inter Sarmatas ſitam poſtulantibus canonicis commendauit. Cuius poſſeſsionem, frementibus ea in regione crudelibus & atrociſsimis bellis, nondum aſſequi potui. *Autor de ſe hic loquitur.*

De Vmbria & Piceno & diuersis in eis bellis à uarijs ducibus confectis, Cap. LIX.

IN Vmbria, quæ hoc tempore sub ducatu Spoletano continetur, paucæ ciuitates intestinis seditionibus caruerunt. Nursia Quinti Sertorij quōdam patria, Guelforum partium insidijs sæpius agitata, uix tandem respirare potuit. Narnia quam sulphureo gurgite conditus amnis circuit, ancipiti uix adeunda iugo, Gibellinorum factione depressa Guelforum consilio & ductu quieuit: non Amerinis, non Reatinis, non Fulginatibus, non Ortanis, non ipsis denique Spoletanis sitæ calamitates defuerunt. Sed Alisina ciuitas omnium miserior inuēta est, quæ dum modo Brachianam, modo Sfortianam factionem admittit, & nūc partem quæ superior, modo alteram quæ inferiorem amplectitur, se procellis fortunæ quatiendam prostituit. Picentium regionem, quam nostra ætas Marchiam uocat. Franciscus uice comes, Eugenio quarto Pontifici Maximo tum rebus Basilienſibus occupato, ac non solum Philippi Mariæ, sed Alphonsi quoque regis inimicitijs implicito, una quodammodo excursione ademit, nonnullisque post annis continuata possessione retinuit. Interim captus amore puellæ, quæ inter uirgines coniugi fuæ seruiebat, & sibi multarum molestiarum, & illi necis causa fuit. Perpetua ea uocata est, apud Nouarienses honestis parentibus orta, forma egregia, & ingenuis moribus, nisi potentis domini decepta blanditijs, uiginitatem cum adulterio permutasset. Hæc cum iam paulatim intumesceret uterus, ad tegendum facinus quæsito qui eam duceret uiro despondetur: constituta nuptiarum die, uocatis amicis, apparato grandi conuiuio, sponsus in oppido (quod à Franciſci curia non longe inhabitabat) lætus aduentum nouæ nuptæ protestabatur: ducitur illa multis comitata nobilibus. Sed ingressa oppidū, cum descendere in domo sponsi crederetur, iussa ulterius pergere in arcem rapta est, nec ulterius infelici uiro uidendæ sponsæ, copia fuit. Quod cum Blanca Franciſci coniunx cordatissima mulier cognouisset, nunquam deinde quieuit, donec dimissis percussoribus puellam quamuis diligenter custoditam interfecit. Franciscus quamuis ea re ualde commotus, uxoris tamen iusto dolori censuit ignoscendum. Exin Pōtifex Eugenius tā Philippo regique conciliatus, Nicolaū Picininum cum exercitu aduersus Franciſcū misit, regemque ut item in Marchiā duceret adhortatus est: annuit Alphonsus, delectuque militum habito, cum florentissimis equitū peditumque copijs in Picenum peruenit. Iunctisque apd' Bisium cum Picinino castris, eoque totius exercitus duce constituto, cōterrito oppidanos in deditionem ecclesiæ compulit: quorum exemplū & sancti Seuerini incolæ secuti, claues portarum misere. Quæ cum Franciscus accepisset, copijs suis per munitiora prouinciæ oppida distributis, protrahere bellum è re sua arbitratus est. Exin cum Petrus Brunorus è copiarum suarum ductoribus, cū octingentis equitibus ad regem trāsisset, Maceratenses uero ac Colentinates deditionem ecclesiæ fecissent, consentientibus Venetis ac Florentinis, redire se in gratiā Philippi ducis Mediolani, ut regis impetum euaderet, amicis interpositis simulauit: credidit Philippus, literisque ac nuncijs uti copias in regnū reduceret, Alphonsum frustra rogauit. Turpe enim regi uidebatur inuito Eugenio rem infectam relinqui: perseuerauit igitur atque acrius instans, Cingulum oppidum in deditionem ecclesiæ recepit, castrum planum ui captum militi diripiendum dedit, nec territus est, quamuis Philippus ea re commotus, pacem cum Venetis ac Florētinis fecisset. Sed Aesim cum exercitu petens, Troilum copiarum ducem, cui Franciscus maxime fidebat, nam & multos annos in equitatu suo primos ordines duxerat, et sororem eius in uxorem receperat, tradita ciuitate sese dedētem in comitatum suum recepit: deinde Roccham Cōtratam cum defendente Ruberto Franciſci nepote pluribus diebus frustra oppugnasset, ad Metaurum amnem supra Fortunæ fanum, quo se Franciscus cum reliquo equitatu receperat continuato itinere duxit. Ibi ad Alphonsum tubicen quidam à Franciſco in castra uenit, impetrataque à rege pro sui ordinis more liberius loquendi uenia, multa nefaria in Nicolaum præsentem Franciſci nomine probra congesit, proditorem ac perfidum appellans, regemque admonens, ne illi se credat, cui fallere potissimū sit. Postremo Nicolaum Franciſci uerbis, ad duellum prouocauit. In quo duces ipsi, eorumque quædam copiæ de gloria, de dignitate certarent, apparatū quidem uno prælio ducū simul

Tubicen ad Alphonsum uenit et in Nicolaum probra congerit.

A ſimul atq; equitum uirtutem, ſimul à rege petijt, ut æquus ſpectator pugnæ adeſſet. Nicolaus iam inde ab initio ea audiens, cõmotus, haud leuioribus cõuitijs in Franciſcũ abſentem coniectis, fidẽ ſuam multis exemplis cõprobans, ægre ſibi eſſe reſpondit, corpus ſuum uulnere in ceruice recepto debilitatum fuiſſe, oſtenſum ſe ſingulari certamine, ut eorum proditionis infamia cenſendus eſſet; niſi hãc fortuna ſibi facultatẽ abſtuliſſet, oblatam tamen pugnandi cum exercitibus conditionem, læto ſe animo cum bona regis uenia accipere, poſtero die cum copijs ſuis ſub ipſam urbem ſanum parenti campo futurum: quod cũ à ſe poſtulare Nicolaũ decoris tuendi cauſa rex animaduerteret, utriuſq; partis ſecuritati ſeſe cõſulturum recepit, ſed cum dicta die Nicolaus in campũ cum ſuis proceſsiſſet, atq; inſultans urbis mœnibus uſq; ad portas cucurriſſet, rex uero procul inde ad mille paſſus cum exercitu cõſediſſet, liberũ utriq; parti præſtaturus cãpum. Frãciſcus ſiue regi parum fidẽs, ſiue gloriã ſuam de qua per id tẽpus haud dubie iactabatur, in diſcrimen adducere ueritus, intra urbem ſuos continuit. Magna inter Franciſcum & Nicolaũ non æmulatio modo uiguit ob rei militaris gloriam, cuius primas parteis ſibi uterq; arrogabat, uerum & ſimultas ingens ob ueteres inimicitias, quæ olim inter Brachium & Sfortiam fuerant, quorũ alter Franciſco pater, alter Nicolao Magiſter ac dux fuerat: atq; idcirco, non tantum hoſtes, ſed ut inimici inter ſe bellũ gerebãt, nec ſub uno
B eodemq; principe ut militarent adduci poterant. Nicolaus ex corporis breuitate Picinini nomen accepit, ſed quanto mediocritate ſtatura eius inferior, tanto animi magnitudo ſuperior. Pauca ei uerba fuerunt, atq; parum compta, ſed quæ multarum ac magnarum rerum ſententiam comprehenderent. In milites ſuos indulgẽs, in amicos liberalis, in hoſteis durus et aſper, dimicãdi cupidus, quietis impatiẽs, gloriæ auidus, & in periculis obeundis promptus ac ſecurus, prælium ex occaſione protinus ſumpſit: hoſtem celeritate præuenit, excurſione fatigauit, leuis armaturæ, equite magis quã pedite utebatur, fortes atq; aſperos milites amauit, hoſtium numero deterreri nõ potuit, diligens & expeditus in exercitu ductando ſemper uiſus fuit. Quibus rebus cum plurimos & in Gallia Ciſalpina, et in reliqua Italia triumphos ex hoſte duxiſſet, haud dubie rerum geſtarum magnitudine, et gloriæ magiſtro ſuo Brachio maior euaſit. Franciſcus autem honeſto corpore fuit, & quod mediocritatem non parum excederet, amplo pectore, robuſtis membris & apte diſpoſitis, facie grata, iocundis oculis, caluitie uenerabilis, facundia copioſus, ingenio peracri, animo rerum magnarum cupido. Solers in adminiſtrandis rebus, in laboribus perferendis infatigabilis, in occaſionibus proſpiciẽdis acutus & ſagax, in hoſtibus fallendis uerſutus & fauer, in pſagiendis euitãdiſq; dolis, ad hoſtiũ conſilium præuertendum cautus atq; prouidus. Denicq; ipſe in omnibus rebus gerendis adeo aptus, dexter & abſolutus extitit, ut eius uerã integritatẽ ſufficienter dicere poſſe, homini etiam dicendi
C peritiſsimo, facile uideatur minime. Raro, niſi ex deſtinato cõflixit, hoſtem ſæpius obſidendo quã decertando cõfregit. Peditatum magno in precio habuit. Argento atq; auro cultos eſſe milites uoluit. In exequendis conſilijs celer ac perſeuerans, ita ut in rebus quas aggrediebatur, ſæpius ſe uirũ prudentiſsimũ oſtẽderit. In omni renouãda præſentia animi, laborum tolerantia, uſu, exercitatione, cõſilio mirifice inſtructus, quibus artibus breui adeo magnus effectus eſt, ut unus ex omnibus copiarum ducibus inuẽtus ſit, qui cum Nicolao de rei militaris principatu concertare poſsit. Nam cum ſcientia rei militaris atq; autoritate pares uiderentur, diu dubium fuit, uter alteri anteponendus eſſet. Sed hanc litem, fugatus paulò poſt Nicolai exercitus, & ingens uictoriarum Franciſci curſus, & Mediolanenſium fortuna in eum pleno cornu tralata, prorſus diremit. Cæterũ Fani expugnationem cum rex difficilimam intelligeret, non Franciſci ſolum magni & peritiſsimi ducis præſentia defenſi, uerũ quod etiam urbs mari adiacens claudi, ne commeatus intrarẽt, haud quaquã potuit. Inde abiens in Ermanum duxit, quo in loco cum Alexander Franciſci frater eruptione facta, poſtremũ agmen eius inuaderet, conuerſis in eum ſignis hoſtẽ intra urbẽ repulit, atroci pugna pro muris facta, et antemurali quod pro uallo ſtabat uſi capto. Deinde ad turrim palmarum compoſito agmine peruenerant, Franciſci epiſtola reddita eſt nuncio intercepta, quæ Troilo ac Petro Brunoro in-

scripta, inter cætera ea uerba continebat, ne amplius differentes iam tãdem cogitata mu- D
tarent, quapropter ambos de proditione suspectos, armis equisq; & omni quantumuis
magna suppellectili priuatos in uincula cõiectos, in Arragoniã misit, & in arce Satabia
Valẽtini agri custodiri mandauit. Nec diu postea, cum Temaritani deditionẽ fecissent,
in regnũ suũ diuertit, duobus millibus equitũ ad Picininum, qui ad montẽ aureum cum
exercitu extiterat, transmissis. Sed postquã illi aduentassent, Picininus repẽtino Franci-
sci aduẽtu inuasus, prælio fusus pulsusq; fuerat. Cliuus, in quo Castra posita erant, & op-
pidum proximum dissipatos fuga, seruauit. Franciscus ea uictoria simul & profectione
regis elatus, Picenũ undiq; ueluti uictor percurrere & infestare cœpit. Rogatus ab Eu-
genio Alphonsus eò reuerti, cũ iam se itineri accinxisset, nouis regni motibus domi re-
tentus, Lupũ, Virreũ, Vrsinũ, Carsiamq; cũ non paruis copijs aduersus Sfortiam misit.
Interea Nicolaus Picininus à Philippo in Galliam reuocatus, Franciscũ filiũ cum par-
te copiarum in Piceno dimiserat, quẽ Sfortia ad montẽ Vlmũ prius pugna superatũ in
tercepit, quã regis auxilia ei aduenissent. Post hæc Ludouicus Aquileiẽsis Patriarcha eã
prouinciam ab Eugenio sortitus, Ioannẽ Vintimiliũ inter belli duces fama præstantem,
cum magna equitũ peditumq; manu à rege missum omnib. copijs suis præfecit. Cuius
industria Ausidã oppidũ obsidione clausum, in deditionẽ accepit. Erant eo tempore nõ
paruæ Philippi copiæ apud Cingulum oppidũ, cõtra Frãciscum missæ. Nam Philippus B
cum Francisci reconciliationem iam tandẽ simulatã intellexisset, Italianũ Forlanũ in re
bus bellicis latæ cognitũ, q Põtificis partes adiuuaret, eò transmiserat. Cui cum Patriar-
cha & Vintimilius per rectã uiam coniungi nõ possent, nam media loca Franciscus ob-
tinebat, magnis itineribus per mõtana ad eũ peruenere: quo cognito Franciscus è Pice
no descendens, in Vrbinatẽ agrũ sese recepit. Patriarcha montẽ Meloyem obsedit atq;
obtinuit. Deinde oppidum sancti Angeli ui expugnans, diripiendum militi dedit. Vin-
timilius paulò post ab eo in regnũ ad Hyberna recedens, per agrũ Firmianũ nõ procul
à Monte sancto cõstitit. Cuius aduentu conterriti oppidani, emissis oratoribus deditio
nem fecere: similiter circuniecta castella, deinde ad montẽ altũ profectus, dies aliquot ibi
mansit. Interim Firmiani cõiuratione facta, spe propinqui auxilij à Francisco defecerũt.
Alexandro fratre cum magna equitatus parte in arcẽ cõpulso, quibus & Vintimilius
& Pontificis copiæ mox exilium præbuere. Sed cum arx eiuscemodi esset, ut sola fame
uinci posset, præmunitis urbis partibus, ne descensus ex arce fieret, Vintimilius uti con
stituerat, in Hyberna concesit. Sequenti anno Alphonsus Renũdum Buillum, & cum
eo mille equites, & totidẽ pedites ad Patriarchã in Picenũ misit. Qui ubi cum Iacobo
Caynano in ecclesiæ castra peruenit, mox Talianus Forlanus mandante Philippo Ma-
ria comprehensus est, at postriduo iussu Patriarchæ apud Rocchã Cõtratam securi per
cussus. Montem fabrum deinde cepere, & aliquot Castella Frederico Vrbinatium prin F
cipi eripuerunt. Sed cum iam duo millia equitũ à Florẽtinis ac Venetis missa, Franciscũ
exercitum auxissent, Philippus uero exercitu suo ad Casale maius, iuxta flumẽ Padum
à Venetis pugna fuso ac castris exuto, copias suas è Piceno reuocasset, & amplius Eu-
genij ac regis auxilia postulasset, ad quem duo millia & quingenti equites ex castris ec-
clesiæ iubente Pontifice transierunt, Franciscus iam bello superior, Montem aureum, &
alterum ei proximum castellum Sigismundi Malatestæ, qui iam ab eo defecerat, eccle-
siæ fortunam secutus expugnauit, & eiusdem oppidum Gradariam obsedit. Interim rex
alia Patriarchæ auxilia misit, cum quibus in Picenum reuersus Iacobum, Caynanũ pro-
ditionis suspectum apud Rocchã Cõtratam, ubi Italianum Forlanum interfici iusserat,
capitali supplicio affecerat. Exin nihil memoria dignum ab eo gestum, donec Franci-
scus Philippo reconciliatus, illius stipendia facturus, & iam dux contra Venetos desi-
gnatus, ex Piceno recessit. Nam postea non solũ arx Firmiana, sed omnis fermè pro
uincia in eius potestatem facta est.

De Iosia duce Asculano, *Cap. LX.*

IN Asculo Iosias nobilibus ortus parentib. admodum adolescẽs, Ioannẽ Frãciscí Sfor-
tiæ fratrẽ magno animo iuuenẽ, & q eã urbẽ p omne belli tẽpus egregie defendisset,
conspira-

A conſpiratione cum paucis inita incautum obtruncauit. Sed cum & ipſe tyrannum in patria gereret, in exilium actus eſt. Ciuitas deinde ſub eccleſia quieuit, quamuis anno ab hinc ſuperiore idē Ioſias arcem quādam naturali ſitu munitam & urbi propinquā, cum pleriſq; latronibus occupans, non paruas curas illi populo ingeſſerat: quæ res parum proſpere proceſſit. Nam Rhodericus ſancti Nicolai Cardinalis, eius prouinciæ legatus, obſidionem loco admouens, poſtquam arce potitus eſt, captum ipſum uinctumq; Romam miſit.

Quod apud Vrbinates dux Oddo, & prothonotarius Carpenſis propter ſuam in fœminas libidinem fuerunt interfecti, Cap. LXI.

IN Vrbino dux gentis Oddo matre Colūnenſi nobiliſsima natus, cum per libidinem in matronas nobiles debaccharetur, nec modum licentiæ faceret, populari tumultu interfectus eſt. Incenſor nequitiæ & adoleſcentiæ ſuæ corruptor, Prothonotarius Carpenſis, nobili genere ortus, ſed ingenio peſsimo, qui nuptis ac uirginibus quāplurimis uim intulerat, qui per omnia ſcelera ad ſummam uitiorum peruenerat, eadem nocte cum diſcipulo ſuo necatus, inexhauſtæ libidinis pœnas dedit. Cadauer eius in forum delatum, deſecta uirilia in ore mordicus tenuit. Guido pater Oddonis priuſquā cōiugem ex Colūnenſi familia duceret, cū proles nulla uirilis eſſet, anxius quonam pacto in gēte ſua
B imperium propagaret, cōcubinā ex ſe prægnantē aſsimulauit. Exin Bernardini Cardēſi agnati ſui, præclari copiarū ducis filium, tum forte natum ſupponi pro ſuo nutririq; iuſſit, Frederici nomine indito. Sed coniugio deinde cōtracto, cū filiū legitimū ſuſtuliſſet, conuerſa in eum cura Fredericū adhuc puerū militiæ tradidit, in qua ille ad ætatem uſq; uirilem perſeuerauit. Deinde Oddone mortuo, uocatus à populo, Vrbinatiū factus eſt princeps. Clarus uir & Caſtrēſibus diſciplinis apprime inſtitutus, cui nec adminiſtrādis rebus bellicis conſiliū, nec in capeſcēdis periculis animus unquā defuit, nec uero factio quā fide clarior, quæ quidē uel maxime patuit, cum bello Picenti Franciſcum Sfortiam qui ad eum ſe receperat, fortunæ afflatu iam pene deſertum, cōſtantiſsime iuuit ac fouit. Indignus profecto, qui militari ludo dextrum perdiderit oculum.

De Sigiſmundo Malateſta duce Ariminenſi, Cap. LXII.

APud Ariminum Aemiliæ urbem, Sigiſmundus Malateſta ſceleribus inſignis, imperium tenuit, qui cum Sfortiæ filiam matrimonio ſibi adiunxit, partes eius in Picenti bello aliquandiu ſecutus eſt, deinde ſub eccleſia ſtipendia fecit. Militauit in Gallia contra Venetos, & in Tuſcia contra regem Arragonū, quæ res poſtea magno ſibi detrimento fuit. Nam cum de pace Italiæ apud Neapolim ageretur, rex huius iniuriæ memor, eum qui ſibi fidem non ſeruaſſet, extra communem pacem eſſe uoluit. Deinde co
C mitem Iacobū Piciniuum, & Fredericū Vrbinatiū principem, cum copijs in eum miſit, qui aliquot ei nō parui nominis oppida abſtulerunt, eiuſq; agrū ferro & igne uaſtarunt. ipſe cum auxilia fruſtra imploraſſet, ad extremum (quod unum ſalutis erat remediū) Alphonſo miſſo, ad eum reconciliari conſtituit, cuius nondum preces exauditæ ſunt, quā uis ſpem concordiæ regis clementia non paruam affecit.

De Fauentia, & Fabrienenſibus, Cap. LXIII.

IN Fauentia mortuo Guidone Antonio, principatum frater eius Neſtor arripuit, qui Florentinis contra Regē militans, haud alia ratione quā Sigiſmundus ab Alphonſo declaratus hoſtis, extra cōmunem pacē factus eſt. Fabrienenſes qui dudum tyrānide oppreſsi, necatis tandem quindecim ex familia quæ principatum inuaſerat, fugientibus reliquis ad eccleſiæ imperium redierant, multisq; poſt annis in pace quieuerant, hoc anno de rebellione tētatos, ſeu cōſentiētes ſeu ſuſpectos ciues aliquos in uincula adiecere. Exin tormētis ac q̄ſtionibus prodito & expreſſo crimine, ultimo ſupplicio affecerunt.

De Aquila Marſorum urbe, ubi de diuo Bernardino Senenſi, Cap. LXIIII.

IN Aquila Marſorum urbe, apud quā memoria noſtra Brachius Peruſinus dux belli formidatiſsimus, dum per anni temporis obſidionē tenuiſſent, Martini quinti Pontificis Maximi ac feliciſsimi armis uictus interijt. Diuus Bernardinus Senēſis, poſtquā Italiam omnē Chriſti nomē p̄dicādo peragraſſet, uitæ curſum peregit, eo in loco ſepultus

clarere

clarere miraculis affirmatur. Fuit autem Bernardino clara inter Senẽses origo, nec uera D
est assertio eorũ qui patriã illi Massam fuisse tradunt, quãuis pueritiæ nõnulla rudimenta peregerit. Cæterũ pater ac maiores sui lõga serie inter nobiles Senẽses habiti sunt, ubi & ipse natus, & maiori ex parte educatus, cum adoleuisset iuri pontificio ediscendo operam dedit. Sed cum sepultis parentibus fallaces huius mũdi blandicias, & inania eius esse promissa animaduertisset, distributa inter Christi pauperes substãtia, diui Francisci religionem ingressus, traditam sibi regulam exactissime obseruauit: declinansq; maiores conuentus, eorum ductor ac magister effectus est, qui fratres obseruantes apellantur. Maximum autem ei studium in edocendis populis fuit. Qui cum esset facundia copiosus, & doctrina insignis, incredibili omniũ attentione audiebatur, & quasi alter Paulus esset uas electionis in admiratione ac reuerentia habitus. Tres eum populi sibi pontificem elegerunt, Vrbinates, Ferrarienses, Senenses. Sed non fuit ei consilium linguam quæ toti posset Italiæ consulere, unam urbem concludere.

De Neapolitano regno, & multis præliis per Alphonsum Arragoniæ regem, & alios duces non paucos, in ipso regno Neapolitano, & aliis locis factis, Cap. LXV.

REgnũ iam Neapolitanum ingressi, ad felices Alphõsi mirabilesq; rerũ cursus stilũ cõuertimus. Post bellũ nauale ꝺd ipse cũ Genuẽsibus infeliciter gessit, tanquã cognorit fortuna suũ errorẽ, quæ tanto principi molesta fuisset, nouercale odium in maternum nutriuit affectũ, & quæ illi aduersissima fuerit, secundissima facta est. Nam Philippus Mediolanensiũ princeps, ubi captiuũ regẽ ad se ductũ, & se uictorẽ lõge minorem uicto animaduertit, mox ex hoste factus amicus, liberũ esse iussit, societateq; secũ equis conditionibus facta, magnis muneribus donatum ad se dimisit. Isabella interea cõiunx Rhenati Lothoringiæ ducis, qui cum Alphonso de regno cõtendebat, & per id tempus in captiuitate Philippi Burgundiæ ducis destinabatur, cũ duobus paruis filijs Caietam uenerat, eaq; præsidio firmata, Neapolim se contulerat. Sed Petrus Arrago frater Alphonso qui ex bello nauali cũ paucis triremibus euaserat, reparata in Sicilia classe, præter spem inuitatus, ab altera factione Caietanorũ, nocte profectus, ea Caietam obtinuit & expulso hostium præsidio, suum imposuit, missis ad Alphonsum nauibus, quæ illum ex porta Venetij aduehrent: appulit paulò post Caietam in eisdem nauibus Alphonsus, deinde Capuam petijt, quæ licet medio tempore ab Isabella & Iacoburio Candola acriter oppugnata fuisset, uirtute tamen Ioannis Vintimilij eius loci præfecti, in fide perstiterat. Ibi Renundus Nolanus regulus Alphonso reconciliatus est, & mox Scaphatũ in insula Sarnisitum Castrumq; maris in deditionem acceptum. Isabella ubi se uiribus Alphonsi imparem esse cognouit, ab Eugenio Romano Pontifice auxiliũ petijt, qui Ioannem Vitelliscum Patriarcham Alexandrinum cum tribus millibus equitum ac pari numero peditum ad eam misit: profectus in Campanum Patriarcha, aliquot castella uicepit, obsedisset q; Capuam, nisi Ioannes Vintimilius octingentos equites quos regina ad eum transmiserat, ex improuiso inuadens fudisset, cepisset q;. Aggressus est tamẽ idẽ Patriarcha Ioannẽ Antoniũ principẽ Tarentinũ ad montẽ Fusculũ, ac eum expugnatis ui castris captiuũ abduxit, eaq; demũ lege dimisit, ut frater eius quingentis equitibus stipẽdia Põtifici faceret. Gerebãt Patriarcha & Iacobutius Candola cõmuni consilio, & amicis animis pro regina bellũ, sed interuenientibus simultatibus copias separarunt. Interea duorum mensium inducti inter Patriarcham & Alphonsum factæ, quibus durantibus, Patriarcha Iacobutio reconciliatus, cum eo iuribus prius opprimere Alphõsum statuit, cuius reconciliationis cum ad eum notitia perueniret. Erat Alphõsus apud uicũ Iulianum, tribus miliaribus ab Auersa securus in castris, cum sibi nunciatũ est hostes rupto inducíarum fœdere aduentare, sibiq; minime tutum expectare impetum, ob quã rem sublatis signis, mox Capuã se recepit, nõ tamẽ absq; damno suorũ, qui postremum agmen duxere. Exin cũ Patriarcha Auersam sibi ad inhabitandũ tradi ab Isabella peteret, Iacobutio impediret, ruris q; inimicitiæ inter eos subortæ sunt. Sed cũ Tramẽses excepta arce Alphõsum dominũ appellasset, & atrox oppugnari cœpisset, Patriarcha cũ exercitu eò profectus obsidionẽ firmauit, cui & Iacobutius Cãdola ab Isabella rogatus, & Ioannes An-

A annes Antonius Vrsinus & multi alij se cõiunxerũt. Firmata obsidione, cũ Ioãnes Antonius haud ex animo bellum gerere crederetur, & naues regis aduẽtare Tranensibus auxilio narraretur, ueritus Patriarcha intercluderetur, cum paruo nauigio ingressus mare, tanquã pecunias ab Eugenio petiturus, in Picenum adnauigauit, deinde Romam se contulit. Milites eius sine duce relicti ad Candolam se cõtulerunt. Arx deinde Aphonso dedita est, & Ioãnes Antonius ad eum rediit. Interhæc Rhenatus è captiuitate dimissus, cum decem triremibus Neapolim uenit, & uocato ad se Iacobutio Candola, & eius cõsilio Scaphatũ petẽs, in deditionem accepit: deinde in Sulmonensem profectus, cum frustra urbem obsedisset, agrum uastauit incendio. Nec Alphonsus interea quiescebat, sed Albano ac Celano agro subacto ad Castrũ uetus peruenerat, in ualle Subletia sitũ, cui Rhenatus oblata pro militari more Chirotheca prælium indixit: accepit Alphõsus, sed quæsiuit singulari ne certamine, an collatis signis cum toto exercitu dimicandum esset, se ad utrunq; paratum esse, cumq; Rhenatus respondisset, uniuersi certaminis cum toto exercitu fortunam se uelle subire, Alphonsus renunciauit placere id quidem. Sed quoniam ueteri more eius fuerit qui prouocetur, diem & locũ prælij dicere, se cũ exercitu inter Acerras ac Nolam proficisci, qui cãpus lata planitie utrisq; idoneus esset, ibiq; eum ad diem octauã prætolaturum. Hinc orta dissensione, cum Rhenatus locũ in quo
B Alphonsus esset constituendũ diceret, prælio impeditũ est. Alphõsus in Nolanum perrexit. Rhenatus in cũ locũ ubi Alphõsi fuerãt castra, duxit exercitũ, atq; ita suo satis honorl iterũ factũ putauit. Exin Rhenatus in Pelignos ducens, Castrũ uetus subegit. Alphõsus in uallem Cardinã profectus, Arpartũ oppidũ ui cepit, & Marinũ Boffam uallis dominũ captiuauit, Casertinũ regulũ in fidẽ recepit. In Lucaniam ducens, oppidũ Anglũ obsidione fatigatũ obtinuit. Nucerĩã dedentibus oppidanis accepit. Iam xv millia equitum in castris eius erant, quibus fretus absente Rhenato Neapolim petens, cũ Petro fratre binis castris urbem obsedit, decem triremibus in portu collocatis, oppugnatur urbs magnis uiribus, nec ciues seipsos negligunt. Sed dum Petrus paululũ à castris speculandi gratia in littore uagatur, è Carmelitano templo caput tormento ictus, repente occubuit. Vir apud omnes ordines gratiosus, ad rẽ militarẽ natus, animi magnitudine & corporis robore excellẽs, ad subeũda pericula impauidus, acer & manu prõptus, cuius interitu consternato exercitu eius diei dimissa est oppugnatio. Alphonsus ubi germani iacere truncũ cadauer inspexit: Ad hæc (inquit) ego te frater stipendia duxi, ut esses, qui mihi tuo sanguine, tuaq; nece regnum parares, recõdiq; loculo corpus iussit, & in arcẽ maritimam deportari, cui post tẽpora nactus, idonea dignum suo genere funus duceret. Sequentibus uero diebus cũ oppugnatio repararetur, rãta uis imbriũ cecidit, ut necessario ab obsidione discessum, & res in religionẽ sit uersa. Exin Caynanũ oppidũ, tradẽte quo
C dam milite, multis oppidanis occisis, ab Alphõso receptũ est, & arx fame coacta in deditionem uenit. Rhenatus interea ex Pelignis reuersus Neapolim, ubi quæ acta fuerant, didicit, turrim sancti Vincentij opportune in mari sitã, ad tutelam regiæ arcis ui expugnauit: deinde arcẽ ipsam pluribus dieb. oppugnans, dedente præfecto, cui annona prorsus deerat, in potestatem suã accepit. Alphonsus uero cum frustra obsessis auxilium ferre conatus esset, in Lucanos trãsiciens, Salernitanos, totamq; fermè prouinciã & Brutiorum multos in deditionẽ accepit. Iacobutius aũt Cãdola præstanti ingenio, & à literarũ studijs non abhorrẽs, atq; in primis rei militaris peritus, q; sub Bracchio stipẽdia fecerat, dũ castellum quoddã Iacobi Laguinsæ oppugnare nititur, catarri ꝓfluuio correptus occidit, clarus ꝓfecto regulus, & ingenti laude dignus, si quãta industria & rei bellicæ cognitio, tanta illi fides & in ꝓmisso cõstantia fuisset. Ioãnes Vintimilius & ipse per idẽ tempus Acerras prodentibus oppidanis, & arcẽ fame laborantem in potestatem recepit. Auersani quoq; à Rhenato deficientes, Alphõsum intromisere, qui arcẽ apprime munitã, & forti præsidio defensam, cũ expugnare facile non posset, fossatis ingentibus excluſit, & oppugnari quotidie iussit. Rhenatus ad Antonium Candolæ filium in Apuliam profectus, cum nihil propterea ab oppugnatione arcis Auersæ cessari animaduerteret, per Candimã uallem, & deinde ab Alphonso qui occurrerat impeditus, ꝑ transuersos montes, sequen-

tes, sequente Antonio, in Nolanum descendit: nec tamẽ obsessis apud Auersam opem ferre præsumpsit cũ Alphõsus in castris illic potẽtior uideretur. Sed reuersus Neapolim, Antoniũ Candolã de proditione suspectũ cõprehendi & in carcerẽ trudi iussit: quæ res magno ei detrimẽto fuit. Nam cũ castra illius sub urbẽ posita tumultuarẽt, ducẽq; suum reposcerent, Antonius dimissus est, qui contumeliam sibi arrogatam iniquo ferens animo, mox ad Alphonsum trãsiuit, & arcem Auersianam septimo iam mense obsessam ei tradi curauit. Persuaso per epistolã Xantho, q cum patre suo militauerat, præfectusq; ibi præsidij erat. Defciuit tamẽ paulò post Antonius ab Alphõso. Deinde apud Beneuentum ei recõciliatus est, cũ arce per ꝓditionẽ tradita, ciues ꝙq; consternati in Alphõsi potestatem uenissent: quo tẽpore & Calathini adactis machinis ab Alphõso expugnati sunt, & castellũ Padula & ante Vrsariã castra posita. Franciscus Sfortia Rhenato amico Arrianũ, Troiã, Mamfredoniã, Nucerĩã, & alia pleraq; oppida per idem tempus in Apulia obtinebat: quorũ custodiã Cæsari Martinẽgo, cum non paruo equitatu cõmiserat ipse in Piceno agens. Cæsar cum esset Alphõso infestus, bis extra mœnia Troiæ pugnare ausus, bis ab Alphonso ex acie fusus, turpi fuga in urbem sese recepit: nec multo post Vicarũ oppidũ resistẽtibus oppidanis ui captũ, ꝑda militi permissa, fœminarũ decus regio more seruatũ. Alexander aũt Francisci Sfortiæ frater, sub urbem Thetini Renundũ Candolam, ac Riccium & Iosiam cum copijs ad Alphonsum euntẽ repente aggressus, leui certamine fudit: Ricciũ ac Iosiã præceps fuga saluauit. Renũdus interceptus est, qui cum esset Antonij Candolæ patruus, illum secundo ab Alfonso alienauit. Venit & Ioannes cardinalis Tarentinus, in Rhenum aduersus Franciscum Aquinianũ Eugenij copias ducens. Sed occurrens Alphonsus, retro eum repulit. Exin rupem Gulielmi in alto monte, sitam castellis circa occupatis fame cõactum obtinuit, & paulò post Capreas oppidum in insula eiusdem nominis sitũ, Tyberij quondam Cæsaris siue delicias, siue latebras dicere malis, tradentibus oppidanorũ quibusdã recepit: nec moratus castra ad Neapolim posuit, simulq; Puteolos obsedit: qui aliquãdiu fortiter resistẽtes, tandẽ rei frumẽtariæ inopia & defectione regi portas aperuerũt. Turris quoq; (quã uocant Ottattij) recepta est. Vrgebantur interea rei frumentariæ inopia Neapolitani, nec spem aliam habebant, quã uel Genuenses mari, uel Franciscũ Sfortiã cum Antonio Candola auxilium terrestri itinere allaturos esse. Anellus interea faber quidã cõmentarius, quẽ fames Neapolim exire cõpulerat, ad Alphonsum profectus, si præmium adsit, urbem paruo militũ periculo capi posse demonstrat. Deliguntur uiri fortes ducẽti, qui cũ Anello eiusq; fratre, per ostensum aquæductum, nocte urbẽ ingressi, mœnia occupent. Rex cũ exercitu paratus, signũ certaminis audaciter expectat. Illi ad domũ quandã perueniunt, in qua unica erat anus, & adulta cũ ea uirgo: mater cum exclamare cœpisset, celeriter oppressa, uocẽ emittere inhibita, filia sua sponte cõticuit: & iam sol exortus erat, nec amplius, quã uiri quadraginta ex omni numero puteum inuaserant, qui nunciare ingressum regi debuerant, siue negligentia, siue aliã ob causam nihil regi significarunt. Existimabat Alphonsus, aut cæsos esse qui missi fuerant, aut metu exilire non auos: profectusq; propius, urbẽ ab ea parte quæ occupanda erat inuadit. Rhenatus cũ ea manu, quã ad subitos inopinatosq; casus parauerat, citato equo ad muros contendit, hostesq; procul amouit. Ingens uero pauor & cõsternatio eos cepit, qui è puteo euaserant: nec egredi in puteũ, ne armorũ strepitu proderẽtur, nec erũpere propter paucitatẽ audebãt. Alphonsus ut uidit nihil à suis intus misceri, desperatis rebus in castra rediit. Rhenatus tanquã periculũ depulsisset, relictis custodibus, & ipse in regiã concessit. Nec mora nuncius ad Alphonsum currens, multos è puteo prodijsse, atq; in domo tacitos ob metũ latere nunciat. Iterum igitur ad mœnia succeditur, iustauraturq; prælium, ut erũpendi animus latẽtibus acuatur. Interea filius eius, quẽ nominauimus aniculæ, à statione sua domũ ueniens, pulsatis foribus aperiri sibi expedit. Mater, & qui intus erãt exanimati, quid agant nesciũt. Vincit tandẽ ea sententia, ut reseratis paululũ foribus, manus ei injciant, eũq; cõprehensum tacere iubeant. Sed ille repente ut armatos uidit, trepidus refugit, hostesq; intra urbẽ esse uociferatur. Ad Rhenatũ uero subito peruolat, et quæ uiderit refert. At qui intus erãt

uno agmi-

A uno agmine raptim è domo prosiliunt, primoq; impetu mœnia propinqua uno tantum uigile ibi reperto, turrimq; occupãt. Rhenatus eo nuncio ac tumultu excitatus, ad mœnia celerrime reuersus, impetum in hostes facit. Alphonsus quo suis animos addat, scalas admoueri imperat. Sed oppidani eam muri partem facile tuebãtur, & qui per scalas in captam turrim euaderent, grauium saxorum deiectu obsistebãt. Dum pugnatur acriter, obequitans mœnia Alphonsus, locum quendam urbis neglectum esse animaduertit, eoq; celeriter scalas admoueri iubens, murum obtinuit. Iam uero qui turrim occuparant, partim grauiter sauciati, pugnam remiserant, partim præcipites è muro se dederant. Eratq; Rhenatus eam turrim recepturus, nisi à tergo subito cum ingẽti clamore hostes inuecti terrorem intulissent. Auxit & trepidationem oppidanorum unus ex Alphonsi militibus qui per mœnia urbẽ ingressus, cõscenso equo quẽ uacuũ forte inuenit, in hostem acerrime inuectus, opinionem præbuit proxime portæ captæ atq; infractæ. Nõ tũ Rhenato defuit animus, sed cohortatus, qui aderãt in hostes fortiter irruens, eorũ impetum paululũ coẽrcuit atq; repressit. Mox uero, ut crescente hostiũ numero, suos exterritos animaduertit, sensim referre pedem cœpit: atq; ingressis per diui Ianuarij portã hostium compluribus, in arcem regiam cũm paucis se recepit. tum & à fori Boarij porta, et ab alijs diuersis muri partibus irruptio facta, atq; ad prædas discursum est, à cædibus ta-

B men tẽperatũ. Mox uero ingressus Rex, & prædæ quoq; finis factus. Insignis huius anni memoria expugnationem tantæ urbis, quæ eo modo capta est, quo annis antea mille per Belisariũ è Gothorum manibus erepta fuerat, quadragesimo & quadringentesimo supra milesimũ ab ortu saluatoris Christi, is annus erat ab initio cœpti belli unus et uigesimus. Postridie duæ ingentes onerariæ naues à Genuensibus missæ cum frumento applicuerunt, quæ cognita urbis captura sub arcẽ cõcesserunt, Rhenatũq; omnium spe recuperãdæ urbis abiecta inde auexerunt. Tres adhuc arces in fide Rhenati perseuerabãt Capuana, Montana, Regia. Sed Capuana, pactis paucorũ dierũ inducijs, ante Rhenati abitum se dedidit. Regia aliquanto postea & Montana tardius receptæ sunt, Rhenatus ad Eugenium Florentiæ morantẽ sese cõtulit. Exin in Gallĩ ulteriorẽ abijt. Alphonsus munita Neapoli, aduersus Antonium Candolã ducẽs, ad Carperionũ castra posuit, ubi cum facta pugnãdi ab Antonio copia, in eundẽ certamen reguli dicerent, nisi princeps adesset: ergo (inquit Alphõsus) qui militi animũ addere cõsueui, iam pœnitẽtia mea terrorem adhibeo, absit à nostro sanguine ea recordia, moxq; galeam induit, signumq; pugnæ dedit. Certatũ est aliquãdiu nutante uictoria. Postremo fuso hostili exercitu, Antonius ipse captus est, cui erroris uenia postulãti, nõ modo ignouit Alphõsus, uerũetiam oppida quæ à patre accepta hæreditario iure possidebat, reliquit: cæteris captiuis perhumaniter habitis, nec quicquã ex Antonij suppellectilis, quæ ingẽs erat, præter crisallinũ

C calicẽ cepit. Post hæc Pelignos Marsosq; subegit. Mãfredoniã et subinde arcẽ in potestate recepit, omnesq; belli reliquias in Apulia extinxit: ac pacato ubiq; regno, Neapolim rediens in triũphantis morẽ, exultante populo, magnificentissimis apparatibus ingressus est urbẽ. Post hæc de pace inter Alphõsum & Eugenium actũ. Ludouicus Cardinalis Aquilegiẽsis & sua uirtute et põtificis autoritate potẽs, idcirco ad regem missus, eam cõfecit. Leges pacis in hũc modũ dictæ. Eugenius Põtifex Alphonsum regẽ Neapolitanum decernat, appelletq; Ferdinãdo regis filio cui rex post mortẽ regnũ destinauerat, potestatẽ succedẽdi faciat, Terracinãq; regno adijciat. Alphonsus cõtra Eugenij autoritati se subijciat, atq; opituletur ad agrũ Picenũ, quẽ Sforcia occupauerat uendicandũ: si quando Pontifex aduersus Turcas aut Afros bellũ susciꝑiat, rex cũ classe adiuuet: Sacerdotes regnorũ suorũ sub cõcilij põtextu Basileã profectos reuocet. Nec patiatur tres ex suis q cardinales sub Amedeo Sabaudiensi creati fuerant, reuertẽtes pro cardinalib. susciꝑi haberi'ue Matricem ciuitatẽ ducalẽ, atq; Acumulũ in Marsis oppida Romanæ ecclesiæ tradat. Traiecit deinde in Picenũ Alphonsus, & quæ supra relata sunt, feliciꝰ cursu perrexit. Exin domum rediens, cum Genuẽsibus duce Raphaẽle Adurno ea lege pacem fecit, ut bello ablata nemini petendi ius esset. Nec regis hostes Genuẽsis populus, nec rex Genuensiũ reciperet, illos'ue cõmeatu adiuuaret. Genuẽses regi quotannis dũ

uiueret honoris gratia paterâ aureâ dono darẽt, ac Neapolim mitterent. Post hæc Anto D
nius paterna stirpe gentilis, per matrẽ Vintimillus, qui multa in Apulis egregia facinora
Alphonsi gratia fecisset, ad Fontem populi non procul à Theano, quo iussi erant regni
principes cõuenire, cũ equitibus trecentis profectus, tanquã unus ex purpuratis autori-
tate maioribus interficere cõstituisset. Apud regẽ accusatus, clã fugiens Cantãzanũ di-
tionis suæ oppidũ repetijt, extinctasq; regni lites excitare conatus, non solũ uicinos pro
ceres, sed Venetos & alios Italiæ potẽtatus, ut in regẽ arma susciperent, & literis & nun-
cijs inuitauit. Sed frustra illi cuncta successere. Nam rex cum copijs aduersus eum profe
ctus, & Cretonẽ urbẽ & omnẽ ei reliquũ agrum ademit, ipsumq; in Catanciano reclu-
sum, ad deditionẽ nulla conditione interueniente cõpulit. Ioannẽ uero Nuceũ, qui con
tumaciæ Antonij suasor fuerat, oppidis omnibus exutum, regno excedere iussit. Secuta
est paulò post profectio regis in Tusciã, de qua suo loco relatum est. Vnde reuersus,
non multo tẽpore interiecto, Fredericũ imperatorẽ, & Leonorã imperatricẽ ex sorore
sua neptem ad se uenientes tãto honore excepit, quantũ referre uix Oratori maximo fa
cundia suppetat, donatosq; magnifice ambos à se remisit. Exin quãuis pacẽ ut prædictũ
est, Florẽtinis petentib. dedisset, cũ tamen capta Mediolanẽsi urbe à Francisco Sfortia,
Leonelli marchionis Estens. interuentu, cũ Venetis positis inimicitijs fœdus inijsset, al
terum tamen in Tuscia bellũ gessit, misso in eã expeditionẽ Ferdinãdo filio, de quo satis E
inter res Hetruscas cõmemoratũ est. Soluta est & pax cũ Genuensibus capta naue, quæ
de Chio insula Genuã petebat, ut postea referemus. Ob quã rem cõmota rep. Genuẽsi,
Ioãnes Philippus Fliscа gẽte prognatus, cũ quatuordecim altissimis naub. in portum
usq; Neapolitanũ adnauigauit, ibi ut regis triremes onerariasq; naues incenderet. sed re
pulsus tormentis æneis inglorius abijt. Nec multis post diebus classis regia ad montem
Cyrceum sex Genuensiũ naues insecuta, cũ homines effugissent demersit, diuiti præda
in eis recepta. Quibus ex rebus, quanquã de pace tota fermè Italia cõuenisset, inter Ge-
nuenses tamẽ & regẽ cõcordia fieri nõ potuit: sed cũ Genuẽses exules ad regis opes cõ
fugissent, classis ei cõcessa est, quæ Liguſticũ uexãs littus, eriã urbẽ ipsam, ut relatũ est op-
pugnare nõ dubitauit, et nunc maioribus uirib. idẽ bellum repetitur. Fuit aũt Alphõsus
cum Fredericus imperator ad eũ uenit, annos circiter octo & quinquaginta natus, cor-
pore gracili, uultu pallido, sed aspectu læto, naso aquilo, & illustrib. oculis, crine nigro,
& ĩa albicãti, ad aures usq; protẽso, statura mediocri, cibi potusq; tẽperãs, nec uino usus,
nisi aqua multa pdomito. Literis per omnẽ ætatẽ operã dedit, grãmaticæ apprime peri-
tus quamuis latine perraro loqueretur. Historias omnes coluit, nec poẽtas aut oratores
ignorauit, dialecticos nodos facile soluit, nihil ei abditũ in Philosophia, arcana theolo-
giæ perscrutato omnia, de pœnitẽtia dei, de libero hominis arbitrio, de incarnatione uer-
bi, de sacramento altaris, de trinitate, de difficilimis quæstionib. percũctatur, & præsto F
& sapienter occurrit, in resp̃sionibus dandis quãuis breuis & circũfusus, nunquã tamẽ
diminutus, sermone blandus terſusq;. Sũma ei cura, ne quispiã ab se abiret ingratus, peti
tiones differre maluit quàm negare, fauit religioni, rem diuinam diligẽter curauit. Sacer
dotalia indumenta, & altaris ornamenta cõparauit, quibus cõparari alia nulla queãt. Sa
crã ac domesticã supellectilẽ, aureã & argenteã admirabilẽ & incredibilẽ cõposuit, Mar-
garitas, uniones, admantes, cæterosq; lapides precioſos toto orbe quæsitos coẽmit: sa-
celli in quo sacris interfuit, et aularum quas incoluit, parietes, diuitibus atq; aureis pãnis
ornauit. Vestiuit seipsum nitide magis quã precioſe. Serico raro usus, aut ostreo palu-
damento. Venationi magnã uitæ suæ partẽ consumpsit, in bello seuerus & asper, in pace
clemens ac mansuetus, pepercit facile his qui contra se arma tulerant humanum sangui
nem inuitus fudit. Scelera tamen odit, nec impune subditos delinquere passus est. Re-
gnum, quod multis ante seculis spelunca latronum fuerat, adeo pacatum securũq; reddi
dit, ut quacũq; iter habeas nullus prædonum meatus adsit. Legatis omnibus ad se ueni
entibus sumptus opipare præbuit. Apostolicis qui Cardinales essent obuiam extra ur-
bem profectus, quasi patres honorauit, naues insolitæ magnitudinis fecit, & quasi q pro
cul inspiciat, sublimes esse arces per mare uadẽtes arbitretur, ædificauit pluribus in locis.

Sed Nea-

A Sed Neapoli ſupra quã dici poſsit, ſplendide ac magnifice arcem regã, cui Nouo caſtro fuit nomen, à fundamentis erectam iterũ erexit, tum opere mirabilem inexpugnabilẽq́, tum ſumptu magnificentiſsimam, turribus orbicularí forma ex lapide quadrato, mirifica ſtructura atq; artificio, muricq; craſsitudine inaudita, & ingenti arcu triũphali ex marmore candidiſsimo reformauit. Arcẽ ſancti Saluatoris in mari ex Quo nuncupatam, cuius expugnabilis ſitus ad uſum magnificẽtiſsimæ regiæ redactus eſt. Ampliauit & urbis portum, obiecta in profundũ maris altiſsima mole craſsiſsimo muro, turribus munita, ſalubritatem urbi exiccatis paludibus dedit. Magnus profecto princeps, & in utrãq; fortunæ partem probatus, qui inter cætera ſibi aduerſantia, etiã terræmotũ anno ab hinc ſecundo paſſus eſt, toto fermè regno, qualem nec noſtra nec patrũ noſtrorum memoria uiſum auditum'ue ferunt. Nam & multa regni oppida funditus corruere, inter quæ Arriatum ita abſorptum eſt, tanquã caumate periſſet. Raro ciuitas abſq; inſigni ruina ſuperfuit, circiter triginta millia hominum inter cadentia tecta periſſe feruntur. Neapolitanorum nobiliores ædes diſiectæq; ſunt. Nec templũ in ea urbe læſionem non ſenſit. Sed hodie iam ciuitas fermè refecta eſt, ciuium diligentia & regis liberalitate. ¶ Cæterum clariſsimi regis, qui ſæculum noſtrũ, ueluti ſidus quoddam præfulgidũ illuſtrauit, haud ab re fuit quã breuiſsime uelut in epilogo præclara facinora percurrere, quamuis tempo
B ris à nobis recepti pleraq; modum excedant, ex quibus illuſtriora huiuſcemodi ſunt: Adoleſcens mortuo Ferdinando patre, Arragoniam, quæ ab illo in Hiſpania regna ſuſcepit, cum aliquandiu ſapienter adminiſtraſſet, adoptatus in filium à Ioanna Neapolitanorum regina, diſſuadentibus amicis, expeditionẽ in Italiã ſuſcepit. Regina opem tulit, Ludouicum ducem Andegauẽſem, qui regnum ſibi hæreditario iure debitum affirmabat, pluribus prælijs afflictũ expulit. Reginã quæ malo uſa cõſilio ab ſe defecerat, non tã puniuit quã coërcuit. Rhenatũ alterum regni æmulum armis uictum cedere cõpulit. Ioannem Vitelliſcum Alexandriæ Patriarcham, magnis copijs inſultantem, regno fugauit. Caietam bis cepit, ſemel acri pugna deuictam, & iterũ ciuitatis parte uocante, cum defeciſſet, Neapolim quãuis Rhenatus & magnus ineſſet populus, expugnauit: Ioannem fratrem Nauarræ regem in Hiſpania laborantem armis adiuuit: Maſsiliam inſignẽ prouinciæ ciuitatem noctu adorſus obtinuit ac diripuit. Ad inſulam Gerbini, quam ueteres Lotophagiten appellauerũt, à continenti Africæ quatuor millia paſſuum diſtantem, obſidione admouit. Boſſorium prouinciæ regẽ, cum copijs aduẽtantem in proximo littore uictum, ex minoribus caſtris ad maiora fugere compulit. Nec diu poſt ab eiſdem tributa ſuſcepit, ab Eugenio Pontifice Maximo, qui ſibi de regno contrarius eſſet, quas tandem uoluit leges pacis accepit. Franciſcum Sfortiam ex agro Piceno armis deturbauit, & in Albania & in oriente per ſuos duces Turcis infeſtus, non parua eis damna intu
C lit. Bis Florentinos ob res Gallicas armis afflixit. Bis eis pacem petẽtibus dedit. Sed maius omnibus eſt & admiratione ſtuporeq; dignius, quod prælio nauali à Genuenſibus (ut ante diximus) ſuperatus, & in Philippi Mediolanenſium ducis captiuitatem adductus, mox liberatus potentiſsimo regno potitus eſt, & à uictoribus uictor tributum accepit, & adeo erga Philippum gratus inuentus eſt, ut ab illo ſuperum uoluntate hæres ſit nuncupatus. Vera Gothorum ſoboles, ex quibus deriuatum eſſe regium Hiſpaniæ ſanguinem, unde Alphonſi origo eſt, haud quaquã ambigunt. Illis & prælio uincere & regna ſibi ſubijcere proprium fuit. Quorum ueſtigia Ferdinandus imitatus, haud diſsimilem filium genuit, quando & ipſe Arragoniam, Cathaloniam, Valentiam, Siciliam & Alphonſus uero eam Italiæ partem, quæ olim Magna Græcia dicta eſt, pugnando, inſtando, uincendo ſibi ſubiecit: & magiſter Italiæ pacis factus, Hiſpanicarũ quoq; rerum moderator & arbiter eſſe uidetur.

FINIS.

AENEAE SYLVII EPI
scopi Senensis in libros Antonij Panormitæ Poetæ, de dictis & factis Alphonsi regis memorabilibus, Commentarius.

Eneas Episcopus Senensis Antonio Panormitæ Poëtæ clarissimo. S.P.D. Sylvester Chimensis antistes, cuius consilio in suam me curiam Fredericus imperator accersiuit, dictatas à me literas cum aliquando examinandas accepisset, remitteretq; plerūq; mãculatas magis quàm emendatas, interrogatus cur aptissimo uerbo remoto reddidisset ineptum. Atqui non uidisse me, inquit, scripta tua suspectare poteras, si nihil immutatum reperisses. Idem mihi ni Alphõso tuo faciundũ fuit, Antoni Oratorum & Poëtarũ limatissime. Nam quæ de rege maximo & optimo olim scripseras, ut legerem corrigeremq; iussisti. Legere potui, quod feci, corrigere uero non potui. Nam quid est quod manu tua emissum correctione indigeat? Vulgò dicitur, nihil dictum esse quod nequeat dici melius. At hoc in rebus tuis falsum Virgilianum carmẽ, quàm dicteria tua corrigi promptius fuerit. Legimus aliquando Socraticum Xenophontẽ, nescimus qua eloquentia homo Græcus eluceat. Ignoramus enim damno nostro Græcas literas. De Latinis si quod est iudicium nostrum, neq; ille translatus se Antonio, neq; Socratem Alphonso parẽ facit. Nam & tu Xenophontem hũc eloquentia superas & Alphonsus sapientia Socratem antecedit. Quid plura? Apophthegmata Plutarchi Philelphus in Latinũ uertit. Dicta illic factaq; memoratu digna breuiter comprehensa sunt illustrium uirorũ, quos non oriens modo, sed Græcia simul & Roma protulit. Maiora tamen & illustriora de uno Alphonso tuus liber explicat. Felix tu igitur cui tantus princeps scribẽdus occurrit, felix Alphõsus qui te ad cõsecrãda eius gesta idoneũ offendit. Nam neq; tibi materiã uberiorẽ inuenire, neq; illi scriptorem elegantiorem obtingere facile fuerat. Verum ego ut eò redeam, unde digressus sum, Sylvestri tenebo morem, annotabo pleraq;, non tanquam mutanda sint, uel quòd meum iudicium anteponam tuo, sed ut me librum uidisse ac legisse intelligas, quod tunc uerum maxime iudicabis, cum per singula capita tui operis, aliquid me uideris esse commentum.

In proœmium primi libri.

Alphonsus tanto est Socrate mãior, quanto grauior Romanus homo quàm Græcus putatur. Et quãto difficilius est reges, quàm priuatos homines philosophari.

Caput 1.

Hunc nouum Herculem sibi auxilio esse & Senenses orant, quib. tanto iustius fuerit opẽ ferre, quanto indignius opprimuntur. Quòd si rex solitus est laborantibus etiã cum periculo subuenire, Senenses certe non deseret, quos uel solo uerbo reddere tutos & quietos potest.

In Anglia quæ quondam Britannia dicta est, qui extra matrimonium mulieribus cõmiscentur deprehensi, sacerdotis imperio die festo in processũ cleri ac populi adesse iubentur, & retentis fœmoralibus, nudi ecclesiam circuire ardentẽ cereum manu gestantes. Si quem pœnæ pudet, is auro noxam redimit. Mannus quidam Florẽtinus qui sæpe data pecunia effugisset pœnam, rursus deprehensus subire quàm dare argentum statuit. Die dicta, ad ecclesiam longo pallio cõtectus uenit, quo in media turba uirorum fœminarumq; deposito, omni ex parte nudus remansit. Ac indignante sacerdote, & fœmoralia ut resumeret iubente. Minimè, inquit, gentium. Nam pudenda hæc, quæ

peccaue-

A peccauerunt, ea potissimum dare pœnas decet.

Balthasar Cossa, qui Pontificatum adeptus maximum, Ioannes tertius & uicesimus 3
dictus est, sæpenumero supra modum laudatus inquit, quamuis eminẽtia esse scio, quæ de me præclarè dicuntur, ijs tamen uocibus me oblecto.

Sapiunt mea quidem sententia, qui accepto aliquo beneficio uel mediocri, curiæ uale 4
dicunt. Ostendũt enim animũ suum expletum esse, & periculose se subtrahunt, quod in curiales frequenter accidit, qui ueluti sues ubi saginati sunt, in cœnã domini mactantur. Cæterum qui opes adepti magnas, apud reges perseuerant, non quidem id agũt ut gratias referant, sed uel tuto abire nequeunt, uel eis nihil satis esse præ se ferunt.

Si Gothis ac Longobardis tales reges fuissent, neq; mutilatum Liuium, neq; alio- 5
rum detrimenta autorum deploraremus.

Cũ Alphõsum ego ex Barjs Puteolos usq; sequerer, esseteq; illi ad me sermo de literis, 6
Ait se legisse librum Augustini de ciuitate Dei, ex Latino sermone in Gallicam linguam translatum, in cuius proœmio scriptum esset, Regem illiteratum nihil aliud nisi asinũ coronatum esse. Atq; ita sibi uideri affirmauit.

Pari, ut mihi uidetur, prudentia erga Iacobum Picinini filium Alphonsus utitur. Cui 7
ut amico subuenit, ab eo tamen, ut hoste, cauet.

B Harpyias arbitror fuisse q̃ plurimas. Nã curiã ego adhuc nullã hisce auibus uacuã uidi. 8

Cœptis quæ quidem iusta sunt, decet regem inuictum adhibere animum. Ac fortunã 9
ferendo uincere. At ubi conatus iniquus est, præstat uinci quã uincere.

Hieronymum hæreticum, de quo senior Aurispa cum rege disputat, intelligo Bohe- 10
mum fuisse qui Constantiæ crematus est, cum impiè de religione sentiret. Adde igitur si placet Hieronymi patriam, ut quod nos scimus, posteros haud lateat.

Venceslaus rex Bohemiæ, Sigismundi frater, Caroli quarti Romanorum imperato- 11
ris filius & hæres, ministri offensus uerbo, è mensa consurgens, arrepto pugione amicũ interfecit. Alexander Macedo, correpto telo in Clytum per mortẽ charissimi hominis, iræ suæ satisfecit, sibi se non satisfecisse pœnitentia facti docuit. Melior itaq; Alphõsus utroq; qui primo iracundiæ motui, ut homo succubuit, sed in secũdum ut rationalis homo peruicit, ac paruulos suos, ut ait ille, illisit ad petram.

Sigismundus imperator cõuicianti Baiorario creditori colaphum incussit, mox pœni- 12
tentia ductus, debitum omne persoluit. Modestior rex quã imperator, sed fortasse non tam huic equiti regis modestia, quàm Baiorario Cæsaris ira salutaris fuit.

Si sine literis esset Alphonsus, liceret cœnanti sibi, ut asino coronato, quietem expe- 13
tere. At docti regis nullam uitæ partẽ quietã esse phas est, nisi quã sibi somnus uẽdicat.

Quid faciat in suos ciues Alphonsus, cum etiam in hostes pius sit. 14

C Misericordem regem unum uel hoc factum, Deo optimo & maximo proximum fa- 15
cit. Verum cum uictoriam rex abhorreat, fœditate & crudelitate partam existimandum est. Neq; ijs eum auxilio esse, qui bella per omne nephas gerunt.

Cum Neapolim in arce noua de pace Tusciæ, deq; mittendo in Albaniam Picinino 16
per hos dies ageremus, studiosum T. Liuij regem animaduertimus, quem sæpe testem citauit, dum cauendum esse diceret, ne primam belli fortunam aduersam experiremur. Nam præsagium finis ex initio concipi solitum autore Liuio attestabatur.

Sigismundi Cæsaris prouerbium fuit, Ignarũ esse regnandi, qui simulare nesciret. Ve- 17
ra ratio, nec uultum nec animum mendacio obtegentem regem probat.

Simili liberalitate usum regem accepimus in pauperes presbiteros, qui diuinam rem 18
primum faciunt.

Frederico Celeiæ comiti, qui ob amorem concubinæ uxorem interfecit. Atque de- 19
inde inter scorta uitam turpissimam agens, ab hinc anno proximo uita decessit, ait ex amicissimis annũ iã supra nonagesimũ agis, nec minus uoluptati seruis, quã si sis adolescens. Age iam demum moriturum te scito, atque de sepulchro cogita. Cui Fredericus istuc, inquit, ago. Nam sepulchrali marmori hoc epigramma insculpendum statui. Hæc mihi porta est ad inferos. Quid illic reperiam nescio. Scio quæ reliqui, abundaui bonis

omnibus,ex quibus nihil fero mecum,nec quod bibi atq; edi, quodq; inexhausta uoluptas exhausit. Tum amicus Sardanapali epitaphium,inquit,memoras, quod Aristotele teste,non hominis,sed bouis sepulchro inscribendum fuit.

20 Ex ducibus Transalpinis unũ nouimus qui singulis diebus uenientibus facile prębe rent aditum,non quidem iuris dicendi,aut administrandæ iustitiæ cupiditate,sed ut munuscula ipse tolleret,quæ ad curiales ferebantur. Nec tres duos ue nummos, quos uocat Bohemicales,è manu pauperis auferre uerebatur.

21 Hetruria nec Agrorum amœnitate nec uirtute uirorum Picentiæ agro cedit. Ea nũc uastatur,non gemitu regis egemus,sed uoluntate quam dicis eum in Surrentinos habuisse,cum pacis & belli potens sit.

22 Aut noscere per sese regem omnia optauerim,qualis Alphonsus est. Aut adeò demẽtem esse,ut catena constrictus consiliariorum arbitrio regatur.

23 Fredericus imperator Viennæ & in Noua ciuitate Austriæ arces magnificà instaurauit. At Sigismundus olim Budæ. Cæterũ Alphonsus & noua quæcũq; uiderim opera et uetusta supergressus est, neq; Darij regiã Neapolitanæ arci cõparandã fuisse putarim.

24 Franci quibus rex esset sola purpura & diademate conspicuus,illi crines totonderũt, & retruso in monasterium nebulone,autoritate Zachariæ Romani Pontificis Pipinũ substituerunt,quem non uestis aurea, sed spectata inter bonos moderatio,& autoritas regio culmine dignum fecerat.

25 Adiutor asinario rex factus. nonnullos Campaniæ populos sibi conciliauit. At si Senensibus opem tulerit pacemq; laboranti Tusciæ dederit,& illius prouinciæ & uniuersarum Italiæ ciuitatum tutor & pater appellabitur.

26 Quos sæuitia & crudelitate territos subegeris, ut metuas semp necesse est,quos tua tibi pietas misericordiaq; conciliauerit,perpetuo fidos inuenias.

27 Hugoni Senensi,quem nostra ætas medicorum principem appellauit, uxor fuit nomine Ladia ex familia Sozinorũ. In qua frequens uirtus,forma rara. Hanc Hugo quòd deformis esset Ladiam bonam uocitare solebat,atq; omni patrimonio priuari quã coniuge maluisset. Itaq; potest amari deformis,mala non potest. Crispini fortasse nec morum suauitas,neq; forma fuit.

28 Armatus rex iusti belli causa dum contra Florentinos Venetosq; exercitum ducit, occurrentibus in agro Pelignensi hostium legatis,& se uictos profitentibus pacem dedit. At Senenses antè se superatos fatentur quàm rex armetur,& obuoluti pedibus eius ueniam petunt. Quippe tanto glorioſius his,quàm illis rex ignouerit, quanto potentiores sunt Veneti & Florentini quàm Senenses. Nam illis uideri potest idcirco pax reddita, quòd cœpti regem pœniteret,tanquam magnas & opulentas ciuitates uincere desperaret. Concessam Senensi populo,nemo ex clemẽtia regia nõ profectã addubitabit.

29 Picinino quoq; permolestum fortasse fuerit,Senensibus pacem reddi, qui mitissimi populi damno,sibi & opes & gloriam quærit. Sed nec uirtuti eius si modestior fuerit,& regis imperio sese commiserit,aut locus aut honor deerit.

30 Regum primogenitis,qui reges futuri sunt,non ab re huius regimen ducatus committitur. Nam cum Calabrorum ineptias experti fuerint, easq; tolerare didicerint, aliorum populorum facile mores ferent.

31 Alphonsi quæstio recte soluta est. At poterit ne ille amplius quærere, si Deum ipsum uelut naturalem sedem appetit animus. Cur tam inuitus eò tendit,quò ire appetit, præsertim cum hoc bono interris frui nequeamus.

32 Apud Iulianum sancti Angeli Cardinalem doctissimum atque integerrimum patrem,Flauianis supra Danubiũ,cui ciuitati nunc Vienna elt nomen, cum cœnarem,fuisſetq; de Basilienſi concilio multus sermo,& inter cœnandum terram moueri intueremur,discumberetq; simul Ioannes cognomẽto amicus Agrippinẽsium legatus,qui diceret surgendum è mensa, & in patentes campos abeundum. Bono animo,inquit,Iulianus o amici estote,de synodo Basilienſi locuti sumus,quæ omnem ecclesiam tremefecit,non tamen illisit. Ita nec nos terræ motus iste consternauerit.

Caspar

A Caſpar Schlick, qui trium Cæſarũ Cancellarius fuit, optare ſe dicebat, omnesq; reges ali 33
quando priuatos pauperesq; fuiſſe: neq; enim ſatis miſeretur, qui nunquam fuit miſer.

Gloria certe longe maior eſt ſeruati quàm cæſi hoſtis, tantoq; triumphus illuſtrior, 34
quanto plures relicti ſunt, de quibus triumphetur.

Magnificentiſsimos eos fuiſſe ludos ex Friderico imperatore accepimus, qui eo præ- 35
ſente per ſacram hebdomadam editi ſunt, annum poſt iubileum altero. Nos autem lu-
dos, quos Gallici perſonagia uocant, mirificos & nuſquam ſimiles Lauſannæ uidimus,
quæ ciuitas Lemano adiacet lacui.

Pharmacum ſecurus Alexander accepit, paratum à Philippo medico, quem corru 36
ptum auro Perſico ſcripſerat Antipater, uterque medicus, ille arte, hic familia, ſuſpitio-
nis periculum incidit.

In Fridericum Cæſarem tertium cum nonnulli dicta probroſa iactaſſent, referenti 37
bus aulicis. An neſcitis, inquit Fridericus, principes quaſi ſignum ad ſagittam expoſi-
tos eſſe. Turres quidem fulgura præaltas feriunt, humilia tecta prætereunt. At nobiſcũ
bene agitur, ſi uerbis tantum impetimur.

Hypocritarum uitũ Friderico Cæſari coràm accuſabat Caſpar Schlickius, abiturũq; 38
ſeſe aliquando in loca dicebat, quæ hiſce hominum monſtris uacua eſſent. Cui Frideri-
B cus, ultra Sauromatas ergo, inquit, & glacialem oceanum tibi eundum eſt. Sed cum eò
ueneris non omnino carebit hypocriſi locus, ſi modo & tu homo, non Deus es. Inter
mortales enim nemo eſt, qui non ex aliqua parte fictus fucatusq; ſit.

Sermonem habuit coram Alphonſo in cœna Domini Antonius quidam Sículus, or 39
dinem diui Dominici profeſſus, ſiue facto gloriabundus ſeſe regi obtulit, & quaſi parũ
ex pulpito ganniuiſſet, nouas de ſacramento altaris quæſtiunculas introduxit. Cui rex
obſecro, inquit, Rabbi, uas aureum aperuit quiſpiam, in quo ante menſem euchariſtiam
condiderat, nihil ibi præter uermiculum reperit. Ex auro quod mundiſsimum puriſsi-
mumq; fuit, & undiq; clauſum, non potuit uermis naſci, neq; ex accidentibus, quæ illic
abſq; ſubiecto aderant: Ergo ex Chriſti corpore productus uermis, at ex ſubſtantia Dei
quid aliud quàm Deus prodeat. Vermis igitur Deus, quid tu ad hæc? Obticuit mona-
chus. Nos qui eramus in corona, Theologicas ab rege ſcholas haud fruſtra uiſitatas fu-
iſſe cognouimus.

Nouitate gaudens Italia nihil habet ſtabile, nullum in ea uetus regnum, facile hic ex 40
ſeruis reges uideas. Piciniñ lanionis, filium, quaſi regem noſtra ætas uenerata eſt. Des
illi rei militaris peritiam. At inter homines, qui uel fugere uel capi, quàm mori malunt,
Ioannem de Hunniad apud Hungaros, apud Albanos Scanderbechium, apud Behe-
mos Pogebratium, apud Theutones Albertum Marchionẽ Brandenburgenſem, meo
C iudicio belli duces egregios exiſtimes, qui cum ſæpe hoſtes uicerint, nunquam tamen in
cruentam uictoriam reportarunt.

At milites Italici mercatores uidentur, ut equos & arma dederint ut liberi euadant, ni-
mirum mercatorum ſtipendia merentur. Regis tamen uera ſententia eſt:

Malo pater tibi ſit Therſites, dummodo tu ſis
Aeacidæ ſimilis Vulcanaq; arma capeſſas,
Quàm te Therſitæ ſimilem producat Achilles.

At ſæpius Herculem ex macellario, quàm ex Hercule prognatũ Picininum reperies.

Henricus Goriciæ comes militibus & optimatibus fuit. Is duos ex uxore Hungaria 41
nobili & prudenti fœmina filios, quos antequàm pueritiam exuerent in thalamo ſuo a-
pud ſe habuit, eosq; inter dormiendum media nocte ſæpius uocitare, et an ſitirent inter
rogare ſolitus erat, quibus tacentibus (nam altus ſomnus eos oppreſſerat) ſurgens ipſe
uinum ingerebat, illisq; recuſantibus ac euomentibus uinum, conuerſus ad uxorem.
Ex alio concepiſti meretrix, neque enim filij mei ſunt, qui noctem integram nil ſiti-
entes, dormiunt. Leonardus Felſechius nobilis eques, cum in Lipſenſem ciuitatem per
ueniſſet, in qua Saxones liberales artes ediſcunt, percunctareturq; Sobrinus ſuus, qui
tum forte illic ſtudij cauſa degebat, quidnã et quantum profeciſſet. Homo qui noſſet eũ

& coauditor eius esset, optime, inquit, se habet amicus tuus. Nam inter mille & quingẽtos qui adsumus scolares, hic unus bibendi palmam obtinet. Neque ingrata sese homo nunciasse putauit. Est enim mos apud Saxones dum conueniunt, hos primo loco ponere qui plus adbiberint, eumq; ludum ad æquales hausstus compotationem uocãt. Hul dricus de Noua domo inter Bohemos proceres, operibus & autoritate facile princeps liberos suos, quam primum ablactatos nouit, ad usum uini exercuit. Neq; Austrialia, neque Bauarica quæ leuiora sunt, sed Cretensia, Tergestinaq; & quæ uocant Traminica his ministrari iussit. Interrogatus à Friderico Cæsare qua ratione id ageret, assuefacti respondit illi, liberi mei cum adoleuerint, amareq; uina cœperint, securi adbiberint, quantum uoluerint neq; uino capientur. Sapis, inquit Fridericus, hoc ipsum Mitridates factitauit. At mihi si filius aliquãdo fuerit, nisi uinum oderit, eum ipsum oderim. Cæterum si regum cibus gloria est, ut Alphonsus ait. Ea se gloria priuari non sinet, quam consecutus est Italia pacata, bellumq;, si quod exoriri timor est, in Turcas uertet, illisq; formidabilem sese ostenderit.

42 Viriatus non male Hispanorum Romulus appellatus est. Alphonsum uero eiusdem gentis Iuliũ, etsi pacem Tusciæ redderet, Italorum Augustum non ab re uocauerimus.

43 Haud mirum si lecto Curtio rex ægra ualetudine leuatus est. Nam dum legit apud illum Alexandri facinora, maiorem sese orbis domitorem cognoscit, qui neq; iracundia, neq; uino uincitur, quibus Alexander ipse succubuit.

44 Detectum esse Vitruuium, qui quo pacto contegamur edocet, indignum regi usum est. At nec Senenses intectos à rege relinqui decet, qui detectos sibi hostes ostendere.

45 Dicentem sæpenumero Fridericum audiuimus, malle se febri teneri, quàm saltationi operam dare. At Galli ut quàm leuissimè saltent, uestium, quibus nec nates, turpe dictu uisuq;, obtegunt, usum inuenere. Sequitur Hispania Gallicas ineptias. Italia uero dãnat, detestatur, abhorret. Nam quid turpius, quàm ita uestitum esse hominem, ut quasi nudus pudenda quæq; in propatulo habeat.

46 Dantem ferunt ad spectacula ductũ, apud uenditorem librorũ, quod ex eius taberna in forũ prospectus esset, cõsedisse, librumq;, cuius fuisset cupidus inuenisse, quẽ tam auide attenteq; legerit, ut domũ rediens iuramẽto firmauerit, nihil se uidisse, aut audisse ex ijs quæ in foro dicta factaue essent. Verũ de musca, quoniã mentio incidit, referendum est Gallici principis exemplum. Conuiuium illi cum optimatib. suis fuit apparatũ in horto æstate media, sub opaca ulmo, circũ quam prouolitantium muscarũ agmina in dapes ac uina prouoluebantur. Cõuiuæ, quibus animantis fœditas stomachum moueret, mox ut musca in poculũ cecidit, uinũ simul atq; animal effudere. Aegrè id cernere princeps, iacturamq; uini tacitus indignari. Nam queri palàm inter magnos, qui aderãt proceres, nõ est ausus. Sed quos arguere uerbo ueritus est, exemplo admonuit. Puerum qui se coram flabello muscas abigebat, uentulumq; faciebat cessare, paululum iubet. Interea et in craterem suum musca incidit, tum lætus princeps duobus digitis dextram alitis alam apprehendit, & aliquandiu craterem suprà excutiens, ne quid uini secum deferret, in terram proiecit, exemplum conuiuæ omnes secuti, noxium & importunum animal dijs atque hominibus infestum, non mirum si Domitianus ille Cæsar tantopere insecutus est.

47 Neq; M. Tullij, neq; Vitruuij inhonoratum esse tumulum decuit, cum alter à morte homines tuendo, alter à pluuia scribendo protexit. Si modo is Vitruuius apud Formias sepultus est, qui de Architectura librum reliquit.

48 Pium regem memoras, qui uel saxis Ciceronis pepercerit, qua ille reuerentia tanti uiri ossa cõsectatus esset, utinam eius marmora quæ triumphalis arcus habet, parem apud posteros pietatem inueniant. At ego illis timeo in arcis aditu collocatis, oppugnabitur aliquando locus, neq; memoriæ magni regis, neq; artificio nobili uenia dabitur, quando affectum quemuis excludit dominandi cupido, mallem sapientia regis illic suam memoriam consecrasset, ubi solius uetustatis, aut inuidiæ metum subijsset.

49 Hecatonis præceptum, quod Seneca magnopere laudat: Si uis amari ama, recte rex attestatus erga Deũ nõ procedere, quẽ non omnes amãt, qui amantur ab eo, Vtinã nec

Senenses

A Senẽses hoc dicto decipiantur, qui regẽ Alphõsum uehementer amant, atq; obseruant.
Amici regi non minus Senenses sunt, quàm Buxutus eques fuerit, qui uam ipsius do- 50
mum Alphonsus uoluit, potius quàm triumphalem sibi arcum apparari. Salutem igitur
Senensium anteponat Picinini triumpho.
Agere quàm fari sapientis est. Nunquam nisi cum necesse est sapiens loquitur, neque 51
uana nisi ponderata mensurataue profert. Stulto nullum est tempus sermoni clausum,
facileq; uerba iactitat, qui sine consideratione profatur.
Sena uetus erit ea uetula confido quàm regis gemma curabit, sed non amittet gem- 52
mam, id est, benefacti gratiam. Nam regi & filio, & natis natorum & qui nascetur ab il-
lis, dum stabunt mœnia, fidelis & obsequens erit.
Et in Græcia & in Italia nati educatiq; barbarizãt. Nã quid magis barbarũ q̃ rapto ui 53
uere, & omnẽ æquitatẽ omnemq; religionẽ proculcare, quẽ Italicũ morẽ esse uidemus.
Ennius, si plerosq; nostri seculi regis contemplatus esset, credo non reges sed regones 54
appellasset: Ecclesix quoq; prælatos, prælatones uocitasset, qui præter coronas et insulas
dignitatẽ quod respondeat, nihil ostendunt.
Iusti est principis nõ solũ afficere neminẽ iniuria, sed eos, qui dãna quibusuis hominib. 55
sine iusta causa inferunt, si possint prohibere. Nã teste Tullio, q̃ aut nõ obstitit, si potest,
B iniurix, tam est in uitio, quã si patriam aut parentes deserat. Eam ob causam cum possit
Alphonsus prohibere Picininum ne Senensibus oneri sit, ne bello impio pium popu-
lum afficiat, nisi id agat tusticiam nẽglexisse caducariusq; non immerito uideatur.
Coloniæ Agrippinæ pictor quidam insignis, sed prodigus & piger & amator uini, 56
quàmplures Christi imagines cauponibus pignori dedit, easq; hoc pacto perdere quã
uendere maluit. Interrogatus cur non potius uenderet. Ergo, inquit, me Iudæum esse
quàm Christianum uultis.
Ioãnes Gersius Vuestualus qui Sigismũdi Cæsaris prothonotarius fuit, Alberto Ro 57
manorum rege fatis functo, principes Electores apud Francfurdiã adijt, ac ne Fridericũ
eligerent suadere summopere conatus est, conficta in eum uitia multa disseminans, neq;
contentus his: cum Romam Fridericus peteret imperiales insulas suscepturus, Nicolao
quinto Pontifici Max. epistolas direxit, quibus ne Fridericus coronaretur annixus est,
nihil tamen horum imperatorem latuit, hominemq; cum posset corrigere atq; interimẽ
re, passus est Viennæ uiuere patriscq; frui bonis, quæ illi non mediocria fuere.
Apud reges nihilo magis iuramentum quàm simplex uerbũ ualet. Animo enim prin 58
ceps obstringi, non alia quauis arte potest. Sed pudet me plus hodie fidei trans montes
quàm citra reperiri. Plerosq; ex nostris principibus, quos Italia genuit, adeò parabola-
nos, ut ita loquar, inuenias, ut certiora sint meretricum, quàm eorum promissa.
C Alexander, qui ex ducibus Maroniæ erat egregius bibulus, cũ mortem obijsset apud 59
Viennam, diemq; illi tricesimum in templo diui Stephani, cui præfuerãt Canonici, mul-
tiq; uiri nobiles celebrarent: sacerdos qui sitibundus cellam uinariam pra positæ intrae
rat, uidisse se inter dolia deambulantem asseruit, & ad ecclesiam reuersus, cum orantes
adhuc compresbiteros inuenisset, Quid hic Alexandro inferias, inquit, agitis? Ille in suo
templo lætus agit bibitq;, uos hic siti arescitis.
Pœnituisse quàm plures adepti regni compertum est. At qui literas didicissent, nemi 60
nem. Est enim doctrina sapientiæ similis, quam omnis anima concupiscit, nulli onerosa,
regni molestiæ multos oppressere, quamuis Bononiensium insania cuncta regna post-
habens, cupiat, cum capitis periculo uel diem regnare.
Apud Bohemos hoc uectigal exigi nequit, apud quos lupanaria & quæstus pacta pu 61
blica Husitarum lege prohibentur. Nostri minora mala tolerant, ut maiora quæq; deui
tent. At bene cum Neapolitanis actum est, quibus hunc regem diuina pietas dedit, quo
regnante, & ditantur & extolluntur. Memoriam si grati fuerint Alphonso æternam re-
tribuent, qui regnorum omnium suorum huc opes contulit.

FINIS LIBRI PRIMI

Liber Commentariorum

Aenex Syluij Secundus.

In Proœmium.

QVi norit Alphonsum nemo te Antoni dixerit adulatū. Si adulari eos tantummodo dicis, qui mortalium facta, dictaq; supra uerum extollunt. Libellus tuus quāuis elegantissime scriptus est, diminute tamen magis quàm ampliter regis laudes attingit. Nec miror, quis enim eius regis egregia facinora abunde retulerit, qui annos quadraginta omnium iudicio sapientissimè regnauerit. Ego quidem ut de tuo rege iudicium meum prodeam, omnes qui modo regnant, quicq; regnaturi posthac fuerint, Alphonsum tanquam speculum quoddam uirtutum cōtueri oportere arbitror. Si sibi gloriam, prouincialibus suis quietem parare uoluerint.

1 Inter fratres qui beatæ Mariæ Teutonicorum appellantur, ac Poloniæ reges de regni finibus magna sæpe contentione certatum est. Cæterum arbitror Sigismundo Cæsare litem extinctam, pacem factam, iuratum signatumq; fœdus. Anno abhinc tertio conspirant inter se quinque & quinquaginta Prutenorum ciuitates, impiaq; contra dominos arma susciplunt, & contra fratres uniuersæ rebellant. Tū Casimirus Poloniæ rex portionem sui regni Prussiam esse asserens, occasione oblata bene gerendæ rei bellum fratribus indicit. Tanto diui Alphonsi, quàm Barbari regis modestia maior. Sed non minori perfidia Piceninus cōtra Senenses usus, quos bello quandoq; male afflictos, quamuis sibi patriciq; suo fuissent amicissimi, non est ueritus armis lacessere.

2 Ad hæc sponsalia contrahenda nos huc ex Austria legati Cæsaris uenimus, remq; absoluimus, quamuis collegæ nostri Georgius de Populosa, & Michaël de Plena uilla adueni essent, qui dotis nomine minus promitti, quàm par esset arbitrabantur. At Leonora Augusta, sic enim eam uocitamus, regia neptis hoc anno filium peperit, Christophorum nomine, scitum puellum & oris lineamentis Alphonso persimilem, utinā moribus.

3 Aphricanum superiorem, qui unius uirginis pudicitiæ consuluisset, non satis à Liuio laudatum arbitramur, quamuis in eo facto extollendo nihil omisisse uideatur. Alphonsus Massilienses omnes uirgines ac matronas conseruauit intactas. In agro quoq; Vulturnano cum oppidū ui expugnasset, cui Ripa Maleranitæ nomen est, pari moderatione in fœminas usus est. Quas igitur huic regi laudes attribuemus? immortales certe. Si Piceninum reliquerit, apud quem uirgines ac nuptæ bello captæ contumelia afficiūtur.

4 Ratispona super Danubij ripa apud Baioarios magna & insignis urbs est, hic sancti Emmerani fœ: us monasterium cum uiseremus, Abbas qui loco præerat, recōditum nobis ostendit corpus, quod diui Dionysij Ariopagitæ esse asseuerauit. Cum nos Dionysium apud Parisios obseruari diceremus, Leonis Papæ literas in medium attulit, quæ testarentur imperatorem, si recte meminimus, ex Henricis unum, cum regem Franciæ inuisset ac Parisijs ageret, hæc ossa furatum huc detulisse, appellatoq; sanctus pontifex pium Imperatoris furtum, nos regis pium spolium dicere possumus, quo sanctissimus Aloisius ex Massilia in Valentiam translatus est.

5 Heri aliquot legati regem conuenimus, incidit sermo de Philippo duce Burgundiæ quòd uotum uouisset contra Turcas arma sumere, laudauimus nobilissimi principis animum. Quid nam ipse rex facturus esset ad religionem tuendam percunctati sumus. Tum ille, si uixero, inquit, in annum proximum, classe Turcas in Græcia atq; Asia lacessam. Alphonsus ex sorore nepos rex Portugalliæ in comitatu meo erit, quadringentis & eo amplius uelis mare sulcabimus, in hostium terram quinquaginta millia pugnatorum exponemus. Iam tela iam arma in promptu sunt. Tritici modios quinq; et septuaginta milia conscripsimus. Naues onerarias triginta expediuimus, quarum unam in portu uidistis. qua maiorem ætate nostra non tulit pelagus, animus bonus est, ad sit modo cū tuta bona ualetudo. Si propositum rex tenuerit, treis orbis partes armatus inuiserit, ac

rium.

A triumphando percurrerit, Europam, Africam, & Asiam. Idem Cæsar facit tauit. At ille contra patriam, hic pro patria pugnaturus est, & pro catholica ecclesia in qua regenerati omnes sumus.

Nougardia ciuitas est inter Rutenos amplissima, & auro atq; argento abundans. Rutenos non illos dico dequib. Lucan. ait. Soluũtur flaui lõga statione Ruteni. Nã eos inter Galliam habitasse constat. Hi Germanos ultra & Sarmatas & Lituanos non longe ab ortu Tanais sedes habẽt, ad quos Romanorũ ducum nemo unquã penetrauit. In medio urbis foro lapis quadratus est, in quo rex & quidẽ stans, ius populo dicit: sed raro regia potestas in annũ apud unũ mansit, sæpe in unam diem duo tres ue regnauere. Surgit enim ex populo, qui clientelis se satis armatum existimat, Regemq; deturbans lapide, locum eius inuadit, atq; uestigio rex salutatur, haud absimilẽ & ipse casum subijt, si quis se fortior aduentarit regni cupidus. Mira diuersitas regionum, Septentrio suos inhonestat reges, Meridies non alienos tantum, sed etiam hostes honorat. 6

Fridericus imperator extra cœnam nunquam utitur uino. In cœna lectissimum bibit, & id aqua perdomitum. Leonoræ Augustæ quæ paterna in domo nũquam uinum gustasset, suadebant medici in Germania regione frigida, si mater fieri uellet, uinum biberet. Quod cũ accepisset Fridericus, me uocato, abi, inquit, atq; Imperatrici dicito sterilem me coniugem quàm uinosam malle. Proinde me si amat, uinum oderit, ad id nuntium Leonora, & si uiri iussioni tam libenter pareo quàm uiuo, si tamen uini usum mandauerit Imperator, mori optauerim, quàm parere. 7

B

Teutoniæ regibus, qui ad imperiũ eliguntur apud Belgas in Aquẽsi ciuitate mos est coronari atq; inũgi. Huc dum Fridericus iam electus properat, Albertus frater eius iunctis cũ Comitibus Celiæ uiribus Carnos inuadit. Labacum insigne ac munitissimũ oppidum obsidione cingit, Cramburgenses infestat, Tergestinis, se nisi dedant exitium minatur, apud Carenthanos, apud Stirienses nouas turbas excitat. Seniores qui apud Ernestum patrem in primis accepti, ac fideles fuerãt, Friderico suadent patrimoniũ quàm imperij curã maiorẽ gerat. Imperiũ rem cõmunem, alio tempore curari posse, patrimonium rem propriam, & ad hæredes transituram, nisi nunc tueatur, frustra in posterũ optari quæriq;. Contrà Fridericus imperij communia negocia per sese hæreditaria & priuata, per procuratores curãda statuit. Cœptumq; iter prosequens belli duces elegit, qui se absente patriæ consulant: coronatus dum reuertitur, fratrẽ cum comitib. profligatũ reperit ad se uocatum, temerati fraterni hospicij & amoris arguens, rursus in gratiam recipit, & quasi nihil peccasset, in partem regni restituit. 8

Mulierem, quæ in dies quadraginta totidẽq; noctes nihil omnino ederet se uidisse Patauij Magnus Albert. scriptũ reliqt. Neq; id cõtra naturã esse in fœmina ægrotãte et frigida. Verũ sub Nicolao quinto pontifice maximo ex ultimis Galliarũ finibus presbiter Romã uenit, qui se in quadriennio nullo usum cibo affereret, nisi cum aliquãdo ab episcopis inuitatus paululũ quid degustasset, inediæq; fuæ in multos dies, si quis optasset periculum faciebat. Hic dum Senis esset Leonardo nostro Imolensi Romanam se curiam periturũ ait, scandalumq; ibi passurum nõ periturum: Cum uenit Romam dies illic multos fuit, admirationẽ sui turbis fecit, quasi sanctus & Deo charus. Postremò captus uirgisq; cæsus, in exilium est actus. Suspectum est enim quicquid prodigiosum. 9

C

Comites de Vuirtenbergo apud Germanos in Sueuia late dominãtur, quãuis principatus honore & appellatione careãt, potẽtia tamẽ multos principes antecedũt. Ac insolentes & improbi habentur, qui neq; Romanam sedem uerentur, neq; obsequuntur imperio. Nobilis quispiam qui hos diu sectatus fuisset, ab eis tandem recedens ad curiam Cæsaris profugit. Henricus tum septimus imperabat, auus Caroli quarti, qui Sigismundi pater fuit. nobilis conspectu Cæsaris quotidie accusare comites, nũc rebelles, nũc raptores appellare, hostes imperij, contẽptores ecclesiæ. Cui Hẽricus, tace, inquit, ueterator neq; laudãti tibi, q̃s scimus pessimos, neq; uituperãti, q̃s tu olim seq̃baris, fidẽ habemus. 10

Ludouici Pontani & Nicolai Siculi bella legatio & digna tanto principe, nisi discordes animæ & inuidia laborãtes, neq; Regi neq; Cõcilio utiles extitissent: fuimus et nos 11

Basileæ

Basilex notumq; nobis est, non minus occupatam fuisse Synodum ad reconciliandos D
inter sese regis legatos, quàm ut Bohemos ad ecclesiæ catholicæ consensum reduceret.

11 Antonius S. Marci Cardinalis Eugenij quarti summi præsulis nepos, incredibile est quàm multa numismata ueterum conquisierit imperatorum ac principum, amator & hic uetustatis est. Nobis Alphonsus cum essemus apud se Puteolis, ait inuentum à se Neronis aureum nummum, quo pessimus imperator eam sibi laudē usurpauit, qua diuus Augustus in cœlū tollitur. Clausi templum quod ueteres Iano dicauerunt, damnabatq; sapientissimus rex stultum principem, qui sibi falsam gloriam uendicaret. Non est igitur Antoni cur uel tu, uel ego, tanti regis gratiam consequi mentientes speremus.

13 Bartholomæum Facium, qui gesta regis scribit, non miror imitatum esse in genere dicendi C. Cæsarem, quando eius commentaria regi tantopere placent. Verum Lituaniæ ducem Suitrigalum nunquam à domo pedem mouisse aiunt, quin dispensatorem percontaretur, an librum quem sibi de arte Popinaria accuratissimè componi curauerat, secum afferret, quasi Apitius exquisitarum cultor epularum. Cœna apud eum nō minus sex horarum fuit, nec fercula minus quàm triginta & centum allata sunt dum liguric. Ita que occidentales reges Septentrionales edunt.

14 Quod iubet alternatim Plato, Alphonsus copulatim implet, qui & literatus est & homines amat literatos. At rara in terris auis. Nam seculo nostro omnes fermè reges Nur- B
sini uidentur, qui lectorutos (sic enim literatos uocant) è consilio procul arcent.

15 Vuenceslaum Bohemiæ regem inter purpuratos suos crebro sermone usurpare solitum ferunt, Ego si me diripiendis urbibus Italiæ fors præsentem dederit, cæterarum rerū prædam militibus impartiar, uini tantum apud me spolia reseruabo. Si quis autem in cellam uinariam insussu meo fuerit ingressus, gladio ferietur. Hunc principes Electores uelut inertem atq; secordem imperio deiecerūt, Ruperto Baioario in locum eius suffecto, ad quem Ciuitates Teutonix omnes defecere demptis Norinbergensibus, qui Vuenceslao iurassent. Hi cum hinc iurisiurandi religionem uererentur, inde uim Baioarij timerent, legatos ad Vuenceslaum mittunt, qui se iuramento solui petunt, ac si necesse sit auri uiginti milia nummum in eam rem offerunt. Rex auditis legatis liberos Norinbergenses dicit, si currus quatuor tradant onustos uino, quod Baccharacense uocant, hoc est inter Rhenensia uina, ut putant, optimum.

16 Ab eo principe, qui muscam è cratere, ut ante relatum est, proripuit, perijt quispiam filiæ quam haberet unicā, aureos uiginti quibus eam nuptui traderet. Sibi enim non esse unde corradere dotem posset. Id ubi negatum est, ad uicinum regem commendatitias literas impetrauit, quas uir bonus & nobis amicus dictauit, signandasq; principi tradidit. Cui princeps, unde papyrum sumpsisti? Ex tuo inquit armario. Tū princeps, siccine me, ait, expilatis omnibus. Si sic bona nostra prodigemus, ad mendicitatem breui re- F
digemur. Male hanc diem expendimus.

17 Pudeat Italiæ sacerdotes, quos ne semel quidem nouam legem constat legisse, apud Thaboritas uix mulierculā inuenias, quæ de nouo testamēto et ueteri respōdere nesciat.

18 Si unius triremis liberandæ causa in qua ducenti, uel paulo plures perire homines poterant, ingenti periculo sese rex subiecit, quid faciat pro beati Petri nauigio, cum quo ni si procellam Turcorum euaserit, Christianam perire societatem oportet.

19 Vitoldus dux Lithuaniæ læsæ maiestatis reos ursorū pelle consutos, ui sis quos domi nutrierat laniandos obijciebat. Cuius seueritatē ne dicam crudelitatē, adeò prouinciales extimuerunt, ut cum dixisset aliquando duobus pluribus ue, Ite otius ac laqueo uos appendite, nemo imperium recusauerit, auditusq; nonnunquam, sit qui currens hortatus alios, eamus quàm properanter, dixerit, ne bilem domini commoueamus.

20 Fridericus Imp. III uictis bello & ui captis Gunzienſibus LXXX homines qui rerū nouarum ac rebellionis autores fuerant, in patibulum sustulit, reliquæ multitudini uitam libertatemq; ac fortunas concessit.

21 Sequebamur Alphonsum ex hospitali beatæ Mariæ in arcem regiam, tū forte uir grandæuus uultu habituq; uenerabilis, regem salutat. Rex autem ad nos conuersus, Sic, inquit,

A Sic, inquit, cum obsiderem hãc urbem ad me uenit in castra, utq; bono animo essem iussit. Nam circa Calendas Iunias quæ tunc instarent; oppido potiturus essem, at non diu post futurum esse anceps prælium ait, in quo dux exercitus caperetur, mecq; commouit, ne illi pugnæ interessem. Prima uaticinij sermonis pars impleta est, quarto nonas Iunias Neapolim in potestatem redegi. Copiæ nostræ atq; Antonij Caudolæ in agrum Capuanum conuenerunt, dubitatum est inter nostros, an prælium committi oporteret, quòd uires nostræ timerent, quod cum ad me relatum est. Ergo ea res uobis timorem, inquam, incutit, quæ præstare animum atque audaciam debet. Induiq; me mox galeam, & signo pugnæ dato in hostem me conuerti, fregi acies, uici, profligaui, Antonium captiuum abduxi. Nec me uaticinium, nec trepidum consilium amicorum terruit.

Nandi solum peritia C. Cæsar Alphonso superior fuit, qui apud Alexandriam nauicu 22
la penè subuersa, nando ad classem euasit. Batauos hanc artem adeò calluisse constat, ut Rhenum qui apud eos latissimus est fluuius armati tranarent, illorum hodie locum Traiectenses tenent, uiri bellaces & nandi peritiores quàm cæteri Rheni accolæ.

Seruatæ apud Vicarum mulieres, regis animum ab his alienũ ostendunt, quæ Picinini 23
patrauit exercitus, uiolatis apud Orbatellum nuptis ac uirginibus.

Prælijs, quæ inter Christianos acta sunt, corpus obijcere non negauit Alphonsus, Nõ 24
B est igitur cur dubitemus contra Turcas eum arma sumpturum, & in tam glorioſam expeditionem iturum.

Albertus Marchio Brandenburgensis (quem Teutonicum Achillem non ab re uocitant) cum accepisset Nurenbergenses octingẽtos equites, ac sex millia peditum in agrũ eius prædatum misisse, apud fluuium quem illi transmissuri erant, equitibus atq; peditibus uno duntaxat loco uadabilem sagittarios inter arbusta ducentos collocat, qui equitatu prætermisso peditesuado arceant. Ipse cũ sexcentis equitib. mox proximo in nemore latitat, missisq; hostium equitibus, mox sese ostendit. Steterunt utrinq; acies medio trecentorum fermè passuum interuallo non sine trepidatione. Tum Marchio cum duobus comitibus apprehensa lancea in hostem aduolat. Occurrunt totidem sibi ex hostibus uiri fortes. Marchio equitem eum, qui sibi obuius sit medium transfodit, sternitq;, at comitibus suis, ab ijs, cum quibus congressi fuerant prostratis, ipse in hostium turmã solus erumpit, modo illum conficit, stragemq; non paruã efficit, donec ad signa peruadat. Illic centum in eum gladij nudantur, & cum punctim eum ferire circumuentum nè queant, ignari quis nam tanta auderet, cæsim rem agunt. Ille amplexatus utroq; brachio uexillum, nusquam honestius quàm hic moriar, inquit. Dum solus hæc agitat, reliquus exercitus suppetias occurrit, et uersis in fugam hostib. semianimẽ ducem apud uexillum comperit confractum quassatumq;, hostes aut cæsi aut capti fuga admodum pauces eri
C puit. Pedites apud fluuium impediti, nulli interim usui fuerunt. Hæc nobis & Albertus ipse cũ simul è Noua ciuitate Austriæ Viennã pergeremus, & alij quàmplures uiri graues retulerunt, dignus Albertus, qui prope Alphonsum nomen habeat.

Presbyterum aiunt, montis Caluj, qui Viennæ imminet cũ ad meridiem usq; bibisset, 25
dormire usq; ad occasum solis consuesse, experrectum uero ad ecclesiam ire, ornare altaria, sacerdotalia uestimenta sumere, campanaq; plebem citare, ut qui Missam celebrare instituisset. Interrogatus cur tam sero rem diuinam ageret, uersum ad occidentem, quẽ putabat orientem esse, percontantibus respondisse fertur, Imò uero subdubito, an tam mane celebrare liceat ante exortum solem. Nam quamuis aurora rutilat, non tamen diem dicere possumus, nisi solis orbis super nostrum horizontem eluceat.

Ludouicus Baioariæ dux, quem Basileæ Nurenbergæq; uidimus, struma ingenti gib 27
boq; deformem, ac facundum & audacem, aduersus Ludouicum patrem impia arma mouit. Nec ueritus est uenerandum & grandæuum senem dura & miserabili obsidione uexare. Sed correptus uehementissima febre, ante diem suum obijt, quàm patrem possit in uincula conijcere. Neque enim aduersus paterna iura impune cæditur, neque longæui sunt super terram, qui parentes inhonorarit. Infamis ætas nostra, qui nõ Ludouicum hunc tantum, sed alterum Ludouicum Franciæ Delphinum & Alphonsum Castellæ

primogenitum in patres armatos uidit.

28 Vdalricus Ciliæ comes hoc anno cum Ioannem Huniadem regni Hungariæ Gubernatorem alloqui cuperet, neq; ille recusaret, si apud se in castra conuenirent. Non ego, inquit, princeps ex principe, altaq; familia natus ad te ueniam nouum hominem, & nostra demum ætate nobilitatum. Cui Ioannes: Non, inquit, tuis maioribus, sed tibi me cõparo, quanquam neq; illis cedam, qui pugnando prò Christiana religione nobilitatus, maius lumen posteritati mex comparaui, quàm illi, qui ad te detulerunt. Atq; ut in te Cilienſis comitatus turpiter extinguitur, ita in me glorioſe Bistricenſis exoriuntur.

29 Fridericus Marchio Brandenburgenſis, qui contra Bohemos sub Iuliano Legato apostolico fortem & numerosum duxit exercitum, conditurus testamentum quatuor ad se filios euocauit, Ioannem, Fridericum, Albertum & alterum Fridericum, Ioannemq; quod is natu maior esset, in hunc fermè modum allocutum fertur. Primus ego, ut nosti, dignitatem Electoratus imperij in nostram familiã adduxi, cum essem Sigismundo Cæsari admodum familiaris. Nunc uocat me suprema necessitas, curæ mihi est, ne tãtum de eus in domo nostra uilescat, tibi, ut uideo, quietis & tranquillitatis est unicum studium. In Electoratu præter curam & assiduum laborem nihil inuenias, eam ob causam, si tua uoluntate id possim, Marchionatum Brandenburgensem cui ius eligendi Cæsarem est, concessum Friderico, qui tibi ætate succedit, quiq; & uigilantior, & ad labores durior, quàm tu uidetur, testamento relinquam. Tibi Voitlandiam, Alberto quicquid Francorum iuris possideo, & alteri Friderico partẽ Misniæ. Cui Ioannes, existimaui pater ante hunc diem chariorem tibi multo quàm me Fridericũ esse, cum illi sæpius blandirere, neq; id ferre non ægrè potui. Nunc sententiam muto, & te pater amo colloq;, qui mihi ocium, illi negotium suprema uoluntate dimittis. Ex Ioanne hoc nata est Ludouici Mantuani Marchionis uxor, inter matronas nostri seculi forma & moribus præclara.

30 Ioãnes Rudolphi regis Bohemiæ filius, Alberto Romanorum imperatori patruo suo subiratus, qui petenti sibi partem Austriæ non statim annueret, cum non reperiret, qui prece uel pretio tantum principem occisurum se promitteret, ad patruum sese contulit, & amicitiam uultu præferens, transeuntem apud Heluetios Rhenum consecutus, ibiq; eum pugione transfodit incautum. Mox pœnitentia ductus ad Clementem *v.* Rom. Pont. qui se absolueret, Auennionem perrexit. Ille tanti sceleris autorem ad Henricum *vii.* Romanorum imperatorem remisit. Imperator reum apud Pisas in monasterio Augustinensium agere pœnitentiam iussit. Ibiq; Ioannes mortuus ac sepultus est. Nos cũ Leonore Augustæ à Friderico Cæsare obuiam missi essemus, tumultũ eius inspeximus.

31 Bernardinum Senensem quem Cœlicolarum numero Nicolaus quintus Pontifex Max. adscripsit, inter concionandum fabulam huiuscemodi referentem audiuimus. Accepit ex uillico matrona quædam nobili, recentia cerasa, quæ in thalamum recluſa maiori ex parte cum ossibus ore auido atq; hianti manipulatim uorauit, coram uiro deinde allatis quæ reſidua fuerant cerasis, prius quàm unum comederet terq; quaterq; momordit. Quærens ex uillico, quo modo cerasa ruri ederentur. Cui uillicus, qui per rimulam uorantem fœminam contemplatus esset. Quo tu, inquit, mulier paulo antea sola in thalamo. Erubuit mulier, Bernardinus eos bene uiuere aiebat, qui quæcunq; agerent aperta diis atq; hominibus esse putarent.

32 Puellam balnearũ custodem perdite amauit Albertus Baioariæ dux, atq; ut uoti compos fieret, matrimonium promisit. Cumq; de laudibus mulierum se coram aliquando esset sermo, illamq; nemo nominaret, aut inuidos purpuratos suos, aut formarum ignaros existimatores appellauit, qui uxorem suam præteriissent. Verum illam Ernestus Alberti pater apud Strubingum in Danubium præcipitauit. Indignum profecto facinus ob noxam filij, puellam quæ nihil peccasset, neci datam. Verax igitur Strabo, qui potentiorum commoditatem, ius esse diffiniuit.

33 Cœnantib. apud Anglã prælatis ac Baronib. ministri flexis genibus officiũ suũ faciũt. Apud Germanos nec imperatori nec regi tantũ adulationis impendũt, prãdentq; prandente domino famuli, duobus tribusue, qui uel uina cibos apponant expectantibus.

Audiui

A Audiui Fridericum Imperatorem ſæpenumero dicentem ex ijs quos extuliſſet, quàm 34
pauciſsimos gratos fuiſſe, Idq; muneribus ſuis datũ eſſe, ut ex fidelibus infideles fierent.

Aduerſus Albertum Marchionem Brandenburgenſem, omnes ſuperioris Germa 35
niæ ciuitates adiuuandos Nurenburgenſes ſtatuerunt, quibus ille bellum indixerat. Cumq; numeroſus exercitus inſtrueretur, interrogauit quiſpiam ut quid tantum popu lum aduerſus unum principem, et eum quidem non ditiſsimum armarent. Cui unus ex primoribus ciuitatum, deſipis inquit, homo. In Alberti namq; aſtutia & fortitudine om nium Germaniæ principum, uires opesq; continentur. Neque uana uox fuit. Septem et decem principes in partem ſuam traxit Albertus, ciuitates q; multis incommodis attri tas petere pacem coëgit.

Henricus Goriciæ comes, abſente qui cellæ uinariæ claues haberet ſitibundus oſtium 36
calcibus inuaſit, arguenteq; eum Phœbo de Turri, qui ſecum nutritus erat, utq; ſe fine ret frangere repagulum orante. Tace, inquit, me ſitis, non te cruciat.

A Turcis modo captos redimere Chriſtianos non liberale modo, ſed pium opus ſan 37
ctumq; fuerit, quod tunc futurum ſperauerim, ſi claſſem ut promittit aduerſus Mahume tem Alphonſus duxerit, ſimulq; terreſtres copiæ in Turcas ierint.

Homini agreſti, qui ad Nundinas Nouæ ciuitatis Auſtriæ uænale triticum aduexerat, 38
B dum parũper ad Caupones diuertiſſet, equorũ alter ex biga ſubtractus eſt, furti quere la ad Fridericum imperatorem defertur. Iubetur actor reũ nominare. Is ſibi de furto con ſtare ait, in ciuitate regia facto, furem ignorare, hærentibus in coniectura conſiliarijs, ſi forte in ſuſpicionem quiſquam ueniret. Mirum, inquit Fridericus, cur etiam alterum e quum homo non perdidit, tot ſunt hodie in hac urbe equites, qui equis indigent. Tum ruſticus equa eſt altera O Cæſar, quæ belligerantibus nulli eſt uſui. At qui ergo, ait Cæ ſar, eam inſidito, atq; in omnes urbis uiculos diſcurrito, ſubtractus equus in aliquo ſta bulo latitat, qui cum iugalem equam ſenſerit, mox hinnitum dabit. Paruit homo, eoq; pa cto furtum compertum, agreſtis, quod ſuum erat recuperauit, fur pœnas dedit. Omnes igitur qui iuri dicendo præſunt, non tantum iuſtos, ſed etiam prudentes & peracutos eſſe. Ziſcha Bohemus qui cœtus Thaboritarum ductauit exercitum, uillam quandam in Auſtria cum diripuiſſet, neq; inueniſſet armenta. Nam illa in inſulam Danubio cin ctam tranſuecta fuerant, conquiſitis à proximis uillis duobus uitulis totidemq; ſuibus, eos è regione inſulæ tam diu uerberari iuſsit, donec mugitum, grunnitum, uaccæ ſuesq; exaudientes ad ripam ſuam tranarunt, quibus interceptis prædam non modicam abdu xit, atq; ita docuit ingenio non minus quàm uiribus res militares geri.

Iacobus Archiepiſcopus Treuerenſis princeps elector, uir induſtrius ac magni conſi 39
lij, ſed multum cupidus, & ad extollendam eccleſiæ ſuæ potentiam nimis attentus, an-
C no ab hinc ſecundo Fridericum Cæſarem apud Nouam ciuitatem cum adijſſet, & alia atque alia petens impetraſſet, pluraq; petendo inſtaret, Si non facis, inquit imperator, petendi finem, ego negandi principium inueniam.

Theodoricus Colonienſis eccleſiæ pontifex, prudẽtia & autoritate inter electores im 40
perij facile princeps, Quærenti Sigiſmundo Cæſari, quo nam pacto felicitatem conſe quui poſſet, Inter mortales ait, fruſtra requiris: petenti rurſum ad cœleſtem illam quo iti nere pergeret. Rectà, inquit, inſtãti tertio, quid agens recta uaderet, Si uitam tuam ita in ſtitueris duxeriſq; reſpondit, ut facturum te promiſiſti, dum calculus, aut podagra, ſiue alia ualetudo acrius te oppreſsit.

Vellem audiſſe quid nam dixerit Andreas, ubi Panormum redijt uiſo rege. Ego cum 41
hinc abiero, ſi quis me roget, quæ apud Neapolim, ſcilicet digna memoratu uiderim, quatuor inprimis reſpondebo. Neapolim, ſcilicet, ſplendidam urbem, ſalubritate aëris, portu, templis, ædibus, agris, equis armisq; apud Italos nulli ſecundam. Arcem regiam, quam Nouam uocant, amplitudine formaq; cunctas ſuperantem, multas q; cunctas ſu perantem, multas q; raræ magnitudinis naues, quæ q; maria ſulcaſſe aliquando memo rentur. Et cui talia quadrent, Alphonſum Regem adijciam. Et quinto loco, ſi quis audi re petierit, ſacrum illum diui Ianuarij cruorem, quem modo concretum, modo liquatũ

ostendunt, quamuis ante annos mille ducentos pro Christi nomine sit effusus. Postremo Baiarum Cumarumq; & Puteolorum rudera subnectam, quæ Romanam uidentur æquare ruinam. D

42 Alberto Austriæ duci, qui mortuo Sigismundo Cæsare, cuius erat gener, regnũ Hungariæ ac Bohemiæ cum Romano imperio susceperit, cum princeps amore ciuium tutos esse oportere, idq; solam innocentiam præstare diceret, & fida custodia, respondit socer, infortunium excludit.

43 Alberto Ladislai patre uita functo, & Bohemi & Hungari Fridericum Cæsarem sibi regem petiuerunt. Quibus ille, absit à me, inquit, scelus hoc, ut patrueli meo paternam hæreditatem auferam. Fridericus quoq; Marchio Brandenburgensis princeps elector à Polonis in regem uocatus, Casimirum, inquit, habetis mortui regis fratrem, hunc requirite quem successio regem fecit. Quem si fortasse tedet regnare, ad me redite. Recusauit & Albertus Baioariæ dux oblatum Bohemiæ regnum, ne Ladislaum excluderet. Hanc nos temporibus nostris apud Germanos principes moderationem, & uidimus & memoria dignam censuimus.

44 Quærenti Leonardo Beneuolenti collega nostro, quo iure Piceninus agrum Senensem inuasisset. Militari, inquit Buccardus comes. Nam bello lacessere omnes licet, quibus obligati nõ sumus. At hoc ius summa iniustitia est. Decet itaq; regem, qui nihil præ E ter rationem & iustitiam prouinciarum præsides etiam se iubente uult facere, Piceninũ prorsus deserere, bonarum legum, & totius æquitatis euersorem.

45 Milites, qui otij gratia curiam sequerẽtur, semper in negocio futuros aiebat Syluester Chiemensis episcopus, nisi sese tandem uel cum periculo capitis inde amouerent.

46 Laudanti eum supra modum, & dijs persimilem esse prædicanti, cuipiam alapas Sigismundus non paucas incusserit, dicentiq; illi, cur me cædis? Cur me mordes? ait.

IN IDEM CAPVT.

Friderico Romanorum imperatori Amadeus dux Sabaudiæ, quem clerus apud Basilæam congregatus, Eugenio quarto à summo pontificatu depositio, in illius locum suffecerat, Felicemq; papam quintũ uocauerat, filiam quam domi habebat uiduam iuuenẽ & forma præstantem, in matrimonium obtulit. Simulq; dotis nomine auri numum ducenta milia, si Eugenio relicto, Petri successorem appellaret. Horruit Cæsar minimeq; lucramento suo, ecclesiæ sacramenta fœdare uoluit. Atq; ad suos conuersus, uendere, inquit, alij pontificalia solent, hic libenter emat, si reperiat uenditorem.

47 Cum accusassent purpurati apud Sigismundum maledicentiam Germanicæ multitudinis, quæ de suo principe passim obloqueretur. Subridẽs imperator. An uobis, inquit, graue uidetur illos male loqui, cum nos male agamus. Cumq; quidam se ciuem Budensem diceret, sibiq; tanquam membro parcendum arbitraretur. Et putrida, inquit Sigis- F mundus, si sit mea manus, abscindatur. At à Deo, inquit Fridericus imperator, cum oro, misericordiam peto, non iustitiam. Cur igitur me subditis clementem atque misericordem non exhibeam.

48 Qui duri atq; immites essent principes, his aiebat Fridericus Cæsar mortem nimis extimescendam esse. Nam quales se dum uixerunt alijs præstitere, tales, cum moriantur in se iudices inuenturi essent.

49 Quas non didicerunt artes recusant omnes exercere: imperare, quæ est ars artium omniumq; difficillima, nemo recusat. Interrogatus Rudolphus Cæsar qui primus in familiam Austriæ traduxit imperium, cur ita fieret. Non mirum, inquit, stultos putant, qui regnare nesciant, stultum autem sese nemo iudicat.

50 Michaël Pfullendorfius Secretarius Friderici Cæsaris, q in ecclesia mea Senẽsi sepultus est. Inter cætera quæ miraretur, id potissimum esse dicebat. Quòd animalia rationis expertia, nullum se supra regem ferret, nisi cæteris uirtute præstaret. Homines uero qui se rationales dicãt, ijs sæpe principib. obediere, qui brutis quadrupedib. stultiores essent.

51 Duos pueros miserat Alphonsus Parisios ut literas discerent. Eramus in arce noua apud eum, cum Ioannes Solerius illorum epistolas, regi redderet. Vidimus eum miro modo ge-

A do gestientem, postquam scriptis puerorum lectis proficere eos cognouit.

Bartholomæus Capranus Mediolanensis ecclesiæ antistes, iccirco se ministros forma 52
præstantes quæsiuisse dicebat, quoniam turpes animi turpia corpora incolerent. Improbitatem autem in egregia forma perraro compertam esse.

Interrogatus Sigismundus imperator cur apud liberas ciuitates peculatus crimẽ adeo 53
frequens inueniretur, Idcirco respondit, quod nudos honores ciuibus commendant, populus autem ad lucrum inhiat.

Neq; stultis, inquit Fridericus Cæsar, delectari possum, neq; superbis esse amicus. 54

Leonoram Augustam è Pisis iubente Friderico Cæsare Senas deducebamus, ante di- 55
em cinerum, cum solent insanire populi, offendimus apud Sanctum Miniatum Teutonicum, in agro Florentino choream agrestium puellarum; quæ sæpe saltantes nudarent genua, cruraq; ostentarent. Quod cum animaduertisset imperatrix, eamus inquit, meretricum hic ludus est, non uirginum.

Victis in Hungaria Gunzienſibus, magnum, inquit Fridericus imperator, actum est 56
opus, nunc maius restat, ut scilicet, uincamus nosmetipsos, atq; auaritiæ, & ulciscendi cupiditati frenos imponamus.

Seuerum, inquit Cæsar Rudolphus, et immitem, fuisse me aliquando pœnituit, lenem 57
B ac placabilem nunquam.

Beatos esse in terris reges aiebat Sigismundus imperator, si exclusis superbis, mansue- 58
tudinis, humanitatisq; cultores in curiam asciscerent.

Bernardus monachorum pater, abstinentiæ præcipuus magister, cum aliquando, ue- 59
nientibus hospitibus, extra ordinem cœnasset, idq; discipuli crimini darent, Non ego, inquit, sed charitas bibit editq;.

Viros & armis & literis claros non solum uocauit ad se Alphonsus, quorum consilio 60
in administrandis rebus uteretur, ipsq; abunde prouidit, uerum ex curia sua tanquam ex officina uirorum præstantium, & copiarum duces egregios, & uenerabiles ecclesiarum antistites emisit. Nam et Calixtum tertium qui modo summi pontificatus cathedram regit, ex Alphonsi schola ad Cardinalatus honorẽ maximus Pontifex Eugenius accersiuit.

FINIS LIBRI SECVNDI

Liber Commentariorum

Aenex Syluij Tertius.

Procemium.

C 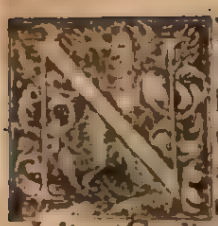

Egat Ioannes Esernicanus Philosophi esse Alphonsum quia rex est. Ego iccirco Philosophum esse affirmo, quia regno potitur. Nam Philosophi mea sententia, non qui facienda dicunt, sed qui dicenda faciunt, habendi sunt. Qui quum peccare possint, non peccant, & quemadmodum de Alphonso refers in omnium rerum licẽtia sibi ipsis frenum iniiciunt. Abstinentiam in uita priuata ipsa necessitas parit.

Iuliano Cardinali sancti Angeli, qui Basilienſi consilio præfuit, libros ueterum lecti- 1
tanti, cum diceret Oddo de uarijs. Quid tu hic inter mortuos latitas, ad nos tandem qui uiuimus exi. Imo, inquit, in fama uiuunt, tu neq; nomine, neq; re uiuis.

Cum uocarent in curiam senatores, Fridericus imperator utinam, inquit, duas res cõ- 2
siliarij mei in palatij uestibulo deponerent. Sic enim & ipsi recte consulerent, & mihi inter consilia dijudicare facillimum esset. Interrogatus quæ nam res illæ essent. Simulatio & dissimulatio respondit.

Exigenti promissa ueterano militi cum diceret Sigismundus imperator. At immode- 3
rata fuit petitio tua: Respondit miles, poteras negare cum peterem. Nunc sine turpitudine quod promissum est, rescindere non poteris. Tum Sigismundus, si ex duobus alterũ me ferre oportet, leuius rerum quàm famæ iacturam subibo.

4 Ladislaus rex Hungariæ ac Bohemiæ quamuis adhuc puer cum esset Romæ, non ui- D
deri sibi ait homines, qui literas ignorarent.

5 Barbaræ quæ Sigismundi Cæsaris uxor fuit, ac fatis functo uidua superstitit, cum sibi di
ceret aliquis imitandum turturis exemplum, quæ mortuo marito perpetuam castitatem
seruaret, Si me ratione carentes imitari uolucres iubes. Cur non columbas potius passe-
resq; proponis?

6 Gregorius Hannisburgensis scientia iuris ac facundia inter omnes Germanos facile
princeps, Cum domum ex curia Cæsaris in qua diu fuerat uersatus reuertisset, atq; non
longe ab oppido Nurenbergensi amicum offendisset, qui uxorem suam uiuere & bene
ualere diceret. Si uiuit uxor, inquit, ego obij.

7 Otrocarus rex Bohemiæ cum de pudicitia coniugis sinistra ad se rumores delati es-
sent. Lex, inquit, naturæ est. Cornua qui faciunt, ne cornua ferre recusent.

8 Ioannes Vatadiensis episcopus regnicq; Hungariæ Cancellarius, tam morum elegan-
tia quàm literarum scientia regnicolarum nulli secundus, Cum præfecturas urbium &
prouinciarum ad nouos & incognitos deferri homines animaduerteret. Post annum, in
quit, uidebimus, bona'ne fuerit regis electio, quòd si mihi fides fuerit, probatos adhæc
munera, quàm probandos potius assumam.

9 Vlrico de Rosis inter Bohemos proceres, opibus & autoritate polleti, cum Sigismun B
do absenti mortem fratris, & rebellionem Pragensium significasset, fratrem suũ respon-
dit Sigismundus naturæ tributum soluisse. Pragenses uero sibi tanto gloriosius soluu-
ros, quanto fortius uincerentur.

10 Parasitus Alberti Marchionis Cilianus nomine dicenti sibi cuipiam, Cur te stultum
assimulas cum recte sapias. Heu quam iniquè fortuna, inquit, mecum agit, quanto ma-
gis studeo me fatuum ostendere, tanto prudentior existimor. Contrà filium meum, qui
uideri sapiens nititur, stultissimum omnes iudicant.

11 Legerat Philelphus, ut opinor, cum Satyras Alphonso mitteret, quod scribunt uete-
res de Antonino Pio, qui Oppianum poëtam de natura piscium canentem, per singulos
uersus aureo nummo donauit. Vnde tum illius postmodum aurea carmina nuncupata.

12 Interea Austriam cum remearet ex Italia Fredericus imperator, renunciatum est Au
striales in armis esse, & assumptis secum aliquot Bohemorum militibus, Nouam ciuita-
tem obsidere instituisse. Proinde caueret ne montes Syriæ transmitteret, similiterq; ami
ci omnes uno ore consuluere. Nam fuga cũm Austriam ueniisset, nulla ei facultas dare-
tur. Ad ea Fredericus nec mihi uerisimile sit Austriales, ait, eò perfidiæ prolabi, ut me do
minum suum exercitu petant, neq; ego is sum, qui fugiam ante ora eorum, quin capi uel
occidi malim. Exin quid illi perãt, nisi Ladislaum pignus hoc, quo reddito liberi sumus,
tenerum adhuc puellum inuiti ex tutela nostra remittemus. At si pergunt petere in me E
dium Australium, Bohemorum et Hungarorum id pomum dabimus, de quo treis deas
inter se contendisse fabulæ Iunonem, Venerem, & Mineruam tradunt.

13 Pipponem Florentinum ex domo Stroziorum, qui cum plurima bella feliciter fideli-
terq; confecisset, adeo Sigismundus imperator apud Hungaros magnificauit, ut secun
dum illius regni caput omnes faterentur, plericq; primum putarent. Dixisse quoq; Si-
gismundum aliquando ferunt, facile Pippo, si uelit, scipione in manum meam dato, re-
gni fines egredi me solum ac nudum uidebit.

14 Romam cum peteret Fredericus imperator ex præfectis quos Flauianis reliquit certi
or factus est, Vlricum Eitzingerum, inter proceres Austriæ opibus & industria nulli se-
cundum, trans Danubium profectũ esse, ibiq; clandestina colloquia cum Moraui ha-
bere, timendum esse, ne res nouaret absente principe. E re igitur fore, Vlrico cum redi-
ret uincula injcere, quibus imperator respondit clarum ac potentem hominem pericu-
losum esse in carcerem rapere, quando neq; nocentem plectere eum, neq; innocentem
dimittere audeas. Vlricum deinde quia consiliarius suus esset, iurisiurandi immemorem
haud quaquam se credere, prius quàm experiatur.

15 Ladislaum Hungariæ ac Bohemiæ regem cum educaret Fridericus imperator, non
defuerunt

A defuerunt peruersæ mentis homines, qui perdendum suaderent puerũ, cuius uita ingentes molestias Cæsari, mors, regna et opes maximas allatura essent. Ad quos ille, ergo me, inquit, opulentum magis regem, quàm pium, quàm iustum cupitis. At ego bonum nomen cunctis diuitijs antepono.

Ioannes S. Angeli Cardinalis natione Hispanus cum in Austriam sedis Apostolicæ legatus uenisset, cognouissetq; Frederici Cæsaris, qui reditus & qui sumptus essent. Rumor erat, inquit, Fredericum ad rem nimis attẽtum esse. At meo iudicio perliberalis est, qui facultatibus sumptus metitur. Cæterum Sigismundus et Albertus qui ante eum imperauit, Bohemiæ & Hungariæ ditissimis regnis præfuerũt, propemodum prodigi principes, largitatem eius obfuscant. 16

Cum diceret aliquãdo Sigismundus imperator, assentatores se ueluti pestem odisse: 17
imò, inquit Brunorius Veronensis, nullum genus hominum magis amas. Nam quid apud te possent Marcus Banus, Laurẽtius Palatinus, Vrsacius Michael, Caspar Schlickius, nisi assentando tuam gratiam meruissent. Tum Sigismũdus Brunori ait: Sic nam comparatum est cum uirandos esse adulatores dicimus, tum maxime illis aures damus. Nec tu mecum tamdiu fuisses, nisi mihi blandiri assueuisses.

Animaduertit religiosus quidam prædicator ex ordine minorũ Albertum Cæsarem 18
B Ladislai patrem, qui sermonem suum Viẽnæ audiret somno grauatum esse, atque altiori uoce, quæro, inquit, ex uobis, qui astatis, saluari ne principes possint? Cũq; rem dubiam & admodum difficilẽ reddidisset, apagete ait, namq; si baptizati principes, ac in cunabulis moriantur, non est desperanda eorum salus.

Grauida bellis Hetruria laborat, partu diuæ Ferinæ cingulum ex rege petit. Neq; enim alius est, qui salutem illi elargiri facilius possit. 19

Fredericus dux Austriæ Alberti Cæsaris filius, commissurus prælium aduersus Ludo 20
uicum Baioarium, qui cum de imperio contendebat, quamuis accepisset Marchiones Brandenburgenses cum hostibus consentire, his tamen promissam ante pecuniam numerat, alienam fidem accusare, quàm suam requiri præoptans.

Mariam Hungariæ reginam cum accepisset uxorem Sigismundus, de quo sæpe facta 21
est mentio, principum regni Cõcilium apud Budam actum est. In eo regina perfidiam regulorum accusauit, qui se regno spoliare conati essent. Tum Sigismũdus unà cum iudicibus causa cognita, duos & triginta regulos securi percussit, quæ res multorũ deinde laborum & discriminum causa fuit.

Inter Ioannem Caroli quarti patrem & Henricum Carinthiæ ducem, de regno Bohe 22
miæ longa & difficilis contentio fuit, quo tempore clanculum ad Ioannem uenit, qui se ueneno hostem occisurum promitteret, si præmium speraret. Cui Ioannes, si me nescio
C Henricum interemisses, atq; ad me uenisses, crux tibi præmium futurum erat, qui regio sanguine manus commaculasses, & tu me modo autorem tanti sceleris petis.

Zischa homo Bohemus humili loco natus multa ui animi & corporis, sed ingenio 23
praua. Cum Hussitarũ labes Bohemiã infecisset, ducatũ hæreticorum suscepit, præliaq; cõplura aduersus fideles, qui superfuerãt, feliciter gessit. Amiserat hic oculum unum in pueritia, dum inter æquales luderet. Altero in obsidione cuiusdã castri priuatus est. Sed neq; oculo utroq; cassus imperio se abdicauit. Sequebantur eum ingẽtes copiæ, ab eoq; non Bohemi tantum, uerũ etiam Teutones magnis cladibus affecti sunt. Is moriturus cum rogaretur de suo corpore, quid fieri mandaret. Pellem inquit, mortuo demite, relictoq; feris cadauere, ex ea tympanum facite, quo in prælijs utamini. Nam ut hostes uiuentis aspectum non ferebant, ita mortui sonitum non ferent.

Docet Nestor Fauentinus quanta cum Picinino, tum cæteris copiarum ducibus, 24
quos alit Italia, fides habenda sit.

Quamuis omnia libenter audio, quæ uel fecisse uel dixisse Alphonsum tradis, nihil ta 25
men in animum tam cupide recipio, quàm responsum illud Ludouico Podio diuinitus datum. Regem, scilicet, pacem dare, non uendere solitum. Nam et nos hunc pacem oraturi non empturi uenimus.

26 Multa Philippo Alphonſus debuit. Ac plura Chriſto debet. Pro Philippo bellũ ſuſci pere contra Venetos inſtituit. Cur pro Chriſto contra Turcas arma non capiat? Maio- res Turcæ quàm Veneti. At maior multo Chriſtus quàm Mahumetes. D

27 Interrogatus aliquando Marianus Sozinus Senenſis utroq; iure cõſultiſſimus, Cur minus ſolito literis operam daret. Vxorem, inquit, duxi. Rurſus interpellatus, cur Socra tes poſtquam duxit uxorem, non itidem Philoſophiæ ſtudia neglexiſſet, Xantippe ait, moroſa fuit, & ut exiſtimo, deformis, mea uero proba eſt, & formæ non poſtremæ.

28 Ennius Senenſis qui eccleſiæ Groſſitanæ præfuit, antequã pontificatum accepiſſet, in Petrum de monte Licino non incelebrem Aſtronomum, qui cum podagraretur inci- dit, atque ab eo, dum alteram poſt alteram fabulam recitat, diu retentus, dum tranſeun- tem notum quempiam uidiſſet, Age, inquit, ô amice auſculta hunc podagricum. Nam mex audiendo aures ambæ obtuſæ ſunt.

29 In obſidione Pragenſi principes ciuitatis, qui Sigiſmundũ odiſſent, populares ut ob- ſcœna & petulantiſſima in eum uerba iactarent, aſtu atq; arte prouocabant, ſic enim fu turum arbitrabantur, ut irritatus hoſtis crucem & quæuis duriora ſupplicia comminare tur obſeſſis. Illi uero pœnam metuẽtes, obſidionis incõmoda cõſtantius tolerarẽt, quod cũ intelligeret imperator impunitatẽ omniũ, quæ in ſe dicerentur per præconẽ promiſit.

30 Ad Rodolphũ imperatorem uenit quiſpiam, qui Ottoccarum Bohemiæ regem in ue B natione ſeſe occiſurum promitteret, ſi facto præmium eſſet. Cui Rodolphus etſi noſter hoſtis eſt Ottoccarus, eumq; odimus, non tamen id efficiet, ut iuſtitiæ & moderatio nis fines tranſeamus.

31 Inter Philoſophos, inquit Hugo Senenſis, multas inuenio hæreſes, quas facile tollas, ſi de nominis finitione conſentias.

32 Albertus Auſtriæ dux antequàm Romanũ ſuſcepiſſet imperium, in Iudæos deſæui- ens, eos omnes in ſua ditione occidi iuſſit, qui nollẽt ad Chriſtũ uerũ & ſingularẽ Deũ conuerti. Multi metu baptiſma ſuſcepere. Ex quibus unum Fredericus antequàm im- peraret in cubiculum ſuum accepit. Eumq; cum eſſet ſibi coætaneus, quaſi fratrem dile- xit, is poſt aliquot annos pecunia ductus, ad Iudaicam fidem ſeſe reuerti ſtatuiſſe dixit. Fredericus contrà ſuadet ne uiam uitæ deſerat. Cumq; uerba ſua nil proficerent Theo logos ex Viennẽſi ſchola accerſit, qui iuuenem inſtruãt, addit præces, addit lachrymas, promittit, minatur. Poſtremo uero fruſtra ſeſe niti cognouit, fraternam quodammodo charitatem religioſæ & uerę pietati poſtpoſuit, inuitoſq; & admodum dolens, iuuenem in iudicium requiſitum tradidit. Ille ad ſupplicium ductus nullis conſtrictus uinculis (ſic enim petierat) ut pyram ardentem uidit, Hebraicum carmen incipiens, in medias flam- mas intrepidus ſe coniecit, atq; ibi cantans exuſtus eſt.

33 Ex præda uillarum quas diripuiſſet Ziſcha Bohemus, nihil ad ſe deferri iuſſit, niſi te F las aranearum, ſic enim pernas ſalitaſq; carnes è ruſticano tecto pendentes appellabat.

34 Fœnus ita demum ſine peccato exerceri poſſe diuus Bernhardinus Senenſis affirma uit, Si pecunia his crederetur, qui nec capitalem ſummam reddere poſſent.

35 Anno ab hinc ſexto & quadrageſimo inter fratres Mariæ Teutonicorum & Vladiſ- laum Poloniæ regem, de regni finibus orta quæſtione utraq; pars ingẽtes copias in bel- lum eduxit, At primi Pruteni ſiue numero militum, ſiue animum ferocia exultantes, du os gladios per fœcialem regi miſere, ut ex his, quẽ mallet unũ acciperet. Is cum Vitoldo fratre ſuo Deo hoſtias libabat, qui audito fœciale, non minus, inquit, prælij ſignum reci pio. Conſecrato gladio, quem elegerat, eò ſe accinxit, & facta pugnãdi copia Lituanos, qui auxilio uenerant primos opponit, quorum ſtrage fatigata Prutenorum manus, & ipſa Polonis ſuperuenientibus ſternitur cruentiſſimo prælio, & die confecto uictoria re gis fuit, uiri equeſtres ex ordinis religione quadringenti cum ipſo magno magiſtro pe- riere. cæſa ex plebe multa milia, qui ſuperfuerunt capti. Pruſsia præter oppidum beatæ Mariæ, omnis ad Polonos defecit.

36 Cum diceret Laurentius Palatinus Hungariæ imprudenter agere Sigiſmundũ impe ratorẽ, q uictis hoſtib. nõ ſolũ uitã et opes relinqueret, ſed etiã eos inter amicos reciperet,

extol-

A extolleretq; Tibi,inquit Sigismundus,uidetur utile inimicum occidere,neq; enim mortuus bellum excitat. At ego inimicũ occido dum parco,& amicum facio dum extollo.

In bello, quod cõtra Bohemos Albertus Austriæ dux,prius quàm Romanis imperaret diutissime gesit,Interrogatus quem copijs præficere statuisset,Si alium inquit, quã me ductorem exercitus petitis, frustra me Austriæ ducem appellatis. 37

Ludouicus Baioariæ dux apud Henricum eiusdem familiæ principem in carcere cum obseruaretur, nunquam illi ad se uenienti assurrexit, neq; capite annuit, neq; quod ab eo peteretur,suaderetur ue quicquam fecit. Eum uultum, eam seueritatem retinuit captus,quibus cum liber esset,usus est. 38

Conspirauerant Hungari aduersus Sigismundum armatiq; regiam intrauerant, aut capturi regẽ,aut si id nõ succederet occisuri,quos ut ad se irrũpentes cognouit, accepto pugione in mediũ progressus,Ecquis,inquit,uestrũ manus in me inficiet,aut quid nam feci, quòd me regem uestrũ occidere uultis, prodeat è uobis si quis audet, & cũ me solo solus cõgrediatur. Ea uoce et audacia obstupuere cõiurati,et sibi quisq; timẽs abiere. 39

In eo bello, quod aduersus Nurenbergenses anno abhinc sexto Albertus Marchio Brandenburgensis eximie gesit, Grauenburgum ab eo multa ui oppugnatum est. Id oppidum in ualle iacet x x milibus passuum à Nurenberga muro ac fossa munitum. In
B quo præter oppidanos quingenti milites præsidio inerant. Oppugnatio quatuor diuersis locis cœpta est. Albertus sibi eam oppidi partem elegit,qua murus altior & fossa profundior fuit. Insultu facto ab ea parte,qua oppidum captum est, secundus ex omnibus ipse murum ascendit, in oppidum uero primus descendit. Circumuentus ab oppidanis tamdiu pugnam sustinuit,quamuis in se unum multi concurrissent, donec alij pugnantes,decretis sibi murorũ partibus superatis, suppetias tulerunt, oppidũ captũ direptũq; est,fœminis nulla uis illata. Nã id apud Teutones pro inexpiabili scelere habetur. 40

Iodocus Marchio Moraviæ cũ patruum suũ Vuenceslaum Bohemiæ Romanorũq; regem usitatum ueniisset,uocauit eũ patruus in penitiorẽ ædiũ partem, atq; in hunc modum allocutus est. Et si satis scio,non esse è dignitate mea,quod electores imperij me regno Romano abdicauerũt, solatio tamen est quòd familia nostra hoc decus nõ excidit. Ego te libens uolensq; successorem mihi datum accipio. Cumq; Iodocus his uerbis territus ad Regis genua procubuisset,ac sibi nihil imputandum diceret, qui earum rerum omnium ignarus esset. Pone metum,inquit,nepos. Nã neq; imperium inuitus depono, neq; si retinere illud cupiã iura sanguinis uiolare ausim. Bono itaq; animo esto, imperiumq; tibi demãdatum suscipe,mihi mea satis est Bohemia, uiris,armis,opibus regni mei tanquam tuis ut libet utere, lætumq; & donatum nepotem à se dimisit. At ille sex tantũ menses superuixit,locumq; postea Ruperto Baioario,qui imperaret, fecit. 41

C Ecclesia catholica cum scissa esset,Nam tres de Romano põtificatu contendebãt, Petrus de Luna,Balthasar Cossa,& Angelus Carrarius,Concilium Generale apud Cõstantiam Sueuorũ,ut nunc dicimus, urbem Sigismundus imperator agi curauit, ac magnis itineribus Italiam, Galliam & Hispaniam petijt, ut nationes omnes ad unius pontificis consensum redigeret, eoq; annitente pax ecclesiæ reddita. Martinus Papa quintus electus,prouidus pater,& amator pacis, è tribus cõpetitoribus duos sancta Synodus tanquam schismaticos reiecit, tertius suopte ingenio pontificatui renunciauit. 42

Vnius militis saluti consulturus Alphonsus in rapidũ amnem sese cõiecit, suoq; cum periculo auertit alienum. Cur igitur Senensis populi curam non suscipiat,et amicissimæ ciuitatis libertatem,fortunasq; tueatur. 43

Captum ab Hungaris Sigismundum duo adolescentes cognomento Garij,quorum pater ab eo neci traditus fuisset,custodiendum accepere,donec omni conspiratorum iudicio in eum animaduerteretur; quos cum ille,ut se dimiterent, frustra pertentasset, uidua eorum matre ad se uocata, Scio,inquit,mulier uiri tui mortẽ tibi acerbissimam fuisse,teq; mihi tanquã autori eius infensam. Verũ ego per superos iuro,inuitus rãti uiri exitio assensus sum. Regina eũ atque alios accusauit, Condescenderũt regni proceres, atq; in reos mortis sententiã tulere. Ignarus ego factionũ uestrarum,nouus ad regnũ uenerã. 44

quod

quod regulorum maior pars decreuisset,id mihi exequi necessarium erat. Licito tamen ti D
rum tuum sciens uolensq; neci dederim cruciādum. Tu'ne propterea natorum tuorum aut aliorū iracundiæ,me obijciesʼEt quis obsecro uel te uel illos fructus sequetur. Non desunt mihi fratres & amici qui meum sanguinem ulciscantur,neq; Hungaria rege diu tius carebit. Exēpla regis timent,nemo apud eos acceptus est,qui manus suas regio sanguine cruentauerit. Quòd si me missum feceris ex filiabus Hermanni comitis Cilix ne cessarij tui uxorē ducam,fratris ac soceri adiutus opib. regiā demū potestatē uendicabo, filios tuos in primis charos habebo, efficiāq; ut omnis posteritas tua hoc factū sibi fructuosum sentiat. Hoc ego cum liberis tuis egi,sed nō capit ætas,quantū necesse est. Te, quæ plus sapis & illis & tibi consulere oportet. Persuasa mulier regē dimisit. Is Barbara Cilicēsi in matrimoniū suscepta,breui pōst tēpore debellatis rebellibus uictor regnū obtinuit,,pmissoq; satisfaciēs Garios iuuenes sup regulos extulit. Ex his ortꝰ est Ladislaꝰ de Gara(quē Banū appellāt)inter primo res Hungariæ ,pceres,opib. et autoritate ꝑpollēs.

45 Austria nobilis prouincia,diues agro uiriscq;,ex duarū prouinciarū detractione recepta est. Nam quicquid est à Leyta fluuio usq; ad Anasum amnē Pānonici iuris fuit, ab Anaso in Oenum Norici. Benus ingens flumen ex alpibus Italiæ profluens,apud Pataui um urbem Danubio miscetur. Leyta paruus fluuius ex mōtibus Stiriæ dimissus,inter Viennam & Posonium ciuitates,in Danubium labitur. Huic prouinciæ ad septentrionem Moraui Bohemiq; adiacent, Ad meridiem Stiriæ montes,orientem eius Hūgari, occidentem Baioarij tenent. Danubius,quàm lōga est,mediam perlabitur. Hæc primo à Marchionibus,deinde à Ducibus regnata est. Stirps ducum in fœmina defecit. At illam Ottocarus Bohemiæ rex uxorem duxit,non tam eius matrimonij,quàm regni cupidus. Quippe,qui ea uiuente,aliam ex Polonia coniugem superduxit, Verum cū Rodolphus Romanorum imperator,Austriam deficiētibus ex genere ducum uirilis sexus, hæredibus ad imperium deuolutā assereret,nec Bohemum alio pacto coërcere posset, qui conuenta quæq; fregisset ad extremū ferro dirimere litem statuit. Prælium trans Danubium cōmissum est,Ottocarū Bohemi,Misnenses,Poloni,Hūgari adiuuabant: Rodolphus Sueuis,Franconibus,Australibus & Stirienſibus societate iunctis rē gessit,hostium copiæ numero longe antecedebant, Rodolphi miles uirtute superior fuit. In ea pugna ingens strages cōmissa,Ottocarus occisus,quem Rodolphus honorifice sepelirī iussit. Ac dein Austriæ ducatum filio suo Alberto natu maiori concessit,unde originē habent,qui Austriam hodie possident. Fredericus,Ladislaus, Albertus, Sigismundus. In hoc prælio cum siti laboraret exercitus,ferū agresti,qui messoribus potum ferret ablatam hydriam sicera plenam,atq; imperatori oblatam. quā cum ille uidisset,reddite,inquit,homini uasculū suum, nam ego exercitui non mihi sitiebam.

46 Ludouicum seniorē Baioariæ ducem cum captiuū haberet Albertus Marchio Brandenburgensis,non pauca ab eo petijt,quæ cum ille negasset,tradere eum in manus duri,& inimicissimi sibi principis minabatur: Tum Ludouicus,quæ poteris ex me libero impetrare,eodem modo ex captiuo petito. Si quid amplius uoles, corpus meum in tua potestate,animum mihi tibi obnoxium inuenies. P

47 In Calesio cum essem Angliam petiturus,Id oppidum in Morinis, ex quo breuissimum dicunt,in insulam transitum,nunciatum est autore Nicolao Cardinale sanctæ crucis uiro sanctissimo Philippum Burgundiæ ducem, qui partium Anglicanarum antea fuisset,ad regē Franciæ defeciſſe. Quod cum præfectus loci accepisset,mox me qui Cardinalis essem secretarius,asseruari iussit,quæ res magno me damno affeciſſet,nisi Cardinalis Vintonienſis,cui notus essem,illico me dimitti iussisset.

48 Fredericus senior dux Austriæ imperatoris Frederici patruus sæpe mutata ueste solus inter agrestes conuersatus est. Cum quibus accepta pecunia,& arans,& alia quæuis munia faciens rursus,& de seipso & de purpuratis fuit confabulari consueuit. Interrogatus cur id ageret. Neq; enim de me,inquit,alio modo uerum audire possum.

49 Hoc unum est inter egregia regis facinora maximum et præclarissimum. Sed neminē deserit Deus in se sperantē. Hēricus rex Anglię regis huius,qui nūc regnat,pater,circūuentus

A uentus ab exercitu Gallorum regis quæcunq; obtinuisset in Gallia dimittere uoluit, si cum suis incolumis abire permitteretur. Negantibus Gallicis nocte subsecuta uocatis centurionibus & decanis militum, neq; fugere, inquit, commilitones, neque ex hostibus incolumitatem consequi possumus, quamuis cedere regno Galliæ uoluerimus, sola nos arma tueri possunt, Non est cur numerosum exercitum formidetis. Iustam causam iustus Deus adiuuabit. Ite & alterum alteri peccata uestra confitemini, pauxillulumq; terræ ob memoriam sacramenti Eucharistiæ saluatoris, alter alteri porrigite. Crastina die liberabit nos Dominus ex manibus inimicorum. Sic dimissa concione peractis quæ iusserat, curare milites corpora præcipit. Sequenti die ut primum lux orta est commisso prelio, incredibile dictu, octo millia suorum, sexaginta millia hostium fudere, cæsa ingens turba, nobilitas Galliæ prope omnis capta, paucos fuga seruauit. Eaq; potissimum dies Gallorum opes fregit.

Ferdinandus cum esset in Hetruria, ferunt diligẽter obseruasse patris mãdata, quem 51
soci miro modo coluerunt. Hostes quoque cum timerent, non potuerunt non amare. Sed quæ mutatio dexteræ huius excelsi? Senenses, Veneti, quos sibi amicissimos charissimosq; rex dixit, ex benevolentia excidere. Florentini contra quos missus est exercitus, in amicitiam recepti. Memini hoc loco eorum uerborum, quæ scribit ad Ruffinũ
B Hieronymus: Amicitia, inquit ille, quæ desinere potest, uera nunquam fuit. Deceptus Hieronymus est, qui Ruffinum erga se semper eundem putauit fore, non mirum si Alphonsi quoq; opinio falsa fuit.

Tota Philosophia, inquit Plato, nihil est aliud, quàm quædam commentatio mor- 52
tis, neque aberrat mea quidem sententia. Cur enim præcepta bene uiuendi discimus, nisi ut bene mori sciamus? Comœdia quidẽ est nostra uita, cuius ultimus actus de morte agitur. Bonus poëta nemo habetur, nisi ad finem usq; actus omnes prudẽter explicet. Nobiscum melius Deus egit. Namq; licet omnis uita superior turpis extiterit, satis tamen fuerit ad emerendum cœlum, beatamq; uitam consequendam, si læto ac forti animo mortem obeamus, & ultimum spiritum Deo reconciliemus. Neque contra nos est diuus Augustinus, dum ait, impossibile est quenquam male uiuere, & bene mori. At rursus bene uiuentis, malam mortem esse. Seiungit enim ille uitam & mortem. Et uerũ est, quia mortui nihil mereri possumus. Nos uero eum bene mori dicimus, qui in ipso uitæ exitu ueram peccatorum dolentiam contritionemq; suscipit, quod quàm sit fallax non me latet. Constat tamen & uiros, qui diu sanctissime uixerint male obijsse, in fine ipso de Dei bonitate desperantes, & qui sceleratissimi fuerint bene laudatosq; mortuos, ac Dei optimi maximi in supremo anhelitu misericordiam impetrassent. Sed quæ obsecro commentatio mortis adeò uerax, adeò efficax apud Philosophos reperitur, quæ
C consolationi illi æquari possit, quam refers Alphonsum tuum, ad Gabrielem Surrentinum habuisse. Legimus, quæ uenenum bibiturus apud Plutarchum de bono mortis Socrates philosophatur, sed nihil ad Alphonsum. Philosophum quamuis Eserni-
canus, inficietur Alphonsus.

FINIS LIBRI TERTII.

Liber

Liber Commentariorum

Aeneæ Syluij quartus.

Procemium.

IIspania terrarum optimis comparanda, non imperatores tãtum ac reges Romæ atq; Italiæ dare solita est, sed & Cardinales ac Pontifices Maximos, quorum uita emẽdatissima, doctrina admirabilis fuit: nam Pontificem Damasum uirtute probatum & omnium bonarum artium studio celeberrimum Hispania ad nos misit. Nunc ex eadẽ prouincia Calixtum tertium, quem pro ui nominis optimũ existimamus, sortiti sumus. In sacro Cardinalium collegio multos fuisse Hispanos commendatione dignos, non est obscurum. Alphonsum sancti Eustachij, & Ioãnem sancti Petri ad uincula, Cardinales ipsi Basilex in Concilio uidimus, quorum ea morum grauitas, ea rerũ agendarum circunspectio fuit, ut omnem ad se synodum traherent. Ioanni nos in secretariatu operam exhibuimus. Hodie quoq; tres Hispania Cardinales habet, Ioannem sancti Sixti, Antonium Ilerdensem & alterum Ioannem sancti Angeli, qui modo legatus apud Hungaros de traducendis contra Turcas copijs opus agat. Prioribus quasi duobus Theologicæ sapientiæ syderibus, orbis Romanus illustratur. Tertium scientia iuris nulli secundum putat. Verum rex Alphonsus, ut ais, non ab Hispania laudem ducit, sed Hispaniam ipse illustrat. Is quanquam ita religiosus est, & diuini cultus obseruator, ut scribis, non immemor tamen Euangelicæ doctrinæ post ieiunia & orationes cæteraq; pietatis opera in quibus nonnunquam exercetur, seruum se inutilem ait. Nouissimis enim diebus cum conuenisset eum Ioãnes Orator Apostolicus, ac de pace Tusciæ secum ageret, inter alia sapienter dicta, scio me, inquit, postquam regnare cœpi, quàm plurimos homines è modica fortuna ad magnas opes ac potentiam euexisse, qui postea benefacti immemores extiterunt. Ea uero res mihi minime admirationi est, cum & ipse eodem ingratitudinis uitio laborem. Nam quis plura ex optimo maximoq; Deo, quam ego beneficia accepit, quia natus ex regibus, amplissima regna hæreditario iure sum cõsecutus. Nec minora mihi ipse armis comparaui. Pauci me reges inter Christianos ante cedunt. Ingenium mihi natura non obtusum dedit, memoriam nõ infirmam, corpus salubre, uitam longiorem ac morbis fere inoffensam, opes mihi, deliciæ, uoluptates abunde suppetunt: literarum quoque nonnullam cognitionẽ adeptus sum. At ubi mea gratitudo? Quid ego aut facio aut feci pro tot tantisq; diuinæ clementiæ in me muneribus. Intelligo me certe ingratum esse, eoq; accusatione ac pœna, quas cæteros promeruisse existimo, qui erga me ingrati sunt, tanto maiori, quanto grauius est Deũ quàm hominẽ fallere. Verum si mihi uita contigerit, est animus, quod hactenus neglectum est abunde præstare. Iniurias enim quas crudelissima gens Turcarum Iesu Christo uerissimo & maximo Deo nostro nunc in Græcia, nunc in Asia quotidie infert, ultum ire decreuimus, atq; ad id iam naues, iam uiros & arma comparauimus. Itaq; nihil est cur nos quæ nũc tractantur Tusciæ pacẽ, quouis pacto turbaturos existimes. Hæc rex, qui si promisso satisfecerit saluatorẽ Christianæ religioni ab Hispania missum, omnis Europa cõfitebitur.

Cæcus. 1. Interfuimus hoc anno dum hæc fierent. Cæcus in capite mensæ assedit grãdæuus, qui ante sedecim annos lumen se amisisse aiebat. Ministrabat huic rex, ac nobis audientibus interrogabat, an cæcitatem moleste ferret: Cui cæcus, nesciens regem esse qui secum loqueretur, nisi diuina gratia esset adiumento, nemo, inquit cæcus, uiuere optaret, tãta est miseria cæcitatis, ijs præsertim qui aliquãdo lumen uiderunt. Tum rex uelles'ne, inquit, ex hac uita migrare. Minime, inquit ille. Tum rex, at si miser es, cur è miseria eripi nolis. Nescio, inquit cæcus, an morĩes ad maiorem miseriam hinc demigrem, nec quo uadam mihi certum est. Tunc unus ex purpuratis, an nescis, inquit, quòd piè uiuenti loca tibi piorum patebũt. Scio, inquit cæcus tria esse loca, ad quæ dimissis corporibus animæ hominum deferuntur. Piorum animas in cœlum euolare, malorum inferna petere, ijs uerò qui cum

A qui cum antè fuissent mali, tamen ante obitum sese recognouere, & dolentes pro male factis prius obierunt, quàm pœnitentiam agerent, purgatoriũ locum ad eundem esse. Tum purpuratus, si hæc credis & peccato abstines, cur mori nolis. Credo, inquit cæcus, bene morienti mihi bene euenturum. Sed quis est hic, qui bene sese moriturum sciat. Tum rex sapit, inquit, cæcus ex media Theologia sententiam profert. Audiuit cæcus regem nominari, & quisnam rex esset, regem ipsum interrogauit. Tum rex, ego inquit, qui loquor tecum.

Allata erant Sigismundo Cæsari ex Hungaria aureorum quadraginta mília. Cum 1
tam aduesperasceret, eaq; in thalamo regio recondita fuere cum cubitũ isset. Cæsar dum cogitat in quemnã usum eam pecuniam conuertat, somnus eum destituit. Tum ille excitatis cubicularijs. Ite, inquit, ocius cõsiliarios, ducesq; militum huc accersite. Vocati proceres media nocte, trepidi (timebant enim ne quid aduersi accidisset) Imperatorem celeriter adeunt, & quæ causa sit tam repentinæ uocationis inquirunt. Imperator confestim aperta archa, inter eos qui aduenerant pecunia distributa. Ite, inquit, secure tranquilleq; nobis dormire liceat. Nam quod mihi somnum ademerat, uobiscum exit.

Quæsitum est inter nonnullos me audiente cum in omne hominum genus Alphon- 2
sus liberalem ac munificum sese ostenderit, cur solos Astrologos præteriret. Neq; enim
B huius scientiæ præceptores, sicut aliarum disciplinarum, magistros in eius curia obuersari uidemus. Tunc unus qui magis scire uidebatur. Sydera, inquit, stultos regunt impelluntq;. Sapientes astris imperant. Stultos ergo principes honorare Astrologos consequens est, non sapientes, inter quos nomen suum Alphonsus obtinet. Tum alius Petrus de monte Ilicino, inquit, non incelebratus Astrologus congregato apud Constantiam generali Christianorum Concilio, iudiciũ de rebus futuris edidit. In quo & Sigismundum eo animo coronandum Romæ, & Ioãnem Papam tertium & uicesimum, qui ad Concilium uocatus ierat, cum gloria rediturum asseruit. At cum magna Synodus Ioannem summo pontificatu abdicasset, Sigismundus autem ingressu Italiæ multis pòst annis abstinuisset, arguentibus pleriscq; Petrum, qui adeò manifeste mentitus esset. At mihi de duobus stultis, inquit ille, iudicandum fuit, de quibus ne uera quidẽ profari Ptolemæus potuisset.

At hoc ad gloriam non mediocrem Alphõso cessit, quòd Fredericus imperator Ro- 4
mæ coronatus, ad eum uisendum uenerit. Nam ille cum in Germaniam rediisset, interro gantibus amicis apud Italos, quæ memoratu digna uidisset, Alphonsum, inquit, omnium qui modo uiuant regum, & prudentissimum, & magnificentissimum, Cumq; alij qui non probarent, quòd maior dignitas ad minorem uenisset. Imò, ait, ille ad maiorem profectus sum. Nam etsi minor est regis auctoritas quàm imperatoris. Alphonsus
C tamen Frederico maior est.

Parum fuerit Italiæ pacem dedisse, nisi & datam conseruarit. 5

Schadurenna oppidũ est cum arce munitissima, per quod Australibus in Syriam iter 6
est. Huic præfuit unus ex ueteribus amicis Ernesti, qui Frederici Cæsaris pater fuit. Adierunt Fredericum aliquot successiuè adolescentes, sibiq; præfecturam loci committi petierunt, quòd qui illam teneret ætate ac uiribus confectus esset. Ad quos Fredericus paternum amicum oppido, non amico oppidum commendamus. Testamẽtum cum conderet dux quidam Silesiæ egregiam domum ædificari mandauit. In qua canes, qui utiles uenationi fuissent, ob senectam & corporis debilitatem à suis relicti dominis, usq; ad mortem alerentur, designatis in eam rem nonnullis agris, ex quorum prouentu sumptus suppeditaretur, nec uoluntas eius irrita fuit.

Iacobus Marchio Badensis ubi latrocinium in ditione sua commissum didicit, uo- 7
catis ijs qui damno affecti fuissent, tantum eos ex fisco suo accipere iussit, quanti esse, quæ amisissent, iureiurando affirmassent. Exinde latrones insecutus, apprehensos in Roram sustulit. Id est supplicij genus apud Teutonicos formidabile. Atque ita breui pacatissimam prouinciam reddidit. Patris uestigia Carolus nobilissimus adolescens sequitur, cui nupta est Catharina soror Frederici Cæsaris.

8 Dux quidam Oppauiæ uxori, quàm ex Lituania acceperat, obuiam cum exiſſet, in D
comitatu illius adoleſcentem offendit forma egregium, robuſto corpore, in plumis iacẽ-
tem penſili curru aduectum. Interrogauit quiſnam eſſet. Coniugis ſuæ fratrem, aut pro
pinquum exiſtimans. Reſponſum eſt ab ijs, qui propius aderant. Apud Lituanos more
patrio nuptas, quæ nobiles quidem eſſent, unum plures'ue concubinos pro uiri facul-
tibus domi alere conſueuiſſe, qui negligente marito onera matrimonij ſubeat. Illumq;
ſibi adductum fuiſſe, qui uices ſuas ſuppleat, ſi quando, ut fit, uel morbo, uel alia quauis
cauſa coniugi debitum perſoluere nequiret. Voluit dux laniandum canibus hominem
obijcere. Sed prohibitus ab amicis in Lituaniam quàm celerrime redire eum iuſsit, qua
in prouincia, ut aiunt, perpaucæ nuptæ à uiris digrediuntur.

9 Satis uicit, inquit Sigiſmundus imperator, qui hoſtes fugauit.

10 Cum rogaretur Sigiſmundus imperator quem uirum regno dignum aptumq; exi-
ſtimaret. Eum, inquit, quem neq; ſecundæ res extollerẽt, neq; aduerſæ deprimerent.

11 Cum gloriabundus quidã eques corã Sigiſmũdo, urbanos magiſtratus paruifaceret,
tribunoſq; militũ laudibus in cœlũ tolleret, Tace, inqt, Thraſo, nulla nobis militia opus
eſſet, ſi ſuas quiq; ciuitates, prætores, cæteriq; magiſtratus moderatè iuſteq; gubernarẽt.
Senenſes fortaſſe ramuſculũ ignari in regis oculũ demiſere. Vtinã nil aliud rex doleat
12 quàm Senenſis populi dolorem, ac metũ. Verum Ioannes Lyritanus cum dietim nouis B
contumelijs ciuitatem noſtram afficiat, accuſare tamen eam apud regem non ceſſat.

Verum eſt quod Satyricus ille ait,
Libertas pauperis hæc eſt,
Pulſatus rogat, & pugnis conſcius adorat.
Vt liceat paucis cum denribus inde reuerti.

13 Literæ Caſparis Schlickij ex Nurẽberga miſſæ, cũ in manus Frederici Cæſaris ueniſ-
ſent, quæ nonnullis Hungaris inſcribebantur, fuerunt, qui eas aperiendas dicerẽt, quòd
in ijs aliquid proditionis ſcriptum eſſe putarent, quod ſciri oporteret. Quibus Frederi-
cus, Caſparem ego & probum uirum, & mei amantem exiſtimo, ſi fallor, malo per ſeſe
error pateat, quàm mea diligentia inueſtigetur.

14 Non mirum, ſi non putauit Alphonſus in regnis ſuis ſuo tempore, ſeptem ſapientes
inueniri poſſe, quum ex omni Græcia & Aſia, totoq; penè orbe terrarum omnibus æta
tibus uix totidem annotati ſint.

15 In ſcholam Pragenſem ingreſſus aliquando Carolus quartus Romanorum impera-
tor, cum diſputantes liberalium artium magiſtros in horas quatuor audiuiſſet, idq; pur
purati moleſte ferrent, ac cœnæ tempus adeſſe dicerẽt. Mihi, inquit, tempus eſt minime.
Nam cœna mea hæc eſt.

16 Cum beatos quiſpiam Fœneratores coram Sigiſmundo diceret, qui dormiẽtes rem F
augerent. Et tu ergo miſer, inquit Sigiſmundus, qui rem uigilando comminuis.

17 Si deſint Thraſones, in uanum Gnathones clamitant.

18 Legerat illud Alphonſus, ut arbitror, quod non ignotus Poëta cecinit.

Dij maiorum
Vmbris tenuem & ſine pondere terram,
Spirantéſq; crocos, & in urna perpetuum uer,
Qui præceptorem ſancti uoluere parentis eſſe loco.

Atq; idcirco ſuo magiſtro uel poma, uel confectiones zaccareas miniſtrauit.

19 Georgius Fiſtellus cum eſſet doctor, à Sigiſmũdo Cæſare equeſtris militiæ inſignia
ſuſcepit. Exin cum Baſilienſem Synodum adiſſet, conſultante de rebus arduis Sigiſmũ-
do, dubius an doctoribus legum coniunctis in unum locum, aut ſe equitibus ab illis in
alium ſeparatis coniungat. Cumq; tandem ad equites inclinaret. Stulte agis, inquit Si-
giſmundus, qui literis militiam præfers. Nam ego milites mille una die fecerim, docto-
rem mille annis non fecerim.

20 Vitoldus Lituaniæ dux plebem legi, legẽ principi ſubiectam eſſe oportere, dicebat,
Adeoq; differentem moribus & habitu à ſuis popularibus ſeſe præbuit, ut illos tonderi
edicto

A edicto tulerit, sibi tanquã maiestatis insigne barbam inconsam retinens. At cum id nõ succederet, nam Lituani uitam potius quam barbam parati erant amittere. Caput ipse genasq; rasit, capitalem poenam in eos comminatus, qui suo exemplo barbam aut comam deponerent.

Essent plerunque principes, quàm priuati homines, uti Socrates, meliores, si reges electio, non successio faceret. 22

Cum quereret aliquis ex Thoma Sarzanensi, qui postea maximum pontificatũ adeptus, Nicolaus quintus appellatus est, qualis esset Eugenius Papa quartus. At, inquit, hoc facile cognitu est, qualis familia est, talem & principem inuenias. 22

Austriales quoq; qui accersitis Bohemis in Noua ciuitate Fredericum Caesarem ex Italia redeuntem obsederunt, eò demum redacti sunt, ut uictores ex uicto pacem peterent, atq; in eam rem auri sex milia nummum quotannis penderent. 23

Sub imperio foeminae cum esset Austria, defecerat enim uirilis proles, hinc Hũgarus, inde Baioarius prouinciam praedabatur, foeminae quae cõtemneretur, suadebant amici, alterum ex hostibus uirum acciperet, qui alterius contumeliam propulsaret. Quibus illa, minime inimico nubam, Ottoccarum ex Bohemia potius accersam, qui meo coniugio ditatus, & Baioario & Hungaro uicem reddat. Neq; enim natura fert, ut qui nobis 24
B nocent, ijs beneficiamus.

Sigismundus imperator cum esset in Italia, audissetq; patres Basilex coactos Eugenium Papam summo Pontificatu deponere statuisse, quamuis podagra laboraret itineri se commisit, tantaq; celeritate aduectus est, ut ante in Concilio sit uisus, quàm eò uenturus audiretur. Neque enim borto principi tolerabile uidebatur ecclesiam, quam se autore ad consensionem & pacem Constantiensis synodus reduxisset, Basiliensis denuo rescinderet. 25

Consolatoriae super morte fratris ad te missae literae, magnum in te regis amorẽ testatur, sed quẽ ille amet, si te non amet, qui eum, uel post facta uicturum facis. 26

Interrogatus aliquando Fredericus imperator quid homini optimum possit contingere, respondit, Bonus in hac uita exitus. Qui locos moderate ferrent, sapiẽtes dicere Sigismundus solitus erat, qui promptissime iocarentur ingeniosos. 27

Anno superiore Graecus ad Albertum Austriae ducem uenit, qui se Constantini Caesaris à Turcis occisi Germanum diceret, quem cum exploratorẽ ille comperisset, quaecunq; in Germania pararentur, ad Turcas perferentem gladio percuti iussit. Carolus quartus Romanorum imperator hominem, qui sibi necem parasset, ad se uocauit, eiq; aureos mille dono dedit, quibus nubilem filiã nuptui collocaret. Illius se misereri dicẽs, cui filia natu grandior domi clausa esset. Homo gratias egit regi, & ad conspiratores e- 28
C gressus. Nesciebam, inquit, Carolus qualis esset, nunc liberalem & clementem principem ferire nullo pacto possum.

Venatio, inquit Albertus imperator Ladislai pater, exercitatio uirilis, saltatio muliebris: Seq; uoluptate quauis alia carere posse, uenatione non posse. 29

Siquẽ sua sorte cõtentũ esse decet, nõ est cur Alphõsus de fortunae distributione queratur, qui triũ Deorũ imperia obtinet, Plutonis, Hispaniae regna, Neptuni Siciliã & alias insulas, Iouis, Italiam, quamuis sua uirtus totius orbis imperium meruit. 30

Studiosum esse Alphonsum libriscq; deditum, nemo dubitat, qui cum uersetur, neque enim sermo ullus eius est, qui non doctrinam redoleat. Nuper rogabamus eum ne Tusciam bello perire sineret, qui se pacis regem inscriberet. Tum ille Cassandram, inquit, diuinandi arte & cognitione futuri donauerat Apollo. Id factum, in Concilio deorum damnatum, qui futura prouidere mortalibus inhibitum assererent. At cum reuocare diuinum donum nephas ducerent, statutum est, ne quis Cassandrae prophetanti fidem haberet. Eodem modo quamuis pacificum me regem appellem, mihi credit nemo. 31

Inter eos, qui mendaciissimi sunt, adde si placet, & qui militassent multũ, Ioãnes Hanelburgensis non incelebratus medicus, iubẽte aliquãdo Sigismũdo imperatore secedere paululũ omneis, qui Comanũ nescirẽt. Nam cũ Comanis ei res erat, qui sunt Hun- 32

garix populi, non paruit imperio. Interrogantiq; Cæsari cur non exiſſet, quia ſcios, inquit, abire iuſsiſti, qui Comanum ignorent, quæ iuſsio haud quaquam me comprehendit. Nam mentiri ac furari, quod eſt Comanorum proprium, nemo æquæ ignorat atq; ego calleo. D

53 Denaq; diuinæ legis mandata ſub magna nobis mercede commendata ſunt. At ſi unum fregeris, cuncta fregeris.

54 Quatorupus qui apud Morauos ultimus regnauit, cum ſe abſente regiam conflagraſſe didiciſſet, interrogauit nuncium an cella uinaria ſalua eſſet, eoq; reſpondente abſumptis cæteris illam intactam igni ſuperfuiſſe, & nos, inquit, igitur ſalui ac læti ſumus.

55 Quemadmodum ſuperi amari & timeri uolunt, ita & reges, ait Sigiſmundus: neque enim bene ames, niſi timeas.

56 Vellem Alphonſi arte atq; diligentia non ſolum ciues, ſed milites quoq; ingenio malo prauoq; bonos & emendatos reddi. Sed militia, ut mihi uidetur, ſententia uirorum eſt, quæ nulla uirtutis indicamenta ſuſcipiat. Alphõſum uero cum omnibus ingenio, doctrina, uirtute, arte, ſapientia non ſolum contendiſſe, ſed eos etiam uiciſſe dixerim, natus, ut mihi uidetur, ad omnia quæcunq; aggredi ſtatuat.

57 In terra Auſtria cũ obſſet unus ex primoribus annos natus tres & nonaginta, qui uitam inter uoluptates illecebraſq; nulla unquã ualetudine offenſam duxiſſet, ignotaq; illi omnis calamitas, omnis mœſtitia fuiſſet, idq; Frederico Cæſari narraretur. Et hinc, inquit, ille immortales animas cenſere licet. Nãq; ſi Deus eſt qui hunc mundũ gubernat, ut Philoſophi & Theologi docent, eumq; inſtũ eſſe nemo negat, profecto alia loca ſunt ad quæ poſt mortem animæ migrant, ibiq; pro factis aut mercedem aut pœnã accipiũt. Nam hic bonis ſua præmia, neq; malis ſua ſupplicia reddi uidemus. E

58 Gallus medicus litem, cui patrocinetur, iniquam facit. Bellum, cui ſe immiſcet Hildebrandus, iniuſtum, quod Picinínus ſuſcipit iniuſtum atq; impium.

59 Ioannes de monte Damarũ nutione Sueuus, ſit mihi, inquit, actus aliquis, in quo perpetuo degã: opulentũ quempiam mercatorẽ. ut apud Florentinos eſſe aliquos aiunt, fugientem, admota tergo lancea quaſi iamiam capiã, inſequi uelim. Sic enim ſequitur ſua quẽq; uoluptas, ut ait Poëtarũ Latinorũ maximus. At dulce ociũ & priuatæ uitæ quies interdicta principibus, neq; Diocletiano ad hortos redacto aſpirauit fortuna.

Interrogatus Fredericus imperator, quinam ſibi chariſsimi eſſent, qui me, inquit, nõ
60 magis quàm Deum timent.

Iuraſſe Fredericũ nunq; cõperi, niſi cum in ciuitate Aquenſi apud Belgas, & cũ Ro-
61 mæ coronatus eſſet, idq; iuramentũ conſtãtiſsime tenuit. Cũ enim iureiurando promiſiſſet, quæ bona poſſideret imperiũ nullatenus alienaturũ, & modo hoc modo illud ex eo peteretur, maluit auarus negando, quã cõcedendo periurus uideri. Eamq; ob cauſam F
petenti Borſio Marchioni Eſcenſi ducatũ Mutinæ & Regij, tamdiu reſtitit, donec mõſtratum eſt eundem ducatum, qui ſub annuo tributo cõcederetur, lucri magis quàm alienationis ſpeciẽ habere, præſertim cum Mutina ac Regiũ in poteſtate ſua non eſſent, quam rem nos ei potiſsime ſuaſimus.

62 Auri nummum centum millia ciuis quidam Pragenſis recepto chirographo, Carolo quarto imperatori mutuo dedit, eumq; poſtridie ad prandium inuitauit, conuocatis aliquot regulis, conuiuium more Bohemiæ ſplendidiſsimum apparauit. Cum uero potioni & caſeo, ut illi conſueuerunt, locus eſſet, neq; enim ſacchareis cõfectionibus utuntur, Chirographum in catino aureo iuſsit adferri admirantibus conuiuis, & quid hoc ſibi uellet quærẽtibus. Cætera, inquit, fercula Cæſar communia tibi cum hiſce optimatibus fuere, hoc tui ſolius erit. Nam aurũ quod mutuaui nudius tertius tibi dono, omneq; debitum remitto.

63 Ignis, quem ſacrum uocant, digitum pedis Sigiſmundi Cæſaris exurebat. Et ne altius ſerperet timebatur. Medici abſcindendum digitum ſuaſere, paruit imperator & quaſi alius inſcideretur, ita immotus, chirurgici ferrum inſpectauit, & pertulit.

64 Bohemi apud quos multa plana raras foſſas inuenias, equitatũ peditatũq; omnẽ intra

currus

A currus claudunt, in curribus uero quasi mœnibus armatos collocant, qui missilibus hostem arceant. Cum prælium committitur ex curribus quasi duo cornua efficiunt, eaq; pro multitudine pugnatorum & loci necessitate explicant, retroq; & à lateribus tecti in fronte pugnant, interea paulatim aurigæ procedunt, hostiumq; acies circumuenire atq; includere conantur. Quo facto haud dubie uictoriam parant, cum hostes undiq; feriantur. Est quoq; plaustrorũ cõpages ea arte composita, ut ad imperatoris iussum, qua uelit, & quãdo uelit, aperiatur, siue ad fugã, siue ad insequẽdos hostes ratio postulauerit.

Quamuis amici culpa solutum se fœdere Alphonsus dicere posset, memor tamen suæ 45
constantiæ & accepti beneficij, ratas esse pactiones uoluit, quæ exciderant. Idem & nũc erga se facturum regem Senenses sperant. Etsi enim ea non Senensium est, quæ Philippo fuit, erga regem beneficentia, est tamen regis erga Senenses illa, quæ fuit in Philippum constantia. Propterea si fœdus quoquomodo à Senensibus uiolatum reperiatur, quod minime credimus, haud quaquam malitia ulla, sed ignorantia fortasis eius rei causa fuerit.

Qualis fuerit Alphonsus iuuenis, ipsa nunc ætas maior ostendit, quem sæpe ueloci in- 46
sidentẽ equo persequi feras, ac nunc apros, nunc ceruos iaculari uidimus, suaq; manu sternere. Quæ opera in tanto rege strenuitatis magis quàm prudentiæ censemus. Nam

B uitam in qua tot populorum uita consistit, sine magna causa
periculis obiectari nolim.

In orationem pro suscipiendo in Turcas bello.

RAtio magnanimo rege atque ipso Alphõso digna, digitus Dei hic est. Neque enim hæc uerba, hos sensus, hanc denique mentem, nisi sanctus spiritus ministrauit. Exijt hæc oratio, exijt & ad nos, usq; in Germaniam delata est. Non potest dictũ indictũ esse. Belli rex tria in se magni beneficia Dei commemorat, qui non belua, sed homo rationis capax ab eo sit creatus. Nec qualiscunq; homo, sed Christianus homo. Nec qualiscunq; Christianus, sed Christianus rex, reddere illud modestia uetuit, quòd nõ qualiscũq; rex à Deo creatus est, sed regũ quos habet Europa est potentissimus & sapiẽtissimus, quod nostro seculo inauditũ est, rex atq; Philosophus. Verũ quoniã honestũ & laudabile est hoc promisisse si perficiatur: ita & turpe & uituperabile fuerit, si negligantur. Ad tantã uero rem exequendã, necessaria est Heturiæ pax, quæ cum perturbata sit, totam Italiam suspensam tenet. Huius pacandæ potestas atq; arbitrium penes Alphõsum esse, nemo dubitat. Suade igitur Antoni, suadete

C omnes, quibus aperte sunt regis aures, ut relicto Picinino pacem Tusciæ restituat. Sic enim assumptis in Turcas armis, Christianum nomen ut est ab eo uulgatum, & tueri & amplificare poterit.

In triumphum Alphonsi.

VIm redierit Alphonsus subactis Turcis, liberata Græcia & spolia illa cruenta, nephandiq; Mahumeti caput retulerit. O qualem ei currum apparabit Italia, quales gratias aget ecclesia, quæ festa omnis Christiana societas agitabit. Conuenient Romam Septentrionis & Occidentis reges, redeuntemq; magnum imperatorem Christianæ Reipublicæ salutabunt. Cardinales cunctiq; prælules ecclesiarum, & magistratus urbis, longo extra mœnia interuallo sacra ferentes obuiam ibunt. Niuei stabunt ad frena Quirites, sternetur purpura & ostro, quæcunq; ab eo terra calcanda fuerit. Matronæ nobiles, uirgineiq; rosas & lilia è tectis in eum spargent, & uariarum serta florum sacro capiti annectent. Ipse curru sublimis, aureos in plebem nummos iaciet, quocunq; in foro, quocunq; in triuio substiterit, nouas ludorum facies

offendet,acclamabitq; omnis populus,uictori uitam & gloriam. Atq; ita triumphans D
non in Capitolium falsiq; Iouis ædem,sed in Apostolorum principis beati Petri Basili-
cam deducetur.Ibiq; maximum sacerdotem Calixtum tertiũ uerum Christi uicarium,
& regni æterni claues tenentem inueniens,largam ab eo benedictionem accipiens, am
plexus atq; deosculatus grandæuum patrem, secum in penitiorem palatij partem sece
det,ubi & de recenti uictoria,& de rebus Hispanicis longos inter sese sermones habe-
bunt. Tunc tua Antoni musa quasi ab inferis resurget,& tu quidem poëmata compo-
nes.Bartholomæus Factius historias scriber,mortalemq; regem immortalitati donabi-
tis.Nos quoque,si quid strepere inter cygnos coruis licet,aliquid seorsim inueniemus,
quod de tanto rege posteris referamus.Hæc habuimus Antoni quæ per otium Neapo
litanum ad dicteria tua adijceremus. Tu uale & boni consule. Ex Neapoli decimo
Calend. Maias. Anno ab incarnatione saluatoris Christi
M. CCCC. LVI.

Ad Alphonsum Arragoniæ

regem, Aenex Senensis episcopi Oratio. B

MOdestius fortasse fuerit Rex maxime ac pijssime,audito Ioãne Solerio A-
postolico legato patre optimo & doctissimo,diuina re diutius protracta,fu-
gĩere iam die,nos tacere quam loqui.Sed cogimur accepti beneficij magni-
tudine,ne omnino silentes huius diei solẽnitatem prætereamus.In qua pacẽ
sapienti ac diuino consilio tuo pertectum uulgari iussisti.Quare non urbi nostræ solum
uerum Hetruriæ ac toti Italiæ,imò uero uniuersæ reipublicæ Christianæ salutem hodie
partam uidemus.Etenim quamuis hoc bello,quod modo extinctum est, solus ager Se
nensis uastari uideretur,eius tamen ueneni labes longe lateq; totam Italiam inficiebat.
Neq; Laudensi pace,neque altera coram te habita,in hac urbe Christiano populo satis
consultum erat.Cum sedato uno tumultu mox alter oriretur,atque in morem serpen-
tis Hydræ noua indies belli capita succrescerent.At concordia quæ nunc dictante te cõ
posita est, omnem contentionis nostræ radicem prorsus extirpat. Nullam Italiæ pro-
uinciolam,aut inquietam aut insecuram relinquit. Nulli ius suum aufert,nullũ lædit,nul-
lum excludit.Hæc igitur uera pax est,& quæ prioribus illis de pace tractatibus solidum
signum,siue ut aiunt,sigillum apponit.Hæc concordia Christianis quidem uera quies,
Turcis autem,ut mihi persuadeo,extremum exitium erit.Nam quantum discordia no-
stra extulit illos,tamen consensus noster deprimeret atq; deijciet. Quippe,ut audient E
Hungari,Rasciani,Valachi,Albani,Græciq; omneis pacatam atq; cõcordem Italiam
esse,inuictis animis Turcarũ arma sustinebunt: exin Fredericus imperator Augustus
inuictissimus,qui etiam te ad hanc concordiã adhortatus est cum suis Teutonibus Mar
tialiq; gente. Galli quoq; feroces,& alij trans Alpes fideles populi,iamiam tempus ad-
esse fatebuntur,quo se bello contra Turcas accingant. Nam quamuis anno superiore
sancta sedes Apostolica legatos mitteret,decimas exigeret,indulgentias elargiretur,na-
ues construeret,tua quoq; maiestas cruce signata multa et magna in hostes fidei minare
tur.Nemo tamen credidit expeditioni locũ fore,cum uicina Romanæ curiæ atq; in ipsis
penè urbis foribus belli tempestas grassaretur. At nunc extirpatis funditus dissensioni
bus Italiæ eradicibus,quid aliud expectemus,quàm te classe maxima ac potẽtissima,ut
dicere soles,quingentis uelis instructa.Orientem petere,ignominiam Deo & saluato-
ri nostro illatam uindicare.Rem uideor fortasse difficili atq; impossibili similem police
ri.Verum qui te hisce comparant,quicq; tuas uires,& quæ tibi duo magnanimi reges,al
ter Castellæ,alter Portugalliæ ministrare promittunt auxilia, metiuntur, nihil me supra
modum sperare fatentur. Age igitur rex inclyte tibi,Calixtoq; summo Pontifici hæc
laus seruata est, qua religionem Christianam undiq; conculcatam, ac fermè deletam in
pristinam

A priſtinam gloriam reſtituatis. Nam uetus ille oriens, qui nobis olim uerę fidei lumen infudit, nunc ab Occidente lucem ac ſalutem expectat.

Legimus Chriſtianos imperatores & pontifices maximos ab Hiſpania miſſos, ſæpe Catholicæ fidei magnifice ac ſalubriter conſuluiſſe. Theodoſius, Damaſus, atque alios, ætas noſtra ſub Calixto tertio diuinitus dato pontifice, ac ſub Alphonſo rege ſapientiſſimo atq; incomparabili utroq; Hiſpano, Orientalia regna rurſus ad Chriſtum uerum, et ſingularem Deum reditura eſſe confidit. Cui rex pulcherrimum hodie tua ſublimitas initium dedit, quæ cunctas Italiæ lites unico pacis arbitramento ſedauit. Cuius facti gratia non eſt oratio noſtra, quæ beatiſſimi patris tui Calixti ſuſceptam conſolationem ac lætitiam explicare poſsit, aut in medium proferre, quibus te honoribus ſua pietas, & omnis eccleſia cumulare decreuit. Senenſes uero à te ſaluberrima pace donati, ac magnifice conſeruati, nullo unquam tempore huius diei memoriam obliterabunt. Gratiſsima eſt enim noſtra reſpub. quæ quamuis aliquando pro ſua tenuitate, iis qui ſibi benefaciunt uicem reddere nequit, animũ tamen ſemper obnoxium ac retribuendi cupidam retinet. Videntur adhuc in templo noſtro maiori equeſtres eorum ſtatuæ, qui ante aliquot ſecula ciuitati noſtræ benè conſuluerunt. Manfredi qui ex hoc regno laboranti populo noſtro, opẽ tulit æterna memoria apud nos eſt. Bonifacius nonus huius urbis alumnus,
B qui urbi noſtræ non defuit, magna in neceſsitate quaſi numen aliquod apud nos habetur. Galeatij ac Philippi Mariarum Longobardorũ ducum, qui maiores noſtros in maximis ſæpe diſcriminibus adiuuerunt, nomina in ciuitate noſtra immortalia perſeuerant. Ob memoriam ſanctiſsimi Calixti noſtri, qui ut nobis periculũ demeret, periculum ipſi ſubirent, nõ recuſauit. Aedem conſtruere magiſtratus noſtri decreuerunt. In qua ſibi quotannis ſacrificetur. Et tibi ergo Alphonſe æui noſtri gloria, & nato tuo inclyto Calabriæ duci Ferdinando & liberis eius, & omni tuæ poſteritati Senenſes uniuerſi, dum ſtabunt urbis mœnia, hanc hodiernam pacem, id eſt ſalutem et libertatem ſuam gratiſsimis animis imputabunt, tuumq; erit apud eos indelebile nomen. Mercedem uero tam pij, tam neceſſarij, tam fructuoſi operis, reddat tibi diuina miſeratio.

COMMENTARIORVM AENEAE SYLVII EPI SCOPI SENENSIS FINIS.

AENEAE SYLVII PII Pontificis Epistolarum Liber.

Congratulatur amico de prosperitate successus, Epist. I.

Iulianus Cardinalis Sãcti Angeli Apostolicæ sedis Legatus, doctissimo uiro D. Aeneæ Syluio de Senis, amico charissimo, Regis Romanorum Secretario, S. D.

AMantissime Aenea gaudeo te esse apud serenissimum dominum Regem in loco honorabili & te digno. Licet (ut animi mei affectum fatear) mallem te esse in Italia, in loco etiam tua uirtute digno. Congratulor Cãcellariæ imperiali quæ talem uirum sortita est: cuius ingenio nõ parum florebit. Iam locus ille Latinam redolebit facundiã. Ego te propediem uidebo & amplexabor; simulq; redarguam quod iussisti me sub conditione salutari. Si scires quantum te semper dilexi & diligo, quantumq; tuis afficior uirtutibus, profecto missiles conditionem illam. Et cum per officium, cui præes ad me comode uenire nõ poteras, scripsisses saltem more tuo literas suauissimas. Sed ignosco modestiæ tuæ, & quicquid facis ipse mecum in meliorem accipio partem. Sed deinceps uelim te mecum confidentius agere, & non obliuiscì eius, quæ inter nos semper fuit beneuolentiæ atq; amicitiæ. Familiarem hũc meum ut celeriter expediatur adiuua. Cupio permaxime mox esse apud Cæsarem, ut aliquid pro quiete huius regni possim efficere, quo melius faciliusq; expeditio militaris cõtra Turcas, fidei catholicæ seuissimos hostes instituta parari possit. Ad hæc enim duo sanctissima opera iuxta legationis apostolicæ mihi iunctæ officium, totus anhelo ac ferueo quemadmodum in rebus Bohemicis olim me feruere conspexisti, Vale.

Cilie comes imperatori reconciliatus est, Epist. II.

Aeneas Syluius. S. P. D. Reuerendissimo in Christo patri, domino Iuliano Cardinali sancti Angeli apostolicæ sedis Legato.

NOn cogit me necessitas, sed amor scribere. Literis iamq; uestris quas ex Buda ad me designastis per magnificum Cãcellarium satis factum est. Nihil enim ex me ille petebat, nisi ut creationem cuiusdam Palatini comitis promouerẽ. In hoc quid factum sit, & quid non, ex Cãcellario cõgnoscetis. Ego illud adijcio fecisse mihi uerba super hac re Nicolaum Castellanum cum hac transiret, meq; id respondisse quod nũc secutum est. Sic principes sunt ferè omnes, cum opinionem aliquam induerunt, magna opus est arte ut sententiam mutent. Persuasum est regi inutilem esse hanc comitum creationem. Nec omnino errat. Quis enim non uituperaret usq; ad mercatores sordidasq; artes, hoc decus egregium descendisse. Rex tamen dum prohibere uult, quod fieri non debet, id etiam uetat quod fuerat faciendum. Seruandus est in omnibus rebus modus, & quam Philosophi ponunt mediocritas quædam tenenda. Sed hoc magnis autoribus persuaderi debet. Mihi non plus fidei est, quàm pecuniæ. Idq; tolero pacienter, quando & me maiores eodem haberi modo tractariq; uideo. Sed de his finem facio, ne dum loqui propono, uidear oblocutus. Nouitates quoq; uix ullæ sunt quæ per me scribi debe

ant: si

A ant: si quid erat Cãcellarius præoccupauit. Vnum tamen quod ille præterijt ex me notũ habebitis. Comes enim Ciliæ qui diu & Viennæ & hic fuit, petita erratorum uenia, gratiam regis meruit, omninoq; in concordiam redijt: Nec aliquid regia maiestas ex eo uoluit, quod nõ ex integro reportauerit. Senior comes nunc in Græciam uenire debet, Regiq; se prosternere, & omnia filij facta comprobare. Debebat Rex citius illuc proficisci, sed plures eum occupationes detinuere. Nunc scio (si uera sunt quæ ipsius ab ore cadũt) iturum ipsum ante septendium, quia reuerti eum, Viennã ad res Bohemicas infra mensem oportet. De Cathelanis mutatis, Gallicisq; uariatis nihil scribam, quia ex alijs confluere ad uos noua non ambigo. Deus nobis unionem cõcedat, qualiscũq; ea fuerit tandem, quoniam si à deo erit, mala esse non poterit. Ex Italia miror nullam insignem, per hos dies nouitatem missam. Frisingensis episcopis qui uester amicus non uulgaris fuit, præter opinatum omnium uita excessit. Rex successorem optat germanum esse domini Cancellarij. Res & in capitulo & apud Eugenium, & apud Cõcilium per diuersos uentilatur: nec certum adhuc, nec uerisimile habeo quis debeat uoto potiri. Ego desideriis meis omnibas germano Cancellarij maxime faueo. Det deus illi ut secunda sint uniuersa. Valete optime, diuq; commendatum habete.

B *Imperator prælatos suos reuocauit ex Cõcilio Basilien. propter fœdus Eugenij papæ cũ Rege Arragonum & duce Mediolanensi, Epist. III.*

Aeneas Syluius poëta. S. P. D. Reuerendissimo in Christo patri *domino Iuliano Cardinali sancti Angeli.*

NOn opus est, Reuerẽdissime pater & domine mi colẽdissime, multis impræsentiarum agere: quia quod alijs litteris eutrusco sermone, & mihi iam obliterato optaueram, diligenti opera per uestram Reuerendam Paternitatem curatum est, sicut & maiestati Regiæ & domino Cancellario, tum per uos, tum per serenissimum dominum Regem Poloniæ scriptum uidi. Solum aliqua scitu digna uestræ Reuerendissimæ Paternitati modo referam. Scio namq; quod apud Hungaros non quemadmodum apud uos Italicæ nouitates sciuntur, & tamen naturale est de patria uelle per crebro sentire. Nec enim aut Alpes Iuliæ, aut Danubius sicut arbitror, amorem patriæ ex uestro pectore ademerunt. Sed puto idem contingere uestræ Reuerendissime paternitati quod mihi, quia quanto longius à paternis recedo laribus, quantoque diutius suauissimo Ausoniæ cœlo priuor, tanto magis desidero naturale solum uidere, ibiq; uiuere & mori. Scribã igitur pauca de patria nostra & magna & uera, si uera sunt quæ magni uiri ad Cæsaris nostri deducunt noticiam. Primum est Bononiam more suo, quæ super Mer
C curio fundata est, motum fecisse: Franciscũq; Piciminum in uinculis coniecisse. Antea quoque, soror illius Ianua & sub eodem astro constructa, Thomam Vulgosium ducem suum de tribunali in carcerem traxerat, eiq; Raphaëlem ad urnum suffecerat. Sed hæc paululum antiquiora sunt. Credo recentiora cupitis nosse, nec ista desunt: uberem semper materiam nouitatis habet Italia. Eugenium Senis esse non ignoratis. Is cum Rege Arragonũ & duce Mediolani, ac Nicolao Piciniño, et cum tota factione illa fœdus percussit. Cuius rei uigore reuocaturus est Rex suos ex Basilien. Concilio prælatos. Ea lege ut in Eugeniana curia suis dignitatibus potiantur: quãuis antea Gallici minati fuerunt, ulterius se non præstituros obedientiam Eugenio, nisi is aperto bello Regem illum impeteret. Veneti quoq; Florentini, Ienuenses & Bononienses nouam inter se confœderationẽ fecerunt. Iãq; Florentinorũ & Venetorũ copiæ Bononiã ingressæ sunt. Nec spes est illam posse per Piciminum recuperari, tametsi adhuc eius nomine arx defendatur. Marchio Ferrarien. sis, quoniam filiam regis Arragonum desponsatã habet, armigeros Venetorũ per suum territoriũ transire prohibuit, quæ res eum suspectũ ualde reddit. Illi aũt nauigio Rauennam applicuerũt, atq; illinc in Aemiliam profecti sunt Bononiãq; ingressi. Circa quã soli Aloysio de uerme, et dominus Fauẽtiæ castrametabatur. Sed Fauentinus iã ad sua tutãda reuersus est, ne se absente per Florẽtinos qui agros

Fauentinos

fauentinos populabantur, expugnari urbs posset. Nicolaus Picininus circa Castenelli D
& comes Franciscus circa sanctũ Seuerinum castra tenent, quasi sortiti prouincias deua
standas, eaq; lex ut ille unam, ille aliam exhauriat prouinciam. Et sic misera funditus Ita
lia laceratur, quæ unica solum causa facit, ut exilium quod mihi ad tempus delegerũ, bre
ue diutius protraham, quoniam minus grauia sunt aliquantulum quæ audiuntur quàm
quæ uidentur mala. Hæc scripsi ne scriberem nihil uestris humanissimis literis prouoca-
tus. Non ut exinde mentem uestram perturbem, quæ in uiro sapiente quietissima est, sed
ut mihi potius leuamen aucupari narrando possem. Valeat optime uestra Reuerenda
Paternitas, meq; ut facit seruorum suorum in numero semper habeat.

Literas studere suadet, quæ maxime decorant, Epist. 111.

Aneas Syluius poëta, Nepoti suo Anthonio salutem.

REtulit mihi Nãnes pater tuus te dum puer adhuc fores, miro literarum amore fuis-
se incensum, postquam uero ex ephebis excessisti, neminem esse qui tibi amplius
ut studeas quæat persuadere: quæ res non mira tantum mihi, sed stupenda fuit.
Cæteri enim puericiam simul & stultitiam deponunt, uirilem togam & prudentiam
induentes. Tu contra sapiens puer, stultus uir cupis uideri. Et barbam quasi umbra B
eulum uirtutis recipis. Doleo certe tui causa, nec quid de te facturum sit scio. Iubet Cice
ro ut quilibet in adolescentia uiam eligat & genus uitæ honestum, quo uti debeat. Idem
Hercules fac̃itauit. Nam cum per quietem duæ sibi mulieres supra humanam formam
uenustæ apparerent, & altera sibi uoluptatem, laborem altera promitteret, hanc secutus
est sciens quod post laborem præmiũ certaminis datur. Nec coronatur (ut inquit Apo-
stolus) nisi qui legitime certauerit. Tu uero, ut audio, uagari uis semper, nec aliquod ge
nus uitæ saltem honestum amplecti studes, Literas quas puer amasti, iam uir odio ha-
bes, pudet me tui causa. Nescio enim quid esse possis absq; literis, nisi asin⁹ bipes? Quid
enim homo est absq; doctrina quantum uis dives, quantumuis potens? Quid inter ho-
minem illiteratum & marmoream statuam interest? Non dux, non Rex, nõ Imperator
alicuius præcij est literarum ignarus. Videmus nostri seculi principes, quoniam rudes
sunt, & nedum latinum, sed maternum quodammodo ignorantes sermonem, quanto
despectui sunt, quomodo negliguntur, quomodo uituperantur, quod si quis eorũ obe-
dientiam in subditis habet, non amor sed metus id facit. Qui (ut Cicero ait) Nõ est diu
turnus magister officij. At ubi metus abest mox deseruntur: Interdum etiam neci dan-
tur. Quid ergo tu miser studia despicis literarum, qui pauper es, qui nisi per magnam uir
tutem euadere in uirum clarum non potes. Quid facis obsecro, quid speras? Reris ne
semper iuuentutis florem tibi durare? an nescis, quia tanquam flos agri iuuentus est, qui
mane nitet, uespere uero arescit. Nihil est uelocius tempore, nihil quod magis fugiat, uo-
lat semper irremeabile tempus. Tu tibi pulcher uideris, dum ætas robusta, dum iuuentus
florida uiret. Nõ cogitas instare senectutem, non uides quia dies quælibet aliquid detra
hit formæ tuæ. Aliqua forsitan formosa puella tuo capta nitore, te cœpit, teq; quasi cathe
nis ligatum retinet. Tu eius delicias sequeris, beatumq; te putas dum in amplexus uenis
illius: sed longe deceptus es. Nam dum formam istius miraris, formosiorem deseris ado-
lescentem. Non enim lucifer aut hesperus tam pulcher est, quàm sapiẽtia quæ studijs ac-
quiritur literarum, unde & dicere Plato solebat: quod si uideri eius forma posset, mira-
biles sui amores excitaret. Tu tamen hæc omnia deseruisti, ut tuus genitor dixit, uicit
te (ut opinor) impetus iuuentutis. Sed cogita mi Anthoni, quia non semper iuuenes su-
mus. Redi obsecro in uiam & teipsum uindica. Linque ineptias iuuentutis, & uirum te
esse memento. Omnia hæc prætereunt quibus modo lætaris, ætas, ualitudo, forma, deli-
ciæ, uoluptates. Sola nos, si semel recepta fuerit, usq; ad mortem sapientia comitatur, &
post mortem uitam aliam beatissimam præbet. Hanc igitur rogo mi Anthoni, ut omni-
bus rebus alijs post tergum positis, adipisci studeas quod tunc demum facies, si Philoso
phiæ dederis operam, & quod assidua lectione didiceris, in opus deduxeris. Ad quam

rem

A rem iam tempus est ut te accingas, nec cum hodie possis bene uiuere, eras dicas incipiam. Vale.

Agricultura laudatur, Epist. V.

Aeneas Syluius, S. P. D. Ioanni Ptolemæo patruo suo.

EGlegisti ut audio senectuti tuæ conuenientissimam uitam. Hortulis quidem rigandis & rei rusticæ studes. Res est te digna & senio tuo dulce hoc otium est, honestũ negocium, modesta uoluptas. Iam non armis aptus es, grauis galea esset, molesta lorica, intolerabileq; scutum. Rursus quoque in rerum ciuilium uersari fluctibus, carere somno, cibum nõ sumere in tempore, mortifera res est senibus. At rusticatio uitam quietam, liberam, honestam & frugalitati cõuenientem præbet. Nec tu primus ex sapientib. uiris, in hoc uiuẽdi genus ex rebusp̃licis cõuolasti. Nulla uoluptas maior fuit Horatio quàm rure sese recipere, quo cum uenisset, uix illinc poterat Octauiani Cæsaris, & totius mundi domini iussibus euocari. Cum uero in urbe foret, miro desiderio ruris assidue tenebatur: hinc ad Mœcenatem scribens. Orus, inquit, quando ego te aspiciã? Perlege epistolas Senecæ quid illic magis quàm agrorum cultus collaudatur. Plantauit ille platanos sua manu, piscinas fodit, aquas deduxit, nullibi libentius quàm in agris erat. Quid
B in Catone maiore Cicero scribit? quas utilitates ex agricultura percipi ostendit? quàm uberrimos quæstus: quantam illic uoluptatem consistere, quantam mentis quietem, quantam curarum remissionem, quantam naualem oblectationem? Hoc genus uitæ solum naturæ hominum usuiq; præcipue est accommodatum, quod omnia ad uictum cultumq; nostrum spectantia nobis suppeditat. Sapis equidem qui hanc uitam delegeris, à tempestatibus ciuilis insaniæ remotissimam. Hinc potes tanquam ex altissimo speculo nos curialibus negocijs implicitos, quasi naufragantes despicere: hæc potes tibi soli uacare, te colere, te frui. Diocletianus cui orbis parebat, depositis imperij fastibus, in uilla Salone agriculturæ studijs sese tradidit. Feciſſet idem Augustus ut quidam scribit, nisi timuisset insidias. Cyrus Persarum Rex gloriari plurimum solebat, cum uenientibus ad se hortum ostenderet suis manibus consertum, & arbores in ordinem positas. Sed ne mortalium tantum exempla sequamur, Deus ipse cum hominem primo creasset, ubi nã illum posuit, nisi in hortum deliciarum. Et illum cum illinc expulit, quo nam obsecro nisi in agros misit. Facis ergo mi Ioannes quod te decet, quod & ego si potero aliquando faciam: Nam degentem rure hominem commendo. Curam laudo rerũ rusticarum conserendi plantandiq; solertiam probo: Moneo tamen ut labor leuis sit, qui corpus non atterat, sed exercitio quodam corroboret. Ibi modestè uiues, integritatem uitæ seruabis.
C Non ibi curiositas superuacua & anxia te tenebit solicitudo, ut quicquid ubique geratur pernoscas: non tibi somnum adimere poterunt curæ, inuidiæ, pestilentia, & edaci carebis liuore. Nulli fraudi locus erit. Nulli scelerum officinæ patebit accessus. Sed dulcis securitas, quies tranquilla, ocium frugi, uita officio plena, urbanis honoribus atque diuitijs omnibus anteferenda te habebit. Sequere enim ut cepisti, & agrum simul & teipsum ita excultũ redde, ut cum egredi è uita oporteat, ad hortos illos peruenias, quibus nec pluuia nocet nec æstus. Vale.

Conuersationem suam notificat, Epist. VI.

Caspar Nouariensis, S. P. D. Aeneæ Syluio
Poëtæ præceptori suo.

NIhil literis meis præterquàm singularem quãdam dilectionem quam in te habeo, significare studeo. Intellexisti tamen profecto ut opinor iamdudum me tibi illam habere, tametsi nullo effectu indicarim. Sed quod res mea atque conditio usque hanc in diem effici passa fuit, ut effectu ipso uoluntatem meam patefacerem, solum hoc mihi de te permissum fuit, ut ad te nunquam irem quin doctior abirem. Idcirco te accedere sæpius summopere conabar, & id mihi operepræcium fuit, tuoq; frui consilio usq;

oblectatus

oblectatus ſum, & me (ut ita dixerim) te magiſtro uerſificare puto. Nec quidem receſſum tuum uidere facile fuit, qui tam et cõſilio & re ipſa proderas, nempe ut præſens mentis meæ ſuauium eras, abſens triſticia ipſius factus es: atq; ut Comici noſtri uerbis fruar, haud uerum eſt quod uulgo dici ſolet, diem adimere ægritudinem hominum. Nam mihi quotidie non de filio ut ipſe ait, ſed de te magiſtro & patre integreſcit dolor. Vnum tamen eſt quod mentem meam lenit, tui uidelicet ſtatus augmentum, quod incommodo meo interdum equiparo, & ipſe meæ mentis arcano tibi ſtationem facio, mecumq; taliter manducas & bibis. Et quoniam de tuis uerſibus quos indies ſuauiores facis, nullus ad me uenit, expedit me quãdoq; quos feceris fingere, & inde tanquam tu ipſe eos feceris illis gaudere. Nouiſſime autem unam (& ego illam eclogam uoco) feci, in qua Martinum Gallium Felicianum conſecretarium tum tecum altercantem, meritò quidem introduxi. Illum quippe poſt te in magiſtrum meum decreuerã me habiturum, illoq; paucules dies potius ſum, ſed confeſtim cum Felice noſtro ab hac urbe deceſſit. Stephanũ deinde auunculum meum altercationis noſtræ iudicem ſtatui. Et id duas ob cauſas factũ eſt. Primum equidẽ, ut nec ipſe arbitraretur memoriam eius apud me prorſus periſſe, ſiue uſlem effectam eſſe. Altera uero ut illos uerſiculos, non tanquam à uobis ſed à diſcipulo ueſtro editos ipſe corrigeret, priuſquã in alienas partes diuulgatur. Habes nũc omnem uſq; à principio cauſam, quare hæc cõdita ſit ecloga in hunc modum. Vale ut opto & me ama ut ſoles, atq; age ut non diu reſponſum expectem. Si quid tibi quod rei meæ conuenire iudices euenerit, mei memineris quæſo: itidẽ & Cæſaris medico coitalico noſtro, quẽ uerbo meo ſaluere iubeas, uelim ſupplico. Cupio quidem tecũ eſſe. Iterũ Vale.

Repraſalia diſſuadet. Epiſt. VII.

Aeneas Syluius poëta, S. P. D. Ioanni Horlando uiro magnifico.

REddidit mihi familiaris tuus, tum ex te, tum ex Petro Iuliani literas in eum finem rendentes, ut apud magnificũ Cancellarium rem tuã curarem, feci id libenter. Sed minime opus erat currenti equo calcar admouere: ſua etenim ſponte tantũ ipſe Cãcellarius inclinatus erat, ut omnes apud eum preces ſuperfluæ uiderentur & eſſent. Dilexit enim te ſummo corde, libenterq; ſe in his exercet quæ tuum reſpiciunt commodũ. Longa adhibita eſt in tuo negocio ſummã diligẽtia. Factus eſt cum Rege & cum Cancellario de eo ſermo prolixus. Quid autem inde haberi potuerit, ex literis Cancellarij percepiſſes: puto bonum conſilium eſſe quod de plumbino datur, & tu alias aperuiſti. Nam ex illo re uperares debitum tuum, & Maieſtatis Regiæ gratiam ad maiora naſciſcereris. quanquã putem Regum & Principum graues tibi iam eſſe faſtidio, qui poſt Martinũ nullam es niſi oneroſum expertus dominum. Intelligo ex literis tuis te ad ius repræſaliarum uelle recurrere, id eſt incertum & periculoſum remedium, multumq; iniuſticiæ ſecũ defert, cum hi ſæpiſſime luant penam, qui ſunt expertes peccati. Tum uero id incitamentum eſt bellorum, quoniam qui læduntur rurſus ſe ulciſci uolunt, totq; undiq; repræſaliæ fiunt, donec apertum exardeſcit bellum. Tu tamen quid tibi conueniat magis ſcis. Ego dicam ſicut ad Curionem ſcribit Cicero. Aut te in meam ſententiam ducam, aut certe teſtatum apud animũ tuum relinquã quid ſenſerim, ut ſi quãdo diſplicem tibi nũ conſilium ceperit, poſsis meum imò uerius Cancellarij recordari. Atq; de his ſatis. Reſpondiſſem Petro Iuliani, niſi nũcius tuus iterum illum ad regem Arragonum ex parte ducis Mediolanenſis ſignificaſſet. Vbicunq; tamen ſit, gratias tibi refero pro ſuis humaniſſimis literis, eiuſq; filium tibi efficio commendatum. Vale optime mei memor.

Amicitiam & dilectionem notificat, & ſe excuſat quod raro ſcripſit. Epiſt. VIII.

Aeneas Syluius poëta, S. P. D. Nicolao Amidano iuriſconſulto.

SI numerum epiſtolarum ultro citroq; miſſarum penſamus nihil eſt quod tibi debeã. Quippe cũ literis unis duntaxat uſitati fuerimus inuicem. Rurſus uero ſi uerba computemus timeor ubi multa reſcribere, ſicut multa ſignificaſti. Accedit huc quod amicitia

A citia nō est computatrix beneficiorū, ut quæ non ad numerum uel qualitatem, sed ad effectum retribuit. Scribā igitur siue obligatus sim siue solutus. Respondeboq; tuis literis quā potero breuiter & succincte, ne uel tibi lecturo, uel mihi scribēti sim molestus. Congaudeo primum quod domum grauissimi & omnium doctissimi iurisconsulti reuerendissimi domini Cardinalis Panormitanensis intraueris, ibiq; magistratū susceperis. Nā id tibi admodum proderit, qui ex illius uberantissimo scientiarū fonte dietim potās doctior euades, & mihi utilis eris, gratiam quā in sua. R. P. reperi. cōfirmans continuansq;. Taceoq; quod sub eius umbra ad magnas tibi dignitates patebit accessus. Reliquū est ut horter ad perseuerantiam quā demum adipiscēris, si multæ patientiæ te tradideris: qd' unicum est remedium contra inuidiā ualentissimum. Vterer maiori cohortatione, si tua uirtus mihi perspecta non esset. Sed noui quàm sis aduersus quoslibet fortunæ impetus tuis dotib. & philosophiæ institutis armatus. Quod uero ad archipræsbyteratū electus fueris, id ita demum laudo si absq; desertione nostrarum partium potes eò peruenire, qd' nisi possis, melius est officio quā fide carere. Arbitror te sentire de autoritate ecclesiæ nō quod multi, sed quod boni doctiq; sentiūt. Ita mihi dum Basileæ fui de te cōcepta opinio est, & tum propter multas uirtutes, tum propter consortiū fidei maxime te dilexi, ita qd' non puto episcopatum, ne dicam præsbyteratum posse te nobis auferre. Placet tamen
B quod scripsisti te uiam inuenisse, per quā et fidem possis et dignitatem tenere. De tuo in me amore, nihil est quod te scribere oporteat. Illum enim non solum uidi oculis, sed palpaui & manibus, atq; hinc factum est ut te germani diligam loco, quod mihi quā tibi est longe facilius. Ego enim fratribus careo, tu fulcitus es. Sed spero tuos meos fore. Nihil plus de amicitia dicam, ea enim nō uerba sed facta cupit: Aliud est in tuis literis quod ad me scriptum de Glycerio magnæ uoluptati fuit, dum amoris perseuerantiā exprimis mi ramq; fidem. Ea enim huiusmodi sunt ut etiā si uera non sint, titilationem tamē quandā præseferant, & pathos excitant. Es tu quidem meo iudicio sapiēs qui tibi talia facile persuades, libentiusq; in bonā quā in malā interpretaris partem: nam quid prodest seipsum affligere? Mea semper opinio fuit, his in rebus quæ multum fellis parumq; mellis habēt, sapientissimi hominis esse, quod dulce est excerpere, quod malū foret lippis oculis præterire. Atq; idcirco nunquā quesitū ire placuit q; inuentū molestiā afferret. Teq; exhortatū uolo ut serues hāc consuetudinē, placita dū taxat queras, acerba uero prætermittas. Quibus obuiare nequirē & tristari possem. De Glycerio ista q̄ tibi tuæq; fidei quasi animā & corculū meū commendatū scio. Si quando Stephani aut Franciſci iurisconsultorū scenas ingressa fuerit, finge te id nescire et totū mihi claude: Nā etsi scio nihil ab ingui ne illorū esse tutū, decipi tamen meipsum uolo, & ignorātia potius delectabili q̄ scientia molesta frui. Vltimū est q; de nouitatib. tetigisti. Illæ etsi auditu gratæ fuerint, nō tamē fa
C ciēt ut tibi gratias agā, quod est inter amicos absonū. Nihil enim amicꝰ amico facere potest q; nō sit debitū, atq; idcirco expers gratiæ. Rogo tamē ut sæpe sic facias. Tu nūc audi ex nobis qd nouí sit. Ladislaus Rex Poloniæ quāuis adolescēs Vngariā habet, magnūq; conatū belli aduersus Turcas Christiani nominis ppetuos hostes fieri procurat, inde fauorē suarū partiū quærens. Nā cū sciat se regnū iniuste possidere, fauores hominū sub colore bonorū operū quærit. Sortitusq; est hāc ad rē optimū ministrum Cardinalem sancti Angeli, uirū & fama & eloquētia potentem, qui sub colore passagij partes suas tueri studet Sed nō cōsueuit hic fortunatus esse in bellis, sicut Bohemia ostendit. Deus tamen opus non finē spectet, & Christianitati potius q̄ cupiditati hominū. Reliqua ex Pigallo nostro quære. Reuerēdissimo domino comiti me dedi, et amicorū q̄q̄d habeo meo nomine saluū dicito. Tu uale & amicitiæ nostræ tāto tenatior esto quāto sumꝰ remotiores.

Excusatoria cur non uisitauerit amicum, Epist. IX.

Æneas Syluius poëta, Reuerendissimo in Christo patri domino Leonardo Patauiensi Episcopo, S. P. D.

QVod me tuo conspectui nō sæpius offero, quodq; tuas edes nō uisito, nec superbiæ nec negligentiæ mihi debes ascribere: quarum alteram abominor, alterā sem

per fugi. Rursus quoq; nec occupationibus impedior meis, cui multum est ocij Quid D
igitur est quod me retrahit dicam si scire uis. Nimium magni domini locum tenes, non conuenit mihi cum tanta dignitate. Veniunt principes, comites, barones, milites. Illis pa tet ianua tua. Nil mea toga inter tot aureas uestes momenti habet. Pudet me illis admis- sis ante ostium stare et expectare. Et fateor iustũ esse illos præferri. Quid ergo superest? nihil ne tecum communicabo? Nõ sic agam, sed quod uoce dicturus eram scriptis expri mam. Audio abfuturam esse idq; breuiter Paternitatem tuam Reuerendam. Vnũ dun- taxat ex illa expeto, ut si quid sit in absentia tua, eius quod mea cura possit absolui, nec mihi nec meis laboribus ignoscas, sed ut mancipio tuo me utaris. Hoc dicturus eram cum hodie ad te uenirem, cumq; intrantibus alijs retrocederem. Sed non minus est scri- ptum quàm dictum: cum illud fugiat, hoc maneat: illud negari, hoc perpetuo possit probari. Suscipe igitur chirographum hoc quasi mez erga te fidei uadem. Et sicuti scri- bo, ita de mea mente meoq; animo cõfide, quia & sum & esse uolo perpetuo tuus. Vale.

Quales magistratus esse debeant, Epist. X.

Aeneas Syluius, S. P. D. domino Lupo de Portugal, *legum doctori fratri optimo.*

EXimie doctor & amice charissime, literis tuis quas Basilez suscepi, iam annus est B
non potui tunc respondere, quia mox Cæsarem sum secutus, ab eo in secretarium receptus. Postea per quem scriberem nullus affuit tabellarius. Sed reuertitur nunc ad dominum suum Blasius Alfonsi in decretis baccalaurius, qui apud Regiam Maiesta- tem infantis Petri ducis Cornubiæ fuit orator. Is si ualet hanc meam epistolam tibi red- det, sibi enim commissa est. Non tamen nũc tangenda sunt quæ dudum scripsisti. Illa e- nim omnia immutata sunt. Tamen uolo scias, me solide tua gaudia gaudere, magnamq; mihi lxticiam attulisse nuncium, quo te præsidem Olisbonen. significasti. Libuit enim id mihi uehemẽter, tum quod amico bene cupio, tum quod in te uiro ex omni parte pro bato, quælibet dignitas optime sedet. Scio nanq; nõ te propter dignitatem, sed illam abs te illustrari. Laudoq; ex hoc regij gubernatoris circumspectionem, qui beneficia sua be- ne locare scit, & ad rempublicam gubernandam uiros aduocat sapientiæ studiosos. Vti nam omnibus principibus idem animus esset, quia non sic omnes ignorantiæ plenæ fo- rent prouinciæ: nec summi magistratus propter iustitiam officialium deturbarentur. Sed de hoc satis. Concilij Basilienses quis status sit, iam te arbitror audisse. Rex Arragonum qui more principum non regnum fidei, sed fidem regno seruare uult, prælatos suos ex Basilea iussit abire. In omnibus rebus præclarus princeps, in hac mirabilis. Rursus Galli C
ci, Veneti et Florentini, qui pontificem suum Eugenium quasi deum uenerantur, exclu so ex Apulia Renato Rege, fidem aliam induerunt. Mira rerum mutatio, qui ante faue- bant Concilio iam impugnant. Et qui impugnabant, modo fauent. Lusus iam Ecclesia est, qualem de pila fieri uidemus, dum huc atq; illuc impellitur lusorum ictibus percussa. Sed aspicit illa ex alto Deus, & quamuis raro in terris expendere homines digna suppli cia coget, nullum tamen in supremo eius iudicio malum impunitum relinquit. Liberũ arbitrium nobis dedit, uiuere nos ut libet, sinit, laxas dimisit mortalibus habenas, ratio- nem tamen rerum omnium dum iudicabit orbem exacturus est, tumq; uidebunt princi pes, an propter eos regna fuerũt instituta, an ipsi propter regna, qui suis omnia seruire li bidinibus uolunt. Spero tamen in hoc ecclesiæ negotio per Cæsarem nostrum & electo res imperij bonos terminos inueniri, qui ad unionem & pacem ecclesiastici ordinis totis uiribus operas nauant. Et puto in proximo Nurenbergensi cõuentu, qui ad festum san- cti Martini indictus est, nouum Concilium conuocari nominarique locum. Deus faxit ut euentus habeat res ecclesiæ salutares. Tu scis ubi terrarum sum, et quantum potestatis in me habeas non ignoras, nisi me usus pro arbitrio fueris, non mandatorij sed mandantis culpæ ascribendum erit. Vale tam mei magis memor quàm à me remotior. Ego pro ue- teri familiaritate te colo obseruoq;.

De su-

A *De superbia Gallicorum, Epist. XI.*

Aeneas Syluius poëta, S. P. D. Caspari Nouariensi adolescẽti primario.

REcipio libenter semper tuas literas, & quia te amo, gaudeo quod indies limatior fias & doctior. Expurgationem quam de Gallo fecisti, pro nostro animo admitto, & ut scribis ita esse confido. Et quamuis illum tibi esse humaniorem uellẽ tuæ utilitatis causa, lætor tamen opinionem de illo meam apud te reprobatam fore. Cuius superbiam non idcirco admiror, quia paternum uitium est. Mihi enim ut credas uelim, nullã esse gentem quæ Gallorum superet ambitionem: nostri præterea inimici sunt, nec unquam nostri sanguinis hominem diligunt. Nam cum sint ipsi pleni fastu, uideriq; optimi uelint potius quàm esse, Italos oderunt, maxime quo se præcellunt. Et quia eos uirtute nequeunt imitari, inuidia prosequuntur. Et quibus ipsi potissimum abundant uitijs, ea generi nostro ascribunt. Sed de his satis quæ non scribo ut publices. Nam hæc scribere (quamuis uera sunt) plenum discriminis est nobis qui Papam habemus Gallicum, alias loqueremur liberius. Nunc ista apud te sepulta sint, sufficiatq; tibi soli scripsisse, aut Stephano uiro & optimo & doctissimo tantum, cui ut me commendes peto. Te autem cõfidas mihi esse charissimum, eamq; meam fore intentionem, ut eo animo inter nos simus
B absentes quo præsentes fuimus: quod de te semper sperare, de me præstare possum, ut Ciceronis utar uerbis. Carmina habeo nulla nunc edenda, quia orationi solutæ operam his diebus præstiti. Vale & me Reuerẽdissimo domino Cardinali nostro effice cõmendatũ.

De Sicilia an sit duplex, Epist. XII.

Aeneas Syluius poëta, S. P. D. Alberto Malectæ Papiensi *Comiti atque doctori.*

MAgnifice comes ac doctor eximie, Serenissimi Regis Arragonum cuius præclaras uirtutes non solum homines sed ipsa facta loquuntur, epistolam quandã Cæsari nostro N. Marchionis tabellarius reddidit, sicut & tu mihi futurum significasti. In ea titulus erat qui utriusq; Siciliæ mentionem efficiebat, quam rem satis sum demiratus. Legi namq; satis multas historias. Cosmographiam quoq; perscrutatus sum, nec unquam Siciliam repperi nisi unam, quæ tum Sicania tum Trinacria dicta est, quã nonnulli ex ueteribus coniunctam olim Italiæ tradunt fuisse, sed impulsu continuo superi atque inferi maris disiectam esse terram, quæ regiũ plerorumq; coniungebat, moxq; Scyllæ atq; Charibdis inter abrupta montium & immania antra locũ monstris fabulose datum. Quod uero ea Italiæ portio quæ quondam magna Græcia dicebatur, Siciliæ nomẽ
C habuerit, nec legi unquam, nec audiui nisi nunc: quod mihi absurdum uidetur: nec satis mihi causæ præbet, quod reges Siciliæ qui Neapolim tenuerunt, duo regna fecerunt. alterum ultra farum, alterum citra. Nam hoc regnum Apuliæ illud Siciliæ dicebatur, non utriq; Siciliæ. Hoc quo ad literas regis. Nunc ad tuas uenio. Scribis te uelle mihi respondere duabus epistolis meis quas diuersis temporibus suscepisti. Perlegi omnia quæ scribis nihil inuenio quod meis petitis respondeas. De rebus nãq; ecclesiæ quas tibi cõmendaui nullum facis uerbũ, sed omnis sermo tuus in Marchionis causa uersatur. Plus amas, ut uideo, tuum principem quàm putarem. Cum enim sua ingrederis negocia, nihil est quod amplius recorderis: utinam ille sciret tuam fidelitatem. Nam cum sit in omnes bonus, in te optimus esset. Suades mihi ut rem suam cordi habeã: non loqueris muto, sum tui similis: non minus quàm tu cupio Marchioni consultum esse. Tum propter multas eius uirtutes quibus nostrum ornat seculũ, tum quia eum fauere ingenijs & scio & gaudeo. Curam meam, studium & solicitudinem uniuersam apud Cancellarium Regẽ adhibui: si causam egissem meã, nec tam ardens fuissem nec tam facundus. Cancellarius non indiguit stimulo: ipse sibi calcar erat. Quod noui habitu est, hoc est ut mille aurei qui uenire quotannis in censum petebantur in pãnos aureos, ut argentea uasa cõuertantur: ne sordida uideatur pecuniarum præstatio. Nihil plus est quod precibus sit cõcessum: uos

nunc cõsulite quod in rem uestram sit. Ego non tantifacerẽ quod mutari poteſt. Quod mea deuotio. N. domino Marchioni sit nota percharum est, si modo & sua erga me charitas extendatur. Cupit enim omnis dilectio redamari quod tunc in me fieri sciam, cum mihi scripseris. Gaudens silui, quia ex munificentia mei principis pingue nactus es beneficium. Vale & iocis ut iocis utere, seria uti sunt recipe. Dominum Danielem si quando ad te uenit, aut si quando ei scribis meis uerbis saluum facito.

De Ladislao Rege. Epist. XIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Reuerendissimo in Christo patri Dionysio, *Archiepiscop Strigoniensi sanctæ Romanæ ecclesiæ presbytero Cardinali.*

REs noua, pater colẽdissime & fortasse mira uidebitur, quod ego tuæ paternitati scribam, qui nihil habeam tecum negocij: quicq; nec nomine nec corpore apud te sum notus. Sed post facio ista, dum me complacituram tuæ Reuerendissimæ paternitati non ambigo. Nãq; cum partes serenissimi domini Regis Ladislai inter primarios teneas defendasq;, quis dubitat gratum tibi fore illius audire sospitatem, quem toto conatu defendis. Ego quidem certus sum P. T. R. nihil in terris magis desiderare, quã puerum illum bene optimeq; ualere. De qua re cum dubia mens tua ex Vienna recesserit, non est ab re meis literis scribi, quod oculis uidi meis, ut confundantur qui passioni consultantes suæ, non rei uerba sed uerbis rem aptare nituntur. Scribam igitur tuæ dignationi, quæ nuper in Stiria respexi. Quod nisi uerum fuerit, subijcio me cuiuslibet iudicio etiã inimici, meq; ascribo pœnæ quã falsi testes merẽtur. Iamq; rem prosequor. Stiriæ fluuius est qui ex alpibus præcipitatus Dranũ influit amnem: ac exinde per Hystrũ fertur in pontum: quẽ Muram incolæ uocitant. Prope hanc ripã oppidum iacet gentile nomine Cretum dictũ. Hic ex medio camporũ equore ingens cumulus surgit, præruptis undiq; scopulis liber. Cuius cacumen arx tenet, & natura loci et opis humanæ præsidio munita, ad regiam quoq; fastigiata magnificentiã. Hic spes Austriæ Hungariæ desiderium, et Bohemorum cura nutritus Rex Ladislaus puer, quem idibus Septembris in aula regia coram Friderico Cæsare patruele suo magna baronum stipante caterua sum cõtemplatus. Adhibe obsecro aures, tibiq; & puerũ & mores describam, nec sine uoluptate (ut opinor) q; referam audies. Annos natus tres erat puellus iamq; attigerat quartũ, sed ætatem maturiorem tũ proceritas pueri, tũ intellectus mentiebatur. Tu eum aliquãdo in ulnis habuisti quando coronã regio imponens capiti. Nũc dimittis domine seruum tuũ dixisti, quia uiderunt oculi mei salutare tuũ. Sed alia nunc pueri facies est. Aspectus eius omnes qui aderant, incredibili uoluptate repleuit. Incedebat nãq; per aulam tanquã sciret se regem esse, deberiq; sibi ab omnibus reuerentiã: oculosq; nunc huc nunc illuc non sine maiestate quadã deflectens. Candidulã manum porrigebat astãtibus, tantaq; lucebat in eo puero grauitas, ut sæpe minorem grandæui reges præferant. Antequã patruelis adesset, nutricem percontatus est sæpe ubi nam esset: At ut uenientem didicit, in honorantis modũ suapte caput suum, inflexit & tanquã sciret ducalis dignitas quantum ab imperiali distaret. Aliter Sigismundo duci: aliter Cæsari se obuiam dedit. Dũ hinc atq; hinc in circulo interpelleretur Aethiopem forte uidit. moxq; in Cæsaris fugiens sinum: heu quã inquit, deformis. Demiratus est Cæsar confugientis ad se pueri confidentiam, qui priori tempore nunquã in eum dirigere lumina uoluisset: lætusq; nouitatem circumstantibus exponebat. Tũ magnificus Cancellarius Caspar, Ne mirere inquit imperator, Numẽ in puero est: nec regius sanguis diuini spiritus tutela caret. Matrem habuit cum te antea spreuit. Nunc illa defuncta, præter te habet neminẽ. Ideoq; tibi tanquam patri alludit. Tu illi pater, tu mater, tu auus es. In te illi spes, in te subsidiũ, in te salus est. Scit hoc puellꝰ. Et quia pupillus est orphanusq;, auxiliũ tuum implorat. Te sibi patronum petit, tutorem, aduocatum, protectorem. Ego desertus sum, ait: hinc Poloni Vngariam occupant, hinc Bohemi nouas res moliri studeni, ætas mea contemnitur. Et quia annos non habeo nec ius credor habere. At si tu me Cæsar iuueris, maxima hæc duo regna mihi obediunt Nec præter te maiorẽ Regẽ quã ego ero Europa uidebit. Sin deseris, ex Rege coronato paruulus

A tulus fiam dux. Ex quibus rebus altera domũ nostram tollet in altum, altera in profundum merget. Sed obsecro ut curã mei habeas Cæsar, tũ familiæ nostræ honori consulas & tuam serues dignitatẽ: ne ius meum alieni usurpent meaq; abutantur ætate. Hoc uult puer ô Cæsar, cum ad te uenit, hoc illæ blanditiæ postulant. Hoc est quod ad te cõfugit, nõ sine aliqua diuinitatis instigatione. Tu pueri, tu pupilli et orphani & sanguinis tui mi serere. Mouerũt Cæsarem, tũ pupilli blandimenta, tum Caspari uerba. At post morulã. Non deseram inquit, Caspar sanguinem meum, nec si Romanum imperium, aut Austria quicquid poterit periclitari, iusticiam pueri sustinebo. Sicq; locutus patruelem brachijs eleuans media fronte suauiatus est. Erat puer ultra quã dici possit formosus, nasum aui materni & frontem susceperat: oculus ex patre mutuatus fuerat, pectus & humeros ex utroque, cætera matris erant, ore paruo malis ad gratiam tumescẽtibus succi plenus, & plus lactis habens quã sanguinis. Capillis crispis & in auri fulgorem nitentibus. Risu cum uerecundia mixto. Nihil in puero emenda dignum. Si nudum solumq; in nemo re quis reperisset, regium genus in puero cognouisset. Nec aut illi canis aut lupa defuisset nutrix, sicut de Cyro referũt atq; Romulo. O si puerum hunc uiderent Hungari tui, qui tecum in fide manserunt. O si eum tangere aut audire possent: quos animos sumerent: quas acies ducerent: quæ bella gererent: quas ederent hostium strages? Stupebã
B olim ego cum legerem Macedonas cum Illyriensibus prælijãtes, quoniam prima pugna succubuissent, sequenti die certamen instauasse, infantemq; ob cuius regnum certabãt, ad bellum iacentem in cunis detulisse, quo uiso tantus ardor inuaserit milites, quod hinc leones hinc pecudes creditu fuerint prælijantes. Accendit namq; uirtutem commiseratio pueri, quoniam indigne priuari regno cernebãt. Versi ergo in fugam Illyrij uictoriã hostibus reddiderunt. Recognoscentes priori certamine non uires illis aut animos, sed regis auspicia defuisse. Quæ cũ mihi prius fabulosa uiderẽtur, Ladislaus puer auitis regnis spoliatus credibilia præbuit. Nam si ego alienigena sub imperio natus Romano, commoueri uiscera & omnes mutari affectus ex aspectu pueri sensi, quid in quã facturi sunt illi quibus hunc natura dominum tradidit, quos pater eius & mater & auus rexere: qui eum inter se nasci uiderunt, qui caput eius adhuc infans diademate cinxerunt: qui iureiurando promiserunt obedientiam. Nempe si uerum mea sententia fert, non solum fideles præsentia pueri commoueret, sed ipsos etiam qui fidem cum fortuna mutarunt ad commiserationem traheret, imo & ipsos hostium truces animos frangeret, nec telum esset tã asperum cuius acies in puerum posset adeo generosum, nec ullius oratio tantũ momenti haberet in populos, quantum seipsum puer in medio multitudinis erigens: siue is esset quem admirabantur Athenæ, siue quem uniuersi sequebantur Quirites. Habet enim latentem quandam energiam regis facies. Nec ullus est tam durus, tam asper, tam ferus,
C aut inanis, qui regibus indigna ferentibus non compatiatur. Sed nunc præcipue misericordia crescit, cum his qui patitur, suam calamitatem effari per ætatem nescit, at ubi flendum esset, risu diffunditur, ubi ridendum, planctu, qualem cernimus Ladislaum, qui etsi maximam habeat plorãdi materiam, sepulto patre orbatus & matre, ac regnis nudatus, alacritatem tamen ostendit, equum ascendit ligneum, totamq; lætabundus obequitat aulam. O generosum puerũ, quis est qui te spernit Regem, quis est qui tibi nolit subesse? Quæ illi nobilitas satis erit? cui tua minor uidetur. Nemo est orbe toto, qui te generis claritate præcellat: nemo par est, multumq; distet necesse est, qui tibi secundus ponatur. Fabulãtur Gallici Troianam prosapiam: sed illa iam diu defecit, terq; post Francorum in Galliam transitum regiam stirpem Gallici uariarunt. Aiunt Anglici Brutum quendam euerso ilico ad se uenisse, unde reges eorum trahunt originem: quod nullus historicorũ tradit præter Anglicum quendam parum eruditum, qui uolens Romano generi insulam equare sanguinem, quod Liuius atq; Salustius graues autores de Aenea narrant, finxit de Bruto: quanquã & postea Saxones Britanniã magna ui inuadentes pulsis prioribus incolis, nouos cultores induxerunt, ac reges & linguam mutarint. At tecum Ladislae nihil oportet fingere, utinam ueritati satis faceret calamus, nostraq; posset oratio fieri uero conformis. Sed superat omnem sermonem tua nobilitas. Namq; ut prætereã

nobiliſſimæ Auſtralis domus originem ad altum uſque Iulij ſanguinem repetendam, ge D
nitorem tuum Romani, Hungari atque Bohemi Regem ſuum uenerabantur. Cuius o-
pera totũ in orbem uulgata ſunt pro tutela fidei et augmento nominis Chriſtiani geſta.
Auus tuus ijſdem præfuit regnis. Turcas plurimos, plurimis plꝰ laceſsiuit. Sirthas plu
rimos domuit, omnibus infidelibus terrori fuit. Sciſſam eccleſiam tresq; colentem pon-
tifices in Conſtantienſi Concilio traxit ad unionem. Gallos Anglicosq; infenſiſsimos
hoſtes compoſuit. Hiſpaniam pacꝛauit. Italiam ter intrauit coronamq; Cæſaream ſuſce
pit. Cuius fratres reges fuerunt. Pater illi Carolus quartus fuit. Et illi auus Henricus ſe-
ptimus Cæſarum qui poſt Theodoſium regnauere, tum ſapientiſsimus, tum glorio-
ſiſsimus. Sub quo Germania & Italia quaſi columbæ ſub aquila tremebundæ tulerunt
imperium. Cuius maiores longa ſerie Romanam rempublicam gubernarunt, quam
nunc & tuus patruelis Fredericus adminiſtrat. O ſplendidum genus pueri. O gloriam
& laudem: ubi nam ſanguis illuſtrior? ubi nam ſeries tantæ nobilitatis? Obſcuritatem
quærunt qui poſt tãtam generoſitatem alium petunt Regem. Mira res ſi tantũ ſplendo
rem Hungari fugiunt: quem nec Macedones ne Babyloni nec Romani cõtemnerent,
ſed ultro ſibi regem depoſcerent. Cuius egregia indoles præſagium facit paternam in
eo fortitudinem, auitam prudentiam & utriuſq; liberalitatem renatam. Nec tãtam de ſe
ſpem ut Aſcanius Aeneæ, aut Hector Priamo, aut Alexander Philippo præbuit, quan. E
tum in hac ætate Ladiſlaus ſe uiſentibus exhibet. Hunc Cæſar propediem in Auſtriam
ſecum adducet, Vngariæq; uicinum præbebit, ut uideri ab his poſsit qui amant, & time
ri ab his qui odiunt. Faxit Deus uita eius ut illi longior ſit, ut & Neſtoris æquet annos,
& Auguſti fœlicitatem ſuperet. Hæc habui quæ de Ladiſlao nunc ſcriberem, qui cum
ſcirem tibi iocũda, ſilere nolui. Tu ſi uiſum fuerit & amicis & inimicis hæc cõmunicare
poteris: illis ad gaudium, iſtis ad pœnam: quorum tandem oculos diuina pietas adape-
riat, ut ad cor reuerſi, dominum ſuum agnoſcant, eiusq; potius ueniam quàm ultio-
nem expectent. Tu uale feliciter: bonoq; animo puelli regis, ætatem tolera, quo uiri-
lem togam ſumentem, & tu & tui omnes plus inuenieris lætitiæ quàm ſperare fas fuerit.
Ex Creta.

Reprehenditur de mendacio, fingens ſe ſcripſiſſe, *Epiſt. XIIII.*

Aeneas Syluius Poëta imperialiſq; Secretarius, S. P. D. Franciſco de Roma aduocato conſiſtoriali.

QVereris mi Franciſce quod mihi pluries dederis literas et à me nullas ſuſceperis?
Sed ſolet eſſe iſta negligentium cautela, quod quotiens nihil ſcribunt, totiens ſe
iactant multum ſcripſiſſe. Ego tuas literas recepi nullas, uide an me uel te decipi- F
as. Non credo tuis literis magis quã alijs clauſum eſſe iter. Cæterorum enim literæ ad
me omnes deferuntur, ſed mitte obſecro hanc querelam apud me, qui calleo has uerſuti
as. Cũ alijs hiſce utere, & me ſi uis ſcribere, ſcribe, & nunquã impune me uiſitabis. De re
quam nunc poſtulas hoc habe: me uelle & commodo & honori tuo ſemper conſulere.
Sed cauſa nunc occurrit nulla pinguis: hæc pro qua nũc agitur, nihil habet præter onus.
Ideo te qui aliquid lucri quæris, noluí facere grauatum, quando materia ſe offert nõ ero
immemor tui, quia te amo & tibi cupio bene eſſe. Vale.

De filio ſuo, *Epiſt. XV.*

Aeneas Syluius Poëta, genitori ſuo Syluio ſalutem.

LAeteris an doleas quod mihi ſobolẽ domino dederit, incertũ te ſcribis pater. At ego
lætitiæ cauſam uideo, doloris nõ uideo. Quid enim dulcius in humanis eſt quã gigne
re ſibi ſimilem tanquã extendere ſanguinẽ, & habere quẽ poſt te relinquas. Quid
in terris beatius quã natos uidere natorũ? Mihi equidem ingẽs uoluptas eſt quod ſemẽ
meũ fœtificauerit, quodq; antequã moriar aliquid de me ſuperſit, gratiasq; domino re-
fero, qui partum fœminæ figurauit in marem, ut apud te patrẽ meamq; matrem aliquis

paruus

A paruus ludat Aeneas, & solatia præstet auis, quæ debebat pater impendere. Quod si tibi genitor, gaudio fuit meus ortus: cur filius meus mihi non sit letitiæ? An ne te quoq; lætificabit infantuli uultus, cū meā uidebis in illo effigiē. Nū quid tibi iocundum erit, cum paruulus pendebit ex collo Aeneas? puerilesq; blādicias agitabit? Sed ais fortasse dolere meum crimen, quod ex peccato genuerim filium. Nescio quā de me finxeris tibi opinionem. Certe nec lapideum, nec ferreum genuisti filium, cum esses tu carneus. Scis qualis tu gallus fueris. At nec ego castratus sum, neque ex frigidorum numero. Nec sum hypocrita ut uideri bonus quàm esse uelim. Fateor ingenue meum erratum, quia nec sanctior sum Dauid rege, nec Salomone sapientior. Antiquum & uetus est hoc delictum, nec scio, quis hoc careat. Late patet hæc pestis (si pestis est naturalibus uti) quanquàm non uideo, cur tantopere damnari coitus debeat, cū natura, quæ nihil perperam operatur, omnibus ingenuerit animantibus hunc appetitū, ut genus continueretur humanū. Sed dicis ut arbitror, certos esse limites, intra quos hoc liceat, nec extra legitimos matrimonij faces progredi debet hic appetitus. Ita est sane, & sæpe inter ipsa nuptiarum claustra scelus admittitur. Et bibendi quoq; comedendi & loquendi certi sunt termini, sed quis seruat illos? quis tam iustus ut septies in die non cadat? loquatur hypocrita, secq; nullius culpæ scium dicat, ego nullū meritum in me scio, solaq; mihi diuina pietas
B spē facit misericordiæ, quæ nos labiles scit, & ad lasciuiā procliues. Nec nobis, qui patet omnibus, fontem uenię claudet. Sed de hoc satis. Nunc quia coniecturas petis, ne alienum pro meo nutrias, quomodo res se habuerit, paucis exponam. Nondum anni duo effluxerunt ex eo tempore, quo Argētinæ gerebam Oratoris munus. Quinquagesima tunc currebat quæ ante proximā præteritā fluxit. Ibi cum ociosus diebus essem pluribus, mulier ex Britānia ueniens, diuersoriū meum petēs in unis ædibus mecū fuit, nō inuenusta, nec ætate confecta. Hæc quia sermonem Italicum egregiè norat, me uerbis salutabat Hetruscis, quod illa in regione tanto magis placuit quanto rarius erat, oblectatus sum facetijs fœminæ, cuius in ore maximus lepor erat. Moxq; in mentem uenit Cleopatræ facundia, quæ non solum Anthonium, sed Iulium quoq; Cæsarem eloquētia inescauit. Mecūq; qs reprehēdet inquā, si ego homuncio faciam quod maximi uiri nō sunt aspernati. Interdum Moysen, interdū Aristotelem, nōnunquā Christianos in exēplum sumebam. Quid plura? uicit cupido, incalui, mulierem arsi, multisq; blandimētis adorsus sum. Sed ut asperis cautibus unda repellitur freti, sic uerba mea hæc cōtempsit, triduoq; suspendit. Erat illi filiola annorum quinq;, quam Milinthus pater hospiti nostro cōmendauerat, uerebaturq; mulier, ne qd hospes persentiret, filiāq; post hac quasi moris materni abdicaret. Instabat nox, sequentiq; die mulier recessura erat, timeo ne abeat præda. Rogo in noctem ne ostio cameræ pessulum obdet, dico me intempesta nocte uenturū,
C negat nec spem ullam facit. Insto, semper idem respōsum est. Itur dormitum. Mecum ego quid? sciam an illa ut iussi fecerit. Recordor Zimæ Florentini forsitan illius amicam hæc imitabitur. Temptandum est inquam. Postquàm silentium undiq; sentio, thalamum mulieris accedo. Clausum ostium est, sed non obfirmatum: aperio, ingredior, mulierem potior, hinc natus est filius. Mulier Elisabeth uocatur. Ex idibus Februarij usq; ad alias idus Nouembris, menses currunt qui partui dantur. Hæc mihi dixerat mulier dum Basilex postea erat. Ego quamuis ipsam non pecunia ulla, sed maximis emissem precibus (ut est ars fœminarum) credebam hæc auri corrodendi causa dici, nec uerbis præbui fidem. Nunc quia eam hoc asserere, quando nihil sperare à me potest, quando nomen conuenit tempusq;, puerum meum puto: teq; mi pater rogo, ut nepotem suscipias, alesq; donec grandiusculus factus ad me ualeat proficisci, meisq; imbui disciplinis: nec puta fœminam diuitem mentiri uelle in filio. Nunc alia prosequar. Scribis te senio cum matre confectum, hoc mi pater tibi sibiq; iocundum esse debet, quod eos annos attigisti, quos optabas iuuenis: iamque libere & expedite potes Deo seruire, omnibus spoliatus passionibus quæ mentes iuuenum à Deo alienant. Nec mihi dixeris: omnia fert ætas animumque, ut ex hoc animum petire putes, qui diuinus est, atque immortalis: sed uoluit Poēta significare ætatis

curſu,uigorem illum animi tepeſcere,qui eſt in iuuenibus ardens,ſed ille magis ad uitia, quàm ad uirtutes inclinat. In ſenibus purgatus eſt animus,nihil præter honeſtum cupiens qualem tibi & matri meæ ſpero eſſe,quamuis illa nunquam mundanis deſideriis inhæſerit,ſed heroica quadam uirtute ſolum Deo ſeruire beatum duxerit,hoc fit ut ſenio veſtro minus triſter. Si enim iuuenes eſſetis, timerẽ de uobis magis.Quod de filijs ſororis Landomiæ ſcribis, certum eſt apud me gratumq́:tuum eſt curare ut literas diſcant, quæ ſolæ homines extollunt ſuper alios.Ego cum ſtatum meum firmiorem uidero,alterum mihi aſciſcam.Iacobus Ptholemæus frater ſi ad me ſcripſerit reſponſo non carebit, prouocari literis non expectet,totiens enim neceſſario ſcribo,ut nihil ad libitum uacet. Lectura eius ordinaria ſolarioq́ lætatus ſum,famamq́ ſuam indies creſcere cum lætitia percipio.Bartholomeo cum præſentib. literas do,nec eius obliuiſcor unq̃ pro ſuis erga te matremq́ meritis, & quia Catharinam matris meæ ſororem coniugem ſuam unice amat,matremq́ tibi commendo tuæq́ fidei: Deumq́ rogo ut patriam petens ſuperſtites omnes inueniam.Conuentum nãq́ cum lætitia celebrabimus.Et quoniam id quod reſtat uiuamus ſpacium,ex tuo tranſigemus arbitrio: nec mihi in te ulla erit controuerſia.Ioannem & Landoniam uxorem iube ex me ſaluas eſſe. Filiolum ſuſcipe & quicquid egeris mihi reſcribe, Vale.

Pœna patienter ferenda eſt pro culpa, *Epiſt. XVI.*

Aeneas Syluius Poëta, Caſpari de Fara adoleſcentulo primario, S. P. D.

OBlectant me ſemper literæ tuæ,quas & familiariter & ornate ſcribis.Hæ uero nouiſſimæ cum ornatu facetias quoque attulerunt,atque idcirco magis placuere.Verum tamen in illis ſum demiratus quod triduanum ieiunium, idq́ interpellatum tantopere exhorrueris: nec profecto aliam cauſam interpretari poſſum niſi Cardinalis nimiam facilitatem,qui tibi Iacoboq́ nimis indulget: uoſque muſcipularum ex more quanto magis demulcimini tanto altius caudam eleuatis:loquor tecum libere, quia tute uis,dum me magiſtrum uocitas,quo nomine oneratum me ſentio.Sed loquamur obſecro libere,recipiamus ſtateram delictumq́ cum pœna trutinantes. An Cardinalis magis,an tu erraueris uideamus. Ducitur mulier clanculum in ædes ut amatori coniaceat Iacobo. Nequit exire ut introiuit: occulte panditur tibi ſcelus. Tu cauſam amici ſuſcipiens,emittendi mulierculam ſtudio uacas, temq́ perficis, Cardinalem celas. Scio te illius eſſe prudentiæ,ne te conſulente adduci potuerit mulier. Idq́ enim graue delictum erat,& proditio quædam in dominum, cuius honori multum poterat detrahi,poſt ſcelus commiſſum, amico conſulere non fuit erroris, niſi plus domino quàm amico debuiſſes. Amicitia enim nullius iuri derogat, nec aliquid admittit turpe: ſed dic te omnino decuiſſe amici delictum tegere.Sit ita, nempe ut tibi honor amici, ſic Cardinali proprius,curæ eſſe debet. Tu Cardinali Iacobum prætuliſti,cur non te Cardinalis ſibi poſt ponat? ſeq́ præponat tibi? Tu eius ſeruitor es, eius panem comedis, uinumq́ bibis. Cur ſi peccas in eum, non puniaris? Sed ais pœnam duriorem & iudicem aſperum eſſe. Vide quàm iniquè agis, quanque ſiniſtre Cardinalem incuſas. Sciuit peccatum ueſtigio Cardinalis,nõ tamen ſtatim cognoſcere cauſamq́ punire uoluit. Cur hoc? nempe nedum ira ferueret, rationis tramitẽ indicando præteriret. Quid hoc? nunquid ſororium eſt illi Platonis facto,qui aduerſus deditum uentri ſeruum ira percitus,uocato ſororis filio Speuſippo,abi,inquit, hunc uerberato,nam ego nimia exagitor ira. Architas Tarentinus ſummus Philoſophus ex bello rediens cum agrum inculcum ſqualentẽq́ offendiſſet,accito illius uilico,niſi iratus forẽ,lugeres ait, timebat quippe uir ſapiens,ne ira animum à cognitione uera reuocaret, ultionemq́ differendam in tempus duxit. Idem Cardinalis facitauit, qui comperto ſcelere noluit prius ad punitionem procedere,quã ira triduo ſedaretur,uirum certe quem priſca ætas,inter Philoſophos numeraſſet,uidimus modumq́ procedendi ad iudiciũ.Sententiã nũc uideamus quid du-

A quid durum, quid asperum, quid acerbum hic mandauit? Alius familiares suos huiusmodi perpetrantes, aut domo expulisset, aut uirgis cedi mãdasset. Cardinalis sancti Eustachij sæpe ob minores reatus compedes dedit. At hic uir mansuetus, qui iuuentutis uitia nouit, & quàm difficile sit aculeos carnis comprimere non ignorat, nihil horum. At tibi Caspar triduanum ieiunium indixit. Tu hoc graue & insupportabile iugum reris. Nempe si ita pergis Caspar, suadeo ne curias sequeris. Nam si hoc tam mite impiũ ferre nõ potes, nullũ poteris ferre. Nõ sunt (mihi crede) duriora castra quàm curiæ principum, ubi inuidiæ, simultates, detractiones, odia, inimicitiæ, contumeliæ, iniuriæ, pœnæ infinitæ: quæ res nullo modo quàm per patientiam uinci possunt. Hæc res in curijs principum, ecclesiasticorum Prælatorum tanto minores sunt, quanto qui in illis uersantur sunt doctiores: ingeniaq; sua non in bonum, sed in malum plerunq; uertunt. Quod si tu ieiunare non potes, nec illa sufferre potes. Ego te scio tamen uirum robustum esse, qui & inediam, & sitim tolerare quæas. Sed nihil apud te difficilius est, quàm animũ domare. Nam cum sis iuuenis facis ut iuuenis, cuius proprium est semper uelle uincere: At iuuenes non possunt peruenire quo uolunt, nisi iuuenes esse desinant, seq; aliquando uinci patiantur. Ideo & ego tibi suadeo mi Caspar, ut animum flectas tuum, tibiq; tuipse domineris, et alios aliquando dominari sinas: maxime uiros præstantes, qualis est

B Cardinalis & auunculus tuus: nec uelis omnia ex tuo capite facere, sed ex aliorum sensu aliquando uiuas. Nos enim maxime, quando iuuenes sumus, parum nobis uidemus, nihilq; est tutius quàm ex iudicio amantis uiuere, nec tu mihi famem tuum allegas, qui si hoc perseueraberis agere, te dicam uirum nõ esse, qui ex uino paneq; nequeas triduo uiuere. Ego ea qua tu nunc ætate es, diebus duodecim ex pane aquaq; uixi, & diutius uixissem, nisi uoti fuisset finis. Nec Deus ille opifex rerum nostriq; sator & alitor, aliud ab initio nobis alimenti præbuit, quàm glandes & aquam: quod si nostra postmodum luxuria alia inuenit cibaria, non tamen naturæ bonitas præterijt, quin adhuc illis possimus uiuere cibis, qui nostros aluerunt parentes. Tibi illud plus oblatum est, quod ante uineam Noë non erat: Ideo rogo, ut querelam ponas, teq; Cardinalis subijcias sententiæ: quã tanto iustiorem fatearis, quanto durior tibi est uisa. De alijs quæ scribis alias agemus. Tabellarius fugiens scribere plura non sinit. Cardinali me recommenda, & Iacobum saluum dicito. Vale.

Hortatur amicum ut pro se possessionem beneficij accipiat. *Epist.* XVII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Anach Canonico Tridentino & confratri suo.

C QVod tibi non scribo sæpius, causa est tua in rebus meis diligentia. Ita enim res meas curas, ut nihil sit opus scribere, nisi uelim gratias tibi agere, quæ pro factis non est digna recompensatio. Nec nunc aliquid scriberem, nisi nouus casus submersisset, qui tuo indiget auxilio. Credo te scire plebem Sarantanæ uallis per dominum decanum nostrum meo nomine acceptatam esse. In eius potiunda possessione uis fit: nec absque timore sum, quod alius illic se intruserit. Tu procuratoris mei officium geris, patronus meus es, aduocatus, protector, sicut in præbenda fecisti, ita in ecclesia facias rogo. Pater meus dominus Franciscus te admonebit, si qua in re opus sit adminiculo tuo: illi obsecro ausculta, & in omni meo negotio ipsum quasi me audi, qui non solum in rebus meis, sed in corpore & anima ius habet. Ego quia nihil pro te possum, nihil facio, animus adesset si facultas præberetur. Tu si scis emolimento aliquo honori, uoluptati, beneplacito tibi me esse posse, iniuriam feceris amico ui commoueris. Vale.

Exhortatoria

Exhortatoria ad unionem ecclesiæ. Epist. XVIII.

Aeneas Syluius Poëta, S.P.D. domino Adæ de Muli Anglico Apostolicæ sedis protonotario, patri & amico optimo.

QVo in statu sit respublica Christianorum uides: lacerata ecclesia est, nec in populo, nec in clero pax est: dolet super his inuictissimus Imperator noster: & ut ad uocatum decet ecclesiæ, operam nauare cepit, ut subortum schisma possit eradicari. Ad hoc nullus aptior uideur modus quàm generale cogi Concilium: hunc ipse amplexus est, & super eo cæteris regibus ac principibus scribit. Inter alios uero præcipuam spem habet in serenissimo principe domino tuo, meoq; Rege Angliæ & Frãciæ, eumq; rogat, ut secum ad uniendam ecclesiam uelit concurrere, sicut ex literis ad eum missis perspicies: quod ideo ad te scribo, ut cum sis uir bonus & prælatus optimus, adiuuare domini nostri Imperatoris propositum uelis, & pacem ecclesiæ promouere: ad quã rem hortarer te pluribus uerbis, nisi zælus tuus ad cõmune bonum esset mihi perspectus. Scio nanq; uolũtatem optimam tibi nequaquã deesse. Sed nec potestas abest. Intelligo enim ex omnibus qui ad nos ueniunt ex Anglia recq; noscunt, primũ te uirum esse, aut primo proximum ex his, qui Regiæ Serenitati sunt chari, quod tum propter priuatã qua tibi affinior amicitiam, tũ propter cõmunem utilitatem tàm mihi placet quàm tuis necessarijs debet placere. Minime nanq; dubito, quin eo loco sublimatus sanctæ matri ecclesiæ multum prosis, & nũc præsertim, cũ uia aperta est ad Concilium pro pace Christiani populi celebrãdum. Quod si apud Maiestatem Regiam, sicut spero, promoueris, summã laudẽ consequeris, nec plura. In hoc tantum horror, ut ea pares mediteris. Cogites quæ esse in eo prælato debent, qui scit afflictam ecclesiam, & oppressam miserijs temporibus nostris, ac perditis hominum moribus: & cupit ut in pristinam dignitatẽ & libertatem uendicari possit. Ego apud Cæsarem nostrum secretarij locum teneo, quod tibi ideo significatũ facio, ut si quid sit quod me uelis, Aenea tuo confidenter utere, quo cũ etiam plus contenderim quã possim, minus tamen faciam quàm debeam. Quia te singulari numero compellauerim, scio tibi non esse molestum, qui & Italorum morem & omniũ ueterum non ignoras consuetudinem. Vale, & nullatenus id omitte, ut per latorẽ præsentium, de Regia intentione mihi non rescribas.

Accusat locorum mutationem, & amicitiæ officium aperit. Epist. XIX.

Aeneas Syluius Poëta imperialisq; Secretarius, S. P. D. uiro optimo, & fratri suo amantissimo Richardo de Valentia scriptori apostolico.

EX plurimis literis quas ad te mitto unæ saltem ita felices erunt ut te conueniant. Nã quid est mi Richarde ut cum Mediolani te quæro, Basilex sis. Cum rursus te Basilex pero, Mediolanum abisti. Credo more hominum te agere, qui ea quæ assunt, nihili curant: quæ absunt, maxime: & nullibi minus esse uolunt, quàm ubi sunt: Italiam habens, Germaniam cupis. In Germania uero Italiam optas. Et sic fit ut tu nunquã quiescas, & ego te meis literis reperiri nullibi possim. Sed faciet forsitan Deus tui nunc copiam, quando aliena negotia tuæ curæ commissa, Mediolani te tenent. Id sperans, hanc epistolam domino Laurentio de Rocella, utriusq; nostram amantissimo tibi obsignatam commisi, duas ob causas, alteram ut scias, non esse me tui oblitum, cuius memoria mihi semper est iocundissima. Alteram ut in re mea præposituræ patronum te facerem. Res est tibi nota. ideo illam non repeto. Scribit pro me Regia Maiestas, neruoseq; rogat ut mihi ecclesiã restituat, nescio quantum proderunt Regiæ preces: illud autem scio, nisi adiutæ fuerint, nihil agerent. Literæ semel tantum loquuntur, aliquãdo etiam nunquã, maxime in ducali curia, ubi epistolæ undecunq; ueniant per Secretarios aperiuntur, et si libet illis, duci ostenduntur: sin uero minus, aut cloacas incidunt, aut tabernas aromatum, piper aut crocum contenturæ. Ideo mihi opus est auxilio tuo, ut literas iuues, quorum copiam tibi ostendet dominus Laurentius. Noti sunt tibi uniuersi & amici, & inimici mei. Illis utere, his resiste. Et fac ut tui laboris sentiam fructum:

Nisi scirem

A Nisi scirem quantũ me ames, efficatius scriberem. Sed nolo uideri amicitiæ nostræ diffidere, quam tanti facio, ut te mihi Orestem, & me tibi Piladen arbitrer esse, nec Scipionis, aut Lelij, aut Siculorum amicorum, quos alij Pythagoricos uocant, nostræ beneuolentiæ præferam amicitias. Satis est tibi nosse quod uelim. In calce epistolæ illud subiungendum est, ut alterum te Philippum meum, meis uerbis salutem dicas. Et Nouariens. antistiti, communi domino me commendes, & causam meam, studium meum in tuis obsequijs offerre, ius nostræ amicitiæ non fert, quia nec oblationes, nec preces amicitiæ Cancellas ingrediuntur, quibus in rebus utilitati possim tibi esse. Si scis, & me non uteris, tua est culpa, et meum esset detestabile uitium, nisi morem tuæ uoluntati gererem mihi notæ. Vale.

Quæ sit homini patria, & petit promotionis auxilium. *Epist. XX.*

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. domino Hieronymo conciui suo & amico percharo.

ANtiquæ sunt apud me Hieronyme amantissimæ literæ tuæ, quibus hactenus non respondi. Nam iturum te in Apuliam sensi. Nunc quia potes iam rediisse, hæc pauca ex me habe. Nihil dubito mi Hieronyme, te fortunam omnem meam & honores,
B si quos habeo, semper oblectare. Scio enim quia me amas, & amantis est amati prosperitatem dicere suam. Itidem ego erga te facio, quicquid boni de te audio (sæpe autem audio) mirum in modum me lætificat. Quod hortaris studio literarum, ut sedulius incumbam, facio quoad possum, dum ocium permittit. Sed distrahunt me, tum occupationes multæ, tum curæ diuersæ, quod supereſt totum literis dedo, ne Poëtæ titulum inaniter uidear suscepisse. De patria quod ais memoriæ teneo: sed mihi crede, omnem solũ fortí patria est. Ego quidem malo extra patriã bene uiuere, quã in patria male: nec nos in terra, sed in cœlo patriam oportet inquirere. Socrates cum aliquando interrogatus fuisset, quid & unde esset, Mundanum se dixit. Nos si melius respõdere uelimus, cœlestes nos dicemus esse, quia illinc originẽ ducimus, et illuc, si bene uixerimus, reuertemur. Sed minimum uerba extendo. Vnum restat quod ex te uolo. Causa meæ præposituræ tibi notissima est, in illa scribit pro me Regia Maiestas. Solicitator erit Laurentius de Rotella, quem optime nosti. Et præcor ut assis, etsi forte idem præpeditus fuerit, rem totam in te suscipias, & ad calcem deducas. Pauca amico sufficiunt, sat est te nosse desiderium meum. Vale.

Regem Arragonum laudat. *Epist. XXI.*

Aeneas Syluius Poëta imperialisq; Secretarius, domino Iohanni
C *Campisio Philosopho præstanti. S. P. D.*

REddiderunt mẽ certum literæ tuæ, tam te Senas tutum & sospitem aduenisse: quod uoluptati mihi fuit timẽti, ne uiarum discrimina incidisses. Cupiunt literæ tuæ, de rebus quas Andreæ de Merano commendasti, scire: quid factum sit percontatus sum ex Matthæo Pisano sicut iussisti. Is refert illas iamdudum ligatas prout reliqueras, itineri commissas, iamq; se reri Venetias peruenisse, & se tibi commendat. Quæ apud Insubres gessisti, omnia facta esse cum consilio non ambigo: quamuis illa parte attigeris Politicorum libros ex Arentini traductione, conuersa inuenisse te gaudeo, coemereq; instituí. Et si minori precio quàm scripseris haberi nequeunt, iubet id auri conferre. Rogaui Matthæum apud Sigherium Galleranum uel Ioannem hanc pecuniam persolui, ut faceret, qui mox literas scripsit, cauitq; ut quàmprimum illuc librum miseris, pecunia detur, etiam cum solutione uecturæ. Tuum est ergo mi Ioannes, mercatorem aliquem in curia reperire, qui onus mittendi Mediolanum, hos libros suscipiat, ibiq; aurum recipiat. Scio te amicorum tantum habere ut facile hoc sit tibi. Quòd si Ioannes Tolner, uir præstans & summus amicus magnifici Cancellarij onus mittendi librum suscipere uellet, per Venetias mitterem sibi pecuniam cum omni onere uecturarum, per

primum

primum de quo ipse confideret, mihiq; ſcriberet. Ideo ſi eum noſti, eius animum tenta idq; agito, ut opera tua politicum aſſequar Ariſtot. quoniam id magnopere ſuaſiſti, & ne timor pecuniæ te afficiat, potes ſi uis antequàm librum mittas, expectare literas unius illorum Mediolanenſium, qui te certiorem reddat ſe tuo nomine aurum poſsidere. Scis nunc deſiderium meum, & quomodo tuæ indemnitati poſsis conſulere. Cura te ut amicum qui es, oſtendas. De Petro noſtro Noxetano nil te ſcripſiſſe monſtri ſimile eſt, cum ſcias me auidum eius noſſe fortunam. Rogo me inſtruas quid illi obtigerit, quo animo heri mortẽ ferat, quo cũ uiuat, quid officij gerat, qua ſpe ſit, & quo in me animo, quando nihil ad me ſcripſit, etiam meis literis prouocatus. Regem Arragonum tantum extendiſſe alas ſuas, neſcio an Italiæ conducat: quanquam illa tam feſſa eſt ut reſpirare ſub quocunque deſideret. Videant tamen noſtri ne ſerpentem in gremio nutriant. Alta eſt dominandi cupido, nec terminis claudítur ullis. Hannibali non ſatis Affrica fuit, quæ pars orbis tertia creditur. Alexandro in modum carceris anguſti fines mundi uidebantur. Nemo exiſtimet generoſum animum unius regni terminis conquieſcere. Ego tamen illi faueo qui fortunæ impetus, perſeuerantiæ clipeo domuit, continuandoq; id fecit ut aduerſam expertus, ſecutiſsimam, iam ſit adeptus fortunam. Faxit deus uita, ut illi cornicis ſit, & qualem Theophraſtus moriens exoptauit. Tu uale: & reſcribe, nec amplius legem taciturnitatis inter nos ſerua. D B

Commendat ſalutem animæ, *Epiſt. XXII.*

Aeneas Syluius Poëta, Reuerendo in Chriſto Patri Bartholomeo

Epiſcopo Nouarienſi & comiti, S. P. D.

MAgna & innumerabilia ſunt beneficia quæ à te recepi, nec ego illis cõdignã poſſem uicem rependere, etiam ſi mille annorum mihi uita donaretur: quod tamẽ poſſum, id facere non obmittam. Nihil eſt anima præſtantius, hanc colere, hanc curare præ cæteris debemus, alia caduca ſunt, fluxa, mortalia: hæc inæternũ manet, cui, ſi bene ſtuduerimus, æterna gaudia, ſi mala uacauerimus, æternos cruciatus per illam ſentiemus. Qua conſideratione ductus, ſtatui tibi copiam literarum deſtinare, quæ nunc ad curiam regiam ex Orientalibus partibus miſſæ ſunt, quorum tenorem uelit animaduertere, & monitiones audire, ut ea faciens, quæ in illis ſuadentur, æternæ uitæ beatitudinem aſſequaris. Vale.

Qualis ſcribæ Cancellariæ, *Epiſt. XXIII.*

Aeneas Syluius Poëta, Bertholdo Lunenburgenſi, uiro liberali & ſemi

prodigo, ſcribæ imperialis Cancellariæ, S. P. D.

P

ACcepimus epiſtolam tuam, qua nos cœnatũ uocas, acceptamus omnes, uentreſq; noſtros paremus: tu uideris ne uacuos eos remittas. Hoſpitem abeſſe nihil curæ eſt, ſi eius uicem perdices, caponeſq; implerint. Hoſpitam uidebimus libenter, amplexamurq;, ſi quid plus licuerit, non erimus inertes, qui ſemper malum habemus, et quaſi muli & equi ferimur in libidinem. Tu ſi quid iuris illic habes, caue ne communices. Quicquid enim in medium uenerit, proprium eſſe deſinet. Scis Michaëlis manus quã ſunt aduncæ. Vuolfgangi linguam noſti, quàm perſuadere ſciat. Vuenceslai cauda nihil furioſus eſt: Iacobus fingit ſe puerum, tu tamen lardum ne commiſeris muſcipulæ, etiam ſi quadrageſima fuerit. Ludouicus nihil dicet, ſed muris in modum omnia foramina pertẽtabit, ſi ergo uis nos habere, aut omnia communicatu fac, aut nihil. Vnum tamen remedium eſt. ſi uini tantum prebueris, ut ſomni magis quàm ueneris cupido ſit, nos tamen ueniemus etiam ſi deficientibus reliquis te deuorare debeamus. Vale.

Hortatur

A *Hortatur ut sententiam Imperatoris æquo animo ferat.* *Epist. XXIIII.*

Aeneas Syluius Poëta, S P. D. Ioanni Frund inclytæ ciuitatis Colonien*sis* Secretario.

TAbellarius tuæ insignis celebrisq; ciuitatis, nõ sicut optabas, sed ut curiæ uisum est, expeditus ad te redit, medio tamen præsidio non caruit, quia libenter gero tibi in omnibus morem. Vir quoq; doctus dominus Hartungus, auxilio fuit, sed nõ licet in re publica, plus homines contẽdere, quàm probare possint rationibus. Tuum est quod superest, ita regere, ne qua indignatione rubigo, aut hinc aut illinc oriatur, quia non facile extinguitur, ut accẽditur ignis. Cæsarea potestas nulli in temporalibus subest: quicquid ab ea manat, decet cum reuerentia deuotioneq; suscipi, etiam si durum uideatur, quoniã calix in manu eius plenus mixto, potestq; illi dare, illi negare, nec omnibus fas est in pastorem erigere cornua. Tute ista scis, ideo pedem retraho. Fac ut defensurum causam in curia te quàmprimum uisam, quia & Michaël tuus, & ego tua suaui conuersatione inuiti caremus, nec te uultus ullius teneat: nam & Austria potest, quod placeat dare. Vale & ueni.

Dissoluit argumenta pro parte Eugenij facta, *Epist. XXV.*

B Aeneas Syluius Poëta, imperialisq; secretarius, S. P. D. Reuerendo Patri *domino Ioanni Caruaia Oratori apostolico atq; iurisconsulto.*

ERat animus meus postquã ex Basilea recessi super rebus ecclesiæ perpetuo uti silentio, cum eas non diuini spiritus ductu regi, sed hominum gubernari passionibus uiderem. Tu nunc me cogis aliqua dicere, qui armatum Aeneam imitari me suades, uellem tacere potius quàm loqui, quoniã nulli partium sermo meus placiturus est, sicut & nulla pars mihi placet. Tu uis ut dicã, parebo, sed uide ne audias quod non uis. Tu partis unius tueris ius, quid ego tibi placitũ dicam, nullam partem laudans? obsequar tamen silentiumq; rumpam, quoniam id optare uideris. Longũ mihi misisti chirographum, ut Cancellario legerem, facturus sum, quãdo illi per ocium licebit. Mihi tamen tam perspexi totum, rogas quæ à te scripta sunt, laudem tuearq;. Faciam id si modo uerum te dicere agnouero, ubi aliter uidero, non faciam. Parmeno sum plenusq; rimarum, non potero tacere, si quid non uerum audiam. Tu mihi amicus es, fatebor hoc, sed ueritas præferenda est, tu uera omnia putas quæ scribis, hoc ego de tua probitate credo, non tamen ita est ut reris, quod tibi paucis ostendam: Dicis Basileæ cepto Concilio legationem Papæ exposuisse, non esse sperandum de illius synodi progressu, propter uicina bella, & alias causas, hoc nunquã synodus Papæ narrari iussit. Dicis plus Papam Germaniæ principibus concessisse, & se humiliasse, quàm unquam sit de Romanis Põ
C tificibus auditum. Rusticis hæc & historiarum ignaris narrãda sunt. Adrianus Papa & Leo Romanis imperatoribus ius ordinandi Apostolicam sedem, & Episcopos per imperium nominandi concessserunt. Leo ille sanctus, quem tu & doctores Euangelij tubam appellatis, cum uellet in Italia Concilium habere, in quo plures possent de occidentalibus partibus conuenire, Marciano Cæsari Concilium in oriente postulandi, annuit. Tuncq; synodus Calcidonensis habita est. Refers dominum sanctæ crucis missum esse, ut Papam purgaret, conciliumq; Germanis offerret. Non dicis potestatem habuisse Cardinalem illum subeundi sententiam, postquàm probata fuissent crimina. Ais Romanos Pontifices solitos esse dicere. Si quid aliqui uoluerit, ad Apostolicam sedem ueniant. Petrus primus Pontifex increpatus, quod ad gentes introissent, ultro se purgauit. Leo quartus scribit Ludouico Augusto. Nos si aliquid incompetenter egimus, & in subditis iustæ legis tramitem non seruamus, uestro ac missorum uestrorum cuncta uolumus emendare iudicio. Hispanorum legationem hortatu Papæ Basileam uenisse contendis: uerius poteras dicere, plures ne illuc irẽt, Apostolicis literis fuisse requisitos. Vniuersos reges per consiliarium statim prohibuisse Basilienses, ne Papam deponerent, dum asseris, uide ne te decipias. Refers tres causas esse, quib. pars minor potest inuita maiori parte uniuersitatis aliquid agere, sed facta capitulorum & uniuersitatum,

quæ ſuperiorem habẽt,nõ ſunt æquãda geſtis Conciliorũ,ubi ſolũ Deus eſt ſuperior,& D
à quibus non appellatur.Dicis in Conſtantienſi Concilio, plenam poteſtatem datam eſſe Romanis Pontificibus locum eligendi, in quo aliud Concilium celebrari debet. In caſu noſtro ſpecialiter reſeruata fuit electio loci Concilio,ſicut cõuentiones cũ Græcis habitæ manifeſtant. Prætendis ſancitum eſſe Baſileæ,ne propter locum oriri differentia poſsit. Inane argumentum eſt.Narrat decretum,non placere Græcis Baſileam, uellecq; alium locum,dicit ſynodus nolle propter locum,id eſt,propter Baſileam tantũ bonum omittere,qui aliter ſentit,à decreto recedit,tu uis me his conſentire, non poſſum. Dicis me ex propoſito errare:mihi aduerſus te magis opitulabitur allegatio,nihil ad me quis obtineat. Imperatori ſeruio,qui unionem procurat,illam cupio, illam promoueo, pro hac magnis laboribus me exponerem. Tu quoque & pars tua unionem uelles, ſed modo tuo : maneat Papa tuus Pontifex,& unio ſit. Idẽ etiam & pars altera cupit, nemo pacem,nemo unionem aſpernatur. Nemo tamen pacẽ amplectitur,quæ ſibi detrahit : omnes uolũt uincere: nemo ſe flectit duræ ceruicis homines.Eſt ne ſubiecta eccleſia,ut propter hunc uel illum hominem tam uarie uexari debeat:ſi non potes paſcere,ſine alium eſſe paſtorem. Sed non eſt de paſtu ouium quæſtio,ſed de lana:non tantum litis erat,dum pauper eccleſia erat. Scio te mihi iam iraſci,quoniam dicta tua expello,quaſi uidear aliam tueri partem. Ne rere hoc. dixi tibi utrinque mihi odium eſſe: B
non placet mihi Animonen. electio: abhorreo Gallorũ leuitatem : minimis his conſentio,dum ſedem apoſtolicam uolunt auferre Romanis, non probo cum decreta quæ faciunt,ipſi non ſeruant. Cardinalis ſancti Petri uiri ſancti & grauiſsimi ſententia mihi placet, qui neque hos,neq; illos laudare ſolebat.Vos Concilium Romæ uultis, ſed illa iam in angulo eſt Chriſtiani orbis.Hi Baſileæ manere uolunt, at hæc urbs multis odioſa eſt. Tu tamen deliberari illic putas,an numeroſius debeat Concilium congregari,ſperanſq; id obtineri complacereq; Cæſari. Alij aliud ſentiunt: uideriſq; putare non eſſe abſq; conſenſu regum aliorum Concilium concedendum, quaſi Cæſarem parem facias cæteris, quid parem. imò & minorem oſtenditis,quando Regi Franciæ offertis Concilium,Cæſari non uultis concedere. Nolite hæc ſecreta putare, omnes hæc ſciunt,ſic & alterius partis Cõcilia nota ſunt,ego omnes commendarem,ſi uiderem pacem his atque illis placere,etiam cum incommodo ſuo,quia nõ nobis,ſed reipublicæ nati ſumus,nec plus uelle debemus,quã ſenſus cõmunis nobis permittat.Non qui tenere dignitatẽ,ſed qui ponere uult magis laudatur. Priſci uiri ſanctiq; homines difficilius ad Pontificatũ uocabantur,quã nunc ex aliquo amouentur.Bonus animus ingeniumq; benignũ,non quomodo dimitteret,ſed quã cito dimitteret,ſtudium haberet.Hæc uolui tibi dixiſſe cum uenia tua.Quia aut non loquor,aut uerum loquor. Hic eſt armatus Aeneas, hunc gerã : ille mihi Anchiſes erit,quem uniuerſalis eccleſiæ conſenſus dederit,dum Germania,quæ orbis Chriſtiani maior pars eſt,hæret,dubius ſum,parato tamen animo ſum communi ſententiæ auſcultare,nec mihi in rebus fidei ſoli credam. Vale.

De Noua ciuitate & aliquid de amicitia, *Epiſt.* XXVI.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. magnifico domino ſuo Caſpari *Schlitt Imperiali Cancellario.*

NIhil noui poſt tuum receſſum emerſit, quod in epiſtolam cadere dignum ſit,niſi quod hodie uenturus eſt Pancratius tuus, quem aiũt equites ſecum quinquaginta ducturum. Rex tamen minime illum expectare uoluit, ſed hoc mane antequã dies eluceſceret,ad hortos Heſperidũ deliciarumq; Paradiſum iter arripuit,ignotis fortaſsis uerbis utor: hortos nanq; Heſperidũ Poëtæ ultra Atlantẽ in Africa ſitos finxere, ſed hos noſtra ætas habet in ciuitate noua Stiriæ urbe, ubi pperuũ phiatũ autumnus eſt, & omne genus pomi ſuapte gignitur. Ideo Rex hunc unum amat locum. Recte ſane, ubi tot aquarum ſcaturigines,tot uiridantia prata, quæ uerni tempore florum ſplendore ridere uidentur,huc ſe nũc rex contulit,quãdo illinc abiturus ſit,tam certũ eſt quã Antichriſti aductus,qui per hos dies omnes populo ſuo rumore deterruit. Opera tamẽ tua;

qui pro

A qui proceribus curiæ, ipsique Regi rem fictã aut saltem dubiã pro certa exposuisti. Dum hæc scribo allatum est nunciũ Regem balnea petijsse, ubi ad dies octo mansurus sit, nec nos ibi diuersorium habere possumus: in nouam itaque urbem recta uia migrabimus: si tamen Pancratium ire ad ad balnea sensero, me quoque illuc conferam ut de re tua possim curare, nec obmittam ex mandatis tuis unum, dum uires erunt. Aiunt regem Carniolam petiturum aut saltem Carinthiam. Prius uero Athesim, exinde spes sit Nurenbergam peti debere, quod tamen ex magistro Thoma plenius intelliges. Consiliarij Regij adhuc sunt hic, ipsos consulam quid facere nos oporteat. De Frisingensi ecclesia nihil est quod non fuerit prius tibi notum, nemo ex curia uenit. Magistrum Thomã commonui ut de pecunijs Nurenbergæ recipiendis instructionem haberet, qui me præsente magistrum curiæ percontatus est, responsumque habet. Scripturas sibi consignam omnes quas mihi dimisisti. Capitula ueterũ reperi extraxique. Dominus Auditor ad nos iter facit, plenus querimoniarum, quod in recessu tuo te non reperit. Para aures tuas ut quæ hic auditurus fuisti, illic audias. Homo tuus est, & amicus utilis, qui solet plus honesto placere, hæc enim amicitia hodie uiget, cui utilitas est annexa. Stoicorum illa, sola uirtute gaudens, iamdudum explosa est. Non puto has literas cito ad te uenturas, quia nec tu ad eas festinabis, ipsi Nurenbergam usque proficiscentur: sed tu eò non ueniens,
B uti opinor, nisi uxoris prius aut licentia, aut facietas interceserit. Physicus regius: Ego, inquit, si meam semel uxorem attigero, quando illinc abdicet nescio, uide ne itidem tibi contingat. Regis negotia curare habes. Non bene conueniunt, nec in una sede morantur rerumpublicarum cura & amor uxorius. Tu tamen illam ducere potes eo loci ubi propinquæ sint curiæ, sæpeque possit in amplexus uenire tuos. Ego ex his sum, qui melius scio prædicare quàm facere: si loco tuo essem aliter sentirem. Vale optime, & disputationes domini Auditoris ad magistrũ Thomam remitte, ut æquum sit, utrũque certamen.

Regratiatoria & aliquid de studio humanitatis. *Epist.* XXVII.

Æneas Syluius Poëta, S P. D. magnifico & generoso comiti Galeatio de Arcbo.

AGgressus est me nudiustertius, uir suauis & tui amantissimus Iacobus de Ladrono miles, tuasque & magnifici germani tui comitis Frãciscí literas aperuit, quæ mihi magno testimonio fuerunt amoris erga me uestri. Cum in utrisque multa salute iussus esset me Iacobus impertiri, quod & si persuasum antea mihi foret, quia noscó animi uestri constantiam, iuuit me tamen cernere quod meditabar. Sed ne pluribus immorer, scire uos uolo non truncum à nobis coli, qui non sentit, neque asinum qui non intelligit, sed hominem quamuis pusillum, beneficiorum tamen memorem & qui nunquam
C animo est ingrato. Non est quod scribam nunc amplius, ne pelagus ingrediar, quod nõ facile egrediar. Nam cum afficeris me dudum desiderio tuo nimis multa essem scripturus, si uellem animo satisfacere, quæ omnia melius coràm exponã. Spero enim Cæsarẽ ad uos prope diem migraturum quem sequar, ut soleo. Et si Deus dabit, te conueniam. Rem tuam bene absolutã esse, tum ex literis Iacobi, tum ipso facto intelliges. Plus enim gratiæ in oculis regis habes quã reris. Comiti Frãciscó postquàm me dederis, dicito eius musam quãuis suauem, scrinia Regis incolere, ibique delitescere, quia non sapit hæc seges, nec scit toga barbara uersus. Sepultũ est quicquid huiusmodi huc porrigitur: studia nanque humanitatis suum habent extra Italiam domicilíũ, scis quid appellem studia humanitatis? Hoc enim nomine uolũt nostri Oratorias & Poëticas literas designari, quæ Latinum latè patent, apud alios plerunque ignotæ. Sed uale iam tandem, quãuis manus nũc cesset & calamus papyro hæreat, ut quem tecum loqui delectat, at mihi nõ suppetit otium. Et Regi magis quàm meo seruiendũ est animo, quia non sum liber dum alienum comedo panem. Iterum uale, & tu cessa manus ut linguæ supersit quid dicat, dum Tridenti erimus.

Hortatur ad rescribendum. Epist. XXVIII. D

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Nicolao Amidano canonico Mantuano & Amando fratri.

PArum tecum negocij habui Nicolae amantissimæ, dum Basilex fui, sed nec plus habuisse uoluerim. Nāq; si modicæ cōsuetudinis causa, tantum molestiæ fero te priuatus, quid tandem facerē, si salis ut aiunt modium tecū consumpsissem. Mirū immodum, grauis est mihi absentia tua, atque ideo longe grauior, quia inter exteros sum meos modos meum'q; uiuendi morem penitus abhorrētes. Sed statim omnia ferre, dū sperem mihi bene esse. Vt tamen facilius tolerare possim, obsecro ne tibi calamus plumbeus sit, neq; papyrus aurea quam dissipare formides. Multa sunt quæ mihi dictim posses scribere, ualetudinem tuam peregalicq; nouitates passim illuc defluentes. Et quid in Concilio, quid'ue in curia fiat. Etsi desint cætera, glycerium saltem materiam potest dare, de qua nunquā tantum scribis quantum audiam libenter. Effice igitur quod cupio, ne autem affectanter scripturum tibi extimes, quod intelligere potes ex eo quia prior do literas. Nec plura modo, nos Vlmam pergimus, deinde Isbruck, post Carinthiā petituri. Incertum est an Nurenbergam uenturi simus. Iam uela uentis solui, & in intimū mare deuoluor dictum, à te cæteris'q; meis charis remotior. Vale.

Redit in benevolentiam. Epist. XXIX. E

Reuerendissimo in Christo patri domino Francisco de Picleo passis Archipræsuli Mediolanensi, Aeneas Syluius Poëta. S. P. D.

SI cui unquā libēter scripsi, amplitudini quidē tuæ libentissime, dū essem Basilex, nam te domini & patris habebā loco, meminerāq; plurimū tuorū in me meritorū, quæ sane mēte mea nunquā excidet. At cū uiderim te literis meis nō respōdere, arbitratus sum id quod erat, te scilicet offensam Basilienſibus rebus, nauseamq; inde capere, destiti igitur diu'q; silui, tum ne tibi imprudens displicerem, tum q̄d graue erat tot literas respōso indignas mittere. Sed quāuis scribere obmiserim, amare tamē nō obmisi, cupiēs semper in eum gradū res restitui, ex quo uicissitudines literas cōcurrere possent. Id'q; nunc arbitror euenisse, quādo me neq; quærentē, neq; somniantē quidē Cæsar noster Fredericus Augustus in suum secretariū accersiuit, cui iam seruio in statu gradu'q; minime inhonerato: quo ex loco scribēti mihi nō arbitror te respōsionē negaturū, nanq; si recte intelligo, idē est Cæsaris quod tuū desiderii, nulli ex cōtendētibus magis fauēs quā alteri, cupit enim unire & redintegrare laceratā ecclesiam, atq; ad id operā dat: & spero confore ut uoti cōpos existat. Et licet his diebus Basilex fuerit, et quæ tuā dignitatē arbitror audiuisse fecerit, nihil tamē in hāc magis quā illam pendet partē, & id ipsum Florentiæ fecisset, si tam illic fuisset propinquus. Secutus'q; est Sigismūdi exemplū, & sequetur in hac re unionis usq; ad calcē. Tu ergo pater optime, scribe mihi aliquādo, cum unus ex in differentibus factus sim, nec quid animi habeam quærito, dum uerba & opera mea à uolūtate principis mei non discordēt. Ad cuius intentionē captiuare uolo ingenium meum. Repetemus igitur ueterem consuetudinē, emancipatum'q; filium iam readopta, & ut solebas utere pro tuo. Ego iterū ad patrem & dominū redeo, quasi ex postliminio. Deinde si uides me Poëtā subscriptū, non mirere: quoniā me talē Cæsar esse uoluit. Et si archipræsbiter Papiens. & Isidorus de Rosate, tota'q; illa nebulonum turba iurisconsulti nomen sibi arrogant, auro'q; cinguntur, cur ego Poëte titulum uerebor assumere, libet & mihi inter alios insanire, quanquā & hæc dignitas maioris ad studiū uigiliāriæ causa erit. Nicolaus tuus frater meus, libellum quendam meum non limatum, neq; ut oportebat reuisum, secum ad tuū examen detulit, neq; remisit unquā, opto illius custos sit fidus'q;, neq; edatur rem imperfectam. Nouum enim opus uti scis, iubet Horatius in nonū priminannum, uir maturus & sensu & ætate Mathæus de Vngrano, si quando ad tē uenit, meo nomine saluus esto, id quoq; de Candido dixerim eloquentiæ fluuio, Ganiforti docali secretario apprime merito. Cui super re mea præpositurę scribo: rogo ut me aliquādo conscium facias, quā prouinciam Nicolao delegaueris spero libenter faciat. Vale optime, mei memor.

Commenda-

Commendat causam suam. Epist. XXX.

A

Aeneas Sylusus Poëta, S P. D. domino Guiniforto utriusq; iuris doctori, ducaliq; secretario amico præcipuo.

EA sublimatio status tui, uir amplissime, quã nuper Mediolanẽsis principẽ fecisse intellexi, tanto mihi iocundior fuit, quanto illã uideo tuis uirtutibus tuisq; studijs magis conuenientẽ. Nãq; sicut mihi uidetur, neq; ducalis cancellaria aptiorem rectorem habere poterat, nec tibi palestra cõuenientior dari, quanquã non dubitẽ plus illã ex te habituram ornamẽti, quã te ex illa suscepturũ honoris. Verum in hac tua exaltatione rogo, ne idem facias, quod ex humano ingenio pleriq; omnes potius se dispicientes, cũ ipsi sublimati sunt. Seruа mihi oro aliquẽ locũ in amicitia tua, ubi me ponas. Non postulo in primis aut secundis, sed saltẽ in ultimis. Nãq; si cætera desunt quæ amicitiam inter nos conflare debeãt, illud sufficere debet officiorũ, scilicet, professio eadem, quia & ego Cæsaris nostri Frederici secretarius sum, quãuis lõge indignus. hæc tamen res facit ut benevolentiam tuã obtinere nõ desperẽ, sed quasi iam illã nactus sim, statui amicorũ more absq; præfationibus, quod mihi necessariũ sit tibi aperire, tuũ q; consiliũ & auxiliũ expo scere. Vacauit alias in Basiliensi Concilio præpositura Sancti Laurentij Mediolanensis, eam q; mihi sancta synodus, quã tunc omnes recognoscebãt, illico cõtulit. Princeps
B Mediolanens. aliũ ex domo Landrianorũ elegi fecit, & dari ei possessionem. Eugenius cuidã Leonardo Vertellens. de illa prouidit. Veni ergo mox Mediolanũ fauoreq; amicorũ, et ex gratia principis, excluso qui iam erat intrusus, possessionem obtinui, solutus tamen ita ut fiebat Todeschino quinquaginta aureis: moxq; iussu ducali Basileam repetij. Ab hinc trienniũ pestis magna Conciliũ inuasit, dux suos reuocauit. Ego quia bonũ officiũ ibi habebã, recedere non potui: morbũ incidi, subitoq; orta fama est me mortem obijsse. Scitum est id Mediolani: Leonardus cui Eugenius prouiderat, sublatum me de medio gaudẽs, possessionẽ præposituræ postulat obtinet q;. Ego postmodum conualescens, & audiens me spoliatũ scribo literas ad amicos: facio fidem me uiuũ esse, peto restitui. Sed quia Basilex eram, nunquã obtinere potui: Credo q; nunq; principi fuisse rem exposituã, quare cum tu eo in loco sis quo te cupio & gaudeo, rogo obsecro q; ut aperire ista principi uelis supplicare q;, ut ecclesiam meam mihi restitui faciat, et si aduersarius dicat se ius habere, non fugio iudicem Mediolanen. archiepiscopum uirum sanctissimũ, aut Nouarien sis Pontificẽ integerrimũ patrẽ, dũmodo quod iuris est, ante omnia restituat in statum pristinũ. Iam aũt non potest dici quia de obedientia alia sum, quia regi seruio, qui est omnino indifferens, plura scriberẽ si mihi cũ homine minus perito res esset: tibi aũt hoc parũ sufficit, me iam habes. Fecissem regẽ scribere, nisi rem parũa putarem: si
C tamen ita consulis, neq; aliter fieri potest, non urias sed centũ habeo literas. Tu obsecro mihi quid speres, & quid facto sit opus, rescribe, & iuua ut potes. Scies quia neq; ingratum promouebis amicum. Vale, & me sic fruere, ut strẽnuo milite, & doctore eximio domino Iacobo de castro Romano uteris, tanto tamen minus quãto & scio, & possum minus: & tanto plus, quanto plura mihi quã illi licent. Iterum Vale.

Gratulatur benevolentiam magni uiri se nactum esse. Epist. XXXI.

Reuerendissimo in Christo patri domino N. Cardinali Cracouien. Aeneas Syluius Poëta. S. P. D.

EPistolam meam Reuerẽdissime pater & domine colendissime, quam ex Franckfordia paternitati uestræ transmisi, libenter audio in uestris oculis gratiã inuenisse, si tamẽ ita est ut spectatus miles Iacobus apostolicus nũcius mihi retulit, qui nõ solum placuisse literas meas, sed & me iam inter familiares uiros admodũ charos esse confirmauit annumeratum, quod magni muneris recepi loco, multum q; illinc lætatus sum. Mea nanq; sententia est, ut nihil inter mortales fœlicius sit, quã præclarorũ hominũ familiaritate potiri, ab his q; diligi & obseruari, quod cũ mihi intelligã apud V. P. R. cõtigisse gaudeo mecũ perspe, & quasi thesaurum magnum receperim uoluptate fruor in

genti. Nec ab re hac utor cõparatione, nam qui thesaurum inuenit, nisi potens sit, illũ cu stodire sepe defraudat, & aut principis rapaces manus, aut acutos furis ungues semper timet. Itidẽ mihi accidit, quo nãq; pacto uestrã seruare beneuolentiã possim, nõ plane deo. Conciliatrix nãq; beneuolentiæ uirtus est & custos, neq; absq; hac potest ullũ amicitiæ uinculum perpetuũ esse. At hæc in me, aut nulla est, aut minima, quid igitur faciam, ut uestra erga me uoluntas maneat? qua uia in hac gratia perseuerabo? quo modo hæc charitas alligabitur? peritura est breui ut uideo hæc mea uoluptas, si ad me tantum respicio. At si uestram R. p. intuear, spes est mansurũ diu, & solidũ ac firmũ esse huiusmodi gaudium. Benignitas enim uestra quæ amare (ut audio) occepit mansura est quãdiu uixeritis. Faxit aũt Deus, ut longissimo ac Nestoris euo fruamini, ego uero curabo eundem me semper exhibere qualis eram, dum hæc orta beneuolẽtia est, & si quid potero amplius præstare, non subterfugiam. Asseruit autem idem Iacobus auidam esse V. R. P. ut quas nossem nouitates sibi rescriberẽ: parebo libens, & quæcunq; emerserit nouiter his in partibus scriptu digna, epistolari claudã breuitate, ne uel legenti rediũ uel scribẽti laborem nimiũ pareat. Narrationis caput reditus Regis dabit, qui ex Rheni partib9 Februario mense in Austriam remeauit: eius aduentum omnes accolæ admirati sunt, nec ei arbitrabantur fieri posse, ut regium diadema tam facile consequeretur. Sed admiratio hæc reuerentiam peperit, more enim humano accidit, ut illos magis ueneremur, quorũ opera demiramur, haud aliter nũc actum est. Albertus dux Austriæ quãquã diu infensus fratri suo Regi fuisset, bellũq; secũ in parte gessisset, ut eũ audiuit adesse, ad sextũ (ut Romani dicebant) lapidẽ obuiã processit, unaq; secũ Viennã ingressus est urbẽ, paucis diebus iterum Regem adiẽs, cum in noua ciuitate foret, refectis omnibus controuersijs, in fraternam receptus est societatem. Hæc sunt quæ mihi scribenda de noua occurrunt, omissis nugis, & alijs leuibus rebus, de quibus in uulgo semper est rumor. Affert dominus Iacobus epistolam quandã ex meis, quas his diebus edidi, eam rogo ut uideatis iudicetisq;, quoniã cũ timore de rebus fidei scribo. Librarius qui trãscripsit, non erat ualde peritus, itaq; plura uitia possunt in ea esse, quã ego posuerim. Ideo uelit V. R. P. reprehensiones mihi præstandas cum eodẽ diuidere, meq; semper habere charum & in memoria.

Vocat cum desiderio amicum. *Epist.* XXXII.

Aeneas Syluius Poëta, Ioanni Campisio, S. P. D.

EX literis pluribus Reuerendissimi domini cardinalis sancti Angeli ad Regiã Maiestatem directis, percepi te fore apud ipsius Reuerẽdissimam paternitatẽ. Nam & tua manu scriptæ erant, & tuã dicẽdi suauitatẽ redolebãt. Id quoq; & postmodum uir suauis & tui amantissimus Nicolaus de ciuitate Castellis confirmauit, quæ res mihi maximæ uoluptati fuit, sperãti te propediẽ uidere, deosculari atq; amplecti, quodq; dulcissimum inter nos esse solebat, officiũ instaurare ac de medicina nonnihil cõferre, cuius te arbitror plures diuinum lectiones audire, cum ubiq; medicorũ sit copia. Expecto itaq; te mi Campisi magna cum animi alacritate, & gaudio, & quamuis te pluribus annis priuatus fuerim, et absq; te uiuere didicerim, nũc tamen nescio quid factũ sit, ut postquã te uenturum sensi, miseram mihi existimẽ uitam, dũ tuus differtur aduẽtus, quapropter si me amas ut soles, cura ut uenias, ego te ueteri ex amore obseruo colloq;, nec propter silentium quod inter nos diutinũ fuit, amori meo detractum est aliquid. Seruaui nanq; legẽ inter nos dictã, ut amicitiã nostrã, quã animorũ cõformitas, & morũ similitudo conflauerat, literarũ omissio nõ aboleret, quod ita à me factũ est ut putẽ auctã potius quã diminutã esse beneuolentiã meã, nec aliter opinor de tua charitate, q amicitiã nõ more puerulorũ uariandã existimare solebas, sed Philosophorũ legib. mutabilẽ. Quod aũt in his partibus esse me audis, nolo ut admireris, uocat9 enim per Regiã Maiestatẽ fui, in secretariũq; receptus, & q̃d mihi grauissimo est oneri, Laureati Poëtæ titulis adornatus, quod nomen licet mihi sit lõge impar, non tamen à Rege datum debuit refutari. Apud hunc igitur principem me reperies, ad quem cum in hac potestate ecclesiæ accersirer, tanquã in tutissimum portum libenter me cõtuli, ut procul ab huiusmodi prælatorum dissensionibus agam uitam, & meipso fruar. Vale.

Dolet

A *Dolet de amici & patris absentia, Epist. XXXIII.*

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Georgio Andrentio, Senensi amico probo & constanti.

LIteris tuis quas plurimum accepi, utor iocundissime, quas lectitasse millies ne quic quam sat est: scis enim cum praesentes essemus nullam potuisse diem praeterire sine colloquio nostro: namq; aut ego te uel tu meipsum quaeritabas, quo magis tecum me uiuere fiebat quàm cum alijs omnibus In praesentia uero literae tuae illo offenso funguntur quo tu olim utebare: cum eis uitam duco: hae mihi Georium, hae mihi te primum inter omnes afferunt: his fruor: has amplector deosculorq; ex illis solacium si quod habeo ad me prouenit. Cum legi (deum testor) non ualui lachrymas continere: fleui fateor: iterum atque iterum fleui. En inquam, ubi amicus ille meus dulcissimus, dimisisse ipsum certo scio, si quando reuisam, nescio. Vrgebat namq; ad lachrymandum praecipue quod de genitore meo Syluio narrabas: tunc ei uisum est ignaro, quid aculei corculum meum tetigissent, memineram paterni amoris, participabamq; cum patre amaritudinẽ. Sed de his omittamus, nam cum incido in hanc rem, uideor prorsus emori. Te autem patri meo adoptatum gratissime tuli, unde intelligo ut illius furorem diminutum & te
B germanum acquisiuisse, quibus rebus nõ potui respondere plurimum, alijs namq; illico receptis literis. Nunc Mediolani me scias commorari, praestoq; Germaniam postulabo, itaque si quas literas ad me uis dare, iubebis exponi Basileae. Cetera non habeo quae scribam. Andrẽtio Petrucio nostro literas dedo amplissimas. Genuam, eiusq; cunctos mores pro ingenio comprehendo, quas tibi ostendi meo nomine exorabis. Vale atque iterum uale, omnesq; amicos nostros iubeto saluere, & si quando genitorem meum offendam, uerbis tuis solabere quo ad potes.

Magnificat benevolentiam, Epist. XXXIIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Auriſpae Siculo.

NEscio quid causae sit Ioannes mi dulcissime, quo nequeam etiam paruo tempore imò breuissimo momento immemor esse tui, esq; in memoria semper mea. Et ipsa recordatio gratissima est, qua te absente nihil habeo dulcius. Hoc dum sepius considero unde procedat, multa cum enumerare possim, humanitatem tamen tuam potissime ratus sum dedisse causam. Nam cum de Parauo redirem Senas, subsisteremq; Ferrariae non nullis diebus, tantum in te urbanitatis esse cognoui, tantum charitatis ac benevolentiae in omnes etiam in infimos, ut opiner te nullum fore benigniorem
C faciloremq;, nam & me uoluisti inter amicos tuos connumerare. Hac de re tanto amore tibi afficior, ut si quos ad te profecturos comperiam, sine literis meis uacuos non possum dimittere. In praesentia uero cum reperissem. Nicolaum illustris Marchionis nuntium, de te diligenter interrogaui, & cum iocunda omnia retulisset, longe gauisus sum. Ita torq; uehementer, si quid est tibi cordi ac iocunditati, nihil est enim quod magis affectem quàm te sanum hilaremq; esse, & me tibi charum fore ut ex cõiectura capio, imò expresse intelligo. Vnum itaq; oratum uolo, ut ostendas scilicet tuam erga me benevolentiam extinctam non esse, quàm rem scribendo sepius efficies. Vale & magistro Hugoni & natis suis me commendatum facito.

Nymphiplexim libellum se effeciſſe significat, Epist. XXXV.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Sozimo medico praestanti & amico optimo.

QVatuor iam mensibus ad te literas dedi, quas nũ habueris, certi nihil habeo. Sententia tamẽ earũ fuit ut opusculum esse perfectũ scires, quo me de Baptista saepe rogaueras edituru, quod ideo feci, non ut idoneũ me fore existimarẽ cõdendis operibus

autorem,sed ut intelligeres amoris erga te mei,tantam esse uim, ne quid tibi negare ua- D
leam. Absolui ergo libellum hunc tuo nomini dedicatum uersuũ ultra duo milia, quem appellaui Nymphiplexim de laudibus Baptistæ tuæ,profuse loquentem. Eum uidit Nicolaus nostrarum literarum lator,cui uidendum tribui, quo testis esset idoneus qui deuisu referre posset ut nostræ leges imperitant. Libri autem memet latorem spero,quoniam istuc breui proficiscar,habeo enim multa de Baptista tua tibi recensere,quæ non erãt literis inserenda. Vale & genitori tuo & Ioanni me commendato, uerbisq; meis germanum tuum iubeto saluere. Iterum uale.

Excusat ironice non scribentem. *Epist.* XXXVI.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Petro de Noxeto
amico primario.

MIrabar dudum quid rei esset quod ad me nihil scriberes, sed hærentem me iactu-
ris atque ancipitem uir suauis & utriusq; nostrum amantissimus Nicolaus & cæ-
tera,ex dubio mouit,qui te diuitem factum retulit,quo audito,atat inquam,subi-
to.hinc illa intermissio literarum,hinc illa mei obliuio longissima. More enim hominum
euenit ut ditiores effecti pauperiores negligant, sed non est mihi molesta hæc taciturni-
tas tua, quando ex causa tua utili prouenit,longe namq; dulcius mihi est te locupletem B
esse tacendo quàm scribendo inopem. Oro tamen si facultates tuæ otium aliquod præ-
stent,mei ut memor sis. Nam etsi diuitiæ occupationes dant maximas, tempusq; ause-
rant,pauperi tamen copiam subministrant. Cuius si quolibet mense paginam unam ad
me tinxeris,magnam gratiam facies amico tuo,& duplum recipies. Scriberem tibi ha-
rum partium nouitates,nisi Nicolaus instructus ueniret omnium,quem libentius audi-
as quàm meas literas leges. Accepi te uel patrem factum uel breui facturum esse, quod
mihi uoluptati est. Mirorq; noluisse te huius gaudij me fore participem, qui nihil signi-
ficaueris tuo Aenea. Ego tamen cum filiolum in Scotia suscepi, mox te reddidi certio-
rem,sed ille iam è uita decessit,deum oro ut tuum uiuere sinat,patris similem. Verum ne
omnino existimes te meis carpi sermonibus,illud etiam te scire uolo, quia tuarum litera
rum unas suscepi per oratores regios, qui Florentiæ fuerunt, quas pro magno munere
habui tametsi plurium annorum parum sit una epistola compensare silentium. Vale &
me Reuerendissimo domino communi & uiro singularis doctrinæ magistro Thomæ,
& cæteris amicis effice commendatum.

Præceptum bene uiuendi, *Epist.* XXXVII.

Aeneas Syluius Poëta, Ioanni Perigallo scriptori
Apostolico, S. P. D. F

REm longe maiorem quàm possim præstare, quottidiano conitio ex me petis, bre-
uem ut tibi beneuiuendi præceptionem conscribam. Tentatio illa,non consultatio
est, quid enim fieri potest ut meis monitis tu indigeas, qui studiosus philosophiæ
semper fuisti. Cui si aliquid deest, præsto assunt diuini atque humani iuris doctores, qui
Basileam quasi Athenas ornatã reddunt:illos consulere & facilius erat & utilius. In Au
stria autem dementis est quærere Romam, aut Platonem apud Hungariam inuestiga-
re. Non tamen propterea tibi non respondebo. Tanta est enim tuorum erga me magni
tudo meritorum,ut non solum petitionibus tuis quas serio, sed etiã quas ioco facis ten-
tationibus parere obnoxiũ me exiltimẽ. Satis faciam igitur breuiter petitiunculæ tuæ,
nec Philosophorum more præcepta dabo,sed ut paterfamilias,cum filijs solet,agam te-
cum. Norma est succincta q̃ si seruaueris recta in cœlũ uia transibis. Nescio si unquã in-
gressus es mare:illic si unquã fuisti, scio te cum procellis inflari pelagus & nauigiũ impe
ti contrarijs uentis cernebas, multa Deo uouisse. Si ergo uis fieri saluus,rectecq; uiuere,
quæ promisisti dum tempestas in mari fuit,ea seruato. Quod si fretum nunquam ascen-
disti,carceremq; aliquando pertulisti,cura ut egressus talis sis,qualem te futurũ,si exires
spondebas in carcere. At si neq; hoc neq; illud expertus es,remediũ tertiũ supereſt. Nõ
dubito

A dubito quin aliquando ægrotus fueris. Quis enim est, qui tricesimum annum absq; gra ui aliqua ualetudine attigerit, multæ pestes humano imminent corpori, minimaq; res est quæ nos uel tollit è uita, uel morbis deterrimis afficit. Memento igitur mi Ioannes cum lectulo resupinus iaceres, cum renes arderent, cum ilia rũperentur, cum fauces arescerent, dum te sitis incenderet, dolor pulsaret, sacietas cibi offenderet, quid tecum ipse diceres, quid Deo promitteres, si tibi sanitas restitueretur. Certus sum quia de modo uiuendi sæpius cogitasti, & uitia dimittere, uirtutes uero amplecti spopondisti. Nunc igitur quia diuino munere sospes es, stude ut impleas quæ promisisti ægrotus. Hæc regula est bene uiuendi breuis & certa, hãc seruato. Sed accipe etiam aliam breuiorem. Si uis recte agere uitam, nihil facias quod deum uidere non putes, nihil secreto exoptes quod præsente populo optare nõ audeas. Iuuenalisq; nostri memineris qui ait. Optandum est ut sit mens sana in corpore sano. Cætera ex alijs quere. Ego quid dicere possem breuius non habui. Vale & me quando id reciprocum est, ama.

Significatio huius dictionis turpis per antiphrasim. *Epist.* XXXVIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Campisio Philosopho præstanti & ornatissimo.

B DEmiratus es Ioannes mi amãtissime, uersus meos cum legeres, mulierem turpem pro deformi positam esse. Cum usurpatissimum apud omnes autores perequæ sit ut animæ uitium potius quàm corporis turpitudinem demonstret, sic est illud Iuuenalis: Filiolam turpi uetulæ producere turpem, & alibi. Breue sit quod turpiter audes, & iterum, Nec fœdum alij nec turpe putarent, & horum exemplorũ mille. Cicero quoque in Officiorum libris de turpi sic loquitur, ut de re quæ honesto opponitur. Honestatem autem non in corpore sed in anima locauit, unde & eius contrariũ quod est turpitudo, animũ intuetur. At ego nec ratione nec autoritate careo. Licere mihi uidetur ut quẽ admodum pro pulchro honestum ponitur, ita & turpe pro deformi nonnunquam recipiatur. Virgilius enim, & corpore honesto inquit, quod Seruius, id est, pulchro exponit. Rursus apud Ciceronem in ijsdem Officiorum libris, quid significet decorum scis. Iuuenalis tamen id ad corpus retulit, tanti est quærenda cura decoris. Quod si decorum ad corpus animumq; producimus, cur non est eadem de turpi sententia? Sed ne te multis morer, autoritatem subijcio inter eximios poëtas. Ouidius non inferiori est loco, quẽ Lactãtius ingeniosum uocat, is in eo qui de fastis libro inscribitur, hos uersꝰ ponit. Vtq; ferè uidetur turpes in pellice uultus. Huius in amplexꝰ Iupiter inquit eat, loquitur autẽ de Calistone quæ in ursam conuersa est cuius uultus turpes dicens, nihil aliud significare uoluit quã deformes. Nec Vergilij nobis autoritas abest, qui de apibus loquens, in
C Georgicis, & puluere turpes dixit, nec tunc animam sed corpusculum denotauit. Hos ego secutus sum, quod si Aristot. inimicus culparet, imitari potius uellem Nasonis atq; Maronis doctam negligentiam, quàm illius obscuram diligentiam. Vale.

Damnat uerbosa uolumina. *Epist.* XXXIX.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Mariano Sozino Senensi.

ATtulit mihi uir canus & perbenignus Ludouicus tuas literas, & quæ sibi commi sisti serioſe retulit. Vidi libenter ipsum tui causa, & tuas literas quæ unice post meum ex te receſſum apud me sunt, auide legi. Quod mihi mandasti non potui absoluere, ut forsitan cito uoluisses, propter receſſum Regis festinũ, qui raro uno in loco moratur, indies tamẽ ero tui memor, & quid facere oporteat alijs literis tibi significabo. Res enim huiusmodi longum habẽt tractum, sed postquàm cœptæ sunt, non facile dimittuntur, nec tantã habent uariationem ut nostræ. Tu tibi persuadere debes me tuum semper esse, cupereq; mori em tibi in omnibus gerere, & utinã in loco esses, quo te & tui doctrina uti sæpius possem. Gaudeo te patremfamilias factum, & rogo diuinam Maiestatem ut, soboles ex tuis lumbis orta, similis sit tibi. Commentarios tuos super decretalibus, & si facundos arbitror miramq; scientiam præferentes, uidere tamen non cupio, quia

terruit

terruit me laborum numerus, cum eos in quatuor & uiginti uolumina diſtinctos ſcripſeris, mos eſt Legiſtarum ut lõgi ſint, hinc Ouidius, uerboſas dicit leges. Et Iuuenalis de cauſidicis ſcribens libellos, inquit, eos infaſte ſequi. Tu tamen & oratoris & poëtæ & iuriſconſulti locum imples, deberes iſta metiri & modum paginæ facere, ne ſcriberes in immenſum, quia & ſcribenti labor eſt, & legenti faſtidium. Tuas ſortes ſi quando ad me miſeris auide uidebo, quia illorum codices, non dixiſti admodum eſſe numeroſos. De Rege Arragonum quæ ſcripſiſti ex alijs quoque audiui. Deus illi iter faciat ad ſuum deſiderium, quia uir eſt uictoria dignus, nec qui dominetur par eſt in orbe ſibi. Ego illi afficior propter ſuas uirtutes, nunquam tamẽ uidi eum. Si poſſet Italia ſuo pacari ſub dominio, magis probarem quàm ſub cõmunitatibus, quia cor nobile regium uirtutes præmiat. Tu uale & Andream iuris interpretem Hugonis filium, quem apud te eſſe audio, meo nomine ſaluum dicito. D

Promouet conducendum in officium. Epiſt. XL.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. domino Ioanni Mayers Cancellario Auſtriæ benefactori ſuo honorando.

ALloquetur te uir bonus & honorandus Lodouicus lator præſentium, in te quadam domini Mariani Sozini Senenſis, utriuſque iuris doctoris excellentiſsimi: qui libenter in hac temporis tribulatione ad Germaniæ partes ſe transferret, & ius Viennæ legeret. Quare ſi uides ad eam rem eſſe modum, ſupplico ut me inſtructum facias & ego Regi referam. Mihi enim res uidetur utilis & uniuerſitati & patriæ & Regi. Nam cum ille ſit ex primis Italiæ doctoribus, multi remanebunt Viennæ, qui nunc Baduam ſtudij cauſa uel Papiam pergunt. Et omnis Bauaria, Sueuia, Franconia & Bohemia ac etiam Hungaria iuris ediſcendi cauſa Viennam petent. Rex uero in his quæ iuris ſunt conſulere ipſum poterit, & ſi quando opus fuerit ducet eum quocunque uoluerit. Ideo ſi uides uiam ad hoc patere, fac me certiorem, & confide quia hominem perliberalem promouebis: non doctum in iure ſolum ſed omnis doctrinæ peritũ. Eius uirtutes ex Lodouico præfato planius pernoſces: me plura dicere communis patria uetat & amicitia qua illi ſum iunctus, ne has res præferre ueritati uidear. Sed confido multos eſſe in Germania qui uirum noſcunt, qui eius diſcipuli fuerunt, qui me ſuccumbere non ſinent. Tu communis boni amator & regalis honoris promotor es, quod in hac re potes oſtende. Vale. B

De fide ſcriptis. Epiſt. XLI.

Aeneas Sylulus Poëta, Strẽnuo militi domino Procopio Bohemo, S. P. D.

SVnt mihi certa quæ ſcribis, ne unquã aliter ratus ſum. Noſco enim mores militum inter quos magni fit fides, quæ ex ea eſt dicta, ut Cicero uult, quoniam fiat ut dicitur. Tu uero ultra militiam etiam literas es ſortitus, quarum magna pars fidem cõmendat, decipere autem inter uitia ponit. Scio igitur de retento eſſe cum ſperares proficiſci, nec ego aliud ratus ſum. Sed commẽdo te qui reſcripſiſti cauſam remiſſionis & felicem te puto, qui neq; montes nequelutum neque glaciem aut niues experiri uoluiſti, quanquam hæc omnia tolerabilia exiſtimarem, ſi Bacchus apud has gentes tractabilis eſſet, ſi rudis eſt, aſper, indomitus, amarus, nihil habens in ſe ſuauitatis. Veteſtas Bacchum qui dulcis eſſet & hominem affabilem redderet, in numero deorum collocauit. Hic uero inter Eumenides cum Cerbero & Hydra locandus eſſet. Quid tibi de mulieribus dicam, comprimo me ne fiam odioſus, ne aliqui ex noſtris ſocijs qui rutilam credunt Lucretiam, me moleſtum arguant quaſi eorum amori derogauerim. Sed amor cæcus eſt, ideo Papi Florentinus lucernam quandam adamauit, ut pendentem ex cingulo quocunque iret ferret ſecum, & obuiantibus quibuſcunque oſtentans, nunquid pulchra lucerna eſſet percũctabatur. Sic iuuentus ueſtra ethiopem quaſi F

niue

A siue sit cādidior colit. Facit hoc inopia: nam & monoculus Rex est inter cæcos. Satis dixi, tu Viennæ degis ubi ueneris chorus late patebit. Sed caue ne uincaris uerbo aut blanditijs alicuius, quia postquàm inescatus est homo, derelinquitur, estq; derisui, nullam ames priusquā probaueris. De pecuniola mea, mea laudo, illā apud Cancellarij fratrē deponas. Regi ero tuus fidelis nuncius, & hodie ut puto, nec mihi hoc erit pro te facere arduum. Vtinā seruire tibi amplius possem, nam meritus es ut te omnes promoueant. Vale & intra Bohemiam noli tam diu esse ut obliuiscaris nostri. Quod responsum Rex dederit, per alias literas efficiam tibi notum. Iterum uale.

De incerto curialium statu. *Epist.* XLII.

Aeneas Syluius, domino Caspari Schlick Cancellario imperiali, S. P. D.

IN literis alijs quas cum præsentibus mitto, significaui tibi maiestatem Regiam diem sancti Georgij delegisse, in quo uellet petere Nurenbergam, & sic in consilio conclusum est. Sed non est Sybillæ folium, aut immutabile fatum, quod in consilio decernitur. Viuimus nos indies quod heri placuit hodie displicet: ita gestum nunc est. Terminus enim qui erat ad sanctum Georgium receptus, nunc in Ascensionis diem commu
B tatus est. Mihi hæc mutatio suspecta est, uereorq; ne derisui sit principibus, qui dictas Almanorum infinitas aiunt. Puto autem Regem idcirco terminum hunc amplexum, quia mox inijret alius cum Bohemis receptus ad natiuitatem beati Ioannis, quasi per hunc modum intendat Rex unum mensem Nurenbergæ morari, imperij & ecclesiæ facta terminare, atq; exinde Pragam ire. Nescio tamen an bene metiti sint terminum, qui hunc excogitarunt. Ego reor neque Regem ad diem uenturum, neque mensem ad tot negocia sufficere posse, uereorq; ne dum uno itinere duo negocia uolumus absoluere, negligamus utrumque. Sed faciat me deus falsum uatem potius quàm uerum cum tanto damno. Ex his uideo dictæ continuationem non habituram locum, sicut apud uos erat statutum, quia nimis durum esset tamdiu expectare, exinde intelligo Chimenen. episcopum huc uocari & te etiam accersiri, & quia episcopus huc quàmcito uenturus est, suadeo ut & tu nihil tardes. Scis quid expediat propter ecclesiam Frisingensem, tu potuisti sentire quid sit animus Abimensis, in hac re puto utile fore ut non sit tardior tuus quàm suus accessus, credo me sane comprehendis. Comes Goritiæ iam triduo hic est, eiusq; consors, dispar coniugium unà ingressi sunt, unas ædes incolunt, unà per oppidum pergunt. Si sic se amant ut foris significant, beata societas est, mirandumq; spectaculum. Nuper uirum uxor captiuum habuit in uinculaq; coniecit, ac horrendi criminis reum di
C xit. Nunc unus lectus utrumque recipit & una pascit mensa, mira res si tantum odium tam cito poni potest. Inter alios si hoc accidisset, nec uir uxori fidem reconciliantæ daret, nec uxor uiro iniuriarum ultionem uerita. Sed hic fortasse non ut uolumus, sed ut quimus agendum est. Exitus qui sit utriusque mens patefaciet. Albertus Regis frater tardius sperato uenit, is enim nescio quam ob causam Petrum Cottram suum Cancellarium apprehendit, & coniectum in uinculis compedibus ferreis alligauit, sic uir infelix multorum laborum fert præmiū: nemo est qui speret ipsum liberandum. Principes nāq; huiusmodi ferè omnes sunt, ut quos capiūt, nunquam dimittant. Aut enim reus est, qui captus est & luere penam debet, aut innocēs, sed ut uideatur nocēs tenetur ne principis crimen pateat, ne uel ille dimissus iniurias quæstum eat & ulsciscī studeat. Beati qui procul à curiarum tumultibus degunt, & contenti sunt quæ adest fortuna, nos animorum impulsu cæcaq; cupidine ducti, Regum atria petimus, principum in oculis uersari uolumus, quibus si milies cum periculo capitis seruieris, modicum uero aberraueris mox periisti, nihil ēm uiolentius est aure tyrāni, suspicioſi omnes sunt, tū curiales inuidi promptiq;, nedum si adsit, sed si absit quoque criminari delictum. Perierunt omnia seruitia si semel non recte spueris. Et sunt nonnulli, qui tunc citius seruum perdunt: cum maiora sunt obsequia, nam cum uideant se multa illi debere, potius delictum cupiunt quàm

obse-

obſequium premitare. Sunt tamen plures qui ducis Alberti factū probant, & mihi quoque ita perſuaſum eſt. nam princeps ille, tum ſapiens eſt, tum mitis, nec abſq; magna cauſa in tantum uirum iniecisſet manus. Sed Cottræ utilius fuiſſet plebem ſuam curaſſe. Nunc quæritur quo pacto ſibi illa auferatur, & aiunt quidam irregularē eſſe hominem, priuandumq; eccleſia in qua uellet nūc (ut exiſtimo) Petrus Deo ſeruire, ſed quia dum facultas fuit, uoluntas defuit, nunc uoluntatem facultas deſerit. Nemo contentus uiuit ſorte, quo plus habemus, plus uolumus. Ille beatus eſt qui cupiditati terminum ponit: qui uero nimios optat honores & nimias poſcit opes, is ſibi excelſæ turris tabulatum erigit, unde altius cadat, maioremq; det ruinam quā opinionem. Faxit deus ut ſicut nunc non habeo, ſic perpetuo fugiam. Tu uale et quamuis hi reditum tuum uideantur diſſuadere, quamprimum redi, quia Rex noſter nihil Tyranni habet. Et tu non cum eo ſed cū alio creuiſti, nec nunc augere ſed conſeruare ſtatum quæris. D

Rex Arragonum ſe cingit in auxilium Rhodis contra Turcam, Epiſt. XLIII.

Aeneas Syluius, domino Caſpari Schlick cancellario imperiali, S. P. D.

ADuenerunt denique literæ apoſtolicæ, per Guidonem allatæ, ſicut ex curia ſcriptum erat has apud me habeo, nouem numero. Sunt in forma plena & ſufficienti. Nunc opus eſt ut quamtocius reuertamini, quia ut ſpero poſſeſſionem aſſequimini concupitam. Nuncius qui attulit literas refert Thaddeum Marchionem Heſteñ. per Nicolaum Picininū cum mille equitibus interceptum, miſſumq; Regi Arragonū. Qui Rex Veneris ſcripſerit pacem, aut belli poſcens inducias, nam duas & quadraginta galeas armauit, intendens Saracenorum, qui cōtra Rhodum uenerant inſultantibus obuiare, nihil adhuc de reſponſo ſcitum eſt. Atheſini legatos habent, Venetijs auxilium poſtulantes: quod ne fiat timor eſt. Libenter namq; Veneri aliquid illis in montibus piſcarentur, ne uenari Cæſar in mari eorum poſſet. Habebitis & uos literas de Venetijs per quas cognoſcetis, ſomnium eſſe de pecunijs, niſi alia incedatis uia. Comes Goriciæ hinc abſceſſit, abnegatis ſibi feudis. Dicunt enim Auſtriæ duces id priuilegij habere, ne quis in territorijs ſuis princeps degat uexillo inueſtiendus, uxor eius adhuc eſt hic. Manent uetera pacta quæ comes Ciliæ percuſſit, omnia uir tenet, uxor unum caſtrum habet & ſibi libras centum: & rurſus trecentas annuas ex uiri camera ſuſceptura eſt, ſed cō. facere illi non tenetur, hoc uirum male habet, uxorem parua prouiſio grauat. Comes Ciliæ, & dux Albertus ambo in conſilium Regis ſunt recepti, & his diebus iurarunt, itaque non omnino hic nihil eſt actum. Reliqua ex literis domini Henrici ſentietis. Ego maximopere cupio Titum Liuium ueſtri itineris eſſe comitem, ut meus ſit in curia aliquando ſocius. Valete & me ueſtro ex amore commiſſum habeatis. E F

Nouitates de Turcis, Epiſt. XLIIII.

Aeneas Syluius poēta, S. P. D. ſummo Philoſopho Ioanni Ampſio.

ALiorum literas quæ ad me ſcribuntur ſemel duntaxat lego, idq; curſim. Tuas eſt recipio nunquam ſatis legiſſe uideor. Redeo iterū atq; iterum, nunc iſtam nunc illam particulam attingo. Aegre illas è meis manibus abire ſino, facit hoc ornatus ſcribendi & charitas, tum quod cum illis tanquam cum teipſo loquor, quo nemo mihi ſuauior eſt. Nūc cum Guido tabellarius tuas mihi literas redderet, quantum uoluptatis ac ceperim non poſſum coniunctim expromere, ſed partes epiſtolæ tuæ ſingulas referentē me magis intelligas, & quantum attuleris gaudij intueberis melius, prætereo res inſubres, nec enim, mihi ſuaſum eſt, te quicquam abſque conſilio facere, tametſi iocans magis quàm arguēs de parcitate fecerim uerbum. Quod de Politicis ſcribis, admodum placet, nec te mirari oportet, ſi tibi librum empturo proſpicere uolui, non enim diffidere eſt amicitiæ ſed conſulere, quando uiam oſtendimus ſeruandi argentum. Quod uero ad nummos me paulo poſt nimis affectum dicis quàm oporteat, facis amicè, qui me admo

nen

A nes ne quid auaritiæ in me sit: te quoque in hoc Philosophum præbes, cuius est animum
uitijs purgare. Sed scis omnes nos cum senescimus (ut Terentij sententia est) ad rem fie
ri attentiores, quamuis ab re sit, quo minus restat itineris, eo plus (sicut Cicero ait) quæri
tur uiatici parare. Credo id accidere, quia multas perpessi calamitates in iuuentute, illa-
rum meminerimus timemusq; ut reuertamur in eas. Animus iuuenis sanguine feruens,
ebullit, furit, insanit, nil pensi habet, non pecuniam pendit, quoniam se facile lucraturum
sperat: nunc bella meditur, nunc mercaturam cogitat, nunc regales curias meditatur, cre
dit amari, credit sibi ab omnibus subueniri si opus fuerit. Veterulus spiritus scit, quàm raræ
sunt amicitiæ, quàm fallaces amores, quàm difficilia lucra. Scit temporalia bona (sine q i
bus negat Aristot. plenam fœlicitatem) in manu esse fortunæ, quæ si amiserit, illa inuita
recuperare non potest. Ego mi Ioannes satis multa probaui, pecunias quasi fimum con-
tempsi, nunc cum illas uellem, nusquam apparent. Video uerum esse quod Iuuenalis in
quit: Haud facile emergunt quorum uirtutibus obstat Res angusta domi. Si mihi puer
ut Vergilio & tolerabile fuisset hospitium, potuissem & ego cantare sub Antropierio,
quod nunc potest sane paupertas facere. Mihi curandum est ut uiuam atque auro non
caream, quo nocte dieq; corpus eget. Da igitur ueniam si emptor quàm minimum da-
re cupiam. Nam & qui uendit quam maximi optat uẽdere, age tamen ut uis fiat, nullibi
B ero tibi aduersus, tametsi disputare interdum placeat. Tuum est curare ut Aristot. uen-
at, quouis precio emptus, nec doleat hic Philosophus uendi, nam & Platonem uenun-
datum legimus, quanquam uenditio hæc quam peto, etiam Ciceroni & Vergilio sit ac-
cepta, nam qui scribunt nil aliud uolunt nisi ut post obitum quàm sæpissime uendantur.
Tu tamen alijs literis inuenisse te aiebas, uenalem Philosophum, nunc te inuenturum di
cis, sed ille forsitan Senis mansit, ideo alium quæris. Quod mihi scribis te uerba ex sum-
mo pontifice audisse, quibus spem concipis fortunæ melio ris, magna lætitia intellexi,
scio enim honore atque bono quouis te dignum. Tu tamen scis diuitias plerumque in-
dignos comitari, easq; (ut Philosophi uolunt) qui minus sunt digni possident, ideo tibi
minus spero. Sed præter summus Pontifex fatum uincere, & præsertim si, ut scribis, adiu
tor tibi sit Reuerendissimus dominus tuus meusq;: dico meus quia uetus mihi apud il-
lum notitia est, & putaui me aliquando ab eo diligi, idẽq; nunc puto, nisi uel suus muta-
tus sit animus, uel que interceserunt negotia, me sibi alienarint. Credo te meum ser-
monem capere, ego tamen quicquid sit, illi afficior, uirtutemq; suam & miror & colo,
nec ex eo aliud peto, nisi ut tuum bonum quærat, qui uno uerbo statum tuum potest
mutare. Ipse Philosophus est, nisi Philosophum amat desinit esse quod est, nec ego tãti
eum faciam, oportet nonnunquam fortunam uincere eiq; resistere pro uiris claris. De
Noxetano satis feciisti desiderio meo: non solum enim quid officiorum gereret mihi ex-
C posuisti, sed ipsum quoque ad me scribere compulisti. Ago tibi propterea gratias ingen
tes. Video tamen non concordare quæ scribis, his quæ ab ipso accepi. Is se inopem scri-
bit, cum eum diuitem dicis, sed credo te ad ueritatem loqui, ipsum ad opinionem. Ne-
mo enim dives est cuius cupiditati non est satis, tu quod sufficere homini reris, id diuiti-
as ais. Is quia non habet auri montes, pauperem se putat. Ego plus tuis literis de eo, quã
suis sum gauisus. Nam si te non audiuissem prius, moleste tulissem eius scripta. Diligo
namq; ipsum & omnis acerbitatis suæ sum particeps. Sed tu leuas me magnis angustijs,
quando bene esse illi dicis. Non dicam plura in hoc quia sibi scribo, & puto eum apud
te risurum, quando expuentes miseriam deambulatum itis meiq; memores estis, siue
Coliseum pietatis, siue pontem Aemilum uel cum thermas uisitatis Dioc etianas, aut
illa sanctorum templa. Iacobum Calum resaluto & bene illi esse cupio. Nam mei ali-
quando amicus fuit, & nunc est nisi amicitia possit frangi. Multa mihi de Comite no-
stro Senensi uenerabili cubiculario apostolico scripsisti, quæ omnia iamdudum mihi Vi
ennæ retuleras, & ego uera esse scribam, qui uirum illum nobilem conterraneum meum
à teneris annis noui. Puto tamẽ te illa præsente ipso scripsisse, qui tam efficax fuisti. Sed
quid dixi puto, certa res est. Nam tu ipse in duobus corporibus unam esse animam dixi
sti: quod igitur scribis nedum illo præsente scribis, sed ipse scribit. Nõ dicam ergo tibi ut

aliud ſignifices. Nam quod de te dico, de ipſo dico: ſi tu me habes, & ipſe habet Ariſto- D
phanes tuus, Regium mihi ſalutes dicere uoluptati eſt, nam & illius memor ſum, ſed op-
taſſem quæ fortuna ſit eius ſicut de Petro ſcire, timeo namq; ſibi, nam omnes Poëtæ in-
cent, ſurguntq; theologi, quorum iuſtitia ſumma putatur ſcientia. Poëta uero exurit
intactam paridi ni uendat aganem. Arbitror tamen quia pius eſt uir, deum illum reſpice
re & aliquid iam tribuiſſe quo ſit ſibi tuta ſenectus a tegete & baculo. Nihil modo plus
eſſet ſcribendum, niſi quod te ſcire uolo Reuerendiſsimum dominum Cardinalem ſan-
cti Angeli cum Rege Poloniæ, atque Diſpoto iam intraſſe Hungariam, quo in loco
Baſſa Turcarum cum uiginti milibus equitum obuiam uenit. Premiſsisq; leuis armatu
re militibus Chriſtianorum exercitum infeſtabant. tum Ioannes Tranſyluanorum
dux, qui Vngarica lingua dicitur Vainoda, receptis decem millibus equitum, Mora-
uam flumen traiecit, relictisq; impedimentis Baſſam petebat prælium initurus. Timuit
Baſſa receſsitq;. Ioannes uero urbem Niſam profectus eſt, eamq; militibus cinxit,
nec magno negotio expugnauit. Exinde relatum eſt Baſſam cum exercitu reuerſum
bellum poſcere, quo accepto, obuiam Ioannes perrexit, atq; ut in propinquo fuit, ſtru-
ctis aciebus, certamen iniit. Mira res: ex Turcis duo milia cæſa dicuntur: capta qua-
tuor milia. Ex Chriſtianis ſolum decem cecidere, quibus pro Chriſti nomine certan-
tibus bene putandum eſt obueniſſe. Signa militaria nouem intercepta ſunt, multa præ- B
da aſportata & ſpolia ditiſsima, reliqui, quot fuga morti eripuerat, incolarum inſultu pe-
riſſe dicuntur. Hæc acta ſunt ad diem tertium Nouembris ſicut Regi noſtro per ipſum
Cardinalem & regijs literis ſcriptum eſt. Aiunt hoc magnum eſſe initium, & ſpem hinc
ſuſcepi, qua Turci ex Europa pellantur, quod faxit Deus, tum propter Chriſtiani reli-
gionis augmentum, tum propter nomen & gloriam Cardinalis ipſius, quem dignum
honore quouis deputo, cum fidem catholicam defenſurum tantis ſe diſcriminibus obie-
cta. Vale & amicorum quicquid habeo ſaluum dicito.

Quomodo uxor ducenda & principibus ſeruiendum ſit. Epiſt. XLV.

Aeneas Syluius Poëta, uiro præſtanti fratriq; colendo
Petro Noxetano, S. P. D.

MAgnas habeo gratias Campiſio noſtro, qui te mihi ſcribere compulit: ſed maio-
res tu illi habere debes, qui eius opera ad te reuerſus es. Nanq; cum ſoleres omni
um eſſe humaniſsimus, diu extra te fueras nihil mihi ſcribens. Qua re neſcio quæ
potuerit immanior eſſe. Sed uiuat fœlix Campiſius, qui te humanitati reddens me uita
donauit. Eram enim iam exanguis morticq; proximus, nihil tuarum ſuſcipiens litera-
rum, ſed iam rediuiuus ſum factus ſcriptis tuis, tametſi nonnulla ſcribas rancida, nam
quicquid tibi moleſtum eſt, id mihi quoq; acerbum eſſe debet ſed credo plus alijs quã F
tibi de te. Facis enim ut uirum prudentem decet, qui de ſe parce loquitur & omnia
ſua imminuit, non ut miles Traſo auget, tu te pauperem dicis, Campiſius te diuitem aſ-
ſerit, nec Caſtellanus negat. In hoc tamen duplex ratio eſſe poteſt, aut enim nimis ap-
petis, aut iactantiam uitas, ne te diuitem ſcribens uenari gloriam uidearis. Ego ſiue pau-
per ſiue diues ſis tantundem te facio, non enim unquam fortunas tuas ſed te amaui, & il
lam quam in te ſitam uirtutem cognoui. Si diues es, Petrus es, & uirtus tua eſt eadẽ, nec
iſta immutata ſunt ſi pauper es, quia nulla ex uirtute ſpolia caſus ducit. Quod uero pa-
trem tibi eſſe atque ſobolem dicis, credo ut ſcribis, & pietatis eſt his ſubuenire, qui hoc
non facit eis, iam nec pius eſt nec bonus nec homo, ſed immanis belua. Quid enim im-
manius dici poteſt quàm illi opem negare, à quo ſuſceperis uitam. O mi Petre nimis eſt
arctum patri quo ſumus obnoxij uinculum. Quamuis aliquorum ueſania eò procedat,
ut non ſolum negare parentibus uictum audeant, ſed eos etiã uinciant, cedant atque
trucident, ſed hæc prætereo. Illud autẽ mihi riſum excuſsit, quod de Philorcio ſcripſiſti,
ſiue hanc uolumus Antiphilam dicere. Viſus ſum cum Terentio loqui, dum tuas perle-
gi literas, nunc mihi Pamphilus, nunc Eſchinus, nunc Clinia uidebaris. Sed accidit tibi

credo

A credo non sinistre, quoniam bene moratam uirginem sortitus es, quæ tuis conuenit moribus, quæ non ad suam sed ad tuam sit uictura consuetudinem. Nec tu mihi de paupertate dixeris: uxorem namq; ducturus, non aurum sed fœminam sibi maritat, uxorem casta, formosam et fœcundam uolo, hæc si adsint nihil plus exigo. Sunt (crede mihi) mi Petre, multa cum diuitijs uitia, aliæ temulentæ sunt, aliæ superbæ, cõtumaces, adulteræ, maliloqui, nunquam uiris pacem dãt, aliæ deformes, ægrotæ, steriles, hæc tua non habet mala. Quid minimum quæris ubi sunt maxima, tute illam probas, & solum accusas inopiã. Superis sit laus quod tibi satis est, quodq; officijs lucrosis præes. Marchio Saluciarum ut nobilium & potentum fastidia fugeret, porcariam puellam, quam in nemoribus uenationi dans operam reperit, matrimonio sibi coniunxit: cuius uita omnes illustres fœminas inferiores se fore monstrauit. Quid tu dicas, aut agas, quoniam principes non uerentur pauperis domus amplecti connubia. Ego tibi mi Petre, si sic est ut dicis si tibi morigera est puella, & tuo gustui conueniens, non suadeo ut nuptias protrahas, tibi melius quàm alijs euenit, qui periculũ fecisti antequàm nuberes. Alij sæpe decepti sunt, uxores ducunt antequàm probent, & esto uiderint, & faciem laudent. Multi sunt occulti defectus qui post primos himeneos in lucem uenientes, perpetuis cruciatibus uiros affligũt, ego de me facio coniecturam, plures uidi amauiq; fœminas, quarũ exinde potitus tadium magnum suscepi, nec si maritandus fierem uxori me iungam cuius consuetudinem nesciam. Loquor tecum aperte, scio quoq; animi tui partem, qui sæpe mihi dixisti, eam te uelle cõiugem ducere, quæ se tibi debere plurima fatetur, ecce iam habes totum quod mente petisti, uide ut tibi sis cõformis. Ego si quando dulces reuisam lares, & amœnam Italiam repetam, quod mihi dubio est, nihil me fecisse putabo, nisi & te conueniam & uxorem & liberos & pueros & domum & equos tuamq; omnem suppellectilem uideam, panisq; tui aliquid edam. Nec te terreat meus honorificus aduentus, non enim is sum qui pompam ducere possim, non arridet tantum mihi hera fortuna, ut cum fastu & gloria sperem me patriam posse remeare, satis mihi fuerit nisi mendicus redeam. Sat erit si mea pecunia uiaticũ coëmero. Quod mihi sperem nihil est, et in hoc habeo superis gratiam. Suasi ti exinde ut parti tuæ faueam, si non alia ex causa saltem propter te, hæc est adiuratio quædam, quæ non suadet tantum, sed eriã cogit. Tu tamen nosti me principi seruire, qui nullarum est partium, quicq; medium tenens unioni studet. Nec fas est seruos aliud uelle quã domini cupiãt. Mihi sanctũ uidetur Regis propositum, cui ut faueat Deus supplex oro. Nec si mens regia locum habuerit, sors tua deterior erit, sed quemadmodum puto longe melior, quia tunc dives est curia & officiales opulenti, quando est unio, quàm si Deus daret, posses & me & te uocatum facere. Sed nescio quando hoc erit, interim me Regi insinuabo, Regi parebo, regẽ sequar, quod is uolet & ego uolam,
C nulla in re aduersus ero, nec attingam aliquid quod statum meum non respiciat, quia periculosum est de aliena rep. ib. curam gerere. Ego peregrinus sum, consultum mihi est Gnatonis offensum suscipere, aiunt, aio. negant nego, ipsi si fuerint sapientes laudem ferent, si stulti eorum quoque dedecus erit, nullius inuideo gloriam & nullius dolere infamia uolo: quod mandatum fuerit scribam, non addam quicq̃, nec uideri uolo prudens neque stultus, tacebo & parebo libens: si secus agerem, non esset mihi ex usu, nec te uelle scio, aliquid me agere quod possit obesse statui meo, ne qui est paruus fiat nullus. Non dicam plura nisi quod te rogo de magistro Thoma aliquid mihi scribas, & quid de nuptijs sequatur. Vale.

De monte Veneris. Epist. XLVI.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Georgio Iurisconsulto fratri suo.

VEnit ad me hac hora lator præsentium, ex me quæsitum. an Veneris mõtem apud Italiam scirem: nam ibi magicas artes tradi dicebat, cuius autdus esset herus suus qui Saxo est summus astronomus. Dixi me scire portum Veneris qui est prope Lunam inter Ligusticos montes, quo in loco tres noctes egi dum Basileam peterem. Inueni etiã apud Siculos montem fore, qui Herix appellatur Veneri sacer, sed in his locis

nihil accepi magicum tradi. Inter conferendum autem uenit in mentem lactũ esse, in D
umbra quæ prouincia ducatus dicitur, non longe ab urbe Nursia ubi præruptus mons
ingentem speluncam facit, per quam aquæ fluunt. Illic memini audisse me striges esse et
demones, ac nocturnas umbras, ubi qui audaces animo sunt, spiritus uident, alloquun
turq; & artes ediscunt magicas: hæc non uidi nec uidisse curaui, nam quod peccato di-
scitur melius est ignorasse. Sed Sauinus iuris ciuilis peritus qui apud Camillam inter pu
blica diuersoria domum habuit, hæc mihi uera esse asseuerauit, locum nominauit & lo-
cum descripsit, sed ista ex memoria fugerunt, quæ labilior est anguillis: ideo te rogo, si Sa
uinus uiuat, hunc uirum ut ad se ducas sibiq; eum commendes. Nam & mihi ipse & tu
in hoc rem gratissimam facietis, is enim qui nuntium hunc mittit medicus est ducis Sa-
xoniæ, homo tum diues tum potens. Post hæc opus esset me non nihil scribere patri cæ
terisq; consanguineis, sed tẽpus non patitur & occupationes impediunt. Tu tamẽ mea
eris litera, dicesq; omnibus mihi bene esse, & sospitem me ducere uitam. Rogabis etiam
patrem meum ut filiolum mihi Florentiæ natum, de quo mihi scripsit, tollat alatq;, nam
multa concurrunt ex quibus meum puto, sicut patri scripsi. Nescio an literas meas susce
perit, ideo hæc tibi scripsisse uolui ut meum animum sentiat ille per te. Nouitates, quas
mihi scripsisti, intellexi ad summum. Quod dicis Papam fuisse Senis dum scriptum est
Cæsari in rebus ecclesiæ, scio quid significet, sed id non satis facit, quia nihil gerendum B
est quod postea sit excusandum. Me puto plane habes. Genitrici tuæ & patri scis quid
uelim meo nomine dici, tibi arbitrium do, idq; de omnibus maternus amor & sororia di
lectio quid perant, uti ego nosti. Finge te esse me, & quid tunc uelles id facito. Vale.

Refert grates quia commendatum habetur negocium suum, *Epist.* XLVII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Nicolao de Arzimboldis do-
ctori præstanti ac Ducali Consiliario.

SVscepi (non sunt multi dies) literas tuas quibus mihi spem facis uelle te curam susci-
pere, ut præpositura mea mihi restituatur, quæ confecta morte spoliatus sum, id mihi
charissimum fuit: nec aliter de tua erga me charitate putabam, memor notitiæ no-
stræ Florentiæ & alterius consuetudinis quam habui Mediolani tecum. Proinde cum
sis magnifico Cancellario fratris loco, & ego illi non nihil acceptus sim, credidi hoc
quoque mihi prodesse. Accedit illustrissimi principis ducis Mediolani honor, cui non
potest ad laudem cedere me seruulum suum, qui sibi non uulgariter in multis rebus of-
ficiosus fuit, tam impie spoliari: & tunc præsertim quando tanto principi seruio quan-
tus est imperator, apud quem possum nonnunquam eidem duci utilis esse, si passeris est
aliquod officium apud aquilas. Hoc credidi & te animaduertere, nec decepturus sum
quantum uideo & quantum mihi scribis, qui uelle curare rem meam dicis. Ego magnã P
spem habeo in te, ut quod facto est opus, pro tua summa prudentia prosequaris, utq; o-
mnino studeas ut præpo si ura mea ad me redeat, quod nisi opera tua fiat nullius alteri-
us auxilium spero. Scribit Maiestas Regia in fauorem meum iuxta copiam quam his
inclusam mitto, cum hac poteris audatius meum negotium aggredi. Scriberet tibi mel
caula ipse Cancellarius si adesset: sed iam mensibus tribus abest missus ad dietam Nu-
rembergensem, meq; hic suo loco dimisit. Is autem infra mensem reuertetur, nam dieta il
la prorogata est ad diem ascensionis. At rursus conuocati sunt principes, promittitq;
Rex omni remota exceptione in eam diem personalem accessum. Noua autem quæ li-
benter cupis audire non habeo multa, nisi quod Reuerendissimus dominus Cardina-
lis sancti Angeli qui apud Vngaros militat, literas per hos dies Maiestati Regiæ misit,
quarum tibi copiam facio ut eas illustri principi communices, meq; sibi com-
mendes. Si quid ulterius emerserit nõ negligam tibi signifi-
care, et maxime ubi sciuerim uel ipsi principi uel
tibi me complaciturũ. Vale.

De rebus

A *De rebus Tridentinis. Epist. XLVIII.*

Aeneas Syluius D. Francisco Bossio doctori eximio, S. P. D.

ACcepi te Mediolanum petisse, quoniam Tridenti non erat tutum esse. Probo cõsilium tuum, licet mihi damno sit, sed maius fuisset commodum meum si quid illic tibi detrimenti contigisset. Fugiendi rumores sunt, & maxime ciuitatis illius quæ tot habet uoluntates quot homines. Nihil iam illic erat quod per te geri posset, quia non exaudiuntur leges inter arma, nec uox aduocati inter tubarum concentus resonat. Iam ibi classicum intonuit. Venerunt Athesini ad tria milia hominum; & agros uastare Tridentinos ceperunt, non tamen absque cruore iniuriati sunt. Ceciderunt ex Athesinis quàm plures captiq; & uulnerati nonnulli dicuntur. Rex auxilium Tridentinis mittit, spesq; habetur nepharios æmulorum conatus non transituros absque pœna, quia nulla temeritas tuta est, & nulla iniuria stabilis. Sed de his satis: Ego uellem instrui literis tuis quomodo res meas dimiseris, tum de plebe tum de præbenda: & quomodo huius anni redditus sint expositi, ut sciam; uxor domini Iacobi an debitum habuerit: Vellem quoque certiorari quid per me ulterius sit gerendum dum habes. Exinde scribit Rex illustri principi duci Mediolani in fauorem meum, petitq; præpositurarii mihi restitui, pero uelis promotor rei esse. Scribo domino Nicolao de. N. qui sua gratia me adiuturum se spopondit, hunc adire uelis; & in meam causam hortari, sic & dominũ Gonifortum secretarium, cui alias scripsi, ut uel una uel alia uia finis detur. Ego tamen tibi committo, quicquid feceris ratum apud me erit. Laurentius de Rotella multa promisit, sed nũquam rescripsit. Credo eum plus uerborum habere quàm factorum. Tua est alia consuetudo, plus facis & minus dicis, ideo mihi satis est significasse quid uelim, persuadere non est opus persuaso. Reuerendum patrem dominũ Nouariensem spero mihi auxilio futurum. Ipsi ut me commendes in spe habeo. Vale.

B

C

Leges dicit esse uariabiles. Epist. XLIX.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Campisio Philosopho.

MEas literas ad te iam arbitror uenisse, quas per Venetias (mensis est) ad te misi. In illis te rogatum feci Politicum Aristot. ut mihi coëmeres sicut Viennæ inter locuti fueramus, credo id tibi mente esse, ideo breuior sum tantum exspecto cupide ut uolumen ueniat. Vidi bullas ecclesiæ Frisingensis Cancellario missas; quæ illo absente mihi redditæ sunt: ea res multum proderit parti uestræ. Nam liberalitas inter cæteras uirtutes maxime homines allicit. non erit immemor Cancellarius huius rei. Ita dicito Reuerendissimo domino Cardinali Tarentino, cui etiam me commissum facito. Habebit Pontifex Maximas; & ipse Cardinalis in reditu Cancellarij literas regratiatorias. Quanquam magis sint facta quàm uerba spectanda sed nec facta deerunt. Obligatus est Cancellarius manibus pedibusq; recognoscere hoc beneficium, & nisi fallor id faciet. Ita uelis tu suadere Cardinalibus & Papæ; Exinde meis uerbis poëtam Vegium saluum dicito, & Petrum Noxetum cui do literas, ac amicorum quicquid me habere scis, tum præsertim conterraneum meum Contem. Et caue ne amplius legem taciturnitatis obserues, quia ipsi leges seruiunt & iuxta opportunitatem mutantur. Ego nõ lo legem meam maioris esse roboris quàm synodales sunt sanctiones, quæ dietim infringuntur. Nulla ciuitas municipalia iura in perpetuum seruat. Et Spartani et Athenienses & Romani indies contrarias ediderunt leges. Quod inter omnes uariatur inter nos non decet immutabile ut sit. Vale & quantum tacendo prætermissum est sermonis, tantum scribendo restitue.

Relegat continentiam ad Philosophos. Epist. L.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Petro de Noxeto scriptori apostolico & fratri amantissimo.

SAtis ad te superioribus diebus scripsi, tum de mea erga te uoluntate, tum uxore quã Seras ducturus. Nunc addẽdum nihil est, nisi quod te rogo ut rescribas successum rerum, & an adhuc uir sies. Nam si sic est, dabo tibi onus ut me quoq; uirum aliquando facias, si quid inueneris meæ opinioni conueniens. Ego non intendo uitam omnem extra Italiam degere. Et adhuc caui ne me facer ordo inuolueret. Timeo enim continentiam quæ licet laudanda sit, uerbis tamen quàm factis probabilior est, & Philosophis magis quàm poëtis conueniens. Quicquid sit rescribe petitionibus meis, & me tui status scium facito. Et considera me non tantum mei quàm tui boni cupidum esse, & gaudere omni tua fortuna. Postremo inuestiga omnes uias si quæ inueniri possint, ut aliquando Theutonicus Aeneas fiat Italicus. Vale.

Laudat constantiam amicorum & Aretinum defunctum. Epist. LI.

Aeneas Syluius Poëta, Ioanni Campisio insigni Philosopho & amico singulari, S. P. D.

VEllem tibi per singulos dies aliquid scribere, nec mihi uel stilus grauis uel præciosa uidetur papyrus. Iam enim pœnitet me legem taciturnitatis promulgasse, ut fit, quia nihil mundanum perpetuo placet, sed cogit me uti silentio raritas nunciorum. Perpauci sunt qui ex his oris ad te ueniant: aut si uenisunt ignoti sunt mihi. Vix quater in anno qui ad te proficiscantur inuenio: hac re factum est, ut literis tuis inuitus distulerim respondere. Nunc iam quia tabellarius certus Romam petet, habebis ex me responsum, Aeneamq; tuum loqui tecum accipies. Scribis te meis literis recreatum, quas apud Basiliam sancti Petri Noxetanus noster tibi retituit. Placet te consolationem recepisse, sed indiguisse consolationis non placet. Nollem enim aliquid tibi accidere quod molestum foret, egeretq; medico. Quod amicitiam meam commendas solidamq; dicis non audio inuitus. Nam & si me nolim aliter laudari, quia non sum laude dignus, hoc certe sine rubore dicere possum, me postquàm amare occepi pertinaciter continuare. Non sum in capiendis amicitijs facilis, nec quemcunque dignor accipere in amicum. Superbus sum fastidioſiq; stomachi, nisi melior me sit nemo me habebit amicum. Sed ut tarde in amicitiam uenio, sic recedo sero, tenax sum amicorum. Neminem adhuc amaui quem nunc habeam odio. Sentio itaque tecum dum me stabilem dicis amicum: teq; certum facio nunquam me tuam benuolentiam exiturum uel Noxetani, quos mihi Pilades & Orestis loco delegi. Scio tamen tecum uenturum esse Contem qui pars est altera tui. Sed neque hunc uito, quia & conterraneus meus est & uirtute plenus & alter tu. Quod mea scripta probas extollasq;, facis amice. Ego qui omnia dico & scribo quæ uel in animum uel in buccam ueniunt, non arrogo mihi tantum, & quippe si alteri scriberem non essem adeo uerbosus. Tibi cum scribo nihil uereor, quia tu lima es & quod erratum est, aut emendas aut tegis. Amicis omnia nuda sunt. Cum de prophetia legerem quæ scribis cœpi dolere & irasci fortunæ, quæ semper cæcis ambulat oculis, & eos potissime facit locupletes, qui minus sunt digni, dicebamq; in ea. En perfida, cur non aliquando aperis oculos, uirosq; bonos prouehis. Campisius iam annis quatuordecim curias sequitur, uir præstans tum literarum peritia, tum uirtutis operibus, quid tu hunc præteris negligisq;? An tibi dignus uidetur quem semper paupertate præmas? & ubi oro melius quã in hoc uiro collocabis diuitias? Non hic aurum claudet, sed utetur in usuſq; tum necessarios tum utilesq; exponet. Ad hæc audiui uocem mihi respondentem. Ne mirere

Syluinon

A Sylui: non fortuna est, quæ uiros bonos pecuniis priuat, sed habẽt ipsi nũmi nescio quid
sensus. Sunt enim ambitiosi & honoris cupidi, nõ teneri, sed tenere uolunt. Hic tuus Cã
pisius non uellet auro subesse, neq; argentum ueneraretur, sed essent apud eum pecuniæ
quasi ancillæ, nunc huic rei, nunc illi seruientes. At ipse quietem amant, libenterq; apud
auaros sunt, qui eos scrinio claudentes, singulis horis uisitant & honorant, nec alibi cor
habent quàm cum eis. Displicuit mihi uox quamuis uera caneret. Sed ubi epistolam tu-
am interius legi, meliorem spem reperi, quã impleri non minus quã tu cupio. Timor ta-
men nunquã aberit nisi postquã mihi scripseris. Gaude mi Aenea, quia iam sum ex nu-
mero beatorum. Aristotelẽ ut habeam quã celerrimè cura. Cognoui te librariũ cõduxis
se, iamq; illũ ad mediũ scriptum esse, qui ut in calcẽ finitus erit ex iudicio Ioannis Tol-
ner uiri boni & amicissimi nostri ad me mittetur. Non laudabo diligentiam tuam, quæ
& si maxima est, non tamen maior est quã postulat amicitia, librum auide maneo. Si mit
ti Viennam potest, id erit mihi acceptius, ut ex Nurẽberga reuersus hic reperiam, quod
diu quæsitum est. Quantus sit Noxetanus, & nũc cognosco & aliàs audiui: Vellẽ tuam
manere priorẽ sentẽtiã, quia nullo bono indignus est. Ipse me rogauit uestræ ut fauerem
parti, si non alia ex causa sua saltem, qui ex officijs curiæ uiuit. Sed miror illum iam mei
oblitum esse fortunæ. Nam quod uobiscum non sum uestri causa facio ut secundior sit
B uobis fortuna. Dum partem sequor aduersam nihil aduersi tulistis. Si ad uos deficiam
mox fortunæ impetum sentietis, quia non uult esse ubi ego sum. Suade igitur Petro
ne petat quod sibi nociuum sit. Ego præcijs meis essem rogandus inimicitias tenere.
Nouit hoc Petrus, dum Basilex simul essemus. Vegium inuenisse Põtificis summi gra-
tiam gaudeo, ne cogatur Aganem Paridi uendere, quãuis sua Clio sicut & mea Calio-
pe delertis Aganippæ fontibus iam migrarit in atria. Sed respiciat illũ oro mitiori lumi-
ne, si non fortuna, is qui fortunæ imperat Deus. Si quis Gallus datarius esset, neq; per-
cussam læuam gereret, nec auro gẽmisq; careret. Quæ de Cardinali sancti Angeli scripsi
sti, & Andrinopoli capta, cognoui non fuisse apud uos certa: sic enim dicebas, sed illa
apud nos somnia reputantur, nam et si magna fuerit nostrorum uictoria nunquã tamen
Andrinopolim peruentũ est: nec tàm insignis tunc triumphus fuit quã nunc est metus
ingens. Aiunt enim Turcas magna ui reuerti, nec modo expectare, sed inferre bellum
decreuisse. Quare factum est, ut Vngari qui prius superbissimi erant, nunc paululum
humiliati inducias Viennales cum Cæsare fecerũt, quæ & illis utiles sunt, ne dum Tur
cis resistunt à tergo, timeant: & nobis accommodæ, ne dum petimus Nurenbergam
tumultibus patriæ reuocemur. In Nurenberga quid futurum sit neq; dicere, neq; conie
ctari possum, quia quot homines tot sententiæ, Rex infra decennium iturus putatur.
Albertus & Sigismundus Austriæ duces Comes Ciliacus, & dominus de Valle præter
C familiam solitam Regem sequentur. Omnis Germania illuc conueniet: uelint superi ut
bonum sit, quod tanto conatu quæritur. Soror regia hodie huc uenit mansura apud Vi
ennenses, dum Rex abest. Res Athesis ex placito partium Nurenbergæ componi de-
bet, idem & Suitenses. Leonardum Aretinũ ex te primum sensi obijsse: dent eius um-
bræ tenuem, & sine pudore terram superi: spirantesq; crocos, & in urna perpetuum uer:
qui Latinum ornauit literis, quo nemo post Lactantium Ciceroni proximior fuit. Gau
deo Pogium eius locum apud Florentinos tenere. Sed maluissem potius locum non ua
casse, ne tanto splendore caruisset Hetruria. Multos adhuc Græcos nobis dare Lati-
nos potuisset. Sed instat omnibus suus dies, nec doctum, nec indoctum mors præte-
rit. Felix qui sic uiuit, ut nihil timeat mori: uentus est hæc uita mi Iohannes. Iam me te-
det mundi huius, nec aliud opto, nisi ut me mihi uindicem tecumq; sim, ut Philosophe-
mur inuicem, quamuis te neges Philosophum. Credo si simul fuerimus, aliquãdo stoi-
cos præcæteris imitari studeremus, qui sunt Euangelio propinquiores. Sed timeo ne
pro quiete laborantes semper labori subijciamur. Reuerendissimum herum tuum Car
dinalem Tarentinum me amare, mihiq; bene cupere maximi facio, illiq; ut me dedas
peto, sibiq; dicito me tunc ab illo diligi cogniturum, cum te suis fauoribus, uel ditatum
uel extra miserias positum sensero, quia quod tibi præstiterit, & mihi datum putabo.

Conti & Iacobo Caluo etiã, ſi tacuero, ſalutes ut dicas uolo, quia in medio cordis mei ſedent. Tu uale & Ariſtotelem cum tempus fuerit mittito, nulla pecuniarum anxietate perturbatus.

Bello Turcarum & Vngarorum Rex Poloniæ, & Cardinalis S. Angeli ceciderunt. Epiſt. LII.

Illuſtriſsimo principi ac excellẽtiſsimo Domino, D. Philippo Mariæ Anglo duci Mediolanẽſi Papiæ Anglariq; comiti ac Ianuæ Domino, D. ſuo præcipuo, Aeneas ac Syluius Poëta imperialiq; Secretarius humiliime ſe cõmendatũ facit.

ETſi fauoris mihi non multum hactenus tua Celſitudo impenderit, quæ poſſt tradi tam mihi eccleſiæ ſancti Laurẽtij maioris Mediolanenſ. poſſeſſionẽ, ſpoliatorẽ meum præter ius, & contra literas regias in meum fauorem ſæpius ſcriptas tuetur: in tãtum tamẽ illuſtri Celſitudini tuæ ſum deditus, ut prætermittere nullatenus poſsim, quin nouitates ad nos delatas eidem ſignificem. Quæ tametſi non huiuſmodi ſint, ut audiri libenter debeant, expedit tamen & ſecunda & aduerſa cognoſcere. Accipe igitur ex ſeruulo tuo, non tamen apud tuam illuſtrem dominationẽ pro ſeruulo reputato, quæ apud nos noua referuntur. Quindecim aut eo plures ſunt dies, quibus huc fama delata eſt. Fama malum inquam, quo non aliud uelocius ullum, Mobilitate uiget, & quæ uires (ut Vergilius ait) acquirit eundo. Hæc igitur Ladislaum Poloniæ Regem, qui regnum Vngariæ occupauerat, ac ſereniſsimum principem Ladislaum Vngariæ ac Bohemiæ Regem, paterno ac auito regno ſpoliauerat, in bello cum toto exercitu proſtratum uulgauit. Quia cum mille uenerant literæ nulluſq; certus autor habebatur, ficta res credita eſt. Nec multo poſt epiſtolæ ex Vngaria miſſæ ſunt, Regem Poloniæ ſuperatis conflictiſq; Turcis uictorem reuerti. Eratq; non parua trepidatio, ne ſicut eſt uictoria ſui, nam inſolens & ſuperba, Rex idem cum Vngaris aduerſus Auſtriam & Stiriam caſtra moueret. Iamq; ut magni nominis Dionyſius Archiepiſcopus Strigonienſis, & alij qui Ladislai regis partibus fauent, auxilia Romanorum regis efflagitabant. Studuerant enim qui Regem Poloniæ apud Vngaros manutenebant, conflictum eius tegere. Siue quod redimiti ex bello Regi quamuis fugato conſulere uolebant: ſiue quod ſtatum ſuum eo melius interim putabant poſſe dirigere. Sed nihil eſt mendacio inſtabilius, nihilq; ueritate conſtantius. Aduenerunt enim hodie (mirabile dictu eſt) ex diuerſiſsimis remotiſsimiſq; regionibus, una in hora diuerſi nuncij, non tamen diuerſa, ſed eadem nouа portantes. Scripſit illuſtris Cilix comes. Scripſerunt ex partibus Tranſyluanis alij, & rurſus alij ex Vngaria, Barones nouitates iſtas Regiæ Maieſtati, quæ licet Chriſtiano populo lugubres ſint, & admodum noctuæ, nõ tamen taceri debent. Sed tanto diligentius inter Chriſticolas diuulgari, quanto catholicæ fidei maius imminet periculum: niſi religioſiſsimi principes in unum conuenientes, de medio reſiſtendi ſanctæ cruces inimicis & hoſtibus Chriſti cogitauerint. Noua igitur iſta ſunt. Aiunt omnes nuncij uno ore Regem Poloniæ cũ Cardinale ſancti Angeli multiſq; Vngaris & pluribus Malachis & Bulgaris atq; Ruthenis in Rumaniam uſque profectos, tot bellando ſuccеſſus habuiſſe, ut nõ longe ab Andrinopoli caſtra poſuerit. Quod prius quàm Turcarum imperator accepit, collecto in Aſia exercitu quadraginta mſlia pugnatorum mare traiecit. Claſsis nanq; in Helleſpontum ad prohibendum ex Aſia in Europam tranſitum, hac æſtate præterita miſſa, ut iſti referũt, iam retroceſſerat: patronis eius pecunia & Aſiatica gaza corruptis, quod mihi non eſt ueriſimile, nec perſuaderi mihi potuerit, tanta perfidia uſus illos fuiſſe, ut Chriſtianum ſanguinem Mahumetis auro uendiderint. Illud autem credibilius eſt deficiente commeatu, claſſem ulterius non potuiſſe procedere, ſicut iam ſuis literis timere ſe Iulianus Cardinalis ſignificauerat, utcũq; ſit, liberũ mare Turcis patuit, qui tranſeuntes in Græciam iunctiq; ſuis eis mare manentibus cum magno exercitu Chriſtianos aggreſſi ſunt. Nec noſtri detractauere certamẽ, ſed in ipſa ſancti Martini feſtiuitate bellum commiſſum eſt, quod tam atrox & aſperum fuit, ut raro inter mortales tale fuiſſe putetur: diu prælium anceps extitit, diuq; uiribus utrinq; paribus eſt pugnatum. Atque dum noſtri pro Chriſto, & illi pro Mahumeto contẽdunt,

tanti

A tanti acies utriusq; partis animi fuerūt, ut cæsis inter utrunq; exercitum circiter xv mil libus hominū, cum pugna par esset adhuc cessare noluerūt, sed quo plus sanguinis fundebatur, eo ferotiores utriq; acies turmæq; præliabātur, defecerunt tamen utriusq; uires, fessisq; brachijs nec uersari gladios amplius nec arcus tendere ualebant. Quæ res quiescere ambas partes ad magnam horam coëgit, donec resumptis uiribus, ac spiritibus redeuntibus instauratum est prælium. In quo uicit ad extremum Turcarum exercitus, siue uirtus fuerit, siue fatum, siue quod numero plures erant. Affirmantq;, qui ex bello fugerunt, patrum nostrorum memoria, nullum tota in Europa tam cruentum bellum esse commissum. Nec pauciores ex Turcis quàm ex Christianis cecidisse. Et rumor est LXXX. milia uirorum in hac pugna esse cæsa. De Rege Poloniæ incerta uox est. Quidam occubuisse eum ferunt, quidam captum putant. Illud tamen inter omnes constat Regem Poloniæ ad Vngaros non esse reuersum. Nec desunt qui eum in facie uulnus suscepisse inter præliandum asserant, quo fit ut adolescenti tam nobili tantiq; animi admodum condolendum sit, qui non suo iudicio, (non enim propter ætatem aliena regna cupiebat) sed suorum suasu, ex pacifico regno in alienum, non ad pacem, sed ad bellum, non ad opes possidēdas, sed ad mortem uel captiuitatem est tractus. Murmur etiam in hoc prælio uirum nostri temporis, tum eloquentissimum, tum prudentissimum Iulianū
B Cardinalem sancti Angeli cecidisse, ac illum suum nobilissimū spiritum ad omnia quæcunq; ageret diuinitus aptum exhalasse. Quidam astruunt eum cum Ioanne Vainoda Transyluano, & nisi timiditate uictus aufugerit, animosissimo cū paucis euasisse, quod magis optauerim, sed mors sua mihi probabilior est, quia nō fuit in bello fortunatus. Nā & aduersus Bohemos cum exercitu profectus, fugatus est: nisi forsitan & idem sibi nūc accessisse arbitrari uelimus. Sed assueuit fortuna quos uno ex bello fugatos fecit, in alio interemptos reddere. Quæcunq; sors eius fuerit, non puto male actum cum eo, qui pro Christi fide pugnauit qua si mortuus est (ut isti ferunt) nulli dubiū esse debet, quin ad cū transierit, cuius causam tutabatur. Occisi cum eo sunt Agrienſ. & Maridienſ. Episcopi. Stephanus de Vader, Ioannes de Lasimet, Nicolaus de Perin, Henricus de Thamasij. Multiq; alij Barones, quorum nondum nomina sunt transcripta. Plures in hoc prælio illustres animæ uel in cœlum, uel ad inferos transierunt. Insignis est hic annus multis cladibus. nam & Suitenses apud Basileam cæsi sunt. Et Delphinus quàmplures Alamanniæ ciuitates occupauit. Et Rex Franciæ Tullum Verdunumq; cœpit. Nicolaus Picininus uita functus est. Et alij quàmplures magni uiri mortui sunt, qui uestræ illustri dominationi, quàm mihi sunt notiores. Vngari iam incipiunt Ladislaum Regem repetere, res noua est & recens: nec magis explicanda quàm tradita sit. Noua certiora indies mittētur, quæ non omittam scribere, si sciuero meas literas in cōspectu Celsitudinis tuæ ac-
C ceptas esse. Et non magis aduersariū meū, quā me in ecclesia sancti Laurentij, quæ mea est cōfouere. Ex noua ciuitate die tredecima Decēbris. Anno domini M. CCCCXLIIII.

Lamentatur Ecclesiam suam alteri collatam propter sui mortem, Epist. L III.

Illustrissimo principi & Domino, Domino Philippo Mariæ Anglo duci Mediolanensi Papiæ, &c. Domino suo præcipuo, Aeneas Syluius Poeta imperialisq; Secretarius humilime sese commendatum facit.

SI essem mortuus, sicut de me aduersarij mei tuā Celsitudinem instruxerunt, minime has literas modo scriberē, nisi et mortui etiā scribāt. Ego tamen ex diuino munere adhuc aura fruor, sumq; serenissimi domini nostri regis Roman. Secretarius, quo in loco si non commodo, honori certe magno esse possim tuæ Claritati, meq; tota fere Christianitas in Basilienſi Concilio laudes tuas commemorantem audiuit. Nunc mortuus fingor, qui etiam mortuus magis uiuerem quā ille uiuens, & honori essem tuæ sublimitati. Quo fit ut siue iustitiam, siue expedientiam sequamini, melior esse debeat conditio mea, quia & ius habeo lucidum, & prodesse magis possum. Quare suppli co ut tua Clementia uelit considerare, mihiq; ecclesiam meam sancti Laurentij mandare restitui, ut obnoxius sim manibus & pedibus pro tuo honore, & statu sicut cor

meum

meum desiderat laborare. Quod faciens non solum me emptũ habebis, sed Regi etiam nostro qui pro me scribit complacebis. Ego siue præposituram habeam meam siue nõ, semper tuus ero: sed tanto magis si habeam quanto Celsitudinem tuam & iustiorem, & mihi uidero benigniorem. Datum &c.

Patrem Ecclesiæ Concilium & nouitates exponit. Epist. LIIII.

Aeneas Syluius Poëta, S.P.D. magnifico Domino *Caspari Schlick Cancellario imperiali.*

SEx & decem dies apud nos est Caspar, quem tu & collegæ tui super rebus Ecclesiæ ad regium culmen destinastis. Is Regem in oppido Creta conuenit: & quia illic absolui negocium suum nequiuerat, usq; huc secutus est curiã, neque adhuc finem habet ullum. Grauia nanq; negocia magnũ habent tractum & in ultimis reseruãtur. Ego per ipsum Casparem epistolas tuas recepi, quibus nũc respondere breuis esse non possum. Nam & referenda sunt gesta plura, & tu de multis instrui cupis, quæ paucis uerbis complecti non queo. Nec enim ego ille sum cuius hodie festum colimus, qui Apocalipsim scribens tot uerba posuit quot sententias. Sed accidit mihi (quot Horatio) qui dum breuis esse laboro obscurus fio: atq; idcirco prolixitatem in me reprehendi potius quàm obscuritatem cupio. Scribo enim ut intelligar, nec mihi solum scribo, sed his qui legũt. Et quia plures sunt Dauí quàm Oedippi sermonem apertũ habeo quamuis longum. Sed iam ueniendum est quo uolumus. Binas literas in re Frisingen. ecclesiæ scripsisti Regiæ Maiestati, easq; ambas sibi reddidi responsum exigens. In primis quid accesserit rescripsi. Secundas præsente Magistro Vlrico in regias manus dedi, quæ mox legendæ Vlrico deditæ fuerunt, et uidi Regem in earum dictione satis attentum, qui et hæc uerba subiunxit: Consiliarij mei dicunt periculosum esse in hoc negocio quicquã agere, sed oportet nonnunquã etiam cum periculo res aggredi: quod dictũ spem mihi fecit possessionis habendæ. Vlricus quoq; admodum lætatus est, sperans opera sua rem hanc concludi. Vltimo dixit Rex uelle se ad concilium hoc deducere: Sed quia in crastinũ abiturus erat, nihil illic factum est. Scis per hos montes non esse diuersoria, ut in urbibus insignibus, nec escarum haberi copiam, Cãcellariæq; nostræ malum iter patere inter milites: Hoc fecit ut nostri per diem post Regem proficisci uellent. Ego uero timens ne interdum res Frisingensis tractaretur, putansq; bonum esse præsentiam meam, ut ambirẽ consiliarios & amicitiæ tuæ memoriã facerem, accersito Iacobo & uno familiari, Regia castra secutus sum. Sed nihil in uia gestum est, quoniam nusquã rex quieuit. At cum essemus in Burgo Iudeorum, uidẽs quia cõsilium tenebatur, commonui Regem tui ut memor esset, qui postquam inquit, quieti erimus me commonefacito. Hoc autem infra triduum erit, & sic usq; huc producti sumus re infecta. Ego interim auisamenta nonnulla confeci, quæ Michaẽl ex Latino uertit in Teutonicum, heriq; Regi obtuli petens, ut in consilio legi iuberet, remq; Frisingens. expeditioni daret. Conueneram antea consiliarios, quosq; singulatim, & uerbis quæ mihi idonea uidebantur, sum allocutus. Sed uerum est quod dici solet: bonos consulares malum collegium. Omnes uno ore, & tuos esse & causas tuas cordi habere dixerũt. Cõsiliarij uero pñtes hi sunt: Magister cameræ, Ioãnes de Eberstorff, Vualterus Zebinger, Leupoldus Aspach. Cæteri absunt. Inter hos res gesta est, legitq; magister Vlricus instructiones quas feci, & quarũ copiã eũ præsentibus Magnificentiæ tuæ transmitto. Relatus fuit etiam literarum tuarum tenor, sed omnia in uanũ transierũt. Hoc enim mihi demum responsum est. Regem impræsentiarum certis ex causis uelle supersedere, rogareq; tuam Magnificẽtiam, ne ægreferat, quia boni respectus esset: mandatumq; est Vlrico ut literis Regijs te ad curiam aduocet. Hac in causa Frisingensi persuadeo mihi tuam absentiam his in rebus admodum nocuisse, quia præsenti datur, absenti detrahitur. Et uerum est tritum sermone prouerbiũ. Facies hominis, facies leonis. Omnes hodie simulati sumus amici, amare fingimus, non amamus. Atq; idcirco ubi ades, subseruio tibi, obsequor, quicquid iubes facio ut uideat te diligere, ubi abs nihil te pendo, quia uel non redibis, uel si remeaueris, dicam me fecisse

A eisse omnem diligentiam & alios in culpa fuisse, quod rex ex tua non sit expedita sententia. Ita est certe, adulatores sumus, non amatores, nec fictus amor inter absentes aliquid habet uigoris. Credo me plane intelligas. Sed fingendum est postquàm omnes fingunt. Nam & Iesus finxit se longius ire: ut homines sunt ita utamur. Extrahēdum est ex petra mel, et oleum ex saxo durissimo. Existimo in tuo reditu cūcta resarciri. Cum enim regius animus bonus sit, necesse est, ut reliqui subsequantur, quia quod illum uelle sciunt, non audent disuadere. Quæ autem causa sit propter quam Rex dicat se nunc supersedere non scio, nisi propter mutationem Athesis. Forsitan intendit Bauaros duces aduersus plebem illam in sui fauorem trahere, & ob eam rem non uult nunc ipsis displicere, si tibi possessionem præbuerit &c. De bullis apostolicis, quas putabas iam esse in Austria nihil subodoro, quod si uerum esset iam Henricus me commonuisset. Sed uidetur mihi rursus instandum apud dominum Ioannem Caruaial, ut literæ ueniāt. Ego feci ut rursus Rex scripsit Concilio, ut circa confirmationem partis aduersæ supersederet. Idq; ad propositum uenit. Obijt enim per hos dies Gregorius Brixinensis Episcopus, et qui mane sospes erat, in sero sepultus est. Genus mortis fœlicissimū, si bene illi cum Deo fuerit, sin minus, miserrimus transitus. Sed quis tam iustus est, ut confessione non egeat, quis mundus à peccato est. Nihil mihi conscius sum, Apostolus inquit,
B non tamen in hoc iustificatus sum. Quid nos dicamus, absit à nobis mortis subitaneæ casus, deturq; spatium pœnitentiæ tango magis quanto plus delinquimus. Ob hanc necem scriptum est & Concilio & Papæ Metropolitanoq;, ne circa prouisionem Brixinēsis huius Ecclesiæ quicquam agant, priusquàm cognouerint in quem Prælatum regius animus inclinetur. Ne uel electum aut postulatum confirment aliquem. Ego puto Ecclesiam illam duos habituram sponsos, nec tertius forsitan abierit. Illi enim Canonici eligent, nec Papa carere suo iure uolet. Et in eius inuidiam Concilium dabit tertium. Felix uxor tot maritos habitura. Si modo id potest fieri, ut non sint adulteri. Hoc malum facit ecclesiastica diuisio, ad quam tollendam nimis sumus torpentes. Vidi quid Reges scribunt ex copijs literarum, nec despero rem posse bene conduci si aggredi uelimus negotium. Omnibus enim, ut uides displicet schisma, omnes abhorrent. Viam autem sopiendi, hoc malum Carolus Rex Franciæ nisi fallor, & tutam & breuē ostendit, ut fiat conuentus principum, uel eorum Oratorum in cōmuni aliquo loco ibiq; unà recipiatur cōclusio per omnes. Ad hoc aūt peragendū opus esset, rursus scribere cūctis Regibus principibusq;, ut Oratores suos Argentinam uel Constantiam mitterent pleno mandato suffultos, ad pacem Ecclesiæ pertractandam. Fienda esset rursus expensa, quæ anno præterito facta est uix trecētorum aureorum. Paulo plus Constantinus in cōgregatione Niceni Concilij exposuit. Hæc uia non possit impediri, nec Papa uel Con
C cilium reniti possent, tanquā hoc absq; ipsis fieri nequiret. Licet enim principibus secularibus conuenire inuito clero, & tamen illic unio fieri posset. Nam ille Papa indubitatus esset, cui omnes principes obedirēt. Non uideo clericos qui uelint pro ista uel illa parte martyrium ferre. Omnes hanc fidem habemus quā nostri principes, qui si colerēt idola, & nos etiam coleremus. Et non solum Papā, sed Christum etiam negaremus seculari potestate urgente. Quia refriguit charitas, & omnis interijt fides, utcunq; sit, pacem desideraremus quæ siue per aliud Cōcilium uel per conuentū principum detur, nihil pendo. Non enim de nomine sed de re contendendum est, uoca panem si placet lapidem, et da mihi dum famesco. Non uocetur Concilium, uocetur conuentus, uocetur concilibulum, congregatio, synagoga, nihil interest, dum schisma depellat. Ideo mihi admodum placet, quod Rex Franciæ scribit, eiusq; ue sententiæ inhærerem. Nam uidetur Regi nostro permittere huius congregationis uocationem: Nobilis ille qui secum fuit, cui & instructiones dedisti, reuersus est, sed nullas attulit literas. Nunc ad res Athesis reuertor, quæ turbulentissimæ sunt, & nescio an regem moueant. Nam semper unius est uultus, licet res sua geratur incerte, cuius minimum interest, imò nihil, nisi regis causa maxime conturbant. Oratores ex Athesi Cretium uenerunt. Eorum petitio fuit, ut Sigismundus & thesaurus remitterentur, quia iam præterijsset inscriptionis

tempus.

tempus. postquàm in Athesim uenisset Sigismundus cõsiliarios dare sibi patria uellet, & iureiurando astringere. Tumq; si cum eorum consilio Sigismundus uellet patriam suam Regi committere, uel duci Alberto, parituri essent: hæc legatio eorum fuit. His respondsum est: Regem non teneri ad hæc, secumq; Sigismundum unanimem fore: missos esse Oratores in Athesim, hac de causa quorum responsum expectaretur. Cupere tamẽ regem, ut Athesim mitteret aliquos cum potestate tractandi cõcordiam, ne res in tali disturbio perseuerantes, magni alicuius mali forent origo. Cumq; his remissi sunt Oratores: præuenerat eos Constan. Episcopus, qui se mediatorẽ interponere cupiebat. Huic licet, non magna fides sit præbita propter fratrem qui nouãdis rebus causam dedit, multa tamen sunt commissa, etq; mandata est concordiæ practica. Iamq; in Athesim se recepit, quid egerit non potest sciri. Oratores regij non sunt admissi, sed expectant in Rubeoburgo ubi clausura est. Gulielmus illic numerat pisces qui per flumẽ transeũt, multum enim otij habet. Idipsum & collegæ faciunt, quanquã & aliquando luditur alea per noctem. Rustica illic plebs in armis est, & aditũ quasi sepulchrum domini custoditur: non tamen dormit, ut pilati satellites, sed die noctuq; bibit. Receperunt enim Athesim ducales redditus, & cum his plebem in armis alunt, nullusq; aditus caret custode. Sententia omnibus una est, aut Sigismundum recuperare, aut in libertatem se uẽdicare: qui si non satis sua sponte insaniunt, Suitenses instigatores habent, qui se adiutores nefandi propositi repromittunt. Tridentini adhuc in fide manẽt, quãuis per alios dirtim stimulẽtur: dicunt se id acturos quod Episcopus eorũ iusserit. Ex cuius iussu adhuc Regi usque ad mẽses quatuor sunt obnoxij. Rex tamen ad eos nõ habet aditũ nisi per dominia Venetorum, & per uiam hanc mittentur nũc Oratores illuc. Dicunt aliqui comitem Galeazeum cum peditibus quadringentis Tridenti fore, & partes Regis tueri, quod tamẽ mihi non est lucidum. Sunt qui putent obitum Brixinẽsis Episcopi accommodum esse, quoniam is occulte mala hæc fuerit exorsus. Me alia sententia tenet. Arbitror enim eue stigio principes factionis accurrisse Brixinam, ibiq; operam dedisse, ut eorum sentẽtia fiat Episcopus, interea uero iam arces custodiri per eos. Sed licet cuilibet opinari, uaticinari paucis, quoniam futurorum euentum solus Deus nouit, humanæ mẽtes in tenebris degunt, nec uidere, sed argumentari possunt ex præteritis & instãtibus, quid sit futurum in eoque sæpe falluntur, ut qui per uitrum ultra inspiciunt, aut in aquis iactant uisum. Hæc scripsi ad 5. kalendas Ianuarij, putãs me statim missurum literas. Nunc quia super est spacium adijciam reliqua. Iunior Comes Cilix, huc heri aduenit, dux Albertus hora tim expectatur. Similiter et Comes Goriciæ cum eius uxore. Accepi Goriciæ comitem feuda suscepturum, quod si sic erit, nonnihil ad Cancellariam ueniet: cum his ut cõiecto utq; percepi, tractabitur de modo intrandi Athesim. Aiũt enim quidam per terras Goriciæ accessum patere Athesinosq; timere Comitem Cilix. Agetur quoq; ut subodoro quod hic Cilĩẽsis in curia perseueret. Sed his in rebus nemo utilior esset tua Magnificentia. Nemo hic est qui sciat quales sint habiti tractatus cum comite ipso, & ad registrum recurritur. Comitis Goriciæ uxor, quare huc aduenerit nescio, nisi questura iniurias uiri, quem aiunt ultra, quàm dici possit iniuriũ. Quia si eo nimis licet, quia uir ætate confectus, & forma ineptus consortem pene diuinam sortitus fuerat. Qua si bene usus fuisset, nemo esset beatior eo. Inter humanas nanq; fœlicitates hæc uel maxima est, ut coniugẽ quis pulchram sortiatur & bonam, tum, quod est tritum, fœcũdam, sicut hanc esse referunt. Quidam rentur eam omnino diuortium petituram, quia uitæ suæ timeat, quãuis cõiunx mirum in modũ sibi blandiatur. Dum ambo hic erunt altius rem inuestigabo. Hæc satis ad res Carinthianas. Nunc in Vngariam pergo. Scripsi dudùm tibi dictam certam indictam fuisse per Vngaros, ut ambæ partes Budæ conuenirẽt, ac de regni commodo transigerent: quod mihi admodum displicebat, propter locum quo nil agi posse cernebam, nisi ex arbitrio regis Poloniæ, timebamq; nostrũ infantulum iure priuari suo. Sed respicit illum Deus, & quia humana destitutus est ope, ex alto reperit auxilium. Nondũ perdita spes est, nec tam felix est aduersarius, quàm fama prædixit. Cum essemus nuper in uia huc uenientes, obuios Oratores Hungaros apud Pruggam habuimus, qui usq;

in Luben

A in Luben regiã secuti sunt Maiestatem. Hi attulerũt literas ex parte cõmunitatum quas optime nosti. Ac ex parte Strigoniẽsis Archiepiscopi Gistræ & Ladislai Bani. Hi fuerũt etiam hoc anno apud Vĩennam, unus est quem Gischa tunc misit. Alter missus fuit per communitates Caschoniæ quem nomine Philippum dicunt. Hi retulerunt partem regni quæ obedit Ladislao nullatenus consentire uoluisse in dieta Budensi. Sed contenti sunt omnes, ut duo conuentus fiant. Pars quidem Polonorum Budæ conueniat, et pars Ladislai apud Strigonium idq; in Purificationis festo proximo. Petunt quoq; Ladislai te ut Rex ad Strigonium Oratores in præfixa die transmittat, nec uelit res tantas negligere. Postularunt etiam Regem suum ad cõtermina regni deduci sicut eis promissum esset. Orator Gistræ retulit dominum suum quãuis uxorem alterius haberet, stabili mente Ladislai partem tueri, nec timere aliquẽ, nec debere illum sic esse uxorium ut propter fœminam Regem deserat. Sed uiam sibi per hoc patere qua sibi attrahat alienos. Mulieremq; uiro subesse non uirum mulieri. Et hoc coniugium non parum conducere Ladislao. Hoc responsum est Regis. Ladislaum nondum missum, quia ægrotus fuisset, sed mittendum esse quàmprimum Rex in Austriam reuerteretur. Oratores futuros in dieta ut petitũ esset, & super hoc rectoribus Austriæ scriptum est ut Oratores ipsi mittant, Gratiæ actæ sunt quod in Budensi dieta non sit consensus præstitus. Scriptumq; est Ca

B stellano Grezẽsi, ut purum his Oratoribus ostendat, & hoc modo dimissi sunt Hungari in Vienna. Conuentus habetur patriæ, eoq; Ioannes Niperg missus est, qui nondum redijt, nec quid sit gestum scitur. Nunc tempus esset res Italas ingredi: sed nihil habeo il linc scriptura dignum. Fama est comitem Frãciscum mille quingẽtos equites amisisse, quos Picenninus bello susceperit. Id tamẽ dubium est. Eugenius Romæ manet. Partes illæ sic se habent ut nosti. Nihil innouatum audio. Nemo huc Oratores mittit, & nos illuc neminem destinamus. Montes niuosi & nimis alti intersecant aditus, nec tu me pendis, nec ego te magnifacio ut uolunt principes sic existimantur. Vigilare, laborare, cura re plurima oportet, si quis uelit haberi magnus, quidam modico sunt contenti & recte sane, si ad naturam uiuentes Deum respiciant, & quieti sunt animi. Ille non est laudandus, qui multa cupit, & aggreditur pauca. Oportet nanque & animum & opera conuenire, si quis commẽdari debeat. Miror Venetos hic propinquos nullum misisse. Aut nos contemnunt, aut maioribus sunt occupati negocijs. Ego nostri causa optassem maxime illorum aduentum. Sed transeo hæc ut ad res ecclesiæ reuertar quæ hucusq; differe finem hodie susceperunt. Res in Concilio hæc gesta est: literæ in primis tuæ perlectæ sunt, tum Oratorũ, tum Regum. Post alia scripta ordinem habitum apud uos referentia, nihil aliud disceptatum est, nisi an ueniendum esset Nurenbergam. Sed postquam discrimen imminere ostensum est, nisi ueniretur, placuit aduentum polliceri, totaq; di-

C sputatio de tempore mansit. Alijs Purificationis diem, alij medium quadragesimæ, alijs festum Martini, alijs sancti Georgij placebat eligere, obtinuitq; tandem ultima sententia. Scribitq; rex tibi & principibus, quibus alias scriptum est, uelle se omnino in die sancti Georgij apud Nurenbergam uideri, sicut ex eis literis cognosces. Roganturq; principes ut interim maneant indeclarati, de cõtinuatione dietæ usque in tempus illud nihil est dictum. Sed apparet ex taciturnitate totũ remitti ad uos, qui dietam tenetis. Multa misa sunt placere tum Regi tum consiliarijs. Via quam rex Franciæ aperuit, & Chimensis Episcopus illam in quadam suam schedula plurimum commendauit. Mihi etiam ut supra dixi, si quid uideo, perlibens est: ex quo principes Germaniæ non sunt unius uoti. Tibi autem seorsum scribitur, ut omnino reuertaris, quod mihi his rationibus persuasum est. Primum propter Ecclesiam Frisingensem ut interim prouideas possessionem habere, quia sequatur postea quicquid uelit, res tua in uadio erit, quanquam non uideo, quod hæc Ecclesia manus possit effugere tuas si uelis instare, Nam ut literæ Regum canunt, omnes Eugenio parent, illumq; uenerantur & colunt. Et impossibile est declarationem aduersus eum fieri nisi maius schisma suboriatur. Idcirco perseuerare in sententia debes, & hanc ecclesiam prosequi quæ tua est, uel Rex ut puto aduersus erit dictis suis. Solet enim quod promittit ratum esse, nec uerbum regium facit irritum. Et ob

hanc rem uenire omnino debes, ne propter absentiam tuam aliquid innouetur per aliquos qui huc dietim ueniunt ex Bauaria. Rex praeterea multum tui est nunc indigens. Et tunc bonum est seruire principibus, cum res praeter sententiam eunt. Te res Athesis, Cilix, Vngariæ, Bohemiæq; deposcunt. Non dico Italas, quia illarum non est cura. Sunt tamen & Sueuica negocia siue Alsaciæ, unde legatio huc uenit auxiliū aduersus Suitenses postulans, alioquin tacite interminantur ducem Burgūdiæ fore accersiēdum. Videas quia necessarius est tuus aduentus, utere occasione data, quia rebus tuis admodum conducit. Exinde cum sicut scribis necessarium sit Regem ascendere Nurēbergāq; petere, perne cessarium est te penes Regem esse, ut instes, commoneas, pericula demonstres & persuadeas. Nanq; si tu ades, poterit Rex illuc trahi, aliter uero timeo, ne quod nunc scribitur euanescat, & sic error nouissimus fiat peior priori. Scio nonnullos esse qui libenter uiderent te semper abesse, sed tuum est desiderium potius Regium intueri, & tuum commodum quàm illorum uoluntatem. Non scripsi adhuc tibi quàm exaltatus sit magister Vlricus qui assecutus est plebem illam quæ pertinebat ad uniuersitatem Viennensem, quæ quingentos aureos annuatim præbet, sed dignus est hoc bono, utinam nulli minus inconuenienter beneficia committerentur. Ego quamuis indignus sum bono, auidus sum tamē boni ita ut fit. Nam qui pauciora meretur plura cupit, quia nemo se ut est extimat. Hoc facit ut scribā quid mihi obtigerit in plebe Saratanæ uallis, quam tuo beneficio Rex mihi concesserit, ut si possibile sit & cōsilium offeras & opem. Vicarius Tridentinus receptis literis quas a Rege obtinuimus mei causa (nam me mutuo diligit) in uallem Saratanæ se contulit, possessionem petijt: tantum apud parochianos egit ut possessio sibi meo nomine tradita sit. Sed oportuit eum promittere consensum Ducis Sigismundi subsecuturum fore, alioquin possessio uim amitteret. Ita scribis mihi Vicarius præfatus per ternas literas, suadetq; ut habeā literas principis domini ducis, per quas appareat eum fore cōtentum de his quæ Rex fecit. Interim uero possessionem habet. Mihi res uisa est impetratu grauis in hac rerum turbine. Sed expectabam reditum tuum. Interea Magister Vlricus qui suam Saratanā nimis tuetur, meq; sui causa spernit, uerbū ex parte Regis hoc ad me habuit. Inquit enim Regem cupere me Saratanæ fratrem siue is nepos est, quietum dimittere, mihiq; promittere Ecclesiam primā quæ uel in Austria uel in Sueuia, uel in Athesi uacaret. Stiriam, Carinthiam & Carniolam excepit. Mihi res uisa est admodum suspecta, tum propter hanc exceptionem, tum quòd ego possessor sum habens ius reseruationis, ius ordinarij, & ius patronatus. Alter nullum ius nisi primariarum precum præfefert. Durum itaq; putabam dimittere, & non parere Regi durius. Tandem considerans quòd per medium tuum ius patronatus habueram indignum putaui aliquid agere, nisi te prius consulerem. Respondi ergo me uelle reditum tuum manere, qui me promouisses, & quicquid tu consuleres id agerem. Sic res se habet. Nunc precor ut uelis Regi suadere ne me destituat, ne uelit alteri plusquàm mihi affici, ne iustitiam meam illius iniustitiæ præferat. Nam & sua interest ut ius patronatus in illa Ecclesia maneat, nec decet beneficium principis mutari. Ego uero etsi parui redditus illa Ecclesia sit, tamen contentus sum, canonicatumq; illic habeo, & uellem aliquando me sequestrare ab huius mundi turbinibus, Deoq; seruire & mihi uiuere: haberem illic ducatos ducentos cum canonicatu annuatim, possemq; honeste uiuere. Ego iam sum uesperum prætergressus, & non semper potero huc atq; illuc discurrere, si faciam hoc per sex annos satis est, postea quiescere me oportet. et utinam locum habeam ubi quiescam honestum. Sum animi tui, plus mihi placet hodiernū ouum quàm gallina crastina. Nescio quid uesper uehat, quod habemus tenendum est. Ideo tibi supplico in hac re ut me iuues uel scriptis uel uerbis, si redieris, quod omnino curare debes. Non mei causa hoc dico: ego enim parui momenti sum, sed propter rationes prædictas, & ut tristes sint, qui te abesse sunt lxti. Non potui adhuc scire per quam uiam tibi redeundum sit, sed sciens mox scribam. Nam si rex rediret in Austriam, aliud iter est, aliud si se superius transferret. De literis Arelatensis, alias tibi scripsi. Cum illarum uidebis copiam, credo me non magnopere dices errasse, aut si error est ueniam meretur.

retur. Tu tale optime cum liberis & coniuge quibus relictis, ad nos reuerti cura.

Remedium ad reſarciendam Eccleſiæ pacem, Epiſt. LV.

Reuerendo in Christo patri Domino Syluestro Episcopo Chimensi, Domino ſuo præcipuo Æneas Syluius Poëta, S. P. D.

NOn miror quod ad me nihil ſcribis, quia nihil me indiges. Illud mirandum eſſet ſi ego ad te nõ ſcriberem, quia & gratia tua ſemper egeo, & beneficia plura ex te accepi. Vna res tamen me reddit excuſatum, quia inaniter ſcribere hominis eſt abutentis ocio & literis: hac de cauſa tacui hactenus. Nunc uero res ſe obtulit, quæ mihi ſcribendi materiam præbuit. Vidi nuper literarum copias, quas Reges imperatori noſtro ſcribũt in rebus Eccleſiæ, perpẽdiq; omnes agreſſe ſchiſma, quo Chriſtianus populus impræſentiarum conturbatur, multumq; demiratus ſum Regis Franciæ iudicium, quod cum tuo concurrere cognoui. Memini enim cum aliàs ſimul eſſemus, decq; hac ipſa re ſere remus ſermonẽ, quo nam pacto pacari Eccleſia quiret dixiſſe te: Ego ſi Cæſaris eſſem loco, uellem cunctos rogare principes, unum ut in locum mitterent Oratores, qui plenam poteſtatem haberent res Eccleſiæ componendi. Nam quod principes facerent, & populus ſequeretur & clerus. Ecce quia rex Franciæ uiam huiuſmodi recipit, quis dubitet reliquos omnes aſſenſuros, ſi natio Germanica conſentiat. Iã permittit Rex Franciæ Cæſari noſtro congregationis huiuſmodi uocationem. Vos qui habetis rem in manibus, amplecti hoc debetis, Regiq; noſtro et electoribus ſuadere, ne oblatam negligãt uiam, quia ſalus hinc pendet maxima. Nec hic oportet uel Papam requirere uel Concilium, nolint uelintq; illi conuenire principes poſſunt, ſecq; in hanc uel in illam partem declinare. At non erit hoc Concilium, non ſit, quid ad nos, non de nomine, ſed de re quæſtio eſt. Satis eſt ſi ſchiſma de medio auferatur, uocetur quocunque nomine qui aufert ſchiſma. Stultus quidem Senis debitorem in iudicium traxit, tanquã is negaret debitũ, qui ſolidum ſe ſuſcepiſſe fatebatur. Cum ſtultus duodecim denarios peteret apud Senenſ. tum idem eſt ſolidus, quod & denarij duodecim. Sic in re noſtra ſtultus erit, qui tolli ſchiſma per conuentum principum negauerit, quia Concilium non uocitetur illa congregatio, uocetur Synagoga uel conuenticulum non curo, dum pacis exinde ſequatur effectus. Sed tu & collegæ tui in campo eſtis, ubi hoc geritur bellum, & in hac area, ubi hæc palea teritur, uidete ut fabam bene cudatis, nedum ſchiſma Eccleſiæ tollere curatis, diuiſionem in imperio inducatis. Hoc non dico ueſtri cauſã, quia rectum ſcio propoſitum ueſtrum, ſed ut elaboretis, quod Germania unius animi ſit, unumq; Papam colat, & in unius fidei ſinceritate gradiatur. Hæc uolui ſcripſiſſe, quia gauiſus ſum Regis Franciæ ſententiam conuenire cum tua: tu tamen ſtude, ut illi ſit locus, niſi quid melius interim cogitaſti. Vale optime, & me extra memoriæ ſinum noli abijcere, quia tuus ſum quanculuſcunq; ſum.

Prohibet ne de Epiſcopatu Friſingenſi ſine conſenſu imperatoris cuiquam prouideatur, Epiſt. LVI.

Æneas Syluius Poëta, Ioanni Tolner in Romana curia procuratori uiroq; bono, S. P. D.

VEnit ad curiam ueſtrã lator præſentiũ quẽ Regia Maieſtas in factis Eccleſiæ Brixinenſi deſtinat. Rogo te, ſicut ſoles regio deſiderio, ut faueas, ne quis ad illam Eccleſiam promoueatur antequã Rex nominauerit quẽ uoluerit: nec graueris quomodo res tranſeat me inſtruere. Scribo tibi confidenter ſciens amicitiã quæ inter dominum Cancellarium & te uiget. Et cum ego illius ſeruitor exiſtam, non puto meas preces apud te incaſſum ire. Poſt hæc ſcire te uolo eundẽ Cancellarium abeſſe, quia per Regem deſtinatus eſt Nurenbergam, ſed mox reuertetur, quia iam ſibi, ut redeat ſcriptum eſt. Is ſi nunc adeſſet, ſcriberet tibi quid opus ſit in facto Friſingenſ. eccleſiæ: ſed quoniã ipſe abeſt, opus eſt me omnia ſignificare. Nam ille me in ſuo loco dimiſit, & harũ rerum cõmiſit curam. Res ergo ſic ſe habet. Aduerſarius qui fuit per capitulum electus, iam adeptus eſt poſſeſſionem omnium eorum quæ apud Bauaros ſunt, & dietim inſtat, ut caſtra quæ Rex tenet, ſibi dentur, & omnes Bauariæ duces eius cauſam tuentur Regiq;

moleſtiſsimi ſunt. Rex autem dediſſet iam caſtra domino Henrico ſi bullæ ueniſſent in poſtolicæ, ſed quia non ueniunt ſuperſedet. Et timendum eſt ne Bauarorum precibus in alterius partis fauorem mutetur. Ideo admodum miror, has literas non eſſe ex curia miſſas, quia non minus intereſt Papæ & curiæ ueſtræ dominum Henricum hanc ſortiri eccleſiam, quàm domini Cancellarij. Ipſe enim reperit honorificam cõcordiam, & promittit ſibi alius epiſcopatus pro fratre. Sed omnia refutat intuitu Papæ, qui ſibi tã benignus fuit. Egõ tamen timeo, ne cogatur neceſſario, ex quo bullæ non mittuntur: quia tantum impetum ſuſtinere non poteſt. Rex uero ſibi promiſerat poſſeſsionẽ caſtrorum, quæ habet uiſis bullis. Nunc omnia propter bullas depereunt. Ideo uelis ſupplicare Cardinalibus (nam ipſi ſunt impedimento ſicut accepi) ne propter unam annatam centum perdant, & illam non habeant. Ego rogo dicas Tarentino qui Cancellarium diligit, quod prudentis eſt aliquando ſcire perdere, nec dicatur, ſpem precio non eſſe emendã, quia inescandi ſunt nonnunquam homines ſicut piſces & aues & ferarum genus: nec tãtum quod ante pedes eſt reſpicere debemus, ſed futura etiam intueri. Te etiã hæc cauſa tangit, qui propter hanc promotionem inſignem eccleſiam Pruckenſem conſequeris, ideo labora, ut bullæ mittantur quas potes per hunc nũcium mittere, qui eſt Capellanus Regis & fidus. Non dico plura, tu me plane habes: hic rem amici, rem tuam, & rem geres communem. Reſcribe mihi quid in re ſit, quæ ſpes habeatur, ut Cãcellarium & fratrem qui tui ſunt cunctorum certiores efficiam, ac uale optime.

Laudat Legatum, quod pecuniam remiſit. *Epiſt. LVII.*

Aeneas Syluius Poëta, domino Thomæ, Haſelbach ſacræ Theologiæ magiſtro, S. P. D.

LIteras quas ad me nuper miſiſti, Regiæ maieſtati oſtenſas feci, ut quæ foret erga te mens illius perſentirem. Placuit Regi diligentia tua, dixitq; te melius feciſſe quam hi qui dationem pecuniæ ſuſpenderunt. Is ut noſti pauca loquitur, ſed ex his paucis plura colligi queunt. Naturam eius noſti & mores cogites, quid hæc uerba importent. Tu tamen nullatenus hæſitare debes, quin bene agendo gratus principi ſis. Feciſti enim ut uirum decet bonum, & communis cõmodi zelatorem, qui rem publicã ſuæ præfert. Potuiſſet ſcandalum grande contingere, ſi remanſiſſes pecuniam expectando, cum omnia munimenta apud te forent quibus in conuentu agendum erat. Nunc res bene directa eſt, & iam pecuniæ tibi miſſæ ſunt, & ampliores mittentur. Quomodo autem in reliquum ſit procedendum ex apicibus regijs cognoſces. Vale & me tui amoris participem facito, quanquam non putem me fore illius expertem.

Laudat amicum quia diligenter rem commiſſam curauit. *Epiſt. LVIII.*

Aeneas Syluius Poëta Franciſco Boſsio Iuriſconſulto, S. P. D.

ACcepi tres literarum tuarum unius ſententiæ. Exponebãt enim omnes rem geſtã apud Saratanos. Deinde ſuadebant ut conſenſum illuſtris principis domini Sigiſmundi circa ius patronatus impetrarem, quia ſic res mea in uado foret. Ego tuum erga me animum, qualis eſſet iamdudum habebam perſpectum: ſed tu dictim ſuperas opinionem meam, & nedum querelæ, mihi locum eripis, ſed facultatem quoq; referendi gratias aufers. Gaudeo tamen ego me talem amicum eſſe ſortitum cuius plura ſunt erga me beneficia quã nedum præmiare poſſum, ſed etiam numerare. Tu autem conſcientia tua lætari debes quãdo ſic amici negocium geris ut tuum putetur. Rata ſunt apud me omnia per te geſta, nec ullus grauat me ſumptus. Mirorq; te non plura expoſuiſſe. Volui quod ſuadebas à Sigiſmundo impetrare, ſed terruit me nouitas apud Atheſinos orta, timuiq; ne Rex ægreferret, tanquã quod eſſet à ſe geſtum rueret, putauiq; differendum, donec Cancellarius reuerteretur. Interim ex parte Regis rogatus ſum hanc plebem, ut aduerſario dimitterẽ, quia de meliori uellet ſua Maieſtas mihi prouidere. Hoc Rex ad preces aliquorũ fecit. Reſpõdi me uelle Cancellariũ expectare qui me promouerat, & facturum quod ille iuberet. Sic nunc ſe res habet. Sed hoc ſepultum eſſe oportet, ne quid Parochiani perſentiãt, quod ſtude in deuotione ſeruare. Ego aduenïente Cãcellario quid ſucceſſerit tibi ſcribam. Miſeram literas ad te et ad Parochianos ac alios ut ſuaſiſti,

A suasisti,sed audio,nuncios regios,qui illos deferebant non esse admissos. Arbitrorq; literis meis transitum non patere. Ideo has confeci ut scires me tuas suscepisse,et quo in statu apud nos esset negocium. Quid uero ulterius expediat nihil dicam,quia suis non est Mineruam docere: unum tibi notum uolo,ut scias res capitulares,melius dirigere,dietã scilicet Nurenbergensem ad festum Ascẽsionis prorogatum esse,quo tempore iturum se personaliter Rex per suas literas significat. Vltra non dicam plus,nec hoc dicerem ni si iam hic publicatum esset. Vale & me concanonicis commissum effice. Cum Deus uolet erimus simul,& uitam ducemus beatã extra curiæ clamores atq; miserias.

Diuitibus non expedit condicere bellum, Epist. LIX.

Aeneas Syluius Poëta, Nicolao Veneto Canonico Tridentino, S. P. D.

SCribo domino Francisco Bossio literas quas cum his mitto. Sed accepi uirum terrore perculsum Tridento abijsse Patauumq; petisse,quia non placet sibi urbem incolere plenam tumultibus,sicut nũc tua ciuitas est,quæ obsidionem expectat. Laudo ego consilium suum. Nam qui potest in pace uiuere,is damnãdus est,si se ingerat bellis. Nemini bellum est utile,nisi cui status præsens est grauis. Franciscus uir diues est,& sua fortuna contentus: fugit certe rumores fugiens,& lites fugit,ex quibus nihil lucrari potest. Scit aliud esse hoc iudiciũ quã illud ex quo ditatus est Rotæ. Nam hic manibus causa defenditur. Ibidem lingua. Tu scis ubi est,ideo rogo meas literas sibi,ut destines, & in B eius absentia me tuearis,ne quid innouetur in Canonicatu,quem illic habeo,& sic te in re mea habe. sicut de tua probitate & amicitia spero. Non puto has tribulationes diu mã suras qa tendit Rex nobis auxilio esse atq; fauori. Vale & me tuũ puta ubicunq; sim.

Commendat pugnantem pro sanguine claro & pro iustitia, Epist. LX.

Aeneas Syluius Poëta,magnifico Galiazio comiti de Archo. S.P.D.

ACcipio te uenisse Tridentum,militariq; manu Regis partes tueri. Id quoq; Rex accepit,ac propterea te amat,colitq; maxime. Res huiusmodi tibi & domui tuæ honori erit,& utilitati quãtum sentio. Perge igitur, et dum occasio adest uirũ qui es te demonstra. Multorum uirtus iacet,quia campus deest ubi se ostentent. Tibi facultas est qua tum animum,tum ingenium patefacias tuum. Res quam tueris iusta est, & pro sanguine claro aduersus plebem & incertum uulgus pugnam habes,uide ut periculum facias non tui,monstresq; sanguis illustris,quantum obscuro præstet,si es qui credideris. Rex de te bene sperat,opinionem suam imple,et omniũ qui apud se sunt. Sic cum sis magnus poteris fieri maximus. Hæc scripsi,quia te amo,& uidens bonum tibi nomen esse. Cupio ut illud maneat augeaturq;. Fratri tuo me dede & mihi,ut soles,amorẽ tuum communicatum fac. Vale.

Secretarius appellatur, ideo multa scribenda obtulit, Epist. LXI.

C

Aeneas Syluius Poëta, Ioanni Peregallo scriptori apostolico fratriq; amantissimo, S. P. D.

VEteres sunt apud me literæ tuæ, quibus nõ respõdi,quonia nũc in Stiria,nũc in Carinthia,nunc in Carniola inter medios barbaros fœuasq; nationes cõstitutus. Nũc apud Istriam & super oras superi maris cum Tergestinis uersatus,nullum habui cui committere literas possem ad te perferendas. Nunc quia nuncius datur,Basileam petiturus,statui nonnihil ad te scribere,ut & me uiuum scias,& sospitem ac tui memorem. Nec enim possem obliuisci tui,semperq; tua dulcis imago mẽti hæret mex. Habet igitur has ex me literas,& illum timorem quem de aduentu familiaris tui indueras abijce. Nihil est enim quod amplius illinc uereare,uidiq; eum & sanum esse cognoui,apud quem tui causa usus amice sum. Vult eius socius quantũ intelligo uos reuisere,ipse manere decreuit. Ego utriq; abitum persuasi,ac ubi nõ profeci,liberum dimisi arbitrium. Quia nihil iuuat calcibus murũ tundere,aut eos uentis dare. fiat quod eis placet,nihil est quod in damnũ uergat. Tuus ille fratet cautus est, sibiq; magis quã uoluptati uiuit nec breue gaudium lõge præponit utilitati. Tu te mirabere,si hominem cerneres. Si quando combibit,nihil periculi est. Nemus magnum est Viennæ multæq; inter diuersas quercus ad fontem sunt uiæ,obloqui potest aliquis,cloqui non potest. Hæc tuis dictis amicitiæ &

monitorum plenis dicta esse uolo, quantum famulo conueniunt. De me autē tibi ut bene persuadeas cupio. Nec enim aut gratia minor, aut spes deterior est solito. Quod mihi scripsisti de absolutione cuiusdā homicidij sicut Philippus noster optabat, non potest nunc impleri. Veniat homo Nurenbergam, illic perfici res poterit. Nec iam hic dubium sit, quin rex uadat. Quo in loco spero res uniuersalis Ecclesiæ sic dirigi, ut et tu, et omnes qui bonum commune cupitis, ex sententia uos iudicetis exauditos. Idq; mei nomine dici cupio Reuerendissimo domino meo Cardinali sancti Calixti, uiro bono et ueri amantissimo: cui ut me commendes peto, & unà uiris Theologiæ plenis Frācisco & Andreæ minoris ordinis professoribus. Quibus si non latius scribo, ut ueniam dent ora, quia officio meo parere me conuenit. Nec enim alia de causa secretarius uocor, nisi ut quæ audio quæq; uideo digna, silentio in abditis mei pectoris claudam. Satis eis est quod bonam spem facio. Scriptoriæ officiū quod illic habeo, si emptorem reperit, prætium mihi referri be, ut si fieri potest utiliter illo me leuem, quia non sum eius animi ut ad uos redeam. De Tridēto arbitror te audisse. Nonnihil hic fama est Athesinos obtinuisse Tridētum. Veritas adhuc nubilosa est. Franciscus noster Decanus illinc abijt, quoniā postquam uidit sapienti suæ sententiæ locum non esse, recedere potius irrisus uoluit, quā manere damnificatus. Ego nō spero illam rem mihi utilem esse, nec usquā in rebus ecclesiasticis sum fortunatus. Laurentius de Rotella nihil mei causa Mediolani obtinuit, nō sua culpa, meam enim causam exacte promouit. Sed nosti patriæ mores, nolo in illum dicere qui potest præscribere: longæ sunt manus principum atq; timēdæ. Sed etiam principes priuatorum hominum sunt indigni. Ego nullum faciam pluris quàm me putem teneri. Tu uale & mihi sæpe scribe, meq; sæpe uisita, quia nihil est quod tuis scriptis in oculis meis extet acceptius. Andream de Paulgallis, et Iacobum de Ceruetijs, ac omne bonum nostrū tam affectuose meo nomine iube saluere, quàm me scis illos amare. Casparem Nauariensem arbitror cum auunculo repatriasse, si tum istic sit, ne meæ salutationis expers maneat facito. Iterum uale.

Suadet moribus cooptare, non iuris subtilitate utendum esse, *Epist. LXII.*

Aeneas Syluius Poëta, domino Stephano Caciæ Naua-
riensi iurisconsulto, S. P. D.

REuersus ex Vindelicis inueni munera, quæ in Viennam Barbatus ex te detulerat, tam præciosa ut mittente magis quā recipiēte sint digna. Mos hic Alexandri fuit, qui dona semper ex se metiebatur. Ago itaq; tibi gratias, quanquā ferre tale ornamentum, ubi mos non est, minime deceat. Scis quia non regiones nobis aptandæ sunt, sed nosipsos regionibus cōformare debemus. Ego tibi ad hoc uersus Mediolanum scripseram, qui te reliquisse Cōcilium rumor erat. Nunc uero admonitus Peregalli literis, Basilex te fore percepi, quod mihi eo gratius est, quo te possim meis scriptis sæpius uisitare, quoniā id tibi & honorabilius & utilius puto, quia frugifer illic campus est, & pauci messores. Et quanquā plures essent, tibi tamen priores semper debentur partes. Obtuli me alias curaturū ut Regis aduocatus fieres, si res Frisingensis apud uestram dimocratiam bene transiret, quā conditionem scis non esse completam, te quoq; fuisse patronum partis aduersæ. Quo fit ut solutus promisso siem, si iuris apice uelim frui. Sed scio quia summum ius summa est iniuria. Ego preterea tibi non uerbis, sed animis sum ligatus. Scioq; me nunquam tantum conari tui causa posse, quin ultra sim debitor. Quapropter etsi durum sit obtinere quod spopondi, spero tamen me uoti compotem fieri, ut tibi geratur mos. Sed est moderator & arbiter omnium tempus. Rogo itaq; te, ut parum per expectes mihiq; fidē habeas, quia aut Aeneas esse desinam, aut tuæ cupiditati parebo: Nec me Gallico more loqui censeas, qui paruam moram quatuor & decem annos computant. Credo Prophetas imitari cupiunt, qui cito uenturum dicebant, qui annis post quingentis uenit. Ego non annum sed paucos menses petam, ut rem tibi confectam donem. Vale & amicis salutes dicito, dominis uero me commenda.

Noutaros

Nouitates Vngariæ & de conuentu Nurenbergensi, Epist. LXIII.

Aeneas Syluius Poëta, domino Ioanni Frund Agrippinæ *ciuitatis secretario, S. P. D.*

NOn habeo quid tibi scribam & cupio scribere, ut inter meas epistolas tuum quoque nomen inueniatur. Mendicabo ergo materiam, & nouitates quæ apud nos sunt tibi significabo, quas tamen, uti reor, non inuitus audies. Conducunt enim ad res Nurenbergæ tractandas. Scis te sæpe ueritum esse ne pestem aliquã Vngaria pareret, quæ Regem in his partibus detineret. Hic iam timor abest. Inducias nanq; biennales habemꝰ quas, quomodo simus uenati, paucis aduerte docebo. Miserat Rex Poloniæ literas quasdam Cæsari nostro, formamq; dederat iuxta quam pacem deposceret. Non libuit Cæsari quod petebatur, formamq; aliam dictauit per quam non solum Austria, Stiria, atq; Carinthia, cum Carniola, sed omnis etiam obedientia Regis Ladislai cõ prælẽdebatur: Oratoresq; cũ eadem misit, quibus Regem Poloniæ petentibus post expositionem legationis certi deputati sunt uiri cum quibus conferrent. Inter quos Iulianus Cardinalis, Nicolaus decanus Cracouiensis & Laurentius Palatinus Vngariæ fuere. Inter hos cum lecta esset forma per Cæsarem data, magnus rumor exortus est: quoniam Ladislaus Rex Vngariæ uocitabatur. Ex hoc, inquit decanus, iam se Cæsar partialem facit, qui regnum Vngariæ attribuit Ladislao. Nos ergo nihil amplius tractabimus B secum, quid Cæsar in Vngariæ regno manum extendit. Ad hæc Oratores, uos, inquiũt, nodum in scirpo quæritis. Quid uestra interest si Cæsar suum patruelem regalibus ornat titulis? Dominus uester se Vngariæ Regem scribit, nec Cæsar suas respuit literas, quoniã nec uestra scripta ius auferũt Ladislao, nec apices regij, si quid habetis, uobis ius adimunt. Ad hoc retulit Palatinus. At Ladislaus uerus est Vngarorum Rex, non par ratio est. Tum oratores, hauq; hic locus est de iure disputandi. Postquàm unita fuerit Ecclesia, fus poterit in hac causa discuti. At ego, Palatinus inquit, & coram summo Pontifice & coram Cardinalibus nihil negocij haberem hanc tueri causam, quia plana & perspicua res est. Nec tam inops sensus est quispiam qui regnicolis auferat eligendi Regis potestatem. Non disputaturi uenimus, inquiũt Oratores, sed de pace acturi. Si pacem uultis pacem damus, si bellum plus placet non detrectemus certamen. Vestrum est eligere quid horum malitis. Hinc decanus non sic exhausti sumus inquit, neq; tam uecordes ut tam ignominiosam pacem uelimus amplecti. Vires adhuc sunt nobis & animi, nec quem quam timemus. Tum oratores nec nos aiunt, aut inopes sumus aut exangues. Si aliena inuadere non possumus, at tueri nostra commode ualemus: Idq; bonis uiris sat est: Nobis à tergo tuta sunt omnia: In fronte nos habemus quibus potentes sumus resistere si malignari uolueritis. Vos inter nos & Turcas estis medij, uidete ne retro & ante feriamini. C Tum Palatinus. Scimus Cæsarem uestrum opulentum esse, sed regnum etiam hoc plenum est. Nobis nemo terrori est, pacem uestram nobiscum referte. Referimus, inquiunt oratores, abinuicemq; discedere uolũt. Exinde Iulianus Cardinalis, per Deum oro uiri magnifici, complectimini pacem, si progredi aduersus Turcas uolumus pax necessaria est. Sinite ut hoc pauper regnum respiret. Nolite campos Christiani sanguinis unda commaculari. Sed frustra uociferatio eius fuit, abitum est re infecta. In crastinum tamen nuntiatum est oratoribus ne discederent, quia non Regis nomine responsum eis fuisset. Expectatum est iterumq; disputatum. Postea res in camera Regis trutinata est. Tandem uenit in publicum uox, & in hunc modum Vngarica lingua locutus est. Reuertimini Oratores ad Cæsarem, salutemq; sibi meo nomine dicite. Post referte. Nos pacem per eum missam quamuis non indigeamus illa, sui causa ut sibi complaceamus libenter acceptasse. Et in omnibus eius articulis sicuti iacent, esse complexos. Super qua re literas nostras infra octendium Possonij recipietis, ubi & Cæsarios apices esse curabitis uobis esse tradendos: sic ergo concluſa res est. Et agunt Vngari iam inter se quo pacto formidabiliores in Turcas proficiscantur. Venetijs quinque & uiginti triremes armantur, quæ per mensem Iunij in Hellespontum traijci debent. Cæsari nulla est alia cura nisi ut quàm festinanter & quàm honorifice Nuren-

bergam petat. Puto abhinc dies quindecimus eius erit receſſus. Albertus & Sigiſmundus duces ſequentur: & uti ſubmurmurari ſentio, Comes Cilix iunior et dominus Vualſe, utcunq; ſic bene actum putabo ſi eius tantum perſona illuc uenerit, quod iam mihi non eſt magni dubij niſi quia futuri nulla eſt certitudo. In cauſa tua multum uerborum perdidi, nil uideo quod fieri queat, niſi poſtquàm Nurenbergæ fuerimus ubi artibus erit utendum & nouis & maioribus. Aduerſarius tuus ante diem obijt, filioq; nullam hereditatem præter lites reliquit. Deus illi miſertus ſit ſiue iuſta fuit eius cauſa ſiue iniuſta. Philorcium quam hic amaſti tumidum uentrem gerit, ſiue is uentus eſt ſiue cibus nimius. Ioannes ſecretarius Nurenbergen. utrem putauit illius uentrem uino plenum, Aſcendit q; ſupercalcauit, preſsit, ouumq; nixus eſt ut uinum deprimeret, ſed nihil præter uentum exiuit. O ſi lachrymas cerneres & planctus audires quibus miſera poſt tuum abitum ſe macerauit. Certe niſi Ioannes opem tuliſſet animam exhalaſſet miſella, quia neſciunt mulierculæ, ut uiri, flammas amoris ferre. Sed abijt nunc quoque Ioannes neſcio quid actura ſit infelix: mihi ſi eſſet theutonicus ſermo, adirem fœminam, ſolarer & blandis uerbis recrearem. Sed nihil mihi cum uiris Almanis præter tactum eſt. Ipſe inſipidus eſt niſi & uerba ſint. Subdelegabo igitur Michaëlem noſtrum qui & uerbis Vlyſſes eſt & factis Achilles. Tu uale & mei memoriam geſta.

Laudat eloquentiam: eamq; ad Britannos uſq; profectam, Epiſt. LXIIII.

Aeneas Syluius Poëta, Reuerendo Patri domino Adam de *Molin Anglico & apoſtolicæ ſedis Prothonotario, S. P. D.*

REgſus tabellarius ex Anglia dudum reuerſus tuam mihi epiſtolam reddidit, cuius tot ſententiæ fuerunt quot uerba. Legi cupide quæ ſcripſiſti miratusq; ſum Romanam facundiam in Britãniam uſq; profectam eſſe. Sed fuerunt & alij apud Anglos Tullianæ cultores eloquentiæ. Inter quos uenerabilem Bædam nemo non ponit. Petrus Bleſenſis longe inferior fuit, cuius epiſtolis hanc tuã perbreuem antepono. Congratulor tibi & Angliæ: quia iam uerum dicendi ornatum ſuſcepiſti. Sed magnæ ob hanc cauſam referendæ ſunt grates clariſsimo illi & doctiſsimo principi Cloceſtriæ duci, qui ſtudia humanitatis ſummo ſtudio in regnũ ueſtrum recepit. Qui ſicuti mihi relatum eſt & poëtas mirifice colit, & Oratores magnopere ueneratur. Hoc nimirum fit ut plures Anglorum eloquentes euadant. Quia quales ſunt principes tales & ciues eſſe conſueuerunt, & mutantur ſerui ſtudio dominorum. Perge igitur mi Adam mi Here. Eloquentiam quam habes tene atque amplifica, tibiq; honorificentiſsimum puta in ea re præſtare hominibus, in qua cæteros animantes homines ipſi præcellunt. Magna res eſt facundia, & ſi uerum fateri uelimus, nihil eſt quod tam regat orbem quàm eloquentia. Quoniam quicquid agimus in republica perſuaſi uerbis agimus, & illius in populi ſententia manet qui melius nouit perſuadere. Tute iſta ſcis ideo miſſa facio. In rebus Ecclefiæ qualis ſit animus tuus, & tabellarius idem, ut uoluiſti, mihi retulit, & ego Franckfurdiæ prius ſenſeram. Laudo te qui pacem præponis bello & pacatam uidere, cupis Eccleſiam. Audio te Nurenbergam petiturum, ibi latius inuicem colloquamur. Cæſar iam itineri ſe accingit. Infra futurum menſem illic, ut ſpes eſt, inueniemur. Dux Albertus frater & Sigiſmundus patruelis eò quoque ſe conferent. Vtinam pax, ut optamus, fiat, finisq; tandem neutralitati detur, ut ſciamus ubi agnum comedere debeamus. Munus tuum quàm mihi gratiſsimum fuerit, nec ſcribere nec dicere poſſem, quia nec os nec calamus ſatis animi poteſt explicare conceptum. Faxit Deus ut bene ſit illi uirgini nepti tuæ prænobili quæ talis eſt operis opifex, cui nec Penolpes nec Aragnæ fuerit comparandã. Eueniat illi uir dignus tanta uirtute, & ſobolẽ illa progeneret matris imitatricem. Oblationibus tuis uterer quotiens res expoſceret, nec minus in opere quàm in uerbis apud te inuenire putarem. Idem tibi ut de me perſuadeas cupio. Vale dignitate parens, ætate frater, dilectioneq; ſocie, & me ut facis ama, ſed non ut facis utere.

Taciturnitatem

Tertiæ neutralitatem excusat & neutralitatem difficulter tollendam dicit. *Epist. LXV.*

Iuliano Cardinali sancti Angeli patri Reuerendissimo Aene-
as Syluius Poëta, S. P. D.

NVnquam ueniret ad te nuntius meis literis non onustus, nisi magnificus Cancellarius me præueniret: qui tam serioſe & accurate tibi omnia refert ut nihil mihi relinquat scribendum. Quo fit ut tacere potius quàm scribere malim. Nam res notas iterum significare obtundentis est. Inania uero attingere & nihil nisi uerba dare dementis. Hoc oro ut & tua R. P. animaduertat mihiq; ueniam det tacenti potius quàm inutiliter scribenti. Satis est si me tuum esse scis mancipium, si me habes ad omnia mandata uoluntarium & promptum. Scribe mihi quando res expoſcit & iube parato parere. Noui nil est quod scriptu arbitrer dignum. Noſtra Italia parumper reſpirat, sed neſcio quid paritura sit illa contentio Senis habita quæ nondum diſſoluta: utinam Martini aliquando ne dicam Saturni redirent ſecula, uellem & ego reuiſere patriam & oſſa parenti reddere. Nihil plus timeo quàm in peregrina terra iacere, quamuis undique tantundem est & ad inferos & ad ſuperos uix. Sed habet minus, neſcio quomodo, doloris inter ulnas fratrum, sororum, filiorum, atque nepotum mori: & licet ibiq; amici comparari poſsint, nullæ tamen familiaritates tam dulces aut ſtabiles ſunt quàm in patria. Si pa-
B cem haberet Eccleſia de pace Italiæ magis ſperarem. Neſcio quid allatura sit Nurenbergenſis dieta, quia diuiſi animi ſunt. Neutralitas difficulter aboleri poterit, quia pluribus utilis est. Pauci ſunt qui uerum ſequantur, omnes fere quod ſuum est quærunt. Placet hoc nouum neutralitatis aucupium, quia ſeu iuſte ſeu iniuſte quis teneat, repelli non poteſt. Et ordinarij pro ſuo arbitrio conferunt beneficia. Non est facile (crede mihi) ex ore lupi prædam eripere. Sed quantum ſentio tota Chriſtianitas Eugenij ſequitur partes. Germania tantum diuiſa est, quàm ego ſe unitam uidere uellem, neque illi conformare, quia multum tribuo nationi huic, quæ non metu ſed ſuo libito ſuoq; iudicio ducitur. Quocunque Rex cum electoribus ſe inflexerit, eo & animalia mea ſequetur, nec mihi plus quàm alijs credam. Hæc uolui ſcripſiſſe ne omnino nihil ſcriberem, & ut in futurũ excuſatior ſim taciturus. Vale fœliciter & me pro tuo placito utere.

Suadet seruari aurum & priuata negotia commendat. *Epist. LXVI.*

Aeneas Syluius Poëta, Ioanni Peregallo fratri amantiſsimo, S. P. D.

REcepi duplices tuas epiſtolas quas Martinus regiæ Cancellariæ notarius attulit, cognouiq; te bene ualere, quamuis inani marſupio: ſed illud quoque aliquando implebitur ſi ſperata unio detur. Cupis ſcire Anthonius Luſcus in meas ne manus uenerit, uenit, & apud me eſt mihi chariſsimus. Tu rogo gratias meo nomine
C præſtanti & facundiſsimo theologo Franciſco de Fuſte dicas meq; ſibi offeras, quia non ero deſes in omnibus quibus poſsim morem ſibi gerere: magniq; muneris loco recipiam ſi quid me poſſe conari ſciam eius deſiderio gratum. Munus quoque Stephani mihi redditum est, ſicut eidem reſcribo. Aureos illos quatuor quos uelle per Barbarum mittere ſcribis, ſuadeo ut apud te habeas, quoniam multa poſſunt occurrere propter quæ illis in mea cauſa opus ſit. Scis quia Tridentina præbenda impetitur, tuq; defenſor es cauſæ: nihil est quod abſque argento Romana curia dedat. Nam & ipſæ manus impoſitiones & ſpiritusſancti dona uenduntur. Nec peccatorum uenia niſi nummatis impenditur. Serua igitur aurum ut cum opus ſit præſto reperias. De officio ſcriptoriæ cognoui tuum conſilium. Mitto procuratorium tibi ut illud quanti pluris potes uendas. Tu tamen id cautelæ habeas ut exitum Nurenbergenſis dietæ maneas. Si parti noſtræ bene ſuccedit ut ſpero, noli alienare officium quod uel mihi uel meis poſsit aliquando frugiferum eſſe. Si aliter euenit & placitum ſuperis ſit partem aduerſam obtinere, uende ut tibi uidetur. Circa præpoſituram Mediolanenſis, quid ſuadeas plane percepi, laudoq; ſententiam tuam. Sed neſcio an fieri poſsit, quia non habeo promotores. Si obedientia reſtitueretur Concilio,

lio, uellem te causam inchoare, quia tua res erit si poterit obtineri. Quod reseruationē ex pedieris super beneficijs Ecclesiæ Tridentinen. admodum probo. Cupio enim ut illic sis ut cum quiescere uelimus unà illic senium peragamus cum Francisco nostro: quamquam illius propositum mutatum uerear, qui bellum timens illinc abijt nec postea reuersus est. Et forsitan cum uxore potius quàm cum Ecclesia uiuere cupit. Quod si sic sit, uellem suum persentires animum: ut de suo decanatu aliquid inuicem consultaremus, si quid tibi & mihi posset conducere. Laurentius de Rocella noster prepositurā pinguem in administratiōnem recepit in patriarchatu Aquilegiensi. Intenditq; illic religionem profiteri si possessionem nancisci possit. Ego quia sibi fauore sum persuasi tibi ut ante canonicatum Tridentum tibi resignet. Mihi uero ipse suapte uult Ecclesiā paro chialem resignare. Si res Athesis in Nurenberga, sicuti credimus, componantur, aliquid boni poterit nobis euenire. Ego non desinam sic te promouere ut meipsum, quia meritus es. Reuerendissimus dominus Aquilegien. in extremis laborat, praua uiæ sux spes est, minor sanitatis, exanguis est, spiritus iam, non corpus uiderur. Cogitare patres debent quem sibi in patriarchatu sufficiant, & in omnibus regium desiderium exequi, ne Frisingensis iniuriam innouent. In Ecclesia Brixinen. quid optet Rex scitis omnes. Rogo, consulo, supplico ne plus Athesinis quàm Maiestati Regiæ auscultetur, quia in Nurenberga nulla uox est Athesinorum. Regis autem nutu omnia fient. Hæc ut Reuerendissimis dominis Arelaten. & sancti Calixti dicas posco, meq; his facias commendatum. Nollem aliquid fieri quod mentem regiam perturbaret. Nos in breui ascendemus, quia iam inducias biennales cum Rege Poloniæ, & Vngaris sibi obedientibus nacti sumus, nec aliud in præsentiarum agimus quàm nos uiæ accingere. Mihi Ioannes amantissime bene est, bene habeo, bene spero, quod mihi non tam mei causa iocundum est, quia paucis essem contentus, quàm ut tibi & amicis ac necessarijs cæteris possim aliquando prodesse. Andream de Panigalijs et cæteros amicos meo nomine saluos dicito. Vale optime.

Dolet de amici capture & morte Cardinalis Aquilegiensis. *Epist. LXVII.*

Aeneas Syluius Poëta Ioanni Peregallo, S. P. D.

OBsignaueram tibi has literas nuncioq; in crastinum committere animus erat. Sed accidit inopinatus & acerbus casus, qui & epistolam retinuit & mentem affecit dolore. Laurentius namq; noster quem uelle religionem ingredi scripseram, non claustrū sed carcerem ingressus est. Poloni enim ut Cardinalem moriturum uiderūt, manus in Laurentium iniecerunt, nulla penitus autoritate freti. Tu, inquiunt, argentum heri impignorasti, non exibis nisi luatur septuaginta & ducentarum marcarum: argentum est quod Alberti habent Basileæ: hoc uolunt ut Laurentius redimat, obligatum est pro septingentis aureis quos Cardinalis accepit: indigna res est, ut seruus, æs alienum exoluat. Sic lex Barbara iubet. Ego nitor hominem iuuare quia compatior uiro in aliena terra capto & amico. Sed quid tu facias ubi nulla uox auditur nisi auri, cum tu sis inops. Ille adhuc deprehensus est, nescio quid futurum sit, nulla excommunicatio prodest, nulla fideiussio, dum res sic stat. Anima illa quæ in Cardinalis Aquilegiensis corpore diu alligata filo uel cera detinebatur abruptis retinaculis, carcerem euasit. Obijt ille quarto nonas Iunij hora post meridiem quarta. Nullas extorsiones passus est, nullus cruciatus, sed tanquam dormiturus animam exhalauit. Videbat medicus mortem instare, suasitq; testamentum fieri: sic & amici astantes. Ille, uos me deficere, censetis inquit, at ego robustus sum nec in me quicquā sentio deficere, nec post hæc uerba mediam uixit horam. Eius corpus per alteram diem seruatum est ostensumq; omnibus. Tertia uero luce apud sanctū Stephanum & ad dextrā altaris dextri sepultū est, funus iuxta morē Germaniæ magnū & honorificū fuit. Apud Italos nō fuissent tāto uiro exequiæ dignæ. Pileus rubeus ob neutralitatē nō est permissus mortuo q uiuo nō negabatur. Sermo ante funus habitus est, nescio q uir fuit, uerba hominis laudo. Est hoc anno his in regionib. maxima siccitas, nescio an iterū Phaëtō curru phœbi ducere cœpit.

Frumenta

A Frumenta omnia sunt exusta, magna caritas timetur: nullæ pluuiæ sunt, calores præter solitũ admirandi: dicebant plebei, nõ pluit quia excõmunicatus est Cardinalis. Orator igitur qui ante funus uerbum fecit, Vos, inquit, Iudæis similes estis, qui cum Christum honorificentissime recepissent, aduenientem postea persecuti sunt, & crucem subire coëgerũt. Vos hunc legatum cupide recepistis et mirifice honorastis ingredientem, nunc quia peccatis uestris iratus Deus non pluit, causam in ipsum uertebatis. Ecce iam triduum mortuus est Cardinalis: cur nobis pluuia non præbetur: sceleribus uestris denegatur humor, non illi: & in hunc modum plura locutus est. Ego Cardinali epitaphium feci quod tibi cum præsentibus destino. Iterum atq; iterum uale.

De morte Cardinalis Aquilegiensis & de rebus Concilij, *Epist.* LXVIII.

Reuerendissimo in Christo patri domino Ioanni Cardinali sancti Sixti, Aeneas Syluius. S. P. D.

PAuci dies sunt quibus literæ tuæ mihi fuerunt redditæ, quæ annum in uia consumpserunt uel minus paulo. Illis ergo nihil respondebo, quia nil est iam in eo statu quo tunc fuit. Solum attingam nouitates aliquas, ex quibus posses ad res consiliares uigilantius & utilius intendere. Regia Maiestas sedulo operam dat ut quàm celeriter Nurenbergam petat, nec puto his in partibus diu manebit. Res Ecclesiæ aliquem finẽ nunc
B suscipient. Deus illum det, nec sinat amplius tenebrarum principem dominari. Cardinalis Aquilegien. die secunda Iunij migrauit ex hac uita: Nullum testamentum condidit. Verum est quod dici solet, Sicut uiuis ita morieris: Qualis uita talis mors: Fumus eius nõ tam dignitate quàm uita dignum fuit. Non enim puto magno detrimento esse Concilio mortem eius, quia non multum utilis uita fuit. Sui namq; legatione abutebatur. Nec Papa id agit quod hic faciebat, omnia enim plana erant. Itaque murmur erat aduersus Concilium quale uix queam dicere. Tu scis quàm mundas manus habere oporteat, qui aduersarios habet. Si aliquid deerat superuenit Marcus boni filij prouidus dispensator, quem famosa Legatio apud Poloniã gesta recommendat. Is nunc literas ante obitum Cardinalis obtinuerat cum omni potestate quam Cardinalis habebat. Itaq; legatus legatum creabat. Ego uidi & legi has literas reprehendiq; quia non potest de latere facultates suas spirituales, super quibus industrix persona electa est, alteri delegare. Sed frustra clamaui quia nullum est apud fatuos consilium. Nescio quid nunc facturus sit Marcus. Aiunt enim adhuc uelle Poloniam petere, forsitan facultatibus uti uult etiam post mortem mandantis. Is Laurentium prodidit capturæq; suæ structor fuit. Me nunc pro liberatione studere oportet. Nihil formidabilius est quàm homo bilinguis, nihil terribilius quàm hostis familiaris. At hæc beneficia ex Laurentio plura susceperat, neque huc uenisset nisi expensas ille fecisset. Digne patitur Laurentius, quia benefacere
C malis malefacere est. Vestrum est cogitare ne apud Polonos Marci loquacitas atque cupiditas fauorem Concilij obnubilet. Venerabili & doctissimo uiro theologo Francisco de Fuste refero gratias, qui Anthonium Luscum ad me misit. Andream contheologum & confratrem eius saluum dicito. Neuter eorum meretur, si non uoco dominos, quia nemo dominus absq; dominio. Mendicantibus autem nedum dominium sed omnis proprietas est interdicta. Valeant igitur ipsi & me compauperem ament. Tu quoq; me ut soles dilige & inter famulos habe fidos. Ex Vienna.

Promotoriales literæ, *Epist.* LXIX.

Aeneas Syluius Poëta, magnifico domino Caspari Schlick Cancellario, S. P. D.

CVm recederes heri ex Vienna putaui me hodie tuum iter secuturum, quia in balneis me uelle operiri dixeras. Hoc mihi uoluptati erat, tamen quod in balneis recreor, tum quod tecum libentius quàm usquã gentium sum. Sed aduenit heri circa meridiem Hartungus noster qui ait te hodie nouã ciuitatẽ petiturũ, sicut Chiemensis Episcopus sibi dixerat. Nã Regia Maiestas omnino te uisere cupiebat, decq; nõnullis cõferre tecũ. Quod ut audiui ratus sum nõ expedire me balnea petere, quia sine te inutiles

sumptus

ſumptus facerem. Reddidit enim me certum idem Hartungus me non inuenturum tuã D
ibi magnificentiam. Deliberaui igitur hic manere donec aliud mihi ſignificares. Interim
uenit ulcus neſcio quod, in ſiniſtram tibiam quo maxime crucior & ab heri uſq; hodie
mirum inmodum creuit. Crus ipſum ſiniſtrum à genu in femur rubeum eſt & ſanie ple
num. Oportet me uti emplaſtris, neſcio an infrà triduum poſsim fieri robuſtus equitan-
dicq; potẽs: nunc nullatenus poſſum niſi ſupra dextrum pedem conſiſtere. Mira res, quã
celeriter ægritudo uenit, quamq; tarde recedit. Qui nunc ſanus erat, in hora ægrotabit.
Nihil ſub cœlo ſtabile, nihil ſecurum. Spero tamen me nõ eſſe nunc ex his qui diu iacẽt.
Et quippe ſi meum ad te iter tam neceſſarium quam uoluntarium putauiſſem, mox
equum aſcendiſſem, etiam ſi una priuatus tibia ueniendum fuiſſet, quia libentius tecum
cum uno pede forem quàm cum duobus ſine te. Si ergo mea præſentia ulla in te opus
eſt reſcribe, quia omni dubitatione poſthabita curabo ad te proficiſci. Iterum ſicut tibi
dixi de Simone presbytero Miſnen. uicario apud ſanctum Michaẽlem, ſupplico, ut cau
ſam eius recommiſſam habeas, uerbumq; Regi facias ut is poſsit illic perſeuerare, quod
eſſet illi eccleſiæ admodũ utile. Nam ædes ruinã minantur, uineæ incultæ ſunt, quia cũ re
ctor nõ arbitratur ſe manſurum rapit quod poteſt, et cætera negligit. Hic uult domum
reparare, iamq; ex amicorum ſubſidio in hoc opus pecuniam comparauit. Vult etiam ui
neas colere & agros reformare ſicuti iam ceperat. Itaq; multum expediret illi eccleſiæ B
huius hominis confirmatio. Præpoſitus ſancti Stephani habet annuatim ex ſancto Mi-
chaẽle libras octo, & quadraginta dantur alijs quibuſdam pro uicario. Superſunt libræ
ſexaginta uel circa, ex quibus tenetur quatuor capellanos, unum choralem, unum cleri-
cum, unum procuratorẽ, & ſe nutrire. Itaq; maiores ſunt expenſæ, quàm reditus. Sed
hic homo ſi continuetur, intendit uineas ſic meliorare ut fructus maiores ſint. Nec hoc
bonum eſt quod aliquis illic non perpetuetur. Nam Rex Albertus anteceſſorem illius
uicarij perpetuum eſſe uoluerat. Rogo igitur & ſupplico ut tam pro bono illius eccleſiæ
quàm meo intuitu, quia uirum illum diligo, uelis efficaciter Regem orare ut hunc per-
petuet. Quod ſi hoc nequeat obtineri, ſaltem triennium aut biennium ſibi impetres, ne
homo expenſas quas pro uinearum reparatione fecit, omnino perdat: in hoc mihi gra-
tiam quàm maximam facis. Vale.

Fama non eſt contemnenda, *Epiſt. LXX.*

Aeneas Syluius Poëta, Ioanni Tuskon ſecretario ciuitatis

Pragenſis amico primario, S. P. D.

EPiſtolam tuam dum legi atque relegi, modeſtiam cum doctrina pugnantem uidi.
Namq; cum ornatiſsime ſcribas, uereri te tamen ais ad me literas dare minus com-
ptas. Sed obſecro te ne deinceps tali utaris principio, quia nihil ad me potes non
elegãter ſcribere, etiam ſi ornatus qui tuus in ſcriptis elucet maximus, nullus foret. Ami P
citia namq; non eloquentiam ſed rem expetit. Tu uero & mihi amicus es & ego te in
paucis amo. Itaq; ſupplet amor quicquid facundia negat. Quæ excuſatio non minus mi
hi quàm tibi conuenit. Tu namq; dum imperitus uideri uis, doctiſsimũ te oſtendis. Ego
dum aliquid ſapere me iactito, imperitiam prodo meam. Quo fit ut meis in literis arro-
gantia cum iuſtitia certet, non tam honeſte quàm in tuis certare dixi cum doctrina mo-
deſtiam. Sed prætereo iam hæc, tuiſq; optatis reſpondebo. Ais te cupere ſi quid noui re-
derim tibi ut communicem. Gererem tuo deſiderio morem ſi tam libenter reſcriberem
quàm ſcribo, mihi tamen id uitium eſt ut plus quàm ſemel nihil ſcribam. Plura poſt tu-
um abitum compilaui. Sigiſmundo duci patrueliq; Regis noſtri, non paruam epiſtolam
deſtinaui, plurima illic bene uiuendi præcepta tradendo. De paſsione domini hymnum
confeci, Regiq; dono dedi: literas nunc ad iſtum nunc ad illum miſi. Copias omnium
Vuenceslaus noſter habet, is te poteſt participem facere. Sibi plumeus mihi plumbeus
eſt calamus: Manus illi uelox mihi tardior: quod ex me cupis ex illo pete. Nihil noui ex
mea manat officina, quod ipſe non antea exemplatim retineat. Si ergo ignorantias me-
as tãtopere cupis, ſatis habeto ex me doceri quomodo uoti compos fias. Notum in Bo-
hemia Aeneam non inuitus audio, quia melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ.

Sed

A Sed utinam stabilis sit quàm de me famam prædicas, quod ita demum erit, si fundamentum bene iactum est sub petra ueritatis. Ego mihi conscius sum non me talem esse qualis prædicor, utcunq; est, laudari potius indigne quàm uituperari digne cupio. Est enim laus uirtutis excitamentum. Quis enim tam malus est qui uirtutem illam non assequi studeat, de qua se percipit laudari. Mihi sane magnos stimulos ad eloquẽtiam capescendam adhibet is, quem de me dicis inter Bohemos esse rumor. Et utinam aliquando possim talis euadere qualis credor. Tu tamen uide ne uanus laudator inueniaris. Siquis me casus Pragam detulerit, ubi mea præsentia nomen obumbret in armorum tuorum descriptione, præbebo quam optas operam. Vuenceslaoq; prouinciam demandabo, cui nihil est tui causa durum facere. Franciscus Regiæ Cancellariæ uetus mancipium multa mihi de te cum laude retulit quæ non abs uoluntate cognoui. Faxit deus ut secundiora sint quàmdiu uixeris, tua tuorumq; fata, tibiq; nunquam medo & Francisco nunquam deficiat merum. Vuenceslaus & ego Colmum bibemus ubertim. Vale.

Promotoriales literæ. *Epist. LXXI.*

Æneas Syluius Poëta & Michaël de Pfullendorff, S. P. D.

& Jesse dedant, Reuerendo in Christo patri & illustri principi domino Henrico episcopo Constantiensi.

B Viros bonos & literarum amatores tuæ dilectioni dilectos esse nequaquam ambigimus: quia similis est amare similem, & omnis probus afficitur probis. Nec uirtus potest non placere uirtuti. Hoc facit ut Ioannem Cilium qui tuo indiget auxilio, non multis tibi uerbis recommendemus. Nam cum sit ille probitate plenus & omni ex parte laudandus, satis in se præsidij habet ad tuum fauorem nanciscendum, nec recommendatione nostra magnopere indiget. Ne tamen in suis necessitatibus uerba tibi nostra defuisse arbitretur, scire te uolumus magni beneficij loco nos suscepturos quicquid in eum te boni contulisse percepimus, amamus enim hunc, & in amicitia nostra tertium habemus: nec sibi quisquàm prodesse potest quin & is nobis gratificetur. Non tam Pilades Orestem, aut Perithoum Theseus dilexit, quàm nos in alterutrum seruamus amorem. Hinc regia munificentia primariarum precum ius præbuit; Capitulumq; Zouingen. tuæ diœcesis pro eo rogatum fecit, iamq; in canonicum est receptus. Prebendam autem assequi non potest, quoniam alius sibi impedimento est. Habet igitur honorem absq; commodo. Alius fortasse libentius cõmodum absq; honore suscepisset, quia uulgus utilitatem præfert honori. Vera tamen Philosophia nil utile censet quod non honorificum. Vtcunq; sit, noster Ioannes optat honori suo misceri commodum, quia caduca res est mundialis honor nisi pecunia sustentetur. Tu ergo qui illic Episcopus es, in cuius
C manu calix est musto plenus, quicq; potes ex hoc in hoc miscere, iuua hunc amicum nostrum, & fac ut nostras preces illi sentiamus fuisse proficuas. Quod si feceris, ut de tua humanitate confidimus, non solum illum & nos tibi obligabis, sed imperialis etiam fastigij erga te gratiam efficies promereri. Vale.

De dietis germanicis. *Epist. LXXII.*

Æneas Syluius Poëta, S. P. D. Reuerendo patri domino Ioanni

Caruaial iurisconsulto, & apostolici palacij causarum auditori.

ACcepi cupide te Germaniam repetisse, quia & te reuisere spero cum quo loquor & conuiuo libenter, quamuis inter nos sæpe de rebus Ecclesiæ concertatio sit, illa tamen non pertinax aut rancida est, sed qualis inter Philosophos esse consueuit, qui nõ ut appareant sed ut inueniant uerum disputant. Nec rursus ego is sum qui me uelim huiusce diuisionis participem facere: theologorum est hæc disputatio: mihi satis sentire fuerit quod plures senserint. Petis ex me de cursu dietæ ut quid sperem tibi renunciem. Satis facit desiderio tuo quantum potest Cãcellarius. Me nec scire nec; significare plus eo fas est. Si me tamen diuinare uis, quia poëtarum est præsagia scribere, pauca subiungam. Ego ut tibi uerum fatear, non puto dixtam hanc alijs esse steriliorem, scis quid hoc uerbo sentiam. Fœcundæ sunt omnes dietæ, quælibet in uẽtre alteram habet. Apud Ara

bes auis est phœnix, carminibus poëtarum illustris. Hæc dum fatum sibi instare sentit, D
quingẽtis enim & x l annis uiuit, rogos suos instruit cinamomis, ex cuius cineribus mox
altera surgit & semper unica phœnix est. Tu hoc ut uis accipe. annis iam pluribus die-
tas habemus nec statim finis: res turbulentæ sunt, diuisi animi, quosdam delectat neutra
litatem uigere, quia nouum est aucupium, possessores unionis sunt hostes, quia nulli ius
reddi uellent. Serpentem qui tibi suspectus erat uidi audiuiq́, nec alius fuit quàm rebar:
tu si morsus eius persenties, peristi, nisi antidotũ habeas. Vix Mithridates aduersus hoc
aconitum tutus iret. Habes quid sperem, quodq́ possim præter iniuriam mei officij di-
cere. Tu uale & si quem tibi non in omnibus consonantem amas, me etiam ama.

Promotoriales litere, Epist. LXXIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. magnifico domino Caspari
Schlick Cancellario imperiali.

ATtulit tibi sicut opinor Hartungus literas meas, quibus magnopere postulabam
ut amicum meum Simonem Misnen. Regiæ Maiestati recommendares, peciun-
culam suam super uicariatu sancti Michaëlis promouendo. Nihil exinde mihi re-
spondisti puto quia non suppeditabat tempus. Verum cum amici causa non sit defere-
da nisi ad finem usque perducatur, iterum atque iterum precor ut mei desiderij memo- E
riam habeas, & hanc unam mihi gratiam impetres, quia pro magno munere suscipiam.
Ego nunc orationem unam ædidi quæ nouam papyri implet, quàm cũ uideris dices me
tum tibi tum tuo germano officiosum esse. Itaque rogo ut pro mercede illius mihi Si-
monem promotum reddas: quia digna est oratio sic præmiari, meq́ iudice multo magis.
Ideo uelis hanc postulationem mihi impetratam reddere, meq́ super hoc certiorare. De
me uero quicquid fieri iusseris id fiet. Intellexi tunc apud te omnia esse precij grauio-
ris, ideo hic manebo quamdiu non uocabor, quia semper mea sententia fuit nouæ ciui-
tati Viennam esse præponendam, quanquam apud uos Iudæorum & monachorum
plus sit, nec me nouus Benedictinorum habitus siue Bernardini sit oblectaret: quam-
uis fama est crucem auream fore adiunctam, quæ de collo cuiusque monachi pendet.
Vale optime & nisi Nurenbergenses, cura diætæ nimium Regem teq́ grauat non ni-
hil mihi rescribe.

Aduocatum nouum denunciat, Epist. LXXIIII.

Aeneas Syluius Poëta, imperialisq́ secretarius, S. P. D. Stephano de
Caxis Nouariensi, iuris utriusque doctori amico primario.

LAurentius de Rotella uir probus & tibi notus, ut fert hera Fortuna per familiam
patriarchæ Aquilegiensis, dũ ille in ultimis ageret apprehensus incarceratusq́ fuit.
Ego tum propter amicitiam tum proprer patriam, tum quod iniuste detineri eum F
uidi, pro sua liberatione laboraui obtinuiq́, Cancellario tamen & me pro ipso fideiuben
te. Hac de causa oportuit me ire ad regem qui in noua ciuitate abhinc per diætam semo
tus. Postquam illic fui, acta re Laurentij, tuam aggressus sum. Iamq́ impetraui te regi-
um aduocatum fieri. Nec aliud restat nisi literas confici, quod faciam ut primum curia
insimul erit. Nunc nequeo, quia sigillo caremus. Tu te tamen scias aduocatum esse,
& per Regem libenti animo receptum. Namque ut is de tuis uirtutibus certior factus
est, Stephanus, inquit, me rogat, quod eum rogari à me par fuerat. Cognosce ergo
regis animum, & quia iam suus es, causas eius suscipe & commendatas. Nunc de A-
quilegiensi & Tridentinensi agetur ecclesijs: uide ne quid fiat quod præ-
ter Regis sit mentem. Reuerendissimus dominus Arelatensis
cui rex scribit, tibi aperiet quid sit opus. Ego tuas li-
teras curabo quàm totus expeditas
ad te mittere. Vale.

Promotoriales

Promotoriales literæ, Epist. LXXV.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Magnifico Caspari Schlick imperiali Cancellario.

INsignem literarũ militem Procopiũ de Rabenstein, quanti facĩ quãq; amem multis signis potuisti intelligere. His nunc ecclesiã Budonicensem germano suo cõferri petit. Episcopus alius Bohemus dicit eam sibi promissam. Mihi cõstat hunc Episcopum non uacantem, sed uacaturum impetrasse. Et quia tunc non uacauit, uana fuit eius impetratio. Potestq; Regia Mãiestas ut uult disponere. Mihi consultius uidetur Procopij fratrem quàm illum episcopum promoueri. Multa sentio quæ scriptis nolo committere. Tu amas Procopium & ab eo amaris, ideo non expedit me multa dicere. si quid tamen preces meæ ualere pro eo possunt, scito me omni conatu & integro corde ipsius commodum cupere. Hospes noster uellet ad te proficisci, tuoq; auxilio præsentiam Regis habere, si saltem triduo in noua ciuitate Rex sit mansurus. Quod si huc uenturus sit expectabitur eius aduentus. Tu uelis me quid heri debeat, instructum facere. Dum Tergesti præterita hyeme forem exposui potestati regiæ inanes fuisse, quas per medium tuum pro meis familiaribus regias preces impetraueram, quia non erant ueræ collationes. petiq; alias preces si locus uacãs reperiretur. Annuit Rex præsenti Vuilhelmo atq; pro
B thonotario. Nunc dicit mihi Iacobus locum esse uacuum quem in schedula tibi significo, peto ut permittas pro Ioanni familiari meo ad collationem istam preces expediri, quia ex hoc magnum me beneficium recepisse putabo: quamuis tot sunt tua erga me merita ut silere potius quã amplius petere debeam. Sed facio sicut rustici, qui postquã uident se non posse obligationibus satisfacere, curant ut obligationes ipsæ quàm maximæ sint. Domini quoque id solent quærere ut seruos suos quàm obligatissimos habeant. Vale & me tuum tutissimum facito.

Literæ promotoriales, Epist. LXXVI.

Æneas Syluius Poëta, S. P. D. magnifico domino Caspari Schlick Cancellario imperiali.

GVido tabellarius apostolicus ad me hodie uenit, literasq; mihi ex Roma reddidit Ioãnis Cãpisij & Petri Noxetani, qui mihi ex tota humani generis societate sunt amicissimi. Hi uenerabilem & ornatissimum uirum Bartholomeum Castarellis secretarium & cubicularium apostolicum magnopere commendant, utq; res suas inuenl non suaderit tantum sed coguntiquale nẽgotium sit non scio. Sed id magnificentiæ scribitur, tum per eundem Bartholomæum tum per alios. Audio illum tui Germani causam toto conatu promouisse, dum res ecclesiæ Frisingensis Romæ tractabatur. Aiunt præterea hunc esse apud summum Pontificem magno loco; uirumq; fore & literis et
C uirtutibus ornatum: quibus ex rebus si quid apud te roboris meis inest precibus, peto supplex oro ut rem huius uiri expeditã reddas, si modo est qui possit impetrari. Nam et gratiam homini rẽddes bene merito & amicis meis: quo tui sunt serui plus complacebis quàm si montes auri tradideris. Sic eos in hanc rem affectos uideo: tuũ est morem seruare uetustum quo felicitatem tuam soles in acquirẽdis amicitijs collocare. Recessum Regis suumq; transitum sicut iussisti, & Haustumij & cæteris socijs significaui. Sebaldus in balneis est. Hospes dubius est, uẽturus ne à te sit. Ego disuasi, quia & tu uenire interdis. Vale optime.

Probat ueram scientiam discere mori, Epist. LXXVII.

Æneas Syluius Poëta, imperialis secretarius uiro & amico colendissimo Friderico Tergestinorum Cancellario, S. P. D.

QVestus es me tibi non scribere quamuis mihi scripseris aliquando, dicisq; id esse signi nec constantis nec ueri amici me fungi officio. Si enim referunt qui ex te huc proficiscuntur. Facis sicut mancipia solent, quæ ubi peccarunt, prius clamare & uociferari incipiunt, quàm domini crimenq; aliquod excogitant quod heris ascribentes, oblitionem peccatorum suorum inducant. Sed erras, non patiar tuam negligentiam inultam, nec propterea excusatus eris quia prius conqueraris. Scio ego has artes,

noui has uerſucias, calleo has technas. Nihil agis mi Friderice dũ me accuſas qui nun- D
quã ad me ſcripſiſti poſtquam abste receſsi, niſi paucula uerba quibus amici tui cauſam
commendabas. Ego uero ad te ſæpius ſcripſi & antequàm irem Romam & poſtquam
reuerſus ſum Si ergo me uincere uis, non quærendo ſed ſcribendo id facies melius. Nũc
tamen miſſa hæc facio ueniãq; do. ſi modo in futurum aliter agas. Ego nunc quod ad te
ſcríbam nõ habeo aliud niſi me tuum dixerim, tibiq; uelle complacere, te colere, te ama-
re & obſeruare unice, tuumq; bonum ſtatum, ualetudinem optimam, & tuorum felicẽ
ſucceſſum optare. Sed iſta uetera ſunt & tibi notiſsima & inter amicos miníme repeten
da, quæ magis factis quàm uerbis cognoſcuntur. Cauſa tuorum ciuium nõdum eſt ter-
minata. Ego líbenter uiderem harum litium finem qui urbi Tergeſtinæ ac ciuíbus om-
nibus ſum affectus. Nec placet mihi uidere bonos íllos utros ac ſui reipublicæ amatores
toties huc trahi. Nec rurſus libenter audio poſtponi negociariq; noſtro príncipi quæ
debentur. Quod ſi eſſent mediatores qui ſtudio pacis intenti eſſent quæ ſunt pacis cõſu-
lerent, non tam diu res iſta penderet. Melius eſt (crede mihi) de ſuo iure aliquid tradere
cum pace, quàm totum lítigando conſequi. At iſta uiderint qui plus ſapiunt. Ego mihi
uiuere uolo non ſemper alijs. Iam Regia Maieſtas beneficia mihi largita eſt quibus poſ-
ſum honeſte uiuere: ſequeſtrabo me tandem ab his curiarum miſerijs. Et quia ſenectus
adeſt urgetq; mors, cogitabo quomodo bene moriar. Id enim eſt deniq; recte Philoſo- E
phari, id eſt ſcire, id eſt eſſe ſapientem. Nam qui iura nouit & aſtrorum curſus, & pluuia
rum uentorumq; cauſas, & argumentandi rationes, & menſuram terræ, & carminis &
orationis uires, & omnem harmoniam, is tamen níhil ſcit, niſi mori ſciat. Vltimus huma
norum actuum mors eſt. Qui omnia recte fecit & in fine deficit, is fruſtra operatus eſt.
Inſulſus poëta eſt qui actum quintum negligit: ſic qui mortem neſcit bene concludere,
demẽs eſt. Curandum eſt ergo mihi ut finem bonum faciam, ſatis luſi, ſatís puer & iuue-
nis fui, ſatis mundo ſeruiui, imò nimis. Iam hora me admonet, redeundum eſt in uiam, fa
ciam niſi fallor. Idem & tibi cenſes faciendum, quamuis in eam rem iamdudum accín-
ctus fueris ſed perſeuera. Coniugem tuam probam mulierem & honeſtiſsimas filias tu-
as atq; filium tuum adhuc adoleſcentem & quæ inuentus imperitat facientem, iubeo ſal
uere et incolumes eſſe cupio. Idem Iacobus facit, qui eſt iam plebanus inſignis eccleſiæ.
N. ſecq; tibi commendat. Vale & Bononium ueſtrum Appium ueſtri ſenatus principẽ
meis uerbis ſalutato.

Hortatur legatos regni Vngariæ ut Ladislaum abſque conditione
Regem recipiant. Epiſt. LXXVIII.

Dionyſio ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinali archiepiſcopo Strigonienſi,

patri & domino colendiſsimo, Aeneas Syluius Poëta, S. P. D.

SIquis me roget præſtantiſsime pater cur ego natus in Hetruria, de ſtatu regni Vnga F
riæ loqui præſumam. Reſpondebo me hominem eſſe & ut Terentianus ille Chre-
mes dicebat, Humani nihil à me alienum putare. Dicam me Italum ſcire plures mei
generis homines in regno ueſtro & opibus & honoribus auctos, ad magnam gloriam
euaſiſſe. Dicam me legiſſe hiſtorias ueſtras, inueniſſeq; Vngaros multis uictorijs claros
nomen ad aſtra tuliſſe, atq; idcirco, ſicut natura iubet, eorum me uirtutibus affici. Quid
plura, Chriſtianum me dicam, ſolicitudinemq; habere ut Chriſtiana religio in tuto collo
cetur, quod ſane fieri non poteſt, niſi & murus eius qui eſt Vngaria ſit incolumis. Sum
igitur anxius nec aliud hoc tempore opto, quàm ueſtræ largitioni bonũ finem imponi.
Verum dum hæc mecum ſæpius animo reuoluo, multum hoc ex tua & collegarum tuo
rum uoluntate diſpoſitioneq; pendere reperio. Nam cum ubiq; id eueniat ut tunc res be
nè concludãtur, cum nuntij qui eas tractant, uoluntarij, proniq; ſunt: quanto hoc ma-
gis nunc ſperandum eſt, ſi uos inclinati & affecti ſitis, qui non ſolum legati eſtis regni,
ſed ipſum quodam modo regnum in poteſtate habetis, quia quod per uos fieri contige-
rit, nemo dubitat apud alios, quorũ nomine ueniſtis habere ratum. Sunt igitur hæ cau-
ſæ quæ me tuæ R. P. nonnulla ſcríbere compulerunt, quæ & in bonam partem recipi
precor, & alijs collegis tuis communicari: quia & ſi ueſtrum acre iudicium quæ regno

ueſtro

A uestro conducant optime uideat, non tamen quod exteri sentiunt, negligendum est. Lo
quor autem cum tua dignatione tanquã ceteri ex collegis audiant. In principioq; meo-
rum uerborum illud fundamenti loco recipiam. Quicquid homines ex suo arbitrio faci
ant, id sibi utile iudicare. Nam quod sibi damno sit, nemo sciens uolẽsq; facit. Vos igitur
Vngari uiri clarissimi, qui huc uenistis, in conuentu Pestiensi prius fuistis, ac cum exte-
ris regni Baronibus & accolis, Ladislaum Regem expetere decreuistis, nũc legationẽ
explentes, dari uobis Regem cum sancta corona deposcitis. Coronari deniq; Regem
uultis homagia sibi preberi, et ipsum exinde in aliquo regni loco sub tutela Friderici Cæ
saris sui patruelis constitui. Hæc est, si recte teneo, summa uestræ petitionis, quod mini-
me concluissetis, nisi & regno & uobis singulis id putaueritis expedire. Quid ad hæc re
sponsurus sit Cæsar non scio. Illud autem scio quia & suam quoq; utilitatem & patrue-
lis commodum Cæsarea Maiestas intuebitur. Nec scienter aliquid promittet, quod suo
ac patruelis statui possit obesse. Siquis ergo uult inter Cæsarem & uos plenam fieri con
cordiam, is ea media offerat quæ sint utriq; parti accommoda. Nemo enim sermonis or
natu ac uerborum lenocinio plus suadet quàm utilitas. Cum ergo his in rebus quæ nũc
aguntur, & uos Vngari uestrum commodum sequamini & Australes suum. Libet mi-
hi pauca de statu conditioneq; uestri regni in medium referre: sic enim quæ sint uobis u-
B tilia melius intuebimur. Nam & apud Australes in eandem sentẽtiam sæpe ratiocinatus
sum. Vos quod ex pura mente syncerocq; corde promitur, benigna fronte et letis animis
audite, & quæ uobis sint usui (quamuis longe melius, quàm ego, prospicitis) me referen
te notare non pigeat. Status regni Vngariæ (prohdolor) non sine grani damno totius
Christianitatis confractus, quassatus, & omni splẽdore nitoreq; pristino denudatus est,
tantaq; mutatio in regno uestro à paucis annis citra facta est, ut siquis procerum anti-
quorum iam ab inferis resurgeret, Vngariamq; intraret, nullatenus suam patriam reco-
gnosceret. Apud Historicos ueteres reperi uestrum regnum florentissimum quondam
fuisse, & hominibus & opibus beatũ. Cuius tanta latitudo longitudoq; fuit, ut & à Con
stantinopoli mariq; Pontico usq; ad Austriam & à Polonia usq; ad sinum Adriaticum
protenderetur. In cuius uentre septem amplissima regna claudebantur, quæ à corona
Vngariæ tanquam feuda dependebant, ut merito quidam non tantum Regem sed Ar-
chiregem Vngariam habere dixerint. Nec sat fuit tot gentibus Vngaros imperare, sed
ex se quoq; populos emiserunt, qui omnem illam Italiæ partem quæ olim Gallia transal
pina uocata est, hodie uero ab ipsis Vngaris longas barbas ferentibus Lombardia dici-
tur occuparent. Ex uobis insuper duces exierunt qui & Almaniã & Galliam & Hispa-
niam inuaserunt. Nec gens fuit in orbe toto, quæ uestrũ tunc regnum lacessere auderet,
tam uenerabile & clarum erat ubiq; terrarum Vngarorum nomen. At nunc quã lace-
C rum sit uestrum regnũ ipsi scitis, circumspicite totum. Veneti qui quondam pro fundo
ciuitatis suæ tributa pendebãt, iam Dalmatiam magna ex parte tenent. Turci qui trans
Hellespõtum formidare uestros arcus solebant, in ipsis Vngariæ uiscẽribus grassantur.
Poloni quodammodo regni uestri censebantur, Moldaniam sui iuris fecerunt, nec Tur
ci sine portione uestrorum dominiorũ sunt, nec Bohemi nec Theutonici. Quid scismati
cos & hæreticos referam per Vngariam debacchãtes? quid tristia bella, per uos cũ Tur-
cis gesta? quid animas pene infinitas ex regno uestro quotannis exportari. Quid abigi
pecora & omnia in prædam duci? quid monasteria magni'q; dei templa ubiq; apud uos
ruere? O regnum olim opulentissimum: o auream prouinciam: o terrarum decus: quo-
modo sic ex te nitor omnis abscessit? quomodo sic abijt color optimus. Vbi uigor ille
tuorum hominum? ubi reuerentia, quam tibi omnes gentes impendebant? ubi maiestas
Regis? ubi gloria? Quid tibi tot uictoriæ profuerũt si tam cito in triumphum duci debe
bas. Quid Romanorum ducum restitisse potentiæ fuit, si nunc illorum uicinorum ine-
ptus ferre potes? Heu fortuna, heu rerum uicissitudo, quàm cito imperia uariantur? quã
cito mutantur regna? quã repente dilabuntur potestates? Regnum Vngariæ, cui uix si
mile uidit sol, sic dissipatum est ut uix inter se partes illæ cohæreant. Quæ autem sit tantæ
mutationis ac ruinæ causa, non est intueri facile, quia occulta sunt iudicia Dei, non mi-

nus hodie quàm olim fertiles agri sunt: nõ minus fœcunda pecora: assunt uinearum pro D
uentus: reddunt usurã effossæ auri et argenti mineræ. Sensati homines sunt industrij, magnanimes, multarum rerum experti, literæ tam uigent q̃ unquam. Non possum ego de cæteris loqui quos non uidi, de uobis qui hic estis, illud possum dicere quod de quouis hominum genere dici potest. Video enim uos forma proceros, copore decoros, uiribus robustos, sermone gratos & in omni opere acceptos. Quid igitur est quod regnum uestrum tantopere depressit, cum nec uires uestris hominibus desint, nec ingenia, sicut ex omnibus audio qui uestram regionem peragrarunt: sunt fortasse nõn ulla peccata quæ Deus punire uult, quemadmodum in ueteri testamento factũ nonnunquã legimus. Ob quam rem considerandum est diligenter, ut si quid erratum est emendetur, ut per opera pietatis diuina Maiestas mitigetur, quam propter iniquitatem aliquam constat iratam esse. Nec miremur si dixerim inter uos aliquid iniquitatis esse. Nam nulla est omnino prouincia iniquitatis expers. Cæterum cum his piè ac misericorditer Deus agit quorũ delicta in hoc mũdo punit. Deus enim homines pro filijs habet, & quos dilígit arguit ac castigat ut per multas aduersitates ad opera uirtutis inducat, quos autem nihili facit, delicate & deliciose patitur uiuere, quia nõ illos emẽdatione censet dignos. Cũ aũt regnum uestrũ Deus multis plagis afflixerit, signũ est quia uos amat et saluos esse desiderat. Nũc uestrum est ut emendetis in quibus cogitare potestis offensam esse Maiestatem diuinã. E
Inter alia uero quæ Deus ægrè tulit, forsitan illud est, quod est q̃ Regi Ladislao infanti orphano sine crimine non, uti par fuerat, fauorabiles extitistis. Nã quamuis plerique uestrũ ex magna causa ipsum reliquerunt, quoniã sibi quisq; consulere debet, regnum tamen totum excusari nõ potest: quod si unitum pro iustitia pueri fuisset, nũquam Polonus ex aduerso intrasset. Vtcunq; sit, uidendum est ut Deus placetur ubi offensus est, ut inde medela prodeat unde uulnus fuit illatum. Nempe quantum ego imaginari possum, ex Deo datum est ut regnũ Vngariæ quod sub adulterino Rege periclitatũ, est iam ad suum uerum & legitimum Regem Ladislaum reuertatur, sub cuius auspicijs reintegrari possit & ad pristinum reduci nitorem. Bona est equidem uestra deliberatio, probanda, recta, salutifera. Verum quia & ante defectum Ladislaum imò & diu ante Sigismundi potestatem regnum uestrum declinare cepit, nullã ergo causam uestræ ruinæ maiorem fuisse arbitror quã discordias uestras. Namq; sicut res uestræ per cõcordiã creuerunt, sic per discordiã sunt diminutæ, quoniã nulla durare potestas ualet ubi dissentio regnat. Romani tamdiu magni & rerum domini fuerunt, quàmdiu in charitate uixerunt: ubi uero ciuilia & intestina bella suborta sunt, mox & Maiestas Romana defecit. Sic & Athenas & Spartam & Carthaginem domestica deleuerunt odia. Ciuiles autẽ dissensiones inuidia & ambitio alunt, quæ pestes in regno uestro grassantes, omnium dissensionum uestrarum & omnium malorum causa fuere. Et utinam etiam non hodie inter uos hi es- F
sent morbi: namq; si depositis simultatibus intestinisq; odijs concordes essetis, & unanimi uoto ad commune regni bonum intendetis, nihil est quod uestri uicini cõtra uos auderent: nec enim prouincia ulla est, quæ si uiros habet & hi sunt uniti, sutũ nõ tueri possit statum. Difficile monumentum est amor ciuium: inexpugnabilis est ciuitas quam unitas populi tuetur. Quod si parua regna, sterilia, paupercula, per concordiã sese tuentur, nec uicinorum impetus timent, quanto magis glorioſum regnum uestrum amplissimũ, ditissimũ, & omniũ rerum copia abundans, insultantibus resisteret hostibus, si omnes in unũ Barones regnicolæq; cõcurretẽt. Sed sunt cõnexæ inuicẽ nescio quomodo iustitia atq; cõcordia, nec usquã altera sine altera reperitur, nisi forsan ad modicum tẽpus etiã in malo quidã cõspirauerint. Sed hi nõ possunt esse diuturni, quia nullius criminis est lõgeua societas. qui diu cõcordiã appetũt, hos necesse est in uirtute iacere fundamentũ. Dicã plane quod sentio, nec uos, ægrè laturos puto, quod in bonum finem eloquor. Liquidum est apud me, idcirco uestrum regnum in magna parte uastatum esse, quia concordia caruistis. Concordia uero propterea uos deseruit, quia iustitiam non amastis. Vosipsi potestis reminisci multis in locis apud maiores uestros iustitiam fuisse neglectam. Nostris uero temporibus magnum illud fuit, quod Ladislaum deseruistis infantẽ

& nullum

A & nullum habentē qui suū ius tueretur nisi Deum, quāuis nōnulli uestrū necessitate magis quā uoluntate ab eo defecerint, quibus nihil est imputandum si metu graui perculsi, uitæ suæ cōsulere uoluerūt. Nec enim hi hodie sumus, qui pro iustitia capita nostra ponamus. Diximus iā causarū aliquas, regno quæ uestro obfuerunt, quantum nos opinari ualemus. Apud Deum fortasse motorē omniū in cuius manu sunt omnia regna mundi, aliæ sunt quas ignoramus. Nunc de remedijs transigendū est, ut eam inueniamus, quā quærimꝰ utilitatem, nempe uiri præstantissimi si regnū uestrū uultis instaurare (uultis enim non ambiguo) contrarijs artibus euitandum est, quærēda iustitia est, habenda concordia, iungendus amor Ladislao, qui uerus Rex est repetēdus, iuuandus, fouendus, ut uiolata in eo iustitia resarciatur. Dicitis forsitan frustra sic loqueris, cum iam ob eam causam hic simus, sed hoc haud satis est: Nam & legatio uestra conditiones quasdā habet, quas possibile est Cæsarem non admittere. Quid tunc facietis, quid si nō detur puer ad Albam regalē, quia nō uidetur Cæsari faciundū. Quid si negetur coronatio nouarā in fecto negotio recedetis Hic hic deliberandum est, hic consulendum, hic uidēdum est, ne iustitia deseratur, & ne quod expedit regno uestro negligatur. Scitis, quia iusgentiū est, neq; electionē, neq; coronationē regnum dare, sed successionē. Quod si quibusdam in regnis electio Regem facit, id certe apud uos non est. Nam & apostolicæ sedis sententia est successionē in regno uestro locū habere, sicut & Bonifacius diffiniuit, & uetus obB seruatio docet. Est igitur uobis ad iustitiā cōseruandā Ladislaus in Regē habendus, qui Sigismundi nepos, Alberti & Elizabeth filius, auito paterno & materno iure regnum uendicat. Ninus patri uiuo successit apud Assyrios, apud Macedones Philippi successor, Alexander extitit. Apud Hebræos Salomon patris Dauid soliū tenuit. Apud Romanos cū prole careret, Iulius adoptiuū filium Augustū successorē habuit. Apud Troianos Laomedontam patrem secutus est Priamus. Apud Frācos Pipini sedem post obitum Carolus Magnus accepit. Apud Gothos autem, qui & ipsi uestri generis fuere Alaric, patri suo Gapt successit. Sic & Alberto Regi uestro par est Ladislaum successorē filium succedere, nisi & pietatem, & humanitatem omnium populorū, gentium, nationumq; iura uelimus peruertere. Verū ne propositi nostri metas egrediamur, cum iustū sit Ladislaum apud uos regnare, uideamus an etiam utile existat. Stoicorū sentētia est nihil utile fore, quod non sit idem honestum: nec, ut mihi uidetur, falsē arbitrantur Stoici, quia nihil est utile quod turpe sit, uideri potest utile, esse autem non potest. Nam turpia & uitiosa caduca sunt, mutabilia, fluxa, curas semper atq; molestias afferētia. Quæ iusta sunt & honesta ea manent, nec unquam mentem turbant. Sed differamus hæc alio modo. Sunt, ut accepi, nonnulli, qui nec uocandum Ladislaum rētur, nec cum Cæsare quicquam practicandū. Quidam uero honestum aiunt (ut iam factum est) uocari Ladislaū,C quod si nō detur, per alium modum regno cōsulendum censent. Apud hosce homines minima est de iustitia mentio, utilitatem solūmodo sectantur, sed nesciunt quod nulla est sine uirtute utilitatis possessio. Discutiamus ergo istorū opiniones, respondeamusq; contrariantibus. Ego quidem tūc utile putarem regno uestro negligi Ladislaum, si sine ipso & concordes esse possetis, & ab hostibus regnum tueri. Quod si hæc absint, quid uobis utile esse queat. Examinemus ista. Si pacem in regno & concordiam uultis habere, aut populare regimen, aut regale habendum est. Dimitto nunc illam Aristotelis quam in Politicis de modo regendi considerationem habuit. Nam ad hæc duo possunt omnia referri. Quid uos obsecro inter hæc eligetis? quis uestrum est qui populare regimen audeat suadere. Omnes uos qui hic estis nobiles estis: at in regimine populari omnis nobilitas suspecta. Surgunt plebei & æquato iure rem publicam administrant, quicquid excellit amputant. Respicite ciuitates quæ in communi gubernantur: nullus in atrio nobilis est: mercatorum sunt omnia. Ego non puto quenquam uestrum sub artificibus potius esse quàm sub regibus. Ad hoc est quod uestrum regimē usq; in hoc æuī semper sub auspicio regum gubernatum est. Nec reor nouitatem uos uelle nunc agere, quæ mater erroris esse consueuit. Exinde cum regnum uestrum undique bellis flagret, necessarium est Regem habere ad quem omnia referuntur. Vbi pax est multitudo

A sibi coniunctum in uestrum auxilium cum opus fuerit aduocabit. In hoc puero Regia Maiestas relucet, iam in puerili ætate liberalitatem ostendit ac prudentiam præ se fert singularem. Forma illi egregia & plus quàm dici possit decora, iam paternam magnanimitatem & auitam sagacitatem indicat, breui tempore grandiusculus erit ac per seipsum loqui, equitare et gubernare poterit. Cū hoc extirpare schismaticos de regno poteritis, cum hoc Turcos repellere, Dalmatiam uendicare, & quicquid alienatum est ad coronā reducere, pacecq; sancta & optima frui. Quo circa cum tāta & tam euidens utilitas appareat, si perseuerare cum Ladislao Rege uolueritis, quamuis non ut puto, uos ullo pacto absq; desiderata conclusione recessuros, ut tamen oratiunculæ meæ destinatum finem imponam, circūspectiones uestras oro, precor, obsecro, & obtestor, ut hæc tot tātaq; regni commoda considerantes, cum Cæsare nostro omnino conueniatis, nec in eo uim faciatis. Si qd elt quod uestris petitionib. diminuatur, dūmodo Rex in regni uestri aliquo loco sit, Maiestati Cæsariæ accepto. Nā nec Cæsar ipse quod iustum fuerit denegabit, qa etiam de sua utilitate agitur, cum regnū uestrum amicū habet. Nec moueant uos instructiones in Peste factæ. Nam & uos ipsi potissimi autores earum fuistis. Nemo molestè accipiet, si quid per uos pro regni pace fuerit imitatum. Palatinus autem & qui cum eo sentiunt allegare Pestiles ordinationes nullo modo possunt, qui ab eisdem multis iam
B modis recesserunt. Sumite igitur animū uiri præstantes, cōcludite cum Rege quocunq; potestis, dicite demū, nullius uos Regis, nisi Ladislai dominatū passuros. Amplectimini iustitiam pueri, recipite quæ uobis utilia esse ostendimus. Efficite ut & Vngaria tota per uestram operam se quietam & pacificam intelligat redditam, & puer ipse Ladislaus uester Vngarus, suū regnū per manus uestras, uestraq; studia recuperasse cognoscat, et cum uirilem togam acceperit, te Cardinalē qui eum baptizasti, te Vesprinensem Episcopum, qui patri suo seruiuisti, te Nicolaum Vaiuodam qui militem eum fecisti, te Ladislaum Bannum qui sanguine sibi coniungeris, te Griskona qui eius partes indefesso animo semper defendisti, te Emericū qui auo suo charissimus fuisti, & uos omnes legatos præsentes tāquam suos tutores, suos defensores, suos parentes ueneretur, ac honoribus, dignitatibus, opibus, & omnibus officijs & beneficijs super cæteros regni proceres singulari quadam affectione & animi iocunditate prosequatur.

Congratulatur promoto in Episcopum & qualiter uiuat admonet. *Epist. LXXIX.*

Reuerendo patri & claro principi domino Ioanni de Aich, electo Eystetensi *domino suo præcipuo Aeneas Syluius imperialis Cancellarius,*

S. P. D. seq; ipsum totum exhibet.

C Fecisti benigne pater optime, qd in literis tuis quas huc ad amicos misisti de tuo successu, mei quoq; memoriā habuisti. Nec enim Aeneā tuū quæ tibi obuenerāt bona ignorare noluisti, quē sciebas tua gaudia solide gauisurū. Ego igitur uir præstantissime gratias in primis optimo & maximo deo refero, q te dignis honoribus extulit. Post hoc laudo magnopere capitulū tuū singulosq; Canonicos qui sux, puisuri Ecclesiæ, nō ut plerisq; faciunt indoctos, imperitos, inexpertos, inertesq; sibi assumunt, sed te uirū scientia iuris, & omniū literarū peritia clarum, in rebus agendis diu uersatū apud principes & singulari solertia præditū elegerunt. Vtinam horū exemplū & alij sequerentur. Nempe non sic laicorū impressionibus ecclesiæ tererentur, si eorum gubernacula apud eos essent, quos studere sapiētiæ cōtigisset. Postremo tibi admodū regratior, qui factus maior non despicis me minorem ut plerunq; fieri solet. Mos enim hominum est, ut qui infra se sunt semper contemnant. Hinc uulgo prouerbium est: Societatem hominum diriminuari, quotiens alius alium dignitate uel opibus excedere cœpit. Sed ista inter plebeos cōtingunt, qui non in uirtute, sed in utilitate omnem uitæ rationem ponunt, uiri autem boni & uirtutis amatores, ut magis eleuantur eo magis amicorum meminerunt. Nec enim Affricanus iunior Lelij unquam oblitus est, aut eum paruifecit, quamuis & ipse duos consulatus cum summo populi desiderio suscepisset. Ille uero candidatus ex petitione deiectus fuerit. Nec Peritheus Architam neglexit, quamuis ipse fortunatus, ille uero captiuus esset, sed libertatē amico impetrauit. Amicitia nanq; quæ inter uirtuosos est, nec

uarietate

A stastica promoueris, si unum uel alterum indignum, aliquando aliquo beneficio subleua
ueris, non erit reprehendendum, quia non uituperatur qui semel erat, sed qui magis er-
rat quã benefacit. Concedendum est aliquid amicitiæ atq; consuetudini, non tamẽ cum
præiudicio ueritatis, quãuis Aristoteles Platoni ueritatem prætulerit, meo iudicio magis
tamæ, quàm ueritatis amore. Vale & mihi aliquando scribe.

Petijt insigne Regis Angliæ pro amico, Epist. LXXX.

Aeneas Syluius Poeta, Reuerẽdo patri Adam de Mulin apostolicæ sedis pro
notario & serenissimi Regis Angliæ Secretario, S. P. D.

TAntum est inter nos terrarũ, maris, montiũ, fluminumq;, ut raro inueniã, qui uel ad
te, uel abs te ueniant. Sic fit, ut nec tu meas literas, ut uellẽ, crebras accipias, nec ego
tuas uidere possum, est mihi hoc graue. Nam summopere quid rerum agas, quid'ue for
tunarum habeas scire cupio. Nunc cum lator præsentium uir probus ad te uenturũ se di
ceret, statui hanc breuem epistolam ad te destinare. Ex qua si non multa intelligeres, tuũ
saltem Aeneam bene ualere cognosceres. Verũ quia nulla petitio amici causa refutanda
est. Cum uir literatus magnaq; uirtute præditus. N. Secretarius imperialis mihi amãtissi
mus diuisiam serenissimi principis Regis tui deferre cupiat, sitq; hoc munere dignissi-
mus, te præcor, hortor, obtestorq;, ut hoc sibi apud Regiã Maiestatem impetratum red
B das, literasq; mihi transmittes regias per quas ei talem diuisiam ferre liceat. Quod si fe
ceris, mihi singularem complacentiam gratiamq; conferes, & hominem dignissimum
promouebis, qui diuisiæ regiæ non minus honori præstabit, quàm ipsa sibi diuisia decus
præbeat, scis enim tales res illis committi deberi, qui tueri earum honorificentiam pos-
sint. sicut is est pro quo tibi scribo. Tu fac ut præces meæ sicuti consueuerunt apud te be
ne receptæ efficaces q; sint. Vale mihiq; omnino rescribe. In rebus Ecclesiæ breui perci-
pies, quæ Maiestatis imperatoriæ mens existat.

Vngari spreto Ladislao regni hærede uero, Regis Poloniæ filium intruserunt, Epist. LXXXI.

Reuerendissimo in Christo patri & illustri principi domino Leonardo Episcopo, Pa
tauiensi, domino suo colẽdissimo, Aeneas Syluius Secretarius imperialis seipsum recõmendat, &c. S. P. D.

QVamuis res Vngaricas post obitum diui Sigismũdi partim uideris, partim audi
ueris usq; in hanc diẽ, quo pacto sint gestæ, scripturus tamẽ ego nunc aliqua de
Vngaris, cui magis quã tuæ dignationi talia dirigã non scio. Nam & si uera scri-
psero autoritatẽ epistolæ dabis, & si falsum aliquid intercaderit, lima tua eradetur. Refe-
ram ergo breuissime quod menti sedet, ut sciãt posteri, & à quibus impugnatũ Ladislai
Regis Vngariæ ius fuerit, & à quibus defensum, ac ipse postea cum grandiusculus fue-
rit nostra legens scripta, si quãdo illa in manus suas deuenerit, qui de se bene, & qui ma
le sint meriti sciat, ut illis præmia, & istis si se humiliauerint ueniam tribuat, pertinaces au
C tem in pœnã rapiat. Est enim principis officiũ parcere subiectis, & debellare superbos.
Sed ne modum propositæ breuitatis excedam, narrationis hic principium erit. In Vnga
ria, mortuo Sigismundo, gener eius Albertus dux Austriæ regnum suscepit, qui dum
uarijs bellorum strepitibus fatigatur, dumq; caloribus insuetis se miscet, contracto mor
bo relicta Elizabeth uxore pregnante, breui tempore extinctus est. Vngari more ho-
minum, qui nouitatibus oblectantur, reginam adeunt, regnum amplissimum multisq;
hostibus circundatum, Rege carere non posse dicunt. Viduam quoque nubere admo-
nent. Extorquent denicp' Vladislaum Poloniæ Regem adhuc ephebum uocari. Illa &
si partum expectare cuperet, ubi tum precibus locum furor negat, Oratores mitti an-
nuit, qui Vladislaum accersant. Eamq; legem adijcit, ut si marem interea pareat, nulla le
gationi uis insit. Dum legati uiã faciunt, priusquã Vladislaum conueniant, periente regi
na Ladislaus Alberti filius nascitur. Scitulus infans, & in orbe toto nobilissima proge-
nies. Scribitur legatis, ne quid ulterius attingant. Ladislaus apud Albam regalem ex
Dionysij Strigoniens. Archiepiscopi manibus coronam, quam beati Stephani fuis-
se sacramq; putant, inunctus recepit. Nicolaus autem Vaiuoda Transyluanus mili
tiam illi contulit, eumq; gladio cinxit. Legati in Poloniam missi, spretis Reginæ iussi-
bus siue corrupti auro (quis enim non munere uincitur) siue theutonici nominis odio)

nam rara

nam rara inter uicinos concordia est) tanquã nihil de puero scirent Vladislaũ accedũt, D
promissoq; regno secum in Vngariam ducunt, sibiq; Budam in aduentu tradunt. Scin-
ditur euestigio regnũ: & hinc Regina puerũ defendente, inde Polonis impugnantibus,
infinitæ rapinæ cedesq; fiunt. Nicolaus Vaiuoda Transyluanus, siue nouarũ cupidus re-
rum, siue Reginæ lacessitus iniurijs, quã enim non fidem contemptus frangit, ad Polo
num deficit. Et quia ubi fortuna fauet, illic & fauor hominum se inclinat, intra paucos
dies maior procerum pars Vladislaum sequitur. Erat Vladislaus adolescens, quamuis
facie & corpore deformis, liberalitate tamen & animi magnitudine dignus laude. Allo-
quebatur populum absq; interprete, quos uirtute præstantes uiros nouit, muneribus si-
bi conciliauit. Plura donauit quàm sibi retinuit. Itaq; diues in modum regis, uideri ta-
men pauper poterat. Nulli rei difficili atq; periculosæ seipsum negauit, quibus artibus
& uulgi, & nobilium animos conciliauit. Fit ergo conuentus regnicolarum apud Bu-
dam: uocantur utriusq; partis prælati atq; Barones, tanquàm de communi totius regni
utilitate sit transigendum. Et ne quis uenire formidet, literæ salui conductus, quibus li-
bet accedentibus exhibentur, sub quarum fiducia, & Dionysius Archiepiscopus, & La
dislaus Banus de Gara Budam proficiscuntur. Sed nulla est regni societas (ut Ennius
inquit) nulla pietas fidesq; locum habet ubi dominium quæritur. Capiuntur igitur Ar-
chiepiscopus Banusq;, licet centum & amplius sigillis sese tutos arbitrarentur. Et nisi E
mortem subire uelint, alter coronare nouum Regem, alter iurare & fidelitatem Polono
promittere cogitur. Quod si neq; Cato feciſſet, neq; Regulus qui uitam submittebant
honori, non tamen improperandum, hoc est nostro tempore, si propter uitam facimus,
quæ non uidentur facienda. Nec enim hi hodie sumus, quin pro iusticia capita nostra po
namus, quamuis et stultũ est propter iustitiã mori, si nullum iustitiæ cõmodum nullumq;
tuamẽ mors ipsa cõsulerit. In Reginæ partib. Albertus dux Austriæ, Vlricus Ciliæ Co
mes cõsilio maturus, Giskra Bohemus incõcussæ uir fidei cum nonnullis ciuitatibus, &
aliquibus Baronibus permanserunt. Sed Regina cum se debiliorem uidit imparẽq; Po-
lono; filium paruulum cum corona ad Fridericum Cæsarem trãsmittit, sibiq; patruelem
cõmendat. Archiepiscopus autem Banusq;, ut primũ libertati redditi sunt, ad Reginam
redeunt, quia nõ potest esse diuturnũ, quod uiolentũ est, nec stabile fieri potest quod ani
mis promittitur inuitis. Interiecto deinde tempore cum Regina ad colloquium cũ Po
lono uenisse, nonnullaq; pacis fœdera percussisset, ex matricis dolore, qui sibi familiaris
erat, uitam & regnũ amisit. Quidam eam ueneno extinctam putauere, ut sunt homines
in malas suspitiones prompti, & ad criminandum magis quã laudandum nati. Post hæc
cum iam Fredericus ex Rheni partibus (accepto diademate) remeasset, Iulianus sancti
Angeli Cardinalis uir & ingenij & animi dotibus singularis, qui tunc apostolicæ sedis
legatus, pacem in regno componere, ac exercitum contra Turcas excitare iussus erat, F
Maiestatem Cæsaream apud Viennam conuenit, quem secuti sunt Vuariensis Episco
pus, et Decanus Cracouiẽsis, Regis Poloniæ Oratores, alter humilitate præcipua, alter
fastu maximo memorabilis: hortatiq; Cæsarem sunt, ut & contra Turcas auxilia mitte
ret, & ut de pace cum Rege Poloniæ conueniret, quem Regem Vngariæ appellabant.
Sed quia nec leges pacis offerebantur, quæ Ladislao regi conducerent, nec tutum erat
id bellum iuuare, in quo Rex Poloniæ principatum teneret, qui post triumphum, sicut
insolentes homines uictoria facit, aduersus Austriam signa uerteret, infectis rebus Iulia
nus atque collegæ remissi sunt. Factæ fuerunt tamen paulò post ad biennium inducie,
quibus cautum est nec partibus Ladislai Regis per Vladislaum suosq; dari nocumen-
tum, nec rursus turbari debere, qui Polonum sequerentur. Si quis uiolator fœderis es-
set, hunc ambæ partes compescerent. Rex autem Poloniæ Iuliani suasu, & instigatione
regnicolarum, cum exercitu in Turcas trajicit, Cumq; ad flumen uenisset, quod Mora
uam incolæ uocitant, auditum est in propinquo exercitus hostium delitescere. Item est
igitur in prælium ac cum Basso conflictatum. Quo uicto duo milia hominum cesa sunt:
quatuor milia capta: inter quos ductores tredecim fuere, signa militaria nouem. Sic
enim Iulianus suis literis Cæsari, qui tunc in Carinthia fuit significauit. Quamuis Vla-
dislaus

A dislaus more Polonorum, qui de magnis maiora loquuntur triginta milia hominum ce
disse suis epistolis annotauerit. Tum quoque & Sophia urbs Bulgarorũ nonnulla oppi
da & castella hostiũ in deditionem recepta sunt. Exinde cum fame laboraret exercitus,
nec angustias Romaniæ transire liceret, (nam Turco milite custodiebantur) dimissis
copijs Budam reuentum est, quàm Vladislaus cum magna totius populi letitia, quasi
triumphator intrauit. Sed huius uictoriæ præter auspiciũ nihil ad eum pertinuit. Nam so
lus Ioannes Vaiuoda Transyluanus rei militaris expertissimus, dum decem millibus ex
peditorum militum hoc bellum confecit. Fracti hac pugna Turci (nam et in Asia cõfli
gere cogebantur) inducias petunt, quas traditis quibusdam artibus iureiurãdo firmatas
obtinuerunt. Sed audito paulopost classis aduentu, quã Pontifex Maximus Eugenius,
ac Philippus Burgundorum dux in Hellespontum transmiserat, tanquã ex Asia in Eu
ropam transire Turcos prohibitura foret. Elati prioris uictoriæ successibus Vngari, sua
dente{que} Iuliano qui Treugas nullius momẽti fore dicebat in iussu sedis Apostolicæ, cũ
hostibus Christiani nominis factas, pacem ruperunt. Collecto{que} grandi exercitu terras
hostium ingrediuntur, uastante{que} ferro & igne quæcunq; obuiam fiunt, non longe ab
Andrinopoli castra locant, quibus cognitis, & ipse magnus Turcus ingentes copias
congregat. At si uera est fama centum milia uirorum exercitum cõflauit, traiecto{que} ma
B ri, ut quidam uolunt circa Bosphorum Thraciæ (non sine magna Ianuensium infamia)
in Europam uenit. nam & quædam Ianuensium naues præbuisse transitum illis refere
bantur. Cuius tamen ueri periculum ad me non recipio, nec mihi persuasum est tanta
quenquã auaritia fore ut Christianum sanguinem pecunia uendat, nisi quem diabolus
in modum Iudæ sibi subiecerit. Aduentus Turcorum tam subitus fuit, ut prius uenisse
uisi sint hostes, quàm auditi uenire. Vbi ergo in conspectu fuere, uisaq; multitudo est pu
gnatorum, longe maior quàm putaretur, ingens terror Christianos inuasit (ut fit, quan
do ex inopinato pugnandum est) non tamen detrectauere certamen Vngari, nec regio
sanguini defuit animus, sed structis ordinibus aciem educunt, committiturq; durum &
atrox præliũ. At dum nostri pro fide, & illi pro perfidia pugnãt, tantũ sanguinis utrinq;
effunditur, ut in modum lacus campi stagnarent. Diu certatum est æquis uiribus, dum
Christiani suas acies uirtute sustentant, Turci uero numero supplent. Cum per plures
horas nunc illi, nunc isti cederent, ad extremum inclinata Christianorum acie uictores
euadunt Turci. Iuramenta{que} non solum domesticis fidei, sed etiam hostibus seruan
da demonstrant. In hoc prælio clarus adolescẽs, aut captus est, aut occisus Rex Poloniæ,
nec enim adhuc æquata est noticia ueritati. Pœnas tamẽ certum est eum dedisse usurpa
ti alieni regni, qui dum spoliare paterno regno Ladislaum quærit, suum amittit. Cæca
est nimirum cupiditas hominum qui non cõtenti ciuitatibus dominari, prouincias quæ-
C runt post regnum, nec sic expleti, etiam regnis regna cumulare nitũtur, nescientes quia
parua res est quæ uitam eripit homini, et omnibus pompis ac dominijs nudũ in momen
to reddit. Corpuscula nostra ubi spiritus euolauit modico sarcophago contentantur. Et
tam læta sunt inter aurum gemmasq; recondita, quã inter feces hominum ferarũq; collo
cata. Quod si Vladislaus animaduertisset, quietus in regno suo (nam satis diuitiarũ pos
sidebat) nunquã Vngariã attigisset. Sed secuti sunt eum Varadiensis & Agriensis epi
scopi, qui regnum in diuisionem adduxerant, plureq; alij proceres dominiq; potentes,
qui dũ incõsultius quã audaciter præliantur, hostium gladijs occubuerũt. Cæsa ex amba
bus partibus circiter quadraginta milia referũtur. Nam & cruẽta lugubrisq; uictoria ho
stibus fuit, qui ut erant numero plures, sic etiã ex suis plures ceciderũt. Iulianus Cardi
nalis in bello uulneratus est, ac dum fugit amisso sanguine deficiens apud paludẽ quan
dam impijs Vngarorum manibus non ex uoluntate nobilitatis, sed ex furore plebis oc
cisus est. Clarumq; illum spiritum emisit, qui quondam suaui oratione Generale Cõcili
um, cuncto{que} patres Basilex cõgregatos ex arbitrio suo gubernauit. Paucissimi ex tan
to exercitu superfuerunt, eo{que} non tantũ fuga liberauit quantũ hostium timor, qui dũ
se uictos arbitrãtur persequi fugientes negligunt. Diu post mors Vladislai & Iuliani in
credita fuerat, quidam namque ut inuictæ uirtutis illos sciebant, sic & immortales esse

rebantur, quæ res per plures menses absq; nouitate regnum suspendit. Laurentius prætea Palatinus Vngariæ, acri uir ingenio, nouas indies literas confingebat, quibus populi mentes pasceret. Nunc Vladislaum in Polonia sospitē esse, nunc intra dies paucos uēturum asserens. At ubi demum comperta mendacia autori abrogarunt fidem (sic enim plectitur mendax, ut dum credi sibi falsa uult etiam in ueris repellatur) conuentum regni habere placuit. Et quia Palatinus Budā clauserat in Peste, qui locus pars Budæ trans Danubium censetur cōgregatio facta est. quod ut accepi loci nomine sum exterritus. Sicut & Pompeium cum in Cyprum uenisset Cato Basilea deterruit, quod mala regina interpretatur. Mihi quidem in Peste quod in malum sonat nihil boni uidebatur posse concludi, nec adhuc meliorem spem habeo. Illic prælati baronesq; regni cōuenientes unanimi uoto Ladislaum Alberti filium in regē eligunt, uicarios regni ordināt, decreta pro communi pace faciunt, & Oratores nominant, qui ad Cæsarem petituri puerum destinētur. Placet tamen in Poloniā mitti inuestigaricq; Regem, ac certo tempore noticiā expectari. Nuncius in Poloniam missus matrem Regis allocutus nihil certi reperit. Labitur expectationis terminus. Tum oratores iter arripiunt, sed interim Gimzēses Vngari qui plura latrocinia in dominijs Austriæ cōmiserāt, crudeliores sese dictim ostendentes, mansuetudinē Cæsaris ad iracundiam prouocarūt, qui præparato exercitu intra paucos dies eos in muris clausit, obsidione cinxit, & ad deditionē cōpulit. Quo cognito, maturatur B Oratorum aduentus. Interuenientibusq; tractatibus Cæsar qui Budam usq; cum exercitu profecturus fuerat, audituros Vngaros dimissa militia Viennam rediit. Iam Giscra Bohemus rerum omniū gnarus, antequā Cæsar in Campo foret, Nouam ciuitatem intrauerat, & quæ facturi essent Vngari prædixerāt. Is præsentiā Regis Ladislai desiderauit, ad quē cū uenisset puerulūq; cōspexisset cōlachrymatus est. Et, heu quātos, inquit, pro te labores subij, & quot adiui pericula, quantū sanguinis perdidi. Sed tu hæc per ætatē nō intelligis, utinā tantū mihi uitæ detur quod tu sensate loqui possis, & q tibi cum fide seruierunt cognoscere. Nonnullaq; munera puero cōtulit. Tum Ioannes magister cameræ imperialis, q tūc forte aderat, hic inquit, Serenissime princeps, diu tuas partes in Vngaria tutatus est, hic tuus dux, tuus tutor, tuus defensor, tuusq; rector est. Cur nō sibi stipendiū præbes. Ad hæc puello diuino quodā spiritu ductus, apertis loculis qui iuxta phylacterias Ioānis pendebant, sex nūmos recepit, Giscræq; tradidit, quos ille filo aureo ad collum suspendit, & usq; in hanc diē ob memoriā puerilis liberalitatis secum defert. Sed remeante ab obsidione Cæsare, ex his q regni legati fuerant deputati, Dionysius Cardinalis archiepiscopus Strigoniēsis uenit, magnæ prudentiæ & integritatis pater, cum eo & Ladislaus Bānus profecto est magni generis uir. Nicolaus aūt Vaiuoda Palatini uerbo retentus quatuor ex amicis suis transmisit. Cum istis & Giscra tanquā regnicolam se cōiunxit. Interea comes Georius, comes Croacēsis, Osualdo de Rosgen ad Cæsa- P rem profecti sunt, scituri res Vngariæ, quē exitum sortirentur. Petitio legatorum fuit, qa regnum in Peste conueniens Ladislaum Alberti filium in Regem delegit. Oramus te Cæsar hunc ad albam regalem cum sancta corona nobis assignes. Nam & ibi coronare eum uolumus & sibi, ut par est. homagia præstare, post hac satis erit si eum in regno coronamq; habuerimus. uerba alia fuerunt sentētia tamē ista. Respōsum est, qui coronatus sit, eū nō amplius coronandū esse. Ladislao & paterno, & auito, & materno iure regnū deberi Vngariæ. Bene tamen fecisse Vngaros, qui uerū suū hæredē non alium elegerūt. Quod in regno puer teneatur non esse inuitum Cæsari, quāuis & alia regna eum respiciant & alia dominia. Pluraq; alia dicta sunt, ut est in curijs principum mos, ad ostentationem magis, quā ad ueritatem. Cum pluribus utrinq; tractatibus habitis, nulla concordia inueniri posset, Nicolaum Vaiuodā accersiri placuit. Ad quem Ladislaus Bannus, & nonnulli alij missi sunt. Sed is nescio qua diffidentia motus uenire noluit, nisi & aliqui ex consilio Cæsaris ad eum mitterentur, ob quā causam Vlricus comes de Schauenburg adolescens supra ætatem prudens, cuius pater ob singularem sapientiam Alberto Regi acceptissimus fuit, & modo apud Fredericū Cæsarem percarus est. In quouis magno negotio cōsultus habetur. Tum & Caspar Schlick Cancellarius ingenio celeri, cōsilio graui

A lio graui,& in Vngaria notissimus cum plerisq; alijs destinati sunt. Hi apud Sopronium conuenientes, Nicolaum in quadam uilla commorantem accesserunt,multis uerbis ac promissionibus,ut Viennam peteret induxerunt.Nullius tamen uerba magis eum mouere quã Caspáris, quem ipse cum Sigismundo et Alberto Cæsaribus potestatẽ uiderat, & in primis acceptũ.Is ergo in celebritate diui Hieronymi Viennam ingressus est. Comites illi erant Matthias episcopus Vesprunens.antiquus regni Cancellarius,uir corpore breuis, sed honesta facie atq; canitie uenerabilis. Aderat & Emericus de Marcellis, curiæ quondam regiæ magister,antiquisq; regibus charus,plures etiam alij uenerant domi nobiles equitatus circiter quingentarum personarum.Fuerunt loricati ducenti, quadrigæ quatuor atq; uiginti.Cæsar illi cum omni militia Sigismundoq; duci uiuaci & animoso iuueni extra portas obuiam fuit.In præmissis quæ Vaiuodam mouerent,ne in cõspectu suo equum descenderet,nescitur.Sic enim hodie imperij dignitas attenuata est, ut uix illi comites caput inclinent,cui maximi reges sese solebant ad terram prosternere.Sed est omnium potestatum finis.Nec Romanum imperium,ut Vergilius credidit, sine fine datum est,quod sic iam uidetur ægrotum,ut de sepultura magis quã de medico sit cogitandum.Pomposus ergo Nicolai aduentus fuit.Cui et Cæsar obuiam processit, & omnis ciuitas quasi ad spectaculum effusa est.Vngarorum quoq; intuitu Ladislaus
B puer,qui tũc in arce Schaduuiens. ubi Stiriam Austria terminat,tanquã in munitissimo loco tenebatur usq; in Lachsenburg deductus est.Postq; finitis solennitatibus ad tractatus reuentũ est. Nicolaus eadẽ postulauit quæ Cardinalis atq; collegæ prius petierant. Dum uariæ locutiones haberitur,Vngari qui consilium Regis intrabant cum aliis Vngaris usq; ad probrum contẽderũt. Gisera quoq; Nicolaum iurgio aggressus est,quod is noua quadã coronatione,se,qui fidẽ mutauerat,iustum ostendere uellet & alios qui fidem incõcussam tenuerãt,reprobare. Dolebat et Gisera quod amplius in consilio Vngarorum non reciperetur,sed clam eo singula fierent. Itaq; postea in Cæsario cõsilio receptus est.Et quãuis industria Caspáris Cãcellarij & aliorum amicorũ recõciliatus Nicolao fuerit,Vngarorũ tamen consilijs noluit interesse.Post hæc cũ iam Vngari in conuiuio cum Cæsare fuissent, pluraq; tractata in uanum uiderẽtur,ultimũ respõsum postulatum est,quod in hanc fere sententiã Cæsar dedit:Coronationẽ nouã quãuis necessaria non esset,unctione omissa pro pace & unione regni permissurum se fore. Velle tamen publicis regni literis caueri,primam propterea nullatenus uiolari coronationem,securitatemq; dari,& puerum & coronam post hæc sibi restitui,quos in Posonio qui est regni locus insignis nutrire uellet,si nomine pueri,cuius est arx sibi contrasignaretur. Obligationem quã Vngari petebant,absq; uoluntate uicariorum regni puerũ non abduci fieri non decere.Quia Cæsari solum tanquã proximo consanguineo,& per matrẽ & alios cõ
C mendatus ille fuisset. Promittebat tamẽ literisq; firmaturum Cæsar dicebat deficiẽte puero,nec coronam,nec castrũ Posonij alienari à regno,uidericq; sibi bonum dicebat, prælatos ac Barones regni apud Posonium cõuenire,ubi de modo celebrandæ coronationis cum securitate,decq; regno gubernando cõcluderent.Super quibus rebus si potestatem Vngari haberent regni nomine statim se cũ eis determinationẽ facturũ aiebat. Sin autẽ hortatus est talia cõmunitatẽ regni deduci,respõsumq; mitti.Nouitates autem fieri magnopere dissuasit,prædicens eis uerũ Vngariæ Regem esse Ladislaum,nec sine ipso pacem inueniri posse,cuius fundamentum est iustitia. Quo responso conturbati Vngari mox se recessuros aiebant.Sed quàmprimum ad diuersoria redierunt,uocato Vlrico Cilliæ comite uiro cordato atq; sagaci,qui propter huiusmodi tractatus aduenerat.Caspárum quoq; Cancellarium appellauere(nam & sibi magnam fidem habebat) tum quia industrium uirum cognoscebant, tum quod eum Cæsari acceptum putabant. Ex respõsionibus quæ ferri omnes ex ipsius ore pronunciabantur.His autem Vngari respõsum Cæsaris iniustũ esse,futurumq; regno ingratũ.Contra Caspar atq; Vlricus omnia æqua dicunt quæ Cæsar responderit miraricq; se Vngaros Tamaridos sterilesq; uenisse,ut neque unam regni arcem assignari Ladislao possent,in qua post coronationem iuxta decus regium habitaret.Quid multa?Nolumus,inquiunt Vngari,sic nudi recedere. Sunt

etiam alia si uultis, in quibus conueniri poteſt. Arx Poſonij in poteſtate noſtra non eſt. Sed Albā regalē Cæſari trademus, qui eam dū coronatio celebratur, ſuo arbitrio muniat, nec plures introire permittat quā uelit. Nos q ſumus hic ex Vngaria, & tu comes Cilix cum Giſcra fidē Cæſari demus, puerum, celebrata coronatione, ad Hamburgā quod eſt Auſtriæ oppidū reſtituere. Coronā in manib. uicariorū regni ſeruari uolumus. Aut ſi hoc nō placet ſub tua cuſtodia ponetur Vlrice. Tum quoq; & Alba regalis Nicolao Vaiuoda reddenda erit. Referuntur hæc Cæſari. Quidam laudant, quidam improbrāt. Comites Croaciæ, & hi quorum longe diuerſa ſententia fuit, aiunt Vngaros humiles & actos nonnulla iuſta promittere, multa tamen plura promiſſuros ſi propoſitū teneatur. Exinde quod ſemel reſponſum eſt minime placet mutari. Nam quod reges dicant, fixū & ſolidum eſſe debere contenditur inconſtantiam, cum in priuatis hominibus uitanda ſit, in regibus deteſtabilem eſſe, quorum uerba pro legibus recipiuntur. Rurſus Vngari quæ ſupra retulimus, offerunt adiiciuntq; Coronam quoque in manus Cæſaris ſe reddituros. Caueri tamen uolunt, ne uel pueri, uel Cæſaris morte à regno poſsit alienari. Cæſar in Cōſilio, poſtquam hoc audiuit, Graue eſt, inquit, uiri conſulares, ſi Vngaris non cōfidimus, regnum puero perdere, ſed grauius eſt cōfidendo regno puerum amittere. Conſulite in medium mihi iurati fideleſq; eſtis. Nam defuerunt qui dicerēt regnum manifeſte perdendum eſſe, niſi fides habeatur, de puero dubium eſſe, nec uideri cauſam cur puerum regnicolæ perdituri crederentur. Nihil tamen in conſilio plus reperiri potuit quàm prius. Sic re infecta Vngari receſſerunt, quos Cæſar extra urbem comitatus eſt. Cum rogaretur Nicolaus regem ſuum uiſere, qui ſuo proximus erat itineri. Neſcio adhuc, inquit, quem Regem ſim habiturus. Nec puerum hunc uenerabor, niſi prius ſciuero meum eſſe dominum. Quidam ex Vngaris aiebant Ladislaum ſe Regem habere, nec ſibi quicquā imputādum, qui per ætatem loqui nō poſſet. Ac propterea complures eorum ſuum adiuerūt, muneraq; puero tradiderūt, & quaſi diuinum aliquod numē intuerentur, genibus flexis multas lachrymas ante ipſum effuderūt. Veſprunēſis antiſtes, O, inquit, generoſiſsime puer, dabit ne unquam Deus ut prius te in regno uideā quam hæc ſenectus deficiat. Creſce puer creſce, nemo te uiuo regnum Vngariæ tibi ſurripiet. Dionyſius autem Cardinalis magnam auri copiam in manus regis dedit, oſculatuſq; puerum, heu quot, inquit, labores pro te ſubiui: quot damna ſuſtinui: quot me periculis ſubieci: ſed omnia mihi dulcia forent, ſi te ſemel in regno uiderem. Manſitq; triduo poſt apud Cæſarem. Sic res cum Vngaris acta eſt. Accepi exinde conuentum regni apud Albam regalem breui habendum eſſe, ubi reſponſum Cæſaris ad notitiam regnicularum deducatur. Faxit Deus ut quod Peſtis reliquit infectum, alba ipſa perficiat, & pro regni ſalute, & pro iure pueri, de qua re non deſpero, cum Diſpotus Reſtiæ, Comes Cilix, Giſcra, archiepiſcopus Strigonienſis, Comes Georgius Roſgonenſis, tam firmiter pueri partes teneat, ut nulla regnicolarum poſsint ſuaſione nullaq; uiolentia mutari. Nec uideo quem poſsint Vngari Regem habere niſi Ladislaum puerum, qui & auito & paterno atque materno iure Vngaris imperare debet. Ex Vngaria poſt hæc nouitates allatæ ſunt, Ioannem Vaiuodam Tranſyluanum aduerſus Turcos conflictaſſe, & quamuis fœlici bello quædam caſtella prius obtinuiſſet, ad extremū tamen mutata fortuna, quæ nulli perpetuo bona eſt, ingentē gloriam quā priorib. annis adeptus pugnando fuerat, uictum occiſumq; maculaſſe. Veritas tamen rei adhuc in obſcuro eſt. Claſsis Eugeniana quam in Ponto fuiſſe diximus, per Hiſtrum contra fluminis impetum nauigando Chriſtianis, dum hæc fiebāt, opitulabatur. Nunc quid rerum agat, incertum eſt. In Bohemia per eos qui parum fidei habent, nouæ res parantur, quæ niſi præpediātur in earum ortu, poſtquā creuerint difficile poterint emendari: Malum cum naſcitur, cumq; recens eſt, abſq; negotio raditur, cum adultum eſt difficile extinguitur. In Italia contra Franciſcum comitem Eugenius armis Regis Arragonum pugnat, eſtq; ſuperior: ſed omnis euentus belli dubius eſt, ſæpe qui uictus uidetur, uictor exurgit. Nemo uerè uicit niſi qui domum reuerſus, ſibi ſuiſq; ſubditis pacem fecit. Bononienſes poſt occiſionem Hannibalis, Beutinolij, & Baptiſtæ per ducē multi obſidione cincti ſunt: Veneti & Florentini

A rentini eos iuuant. Si Cæsar cum aliquo exercitu Italiam peteret, omnium harum rerum moderator existeret: sed non sapiunt hæc nobis, nec nos alijs sapimus, ut homines imperare sciunt, sic subditos habent obedientes. Nisi uos Germani ad quos imperium translatum est, maiorem reipublicæ curam habuerit, timeo ne dives illa & insignis Italorum tellus, quæ quondam imperij caput fuit, & adhuc sub imperio se fore fatetur, in alias deducta manus, & nomen mutet & iugum. Hæc fuerunt quæ nunc tuæ. R. P. scribenda putabam. Cætera quæ apud nos aguntur ex consiliarijs regis, qui nunc in Sueuiam mittuntur, audire poteris. Nam et per Patauiam, ut arbitror, uiam facient. Ego me tuæ R. P. commissum do, cui sum assidue parere pronus.

Fortunæ qualitas cur non omnibus sit æqualis, *Epist. LXXXII.*

Æneas Syluius Poëta, Ioanni Campisio præstanti Philosopho, S. P. D.

ATtulit mihi tandem literas tuas Guido tabellarius, sed illas prius secum Coloniam detulit, totamq; Belgicam regionem illis ostendit. Itaq; si uiarum longitudinem pensES, miraberis tam cito mihi restitutas fuisse: si pericula itineris, cogites monstri simile est, eas me potuisse conuenire. In altero igitur Guidonis diligentia, in altero celeritas commendanda est, in utroq; fides. Sed credo eloquentiã quoq; homi
B nis adimento fuisse, qui mollire latronum feroces animos potuerit, multum quoq; suæ uestes iuuerint inopiã præ se ferentes. Cantat enim uacuus corã latrone uiator. Vt cunq; sit gratias illi habeo, qui tua mihi scripta reddidit, quicq; omnia quæ in Italia gerebãtur retulit. Idem faciet ad te reuersus quicquid Renẽses agãt, quicquid Bauari, quicquid Australes, Bohemi, Saxones, Poloni, ex eo scies, imo & Prutenorũ, & Lituanorum actus tibi exponet. Quia si Daciam, Norbegiam, & ipsam Barbararum gentiũ matrem, Scandiam insulam, ex qua Gothi digressi, uniuersam terrã inuasere, uolueris noscere, & quid illic agatur scire, Guidonem percontare. Non maior illi respondendi, quàm tibi quærendi labor erit. Quis enim facundus & scieris dicendo laborat? Magna huius est eloquentia, scientia maior. Nihil interrogabis ex eo frustra, sic est imbutus peritiq; omniũ. Sunt præterea multæ in eo rimæ: Itaq; fluunt ex eo nouitates passim, & non quærentibus quoq; ultro se ingerunt. Hæc de Guidone satis, quẽ cum audies, uel amplius ex meis literis desiderabis. Video ex tuis literis meas epistolas, in quibus de summo pontificatus officio reuerendissimo communi hero nostro collato congaudebã, ad te minime peruenisse. Nam plura in illis tetigi, ad quæ non respondes: similiter & tuas aliquas mihi scripras arbitror, quæ manus meas nõ attigerũt, qa nõ sunt omnes tabellarij Guidoni similes. Agnoui te Senas iturũ uisurumq; Philosophandi domũ, utinã potuissem illic esse tecum, dulcemq; patriam uisere, & amicos ueteres. O quales amplexus, & quæ uerba inter nos fuissent, dum ueteris amicitiæ mentio incidisset, sed nõ sunt hæc fata nostra, ut
C simul possimus uiuere. Tu Rãnisiam arguis, quod tibi nõ multa largitur, tibiq; non arridet, uti pleriscq; indoctis ignauisq; uiris, sed uide an bene facias. Mihiq; sæpius huius Deæ quã fortunã dicimus, acta cõsideranti, altior quædã cogitatio nata est, ut illam nõ cæcã, sicut Poëtæ finxerũt, esse censeam, sed admodũ oculatã. Nam quod aiunt eam iniquam rerum huius seculi dispensatricem, non uideo uerũ esse: dicũt ei industrios homines paupertate grauari, ignaros aũt fortunæ beneficio maximas opes possidere. Sed mihi nõ sic uidetur, ponamq; in te exemplum. Ego te ditiorem puto, nõ dicam Cosmo medico, sed pluribus regibus. Diuitiæ nanq; maximæ sunt lege naturæ compositæ paupertas. Ego scio mi Ioãnes, multo tibi plus uideri XXX aureos quã alijs quibusdam XXX milia. Fortuna igitur non ignara conditionis humanæ, quos uidet aptos modico uiuere, non curat in eos multa congerere, quia non indigent. At ignaui nisi pecunijs abundent, despectui sunt, abiecti, miseri, quibus cur uituperetur fortuna subsidia præbens, haud scio. Sed cui hæc ipse dico? Nempe qui ea melius multo me norit, qui non permutaret cum opibus Cresi scientiam suam. Vnam hoc addam tuumq; iudicium expetam. Communis Philosophorum, nisi fallor, opinio est, animi bona extra fortunæ potestatẽ existere. Quero ego an hoc elidi quapiã ratione queat si tuum acumẽ admoueris, scio, dices non absq; fortunæ benignitate quosdã magna intellectus luce uigere. Nã nisi talia sibi orga-

na fortuna ministrasset,& nisi bene alitus fuisset illis, quãuis postea sæpe iuuerit, nũ quã talis euasisset. Sint ergo contenti homines docti, si absq; magnis opibus, magnam scientiam sunt adepti. Namq; si ex duobus alterum duntaxat habendum sit, nemo sapiẽs doctrinæ diuitias anteponet. Locus est hic altior quàm epistolaris breuitas quærat amplecti, atque idcirco taceo quamuis tecum pol paucissimis opus sit. Nemo contentus est mi Ioannes, nisi qui Deo se dedit,& in illo iactauit cogitatus suos. Qui mundo seruiunt, quanti suis diuitijs honoribus potentijsq; fruantur, semper tamen pauperes sunt, anxij, timidi, miserijsq; infinitis expositi. Delatorem illum si fugitas, probo laudoq;. Nã quid detur tibi aut quid opponatur tibi ad linguam dolosam, uenenum aspidum sub labrijs eorũ quo possunt omniũ beneficiorũ merita uno momento extinguere. Inueniet ille tamen aliquando qui uicem reddat, nec scio an Mithridatis antidoto poterit uti, qui non solum priuata negocia, sed etiã publica labefactat. De Politicis Aristotelis iamdiu tibi scripseram, sed quia non habuisti literas, sic res se habet: Volumẽ est usq; ad octauũ librum completum. Itaq; magnum mihi munus erit, si finem mihi transmiseris. Petrũ Noxetanum laudo, qui Romanos calores & uxoris ignes fugiens, Florentiã perrexit: quãuis & uxor secuta fuerit. Res enim lætifera est in Augusto, si Romæ sis, uxori operã dare. At propterea bene fecerũt uetteres q sacerdotũ curiã, illic collocarũt, uxoribus enim carent. Curiã Cæsaris quã uxorati sequuntur, in septentrionẽ transferri par fuit. Caluũ tam cõmendo quã Iuuenalis Vrsidium, si mechorũ notissimus olim stulta maritali iam porrigit ora capistro. Sapientius Reuerẽdus pater Contes noster, qui se religioni dedit, ubi & sibi,& Deo seruiat (nã cætera uana sunt, fluxa, caduca) huic me cõmendes uolo, simulq; Richardo nostro, cuius ni fallor, manu tua epistola scripta fuit. De nouitatibus harũ partium nihil est quod scribã, nisi dux Ludouicus Bauariæ senior, quẽ filius in carcerem coniecit, mortuo crudeli nato, sperauit se liberũ esse: sed incidit manus Marchionis Alberti, qui eũ durius tenet. Nũc de sua liberatione tractatur: docent nos hæc, & armant ad patientiã, quãdo tam insignes principes ruere uidemus,& nũc exiliũ, nũc carcere exilio peiores pati. Nullus hominũ status firmus est, nemo sibi crastinum repromittere potest. Quid nos mortẽ accusamus, quæ nos mille pericula subdituros liberat? Longa dies longas miserias parit. Ago ingẽtes grates Reuerẽdissimo domino meo Hadrienſi qui, ut ais, ob mei memoriã te cõuiuio excepit, nam quãuis sibi ex teipso charissimus sis, facile tamẽ tibi do fidẽ meã ob causam quoq; plusculũ te amari. Sic enim de sua erga me humanitate percepi dum Romæ forẽ. Ex eo præcor sciscite, an suas literas percepit,& an gratæ fuerint. Nam si aliquid mutandum est, id propere fiet, neque difficultas erit, nec mora in me: Sed in Cæsari minor, qui libenter tanto patri morem gerit. Cõmenda me sibi,& dede quantulus sum, Reuerendissimis dominis meis Tarentino & Cumano. Credo etiam si taceam, me commendabis,& quæ noua scribo, cõmunicabis, quamuis parui momenti sint apud uos, qui more hominum solum, quæ propè sunt, et quæ uel prodesse possunt, magnifacitis. Vegio salutes dicito, quas nosti oportere, nam uetus amicitia extincta non est, nec potest extingui dum uiuimus. Nouariensem antistitem puto repatriasse,& eam ob rem non sibi literas Orestem quem misit, non accepi, nec latorem monachum usquam uidi, quamuis in curia semper fuerim. Medicũ illum nostrum credo dietim fieri mediciorem, donec uena incidatur. Mira est hæc uinea, quæ tot flores facit,& nunquam uuas. Iulianum ne prætereas, quem in calce epistolæ pono, ut magis memoriæ insideat. Vale & scribe ut soles.

Consulatur amicum super fuga amasia. *Epist.* LXXXIII.

Aeneas Syluius Poëta, domino Ioanni Frund Secretario *insignis ciuitatis Colonia.* S.P.D.

PLura tibi per hos dies scripsi, si literas meas suscepisti, lætus sum, quod si secus accidit, ægre fero. Multa enim ferunt quæ alienas manus incidere noluissem. Vtcumque sit, pauca modo, ut me recipias, uelim, amicorum more qui tristia dolent,& læta gaudent, quæ amicis accidunt. Ioãnes Secretarius Nurenbergensis, uir bonus doctusq; & tui amantissimus ad nos iam reuersus est, aitq; te mœstum reliquisse. Nam & Capito-

lina

A lina clades te quædam affecerat. Nescio quid ex capitolio fugerit quod animum contur
barit tuum. His retulit suo in recessu te adeo dolentem fuisse, ut ne uerbum effari posses.
Non enim intellexi ego uirum. Dicebat enim in capitolio fuit: Illuc ibat, Ioannes sæpe,
delitias ibi habuit: Aufugerunt, doluit, non inueniuntur. Nimis perplexe locutus est.
Non potui, quid rerum esset, agnoscere: solum te mœstum percepi, nec consolationem
recipere uelle. Mi Ioannes, ego te uirum esse noui, ubi iam mutatus es, quid est quod te
que ut sic alienares? Viri est sic suas rationes constituere, ut nihil noui possit accidere. Ani
maduertenda sunt omnia futura, & præparandus est animus ad ea ferenda, si accidāt ma
la. Nam quæ præuisa sunt minus ferunt iacula. Si amicus mortuus est, moriturum scire
debebas. Si perditæ opes sunt, sciendum erat hæc fortunæ bona ad nutum fortunæ po-
nenda fore. Si amica recessit, consideranda fuit instabilitas mulierum, quarū uoluntas in
horas mutatur: Nihil incertius animo fœmineo. Nullus amor fœminæ diu durat. Fallax
est animal mulier, uarium, crudele, absq; fide, plenū dolis. Verum cū omnibus infideles
sunt fœminæ, senibus quidem infidelissimæ sunt. Tu mi Ioannes in uesperum mecum
pergis, nihil est quod uel tibi uel mihi cum fœminis conueniat: derisui sumus & fabulæ,
nulla nos sequitur nisi quæstus causa: absit hoc maledictum à nobis genus, quod & bur
sam exhaurit, & animam occidit. Nempe mi Ioannes si abijt fœmina, non te læsit, sed ali
B um læsura recessit. Gaude quia fugit. Ego hæc dico quia mihi sic uidetur dictum Ioan-
nis Nurenbergensis iudicare, uescio an uerum sit: si sit aliud ipsum cura. Nihil est tam
acerbum quod tempus non minuat. Consule tibi mi Ioannes & mœrorem pone. Nam
qui tristatur ob rem perditam, seipsum cruciat, & tamen quod perdidit non recuperat
& ut rustici dicunt, Centum libræ mœstitiæ, unciam debiti non exoluunt. Vale.

Ei qui se indignum laudis dicat, profitetur tamen ex laude iocundari. *Epist.* LXXXIIII.

Aeneas Syluius Poëta, domino Ioanni Scindel singulari astro.

nomo, uiroq; probatissimo, S. P. D.

REuersus nunc ad Cæsarē insignis miles Procopius de Rabenstein tui meiq; aman
tissimus retulit, quod mihi summæ uoluptati fuit, me tibi dilectum esse measq;
literas quas sæpe ad amicos scribo, tuo iudicio admodum commendari: utrunque
apud me mirum est. Quid enim in me est quod à te uiro laudatissimo diligi debeat?
Quid rursum epistolæ meæ in se habent quod laude dignum uideatur? Nihil ego un-
quam erga te boni operatus sum. Mores mei communes sunt, uiuo ut uulgus homi-
num facit, nulla singularitas in me est, nulla præstantia, nulla uirtus quæ non alijs com-
munis sit. Epistolæ meæ planæ sunt, apertum stilum habent, currenti calamo picti sunt: ni
hil his comunissum est, quod in sermone uulgari non cadat. Non est in illis ornatus, non
lepos, non grauitas. Nudæ sunt & solum animi mei indices. Cur ergo uel me colas
C uel illas magnifacias non scio, nisi quod homines sunt quidam tanta bonitate prædi-
ti, ut omnia commendent. E contra quoque malitia tanta quorundam est, ut omnia
quæ uident quæq; audiunt, uituperent. Tu inter primos numerari uis, & sapis certe,
qui laudando potius quàm uituperando uis excedere. Verum tua laus, quàm mihi
adscribis, & si meritum excedit meum, mihi tamen iocunda est. Quis enim non potius
indignam laudem quàm indignum uituperium ferat? At quia laus ea demum dulcis
est quæ à laudato uiro procedit, magno me munere donatum arbitror, dum tuis me uer
bis extolli audio. Sumus enim omnes cupidi laudis, & ut Cicero dicit, optimus quis-
que cupiditate gloriæ tangitur. Leuiculus ille Demosthenes, etiam susurro muliercu-
læ a quam ferentis oblectari se dicebat, dum audiret se transeunte, hic est ille Demosthe-
nes qui & senatum & theatrum suæ orationis ui moderatur. Oblector ergo & ego
dum me tuis uerbis commendari percipio, quamuis non sum is quem tu iudicas. Pleri-
que hoc uituperāt, uellentq; potius contemni quàm laudari. Verū ego has laudes tuas
non ad iactantiam, quia mihi sum cōscius, sed ad incitamenta uirtutum recipio, daturus
operam ut talis sim qualem me prædicas, ne fama, quàm de me uulgo præbes, omnino
sit irrita. Plura in hanc sententiā dicere possem, sed absit hoc loco disputatio, facessant ar-
gumēta. Agamus inuicē ut amicorū est. Nunquā ego te uidi, neq; tu me, ut arbitror, ut

dixti, sed tua fama facit ut te unicè obseruẽ. Nam seculi nostri præcipuũ decus censeris, q̃ & syderum cursus, & futuras tempestates, & pestes, & steriles & fertiles annos unicus uerè prædicere noris. Hinc te amo, colo, obseruo, sumq̃ tuo. Nã uirtus huiusmodi est ut & quos nunquã uidimus, amare nos faciat. Hinc ueteres illos Fabios Scipiones, Fabricios, Corum Canos cæteroscq̃ uirtute præstãtes, qui multis ante nos seculis uitam exuerunt, etiam mortuos diligimus. Sicut fundatores nostræ fidei, uel apostolos uel martyres singulari deuotione & affectu ueneramur. Virtus namq̃ sui natura amabilis est, uitium uero odibile. Tu ergo uir præstantissime, iure à me ameris, qui tua singulari ac præstanti uirtute nostrum ornas seculum. Me cur tu diligas non scio, ut tamen diligere non cesses oro & obsecro. Magnifacio namq̃ tuum amorem et ornari me tua dilectione nõ ambigo. Perseuera igitur, nam etsi non sum quem reris, is tamen sum qui diligentes me reciproc'e diligo, totisq̃ uiribus amo. Vale.

Refert grates de Biblia comparata. *Epist. LXXXV.*

Aneas Syluius Poëta, imperialisq̃ secretarius domino Ioanni

Thustoni uiro præstanti, S. P. D.

PRocopius eques Bohemus cui de Rabenstain cognomen est, uir singularis modestiæ Bibliam quàm ex te concupiui, ad me detulit. Ago tibi gratias ingentes: uolumen namq̃ id est quod circumferri commode possit. Precium uero minus fuit quã tanta scripta mererentur. Fecisti ut amicum decet. Rem meam quasi tuam curasti. Pecuniam ego statim Procopio numerauí qui eam tibí restituet. Nihil plus quod in hac re dicere sit necessarium: Inter amicos namq̃ prohibita est uerbositas. Tu scis qui sim. Si quid est quod me uelis iubere, potes: nunquam tuis optatibus me repugnantem inuenies. Vidi quam scripsisti cancellario schedulam in rebuspublicis. Is nunc abest, in Sueuiam missus. Summam scriptorum tuorum quatenus opus fuit, Regiæ Maiestati exposui. Sed nihil ad rem quod mihi placeat, responsum est. Ego suadeo ut sibi quisq̃ consulat. Neminem tamen persecutio quamuis maxima ex recto fidei tramite depellat. Venceslaum nostrum si quando uides, meis uerbis salutem iuber, dicitoq̃ nullum sacerdotium tanti esse ut calamum sumere dedignetur. Vale & me ut soles ama.

Suadet pacem particularem ubi uniuersalis haberi non potest, & prohibet mendacijs uti. *Epist. LXXXVI.*

Aeneas Syluius Poëta, magnifico & generoso uiro Caspari

Schlick imperiali Cancellario, S. P. D.

LEonardo equiti nobili qui in Saxoniam missus est, uerbosas literas commendaui, ex itinere ut tuæ magnificentiæ transmitteret, tuncq̃ singula scripta digna recensui, siue rempublicam siue priuatam tuam concernerent. Spero illas in manus tuas delatum iri, nisi iam delatæ fuerint. Non igitur quæ tunc scripsi, hoc loco repetam, ne sim uerbosior, ne dicam tædiosior. Post hæc dum essem in aula regia casu, comperi Franciscum Strasoldium insignem equitem tuicq̃ obseruantissimum. Percontatus sum ex eo quid cum Pancratio gestum esset. Is ait uenturum se ad me, relaturumq̃ omnia ex ordine sicut actum est. Conuenit me homo in Cancellaria, legationemq̃ suam & Pancratij responsionem exposuit, nec contentus his, ut est uir diligens & amicus amici, susceptο calamo literarum omnium rerum indices ad te deferendas dictauit, mihiq̃ tradidit, quas cum potestatibus transmitto. Nec plura in hoc dico, quia ex Francisco plenissimam instructionem recipies. Solum consulo, ut quæ pacis sunt, amplectaris & consideres nequitiam temporis. Non enim ut uolumus, sed ut possumus uiuendum est. Coaptanda est tempori uita nostra. Mihi ex integro non uidetur Vngaria nostris temporibus pacẽ habitura. Quod si qua uia est ut priuatim sit pax in bonis tuis id probo, commendo, suadeo. Tabellarius qui ex Vngaria uenit, ait, In festo diui Nicolai cõuẽtum regni apud Albam regalem esse habẽdum uenturumq̃ illuc Poloniæ Regem, ut est hominũ audadacia, cõfirmauit. Mira res si tanto tẽpore uel mors uel uita unius hominis ignorari potest. Quibusdã mentiri utile est, dum se sic exaltant. Florentinorũ prouerbium est, dũ bel-

la

A la uigent, utendum esse mendacijs. Quod Palatinus noster non negligit. Sed sunt omnes pusillanimes, uicioſi, perfidi, sceleſti, qui mendatio ſe potius quàm ueritate defendūt. Socrates in iudicio reus mori potius uoluit quàm falſitatis plena Eſchinis oratione liberari. Abiectæ conditionis eſt homo qui ne quid dignitatis uel fortunarum amittat, ad mendacia confugit. Vir fortis & bonus nunquam timet dicere fatericꝫ uerum. Sed mitto iſta. Viuiana noſtra in iudicio eſt contra Bartholomeum Veronenſem, cuius cauſa plurimum uacillat. Et ſi refutato imperiali iudicio Auſtriæ tribunal nacta ſit, quod forſitan ſibi in damnum uerget. Confeſſa iam eſt bona ſe plurima quæ fuerunt domini. B. obtinuiſſe: quamuis illa ex mariti ſucceſsione, ad ſe ueniſſe cōtenderit. Ego ſibi compatior, quam uideo undicꝫ ſpoliari. Sed magis Bartholomeo faueo, quem ſuam amittere pecuniam iniquum eſſet, cuicꝫ nihil omnino eſt, & ſororem habet annis nubilem, & forma pulchram. Iudicium craſtina die habendum eſt. Ego multum hortatus ſum ad cōcordiam, ut fœmina inclinaretur: ſed durior eſt adamante. Credo ſpem uictoriæ ſibi datum eſſe: ſed faciat coacta quod uoluntarie recuſauit. Alia nunc ſcribenda non occurrunt. Recommendo me tuæ magnificentiæ tuiſcꝫ collegis. Iuſsibus tuis ōbedire paratus. Ex Vienna.

Delphin Regis Franciæ filius Alſatiam obſedit, Suitenſes apud Baſileam miſerabili clade proſtrauit, Epiſt. LXXXVII.

B Æneas Syluius Poëta, S. P. D. domino Ioanni Gers Regio protho-
notario uiro præſtanti & amici amico.

SCio te optare literas meas, ut quid rerū agamus noſcas. Eſt enim humanus animus ſemper nouitatum cupidus. Ego autem ſcripſiſſem tibi iam diu ſi certos habuiſſem nuncios. Sed cum aliqui à te ueniunt, quaſi de induſtria me fugiunt, ne faſciculis literarum onerentur mearum, ut ſunt hodie homines ad complacēdum tardiuſculi. Sed decreui has literas fortunæ committere, ut ſi poſsint te adeant, tecꝫ nouarum, quæ nūc maxime ſunt, efficiat certiorem. Credo te uolucri fama percepiſſe Gallicorum aduentum. Sed accipe nunc ex me certitudinem, & quod tibi ſcribo tanquam Euāgelium potes referre, ſi modo id affirmatū in mea inuenies epiſtola. Venit per hos dies Ludouicus Delphinus Viennen. ac primogenitus Regis Franciæ cum magno exercitu infra limites imperij: Oppidumcꝫ obſidione cinxit, cui nomen eſt mons Belligardi, quod ab imperio comites de Vuirtenberg habent in feudum. Ibi cum aliquandiu Delphinus maneret, cum caſtellanis tādem conuenit, ut ſibi ad certum tempus oppidum traderetur, quo lapſo id libere reſtitueret. Nam aliter ui decreuerat expugnare ut locum haberet in quo morari poſſet, quia non decebat Regis filium in campis degere abſcꝫ tecto. Poſtquam Delphinus Belligardi potitus eſt, famā undicꝫ ſui aduentus publicauit, ſed non uno modo apud
C omnes. Apud aliquos nāmꝫ ſe in auxilium nobilitatis ueniſſe prædicabat, tanquā in Germania per comitatus eſſet oppreſſa. Apud alios uero uocatum ſe dicebat per Romanorum Regem contra Suitenſes. Nonnullis autem ſe uelle uendicare ſua domus Franciæ aſſeuerabat, quæ uſcꝫ ad Rhenum protēdi dicebat. Ex hac cauſa urbem Argentinā obſeſſurum ſe affirmabat. Dicebat enim etiam & propter ducem Sigiſmundū ſe ueniſſe. Et has rumores ubicꝫ publicari ſtudebat, non quod ita eſſet, ſed quod fauorē ob eam cauſam ſeſe putabat habiturū. Dum hæc fama ſic percurrit, Nobiles Alſatiæ quibus grauior uidetur Suitenſiū dominatus, Oratores ad Delphinum mittunt, eumcꝫ rogant ut præſidia contra Suiten. præbeat. De Delphini exercitu uaria dicta ſunt, qui maiora ſequuntur. *L x.* milia hominum in eius comitatu fantur haberi. Qui minora probant. *v.* & *x x.* millia. Medij uel *x x x.* uel. *v i.* & *x x x.* milia cēſent eſſe. Concordatum inter Delphinū & Alſatienſes. *v.* & *x x.* milia hominum ex ſuo exercitu per hāc hyemem in oppidis Alſatiæ recipi debere. Ipſecꝫ Delphinus & Thuricen. & alij obſeſsis ferre opē promittunt. Veniebant iam Delphini gentes quæ uulgo uocantur Armeniaci in ſubſidium cuiuſdam caſtelli, quod Suitenſes prope Baſileam obſidebant. Suitenſes ut hoc ſenſerunt, non expectatis hoſtibus ad uiam pergunt, primasqꝫ Armeniacorum turmas inuadunt, ſtragem dant, plurimoſqꝫ neci præbent. Armeniaci retro pedetentim fugientes, ad

maiorem

maiorem exercitum se recipiunt. Illi sanguinis cupidi, & auidi uictoriæ, dum gloriam quærunt propriam salutem amittunt. Ventum erat ad hospitale sancti Iacobi quod uix quatuor stadijs à Basilea distat. Ibi uniuersa multitudo Armeniacorum in Suitenses irruit, nonnullis ante portas Basilienses positis, qui existentes obseruarent, cederentq;. Committitur atrox & miserabile prælium: cedunturq; ex utraq; parte quàm plurimi. Horrendum auditu est. Euellebant sanguinolentas ex corporibus suis sagittas Suitenses, ac truncatis manibus in hostes irruerunt, nec prius animam exhalabant, quàm occisorem ipsi occidissent. Quidam hastis confossi & onusti telis, inter Armeniacos currentes necem suam uindicabant. Erant quatuor Armeniaci qui Suitensem, unum insequebãtur. Iamq; illi telum confossum strauerant, & supra corpus grassabantur tum eius comes arrepta bipenni in quatuor illos fertur: ex quibus duos obtruncauit, alios uero in fugam dedit, ac deinde semianimum corpus super humeris recepit & inuitis hostibus portauit ad suos. Erat retro Suitẽses, murus quidã horti sancti Iacobi, quo illi se tutos ab una parte rebantur, solumq; in fronte pugnabãt. Sed Theutonici qui cum Armeniacis erant intrantes hortum, murum perfodiunt, Suitensesq; à tergo ferũt, quæ res magna causa ruinæ Suitensium fuit. Pugnatur tum ante tum retro. Iam uiro uir imminet, nec iam eminus sed comminus ferrum stringitur. Suitenses quasi leones per omnem exercitum inuictores uagantur, cedunt, sternuntq; omnia, ut qui iam non in spem uictoriæ, sed in mortis ultionem se pugnare sciunt, prælium à principio diei usq; in finem tractum est. Ad extremum non uicti Suitenses, sed uincendo fatigati, inter ingentes hostium cateruas ceciderunt. Victoria lugubris atq; cruentissima Armeniacorũ fuit, campusq; liber eis mansit, non uirtute sed multitudine superantibus. Ex Suitensibus qui plures occidisse iurant, quatuor milia: qui minus mille & quingentos uiros cecidisse aiunt. Ex Armeniacis dicunt aliqui plures desideratos esse quàm ex Suitensibus: magna cedes equorum fuit. Plures Theutones dum ulcisci Suitenses uolunt, uitam amiserunt. Suitenses autem nulla res magis extinxit, quàm magnanimitas siue illa temeritas fuit. Nam dum hostes parui pendunt, eò deducti sunt, unde exire nõ potuerẽ. Qui sapit nec nimis timet hostes, nec contemnit nimis. Dum hæc aguntur, Rex Romanorum Oratores ad Delphinum mittit Episcopum Augustensem, & Ioannem de Aich doctorem: nonnullosq; milites perscrutatum, quid causæ sit quod imperium cum exercitu sit ingressus. Redeunt Oratores & cum his Delphinus suos ad regem destinat quinque uiros præstantes. Interim ex parte Concilij Basilensis Cardinales duo Arelatensis & sancti Calixti, pluresq; alij doctores Delphinum adeunt, & cum his ciues Basilienses, deprecanturq; ne uel Concilio uel ciuitati noceat. Is rursus suos Basileam cum his nuntios mittit, qui adhuc ibi sunt, habentq; diuersos concordiæ tractatus. Nam & Oratores Papæ Felicis ac ducis Sabaudiæ, totiusq; Suitensium factionis illic conuenerunt. Rumor est potissimè urbem Basilienſem, tanquam regni Franciæ sibi restitui, quod si fiat, magna priuilegia illi ciuitati pollicetur. Oratores autem Delphini qui hic sunt, aiunt Delphinum uocatu Regis contra Suitenses ueniſſe, dicuntq; se iam straussse magnam inimicorum manum suaq; opera remotam ex Thurego obsidionem. Petuntq; firmari pacta cum nobilibus Alsatiæ percussa, stationesq; in hanc hyemem exigunt. Quæ sibi si negent, non posse, se dicunt abstinere quin noceant. Habent, iam Lauffenburg, Seckingen & alia quædam oppida: sed illa non sufficere prædicant. Brisacum & Friburgum uolunt adiungi. Exinde Sigismundum Austriæ ducem ad consumandum matrimonium cum filia Regis Franciæ Delphinique sorore transmitti quærunt. Nihil adhuc responsi est datum. Ciuitates & principes non consultandi sunt. Faxit Deus ut finis sit bonus. Nam murem in pera nutrire quàm tutum sit, prouerbium docet. Anguis torpentem frigore Hermacium domi suscepit, qui calefactus extensis pennis anguem domo pepulit. Videãt nostri principes ut consulti faciant, ne post factum dicere habeant, non putauimus. Habes ex me, uir probatissime, quid in rebus Armeniacorũ geratur. In factis Ecclesiæ nulla adhuc est recepta cõclusio. Sunt hic quatuor electores, Moguntinus, Treuerẽsis, dux Saxoniæ & Marchio Brandẽburgẽ. Palatinus, ppter Armeniacos indultũ habet, ne ueniat, tueaturq; patriam.

A patriam. Colonienſis archiepiſcopus in obſidione Auſatenſium occupatus, uenire huc uſque non potuit: ſed nũc per Oratores Regis factis indutijs, uenturus dicitur. Sunt hic ambarum partium Oratores, & quiſq; ſuam rem tuetur. Epiſcopus Virdunen. ex parte ducis Burgundiæ huc uenit, magnopereq; ſuadere nititur, ut maieſtas Regia cum tota natione pro Papa Eugenio ſe declaret qui, hodie coram toto cetu magnam orationem habuit. Hæc ſunt quæ nunc ſcribere poſſum. Tu uale cum conſorte tua magis bona quàm fortaſſe prudente, quia inter fœminas non ſolet regnare prudentia. Iterum uale & me ama. Ex Nurenberga Anno. M. CCCC. XLIIII.

Mori & ſi omnibus formidabile ſit, omnibus tamen neceſſe eſt. *Epiſt.* LXXXVIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. domino Ioanni Gers

Regio prothonotario.

DEdi ad te literas ex Nurenberga, ſcripſiq; tibi Armeniacorum aduentum, credens tibi complacuiſſe. Nam & ſic mihi abs te dum deſcendiſti, præceperas. Nunc autem rurſus hoc inueni, neſcio quare moleſte tuliſti, quod in epiſtolæ calce ſcriptũ erat, conthoralem tuam ut iuberes ſaluere, adiunctis uerbis quibus eam probiorem quã ſapientem uidebar ſenſiſſe. Hoc, ut accepi, tu ægre tuliſti, neſcio an credam ijs qui mihi hæc inſinuarunt. Nam hoc non Viennæ ſed inter Viennam & Nouã ciuitatem ac inter
B equitandum mihi relatum eſt, quod ſi Viennæ id contigiſſet, uerbis potius quàm literis apud te purgaſſem. Vtcunq; eſt, mihi non fit ueriſimile te uirum ætate maturum & moribus comprobatum, uerba quæ nunc attigi, non bono animo tuliſſe. Nam quid ego dixi? laudaui probitatem, diminui ſapientiam. Scio quia non ignoras eccleſiaſtici uerba. Virum de mille unum reperi: mulierem ex omnibus non inueni. Sed quid ego de mulieribus, cum & in uiris laus ſit probiorem eſſe quàm ſapientem: Namq; ſicut ad Corinthios inquit Paulus: Stultam facit Deus ſapientiam huius mundi. Ac ideo in euangelio dominus. Niſi conuerſi fueritis, inquit, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis regnum cœlorum. Non enim ſapientiam huius mundi, ſed cor ſimplex et mentem puram diligit dominus. Et his dotibus pollere coniugem tuam ſcripſi: Nõ enim eam Corneliam Grachorum matrem oratricem dixi, aut Calphurniam in cauſis patrocinantem, ſed talẽ prædicaui quam Deus ipſe non aſpernaretur, qui ſtulta huius mundi delegit & ſapientiam perdidit ſapientum. Sed dixerit aliquis fortaſſe, de uxoribus, qualeſcunq; fuerint, tacendum eſſe: Hoc ſi apud uos moris eſt, fateor me ueſtræ conſuetudinis inſcium peccaſſe, dandamq; erranti ueniam eſſe. Nam & Paulus ueniã meruit Eccleſiam Dei perſequẽs qui ſe benefacere credidit. Priſci aũt, quos legi plures, ſolent ad amicos ſcribentes multa de coniugibus ſcribere: lege Hieronymũ, Ciceronem, Senecam, Ouidium de triſtibus. Multa ibi de alienis uxoribus etiã cum gratia maritorum ſcripta reperies. Adducerem
C plura in hunc effectũ, ſed nequeo arbitrari te uirũ, tum doctum tum prudentem animũ induxiſſe ut iſta penſites, ſimiliſq; peſtis quæ apud nos acerbe graſſatur facit, ut magis de modo moriendi cogitem quàm ut epiſtolas dictare curem. Namq; cum audio nunc illum nunc iſtum efferri tradiq; ſacerdotibus, Heus tu, inquam, Aenea, nec tu ſcis quando certator aſsit qui te ad tribunal uocet, ubi nec aduocato nec procuratore tueri te poſſis, ſed tua te opera iudicabunt. Terribilis eſt equidem mi Ioannes huiuſce rei recordatio. Debemus tamen gratias agere creatori, qui nos, uocatis pluribus alijs, præmonet; nec erga nos facit ut ad Theſſalonicen. ſcribit Paulus, qui uẽturum dominum ſicut fur in nocte affirmat. Sed utitur nobiſcum illa clementia de qua in Apocalypſi meminit Ioannes. Ecce ego ſto ante oſtium & pulſo, ſi quis audierit uocem meam & aperuerit ianuas, introibo ad illum & cœnabo cum eo & ille mecum: utinam Deus adaperiat oculos noſtros, & det nobis huius ſeculi blandimenta, illecebraſq; contemnere, & ad Philoſophiam peruenire, per quam dicamus cum Paulo: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Mira res, ut homines peius in hac uita habent, eo difficilius egrediuntur. Durus forſitan hic ſermo uidebitur, ſed audi & cognoſce me uera dixiſſe. Quis eſt obſecro qui miſere uiuit, niſi qui peccatis eſt deditus? Hæc ſentẽtia eſt Theologorũ et Philoſophorum. Nã Cicero in Paradoxis hoc ait, omnem malũ ſeruũ: et Apoſtolus quoq; peccati

ſeruis

ſeruis peccatorum ac ſerui peccati. Hi ſunt qui ægerrime moriuntur. Nam ſemper in peccatis uellent prouolui. Et hi non peccata dimittunt, ſed à peccatis dimittuntur quando mors adeſt. Nos igitur ſi ſaperemus, reconciliaremus nos creatori noſtro qui nobis uitam dedit, illamq; ſibi quandocunq; repoſceret, libenti animo redderemus: ſed tenet nos cæcitas peccatorum, quæ obuelauit oculos mentis noſtræ. Deus noſtri miſereatur & extendat erga nos pietatem ſuam, detq; nobis animum ut quandocunq; nos uocet, prompti ſimus & hilares. Namq; ſiue ſpõte ſiue inuite, moriendum eſt tamen. Nec nos mors præteribit, quæ priſcos reges atq; Cæſares non præteriit; quæ nec ipſi creatori omnium deo, poſtquàm humanitatem induit, parcere uoluit. Omnia nata occidunt, & orta ſeneſcunt, ſtat ſua cuiq; dies breue & irrecuperabile tempus. Nemo natus eſt cui non ſit moriendum. Nos igitur ad hanc accingamus mortem, ut cum uenerit tanto minus acerba ſit, quanto magis præcogitata. Mors quidem non mala eſt, ſed finis potius teterrimæ carceris, his qui bene moriũtur: hinc cœleſtis uox audita Ioanni: Beati mortui qui in domino moriuntur. Vtinam Deus qui quos uult eligit & quos uult reprobat, his nos iungat cum fati dies affuerit, utinam cor meum ad hæc quæ ſcribo ſeſe diſponat: utinam nõ alia inueniatur mentis cogitatio, quàm ſignat harundo. Fateor me multa ſcribere in bonum, quæ non operor, ſed in omnibus miſereatur mihi dominus qui mundum poteſt de immundo facere. Tu Vale mei memor & amator ut ſolebas. D E

Spondet promouere cauſam quoad ſe uires ſuæ extendunt. *Epiſt.* LXXXIX.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Frund ſecretario *ciuitatis Colonienſis.*

FVit apud me tuus familiaris qui Holandrinorum negotiũ multis mihi uerbis commendauit. Ego ut ſum tuus cupioq; tibi rebus in omnibus morem gerere cœpi, curas admouere nitiq; ut ad metam, quod optabas, duceretur. Sed inueni primo in limine magnas difficultates, quas cũ uellem amouere, pluriores offendi. Nõ poſſum ſcribere quid impedimenti fuerit, ſi unquam te uidero, planius omnia dicam. Satis eſt tibi quod in mediatoris locum uel tractatoris non ſum uiſus idoneus. Nuncius ipſe tibi plura dicet. Ego nihil magis cupio quàm tuis optatibus ſatisfacere. Sed tua humanitas non exigat pluſquàm præſtare queam. Rem minimã de commiſsione cauſæ tuorum amicorum impetraui facile, ſum enim homo ad pauca natus et in minimis reb⁹ benignos principes inuenio: ſi quid ponderis habere uidetur, in alias manus transfertur. De rebus Vngariæ puto te iam audiuiſſe Ladislaum Regem cum uoto totius regni poſtulari. Credo te etiam audiuiſſe me Romam profectum, miraric; idcirco. Sed ſcis parendum eſſe principibus aut cedendum curiæ. Nemo ut uult apud principes uiuit. Mancipia ſumus & fortaſſe iumenta, qui alienum panem mordemus. Viuunt omnes infeliciter qui orbem incolunt, nullius tamen uita miſerior eſt, quàm eorum qui ad alienum comedunt appetitum, ad alienam ſitim bibunt, & ad alienum ſomnum dormiunt. Hac de re ſcripſi nuper epiſtolam admodum longam, ideo nunc hoc prætereo. Meus itus ad urbem, honeſtam ob cauſam fuit, propter unionem. N. & propter illa quæ Nurenbergæ concluſa fuerũt. Quid autem reportauerim Franckfurdiæ uidebitur: quamuis & ipſa taciturnitas indicat quid allatum ſit. Nunc in Franckfurdia res transſigentur. Ego nihil magis uereor quàm nationis diuiſionem. Valde namq; turpe eſt ne dicam inutile Germanos qui diuiſam eccleſiam iam quinq; annis unire ſatagebant, in ſe tandem reddi diuiſos. Mea opinio fert tanti ponderis tantiq; nominis eſſe Germaniam, ut in quamcunq; partem reliquam Chriſtianitatis portionem ad ſe trahat, dummodo integra ſit. Non dicam plura tu me commendatum fac Reuerẽdiſsimo domino meo archipræſuli Colonien. eiuſq; germano domino Traiectenſi antiſtiti. Et quia te audiũt unum ex me dicito, mihi adhuc nihil uideri utilius ad pacem Eccleſiæ reſartiendam & autoritatem Eccleſiæ conſeruandam, quam uiam illam tueri quæ Nurenbergæ fuit aperta, ſi modo iterum poſsit haberi: firmarem hoc multis rationibus ſi coram eſſem, ſed abſentem me non decet nec expedit omnia commit tere calamo. Vale.

Refert

A *Refert grates de muneribus oblatis, Epist. XC.*

Aeneas Syluius Poëta, domino Ioanni Thuskoni ciui Pragensi, & amico probato, S. P. D.

MVnera tua quæ nuper ad me transmisisti, suscepi libenter, tum propter rem quæ mihi iocunda fuit, tum propter mittentem, cuius memoria semper hæret menti meæ, non sine lætitia singulari. Tum denique quod illorum portator honestus adolescens maior corpore quàm ætate perliberalis mihi uisus est et dignus qui regi seruiret, quemadmodum postea factum est. Nam & ad regiam Cancellariam susceptus est. In quo loco si perseuerauerit, uti spero, clarum in uirum surget. Ego illi, quia uirtute præditus est, & tu eum mihi commendasti, nunquam deero uita comite, sed in me si quid est artis, si quid eloquij, si quid industriæ totum sibi communicabo, quia non sum auarus huiusmodi rerum. Nec ut pecuniæ sic & scientiæ conseruatrix est auaritia, sed qui literas suas magis abscondit, is eas magis adnihilat: quo uitio studui semper carere. Nec plus in secreto tenui quã in publico. Idq; faciam quo ad spiritus hos reget artus. Atq; de hoc satis. Franciscus uir mitis nullicq; noxius, sed omnibus quoad potest, frugi, Bohemiã repetit. Credo in patria contentari modico, quã multo inter gentes exteras uult: & fortasse plus sibi Pragensis ceruisia placet, quã uinum Viennense. Habet enim magnã uim ad
B retinẽdos homines natale solũ. Verum cum montiũ accolæ lacte tantũ nutriti & aqua, nesciant alibi uiuere quã inter oues & boues cum quibus sunt nati. Franciscũ mirari nõ debemus, si natus in patria nobili Bohemorum solo feraci, & omnium bonorum copiã suppeditãti ad suos reuerti uult, et illi terræ q̃ dedit corpus reddere. Quis enim nõ molliq; atq; suauius iacere hominũ corpora post mortẽ arbitretur in humo natiua q̃ in alienaq; Laudo ego Franciscũ & mihi si par cõditio foret, esset nõ impar uoluntas. Is ad te uenit, bonitatem uiri tibi commendo: humanum est hominem homini auxilio esse. De Biblia emenda hoc est desiderium meum. Si papyria est octo florenos dabo: Si est in pergamено, duplum, uideto tamen ut correcta sit & digna precio. De libris alijs alio tempore tibi scribam. Vuenceslaum nostrum si uti quã uideas meis uerbis saluum dicito, cui facilius erat in ocio quatuor mihi uerba scripsisse, quàm me in negotio uerbosas epistolas destinare. Sed do ueniam homini si scripturam iam odit in qua uitam consumpsit. Vellem ipsum mei causã repetere curiam, ut esset mihi cum quo nonnunquã miserias spuerem: sibi tamen non audeo persuadere, sed puto eum uiam optimã delegisse, quæ non possit ab eo in æternum auferri. Vale meq;, uti consueuisti, dilige quod mutuũ est. Ex Vienna.

Commendat uitam agrestem & commoda ruris, Epist. XCI.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Ioanni Luterbach sacerdoti & uiro probissimo amicoq; optimo.

C CRedo te quid agam & ubi sim ex multis percontari, cũme apud Regem non esse cognoscis. Sed nemo tibi hoc melius exponet quã meus calamus qui libenter desiderio tuo morem geret, scieris quia me amas. Audi ergo quid acciderit nobis in nostra ciuitate per prius: deinde quid faciam & ubi sim breuiter edoceberis. Eramus nuper in curia Cæsaris apud uiduam quandam sermonis gnaram Italici: Nam & in domo illorum de Scala seruiuerat dum uirgunccula fuit. Hic primum mango qui ministrabat equis, ægrotare cœpit, ac septima die decessit è uita. Moxq; alius ex familia uir robustus epidimiam professus est se perpeti, cuius morbi tanta uis fuit ut eum triduo interfecerit. Exinde mox hospita dolere caput, & ancilla febricitare ceperunt. Germanus quoq; magnifici domini Casparis Cãcellarij uertiginẽ patiebatur, pauere atq; de fuga omnes cogitare cepimus. Accessit Cancellarius Regem, licentiamq; fugiendi mortiferam luem suscepit. Atq; sicut, hodie sunt octo dies, huc peruenimus, sumus hic in plebe Reuerẽdi patris domini electi Frisingẽsis, oppidum notum tibi arbitror Prug nomine, inter duas aquas Muram atq; Murzam, quæ hic ante oppidum copulantur, & unum facientes flumen in Sauum feruntur. Hic nundinæ sunt quæ per octauam diui Martini solent perdurare. Ego remissis omnibus curis, nũc merces quæ undiq; huc afferuntur, contemplor: nunc in agros egredior montesq; apricos & syluarum latibula ac lucidas fluminis lim-

phas,non abſq; ſingulari mentis oblectatione intueor. Habes nunc & ubi locorum de- D
gam & quid rerum agam. Nunc illud te uolo ſcire, beatum mihi uideri qui uitam ab ne-
gocijs procul publicis ſibi delegit,ſicut priſca gens mortalium conſueuit. Quis enim nõ
felicem illum dicat,qui nullo fenore,aut ære alieno obligatus,paterna rura ſuis bobus e-
xercet? Audi quàm beatus ſit. Nempe non truci excitatur claſsico, quo bellum petere
ac pugnam iubeatur inire. Non horret iratum mare,forum uitat,& litigantium iurgia.
Non uiſitat ſuperbia diuitum atria. Non faſtidioſis curialibus eſt ſupplex. Sed aut altas
populos adultis uitium propaginibus maritat, aut in ſecreta reductaq; ualle errantes bo
ues & armenta paſcentia proſpectat. Interdum ramos inutiles falce reſecat,ac fœlitiores
inſerit: Interdum mella quæ præſit,puris recondit amphoris: aut oues tondet lanasq; re-
cipit. At cum autumnus decorum caput mitibus pomis per agros extulit,magno affici-
tur gaudio,pira ex arboribus decerpens quas ſua manu inſeruit. Interdum & purpureas
uuas colligit,& aut ſuſpendit in uſum hyemis,aut muſtum exprimit. Libet illi iacere mo
do ſub antiqua ilice,modo in tenace gramine: Labuntur aquæ ex altis rupibus. Quærun
tur aues in ſyluis. Obſtrepunt fontes manantibus limphis, ſomnosq; leues inuitant. Vt
uero hybernus aduenit annus,& imbres niuesq; dominantur, Aut apros multo cane in
obſtantes detrudit plagas: Aut rara rhetia leni amitte ſeu furca contra edaces turdos ſu-
ſpendit: aut pauidum leporem & aduenam gruem laqueo captat. Quod ſi pudica mulier B
illi fuerit, quales olim fuerunt Sabinæ, ſeu de quibus ſacra ſcriptura meminit, Sara Re
becca, uel Rachel quæ ſolibus peruſta domũ ſeruet, & dulces nutriat liberos, multo be-
atior fiat, cum illa in aduentum laſsi uiri uetuſtis lignis ſacrum extruat focum, claudens-
que textis cratibus letum pecus diſtenta ficcabit ubera, & dulcia uina dolio promens
dapes ineptas apparebit Quis hanc non laudet ac deſideret uitam? Non me amplius lu
crina conchilia, aut rambi, uel ſtari ex quouis mari uel flumine qua ſiti piſces inuenerint
quàm læta de pinguiſsimis ramis arborum oliua decerpta, aut agna quam paſcalibus feſ-
tis ruſtici mactant, uel hœdus ab ore præruptus lupi. Nam quantum iuuat inter ruſtica-
les epulas mitia poma & caſtaneas molles, ac pernas & caſeum, paſtas oues uidere cum
domum properant, intueriq; feſſos boues, inuerſum uomerem collo trahentes langui-
do. Multa ſunt ruris gaudia quæ nunc ſingula proſequi non eſt epiſtolaris anguſtiæ.
Ideo uale & hæc multa ex paucis notans, amorem ruris aliquando indue. Iterum uale
mei, ut ſoles, memor.

Increpat eum qui non bono propoſito amicam nuptui dedit, & ſuadet caſtitatem, Epiſt. XCII.

Aeneas Syluius Poëta imperialiſq; ſecretarius, S. P. D. domino Io-
anni Freund, inſignis ciuitatis Agrippinæ Prothonotario & amico ſuo perearo. F

PAuc' dies ſunt quibus tuas recepi literas, ornatas quidẽ & multa continentes. Qui-
bus r:ſponſurus neſcio quid primum attingam: ſed tuum ſeruabo morem. De puel
la tua primo dicam, quam uiro tradidiſti: laudo in ea re factum tuum. Quid enim
melius eſt quàm nuptias coniungere ex quibus ſoboles fiũt, & replentur liberis ciuita
tes? Quod autem poſt factum doleas, contra naturam eſt. Nec enim ſolet alicuius ope-
ratio uirtutis pœnitentiam habere, qui uirtuosè agit lætus eſt, dolet qui crimen commi
ſit. Quomodo ergo fit ut tu doleas qui actum feciſti uirtutis? Nempe arbitror quia bo-
num feciſti, ſed non bene feciſti. Aduerbia ſunt mi Ioannes, quæ nos beant, non uerba,
nomina, uel participia. Non quid homo faciat, ſed quomodo faciat quærendum eſt, et in
omnibus rebus finis expectatur. Si ideo puellam manifeſtaſti, ut probro leuaueris, bene
feciſti. Si etiam ad rem illam timor acceſſit Dei, at ſi ſolum quid homines loquerentur,
conſideraſti, nõ ſatis eſt. Non enim hominibus tantum ſed Deo placere debemus. Quæ
ris remedia, nec poëticum uis antidotum. Recipe Euãgelium. Quid eſt fornicatio aliud
quàm mors. Tu beatus es ſi te cognoſcis, qui materiam delinquendi à te abieciſti. Quie
ſce obſecro nec; ultra menineris tuæ iuuentutis delicta. Scio dices, ecce quàm ſeuerus
eſt Aeneas? nunc mihi caſtitatem prædicat: in Vienna & in noua ciuitate aliter mecum

loque-

A loquebatur. Non nego Ioannes mi amantissime, sed labitur tempus dietim: seniores sumus, appropinquat mortis dies, cogitandum est iam non quomodo uiuamus, sed quomodo moriamur. Miser homo est & gratiæ Dei expers, qui non aliquando ad cor reuertitur; qui non se recognoscit, qui uitam non emendet suam, qui non cogitat post hoc seculum quid in alio sit. Ego, mi Ioannes, satis erraui & nimium satis. Iam me recognosco & utinam non sit tarde. Nunc quadragesimale adest tempus, nunc dies salutis, nunc tempus misericordiæ. Pone extra mentem tuam puellam: finge mortuam esse, nunquid uelles uiuere? Quid est quod cum ea possis habere solatij, quàm breuis est uoluptas quæ cũ mulieribus hauritur? quàm momentaneum gaudium? An non satis stultus est qui propter temporalia & momentanea perdit æterna? Hæc dico secũdũ Theologos, quia nõ uis quæ poëtæ dicunt audire. Hoc est remedium quod hic in apothecis inuenitur Viennẽ. Tu obsecro uendica te tibi, nec una te puella uincat, quem uix imperator superaret. Turpe est in paruis succumbere, qui in magnis uictor fuit. Nec tu mihi de successore uoues uerbum facias, quod fuit Ouidij remedium. Nam quid est, una muliere relicta, amare aliam, nisi ex igne in ignem saltare? Fuge obsecro omne fœmineũ genus, relinque huiusmodi pestem: cum fœminam uides, diabolum esse credito. Sed quid ego tecum hæc serio? scio frustra me fari, uerbis meis abesse fidem. Nam tu me pleno stomacho reris ie-

B iunium cõmendare. Fateor, amantissime frater, plenus sum, stomachatus sum, nauseã mihi Venus fecit. Tum quoq; & illud uerum est, langueſcere uires meas, canis aspersus sum, aridi nerui sunt, ossa cariosa, rugis corpus aratum est. Nec ulli ego fœminæ possum esse uoluptati, nec uoluptatem mihi afferre fœmina potest. Baccho magis quã Veneri parebo: uinum me alit, me iuuat, me oblectat, me beat. hic liquor suauis mihi erit usq; ad mortem. Sed hic quoq; peccatum est, si ad iocunditatem magis quàm ad necessitatem biberim. Tu mi Ioannes si fortis es, si sanguine succoq; plenus, si neruis uales, non miror te amare: quamuis plurium te uerborum esse credam quàm operum, si uel ætates uel occupationes uires demunt. Sed esto, ut ais, robustus, calidus, promptus, intrepidus, tunc bonum est crimen abijcere cum tu illud relinquis, modo teipsum fugit. Mihi hercule parum meriti est in castitate. Namq; ut uerum fatear, magis me Venus fugitat quã ego illam horreo. Sed ago Deo gratias, quia non est maior adpetitus quàm potestas. Dicis animum de te, non esse ante prælium deserendum quàm hosti uictoria cedat. Quod uerum non est in eis bellis in quo uincitur uictor. Veneris prælia qui plura confecit, is sese pluribus affecit cladibus. Sed quid ego tam seuerus sum. Omnes quidem cum ualemus recta consilia, ægrotis damus. Sic mihi replicare potes, et illud Terentianum obijcere. Tu si hic sis aliter sentias. Sensi aliquãdo quod nunc sentis. Sed & tu aliquãdo senties quod ego sentio, quando huc æui uenies. Quod si nunc faceres tanto laudabilior esses, quanto

C difficilius nitereris: Ciceronisq; tibi uerbum illud conueniret: Quo difficilius eo clarius. Possem plura in hanc sententiam dicere, sed neque tu ista uis audire, nec Ioannes noster Nurenbergen. permittat scribere seria, qui uulturis in modum cadaueribus nutritus in capitolino campo uenari uellet: nec iam piper emere formidaret, dũ feras haberet quas posset condire. Is te amat unice, tuiq; sæpe non sine laude mentionem habet, cupitq; ut huc uenias. Quod Michaël & ego maximè desideramus, ut loquamur aliquãdo simul, rideamus, bibemus, canamus, et quod literæ non præstãt, solamen inuicem recipiamus. Nimis remotæ à nobis uitam ducis. Raro exinde nuntij ueniunt quibus literas demus. Neq; omnia committi possunt. De conuentibus qui super rebus Ecclesiæ fiunt, tuã sententiam probo. Nec enim dieta fit, quæ dietam nõ pariat. Credo quia fœmineum est nomen libenter imprægnari dietas ac parturire. Sed ne hæc cõsuetudo periret, Concilium Nurenbergen. quod erat inditum neutri generis, quod non poterat concipere, quia fortasse finem dedisset in rebus Ecclesiæ, sublatum est, & ad dietas reuentum prolificantes, ut in æternum fiant conuentiones, maneatq; neutralitas: dulce ac nonnullorum aucupium. Mirũ est tam paruæ curæ teneri Ecclesiam. Forsitan sic Deo placitum est, cuius cõsilia humano nequeunt ingenio deprehendi. Ille hinc aliquam uenatur utilitatem nobis incognitam. Res grandes & totius reipublicæ statum concernentes, desursum ordinatur:

tur. Nec quisquam est qui futura sciat. Cogitant homines Deus autem disponit. Vnū D
scimus, beati Petri nauiculam quā Ecclesiam nuncupamus, & si fluctibus agitetur, quatiatur uentis innumeris, uexetur procellis, submergi tamen non posse, quia futuram secum eam saluator noster Iesus Christus usque ad consummationem seculi repromisit. Quod de Regis coronatione apud te prædicari dicis, minime uerum est, neque adhuc uerbum fieri audiui in loco Autentico de tali coronatione, quod tamen me non fugeret, quamuis & hic etiā multi multa loquātur ex opinione magis quàm ex sentētia. Noua hic alia non sunt, nisi quod Vlricus Cilię comes post diutinam obsidionem castri Atilię quod est in Vngaria, ac per Franconem germanum Marchionis Bani tenebatur, tandem uictoria potitus est, unoq; illius occiso filio, alium cum uxore & omni gaza secum in captiuitatem abduxit. Giskra in campo est cum magno exercitu contra Pancratium. Itaq; tota Vngaria trepidat. Conuentumq; habet apud Albā regalem, spesq; optima est Vngaros omnes ad obedientiam Ladislai reuersuros. Cum Michaële conueni de modo quo res, de qua scribis, expedire potest. Is ad te latius scribit. Meam curam & diligētiam nulla in re unquā tua denegabo. Tu me utere ut tuo. uale optime, & si quando facultas datur, Reuerendissimo, & L. principi domino meo, domino Colonięnsi eiusq; Germani domino Traiectensi commendatū me facito, mihiq; scribe sæpius: nam tuis literis iocundissime fruor. Iterum uale. B

De rebus Vngariæ, & Ecclesiæ auisamentum, Epist. XCIII.

Aeneas Syluius domino Ioanni Campisio perspicaci *Philosopho, S. P. D.*

VRgent me res Vngariæ tibi ut sæpius scribam. Nam et tu illas nosse desideras, qui Ladislao Regi bene cupis & ego libenter illa conscribo, quæ scio esse ut sciantur utilia. In meis autem scriptis plurimum interest cum uel affirmo aliquid factum uel refero quod audiui. In altero namq; ueri periculum ad me recipio, in altero fidem requiri apud autores uolo. Hoc autem ideo dixi, quia rumorem hic fuisse tibi significaui regem Bosinæ per quosdam uocatum esse ut Vngariæ potiretur regno. Quæ res minime secuta est, nec famam ueritas adæquauit. Sed nunc quo pacto inter Vngaros cōuentum sit ex me audi. Nam certum est quod nunc scribo. Tu hæc Reuerendissimo domino nostro Cardinali Tarentino communicata facito, ut per eum non solum sacri collegij aures, sed ipsius quoque sanctissimi summiq; sacerdotis adire pœnitentiam quæat: Nam & sacerrimi illius senatus interest, quid in regno geratur Vngariæ pernoscere, cum murus sit illa regio Christianæ religionis & nostræ, fidei solidus paries. Credo igitur te accepisse proceres illos Vngariæ, qui ætate decursa cum Cardinali Strigonięnsis hic fuerunt, rebus infectis recessisse. Nam neque Regi eorum oblationes satisfecerunt, nec eis rursus Regis responsum placuit. Significaui tunc omnia tibi. Post hæc cum in F
Vngariam rediisset Nicolaus Vaiuoda transyluanus, plurima pertentauit. Sed regnicolis nulla uia persuaderi potuit quæ Ladislaum excluderet. Conuenit igitur alterum Vaiuodam Ioannem, Ladislaiq; ius tueri insulis pepegerunt, missisq; clanculum ad Cæsarem nostrum nuntijs confirmationemq; suorum officiorum obtinuerunt, ac rursus facultatem quandam cuius uigore cæteros regnicolas ad obedientiam Ladislai reducentes, officia dignitatesq; possent illis confirmare. Cōuentumq; regni apud Albam regalem in hoc tempus induxerunt. Iamq; plures illic sunt, reliquos expectantes. Sed Laurentius Palatinus nō immemor suarum artium, ubi iam sibi figmentum Polonicum minime amplius prodesse perpendit, (nam mors Vladislai Poloniæ Regis omnibus persuasa est, quia non potest diu latere) nouum deceptionis genus excogitauit. Rumorem namq; in populos diuulgat se iam cum duce Burgundiæ cōuenisse ut eius filium in Vngariam nauigio transmittat, eiusq; rei meditatorem quendam Hispanum fuisse asserit, qui classi Ponticæ nomine Philippi ducis præerat, et nuper hac transiuit Romam petiturus: Sed nemo est qui Palatino fidem habeat. Nec enim post tot mendacia dignus cui credatur est. Sciunt insuper omnes ducem Burgundorum unicum duntaxat habere filium quem minime ire perditum uellet, cum sit diues ac potētissimus & Regi Ladislao

sangui-

A sanguine functus. Cui non est putandum nobilem principem iniuriari, & maxime cum ei dominia ab Vngaria remotissima sint, nullocq; possint usui esse Vngaris, quæ res Palatinum nedum mendacem sed delirum reddunt. Hinc ipse cum suos conatus incassum ire perpenderet, conuentumq; apud Albam teneri, iamq; Vaiuodam Ioannem illic pergere & ad uicesimum lapidem esse in uicinia, missis literis ac nuncijs Ioanni indicat insidias sibi apud Albam structas esse, Nicolaumq; uelle in eum manus iniicere. Quod si uelit captiuitatem euadere, aut mortem, Albam ne petat, instruit. Ioannes territus hoc nuntio, minime ulterius pergit. Accipit hoc Nicolaus, uocatisq; proceribus, nimis multis, inquit, fraudib. utitur Palatinus, sua est hæc technia, quod ad nos Ioannes uenire timet. Sed adibo ego eum nec timebo eum qui me timet. Expurgabo quod mihi ingeritur crimen, nec de alijs cogitabo quod ipse in alios non cogito, neq; saluum cõductum nec fidem peto ullam. Satis tuta innocentia est. Si quid tamen præter spem euenerit uiros uos esse commoneo, meam ut uindicetis iniuriam, atq; sic Nicolaus cum paucis Ioãnem accessit. Interea Giskra uir magnificus nostriq; seculi non paruum decus, qui partes Ladislai apud Vngaros aut solus, aut certe cũ paucis usq; in hanc diem tutatus est, cũ Pãcratius stantibus inducijs quoddam sibi castellum per insidias eripuisset, ulturus iniurias exercitum coëgit, atq; cum octo milibus pugnatorum ingressi Pancratij territorium quod-
B damq; munitissimum eius oppidum obsidione cinxit, Accersito comite Georio ut sibi auxilio foret, nam his quoq; Pancratij uicinus atq; inimicus fuit, Georius uero mox Viennam uenit, auxiliumq; regis Romanorum petijt, multisq; uerbis rogauit ut ante Calexium quod est oppidũ magnifici Casparis Cancellarij, oppidum ad nouum castrũ pertinens sed à Pancratio occupatur, obsidionem ponerent Australes Quæ dum fragunntur Pancratius, qui antea dudum cum literis securitatis accersitus conuentum Vngarorum accedere recusauerat, nec centum sigillis credere uoluerat timore postposito Vngarorum. Nam maior Giskræ instabat metus cum *VII.* comitibus Albam perrexit in manus procerum se tradens. Queritur se Giscræ conatibus opprimi petitq; auxilium. Nam se Regi Ladislao fidem dare promittit, nec se alium uelle habere testatur quã Ladislaum postquã mortuus est rex Poloniæ cui sese astrinxerat. Similiter & Oratores ad Regem Romanorum destinat se pacem cum Austria perpetuã habiturum, nulliq; alteri quã Ladislao *in* Vngaria tantquã Regi pariturum asserit. Rogatq; scribi Giscra ne se infestet. Barones Vngariæ audito Pancratio, sub tutela sua eũ recipiunt, præsertim Nicolaus Vaiuoda & Dionysius Cardinalis Strigonien. scribuntq; Cæsari ne deinceps Giscram insultare permittat Pancratiumq; uexare, quem uigore mandati sui cum omnib. eius bonis ad gratiam & obedientiam Ladislai suscepissent. Hic apud Cæsarem responsum est comiti Georio Australes non posse ante diem sancti Georij castrametari, tũ pro-
C pter impedimenta pluuiarum, tum quod in campis nullæ sunt herbæ. Sed aduenĩte Vere nisi interim quod debitũ est Pancratius fecerit, paratos esse Austriæ proceres in campum exire temeritatemq; Pancratij compescere. Interim uero tricentos equites sibi ex Austria in solatium uenturos. Exinde rogati sunt Oratores Pancratij: Nunquid in mandatis haberẽt cum Cancellario Giscraq; rem componere, quorum bona Pancratius inuasisset. Cumq; negassent, dictum est eis ad herum suum ut redirẽt, cui si opus esset Maiestas Regia per suos nuntios responderet. Proceribus autem Vngariæ responsum est, placere Cæsari quod ad Ladislai obedientiam Pancratius uenisset, quodq; sibi uenia sit data. Non tamen sic ei ignosci debet ut aliena cum iniuria teneat oppida bona quã plurima, nec eam esse unquam facultatem concessam, missurum tamen Cæsarem Oratores suos ad eorum cõuentum, ac tam super hoc quã super alijs regni negocijs responsurũ. Sic res Vngariæ usq; in hunc diem actæ sunt, quas precor ut singulari domino meo episcopo Adriensi, quem iam in Rauenna assumptũ esse audio, & gaudeo, cõmunicatas facias sibiq; me commẽdes qui sim perpetuo suus. In rebus Ecclesiæ hic sunt Chiemen. Episcopus in Rhenum iuit, electoresq; conuenit. Iamq; hac die cum eis habiturus est in Francfordia conuentum, bonamq; fidem facit ad unionem & pacem Ecclesiæ. Nescio quid sequatur. Hic magna est admiratio de tarditate Legati uestri. Nã secundũ cor-

uenta iam pluribus diebus in hac cura se debebat ostendere, de quo nihil hic sentire mon D
stratū est. Ingeriturq; magna suspitio quæ possit aliquid mali parere, ut scire possunt qui cōuentiones norūt hic habitas. Ex Basilea fuerūt apud nos Oratores, quorū petitio fuit quod Cæsar autoritatē Ecclesiæ iuxta declarationē Constantiæ factam, & Basileæ renouatam tueretur, & manu teneret utq; dictam Nurenbergen. mandaret teneri, ad quā suos Oratores Basilien. Concilio cum plena potestate mitteret super omnibusq; ad pacē Ecclesiæ pertinerent. Petiuerūt & saluū conductū cuius uigore dictā illam mittēdi Oratores tute possent accedere, sibi etiā redeundi securitatem postularunt. Ad primam petitionem data responsio est, Cæsari semper curam fuisse & adhuc esse, ut autoritas Ecclesiæ cū pace populi Christiani sicut declarata reperitur in sacris literis, per sanctos doctores & Cōcilia generalia unà cū potestate sanctæ sedis apostolicæ in suo uigore permaneat. Ad secundū dictū est urgentib. causis, dictā Nurēbergen. esse postpositā, sicut principibus electorib. Chemen Episcopus intimaturus erat, ac sic de saluo cōductu illuc eundi nō esset opus uerba facere, sed eis cū quo recederēt nullatenus esse negandū. Sic in effectu respōsum est, quāuis & ornatius & uerbosius. Tantū est q; ex his partib. tibi possā scribere. Vnū addo q; mirabere. Iā ego subdiaconus sum, q; olim ualde horrebā. Sed recessit à me illa animi leuitas qua inter laicos crescere cupiebat. Iāq; nihil magis amo quā sacerdotium, fiamq; deo dante infra octendium diaconus, & suo tempore sacerdotalem E
recipiam dignitatem. Hoc si Noxetano nostro & Iacobo Caluo dixeris, scio tecum mirabuntur. Sed eligendū est aliquando uitiēdi genus quod inter Christicolas duplex est, laicorū et clericorū: & illa rursus ut nosti distinguuntur. Mihi in ordine beati Petri manere decretū est. In quo gratiā mihi deus elargiatur utq; sibi placēt solū cupiā faciāq;. Vale.

Suitenses superbi non se iustitiæ coaptāt, sed ipsam iustitiā sibi famulari uolunt. *Epist.* XCIIII.

Aeneas Syluius Poëta, Domino Ioanni de Caruaial iuris interpreti & Oratori Apostolico uiro præstanti, S. P. D.

SCripsisti mihi bis ex uia, sed quod scripsisti & tacuisse melius fuisset, nam nihil mihi significasti nisi te uento similem Germaniā fugere. Vltimæ literæ tuæ ex Teruisio missæ fuerunt. De te postea nihil accepi: utinā quæ tibi incumbebant plene absolueris. Iā enim tempus est uiā retro metere: Nam te omnes expectamus. Verū quia hirūdo recessisti, reuerteris q; bene tardior, scribā tibi aliqua quæ post tuū recessum cōrigere, nec tam parcus uerborū ero tecū, quā tu ipse mecum. Audi ergo quæ secuta sunt. Chiemen. antistes iter suū absq; mora continuauit: Iāq; nūtios habemus qui eū ex Magūtia recedentē tre Coloniā uiderunt. Itaq; puto eū iam esse in reditu, Cācellarius scribit mihi ex Cōstantia nullā spem esse concordiæ cū Suitensib. Nā superbi natura homines, nō se iustitiæ coaptant, sed ipsam sibi iustitiā famulari uolūt. Iustū q; id putant quod eorū phantasticis est conforme capitibus. Beneq;, inquit Comicus homine imperito nihil quicq; iniustius est, F
qui nihil rectū putat nisi quod ipse facit. Vngari inter se dietā habuerūt, nihil tamē cōtra Ladislaū cōcludere potuerūt. Discordāt inter se admodum, atq; ut magis diuisi sunt sic & pauperiores et miseriores in diem reddūtur, quāuis ex Iudæorum more Messiam expectent. De Basilea literas uidi quarum hic effectus est. Sperant patres illi tribus in reb. Nam per & spiritum sanctū qui præsidet in Ecclesia non relinqui eam, cum se futurū dominus dixit cum ea usq; ad consummationē seculi. Cum rex Romanorū qui protector & aduocatus est Ecclesiæ, recordatus tandē officij sui, accipiet arma & scutū et ueniet in auxiliū matri suæ quæ est Ecclesia, Post hæc in conuentione Nurenbergensi erunt et uiri sancti & literati, qui iustitiā & autoritatē Ecclesiæ tanquā meridiē elucidabunt, nec amplius sinent caliginibus esse locū. Tu uide si quid habes aduersum. Nam te uocat iste labor. Hæc habui quæ tibi nūc scribere quæ ut Reuerendissimis dominis meis Camerario & Morinensi communices, peto, si eos oblectat quod meū fuit legere: quāuis nihil sit quod Gallicis atq; Italicis ex me Theutonico posset placere. Si possem ita ut serenas epistolas ad uos mittere, forsitan res Almanicas nō dedignaremini. Sed quod mitti nō potest iocundè tamen retinetur. Vale & hunc utrum egregium doctorem qui has defert literas recipe inter tuos, iuuaq;. Quod scis me cupere, nō neglexeris: qd actū sit in eo scribe:

Vngari

A *Vngari Ladislaum quanto remotiores, tanto inter se discordant, ut eligant alium.* *Epist. XCV.*

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. præstanti Philosopho domino Campisio amicoq; optimo.

ACcepi ex tuis literis Cardinalem uirum excellentissimum Cumanum, qui & tibi & mi fallor mihi erat affectus, grauibus febribus exhaustum esse, pluribusq; timorem mortis iniecisse, sed conualuisse tandem singulos amicos esse solatum. Mihi postea ex Basilea scriptū est, iam cum obijsse mortem, simulq; Cardinales alios tres, q̄d mihi summæ essent molestiæ. Nam Cumanū quasi patrē dominumq; dilexi. Ideo precor te, ut quantotius ueritatem rescribas, quamuis puto magnam ualetudinem rumorem mortis fecisse, sicut de me quondam Basilex factum est, quando communicatus atq; inunctus præter spem omnium conualui. Iamq; in annos octo uitam duco, utinam saluti meæ conducat, ut spatium uitæ ad meliorem degēdam uitam susceperim. De tuo beneficio & heri nostri communis ampliori dignitate satis gratulatus sum: Alijs literis de Politicis scripsi tibi defectum, notauiq; locum: si non habuisti literas iterum scribam. In Rhetorica Aristotelis per Trapesuntium translata, inuenio in exemplis Ciceronem nominari. Nescio cur id egerit Trapeson. Nam cum ad uerbum fieri translationes soB leant, ut si sententiæ transferant, danda est opera, ut ad uerbum factæ uideantur. Nescio cur Cicero nominetur in Aristotelis operibus, qui nōdum natus erat, dum uolumē æditum est, nisi Ciceriones etiam ante Aristotelem fuerūt. Quid rei hic sit ex te scire cupio. Noua apud nos nō sunt, Vngari sicut nō cōcordarunt cum Cæsare nostro, ita inter se concordes non sunt: nec aliquid possunt concludere, quod Ladislao præiudicet. Sic enim infantulus ab hominibus desertus à Deo iuuamen habet. Polonus adhuc spē sui reditus facit, quamuis est mortuus. Forsitā aliquis Polonorum in modū Orphei immites poterit flectere cantibus umbrarum dominos, & preces supplici, ut Vladislaū reddant. Sed uideant nedum reducendum cernere properant, illum inperpetuum perdāt. Nuncius ad inferos missus est, qui Herculē reuocet. Audiemus an noctis æternæ chaos aperiatur, receptaq; semel umbras remittat. Cum Suitēsibus Albertus dux Austriæ bella gerit, magnisq; eos uiribus premit, non tamen eorum pertinacia uinci potest, ut libertatis uiā amplectantur. Cum Athesinis magna spes est concordiæ. Dux Sabaudiæ in aperto bello est contra domum Austriæ. Iuuatq; Suitenses, quod patri non proderint. Qui has literas defert, alia noua tibi quæ subticeo, referet. Ipsum uelis domino nostro comiti, & me commendare. Richardum ualere iubeo, domino comiti me dede. Iulianum saluū cupio. Petro de Noxetano, & Iacobo Caluo salutes ex me dicito. Dicerem ut R. P. domino Adriensi me commendares, nisi timerem mulctare illum cœna, cuiC us non possum particeps esse. Sed uale cum eo, ac domino Francisco suo & Francia librariorum principe. Ex Vienna.

Perfuadet legationis fungi officio. *Epist. XCVI.*

Reuerendissimo in Christo patri, ac domino, domino Ioanni sancti Angeli Cardinali, domino suo colendissimo, Aeneas Syluius Poëta Imperialiq; Secretarius, S. P. D.

GRauis mihi calamus est, grauior charorum absentia dominorum, grauissimum est nihil scribere præcipuis patribus, cum est otium. Cū ergo uenissem in Africam, quam uos seuam potestis interpretari, remoratus sum plusculos dies. Nec enim sanctis diebus homini præsertim Romæ sanctificato, uidebatur facundum iter. Remansi ergo Procopio Florentiam misso dum hic sum. Quid inquam? nihil hero tuo, Cardinali tuo, legato tuo scribes? uictus sum scribere. Sed quid scribam nisi iocer: nihil est scriptu dignum: & iocari, uel grauitas cui scribitur eius, uel tempus uetat. Quid igitur faciam? data est inter equitandum mihi scribendi materia. Obuius fuit nobis apud sanctum N. ex familia Gruneualdi quidam. En ecce materiam. Cum nomino Grunealdum, magnum aliquid suspicamini, magnum est hercle. Is obuoluto capite facieq; more gentis contecta, interrogatus est per Ioannem meum, cuias esset & unde uenit. Fri-

ret. Frisingensis sum, inqt, & ab episcopo meo Frisingen. si uenio. Paulò post à me reper D
tus itidemq; interrogatus, ubi me nouit ex Venetijs, inquit, uenio, & si ulterius quæris,
ex Nurenberga, nec quicquã ulterius respondens, uexato calcaribus equo, festino eua
si. Ingessit homo suspitionem cum aliud mihi, aliud Ioanni retulisset, nec libẽter mihi re
sponderet. Audiuerã in uia fratrem Cancellarij mortẽ obijsse, atq; hinc coniectatus sum
uenire hominem sui heri causam promoturum. Dicet hic aliquis, quid tua interest illo
mortuo super Ecclesia Frisingensi? Mea nihil, sed Regis interest. Ob quã causam rogo,
precor, obsecro, ne quid innouari permittatis sine literis Regijs, nolite principẽ offende
re, nolite etiã huiusmodi inimico uestro plus credere, quã expediat. Veteres amici sem-
per nouis sunt præponendi. Vana est amicitia quã metus facit, non amor. Nescio si uera
est mors Frisingensis, quæ dicitur cõfingi potest. Si uera est, in oculis Regem habere o-
portet. Sin conficta, & Regem & Cancellariũ. Hos ego V. P. R. quoad possum facio
recõmissos. Si adest Cardinalis Bononiensis, sibi quoq; rem hanc cõmendarem, qui Re
gem uenerabatur, Cancellarium amabat, & me quoq; charum habebat, sed nescio quo
modo in assumptione Papæ illum amisimus: multi superbi & insolẽtes eramus, cum du
os in curia Cardinales qui nos diligebant, haberemus. Nec enim quicquam erat, quod
impetrare tantis promotoribus non possemus. Nam quod uestra prudentia obmitte
bat, supplebat Bononiensis diligentia Nunc sola est V. R. P. ubi non proficitis uos, E
nihil est quod amplius sperare possimus. Ob quam rem uexabimus amplius nos nec
quiescere unquam sinemus. Si uultis apud nos, apud Gerse nostram Viennam bene re
cipi, curate ne quid Romæ contra nos fiat, & omnia quæ petimus fiant, ac deficiẽtis Bo-
nonien. sis uices supplete. Sed intelligo uos, cauebimus dicitis, nec Almaniam reuidebi-
mus. Nam quod legati fuerimus in Germaniam designati, non eo tendit ut ueniamus il
luc, sed ut pascamus uos uerbis, utq; uos hinc expelleremus, qui ante pronunciationem
legati nolebatis abire. Quis uelit in Almanã uenire, dietas innumeras adire: prædones
timere? semper pacẽ inter h mines ractare, qui saxo duriores sunt? et ab alijs iura eccle
siæ Romanæ petere: quos facere impossibile est, apud quos nulla honestatis, sed deho
nestatis maxima ratio est. Bene atque optime Reuerendissimus ille pater Morinẽsis de
liberauit, qui prouinciam renuit, nec agrum ille sterilem colere uult, neque illuc ire, un-
de rarus est cum honore reditus. Sed ille pronunciare uoluit cautus & sapientissimus
pater. Nos etiam nominati sumus, non ibimus tamen. Primus sapientiæ gradus fue-
rat, nolle nominari illum, quia non tenuimus, à secundo non excedimus, qui est non ire.
Sic arbitror dicere P. V. reuerendissimam Sed nihil facitis, nam hoc est quod uolunt
Almani. Non enim daturus, sed recepturus est Legati aduentus. Ideoq; & si nunquam
fiat, non dolebunt. Ipsis prouisum est, tuti sunt, in securo sunt. Vos si uendicare iurã
uultis Apostolicæ sedis, ut ueniatis oportet. Quia si labores fugitis, nihil est quod iuuet P
non uenire. Nam literis & petitionibus nostris plus Romæ Paternitatẽ uestram obtun
demus, quàm in Germania. Nulla die, nulla hora, nullo momento sinemus quiescere
Paternitatem uestram. Semper causæ Teutonicæ uos occupabũt. His accedent Hispa
ni, quibus ut morem geratis oportebit, atq; hi non precibus, sed minis urgebunt. Nec
Veneti, nec Florentini, nec genus ullum Italorum impulsatam relinquent P. uestram.
Ibitis Papam rogatum, & nihil obtinebitis. Hoc tormentum est, quo nullum Siciliæ
tyranni durius inuenerunt. In tenebrosis aulis cubiculisq; uitam inertem felicem duce-
tis. Quia si Germaniam cito petieritis, nosco naturam uestram, ipsi uos agri saltusq;
ferarum inter eundum flumina, lacus, montes oblectarent, & saluberrimus aër. Sed
nolo plura dicere, ne cupiditatem nimiam ueniendi obiectem, qui pro meo
commodo nescio ubi magis R. P. uestram esse cupiam Ro
mæ, an in Germania. Valete & me ut sum
recognoscite uestrum.
Ex Sena.

Amicitiæ

A *Amicitiæ dissolutæ causam exponit.* *Epist.* XCVII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Michaëli de Pfullendorff *Regiæ Cancellariæ Prothonotario.*

Sequebar magnificum uirum dominum Casparem Cancellarium ex Nurenberga recedentem, cum inter equitandum rogasti me, ut tibi patriam tuam reuisuro aliquid scriberem. Nam sic potissime reconciliatum me tibi censeres. Ego tunc non respondi me scripturum, nisi tuæ ad me literæ prius deuenissent. Nunc cum diu expectarim scripta tua, iamq; mihi satis persuadeam, inuanum me manere ut scribas, deliberaui tuo desiderio morem gerere, prioresq; meas literas ad te dare: quod, si uerum audire uis, (debes autem uelle) non tantum tui causa faciam quantum mea. Veniunt ad me plures, queruntq; diligenter ex me, cum inter te meq; turba fuerit. Nota enim omnibus erat amicitia nostra, & quasi Pythagoreos amicos nos omnes arbitrabantur, cum & liberi, & bona omnia inter nos communia uiderent. At cum postea seorsum inceperimus uiuere, scisciantur omnes, cur hoc dissidium intercesserit, & aliqui te, aliqui me incusant, nonnulli utrunque. Ac ego cum mihi de re hac uerbum fit, expurgo me ipsum & causam meam sine aduocato defendo: sicut & te facere non ambigo. Nam & Procopius Bohemus uir præstans nostriq; amantissimus, ita tuis uerbis persuasus erat, ut
B Oratione magna opus fuerit, antequàm eius opinionem mutare potuerim, quia tu eum imbueras. Existimabat enim homo me potius quàm te peccauisse. Sed auditis tandem rationibus meis sententiam uariauit. Iamq; ut est nõ me amicitiæ ius uiolasse, sed te, sicut est, putat. Sed est mihi permolestum unicuiq; poscenti reddere rationẽ. Namq; ue ut diutur nior nostra beneuolentia fuit, eo notior omnibus fuit. Sed uenit in mentẽ, quod Papius Florẽtinas fecit: Is cum pallium olei pauxilio maculasset, quia se per urbem euntẽ singuli percontabantur, quidnam esset quod pallium deturbasset. Cum grauiter omnibus responderet, schedulã pergameni pallio consuit, in qua scriptũ erat oleum. Nec post hac uoce cuiusquã uexatus est. Occurrebat enim interrogationi cuiuslibet schedula. Ita & mihi faciendum est. Scribam ad te causas, cur ex tua me subtraxerim amicitia. Si quis deinde scrutatus me fuerit, ad epistolam hanc remittam, ex qua poterit quisque & causas dissolutionis amicitiæ nosse, & non me culpandum, sed te potius fuisse. Et satisfaciam tibi, qui meas literas te cupere significasti. Fateor enim me priorem fuisse in amicitia dirimenda, cum uiderem non elegisse me uirum, qui posset in amicitia mea esse diuturnus. Nec propterea mirari quisquam debet, quod beneuolentia nostra biennalis fuerit. Nec enim anni duo ueram amicitiam ostendunt, sed uix ætas hominis satis cõprobat amicitiã. Plures sunt qui nobis ab initio placidi & humiles uidentur, sed hi successu temporis quales sint appareant. Possunt enim aliqui naturæ uitia ad tempus tegere, imper-
C petuum tegere non possunt. Necesse est enim, ut sese aliquando quales sint demonstrẽt: quod cum fit, soluitur amicitia. quia perditum est quod amabatur. Iam te arbitror quo pergam intelligere. Non insimulo te alicuius uitij, sed aio te alium esse quàm rebar. Putaram te meorum esse conformem morum, ideoq; te amaui. Et certe finxisti te naturæ meæ admodum similem. Nunc quia non continuas, nec ille es qui antea fuisti. nec amor meus erga te ille est, ego ut dixi ab initio tecum sic perseueraui semper. Itaque si nunc non sum amandus, nec in principio diligendus fui. Nec ista dico, quod me bonum, te malum arguam, aut mores meos sinceros dicam, & tuos impuros. Potest esse ut tu bonus sis, ego malus, utcunque est, non potest amicitia perdurare, ubi mores dissimiles sunt. Sed ne rem illam faciamus longiusculam, dicam tibi quid est quod me non sinit esse amicum tuum, & quibus in rebus iniuriatus sis mihi exponam. Morum diuersitas est in hoc quod tu multorum es ego paucorum, tu pecuniis studes, ego eas parui facio. tu literis aliquando ad lucrum uacas, ego ad quietã animi sequor eas: Tu rigidus & atrox, ego lenis & facilis: tu cibis plusquã Venere oblectaris, ego plus Venerem amo quàm cibos: Tu nocte adueniente nũquam dormire, & nũquam mane surgere uis, ego post cœnam paululum postquàm quieui, dormire uellem, & ante lucis aduentum surgere: Tu clarus, ego humilis. Sunt hæ inter te meq; differentiæ,

Quod

Quod si fateri nolis, eorum iudicio stabo, qui te mecꝫ usu cognoscunt. At certe cum pri D
mum inter nos sunt iacta amicitiæ fundamenta, quæ certe male iacta fuerunt, tu haud ta
lem te monstrabas, sed eras mihi admodum morigerus, ita ut quicquid mihi placeret,
idem & tibi uideretur cordi, taliꝫ arte me inuasisti. Sed mutasti postea modum uiuendi
& ad priorem naturam tuam redisti. Quod si tu uitam mutas, decet & me amorem mu
tare. Dicis quid est, quod tibi obfuerit? Multa sunt Michaël, ne uereare: lacessisti me lin
gua, dixisti pluries inter cõmensales me leuem, multisꝫ uitijs me insimulasti. Quæ si for
tasse uera fuerint (scio enim me miserijs inuolutum) decebat te non inter alios, sed inter
te mecꝫ corripere, & si me non emendassem, sicut Euangelij lex iubet, adhibere unum
poteras, uel duos ac postmodum Ecclesiæ dicere. At tu me coram semper laudasti, blan
dituꝫ mihi magnopere fuisti, post tergum uero monstrasti me digito atqꝫ subsannasti.
Sunt noti tui meiqꝫ, ex quibus sæpe audiui hæc. Nec tu negare potes, quin comediam
meam carpseris, quã de Criside feci Nurẽbergæ. Nõ est mihi cura, quod mea scripta tuo
iudicio reprobentur, quamuis magnum est. Nec ego laudari musam meam ex te uolui,
quia non est digna laus quæ ab homine rei imperito uenit, sed noto animum tuum. Præ
terea si quid uitij inerat, decebat de me admonere ut limassem. At tu nedum carmẽ, sed
autorem quoꝫ irridebas, me leuem accusabas, qui comediam scripsissem, tanquã non
laudi Terentius & Plautus habiti sint, qui comedias scripserunt. Sed mitto hæc. Alia E
sunt quæ famæ meæ plus obfuerũt. Quinqꝫ et uiginti aureos mutuo mihi dedisti: magnũ
officium & amico dignum. Nam cuius tu fidem in pecunia cognoueris tuto illi omnia
credas: argentum est alter sanguis. Subueniisti mihi fateor in re necessaria, nec ego unq̃
inficias ibo, me tibi propterea obligatum fore. Repetisti ex me mutuum, non commuta
ui uerbum, sed cum ipse pecunia uacuus essem, ex alio mutuatus sum, quod tibi resti
tuerẽ. Bene huc usqꝫ actum est. Post dies exinde aliquos, cum ex me nonnihil peteres,
quod præstare nõ poteram, dixti me tibi succensere, ac propterea succẽsere, quod tuum
æs repetisses. Magna profecto hæc iniuria fuit. Nam quis posthac mihi numos credat, si
reperenti irascar? magno me crimine insimulasti, tantoqꝫ meum animum offendisti ma
gis, quanto ab ea intẽtione eoqꝫ uitio magis abfueram, uerius dicere poteras: ideo erga
me alius est Aeneas, quia nonnihil sibi detraxi: Aut quia non affui sibi in persecutione
bibalium: aut quia sibi detrahentes non redargui. Hoc me Michaël mirum in modum
turbauit. Quia si dicis antea quoꝫ me tibi fuisse solito grauiorẽ, non negabo. Sciebam
nanqꝫ me tuis morsibus lacessitum. Sed erant illa uulnera, quæ non ægrè curari pote
rant, si alia non superuenissent. Et quippe quod tu dicebas me propter repetitionem pe
cuniæ commotum, facile potest refutari. Nam & antequàm pecuniam repeteres, cogni F
tis quæ de me dixeras clanculo, non eram tibi ex consuetudine prisca coniunctus, paula
timqꝫ studebam me dissiungere, memorqꝫ Ciceronis sententiæ non rumpere beneuolen
tiæ uinculum, sed soluere nitebar. Quia autem postea truncaui amoris funem, tua culpa
fuit, cum me coram alijs propter pecuniam tibi molestum asseres. Feci ergo tũc ut nau
tæ faciunt, qui adueniente periculo, non soluunt nauem, sed retinacula incidunt. Hæc
credo satis fuisse ad amicitiam dirimendam. Nam quod essam mihi commodatam uen
deris Iacobo nostro, quodqꝫ tuos libros repetieris, & meos retinueris, nõ uitio do, sed
indignationi iam subortæ tribuo. Si quid me hic mentitum putas, redarguere potes, mi
hiqꝫ rescribere. Ego alienum potius quã meum iudicium sequar. Et hanc Epistolam ho
noris mei tutricem omnibus dabo, qui de nostra separatione quæ fiuerint. Inter me au
tem & te primus amor, parqꝫ charitas reuiuere non poterit, nec amicitia esse quæ fuit, ni
si & mores & conuictus redeant qui ante fuerunt. Famamqꝫ meam uideam restitutam.
Vale, & si durius scribo, quàm ferre quæras memento, & te de me locutum fuisse acerbi
us, quàm inter amicos deceat. Ego te potius solum soluscꝫ arguere uolo, quã inter alios
de te aliquid dicere, quod tuo possit honori uel utilitati detrahere. Nam & si soluta est
amicitia, non tamen quæ inter homines esse debet cum honestate societas,
est extincta. Iterum uale. Ex Vienna.

Grates

Grates refert de plurimis beneficijs susceptis. Epist. XCVIII.

Reuerendissimo patri domino Leonardo episcopo Patauiensi,

Aeneas Syluius, S. P. D.

REuerendissime pater post humilem recõmendationem & obsequiorum meorum per promptã exhibitionem, speraui meo in reditu P. V. R. apud Viennã compe risse, quod mihi iocundissimum fuisset, ut de rebus Ecclesiæ nõnullisq; alijs contu-lissem: Ac propterea familiari meo Ioãni, quem ad Ecclesiã destinaui meam nihil litera-rum cõmisi V. R. P. consignandarum. At nunc cum Oratores regij Patauiam sint pe tituri, dignationemq; uestrã allocuturi, statui pauca scribere, quibus memoriam uestri ex me non posse deleri sciatis. Nec enim is sum qui beneficiorum acceptorum ullo tempo re ualeam obliuisci. Scio nanq; non esse uiros, nec etiã homines, sed atroces immanesq; feras, qui non his semper afficiuntur, à quibus beneficia receperunt. Sulci quidã fugiunt eos qui de se benemeriti sunt, eorumq; conspectũ horrent, quibus repẽdere uices neque unt. Quidam uero plus humanitatis habentes benefactores suos assidue comitantur, & gratitudinẽ quã in factis præstare nequeunt, uerbis ostendunt, nec absurde. Nemo est enim tam pauper, ut benefactori suo gratus esse non possit, quia nec auro, nec argento exteriscq; rebus prætioſis gratitudo præstatur, sed animo. Animus autem tam mendico,
B quã opulento bonus esse potest: hunc ut ex me suscipiat V. R. P. supplex oro. Scio me plus debere quàm possim persoluere. Sed hoc me scire, spes est quædam solutionis mex. Facultates, corpus meũ, uita, ac postremo animus in uestra potestate sunt. Nihil in his amplius iuris habeo, sic me uestris beneficijs deuinctũ tenetis. Sed de his alias. Nũc pauca dicenda sunt de statu Romanæ curiæ. Caput illius Eugenius fuit, dũ ad eum ueni, satis sospes, si possunt senes esse sospites. In meo recessu podagra, chiragraq; debilior fa-ctus est, petitioni regiæ non annuit. Concilium namq; in Almaniam, nec dedit, nec datu rus est. Si quid aliud Regia maiestas cupiuisset, optata retulisset: sed nihil postulatum est, nisi quod pacem Ecclesiæ concernebat, quamuis ille non pacem, sed maior quæri se ditionem diceret. Rex Aragonum simultates primo, post apertum odium cum Euge-nio habuit, & ne quid ex regno in urbem ueheretur, prohibuit. At hæc ante meum ex cu ria recessum composita sunt, & in gratiam utrinq; rursus uentum est. Panormitanus apud ecclesiam suam cum tædio uitam expuit. Cardinales in curia plures sunt, sed non ut solebant, diuites. Nam & omnia officia diminuta sunt, & aduocatorum præsertim. Ac propterea ex his quædam alijs se rebus exercent. Genesius de la porta, iam in lega-tionibus quæstum facit. Nec enim nunc Romæ fuit, qui Tridentum missus erat. Forsi-tan, non sic ei succedit, mortua coniuge, sicut antea dum illa uixit. Multi enim hunc in aduocatũ patronumq; habere, ut ipsum domi conuenirẽt, & mulierem honesta facie ac
C sermone blando possent alloqui. Fuit nanq; magni ingenij fœmina quæ nunc mode-sto, nunc molli, nunc procaci utebatur oratione. In cuius facetijs atq; salibus plurimis lepos inerat. Sed hæc dum ex Nouria Romam petere festinat, prius morbo absumpta est, quàm itineri se committeret. Vir eius & coniugem simul & amicitias & eloquentiã perdidit. Nec ex Roma plus est quod quæram scribere. De filio ducis Venetiarum no-ui ambigo uestram R. P. aliquid audiuisse, qui Venetias fugiens, Tergestum uenit, fama est eum reipublicæ consilia Mediolanensi duci reuelasse, ac propterea lesæ maiesta tis crimine damnatus est. Reliqua in aduentum P. V. reseruo cui non minus auide pa-rere requisitus, quam qui eidem R. P. assidue astant. Valete.

Vxorem prostitutam uiro suo conciliare conatur per mediam personam mo-do congruo. Epist. XCIX.

Aeneas Syluius Poëta, imperialisq; Secretarius, domino Henrico

Scoter plebano in Plettenberg, S. P. D.

INter alia pietatis opera maximum est uxorem uiro suo coniungere ne separate ui-uant, qui duo esse debẽt in carne una. Qui uero diuiungit matrimonio iunctos, is Dei aduersatur præceptis. Scriptum est enim, quos Deus cõiunxit homo nõ separet. Verũ mariti quidã adeo duri, asperi, crudeles, ferique reperiuntur ut non sociam diuinæ, & hu-

manæ

manæ domus uxorem ſuam putent,ſed etiam tanquam ſeruam,& utile quoddam man D
cipium teneat,nunc iniuriantes uerbis nunc factis.Cedunt pauperculas fœminas, lace-
rant,cruciant,mortemq; minantur.Hinc plures ſuos uiros deſerunt.Cumq; uictu care-
ant,aliorum uirorum à quibus alantur commercia ſuſcipiunt.Quæ res non tantum ipſis
mulieribus,(nam leues ſunt,fragiles,timidæ) quantum ipſis uiris imputandum eſt, quos
oportet eſſe conſtantiores,& in re qualibet meliores. Nunc cur hæc ſcribam,paucis ab-
ſoluam.Accepi nuper ſocium meum quem habeo in Franconia:cumq; in oppido quo
dam per aliquos dies fuiſſem,occurrit mihi mulier quædam forma egregia,ſtatura tamẽ
breui: Hanc Baſilex uideram ſæpiuſq; fueram allocutus: Nam contribulus quidam me-
us eam maxime dilexit. Interrogo quid faciat,uti ualeat,quem habeat amatorem. Ait
ſe artificio ſericeo uitam ducere:bene ſibi eſſe,amatorẽ nullũ habere.Ducit me domum
oſtendit ueſtes,& opera quæ fecit: unicamq; habet ancillã.Et quantũ ſuſpicari poſſum
uita eſt utriq; pudica.Tum ego,num tu,inquam uirum habes:utinam non haberem, re
ſpondit: Nam ſic & ego animam,& ille perdimus. Cum interrogaſſem, ubi nam eſſet
uir ſuus:dixit in Baſilea uocariq; Hermannum Aſpel,cum quo iam pluribus annis non
fuerit.Nam uir ſæuus eſt,inquit, qui me die noctuq; nunc pugnis, nunc fuſte cedebat.
Ad extremum etiam autem mihi mortem minabatur, quam ego fuga euaſi. Tũc ego,
en bona mulier,ſi iam te ille recipere uellet tecunq; uiuere,ut uirum cum uxore decet, E
an ad eum reuerti uelles? utinam, inquit mulier, ſed noui hominem quia non faciet:
Amat enim aliam fœminam,eamq; domi concubinam habet, cui ſunt ex illa plures fi
lij.Quid tu ſcis,inquam ego, forſitan eum iam peccati pœnitet,& ſi te reperiret, alacri
ſuſciperet animo,uitamq; ſuam emendatam ageret tecum. Vis ne ut ſuſcitem eius ani-
mam? Tũ illa: Hic ſæpe ad me uenit poſtquam ab eo fugi,nec me quærebat,ſed res me-
as:itidem nunc timeo.Veniret enim ut puto,& quæ nunc habeo ſecum aſportaret,mihi
autem ſola uerbera,& cicatrices aut liuores relinqueret. Non ſic faciet,inquam ego:
Nam per mediam fidemq; perſonam ſcrutabor animum ſuum,& ſi bonus erit,ſuadebo
ut ad te ueniat,utq; te recipiat,et finem peccatis ponat.Ad hæc mulier,precor te,inquit
experiaris.Nam meo cum uiro libenter uiuerem,ut animam lucrifacerem ſuam meãq;.
Hæc partim per me,partim per interpretem ſum locutus. Nunc ergo Reuerẽde pater,
in hoc opere pietatis, ut partes ueſtras interponere uelitis precor, ut ſi fieri poteſt, uiro
ſuo reſtituatur mulier.Velitis ergo informari,quis ſit ipſe Hermannus,an uiuat,an con-
cubinam habeat,an morate uiuat,an crimineſe.Quod ſi adhuc in peccato eſt,& adulte-
ram domi habet,ingerite ſibi conſcientiam,incutite timorem,exponite quàm breuis ſit
humana uita,quã fallax,quàm incerta,quàm certa mors inſtet,quàm incerta mortis ho
ra,ut bene uiuentibus promiſſa ſit æterna felicitas,male autem operantibus ſupplicium
ſempiternum,ignis edax,pœna ſine fine. Exhortamini ut ad ſeipſum reuertatur,& ad F
creatorem ſuum Deum,qui eum proprio ſanguine redemit, ſuadete ſibi ut dum uiuit
memor ſit Dei,ut cum moriatur,memoriam ſuam habeat Deus. Inducite ut excluſa
concubina quam cum peccato tenet,legitimam coniugem recipiat,domiq; teneat, quã
cum mercede habere poterit & Deus illi benefaciet,nec relinquet eũ in tempore oppor
tuno.Humana res eſt peccare, angelica emẽdare, diabolica perſeuerare. Recognoſcat
ſe tandem,& ad Deum reuerſus dicat:Erraui ſicut ouis quæ perijt,require ſeruum tuũ,
quia mandata tua non ſum oblitus. Miſereatur ipſius,miſereatur coniugis exulantis.
Parcat coniugi,peccata ſua ut coniunx quoq; ſibi ignoſcat:ſciat ſe ita obligatum uxori
ſicut & uiro eſt uxor.Nõ ſuperbiat & dicat,ego uir ſum.Nam ambo creaturæ ſunt Dei
tam uir quàm fœmina. Apud Deum non eſt diſtinctio ſexus, tam pro fœmina quàm
pro mare natus eſt,paſſus, crucifixus & mortuus dominus. Si prudentior eſt uxor,di
gnum eſt eos qui plus ſapiunt,imperfectum tolerare minus ſapientis.Nam & Apoſto-
lus Paulus iubet alterum alterius onera portare,& omnes unum eſſe in Chriſto. Quia
ſi Hermãnus ipſe acquieſcere uult ueſtris monitis,uxoremq; propriam recipere,ac cum
ea caſte,pie,& ſancte uiuere,dimiſſis priſtinis iniurijs atq; odijs, ſcribite mihi ſtatim,&
ego tunc ſignificabo locum in quo eſt mulier cui nomen eſt Catharina,& faciam quod

ipſa ue-

A ipsa veniet ad virum suum, aut si vir voluerit poterit, & ad eam venire, & cum ea manere. Nam ipsa multū lucratur arte sua manuali & sericea, & si ambo erunt simul, poterunt vitam honestam & hilarem ducere, & animas cum corporibus saluas facere. In omnem autem euentum scribite mihi quàmprimum quid sit de ipso Hermanno, quid agat, & quid intendat facere, quod ego pro singulari munere recipiam, qui libenter vellem hoc apud Deum promereri, ut dissoluti matrimonij reintègrator forem, utq; duas personas in peccato viuentes ad frugem vitæ laudabilis reduxerim. Nec enim ambigo rem fore Deo acceptam, magnumq; sequi exinde præmium. Cuius & vos participabitis, si diligenter, proinde libenter, & accurate rem hanc aggrediamini. Et quia literæ semper sunt non habent cursum, postquam semel mihi scripseritis, non pigeat iterum atq; iterum rescribere, ut præstet diligentiæ sedulitas, quod viarum insecuritas auertit. Si enim una tantum ex vestris epistolis ad me perueniet, exinde possum quod volo perdiscere. Valete optimè, amate me ut soletis, & causam istam totis viribus perficiendam suscipite. Cum autem ad me scribitis in curia regia reddi mihi literas iubete, nam illuc reuertor.

Gratet refert defendenti honores suos. *Epist.* C.

Aeneas Syluius Poëta secretarius Regius, S. P. D. ornato doctoq; viro Ioanni Tustoni prothonotario inclytæ ciuitatis Pragensis.

B VIdeo semper legoq; volupe tuas literas. Nam & amicitiam confirmant nostram, & prudentiam testantur tuam. Accepi nuper quæ mihi scripsisti de Ioanne notario Phuensi, qui me monstris comparauit, vidi quæ sibi respondisti, grauiter amici causam defendisti, ineptias increpasti, veritatem inuisti, vir boni functus officio es. Nam & absenti consuluisti, nec amicum in vltimis terrarum agentem indefensum reliquisti. Amicitia vera non magis præsenti quàm absenti fauet: qui amicus est etiam mortuū diligit, non corpus amici, non res, non famam lædi patitur. Hoc abs te factum esse amice gaudeo, tantoq; tibi obnoxiorem me sentio, quanto id temporis abs te eram remotior. Romæ ut opinor, tunc fui cum meo nomini detractum est. Sed quanquā tibi refero gratias, illi tamen nō irascor, qui me carpit. Scio imperfectum meum, ignorantiæ meæ sum conscius. Sapientissimus Socrates & oraculo probatus delphico, unum se scire aiebant, quoniam sciret nihil: quid ergo inquā? Sentio cum tuo Ioanne, nec scio quicquā, nec nomine sum aliquo dignus. Scribam tamen illi pauca, ne se scire putet, quæ tu atq; ego nescimus: literas his adiūctas habebis, quas sibi dirigo, simul quoq; interpretatione epistolæ quàm longo desideraſti tēpore, paruissem antea tuæ cupidini, nisi absens fuissem. Annis iam duo sunt, quibus assidue obequito, nunc Romæ inuenior, nunc Franckfurdiæ, nunc Viennæ, nulla mihi quies datur. Nunc etiam ad electores imperij delegor infra tri mestre minime hic reperiar. Vale & me, ut soles, ama atq; obserua.

C *Persuadet Polonos & Australes concordari tali medio.* *Epist.* CI.

Reuerendissimo in Christo patri & domino, domino Sbigneo Episcopo Cracouiensi sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinali electo, Aeneas Syluius Poëta, S. P. D.

QVamuis ego, Reuerēdissime pater, et domine præstantissime, iam dudū vestræ dignationi affectus fuerim, eiusq; statum felicem, ac successus prosperos sedulo concupiuerim. Quia tamen indies virtutum vestrarum maiores laudes, maioraq; præconia in meis auribus perstrepunt, cogor & ipse dietim magis ac magis venerari nomē vestrum ac deuotionem, qua vestrā paternitatē Reuerendissimā prosequor, augere. Sic enim virtus exigit: Cuius ea vis est, ut quos nunquā vidimus homines, amare nos urgeat. Verū quid ego de me loquor, qui non sum dignus inter homines cōputari, quando maximi viri, imò & regia sublimitas præstantiam vestram & venerentur & amant. Est equidē in hac regali curia percelebris fama vestrarū dotiū, nec unquā sine singulari laude vestrū nomē auditur, præcipue tamen inter alios magnificus dominus Cancellarius probitatē vestrā extollit & prædicat, qui nūc cōsilium, nunc liberalitatē, nunc vitæ mundiciā, nunc magnanimitatē quibus prædita est V. R. P. enarrat. Nuper uero cū

in conſpectu Regiæ maieſtatis magna Baronum ac nobilium ſtipante caterua de prælatis, ac magnatibus regni ueſtri mentio, & alius alium laudaret, aſſurgens Cancellarius, Clari ſunt, inquit, uiri quorum meminiſtis, nec ego eorum uirtuti detraxerim. Nemo tamen adhuc ueſtrum, qui ſint oculi regni Poloniæ mõſtrauit, nec omnino illũ attigit qui præſtat omnibus. Nam etſi præſtantes ſunt hi, quos cõmendatis, ubi tamen Cracouienſis antiſtitem reliquiſtis, cuius tanta eſt probitatis fama, ut nec laudãdo creſcere, nec ui tuperando minui poſsit. Ego prælatum hunc noui, aliquando allocutus ſum, & in pluribus tractatibus ſum expertus. Nihil tam graue eſt, tamq; arduum, quod is non ſtatim intelligat, uideatq; finem. Animus illi magnus eſt, ſed rectus, nõ ſolũ quæ præſentia ſunt diſponere nouit, ſed futura longe præmeditatur. Neq; prodigus eſt, ut indignis largiendo facultates Eccleſiæ diſsipet, neq; auarus ut indigentibus non porrigat manũ. Sed eſt elemoſynæ diſpenſator domuſq; ſua claris hoſpitibus ſemper patet. Quicunq; Poloniã ingrediuntur Oratores, aut uiri præſtantes hunc adeunt, hunc patronum habent. Ab hoc honorantur donanturq; In quibus rebus uera liberalitas recognoſcitur. Eſt in eo clara facundia, multæ in ore eius facetiæ, multuſq; lepos non elatus eſt, non iracundus, nõn exactor pecuniarum, non uindictæ cupidus, ſed benignus, manſuetus, periculi declinator atq; contemptor, amator patriæ ſuæ & alienæ non inimicus. Nihil eſt quod illi melius pace communi uideatur: omnia eius conſilia quietis ſunt. Non tamen bellum diſſuadet cum pro tutela regni ſuſcipiendum eſt. Sed arma non propter uictoriam, neq; propter iniuriam uindicandam ſumenda dicit, ſed propter pacem obtinendam. Finem belli non rapinam uel gloriam, ſed quietem eſſe debere. Scit præterea quibus artibus curia regenda eſt, quibuſq; modis gubernandus exercitus. Et quãuis prælatus ſit ſacrarum rerũ gnariſsimus, non minus tamẽ militiæ quã in ſenatu eſt utilis: nec ægreferas Caſpar, ſi hunc unum tantifacio. Namq; ſi eius ſemper conſilia apud reges Poloniæ, ualuiſſent, aut pax optima inter Auſtriam Poloniamq; uiguiſſet, aut in bellis quæ poſtea fuerunt, maior Polonorũ impetus fuiſſet auditus. Quæ cum magnificus Caſpar finiuiſſet, ſermonis finem omnium circunſtãtium aſſenſus comprobauit. Caſpar uero his auditis, utinam, inquit, talis dominus in conſilio meo perſiſteret. At ſic uario circunſtantium ſermone V. P. R. eas commendationes accepit quas me audiuiſſe antea non memini. Gauiſus ſum dum talia percepi, moxq; in animum uenit. hæc ut ſignificarem ueſtræ dignationi, non ut propterea gloriemini. Scio enim moderationem animi ueſtri, quia non pate faciris aures adulantibus, ſed ut nomen bonum teneatis cuſtodiatiſq;, & ſi poſsibile eſt, augeatis. Nunc enim cum diuitijs commutanda eſt fama celebris. Diuitiæ cum corpore ſi nul perduntur, fama comes animæ poſt obitum durat, quã qui negligit crudelis eſt. Et fortaſſe cum has literas audietis, quid eſt dicetis, in quo uelit Aeneas meum nomen augeri? Dicam breuiter, quamuis non ambigo id ueſtram prudentiam per ſe melius intueri. Sed dicẽdũ eſt ne fruſtra uidear calamum recepiſſe. Inter Auſtriam & Poloniam R. P. multæ hactenus ſimultates, multa odia & aperta bella uigerũt, quæ res & Auſtrali dominio nocuerunt, et Poloniæ non profuerunt. Iam tempus eſſet his diſsidijs imponi finem, & aliquando in amicitiam gratiamq; reuerti. Nam quid peius eſt quã regnum aduerſus regna inſurgere, & regiũ ſanguinem inſidiari regio ſanguini? Cumq; uſus habeat Reges inter ſe fratres uocari, quid abſurdius eſt quàm fratrem inſectari fratremq; ciuile bellum ſtruere ac paricidium meditari? Facta ſunt hæc iamdudum, ſed cum damno ambarum partium. Itaq; iam tẽpus eſſet ut admonitæ cladium ſuarum partes inimicitijs modum inſponerẽt. Sed iſta moueri nequeũt, niſi magni uiri manũ apponãt: & quippe dum ego hæc animo reuoluo, non poſſum arbitrari, quis alius ſit inueniẽdus huic rei idoneus quã V. R. P. Itaq; loquor aperte dicamq; quid ſentiam. Duæ ſunt uiæ, quibus ſiniri diſsidia inter Auſtriam Poloniamq; poſſunt. Vna eſt ſi uel Auſtriam Poloni deleant ferroq; ſibi ſubijciant, uel econtra Poloniam bello ſuperarent Auſtrales. Altera eſt ſi reuentum fuerit in gratiam, & utrinq; renouata fit amicitia. Prior uia admodũ difficilis eſt. Et licet in ea multis iam annis elaboratum ſit, adhuc tamẽ & Auſtrales ſuum & Poloni ſuum imperium tenent, & alter alterius inſidias conatuſq; timet. Nec uideo quo

pacto

A pacto æuo nostro, altera pars, alteram possit exterminare, quia utrinque magnæ sunt uires, & multũ sanguinis effundẽdum esset, multaq; hominum centena millia neci danda, multæ ciuitates delendæ, multi agri cremandi, & infinita mala facienda essent, antequã una partium in potestatem alterius ueniret. At uia concordiæ ut salubrior est, sic etiã facilior. Quæritur qui modi cõcordiæ sint. Nempe facilius beneficio quã gladio uincitur inimicus. Non iniuriæ adijciendæ sunt iniurijs, neq; mala malis cumulanda, sed purganda primo contumacia est, post damna resarcienda, exinde beneficia subiungenda. Qui hoc egerit, is iam non inimicum sibi placabit solũ, sed reconciliabit incorporabitq; sibi, & socium ex aduersario, amicum ex inimico, fratrem ex hoste faciet. In hac igitur re uidendũ est, unde prior iniuria properet, & illinc medela ueniat, unde uulnus illatum est. Non enim qui fert, sed qui infert iniuriam emendare debet. Hic ergo uidendum est, quo pacto inuicem cõueniamus, nedum ego læsas Australes contenderi V. R. P. inficietur. Libet igitur mihi scribere quid sentiã, ut corrigatis si falsum fuerit. Loquor ingenue, clare, aperte, ut inter amicos fieri debet, nõ ut regno uestro, quod est nobilissimum, detrahã, sed ut eo melius inueniri causa possit, quo uulnera magis detecta fuerint. Vestra uero R. P. libertati meæ ueniam dabit, si quid est quod offendat, quia in bonũ loquor: Nolo altius exordiri, sed rei principiũ Gulielmus dux Austriæ dedit. Huic filia Regis Ludouici, qui
B Vngariam Poloniamq; possidebat, in matrimoniũ coniuncta fuit, regnumq; Poloniæ in dotem datum: nec diu post Poloni nulla iniuria lacessit, nisi quod imperium Teutonicorum ferre nolebant, Gulielmum regno expulerunt, ac non solum regnum, sed nuptam quoq; sibi abstulerunt. Nec contenti hoc, abominandum aggressi facinus, memoriaq; nostra inauditum scelus adorsi, Reginam quæ alteri nupserat, nouo regi coniunxere, quamuis illa prioris mariti memor, nunquam uolens nouo nupto cõiacuerit. In hoc non solum læsi sunt, Australes regno priuati, quod ex dote ueniebat, sed in honore quoque uexati sunt, dum nupta eorum in concubinatu tenetur. Post hæc tanquam parũ fuisset, Gulielmum abiecisse, cum Albertus dux Austriæ Bohemiæq; & Vngariæ Rex & imperator Romanorum Sigismundi regnum, quod sibi atq; uxori in Bohemia obuenerat, armis uendicaret, Poloni patrocinium, Taboritarum & Sequacium susceperũt, iunctiq; ipsis Alberto bellum intulerunt. Et quamuis præsidium illorum induerint, magno tamen se crimine polluerunt, dum aduersus iustitiam auxilia talibus præbuerunt. Polonorum ergo opera factum est, ut regnum suum Albertus consequi, totum non potuerit, neq; compesci Taboritarum furor, qui ob tutelam Polonorum usq; in hanc diẽ in pertinacia manent. Aliquando uero, aut tã reducti essent, aut exterminati, quãuis & antea Sigismũdo imperante cũ Bohemis nondũ Ecclesiæ unitis fœdus per uestros Bohemos percussum fuerit, missusq; contra Sigismundum uerum Bohemiæ Regem alter
C Sigismundus Coributi. In qua re non solũ Austriæ nocumenta illata sunt, quæ Sigismũdo successura noscebatur, sed autoritas quoq; ecclesiæ, & ipsa fides catholica læsa est, totaq; respublica Christianorum: parcite sic loquenti: Sic exponi enim res debet ut gesta est: mihiq; sic relatum est. Post hæc cum iam de medio sublatus esset Albertus in eius filium grassati sunt debachatiq; uestri Poloni. Namq; licet Elizabeth Regina filium, Ladislaum ex Alberto peperisset, ac uti moris est, diademate apud Albam regalem decorasset, Poloni uestri per quosdã Vngaros incitati rursus noua bella suscitarẽt mittẽtesq; Vladislaum Regem suũ admodum iuuenẽ et innocentem, regnum Vngariæ usurpare conati sunt, cuius magnã partẽ inuaserũt, ueri Regis infantis pupilli & orphani iuribus insultantes. Nescientes tamen quod dum alienum regnũ quærunt, suũ negligunt, ac gentibus & pecunia exhauriunt. Hinc secutũ est quod dum regno Vngariæ uolunt diutius potiri, adolescentẽ regem contra Turcos armant, quãuis fœdera essent inducianum iuramento firmata. Itur ad bellũ, cõmittitur prælium. Ibi seu captus est, seu occisus Vladislaus, pœnasq; non sui criminis, (nam ipse per ætatem non erat accusandus) sed suorum consiliariorũ delicti dat. Sic nobilissimus iuuenis regalisq; sanguis plus mali incidit ex suorum suasu, quã Australes sibi unquã optauerint. Sic res actæ sunt, nisi fallor. Quapropter nõ Australes, sed Poloni potius factũ suũ emendare debent. Quæritur fortasse quæ

posſit menda reperiri. Nam tot illata ſunt per Polonos Auſtralibus damna, ut nec ipſa Polonia recõpenſare queat. Ita eſt: nam & Bohemiã & Vngariã uſq; in hãc diẽ adipiſci Auſtrales non poterant propter impedimẽta Polonorum: imo & ipſa Polonia priuati ſunt iniuria. Quid igitur fiet? nempe ſat erit Auſtralibus ſi finis tandẽ nocendi fiat: quantum ſentio, quantum capio, quantũ uiri huius curiæ magni me inſtruunt, nõ petunt Auſtrales magnum aliquid ex Polonis, ſed ut nocere deſinant. Sic enim reintegrari beneuolentia ſepoſitis poſſet odijs. At hoc R. P. non minus Poloniæ conduceret quàm Auſtriæ. Scio quia ex ueteſtis bellis parum lucri Polonia ſenſit. Namq; ex Vngaria, nec ex Bohemia quicquã auri uel argenti in Polonĩã delatum eſt. Sed ipſa Polonia ultro & pecuniã & homines (qui ſunt enim theſauro nobiliores) tranſmiſit, & in Vngaria nuper ſuum Regem perdidit. Accepi præterea introitus regni ueſtri pro maiore parte inpignoratos eſſe, in tantumq; cõmune ærariũ defeciſſe, ut uix reperiri poſſit, qui regnũ ueſtrum ſuſcipere uelint. Tantaq; nunc rerũ mutatio facta eſt, ut qui regnis alijs dare Reges uolebatis, iam non facile poſſit (inuenire) qui rex inter uos eſſe cupiat. Eſſent igitur iſta cõſideranda, quia nõ ſunt abſq; iudicio Dei, qui ſuperbis reſiſtit, et humiles extollit. Quod ſi ueſtri Poloni antiquis odijs poſtergatis, ſalutem tui regni ſolummodo quærerẽt, die noctuq; cogitarent, quo pacto in Auſtralium amicitiã fraterniratem q; reuerteretur. Eaq; ſibi uia non minus quã Auſtriæ conſulerent. Scriberent Bohemis ut ſuum Regẽ peterent, illiq; ſoli ſeruirẽt Ladislao Alberti filio. Scriberẽt Vngaris ne amplius cũ Auſtralib. diſſentirent, ſed regem ſuum repeterẽt, qui ius habet ſucceſſionis, nec de Vladiſlao curarent, qui uel mortuus eſt, uel ſi uiuit, ſatis habeat in Polonia ubi regnare poſſit. Exinde ſignificarent Regi Romanorum ſe hactenus in Bohemia & Vngaria reſtituiſſe Auſtralibus, non odij cauſa, ſed ut ſuo regno conſulerent. Nunc uero intueri ſe, quia non bene fecerunt, uelleq; factum corrigere præſtando auxilia, ſi opus ſit, quibus Ladiſlaus & Vngariam poſſit, & Bohemiam uẽdicare. Sic poſſet optima pax inueniri: ſic regnum ueſtrum tutiſsimũ redderetur; quia ex his artibus extinguitur furor, ira uincitur, inimici placantur, & hoſtes reddũtur amici. Hæc dixi latius forraſſe quã expediret apud V. R. P. quæ omnia melius nouit. Cæterum non ambigo quin pro defenſione ueſtri iuris, ueſtriq; honoris multa poſſitis dicere. Hæc quæ facta dixi, non tanquam interfuerim retuli, ſed tanquã audita recenſui. Veſtra inſignis & reuerenda. P. ſcit quomodo res ſe habeat, utcunq; ſit, certum illud eſt, regna melius defendi beneuolentia & amore quàm uiribus. Mihi conſultum uidetur, cum Poloni aliquãdo cum Auſtralibus amici potius eſſe uelint quã inimici, quia ubi eſt odium, ibi metus eſt: ubi metus, nulla tranquillitas, nullaq; pax eſſe poteſt: Sine pace uero nullius regni ſtatus poteſt eſſe diuturnus. Nunc ergo tempus eſt, ut ſuper his habeatur cogitatio. Verum niſi ueſtra R. P. iſta curet, qui alius mentem adhibeat ſcio neminem. Veſtrum eſt igitur hæc aggredi, tum pro ſalute communi, quia non poſſunt hæ duæ domus, ſine domo totius Chriſtianitatis inuicem diſſidere: Tum propter pacem & bonum regni ueſtri, tum deniq; propter augmentum nominis famæq; ueſtræ, quæ me prius ad ſcribendum impulit. Potiſsimæ autẽ, ut ex hoc magis ac magis autori pacis placeatis, dum pacis ſtudio intenditis. Plura poſſem dicere, ſed eſſent incaſſum omnia apud ueſtram D. quæ peritiſsima eſt. Ego me recommendatum do illi, cupientem ſibi in aliqua re morem gerere. Hieronymus Canonicus Vratislauienſis, uir prudẽs ueſtriq; amantiſsimus hic fuit, nec ueſtram famam neglexit. Is ſi illuc reuerteretur, quale ſit apud nos ueſtrum nomen multomelius referret, quàm ego ſcribere queam. Noui quid hic ſit non eſt ſcribendũ, quia incertum eſt, multa dicuntur ſine autoritate ueraci. Vngari hic ſunt, & tractant de regno cum maieſtate imperiali nomine Ladiſlai Regis. Bohemi quoq; conuentum in breui ſunt habituri.

Res feliciter diriguntur: Nec ad Ladiſlai & Cæſaris ſtatum & gloriam.

Valeat optime ueſtra R. P. cui me humiliter facio commendatum. Ex Vienna.

Homines

A *Homines uarijs usibus delectantur differenti modo, Epist. CII.*

Aeneas Syluius Poëta, imperialisq; Secretarius, S. P. D. magnifico uiro *domino Caspari Schlick, imperialis aulæ Cancellario.*

Diuersa hominum studia sunt, quibus & se principibus insinuant, & uitam agant. Quosdam iuuat in stadio currere, & olympicũ colligere puluerem, ac feruidis rotis curruum palmã nanciscí nobilem. Qui semel & in theatro clamore uulgi sublatus. Qui uel luctando, uel hasta feriendo uicit æmulum, haud perduci potest aliã ut uitam sumat. Attalus Rex Pergamenorum, qui Romanum populum sibi fecit humilem, de agricultura diligenter scripsit. Si quis eum secutus multum frumenti condidit horreo, ac semel gauisus est findere sarculo paternos agros, nunquam dimoueri potest, nec persuaderi ut nauta fiat, & trabe Cyprica myrtoum secet pelagus. Verum cum aduersi aliquid suo in studio quisquã perpessus est, mox alterius uitam laudat, nec tamen accipit illam. Mercator postquam luctantes uentos in medio mari expertus est, & in stãtem procellã timet, ocium laudat, & oppidi rura sui, uenturũq; se in patriam nusquã se exiturum deiurat. At ubi cessauit tempestas, mox quassas reficit naues, & indocilis pauperiem pati, rursus se mari credit. Sunt qui diem totam bibendo assumunt, & nũc
B membra sternunt sub uiridi arbuto, nunc ad fluentem leniter aquam caput collocant. Quosdam castra iuuãt, & tubæ sonitus permixtus lituo siue cornu recuruo, ac bella detestabilia matribus, Venator cuius fideles catuli ceruam uiderunt, aut cuius teretes plagas ualidus aper, ut est apud Marsos, rupit nocte tota sub Ioue frigido, quẽ nos ærem dicere possumus, manet immemor domus & teneræ coniugis. Quid singula referam? Me nihil magis delectat quàm hædera, quod præmium est doctarum frontium. Me gelidum nemus oblectat cum Musis esse, non cum populo placet mihi. Exhibeat mihi tibias Euterpe, quam bene delectantem interpretamur, & organum suum in modum lyræ compositum quod Barbiton appellant, Polymnia mihi tradat, quæ uel multæ laudis, uel multæ memoriæ dicitur musa, non erit in posteris meum nomen obscurum. Et potissime si tu mihi Caspar fauebis uitæ præsidium, & dulce decus meum. Vale.

Inundatio Danubij, & grando in quantitate oui, Epist. CIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. Leonardo Filsecher præstanti militi amicoq; optimo.

Annis pluribus inauditum est tot aquas inundauisse, quot his diebus nosipsi uidimus apud Nouam ciuitatẽ excreuisse. Tu res bellicas comparabas Viennæ quibus maiestas Regia usura erit in castris: nos tuum reditũ operiebamur, uix duarũ
C horarũ tempestas incũbit, sed adeo ingens fuit, ut intra mœnia urbis excurrere Danubius crederetur. Nam necq; uicinus domũ accedere uicini audebat. Grando è cœlo in modũ oui cecidit, ubiq; coruscationes uidebãtur, audiebãturq; tonitrua. Per id tẽp parui torrẽs, qui Viennæ mœnia præterlabitur in tantũ excreuit, ut pleraq; domos cum patribus & familijs asportauerit. In Bauaria circa Straubing & armenta uiroscq; tempestas occidit. Agri complures qui fluminibus contermini fuerant, frugibus, atque superficie inuelati sunt. Plurimum Deus niuis & diræ grandinis è cœlo misit. Ac rubente dextera iaculatus, summas templorũ arces populos & urbes terruit. Veritæq; sunt gentes ne redirent graue seculũ Pyrrhæ atq; Deucalionis. Siue & nostri uolunt nouæ quando super omnes montes diluuium inundauit, quando noua maris monstra uisa sunt in terris, et quãdo Protheus Deus pelagi, uti gentiles uoluere omnes, pecus piscium altos egit montes uisere, quãdo in summa ulmo cethe stetit, ubi nota fuerat columbarum sedes, ac quãdo pauidæ Damæ in æquore natabant super terras effuso, imperante quondam Augusto retortis flammis Tyber undis supra littus Hetruscum creuit, atque usq; ad monumenta Numen Pompilij Regis templaq; ueste profectus est, sicut & postea sæpius fecit. Sicut adhuc inscripti lapides apud fratres Mineruæ Romæ ostendunt. Tunc arbitrabantur Romani fluuium, quasi numen haberet, ulcisci uelle Iulij mortem in con-

ſolationem Iliæ Romuli atque Rhemi matris, ex quorum genere Cæſar deſcendebat. Nec deerant qui putarent Iliam ſiue Rheam Veſtalem uirginem ex compreſſu Tyberis peperiſſe, quamuis de Marte uulgatior eſſet fama. Itaque putabatur amnis uxoris iniuriam ulciſci uelle. Quidam uero excrementum ciuilia, quæ poſt fuerunt, bella protendere opinabantur. Inter Anthonium namq; & Auguſtū apud Accium pugnatum eſt: cum Bruto & Caſsio in Græcia: cum Sexto Pompeio in Sicilia. Nos autem Leonarde, futuri ſpeculator quidnam dicemus hæc diluuia ſibi uelle? nunquam res inſolitæ abſque magni alicuius mali ſignificatione proueniunt. Sed nunquam rurſus malum eſt uniuerſale. Nam quod uni nocet, alteri prodeſt. Fredericus Cæſar iam profectus eſt cum exercitu aduerſus Vngaros. Iam territi hoſtes, pacem petunt. Iam tranſigitur niſi conueniat inter partes, & hoc tecum arbitror tempeſtatem illam deſignaſſe. Vale & me ut ſoles ama.

Triplicis problematis reſolutio. *Epiſt.* CIIII.

ADerat nuper Cæſarea Maieſtas multorum Baronum ac nobilium ſtipata cateruis, dum mihi hoc in loco, uir præſtantiſsime, diſputator uehemens, atque ſubtilis, inter alios tria, ſi recte memini, obtuliſtis problemata. Fuit'q; tunc auditorium iſtud tam doctoribus quàm diſcipulis frequentiſsimum. Ex illis primum fuit. Vtrū prudentia ſit idem habitus cum ſcientia morali tradita in libro Ethicorū, Politicorum, & Oeconomicorum, & in libris Canonum & Legum. Secundum: Cur Poëtæ noſtris temporibus ſint adeo pauci, cum uideātur multum utiles & neceſſarij. Tertium: quod in Cancellaria fortaſſe nota excogitatum eſt, aut riſus cauſa propoſitum, Cur uiles cutes cadauerum et antiquæ camiſiæ cum cera in Cancellarijs uenduntur pro optimis muneribus. Hæc ſunt niſi fallor quæ ueſtra ſingularis prudentia, Magiſter & diſputator inſignis, ex me percontata eſt. Quæſierunt, & alij duo qui illic aſsident quædam alia, ut moris eſt in diſputatione quæ de re qualibet habetur, illa ego memoriæ nō teneo. Neq; enim Cineas ſum ille Pirrhi legatus, qui altera die qua Romam intrauerat uniuerſum ſenatum & equeſtrem ordinem proprijs nominibus ſalutauit, tanta eum fuiſſe memoria tradunt hiſtoriæ. Reſpondebo igitur his tantum tribus quæ retuli problematibus. Nec uerebor me dicere imparatum fuiſſe cum illa quærerentur. Nam & Demoſthenes qui omnium Græcorum præcipuus orator fuit, interrogatus iuſſuſq; ſententiam in ſenatu dicere non erubuit imparatū ueniſſe, reſpōdere. Quidam adeo cupidi gloriæ ſunt, ut ex tempore uelint cuilibet interrogatiunculæ ſatisfacere. Sed his ſæpe dum gloria quæritur, ingens ignominia creſcit. Nec enim humanum eſt cuilibet interroganti bene reſpondere, ſed eſt huius auditorij tanta moleſtia, ut data ſit unicuique ad cogitādum mora, qua nunc ipſe uſus paratus aduenī ueſtris petitionibus, Magiſter ornatiſsime, ac huius uniuerſitatis clariſsimum iubar non ſolum reſpondere, ſed etiam ut opinor ſatisfacere. Nihil tamen dicam, quaſi ueſtram doctrinam inſtruens, ſed tanquam meam ignorantiam erudiens, uerum habeo daboq; locum reſponſis ueſtris, quibus me melius & rectius admonueritis. Cum igitur quæritis utrum prudentia ſit idem habitus, ſicut ante dixi, Negatiuam partem amplector, quam & ueſtrum argumentum tuetur, quod ſecundo loco poſuiſtis. Prudentia namque uiros bonos facit: Scientia uero illorum librorum etiam malos comitatur: ergo non eſt idem habitus. Aggrediamur tamen hoc altius, diffiniamuſq; tre ſcientiam atque prudentiam. Omnes enim ut Cicero in libris Officiorum dicit, quæ ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à diffinitione prō ficiſci, ut intelligatur quid ſit id de quo diſputetur. Scientia igitur, ut Iſidorus tradit, eſt cum res aliqua certa ratione percipitur. Prudentia eſt cum diſcernuntur à bonis mala. Id ſi ſic ſe habet, laudabilior eſt ſcientia quàm prudentia. Plura enim complectitur. Nec Cicero ob hoc diſſentit, dum in Rhetoricis ait, prudentiā eſſe rerum bonarum & malarum ac utrarumque ſcientiam. Sed aliter Auguſtinus in libro de moribus Eccleſiæ diffinit. Sic enim ait. Prudentia eſt amor eorum quibus adiuuatur in Deum ab his quibus impeditur ſagaciter eligens. Et alibi ſic diffinitur: Prudentia eſt rerum bonarum malarumq; cum alterum dilectione & reliquarum deteſtatione

ſcientia.

A scientia. Secundum has diffinitiones qui prudens est, idem quoque uir bonus est, cum bona diligat malaq; detestetur. At scientia librorum Aristotelis & iuris quamuis bona malaq; noscat, non tamen hæc odire & illa diligere cogit. Plures enim peritiam illius habent qui sunt & auaritiæ & aliorum uitiorum serui, quia non mutat affectum cognitio semper quamuis instruat intellectum. Nam & Salomon qui sapientissimus fuit ac bonum & malum nouit, tanquam uilissimum pecus luxuriæ sese tradidit, inter uxores trecentas concubinasq; septuaginta marcescens. Est enim scientia cognitio rerum mortua quæ uoluntatem mutare non potest, ut uel bonum cognitum amplectatur, uel malum fugiat. At prudentia radius unus est à uero sole procedens, quæ non illuminat intellectum, sed etiam calefacit affectum. Quod si quis neget, probari potest. Certum est enim Aristotelẽ, Tullium, Senecamq;, cæterosq; Philosophos inter uirtutes numerare prudẽtiam. Si uirtus est quæ sunt uirtutis facit. Virtus aũt uirum bonum reddit, ergo & prudentia uirum bonum reddit. Quod aũt uirtus hominem bonum efficiat ex diffinitione liquet. Sic enim Augustinus eam in lib. de quantitate animæ diffinit. Virtus est æqualitas quædam uitæ undique consonans rationi. Senecæ quoque sententia est, beatos uirtute fieri homines. Quod si uirtus beatos efficit homines, & prudentiam quæ uirtus est idem facere necessarium est. Scientia uero iuris totiusq; moralis Philosophiæ minime

B operatur: ergo uirtus non est. Si non est uirtus nec prudentia est quam constat esse uirtutem. Quærit fortassis aliquis: quomodo fieri potest ut sciens bonum non operetur. Facilis responsio est. Plurimi sunt qui in Gymnasijs Musicam docent, qui cantare uel minimum uersiculum in ecclesijs ignorarent: sicut apud Athenienses Themistocles qui in cõuiuio recusasset lyram habitus est indoctior. Nec omnes Medici qui in practicam legunt, mederi sciunt. At usus communis, apud quem, ut Flaccus ait, arbitrium est & uis & norma loquendi. Prudentes uero non qui bonum à malo discernunt, sed qui bonum operantur, appellat. Erit igitur prudens qui scit, uult, & agit quæ bona sunt. Scioli autem moralis Philosophiæ iurisq; periti cum aliquando sceleratissimi sint, non possunt appellari prudentes. Plus inquam, nam & si operentur quæ in eorum libris didicere, nihil ultrà quærentes, extra tamen prudentium numerum remanebunt. Prudentes namq; nunquã errant, semper enim quæ bona sunt operantur. Qui uero per omnia sequitur Aristotelem, cum is semper Deos nominet, in errore manebit. In iure ciuili non desunt ineptiæ: nam & eorum libri aiunt legem quanquam duram, esse seruandam. In iure pontificio dictum mutationes fiunt, ut sæpe quod iustum est hodie, cras fiat iniustũ. Nec possibile est ut iura & Aristotelis scripta præcipiant simul uiuere, quæ sunt inuicẽ sæpe contraria. Si quis igitur prudenter uiuere uult, eum plura scire oportet quam libris huiusmodi contineatur. Ex quo liquet peritiam illorum quos dixi, librorum nedum pru

C dentem hominẽ minime facere, sed nec omnia docere quæ sunt prudẽtiæ necessaria. Aliud igitur est prudẽtia et aliud rursus moralis scientia. Nec obstat argumentũ uestrũ loco priori positum: quãuis enim prudẽtia circa ea uersetur quæ sunt ad uitã humanã bona, ac circa eadẽ scientia moralis cõsistat, nõ tamen idẽtitas sequitur: nã modis inuicẽ diuersis se habẽt. Scientia enim solũ intelligit quod est bonũ: prudentia uero postquã nouit, etiã operatur, ut ante dixi. Astronomia de cœli cõuersione stellarumq; cursib. notitiã præbet. Idem facit Astrologia, quia hæc tamẽ superstitiosum quid habet, dũ syderũ cursu necessitates hominũ & mores prædicare conatur, aliud Astronomiã esse & aliud Astrologiã dicimus. Et hæc ad primã positionẽ. Trãseo aũt quantũ ad interrogationẽ secundã. Cur tã pauci sunt nostris tẽporib. poëtæ, cũ uideantur multũ utiles & necessarij. In qua re uir doctissime, ago uestræ prudentiæ ingẽtes gratias, quæ mihi occasionẽ dedit de poesi publicè loqui. Sunt enim pleriq; homines qui poëticam ignorantes inuidorum more poëtas contemnunt, atq; ut soli omnium literatissimi reputentur, ea solum probant, quæ ipsi sciunt. Quod uitium late patet ubiq; terrarum. Istorum ergo iustitiam atque impudentiam contundere menti erat meæ: sed non ingerebat se tempus commodum quod nunc mihi datũ esse admodum lætor. Verũ ego, magister clarissime, paucos esse nostris tẽporibus poëtas non miror. Semper enim pauci rarissimiq; fuerunt. Quia non datur passim

Legitur Salomoni uxores habuisse 700. concubinas uero 100. 3. Reg. cap. 11.

cuilibet diuina poëſis. Sed eos deſpici atq; contemni nedum miror, ſed indignor, ſtimu- D
lor, turbor ætatiq; noſtræ condoleo, quæ tam ſplendidum iubar tantumq; decus huma-
næ atque diuinæ ſcientiæ tam neceſſarium munus à Deo datum nihili faciat. Nam pri-
ſcis temporibus cum ſapientia uirtusq; uiguit, tantus honor huic doctrinæ impendeba-
tur, ut ſicut poſt victoriam imperator, ſic & poſt conſummatum ſtudium poëta laurea-
tus per urbem triumphali curru ſequentibus ciuilibus ac feſtum agentibus duceretur.
Hinc & Iulius Cæſar Romani fundator imperij, & Auguſtus ſucceſſor eius ad magnã
ſibi laudem reputarunt in collegio recipi poëtarum. Nec ægre tulit Iulius cum ſibi col
legium intrãti non aſſurgeret Accius quem poëtam norat ſe eſſe præſtantiorem. Scipio
Affricanus maior, poëtam Ennium adeò dilexit, ut eum uiarum ſuarum omnium comi
tem habere uoluit, eiuſq; ſtatuam in ſuo ſepulchro collocari mandauit. Liſander Lace-
dæmoniorum imperator dum obſideret Athenas quia comperijt poëtam Sophoclem
interiſſe, corpuſq; ſuum adhuc inhumatum eſſe, inducias dedit ut poëtæ magno con-
gruæ fierent exequiæ, Alexander amicæ filius Rex Macedonum Pindarum poëtam ap
prime dilexit. Archilaus qui ei ſucceſsit, Euripidi tragico cõſiliorum ſummam credidit.
Alexander magnus cum tranſiſſet in Aſiam uidiſſetq; tumulum Hectoris, O fortuna-
te, inquit, adoleſcens, quem talis tuba decantauit. Voluiſſet nempe & ipſe Homerum al
terum habuiſſe qui ſuas laudes ececiniſſet, ſed non fuit adeo felix. Cherillum tamen poë- B
tam multis donauit muneribus & ſi fuit ineptus, ut Flaccus inquit: Cum ergo tales tan-
tiq; uiri poëtas amarint & honori habuerint, eoſdem noſtris temporibus contemni non
indigne miror. Verum quia dicitis in quæſtione ueſtra, magiſter grauiſsime, poëtas ui-
deri utiles & neceſſarios, conſtat ex hoc ueſtram prudentiam non nihil detraxiſſe digni
tati poëticæ. Non enim, ut ſunt, poëtas utiles dicitis, ſed uideri utiles. Plura namq; uiden
tur utilia quæ non ſunt. Eſt igitur huic parti obuiandum, monſtrandumq; poëtas & uti-
les & neceſſarios fore. Quod paucis agam. Nempe omnis doctrina quæ uitam erudit
humanam utilis eſt: huiuſmodi eſt poëtica: ergo utilis. Dubitabitis fortaſſe quæritisq;,
quo nam pacto erudiat homines poëſis: Sed audite obſecro patrem ſanctiſsimum & o-
mni reuerentia dignum Baſilium. Ego, inquit ille, à quodam uiro qui ad ueſtigandas
poëtarum mẽtes acutiſsimus habebatur, audiui, cum diceret totam Homeri poëſim lau-
dem eſſe uirtutis, & eo potiſsimum loco, dum naufragum & nudum Vlyſſem refert,
quandoquidem pro ueſtibus uirtute illum dixit eſſe ornatum. Quid enim tũc aliud cla-
mat Homerus, quã ô homines, ſit uobis cura uirtutis, quæ etiam cum naufragio ſimul
enatat. Quid ſibi uult aliud Virgilius dum ait Aſconio Aeneas. Diſce puer uirtutem ex
me, fortunam ex alijs. Et iterum: Macte noua uirtute puer, ſic itur ad aſtra. Eſt igitur uti
lis poëtica quæ laudando uirtutes in earum amorem allicit homines: hinc illud Iuuena-
lis. Nobilitas ſola eſt atq; unica uirtus. Eſt & iterum utilis, quia uitia deteſtatur, arceteq; F
ab his homines. Quod tribus uerbis Iuuenalis pulcherrime facit dum ait: Nemo
malus felix. Eſt & aliter utilis poëtica. Nam Dei noſtri laudes nullo pacto ſuauius
aut melius decantari poſſunt quàm uerſibus poëtarum. Hinc omnes apud Hebræ-
os Pſalmi, ut inquit Iſidorus, metrico carmine conſtant, atque in morem Flacci Roma-
ni & Græci Pindari, nunc iambici ſunt uerſus, nunc alcaici, nunc ſaphici. ob quam
cauſam & Dauid Regem ſacrum poëtam appellamus. Salomon quoque cuius ſa-
pientiam tam noſtri quàm Iudæi magnopere demirantur, in numero poëtarum fuit.
Tres enim quos lingua ſua compoſuit libros, Parabolas, Eccleſiaſten & Cantica Can-
ticorum, hexametris atque pentametris uerſibus currere uoluit, ſicut Ioſephus, Hie-
ronymusq; teſtantur. Eſaias quoque Canticum ſuum eadem metrorum quantitate
conſcripſit. Nec Hieremias poëtæ nomen abhorruit, qui ſicut Iſidorus ait, plera-
que ex ſuis opibus diuerſo metro compoſuit. Quæ idcirco retuli, ut uideatis etiam
domeſticos fidei, poëticæ nauaſſe operas: quos & Chriſtiani ſecuti ſunt, uti Da-
maſus, Ambroſius, Gregorius, & alij qui poſtea diuerſis poëtarum menſuris hym-
nos ſcripſere. Nam qui de Ioanne Baptiſta canitur hymnus, ſaphicum carmen ha-
bet. Vt quæant laxis reſonare fibris. Tranſeo Boëtium Seuerinum, qui licet Phi-
loſophus

A losophus sanctus fuerit, nullum tamen genus carminis neglexit. Duo tantummodo referam exempla, quibus utilem constat esse poëticam. Inter Athenienses & Megarenses de proprietate Salaminæ insulæ propè usque interitum armis dimicatum fuerat. Post multas clades capitale esse apud Athenienses cœpit, Si quis de iudicanda insula legem tulisset: quam rem Solon cum aliter non posset, insuetis sibi uersibus perturbauit, atque animos ciuium arte poëtica sic cœpit, ut exemplo bellum aduersus Megarenses decerneretur, insulaq; deuictis hostibus, Atheniensium fieret. Refero aliud: Inter Messenios atque Lacedæmonios bellum erat, dux Lacedæmoniorum Thirthæus, poëta Athenensis claudus fuit. Cumq; multa sinistrè perpessi essent Lacedæmonij, ne contra fortunam pugnando maiora detrimenta ciuitati inferrent, reducere exercitum uoluerunt. Sed interuenit Thirthæus qui composita carmina exercitui pro contione recitauit. In quibus hortamenta uirtutis, damnorum solatia, belli consilia scripsit. Itaque tantum ardorem militibus iniecit, ut commisso prælio mox uictoriam obtinuerint. Sic duæ clarissimæ ciuitates Sparta & Athenæ quæ duo totius Græciæ oculi putabantur, consilio & ingenio poëtarum releuatæ sunt. Nunc an sint poëtæ, necessarij uideamus. Nempe dici necessarium debet illud sine quo bene non possumus uiuere: sed absque poëtica nulla respublica bene uiuit, ergo necessaria est. Dicunt aliqui & sine poëtica plures be-
B ne uixisse, fuissecq; sanctos. Sed ego non unicuiq; necessariam poësim dico, sed in communi reipublicæ: quia non bene uiuunt ciuitates, nisi sint qui bene mores suadeant, & uitia confutent: quod proprium poëtarum est, qui mille modis milleq; artibus sciunt hoc probare & illud redarguere. Instabitur rursus diceturq;, melius hoc Oratorem facere, cui uerborum milia suppeditabunt. Non nego. Nam qui sermones habent ad populum, quamuis Theologi sint, in ea tamen parte Oratoris funguntur officio. Et nisi præceptis utantur oratorijs, quæ quibusdam uel sine arte natura ministrat, parum proficiunt. Sed Oratoris dicta non hærent menti. Et quia soluta sunt, facile dilabuntur. Poëticæ sententiæ breues sunt, ligatæq; pedibus, absq; negotio retinentur. Hinc est quod in omni gente quantumcunq; barbara, inhumana, fera, poëtæ reperiuntur si non Latini, saltem uulgares qui uersibus sententiosis graues materias sub breuitate concludunt. Qui & si nomen poëtarum illustre, tantāq; dignitatem ferre non ualeant, poëtica tamē utuntur. Addite quod elegantia sermonis, lux, expolitio, breuitas, grauitas, haberi non potest nisi ex poëtarum fontibus hauriatur. Hinc Hieron. Lactant. August. Ambrosius, Cyprianus, Leo, et cæteri qui literas sacras ornatissime commentati sunt, studiosi fuerunt poëticæ, sicut eorum scripta demōstrant, poëtarum dictis ubiq; referta. In Aristot. uoluminibus omnes scitis quā crebra & inculcata sint testimonia poëtarum. Quamuis
C moderni doctores non sine graui damno catholicæ fidei poëticā spernant, quæ procul dubio necessaria est. Sed tibi ferre gratias Deo tuasq; laudes pulchre cantare debemus. Nec enim alij sunt qui psalmodiā, dulcesq; hymnos ac suauissima de Deo suisq; sanctis carmina recte componere norint, nisi poëtæ quos tam utiles, et ut monstratū est necessarios, mirandum est dignis honoribus non efferri. Et maxime cum eorum doctrina (sicut Cicero tradit) & Philosophiam & alias scientias uetustate præcedat. Cuius repertores Musæus atq; Orpheus reputantur, qui uicini fuerunt Saturni temporib. Nunc tempus est ut eorū argumenta dissoluā, qui poëticæ solent detrahere poëtasq; carpere. Sic enim aiunt, poëtarū libri Deos esse plures affirmāt, eosq; discordes. Plura quoq; in his adulteria & nephanda crimina cōtinentur, ac nunc amorem suadent illicitū, nūc alia uitia probant. Quod si beatus Hieron. idcirco se cæsum ab angelo narrat, quia Ciceronianus esset, cum tamē Cicero totus moralis existat, quibus tandē uerberibus afficiendus erit, qui poëtarum lenocinijs oblectatur? Plato quoque in his quos edidit de reipub. libris, poëtas censuit ex sua, quam ordinauit, ciuitate pellendos, & blandis orationibus, uiribus animos demollirēt, sicut Cicero in Tusculanis refert et probat. Hæc sunt quæ aduersus poësim cōmuniter dici solēt. Quib. non erit mihi arduum respondere, si uobis facile fuerit audire. Nam quod in poëmatibus de dijs mētio fiat, non poëtarum culpa sed tem-

porum

porum fuit, quibus idola colebãtur. Nec enim ſoli Poëtæ de dijs loquuntur, ſed Philoſophi & omnes ſcriptores illiꝰ ſeculi preter Iudæos, deos nũcupant, & illos ſe uenerari fatẽtur. Quod aũt crimina referant, non eſt reprehenſibile: quando id agunt ut homines ab his deterreant. Nam & Theologi idẽ factitant. Qui uero uitia probãt, rariſsimi ſunt, nec quod duo tresue faciunt in communi trahendum eſt. Nec idcirco uituperanda eſt poëſis, quia quidam poëtarum errores tuentur. Nam ſi ſic pergimus, nullam doctrinam ſequemur, ſed ipſam ſcientiarum matrem Philoſophiam contemnemus. Nam & ipſos cõſtat erraſſe Philoſophos. Quid enim mollius aut languidius dici poteſt Epicuri ſentẽtia, qui omnem fœlicitatem in uoluptatibus collocauit, & animas negauit immortales exiſtere. Pithagoras inferos eſſe negauit, & animas hominum poſt mortem in alia putat animantia pertrãſire. Auerrois unam in omnibus corporibus animam eſſe rebatur. Quid Theologi, quos hodie, præ cæteris ueneramur, nũquid plures errauere? Quid Arrius? quid Eutides? quid Neſtorius? quid alij penè infiniti unitatis Eccleſiæ diuiſores? Quid æuo noſtro Ioannes Huſer atq; Hieronymus qui Cõſtantiæ cremati ſunt? Nec enim unquam tot hæreſes ſeminare potuiſſent, niſi theologorum titulis ſe ornauiſſent? Verum ſicut irreprehenſibilis eſt Theologia, quamuis multi Theologorũ oberrent, ſic incorrupta eſt poëſis, licet poëtæ, nonnulli uitia tueantur. Nec enim malum dici poteſt quo poſſemus uti bene. Alioquin nec liberales artes, nec mechanicæ probandæ uiderentur, cum his uti malè poſsimus. Quod autem de Hieronymi percuſsionibus obijcitur, Si quis Hieronymum attente peruoluerit, non propter Ciceronis lectionem accidiſſe comperiet, ſed quia ſic Hieronymus eum legebat, ut ſacras literas faſtidiret, quod ego nec laudo nec probo. Sed ita legendos Poëtas dico, ut eorum imbuti coloribus ſcripturam ſacram ornatiſsime ſciamus proferre. Nec enim ſequendi ſunt aliqui, qui ex floribus nihil ſumunt præter odorem atq; colorem, ſed imitandæ ſunt apes, quæ mel etiam exinde norunt excerpere. Ad Ciceronem uenio, qui ſententiam Platonis de poëtarum excluſione commendat. Quid hic dicemus: quibus ue armis tuebimur? Magnus eſt teſtis Cicero, ſed is non ex propoſito locutus eſt, ſed quaſi per tranſitum irritatus. Nam mox poëtas excuſauit dicens, id ipſum Philoſophos facere de quo fuerat poëtas inſimulatus. Is alibi extenſius loquitur multisq; uerbis nititur ut Architam poëtam ciuitate donent, magnam eos propterea & laudem & utilitatem conſecuturos affirmans, ut extat eius oratio pulcherrima. Plato uero cum poëtas excluſit, etiam ſeipſum excludendum aſſeruit. Nam & ipſe inter Poëtas locum habuit: cuius apud Macrobium uerſus extant. Dum ſemihulcoſamo meum puellum ſanior, & alij plures. Atque ut dicam quod ſentio, poëtarum maxima laus eſt ex ciuitate Platonis excludi. Quis enim uir bonus in ciuitate Platonis domicilium uelit? ubi ſicut Ariſtoteles in Politicis tradit, omnes fœminæ in communi habentur, promiſcui more beſtiarum concubitus, incerti filij ignorati parentes. Atque iſta Platoni ſufficiant reſpondiſſe. Verum ut de Poëtarum lectione in communi aliquid dicatur, Beati Hieronymi, in epiſtola ad Oratorem uerbis inſtructio ſeruanda eſt, qui de literis ſecularibus figuram eſſe in Deuteronomio dicit, Dum captiuæ duci in matrimonium per Hebræos prohibentur, niſi capite raſo et unguibus amputatis, quæ de dijs uerba fiunt, & abraſis amatorijs blandimentis, Vbi laudantur uirtutes ſublimanturq;, uitia ſine ſcrupulo recipiantur. Cui & magnus Baſilius aſtipulatur qui ſimilitudine de Apibus poſita, Nec enim, inquit, illæ pariter omnes flores adeunt, nec ſi quos adeunt totos abſumunt, ſed eo ablato quod operi ſuo ſit aptum, reliquum omne ualere ſinunt? Et nos quoque ſi ſapimus in poëtarum libris cum receperimus quod ueritati amicum conſentaneumq; ſit, cætera omnia tranſgrediamur. Cum igitur ex teſtimonio magni Baſilij ſanctiſsimiq; Hieronymi, etiam ueteres gentilesq; Poëtæ recipiendi ſint: cum antiquiſsima diſciplinarum ſit poëtica: cum magni ex ea & neceſſarij fructus reſultent: cum Philoſophi ſanctiq; doctores pleni ſint autoritatibus poëtarum: cum Cæſares atque Reges, omnesq; maximi uiri poëtas ſuis temporibus honorificè ſuſceperunt: cum diuinæ laudes à nullis melius quã

A à poëtis decantari possint? Non immerito sicut ab initio dixi, mirandum est nostro tempore uilipendi poëtas, quamuis in Italia iam resurgere cœperint, & pariter cum Theologis honorari. Nũc absoluenda est quæstiuncula: Cur tam pauci sint nostris temporibus poëtæ, quod nõ solum ætate nostra, sed omnibus priscis temporibus contigit: plus tamẽ hodiẽ quã unquã. Idcp cur sit nunc absoluam: Quatuor mihi huius rei uidentur causæ, si plures sunt nihil est cur mouear. Prima causa est, quia multa & uaria scire oportet eum qui sit poëta. Namq; cum bella gesta suum sit scribere, cum tempestates, cum tempora, cum locorum situs, cum personarum conditiones, cum maris stratus ante oculos hominum ponere habeat, cum uirtutes laudare, uitiaq; reprehendere debeat, quis non uideat ad hæc bene tractanda multis artibus opus esse? multas autem artes pauci sunt qui assequantur, idcirco & pauci sunt poëtæ. Secunda causa est quia nemo poëta est, nisi cui hoc singulare munus ex alto traditum est, ut cautus et sententiosis uersibus humanos actus conscribat. Singularia autem munera excellentia paucis dantur, ideo pauci sunt poëtæ. Poësis namq; ut Cicero in oratione pro Archia dicit, Munus est Dei, nec arte uel imitatio potest haberi nisi uera dicẽdi regula detur ex alto. Ex quo fit sicut idem Cicero asserit, ut non solum nostris, sed omnibus temporibus rarissimi poëtæ fuerunt. Tertia raritatis causa est, quia successu temporis crescentibus hominum uitijs, uirtutibusq; pereuntibus, sicut aliæ disciplinæ diminutæ sunt, sic & poësis ad nihilum uidetur redacta. Nã
B sicut nemo mihi uel Augustinum uel Hieronymum dabit, sic uel Virgilium uel Ouidium dabit nemo. Quarta causa est & in hoc ultimo loco, quia non redditur poësi suus honor, ideo pauci sunt poëtæ. Namq; ut Cicero dicit, honor alit artes omnesq; incendimur ad studia gloriæ. Vbi uero deest honor, ibi & studium deficit. Ac sic fit ut pauci nostris temporibus poëticam assequantur, quia non putant homines honorari ex ea, atq; idcirco negligũt illam. Absolutis duabus prioribus quæstionibus, instant ridicula, tertia nimirum inquisitio, Cur uiles cutes cadauerum, atq; antiquæ camisiæ cum cæra in Cancellarijs uenduntur pro optimis muneribus. Tangit me hercle ista quæstio, qui unus sum ex Cancellaria, post quã Diuus Fridericus Cæsar in Secretarium suum me recepit. Soluam igitur quæstionem ex meo ingeniolo, quo in loco unum dicendũ est iocosum. Viam solus asinus ibat, suasq; secum miserias querebatur, qui uinum portãs, aquam biberet, frumentumq; in horreis ponens, fœnum manderet, sed hæc leuia reputasset, nisi quod etiam post mortem ex eius corio cribri fierent atq; timpana. Quẽ sic queruloſum audiẽs uarius paruũ animal, Tace, inquit, asine, opus est post mortẽ labor. Nã isti qui dicuntur homines, cum aliquem uolunt sapientem facere, coriũ meũ adhuc pilosum recipiunt, frontemq; illius adornãt, quem uolunt esse sapientẽ. Doctores enim creantes meis eos pellibus uestiũt, meq;, quod est rerum omnium difficilimum, ex magnis bestijs uiros oportet sapiẽtes efficere. Sic enim corium meũ fata disposuerunt, quod est mihi grauissimum & molestissimum. Audiuerunt hæc rectores Cancellariæ, uidentesq; in corijs
C cadauerum magnas esse uirtutes, non censuerunt illa paruo precio danda, sed ea atque camisias cum cæra sicut æquum erat, magno precio cœperũt uendere. Imitaticq; sacerdotes qui sonum campanarum, & fumum, & aquam, & uerba dantes magnis utuntur emolumentis, coria sua non putauerũt gratis danda: ac ut omissis iocis, ad seria redeamus. Ante chartæ et membranarum usum, indolatis ex ligno codicillis epistolarum allo quia scribebantur, sicut & Cicero & Damasus et Isidorus attestantur. Exinde tam Græci quã Thusci superinducere cæras inceperunt, illasq; graphio ferreo inscripserũt. Post hæc cartharum usus apud Aegyptum cœpit quæ ex decerpto papyri tegmine conficiebantur, ac postmodum ex lineis pannis iam ineptis alijs usibus. Ex inde Reges Pergami membranarum usum excogitarunt, quæ ex membris pecudũ detrahantur, & adhuc propter memoriam loci Pergamena dicuntur. Quia igitur in chartis quæ ex uetustis fiebant camisijs, & in cutibus pecorum ad usum scribendi paratis res magnæ maximæq; notantur, non est iniuria hoc si magno precio uenduntur. Non enim res quæ continet, sed quæ cõtenta est in existimationẽ uenit. At sic tribus quæstionib. uestris excellentissime magister, hæc respõdisse sufficiãt, uestro graui & optimo iudicio nihilominus saluo.

Tibizando

Tibizando poſſe ſcribunt ex ratione etiam principibus, *Epiſt. CV.*

Illuſtriſsimo principi ex ſanguine Cæſarum ſato, Domino Sigiſmundo Au-
ſtriæ, &c. duci Tiroliſq; comiti, domino ſuo ſecundario, Aeneas Syluius Poë-
ta regaliſq; ſecretarius, S.P.D.

IN Cæſaris curiam quàm primum migraui, magna me cupido inceſsit tibi ut aliquid ſcriberem. Sed ueritus ſum moderni ſeculi morem, cui nihil placet niſi quod eſt ſui ſimilimum. Omnes hodie fere qui ſcribunt, quamuis unum alloquantur, numero utuntur plurali tanquam multiplicando perſonas plus honoris adijciant, reuerentioresq; uideantur. Quæ conſuetudo late in Germania patet. Et apud Italos aliquandiu uiguit. At poſtquam Franciſcus Petrarcha omiſſo temporis ſui ſqualore, priſcam cœpit eloquentiam imitari, pleriſq; ſic loqui placuit, ut caſtior ætas locuta eſt ueterum. Venit ex Græcia poſt hæc Ioannes Chryſolaras, qui Conſtantiæ ſepultus eſt, uir plurimum literarum, cuius maiores orti Romæ Conſtantinum magnum poſt translationem imperij Bizantium, quæ nũc Conſtantinopolis dicitur, ſecuti fuerãt. Hic Italos tã ſcabroſi & obuoluti ſermonis pœnitentes, non tamen plus habentes luminis quàm Franciſcus attulerat, ad ueram eloquentiam reduxit: ita ut ſimilis uideatur hodie Italorum facundia illi, quæ Octauiani temporibus uiguit. Si quis Leonardum Aretinum, Guarinum Veronenſem, Poggium Florentinum, Auriſpam Siculum, Anthonium Vicentinum et alios legerit, qui nũc uiuentes apud Italos florẽt, in quibus et Tulianæ fluuius eloquentiæ, & lacteus T. Liuij Patauini riuus elucet. Hi nũc eos ad quos ſcribunt, ſingulari cõpellunt numero, quia tam Græcos quàm Latinos ſic locutos fuiſſe commemorant: ſicut Socratis & Demoſthenis ac Ciceronis & Mœcenatis epiſtolæ ad maximos uiros ſcriptæ teſtãtur. Nec gentiles ſolum, ſed eos quos colimus, quos ueneramur, ſanctos uiros imitari ſe dicunt, Hieronymum, Auguſtinum, Ambroſium, Gregorium, qui non ſolum homines, ſed ipſam diuinam quæ omnia nutu ſuo regit, maieſtatem adoriſi ſermonibus, præſta inquiunt, da, fac, concede, miſerere, largire. Qui tamẽ multo ornatius pluralitate uti nouiſſent quàm nos. Sed uiſum eſt illis recte loquendi ducibus ornatum omnem atq; leporẽ confundi, ſi ut modo fit, locuti fuiſſent. His ego quoq; conſentio, nec meo nomine ſcribens, aliter quempiam compello. Ad te tamen daturus literas quid agam ſubdubito, ueritus ne tuorum hominum plus conſuetudini tribuas quàm meo iudicio, & arbitraris forſitan regibus atq; principibus non aliter ſcribendum eſſe quàm ipſi ſcripſerunt, quibus mos eſt uti pluralitate. Mandamus, inquiunt, uolumus, facimus. Sed hoc quod ab humilitate traxit originem nephas eſt ad iactantiam ducere. Reges namq; cum ſcribunt, & ſi dominatum habeant, ut quicquid eis placet legis uigorem habeat, ea tamen moderatione uruntur cum ſcribunt, ut præcipientes aliquid non ſe ſolos uideri uelint ſe eſſe, ſed cum aliorum conſilio. Nec te moueat quod principes inferiores ſcribentes ſuperioribus pluralem numerum tanquam ſuperbiæ fomitem abijciant, ſicut ad Cæſarem imperij principem miſſæ literæ manifeſtant. Scribit enim dux Mediolani: Supplico, peto, rogo, me ueſtræ Maieſtati commiſſum facio. Nam & hoc rationem habet aliam quã arbitrere. Et quia inferiores poteſtates à ſuperioribus deriuantur, non ab re eſt pluralitatem deponi cum inferior ſcribit, tanquam dicat inferior ad te loquens, O ſuperior, aliorum uice uti non poſſum, quia tu illos mihi commiſiſti, quos erga alios repræſento, erga te minime, quia tu illos & me repræſentas. Quod uero regibus ac magiſtratibus conſuetudo ſit pluralitatem offerre, nihil te urgeat. Nã id eſt quod ſtomachabar modo. Quis enim idcirco pluralitatem principibus dedat, quod ipſi ea propter moderationem, utantur. Non honorare hoc eſt, ſed deprimere atque contemnere tanquam nil ipſi ſine ſubditis quæant. Quibus ſi uellemus reuerentiam impartiri, quod ipſi modeſte faciunt, nos honorifice fugeremus. Nec enim quia Romanus Pontifex ſeruorum Dei ſe ſeruum appellat, idcirco nos ſibi ſcribẽtes eundem ſibi reddimus titulum, ſed pro ſeruo ſeruorum, patrem dicimus patrum. Hæc fortaſſe nimium longo ſunt repetita principio, quæ me à propoſito remotius abduxerunt. Spero tamen his factum eſſe ut uel mecum ſentias, uel ſequenti magnos autores, mihi des ueniam te ſingulariter alloquenti. Quod ſi alia ratione

A ne non satis; tua saltem singularis benignitas & innata te monebit humanitas. Nunc quid sit quod maluerim scribere, absoluendum est. Namq; cum in hanc patruelis tui Cæsaris curiam ueni, multa mihi de tua præstante uirtute sunt dicta. Alius benignitatem præcipuam referebat, Alius mirificam honestatem atque modestiam, alius prudentem ultra quàm ætas ferret te prædicabat, alius te liberalem & iusti amantissimum affirmat, alius, quod raro inter huius ætatis principes reperitur, te Latini sermonis obseruantissimum commemorabat. Quibus ex rebus & mirari te simul, & amare accepi, & tanquam monstrum putabam adolescentem principem tot uirtutibus eluceſcere. Non tamen statim credulus sui nec omni uoci præbui fidem, accessi alios, percontatus sum uniuersos, reperi omnes uno ore loquentes. Nec ista apud me satis, adhæsi lateri tuo, & inter coronas nobilium tanquam explorator ingressus, mores tuos, dum adhuc me ignorares, sum speculatus: attendi gestus, sermonem, uultum, nihil non perlustraui, uidi modestum incessum, latinum incorruptum, notaui: famam res ipsa uicit, non potui mihi nō credere, sed oculos meos & aures tuarum uirtutum testes admisi, & earum factus sum prædicator quarum antea fueram inquisitor. Nec me ista in assentatoris modum referre censeamus. Ante omnia enim tibi suadeo, ut omne genus adulatorum quasi pestem teterrimam fugias, ut nullos homines magis detesteris, quàm eos qui tibi blandiuntur,
B qui te coram laudant, qui omnia quæ facis probant, qui, ubi negas, negant, & ubi affirmas, affirmant. Aiunt, aio, apud Terentium inquit Gnato, & Iuuenalis si dixerit estuo, sudat. Nam hoc est genus hominum pessimum, quod principes maxime deijcit & præcipitat, timendum non solum adolescentiæ sed etiam senectuti. Cur tamen te palam commendauerim non tacebo. Elucent sanè in te, quas commendaui, uirtutes, sed illas non retuli ut glorieris, non ut te iactes, superbias, uel insolescis. Solum hæc scribo ut custodias tantum bonum, ut serues & amplifices hunc thesaurum, ut sic te habeas quod uirtutes tuæ cum ætate crescant, & fias indies uirtuosior, ne in uitium aliquorum incidas, qui boni fuerūt iuuenes & pessimi senes: & ut est in prouerbio, bonus pullus, mala gallina. Ego enim cupio ut ex bono adolescente fias uir optimus. Quod eo tibi facilius erit, quo melius es nutritus. Et sanè debes ante omnia genitori tuo clarissimo principi grates referre, qui tuum animum excolendum putauit, qui te sub disciplina tenuit & præceptores tradidit eruditos. Hæc enim amplissima est suppellex, & hæreditas quàm principatus melior. Opes enim & potentatus & huius honores seculi bona fortunæ sunt, fluxa, mutabilia, caduca, quæ ut fortuna uult huc atque illuc feruntur. Illa enim mortale genus quasi in ludo habet, & hunc deprimit hominem, hunc extollit. Nec enim magnum est ex figulo Regem, & rursus ex Rege figulum facere. Hinc est Iuuenalis uersus. Si fortuna uolet, fies dē consule Rhetor. Magnus Alexander subiecta India ut quantum
C posset ostenderet, hortulanum quendam ad regni fastidium erexit. Diocletianus uero cum orbis haberet imperium, deposita purpura & fascibus, rigandis hortorum oleribus & plantandis arboribus operam præbuit. At animi bona quæ sunt, continentia, castitas, fortitudo, iustitia, moderatio, intellectus, ingenium, memoria, stabili quodam nexu adhærent homini, nec auferri à nobis nisi cum uita possunt: hæc uerè nostra sunt bona, hæc dum luce inter mortales fruimur, uitam præstant suauiorem, postquam migramus ex hoc seculo spem dant felicitatis æternæ. Cum ergo has dotes natura tibi concesserit, & parentis cura in te illas auxerit, monitum te esse uolo ut serues bonum quod est in te. Ad quam rem maxime necessarium censeo literarum studium quo iam iniciatus existis. Quid tameri iam illas uideris quasi aliquid iugum abiecisse, non erit ab re si te ad eas coner reducere. Non enim ut aliqui arbitrantur, idcirco principes discunt literas, ut latinum scientes participare cum allenigenis queant. Nam etsi hoc frugi est, alia tamen nobilior ratio est. Quoniam enim omnis benè uiuendi norma literarum studio continetur, ideo illas expedit nosse. Nec sat est imbuisse principi nisi & ultra progressus fiat. Seculi tamen principes nostri plerumq; illas ad Philosophos relegant, aut iuris interpretes, tanquam principes nō deceat bene uiuere. Oro igitur te ne his ausculres, quoniam nemo in clarum uirum aut famosum principem potest euadere, nisi cum naturæ

dotibus adiunctam habeat doctrinam. Omnes iam qui superioribus seculis claruerunt principes, studiosi literarum fuerunt. Philippus Macedo Alexandro nato gauisus est, quod eo tempore filium habuisset, quo florebat Aristoteles. Nec Alexander hac qua tu nunc es ætate literas à se relegauit, sed profectus in Asiam Aristotelem & Calisthenem magistros secum duxit, nec audire Philosophiam inter armorum strepitus, ac tumultus cessauit. Felix nimirum si uitio uiuolentiæ caruisset. Alcibiades & Themistocles qui apud Græcos illustres habentur, studiosi fuerunt Philosophiæ. Epaminundas Thebanus qui Græciæ princeps est habitus, non minorem literis quàm armis operam tribuit. Transeo ad Romanos. Quid limatius, quid eloquentius scribi potest quàm ea commentaria quæ Iulius Cæsar de se condidit? Is enim cum in Gallia bellum gereret, diem armis, noctem literis dedit. Hæres eius Augustus & orationem solutam & carmen optime dictauit. Extantq; adhuc eius elegantissimi uersus in Aeneidæ laudem. Quid Fabios Cornelios aut Catones referam? Quid de Pompeio dicam, qui tam affectus literis fuit, ut ægrotantem Posidonium Philosophum, quamuis consul ipse foret, non omiserit in chado uisitare. Caro cum esset Latina plenus doctrina literas Græcas diu contempsit, postea propositi pœnitens quod iuuenis spreuit, senex concupiuit. Nec dubitauit senium suum literis peregrinis imbuere & ad Græcam uolubilitatem os contorquere. Recte hi quidem, qui & si principatum haberent dominarenturq; populis, seruire tamen literis uoluerunt. Sed norant illi Platonis uocem quæ dicta diuinitus, tum à Cicerone tum à Boëtio refertur. Beatas scilicet fore respublicas si rectores earum studere sapientiæ contigisset, quæ sapientia haud dubium ex Philosophiæ fontibus hauritur. Tu tamen fortasse fabulosa reris quæ de antiquis sunt scripta, qui & in otio negotium, & in negotio otium diligenter referuntur curasse. Sed hanc opinionem possunt tibi auferre nonnulli uiuentes, qui etsi reipublicæ præsint, & munera regant arduissima, disciplinas tamen non negligunt. Leonellus Marchio Estensis tam eleganter scribit, ut nihil inter eius & Ciceronis literas putes distare. Sororia de Marchione Saluciarum, dicuntur Marchionis. Mantuæ filij & arma tractant & literas colunt. Alfonsus Rex Aragonum, cui & Sicilia paret & illa Italiæ pars obedit, quæ olim magna Græcia dicebatur, qui totiens uictus tandem uicit, & aduersam fortunam in fauorem sui conuertit, nunquam in castris est sine libris quocunque it, illuc & bibliotheca sequitur. Siue in tectis est, siue in tentoriis manet, singulis diebus aut legit aliquid aut audit. Egredior Italiã et penitus toto diuisos orbe Britannos petam, ubi dux est Cleocestriæ qui regnũ, quod modo Anglicum dicimus, pluribus annis gubernauit: huic tanta literarum est cura, ut ex Italia magistros asciuerit poëtarum & oratorum interpretes: Vides ne quia & hoc seculum principes literatos admittit? Inter hos & tu poteris numerari, si quod cœpisti studium, fueris prosecutus. Nec enim ideo literatum te dicam quod Latinum pronunties. Nam etsi hoc pulchrum est, coruis & picis datur. Victo Anthonio cum rediret Octauianus, edoctus Latinum coruus, salue inquit Auguste Cæsar imperator. Huic simile Persianum illud. Qui expediuit psittaco suum there pi caspq; docuit nostra uerba conari, & addit causam magister artis ingeniiq; largitor neutri. Quid tamen tibi uidetur cum uenit Vngarus, aut Italus, aut Gallicus, latineq; fatur, cum tu adolescens illos intelligas, alij senes tanquam surdi audiant. Pulchrius tamen erit & tunc te literatum uocitabo, cum Oratores intelliges, cum Philosophos nosces, cum Poëtas tuapte percurres. Hoc tibi fortasse grande uidetur & arduum nimis: haud sic est: Nolo te noctes diesq; libros uoluere. Sed unam duntaxat cuiuslibet diei horam exposco, quam literis præbeas. Illud autem cure tibi esse uolo, ut doctus sit quem audias, & prudens quem sumas magistrum: nec te uana titulorum ambitio fallat. Non enim propterea doctior est aliquis, quod magisterij nomen aut Parhisijs est aut Athenis sortitus. Ille autem peritus est, qui naturali præditus ingenio, uigili cura perscrutatus est magistros artium autores: qui cum multa uiderit atque legerit librorum uolumina, tum memoriæ plurima commendauerit, qui non solum diuinis literis, sed etiam secularibus sit imbutus. Ex his unum apud te uellem degere, quo cum pro tuo loquereris arbitrio,

qui

A qui tempus docendi non ex se sumeret, sed tua ex uoluntate, qui cum uelis legat, cum nolis taceat. Sed tuum erit quot diebus uelle aliquid. Namq; postquam biennio hunc modum seruaueris, nimirum plus te lucri ex lectione corrasisse putabis, quam si prouinciam aliquam sis adeptus. Ego quidem laudo ædes tuas militibus plenas esse. Hi enim sunt qui tutantur patriam, & decorum est armorum gloriam principem enitere: sed nullum apud te fore uirum doctum, nec laudo nec probo. Sicut enim milites pascis ita & doctrinarum institutores nutrire posses, qui te iusti & iniusti differentias & limites edocerent, uirumq; redderent ex omni parte perfectum. Nõ decet te illos sequi qui ut sumptus minuant, doctores excludunt, leones tamen pascunt: sicut est illud Iuuenalis: Non habet infelix munitor quod mittit amico, Quintilix quod donet habet, nec defuit illi Vnde emeret multa pascendum carne leonem Iam domitum. Et ironicè subiungit: Constat leuiore belua sumptu. Nimirum & capiunt plus intestina poëtæ. Sume igitur tibi grandis doctrinæ aliquem uirum, nec parcas expensis ubi ingens redundat emolumentum. Quæris fortassè quod emolumentum? Edicam paucis, ne literarum utilitatem contemnas. Postquàm enim uiriles attigeris annos, hoc tibi honoris & commodi erit, ut te in consilio loquente cæteri sileant, cum tu unus plus omnibus sapias: Nemo te decipere poterit, nemo dicere audebit, hoc æquum & hoc iniquum, nisi uerum id esse ma-
B nifeste cognouerit. Si quis præsumpserit inhonesti aliquid suadere præsto eris rationibus confutare. Si affari uolueris populum, quo pacto loquendum sit literæ te instituent. Si autem laudare aliquẽ aut uituperare uolueris, & Quintilianus & Cicero te docebit. Si bellum suscipiendum erit, & armis opera danda, Vegetius modum ostendit & Liuius & Quintus Curtius & Iustinus & Lucius Florus & Suetonius & Salustius crispus, & historicorum cunius. In quibus & Alexandri magni fortitudinem, & Hannibalis calliditatem, & Fabij uersutias, & Scipionis prudentiam, & Iulij Cæsaris disciplinam militarem & Sertorij ac Marcelli audaciam, & Iugurtæ sagacitatem, & omnium qui res bellicas gesserunt, artes inuenies. Nunquam tam multa experiundo uidebis quàm multa legendo perdisces. Si quomodo rempublicam gubernes scire uolueris, legendi erunt tibi Politicorum libri, quos Aristoteles composuit, & Leonardus Aretinus latinos fecit. Veterem autem translationem tibi nequaquam assumes, quia & eloquentiam uitiat, & intellectum minus uexat. Ad regendam familiam & teipsum, utilis erit Oeconimica, Ethicaq; Aristotelis, tũ de officijs Cicero & epistolæ Senecæ omnesq; libri ipsius. Quomodo regenda sit uxor, scripsit Franciscus Barbarus Venetus. Quomodo liberi educandi, Plutarchus. Quomodo te cum amicis habere debeas, & quomodo in senectute, Cicero. Idem quoque de mortis contemptu & aliarum passionum scripsit in Tusculanis. Morales uirtutes quomodo amplectendæ sint, & hi quos modo retu-
C li autores, & post eos Macrobius facundè tradiderunt. Vis agriculturam cognoscere, Vergilius Georgicorum te admonebit. Vis orbis situm mentis oculis perlustrare & diuersarum prouinciarum situs ac mores intueri, & quid quæq; regio ferat, & quid quæq; recusẽt, adsit Plinius de naturali historia, adsit Ptolemæus, Solinus, Isidorus Hispalensis. Vis cœli sydera & planetarum cursus & grandinis & pluuiarum & fulminis causas scire, ad Aristotelem redito, Senecam, Vergilium. Vis Regum mores & fastidia principantium perscrutari, secundum Senecam in Tragedijs legito. Vis plebeos homines & milites glorioſos & lenonum insidias & seruorum deceptiones ut euitare illas possis intelligere, Plautum tibi & Terentium assumito. Vis quomodo fulminanda sint uitia edoceri, Horatius, Iuuenalis, & Persius in promptu sint. Vis pastorum consuetudinem cernere, Bucolicon Vergilij habeto. Vis fabulas gentium, & fastos, & tristium miserias, & amantium epistolas & amoris remedia nosse, Naso te uersibus eruditet, nec Statius Thebaidos uel Archileidos inutilis erit sentẽtijs grauibus ubique refertus. Post hæc uero ut fias perfectior, & cum de religione cogites, tum de salute animæ, Hieronymi libros euolues, Augustini, Ambrosij, Gregorij, Lactantij, Cypriani, Leonis. Scripturam sacram semper domi habebis, & nunc uetus nunc nouum

inueueris testamentum. Hæc quæ nunc scribo, si quis doctus extra Italiam legeret, D
me maxime argueret quod inter autores legendos non numerauerim Hugonem de
sancto Victore, aut Alexandrum de Ales, uel Magnum Albertum, uel Petrum Ble-
sensem & Nicolaum de Lira & Alanum, & hanc nouorum turbam. Sed tu caue ne
istos audias. Nam etsi docti sunt, docere tamen alios nequeunt. Ego tibi id suadeo
quod per me rectum puto, nec somnio. Sed uiros totius Italiæ peritissimos in hanc
sententiam habeo concurrentes. Crede mihi nihil discendum est quod dediscere o-
porteat, sed illis in autoribus te exerce qui sunt probatiores. Suscipere namque sem-
per optima debemus ad imitandum. Tu ergo hos sequeris, hos audies, hosque
leges quos tibi prænominaui, si uis & multarum rerum scius & princeps toto in orbe
* alias con- secularis & mirandus haberi. Interueniendum tamen non suadeo ut * coniunctus
uenire. hominum fugias. Nec te solitarium esse uolo, nisi cum meditari aliquid uolueris, & in
secessum mentis progredi ad aliquod tempus: immo suadeo ut sis affabilis, ut commu-
nis omnibus, ut te uidendum præbeas, ut nunc hos nunc illos alloquaris, ut consilia in-
grediaris, ut Conciones adeas, ut populo te exhibeas, & per te loquaris. Scio nam-
que frugi esse quæ homines literis didicerunt experimento comprobari. Nec ego
hos homines laudo, qui sic se literis dedunt, ut res cæteras parui faciant, qualem fuisse
Democritum Diogenemq; constat, qui sibi duntaxat uixerunt. Illi sunt omni laude & B
præconio digni, qui & reipublicæ seruierunt, & literarum studia non omiserunt, ut &
Platonem, & Aristotelem, & Demosthenem, & Iulium, & Ciceronem, & Plinium,
& Macenatem, & Augustinum feciſſe comperimus. Hi namque quod ex literis hau
serant, in administranda republica exercebant. Idem & tu facies si uir & princeps o-
ptimus esse uolueris: literis suum tẽpus et suum reipublicæ dabis. Nunc iudicium facies,
nunc tenebis consilium, nunc arma tractabis, nunc rem familiarem respicies, & in his
omnibus quid literæ ualeant experieris, & ocij utilitatem cum negotij commodo con-
iungens, miram omnibus de te spem facies, & uel solus uel cum paucis orbe toto mi-
randus habeberis princeps. Nec tam splendor formæ tuæ qui est egregius, nec uestes
aureæ aut ornatus crinium, & equorum pompa tantum te honestabit quantum ipsa-
rum decor literarum & uirtutum fama. Quorum facies si uideri posset (ut Aristote-
les inquit) pulchrior est quàm Lucifer aut hesperus? Ad hæc autem sicuti mihi uidetur
iam tuapte incensus es. Cum enim subditi tui nuper ex Athesi uenientes Maiestati
Regiæ supplicarunt ut te ad regendam prouinciam mitteret, Non sum, dixti, adhuc
adeo maturus ut gubernare patriam possim. Digna uox quæ tuo progreditur ex
ore, & quam omnis laudatura sit ætas. Conuenit enim quid ferre recusent & quid
ualeant humeri quelibet meditari cum aliquid est gerendum, quia cui læta potenter
erit res sic demum rectè se habebit. Nam quod Bias ait, Magistratus uirum osten- F
dit, nos rectissime de principatu dicemus. In quo qui moderationem seruat, dijs est
quàm hominibus similior. Nec enim arduum est in paupertate seruare continenti-
am, sed ut Marcialis ait, difficile est opibus non tradere mores. Magna peccandi fa-
cultas sequitur principatum, adest irritamen gulæ, copia uini, & quæsitorum undique
cibariorum, & lautæ gloria mensæ, ut uerbis utamur Lucani. Sunt mulieres formo-
sæ quæ tum oculis, tum uerbis, tum osculis, tum amplexibus adolescentulorum men-
tes & oculos fascinant: assunt corruptores, adulatores, ioculatores, histriones, qui ar-
cem adolescentiæ undique nituntur expugnare. Ille auaritiæ cultor Venalem iustiti-
am facit. Suscipe, inquit, hoc & commendatum habe. Qui dat perliberalis est ho-
mo, et habet multũ quod detalius ad iram prouocat, in te inquit peccauit, suscipe gladi
um, uindica scelus. Tu princeps iniuriam feres quàm nec priuatus impunitam relin-
queret? Mulier, alius inquit, formosa te amat & amore tuo moritur, cur non com-
pateris & misereris adolescentulæ & gaudes cum ea. Eamus uenatum, ait uir robustus,
quid torpes? ceruorum greges & aprorum clausi sunt. Spectaculum tibi pulchrum
præbebo. Veni, mitte hos senes respublicas tueri, Tu letus esto dum tempus fert.

A Aithí quibus in Palatio uiuendi est causa, quid stas, inquiunt, princeps, iam epulæ allatæ sunt & frigescunt, ueni dum accipenser calidus est, & antequàm fumare lepus desinat. Squilla est optima, & aper & polentus in mensa, quid stas & uoluptatis tantum amittis. Multi uitia suadent, pauci uirtutes. Quid faciat adolescens, cuius ætas parum per se roboris habet, & cuius animus à natura procliuis est in libidinem? Vix grandæui homines resistere tot blanditijs potuerint, ne dicam adolescentes. Sed aiunt aliqui: Consilium habebit princeps, maiores natu astabunt, quid sit agendum. Primores patriæ censebunt: scitum est, sed omnes qui principem coronant, facere illum amicum student, & non quæ sunt apta, sed quæ iocunda putant in consilio dicunt, & nititur per se quisque ut charior sit, nec est qui libera proferat animi uerba. Et quamuis pars bene consulat, liberum est adolescenti quos uult sequi. Et quia inexpertus est parumq; pensi habet, non quod expedit, sed quod libet plerunque amplectitur. Et quippe quemadmodum mea fert opinio, Aut maturum esse principem oportet & suo consilio fretum, aut adeo rudem, ut inmodum trunci nihil per se disponat, sed quod maior pars suadet executioni mandetur. Nam qui aliquid scit, minus tamen quàm satis est, periculosus est reipublicæ & imperia sæpe subuertit, cum non ad rationem sed ad libidinem regat. Hinc est quod in libris Regum puellum octo annorum
B bene rexisse comperimus, siue is septem annorum fuit Ioas filius Ochoziæ. Non enim is rexit, sed eius satrapæ regnum administrarunt. Est autem principatus irritamentum quoddam uitiorum, & admodum pauci reperiuntur qui non aberrent, cum frenis omnibus sunt soluti. A Saul usque ad Sedechiam nouem & triginta reges in Iuda & Israël fuerunt, inter quos solum octo boni commemorantur, reliqui uero ignari, imperiti, indocti, impotentes, auari, superbi, iracundi, crudeles, libidinosi, adulatorum & stultitiæ serui, qui ambitione nescio qua effrenata tanquam ad pestem mortalium nati idolis seruientes, bellis semper indulserunt, pacis atque otij hostes fuerunt. Et hi tamen in populo Dei regnabant, & horum plerique per seruos domini Prophetas fuerunt uncti. Nec Salomon quamuis scientiam & sapientiam à Deo fuisset assecurus perseuerare potuit, sed adamauit mulieres alienigenas, & his copulatus est ardentissimo amore. Fueruntq; ei uxores quasi reginæ septingentæ & concubinæ trecentæ: & auerterunt mulieres cor eius ut sequeretur deos alienos. Nec Dauid quamuis esset electus à Deo, uitijs caruit, siquidem & homicidium simul & adulterium perpetrauit, quod non fecisset dum pastor erat, sed eum licentia regni prouocauit. Quid alius faciat cui minus sit roboris? quid iuuenis? quid adolescens? an est aliquis qui annis teneris dominium censeat committendum, cum sæpe robustior ætas sub illo deficiat. Prudenter tu quidem qui patrueli & sanguini tuo potius quàm alijs credidisti, nec dominatum prius suscipere quàm peritiam uoluisti. Alius fortasse aliter fecisset qui opinione inflatus sui, quid ad me dixisset obedientia ista? ego iam liber esse uolo, iam scio bonũ & malum, quid melius est quàm imperare? dicam illi fac, & faciet: Iam ut euolem tempus est. Sic Dedali filius, ut est in fabulis. Namque cum pater alarum remigium sibi & filio, cæra & pice coaptasset ut labyrinthi carcerem fugeret, liquidum petijt aërem, & sequere me, inquit, Icare, nec à me quoquam recedas. Paruit ille tamdiu quoad timor artis mansit ignotæ: ubi uero iam se uolandi scium putauit, nec se amplius rectore credidit indigere, iussum patris egressus, perculsis amplius alis uagari cœpit, & modo huc modo illuc discurrens, ac continuo altius euolans, regionem igniferam attigit ubi dissolutis alarum compagini-
C bus & omni penna solis ardore perusta ruinam fecit, & nudus in mare cecidit, quod adhuc eius ex nomine uocatur Icarium. Prosequor iterum fabulas. Phaëton filius Phœbi patrem rogauit sibi ut quam peteret rem concederet. Iurauit per Stigem pater nihil se negaturum. Filius currum solis sibi regere dum committi postulauit, pœnituit Phœbum promissi, scientem tanti regiminis impotentem natum: sed quia iurarat negare non potuit. (Quamuis Cicero in Officijs hoc iuramentum potius re-

ſcindendum putaſſet.) Aſcendit currum Phaëton, gloriabundusq; lora recepit tumq; D
& ſe regem & Deo ſimilem arbitratus eſt, ubi uero ad medium cœli eſt uentum, cum
ſolis æquos inhibere non poſſet, illiq; uagarentur & mundum omnem ignibus con-
flagrarent Iouis fulmine ictus eſt, & in Eridanum præcipitatus. Hiſce figmenits ad-
monent quemlibet poetæ, ut antequàm præſit & dominetur, uires ſuas rigide me-
tiatur ne ſub pondere ruat, quoniam onus eſt non uoluptas alijs imperare. Si modo
id uolumus cum ratione efficere, & eum finem regere propter quem reges ſunt inſti-
tuti. Leges Romanæ quæ ab Athenienſibus & Spartanis quas tradiderunt Lycur-
gus & Solon, ſunt ortæ, pueros uſque in annum quartumdecimum ſub tutela eſſe
uoluerunt. Poſt hanc ætatem in annum uigeſimum quartũ, curatores adoleſcentibus
dabant. Nam ante hoc æuum infirmam cenſebant ætatem. Eam ob cauſam cum
duo Scipiones à Carthaginenſibus in Hiſpania fuerunt occiſi, & Hannibal armis
Italiam premeret, iterũ ſecum exercitum duxit in Hiſpaniam patrem et patruum ulti-
rum. Scipio Affricanus maior repromittens diu per ſenatum reiectus eſt, quod quar-
tum & uigeſimum duntaxat annum eſſet natus. Tandem cum eſſet alius nemo qui
ſe diceret profecturum, prouinciam neceſsitate magis quàm uoluntate ſenatus
obtinuit. Carthaginenſes eorum imperatore defuncto Amilcare, imperium filio,
qui iuuenis erat, committere recuſarunt. Nec Hannibal prius dux Pœnorum crea- E
tus eſt, quàm ante eſſet occiſus qui patri ſucceſſerat. Rex Numidiæ Maſsiniſſa fili-
os moriens, quia iuuenes erant, Romano populo & præſertim Corneliæ familiæ
commendauit. Quid tibi gentilium geſta commemoro? Prohibent ſacri Cano-
nes ante uigeſimum quartũ annum fieri quenquam presbyterum, aut Pontificem an
te trigeſimum. Referamus aliquid ex ueteri teſtamento. Nam et ibi quoque conſi-
lia iuuenũ ad regimẽ patriæ immatura uidentur. Mortuo Salomone qui ſuper duode
cim tribus regnabat, uenit filius eius Roboam in Sichem ubi congregatus erat o-
mnis Iſraël ad conſtituendum eum regem. Et dixit multitudo, pater tuus duriſsimum
iugum impoſuit nobis. Tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui
& de iugo duriſsimo, & ſeruiemus tibi. Qui ait, ite ad tertium diem & reuertimini
ad me. Cumq; abiiſſet populus, iniit conſilium Rex cum ſenioribus qui reſponde-
runt. Si obedieris hodie populo huic, & petitioni eorum ceſſeris, locutusq; fueris
ad eos leuia, erunt tibi ſerui cunctis diebus. At ille reliquit conſilium ſenum, & ad-
hibuit adoleſcentes qui nutriti fuerunt cum eo, qui dixerunt ei. Sic loqueris popu-
lo huic: minimus digitus meus groſsior eſt dorſo patris mei, & nunc pater meus po-
ſuit ſuper uos iugum, ego autem addam ſuper iugum ueſtrum: pater meus cæcidit
uos flagellis, ego autem cædam uos ſcorpionibus. Fecitq; ſic, & irritato populo re-
ceſſerunt ab eo decem tribus, qui conſtituerunt ſibi Regem Hieroboam filium Na- F
bath. Sciſſusq; eſt Iſraël inperpetuum: quia inexpertus Rex conſilia iuuenum rece-
pit: Melius fuerat illum iuuenem infantem fuiſſe. Nam tunc Ochozias filius Ioram
duos et uiginti natus annos regnum accepit in Iſraël, & afflixit populum domini & fe
cit quod malum erat coram Deo. Nec aliter ſe habuit Acham filius Ioathan qui ui-
ginti annorum erat cum regnare cœpit in Iuda. Nemo peior quàm Manaſſes in-
ter Reges fuit, qui xii ætatis anno ſuſcepit imperium. Similis ei filius Amon fuit qui
regnum, xxii ætatis anno inchoauit, & à ſeruis ſuis propter ſcelera quibus impli-
catus erat occiſus fuit. Quid Ioachim referam & duos Ioachim patrem & filium,
aut Sedechiã nomine, qui perdita Hieroſolyma captus à Chaldeis prius ante ſe natos
ſuos occidi uidit, poſtea priuatus eſt oculis. Hi omnes infra iii. & xx annum regna-
re cœperunt, & quoniam inexperti erant, malum corã Deo gerentes, & ſe & ſuos po-
pulos peſſundarunt. Quorũ ſtultitiæ contraria eſt adoleſcentia tua, quæ licet quantũ in
hac ætate poteſt eſſe multũ prudentiæ ſortita ſit, ſpemq; maximam de ſua ſapientia præ
beat, non tamen prius ad regendã prouinciam mitti uoluit, quã & robur ætatis et rerũ
aſſequeretur experientiã. Sciebas nãq; tuapte ingenio quoniã non recturus ſed regen

dus

A dus ires, quod sub patruele tuo Cæsare nostro sapiẽtissimo potius quàm sub alijs tole rare uoluisti, ut interim dum ætas crescit Regiã Maiestatem secutus, interfis consilijs, iudicia noscas, res arduas uideas, uiros sapientes audias, dietim fias rerum experientia doctior. At cum his seruandum est quod supra dixi, ut temporis aliquod spacium concedas literis, quæ reliquas uirtutes tuas condiant & illustrent, quibus si fueris, ut te spero futurum, rite imbutus, cum ad regendum uenies non par alijs, sed omnium principum eris speculum, teq; uicini omnes suarum litium moderatorem & arbitrum faciẽt. Et quemadmodum ad uisendam sapientiam Salomonis regina Saba, & alij Orientales concurrerunt, sic te totus occidens uenerabitur & septentrio, & ad famã tuæ prudentiæ infiniti uisuri te uenient. Eris enim quasi Iosias alius filius Amõ, populum tuum recte gubernans, nec ad dextram, neq; ad sinistram declinans. Age igitur princeps optime & adolescens clarissime dum tempus habes incumbe literis, ediscе sapientiam & studio te præbe. Nec sit tibi curæ si res aliquæ in Athesi sunt innouatæ: illas enim patruelis tuus componet, & pro sua eximia tum sapientia, tum bonitate pacabit, teq; cum tempus aderit, & dominio & uirtutibus actum remittet in patriam. Interea regimen recte illi commissum est, quia indiget Athesis regio fauore propter finitimos plures, qui tuis inhiant terris & apertis faucibus expectant quomodo tuũ pos-
B sint patrimonium deuorare: nec aliud uerentur, quàm nomen regium imperialemq; dignitatem. Et licet nonnulli aliqua inpræsentiarũ tentent, melius tamẽ regio quàm ducali nomine compescentur: qui, si tu regeres, adolescentiam contemnentes tuam, acerbius affligerent terram. Sed mitto hæc quia tu te scisti quid esset agendum, & te Regi commendasti. Meum est te hortari ut literarum quanta sit utilitas, quantusq; fructus nosceris. Nonnihil horarũ studio tribuas, quod iam tibi satis arbitror persuasum. Non eloquentia mea, quæ nulla est, sed bonitate tua, qui ab ipsa natura fictire uideris, amorem scientiæ. Sed facio iam finẽ, quia rumor, uociferatio & strepitus in quo sum, non fert ut plura dicam. Venio enim inter clamores qui rumperent somnum Druso utuliscq; marinis. Vnicum est toti Cancellariæ receptaculum: complures sumus unis in ædibus commensantes & combibentes. Nec formicæ tam pressæ in suis atris quàm nos unà in auleola degimus. Apes distinctæ cellulis in aluearibus delitescunt, nos uno in cõclaui uelut oues in septis alter alterum premimus, nec spuere quisquam potest, nisi alterius commaculet uestem. Tantumq; inter nos seruamus silentium, ut picas in nemoribus uel cornices, aut in paludibus ranas audire censeas te. Miror mei qui tantum exprimere tibi potuerim. Sed hoc forsitan nimis est tibi, qui iam literas quasi iugum aliquod abiecisti, & nunc magis uocandus es ad studium quàm trahendus. Illud mihi molestum est, quod ad te scribens inter uexationes plurimas
C perpolire non potui, quod te legere speraui. At tu ueniam dabis, & loco, & ingenio lo meo, quod tam hebes est, ut nedũ in tumultu, sed uix inquiete ornare queat, quod scribit. Vale iam tandẽ, & me quantum Cæsar permittit tuum habeto. Ex Creta.

Amoris illiciti medela, *Epist.* CVI.

Aeneas Syluius Poëta, Nicolao Vuartenburgensi, S. P. D.

QVerebaris mecum nocte præterita quod amori operam dares, nec delibutum ac uincitum animum soluere posses. Dixisti te nec uirginem, nec nuptam, nec uiduam amare, sed mulierem quamuis pulchram meretricem tamen, quibus libet uiris precij causa sese substernentem. Id tibi molestum esse aiebas, libenterq; amorem, hunc uelle te postergare, sed uiã modũq; nescire quo fieri liber & amore uacuus posses. Nã & si plures sacerdotes cõsulueris, neminẽ tamẽ remedia quæ tibi uiderẽtur efficatia, protulisse dicebas. Rogasti igitur me magnisq; precibus efflagitasti ægritudini tuæ ut aliquam afferrem medelam, ac iter ostenderem tibi quo posses ardentis amoris flammas effugere. Parebo desiderio tuo: Salubria præbebo tibi remedia si

ea amplecti uolueris. Nec uerebor medici culpam mihi adscribi, si tu obedientis ægroti personam susceperis. Quamuis arbitror quos consuluisti sacerdotes, satis tibi fecisse si præcepta tenuisses quæ illi dederunt. Sed tibi uisa fuerunt fortasse grauia. Nam cum dicerent fuge illam, nihil sibi loquaris, nihil de illa audias, durum uerbum uisum est. Ac febricitans quoq; inuitus audit frigida pocula sibi negari. Si tamen sanari uult quod medicus mandat, diligenter obseruabit. Tu ergo mi Nicolae, si uis amorem euadere, liberq; fieri, præparate, ut quæ præcipiam facias. Noscito ægrotum te fore maximaq; infirmitate detentum, & propter sanitatem, dura & aspera esse plura subeunda. Nempe ægrotus est mi Nicolae omnis qui amat. Ac ne dum ægrotus, sed seruitute etiam captus atq; insanus & amens. De amore inquam illicito. Nam Deum colere, & amare parentes, uxorem & liberos uirtutis est, non uitij, sanitatis q; non ægritudinis. Ac tu amorem illicitum sequeris. Quid tu esse amorem illicitum, de quo iam loquimur credis? Veteres putarunt illum ex Venere Vulcanoq; natum puerum cæcum, alatum, sagittam in manibus habentem, quibus uiros ac mulieres feriens, ardorem dilectionis infunderet. Apud Vergilium legimus: Nunc scio quid sit amor duris in cautibus illum Ismarus aut Rhodope, aut extremi Garamantes, Nec generis nostri puerum, nec sanguinis edunt. Sed error hic mortalis populis fuit, qui ueritatem attingere non potuit amor, ut in Tragœdijs inquit Seneca. Nihil aliud est nisi uis quædam magna mentis, blandusq; animi calor iuuentæ, gignitur luxu, ocio, & inter læta fortunæ bona nutritur. Hic mentem hominis eripit, iudicium omne peruertit, sensum hebetat, animum extinguit. Namque cum mulierem diligis non in te sed in illa uiuis. Quid igitur peius est quàm uiuentem non uincere? quàm sensum habentem non sentire? quàm oculis præditum non uidere? Equidem qui amat in alium mutatur uirum, nec loquitur, nec facit quæ ante solebat. Hinc Parmeno apud Terentium: Dij boni quid hoc morbi est? adeon homines mutarier ex amore non cognoscas eundem esse? Putat Comicus morbum esse amorem, nec male putat: nam & apud Macrobium luxuriam quæ uel mater amoris est, uel filia, teterrimi morbi partem Hippocrates esse dicit. Hic morbus plerunque iuuenes aggreditur: sed uiros quoque sæpe uexat: tantoq; uehementior & risu dignior est, quanto persona quæ capta est, ætate aut scientia censetur præstantior? Cum ergo Hyppolite captus sis amoriq; seruias, scias te morbosum esse. Si morbosus es liberari studе. Nam quis morbum patitur, qui curari nō uelit? Sane ut morbus grauior est, acerbior, periculosior, eò morbosi maior est de sanitate cura. Tua infirmitas magna est, sit & curæ diligentia magna. Cogita mi Nicolae quo in statu es. Tu nihil te extimas, quicquid tibi eueniat leue est. solum super amicam anxius es. Non parentes, non necessarios, non benefactores magnifacis. Solus tuus animus in amica est. Illam amas, illam promoues, illam somnias, de illa cogitas, de illa loqueris, de illa suspiras, nihil agis quin memoriam eius habeas. En stultitiam, amentiam, morbumq; teterrimum. An non est petenda cura? Quis non hoc morbo sanari uelit. Cæterum ad salutem tuam hæc sunt necessaria Nicolae, quæ si feceris sanus eris, si neglexeris, sepelieris in morbo tuo, nec te quisquam iuuari poterit. Cogita primum quam remotæ à præceptis Dei recessisti, qui cum debeas Deum ex toto corde diligere, creaturam amasti, & in ea omnem tuam delectationem posuisti, sic enim factus es idolorum cultor. Nam qui creaturam Deo præponit, idolatra est. Negabis te idolatram esse, quasi non præponas creatori creaturam? At si uerum fateri uis, plus tuam amicam diligis quàm Deum. Nam quæ Deus mandat negligis, postergas, contemnis. Quæ uult amica summa cum diligentia curas adimplere: & hoc nempe est præferre mulierem Deo. Heu quàm magnum est malum, quàm periculosum, quā detestabile creaturā sic amare ut Deū paruifacias? Deus cum esses nihil, te aliquid esse fecit, ut possis scire diuina, sacra, & uiam qua itur in cœlum. Ipse quoque Deus cum ob culpam primi parentis tu & cæteri homines Paradi-

sum

A sum amiseritis, nasci pro te uoluit, fieri homo, capi, cædi, uituperari, crucifigi, mori, ac suo te precioso redimere sangine. En quàm magna ingratitudo est, iniquitas, inhumanitas, feritas, hunc qui tanta pro te fecerit, propter uilem relinquere mulierculam; hoc satis te cæteroscp Christianos mouere deber, ab amoribus illicitis Deo soli seruire. Sed cogita ulterius, quid agis Nicolae? Pulchra tibi uidetur amica tua: credis ne sic semper pulchra erit? Res est forma fugax, ut inquit Tragœdus, mulier quæ hodie formosa est, cras deformis erit. Quid tua bona perpetua & immutabilia pro caducis mutabilibuscp permutas? Sit ut putas spectabili forma mulier, leue hoc bonum est. Nihil forma mulieris est, nisi moribus adiuta. Castitas est quæ fœminam laudat, non forma. Tu non castitatem sequeris, formam solum amas. Forma hæc uti flos agri decidit. Rosa mane rubet, sero languescit. Nihil formosius est uirtute atque honestate: si hanc intuereris multo tibi formosior uideretur quàm tua sit amica. Etenim nec lucifer, nec hesperus tam decorus est quàm ipsa facies honestatis, quam qui relinquit propter mulierem extima oro quàm sit delirus & amens. Cæterum Nicolae, ut tecum non multis utar, Hæc quam amas mulier, non tua sola est, sed complures eam habent. Nec ipsa te solum amat, sed alios quoque diligit. Quid tu in turba uis facere? Cogita te iam esse im uespero, iam senem, iam meriti proximum: Vis ne cum iuue
B nibus contendere? uis cum robustis pugnare? Quid tibi in eo prælio quæris, in quo uictor succumbes? Magna res est utrum senem à iuuenibus extorquere mulierem. Sis tamen potens, ut extorqueas, quid uicisti, cum præliũ huiusmodi sit, ut uincens succumbat. Quid est oro mulier, nisi iuuentutis expilatrix? uirorum rapina? senum mors? patri- *Mulier quid.*
monij deuoratrix? honoris pernicies? pabulum diaboli? ianua mortis? inferni supplementum? Cogita Nicolae, quot mala per mulierem obuenerint, cum Salomon, cum Holofernes, cum Sampson per mulierem decepti fuerint. Non te credas sic fortem esse, ut non illudaris. Sed quanto uiris illis debilior es, incautior, imprudentior, tanto te ab eo loco semoue in quo potes decipi. Nihil est mulieris amor qui cum peccato sit. Non est in muliere stabilitas, quæ nunc te amat, cras alium amabit. Quid tu hunc amorem extimes, qui in plures diuisus est. Nulla mulier tam fixè aliquem amauit, quæ ueniente nouo proco, nouisque precibus uel muneribus, non mutarit amorem. Mulier est animal imperfectum, uarium, fallax, multis morbis passionibuscp subiectum, sine fide, sine timore, sine constantia, sine pietate. De his loquor mulieribus quæ turpes admittunt amores. Nunquam hæ stabiles sunt. Namque ut semel à recto tramite recesserunt, iam se liberas arbitrantur, ut quocunque uelint uagentur, nec amplius uel mariti, uel amici timorem habent. Credo equidem illam coëundi fœtidam uoluptatem tibi, quia iam senio exhaustus es, parum placere? Nam quod nedum tibi anti-
C quo & arido, sed iuueni humecto illa inepta, & spurcida uoluptas cõferre potest? quam mox pœnitudo consequitur? an non magna res est ammonitio illa, ac citatio siue commutatio quædam, quæ post peccatum uestigio mentem hominis cruciat? quàm iniquus est homo, qui totiens ammonitus non quiescit, qui punitus non emendatur, qui correctus non efficitur melior. Quid ille actus carnalis operatur, nisi carnis interitum, utinam solam carnem interimeret, & non occideret animam. At duo cum inuicem coëunt uir atque fœmina, quasi duo uasa testea mihi uidentur, quæ inter se confricentur, donec rumpantur, & ad nihilum redigantur. Tu tamen non in coitu, sed in uisu sermoneque forsitan oblectaris. Quid obsecro in uisu est tam pulchri, ut non inuenias aliquid pulchrius. Pulchritudo quam debemus quærere in cœlo est, cui nulla potest res mundana comparari. In illa omnis perfectio est, mundana semper diminuta sunt. Illa perpetua, hæc caduca: illa fixa, hæc fluxa, hanc quam tu miraris formam, paulum quid febris eripiet, aut si morbus abfuerit, senectus non deerit, quæ illam teretem succi plenamque faciem rugosam crispamcp reddat. Sicut illa quæ nunc miraris membra, de cursu temporis arida, nigra, squalida, fœtore ac spurcitia plena. Non oculi splendorem undique seruabunt: Fœtebit os,

collum

collum incuruabitur. Corpus undiq; ficco & arido trunco fiet simile. Cogita hæc & D
auerte spem, priusquã fuge quã prioeris. Multo enim melius est rem contemnere quã perdere. Iam uero de sermone suo dulci, placido, & mellifluo, quo te dicis oblectari, admodum miror. Quid enim sermo muliebris in se dulce habet? Quid dicit tibi amica? Nempe aut queritur, aut plorat, aut minatur, aut tibi inanes refert fabulas. Dicit quid cum uicina fecerit, quid somniauerit, quot oua gallina peperit, quibus floribus serta componantur. Omnis sermo mulieris de re uana leuiq; est. In quo qui oblectatur, & ipsum leuem esse oportet. Narrat tibi nonnunquam, & cum alio amatore, & quo pacto iacuerit, quid doni receperit, quàm cœnam habuerit, quibus uoluptatibus fuerit usa. Quæ res non gaudium tibi, sed cruciatum afferunt. Sed accipe quæ uelis gaudia in sermone amicæ, eris ne amens rationisq; inops, ut nõ magis in alicuius docti uiri uerbis sermonibusq; lateris? Resume omnia simul, quæ in amore sunt gaudia, rursumq; tædia, multa ista, pauca illa reperies, ueramq; illius sententiam dices, qui parum mellis in multo felle mersum inquit amorem esse. Cum ergo Nicolae, totus amor de quo loquimur uanus, asper, amarus, damnosusq; sit, & hominum morbo grauissimo teneat, curandum est ut ab eo libereris: Cura autem ea est, ut menti tuæ persuadeas malum esse amorem. Post hæc, declines amicæ sermonem: ocium fugias, in negotio semper sis, uiros bonos qui te instruant sequaris, nulli ludo, nulli conuiuio interfis. Si quid largi- E
ta est amica, abs te abijcias. Nihil penes te sit quod illius fuerit, puta illam esse nuncium diaboli qui te perdere uelit. Sint in memoria Christi beneficia quæ tibi impendit. Cogita quot benefacienti præmia in cœlestibus sedibus & quot malefacienti supplicia apud inferos præparata sunt. Cogita dies tuos assidue fieri breuiores, instareq; semper ultimum. Cogita quia irrisui est qui amat & præsertim uir æuo maturus: Cogita instabilem mulieris animum, cogita perditionem temporis quo nihil est pretiosius: Cogita dissipationem bonorum: Cogita uitã quam cuiusmus breuissimam in hoc seculo, quamuis uoluptatibus sit dedita, & in alio mundo quam inquirimus nullum esse finem. Hæc si tecum sedulo cogitaueris, præceptaq; ita tenueris, amorem quo cruciaris à te breui tempore relegabis, uirumq; te præstabis Deo gratum cœloq; dignum.

Frisingensis episcopatus desponsatur Henrico Schlick, *Epist. CVII.*

Aeneas Syluius Poëta, Reuerendo patri D. Henrico Schlick electo Frisingensi, S.P.D.

HEri dum casus nescio, quis in curiam me duxisset, Ioãnes Nieperg literas quasdã ducis Bauariæ Alberti, sibi & Vualthero Zebinger destinatas produxit, Vuolfgangoq; nostro legendas dedit. In his scriptum erat, Iohannem Cardinalem sancti Martini in Episcopum Frisingensis electum, ac rite confirmatum fuisse, nec aliud sibi obstare ad possessionem adipiscendam nisi Regem & Caspare Schlick, quod sibi iniustum tum, tum inhumanũ uideretur: cum ille ius haberet Caspar nihil tituli posset ostendere. Rogabantur ergo illi duo magnisq; precibus orabantur, ut Cardinali essent auxilio. Regemq; hac infamia liberarent, quem totus orbis iniuriari, & uim facere Ioanni Cardinali cognosceret. Cardinalem uero iam esse propositi Regem uisere. Sed cum hi duo quasi regij currus aurigæ forent, rotas uoluere deberent, & obuiare ne Cardinalem oporteret uenire, iniurias questum. Hæc ergo partim intellexi, dum legerentur, (nam arrigo aures cum Frisingensis ecclesiam audio nominari) partim uero exposuit mihi Vuolfgangus. Nihil illi ad hæc responderunt. Sed id bonam in partem sum interpretatus, quando lectura commissa est nostro. Si quid enim malæ mentis illi habuissent, non permisissent nos hæc scire. Nam qui nocere uult, eos fugitat qui possunt obsistere: hæ uero literæ cur scriptæ sint, & cuius suasu tanto magis existimare potestis quàm ego, quanto iudicium uestrum est ad coniecturam quàm meum sagacius. Mihi non est ueri simile, hoc fuisse scriptum, nisi ex hac curia con-

monitio

A monitio processisset. Oportuit namq; prius scitũ esse qui forent, & apud Regem audiri, & uestræ partis defensores. Ac mira res ut eadem dies res contrarias tulerit, & nunc mœstitiam, nunc lætitiam dederit. Verum est quod dici solet: Multa dies uariusq; labor mutabilis æui. Retulit in melius nemo diem laudet aut damnet nisi adueniente sero. Hæc mane contigerunt. Sero autem ad me uenit tabellarius apostolicus, qui te quæritans afferre literas tuæ promissionis se dixit. Suscepimus eum omnes gaudio pleni, & in cœna nobiscum habuimus. Is quia non reperit, te statuerat se Viẽnam uenturum laturumq; literas. Sed amoui sibi hanc mẽtem retinuiq; apud me literas * prouisionis quæ sunt numero nouem, duas clausas ad te remitto, & missiuas omnes, quæ tum tibi, tum Cancellario diriguntur. Non uisum est mihi tutum principales literas maiori dimitti periculo. Scitis quia insidiæ sunt, & iam notũ erat pluribus in hac curia hunc aduenisse nuncium. Satis est tibi has literas in Cancellaria fore. Nam & huc redituræ essent cum petenda possessio sit. Literæ plenæ sunt prouidenturq; tibi per reseruationem. Et datæ sunt omnes Senis ex die tibi noto. Ego hoc mane id Regi dicam non petens possessionem, quia nihil proficerem, & stultum est petere quod impetrari nõ potest. Scio hoc reseruari in aduentum Cancellarij. Sed uolo Regem sciri nihil falsi per Cancellarium sibi scriptum fuisse de literis. Nunc mihi consultum uidetur, ut Cancellario mox scri-
B bam, & ut hanc meam epistolam sibi destines ne quid ignoret, ne uel alium in curiam mittat nuncium, & ut quàm festinanter ueniat, puto possessionem haberi posse. Ego literas diligenter asseruabo. Non esset forsitan absq; usu certum nuncium illi rursus mittere, tu tamen fac ut libet. Et me si quid amplius acturum uis, scribe quia prona est obedientia mea. Vale optime.

* *alias* promissionis.

Somnium de fortuna. *Epist.* CVIII.

Aeneas Syluius Poëta, S. P. D. domino Procopio de Rabenstain militi literato & præstanti.

NOctu præterita prius quàm me quieti committerem, multa mecũ de te locutus sum. Mirabar tuis uirtutibus non dari locum conuenientem, quia licet acceptus sis Cæsari, non tamen ut par esset, efferri te uideo. Nam cum reluceat in te nobilitas & probitas, non uideo cur inter primores poni non debeas. Accusaui ergo fortunam, quæ tum honoris, tum diuitiarum creditur dispensatrix, pluraq; mecum stomachatus dixi, ut quæ uiros premeret bonos, extolleret malos, nec finem feci donec altus me somnus oppressit. Inter dormiendum uero mira per quietem sum contemplatus, quæ tibi nunc referre decreui. Tu arrige aures resq; tum miras, tum stupendas agnosce. Iam noctis decurso spatio, syderibus dubijs postquam pigri Boëtæ frigida sarrata circumegerant, uisionem hanc habui. In locos lætos & amena uireta deueni, gramineus campus in medio fortunati nemoris erat, riuo cinctus & muro, duæ illic portæ, &
C altera cornea, altera candenti nitens elephante. Muri altissimi ex adamante cõstructi. Riuus immensæ profunditatis. Nulli accessus ad portas nisi per pontes, qui tamẽ cathenis eleuati paucis aduenientibus dimittebantur. In ripis ẽ regione portarũ existentibus ingens uirorum ac fœminarum turba consedebant, tendentesq; manus orabant transmitti. Territus hac nouitate, dum hac et illac circũcurso, plures mihi obuij dantur quorũ facies agnoscebam, nescio tamen quare factum sit, ut nemo mihi sermonis copiam faceret. Veni ad corneã portam, in cuius summo hæc uerba literis antiquis inscripta cõspexi: paucos admitto, seruo pauciores. Auidus nosse quid foret interius, iuuenẽ qui supra turrim erat, magnis precibus obsecraui (incassum tamen) mihi ut fores pãderet. Tum forte adolescens uenit magna comitante caterua. Cognosco habitum, ex Rheni partibus erat. Quisnam hic est, inquam, accedit me uir rogatus credo me Italum nouit Italus, & Ludouicus est, hic ait, dux Bauariæ, princeps elector qui trãs illum murum nos ducet: at ego, mi uir impetra & mihi transitum, si quid iuris habet cõmunis inter nos patria. Faciã, inqt ille, uixq; locuti eramus cũ pontib. dimissis Ludouicus ingressus est, et unà secũ quã plures alij ẽs ianitor nominatim appellauit. Ego ut explorator sub pallio principis,

qui Lu-

qui Ludouico hærebat,& unus ex Brandenburgenſ. Marchionibus uiſus eſt latitans in B
trui. Illic florea prata,riui tum lacte tum uino currētes,frigidi fontes,lacus piſcibus ple-
ni,balnea ſuauiſsima,denſi luci, uineta ſemper uuis onuſta,arbores perpetui autumni,
quales hortus Heſperidum,uel Pheates habuiſſe creduntur. Poma quorum ſola paſca-
ris odore per ſyluas,feræ manſuetæ captu faciles: Volucres et æſui,& cantui natæ,unicus
eſt apud Aethiopes locus Heliotrapezam nuncupatus,opiparis epulis ſemper refertus
quib. indiſcretim omnes ueſcūtur:apud quem lacus tenuis laticis hauſtu ſaluberrimus.
Hic plurima ſunt huiuſmodi loca,menſæ ſub arboribus paratæ gemmatis uaſculis pate-
riſq; aureis oneratæ. Nullum ualernum comparari uino poteſt,quod ex uiuo ſaxo illic
manat. Mella paſsim fluunt,arundineta ſaccharo plena. Omne genus aromatum ex ar
bore cadit. Auri & argenti inexhauſtæ mineræ. Lapilli præcioſi tanquam ceruſa in ne-
moribus pendēt, uenuſtæ puellæ,elegantesq; iuuenes perpetuas ducunt choreas. Quic-
quid muſicum eſt,illic reſonat. Non tam uoluptuoſam ſuis ſequacibus paradiſum Ma-
hometus repromiſit,quā hic uidiſſes. Diſpenſatores huc & illuc diſcurrebant,Bachus
Ceres & Venus. Sylua mirthea concubitus admittebat. Iam ego ex pallio prodierā cu
piduſq; uidendi per medias lætantiū turbas ibam ſecurus. Tum Vegius poēta Lauden
ſis me aggreditur,&,O,inquit,Aenea quo huc pacto ueniſti, amplexus amicū expoſui
caſum. Tū ille uoluiſſem te uocatū fuiſſe. Nam hic præter iuſſum hęræ nemo manere po B
teſt. Illa ſi te uiderit mox iubebit expelli. Tum ego,quænam eſt hæc domina,cuius ex
pectatur uocatio? Hera Fortuna reſpondit Vegius, cuius munere omnes qui ſumus
hic feliciter uiuimus,illi totus obedit orbis,quicquid hæc iuſsit factum eſt. Tum ego, er
go tu ex felicibus unus es, qui ſolebas eſſe quàm miſer. Sum inquit Vegius,dilexit me
tandem hæc domina,ſummiq; Pontificis mihi gratiā conciliauit,Canonicumq; Baſilicæ
S. Petri fecit. Ha,inquam ego,iam incipiā colere tuam dominam,ſi quos bonos euehit.
Ego ſæpe eam inuectus ſum,quod malis bonā,& malā bonis eam uidebā. Scis quā bo
nus fuerit Socrates? nunquā illi arriſit. Platonē,qui fuit Philoſophorū maximus,in ſeru
tutem redegit,Pythagorā ſemper uagari cōpulit. Ciceronē quāuis ex Rethore conſulē
fecerit,in manus tamen poſtmodum inimicorum dedit,& Anthonij gladius interemit.
Scipionem in exilium miſit: Fabricium in catino terreo,ſeu ligneo comedere fecit. Pri-
mum Catonem paupertate grauauit,ſibi ut manus conſciret,alterum iuſsit. Aſpice ui-
uentes. Quid Iuliano Cardinali ſancti Angeli tot uirtutibus ornato repenſum uides?
Quid Ioanni ſancti Petri? Ioanni ſancti Calixti? ac Ioanni Tarentino eiuſdem ordinis
uiris? Quid eſt his quod uel probitati, uel ſcientia correſpondeat? Quis dicere poteſt,
Caſparem Cancellarium, quamuis ducem ſibi coniugem copularit, dignas laborum
retributiones tuliſſe,qui iam trium Cæſarum Cancellarius fuit? Gulielmus de lapide mi
les inſignis,non minus literarum quā armorū ſcius,qui mundū uirtutis agnoſcendæ cu- C
pidus peragrauit,quid ſuis meritis dignum eſt aſſecutus? Campiſius noſter Philoſophia
plenus,qui ſedis Apoſtolicæ ſeruitijs ætatem ſuam cōſecrauit,pauperior Codro eſt. Vni
cus miles eſt,aut ſi comites habet,uix quatuor ſunt. Procopius Bohemus in curia Cæſa
ris qui licet literas amet colatq;,indocti tamen atq; hebetes ſibi præferuntur. Nolo refer
re quos aſinos uiderim exaltatos ſuper cedros Libani,qui etiam hodie florent homines
ſine literis,elingues,ſine ſenſu,uix manus dextra quot habeat digitos norunt. Securius
eſt mortuos quam uiuentes carpere. Quid deterius aut horribilius monſtrum Nerone
fuit? Quid Tyberio ſceleratius? his tamen imperia,quàm Veſpaſiano & Tito piis Cæ-
ſaribus diuturniora fuerunt. Quid Domitiano turpius? beſtiam tamen illam mundi
ceruicibus imminentem pluribus annis pertulit orbis. Iouinianum,quia religioſus cle-
menſq; fuit oppreſſum fumo carbonum,mox amiſit. Quot Criſpinus uillas erexit mon
ſtrum à ui ijs nulla uirtute redemptum? Spado Claudij Neronis pophides tot diuitias
poſſedit, ut edes ſuas ornatiores & ampliores capitolio conſtrueret. Gabrinus Cremo
nenſis VII dominos ſuos interemit, quibus in fœtida ſepultis cloaca, dominatū ſuſce-
pit. Non poſſum uiuentem aliquem non tangere, patrem Philippi ducis qui nunc Bur
gundiam tenet,in præſentia Regis Franciæ præpoſitus Pariſienſis ſecuri percuſsit. Is

nunc

A nunc in prouincia quietissimam habet uitam, pinguibus agris donatus. Hic tamen & homicidium fecit, & publicam fidem fregit, qui miser ille secutus fuerat. Hæc mihi bilē sæpius commouerunt. At postquam te uirum probum & doctum iam fortunæ blan dimentis uideo delinitum, fio mitior illi, putoq; te non solum ex bonorum numero gra tum esse huic matronæ, sed duc me oro ut illam intuear. Ita est, inquit Vegius, plures bo ni sunt in hoc conuentu, quamuis mihi non arrogo, quod tu nomen das. Scio me pecca ti reum esse, indignum q; gradu meo, sed ita placitum est tum Fortunæ, tum meo Ponti fici: atq; ut agnoscas bonos quoque huic dominæ gratos esse, audi me parumper, nolo Constantino magno, Neruæ Troiano, duobusq; Theodosijs, ipsiq; primo Augusto quanta felicitas arriserit, quia probi fuerunt, nunc disputare. Ad uiuos uenio. Quid tuo Cæsari religiosissimo? Quid meo Pontifici sanctissimo? Num blandam fortuna o stendit? Regem Arragonum quis eleuauit nisi Fortuna? Quis ducem Clocestriæ ma gnū fecit? Quis Colonienſem & Treuerenſem antistites? magna est horū uirtus, & ta men fortunæ flatu sunt sublimati. Diceret Moguntinus, meum genus erexit me. Sic & Saxones & Bauariæ duces dicere possent, tanquam nihil in eius Fortuna fuerit ope rata. Sed quis eos tam alte nasci fecit nisi Fortuna? Poterat hæc si uoluisset Regis Hi spaniæ uel Angliæ me loco supponere, nulla uirtute nostra, sed casu generis nanciscí mur claritatem. Quod si plures sunt uirtuosi, quos Fortuna præterit nemo irasci debet. B Potest enim hæc domina quæ sua sunt bona, cui uult elargiri. Homines in mundum non ad opes possidendas aut perfruendas delitias, sed ad labores nascuntur: uiuere in terris non tanquam incolæ, sed ut aduenæ peregrinię; debent, futuramq; patriam per o pera uirtutis inquirere, in magna uero fortuna non facile uirtus reperitur, quod animad uertens Thebanus ille Philosophus ingens auri pondus in mari coniecit, ut expeditio rem se traderet Philosophiæ. Christus saluator, Deus q; noster diuitias tanquam spi nas & tribulos docuit fugiendas, eius discipuli paupertatis amatores fuerunt uictum & uestitum habentes, his contenti erant. Nec Hieronymus quamuis doctissimus in te nui gaza fortunam accusauit, quia non illam dominam, sed Christum dominum seque batur transitoria pro perpetuis spernens. Anthonius Abbas, quod Fortuna dederat sponte reiecit. Quod si sane mentis essemus, odium potius quàm fauorem appeteremus Fortunæ, cuius blanditiæ maximum præstant impedimentum ad æternæ uitæ con secutionem. Rarus q; est & coruo rarior albo, qui & Fortunam simul & iter in cœlum sequi ualeat. Sed comprimo me, ne huic Dominæ uidear detraxisse, cuius amplexibus iam delector. Tu tamen caue ne Procopium, uel alios quos nominasti uirtutis amato res, dicas expertes Fortunæ. Nec enim uel carnales, uel milites essent, uel generosi ni si Fortuna iuuisset. Solus Campisius est, ex quo nihil suum potest Fortuna repetere. C Sed eamus si stat sententia propius, uideamusq; Dominam istam regnorum atque impe rij motricem. Eamus inquam ego, & si forsitan hospes inuisus ero? Vix quantum ue lox ex arcu sagitta uolitans cutrit, uix confeceramus, Tum apprehendens Vegius dex tram meam, respice inquit dextrorsum Aenea, ibi Mirsia est domina. Tentoria illic purpurea erant, margaritis ornata, quæ centum iugera cooperiebant. In medio so lium erat peraltum, lucens claris Smaragdis, miri præterea lapides, ebur, solium uestie bant. Sagda gemma quæ in profundo Eufratis carinæ nauis se solet adnectere, iocun dissime uirens. Myrrhites coloris myrrhæ, qui ad colorem attritus nardi odorem spi rat: Mithridas quæ solæ percussa uarijs emicat coloribus. Tum Pyrites qui se teneri non sinit: uehementius chalazias grandinis candorem præferens: æthites uipereas ha bens maculas: Dionysias, qui sui natura fuscus est, qui mixtus aqua si cōteratur uinum flagrat. Solis gemma percandida & speciem fulgidi syderis Veneris crinis, qui rufo rum crinium faciem præfert. Selenites fulgore candido transluces, pyropus qui flam mas imitatur. Meconites papauera exprimens: Myrmites reptantem formicam: chal coptongos ut æra pulsata resonans. Siderites certis maleficijs incantatus discordias excitans, similis ferro: Phlogites qui intra se quasi flammas æstuantes ostentat: Anthra cias, ut stella coruscans: Enhydros exudans, ut clausam in eo putes fontaneam scaturi-

ginem: Melochites Arabicus craſsius ſmaragdo uirens, infantum periculis reſiſtens: D
Iris in mari rubro reperta, quæ aëris repercuſſu cœleſtis arcus ex ſe ſpeciem iacit: Androdamas nitoris argentei animorum impetus molliens, & tumentes refrenans iras, & contra moleſtias neruorum utilis: præderos aſpectu eburneo, & gratiarum conciliator Achates. Incredibile eſt gemmarum, quæ illic perlucent, ſi quis referat multitudinem. Ipſa fortuna grandis matrona, duplicis aſpectus, blando uultu, nunc terrifico: Veſtibus auratis gemmatiſq; ue altiorem chorum tenebat, oculis grandioribus. Sed plerunque clauſis in auribus cæras uidi illa de naui petitas, quæ Siculos cautus effugit remige ſurdo. Cadeceum in manu tenebat In dextera eius dominatus ſedebat honor, fauor, ſplendor, gaudium, officium, feſtus, riſus, amor coniugum, uigor, rubor, decus, cantus, potus. Nec minori loco, fama, gloria, uictoria, nobiliias, reuerentia, pax, lætitia, potentia, forma, laus, gratia, ſuauitas, iocunditas, hilaritas, dignitas, elatio, pompa, præſtantia, familiaritas, dientela, rapina, ultio, ſuperbia, libido, arrogantia, obliuio, nuptiæ, conſultatio. Ad pedes eius quaſi ancillæ ſiue pediſſequæ, diuitiæ, pecuniæ, deliciæ, blanditiæ, uoluptatesq; ue ſtabant arrectis auribus, ſi quid iuſſiſſet hera audituræ facturæq;. In gramine uero locoq; decliui ſellæ plurimæ cernebantur orcheſtra tectæ, ubi plurimas umbras ſedere conſpexi. Perlucebant enim corpora ſedentium quamuis pallida erant, uerſuſque ad Vegium: Qui ſunt hi obſecro ſedentes uiri reuerentia digni ſubtriſtesque? Hi ſunt, inquit Vegius, quos hæc domina ab initio naſcentis mundi dignata eſt magnos facere. Sed iam ſatis functi huc uenerunt, & ut quiſquis maior fuit, ſic fortunæ proximior eſt. Nec hic ex uirtutibus locus datur, ſed ex fœlicitate. Primus hic eſt Auguſtus Cæſar diuini genus, qui aurea condidit ſecula, quique ſuper Garamantas & Indos protulit imperium. Alexander ſecundus eſt. Tum Iulius Cæſar. Poſt Scipiones duo. Inde Pompeius. Alius quem luſcum uides Hannibal eſt. Tum Fabius Maximus: Aemilius Paulus, Marcellus, Alcibiades, Priamus, Hector, Agomenon, Achilles, Vlyſſes, Darius, Xerxes, Ninus: prætereo multos. Ille quem uides ſigno crucis munitum Conſtantinus eſt, hunc ſequitur Conſtantius, Conſtans, Conſtantinus, Valentinianus, Theodoſius. Sunt & iuniores, Carolus Magnus, Pipinus, Arturus: mitto ueuſtiores. Sigiſmundum tuipſe noſti & Albertum generum, qui poſt ſocerum non diu regnauit: fortunam tum, ſecundam tum aduerſam expertus eſt. Hic Albertus ex duce rex factus Vngariam, Bohemiamq; recepit. Nec diu poſt imperium eſt aſſecutus: Vt tamen cito creuit, ita cecidit repente, uix annis tribus regnauerat cum morbo aſſumptus ſpiritum Deo reddidit. Tum ego quo nam modo, inquam, fœlicitatem recipis? Ego apud Iuuenalem legi, neminem malum eſſe fœlicem: ex his quos nominaſti peſsimi plures fuerunt. Scis quàm Hannibal ſæuus, quàm fallax, quàm cupidus fuerit: tu tamen hunc fœlicem dixti. Ad hæc Vegius, non ut ſapientes nomen F
fœlicitatis ſuſcepi, ſed uulgi morem ſum ſecutus, apud quos fœlix dicitur, cui plurima ex ſententia ueniunt, ſiue bonum eſt, ſiue malum quod optant. Iterum ego, Non eſt mihi Vegi de mortuis cura, uiuos rogo mihi oſtende. Reſpice, inquit Vegius, illam plagam: uides ne iuuenem albis comis planiſq; ? nondum annos triginta natus eſt, rarus in ore riſus, grauis inceſſus, uiro uerba pauca, pudor ante faciem, longo uultu, ſtatura pluſquàm mediocri, lato pectore. Video, inquam, ſed quis eſt? herus tuus Fredericus Cæſar, inquit Vegius. Tum ego, agnoſco dominum: ſed cur is Fortunæ refugit uultum? Quænam uerba loquitur domina? audio uocem uerba non teneo. Dicam tibi Aenea, refert Vegius. Non tàm Venus Odonem dilexit, quàm mea domina tuum herum. Is tamen refugit nec aſpiranti annuit. Vultus Fortunæ ut cernis blandus eſt, Frederici torui ſunt oculi, uixq; Fortunam intuentur. Neſcio quid ſibi ſit menti, uerba Fortunæ hæc ſunt. Mane Frederice, & te mihi crede. Nemo Regum te fœlicior erit, ſi mihi auſcultaueris. Quod ſi tu fugeris, ego etiam fugiam. Vides ne Sylui, ut manum ad ſcapulas Cæſaris Fortuna poſuit? colliriumq; uult prendere? Neſcio an ſe capi ſinat Cæſar quod ſuperi faxint: ſi fauentem Fortunam ſpreuerit fugeritq;,

ſcio

A scio morem dominæ nunquam sibi blandior erit. Superba est, rogari potius uult quàm rogare. Nunquam uidi hanc heram tam se alicui blandam præstitisse quàm nunc est tuo domino. Felix ille si fortunam sequatur, miser si fugiat. Tum ego, quis ille proximus Frederico qui eleuata ceruice graditur, passumq; maiorẽ facit, paululum fuscus. Germanus eius, inquit Vegius, Albertus dux liberalis, uastiq; animi eum sequitur patruelis. Sigismundus incessu celer, ingenio promptus & manu. Post hos Vlricus Ciliaceus comes mortalis pugnæ magister, amator non tam fidelis quàm felix. Ille maturus æuo, grandiq; corpore, si quis sit quæris, uide ad pedes, ibi calceus dicitur: dominus de Vualse ego sum. Hos sequuntur uiri præstantes Chiemensis & Gurcensis episcopi. Cancellarius herus tuus Caspar, qui ut dicis minus habet quàm mereatur. Magister Cameræ Zebinger marescalcus, hi directæ sunt Nurenbergam petere, si petierint in patria remanebunt. Leonardus Patauiensis episcopus, Comes de Schaunburg. Magister curiæ Nirperg. Et alij plures qui omnes Fortunæ sunt filij, quamuis singuli suam quærantur sortem. Rursus ego, quæ nam horum fortuna est omnium: bona, inquit Vegetius, si tuus herus fortunæ uocibus auscultauerit, uaria si obaudierit. Dum sic famur uideo parua statura uirum, nigro uultu, lætis oculis, qui manus in capillos Fortunæ coniecerat, arrepta'q; coma, Sta tandem domina mecq; respice, dicebat, quo me fu-
B gis iam annis duodecim? capta es siue uelis, siue nolis, ut me respicias oportet, satis mihi aduersa fuisti. Nunc alium uultum præbebis reor, aut mihi blanda eris, aut omnes tibi crines euellam. Cur me fugis pusillanimesq; sectaris? Fortunæ quoque in eum uox erat, uicisti fateor, nec me amplius experieris aduersam. Tum ego, quis hic est inquam, Vegi, qui Fortunæ uim facit? Alfontius, refert ille Rex Arragonum, qui cum fratribus apud Stantiam captus, Philippo'q; ducis Mediolanensi datus, dimissus denicq; uiis se prælijs immiscuit. Aduersamque dominam insecutus, tantum instando perseuerandoq; fecit, ut uictam pudore Fortunam iam in suum fauorem reuocauerit. Alius quem uix tribus à Fortuna distãte passibus cernis, Burgundionum dux est: & cum eo coniunx cordata. Longus ille & abdomine tardus, qui uix uocem exprimit, Insubribus præest, huic hera sæpius arrisit. Sed non audiuit, ut par erat, dominæ uocem, ideo minus agri possidet, minus'q; possideret nisi minas Fortunæ naturæ liberalitas confregisset. Ille in armis lætus Ioannes est Vaiuoda Transyluanorum, cuius uirtute fracti Turci Vngariam reliquerunt. Hic niger Giskra est, cuius armis defensæ sunt Ladislai partes. Hic caluus Bohemus Sisco est, uir sensatus, uoluntate uaria. Ante hunc Picenium uidere potes, cuius uirtutem mirari magis quàm referre possumus. Apud eum Franciscus Cotunala stat, magis Fortunæ fauore, quàm suis uirtutibus in hanc diem magnificatus. Inter hos ego matrimonialem habitum cernens, Et quænam, inquam,
C illa est fœmina quæ ante alias tribus passibus pergens tam fastuosa uidetur? Hæc, inquit Vegius, Venetia est quæ pecuniarum Fortunæ claues habet, Tarpeiamq; custodit. Alia est Burgensis ciuitas. Tertia Colonensis ciuitas. Nurenberga subinde: Argentina sequitur. Vienna quoque inter has est non ultima. Florentia Venetijs proximat. Sed timeo illi qui pluribus iam annis fauorem Fortunæ minorẽ sentit, tua Senas floret ncũ, sed minas nescio quas audio? Bachinoua & Valẽtia florent: Lundoniæ quoque splendidæ sunt ut uides. Tum ego, uideo togatos quosdam, qui nam sunt hi? Primus est meus Pontifex, inquit Vegius. Num Eugenium nostri? Proch inquam ego, etiam res Ecclesiasticas Fortuna uersat? Non minus quàm temporales inquit Vegetius, ex quo nostri sacerdotes dominari cœperunt, & mundalia potius quàm spiritualia curare. Felix post eum sex gradibus sedet imus, quia principes non sequuntur eum. Illi Cardinales sunt: tu omnes noscres si uultum intueberis. Tres electores altiores ac cumbunt thoris: patriarchæ pauperes sunt tam Latini quàm Græci, ideo retro. Illæ uiduæ pullatis induæ uestibus, quæ post Alexandrum Herculemq; iacent, urbes sunt quæ quondam splendidæ nunc solo æquatæ sicut iussit fortuna cernuntur. Illa in montibus sita Carthago, altera super Euphratem Babylon, Troia, columen Asiæ in-

ter Xantum & Simeontem diruta. Ille Amphionis Thebæ. Tum mater muſarum D
cetropis & armis quondam potens Lacedæmonia. Poſt ego, qui nam obſecro illi
ſunt qui ſe noſtris horrent miſcere? Prior ille Soldanus eſt, inquit Vegius, cui paret Ae
gyptus. Alius Turcis imperat. Tertius Parthis. Quartus Afris: Ille nudus, brachijs
tantum indutus, & armillis, cui diues ex collo torques pendet, Indorum habet domi-
natum. Poſt hæ ad ſiniſtram me uerti. Ibi paupertas ſedebat, ignominia, deriſus, iniuriæ,
morbi, ſenectus, tormenta, carceres, fames, dolor, ſtridor, timor, pudor, odium, inuidia,
deſperatio, charitas, bellum, peſtis, ſolitudo, uerbera, curæ, & mille malorum nomina,
campi ſitientes nudi ac lapidibus tecti. Et quid nam, rogo, ſibi uult hæc uaſtitas Vegi?
Hic habitant, inquit ille, qui ex alto gradu ceciderũt, poſtquam Fortunæ fauorem ami-
ſerunt. Vides ne ſublimem illam matronam ſeptem callibus quaſi pedibus ſubſiſten-
tem? Hæc aurea quondam Roma, iam lutea. Capua eam ſequitur, Siracuſæ proxi-
mæ. Tum Genua, lunæ piſa, Luca, Pariſius. Inter Germanos florent adhuc urbes,
ſola Praga ſplendor terræ declinat. Conſtantinopolis Thracum caput morti propin-
quat. Omnia tempus domat, nec ulli Fortuna perpetuo bona eſt. Hic mœſtus ſub-
miſſo capite, renatus eſt, quem Fortuna ex Apuliæ finibus pepulit. Ille Thomas Ful-
goſius eſt qui ex ducali ſolio tractus, in carceris iacet pedore. Hic Pancratius unco
tenetur, qui ſolebat cum omnibus, tum maxime Cancellario tuo infeſtiſsimus eſſe. E
Borbonij dux ibi eſt, qui regno Franciæ dicebat leges, nunc dominij partes mulcta-
tus extra Regiam eſſe iubetur. Vides ne ſenem procerum, cana & dimiſſa barba?
hic Ludouicus dux Bauariæ, quem filius dominatu priuatũ domi clauſum ſeruat. Dum
ſic loquitur Vegius, rurſus in dextram feror. Video campum nube candida tectum,
dumq; introſpicio ſeu uera figura fuit, ſeu ficta, Ladislai puellum diademate & ueſti-
bus ornatum Regijs uiſus ſum uidere, pluresq; ſecum infante alludere, petoq; Vegi-
um: Qui nam ſunt hi nube cana circunuoluti? Hi ſunt, inquit Vegius, quibus Fortu-
na fauorem ſpondet, ſi fatorum munere uixerint. Vix iſta locutus erat Vegius, cum
Dea in me oculos contorſit, contractiſq; ſupercilijs, quis te huc accerſiuit, inquit, Ae-
nea? Nemo inquam ego, ſed auidus te uiſendi introgreſſus ſum: noli mihi ſuccenſe-
re: uidi regnum tuum, iam abibo. Vnum tamen ex te peto ſupplex mihi ut paucis
rogatibus reſpondeas. Faciam, inquit illa, propone. Tum ego, quandiu es homini
bus blanda? Nulli diu, reſpondit. Iterum ego: Quibus artibus poteſt tuus fauor ac-
quiri? Nullis inquit illa, niſi ſolius importunitatis remedio. Quis te plus alijs reti-
net? Qui meum imperium maiori ſuſtinet animo. Quis tibi odioſior? Puſillanimis.
Quis te tute ſpernere poteſt? Sapiens. Quando mihi blandior eris? Cum te uocabo.
Sum ne uocandus? Scies poſtea. Quis tibi ex omnibus uiuentibus eſt acceptior? Qui
me fugat non qui fugit. Satis habeo, uale: Et tu uale, nec te mei gregis eſſe negaue- F
ris, inquit Fortuna, quamuis tibi non dederim auri montes. Nam quod te plerique
amant, tibiq; benefaciunt meum eſt. Retuli gratias atque abij. Vegius ante por-
tam me miſit. Ibi inter porrigentium manus turbam Peregallum inueni amicitiorem
amico, & parem ſibi Michaëlem Sueuum, tum Vuenceslaum & Iacobum Cancellariæ
glebis aſcriptos, qui ut me uiderunt circunfuſi percontabantur quid uidiſſem. Sed
dum illis refero uiſum, mox ſomno ſolutus ſum. Tu uale, & quid hæc ſibi ue-
lint ſagaci tuo ingenio diſcute, mihiq; aperi. Iterum uale mei me-
um: olus Epicuri ac Pythagoræ legumen. Ex Vi-
enna VI. Kalendas Iulij. Anno
M. CCCC. XLIIII.

Proſperi.

Prosperitatem sui status denunciat cum desiderio eiusmodi successus, Epist. CIX.

Aeneas Syluius Poëta, imperialisq; Secretarius, Caspari Nouariensi, amico fido & docto, S. P. D.

A Accepi uolupe tuas literas quibus te sospitem cognoui, & mei memorem. Nõ possum ut uellem, quæ mihi obtigerunt, postquàm te dimisi, offerre, scires me multas passum miserias, utcunq; sit, eo iam in loco sum, de quo Deo gratias ago, scio id tibi iocundum esse. Nam quæ mea fortuna est, & amici est. Noui quàm me amas, neque impune amas. Vt tuus eram Basilex sicut hodie sum. Vellem te opibus atque honoribus auctum audire. Sed non omnia uno tempore ueniunt. Da operam, ut facis, uirtuti: dilige literas, iunge te bonis, non deerit auxilium Dei. Et cum minime putabis, tũc maxime exalteris. Iacta cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet. Quia si neque diuitiæ neq; honores adsint, non tamen desperandum est. Nec enim ista sunt quæ beare homines possunt. Virtus sola in cœlo præbet aditum, quod si eo anhelamus, hæc astruenda est scala. Breue est quo in terris uiuimus tempus, siue diuites sumus, siue pauperes, spernẽdum est. Si modo in cœlum domicilium præparamus, quod te facere qui uirtutem colis non ambigo. Hæc nunc scribenda fuerunt. Clarissimum
B uirum patruum tuum siue is auunculus est, Stephanum Nouariẽsem, ut meis uerbis salutere iubeas opto. Vale & ut facis perge me amare.

Consolatur amicum marentem ex morte coniugis suæ, Epist. CX.

Aeneas Syluius Episcopus Tergestinus domino Caspari Schlick, imperiali Cancellario, S. P. D.

A Eger est animus tuus, & cor tuum uulnere grandi uulneratum nec absre: Lætissimo nanq; & iocundissimo coniugio priuatus es, nec scio, an operam medicantis expectes. Nam & ego quoque qui medicinã præparo, medico sum indignus. Aegroto te, & tuæ sum particeps calamitatis, nec sine me licet te miserum esse. Scribunt mihi amici tui ex Austria fœminarum decus illustrem conthoralẽ tuam, dum partum uult in lucem edere, cum partu diem obiisse. O grauem iacturam. O inextimabile damnum. O dolorem acerbissimum. Expostulant qui te diligunt, meis ut te literis soler. Sic apud ueteres usurpatum est, funebres epistolæ scribebrantur, multumq; profuit amici scriptum amico turbato. In Euangelio quoq; legimus ex Hierosolymis complures ueniisse Iudæorum, qui Martham atq; Mariam Bethaniæ super mortem Lazari consolarentur. Conturbantur sæpe homines ex cõiugũ, filiorũ, parentum, cæterorumq; necessariorum mortibus, & nisi uel uerbis, uel literis recreentur amicorum, plurimi sæpe
C tabescentes, doloribus interirent. Arbitrantur igitur qui te saluum cupiunt, epistolas meas utiles tibi fore, ut te mœstum & acerbo casu consternatum uerbis soler, hortãtur. At ego tecum patior, tecum excrutior, tecumq; consolatore indigeo. Nec enim tibi quicquam moleslum est, quod non sit idem mihi, æquæ tuo uulnere uulneror, & quæcunq; doles pariter doleo. Nec quisquã est qui tua damna, quã ego melius norit. Sciebam coniugem tuam inter castas esse castissimam, inter prudentes prudentissimam, & quãuis illo sanguine natam, inter humiles humillimã. Fuit in illa delectatio, fuit utilitas, fuit honestas, una tibi cum ea mensa, unum marsupium, unus lectus. Quicquid tibi placuit, illi cordi fuit, ex tuo uultu risum fletumq; sumpsit. Notum est mihi præ multis, quanta tibi ex eius obitu calamitas acciderit, & quia tibi afficior maxime, non possum tecum nõ dolere. Cæterum dum me animo magis magisq; recolligo, inuenio & huius quoq; doloris solamina, quæ tibi mihiq; simul cõmunicabo. Frustra sane prosequimur lachrymis, q̃d amissum recuperari non potest, quæ uentura omnino mors est incassum timetur. Lex naturæ est certa atq; incuitabilis mori omnes qui nati sunt. Potuisset coniugis tuæ longius uita trahi, si plus staminis dedisset Lachesis. Mortalis tamen erat, nec illi fortasse amplius uiuere conducebat. Inspicit ex alto Deus hominũ uitas, & non quæ iocunda, sed quæ sunt utilia hominibus impertitur. Stulti sumus turba mortalis, qui rem dietim

perituram sic possideri posse, quasi perpetua sit arbitramur. Sapientissimus ille, qui nunciata filij morte lachrymas nõ eiulatus emisit, sed sciebam, inquit, me genuisse mortalem. Alius cum dilectissimam sibi mors coniugem eripuisset, hac, ait, conditione accepi ut perderem. Multis modis amittitur uxor, sed nullo melius quàm morte. Vnius coniugem sic longa ualetudo deturpat, ut periisse potius sit expetendum. Alteri nuptam subtraxit adulter. Per has nouissime dies uxorem amantissimam illustri Croacix comiti sæuissima Barbarorum manus abduxit. Quis numerare queat uarios fortunæ casus? quibus ludens humanum afflixit fortuna genus. O beatum cui nullo coniunx exilio, nulla fraude, nullaq; manu hominum, sed diuino duntaxat imperio subripitur. Beatior quem usque in senium casta fœcunda & placida prosequitur uxor: sed pauci, quos æquus amauit Iupiter, huius sortis existunt. Tecum bene actum est Caspar qui etsi non es beatissimus, felicem tamen compellare te possumus. Tibi nobilissima coniunx nupsit ex generoso ducum Flessix sanguine, formosa erat, & honestatis specimen præstitit, tuo fuit animo sempermorigera, prolem tibi utriusque sexus pulcherrimam peperit. Sed abscessit ais nempe, decem aut uiginti annis ante opinatum tempus esto ita: Moriendum tamen illi erat, & multæ poterant incidere calamitates quæ obitum eius optabilẽ reddidissent: non quæ optatur, sed quæ timetur felicius mors uenit. At uxorem dicis, amisi: Non amisisti Caspar, sed præmisisti, sequeris enim cum tempus aderit. Tria sunt omnibus consignata hominibus loca, unum patriæ, alterum peregrinationis, exilij tertium. Patria cœlum est: Peregrinationem in terris agimus: Exilium quia duplex est, alterum perpetuum, temporaneum alterum. Hoc purgatorio, illud inferno cedit. Insulsi est animi manentem in terris exquirere ciuitatem. Si Paulum sequi uolumus, si Christo credere saluatori, patriam in cœlo quæramus. Vita breuis est homini, quasi somnium fugax. Nulli crastina dies certa est. Quid nos sumus, nisi uentus & umbra? Vbi nunc inclyti Reges? Quære nunc Priamum & Agamemnonem, quære Iulium, quære Pompeium, apud inferos cruciantur. Vidi impium superexaltatum, super cedros Libani & transiui, & ecce non erat: quanta nuper gloria pollebat Philippus Maria Mediolanensium dux, quem capitis Hispaniæ Regibus terra mareque formidabant. Is ubi mortem obijt, uix habuit qui corpus tumulandum ferrent: funebres abfuerunt Pompæ. Et quamuis in medium idoli, aut sancti alicuius corporis in sublimi loco maiori imminens arte tumuletur, fœtidus tamen paulò post deponitur, atq; inter illos collocatur, quorum ad effigiem non tantũ merere fas est. At charissima tua coniunx Caspar, quia non in terra ubi fures effodiunt, sed in cœlo ubi neque tinea est, neq; rubigo suum thesaurum collocauit, peregrinatione finita nõ exilio damnata, sed cœlesti patria donata est, ubi te expectans multo lucidior, multoq; formosior quàm hic fuit: iam est immortalitate uestita, & cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistit. Iamq; Deo gratias agit, quia non est diutius peregrinari permissa. Quid tu reris Caspar, an non est magna pars beneficij, cui peregrinatio est centum annorum, si medio tempore reuocetur? Sic actum est cum tua coniuge. Nam cum corpore in humano uitam duceret angelicam, iam eò uocata est eius anima, ubi semper animus fuit. Illic omnia suo desiderio consonant, quicquid optat præsto est. At tu desiderio eius tabescis? Inique agis, congaudere illi debes, quæ omnia quæ uult habet. Beatitudinem suam tu solus minuis. Ad plenam felicitatem uno te caret, nec te semper carebit. Orat enim altissimum dies noctesq; tuos, ut gressus dirigat, teq; in cœlum aduocet, ubi secum perpetua læteris beatitudine, iam impetrauit ut opinor. Hinc enim sunt aduersitates tuæ, uix ulli hactenus, uti nosti, uoluptati deditus, totus fuisti carneus, totus terrestris, nihil habuisti cœleste. Tolerauit hoc æquus & misericors Deus. Nunc te sinistris admonet casibus. Vnde urtica hæc, nisi ut conuertaris? Saluum te Deus cupit. Hinc ecclesiæ Frisingensis, diu continuata conflictatio, hinc manus læsio, hinc impositæ calumniæ. hinc ad extremum dulcissima coniunx mortua, ut te uiuum faciat. Præcessit illa, sequemur omnes, atque utinam bene sequamur. Te-

dere iam

A dere tam te opinor uitæ huius quam tot molestijs plenam cernis. Inuidere est nõ amare, si uxorem in terris potius uiuentem quàm in cœlo regnantem cupis. Filiorum fortasse curam geris. Ne dubita cœli aues & bestiæ terræ alitorem habent. Iacta cogitatum tuum in domino & ipse te atque illos enutriet. Filij Regum sine parẽtibus sæpe exteres fuerunt. Ciro canem, conditoribus urbis lupam referunt ubera præbuisse. Antiquis aliquando fuit matribus caruisse: humana mens sibi sæpe noxia quærit. Deo maior est nostri cura quàm nobis, à Gadibus Herculis usque auroram & Gangen quid sibi sit utile nouit nemo, nisi qui uoluntatem suam Dei uoluntati submittit. Ne cupiamus obsecro plurima, mentem sanam duntaxat optemus in corpore sano. Forsitan & hoc ambitiosum est, quod de corpore diximus. Nam & filiolam beati Petri in ægritudine sedentem legimus, quoniam sanitati mentis aduersa erat corporis sanitas. Fac mi Caspar quod tuum est de filijs enutri eos & bonis imbue moribus, cætera Deo committe. In omnibus quæ agimus quæq; optamus, nullum est consilium sanius quàm Dei ordinationi bene placitoq; acquiescere. Is filiorum loco nos habet, & ut filios corripit atque castigat. Ille inuisus est Deo qui delicatè atque desidiosè sinitur uiuere, quia non putat hunc Deus sua correctione dignum: ueniet eius dies exactisq; uoluptatibus perpetuo cruciandus apud inferos sepelietur. Qui uero in anxietate uiuunt in terris, &
B nunc hac nunc illa decoquuntur aduersitate, per patientiam sanamq; tolerantiam cœlum acquirunt, ubi cum angelis cumq; ipso Deo felices æuo fruentur sempiterno. Tu ergo mi Caspar in tot tantisq; rebus aduersis, in factura fortunarum, in honoris damno, in læsione corporis, incq; morte coniugis ut boni consulas rogo. Nam & ego in bonam recipio partem tuarum particeps miseriarum, quod in me belli impetum labi uideo quo mulctatus sum agro & omni priuandus ære. Idq; nec hactenus potui nec modo possum uitare. At sic tibi & mihi superintẽdere diuinã censeo pietatem nostræ salutis cupidam & uires nostras in aduersitate probantem. Hæc habui modo quæ repente ad te consolatorie scriberem. Cætera ex teipso collige, qui ut es sapientissimus, sic humanos ferre casus sapientissime nosti. Vale optime. Ex Pisino Histriæ oppido, Idibus Septembris. M. CCCCXLVIII.

Poëtam laudat & iuris scientiæ præfert. *Epist. CXI.*

Æneas Syluius Poëta, domino Vuilhelmo de lapide militi litterato & strenuo, S. P. D.

VEnit ad me hodie tuus Michaël meusq; imò noster, & heus, inquit Aenea, ut abhinc hora me aggressus est, qui se tantam iuris peritiam iactat habere, ut nullius Italici disputationem formidet, nec Panormitano, nec Ludouico Romano
C si uiuerent, palmam daret. Cinum, Bartholum, Baldum, Ioannem Andreæ, Imolensem, Butrium, Fulgosium, omnesq; nouos legum interpretes post se facit. Et inter Sceuolam, Vulpianum, Neruam, Pompeium Paulum, Seruiumq; se locat, multorum uerborum est, sed quantum salis habeat nõ scio. Qui eum sequuntur, audire magis quàm loqui possunt. Horis plus quatuor secum fui, nunquam mihi uacuum tempus præbuit quo aliquid dicerem. Cicada est quæ ut tacta fuerit semel, nunquam silet. Scis qualem Cicadam, nõ ut in regnis sunt quæ iussu Herculis tacent, sed ut Locrenses sunt, quæ ultra cæteras strepunt. Is poëticam contemnit, nec si Dij musas ei omnes infunderent, gratias ageret, quia præter Ius ciuile nulla scientia est, nulla doctrina, omnes artes mancas præter legum peritiam prædicat. Poëticam uero prorsus inutilem esse contendit, quæ nec panem lucratur, nec uestitum. Solus Iustinianus & Hippocrates marsupium implent. Ieiunus cantat Lucanus, mortis et fatur est cum dicit Horatius, destomachatus sum. Dum hæc audio Vuilhelme militum decus nec me comprimere possum quin quid sequẽdũ sit agnoscat, ditæ leges sunt, et ante hominũ oculos positæ tanquã Cãcelli quidã ultra quas trãsgredi nullus audeat. Legibus tamẽ nemo pfectꝰ fiet, nisi Philosophiæ studijs incubuerit, quia nõ possunt omnẽ casum cõplecti leges

Ideo princeps moderator est legis habet ut duram mollificet, laxam uero sanctionem restringat. Quod nunquam recte princeps ageret, nisi magistram uitæ expultricem uitiorum secutus fuerit Philosophiam. Sed hic noster monarcha uel bipes asellus potius inflatus opinione sui ciuilem scientiam omnib⁹ præfert, matrẽ fi'iæ postponit, & fluminibus mare. Is est ex illis cæcis & obtusis hominibus qui postquã leges quatuor aut decẽ memoriæ cõmendarũt, iam nõ amplius homines sed deos se putant, legesq; diuina cẽsent oracula, quæ uel Apollo, uel Apolline maior Deus ipse per Moysen tradiderit, aut qualia sunt Christi responsa quæ nos Euangelia nuncupamus. Ac præterea si quid egisse Cæsarem audiunt, quod iuri scripto contrarietur, id irritum garriunt nulliusq; esse momenti, quasi obnoxius sit princeps terminos curiæ & stilum seruare, ligatusq; legibus sit, quod nec ipsæ leges uolunt, quæ legis uigorem dicunt habere quicquid principi placuit. Sed nesciunt hi stulti atque dementes, æquitatem plus in principe locum habere quàm rigorem. Quod si non iuri scripto Cæsar nonnunquam obtemperat, satis est quia sequitur æquitatem apud Philosophos late descriptam, quam nulli iuristæ discernere possunt nisi ad fontem ueniant, ubi leges scaturiunt, imitentur quia peritissimos illos iurisconsultos, quorum scripta & Philosophiam & Oratoriam redolent. Sed nostri panis quæstores & auri corrasores uix intelligunt ornatum iurisconsultorũ sermonem, neque quid illi uellent quouis pacto scirent, nisi commentatores sententiam textuum exponerent, hoc dicit ista lex, hoc illa: quos isti sequuntur ut cæci ductorem suum. Dicerem plura in hanc partem, sed uocat me defensio poëtis quam noster rabulus non desiderat. Credo equidem, nam nec sues margaritas curant, Gallus Aesopi iaspidẽ cõtempsit, escam magis quàm hiacinthum inuenire uoluisset. Cõtemnis asine poëtam? spernis musas bos? fugis humanitatis studia caper? Contemnit & poëtis te, nec te thoros suos intrare permittet. In omnibus cum sis fatuus, miror in hoc uno te esse sapientem, qui cum uideas obseratam tibi atq; abditam poëtim, nolle te suum commercium, dicis sapere, hoc est: Nunc teipsum Philosophum uideo, quia non cupis quod non potes habere. Stultum est desiderare quod assequi nequeas. Tu tamen ultra progrederis, scientiarumq; omnium splendorem uocas ineptias: Vidit pendentes aselli testiculos uulpecula, & prope casuros credidit, secuta est, prædam sperans: at postquam diu frustrata est, quia non cadebant testes, ô quàm, inquit, nigri sunt, nunquam illos esse potuissem. Nigra est tibi poëtis stulte, quia candorem eius obnubilatis oculis non uides. Non sapit ægroto uinum, quia læsus est gustus. Non est de pane lucrando dicis. Tibi nunquam panem lucrari poëtis posset, quia crassis ingenijs nubilosisq; mentibus non potest fructum præstare. At Virgilio frugifer fuit. Horatio admodum pinguis qui frui partis optabat. Oppianus qui nomina piscium naturasq; descripsit, magnas opes est assecutus. Quid Leonardus Arentinus, Aurispa, Panormitanus, Anthonius Luscus, Guarinus, pluresq; alij: his & patrimonia sunt ampliata & opes accumulatæ quàm plures, quia Poëtim & Oratoriam sunt secuti. Nec tibi unquam tantum auri speculator præbebit quantum Quintilianus Arentino tribuit. Quod si apud hanc tuam Germaniam nõ sunt in precio Vates, non poëtim sed principes potius argue, quibus læuissimarum rerũ maior est cura quàm litterarum. Apud Italos autem florent huiusmodi facultates, nec erubescunt principes & audire & nosse poëtriam. Ideo spero quanquam tu nolles & in Germania futurum aliquando, quia & olim uiros doctos hæc terra tulit, & iam plerosque noui dicendi peritos qui te inuito, etiam si tibi rumpantur ilia, eloquentiam inter Germanos seminabunt. Nec enim inutilem rentur ut asseris poëtim. Sciunt ex hac maximum gigni fructũ. Quomodo enim pacari prouinciæ et amicitiæ uel conflari uel integrari possent nisi facundia foret, quã poëtis alit. An nescis quantus est epistolarũ usus, quatus historiarũ, quantus orationũ. Rex regi per literas cõciliatur, ciuitates fœdera per cutiũt, absentes cũ absentib. fabulantur. historia nobis res gestas refert, quæ testis est temporũ lux ueritatis est, uitæ magistra, Oratores senatũ regũt, populos ducũt, leges suadẽt. Sed qs hæc bene agat nisi poëticis et Oratorijs imbut⁹ disciplinis. Quas pterea grates re

ferre

A ferre Homero debent Græci atque Troiani, qui iam duobus annorum milibus mortui adhuc uiuunt. Nouit quanta sit utilitas poëtarum Alexander magnus. Cui per Asiam iter facienti cum obuiam cumulus Achillis fieret, O fortunate, inquit, adolescens quem tanta decantauit tuba, Homeri scilicet, musam designans. Alexander Ammitæ filius, Rex Macedonum Pindarum poëtam lyricum apprime dilexit. Archelaus eius successor in tantum poëtas amauit, ut Euripidi tragico consiliorum summam traderet, cuius suprema non cõtentus prosequi sumptu funeris crines tonsus est, & mœrorem quẽ animo cõceperat, uultu indicauit. Affricanus prior Quinti Ennij statuam sepulchro suo iussit imponi. Lisander Lacedæmoniorũ dux cũ obsederet Athenas, quia Sophoclis in humatum corpus iacebat, inducias dedit ut congrue & digne poëtæ exequiæ fierent. Iulius ille Cæsar qui nobis Romanum imperium peperit non solum poëtas amauit, sed fieri etiam & dici Poëta uoluit. Idem & Augustus & Octauianus. Ac præterea mortui uiuunt, nec ulla istorum ætas immemor erit. Quod si nonnulli principes equos potius & canes alere quàm poëtas uolunt, & multa carne leones ursosq; pascunt, intestinis poëtarum nihil præbentes, talis erit eorum obitus qualis equorum & canum, nec post mortem maius erit istorum nomen quàm ursi atque leonis. Integri morientur nec beneficia musarum famam sibi uendicabunt, quos tuo ex more nihil curauerunt. Antiquitas pro-

B uida tanti poëticam fecit, ut tam poëtas post æditum opus quàm imperatores post uictoriam triumphare & curro magnifico duci per urbes uoluit. Communemq; illis dignitatis insigne præbuit lauream, quoniam sicut ab hostibus imperatores liberant ciues, sic uitia fulminantes, & uirtutes excellentes poëtæ ciuitates custodiunt & amplificant. At tu maior Alexãdro magnoꝝ Lisandro uictoriosioꝝ melior Scipioneꝝ prudentior Iulioꝝ Augusto fortunatioꝝ & omni antiquitate sapientior, inutilem poëticam dicis quia nihil panis affert, nil auri, nil diuitiarumꝝ Esto quod ais non tamen idcirco legibus tuis poëtica cedet. Namque dum tu aurum petis amare fecis amator, mundi cultor, poëta honorem famamq; quæritat. Et cantans superum laudes uirtutisq; excitans amorem, iter sibi faciat in cœlum, tu cum auro & diuitijs quas sequeris quasq; solas dare beatitudinem putas, in terra manebis & animam simul & uitam perdes. Non est (mihi crede) noscere leges quàm poëticam maius. Scio quia non credis, sed stulti credulitas nec dat uerum nec aufert. Cicero qui fuit linguæ Latinæ princeps semper poëtas fuisse raros testatur, quoniam hæc facultas donum Dei est, quod non omnibus datur. Artes cæteræ studio, diligentia, præceptionibusq; possunt apprehendi, hanc nemo assequitur nisi diuino munere præditus. Tu te uides Iuristarum greges inter quos plures excellunt, habenturq; doctores et legum interpretes, quorum mores nihil à brutis distant qui res humanas minus quàm capræ norunt, tu non fateberis hoc quia fortasse caprior es capris.

C Ego Polinum noui Mediolanensem, qui lumen habitus est iuris ciuilis. Is facturus ædificium, magistros conduxerat, trabes in ædium medio erant quibus laquear aulæ construi debebat, tempus cœnandi fuit, ite, inquit Polinus, comedite, ego interim aliquid operis faciã. Illis amotis trabes metitur quã longas uult ex pariete in parietẽ mensura recepta, nec quod intra murũ ligni pars esse deberet animaduertit, scinditq; trabes & perdidit ædificium. Is tamen iuris præceptor erat, multisq; annis cathedram rexerat. Quid tu mihi hanc disciplinam iuris tantopere laudas & omnibus præfers, cuius asini possunt esse præceptoresꝝ Orator atq; poëta si Ciceroni plusquàm tibi credere uolumus, nullus erit nisi et prudens et bonus multarum scientiarum peritiam fuerit assecutus. Atq; idcirco rari semper poëtæ rariq; Oratores fuere, in quorum numero facis sapienter si non desideras esse, quia non potes stulte, si contemnis quod tanti uiri commendauerunt. Hæc ad nostrum asellum sint dicta. Tu Gulielme disciplinarum amator, si unquã hosce homines audieris, susci pe poëticæ partes, & ostende te huius diuini muneris cultorem: uides quàm facile sit has Picas conuincere, hos tanquam pulices inter ungues comprime, nec sine ut diuinam poëticã quæ (ut Cicero tradit) omniũ doctrinarũ est prior inuentia, polluris arguãt labijs. Defende hanc pulcherrimã dominam. Cui si præsidio fueris nomen habebis æternum, & non solũ inter meas epistolas, quæ tamẽ non sunt cito casuræ,

sed

Promotoriales literæ, Epist. CXVI.

A Reuerendo patri domino Episcopo Constantiensi, Aeneas Syluius & Michaël de Phullendorff Secretarij Regij, S.P.D.

REuerende in Christo pater & domine, obtinuit superioribus diebus honorabilis Cuicius à Maiestate Regia primariarum precum literas, pro aliquo beneficio ecclesiastico sibi conferendo ad tuam collationem spectante. Nũc uero cum eisdem literis ad tuæ paternitatis præsentiam proficiscitur, sperans in oculis tuis gratam promotionem inuenire. Verum quia idem Cuicius nobis per plurimum conuersatus est, nobiscq; retroactis temporibus obsequiosum se præbuit & acceptum, & eum semper honestum & probum inuenimus, non indignum putauimus has nostras literas in eius recommendationem tibi conscribere. Quapropter licet non dubitemus paternitatem tuã cum intuitu uirtutum suarum, tum maxime ob reuerentiam Regiæ Celsitudinis benuolam sibi & affectam esse. Rogamus tamen ut etiam nostro intuitu Cuicium ipsum recipias commendatum, ut per tui fauoris præsidia quàm primum regiarum precum sortiri possit effectum. In qua re reputabimus specialem gratiã à tua paternitate recepisse, uiceuersa in nobis possibilibus ad tua beneplacita nos offerentes.

Promotoriales literæ, Epist. CXVII.

B Notarij Romanæ regiæ Cancellariæ, Reuerendo patri Episcopo *Constantiensi domino suo, S.P.D.*

LIcet merita nostra nulla præcesserunt quorum uigore petere à te aliquid audere debeamus, quia tamen res iusta est, pro qua interuenimus & benignitatem tuam non ignoramus, fiduciam habemus quod ea quæ querimus libenter audies & libẽtius adimplebis. Quod autem poscimus hoc est. Venit ad te Cuitius cum literis regijs primarum precum super aliquo beneficio ecclesiastico sibi conferendo ecclesiæ tuæ, qui cum sit uir literatus & bonis imbutus moribus, facile apud te optimum patrem gratiam inuenict. Nos tamen cupimus ut nostræ etiam sibi recommendationes prosint, cum eum diligamus & suis exigẽtibus meritis percharũ habeamus. Rogamus itaq; ut nostro intuitu tuos sibi fauores impendas quod ipse sentiat literas nostras ad effectum suæ regiæ gratiæ, consequendas non modicũ profuisse, quam rem nobis ad præcipuam complacentiam recipiemus. Parati econtra in omnibus possibilibus tibi & in communi & in particulari complacere. Datum in Noua ciuitate anno &c.

Ladislaus commendatur summo Pontifici, ne æmulis suis regnum Vngariæ confirmet, Epist. CXVIII.

Fridericus Dei gratia Romanorum Rex semper augustus, sanctissimo *patri domino Eugenio Papæ quarto, S.P.D.*

C ET si non dubitemus apostolicam sedẽ tanquam ueritatis doctricem, iustamq; uitæ magistram, quorumlibet iuribus fauorabilem esse, nulliq; prorsus iniuriam facere, quia quicquid ab eius solio manat, iustitiæ lancibus libratur & æquitatis: Non tamen ab re fore putamus aliqua per nos scribi. B. tuæ, quibus ius serenissimi principis Ladislai Vngariæ Regis patruelis nostri charissimi, pueri pupilli & Orphani commendatum efficiamus, & eorum qui ficta pro ueris referunt, impijs resistamus conatibus. Scit enim tua Beatitudo patruelem nostrum præfatũ, qui post obitũ uitæ, diuæ memoriæ patrui & antecessoris nostri Alberti Romanorũ atq; Vngariæ, Bohemiæq; Regis in utero materno posthumus remãserat, ut primum natus fuit, & sacri fontis unda renatus, adhibitis ex amore solennitatibus ueram Vngariæ & scientiam suscepisse coronam. Nũc autem, sicut accepimus, magnopere quidam instãt ut tua sanctitas titulum regni huius in alium transferat, multa illinc emolimenta, tum Sanctitati tuæ, tum regno præfato prouenientia dicentes, quæ licet nullatenus apostolicã mouere credamus, quia nullũ commodum est tã ingens pro quo bene uendi iustitia possit, mirandus tamen est eorũ conatus qui ex alieno incõmodo suũ quærentes cõmodũ, altissimi sanguinis puerũ & paterno & auito regno cupiunt spoliare. Iniquum profecto & abominabile scelus. Fecerit enim alius quiuis magnalia, sit potens, sit aptus regimini, sit per aliquos accersitus, nolumus ista discutere, nec cũ iniuria uolumus loqui cuiusquã, nulla tamẽ ratio suadet huic

puero

puero ſuum adimi regnum: qui ſi propter ſe non eſſet magni putandus, ei tamen præter D
facta paterna uniuerſa Chriſtianitas fauorabilis eſſe deberet. Quis enim noſtri tempo-
ris homo eſt, qui patris huius glorioſos conflictus, tum contra Turcos, tum contra Huſ
ſitas non audiuerit. Debent præterea & huic puero fauorem præbere, aui ſui clariſſima
geſta: & illa eccleſiæ unio Cõſtantiæ reparata: tum uero & Caroli quarti & Henrici ſe-
ptimi, quorum ultimus hic ſanguis eſt memoria Cæſarum. Taceamus inclytæ domus no
ſtræ Auſtralis opera, tam pro imperio quàm pro Eccleſia in fauorem fidei per noſtros
& huius pueri progenitores edita. Quis tandem non compati deberet innocenti pue-
ro parentibus orbato, uero Vngariæ Regi ac hæredi. Inſanæ profecto mentis & animi
trucis ſunt ac totius hoſtes iuſtitiæ, qui tam generoſum puerum regno priuare & ius tã
clarum conculcare nituntur. Sciunt tamen & illi ipſi qui talia petunt, inhumanum eſſe
quod optant, atq; idcirco extinctum puerum & nuſquam inueniri confingunt, ut uel
hoc colore regni titulus in alium deriuetur. Sed aliud reperitur. Viuit enim Rex Ladis
laus ac fauſta & felici fruitur ſoſpitate. Scitus puer atq; formoſus. Is eſt in Noua ciuitate
uicinus Vngariæ, adiriq; ab hominibus poteſt qui eius uiſendi ſunt cupidi. Spes & no-
ſtra & omnium eſt anteceſſorum ſuorum, uirtutes in hoc puero reuicturas. Quæ omnia
tuæ B. recenſemus, ne per ſiniſtras ſuggeſtiones aliquid ex curia tua ualeat extorqueri,
quod huic patrueli noſtro poſſit eſſe nociuum, utq; puerũ iſtum omnibus imperij prin E
cipibus ſanguine iunctum apoſtolicæ ſedis fauore tua Sanctitas proſequatur. Sit igitur
hic Rex pupillus in tuo conſpectu recommendatus, ſit ante oculos tuæ mentis ſua ge-
neroſitas, ſua ætas, ſua puritas, ſuorum memoria prædeceſſorum, & huius iuſtitiã ex qua
non inanis & ficta, ſed uera & ampla utilitas apoſtolicæ ſedi redundare poteſt, amplecti
atq; tueri uelis. Datum Viennæ.

Conſolatur mœrentis ſuper morte amici, *Epiſt. CXIX.*

Moderati ac præſtabilis ingenij uiro Nicolao de Vlm, inſignis ciuitatis Eſſe-

lingenſis Secretario, Aeneas Epiſcopus Senenſis, S. P. D.

LVdouicus imperialis Cancellariæ notarius homo frugi, & noſtri amans tuas ad me
literas attulit, quas Michaëli de Phullendorff imperiali prothonotario dum uiueret
olim ſcripſeras. Ex his rediit in memoriam obitus amiciſſimi hominis qui me admo
dum turbauit. Quamuis enim naturale & cõmune ſit omnibus mori, neq; uitari neceſſi
tas mortis queat, humanum tamen eſt dolere & contriſtari amicos ex amicorum mor-
te: Fateor imbecillitatem meam cum Michaëlis mentionem in tuis literis reperi, non po
tui non affici mœrore chariſſimi & dulciſſimi amici, dum me conſuetudine priuatũ eſſe
memineram. Conſolor tamẽ meipſum, quando, ut Chriſtianum decet, obiiſſe illum ſcio.
Nihil eſt quod illi morienti defuerit ab eccleſia requiſitum. Vixit cũ uirtute, mortuus eſt
cum pietate. Nuſquam mala mors inuenitur ubi bona uita præceſſit. Illud etiam ad feli F
citatem ſibi, & mihi ad cõſolationem cedit, quia in eccleſia mea Senenſi ſepultus eſt. Cu
ius manibus quotannis parentari curabo. Faxit Deus cum illo apud Chriſtum ſaluato-
rem in promiſſa patria reperiamur, ubi ueræ ſunt opes, ueraq; gaudia. Hic in terris ni-
hil eſt ſolidum, nihil perpetuo bonũ, omnia ſeneſcunt, omnia occidũt. Michaël noſter ut
mihi perſuadeo illuc reuerſus eſt unde uenit, magnumq; illum diem lætus præſtolatur, in
quo ſurgentibus omnibus corpus ſuum ex puluere tollat, & gloria ueſtiat immortali.
Hæc me ſcribere epiſtola tua coẽgit, in qua nec grauitas deeſt neq; ornatus deſideratur.
Sed uidi etiam picturam tuam qua diuum Michaëlem expreſſiſti. Duæ in te res elucẽt,
eloquentia & pictura. Sed hac magis, in qua uel Appelli uel Zeuſi poteſ æquari. In alte
ra ſi perſeuerabis, gregem exibis & ad ſingulares uenies. Amant enim ſe artes hæ adin-
uicem. Ingenium pictura experit, Ingenium eloquentia cupit non uulgare, ſed altum et
ſummũ: Mirabile dictu eſt, dum uiguit eloquentia, uiguit pictura, ſicut Demoſthenis &
Ciceronis tempora docẽt. Poſtquã cecidit facundia, iacuit et pictura. Cũ illa reuixit, hæc
quoq; caput extulit. Videmus picturas ducentorum annorũ nulla prorſus arte politas.
Scripta illius ætatis rudia ſunt, inepta, incompta. Poſt Petrarcham emerſerunt literæ.
Poſt lotum ſurrexere pictorum manus, utrãq; ad ſummã iam uidemus artẽ peruenìſſe.

Laudo

A Laudo te, quem pictura summum, eloquentia mediocrem habet. Et hortor ut qualis es pictor, talem te uelis Oratorem præstare, ut dicendi facultas quæ olim apud Alemanos non utilis fuit, postea in exilium acta est, te duce priorem locum uendicet. Denique quia meam uideris amicitiam petere, concedo petenti libenter: quod recusanti ultro obtulissem in eo iam tecum his literis amicitiæ fœdus, meq; non uulgarem amicum do tibi ut me posthac ex arbitrio utare. Sciens quia non minus amaberis quàm amabis. Vale ex Noua ciuitate. Anno & cætera.

Oratoria ars ex Græcis in Italos, & modo ex Italis in Alemanos Theutonicos uenit. *Epist.* CXX.

Aeneas Episcopus Tergestinus Iurisconsultissimo uiro domino Gregorio Hainburgensi, S.P.D.

CIcero cum adhuc iuuenis apud Græcos mirificam orationem habuisset, admirabantur qui aderant omnes, mirisq; laudibus nomine Oratorem efferebant. Senex autem quidam amantissimus patriæ, inter omnium lætitiam atq; tripudium solus flebat. Mirati circumstantes, Quid est, inquiunt, quod te lætantibus cæteris mœrore cõficit. Tum ille, omnes, inquit, Græcorum artes in Latinum migrarunt, unica nobis & familiaris et charissima remanserat eloquentia. Sed hanc etiam Cicero nobis aufert, atque
B in Italiam secum ducit, nũ quid iusta est causa lachrymarum? Sic mihi hodie de te uisum est, cum in regia de studijs, quæ uocant humanitatis dissertares. Nam & Legistam & Theutonem superabas, & Italicam redolebas Oratoriam facundiamq;. Sed quod fuit mœrori Græco, mihi lætitiã præbuit. Neq; enim si Theutonia literis claret, quæ illas tradit Italia, minus habet literarum. Sunt scientiæ sicut & lumina, quæ de suo lumine lumen accendit, sed sibi retinet lucem & accipienti tenebras aufert. Inueni apud sanctum Gallum, quod Sueuorum est oppidum, in ueteri monasterio Bibliothecã peruetustam, ubi & libros reperi ornatissime conscriptos, quorum autores fuerunt Theutones: Mirabar cur hodie nihil eloquentiæ his in regionibus eluceret. Sed uenit in mentem apud Italos quoq; tempus fuisse, quo sepulta dicendi facultate Barbarorum iusticia dominabatur. Ante centum fermè annos et antea trecentis quadringentisq; non inuenies qui per Italiam sermonem habuerit tersum & lucidum. Sic pingendi sculpendiq; accidit arti. Si ducentorum trecentorumq; annorum aut sculpturas intueberis aut picturas, inuenies nõ hominum sed monstrorum portentorumq; facies. Priscis uero seculis Appellem atque Zeusim, Polycletum, Phidiam, & Praxitelem, magnos fuisse cõperimus. Et de statuarijs quidem ipsi uidemus, & Vergilio fidem habemus dum ait: Credo equidem uiuos ducent de marmore uultus. De pictoribus uero testimonia sunt clarissimorum uirorum, qui profecto minime tantis eos præconijs extulissent si picturam non aspexissent, sculpturæ, uel similem uel illa pulchriorem. Sed ecce iam reuixerunt sculpendi pingẽdiq; di-
C sciplinæ. Reuixit etiam eloquentia, & nostro quidem seculo apud Italos maxime floret. Spero idem in Theutonia futurum, si tu tuiq; similes continuare & amplecti totis conatibus Oratoriam decreueritis. Accepi apud Nurenbergam plebanum sancti Sebaldi uirum grauem tua permotum suasione, multis lucubrationibus historiam atque Rhetoricam persequi. Diligo ego uos ambos qui patriam moribus ornantes etiam literis munire studetis. Cæterumq; de Nilo fuit hodie nobis sermo: non uideo quo pacto ex paradisi monte progredi possit. Paradisum namq; terrestrem, quam delitiarum uocant, in Oriente positam uolunt, atque ex ipsa Eufraten fluere, quem scriptura Tigrim appellat: quamuis et Tigris alius in Armeniæ regione caput tollat, qui Solino teste, Eufratem fluuium in Persicum defert sinum. Nilus uero à monte inferioris Mauritaniæ, qui oceano propinquat, originem habet. Sic affirmare feruntur Punici libri & Iubæ Regis scripta. Si Solino credimus, & hic nunc latens nunc apparens diuersis argumentis deprehenditur is esse qui irrigat Aegyptum, & terminus est Affricæ atque Asiæ. Licet Lucano huius origo fluminis incognita uideatur dum ait: Egens si qua iacet nascenti conscia Nilo. Vale & quod uerbis fieri debuisset, scriptis accipe. Ex Noua ciuitate pridie Calendas Februarij.

Grates

Oratet refert de multis beneficijs, specialiter de equo uelocì propinato, *Epist. CXXI.*

Splendido & magnifico uiro domino Caspari Schlick imperiali
Cancellario, Aeneas Episcopus Tergestinus, S. P. D.

COgor sequi Regem quocunq; ierit, dum me poscit. Si manum retrahit longe fugiendum est. Ago tibi gratias, idoneum qui fugæ equum ministrasti. Tua sunt innumerabilia in me beneficia. Expectare uicem ex me non debes qui uix possem numerare quot me beneficijs cumulasti, beneficia ante præmiata sunt quàm exhibita. In animo quisq; suo benefactor præmium tulit. Quæcunq; possidemus uiuentes, hæres nobis morientibus uel inuitis aufert, solæ fugiunt hæredis manus auaricq; amico dispensantur animo. Reclusos in arca thesauros fures expilant: prædia latronibus patent. Nihil tam rigidè seruari potest quod fortunæ non subiaceat. Extra fortunam est quicquid donatur amicis: quas dederis solas semper habebis opes. Sic Martialis ait. Tua munificentia digna est laudum præconijs sempiternis. Ignorant te tempora nostra: Sic est inuidia, uiuentes urit, calcat, exterminat. Rari uiuentes laudati sunt. Recte noster Horatius uirtutem incolumen odimus, sublatam ex oculis quærimus inuidi. Sed uiue tu diu inuitis æmulis: laudabere uiuens. Et si tacuerint alij, nostra loquax non tacebit musa. Inuidia cessabunt fata: Non semper glacies Geticis horrent in agris. Nec semper mare uexant inæquales procellæ. Iã diffugere niues, iam campis gramina redeunt, & arboribus comæ crescunt: mutanãt omnia uices quæ sub Luna sunt. Nec felicia nec aduersa sunt immortalia: pruinæ succedit Ver. Pomifer æstatem sequitur Autumnus. Quãuis beatus es teipso, & tua uirtute contentus, speramus tamen beatiorem te cernere, soli & stellis acceptiorem. Vincet inuidiam uirtus, perpauci imò nulli sunt tui similes. Inhonoratam esse oportet curiam nisi tu quoque honoreris. Mittimus ista. Modo Laurentius meus ex Tergesto reuersus, ait se in foro Iulij rumorem excepisse, iam Mediolani potitum esse Franciscum Fortiani. Venetijs esse Oratores Galliarum & magni presbyteri legatos. In Regem Aragonum cuditur faba. Post Laurentium alius uenit ab Italia qui Mediolani nouitatem confirmat. Nescio credere prius quàm nostros audio nuncios. Timeo tamen & dari nostris uerba: Comiti facta suspicor. Sic sunt hominum ingenia, propinquioribus fauent, præsentia pericula formidantur, auxilia longinqua parum habent spei. Rex noster hinc abiturus cras existimatur, nouamq; ciuitatem repetiturus, & inde post triduum ingressurus Stiriam faustum sit illi precor iter. Commendo rem meam uestræ magnificentiæ, tuisq; me præsidijs fauoribusq; committo. Fuit hic magister Hubarum, ne dicam nugarum, uerba secum nulla feci, nec ipse mihi nutum annuit. Noui nihil actum esse sic silentium indicauit. Vale optime. Certumq; me tuarum reddito operarum. Ex balneis Austriæ, x v. Calendas Martij. Anno & cætera.

Assentitur precibus, & spondet efficere rogatum. *Epist. CXXII.*

Illustrissimo principi domino Sigismundo duci Austriæ domino suo,
Aeneas Syluius Poëta, S. P. D.

EFflagitasti modeste à me pridiè tibi ut amatoriam alicuius epistolam mitterem, qua suadere posses uirgini, quàm diligis, ut amare te sineret. Alius fortasse tibi hoc negasset, timens ne prolabereris. Ego annuendum duxi. Scio namq; humanæ uitæ conditionem. Nam qui non amat in adolescentia, in senio postmodum amat, quo tempore derisui est & uulgi fit fabula: quoniam ætas illa amori inepta est. Noscopræterea amoris consuetudinem, qui in iuuene torpentes uirtutes excitat. Hunc in armis exercet, illum in literis. Et studet quisque id agere propter quod amicæ placeat. Et quia uirtutes nomen bonum faciunt, uirtuti dat operam qui amat, ut ante puellæ faciem laudetur. Et quanquam hoc inceptum uirtutis præmium sit, probabile tamen est quacunque ratione uirtutes adipiscaris. Adolescentes insuper non sunt nimium cohibendi, ne languidi & inertes fiant, permittendusq; his est aliquis ludus, indulgendum est aliquantisper uoluptati eorum ut animum & cor sumant, ut sciant bonum & malum: ut uersuti as mundi noscant, illasq; cum uiri facti fuerint euitare sciant. Hac de causa gessi morem uolun-

A uoluntati tuæ,& optatam epistolam hac conditione tibi transmitto,ut amans non negli
gas studia literarum.Sed quemadmodum apes ex floribus mella decerpunt,sic tu ex a-
moris blanditijs uirtutem Veneris.Vale.

*Epistola plus audet uiuæ uocis oraculo referre mentis conceptum de pul-
chra puella. Epist. CXXIII.*

Hanibal dux Numidiæ, S. P. D. & seipsum dat singulari dominæ suæ in-
signi & formosissimæ uirgini Lucretiæ Regis Epirotarum filiæ.

VOlui te sæpius alloqui amoremq; meũ tibi notum efficere, sed ætas mea nimis ad-
huc uerecunda est,quæ non patitur, quod intra me sentio foras exire. Quàm pri-
mum incipio loqui mox rubor adest,timor impedit,& medijs uox in faucibus hæ
ret,nec cogitata possum effari. Timeo modestiam tuam ne me arguat: Vereor astan-
tes ne me derideant:Horresco meipsum ne balbutiens fiam.Hac de re quod statueram
dicere,decreui literis committere. Quia epistola non erubescit, non suspirat,non timet
quenquam. Forsitan arduum aliquid & perdifficile postulaturum me putas:parum est
quod uolo,hoc si mihi concesseris multum existimabo.Ego enim, modestissima uirgo,
fateor me tui amantem esse, captumq; tui uultus splendore, nec aliud die noctuq; cogi
to quàm te:tu mihi semper es in mente,te in corde & in animo gero:tu meũ desiderium
B es,tu spes mea,tu quies,tu refugium.Cum te uideo quiescit animus meus et se oblectat,
at cum abes nec te cernere possim,magnis urgeor stimulis,nec aliud meditor nisi ut quã
primum te reuisam. Hoc multiplici causa factum est. Nam & forma & honestas in te
concurrunt. Laudant Helenam poëtæ. At ego illam non existimo tibi fuisse similem.
Nec Polixenam tibi comparauerim,aut eam quam dilexit Hercules,Deianiram:tu om
nes uincis & pulchritudine & moribus quasi altera Philomena. A calce usq; ad uerti-
cem nulla est in te menda. Crines tui splendorem auri superant: Frons alta & spacioſa
est : Supercilia in arcum tensa debitis spacijs distinguuntur. Oculi tui tanquam duo
emicant sydera : inde sagittas emittis & uulneras iuuenes : hinc quos uis occidis,
& quos uis uiuificas. Nasus suis conueniens partibus, faciem mirifice honestat: Ge-
nas candore niueo respersas, modestus rubor intersecat. Quid labia corallina & cri-
stallinas referam,dentes & omnes oris tui partes,unde melliflua manant uerba: hinc ri-
sus ille progreditur qui me sæpe ad intima penetrat.O uirum felicem,qui labia illa mor-
debit,qui tales osculabitur genas, qui mentum tuum et cãdidiorem Scythica niue gulã
tuam poterit tangere. Nolo pectoris tui & illorum pomorum quæ ibi latent mentionẽ
efficere,ne referens nimis ardeam.Tu te scis quàm intra & extra formosa es. Ego mira
ri magis quàm digne commẽdare te possim. Hoc tantum quia mores tui regio fastigio
digni,et forma plus quàm dici possit honesta,ex duce me seruum tuum fecerunt. Tuus
C enim sum nihilq; magis cupio quàm rem gratam tibi efficere.Nec miror:Nam & Phœ
bus(ut inquiunt fabulæ)licet esset Iouis Regis Cretæ(quem uetustas pro Deo coluit) fi
lius,Admeti tamen Regis filiam amans, pastorem se fecit & gregem pauit. Ego igitur
libens seruio tibi, nec aliud à te postulo, nisi ut amare me sinas,& animo æquo feras, si
mei dicaris amatu,hoc est quod uolo,peto,exigo,nil postulo plus.Fer tuo ut amator di-
car.Nam & amator ero & seruus, tu modo annuas. Confitere dignam te fore,quàm
meliores & maiores quã ego sum ametur.Esset uix Paris aut Hyppolitus dignus amo-
re tuo.Tu tamen noli quærere formam.Nam et qui pulchri sunt,superbi etiam sunt,nec
stabilem habẽt amorem.In me erit amor perpetuus,qui natus in adolescentiæ meæ flore
cum ætate crescens ad senium perducetur, dummodo tu mihi faueas & me adiuues,
quem tamen non debes despicere. Nam & mihi non negauit Deus mediocrem formã.
Sunt mihi præterea opes multæ quæ omnes erunt tuæ,si uicem amoris rependeris.Ach
quid dixi,nimium erraui:non ut ames peto sed ut amare sinas,hoc si tua ex gratia impe-
trauero beatus sum.Tu quid factura sis rescribe.Et uale animula
mea,delitiæ meæ,corculum meum.

Redarguit consanguineum auxilium à se petentem. *Epist.* CXXIIII.

Vuenceslaus regiæ Cancellariæ scriba, S. P. D. Ioannni *de Buchau fratri charissimo.*

PVlsas me crebris literis ut hospiti tuo panem soluam quem comedisti, quasi tuus cibus mea pinguedo sit. At ego non inebrior uino quod bibis, nec me tua pulmentaria iuuant. Tu da pecuniam, quia consumpsisti cibaria. Ego meum aurum cudere quia uix tantum scribendo acquiro quantum sufficit. Thagus Hispaniam præterfluit, Pactolus Asiam, qui duo fluuij harenas dicũtur aureas habere: huc tibi eundũ est si aurum petis. Cãcellaria regia inops est, uixq; suos ascriptitios nutrit. Ego plus tibi feci quàm deberem, quia uestem quam emeram nouam, dedi ut te ab hospite quasi captiuum redimerẽ. Martinus quem Pannonia genuit, Italia nutriuit, Gallia pastorem habuit, & omnis Christiana ueneratur religio, nudo, pauperi, medium paludamentum prebuit: Ego solidam dedi pallam. Nunc quæreris non satis esse hanc: quid ad me, tu uideris. Quod potui hoc feci, nisi sufficit, quære aliunde quod sufficiat. Vir maturus es, ætate longæuus, non tibi honori est alienum subsidium quærere cum possis ex tuo officio uiuere: quod si tenue est quid ad me. Proximus sum egomet mihi, ego mihi prouidebo, non curo quid hospes dicat. Vestem sibi non me dedi: utatur ut libet, si satis est habeat quod suum est, sin minus, in te actio est. Me satis est uestem amisisse. Nihil ad me uxoris Iob uerba, nihil maledictio. Nemo lædituri nisi à seipso. Cupiat mihi mala quicunque uult, nisi opera faciam malo digna, inanum maledicitur mihi. Ego te rogo & alios omnes mei sanguinis homines, me ut iam missum faciatis: quia non sum in spem natus omnibus, qui uix mihi sum satis. Viuite uos ut potestis & me nunquam fuisse natum credite. Cogitate omnes quomodo lucrificare animam possitis. Id quoque ego curabo. Reliqua uana, caduca, nulla sunt. Hodie sumus, cras non erimus. Ideo ædificemus illic ubi neque tinea neque ærugo est, ubi nec fur nocet neque latro. Illuc meus fertur cogitatus: Illic ut me quæras uolo, & utinam inuenias. De libris alijsq; rebus tuis fac quod iusti est, & aliquando cogita sine me posse uiuere, qui possum & statim mori & multum uiuere, sed omnia in manu Dei sunt, ideo illi seruiendum est. Tu uale & desine me amplius lacessere iniurij. Datum Viennæ.

Captat benevolentiam & petit sibi aliquos libros accommodari. *Epist.* CXXV.

Aeneas Syluius Poëta, imperialisq; Secretarius, Magnifico & generoso domino, domino Henrico comiti de Lupfen domino suo. S. P. D.

IN scriptis ueterum tria inuenio quæ nostri partim negligunt, partim assequi non ualent. Elegantiam enim & grauitatem sententiarum quibus uetusti codices redolent, nequeunt nostri seculi homines imitari, quod usitatissimum æuo priori fuit. Alloctiones singulares enunciare, & si in epistolarum capite ponere possent nostri, sed supina quadam ignorantia decepti, dum blandiri uolunt, omnem orationis textum confundunt. Vos precor, inquiunt, uobis supplico Cæsar, uestram maiestatem appello: uestrũ officium imploro: uestram clementiam obtestor: reddite iudicium inopi: iudicate potentem: meam calamitatem inspicite: nemo uos magis quàm iustitia mouet Cæsar. Et in hunc modum infinita. Hoc & mihi facere liceret, sed ueterem morem magis commendo. Et cum summos illos imitari sapientes in eloquentiæ atque Philosophiæ studijs nequeã, in hac certe parte ipsorũ uestigijs inhærebo. Ideo te, quamuis claro sanguine cretus et multa doctrina sis fretus, singulari appellatione saluto. Et sicut Iulio Cæsari scribẽs Cicero se ante ponebat, sic & tu æquo animo feres Aeneam tuum in ipso primo epistolæ angulo intueri, quia non arrogantis est, sed uereres imitantis, quorum ignorantiam modernorum scientiæ præfero. Nunc quid ex te uelim paucis accipe: Retulit mihi uir mitis et amicissimus, imò alter ego, Michaël de Phullendorff notarius imperialis, te pluribus libris abundare, quorum nomina etiam mihi præscripsit. Inter illos nonnulli sunt quos uisere cupio, non quod antea non perlegerim, sed quod diu illis carui. Et sicut ami-

A cus post magnam temporis intercapedinem auidus est amici uidendi, sic mihi cupiditas est contubernales illos meos quibus nimium priuatus fui, in domum recipere & per aliquod tempus esse cum eis. Hoc potest mihi præstare humanitas tua ut me Michaël instruxit. Est enim apud te Ouidius de Tristibus, de Arte amãdi & Amoris remedio. Terentius quoque Comicus, et Hieronymus in epistolis: quos tam expeto relegere quàm nunc paschalem adesse diem, ut piscibus atque oleribus & oleo semotis, uesci carnibus possim: quod desiderium si tua benignitas impleret, magno me tibi nexu retinebis obnoxium. Erubesco dum sic scribo. Namq; cum nulla inter nos usura præcesserit, nullaq; notio, temerarium quodammodo uidetur me beneficium ex te petere. Quisquis enim poscere aliquid cupit, ante omnia se dum metiri & an impetratu sit dignus rigida trutinare censura, ne postulatis carens & damno & irrisione mulctetur. Sed neque ego hoc prætermisi. Sunt enim nonnullæ rationes quæ mihi spem faciunt te meis uotis annuiturum, quas breuiter tibi exponam ne me temere atque inconsulte motum iudices. Omnes qui libros cumulant, aut oblectari illis & fieri legendo peritiores cupiunt. Aut uidere amatores sapientiæ uolunt, ut transeuntes per uiam digitulis monstrentur. Hi sunt qui magnas & pretiosas habent Bibliothecas. In quorum pluteis Aristoteles, Plato, Cicero, Seneca, Vergilius, Liuius, & omnis uetustas delitescit. Priores quidem ut gaudium
B perfectum habeant, opuscula communicant, commodant, & incommodatum recipiunt, transcribi permittunt, & tantomagis exultant quanto uulgatiora sapientum uirorum uolumina conspicantur. Alij uero tanquam thesaurum libros recondunt & corrodi potius tineis, & opicis muribus ferunt quàm in apertum dari uelint. Nec tam diligenter uellus aureum draco custodiebat, aut aditum Orci Cerberus quàm isti suos libros, quorum duntaxat marginibus & aureis oblectantur, nunquam quid interius sit aut legentes aut intelligentes. Quod si tu ex his esses nunquam uel tibi scribere uel te alloqui tentassem. Sed aiunt omnes qui te norunt, similem prioribus esse qui Poëtas & Oratores non ut in tetro carcere claudas, sed ut ad tuam & communem utilitatem publices, emere congregareq; studeas. Aiunt præterea te fore in omnibus rebus liberalem, benignum, munificum, & tum in omnes homines, tum in eos qui tuorum studiorum amatores sunt, largum atque beneficum. His ergo allectus moribus decreui has meas literas ad te dare, teq; hortari, rogare, obsecrare, ut per aliquod tempus in usum meum Oratores & Poëtas quos præscripsi uenire permittas: quoniam ad te nihilo peiores reuerterentur, sed potius per ridentia prata & floridos agros uerni tẽpore transeuntes me cum, post quam confabulati aliquantisper fuerint, tanquam recreati alacriores te repetent. Quia nullus est tam gratus locus, nulla societas tam iocunda, cuius non aliquando emergat satietas. Missos igitur illos fac ut non solum mihi, sed ut ipsis etiam geras
C morem. Ad hæc accedit Michaëlis, quæ apud te est familiaritas, huic etiam placebis. Et is uadem cum domino Vuilhelmo Racet prothonotario regio & tui obseruantissimo se dabit, libros non ituros esse sinistrorsum, sed ad te pura fide remeaturos. Addo & tertium quoniam mihi etiam libri sunt quorum te potero cum uoles participem facere, & sic uicissim tu meis uteris opusculis & ego perfruar tuis. Vt ergo finem epistolæ donem, credo me non esse stulta petitione usum, si id postulo quod moribus tuis est consentaneum concedere. Si tute mihi potes annuere, si tua etiam in eo uersatur utilitas, si non solum meam sed etiam Michaëlis amantissimi tui commoditatem promoueo. Tu fac ut ratione potius obtineam quàm cæca fortuna repellat: mihiq; uti mancipio impera. Datum in Noua ciuitate Austriæ, quinto Idus Aprilis Anno M.CCCCXL.

Heraldorum nomen & officium unde exortum sit. *Epist. CXXVI.* D

Aeneas Dei gratia Episcopus Senensis, Domino Ioanni Hinderbach, Secretario regio & amantissimo fratri, S. P. D.

QVærere multi solent unde sit Heraldorum nomen exortum: Quis Heraldos primos instituit, & quid officij genus hoc hominum inter mortales habeat. Quæres mihi quoque aliquando fuerunt dubiæ. Sed cupienti plurima nosse, ut est humanum ingenium, quærentiq; certior fieri apud Angliam, quæ olim Britannia dicebatur, in sacrario nobilis ædis sancti Pauli Lundonensis, uetus historia in manus uenit, ante annos sexcentos, ut signatum erat, conscripta, quæ si uera est & mea potest & aliorum satisfacere cupiditati. In ea quid inuenerim tibi scribere decreui, ut acri tuo iudicio cum uiro primario & doctissimo Domino Vlrico de mõte solis quid tenendum sit censeas, mihiq; rescribas. Autor historiæ Thucidides Græcus annotatus erat, quem fama celebrem clarum nouimus, translatoris nomen nullum inueni. Constat tamen peritum fuisse, qui magnum illum et facundissimum autorem Latinæ linguæ non minorem quã Græcus est reddidit. Non teneo uerba historiæ, ut erant contexta, sententiæ memini: in ea ad hunc ferè tenorem scriptum erat: Heraldi sunt qui apud maiores nostros Heroës uocitabantur, quos maiores hominibus, dijs minores fuisse tradunt. Nam quem Prisci rebus gestis insignem uidebant, gratum populis, uirtute sublimem, in Deorum ce- B
tum colligebant, si modo miracula extabant, quibus eum supra naturam aliquid operatum fuisse constaret. At si miraculi nihil erat, uirtus tamen admirabilis uidebatur, hunc neque Deum neque hominem compellare phas putabant, sed medium inter utrumq; sortiti uocabulum, heroẽm uocabant, quasi semideum: Sic Heroës introducti à quibusdam corrupto uocabulo Heraldi sunt appellati. Illos autem instituit primus omnium Dionysius qui etiam primus armatus & cum exercitu inuasit Indiam, ac rudes illos & agrestes homines, corticibus arborum, & crudis ferarum carnibus utentes in urbes legit, boues aratro iungere, frumenta serere, Deos colere, nutrire comam, mitram ferre, et unctiones docuit ungentorum. Fuitq; his dator uini sicut & Græcis, armauit eos armis Martialibus & ad usum uitæ cultioris erexit. Quibus compositis cum uellet abire atque alias lustrare regiones, fuerunt complures in eius comitatu qui iam senio confecti & assiduis attriti laboribus, neque remanere uolebant sine rege, neque sequi ducem uolebant. Recessurumq; principem, lachrymis & fletibus obsecrabant ut sui misereret. Ad quos Liber pater, ponite curas, inquit cõmilitones fratresq; mei, diu pugnastis, diu me secuti estis, ego alia ex alijs in fata uocor, uocis iam parata quies est, & hic præmia laboris uos manent. Sistite hic & urbem hanc, terram quam uestri mihi lacerti quæsiuerunt, possidete. Ego uos hodie militiæ laboribus absoluo, ueteranos milites esse uolo, Heroasq; uocari. Munus uestrum erit reipublicæ consulere, fontes arguere, laudare probos, F
cæteris muneribus uacabitis: quocunque gentium terrarumq; ueneritis, uictum uobis Reges uestitumq; dabunt, honoratiores apud omnes eritis. Xenia uobis principes offerent, suasq; uestes condonabunt. Stabit fides dicto uestro, mendatia horrebitis, proditores indicabitis, qui fœminas male habent, hos infames asseuerabitis. In omni terra libertas uobis esto, securusq; uobis transitus & incolatus. Si quis uos uestrumq; uerbo factoue angariauerit quempiã, gladio ferietur. Cæterum ex amicis meis bacchosissimũ Spartebam uobis Regem Indisq; constituo, qui uobis alimenta præbeat & annuas stipes. Qui custodiat priuilegia uestra, & honoratos uos habeat ex grege uestro ad regni fastigium euocatus: uos illi consulite, & posteris. Cuius si genus defuerit, ex uobis uestrisq; liberis reges Indorum sumite. Atq; sic adhortatus Heroas Dionysius ex India duxit exercitum. Spartembas autem regnauit super Indos quinquaginta & duos annos. Budamq; filium successorem reliquit, qui cũ regnasset annos uiginti, instituto filio Cradena uitam finiuit. Ac post eum per duodecim generationes Heroum soboles usque ad Herculem regnauit in India. Hercules autem cum domitis terrarum monstris, ac sæuitia tyrannorum deleta, penetrasset, Indiam regnum Heroum in se recepit. Priuilegia

tamen

A tamen his non ademit, sed auxit eorum numerum conscriptis inter eos qui secum ab Hispania & Mauritania militauerant, & contra Gerionem triplicis animæ, & Antæum terræ filium arma tulerant, longis itineribus & senecta ætate defunctis. Sed cum uenisset ad mortem multosq; filios haberet. (multis enim mulieribus matrimonio iunctus fuit) unicam autem filiam sustulisset Pandeam nomine, huic regnum commisit. Et ut ostenderet Heroas quanti faceret præ cæteris liberis, unum ex numero Heroum nomine Iobarem, uirum filiæ dedit, qui Regem gereret quingentosq; huic elephantes, quatuor milia equitum, & centum triginta milia peditum constituit quibus regnum tueretur. Ex hoc natus est Polimbotras à quo dicta est, urbs maxima Polimbotra. Cuius posteritas usque ad Alexandrum magnum per centum & trigintaocto Reges Indiam gubernauit. Ex quibus ortus est Porrus, cuius uirtutem miratus est Alexander, atq; adeo dilexit ut uictor uicto regnum dignitatemq; restituerit. Tum quoq; Alexander ex suis militibus Heroas legit senes quingentos, longa & laboriosa nimis militia contritos, quos Porro commendauit, quibus singulis annis in singula capita uiginti argenti talenta daret: adiecitq; priuilegijs Heroum ut auro & purpureis coccineisq; uestibus & paludamento uti possent. Quin & arma regia & insigne deferre quouis gentium terrarumq; loco fuerint. Si quis hos manu pulsasset aut uerbo læsisset, eum capitis reum esse
B bonaq; sua fisco deberi. Sic Thucidides ut ille refert qui transtulit, qui similia Herodotum & Didimum & Magastenem & Xenophontem sentire contendit. Additq; demum ex persona sua autor ignotus. Habemus igitur Heraldorum nomen idem significare quod apud ueteres Heroum significabat, Dionysiumq; primum hoc genus hominum apud Indos instituisse. Officium eorum esse ut Regibus assistant, ut consulant rei publicæ ut uirtutes extollant, uitia fulminent. Nec aliud sunt quàm milites ueterani qui post multa egregia facinora multaq; bella mirificè confecta & amplissimos triumphos exhausti uiribus fessiq; senio à labore militari remittuntur, & in curiam consulturi accersuntur. Traditum quoque apud maiores est huiusmodi homines semper honoratos fuisse, ac tum Saulis tum Dauidis, Salomonis, tum cæterorum Regum Hebræorum latera constipasse. Quin & inter Machabæos hæc dignitas locum obtinuit. Legimus & Iulium Cæsarem, cum, uicto Pompeio, in Aegyptum perrexisset, hoc nomine & hoc honore plerosq; suos commilitones donauisse, qui secum & in Gallia & in Britania & in Germania et in Græcia, forti pectore militauerant, iamq; torpente senecta languebant. Nec Octauianus Augustus hoc præclarissimum genus hominum neglexit, qui superato apud Accium Marco Anthonio extincta Cleopatra, cum Parthorum superbia timore posito, ueniam postulasset, ablatoq; Marco Crasso cum preciosis muneribus signa remisisset, tum Reges Indorum ad famam tanti nominis moti usq; ad Hispaniam
C legatos misissent, ac ultro parere se Romano Imperatori obtulissent. Cum submerso Cantabro terra mariq; pacem Romanus populus haberet, clausissetq; denuo iam portas, huiusmodi fertur legem tulisse. Omnes idcirco mortales exercere se solent & obiectare periculis, et aliquando pace frui quiete possint. Nec labor est ullus qui præmia non expectet. Ea propter maiores nostri militibus qui bene pugnauissent, non solum stipendia quibus se suamq; possent nutrire familiam, sed honores amplissimos constituerunt ut coronas, armillas, hastas, & alia uirtutis insignia quasi solamen & præmium laboris exacti. Similiter & nos facere decet, qui dijs fauentibus & magna uirtute militum rem Romanam restituimus, & altam pacem toto reformauimus orbe, ne milites qui longa & durissima nobiscum bella peregerunt, ac plurimum sanguinis tum sui tum hostium effuderunt, sine mercede tanti laboris euadant. Quisq; ergo per decennium nobiscum militaueris, si modo quadragenarius fueris, siue pedes siue eques stipendia mereueris, militia post hac & omni labore uacato, Heroas esto, ueteranusq; miles. Nemo te ciuitate, foro, templo, hospitio, domo prohibeat. Nemo tibi crimen ascribat, onus imponat, pecuniam ex te quærat. Si quid peccaueris, solam Cæsaris uindictam expectato. Quicquid turpitudinis admiserint homines, te iudicem propalatoremq; timeant, seu priuati seu principes fuerint. Quod dixeris affirmaueris q; , nemo falsum arguat. Libera &

aperta tibi omnia itinera locaq; sunto. In ædibus principatum mensa tibi potusq; esto. D
Stipendia quibus te tuamq; domum seruies ex publico quotannis habeto: quam legitima face duxeris uxor, cæteris fœminis præferatur: quē exprobraueris infamemq; duxeris, hic reprobatus homo & infamis esto. Arma, insignia, nomina, & ornamēta Heroas ferto quæ Reges decent. Quæ dicere aut facere uelis ubiuis gentium locorum nationumq; facito. Si quis tibi iniurius fuerit, ceruice careto: utq; senectuti tuæ quietius, Cremonensium qui contra uos Anthonij partes fouerunt, agros tibi tuisq; similibus uirtutum diuidendos assignamus, qui si pauci fuerint, addimus & Mantuanos, ut bona fide & alta uirtute profuisse te reipublicæ gaudeas. Sic Octauianum ueteranos suos honorasse confirmant. Decreuerant idem Penus Hannibal facere, nisi fortuna fractus aduersa Antiochi Regis & Prusiæ coactus fuisset supplex tribunalia petere. Comperimus Attilam Hunorum Regem quamuis efferatum & inanem gloriam, similia suis ueteranis priuilegia contulisse. Neq; Theodericus Gotthorum maximus et audentissimus Rex Heroas inhonoratos reliquit, quibus & ciuitates & prouincias tributarias fecit. Carolus autem magnus qui primus post Græcos apud Romanos suscepit imperiū, Germanus homo ex antiqua Francorum prosapia natus, postquam Saxones sæpius rebellantes multa ui domuit, ac feces Hunorum Longobardos ab infestatione Romani præsulis exterruit, suscepto Cæsaris nomine & Augustus appellatus, milites omnes qui tanti laboris comites fuerant, in hunc modum honore fertur & libertate donasse. Ite, inquit, milites mei, uos Heroës uocabimini, socij Regum & iudices criminum. Viuite posthac laboris expertes, cōsulite Regib⁹, & publico nomini turpia corripite, fauete fœminis, iuuate pupillos, consilio circundate principes, ab his uictum, uestitū, stipendiumque petite. Si quis negauerit, inglorius infamisq; esto. Si quis iniuriam uobis intulerit, reum se maiestatis agnoscat. Vos autem caueritis ne tantum decus tantumq; priuilegium iusto bellorū labore partū, aut ebrietatis, aut scurrilitatis, aut alio quouis uitio maculetis. Ne quod uobis largimur ad gloriam, redundet ad pœnam, quam de uobis sumendam si forsitan excesseritis, nobis & successoribus nostris Romanorum Regibus perpetuo reseruamus. Hæc sunt quæ de nomine & institutione Heraldorum quos Heroas fuisse constat, apud antiquos scripta comperimus. Cur autem nostris diebus, qui nunquam militarunt, et abiecti quidam homines hoc nomen assequuntur, nescio cautum nisi quia omnia degenerant, nec est hominum genus quod stet suis legibus. Nam & indocti doctioris insignia recipiunt, & qui nudum nunquam ensem uiderunt, militiam profitentur, nitentq; calcaribus aureis: atq; ut de nostra dignitate dicamus, absq; moribus, sermone leues atq; uita, cathedram Pontificalem audemus ascendere. Quærre religiones, percurre mechanicas artes, omnes oberrāt, nihil est quod suis legibus puris inuiolatisq; perseueret. Vale & si quid habes quod consonet autoritate dignum & fide, scribito nobis, nostri memor & amans. Cuius rei Michaëlem Pfullendorffium consecretarium tuum & nostri diligentem doctrina plenum, aut iudicem aut arbitrum experiemur. Ex Vienna Kalendas Iunij, Anno domini. MCCCCLI. E

Passagium qu⁹ in difficile cō duci possit in effectū arguitur pluribus ex rationibus, Epist. CXXVII.

Literæ ad me tuæ amantissime Leonarde, duplicatæ & triplicatæ peuenerunt: In omnibus hortaris me magnopere ad rem bellicam instituendam pro mea uirili, quando apud Cæsarem seruio, operas nauem: facis ut Christianum decet, & hominem Senis natum, cuius est (nescio quare id fiat) quo minus potest eo magis de communi bono anxium esse. Laudo tuum cogitatum, tuas curas probo. Vtinam tui similes rebus maximis præessent, credo multo melius Christianitati esse cōsultum. Namq; si uerum dicere libet, nimia est inter orbis nostri rectores somnulentia, aut aduersus officiū, aut præter officiū omnes intenti sunt. Arbitror te iā cognouisse quæ sunt apud Ratisponā gesta & quàm negligenter eò conuentū est. Ex Italia cōparuere. Nā legati Venetorum prius solucum audiuere concilium quā Bauariā ingrederentur. Vnus mihi uidetur super omnes laudādus princeps Philippus Burgūdiæ dux, qui etsi esset Britānico bello implicatus, uocatus

A catus tamen ad conuentum, qui pro salute populi Christiani erat indictus, noluit excusari, noluit reipublicæ deesse. Congregationem quæ commune bonum tractare uidebatur, sua præsentia uoluit esse priuatam. Venit igitur Ratisponam, iturumq; se contra Turcos in persona propria pollicitus est, si uel Cæsar uel Rex Vngariæ, uel alius magnus princeps exercitum duceret. Si minus, missurum sequas posset copias, neque his in rebus excusatum se habere uoluit, nisi tale sibi superueniret impedimentum quod tota Christianitas legitimum reputaret. Quis hunc satis commendare principem posset? Nemo est inter Christianos cui minus timendi sunt Turci & infideles ceteri quàm duci Burgundiæ. Nemo tamen est qui pro depulsandis atque comprimendis hostibus fidei solicitior eò reperiatur. Vnde ista mens hominis? Non cupido rapiendi hunc trahit, cui sunt opes infinitæ: non spes ulla uoluptatum, quibus frui uictores putant, qui est iam æuo profectior. Et si delitias amet, nusquam maiores quàm domi reperiat. Non augendi dominij ratio, qui se nouit in Græcia aut Asia nequaquam regnare posse. Sed est hic religiosus princeps, amat Ecclesiam matrem suam. Cupit fidei nostræ consultum esse, dolet cum audit Christianum nomen blasphemari. Miseretur infelicibus animabus quæ dietinus in captiuitate à Barbaris rapiuntur. Pudet eum ignominiæ quam Turci nobis inferunt. Est enim nobilis animus, non po-
B test mens alto sanguine nata, non alta meditari. Nihil turpe ferre potest generosus spiritus. Videt se dono Dei amplissimis & populosissimis regionibus præfectum, multisque beneficijs cumulatum, non uult ingratus uideri. Recognoscit munera in se diuina esse quàmplurima, uult pro sua facultate uices reddere. Meminit Ioannis patris sui, quem Turci pugnantem pro fide Catholica captiuarunt. Cupit ulcisci paternum uulnus, imitarique maiorum suorum uestigia, quos pro fide Orthodoxa constat fuisse ardentissimos. Huius igitur opera factum est, quod in conuentu Ratisponensi nonnulli articuli conciperentur, quorum ego copiam rectoribus nostræ urbis feci. Nec me dubium tenet, quin tu illorum notitiam habeas. Nam & illustri dominio Venetorum apud quod nunc moram trahis, articuli per suos legatos huiusce modi missi sunt, quorum si fiet executio, nihil erit nostræ religioni timendum. Cæsar huiusce rei cupidus nouum apud Franckfordiam Concilium indixit: Id futurum est tertio Calendas Octobris. Cæsar aut eò se, curiamque suam transferret, aut præsidentes plena potestate suffultos mittet, neque negligetur quàntū in se erit conuentus. Nunc quoniam de me multa dicis, referabo tibi quæ mihi incumbunt. Optaui domum reuerti, uisere amicos, consolari ac pascere quocunque tandem pastu ualerem meas oues, supplicaui Cæsari, benignam mihi ut licentiam præberet, qua patrios lares peterem: non obtinui. Ait enim sua serenitas necessaria sibi esse seruitia mea,
C dum instat apud Franckfordiam dicta dies. Eam ob rem fero moleste meum exilium, uereorq; quod nuper sum expertus. Etenim cum Ratisponam pergerem, inuasit me dolor pedum quem podagram medici dicunt, quæ res mihi intereundum acerbissima fuit. Non tamen neglexi commissum onus. Iter cum magno labore peregi, adeo ut pede ad sellam suspēso unius diei uiam fecerim, cum inter asperrimas Alpes non esset quadrigis locus. Idem timeo, ne mihi nunc accidat, si, ut mentem intelligo Cæsaris, uel mittar inter legatos, uel suam sequi Serenitatem iubear. Sed quid agam, quis ego sum, qui tantum imperium effugere possim? Video insuper res maximas esse, ad quas teneor, & uniuersæ Christianitati utiles. Quid ni laborem pro facultate mea: statui manere, & ad meum exilium paucos menses addere, donec Franckfordium consilium finiatur. Impartiar meas operas in commune bonum. Et si nequeo grandes manipulos in aream ferre Dominicam, at saltem spiculas aliquot in horreum Ecclesiæ referam. Neque enim Deus noster tam facta hominum quàm mentes inspicit. Et laudatam in Euāgelio mulierculam legimus, quæ duo æra minuta in gazophilaciū obtulit. Illud autem oro Leonarde amantissime, ne uel passagium cōtra Turcos instituendum Italiæ paci compares, uel me monacho qui illam concluſit, æquiparandum putes.

Namq; ſi pulcherrime & uere dicis, nullam eſſe perſonam adeo tenuem, per cuius manus nequeat, ſi uelit diuina maieſtas, res maximas conficere. Et addis exemplum noſtri temporis. Nam pacis Italicæ humilis, & quodammodo deſpectus Heremitarum ſancti Auguſtini monacellus autor habetur. Non eſt tamen æqua rerum & perſonarum proportio. Pax enim Italica etſi, ut ais, Romæ ad maturitatem perduci non potuit, adeo tamen in alto illo ſummi præſulis igne conſiſtoriali decocta fuit, ut paruo poſt modum ſole potuerit matureſcere. Erant & partes quæ contẽdebant longo deſeſſæ bello, contritæ atque exhauſtæ, intelligebantq; niſi concordiam amplecterentur utrinq;, funditus eſſe pereundum. Nec plurima erant capita, quorum ſenſus combinandi ad conficiendam Italicam pacem uiderentur. At negotium hoc gerendi contra Turcos belli, rude adhuc indigeſtum, & penè intactum eſt. Nec Germaniæ aut Galliæ principes, quorum potiſsimè mentes excitandæ ſunt, ſatis intelligere poſſunt, quid ſua non interſit, contra Turcos arma mouere, qui ſunt ab eis remotiſsimi. Quis inſuper Galliam aut Germaniam armet, niſi cerebra penè infinita conſumgat. Adde quod omnes Italicæ uires ad maritimam claſſem ſunt uertendæ. Qualis deinde inter me & monachum Italicæ pacis inuentorem, comparatio cadit? Fateor quia nihil eſt repertori ac rectori orbis factu difficile, uelle illi & poſſe unum eſt. Nec inficias eo, ſpirare ubi uelit ſpiritum Dei, qui & aliquando infima mundi eligit, ut fortia quæque confundat. Sed audi perſonas, quàm diſpares adnectis. Ego illum monachum, qui partes Italiæ diſſidentes compoſuit, crimine mundum, longa uitæ ſanctimonia comprobatum, doctrina plenum, nihil miror ſi Deus inſtrumentũ elegit per quod pacaret Italiam. At iſthæc, quam tuis turpitudinem prodo meam, longe à me abſunt. Habet in me Deus multa quæ puniat, nulla quæ præmiet. Quo igitur pacto me uelut organo magnis in rebus utatur. Vereor uereor, ut te uera non celem, ne dum me grandibus ingero negotijs, impedimento magis quàm promotioni reperiar. Tu deſine de me tibi multa promittere, ac domi quàm foris malis, cimbam fortaſſe nõ inutiliter regam. Nauis magnæ ſi clauem te nuero, & me ſimul, & nautas perdam. Franckfordiæ ſi fuero naucleros inueniam optimos, atque ipſe remigis officio fungens peccatorum meorum partem delebo? Hæc tibi de me uolui dixiſſe. Nunc de ordine dato pauca differam. Scripſiſti uocandos eſſe multos ex Italia ad Concilium Ratiſponenſe, putaſti id futurum Conſtantienſi ſimile ne dicam Baſilienſi, quod in annos uiginti protenſum eſt. At noſtrum, exacto menſe, finem accepit. Indictum eſſe aliud, huc rurſus uocantur ex Italia Rex Arragonum, Veneti, Ianuenſes, Florentini, Senenſ. Lucani. Comes quoq; Franciſcus, quamuis non eſt inueſtitus de ducatu Mediolanenſi accerſitur, & dux Mutinæ, Marchiones inſuper Mantuæ, Montiſferrati & Saluciarum. Videbimus quantus erit noſtrorum feruor Italorum. Regibus quoque Franciæ, Angliæ, Bohemiæ, Vngariæ, Poloniæ, Daciæ, Sueciæ, Norruuegiæ, Scotiæ literæ dantur, ut ad conuentũ mittant. Principes Alemaniæ adeſſe, comitates mittere legatos iubentur. Si erit conuentio grandis, ſpem benè gerendæ rei ſummam, ſi pauci conuenerint, obrigeſtam dices. Quid ſentis? quid putes futurum? Mallem tacere: Mallem opinionem meam eſſe falſiſsimam ac mendacis quàm ueri prophetæ nomen. Dicam tamen quod meus præſagit animus. Non ſpero quod opto: nil boni menti meæ perſuadere poſſum. Quare inquis? Quare inquam, ego bene ſperem? Chriſtianitas nullum habet caput, cui parere omnes uelint. Neque ſummo ſacerdoti, neque Imperatori quæ ſua ſunt dantur. Nulla reuerentia, nulla obedientia eſt: Tanquam ficta nomina, picta capita ſint, ita Papam Imperatoremque reſpicimus: Suum quæque ciuitas Regem habet. Tot ſunt principes quot domus. Quomodo tot capitibus, quot regunt Chriſtianum orbem, arma ſumere ſuadebis? Age dicito, concurrere in bellum cunctos Reges. Cui ducatum dabis? Quis ordo in exercitu erit? quæ diſciplina militaris? quæ obedientia? quis paſcet tantum populum? quis intelliget uarias linguas? quis reget diuerſos mores? quis Anglicos amicabit Gallicis? quis Ianuenſes

A enses coniunget Arragonensibus? quis Theutones Vngaris, Bohemisque cõciliabit? Si paucos contra Turcos ducis, facile succumbis. Si multos, confunderis. Vndiq; sunt Angustiæ. Perge ultra atq; inspice Christianitatis uultum. Pacata, inquis, Italia est: facile aduersus exteros arma sumet domi quieta. Nescio quàm quieta. Inter regem Arragonum & Ianuenses adhuc belli reliquiæ manent. Nec Ianuenses hi sunt qui contra Turcos pugnaturi credantur, quibus tributa pendere dicuntur. Veneti cum Turcis fœdus percussere. Et quamuis aiunt se sumpturos arma pro nostra fide, si cæteri Christiani bellum Turcis indicant. Quis hanc conditionem implebit? Vocare nunc, rogare atque excitare Venetos oportebit, qui cæteros imitati essent, si pax eis cum Turco non esset. Quid cum Italis facies, quando duæ nauales potentiæ, & quidem maiores desunt? Rex Arragonum quamuis est potentissimus, & ad commune bonum ardens, haud quaquam solus bellum nauale contra Turcos agitabit. Summi Pontificis quanta sit classis non ignoras. Deficit igitur nobis altera belli pars. Nam cum terra mariq; Turcos uexare propositum esset, deficientibus Italis nihil est quod de maritimo bello speremus. Patebit Asianis Hellespontus. Etsi terra bellum geratur, infinitas ex Asia copias in Græciam Turci traducent. In Hispania nosti quàm multi sunt Reges potentia, regimine, uoluntate & opinione dispares? Neque illi in extremo iacentes occi
B denti ad septentrionem trahendi sunt. Estq; quod agunt cum Granatensibus domi. Rex Franciæ, & si toto regno pepulit hostem, marinas tamen oras inquietas habet, nec militem extra regnum audebit mittere, dum classes ex Anglia repetinas timet. Anglici nil aliud animo gerunt, quàm ut repulsam ex Francia uindicent. Scoti, Dani, Suetí, Noruuegíj in ultimis orbis oris siti, nihil est quod extra domum queant. Theutones inter se diuisi nulla in parte cohærent. Ciuitates cum principibus dissident. Ipsi inter se principes nullo concordiæ uinculo tenentur. Suitenses cum ducibus Austriæ uetus odium tenent. Comes Palatinus Archiepiscopo Maguntino infestus est. Ducatus Lutzelburgensis inter Regem Bohemiæ, & ducẽ Burgundiæ litigiosus pendet, quamuis sunt ad Calendas usque Nouembris in eam rem inducíæ. Duces Saxoniæ de sexaginta castellis cum Bohemis litem habent. Vratislauienses requisiti per Bohemiæ Regem, homagium facere recusarunt, nisi ad se Rex proficiscatur. Pruteni, qui religioni sanctæ Mariæ Theutonicorum subiecti fuerunt, excusso priori iugo ad Regem Poloniæ defecerunt. Iscq; nunc regionem ingressus, cum coniuge sacramenta fidelitatis accipiunt. Lignicenses quos Ladislaus Rex gubernatori Bohemiæ dederat, subire iugum recusant. Nec Puduuicẽses parere domino de Rosis uoluntarij sunt, quamuis dono Regis ad eum pertineant. In Austria nihil quieti est. Baronem Eichzinger dominantem spernunt, Ciuitates amant, seditiones frequentes aguntur. Vuancho Bo-
C hemus cum duobus milibus latronum regionem longè lateque uexat: In Vienna crebra fiunt incendia, nec autores in famam ueniunt. In Vngaria Prælati & Barones infensi sunt Ioanni Vaiuodæ, qui quondam gubernator fuit, nũc Capitani nomen tenet, regnique maximam partem occupat. Giskra Bohemus inuestitus à Rege de territorio Sepusion in Vngaria ad possessionem uenire per Ioannem impeditur. Dispotus Rastiæ quamuis Turcis unitus putetur, auxilia tamen Regis Vngariæ petit, & Turcos asserit bello paratos. Nihil tamen ad hæc Vngari mouentur, sed habituri potius inducias siue concordiam cum hoste quam moturi bellum creduntur. Ede nunc in tanta rerum uarietate, quid sperandum aut timendũ sit. Intuere deinde mores hominum, ac nostrorum principum facta considera, quantus auaritiæ sinus patet, quanta inertia, quanta uoracitas. Nemo literis aut bonarum artium studijs intentus est. Et tu cum hisce moribus deleri posse Turcorum exercitus putas? utinam tu uerax inueniaris, ego fallax. Vtcunq; res sese habent, manebo ad dictam diem Franckfordiæ, & si non prodero reipublicæ Christianæ, macerabo tamẽ meipsum, & in uindictam meorum delictorũ affligam corpus & mentem. Si quid in communi redundabit boni, tanto id libentius uidebo, quanto magis præter spem euenìet. Tu uale, & me ut soles ama, & si amasti

parum,

parum,amorem auge,quoniam ego te pro tua uirtute uehementer amo. Ex Noua ciui te,die v Iulij. Anno M. CCCCXLIIII.

Excusatio Regis Dacie quare ad diettam non uenit. *Epist.* CXXVIII.

Reuerendissimo principi domino F. diuina fauente clementia, Romanorum *Imperatori semper Augusto, Duci Austrie &c. Christiernus Dei gratia regnorum Dacie, Norwargie, Sclauorum, Gothorum Rex, comes in Aldenborch & Delmanhorst, Salutem & triumphantis uictorie conti nuum incrementum.*

PErlectis nouissimis imperialibus literis nobis directis, mœrore cordis & mentis anxietate indicibili urgebamur. Cum uideamus tandem uirus pestiferum in Christianam fidem dudum congestum, uiperam illam Halymamech Turcorum tyrannum feraliter euomuisse, & quod in sux impietatis contentaculis fabricauit, incentiuum sux iam crudelitatis detexit. Hunc non ambigimus imaginem bestiæ illius gestare, quam Ioannes Euangelicus uites ascendentem de mari prævidit, tertiam partem stellarum ad ima trahentem, imò Asiam & Affricam, & iam suis execrabilibus spurcitijs Europæ terminos defœdantem uidere uidemur, Serenissime imperator & frater charissime, quod cum singulari mœstitia referimus statuum omnium, & sexuum omnium religionem, fidem & urbanos mores in populo Christiano adeo à iustitiæ tramite declinasse, quod diuinam non cessent irritare, & prouocare uindictam. In illos præcipue qui aliorum uita & exemplo deberent merito esse ductores, unde ultione condigna hoc nostro tempore quo peccata magis & uitia subrepunt, flagellis & plagis grauioribus excribrantur. Nullos enim Christianorum fines per uniuersi orbis machinam à peste, cladibus, uel incursibus hostium eximi uidere, aut cognoscere ualeamus: omne quoque solum, ubi Christi nomen colitur, crebris agitari & oppugnari contrarijs. Neque propterea ullam diuinæ miserationis & pietatis recuperandæ maiorem adesse fiduciam, quàm quod incipientes à capitibus diuinis institutis & bonis moribus secũdum Euangelicam legem resumptis, priorem culpam & noxas emendemus in melius, quatenus placata diuinitus suorum calcorum felicibus propitia non desit optatibus. Hæc sunt inuictissime Cæsar arma fortissima, propugnacula munitissima, & secura præsidia quibus aptius & facilius, imò felicius & fructuosius hostium uires & frontem superbiæ demoliri conueniat, quàm militaribus cuneis, quàm bellicis munimentis. Hoc quidem exemplariter Physicis traditionibus comparatur, quod medici satagentes noxiales à corporibus chimos repellere per prius antidotis & cataplasmate congruentibus præparatas, ad exitum superfluitates deinde formato expellunt. Sic ergo imperialis Maiestas erga Deum cœli deuota superioribus & inferioribus suggerat melioris uitæ feruorem. Interioris enim conscientiæ pœnitentia cilicio, facco, & cinere, non auro uel argento, non exquisitis monilibus, nec in arcu fortium aut robore potentatus Niniuitæ diuinum contra se concitatum placuere furorem, tunc Augustalis Maiestas superno adiutorio comite, cum exercitibus Christianis, hostium castra penetrabit secura, omnesq; Barbarorum constringet conatus, ausus armis & potentia uindicabit. Eruntq; hostium uires, angelo domini cohortante, sicut stipula ante faciem uenti & titubabunt pauore, & timore fordescent. O saluberrimum & iocundissimum omen, si fata præstassent, quod regnorum nostrorũ rebus cõpositis, quæ uarijs impræsentiarũ contrariorum detinentur anfractibus, cum proceribus nostris quos numero & solertia militari ornatissimos obtinemus, cum uestræ serenitatis contubernio pro fide catholica, pro gloria immortali, pro illius nomine qui nos suo sacro cruore redemit, pro fidelitũ ibidẽ à Turcis oppressorum tutela, in Cæsarea comitiua adesse possemus. Testamur Deum nihil nobis gratius nihilq; optabilius quàm quod in tam sancto opere adesse liceret: Condolentes ex ipsis cordis uisceribus imperialis Constantinopolitanensiũ urbi, & uenerandæ patriarchali ecclesiæ, quã Constantinũ Magnũ primũ post Philippũ orthodoxorũ Cæsarẽ præde-

A prædecessorem uestrum fortissimis mœnijs obfirmatam suo nomine, quæ prius Bisantium dicta est, & præsentia legitur decorasse, ubi summa ecclesiasticæ & imperialis maiestatis uiguit sanctio. Ibi fuerat legum sacrarium, fidei uiguit norma, & religionis speculmen, institutis & obseruatijs religiosissimis prærnata. Licet & ibi quãdoq; Sathan nõ abfuit, qui Arrium, Sabelliũ, Manicheos, Nestorium, Macedonum, Dipstorum, Euticẽ & cæteros suscitauit hæreseon, qui in agro domini, in tritico fidei, zizania seminauit. Verumq; impedimentum huic nostro syncero proposito præstitit, quod uestras imperiales literas duntaxat decem diebus festum sancti Gregorij præcedentibus præsentato recepimus baiulo. Cum uero regnum nostrum Daciæ ubi residemus ad præsens insulis interfecetur, diuersis uadis ponti à se distantibus inuicem, & primo tempore parliamentũ regni nostri prædicti, cuius consultatione in rebus grauioribus affectari solemus, absque prolixi tẽporis interuallis cõgregare minime poteramus: Tum etiam quia sumꝰ in procinctu ad regnũ nostrum nauigãdi Nortuuegiæ cum expeditione, contra hostium nostrorũ incursus quos frequentius sustinemus. Quo propterea Cæsarijs uestris desiderijs & hortantibus pronunc satisfacere minime potuimus. Si uero in præfata dieta pro sancto isto & pio opere celebranda, aliqua salubria & utilia concludẽtur, de quibus nos certiorari duxeritis quantum nobis possibile fuerit, saluis regnorum nostrorum negocijs,
B animo gratissimo faciemus. Cæterum in causa ordinis Prutenorum beatæ Mariæ Hierosolymitanis literis uestræ Serenitatis plenius intelleximus. Cum uero talis inter ordinem, militiam, & patriam sit exorta discordia, ut peiora magisq; indies nocitura ueriſi militer formidamus, quo præterea indies tractatus cõcordiæ, magis difficultari uerisimiliter timeamus, in quo ordini & patriæ ex intimis condolemus, si tamen fuerimus requisiti obtentu uestrarum imperialium literarum omnem ad ordinis profectum, & patriæ concordiamq; & pacem efficacem operam libenti animo impendemus. Valete serenissime princeps, & frater charissime, in illo qui habitat in cœlis & imperat, cuncta sua ordinatione gubernãs feliciter & lõgæue, cui nos offerimus gratissimo animo præparatos, affectantes à celsitudine fraternaq; charitate uestra hanc præsentem excusationem nostram coram illustribus principibus, & serenissimorum regum Oratoribus & legatorum Apostolicæ sedis, qui dietæ constitutæ præsentes extiterint, legi & recitari. Datum in Noua ciuitate nostra Rostildensi, die dominica palmarũ. Anno à Natiuitate domini. MCCCCLIIII. nostro regali sub secreto.

A Rege Arragonum ad sacrum collegium Cardinalium sponte contra Turcos iré. Epist. CXXXIX.

REuerendissimi in Christo patres & domini, amici nobis singulares post mẽoriam nostram. Nihil profecto cecidisse recordamur, quod nos adeo commouerit aut tantam indignationem animo iniecerit, quãtam Constantinopolitanæ urC bis casus, & Græcorum miseranda, atque inaudita calamitas: neque uero ob id solum indignamur quod Græciam, quæ magna pars est Christianæ gẽtis, amissa libertate oppressam, ac in manum & seruiturem infidelium, per Christianorum negligentiam redactam, & Christiano corpore distractam atque discissam uidemus, (quãquam est id grauissimum, quod & omnium mentes, atq; animos magnopere commouere atq; excitare in ultionem debet) sed etiam quia turpissimam & indignissimã notã nomini Christiano ob eam rem inustam cognoscimus, & quæ uix unquam ullis consilijs, periculis, aut laboribus aboleri posse uideatur. Quid enim tam indecens, tam turpe, tam pudendum Christianis, quã pati Christianos à Barbaris opprimi, & acerbissimo seruitutis iugo subijci, fidemq; nostram labefactari, atq; funditus euerti? Pro qua tuenda atq; conseruanda dubitare debet, nemo qui Christianus re sit, mortem impigre appetere. Sed hæc communis culpa sit: Dum enim alij alios intuemur ante Constantinopolis calamitatem, si quis in eius defensionem arma capiat & obsistere iniuriæ conetur, illa ciuitas interim capta est, & illa omnis Græcia concidit. Capite enim cõfracto, & cætera membra cassata sunt. Cũ aũt quottidie intelligamus ex multorũ sermonibus ac literis, ipsum Turcorum principem in eam insolentiam ac furorem prouectum esse, ob res secundas

quæ so-

quæ ſolent animos extollere atque inflammare, eumq; non contentum Græciæ captiui- D
tate, cæteris Chriſtianis atq; è Græciæ clauſtris in Italiam uelle erumpere, Imperiũ or-
bis terrarum ſibi promittentem, & Chriſtianam fidem euertere molientem, Inſtituimus
animo illius furori pro uirtutibus noſtris obſiſtere, conatuſq; eius nepharios, quantum
in nobis fuerit reprimere atq; infringere. Sperantes Chriſto Deo noſtro autore atq; fau
tore, pro cuius fide defendenda hanc expeditionem glorioſam ſuſcepturi ſumus, ut &
alij principes & populi Chriſtiani unà nobiſcum ad ſalutem ſacroſanctæ Romanæ ec-
cleſiæ exemplo noſtro excitentur, ac fore, ut illum atrociſsimum fidei hoſtem nõ ſolum
ulciſcamur, & intra Græciæ terminos cohibeamus, ſed etiam recuperati omni Græcia,
ipſum è tota Europa depellamus, ac ne in Aſia quidem ſua quietũ eſſe ſinamus. Quæ
cum ita ſint. R. P. ueſtrã oratam eſſe uolumus, primum ut uoſipſi qui fidei Chriſtia-
næ duces eſtis, in eam tuendam & conſeruandam omnes uires & ſtudia ueſtra confera-
tis, nec eã ruere patiamini, cuius protectores acerrimi merito eſſe debeatis, ut alijs exem
plo ſitis, qui ad uos oculos referunt, quicquid agitis intuentur, cum ad uos primum, qui
eſtis religionis capita, acceptam iniuriam, & cladem hanc pertinere exiſtiment. Deinde
ut cunctos populos, principes ac Reges Chriſtianos per legatos ac literas quoad fieri
poſsit exhortemini atque excitetis, ut & ipſi exemplo ueſtro noſtroq; hoc & neceſſari
um, & maxime glorioſum bellum ſuſcipiant, & pro eo gerendo quas poſsint copias, B
claſſes, arma, & comeatus parent. Si pro fide noſtra tuenda, in qua eſt ſalus noſtra re-
poſita, non depugnamus, pro qua dimicare ſuſtinebimus? Si feramus iniurias Chriſto
Deo noſtro factas, cuius ille imagines deleuit ſanctorum ac martyrum ſtatuis euerſis,
reliquijs luto prouolutis, ſacris uirginibus inceſtatis, filiabus è complexu parentum ad
ſtuprum raptis, parentibus ipſis crudeliſsime necatis: Si has inquam feramus, cuius tã-
dem iniurias ulciſcimur? Si religionem noſtram per negligentiã ruere patimur, ut omit-
tamus ignominias, uincula, cædes, quæ Chriſtianis impendent, quidnam ſperare am-
plius de animarum ſalute poſſumus? Multis ſanè ac ſummis principibus, ut Conſtan-
tinum & Iuſtinianum omittamus, tum domus noſtra quæ Barbarorum ſemper op-
pugnatrix fuit, tum aliarum nationum ac gentium maximo honore ac glorioſum fuiſſe
ſcimus, Chriſtianum nomen auxiſſe ac diffudiſſe. Quanto igitur nobis omnibus ho-
neſtius & glorioſius fiet illud à ruina & manifeſto interitu uindicaſſe? Quod ſi nulli no-
bis adiutores fuerint, ad tantam iniuriam uindicandam malumq; propulſandum, quod
exiſtimare non poſſumus, nos tamen propoſitum noſtrum exequi contendemus, ſpe-
rantes in Chriſto Deo noſtro rem proſpere ſucceſſuram. In qua & ſi mori contige-
rit, læto & conſtanti animo moriemur. Datum in Caſtro noſtro Neapolis, prima
Aprilis. Anno *M.IIII.*

Dialogus contra Bohemos & Taboritas de ſacra communione
ſub una ſpecie. *Epiſt.* CXXX. F

Reuerendiſsimo in Chriſto & colendiſsimo patri Domino Ioanni de Car-
uial. ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ ſancti Angeli diacono Cardinali,
Aeneas Epiſcopus Senenſis, S. P. D.

QVamuis apud Bohemos Apoſtolicæ ſedis legationẽ obieris, & omnes illius gẽ
tis mores opinioneſq; noſcas, tamen quia peruerſi quidam homines nouos indi
es errores cudunt, & ego nuper iuſſu Cæſaris in Bohemia fui, cognouitq; bo-
nos & malos, & multa cum eis contuli, & audiui multa quæ ſedem Apoſtolicam intelli
gere non eſt inutile. Decreui quæ hac in uia mihi contigerunt tuæ dignationi præſcri-
bere. Quod ſi magnam papyrum impleuero, non tamen erit arguenda narratio, quia
res plurimas non poteſt breuis epiſtola comprehendere: & cauendum eſt ne fiam ob-
ſcurus, dum breuis eſſe laboro. Prætermittam nihilominus locos illuſtriores. Adhibeat
mihi benignas aures tua modeſtia, bonicq; conſulat ſi liberius ſcripſero quàm tuæ digni-
tati par ſit. Nam uetus notitia & uſura quæ inter nos olim fuit, audacem me facit. Sed
incipiam iam narrare, quia nulla eſt mihi de tua benignitate dubitatio, quæ ſolet omnia
in partem recipere meliorẽ. Cum ergo per hos dies de Noua domo uerſus Pragã iter

agerem,

A agerem, essentq; mihi collegæ nobiles, Albertus de Eberstorf Baro, Procopius de Rabenstain, & Henricus Truchses equestris ordinis milites, ex usu uisum nobis est (quia raptores & insidias timebamus) ad Taboritas potius quàm in apertis uillis pernoctare, ac luporum magis quàm leporum sequi fidem. Præmisimus igitur qui Taboritas accederent, atque ab his ius hospitalitatis expeterent. Acceperũt hæc lætis animis Taboritæ, dederuntq; fidem atq; obuiam uenerunt. Res spectaculo digna fuit, rusticanũ & incompositum uulgus, quamuis urbani uideri uelint: Frigus erat, pluuiale tempus. (Nam Bohemia sæpe miscet æstati hyemem) Ex illis aliqui nudi erãt, solis tecti camisijs: alij pelliceas tunicas induerant, alij sella carebant, alij freno, alij calcaribus. Alteri crus occreatum fuit, alteri nudum: Huic oculus defuit, illi manus, & ut Vergilianis utamur uerbis, Fœdum uidere fuit populataq; tempora raptis Auribus & truncas inhonesto uulnere nares: Incedendi nullus ordo, loquendi nulla modestia, barbaro & rustico ritu nos exceperunt. Obtulerunt tamen xenia, pisces, uinum, ceruisiam. Sic oppidum ingressi locum uidimus. Quem nisi hæreticorum arcem aut asylum uocem, nescio quo appellem nomine. Nam quæcunq; detegũtur inter Christianos impietatis ac blasphemiarum monstra huc confugiunt, tutamentumq; habent, ubi tot sunt hæreses quot capita, & libertas est quæ uelis credere. In exteriori ciuitatis porta duo fuerunt scuta, in

B altero pictura erat Angeli calicem tenentis, quasi communionem sub specie uini suaderet populo: in altera Ziscæ pictus fuit homo senex, & utroque lumine cassus. Hic olim dux Taboritarum fuerat, & alterum oculum in pueritia perdiderat, alterum hostili sagitta confixus amisit. Ab hoc sæpe uictos fideles aiunt: sæpe Christianorum cedes factas: complures ciuitates exustas: dirutamonasteria: sacras ædes incensas: prostitutas uirgines: sacerdotes occisos. Quem Taboritæ non solum monoculum, sed cæcũ quoque secuti sunt ducem, neque absurde. Nam tali populo qui nihil diuinitatis intelligit, nihil religionis tenet, nihil æqui rectiq; uidet, quis ducatũ præbere debuit nisi cæcus? Impletum est illud saluatoris in eis: Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt. Hic dum morti proximus esset, consultarẽtq; Taboritæ, quem post se principem designaret. Postquam, inquit, animus à me fugerit, excoriate corpus meum, & carnes date uolucribus. Ex corio uero tympanum facite, atque hoc in prælio ducem habete. Nam quouis locorum Theutones sonum eius audierint, mox terga dabunt Zischam in tympano formidãres. Hic post quã obijt, Taboritarum alij Procopium sibi ducẽ elegerunt: Alij in tantum illius memoriam dilexerunt, ut neminem dignum existimarent, qui tanto duci succederet: aspernatiq; principem orphanos sese uocabant quasi patre carẽtes atq; orbatos, ut qui cæcitatem non uiuam tantum, sed mortuam quoque colendam censebant: & ad inferos usque sequendam. Hunc autem ueluti numen Taboren-

C ses habent. Et quamuis picturas omnes abominentur, huius tamen picturam religiosẽ colunt, & honorem quem Christo negãt contendunt Zischæ. Horum secta pestifera & abhominabilis est ac summo digna supplicio. Romanã ecclesiam nolunt habere primatum, aut proprij clerum habere quicquam. Imagines Christi sanctorumq; delent: Ignem purgatorium inficiantur: Nihil sanctorum preces iam cum Christo regnantium prodesse mortalibus asseuerant. Festum diem præter dominicam & paschalẽ non agunt, ieiunia spernunt, horas canonicas abijciunt: Eucharistiã sub specie panis & uini, & paruulis & dementibus præbent. Conficiẽtes nihil præter orationem dominicam, & uerba consecrationis dicunt, neque uestimenta mutant, neq; ornatus assumunt aliquos. Quidam uero eo usq; desipiunt, ut non uerum Christi corpus in sacramẽto altaris, sed representationem quandam esse contendãt, errantis Berengarij non cõuersi sequaces. Ex sacramentis ecclesiæ, baptismũ, eucharistiã, matrimonium, ordinemq; recipiunt. De pœnitentia parum sentiunt. De confirmatione & extrema unctione nihil. Monachorum religionibus infestissimi sunt, inuentionesq; diabolicas asserunt esse. Baptisma simplicis undæ uolunt: Nullam aquam benedicunt: Cimiteria non habent consecrata. Cadauera mortuorum in campis, & ut digna sunt, cum bestijs sepeliuntur, uanumq; censent orare pro mortuis. Ecclesiarum cõsecrationes deridẽt, & in omnibus locis passim conficiũt

ſacramentum. Nulla maior his cura eſt quàm ſermonis audiendi. Si quis negligens eſt D
domicq; torpet aut negotio ludo ue uacat dum ſermo eſt, uirgis cæditur & intrare ut uer
bum Dei audiat compellitur. Eſt illis domus quædam lignea ſimilis horreo ruris, hanc
templum appellant. Hic populo prædicant: hic legem per omnes dies exponunt:
hic altare unicum habent, neque conſecratum, neque conſecrandum ex quo ſacramen-
tum plebibus exhibent. Sacerdotes neque coronas ferunt, neque barbas tondent.
His Taboritæ, frumento, ceruiſia, lardo, leguminibus, lignis, & omni ſuppellectili ne-
ceſſaria publicè domum complent, & addunt in ſingula capita ſingulis menſibus ſe-
xagenam. Ex quo piſces, carnes recentes, etſi uelint uinum emant: in altari nihil of-
ferunt. Decimas omnes damnant primitiarum, neque nomen, neque rem tenent. Non
tamen concordes ſunt in una fide, Sed aliter iſti, aliter iſti ſentiunt: uelle ſuum cuiq; eſt,
nec uoto uiuitur uno. Hos tamen ſacrilegos & ſceleratiſsimos homines, Sigiſmūdus
Cæſar ciuitate donauit, & quos exterminare decebat, aut in ultimas terras ad fodiendos
ſecandoſq; lapides humani generis omni commercio priuatos, relegare liberos fecit mi
nimo tributo contentus. Quæ res non ſibi tantum ſed regno quoque maximo dedeco-
ri fuit, quia ſicut modicum fermenti totam maſſam corrumpit, ſic fex illa hominum to-
tum nomen gentis Bohemiæ fœdat. Sed accipe nunc urbis ſitum, quia fuiſti loco proxi
mus. Intueri mœnia potuiſti quæ duplicata cingunt undiq; ciuitatem, munita turribus E
& propugnaculis. Collis eſt in occidentem extenſus, nulla ex parte uicinis altior cam
pis, ſed præruptis hinc atque inde rupibus tutus, hunc uno ex latere fluuius alluit, quem
accolæ Luznize uocitant: ex altero riuus eſt tenuis aquæ, ſed profundus, & aditu diffici
lis, is quaſi uellet ante oppidum ingredi maiorem fluuium, in anguſtias uiginti paſſuum
collem reſtrinxit, & penetraſſet ut arbitror montē niſi ſaxis durioribus impeditus iter
flectere coactus fuiſſet. Vertitur ergo ad dexteram riuus & ambiens oppidi magnam
partem, tandem fluuio, qui reliquam portionem circundedit, finito colli miſcetur. Sic
ciuitas ex omni parte rupibus & aquis munita, uno tantum loco per planum habet ac
ceſſum, ſed arctum & ingenti foſſa & latiori muro defenſum. Tres hic portæ ſunt pri-
uſquā urbem ingredieris. In priori uero propugnaculum eſt, cuius muri uiginti pedes la
titudinis habent, altitudinis duplum. Machinas belli plurimas uictis hoſtibus exciſiſq;
ciuitatibus obtinuerunt, quas in foro ad terrorem uicinæ plebis oſtentant. Domorum
parietes aut lignei ſunt, aut lutei, aut nullo platearum ordine diſtinctæ, ſed ad caſum po-
ſitæ. Nam ſicut olim tentoria paſsim locarunt, ſic poſtea domos erexerunt. Multa illis
& precioſa ſuppellex eſt, & diuitiæ inter eos plurimæ ſunt. Multarū enim gentium ſpo-
lia in unum locum congeſſere. Voluerunt hi quondam Eccleſiæ primitiuæ in omnibus
uiuere & in communi tenebant omnia: Fratres ſeinuicem appellabant, & quod uni de-
fuit alter ſubminiſtrauit. Nunc ſibi quiſque uiuit, & alius quidem eſurit, alius autē ebri F
us eſt. Breuis feruor charitatis, breuis imitatio fuit: ſed priores Chriſti diſcipuli, & qui
naſcentis eccleſiæ fundamenta iecerunt, quæ propria prius habebant fratribus commu
nicabant, nihil alieni recipiebant, niſi ſponte & amore Chriſti donatum. Taboritæ uero
hæreditates alienas expilabant, & quæ uiolenta manu rapuerunt, hæc tātum in commu-
ne dederunt. Nec ſi perſeuerare potuerunt. Reuerſi ad ingeniū, auaritiæ iam omnes ſtu
dent. Et quia rapere ut olim, nequeunt, (nam languidiores facti uicinos timent) lucris in
hiant mercaturæ, ſordidoſq; ſequuntur quæſtus. Sunt in ciuitate quatuor milia uiro-
rum qui poſſent educere gladiū, ſed artifices facti, lana ac tela ex magna parte uictum
quærentes, inutiles bello creduntur: prædia nulla his erant, ſed nobilium & monaſterio
rum uillas inuaſerunt, quas ſibi poſtea Sigiſmundus, neſcio an diuinæ legis & humanæ
peruerſor idcirco dici poſſet, perpetuo iure poſsidendas aſcripſit. Intellexiſti quæ ſit
hæc ciuitas, qui mores huius populi, qui ſitus oppidi, qualis hæreticorum ſenatus, qua-
lis nequitiæ ſynagoga, quale domicilium Sathanæ, quod templum Belial, quod regnum
Luciferi. Hic ergo cum pernoctaſſem, & ab hoſpite meo cuncta quæ iam ſcripſi uera
eſſe didiciſſem, hortabar hominem tantis ut erroribus renuntiaret. Non erat hic omni-
no durus, neque monitiones aſpernabatur, & habebat in penitiori thalamo beatæ Vir-

ginis,

A ginis,& Christi saluatoris imagines,quas occulte colebat.Credo nisi timeret amissionẽ bonorum.(nam diues est) publice ab illa insania resiliret. Sed malunt animam plerique quàm opes perdere, & multi propter pecunias periere.Idcirco saluatoris uoce,facilius, dicitur,camelum per foramen acus transire, quàm diuites adipisci regna cœlorum. Inprastinum cum uenissent ad nos tam sordidæ ciuitatis magistratus & gratias agerent, quia usi trassemus eos, & urbani magis uerbo quàm mente uiderẽtur.Dico ego ad collegas meos: peccauimus fratres, genti peccatrici & inimicæ Dei communicauimus. Non putaui tantos hic esse quantos errores inuenio. Credebam solius ritu communionis hunc populum à nobis esse secretum: sed nunc expertum habeo,hæreticum esse populum hunc,infidelem,Deo rebellem,nihil pensi,nihil religionis habentem. Quapropter si uolumus conscientiæ satisfacere, necessarium est his aliqua dicere,ne sua nobis facta placere putent, & apud uicinos glorientur, Romani Regis sibi legatos communicasse. Assentiebatur mihi Procopius,& utile consilium dicebat. Sed Australibus terrore plenis,& leporino corde præditis persuaderi sententia mea non potuit, quamuis uerba sic efferre proposuissem,ut nulla irritatio populi timenda essent.Recessimus ergo & licet dies dominicus esset, diuina tamen officia negleximus ne communicaremus hæreticis.Erat animus mihi Pragam uidere urbem fama celebrem, regnique caput. Sed
B pestis illic uigens grassabatur,nec minus quàm ducenta capita per singulos dies auferre dicebatur.Ob quàm rem terrefacti proceres qui conuenerant,congregationem soluunt,& ad uillam Benedicti sese transferunt,quinque & uiginti milibus passuum à Praga distantem. Interea & Barbara imperatrix quæ fuit Sigismundi coniunx, Frederici comitis Cilix soror diem obijt. Cuius corpus Pragam delatum in castro sepultum est. Cordata mulier fuit,sed futuræ uitæ ut aiunt, parum credula. Nunc si pie uixit merce dem habet. Sunt qui defunctam bene, & ut Christianam decuit supremum spiritum emisisse dicunt. Cum uenissemus ad uillam Benedicti, regni conuentum illic reperimus. Barones autem erant Georgius de Constat & Bodiebrat: Henricus de Rosenberg: Alscho & Zdenko, & Petrus de Sternberg, Zdenkohas. Ioannes de Zimris: Ioannes de Chiabelis, Zdenko Koska: Ioannes de Malouuitz: Ioannes de Radoch, & Barones alij quàmplures ciuitatũ Oratores aderant.Ex Praga,ex Cuthnis, ex Pilzna,ex Luna,ex Colonia,ex Glatobia,ex Gretz,ex Lytobirzitz, ex Flana, ex Satz, ex Budbeis,ex Tabor,& erant hæretici & catholici simul mixti.Vidisses illud Esaiæ completum: illic uitulus & ursus pascentur, simul requiescent catuli eorum.Proceres regni ex magna parte sequuntur Romanam ecclesiam. Ciuitates ut plurimum aut Taboritas,aut Rochezanam sequuntur. Venerunt ad nos plurimi ex ambabus partibus,& alteri alteros accusabant. Quia uero conuentus ille nostri causa tenebatur,
C ut audiret quæ Cæsar ad petitionem regni responderet,Fuimus tribus diebus in tractatu cum eis. Quartaque demum die & illi nostram intentionem ad ultimum intellexerũt, & nos illorum propositum cognouimus: dimissumque consilium est.Prius tamen allatæ fuerant Marchionum Brandenburgensium litĕræ, quæ conuentum inter regni proceres,& legatum Apostolicum sancti petri Cardinalem petebant ad res ecclesiæ componendas, placuit id nobis,& apud ambas partes uerba fecimus, quibus conuentionem suadebamus. Accepta adyton est: dies ad festum diui Martini,Locus conuentionis in Litomericia dictus. Mediatores inter Cardinalem & regnum Marchiones recepti. Faxit Deus ut finis discordiarum fiat, ut refloreat in Bohemia fides,& errorum plena religio ueritatis ignara,iam tandem ad ueræ religionis candidam lucem de profundo tenebrosæ superstitionis emergat. Ad quam rem,ut nos quoque pro uirili nostra iuuamen adhiberemus, rogaui Procopium inter me atque Georgium fidelis ut interpres esset. Nam magnum illum & potentem uirum, quem regni pars maxima sequitur, si concordiæ cupidum inuenissem, adduci cæteros facile posse credebam. Fuimus diu simul.Quæ locuti fuimus adinuicem nunc referam.. Vtque sim breuior neque opus sit uerbis inquam,& inquit,sæpius uti,proponam uerbis meis nomẽ meum,& uerbis illi-

us nomen ſumm,ſicut & Ciceronem & pleroſq; factitaſſe reperio, qui collocutores in ſuis opuſculis introducunt. Sic enim,me iudice,breuior & dilucidior oratio redditur. Sed audi iam dialogum. AEN. Quod te alloqui uolui,uir magnifice,neque priuata res eſt,neque parua,ſed regni huius quietem tuiq; magnum bonum concernit,quàm ſi uis audire, mox tibi exponam. GEOR. Cupio audire, dicito quæcunque libet. AEN. At ego in charitate non ficta loqui uolo,quæ nihil reticet, & ſumma utitur libertate. GEOR. Hoc expeto, loquere. AEN. Regnum hoc olim florentiſsimũ fuit,& inter occidentalia regna ditiſsimum. Viguerunt hic religiones,& omnium bonarum artium ſtudia claruerunt. Nunc inops regio eſt, concuſſa,lacera. Cur hoc ſanet quia non poteſt ueritas noſtra mentiri, dum apud Euangeliſtam dicit: Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur, & domus ſuper domum cadet. Vos Bohemi non ſolum inuicem diuiſi eſtis, uerumetiam ab ipſa Chriſtianitatis maiori parte ſecreti. Nec Romanam auditis eccleſiam,quamuis mater eſt,& magiſtra fidelium:neq; mandata concilio rum recipiatis: quod ſi unitatem Eccleſiæ amplecteremini,& in domo domini ambularetis,cum conſenſu, facile regnum ueſtrum priſtinam dignitatem ſplendoremq; ſuum reſumeret. Tu ergo qui regni populos quouis trahis, fac tibi nomen grande, fac ut te ſedes apoſtolica diligat, redde ſibi filios quos Satan abduxit. Hauriat ex fonte riuus aquas ſuas ne præciſus areſcat. Redibunt omnes & Romanam eccleſiam uenerabuntur.ſi uolueris te Romanus pontifex,te Cæſar in primis earum habebit. Cumq; Ladiſlaus in regnum uenerit,te tutorem, te patrem appellabit, tibi maximas gratias aget, qui ſibi pacatam prouinciam reſtitueris, erroribus expurgatam, pace quietã, ornatam moribus,fide feruentem. Conſequeriſq; non tu ſolus gloriam, ſed & poſteri tui & nati natorum, & qui naſcentur ab illis: ob eam rem ſemper habebuntur honori. Eritq; memoria nominis tui ſempiterna & fixus tuæ familiæ ſtatus, qui uera uirtute creuerit. Trãſiturus ex hac uita ad meliorem migrabis, lucidas ſedes accipies beatitudinemq; perennem,immortalitate ueſtitus. Omnibus enim qui patriam ornauerint, auxerint, iuuerint, defenderint, certum eſt eſſe in cœlo diffinitum locum quo beati æuo fruantur ſempiterno. Quod ſi uiam noſti,quo rectus ad unionem trames ducat,edoctum me redde. Nam ſedem apoſtolicam certiorem reddam. Vos iam legato conuentum promiſiſtis,& recte quidem. Nam boni cupidus eſt,& induſtrius pater doctrinaq; plenus. Inueniat,niſi fallor, conuenientes ad unionem modos: neſcio tamen qua facultate præditus eſt. Quod ſi ſcirem deſideria ueſtra, ſcriberem Pontifici Maximo, iſq; prius quàm dies conuentionis adeſſet,de ſua mente legatum commoueret. GEOR. Ago tibi gratias pater, quia noſtri regni curam geris. Regnum, ut ais, quaſſatum compilatumq; eſt. Nouit Deus quorum culpa eſt. Nos cupidi pacis ſumus,neque bellamus ut bellemus, ſed ut pacem habeamus. Coacti gerimus arma,coacti uerſamur in præliis. Miſimus olim legatos noſtros ad Baſilienſe Concilium, nõnullaq; cum patribus,qui tunc ibi præſidebant, pacta percuſsimus, quæ ſi ſeruata fuiſſent, & cum ſede apoſtolica, & cum cæteris Chriſtianis pacem haberemus, & in regna nulla diuiſio eſſet. Sed uiolantur fœdera nobis: Hæretici & ſciſmatici uocitamur. Si qui ex noſtris apud uos moriuntur, cum aſinis ſepulturam accipiunt. Clerici noſtri quamuis docti modeſtiq; ſint, nuſquam conſecrari poſſunt. Deridentur qui de calice bibunt. Fuit apud nos Cardinalis ſancti Angeli legatus,adiuuerunt enim eum noſtri ſacerdotes, fui & ego cum eo. Petiuimus innouari firmariq; priſcum fœdus: ſi nobis auſcultaſſet, non ſecuta fuiſſent ſcandala quæ poſtea emerſerunt,obaudiuit preces noſtras de compactatis,ſic loquebatur quaſi nihil unquam accepiſſet de illis. Nos tamen illa ualida ſcimus,& autentica quæ generale Concilium nobis admiſit, priuſquàm diſſolueretur ab Eugenio quarto. Quod ſi Nicolaus Pontifex Maximus noſtri memor,noſq; ſibi obſequentes cupit, iubeat ſeruari conuenta,& uenerabimur eum. Hic breuis eſt & unica pacis unio niſq; uia, hac gradiendum eſt, hac iter ad concordiam patet. AEN. Mos hominum eſt ut paribus paria referant. Cur uiolari fœdus conquerimini quod priores rupiſtis?

Neq;

A Neque enim sufficit uobis sub duplice specie communicare, nisi & sub una sola communicantes damnetis. GEOR. Vbi damnamus? AEN. Cum dictis: Neminem saluari nisi communicet sub duplici specie. Nos omnes damnatis, hæreticos perditosque dicitis. Quod nimirum si uitium hæresis, in uos retorquemus. Tu conuentiones cum Concilio factas refers, & autenticas dicis autoritate Concilij probatas, audio libenter. Sed Concilium de communione utriusque speciei loquens, opinioni uestræ contrarium est: quia neque ad salutem necessariam esse dicit, neque Christi præceptum esse sub duplici specie communicari populum. GEOR. Si non est sub duplici specie mandata communio, ne sub una quidem. Nam qui sub specie panis communicari plebẽ iussit, & sub specie uini iussit, & in usum deduxit. AEN. Namq; Christus apostolis, non plebi sacramentum præbuit. Sed non refert tempus ista discutere, sine me dicere quod institui. GEOR. Perge, ausculto. AEN. Si uoluerit legatus innouare pactiones uestras, quid miri est. Vobis indulta est sub utraq; specie communicatio. Iussi tamen sacerdotes uestri sunt quotiẽscunq; ministrant populo sacramentũ, commonere atque instruere omnes ne sub duplici tantum specie, sed sub qualibet totum & integrum esse, Christum intelligant. Nihil faciunt. Prohibiti sunt infantibus atque dementibus eucharistiam porrigere: porrigunt tamen. Neminem communicare sub du-
B plici specie debent: compellunt sepulturam negantes ni communicent, qui prius non habuit huius communionis usum, repelli ab his debet: ipsi autem inuitant, prouocant, urgent. Debent uniuersalis Ecclesiæ ritum tenere: postponunt, diuinis officijs uulgaria carmina commiscentes: pulchra obedientia, pulchra fœderis obseruatio, quæ prohibentur facere faciunt, quæ iubentur omnino postponunt. Cum ergo abutamini priuilegio & transgrediamini leges patrum, prænaricãtes mandata Concilij, haud iure legatum ac cusatis compactata firmare nolentem, quia priuilegium amisistis male utentes. GEOR. In conuentionibus nostris cautum est, quamuis aliqui ritum qui generaliter obseruatur, non statim reciperent, non tamen pacis & unionis impediri fœdus. AEN. Vera dicis, non si omnes, sed si aliqui, dicunt fœdera, ritum ecclesiæ non reciperent, cõpactata manere. Quod si omnes abijcerẽt ritus, ut omnes abijcitis, uigor conuentionibus aufertur. Rursus quoque de ritu fit mentio, non de fide. Nam si fidem uiolatis, quæ possunt inter uos nosq; fœdera robur habere? At uos (quod pace tua sit dictum) fidem nostram abijcitis, dum necessariam populis sub duplici specie communionem astruitis. GEOR. Ignota sunt ista mihi, sed hoc dico tibi, nisi pacta seruentur, neque paci locus erit, neque concordiæ mentio. Quod si rursus arma sumpserimus, offeretis ultra pactiones ueteres, neque recipientur. Non sumus ut creditis pauci, multi sunt in uicinatu, qui
C nobiscum sapiunt: Nec aliud expectant, nisi ut exercitum educamus. Scitis quæ superioribus acta sunt annis: Papa si sapiet non disputabit, an perdiderimus priuilegia, ne uendicemus armis maiora. Arma tenenti omnia dat quæ iustè negat. Sunt fortasse qui magna promittunt, qui grandes pollicentur exercitus, qui uiam ad nos ense facturos se iactitant. Nos uicinorum mores uiresq; nouimus. Ego si Papæ Consilium dederim, compactata seruauerim. AEN. Vt uideo, spem ponis in armis, & animum tibi priores uictoriæ congeminant. Sed uincunt sæpe mali, ut boni probentur. Non semper ueritati uictoria comes est. Alta nimis & incomprehensibilia sunt iudicia Dei, uicistis diu. Quid scitis si uester dies adest? Varius est euentus belli, neque tentanda sæpius est fortuna. Non is uobis fauor est qui prius fuit. Multi à uobis defecerunt, qui si exurgant contra uos pugna, & à fronte ferient, & à tergo. Nam uestram fidem irritam uident, quam prius Euangelicam sanctissimamq; rebantur, & quã tunc fauore, nunc odio insequuntur. Sed mittamus hæc: tu pacem sola fœderum obseruantia stare putas. Mihi tribus ex rebus concordia pendere uidetur, ex compactatis, ut ais, ex bonis ecclesiasticis quæ occupantur, ex Archiepiscopi constitutione, quæ nec parua sunt, nec leuiter componenda. Nam compactata postquam uiolata sunt, rursus innouare magnum est. Qui bona ecclesiarum occupant, inuitè restituent. In Archie-

episcopó,uosipsi uim factis,qui Rochezanam petitis,neque alium uultis,quem,nisi me D
fallat opinio,nunquam sedes Apostolica ad id fastigij promouebit. GEOR. De cõ
pactatis dixi tibi quæ sentio: si durus erit Papa, durius regnum inueniet: nescio quis
uincet. Scripturam scio quæ dicit: Si fortis in fortem impigerit,ambo corruent,neque
uobis utilitati contentio erit. De bonis ecclesiasticis non est apud me grande pondus.
Nam qui occupant,nullo se iure defendunt, neque his regnum fauet. Verum quia non
nullis præscripta sunt hæc bona,& multa pro paucis iacent pignori, cum regni mos sit,
quæ bona singulis annis quinque sexagenas habent census, ea centum sexagenis emũt
hi autem pro centum sexagenis,& decem & uiginti,& amplius impignoratas habent.
Compelli poterunt quos supra consuetudinem census occupant, hos ut cuestigio re-
stituant,reliquos teneant donec redimantur. Sic mox ecclesiæ restaurabuntur,breueq;
post tempus omnia uendicabunt. Vel si placuerit, melior modus inueniretur. De Ar
chiepiscopo uero nescio cur nobis tantopere Papa sit aduersus. Cur nobis Rocheza-
nam renuat confirmare, quem Sigismundo consentiente delegimus, & assistere sibi
promisimus omnes? AEN. Sæpius ante quæstus es compactata conuelli, nunc tu so
lus es qui fœdera rumpis. GEOR. Quonam pacto? AEN. In cõpactatis pro-
misistis omnes seruare ritus uniuersalis ecclesiæ, præterquàm in communione calicis. E
Ritus autem Latinæ ecclesiæ,cuius uos membrum estis, hoc habet: Archiepiscopos
autem eligunt capitula ecclesiarum autoritate apostolica confirmandos. Aut uacanti-
bus ecclesijs Romanus Pontifex solus præficit. Vos alium ritum nouumq; modum
inducitis. Postquam deuoluta est prouisio,electionem populariter facitis. Cumq; ritus
Ecclesiæ sit examinare electionem,electiq; meritum Romani Pontificis iudicio com-
probari. Vos nisi Rochezanam habueritis nullum uultis seruare: hoc est autem uiola-
re pactiones. GEOR. Si priuilegium regno est Archiepiscopum sibi eligere,cur nõ
illud Papa seruauerit? AEN. Seruaret si quod esset. Sed uobis nulla est huiusmodi
facultas. GEOR. Vetus consuetudo regni est, eligit Archiepiscopum,rogante Re-
ge, capitulum, Papa confirmat. AEN. Non inficior,sed nunc neque capitulum ele-
git, neque potestas eligendi fuit,postquam diutinam uacationem,prouisione deuoluta,
& persona,quam uocatis electam grauibus testimonijs infamatur. GEOR. Me iudi
ce si Papa Rochezanam confirmaret,bonum opus efficeret. Multũ enim hic homo &
Apostolicæ sedi,& regno & Regi Ladislao sua prædicatione consuleret. AEN. Po-
test fieri ut dicis: sed neque mihi,neq; ut arbitror Papæ suadẽda res est. Aliud tuum est,
aliud nostrum,de hoc homine iudicium. GEOR. Veracem te iudico. Tot enim sunt
qui Rochezanam quamuis iniuria criminantur,ut nedum mihi negare fidem arbitrer,
sed neq; beatum Petrum audire Romæ putauerim, Rochezanæ fauentem. AEN. F
Amonet apostolus neophitum,ne quis episcopum assumat,ne in superbiam elatus in iu
dicium incidat diaboli. At tuus Rochezana non nouus in fide, sed nullus est, qui se-
dem apostolicã suis sermonibus carpit,errareq; totã ecclesiã dicit,dum necessariũ omni-
bus fidelibus utriusq; speciei cõmunionem affirmat, & aliquas ueritates se habere cõ-
statur quibus Romana ecclesia contradicit. Sed fallax est,& ueritas non est cum eo,qui
ultra apud temerarios Pragenses sine diuina dispẽsatione se præficit, qui se præpositum
sine ulla ordinationis lege cõstituit, qui negante Christi uicario episcopi sibi nomẽ assu
mit,atq; usurpat officiũ: cuius sermo ut cancer serpit, & auditorũ cordibus mortale ui-
rus infundit. Sed non Põtificalis,sed pestilentia cathedra est,quã tuus occupat Rocheza
na magister erroris & artifex corrũpendæ uirtutis egregius, qui dereliquit fontẽ aquæ
uiuæ,& effodit sibi lacus detritos qui nõ possunt aquã portare: loquar aperte quod sen-
tio,nihil reticeo. Quo pacto Romanꝰ Põtifex huic tantã ecclesiam cõmendare potest,
qui confundit apostolicã sedem. Qui maledicit toti Ecclesiæ? qui nouos ritus inducit?
Qui nullo se subijcere uult examini? qui pacem domini discordiæ furore corrumpit. Qui
cum uelit præesse quam multis,nulli uult ipse subesse. Siccine lupo committemus oues?
quid dicant cæteri de regno qui Romanam ecclesiam forti pectore & immobili cor-

de huc

A de huc usq; secuti sunt. An non sic aggredi summum Pontificem possent si Rochezanā promoueat? Cui nos, pater sancte, committis? Cui nos credis? Qui tibi fideles fuimus, hosti nostras animas occidendas præbes? Nunquid apud nos est quē posis ecclesiæ nostræ præficere? Nos plures sumus siue nobilitatem regni siue plebem aduertis. Quid iuuat nostra fides? quid constantia? meliori loco apud te sunt, qui tibi aduersi fuerunt: hæccine tuis fidelibus præmia reddis? Archiepiscopum illi habebunt qui communionē sub duplici specie tueatur? Nos qui sub una communicamus orphani relinquemur? Non arbitror Georgij fieri posse quod petis. Vana Rochezanæ, uana spes uestra est. Quod si pacem quæritis, finite illum. Nec sigilla uos teneant, quia promisistis assistere, satis est diligentiam impendisse. Impossibilium nulla obligatio est. Nec uestrum est Papam cogere, sequemini ritus Ecclesiæ & aliorum Christianorum uos moribus coaptate: sic benignum papam, sic omnes uobis affectos inuenietis. Sic tranquilli felicisq; regni bonis in pace frui poteritis. GEOR. Places mihi quia neq; fictus neq; tectus es, sed quæ corde geris ore profers. Ego tibi propemodum habeo fidem. Neq; de Rochezana sperandum esse amplius arbitror: in alios cura uertenda est. Quia tamen regni uoto electus est ille, commonendus & inducendus erit electioni renuntiare: tunc alium ex apostolicæ sedis clementia postulabimus. AEN. Facite ut libet, dum Rochezana desistat: quæ si
B respuerit, & humilitatem induerit, gratiam inueniet, & apostolici culminis benignitatē experietur: quia non est abbreuiata manus eius. Et si tu rem hanc ad optatum perduceres finem, ut ante dixisti, & honoribus & præmio cumulaberis. Mea tamen sententia est ne unum solū, sed Papæ plures uiros nominetis, ex quibus unū doctrina et uita probatū possit eligere. Cæterū quia de cōmunione duarum specierū, decq; præcepto Domini sermo incidit, neq; ocium est tāti sacramenti ministeriū nunc exponere quamuis disputata Basilex declarata'q; tibi & omni Christiano sufficere debeāt, ga tamen uestri sacerdotes nondū conuersi sunt, sua'q; malūt prudenter ingerere quā nostra patienter audire, cōsulo tibi adueniente Ioanne de Capistrano docto sancto'q; uiro, quæ sunt apud te dubia, sibi exponito, & omnia tuæ mētis arcana patefacito. Nā si operā medicantis expectas, de regēda sunt uulnera, inuenies si uolueris sanitatem. GEOR. De Rochezana cogitabimus quæ paci regno'q; cōueniant. De Ioanne Capistrano quā primum ad nos rumor uenit, decreui quæ nūc dixisti, & si nullus mones, facere. Neq; enim alta sentio, & timeo ne offendam: neq; mihi confido, neque nostris sacerdotibus habeo fidem. Sed uale: nam tempus est alia in manus recipere. AEN. Et tu uale, nostri sermonis memor. Sic facto uerbis fine disiuncti sumus. Complura fuerunt inter nos dicta, sed hic sensus eorum est quæ de rebus Ecclesiæ disputauimus. Et quamuis uerba non eadem fuerint, sententiam tamen immutilatam inuariatam'q; refero. Intellexisti quæ cum Georgio de Bodiebrat
C contuli: Non sunt, ut mea fert opinio, parui ponderis. Nam Georgius apud Bohemos magnum nomen habet & potens est, & illius partis quæ sub duplici specie communicat, & multi ex alia parte in rebus bellicis iuncti sunt ei. Si quis est qui ciuitates ad unionem trahere possit, Georgius est. Sed transeamus nunc ad alia. Postquam soluta congregatio est, accessit nos Henricus de Rosenberg, dixit'q; se patris scripto monitum, ne quo pacto domum redeat nisi & nos secum adducat. Onerauit'q; nos multis precibus, extorsitq; tandem ut secum iremus. Cum prope Taber iter faceremus, esset'q; hora prandendi, exeuntes Taboritæ Henrico ut ad se diuertat secum'q; prandeat preces accumulant. Is quærit ex me iturus ne sim, Dico nolle me amplius apud hostes fidei diuertere. Tristatur Henricus: Nam & uisere ciuitatem cupiebat, & me solum relinquere non audebat, & accusabant me omnes durum'q; dicebant & inurbanum & agrestem, qui nollem nobili domino morem gerere. Tum Procopius, Quin tu, inquit, ingrederis ciuitatem? Nunc ea facultas erit dicere quæ prius uoluisti. Nunc tuæ conscientiæ satisfacere poteris. Monuerūt me uerba Procopij, intraui'q; ciuitatem et neq; comedi quicquā illic neq; bibi. Repetiui tamen uetus hospitiū, ibiq; mansi dum cæteri prandebant: uixq; curru descēderam cum sacerdotibus opidi ad me uenerant.

rant. Nicolaus quem dicunt episcopum, plenus ducum malorum, Ioannes Galeth, qui nuper ex Polonia fugerat ignem timens, & Vuenceslaus Toranda uetus diaboli mancipium, qui sacramentum altaris solam figuram significationemq; esse contendit. Cum his fuerunt scholares & ciues plurimi Latinũ edocti sermonem. Nam perfidum genus illud hominum hoc solum boni habet quia literas amat. Horum consultatio in hunc ferè modum fuit qui præscriptus est. Gaudemus pater, quia ciuitatem nostram introisti, noscq; uisere dignatus es: suscipimus te libentibus animis utq; nostris bonis utaris cupimus. Cum prius hic fuisti non te accessimus, quia non eramus præsentes. Nunc cum te uidemus, precamur aliquid nobis consolationis differas, fructumq; ut nobis aliquem tuus aduentus pariat. Tunc ego datam mihi occasionem loquendi lætus arripui, dixiq; illis: Quod me uoluistis accedere, rescq; uestras obtulistis, urbana res est. & digna suscipiendi. Sunt enim hospites & omni humanitate fouendi, sicut apostolus ait, hospitalitatem autem persequentes, neque sine causa uerbum persequi adiecit, ut non leui & usitato sermone, atque ut ita loquar, summis labijs hospites inuitemus, sed toto mentis ardore teneamus, tanquam offerentes se de lucro nostro atque compendio. At ego hic non facio prandium, neque cibum ad noctem usque recipiam. Quia uero consolationem ex me queritis, loquar uobis quæ mihi consolatoria uidebuntur, eritq; sermo meus non in sublimibus humanæ sapientiæ uerbis, sed in sinceritate cordis puroq; mentis affectu: sobrietatis & ueritatis sensa depromam, utinam recipiantur uerba mea sicut à me proferentur animo bono. Quibus dicentibus, & audire libenter & audire uelle, Iussi eos considere, cupiens certare fortiter, sacramenti mei memor et fidei. Cætera quæ sequuntur, quia dialogi formam habent, seruabo quem supra ordinem cœpi. Tu si aures adhibueris, & ineptias nostras audies, & inter audaces senes puerilem pugnam spectabis. Aeneas: Optatis ex me uiri Taboritæ consolationem audire. Est igitur aliquid quod uos premit? Nam miseros tristesq; consolari non beatos solemus, At cum uideo uos in ciuitate munita bonis temporalibus abundare, pacem cum uicinis habere, fruiq; sanitate. Nescio cur uobis consolatione sit opus, nisi forte in his quæ fidei sunt uacillatis, & affligit spiritum uestrum dubitatio? Quod satis mihi uerisimile est. Namque cum multis in rebus ab uniuersali Ecclesia discordetis, necessarium est nutare credulitatem uestram, & animos tristari uestros. Quod si consolatoria propter ea uerba desideratis, obsequar petitioni uestræ, certumq; solamen ostẽdam. Dubia quæ uos cruciant ex sacris literis oriuntur: neque enim scriptura unquam ulla sic aperta claraq; fuit, ut in diuersos flecti sensus nequiret, traxeruntq; sacris ex codicibus ortum omnia quæ ab initio surgentis ecclesiæ usque nunc fuerunt scismata. Sed norat hoc futurum Deus: Idcirco cum per famulum Mosen Israhelitico populo legem dedisset, & quid sectandum, quidue fugiendum esset manifesta serie scripsisset, sciens tamen futuros esse qui legi suæ dissonos sensus accommodarent, consulturus futuro seculo, & obicem positurus hæresibus supremum tribunal in terra constituit, ad quod maiores causæ & omnes afferri dubitationes de lege deberent. Ait enim in Deuteronomio Dominus. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram, & iudicium interportas, uideris uerba uariare, surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus uenlensq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore et quæres ab eis qui indicabunt tibi iudicij ueritatem, & facies quæcunque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus & docuerint te iuxta legem eius, sequeriscq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram uel sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille, & auferes malum de Israël. Sic ueteris testamenti sequacibus Dominus imperauit, ne quis sua seductus opinione, scindere populum peregrinasq; religiones introducere posset. Nam qui ambulant in errore cordis sui, uenient super eos mala. Sed nec Christus Dominus nouæ legis cõditor, ueritatis magister, & salutis inuentor

A uentor, superni refugium tribunalis omisit. Elegit enim Petrum, et in Petro cæteros Romanæ sedis antistites, qui post eius in cœlum ascensionem uicariatū tenuerunt, & in Ecclesia primum locum. Cum claues regni cœlorum illi promisit, ac ligandi soluendiq; potestatem, & tandem pasturam gregis commisit dicens: Pasce oues meas. Cur hoc? Quid tunc opus erat Petrum fieri pastorem? claues regni tenere? principatum accipere? Christi uicariatum gerere? nisi ut errantes reduceret, ignaros instrueret, timidos roboraret, pertinaces eliminaret, fidelibus subueniret, hæreticis repugnaret. Si iusti essemus ac nostro ingenio uerum uideremus, & sequeremur omnes, neque lege neque principe opus esset. Sed quia insurgunt ingenia pernitiosa quæ doctrinas pestiferas seminant, fundunt que uenena lætalia, & occidunt credulas animas, necessaria fuit supremi tribunalis erectio, quod inter leprā et lepram iudicaret. Hoc autē est apud apostolicā sedem, quæ cardo & caput, ut factum est à Domino, & non ab alio est constituta fidelium. Et sicut cardine ostium regitur, sic ecclesiæ Domino disponente, reguntur: atque ut Calixti Papæ sanctissimi uerbis utamur, Nulli dubium est quod apostolica sedes mater sit omnium ecclesiarum, à cuius nos regulis nullatenus conuenit deuiare, Vos igitur Taboritæ si qua uos fidei dubitatio tenet, consulite Romanam ecclesiam, audite uicarium Christi. Facite quæcunque dixerint uobis qui præsunt loco, quem Dominus elegit. Dicite cum E-
B saia: Venite ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Iacob, & docebit nos uias & ambulabimus in semitis eius. Quis est mons Domini nisi apostolica sedes? Quæ domus Dei nisi ecclesia? Quis locus electus à domino nisi Romæ? quam beatorum Petri & Pauli martyrium consecrauit. Fugiebat Petrus ex urbe mortem timens, sed cum obuium habuisset in uia Dominum, dixit ad eum. Domine quo uadis? & Dominus sibi: Vado Romam iterum crucifigi. Sic reuersus Petrus cathedram summi pontificatus erexit, ubi crucis patibulum subijt. Huc ergo recurrendum est: hinc doctrina sumenda est: hinc ueritatis hauriendi latices: Hic fons aquæ uiuæ signatus scaturit: hic hortus conclusus: hic arca Domini extra quam omnis salus resilit. Non pudeat uos Taboritæ quæ de fide sentitis apostolicæ sedi referre. Nam Paulus uocatus è cœlo, segregatus in euangelium Christi, securitatem non habuit euangelium prædicandi, nisi Petri & cæterorum apostolorum qui cum eo erant, fuisset sententia roboratum. Ea propter ad Galathas scribens: Iterum, inquit, ascendi Hierosolymam cum Barnaba assumpto Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & contuli cum eis euangelium, seorsum autem cum his qui credebātur aliquid esse, ne forte in uacuum currerem, aut cucurrissem. Et diuus Hieronymus doctrina plenus & omnem scientiam callens, cum fidei scripta dictasset ad Damasum, hæc est, inquit, fides Papa beatissime, quā didici in Ecclesia, quamq; semper tenui. In qua si minus perite aut parum caute forte aliquid positum est, emendari à
C te uolo, qui fidem Petri tenes & meritum. Sic & uos facere Taboritas exhortor. Oftendite uos & doctrinam uestram Romano Pontifici: facite quæ iusserit, neq; ad dextram neq; ad sinistram declinantes. Sic consolationem spiritus, sic animæ uestræ quietem assequentur & salutem. NICOL. Obediremus apostolicæ maiestati & omni deuotione subiecti essemus, nisi legi diuinæ contraria iuberet. AEN. In his quæ sunt fidei, nunquam reperta est apostolica sedes errasse, aut adulterinis acquieuisse dogmatibus. GAL. At fuit in Agnete manifestus error. AEN. Quam tu mihi Agnetam commemoras? GAL. Quam Romana sedes fœminam pro mare coluit, & in apostolatus apice collocauit. AEN. Istic neque fidei neq; iuris error, sed ignorantia facti fuit: Neque certa historia est. NICOL. At plures Romani Pontifices criminosi fuerunt, qui nunc dant apud inferos pœnam. AEN. Nescio, si quis tamen peccasse compertus est, fragilitate deceptus, more hominum lapsus est. Sed hoc ausim dicere, Romanus præsul indubitatus nemo unq; inuentus est falsæ doctrinæ publicus assertor. NICOL. Sæpe Romanus Pontifex legem præcessoris euertit, aut unus ergo aut alter errauit. AEN. Inanis argumentatio tua est. Licet enim uetus decretum, nouus Papa deturbet, tamē primi cōditoris sententiā reprobat. quoniā secundū tēpora leges uariātur humanæ

Neq;

Neque enim quod ſemel utile fuit decretum, ſemper utile perſeuerat. Non errauit Eccle D
ſia primitiua quæ ſacerdotibus permiſit uxores. Nec errat moderna quæ ſubtrahit. Et uos quamuis multis in rebus Romanam impugnatis eccleſiam, coniugia tamen presbi terorum abijcientes, neque primitiuam Eccleſiam, neque Græcam ſed noſtram ſequimi ni. Quia uero mores hominum tempore uariantur, decreta quæ ſuper his promulgan. tur, perpetua eſſe non poſſunt, ſed utiliter ſæpe conſcripta lapſu temporis uertuntur ad noxam: ex quo fit ut alteruter ſit commendandus, & quæ prius edidit, & qui poſtea de. cretum abrogauit. Moſen nouimus mandato Domini ſerpente æneum fabricaſſe, quem Chriſti figuram fuiſſe doctores noſtri teſtantur. Hunc tamen Ezechias longo poſt tempore ſine culpa deſtruxit. Sic & Romanus præſul anteceſſoris ſui legem ſuper moribus editam & abſque ſuo poteſt & abſque illius erratu caſſare. Quod ſi lex fidem reſpicit, & aliquid in fide declarat, immutabilis eſt. Nam uerũ fidei ſemper eſt unum, nec ullo poteſt uel loco uel tempore uariari. Ideo decreta quæ ſunt de fide à ſanctis patribus inſtituta, ſumma uenerationè recepta ſunt & immutata, atq; inuiolata perdurãt. GAL. Pergis Romanam eccleſiam ab errore defendere? In caſſum laboras. Nam contra euan geliũ Chriſti prædicat atque agit. AEN. Vbi namq;, quibus in rebus? GAL. Vbiq; gentium, & in altaris ſacramento. AEN. Quo pacto, effare. GAL. Porrigi cali. E
cem populo uetat, Chriſtus iuſsit. AEN. Oſtende ubi iuſsit? GAL. Apud Ioan. nem inquit Dominus. Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſan guinem habebitis uitam in uobis. Qui manducat carnem meam & bibit meum ſangui nem habet uitam æternam. Magna eſt audacia ne dicam temeritas apoſtolicæ ſedis quæ potum ſanguinis populo ſubtrahit, ſine quo negat dominus habere uitam æternam. Sed accipe nunc in natali magni huius ſacramenti quæ fuerunt Chriſti uerba? Mathæ. us ſic rem geſtam exponit: Cœnantibus autem illis accepit Ieſus panem & benedixit, & fregit deditq; diſcipulis ſuis & ait. Accipite & comedite hoc eſt corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit & dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes, hic eſt enim ſan guis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Vi. detis ut imperat omnes bibere? Sed audi Marcum: Et manducantibus illis, ait, accepit Ieſus panem & benedicens fregit & dedit eis & ait: Sumite hoc eſt corpus meum. Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes: & ait illis hic eſt ſan guis meus noui teſtamenti qui pro uobis effundetur. Lucas primo uero ſic ait: Et acce pto pane gratias egit, fregit & dedit eis dicens: hoc eſt corpus meum quod pro uobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem poſtquam cœna nauit dicens: Hic eſt calix nouum teſtamentum in meo ſanguine qui pro uobis effun detur. Oſtendunt euangeliſtæ, ut uides, quia iuſsit Dominus facere quod ipſe fecit, uer- F
bo uſus imperatiuo facite. Quod ſi quis exiſtimat circa priorem duntaxat ſpeciem ſta re præceptum Domini, ſicut Lucas teſtari uidetur, audiat ad Corinth. Paulum: quid ille? Ego enim accepi à Domino quod & tradidi uobis, quoniam Dominus noſter Ieſus Chriſtus in qua nocte tradebatur, accepit panem & gratias agens fregit & dixit: Acci pite & manducate hoc eſt corpus meum, quod pro uobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem: Similiter & calicem poſtquam cœnauit dicens: Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine, hoc facite quotienſcunq; biberitis in meam comme morationem. Supplet apoſtolus Paulus quod euangeliſtis defuiſſe uidetur, præceptũq; non panis ſolum ſed calicis quoque ſubiunxit. Et Matthæus circa panem: Comedite, in quit & circa calicem, bibite, quæ ſunt uerba præceptionis. Cum ergo Paulus & euange liſtæ ſimul iuncti, manducationis præceptum & bibitionis oſtendunt, quis Romanam huius mandati uiolatricem nõ uidet? quæ populo Chriſti ſanguinem interdicit, uiamq; ſalutis occludit? His accedit ſanctorum apoſtolorum & aliorum obſeruantia diſcipulo. rum, qui nouæ legis ſenſum nõ ab homine, ſed ab ore Domini didicerunt. Quorũ actio noſtra inſtructio eſt, quos erraſſe nephas eſt opinari. Græcia quoque literarum mater & omnis diſciplinæ magiſtra, traditionem Pauli immutilatã hucuſq; ſeruauit, qui panis

edendi

A edendi bibendiq; calicis autor illi fuit, sicut eius ad Corinthios scripta manifestant. Sunt præterea nonnulli doctores, qui Ioannis textum ad nostrum sensum accipiunt, & Leonem Papam statuisse tradunt, ut qui sacramenti suscipiat unam speciem, à calice non abstineat. Quomodo igitur Romanam ecclesiam consulere & uocem eius audire seruareq; legem possumus? quæ tam manifeste diuinis contradicit oraculis? Nunquid Deo magis obedire oportet quàm hominibus? Christo quàm papæ? Euangelio quàm decretalibus? AEN. Multa & magna sunt quæ dixisti. Nam & sucum ueritatis habẽt, & multos decipere possunt, qui sacræ scripturæ sonum audientes, sensum negligant, cuius mysteria non uerbo docentur, sed spiritu reuelantur. Idcirco reuela, inquit, Dauid, oculos meos & considerabo mirabilia de lege tua. Nemo scripturam, nisi spiritu sancto docente, cognoscit. Hinc Paulus, ministros, ait, fecit nos Deus noui testamenti, non littera sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Est ergo necessarium si uoluerimus euangelium intelligere, ut spiritu ambulemus, sicut ad Galathas doctor gentium scribit: Verum ego quia peccator sum & iniquitate circumdatus, non credo mihi, neq; me puto sacra eloquia intelligere, & altos percipere sensus. Ea propter responsurus tibi nihil de meo, sed quæ sancti doctores diuino afflati spiritu tradũt, & quod docet Ecclesia dicam. Nam sibi assistit Christus, & suggerit omnia spiritussanctus. Cuius maxi-
B ma dignitas est, summa potentia, immensurabilis autoritas, quæ neque fallit neq; fallitur. Quam si quis docentem corripientemq; contempserit, ut ethnicus et publicanus habendus est, atque, ut Cypriani clarissimi & doctissimi martyris sententiæ consonemus, alienus est, prophanus est, hostis est. Habere iam non potest Deum patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. Plurima sunt sacri codicis uerba, quæ diuersis accommodari sensibus possunt. Quapropter nõ alienum aut extraneum foris sensum quærere debemus, quem scripturæ testimonio confirmemus. Sed ab ipsa scriptura recipiendus est sensus ueritatis, quem sola nouit & suis filijs exponit Ecclesia: teneo te fortasis nimis, perstringo sermonem, sed ad rem propero. Accusasti Romanam ecclesiam quæ dum communionem calicis plebi denegat, euangelium uitiat, Christum negat, salutem adimit. Quatuor sunt ut uideo quæ non te solum, sed omnes mouent, quos Hussitarum opinio ne dicam rabies ab Ecclesia Romana seiunxit. Primum est, Ioannis testimoniũ: Secundum est institutio sacramenti per tres Euãgelistas relata cum Paulo: Tertium est Ecclesiæ primitiuæ Græcorum praxis. Quartum est nonnullorum doctorum ac Romanorum pontificum autoritas. Sunt ad hæc omnia nobis parata ac clara responsa, quæ de penu spiritussancti recipit & ministrat mater Ecclesia. Negat Ioannes, ut ait, imò negat apud Ioannem Dominus uitam esse cuipiam, nisi carnem suam comederit & sanguinem eius biberit. Quibus uerbis non minus utriusque speciei communionem, quam baptismatis
C undam mandatam censes. Vetus hæc Armenorum insania fuit, qui natos ut in lucem ueniebant, mox baptisatos, mox altaris sacramento reficiebant, quod & uos aiunt facere, qui dementes atque infantes ad eucharistiæ libamenta uocatis, inhonorantes diuinissimum sacramentum communionemq; Pauli despicientes, qui ad Corinthios scribens ait: Probet seipsum homo & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Quomodo se paruuli & demẽtes probare possunt, quibus nec certus nec uerus rationis est usus? Sed non est in euãgelio Ioannis quem sibi sensus ascribitis. Non bibitio sacramentalis illic præcipitur, sed spiritualis insinuatur. Nam sanguis Christi triplicem potum Alberti Magni sententia tradidit, in eo sermone quem de Christi corpore non minus subtiliter quã ueraciter edidit. Est enim potus sacramentalis quem soli sacerdotes accipiunt. Est intellectualis, qui plebibus Christianis sub specie panis ministratur. Et est spiritualis quo saluandi omnes utuntur, incarnationẽ passionemq; Domini pia & assidua meditatione recolentes. Et hãc bibitionẽ Dominus apud Ioãnẽ præcipit, sicut uerborum Euangelistæ series luculenter ostendit. Nam cum dixisset Dominus: Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Qui manducat meam carnẽ, & bibit meum sanginem, in me manet, & ego in eo. Multi audientes ex discipulis eius dixerunt: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurauerant

de hoc

de hoc discipuli eius dixit eis: hoc uos scandalizat? Si ergo uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius. Spiritus est qui uiuificat, caro nō prodest quicquam: Verba quæ ego locutus sum uobis spiritus & uita sunt: Sed sunt ex uobis qui non credunt. Declarat Dominus his uerbis, non carnalis esus aut potus illic, sed spiritualis arcana mysteria contineri, dum ait spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Et iterum, uerba quæ locutus sum uobis spiritus & uita sunt. Vis aperte cognoscere quoniam de spirituali manducatione quæ fit per fidem loquitur euangelista, aduerte quæ dicit Dominus Qui manducat & bibit, instantis non futuri temporis sunt uerba. Erant igitur dum sic loqueretur Dominus, qui manducabant & qui bibebant eum. Nondum passus Dominus erat, nec adhuc institutū fuit sacramentū. Quomodo ergo manducabant bibebātq; Christum, nisi spiritualiter per fidem & charitatem credentes in eum & facientes opera eius? Nā & prius dixerat ego sum panis uitæ, qui uenit ad me nō esuriet, & qui credit in me, non sitiet unquā. Qui credebant in eū & opera sectabantur eius, hi carnem edebant eius, hi potabant sanguinem. Atq; hic uerior est Euāgelij sensus, quia aliter edi caro, aut bibi Christi sanguis non poterat. Fuit enim figurata locutio Domini, sicut & Samaritanæ, & in cruce sitire se dixit, quia fidem illius & nostram salutem sitiebat. Sic glosator intelligit hoc euāgelium: Sic magnus Augustinus doctrina & uerecundia iusta nobilis, cuius tanta gloria est, ut nullius laudibus crescat, uituperatione minuatur, quo postposito, si quis Vuicleff Rochezanamq; sequitur, luci tenebras, ueritati mendacium præfert: quid pluras? Nonne Dominus in textu euāgelij dicit? Ego sum panis uitæ qui uenit ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet unquā. Eccū tibi panem, cibus & potus est qui esuriem tollit & sitim. Cui tollit & quomodo. Credenti tollit, per charitatem tollit. Nam qui fidem rectam habet, & opera facit digna fide, hic est qui carnem Domini manducat & sanguinem bibit, & acquirit uitam æternam, mundo mortuus, Christo uiuens. Sic quod de Ioanne uobis assumitis, nostræ sententiæ non uestræ confert. Nunc ad reliquos Euangelistas trāseamus, hisq; Paulum adiungamus. Nam simul omnes integrā referunt cœnam Christi, & quamuis in uno plus quā in altero sit, nulla tamen discordia, nulla dissonantia est. Sed quod unus obmisit, alter admisit. Et quamuis euangelistarum nullus dicat, hoc facite in meam commemorationem nisi solus Lucas, qui post panē benedictum hæc uerba ponit, nec post calicem geminat, tamen quia Paulus hoc ad utrāq; speciem repetit, tenendum est, & post panem & post calicem dixisse Dominum, hoc facite in meam commemorationem. Ex quibus uerbis præcepta tibi utriusq; speciei communicatio uidetur. Et quia præcepta Christi seruanda sunt, his qui salui esse uolunt, quicunq; sub specie panis et uini non acceperit sacramentum, damnationem incidit, & iniusta est apostolica sedes huius inimica præcepti. Sed audi respōsionem: Fateor sic locutos, ut dicis, euangelistas, neq; uerbis Pauli quicquā demo: Non tamen idcirco esse præceptum intelligo sub specie panis & uini cōmunicari plebes. Nam uerba quæ retulisti non omnibus fidelibus, sed apostolis solum dicta fuerunt. Quia, ut est communis sententia doctorum, aut iam sacerdotes, aut tunc sacerdotium acceperunt. Quod si præceptum id est, hoc facite in meam commemorationem, præceptum hoc non sacerdotes, non plebē obligat, ecclesiamq; simul collectam, non quodlibet Ecclesiæ membrum respicit, atq; ut tecum neruosius agam & argumentationibus fortioribus utar, aut sacerdotes erāt apostoli quando mandatum hoc acceperūt, & ad id soli sunt obnoxij? sacerdotes: aut adhuc erant laici, & tunc non sumere tantum sed conficere quoq; sacramentum laicis est præceptum. Sed hoc tam uobis quā nobis absurdum est. Ergo sacerdotes erant, & sacerdotes tantum præceptio ligat. Galeth. At Paulus ad Corum. non sacerdotibus solum sed uniuersæ plebi, clericis, laicis, maribus, fœminis scribit. Aeneas. Nō mandat illic Paulus, sed Domini mādatum refert, & rem gestā, & quomodo sacramentū instituit Dominus exponit. Cumq; nullus euangelistarū uerba illa, hoc facite in meam commemorationē, post communionem calicis ponat, notādum est quomodo Paulus loquatur. Quid, ille post panis sacramētum, inquit, hoc facite in meam cōmemorationem, post calicem aūt: hoc facite quotiēscūq; biberitis in meā commemorationē. Additur hic quotiēscūq; biberi-

A biberitis. Quid sibi uult hoc, quotiēscunq; biberitis, inquit, facite? hoc est, quādo necessarium erit de calice bibere, quando conficietis, quando sacrificium offertis, hoc facite in meam commemorationem. Quod solis sacerdotibus conuenit. Duobus namq; modis hoc diuinissimum sacramentum consideramus, ut sacramentum solum, ut sacrificiū et sacramentū. In sacrificio utraq; species exigitur, quia imago est illius sacrificij, in quo Christus assistens pontifex futurorum bonorum peramplius & perfectius, tabernaculum nō manufactum, id est non huius creationis seipsum pro nobis sacrificium obtulit Deo patri in ara crucis. Ideoq; non solum repræsentari dicitur Christus passus, sed etiam quoq; passio Christi in qua sanguis fuit à corpore separatus referēda. In puro autem sacramento quod ad sanctificationem nostram requirimus, ut inuisibilis gratia sub uisibili specie nobis tradatur, sufficit repræsentatio Christi passi, quæ panis species abūde refert. Quia & Dominus grano & tritici se comparauit, qui mortuus est, ut multum fructum afferret. Atq; ut altius de tanto sacramento loquamur, triplex est (ut ait noster Aquinas sanctus & profundissimus doctor) huius excellentissimæ rei significatio, triaq; tempora respicit. Ex præterito significat nobis Dominicam passionem, uocatur sacrificiū. Ex præsenti refert ecclesiasticam unitatem, & communio dicitur. Ex futuro præsignat Dei fruitionē quā præstolamur in cœlis, & appellatur uiaticū, quia uiā præbet ad patriā: & secun
B dum hoc etiam eucharistia, id est, bona gratia nuncupatur. Et sacerdotibus quidē sacrificium conuenit, cæteris uero communio atq; uiaticum, in quibus species panis est sufficiens signum, quia ex multis granis conficitur & pulchre denotat ecclesiasticam unitatē, & illum panem angelorum quo fruemur in cœlesti Hierusalem. GAL. Multa prouoluis & à propositæ quæstionis statu longè recedis. Hoc facite, inquit Dominus, id est conficite, ut ego, sacramentum sumite uobis, bibite & alijs date hic nodus est, hæc uis. AEN. Pulchre de nodo locutus es. Nam tu nodum in scirpo quæris: sed non est hic nodus, quem ferunt Alexandrum in curru Gordij reperisse, quem cum soluere manu non posset, ense recidit. Facilis est huius solutio nodi. Neq; enim inquit Dominus, quomodo ego feci, sic uos facite. Sed hoc facite, id est hoc sacramentum conficite in meam commemorationem. Quod si notam præcepti sub illis latere uerbis affirmas, Accipite & comedite & bibite, dico quod prius ad sacerdotes mandata referri debent, quia tunc apostoli sacerdotium susceperunt. Cæterum sicut mandatum illud: Euntes prædicate euangelium omni creaturæ, sic est istud. Suscepit Ecclesia non ab omnibus, sed ab electis ministris ac sacerdotibus exequendum. Sic doctores intelligunt uerba Domini, sic sancta Ecclesia docet. Quod si Christus his uerbis communionem calicis etiam laicis imperasset, non solum Bohemis, sed alijs quoque gentibus per tot annorum curricula reuelatum fuisset. Sed nulla schola hoc sentit, nulla ciuitas probat, nulla extra Bohemiam col-
C legia tenent. Mirabile dictu est, si multa fercula, et mixta ceruisiæ uina, & longissimi somni melius uobis scripturā exponunt quàm cæteris abstinentiæ atq; uigiliæ. GAL. Male nos arguis: Non enim nostram sed apostolorum doctrinam Græcorumq; sequimur. AEN. At illi non dixerunt damnatos esse populos, qui de calice non acciperent. Nec nos ad omnia tenemur quæ in ecclesia primitiua patres egerunt. Complurima illi quæ ad perfectiones statum pertinebant, tanquam perfecti obseruabant. Nec enim quicquā proprij possidebant, sed, ut in actibus eorum Lucas ait, omnes qui credebant erant pariter & habebant omnia communia, possessiones & substantias uendebant & diuidebant illa omnibus prout cuiq; opus erat. Nos autem non cogimur omnia uendere, & tamen saluamur. Illi carnem cum sanguine non edebant, nos comedimus & non damnamur. Illis uxores fuerunt, nobis desunt & magis meremur. Illi populum à communione calicis non prohibebant, nos arcemus & meritum inde recipimus, obedientes Ecclesiæ quæ communionem sub specie uini subtrahendam multitudini monente spiritusancto decreuit, dicente apud Ioannem Domino: Paracletus autem spiritussanctus quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia & suggeret uobis omnia quæcunque dixero uobis. Cum enim ex præcepto Christi non sit communio calicis in populo, quis non uidet in hoc sicut in cæteris quæ Dominus expresse non iussit, Ecclesiæ standum esse iudi

cio. Cuncta enim quæ ſub præcepto diuino non cadunt, regentis Eccleſiæ ſunt diſpoſi- D
tioni commiſſa. Cuius mandata tanquam diuina recipienda ſunt & omni deuotione
complenda, quando præcepto Dei non ſunt aduerſa, uel utrum ſint aduerſa non eſt cer-
ta cognitio. Sed nec tu tibi de Græcia blandiaris, quamuis enim non errant Græci uetu-
ſtam conſuetudinem obſeruantes, non tamen uobis excuſatio eſt qui ſub Latinis nati
educaticq; moribus, laudatum, ſecurum, purum eccleſiæ Romanæ ritum, autoritate pro-
pria reieciſtis, quamuis ordinationem eius ſiue conſuetudinem longo uſu probatam in-
fringere peccatum transgreſſionis exiſtat. Nec ſcio quid uos in hac re Græcam magis
quàm Latinam eccleſiam imitari compellat. Latinus certe ſenatus & mundius & ratio
nabilius & cautius agit quàm Græcus. Nam tribus de cauſis calicis potum plebibus in
terdixit: Prima, ne rudis populus ſub duplici ſolum ſpecie contineri Chriſtum putaret.
Altera, ne quod eſt liquidum multum attrectatum manibus effunderetur in terram.
Quemadmodum nuper in Praga factum referunt, ubi puerulus trix anniculus ab ube-
re matris ad ſanguinem Domini raptus, calicem ex manu minus conſiderati ſacerdotis
arripiens, ſacramentum ſparſit in humum. Tertia, ut impleretur figura ueteris legis.
Quæ licet populo miniſtrari de ſacrificio iuberet, libamina tamẽ ſolis ſacerdotibus Leui
tiſcq; reſeruat. Quid eſt quòd Græcam eccleſiam tantopere laudatis? An non Latinam
eccleſiam multo florentiorem eſſe quàm Græcam cernitis? & noſtram longe lateq; do- E
minantem, illam Mahometi cultoribus ſeruientem? hanc uno ſub capite gubernatam,
illam multis ſciſmatibus implicatam? hãc templis ſublimioribus exornatam, illam omni
ſplendore nudatam? hanc ſemper recta dogmata prædicantem, illam ſæpius errori con
ſentientem? Nolo cum Cicerone dicere: Romanos aũt nihil à Græcis ſuſcepiſſe, aut ab
eis recepta feciſſe meliora. Laudo & magnifacio Græcos ex quorum fontibus noſtri
maiores hauſere doctrinam. Sed conſenuit Græcia: frigida eſt & non habet qui calefa-
ciat eam. Facta eſt ſub tributo domina gentium, & quæ fuit Aſianorum magiſtra, nunc
eſt diſcipula Latinorum. Quid eſt quod uos Bohemos ſub norma Latina nutritos in
communione calicis græcari compellit? Cur non ceteras quoque Græcorum obſeruan
tias amplectimini? Cur non panem fermentatũ conſecratis? Cur religiones monacho-
rum, quas illi recipiunt, aſpernaminí? Cur ueſtis ornatus, ut illi, ſacrificantes non recipi-
tis? Cur non coniugio copulamini quod cum Græca poteſtis, & cum primitiua Eccle-
ſia facere non decet. Vos partim Græcos partim Latinos eſſe, aut calidum fieri oportet
aut frigidum. Sed agite quod in rem ueſtram eſt: Nolite plus ſapere quàm oportet: Au-
dite docentem matrem: Amplectimini legẽ Eccleſiæ quæ ſancta eſt & honeſte condita:
Nolite putare ſemper apoſtolos alioſq; Chriſti diſcipulos cõmunionẽ calicis accepiſſe,
quia poſt Chriſti paſſionẽ de calice rarus de pane frequẽs habetur ſermo, ut eſt illud: Co
gnouerunt eum in fractione panis: & in actibus apoſtolorum: Frangentes circa domos F
panem. Et iterum, perſeuerantes in fractione panis. Quibus in locis nullam reperimus
de uino mentionem, Sed nec moueri deberis quod nonnulli doctores de communione
ſacramentali loquẽtes, illamq; populo ſuadentes Ioannis uerba recipiunt. Neque enim
propterea illius loci uel talis uerus eſt & proprius intellectus, ſed ex quadam ſimilitudi-
ne conſonantiq; ratione trahitur inde ſenſus magis quàm ducitur. Et licet doctoribus
oratorio more loquentibus nunc figuris, nunc translationibus uti, ex quo fit ut ſæpe
de ſigno loquentes tranſeant ad ſignatum. Sed plurimum interest an determinando do
centes an perſuadendo commouentes loquantur. Et aduertendum eſt quod & ſi pleri-
que doctores incidentur uerba Ioannis ad ſacramentum altaris referant, in continua ta
men expoſitione nullus id agit. ſicut in libro quem de textura euãgeliorum ſcripſit Za-
charias Chryſopoletanus affirmat. Quod autem de Leonis decreto cõmemoraſti, nihil
impedit noſtri propoſiti curſum. Namque cum Manichei Leone ſedente Chriſtum nõ
uero corpore ſed Phantaſtico et ſine ſanguine ueſtitum prædicarent, neque reſurrectio
nem eius crederent, neque diem Dominicum ſanctificarent. Sumentesq; Chriſti cor-
pus ſub ſpecie panis ut ſuum palliarent errorem, potum calicis rennuerunt. Obuiaturus
tantæ nequitiæ Pontifex ſtatuit ut qui ſub una ſpecie communicaſſet, ab altera non ab-
ſtineret.

A stineret. Sic plurima sæpe statuta sunt ex causa, ex persona, ex loco, ex tempore quæ considerare oportet, qui de illis iudicant ne prius inculpent quàm intelligant, prius arguant quàm sensu perquirant. At cum hodie alius sit rerum status, cum uestri nostriq; progenitores sub una specie communicauerint, cum multi doctores ab Ecclesia recepti & in catalogo sanctorum conscripti miraculis choruscantes, retinendum plebi calicem dicant, cum Latina ecclesia id seruet, doceat, mandet, suadeo ut uos illi obtemperetis, custodiatisq; legem matris, ut addatur gratia capiti uestro & torques collo uestro. Sicut Salomonis uerba promittunt his quæ sunt matribus obsequentes. NICOL. Est ne ullum apostolicæ sedis aut generalis concilij decretum, quod laicos sub utraque specie cõmunicare prohibeat AEN. Vultis obtemperare si decretũ ostendo? NICOL. Obtemperabimus, si non erit legi diuinæ contrarium. AEN. Lex diuina nulla est, cui talis sanctio possit esse contraria. NICOL. Tibi sic uidetur, nobis longè alia sententia est. AEN. Vos communionem duplicis speciei de præcepto Domini dicitis: nos contra. Cui magis credendum est, uobis an sedi Romanæ? NICOL. Ei credendum est cui scriptura diuina suffragatur. AEN. At uos dicitis legem diuinam sentire uobiscum: nos contra quod non. NICOL. Quæ uerbis diuinæ legis propinquior est, hanc fidem digniorem puto. AEN. Quid si est hoc dubium, quis obtinebit? NI-
B COL. Christus dominus iudicabit. AEN. Nullum ergo, ut intelligo iudicem, nullum in terra superiorem uultis qui res dubias diffiniat? Sic neque Romanum Pontificem caput esse Christiani populi creditis, neque militantem Ecclesiã honoratis, quamuis est magistra fidelium, doctrix ueritatis, inimica mendacij, mater nostra quæ nos Christo regenerauit, et alit atque nutrit in fide. Quod si uos aliud non moueret, uestra uos paucitas exterrere deberet. Quot enim estis qui aduersus uluos innumerabiles, & mortuos infinitos linguas acuitis? Tota Christianitas contra uos est, & tamen à sententia non receditis? Quæ si uera esset, omnes nostri progenitores cum diabolo & eius angelis arderent, qui calicis expertes fuerunt. Nam regnum hoc postquàm sacramentis Ecclesiæ relictis idolis iniciatum est, semper apostolicæ sedis ritu communicauit, exceptis paucis annis æui nostri, in quo monitore Ioanne Huss atque Hieronymo ab Ecclesiæ unitate recessistis. GAL. Arguis pauciratem nostram, sed Christus aduersus multitudinem Iudæorum paucis discipulis circumdatus prædicare non timuit, nec multi erant Iudæi considerata gentilium multitudine, quando legem acceperunt Mosaicam. AEN. Christus Deus & homo, Dominus & magister, nouam daturus legem, in mundum uenit, redempturusq; populum. Qualis comparatio lucis ad tenebras? Terræ ad cœlum? Christi ad Belial? Non tamen dominus sine miraculis creditus est, neque Moses absque signis legem tulit. At uos quæ signa facitis ut uestræ paucitati credamus, uo-
C biscum si nus? GAL. Generatio praua & adultera signum quærit. Nos paucitatis nostræ tutorem Christum habemus, qui apud Euangelium dicit: Vbicunque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum. Non indigemus humano fauore qui ducimur cœlesti ductore. AEN. Apud Cyprianum martyrem his sororia uerbis nonnulli iactabant, quibus ille sic respondit: Corruptores euangelij atque interpretes falsi extrema ponunt et superiora prætereunt, partim memores, partim subdole comprimentes, ut ipsi ab Ecclesia scissi sunt, ita capituli unius sententiam scindunt. Dominus enim cum discipulis suis unanimitatem suaderet & pacem, Dico, inquit, uobis, quoniam si duo ex uobis conuenerint in terra de omni re quamcunque petieritis, continget uobis à patre meo qui in cœlis est. Vbicũq; enim fuerint duo uel tres collecti in nomine meo ego cum eis sum. Ostendens non multitudini sed unanimitati deprecantium plurimum tribui. Si duo, inquit, ex uobis conuenerint in terra, unanimitatem prius posuit, concordiam pacis ante præmisit, ut cõueniat uobis fideliter & firmiter docuit. Quo modo autem potest ei cum aliquo conuenire, qui cum corpore ipsius Ecclesiæ, & cum uniuersa fraternitate nouus uenit? Notate uerba & signate mysteria. Non est cum eis Christus qui ab Ecclesia recedunt. In una ecclesia fuimus omnes, prius una fides, unus Deus, unus ritus & uobis & nobis erat. Non nos à uobis, sed uos à nobis recessistis, fa-

dentesq; uobis conuenticula diuersa, peregrina dogmata recipientes, quæ non audiue- D
rant patres nostri, ueritatis caput atque originem reliquistis. Quod si Christi præsentiam cupitis, ad sponsam eius redeundum est. GAL. Nos in Ecclesia sumus, neque ab illa recessimus unquam. Transire autem ad uos dum Christi legem uiolatis nulla ratio suadet. Quia nunquam mystico Christi corpori iungitur, qui ab eius euangelio separatur. Sed cur nobis retices, si qua est constitutio quæ sumere calicem uetat? AEN. Quia noluistis obedientiam polliceri. Sed dicam tamen ego ita uos peritos, arbitror ut consuetudinem uniuersalis Ecclesiæ non minoris efficatiæ censeatis quàm scriptam legem, quia uis legis ex consensu resultat. Consensus autem minor non inest consuetudini quàm legi conscriptæ. Nam consuetudinem longus & approbatus usus inducit. Quæ nullius impedimenti clamore, diuino magis quàm humano uidetur recepta consilio. leges autem quamuis Dei nutu decerni credantur, sæpe tamen uel populi uel senatus magna parte dissentiente traduntur. Ob quam rem non minus plectendus est uetustæ consuetudinis quàm scriptæ legis præuaricator. Cum igitur iam pluribus seculis obseruarit Ecclesia ne plebes de calice biberent, decebat & uos Bohemos huius obseruantiæ tanquam paternæ legis æmulatores existere, quæ sicut ante dictum est, neque ui, neque ueteris testamenti codicibus aduersatur, sed ratione magna & honestate subnixa est. Verum quia scripti decreti sanctionem requiritis, non frustrabor expecta- E
tionem uestram. Euoluite Constantiense Concilium atque eius acta perquirite, consuetudinem, quàm modo exposui, & approbatam & pro lege rectam & scripto firmam reperietis. In Basilea quoque dum generalis Synodus illic erat. postquam exacte uisa sunt & diligenter excussa sacrarum testimonia literarum, magnorum Conciliorum decretis, ac sanctorum patrum & illustrium doctorum traditionibus enucleate pensatis, decretum promulgatum est, quod aperte declarat fideles laicos siue clericos communicantes & non conficientes, ad suscipiendum sub specie panis & uini diuinum eucharistiæ sacramentum ex præcepto Domini non esse astrictos. In cuius fine subiungitur: Laudabilis quoque consuetudo communicandi laicalem populum sub una specie, ab Ecclesia & sanctis patribus introducta, ac hactenus diutissime obseruata, & à doctoribus diuinæ legis sanctarum scripturarum atque canonum multam peritiam habentibus, iam longo tempore commendata pro lege habenda est. Nec alicui licitum est eam reprobare, aut sine autoritate Ecclesiæ ipsam immutare. Sic ergo & scripta conciliorum habetis decreta & uetustum Ecclesiæ ritum. GAL. Potest Ecclesia uel Concilium quæ Christus instituit sacramenta peruertere? AEN. Non potest. GAL. At sacramentum hoc sub specie panis & uini Christus instituit. Cur peruertit ecclesia, quæ panem solum ad laicos defert? AEN. Non peruertit Ecclesia sacramentum sed F
ritum mutat. Quæ sunt enim de necessitate sacramentorum immutabilia perseuerant: quæ circa ritum sunt, immutare Ecclesia potest. Cuius potestas non minor est hodie quàm sub Apostolis erat. Potestas autem & administratio Ecclesiæ sicut doctores tradunt, tribus in rebus consistit. In ordinibus diuersorum prælatorum: In administrationibus sacramentorum. In diuersis præceptis subditorum. Ob quam rem non sine ratione putauit doctor insignis Aquinas, in arbitrio esse Ecclesiæ diuersos gradus prælatorum instituere, & instituros pro rerum diuersitate uel temporum amouere. Sic subdiaconi sunt ordinati, quos Ecclesia primitiua nescisit. Sic ꝑlati, presbyteri, episcopi quos olim Hieronymus æqualis fuisse potestatis affirmat. Sic Cardinalium sacer senatus inuentus, Ecclesiæ magnum decus & stabile firmamentum. Potest etiam Ecclesia in administratione sacramentorum abolitis prioribus nouos ritus inducere & ceremonias nouas. Qua de re licet Dominus discipulos suos facta cœna communicauit, ecclesia tamen neque pransos neque cœnatos fratres, nisi necessitatis causa tantum, sacramenti m per mittit assumere: Rursus quoque quamuis amictus linea Christus, quotidianaq; ueste indutus, hoc sacramentum instituerit, dixitq; paucissima uerba, Ecclesia tamen ob eius reuerentiam & ornamenta uestimentorum sacerdotibus dedit, & missarum solennia prophetarum & apostolorum lectionibus & deuotis orationibus adornauit. Sic

enim

A enim in ueteri lege rubricatas pelles,& rudia tabernaculi sacra sublimis gloria templi secuta est. Sic & in Nouo testamento post illa Ecclesiæ primitiuæ rudimenta pedetentim splendor in cultu diuino & ritus sacramentorum expolitior & maiestas sacerdotij maior successit. Tertio loco potest Ecclesia statuta & ordinationes patrum quæ de moribus agunt, prout loco tempori & personis uiderit conuenire, immutare & abrogare, sicut & prius diximus. Sed quantum ad sacramentum pertinet quod necessarium est, tolli non potest, quod necessitati non subest & uariari potest & tolli. In eucharistia uero sicut ante prolatum est, non est usus utriusque speciei populo necessarius, adimi ergo altera species non inepte potuit, quia non est hoc sacramentum uariare, sed usum. GAL. Sacramentum esse sub specie uini, quis neget? ergo qui uini speciem tollit, sacramentum tollit. AEN. Haud recte infers. Septem sunt Ecclesiæ sacramenta,& si uos quinque tantum recipitis, ex his unum est eucharistia præcellentissimũ & maximum, hoc semper integrum, & unum est siue sub una specie sumitur siue sub duabus: & licet mille particulæ panis fiant uinicq; totidem, unus tamen est ubique totus & integer Christus. Nec subtracta uini specie subtrahitur sacramentum: quia totum in altera sumitur. Recte igitur & sanctissime Romana ecclesia in huius obseruantia sacramenti sese habet. Quibus ex rebus si consolationem spiritus cupitis, si quietem amatis,
B si ueritatem quæritis, si lucrifacere animas uultis, sedem apostolicam audite, sequimini traditiones eius, honorate illam quoniã sancta est immaculata sponsa Christi, columba pura & albissima, ex cuius ore felicis ramus oliuæ dependet, qui pacem hominibus pollicetur, superbis bello minatur. Finitis sermonibus istis assurrexit unus de primoribus Taboritarum & animo satis inflato. Quid tu nobis, inquit, apostolicam sedem tot uerbis amplificas? Nos papam & Cardinales auaritiæ seruos nouimus, impatientes, inflatos, tumidos, uentri ac libidini deditos, ministros scelerum, diaboli sacerdotes, & antichristi præcursores, quorum Deus uenter est, pecunia cœlum. Erat hic homo uentrosus, crassus, & multo abdomine pinguis, quem cum aspexissem, admoui uentri eius leuiter manus, ac subridens. Vnde, inquam, tumor hic uentris est. Cur te ieiunio maceras & affligis inedia? Riserunt omnes magnisq; illum cachinnationibus exceperunt. At ego cum animaduerterem sacerdotes illos magis studio contradicendi quàm uoto discendi ad me uenisse, posui modum uerbis meis, subtraxiq; disputationi pedem. Intellexi enim quia facilius & leuius esset turbulenti maris concitos fluctus clamoribus retundere, quàm illorum rabiem sermonibus coërcere. Nam labor irritus & nullius effectus est offerre lumen cæco, sermonem surdo, sapientiam bruto. Conuersus tamen ad eos dixi. Collegæ mei pransi sunt, & itineri se accingunt, hora est ut à uobis recedam satis diu simul disputauimus. Vos tamen, ut uideo, nec meis uerbis fidem præbetis, nec
C ego uestris argumentationibus moueor, remaneamus omnes quod ante fuimus. Existimaui hoc priusquam inciperem, nolui transilire ut mea taciturnitas opinionum uestrarum fieret autoritas, ne quis post hac diceret: fuit apud Taboritas Senensis episcopus, nec quicquàm aduersus illorum sententiam dixit, aut eos uera sentire putauit, aut eorum argumenta posse superare diffisus est. Quod si nihil aliud uerba nostra fecerunt, hoc tamen præstant quod me uestris opinionibus aduersantem omnes qui astant intellexerunt. Vos tamen amplius & fortasse melius cogitabitis. Tunc illi, si tempus esset afferemus huc libros, ostenderemusq; tibi, quia Christi sequaces & legis Dei zelatores sumus. Sed uale. Ad quos ego: Nec uobis nec mihi ocium est, ualete. Atque hoc modo à me eos dimisi, & exeunte domino de Rosenberg cum eo Soboslaniam ueni, atque in de Curnam insulam, & seniorem de Rosenberg dominum petiui, uidebatur mihi ultra Sauromathas & glacialem oceanum fuisse, inter barbaros, inter anthropophagos, aut inter monstruosas Indiæ Libiæq; gentes: nec sane in omni terra, quam circuluit, Amphitrites, gens nulla est monstruosior Taboritis. Aethiopes enim quosdam & Scythas & Trapobanas corporis uitio monstruosos aiunt. Thaboritas uero depraua tæ mentis uitia & innumerabiles animæ maculæ monstruosos efficiunt. Ad quos omnes hæreses mi

grauere, quos ab initio naſcentis Eccleſiæ uſque in hunc diem peſtifera ingenia ſemi- D
narunt. Sunt ibi Nicolaitæ, ſunt Arriani, ſunt Manichei, ſunt Neſtoriani, ſunt Berengarij, ſunt pauperes de Lugduno. Præcipui tamen apud eos Vualdenſes habentur unius Chriſti uicarij & apoſtolicæ ſedis inimici. qui dum frena ſuperioritatis abijciunt, libertatemq; prædicant, neceſſarium eſt, ut omnes errores admittant. A quibus dum exiuiſſem: ex inferiori uidebar inferno reuerſus. Nec me prius ad ſuperos recepiſſe putaui quàm Buduuiſeos atque Vlricum de Roſenberg conueni: Nam & Buduuiſei nullis hæreſibus inquinati ſunt, & Vlricus acerrimus hoſtis hæreticorum uerus Eccleſiæ filius inter alios Bohemiæ principes, qui fidem catholicam uerbis armisq; tuentur, anterior eſt dignus quem ſedes apoſtolicam inter Charos habeat, & inter primos honoret. Scripſi hæc tuæ præſtabilitati feſtino & currenti calamo: Properante namque Romam Ioanne meo quem probe noſti, malui te quæ mihi in hac uia contigerant, utcunque narrata cognoſcere, quàm pœnitus ignorare. Res altas de fide diſputantes & arcanos ſcripturæ ſenſus attingere præſumpſimus. Scio quia non defuerunt ineptiæ. Nam rudem & inexpertum tyronem hæc me pugna ſuſcepit. Sed nolui latrantes impune lupos abire, nolui deſerere ueritatem, nolui Eccleſiæ deeſſe: & quoniam imperitiæ meæ tenebras non ignoraui, ſuperni claritatis lu- B
men intrepidus expectaui, iactaui ſuper dominum curam meam & ipſe adiuuit: ſenſi diuinitus aſſiſtentiam, nam uerba neſcio quomodo ſuapte fluebant, quibus miſeri Taboritæ miſerabiliter premebantur, Benignus & miſericors Dominus, qui nec peccatorum uoces obaudit. Credo & certus ſum quia non mea uita, ſed mea fides meruit audiri, ne Taboritarum elenchis inuoluerer aut ſophiſmatibus caperer: Vtcunque res acta eſt, Scio me plura tunc dixiſſe & minime ſcripſiſſe digna correptione. Sed quæ tunc dixi corripi nequeunt, quia ſemel emiſſum uolat irreuocabile uerbum. Quæ nunc ſcribo, facile poterunt emendari priuſquàm edantur. Ideo te per ueterem beneuolentiam & quam mihi ſemper oſtendiſti charitatem, precor te & oro huic opuſculo ut tuam limam ſummamq; manum admoueas, neque prius in lucem ſinas exire quàm tuo fuerit acri & graui iudicio comprobatum. Vale noſtri memor & amans. Quando Deus & fata uolent ueniemus ad te. Ex Noua ciuitate x II. Kalendas Septembris. Sub Anno domini M.CCCCLI.

Oratio Aeneæ de Conſtantinopolitana Clade, & bello contra Turcos congregando. *Epiſt.* CXXXI.

CConſtantinopolitana clades, Reuerendiſsimi patres, illuſtriſsimi principes, cæteriq; uiri genere & doctrina præſtabiles, quæ Turcorum grandis uictoria, Græcorum extrema ruina, Latinorum ſumma infamia fuit, unumquemq; ueſtrum ut arbitror tanto magis angit magisq; cruciat, quanto & nobiliores eſtis & meliores. Quid enim uiro bono & nobili magis congruit, quàm curam gerere fidei orthodoxæ? fauere religioni? Chriſti nomen ſaluatoris pro ſua uirili magnificare atq; extollere? Sed amiſſa nunc Conſtantinopoli tanta urbe in poteſtate hoſtium redacta, tanto Chriſtianorum ſanguine fuſo, tot animabus in ſeruitutem abductis, uulnerata eſt miſerabiliter catholica fides, confuſa turpiter noſtra religio, Chriſti nomen damnificatum nimis atque oppreſſum. Neque ſi uerum fateri uolumus, multis ante ſeculis maiorem ignominiam paſſa eſt quàm modo Chriſtiana ſocietas. Retroactis namque temporibus in Aſia atque in Aphrica, hoc eſt in alienis terris uulnerati fuimus: nunc uero in Europa, id eſt in patria, in domo propria, In ſede noſtra percuſsi cæſiq; ſumus. Et licet dicat aliquis ante plurimos annos, ex Aſia Turcos in Græciam tranſiuiſſe, Tartaros citra Thanaim in Europam conſediſſe, Saracenos Herculeo mari traiecto Hiſpaniæ portionem occupaſſe: nunquam tamen aut urbem aut locum amiſimus in Europa, qui Conſtantinopoli poſsit æquari. Eſt enim ciuitas illa totius terræ quæ commode colitur, pene

centrum

A centrum. Portumq; habet & amplissimum, & tutissimum, in quo non dicam naues, sed numerosæ classes armari sustentariq; tæ possunt, atque inde per Bosphorum, hinc per Hellespontum ad omnia Mediterranei maris siue tuenda, siue uexanda littora transmittit. At hic locus tam commodus, tam utilis, tam necessarius nobis tacentibus, ne dicam dormientibus, amissus Christo saluatori, lucrifactus Mahometo seductori est. Quid quod ibi ex duobus imperatoribus Christianis alter occisus est? Nonne ex duobus Christianitatis oculis alterum erutum, ex duabus manibus alteram amputatam dicere possumus. Addite quod ex quatuor sedibus illis patriarchalibus primis & principalibus, quibus ueluti solidissimis basibus Christiana subnixa fides in omnem terram ramos suos extendit, maiores nostri duas simul cum Hierosolymitana per ignauiam atque secordiam perdiderunt, nos tertiam & illam quidē cui omnes Pruteni, multi ad Boream, multi ad Orientem, ad Thanaim iacentes populi seruiebant, non minori desidia, maiori tamen infamia prorsus amisimus. Nimirum principes doletis omnes, ac de tanto Christianitatis uulnere, quo cecidisse Græcos, superasse Turcos, confulos esse Latinos animaduertitis, consternati atque attoniti estis? Sed non est minor diui Cæsaris Frederici domini nostri gloriosissimi quàm uester mœror. Vidissetis eum cum tanti mali factus est primum certior, in cubiculo flentem, in aula mistum, in consilio so-

B licitum, in ecclesia supplicem, in quouis loco turbatum & anxium. Verum cum res Christianæ non tam dolorem & lachrymas, quàm uigorem & arma requirent, (nam Turci maiora indies mala minantur) operepretium existimauit sua serenitas, tum principum, tum ciuitatum accersiri conuentum, in quo de tuenda Christiano republica consilia caperentur. Nam priusquàm incipias, consulta, & ubi consulueris mature facto opus est. Fuit itaque Concilium apud Ratisponam conuocatum: quæ ibi gesta sunt omnes tenetis. Ex autoritate illius congregationis hic nunc conuentus habetur. Cur non fuerit apud Nurenbergam indicta conuentio, & cur ne quiuerit ad hæc negotia Cæsar ascendere, satis his diebus expositum est. Ille quidém pro tanta Christianitatis necessitate in hoc conuentu minime defuisset, si domū tutam relinquere potuisset. Sed cum eius desiderium ab his impediretur, quibus non tam pax & otium quàm contentiones & bella sunt usui, misit hosce præstantissimos & celeberrimos legatos, qui suum locum tenerent, suasq; uices implerent, cum plena & ampla potestate, siue res imperij, siue commune fidei tuendæ negotium tractare libet, præsto erunt. Cæterum quia super articulis Ratisponæ meditatis, hæc potissimum congregatio consultura est, uosque Cæsaris animum circa illos cognoscere cupitis, quæ sit eius mens, quæ sententia, quæ uoluntas, apperire me nunc collegarum meorum autoritas iubet. Ego qui malo per obedientiam parum prudens quàm per contumatiam

C uideri sapiens, onus meis humeris penè intollerandum subiui, confisus in eius auxilio qui uictimis obedientiam prætulit. Nec timeo sub tanto fasce deficere, quando præsto sunt qui cadenti mihi manum porrigant. Pareo quoque in hac re tanto libentius, quanto & conspectum uestrum frequentiorem intueor, & mihi benigniorem autumo. Nec ego de omnibus articulis uerba faciam, sed illum qui est principalissimus aggredior, hoc est, An contra Turcos, qui Constantinopolim per iniuriam inuaserunt, nobiliratem cum principe Græcorum occiderunt, sacra nostra omnia polluerūt, & ultra uincula, uerbera, cædes Christianis omnibus minitantur, sit bellum suscipiendum. Quo persuaso quantas habere copias necesse, quomodo legendi milites, quæ stipendia danda, quæ priuilegia concedenda, unde commeatus habendi, quæ bellica instrumenta paranda, quo tempore, qua uia sit eundum facile concordabimus. Capitaneum quoque seu belli ducem, quem Prisci Romanorum imperatorem appellare consueuerunt, non erit arduum nominare. Neque dubitabitis illum eligere in quo sit scientia rei militaris eximia, uirtus excellens, autoritas euidens, præsumpta fœlicitas: qui sit laboriosus in negotijs, fortis in periculis, industrius in agendo, celer in conficiendo, consultus in prouidendo, qualem reperiri apud uos minime dubitaue-

rim. Nec de pace domi tuenda multum laborabitis, si foris bellum gerere decreueritis D
ut postea suo loco dicemus. Intelligitis iam, principes, oratio mea quibus in rebus radices agat, & quæ sit causa in manibus uidetis de bello gerendo tota consultatio est. Ego qui nomine Cæsaris bellum uenio suasurus, nequaquam hoc oneris accepissem, nisi rem dignã uestra uirtute, uestra nobilitate, uestraq; natione, manifestissime prius intellexissem. Agite igitur, audite, & cognoscite an bellum hoc pro fide uestra Christiana suscipere debeatis. Omnis senatus, omnisq; populus cui de bello gerendo consultatio est, clarissimi principes, tria diligenter ac rigide, & presse discutere debet, ne quid agat, cuius denique pœnitudo sequatur: Turpe est enim, ut Scipionis prouerbium fuit, postquam erratatum est dicere non putaram. Bellum ergo gesturus primo quærat, an sit iustum: secundo an utile: tertio an facile. Nisi enim hæc tria concurrant, non est cur bonis atque prudentibus uiris belligerendum sit. Discutiamus & nos hæc ex ordine principes. Ac primum de belli iustitia cognoscamus. Bellum quod pro tuenda religione, pro saluanda patria, pro conseruandis socijs, ex autoritate superioris gereretur, nemo unquam ueterum reputauit iniustum. Hinc Mosi, hinc Iosuæ, hinc Saulis, hinc Dauidis, hinc Machabeorum prælia commendantur. Hinc illi Demosthenis clamores quibus plenum exultabat apud Athenas theatrum in Marathone, in Arthemisio, in Salamina pro patria defunctos commendantis. Hinc ex Ro- E
manis Horatij, Decij, Fabij, & alij penè innumerabiles celebrantur, qui pro salute suorum ciuium se deuouere. Hinc ex uestris Germanis Caroli, Rolandi, Raynaldi, Conradi, Ottonis, Henrici, Frederici, æternis præconijs extolluntur, qui pro tutandis Christianorum finibus, maximis se periculis obiectarunt. Nunquam tamen uestris progenitoribus tam iusta pugnandi causa, quàm uobis obiecta est. Nunquam illi tam atrocem iniuriam, tam insignem contumeliam ab infidelibus acceperunt, quemadmodum perpessa est hæc nostro tempore Christiana communitas. Repetenda est breuiter hoc loco Constantinopolitana calamitas. Si enim & iniuriæ magnitudo notior, & belli iustitia manifestior erit. Nulla pulsatus iniuria Mahometus (sic enim uocatur qui Turcis imperat) bellum Græcis indixit, Constantinopolim obsedit, ac male defensam oppugnauit. Vbi Constantinus Græcorum imperator intrantibus urbem, Turcis in extremo patriæ suæ periculo fortissime pugnans obtruncatur: Caput eius lancea infixum spectaculo fertur: Fit miseranda Græcorum cædes: occiduntur non solum qui se tueri conantur, uerumetiam qui proiectis armis sese dedunt. Nec ego hoc magni duco in ipso furore primi introitus trucidatos esse quàmplurimos, illud horreo, illud abominor, illud omnino detestor, capta ciuitate, depositis armis, coniectis in uinculis ciuibus, tum maxime sæuitum est, tum filij ante ora parentum occisi, tum uiri nobiles uelut bestiæ mactati, tum sa- F
cerdotes laniati, tum monachi excarnificati, tum sacræ uirgines incestatæ, tum matres ac nurus ludibrio habitæ. O miseram urbis faciem. O infelicem populum. O sceleratum Mahometum. Quis talia fando temperet à lachrymis? omnia luctu plena, cæde, cruore, cadaueribus erat cernere. Mahometus ipse terribili facie, tetris oculis, terribili uoce, crudelibus uerbis, nephandis nutibus homicidia mandat, nunc istum nunc illum ad cædem poscit, manus in sanguine Christianorum lauat. Omnia fœdat, omnia polluit. Templa Dei nostri pseudoprophetæ traduntur, diuina altaria proterũtur, ossa martyrum et aliorum sanctorũ iam cum Christo regnantiũ, aut porcis, aut canibus obijciuntur, franguntur statuæ, picturæ delentur. Nec matris Domini Reginæ cœlorũ glorioſæ Mariæ uirginis imagini parcitur, quin & ipsum saluatoris Christi crucifixi simulachrũ cum magno clamore, maiori irrisione, præcedẽtibus tympanis ac tubis in castra defertur, huc atq; illuc rapitur, cõspuitur, luto ꝓuoluitur. O nephas inexpiãdũ. O ignominiã Christianæ gentis. O dedecus nostri nominis sempiternũ. Huic signo in q̃ redẽpti et saluati sumus, Turcorũ fœtidũ genus illudit, & quasi nos signũ nõ signatum colamus. Hic est, inquit, Christianorum Deus. Sentio quia cõmemini principes dum saluatoris iniuriam refero, tum tantæ ciuitatis damna commemoro: sed quis cladem

illius

A illius urbis, quis funera fando explicet aut possit lachrymis æquare labores? horret animus talia meminisse, luctumq; refugit. O nobilis Græcia, ecce nunc tuum finem, nunc demum mortua es. Heu quot olim urbes fama rebusq; potentes sunt extinctæ. Vbi nunc Thebæ, ubi Athenæ, ubi Mycenæ, ubi Larissa, ubi Lacedæmon, ubi Corinthiorum ciuitas, ubi alia memoranda oppida, quorum si muros quæras, nec ruinas inuenias? Nemo solum in quo iacuerunt, queat ostendere: Græciam sæpe nostri in ipsa Græcia requirunt, sola ex tot cadaueribus ciuitatum Constantinopolis superat, quæ paruo ambitu Bizantij à Pausonia quondam edita, per Cõstantinum primum Imperatorem eius nominis in æmulationem Romanæ urbis erecta, tantum operum mirabilium, tantum armorum, tantum literarum, tantum gloriæ habuit, ut omnium ciuitatum damna hæc sola urbs recompensare, ac refarcire uideretur: hinc post pacem cum Gratiano factam, & à Theodosio confirmatam ueniens Constantinopolim, Rex Gothorum Athenaricus, cum regiæ urbis amplitudinem splendoremq; contemplatus esset, ueluti stupens dixisse fertur: Vere Deus terrenus est imperator hic habitans, & quisquis aduersus eum manus mouerit, ipse sui sanguinis reus existit. Et quamuis post imperium ad uos ô Germani translatum, sæpe Constantinopolis capta direptaq; fuerit: nunquam tamen in potestatem Christi hostium, nisi modo deuenit: nunquam Basilicæ sanB ctorum diruæ, nunquam bibliothecæ combustæ: nunquam monasteria desolata, nunquam sacra nostra ex toto, nisi nunc, deleta fuere. Itaq; mansit apud Constantinopolim, usq; ad nostrum tempus uetustæ sapientiæ monumentum, ac uelut ibi domicilium literarum esset, & arx summæ Philosophiæ. Nemo Latinorum satis doctus uideri poterat, nisi Constantinopoli aliquandiu studisset, quodq; Florente Roma doctrinarũ nomen habuerunt Athenæ, hoc tempestate nostra Constantinopolis obtinebat, unde & multa ueterum sapiẽtum uolumina susceperamus, & in futurum suscipere sperabamus. At nunc uincentibus Turcis & omnia possidentibus quæ Græca potentia tenuit, uereor ne de literis Græcis omnino sit actum. Neq; enim, ut plerisq; arbitrantur, Asiani sunt ab origine Turci, quos uocant Teucros, ex quibus est Romanorum origo, quibus literæ non essent odio. Scytharum genus est ex media Barbaria profectum, quod ultra Euxinum Pyrrichiosq; montes ut Ethico Philosopho placet ad septentrionalem Oceanum sedes habuit: gens immunda & ignominiosa, fornicaria in cunctis stuprorũ generibus, quæ, ut tradit uester Otto Frisingensis episcopus, non futilis autor, regnante apud Francos Pipino, montes Caspios exiuit, ac longo itinere in Asiam se recepit, ibiq; post hac morata est. Et quamuis sub miti cœlo & mundiori terra per tot secula parumper excultam se præbuerit, sapit tamen adhuc multum pristinæ deformitatis, neque omnem Barbariem deterſit. Carnes adhuc equorum, uesontium, uulturumq; comedit,
C libidini seruit, crudelitati succumbit, literas odit, humanitatis studia persequitur. In cuius manus uenisse nunc doctam eloquẽtemq; Græciam, nescio quis satis deflere queat. Sed dicitis milites: Quid tu nobis literarum detrimentum commemoras? quid nobis de literis? nos hastas gladiosq; uersamus. Vos genus ignauum tecto gaudetis & umbra. Imo uero fortissimi equites, nullius quàm uestri magis interest studia literarum esse quàm florentissima. Quid enim uos, uiri excellentes, aliud quæritis, cum præstanti animo & alto corde prælium committitis, quàm famæ dulcedinem laudare uultis scio, & gaudetis cum de uobis bonos esse rumores auditis. Trahimur omnes studio laudis & optimus quisque gloria ducitur, inquit Cicero. Sed quæ laus uestra diuturna esse potest, nisi literis consecretur? Breuissima est fama, quæ humanæ uitæ spatio terminetur. Viuunt nomine perenni, quos literæ insertos habent: Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt. Nulla dies unquam memori uos eximet æuo. In Curialum & Nisum inquit Maro. Nec nos aut Sampsonis, aut Gedeonis, aut Ieptæ, aut aliorum Iudicum fortitudinem regnumq; magnifica gesta sciremus, nisi literis edocti essemus. Quanto ergo quisque uestrum, nobilissimi equites, aut industrior est, aut fortior, animosior, tanto fauere ingenijs, ac literis magis debet. Hæc

sunt

ſunt enim quæ progenitores ueſtros uirtute præſtantes, quamuis iamdudum mortuos, memoriæ tamen hominum quaſi uiuentes exhibent, & quæ ueſtrũ nomen, ſi uiriles fueritis, ad poſteros deferre cũ laude queant. Senſerat hæc Alexander Macedo, qui cũ in Sigeo ſepulchrũ uidiſſet Achillis. O fortunate, inquit, adoleſcens, qui tuæ uirtutis præconem Homerum inueneris. Et uerè, inquit orator: Nam niſi illi ars illa fuiſſet, idem tumulus qui corpus contexerat nomen etiam obruiſſet. Demoſthenes autem ille ſummus Athenis uir, cum ex eo quæreretur, cuius uocem libentiſsime audiret, à quo ſumma uirtus, inquit, optime laudatur: quo dicto nimirum humanitatis & eloquentiæ ſtudia magnopere commendauit. At nunc contrita deletaq; Græcia quanta ſit facta literarum iactura cuncti cognoſcitis, qui Latinorum omnem doctrinam ex Græcorum fontibus deriuatam non ignoratis. Quid ergo in tanto damno in tanta iniuria dicemus principes? An de iuſtitia belli aduerſus hæc monſtra hominum dubitabimus, qui nulla humanitatis ſtudia colunt? qui fœdera nulla cuſtodiunt? qui ſanguinem noſtrum ſitiunt? qui cædibus ſaturari non poſſunt? qui ſacra Dei noſtri omnia polluũt, & exterminant? Fortitudo, inquit, Ambroſius in officijs, quæ bello tuetur à Barbaris patriam, uel domi defendit infirmos, uel à latronibus ſocios, plena iuſtitiæ eſt. Quod ſi ordo ille naturalis paci accommodatus, Auguſtino teſte, id poſcit ut ſuſcipiendi belli auctoritas, atque conſilium penes principes ſit, neque bellum alioquin iuſtum exiſtimetur, uidete quanta eſt huius belli iuſtitia, cuius non ſolum Papa, & Imperator duo maxima luminaria, duo primi in terra principes, ſed ipſe rector orbis mundiq; fabricator Deus eſt autor, qui ſponſam ſuam Eccleſiam matrem noſtram, ut pupillam oculi nobis tuendam commendat. Monſtrauimus belli iuſtitiam fortaſſe pluribus uerbis, quàm neceſſe fuit, ſed traxit me iniuriarum acerbitas. Parcite ſubirato: Date ueniam læſo. Nunc ex bello quæ ſequatur utilitas breuiter exponendum eſt. Cur enim ſe bello quiſquam immiſceat, niſi & bello ſe iuuat? Vos igitur principes, ſi fructum huius belli contra Turcos ſuſcipiendi cognoſcere cupitis, damna quæ toti Chriſtianiſmo imminent, niſi Turcorum frangatur impetus, penſitate. Audiuiſtis quæ paſsi ſunt Conſtantinopolitani. Idem nunc multæ ciuitates expectant, niſi dum tempus eſt opitulamini. Serpit indies hoc uirus magis ac magis: nunc una prouincia, nunc alia nobis deficit. Raſcia iam nouiſsime occupata eſt. Diſpotus eius prouinciæ cum coniuge & liberis in Vngariam ſe recepit. Vngari qui hactenus noſtræ fidei clypeus, noſtræ religionis murus fuere, bis uicti bello poſt mortem Alberti Regis, his capti à Turcis ſunt, centum millia hominum aut eo plus, duobus prælijs amiſere. Non tulerũt integri Turcorum uires, quomodo fracti ferent? Succubuerunt auxiliantibus Polonis quomodo uincent ſoli? Magna eſt Turcorum potentia in Aſia & in Græcia. Tartarorum ferocem gentem fœdere iunctam habent. Ducenta uel trecenta millia pugnatorum, ne dicam plura in armis cogere poſſunt. Quamuis ſint Vngari ſtrẽnui et potentes uiri, atq; omni laude digni, non tamen tantis uiribus pares habentur. Siue uincitur Vngaria, ſiue coacta iungitur Turcis, neq; Italia, neq; Germania tuta erit, neq; ſatis Rhenus Gallos ſecuros reddet. At nonnulli, quia ſuis diebus non uideri ſimilia, nec fieri poſſe confidũt, nos autem ſæpe Tartaros protrita Vngaria Germaniæ fines ingreſſos ad Rhenum uſque debacchatos nouimus. Vngari priuſquàm Chriſtum colerent, ſæpe Auſtriam, Bauariam, Sueuiam, Frãconiam, Saxoniã percurrerunt? Attila rex Hunorũ ab Vngaria, quæ tunc Pannonia dicebatur digreſſus, quãtas Italiæ, quãtas Germaniæ, quãtas remotiori Galliæ atq; Hiſpaniæ turbas intulerit, non ignoramus. Quid Gothos, quid Vandalos, quid Gepidas, quid Herulos, quid Longobardos, quid Burgundiones referam? Omnes hi populi per Vngariam ab ulteriori Scythia uenientes, hanc noſtram Chriſtianitatem miris afflixerunt modis. Expectabimus igitur & nunc uenire Turcos, atque accerſitis Tartaris nobilem atque potentem Vngariam ſui iuris efficere, ac deinde reliquam Chriſtianitatem locuſtarũ more corrodere. Pugnãdum eſt uobis omnino, principes, ſi liberi, ſi Chriſtiani uiram ducere cupitis. Exiſtimatote nunc, an ſaluis & integris

A integris socijs,an fractis atq; dimissis id agere magis expediat.Romani,quos fama sapientissimos fuisse prædicat,sociorum tutelam semper suam salutem esse ducebat, ac foris quàm domi pugnare malebant. Nam foris si qua fuerit accepta calamitas emendari potest, quæ domi excipiuntur clades exitiales habentur. Hinc Hannibal maximus ille Pœnorum Imperator cum Regi Syriæ Antiocho, aduersus Romanos bellum suaderet,non in Asia,siue in Græcia, sed in Italia pugnandum esse dicebat. Et uos ergo Theutones, si quemadmodum spero sapientes eritis, maiores uestros imitabimini, qui remota semper à domo bella gerere, ac uicinorum fines non minus quàm suos tueri consueuerunt.Quod si uos Germani hoc tempore Vngaros neglexeritis, non erit denicq;,cur uos ex Gallis auxilia præstolamini,nec rursus illi apud Hispanos opem inuenient.Atque ita fiet,ut cum singulis semper gentibus pugnaturi hostes,facile quod cupiunt orbis imperium assequentur. Quod si acceptis armis,& Vngaris, & Rastianis,& alijs Christianis,qui uicini sunt Turcorum potentiæ opem tuleritis,non solum uicinos uestros tuebimini, sed uosipsos uxores ac liberos uestros ex maximo periculo liberabitis.Atque hæc est, ut mihi uidetur, maxima utilitas belli gerendi. Cum exploratum sit ad nos dietim Turcos properare,prius occurrite quàm uestros fines ingrediuntur,& auxilia uicinis afferte. Nam tunc tua res agitur, ut ille ait paries,cum proximus
B ardet.Quod si certissimi essetis,nunquam illos ad uos esse uenturos,pro debito tamen baptismi uestri,quo estis initiati,pro maximis beneficijs quibus uos diuina pietas cumulauit,aduersus hos Euangelij corruptores, & Christi perfidos inimicos eiusq; crucis desensores bellum gerere deberetis. Equidem, præstantissimi principes,cum omnibus uirtutibus affecti sitis,nihil tamen arbitror uos magis uelle quàm gratos esse atque uideri. Hæc est enim una uirtus,non solum maxima,sed mater omnium uirtutum reliquarum: Quid est enim pietas,nisi uoluntas grata,erga parentes? Qui sunt qui libenti animo pro patria pugnant,nisi qui patriæ beneficia meruerunt? Qui sunt qui fidem erga principes inuiolatam custodiunt,nisi qui eos in se beneficos recordantur? Qui sunt qui præceptores honorant, nisi qui se doctrinã ab his accepisse non sunt oblitis? Qui sunt qui amicos omni studio prosequuntur, nisi qui fructum amicitiæ tenaci memoria tenent? Quod si erga patriã,erga parentes,principes,præceptores,amicos grati esse debemus, quanto magis erga Deum nostrum? & cuius obsecro pignora,quã Dei nostri beneficia sumus experti? Ille cum nihil essemus,nos in esse produxit,neq; lapides aut arbores,aut equos,sed homines rationis participes nos creauit,nobis ingenium,sermonem,uirtutẽ, uires corporis atq; animæ dedit. Et cum primi parentis culpa inferni mancipium facti essemus, ut nos redimeret,descendit de cœlo, exinaniuit seipsum,formam serui accepit,
C hominem induit,factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis,inquit Apostolus. Sub ipsa autem passione & cruce priusquàm ad crudelitatem necis & effusionẽ sanguinis perueniretur,qui conuitiorũ probra,quæ contumeliarũ ludibria tulit? sputamina insultãtium excepit,qui sputo suo cæci oculos aperuerat:flagellatus est qui potestatem flagellandi dæmones habet:Spinis coronatus est,qui sanctos suos floribus coronat æternis palmis:In faciẽ cæsus est,qui ueras palmas mundũ uincentibus tribuit:Spoliatus est terrena & caduca ueste,qui cœlesti atq; immarcessibili cãdidate animas uestit: Cibatus est felle qui se cibum homini præbuit: Potatus est aceto, qui populo suo nectaria pocula repromittit. Agnus ille innocẽs, imo ipsa innocentia,ipsa iustitia inter facinorosos computata est: pependit inter latrones Deus noster,uiderunt faciem eius,& non erat species neq; decor:A uertice capitis usq; ad plãtam pedis non erat in eo sanitas.Sed passus est,ut nos redderet impassibiles: mortuus est ut nos redderet immortales.Passus quia ipse uoluit,& iniquitates nostras ipse portauit. O bonitatem, O clementiam magni Dei,miserationes diuinæ pietatis incredibiles: quàm maxima & inextimabilia sint Christiano populo præstita beneficia? Sed coram sunt hæc in omnes fideles dona Dei. Vos autem ò Germani peculiarior,quædam honoris ratio reddit obnoxiores. Nam qui uobis imperium dedit, is uos omnibus populis, gentibus, nationibus prætulit. Hæc est enim prima in seculo dignitas,cui omnes principes,omnes reges cedũt, quam

saluator

ſaluator ſecundum carnem naſcendo, peregrinando, moriendo dignam cenſuit quo-
uis honore. Quæ in Prophetis promiſſa, in Euangelio comprobata, in Apoſtolorum
ſcriptis magnifice commendata exiſtit. Hæc eſt illa excellentiſsima dignitas, qua ſtan-
te non eſt cur Antichriſti formidemus aduentum, quemadmodum & Tertullianus, &
Cyprianus, & Auguſtinus, & multi ueterum ex uerbis doctoris gentium Pauli collige
re uidentur. Hinc antiqui noſtri Spirituſancto pleni, quãuis adhuc idola colerent Impe
ratores, perſequerenturq; Chriſtianos, uitam tamen illis prolixam, imperium ſecurum,
domum tutam, exercitum fortem, ſenatum fidelem, populum probum, orbẽ quietem
optabãt. Vos igitur magni, uos inclyti ô Germani, quibus tanta dignitas credita eſt, cu-
rare præ cæteris deberis, ne uobis imperantibus Chriſtianæ religionis maieſtas intereat.
Sed quid uos ad hæc Deo rependitis? imo quid nos omnes Chriſtiani pro tantis bene-
ficijs agimus? ubi tãtorum bonorum memoria eſt? Principes ubi gratitudo eſt? uiri po
tentes terram ſacratiſsimam, in qua uiſus eſt Deus noſter, & annis ſupra triginta homo
cum hominibus conuerſatus Agareni occupant, officinas noſtræ ſalutis Mahumerus
obtinet, ſacroſanctum domini ſepulchrum lectũq; illum ueneratu digniſsimum, in quo
propter nos uita noſtra obdormiuit in domino Saracenorum impuratæ manus obtre-
ctant, loca illa ſancta, loca benedicta, loca precioſa & agni immaculati purpurata cruo-
re, dum nos ſilemus, hoſtes fidei noſtræ conculcant. Et quid ad hæc aitis principes? Cur
hæc accidiſſe putatis? abbreuiatam ne manum domini creditis? aut impotẽtem factum
qui eſt omnipotens? Nunquid non poteſt mittere plus quàm XII legiones angelorum
qui Saracenos, Turcos & Tartaros ſe blaſphemantes exterminent? Aut certe tantum
uerbo dicere, & fiet quod uoluerit. An qui ferocitatem Sennacherib angelo dimican-
te contriuit, qui furibundum Holofernem in manum mulieris uiduæ dedit, qui percuſ-
ſit reges magnos, & occidit reges fortes, qui clauſit Aegyptijs mare, qui Sodomitis
ſulphur pluit & ignem, qui uentis imperat & mari, qui fecit cœlos in intellectu, Maho
meti ſuperbiam frenare non poterit? Omne ſubeſt ei cum uoluerit poſſe. Quid igitur
opinamini? quid creditis principes? Tentat uos Dominus Deus noſter, experiri uult,
an ſe diligatis, an uirtute præſtetis, an religioſi, an grati ſitis: quid inter nos, ſi ſit aliquis
qui ſapiat, & intelligat, ac requirat hæc, & indoleat uicem eius. Quid ergo moramini?
quid ſtatis? an non eſt hic maximus bellandi fructus? maxima utilitas ueſtra, ſi præ
lium aduerſus inimicos crucis committetis? uos beneficij memores oſtenditis? Deo no
ſtro placetis? animas ueſtras lucrifacitis? & habituri cum angelis, triumphaturi cum
ſanctis martyribus, regnaturi cum Chriſto cœlum acquiritis? Omitto hic principes, id
emolumenti quod pleriſq; omnes milites noſtri temporis ex bello quærunt, aurum &
argentum, teuromata, pictas tabulas, equos, ueſtes, ſeruos, ancillas. Nam quamuis
multa huiuſmodi hæc expeditio repromittit, nolo tamen uos Chriſti milites hæc am-
bire, nolo uos rapinas quærere, nolo uos ſpolijs gaudere. Puſilli eſt animi lucris in-
hiare terrenis. Mens generoſa & alta cœleſtes aſpirat in theſauros. Breuis eſt uita ho-
minis ſuper terram. Fugiunt animi noſtri licium, uitæ noſtræ ſunt aranearum tela, cito
dirumpitur. Feſtinat enim decurrere uelox floſculus: anguſtæ miſeræq; breuiſsimæ ui
tæ precio, dum uina cibos, ſomniaq; poſcimus obrepit non intellecta ſenectus, nemo
ſcit quid ueſper uehat. Curriculum æui noſtri incertum eſt: Peregrini in terra ſumus,
ſpes noſtra in cœlum tenenda eſt, ubi Euangelio teſte, nec fures fodiunt, nec tineæ ro-
dunt. Multæ ſunt uiæ quæ nos eò deducunt. Sed hoc profecto tempore, principes,
nullum iter certius, nullum ſecurius, nullum expeditius, nullum glorioſius eſt, quo poſſi
mus cœlum ſcandere, quàm ſi contra Turcos cœleſtis patriæ, noſtræ ciuitatis ſupernæ
Hieruſalem perfidos inimicos arma ſumentes, puris & conſtantibus animis bellum ge
ramus. Cognoſcitis, ut arbitror, iam principes, huius belli quod ſuademus non honeſta-
tem modo, uerumetiã utilitatem. Nunc de facilitate gerẽdi belli pauca ſubnectam: Hoc
eſt enim de quo tertio loco dicturum me promiſi. Fruſtra enim iuſtum bellum, fruſtra
commodoſum probauerimus, niſi etiam factu facile, ne dicam poſsibile, demõſtremus.
In hac parte illud meo iudicio animaduertẽdum eſt, optimi proceres, ne maior hoſtibus

quàm

A quàm nobis sit scientia rei militaris, ne frequentior usus, ne pecunia copiosior, ne potentia superior, ne Deus ipse fauentior: quinimò neque si pares utrinque uires fuerint bellum suaserim. Nam teste Octauiano Cæsare, qui prælium sine certa prærogatiua committit, similis ei est qui hamo piscatur aureo: facile namq; plus amittere quàm lucrari potest. At mihi seu noua consideranti, seu uetera mẽte repetenti, inter omnes nationes quas bello idoneas iudicant, nulla expeditior, nulla fortior, nulla peritior, nulla audentior quàm uestra uidetur. Vobis homines, uobis equi, uobis arma, uobis pecuniæ sunt. Nulla natio tam grandis sub cœlo est, quæ habet Deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis Dominus Deus noster. Et ubi obsecro tot clarissimi principes? tot generosi proceres? tot fortissimi equites? tot potentes ciuitates? tot diuitiæ? tot auri? tot argenti? tot ferri mineræ? ubi tanta populi multitudo? tanta iuuentus? tantum animi? tantum roboris? Germaniæ fines, ut ueteres tradunt, ab oriente Viscella fluuius, & Vngariæ limes fuere: ab Occidente Rhenus: à Meridie Danubius: à Septentrione Oceanus & mare Balteum, quod Prutenicum uocare possumus. Nunc quantum extra hos terminos possideatis ipsi uidetis. Vos Angliam, pulsis Britannis, occupastis: uos Belgarum Heluetiorumq; fines eiectis Gallis, obtinuistis: Vos Rhetiam & Noricam inuasistis: uos usque in Italiam pedem extendistis: uos Hulmerigros, qui nunc Pruteni uocantur, ex manibus infidelium detraxistis: soli ex alienis in uestro solo Bohemi sedent, potentissimi & nobilissimi populi. Sed & illi uestro imperio patere se aiunt: Regemq; habent uestri sanguinis nobilissimum Ladislaum. Vos igitur magni, uos bellicosi, uos potentissimi, uos fortunatissimi, ac Deo accepti Germani estis, quibus adeo fines extẽdisse licuit, & super omnes mortales Romanæ potentiæ datum fuit ob sistere. Nam terrarum ille calcator omnium, & orbis domitor Iulius Cæsar, quamuis subactis Gallis sæpe Rhenum transiuerit, rescq; maximas in Germania gesserit, bellicosam tamen & asperam Sueuorum gentem dimisit indomitam. Augustus Octauianus cui & Parthorum & Indorum Reges munera miserunt, qui unus omnium Romanorũ fortunatissimus creditus est, de quo illa sunt metra: Augustus Cæsar diuum genus aurea condet Secula, qui reuersus latio regnata per arua, Saturno quõdam supe rat Garamantas & Indos, Profert imperium iacet extra sydera tellus. Extra anni solisq; uias, ubi cœlifer Atlas, Axem humero præmit stellis ardentibus aptum. Ille, inquam, felicissimus Imperator nullibi unquam, nisi apud Germanos succubuit. Nam Lollianam & Varianam cladem in Germania perpessus est. Lollianam maioris infamiæ quàm detrimenti: Varianam pene exitiale, tribus legionibus cum duce, legatis & auxilijs omnibus cæsis. Longum esset referre quas intulerunt Romanæ reipublicæ molestias Germani, qui etsi Romanorum fortunæ aliquando cesserunt, postea tamen & C ipsi de Romanis, de Gallis, de Hispanis, de Vngaris, decq; alijs diuersis gentibus sæpenumero triumpharunt. Nec Romani cum rerum potirentur, res magnas sine Germanis auxiliantibus peregerunt, quorum tanta in bello uirtus, tanta in domo fides fuit, ut Cæsarei corporis custos cohors ex Germanis potissime legeretur. Conferamus nunc Turcos ac uos inuicem, & quid sperandum sit, si cum illis pugnetis, examinemus. Vos nati ad arma, illi tracti. Vos armati, illi inermes: Vos gladios uersatis, illi cultris utuntur: Vos balistas tenditis, illi arcus trahunt: Vos loricæ thoracesq; protegũt, illos culcitra tegit: Vos equos regitis, illi ab equis reguntur: Vos nobiles in bellum ducitis, illi seruos aut artifices cogunt. Vestri milites nati atque nutriti in armis sunt, illi copias suas exceptis quindecim millibus pugnatorum quos expeditos habent, ex agris atque officinis petunt. Vobis flectere ludos, equos, & tendere spicula cornu: Vos omne æuum ferore teritis: uestra iuuentus Torneamẽtis intenta est, aut quatit oppida bello: nec tarda senectus uestras uires debilitat, mutatq; uigorem: Caniciem galea præmitis, semperq; recentes Bellorum habere causas cupitis, & uiuere in armis: Illis pictæ croco & fulgenti miricæ uestes desidiæq; cordi sunt: Summa uoluntas est indulgere Choreis. Solus Mahometus & quos dixi quindecim milia expediti sunt, quos sonus delectat armorum, & animus in bella paratus exhibet audaces. Cæteros inexpertos,

timidos, effrenatos nullius precij iudicetis. Quod si manus cum illis conferatis, nihil D
est quod de uictoria dubitetis. Si modo quam gesturi estis pro Deo pugnam, aduer
sus Deum non conuertatis mala mente procedentes. Cum ergo maiores uestri, prin
cipes, omnes uicinos ac longe positos populos armorum gloria superauerint, cum ti
mentes ipsi nullos omnibus terrori fuerint, cum uos ipsi nihilo minores uestris progeni
toribus sitis, cum omnibus his rebus abundetis quas bello necessarias putant, cum
uobis fortissimi milites, peritissimi duces, ac satis fortunati sint, cum Deum in causa sua
propitium sperare par sit, cum uestri hostes longe inferiores uobis existant, non est cur
tam honestum tamq; utile bellum pro Deo uestro gerendum detractare quoquo mo
do debeatis. Dicat hic fortasse quispiam: Rem non esse cum Turcis tantum, sed cum
Tartaris simul, & Saracenis, cumque omnibus gentibus, quas illi subiectas habent.
Huic ego contra insto, nec ego uos soli Theutones, inquam, pugnabitis: ex Italia, ex
Gallia, ex Hispania multi concurrent, nec Vngari deerunt, nec Bohemi fortissime gen
tes. Rastiani, Bulgari, omnes Illyrienses, omnes Græci sumpta occasione consurgent.
Vicini quoque in Asia dabunt manus. Nolite existimare principes, ita omnem Asiam
Mahometo parere, ut non multi sint Christo seruientes, multi in Cilicia, Bithinia,
Cappadocia, Ponto, Syria, Christiani sunt, quamuis iugo seruitutis oppressi. Hyberi
qui & Georgiani uocantur, Trapesuntij, Armeni, Christum colunt, nec cunctabun- E
tur arma sumere, si uos uiderint audentes. Veneti quoque & Ianuenses potentes po
puli, quamuis pacem cum Turcis habent, partes tamen uestras classibus adiuuabunt.
Coacti namq; ne ciuitates orientis admitterent pacem facere. At quod homines inui
ti, ac necessario faciunt, neque diu, neque diligenter facere possunt. Veneti certe fidem
imperatori dedere, facturos se q̃d deceat Christianos, si bellum cõmuni fideliũ consi
lio contra Turcos decernatur. Ego & si certè scio, proceres, uobis arma sumentibus
ex tota Christianitate affutura præsidia, nihilominus & illis domi manentibus, huic
bello solam Germaniam sufficere non dubitauerim. Scio enim Gothfredum qui fu
it Lothoringæ dux, cum solis transrhenanis Theutonibus & aliquibus Gallicis, pau
cis Italis, Vngariam percussisse, Græciam penetrasse, Hellespontum transisse, Asiam
permeasse, Hierosolymam ex potestate fidelium uendicasse, uictis ac prostratis omni
bus, quæ occurrerent in medio gentibus, quamuis & Turci & Saraceni numerosi re
sistere conarentur. In eius exercitu ducenta milia pugnatorum fuisse traduntur, at
que multo maiores copias sola Germania cogere potest. Sed dicitis, ut existimo,
quomodo foris bellum geremus, qui domi contendimus? nec portio est Germaniæ
illa quieta: Sit pax intus, non recusabimus extra bellare: Prius Turci Rhenum at
tingant quàm lites omnes extirpentur. Idcirco sapientes illi qui Ratisponæ fuerunt,
indicendas in tota Germania quinquennales inducias putauerunt, id nunc explendum F
est. Omnes qui contendunt imperij principes, aut uasalli, aut subditi sunt, nisi Cæsa
ris mandata custodiant, fidem frangunt, honorẽ maculant, rempublicam lædunt, sibi
ipsis nocent. Quod ego de tanta nobilitate minime putauerim. Nam quis erit adeo
durus, adeo obstinatus bonis, adeo aduersus moribus, ut treugas pro communi Chri
stianorum salute indictas præsumat infringere? Est hic legatus apostolicus, qui cen
suras ecclesiasticas interponet: Legati Cæsaris imperiale bannum & alias pœnas adi
ment. Proch Germani nobiles, gens bellicosa, gens alti cordis, an modo in tanta & ue
stra, & omnium Christianorum necessitate deficietis? eritis ne adeo incauti, adeo cæ
ci ut ranæ murisq; fabulam in uobis impleri sinatis? qui dum inuicem se morderent præ
da milui fuere. Nonne cernitis, dum simul contenditis, uenientem Turcum, & omnia
rapientem, quæ uos litigare compellunt? Expellite prius communem hostem, tum II
pacem tenere nequitis de terra, de dominio, dè cæteris bonis, pugnate, quæ non Tur
cis, sed uestris filijs relinquere ualeatis. Equidem si has inducias amplectemini prin
cipes, non est mihi dubium quin ualidissimum & copiosum exercitum comparare
possitis, quo educto pacem in Almannia necessario relinquetis: latrones enim & ra
ptores omnes exibunt, agricolæ & artifices domi manebũt, paratum genus hominum,

quemad-

A quemadmodum tempore coronandi Cæsaris euenisse constat, cum ille copias aduersus Saracenos & Turcos eduxit. Et fortasse hæc una est pacandæ Germaniæ uia, ne scio an uos aliam habeatis. Sed dicitis quid cum Prutenis agemus? qui rebellantes suis dominis relicta religione Theutonica, ad magnum regem Poloniæ deficerent. Tria hic remedia sunt, duo dicam, tertium in aliud tempus retinebo. Aut seruentur hic inducíæ sicut in cæteris Germaniæ litibus, aut si hoc durum religioni uidetur, sinite fratres religiosos cum Saxonibus, Bohemis & alijs quos possunt allicere, suam prouinciam uendicare. Neque enim propterea uester exercitus magnopere impedietur. Nam & imperante Conrado, de quo pauloante dixi, cum tertius Eugenius Romanus Pontifex Christianos excitaret, pro tutela terræ sanctæ, quàm Saraceni euertere conabantur, Pruteni cum cæteris ulterioribus idola colebant, ac crebris excursionibus, nũc Saxoniam, nunc alios uicinos Christi cultores infestabant. Conradus autem dimissis Saxonibus, aut cæteris uicinis, qui domi cum Prutenis ac reliquis Barbaris decertarent, ipse cum Rhenensibus, Sueuis, Frãconibus, Bauaris, Hierosolymam penetrauit. Licet & nunc uobis agere licet. Cæterum quia nonnullos esse audio, qui Mahometum de inceps quieturum existimant, neque, ut ego dico, tantopere festinandum cessent, referam bo uobis aliqua de consuetudine & natura huius hominis, quæ mihi per eos nota sunt,
B qui secum aliquandiu conuersati fuere, ut quid sperandum quidue timendum sit eo certius habeatis. Est autem Mahometus adolescens, annos natus quatuor & uiginti, animo truci & gloriæ cupido, robusto corpore, ac laboris patiente, neq; uino, neq; cœnis indiget, & quamuis more gentis libidinosus, non tamen inter uxores languescit: choreas fugitat, unguenta deuitat, raro induitur mollibus: non cantu, non sono delinitur: non canes alit, non aues nutrit, una ei uoluptas est arma tractare. Honorat milites, equos amat, naues, curros, machinas bellicas, formosis mulieribus præfert. Et quamuis est natura Barbarus, abhorretq; literas, gesta tamen maiorum cupide audit, ac Iulium Cæsarem, & Alexandrum Magnum omnibus anteponit, quorum illustria facta superare posse confidit, atq; contendit: nec se minus aptum ad subigendum orbem dicit, quàm illi fuerunt, cum sua sint longe maiora principia, quàm illorum referantur. Et quoniam falsò Prophetæ suo Macho, ex quo Constantino subiecit, non dubitat quin ad Roman. submittere possit Barbara temeritate & Asiana superbia plenus. Hic est. uester hostis, proceres, existimatote nunc, an talem naturam quiescere sit uerisimile. Sed quid coniecturis aut argumentis in rebus utimur manifestis? Nõne hic uicta Constantinopoli, mox Peram deleuit, propinquas ciuitates oppressit. Ciclades insulas maris Aegei, magna ex parte diripuit? Dispotum ex Rostia pepulit? Et quamuis essent cum Vngaris inducíæ, eorum tamen fines ingressus, nonnullos agros depopulatus est.
C Ecce pacem Turcorum optimi principes. Ecce quietem quàm sperare potestis: Nolite confidere, nolite differre. Consulite uobismetipsis, & utilitati libertatiq; uestræ, dum tempus habetis. Causa belli ut intelligitis, & iusta est, & necessaria, & maxima: uobis ad pugnam omnia quàm Turcis meliora supersunt. Orat uos Cæsar ne Christianæ reipublicæ, ne uobismetipsis hoc tempore desitis, sed quemadmodum Ratisponæ conditum est, quos potestis milites, equos, arma, currus, instrumenta bellica commeatus præparetis. Nam & ipse quæ sunt in sua potestate ad hoc opus omnia promittit, quæcunq; sibi ut imperatori Romanorum, ut Austriæ duci, ut religioso principi, ut homini Christiano incumbunt exequi, præsto est & ualens: tantum uos principes in hoc loco de bello gerendo concordes sitis. Nam si unquam pugnandi tempus fuit, profecto nunc est, quando non solum honor & status uester, sed ipsa libertas uestra, ipsa fides, ipsa uita in dubio ponitur. Neque enim si Turcos progredi ad uos sinitis, quærendum erit, in quo statu, in qua fide uiuere, sed uiuere debeatis. Mementote patrum uestrorum generosi proceres, ponite ante oculos illustria facta maiorum, recolite quotiens progenitores uestri cum magnis exercitibus Alpes Italiæ transiere. Alfonsum Longobardorũ Regem, Stephano Papæ molestum Pipinus coërcuit. Desiderium eius prouinciæ Regem, Hadriano insultantem Carolus magnus compescuit; Romanos formoso Pontifici rebel-

les Arnolfus edomuit: Berengarium qui ſe Regem Italiæ iactitabat, uocatũ Ioannis D
Papæ Otto primus magno bello contriuit. Referre quidem grauius fuerit, quotiens ue
ſtri anteceſſores pro Romana eccleſia, pro fide catholica, pro ſalute communi decer-
tauerunt: Illi quidem dum parato, & forti animo Chriſtianam religionem tuerẽtur, Ro
manum imperium ad ſe traxere. Videte nunc quem uobis animum ſuſcipiendum eſ-
ſe putetis? Patres ueſtri pro ſuis non dicam ciuibus, ſed agricolis paulo contumelioſi-
us tractatis ſæpe bella geſſerunt, uos uno Imperatore cum tota Græciæ nobilitate cru
deliſsime necato, non putabitis eſſe pugnandum? Illi frequenter ſuis miniſtris parum re
ferenter compellatis non dubitarunt arma recipere: uos Deo ueſtro probroſe contem-
pto non armabimini? Illi pro ampiectendis Chriſtianorum finibus duriſsimis ſe præliis
commiſerunt: uos pro tuenda religione fideq; ueſtra recuſabitis arma capeſcere? Non
eſt de rebus leuioribus hoc bellum, pro patria, pro liberis, pro uxoribus, pro ſocijs,
pro libertate, pro uita, pro fide, pro religione, pro ſanctis martyribus, pro magnis Apo
ſtolis, pro glorioſa matre Dei aduocata noſtra regina cœli Maria, pro filio Dei, pro re
demptore, pro ſaluatore, pro maximo & certiſsimo Deo ueſtro, pro Spiritu ſancto dire
ctore, pro patre æterno, pro diuiniſsima trinitate, quàm ſpurcidus ille Mahometus per
ſequitur, committendum eſt prælium? Cogitate principes quo redacta eſt Chriſtiana
religio, quantum in oriente, quantum in meridie diminuta eſt noſtra fides? Sumite al- E
ta corda: induite fortes animos, defendite matrem ueſtram Eccleſiam, quæ uos Chri-
ſto regnauerit. Accingimini gladio ſupra fœmora ueſtra potentiſsimi: occurrite inimi
cis Chriſti. Nolite eſſe ultimi quos imperij dignitas iubet exire priores. Carolus Rex
Francorum & nobiliſsimus, & potentiſsimus pugnaturum ſe dicit, ſi uos arminti.
Quæ ſit mens inclyti Ladislai Regis Vngariæ & Bohemiæ ex ſuis oratoribus audietis.
Regis Daciæ, Suetiæ at Nortuuegiæ literas habemus, quæ mẽtem illius optimam expo-
nunt Alfonſus Rex Arragonum & Siciliæ noſtri ſeculi clariſsimum ſidus, etiam ſilen
tibus cæteris hoc magnificum bellum, hanc glorioſam expeditionem pro Chriſti nomi
ne ultro ſuſcepturum ſe pollicetur. Philippus Burgundiæ dux non minus animo quàm
ſanguine clarus, potentatu ac dominatu par magnis regibus nõ modo ſe iturum ad hoc
bellum promittit, ſed alios quoq;, ut ſe accingant magnopere adhortatur. Intueamini
hos duos principes Alfonſum & Philippum maximos dominos, terra mariq; poten-
tes, ambo ætate profecti ſunt, ambo ſexageſimum annum tranſiere: Ambo tamen cer
tamini ſeſe offerunt, neque in proprijs pe ſonis pro Deo ſuo pugnare recuſant. Quid
uos faciatis electiſsimi principes, quibus ætas florida eſt? quibus ebulit ſanguis? quibus
Martius labor iocundus, quidam ludus uideri debet? En Milites, en duces, en robuſtiſsi
mi iuuenes, ſinitis ne ſenibus maiorem quàm uobis animum eſſe? dormietis ne domi
cum illi foris militent? marcebitis ne ocio, dum illi in negocio uigent? Minime de uo- F
bis talia ſuſpicor, degeneres animos timor arguit. Vos autem erecto animo alacres
intueor: Incipio bene ſperare: Sentio iam titillare pectora ueſtra ac flagrare amore
bellandi. Nec miror uos ætate integra militiæ ſectatores huius belli cupidos eſſe. Nam
& egoipſe quamuis ſenio grauis, quamuis eccleſiæ deditus, incendor & æſtuo nimio fer-
uore talis uiſendæ pugnæ. Veteribus illis ex quibus uobis origo eſt, principes, cum
eſſent adhuc gentiles, nullum fuit graue bellum quod pro patria ſuſcepiſſent, nullam il
li mortem miſeram putauere, quæ pro republica ſubiretur. Sed quæ Reſpub. maior
aut melior quàm noſtra Chriſtiana? quæ patria dulcior aut nobilior quàm noſtra illa
cœleſtis ad quam cuncti aſpiramus formoſa Hieruſalem? Illi cum pro patria more-
rentur tamen maxime exaltabant. Nos cum morimur tum finimus exilium: tum pa-
triam ingredimur. O fœlix mors quæ uitam premit temporalem, concedit æternam.
O fauſtum ac deſiderabile bellum in quo ſi uincis, in terra, ſi uero uinceris, in cœlo tri-
umphas. Quid ni ergo ardenti pugnemus animo, quibus tanta promittuntur emolu-
menta. Ecce dominus noſter ſanctiſsimus Chriſtianorum ſummus pater Nicolaus Pa
pa quintus, ouium Chriſti paſtor Romanorum Pontifex, ſucceſſor beati Petri, Chriſti
Dei noſtri uicarius, omnibus qui hanc expeditionem ſequentur delicta remittit, culpas
abluit,

A abluit, ueniam præbet, cœlum promittit. Nec de promisso est dubium, quando is est qui potestatem habet ligandi ac soluendi, qui locum illius tenet, cui datæ sunt claues regni cœlorum. Ecce nunc cœli aperti sunt, ecce nunc iter in patriam, ecce scalam qua super omnes planetarum orbes scandere ualeatis, atque ad ipsam galaxiam peruenire, quæ nos ad regiã magni Dei recto tramite ducat. Quod si omnibus, ut inquit Orator, qui patriam dilexerint, iuuerint, defenderint, certum est in cœlo esse diffinitum locum, in quo beati æuo æterno fruantur, quid de uobis putandum est, principes, non qui pro terrena, sed pro cœlesti patria pugnaturi estis? Quid dicam? Multa dicere possum, sed hoc tempore Apostoli Pauli doctoris gentium uerba commemorasse satis erit: Quia neque oculus uidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ præmisit dominus diligentibus se: quales uos futuros esse ô Germani nobiles, nemo dubitauerit, si hoc bellum ut Imperator admonet, Papa petit, Christus iubet, pro diuino honore atq; amore suscipietis.

Gaudet benevalere amicum & se incolumen scribit, Epist. CXXXII.

Aeneas Bartholomæo Massano, S. P. D.

EXimie Doctor, fili amantissime, inuentis tandem alis literæ tuæ ad nos cõuolarũt; Credimus solas timuisse tam lõgum iter: nam simul epistolæ tuæ redditæ sunt. Con
B uenere apud Venatias, ut arbitramur, siue alio in loco Italiæ simul priusquàm Germaniæ montes penetrarent, inde facto cuneo fortiores auditoresq; transierunt. Intelleximus te, nostrosq; omnes bene ualere, quod nobis uoluptati est. Quia uero nostrum reditum suades esse celerem, consulis quæ nobis in animo sunt, stat sententia medio mense Octobri omnino iter arripere. Sic enim licentiam Cæsaris non sine labore obtinuimus. Vicarium nostrum speramus non recedere priusquàm reuertamur: tuam prudentiam non dubitamus ad id officij sufficiẽtem. Sed nostri clericorum morẽ, qui nõ æquo animo ferunt, laicos sibi iudices dari. De hoc reuersi latius colloquemur. Anthoniam tibi gratam & morigeram esse gaudemus. Matrem & sorores nostras tuæ fidei commendamus. Bartholomeum cognatum nostrum, tuum socerum optimum uirum, & Franciscum eius filium saluere iubemus. De calculo cum procuratore facto intellexi mus: Quia redire intendimus cito, non plura dicimus. Valete optime. Ex Gretio die x. Augusti, Anno MCCCCLIII.

Hortatur genitricem suam foueat, & amicum studio literarum conducere, Epist. CXXXIII.

VEnerabilis dilecte noster, conquesti sumus te non scribere, neq; sine causa. Nam literæ tuæ nobis minime reddebantur. Nunc uero intelligimus te scripsisse, sed literas in uia mansisse. Nunc enim aliquas ex his accepimus, quibus te plurimum
C facis excusatum. Suscipimus uerba tua bono animo, & ita confidimus esse ut scribis. Multa haberemus tibi rescribere, sed quia mense Octobris proximo ad uos iter arripere cõstituimus, sic enim Cæsar nobis annuit, non est cur multa modo dicamus: de cunctis tunc transigemus. Contentamur tibi & uicario nostro in simul bene esse, ac facescere discordias. De frumento quoq; quæ acta sunt comprobamus. Cura, ut facis, diligenter negotia domus, ut redeũtes tuam solicitudinem atq; solertiam commendare habeamus. D. Mariano Sizino ut nos facias commendatos cupimus. Nauem cognatum nostrum ut officio suo accurate det operam nostro nomine hortare, de Notario apud uillas nostras tenendo pro reddenda iustitia placet, ut quæ nobis scripsisti, D. Gregorio & domino Bartholomæo de Massa dicas, uel alteri eorum, & ut ipsi cõsuluerint nauim uti faciat nostro nomine imperabis. Matri nostræ quæ uult quæq; petit, nulla ratione neges. Scimus enim eam nihil optare, nisi quæ consona sunt rationi. Anthonius nisi studiosus erit, nullam apud nos gratiam inueniet, & pœnitebit eum negligentiæ suæ, si redeuntes indoctum inuenerimus. Thomus capellanus noster tibi reconciliatus erit ex nostro iussu. Vale ex Gretio Stiriæ die x. Augusti, Anno M. CCCCLIII.

Hortatur uices suas paulo longius complere, aduentum suum citius spondens, *Epist.* CXXXIIII.

VEnerabilis & eximie Doctor dilecte noster, Scimus nõ sine labore locũ nostrum teneri à uobis. Tamen quia cito redituri sumus, fauente domino, Rogamus breue hoc tempus, æquo animo feratis: ac secũdum annum officij uestri uelitis implere. Nos enim ad medium mensis Octobris hinc recedere constituimus, domum reuersuri. Sic enim Cæsaris licentiam non sine labore obtinuimus. In rebus quæ iustitiam concernunt, scitis quia uobis plenum imperium commisimus, hortamur ita faciatis, sicut de uestra doctrina & probitate confidimus. Nec plura impræsentiarum. Redeuntes autem plura uobiscum conferemus. Valete in Christo optime. Ex Gratio Stiriæ X die Augusti, Anno quo supra.

Scribit nouitates & alijs referre iubet, *Epist.* CXXXV.

REuerendissime in Christo pater, & domine mi colendissime post humilẽ recõmendationem. Magno mœrore confectã esse dignationem uestrã, ex clade Constantinopolitana non ambigo. Quis enim Christianus non doleat tantum uulnus illatum esse Catholicæ fidei? Tristor & ego uobiscum colendissime pater, & quidem si aliquid possem, studerem pro mea uirili quæ Christianæ reipublicæ putarem esse salubria. Sed sum ego priuatus homo, nihil ad me magna pertinent. Vt uestra dignatio quæ inter senatores urbis locum habet, summoq; sacerdoti & assistit & cõsulit, non dubito quin modo summo studio ad ea nitatur, per quæ Turcorum furor ne ulterius ad nos pergrediatur, reprimi possit atque retundi. Nosco enim & cœlum & fauorem animi uestri. Quia non potestis quiescere dum Respublica Christiana collidi-tur. Noui quoq; sanctissimi domini nostri mentẽ ad cõmune bonũ & solidã & ardentẽ. Itaque non sum omnino spe uacuus: confido adhuc aliquid fieri, per quod crudeli & enormi uulneri, nuper apud Græcos accepto medeatur. Sane qui sit animus Imperatoris in ea re suis ex literis quas Apostolico culmini scribit plenius intelligetis. Nõ est cur multa scribam: hoc solum dico. Nunquam de ulla re Cæsarem, aut frequentius loqui, aut attentius audire, postquam sibi annis seruio decem, animaduerti, ac tantum in hoc negotio. De Bohemia missæ sunt mihi literæ per capitulum Pragensem, illas dignationi uestræ remitto, ut de his domino nostro sanctissimo uerbum faciatis, & si usu fuerit ad consolationem illorum aliquid rescribatis. Res Prutenorum cum suis ciuitatibus ad XV. dies post festum sancti Michaëlis suspensa est, propter capturam legatorum ciuitatis. Ego statueram hoc mense domum petere, & dignationem uestram Romæ uisere, sed tenuit inuitum me Caspar ad eam diem. Exinde promisit mihi licentiam ad tempus dare quo domum repeterem, uideremq; res Ecclesiæ atq; paternas. Legati prædicti iam reddidi libertati feruntur. Axamit qui Vngaros premit dicitur indies maiores clades regno inferre. Recommendo me dignationi uestræ colendissime: cui seruire paratus sum. Ex Creta die X. Augusti. Anno. MCCCCLIII.

Ladislaum Bohemiam intrare coronam suscepturum significat, *Epist.* CXXXVI.

MAgnifice, & generose comes maior honorãde, Non est mihi dubium, quin mihi res Græcorum magnas & tibi & toti Romanæ curiæ occupationes præbeat, ideo te paucis tenebo. Scripsisti mihi pridem uti suaderem Cæsari ne rem Patauiensis, ecclesiæ amplius suspensam teneret, sineretq; promoueri electum. Id feci magno conatu, & multis uicibus: Sed nihil profuit mea solicitudo. Cæsar in suo proposito perseuerat, neque passurus est quantum in se, electum ipsum promoueri, nisi humiliatum. Ille uero nescio quid secreti habeat, superbus est, neque dignatur principi se submittere. Habes quomodo res se habeat. Nunc uestrum est cogitare, & facere quod magis ex usu sit. Neq; aliud circa hoc. Nos hic neq; pacem habemus neq; bellum: pendet utrunque. In Vngaria magnos motos Axamit excitauit, neq; adhuc repressus est Constantinopolitana clades, Vngaris terrori est. Rex Ladislaus ad festum Michaëlis ingressurus est Bohemiam, coronæ suscipiendæ causa. Vale atque his paucis esto contentus.

A tentus. Veniam ad te cito, & si per curas tuas licebit, agam uerbis quod scripto deest. Cupio S. domini nostri pedibus commendatum me facias. Ex Gretio Stiriæ, x die Augusti, Anno M. CCCCLIII.

Expetit sibi statum Italiæ scriptis notificari, Epist. CXXXVII.

VEnerabilis uir amice honorande, Magna mihi consolatio est, quia mihi sæpe de rebus curiæ scribitis: quamuis aliquando quæ nolim audiam. Sed significare oportet & bona & mala quod uos accurate facere gaudeo. Quod non succedit de annuata non miror: Est enim necesse pauperem ut agam uitam, sic mea natura uult. Forsitan propter res Græcorum statuet Papa ex omni clero decimam colligere: id erit, dupli ci malo plectar dum uno cupio liberari. Verum puto me ut pridem scripsi breui ad uos uenturum, tunc uidebo quid nam esse debeat de annuata, & omnem fortunam tolerabo fortiter. Cæsar annuit mihi post festum Michaëlis expedita re Prutenica, ut domum ad tempus repetam. Acceptaui temporaneam licentiam, ac cum domi fuero per literas aliam manendi facultatem uel impetrabo uel extorquebo, ne semper curialem seruitutem seruiam. De Patauiensi ecclesia non uideo quod ex hoc loco unquam possit haberi conclusio. Si tamen Papa per se aliquid ageret, cupio & domini Vlrici Sonnenberger & mei memoriam habeatis. Sed puto mei infortunij augendi causa nunquam ecclesia Patauiensis expedietur. De pace olim tractata, ut res se habeat, scriptum est à me: pendent adhuc omnia. Puthaim qui nobiscum prius fuit, tam hostis est, propter stipendia quæ uel nimia petit uel pauca offeruntur. Tractatur tamen de concordia secum, de qua non est magna spes. Sic semper aut bellum est, aut belli metus. Inquieta est hæc terra & assiduis uexatur turbinibus. Rex Ladislaus adhuc est in proposito petendi Bohemiam in festo Michaëlis coronæ suscipiendæ causa. Scribo aliqua reuerendissimo domino meo sancti Angeli de facto capituli Pragensis, scripsi & prius domino Armano. Rogo petatis ut aliquid respondeant. De bello Italiæ quomodo sese habeat cupio D. Stephani nostri literis instrui. Velitis eum ut scribat commonefacere. Alias dixi me habere literas doctoratus pro amico domini Assisini, eas mecum afferam, sic ei meo nomine dicere non grauemini, & ualete optime. Ex Creta die x. Augusti, Anno ut supra.

B

Iterum hoc expetit, & quid Papa & Cardinales de clade Constantinopolitana sentiant, Epist. CXXXVIII.

VEnerabilis & eximie doctor amice honorande, Quæ nuper scripsisti mihi de rebus Italiæ cupide legi, notaq; Cæsari feci expecto ex te plura. Puto nunc de pace apud Italos agi, commonitos clade Græcorum. Apud nos enim fama est Constantinopolim expugnatam esse à Turcis. Peram captam. Naues plures receptas, magnam Christianorum factã cædem. Nisi ergo nunc inuicem pacificamur, ac de modo resistendi Turcorum furori cogitemus, actum de nobis est. Quippe Cæsar ad eam rem quàm feruentissimus est, si modo Papa & alij Reges concurrere uelint. Oro igitur te ne pigriteris mihi de omni statu Italiæ scribere quid agat in tanta nouitate sacer orbis senatus: quæ mens sit summo sacerdoti, quid prudentes Italiæ uiri de tali concussione Christianorum sermocinentur. Et si res ipsa, quo gesta sit ordine scitur apud uos, cupio id mihi communicatum facias. Nos his in regionibus nihil aliud noui habemus quàm ista de Græcia allata nouiter horrenda & dolenda cuncto populi Christiano. Quæ utinã tam falsa essent quàm uera timeo fore. Vale & me ama ut soles. Ex Græcio die x. Augusti, Anno M. CCCCLIII.

C

Congratulatur prosperitati successus, & petit certior fieri de clade Constantinopolitana, Epist. CXXXIX.

REuerende in Christo pater & amore frater, Fecisti probè q; te possessionẽ habiturum ecclesiæ significasti. Iam enim scripta nonnullorũ ad me uenerant qui se male tibi sperare aiebant, quæ res mihi erat molestissima. Congratulor igitur tibi & gaudeo mihi, quia te pontificem non titularem audio. Tua fortuna omnis mea est, neq; sine me uel tristari uel gaudere potes. Videbo te ut spero propediem. Nam Cæsaris uo-

luntate domum ad dies aliquot repetam. Et si Deus annuet, curabo in ecclesia perseue- D
rare, uiuereq; mihi & populo meo. Interdum & Romam ueniens te conueniam & dul-
cis nostræ consuetudinis fructum capiam. Quamuis talia iam ex Græcia noua feruntur,
quæ nullum Christianum bonam habere mentem permissura uidentur. Apud uos non
dubito illa esse quàm notissima. Quare mihi feceris rem acceptam, si, ut negotia Cõstan-
tinopolitana Romæ dicuntur gesta, me docueris. Vale optime & reuerendissimo domi
no nostro cõmuni cõmendatũ me facito. Ex Græcia die x. August. Anno M. CCCC LIII.

Hortatur Papam ut Christianos contra Turcos defendat, & innoteſcit quæ præmanibus
sunt inter Vngaros & Australes, *Epist.* CXL.

BEatissime pater & clementissime domine, post deuota pedum oscula beatorum et
humilem mei recommendationem: Scripseram nuper S. uestræ de perditione Cõ
stantinopolis. Deinde noua hic fuerunt quæ ciuitatem illam adhuc per Christia-
nos teneri dicebant, id mihi ad tempus consolationi fuit. Sed nunc inuenio primum nun
tium nimis uerum fuisse. Quibus ex rebus etsi mihi aliter non conuenit de tanta re lo-
qui, tamen ut Christianus tacere non possum. Multa cum Cæsare de hac calamitate rei-
publicæ Christianæ sum locutus. Inuenio mentem eius bonam, sed impossibile est præ-
clare agere eum cui desunt facultates. Quod si uestra sanctitas cui principes auscultant
ad hoc nauarit operas, non est mihi dubium quin furor Turcorum comprimi possit, & E
Christiano populo bene consuli. Tanquam igitur uermiculus scripsi nuper, & modo
scribo uti ad rem hanc uestra pietas uiriliter assurgat: oro uelit, & toto pectore negotiũ
fidei suscipiat, scribatq; Cæsari suum propositum qui profecto uolens est, & apostolica
mandata totis conatibus exequetur, quemadmodum ex suis literis cognoscetis. De re-
bus harum partium hæc referre possum. Vngari ad festum sancti Bartholomei proxi-
mum conuentum habituri sunt apud Possonium cum Rege suo. Ibi tria dicuntur agen
da. Primum, danda est opera ut pax cum Cæsare tractata ratificetur, ad id Australes cu-
pientissimi sunt: Comes Ciliæ alium animum habet. Plus tamen ualituri quàm mali cre-
ditur. Secundum est ut Axamit ex Vngaria eliminari possit, qui multas strages Vnga-
ris dedit. Feruntq; iam XIII. milia hominum in armis habere, & ad eos iam confugisse
Giskram nonnulli tradunt: sed hoc nondum certum est, quamuis recessisse eum mali a-
nimi à rege Ladislao constet. Tertium est ut de facto Turcorum Consilium capiatur.
Hæc de Vngaris. De Austria hæc sunt. Veniunt nunc ad sanctitatem uestrã legati re- F
gis, dicuntur acturi de censuris & de ecclesia Patauiensi. De hoc ultimo scit uestra pie-
tas, quid Cæsari promissum sit. Durum est offendere tantum principem, & Ecclesiam
semper uacare fortasse durius. Nescio quid dicam: uestra sanctitas meliorem partem eli
get. Aiunt aliqui legatos illos etiam de compactatis Bohemorum cum uestram sancti
tate acturos. Nam Rex illa Bohemis promisisse fertur. Male, ut intelligo, res apud Bo.
hemos se habent, quando hæretici dominantur. Comes Ciliæ parum de fide curat. Rex
puer tantum cupit quantum sapit. Nũc apud Vratislaum inter Regem Poloniæ et Al-
berti filiam matrimonium tractatur, creditur q; iam conclusum. Hæc habui quæ modo
pietati uestræ scriberem. Commendo me pedibus uestræ S. quam diuina pietas diu so-
spitem nobis præbeat. Ex Græcio Stiriæ, die XI. Augusti, Anno quo supra.

Constantinopolitanæ cladis ueridicè refertur, *Epist.* CXLI.

REuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime, post humilẽ recõmen
dationem. Dedi nuper dignationi uestræ litteras per quas aiebam noua huc delata
esse, quæ calamitatem Constantinopolitanam denegarent. Ita equidem factum
est: Nam de Venetijs illa uana lætitia uenit. Sed nunc ex pluribus locis habemus ni-
mis uerum fuisse primum nuntium. Nam & Constantinopolis capta per Turcos in ser-
uitutem redacta est, hominũ magna cædes facta, animæ multæ abductæ sunt, & alia ple-
raque loca occupata. Quibus ex rebus uerisimile est superbum & crudelem hostem
non quieturum, neque per ignauiam & socordiam tantam uictoriam neglecturum. In-
cumbit ergo apostolico culmini, de tanti periculi auersione cogitare, admonere prin-

cipes

A cipes ac populos, instare, uigilare, festinare, nihil omittere ex his quæ ad reipublicæ salutem pertineant. Ad quam rem licet sacrum orbis senatum ardentem non ambigam, tamen dignationem uestram pro ueteri seruitute mea his paucis onerare præsumpsi, quibus me ueluti Christianum de talibus nouitatibus anxium esse, catholicæ religioni timere & prouisionem optare significarem. Neque alia super hoc modo de rebus Bohemicis aliqua nuper dignationi uestræ significaui: Si per occupationes uestras licet, cupio responsum habere. Meq; uestræ P. reuerendissimæ quoad possum facio commendatũ, quacunque in re possum illi seruiturum. Ex Græcio Stiriæ die *xi.* Augusti, Anno *M. CCCCLIII.*

Autoritatem absoluendi impetrat uicario, Epist. CXLII.

REuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime post humilem recommendationem. Assumpsit alias uestra reuerendissima P. ad preces Imperatoris in suum uicarium honorabilem & modestum uirum dominum Iacobum Plebanum in Stain, qui & Cæsari charus est & omnibus acceptus. Verum in literis uicariatus nulla ei facultas cõmissa est, aut conferendi beneficia, aut in casibus reseruatis absoluendi delinquentes. Sed hanc facultatẽ habere dicitur episcopus Pectinensis, quæ res domino Iacobo grauis est. Audire enim causas & corrigere excessus odiosum est, nisi & po-
B testas sit absoluendi, & gratias concedendi. Credit autem ipse & mihi satis uerisimile uidetur dignationem uestram id inaduertenter obmisisse. Eapropter multum desiderat ut officium suum ampliare dignemini, & potestatem super præmissis sibi concedere. Ad quam rem quia Cæsar scribit, non est opus multa me uerba facere. Tantum testificor id futurum Cæsari charissimum & dominum Iacobum pro sua uirtute hoc honoris mereri. Cupiens etiam meas preces apud uestram dignitatem sibi utiles esse. In partibus istis non habemus alia noua, nisi illa horribilia & dolenda de Constantinopoli perdita. Quæ ut nos hic conturbant, sic & dominum nostrum & sacrum collegium mœrore afficere non ambigo. Velit autem pietas diuina omnibus Christianis Regibus mentem dare, ut super his cogitent, & ad obuiandum Turcorum potẽtiæ festinent: de qua re parum spero, nisi dominus noster sanctissimus eius rei se principem præbens, dormientia hominũ pectora excitauerit. Recõmendo me reuerendissime paternitati uestræ, ad cuius mandata paratissimũ me semper habebitis. Ex Græcio die *x.* Augusti, Anno *M. CCCC XLIII.*

Excusat se cur patriam, ut dixit, reuisat, Epist. CXLIII.

EXimie Doctor amice colendissime, quod ad me non scripseris per Oratorem Regis tui id arbitror causæ fuisse, quia non putasti me iam rediisse in patriam. Nã quod mei oblitus sis non cadit in mentem. Noui enim quia tenaciter amas, neq; puerorum more uariaris. Miraberis ergo cum scripta hæc recipies in quibus me intelliges ad-
C huc Germanum esse ac uitam in exilio ducere, cum tibi me breui domum uelle repetere dum penes nos aderas affirmauerim. At causa remansionis meæ fuit bellum Thusciæ quod Rex Aragonum Florentinis intulit. Id enim patriam meam in turbine multo tenuit, qua de re fuit mihi antiquius abesse. Nũc uero quando obnixè summus Pontifex paci faciundæ operas nauat. Spero me breui ecclesiam meam repetiturum, ac dulcibus amicis & proximis usurum, quibus iam duobus & uiginti annis carui: quamuis aliquando paucis diebus domi fuerim. Hæc uolui tibi uelut amico scripsisse, cui omnia Consilia communicanda sunt. Quæ apud nos agantur ex Oratore regio plenius intelliges. Cæsarea coniunx bene ualet, scitoq; hominibus ut sunt uti, magnumq; in tota Germania pulchritudinis nomen habet, sed maius prudentiæ atq; modestiæ: utinam & soror una ex suis ad partes hac nuberet. Sic enim soror sorori cõsolationi esset: ad id ego quãtum ualeo tantum nitor & consulo. Rogo te serenissimo Regi tuo quem nostri seculi decus magnum esse confirmant, commendatum & deditum me facias. Dominum Lupum si redierit saluum dicas meo nomine, & similiter alterum Lupum qui quondam Basileæ mihi beneuolus & singularis amicus. Vale cum coniuge & liberis si qui tibi adhuc nati sunt. Ex Græcio Stiriæ die *xxiii.* Augusti.

Promouet.

Promouet dominũ Pirkamer contra, D. Pet. Knorren de ecclesia sancti Laurentij in Nurenberga, Epist. CXLIIII.

BEatissime pater & clementissime domine post deuota pedum oscula beatorum & humilem mei recommendationem. Quamuis meis literis iampridem spectatum & doctum uirum dominum Thomam Pirkamer in iure canonico licentiatum. uestræ beatitudini cõmendauerim, super lite quam habet de ecclesia sancti Laurentij Nurbergensis, cum aduersario suo. Tamen quia lis ipsa nondum decisa est, non ab re puto eundem uestræ pietati de nouo facere recommissum, ut in suo iure confoueatur. Neque enim aliud is petit quàm iustitiæ complementum, quod etsi sperare omnes de summa uestræ sanctitatis æquitate possint, hunc tamen nonnullæ prærogatiuæ certum reddere uidentur. Nam etsi ambo collitigantes boni uiri sunt, docti, & beneficio de quo litigant digni, quia tamen unius esse debet, non duorum, hic merito præferendus est, qui & possessor est, & ciuis & acceptus populo. Quodq; magis ponderandum arbitror, etiam Cæsarea maiestas huic affecta est, eumq; in sua ciuitate hoc beneficium obtinere apprime cupit, quemadmodum ex suis litteris uestra clementia plenius intelliget. Quibus ex rebus ualde utile putarem si fieri posset quod in hac ecclesia prædictus Thomas quietus dimitteretur, & aduersario suo de aliquo alio beneficio per modum concordiæ prouideretur. Sic enim uestra sanctitas illis ciuibus Nurenbergensibus de sede apostolica bene meritis specialissimam gratiam faceret, ecclesiæ bene consuleret, uirum bonum promoueret, & Cæsareo culmini, cui res cordi est, complaceret. Hæc pro debito meo erga pietatem uestram uolui scribere, cui me iterum atque iterum facio commendatum. Ex Græcio die. XXIIII. Augusti, Anno. M.CCCCLIII.

Impetrat cuidam gratiam Cæsarit, Epist. CXLV.

Aeneas Episcopus Senensis, docto & prudenti sacerdoti domino Ioanni Forsler amico suo, S. P. D.

BInas epistolas tuas per hos dies accepi: In primis commendasti amici tui causam: In alteris tuum negotiũ. Primis, ut te latere non arbitror, abunde satis feci. Alteris quoque gessi, ut potui, morem. Fui cum Cæsare, de tuo casu locutus. Ostendi tuam innocentiam, monstraui tuam fidẽ, de tua doctrina sum locutus. Supplicaui ut te in gratiam reciperet, uelletq; te suis in dominijs tuto esse. Præsentes fuerunt Vlricus Sonnenberger & Ioannes Hinderbachius uiri boni & tui amantes. Respondit Cæsar nihil se habere aduersum te, fauereq; tibi, quando uelles in suis territorijs moram faceres. Dominus Iacobus tunc ægrotus fuit neque potuit sermoni interesse. Quantum tamen ad hanc partem, res tua absoluta est, potesq; cum uoles tuto uenire. De seruitio aũt nescio ubi nunc id tibi patere possit. Si uenerit Saltzburgensis antistes, ero tui memor, studeboq; tuam conditionem efficere meliorem. Apud me nõ uacat locus, familia mihi æquo maior est, & ego indies dispono domum repetere seruilemq; hanc uitam relinquere. Hæc ad causam dicta sint: Tuas literas probo & commendo & suadeo uti perseueres. Doctus es, fies breui doctissimus, neq; uirtuti tuæ locus deerit. Vale ex Græcio Stiriæ, die XXV. Augusti, Anno. M.CCCCLIII.

Significat amico infirmitates suas, Epist. CXLVI.

LIteras tuas, amantissime frater sanus accepi, quibus ægrotatus respondeo. Quæ res ualetudinis genus, neque ab re, adeò nullum mihi ignotum est. Nulla sunt corporis aut incommoda aut pericula, quæ non pertulerim. Febrium mille species sum expertus, in usu ueluti quotidiano morbo assignatus sum. Calculi passio familiaris est mihi. Dolores iliorum Romæ duodecim diebus me uexarunt. Oculos Peregi perdidi. Dolui dentes in ultima Britaniæ parte quam nunc appellant Scotiam non sine cruciatu podagra, quocunq; terrarum pergo, me sequitur. Quid stomachi debilitatem aut uentris torsiones referam? Nulla mihi molestia corporis non est nota. Vnum erat incommodum quod nõdum attigeram, urinarum profluuium, ac uesicæ lassitudo ueluti quædam paralysis. Id nunc experior, non sine corrosione carnis & fluxu sanguinis

A guinis: Credo te cum hæc audies creditur͂ū me magnopere afflictū͂ esse, neq̄ falleris si ita credis. Crucior enim & torqueor non corpore solum sed etiam mente. Cuius enim tam ferreus animus est ut dolente corpore non doleat? Coniuncta sunt hæc duo corpus & animus, neq̄ dum gerunt hominem alterum alterius non turbari molestia potest. Verum ego etsi angor, non tamen ita consternatus sum ut non animum ad mentem reuocem cogitemq̄ dolores istos aliquando uel sanitati finiri uel morte. Medicus mihi uir bonus & mei amantissimus quem optime nosti, nobilis eques Iacobus de Ladrona spem salutis proximam facit, cui ego multum tribuo, & propter doctrinam & propter fidem quam scio in eo summam esse. Itaque spero me breui conualiturum. Quod si Deus dederit, mox equum conscendā, ad te ueniam domi quod supereſt uitæ consumpturus. Cogito tamen & in alteram partem res posse deflecti. Namque cum dubia uita sit bene ualentis, quæ nam potest in ægrotante certitudo reperiri. Existimo fieri posse ut uel hoc augescente morbo, uel alio superueniente, uitam ei qui dedit reddam. Neque in hoc mihi consolatio deest. Nam etsi mori extra patriam longe à necessarijs nonnulli miserum putent, ego quoque libentius inter meos quàm inter exteros morerer. Nescio enim quomodo Mollius ossa cubent manibus tumulata suorum. Teneo tamen mente quod ille ait non incelebratus Philosophus, undiq̄ tantundem esse ad infe-
B ros uiæ. imò etiam ad superos ad quos me transiturum non despero. Nam etsi magna peccatorum sarcina premor, maiorem tamen esse diuinam misericordiam quàm meam iniquitatem non dubito. In hac confido, in hac me totum resoluo. Nec ego cum illis sentio qui post hanc uitam extingui animos putant, ac propterea mortem timendam negant in qua nihil sit mali, mortemq̄ dicunt esse totum quod ante nos fuit, & quod nobis desinentibus est futurum. Nam quid homini molestius dici potest, quàm eum ita desinere morientem ut nihil omnino post mortem sentiat? Sicq̄ uelut extincta lucerna quæ neque priusquàm accenderetur, lumen habuit, neque cum extincta est habet. Hæc enim si crederem, terrerent me profecto moriturum. Sed persuadeo mihi uerum esse quod magni Philosophi tradiderunt, quod Christus saluator prædicauit, quod mater Ecclesia docet exutis corpore animabus, uitam esse alteram in qua boni à malis seorsum habitent, & alij beatam, alij miseram uitam, prout in corpore gesserunt, recipientes. Hæc mihi uera consolatio uidetur, cum uita excedendum sit, sperare, in Concilium migrare sanctorum, ascendere super sydera, intueri cœlum, coniungi beatissimis angelis, diuinitatis infinitatem intelligere, cognoscere trinitatem, & omnium quæ nobis in terra manentibus obscura uidentur, tenere causas, rationes inspicere: atque mihi ita nedum in morte nihil mali, sed multum boni esse persuadeo. His tamen quos Christus ad se uocat: uocat autem omnes qui cum uocantur, libenter eum comitan-
C tur. Talibus ego inter ægrotandum exhortationibus utor. Præparo me si uocer ad exitum, ut si forte uita pellar seculi huius, non tam hinc eiectus quàm desuper citatus ui dear. Hæc tibi pro ægrotatione mea sint dicta. Verum quia tibi nihil tacendum est, non me solum ualetudo mea commouet, sed etiam Petri nepotis qui febribus acutissimis detinetur. Iam tamen meliuscule se habet, extra periculum positus fuit, non sine discrimine liberatur, non sine tempore. Libratim, ut aiunt, morbi ueniunt, unctatim abeunt. Sed ista parentibus suis occultanda sunt, curandumq̄ue est ut filium prius sanum intelligant quàm ægrotum fuisse cognoscant. Nunc ad id uenio in quo me uehementer accusas, uelut patriæ parentum, & amicorum penitus oblitum, qui nolim domum redire. Non sum Gregori, ut æstimas meorum immemor. Dies noctesq̄ dulce solum patriæ ante oculos habeo. Nunc matrem, nunc sorores, nunc nepotes, nunc te mente reuoluo. Neque aliud cupio quàm domum quàmprimum repetere. Miror te posse opinari de me. Scribis etenim ubi ego uel dulcius, uel suauius esse possim, quàm ea in terra quæ me produxit, & usque in uirum aluit, ubi amicorum copiam habeo & propinquorum, & quod maximum est, cum autoritate & honore inter meos esse possim. An non putas me cupide ad ea colloquia reuersurum,

quæ

quæ aliquando simul amici consueuimus. Vbi nunc Marianus Zosinus, nunc Franciscus Patricius, nunc Georgius Andrentius sermonem habeat? An non me delectabit, modo Franciscum Ptolemæum, modo Ioannem Campanum iam mihi episcopali dignitate æquarum audire loquentem. Præterea dulces cognatos et affines. Festino sane, neque aliud cogito, nisi ut quantotius ad uos redeam. Sed curo ne dum tuo meoq; desiderio satisfacere conor, Cæsaris animum offendam. Decimum sibi iam annum seruio, inueni gratiam in oculis eius, creui sub eius umbra, multum me sua benignitas extulit, do operam cum bona gratia ab eo recedam, ne malus sit finis, ubi principium bonum melius q; medium fuit. Omnium rerum exitus extimari solet. Petiui per hos dies licentiam uisendi domum, eamq; Cæsar ita mihi concesserit, si prius inter Prutenos iudicium ageretur, cui dies XII. Kalendis Nouembris dicta est. Illum ergo expectare non Cæsarea solum uoluntas, sed etiam ægritudo me cogit. Tunc autem si sanitas aderit, itineri me statim committam. Interea te rogo mearum rerum curam geras, matrem meam commendatam habeas, Bartholomeum cognatum quem senio grauem accepi, meo nomine uisites, uicarium horteris officium ad reditum continuare, Bartholomeum, procuratorem domesticæ curæ solerter intendere. Amicis omnibus ex me multas salutes dicas: Senatui ciuitatis me commendes, cui ex his regionibus paucas nouitates referre possum. Nam dolendum illud & acerbissimum Constantinopolitanum nouum, iam uetus apud nos est. Stulte Christiani principes egerint, nisi furentibus Turcis occurrere studuerint. Germani modo pacati sunt, & si quis eos ad eam rem excitaret, non apti modo, sed etiam uoluntarij reperirentur. Rex Vngariæ in Posonio conuentum regni habet. Tria ibi tractantur: De modo expellendi latrones qui regnum infestant: De pace cum Cæsare firmanda: ac de modis inueniendis per quos Turcorū conatus ne ulterius serpat, cōprimi possit. Vale ex Creta Stiriæ III. die Septēbris. Anno. M. CCCCLII.

Sperat Ladislaum Regem Vngariæ cum Cæsare pacem confirmare. *Epist.* CXLVII.

Aeneas &c. Henrico Senftleben.

VEnerabilis amice charissime, Gratæ sunt mihi semper literæ uestræ, ex quibus nō mea solum negotia quem cursum habeant, sed etiam de statu curiæ, ac etiam totius Italiæ certus fio. Pro quibus rebus ingentes uobis gratias habeo. Intellexi quæ nuper egistis in recessu Cardinalis sancti Angeli circa remissionem annatæ: obligatis me dietim magis: faxit Deus ut aliquando uices rependere possim. De Constantinopoli cognoui quæ scripsistis. Ego quoque prius in ea re uobis litteras dederam. Calami tosa & deploranda res est. Sic nostræ nequitiæ flagitant: discordamus omnes, uulneramus nosipsos, intus cedimur, & exterius flagellamur: ultio peccatorum est, res malæ sunt, spes uero multo peior: nam quæ tanto uulneri medela paretur non intelligo: dormiunt nostri principes, de salute communi nemo cogitat, nisi Pontifex Maximus quem de pacanda Italia sollicitum esse accipio. Nescio quantum eius uotibus Itali pareant. Sed & tanta res quanta est Turcorum potentia non Italos solum, sed omnes contra se Christianos exposcit. Nos istis in partibus quieti sumus. Gregorius de Puchaim Cæsari reconciliatus est. Rex Ladislaus in Possonio conuentum habet regni Vngariæ: speratur confirmaturus cum Cæsare pacem. Nam satis habet per se negotij aduersus Axamit, qui cum magna multitudine latronum Sepusinos uexat. Cogitare quoque de Turcis ultra omnes Christianos Reges habet, qui eis uicinus est. Promisit etiam Bohemis ad festum Michaëlis proximum Bohemiam ingredi coronam recepturus, quæ res forsitan facient pacem cum Cæsare ut libentius amplectatur. Hæc habui quæ nunc ad uos scriberem. Finito negotio Pruthenorum cuius causa manere me Cæsar uoluit, domum repetam tumq; uos uisere curabo. Eius rei dies est XXII. Kalendis Nouembris. Valete ex Creta die III. Septembris Anno. M. CCCCLIII.

Patauiensis

A *Patauiensis Episcopus electus prepeditur confirmari propter Cæsaris indignationem. Epist. CXLVIII.*

Aeneas Senensis episcopus D. Petro de Noxeto.

MAgnifice comes, maior honorande post recommendationem, susceptis literis tuis una cum breuibus S. domini nostri, mox Cæsaream maiestatem audiui quæ tunc forte in mẽsa sedebat. Expectaui finem prandij, deinde semotis arbitris, reddidi sibi apostolica scripta, fingens me nescire quid illa continerent. Cæsar ut aperirem utq; legerem iussit, quo facto remansit aliquantulum territus, dixit alia ista scripta sunt, quàm quæ nuper accepimus. Cui ego, noua, inquam, Cæsar impedimenta, noua remedia quærunt. Deinde prosecutus multa in eam partem locutus sum, ut mentem Cæsare am ad uoluntatem domini nostri sanctissimi perducerem: petiui quoque dari responsum. Sed multum animus eius turbatus erat, duo potissime considerans: Vnum quod electus contra uoluntatem suam in ciuitate imperialis feudi obtineret episcopatum. Alterum quod tam manifestè et publicè per Oratores electi diffamatus esset. Quibus cum mederi uerbis studerem, responsumq; tandem deposcerem, Ait se uelle reliquos cõsiliarios habere atq; cum his plenius deliberare, iussitq; ut cum illis uenirem ad se. Res est dilata per aliquos dies ut est modus curiæ nostræ, quæ nihil absoluit sine mora. Cum reuentum esset ad Cõsilium, Magister Vlricus Sonnenberger & ego soli fuimus, qui partes electi iuuimus, cõnatiq; magnopere sumus Cæsaris mentem ad illum inclinare. Sed neq; Cæsar flecti potuit, neq; reliqui consiliarij eius propositi erant ut electo mos gereretur. Sic res impedita, est eò tamen deductum negotium est, ut placeas Cæsari, ecclesiæ Patauiensi prouideri de quacunq; persona excepto electo, quemadmodum ex literis imperialibus plene percipies. Neq; plus hac uice obtinere potui. Facit, sibi hoc incommodum electus ipse, qui nimis uisus est Cæsarem parui facere. Misit enim huc ex suis unum secretissimum Marescallum nomine curiæ suæ per eumq; non decem milia, ut mentiti sunt Oratores sui Romæ, sed duo milia tantum florenorum obtulit, si Cæsar sibi iniurias remittens pro eo Papæ scriberet. Visum fuit Cæsari graue, tantam iniuriam pro tam parua pecunia remittere. Ille autem dixit, se ad suum dominum iturum, reuersurumq; post dies aliquot cum maiori potestate, sperareq; bene posse negotium terminari. Sic ille abijt, neque unquam reuersus est. Scripsimus Magister Vlricus & ego ipsi electo sperabamusq; negotium pro minori summma posse componi, quàm sex milium florenorum. Neque putabamus rem illicitam quod ille pecuniam daret pro offensa domino suo facta, si gratiam mereri uellet. Est enim modus omnium gentium ut damna pecunijs resarciant. Ille autem electus qui pluries mihi scripserat & Magistro Vlrico ut causam suam adiuuaremus, neq; nuntium ad Cæsarem remisit neq; ad nos rescripsit. Nescimus quæ causa eum retinuit, nisi quia putabamus habuisse eum scripta de curia, per quæ certificatus sit etiam inuito Cæsare Papam sibi prouisurum. Sic bonus uir sibipsi turbas facit: Et nunc procuratores sui Cæsarem publice diffamant, quod quàm moleste Sublimitas Imperatoria tulerit nequeo exprimere. Vtcunq; sit, Cæsar ad id deuenit ut placeat ei ecclesiæ Patauiensi, de quauis persona prouideri, dum modo electus excludatur: per hanc uiam poterit dominus noster ecclesiam illam pacificare. Neque enim difficile erit alium reperire qui suam ecclesiam electo tradat, & accipiat Patauiensem, uel Frisingensis, uel Brixinensis, uel Eystetensis, uel Augustensis, uel alius quiuis requiratur. Mihi tamen hoc medium uidetur magis quod subijciam, uidelicet, quod dominus noster sanctissimus omnes hoc concordandi electum cũ Cæsare in se susciperet, & faceret quod electus ratum se habere promitteret, quicquid per suã sanctitatem determinaretur dandum Cæsari pro satisfactione iniuriarum. Putarem enim hoc Imperatorem non recusaturum, & sic ille ecclesiam obtineret: alioquin non intelligo quod Papa possit sine indignatione Cæsaris hunc electum promouere, & possent in hac re nasci multa mala. Nec expediret inter Papam & Imperatorem, qui modo se summe amant nasci rubiginẽ propter hanc ecclesiam. Quod literas meas legis & summo Pontifici quatenus opus est exponis, maximæ mihi uoluptati est, multumq; idcirco tibi sum obnoxius. Neq; expecto ut

rescribas semper tibi tuas occupationes innumeras esse scio: satis superq; satis est, si scripta mea dignaris respicere, tua tamẽ humanitas omnem laborem uincit, & mihi uel manu propria rescribere non refugit. Est in te cõstans amicitia neq; defluet amor tuus. Ad huc te Basiliensem recognoscis, & usum ueteris memoriam tenes. Scis quantas simul duximus noctes, pauci ex Academia supersunt, multi ex amicis ueterib. periere. Quanto numerus amicorum restrictior est, tãto decet amorem esse feruentiorem, quem te præstare in me summum nescio dicere quantum me delectat. tu te ipse melius cogitabis, qui meos mores egregiè calles. De patria quæ scripsisti plenè apud me nota sunt, doleo terram illam tot cladibus affici. Spero tamen sapientiam summi Pontificis id curare, ut nostris saltem diebus ultimis pacem habeamus. Quod si Christiani principes non tantum sapuerint ut inter se lites finiant, inuenient qui eos docebit, Turcorum Imperatorem, et illa de nobis fabula decãtabitur, quam de rana & mure scribit Aesopus. Deus tãtum facinus auertat. Verum ut de domo mea dicam, quamuis hoc tempore non fuissem illic quieto animo ut ais, tamen illi ciues frequentibus me literis uocitant, meam moram tam diutinam egerrime ferre uidentur. Nunquam ex Thuscia nuntius uenit absque citatorijs literis. Sunt modo preces, modo minæ quibus ad reditum uocor. Non uideo me posse amplius obsistere. Cognosco me senem & morbis quàm pluribus grauem. Itaque statuo si Deo placuerit in patria mòri. Rogauiq; Cæsarem ut indulgeret me domum uisere. Concessa est mihi licentia circa festum Martini quindecim ante diebus: eo tamẽ pacto ut redeam in curiam. Dico me reuersurum si commoditas affuerit. At cum domi fuero per literas me absoluam. Neque enim meum est semper exulem esse: scio nõ multos mihi annos superesse, ne dicam dies, eos dignum puto inter dulces cognatos & affines consumere, quorum mihi & magna & honesta copia est. Hic puto multos esse qui propositum meum damnabunt, & illos potissime qui me maiorem cupiunt. Dicẽt. Si mansisset Aeneas apud Cæsarem, hoc illi & hoc euenisset. Fateor Petre amantissime me pluris fieri dum Cæsari seruio, quàm dum maneo domi. Sed quid ad me falsa hominum existimatio? Nolo ex alieno pendere: In me mihi stabilitatem quæro. Nolo semper seruire, mihi uiuere aliquando decreui. Quis præterea nouit si apud Germanos manens melius habiturus sim? Ego de me ipso iudico quod in alijs inspicio, & quæ peiora sunt posse mihi accidere non dubito, præparoq; pectus meum aduersus omnes fortunæ contumelias, si contra me uelit irasci: quamuis in hanc usque diem non habeo quod fortunam accusem. Nam siue honores siue opes siue alia huius seculi bona inter homines æquæ distribuantur, scio me plus uirili parte assecutum. Itaque nihil mi Petre, cur non bono animo esse debeam. Facio quod suades, lætus sum, Gaudeo his quæ possideo bonis, gaudeo in amicis, gaudeo in meipso. Vtinam in alio seculo mihi secũda sint omnia quantum in præsenti fuere. Quis enim me miserum dicere possit, qui & summi Pontificis & Imperatoris gratiam reperi? Magna consecutus sum tuo fauore, & sanctissimi domini nostri benignitate, neq; despero quin alia etiam maiora ex uestra beneficẽtia suscipiam. Non tamen id apud me firmum est, scio posse mutari apostolicã mentem, & alia multa contingere propter quæ fallatur opinio mea: imò, ut uerum fatear, persuadeo mihi nihil futurum ex his quæ magna uoce uel mihi uel Cæsari sunt promissa. Non quod uerba reputem data, sed quia mortales intelligo mores. Reuertar domum ut is qui uelit inter suos mori & iam se muneribus huius seculi defunctum putet: si quid præter spem euenerit, id cum Terentio nostro deputabo esse in lucro. Forsitan aliquis erit qui cum turbinibus seculi exemptum me uiderit, O Aenea, dicat, solus scis uiuere, sicut de Vaccia dictum scribit Seneca, & si illud non probat. Hæc uolui apud te dixisse, ne mentem me putes grauem habere, qui iubes & bene iubes, ut animo bono sim: sum non bono solum, sed etiam iocundo, atque eo magis læto quod te cito uisurum me arbitror. De literis militiæ tuæ quàm primum Cæsari uerbum feci, mox commissa res fuit. Amat enim te sua maiestas tibiq; gratam rem facere cupit, ac de tua uirtute grauiter & magnifice loquitur. Titulus literarum erit ille quem denotasti. Neq; deinceps tibi magnifico scribetur. Gubernatorem Cancellariæ nolui in hac re tua onerare, quem neque in meis

nunquam

A nunquam negocijs accedo, neque enim mihi amicus est. Sed habet Cæsar duas Cancellarias, Imperialem & Australem Qui Australem regunt ad unum omnes mihi benevoli sunt, sibi ego omnia expedio. Illic est Magister Ioannes Hinderbachius decretorum Doctor singulari benevolentia mihi coniunctus, huic provinciam commisi, is rem tuam libenter absoluit & animo volenti. Itaque literæ tuæ per latorem præsentium expeditæ ad te venient. Cum hæc scripsissem, placuit Ioanni Hinderbach qui intra decendium ad curiam venturus est literas tuas retinere & illas secum afferre, ut cum aliquo munere ad te proficisceretur. Nec ego id sibi negare volui quando nullū exinde præiudicium fieri tibi cognoscerem, nisi decem dierum moram intervenire. De beneficijs Patavienſibus ad eum modum distribuendis, ut scribis, habeo tibi ingentes gratias, precorq; id solidum esse procures, si confirmari eum aut prouideri sibi contingat. Post hæc iam scripta captata hora magis felici, allocutus sum iterū Cæsarem super facto præfati electi, dixiq; sibi me timere ne tandem Papa cogeretur electo prouidere, quia non facile reperiretur, qui promouendus esset ad ecclesiam quā alius possideret, durumq; esset Romano Pontifici insignem ecclesiam diutius vacantem dimittere, & multorum principum pro electo rogantium spernere preces. Quod si ille promoueretur inuita sua Maiestate, nimis sibi dedecorosum esset. Ex alia parte considerare me aiebam, graue esse suæ Sere
B nitati consentire, quod suus inimicus non reconciliatus, et qui nullam super damnis & iniurijs satisfactionem impendisset, ad ecclesiam insignem sui feudi promoueretur. Ob quam rem retuli me reperisse unum medium, per quod & sanctissimo domino nostro Papæ & suæ Maiestati mos gereretur. Id autē huiusmodi proposui Sanctissimo, quod sua Maiestas remitteret ad dominum nostrum S. plenum arbitrium componendi secum, ipsum electum, et inducendi eum ad satisfactionem pro damnis et contumacia impedientem, & quicquid dominus noster in hoc facto ordinaret, Maiestas Imperatoria ratum haberet, prouiso quod similiter electus ipse domini nostri arbitrio acquiesceret. Confirmabam enim sperare me S. dominum nostrum inducturum illum electum ad conuenientem recompensam, & tunc ille sine cōtroversia posset promoueri. Ad hæc dixit Cæsar se de domino nostro clementissimo plene confidere: Iussit tamen in Concilio rem proponi, quo facto omnes Consiliarij hoc mediū commendarunt, & ita cōmissum mihi fuit, ut Beatitudini domini nostri scriberē. Sic ergo dominus noster dignetur hoc negociū in se assimere & inducere electum ad humilitatem et satisfactionem, quoniam Cæsar de suo arbitrio contentus remanebit. Alioquin uero stante illo contumace, nunquam consentiret eum promoueri, quemadmodum plenius & apertius super hoc de mandato Cæsareo apostolico culmini scribo. Non fuit visum certis de causis quod imperator hoc scriberet, sed veniet intra paucos dies ad curiam Romanam super uno alio
C satis magno negocio, dominus Ioannes præfatus & ipse de hoc plenam habebit potestatem. Tamen ex nunc Cæsar contentum sese dicit in eo futurum esse, quod S. domini nostri inter ipsum & electum duxerit ordinandum, ita tamen quod ille de damnis & iniurijs illatis aliquam faciat emendam, tantis excessibus conuenientem. Habes quid in re Patauiensi per me factum sit, non potui plus, sed per hunc modum existimo negotiū ipsum bene consummari posse. Vocet pietas domini nostri procuratores electi, qui dicūt multa Imperatori oblata, & dicat eis se velle negotium componere, & si habēt potestatem iubeat eos scribere domino suo & facultatem quærere: eo modo aut res votiuā habebit expeditionem, aut honestius illis resistetur. Potest autem S. dominus noster scribere Cæsari se huiusmodi medium à me sibi transcriptum esse de mente & voluntate suæ Maiestatis, & dicere quod id velit arbitrium acceptare, & tunc res erit planissima: & si videtur, bonum esset quod super hoc literæ apostolicæ ad me mitterentur ante quàm hinc discederem. Sic enim magis instructus ad uos venirē, nec alio modo. Vale optime & me summo Præsuli commendato, curatoq; ut sua erga me benignitas augeatur potius quàm minuatur: Idem ego pro te apud Cæsarem facio sedulo, de tuis familiaribus teneo quæ scribis. Vale ex Græta, die XVIII. Septembris. Anno M.CCCCLIII.

Gratulatur de promotione amici in Episcopum. Epist. CXLIX.

Reuerendissimo in Christo patri domino Ioanni de Agazoria ecclesiæ Grossetanæ Pontifici, Aeneas Episcopus Senensis S. P. D.

FVerunt mihi gratissimæ literæ tuæ ex quibus factus sum certior non solum de tua dignitate, uerumetiam de summa felicitate qua in hac promotione es usus, qui celerrime atq; uno impetu ad summum euasisti. Sentio me propterea Deo gratum quando & amici mei suæ pietati sunt chari. Tres uno anno ex bis, quos in primis amaui, exaltati sunt Nicolaus Amidauus ecclesiam Mediolanensis, sortitus est: Ioannes Campisius ad Placentinam uocatus est: tibi Grossetana obuenit. Quis non me felicem dixerit, cuius amici sunt fortunatissimi? Verum Ioannes amantissime, duobus illis longe à me positis, uti non possum nisi literis. Te frui etiam præsente potero festinoq; ut quam celerrime ad te ueniam, teq; complectar et unà uiuam tecum. Nec scio quid hoc tempore ex diuino munere magis optare potuerim, quàm quod diuina pietas in te mihi præstiuit. Ago sedulo superis gratias, qui me respiciunt, dum meos amicos extollunt. Intelligo ex tuis scriptis quod necessarius sit meus reditus ecclesiæ meæ. Idem quoq; cæteri scribũt, omnes me uocant amici, necessarij, noxi: uincor, ueniendum est. Nam etsi Cæsari molestam rem facio, neq; summo Pontifici morem gero ex Almania recedens, satis est quod patri ipsi satisfacio. Faceſſant omnes aliæ ſpecies: mihi uiuere cum Ioanne Grossetano Pontifice, cum Mariano Sozino, cum Francisco Ptolemæo, cum Gregorio Lollio, cũ Patritio, cum cæteris amantissimis patriæ meæ ciuibus, maius duco quàm Papæ aut Imperatoris gratiam. Diu curialem seruitutem seruiui, diu militiam secutus sum, mitti tandem debeo & inter ueteranos computari. Quæris quando hoc erit? Ante Martini festiuitatem hinc abire decreui. Quamuis scribis non esse timendum bellum quia Romanus Pontifex paci operam nauat, ego tamen maxime anxius sum, neque de pace magnam spem habeo, nisi Deus oculo initiori Italiam intueatur. Accipiam tamen iter etiam cum discrimine: Raro enim res meæ sine periculo fiunt: habeo Deo Grates, quia superare soleo qua suis difficultates. Idem nunc mihi suadeo, & si frequenter obiecta sese periculis quàm periculosissimum sit. Quod sponte offers in agendis ecclesiæ meæ tuum auxilium, accipio admodum libenter. Nam id erit non utile solum, sed etiam necessarium. Germanum tuum cupio bene ualere, & tu optime uale, Ex Græta, die XXV. Septembris, Anno quo supra.

Promouit quendam in Consiliarium Cæsaris, Epist. CL.

EXimie Doctor, amice charissime. Non habui dudum ex te literas, nescio quo pacto uales, cupio tibi bene esse, te memoriam mei habere, tui ego nisi fortasse dormiens, immemor esse non possem: hodie de te Cæsari uerba feci qui libenti animo in Consiliarium suum te accepit. Literas eius rei intra paucos dies accipies per dominum Ioannem Hinderbach, qui ad curiam uenturus est orator imperialis, ei suis in rebus assistere te oratum uolo: interea uiue nostri amans & quæ geruntur in Italia tuis literis me scire curato. Vale ex Greta, die XXIX. Aprilis, Anno quo supra.

Baro de Puchaim Cæsari conciliatur. Epist. CLI.

MAgnifice uir, maior honorande, Scio te magnis urgeri curis, tum propter negotia Italica, tum propter cladem Constantinopolitanam, ideo te multis uerbis tenere non audeo: quia tamen necesse est Pontificem Maximum quæ apud nos geruntur intelligere, scribam tibi quam breuissime harum partium statum: tu deinde suæ sanctitati prout dignum putabis, scripta mea referes. Cæsar Baronem quendam quem uocant de Puchaim superioribus diebus, aduersantem habuit. Is modo reconciliatus est accepta quadam pecuniæ quantitate super cæteris contentionibus arbitrio Cæsaris se submisit. In Vngaria, ut alias apostolico culmini scripsi, surrexit quidam latro nomine Axamit, qui cum magna prædonum manu regnum uexat, neque gubernator potens est cum regno depellere. Ob eam causam habet per hos dies Rex Ladis-

laus

A laus omnes regni proceres apud Possonium congregatos, cumq; his consultat, quo nam pacto regnum expiare latronibus possit. Vualachi quoque contra gubernatorem arma mouerunt, quem dominari sibi egreferebant. Est etiam quod de Turcis in eo conuentu cogitet, quos proximos habet, & iam noua elatos victoria plurimum timet. Quæ res compulsura Vngaros creditur, ut pacem quã diu cum Cæsare refutarunt, ultro deposcant, nisi malitia hominum magis ac magis excreuerit. Idem Rex Ladislaus in Kalendis Octobris proximis Bohemiam intrare promisit, ibi coronam recepturus. magni ob eam rem apparatus fiunt. Ituri cum eo feruntur Albertus Austriæ, Ludouicus Bauariæ duces, ac Albertus Marchio Brandeburgensis. Bohemi offerunt quæcunque bona ad coronam spectant Regi restituere, partemque rerum ecclesiasticarum redimere ab his qui eas possident, & pro regis arbitrio ecclesijs satisfacere. Credo res aliquanto minores futuras quàm fama feruntur. In partibus Rheni qui dissidebant principes, compositi sunt pacemq; tenent. Ludouicus Bauariæ dux eius concordiæ, ductor nomine, re autem Marchio Brandeburgensis, Albertus fuit, qui iam principum autor est. Res Prutenicas arbitror te non ignorare in nostro consistorio pendentes esse. Ciuitates tamen quæ contra religionem fœdus iniere, non putantur iudicium subituræ. Nam Reges Poloniæ uires sibi accedere speB rant, & armis magis quàm iuribus fidunt. Rex ille iam magistro Prussiæ literas dedit, quæ suum animum in communitatum fauorem erectum significant. Cardinalis quoque Cracouiensis mihi scripta dixerat, per quæ comprehendo Polonos ipsos communitatum partem adiuuare. Hæc habui, quæ ad te scriberem hoc tempore: credo consultum esse, ne festinetur in processu contra ciuitates Prussiæ, qui modo apud nos agitandus dicitur, ne censuræ apostolicæ sicut in Austria factum est, contemnantur. Nisi enim spirituale gladium materiale sequatur, parum est quod populi formident. Vale & apostolicæ sanctitatis pedibus me commendato. Post res Prutenicas absolutas te uisam, sic enim licentiam Cæsaris habeo. Ex Græta, die *III.* Septembris, Anno M. CCCCLIII.

Spondet ad patriam suam redire etiam multis periculis obiectis. *Epist.* CLII.

Aeneas Syluius Domino Francisco Ptolemæo, S. P. D.

EXimie Doctor, frater amantissime, Quæ per nos gesta sunt in facto clari uiri Ioannis Petri, conciuis nostri ex ipso cognosces. Noua Italiæ quæ scripsisti moleste ferimus animo, quamuis frustra angimur ex his quæ sine culpa nostra fiunt. Sperauimus pacem procurante summo Pontifice non defuturam Italiæ. Nunc accipimus ardentius feruescere bella, neque spem esse concordiæ. Cupiebamus domum reuerti,
C & cupimus, Nescimus tamen qua uia penetremus: undique bella tonant. Peregrinum induere non possum: Prælatum agere, periculosum est. Statuimus tamen ad uos ire, quando uocibus citamur omnium, neque litera ulla ad nos uenit, nisi reditum suadens. Quid dicamus tantis precibus, nisi uincite, etiam cum nostro periculo? Scimus cum quanto incommodo reuertimur, offendimus Cæsarem qui licentiam præbet inuitus: Papæ rem ingratam facimus: Mille nos hoc tempore uiarum periculis obiectamus: Ad patriam redimus suspitionum plenam. In ancipiti diu fuimus. At cum uideremus tot preces & aliquando minas cognatarum experiremur, succumbere necesse fuit. Veniemus igitur, ita suadetis omnes, Scimus tamen te cum non audieris dicturum: Hæc si sciuissem, nunquam de reditu ad te scripsissem per hoc tempus, de nostro episcopo Senensis. Nos enim extra Senas episcopatum habemus. Intelleximus quæ scribis: Redeuntes de causa cognoscemus, uidebimusq; sibi an nobis mitria debeatur. Interea bonum habe animum & uicarium nostrum hortare, ut uiri cor se habere demonstret. Nos etiam sibi ad eam rem literas damus. Vale Ex Græta, die XXV. Septembris, Anno quo supra.

Nouitates Almanie notificat. *Epist.* CLIII.

Aeneas &c. Cardinali sancti Angeli.

REuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime, post humilem recommendationē, Refocillatus sum aliquantisper literis uestris ex quibus Rom. Pont. dare operā intellexi ut & nobis Italia pacē recipiat, & insultantib. Turcis Christianæ uires resistant. Nam me quidem Constantinopolitana clades magnopere angit. Spero aūt si uocem apostolicā orthodoxi principes audiuerint, Turcorum rabiē retrocessuram, futurumq; ut nedū Constantinopolis recuperetur, uerumetiā ut in suis sedib. Turcorum perfidia cōprimatur. Ostendi Cæsari quæ scripsistis qui uestræ dignationi gratias agit, oratq; ut ad pacē Italiæ feruēti animo intēdatis: quod in rē fidei sua Serenitas præstare poterit id nō negabit. Pax illa olim concluſa inter Maiestatē suā & Regē Ladislaum nondū ratificata est, modo in Posonio Vngari sunt magnū cōuentū habēt. Agitur ibi de hac pace firmāda: de latronib. regno pellēdis, ac de modis p. qs Turcorū conatus reprimi possint. Exinde Rex iturus in Bohemiā fertur, coronā susceptur us: multa de bonis ecclesiæ restituēdis dicūtur, quæ similia somno uidētur: Durū est ueteres possessores expellere. Res Prutenica apud nos adhuc pēdet. Timendū tamen est, ne Rex Poloniæ cōtra religionē ciuitatū partes tueatur. Principes Reni cōpositi sunt. Alia ex his partib. scripto digna nō occurrunt. Si dabitis pacē Italiæ quā speramus, domum euestigio repetā & aliquando dignationē uestrā uidebo, q; pietas diuina cito faxit. Literas reuerendissimi patris domini Assisinensis expeditas penes me habeo, quas per certū nuntium ad eum mittam quàm primum occurrerit. Recommēdo me dignationi uestræ reuerendissimæ, ad cuius mandata paratissimus sum. Ex Græta, die III. Septembris, Anno quo supra.

Offert se patronū uoluntariū in gerēdis rebus domino Vuilhelmo episcopo Tullensi. *Epist.* CLIIII.

REuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime post recommendationem, Gratissimæ mihi fuerunt literæ uestræ, quas ex Vlma ad me scripsistis. Intellexi namq; dominationē uestram R. bene ualere & me uereri ex more diligere. Cognoui quoq; in urbe Roma pro me dicta esse à uobis quæ oportuit, contentorq; dato responso. Circa nostras res hic pendentes nihil innouatum est, necq; innouabitur donec dicta dies adsit. Vestri aduersarij nunquam hic fuerunt postquàm recessistis, neque quisquam eorum nomine hic comparuit. Ideo nihil est cur uereri nouitates oporteat. Nam etsi uenissent, nihil in uestrum præiudicium sine uocatione fieret, ita Cæsarem dispositum & inclinatos consiliarios inuenio. De me certe potestis uobis persuadere, quia uestrum commodum uigilantissimus essem. Literæ salui conductus per familiarem uestrum D. uestræ R. afferentur. Scribit etiam Cæsar comiti Tullensi quemadmodum desideraſtis, quamuis apud homines obstinatos parum ualitura scripta putem, pro uerbis uerbera essent offerenda. Fiet tamen spero laudabilis finis pro uobis & ecclesia uestra, si aduersarij iudicium subituri comparuerint. Alia non occurrunt. Recommendo me dignationi uestræ reuerēdissimæ, cui seruire paratus sum quo ad possum.

Passagium persuadet contra Turcos ex clade Constantinopolitana, *Epist.* CLV.

Reuerendissimo in Christo patri & domino, domino N. sacrosanctæ
Romanæ ecclesiæ tituli sancti Petri ad uincula, presbitero Cardinali ac
Pontifici Brixiensi domino suo colendissimo,

REuerendissime in Christo pater & domine mi colendissime, uenit ad me hac ipsa hora qua scribo, uir bonus & uestri obseruantissimus, Ernestus protonotarius imperialis, ostendens mihi literas uestras in quibus sibi de quodam theologo ecclesiæ uestræ transmutando facitis mentionē. De qua re non nihil simul locuti sumus. Nam & meā quoq; operam uestra dignatio requirere uidebitur. Non est quod nunc ad hoc respondeam, quia nondum Cæsari uerbum feci. Decreui cum cæteris seruitoribus uestris quos in hac curia plures habetis, rem ipsam Cæsareo culmini exponere & commendare. Quid responsi habebo, illud uestræ dignitati quamtotius notum efficiam, cui seruire in omnibus sum obnoxius, atque utinam possem quantum uellem. Nec plura de hoc,

propero

A propero ad alia. Reuerendissimus pater Archiepiscopus Saltzburgensis quandam pri die Capellæ fundationẽ confirmauit in ualle Murze in loco non remoto à sancto Laurentio, ubi per inuocationem diuini nominis, & per merita sancti Leonardi plurima dicuntur fieri miracula. Confirmaui, & ego fundationem ipsam ex autoritate commissionis meæ, ut qui populi deuotionem augendam magis ac magis existimaui. Deinde accepi dignationem uestram cum per id locorum transitum faceret prohibuisse ne Capella ulterius ædificaretur, nec diuina illic officia celebrarentur. Itaq; cum rustici & incolæ loci ad me redirent, atque remedium peterent, dixi non deçere me, neq; posse cõtra tanti patris decretum aliquid agere, remisiq; illos à me uacuos. Ipsi autem post aliquot dies per nobiles de Subenberg ad præsentiam Cæsaris introducti, grauiter questi sunt pium opus, diuinum sanctumq; apud eos ceptum impediri, dixeruntq; murmur esse magnũ in plebe, cuius deuotioni obuiam iretur. Vocauit igitur me Cæsar ad se, petiitq; uotis ut annuerem, & nobilium & popularium, indulgeremq; Capellam ædificari, & diuina ibi celebrari officia, addens se magnum habere in sanctum Leonardum deuotionem. At cum ego non esse mei muneris affirmarem uestræ Reuerẽdissimæ paternitatis facta rescindere, petiuit saltem permittere ad tres menses celebrationem ibi diuinorũ haberi, ut interim uestra dignatio consuli posset, & ita feci, nescio an illi rustici adhuc mi-

B serunt ad uestram præsentiã. Quomodocunq; aũt sit precor rescribere mihi digneminí, quæ causa mouerit uestrã mentẽ ad huiusmodi interdictũ, ut secũdũ illud ego quoq; excusare me possim: quia non auderẽ neq; uellem quouis pacto uestris aduersari sentẽtijs. Mihi tamen in ualle illa dictum est & affirmatũ, nihil illic esse mali, & omnia ad laudem Dei fieri, et bonã esse populi, rectamq; deuotionem. Sed Plebanũ sancti Laurentij eccle siæ uestræ Canonicũ pro suo priuato iure aduersari. Vtcunq; sit meũ non est de uestris actibus iudicare, qui se qui debeo non præire, nec alia de causa certitudinẽ peto, nisi ut excusare me Cæsari, & alijs supplicãtibus efficatius possum. Nunc ad nouitates uenio. Pruteni de ordine sanctæ Mariæ Theutonicorum sunt apud nos in curia, petiitq; iudicium aduersus communitates, quæ ligam contra se fecerunt. Pars aduersa Oratores miserat, sed illi apud Morauiam latronum patriam intercepti sunt, spoliatiq; bonis omnibus in uincula coniecti, propter quam causam dicta dies iudicij necessario circunducitur. Nescio an illi poterunt in breui reddi libertati. Rex enim Ladislaus sub cuius saluo conductu capti, ad eorum liberationẽ obnixe operam dat, petiuitq; iam Brũnam personaliter propinquusq; est ei latroni, qui illos detinet. Puta in curia sua multos esse, qui scelus hoc ne puniatur adiutant, ut sunt mores hominum, alij amicitia, alij pecunia muneribusq; delíniuntur. Quemcunque autem finem captiui habeant, non uideo hac uice terminum causæ Pruthenorum imponi posse. Rex Ladislaus in Bohemiam iturum se ad festum

C Michaëlis promisit, quamuis Bohemi id citius expetiuerint. Georgius ibi plenam gubernationem habet, multumq; Rochezanæ fauet. Catholici oppressi sunt: hæretici dominantur: Minores monachi qui tempore Sigismundi Pragam redierant, instante Rochezana denuo pulsi sunt. Dominus de Rosenberg, & alij qui fideles creduntur parum uotis habent. Temporalia regni Georgius, spiritualia Rochezana gubernat. Nescio quid fiet in aduentu Regis. Puto quia tenentes tenebunt. Nam puer non poterit mutare regimen, in Vngaria quomodo Ioannes Vaiuoda gubernat. Sed ibi latro quidam Axamit, nomine homo Bohemus cum quatuor millibus hominum infestare patriam cœpit, castella quædam expugnauit, munitiones erexit, spolia multa abduxit, resistentes Vngaros aliquot conflixit. Nunc aduersus eum totum regnum est occupatum, atque hinc factum est, ut nos pacem habeamus. Nam licet Vngari tenere conuenta nolint, non tamen audent alijs implicati bellis nos inuadere. Australes autem libenter pacem ratificarent, sed non audent inuitis Vngaris. Quibus ex rebus eo deducta res est, ut pacem sine pace habeamus. De Patauiensi ecclesia silentium est. Timeo ne diuturniorem uacationem eius contingat, quando electus humiliare se Cæsari penitus respuit. Ego quid ibi dicam nescio, malo silere quàm male loqui. Accepi Regem Ladislaum in ea re

atque alijs legatos ſuos Romam miſſurum. Tranſeo ad maiora quæ magis urgent. A
Quamuis res Orientis ſatis notas & nimis, heu nimis notas dignationi ueſtræ non dubitem, non tamen ab re arbitror de illis cum ueſtra pietate & colloqui, & condolere, qui partes illas uidiſtis, & quantum inde Chriſtianæ religioni poſsit emergere præiudicium optime noſtis. Quomodo ſe habeat Græcia ad reliquam Europā non ignoratis. Thraciæ ſitum ſcitis, Conſtantinopolitanæ urbis magnitudinem, murorum molem, adiacentis maris & terræ qualitatem pulchrè teneris. Quæ ſit Turcorum potentia, quæ Latinorum negligentia, non latet ueſtram dignationem. Sed cur hæc tam longius proſequor? Nempe quia infelix, infauſtum, durum, horrendum ad nos delatum eſt nuncium, Conſtantinopolim expugnatam, Peram Turcis deditam, claſſem Chriſtianorum quæ opem ferre obſeſsis ibat, uictam interceptamq; eſſe. Aiunt enim qui de Raſcia ad nos ueniunt Imperatorem Turcorum pridie Calendas Ianuarij, ad urbem Cõſtantinopolitanam machinas bellicas admouiſſe, inſultuſq; trinos dediſſe: Primis duobus ſuccubuiſſe, multoſq; ſuorum amiſiſſe: Deinde iratum omne militum robur (ducenta enim & amplius milia uirorum in exercitu fertur habuiſſe) muros adire atque conſcendere ſcalas iuſsiſſe. Ipſumq; inter pugnatores profectum alijs minatum, alijs præmia pollicitum, tertium inſultum magna ui ſummoq; conatu aggreſſum, tandem fatigatis magis quàm uictis oppidanis rupto cuiuſdam ueteris portæ muro urbem introiſſe: datis edi- B
ctis, ut à ſex annis ſupra omnes utriuſq; ſexus perſonæ necarentur. Imperator nouæ Romæ captus, mox capite truncatus aſſeritur. Sacerdotes & uniuerſi monachi, diuerſis tormentorum generibus laceratí necatiq; ſunt. Reliquum omne uulgus gladio datum: tanta ſanguinis effuſio facta, ut riui cruoris per urbem currerent. Sic nobiliſsima urbs per Conſtantinum primum condita in manus infidelium uenit, ab eius cõditione Anno M. CXXX. uel circa. Tantoq; tempore paulopluri ſenior Roma ſteterat, quando primum à Gothis capta eſt. Athlaricus enim anno ab urbe condita M. C LXIIII. Romam irrupit. At hic ne Baſilicæ ſanctorũ effringerent edixit. Quid autem factura ſit Turcorum rabies in urbe regia non ſcio, ſuſpicari facile eſt. Inimica gens noſtræ religioni, nil ibi ſanctum, nil mundum relinquet: Aut deſtruet nobilia templa, aut certe prophanabit. Heu templum illud Sophiæ toto orbe famoſiſsimum, noningentis quondam ſacerdotibus celebratum, mirabili opere, preciosa materia conſtructum, uel ruinæ iam patet, uel Mahometi ſpurcitiæ ſubiacet. Monachorum abdita, ſanctorum ſancta lupanaribus ſeruient. Aut delebitur ciuitas nobilis, aut in maius Chriſtiani populi detrimentum Turcorum ſedes efficietur. O inſignis Græcia, ecce iam tuum finem. Quis non tuam indoleat uicem? Plurimæ olim urbes in Græcia fuerunt fama rebuſq; potentes. Legimus Thebanorum res geſtas Lacedæmoniorum & Athenienſium illuſtria facta: Fuit Corinthiorum non contemnenda reſpubli- B
ca: Claræ olim Micenæ: Lariſſa potens, pluresq; memorabiles urbes, quorum ſi nunc requiras muros, nec ruinas inuenias. Nemo ſolum in quo iacuerint queat oſtendere, Sola ex tanta ruina ueruſtatis Conſtantinopolis ſuperabat. Quæ de paruo Byzantij ambitu à Pauſania quondam conſtructa, per Conſtantinum Cæſarem in æmulatione urbis Romæ ad incredibile faſtigium erecta. Tantum mirabilium operum, tantum armorum, tantum literarum, tantum gloriæ habuit, ut omnium ciuitatum damna hæc urbs ſola recompenſare uideretur. Hinc poſt pacem cum Gratiano factam, & à Theodoſio confirmatam ueniens Conſtantinopolim Rex Gothorum Achanaricus, miratus urbis Regiæ ſplendorem ac magnitudinem, uelut ſtupens dixiſſe fertur. Deus terrenus eſt imperator, & quiſquis aduerſus eum manum mouerit, ipſe ſui ſanguinis reus exiſtit. Et licet poſt diuiſum imperium ſiue translatum ad Francos, ut melius loquamur, ſæpe Conſtantinopolis in manus hoſtium uenerit, ut tamen ueſtram dignationem dicere ſolitam memini, nunquam illa urbe Chriſtiani nominis hoſtes potiti ſunt, neq; Baſilicæ ſanctorum deſtructæ, neq; bibliothecæ combuſtæ, neque deſpoliata penitus monaſteria. Itaq; manſit uſq; in hunc diem ueruſtæ ſapientiæ apud Conſtantinopolim monumẽtum, ac uelut ibi domiciliũ literarũ eſſet. Nemo Latinorũ ſatis

uideri

A uideri doctus poterat, nisi per tempus Constantinopoli studuisset. Quodq; florẽte Roma doctrinarum nomen habuerunt Athenæ, id nostra tempestate uidebatur Constantinopolis obtinere. Inde nobis Plato redditus. Inde Aristotelis, Demosthenis, Xenophontis, Tucididis, Basilij, Dionysij, Origenis, & aliorum multa Latinis opera diebus nostris manifestatæ sunt. Multa quoque in futurum manifestanda sperabamus. Nunc uero uincentibus Turcis, & omnia possidentibus, quæ Græca potentia tenuit, actum esse de literis Græcis arbitror. Nunquam mea sententia maior Græco nomini iactura quàm modo contigit. Xerxes & Darius qui quondam magnis cladibus Græciam afflixere, bellum uiris, non literis intulerunt. Romani quamuis Græciam in potestatem suam redigissent, non solum Græcas literas aspernati non sunt, sed ultro amplexi ueneratiq; referuntur, adeo ut tum quisq; doctissimus haberetur cum Græcissimum se ostẽderet. Nunc sub Turcorum imperio secus euenit, sæuissimorum hominum bonorum morum atq; literarum hostium. Non enim ut quidam rentur Teucrorum sunt soboles, neque Persarum qui nunc Turci dicuntur. Scitharum ex media barbarie genus profectum est, quod ultra Euxinum Pirrichioscq; montes ad Oceanum septentrionalem sedes prius habuisse traditur, ut ethnico Philosopho placet. Gens ignominiosa, & incognita, fornicaria in cunctis stuprorum generibus, lupanarium cultrix quæ abo-
B minabilia quæque comedit. Ignara uini frumenti atque salis. Nullum diem festum agens, nisi Augusto mense quo Cæsari Octauiano censum dedit in auro littorico, non coacta, sed sponte sua, uidens cæteras regiones censum præbere. Sapiunt igitur adhuc aliquid originis, licet in Asia multis morati temporibus aliquid pristinæ deformitatis amiserint, secq; nonnihil excultos reddiderint, deuitant enim adhuc uinum, carnes equorum, ueſuntium, uulturumq; comedunt. In libidinem prouoluti sunt, literarum studia paruifaciunt, incredibili fastu superbiunt. In quorum manus uenisse Græcam eloquentiam, non scio quis bene mentis non doleat, ubi enim modo facunda ingenia requiremus? Præcisus est fluuius omnium doctrinarum, Musarum desiccatus fons. Nunc Poësis, nunc Philosophia sepulta uidetur. Fateor multis locis apud Latinos studia literarum esse illustria, ut Romæ, Parhisijs, Bononiæ, Paduæ, Senis, Perusij, Colonię. Viennæ, Salamanticæ, Oxoniæ, Papiæ, Lipsiæ, Erfordiæ. Sed riuoli sunt omnes isti ex Græcorum fontibus deriuati. A fonte præcide riuum, præcisus arescit. Quo pacto in riuo reperias aquam cum fontem ipsum inuenias aridum. Non possum non dolere Sanctæ pater, cum talem fieri iacturam uideo literarum. Maiores nostri putabant quæ literis mandarentur, eorum æternam esse memoriam. Inde Poëta quidam non insulse dixerat: Eripiunt quemuis à mortis dente camenæ. Et noster Naso nunquam se moriturum opere præclaro putauit, dicens: Itaq; opus exegi, quod non Iouis ira, nec ignes,
C Nec poterit ferrum, nec edax abolere uetustas. Et infra: Nomenq; erit indelibile nostrum. Vergilius quoque Eurialo & Niso, suis uersibus æternitatem elargiri posse putauit, dum ait: Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt, Nulla dies unquam memori nos eximet æuo. Nec Flaccus aliter sensit, cum de seipso dicit. Exegi monumentum ære perennius, regaliq; situ pyramidum altius. Quod non imber edax non Aquilo impotẽs possit diruere, Aut innumerabilis annorum series, & fuga temporis nõ omnis moriar. Decepti omnes sunt. Moriuntur etiam musæ, labuntur è memoria Poëtarum scriptorumq; omnium quæuis egregia opera. Quot iam Poëtas cum tempore nomen amisisse putandum est? Nihil est sub luna perpetuum. Quæ principium habent, his quoque finis suus est. Diu uiuunt qui literis consecrantur, non ramẽ immortales fiunt. Surgunt nouæ sectæ, fiunt noui literarum characteres, emergũt ingenia diuersa, quæ omnia tollunt, quicquid ante se fuit, ineptum putant. Ecce nunc Turci literarũ & Græcarũ & Latinarum hostes, ut suis literis locum faciant, nullum librum alienũ esse sinunt. Hi nũc Constantinopoli capta quis dubitet incendio quæuis scriptorum monimenta concedent. Nunc ergo & Homero & Pindaro, Menandro & omnibus illustrioribus Poẽtis secunda mors erit. Nunc Græcorum Philosophorum ultimis patebit interitus: Restabit aliquid lucis apud Latinos. At fateor neq; id erit diuturnum nisi mitiori nos oculo

Deus

Deus ex alto reſpexerit, fortunamq; uel imperio Romano, uel Apoſtolicæ ſedi præbue D
rit meliorem. Cum ſede Romana uiuunt, moriuntur Latinæ literæ. Sed hanc quo in ſta
tu uideamus, ſuperſedeo dicere, de Conſtantinopoli, non de Roma ſermonẽ inchoaui-
mus, cum qua cadẽtẽ Græcas interiſſe literas, & dolemus & angimur. Magnũ eſt hoc
detrimentum, ſed multo maius illud quod fidem Chriſtianam cõminui, & in angulum
coartari uidemus. Nam qui totum olim orbem occupauerat, iam ex Aſia Lybiaq; pro
ſligata, neq; in Europa quieſcere permittitur. Multum eſt quod Tartari Turciq; tenẽt,
citra Tanaim & Helleſpontum, Saraceni quoq; apud Hiſpanos regnũ occupãt, parum
eſt quod in orbe Chriſtiani nomen obumbrat? Terra in qua uiſus eſt Deus noſter & an
nis XXX & amplius homo cum hominibus conuerſatus, quam miraculis illuſtrauit, quã
proprio ſanguine dedicauit, in qua primi reſurrectionis flores apparuerunt, iam diu pro
pter peccata noſtra crucis inimici cõculcãt. Terra benedicta, terra promiſſionis, terra lac
fluens & mel, ſceleratæ gentis imperio paret. En ipſam Dei uiuẽtis ciuitatem officinaſq;
noſtræ redemptionis, ſanctaq; loca agni immaculati purpurata cruore Saracenorũ iam
diu manus pedesq; polluerint. An non ipſum Chriſtianæ religionis ſacrariũ ſanctũq;
lectum conculcant Mahometi ſatellites, in qua propter nos uita noſtra obdormiuit in
morte? Carolus magnus multo ſudore primũ terram illã uendicauit, deinde perditã re-
cuperauit Gothfridus. Ad quã retinendã etiã Conradus Cæſar, Ludouicuſq; Rex Fran E
corum nõ dubitauerunt, coactis exercitibus in Aſia proficiſci. At cũ poſtea noſtri prin-
cipes deſidiæ ſe dederunt, neq; Hieroſolima, neq; Antiochia, neq; Accaron in poteſta-
te noſtra remanſere. Quicquid in Aſia tenuimus, turpiter amiſimus: Fugientes uictoriã
Mahometo reliquimus. Ingens iactura, maximũ dedecus. Verum tolerabilius fuit ciui-
tates quas inter hoſtes habuimus amittere, quàm his expelli urbibus, quæ noſtro in ſolo
fundatæ Chriſtianiſq; cinctæ fuerint. Quid eſt quod modo amiſimus? Quippe regiam
ciuitatem, Orientalis imperij ſedem, Græcæ gentis columnam, Secundi patriarchæ ſoli-
um. Heu late patens Chriſtiana quondam religio quomodo coartaris & deficis ex qua
tuor maximis patriarchis, & ſolus tibi Romanus ſuperat? Quo pacto iam ſcire potes,
ex quatuor columnis quibus omne ſtetit eccleſiaſticum ædificium tribus adẽptis. Ex
duobus oculis alterum amiſiſti. Niſi diuina te miſeratio reſpicit, parum eſt quod de tuo
ſalute ſperemus. Quippe Turcorum imperator Conſtantinopolitana potitus uictoria
non ut pleroſq; ueterum feciſſe legimus, deſidiæ ſeſe tradidit, ſed Peram mox aggreſ-
ſus uicinam urbem, & à Liguribus longo tempore poſſeſſam in deditionem accepit.
Claſſem quam ſummus Pontifex Nicolaus cum Venetis ac Ianuenſibus & Cathela
nis in auxilium Græciæ ſtruxerat, ſiue tempeſtatibus actam, ſiue per ignorantiam loco-
rum inclauſam, ſiue alio quouis infortunio male defenſam, ut rumor eſt intercepit, maxi
mas ibi opes, bellicorum inſtrumentorum uim ſummam, armorum omnis generis in- F
gens pondus adeptus eſt: Puberes omnes occidit, tantiſq; nunc cladibus Chriſtia-
num populum affecit, quantis ante hac multis ſeculis inauditum arbitror. Triplicem il-
le ſub uno tempore gerit triumphum, nos triplici conflictu conſternati iacemus. Fe-
runt qui de Venetijs ad nos ueniunt, omnia luctibus plena eſſe, nullamq; domum
uacare mœrore. Hinc matronæ, inde uiri lugent. Aliæ maritos, aliæ filios, aliæ fratres
deflent, nulli non propinquus ademptus eſt. Priuatim & publice lamenta audiun-
tur. Conſternatus ſenatus iam non Ponticam, aut Syriacam, ſeu Creticã ſolum, ſed A-
driaticam quoque nauigationem amiſiſſe uidentur. Neque ab re Albaniæ partem Tur
ci tenent. Quid ſi nunc uictoriam proſequantur, quo pacto Turcorum potentiæ Du
rachium reſiſtet, Cui Conſtantinopolis pax eſſe non potuit. Inde Brunduſium ex par
te Italiæ uicinum, quis tuebitur? Claudent Adriaticum ſinum? Magna iactura Ve-
neti nominis, ſed maior Chriſtianitatis, quæ ſuperatis Venetis, non habet amplius ma-
ris imperium. Neque Cathelani aut Genuenſes quamuis potentiſsimi ſunt, ſine Ve-
netis pares poterunt eſſe Turcis. Satis erat illis Affricanorum moleſtias & aſſi-
duos compeſcere impetus, quibus cum perpetuis contentionibus agitantur. Hæc
mihi, pie Pater, & acerba, & miſerrima uidentur, ex quibus habemus de præterito

quæ do-

A quæ doleamus, & de futuro quæ timeamus. Ideo dolenti condoleo. Res mala est, multo deterior. Videmus cladem Græcorum. Nunc Latinorum ruinas expectamus. Exusta est uicina domus, nunc nostra præstolatur incendium. Qui sunt iam medij inter nos & Turcos? parum terræ, parum nos hinc atque inde disiungit aquarum. Imminet iam nostris ceruicibus Turcorũ gladius, & nos interim intestina gerimus bella, fratres persequimur, & hostes crucis in nos grassari sinimus. Theutones cum Theutonibus ira ri furiunt: Italum sanguinem manus Itala fundit. Neque Galli, neque Hispani inter se conueniunt. Inter finitimos uiget ubiq; simultas, immortale odium & male sanabile uulnus. Opportunum Turcorum ductor sibi tẽpus elegit: Tuto Græcos inuasit, dum Latinos inter se diuinos accepit. Auferat sibi mẽtem Deus uadẽdi in nos ulterius, dum sumus discordes. Neque frater fratri, neque filio pater fidit. Actum de nobis est nisi diuina pietas adiumento fuerit. Sed uigilantibus atque agentibus superi fauent, ignaros fugiunt, Nisi se quisque iuuet, frustra diuinam petiuerit opem. Audentes fortuna iuuat, timentes negligentesq; procul abigit. Ob quas res licet sanctissimum dominum nostrum uniuersumq; sacri senatus ordinem ad reipublicæ Christianæ salutem summo nunc studio intentum fore cõfidam, magnopere tamen optarem hoc tempore uestram prudentissimam dignitatem esse Romæ, scio currentem equum calcaribus urgeretis, neque ullam in tanto negotio negligentiam pateremini. Nunc istũ nunc B illum Cardinalem alloqueremini, neque Apostolicas aures sineretis esse quietas. Speraremus uestra sollicitudine breui prouisionẽ fieri, qua nõ solũ aduersus infideles Christiana res defendi, sed suis in sedibus Turci quæsiti, cõteri atq; deleri possent. Puto aũt in tanto negotio aut reuocabitur ad urbẽ uestra dignatio cõmuni utilitati cõsultura, aut certe iubebitur, susceptæ legationis, Germanicã gentẽ ad succurrẽdũ labẽti fidei excitare. Quod si neutrũ horũ fieret, licet ego mineruam instruere præsumã, optimũ tamen factũ putarẽ ultro dignitatem uestrã summo Pontifici, ac sacro collegio literas dare, ut nunc in tanta rerum asperitate totis assurgant animis, neq; pecunijs neq; personis ignoscãt. Dum noua sunt uulnera remedium quærant, neq; putrescere per incuriam sinant uulnus. Vocẽt Reges & Principes in certũ aliquẽ locum, dicant cõueniendi diem, mittant legatos de latere summi pontificis, exponãt mala quæ passa est modo Christiana respublica, monstrent quæ futura timentur pericula, prouidẽdi modos aperiant, inter Christianos aut pacem, aut inducias belli cõponant. Crucẽ prædicent, remissionẽ peccatorum polliceãtur, intonet apostolica tuba, nihil negligat, nihil hoc tẽpore omittat. Non est mihi dubium, si locus rebus accommodus nominetur, quin Reges aut ueniant, aut mittant, bonisq; animis hoc fidei negotium amplectantur. Ego quidem iam Cæsari non clanculum, sed in publico consilio de hac ipsa re non pauca uerba feci. Inueni mentem eius & uoluntaC tem apprime ardentem. Sane multi ex senatoribus qui aderant dum me hortantem, Cæsaremq; respondentem audiuerint, uberes lachrymas emiserunt. Vidisseris senes ueneranda canicie suas manus in hanc expeditionem prompto corde offerentes, & qui se mori beatos dicebant, si militantes aduersus impiam barbariem caderent. Taceo robustos uiros & feruenti sanguine iuuenes, quibus unius diei mora in tali negotio annus esse uidetur. Arbitror & in aliorum principum curijs itidem inueniri. Neque Rhenensium nobilitatem, neque Gallorum magnanimitatem, neque prudentiam Italorum, neque Hispanorum fortitudinem, aut Anglorum audaciam in tali necessitate defuturam, uel ratio suadet, uel animus timet. Quippe Bohemos, Vngaros, Polonos, ipsa loci propinquitas admonebit, fiet mihi credite, fiet communi omnium Christianorum passagium, si Romani pontificis hoc tempore surrexit autoritas, ac bonorum prædicatorum, inter quos esse uestram pietatem commune iudicium habet, fideles ac diserte uoces in fines orbis terræ sonuerint. Neque necessarium erit de Matathia uel alijs exempla proponere, qui pro paternis legibus cum paucis aduersus hostium innumerabiles copias pugnando uicerunt. Est terra nostra fœcunda uirorum fortium, exercitum innumerabilem componere potest: Robusta iuuenum pectora in armis habere, siue uiros, siue equos, siue arma requiras, superiores Christiani sunt Turcis, nihil est

quod

quod nobis obſit, niſi uel negligentia, uel diſſenſio noſtra. Siue mari, ſiue terra pugnandum eſt, uelimus ſolum, uictores erimus. Sola quondam Italia Græciam, Aſiam, Libiam, Aegyptumq; armis uicit. Quid nũc adiunctis Germaniæ Galliæq; uiribus agat. Scimus maiorum noſtrorum memoria quotienſcunq; Latinorum uires conuenerunt, orientalium populos contremuiſſe, ſemperq; noſtros exercitus remeaſſe uictores, niſi forſitan aliquando peccatis populi Deus iratus, uel peſtilentia noſtros uel fame contriuit. Nam Marte manifeſto ſemper uictoria penes Latinos fuit. Quod ſi nũc bonis animis Chriſtianus populus, non tetræ auaritiæ cauſa, non inanis gloriæ cupidus, ſed Dei ſolum zelo accenſus, pro fratrum ſalute, pro lege Chriſti, pro augmento catholicæ fidei ſumpſerit arma, reſpiciet non eſt dubium ex alto dominus plebem ſuam, lætuſq; ſuper filijs hominum hæreditatem ſuam tuebitur, ac non ſolum de Turcis ſi perſeuerantes erimus, ſed de Saracenis quoq; cæteriſq; Barbaris gentibus, uictrici dextera ſua triumphũ nobis elargietur. Hæc habui, quæ nunc dignationi ueſtræ conſcriberem nimis fortaſſe præſumptuoſe, ſed traxit me feruor animi ſimulq; putaui dignitatem ueſtram quæcũq; à me dicuntur in partem accipere meliorem. Valete in Chriſto meiq; nonnunquam ueluti fidelis mancipij memoriam habete. Ex Gretio Stiriæ quod Bauaricum uocant XII. Cal. Auguſti. Anno M. CCCC LIII. D

Littera promotoriales. *Epiſt.* CLVI. E

Aeneas &c. Domino Cardinali Firmano, S. P. D.

REuerendiſsime in Chriſto pater & domine colendiſsime poſt humilem recõmendationem. Venit ad me lator præſentium Georgius Mayer, frater ordinis beatæ Mariæ Theutonicorum, exponens mihi quod ipſe alias cupiens dictum ordinem intrare ac profiteri, falſo fratribus ipſius ordinis accolitum ſe eſſe dixit. Deinde receptus in religione, neglectis minoribus ad ſubdiaconatum, diaconatum & presbyteratus ordines promoueri ſe fecit diuq; miniſtrauit in illis. Suſcepit tamen poſtea maiores, ut ait, ordines ab epiſcopo Curcenſi. Nec diſpenſationem ſuper præmiſsis obtinuit. Super quibus rebus nunc triſtis & dolẽs, ut ſibi de remedio diſpenſationis opportune prouideret, lachrymando me rogauit: quod cum ſibi denegarem, quia facultas mea ad id ſe non extendit, petiuit ulterius ſibi, ut conſilium quid acturus eſſet præberem. Suaſi ergo ei ut ad Romanam curiam ſe cõferret, ibiq; peccatum ſuum deflens miſericordiam peteret. Ait id ſe libenti animo facturum. Sed cum de licentia ſuperiorum ſuorum id agere non poſſet, petiuit ut ſibi autoritate legationis meæ illam ſibi concederem. Interrogaui cur licentiam non poſsit à ſuis maioribus habere dixit, quia uellent profectionis cauſam agnoſcere quam ſi eis aperiret, certus eſſet, quòd ab eis ex ordine repelleretur, cogereturq;, deinde perpetuo mendicare. Motus hac ratione dixi me ſibi licentiam ei dare quantum poſſem, quantumq; mea ſeſe facultas extenderet, atque has literas in eius rei teſtimonium ſibi conceſsi. Supplico igitur ueſtra dignatio eum recommiſſum habeat, ſuæq; neceſsitati ſubueniat, ex quo dolens ad cor reuerſus peccata ſua deflet, pia mater Eccleſia non claudit redeuntibus gremium, neque mortem peccantis, ſed conuerſionem quærit. Cupio preces meæ ſibi apud dignationem ueſtram proficuæ ſint. Nec alia ſuper hoc modo. De nouitatibus harum partium nihil habeo quod ſcriptura dignum putem. Nam ſilere cuncta uidentur: Pacem habemus, ſed incertam. De Turcis fuerunt hic nuper horrenda noua ex Raſtia, atque etiam ex Venetijs miſſa. Fuitq; uehemens rumor Conſtantinopolim perditam, claſſem Chriſtianorum amiſſam, Peram Turco traditam. Id Cæſari & omni curiæ ſuæ moleſtiſsimum erat, quemadmodum ſanctiſsimo domino noſtro ſuper eo negotio non breue epiſtolam ſcripſerim. Nunc feliciora relata ſunt, aut non tam aſpera noua. Dicitur enim præſidium domini noſtri intraſſe Conſtantinopolim ac regiam urbem defenſam eſſe. Perditas tamen nonnullas naues. Itaq; mente quietiori ſumus. Cæſar ad inquirendum uerum nuntios miſit, quos prope diem expectamus. De Bohemia hæc ſunt, quæ cupio ſanctiſsimo domino noſtro fieri nota. Rex Ladislaus ad feſtum Michaẽlis eo ſe iturum recepturumq; regni diadema promiſit. F

A misit. Georgicon̄ regni gubernatorem usq; in diem coronationis, & ultra ad annum recepit. Compactata, ut aiunt, cum Basilienſi olim Concilio facta confirmauit. Catholici in regno malæ mentis sunt, dolentq; se Georgicani utriusq; speciei fautori cōmissos. Canonici capituli Pragensis ad me scripserunt, uocatos se ad coronationē dicentes se nescire quid agant. Si non eunt, timent regis indignationem, si pergant, formidant insidias gubernatoris & Rochezanæ, uerenturq; ne cogantur compactata recipere, & Rochezanam in archiepiscopum admittere, petuntq; cōsilium meum, quia tempus adhuc longum est. Scripsi eis uelle me de tali re S. D. nostrum consulere. Ideo hæc supplico, dignemini pietati apostolicæ nota efficere, ut sua sapiētia pro suo arbitrio prouideat. Putare bonum esse capitulo ecclesiæ Pragensis in Pilzina commoranti, unum breue scribi per D. N. in quo mandaretur illis, ne quid in facto compactatorū ad cuiusuis instantiam attentarent. Id sufficeret eis pro excusatione. Posset autem hoc breue dirigi Reuerendissimo domino meo sancti Petri & is ulterius facili modo ad Pilzinam transmitteret. Hæc cum fiducia scribo R. dignationi uestræ quam rebus pijs affectam non ambigo. Cupio me semper esse in mente dignationis uestræ Reuerēdissime & illi seruire. Ex Gretz die XXVII. Iulij. Anno M. CCCCLIII.

Consulitur capitulo Pragensi ecclesiæ quomodo se habeant. Epist. CLVII.

B Aeneas &c. Decano & capitulo Pragensi ecclesiæ, S. P. D.

VEnerabiles uiri amici honorandi, Literas uestras accepimus, magnasq; illas mentium uestrarum fluctuationes cognouimus, quæ nos impræsentiarū non sine causa exagitant, & super quibus nostrum consilium petitis. Respondebimus breuiter prudentiæ uestræ quæ multa ex paucis comprehendere nouit. Affecti fuimus semper ecclesiæ uestræ: utinam potuissemus aliquando ut optauimus illi prodesse. Certi missi ad partes istas per S. D. N. anno proxime præterito, sperauimus, & Bohemiam intrare, ad quam regionem legati de latere sanctæ sedis apostolicæ autoritatem habuimus, & adhuc habemus: sed interciderunt aliqua impedimenta propter quæ nostro desiderio locus esse non potuit, neque nunc in his terminis sumus, ut cum Serenissimo Rege Ladislao ad coronationem eius transire possimus, nisi aliud sanctitas Domini nostri nobis iniungeret, cuius mandatis parere cogeremur. Optaremus autem uestri causa id itineris assumere, ut uobis assistere, & uestris rebus consulere possemus. At si nos non uenimus, de qua re nullum mandatum habemus, forsitan alius ueniet ex dispositione Romanæ sedis, cuius directio & autoritas uobis utilior erit, quàm nostra esse posset. Atque hæc ad ea dicimus quæ nostrum in Bohemiam transitum respiciunt. Nunc uel consiliū quod petitis respondere pergimus. Grauis & res ardua quæ nobis imminet, &
C maior quàm per nos dirigi possit. Scimus uos esse prudentes, nec dubitamus ex duobus malis quin id rècipiatis quod minus possit nocere, tamen aliqua pro captu nostro bona fide & syncero dicemus animo. Sane percipimus in utramq; partem uobis imminere pericula, siue Pragam intretis uocati, siue recusetis ire. Si pergitis, duo pericula instant: Vnum ne per insidias aduersantium in mortis aut carceris incommodum rapiamini: Alterum ne cōpactatis consentire, ac Rochezanæ electioni subscribere cogamini. Magna sunt hæc & animi corporisq; discrimen in se habent. At si uocati nolitis ire, contemptus regius opponi uobis poterit: multa contra uos dicentur, forsitan & in locum uestrum alij ponentur, & implebitur nobilis ecclesia scismaticis & hæreticis ministris. Quid hic consulamus, sane hæremus, timemusq; ne Scyllæ uoraginibus immergamur cupientes euitare Charibdim. Vtcunque sit illud nobis prima fronte suadendum uidetur: Si uocat uos Regia sublimitas, non existimamus declinādum imperium, sed petendum saluum cōductum ad tempus non breue, qui recepto poterunt aliqui uestrum intrare Pragam, semper aliquibus extra manētibus inuenietis apud Regem multos bonos uiros, qui causæ uestræ assistent: informabitis consiliarios eius, ius uestrum dicetis. Credimus equidem plures erunt causæ uestræ affecti, quàm Rochezanæ. Neq; putamus uos compelli ad rem aliquam iniustam, & contra statum ecclesiasticum dum

publicæ ſecuritatis literas habebitis. Quod ſi uobis aut de Rochezana in Archiepiſco D
pum recipiendo, aut de compactatis amplectendis uerba fiant, poteritis uos ſemper ad dominum noſtrum Papam referre dicentes: Quod ſine eius ſpirituali mandato nihil in talibus uos agere liceat, & ita uobis cõſulimus. Neque nunc aliud dicendum uidetur, niſi quia rogamus ut forti animo tentationes perferatis, quoniam uirtus in aduerſitate perficitur. Nos tamen hæc quæ ad nos ſcripſiſtis Sanctiſsimo domino noſtro cũcta ſcripſimus. Supplicauimuſq; ſuæ Sanctitati, ut de uobis ueſtraq; fidelitate paterno more cogitet, ſperamus aliquid ſua ſanctitas meditabitur, quod ad ueſtrum ac regni ueſtri conſolationem pertineat. Nam etſi nunc ſuper rebus Græcorum afflictis multa diſponere habet, non tamen orthodoxorum, qui ſunt in Bohemia oblitus eſt. Chriſtus dominus noſter uos tueatur. Valete & in diuina ſperate miſericordia quæ præſto eſt cum ſynceritate ad eum recurrentibus. Datum in Gretz Stiriæ, die XXVII. Iulij. Anno quo ſupra.

Hortatur fortiter aduerſa Eccleſiæ tollerare, *Epiſt.* CLVIII.

Aeneas Domino Vuenceslao de Crumnau decretorum doctori, decano *& adminiſtratori eccleſiæ Pragenſis,* S. P. D.

VEnerabilis & eximie Doctor amice honorande, quamuis literas ueſtras libenter B
accipimus, quæ ueſtram memoriam recentiorem nobis fecerint, contenta tamen earum inuiti audiuimus, quippe dolemus eccleſiæ ueſtræ inſignis negotia non bene, ac uotiue ſuccedere, ſimulq; uobiſcum timemus ne peiora emergant. Hortamur autem uos, quando uocati eſtis in arcem ſolicitudinis, ut forti pectore cunctis procellis reſiſtatis, ut uim omnem aduerſantis inimici ſolido ſcuto fidei repellatis, aſsiſtet uobis Dominus, & quamuis urgeri uentorum turbinibus ſuam nauem patiatur, non tamen ſinit ſubmergi. Cum magis tribulatur Eccleſia, tunc fortior aſſurgit. Confidite in domino, & uiriliter pugnate pro cauſa Dei. Dabitur uictoria legitimæ pugnantibus. Scribimus uenerabili capitulo ueſtro, quid nobis in rebus ueſtris ex uſu uideatur. Quia legetis unà cum capitulo noſtras literas, nõ eſt cur uerba repetamus. Compatimur ueſtris laboribus, uellemus & conſilio & auxilio eſſe, ſed tantum facimus, quãtum poſſumus. Scripſimus domino noſtro ſperamus ſanctitatem ſuã res ueſtras minime neglecturam. Quæ nobis reſcriberentur, curabimus ueſtræ prudentiæ nota facere, & ubicunq; poterimus, tam ueſtræ perſonæ quàm memorabili eccleſiæ Pragenſi uſui ſtudebimus eſſe. Rogamus nos magnificis dominis de Roſenberg, patri & filijs, quorum memoriam colimus & obſeruamus, commendatos faciatis, & ad uota eorum offeratis. Valete in Chriſto optime. Ex Gretz die XXVII. Iulij. Anno quo ſupra.

Dux Venetum reddit certum Imperatorem Romanum de clade Conſtantinopolitana, *Epiſt.* CLIX. P

Sereniſsimo & excellentiſsimo Domino, Domino Frederico diuina fauente clementia Romanorum Imperatori ſemper Auguſto, ac Auſtriæ, Stiriæq; duci &c. Illuſtriſsimo, Franciſcus Foſcari Dei gratia dux Venetiarum &c. Recommendationem *& proſperorum ſucceſſuum incrementa,* S. P. D.

NIhil nobis attulerunt noui, ſereniſsime princeps, literæ ueſtræ Cæſareæ Maieſtatis, ſi, quemadmodum ipſa ſcribit, graui moleſtia ac mœrore commota perſtiterit, cum primum innotuerit ſibi acerbum & horrendum nouum urbis Conſtantinopolis quàm perfidiſsimi Teucri magna Chriſtianorum ſtrage ſuo imperio ſubmiſerũt. Eſt ſiquidem caſus iſte infelix tantum magnificiendus, ut nil ſupra temporibus noſtris cõtingere potuiſſet. At quoniã ueſtra Serenitas, neq; enim indigne, cupere uidetur eiuſce nefandæ rei ſeriem à nobis certius, ac particularius intelligere, & ſi hæc referẽtes dolorem & amaritudinẽ renouemus, ut tamẽ Maieſtati ueſtræ morẽ geramus, nũciamus eidẽ. Imperatorẽ Turcorũ, qui cũ maxima potẽtia incredibiliq; apparatu terra mariq; cõtra urbem Cõſtãtinopolitanã caſtrametatus erat die XXIX Maij præteriti, ciuitati ipſi quã

circun-

A circumquaque obsessam tenebat, omnique tormentorum bellicorum genere debellauerat, maximum & acerrimum bellum intulit, tandemque eam die ipsa innumerabili Christianorum clade subegit, rem utique obscuram, calamitosam ac Christiano nomini summum in modum periculosam. Hæc si quidem noua, utinam tam falsa essent quàm nimium uera sunt. Nam ea accepimus à Capitaneo galearum nostrarũ nuper huc regresso, qui ad illud uiagium Constantinopolis & Romaniæ cum nonnullis nostris triremibus more mercatorio profectus erat: qui ue cum eisdem galeis ad tutandam urbem illam, usque ad ultimum eius excidium constans permansit, ita ut magna pars hominũ, triremium earundem male perierit. Nam partim trucidati, partim in miserabilem captiuitatem abducti sunt. Multi quoque nobiles ciues & mercatores nostri, qui in ea urbe aderant, cum facultatibus & bonis suis magni ualoris aut gladio perierunt, aut ad seruitutem ipsam crudelissimam deuenerunt: nec absque magno ære redimi poterunt. Præterea subinde nunciatum est, Teucrum ipsum occupasse ciuitatem Peræ, & quædam alia loca finitima cum magno Christianorum excidio. De qua tamen re aliam certiorem notitiam nondum accepimus. Enimuero, princeps excellentissime, hostis iste truculentissimus adeptus est urbem præcipuam. Constantinopolim nobilissimam, & tam ratione situs, quàm ex alijs dignis conditionibus aptissimam, &
B mirum in modum accommodatam ad potentiam suam augendam, ita ut ubique terra & mari de hoc potentissimo hoste sit plurimum dubitandum. Et profecto nisi Christianæ potentiæ aliter excitentur, ut huic morbo ualidis prouisionibus occurrant, antequàm ulterius prolabatur, uidere uidemur magna pericula incumbere toti Christianæ religioni, quibus non facile erit Christianis principibus posse resistere. Datum in nostro ducali palatio die XXVII. mensis Iulij, Indictione prima. Anno MCCCCLIII.

Superintendens œconomo instruitur quid agendum, Epist. CLX.

EXimie Doctor, fili charissime, Sex mensibus postquam Senis scriptæ fuerunt, restitutæ sunt nobis literæ tuæ, quas licet ueteres, tamen auidè legimus, cum loqui tecum quem habemus charissimum uidemur. Est nobis uoluptati quod Anthoniam tibi placere ais, suosque mores laudas: speramus indies acceptiorẽ tibi futuram, si modo uestigia parentum secuta fuerit. Namque, ut de sorore nostra taceamus, in qua cõmendãda posset nos fallere sanguis, quis Bartholomæo patre modestior? quis suauior? quis amantior? utinam inuenescceret homo ille. Sed nimis iam senio confectus est. Omnia per ætatem labuntur: animus quoque fit tempore debilior. Iuueneſcunt tamen in filijs quodammodo renascuntur homines, quando paternos habitus sæpe liberi referunt. Tenes quid dicere uelimus? Anthoniam sua uirtus & imitatio paterna non sinet non esse gratam. Nec plura de hac. De uicario cognouimus, quæ scripta sunt à te, &
C à domino Gregorio, quoniam breui ad uos redire studemus, non est cur multa super eo dicamus. Habet dominus Gregorius mentem nostram. Multa tolerare oportet homines, compati quoque alterutrum conuenit: Cuique suum uitium est, uiuendum sine socio fuerit, qui uitium habenti noluerint conuersari. Neque corpora sine macula, neque animi sine mẽda reperiri facile possunt. Cum Domino Bartholomeo procuratore cupimus computum fieri, ne cum uenerimus eius rei curam habeamus: nouimus eum bonum esse uirum, sed nemo est qui nõ egeat adiutore. Ideo te hortamur cum per occupationes licet super intendas domui nostræ. De frumento sæpe mentem nostram intellexisti, credimus uos quæ meliora sunt agere, uinimusque animo quietiori, dum te curare simul cum Anna res nostras intelligimus. Commendamus tuæ fidei matrem & sorores, nepotesque ac neptes nostras. Bartholomæo socero ut nostro nomine multas salutes dicas, bonumque animum facias optamus, quem loco patris habemus, plurimumque uideri optamus. Frãciscum eius filium saluere iubemus. Anthonium nepotem si quando errat, acriter errat, acriter corripito, & ad studium incendito. Amicis nostris D. Mariano Sozino, Georgio Andrentio, Francisco Patritio, Thomasio & Anthonio ac Guidoni picolomibus, ne tedeat nostra uice salutes dicere, & uale optime. Ex Gretio die XIII. Iulij. Anno quo supra.

Rachabet facto ab amico nomine suo, *Epist.* CLXI.

Aeneas Senensis episcopus Domino Francisco de Tholomeis Canonico Senensi, S. P. D.

VEnerabilis & eximie doctor, amice & frater amantissime. Tuas literas postquam Senis datæ sunt, sex mensibus accepimus. In quibus de collatione cuiusdam ecclesiæ mentionẽ facis, cupisq; tuum probari factum. Quid ni probemus? aut quid à te fieri potest, non probatu dignum? placent nobis omnia quæ facis: laudamus, probamusq; singula: Nam etsi rationem facti nullam afferas, uides quantum uirtuti tuæ tribuimus, ipsa nos autoritate moueres. Habeto bonum animum non est cur tua gesta rescindere cupiamus. Viueremus quippe securiores, si te uices nostras semper ducere scire mus: tibi nanque nihil honestate & animarum salute nouimus esse antiquius. Sed mittimus hæc, quoniam prope diem te uisere atque amplecti speramus. Interea cupimus Reuerẽdo patri Nouello episcopo Grossetano commendatos nos facias, cuius promotionem auide intelleximus: etsi nemo ex nostris de re illa nobis scripserit. Vicarium nostrum tuæ charitati acceptum esse commendatumq; cupimus: cui cum nouissime scripserimus, non fuit modo necessarium literas multiplicare. Vale & nos ama, & nostra cura ut soles, scitoq; te nobis esse charissimum. Ex Gretio Stirensi, die XIII. Iulij. Anno M. CCCC.LIII.

Ad Nicolaum quintum Pontificem summum de clade uniuersalis ecclesiæ orthodoxæ, & de situ & fertilitate Vngariæ, & de aduersis Prutenorum contra eosdem ordinis Teutonicorum, *Epist.* CLXII.

INultus quidem, beatissime pater, quæ aduersa sunt scribo: sed compellit me debitum officij mei, qui iussu pietatis uestræ Germaniam incolens, quæcunq; accidunt siue secũdæ siue aduersæ sortis nouitates, Apostolico teneor culmini notas facere. Sane per hos dies noua res in Vngaria exorta est, quãuis mala & aduersa paci bonisq; moribus, tamen scitu digna & admirabilis, quam uestræ Sãctitati referre hac epistola breuiter instituí. Vngaria, sicuti uestræ Beatitudini constare non ambigo, & ultra & circa Danubium latissimas terras occupat, quod citra Danubiũ est, olim Pannonia fuit, quæ ab Oriente Moesiam, ab Occidente Noricum habuit. Septentrionem enim Danubius, Austrum Illyrici montes excepere, quos Isidorus magno errore, ut mihi uidetur, deceptus Apenninos uocitat. Quæ trans Danubiũ Vngaria iacet, pars Scythiæ prius erat, duasq; gentes habuit Gepidas qui cõtermini Germanis fuerunt, et Dacos. Nõ qui nunc Daci uocãtur, quorũ rex ad Oceanũ Germanicũ inter Suetiã et Saxoniã latissimo regno, sed palustri potitur, nam hi Dani meliꝰ appellãtur, sed qui ea loca tenuerũt, quæ nũc trãssyluani occupãt, uicina Tartaris in coronæ speciẽ mõtibus cincta. In hac parte Vngariæ, quæ Gepidarũ fuit, adhuc territoriũ est, quod Sepusiũ appellãt pro Gepudio, ubi aquæ riuus habetur, in quo mersa ferri materia, in cuprum uertitur. Gleba illic frumenti ferax: auri & argenti diuites uenæ, multum pecoris, aër salubris, terra optimis comparãda, nisi sua se ubertate corrumperet. Verum latrones ex omnibus prouinciis per circuitum depulsos, ipsa soli inuitat fœcunditas. Illic enim uelut asylum impunitatis habeant, omnes qui domo, uel propter flagitiũ, uel propter seditiones exulãt, armati sese recipiũt, cẽsuæsq; sibi accolas reddũt. Sæpe illic, dũ Sigismũdus imperauit, latronibus receptacula patuere. Neque Alberto Cæsare raptoribus ea regio caruit, sub Rege Poloniæ pax miseris incolis ignota fuit. Hischra Bohemus non alto loco natus, multa ui animi & corporis eam prouinciam, magna sibi ex parte subegit, multa ibi prælia uaria fortuna confecit. Sæpe cum paucis magnas hostium suorum copias fudit, sæpe uictor, raro uictus. Tandem Vngariæ proceres, ipsumq; regni gubernatorum, mortuo Rege Poloniæ, pacem ex se petere compulit, ciuitatesq; regionis illius diutinæ ac miserandæ seruitutis iugo contriuit. Nouissime autem cum Ladislaus Alberti filius paternum regnum suscepisset, Giscramq; data pecunia Sepusinis oppidis cedere suasisset, spes erat quietu-

ram

A turam terram, atque post longas belli calamitates dulcis tandem ocij suauitatem fruitura. Sed minime ita uisum est superis: Notus latro, noua prælia miscet, nempe inter montes & syluas, quæ Poloniam, Vngariamq; disterminant, diu latrocinatus est Bohemus quidam obscura domo uilibusq; parentibus ortus, sed audax homo manu, atque ingenio promptus, laboris patiens, periculiq; contemptor, cuius multa facinora referuntur. Qui cum sericeam, diploidem domino cui seruiebat, olim furatus esset, cognomento Axamit appellatus est, quod Latine uillosum sericum sonat. Hic postquam Gisleram Sepusio amotum audiuit, terramque milite uacuam agnouit, congregata non parua latronum manu, quasi in eius locum suffectus regionem inuasit, duabusq; arcibus natura & arte munitis, partim ui, partim dolo receptis, mox ruriculos in apertis uillis commorantes, ferro atque igne deterritos, ministrare uictui necessaria, pecunias dare menstruas ad omnemq; nutum præsto esse coëgit. Cumq; munitiones aliquot locis opportunis cõstruxisset, atq; in his præsidia collocasset, ciuitates quoque munitas sibi tributarias reddit. Deinde astutus homo, quia in potenti regno diu grassari sine magnis copijs se non posse intellexit, ad ingenium Bohemicum rediens, pulchram fallaciam commentus est, qua latrones uniuersos ex proximis regionibus ad se traheret. Omnibus enim qui sub eo militare uellent, stipendia publica-
B uit, homini equestri in hebdomadam aureum nummum, pedestri mediam partem, ac tributorum & spoliorum omnium, æquam cuique distributionem. Quicquid enim ex tributis rapinisq; corraditur, in communi reponitur. Cumq; præfinitum diuisionis adest tempus, emerita cuiq; stipendia persoluuntur: quod superat uiritim diuiditur, atque, ut mos Bohemorum est, ad Euangelij corticẽ cuncta referre, tantum consequuntur qui ultima die mensis in societatem belli ueniunt, quantum qui mensem integrum arma tulerunt. Sic enim Euangelium uelle ait, in quo ultimi uenientes, qui prima hora uenerant operarijs comparantur. Qua re cognita omnes quos flagitium, egestas, conscius animus domo protulit ad Axamit cõfugiunt, ex quibus ille iam quinque milium pugnatorum conflauit exercitum: ac iam non Sepusinnis tantum, sed uniuersis Vngaris terribilem formidabilemq; se præbet. Neque Ioannes Himyad gubernator huius hominis impetum compescere potest. Qui & si maiores sæpe motus sedauerit, maioresq; hostes regnum ingressos deleuerit, non tamen modo latronis huius obuiare conatibus audet. Cui & nonnulli regni Barones clam manus porrigere perhibentur, quibus gubernatio Ioannis diuturnior grauiorq; uidetur. Ob quam rem interpellatus est Ladislaus rex, ut in Vngariam aduersus latrones proficiscatur, nisi regni magnos motus, subditorumq; uarias clades audire uelit. Hic autem & si Bohemis iturum se Pragam promiserit, tamen quia maiori periculo prius occurrendum puta-
C uit, exercitum tota Austria atque Morauia congregari mandauit: Publice dictitans aduersus Axamit personaliter se uelle proficisci: Persuaderi tamen populo non poterat, Regem puerum aduersus latronem ductare exercitum, sed opinabantur nonnulli hanc esse comitis Cilix, & Ioannis gubernatoris Vngariæ Technam, qui pacẽ cum Cæsare tractatam habere ratam nequaquam uolunt, nec militem cõgregare possunt, cupientibus ocium Australibus. Ideo quasi Axamit exterminaturi, ingentes habere copias studebant, quas congregatas in Cæsarem uerterent. Quidam uero altiori consilio rem pensitantes in caput Ioannis cudendam fabam existimabant, qui parum Regi parer, nec amplius quàm uiginti quatuor milia florenorum, ut aiunt, in annos singulos regali ærario contribuit, quod superat sibi retinet, regnumq; pro suo arbitratu gubernat. Hunc extollens, illum humilians, ut imperium apud eum, regni titulus apud Ladislaum esse uideatur. Iudicabant igitur aliqui comitem Cilix locum eius appetere, neque posse ad eum peruenire, nisi Ioannẽ fraudem circunueniat. Eum igitur commentum esse, ut conuocentur omnes ex Vngaria, Austria, Morauiaq;, Barones in exercitum ad præsentiam Regis: causam conuocationis Axamit abunde præbere non posse: Ioannem non comparere: Comparentem autem in uincula recipi compellíq;, regni quæcunque bona sibi usurpauerit, Regi reddere, tumq; comitem

uoti compotem fieri. Quæ res mihi haud uero ſimilis eſſe uiſa eſt. Neq; enim facile de- D
cipi gubernator poteſt, oculatus homo & amicis prudentibus circundatus. Fruſtra quippe iacitur rete ante oculos pennatorum. Vtcunque foret, Auſtrales inſidias ue riti, ſine conuentu terrigenarum delectum habere militum negauerunt: Comes au tem qui multis non ignorat inuiſum ſe eſſe, congregationem multitudinis ueluti pe- ſtem uitauit, ne ut ante Cæſaris, ſic & tunc ſuum iugum excuteret. Itaque carere exercitu maluit, quàm conuocando populum regimen ſuum in dubio ponere. Ne tamen nihil omnino feciſſe uideretur, mercenarios milites ære publico mille conduxit, atque in Vngariam miſit qui ſe copijs gubernatoris adiungentes in Axamit uade- rent. Quomodo autem res acta inter illos ſit nondum exploratum habeo, timendum eſt ne fortuna latronibus faueat, ut ſæpe malis quàm bonis eſt melior. Interea Bohe- morum legati Viennam uenere, petiueruntq; Regem ad eos quàm primum iter face- re, coronamq; regni accipere. Niſi hoc ageret, mutationes in Bohemia timendas di- cendas. His reſponſum eſt Regem ad feſtum ſancti Michaëlis iturum, prius etſi maxi- me uelit non poſſe, multis in Auſtria, Morauiaq; negocijs occupatum & auro excuſ- ſum non habere comitatum Regi conuenientem: cum tempore fieri omnia. Legati quamuis reſponſi eos tæderet, illud tamen in Bohemiam relaturos ſe promiſere. In- terea fratres ſancti Franciſci, qui per Sigiſmundum Cæſarem poſt multas Huſsitarum E
clades ad Pragam reducti fuerant, conante Rochezana repulſi ſunt. Sacerdotes ſi qui bene de fide ſapiunt, infinitis contumelijs afficiuntur: omnia in manu hæreticorum ha bentur, neque illic Chriſtiana religio, poſtquàm Bohemi Baptiſmum ſuſceperunt, ma- gis unquam oppreſſa fuit, quàm modo, neque prædia, neque corpora tueri poſſunt, qui fidem orthodoxam ſequuntur: ex arbitrio perfidi & hominum qui uiuunt ſceleratiſsi- mi Rochezanæ cuncta geruntur. Ladiſlaus enim Rex Georgio gubernatori pote- ſtatem regni in clericos laicoſq; conceſsit. Is uero quia communionis labem induit, Ro chezanæ quem maxime timet, nihil contradicit. Temporalia ſolum curat, Spiritua- lia Rochezanæ permittit. Sic regnum illud nobile, & olim opulentiſsimum ab hære ticis ex integro gubernatur, quod ante hunc diem inauditum eſt. Quamuis enim Huſ- ſitarum rabies primas in regno partes aliquando poſſederit, ſemper tamen aliquot ciuitates atque Barones eccleſiæ Romanæ ritum ſeruantes, extra imperium illorum manſere. Nunc omnis nobilitas omniſq; plebs Georgio paret. Hic princeps, hic caput habetur. Nec dubiũ eſt quin mores dominantis imitari ſeruientes ſtudeant. In- de malum ingens regno imminet, & uicinis regionibus immenſa calamitas, niſi Rex Ladiſlaus cito Bohemiam ingrediatur, rebuſq; modum adhibeat meliorem, quod fu- turum multi ſperant: Ego cum uidero tunc credam. Dolenda ſunt hæc quæ modo nar ro, ſed proteſtatus ſum ab initio de rebus aduerſis me uerba facturum. Pergam ultra F
non ut moleſtus ſim ueſtræ ſanctitati, ſed uti ueſtrum ſolium quantum ualeo nihil igno rare ſinam quæ Germanos inter agantur. Dum Bohemi atque Vngari quæ dicta ſunt gerunt, Pruteni qui aduerſum magiſtrum ordinis ſanctæ Mariæ Theutonicorum certum inter ſe non laudandum fœdus pepigerant, uocati ad iudicium Cæſaris, legatos ex ſe primarios homines delegerant, qui Maieſtatem Cæſaream accedentes, cauſam ſua- am tuerentur. Sed fuit his iter per Morauiam latronibus inhabitatam terram, ubi tan- to quiſq; nobilior ducitur, quanto ſpolia maiora commiſit, ibi homines intercepti, ex- cuſsiq; rebus omnibus, aliquibus eorum occiſis, in captiuitatem deducti ſunt, quamuis & Cæſaris & Ladiſlai Regis publicæ fidei literas haberent. Sicq; dicta iudicij dies cir- cunducitur, neque ſpes eſt iuſtitiæ locum fieri. Procedere namq; aduerſus abſentes, qui comparere non poſſunt, nulla ratio patitur. Profiteri dies ſine conſenſu partium non poteſt, quando ex compromiſſo res agitur. Neque procuratores magni magiſtri cõſenſum prorogationi adhibent, quoad tamẽ Cæſar poteſt ad concordiã nauat operas. Sunt enim aliqui ex parte ciuitatũ, qui etſi iuri ſtare nõ poſſunt, compoſitionis tamẽ ad mittendæ poteſtatẽ habẽt. Neq; in hac re magna ſpes eſt, ciuitates fœdus dimittere reli- gioſi permittere nolũt. Quod ſi reb. infectis hinc pares abeãt, magnũ diſsidiũ magnũq;

malum

A malum instat. Religio potens est, armis, amicis, auro, abundans: neque ciuitates nudæ sunt, quinque & quinquaginta simul oppida iuncta sunt. Ciuitates imperij quas uocant stagnales, cum his sentiunt, opemq; pollicentur. Rex quoque Poloniæ uicinus, ciuitatum partes adiuturus timetur, qui sæpe religioni & magno magistro fuit infestus. Viri seniores cum uetera mente reuoluunt, admodum uerentur ne Bohemis Pruteni fi miles fiãt, Indeq; magnus ille & clarissimus Theutonicorum ordo pellatur. Hæc ad ex trema Germaniæ pertinent, & ad Oceanum uersa, parum Mediterraneos mouent homines. Sed quid illud horribile nouum modo allatum de Constantinopoli? tremit manus dum hæc scribo, horret animus, neque tacere indignatio finit, neque dolor loqui permittit. Heu miseram Christianitatem. Pudet iam uitæ: feliciter utinam ante hunc casum obijssemus? Italia, Germania, Gallia & Hispania magna ex parte salua, prochpudor ab effœminatis Turcis inclytam urbem Constantinopolim capi permittimus. Credo hæc iam uestræ pietatis aures accepisse: egredior Germaniam & ad Græciam pergo: Turcorum Imperator magnis militum copijs Constantinopolim proximis his diebus obsidione terra mariq; cinxit, atque admotis machinis & insultu ter facto expugnauit, populum omnem gladio extinxit: Sacerdotes diuersis tormentorum generibus excarnificauit, neque sexui neque ætati pepercit, quadraginta & amplius milia
B personarum illic occisa referuntur. Qui res gestas ad nos ex Rastia uenientes enarrant, Paleogolum qui apud eos imperauit, capite mulctatum, filium eius ereptum fuga in Pera modo obsessum aiunt. Nolo ista sigillatim prosequi, quæ per alios & melius & uerius Sanctitati uestræ conscripta esse non ambigo. Satis est mihi cum uestra pietate de tanta Christianitatis ruina dolere. Vrbs quæ post Constantinum in anno M. C. & ultra duraverat, neque unquam in potestatem uenerat infidelium, spurcissimorum Turcorum hoc infelici Anno direptioni patuit. Roma quoque post suam conditionem in Anno. M. CLXIIII. per Gothorum Regem Athlaritum direpta refertur. Sed hic ne templa sanctorum uiolarentur edixit. Turcos autem in ecclesia Dei futuros quis dubitet? Doleo templum illud toto terrarum orbe famosissimum sophiæ, uel destrui uel pollui. Doleo infinitas sanctorum Basilicas opere mirando constructas, uel ruinæ uel spurcitiæ Mahometi subiacere. Quid de libris dicam qui illic erant innumerabiles, nondum Latinis cogniti? Heu quod nunc magnorum nomina uirorum peribunt. Secunda mors ista Homero est, secundus Platoni obitus. Vbi nunc Philosophorum aut Poëtarum ingenia requiremus? Extinctus est fons musarum. Vtinam tantum nobis superaret ingenij ut hanc calamitatem dignis uocibus deplorare possemus. Admodum ista cor meum urgent atque expungunt, sanctissime pater. Video simul & fidem & doctrinam deleri: Idq; no-
C stra desidia accidit qui solum præsentia respicimus. Quod si feruentiores ad rem Christi publicam animos adhiberemus, hæc profecto nefanda clades inferri nobis maxime potuisset. Certus sum quòd mœrore magno uestra Sanctitas est affecta, multumq; rei huius deplorat euentum Neque ab re quidem. Nemo est enim cui magis tanti mali fama quàm uestræ pietati sit obfutura. Nam scriptores omnes qui apud Latinos Romanorum Pontificum gesta referent, cum ad uestrum tempus fuerit uentum in hanc sententiam de uestra gloria scribent. Nicolaus Papa quintus natione Thuscus, sedit annis tot: Patrimonium Ecclesiæ ex tyrannorum manibus uendi cauit, diuisam Ecclesiam unioni reddidit: Bernardinum Senensem in cathalogo sanctorum annumerauit: Palatium sancti Petri construxit. Basilicam eius mirifice reparauit: Iubileum celebrauit. Fridericum tertium coronauit. Pulchra hæc & decora de uestro nomine prædicabuntur, sed illud omnia funestabit, cum in fine adijcietur. At huius tempore urbis regia Constantinopolis à Turcis capta direptaq; est, nescio an diruta incensaue dici poterit: quamuis in manu hostium data minus exusta nobis quàm integra possit obesse. Itaque luet uestra fama sine uestra culpa. Qui & si totis conatibus opem ferre miseræ ciuitati studuistis, non tamen Christianis

regibus persuadere potuistis, ut arma simul capescentes commune fidei negotium adiu D
uarent. Negabant tantum esse periculum quantum dicebatur: mentiri Græcos, mendicareq; pecunias arbitrabantur, omnia ficta uanaq; reputabant. Fecit uestra Beatitudo quod potuit. Nihil est quod uestræ clementiæ possit impingi, sed tamen impinget hoc uestro nomini posteritas rerum ignara, cum uestro tempore Constantinopolim amissam didicerit. Timui semper hoc beatissime pater, cum multa ex sententia uestræ gloriæ succedere animaduerterem, ne siniſtrum aliquid emergeret quod felicitatis cursum, impediens, lachrymabilem afferret materiam. Ecce ego timui, ex duobus Christianitatis luminibus alterum iam uidemus erutum: Orientalis imperij euersam sedem: Græcã omnem gloriam extinctam cernimus. Maiores nostri Hierosolymiam, Accaron, Antiochiam perdiderũt fateor, ingens malũ, sed nulla clades modernæ ruinæ cõparanda est: in Asia et aliena possessiõe nostri ueteres urbes amisere, nos in Europa in nostro solo, inter Christianos potentissimam urbem, orientalis imperij caput, Græciæ columẽ, literarum domicilium ab hostili manu sinimus expugnari. Iam regnat inter nos Mahometus. Iam nostris ceruicibus imminet Turcorum gladius: Iam nobis clausus est Euxinus & Thanais inaccessibilis factus: Iam Vualachos Turco parere necessum est. Inde ad Vngaros: Inde ad Germanos Turcorum gladius penetrabit. Et nos interim domesticis quatimur odijs: Reges Franciæ & Angliæ inter se litigant. Germani principes E
inuicem bella gerunt: Raro Hispania tota quieuit: Italia nostra pacis expers, de alieno iure cõtendit. O quanto melius tantũ armorum tantumq; militiæ in hostes fidei uerteremus? Verum beatissime pater, non scio cui magis quã uestræ Sanctitati hæc cura debetur. Vestrũ est iam assurgere, scribere Regibus, mittere legatos, monere, hortari principes atq; communitates in aliquem cõmunem locum, aut ueniant aut mittãt. Nuncq; dum malum est recens Christianæ reipublicæ consulere festinent, pacem aut inducias inter socios fidei componant, atque iunctis uiribus aduersus salutiferæ crucis inimicos arma moueant. Spero equidem si uestra Sanctitas suo ex more hoc negotium feruido & ardenti animo totoq; corde promouendum acceperit, & Deum & homines assensuros, futurũq; breui ut insolentiæ suæ Turcos pœniteat atq; in altũ Christiana fides emergat. Hæc habui quæ nunc ad uestram pietatem scriptione digna putarem. Et quamuis de tanto & tam arduo negotio maiores uiros quàm ego sim loqui deceat, quia tamen Christianus sum, nihil à me alienum puto quod Christianæ religionis utilitatem concernat. Nec ambigo quæ per me scribuntur, cuncta pietatem uestram in partem accipere meliorem, nec alio modo. Recommendo me uestræ pietati, quam pius & optimus Deus felicem Ecclesiæq; suæ statum diu ac uotiuæ sospitem & lætam conseruet. Ex Gretio Stirensi, die XII. Iulij, Anno M. CCCCLIII.

Imperator summo Pontifici spondet auxilio esse contra Turcos. *Epist. CLXIII.* F

BEatissime pater & domine Reuerendissime, Cum nobis renuntiatum esset his diebus Constantinopolim Græciæ caput, & orientalis imperij quondam sedem per Turcorum dominum expugnatam & in seruitutem redactam, multumque ibi Christiani sanguinis fusum esse, grauiter quidem, ut debuimus, & molestissime tulimus communem Christianæ religionis calamitatem atque iacturam intelligentes non de præterito solum quod doleamus, sed de futuro quoque quod timeamus tantæ urbis amissionem fidelibus Christianis abunde præbere. Namque si uerus est rumor ad nos delatus, hominum quadraginta milia cæsa sunt: Animæ plures in seruitium miserabile ductæ. Templa diuino nomini dedicata funditus diruta: Naues non paucæ captæ: Amissa ciuitas famosissima, & ratione situs & alijs conditionibus ad tutelam Christianitatis admodum necessaria: In qua per multa secula & patriarchalis dignitas claruit, & imperialis maiestatis insignia floruerunt: taceamus de literis ac bonarum omnium artium studijs, quæ ueluti domicilium proprium ex tota Græcia Constantinopolim habuere. Quibus modo cum ciuitate cadentibus, nullum profecto credimus esse Christiano nomine insignitum, qui de tantæ urbis ruina supra modum nõ angatur & doleat. Maximum certe atq; horribile uulnus illatũ

est

A est Ecclesiæ catholicæ nostro tempore, ac maius quàm scriptis possit aut uerbis exprimi. At cum potentissimus hostis crudelissimus immanissimusq; in manu uictoriam hanc, locumq; nactus sit, ex quo fidei Christianæ quam persequitur pro sua libidine possit officere, quis non eum indies plura conaturum existimet quibus Christianorum gentem in perniciem desolationemq; ducat? Quippe uictoria sui natura insolens, etiam si ad mites uenerit, feroces eos impudentesq; reddit: Quid cum his agat qui suopte ingenio soliti sunt sæuire? An putare quisquam potest, iratorum hominum cupidorum atque acerbissimorum quieturam esse uictoriam? Enimuero qui ex illis partibus ad nos ueniunt, & Peram aiunt Christianis perditam, & alia pleraque loca uicina Constantinopoli per Turcos occupata, qui proximam quamq; uictoriam non desidiæ aut socordiæ ducunt, sed instrumentum sequentis habent, studijsq; omnibus eniituntur ut Christianum nomen ad internitionem redigant. Nescimus an uera sint quæ autore non certo dicuntur, timere tamẽ quàm sperare multæ nos urgent rationes: Fama quæ de uenturis Turcorum exercitibus erat, ciuitas regia pro magnitudine sua parum populosa, hostium propinquitas, auxilij spes remotior, & infelix ac dolorosum nuncium optato & fausto semper credibilius. Quibus ex rebus & si non dubitemus S. uestram his cognitis excitatam esse ad cogitandum inueniendumq; modos, quibus tam periculo & potenti hosti
B ne amplius noceat opportune resistatur, tamen quia nos quoq; uelut Imperatorem & aduocatum Ecclesiæ res ista concernit, haud ab re credimus esse, si clementiam uestram pro communi fidelium salute accensam, magis ac magis inflammare nitamur. Neque enim res est quæ uel negligi debeat uel differri: occurrere oportet priusquàm uulnus altius infigatur, aut ueneni labes in corda decedat. Cæterum cum tanto negotio non unius prouinciæ, aut paucorum principum, sed omnium Christianorum regum seu certè magnæ partis eorum necessariæ uires existant, dicemus confidenter quod nobis ex usu uidetur, neque dubitamus quin dicta nostra Sanctitas in partem recipiet meliorem. Sane pro tanto & tam necessario opere optimum factu censemus, clementiam uestram quæ locum tenet in terris saluatoris nostri Iesu Christi, cuius res agitur, nunc exurgere, scribere regibus, legatos mittere, monere, hortari principes ac communitates in aliquem communem locum, ut aut ueniant aut mittant. Nunc dum malum est recens, Christianæ rei consulere festinent. Pacem aut inducias inter socios fidei componant, atque iunctis uiribus aduersus salutiferæ crucis inimicos arma promoueant. Quod si uestra S. toto pectore suoq; more ad rem hanc tam piam & utilem intenderit, non est nobis dubium quin plures & Reges & principes, in quibus zelus domus Dei & ardor fidei orthodoxæ non est extinctus, ad mandatum uestrum uoluntarios & obsequentes sẽ præbeant. Nos certe pietati uestræ ut libuerit, & assistere & cooperari pro nostri offi-
C cij debito minime omittemus. Solum precamur ut uestrum in hoc negotio Consilium & intentum communicare dignemini. Namque si fuerit opus nostræ rationis & imperij sacri principes ad hoc ipsum conuocare, & alia quæ iuxta Consilium uestrum putauerimus opportuna implere nõ negligemus. Quia uero ad huiusmodi negotium maxime conducere arbitramur, Italica bella quàm primum sopiri, quamuis Beatitudinem uestram ad hoc conari & per se sufficere non ambigamus, tamen quia anno proximè decurso, et Romæ & Neapoli & Ferrariæ & Venetijs de hoc plurimum egimus, licet frustra, si pietati uestræ impræsentiarum quouis modo expedire uidetur, quod Oratores aut ad S. uestram aut partes contendentes mittamus, siue alio modo pro pace celerius conficienda laboremus, ut uestræ Sanctitati fuerit uisum, eo modo faciemus, omnique cura & studio proni erimus ad ea intendere, per quæ pace tam Italis quàm cæteris Christianis data, & furori Turcorum resistatur, & Christiana religio in suo statu conquiescere possit, & debito sub splendore foueri. Datum &c.

Spondes

Spondet se citius patriam uisurum, *Epist.* CLXIIII.

Aeneas Senensis Episcopus Domino Georgio Nicolai.

EXimie doctor, frater amantissime, Scripsimus tibi nuper de receptione tuarum literarum quæ nobis cumulatim redditæ sunt. Ex quibus ingratum, illum & dolendum tuæ matris amicæ nostræ sanctissimæ fœminæ cognouimus obitum. Respondimus ad omnia quæ significasti: Non est cur multa dicamus modo. Solum illud te scire uolumus: supplicauimus Cæsari paucis ante hunc diebus, repetendi domum ad tempus facultatem ut nobis daret. Is autem quamuis iubendi imperium habeat, tamen rogauit ad XV. diem post festum diui Michaëlis apud se maneremus. Instat enim eo tempore coram sua maiestate grande iudicium inter ciuitates quinque et quinquaginta Prussiæ, & fratres ordinis beatæ Mariæ Theutonicorum, in quo nō uult nos abesse. Necesse est igitur ad illam diem ut perseueremus. Exinde mox consensis equis ad uos ueniemus, & antequàm intret aduentus Domini, si Deus dabit, uobiscum erimus, decq; rebus singulis transigemus. Fortasse medio tempore calamitas Cōstantinopolitana nostros Italos de pace cogitare magis quàm hactenus admonebit. Ex Grætio Stiriæ, V. Idus Augusti. Anno M. CCCCLIII.

Descriptio urbis Viennensis per Poëtam Aeneam Syluium edita, *Epist.* CLXV.

VIenna ambitu murorum cingitur duorum millium passuum: sed habet suburbia maxima & ambitiosa fossa & uallo cincta. Vrbs autem fossatū magnum habet: inde aggerem peraltum. Mœnia deinde spissa & sublimia, frequentesq; turres & propugnacula ad bellum prompta. Aedes ciuium amplæ & ornatæ, structura solida & & firma, ubiq; fornices aulæ latæ. Verum his æstuaria sunt loco tricliniorum, quæ ab his stubæ uocitantur. Nam hyemis asperitatem hoc domitāt modo. Fenestræ undiq; uitreæ perlucent, & ostia plerūq; ferrea. In his plurimæ aues cantant. In domibus multa & mūda suppellex: Equorum iumentorū & omnis generis capacia stabula: Altæ domorū facies magnificæq; uisuntur. Vnum id dedecori est, quod tecta plerumq; ligno contegunt, pauca latere. Cætera ædificia muro lapideo consistunt. Pictæ domus & interius & exterius splendent. Ingressus cuiusq; domum, in ædes te principis uenisse putabis. Nobilium prælatorumq; domus liberæ sunt, neq; ciuitatis magistratus in his ius habent. Cellæ uinariæ adeo profundæ & spatiosæ sunt, ut sub terra non minus quàm supra terram ædificiorum apud Viennam esse feratur. Platearum solum stratū lapide duro ut neq; plaustrorum rotis facile conteratur. Sanctis cœlū tenentibus ipsiq; maximo Deo tēpla dicata & ampla & splendida, secto lapide constructa, perlucida & columnarū ordinibus admiranda. Sanctorū plurimæ et preciosæ reliquiæ, argēto, auro, gēmis uestitæ. Tēplorū ingens ornatus, diuesq; suppellex. Sacerdotes abundantes bonis pluribus. Qui clero præest apud sanctū Stephanū solo Romano principi subest. Ciuitas in parochia Patauiensi est maior filia matre. Plures in ciuitate domus consecratas ecclesias habēt, & proprios sacerdotes. Quatuor ordines mendicantium procul à mendicitate ibi absunt. Scoti & canonici regulares sancti Augustini admodum diuites habentur. Monialesq; sacræ & sanctæ uirgines. Ibi quoq; monasterium est ad sanctum Hieronymum nuncupatum, in quo meretrices conuersæ recipiuntur, quæ die ac nocte hymnos lingua theutonica decantant: quarum si qua redire ad peccatum comprehensa fuerit, in Danubium præcipitatur: Sed agunt ibi pudicam sanctamq; uitam: rarus de his sermo malus auditur. Scola quoq; hic est liberalium artium ac Theologiæ & Iuris Pontificij, noua tamen & ab Vrbano sexto Papa concessa. Magnus studētium numerus eo perfluit ex Vngaria & Almaniæ partibus superioribus. Duos hic claruisse cōpertum habeo præstantes Theologos, Hēricum de Hassia, qui Parisijs edoctus huc in principio uniuersitatis aduolauit. primusq; cathedrā rexit, ac plurima uolumina notatu digna conscripsit. Alter fuit Nicolaus de Dinkelspuhel Sueuus, uita bona et doctrina multa clarus, cuius sermones hodie auide à doctis leguntur. Est et ille hodie Thomas Haselbach non incelebratus Theologus, quem scribere historias non inutiles aiunt, cuius ego doctrinam laudarem, nisi duos & uiginti annos Esaiæ primum capitulum legisset, neque adhuc ad calcem uenisset.

Maxi-

A Maximum autem huius Gimnasij uitium est, quod nimis diutinam operam in dialecti
ca, nimiumq; temporis in re non magni fructus terunt. Qui magisterij artium titulo de-
corantur, hac una in arte maxime examinãtur. Cæterum neq; Musicæ, neq; Rethoricæ,
neq; Arithmeticæ curam gerunt: quamuis metra quædam & epistolas ab alijs editas im
perite exhibentem magistrandum compellant. Oratoria & Poëtica apud eos penitus
incognita, quibus omne studium in elenchis est uanisq; cauillationibus, solidi haud qua
quã multum. Qui libros Aristotelis & aliorũ Philosophorum habeãt raros inuenies cõ
mentarijs plerũq; utuntur. Cæterum studentes ipsi uoluptati operã præbent, uini cibiq;
auidi. Pauci emergũt docti, neq; sub censura tenentur, die noctuq; uagãtur, magnasq;
ciuibus molestias inferunt. Ad hæc mulierum procacitas mentes eorum alienat. Ciuita-
tis populus quinquaginta milium communicantiũ creditur. Consulatus octo & decem
uirorum eligitur. Tum iudex qui iure reddẽdo præest: Deinde magister ciuium qui cu-
ram ciuitatis gerit. Hos princeps assumit, quos in ciuitate sibi fideliores arbitratur, atq;
ab eis iusiurandum exigit. Magistratus alij nulli sunt, uisi qui uini exigunt uectigal, ad il-
los omnia referũtur, quorum potestas annua est. Incredibile uideri potest quot per dies
singulos in ciuitatem uictualia ingeruntur: Quorum atq; cancrorum multæ quadrigæ
aduenium: pistus panis, carnes, pisces, uolatilia sine numero afferuntur: ubi aduesperascit
B nihil uenale ex his inuenies. Vindemia his ad quadraginta dies protenditur, nullo non
die trecenti currus onusti uino bis terq; inferuntur. Ducentos & mille equos indies ad
opus uindemiarum exercent. Ex uillis præterea ad festum usque Martini liberras omni
bus est uinum in urbem redigere: Incredibile dictu est quanta uis inducatur uini, quod
uel Viennæ bibitur, uel ad extraneos per Danubium contra cursum aquæ magno labo
re mittitur. Ex uino quod Viennæ uenditur minutim, decimus denarius principi cedit:
ea res auri duodecim milia quotannis ad cameram defert: in reliquum parum oneris ci-
uibus inest. Cæterum in tanta & tam nobili ciuitate multa enormia sunt, die noctuq; ri-
xæ ad modum prælij geruntur: Nunc artifices aduersus studentes, nunc curiales in artifi
ces, nunc isti opifices aduersus alios arma sumunt. Rara celebritas absque homicidio
peragitur. Frequentes cedes committuntur. Vbi rixa est, non sunt qui diuidant conten
dentes: Neque magistratus neque princeps custodiam (ut par esset) ad tanta mala adhi-
bent. Vinum domi uendere nihil extimationi officit. Omnes ferè ciues uinarias taber-
nas colunt, stubas calefaciunt, coquinam instruunt, bibulos & meretrices acciscunt,
hisq; cibi aliquid cocti gratis præbent ut amplius bibant, sed minorem mensuram dant.
Plebs uentri dedita, uorax, quicquid hebdomada manu quæsiuit, id festo die totum ab-
sumit: lacerum & incompositum uulgus: Meretricum maximus numerus: Raro muli-
er est uno contenta uiro. Nobiles ubi ad ciues ueniunt, uxores eorum ad colloquium
C secretum trahunt: uiri allato uino, domo abeunt ceduntq; nobilibus. Plurimæq; puel-
læ patribus insciis uiros sibi delegunt. Viduæ intra tempora luctus ex arbitrio suo nu-
bunt. Pauci in ciuitate sunt quorum proauos uicinia norit: raræ familiæ uetustæ, adue-
næ aut inquilini ferè omnes. Mercatores diuites senio confecti puellas in matrimo-
nium ducunt, easq; breui dimittunt uiduas: Illæ interfamiliares domesticos cum qui-
bus sæpe consuetudinem adulterij habuerunt, iuuenes uiros accipiunt: ita quia heri
pauper, hodie diues inuenitur. Cõtra quoq; hi superuiuẽtes, uxores alias accipiũt, resq;
per circulũ ducitur. Raro filius patri succedit. Lex apud eos est, quæ superuiuenti coniu
gi partem defuncti bonorum mediã tribuit. Testamenta libera sunt: Ita & uiri uxorib.
et uxores uiris bona testantur. Captatores hæreditatũ multi, qui senibus blandientes scri
bi hæredes sese curãt. Aiunt & mulieres esse admodum multas quæ uiros graues uxori-
bus ueneno auferunt. Cõstat sæpe à nobilibus cæsos esse ciues, qui uxores suas uerbo ter
ruerunt, quibus amatores in curia fuerunt. Viuũt præterea sine ullã scripta lege. Mores
aiunt se tenere uetustos, quos sæpe ad suum sensum uel adducũt, uel interpretantur. Ius
admodũ uenale est, qui possunt, sine pœna peccãt. Pauperes atq; amicos nudos iudicia,
plectunt. Iuramenta quæ publica sunt tenaciter obseruant: quod negari iuratum potest
nullã uim habet. Mutuum dantes ad tẽpus si quid detrimenti tulerint, elapso termino iu

reiurando

reiurando quam ſummam uolunt extimant, maximoq; damno debitores afficiunt. Pl- D
gnora quæ mutui cauſa dantur, ſi quid afferunt non extimant uſuras. Ex communica-
tiones tantum timent quantum infamant, aut damno temporali ſunt. Furta quæ apud
furem inueniuntur, iudici cedunt. Ad hæc feſta parum religioſe colunt. Carnes omni fe-
ſto uenduntur. Aurigæ nullo uacāt die. In Auſtria reliqua multa oppida ſunt, nullū aūt
magni nominis. Barones multi potētes & nobiles, & inter quos primū dignitatis locū
obtinent Schaumburgēſes & Maitburgen. comites: opibus aūt ſuperare creduntur de
Vualſe, de Liechtenſtain, de Puchau. Nec parū habent nomē Puttendorffer, Starenber
ger, Eberſtorffer, Eckertzauer, Hohenberger, & alij quam plures. Eytzinger licet no-
uiſſimi ſint, potentia tamen hodie & autoritate inter primos habentur. Monaſteria quā
plurima ſunt & magna & ditia. Eccleſiæ præterea cathedrales Saltzburgenſis, Patauien
ſis, Ratiſponenſis, Friſingenſis, latiſſimas poſſeſsiones in Auſtria caſtellaq; plura poſſi-
dent, ac domos egregias quas inhabitant. Sunt enim omnes conſiliarij ducum Auſtriæ
hosq; ueluti maiores honorant. Siue bellum gerere ſiue curiam lætabundi habere uelint
Auſtriæ duces, & prælatos & proceres ueluti reges in comitatu habent.

Tractatus pulcherrimus Aeneæ Syluij de Curialium miſerijs, Epiſt. CLXVI.

Aeneas Syluius Picolomineus. S. P. D. domino Ioanni Aich

perſpicaci & claro Iuriſconſulto. E

STultos eſſe qui Regibus ſeruiunt, uitamq; tum infelicem tum miſerrimam ducere
curiales, uereor ne qui me arguant mihiq; maledicant, ſi hac epiſtola quam tibi ſum
ſcripturus oſtendero. Nec enim deerunt qui me principibus deferant, & hoſtem red
dere curent, quoniam uidear homines ab eorum obſequijs arcere. Nam quis poſt hac
inquient illi, Regum atria frequentabunt, ſi ſe futuros illic miſeros intellexerint? At ego
non id ago ut principibus derogem, ſed illos potius magnis leuo moleſtijs. Inſtant aſsi-
due quam plurimi & nobiles & magni uiri, qui Regum aures obtundunt dum in curi-
am precibus recipi poſtulant, quos cum nequeunt Reges aut utiliter recipere, aut hone
ſte repellere, in magnaq; propterea ſint anxietate, gratia mihi non odium haberi debe-
bit, ſi quem ex his monuero, curiæ Regis ut ſuapte renuntiet. Nec timendum eſt meis
ſcriptis id fieri ut regum aulæ deſerantur: erit enim ſemper ſtultorum numerus infinitus
qui uitam beatam apud Reges ſolummodo iudicent inueniri. Sed caue, dicunt alij, ne di
uinis aduerſere præceptis, dum Regum ſuades euitari ſeruitia: cum Petrus apoſtolorū
princeps et caput Eccleſiæ ſubiecti eſtote, dicat, omni creaturæ humanæ propter Deum,
ſiue Regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus quaſi ab eo miſsis. Abſit autem à me ſcelus hoc
ut apoſtolo contra dicam, uel Regibus dicam non eſſe parendum, cum & ueritas in e-
uangelio reddi quæ ſunt Cæſaris Cæſari iuſſerit, & quæ Dei ſunt Deo, cumq; ad Roma
nos Paulus doctor gentium dicat: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, F
non eſt enim poteſtas niſi à Deo, Clamo & ego obedite principibus ueſtris omnes po-
puli: Subijcite uos ſublimioribus poteſtatibus omnes gentes. Sed memineritis quia Pe
trus propter Deum ut ſubijciamini iubet, non propter opes, potentias, uel honores. At
iſta non ſunt contraria meis ſcriptis ſi cum propheta dixerim, Nolite confidere in princi
pibus, in filijs hominum, in quibus nō eſt ſalus: Præterea quàm plures obiectiones alias
quibus te reſponſorem conſtituo, ſi qui ſint qui uelint me amplius impugnare. Ego ad
rem ipſam ueniam, ſi prius quid hoc me diſputare compulerit paucis abſoluero. Geni-
tor meus Syluius qui mortuo patre Poſthumus natus, paternumq; nomen tulit, adole-
ſcentiæ ſuæ florem apud antiquum ducem Mediolanenſem, huius Philippi ducis patrē
peregit, affectusq; tandem curiæ tedijs, domum redijt, uxorem duxit, filios genuit et uſ-
que in hanc diem uitam quietam laudatamq; degit. Is cum ad ſe duo Senenſes iuuenes
admodum nobiles acceſsiſſent, & an Regi ſeruire conduceret, percunctati fuiſſent, ſic
reſpondit: Menippus cum adoleſcens apud Homerum, Heſiodumq; diuerſa deorum
ſcelera legiſſet, ea licitita eſſe atq; honeſta credebant, nam quod dij faciant, quis non ar-
bitretur honeſtum? Hic uir poſtea factus, cum illa tanquam turpia prohiberi legibus
animaduerteret incertus animi Philoſophos adijt, ſciſcitaturus ab eis quæ nam eſſet opti

ma

A ma uita. Sed neq; Philosophi satisfecerunt, cum inter se dissentirent, & alij uoluptatem, alij uacuitatem doloris, uirtutem alij, quidam uero animi corporis q; & fortunæ bona simul iuncta uitam dicerent præstare beatam. Incertior igitur ille multo quàm antea, ut uerbis utar Terentij, cõsulere mortuos decreuit, et ad ineros penetrauit, ac ex Thiresia qui & ipse uates diuinator q; fuit, ubi uita beata esset perquisiuit: cui cũ Vates diu respõdere negasset, in aures tandem insusurrans, apud priuatos, inquit, optimam uitam, hoc est felicitatem inuenies. Gyges Lydorum Rex, qui se præ cæteris fortunatissimum reputabat, Apollinem consuluit quis suo tempore felix esset: contempsit oraculum regias opes, & apparatus, atq; Aglaum quendam Arcadem modici ruris cultores, qui me tas agelli sui cupiditatem nunquam excesserat, felicem esse respondit. Vos igitur, ô iuuenes, si quo modo uiuatis optime, queritis, minime Reges adhibitis. nã cũ ipsi felicitatis exptes sint, felices qui sibi dicati sunt nullo pacto possunt efficere: quippe quod principibus seruiẽtes nihil sibi libertatis relinquũt, ut ea consequi possint, quibus potiti multo sint quã antea miseriores. Virtutes enim ô iuuenes, felicis uitæ sunt effectrices, quæ à principũ domicilijs excluse, si quando casu aut errore limen ingrediuntur, cuestigio coguntur fugere, perterritæ sinistris moribus quibus in altis palatijs uiuitur: Quod si tempus differendi daretur, monstrarem nobis omnes homines stultos esse, qui uitam haben

B tes aliam in qua possint honeste uersari, in curijs principum se præcipitant: Sed abest otium, ideo uos tantum moneo, ut agrum hunc histriones & adulatores acalios nebulones metere sinatis, qui nigrum in candida uertunt: nullus est enim uiris bonis apud principes locus, nulla emolumenta laborum, & ut Iuuenalis uerba resumam: Minor est hodie res, heri quàm fuit: hæc eadem cras detrahet ex his aliquid. Sic Syluius genitor. Illi uero ab insano proposito reuocati, domi manere & sibi & Musis uiuere decreuerunt. At paterna uox minus in filio quàm in extraneis potuit, nec enim me pater ab obsequijs curiæ ualuit auocare: quamuis sæpe multi ne me post principum uesanias ire perditum admonuerit. Sed expertus sum quod prius non credidi, ueramq; patris sententiam inuenio, de qua libet me nunc in hac epistola dissertare, grauiq; tuo iudicio remittere cuncta, nam & tu annis complurib; inter aulicos canes latrauisti. Vidi te apud Albertum Cæsarem honorato in loco, & cùm te primum noui, Orator suus in Basilien si Concilio benedictionẽ sibi ex patrum cœtu petebas, cum is regni Vngariæ diadema mortuo socero suo Sigismundo Cæsare suscepisset, atque postquam is quoque uita functus est. non enim triennio toto imperauit, ad nepotem eius Albertum Austriæ ducem te contulisti cuius es adhuc consiliarius. Quam rem non sum nescius apud ignaros rerum meæ sententiæ plurimum detrahere, quis enim infeliciter uiuere Curiales crediderit, cum tu qui uir haberis bonus & sapiens, solutus semel curiæ uinculis, iterũ te uincieris? Sed sum

C ego quoque in eadem qua tu es causa, qui annis iam x v. curialem seruitutem seruiui, et nunc ecclesiasticos, nunc seculares secutus sum principes, & quamuis liber nonnunquã euaserim, mox tamen in uincula meapte redij. Itaque posset aliquis opinari, ut solus uel cum paucis curiæ uoluptatibus fruar, idcirco me mores curiæ coram alijs detestari sicut apud Mediolanum, qui Bernardino prædicatori contractus usurarios accusabat, ut prohibitis ab his reliquis solus ipse fenerararetur. Sed longe aliter est: non enim quia placeat mihi curia, ideo uersor in curia, sed ne leuitatis accuser, qui genus uitæ receptum nesciuerim prosequi: idem & te arbitror retinere. Accidit enim nobis sicut coniugatis: Sunt enim admodum multi qui uiuente coniuge matrimonium damnant, & uxoris obitum cupiunt libertatis amore, semperq; illius ad Corinthios Pauli mandati meminerint: Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. At hi postquam libertatem sunt assecuti, mox alteram ducunt cõiugem, ut uix quidã exequias defunctæ ualeant expectare. Sic enim est hominum calamitas, ut uitam quam uiuunt diuq; uixerunt etsi malam sciunt, mutare tamen aut nequeant aut nesciant: Hinc Horatius ad eos qui suam uitam damnantes alienam laudant: Iam faciam quod uultis, inquit, eris tu qui modo miles mercator: tu consultus modo rusticus: hinc uos, hinc mutatis discedite partibus, eia quid statis, uoltũ: Plurima sunt mi Ioannes quæ nos cogunt perseuerare, sed nulla est ratio prior quàm am

bitio, quæ tanquam æmula charitatis omnia fert onera quamuis grauissima, ut honoribus seculi ac popularibus laudibus efferatur. Quod si humiles essemus & animam potius lucrari quã uanam uenari gloriam studeremus, haud multi profecto in hæc tædia sese reciperent: Ad eos igitur qui propterea sequi Reges uolunt, quia prælatos & doctos in curijs esse conspiciunt, saluatoris nostri Iesu uocem obijciam: Super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisei, quæ dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere. Nõ igitur quod insignes uiri ac magistri uitæ faciunt, sed quod facere debent, imitari oportet. Expendat prius seipsum qui se dicare uult Regibus, an tolerare labores, famem perpeti, sitim sufferre, contumelias q̃ ualeat sustinere. Deinde prospiciat diligenter utrum ex curia consequi possit quod suus desiderat animus: Mihi & angustiæ apud principes infinitæ intolerabiles esse uidentur, et quæ homines optant illic nullatenus inueniri: quo fit ut ueram patris sententiã arbitror, de qua nũc transigemus. Repetenda est igitur paterna uox, quòd ille stultos esse autumat singulos qui non coacte principibus seruiunt. Clara uox, dura tamen fortasse nõnullis uidetur. Sed audiant quo pacto probetur. Stulti quo ad propositum nostrũ tribus modis dicuntur homines. Stultus est qui quæritat quod nequit inuenire: Stultus & qui quærit quod nocet inuentum: Stultus quoq; & ille est qui fine proposito ad quem tendit, cum plures habeat calles, deteriorem deligit & periculosiorem, ut si Romam petiturus cum duæ sibi pateant uiæ, altera breuis atq; secura, altera longior plena latronibus, pergere ultimam uelit. Curiales igitur homines aut primam stultitiam incidunt, aut alteram, aut tertiam. Aut enim quod assequi nequeunt, inuestigant: aut quod inuentum detrimento sit quærunt: aut semitam peiorem deligũt, quas res melius longe cognoscemus, si quæ sint Curialium desideria & quos sibi constituant fines præuiderimus. Mihi uidentur omnes qui regnum uel principũ latera stipant, aut honores quærere, famamq; seculi, aut potentiam, aut diuitias, aut uoluptates. Nec inficias eo nõnullos esse qui se apud principes lucrari animas arbitrentur, ut meritum tanto maius nanciscantur quanto cum maiore periculo militauerint. De his igitur quinq; generibus hominum dicendum est nobis, quos tantum distare ut sapientes sint, ostendemus, ut facile quiuis eosdem deliros, amentes, insanos, ac stultissimos queat cognoscere. Prius tamen quã hoc aggrediar, omnes oratos uolo ne me quempiam principum carpere censeant, aut quouis pacto serenissimo diuoq; principi meo Friderico Cæsari detrahere. Nam etsi dicturus inter disputandum fuerim uitiosos principes esse, & libidinum ac stultitiæ seruos, non tamen id omnibus ascripserim. Nec enim me latet inueniri nonnullos uirtutum ac sanctionis cultores, quos a principatu uitia diuino quodam munere separent. quemadmodũ boni apud gẽtiles principes Augustus, Vespasianus, Titus, Traianus, & Anthonius pij sunt habiti, & apud Christianos Constantinus, Arcadius, Honorius, Theodosius, Carolus magnus, & quem Bamberga ueneratur Henricus sanctus, in quibus si uel pietatem uel mansuetudinem uel pacis amorem uel iustitiæ zelum uel religionis affectum requiris, Fridericum nostrũ nulla in re minorem inuenies. Tantumq; abest ut meis sibi scriptis uelim detractũ, ut eius laudes illustrare, & uersibus quo ad possim & oratione soluta decreuerim: nec me nunc eius curia detineret, nisi sua me bonitas allexisset. Sed me quanta sit curialium infelicitas ostensurum, non quid ipse et alij pauci quos equos amauit Iupiter, sed quid communiter principes agant referre oportuit: Quod si omnia quæ inferius mala recensentur, in nostri principis inueniri curia dixerim, aperte mentiar, nec minus mentiar, si nihil illorũ hic esse contenderim, nec ego quenquam momorderim: quia sic est hominum uita ut plus mali ubiq; quã boni reperiatur. Nostra intentio est fatuos esse qui principibus hærent, disputando monstrare. Iam igitur illos aggrediamur, qui tanquam appetentes honorem, principibus seruiunt. Aduersus quos cum Iuuenali libet exclamare: O medici mediam pertundite uenam: delirant enim qui propter honorem principibus famulantur: ad quorum purgandas mentes non meis scriptis, sed helleboro potius esset opus. Quis enim in aulis principum uerum honorem dixerit inueniri? Dantur honores in curijs non secundum mores atque uirtutes, sed ut quisque ditior est atque potentior eo magis honoratur. Nam quem unquam

A quam pauperem tametsi præstanti uirtute prædítum, regum aliquis sublímauit? Audio quod objicis, fuerunt nonnulli, dicis, obscuro nati loco atque inopes quondam, qui nunc omnibus sunt prælati: sic enim principes uoluerunt. Sed quos, oro, sic prælatos aiss nempe quos suis moribus conformes inuenerunt? quibus moribus? uaritiæ, libidini, luxuriæ, crapulæ, crudelitati. Sic est sane. Placet auaro Regi qui pecunias undecunque refert: Gratus est libidinoso qui uirgines atque maritatas sibi conciliet: Charus est ebrio, qui combibit: Crudeli iocundus est qui sanguinem quàmmultum effundit humanum. Nemo acceptus est nemoq; ex paruo statu præfertur alijs, nisi magno aliquo facinore sese principi conciliauerit. At hic non est uerus honor & stabilis, qui ex radice uenit non bona. Vera gloria, ut inquit Cicero, est illustris ac peruagata multorum & magnorum, uel in suos ciues, uel in patriam, uel in omne genus hominum fama meritorum, quàm nec principes assequuntur nec qui seruiunt eis, cum uitijs omnes ferè sint dediti, nec bonum aliquid agant nisi fortuito. At transeunti per urbem tibi inclinabunt homines, denudabunt capita, cedent loco, salutes dicent, manus osculabuntur. Ita est certe. At ubi transieris, digitos retrotendent, subsannabuntq; tibi, & ille est, inquient, qui principem nostrum seducit, qui bellum suadet, qui uectigalia auget, qui onera nobis importabília cumulare facit, & etiam qui uerso pollice quos uult ex nobis occidit,
B quem dij deæq; omnes perdant, ne sub eius tyrannide diutius simus. Huiusmodi est honor curialium, qui si te, quisquis es, oblectat, non uerebor te stultum atque insanum affirmare, qui oblectationes tuas in re fallaci uaria atque omnino falsa reponas. At Parasitorum uocibus qui te cœnarum gratia laudant, quantum tribui debeat tu ipse nosti. Prætereo histriones atque ioculatores et totius uulgi laudes, quas uir prudens pro nihilo reputabit, quia nulla est uera laus, nisi à ueris proueniat laudatis. Adde quod omnes curiæ sequaces non quibus præsint, sed à quibus præcedantur inspiciunt & altius semper euolare nituntur, atque cum reliqui præcesserint, ipsis etiam Regibus incipiant inuidere, quia inexplebilis est humanæ gloriæ appetitus. Cui postquam te dedideris semper illud Ciceronis in ore habebis: Quicquid est enim quamuis amplum sit, id certe parum est, cum est aliquid amplius. Est insuper Philosophorum sententia ac præsertim Aristotelis, in honoribus non esse finem ponendum, quia & res incerta est & in potestate alterius, & qui seruit honori & huius seculi famæ necesse est ut multa faciat inuitus. Interdum plus hominibus quàm Deo seruire cogitur. Duo enim cum sint honores, alter uirorum bonorum, alter multitudinis, stultus est qui primum apud Regem uenatur, quia inueniri uerus honor non potest ubi uirtutes non regnant: Qui uero alterum, multo stultior est, quia & rem perniciosam sequitur, & uitiosam, & instabilem, & incertam. Atque hi quidem perpetuis cruciatibus affliguntur, cum sibi præferri plurimos et sæpe indignissimos uideant: nec qui bonorum est auidus usquam magis quàm
C in curijs angitur. atque iam satis de honore sit dictum. Nunc ad potentiam eamus: Pulchrum uidetur apud principem esse potentem, tutorem uocari Regis, præcipere alijs, bellum indicere, pacem componere, posse obesse & prodesse quàm pluribus. Sed multi decepti sunt, dum posse apud Reges plurimum quæsierunt. Apud Tiberium, Neronem, Claudium tam potens Seianus fuit, ut imperatore apud Capreas cum Rege Caldæo sedente, solus hic imperium administraret, secundumq; illud totius orbis caput uenerarétur: Et quippe si ante ipsum oppressa Cæsaris senectus fuisset, hunc unum populus Augustum uocasset. Sed nulla est apud príncipes diuturna potestas, nullius q; status debilior, nullius incertior, nullius infirmior est. quàm eius qui apud príncipem uidetur esse potentior. Sunt æmuli, simultates, odia. Omnis potentia magnæ inuidiæ sub iecta est. Incidunt suspitiones: parantur insidiæ: perstrepunt undique delatores. Atque ut oculus parua festuca turbatur, sic principum gratia offensiuncula uel minima cadit. Interdum etiam nullo crimine perditur, tantum apud príncipes subdola lingua potest. Apud Adrianum Imperatorem delatorum uoces adeo ualuerunt, ut amicos quos ad summum prouexerat, post hostium loco habuerit. Sed ad Seianum redeo: uis ne saluta-

ri ſicut Seianus,& tam eſſe potens ut ille fuit? At hic unica principis epiſtola captus eſt, per urbem ductus ad ſpectaculum, & in Tibridis ripa truncatus,omnesq; ipſius ſtatuæ ex capitolio deiectæ ſunt. Perlege ſacras literas:quot Saul? quot Dauid? quot Salomon ex his qui apud ſe potentes erant occidi iuſſerunt. Abimelech quia potentem uidit apud ſe Iſaac, ex regno repulit forſitan & interfici iuſſiſſet, niſi digitus Dei cum illo fuiſſet. Clitonem ſuæ nutricis filium quia Philippi patris laudes comparare uoluiſſet, Alexander Macedo ſua manu interemit. Extant noſtri temporis admodum multa exempla, quæ conſulto fugio,ne cui uidear detraxiſſe. De magno regni Appuliæ Seneſcallo nemo me dicere prohibet, quia tuta eſt in mortuos reprehenſio. Hic apud Reginam Ioannam primo in loco fuit,potentiamq; ſuam firmiorem putabat, quia & ſtupris ſeſe inſinuauerat. At Regina conuerſo in alium amore, percuſſores ad illum noctu tranſmiſit: quo mortuo alios ſibi concubinos ſubſtituit. Pauci ſunt qui apud Reges perpetuo ſint potentes. Sæpe qui heri placuit, hodie diſplicet, nullum eſt in atrijs principum maius ſtudium quàm ut alios de gradu præcipitent, & ſe erigant: potentatum quilibet appetit, nulla inter curiales habitat fides, non frater à fratre tutus inuenitur,nec patri filius fidus eſt, nec filius patrem ſeruat: quilibet ſibi ſtudet, omnes præferri uolunt,omnes mandare.Si quis potens eſt,mille circa ſe oculos habet, & totidem linguas ad ruinam eius aſpirantes, & unus hinc alius illinc premit. Nimium multos timere habet qui multum poteſt, & illum omnes oppugnant, qui principi gratior exiſtimatur. Ruunt turres quæ iuxta flumen ſitæ, perpetuum in ſe aquæ curſum recipiunt:quid tu facias qui ex unius uoluntate dependes?in cuius amore nec ferro nec plumbo ſed cera fixus teneris: quem uel infrigidatus amor excutiet uel iræ feruor eliquabit. Non omnibus tantum arridet fortuna, quantum cancellario noſtri Cæſaris Caſpari Schlick, quem uel miranda fati clementia, uel ſingularis uirtus, atque præſtantia(quæ in pauciſſimis hominibus reperitur) apud tres Cæſares inter primores potentem reddidit. Alios uero uix unquam uidimus in curia ſucceſſoris tales eſſe quales apud anteceſſorem fuere. Sed præcipitari complurimos ex gradu cernimus,ita ut quanto prius honoratiores & potentiores cenſebantur,tanto exinde debiliores & inhonoratiores fiant, & ſint inimicis gaudio, amicis uero & propinquis & ſibi dolori,moleſtiæ atque dedecori. Eſt autem uulgatiſsimus eorum finis qui apud principes uel honorem uel potentiam quæritant, quos in errore tam manifeſto comprehenſos ſtultiſsimos eſſe nemo negauerit. Nec plura de potentia. Nunc diuitias proſequamur,quas minime dubium eſt complures mortales in curiales carceres attraxiſſe, qui cum Horatio ſe laborem ferre dicunt ſenes, ut in ocia tuta recedant: quidam uero Iuuenalis referunt uerba. Quando ego figam aliquid quo ſit mihi tuta ſenectus A tegete & baculo. Aduerſus quos poſſum ſaluatoris noſtri ſermonem referre, qui tam difficile, dicit, diuitem intrare regna cœlorum, quàm per foramen acus tranſire camelum:quo fit ut ſtultum ſit diuitias quærere,& ſpem patriæ cœleſtis amittere. Nec mihi quiſquam timorem famis adducat,quaſi non habeat Chriſtus unde alat pauperes ſuos. Apoſtoli nauim & retia reliquerunt, inquit Hieronymus, nec tamen illis quicquam defuit. Libertas Chriſti pauperum & olera Creſi diuitijs præferuntur? Sed iſta fortaſſe nimium religioſè dicuntur, nec talia ſunt quæ uulgo probari queant. Agamus igitur pingui Minerua, conſentiamusq; Iuuenali & Ariſtoteli ad felicem uitam opus eſſe diuitijs, quia non facile emergunt quorum uirtutibus obſtat res anguſta domi. Sunt qui ſe poſſe putant diuitias cumulare principibus ſeruientes: at hi ut diuitias comparent libertatem uendunt, nec tamen diuitias aſſequuntur: nam ſi tibi princeps uel beneficia contulit, uel feuda conceſſit, uel res alias, tanto magis ſeruire teneris quanto maiora ſunt dona. Quod ſi aliunde neſcis, ex Gregorio diſcito. Cum enim, inquit ille, augentur dona, rationes etiam creſcunt donorum. Quod ſi tunc ex curia uelis abire cum dives es factus,mox omnia perdidiſti. Inuenitur cauſa:ſubmittitur accuſator:conuinceris reus etiam non commiſſi criminis, auferuntur bona, & ne conqueri unquam

poſsis,

A posis,eripitur & uita. Si uero in curia perseueraueris, oportet ad quæuis imperia Regis esse paratum, ire in bellum, per latrones transire, nauigare in mari,manere in peste, mille capitis adire pericula. Iustum & iniustum exequi mandatum, ridere & flere cum Rege,laudare quem laudat, uituperare quem uituperat, nulla tibi in uerbis aut in operibus libertas supererit. Quid igitur stultius est quàm diuitias per tot tormenta cogere,cum sit manifesta phrenesis, teste Satyro, ut locuples moriaris egenti uiuere fato. Nonne præterea deliramentum est cum duo uel tres cumulauerint opes, omnes huius liberalitatis munificentiam expectare, & non potius infinitos respicere, qui dum Regibus seruiunt, ad extremam inopiam sunt deducti. Iam dabitur, inquit Persius,iam iam donec deceptus & expes,Ne quicquam fundo suspirat munus in imo. Diuitibus nonnunquam dari solent diuitiæ, sicut in mare feruntur aquæ. Nemo pauper quamuis diu & admodum utiliter seruiuerit, tantum præmij reportabit quantum diues ex obsequio paruo. Non enim seruitia in curijs principum, sed personæ ponderantur. Nam & paruos parua decent,& magnos munera magna. Nec donare Reges solent, quod nequeant cum libido fuerit auferre: itaque nec rem donatam si uelis alienare poteris, nec in aliud regnum transferre, nec ex ea quicquam disponere quod Regi non placeat. Non sunt igitur tuæ huiusmodi diuitiæ quibus non potes uti pro
B arbitrio. Quid quod neque testandi facultatem habebis? namque si liberis careas nemo tibi nisi princeps erit hæres: si adsunt filij, nisi & ipsi principi seruiant non succedent tibi. Taceo quot diuites necati iussu eorum sint, qui eos ditauerint. Solent enim principes sic nonnullis largiri multa, sicut & nos sues pascimus ut eos, postquam impinguati fuerint, deuoremus. Sic de Seneca Longinoq; legimus, quos propter diuitias interemptos Iuuenalis affirmat his uersibus: Temporibus diris igitur iussuq; Neronis, Longinum et magnos Senecæ prædiuitis hortos Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes. Tota cohors perierunt enim,& Laterani propter diuitias. Sancte igitur scriptum est & uere, Qui amat diuitias fructum non capiet ex eis. Adde quod pauciss imi Reges quæ sua sunt donarit, rapiunt enim ut donent, quæ nec uera sunt dona nec iustæ possidentur. Cum uix regnum ullum inueniatur quod non sit uel partum uel continuatum fraude. Quid est quod largire iuste principes possint? unde pecuniæ? unde iocalia ueniunt quæ apud principes sunt, nisi ex raptu uel uenditione iustitiæ,aut ex spolijs ecclesiarum? At ista sunt iniquitatis præmia, quæ nec Regi prodesse,neque tibi utilitati,si donata fuerint,esse possint. Relinquamus igitur hanc diuitiarum cupiditatem, quia non impletur auarus pecunia, & auaro,ut inquit Hieronymus, & Seneca prius dixerat, tam deest quod habet, quàm quod non habet. Scimus scripturam dicentem quia non proderunt diuitiæ in tempore ultionis, dives enim
C cum interierit non sumet omnia & non descendet cum eo gloria domus eius. Viuamus obsecro tanquam nihil habentes, & omnia possidentes: uictus atque uestitus,ut iterum Hieronymi uerbis utar, diuitiæ Christianorum sunt, & has est potens nobis Dominus absque ministerio principum tradere. Diuitias ueras apud Reges uel non inuenimus,uel tales inuenimns quas longe melius fuerat non inuenisse. At hoc de diuitijs libasse sufficiat. Ex quibus, ni fallor monstratum est stultitiæ operam dare,qui ob opes principibus famulantur. Nunc tempus admonet, ut de uoluptatibus disseramus, in quibus multi mortales beatitudinem posuerunt. Atque imprimis Epicurus uir aliquando magnus, quem Philosophi nostri temporis magis uerbis quàm factis reprobant. Nam quottus est obsecro, uel theologorum qui uoluptatibus non inseruiat? Quam obrem si quem forte inueneris, qui aspernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo,non tactu, non sapore capiatur,secludatq; auribus omnem suauitatem, huic homines & fortasse pauci Deos propitios, plerique autem iratos putabunt. In oratione pro Marcello Ciceronem damnantem inuenimus, quibus in uerbis omnes quinque sensus tetigit quibus uoluptates hauriuntur. Cumq; duæ uitæ sint quibus humana uita continetur, altera uirtutum,altera uoluptatum: illa deserta,inculta atque in-

tercluſa frondibus & uirgultis: hæc ſemper hominũ frequentia teritur, nec quiſquã eſt qui uoluptati non obſequatur: Suntq; admodum multi qui tanquam uoluptatibus fruituri, obſequia principum amplectuntur: quodq; ſtultiſsimum ſit operepræcium fuerit oſtendiſſe: ac de uoluptate quæ primum oculis percipitur, primum dicamus. Oblectantur nonnulli dum ſplendidos equites conſpiciunt: dum bella geri exercitusq; concurrere uident: dum formoſas cultasq; mulieres intuẽtur: dum cœtus hominum ornatorum, dum ludos, dum iocos, dum pulchros equos, dum picturas, dum ſericeos pãnos, purpureos, aureos, dum mirificas ueſtes, inſignes urbes, egregias domos, alta palatia, marmorea templa, teſtudines, uiridantia prata, lucos, fontes, flumina, feras, ſerenum aërem, mõtes apricos, amœnas ualles, armẽta, canes, et huiuſmodi cætera contemplantur. At hæc omnia multo iocundiora ſunt priuatis hominibus quàm curiæ obligatis, nam qui ſeruitio Regum mancipatus eſt in bello non ut ſpectator, ſed ut miles aderit, & huc atque illuc concurſabit, ac hoſtẽ ferire ſeq; tueri magis quã oblectare oculos cogitabit. Mulieres nõ intuebitur, niſi cum Regi placuerit, tuncq; illas uidebit quæ alijs gratæ, ſibi moleſtiſsimæ ſint. Ornati ueſtibus homines plus inuidiæ quàm uoluptatis præbebunt: et alienos equos & meliores & nitidiores quàm ſui non lætabitur inſpexiſſe: iocis atq; ludis perraro intererit, lateri regio ſemper aſsiſtẽs: palatia uero, templa, picturas facilius ſpectare mercatores atq; priuati homines quàm curiales poſſunt. Cumq; Reges perraro ſuorum regnorum limites exeant, urbes inſpicere non niſi unius regni poteris, nec quid apud alias gentes ſit precioſum uidendi tibi copia dabitur: ea quoq; quæ in campis ſunt uiſu delectabilia, rariſsime inſpicies, domo clauſus quaſi captiuus, nec unquam exibis, niſi cum Rex uel uenari uoluerit, uel aliter animum relaxare: quod tum fiet cum maxime uelles domi manere, cum niues agros cooperuerint, uel cum ſolis feruore mundus ardebit. Sed marcet plerumq; ſub tecto ſqualida pulueribus pars maior curialium, nec in choreis atq; tripudijs fœminarum delectatio datur, cum tu illam reſpicias quæ tuum conturbet animum. Semper tibi ante oculos inimici ſunt, oſcularicq; manum perſæpe cogeris quàm uelles truncatam uidere: facileq; plus amaritudinis quàm dulcedinis uiſus tuus ex curia reportabit. At in auditu, dicesq;, magna eſt curialium delectatio dum nouitates totius urbis uiros ſapientiſsimos loquentes, dum geſta uirorum magnorum, dum cantus ſonosq; audiunt muſicorum. Credo & hoc pleroſq; decipere. Sed medendum eſt etiam huic parti, ne quis oblectaturus aures curiæ, ſe aſtringat ac moleſtiam pro uoluptate percipiat. Nam quod tu mihi de nouitatibus ais, abs negotio conſito, cum plura illic diſplicentia quàm grata audiantur. Cum nunc ciuitates captæ, uiri præſtantes occiſi, ſpolia facta, rapinæ commiſſæ, uictores mali, uicti boni ſæpius referantur. Viros autem ſapientes qui de moribus ac ſecretis naturæ diſputant, quique hiſtorias referunt, non niſi per adulationes apud principes accipies. Quod ſi nonnunquam Oratores atque Philoſophi diſerti curias adeunt, orationesq; coram principibus habent, non tam dulce eſt eos illic audire, ubi cum metu magis loquuntur quàm in ſcholis ubi ſunt liberi, & ad ueritatem non complacentiam fantur. Hinc eſt quod Athenis dum libera ciuitas fuit, & Romæ dum conſules rempublicam gubernabant, literarum ſtudia maxime floruerunt. In curijs uero quilibet ſermo per adulationem habetur, nihil ad uerum dicitur. Commendantur mali, boniq; uituperantur: Sunt qui ueterum narrant hiſtorias, ſed mendoſe atque peruerſe: claris autoribus non creditur, ſed fabellis inanibus fides adhibetur. Plus Guidoni de Columna qui bellum Troianum magis poëtice quàm hiſtoricè ſcripſit. Vel Marſilio de Padua, qui tranſlationes imperij, quæ nunquam fuerunt, ponit: Vel Vincentio Morcho, quàm Liuio, Saluſtio, Iuſtino, Quinto Curtio, Plutarcho, ac Suetonio, præſtantiſsimis autoribus creditur. Cithariſtas uero ac Cantores, quamuis curia ſolet optimos habere, plus enim hoc genus hominum quã Philoſophorum uel poëtarũ principibus placet, nõ ad tuã ſed Regis audies uoluptatẽ. Cumq; dormire aut aliud opus agere uelles, tũ potiſsime iſtorũ ſonis aut cantib. inquietaberis. Omnibus hoc uitiũ eſt cantoribus,

A bus, inquit Horatius, inter amicos. Vt nunquam inducant animum cantare rogati, Iniussi nunquam desistãt. Quo fit ut cum nolis audias, cum uelis nusquam appareant. Et tamen his singulis Calendis aliquid cogeris elargiri. Quid quod omnia iurgiorum atq; rixarum sunt plena? unus alteri maledicit: increpant se inuicẽ. Blasphemiæ in Deum sanctosq; iaciuntur: omnes in cõfuso loquũtur, tot clamores sunt, ut uix sociũ qui prope te est ualeas audire, quilibet sua facinora narrat cum derogatione alterius. Illi suam patriã laudant, & alienam uituperant. Spurcissima undiq; uerba personat, nulla in uerbis modestia, nulla reuerentia, nullus pudor. Scurræ semper audiuntur, uel detrahentes, uel ructantes. Nam his solis libertas est, quicquid uel facere uelint, uel dicere. At hæc si quis impiat, surdus potius esse uelit quam audire. Iam de tactu pergamus, in quo Venus potissime dominatur, quã nõnulli rerum ignari blandissimã in curijs esse cõfidũt. Ex eo errantes, quod mulieres eos amare cõsueuerunt, qui uestibus sunt ornati, q crines uentilant, qui torneamentis intersunt, qui canũt, qui choreas ducunt, q semper læti atq; hilares inueniũtur, sicut curiales esse uidẽtur. Sed minime ita est, ut grata sit hic Venus: nam si qua est mulier quæ hos amat, non tamen eis se credit, quos loquaces agnoscit iactatores, instabiles, plurium amatores: nisi forsitan aliqua est quæ famã paruifaciat, tunc q; multi circa unam cõcurrunt, nec ullam sine riuali diliges. Hinc rixæ, contentiones, odiosa uerba,
B interdum uerbera & homicidia, nullã nutrire modico poteris, cui adsint qui multa promittant: ueniet alter te pulchrior & acceptior: nulla tamen fides est quæ uno contenta sit uiro sæpe cum amicam petes, aut alium cum ea inuenies, aut isse illam ad alium reperies. Quod si tibi grata obtigerit, & fida puella, non poteris nisi raptim, & per furtum esse cum illa: neq; enim seruire Regi & amori poteris, quia uterq; insolens dominus est, & qui hominem totum uult sibi. Adde quod nedum amicam, sed nec coniugem in curia pudicã seruabis, tot sunt undiq; porci, tot formosi iuuenes, tot promissores, tot lenæ, ut nec castissima coniunx resistere tot impugnationibus possit. Quod si probissima fuerit, desideranda est tamen, cum indies curiæ principum mouentur, siue cõiunx sit, siue concubina, tunc anxietas mentisq; dolor, quia nec cum amica remanere, nec illam ducere tecum potes, & instabilitatem fœminæ remanẽtis, cuius est in horas mutari, semper sis spectam habebis. Iunge irrisiones ac detractiones, quæ fiunt amãtibus. Dinumera discrimina: pondera suspitiones, omni hæc cũ sint priuatis grauia, curialibus importabilia, nec usquã in atrijs Regũ tactus oblectatur. Sequuntur alij duo sensus, odorandi & gustandi, qui partim cõiuncti sunt partim disiũcti, nãq; dum fercula redolentia sapidaq; cõmedimus, uterq; sensus lætatur. Si quis aut florum aut unguentorum sequatur fragrantiã, non gustũ sed odoratũ iuuabit, & officium suum odoratus amittet, cum in palato cibus masticabitur. At hi quibus in solo palato est causa uiuendi, stulti sunt & pecudũ uitã nom
C hominũ sectantur. Nam & apostolus eos uituperat, quorũ Deus uẽter est, rẽ nãq; damnatã sequũtur, quãuis plurimi propterea uelint Regibus obseq, ut bibere atq; edere maxime possint, & qa principes optimis utantur uinis atq; cibarijs, uesci quoq; se eisdẽ sperant, potaturosq; cũ regibus se cõfidunt: ac sicut muscæ pingues mẽsas, sic isti unctas dominorum popinas infectãtur: quãuis rogalibus epulis magis muscæ quã isti potiãtur. Videamus igitur apud fastigiũ regale quanta si curialiũ edendi atq; bibendi uoluptas: quæ sane tũc optima est, cum fames adest atq; sitis, cum nec illa nec ista protrahitur. At in curia perraro ante meridiẽ cibaria distribuũtur, quo tẽpore nõ famelici, sed rabidi sunt homines. Quibusdã uero expectatio longa debilitate spiritus appetitum subripuit: alij modico pane uel caseo prægustato orificium stomachi clauserunt: quo fit ut alij uorent quicquid apponitur, & ad crapulam impleantur, alij uel minimum sumere nequeant. Interdum in ortu diei & ante lucem fercula posita sunt, quæ nisi comederis usq; in noctem ieiunabis, nec tum stomachis officiũ suum fecit, nec appetitus adest, cum post meridiem pransus fueris, rursus post horam cœna ponitur, nunquã in suo tẽpore cibus affertur, hinc subitæ mortes atq; intestata senectus, & orexis, & uomitus, & illorũ dolor, & calculus, & morborũ omnia genera uiuũt: Qualis cœna cum uinũ quod succida nolbet lana pati, ut Iuuenalis ait, affertur: quod cum biberis insanus fias, acetosum, aqua-

ticum,corruptum,pẽdulum,acerbum,aut frigidum,aut nimis tepidum,colore ſaporeq; malo. Taceo illos principes qui tantum ceruiſiam in potu præbent,quæ cum ubiq; amara ſit,in curijs tamen & amariſsima eſt. Nec tibi aut in argento,aut in uitro dari pocula credas,namq; in uno furtum timetur,in altero fractura. Potabis igitur ex ligneo cipho,nigro,antiquo,fœtido, in cuius fundo fex concreta eſt, in quibus ſæpe minxiſſe domini conſueuerunt. Nec tibi uni ciphus dabitur,ut ſi uelis,uel aquam miſceas, uel purum bibas,ſed in communi potabis,atq; ibi mordebis, ubi nũc uel pediculoſa barba,uel ſaliuoſum labium,uel immundiſsimi dentes fuerunt. Interea uinum antiquũ in tua præſentia Regi propinabitur,cuius tanta fragantia eſt,ut eius odore tota domus repleatur. Bibet is muſcatellum,maluaticum,ex Gallijs,ex Matrigali,ex Riparia Genuẽſi,ex Vngaria,atq; ex ipſa Græcia ſibi afferri uina iubebit: nec unquam tibi uel minimum cyathum communicabit,quamuis Cardiaca paſsione crucieris. Quod ſi bonum uinum ante te ſit, non tamen iocunde ſapiet,cum melioris fragrantiam tuæ hauſerint nares. Velles nonnunquam bibere,ſed non audes niſi maiores incipiant: nec famuli uinum apponunt niſi poſt medium menſæ: quod ſi ante petieris,& importunus,& petulãs & ebrioſus iudicaberis,nec ſine ignominia quod poſtulas obtinebis,nec ad tuam,ſed ad maiorũ ſitim potabis. Vinum poſtquã in menſa fuerit,per multas manus tranſibit antequàm ad te ueniat: nec ſperes mũdari ciphum dum Pincernæ remiſcent, quãuis in fundo fex hæreat,uel intus aliquis ructauerit. nam ſicut in templis aquæ benedictæ ſuperinfunditur, ſic in atrijs principum uinaria uaſa,quibus familiæ potãt, in anno ſemel euacuata mundantur. Nec in uino tentum,ſed in aqua quoq; cruciatus ineſt. Nam ſi ſtomachus domini,ut Iuuenalis inquit,ſeruet,potuq;,ciboq; Frigidior Geticis petitur decocta pruinis. Quibuſdam in æſtatem ſeruatur glacies atq; hac in feruoribus uina frigefiunt: nec tibi minima portio dabitur,maioriq; ſiti cruciaberis,quia uidendo nihil guſtabis. Quid tibi de mappis dicam? nigris,laceris,unctis,quæ nedum tibi faſtidium moueãt,ſed manibus applicantur, teq; ſequuntur,ſi quando te uolueris tergere: quod plures ueriti,madidas pingui iure manus,in proprijs deſiccant ueſtibus: hinc eſt illud abdomen, quod in pectoralibus curialium cernis,ut ſatius ſit in ſtabulis porcorum,quàm in curijs comedere dominorũ. Nam menſalia illa mũda,ſerica,duplicata,ſolis principibus ſeruiunt, & indies mutantur: tua truncis affixa tamdiu,ut diſcerni à menſa poſsint. Audi nũc cibaria, & ſume uoluptatem ſi potes: nulla tibi alia mactãtur animalia quã boues,capræ, porci, uel urſi,nec iſta recẽtia uel paululũ trita,ſed poſtquam fœtere cœperunt diſpenſatores emere ſolent,nam quo minoris emunt,eo magis furantur. Carnes tuæ frigidæ, bis coctæ immundæ inſipidæ, fœtentes,fumo & carbonibus plenæ,nullis cõdimẽtis, nullis ſalſamentis ſpeciebuſq; nullis apparatæ. Caules putridi,rapæ marcentes & muſcidæ,legumina ſemicocta,cicera,piſis,fabis,lentibus,interdum pulueribus atque cineribus mixta. Caſeus raro ad te uenit,aut ſi uenit,uiuus eſt,plenus uermibus,undiq; pforatus,ſitu ſqualidus,ſaxo durior, butyrum fœtidum,lardumq; rancidum tua fercula condit. Oua tunc apponuntur tibi,cum iam pullos alunt. Pira & poma marcida,quæ niſi tu comederis, porcorum eſca fuiſſent: oleum quo tibi excoquuntur fercula,de Lampadibus ſumitur, uel Lucernis,cuius fœtore fugari ſerpentes poſſent: quale illud fuiſſe credendũ eſt propter quod Romæ cum Bochare nemo lauari uolebat. Ego magnifico hero meo Caſpari Cancellario gratias ago,qui me hac ex ſententia immunditiarum detraxit, & ad lautam eius menſam deduxit,quamuis niſi ipſe fuiſſet iam curiarum tædijs renunciaſſem. Sed proſequar cœptũ iter: Piſces tui uel lucij paruí,uel carpones,uel haletia. Si natalicium fuerit,poteris & renkam guſtare luti in quo iacuit odore fœtentem,uel anguillam colubræ cognatã,aut hoſce piſces qui apud cloacas urbium nutriuntur. Si quis tibi nobilior piſcis apponetur, quadriduanus erit. Panis tuus niger, & adeo durus,ut uix genuinis dentibus frangi queat. Et quamuis eodem precio ſæpe niger & albus panis ematur, ne tamen aſſueſcas,ſemper nigro paſceris. Voluntq; domini aſsidue inter ſe ac ſeruos diſparitatem notari, quamuis neq; uoluptati nonnunquam, neq; uſui fuerit. Tua inſuper fercula eadem ſunt,facil eq; in annum quid tibi edendũ ſit ſcire poteris, quæ rea

admodum

admodum uoluptatem diminuit quæ solet uarietatibus irritari. Posset forsitan aliquis hoc tolerare, nisi meliora præ se ferri cõtinuo cerneret, sicut curialibus accidit, qui dum sordidum panem terunt, dumq; in morem equorum uel hordeum uel spelram uorant, aut quas uocant caseatas. Interea domini piscem quem Corsica misit, uel Thauromenitanæ rupes: sæuientia namq; guttura faciare non sufficiunt nostra flumina, nec maria, dum piscatores proxima quæq; scrutantur retibus, nec piscem sinunt in uicinia crescere: ecce mox alium qui longi latiq; pectoris, necnon squillam defert, asparagis undiq; septam, cuius cauda nedum familiam, sed hospites quoq;, si qui affuerunt, conuiuasq; despicit: ille murenam adducit ex Sicilia quàm inter Scyllã & Charibdim cœpit, dum Auster se cõtineret. Quid accipenseres, turtures, temulas, aut alios pisces enumerare attinet? quicquid in aquis suauius alitur, ante principem atq; id uel assum, uel oleo uenaphrano, uel uino coctum optimo, inter odoriferas herbas intueberis. Maxima inter pisces tibi inuidia accrescit, nec timor inter carnes, cum ceruum, leporem, aprum, capream, castorea, fascianum, perdicem, gruem, pauonem, oricem, gallinam, turdos, merulas, ficedulos, ardeas, anseres, hædulos, agniculos, cuniculos, asperiolos, & quicquid uolat & quadrupedat saporis egregij, uorantem principem uideas, atq; hæc egregiè condita, pulmẽtarijsq; præparata suauissimis, quæ cum respicis, nihil ex his quæ ante te sunt mordere potes. Sed expectas & ad comitem dicis, ecce iam dabit nobis semiesum leporem, aut aliquid de clunibus apri, iam piscem assum, iam congelatum aromatico iure ad nos mittet: iam pullum gallinaceũ, iam duas auiculas destinabit, sed euanescit omnis cogitatus tuus, nam curialibus nihil horum porrigitur, nisi fortasse ad cruciatum tuum aliquid socio tibi assidenti mitteretur, quo scires illum te principi chariorem, nonnunquam & tibi tantillum dabitur, non quo te satieris, sed quo magis afficiaris tædio, quàm suaues sint epulæ principis, sciens. Panem ante dominum niueum ac molli saligine factũ aspicies, ad quem pistandum proprius eligitur, & magno stipẽdio retinetur artocopus, quem si tangere uolueris, increpatus percutieris, qui panem tui caristri non receperis, nec intactum heri dimiseris. Quod si uer fuerit, & optato tonitrua cœnas maiores reddiderunt, raduntur tubera terræ, & usq; à Lybia deferuntur Boleti optimi, quales edere solebat Claudius ante illum, in quo Venenum uxor sibi porrexit. Curialibus autem utiles & ancipites fungi ponuntur, & in quibus sæpe mors editur. Poma principis talia sunt, qualia sorores dicuntur Hesperides habuisse, & his solum oblectari potes, tam enim odorifera sunt, ut non solum propinquos, sed longe etiam stantes odore suo perfundant, tangere tamen illa non poteris, aut quouis pacto gustare. Caseus ex Parma Placentiaq; deducitur, sudans, cæcus, pinguis ex ouibus factus, quæ solum serpyllum cum suauissimis herbis depastæ sunt. Structorem interea saltantem per domum, & chiromanta uolanti cultello ante dominum diuersis gestibus leporem, atq; gallinam secantem spectabis, & qui te nihil horum permittit tangere, quibus oblectareris. Quis est qui rebus in istis uoluptatem esse curialibus credat? quis non potius pœnam ingentem, cruciatumq; maximum recognoscat? an non similimum est hoc tormentum illi quod Poëtæ finxerunt de Tantalo, qui nec in aquis bibere, nec in pomis edere potest, quãuis ad mentum usq; utraq; sibi pertingant? Quid quod in mensa princeps assidue fabulatur, atque tacenda dicendaq; fatur, cum tu nec loqui, nec hiscere audeas. Nam si forte mutire præsumpseris, aut nutu aliquid significare, quasi casus per plantas educeris foras, ac uel latro, uel fur uocaberis uel adulter. Maxima quæq; domus, ut Iuuenalis ait, seruis est plena superbis. Ille panem magno cum murmure porrigit: ille indignatur, quod se aliquid poscas, & quod se stante recumbas, aut non uident famuli defectum mensæ, aut si uident, negligunt emendare. Sæpe tibi uinum uel panis deerit, nec tamen aliquod istorum poscere audebis. Si uel aquam, ut uinum dones, uel acetum ut piscem mergas, uel sal, ut carnes aspergas unquam petieris, importunus diceris. Enumero tibi sedentium tædia, sed maiora illorum sunt qui stantes seruiunt, & quotiens aliquid mordes ipsi tecum hiant, & aërem solum capiunt, qui solis pascuntur cœnarum reliquijs. Sed accipe molestias alias. Sunt in curia diuersa

uerſæ dapes,nam raro minus quatuor ferculis cœna paratur,at iſta nunquam ut optares ex ordine dabuntur,ſemper quod ultimum uelles,erit primum:cum pane ſatur & uiſi plenus dorſo fueris,tunc cibaria meliora porrigentur,ut uel ſtomachatus renuas,uel ad crapulam cum tuo maximo damno comedas. Quod ſi quis caſus meliores epulas initio menſæ conceſſerit,mox ille ex oculis auferentur. Eſt enim magna miniſtris diligentia,ne diutius res precioſiores eſſe in menſa permittant, nam & in ponendo tardiuſculi, & in leuando celerrimi ſunt. Aſpice inſuper in paropſide, quot manus enatant circa carnes,quot cultelli feſtinant,quale periculum illic manum apponere,niſi quis chirothecam ferream receperit. Sicut apud Strigonienſem Archiepiſcopum illum,qui ante præſentem ſecundus fuit,Florentinum quendam feciſſe commemorant. Contigit enim ut nonnunquã alienũ quis digitũ uel portiunculã manus acceperit atq; momorderit, uitulí carnem uel bouis exiſtimans.Menſæ in curijs undiq; circundantur edentibus, cibaria ſupra caput tuum & humeros afferuntur,ſæpeq; ſuper te ius totum effunditur. Hic te præmit,is raptat,& in faciem tuam uomit,inter ferculum & ferculum magna fit mora, tempuſq; longũ expectando conſumitur,cum interim nec ſpuere,nec ſcreare potes.niſi ſcurrarum numero uelis haberi.Nunquã certa comedẽdi eſt hora.Si tamen in ipſo menſæ initio non affueris,cœna mulctaberis,aut iurgijs afficieris acerbis.Inter hæc nec porros,neq; cepæ,neq; allium,quia uenenũ ab Horatio dicitur,comedere poteris.Nec igitur quæ principes edunt,nam illa tuũ uentrem dedignãtur, nec quæ ruſtici uorant, quia ſtomachorem dominis ingerũt, guſtare permitteris.Craſsis igitur illis & nullo ſapore cõditis uteris dapibus:In quibus ſi uoluptas eſſet aliqua,ceſſaret tamen ea cõtinuæ ſunt,& immutabiles.Nam uoluptas ut Iuuenalis affirmat,rarior uſus cõmendat. At in his rebus tantum deeſt ut gaudium aliquod intercedat,ut male iudicare non exiſtimem, qui ſummam in eis miſeriam ſummãq; cordis afflictionẽ poſueris.Sed ſtultũ atq; imperitum uulgus hæc tædia non animaduertit,ſolumq; ſuſpenſas auro ueſtes ac ſublimes reſpicit in equis milites:Et cum opes,argentũ,aurum,famulorum cateruas,& ornatum exteriorem intuetur,miſerias interiores nequaquã conſiderat.At Seneca ſumma prudentia uir, Iſti, inquit,quos pro felicibus aſpicitis,ſi non qua cernuntur,ſed qua latent uideritis, miſeri ſunt ſordidi,turpes,& ad ſimilitudinem ſuorum parietum extrinſecus culti,quo fit ut curialibus qui propter irritamenta gulæ principibus ſeruiunt, nedum ciues priuatos qui cum iocunda coniuge inter dulces liberos caſte ac parce comedunt, uel rurícolas qui medias inter oues caſtaneas molles & mitia poma cum lacte uorantes, nitidi fluminis undas exhauriunt,ſed ipſos quoq; qui in crepidinibus petrarum, uel in pontibus,uel ad eccleſiarum ualuas mẽdicant, ſine cunctatione præponam, cum illis nec ex ſententia ſuccedat quod appetunt,nec ſi ſucceſſerit, meliores propterea beatiores'ue fiant. Sunt igitur omnes ſtulti,qui ob has cauſas in regium famulatum ſeſe recipiunt. Cæterum cum ab initio dixerimus quoſdam eſſe qui tanquam animæ conſulturi regalibus ſeſe dedunt obſequijs,extimant enim conſulendo regibus,utilitatem reſpub. promouendo,pupilli & uiduarum tuendo cauſas, afflictis & inopibus ſuccurrendo,tanto magis Deo placere, quanto maiore tædio iſta peragunt, reſpondendum eſt etiam his, ne qui ſtultiores ſunt alijs,ſapientiores omnibus uideantur.Quamuis neminem adhuc cognouerim,qui non ſuum aliquod temporale commodum apud reges inſectaretur. Fingamus tamen aliquem fore,quem ſola ſalutis animæ ratio mouerit.An ita eſt ut hoc in curia ſibi poſsit obtinere?conſulemus ne nos uiro bono in obſequio, ut ſe Regis immergat?Putabimus ne ſic animam lucrefieri? Mihi hercule non fit ueriſimile in curijs principum,ubi tot uitia regnant,ubi tot irritamenta ab exercitio uirtutũ ſubducũt ui uirum aliquem bonũ poſſe perſeuerare. Nãq; ut ſeſſor bonus in equo retrogrado uel calcitroſo excutietur,dilabeturq; tandẽ,ſic uir bonus & iuſtus apud Reges diffluet, uel immunitus rerũ licentia ac fluxu,& tot immũdijs tum uitiorũ,tum hominũ circunuẽtus declinabit à uia,& in ſcopulos ruet uentorum uiribus actus & tempeſtatũ. Quod cũ Plato in Athenienſi curia perſpexiſſet,fugere potius ſtatuit,quã inter tot uitiorum inquinamenta morari.Cognoſcito igitur teipſum qui ſeq; curiam ſtatuis,& an Platone ſis maior,ani-

A ſor, animaduertito, an uirium plus tibi quàm illi ſit ad reſiſtendum malæ conſuetudinis. Oportet in curijs obſequi, omnibus cõmunicare quod habes, ſeruire tẽporibus, uerſare naturam & regere, necnon teipſum huc & illuc torquere & flectere: cum triſtibus ſæuere, cum remiſsis iocũde, cum ſenibus grauiter, cum iuuenibus comiter, cum facinoroſis audacter, cum libidinoſis luxurioſe uiuere. Quod niſi feceris, nec magnus in curia, nec diuturnus eſſe poteris. Sed replicabis mihi fortaſſe, illum ipſum Platonem quem fugiſſe curiam ſuperius ſcripſi, poſterius tamen ad Dionyſium Siciliæ tyrannum peruenisſe, illicq; ſeruiſſe. Sic eſt ut ais: Sed uide quid obtigerit, namq; uocatus ab illo per doctrinæ ſpeciem, cum tyranni uitia corripuiſſet, tyranni fraude uenundatus eſt. Nec is ſolus ex ſapientibus iram principis expertus eſt: nam & Zenonem Philoſophum ſenem admodum Phalaris tyrannus omni cruciatus genere dilacerauit. Anaxagoras nobilis Philoſophus ab Anacreonte Cypriorum Rege occiſus eſt. Boëtius iuſſu Theoderici Regis interijt. Longa mora eſſet ſi, quos uiros bonos necari principes iuſſerint, enumerare uoluerim. Nec mihi quiſpiam uel Moyſen, uel Heliſeum, uel alium quempiam Philoſophorum commemorauerit, quaſi & ſibi liceat, quod uiris diuinis permiſſum extitit, nec enim cum Regibus illi mãſerunt, ſed functi legatione, quam Deus eis mandauerat, abierũt. Solus Ioſeph apud Pharaonem moratus eſt, quem ordina-
B tio diuina pro ſalute populi illuc tranſmiſerat, & uenundatio fraterna. Fatebor & Mauricium & Martinum militaſſe ac principibus ſeruiuiſſe, ſed ille quàmprimum Chriſtianus cognitus eſt, cum tota mox legione Thebea truncatus eſt capite: hic ut uir factus eſt, & regia caſtra dimiſit, & in obſequium Dei ſe ſequeſtrauit. Sciebat enim uir ſanctus, quia pupillorum & uiduarum cauſæ ad principes non egrediuntur, quia nunquã apud reges cauſa pauperum defenditur, quia uenalis eſt omnis iuſtitia, quia impudicus eſt omnis ſermo: quia nulla miſericordia, nullus religionis zelus, nulla charitas, ſed inuidia & ambitio tantummodo dominantur. Quibus obſiſtere fortiſsimi fuerit, & plus diuina quàm humana ſapientia. Et quamuis eſſet Martinus ipſe ſanctiſsimus, poſſetq; ſua uirtute ſuperare malitiam, amplius tamen malitiam nec per ſe uoluit ſequi, nec alijs imitandam ſuo exemplo demonſtrare. Nec ſaluator noſter Chriſtus interrogatus quid faciendum eſſet ad uitam conſequendam, uade, dixit, & Regibus ſeruito, ſed uade, inquit, & uende omnia quæ habes & ſequere me, non principem, non regem, ſed me, non curiam, ſed me inquam ſequere. Videas igitur tibi, uir bone, qui propter animam ſequeris curiam, ne propter curiã illam perdas, quia multi ſunt ibi laquei, multa offendicula, multæ inſidiæ dæmonum. Durum eſt ambitionem frenare, auaritiam compeſcere, inuidiam domare, iram cohibere, luxuriam coartare, dum ſemper inter iſta uerſeris. Si quis tamen à Deo ſibi creditum talentum nouit, uincere ut iſta poſsit, &
C quam ſol immaculatus in luto uerſari, ſi poteſt picem tangere, & ab ea non inquinari, ſi poteſt ignem ingredi, & non uri, non illum curiam ſequi prohibeo: nam meritum tanto grandius aſſequetur, quanto periculoſius militauit. Sed perſuaſum eſt mihi neminem eſſe, qui curiæ ſeruiendo non potius uincatur à uitijs quàm uitia uincet. Dociles imitandis, ut Iuuenalis uerba recenſeam, turpibus ac prauis omnes ſumus. In Geneſi quoque diuinum oraculum eſt in hunc modum: Senſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia. Non ſuaſerim igitur uilli in curijs immorandum, nam & anima, ut dixi, diſcrimini magno ſupponitur, & uita ſæpe ante tempus amittitur: quoniam uel principum deſiderio fauebis, ac ultro ſuis uitijs arridebis, & animam perdidiſti: uel increpabis malos mores, accuſabiſq; ſcelera, & in te iram principis expetieris. Cyrus Perſarum Rex Arpalo familiari ſuo admodum ante charo ob reprehenſum in ſe uitium, filios epulandos in conuiuio dedit. Cambiſes eiuſdem ex chariſsimis, qui ſe de ebrietate corripuerat, filium ſagitta transfixit. Nec tu mihi Ariſtotelem obijcias ſummum Philoſophum Alexandri Magni caſtra ſequentem, neſcis enim qua uoluptate hoc egerit, & an ſibi libertas fuerit aliter faciẽdi. At ſecuti ſunt Alexandrũ complures alij, Caliſthenes Philoſophus, frater collactaneus, Lyſimachus miles, et Philoſophus inſignis. Caliſthenes dũ adorari more Perſico Alexãdrũ prohibet,

prohibet,truncatis manibus & pedibus,effossis oculis,et auribus amputatis miseram ui D
tam in carcere ducere cogebatur: Cui cum Lysimachus in remedium crumnarum ue-
nenum obtulisset, leoni obiectus est. Crito cum Alexandrum Philippi patris laudibus
detrahentem redarguisset,ab eodem,ut supra retuli, in conuiuio est occisus. Sunt igitur
stulti meo iudicio,& ut arbitror tuo,Ioannes amātissime,& qui propter superiores cau
sas,& qui propter animæ lucrum seruitia principis amplectuntur,quoniam uel quod
quærunt non inueniunt,uel per uiam spinosam & ancipitem pergūt,cum ad finē quem
cupiunt tutissimis possunt & quietissimis itineribus proficisci. Esset ergo iam satisfactū
his quæ abinitio proposuimus,possemq; tam epistolam claudere. Sed sunt adhuc aliæ
quàm plures molestiæ curialium,de quibus nō erit ab re quàmbreuiter meminisse. Plu
rima inter dormiendum sunt tædia: Sæpe in alienibus dormiendum est,in paleis,in lapi-
dibus,nudoq; solo,in uento,in pluuia,in frigoribus. Si plumas fueris assecutus, ad pedi-
culos,pulices,culices,& alias infinitas uel mordentes,uel deterrime fœtentes bestiolas
te præpara,nunquam solus dormies, nisi cum socium cuperes. Linteamina immūda,fœ
tida,lacerata,& quibus nuperrime pestilentia sunt mortui,tibi dabuntur. Comes ad-
iungetur scabiosus,qui se tota nocte fricabit: alius tussitabit: alius fœtido flatu te perur
gebit. Interdum & leprosus tibi coniacebit. Alius frigidus est,& uestimenta ad se rapit:
alius febre calidus,& locidem cum omni tegmento supra te iacit,semper uel ille tibi mo E
lestus erit,uel tu illi uideberis tædiosus: Dormitur frequēter in cōmuni,ubi uel x. uel xx
sunt,ubi unus structit,alter pedit,alius calces iactitat. nū quā ante mediū noctis est silētiū.
Veniunt ebrij dormitū,cō'abulantur,garriunt,raptāt,rixantur,pugnant, & se inuicem
cædūt. Surgunt mingentes: sæpe apud stabula sunt cubicula tua,& equos fremitantes,
uel se mordentes audis,nū quā scies ubi iacere debeas. nisi domini dormitū fuerint. Sunt
in diuersorijs multi aduenæ,multi ignoti,& uita curialium plerunq; in hospitijs publi-
cis statuitur,ubi continuo fures timendi,uel formidādi sicarij sunt,neq; res tuas unquā,
tam diligenter custodies, quin aliquid detractū reperias, nā & ipsi fures in thalamo tuo
dormient,& te sopito,assurgent,resq; tuas sub te quoq; iacentes eripient. Adsunt mere
trices,ancillæ, lenones,ioculatores,lusores,parasiti,q; iurgia cōtinuo proludunt,tantusq;
clamor exoritur,ut nedum dormire,sed nec qui prope te est loquentē sociū intelligere
queas. Adde loquacitatem eorū qui nocte quā lōga est nunquā quiescunt: Absentem
cantat amicam,ut Flaccus ait,multa prolutus uappa nauta atq; uiator,nulla dormienti
quies datur. Quod si unquam rumores,& alia mala somnus uinceret, ac oculos clau-
dere cœperis,euestigio reuocaberis, & aliquo casu surgere cōpelleris: credo te ista mil-
lies expertum,ideoq; sum breuior. Sed alia accipe quæ inter hospitandum sunt tædia.
Marescallus orandus est ac precio cōducendus,rogandiq; serui eius,& alliciendi mune
ribus,ut hospitiū tibi tolerabile præbeant,quod si promiserint,nō tamen implebunt,teq; F
uel in remotissimis locis,uel in fœtidissimis ganeis collocabunt. Interdum & honestum
locum quem dedit,ut deferas & alteri cedas,minis ac ui coget. Sed esset tolerabile for-
tasse Marescallo caput inflectere,cuius est officium non inhonestum,at sordidos,homi-
nes sequi,atq; his supplicare & offerre pecuniam,grauissimum est. Nec tamen hoc po-
tes effugere,nam & coquis,& pistoribus,& frumētarijs,& bladi uinicq; distributoribus
humiliare te conuenit,& ipsorum beneuolentiam emere. Quid ostiarium referam? Heu
quoties ille ulnas in pectus detrudet tuum? quotiens te pugno,uel calce repellet? quo
tiens ubi te uiderit uenientē,portam quæ patebat statim recludet? Quotiens te excluso,
quamuis aurum dederis,uel nimium uel scurram,uel æmulum tuum intromittet? quo-
tiens tibi uel dormire principē,uel in consilio esse,uel ægrotare mentitur? Quid de mo-
tu castrorum dicam? quis tormenta quæ nunc incidunt,possit enumerare? Quāta equo
rum est cura? quanta armorum? quod urgent angustiæ? Transeunda sunt alta flumi-
na, pontes ancipites ascendendi. Equitandum in tenebris,in pluuia,in uēto, in nisibus,
in luto,in glacie,in fluminibus,in spinis,in nemoribus,in saxis,in præcipitijs,in abruptis
collium: inter latrones, inter hostes: nunquā certus est principis recessus,fama nonnun
quam. Vagatur in crastinum esse castra remouenda,cumq; accinctus es uix, mutatur

opinio,

A opinio: quod si forte imperatus fueris, repente fiet recessus, ibitq; cum paucis, & sequi pe ne festinanter omnes iubebit, idq; tunc potissimè cum uel ægrotabis, uel medicinam sumpseris, uel sanguinem diminueris, at equi, aut famuli tui minus dispositi fuerint. Si quis & standi, uel recedendi certitudinem habere uoluerit, ex cauponibus uel meretricibus melius instruetur quàm ex alijs: nunquam quo sit eundum scies, nisi postquã per ueneris. Creditur summa luce Rex abiturus, tũcq; omnes in equis expectant, & ad meridiem usq; tam muli quàm equi & currus onerati manent, sæpeq; onera tanquã decepti deponunt. Cum uero iter arreptũ est, in his locis potissimè mansio fit, ubi nec uinà sunt, nec cibaria, nec in quibus recipi queas diuersoria: ubi uero ubertim omnia suppetunt, nunquam post biduum castra manebũt. Est enim Regibus tedium, quotiens multitudinem lætam audiunt, contrà uero ex angustijs afflictionemq; plebis solatia suscipiunt. Ideo nonnunquam mille passus proficiscuntur, interdum quinquaginta milia passus obambulabunt. Gaudebuntq; cum te uel familiarem perdidisse, uel equum accipient, uel cum te præcipitatum in flumina, uel frigore obriguisse, uel æstu defecisse cognouerint, cum ipsi & contra frigus, & contra calorem armati exierint. In castrorum præterea processu quot pressuræ sunt? quot calces? quot trusiones? quot casus? quot irrisiones? quot blasphemiæ, nunc tuus equus alium cedit, & in te culpa refertur, nunc
B tuus læditur, & afficieris damno. Litigant inuicem famuli, & in bellum descendunt domini: interdum seruare ordinem oportet, nusquam cedere loco licet: festinandum est cum alij festinant, tardandumq; cum alij tardãt: nec propter te erit quem uelis amicum, nec ad eum, ubi sit, poteris ire. Si quo casu ceciderís, nemo te colliget, sed uniuerso exercitu calcaberis, & tam tu quàm equus in puluerem redigeris. Nunc in locis palustribus, & in luto castra ponuntur: nunc in arena locoq; sterili, ex quo nec lignatum, nec aquatum absq; magno discrimine progredi queas. Tunc aut æstas erit, & caloribus exureris, cicadis obtunderis, culicibus mordeberis, serpentibus intoxicaberis, fœtoribus ac exhalationibus pessimis cruciaberis: aut est hyems, & tecto atq; uestibus nudus peribis. Quod si tu forsan euaseris; famuli tamen & equi superesse non poterunt. Adde cum prope sunt hostes maiores molestias: nunc uitandos lapides, nunc sagittas timendas, nunc fures formidandos, nunc latrones, nunc insultus est faciendus in hostes, nunc cauendum est ne hostes ipsi officiant insultantes. In armis edendum est, in armis dormiendum, semper in uallo castrorum, in portis excubiæ sunt habendæ, nunquam hora quieta est: nunquam in pace manere licet, nunquam tubæ, nunquam cornua tacent, nunquam insidiæ cessant. Quotiens itur ad muros, uel cum duo concurrunt exercitus, quanta trepidatio est? quot clamores? nunc eriguntur machinæ: nunc feruntur tribuli: concurrunt iacula, fodiuntur missilibus scuta: coruscant enses: sub illo e-
C quus occiditur: hic fossus telo ruinam minatur. Illi caput aufertur: huic manus amputatur: quidam calcantur inter equos: quidam in foueis iacent exangues: mille facies mortis ubiq; uidentur. Non hic misericordia est, non benignitas, non humanitas. Sed ille uir bonus, ille miles egregius, ille fortissimus creditur Imperatori qui plures sua manu necauit, quique cruentum gladium ex plurium uirorum iugulis eduxit. Sunt equestres pugnæ, sunt pedestres, sunt nauales, sunt murales, ubiq; res sunt horrendæ, & facies inferni similis, nihil ibi lucrari absque iniuria proximi potes, nec tua sunt quæ bellis quærentur iniustis, ut ferè sunt omnia bella quæ inter domesticos fidei committuntur. Perdere autem illic nedum res, sed uitam & animam potes. Nec tute uitare posse bellum confidas in quo tuus Rex interfuerit: nemo se mare uitaturum speret, cum Rex nauigauerit: aut comitandus Rex est, aut amittendus inter tot tantasq; difficultates. Aut iuuenis es, & sufferre insolitas res non potes: aut antiquus & deficientibus uiribus, nec inediam, nec sitim, nec laborem sustinere uales. Prætereo morbos qui dum sic angimur, nos aggrediuntur, quibus coacti uel in uia deserimur, uel inter ignotos plerunq; diem claudunt, qui domi manentes per multos annos uiuere potuissent. Sed redeamus iam in urbes, simus in amplo spatioso q; loco, quiescat curia, deerunt ne propterea cruciatus? an non fient indies noua edicta & constitutiones nouæ, quibus ut te co-

aptes,ſingulis diebus de nouo incipies uiuere. Siue Rex ſedeat ſiue ſtet, tibi tamen ſem D
per erit ſtandum,nec ullam tuis tibrjs poteris dare quietem, ſed nonnunquam ſedens
temerarius iudicaberis. Quid uero in ſtipendrjs exigendis,quanta moroſitas, quan
tacꝙ diminutio eſt? nunquam in tempore datur, nunquam integrum, nunc ad iſtum,
nunc ad illum remitteris, diuerſiſcꝙ mendacijs eluderis. Multa ſunt propter quæ Ma
gnifico Caſpari Cancellario teneor, ſed in hoc quoꝙ ſuæ magnificentiæ ſum obnoxi
us, quia me non patitur,ſalario meo fruſtrari, ſicut alios uideo,qui ſuum gemunt frau
dari ſalarium. Nunquam ſtipendia recipiunt,niſi diſtributorem donauerint,nec ullus
eſt qui tam clara conuentionis ſuæ capitula faciat, & ad uoluntatem officialium non
recipiant interpretationem, qui ſunt omnes auri corroſores. Sed iam de neceſſarijs
aliquid dicamus,qui & ipſi curialium tormenta exaugent, nunc hoc, nunc illud impe
trari ſibi petentes,& ſiue durum ſit ſiue abſurdum quod optant,tamen impetrare te uo
lunt. Quidam potentes ſunt, qui ex gratia principis promouere propinquos poſſent,
ſed tales ſunt eius conſanguinei, ut uel eis benefacere non audeat,uel ſi audeat, infami
am populi,& indignationem ſupra ſe Dei ſuſtineat. Quid quod amorem in ſe princi
pis nemo uerum aſſequitur; namꝙ ut Socrates in eo,quem de regno ſcripſit libro te
ſtatur, Principes neminem niſi inconſulto quodam impetu diligunt. Quod ſi quem
amant,non ut amicum diligunt, inter pares enim amicitia uerſatur,ſed eo modo amãt, E
quo & canes & equos diligunt, fructum ut exinde ſuſcipiant. Quid dixi? erraui: cer
te multo plus equus aut canis quàm homo diligitur: mortuo quippe uiro,mox uir ali
us adeſt, qui locum defuncti magnis precibus ſibi dimitti poſtulat, at canis uel equi
mortui uicem non ſupplebit alius,niſi uel emptus precio uel gratia. Parum adhuc di
xi,cum nedum non dolenda,ſed optanda mors tua principi ſit,qui diutius ſeruiſti: aut
enim pro longis obſequijs,non te remunerauerit, & ſoluitur obligatio morte tua, dul
ceꝙ ſuo ex ore ſonabit: Ah ſi mortuus non fuiſſet homo ille, magis eum muneribus
donaſſem. Aut largitus eſt tibi plurima quæ te mortuo, recuperare ſe ſperat: uix enim
hodie diues aliquis moritur,cui principes non ſuccedant. Sed audi iam quot immi
nent tibi moleſtiæ propter perſonam principis: raro nedum inter principes,ſed inter pri
uatos quoꝙ uir bonus reperitur. Cicero in diuinationum libris,ſi quæ rariſsime fiunt
monſtra putanda ſunt,inquit,magis monſtrum erit uir bonus quam partus mulæ. Aſti
pulatur huic ſententiæ Iuuenalis,qui licet prius dixiſſet, Rari quippe boni,uix numero
ſunt totidem quot Thebarum portæ uel diuitis hoſtiam Nili, poſtea tamẽ quaſi ſeptem
reperiri non poſſent amplius ſe reſtrinxit dicens: Egregium ſanctumꝙ uirum ſi cerno
bimembri, Vt monſtrum puero, & miranti ſub aratro Piſcibus inuentis & fœtæ com
paro mulæ. Nec diuina ſcriptura remiſsior eſt: ſiquidem apud Paulum Prophetæ uer
ba relata ſunt: Eſt autem Deus uerax,omnis homo mendax. Et iterum ſcriptum eſt: E
quia non iuſtus quiſquam,non eſt intelligens, non eſt requirens Deum. Ac rurſus:
non eſt qui faciat bonum,non eſt uſque ad unum. Vides ut Oratores ac Poëtæ cum
ſacra ſcriptura cõcordãt; uides ne ut rari boni,mali uero infiniti ſunt? Si ergo Rex tuus
malus fuerit, dolebis eius infamiam eiuſꝙ uicijs cruciaberis: Si auarus eſt, angeris, quia
nec te præmiat, nec alios benemeritos,& quia plurima negligit,ne ſumptum faciat: Si
liberalior eſt,times ne profuſione nimia obliniet ærarium: Si crudelis, uereris ne in te tu
oſcꝙ ſæuiat: Si pius ægrefers,quia non ulciſcitur iniurias. Si audax,pericula reformidas:
Si uecors,hoſtibus inuides,qui ſibi ſemper inſultant: Si loquax,multiloquium eſſe non
abſcꝙ peccato cognoſces: Si tacitus,dicis quia nec amicos,nec ſeruitores uerbis ſcit reti
nere: Si uinolentus,accuſas ebrietatem: Si uino non utitur,quia parum ſit lætus grauа
ris: Si luxuriæ cultor eſt,doles,quia plurimis iniuriatur: Si fœminas fugit,dicis non eſſe
uirum: Si paucos ad ſe admittit,diſplicet tibi inter illos non eſſe: Si communis eſt omni
bus,iraſceris quod tam reliquis quã tibi ſit familiaris: Si omni ex parte bonus eſt, quod
monſtrum fuerit,cum tu ſis malus,doles,quia tuis uitijs non alludit. Aut ſi tu quoque
ſis bonus,quemadmodum eſt difficile, dolebis principi bono non arridere fortunam,
ſemperꝙ anxius eris ſuo ſtatui,ægrotabis cum eo,quoniam non tam filio ſuo pater affi
citur

A citur, quàm bono principi bonus seruus. Cui etsi fortuna fauerit nunc mutationem, nunc insidias times, nec dormies unquam, nec uigilabis in pace. Est insuper magna uirorum recreatio mentis secessus, cum se aliquis retrahit in solitarium locum ac uel meditatur, uel legit, uel scribit, totumq; se musis præbet, et nunc Platonem, nunc Aristotelem, nunc Tullium, nunc Vergilium, nunc alios doctores iam dudum mortuos, sed fama uiuentes & scriptis alloquitur. Sed hac uoluptate priuati sunt curiales qui semper in ocio sunt, in clamoribus, in tumultibus: si tibi nonnunquam particulam mẽtæ delegeris, in qua uel legas aliquid, uel scribas, mox aliquis instabit qui te uexet. Et si alij cessauerint, non aberit dispensator, qui prope te computum faciat, iraq; moueat, nusquam tibi angulus patebit quietus, in quo possis cum Scipione dicere: nunquam minus solus quàm cum solus. Oportet te priscis illis sanctisq; uiris carere, atque inter homines uiuere quos rectius bestias omni uirtute carentes appellaueris. Sunt qui dicunt filios suos idcirco principibus tradere, ut mores ediscant, fiantq; uirtute præstantes. Melius dicerent ad intelligendam malitiam turpitudinemq; discendam se filios transmisisse. Sunt enim in curijs uitiosissimi iuuenes, sermones inhonesti: ille luxuriam commendat, ille uoracitatem, nemo de uirtute se iactat, sed aut uirginem uiolasse, aut stuprasse nuptam, aut æmulum occidisse, aut rapina sese aliquid nactum gloriabi-
B tur, quæ scelera sic adolescentes imitantur atque imbibunt, ut nunquam postea dimittant. Nec te putes adolescentem pudicum, sobrium, uerecundum, & bene morigeratum apud principes inuenire: omnes huiusmodi sunt quales magistri: Verum est enim quod Terentius ait: ad peiorem plerunq; partem animum applicari, si quis ad eam rem magistrum fortitus sit improbum, sic natura iubet: uelocius & citius eos corrumpunt exempla mala cum animum magnis autoribus subeunt. Refero maximas Deo grates qui mihi iam uiro sequendi principes animum tradidit, cum iam à parentibus uirtutes aliquas sic acceperam, ut amplius amittere non possem: quod si aliud non est, hoc saltem habeo, quia nonnullas didici literas quarum essem omnino ignarus, si puericiam meam curia suscepisset. Est enim in curijs principum uitiosum literas nosse, & probri loco ducitur disertus. Est itaque magna literatorum molestia cum se contemni per omnia uiderint, & res maximas ab istis dirigi, ne dicam ego negligi, qui uix inter manus & pedes quot habent digitos norunt. Sed est etiam illiteratis sua turbatio cum uiros in curiam doctos, ac Latine loquentes uenisse uident, quos ipsi nequeunt intelligere. Quid præterea de conscientia tua dicam, quæ semper inquieta est, semperq; te mordet, cum tu te scias multis uitiorum illecebris inquinatum: nullum grauius supplicium, ut Seneca scribit, quàm conscientia. Hinc Iuuenalis, cum tamen hos tu euasisse putas, quos diri conscia facti Mens habet attonitos, & surdo uerbere cedit. Oc-
C cultum quotiens animo tortore flagellum, Pœnaq; tam uehemens, ac multo sæuior illis. Quos & cædicus grauis inuenit, & Rhadamantus: nocte dieq; suum gestare in pectore testem. Sed audi obsecro Ciceronem pro Sexto Roscio, cuius hæc, si bene memini, uerba sunt: sua quemq; fraus, & suus terror maxime uexat: suum quemq; scelus agitat, amentiaq; afficit, malæ cogitationes conscientiaq; animi terrent. Hæc sunt impijs assiduæ domesticæq; furiæ, quæ diesq; noctesq; pœnas parentum à conscelleratissimis filijs reputant. Quaq; te uertis, obloctiones de Rege, de consiliarijs, de te ipso fiunt, cum uel nimis subditi grauamur, uel hostes instant; dum curia in choreis est, aut in uenationibus occupata. Nullum inter res mundanas maius, munus est hominibus à Deo concessum, ut Cicero dicit, quàm amicitia. At hoc bono tam suaui, tam utili, tam necessario priuati sunt curiales, nam quia uitiosissimi fere sint omnes, nõ amicitia inter eos esse, sed factio quædam, & conspiratio potest. Inueniunt nonnulli industrij laborioſi curiales, at in his adumbrata, non expressa sunt signa uirtutum: Videntur quidem liberales, sed rapinam sequuntur. Si sunt casti: ambitiosos inuenies eos atque superbos. Si humiles, ebrij sunt & nebulones. In nullo uirtus est aliqua quem mille uitia non comitentur. Arduum est in hac hominum colluuie uirum amicitia dignum reperire: quod si quis inuentus fuerit bonus, uel Regi non placebit, uel ma

gnatibus,nec eius uti beneuolentia poteris: quia non licet in curijs habere commercium inter illos qui non sunt accepti: uidebisq; nonnunquam illos quos diligis, & qui tibi sanguine sunt coniuncti ad supplicium rapi: & quamuis difficile sit tacere,cum doleas,nec conqueri poteris,neque hiscere. Saepeq; cum illo conuersari cogeris, qui tibi,uel patrem, uel matrem occiderit. Si eius conditionis fueris,ut famulatum possis tenere, inueneris seruitores tuos ebrios,gulosos, rixosos, insolentes,immemores, negligentes,inertes, adulteros, homicidas. Si rursus tu alteri famuleris,dominum auarum, querulosum, inuidum, temulentum, loquacem reperies. Discurre per omnes curiæ status quàm contenti consiliarij sunt,suis consilijs non acquiescere principes. Quid asunt Cancellarij cum eorum literæ ad honorem Regis, & utilitatem scriptæ transire non possunt, nisi corruptæ & ex bono in malum mutatæ. Quid magistri curiæ & marescalli,dum obedientiam non inueniunt, qui magistri cameræ dum eorũ computa corripiuntur? quid Capellani dum in celebratione diuorum officiorum suspenditur,quid medici dum negligi sana, & nociua recipi cernunt? quid milites? quid cubicularij, quid tubicines, dum stipendia sibi negantur? quid coqui qui nil parare sine reprehensione possunt? nullus est cui non sint infinitæ molestiæ. Atq; ut breuiter dicam, per multas tribulationes intrant iusti in gloriam Dei: curiales uero cum multis cruciatibus acquirere sibi gehennam student. Nihil de clericis & religiosis dixerim, qui cum Ioseph pallium, cum Matthæo Thelonium, cum Ioanne Sindonem, & cum Samaritana cupiditatis hydriam iussi sunt relinquere. Taceo & illos qui necessario & inuiti sequuntur curiam, nam ut Cicero pro Sexto Roscio dicit, quod ego inuitus & necessario facio,nec diu,nec diligenter facere possum. Credo iam me promissioni meæ satisfeciſſe,quia stultos esse probaturum dixi,omnes qui aliam uitam habentes in qua possint se honeste traducere, curiarum molestias sequuntur. Quod cum ita sit relinquamus hoc pelagus inquietum,noscq; in aliam uitam redigamus. Namq; si pacem cupimus, si otium diligimus,si nobis uiuere uolumus, si salutem animæ quærimus, fugienda sunt nobis atria Regum & aulici tumultus, in quibus nec requies, nec bonarum artium exercitatio,nec uirtutis amor aliquis regnat,sed auaritia,tantum libido, crudelitas,crapula,inuidia,& ambitio dominatur,quibus uitijs,qui sit deditus nullo se poterit argumento tueri,quin apud uiros doctos,& malus esse conuincatur & stultus. Vale uir,nisi ex curialibus unus esses,meo iudicio prudens. Pridie Calend. Februarij. Anno salutis M. CCCCXLV. Ex Pruck.

Exponit quo pacto Episcopus Patauiensis Fredericum Cæsarem honorauit, Epist. CLXVII.

Aeneas Syluius Imperialis Secretarius, S. P. D. Ioanni Campisio

præstanti Philosopho & amico ueraci.

IVbet lex amicitiæ omnia inter amicos esse communia,siue modesta, siue iocũda quæ contigerunt. Te hæc Philosophia iam dudum,& à teneris,ut aiunt, unguiculis edocuit,ideo non agam hoc pluribus,sed ad rem ueniam. Magna mihi per hos dies oblata uoluptas est,ad cuius plenitudinem sola tui præsentia defuit,quæ mihi omne gaudium solidius reddidisset. Sed communicabo tibi literis quod uerbis nequeo,quamuis & calamus impotens est omnia referare,audi tamen & uoluptatis meæ portiunculam recipe. Fui nuper apud Viennam plurimum mœstus, quia Cæsarem nostrum res tum Ecclesiæ,tum imperij timebam negligere. Nam quod dictum & scriptum fuerat de cõuentu Nurenbergensi, uidebam quodammodo postergari. Sed aduenerunt mox regia mandata,quæ nos sequi Regem iubebant,quoniam is die Iouis IX. Iulij ex Noua ciuitate recesserat iter suum uersus Nurenbergam continuaturus. Letati omnes hoc nuntio sumus. Ego cum magnifico Cancellario Caspare tui amante Regiam Maiestatem biduò sum secutus. Post cum Rex oppidum suum quoddam extra uiam positum uisere uellet,nos Anasum perreximus, ubi olim ecclesia Metropolitica floruit Laureacensis dicta. Fuit enim Laureata urbs admodum insignis in ampla camporum planitie,

A nicie,& super flumen quod etiam Anasum uocitant. Sed postquam Attila Rex Hunorum urbem hanc deleuit, ubi arx erat, oppidum ex nomine fluminis restructum est. Sedes uero Metropolitica in Salzburgam translata. Hic una nocte consedimus. Postera die cum duo miliaria Teuthonica confecissemus, nemus supra collem transiuimus, castellum conspicimus ecclesiæ Patauiensis, quod alij Aporum planicierum montem appellant. Ibi prælatus insignis residebat Leonardus episcopus Patauiensis, qui suscepturus Regem illic obuiam uenerat: tu hominem nosti. Nam & hic Viennæ fuit cum tu Cardinalem sancti Angeli secutus, Regiam maiestatem, iam annus est, uisitasti: uir elegantis staturæ, blandi colloquij, ingenij prudentis ac liberalis, qui primum in Concilio regio locum tenet. Hic ubi ex alta specula Cancellarium uidit aduenientem, Marescallum suum obuiam destinauit, qui nos ad secretam uiam deduceret. In publicis autem diuersorijs præceptum erat, ne quid uobis uenundaretur, uel ad hominum uel equorum usum. Et quia dispensator Cancellarij præuenerat, iamq; popinam armauerat, omnia iussit eripi, nec unum ex familia nostra passus est extra arcem esse, sed equis etiam pabula ministrauit, quod ubertim triduo factum est. Venimus igitur ad eius conspectum, postquam hic diuina peregerat, non tam lætus Herculem suscepit Euander, aut Acestes Anchisen, quàm hic nostrum Cancellarium. Nam & illum & nos sin-

B gulos blando uultu & alacribus oculis ad se recepit, modestoq; risu quoslibet amplexabatur, ac dulcissimis uerbis consalutabat, & ut quilibet ualeret, percunctabatur: nec nos uti seruos, quod non erat impar, sed ut filios uel fratres pertractabat: nemo, crede mihi, est, Ioannes amantissime, quem unquam uiderim, tam benignus atq; humanus in suos hospites, tam magnificus in ædificijs, tam splendidus in conuiuijs, tam largus erga personas miserabiles, tam æquus in subditos, tam iustus in omnes, & quam iustum prælatum accepi. Hospitalitatem, magnificentiam, ac liberalitatem ego ipse sum contemplatus. Neque hic, sicut plerique, bona ecclesiæ inter necessarios partitur, aut in alios illaudabiles usus conuertit, sed elargitur pauperibus Christi quàmplurima. Nec princeps est his in partibus ante cuius ostium plures pascantur inopes. Taceo eleemosynas quas clanculum facit. Nam & comitibus & Baronibus nonnullis occulte subuenit, & is rota Fortunæ instabilis præcipitauit. Patet præterea domus eius præclaris semper hospitibus. Et licet ea resistentia quam tibi Albertus Austriæ dux fecit, qui postea Rex Vngariæ Bohemiæ ac Romanorum fuit, in octuaginta milibus aureorum suam ecclesiam damnificauit, hic tamen postea quàm pacẽ nactus est, in ædificijs tum castrorũ, tum ecclesiarum reparandis septem & uiginti milia florenorum expossuit. In redimendis autem censibus ac prædijs pignore datis, tria & uiginti milia. Vtinam tales prælatos Tridentina sortita fuisset ecclesia. Sed quid ego ista commemoro? sequar quod cœpi.

C Erat iam prandium opiparis epulis appositum: Ascẽdimus aulam, ibiq; iuxta fenestram quam leuis aura perflabat consedimus. Primus erat episcopus, secundus Cancellarius, tertius illustris, comes Ortenbergensis, quartus præpositus Frisingensis, uir & nobili loco natus, & iuris interpres: Sed nec mihi ultimus locus in tam sublimi mensa negatus est: Credo me alienigenam honorare uoluerunt. Nihil lautius illa quadra fuit, nec tam florẽtes epulas Metellus quæstor Hispaniæ dicitur habuisse: nec tam exquisita fercula Crispinus aut Apicius, & alij Romani uorabant. Postàquam abrogatis ciboriorum legibus, prisca seueritas luxu cessit maligno, mos Germanorum est pisces carnibus admiscere, nec felix putatur qui tantum carnibus uescitur. Suauissimi igitur fuerunt pisces appositi, quos tum Danubius propinquus, tum Trauna præterlabens administrabat. Nescio quem accipenserem laudant antiqui, quas ue murenas. Ego inter edendum sæpe recordatus sum eius quem Aristoteles dicit collum gruis optauisse, ut quàm maxima ciborum uoluptate perfrueretur. Inter carnes autem ardeam comedimus, turdos, altiles, orices, ceruum, aprum, leporem, omitto reliqua. Nec dum hæc legis, saliuam in labra deducas, mundatosq; dentes lactuca fatiges. Inter alias autem uoluptates iocundissimum erat seruatas per hyemem glacies in feruenti æstu mense apponi, uinaq; illis reddi frigidiora. Quid tibi de urbanitate, facetijs, miroq; dicendi lepore hu-

ius prælati ſatis potuerim dicere? Sunt nonnulli qui hoſpites quaſi uerecundia coacti uo D
citant, omnemq; morſum dinumerant, ac cum agnum lacerari dentibus cernunt, non
minus triſtantur, quàm ſi propria membra mandarentur. At hic præſul tunc dolebat,
tunc increpabat hoſpites cum ceſſare uidebat, nec quod edilia ponerentur, ſed quod
non eſa fuiſſent querebatur. Quod ſi, ut dicimus, nobilitat multum frons generoſa da-
pes, quid tunc dicemus cum lautæ menſæ copioſiſq; apparatibus & uultus læti, & uer-
ba gratiſsima adiunguntur: Poſtquam uero exempta fames epulis mẽſæq; remotæ ſunt,
ducit nos Pontifex per caſtrum, locaq; ſingula monſtrat, ſitum oſtendit, & quicquid eſt
laudabile in aperto facit. Præbe aures paululum, locum tibi deſcribã, ut cum legeris ex-
hilarari etiam poſsis. Caſtellum hoc in ea terra eſt, quæ inter Bauariam & Auſtriam iacet
Marchionatus Anaſi.. Quidam uolunt hanc eſſe portionem Auſtriæ, poſtquam ibi
ducatus erectus eſt. Sedet autem caſtellum in rupe Tramiæ cui ab Oriente Auſtria, &
ab Occidente Bauaria: Boreã ſibi Bohemia præbet, Auſtrum Syria. Trauna fluuius eſt
miræ perſpicuitatis, qui ex Alpibus Syriæ præcipitatus quoſdã lacus efficit: Exinde per
quinquaginta milia paſſuum diſcurrens, planiciemq; per amœnam ſecans, non lõge ab
hoc caſtello fertur in Iſtrum. Habet hic amnis miri ſaporis piſces, nec ſcio an alius fera-
tior ſit. Scripſi iam tibi curſum eius, qui admodum breuis eſt: Ius in eo piſcandi multo-
rum eſt Patauienſis eccleſia x ii habet piſcatores, quorũ quilibet tres miniſtros ſecum B
ducit: Dux Auſtriæ quatuor: Comes de Schaumberg totidem: Dominus Vualſe præ-
poſitus ſancti Floriani, Domini de Trauna & de Lichtenſtein totidem, qui pro libitu
ſuo piſcantur ac familias ſuas nutriunt. Præter hos tamen qui in horum manus piſces
aduenium, ad teloneum huius oppidi quadraginta piſcium modij quotannis dicuntur
ex his qui ad menſuram uenundantur. Nam grandiuſculi numeratim uenduntur. Mo-
dius autem permagna menſura eſt, & ultra quàm reputes capax. Quid plura? Nuſquã
terram aut arenam iuxta hoc flumen effodies, quin aqua intercreſcente mox piſces in-
uenias. Hoc, quemadmodum uides, ad ornamentum caſtelli lociq; uoluptatem pluri-
mum conducit. Sed adhibe amplius te mihi totumq; intuere melius. Mihi ſi caſtrum alt
quid detur inhabitandum, ubi ad recreationem uiuere uelim, hoc potiſsimum placeret.
Quid enim eſt ad plenam lætitiam neceſſarium quod hic deſideraretur. Fateor non eſſe
hic uineta, ſeu oliueta, non ficus, non cedros, non poma punica, & alia quædam quæ a-
pud Italos habentur cõplurima. Sed uina hic ex Auſtria quã gratiſsima perferũtur ami
ca naturæ, guſtuiq; ſuauia, quæ nos in prandio affatim bibimus. Nec ex Atheſi deſunt,
aut ex Tergeſto: qa ubi pecunia eſt, illuc & uina uehũtur. Quod ſi deſunt racemi, & cũ
ficubus melones, ſunt pira & poma admodũ guſtui ſapida, ſunt ceruſa multimodi gene
ris. Eſt aër ſaluberrimus: Ventulus ſuauis. Si nudus inceſſeris, ſi os aperueris, ſi uentrẽ o-
ſtenderis, & quãtumuis flantis auræ perceperis, nihil exinde læderis. Cũ æſtus eſt quan F
tũuis alibi maximus, ſemper in caſtro flatus reſpirat amœnus. Proſpectus illinc ad nouẽ
decem'ue Theutonica miliaria protenditur. Vidẽtur mõtes, nemora, fluuij, cãpi, colles
culti, uireta iocũda. Hinc Trauna currit, illic Iſter prolabitur. Prata quãplurima ridẽtia,
cum tempus fert, circunſpiciuntur. Pomeria circa caſtella tria ſunt: duo altiſsimis com-
munita foueis, nec actibus omnino nuda, ubi ſtationes habentur umbracula contra ſo-
lem aptiſsima. Si piſcari uelis, aquæ in oculis ſunt. Si aucupari, ſæpes quàmplurimæ aui-
culis refertæ circunſtant. Si tibi uenatio placet, uix ad mille paſſus ſyluæ diſtant, quarum
uis ferarũ genere plenæ. Eſt in colle proximo nemus umbroſum altiſsimis quercubus
ſeptum, quod fouea ſæpiq; cingit in modum porcij ſeu leporarij, ubi quàmplurimæ
feræ concluſæ ſunt. Illic etiam niſi ſunt quàmplures, quos in arboribus humana dili-
gentia ad hordeorum uſum cuſtodit, quæ ibi porrectis cibis nutriuntur. In plani-
cie feraces ſunt agri, tantum frumentum ſiliginiſq; reddentes, ut ex eo quod ſuper-
eſt caſtro munito, facile poſsit uinum comparari. Hæ foris ſunt. Nunc arcem ipſam
interius conſpice. Eſt, ut dixi, ſuper alta rupe conſtructum caſtellum ex tribus partibus
ex planicie ſurſum erectum ac ſua natura defenſum. Pars quarta duplicem habet foue-
am, pontemq; duplicem. Profunditas fouearum altiſsima eſt. In hac parte turris eſt

in cœlum

A in cœlum tendens undique propugnaculis communita. In cuius summitate custos resi-
der, qui cornu tuba perpetuè clamitat. Interdum & rusticam musam exagitat. Murus
castelli undique duplex est, & in plerisque locis triplex. In medio uero platea est ar-
cularis: Ibique fons amœnissimus scaturit, ac per fistulas æreas bis sex aquam propinat.
Fontis ambitus marmoreus est. Inter columnas medium est tabernaculum quod de-
super eminet æreum, mirifice structum, ut Helchanoris opus dijudices, aut Polycleti cu
ius fabrica trecentis & mille aureis empta est, septem circum proceræ ac frondosæ ulmi
tenduntur in cœlum, quæ umbram gratissimam reddunt. Cœna dum æstus est in can-
cellis, apud hunc fontem paratur. Pisces ex fluminibus in fonte tanquam in uiuario
reseruantur, ac dum sedes in prandio, capi pisces & in coquinam deferri cernis, quos è
uestigio coctos manducas. Est & alius fons lapideus dulces & perlucidas aquas effun-
dens. Tertius in coquina est, cuius cannulæ limphas in quaslibet ollas igni admotas
inferunt. Est præterea huius castri mirum priuilegium siue consuetudo: ruricolæ qui
circumhabitant obnoxij sunt quæuis necessaria ad usum castri præbere, exceptis his
quæ maiorum habentur sumptum: dant caseum, butyrum, lac, lignum et fœnum ad cloa
cas opportunum: gratis mundant domum, ligna scindunt, discos mensarum exhibent,
scutellas & cacabos lauant. Post hæc Capellam uidimus ad diuinum cultum perorna-
B tam, ubi tres aræ consecratæ sunt in ambitu superiori, post aulam maiorem habita-
tio Regi parata erat, ubi hæc loca notaui: stuba unà tapetibus ornata & attrebatensibus
pannis: camera perampla, ubi & lectus aureis ornamentis & apparatu regio relucebat.
Ex qua & feneſtræ quædam in capellam præbebant intuituitum: erat & studiolum
perpulchrum. Rursusq; alia camera propinqua post habitaculum extra murum ca-
stri pontibus sustentatum, undique patulum in occiduum & septentrionem, meridia-
numq; solē respiciens ubi semper aura suauis respirat cum alibi feruidus æstus sentitur.
Exinde aditus per pontes in alteram fertur cameram, quæ extra murum trabibus susten
tata est, & oriētem arctoum & occiduum solem intuetur, quam Marescallus regius in
habitat. Secundum locum dux Sigismundus obtinuit qui & aulam & stubam, & thala-
mum in minori cultu quàm Rex habuit. Ipse sibi Pontifex Cancellarium seruauit, ubi
rursus alia mansio suis membris ad usum principis erat ornata Cancellario, perpulchrū
thalamum in alta turri & sub eo Vultero Regis consiliario, locum castri qui respicit
orientem meridianumq; solem, præfectus arcis cum coniuge ac nonnullis nobilibus
dominabus occupauit. Nam & ibi mansiones quàm plures fuere tum amplæ tum de-
coræ, cellaria sub castro perampla, et stabula multa. Inter castellum et flumen Traunam
uilla quædam fuit aperta, quàm hic Pontifex breui tempore cinxit & ad incolentiū
tutelam armauit, atque his in locis Romanorum Regem & Sigismundum Austriæ
C ducem suscepit, honorauit, pauit, atque omnem equitatum peditatumq; recreauit. Ne-
que contentus his sumptibus rursus cum rex Linchiam perrexisset, cum Cancellario
uiam præripuit, ac Patauiæ apud Regiam Maiestatem mansit. Est autem Patauia præ-
clara diuesq; ciuitas inter Danubium Euumq; sita, quam prisci Cæsares eccleſiæ tradi-
derunt. Danubius ex montibus Sueuiæ uenit, unus ex alpibus quæ Germaniam ab
Italia disterminant: atque hoc in loco mixtus Danubio nomen amittit: urbis ipsa in lon
gum tenditur, nec magno negotio formam insulæ susciperet, si quis ab Euo foueam in
Danubium duceret. Nec uni quingenti passus sunt ex una in alteram aquā. Super uno
pons est ligneus qui sexdecim habet arcus, & ciuitatis partem quæ trans flumen est ciui
tati maiori coniungit. Est & alius pons super Danubium, per quem uia est ad montes
qui Bohemiam respiciunt: post hos mōtes fluuius alius niger admodum perlabitur, qui
ex Bohemia ueniens, oppidulū Iudæorū et tertiā Patauiæ partē diuidens, sub castro pro
sulis Danubio quasi ex opposito uno se immiscet. Itaq; tria flumina uno in loco cōiun-
guntur. Ac propterea locū istū quidā uerbo Italico passim hoc est transitū uocitāt. Nā
& per hūc locū merces Italiæ in Bohemiā ferebātur, et superiores Theutonici Austriā
uel Vngariā petebāt sicut & hodie fieri uidemus: in medio urbis tēplū est diui Stepha-
ni primi martyris huius episcopatus Patroni, egregiè ceptū sed nōdū perfectū: chorus hic

admodum pulcher ædificatur, sed quia parce nimis tum ciuitas tum capitulum ad fabri- D
cam conferebant, Leonardus episcopus magnam pecuniam ad hoc opus dedit. Adeo-
que iam celeriter ædificatur, ut quadriennio puterur ex integro perfici posse. Apud
hoc templum ædes episcopi sunt ad eam partem quæ respicit unum tum capacissime
tum splendidissime. In quibus Fridericum Cæsarem ac Sigismundum ducem aptissi-
me collocauit: Esset iam admodum longa epistola si tibi omnes ædium partes uellem de
scribere, si uel Capellæ reliquias sanctas uel aureos pânos quibus undique muri uestiti
erant, ostendere contenderem. Nescio quis princeps non se his ædibus egregie habita-
re putaret: ego & Regibus & Cæsaribus atque ipsis ecclesiæ Romanæ summis pastori
bus commendatissima uel conuenientissima hæc palacia iudicauerim: nisi quis forsitan
Hussitarum more nimium sumptuosa hæc sacerdotibus existimauerit: Sed nec hæc so-
lum habitacula Regibus digna sunt: trans Danubium duæ quoque sunt arces episcopi,
altera in summo montis cacumine, altera in radicibus apud aquas ubi Danubius & ni-
ger Bohemiæ fluuius, qui etiam fert uniones, coniunguntur: Est ad sublimiorem arcem
grandis ascensus atque difficilis quæ tantum ex uno angulo potest oppugnari. Sed
tot ibi munitiones additæ sunt, tam murorum quàm fouearum, ut expugnari posse nul-
la ui hominũ uideatur: Ibi & aulæ sunt & cameræ splẽdidissime quas qui uiderit nec or-
natius aliquid nec munitius usquàm esse putauerit. At ubi descenderis in arcem quæ E
infra iacet, ornatum maiorem uidebis: testudinatas cameras & aulas quàm plures: lec-
tos ad regium cultum stratos. Mirari ergo potius quàm commendare potui. Sunt
meo iudicio Theutonici mirabiles Mathematici, omnesq; gentes in architectura su-
perant. At hic episcopus præcipuus est siue suapte natura in hoc inclinatus, siue pe-
ritissimis magistris edoctus. Vidi ego quàm plurimas arces tum apud alias gentes:
sed & illæ uel ad bellum sustinendum constructæ, uel ad uoluptatem paratæ fuerunt.
Has uero Leonardus episcopus ad utramque rem miro artificio coaptauit, ita ut nec
ad iocunditatem nec ad tutelam ulterius quicquam desiderent, quæ omnia Cancella-
rio & mihi ostensa fuerunt dum Patauiæ Regem operiremur. Venit autem Rex die
Lunæ, cum Sigismundo duce x i i. Kalendis Iulias, triduoq; mansit, quem Patauiensis,
episcopus cum omni familia tam copiose quàm splendide pauit: nec aliquem uel princi-
pem uel priuatum hominem qui curiam sequeretur passus est Patauiæ obulum expo-
nere, cunctis ipse sumptus quàm liberalissime præbuit. Sed qui fuerunt qui uerecundia
ducti, nollent fercula petere illis usque in domum ubertim edilia mittebantur & uina,
nec potuit aliquis cibũ mordere qui non ex Episcopi coquina uenisset. Cum Rex mo-
neret Episcopum ne tantis se sumptibus oneraret, tace, inquit, Rex nolo cum ex hac ui
ta migrauero, patronus meus me arguat Stephanus, qui scit hæc bona sibi per tuos ante
cessores elargita, digneq; tibi ex illis honorem impendi. Ministri præterea esculenta & E
poculenta, equorumq; pabula tam uoluntariæ exhibebant, ut tunc se quàm maxime lu-
crari putarent, cum effusius dispensarent. Ego mi Ioannes non potui dum ista cerne-
rem non lætari. Videbar uidere priscos illos & admirabiles uiros quos tantopere com-
mendat antiquitas: sicut de Seneca scribitur Pisoneq; Gneo & Cocta, quibus & titu-
lis & fascibus maior fuit donandi gloria. Fortunet Deus hunc præsulem, uitamq; cor-
nicis præbeat, & annos Nestoris: sapientiam autem eam sibi usque in finem uitæ præ-
stet, quam modo habet. Nam etsi multos sub se populos tenet & castella ultra triginta
possidet, & diocœsim ad trecenta milia passuum extensam à Ratispona prope usque in
Possonium quod est Vngariæ oppidum regnat, tanta eius tamen est prudentia singula
risq; uirtus, ut nihil dubium sit sub eius gubernatione præstantissimam hanc eccle-
siam tam in spiritualibus quàm in temporalib. prosperari. Vale Campisi optime, & huius
clarissimi uiri laudes reuerendissimo domino tuo, meoq; Cardinali Tarentino & cæte-
ris Romanæ curiæ senatoribus expone, quamuis Tarentinus ipse prælatum hunc &
noscat & amet. Ex Patauia x. Kalendis Iulias, Anno

M. CCCCXLIIII.

Consilig

A *Consulit quæ sunt agenda in causa Frisingensis ecclesiæ.* *Epist.* CLXVIII.

Æneas Sylvius Caspari Schlick Cancellario imperiali, S. P. D.

PAuci admodum sunt dies quibus per Casparem sacerdotem nuntium tuum de singulis quoad potui plene scripsi, nec rem Frisingensem aut aliã scripturã dignã prætermisi. Volui namque potius scriptis omnibus longitudine tædiosus, quàm præter missis quibusdam breuitate odiosus esse. Sed aduenit mox germanus tuus Henricus Frisingensis electus, & cum eo simul reuersus Nieperg. Ipse autem electus idcirco huc profectus est, quia literis tuis instructus erat, ut pro oppidorum possessione instaret. Nam & tu Regi ad eam rem scripseras, sed erat adhuc nescius eorum quæ gesta erant: nondum enim literæ meæ ad eum peruenerant quas sibi super his scripseram. Retuli autem ei seriem rerum, & regis responsum mihi datum & sibi scriptũ, quo præcepto agnouit electus se frustra profectum huc. Accessit tamen Nieperg tanquam singularem amicum, quo cum in uia sæpe contulerat de negotio: narrauit sibi quæ in causa essent acta conciliumq; petijt. Is dixit se uelle Regem alloqui & cuius mentis esset, perscrutari, an mutari sententia posset. Accessitq; illũ heri cum iam nox ruisset cœlo, petijtq; utrum in re Frisingensi uellet aliquid agere cum frater Cancellarij adesset. Rex autem iussit mox electum accersiri: quo ueniente surrexit ex cubili & nonnullis passibus obuiam processit: Tum electus dixit se huc uenisse regraciaturum Maiestati Regiæ ex cuius munere promotus esset: supplicaturumq; ut possessio daretur in plenitudinẽ gratiæ, & ad hoc se monitum tuis literis inquit. Rex uero habito concilio dixit se iam tibi in hac re rescripsisse teq; uocasse, & postquam reuerteris rem hanc absoluendam. Gratias pro responso electus egit, subiunxitq; se scire nonnullos uenturos esse etiam uiros magnos qui partem alteram promouerent. Ideoq; se supplicem petere nequid in eius præiudicium illis responderetur. Ad hæc dictum est Regiam Maiestatem Cancellarium expectare, nec se uelle in eius absentia aut illo inscio de hac re ad cuiusuis instantiam aliquid agere. Dixeruntq; consiliarij, Henrice licet scriptum sit Cancellario ut ueniat, tu tamen sibi rescribito & mittito proprium nuntium omninoq; ipsum adhorteris ut quàm festinanter ueniat, tum pro rebus huius ecclesiæ Frisingẽsis, tum pro negotijs reB gis in quibus sua præsentia est necessaria. Nam multi casus possunt accidere qui primum nuntium impedirent. Annuit Henricus, mihiq; dixit bonum esse ut lator præsentium Anderlinus huic se itinere accingeret, quod mihi quoque ex usu uisum est admodum necessarium, quia nescio quam diligentiam habebunt collegæ tui ad mittendum literas. Dum hæc agerentur, uenit ex Romana curia Osiliensis episcopus Prutenus quem nosti, per hunc putabat Henricus bullas suæ promissionis transmissas sicut Ioannes Colner sibi antea scripserat. Accessimus ergo diuersorium eius, percontati sumus an bullas afferret. Is retulit se fuisse ordinatum ut ipse afferret, sed cum expeditio eius longior uideretur, placuisse Romano Pontifici ut tabellarius suus GuiC do nomine ad te illas deferret: qui cum quindecim diebus eum præcessisset, miratus est non esse nobis traditas bullas, deditq; Henrico literas sibi & tibi directas ex Roma Bononiaq; transmissas. Quibus apertis cognouimus uerbum eius uerum fuisse, sicut & tu ex ipsis literis agnosces. Nam ipsas tibi cum præsentibus destinamus. Non uero opinamur bullas easdem ad te uel dominum Ioannem Carnaial conuolasse. Nam Guido ille ut accepimus ad apostolicos nuntios literas habuit. Quod si sic non est aut Venetijs sunt apud mercatores, aut Guido corruptus aduersarijs eas uendidit, uel sinistri aliud accidit. Tuum est percunctari diligenter, nam maxime expedit has literas haberi in quibus fundatur ius. Nec putat Henricus Australes moueri posse ut castra tradant, nisi ostendantur bullæ. Ideo curet tua Magnificentia, eas omnino: secum afferre, si apud Nurenbergam inueniri possunt: alioquin opus erit iterum eas ex curia suscipere. Nunc autem ne mireris quod nuntium proprium destinamus, causas subiungemus. Nam prima est quod Rex sic desiderauit & cõsiliarij persuaserũt. Secunda est, quia uidemus Regi necessariũ esse reditũ tuũ in multis arduis negotijs, qui egreferet sibi tede esse cũ op⁹ est. Exinde q uult principis gratiã, is in aduersis seruiat. Nã

in

in ſecundis plures inueniuntur ſeruitores quàm ſit neceſſe. Poſt hæc uidemus inſtare periculum in eccleſia Friſingenſis, niſi ueneris cito. Quod ſi ueneris bene omnia dirigi poſſe confidimus, nã et Rex bene affectus eſt & Niperg adiutor. Magiſter autem curiæ ſcripſit in fauorẽ tuũ, & ſicut ſæpe dicitur præſentia recipit, abſentia perdit. Vlterius ſcimus dominũ Treuerenſem uenturũ, qui cum ſit alter homo quã ſolebat, nec multũ tibi afficiatur, timemus ne quid in hac re, ſicut pro certo intelleximus, aggrediatur, et in alijs quoq; poſsit tibi obeſſe. Scis quid uelimus dicere, & quæ aliàs tentata ſunt. Dominus etiam alius uocatus eſt, ut noſti, per alias literas quas neutralitatis amator & Bauarorum fautor non ſuadebit tibi dari poſſeſsionem. Dicet periculum eſſe, & quod non poterit publice, clam tractabit: niſi forteſſe per te ſit Nurẽbergæ perſuaſus. Accedit ad hæc alius tibi notus, qui & ipſe clanculum electo ſuo fauet, & quamuis nunc abſit, cito tamẽ reuertetur: nam in prouinciam non patuit ſibi & ſuis collegis acceſſus. Itaq; omnibus his ex cauſis duximus mittendum eſſe nuntium ut ſi aliæ literæ negligantur, hæ ſaltem te comperiant, teq; ad ueniendum inducant, quia nullatenus ſuperſidendum eſt. Intuere aliud quod ingerit ad ſcribendum. Allocutus eſt Henricus quendam regium conſiliarium, qui ſe oſtendit ſibi affectum. Sed quantũ ex eius dictis comprehendimus, is magno impedimento fuit ad poſſeſsionem habendam. Inquit enim nullatenus ſe regi conſulturum poſſeſsionem dare, qui partialis uideretur, ſed ſuadere uellet ut omnes cuſtodirentur introitus huius eccleſiæ, & exinde clam ſubueniretur Henrico ad litem ducendã, donec per iuſtitiã terminaretur cauſa. Sed conſiliũ quã pernicioſum ſit cernis: quaſi honeſtius ſit principi ſeculari bona eccleſiarũ abſq; ullo titulo detinere, quã ius habenti concedere. Sed nõ uidet oculatus homo quantũ dedecus rei reſultaret, & quantũ infamiæ, & ut per hunc modũ magis ſe odioſum Bauaris redderet, qui ſe hoſtem faceret, & quantis moleſtijs ſe ſubijceret. Nã caſtri tenens nũc per conciliũ, nũc per electũ, nunc per principes rogaretur reſtituere, & interim quoq; bona eccleſiæ diſsiparẽtur. Sed addidit homo conſiliũ magis inſulſum. Ait enim ſi caſtra in manu ſint Regis, pro quacũq; parte declaratio fiet, impetraturũ Regem ut Henrico eccleſia conferatur. Qua re neſcio an aliqua dici ſtultior poſsit, nam hoc manifeſtum eſt in contrariũ agere. Solet enim, quando fiũt declarationes obedientiarũ, illis cõſuli qui ſunt in poſſeſsione. Et cũ aduerſarius iam corpus eccleſiæ & diocœſis in poſſeſsione habeat, Henricus uero nihil, quis dubitat meliorem futurã partis aduerſæ cõditionem cum iura ſemper poſſeſsionib. faueãt. Voluit inſuper ille cõparationẽ facere huius eccleſiæ ad Patauien. propter quã Albertus multas expenſas ſubiuit, & tandẽ ſuccubuit. Sed non aduertit uir meo iudicio nõ imprudẽs & ſuo ualde ſapiens, ibi Albertũ ei fauiſſe, qui nullum ius habuit, & ſe Papæ oppoſuiſſe. Nunc Rex habentem ius tuetur, et Papã ſecum habet concurrentẽ. Poſt hoc intelligo quoſdã eſſe qui tractare concordiã uellent, ut cederet Henricus parti aduerſæ cũ aliquibus emolumentis, & ſpe alterius eccleſiæ, quod tã decet te facere quã famã & nomẽ perdere. Nã cũ grato animo erga te fuerit Eugenius ac domũ tuã hac prouiſione decorauerit, et præter omnẽ conſuetudinẽ bullas abſq; obligatione miſerit, quod tamẽ dicere poterit, ſi eius gratia relicta, cum eius hoſte duriſsimo recõcilieris. Plus hinc ignominiæ redũdaret quã ex prouiſione receptũ ſit honoris. Hæc nõ attingo profundius, quia melius me noſti: & cũ hic eris latius hæc agitabimus. Poſt hæc mittit tibi Henricus procuratoriũ ad reſignãdum præbẽdam ſuã Ratiſponenſem. Itaq; rogat ut quando illac redeundo tranſis, capitulum accedas, rogesq; ut aliũ germanum tuũ eligat in canonicũ, et liberans Henricum abſolutione ſtatutorum quieſcere uelit ut ſolum Franciſci nomine detur pecunia, quod exiſtimat per te nõ ægre impetrari poſſe qui apud eos dilectioni es et reuerentiæ. De uia uero per quã tibi Rex cõueniendus ſit, nõ poſſumus aliquid certi ſcribere, ſed nobis expedientius uidetur Viennam ut proficiſcaris ad Regem. De nouitatibus ſcripſi in alijs literis omnia. Poſt illa uenerunt ex finibus Vngariæ Regis Poloniæ & domini Cardinalis epiſtolæ magnas & felices nouitates referentes: ſed aliud Rex, aliud Cardinalis ſcribit: plus ille, hic caſtius. Exemplum earum tibi cum his mitto. De Italia nihil eſt plus noui, niſi qd̃ refert Oſilien. cõuentũ habendũ eſſe inter omnes principes, & comitates Italiæ

A lix Papa & Aragonum Rege inter futuris: sed nondum est de loco conuentum. Id si fiat non parui momenti erit. Nos illis de rebus nihil olfacimus. Vale feliciter & reuertere absq; mora, uiarum discrimina, ut nosti, astute cauendo. Suadet Niperg ut omnino ueni as cito, si tuum honorẽ & exaltationem optas. Henricus hodie Viennâ uersus pergens à nobis est abiturus. Ex sancto Vito, die v. Ianuarij, Anno domini M. CCCCXLIII.

De coemendis Politicis & aliquid de Petro Noxetano, *Epist.* CLXIX.

Ioannes Campisius Aeneæ Syluio imperiali Secretario, S. P. D.

LIteras dedisti pridie Idus Octobris ex Vienna ad me perferendas, ego illas Romæ Idibus Nouembris Ioanne nostro Tolner restituente accepi: habeo gratias humanitati tuæ de tua erga me beneuolentia, qui uti saluti meæ timuisti istinc patriam & meos repetẽtis, ita & sospitati meæ gratulatus es, cum primum ex meis ad te literis accepisti: Senas me sospitem scias aduenisse: res meas fuisse itineri commissas, quod non nisi tua diligẽtia & Matthæi nostri opera peractum æstimo, imò certum mihi persuadeo, me cogit ut ingentes tibi & illi gratias & quantas ex animo possum agam: etsi ex Venetijs nondum de illis quicquã senserim. Scripsisti me parce res tuas apud Insubres attigisse in quo nõnihil accusaris à te uideor: scripsi causas cur Mediolanum non accesserim: quippe qui sciui Gumfortum apud Romanam curiam cum Euglino abesse, & item cũ Na-
B uariam non ierim, ratio apud me fuit, & consilium non condemnandũ si mihi credis, me excusatum habebis, si minus, doleo te ex mea, quam mihi ascribis, negligentia molestiam ullã accepisse. Tuæ tamẽ humanitatis fuerit et nostræ inter nos ueteris beneuolentiæ et familiaritatis ueniã mihi concedere, etiã si minus, uti uis, in re tua ociosus fui. Desiderium tuum & Politica. Aristotelis conuersa quãprimum in tanta locorũ distantia licuerit, assequaris curabo ipsa alia aut alia uia, ut iubes explere: nec me pecuniæ timor afficiet. Vtinam non me magis mea (quæ tibi utinam soli nota esset) non me magis inquam solicitaret aut afficeret egestas: A qua tamen, si me summi Pontificis dicta & heri mei amor & gratia non fallũt, magna ex parte leuari puto. Et forasis ipse de hoc aliquid ex me senties, priusquã hæ literæ hic ad me ascendant. Sed ad rem nostrã uenio: Credidi bene & quod amici & mei officij esset facere, si te prius de precio libri admonerẽ, ut & ipse diligentiam meã in perquirendo libro agnosceres, et ego constantis animi tui liberalitatẽ cernerem. Siquidem istius modi librũ qui meus fuisset habuissem, iamdudũ dono ad te mittere curassem. Proinde ne credideris uoluisse me aut uelle in eo quod mihi tecum sit negotio indemnitati meæ consulere. Sed quod ais, si minori precio, quã scripseris haberi nequit, libet id auri cõferre, minus te quã uoluissem liberalem ostendis: nã uerbis illis admoneor librũ illum quanti minoris emã, quod argumentũ est animi paulo plus ad nummos quã oporteat affecti: ego uero, ut scias q̃ libere in re tua pro usu nostræ familiaritatis agere possum, curabo pro uirib. & ingenio meo ut librũ quã optimum, ita tamen ut
C me nõ imprudentem emptorẽ iudicare possis. Tolner noster ita mihi notus est, ut nota magis nulli domus sit sua: & iam cũ eo ea de re locutus sum libro reperto & empto consilium capiemus, et quod melius utsum fuerit ut desiderio tuo satisfiat sequemur. De Petro Noxetano nostro, nisi me fallat memoria, scripsi ad te aliquid posterioribus quas nõ dum acceperas, quasq; nunc per Mathiam Campsorem accepisse debuisti, qui ad reuerendum dominũ meum legatũ iam diu reuersus est. Quod si nihil scripsi, simile certe, ut scribis, monstri est: nisi forte debilitas oculorũ meorũ id effecerit. Noxetanus noster optime ualet, indies ditior & tamẽ uir melior & magis amicitiæ cultor euadens. Heri mortẽ, quã certe humane & grauiter tulit, fert sapienter. Solus uiuit ut idẽ corpore & animo liber. Aedes conductas nõ superbas, sed liberales habet: pueros quoq; & equos quib. eũ Romæ uti necesse est. Quid aũt officij gerat me rogas, imò quid officiorũ rogare oportuit. Et scriptor apostolicus est & abbreuiator: est lector contradictarum: causas nõnurquam solicitat. Vnde lucra ex his omnibus capit. Est præterea in amicos liberalis, & ocioſus, & adeo officiosus, ut inde me conscio, plura iam damna & incommoda receperit, quæ tamen idem nihilipendit. In te uero, me teste, eo perseuerat animo quo semper fuit, fortunis tuisq; honoribus tam lætus quàm dici à me non potest. Sæpe de te

est

est inter nos amicus sermo, sæpe te præsentem & consiliorum nostrorum participem fieri optamus, sæpe dum à laboribus laxare iuuat animos, quantum inter nostras occupationes licet, fiunt nobis ob tuam absentiam quam continuo recolimus, iocunda solacia. Quod ad te nihil scripserit, tuis epistolis, ut scribis, prouocatus, miror admodū, & apud eum maximam de hoc querelam proponam, etsi forte in nostra taciturnitatis lege confidit. Deinde aduerti quæ grauitas de generoso animo: scripsisti qualis fuit Alexandri tui exitus. Item quæ de Hanibale quoq; breuiter, scite tamen ad te dicta sunt. Vale feliciter, & tibi felicem ac cornicis uitam (qualem Theophrastus moriens & naturam accusans, optauit, quæ hominibus tam breuem dedisset) tribuat omnipotens Deus. Post hæc Noxetanus noster cū apud fratrē Petrum querelam, quā dixi ex me propositā audisset, multa hilaritate fusus à risu uix finem faciens ac uerba tua iterū atq; iterum relegens (ostendi enim illi tuas ad me literas) excusatū apud me fecit, scripturūq; omnino ad te pollicitus est, confessus palam binas duntaxat ex te literas accepisse. Vegius tuis prosperis rebus exultans, saluum te ex animo iubet. Idem facit et Iacobus Caluus uenerabilis uir Centesius & canonicus Senensis homo, quo natura neque meliorem genuit, neque suauiorem: in cuius pectus animam credo prosiluisse meam, & ita, ut Aristophanes poēta ait, ex duobus corporibus unam factam esse inter nos animam: Is inquam, salutes tot tibi mittit (placet enim mihi sic apud te loqui) quot sunt auis in corpore plumæ. Hæc ad te scripsi, modo rebus sic exigentibus, & ut tibi parerem qui iussisti ne legē taciturnitatis nostræ seruarem, & quantum licuerit scribam ad te crebrius, eo tamen pacto ut lex ipsa taciturnitatis firma maneat, quæ est ut liceat nobis adinuicem non scribere. Vale iterum & me sine fine, quod etiam atque etiam rogo atque obsecro, commendatum fac magnifico Caspari in eiusq; amore & gratia perpetua conserua. Romæ Idibus Nouembris, Anno domini M. CCCCXLIII.

Dubitat an uxorem ducat cum sit inopr. *Epist.* CLXX.

Petrus Noxetanus scriptor apostolicus, Aeneæ Syluio Poētæ & *amantissimo fratri*, S. P. D.

COgnoui ex literis quas æstate decursa per Nicolaum Castellanum ad me dedisti, et item ex his quas noster Campisius ex te nuper recepit, admiratum te fore quod te cum diu tacuerim, idq; propterea factum putare uideris, quia uir magnus & diues euaserim, sic enim scribis: ego uero irrideri scriptis huiusmodi mererer, nisi tuus erga me singularis amor mihi foret exploratissimus, nam pro tua in me beneuolentia & charitate maxima, quicquid ad me scribis in bonā recipio partem, sit tamen, ut tibi persuasum est, uir magnus & diues essem, non solum literis sed donis quoque te semper uisitarem, nec quenquam spernerem, & præsertim quem plurimi facio, atq; ut meipsum colo, amo & obseruo: sed quia conditio mea tam tenuis est ut nec amicis nec mihi prodesse ualeā, taceo nec amicorum aures obtundere audeo, nil præter uerba offerre ualens. Dum uixit Cardinalis sanctæ crucis, cuius memoria nunquā ex me delebitur, spes erat mihi nō mediocris, quæ tota cum illo cecidit, scriptoriā, sicut nosti, & item officium contradictarum, pecunijs emi, quarum pars amicorum fuit mutuo mihi concessa, & eam cum iam restituissem & sperarē aliquid ex his officijs cummulare, ecce infelix & inopinatus cardinalis obitus, quo humi prostratus sum: oportet namq; propriis sumptibus me uiuere, & ex sudore manuum mearum: & per Deum immortalem Aenea mi suauissime, hodierna lucra uix alimoniam præbent. Nosti fluctuationes curiæ. Si pacata foret ecclesia, & integram dominus noster haberet obedientiam: uiuere ex his officijs possem, scribēs tamen ab ortu ad solis occasum tanquā copista. Incumbunt præterea multa onera, quæ non omnes norunt. Pater adhuc uiuit grādæuus & pauper, qui à me nullo pacto est deserendus. Est & filia quæ mihi Florentiæ nata est ex puella, quam nunquam cognoscere potui cum esset uirgo, & optimorum morum nisi promissione data matrimonij: Et licet nec testis adesset nec animus occurreret, urget me tamen conscientia, & præsertim cū iterum grauida sit, et prope partum inhumanū puto eam deserere. Est enim bene nata, honeste nutrita, & omnes bonas partes haberet si adessent opes, sed pauper est. Existi

ma

A ma nunc, humanissime frater, quibus implicer curis. Equidem ualeo respirare. Quæ omnia ad te scribere dimiseram, ne te dolore afficerem. Vtcunque est, non despero tamen, nec desperabo unquam, quia iuuat Deus in se confidentes. Ego te oro saltem mei causa, qui & animo & corpore sum tuus, & ero dum uiuam, parti ut nostræ faueas quantũ potes. Poteris autem, si uoles plurimũ, nec te pœnitebit in posterum. Quo animo erga te sum Campisius noster tibi scribit. Ego tui tunc obliuisci potero, dum moriar, si sensus cum morte pereunt. Senis uidi nobilem & clarissimum patrem tuum, optimum & tibi humanitate & cæteris naturæ atq; animi dotibus similem, multaq; tũ ipse, tũ cæteri necessarij, quibus abundans obtulerũt, quia me tibi amicũ sciebant, fuissemq; his usus si necessitas incumbuisset. Tu si unquam has partes repetas, quod dij faciant, etiam si uir maximus sis, casulam meam intrare dignaberis, & quod fuerit appositum comedes, siue uxorem ducam, siue ipsa caream. Interea si quid ad me scribis, in mensa medicorum exponi literas iube, & uale optime ex Roma, die XVIII. Nouemb. An. M. CCCCXLIII.

Pollicetur suam diligentiam in rebus apud senatum Venetum, *Epist.* CLXXI.

Andreas Donatus eques Venetus Aeneæ Syluio Poëtæ doctissimo, S. P. D.

B NVperrime literæ tuæ mihi obsignatæ fuere, quas libenter perlegi, & eo libentius quo clarius salutem magnifici Casparis concepi, quæ mihi prope domum clarissima est: uidi præterea ex ipsis literis quid de re pecuniaria, quam cum hoc senatu agere habet, ad me scribis, quid ue nuntij uestri huc profecti sapienter attulerint luculentius percepi: Deus quidem mihi testis est, quem animum, quàm diligentiam in omnibus commodis eius semper habuerim, habeam, & habiturus sim, cætera prætermittens, modo satisfacere & inseruire possem fuæ magnificentiæ, cui pro eius summa in me benevolentia, quam magnifacio, obnoxius sum, nec me ullus labor grauaret, aut ponderis quantitas, aut uerborũ prolatio, quæ passim maxima est in repub. ex quibus quandoq; aures alienæ obtunduntur. Omnia nam in me concurrunt, ad rem ipsam bene & optime conficiendam, quia nisi à me ita magnum fieri possit quo benevolentiæ & dignitati suæ gerere morem mihi satis esset. Sed sicut scit eius magnificentia, quæ nouit mores huius reipub. cuius uoluntati maiores et minores succumbunt, sum ciuis huius ciuitatis, & quanquam & autoritatis & dignitatis locum aliquem teneam, tamen deest mihi potestas aliquid faciendi sine autoritate & mandato huius senatus, qui regimini omnium præsidet, indulgeat ergo magnificentia sua, si ita sufficienter uotis eius non satisfit, cognoscit enim rerum causas quibus res ipsa differtur: quod tamen differtur nõ aufertur, semper autem in ea re & cæteris me promptissimum habebit, qui omnem operam, cutam, & studium adhibere nunquam desistam: quod reliquum quidem est à nuntijs ue-
C stris sententiam, & opinionem meam clarius uiuæ uocis oraculo senties, quam eius magnificentiæ referre poteris, cui me obnoxium commendatum facies. Vale felix ex Venetijs, die XII. Ianuarij, Anno M.CCCCXLIIII.

De Politicis Aristotelis & de Vegio Poëta & Leonardi Aretini morte, *Epist.* CLXXII.

Ioannes Campisius Aeneæ Syluio poëtæ doctissimo ac serenissimi domini Regis Secretario, S. P. D.

ERam animo nimis perturbato cum mihi hodie mane ad scholas Basilicæ principis apostolorum Noxetanus noster literas tuas restituerit, præsente Conte nostro Senensis, unico uitæ meæ & angustiarum mearum solatio atq; refugio. Illis lectis nõ potui hilaris per id temporis non fieri, tum quod ex alijs tuis ex sancto Vito ad uicesimumsextum Decembris ad me literis dubius factus extiteram, ne meæ et Noxetani ad te literæ minime peruenissent, tum quod propter scripta tua, eum te mihi attulerunt quẽ semper optimè noui, nam & amicitiã tuã solidam esse ostendisti, & libertatem loquendi inter nos, ut libet, constitutam esse probe atque egregie declarasti. Ex ipsa quoq; uerborum tuorum copia & facilitate, & rerum pondere, quas nescio an dicam grauius, an ornatius, an potius modo utroque attigisti, exhibitus es mihi rhetor & poëta nobilissimus: dehinc quidem grauis doctissimusq; Philosophus, cum iterum atq; iterum episto-

lam tuã relegissem quinimò: & unum dico quod forte ridebis, prophetam te certis in locis epistolæ tuæ de meipso affirmare possem, quorum locorum prophetiam libenter aperirem, sed omnia tam literis mandare quàm coram explicare licebit. Habeo enim, quæ,ut uerbo tuo utar,mihi expuenda essent,quæ tamen apud Noxetanum non expuere non potero, quo cum officium & omnes horas dicere & licet & iuuat. Nosti enim quàm sit in celebrando officio & libens & religiosus. Librum Politicorum,ut aliàs ad te scripsi Senis inueneram, sed Romæ nondum inuenire uenalem potui,et sic non illi inueniendo exactissima diligentia intendere, quod mihi credas uelim.Non est certè Romæ illa librorum uenalium copia, quæ Florentiæ,gentilium præsertim, & horum maxime quorũ est noua Aretini traductio. Tu tamen certe habe me uoti implendi gratia nõ quieturum, nisi faxim ut librum hunc quàm primum licuerit habeas. Et quia difficillimum experior inuenire uẽditorem,nec etiam facile est habere,qui illum mihi nisi ad breue commodet,statui scriptorem inuenire qui librum ipsum uelocì manu bona tamen littera transcriptum,Mediolanum mittam ad Sigherium uel Anthonium ut iubes,aut per aliam uiam illum ad te deferri curabo, quemadmodum Ioanni Tolner melius uidebitur.Habeo gratias humanitati tuæ qui magna lætitia intellexisti,ut scribis,cõcepisse me spem fortunæ melioris. Verum nimis Poëta in postremo sermone fuisti, præsertim cum dixisti te mihi minus sperare. De Noxetano nostro sic est ut scripsi,non muto sententiam:quanquam non illis est fortunis aut honoribus,quibus eum dignum censeo.Tu recte,potissime locum illum de ipso, facessimq; attigisti. Verum ut uerius de homine amicissimo nostro accipias,ego etsi dixerim me non mutare, uolo tamen moderari sententiam,nam non est res sua tam ampla quantum forte ipse superioribus ad te literis scripsi,uel tu ex eisdẽ accepisti:etsi,ut affirmaui, pueros & equos pascit, nam neq; sunt hoc tempore in curia huiusmodi lucra,sed abundantia, ut aiunt,cordis locutus sum. Caluũ nostrum tui nomine resalutaui,ut iussisti.Fuit illi resaluratio iocundissima,& gratias habet ingentes,& tuum se esse professus est. Comes noster quàm iocundè literas tuas totas legerit,& de te quam auide audiuerit, quantoq; in sermone de te fuerimus, non est ut ultra tibi aperiam quandoquidem iam tibi per me cognitum extat,unam esse illius & meam,more Aristophanis animam. Vegij nostri fortuna si ad eum spectes,aut admodum tenuis est,aut nulla: si ad tempora nostra quibus uere ut scribis, dicere possumus; exuris intactam Paridi nũquẽdat Agamenem, eam uel magnam dices uel minimam.Nã præter id quod sacras summi Põtificis ædes et quadram colit, Datarius est:quod minus tamen haud est illi lucrosum uolenti se,quod constanter facit, bonum uirum conseruare.Quæ res facit,ut ex eo officio neq; ditior,neq; dives fiat,emolumẽti tamen aliquid habet qd' abbreuiator est,& nouissime sancti Petri in urbe canonicus factus extitit. Hæc, ut dixi,ad hominem parua sunt,uerum tamen ut maiora fint quàm quæ ipse post tot & tantos,tamq; uarios tot annorum labores,mereri potuerim, qui nihil certe præter decus & rerum omnium,quibus reliquam uitam tueri possim, tenuitatem ne dicam indigentiam,possideo:Quo nemo certe est Philosophior,si modo Philosophi est bonorum externorum omnino nihil habere.Ex his et ex principio epistolæ ubi me fuisse animo nimis perturbato affirmaui,scio negaueris me Philosophum & recte.Nam etsi sapientum amator sim,& mihi placeat ipsa sapientia,& Philosophorum studia me aliquando delectarint,ac delectarent si mihi adessent facultates, tãtum tamen abest ut me Philosophũ tenseri ab ullo,abs te etiam,uelim ut nihil à me magis sit alienum. Neq; illam Stoicorũ aut Peripateticorum sapientiam attigisse me ulla ex parte experior, ut uel nulla, quod Stoicorum est,uel moderata,quod Peripateticorum, animi perturbatio mentem attingat.Sum enim de numero mortalium,quorum, ut quidam Poëta apud Ciceronem inquit,Nemo est quẽ non attingat egestas,morbusq;.De rebus Legati & exercitus Pannonum in Turcos iocundissime legẽ. Tametsi illa uobis iamdiu uetera sunt, quæ de euersione Sophiæ ciuitatis in cineres,noua certa accepimus,apud quos & fama est.sed nondum certa:captam esse Andrinopolim primam citra mare magni Turci sedem:captum quoq; & eius filium,ac ipsos Turcos adeo in fugam esse conuersos, ut finem nondum

faciant

A faciant fugiendi. De quibus rebus iam apud uos nunc fortassis idem rumor, ut ita dicã, uolitat, Noxetanus ad te scribit. Vale Romæ die septima Februarij, Anno M. CCCC XLIIII. Hæc iam diu scripta & ad te ferenda fuerunt. Verum comperi ex Ioanne Tolner nuntium iam reuertisse. Vnde effectum est ut postea usq; in hanc diem tabellarium non habuerim cui has committere potuerim. Interea uero temporis cum librum Politicorum uenalem nullo modo reperirem, tametsi multorum & maxime librariorum aures obtuderim, uix inuenire licuit qui librum mihi commodatum faceret nisi ad ualde paucos dies: decreui ut librum ipsum Politicorũ potius habeas, qualemcunq; ipsum habere possum et id quàm cito, quàm nimium differendo expectationem tuam uehementem & honestissimam offendere. Itaq; à Cardinali de Columna exemplar habui & scriptorem satis eruditum inueni qui celeriter, ut fidem dedit, hoc opus absoluet, absolutum curabo adiutore Tolner, qui nuntios patriæ nouit, & mores, ut quàm primum illud habeas. Erit autem liber hic in papyro propterea quod scriptorem nondum habere potui, qui in pergameno ipsum scriberet ea litera & eo tempore quo conueniret & oporteret. Nam ut dixi, non possum diu exemplar tenere. Scriptum ergo mittam, & deinde si malueris alium pulchriorem habere quàm munus meum exiguum tenet, faciam ut iusseris. Sed reuera nihil mentior, dum tibi, quas dixi in hac re difficultates, prædico. Vt autem
B non ignores quibus in finibus me mea teneant facta, fui hactenus nauigans inter spem & metum fortunæ melioris. Verum nunc quadriduo spes redire cepit, et quidem paulo maior quàm adhuc apud me fuerit. Nam cum pro me fortuna rogaretur, audiui ammotas esse feras, & talia sunt responsa ut credi possit, me posse certius quàm antea sperare. Sed uale. Nam dum tecum libenter loquor, inepte, ineptius, ineptissime, tibi homini aptissimo scribo. Verum dabis familiaritati nostræ & meæ de te fidentiæ ueniam. Romæ secundo Martij. Scriptor iam dimidiũ librum Politicorũ scripsit, cũ absolutus fuerit, Tolner noster uir certe bonus curam habebit illum ad te per nuntium fidum transmittendi. Vale. Datũ ut supra. Clausis iam literis meis & illis tã nostro Tolnero destinatis, qui illas ad te deferri curaret, redditæ fuerũt mihi literæ tuæ datæ in Labaco Vindelico, ut scribis, oppido XVIII. Februarij. Quod de libris Politicorum Aristotelis scire optas, ex literis meis præsentibus intelliges. Ex hac schedula mortem Leonardi accipies Aretini, & in eius officij locum suffectum esse Pogium apud illam Florẽtinorum Democratiã. Placuit mihi & bene à te factum est, quod de receptis bullis ecclesiæ Frisingensis, & de futuro optimo imperialis Cancellarij animo, cũ id rediens rescierit, aliquod grauiter certe scripsisti, laudata etiam summi Pontificis & sacri senatus liberalitate. Fui itaq; in ea apud dominũ meum. Is te uehementer de multis laudauit, & cupere se dixit re ipsa ostendere quàm sit plurimum uirtuti tuæ affectus, & quàm grato erat animo quod illũ con-
C stanter amas. Quare si quicquid ex eo cupis, fac ut sciat, inuenies te apud eum non paruum neq; postremum locum tenere. Et, quoniam iubes, cauebo summopere pro uirib. ne legem nostræ taciturnitatis obseruẽ, præsertim cum sciam te multum hanc abiecisse, cur à me seruari non debeat. Vale. Datum Romæ feria tertia post diem Palmarum, qua die literas tuas accepi. Ex Conte nostro infinitas & gratias & salutes habe. Apud Vegium nondum fui. Ad Noxetanum nostrum nunc pergo, ut ab eo literas ad te capiam, si paratas habuerit, quas cũ his meis ad te mittam. Vale iterum. Non potest nõ prodesse mihi cum ad me scripseris, ut in literis tuis aliquid adijcias uerborum, quibus ueluti calcaribus quibusdam herus meus ad mihi benefaciendum urgeri à te uelle uideatur, etsi optimo sit erga me animo. Vale ut supra.

Foedus inter Venetos & ducem Mediolani factum esse. *Epist.* CLXXIII.

Iacobus de Arzimboldus doctor, Aeneæ Sylũio Poëtæ singulariq; amico, S. P. D.

GRatissimum fuit nuper ex tuis intellexisse literis, te esse sospitem, & eo dignitatis gradu prouectum esse, quo serenissimus dominus noster Romanorum Rex dignum te officio Secretarij iudicauit. Et recte quidem, ut cætera omnia pro summa sua prudentia, siue fidem, siue doctrinam, siue multarum & maximarum rerum experi-

entiam fuerit contemplatus. Ego certe ita hoc augmento tuæ dignitatis gaudeo, ac si eo D
dem mecum parente genitus essēs, quandoquidem ex ipso præsertim tempore una ui-
uentes familiaritatem & beneuolentiā diutina consuetudine & honestis autoribus hau
simus. Te semper Germani fratris loco dilexi: Pores igitur summa confidentia omni o-
pera mea, ubicunq; sensuram illam cognoueris ad augmentum aut cōseruationem rei
uel honoris tui, non minus uti, quàm fratre & optimo amico faceres. Ego quod de præ-
positura mihi addidisti onus, libens et amplector, et ad exitum usq; perducam, uires aut
ingenium modo non defuerint. Interim curabo ea sarcina quæ reliquias quasdam mea
legationis habet, me explicare. Dehinc quicquid fieri poterit, quidue facto fuerit opus,
te meis reddam certiorem literis. Vale & ubi aliquid otij fuerit, si res dignæ occurrerint,
quas dietim cumulatiores euenturas confido, fac me participem. Ego quid scribam nūc
nihil aliud dignum habeo, quàm esse Deo iuuante inter illustrissimum dominum meū
et ducem illustrem ligam factam, non reconciliationis modo, omnium præteritarum in
iuriarum rubiginem extergentem, sed societatem. amicitiam, & quod ipse ego despera-
bam, talem animorum unitatem, ut unius incommmoda ab alterius damnis secerni non
possint, Vale ex Mediolano, die XIII. Octobris, Anno M. CCCC XLIIII.

Dolet de amici absentia, Epist. CLXXIIII.

Caspar Nouariensis, S. P. D. Aeneæ Syluio præceptori suo. B

NIhil literis meis præter quàm singularem quandam dilectionem, quā in te habeo
significare studeo. Intellexi tamen profecto, ut opinor, iam dudum me tibi illam
habere tametsi nullo effectu indicauerim. Sed quid res mea atq; conditio usq; in
hanc diem effici passa fuit, ut effectu ipso uoluntatē meam patefacerem, solum hoc mihi
de te permissum fuit, ut ad te nunquā uenirem quin doctior abirem. Idcirco te summo-
pere accedere sæpius conabar, & id mihi operepreciū fuit, tuo quoq; frui consilio usq;
oblectatus sum, & me, ut ita dixerim, te magistro uersificatorem puto. Nec quidē reces-
sum tuū uidere mihi facile fuit, qui & consilio & re ipsa proderas. Nēpe ut præsens men-
tis meæ suauitū eras, ita absens tristitia fact9 es. Atq; ut Comici nostri uerbis utar, Haud
uerum est quod uulgo dici solet, diem adimere ægritudinem homini. Nā mihi quotidie
nō de filio, ut ipse ait, sed de te magistro ac patre integrascit dolor. Vnū tamen est quod
mentem meā lætatur, tui uidelicet status augmentū, quod incōmodo meo interdū æqui
paro, et in ipso mex mentis arcano tibi stationē facio: Mecū taliter manducas et bibis. Et
quontā de tuis uersib. quos indies suauiores facis, nullus ad me uenit, expedit me quādo-
que, qs feceris, fingere, & inde tanquā tuipse eos feceris, gaudere. Nouissime aūt unā il-
lam eglogam feci, in qua Martinū Gallum Felicianū cōsecretariū tuum tecū altercan-
tem merito quidē introduxi. Illū quidem post te in magistrū meū assumpserā, illoq; pau
culos dies potitus sum, qui cōfestim cū Felice nostro ab hac urbe decessit. Stephan. dein F
de auunculū meum altercationis nostræ iudicē statui. Et id duas ob causas factū est: Pri-
ma equidem ut nec ipse arbitraretē memorā eius apud me prorsus periisse, siue uilē effe-
ctam esse. Alter uero ut illos uersiculos non tanquā à me, sed à discipulo tuo editos, cor-
rigeret, priusquā in alienas partes diuulgarentur. Habes nūc omnem usque à principio
causam, quare hæc condita sit in hunc modū. Vale ut opto, et me ama, ut soles, atque age
ut non diu responsum expectem. Si quid tibi quod rei mex euenire iudices, euenerit,
mei memineris quæso. Cupio quidem tecum esse. Iterum uale ex Basilea.

Grates refert de promotione, & reddit certiorem de munere & literis non præsentatis, Epist. CLXXV.

Bartholomæus episcopus Cornetanus, S. P. D. Aeneæ Syluio Prothonotario.

IOcundissimis literis tuis, uir clarissime, quib. generosi militis ac tua opera me assum-
ptum esse ad consiliariatum Cæsaris nuntiabas, à duobus mensibus responderam per
alias superiores meas literas, quas si habueris lætor. Cognosces enim quantam ex eo
mihi iocunditatē attuleris: uidebis & gratias quas huiusce rei nobis cooperatoribus of-
ferebam, ob hoc insigne munus quod nostri, quanto ego cum studio flagitarim, dū un à
essemus in Germania apud Regē. Post hoc nullis alteris tuis literis quicquā de te con-

cepi,

A cepi, nisi quemadmodū enunciat Peregallus noster te ualere, & apud eum Cæsarem indies pluris existimari, et ad utrāq; Cancellariam in protonotariū iussu regio assumptū. Quo de gratulor tibi cupioq; ut indies feliciores successus de te sentiam. Vnde nec hoc meum desideriū frustra sit, stude precor semper ut Cæsareis rebus intentus sis, ac illi cōtinuo morem geras. Quod si effeceris, crede mihi melius secundaberis, & eos omnes q̄s tibi amicos habes lætos & periocundos efficies. Verum ut ad rem meā regrediar, uereor ne literas super cōsiliariatu, quas ex literis Iacobi ad me nuperrime obsignatis intelligo, fuisse traditas Vuilhelmo de Cōstātia, ut illas aut ad me mitteret, aut daret, ob ipsius amicitiam fortasse portitoris inuidiam, cum nunquā eas ad me miserit, & quod me magis excruciat, nec mittet ex causis quas tu tecū ipse coniectaberis. Nam ipse apud Constantiensem, episcopum & nos abnegauit. Intelligis iam quid in ea re actū sit, & nisi tu iterū iuueris priuabor munere hoc ingenti. Quare uelim, sicq; oro te, ut eas literas unà cū Iacobo, cui scribo, renouari cures, quod facile impetrabis. Et cum domū ad me mittes, secretiori modo ad manus hominis boni assignari mandabis, nec usquā hoc ingens obsequiū obliterabūt tempora nec ætates. Nulla ex regionibus Italicis altera noua apud nos sunt, quæ ad te scribam, nisi Venetos & Florentinos parare maritimas & terrestres copias quam ingentes. Rursus apud Pont. Max. duæ practicæ sunt Serenissimi Regis Aragonū, pro

B quo ad mēsem hic fuit Reuerendissimus Nicænus ac illustris comitis Francisci nuncius, in quo missus est Thomas Reatinus, quē nosti, & eum uidisti apud Cæsarē: quos tractatus & practicas Pōtifex noster ex animo et corde cōplectitur, ut ex utrauis harum quā benè sperem, & quemadmodū res ipsa succedet, etiā post intelliges. Rei Iacobi nō secus quā meæ intentus sum, & ei scribo ubere. A quo scire ualebis omnia, aspiciesq; ex bullis desuper cōfectis. Scito tamen Peregallū nostrum pro minuta & grossa primæ literæ dedisse pecunias. Sæpius ac sæpius me cōmendatū facias Cæsari, & iterato gratias pro consiliariatu suæ Maiestati reddes nomine meo, cui ero obseruātissimus, & generosissimi nominis sui prædicator indefessus. Itidē & facies apud Reuerendū patrem meum Chimensem. Et tu uale ac amorē nostrū & amicitiam obserua corde. Vale iterum ex Clausano.

Gratulatur de scripto sermone hetrusco, & pollicetur promouere ipsum. *Epist.* CLXXVI.

Iulianus Cardinalis sancti Angeli Apostolicæ sedis legatus, doctissimo uiro domino Aeneæ Syluio de Senis amico charissimo, serenissimi domini Regis Romanorum Secretario. S. P. D.

OPtime Aenea, non minus iuuit me uidere epistolam tuam hetrusco sermone conscriptam, quā si Latina fuisset. Et cum rara sæpe delectent, quia diu huiusmodi literis non uidi, delectatus sum in eis non parum. Multumq; diligenter cōmissa mihi facis negotia magnifici Cācellarij. Recte agis & debito tuo facis satis: Dignus enim est

C pro meritis suis ut & tu & omnes alij res eius cordi habeatis, & eas totis promoueatis uiribus. Quantum autem ad personam meam attinet, id minimè necesse erat. Cum enim eum ut fratrem diligam, negotia eius mea esse existimo, & mea sponte sine hortatu cuiuspiam illa curare merito debeo. Quod si huius regni negotia in meliori essent statu, & maior esset obedientia erga illos quibus seruitur, plus ipsi Cancellario facere possem. Et quia sibi super his plene scribo, & tibi innotescunt omnia, non opus est ea ut repetā. Certum enim facito, quod nihil est tam grande quod pro ipso & eius honore non facerem, non secus quàm si meus germanus esset. Vale fideliter. Datum Budæ.

Acceptat Anthonium Luscum dono mittendum. *Epist.* CLXXVII.

Aeneas Syluius, S. P. D. Frācisco de Fuste theologo & oratori optimo.

ANthonium Luscum super orationes Ciceronis quantum desiderauerim Basileæ dum essemus, intellexisti, quem etiā manu mea transcribere statuerā, si otium fuisset. Sed obstitit repētinus meus recessus. Postea curaui ut per alium mihi rescriberetur. Id quoq; negatum est, quia librarius nusquā apud nos peritus inuētus est, qui hoc opus recte absoluere posset. Nuper uero scripsit ad me Peregallus, uelle te meæ auiditati satisfacere, librumq; mihi dono mittere. Quā oblationem si corā te essem, non auderē suscipere: graue est enim homini prudēti ab his donari, de quibus nihil se meritum pu-

tet. Verū quia epiſtola, ut Cicero dicit, nō erubeſcit, abſens acceptabo qđ remiſſem præ
ſens: Nec uerebor à te per literas recipere, qꝑ maxime cupio, & aliter habere nō poſſum:
Nec timebo ne ſuſtinere tua uel innumerabilia in me beneficia poſsim. Et quia animi eſt
ingenui cui multū debeas eidē plurimū uelle debere, amplector libēs tuū munus qꝑ apud
me pignus erit ꝑpetuū amicitiæ charitatiſq; noſtræ. Tu ſi ex me aliqd uolueris quod poſ
ſim ꝓſtare, nunq; fruſtra poſtulabis. Noua q̄ apud nos ſunt ex Peregallo cognoſces, quē
uolo tibi omnia cōmunicare. Vale optime, & Reuerēdiſsimo dño noſtro cōmuni, ac ma
giſtro Andreæ ſi quādo mei memor eſt me totū dede. Ex Viēna Kal. Iul. M. CCCCXLIII.

Hortatur ad reſcribendum, *Epiſt.* CLXXVIII.

Richardus Valentinus ſcriptor Apoſtolicus Aeneæ Syluio

amico optimo, S. P. D.

TAnta eſt uis amoris in te mei, ut iterū ad te ſcribere cogar. Qđ tamē perlibenter fa-
cio, quanq̄ tu ad me nunq̄ ſcripſeris, uel meis literis ꝑpulſatus, uel tuo nutu motus,
poſtq̄ & honore & dignitate & emolumentis amplius es decoratus. Cui nō equi-
dem inuideo, ſed cōgratulor potius felicitati tuæ. Precor aūt ſi aliquādo per otiū licet ſal
tem tua manu ad me ſcribas, ne inter nos ꝑbari uideatur, qꝑ noſtra in patria uulgatū eſt.
Remotus ab oculis, remotus à corde. Reuerendiſsimus Patriarcha Aquilegien. qui me
ſuū cōmenſalē & Secretariū fecit, hinc breui eſt receſſurus ad Serenitatē Roman. Regis
recta uia primo, ac deinde in regnum Poloniæ ac Vngariæ profecturus, functurusq; ibi
dem legatione ſua. Requiritq; me aut una ſecum abeam, aut pro quibuſdam eius nego-
tijs Mediolanum accedam. Quam profectionem arripiam, nondum decretum eſt. Cum
domination̄e eius libentius ītem ut in tuum complexum uenīā. Attamē ubiuis gentium
fuero, tibi penitus deditus ſum. Ex Baſilea XXI. Aprilis, Anno M. CCCCXLIII.

De utilitate litterarum, *Epiſt.* CLXXIX.

Gregorius Lollius Senenſis, S. P. D. Aeneæ Syluio patrueli ſuo.

HIeronymi uetus admodū ſentētia eſt probatiſsima, literarū inter cæteras hāc eſſe u-
tilitatē, ut abſentes p̄ſentes faciāt. Preclare quidē: Nā ad abſentes his loquimur, ui-
demus trāſmarinos, animiq; noſtri cogitatio ſine uoce, notarū picturis atq; linea-
mentis denuntiatur, quo certe utilius quicq̄ aut humano generi antiquius non facile in-
ueſtigari poſſet. Verum cū huiuſmodi uiciſſim perfrui poſſimus utilitate, ut alterius for
tunæ cōſcij letaremur, altero tātū ſatis habes, te ſcilicet uirū huius prærogatiuæ particip̄e.
Eſt id quidē mihi charū, ſed multo charius ſi alternas mutuasq; exaraueris, ut & tuas dū
legerem, te alloquerer, tuiſq; pictas notulas digitis parentum oculis offerrem, qui tan-
topere obſeruant, ut filium, tum ut pium decet. De his hactenus. Vale ex Senis.

Laudat Fridericum Cæſarem, *Epiſt.* CLXXX.

Franciſcus de Picciopaſsis Dei gratia ſanctæ Mediolanen. eccleſiæ præſul,

Ornatiſsimo uiro domino Aeneæ Syluio Poetæ Laureato, S. P. D.

INgenti uoluptate & gaudio, eloquentiſsime Aenea mi, in Chriſti charitate dilectiſsi
me, afficit me epiſtola tua data in Feltkirchen Nonis Decēbris, mihi reddita Idibus
eiuſdem, cum recenſione ueterum, tum pro more inter nos mutuarū ſcriptionum, tū
ipſa ſerie contentorum. Cumq; pro lepore ſtili, ſerie, ac facultate dicendi, & extimatione
quā de te facimus, procq; cordiali erga te amore noſtro tua ſcripta ſemper legerim, nō mi
nus auide quā libēter, etiā ubi fortaſſe nō quādoq; reſponderim, hic maxime nūc quan-
doquidem intelligā, operāte diuina gratia, eo te loci euectū, ubi ſicut uirtute cōſcendiſti,
ita poteris ipſa uirtutis uia ꝓficere plurimū ad reipublicæ Eccleſiæq; pacē, glorioſiſsimo
que principi, nō modo tuo, uerū & uniuerſorū, ac plurimis, tibiq; ipſi & honori tuo con
ferre nō modicū. Atq; quoniā te nouimus, tuūq; ingeniū, deſideriūq;, nō te ſuperuacuo
exhortamur, ac pro iſta translatione tua & animi diſpoſitione cōgratulamur. Iterū atq;
iterū collætemur tibi, cui cōceſſum eſt ex loco & officij dignitate, ut te ualeas demōſtra-
re, ſi q̄ dabis operā fideliter et prudēter, ſpero, expeto et expecto. Animo enim ratione di
ſpoſito & diligēter ad bona uadenti omnia proſpere cedōt. Iuſta namq; deſideria diuina
ſemper pietas comitatur. Age itaque & perſeuera feliciter, ut magno cepiſti principio.

Exerce

A Exerce pietatem, quæ secundum Apostolum ad omnia utilẽ promissionem habet uitæ quæ nunc est, & futuræ, ut assequaris laureã ueram, scilicet coronã iustitiæ & æternitatis. Dicas & cum Apostolo ad Festũ. Non insanio optime Feste, sed ueritatis & sobrietatis uerba eloquor. Ad quæ maximũ incitamentũ tibi & homini Christiano & literato corona laurea quã assumpsisti uel accepisti. Ego uero deinceps crebriores expecto literas tuas, rerum indices, tuiq; successus, neq; tardus ero in reddẽdo meas, dũmodo intelligam ad te posse deferri. Nunc enim ad fortunam scribo, ideoq; tardius quã debueram. Non facile enim producuntur incerta, & fortasis etiam multo serius ad te perueniũt, licet uarijs & multiplicatis literis enitamur, ut uel saltem huiusmodi rescriptionum nostrarum quicquã reddatur quandoq; tibi. Nam sicut ambiguitas frustrandi laboris reddit hominem pigriorem, ita per diligentiam superetur necesse sit. Et quidem libẽter scribo, & scripturabo intelligens & considerans, tum ex epistola tua, tum ex alijs conditionem dotis tam naturæ quã uirtutis, & sacratissimam augustissimamq; intentionem Cæsaris nostri p̃sentis, qui uelut nouũ quoddã sydus emicuit, hac tempestate necessariũ, ut speremus, uelut Augustus illi suo seculo pacem reddidit, & fundauit, sic istum suo. Ego quidẽ ita mihi suadeo non incerta spei ratione. Est enim, ut in primis audio, princeps iste Catholicus, & pius, ætate florida, quam sapientia, grauitas, & uitæ integritas comitantur. Cani sunt enim sensus hominis, & ætas senectutis, uita immaculata. Corpore strẽnuus uegetusq; & robustus, aptus & patiens ad labores, fortis constansq; animi, sobrietatis cultor præcipuus. Cum enim ut scribit in Sapientia, sobrietas doceat prudentiam, & iustitiam, & uirtutẽ quib. utilius nihil est in uita hominib⁹, attẽde ea premittit sobrietatẽ qui huic principi maxime insita est, cæteræ subnexæ sunt uirtutes. Et Cato inquebat, nõ legisse se, neq; uidisse hominẽ sobriũ inuadentẽ rempublicã præter Cæsarẽ. Audio & hũc nostrum principẽ obseruãtissimũ ac parcissimũ ita esse temporis, & utilẽ locatorem, ut ne quidẽ punctũ teratq̃d potissime parat sobrietas. Estq; memor sapientis: Nihil enim pretiosius tempore, quod nec auro, nec ulla potentia redimi potest elapsum: Solusq; sapiẽs eo scit uti, & in suam redigere potestatem, & efficere quæcunq; magna etiã atq; etiam cum uulgo seu indoctis otiosus apparet. Est præterea liberalis iuxta exigentiam rerũ & temporũ, et cõsequẽter promissorũ suorũ tamen in re dapsili, tũ cæteris, & obseruantissimus, & utilis dispẽsator, q̃d utrũq; requritur p̃sertim in principe. Nã benefacta male locata, Cic. pbãte, malefacta arbitrat Ennius. Quid est enim uiolare, prædari, oneribus intolerabilib. subditos torquere, quũ effusione splẽdeas, spargas, & dissipes, nisi glorieris in malis, & Roboã filij, & Regis successoris Salomonis more pares ipse tui ruinam. Mendax uero omnis cum improbetur, ut scribitur, execrabilior multo princeps: Iusti, & magnatum, & principis est uerbum tenere suum, ut scriptum est: Verbum Regis, uerbum
C ueritatis subditos regere, confouere, actueri, uelut bonus pater familias, uectigaliaq; ea ordine dispensare, nec cogatur inijcere manus in aliena, quod semper euitauit Traianus Cæsar ille Augustissimus atq; pijssimus, gratisq; seruire in proprios, ut facile gloriosus apud alienos efficiatur in malis, seseq; simul condemnet Deo & mundo, magis inglorius & impotens ad omnia factus. Impossibile namq; est, ut inquit Aristoteles in Ethicis, aut certe non facile, præclara ab eo agi, cui desunt facultates. Nec dubium quin magno sint adiumento diuitiæ in gerendis grauib. ei qui liberaliter & probè sciuerit uti, suisq; locis & temporibus exinde dispensare. Quinimo secus ab omni conatu & gloria inchoatorum cogetur cum ignominia resilere. Quod quidem prudens & magnanimus noster Cæsar euitabit, ut pestem, tam proprio consilio quàm suorum, quibus, ut audio, cõmunitur, & ecclesiasticorũ & secularium excellentibus insignibus & literatis, quos ueneratur, & lateri cõgregat suo iuxta morẽ Cæsarum & priorũ principũ prædecessorũ suorũ, ne sibi obijciatur Euangelicũ illud. Ecce homo q̃ cœpit ædificare, & non potuit cõsummare, cũ sit ipse prudentissimus atq; ordinatissimus in uita & in omnibus gestis suis. Quæ cũ ita sint, suauissime mi Aenea, Cæsarq; opibus abũdat, potentiaq; & numero hominũ, & copia gentiũ, ætasq;, prudentia & magnanimitas cõueniat, quæ præcipua sunt ad res arduas capescendas, conditioq; temporũ & plurima se offerãt

quæ ſuffragentur, non dubito, ſi uoluerit, dummodo duret ſuperſtes iuxta dies naturæ, futurum in poteſtate ſua, ut pacem det eccleſiæ, & componat non modo principatus, & omnem populum Chriſtianum, ſed & uniuerſum orbem ad unicam ueram fidem Chriſtianam, & ſanctam deducat eccleſiam ad altiſſimi Dei gloriam & honorē ſublimitatio nemq; troni ſui cum laude perpetua et æterna ſalute. Quod ut diebus noſtris conſpicere ualeamus pietas diuina cōcedat. Sicq; culmē diuinæ maieſtatis exhortare nomine meo, & me nimium cōmendatū fac ſuæ clementiæ, deuotiſſimum quidem ſeruulū uirtutum ſuarum, & effice tantæ tāq; ſanctæ ſpei auidiſſimū expectatorem. Præterea de re tua cum ſereniſſimo ac doctiſſimo Gunforto noſtro ſecretario ducali uerbum habuit Nicolaus tuus noſterq;. Cōueniens eum domi, qui ſubſequēter nobiſcum fuit, agitauimuſq; qua eſſet incedendum uia, pro honeſti tui deſiderij cōplemento, qui ita ſe promptum, ut in re propria, offert. Deindeq; arbitramur ſimulq; arbitrati ſumꝰ ut literas Cæſaris, quas ei proponis, impetres ad illuſtriſſimum principem noſtrum, nec tua confectas manu, nec ſcriptione noſtrarū, & mittere ſtudeas ad manus ipſius Gunforti, qui cōmodius materiam ingrediatur: Mecū, uel Nicolaum cōmonefacito cum literas ipſas dederis, quod ſolicitatione non deſit, nec dīligentia: ea enim eſt qua adempta, perrara impetrari queunt. Librum demum tuum dialogorum habuimus, & penes nos cōſeruamus. De rebus Italiæ accipe, quæ ad præſens ſic ſe habent: Romanus Pontifex non obſtantibus publicis edictis ſeu enunciationibus cōſcriptis de trāslatione ad urbē Romanā, quæ debuit eſſe ſeptima Ianuarij proxime lapſi, etiam Florentiæ ſedet, nec motui ſuo ſimile uidetur quicquā. Rex Arragonum uictor in regno Neapolitano copias cōgregat, tam equeſtres quā pedeſtres, longo ut dicitur numero uiginti milium equitum & peditum in copia. Idem & hic illuſtriſſimus princeps noſter etiam poſt uictoriam percuſſerant inuicem fœdus, ſeu potius renouarunt. Et manent Veneti iuxta conſueta magiſtri militiæ, reliqui ut prius tam iuxta Inſubriam, ſeu per Longobardiam, quā per Picenū & Tuſciam. Duo tamen militiæ principes abſunt, iam diu ex patria iſta, adinuicem cunctantes ſeu male cōcordes apud Picenum, & patriam Peruſinam: proximo uere detegētur ea quæ producere conſueuit. Dum apud nos interim bella ceſſant, & patria iſta Italiæ flos, reſpirat, ciuitas tua quieſcit. Reuerendiſſimus Cardinalis Placētinus, uel mortem obijt, uel prope febribus & ætate decrepita correptus apud Caſtellionem ſuum deſideratum, imo heri, ut ordinatum Chriſtianum decet, obdormiuit in Domino. Vale felix in Domino amantiſſime in Chriſto fili. Datum Mediolani, *IIII.* Februarij. Anno *M. CCCC XLIII.*

Petit reſcribere literas, *Epiſt.* *CLXXXI.*

Ioannes de Bogonia Cardinalis ſancti Calixti, S. P. D.

Æneæ Syluio uiro clariſſimo.

TRinas ſuperioribus diebus tum ad nos, tum ad dilectum noſtrum Ioannē Peregallum uidimus literas tuas, quæ nobis, prout ſemper conſueuerunt ſcripta tua, gratiſſimæ fuerunt, & rei quā dirigi feliciter uterq; noſtrum exoptat, non parum proficue. Quare propter diligentiam atq; uirtutē tuam ſummopere commendantes, præcordiales tibi agimus gratias, q ſemper uſ cōſueuiſti, memor es noſtri. Nec diſtanti locorum aut ullis occupationib. ſeu laboribus aſcribēdo retrahere, ſed aſſiduè intimare procuras quod ad rem cōducere poſſit, de qua nunc agitur. Vnde clariſſimū de illa quā in te eſſe nunquam dubitauimus fide capimus experimentum. Rogamuſq; ut quemadmodum cepiſti, ita in poſterum agere pergas. Neque te retrahat ab aſſumpto opere multitudo immēſa laborū, quos ſubire indies & pati te oportet, quoniā ad hoc omnes nati ſumus, & eorū præcipuè uirtus extollitur, qui pectore firmo perſiſtunt. Sed ne inter maximas occupationes tuas nos hic eſſe otioſos exiſtimes, mittimus cū p̄ſentib; gloſam Aurelianēſem, quæ cōmuni puerbio cōtradicit textui ad reſpōſionē Eugenij datā regijs Oratorib. atq; alijs, p nos editā, q̄ iudicio noſtro nō modicū ad rem facit, & per quā æmulis reſpōdere, parteſq; noſtras tueri ac alias, put expediēs fuerit, te iuuare poteris, publicando & cōmunicādo eā ſicut uidebitur. Alia hic incurrētia pro nūc reticenda cenſemus, cum nudiuſquartus ex medijs, ut ita loquamur, rebus ad te acceſſerit Reuerēdiſſimus

Cardinalis

A Cardinalis Aquileiensis per illas partes legatus de latere, & cum eo plures de his omnibus informatissimi. Ex quibus intelligere poteris, quid apud nos agatur, quid'ue de rebus sperandum sit. Vale feliciter. Ex Basilea, Anno M. CCCCXLIII.

Excusatoria tacitarnitatis. *Epist. CLXXXII.*

Nicolaus Amidanus, S. P. D. Aeneæ Syluio Poëtæ præstanti & amico singulari.

CRedo te uehementer admirari, Aenea dulcissime, quod postquam istinc abijsti literarum mearum nihil susceperis: præsertim cum & ego antea pollicitus sæpe fuerim, me crebro ad te scripturum de his quæ apud nos indies agerentur, & tu iã pridem unas ad me literas dederis. Ego, quoniam Reuerẽdissimus Cardinalis sancti Laurentij in Damasco ad serenissimos Romanorum & Poloniæ Reges legatus per hanc sacram synodum destinatus crastino mane à nobis est recessurus, & unà secum Laurentius noster, cui præsentes commissi, iamq; maximas pars noctis effluxit, non possum excusationes meas & silentij causas ad te scribere: præcipue cum multarum rerum plenus sum, quas per literas tecum communicare libenter uellem. Sed quia, prohibente angustia temporis, id efficere ullo modo non possum, malo hoc modicum temporis quod mihi supereſt in alijs scribendis quàm in excusatione mea consumere. Scio enim quod tu
B omnibus in rebus grauissimo semper iudicio usus, silentium meum in bonam partẽ accipias. Quod si forsitan & culpabilem, et punitione aliqua me dignum iudicaueris, Paratus iam & promptus sum correctionem tuam omnem subire. Quam etsi asperrimam animo tuo forsitan concepturus sis, eam unica Peregalli intercessione leniri posse confido. Quare non est quod Serenitatem tuam multum formidem, quandoquidem certissimus sum arma mihi parata, quibus superare te facilime possim. Accipe igitur ex multis hæc pauca. Vale ex Basilea, Anno M. CCCCXLIII.

Commendat causam Frisingensis ecclesiæ. *Epist. CLXXXIII.*

Aeneas Syluius S. P. D. Reuerendissimo in Christo patri & Domino *colendissimo Ludouico Cardinali Arelatensi.*

REcepi nuper literas tuas admodũ longas, & cũ his fuerunt capitula pacis & ligæ inter Eugenium & Regẽ Arragonũ cõcordatæ. Post hæc significabas recessum illorum Cardinalium ex Basilea, quos abijsse inuitos asseruisti. Cupiebasq; ut omnia Maiestati Regiæ referarẽ. Sed iam omnia ex Italia erant sibi nota, nec latet Regẽ nostrũ pleroscq; principes esse, qui magis sua quærunt quã illa quæ sunt Iesu Christi, nonnulli tamen mirantur in quorum numero meipsum pono, quur Gallici, qui propter regimẽ Siciliæ partẽ alterã sequebantur, nũc illa perdita in pristina sententia perseuerant. Cum dici solet effectũ tolli cessante causa: sensissemus nos Gallicorũ mentẽ si Ioannes Offenburgensis literas in Franciã deferendas diligenter misisset. Sed timeo ne fuerit piger in re-
C publica, qui solet in priuata diligẽtissimus esse. Scripsit nuper Serenitas Cæsarea sacro Cõcilio in fauorem Henrici uiri optimi & literati, ut eũ Frisingensi ecclesiæ præficeret episcopum. Existimaui tantum principem exauditum iri: præter spem accidit, ut preces eius reiecti fuerint. Interim electus est per capitulum siue iure, siue iniuria Cardinalis Sancti Martini. Is recursum ad uos habebit confirmationis causa: rursus scribit Cæsareum culmen, ut supersedere uelitis, confirmationemq; differatis. Ego itidem suadeo & precor itidem propter bonum sacri Concilij, ne spernatis hanc petitionem sicuti primam: debetis enim hunc tantum principem ad quem cæteri omnes oculos dirigunt, quique nec muneribus nec precibus ad aliquã iniustitiam mouetur, uobis & Concilio fauorabilem facere. Ne irritãtes suã Clementiã cogatis eum iter flectere. Scis præterea, quantum apud eum possit magnificus Caspar Cancellarius, qui si uobis fauerit, nihil est quod alios timere habeatis. Allicite igitur hunc uirum & beneficijs deuincite, maxime hoc tempore quãdo conuentus Nurenbergensis instat, qui per torã Christianitatẽ est uulgatus, quando & Carnaial & alij instant, ut Rex se pro altera parte declaret. Et Cardinalis sancti Angeli apud Vngariã pro uiribus dominũ suũ tuet, quãdo Eugenius nec cõgregari aliud Cõciliũ, nec fieri declarationẽ uult nisi pro se fiat: nec enim ambigo, qn Rex Arragonum

gonum aliter respondisset in factis Ecclesiæ nisi per ipsum fuisset perturbatus. Videbitur in breui conuentum fieri, ad quem si Rex non iuerit, prout timetur, saltem mittit plenum mandatum sicut eius literæ in orbem missæ decantãt. Etsi uota uentiũ consonauerint, ad congregationem indubitati Concilij procedetur. Id si nequeat obtineri, declaratio fiet quàm Deus bonam det. Sed ad hoc oportet nos principem hunc affectum habere, eius preces exaudire, & seruitores suos promouere. Maximeq; uobis est opus Cancellarij uotis annuere, ut eius frater obtineat ecclesiã Frisingensem, nam si cõfirmatio Cardinalis non maturetur, aderunt uiæ quæ uestram partem iuuabunt plurimæ: & uos postea in conuentu Nurenbergensi maiorem fauorem habebitis. Et præsertim si eo miseritis Oratores qui potestatem habeant Regiæ Maiestati complacere, non autẽ uerba dare, quæ uentrem nõ implent. Quod autem suades ut facta Ecclesiæ Regi commendem, ego non sum tanti. In eo tamen gaudeo quod hunc principem religiosum uideo, & nullius mali auidum. Electores essent in hanc rem hortandi qui consultores sunt & membra imperij, non Aeneas qui uermiculus est, & cuius uerba in fumum transeant. Vale & me ut soles inter seruitores ama. Ex Gretz. D

Offert operas suas in causa Frisingensis Ecclesiæ. *Epist.* CLXXXIIII.

Franciscus Quadratius aduocatus consistorialis Aeneæ Syluio, S. P. D.

REcepi, mi Aenea, literas tuas longo tempore expectatas, quibus perlectis ex earũ principio percepi nil aliud, nisi te credere me falsa persuasione usum, uersutijsq; uacare. Ha, mi Aenea, si cæteros uersutos appellas, qui cum ueritate nituntur, uersutus ero, & in hanc partem uersutias traxi. In præsentiarum autem cum & uatum numero aggregatus sis, nõ uersutias sed Deiæ scientiã me captasse excogitare debes, quæsiui ego illa ipsa Poëmata quæ minime reperire quiui, credo Deiam omnia traxisse, quæ ut primum affuerit, lyram reassumam, tuamq; gloriam laureæ immortalem reddam. Cæterum mi Aenea, licet tua Epistola in causã quàm nosti, nihil lucri assereret, ego tamen quàmprimum uidi literas regis serenissimi, à nemine promotas, expeditionẽq; rei pro-Cardinali futuram, ac tres sacras disputationes pro eo in unum concurrisse, pro serenissimo rege memet licet irrequisitus opposui, causamq; sic peroraui ut ibi effectum sit, ut expeditio, quæ celeris credebatur, retardationem sortiretur indies, & post factum totaliter hic impedimentum est, usq; ad aduentum literarum confirmationis factæ per Metropoliticum. Si rationes assignatæ in literis Regis ueræ sunt, electio & confirmatio nihil opitulãtur, omnia ruunt. Quã rem copiosius & serioſius scribo Caspari, cuius negotium agitur. Idcirco mi Aenea, etsi indicta causa nullum lucrum est, tamen restiti sine lucro, quia non omnia lucrum petunt. Sed illud uetus prouerbium te mihi excusatum reddit, Neptunum Naiades petunt. In futurum, sis memor tui Francisci, qui te ad animam dilegit. Deum testor quàmprimum ingenium reassumam, tibi insultum dabo. Recommissum me uelim Regiæ Maiestati serenissimæ, cui me ut Romanum indies offer, & strenuo militi Caspari cui ad plenum scripsi, necnon eximio artium & medicinæ Doctori Iacobo Cæsareo medico, Vale & me ama ut soles. Ex Basilea, Anno M. CCCCXLIII. E F

Commemorat operas suas & Italas nouitates. *Epist.* CLXXXV.

Marianus Sozimus Aeneæ Syluio, S. P. D.

OLim nullas ad te dedi literas, quia nec intellexi aliquem de te recta uia uentem. Tuas tamen ex Gregorio frequentes salutationes accepi, à quo etiam intellexi felices successus tuos, qui mihi gratissimi & iocundissimi extitere, felicioresq; mihes expecto. Cæterum hic Ludouicus qui Serenissimum Imperatorem accedit, tui cognitionem asseruit habere, quare quædam tibi exponenda cum eo contuli. Tu igitur fidem adhibebis, meiq; amore & contemplatione, si illi officiosus esse potes, id agas exoro. Ego isto anno lecturæ renunciaui, quoniam aliquando uiuere non semper legere institui: tu uero cogitabis & operam dabis his quæ ab isto Ludouico mei ex parte erunt exposita. Post tui ultimum discessum tres filij masculi mihi nati sunt, ex quibus, duos habeo, & indies alium expecto. Super Decretalibus commen-

A commentarios edidi,& xxiiii tractatus composui: & nouissime opusculum de sortibus ad Reuerēdissimum Cardinalem Nicenum transmissi,quæ omnia,si tempus concessum fuisset,ad te dedissem,sed dabo quàmprimum potero. Postremo nil aliud superest, nisi ut ualeas,& nostri memor existas: Noueris clarissimum Regem Arragonum,& victoriosissimum ducem Nicolaū Piccininum pro sacratissimo domino nostro Eugenio totam Marchiam & patrimonium recuperasse,Firmo atq; Esculo duntaxat exceptis, partemq; Romandiolæ,plures enim ab eo conductores defecerunt,ex his quos fidelissimos arbitrabatur: sanctissimus dominus noster xvi Calend. Octobris hinc iocundissimus & lætissimus abijt,eritq; Romæ infra paucos dies. Vale ex Senis.

Exhortatur ad responsum referendum. *Epist.* CLXXXVI.

Adam de Mulin Anglicus Apostolicæ sedis Prothonotarius
Aeneæ Syluio Poetæ, S. P. D.

AMantissime socie, modico iam superiori tempore delatus ad me præsentium per latorem dulcissimas epistolas tuas libentissime recepi,earumq; extingētiam pro uirili mea sum secutus,ita quod Regia Celsitudo impræsentiarum bene inclinata est,habitoq; auisamēto sui magni Cōcilij,id plene spero fiet,de quo animus tuus cōtentus erit. Aperui mentem meam latori huius,cuius grauitas & industria plenam uendi-
B cāt adhiberi sibi fidem,quàm mei ex parte sibi quæso dare uelis, & nomine meo ab eo dignāter recipere Bursulam paruulam, quam tibi mittit de manu sua laboratam, uirgo nobilis neptis mea. Optime mi Aeneæ,significare quæso digneris mihi Adæ tuo,si quid in Anglia tibi gratum fiendum erit,& ante omnia accommoda mihi sæpe epistolas tuas quas potero ad tui memoriam in conspectu principis ostēdere, quoniam tali adiutorio dignæ sunt. Rogo & iterum rogo mihi sæpe scribe & uale fœlix, optime & antique socie. Ex Londonijs,Anno domini, M. CCCCXLII.

Agit gratias pro consiliariatu. *Epist.* CLXXXVII.

Bartholomeus episcopus Conetanus, S. P. D. Aeneæ Syluio Senensi,
Poetæ clarissimo & amico præstanti.

DVlce mihi admodum et suaue est,uir clarissime, quod ualeas,dum modo recte ualeas,quando te apud tuum Cæsarem honore primum & commodis non carere existimem, sed apud eum indies te ob ingētes uirtutes tuas & doctrinam magnipendi sciam & intelligam. Scripsissem ad te crebrius nisi prouolutus uisitationi episcopatus Gebennensis, quam ob grauem meam penuriam,ut uiuerem,sumpsi inuitus. Cū enim,ut solent uisitatores,ipso in exercitio per eam diocœsim currerem discolus,nō potui nec crebrius,nec plus scribere ad te,cui in scribendo ac omnibus ferme more ferreo
C stringor. Scias itaque me ualere,cum omni familia quanquam misere,susceptisq; consiliariatus regij,ad quas tu tantopere laborasti,mihi quidem charas & gratas,& inter res alteras chariores. Et ea propter Cæsari tuo primum qui tanta in me humanitate usus est,tibiq; ac Iacobo,qui & initium,& inceptæ rei finem præbuisti, ago gratias indefessas,non recusans si modo possim,uestris honori & commodo prebere uices. Restat aliud,ut communi rei nostræ tractandæ nunc admotis calcaribus,totis uiribus te exhibeas in medium pro ueritate neminem extimescens. Potes enim nunc, quo gratulor rei nostræ apprime fauere,& uales ad Cæsarē & omnes suos. Idcirco tanquam fortis athleta ac certatori medium campum occurras, & ut res successerit, ne certum reddas. Etsi,ut gliscimus,successerit apud Regem & suos,rem meam quæ tua est singulari affectu commendatam suscipies, ut sic uideam te alterum esse in re mea, quemadmodum & in tuis agerem indefessus. Vale & me ama ut ceperas licet absentem & insudes gratificari tuo humanissimo Cæsari. Ex Gebennis tertia die Octobris, Anno M. CCCCXLIII.

Reuer

Refert quomodo ab imis ad altiora conscendit. *Epist.* CLXXXVIII.

Aeneas Dei gratia episcopus Senensis, domino Petro Noxetano equiti
& comiti Palatino amico singulari. S. P. D.

PVpugerunt cor meum literæ tuæ quas nudiusquartus ex oratore Florentino accepi, lachrymasq; meis ex oculis non paucas excusserunt. Nam & tristes uidebantur, miseriã quandã præseferẽtes, & manu tua scriptæ, nescio quid latẽtis energiæ ad cõmiserationem prouocandã amplius attulerunt. Videbar cum illas legerẽ teipsum uidere & alloqui, cui præfero neminẽ, & quẽ ante sex annos nõ uidissem: Legi ergo scripta tua nõ sine lachrymis, quas partim iocunda recordatio mutui amoris, partim cõmiseratio tuarũ aduersitatũ prouocauit. Lachrymas nobis aliquãdo insperatũ gaudiũ, aliquando inopinatus mœror extorquet: utrunq; in causa fuit. Nam suauis epistola tua nõ speranti mihi reddita est, quæ absentẽ charissimum amicũ præsentẽ reddidit: sed te præter opinionem mœstũ atq; afflictum ostẽdit. Itaq; cum primũ tuæ manus caracteres inspexi, obortæ lachrymæ testimoniũ lætitiæ præbuerũt. Cũ tuã cognoui calamitatẽ mœrori meo astipulatæ sunt, neq; enim cum flente amico nõ flere, & cum dolente nõ dolere fas fuit. At postquã melius ad me rediĳ, cũ animaduerterẽ te respõsum exigere, statui satisfacere desiderio tuo, imo uerius meo. Nam quomodo fieri potest ut ego scribenti amico nõ referibam, qui neq; his responsionem soleo negare, qui me oderunt. Multa sunt Petre amantissime, in tuis literis responsione egentia, quibus capitulatim annotatis, & tibi & mihi quã breuius potero morem geram. Ais ergo in primis permolestũ tibi fuisse, quod me illoqui Florẽtiæ nequiueris. Credo equidẽ, & eo mihi acerbius fuit, quo magis præter spẽ tuo colloquio sum priuatus. Acceperã nãq; Bononiæ te Roma reuersum Florentiæ moram agere, atq; ideo spe plenus iter acceleraui. Cũ ueni Florẽtiã, didici ex Roberto Martello cõmuni amico te ualetudinis causã in uilla lanari. Scripsi ad te si cõmodo tuo posses, in urbem redires, dum mãdata Cæsaris apud magistratũ ciuitatis exequerer. Demoratus sum illic biduo, sed neq; tu aduenisti, neq; rescripsisti qcquã. Venissem ad te in uillam, nisi putassem oneri me futurũ homini, qui cum cõiuge ac liberis secessisset. Abiĳ ergo rursum. Postea cognoui Martellũ, cui literas credidi, nõ fuisse in reddẽdis illis ut promiserat diligentẽ. Senis aũt mansi apud necessarios meos dies octo, neq; me tuus homo conuenit, quẽ dicis à re missum q me alloqueretur. Cũ essem Romæ paucis quæ ad me scripsisti abiũde respõdi. Et iterũ post respõsum alteras ad te literas dedi, quas cõiecto tibi fuisse non redditas, qui nullã earũ mentionẽ facis. Existimaui denicq; cum redirẽ in Germaniam te mihi nullo modo eripi posse, quin Florentiæ cõueniremus. Vale dixi Romanæ curiæ & collectis sarcinulis, Senas repetiĳ eo animo ut ordinatis ecclesiæ meæ rebus ad Imperatorem, qui me reuocauerat, quã primũ redirem teq; in transitu Florentiæ uiserem: Sed quæ cõsilia hominum certa, quæ cogitationes ratæ: obsistit uotis meis charitas patriæ, quæ diutino afflicta bello, pacis egena, quietis auida, Alfonsum Regem Arragonum me petere hortata est ab eo ut salutẽ sibi impetrarẽ. Fredericus quoq; Imperator q cum nouisset iniusto bello Senensis, circunuentos esse, mutato reuocationis meæ proposito de cõponendis Tusciæ rebus mihi mandatũ dedit, utq; Romã & Neapolim me cõferrem ea de causa iussit. Egõ quãuis in me nullũ esset in tanto negotio momentũ, patriæ tamen non misereri nõ potui, neq; Imperatori non obedire licebat. Rediĳ Romã, ibiq; mensibus quatuor sum retentus antequã hinc daretur exeundi facultas: nunc hic mẽses duos ago: Nescio quis erit rerum finis: scio quid uellem, uideo quod nollem. Semper illud Vergilianum ante oculos mentis meæ uersatur, Bella horrida bella. Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno. At quæ iam uis hæc syderum tam iniquæ: quæ fatorum diritas? cum quiesceret omnis Italia patria mea quietem habere non potuit, quinque male bellum Senenses ducunt. Et quæ ciuitas tam opulenta est quæ non exhauriatur, exinaniatur tam diutino belli malo? Nemo tam robustus est quem non atterat continua febris. Dicat aliquis: Dabit Deus his quoq; finẽ. Scio enim neq; tempestas est quã non sequitur tranquillitas. At multi pereunt, prius quã positis uentis sternatur æquor. Omnium rerũ uicissitudo est. Fateor, sed nos interea patimur. Verum hæc mora nõ solũ

patriæ

A patriæ causã mihi molestissima est, sed ea quoq; ratione quod cum pacem quæro, neq; il lam, neq; te inuenire possim, fero tamen patiẽter, quod sine mea culpa accidit: te quoq; pro sapiẽtia tua idem facere uelim. Sed pergo ulterius. In tuis literis dicis te omnibus in rebus erga me ueræ amicitiæ officio functum. Confiteor istud, neq; ego me amicum habuisse unquã scio qui te uerior aut sincerior fuerit. Nam etsi solent res secundæ immutare homines, te tamen nulla fortunæ amplitudo mutauit. Fuisti Aeneæ tuo semper idem. Nescio quid de te alij dicant, ego te mihi alterum Scipionem, alterum Piladẽ, atq; ut nostris utamur exemplis, alterũ Ionathã sum expertus. Quæcunq; uolui ex Romano Pontifice, te adiuuante, sum consecutus. Fores tuæ quæ pr̃e magnitudine negotiorũ quibus destinabantur sæpe Cardinalibus obseratæ fuerunt, non mihi tantum uerũ & internuncijs meis omni tempore patuerunt. Cũq; ego me satis à Nicolao Papa euectũ superq; satis existimarẽ, nihilq; ultra peterem, tibi nullus in me collatus honor sufficiẽs uidebatur, quãuis episcopus ab illo creatus essem, & inter principes Ecclesiæ sederẽ. Cardinalatum quẽ ego mihi neq; arrogabã, neq; optabã quidem Aeneæ tuo cepisti quærere. Cum tuipse credo coniugio alligatus id consequi non posses, me unũ à te dilectum esse, qui eò proueheretur, quo tua te uirtus extulisset nisi matrimoniũ cõtraxisses. Arbitrabaris igitur, quantũ senio, honorẽ quo ego fungerer tuum esse, & te dici Cardinalẽ si tuus Ae-
B neas rubeo pileo donaretur. Effectum est igitur tua opera, ut imperatori à Nicolao prõmissũ sit. Nam & is me promoueri optabat inter primos qui creandi Cardinales essent, Aeneam nullo pacto præteritum iri. Idq; Nicolaus ipse Cæsari affirmauit & mihi. Idem quoq; duo uberrimi testes Imperatori suis literis asseruerũt sancti Petri & sancti Angeli Cardinales, quorũ scripta & qdem signata Imperator ipse mihi restituit. Sed obijt ille promissi plenus. Credidit plus sibi uitæ superesse, ut aiunt Poẽtæ plus statuimus. Deceptus est, non decepit pius & optimus pater. Quẽ pro sua integritate nõ ambigo cœlicolarũ choris annumeratũ. Iamq; non cum Ioue illo quẽ summũ cæca dixit antiquitas, sed cum Christo maximo & singulari Deo nectaria pocula siccare, & de genimine uitis in regno patris bibere, sessurũ in iudicio, cũ XII Apostolis, XII tribus Israel iudicaturũ. At quãuis promissa irrita sint, in uanumq; tui conatus ierint, non sum tamen minus obnoxius. Voluntatem, non factum metior, teq; ut ipse dicis, amicitiæ sanctæ legibus omni tempore satisfecisse nõ eam inficias. Sed quorsum hoc mi Petre? nunquã te accusaui, nunquã de te male sensi. Quid igitur? an tu forte ingratũ me iudicas qui non sum tui memor? qui cũ fortuna à te recesserim? Nã cur te ius amicitiæ seruasse dixeris, nisi illud me uiolasse contendas? Nolim Petre ita de me opineris, & ipse leges amicitiæ inuiolatas custodio. Sed times fortasse ne modo in uestrã beneuolentiã peccare incipiã, nec sequar alios qui tua ope magni potẽtesq; facti nũc te persequũtur. Pessimũ genus hominum,
C genimina uiperarũ, semen diaboli. Sed late patet uitium. In Deum Christũ qui nos creauit, ingrati sumus, qd miri est si homines fallimus? Ferre nos oportet quos Deus ipse sustinet. Non sunt omnes accepti beneficij memores. Magna pars hominum eos perisse expetunt, ex quibus beneficia consecuti sunt. Sic enim se uinculo solui quo tenerentur. Neq; id falsum omnino est quod Sigismundũ imperatorẽ frequenti sermone usurpasse ferũt. Pecuniæ uel gratuitum mutuũ multos immeritos fecere. Pauci quos æquus amauit Iupiter, aut arderis euexit ad ethera uirtus, benefacti memores extitere. Inter quos ego meum nomen dare, haud dubito. Nam etsi multa me uitia occuparunt, diua tamen mihi cooperãte gratiã ingratitudinẽ semper odiui, hisq; totũ me dedi qs mei amantes noui. Nunc tu me illis annumeres qui te post causam reliquere? Dispar est illorũ & mea ratio. Illi tum primũ te colere atq; obseruare cœperũt, cum primus esses in apostolico palatio: pinguedinẽ mellis tanquã muscæ sequebantur: amicum Põtificis non Petrum amauere: officio non homini alludebant. Mutati sunt te mutato: abierunt ubi cessauit stillare fauum, non sunt iniurij, nihil est quod illis imputes. Quæsiuerũt in te magnũ secretariũ, & cũ nõ inuenissent, alia de nocte. Ludus hic fortunæ est, & huius mũdi cõsuetudo. At ego te dilexi, anteq; palatiũ ingredereris, Dilexi pauperẽ, dilexi diuitẽ, quomodo nõ diligam ad priora reuersum? quãq; nec ista priora sunt, nec tu pauperes. Cur me tuus casus

alienauerit cum tuus aſcẽſus te minime trãimutauerit? Nihil apud te Petre uariatũ eſt: ſolida & incorrupta charitas quæ tibi me ſemel coniunxit, nunquã diſſoluta beneuolentia eſt. Sum hodie qui olim fui, nihil eſt imminutus amor, nihil ignoro, nihil immemori de tuis erga me officijs narras. Omnia ſunt ante oculos ueteris conuerſationis illius cum è Plumbino ſoluentes, Corſicam circuiuimus: cum nos pene in Affricano tẽpeſtas littore illiſit. Subit adhuc recordatio quo tædio inter nautas apud Spediam, & in portu Veneti pernoctauimus cum ſentinæ correpti, ſub dio dormire maluimus quàm ſub tecto, quãuis horrida ſæuiret hyems. Vidimus unà Genuam, Ligurum Metropolim: Superauimus Appenninũ, ac tranſmiſſo Pado Philippum illum inclytum Longobardorũ ducem apud Mediolanum ducem adiuimus: Tranſmiſimus cœlo uicinas Alpes, & formidabilem pontum & Lucrinum lacum, & campos Heluetiorũ: Venimus Baſileam & ſub dominio Cardinalis tui, qui tunc ſanctæ Mariæ inuiolatæ cognomine fuit, nunc ſanctæ crucis appellatur. In Concilio magno fuimus: quèm dulcis conuerſatio noſtra fuit: quàm ſuauis in omni fortuna ſocietas? nihil mihi graue te comite uidebatur. Memini adhuc Petre cum ſimul uno cubiculo dormiremus, quoties mihi ad multã noctem uigilanti, ac nunc unum, nũc alterum Poëtã legenti ſubridens dixeris: Quid te maceras Aenea? doctis æquè, ac indoctis fortuna cõlulit. At cũ Dominico, quãuis eſſet is benignus & optimus pater, cũ paupertate eo tempore premeretur perſeuerare minime potuimus, diſiuncti aliquot annis fuimus, ſed iterũ nos fortuna coniunxit apud Nicolaum ſanctæ crucis uenerandũ patrẽ, & omniũ opinione ſanctiſsimum. Quid cum è Florentia rurſus Mediolanũ petiuimus, & ſuperato Iouis mõte per lacũ Lemannũ Tonomũ uenimus, memorandãq; illam Repalliæ heremũ introiuimus, in qua dux Sabaudiæ Amedæus detulit, habitu cultuq; ſancto cupiã heremitæ ſimul quẽ uiri decẽ equeſtri ordine ſequebãtur, qui ſeculo renũcians, promiſſam barbam & hiſpidũ palliũ, & retortũ bacillum mundanis opibus prætulerat. Inde Baſileã rediuimus, Coloniã Agrippinã petentes: per Belgas Atrebatum uenimus, ibi cõuentus ille maximus celebratus eſt: In qua pace Galliarum cõſtituta, Philippus Burgundiæ dux à Britãnis, q nũc Anglici appellãtur, ad Regẽ Franciæ defecit. Viximus ibi ſicuti & alibi cõcordibus animis, nec nos lucelli cupido diſiunxit: quãuis ambo idem officiũ, idẽ lucrum ſectaremur. Inde ego in ultimam Britanniam, quæ hodie Scotia dicitur, miſſus ſum: q̃ in itinere multa pericula aduerſa: quippe qui duodecim dieb. in profundo Oceani fui, terris nuſquã apparentib. ac ui tẽpeſtatis in ultimã ad Septentrionẽ Norunegiã actus, uix tandẽ bonitate Dei deſtinatũ iter tenere potui. Sed nihil mihi grauius uidebatur, quã q̃d carebã cuius cõſolatione in omni aduerſita te leuari ſolebã. Reuerſus ex Britãnia, te Baſileæ cõueni, neq; ibi diu manſimus, per Sueuos, Rhenos, lacũ Brigantinũ & Tridẽtinas Alpes Bononiã, indeq; Mediolanũ repetiuimus Cardinalẽ noſtrũ, ſicuti qui de pace Italiæ inter Senatũ Venetũ & Mediolanenſem principem acturus erat. Illic tertio diſiuncti ſumus, & tu quidẽ Romanã curiã ſecutus es, ego Baſileam reuerſus in Cõcilio pluribus annis perſeueraui. Et licet inter Romanum Pontificẽ & Baſiliẽſem ſynodũ graues inimicitiæ malignæq; lites intercidiſſent, & tu Põtificis, & ego ſynodi partes ſequeremur, nihil tamen beneuolẽtiæ noſtræ detractũ eſt, publicã illã finimꝰ: Cuiꝰ rei epiſtolæ noſtræ ultro citroq; miſſæ teſtes ſunt, in quib. noſter amor expreſſus eſt. Itaq; nõ dubito te cõfeſſum habere dum latuimus, dum fuimus ambo pauperes, incõcuſſam ſtetiſſe amicitiã noſtrã. Tolerant enim ſe facile tenues, neq; miſeriam cognoſcit inuidia. Cum uero ditatus es, atq; in te unũ quantũ poteſt fortuna oſtendere uoluit, unuſq; palatium apoſtolicũ gubernaſti, ſcio non arguis me leges amicitiæ reliquiſſe. Quis enim lætã amici fortunam deſeruit? Illud uereor, ne me tibi cum multa poſſes, obſequentem adulari crederes. Eſt enim omnis beneuolentia ſuſpecta potentibus. Minime igitur oblitum me tui fuiſſe dices, cũ felix habebaris. Sed accuſas me forſitan, quia poſt euerſam potentiã tuã te obſeruare deſierim: imo uero nihil eſt à me prætermiſſum, quod boni amici eſſet, qui ut primum cognoui Nicolaũ Papam, quo cum creueras, naturæ debitũ perſoluiſſe, mox ex noua ciuitate Auſtriæ ad te ſcripſi, bonoq; ut eſſes animo iuſſi. Nam etſi pontificẽ maximum fortuna tibi abſtuliſſet, Fredericum

A tamen Imperatorẽ reliquisset, apud quem, si uelles, locũ te dignũ inuenires, quoniã is te maximũ faceret. Idq; nõ ex meipso, sed ex ore Cæsaris astruebã, receptũ esse, qui ita me scribere iussisset, cũ te illi cõmẽdassem. Nescio an huiusmodi literæ tibi redditæ fuerint: nam de illis nihil significas. Cum ueni Florentiã quæsiui de te diligenter, ut supra relatũ est. In Roma uero beatissimo Calixto Papæ de te dixi, quæ de uiro bono & amico optimo dicenda fuerunt: Et ubicunq; de te sermo habitus est, tuas partes egregie defendi: quãuis pauci me corã te accusarim, siue quia graue est innocentẽ criminari, siue quia sciunt omnes tuũ honorẽ à me tangi, tuamq; læsi quoquo modo famam, me minime passurum esse. Persuade igitur tibi Petre amantissime, dũ spiritus hos regit artus, animũ erga te meũ immutari non posse. Nãq; neq; tu cõmittes ut mutari oporteat, neq; is sum qui quinq; & uiginti annorũ amicitiã sine causa dissoluã. Nec me turbatũ fugientẽ uidebis, quocunq; me in statu fortuna tenuerit. Is ero erga te qui fui cum essemus Basileæ: Neq; tu dum Petrus eris, Aeneas esse desierim. Neq; plura in accusationem tuam dixerim. Sequar alias epistolæ tuæ particulas. Ais te putare quæ cum Nicolao Pontifice de me cepta sunt, apud Calixtũ perfici debere, id est, in Cardinalatus ordinẽ me susceptũ iri. Idq; cupis, & quia futurũ speras gaudes, meq; rogas, postquã id factũ sit, unũ ex tuis necessariis uti Capellanũ admittã: Fortasse omnia quæ scribis huc tẽdũt: Amico uoluisti satisfa-

B cere: Et quia non es ea potẽtia qua olim fuisti, scribis multa ut impetres pauca. Opinaris enim quæ prius uno uerbo obtinuisses, nunc uix pluribus obtineri posse. Hoc fortasis apud alios ita usu euenit, apud me tua tanta est autoritas quanta omni tempore fuit. Respõdebo tamẽ ad hæc aliquid. Cardinalatum ego nõ quæro, nõ expecto, quamuis Cæsar mei causa solicitus sit. Si tamẽ, quod nequaq; opinor, id honoris sors aliqua ad me detulerit, non est quod roges hoc aut illud. Non minus tibi quàm mihi mea domus obediet. Quod aũt arbitraris in fundamẽtis apud Nicolaũ factis ædificiũ superducẽdũ esse, falleris mea sententia. Lõge enim aliter præterita docent. Nouus Rex, ut in prouerbio, nouã legẽ edit. Nam quotus successor inuẽtus est, qui prædecessoris amicos dilexerit, quippe adeo nostros antecessores odimus, ut certissimum argumentũ putetur: Hunc Pontifex amauit, qui nouissime mortuus est: Igitur huic odio est, q uiuit. Et creasset hũc Cardinalẽ ille, si uixisset amplius: nõ igitur inter eos nominabitur, qui modo creãti sunt. Quod si fuisset aliqua causa quæ me in eum ordinẽ assumẽdũ suaderet, hæc satis est, ne assumat quoniã ex illorũ numero fui, quorũ dignitas apud Nicolaũ amplificanda credebatur. Quod aũt mei honoris augmentũ cupias, haud est apud me dubiũ. Quis enim amicus est, & amici gloriam non expetit? At ego mi Petre, si hanc dignitatẽ expectẽ, demens sum, qui maiora meis humeris imponi onera exoptem, quã illi ferre queant? Videarq; non dico erga fortunam, sed erga magnificẽtiam Dei ingratus, q lõge magis honoratus, quã par

C sit, non gescam. Etenim mi Petre, superos oro, ut sileam de maximo Deo à q; est omne datum optimũ, et omne donũ perfectum, qd est quod ego de lege fortunæ aut fatorum querar? Nam quẽ domum egredientẽ meliori flatu quã me fortuna prosecuta est? Nam quamuis annos VI & XX natus, cum darẽ iuriciuili operã, exorto bello patriam & studium coactus sum relinquere, accessi tamen grande illud Basiliẽse Cõciliũ, inueniq; gratiam in oculis patrũ: Scriba in synodo fui, & literarũ abbreuiator, & unus de duodecim uiris, qui magistratus illic quasi cẽsorius habebatur. Neq; enim sine duodecim uiris ad cõsultandũ de rebus cõsiliaribus, quisquã admittebatur, & admissi qui nõ inuenirentur idonei, his iubentibus cõmouebantur. Erant in Cõcilio quatuor conuentus, qui deputationes appellabantur, de fide & pace, de reformatorio, de cõmunibus præsidentes. Hæ suos singulæ singulis mensib. elegerũt. In deputatione fidei, in qua eram inscriptus, sæpe præsedi. Inter collatores quoq; beneficiorum bis sum electus: Legatus ab ipso Cõcilio ad cõplures principes missus. Cum Põtificatũ Amedæus dux Sabaudiæ suscepisset, Felix nũcupatus, in secretarium sum ab eo accitus. Nec diu post uocatus ad Fredericũ Imperatorem prothonotariatus officiũ ab eo sum adeptus (sic Germani Secretariũ appellant) dum legationes Cæsaris obeo, uniuersam ferme Germaniam circuiui. Dissidebant Theutones cum Eugenio maximo Pontifice. At neq; illi, neq; Felici obedientes, neu-

trales nocabantur. Cõcordia pluribus in conuentibus agitata est, qbus iubente Cæsare semper interfui. Bis cum tractatu p..cis ad Eugeniũ ueni, tertio nationis illius Apostolicæ sedi obedientiam attuli. Secretariatus & subdiaconatus honorẽ ab Eugenio, & mox illo defuncto, à Nicolao suscepi. Cuius conclauis cum eligeretur, cum cæteris principũ legationibus custodiæ præfui. Lapsum est postea breue tẽpus, in quo me Nicolaus Tergestinæ ecclesiæ nihil tale merentẽ præfecit episcopũ, quadrienioq; abinde decurso, Senẽsis urbis, unde mihi origo est, Pontificatũ ad me detulit. Cæsar uero à quo in consiliariorum ordine susceptus essem, Neapolim me petere iussit. Quo in loco matrimonium inter ipsum Cæsarem & Leonoram Portugaliæ Regis sororem, Alphonsiq; neptem contraxi, eandemq; Imperatricem, anno post nauigio uectam è Pisis ad Imperatorem Senis agentem conduxi, cum id mihi uni cõmitteretur. In coronatione Cæsaris quæ Romæ celebrata est, nosti quæ meæ partes fuerint. Quippe qui me sæpius Imperatorio nomine apud Romanum Pontificẽ, & publice & priuatim loquentẽ audiuisti. Reuersio in Germaniam, legatio mihi Apostolicæ sedis per Bohemiã & omnes prouincias Austriæ ducum cõmissa est. In cõuentu Germanorum qui Ratisponæ habitu est, quo & Philippus Burgundiæ, & Ludouicus Bauariæ duces, & alij quàmplures principes & Reguli conuenerunt de salute Christianæ reipublicæ agentes, imperatorias uices tenui. Simili modo & in Francfordiẽsi Cõcilio, ubi & Germanos aduersus Turcos decernere bellum dicta oratione suauimus, quãuis postea negligentia & inscitia eorum qui cuncta se decere putant, Germani tepuerũt. Mortuo Nicolao Calixtũ successorem eius, quem nunc imperatorio nomine tanquã successorem uerum Christi uicariũ recognouimus. In hisce nos honoribus Petre uersati sumus: Nec tamẽ intelligimus cur adeo diuina pietas nostram prauitatem extulerit, non doctrina, non uitæ bonitas hæc meruit. Cognoscimus imperfectum nostrum, & nosipsos sæpe cogitantes non extollimur quidẽ, sed magis erubescimus & confundimur, qui pro tãtis beneficijs non sumus grati. Respicimus aliquãdo retro, & qmodo multi nobilibus ornati natalibus, uirtute & doctrina præstabiles, abiecti & incogniti iacerent consideramus. Fateor, quãplurimi sunt qui opibus & honoribus antecedunt, sed multo plures sequuntur: Pluribus cõmiscerí quã inuidere possum. Et illi quidem qui me dignitate præcedũt, etiã uirtute superant: Ego his qui sequuntur, nulla ratione sum melior. O quot uiri sunt qui non cẽtum aureos annuis ex beneficijs ecclesiasticis haurire possunt, l..ris diuini atq; humani interpretes, quorũ nõ essem dignus corrigiam calciamẽti soluere. Atq; ego ignarus, hebes, atq; uitiorum mole pressus atq; iniquitate circundatus, qui aliquo beneficiolo cõtentus extitissem, uel minimo, iam annuos mille aureos possideo: quodq; magis mirere, dum Germaniam peti, episcopatum in patria consequor. Magna hæc mi Petre, in quibus non mea solũ paruitas, sed magna uirtus quiescere possit. Apud tres episcopos & totidem Cardinales dictandarum epistolarum officium exercui. Hi tres quoq; Pontifices maximi secretariorum collegio me ascripserunt, Eugenius, Nicolaus & Felix, quamuis hunc adulterum dixerit. Apud Cæsarem non secretariatus modo, sed consiliariatus & principatus honore auctus sum. Neq; ego ista fortunæ imputo, quamuis nescio causam, sed ipsius rectori & dominatori omniũ Deo, cuius est in quæcũq; uoluerit usum uasa formare. Neq; humanæ corruptioni subijciũtur, quæ libera sunt, eiusq; libertati gratias agere docet, q dat omnib. abũdãter & nõ improperat. An nos igitur tanta miseratione præuenti Cardinalatũ anxij expectauimus? atq; hũc quoq; nobis honorẽ deberi putabimus? Vtinã dignitati quã cõsecuti sumus, pares inueniamur, & ita quod superest ætat, traducamus, ne qua possit in nobis ingratitudo notari. Porrò Cardinalatus fastigiũ maius existimamus, quã nostris humeris cõmitti debeat. Vtinã ea dignatio his credatur, q afferri illi potius, quã ab ea recipere gloriã possint, quales nos esse nullo pacto cognoscimus. Restat ultimo loco de cõsolatione aliqd dicere, quãdo & te illius egentẽ ostendis. Duo fuerũt, ut scripta tua edocent, quæ te cõturbauerunt: mala ualetudo tua, & obitus Nicolai Põtificis, quo cum ipse cecidisti, qua in calamitate constituto, nemo tibi amicorum affuit. Aegritudinẽ corporis & onerosam tibi & molestissimã fuisse nõ miror: Vix enim quisquã reperitur,

qui

A qui non morbo succũbat, doloribusq; uincatur: belle quidem tum multi cum ualent recta consilia ægrotis prebent, ac ipsi si doleant mente excidant. Ita natura comparatum est, uerbo quàm multi philosophantur, reipsa admodum pauci. Vtcunq; sit, non oportuit uitam optare diuturnam nisi & senescere uellemus. Cum senio autem circunsilit agmine facto morborum omne genus, quorum si nomina quæras: Promptius expediam quot amarit Hippia mœchos. Parati ergo ad hæc esse debemus, & nunc ilium, nunc capitis dolorem expectare, & ad omnia mala nosipsos armare, quibus contribules nostros affligi cernimus: Si quid minus accidat in lucro deputare: Cum uero dolor incipi pit, nõ ab amicis, sed à nobisipsis solatia expetere. Nihil habent certi qui sunt in aliena potestate, quæ nosipsi possumus, nutui nostro nunquam desunt. Tibi ergo cum ægrotares, à teipso & consilium expetendum, & auxilium requirendum fuit, quæ te uideo non neglexisse cum Deum tibi affuisse consolatorem dicas. Optimus hic proculdubio & certissimus in omni ægritudine medicus, qui non corporis tantum, sed mentis morbos expellit. Estq; Deus, si Senecæ credimus, quisq; sibi. Namq; dum nobisipsis recte consulimus, mentem nostrã diuinitas incolit. At tu quanquã corpore uales, non tamen adhuc mentis ægritudinem posuisti. Est uulnus adhuc animi recens, & amissi regni fortunam mœrens. Mõstri simile mihi est, te uirum qui multa legeris, & mundi uices sis con
B templatus, idcirco angi, quia blandus fortunæ uultus tibi mutatus sit. Cogitare te oportuit quãprimum ascenderes. Neq; enim fortuna quemq; extollit, de quo reijciendi potestatem non sibi reseruet. Hac cõditione ascendimus, ut cum illa uelit è uestigio descendamus. Nunc longũ tenet uua comas, nunc populus umbras inquit ille. Caduca omnia sub luna: quanto altius extollimur, tanto periculosius cadimus. Volubilis rota fortunæ est, nemo illi clauum affixit. Inconstãs & infidelis hera fortuna, nulli perpetuo bona est. Alexandrum illum Macedonem, quem mundi dominũ fecerat, in ipso iuuentutis flore ueneno extinxit. Põpeius Magnus cẽties uicies semel octuaginta tria hominum milia fudit, fugauit, occidit, in deditionem accepit: Naues octingentas quadraginta sex piratarum depressit aut cepit: Castella autem oppida mille & quingenta triginta octo in fidem recepit: Terras omnes à Meoti ad rubrum mare subegit. Sed huic quoq; Fortuna (quamuis Seni) abstulit caput. Cæsarem dictatorem in senatu trucidauit, quamuis eius ductu undecies centena nonaginta duo milia uirorum in prælijs interijssent, nõ cõputaris illis qui bellis ciuilibus interierunt. In Caio Mario quantum Fortuna luserit, nõ ignoras, quem modo uictum apud Minotauros expectare supplicium, modo uictorem truci uultu quantũ neces imperaret legisti: Magna de Lucio Marcello est opinio, quasi fortuna huic uni semper arriserit. Fuit enim bis consul, dictator, magister equitum, elephantes primus ex primo Punico bello duxit. In triumpho primarius bellator habitus,
C optimus Orator, fortissimus imperator, auspicio suo maximæ res gestæ, magno honore usus, summa sapientia, summus senator pecuniam magnam bono modo inuenit, liberos multos reliquit, clarissimus in ciuitate fuit. At is orbam luminibus egit senectã, amissis incẽdio cum paladium raperet ex ede Festæ: memorabili casu, sed euentu misero, ut Plinius ait. Huius quoque nepos Metellus Macedonicus fortunati nomen habuit, qui à quatuor filijs illatus est rogo, uno prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio. At hi in flore dignationis suæ à Catino Labione tribuno plebis, quẽ in senatu Censor ejecerat, è capitolio ad Tarpeiam raptus est, ut indè præcipitaretur. Sed intercedente altero tribuno alumnæ ereptus alieno beneficio postea uixit. Sed Octauianum Augustum fortasse obijceres, qui uictor orbis annis sex & quinquaginta imperauit, qui super Garamantas & Indos pertulit imperium. Exemplum hoc unicum humanæ felicitatis esse uidetur, his qui eius secreta ignorant. Sed multa huic aduersa apud apunculum in magisterio equitum, repulsam tulit contra petitionẽ eius prælato Lepido: in prælio Philipeo fuga notatus est, & in palude triduo latuit. Vita eius sæpe insidijs petita est: luxit liberorum mortes, & adulterium neptis ac filiæ: afflixit eum rebellio Illirici, pestilentia urbis, uaria clades, fames Italiæ, quadriduanam inediam sustinuit, morti
endi cupidus hærede non suo filio uita excesit. Et ut ad nostra redeamus, Saul regno

potitus, uictoriis clarus, ad extremum insaniæ, & in prelio uictus seruili manu quæ percuria
tur supplex orant. Ab ouium custodia uocatus ad regnum Dauid, post claras ex hoste
victorias à filio pellitur, cõtra quẽ sumptis armis non satis intelligit uincere uelit an uin
ci. Dicat aliquis Salomonem sapientem ac pacificum, Regem perpetuo fortunæ aflatu beatum, qui usq; ad mortem quieto trãquilloq; regno potitus est. Sed neq; hic regna re sine fratricidio potuit, & amicorum sæpe neces impetrauit, ac postremũ quoq; cõcu bino seruitio pressus, diis alienis atq; ipsis dæmonibus sacrificauit: In qua re miserrimũ eum uel suo iudicio nemo dubitauerit. Aeuo nostro unũ omnes felicem Philippũ Mari am Mediolanensem ducẽ iudicauimus, qui non Florentinos modo, sed Venetos & uni uersam Italiam contriuit, & Regẽ Alphonsum, fratres q; cum uniuerso procerũ comita tu nauali prelio superatos captosq; domi suæ tidit. Verum hic ante obitũ Ianuã amisit, agri magna parte mulctatus, adeoq; Venetorum armis attritus est, ut uix Mediolani se se tueretur. Et quamuis ultra citraq; montes Regũ auxilia imploraret, nulli tamẽ opem sensit, amisso uiso, Rege quem captiuum habuerat, hærede instituto, decessit. Francisco Fuscaro duci Venetiarum diu adulata fortuna est, sub quo supra quinq; & uiginti an nos senatus ille populusq; Venetus mirum in modum auctus Brixeam, Bergamum, & maximam partem Galliæ transpadanæ in suam ditionem redegit. Sed gloriam eius ob fuscauit, felicitatemq; obrupit filius ob turpem causam bis in exilium actus. Hæc cum B
tibi notissima essent Petre non debuisti, uel dolere, uel admirari, si & tecum suam con suetudinem fortuna seruauit, quæ iure suo ueteri, & in omnes ætates præscripto usa est. Nihil de tuo tibi abstulit, quod suum erat repetiit: potentiam quã ad tempus concesse rat, in eo, quẽ statuerat, termino subtraxit. Quid obsecro est quod de fortuna conquera ris? Quid tecum illa dure egit? Nicolao Papæ uitam eripuit: At moriturũ eum iampridẽ noueras. Illo mortuo, & tua potentia mortua est: At Nicolao cadente sciebas te stare non posse. Nihil tibi aduersi accidit, quod non præuideris. Præter spem uero, si recte iu dicas, non pauca bona tibi fortunæ beneficio, siue ut melius loquamur, diuina miseratio ne relicta sunt. Ex palatio saluus existi, collegisti sarcinas tuas. Secretariatus officio cũ coniuge, cum liberis absq; ulla contumelia dimissus es. Hoc tu beneficium non ponde ras, quod tanto maius est quanto rarius accidit. Etenim quot memorantur qui poten tes in palatio, post obitum pontificis, non maximas calamitates inciderint? Nepotẽ Bo nifacij noni mendicare panem nostra ætas uidit, quem ut æditus in lucem fuerat, in cala tis rosarum obtulerant patruo. Martino quinto fatis functo, qui fuerunt apud eũ poten tes, alij bonis omnibus excussi sunt, alij in carcerem rapti, alij in exilio missi, alij in cru cem sublati, alij alio modo necati. Neq; ego crediderim omnes qui Martino placuerũt, pena fuisse dignos. Sed ita mos inoleuit, odio habetur successori quisquis antecessori ac ceptus fuit. At te Calixti Clementia conseruauit, qui de te finistre credere noluit, quam C
tus essent qui te accusarent, non pauci hostes, id est, Mimi tui. Corona tua & quidẽ pre ciosissima hæc est, Petre, quòd integer creditus, intactus abijsti. Hanc tu laudem ad po steros pene solus transmittens, nomenq; tui minores ex te clarum habebunt. Vnus enim ex palatio pontificis omni iudicio existimatus es, qui saluus euaderes. Fateor non tanta tibi erunt lucra quanta fuerunt Nicolao uiuente. Neq; iam tibi assurgẽt homines quocunq; ieris. Sed ego tibi satis pecuniarũ esse arbitror, si ad ueritatem non ad opinio nem uitam ducere uolueris. Quærendæ pecuniæ nullus est finis qui uulgo uiuant: Cre scit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit. Si uolumus esse diuites, non pecuniæ adijciẽdum est, sed cupiditati detrahendũ. Cum Propheta dicendũ est: Diuitias & pau pertates ne dederis mihi, sed tantũ uictui meo tribue necessaria. Nõ habes opes Cosmi, at Marcelli habes. Non eris Florentiæ primus, at uel Lucæ, uel Senis esse potes tuoq; cũ Horatio. At precor integra cũ mente non turpẽ senectam degere nũc cithara carẽtem, Nec uero tu tibi subtractos honores dixeris. Adulationes illæ non honores fuerunt. Potentiæ tuæ non tibi detexit turba caput: sæpe manum tuam osculata est, quæ tuni cam illam optauit. Fumus ille ac uentus fuit, qui cũ fortuna non cum uirtute decurrit. Ah quid illa tua potentia miserabilius fuit quàm te tantopere amisse doles? Recogi
ta obie-

A ta obsecro quo ex loco sis delapsus: non tu ex paradiso delitiarum cum primo parente in terram erumnosam descendisti, sed uerius ex procelloso mari tranquillum portum enauigasti. Nam quid est Romana curia his qui summã tenẽt, nisi turpissimum pelagus uentis undiq; durissimisq; tempestatibus agitatum? Auaritiæ ibi atque inuidiæ procella uix quẽquam intactum præterit: laudant in faciem, à tergo Ciconia pinsit. Quis tela enumeret quæ in potentes iaciuntur? Tot tibi rhetia mi Petre, tot insidiæ tendebãtur, ut mortuo Nicolao iure dicere posses: Laqueus contritus est, et nos liberati sumus: Nam obitu illius carcerem exiuisti. Nam curiam miseram reliquisti nõ potentiam, seruitutem posuisti non gloriam, bellum effugisti non pacem. Eras enim mancipium Nicolai, nulla tibi edendi, nulla dormiendi certa hora fuit. Non comites alloqui, nõ extre in lucem poteras. In aëre tetro, in puluere, in calore, in fœtore latebas: Nunc quauis libertate donatus, ex tuo arbitrio uiuis. In hac uita nemo mortalium felix: Bene atq; indulgenter cum eo agitur, qui uere dici non infelix potest. Nam quotus est cuius non plura mala quàm bona inuenias? cuius lætitiam nõ superauit mœror? nemo uiuit qui feliciter oportet. Quã multos afflixere imperia? quã multos perdidere diuitiæ & ultimis iniecere supplicijs? Moriẽdum est tandem nobis uel inuitis. Duo nobis ex hac luce migrantibus itineria occurrũt. altero cœlum petimus, altero inferos: Illic cum dijs, hic cum sceleratis deputamur: Illic
B regnum, hic supplicium expectamus. Iter eligere licet dum uiuimus. Ex uitæ merito patet uia, post mortem nulla merendi facultas. Et nos ergo, amantissime Petre, dum uita comes est ad opera pietatis exerceamur. Absint uoluptates, illecebra, odia, simultates: Absit auaritia & bonorum in mensa cupido: satis nobis Deus ipse, super quã satis elargitus est. Nec tu mihi Cardinalatum cupias, nec ego tibi optem potentiam curialẽ. Nimis enim potentes & honorati fuimus, tu apud Roman. præsulem, ego apud Imperatorem. Nam si uirtutum ex æquo quæ uocãtur bona distribuantur, nõ tu mediũ eius quod obtinuisti accipias, nec ego quartã partẽ eius quod mihi diuina bonitas elargita est cõsequar. Vale ex Neapoli Nonas Maij, Anno M. CCCCLVI. Indictione quarta Põtificatus sanctissimi in Christo patris & Domini nostri domini Calixti Papæ tertij, Anno secundo.

Quæ sequuntur epistolæ, Aeneæ Senensi tituli Sanctæ Sabinæ Cardinali scriptæ sunt.

Orates refert de promotione ad Cardinalatum. CLXXXIX.

Diuo Imperatori Friderico Augusto Domino suo, Aeneas sacrosanctæ
C *Ioannæ ecclesiæ tituli sanctæ Sabinæ presbyter, Cardinalis et episcopus Senensis, S. P. D.*

QVod iam dudum optasti procurastiq; Cæsar in persona mea, nunc demum completum est. Habes tota quod mente petisti. Nam quod sanctæ memoriæ Nicolaus Papa quintus tuæ mansuetudini sæpe pollicitus est, beatissimus Pontifex Maximus Calixtus tertius impleuit. Qui non meis meritis (nulla enim me uirtus honore dignum effecit) sed sua incredibili bonitate quæ usque ad indignos protenditur, et tua potissimum intercessione his diebus ad Cardinalatus ordinem cum quinq; alijs uenerabilibus & magnæ autoritatis episcopis me prouexit. Intelligo quãtum debeo tuæ Sublimitati, & unde persoluere possim debitum non intelligo. Conabor tamen dum spiritus hos regit artus, ita me gerere ut omnes intelligãt ad hanc mẽ dignitatem tuo fauore & ex tua curia prouenisse, meq; Theutonicum magis quàm Italicum Cardinalem esse. Tuum erit nihil mecum remissius agere quàm prius. Nam ego pro tua maiestate, pro sacro imperio, pro inclyta domo Austriæ, pro tuis quibuscunque charis nullos usquã labores, nullas curas effugiã. Nihil enim unquã tuæ mansuetudini negabitur, q; mea opa effici possit. Vale ex urbe, die XXII. Decemb. An. M. CCCCLVII.

De eodem, Epist. CXC.

Serenissimæ Imperatrici Leonoræ Augustæ Dominæ suæ, Aeneas Sa-

enensis ecclesiæ tituli sanctæ Sabinæ presbyter Cardinalis & episcopus Senensis, S. P. D.

NOn meis meritis quæ nulla sunt, sed tua ac consortis tui Diui Friderici Romanorum Imperatoris Augusti intercessione, ad Cardinalatus honorem superioribus diebus pietas apostolica me prouexit. Multa extant tua in me beneficia, sed hoc maximum est, quod hac dignitate me dignum iudicasti, & ut illam consequerer nihil omisisti. Quando & summo Pontifici & sacro collegio & auunculo tuo Regi Aragonum potentissimo me sæpius commendasti. Habes igitur apud sedem apostolicam hominem tuæ magnitudini deditissimũ, qui pro te tuoq; splendore gloria amplitudine omni tempore curiosus erit. Neq; enim ullus me unquã grauabit labor, quem tua causa susceperim. Tuæ Maiestatis deinceps erit ita me uti, quemadmodum ingentia quæ mihi contulisti beneficia deposcunt. Vale ex urbe Romana, die quo supra.

De eodem, Epist. CXCI.

Serenissimo & potentissimo principi Ladislao Vngariæ atq; Bohemiæ

Regi, Aeneas Cardinalis Senensis, S. P. D.

QVod me summus Pontifex his diebus ad Cardinalatus ordinem accessiuerit, intercessione magna ex parte factum esse non ambigo: cum sæpenumero & literis & nuntijs apostolicæ pietati me commendaueris. Scio igitur me obnoxium quo ad uiuam & facultas adsit, tuis omnibus desiderijs morem gerere. Neq; id negligã quidem. Nam si quid est quod noua dignitas mihi credita, uel tuæ amplitudini, uel subditorum tuorum utilitati conferre possit, ad tantum negabitur quantum ipse requirere postposueris. Nec mihi res ulla iocundior fuerit quã tuæ uoluptati complacuisse: tuisq; regnis et reliquis principibus usui aliquando fuisse. Ex urbe Rom. die XXII. Decẽbris, Anno M. CCCCLXII.

Promotionem suam amico notificat, Epist. CXCII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Iacobo Picholomæo, S. P. D.

DIuinæ bonitati cuius consilia nobis imperscrutabilia sunt, uisum est honores augere nostros, atq; in corde summi Pontificis ponere ut nos ad Cardinalatus ordinẽ assumeret, & ita factum est. Scimus tibi id futurum gratum. Illud nobis tamẽ molestum est, quod nos impares tanto muneri cernimus. Vtcunq; sit: fratrem ista latere nolumus. Tu Deum rogabis, ut qui dignitatem tribuit, id quoq; præstet per quod dignitati satisfaciamus. Insuper quoniam illustris dux Mutinæ semper nobis amicus fuit singularis, ut nos sibi commendes rogamus: & quæ possumus aut in futurũ poterimus excellentiæ suæ pleno offeras ore, quia nos sibi pleno corde cupimus complacere. Et hanc Cardinalatus dignitatem si quid habet utilitatis, magis suam esse uolumus quàm nostram. Vale cum consorte & liberis. Ex urbe Roma, die XXII. Decembris.

De eodem, & se totum offert, Epist. CXCIII.

Aeneas Cardinalis Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

QVod annis tã plurimis Reuerendissime Pater, tuo filio cõcupiuisti quæsiuistiq;, nunc demum completum est: summa est concordia sacri collegij Calixtus Pontifex Maximus, ad Cardinalatus ordinẽ me uocauit atq; assumpsit. Scio quanto altius euectus sum quàm merui: Sed ita suasiones tuæ præcesq; Cæsaris effecerũt. Nõ sum ego qui gratias agere possum tuæ erga me charitati: nam quid præstare tanto domino seruus possit? uoluntas mea iamdudum tua est, quecunq; postmodum accessere, illa sequuntur. Fui tuus cum essem pauper presbyter: neq; me manu tua episcopatus eripuit. Sum tuus etiam Cardinalis. Habes in collegio complures amicos & me seruum: nisi me uoluti mancipio utaris mihil in me culpæ fuit, sed uolut emancipatus filius aut manumissus seruus, non minus agam quàm par fuerit. Vale optime ex urbe Roma, die XXII. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

De

De eodem, Epist. CXCIIII.

Aeneas Cardinalis Alphonso Regi Aragonum, S. P. D.

SErui qui modo quocunq; peculium augent, Rex serenissime ac potentissime, infideles damnandiq; fuerint, nisi dominis suis rationem lucri reddiderint. Eam ob causam cum hodie Maximus Pontifex Calixtus tertius me uel minus merentem ad Cardinalatus honorem prouexit, peculiumq; meũ adauxerit, officij quoq; mei esse putaui id tuæ Maiestati cuius sum mancipium quamuis inutile tamen fidele notum efficere: Vt si quid est in ea dignitate mihi credita uel decoris uel utilitatis, id totum tuum esse noueris: ad me labor tantum molestiaq; suscepti officij pertinebit: In quo tanto magis affligendũ me scio, quanto indignior hoc muneris sum consecutus. Ex urbe Rom. die XXIIII. Decembris, Anno M. CCCCLVI.

Auxilio amici sperat onus impositum congruius ferre, Epist. CXCV.

Aeneas Cardinalis Ioanni Cardinali Papiensi, S. P. D.

SI qua mihi uoluptas est ad Cardinalatus honorem esse assumptum, inde tantum est quod tua dignatio mihi collega & pater & Dominus traditus est, quo cũ uiuere dulcissimum erat. Nũc tui labores præmia susceperunt: nũc tuæ uirtuti quod suũ erat creditum est. Scio quid lucri acceperit sacer senatus ex tua promotione. Magnũ lumen Ro
B mana suscepit ecclesia. Tua nobilitas, tua doctrina meam ignorantiã & ignobilitatẽ obteget: Sub scuto tuo indignus ego securus militabo. Veni igitur, sitibundi expectamus omnes reditum tuum. Iam satis Alemania, Galliaq; & Vngaria te tenuit: Italia nunc ipsa mater orbis Roma te perfrui uult. Nisi redieris cito et ipse Tybris maledicet absentiæ tuæ. Nõ fuisti in bello et uicisti: Scies quæ pugna facta est cum redieris. Nulli unquã Cardinales ægrius quã nos collegiũ intrauere. Iam enim rubigo cardines ita obduxerat, ut uerti ostium & aperiri non posset. Arietibus & omni Machinarum genere usus est Calixtus Pontifex ut ualuas aperiret, domumq; arte non modica belli seratas, postes portasq; refregit. Vale ex urbe Romana, XXVI. die Decembris, Anno M. CCCCLVI.

Promotionem suam notificat amico singulari, Epist. CXCVI.

Aeneas Cardinalis Nicolao Distio legum Doctori, S. P. D.

QVamuis cognoscimus nosipsos impares dignitati Cardinalatus ad quã uocati sumus: quia tamen amicis omnia communicare solemus, quæ nobis accidunt siue secunda siue aduersa sint: & nos te inter amicos habemus præcipuum, hoc te latere nolumus, ut si quid est in ea dignitate nobis credita uel honoris uel utilitatis, itemq; dedecoris uel damni, id tibi nobiscum commune esse non nescias. Nam nos legem amicitiæ quãuis alius euecti, nullatenus præterire intendimus. Nec nobis Cardinalatus aut tuam alterius cuiuspiam beneuolentiã minorabit. Datum Romæ, XXVII.
C die Decembris, Anno M. CCCCLVII.

De eodem, Epist. CXCVII.

Aeneas Cardinalis Nicolao Cardinali sancti Petri ad uincula, S. P. D.

PLacuit altissimo & domino nostro Papæ Calixto per hos dies me longe immeritũ ad Cardinalatus ordinem assumere, uestroq; sacro cetui aggregare. Scio quantum ponderis subiui: nec uideo quo pacto creditæ mihi dignitati satisfaciam, nisi fortasse tua reuerendissima paternitas ad curiam rediret. Tunc enim instructus ab ea securius in hoc procelloso mari nauigarem. Precor igitur si preces seruitoris audiendæ sunt, ut iam demum in patriam redeas. Nam Cardinali sola Roma patria est. Etiam si apud Indos is natus fuerit, aut recusasse pileum oportuit, aut certe receptum Romæ gestare, & matri omnium sedi consulere. Neq; illa excusatio idonea est: Non audior recta monens: Mutantur enim tempora, & qui olim contemptui fuit, nunc præcipue honoratur. Veni igitur obsecro ueni: neque enim tua uirtus est quæ inter niues & umbrosas clausa ualles, langueſcere debeat. Scio cõplures esse qui te uidere, audire, & sequi cupiunt, inter quos me semper auditorem discipulumq; obsequentem inuenies. Ex urbe Romana, die XXVIII. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Promotionem

Promotionem suam amico notificat. *Epist.* CXCVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Varadiensi episcopo, S. P. D.

QVod ex Nicolao Pontifice Maximo magnopere afflagitasti ad nostri honoris augmentum, tam nunc Calixtus successor eius executus est. Is enim proximis quatuor temporibus exactis, ad Cardinalatus ordinem nos assumpsit. Qua de re longè magis tuam paternitatem lætari quàm nosipsos non dubitamus. Neque ab re quidem. Nam nos parum gauisi sumus ex hac promotione, cum intelligamus honorē non merenti creditum, ignominiam potius esse quàm decus. Tua uero dignatio quæ me pluris existimat longe quàm ualeo, non mirum si amicum libenter audit subleuatū. Vtcunque sit, id sibi persuadeat tua amicitia uolumus, quod re ipsa comperiet nos suos esse: Nec aliam ob causam magis cupide hanc dignitatem Cardinalatus accepisse, quam ut sibi aliquando in aliqua re digna morē gerere possimus. Datum Romæ, die XXVII. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Nouitates. *Epist.* CXCIX.

Aeneas Cardinalis Senensis Senatui Senensi, S. P. D.

QVæ credimus expedire ut uester senatus intelligat, non tacebimus dum poterimus honeste literis aut nuntijs committere. Nunc quod significemus hoc est: Rex Aragonum grauiter ægrotauit, deinde conualuit. Nobis relatum est eum recidiuasse, nescimus an uerum sit id. Comes Tolocenus pridem mortem obijt, quæres non nihil nouitatis paritura uidetur. Nam comes Euersus hæreditatem petit: Abbas ursinus contra nititur: Comes Vrbinas bellum ferur indixisse Malatestis. Hæc ad alios pertinent. In rebus uestris hæc sunt. Orator ducis Mediolani communicato nobiscum consilio, enixe communitatem uestram summo Pontifici commendauit. Quod habuerit ab eo responsum scietis. Dominus Ribias pro custodia montis acuti petit aureos trecentos: Dicit enim se tenuisse famulos plures pro custodia. Cui cū diceremus non fuisse necessarium, replicauit, penitus oportuisse pro securitate pascuorum, at quid significet ipsi intelligitis. Nunc de nouo Reuerendissimus Cardinalis de Vrsinis petit à sanctissimo domino nostro aureos trecentos, quos mutuauit sibi tempore exercitus. Papa uero respondit illos pertinere ad rationes uestras. Scitis quid in hac re agere debeatis, nobis consultissimum uidetur, ut Oratores uestros hic habeatis, qui loqui aperte ualeant, nobis non licet omnia. Iuuabimus tamen Oratores ipsos cum fuerint, summa fide, uestræque reipublicæ quantum facultas tulerit nunquam deerimus. Datū Romæ, die XXIX. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Refert grates, & agere spondet. *Epist.* CC.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Pichio Senensi, S. P. D.

SCientes quantum pro nobis conatus es in magistratu tuo illo Capitaneatus populi, reprehensibiles fuerimus nisi nosipsos gratos ostendamus. Sed hoc modo præstare non possumus. Quippe qui non uerbis sed rebus reddendas esse gratias non ignoramus. At si quando facultas se obtulerit cognosces nos tui amantes esse, & accepti beneficij memores. Nunc non est aliud quod scribamus, nisi quod pro republica uestra censemus, expediens apud hunc Pontificem Oratores uestros commorari: Quia multa indies occurrunt ponderosa & uestram ciuitatem tangentia. Scis quia non omnia nobis licent, sed Oratoribus uestris fideliter assistemus. Ex urbe Romana, die XXIIII. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Indignum officij se agnoscens exorat Deum pro uita qua tanta dignitati par sit. *Epist.* CCI.

Aeneas Cardinalis Senensis A. Bindio Senensi, S. P. D.

CRedimus, ut scribis, promotionem nostram tibi iocunditati fuisse: Ita enim exposcebat uetus amicitia nostra. Nos autem ex hac dignitate nescimus tristari an lætari debeamus. Nam sublime decus non merenti traditum, oneri potius quàm honori est. Venit in mentem illud Apollinis præceptum, quod iubet ut nosipsos cognoscamus. Consideramus imperfectum nostrum, & dum hinc paruitatem nostram, inde altitudinem dignitatis adeptæ metimur, horrescimus & trepidamus. Nam quanto altior est ascensus, tanto periculosior casus. Inter hæc tam anxiæ

mentis

A mentis dubia nullum occurrit nobis aliud remedium nisi ad Deum ipsum recurramus, & ei supplicemus ut qui dedit honorem, & ipse conseruet, & nos eam uitam ducere donet, quæ tantæ dignitati par sit. Tu uero de nobis persuadeto tibi quoniam illi erga te sumus qui semper fuimus, & amicitiæ iura incomminuta seruabimus. Vale & amicos illos nostros Metropolitanos nostro nomine saluere iubeto: Anthonium Panormitam, Matthæū Malferitum, Bartholomæum Macium, Matthæum Ioannem, & reliquos, quibus nos offerto, & dato. Ex urbe Rom. die XXVIII. Decemb. Anno M. CCCC LVII.

Amicitiam non abstulit dignitas adepta, sed aucta confirmat est. Epist. CCII.

Aeneas Cardinalis Senensis Leonardo Benevolenti Senensi, S. P. D.

SI quicquam amicitiæ nostræ detractum arbitraris quoniam aucti honore uidemur, longe falleris. Nam ueram amicitiam nulla dignitas tollit. Sumus qui fuimus dum pedibus simul peteremus Romam. Si potuisset adjici benevolentiæ nostræ aliquid, Cardinalatus noster profecto addidisset. Sed plena quæ sunt uascula, nihil amplius admittunt, nos igitur erga te idem erimus uita comite: Nec de te aliter arbitramur. De domino Dominico præposito nepote tuo sumus memores, et quia breui Senis uenire nō possumus, cogitabimus quomodo rem illā hic diffiniamus, erimusq; illi fauentes quantum fert æquitas, quæ comes amicitiæ inseparabilis est. Vos uiri Senenses more uestro
B prouidi fueritis, si hac in curia sedulo habebitis Oratores: Quibus & nos magna fide assistemus. Vale Laurentium nostrum iube saluere, & nos sibi offerto, & dominum Galganum pari modo, quia scribere non possumus omnibus. Ex Roma, die XXIX. Decembris, Anno M. CCCC LVII.

De eodem, & seruatum locum pro suo aduentu pollicetur. Epist. CCIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Pistoriensi Doctori utriusq; iuris. S. P. D.

NIhil nobis est dubij te, ut scribis, nostra promotione lætatum esse: Quis enim amicus amici honorem non libenter intuetur? Scis quo te loco habemus, et quanti te facimus. Quid ni ergo læteris nos auctos dignitate esse cum tu unà creueris, si modò creuimus: etenim nobis nondum liquet an lætari an flere potius debeamus ad tantæ dignitatis culmen euecti. Nam quid miserius est quàm id officij gerere cui nequeas satis facere? Onus grauissimum & humeris nostris omnino impar subiuimus, nisi miserator Dominus qui dedit honorem; & retinendi facultatem præbeat. Intelligimus quantum imminet præcipitium, atq; idcirco de nobis ipsis nescimus iudicium. Vtcunq; sit, nostra erga te benevolentia nūquam minuetur, nam qui te dileximus in Episcopatu, in Cardinalatu magis ac magis amabimus. Famulos quos polliceris recipere non possumus supra quàm nostra ferat facultas onerati. Tibi uero semper erit in domo nostra seruitus locus, si saltem dignaberis apud nos esse, &
C nos illi sumus qui tibi usui possumus esse. Optamus mulam aliquam perquiras pro nobis, & requiras precium antequàm emas, ut tibi per Bancum de Miraballis pecuniam mittamus. Vale & dominum Ambrosium ac dominum Alexium nostrum iubeto saluere, nosq; illis offerto & dato. Sileucio amplius dicito ne omnino fidei renuntiet, quamuis indies indignos ad maiores assumi dignitates aduertit, ut nobis modo factum est, nam diuina potentia tunc potissime demonstratur cum subleuat quæ sunt minima, & consilia eius nostra non possunt ingenia attingere. Iterum uale. Datum Romæ, die XXIII. Decemb. Anno domini M. CCCC LVII.

Offert se promotorem quantum potest. Epist. CCIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Alexio episcopo Clusino, S. P. D.

COgnoscimus ex his qui Senas ad nos uenerunt promotionem nostram tibi iocundam fuisse, idq; multis signis monstratum esse. Multa hactenus tibi debuimus pro tua erga nos solita charitate, sed nūc magis ac magis obligamur. Erimus itaq; tui semper memores, & quamuis dignitas nobis credita parum merentibus oneri potius quàm honori sit, Si tamē in ea boni aliquid erit, id commune nobis cum tua dignatione futurum est, atque ita cupimus persuasum esse. Vale ex urbe, die XXIIII. Decembris, Anno M. CCCC LV.

Confidit

Confidit in Deo qui dignitatem dedit, insufficienti uires tribuat, Epist. CCV.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni episcopo Grositano, S.P.D.

SI cui promotionem nostram placuisse credimus, id profecto de tua Reuerēda paternitate non dubitamus. Scimus enim quia nos solide amas, & propterea nostri honoris augmētum uelut tuam gloriam ducis, neq; falleris. Minime enim honorari possumus quin particeps nobiscum sis, nos tamen ignoramus an hæc dignitas nobis credita Cardinalatus decori sit, cum impares sumus tanto muneri. Confidimus in Deo qui dedit ut uires tribuat ad conseruationē huius status. Vtcunq; sit, tibijpsi persuadere uolumus, nos erga te esse qui olim fuimus ad emolumenta & honores tuos omni tempore uolentes. Tantum rogamus ut si qui sint qui episcopatum Senensem desiderent, id ex capite coneris detrahere, quoniam uiui non intendimus ecclesiæ Senensi dulcissimæ matri & sponsæ nostræ renuntiare. Vale Ex Roma, die xxix. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Celibes ulteriorem promotionem, quia nimium pauper amari, quàm diues odiri, Epist. CCVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Petro Cardinali sancti Marci, S.P.D.

REfero gratias humanitati tuæ quæ se tā benigne obtulit in materia camerariatus sacri collegij: Voluntatem pro facto suscipio, At cum intelligam id alteri officium haberi, supplico ne ulterius rem promoueas quia nulli reuerendissimorum dominorum meorum, uel grauis uel iniuriosus esse uolo. Maloq; pauper amari quàm diues odiri. Spero tamen tuo auxilio & sanctissimi Domini nostri clementia ita mihi aliquando prouisum iri, ut honeste uitā traducere possim. Ex urbe, die xxix. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Nouiores de terræmotu, cometa, & Turcis, Epist. CCVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Diuo Friderico Cæsari, S.P.D.

AVdies ex latore præsentium quàm mirabilia et incredibilia damna fecerit terræmotus in regno Apuliæ. Nam multa oppida funditus corruērūt: Alia magna ex parte collapsa sunt. In Neapoli omnes fere ecclesiæ et maxima palatia ceciderūt plusquàm triginta milia corpora oppressa ruinis traduntur, populus omnis habitat in tentorijs. Rex Aragonum, qui aberat, audito nouo incidit in febrem, & colicam passionem, ferebatur curatus, nunc dicitur recidiuasse, & uita eius in periculo esse creditur. Quod si moriatur tantus Rex (quod absit) non frustra cometam uidimus. Quod Turci fugati & magna ex parte cæsi fuerunt, gubernator Vngariæ & frater Ioannes obierunt: Comes Siciliæ interfectus occubuerit: Et præfectus urbis comes Taglotonus uita functus sit. Sed uelit pietas diuina tantum Regem adhuc diutius terris concedere, cuius obitus magnam Italiæ & Hispaniæ partem conturbaret. Datum Romæ, die xxviii. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Pollicetur se promotorem in requisitis, Epist. CCVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Mariano Sozino Senensi, S.P.D.

PRomotionem nostram ad Cardinalatus ordinem iam te accepisse nō ambigimus: aucti honore præter merita sumus: Pondus longe maius impositum nobis est, quàm ferre possumus. Siquid tamen est in hac dignitate nobis credita quod tibi tuisq; conducere queat, nisi libere nos requisieris, amicitiæ nostræ ueteri iniuriam feceris. Nam beneuolentia quæ uera est, superueniente quouis bonorum cumulo, plus augeri quàm minui consueuit. Nos te tuisq; rebus deinceps ita utemur, quemadmodum olim soliti sumus. Tu si erga nos secus feceris, hominis officio fungeris, haud recte de amicitia sentientis. Vale ex urbe, die xxx. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Promotionem

Promotionem suam notificat, Epist. CCIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Magistratui Baliæ, S. P. D.

NOn mea uirtus quæ scio quàm tenuis est, sed bonitas summi præsulis Calixti & intercessio Diui Cæsaris Friderici ad Cardinalatus honorẽ hodie me prouexit. Nõ est cur ex hoc meus turgeat animus. Nam dignitas minus merenti credita oneri potius est quàm honori. Itaq; non ueluti iactabundus collegio uestro promotionẽ meam significo, sed quia dignum existimo quæcunq; mihi obueniunt, uobis nota efficere. Nam siquid erit in hac noua dignitate mea uel honoris uel emolumenti, id totum desugat dulcissima patria uolo. Ad me nihil nisi labores molestiæq; pertinebunt. Datum Rom. die XXVII. Decembris. Anno M. CCCCLVII.

Congratulatur promotioni, Epist. CCX.

Franciscus Pychonius Aenex Cardinali Senensi, S. P. D.

GRatulor Italiæ & reipublicæ Christianorum, & nostræ ciuitati, quibus ob tuã promotionem bene euenisse putaui. Cõmune est bonum, & cõmunis de te est omnibus lætitia. nunquam fuit huic ciuitati tantus animorũ consensus in idem gaudiũ: Hæc diuinitus instituta credendum est: Nam de sua Ecclesia Deo cura est. Videt quanBta est hominis, id est tuæ Reuerẽdissimæ paternitatis præstantia, cui benigna est mens hominum deorumq;. Ego quanto gaudio afficiar non possum literis explicare: quandoquidem uincit gaudium magnitudinem omnium epistolarum. Domini de Balia elegerunt me oratorem, necdum me mittunt: spero tamen ante festa natalis iter arripere. Interea rogo tuam Reuerendissimam Dignitatem, digneris me auditorem tuum eligere: Potes apud te hominem me peritiorem inuenire, hominem uero deditissimum tuæ Reuerendissimæ Paternitati, ut ego sum, qui te tuaq; omnia diligat, inuenire nec in Italia nec in Germania poteris. Recommendo me tuæ Reuerendissimæ Paternitati. Ex Senis, die XXII. Decembris. Anno M. CCCCLV.

Notabiliter de eodem, Epist. CCXI.

Georgius Lollius doctor Aenex Cardinali Senensi, S. P. D.

GAudeo Reuerendissime pater, domine mi, sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ, quæ talem uirum in sacro admisit senatu per quem res sua summa in agendo industria, & optimo in prouidendo Concilio gubernetur. Gaudeo Reuerendissimæ dominationi tuæ, cui maximis in negocijs labor, & summis in periculis fortitudo, innumeraq; ac ingentes uirtutes partim debitis honestantur præmijs. etsi non ignorem labores cum gloria augeri: Lætor patriæ quæ tantum gloriæ assecuta est quantũ ferre petere decuit.
C Quod etiam ad summum reipub. maximè profuturum non dubitat, præsertim in hac tam maxima temporum difficultate. Gaudeo lætorq; omnibus bonis quibus uehementius adauctam esse bene agendi auiditatem quis non putet? Cum uirtutes extolli, præmijs adornari uidetur. præcipue literarum studijs dedit, cum talem præ se studiorum suorum ducem intueantur? Lætor summopere mihi ipsi, cui tota ciuitas gaudet, uniuersus populus lætatur, singuli ciues congratulantur: Cæteruatim domum uentitant quasi hæc omnia ipse sim adeptus, & id quidem iure. quid enim maius hoc in seculo assequi possim quàm summa gloria extolli eum, qui me ab incunabulis usq; seu à teneris unguiculis semper atque unice dilexit? Cui magis quàm genitori sum obnoxius, nisi reus sim summæ ingratitudinis. qui crimine apud Persas nil olim detestabilius. Etsi nõ ignorem fortem & constantem Reuerendissimæ dominationis tuæ animum huiusmodi in rebus minime efferri, sed inconcussum geri, ut magnanimum decet: onus autem quodcunq; pro Christi religione, & sacrosanctæ ecclesiæ statu æquo animo ac libenti subire: hoc tamen totum ut tibi bonum felix faustumq; sit Deum immortalem oro obsecroq;: Sitq; Reuerendissimæ dominationi tuæ semper propitius. Ego aũt & sibi Reuerendissimæ D. tuæ commendatus optime ac feliciter ualeo. Senis XX. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Promotionem suam notificat, Epist. CCXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Petro Noxetano, S. P. D.

QVod cepisti apud Nicolaum pontificem maximum, nunc diuus Calixtus consumauit, sacro collegio Cardinalium sumus aggregati immeriti & indigni quidem. Sed nunc ostentant principes suam potentiam, cum ex infimis sublimes faciunt. Quod aduertens Alexander Macedo, in Asia hortulanum quendam ad regni fastigiũ euexit. Et nos igitur summus dominus noster erexit ex puluere, fecitq; cum principibus Ecclesiæ sedere. In qua re siquid boni est, id commune tibi nobiscum esse uolumus. Nam si quando te Basilex dilexímus nũc maxime amamus, hoc te scire uoluimus. Vale ex urbe Roma, die XXVIII. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Se offert usui tanquam frater, Epist. CCXIII.

Aeneas Cardinalis Senẽsis Ioanni Campisio episcopo Placentino. S. P. D.

AVdisti ex alijs opinamur, nos Cardinalatus ordinẽ adeptos. Et quamuis indigni hoc honore sumus, id tamen tibi gratum esse confidimus. Quis enim amicus est & amici exaltationem non queritꝫ At pro meritis dices, amicum amici dignitatem expetere. Istam amicitiam Stoicorũ fortasse sententia dictauit. Amicitia nostra ex mera prophetia est, & pingui quadam Minerua res metitur suas. Vtcunq; nobiscum actum est, nostram promotionem tibi dulcissimam fuisse confidimus. Cum ad nos nuncium eius delatum est, uellemus id primi enunciasse patri amantissimo. Sed nulla literarum uelocitas est, quæ famã imitari possit. Audisti ex alijs nobis Cardinalatus creditam dignitatem, audi & nunc ex nobis, & persuade tibi nos eos esse erga te, qui Papiæ, Mediolani, Basilex, Romæq; fuimus, & nobis pro ueteri amicitia tanquam fratre amantissimo utere. Ex Roma, die XXVIII. Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Refert grates congratulatori, Epist. CCXIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Comiti Iacobo Piccinino, S. P. D.

ILlustris & magnifice comes, amice charissime, accepimus humanissimas literas tuas, quibus de promotione nostra ad Cardinalatum congratularis. Offers officia & operas tuas ad beneplacita nostra, & teipsum efficis nobis commendatum, rogans ut negocia tua cum frequentius requiramur, gratioso fauore exequamur. Respondebimus breuiter huiusmodi argumenta tractanti, qui facta magis quàm uerba requirit. De gratulatione, quam sincero ex animo prodire non ambigimus, gratias agimus; idemq; pro tuis oblationibus dicimus, sentientes nos propterea tuæ magnificentiæ plurimum obligatos. Honori tuo & commodo, ubi per nos aliquid agendum occurrat, bono animo fauebimus. Vellemus inter te & Senenses eam uigere beneuolentiã, quæ inter eos claræq; memoriæ genitorem tuum olim uiguit. Sic enim liberiori & promptiori animo & loqui & scribere, & subuenire alter alteri ualeremus. Datũ Ro. die XVIII. Ianuarij, M. CCCCLVII.

De consolatione super morte, Epist. CCXV.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Miraballio equiti Neapolitano, S. P. D.

NOn scripsimus tibi statim cum audiuimus dilectissimum filium tuum mortem obijsse. Neq; enim consolari magnificentiã tuam poteramus, ipsi consolatione indigẽtes. Nihil enim minus me afflixit prudentis & ornatissimi uiri raptus, quàm tẽ eius parentem. quippe tu filij mortem (ut natura iubet) grauiter & acerbe tulisti. Nos & illius obitus & tuus mœror non mediocri dolore affecit. At nunc paululum ad nos reuersi, & humanarum rerum conditiones animo reuoluentes, arbitramur te pro tua sapientia finem luctui posuisse, neque amplius uelle angi super his quæ mutari non possunt. Omnibus una conditio posita est, tandem mori: lex naturæ est immutabilis & ineuitabilis, quæ licet unum quàm alterum serius apprehendit, bono tamen uiro nunquam tempestiuior putãda est, qui ex tenebris transit ad lucem, & ex laboribus ad quietem, ex miseria ad felicitatem. Cum ergo filius tuus uitam mundam atq; optimam duxit, congaudere illi debemus, qui terrena & transitoria pro cœlestibus atque æternis permuta

A permutauit. Oramus igitur ut questibus & lachrymis modum ponens, tibi & reliquis filijs tuis hilaritatem sumens consulas: neq; enim nobis & ipsi proli tuæ quicquam gratius aut acceptius præstare potes quàm tuam uitam cũ iocunditate & lætitia traducere. quod certe facies cum cogitabis diuinam pietatem de donis innumerabilibus cumulasse. Nam & uitam longam, & opes amplissimas, & regum gratiam, et sobolem electissimam, et nomen bonum et inter omnes Italos atq; externos maximam reputationem Deus ipse magnus & misericors cum sapientiam ante donasset liberaliter elargitus est. Datum Romæ, die XVIII. Ianuarij. Anno domini M.CCCCLVII.

Congratulatio super promotione amici. *Epist.* CCXVI.

Pogius Florentinus Aenex Cardinali Senensi, S. P. D.

Cum audissem, pater mi reuerendissime, te factum esse sancte Romanæ ecclesiæ Cardinalem, gauisus sum sane maiorem inmodum, pro ut amor in me tuus & mea erga te obseruãtia postulabat. Id uero maxime mihi fuit uoluptati cernere eã dignitatem (quæ maxima est) in te collocatam, quæ non ambitu uel gratia sed uirtutum studijs quæsita esse uideretur. Accedit ad cõsolationem meam & summã iocunditatem quod uir eloquentissimus optimisq; artibus eruditus, fructum eloquentiæ & doctrinæ
B sit (quod perraro accidit) consecutus. In quo gloriari quodãmodo mihi merito uideor, posse nostri quondam ordinis uirũ, hoc est eloquentiæ studijs & dicendi exercitio præstantem eo in statu esse collocatũ, ut suæ doctrinæ æmulos extollere, & eis præsidio atq; ornamento esse possit. Magnum profecto eloquentibus uiris suffragium ex hac tua dignitate propositum esse uidetur, cum sint habituri ueluti certum refugium, in quo illorum desideria conquiescant. Ego quidem primum tua, tũ uero mea, tũ eloquentium omnium causa gratulor & exulto te tam in insigni loco positum, non secus ac si aliqua mihi prospera fortuna accessisset, & illum mihi diem illuxisse felicem puto, quo declaratus es Cardinalis, cum palam factum sit locum esse probitati & doctrinæ & nõ semper neglectam iacere uirtutẽ. Quod uero ad me attinet, magnum rebus meis existimo esse fructum. Scio enim te maiori animo ac promptiori diligentia curaturum quæ ad me pertinent, quàm hi quorum mens & uoluntas remissior est in doctis uiris subleuandis. Sentiant alij quod uelint, uirum doctissimum & ornatum uirtutibus necesse est doctos diligere ac bonos. Nõ mihi tamẽ tãtũ arrogo, ut profitear me doctrina & uirtute præditum esse: id dicam dedisse me operam quoad facultas tulit ut non in postremos essem reijciendus. Nolo (ut plures solent) cõmorari in tuis laudibus aut meritis enumerãdis, ne uidear (quod uitium procul abest à meis moribus) adulatoris officium assumpsisse.
C Hoc tamen profitear tantæ dignitatis tibi gradum tanq; tuarũ uirtutũ præmiũ fuisse tributum. Vale & Pogij tui memor. Florentiæ, die IIII. Ianuarij. Anno M. CCCCLVII.

Suadet fœdus inire cum summo Pontifice. *Epist.* CCXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis Magistratui Baliæ, S. P. D.

Decreuerat per hos dies sanctissimus Dominus hoster certum oratorem suum ad uos trãsmittere, qui uobiscum ad ea intercedat, per quæ pax uestræ ciuitatis & securitas libertatis & reiminis uestri solidari posset. Et quantum eius mentem capere potuimus, sua sanctitas aliena non esset ad certam uobiscũ intelligentiã habendã, per quam & nostra erga eũ deuotio & sua in uos protectio confirmaretur, augereturq; Ad quã rem etiã nos suã pietatẽ hortati sumus. Veretur tamẽ ipse Pontifex Maximus, ne suus orator frustra de his apud uos ageret, quæ res non esset apostolici sedi honorifica, atque ideo suspendit illius missionem. Quod si uestræ magnificentiæ ad hoc animate sint, cupiamq; ueram & efficacem habere intelligentiam cum ipso summo pastore, idq; nobis significauerint, speramus ita efficere quod orator prædictus ad uos trãsmittetur, & ad effectus prædictos operas suas interponat. Nos autem aduertentes animo quantas superioribus diebus uestra respublica passa est calamitates & ad ea sedulo intẽden-

tes per quæ uestrum regimen patriæ uestræ (ut quidem putamus) saluberrimum confo- D
ueat & stabiliatur, nihil arbitramur utilius quã hoc tẽpore ciuitatem uestram cũ omni
bus bonam amicitiam & uicinitatem, cum summo uero pontifice specialem habere in-
telligentiam, qua ille uos ut filios tueatur et uos eum ut patrem reuereamini. Super qua
re uestrũ responsum præstolamur. Datum Romæ XXII. Ianuarij, Anno M.CCCCLVII.

De eodem, & credita reposcit, Epist. CCXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Bichio ciui Senensi, S.P.D.

VIdebis quæ scribimus magistratui Baliæ: cogita super illis, & nobis rescribe. Nos
salutem uestri regiminis in eo consistere arbitramur, ut cum uicinis omnibus bo-
nam amicitiam tenentes, cum summo pontifice specialem intelligentiam habea-
tis. Etenim uos cum Papa patre omniũ specialiter colligatos nemo infestabit. De alijs
aũt uestrum sit cogitate. Præterea non habebunt locum rebelles uestri, unde quouis pa
cto uos offendant si Papæ uniti eritis. Verum hæc cogitari nullo modo queunt, nisi res
pecuniaria à uobis absoluatur. Suademus ne cum illo, qui uobis libertatem turatus est,
& in futurum tueri potest, et uult si uos uolueritis, de pecunia modica contendatis. Nos
insuper scientes tibi commissam esse expeditionem crediti nostri, commendamus eam
rem amico optimo & singulari quem scimus nobis non defuturum. Ex urbe, XXII. Ia-
nuarij, Anno M.CCCCLVII. E

De eodem, Epist. CCXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Christofero Gabrielis ciui Senensi, S.P.D.

SCribimus magistratui Baliæ aliqua quæ credimus ad utilitatem reipublicæ pertine-
re. Ea uidebis et intelliges. Scimus magistratus uestros omnia melius intelligere per
sese quàm nos cogitare possimus: tamẽ ut hi quĩ patriæ nostræ tenemur consulere,
cogitauimus quæ credimus esse salubria eidem. Rogamus examines omnia & quæ uo
bis meliora uidentur nobis significes. Nos enim ubi uidemus patriæ uestræ & præsenti
eius regimini posse bene consulere, non deerimus. Insuper quia tibi commissa est & ali
quibus alijs expeditio nostræ crediti, petimus ut tanquã amicus noster (de quo plurimũ
confidimus) operas tuas impartiaris cum effectu ut nobis fiat, satis quia multis urgemur
oneribus. Datum Romæ, XXII. Ianuarij, Anno M.CCCCLVII.

De eodem & petit responsum, Epist. CCXX.

Aeneas Cardinalis Senensis Leonardo de Beneuolentibus
ciui Senensi, S.P.D.

SAepe simul locuti sumus de Republica Senensi. Fuitq; nostra (si recte meminimus)
sententia expedire ciuitati Senensi, cũ uicinis omnibus pacem habere illisq; morem
gerere, ubi sine detrimento magno id fieri possit. cum Papa uero omnium patre am
plius atq; amplius sese intelligere. Nam Papæ colligatos nullus Italiæ potentatus uexa- P
re audebit. Secus si alterius principis aut populi uestra respublica fœderibus implicetur,
perseueramus nos eo ipso in proposito, atq; ideo dominis Baliæ super ea re scribimus.
Fac, rogamus, ut responsum detur. Namq; si uestros animos ad eam rem uolentes inue
nerimus, arbitramur salubrem rem procuratum iri ciuitati, & patriæ uestræ & potissimè
regimini præsenti, auferetur q; uestris hostibus nocendi facultas. Verum difficile est de
his aliquid tractare, nisi res pecuniaria componatur, & quæ Papæ & quæ Piccinino de-
betur. Nec nobis aut honorificum aut utile uidetur uestris magistratibus cum eo de pe
cunia contendere, qui ciuitatẽ ipsam uestram de morte reuocauit ad uitã. De proposito
tuo curabimus ea fieri quæ digna sũt. Iamq; capitulo uestro scripsimus, responsũq; præ
stolamur. Datum Romæ, die XXVI. Ianuarij, Anno M.CCCCLVII.

Congratulatur promoto optans salutem plurimam, confisus de
patrocinio, Epist. CCXXI.

Borcius dux Mutinæ Aeneæ Cardinali Senensis, S.P.D.

CVm primum nobis nunciatũ est Cardinalatus dignitatem ad te, Reuerendissime
pater esse delatã, maximũ in modũ gratulati & gauisi sumus. Nam cũ tua uirtus,
doctrina, morũ elegãtia, & uitæ sanctimonia nobis iam pridẽ cognita et perspecta
esset,

A esset, eã tibi iure optimo deferri cupiebamus. Agebat huiusmodi desiderii nostrũ mu
tua charitas & singularis beneuolentia qua inuicem obstringimur. Itaq; certo teneas
maiorem etiã quam declarare possumus, ex tanto munere uoluptatem cepisse. Sic ipse
Deus noster à quo omnia bona procedunt, longæuum te faciat, præstetq; ut eo bene
beateq; semper usq; ad extremum perfrui possis. Referente clarissimo Iurisconsulto
domino Iacobo nostro intelleximus quàmpleno cordis affectu, tua Reuerendissima
dominatio nobis afficiatur: Et quod de ea deq; statu suo omniũ quantumuis ampliſſi
mo non minus quàm de nobis ipsis ac nostro disponere possemus. Et ita hac spe & fi-
ducia freti de cætero in his quæ nobis Romæ semper tractanda erunt, ad tuam Reueren
dissimam dominationẽ, ut ad dominum & præsulem, in quo summam fidem & spem lo
cauimus, audacter recurremus. Quod uero reliquum est, tuæ Reuerẽdissimæ dominatio
ni nos nostraq; omnia plenissimis manibus offerimus, ita ut eius uti & abuti possit pro
sua uoluntate & arbitrio: quod quanto liberius id fecerit Reuerẽdissima D. tua, sciat no
bis tanto gratius esse futurum, Datum die XV. Ianuarij. Anno M.CCCC LVII.

Denunciatur promotio utrorumq; amici, Epist. CCXXII.

Priores & gubernatores ciuitatis Senarum Borcio duci Mutinæ, S. P. D.

B NVncium hodierna die nobis allatum est, quosdam nuper Cardinales esse designa
tos immortalis Dei gratia: inter quos unum esse Reuerendissimum in Christo
patrem & dominum, dominum Aeneã ciuem & episcopũ nostrũ dignissimum.
Quem uirum iam dudum cognouimus integerrimis moribus, summa probitate, miriſi-
cisq; uirtutibus & doctrina præditũ, natumq; claris parentibus & ex modesta & anti
quissima familia nostræ ciuitatis Quod quidem non modo urbi nostræ uerum uniuer-
sæ reipub. salutare admodum faustumq; fore existimauimus. Idcirco cum omnia quæ
accidan tcommunia nobis esse cum tua illustrissima dominatione arbitremur, signifi-
candum duximus congratulandum quoq; eidem illi dominationi tuæ, quam perpetuo
felicẽ esse uehementer cupimus. Ex Senis die XIX. Decembris. Anno M.CC.CLVII.

Pollicetur diligentiam super commendatis, Epist. CCXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Iohani Frunt protonotario Colonienſi, S. P. D

A Ccepimus literas tuas quibus rẽ tuæ præposituræ nobis efficis cõmendatã. Ama
mus te & semper loco fratris amauimus: Nec mõ de nostra mente decidisti, nec
decidere potes dum fruimur aura. Obtulimus procuratori uestro nostras ope-
ras: Siquid erit quod ille nobis expetierit haud quicquã frustrabitur, si mõ res erit quæ
C uires nostras non superet. Cupimus te uidere atq; amplecti aliquãdo (si Deus dederit)
antequàm hac luce migremus. Ex ueteribus enim ueris ac solidis amicis quos Basileæ
dileximus pauci tecum supersunt, & uita nostra instar rapidi abit Non possumus tene
re lachrymas cum priscæ beneuolentiæ nostræ mentio incidit. Itaq; iam uale & Reuerẽ
dissimo domino Colonienſi commendatos nos effice: nam sui sumus. Tilmanno præ
posito sancti Florini & Iohani Polart nostro nomine salutes dicito. simulq; Ioanni
Vuinderos nosq; illis ad quæuis beneplacita offerto. Iterum uale.

Grates refert de congratulatione promotionis suæ, Epist. CCXXIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Anthonio Petri Collensi, S. P. D.

TAm iocũdæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus de suscepto Cardinalatus honore cõ
gratularis, quã tibi gratã respõsionẽ nostrã esse cõfidimus. Nihil nobis dubij est &
Anthonio & tibi nostrum omne decus summopere acceptũ esse. Sed utinã digni
tati satisfacere possumus, & ita nobis Deus agere uitam tribuat, ne munus quod nobis
splendori est ex nobis polluatur, quandoquidem impares sumus qui hoc gradu deba
mus. Speramus (si Deus annuerit) æstate proxima patriã reuisere: Tumq; et Anthoniũ
et te illic conuenire & amplecti quos amamus & amabimus dũ præsenti fruimur aura,

neq; uera beneuolẽtia ſuperuentu dignitatis auferet. Rogaſti ut reſcriberemus: fecimus nõ inuiti, & manu propria quod iam nobis perrarũ eſt, breuem hanc epiſtolam exaraui mus. Sumus in ſcribendo breues: In loquẽdo longiores erimus. Vale & nomine noſtro Anthonium ualere iubeto. Ex urbe die xxii. Februarij. Anno M. CCCCLVII. D

Petit moniales pro ſe Deum exorare ut collato honore dignæ præeſſe poſſit. Epiſt. CCXXV.

Aeneas Cardinalis Senen. Dorotheæ ſanctæmoniali ſuæ conſobrinæ, S. P. D.

CHariſſima ſoror & filia in Chriſto amãtiſſima lætati ſumus in tuis literis quas tua uice uidemus. Cõſolat nos tua uita Deo (ut cõfidimus) accepta. Perge & ſeruito Deo qui ſeruos ſuos ſui regni conſortes facit. Congratularis nobis pro dignitate Cardinalatus. Graue pondus accepimus, & magis quàm noſtri queant humeri ferre. Tu ancilla Dei fac quod dicis, roga Deum pro nobis. Idem quoq; ut reliquæ ſorores tuæ faciant exhortare. niſi enim diuina opituletur gratia, non eſt quod tantam ferre ſarcinam ualeamus. Confidimus in tuis orationibus & aliarum perſonarum Deo dedicatarum. Prioriſſam tuam ut noſtro nomine ſalutatam reddas uolumus, quam ſanctam eſſe uirginem & matrem accepimus, & optimè filias ſuas in monaſterio gubernare. Placet Deo, placet ciuitati & nobis, perſeuerate. Omnis breuis eſt uita. Et quamuis eſt labor eſſe incluſum, non ſunt tamẽ paſſiones huius ſeculi quæ cõparari poſſent ad futurã gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Gregorius Lollius frater tuus & noſter nobiſcũ eſt, & bene habet: noli eius cauſa te afflictare. Bene uale. Ex Roma die xxii. Februarij. Anno M. CCCCLVII. E

Expedire ſcribit oratorem apud ſanctiſſimum haberi, & in carcere tum emancipare, Epiſt. CCXXVI.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Magiſtratus Baliæ, S. P. D.

REtinuimus tabellarium ueſtrum in hanc uſq; diem, ut (ſi poſſemus) rei ueſtræ melius conſuleremus, & circa negotia tritici, & circa montẽ Acutum. ſed non potuimus aliud obtinere quàm pridem, imò neſcimus unde procedat ſanctiſſimus dominus noſter qui prius ait uelle pecunias ex paſcuis prouenientes conuerti in ſolutionẽ caſtri cuſtodiæ. nunc mutatus eſt neq; audire uult uerbum. Itaq; (ſicut in alijs literis uobis ſcripſimus) utile uidetur nobis mitti huc aliquem Oratorem laicum, qui audacter loqui poſſit. Nam ſua Sanctitas ſtatim nos tacere iubet cum de hac re loquimur. Et dignũ eſt nobis obedire. Oratori ueſtro aliter eueniet, cui nos etiam aſſiſtemus. Et profecto quanto plus hæc materia montis Acuti differtur, tanto peius eſt. Speramus ſi mitteris Oratorem, fortaſſe dominus de Viſinis contentabitur de paſcuis, ſi tamen præueniatur ſolutio eorum. Alioquin de burſa Papæ nihil extrahetur: in mora periculũ eſt multis reſpectibus. Videbitis quæ ſcribit dominus noſter in breui ſuo, & de paſcuis mutatũ eſt ut præfertur. De tritico nõ eſt mirum ſi haberi nequit. Nam nec per uſum ſubditi eccleſiæ triticum (ut petebant) habere potuerunt, et Franciſcus Venerio ob rem frumentariam male adminiſtratam in carcerem coniectus eſt, itaq; deſperata eſt huiuſmodi materia. Scripſimus nuper de domino Gregorio: Facietis nobis rem gratiſſimã ſi eum abſoluatis ab impoſitis ſibi calumnijs. neq; dignum eſt ut ad relationẽ nepharij hominis & in tortura loquentis ac de auditu aſſerentis, non de uiſu, uir bonæ famæ Doctor inſignis, & ciuis non ex ultimis dehoneſtetur. Tunc ſi cætera deeſſent, illud ſuffragari debet, quod noſter frater eſt, & uiuit nobiſcũ, qui uere reipublicæ, nõ uulgariter ſeruiuimus & in futurum (ſi uita comes fuerit) poſsimus aliquando prodeſſe, quod fecimus & facimus omni tempore animo uolenti. Mittimus uobis Quitantiam Papæ per ſuum breue nobis directum, & comitis Iacobi per publicum inſtrumentum. Supereſt ut de futuris ſolutionibus in tempore prouideatis. Datum Romæ, die xxii. Februarij. Anno domini. M. CCCCLVII. F

Notificat

A *Notificat suam promotionem, & offert sed ad beneplacitum obsequiosum. Epist. CCXXVII.*

Aeneas Cardinalis Senensis Theoderico archiepiscopo Coloniensi. S. P. D.

SCio semper me charum & acceptum fuisse Dignationi tuæ postquam Germaniã incolui, à quo tempore iam IIII. & XX. anni decurrerunt. Plurima enim beneficia, plurimosq; fauores impendisti mihi, sed non ualui rependere uicem. Quid ego uermiculus contra tantum principem præstare poteram? Non fui tamen ingratus (siquidẽ gratia etiam solo animo impenditur) colui ego Dignationem tuam, amaui, obseruaui supra ceteros nostri seculi principes, & cum aliud nihil possem nomen tuum quocunq; deuertebam, et si non paribus uirtutí tuæ, at saltem quibus poteram laudibus extollebam. Nihil est quod ultra tũc principi de me optime merito exhibere quirem. Nunc fortasse & si minimum est quod ualeo, aliquid tamen plus Dignationi tuæ conferre quã prius licebit, quando Cardinalatus honorem non meis ullis meritis, sed diuina charitate & summi præsulis beneficentia sum assecutus. Atq; hoc est quod his literis tuæ Dignationi notificare libuit. nam ego qui tuus clericus, præsbyter, & episcopus fui, tuus quoq;
B Cardinalis esse non desinam. Vtatur me igitur Dignatio tua, neq; mihi ullo in tempore ullo in labore ignoscat, nam tunc me uiuere iuuabit, cum pro te, tuis consanguineis, amicis, benuolis exercebor. Datum Romæ, XXIII. Februarij. Anno M.CCCCLVII.

Consiliatur amico quomodo consequatur notabile commendatum monasterij. Epist. CCXXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Roderico Cardinali sancti Nicolai, S. P. D.

TRine iam mihi redditæ sunt literæ tuæ suo more suauissimæ, & ab amantissimo pectore prodeuntes, prioribus respondi non ut debui, sed ut potui. Quis enim tam euiscerate charitati satisfacere possit? Scio quid debeo, facio quod ualeo. Ad ultima scripta propero, non repeto quod benuolentia ultra citroq; posset. meus animus tuus est: dabunt aliquando testimonia non uerba, sed opera. Summo pontifici non desino de charissimo sibi nepote, cum se offert occasio, loqui: nec prætereo intactam cancellariam. nihil adhuc solidi est manet, arbitror, alta mente repositum cõsilium. Non omnia prodit tenex quæ facturus est. cum negat, tũc maxime cupit. Non cessabo cum licebit, iterum atq; iterum perloqui. Fama hic est uacasse episcopatum Tulensem. Episcopus eius loci monasteriũ commendatum habuit, cuius animus ualor mille & quingẽtorum
C aureorum esse fertur sub ditione ducis Burgundiæ. Dominus noster id tibi commendaturũ se ait. Rothomagensis eius rei promotor fuit. Ex usu erit illi scribere & rogare eum ut rem peragat. Quod si feceris noli me quoquo mõ nominare, atq; hæc secreta sint: Ita enim expedit. Intellexi quæ scribis de presidatu Fabriani. Rogo uelis hortari ciues eius oppidi, ut ex nunc eligãt Bartolomæum Massanum illum Doctorem & affinem meũ, neptis meæ uirum pro sex mensibus sequentibus amicum magistri Simonis. Electio enim solet fieri post introitum potestatis noui inter duos menses. Itaq; utile fuerit præuenire. Scio illos cõplacituros Dignationi tuæ. Summus pontifex bene ualet. Datarius (ut fama est) thesaurarius creabitur, & Bartholomæus Regnatius protonotariatus dignitatem assequetur. Cardinalis Papiensis infra biduũ aduenturus fertur. De Neapolitano nihil est certi cum Rex ille non omnino cum pietate apostolica cõsonet. Florentini arbitrali domini nostri sententia in XVIII. milibus aureorũ damnati sunt, dominis Gambatritis ob certa, quæ illis oppida abstulerunt. Nihil plus noui est.

Commendamus nos tibi cui seruire præsto sumus.

Ex urbe die XXII. Februarij, Anno M.CCCCLVII.

Refert grates clero suo per procuratorem suum de charitatiuo subsidio, & præcipit D
sat agere ut detrunat emancipetur. Epist. CCXXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Francisco Picholomeo, S. P. D.

ACcepimus tuas literas triplicatas. Ad priores respondimus, quibus de locatione episcopatus mirari uideris. Nihil est quod inde commouearis. Nos clero nostro nunquam oneri fuimus, nec uolumus esse: Quippe qui plebem, non modo clerum, affectu colimus singulari. Non disponemus, ut putamus, de illo regimine ante aduentum uestrum. Et tunc faciemus ut bonum pastorem decet, qui non commendat oues lupis. Placet quod fecisti cum clero: sumusq; de ducentis ducatis contentissimi, scientes inopiam in qua estis. Placet quoque differre ad tempus exactionem mediæ partis. Volumus ut nostro nomine ipsi clero gratias agas, & dicas nos semper futuros ad ea quæ illis conducant, paratos. Miramur capitulum in facto præpositi non aliter de nobis quàm scribat, fidem adhibuisse: nec scimus an uelimus hoc onus iudiciale accipere, & strepitum illum audire. Cupimus Leonardo Benuolenti hæc ipsa referas. In facto Gregorij laudamus diligentiam tuam, utq; cõtinues hortamur, donec bonus asit exitus. Nam Gregorius, ut uidimus ex copia citationis, prorsus est innocens. Ait enim qui eũ criminatur, Anno domini M. CCCCLIIII. mense Aprili, locutum esse Gregoriũ cum aliquibus in sancto desiderio. Iterum eodem mense paulopost fuisse in domo omnimo E de bellantibus. Iterum eodem mense paulopost fuisse, ut audiuit accusator, ipsum Gregorium in domo oratoris Veneti, & ibi scripsisse cum alijs cum Iacobo Piccinino. Vides cum non ponatur dies mensis, rem protendi uerisimiliter ad XV. & XX. diem Aprilis antequã scriberetur Piccinino. At Gregorius quarta mẽsis die ex Senis abijt ad Regem Aragonum: accusator insuper de audito loquitur. Ista non cohærent. Præterea uelis hominem innocentẽ iuuare, & potissime nostro intuitu, imo iussu. Tibi enim præcipimus ut prælatus tuus ne quo pacto hanc defensionem prætereas. Scimus uiros magnificos Ioannem Gucci, & Franciscũ Luctium, & Christoferum Nantis amicos esse nostros, nobisq; fauere. Hos autẽ alios adito, & cura hanc causam pro nostro desiderio terminari, quandoquidẽ nos semper ad ea tẽdimus quæ sunt illi regimini utilia & honorifica. Vale ex Roma, die XXIII. Februarij. Anno M. CCCCLVII. De nepte nostra dicito, cum parentibus nos manus lauimus.

Gratanter suscipit carmen de eius præconijs compositum. Epist. CCXXX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Lodesio Crebello Mediolanensi, S. P. D.

ACcepimus carmen tuum, Lodusi nobis amantissime, non sine animi singulari uoluptate, quamuis nobis plura tribui uis quã debita sunt. Scimus imperfectum F nostrum & quàm procul ab eo simus homine, quem describis non ignoramus. At si peccare erga nos aliquem oportet, malimus laudando quàm uituperando metas ab illo transgredi. Fecisti quod amantes consueuere. Dixisti de nobis non quæ modo sciebas, uerumetiam quæ uoluisses esse uera. Permittimus omnia dilectioni tuæ. Nesciebamus ante hos dies ubi locorum esses, uel quæ te fortuna teneret: nunc certiorati sumus & tuis scriptis & ducalis oratoris uerbis, esse te optimo loco apud illustrissimũ & magnanimum ducem Mediolani ab eoq; dilegi: Id est supra modum nobis gratissimũ. Videmus enim tuæ uirtuti quã semper magnifecimus, suum locum esse tributum. Dignus est ille cui seruias. Nam cui hoc tempore honestius famuleris quàm ei qui totius Italiæ splendor esse & decus singulare omnium iudicio existimatur? Perge oramus, & illi ut tua probitas te hortatur, indefesse tuos præbe labores: neq; enim sinet ille tuam uirtutem iacere. Cum autem facultas aderit nos illius excellentiæ cõmendatos efficies, qui pro singulari munere feremus, si quando aliquid accidat in qua sibi seruire ac prodesse possimus. Vale ex urbe, die XVII. Februarij, Anno M. CCCCLV.

Amicitiam

A *Amicitiam suam notificat, & se commendari exorat principi, Epist. CCXXXI.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Stephano de Curte, S. P. D.

EXpectauimus, insignis eques, post nostrã ad Cardinalatum assumptionem, duos mẽses si forte aliquid nobis scriberes. Videbaꝫ enim nobis à te scribẽdi initiũ sumẽdũ, ne gloriabũde nouã dignitatẽ nobis creditã significare uideremur. Nescimꝰ quid factũ sit, nullæ ad nos tuæ literæ allatæ sunt, nec de te quidq̃ audiuimus. Fatemur nos uictos esse silentio tuo, neq; posse tandiu tacere quàmdiu ipse taces. Fortasse tibi æquius uideꝫ nos antè scribere debuisse. Credimꝰ tibi, & ab optimo singulariq; amico non ægre uincimur. Habeto igitur has literas quibus non promotionẽ nostram (quam per multorum cognouisti literas) sed animum nostrum erga te illum esse scias qui sẽper fuit. Amauimus te unice in episcopatu: Amamus & in Cardinalatu non minus: tu nosti naturam & mores nostros: non tumemus nouis honoribus quos nobis oneri cognoscimus: horrescimus, cum eo loco nos euectos cernimus quẽ uiris clarissimis debitum intelligimus. Veremurq; ne gradus nostra uirtute altior ad ruinam nobis sit, atq; ideo si unquam amicis eguimus, nunc potissime illorum nobis copia necessaria est. Et quoniam te æquum & amantissimum experti sumus, non possumus te pro ueteri consuetudine non colere & obseruare. Cupimusq; idem erga nos te agere &
B eundem esse modo qui fuisti hactenus. Expectamus tuas literas quibus de tua fortuna, & tui principis optima ualetudine atq; felicitate certiores nos efficias. Gratum autẽ nobis fuerit si nosipsos domino duci comẽdaueris, & quanta sit nostra in eum deuotio demonstraueris. Si enim quisquã est principum Italici nominis, cuius prosperitati fauea mus, is unus est cuius ingenti uirtute & clarissimis rebus gestis nostrũ seculum illustrabitur. Cumq; ille in hac curia plurimos habeat seruitores, nobis quidem circumspectione, doctrina, autoritate præstantiores, at fide & effectu qui nos erga eum superet neminẽ. Atq; hoc te illi nomine nostro dicere & affirmare optamus. Vale, Ex urbe die *III* Februarij, Anno. M.CCCCLVII.

Congratulatur promoto ex uirtutibus enarratis è merito, Epist. CCXXXII.

Andreas Contrarius Venetus Aeneæ Cardinali Senensi, S. P. D.

POstquam mihi Neapoli allatum est, Reuerẽdissime pater & domine, sacrosancto collegio te associatum, sane (ut debui) cõgratulatus sum Ecclesiæ Dei. Deinc ut tui amantissimus atq; obseruantissimus maximo gaudio ita me Deus amet, atq; incredibili lætitia affectus sum. Tu enim, Reuerendissime pater cum pro uiribus de sacro ſãcta Romana ecclesia, nũc publicè nũc priuatis semper benemeritus sis, profecto nũc egregiæ tuæ uirtutis præmia cum ingenti laude & gloria pulcherrime es consecutus.
C Præsertim cũ semper ea de te omniũ esset opinio, pro tuis amplissimis atq; maximis in rempublicã Christianam meritis & officijs, pro gloria rerũ à te gestarũ: pro tua sũma integritate, constantia, religione, sanctimonia, prudentia, doctrina, eloquentia, & (ut uno uerbo perstringã) diuinarũ atq; humanarũ sciẽtia, ut ab omnibus sũmo sacerdotio dignissimus habereris. Non scribo hæc temere: noui animũ, noui ingeniũ, noui cõsilium tuum, nẽpe quãti te fecerit uir ille diuinus Nicolaus quintus Põtifex maximus. Qui qui dẽ cũ esset (ut ita dicam) spectator personarum, ut omnibus notũ est, mirum in modum delectabatur suauitate ingenij tui, probitate, uirtute, innocẽtia atq; incredibili sapiẽtia: ut te nõ solũ dilexerit, uerũ etiã amauerit ardẽtius. Argumẽto sunt tuis in rebus maximis & grauissimis ad mũdi Reges & principes tot clarissimæ legationes, quibus quidẽ pro repub. pri Ecclesiæ Dei ac pro totius Christiani populi pulcherrime, integerrime atq; sanctissime functus es. Quid dicã de illustrissimis atq; inuictissimis orbis principibus, scilicet Friderico Cæsare Augusto Romanorũ Imperatore, atq; Aragonũ Rege inclyto Alphonso, quorũ alteri tuis præstantissimis rebus gestis quàm charus, quàm iocundus, quamq; gratissimus fueris, quippe amplissima atq; maxima ista tua fortuna atq; dignitas declarat. Alter uero sæpenumero multis audientibus ita regiè, ita honorifice, ita generosè, ita magnificè atq; splendidè de te loquiꝫ, & quidẽ cum summo omniũ fauore

atq;

atq; assensu,ut & mihi dictu fortasis & tibi suasu difficile esset. Sed quid ago? respub. D
sane cum impræsentiarum congratulatione utendum esset abundantia quædam amoris mei erga te,ut tibi animus meus multo notior atque illustrior esset, hoc tempore facere non potui quin parum de tuis laudibus scriberem. Verum consultius eas in aliud tempus differamus. Deindeq; ne longior sim,Excellentiam tuam oro,ut postquam,fauente Deo immortali, ad tantæ dignitatis culmen euectus es, hoc est ad apicem Cardinalatus,quàmhumanissime, quemadmodum superiori parte solebas,me animo complectare. Is enim sum,Reuerendissimè pater & domine,qui pro mea uice,fide,charitate ac beneuolentia uehementer cupio excellentiam uidere tuam & alloqui quod breui spero me consequuturum. Valeat Excellentia tua. Ex Neapoli pridie Idus Ianuarij. Anno M. CCCCLVII.

De eodem, Epist. CCXXXIII.

Bartholomæus Factius Aeneæ Cardinali Senensi, S. P. D.

ET literas meas, Reuerendissime pater,Dominationi tuæ à legato Senēsi redditas, & congratulationē meam tibi gratam extitisse lætor,teq; existimare magnæ mihi uoluptati fuisse dignitatis tuæ ascensionem. Ego enim nullum meum in te officiū sine magna reprehensione uideor mihi posse præterire. Tanta est enim tui erga me amoris magnitudo, ut quamuis maxima tibi optare amplitudini tuæ seruire debeam Habere te multos existimo qui Dignitati tuæ faueant, quicq; te in amplissimo statu cupiant: Sed certe non concedam ut eorum quisquam tibi aut uehementius affectus aut honoris tui cupidior sit. De quo plura ad te scribere uereor, ne dubitare uidear animum in te meum Dominationi tuæ non satis exploratum esse. Pollicitationes tuas mihi gratissimas fuisse scito,præsertim quod eas ab optimo animo profectas scio, ac pro his Dominationi tuæ gratias ago. Vbi opus fuerit et opera tua libenter utar, et quid agi uelim præscribas. Expectamus Regem breui ex Apulia Beneuentū iam profectum. Ego ad urbem redij, quamuis de terræmotu nonnulli adhuc suspitio sit. Librum quem de uiris illustribus scripsi Regi dedicaui, ac tradidi. Inquo opere ut aliquando uidebis, si non quantū uirtutum tuarū magnitudo postularet, at quātum ingenij mei paruitas potuit, quantumcunq; res ipsa passa est, tibi à me tributum cognosces. Siquid uero est quod à me agi Dominatio tua cupiat,iube. Vale pater Reuerendissime, & domine mi præcipue, Ex Neapoli. B

Iniuste damnatum excusat, Epist. CCXXXIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Bartholomæo Massano, S. P. D.

INtelleximus eximie Doctor & fili noster amantissime, quæ ad nos scribis de fratre nostro Gregorio,non tuo ex indicio prodijsse,sed alium quempiam ut ad nos ea scriberes,suasisse. Respondebimus tamen tibi breuiter. Gregorium nos iniuste damnatum,non arbitramur modo,sed scimus. Si tamen pœna ea esset quæ tolerari ab eo posset, suaderemus collum summitteret et fortunæ nouercanti cederet Sed quid tibi uidetur ducentos aureos soluere & uiginti annis relegari? Quo argento Papiam Gregorius petet omni ære uacuus, et nihilominus auro mulctatus. faciet quod sibi libuerit,impossibilia nō suadebimus. Quod si patria idcirco nobis indignabitur,si populi Senensis fauore priuabimur,si maledictis & obprobrijs subijciemur,non erit hoc primū: Sufficit nobis cōscientia nostra: Scimus indigna nos esse passuros. Et id quidē uerū est: Omnes qui pie ac iuste uiuere uolūt,persecutiones patiuntur. Seruiuimus hactenus patriæ magnis in rebus & fideliter & utiliter: non meremur hæc præmia, fratrem nostrū in domo nostra manentē, uirum bonum atq; innocentissimū de re publica optime meritū tam atroci sentētia opprimi. Putabamus,etiam si noxius idē fuisset,ob nostra tamē in patriā merita,eundē nobis cōdonari: & tu bone uir, times ne populares aurā & plebis rumusculos admittamus. Vtent arbitrio suo Senēsi: Nūqd in nobis causam inuenient cur nos oderint? Si Gregorius ius suū apud Romanū Pōtificē prosequatur,& auxiliū petat,oppressus F

A pressus uir est, ætatē habet, pro se respondebit. Nos nihil male eū agere arbitramur, quæ iudiciali uia suā innocentiā, ostendere conatur. Scripsimus Balīæ & ciuibus pluribus, ni hil ualuere preces nostræ: patimur, nec propterea populo indignamur. At si populus cō tra nos ipse mouetur, Deus inter nos disiudicabit. tu (ut uideris) Senis perseuerare uis, procul à proposito de quo olim locuti sumus. et ad Stephanū scribis. Vincat tuus sensus & tibi habe delicias Senenses, nos Romæ etiam sine te tuisq; uiuemus. Nunc proficisci tur ad uos Episcopus Aretinus legatus papæ. Iube eū in domo nostra recipi, & sibi cun cta ministrari pro persona ac iumentis dū ibi manserit. Vale ex Roma, die *IIII.* Martij, Anno M.CCCCLVII.

Demandat procuratori ut legatum summi Pontificis prouisum recipiat, & au dacter illi assistat. Epist. CCXXXV.

Aeneas Cardinalis Senensis Bartholomæo procuratori suo, S. P. D.

VEnit in præsentiarum ad ciuitatem Senensem Reuerendus pater dominus Ange lus Episcopus Aretinus sanctissimi Domini nostri legatus pro nonnullis rebus arduis. Et inter cætera etiam de Gregorio nostro uerba faciet. Volumus igitur ut eam in domo nostra recipias, sibiq; & familiæ suæ, iumentisq; honestas ac decentes mi nistrare studeas expensas dum sibi manserit, & ita secum te & cum suis habeas, ut in re
B ditu eius optimam de te relationem habeamus. Tu quoq; et Vicarius noster sibi in agē dis assistetis, ita tamen ut non meticulose (ut soletis) sed ardenti animo, & audaci mente causam iustissimam Gregorij tueamini, & ita nostro nomine ipsi Vicario dices. Scriptu ras insuper, de quibus scripsisti, nostras per ipsum Episcopum ad nos remittere poteris. Cogitauimus de tritico Sonitillæ, utile uideruur id adhuc non alienari, nisi aliud scripserī mus & ita illi præsbytero iubebis. Datum Romæ, die *IIII.* Martij, Anno CCCCLVII.

Scribit ne affectionem taciturnitas diminuat, Epist. CCXXXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ludouico Cardinali sanctorum *IIII.* corona-

torum, legato Bononiæ, S. P. D.

NIhil scripsi Reuerendissimæ paternitati tuæ ab ea die de qua hinc recessisti usque nunc. Nihil enim erat scriptione dignum. Fuit tamen animus meus erga Do minationem tuam, semper intentus, memorq; suauissime conuersationis no stræ: nec modo quicquam est quod magnopere memorandum sit. Sed uincendum fuit silentium, ne taciturnitas affectionem diminutam significaret. Cupio nosse qui sint tuæ Reuerendissimæ Dominationis successus. Neq; ego quicquam audiam libentius qūā pro uoto cuncta tibi succedere. Hinc quod scribam, nihil aliud est nisi sanctissimum do minum nostrum bene optimeq; ualere, & reipub. pro sua consuetudine utiliter præsse.
C Siqua sint in quibus Dignationi tuæ aut uoluntati utilis esse possem, cupio pro imperio tuo me uteris ad mandata paratissimum amicum Ambrosij nostri Ioannem de Apan nochijs digneris commendatum habere, qui ambo tui sunt, nec plura. Recommendo me iterum atq; iterum tibi. Ex Roma, die *VIII.* Martij, Anno M.CCCCLV.

Nouitates refert, & dire cum captiuo egisse reprehendit, Epist. CCXXXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Magistratui Balīæ Senensis, S. P. D.

QVæ de Iacobo Piccinino scribitis, accepimus etiam aliunde, sed absq; fundamen to, neq; putauimus dignam rem esse quam scriberemus. Nunc quoq; non arbi tramur futurū hocipsum, sed accepimus aliquos ex comitiua illius uenturos in auxilium comitis Euersi contra Vrsinos quàmprimum herba uireat pazalia, & ne scimus, quis alium peditum ductores multi sunt. dies cassi sunt, non à Capitaneo, sed ab ipso domino nostro, cum nimis multa peterēt. An hi sunt qui cum Luca Sclauo ter ritorium uestrum inuadere conentur ignoramus. Vtile est opportune prouidere & rei publicæ bene cōsulere. Nos Papā alloquimur (ut petitis) & responsum significabimus. Gaudemus de aduentu Leonardi oratoris uestri, quem uirum & solertem & circunspe ctum nouimus. Vtilis erit eius mora in hoc loco. De Gregorio nostro longe aliter, quā nos, sentitis. Non em̄ misericorditer sed seuere & dire secū egistis. nec satisfacit quod dicetis: mensem datū ad purgationem, si qui uelint se innocentes ostendere nisi id fieret

in loco

in loco tuto. Videbimus tamen quomodo reſpondebitis Oratori apoſtolico, & ſiquid D
ualent dicta Papæ & preces noſtræ. Datũ Ro. VIII. die Martij, Anno M.CCCCLV.

Commendatoria cum clauſula Credentiæ, Epiſt. CCXXXVIII.

Aeneas Cardinalis Senenſis Sacræ Imperiali Maieſtati, S P. D.

REuertitur ad maieſtatem tuam uir bonus & honore dignus Henricus Senfleben Sublimitati tuæ & imperio ſacro deditiſsimus, mihi autem ſingularis amicus, & qui iuſſu tuo promotionem meam magna fide exacta, ac ſingulari prudentia proſecutus eſt. Non eſt cur eum tuo culmini commendem, quem ſcio acceptiſsimum. Is referet quæ apud nos aguntur omnia, & habet in mandatis exhortari uice Oratoris Serenitatem tuam in expeditione contra Turcos. Perſuadeo mihi eam rem tuæ Gloriæ perſuaſam eſſe. Nam profecto nihil eſt quod nomini tuo autoritatiq; auguſtali magis cõueniat, quàm pro defenſione fidei catholicæ & Chriſtiana ſalute arma & ſcutũ ſumere. Cum omnes in tuam Maieſtatem oculos ita intentos habeant; ut ea proficiſcente profecturi, ea quieſcenti quieturi uideantur. Scribo hæc pro fide qua tuo ſolio ſum aſtrictus, nihil hæſitans omnia in partem recipi meliorem. Verum Sereniſsime Cæſar, cum ego tuo munere ad Cardinalatus honorem aſſumptus ſim, nihilq; magis mihi in hoc officio incumbat quàm ea regere quæ putem gloriæ tuæ conducere, Reliquum eſt ut de meo ſtatu cogitare digneris, ut habeam unde uiuam. Nam ego hactenus fui di- B
ues ſatis, & quanquam pauca poſsideam, erant tamen illa dignitati meæ ſufficientia. Nunc uero pauperrimus ſum, & iam primum quid ſit miſeria experior. Tua ſublimitas abſq; damno ſuo inopiæ meæ conſulere poteſt, ſi patitur aliqua beneficia ex ſuis territoriis me impetrare, quemadmodũ præfatus Henricus latius Manſuetudinem tuã alloquatur: Cui precor in his quæ nomine meo dixerit, plenã digneris fidem & benignas aures adhibere. Ex Roma die VIII. Martij, Anno M.CCCCLVII.

Decima & indulgentia prædicatur contra Turcos, Epiſt. CCXXXIX.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Iohanni Cardinali ſanctii Angeli, S.P.D.

PErſuaues & (ut optaui) per longas epiſtolas tuas redditas nobis XI. Ianuarij die cognoui, quas conſcribis de conflictu Turcorum: illum, ſcilicet non ſine cura & diligentia tua diuinitus datum: Nec ego ſecus quod arbitrabar, quamuis ſcripſerim dignationem tuam mea opinione ægreferre, quod ubi geſta res eſt, non interfuiſti: non eſt quod his addã aliquid. Doleo obiiſſe illum Chriſtiani exercitus ducem Vayuodam, ſiue (ut aiunt) Humatem. Nam morte illius ſpes quoq; noſtra interiiſſe uidetur. Nil enim reliqui Chriſtianorum principes cogitare uidentur. nemo opponit pro noſtra ſalute manum. Pontifex maximus clamat, & non auditur: minatur & non timetur. Et quod ſua P
Beatitudo poteſt, non ſufficit tantæ bellorum moli. Rex Portugaliæ aduenturus fertur. Sed timeo ne aliorum deſidia illius diligentiam impediat. Quid enim ſolus agat ex ultimis terrarũ & Occidentis finibus in Græciam, Aſiamq; profecturus, niſi data opera ut Theutones, Bohemi, Hungari communi animo copias parent, non intelligo quid alij acturi ſunt. Hæc dixi patri optimo. Papienſis Cardinalis ex Alemania decretaq; ſibi prouincia reuerſus, ait Theutones ad expeditionem inclinatos eſſe ſua opera, ſi modo conuentus agere permittantur. ſine cõuentibus nihil putat eos acturos. Cardinalis Neapolitanus prope diem ingreſſurus creditur cum Rege Aragonum: non eſt ea ſinceritas quam negocia noſtra requirerẽt. Ex Francia multa referũtur, quæ mihi pro nugis ſunt. Rex ueſter Caſtellæ in Granatam ducturus copias dicitur. Patitur & decimas & indulgentias in ſuis regnis prædicari, medietatem pecuniarum inde prouenientem ſibi in id bellum recipit: Alteram medietatem contra Turcos Papæ largitur. Domino ſancti Marci Cardinali commiſſum eſt, ut de uacatione Eccleſiæ Pragenſis ſe informet, ut ille præficiatur in Archiepiſcopum Datarius papæ. Hæc habe ex nobis, & dilige tuum Aeneam ut ſoles. Tuam omnem familiam cum dignatione tua optime cupio ualere. Ex urbe VIII. die Martij, Anno M. CCCCLVII.

Se offert

Se offert promotorem, Epist. CCXL.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vlrico episcopo Burcensi, S. P. D.

A REuertitur ad te Henricus Senftleben, utriusq; nostrum amantissimus. Non est cur multa scribamus: ipse nostra erit epistola, qui nouit animi nostri secreta. Qui fuimus olim erga te, illi ijdem semper erimus, nec obliuiscemur unquã suauissimæ consuetudinis nostræ, nec immemores erimus tuorum erga nos meritorum. Cupimus, si qua sunt quæ tibi grata possimus, ne nobis ignoscas. Cõfide, in hac curia nullum habes qui maiori affectu tua negotia sit acturus quã nos: quãuis plurimi sint tui amantes qui plura quàm nos possunt. Sed quid agimus? Iniuriam Henrico facimus dum tot scribimus: Ipsi omnia committimus. Illud tantum addimus, ut nos diuo Cæsari et modo & semper commendãte uelis, cui omnia debemus cum ab eo omnia habeamus. Datum Romæ, die quartõ Martij, Anno M. CCCCLVII.

Se gratum refert obsequia præstare, Epist. CCXLI.

Aeneas Cardinalis Senensis Diuæ Leonoræ Imperatrici, S. P. D.

NIhil est Serenissima Augusta quod nunc aliud uelim, nisi mansuetudinem tuã bene ualere & pro suo desiderio felicitate potiri. Ego qui cõsortis tui diui Cæsaris rogatibus ad Cardinalatum, nil meritus, sum uocatus, debeo tanti doni tantiq; boni
B omni tempore memoriam tenere: & ita facio quidem, atq; idcirco & sibi & tibi sæpius scripsi & nunc scribo, scribamq; frequenter, ut opera mea fidelissimi mancipij omnibus in rebus utamini. Nam beatum tũc me existimabo cum uestris negotijs exercebor. Nil aliud his literis uolui. commendo me Sublimitati tuæ, quàm ut diuina pietas ad uota dirigat feliciter obsecro. Ex urbe Roma, die x. Martij, Anno M. CCCCXLVII.

Hortatur bono Christianitatis consulere, & Imperatorem ad id inducere, Epist. CCXLII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Vnguardio imperiali Camerario, S. P. D.

REuertitur ad Cæsarem uenerabilis uir Henricus Senftleben: Cui Papa nonnulla commisit Cæsareo culmini referenda super expeditione contra Turcos ducenda. Velis suadere Cæsari ut circa rem illam animum intendat suum: quoniam ita gloriæ suæ competit. Omnes enim in suã maiestatem oculos direxere, & nisi sua maiestas aliquid agat, timendum est ne Christiani plaga affligantur. Insuper aliqua nostro nomine dicet tibi Henricus. Velis ei benignas aures & fauores, ut speramus, gratos impertiri. Datum Romæ, die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Cupit scire quomodo ualeat, Epist. CCXLIII.

Aeneas Cardinalis Senẽsis Ioanni Nihili Astronomo Bohemiæ, S. P. D.

C EX Henrico Senftleben intelliges quæ apud nos aguntur: Et quid Roratus somniet in ecclesia Pragensis, & quæ in tua dispẽsatione acta sunt. Nos tui commodi semper erimus auidi æque ac tu ipse. Perge nos amare ut soles. Si quid Henricus nostro nomine ex te petierit, assistito sibi et facito pro nobis ut cõsueuisti. Vale ex Roma, die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Promotionem suam notificat, & se commendatum haberi exorat, Epist. CCXLIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Dionysio Cardinali Strigoniensi, S. P. D.

QVæ fuerit meris mea, quis ante hac animus erga te non ignoras, nam semper Dignationem tuam optimi patris & benignissimi domini loco ueneratus sum: Ita tua bonitas merebatur. Verum si unquam fui tuus uel filius uel seruus, nũc me potissimum id præstare oportet, quando ad eum ordinem sine meritis sum uocatus, in quo tu iure optimo iamdudum sedes. Placuit apostolicæ pietati me Cardinalium collegio nil merentem aggregare. Sentio quantum & tuæ Dignationi & cæteris Reuerendissimis patribus debeo. Precor igitur meam uoluntatem amplectaris, & me ueterem seruitorem, iam factum nouum mancipium tuum intelligas. Imperes mihi omni tempo-

re,si quid est in quo tibi obsequi possim.nam mihi uoluptas erit quotiens uidero in tuis D
aut in tuorum amicorum negotijs me posse exerceri. Cupio insuper serenissimo Regi et domino cõmuni aliquãdo me commendes, ut sit memor sua maiestas quæ deuotio fidei erga se mea: quia omnibus meis scriptis & uerbis ubicunq; fui,ius suum in regno Vngariæ contra Polonos tueri sum conatus. Valeat optime Dignatio tua cui me humilime commendo.Ex Roma,die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Pollicetur gratitudinem promotionis sua, Epist. CCXLV.

Aeneas Cardinalis Senensis Varadiensi episcopo, S. P D.

SCripsimus nuper de nostra ad Cardinalatum assumptione, quã tua promotione factam non ambigimus, quantum tibi teneamur id etiam tunc diximus: nõ est cur modo iam dicta repetamus. Nos in hac dignitate constituti quantum Vngariæ regno, quantum regiæ personæ,quantum Dignationi tuæ debeamus,ante oculos semper habebimus. Tuum erit opera uolũtarij hominis uti:nobis in tuis negotijs exerceri uoluptas. Interea rogamus Regiæ Sublimitati nos commendes,studeasq; ut de nostra promotione summo Pontifici & sacro collegio gratias agat,cui m pro nobis sæpius scripserit. Vale optime,& nos ut soles ama,nam nos Dignationem tuam uti patrem colimus,& obseruabimus.Ex urbe Romana,die xi. Martij,Anno M. CCCCLVII. E

Hortatur ut Rex Bohemiæ grates referat summo Pontifici & Cardinalibus de sua promotione, Epist. CCXLVI

Aeneas Cardinalis Senensis,Nicolao Listio, S. P. D.

GRatissimæ fuerunt nobis literæ tuæ quas de nece comitis Ciliæ ad nos scripsisti, nõ quod mors illius nos lætificaret,neq; enim alicuius malo gaudemus,sed quod rem gestam ex ordine narrasti,quã prius cõfusam accipiebamus. Ecce quã uana est huius seculi pompa,quàm caduca gloria,quàm breuis potentia.Cecidit qui suo nutu maxima regna rexit.At qui sanguinem sitiuit,in sanguine periit. Percussit gladio alios, & ipse gladio percussus interijt. Non potest ueritas nostra mentiri quæ ait,gladio feriẽtes gladio perituros.Sed ignoscat illius animæ Deus,& regno Vngariæ consulat ne diuisijs agitetur.Scribimus domino Procopio aliqua de archiepiscopatu Pragensi,ſac ut ipse ad nos rescribat:Res enim in periculo est.Insuper cupimus des operam ut Regia Maiestas sanctissimo domino nostro,& sacro collegio gratias agat de nostra promotione, quod ad suas preces nos extulerint. Cupimus etiam aduertas ut quando scribitur de negotijs Vngaricis domino nostro & Cardinalibus,ita efficias ut uideamur quod sumus ipsi,scilicet Regi etiam affectissimi, nam sunt quidam qui nos superare nituntur tanquam magis regij sint quàm nos. Putamus tamen suam Maiestatem non esse oblitam nostræ erga se deuotionis ac fidelitatis, & eorum quæ sibi puero scripsimus, & quomodo contra F
Polonos omni tempore ius suum defendimus. Impar fuerit si noui recẽtesq; locum nostrum inuaserint. Hæc rogamus agites cum Reuerendissimis dominis nostris Strigoniensi Cardinali & episcopo Varadiensi,quibus nos commendatos reddas.In Ecclesia Colonien si fecimus quæcunq; potuimus,ut plane referre poterit nũtius ad causam missus.Iterum uale.Ex Roma, die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Postulatur ecclesiæ Pragensi sponsus dari, Epist. CCXLVII.

Aeneas Cardinalis Senensis Procopio Cancellario Bohemiæ, S. P. D.

PErraro sunt literæ ad nos tuæ:uellemus frequentius scriberes,qui te unice amamus, & tuas epistolas ueluti Apollinis oracula ducimus. Scripsimus tibi quid egerimus in re Bohemica,neq; à te responsum habemus. Interea tuus Roratus,homo multiuolus & magniuolus ex Bohemia procurauit offerri postulationem ad Pragensem ecclesiam cuiusdam Datarij apostolici,boni quidem uiri sed Cathelani & sermonis Bohemici prorsus ignari. Postulationem attulit Lucas tibi notus monachus quem Lucrifasium appellare soles. Impediuimus hucusq; promotionem huius rei, ne rei nostræ nocumentum inferret. Timemus ne diutius impedire possimus : Nam Datarius plurimos fauen-

tes

A tes habet? Et Roratus die noctęq; hos illos adit, suadens nil regno esse utilius quàm promotionem hanc fieri. Velis de his & regem et gubernatorem commonefacere, ut sciant quibus in terminis res sunt: Et an ista placeant eis nos certiores facito. Nam Regi & regno uestro seruire præsto sumus. Cupimus des operam ut Rex de nostra promotione summo Pontifici & sacro collegio gratias agat, idq; quã primum. Et quotiens aliquid emergit, ut nobis scribatur, quia Maiestati suæ semper erimus ad seruiẽdum proni & uoluntarij. Ex Roma, die x. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Spondet facile obtinere quod præstare potest. *Epist.* CCXLVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Troster Theutonico, S. P. D.

INgrata est nobis æque ac tibi quæ te fortuna exagitat. Vellemus tibi quietum esse locum in quo tibi & musis uiuere posses, & aliquãdo nobis: nunc tamẽ quod apud Archiepiscopum Saltzburgensem diuertisti, speramus rem tuam meliorem futuram, ne que enim ille est qui suos amicos iacere sinat. Dabitur tuæ uirtuti præmium: & post tenebras sequitur aliquando lux. Cupimus ipsi archiepiscopo commendatos nos efficias, & offeras quæcunq; possumus ad eius nutum parata. Tu uero siquid uides posse nos tibi præstare, scito illud facile obtentum: & persuade tibi te nobis charissimum esse. Ioannem
B quoq; Lauterbacensem nostro nomine saluum esse iubeto. Ex Roma, die x III. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Litera Credentiarum. *Epist.* CCXLIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ladislao Vngariæ atq; Bohemiæ *Regi Serenissimo, S. P. D.*

NOnnulla meo nomine referet Maiestati tuæ uenerabilis Henricus Senftleben, Decanus Vratislauien. quæ concernunt partim regnum tuum Bohemiæ, partim meipsum. Rogo ut illi plenam Credentiæ fidem præstare digneris, et in agendis eum fauorem de tua Sublimitate mihi persuadeo. Postremo meipsum Regiæ Mansuetudini & do & commendo. Ex Roma, die x. Mensis Martij, Anno M. CCCCLVII.

Congratulatur promotioni suæ in Cardinalem. *Epist.* CCL.

Fredericus diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper Augustus, & Austriæ, Stiriæ, Carinthiæ & Carniolæ dux & comes Tirolis, Aeneæ sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinali, episcopo Senensi, principi ac consiliario nostro charissimo, Salutem.

EX literis Henrici Senftleben cõsiliarij nostri Vlrico episcopo Gurcen. etiam principi ac consiliario nostro pridem ex urbe destinatis, accepimus paternitatem uestrã
C nuper in proximis quatuor temporibus, per sanctissimum dominum nostrum Papam ad dignitatem Cardinalatus promotam extitisse: de quo profecto lætitiam & consolationem habuimus ualde singularem, præsertim cum id multo iam tempore desiderauimus, & summopere expectauimus. Gaudeamus enim nos uoti nostri compotes effectos, ac tot preces & scripta nostra non usq; quaq; incassum porrecta fuisse. Quanquã paternitas uestra huiusmodi gradum in ecclesia suis etiam meritis & laboribus pro sede apostolica multipliciter perspectis digne fuerit consecuta. Optamus itaq; ut ea dignitas uobis felix fausta ac longo tempore duratura existat. Sperantes per hanc apertam esse uiam paternitati uestræ ad maius aliquod fastigium, domino concedente, conscendendi quemadmodum & sæpius sumus augurati. Nec dubitamus eam quidem dignitatem in primis sanctæ Romanæ ecclesiæ & uobis plurimum decoris & ornamenti, nobis uero & sacro Romano imperio ac inclytæ domui nostræ (cui in minoribus semper fructuose & utiliter præfuistis) non mediocriter commodum & utilitatem allaturam, cum id longe magis efficere poterit. Confidimus enim ac pro certo tenemus paternitatem uestram, in ea dignitate et loco, ea quæ personam nostram, statum atq; dignitatem nostram, & sacri imperij, nec non dictæ iam domus nostræ ac nostrum ac nostrorum honorem, commodum, atq; utilitatem respicere uidebuntur, pro sua solita in nos fidelitate & consuetudine, nec non singulari prudentia uestra tam apud sanctissimum dominum nostrum, quã

etiam sacrum collegium, cui modo scripta est, diligenter promoturam & ubicunq; opus D
fuerit optime defensuram. Rogamus aũt & hortamur paternitatem uestram quatenus licebit nos suis literis nobis semper iocundissimis crebro uisitare nec suum circa nos officium intermittere uelit. Et nos pro occurrentibus singulis ad uos tanquam patronum & promotorem negotiorum apud apostolicam agendorum continuo recurremus, Paternitatem uestram bene ualere, & optimis successibus prosperare desiderantes. Datum in Gretz, die dominica XXX. mensis Ianuarij, Anno M. CCCCLVII.

Constantiam suæ amicitiæ refert, Epist. CCLI.

Aeneas Cardinalis Senensis Bartholomæo Factio Genuensi, S. P. D.

IOcundissimæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus amicitiam inter nos apud Neapolim contractam ex tuo latere affirmas inconcussam solidamq;, permanere. Idem tibi persuadeas uolumus ex parte nostra fieri. Neq; enim sumus qui more adolescentulorum nunc amemus, nunc odio habeamus. Non sumus in contrahenda amicitia faciles, at neque postquam contracta est illam leuiter dissoluimus. Dilexim⁹ te postquã nouimus quanti esses, neq; decepti sumus in eo quod de te iudicium fecimus. Itaq; par est, amorem erga te nostrum dum uixerimus duraturum, quando & tua uirtus te minime relictura est. Quod scribis in eo quem de uiris illustribus nui nostri composuisti libro datũ B
nobis esse locum, non meritis nostris sed tuæ charitati ascribimus. Et in hoc quidẽ confitemur imbecillitatem nostram, non tam inuiti supra meritum laudamur quàm uituperamur. Ita enim natura comparatum est, ut nulli laus onerosa uideatur: nos enim librum cum uolueris, cupide uidebimus, legemusq;. Nunc quod tibi aliud scribamus nihil se offert. Cupimus Anthonium Panormitam illustrem poëtam, & Matthæum Malfericum Iurisconsultum egregium, etsi quando Candidum Oratorem præstabilem offenderis, nostro nomine saluos dicas. Charissimum quoq; fuerit si quando maiestati Regiæ nos commendaueris, quam præ cæteris nostri seculi potestatibus & ueneramur & colimus. Ex urbe Roma, die XXV. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Gratissimus est de amicitia Regis adepta, Epist. CCLII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ludouico Putio Magistro de Montesio, S. P. D.

QVamuis ex uulgato sermone & rebus Hispanicis ad nos scribis, plurimum tamen oblectant nos literæ tuæ: multum enim salis in illis, multum beneuolentiæ ad nos ostenditur. Scimus nos amari à te, & id quidem nobis est iocundissimum, diligimur enim à magno & probato uiro, & ab ipso quem nos pro sua ingenti uirtute proq; suis in nos meritis & amamus & obseruamus unice. Quod refers de charitate erga nos regia, quamuis responso egeat, responsum tamen non inuenit: nam quid nos uermiculi dicamus cur tanti Regis gratiam adepti sumus. Superat hoc non uerba solum, uerum etiam cogitationes. Vtinam possimus aliquando unà saltem in re monstrare, quantum nos illis excellentissimo Regi debere fatemur. Verum cum sciamus nihil esse in nobis cur ab eo culmine diligamur, petimus rogamusq; ut tu hanc nobis gratiam conseruare studeas. Et si enim indigni sumus quos primus nostri seculi Rex amet, nollemus tamen non amari, & tantum bonum perdere. Quod suades eius Maiestati sæpius scribamus, parebimus consilio tuo. Et nunc quidem cum his, literas nostras habebis, quas Regiæ Mansuetudini nostro nomine restituas, eiq; nos & commendes simul & des: nam mancipij loco nos semper habebit. Nepoti tuo nobili & modestissimo uiro quotiens ab eo requisiti fuerimus, nunquam deerimus, nec minus in eis curiosi erimus quàm tuipse. Vale optime. Ex urbe Romana, die XXV. Martij, Anno M. CCCCLVII.

De morte

De morte comitis Ciliæ & præsligio Cometes. Epist. CCLIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Alphonso Aragonū Ceciliæ Regi, S. P. D.

SI Maiestati tuæ rarius scribo, nihil obsecro uel negligentiæ uel aduersæ uoluntati ascri batur. Cupio siquidem frequentes literas meas in manus tuas dari, nam sic potentissime memoriam mei tua mansuetudo tenacius apud se haberet. Verum materia quā ego scribere uellem non occurrit: quæ occurrit hanc scribere nolo: neq; enim tutum est omnia mandare literis, & hoc præsertim tempore quo nec qui uia recta incedunt, careāt suspitione. Cæterorum quæ hac in curia geruntur, sunt quàm plures qui tuæ Sublimitati ea conscribunt: Et nonnulli quidem multo plura & secretiora quā ego nouerūt. De Germania tantum est, sic arbitror, quod æmulante nullo significare possum. Curabo igitur quotiēs illis ex regionibus ad me aliqua referantur nota digna, ne per me tuam Maiestatem lateāt: nunc uero quæ habeam paucis explicabo. Vlricum Ciliæ comitem apud Albamgræcam, quā uocant alij Albam, occisum iampridem accepisti, hoc oppidum nostri Belgradum uocitant: apud ueteres Taurinum dictum inuenio, qui Fauum flumen misceri Danubio apud Thaurinum tradunt, in quo loco nunc Belgradum iacere constat. Occisorem comitis non est ambiguum, Ladislaum fuisse filium Ioannis Humatis,
B eius qui sæpe Turcos debellauit. Et hoc anno superbiam Mahometis apud eundem locum confregit. Creditum est non minus filium profuisse reipublicæ Christianæ in occisione comitis quam patrem in profligatione Mahometis, cum Mahometes & Comes hostes religionis essent: Ille externus, iste domesticus. Memorabilis hic annus est, quo Turci debellati sunt, & magnus comes magni Regis gubernator obtruncatus est. Cometes qui uisus hoc anno est, opinioni quæ de se fuit abunde satisfecit. Apud Thaurinū namq; quæ dicta sunt patrauit: Terram in regno tuo suprà auditum antea sic horribiliter mouit: Impletisq; ciuitatibus seditiones excitauit, maxime apud Senam urbem, unde non parua ciuium pars exclusa est: Pestis multis in locis debachata, magnam populi partem & præsertim in Vngaria deleuit: Caritas annonæ non Italiam modo, sed Germaniam, Græciam & orientis plurimas regiones afflixit. Sed maiora sunt quæ astrorum periti uel uates timenda prædicant, quos ut Deus ipse mēdaces arguat optandum est. Sed ut ad Germaniā redeam, morte comitis apud Austriā cognita, non parua de hæreditate eius controuersia suborta est. Quæ fuerunt illi bona sub corona Vngariæ ad Regem Ladislaum sine contentione pertinent. Quæ sub imperio iacent, multi sibi pertinere asserunt: alij ab intestato, alij ex testamento hæredes se dictitantes, ut Albertus & Sigismundus Austriæ duces, tum Michaël comes Magdeburgen. et Vlricus comitis Georitiæ filius. Sed potissimum ius ad Imperatorem spectare uisum est. Concilio prælatorum Baro
C numq; & ciuitatum Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæq; & Marchiæ, Sclauoniæ haberi placuit apud Gretzium Baioracum. In eo auditi sunt omnes, qui comitis Ciliensis hæreditatem ad se dixerunt pertinere. Denicq; diffinitum est oppida, castella, arcesq; quæ comitis Ciliæ sub imperio fuissent, in manu Imperatoris tradi. Tum si quis ius in illis sibi competere dixerit, ab eo petendum esse: atq; hoc pacto præfecti urbium locorumq; quorumcunq; possessionē Imperatori tradidere. Ita multomelior hodie Cæsaris cōditio est, quā pridem fuit, quando non solū ab hoste liberatus est pessimo, sed & quæ fuerunt illi uires sibi accesserunt. Hæc uolui scribere Serenitati tuæ, haud ignarus cūcta ei esse gratissima quæ ad gloriam Cæsareæ Maiestatis cedunt. Imperatrix ipsa Augusta optime ualet. De apparatu contra Turcos in Vngaria cum nihil certi habeam, nihil scribo. Sanctissimus tamen dominus noster & germanos & Vngaros nunc literis, nunc nuntijs excitare atque urgere conatur. Mihi non magna spes fuerit, nisi uiderim Celsitudinem tuam classe instructa in magnæ illius memorandæ nauis puppe armatam, signū profectionis contra Turcos dare. Nam reliquis orbis principibus, etsi uolūtas est, non adest facultas qua Græciam inuadere possint. Tuæ Sublimitati si uoluntas affuerit, nihil deerit: neq; plura modo tuæ mansuetudini dedo, à cuius mandatis nunquam discedam. Ex Roma VI. Calendis Aprilis, Anno M. CCCC LVII.

Regi Neapolitano petit commendari, Epist. CCLIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Soletio electo Barthi-
nonensi, S. P. D.

QVamuis raro præsentia tua fruamur, eius tamen memoria apud nos dulcissima est, quotiens eius consuetudinis quæ inter nos Neapoli fuit, recordamur: quod quidem sæpe contingit: neq; enim obliuisci possumus amicitiæ suauissimæ, quæ & lucrum est quod ex Neapoli reportauimus: existimamus enim magni tuam beneuolentiam nos esse consecutos, cupimusq; ea ut perpetua sit, quamuis non aliter credere debeamus, cum uera sit amicitia nostra ex honesta conuersatione nata. Amicitia uero quæ desinere potest, ut Hieronymo placet, nunquam uera fuit: sed de hac satis. Cupimus nos aliquando Regiæ Mansuetudini commendatos efficias. Sui enim non minus sumus, quàm illi qui ex Aragonia uel Cathelania nati sunt: quamuis quoddam naturale ius eos Regiæ Maiestati obnoxios teneat, nos beneficia quæ ab eo recepimus obligauerint. Verum illorum aliqui fortasse absq; scelere se nihil Regi debere dixerint, nos absq; ingratitudine, quod est uitiorum pessimum, id dicere non ualemus. Sciat per te Clementia Regia nos fateri debitum & cupidos esse id persoluere, etsi obligatio maior est quàm per nos dilui possit. Insuper dominum de Montesio amamus ardenter, qui nobis amicissimus fuit. Rogamus ut illi nostram operam ad quæuis eius beneplacita offeras. Postremo si quid est quod tui causa efficere ualeamus, scis nos esse quibus uti pro uoluntate possis. Ecclesiam Barthinonensem confidimus tuam esse futuram. Etsi modo aliquid subest impedimēti, tempus omnia donat. Vale ex Roma, die XXVI. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Reprehendit consolari nolentem super morte filij, Epist. CCLV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Miraballio equiti
Neapolitano, S. P. D.

REferunt qui ex Neapoli ad nos ueniunt, magnificētiam tuam adhuc mœstam esse & consolationem nullam accipere de morte filij: id nobis molestum est. Rogamus ne temet affligas: non est super ea re dolēdum quæ amissa nequit recuperari. Sunt tibi alij filij, uirtute, fama, honore præstantes. Isti tibi in terra seruiunt: in cœlo ille locum parat: age, cogita: quid est huius mundi gloria? Caduca sunt omnia quæ in terris acquirimus: nihil stabile, nihil certum, nemo sibi horam uitæ promittere potest, nemo de crastino habet notitiam, fugit ætas, fugit omnis terrena uoluptas: nihil habemus nisi præsens & id momentaneum est. Quid igitur tristamur si priuamur momentaneo bono? Dicimus hæc sapienti uiro, & qui ista optime nouit libet tamen dicere homini amico, & bene de nobis merenti. Precamur ne deinceps in hac re scribere cogamur: quod tunc fiet cum magnificentiam tuam hilarem atq; iocundam esse audiuerimus, alioquin non possumus tacere, cū tua mœstitia nostra sit molestia. Cupimus te indulgere bonæ ualetudini, & uiuere animo læto. Sic enim & nos & reliquos amicos tuos consolaberis. Albericum filium tuum optamus bene ualere. Alexander Florentiæ bene ualet uir magni precij uerus tuus filius, in quo tui mores expressi sunt. Vale ex Roma, die XXV. Martij, Anno M. CCCCLVII.

Refert grates congratulatori promotionis suæ, Epist. CCLVI.

Aeneas Cardinalis Senensis Vrbano episcopo Sabinen. S. P. D.

EX Aladia ad nos tuæ literæ deuenerunt, quibus de nostra ad Cardinalatum uocatione congratularis. Nota est bona erga nos tua charitas: Scimus te nos amasse ab eo tempore quod Viennæ simul uersati sumus usq; hodie absque simulatione: nec nos minus te dilexim⁹ & diligimus. Itaque si quid honoris nobis accessit, & tibi aucta dignitas est, quando inter amicos ueros omnia esse communia decet. Tu itaque deinceps Cardinalatum nobis creditum, & tibi communicatum, pro nostra inuicem charitate iudicabis. Quod speras amplius de nobis, rogamus ex cerebro tuo procul amoueas: nam quod huc euecti sumus plus est quā meruimus. Et utinā nos geramus (auxiliante Deo) ne dedecori dignitati sumus. Liberationem tuam audiuisse, priusquā capturā,

uoluptati

A uoluptati fuit, nam si prius te captũ accepissemus, nõ caruissemus grandi molestia, nũc euasisse te periculum dulce est, & aliquando suaue tibi fuerit meminisse laboris. Vale & nos ama ut soles. Ex Roma.

Laudat industriam, & nouitates rescribit. *Epist. CCLVII.*

Aeneas Cardinalis Senensis Roderico Cardinali sancti Nicolai, S. P. D.

QVod nihil tuarum literarũ iampridem acceperim, causam esse arbitror ingentes ac grauissimas occupationes tuas, & illarum terrarum pericula. Ego tamẽ gaudeo quod in aduersis & arduis rebus tua uirtus elucet, nam qui ex agro Piceno ueniunt, tua cura, diligentia, studio, & singularissimo ingenio ex grauissimo discrimine seruatam prouinciam aiunt. In senatu Apostolico magnifice summi sacerdotis uerbis tua dignatio commendata est. Senatus ipse omnis se obnoxium probitati tuæ fatetur, cum tua opera ciuitas Esculana saluata sit: qua perdita, non Marchia solum, sed omne patrimonium beati Petri ibat pessum. Perge igitur, incumbe communi curæ, intende neruos pro cõseruatione rerum ecclesiasticarum, ut facis. Hinc enim gloria, hinc sempiternum decus, non tuæ solum dignationi, sed uniuersæ Burgiorum familiæ redundabit. Protonotarius tuus allocutus me est, tuamq; erga me charitatem mihi quidem notissimam conatus est amplius atq; amplius inculcare. Sed ita mihi persuasus est amor tuus, ut persuaderi magis non possit: ait ille cupere dignationem tuam huc reuerti: utinam id detur & quàm celerius. Etenim utilissimus esset reditus tuus. Consolareris grandæuum illum Pontificẽ patruum tuum. qui assiduis curis intentus nullum habet leuamen. Præsentia autem tua in primis lætificaret eum, neque enim sine dulcedine quadam mentis & animæ suo sanguine sanguis hæret. Exinde partem curarum susciperes, nec oporteret illum omnia solum subire onera. Curia quoque uniuersa tuo aduẽtu exultaret habens hominem ad quem posset, urgente necessitate, recurrere, nam modo multi frustrantur non ualentes aditum habere Pontificis: quamuis audientiæ die noctecq; sua sanctitas sine intermissione intenta est. Nescio quid deliberabitur de tuo reditu: Ego quidem si quid in rem potero, non ero deses. Scripseram usque huc cum tuæ mihi literæ redditæ sunt eloquio plenæ suauissimo. Mirabar prius non te scribere, nunc demiror in tanta rerum mole qua premeris id ocij fuisse, ut ad me dare literas potueris. Sed nihil est amanti difficile: Omnia uincit amor: nullus grauis labor qui non leuissimus ei uidetur qui ex amore operatur. Intelligo igitur non esse uanam opinionem meam, qui me amari à te arbitror, & mihijpsi prorsus suadeo: sed de hoc fortasse nimis inter ueros amantes. Quæris quæ apud nos nouitates, eas rescribam & dicam breuiter quod audio. Iacobus Piccininus ad Pontificem misit, qui se purgarent in Esculanis insidijs nihil à se prodijsse. Pontifex respondit id magno Regi Arragonum suadendum esse, qui eius expromissor fuit. Sunt qui putant comitem Iacobum uelut indignabundum (nam ei stipendia negata sunt) aliquid noui patraturum incendij. Alij retulerunt eum ad Maiestatem Regiam profecturum, siue ut se expurget, siue ut aliqua exquirat in rem suam. Vtcunq; sit, uigilandum est, ne quid detrimenti ager Ecclesiæ patiatur. Inter comitẽ Euersum & Vrsinorum dominũ feruet discordia. Concordia sæpius agitata in lucem non prodijt. Nocte ante hanc diem tertia transfluerunt copiæ comitis Euersi per hanc urbem, deceptis portarum custodibus. Præmiserunt enim quatuor uiros qui se Germani tui illustris capitanei famulos dicerent, sumptis uestibus quæ fidem facerent ad morem eorum qui capitaneo seruiunt: & hi intromissi capitis custodibus, ianuas aperuere uehementi exercitui comitis Euersi. Hæ autem copiæ profectæ sunt ad oppidum cui Monticello nomen est, illud cum arce feruntur occupasse. Non habemus rem compertam: Sæpe enim plura referuntur in hac urbe quæ ab ipso uero procul sunt: Et id quidem uitium late patet apud omnes gẽtes. De Turcis hæc ferũtur: Dispotus Rasciæ senior mortem obijt: filijs eius ad Turcos defecere: Turci magnas parant copias rursus Vngariam inuasuri. In Vngaria non est paratus exercitus, nec auxilia expectãtur ex Alemanis qui cito illuc pergere possint. In Gallia & super Rhodanũ

triremes fiunt, breuiq; armandæ creduntur, ut in Turcos eant. Rex Portugaliæ in pro- D
posito perseuerat: nescio tamen quid facturus sit, ubi uiderit paucos secum principes
ituros. Dominus noster pro suo more feruet desiderio exterminandi Mahometicam
superstitionem, & quæ ab eo pendent summa cura prosequitur. De beneficijs sum cu-
riosus, & tibi & mihi consulam. Sed decipimur & fallimur falsis rumoribus. Is qui nu-
per apud Nurenbergam obijsse ferebatur, proximis diebus hic fuit, & mecum pransus
fuit. Similiter & Tullensis episcopus, qui apud nouam ciuitatem Austriæ defunctus ui-
ra affirmabatur, ad ducem Burgundiæ incolumis redijt. Ero tamen attentus si quid ua-
ceat: sed tua dignatio habet optimum procuratorem dominum nostrum sanctissimum.
Et puto iam tibi aliqua monasteria commendanda esse per curatorem cuiusdam Proto
notarij de Monte Ferrato ad quandam Abbatiam, ditissimam. Spero etiam cum Rege
Arragonum, si uera sint quæ feruntur, concordia fiet dignationi tuæ admodum utilis.
Nec plura modo. Commendo me dignationi tuæ cui cupio complacere omni tempore.
Ex Roma die 1. Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Refert summum Pontificem bene ualere. Epist. CCLVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Cardinali san-

cti Angeli, S. P. D.

QVamuis nihil modo scriptione dignum offeratur, ne tamen sine meis literis ad E
te nuncij ex hoc loco pertingant, scribam pauca ex his quæ apud nos aguntur.
Summus sacerdos corpore & mente ita ualet, ut ante complures annos. Ani-
mus illi ad exterminationē Mahometicæ sectæ magnus est & ardens. Nihil ab eo præ-
termittitur ex his quæ suo arbitrio pendent. Vtinam principes eius desiderio satisface-
rent. Sed quid Germani, Galli, Hispani, Vngari, Poloni faciant tu melius quàm ego no
uisti. Italia ipsa pace fruitur, duobus tantum in locis fremunt, apud Genuam Liguris ca
pur, & circa nos inter comitem Euersum & familiam Vrsinorum. Quæsita concordia
nondum est inuenta: Sūmi tamen pontificis sapientia hanc rem optimo sedabit termi
no. Comes Iacobus Piccininus his diebus delatus est ad Pontificem tanquā Esculū fur
to uoluerit occupare. Is sese multis argumentis purgat, nondum tamen Põtifici fidem
fecit. Timor est ne quies Italica turbetur, nimis enim diu quieuimus, & à nostro more
procul fuimus. Hæc est Italia. Cupio Dignationi tuæ ita bene esse ut cupis. Scio du-
ram esse prouinciam tuam, neque aliud ab initio putaui: nunquam iudicio meo res
Vngarica bene à Turcis defendetur, nisi & Imperator unum sapiat. Pereant qui dis-
sidij sunt autores. Hæc uolui scripsisse. Vale optime ex urbe Roma, Calend. Apri
lis, Anno M. CCCCLVII.

Suadet Regem Bohemiæ postulare ut Cancellarius suus ecclesiæ Pragensi epis-
copus præficiatur, Epist. CCLIX. F

Aeneas Cardinalis Senensis Nicolao Liscо Volaterano, S. P. D.

SCripsimus ad te iam pridem: Itidem Procopio Cancellario de re Bohemica: exinde
sperauimus nonnihil in eo negotio fieri posse: nihil audiuimus. Miramur & fere-
mus molesto animo tot nos incassum subijsse labores, perijsseq; saluti serū & neces-
sarium opus. Forasse ita Deo placitum est. De Pragensi ecclesia multi sermones
habiti sunt, admittenteq; Roratu nostro causa commissa fuit Cardinali sancti Marci,
ut plebi Bohemicæ Datarius Papæ præficeretur episcopus. Et ille quidem uir bonus &
doctus, & quem dignum hoc honore putamus: nobis tamen non est uisum ad talem
ecclesiam quenquam promoueri nisi consulto Rege, ideoq; quoad potuimus differ-
re promotionem conati sumus. Tu hæc Procopio dicito, & curato, ut respōsum ha
beamus: uellemus Regia Sublimitas pro ipso Cancellario instaret: Arbitramur enim
non frustra conaretur? Quæ nobis de comite Ciliæ scripsisti, cognouimus & com-
municauimus non sine tua laude. Plurimum optamus sæpe ad nos scribas, & nihil
subticeas de Turcis, & de rebus alijs cognitione dignis. Apud nos timor belli est fu-
turi. Credimus tamen summi præsulis sapientia obuiam ibit. Rogamus Procopium
Regiæ maiestati nos efficiat commendatos. Tu uero Reuerendissimis dominis Stri-

gonien-

A gonienſi Cardinali & Varadienſi epiſcopo commendabis: Ex urbe Roma Cal. Aprl. Anno domini M. CCCCLVII.

Admonet commiſſa diligenter exequi, Epiſt. CCLX.

Aeneas Cardinalis Senenſis Henrico Senfileben, S. P. D.

CRedimus te ad curiem Cæſaris incolumen peruenisſe: idq; cupimus. Rogamus igitur imperatoriæ Maieſtati nos commendatos efficias. Cæſar enim eſt quem in terra unice colimus, & illi præ cæteris, qui uiuant, obligati ſumus: loquere ſecum de rebus commiſsis diligentiæ tuæ. Maxime autem horteris ſuam excellentiam ad bellum cõtra Turcos gerendum, excitandoſq; Germaniæ populos, quoniam ipſe primus eſt quem Chriſtiani reſpiciuut. Hic enim rumor eſt non non ſine autore certo, magnas apparare copias Turcorum dominum, ut rurſus Vngariam inuadat. Quod niſi Theutones præſidio fuerint, actum de regno illo non dubitatur. Hæc agito cum Reuerẽdiſſimo patre noſtro epiſcopo Gurcenſi & ſingulariſſimo amico præpoſito Friſingenſi, q̃s noſtro nomine iube bene ualere. Rem Varinienſem curabis pro tua prudentia expedire. Neſcimus quomodo ad aures procuratoris dilata eſt Prutenorum: ille tamen non oſtendit ſe credere, mora periculoſa eſt. Nos ſi difficultas eſſet in reſeruatione, propterea quia in Cardinalatu ſumus, offerimus Apoſtolicas literas obtinere, quibus reſeruaB tio auferatur: quemadmodum & plures alij fecere Cardinales in Gallia & Alemania. Reliqua committimus prudentiæ tuæ. Vale optime. Ex Roma, die IIII. Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Offert operam ſuam quoad poteſt, Epiſt. CCLXI.

Aeneas Cardinalis Senenſis Vlrico epiſcopo Gurcenſi, S. P. D.

QVæ ſunt apud nos nouitates ſcribimus Cæſari: non repetimus quæ illis in literis uidebis. Precamur nos Cæſareo culmini commendes, eiq; contra Turcos expeditionem ſuadeas. Ita enim expoſcit Chriſtianæ religionis neceſsitas. Dilationem à creditoribus tui prædeceſſoris obtinuit Henricus Senfileben, ſicut ab eo relatum tibi non ambigimus. Si qua amplius ſunt quæ cupias ex nobis, tantum aderit uoluntas quantum ſinet poteſtas. Scimus enim nos tibi eſſe obnoxios, & cupimus aliquando partem debiti perſoluere. Vale ex Roma, die IIII. Aprilis, Anno Domini M. CCCCLVII.

Petit Cæſarem induci ad bellum contra Turcos, Epiſt. CCLXII.

Aeneas Cardinalis Senenſis Vlrico Ridrer, S. P. D.

HEnricus Senfileben tuus & noſter apud te eſt, & quæ ſunt apud nos ſcitu digna, tibi expoſuit. Non eſt cur fatigemus aures tuas, cum poſt eius abitum nihil noui emerſerit ſcitu dignum. Rogamus ut exhorteris Cæſaream maieſtatem ad C bellum contra Turcos. Ita enim ſuus honor & reipublicæ Chriſtianæ ſalus expoſcit. Nam Turci ut fama non uana eſt, proxima æſtate rurſus Vngariam ſunt inuaſuri. Si qua ſunt quæ cupias ex nobis, ſcis nos eſſe tui amantes, & cupere uoluntati tui morem gerere. Velis nos magiſtro cameræ commendatos facere: Et Hartongũ noſtro nomine ſaluum dicere. Ex urbe, die IIII. Aprilis, Anno domini M. CCCCLVII.

Nouitates Italiæ ſcribit, Epiſt. CCLXIII.

Aeneas Cardinalis Senẽſis, Diuo Frederico Imperatori, S. P. D.

QVæ nunc ſcribam pauca ſunt. Fama hic eſt, Diſpotum Raſciæ ſeniorem obiiſſe mortem: filios eius ad Turcos defeciſſe, iamq; Chriſtianis inſidiari. Si ita eſt credimus non latere Maieſtatem tuam. Accipio illorũ ſororẽ eſſe in caſtro Ciliæ, quæ fuit uxor comitis. Cauendum eſt ne mulier fraternam labem ſequatur. At puto Sublimatem tuam id nõ negligere. Quia tamẽ aliqui tulerunt me hoc ſcribere, non fuit cõſilium ut reticerem. In partibus motus eſt futuri belli: & multa eius rei ſigna ſunt: Deus melius conſulat. Ciuitas Senenſis diſcordijs ciuilibus agitatur. Rex Aragonum ſuo more uenationibus operã dat, fuitq; (ut aiunt) in periculo proximis diebus, ne per aprũ interficeretur cum cecidiſſet, in quo ſedebat, equus. Rex Portugaliæ uẽturus cum claſſe affirmat

menſe

mense proximo, quod mihi nō fit uere simile, cum nec terrestris per Vngariam paretur exercitus, nec ex Italia classis alia paranda putetur, nisi apostolica. Indignemur Dei auxilio si bene optamus nostras res dirigi. Commendo me tuæ Sublimitati ad eius manda ta promptissimum. Ex Roma, die IIII. Aprilis, Anno M. CCCC LVII. D

Informat amicum de gestis in rebus suis. *Epist.* CCLXIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Hinderbach, S. P. D.

EX fratre tuo credimus te nosse quæ hic aguntur: nos rem tuæ præpositure accepimus apud dominum nostrum: de præbenda Ratisponensi, facimus quæ poterimus. Sed durus est aduersarius tuus, & fauorem habet Cardinalis Zomerensis, quem nosti dominum esse immutabilem, nos tamen ut amicum decet, tuas preces iuuabimus. Nouitates quæ apud nos sunt scribimus Cæsari: uidebis literas nostras, non est cur laborem sumamus inanem. Vtinā annus iste præterito & quietior sit & melior, mendacesq; Vates & Astrologos faciat, quorum iudicia raro aliquid boni præsagiunt, nos ea tempora optauerimus, quæ aduersa sunt Prophetarum & Astrologorum iudicijs. Cupimus amicos nostros Iacobum de Lodrano nobilem equitem, Ioannem Nihili Astronomum præstabilem nostro nomine saluos dicas. Imperatrici autem Augustæ nos humilimè commendatos facias, cui parere & uoluntarij, & accincti sumus, quotiens nobis aliquid imperauerit, quod in nostra fuerit facultate. Vale ex Roma, die V. Aprilis, Anno M. CCCC LVII. E

Preconia Regis Arragonum enumerat. *Epist.* CCLXV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Soletio, S. P. D.

PErgratæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus bonam ualetudinem tuam & animum tuum erga nos eum esse qui prius fuit, abunde intelleximus. Illud quoq; nobis iocundissimum fuit, quod Regiam Maiestatem paruitatis nostræ memoriam tenere, & nos amare asseueras. Nihil est enim quod magis cupiamus, quàm inter seruitores suos connumerari: quandoquidem ipse Rex unus est qui nostrum exornat seculum. Vnus autem inter principes doctus est, & terrarum cultor, unus liberalissimus: unus qui domi bellicq; magnus ævo nostro uideri possit: unus denique qui religioni indefesse seruiat. Quod si animum ad perdendum Turcorum perfidiā intenderet, ut sæpe professus est, non modo qui nunc uiuunt Regibus præferendus erit, sed omnes procul dubio antecedet quos prisca secula inclytos commemorant uiros. Est igitur nobis dulcissimum, cum tanti Regis seruitores sumus & credimur. De re tua non minus cupidi sumus quàm tuipse: imo uel tanto magis quanto tu per humilitatem tuas uirtutes extenuas, nos per ueritatem illas magnificamus. Scimus enim quæ sunt merita tua, & quæ tibi debeantur præmia, & quæ possint tibi dignitates committi. Quia si aliquando, ut speramus, res tua in medium adducetur, audient Cardinales quale de te iudicium faciamus. Nullus tamen est qui probitati ac doctrinæ tuæ non sit affectus. Illud solum impedimento est promotioni tuæ, quod alia negotia non componuntur. Atque ita fit ut utile per inutile uidetur, quod leges abhorrere solent. Putamus tamen his rebus breui modum imponi, & honori tuo consultum iri. Suadendum est Sublimitati Regiæ, ut in promotionibus ecclesiarū ea media cōplectatur quæ tolerari possunt. Valde autem conducit Christianæ rei hos duos principes esse charitate coniunctos. Et qui dissidium quærunt, neutrum amant. Audimus libenter quæ scribis de uoluntate regia erga Senenses. Alterum uero quod subnectis, ut Senenses ipsi cauti sint, neque seipsos implicent malis, quibus, cum uelint, explicare nequeant, salubre consilium est. Sed nos multum illi reipublicæ timemus, tum quod ciuilis discordia populum exagitat, tum quod præsidia quærunt qualia fugienda essent. Sed ipsi uiderint, nos patriæ, & si bene uolumus, illi tamen consulere non possumus, quia nobis non creditur. Cardinalis sancti Angeli scribit Turcum proxima æstate in Vngariam maiori conatu quàm prius uenerit, rediturum. Non esse Vngaros ad resistendum potentes, nisi extrema habeant auxilia. Petit classem Apostolicā augeri & infestare maritimas

Turcorum

A Turcorum oras: nostro iudicio Regis opus hoc magis quàm Papæ fuerit: nec plura modo. Rogamus Sublimitati Regiæ iterum atque iterum nos cõmendes. Et dominum de Montesia singulatem amicum nostris uerbis saluere iubeas. Ex Roma, die v. Aprilis, Anno domini M. CCCCLVII.

Recitat metum de Turcorum feritate, *Epist.* CCLXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis Alphonso Arragonum Regi Siciliæq; S. P. D.

HAc ipsa die Rex inclyte ac potentissime, allatæ sunt literæ ex Vngaria summa Põtifici, omnemq; curiam conturbarunt. Referunt enim Mahometem Turcorum dominum cum Soldano Aegypti, cum Caramanno Ciliciæ, cum Tartaro Scythiæ inito fœdere, coactis ingẽtibus copijs rursum ad Vngariam properare Albã, quod alij castrum Belgradum uocant, summis uiribus obsessurum. Iamq; iter accepisse: nec dubium est, quin diebus quindecim cum toto exercitu ante oppidum sese collocet. Ferunt quoq; iurasse eum, etiam si Asiæ maiorem partem amissam audierit, nõ sese retro abiturum. Hæc Albenses legato Apostolico scribunt, pleni metu. Quippe quibus sola spes de cœlo est: neq; enim tam securi homines Dei, quin humanum expectent auxilium. Incredulum est mortale genus, neq; illud ponderat quod scriptum est in sacris
B eloquijs, Maledictus homo qui confidit in homine. Sed miserandum illis est, si semel diuinitus liberati, rursus pietatem diuinam tentare uerentur. Percussit de cœlo Deus hoc anno Turcos: neq; enim humana uictoria fuit, quæ apud Albam parta est. Voluit experiri Deus quidnam Reges agerent, cæteriq; Christiani populi rectores: profligauit hostes, occidit qui ferociores uidebantur. Abstulit innumerabiles machinas: spatium dedit, quo si uellent Christiani populi sese accingerent, redituroq; Turco armati occurrerent. Sed quanto magis indulget Deus, tanto negligentiores sumus abutentes otio. Ecce redit hostis & nemo est qui laboranti Vngariæ opem ferat, & uereor ne Vngaria pessum eat, & nobile illud regnum hostilis gladius euertat. Quod si Deus tulerit, cadit murus nostræ religionis, & itinere plano per Carnos & forum Iulij in Italiam Turcorum turmæ decurrent. Ad hæc accedit filiorum olim gubernatoris Vngariæ captura, qui per Regẽ in arce Budensi deprehensi custodiuntur. Cumq; his non parui nominis Prælatus interceptus est Ioannes Varadensis episcopus. Feruntq; & alijs plerisq; nobilibus inclyta uincula. Incomperta est adhuc causa, sed uero simile est necem comitis Ciliæ hoc peperisse. Infelices Christiani, quos tanta cecitas exagitat, ut nec prementibus hostibus domestica deponant odia. Surgat igitur tua Serenitas, & quod potuerit huic periculo remedium adhibeat. Cæteri principes in tuam Sublimitatem cuncti fere contorquent oculos, eam ipsam quicquid egerit secuturi. Neque
C enim Rex est in orbe Christiano, apud quem plus autoritatis quàm apud te sit, qui regnorum potentia, rei militaris peritia, experientia rerum multarum, & incredibili sapientia cæteros Europæ principes antecellit. Hæc per me ad tuam Mansuetudinem fideliter dicta sint. Datum Romæ, die septima Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Refert sese Regi scripsisse, *Epist.* CCLXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Soletio, S. P. D.

SCribimus aliqua de Turcis Sublimitati Regiæ, quæ cupimus sibi offeras legasq;. Nisi enim ipse laboranti Christianæ religioni opem ferat, id imminet discrimen ex quo uix alius liberare non possit. Nunc opus est arte, ingenio, & uiribus uti. Nec apud eum nisi inueniamus, ibi perquirenda sint ignoramus. Vale ex Roma die septima Aprilis, Anno M. CCCCLVII.

Aequo animo fert Fortunæ ludum, *Epist.* CCLXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Hinderbach, S. P. D.

AD nos de statu curiæ Cæsaris nouitas peruenit. Ita se humanæ res habent, nunc iacemus, nunc in alto sumus: Deo laus qui Cæsarẽ omni periculo liberauit. Dolemus ui-

mus uicem Gurcensis episcopi, nostri amici optimi, commiserati sumus & Vnguódio, cui non dubitamus admodum nocere diuitias. Facta sunt hæc quæ fieri potuere: executoriales missæ literæ, & modo nuncius Apostolicus eò pergit sacræ theologiæ professor Laurentius Rauarella, quem tibi commendamus si eum uideris. Ambrosio nostro dixímus quæ misisti. Expectabit adhuc aliquantulum: Etsi molestum fert tãdiu suspensum teneri. De præposito Bartescadẽsi expectabimus quid agas. Cupimus, si quod monasteriorum uacare contigerit, id nobis significes, ut tãdem aliquid cõsequi possumus, quo leuior fiat nostra paupertas. In causa præbendæ tuæ uexamur maxime ob dominũ Zamorensem, qui tuum aduersarium tuetur. Iuuamus tamen te quoad possumus. Vale & senatui Tergestino episcopoq; ac præposito Pisini nostro nomine salutes dicito. Ex urbe Romana die *IIII.* Iulij. Anno domini M.CCCC LVII.

Nouitates Italiæ. *Epist.* CCLXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Cardinali sancti Angeli, S.P.D.

SCripsi nuper, Reuerendissime pater, & domine mi colendissime, non paucas literas dignationi tuæ, nescio an potuerint ad te penetrare cum audiuerim, & te postea dimissa Vngaria Bosnam petiuisse. Nunc pauca subijciam, & casui mea scripta cõmittam, nam quæ litteræ tot montes, tot flumina, tot barbaras nationes nisi casus inopinatus pertrãsire iubeat. Scripsisti mihi de Pragensi ecclesia tuo more paucissima uerba, sed præter consuetudinem mordentia. Dicis enim nos hic omnia bene expedituros: nec dubium est quin sermo tuus ironicus fuerit: non dicã amplius, etsi opinor, quorsum ea uerba tendant, me non ignorare. Ego pro mei animi libertate semper aperte cum dignatione tua sum locutus: Et ita faciam si quando rédieris, quod Deus breuissime concedat cum sospitate & honore. Tunc si quid erit quod mihi uelit tua paternitas obijcere, audiam patienter: Et uel obiecta purgabo, uel petam ueniam, nisi quod plerique agunt, alta mente arcanum tuum includere uolueris. Et de hoc satis. Audiui ut dictũ est de tuo transitu: credo fuisse urgentem causam. Sed doleo armis plenam esse Vngariam quibus non in Turcos, sed in se Barones eius terræ depugnẽt. Illud quoq; molestissimum est, quod inter imperatorem & Vngariæ Regem uetustæ contentiones reuiruerũt. Mallem tua studia huic morbo mederi, & quæ sunt in uisceribus nostris auferre mala conari potius, quam quæ cutem attingunt. Sed cuncta optime nouit prudentia tua, cuius iudicium nunquam meo postposuerim. Venio ad res Italicas. Dominus noster bene ualet ad cruciatam totis intentus animis. Apud Esculum latrones cum Iosia & Octauiano arcem munitissimam ecclesiæ occupauere. Legatus adductis eò copijs omnes in deditionem accepit. Vrsini cum comite Euerso contendunt, & Columnenses, qui hactenus quieuere, nouissime se bello miscuerunt. Rex Aragonum cum Genuensibus bellum gerit. De pace nullum uerbum. Dux Mediolani quiescit, & Veneti, quãuis nuper nonnulli ciues in exilium acti sunt, & aliqui manus amiserint. Senenses intestino morbo laborant. Piccininus Regis homo est, nec putatur hoc anno arma sumpturus. Ex Rheno audiuimus aliqua quæ non placent: nescio an erunt uera: Papa nuper interrogauit cur non impedires: respondi, ut soleo, libere, suam Sanctitatem cum esset in Hispania, Italica negotia curare non potuisse: tuam Reuerendissimam paternitatem in Bosna uaide à Rheno distare. Camerarius legatus Orientis duos Papæ nepotes in uincula cõiecit, qui Cyprum populati fuerant. Quæ scribant alia non habeo. Ex urbe, die *IIII.* Iulij. Anno M. CCCC LVII.

Pollicetur rogatum operam dare, *Epist.* CCLXX.

Aeneas Cardinalis Senensis Illustri principi Ludouico

Duci Bauariæ, S. P. D.

REddite sunt nobis literæ tuæ humanitatis & beneuolentiæ plenæ: quibus rogas ut illustri principi Ruperto nepoti tuo ad consequendam ecclesiam Ratisponensem nostros fauores impertiamur. Reducisq; nobis ad memoriam claræ memoriæ genitoris tui erga nobis charitatem, & quam illam quam simul habuimus in noua ciuita-

te con-

A te consuetudinem. Vidimus libenti animo epistolam tuam, & mirati sumus subscriptionem propriæ manus. Scribis enim optime, quod est in tanto principe ualde laudabile. Recordamur quotiens in curia Cæsaris suaues habuimus sermones insimul, & cum de lapide inuisibilitatis inquisitionem faceres. Tenemus memoriæ in ditione tua possedisse nos ecclesiam Hispacensem, & fuisse à genitore tuo benigne tractatos. Scimus quàm nobilissima est inclyta domus Bauariæ, & quã illi sedes Apostolica tenetur. Intelligis uti confidimus, nos non esse ingratos: de nepote tuo sunt egregia testimonia, quia tamen commissarij sumus in causa huius ecclesiæ Ratisponensi non possumus aliud dicere, nisi quod inuenies nos ueram relationem feeisse, & paratos esse nunc & in futurũ ut tuæ uoluntati morem geramus. Datum in urbe Romana die quinta Iulij.

Refert bella Italiæ. *Epist.* CCLXXI.

Aeneas Cardinalis Senensis Nicolao Missio Vollatriano, S. P. D.

AVdiuimus uario relatu inclytum Vngariæ Regem Viennã redijsse. Et nobis placet pro quiete illius regis, ut sit extra turbinẽ Vngariæ. Dolemus tamen regnũ illud inter se diuisum esse, ueremurq; ne Christiani inter dissentiones Turcis aperiant ianuas. Deus meliora permittat. Nos in Italia magnis etiam afflictamur malis. Rex Arragonum cum Genuẽsibus bello implicitus est. Magnam Romani agri partem Vrsini & comes Euersus uastant. Senenses dissidium indies augẽt, nouiq; indies ciues aut plectuntur, aut in exilium aguntur: nec uidemus quo pacto quiescere possint. B Aiunt Cancellarium ad uos ex Bohemia redijsse, dicito illi multas nostro nomine salutes. Commendamus tibi Laurentium Rouarellam nuncium apostolicum, qui has tibi reddet: non fuit in Austria prius. Commonito eum atque instruito in agendis. Si non est dimissus episcopus Varadiẽsis, pro eo uerbũ faciet, & literas affert, quarum nos promotores fuimus pro ueteri amicitia, & quia innocentem esse confidimus. Vale ex urbe die quarta Iulij, Anno M.CCCC LVII.

Commendatur nuncius Papæ captos redimendos. *Epist.* CCLXXII.

Aeneas Cardinalis Senensis Henrico Senftleben, S. P. D.

DOminus noster sanctissimus mittit Laurentium Rouarellam, qui has literas secum affert ad Serenissimum Vngariæ Regem: Non fuit homo alius in Austria: Necessaria erit ei instructio & directio tua. Commendamus eum tibi: bonus uir est, doctus Theologus. Cura eius erit ut captiui Imperatoris dimittãtur, Varadiẽsi relaxetur, & pax, si fieri potest, illas demum partes inspiciat. Ab eo intelliges Italicarum rerum, & huius urbis statum: plus mali quàm boni audies. Neq; enim Italia quiescere consueuit, uosq; Germani didicistis mores nostros, & non modo uicinos, sed fratres atq; ipsos parentes bello premitis. Nihil est usq; tutum. Damnosissimum est quod Austriæ inclyC ta domus in seipsa dissidium habet. Deus illos principes aliquãdo meliori respiciat oculo, & quos fecit maximos faciat amicissimos. In causa Varimensi expectamus quid sequatur, quia ibi multũ spei collocauimus: alioquin ad mẽdicitatem redacti sumus. Sed si quid in partibus illis uacat, quod obtineri posse confidas, uelis nobis significare: Gratias agito Regiæ Maiestati pro literis missis Papæ regratiando de mea promotione. Bene uale. Ex Roma die quarto Iulij, Anno M. CCCC LVII.

De eodem. *Epist.* CCLXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Nihili, S. P. D.

QVæ scripsisti de curia nostri Cæsaris iã pridẽ noueramus. Fuit nobis res permolesta, agimus Deo gratias, qui personam Cæsaris custodiuit. Credimus Imperatricem animo conturbatam esse, eiusq; compatimur adolescentiæ, quæ ad calamitates in Germaniam uenit perferendas. Putamus tamen eam ipsam sibi consulere, & & consolationes quærere. Conflictiones Vngariæ didicimus: omnia sunt ad Turcorũ potentiam augendam: ferenda sunt quæ Deo uolente fiunt: ille ex malo bonum elicit. Si dabitur aliquando facultas, cogitabimus de te non aliter quã de nostro fideli & singulari amico. Laurentium Rouarellam qui cum præsentibus ad te ueniet, nuncium Apostolicum tibi commendamus, ut assistas ei & consulas si qua ex te quæsierit. Tu

quoque si aliquod monasterium uel præpositura bonam uacare perceperis, fac nos quàmprimum certos. Potes per Venetias mittere literas: illinc enim frequentes ad nos currunt tabellarij mercatorum: quæ rēda suffragia sunt. Vale ex Roma, die *III.* Iulij Anno M. CCCCLVII.

De eodem, & consolatur super morte amici, Epist. CCLXXIIII.

Aeneas Cardinalis Senēsis, Procopio Rabensteyno, S. P. D.

EX Vienna tuas accepimus literas cum Bohemiam peteres: Nescimus an redieris. Audiuimus insignem fratrem tuum & amicum nostrum singularem Ioannē equitem extremo die functum. Credimus te turbido & amarulento esse animo. Nam & nos tali socio priuati non dolere uehementer non possumus. Sed quid agamus? trita est hæc uia: aut non nasci oportet, aut natum mori. Nos parentes præiere, fratres, sorores, amici: pauci admodum sum, cum quibus iam uiuere delectet. Nam ætate graues, parare nouos amicos nescimus, & ueteres, paucis demptis, mors abstulit. Nec modo aliud expectamus, nisi aut eripi nobis eos quos amamus reliquos, aut nos auferri ab illis. Atq; quandocūq; dies illa uenerit nō etimus inuiti ut olim, quibus ad maiorem amicorum cumulum erit eundum. Credimus te ista etiam meditari, nec egere consolatione, ideo præterimus hæc. Accepimus turbulentas esse res Germaniæ, neq; Imperatori bene esse cum Rege Vngariæ, dolemus. Nam res pessima est, & noxia non modo Austriæ sed uniuersæ reipublicæ Christianæ. Deus meliora permittat. Cupimus de rebus Bohemicis fieri certiores: sed & quid sperandum sit. Laurentium Rauarellam qui has ad te defert, cupimus tibi commendatum esse: frater est Archiepiscopi Rauennatis tibi amicissimi: consilium tuum optabit in rebus agendis. Ne desis sibi, rogamus, prudentia tua. Vale & Nicolaum nostrum pro tua consuetudine commendatum habe. Ex urbe die *III.* Iulij, Anno M. CCCCLVII.

Petit ad possessionem episcopatus Varmiensis per procuratores suos induci, pleriq; optant benevolentiam Regis, Epist. CCLXXV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Casimiro Regi Poloniæ, S. P. D.

CVm uacaret nup ecclesia Varmiēsis, cōuenientes Canonici eius in Glogonia maiori, & cogitātes de futuro Pōtifice, uota sua in me direxerūt, postulātes à summo Pōtifice ut ecclesiā illā mihi cōmitteret. Idq; fecerūt serenissimi principes domini Imperator, & Rex Vngariæ atq; Bohemiæ cōsanguinei & affines tui. Annuit beatissimus Pōtifex, precib. eorū, & summo Cardinalitū cōsensu ecclesiā illā mihi cōmendauit: Mittā prope diē procuratores meos ad serenitatē tuā cū literis apostolicis, quib. precor ut ad possessionē capiēdam necessarios, uelis impertiri fauores. Scio enim quia sine tua opera parum proficerent, cum iam Prussia in manu tua pene tota esse feratur. Intelligā me magno munere donatum à tua mansuetudine, si mei procuratores, ut nō ambigo, tuis adiuti præsidijs, ecclesiæ possessionem consequantur. Facies rem gratissimam summo Pontifici, & sacro collegio, simulq; Imperatori & Regi Vngariæ, quos non dubito Maiestati tuæ pro me scripturos esse. Ego uero conabor nocte dieq; omni studio & diligentia tuæ Serenitati me gratum ostendere, atq; ita efficere ut mihi profuisse tuam Clementiam non pœniteat: Iamq; pro mea uirili in sacro collegio honorem tuum tutare cœpi. Namq; cum ageretur de culmine ecclesiæ pro qua scripseras, erantq; qui omnino illam committendam esse dicerent procuratori magni magistri ordinis beatæ Mariæ Theutonicorum, ego prorsus reluctati, meaq; suasione factum est, ut res suspensa sit, cum tuæ Maiestatis præconia, simulq; genitoris tui & Germani qui pro fide Catholica in bello contra Turcos obiit, claríssimas uirtutes retulissem. Quibus auditis sedes Apostolica, quæ prius inclinata erat ad promouendum procuratorem ordinis, mox sententiam mutauit, decreuitq; supersedere, ut interea temporis aliquid de concordia & pace illarum partiū tractari possit, & medio tempore rectorē aliquē siue administratorem illi ecclesiæ dare, qui tuæ Serenitati merito displicere non debeat. Verū ego pro ea qua tuo

culmini

culmini deuotione afficior, audeo suadere, idq; utile arbitror, ut tua Serenitas simul cum illis de terra Prussiæ Oratores suos ad sedem Apostolicam mittere quantotius studeat, uiros præstabiles & auctoritate insignes, qui offerentes uiam iuris ac concordiæ cum aduersarijs coram sanctissimo domino nostro censuras ecclesiasticas in terra Prussiæ quomodolibet fulminatas, aut tolli, aut suspēdi petant. Spero enim eo modo res magnifice ad honorem tuæ Sublimitatis & illarum partium tranquillitatem conduci posse, cū sanctissimus dominus noster ad hæc optimæ sit inclinatus, & multi sunt in sacro collegio Cardinales Reuerendissimi, qui maiestati tuæ sunt affectissimi. Inter quos est Reuerendissimus dominus Rhotomagensis. Ego uero minimus inter omnes nihil omittā ex his, quæ ad augmentum status & gloriæ pertineant tuæ Sublimitatis. Cui me humili me recommendo. Ex Roma die ultima Augusti, Anno M. CCCCLVII.

Recommendat illis ecclesiæ Ratisponensis prouentus, Epist. CCLXXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Otthoni & Ludouico Bauariæ ducibus, S. P. D.

OBtinuistis tandem ecclesiam Ratisponensem Reuerēdo patri Ruperto filio & nepoti uestro commendari. Satisfactum est desiderio uestro. Merebatur inclyta domus uestra exaudiri in suis precibus. Nec talis est ecclesia Ratisponensi, quo uel probitati, uel nobilitati eiusdem Ruperti satisfaciat. Duo tamē obstabāt petitionibus uestris, ætas scili et promouendi minor, & capituli ipsius ecclesiæ desideriū à quo erat alius electus non indignus neq; ignobilis. Sed cum reperisset pietas domini nostri electionē ipsam minus Canonicam esse, & hinc Ruperti merita librauerat, prætulit nobiliorem. Nec putauit in ætate momentum esse faciendum, quam tantæ domus claritas communisset. Est igitur uestrum recognoscere hoc beneficiū ab ipso domino nostro sanctissimo: Qui etsi fecit quod debuit, honorandus est tamen, iuuandus & extollendus qui hoc tempore nobilitatis cultor & conseruator exstitit. Verum cum ecclesiam Ratisponensem, quæ olim florētissima fuit, & à progenitoribus uestris fundata magnis opibus abū dauit, iam pauperem, ac penè ruentem & undiq; laceram esse intelligamus, Nobilitatem uestram rogamus obnixe, ut postquam ad manus uestras rediit, & caro uestra illi præest, ita efficere uelitis, ut palam omnibus fiat, uos non uerbo, sed opere ipsius ecclesiæ protectores & aduocatos existere. Sit uobis commendata cleri libertas: date operam ut distracta & inpignorata bona ipsius ecclesiæ absque grauamine cleri recuperentur: Sit ipse Rupertus ouium suarum non lupus, sed pastor: sit Canonicorum & aliorum clericorū non tyrannus, sed pater. Meminerit quia iubet Apostolus, ut non dominemur in clero, sed tā quam forma facti gregis ecclesiæ præsideamus. Nouerit non se ecclesiæ, sed ecclesiam sibi commendatam esse. Commendamus denicq; etiam Excellentiæ uestræ uenerabilem Henricum de Habsperg, cuius electio non suis demeritis, sed propter omissas iuris solennitates reiecta est. Dignus est certe cui Rupertus, & qui res suas gerunt, non insultent, sed compatiantur, non iniurientur, sed ferueāt potius, & ipsum ament. Est enim uir bonus, cuius nobilitati ingenui correspondent mores. Etenim manifesta est nobis eius probitas. Nam licet multa in eum quæsita sunt testimonia ad eius famam deni grandam, nemo tamen repertus testis est, qui eius honori detraxerit. Passus est uir bonus non modicam iacturam. Venit Romam cum grauibus expensis: fuit hic ea parte anni quando est ardentior & periculosior aër, & perpessus est complures labores, & tandem succubuit. Prosequebatur causam suam, quæ erat honorem quem sibi debitum existimabat: Fecit quod cæteri mortales agunt. Nam quis est qui electus in episcopum alicuius ecclesiæ non conetur electionem suam tueri, & à summo Pontifice confirmationem suam obtinere. Qui episcopatum quærit, inquit Apostolus, bonū opus quærit. Verum ea usus est modestia, ea grauitate in suo iure prosequendo, ut nullius unquam honori detraxerit, nullius famæ preiudicauerit, nullius personam in discrimen adduxerit: Idem fecere, & qui cum eo missi sunt capitulo: Testes nos sumus coram quibus causa agitata, tantum est. Quamuis in electum ipsum, & eligentes non-

A ceram. Postquam dominus noster considerauit scripta quæ prius tua Maiestas miserat, fundata super electione Canonica, nõ dubitauit, quin ea reperta inualida, promotionem Ruperti commendares, quod ego etiam ita putaui futurum, & ita complacitũ est illi nobilissimæ domui. Insuper gratias ago Maiestati tuæ pro literis sanctissimo domino nostro & sacro collegio super facto Variensis ecclesiæ in meum fauorem missis. Nunc cum idem dominus noster ecclesiam illam mihi commendauit, supplex oro, ut digneris literas opportunas, in bona forma scribere ad Serenissimum Poloniæ Regem, subscribendo illas manu propria, ut maior uideatur affectio: rogantes eum ut procuratoribus meis possessionem ipsius ecclesiæ assignari faciat. Veniet enim infra paucos dies unus ex procuratoribus ipsis ad Serenitatem tuam pro literis accipiendis, quem cupio celeriter expediri. De nouitatibus harum partium hoc tantummodo scribere possum. Rex Arragonum maximam & potentissimam habet in mari classem, minatur Genuẽsibus. Sed & alijs quàmpluribus terrorem incutit. Comes Iacobus Piccininus cum exercitu regnum Apuliæ exiturus ex prope diem. Dicit se contra Sigismundum Malatestam arma sumpturum: sunt tamen qui Senensibus, & qui ecclesiæ Romanæ timendum putant. Vrsini & comes Euersus inter se contendunt, nec finis potest inueniri discordiæ. Cardinalis de Vrsinis, quasi Papam timeret, ex urbe iam pridem recessit,
B & inde simultates nõ paucæ exortæ sunt inter ipsum & Romanũ præsulem. Missus est tamen modo per collegium Cardinalis sancti Marci, qui eum Apostolicæ pietati reconciliet. Nescio quis fructus sequetur. Non sumus sine periculo intestini belli, si Vrsinorũ domus implicata remanserit. Ex Oriente nouitas allata est fratrem Cardinalis Portugalicẽsis ueneno periisse in Cypro, qui regnaturus eò profectus erat, ac filiam Regis duxerat. Turcorum classis Mithelenam insulam conatu uexatura fertur, sed auxilio illi erit legatus Apostolicus cum triremibus suis, & Rhodiensi manu. Aliam quæ scribo non habeo. Commendo me humilime Sublimitati tuæ, ad cuius mandata semper ero paratus. Ex Roma, die xi. Septembris. Anno M.CCCCLVII.

De eodem, Epist. CCLXXIX.

Æneas Cardinalis Senensis, Ladislao Regi Vngariæ, S. P. D.

QVæ scripsisti mihi super negotio Vratislauiensis electi, curaui atq; diligẽter peragi, quamuis res esset difficilis & pecuniaria. Gestus est mos tuæ serenitati, & remissa est electo magna pecuniæ pars. Laboraui ut satisfieret desiderio tuo circa Ratisponensem ecclesiam, & obtenta est tua uoluntas. Præfectus est enim illi ecclesiæ illustris princeps Rupertus Bauariæ dux consanguineus tuus: fui ego in ea causa commissarius, & quemadmodum debui, conatus sum eam relationem facere, quæ cum ueri
C tate eidem Ruperto utilis esset. Feci id libenter, quia intelligebam me Sublimitati tuæ, simul et inclytæ domui Bauariæ complacere, & ecclesiæ illi bene consulere, nec de hoc plura. Verum Serenissime Rex, cum tua pietas digna fuerit domino nostro Papæ pro me scribere, atque instanter supplicare, ut ecclesia Varinensis mihi commendaretur, idq; iam factum est, rogo & supplico ut cœptum continuans beneficium, Serenissimo Regi Poloniæ sororio tuo urgenter scribere digneris, pro possessione ipsius ecclesiæ meis procuratoribus danda, quemadmodum Henricus Senftleben Decanus Vratislauiensis tuæ Sublimitati latius declarabit necessarium esse. Idem etiam Celsitudini tuæ nouitates harum partium, quas sibi scribo seriosius exponet. Nec aliud impræsentiarum nisi quod me tuæ Sublimitati iterum atque iterum commendo, ad eius semper mandata paratum. Ex Roma, die xi. Septembris, Anno Domini M.CCCCLVII.

Hortatur uice sua promotionem principum ad Regem Poloniæ impetrare, Epist. CCLXXX.

Æneas Cardinalis Senensis, Henrico Senftleben, S. P. D.

SCripsisti nobis his diebus frequentes literas pro quibus gratias agimus tibi, qui ueri & optimi amici officium imples. Intelleximus illarum disturbia partium. Dole-

mus principes uestros non tam se beneuolentia, quàm sanguine contingere: Cuius rei causam non ipsis ascribimus, sed illis quorum uoces prè cæteris audiuntur. Infortunium est hoc nostri temporis, ut tunc potissime diuisi simus cum expediret maxime esse unitos: sed dabit Deus his quoque finem. Pro electo Vratislauiensi laborauimus diligenter, & tandem confecimus quod petebatur. Nam tria milia ferme ducatorum remissa sunt. In qua re intelliges ex Vuēceslao quæ fuerint partes nostræ. Rogamus uelis esse cum Maiestate Regia, & ab ea literas opportunas impetrare ad Serenissimum Poloniæ Regem & alios, ut opus esse putabis, duplicatas. Nam ipse Vuenceslaus offert se iturum nomine suorum dominorum in Poloniam, & nos statim mittemus Bartholomæum Canonicum Varinensem cum literis procuratorijs opportunis: & necessarium est quod ambo habeant literas regias: Nam nos eisdem ducibus per hos dies non paruum obsequium fecimus, qui pugnantibus fere cæteris Cardinalibus, sanctissimo domino nostro suasimus consanguineum eorum Rupertum ad Ratisponensem ecclesiam promouendum esse, cum essemus cōmissarij & alterius electionem inuenissemus non ualere. Mittimus tibi literas Credentiales, quarum uigore poteris eis supplicare, ut tibi assistant ad regias literas impetrandas. Procopio & Nicolao scribimus quos arbitramur suos fauores non negaturos. Cardinalem sancti Angeli uellemus apud se esse, ut eius summa prudentia lites Australicæ componerētur. B Rogamus ut nostras lite as sibi transmittas. Et denique cures ut uenientibus dictis Vuenceslao & Bartholomæo literæ quæ necessariæ sunt in promptu habeantur. De nouitatibus harum partium pauca sunt quæ scribere possumus: Eaq; sunt huiusmodi ut supra in literis Imperatoris. Vale optime ex Roma die septima Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Petit patrocinari ut promotio Regis impetretur, *Epist.* CCLXXXI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Procopio Cancellario Bohemiæ, S. P. D.

QVanuis raro nobis scribis, ex Nicolao tamē simulq; Henrico Senftleben intelligimus te ueterem erga nos beneuolentiam retinere, & omni officio ueri amici satisfacere: Non repetimus quæ pro nobis feciſti: sunt enim plurima, nec nos hi sumus qui referre gratias ualeamus. Illud tamen quod possumus facimus, redamamus Magnificentiam tuam, & animum habemus paratum omnia facere quæ tibi grata sunt & nobis possibilia. Id ostendemus si quando pro uenerabili Germano tuo præposito Vicegradensi aliquid acciderit, quod sibi utile futurum putemus, & in nostra potestate consistat. Interea rogamus te, ut perseueres in officio charitatis, & tui Aeneæ sem per memineris. Insuper quia mittemus propediem procuratores nostros cum literis Apostolicis ad capiendam possessionem Varinensis, ecclesiæ saltem haberi poterit, rogamus amicitiam tuam, ut eas literas impetrare uelis à Regia Maiestate quas Henricus C prædictus dixerit opportunas. Nam tantum pondus huiusce rei consequendæ in sereniſsimo Rege ipso Vngariæ atque Bohemiæ consistit, & qui cœperit perficiat. Erimus in æternum suæ Maiestati et tibi obligati, quippe qui ecclesiam eam suo & tuo fauore obtinuerimus. Conati inquam semper sumus nos gratos ostendere. Credimus Cardinalem sancti Angeli iam apud uos constitutū esse: Quod si ita est, cōmenda nos suæ dignitati tanquā patri ueneratu dignissimo. Quæ sunt apud nos noua scribimus ipsi Hērico tibi communicanda. Feruet Apostolica mens desiderio exterminandi Turcos, sed principes Christiani inter se dissidentes, pium propositum prorsus deserunt. Deus meliora præbeat, quod speramus. Vale optime. Ex Roma, die XI. Septembris, Anno Domini M. CCCCLVII.

Hortatur concordiæ Imperatoris & Regis Vngariæ intendere, *Epist.* CCLXXXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

BReues more tuo scripsisti ad me nuper epistolas. Vidi eas libenter, quia significabant te ex Bosna reuersum prope Vngariam degere, ac bene ualere quod prè cæteris mihi iocundissimum fuit: Spero hæc scripta mea repertura esse in Austria personam tuam, inter mitiores gentes. Vtinam ita fiat: Nam præsentia tua futurum

opinor

A opinor ut principes illarum partium prorsus componantur. Ast enim Cardinalis Papiensis, se cum anno superiori ageret in Austria omnes lites inter Imperatorẽ & Regem Vngariæ adeò attenuasse, ut parum ad integram concordiam superfuit. Composuisset omnino partes ipsas ut est opinio, nisi coactus fuisset Nurenbergam ascendere. Existimo igitur haud dubiè Dignationem tuam fide debito terminaturam quod ille infectũ reliquit: si tamen ita est ut compositioni tam parua, ut referunt, res defuerit. Vtcunq; sit, elaborandum est eo negotio: Nec minus erit composuisse Imperatorem & Regem quàm Turcum deleuisse. Et ego quidem hanc coronam tuæ Dignationi auguror & opto. Nouitates harum partium, non dubito, intelligis ex aliorum literis: ex me tamẽ hæc pauca habe. Rex Aragonum maximam habet in mari classem Galearum supra xxx. magnarum onerariarum septem, minorum nauigiorum quàm plurium. Dicit se iturum in Cathaloniam ut inde fortior redeat contra Turcos. Inde factum est ut Rex Portugaliæ aduentum suum suspenderit. Genuenses hanc Regis classem contra se armatam putant, simulq; cum eis Florentinis, & Senenses timent: certitudo nulla est quid tandem Rex intendat. Comes Iacobus Piccininus cum exercitu circiter duorum milium bellatorum exiturus bellum fertur. Territat ecclesiam simulq; Senenses, cum se contra Sigismundum Maletestam profecturum minatur. Vrsini & comes Euersus adhuc in-
B ter se litigant. Cardinalis de Vrsinis iam pluribus diebus è curia recessit, ueritus ne quid sibi sinistri accideret, cum Papa exercitum misisset aduersus fratres eius. Nunc Rex Aragonum Vrsinorum familiam in suam protectionem recepisse fertur. Timor est ne Romanus ager nouis inuoluatur litib. Missus est Cardinalis sancti Marci ex parte collegij ad ipsum dominum de Vrsinis ut si possibile est controuersiæ componantur. Dominus noster sanctissimus iterum duas galeas cum pecunia ad legatum mittit in Orientem, facit pius pater quod potest, sed relinquitur à principibus, nec solus potest tanti belli molem sufferre. Imperator Turcorum contra Mitylenam missurus classem fertur nõ modicam, sed dominus insulæ spe legati fretus & auxilio Genuensium nauale bellum instupidus manet. In Albania dicunt Scanderberchium magnalia perpetrasse contra Turcos: quod si uerum est, melius tua paternitas Reuerendissima, quæ per id temporis prope fuit, exploratum habuit: Cupio ut tandem redeas, nec uelis triennium complere, nisi principes contra Turcos excitari posse confidis. Recommendo me Dignationi tuæ ad eius mandata semper paratum: Ex Roma, die xi. Septembris, Anno Domini M. CCCC LVII.

Petit auxilio esse ut promotiones impetrentur, *Epist.* CCLXXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Lystio, S. P. D.

C GRatæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus Germanica negotia nobis significasti, utinam melius se res haberent. Sed ferenda sunt quæ nobis tempora dantur. Faxit Deus ut principes illi uestri aliquando concordes sint, ne qui sunt sanguine proximi odio disiungantur. Gaudemus Procopium conualuisse, & nostri memorem esse. Cupimus nos suæ magnificentiæ sæpius efficias commendatos. Scribimus Regiæ Maiestati & sibi de literis necessarijs ad obtinendam ecclesiam Varinensem. Rogamus in ea re tuo more sis uigil, & ita efficias quemadmodum Henricus Senfleben experietur, qui conditiones illius patriæ nouit, & noster est fidelissimus amicus. Ab eo scies quæ sunt hic noua. Fluctuamus & nos more hominum nauigantium. Frater tuus Vulteras repetijt. Italia multis in locis peste laborat, sed potissime Sena. Nam quæ bello afflicta fuit & caritate annonæ, nunc quod tertium erat, morbo languescit. Vale & nobis sæpius scribe. Datum Romæ, die xi. Septemb. Anno Domini M. CCCC LVII.

Pollicetur permissum concedere pro redimendis literis, Epist. CCLXXXIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Vlrico Ridrer, S. P D.

REceptimus literas tuas quas reddidit nobis Iacobus Imperatoriæ Maiestatis nuntius. Agimus tibi gratias pro literis scriptis in facto ecclesiæ Varinensi, scimus enim te eas dictasse & expediri fecisse. Nunc opus est ut alias iterum expediri facias ad serenissimum Regem Poloniæ et alios prout opus fuerit: latius te admonebit procurator noster quem statim mittemus ad possessionem capiendam. Super facto Laurionensi expediuimus literas iuxta desiderii Maiestatis Imperatoriæ, quas ipse Iacobus secum apportabit. Rogauit enim nos ut concederemus sibi pecunias: Concessimus primo sex aureos. Et deinde iterum rogauit nos, ut alias sibi pecunias mutuaremus pro reditu necessarias: Fecimus sibi illas per Bancum cõcedi, & obligauimus nos pro eo intuitu Maiestatis Imperatoriæ, cui debemus omnia. Voluissemus quod ipse habuisset aliqua scripta uel Maiestatis eiusdem uel tua. Libentius sibi subueniissemus, tamen quia nuntius Imperatoris, noluimus eum derelinquere sicut ab eo intelliges. Rogamus des operam cum eo postquam redierit ut nobis satisfaciat. Intelleximus de dispensatione tua: erimus cum correctore, & uidebimus quid faciendum sit: Scito quod literæ nullæ possunt obtineri gratis ab isto Papa, nisi pro persona Imperatoris. Si uis quod exponamus pecunias pro te, scribe nobis & libenter id faciemus, quamuis pauperes simus, adhuc tamen pro te inueniemus centum aureos cum opus fuerit. Habebis cum præsentibus literas ad Ioannem Hinderbachium, rogamus eas sibi mittas ubicunq; fuerit. Et nos Sublimitati Imperatoriæ cõmendes ad cuius mandata paratissimi sumus. Ex urbe, die xi. Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Significat concordiam factam, & exorat auxilio esse pro possessione assequenda, Epist. CCLXXXV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Hinderbachio, S. P. D.

LAborauimus diu tui causa aduersus aduersarium tuũ super præbenda Ratisponensi & deinde peperimus tibi pacem. Obtinuimus nanq; præbendam prouisi Ratisponensi dari domino Humanno ut tibi quies esset: Et ita factum est. Hoc scribimus ad consolationem tuam. Rogamus ut nos Imperatoriæ Maiestati commendes, & iuues nos ad possessionem habendam ecclesiæ Varinensi. Vale optime. Ex Roma, die xi. Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Credentiarum litera, Epist. CCLXXXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ludouico Bauariæ duci, S. P. D.

VEniet ad Excellentiam tuam uenerabilis uir Henricus, & aliqua nostro nomine referet. Cui rogamus ut plenam Credẽtiæ fidem præstare uelis, & in his quæ uice nostra petierit, benignum impertiri fauorem, quemadmodum de tua erga nos charitate plene confidimus. Ab eo etiam scies negotium ecclesiæ Ratisponensi, pro tuo desiderio expeditum esse. In qua re fecimus quod uires nostræ potuere, ut honori tuo satisfieret. Ex Roma, die undecima Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Litera commendatoria, Epist. CCLXXXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ludouico duci Bauariæ, S. P. D.

SIgismundus Schretel bonæ indolis adolescẽs primus huc uenit in causa ecclesiæ Ratisponensis, primusq; literas tuas nobis reddidit. Institit die noctuq; diligentissime laborans ut desiderio tuo satisfieret. Cum res sit ad uotum expedita, dignus est qui digno fauore tractetur. Rogamus igitur ut Ruperto administratori Ratisponensi consanguineo tuo eum commendare uelis, atq; ita efficere ut de primo beneficio uacaturo & conuenienti, sibi omnino prouideatur. Reddes enim mercedem condignas suis laboribus, & nobis singularem complacentiam facies, qui eum iam pridem nouimus, & pro uirtute dileximus. Datum Romæ, die xi. Septembris, Anno M. CCCCLVII.

Contra

A *Contra negantes autoritatem summi Pontificis à Christo institutam esse.*

Epist. CCLXXXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Martino Mayer, S. P. D.

SVnt nonnulli nationis tuæ homines parum pensi habentes, quibus Romani Pontifi cis autoritas neque necessaria esse uidetur, neque à Christo instituta. Contra quos hanc epistolam scribere & tibi transmittere decreuimus, ut si quando tales homines te adierint, habeas ex nobis quo gladio eorum temeritatem confodias. Nam quando eos non solum scripta iura reuellunt, & autoritas ecclesiæ longe lateq; diffusa sed ipsa quoque naturalis ratio eis aduersa est, quæ lex naturæ immobilis & inuariabilis adeo fixa est, ut neque epicheiam ferat. Audi ergo quo modo istos reuincimus, reuellimus, pro sternimus: Cum Christianis nobis questio est, qui euangelium recipiunt, & Christum filium Dei pro nostra salute incarnatum & passum fatentur. Hi nobis haud quaquam negabunt sacramenta in ecclesia ab ipso filio Dei instituta, quibus ad salutem nostram utimur, baptismi, confirmationis, eucharistiæ, pœnitentiæ, ordinis, matrimonij, & unctionis extremæ: quorum unum, quod est principalissimum, scilicet ordinis, aliorum duorum quæ potissima esse uidentur, eucharistiæ ac pœnitentiæ mysterium in se conti-
B net. Nam sacerdotes hac potissimum causa sunt instituti, ut purgantes per pœnitentiam homines à peccatis suis, & in gratiam Dei redeuntes, idoneos faciant ad corpus Christi participandum: Deinde corpus Christi consecrantes, illud eis administrent. Videmus autem natura ita comparatum esse, ut omnis potestas quæ ad principalem aliquem ordinata est effectum, inferiores ordines sibi subseruientes habeat, quod maxime in artibus apparet. Nam arti quæ formam Materialem inducit, aliæ subseruiunt quæ materiam disponunt: Et rursus ars illa quæ formam inducit, alteri seruit ad quam pertinet finis perfecti operis. Nam qui ligna cedit, arti nauifactiuæ deseruit: Et hæc rursus gubernatoriæ, illa uero militari, uel œconomicæ quemadmodum ad diuersos ordinantur fines. Cum ergo potestas ordinis in eum finem constituta sit, ut purgatis hominibus corpus Christi ministret, palam est inferiores ordines ei deseruire, ea præparantes quæ ad hoc opus necessaria sunt. Et infimi quidem ordines sacerdotali deseruiunt, populum præparantes. Ostiarij quidem arcendo infideles à cœtu fidelium: Lectores instruendo catechumenos, elementa fidei tradentes, propter quod eis scriptura ueteris testamenti legenda committitur: Exorcistæ uero eos purgant, qui per dæmoniorum uexationes à sacramentorum perceptione impediuntur. Atque ita hi tres ordines disponendi populi curam habent. Est & quartus Accolitorum ordo,
C cui uasa non sacra credita sunt, in quibus sacramenti materia præparatur. Subdiaconi uero ministerium habent super uasa sacra, & super dispositione materiæ nondum consecratæ. Diaconi uero ulterius procedunt, administrant enim atque contingunt materiam iam consecratam, Christi sanguinem populo dispensantes. Subseruiunt autem hi ordines sacerdotali etiam præparatione populi. Nam Diaconis committitur euangelica doctrina præparanda populo: Subdiaconis epistola: Accolitis luminis commissa est cura, quod ad solennitatem doctrinæ proculdubio pertinet. Atque ita hi sex ordines ad septimum referuntur, qui sacramentalis appellatur. At cum ordinum horum collatio cum sacramento quodam perficiatur, sacramenta autem ecclesiæ dispensatores requirunt idoneos, necessarium est superiorem aliquam potestatem esse in ecclesia altioris ministerij, quæ ordinis sacramenta dispenset. Hanc autem maiores nostri episcopalem appellauere, quæ quamuis in consecratione corporis Christi sacerdotalem non excedat, superat tamen in his quæ ad regimen populi pertinent. Nam & ipsa sacerdotalis potestas ab episcopali deriuatur. Et quæ sunt ardua circa populi curam, episcopis reseruantur. Nec sacerdotes ipsi dum corpus Christi conficiunt, rebus aliis utuntur quàm per episcopum consecratis ut altari, calice, uestibus. Est igitur manifestũ summam regiminis quod in populo Christiano geritur, ad

episcopalem pertinere potestatem. Verū quamuis populi per diuersas diocœses ac ciui
tates distinguantur, sicut tamē una est ecclesia sponsa Christi, ita et unum oportet esse po
pulum Christianum. Et sicut in uno populo speciali unus requiritur episcopus, ad quem
summa rei deferatur, ita & in toto populo Christiano perneccessarium est unum esse toti
us Ecclesiæ caput, unum præceptorem atq; magistrum ad quem maxima quæq; & diffi
cilia referantur. Cumq; ad unitatem ecclesiæ conseruandam illud potissimum requira
tur, ut una sit omnium fides, circa ea uero quæ fidei sunt quæstiones uarias suboriri con
tingat, unum esse principem unumq; caput oportet, et supremum iudicem qui quæstio
nes ipsas dissoluat. Alioquin sententiarum diuersitas Ecclesiam ipsam diuideret atq; sol
ueret unitatem. Quemadmodum factum esse uidemus ante consilium Nicænum dum
sibi quisq; uiuebat, & ad Romanam ecclesiam paruus habebatur respectus. Et nos qui
dem palam uidemus omnes qui tempestate nostra peregrina inuenerint dogmata, &
errores prædicant, illud in primis sibi usurpare, ut Romanæ ecclesiæ autoritatem & prin
cipatum diffiteantur. At cum Christus Deus noster sponsam suam Ecclesiam tam fer
uenti amore dilexerit, ut sanguinem suum pro ea effuderit, crucis tormētum perpessus,
Neq; quaquam credendū est eum in his quæ necessaria sunt Ecclesiæ nō opportune con
suluisse, cum de synagoga per Esaiam dicat: quid ultra facere debui uineæ meæ & non fe
ci? Itaq; cum necesse sit ad perfectum regimen unum præesse à quo cæteri dependeant,
minime dubitandum est quin ex ordinatione Christi unus Ecclesiæ præsit. Et nos hunc
Romanum præsulem appellamus: uulgus Papam nominat. Insuper cum Ecclesiæ regi
men ab eo institutum sit, per quem reges regnant & legis conditores iusta decernunt,
non est ambigendum quin Ecclesiæ regimen optime sit ordinatum. Optimum autem
mul itudinis regimen illud est, quod ab uno regitur. Id autem ex fine patet: Nam finis
optimi regiminis pax est, & unitas subditorum: Vnitatem autem quæ pacis est nutrix,
nemo dubitauerit longe melius ab uno seruari quàm à pluribus: tanquam optimo
præsit unus. Huc accedit quod in Apocalypsi Ioannes ait, se scilicet uidisse Hierusalem
descendentem de cœlo. Et Moysi mandatum est, ut omnia faceret secundum exemplar
ei monstratum in monte. Quibus ex uerbis quid aliud colligimus, quàm militantem in
terris Ecclesiam instar esse triumphantis Ecclesiæ in cœlo. At cum in illa unus sit domi
nus, dicente eodem Ioanne rursus in Apocalypsi, ipsi populus eius erunt, & ipse Deus
cum eis erit eorum Deus, quis non intelligit Ecclesiæ militantis unum esse principem
oporteret? Recte igitur Osee primo scriptum est: Congregabuntur filij Iuda, & filij
Israël pariter, & ponent sibimet caput unum. Dominus quoque apud Ioannem ait:
Fiet unum ouile & unus pastor. Et ad Ephesios doctor gentium Paulus: Solliciti, in
quit, sitis seruare unitatem spiritus in uinculo pacis: Vnum corpus & unus spiritus sicut
uocati estis una spe uocationis uestræ. Vnus dominus, una fides, unum baptisma,
unus Deus. Sed dices fortasse, unum caput, & unus pastor Ecclesiæ Christus est, qui
est unus & unius Ecclesiæ sponsus, & hic cuncta gubernat, nec opus est alium adhi
bere pastorem. Vana est argumentatio tua: Nam cum omnia ecclesiastica sacramen
ta Christus ipse perficiat: Ipse est enim qui baptizat, & peccata dimittit, ipse est enim ue
rus sacerdos qui sese obtulit in ara crucis, & cuius uirtute corpus eius quotidie conse
cratur, possemus dicere minime necessarios sacerdotes: quod quanta sit absurditā
tis nequaquam te latet. Scimus enim Christum cum ex hoc mundo transiturus es
set ad patrem, cum corpore affuturus erat, elegisse ministros per quos sacramenta fi
delibus dispensaret. Eadem enim ratione necessarium fuit aliquem eligere, cui uni
uersalis Ecclesiæ curam committeret, quod fecit. Dixit enim Petro ante ascensio
nem suam: Pasce oues meas. & ante passionem, tu interim confirma fratres tu
os. Et rursus Petro ait: Tibi dabo claues regni cœlorum. Quibus uerbis palam osten
dit potestatem clauium per Petrum ad alios deriuandam, ut Ecclesiæ seruaretur uni
tas. Nec fas est dicere hanc dignitatem Petro datam ad successores eius non deriuari.
Nam Christus Ecclesiam usque ad finem seculi duraturam instituit, secundum illud

Esaiæ

A Esaiæ IX. capitulo. Super solium Dauid & super regnum eius sedebit, & confirmet, & corroboret in iudicio & iustitia, amodo & usq; in sempiternum. Nã potestas apud eos qui cum Christo uixere, ita instituta est, ut ad posteros deriuaretur pro unitate ecclesiæ usq; ad finem seculi. Et hoc est quod ipse saluator ait Matthæi ultimo: Ego uobiscum sum usq; ad consummationem seculi. Itaq; liquet unum esse Pontificem, qui præsit Ecclesiæ uniuersæ. Et hic post Christum Petrus fuit: illo autem uita functo, successores eius usq; ad Calixtum tertium Christi uicariatum tenuere. Nec potest dici aliam quampiam ecclesiam hoc prærogatiuo gaudere. Nec ipsa quidem Hierosolymitana, in qua fuit officina nostræ salutis, & cui Iacobus frater domini magnus præfuit apostolus. Nam Christus cum uicarium suum Petrum elegit, ei loco hanc dignitatem cõcessit, quem Petrus ipse suo sanguine consecraret. Hierosolymitanam autem ecclesiam quamuis Nicena Synodus ab omnibus honorandam esse uoluerit, saluum tamen esse decreuit ius Cæsareæ Palestinæ, quæ tũc eius erat Metropolis. Romana igitur ecclesia, ut sacri canones aiunt, caput omnium est, quæ principis apostolorum & doctoris gentium sanguine dedicata, sibi apud se cœleste regnum habere meruit, ubi terrenum usq; ad summum creuerat imperium. Nam sicut Romulus & Remus initium ibi mortalis imperij fecere, ita Petrus & Paulus cœleste regnum fundauere.

B *Præconizat scripta eius, Epist. CCLXXXIX.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Episcopo Honetensi, S. P. D.

Literis tuis & lætati & oblectati sumus. Lætati quidem, quod tempora nostra claris florere ingenijs, & uim eloquentiæ passim crescere atq; ad exteras penetrare nationes animaduertimus. Oblectati autem quod in epistola tua multum leporis, multumq; salis inuenimus. Et cum omnia quæ scribis grauia dignaq; Philosopho proculdubio sint, tum nobis illud præcipuam quandam exhibuit uoluptatem, quod in exemplis Petro & Moyse, quibus impugnabaris, quasi armaturis tuis quibus & defendereris & aduersarium tuum ferires uti nouisti. Est enim simile hoc illi quod de Vergilio legimus, qui cum crimini sibi daretur, quod Homeri uersus operi insereret suo. At hoc, inquit, quod uituperatis, laude præcipua dignum est, tanquã ego clauam ex manu Herculis arripuerim. Hoc itidem & nos de tuo ingenio dicimus. Perge igitur & florentes eloquij tui uires sæpe exerce: Sic enim erit inter disertos Oratores non uulgare nomen tuum. Vale quanti es. Ex urbe tertio Octobris, Anno M. CCCCLVII.

Offert à se uersam epistolam D. Chrisostomi ad Cyriacum episcopum exulem, Epist. CCXC.

C Ad patrem reuerentia cultuq; dignissimum dominum Aeneam Syluium, *episcopum Senensem & sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ presbyterum, Cardinalem bene meritissimum Leodrisius Cribellus, S. P. D.*

EXistimo dignissime præsul, ingentem iam esse literarum aceruum earum quæ ex omni Italia Germaniaq; & ab optimo quoque uiro studio congratulandi per hos menses ad tuam dignitatem sunt conscriptæ. Et quamuis uirtutes alias, alia merita, spes etiam in futurum uberiores singillatim & facile & uere, ex magna copia, ut cuiusque animus tulit (etsi non ijsdem uerbis) annotauerit, eandem tamen seriem, eandemq; uoluntatem uidere uideor omnes imitatos esse. Quo numero cum & ipse fuerim, ab amplitudine tua non ab ingenio meo uires capiens, statui impræsentiarum, nouo ac diuerso schemate felicitatem tibi tuam & diuinæ Maiestatis propitium numen ante oculos ponere. Hæc est epistola Ioannis Chrisostomi, qui cum ex Pontificali throno suo pulsus, & exilio damnatus esset amicisq; exinde sui suæq; sanctitatis & eloquij diuini cultores mærore & cruciatibus afficerentur, ad Cyriacum episcopum & ipsum exilio damnatum hanc epistolam luctus & miseriarum primo, deinde consolationis plenam scripsit. Quam ego dum è Græca Latinam fecissem, statui præstantissimæ

Dignitati

Dignitati tuæ ea potissimum causa dare, ut intelligas quanto meliore conditione tecum diuina pietas agat: Illum enim uirum sapientia & sanctitate primarium, inimicorũ fraus potentiaq; pessundedit: tu omnium aduersantium inuidiam mirabili ingenio & uitæ candore superasti: Ille ex patria crudeliter pulsus est, tu à remotis regionibus, quamuis ibi etiam feliciter degeres, felitius tamen in patriam es reuocatus: Ille de throno suo electus est, tu ad maiorem sublimatus es: Illius ruina suos omnes miserabili calamitate inuoluit, tua uero felicitas tum cæteris omnibus amicis & clientibus tuis, tum mihi maximè perennis lætitiæ materiam præbuit. Itaq; leges hæc diui Chrisostomi scripta non ingratis oculis. Sed ita tamen ut scribentis grauitas interpretis nouitate non lædatur. Tuã uero Reuerendissimam paternitatem diutissime bene ualere precibus precor, cuius gratissimi præcones, Nicolaus Archemboldus, & Scenacortensis nõ in hoc clarissimo se natu tantum, sed in omni Italia primarij uiri eidem sese summo affectu cõmendant. Mediolani XVI. Kalendis Septembris.

Ex humilitate se indignum Cardinalatu confert. *Epist.* CCXCI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Leodrisio Cribello, S. P. D.

AFfecerunt nos haud modica uoluptate, præstãs uir & amice singularis, literæ tuæ quas ex Mediolano XVII. Kalendis Septembris ad nos scripsisti: legimus Ioannis Crisostomi epistolam, quam ex Athica Romanam fecisti. Nesciebamus te ante Græci sermonis gnarum esse: prius translationem hanc uidimus quã te Græcè doctũ audiremus. Tanto te magis extimamus, quanto magis est duas linguas quàm unam nosse. Nõ est nobis iudicium de Græcis. At quod Latinè scriptũ est ex Græco uersum, si quid est quod sentimus, admodum laudabile est, tersum, suaue, nitidum. Gaudemus te huic doctrinæ profectum, ut laudari ab omnibus tua scripta debeant. At quod de nobis iudicium facis, longe maius est, quàm nostra exigant merita: noscimus nosipsos nec fallimur cum laudamur. Quod ad Cardinalatum euecti sumus, diuinæ miserationis est non nostræ uirtutis. Nec omnia consilia Dei humana potest inuestigare cogitatio. Sæpe ad nostram ruinam tendunt, quæ nos quasi felicia uel cupimus uel admiramur. Neq; dignitas Cardinalium tantum in se boni habet, quantum præ se ferre uidetur: & quidem nobis qui tantæ gloriæ impares sumus, instar est potius miseriæ quàm felicitatis. Itaque probe ad nos epistolam de exilio militis misisti, ut solamen nostræ calamitati afferres aliquod: egemus enim consolatione non parua. Nam sicut præstantissimi patres inter uiles exulant homines, itaq; & ignari nostriq; similes quasi à patria fugati sunt cum cætui admiscentur probatissimorum: Idq; nobis accidit in sacrum collegium accersitis, in quo tremente uiuimus. Faxit Deus ut si non implemus opiniones hominum, at saltem ne confundamus eos qui de nobis bona prædicant. Viri præstantes & æuo nostro singulares Nicolaus Arcemboldus & Scenacortensis dum nos commendant, faciunt magis quod se decet, quàm quod meremur. Stephanus Cacia Nouarien. ad quem scribebas, diem obiit. Nos loco suo tuas legimus literas. Amauit te ille & amat proculdubio in paradiso uiuens. Non enim perit anima cum à corpore abit, neq; uiri boni & Stephano pares ad inferos migrant, dum satis funguntur, sed recta uia cœlum petunt ei seruituri, eoq; fruituri à quo receperunt esse. Ex urbe Romana, die XXII. Octobris, Anno Domini M. CCCCLVII.

Spondet commendato profuturum, *Epist.* CCXCII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Arimboldo, S. P. D.

MIlle annis si tacuisses nihil ad me aut de me scribens, nihil tamen de nostro erga te amore diminuissemus. Neq; enim nos latet quocunq; in statu simus nos charos esse & amatos in mente tua: Accepimus modo literas tuas quibus amicum Comarium nobis commendas. Erit nobis curæ causa sua, & intelliget, si opus fuerit, tuas commendationes sibi fuisse utiles. Hic Cardinalatus quem sine ullis meritis cõsecuti sumus, nulla in re nobis uoluptati est, nisi ut aliquando prodesse possumus amicis nostris inter quos tua probitas præcipuum habet locum. Tuum est igitur ut opera nostra confidenter

A fidenter utaris. Cupimus tibi consortiq; & liberis bene esse. Vale optime, & nos quando facultas sese exhibet domino duci commendatos effice. Ex Roma, die XXII. Octobris, Anno M. CCCCLVII.

Præconizat scripturæ ornatum, *Epist. CCXCIII.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Pogio Florentino, S. P. D.

RVre datas Pogi amantissime literas tuas accepimus, quæ nobis & iocunditati & uoluptati fuerunt. Neq; enim est alius quisquam hominum cuius scripta libentius quàm tua legamus. Est enim in eis & dicendi ornatus, & sine quo sacrificium uetere res fieri noluerunt, debiti salis condimentum. Gaudemus te bene ualere, & inter rusticandum philosophari: Vtinã & nos par uita teneret. Sunt qui ægreferunt inter rusticos uitam agere, ex quibus nihil queant discere. Nobis autem molestum est inter eos uersari, quos nihil docere possumus. Tedet semper discere, & magistri uoces omnibus horis auribus inculcari nostris. Quod si alterum eligendum est, auditores libentius quàm doctores feremus. Nam si pueris molestum est semper audire, quid senes agant? Poëta insignis in operis sui initio: Semper ego, inquit, auditor tantum, nunquam ne reponam, uexatus totiens rauci Theseide Codri. Multi sunt hodie & Codri & Trasones quos audire inuitè cogimur, & nihil discentes discere. Nos igitur te felicem dicimus qui apud eos
B ætatem traducis, qui te plane sapientem fatentur, & audiunt percupide. Quamuis alio in loco si fueris idem tibi accidat necesse est, cuius etiam apud patres nostros nomen laudatissimum fuit. Ad oblationes tuas nihil modo respondemus, cum prioribus literis & quo te loco habeamus, & quales erga te simus abunde à nobis scriptum fuerit. Credimus te arbitrari nos & tibi & tuis esse deditissimos, quod si eo es animo nihil falleris. Nos omnia de te nobis persuademus. Vale ex urbe Roma, die XV. Calendis Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Refert nouitates Italiæ, *Epist. CCXCIIII.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

EX Buda iterum literas tuas accepi, pater colendissime, ex quibus didici non comperto conuentu Australes Reges Dignationem tuam cum Laurinum uenisset, retrocessisse. Non est mihi dubium quodcunq; facis optimo consilio fieri. Turbines illarum partium nondum esse sedatos, & publica & priuata causa molestè fero. Sed nouit Deus (sine cuius nutu nihil agit) quid rei Christianæ expediat. Quod redeas in Germaniam Pragamq; petes, & probo & laudo. Quod times in re Bohemica, credito nihil, ego tentabo, fileo & silebo quamdiu uolueris, non tamen adulabor. Non sum in opi-
C nione tua ut scandalizari Teuthones illa in re putem. Sed quamuis mihi non persuadeas, non tamen plus mihi quàm tibi credo. Cedo & captiuo ingenium meum, & ubi non est ratio, autoritati consentio. Illud tamen uaticinor: Nunquam uel tua dignatio uel mea paruitas Bohemiam ex integro apostolicæ sedi unitam uidebit. Atq; ego, utinam fallax sim uates, & inueniar in hac prophetia ignauus. De rebus nostris nihil est quod scribam memoratu dignum. Vrsini cum comite Euerso, sicut heri & nudiustertius, bello sese agitant. Cõcordia sæpe quæsita nunquã inuenta est. Cardinalis eius familiæ abest neq; se tutum Romæ arbitratur. Apostolica pietas eo est uultu, quo fuit dum abiisti. Præfectus urbis è grauissima febre cõualuit, Piccininus è regno Neapolitano cum copijs suis in agrũ Picenum profectus Sigismũdo Malatestæ bellum intulit, castellaq; nonnulla ei ademit. Genuenses à Regis classe admodum opprimitur. Legatus Marchiæ indies expectatur Cancellariam intraturus. Quæ scribam non habeo plura. Commendo me Reuerendissimæ Dignationi tuæ rogans, ut si Regem Vngariæ adeas, apud eum causam ecclesiæ meæ Varinensis adiuues: Nam is cum Rege Poloniæ plurimum potest.

Refert grates de reſcriptis, materiam ſcribendi querens, Epiſt. CCXCV.

Pogius Florentinus Aeneas Cardinalis Senenſis, S. P. D.

CVm quærerem aliquod epiſtolæ argumentũ, pater et domine mi Reuerẽdiſſime, nihil ſanè occurrebat, quod aut mea ſcribere, aut tua ſcire maxime intereſſet. Et tamẽ cum ſcribere cupiam recurram ad illud quod teipſum credere arbitror, me penitus tuum eſſe tibiq; ſatisfaciendi cupidum, ſi qua in re mea tibi cura, ſtudio, opere, diligentia opus eſſet: quamuis hæc mea pollicitatio inanis eſſe uidetur, cum rure habitem, ubi nec mihi quidem uideor ſatisfacere poſſe, nedum alijs meam operam polliceri. Receſſi iam dudum cum familia ab urbe, declinandi morbi gratia. Vbi ſuffultus libris, inter hos ruſticos aliquid mihi ſapere uideor: legens tamen ſæpius, mitigo ſolitudinem, quæ hoc tempore uidetur eſſe ſalubris: ſed legendo aſſequor ut minime uidear eſſe ſolus, ſed in præſtantiſsimorum uirorum cœtu, quorum uocibus melior fio, & ab inani appetitu remotior. Verum quod in primis ſcribi oportuit, poſtremum erit. Ago tibi gratias quãtas poſſum, maximas pro literis, quibus meæ epiſtolæ tam eleganter, tam humaniter, tam amicè reſpõdiſti, atq; adeo ſuauiter et beneuole, ut ne filio quidem parens aliquis tanta charitate ac beneuolentia ſcribere potuiſſet. Hæc ſcripſi paucis, tecum loquendi materiam quærens, ne forte mea taciturnitate antiquæ erga me beneuolentiæ obliuiſcaris. Vale diu & felix, & me, ut ſoles, ama Die tertia Nouembris, rure.

Conqueritur de odio Cancellarij imperialis, & petit promoueri per Cancellarium Austriæ commuti, Epiſt. CCXCVI.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Friderico Imperatori, S. P. D

ACcepi literas à Bartholomæo Canonico Varinienſi procuratore meo, qui ſcribit mihi ſe circa negotium meum benigniſsimum & humaniſsimũ habuiſſe reſponſum. Nam, ut reuelauit ſibi Henricus Riedrer, tua Maieſtas literas requiſitas ad ſereniſsimum Regem Poloniæ mei cauſa ſcribi iuſsit. Fecit tua Clementia, ut conſueuit erga me ſeruulum ſuum, cuius auxilio atq; fauore ad Cardinalatum eleuatus ſum. Sed ſeruauit etiam ſuam in me conſuetudinem Cancellarius Vlricus, qui rogatus & interpellatus multis uicibus quas iuſſus erat literas expedire contempſit. Expectauit procurator meus ſex diebus, & tandem ſine literis tuæ Maieſtatis receſsit. Ob quam rem negotium meum magnum patietur detrimentum, cum uidebor tuo fauore priuatus. Neſcio cur me ille adeo perſequatur. Nam ſi ego illam eccleſiam non obtinuero, non tamen aliquis amicus ſuus eam adipiſcetur. Supplico igitur ut tua Clementia per aliam Cancellariam literas requiſitas expediri iubeat: Et deinceps ſi quid occurrat mea cauſa ſcribendum, in Cancellaria Auſtrix dignetur Manſuetudo tua id committere expediendum. Nam ego Vlrici gratiam inuenire non poſſum, neſcio ſua an mea culpa. Ego his diebus ſuum conſanguineum apud Pontificem Maximum adiuui, & cum illi deeſſet pecunia, in domo mea alui donec expediretur. Deus ſibi meliorem mentem præbeat. Noua iſtarum partium hæc ſunt: Vrſini & comes Euerſus adhuc bello ſeuexant. Comes Iacobus Picininus Sigiſmundum Malateſtam armis laceſsit. Rex Aragonum Genuenſes claſſe premit, et in Riparia Genuæ plura oppida ui et tractatu cepit. Papa ſoſpes eſt, & in rem contra Turcum ſeruentior indies aſſurgit. Ex oriente certum eſt nuntium allatum Turcos apud Mitylenam bello uictos fugatoſq; eſſe. Alia non occurrunt. Facio me commendatum Sublimitati tuæ, ad eius ſemper mandata paratum. Ex urbe, XXII. Decembris, Anno M. CCCC LVII.

Excuſatoria quod præpoſituram non impetrauerit, Epiſt. CCXCVII.

Aeneas Cardinalis Senenſis Ioanni Nihili, S. P D.

ACcepimus literas tuas quibus rogas præpoſituram Brumenſem tibi impetremus. Voluiſſemus non præuentam amicitiam tuam, feciſſemus pro te quod noſtræ uires potuiſſent: Nam te ſincere amamus, & fratris habemus loco. Sed iam circiter menſes tres elapſi ſunt, quod dominus Vinceslaus Bohemus, cum eſſet orator domino

tuus

A rum de Rosis,eam in nostra præsentia à domino nostro petiuit, & Papa nobis commisit ut adueniente tempore sibi ad mentem deduceremus. Itaque non poteramus fidem non seruare. Heri ea præpositura Vinceslao collata est,quamuis Maiestas Regia reseruari illam postulato cuperet. Rogamus igitur ut æquo animo feras quod factum est. Nos deinceps curabimus pro uiribus tuæ uoluntati morem gerere, si quid occurrat in quo possimus tibi adiumento esse. Nam certè anxij sumus pro tua uirtute tibi non esse prouisum.Si obtineremus Varinièsem ecclesiam,ibi aliquid pingue tibi concederemus. Sed res longa est atq; perplexa. Agimus tibi gratias quod nouitates illarum partium nobis sæpenumero scribis,idq; ut sedulo facias rogamus.Datum Romæ, XXII. die Nouembris,Anno M. CCCCLVII.

Arguitur de negligentia. *Epist.* CCXCVIII.

Æneas Cardinalis Senensis,Ioanni Hinderbachio, S. P. D.

ACcepimus ex literis Bartholomæi Canonici Varinien. procuratoris nostri literas in causa nostra petitas quamuis à Cæsarea Maiestate concessas,non tamen obtentas fuisse: quoniam Cancellarius eas expedire suo modo neglexisset. Ob quam causam Bartholomæus quamuis sex diebus expectasset, sine illis recessit. Et licet Hartongus illas ad Nouam ciuitatem deferre debuisset, nihil tamen factum est. Non mira-
B mur de Cancellario,ille enim erga nos seruat suam consuetudinem,sed miramur te passum esse res nostras in manus illius peruenisse,qui nosti et nos & illum. Poteras insuper cum eius procrastinationem uidebas,Cæsarem accedere,& rei nostræ alio modo consulere.Nos hic nullam habemus curam aliam quàm Cæsari & suis morem gerere, & scimus nos id obnoxios facere,nec cessabimus uita comite. Aequũ tamen putamus aliter nos in curia Cæsarea tractari. Et cum non dubitemus principis gratiam nos habere,non possumus non uehementer admirari rem ita nostram esse neglectam. Cæterum cum præterita reprehendi facilius quàm corrigi queant, rogamus deinceps non pariaris, quod nos tangit ad imperialem deferri Cancellariam,& cum nos hic uestri simus, uos illic non suis nobis alieni.Si uidetur aliqua uia quod adhuc literæ mitti ad Regem Polonię possint,facito q̃d amico credis esse utile,et purga moram.Vale ex Roma,die XXII. Octobris,Anno M. CCCCLVII.

Hortatur in rebus suis non ita negligenter agere; *Epist.* CCXCIX.

Æneas Cardinalis Senensis,Vlrico Ridrer, S. P. D.

LIterę Cæsareæ ad regem Poloniæ nostri causa scribẽdæ ut ex Bartholomæo sumus edocti,quamuis à Cæsare concessæ benigne,obtineri non potuerunt.Nescimus an uel Vlrici culpa rẽnuit expeditionem,an tua qui homini nobis parum amico expe
C ditionem commisisti. Nos certe non sine grandi damno frustrati sumus. Si quid à nobis est propter quod ita debeamus in curia uestra tractari, rogamus nos certiores efficias:Etsi peccatum nostrum est,id emendabimus.Nos certe qui à Cæsare ueniunt, summa eos diligentia prosequimur,ac non solum uerbis,sed etiam pecunijs adiuuamus.Velit deinceps tua amicitia negotia quæ nos concernunt ad aliam deferre Cancellariam, ubi amicos habemus.Et literas nostras Cæsareo culmini legito. Datũ Romæ,die XXII. Nouembris,Anno M. CCCCLVII.

Conqueritur promotiones suas à Cancellario neglectas, *Epist.* CCC.

Æneas Cardinalis Senensis,Vlrico episcopo Gurgensi, S. P. D.

GAudemus de reditu tuo & quod maluisti magnam pecuniam quàm corpus negligere.Si potuissemus tibi esse adiumento,id quidem cupide egissemus:neq; neglexímus quod in nobis fuit, quamuis profuit nihil. Ita nunc res se habet, neq; humana neq; diuina iura pondus habent.Sed putamus adhuc illum daturum pœnas, qui tantum admisit scelus. Nunc quod scribamus non est aliud nisi quod tecum conqueri-
mur,non potuisse nos in curia Cæsarea literas obtinuisse ad Regem Poloniæ commendatiuas.Quod quidem non de Cæsare dicimus,nam sua mansuetudo benigne annuit literas scribi debere,sed Cancellaria impedimento fuit,cuius rector procrastinando nega-

uit expeditionem,& procurator noſter deluſus abiit, non ſine damno magno noſtro, qui literas Cæſareas nobis admodũ profuturas arbitramur. Rogamus te ut Cæſareo culmini exponere uelis. Et ſi quis eſt prouidendi modus rei mex conſulito. Ex Roma, die XX II. Nouembris.

Etſi ſe tanta laude indignum ſciat, mauult laude quàm uituperio tranſgredi. *Epiſt. CCCI.*

Aeneas Cardinalis Senenſis, Franciſco Philelpho, S. P. D.

LIteras tuas Franciſce amantiſsime, et quidem ſuauiſsimas accepimus Mediolani ad VIII. Calendas Nouembris ſcriptas: Cumq; his dulce carmen ſale conditum optimo, priores quoq; nobis redditæ fuerant, & uerſus impares ex officina tua per iocundi terſiq;, quibus iamprídem reſpondimus. Nunc pauca ad noua ſcripta dicemus. Ioannes Papa tertius & uicesimus cum plus æquo laudaretur, ſcio, inquit, me ludi, ſed falſa quoq; laus me delectat. Idem & nos dixerimus: non ſunt noſtræ quas nobis attribuis laudes: Scimus quo pede claudicamus, quem dolemus dentem. Laudari tamen falſo quàm uero uituperari malimus. Tibi gratias habemus qui nos immortales facis. Librum tuum iam dudum in Cathaloniam abiiſſe putamus: Nihil eſt quod de illo ſperes. Vacua Bibliotheca eſt, præter uerboſas leges nihil habet. Xenophontem filium tuũ optimum adoleſcentem et tuis imbutum diſciplinis, in familiã noſtram recepiſſemus et ſui et tui cauſa libenter, ſi facultates noſtræ tuliſſent. Sed non ſunt opes noſtræ qui longum ferant famulorum ordinem & curiam ſplendidam. Viuimus tenui menſa, & inter ultimos haberi Cardinales ſatis eſſe putamus. Vale & nos perge amare, quandoquidem id reciprocum ſit. Ex urbe Romana, VII. Calendas Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Conqueritur promotoriales literas per Cancellarium neglectas. *Epiſt. CCCII.*

Aeneas Cardinalis Senenſis, Henrico Senftleben, S. P. D.

NEgligenter factum eſt quod literæ imperiales nõ ſunt habitæ. Ita illi amici ſunt, nos aliter cum eis agimus. Curandum eſt ne deſint. Fortaſſe ita placet Deo, Regi tamen ſumus obnoxij. Scimus Imperatorem non eſſe in culpa, cuius benignitatem experti ſumus: Vtrici ea malignitas eſt: Cura experiendæ rei tua eſt. Quodcunq; mandatum procuratoribus noſtris dederis, id uolumus ratum eſſe. Credimus tamen neceſſe erit paulum eo proficiſci, alioquin parum ſperamus cum te huc rediturum audiamus. Alia quæ modo ſcribamus, nõ occurrũt: Italia ita ſe habet ſicut heri & nudiustertius. Nepos Papæ adhuc ægrotat, & putatur euaſurus. Legatus ex Marchia propediem rediturus expectatur. Vale optime. Ex urbe Romana, die XX II. Nouembris.

Præpoſituram amico impetrauit. *Epiſt. CCCIII.*

Aeneas Cardinalis Senenſis, Vuenceslao Bohemio, S. P. D.

SEruauimus quod promiſimus, & annuente Deo ſatisfecimus tuæ uoluntati. Præpoſituram Brumenſem conſecutus es, & munere apoſtolico & noſtra potiſsimum ſollicitudine, qui iuuante Reuerendiſsimo domino Rhotomagẽſi, Cardinalem Papienſem alteri conſulentem uicimus. Tuum nũc eſt ut poſſeſsionem aſſequi ſtudeas, & pro nobis in eccleſia Varinienſi tuas operas impertiaris, in qua re nouæ indies difficultates emergunt. Faciunt domini de Roſis rem nobis gratiſsimam, ſi hac de cauſa ad Regem Poloniæ te miſerint. Vale. Ex urbe Romana, die VIII. Calendas Decembris.

Excuſat quare non ſcripſerit. *Epiſt. CCCIIII.*

Aeneas Cardinalis Senenſis, Latino Cardinali de Vrſinis, S. P. D.

QVamuis non ſcripſi hactenus paternitati tuæ, non tamen minus illi & deditus et affectus fui. Sed cauſam meæ taciturnitatis tua ſingularis prudentia per ſeſe optime nouit. Non ſunt ea tempora quæ miſsitationes literarum expoſcant. Nec uidi meis literis aliquod afferri poſſe præſidium rebus tuis: quod ſi uidiſſem, eſſem cum periculo ſcripſiſſem. Ita enim dignatio tua de me merita eſt. Nunc uero taceo & ſimul ſuperos oro ut finem aliquando tuis tempeſtatibus tribuant, & reddant nobis perſonam tuam, qua non ſine incommodo ſacrum collegium caret. Nouitates nullas habeo ſcribendas,

A bẽdas, quas nõ putẽ dignationi tuæ notas, nisi forte Germanicas, sed impliciti bello propriõ homines non solent externa curare. Hæc scripsi ne perpetuum silentiũ meũ accusares, quamuis scio tuam circunspectionem ita me suum seruitorem amare, ut nihil in sinistram partem recipiat. Commẽdo me iterum atq; iterum paternitati tuæ ad eius mandata paratissimum. Ex urbe die XXVI. mensis Nouembris, Anno M. CCCCLVII.

Consulatur conquerentibus grauamina urbis contra Alemanos. *Epist.* CCCV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Theoderico Archiepiscopo Coloniensi, S. P. D.

EX literis quas mihi, quasq; sanctissimo domino nostro scripsisti, serenitatem tuam erga sanctã Romanam primãq; sedẽ plane cognoui, neq; ambigo ubi tua Dignatio sit, ibi nihil cõcludi posse nõ iustum sanctũq;. Ago gratias benignitati tuæ quæ palam mihi dignata est aperire quod sentit. Verũ qa certificatus est dominus noster in conuentionibus, quæ in Germania fiunt, aliqua tractari quæ hanc sedẽ concernunt, oro ne tua circunspectio his aures adhibeat, qui nouitates efficere cupiũt ut uel sic emergãt. Namq; si Romanæ sedis autoritas deprimeretur, credito, quia nec tua, nec aliorũ episcoporum salua manebit. Audito tamen quæ consulis, ut hic quoq; ea reformentur, quæ odium tuæ nationis pariunt, & egõ si mea uox audietur, ad id operã dabo. Nam & hic
B aliqua cõmittũtur, quæ nõ laudo omnia. Verũ illud salubre puto, ut super grauaminibus quæ uestri allegant, ad Romanũ Pontificẽ recursus habeatur, qui nõ negabit assensum iusta petentibus. Mihi ea cura est, ut ea semper quæ nationi tuæ de qua quodammodo unũ me puto, & honori & utilitati sint. In rebus aũt quæ tuæ propriæ sunt, ita me habeo, & habebo, quoad uixerim tanquam meæ sint. Scio enim quantũ dignationi tuæ debeo, cuius humanitas multis me affecit beneficijs. Cæterum quia præpositura Santensis quæ nũc mihi cõmendata est, in diocœsi ac dominijs tuis sita est, placeat patẽtibus literis mãdare, ut officialibus meis quatenus cõsuetum est, absq; controuersia pareant, ita ut gaudeat ea dignitas se mihi commissam esse, & Cardinalem Senensem apud præsulem Coloniensis intelligat non esse in ultimo loco. Nec alia modo. Commendo me tibi ex Romana urbe, quarta nonas Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Petit se Cæsari cõmendatum fieri ob neglectas literas promotoriales. *Epist.* CCCVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vlrico episcopo Gurgensi, S. P. D.

SVsceptis literis tuis uocauimus ad nos euestigio procuratorem Herdfordensium, cum quo plura locuti sumus. Illud ab eo tandem obtinuimus, ut inde causa illa testamentaria non procedatur nobis inscijs. Et putamus eum quieturum iuxta desiderium tuum, donec aduenier noster Senftleben. Est enim hic procurator uir bonus & infortunio tuo cõpatitur: Solum timet ne principales sui eũ tergiuersari suspicentur. Nec
C alia modo rogamus, quàm ut nos Maiestati Cæsareæ cõmendes, & nos in gratia eius retineas, quia ipse est cui præ cæteris qui uiuunt, obligati sumus. Displicet nobis nõ habuisse nos illam fortunam, ut pro nobis Cæsarea Maiestas Regi Poloniæ scripserit in causa Variniẽsis ecclesiæ. Fecit hæc uetus Vlrici consuetudo, qui gratiam Cæsaris nobis impediuit. Id nobis est non damno solum, sed etiam infamiæ. Nam qui nos annis XV. seruisse Cæsari sciunt, nostram paruifaciunt existimationem, cum literas cõmendaticias ex curia eius obtinere nequiuerimus. Deinde rogamus aliter agatur nobiscum qui dies no ctesq; Cæsari seruire, & suis curialibus morem gerere studemus. Vale optime. Ex urbe Romana, die sexto Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Denegatam dispensationem ut in sacris constitutus nubat, significat. *Epist.* CCCVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Frunt, S. P. D.

AFfecerunt nos literæ tuæ nõ paruo gaudio, uir præstans & amice singularis, quando nude scribis, & interna animi tui pandis. Credimus te uti non insulso consilio, si cum nequeas continere, coniugium quæris, quamuis id prius cogitandum fuerat antequàm initiareris sacris ordinibus. Sed non sumus dij omnes, qui futura prospicere ualeamus. Quando huc uentũ est, ut legi carnis resistere nequeas, melius est nubere quàm uri: non tamen hæc Pontificis sententia, ut dispensandũ censeat, stat in sua Sere

Excitat ad satagendum tempore congruo & instanti, *Epist.* CCCX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Procopio de Rabenstein, S. P. D.

A PRæsumptio nostra fortasse est, quod tibi in patria inter necessarios, inter dulces amicos constituto literas dantes ab illis te uertere ad scripta nostra confidimus. Sed nos sumus etiam amici, & timemus ne inter delicias tuas obliuioni demur, quod si præsumimus nimis, præsumptionem charitas peperit. Tibi certe non erit facultas, quin uiso epigrammate nostro ad interiora tranleas inquirenda: Scis enim quia non frustra solemus scribere. Sed quidem dicis magnum est: Scis quãto labore conclusionẽ in re Bohemica deduximus: scis quot sint aduersantes, & magni & rubri capitis. Nunc tempus est neruos intendas tuos, & operam naues, dum Rex apud te est: cudito ferrũ dum calet, & nobis quàm celerrime scribito qui nũquam in facto illo deerimus. Nescimus an Cardinalis sancti Angeli pater optimus ad te uenturus sit, quemadmodum Papa sibi mandauit, crederemus dignationem tuam utilem esse in tanto conuentu, quod Deus concedat. Rogamus te ut in causa Varinensi, eos fauores nobis præbeas quos speramus: Nam Luko tibi notus nobis aduersatur, & habet fauorem Regis Poloniæ: Italia satis quiescit. Sed metus maximus est ne finito mense Octobri, Rex Arragonum Heturiam infestis signis terra mariq; petat. Nam & classem habet ingentem, & Iacobum
B Piccininum cum exercitu misit in Marchiam. Deus meliora permittat. In causa Holonumerensi faciemus contemplatione tui quæcunq; poterimus. Tu autem deinceps curato, ut literæ Regiæ ad Papam dirigendæ in causis episcopalibus ad nos transmittantur, & sic poterimus magis prodesse. Nam causæ illis committi solent, qui literas regias præsentant. Et ita nunc factum est, cum dominus Papiensis illas habuisset. Expedit igitur posthac considerare qui sint illi quibus literæ committuntur afferendæ. Cupimus ut nos Maiestati Regiæ & magnifico gubernatori sæpius commendes. Vale optime. Ex Roma, die *11.* Nouembris, Anno *M.* CCCCLVII.

Hortatur ut Rex conuersetur fidens his quos longa experientia nouit, *Epist.* CCCXI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Henrico Senftleben, S. P. D.

LIteræ tuæ uicesimoseptimo Septembris scriptæ, hodie nobis redditæ sunt. Cognouimus rerum gestarum apud uos ordinem. Omnia placent præterquàm discordia quæ principes exagitat. Sed post bellum erit aliquando paci locus. Rotarella si commendauit amicum non miramur, ambo gallizant: ardet homo incredibili desiderio, ut Theutonicus uideatur, & Theutonicæ rector. Rex si sapiat his utetur cum quibus salis comedit modium. Cardinalem sancti Angeli probatissimum patrem cupimus Albaniam reuisere, & consulere rebus agendis: mitto sibi literas Apostolicas super facto Varinensis ecclesiæ in fauorem nostrum, & cõtra Lutikonem curato,
C ut sibi quàmcelerrime tradantur, ne nostri procuratores impediantur circa possessionẽ, si quis per mendacia Regem detineret, scribendo quod Papa spem daret pro Lutikone: Commendamus tibi Paulum Legendorff, ut iuues eum in adipiscenda possessione decanatus Glogouiæ maioris, quam sibi conferri fecimus: bonus uir est & omni fauore dignus. Si placuisset tibi Holomunzensis ecclesia, idq; tuis literis intellexissemus, nihil omisissemus ad honorem tuum procurandum, sed usum est, Reuerentiam tuam non habere in ea re animum, ideo supersedimus, ne credentes placere displiceremus. Hic non sunt noua memoratu digna, nisi quod Piccininus iam est in Marchia, & obsidet locum cui nomen est Pergula Sigismundi Malatestæ. Præfectus urbs ægrotat, sed cõualiturus creditur. Vale optime. Ex urbe Roma, die *11.* Nouembris, Anno *M.* CCCC LVII.

De eodem, & petit Regis nuptias esse fausias, *Epist.* CCCXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Rhodæ Secretario Regio, *S. P. D.*

FAcis probe quod ad nos sæpe scribis. Ostendis enim te nostri amicum, & uoluptate nos afficis ornatissimo dicendi genere. Regiam Maiestatem nihil credimus non iuste, non prudenter agere: tũ quia sua natura in bonum refert, tum qa stipatus est

consiliarijs optimis. Cupimus eius nuptias faustas esse & orbi futuras, quales sperantur. D
Commendasse Rouarellam in suo recessu hominem de quo scribis, nihil miramur, ambo Parisijs studuere, ambo gallizant, sed maior ille rectorē se Germaniæ et patrem Regis uideri uult. Regia uero Maiestas si more patrio utetur, illis se credet, quibus cum illis modium edidit & amicitias ueteres præponet nouis. Gaudemus te consecutum esse beneficium, & iam denique obligatum ecclesiæ: uidebimus te proculdubio magnum si uixerimus. Es enim apud eum Regem qui tuæ uirtuti debita non denegabit præmia: tantum perge ut cœpisti, & ab optimo Regis latere nunquam discedito. Cui si nos aliquando commendaueris, facies quod de tua erga nos charitate nō dubitamus. Datum die *III.* Nouembris, Anno M. CCCCLVII.

Commendat se foueri in causa Varinensis episcopatus, *Epist.* CCCXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Listio, S. P. D.

CRedimus te miro perfrui gaudio in Boheniam reuersum. Rogamus ne diuitiæ Pragenses memoriam tibi nostri auferant, sed cures potius, quomodo res inchoata concordiæ suum teneat cursum, & nobis rescribas persæpe. Causam quoq; Varinensis ecclesiæ, tanquam tuam tibi commendamus: neq; enim nobis sine te frugifera erit: stude ut frequentibus literis ex curia Regis procuratores nostri ad possessionem capiendam missi iuuamē habeant, & confundātur tuo patrocinio, qui nobis aduersi sunt: B
Videbis q̄ scribimus magnifico Cancellario: Cura ita fieri, ut cupimus, ne plus apud Regem uideātur ualere, qui iuniores sunt in eius gratia. Credimus te plane intelligere, quæ dicimus. Nostra Italia nunc quiescit, soli Genuenses cum Rege Aragonum lites habent, & Sigismundus Malatesta contra quem missus est Iacobus Picininus, sed magnus timor est ne Sigismundus ipse cum comite Iacobo conueniens aduersus Hetruscos nostros incendium uertat, & regia classis Thelamonem aggrediatur. Nam id iam homines augurari uidentur. Cætera apud nos quiescunt. Vale optime & Serenitati Regiæ simulq; gubernatori nos aliquando commenda. Ex Roma.

Petit creditum restitui, *Epist.* CCCXIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vlrico Riedrer, S. P. D.

MIramur nō esse reuersum eum cui mutuas dedimus pecunias, cum in causa Laurinensi ab Imperatoria maiestate fuisset missus. Si quid de eo audiueris, uelis procurare, ut nobis fiat satisfactio. De tua dispensatione faciemus cum domino eor rectore quantum erit nobis possibile: quia cognoscimus nos esse obligatos in omnibus morem gerere uoluntati tuæ quantum facultas adest. Fuisset tamē necesse ut alias cum de prioribus dispensationibus notitiam non habeamus. In causa Varinensi credimus iam te expediuisse nuncium nostrum: Si quid fiendum deinceps est causam illam amicitiæ tuæ commendamus. Gaudemus Reuerēdum patrē dominum Gurcensem, libertati F
restitutum esse: Sed dolemus graui eum pecunia mulctatum: suæ sapientiæ fuit æquo animo tolerare huius mūdi consuetudinē, in quo nihil est certi. Cupimus tandē pacē esse inter Cæsarē et Regē, quā Deus ipse largiatur. Nos hic alia nō habemus noua, nisi quod Rex Arragonū comitē Iacobū Piccininū cōtra Sigismundū Malatestā misit: sed multorum opinio est illos duces inter se cōcordiam habituros, iunctis uiribus contra Senam ituros. Nescimus de futuris iudicare. Classis magna Regis Tyrrenū nauigat æq̄r: & dum Genuensibus minatur, Genuenses & Florentinos simul territat: reliqua omnia quiescūt. Hæc Imperatoriæ Maiestati significare poteris, nosq; sibi cōmendare ad eius semper mandata paratum. Datum Romæ, die *II.* Nouembris, Anno M. CCCCLVII.

Creditum repetit ut fideiussoria liberetur, *Epist.* CCCXV.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni hinderbach, S. P. D.

ACcepimus literas tuas quæ nobis gratissimæ fuerūt. Congaudemus tibi bene succedere, utinam & pacē in cōmuni haberes. Expectamus fratrem tuum ut quācito redeat, & Ambrosio satisfaciat, qui nos sæpe in causa pecuniaria molestat. Expectamus tandē aliquid grati audire. Cōmendamus tibi ecclesias nostras in Gretz, & in Himingæ ut tuo fauore iuuētur, & nobis denique utiles esse possint. Similiter & Iacobū

nostrum

A nostrum Sucher tibi commendamus in agendis suis. Cupimus ut nobis sæpe scribas, & nos imperatoriæ Maiestati commẽdes. In præpositura tua usq; modo nihil sentimus aduersi, si quid senserimus erit nobis amici cura ut dicitur. Alia non occurrunt. Vale optime. Ex Roma, die *11.* Nouembris. Anno M. CCCCLVII.

Congaudet redempto ex uinculis & se totum pollicetur, *Epist.* CCCXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Vlrico episcopo Gurcensi, S. P. D.

QVamuis permolestum nobis est quod audiuimus de magna pecunia tibi impostā, gaudemus tamen quod carcerem euasisti, & tandẽ libertas parta est. Si qua sunt quæ tui causa facere possumus, habes nos in omne desideriũ tuum, & pronos & uoluntarios: & illi sumus in amicitia qui semper fuimus. Rogamus ut æquo animo feras fortunæ nouercantis impetum, quia hic est mundi cursus, & is recte utitur eo qui minus mouetur aduersis. Vale optime. Ex Roma ut supra.

Pollicetur promotionem, *Epist.* CCCXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Nihili, S. P. D.

IOcunda sunt nobis omnia scripta tua, quibus Germanica negotia patefacis: quāuis non ea sint quæ uellemus. Deus aliquando finẽ imponet diutinæ calamitati, & consanguineos Reges non sinet inter se odijs ampliorib. deflagrare. Italia nostra non minus quàm Germania discors est, ubi semper aut uiget bellum, aut belli metus instat. De
B beneficijs postulati Holomunzensi, non uidemus quid pro te fieri posset, cum postulato reseruata petantur ob ecclesiæ tenuitatem. Curauimus conferri tibi iam pridem Canonicatum Vratislauiense, quod tibi Vuenceslaus exposuisse debuit. Si Varinienſem consequimur ecclesiam, erimus tui in primis memores, & dices nos te proculdubio amauisse. Vale & sereniſsimæ Imperatrici commendatos nos facito. Datum Romæ, die *11.* Nouembris.

Excusat se de gestis contra Varadienses, *Epist.* CCCXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Troester, S. P. D.

SCripsimus tibi per Nicolaum Creul quid fecerimus in re Varadiensi patris optimi. Respondisti nobis omnia bene se habuisse, fuit nobis id gratum. Sed accepimus postea Rouarellam uerbis suis omnia in honorem alterius transtulisse, quæ nosipsi fecerāmus, & pomposum illum, uentosum ac fumo plenum, quẽ optime nosti omniũ rerum autorem dixisse credimus patrẽ illum sapientẽ non plus credere quàm necesse sit: & optime nosse quæ sit natura Gallorum, quos necesse est cacumina petere, ut inde clamantes melius audiantur. Sed ista quorsum uelint prorũpant dilabanturq;. Nos quod fuimus id erimus erga Varadienses. Tu cura ut ualeas & nobis quã sæpissime scribas, cuius literas scimus ueraces esse. Datum Romæ eodem die quo superiores.

C *Commiseretur & compatitur mœrenti super morte amici,* *Epist.* CCCXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Andreæ Vicecomiti, S. P. D.

ACcepimus hodie literas tuas, antea uero nullas. Obitum Reuerendi patris episcopi Nouariẽsis unà tecum deploramus: Deus illi misertus sit, & locum pacis dederit. Vellemus audire de te meliora & omnia tibi ad uotum succedere. Nam te loco fratris amamus, cuius nobis amicitia quondam dulcissima fuit, & nunc gratissima recordatio: Miramur magnificum Scaraumam non te fraternis oculis intueri. Scribemus sibi, & pro uiribus nostra hortabimur, ne carnem suam deserat. Laudamus magnificum Alexandrum qui tibi non deest,, & nomini suo satisfacit, cuius est esse liberalem. Nos si quando pinguior fortuna respexerit, non dabimus eleuationi Andreæ nostrum, cui & pro sua uirtute tenemur, & quia ex illo domo natus est, cui debemus omnia pro beneficijs quæ inde accepimus. Vale.

Dispensationem super bigamia obtinere non potuit, *Epist.* CCCXX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni de Lisura, S. P. D.

NOn potuimus dispensationem pro amico obtinere super bigamia. Difficilem hanc rem summus Põtifex arbitratus est, pro eo quia contra cõcordata uexari dicebatur. Fecimus uerbũ domino nostro, mandauit sua sanctitas ut uocato iudice causæ

præci-

præciperemus,ne ulterius procederetur. Iudex erat Bernardus de Busco quẽ nosti: no- D
cauimus eum & uoluntatẽ summi Põtificis notam sibi fecimus. Is pariturum se ait, ubi
constiterit illum contra cõcordata uexari: & nunc id discutitur. Quantum nostræ facul
tatis erit non uiolabitur cõcordia nationis,pro cuius honore semper pugnabimus. Per
Vigandum Secretarium Maguntini misimus tibi alphabetũ,& nunc duplicabimus, si
forsitan illud non recepisti,poteris scribere mentis tuæ conceptum,& consulere eccle siæ
necessitati. Notum est nobis acumen ingenij tui multumq; tuo iudicio deferimus. Labo
re tuo nostroq; quietem consecuta est ecclesia nostris diebus apud Germanos. Faxit
Deus ne lacerari uideamus quod aliquãdo refarciuimus. Multa rumor affert, & Ger-
manos fieri Gallos imitatione,contẽdit. Nobis illa uia salubrior esse uidetur,qua patres
nostri ambulauere. Si noua tentabũtur itinera,nouaq; pericula inuenientur,nec facile sua
in diocœsi quisq; Põtifex papatum habebit,& sunt qui quærunt,& eius rei causa nigrũ
in cãdida uertunt. Sed tu bene uale. Audies uocationem oratoris principum quæ hic fa
cta est. Vtinam ea aliquid boni pariat. Datum Romæ tertia die Nouembris.

Pollicetur se Germaniæ profecturum, Epist. CCCXXI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Tolner.

ACcepimus literas tuas pro quibus gratias tibi agimus, qui nostris in rebus fideli B
solicitudine uteris:grauamus te,sed non potest fieri quin amicorum utamur ope-
ra. Et nos aliquando si Deus dabit,aliquid pro te faciemus: Expectamus Cyria-
cum,qui ueniet in facto præpositurę,& quantum in nobis erit,concordabimus cum de
cano,quia postquam promissum est, nolumus retrocedere. De præbenda Vormacensi
scripsimus,ut Petro morem gereres,habita aliqua recompensa,nescimus quid ille fece-
rit tecum. Idem quoq; de præbenda collegiata sentire cupimus, quomodo se habuerit
ille cui promisimus cedere. Quod nouissime accepta sit alia præbenda nomine nostro
non placet. Volumus esse in pace cum istis paruis beneficijs,nec intẽdimus si possumus
cuipiam esse molesti. Beneficia quoq; contra concordata nolumus acceptare, id est mo
nasteria:& utinam possemus facere etiã sine præpositura,quia nolemus illi nationi quo-
uis modo displicere: sed necessitas urget,si statum tenere debemus cõuenientem,& re-
putamus nos esse Germanos,q tãto tẽpore illi nationi seruiuimus. Quod si natio illa nos
prsus excludere uultq; feremus animo, nec nimiũ beneficiũ amplius in illa quæremus,
q̃d de benignitate illorũ prælatorũ nõ arbitramur esse. Vale ex Roma quarta nouẽbris.

*Magnifacit munia ex animo mittentis,& mallet facto quàm uerbo gra
tus esse, Epist. CCCXXII.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Ludouico beatorum quatuor coronã-

torum Cardinali legato Bononiensi, S. P. D.

ET oliuas & tutera quibus me honorare uoluisti cupidissime accepi,tum quod hoc F
genus alimenti hic rarũ & pretiosum est,tum quod id genus alimenti ex amantiss.
simo,& mihi præcipuo & benefactori singulari uenerit. A quo quæcunq; uene-
rint,non possunt mihi non esse gratissima: & xenia quidẽ tanto acceptiora sunt,quan
to qui mittit amantior est. Qua ratione nõ potuissent munera tua apud me esse iocun-
diora quàm sunt,quoniam & me amari à dignatione tua non uulgariter sum expertus,
& ego tuæ Reuerẽdissimæ paternitati tanquam patri optimo & domino benignissimo
sum affectus. Vellem autem ea in me facultas esset,qua possem me gratum ostendere,
non uerbo sed facto. Scio tamen prudentiam & mansuetudinem tuam ex me nihil am-
plius expectare quàm possim,& in redditionem beneficiorum animi tantum inspice-
re promptitudinem. Sed ne multis dignationem tuam morer,quod semel dictum est,id
nunquã indictũ erit. Nosti quæ fuerũt inter nos uerba dũ ageretur de mea ad Cardina-
latum promotione: nunquam ex animo meo illa cadet,nec unquam id committam ut
tanti beneficij immemor dici possim. Quod si non scribo ad tuam Benignitatem,nõ mi
nor est mea deuotio,nec minus amo. Id tua reuerendissima paternitas experietur,si qua
in re mihi possibili mea opera uti dignabitur. Nec plura modo. Datum Romæ,die VIII
Martij, Anno M. CCCCLVII.

Excusat

Excusat quod contra commendatum sententiam protulit iustitia exigente. Epist. CCCXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Latino Cardinali Vrsino, S. P. D.

A REdditæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus Gundissalui familiaris tui causam commendas. Legi tua scripta non sine iocunditate, cum plena essent charitatis & beneuolentiæ. Illud autem molestum fuit quod desiderio tuo morem gerere non potui. Nam iudex in causa constitutus, solũ uerũ sequi debui, neq; fas fuit ad dexteram uel ad sinistram declinare: quoad tamen licuit partem familiaris tui iuuare nõ destiti. Accessi ad discussionem negotij tres ex Rota uiros præstabiles, quos partes ipsæ delegerũt, cum his fuit & auditor meus, & Ioannes de Cæsarinis non indoctus legũ interpres, uiderunt hi registra, & pluribus inter se diebus de meritis causæ consultarunt. Postea coram cõstituti retulerunt familiari tuo haud quaquam ius competere. Idq; præter unũ omnes affirmauere. Volui & ipse cognoscere causam ne lippis oculis iudicarem. Neq; his contentus, seorsum aduocaui aliquos iurisconsultos, & denique nemo fuit, qui Gundissalui partes tuendas diceret. Eapropter interpellatus pro sententia feci quod iudicis fuit. Si tua Reuerẽdissima paternitas iudex fuisset, haud aliter sese habuisset quàm ego. Vnum quod potui non omisi. Induxi autem partem aduersam ad expensarum dimissionem, si familiaris tuus non appellauerit. Hæc acta sunt per me in causa Gundissalui. Doleo non fuisse ius pro eo: secutus sum iudicia collectorum auditorum. Scio dignationem
B tuam non plus ex me uelle quàm ferat honestas. De reliquis quæ apud nos aguntur non scribo paternitati tuæ, quia nihil hic fit quod te fugiat. De Germania credo audiuisti Mathiam Vaiuodæ filium in Regem electum Vngariæ, annis *XVIII.* natum, quamuis in Bohemia esset captiuus: sed quinquaginta milibus aureis redimitur. Bohemiæ regnum adhuc pendet, & status Austriæ ad Bohemiã aspirat, simulac dux Saxoniæ Guilelmus, & gubernator regni Georgius, Dispotus Rasciæ mortuus est. Cardinalis Auinionensis reuersurus breui creditur. Vtinam idem faceres, cum tuo honore & commodo tuipse posses. Ex Roma, die *IX.* Martij, Anno *M. CCCCLVII.*

De morte diui Ladislai Regis, Epist. CCCXXIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Rõck, S. P. D.

C ALamitatem illam lugubrem deplorandamq; Regis Ladislai mortem, aliorum officio tuæ Dignationi innotuisse autumo. Ob quam rem pro tua erga ipsum deuotione iam plene inueterata, incredibili te dolore affectum esse certũ scio. Nunc autem cum de Praga, ad quam infausto totius orbis auspicio cum Regia celsitudine concessi, Viennam remigrassem, putaui mihi de hac re ad te aliquid scribendum esse conantem tamen id facere suspiria, lachrymæ & singultus ita impediunt, ut mihi ex eamorte conceptus dolor non modo renouari, sed augeri uidetur. Quid autem potissimũ in hac publica clade explicem nescio. Magna est uarietas sermonũ quo genere mortis fatum obierit. Ego uero etsi scio neminí prorsus me cedere oportere habitudine notitiæ huiusce rei: qui quã creberrime apud Regem etiam ægrotantem sim uersatus, tamẽ silendũ potius esse duco hoc tẽpore quã loquẽdum, cum sciã rem illam indies magis clarescere. An adolescentẽ Regem robustissimũ nullũ prorsus uel doloris indiciũ sentientem, cum quo die Lunæ ptereunte mortem, usq; ad noctis horam tertiã summa, postrema, & facili lætitia fui *XXXVII.* horarum interuallo aliquod genus mortis naturalis pesternere potuisse? ante quẽ uel minimus quisq; ex eius familia, neq; post eum ullus, etiã eorum qui ei ægrotanti quotidie astetimus, aut aliorum quispiã minime sortis, hoc genere mortis interijt. Sed reprimam ego me ne dolori nimiũ indulgere uidear. Scio Procopium & Nicolaum tuum aliter ad te scripsisse, quibus certe nihil cedo huius rei notitia. Nam neuter eorũ Regẽ ægrotantẽ alias uidit. Et ut quisq; optime de Bohemis sentit, ita hanc rem maxime dissimulat. De hoc satis. Ego hic ago dies admodum molestos. ita et legati illi qui omnem Franciã petierunt pro regio Thalamo. Legati illi qui infelici hominí Franciã petierunt, pro regio Thalamo ad nuptias sepulchrũ cõperierũt. O inanes nostras cogitationes. O caducã fallaceq; spem: Ex tãto & tã magnifico nuptiarũ apparatu

& splendo

& ſplendore, tam incredibilem mœrorem ſubito interuenire poſſe quis credere quiuiſſet? Sed illam cladem qua totus orbis perculſus eſt, in ſalutem mutare nequiuimus. Et tantum de publico detrimento. De priuatis rebus nihil eſt quod de magnopere tuæ pietati ſcribere queam. Ea quæ mihi nunc ſcribis de electo Holomunzenſi, curare ut mihi mos geratur, magna uoluptate percepi. Deus faxit ut ſedulitas tua uoto potiatur. Dux Albertus hic agit expectans portionem hæreditatis ex regia morte ad ſe deuolutæ, ſatis modeſtus eſt in petitione ſua quantum ad ſe pertinet. Cæſar in noua ciuitate expectatur. Poſt hæc de ipſis componendis Cardinalis ſancti Angeli aget & meditabitur. Quoniam Sigiſmundus dux in itinere eſſe dicitur, ego rationibus meis ita perſpiciam ut regia morte non omnino attenuatus aut fractus uidear. Quæ dum confecero, non patior id tuam dignationem diu latere, quàm immortalis Deus diutiſſime incolumem conſeruare dignetur: in quam etiam ſpes mea nititur. Ego ad eccleſiam meam me recipiam, donec turbationum Auſtralium euentum ſerenitas illuxerit, ego quoq; emergam, Viennæ die xx Decembris, Anno M. CCCCLVII.

Hortatur circa plura de diligentia & ſolicitudine, Epiſt. CCCXXV.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Henrico Senftleben, S. P. D.

GRatiſſimæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus regium in Bohemia tranſitum ſignifi caſti, & nuptias excellentes in Praga futuras. Retulimus ſingula ſanctiſſimo domino, qui mox literas ſcribi iuſſit ad Cardinalem ſancti Angeli legatum, mãdans ei ut eueſtigio Vngaria poſthabita ad Regiam maieſtatem ſe conferat, eius nuptias honoraturus. Mittimus tibi literas ipſas ſiue breuia ſunt, rogantes ne gratieris quantotius ea ſibi tranſmittere, quia pondus habent in ſe non modicum. De Roram noſtro fecimus uerbum apoſtolicæ pietati, negat ipſe dominus noſter decimarum aliquas bullas illi conceſſas eſſe. Laurentio Roquarellæ bene à te conſilia & auxilia præſtita ſunt, eum charitati tuæ magis magiſq; commẽdamus. Rem Vratislauiẽſis epiſcopi opportunæ abſoluimus, ſicut ex Venceslao cognoſces: Reſtat epiſcopum ipſum nobis in agendis noſtris fauorabilem fore. Audies ex Bartholomæo Canonico noſtro quid actum ſit in eccleſia Varinienſi. Rem totam ſuis commiſimus humeris ut ab eo finis habeatur, qui dedit initium. Gaudemus te de reditu cogitare. Sed prius cupimus negotium noſtrũ epiſcopatus abſolui, quàm redeas: quod facile fiet, ſi quemadmodum fama eſt, Rex Poloniæ ad Pragã ſe contulit. Cura inter cetera, ut ea obligatio habeatur in qua magnus magiſter Pruſciæ anteceſſori noſtro in quinq; milibus florenorũ, q̃s mutuo receperat ſeſe obnoxiũ fecit, quẽadmodũ Bartholomæus p̃fatus plene inſtructus eſt. Noua alia hic nõ ſunt, niſi q̃d inter Vrſinos & comitẽ Euerſum heri Treugæ uſq; ad annũ pmãſurę indictæ fuerũt, & ab utraq; parte receptæ quod ſaluberrimũ & reb. agendis apprime cõducit. Inter Regẽ Arragonũ & Sigiſmundũ Malateſtã concordia tractatur, quæ ſi quæretur ut ſpes eſt, res Italicas admodum quietabit. Vale ex Roma, die prima Octobris.

Admonet promotionem Regis ſponſi exigere ad Regem Poloniæ ut epiſcopatum Varienſi conſequatur, Epiſt. CCCXXVI.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Nicolao Liſcio, S. P. D.

IOcundæ fuerunt nobis literæ tuæ, quibus Regiam Maieſtatem in Bohemiam tranſiturum eſſe cognouimus, præclaras ibi nuptias peracturam. Vtinam omnia piiſſimo illi & Sereniſſimo Regi ex ſentẽtia cedant. Credimus conueniente ſecum potẽtiſſimo Rege Poloniæ, & aduenientibus principibus, ut fama eſt compluribus, in eo cõuentu aliquid tractari debere q̃d religioni Chriſtianæ ſaluberrimũ fiat. Legatus Apoſtolicus ſicut ſibi mandatũ eſt ad uos ſi cõualebit prorſus ſe cõferet, quo cũ ſapiẽter erit de re tibi nota tractãdũ, nam ei nõ omnia quæ alijs placẽt. Rogamus rẽ noſtri epiſcopat9 Varinienſis ſi rex Poloniæ affuerit curandũ ſuſcipias, nam uerbo uno ſublimitas noſtri Regis eã abſoluet. Stude ut magnificus Cancellarius hoc ipſum cordi habeat: nihil eſt enim quod dubitemus fieri non poſſe, in quo ſua magnificentia neruos intenderit ſuos. Commẽdanos probitati ſuæ, eiuſq; bonæ ualetudini cõſule. Nam eius ſanitas et noſtra & multorũ proſperitas eſt. Cõmenda nos etiã ueteribus amicis, & præſertim Varidiẽſi, ſi affuerit gubernatori

A bernatori dominis de Rosenberg & dominis de Cleua, similiterq; Selenchoni & alijs illius regni proceribus quorum commoditatibus semper studere proni erimus & uolũtarij. Bellum quod in foribus urbis huius accusabas tamdiu mansisse, heri per inducias annales sublatum est, interea pax integra componetur. Turbidæ fuerunt res nostræ hactenus, nunc sereneſcunt & uiæ ſecuræ fiunt. Iacobus Piccininus in Marchiã petit transitum, Sigismundo Malatestæ illaturus bellum. Sed hoc quoque incendium extinguere annititur Pontifex maximus, ꝙd si prospe fecerit tota ferme Italia cõquiescet, & ad tutandum contra Turcorum perfidiam, ueram Christi religionem liberius intendere poterit. Hæc Procopio et Cardinali si affit, cõmunicata esse cupimus. Tu uale pro tua consuetudine nostri memor. Ex urbe tertio Calendas Octobris.

Indignatur Papa episcopo Herbipolensis propter pecuniam sublatam, & Hesler iniuriatum, Epist. CCCXXVII.

Calixtus episcopus seruus seruorum Dei Theoderico archiepiscopo *Moguntino, S. D. A. B.*

EX literis tuis quas in fauorem uenerabilis fratris nostri Iohannis episcopi Herbipolensis nuper ad nos misisti, plane percepimus fraternitatem tuam de gestis ipsis episcopi aliter instructam esse, quàm ueritas ipsa requirit: nunquam enim tua moderationis integritas tam efficaces apud nos preces pro eo porrexisset, si facta ipsius a-
B perta tibi cognitaq; fuissent. Intoleranda nanq; & detestanda prorsus est eius præsumptio, qui pecunias autoritate apostolica collectas, & apud fideles manus reconditas, autoritate propria uiolenter eripere, & in usus suos conuertere non erubuit. Et cum nostro nomine ad restitutionem ipsarum pecuniarum requireretur, non solum mandata nostra contempsit, sed in nos quoq; probra iacere & maledicta conferre non dubitauit: nuncijs quoque nostris quos honorare tenebatur, minas inferens, eos ex territorio suo non tam recedere quàm fugere compulit, cum nostra & apostolicæ sedis requirerent. Nec est cur sub colore charissimi in Christo filij nostri Regis Cypri illustris excusationẽ protendat: tanquam ad illum ex ordinatione nostri prædecessoris dictæ pecuniæ pertineant. Scimus enim abunde quod cum ipso rege sit agendum, nec quisquam est tam parum habens ingenij, qui Romanum pontificem de talibus pecunijs liberã habere dispositionem ignoret: quæ cum ita sint, tolerauimus tamen iam septem mensibus episcopi contumaciam & rebellionem, expectantes non sine mansuetudine, si forsitan ad cor reuersus cum debita humilitate errorem suum recognoscẽs opportune satisfaceret: sed quanto mitius secum agimus, tanto duriorem eius contumaciã experimur. Miraremur certe si quisquam alius episcopus eo modo erga nos se haberet. Sed multo magis in isto miramur quẽ nosipsi promouimus. Et nisi fallimur, primus episcopus est quẽ
C nos in pontificatu nostro pronunciauerimus. Dolemus tales esse primitias nostras, eũ potissime nobis infestum esse quem nostri honoris præ cæteris cupidissimum esse decebat. Omittimus iuramentum ab eo nobis præstitum, & uerba quæ sui procuratores nobis de eo fecerunt, cum præsulatum commisimus, longe aliter sese habet quàm ut putauimus, uel nobis de ipso persuasum fuit. Verum quamuis pro tanta & tam notoria dicti episcopi rebellione merito ad ulteriora procedere, & conuenientis animaduersionis in eum censuram extendere deberemus, ut tamen precibus tuis quantum cum Deo possumus deferamus, & quanto maior est dicti episcopi contumacia, tanto clementia nostra lucidius ostendatur, mandauimus in causa ipsa sic pedetentim procedi, ut posset interim, si uelit tua fraternitas dictum episcopum ad debitam satisfactionẽ inducere. ipse uero sese corrigens cum camera nostra, sicut tenetur concordare. Quia autem causam aliam dilectum filium Ioannem Hesler & liberos eius concernentem, ad partes Alemaniæ remitti petis, non est quod tuo desiderio concedere ualeamus. nosti enim, ut arbitremur, quàm dure quàmq; acerbe seruitum esse dicitur per dictum episcopũ in Sculetum, uxorem, & liberos. Quos postquam diris carceribus mancipauit, & aliquãdiu grauioribus afflixit molestijs, uix tandem cum promissione ut ad mandatum suum redirent, extra territorium suum dimisit, bonis omnibus excussos pauperes & miseros;

nullocq; nisi amicorum leuamine sustentandos. quibus quam difficile sit in partibus illis cum tali episcopo iudicialiter contendere, non ignoras. Sed agitur causa ipsa coram iudicibus Rotæ nostræ inter graues & optimos iuris interpretes, qui tam pauperi quã diuiti iusticiam ministrare consueuerunt, apud quos non potentia uel gratia sed sola ueritas ualet. Si iusta est episcopi causa, poterit per procuratorem idoneum se defendere: si minus, tolerandum erit iudicium quod rite, proculdubio in hoc negocio statuetur. Nos autem fraternitatem tuam exhortamur ut permissis consideratis ipsi episcopo ea suadeas quæ sibi ad salutem & honorem cedant, nec uelis eius opera qualiacunq; sint ita tueri, ut illi magis erranti quã nobis & apostolicæ sedi recta monenti fauere uideatis. Datũ Romæ, die x v. Octobris Anno M. CCCC LVII. Dictata per Ro. Aeneam.

Litera Credentiarum. Epist. CCCXXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Iodoco electo Vratislauiensi, S. P. D.

COmmissimus aliqua paternitati tuæ referenda nostro nomine Bartholomæo canonico ecclesiæ nostræ Varinensi super rebus ecclesiam ipsam & antecessoris nostri bona concernentibus. Rogamus igitur ut sibi in his quæ nostro nomine dixerit, plenam Credẽtiæ fidẽ & in agendis opportunum fauorem præstare uelis, sicut de tua erga nos singulari charitate plene confidimus. Nos ad beneplacita tua omni tempore parati & uoluntarij sumus. Ex Roma, die Octobris x v.

Laudat diligentiam Legati, & mandat concordiam inter Imperatorem & Regem Vngariæ conari. Epist. CCCXXIX.

Calixtus episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio Ioanni Cardinali sancti Angeli apostolicæ sedis legato, S. & A. B.

EX literis tuis Diaci. x v II. Iulij datis, intelleximus te in partibus illis moraturũ per aliquod tempus, ut quid Turci agant quidue parẽt facilius intelligas, ac nobis & filio charissimo nostri Regi Vngariæ quam celerrime significes: Intelleximus & antea quæ gesseris in regno Bosnæ. Laudamus opera tua & omnia per te gesta prudenter & accurate recognoscimus. Commendamus quoque circumspectionem tuam & animi constantiam ac bonitatem, quæ dum Christi Dei nostri negocium agit, nec labore frangitur, nec timore derjcitur, neq; periculo ullo à sancto proposito detinetur. Multa tibi debet apostolica sedes, & quidem pro singulari uirtute tua, proq; grauibus laboribus quos perpessus es, scimus nos plurimum tibi obligatos, conabimurq; uita comite pro tuis meritis personam tuam honorare. nunc tamen necesse est ut perseueres in sancto opere, personamq; tuam à labore cœpto non retrahas, sed pro tua excellenti prudentia in his continues, qui salus ecclesiæ ex te deposcit. Cumq; ad res fidei contra Turcos prospecte dirigendas maxime necessarium sit, ut charissimi in Christo filij nostri, Fridericus Imperator Romanorum, & Ladislaus Vngariæ atq; Bohemiæ Rex inter se conciliati, in Turcos arma conuertant, sitq; modo quædam dicta inter eos indicta ad pacẽ tractandam, in qua dilectus filius nobilis uir Ludouicus Bauariæ dux tanquam mediator futurus asseritur, utile nobis uidetur & quodammodo necessarium, ut & tu quoq; eo te conferas in tam sancto opere, nostro nomine tuas partes adhibiturus. Eapropter mandamus tibi ut nisi alia causa magis necessaria in Vngaria te retineat, ad Imperatorẽ & regem præfatos, gressus tuos quantotius dirigas, eos ad pacem ducere conteris, & omnia facias quẽ tibi uidebuntur ad reconciliationẽ ipsorũ principũ necessaria. Etenim uidetur rebus agẽdis omnino cõducere, q̃d tu dictos principes adeas, siue per ipsum ducẽ ante tuũ aduẽtũ pax cõcludat, siue nõ, nãq; si pacẽ factã inueneris, q̃d Deus, p̃ sua misericordia largiatur, habebis expeditã uiã qua principes ipsos ad ducendũ cõtra Turcos exercitũ efficaciter inuitare possis, & alia multa sunt in Alemania gerẽda, quæ tuã præsentiã exposcũt. Sin uero, q̃d absit concordiã nondũ factã inueneris, laborãdũ tibi erit totis uiribus ut eã perficere possis. Nisi enim principes ipsi depositis inter se discordijs ad cõmune bonũ unanimes fiant: non uidemus quid per Vngariã cõtra Turcos patrari possit laude dignum aut existimatione. Verum quia sæpe ocurrunt in quibus personaliter adesse non uales, & tamen tuam diligentiam exposcunt, misimus ad te dilectum filium Laurentium Rouarellã sacræ theologiæ professorem, & subdiaconũ nostrũ quem

mittere

A mittere possis ad ea loca quæ tuipse adire non uales. Is enim sicut in mandatis à nobis habet, quicquid iusseris exequetur, & à tua uoluntate nullatenus deuiabit. Insuper ut intelligas quæ nũc in partibus Rheni per electores imperij tractãtur, facimus tibi copiã literarũ nostrarum quas Imperatori trãsmittimus, ut secũdũ scripta nostra & tuam singularẽ prudentiã eo te melius gerere ualeas, quo fueris de singulis occurẽtibus plenius informatus. Datũ Romæ, die XVI. Octob. Anno M.CCCCLVII. Dictata per Aeneã.

De liberatione habita respondere pollicetur. Epist. CCCXXX.

Calixtus episcopus seruus seruorum, Dei charissimo in Christo filio nostro *Carolo Regi Francorum illustri, S. & A. B.*

AVdiuimus ea quæ dilectus filius Nicolaus Parui secretarius tuus ex parte tua serioſe nobis exposuit, super nonnullis negocijs uenerabilẽ nostrum Vuilhelmum episcopum Ratanensem, & quendam Ioannem de Albiest militem Nouatensis diocœsis, ac nonnullos officiales tuos concernentibus. Intelleximusq; plane desiderium tuum eo intendere, ut præfatus miles simulq; dicti officiales tui à nonnullis ex comunicationis & alijs censuris ecclesiasticis per dilectũ filiũ Ioannem Tinctoris cauſarum sacri palatij nostri auditorem & capellanum nostrum, ad instantiam dicti episcopi fulminatis absoluantur, & nihilominus aduersum dictum episcopum eam committatur super nonnullis excessibus, quæ ab eo siue eius procuratore in personis executorum quarundam literarum nostrarum petitionem tuam, uenerabili fratri nostro archiepiscopo Turonẽsi directarum commissi & perpetrati dicuntur, uoluimus pro nostra informatione etiam ipsius episcopi procuratores qui dicerent intelligere, & consideratis omnibus hincinde relatis, quãuis causa nobis perplexa uideatur ac difficilis, Serenitati tamen tuæ quæ de nobis & apostolica sede plurimum merita est, complacẽdum duximus quemadmodum secretario tuo præfato plene respondimus. Datum Romæ, IIII. Calendas Decembris, Anno M.CCCCLVII. Dictamen Aenex.

B

Hortatur rationibus notabilibus ad concordiam cum Imperatore, & excusat se de rumoribus aggrauationis Germanicæ nationis. Epist. CCCXXXI.

Calixtus episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in Christo filio Ladislao Regi *Vngariæ illustri, Salutem & Apostolicam benedictionem.*

INtelleximus nõ sine graui displicẽtia mentis nostræ & amaritudine cordis, quod hucusq; inter charissimũ in christo filium nostrũ Fridericũ Romanorũ Imperatorem Augustũ & tuam Serenitatẽ, non solũ discordia sed apertum bellum perduret, & hincinde subditi uestri uexãtur & lacerãt. Que res tãto molestior nobis est quãto maius exinde Christianæ reip. detrimentum resultat. Est profecto res detestabilis, quod uos qui una ex familia nati estis proximi sanguine, fratresq; patrueles tãtis adinuicem odijs feruetis, ut etiam armis decertetis. Dolendum est quod opulentam & nobilem patriam uestrã nunc ferro, nunc igne dissensio uestra deuastat, & illas uires inter uos consumitis quas deberetis in hostes fidei pro tutela Christianæ religionis effundere. Et quamuis Imperatori præfato tanquam primo inter seculi principes aduocato ecclesiæ & protectori fidei catholicæ potissime incumbat, pace in suo imperio, procurata totis conatibus in eos militaria signa transferre, qui nomini Christiano insultare nituntur: Tibi tamen non minor cura esse debet ad hostes fidei propulsandos, & maxime Turcos qui regno tuo Vngariæ latissimo, & quondã florentissimo non solum uicini sunt, illiq; molestias indies inferunt, sed etiam non paruas eius prouincias sibi usurpauerunt. Dolemus certè & angimur uehementer, cum indies ex illo regno Christianos capi & in Barbaricam deduci captiuitatem accipimus, miramurq; te non maiori studio teneri pro defensione ipsius regni quam uideamus, qui dum in Austria cum patruele tuo contendis præfati regni curam postposuisse uideris, tanquam plus doleas unam tibi per Christianos uillam auferri, quam ll per Turcos una prouincia surripiat. Certe illud palam est quod cum tu & dictus Imperator inuicem discordes estis, & domestico bello impliciti non solum Vngaria, sed tota fere Christianitas in periculo ponitur. nam quomodo Gallici & Hispani uel Anglici contra Turcos exercitum ducere curabunt in remotis agẽtes, quãdo uos qui prope estis, & quorum potissime res agitur, inter uos dissidentes nihil cogitare

C

uidemini, ſuper his quæ Turcorũ perfida gens aduerſus Chriſtianos indies molitur. D
Eſt igitur ſuper quam dicere poſſimus periculoſa hæc ueſtra diſcordia, nec uidimus quin mala infinita prorumpant, niſi quàm celerrime tu & imperator prædictus ſimul conciliemini. Audiuimus tamen unum quod nobis conſolationi eſt, dilectum filium nobilem uirum Ludouicum Bauariæ ducem in Auſtriam deſcendiſſe, concordiam inter uos tanquam communem amicum practicaturum, nos autem dilecto filio noſtro Ioanni Cardinali ſancti Angeli apoſtolicæ ſedis legato, qui iamdudũ pro ſalute regni tui Vngariæ, protẽ communi Chriſtianorũ utilitate non ſine magnis laboribus & expenſis ibidem cõmoratus eſt, literas dedimus, ut ad Imperatorem & tuam Serenitatẽ confeſtim ſe conferens, omne ſtudium ſuum ad id conuertat, ut tandẽ lites ueſtræ tollãtur & penitus ſopiantur, redeatq; ea inter uos beneuolentia quam propinquitas ueſtra requirit, & nos deſideramus. Interea dilectus filius Laurentius Rouarella ſacræ theologiæ profeſſor, nũcius & ſubdiaconus noſter, ſimul cũ dilecto duce ad eam pacem pro uiribus ſe agitabit. Velit igitur tua Serenitas ad ea quæ pacis ſunt animũ inclinãdo ita ſe habere, ut iam denicp finis imponatur domeſticæ diſſentioni ueſtræ, nec uelis audire eos qui fomenta ſuggerunt diſſentionum, ſed modos queſlibet idoneos perquire, ut in Auſtria cæteriſq; tuis dominijs pacificatus ad defenſionẽ Vngariæ prædictorumq; Turcorum exitiũ inſurgere poſſis, & ita efficias ut Imperator tuam erga ſe charitatem intelligens, unà tecum uocatis ex Alemania ſubſidijs exercitum pro tutela fidei & regni tui ſalute ducere inuitetur. Inſuper quia nõnullos per Germaniã rumores eſſe audiuimus, tanquã nos nationem ipſam diuerſis modis aggrauemus, mittimus copiam literarum noſtrarũ quas imperatori dirigimus, tam ſuper pace tecum habenda, quã ſuper rumoribus huiuſmodi, ut ſi forte ad aures tuas oblocutiones iſtiuſmodi peruenerint, habeas ex nobis unde Serenitatem & innocẽtiã noſtram tueri atq; oſtendere poſſis: hæc ſcribimus tibi pro ea charitate qua perſonam tuam proſequimur, qui poſtquam te hic Romæ in minoribus conſtituti uidimus, & tuam indolem adhuc in ætate tenera cõſiderauimus, ab illo tempore perſonam tuam ſingulari quodam affectu dileximus, & exiſtimantes te pro magno aliquo Chriſtianitatis bono ad maxima reſeruari, de bona ualetudine tua ac felici ſtatu ſemper curioſi fuimus. Tuum nunc eſt quæ à nobis ſcribuntur, bona mẽte recipere, & ſpem quam de tua probitate cõcepimus adimplere. Datũ Romæ, Anno M.CCCCLVII. Dictamen Aeneæ.

Conſulit melioren eſſe pacem certam, quam deſperatam uictoriam. Epiſt. CCCXXXII.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Sigiſmundo Malateſtæ Salutem plurimam dicit.

F Vimus hoc mane cũ ſanctiſſimo domino noſtro dũ Cancellarius tuus audiretur, & intelleximus quæ dicta ſũt tã per ſanctitatẽ domini noſtri, quã per ipſum Cãcellariũ ſuper cõtrouerſia, quæ inter ſereniſſimũ Regẽ Aragonũ & te eſt, circa quã rẽ F etiã ſeorſum dominus noſter nobiſcũ locutus eſt. In ſũma uidemus ipſum dominũ noſtrũ affectũ eſſe ſtatui tuo, uelletq; ei ſẽper bene cõſultũ eſſe. Oportet tamẽ ſuã Sãctitatẽ habere reſpectũ non modicũ ad prefatũ Regem Aragonũ, & habere oculũ ad terras eccleſiæ, & ideo neceſſe eſt ut prudenter ſe habeat, nec poteſt ſẽp omnia facere quæ uellet. Quibus ex reb. cõſideratis omnibus pro directione rerũ tuarũ ad euitãdũ pericula q̃ poſſunt emergere, uidetur nobis cõſultũ eſſe quod tu de ſumma pecuniarũ quas Regia Maieſtas à te petit. offeras illã quantitatẽ ſine ulla dilatione perſoluere quæ liquida eſt. De parte aũt alia, ſuper qua prætẽdis nõ teneri, præbeas mẽſam in qua dicta pecunia parata ſit, ad requiſitionem Regis caſu, quo ſanctiſſimus dominus noſter decerneret te obligatũ eſſe, et affirmes te uelle ſtare determinationi domini noſtri. Et hæc uidetur nobis uia rationabilis, nec putamus alio modo rẽ bene ſopiri poſſe. Rogamus ut cõſideres omnia & recipias cõſilia eorũ, qui te amãt, nec uelis pro modica pecunia te in periculo ponere, quia nõ eſt paruus aduerſarius tuus, nec res bellica ſẽp ex opinione ſuccedũt. Melior eſt multo certa pax quã deſperata uictoria. Scimus te nõ libenter audire cõſilia, quia tamẽ periculũ prouinciæ timemus, nõ poſſumus facere quin ea quæ nobis uidẽtur utilia ſignificemus. Tuũ eſt in bonã partẽ recipere quæ à nobis ſincera mẽte ſcribuntur. Datũ Romæ ſexto Calendas Decembris.

Petit

A *Petit admitti ad consecutionem episcopatus Varinensis. Epist. CCCXXXIII.*

Aeneas Cardinalis Senensis Iacobo Lodonio medico, Salutem plurimam dicit.

HAbuimus ex Ferraria literas tuas, libẽtius te uidissemus pro charitate qua sumus tibi affecti. Det Deus ut aliquãdo simul reperiamur. Faceremus libenter omnia quæ possemus pro tuo honore & utilitate, sed non uidemus modo commoditatem, tempora enim mala sunt, sed si quid occurrat nõ erimus immemores. Rogamus ut commendes nos Imperatoriæ Maiestati, & iuues latorem præsentiũ ad expeditionẽ suã in facto nostræ ecclesiæ Varinensis, quam si obtinere poterimus, non erit quin utilitas tibi redunder. Salutes ex parte nostra Vlricum Ridrer, & Vualterum Zebinger ac cancellarium imperialem, & alios amicos nostros. Dolemus multum de captura episcopi Gurgensis, & Ioannis Vngnad, & aliorum, utinam possumus eorum liberationem procurare, nihil omitteremus ex nobis possibilibus Ioannem Hinderbach cupimus nostro nomine salutari, simulq; dilectũ filium nostrũ Fridericũ cum coniuge tua honestissima. Vale in Christo optime nostri memor, & amans ut soles. Datum Romæ, *VII.* Calendas Decembris.

Emittuntur plura apostolica scripta contra murmurantes de grauamine nationis Germanicæ, Epist. CCCXXXIIII.

B Aeneas Cardinalis Senensis, Laurentio Rouarellæ Salutem plurimam dicit.

ALatore præsentiũ recipies quatuor bullas apostolicas, & unum officiũ transfigurationis. Ex bullis unam reddes Imperatori simul cũ officio & breui sibi directo. Alias bullas curabis mittere tribus principibus electoribꝰ simul cũ breuibus suis. Extant & aliæ tres bullæ apostolicæ simul cũ duobus officijs ac tribus breuibus. Officia dirigẽtur Regi Vngariæ ac domino legato: Bullæ quoq; eiusdẽ: tertia uero Strigoniẽsi, sed hæc omnia mittimus per aliũ nũciũ q post biduũ recedet. Si te inueniat in curia Regis Vngariæ assignabit tibi ea, sin aũt nõ tradit per se ipsũ Regiæ Maiestati, quæ sibi dirigũtur, alia uero curabit trãsmitti archiepiscopo & legato. Nec alia circa hæc. De negocijs Rheni multa referunt nõ bona propter quæ necessariũ erit ut quàmprimũ cũ cõsilio Imperatoris & cũ literis suis partes illas te trãsferas, & labores iuncta cõmissionẽ tibi traditã. Interea bonũ est ut procures quod Imperatoria Maiestas scribat archiepiscopo Magdẽburgensi simulq; Rigensi, & in primis Treuerensi, & Saltzburgensi, ut si quærãtur ad aliquã cõuentionẽ in factis ecclesiæ non consentiãt, sed ad seipsã omnia referãt quæ quæruntur, et suadeat ut si qui sũt q nouitates quærãt, illis nõ assentiãt, quia periculum est in mora. Habebis mox alias literas domini nostri q plenius de hac materia ad te scribet, & intelliges rei grauitatẽ ac periculum. Bonũ est etiam laborare apud ducẽ Bauariæ Ludouicũ, ut scribat Palatino Rheni cõsanguineo suo, nec se implicet cõuentionibus eorũ qui
C cõtra sedẽ apostolicã aliquo modo molitũtur, persuadendo sibi quod multo facilius filij principũ promouebuntur per sedẽ apostolicã, quàm per capitula uel ordinarios. Et hoc bene cura in auribus principũ cõculcare, quia ueritas est. Vale & scribe sæpius quomodo tibi succedat. Datum Romæ, *VIII.* Calendis Decembris.

Hortatur ad excusationem grauaminis Germanicæ nationis, Epist. CCCXXXV.

Calixtus episcopus seruus seruorũ Dei, Dilecto filio Henrico Leubing notario nostro. S. & A. B.

INtelleximus ueridico relatu nõnullos esse principes Germanicæ nationis, ecclesiasticos & seculares qui de nobis & de nostra curia murmurantes, nationẽ Germanicã nimium per nos grauari prætendunt. Id faciunt more hominum qui sæpe bonum quod habẽt nõ cognoscũt, nec sub alicuius regimine quantũcũq; optimo quiescere possunt. Scimus te deuotũ esse sanctæ sedi apostolicæ, & nostri honoris cupidũ, nec placere tibi ea quæ præter ordinẽ fiunt. Ea propter mittimus tibi copiã nõnullarum literarum quas charissimo in Christo filio nostro Friderico Romanorũ Imperatori semper augusto super hac materia direximus, ut intelligas planissime mentẽ nostram. Et habeas ex nobis quomodo his respondere possis q nobis detrahũt. Hortamur etiã pro zelo quẽ geris ad Romanã ecclesiã, ut sũpta opportunitate uenerabili fratri nostro archiepiscopo Magdẽburgensi,

burgẽſi,q ſicut accepimus ad nouitates mutat̃,quæ Impatori prædicto ſcribimus,aut lite D
ris aut uerbo cõmunices, ipſũq; horteris ne pegrinas ſequat̃ opiniones,ſed more prædecẽſſorũ ſuorũ in ſolida ſãctæ ſedis apoſtolicæ doctrina cõquieſcat. Idem etiã facies apud dilectũ filiũ nobilem uirũ Fridericũ Marchionem Brandẽburgenſem,ſacri Romani imperij electorem, & apud alios ubi uideris eſſe neceſſarium. In qua re non ſolũ nobis, ſed ipſi Deo,cuius res agitur,plurimũ cõplacebis. Datũ Romæ, Dictata per Aeneam.

Hortatur audire ſuo nomine loquentem, *Epiſt.* CCCXXXVI.

Calixtus epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei,chariſſimo in Chriſto Ladislao *Regi Vngariæ illuſtri.S.& A.B.*

Audiuimus ea quæ dilectus filius Vuenceſlaus canonicus Vratiſlauiẽſis, tuo nomine nobis expoſuit, & quãtũ cũ Deo potuimus,& ut ſẽper in animo gerimus,deſiderio tuo ſatisfecimus. Diximus eidem quanto deſiderio cupiamus te cũ chariſſimo filio noſtro Friderico Romanorũ Imperatore reconciliatũ,ad ea tendere quæ pro defenſione fidei catholicæ,& tui regni Vngariæ tutela neceſſaria eſſe uidẽtur: Et quãto cũ ardore cupimus regnũ illud Bohemiæ ſub tuo regimine extirpatis, hæreſũ dogmatibus ad unionẽ uerã ſanctæ matris Eccleſiæ reuerti,ſuper quibus rebus uelis ipſũ Vuenceſlaũ noſtro nomine loquẽtẽ audire,& ſicut de tua in cõmune bonũ affectione cõfidimus,nos tandem in præmiſſis conſolari. Datum Romæ,Calendas Decembris, Anno E
M.CCCCLVII. Per Aeneam dictata.

Excuſatoria grauaminis Germanicæ nationis, *Epiſt.* CCCXXXVII.

Calixtus epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei,Dilecto filio Nicolao Cardinali *ſancti Petri ad uincula,S.& A.B.*

CCõſideraũimus diligẽter ea quæ nobis ſcripſiſti ſuper practicis quas nõnulli principes ac prælati in partibus Rheni tenere dicuntur in negocijs eccleſiæ: perpendimus quoq; cõſiliũ tuũ ſalubre & optimũ eſſe. Ea propter ſcripſimus chariſſimo filio noſtro Frederico Romanorum Imperatori ſemper auguſto,ſicut per copiam preſentibus inſertã uidebis,cuius tenore perlecto habebis ex nobis quõ his obiuare poſſis, qui noſtrũ & apoſtolicæ ſedis honorẽ cõfundere nituntur. Hortamur igit̃ ut ſcripta noſtra ubicunq; neceſſariũ eſſe uideris,publicari & mentis noſtræ ſerenitatẽ ſicut teneris, & de tua in comune bonum affectione non dubitamus, manifeſtari procures. Datum Romæ. Per Aeneam dictata.

Murmur grauaminis Germanicæ nationis referatur,& notabilibus rationibus eneruatur, *Epiſt.* CCCXXXVIII.

Aeneas Gardinalis Senenſis,Martino Cãcellario archiepiſcopi Mogũtini,S.P.D.

FVit nobis epiſtola tua non minus iocunda quàm grata, ex qua ualetudinem tuam ſimulq; coniugis tuæ bonã eſſe cognouimus,& natũ tibi eſſe filiũ quem archepiſcopus Mogũtinus pro ſua benignitate de ſacro fonte leuauit,quod tibi & honori eſſe & utilitati nõ dubitamus. Faxit ut Deus filius ſuperſtes ſit,& tuæ uirtutis hæres atq; doctrinæ. Audiuimus deinde quæ uir probus & modeſtus Vigãdus eiuſdẽ archiepiſcopi ſecretarius tuo nomine nobis expoſuit, quæ duo principaliter fuere:primo enim quæ enim quæ fiunt apud Moguntinũ de ſanctiſſimo domino noſtro & ipſius curia indies querelæ narrauit ex ordine: Secundo retulit quo animo ſit idem Moguntinus contra Romanã eccleſiã & ipſum ſanctiſſimũ dominũ noſtrũ,& quõ ad obuiandũ peruerſorũ hominum machinationibus neceſſarium tibi uidetur, intelligentiam quandam fieri inter ſanctiſſimum dominum & ipſum archiepiſcopum: Intelleximus etiam per quæ media eãdem intelligentiam recipiendam eſſe putas. Sunt non parua quæ nobis ſignifices,neque illotis attingenda manibus. Facis nobiſcum ut amici cum amicis ſolent:liberẽ atq; aperte loqueris, & cõfidẽter quod geris in animo patefacis. Id uero ex amore fieri cognoſcimus,tecq; ueteris amicitiæ memorẽ antiquũ ſeruare morẽ animaduertimus. Cum ſimul in Noua ciuitate degeremus, nihil tunc tarduum fuit, nihil tam abditum atq; ſecretum quod alter noſtrum non communicaret alteri:Facis probe qui lõgo licet locorum interuallo diſiunctus,nobis nihil putas reticendum eſſe.Faciemus & nos

A nos idē erga te: aperiemus tibi omni ex parte animū nostrū, atq; (ut amicitiæ nostræ cō uenit) summa cū libertate loquemur. Considerauimus igitur in primis q̄ dicuntur contra summū Pontif. apud Germanos fieri murmura: Nec miramur si quidē nullus unq̄ locū beati Petri tenuit, q non latrantiū dentib. impeteretur. Nec magnū putamus si qs detrahit Calixto, cū magistro eius sciamus detractū fuisse Christo. Verax est enim Saluator ipse, nec poterit ueritas nostra mētiri qa nō est discipulus super magistrū, nec seruus maior domino. Germani tamē (si uerū fateri uelint) similiterq; reliqui Christiani nihil habēt cur de Calixto murmurare possint, nisi q̄d eum Pōtificē tradidit nobis Deus & digni non fuimus. Neq; enim huius sanctissimi præsulis mores plebi suæ conformes existūt, q cū diuinā in terris agat uitā, angelis potius debuit præfici quā hominibus. Nihil pius pater q̄d suū est quærit, cogitatus suos omnes iactauit in domino, honorē Christi Saluatoris nostri, defensionē fidei, decus ecclesiæ, salutē plebis toto conatu, toto studio, tota mēte perqrit. Nisi fuisset exacta ipsius solertia et incredibilis ad cōmune bonū, iam Turcorū feritas nō Vngariā modo ꝓtriuisset, sed ipsam quoq; Alemaniā infestis armis petens, Christianis omnib. terrorē simul ac laborē incussisset. Nam si uicti apud Vngariā & ꝓstrati sunt magni Turcorū exercitus, non est cui post Deū alteri gratias quā Calixto Christiani debeāt. Ipse enim solus fuit qui torpētibus ac pene dormiētibus Christiani orbis principibus legatū in Vngariā misit, Vngaros cū Turcis induciarū fo-
B dera quærētes, phibuit, labentes animos erexit, copias cōgregauit, bellūq; illud cōmittere suasit, in q̄ primū ætate nostra Turcorū dominus turpissime fugere uisus est, & salus Christiano populo parta. Tacemus quæ gesta sunt in oriente per classē applicamus, & quæ in Albania, & alijs q̄pluribus locis ipsius Domini nostri pecunijs ꝓ tutela fidei indies gerunt. Nihil aliud sua Sanctitas in animo gerit q̄ suo tēpore, ita inimicos salutiferæ crucis humiliare, ut tandē uocatus à domino creditā sibi ecclesiam in statu securo ac tranqllo relinquat. Ob quā rē nescimus ꝓfecto quid sibi uelint, qui tā sanctū præsulē & tantū de cōmuni utilitate solicitū calumniari præsumūt. Nā quod aurū à uobis extorque at, iniqua est ꝓrsus accusatio: Nihil enim præter cōsueta iura recipit, nisi fortasse sponte sua nonnulli in classem cōtra Turco offerāt, q̄s paucissimos esse cōstat. Vtinā tot essent q tātæ rei ac necessariæ optime subuenirēt. Ecclesiarū electiones canonicas qui dicūt à sanctitate contēni, aut ecclesias Metropoliticas seu cathedrales in Alemania reseruari lōge à ueritate recedūt. Nulla electio reiecta est, quā constitit fuisse canonicā: pōtificalis ecclesia in Alemania nulla reseruata est, specialiter à domino nostro cōtra cōcordata uestra, nec est eius ꝓpositū neq; fuit hactenus quicq̄ agere. Et q̄is nemo imputare possit si sua Sāctitas dignitates principales in collegiatis ecclesijs siue primas post pontificia-
C les reseruauerit, neq; enim cōcordata in hoc aduersantur, nō tamē inuenient facile reseruationes beneficiorū, nisi pro Cardinalibus aut aliquibus fortasse maximis uiris ab eadē Sanctitate emanasse. Itaq; nescimus quo uultu, quo ore, qua denique audacia præsumant aliqui sāctissimo præsuli nostro detrahere, tanq̄ nationi uestræ oneros⁹ existat, q profecto nō tantū nationi Hispaniæ, unde sibi origo est, quantū Germanicæ effectus esse uidetur, & qui diuinitus nobis datus est, ut hoc periculoso tēpore ab infideliū incursione maximeq; Turcorū impetu orthodoxam Christi religionē non solū tueretur, sed etiam eleuaret & propagaret. Laudamus igit & omni honore dignū reputamus Archiepiscopū Moguntinū, q reiectis malignātiū insidijs, apud ipsum dñm nostrū sanctamq; sedem Apostolicā omniū fideliū matrē atq; magistrā permanere decreuit. Facit quod doctū, q̄d prudentē, q̄d bonum prælatū decet, qui peregrinas respuens opiniones, in solida Sanctæ Romanæ ecclesiæ doctrina, & in ipsa Christi petra pedes figit. Facit modo q̄d fecit dū aliàs eadē quererent, quæ modo tētant. Nūq̄ enim Eugenio, sanctæ memoriæ summo Pōtifici defuit, q̄is multi ex Germanis in illū desæuirēt, nouit omnia noster Pōtifex, eiusq; ꝓbitati miro modo afficitur, nec unq̄ eius nominis absq; singulari laude meminit, ita ut certissimi sumus nunq̄ ipsius petitiones in conspectu huius præsulis uanas fore, quæ dignæ audiri uideātur. Cæterū q̄d sectido loco secretarius antedictus expo suit, nobis alienū uisū est q̄d ex uiro docto, ex iuris interprete, & magnis uersato causis

prodire debet: nouisti enim Romanum præsulem unicum esse principem cui omnes obedire tenentur, Petri & Pauli locum tenere, qui sedet in apostolico throno, Christi uicarius est qui Romanæ præsidet urbi: non est igitur cur se cuipiam intelligentiæ nomine uel fœderis obliget, neq; subditorum est cum dominis suis fœdera quærere: nec tamen fortasse ita loqueris ut Romanorum præsulem ex intelligentia quæras obligare, quod nosti quantum iura permittant: Sed aduertimus quæ petis intelligentiæ iam magna profecto, et quæ nos aliquantulum de tua compulerint admirari. Scimus quia cum amico omnia confidenter agis: Idem & nos facimus: Vtimur respondendo ea fiducia qua tu interrogando es usus. Equidē indigna putauimus quæ nomine archiepiscopi peterētur, nec arbitramur eos bene agere, qui archiepiscopo ea petenda suadent: quamuis nec suæ menti quæ semper modestissima fuit, talia credimus esse persuasa. Suæ nanq; Dignationi id satis esse debet, ut antecessoribus suis æqualis existat. Neq; illa quærit quæ ante cētum annos nullus obtinuit archiepiscopus. Rectū & laudabile fuit propositum eius, si neq; Romanum pontificem minorem, nec se maiorem suis antecessoribus esse uelit. Illud quoque attente considerabit quisquis ecclesiæ Moguntinæ præfuerit, ut neque Romana sedes conculcetur, aut quouis modo damnetur. Certum est enim quia languente capite, nequeunt membra consistere, neq; possunt riuuli non arescere fonte siccato. Salus ecclesiarum omnium profecto ex Romanæ sedis præcellentia & summa autoritate dependet. Quibus ex rebus non estimus ausi ea quoquo modo aperire domino nostro quæ nobis pro intelligentia contrahenda significasti. Sunt enim eneruatiua apostolici iuris, & non minus profecto præiudicij præ se ferentia. Et illa præsertim quæ de confirmationibus pontificalium ecclesiarum attigisti: non ignoras, ut credimus qualis sit ipse dominus noster, quanta est in eo circumspectio, quanta omnium rerum notitia, quanta grauitas atq; constantia. Etsi enim omnes laudandi sunt, quos nouimus Romani præsules, hunc tamē omnibus præferendum putamus, qui cum uitæ mundissimæ sit & omnia gerat commendatione digna, tum uero his conditionibus præditus est, ut falli non queat. Est enim ætate grandæuus. Versatus est in arduis & magnis negocijs: Doctrina ea præfulgent, cui similis nemo est, qui audierit in antecessore fuisse. Itaque non facile decipiendus, qui tum multa per ætatem uiderit, tamen conscientiæ lumen cum rerum magnarum experientia coniunxerit. Rideret nos sua Sanctitas siquid ei proponeremus doctissimis eius auribus quoquo modo indignum, atque ob hanc causam non præsumpsimus ea sibi referre quæ tuo nomine exposita sunt. Neque enim enim sua pietas eos probare solet, quo res minus iustas sibi proponunt. Verum ut ad grauamina nationis uestræ redeamus, si quid est quod emendatione egeat, laudamus id sanctissimo domino nostro significari. Nec dubitamus, quin sua Sāctitas debito modo prouideat. Illud autem nobis exploratissimum est, archiepiscopum scilicet præfatū in optima reputatione apud sanctissimum dominum nostrum esse, fauoremq; sibi & opportunū præsidium ab eo nunquam defuturum certo scimus aduersus omnes qui sibi molesti fuerint. Quod si eorum Oratores huc uenerint, recipiētur profecto benigne & humaniter tractabuntur, nec duras inuenient apostolicas aures in his quæ concessu digna petierint. Quod uero dicis serenissimum Imperatorem & ipsum archiepiscopum si se cum sancta sede apostolica intellexerint, facile impeditu os aduersantium machinamenta: Id quidem credimus, & ita factum esse nouimus in superioribus annis. At cum Imperator præfatus cum sanctissimo domino nostro unanimis sit, nec unquā ab huius sanctæ sedis deuotione declinauerit, curandum est ut ipse archiepiscopus idē agat. In qua re cum multa tua consilia possint, rogamus ut in hoc tuos intendas neruos uelisq; doctrinæ tuæ nomen in defendenda Romam ecclesiæ autoritate potius quàm impugnanda clarum facere. sic enim & Moguntinæ ecclesiæ recte consules, & tibi & tuis amicis utilitates crescēt, & accumulabuntur honores:

Datum Romæ, VII. Calendas Octobris,

Anno M. CCCCLVII.

Destinatur

A *Destinatur Legatus apostolicus ad nuptias Ladislai Regis.* *Epist.* CCCXXXIX.

Calixtus episcopus seruus seruorũ Dei, Dilecto Iohanni filio Cardinali *sancti Angeli, S. & A. B.*

EX literis quæ de partibus Austriæ ad curiam nostram indies deferunt, intelligimus dilectionem tuam cum literæ illæ scriberentur, adhuc fuisse in Vngaria, de qua re plurimum admirati sumus, cum iam pridem tibi scripsimus ut ad partes Alemaniæ te conferes, eam discordiam pro tua facultate sedaturum, quæ inter charissimos filios nostros Fredericum Romanorum Imperatorem, & Ladislaum Vngariæ & Bohemiæ Regem uersatur, quæ quantum periculosa sit & quantum reipublicæ Christianæ damnosa, pro tua singulari prudentia non ignoras: Nescimus quæ te res tamdiu retardauerit, cum non lateat non minus utile fore dictos principes adinuicem reconciliare quã Turcorum perniciosis obuiare conatibus. Si quidem noxiora multum sunt intestina bella quàm externa, & frustra his qui foris sunt resistimus, si alijs qui intus sunt, uulneramur. Itaque uoluissemus te quàmprimum recepisti literas nostras, ad Imperatorem & Regem præfatos iter arripuisse, quod quidem fuisset nostro iudicio expeditissimum. Verum cum nouissime nobis relatum sit, dictum Vngariæ ac Bohemiæ Regem circa festum sancti Martini proxime futurum, decreuisse Bohemiam petere, ut sibi sponsam suam charissimi filij nostri Caroli Regis Franciæ natam conduci faciat: & cũ
B eadem ibidem solẽnes nuptias celebret, pro qua iam fertur Oratores misisse: Committimus tibi & harũ serie mandamus, ut omnibus alijs post habitis ad ipsum Regem quã celerrime te conferas, eiusq; nuptias tam sui quàm dicti Regis Franciæ consideratione, nostro & apostolicæ sedis nomine, ut dignum est, tua præsentia honores. Erunt enim, ut fama est, hæ nuptiæ plurimum excellentes, ac magnificæ tam respectu personarum inuicem contrahentium, quàm principum qui conuenturi eo dicuntur: cum nõ solum dilecti filij nobiles uiri Bauariæ & Saxoniæ duces, Marchionesq; Brandeburgenses cum coniugibus, etiam charissimus filius noster Casimirus Rex Poloniæ, simulq; consors eius Regina earundem nuptiarum celebrationi asserantur interfuturi. Consideramus autem quod in tantorum conuentu principum multa tractabuntur, in quibus erit tua præsentia nedum utilis sed etiam necessaria, per quos religio nostra contra Turcorum impetus defendatur, commode tractare: Et cum sint ibi nonnulli male de fide catholica sentientes, eorum malitia ne quid in tanta congregatione nocere possit, opportune obuiabis. Quibus ex rebus necesse est, ut eidem congregationi prorsus interesse cures, & ita nos dilectioni tuæ iterum atq; iterum committimus & mandamus, responsum tuum super his quàm celerrimũ expectãtes. Datum Romæ, die prima Octobris. Per Aeneam dictata.

C *Hortatur Legatum quàm celeriter nuptias Regis adire.* *Epist.* CCCXL.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

COgnoscis ex literis sanctissimi domini nostri quàm necessaria sit præsentia tua in nuptijs, quas sereniss. Rex Vngariæ celebraturus est in Praga. Ob quam rem quamuis non puto necessarium Dignationem tuam adhortari, ut quàm celerrime eò se conferat, quia tamen eius rei utilitatem non solum animo percipio, sed manibus quodammodo, ut ita loquar, palpare uideor, non possum facere quin tanquam seruitor & filius tuus ea scribam, quæ honorẽ tuũ cõcernere animaduerto. Sane quãuis pietas domini nostri id iudiciũ de tua dignatiõe faciet, quod de uiro prudẽtissimo et optimo habendũ est, quamuisq; omnia quæ per te facta sunt miro modo cõmendet. Illud tamẽ plurimũ admiratur quod dissidẽtibus inter se serenissimis principibus Romanorũ Imperatore & Vngariæ Rege nõ statim te ad sedãdas eorũ discordias, sepositis alijs negocijs, præparauisti, cũ certũ sit illis inter se cõtendentibus, nõ solũ nobilẽ illam Austriæ prouinciã cõturbari, sed etiã Turcis uiã præberi qua facilius ad Christianitatis inuasionẽ prorũpere possint. Videt igitur mihi admodũ expediẽs ꝙd tua dignitas ad præfatas nuptias iter suũ acceleret, quæ ut extimat mẽse Ianuario, aut tardius Februario celebrabũtur. Erit cõuẽtus ille celeberrimus, in ꝙ duo Reges & tot principes cõparebunt. Non

dubito

dubito quin magna ibi tractentur,& ut arbitror,quin principaliter agitabuntur in eo lo D
co ea negocia:nanq; cum lites Imperatoris & Regis nondum compositæ sint,erit cura illorũ principum in primis illas sedare.Inter Poloniæ Regem & fratres sanctæ Mariæ Theuthonicorum agetur de concordia.Bohemi de suis articulis curiosi erunt. Illi qui sunt in Rheno et res nouas contra sedẽ apostolicã practicare nitũtur,non omittent per Oratores suos ex conuentu aliquid attentare.Postremo etiam de defensione fidei contra Thurcos,ut mea fert opinio,inter tantos proceres sermo fiet. Magna sunt hæc & profecto tuam præsentiam merito exigunt.Iraq; tanquam seruitor tuus suadeo ne quo pacto ei congregationi absis:quod esset & inhonestũ & incommodũ apostolicæ sedi: quod si interfueris complacebis proculdubio non solum Regi Vngariæ,sed etiã Regi Franciæ cuius filiæ nuptias honorabis,obuiabis malis quæ per nonnullos procurantur: Et multa bona opera procurare poteris tam pro pace Christianorum quàm pro defensione fidei cõtra inimicos crucis Christi:Piũq; sanctissimi domini nostri desideriũ hoc potissimum modo adimplebis,et rem facies tua uirtute dignam, duabusq; maximis nationibus Galliæ & Germaniæ simulq; duobus maximis principibus, hoc est Imperatori & patruelis sui,& Regi Franciæ in filiæ suæ honoratione rem gratam faciẽs,demulcebis capita.Datum Romæ,die prima Octobris,Anno domini M.CCCCLVII.

Scribit se bene ualere,nec superfluis curis angi uelle. *Epist.* CCCXLI. E

Aeneas Cardinalis Senensis,Petro Noxetano,S.P.D.

SI non scribimus ad te sæpius,id facit negociorum multitudo quibus destinamur, simulq; tua humanitas qua non ueremur abuti.Extant apud nos scripta tua quibus satis esse dicis,si quater tibi scribamus in anno.Hoc nos pigros reddidit:dabimus etsex & octo epistolas in annos singulos amicitiæ tuæ:nunc hæc prima sit anni huius,quæ nos bene ualere & animo & corpore intelligas,quamuis multa indies emergunt, quæ conturbare cuiusuis hominis mentem queant, sed nolumus affligere cor nostrũ,quando nihil est quod mœsticia nostra reipublicæ prosit.Faciemus quod nostris subest uiribus,reliquum Deo relinquimus,cuius est & nos perdere si uelit, & saluare hanc ipsam mundi machinam,quam de non esse in esse produxit,cum dubium non est ei curã esse operum quæ suæ fecerũt manus.Hæc tibi pauca scripsisse uoluimus,rogãtes ut tu quoque læto animo id uitæ traducas quod superest.Optamus te aliquando uisere atq; amplecti.Bene uale.Ex urbe Romana Octobris.

Negat se altiorem gradum ambire,& collaudat poëticæ metrificantem.
Epist. CCCXLII.

Aeneas Cardinalis Senensis,Francisco Philelpho militi &
Poëtæ,S.P.D. F

CArmen tuum,insignis eques & optime poëtarum,,accepimus,simulq; literas maturo scriptas eloquio.Fuerunt utraque iocũda ab amico missa & condita salibus. In carmine plus aliquid est quàm nobis conueniat,nunquã id somniauimus quod tibi de nobis polliceris,neq; grandia hæc sine præsagio uel fatum uel somniorum solent euenire. nostra sors maior est uirtute nostra, stulti sumus si uolare altius ambigamus. Sed ineſt tuis uersibus incredibilis suauitas,quæ nos etiam adulando delectauit.Quod quæris de Parallelis Plutarchi, uanum est,perierunt omnia,nemo est qui de his loqui norit, naufragiũ passæ sunt literæ & quidẽ apud Rhodum,ubi neq; reliquias relegere nautæ licet.Tu si more tuo sapias,admisso libro nõ adijcies ut animum crucies.Apud Reuerendissimum Cardinalem de Columna, uidimus & legimus Forsiadam tuum, opus tersum & dignum quod Priscis poëmatibus annumeretur. Et tu Francisci ducis gestas res decantare dignius eras,ut illius uirtuti tua musa debebatur. Si tamen dignis ille te præmijs prosequitur,& egere uetat,si secus hortamur fistulæ ut ceram amoueas, nam magis illi tua taciturnitas quã sibi tenacitas detrimentum præstabit.Vale & nos ama ut soles.

Ex urbe, die xxv.Octobris.

Mœstus

Mœstus ex morte amici consolatur his medijs, Epist. CCCXLIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Campisio episcopo Placentino, S. P. D.

SI non scribimus sæpe Dignationi tuæ das ueniam, non ambigimus. nã & nos Vegio poëtæ ignoscimus quamuis nũquã nos adierit, nec nobis quicquã scripserit postquã Cardinalatũ susscepimus. Sumus memores legis nostræ quãdo cõmendas nobis aliquos huc uenientes, & si non respõdemus, operas tamẽ nostras illis offerimus: estq; nobis iocundissimũ literas tuas legere, & illas audire que à te uenientes bonã ualetudinem tuã nobis enunciant. Cupimus te aliquando hic uidere etsi parum spei super aduentu tuo habemus, quando iam sedem elegisti & uitæ simul & mortis. Nos modo quod scribamus non habemus, nisi obijsse Stephanum Catiam Nouariensem cõmunem amicum, quo cum magna pars amicitiæ à nobis abijt. Afficit nos incredibili mœrore suus obitus: illud tamen consolationi nobis fuit, quod fortẽ eum in transitu cognouimus nunquam enim ciulauit, nunquam uerbum admisit non Christiano uel sapientem uiro dignum, ecclesiasticis sacramentis deuotissima mente susceptis, ad extremum usq; anhelitũ intellectum & uerba prudentis hominis retinuit. Sepultus est apud hospitale sanctæ Mariæ Theutonicorum, die xx1. huius mensis. Vale optime & amici animã in orationibus tuis recõmendatam habe. Datum Romæ, xx Octobris, Anno M.CCCCLVII.

Mortem amici denunciat, Epist. CCCXLIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Scenæ, Salutem plurimam dicit.

STephanus noster Catia Nouariensis communis amicus animam creatori reddidit. Hæc scribimus, ut non doleas amici obitũ, qui more christiano & ut sapientẽ decuit, ordinatis rebus suis ex hac luce migrauit. sed ut congaudeas illi ad meliorem uitam profecto, nobisq; compatiaris tali orbatis societate, cogitesq; aliquando de nobis qui hoc in pelago sine uelis remisq; nauigamus, & fluctuantes ab ipso naufragio non longe absumus. Vellemus hic esses & rerum nostrarum cursus intuereris. Sed quid querimur, ferenda est fortuna quam Deus mittit, neq; enim dubitandum est quin Deo sit cura huius mundi, quem suæ condidere manus: si curat, igitur quæcunq; acciduntur, aut uolente illo aut permittente fiunt. hoc nos consolatur & æquo iubet animo expectare tempus, in quo & ad Stephanum & ad reliquos qui nos præcesserunt, amicos euocemur. De re tua audiuisti quæ sit põtificis sententia: nõ est quæ modo, alia quæras. Deus ipse operam ferat Ioãni Caimo optimo uiro & amico tuo nostroq;, diximus de scutifero nos esse facturos quod tua iuberet amicitia, nec mutauimus opinionem: rogamus te principi simulq; Nicolao Azimboldo nos commendes, cuius benignas literas his diebus accepimus, nec dubitamus eum pro ueteri consuetudine nos amare. Vale optime Ex Roma, die x x. Octobris, Anno M.CCCCLVII.

Pollicetur operas suas amico, & concordatis minime derogare, Epist. CCCXLV.

Aeneas Cardinalis Senensis Martino Mayer, S. P. D.

SCribimus tibi non sine fiducia singulari literas breues, nõ scimus dare inania uerba. Amamus ex corde amicos & his adulari nescimus. Crede optimo corde loquimur: si facultas assit, nunquam deerimus uotis tuis, & id certo certius habe, quia uetus amicitia nostra solida est. In facto ecclesiæ Romanæ illud tibi dicimus quia, non læditur caput sine membris, nos hic curabimus ne concordatis derogetur. Deinceps non credimus nationem uestram habere causam querendæ, si pacta seruentur. De gratia nostra siue reseruatione scripsimus, & nunc repetimus: non est animus noster uexare quenquam occasione illa, nec intendimus concordatis per gratias nostras in aliquo derogare. Vale & nos ut soles ama.

Ex urbe, die x x. Octobris.

Denuncias

Denunciat desiderijs amici satisfactum, Epist. CCCXLVI.

Aeneas Cardinalis Senensis Theoderico archiepiscopo Moguntino, S. P. D.

EX Vigando secretario tuo accepimus literas Dignationis tuæ. Cognitis his quæ cupiebas, mox adiuimus sanctissimum dominum nostrum quilæto animo uotis tuis annuit. Nouit sua pietas quo animo, quæ'ue opera tua dignitas superioribus annis Romanam adiuuerit ecclesiam, & ubi occasio detur monstrabit se diligere tuam uirtutem. nos autem in quacunq; re poterimus, erimus semper & uoluntarij & proni desiderijs tuis morem gerere. Datum Romæ die uicesima Octobris.

Pollicetur sexingentos florenos amicæ pro dote, aut ingressu religionis, Epist. CCCXLVII.

Aeneas Cardinalis Senensis Iacobo Picholomæo, S. P. D.

LIteris tuis quas de Montamia & Andrea filijs tuis nepotibus nostris ad nos scripsisti, respondimus semel & iterum, nescimus an nostra scripta in manus pervenerint tuas. Ideo hæc pauca repetimus, ut non putes mente nostra excidisse quod illic immobiliter sedet. De Montamia ob res quæ gestæ sunt, difficile est rectum ferre consilium. Intelligimus enim eum monasterium abhorrere, matrimonium autem reperire sua conditione dignum difficile est: nos igitur relinquimus tibi hāc prouinciam ut sibi persuadeas quod in rem suam sit prudens. Si essemus pecuniosi, & more quorundam Cardinalium abunderemus, daremus illi & uirum & dotem. At cum tenuis sit conditio nostra uoluntatem potestas impedit: utcunq; sit ex paupertate nostra sexingentos illi aureos spondemus, quamcunq; uiam ingrediatur. Scriptoriam apostolicam Andreæ tuo, & si optamus acquirere tamē non ualemus: nemo enim est qui absq; mille aureis eā consequi potest. Oportet igitur illas ingredi uias: nos ubi poterimus nō deerimus necessitati tuæ. Et si Deus dabit, ut possessionē Varinētis ecclesiæ cōseq possimus, ita nos geremus ut intelligas nos amātissimi fratris locū tenere. Datum Romæ xx. Octobris.

Refert mortē amici, & se cōmendari orat, Epist. CCCXLVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis Latino equiti Ciprio Salutem plurimam dicit.

DVabus epistolis tuis gratias nobis egisti super his quæ tui causa fecimus. Cognouscimus nos nec pro debito, nec pro uolūtate satisfecisse, sed tua benignitas parua pro magnis accipit. Gaudemus obtigisse tibi desiderium tuum: nam & tua uirtus maiora meretur. Afficitur tibi summus Pontifex & desiderijs tuis, ubicunq; poterit faciet satis. Amicus tuus & noster Stephanus Cacia, cuius sine lachrymis non possumus meminisse creatori Deo animam reddidit: rogamus te ut eius nepotes apud illustrissimum ducem cōmendatos habeas, quibus beneficia sua collata sunt. Et nos etiam unā præpositurā tenuem obtineamus: uelis nos Principi & consorti eius commēdare, qui ad eorum beneplacita semper inueniemur attentissimi. Datū Romæ, xx die Octobris.

Concordatis ecclesiæ operam dare promisit ne uiolentur, Epist. CCCXLIX.

Aeneas Cardinalis Senensis Ioanni Lesure, S. P. D

AMauimus probitatem tuam ante promotionem nostram, & nunc potissime colimus obseruamusq;. Inuenimus enim in te & ueritatē & prudentiam. Credimus plene illud esse scilicet aliquos qui uulnerent, ut medendo lucrentur: sed non patietur caput sine dolore damnoq; membrorum. Mittimus tibi cum præsentibus alphabetum quod optasti, quod signatum recipies: poteris illo uti & nobis, quæ grauiora erūt, significare: habebisq; responsa ex nobis quæ res ipsa exiget. Decet bonos uiros curare ne unitas Ecclesiæ magno parta labore, iterum scindatur. De concordatorum obseruatione solicitus sumus, damusq; operam ne uiolentur. Amideus pro quo scribis, si inueniet tu esse in possessione tempore concordatorum habebit pacem, idq; dominus noster nobis cōmisit inquirere. Vale optime, & scribe nobis frequenter, nam literis tuis quasi persona tuemur. Ex Roma, xx. Octobris.

Excusat

Excusat se cõtra concordata ecclesiæ fecisse, Epist. CCCL.

Aeneas Cardinalis Senensis Petro Knorren Doctori, S. P. D.

GRatæ fuerunt nobis literæ tuæ quibus nouitates germanicas significasti, & dietã rũ institutiones. Scimus nos esse tibi charos qui omnia ut amico cõmunicas. Estq; nobis non parua uoluptas te tenere memoriam ueteris amicitiæ: uellemus nationem tuã uti sano consilio & non repẽte ad nouitates prorũpere: multo labore parta est pax ecclesiastica, facile rumpetur si uolueritis. At erit non nobis solum dãnosa, sed etiã uobis. Cum uolueritis resarcire non poteritis leuiter. Quod nobis dicis imputari de reseruationibus ac pensionibus, nescimus quid id sibi uelit. nisi fortasse de uno monasterio prope Constantiam quod impetrauit protonotarius de Lapide, de quo nobis pẽsio centum florenorum assignata extitit: id ille aiebat placere principi patriæ, nec erat contra concordata cum electio ibi canonica non fuisset. De alia pensione nunquam nos intromisimus. De reseruationibus est uerum quod habemus bullam pro duobus milibus florenis. Credebamus nationẽ illã nõ ægre ferre, si nos q in ea nutriti sumus tantum in beneficijs haberemus. Et nihilominus diximus papæ, & scripsimus archiepiscopis Mogũtino, Treuerẽsi & Colonien si, nos illa bulla nullatẽus uti uelle, ubi cõcordatis cũ
B natione aduersaretur. Itaq; nescimus cur nobis aliquid imputari posset. Cõmendamus tibi unionem Ecclesiæ ut facias quemadmodum consueuisti, quia nihil pace melius. Contra Prutenos sedes apostolica usa est suis armis, restat ut uestris utamini. Si qua in re natio ipsa grauetur, potest recurrere ad sedem apostolicam. Credo non spernẽtur preces suæ. Fuimus locuti sanctissimo domino nostro de iuramẽto tuo. Sanctitas sua uiuæ uocis oraculo nobis dixit, quod iuramentum illud suspendebat ad effectum ut posses Romanæ ecclesiæ utilius seruire Et ita poteris affirmare te nõ esse obnoxium iuramẽto Age igitur ut consueuisti, nos semper inuenies paratissimos ad ea quæ tibi grata sint & inclytæ nationi utilia. Cupimus ut nos commissos facias principi Marchioni Alberto, cuius eximiæ uirtuti omnia debemus. Vale ex Roma, die *VII.* Nouembris.

Captata benevolentia petit amicum suo nomine audire, Epist. CCCLI.

Aeneas Cardinalis Senensis Francisco duci Mediolanensi *illustri, S. P. D.*

QVamuis in curia serenissimi Imperatoris & alijs in locis ubi moram traxi semper honoris & gloriæ tuæ cupidus fuerim, illisq; pro mea uirili consulere studuerim, ut testes sũt magnificus eques Scena de Curte, & alij quos tua Excellẽtia ad Imperialem Maiestatem & Romanam curiam aliquãdo trasmittiti faceor, tamen me nunquam aliquid egisse propter quod præsumere debeam gratiam, quan tumcunq; mi
C nimam ex tua mansuetudine deposcere: sed audaciam petenti quàm mea non præstant merita, tua liberalitas & in omnes beneficia concedit: quæ cum uel ignotis prodesse solet, mihi, ut existimo, non claudet aures: neq; ego illam implorare auderem nisi me necessitas urgeret: Sed cum uocatus ad Cardinalatus honorem eos non habeam reddi tus, qui huic dignitati cõueniant, cogor ad eos recurrere quos pro sua singulari bonitate mihi bene uelle arbitror. Inter quos Excellentiam tuam ueneror. nam & amici quos Mediolani habeo, hæc mihi & literis & nuncijs indies confirmant. Quibus ex rebus cõmisi præfato Scenæ integerrimo amico meo, ut aliqua meo nomine manſuetudini tuæ exponat. Cui precor & benignas aures impertiri, & preces suas quas uice mea attulerit, bono animo exaudire uelis: nã & opus pietatis exercebis & me seruitorẽ tuum magis ac magis obligatũ habebis. Ex Roma quarto Nonas Decẽbris. An. M. CCCC LVII.

Instruit de mente sua apud principem exequenda, Epist. CCCLII.

Aeneas Cardinalis Senensis Scene de Curte, S. P. D.

RAphaelem Capinum nobilem adolescentem (quem ad nos misisti) recepimus in familiam nostram, & tui causa & sui libenti animo: nam & nos tibi obnoxij sumus, & in omnibus morẽ gerere cupimus: & ipse præ se fert modesti & prudẽtis indolem inuenis. Vtinã hi simus qui uirtuti suæ satisfacere possimus. Quod promittis te apud illustrissimum ducem procuraturum nostri causa. non est apud nos dubium.

nouimus animum erga nos tuum & amicum uerum te esse non ambigimus. Si bona D
principis mens in ea re fuerit, tua non deerit opera. Ita nobis persuasum est. Scribimus
Excellentiæ suæ literas quarum exemplaria cum præsentibus ad te mittimus. Si putas
reddendas esse, reddito, si minus, utere cõsilio tuo & rem nostrã pro tua circũspectiõe
curato: nos tantum uolumus quantum licet. Pauperes nati sumus, & in hanc usq; diem
uiximus tenues: nunc si aucta est dignitas, non tamẽ accreuerunt opes, Confidimus
in bonitate summi, ut qui nos nunqam destituit, neq; in Cardinalatu deseret, quando
nõ hi sumus qui maria monteſq; cupimus: Satis nobis fuerit non egere. Quod illustriſ-
simi ducis auxilio futurum confidimus, & tua solicitudine. De maxima illa concubina
non est quod mirere: lata est Romana curia, & omnium rerum capax boni & mali
apud nos uersantur: hic superbia & humilitas, hic auaritia & largitas, hic luxuria & frigi
ditas, hic libido & cõtinẽtia, hic summa uirtus & summũ uitium: Sagena hæc est in mari
missa omnium genere piscium plena. Triticum adhuc simul & palea in area est, & ma-
gna fatuitas & summa sapientia simul habitant. Quid mirum si opera aliquando præ-
clara efficimus digna laude, aliquãdo sic agimus ut reprehẽdi uel à minimis ualeamus.

De palatio Budensi: & aliquid contra Basilienſe cõcilium, Epiſt. CCCLIII.

Ambrosius Camaldulensis Reuerendissimo ac sacratissimo Imperatori
Sigismundo semper augusto fidelitatem & subiectionem. E

HAbeo gratias ingentes Maiestati tuæ clementissime princeps, quod priusquàm
Pannonia discederem, pulcherrimi & magnificentissimi omnium, quod unquam
uiderim, spectaculi me esse participem uoluisti. Inspeximus summa cum admira-
tione præcipuoq; stupore ædificatum abs te palatium, tantaq; occurunt singulariter mi
randa, ut quod magis mirari, quod primum prædicare debemus, non occureret. Tam
multa ad se trahebant atq; inse rapiebant obtutum affectumq; nostrum. Deniq; ſtru-
cturæ moles tam uasta est, ut nullam toto orbe maiorem reperire posse arbitremur. Eius
omnia membra adeò magnifice, tam decenter instructa sunt, ut ad gratiam nihil possit
accedere: singulæq;, ut dictum est, partes secum de pulchritudine & magnificentia
certare uidentur, ut quod primum admiremur non occurrit, nisi quod simul om-
nia inspecta excedunt omnem admirationem, uixq; arbitremur Persis illam formosis-
simam regiam, de qua tam multa prædicantur, huic tuæ conferendam. Transimus ad
contuendum periratum illum spaciosissimum, perspectum omnino mirabilem ple-
numq; uoluptatis. Neq; his contenti, piscinas quoq; & hortos circuire, plena occur-
rebant oculis. Pauca de multis quæ me mouent, in unum congressi, execratione digna,
tuæq; Serenitatis oculis legenda subiecti. Equidem cõsideratis scandalis qui indies ex
huius pẽrpetuatione concilij prodeunt, huius sententiæ sum ut pro firmo & rato habeã, F
nihil à tua pietate posse fieri uel Deo gratius uel acceptius, seculo uel ecclesiæ matri utili
us q̃ huius eneruationẽ abominationis, p uiribus moliaris. Et oro ne tua me pietas teme
ritatis arguat ita sentientem: Nam si ex abundantia cordis os loquitur, ego istam sen-
tentiam ex alto cordis eructo. Deus autem noster omnipotens Serenitati tuæ quæ ad
pacem sunt, inspirari dignetur, annoſq; tuos benedicere, religiosissime princeps & au-
guste pijssime. Ex Vienna. Anno M.CCCCLVII.

Commendat causam suam, & spondet operas suas in reciprocum, Epiſt. CCCLIIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, S.P.D. Gumforto iurisconsulto ac serenissimi
domini ducis Mediolani secretario.

EX Leponsijs hac præterita hyeme super re præposituræ meæ literas ad te dedi, ut
illustrissimo principi duci Mediolani pro me loquereris te rogans, obsecrans, ni-
hil exinde responsi à te susceperi: quod non tibi sed tuis occupationibus imputo.
Scripsit autem mihi paucis ante diebus quàm moreretur Mediolanensis antistes de tua
erga me optima uoluntate, dixitq; tuum esse consilium ut Cæsaris literas ad ducẽ impe
trarem. Factum est ut ambo suasistis. Literas defert uir urbanus & tuus meiq; amantis-
simus Laurentius de Rotella cõcanonicus meus Tridẽtinus. Is te alloquitur, & meam
agitabit

A agitabit causam. Precor illi consilio & auxilio ut sis, utq; reprobes quod epistolis de te mihi præfatus repromisit antistes. Habeo in te quicquid spei habeo: Fiam uoti compos, si me iuueris: Sin deseras, nil est quod sperem. Scio mores curiæ uestræ & aliarum: Nemo aliquid obtinet nisi magnis fultus amicis. Ego & si iustitiã prosequar, nisi te habeã ad quem recurram, habeo neminem: Nec te quo iure teneã, uideo, qui nullis beneficijs mihi obligaris. Sed confido in tua humanitate, similiterq; studia & officia quibus dediti sumus paria, fiduciam præbent ut opera, consilio, autoritate, & gratia tua amice utar. Ego si quid intelligam aut ad uoluptatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam pertinere, etiã nõ rogatus faciam nec ad me unq; pro te uel pro tuis frustra scribes, si modo q̃d petieris, in mea fuerit potestate. Vale et spẽ meã imple. Ex urbe *VI.* Idus Iulij.

Excusatio precum non exauditarum, Epist. CCCLV.

Aeneas Cardinalis Senensis, præposito Spirensi, S. P. D.

ACcepimus literas tuas quibus rogas ut ius nostrum in præbenda ecclesiæ maioris Vormaciensis in nepotem tuum transferre uelimus. Complacuissemus certe tibi, cui libenti animo tãquam singulari amico & homini uirtuoso gerimus morẽ nisi præuenti fuissemus. Scripserunt enim nobis Decanus & cantor Vormacienses qui negotia præposituræ nostræ gerũt, de uacatione præbendæ huiusmodi, multũq; suaserũt
B ut ius nostrum illi dimitteremus, qui per capitulum ad possessionem quamuis de facto erat admissus, cui iam præpositura nostram arendauerant. Deinde etiam supuenerũt literæ illustris principis comitis Palatini pro eodem dictam præbendã petentes, quibus inducti animum inclinauimus ad cõplacendum præfato possessori, siue ut rectius dicamus, intruso. Nam quamuis spreti fuerimus à capitulo, quia tamen natura litigiosi nõ sumus, decreuimus bonum pro malo rependere. Rogamus autem te ut æquo animo feras, si hac uice precibus tuis non annuimus, cũ sicut prædiximus, aliorum scripta præ-ueneriut: deinceps si quid occurrerit q̃d tui causa facere possimus, non erimus requisitioni tuæ q̃quo modo aduersi, sed quantum uires nostræ tulerint, & tibi & amicis tuis conabimur rem gratam facere. Datum Romæ, die *XXII* Iulij. Anno *M.CCCCLVII.*

Annuit precibus, & petit se excusare de grauamine Germanicæ nationis, Epist. CCCLVI.

Aeneas Cardinalis Senensis Decano Vormacienſi, S. P. D.

COgnouimus quæ scripsisti de præbenda quæ nuper uacauit in ecclesia Vormaciensi. Suades ne nos de illa intromittamus, & ius nostrum possessori tradamus, cũ neq; utile nobis sit dictã præbendã obtinere secundũ statuta ecclesiæ, neq; dispensari aduersus ea consuetum sit multum tribuimus consilio tuo, & crede quia non est mens nostra grauare ecclesiam illam, nec litigiosi sumus, ut uelimus supra modum contendere. Nos si eam præbendam obtinuissemus, non propterea uiolare statuta uestra
C uoluissemus, aut aliquod uobis afferre grauamen, sed iuxta consilium tuum fecissemus, & confidimus quod non fuisset capitulum uestrum de nobis male contentum. Verum utcunq; res se habet quamuis consiliarius Palatini nullum ius habeat in prædicta præbenda, & nobis spretis in ea se intruserit, tamen quia uir nobilis est & illustris, Palatinus pro eo scribit, tucq; plurimum id suades, & Ioannes Tolner etiam hortatur, erimus contenti trãsferre ius nostrum in prædictum consiliarium, si cum eius procuratore, qui hic est conuenerimus: & denicq; confide quoniam ecclesiam uestram iuuare atq; extollere, non deprimere, aut quoquo modo lædere intendimus. Verum quia capitulum ecclesiæ sancti Andreæ animo deliberato nobis spretis & literis nostris cõtemptis, ad possessionem præbendæ per nos acceptatæ alium intrusit, intendimus experiri de iure, quis sit potior. Itaq; rogo ne mireris si litẽ pro parua re ingredimur, quia contemptũ potius quam præbendam animo metimur, quã etiam si obtinuerimus alteri eiusdem nationis resignabimus. Postremo scribit nobis Ioannes Tolner querimonias factas esse apud aliquos Germaniæ prælatos de reseruationibus Cardinalium, quas habẽt in partibus illis: nescimus an ꝓpter nos & gratiã nostrã is rumor fiat. Nos quidẽ supra *XXIIII.* annos in Alamania seruiuimus: & semper honorem illius nationis pro utili nostra promouimus, & nũc ad Cardinalatum quamuis insufficientes, uocati, id conamur, id studemus, id tota

mente quærimus, quod illi nationi utile decorũq; esse putamus, cum nonnullis aliquando uehementer contendentes, ita ut in sacro collegio nos magis Germanũ quã Italum esse dicant. Quibus ex rebus nõ sumus arbitrati Germanicæ nationi futurũ odiosum, si beneficia in ea pro duobus milibus ducatorũ in annuis redditibus obtineremus. Et quãuis in bulla reseruationis nostræ fiat mẽtio de monasteriis, nũq; tamẽ intentio nostra fuit ad ea monasteria literas trahi quæ per cõpactata reseruari non possẽt: & ita sanctissimo domino nostro diximus, adiiciẽtes ꝺd ꝓ nullo monasterio unq; litigaturi essemus, sed solum id reciperemus quod cũ bona gratia principũ, in quorũ territorio esset, habere possemus. Itaq; nõ existimamus aliꝙs prælatos occasionẽ habere ut de nobis cõqueri possent. Quapropter rogamus te qui soles cum pluribus cõuersari, ut mẽtem nostrã omnibus declares, & præsertim archiepiscopo Moguntino, apud quem non dubitamus nos haberi cõmendatos, cũ & nos sui statius & honoris quantum uires nostræ ferunt, semper defensores sumus. Datum Romæ, die xxii. Iulij, Anno M. CCCCLVII.

Frustra conatur impetrare, ut clerus communitatis Senensis, pro confirmatione studij uniuersalis contribuat & auisat de exercitu congregato. Epist. CCCLVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Balliæ Senensi, S.P.D.

QVæ ornamento, splẽdori, gloriæq; isti ciuitati uestræ, patriæ nostræ esse possent, nunq; tædio nobis esset aut quærere, aut si in potestate nostra esset, exhibere. Ea propter cũ nuper nobis scripsissetis, ut pro studio legũ aliarũq; facultatũ in urbe uestra reformando, Sanctissimo domino nostro uerba faceremus, utq; clerus uestræ ditionis ad eã rẽ certã pecuniæ quantitatẽ cõferret impetrare conaremur, fuimus euestigio cũ eodẽ sanctissimo domino nostro Oratore uestro spectato uiro Leonardo ad id accersito perorauimus causam, ut arbitrati sumus oportere, sed nõ exorauimus. Quomodo aũt pietas domini nostri ad eã rẽ respõderit, nõ ambigimus Leonardũ pfatũ collegio uestro significasse. Itaq; nõ est cur plura circa hæc dicamus. Illud adiicimus, ꝺd nosse Magnificẽtias uestras nõ inutile arbitramur: Hodie literæ ex Neapoli aduenerũt, qbus certior fama fit, Comitẽ Iacobũ Piccininũ ab inclyto Rege Aragonũ pecunias nõ paucas accepisse, qb. copias suas instruere possit ad regni metas exire. Ferũt cũ aduersum Sigismũdum Malatestã arma moturũ instante Vrbinate comite. Sed mille sunt hominũ insidiæ, nec sagitta semper eo tẽdit quò directa uidet. Sapiunt Magnificẽtiæ uestræ & ꝺd ex usu fuerit, cogitabũt. Nos pro debito nostro hæc reipub. uestra significãda putamus, cuius trãquillã quietẽ indesinenter optamus. Datũ Romæ, die xxii. Iulij, Anno M. CCCCLVII.

Petit pro captiuo ut benefacta cũ malefactis pensatis, liberum emittant. Epist. CCCLVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Balliæ Senensi, S. P. D.

ACcepimus literas uestras quibus cognouimus quæ de comite Iacobo Piccinino & eius transitu suspicamini. Fuimus sæpe cũ spectabili oratore uestro de eadem re locuti, & eadem uidebãtur nobis formidanda quæ uobis, si homo ille regnum exiret. Nũc scriptis uestris commoniti statuimus de re illa certiorem Pontificem facere: Sed cum podagra nos impediret ne præsentiam domini nostri accedere possemus, scripsimus quæ nobis uidebantur Apostolicæ Maiestati, & rogauimus ut Oratori uestro audientiam præberet, qui latius loqueretur. Placuit id Clementiæ suæ, Oratoremq; uestrum mox post scedulam nostram audiuit, & ita semper omnibus respondit, quemadmodum de patre optimo & diligentissimo conseruatore uestræ libertatis sperandum erat. Scribet omnia seriosius senatui uestro Leonardus Orator, itaq; non est cur nos ea repetamus. Sumus & erimus soliciti in his quæ uestræ reipublicæ tranquillitatem respiciunt. Postremo quia Franciscum patricium in uinculis coniectum accepimus, uirum fama clarum & qui ornamentum ciuitatis uestræ non parum hactenus fuit. Rogamus in eius iudicio benefacta cum malefactis pensare uelitis, & hominem in uita relinquere, quis suis scriptis uestram urbem illustrauit, & in futurum splendorẽ ei maximum adiicere potest. Quod si feceritis omnes collegium nostrum commendabunt, in quo plus beneficij quam iniuriæ recordatio ualuerit. Datum Romæ, die xxiiii. Iulij, Anno M. CCCCLVII.

Captat

A *Captat benevolentiam, & offert commendatum nepotem suum, Epist. CCCLIX.*

Aeneas Cardinalis Senensis, Episcopo Tridentino, S.P.D.

REdeuntē in Alemaniam Nicolaum Creul capellanū nostrū & cōpatriotā, tamen cum Tridento trāsiturus sit, noluimus sine nostris ad te literis dimittere, qbus intelligas nos ueteris amicitiæ et q̄modo simul ad sacros ordines p̄moti fuimus, memores esse, cupidosq̄ magnopę aliq̄n aliq̄d agere q̄d tibi gratū existat. Reliqua de nostra erga Dignitatē tuā uolūtate, & de statu Romanæ curiæ, idē Nicolaꝰ plenius referet, cui uelis tāq̄ nobis plenā Credētiæ fidē p̄bere. Insuper qa nepos noster Frāciscus gratiā expectatiuā habet in ecclesia tua, rogamus ut in euentu uacationis alicuius præbendæ auxilio si bi esse uelis ad obtinendā possessionem, quemadmodū de tua erga nos beneuolentia & amicitia ueteri plene cōfidimus. Datū Romæ Calendis Augusti. Anno M. CCCCLVII.

Refert nova Italiæ & urbis Romanæ, Epist. CCCLX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Cardinali sancti Petri, S.P.D.

REuertit̄ ad partes Germaniæ Capellanus Nicolaus Creul, quæ in agendis suis Dignationi tuæ quantum ualeo cōmendatum efficio: Diu nihil noui de tua Dignitate accepi: Puto eam bene ualere quando in contrariū nihil accipio. De prælatis Germaniæ & dictis eorum multa hic dicunt̄ nō bona: tuā Dignationem nihil latere opinor. Ni
B si tua circūspectio illis obuiet rebus, nescio quis alius occurrere possit. Ego tamen te in hac curia præsentē potius esse uellem, quamuis parum est quod Cardinales reipublicæ consulere possint. Sed iuuaret me sæpe in præsentia tua esse, & pro ueteri more dulces miscere sermones. Fortasse aliquando non tederet Dignationem tuam in curia moram traxisse. Quis sit status harum partium non dubito per familiares tuos Dignationi tuæ scriptū esse. Referā tamē paucis quomodo res se habeat. Dominus noster in primis bene ualet: Roma quoq̄ præter solitū hucusq̄ sana esse uidetur. Obijt Cardinalis Neapolitanus in curia potius medicorum quā aëris grauitate. Vrsini & comes Euersus adhuc inter se armis contendunt, quæ res facit ut annus uberrimus sterilis uideatur. Huc accedit indignatio qnā Pōtifex cōtra Vrsinos accepit: tractatur cōcordia nescio quā facilē habebit exitū. Comes Iacobus Piccininus qui hactenus in regno fuit, nūc susceptā à Rege Aragonum magna pecunia exiturus regnum dicitur, & contra Sigismūdū Malatestā quem Rex odit arma moturus, qui cū profecturus est comes Vrbinas. Alij arbitrātur hæc fingi cōtra Malatestas, ut improuisi Senenses inueniant̄. Quicqd egerit Piccininus si regnū exierit arbitrantur omnes totam Italiam rursus in arma rituram. Atque hoc modo geretur bellum contra Turcos: nec melius in Germania res se habent, quando Imperator & Rex Vngariæ, sicut nosti, inter sese acerrima contentione depugnant: Deus Ecclesiæ suæ melius consulat. Commendo me Dignationi tuæ ad eius mandata
C omni tempore paratum. Ex Roma Calendis Augusti, Anno M.CCCCLVII.

Commendatoria singularium amicorum, Epist. CCCLXI.

Aeneas Cardinalis Senensis Archiepiscopo Saltzburgensi, S.P.D.

NIcolaus Creul Capellanus noster dilectus uēturus est Dignitatē tuam, quā rogamus in agendis suis comendatum habere uelis. Ab eo intelliges Romanæ curiæ statū, & quomodo res Italiæ sese habeant: Itaq̄ non est opus de his aliquid scribamus. Non sumus immemores beneficiorum quæ à Dignatione tua percepimns dū in Germania essemus, & quomodo in Salzburga sæpius à tua Dignatione gratanter accepti & honorati fuimus, ob quā rem erit nobis semper cura ut tibi & ecclesiæ tuæ pro nostra possibilitate uicem rependamus. Insuper quia duo sunt in tua curia nobis à longo tempore dilecti Ioannes Lauterbachius & Ioannes Troster, uiri boni & fidelissimi, eos Dignationi tuæ q̄ad possumus efficimus cōmendatos, reputaturi nobis impēsum q̄cquid in eorum personis boni per te collatum fuerit. Datū Romæ, Cal. Aug. An. M.CCCCLVII.

Gratulatur de liberatione Episcopi Varadiensis, cuius nomine Regi scripsit, & ab apostolico scribi impetrauit, Epist. CCCLXII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Troster, S.P.D.

FEcisti probe q̄d nobis ex Vngaria Viennaq̄ singula scripsisti, quæ tū gerebāt̄. Audiuimus inuiti illarū partiū tribulationes, uelit Deus ut tandē principes inclytæ domus Austriæ inter se recōcilient̄. Illud aūt libēter intelleximus, q̄d de episcopo Varadi-

enſi utro optimo ſignificaſti, cuius innocentia libertatẽ cõſecuta eſt. Nihil profecto hoc tempore nobis iocũdius ſignificari poterat: Tu de nobis ſibi omnia uera dixiſti: Nã cũ audiuimus capturã eius, uehementer ꝓbatiſsimi patris fortunio cõmoti fuimus, ſcripſimuſq; mox Regiæ Maieſtati qui nobis de patre ſincero & optime merito teſtificãda uidebãt. Rogauimus etiã pontificẽ Maximũ ut literas ad Regẽ daret ꝗbus relaxationem epiſcopi peteret, eaſq; bis obtinuimus. Primas ꝑ caſualẽ quendã tabellariũ miſimus: Secũdas uero per Laurẽtiũ Rouarellã deſtinauimus qui nũcius Apoſtolicus ad Regẽ profectus eſt: que ꝗuis tardè hinc uenerint teſtimoniũ, tamẽ præbebũt noſtræ in epiſcopum charitatis. Poſtremo quæ ſuades fecimus: Congratulatorias em̃ epiſtolas eidẽ epiſcopo & miſimus & mittemus. Itaq; nõ eſt cur uerearis officiũ noſtrũ requiri poſſe. De rebus curiæ noſtræ ſuperſedimus ſcribere, cũ Nicolaus noſter Creul te cõuenturus ſit, ex quo cuncta uel minima quæ in Italia gerunt̃ abunde cognoſces: Reliquũ eſt ut bene ualere ſtudeas Archiepiſcopoq; fideliter ſeruias, apud quẽ tua obſequia nõ erunt ſine præmio. Nos autem ſemper tui memores erimus. Vale & ſi Iacobus Lotronus iſtic eſt, mille ei ſalutes noſtro nomine dicito. Ex urbe Roma Cal. Aug. Anno M.CCCCLVII.

familiaris ut bene ualeat, Epiſt. CCCLXIII.

Aeneas Cardinalis Senenſis Ioanni Lauterbachio, S. P. D.

EX Nicolao noſtro Creul tibi amiciſsimo cognoſces quæ apud nos geruntur, & quo nos in te animo ſumus. Nã quemadmodũ te iampridẽ dilexim⁹, ita & nũc amamus, cupimuſq; tibi bene eſſe: & ſi quãdo aliqd pro te facere poſſemus, nõ eſſet in nobis mora: Cõfidemus tibi bene futurũ apud Archiepiſcopũ Salzburgẽſem, qui ꝑ ſui ſingulari uirtute ſeruitijs tuis debita præmia non negabit. Vale igit̃ & nos eidẽ Archiepiſcopo ita offeras ut intelligat nos ſibi cõplacẽdi cupidos eſſes, Datũ Romæ Cal. Aug. Ann. M.CCCCLVII. *Conſolatoria ſuper morte filij, Epiſt. CCCLXIIII.*

Aeneas Cardinalis Senenſis domino de Roſenberg, S.P.D.

MAgno mœrore affecerũt nos literæ amicorũ ꝗbus clariſſimũ & ſpectatiſsimũ filium tuũ Heinrichũ diẽ clauſiſſe extremũ cognouimus. Doluimus certe illũ in flore ſuæ iuuẽtutis ex hac luce migraſſe, cũ multa & pro domo tua & pro inclyto regno Bohemiæ facere poterat: tum uero iſtud moleſtiſsimũ fuit quod ſenectuti tuæ & baculum & ſolamen ereptũ eſſe uidebamus. Sed cum cogitamus animi tui ſapientiã, non dubitamus quin conſolationem ipſe rerum mortaliũ uſus tibi præbeat. Frequẽter accidũt hæc, ſæpe filij patres in morte præcedunt, raro eſt ſenex qui plures ex ſuis filijs nõ præmiſerit. Toleranda ſunt hæc, nec dolere cõſilium eſt, ubi dolor nihil affert præſidij: Acquieſcendũ eſt diuinæ uoluntati, omnia Deus in uſum meliorẽ conuertit, nihil ipſe perperã, nihil temere agit. Ille ſapiens homo eſt, qui ea uult quæ uelle Deũ nouit. Nos filiũ tuum in eo ſtatu, in eo tẽpore uocatũ à Deo nõ ambigimus, in ꝗ illi melius fuit exuiſſe hominem. Itaq; quãuis nõ dubitamus magnificentiã tuã, quiero eſſe animo, & ea uelle quæ Deus uoluit, tamẽ pro noſtro officio rogamus ut hæc humana æqua mẽte feras, & ꝗd reſtat æui cũ reliquis tuis filijs dulciter ac ſuauiter traducas. Id erit nobis ſupra quã dicere poſſumus, acceptũ. Diligimus enim ſumopere perſonã tuã, nec obliuioni dare poſſumus quãta nos charitate in Vienna quõdã cõplectabaris, & denicq; ſemper nobis ante oculos eſt humanitas illa atq; urbanitas, quã nobis & Procopio Rabenſteyno oſtẽdiſti in Crũmenauu: ita enim nos ardẽti charitate, &, ut aiũt, euiſcerata dilectione ſuſcepiſti, ut omni tẽpore nos & tibi et natis tuis, et his q̃ naſcent̃ ab illis, obnoxios eſſe putem⁹, et hoc quidẽ oſtẽdemus ſi unq̃ ſeſe facultas obtulerit. Reliq̃ referet Nicolaus Creul capellanus noſter dilectus quẽ tuæ Magnificentiæ cõmendamus, cui tanquã nobis Credentiæ, fidem plenam adhibere uelis. Datum Romæ Calend. Auguſti, An. M.CCCCLVII.

Poſt Regiam Maieſtatem recommendatam, refert grates Epiſcopi Varadienſis, de emancipatione, Epiſt. CCCLXV.

Aeneas Cardinalis Senenſis, Ladislao Regi Vngariæ, S. P. D.

CVm ſuperioribus diebus Ioannes Varadienſis Epiſcopus apud Budã in uincula cõiectus eſſet, idq; tuo iuſſu factum diceretur, ægre id mihi duplici de cauſa fuit. Nam & præſulis integerrimi ac mihi amiciſsimi infelicitati cõpatiebar, et honorẽ tuum

parumper

A parumper obnubilari dolebam, cum episcopum de tua Serenitate optime meritum et doctrina præditum singulari tua Sublimitas in carcerem retrusisse affirmaretur. Scripsi itaq; mox Excellentiæ tuæ quæ mihi in ea re facienda uidebantur, pro gloria tua, quem admodum fideles famuli benignis dominis suis consulere aliquando solent. Scripsit etiam sanctissimus dominus noster semel atq; iterũ Varadiensem pontificem & uirtute & nomine optime præditum intellexisset, non poterat ei (cum indigna ferret) non opitulari. Nescio an huiusmodi literæ tuam Sublimitatem adierint. Illud nũc relatum est, quod tuam hanc curiam gaudio repleuit non sine præcipua & ingenti laude tuæ Sublimitatis. Nam cum episcopus idem non tuo motu, sed aliquorũ potentum impulsu, quibus non facile resistere poteras, in captiuitatem ductus affirmaretur, nunc illud plane dicitur quod innocentem prælatum quem alieno impulsu cœperas, tua sponte solummodo relaxasti, ex qua re patefacta est animi tui innata probitas, & episcopi innocentia liquefacta. Quippe sanctissimus dominus noster, totusq; Cardinalium cœtus rectitudinem animi tui & singularem prudentiam magnis extollunt præconijs. Ego uero qui eundem episcopum iamdudum uirum probatissimum esse cognoui, eiq; singulari amicitia sum coniunctus non solum laudo circumspectionem & beneficentiam tuam, sed

B gratias quas possum tuæ Serenitati ago pro salute homini amicissimo restituta, intelligens non me minus ea de causa tuæ gloriæ obligatũ quàm ipsum episcopũ. Eram etiã ante seruitor Sublimitatis tuæ multis de causis obnoxius, sed accedente hoc beneficio, nihil est quod iam mihi reliqui sit, quin totum quod possum Maiestati tuæ debeam. Ex Roma Nonis Augusti, Anno M.CCCCLVII.

Capiat benevolentiam & capellanum suum commendatum faciat, Epist. CCCLXVI.

Aeneas Cardinalis Senensis, Electo Vratislauiensi, S. P. D.

REuertitur ad partes istas dilectus capellanus noster Nicolaus Creul, Canonicus Vratislauiensis, tibi iam pridem notus, ab eo senties quæcunq; apud nos geruntur, & quis animus noster erga te sit, qui & tibi & domui tuæ nobilissimæ tanto magis afficimur, quanto indies præsentis tui fratrum & tua erga nos merita magis recolimus. Itaq; non erimus in scribendo longiores. Tantum Dignationi tuæ Nicolaum commẽdamus: Rogantes si qua sunt quæ per nos tui causa fieri possint, ita de nobis cõfidas quemadmodum ueri amici inter se consueuerunt. Datum Romæ Nonis Augusti, Anno M.CCCCLVII.

Mere familiaris, Epist. CCCLXVII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Henrico Senftleben, S.P.D.

C PEr Nicolaum nostrum canonicum Vratislauiensem qui nunc in Alamaniam reuertitur, non putamus necessarium esse multa scribere. Ita enim repente facturus est iter, ut multi eum præcessuri sint. Visitabit enim quocunq; in loco suo ex more compatres atq; commatres: Nec dubitamus eum cum ad te uenerit, quin uoluntates Italicas melius referre quã ab eo discere ualeas. Itaq; parcimus uerbis. Tamen rogamus ut in re illa Varadiensis ecclesiæ si quid ei committendum uidetur, id pro tua prudentia facias. Est enim Vratislauiam petiturus, ut ait, & à nobis habebit literas ad episcopum illum Credentiales, ut si opus fuerit eis uti possint. Reliqua ex eo audies quem fortasse licentiatum in decretis habebis. Vale & amicis nostris nos effice commendatos. Datum Romæ Nonis Augusti, Anno M. CCCLVII.

Refert nova Italiæ & se quantulus sit in toto pollicetur, Epist. CCCLXVIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Ioanni Cardinali sancti Angeli, S. P. D.

QVæ superioribus diebus apud nos gesta sunt, ea iam per alias literas tuæ Dignationi significaui. Nunc subijciam quæ secuta sunt, exinde scies quod sperãdum sit, quid'ue timendum communi Christianorum causæ. Dominus noster sanctissimus nonnullam aduersus Vrsinos indignationem induit, adeo ut etiam nepotem suum ecclesiasticæ militiæ ducẽ contra illos miserit, castrumq; sancti Gregorij ab eis extorserit: nũc cõcordia tractat. Expectamus exitũ rei pacẽq; magnopere cupimus: Nã bella huic ciuitati caritatẽ annonæ non paruam inducunt. Fuit ipse sanctissimus dominus noster his diebus aliquantisper ægrotus, nunc diuino munere conualuit, cuius pru-

dentia non est dubium, quin reipublicæ salubriter consulat. Nepotes eius qui Patriar- D
cham legatum in orientem secuti fuerant, atq; ibi ob quædam malefacta cõprehensi, nu
diusquartus rediere, utq; se crimine purgent, patriarcham criminantur: sed domino no
stro & sacro collegio cognita est illius legati integritas, atq; cõstantia, nec siniſtri quicq;
de eo facile creditur. An autẽ nepotes ipsi culpabiles sint, ut legati nuncij tradunt, id alij
inuestigẽt. Ego & accusatores & excusatores eorũ æquis auribus accipio. Rex Arago
bellũ habet cõtra Ianuẽses acerrimũ, & nũc una nunc altera pars naues in mari perdit,
sed ipsa Ianua miro afflicta est, quæ non regis tantũ, sed etiam suorum exulũ armis pre-
mitur. Permus dux eius magno uir animo & manu promptissimus, miseros ciues terri
tat, qui se non alio modo quàm morte imperium positurum affirmat, et nunc hunc nũc
alium ciuem ad necem rapit, qui suis consilijs aduersatur. Rex autem per hos dies, ut fa
ma est, insigne oppidum, Scarlinum nomine, in Thuscia lucratus est, si uerum est quod
hodie mercatoribus scriptum ferunt: Id erat in potestate domini Plumbanensis. Ob
quam rem sunt qui arbitrantur non quieturum Regem, nisi & Plumbini dominio po-
tiatur. Quod si obtinuerit, locũ habebit opportunissimum, unde Senensis, Florẽtinos
ac Ianuenses, cum uelit, lacessere possit: atq; utinam non ex hoc pax Italica conturbe-
tur, hoc est Italia. Quæ autem in Germania gerũtur, optime nouit Dignatio tua.
Cupio scire ubi locorum atque gentium sis, quid agas, quam bene ualeas, & quæ E
spes sit rebus agendis. Sunt enim qui Dignationem tuam ægrotantem se reliquisse
affirmant, quæ res mihi molestissima est. Ea propter suadeo, hortor, & obsecro ut
sanitatis curam geras, curesq; ut aliquando reuertaris huc lætus & sospes, quod om-
nes amici tui maxime cupiunt. Ego uero nihil magis desidero quãte in domo tua Ro-
mæ sæpe uidere, & alloqui, ac pro ueteri consuetudine, mansuetudine tua & benignita-
te perfrui. Non offero me Dignationi tuæ, aut familiæ tuæ uel amicis aliquid apud sum-
mum pontificem procuraturum. Nam & minimum est quod possum, & Dignatio tua
potentissimos Cardinales habet, qui eius negocia fidelissime gerunt: Itaq; non est cur
mea indigeas opera. Ego tamen quantulus sum, & tuus semper fui & ero. Ex Roma
Nonis Augusti, Anno M.CCCCLVII.

Excusatio contra murmur grauaminis Germanicæ nationis, Epist. CCCLXIX.

Aeneas Cardinalis Senensis, Martino Mayer, S. P. D.

IOcundæ nobis fuerunt literæ tuæ: quas in causa decani Moguntini ad nos scripsisti,
erant in eis plures partes quibus breuiter respondebimus. Congaudes de nostra ad
Cardinalatũ promotione nõ est ea res nobis dubia: siquidem noster honor tuus ho-
nor est, & hãc dignitatẽ nõ minus tibi creditam quàm nobis esse, æquum est te arbitrari,
quando inter nos uera est & stabilis amicitia quæ iubet inter amicos omnia æstimari cõ F
munia. Quippe si quando aliquid occurrerit in quo uel tibi uel consanguineis aut ami-
cis tuis prodesse possimus, ostendemus nos memores esse ueteris beneuolẽtiæ & dul
cis usuræ quam simul in multis locis habuimus. Quæ scripserunt nobis principes electo
res, & tu etiam pro decano Moguntino non obaudiuimus: nam etsi præpositurã Vor-
macienſem apud nos libenter retinuissemus, concordauimus tamen cum procuratori
bus eiusdem decani de permutatione, ut tam dictis principibus quàm tibi & ipsi deca-
no quem iamdudum cognouimus & amauimus, rem gratam faceremus: damus nunc
operam ut literæ expediantur opportunæ. Illud aliquãtulum durũ est, quod in calce lite
rarum tuarum scribis querelas, scilicet, magnas fieri de Romana curia, quæ nationem
Germanicam multis incommodet modis. Quatuorq; capita tangis. Vnum est quod
decreta Constantiẽsis & Basiliẽsis conciliorũ cõpactataq; nationis minime obseruen
tur: & quamuis in hoc articulo omnia contineri uideantur, tamen specificas quod ele-
ctiones canonicæ factæ non confirmẽtur, quod magna uis pecuniarum ab his qui be-
neficia consequuntur extorquetur: quod sub colore indulgentiarum & decimarũ ua-
riisq; modis ex Alamania pecuniæ hauriuntur: & denicq; subiũgis de gratia nostra quã
obtinuimus de beneficijs in commendam habendis, quam insolitam esse asseueras. Co
gimur ad hæc nõ nihil respondere: & in primis quidem fatemur quod scribis inclytam,

scilicet

scilicet nationē uestrā olim fuisse florentē & suis uirtutibus Romanū imperiū meruisse. Adjicimus tamē & illud excellentissimam beati Petri sedē postq̄ ille martyrio coronatus est, semper Romæ fuisse in qua q̄ sederunt, uicariatū Christi tenuere, clauesq̄ ligādi atque soluendi penes se habuere, siue Græci, siue Itali, siue Germani aut ex alia gente fuere: nec unq̄ regni cœlestis introire ianuā potuisse, q̄ Romanorū pontificū autoritatē cōtumaciter contēpsere, nec hodie illis gloriandū esse q̄ autoritate ppria leges sibi cōstituāt, q̄bus, p̄ suo libito Romanæ sedis iussiones spernere possint. Hos em̄ catholica ueritas nisi resipuerint ante obitū, ignis æterni mācipio sine intermissiōe deputat. Fatemur insup aliquādo in Romana curia quā regūt homines, aliqua fieri quæ digna essent emē datione, nec dubitamus ipsos Romanæ urbis præsules etiā in quantūcūq̄ homines falli, errare, labi ac decipi posse. Sed ut ad querelas tuas ueniamus, dicimus tibi dignum esse ut cōpacta cū uestra natiōe seruētur: Idq̄ semp̄ p̄dicauimus et in futurū p̄dicare nō omittemus. Siqdē nationi tuæ à qua plurimū sumus honorati, nō minus q̄ nostræ afficimur. Verū cū dicis decreta Basiliēsis cōcilij nō custodiri, idq̄ putas iniuriosū esse natiōi, indignā dicimus esse q̄relā tuā. Propter decreta enim Basilienſis cōcilij inter sedē apostolicā & nationē uestrā dissidiū cœpit, cum uos illa prorsus tenenda diceretis, apostolica uero
B sedes omnia reijceret. Itaq̄ fuit deniq̄ cōpositio facta, in qua nos impatorio nomine interfuimus, eā certā legē dedit, deinde inuiolabiliter obseruandā, p̄ q̄ aliq̄ ex decretis cōcilij p̄dicti recepta uidentur, aliqua reiecta. Itaq̄ nō iuste agis, si p̄ omnia seruāda esse decreta cōtendis. Sed uenio ad electiōes quas passim cōtēni refers, hoc nos nō inuenimus ita esse ut asseueras: nam postq̄ ex Alamania huc uenimus, plures ecclesiæ cathedrales eiusdē nationis uacauerunt, in quibus uel postulationes factæ uel electiones fuere. De postulationibus nihil est q̄d obijci possit, nā ille ex gratia pendent etiā uetusto iure, liberūq̄ est pōtifici maximo eas admittere uel reijcere. Electiones aūt si canonicæ fuerint, compactatorū uigore confirmationē merentur, nec repelli possunt, nisi de utiliori persona. Romanus pōtifex de consilio fratrum suorum sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalium duxerat, uidendum, sed neq̄ hic est aliq̄d q̄d reprehendi merito possit. De tēpore dicimus quo Romanam curiam sequimur. Neq̄ enim (iam biennio tantū est q̄d hic sumus) ulla electio huc allata est, quæ rite & canonice facta cōperta sit. Nam Traiectēsis electio de qua magni rumores habiti sunt, in personā excommunicatā ceciderat: Aliæ uero alios defectus habuere. Itaq̄ uides non esse cur uestra natio circa electiones iustā querelam habeat. Quod deinde subiungis extorqueri multū auri ab his qui dignitates uel alia beneficia assequuntur, non est cur de hac sede conqueramini, sed potius de cu-
C piditate & ambitione uestrorum hominum, qui currentes pro episcopatibus inuenientes competitores, his quibus palatium patet, certatim pecunias offerunt. Illi uero qui alloqui Pontificem possunt, non sunt omnes similes angelis, sed quales in Almania, Gallia q̄ multos reperias, recipiunt enim quod offertur, non extorquent: Romanus aūt præsul solus in thalamo suo nunc hos nunc illos audit, & illos promouere solet qui magis commendantur, nec scit nec etiam arbitratur pecuniæ causa hos aut illos commendatione præferri. Nec sibi plus auri datur quàm concordata permittant: n. si fortasse aliquā do occasione expeditionis contra Turcos, aliquando super annata recepit, quod sibi profecto non fuit in tanta necessitate negandum: Habes ergo in hac parte responsionē nostram. De pecuniis indulgētiarum miramur fieri querelam: Nam ille postquam collectæ fuerant, profecto Romani pontificis arbitrio non alterius erant distribuēdæ. De decimis quoq̄ credimus non esse indignum quod refers. Nam si aliæ nationes pro expeditione contra Turcos habenda decimas exhibent, non uidemus cur etiam Theutones non contribuant. Laudamus tamen in ea re debitos adhiberi modos. Cæterum cēt tota quæstio de pecunia uertatur, dicimus hanc uetustissimam esse querelam, qui nunquam auferri potuit, semper enim sunt homines pecuniarum auidi, & quodāmodo insatiabiles, qui cum multa lucrari uelint, exponere aliquid sacrilegium putant: nec ulla gens est, quæ animo æquo ex regione sua asportari aurum ferat. Vngari Alamanos ea potissimum causa detestantur, quod in regno suo negociantes multum auri

asportant,

aſportant. Eadem querela eſt Polonorum, eadem Anorum In Alamania quoq; quam plures gentes reperiemus, quarum altera incuſant alteram quaſi argenti ſui extortricẽ nec curæ ueſtrorum Pontificum accuſationibus carent. Pater itaq; longe lateq; hoc genus querelarum. Verum quia dicis Germaniã ueſtram quõdam ditiſsimam fuiſſe, nunc uero prorſus exhauſtam & omni re uacuã eſſe, nos contra ſentimus, illudq; audacter dicimus, nunquam Germaniam ditiorem fuiſſe quàm hodie: nunquam ornatiorem: nunquã armis potentiorem, ſi uni domino paruerit. Nãq; ſi legamus uetuſta tempora, inueniemus Germanos olim ritu uixiſſe barbaro, ueſtibus uſos laceris. Venationi tantum & agrorum culturæ dediſſe operam, feroces quidem homines & belli appetentes, ſed argenti prorſus inopes, quibus quippe nec uini uſus erat. Ipſaq; Germania intra mare & Danubium, rurſuſq; intra Rhenu & Albim continebaꝫ, nunc uero quantũ tranſgreſſa ſit ſuos limites, nõ ignoramus. Nã plus ferè eſt ꝙd extra nacti eſtis in Gallia, Rhetia, Norico, Vindelico atq; in ipſa Scythia ſeu Sarmatia, quã quod intus habuiſtis. Quid memoremus nobiliſsimas urbes ueſtras & ſplendidiſsimas: ditiſsima templa, opulentiſsimos principes ac prælatos: certe non uidemus prouinciam eſſe quæ computatis omnibus ueſtram ſuperet: Quod ſi reſurgeret aliquis illorum Theutonum qui tempore Iulij Cæſaris uixit, Germaniam peragraret. ut Arioniſtis, profecto diceret non eſſe eam terram, quam olim uiderat, negaretq; ſuam eſſe patriam, cum uinearum & arborum fructiferarum conſitiones, ueſtitus huiuſmodi, urbanitatem ciuiũ, ſplendorem urbium, tantamq; nitidam politiam apud uos cõtueretur. Verum hanc mutationẽ quis fecit in uobis niſi religio Chriſtiꝰ Cultus quippe Chriſtianæ religionis à uobis barbariem omnem expulit, atq; ita expoliuit, ut iam Græci ipſi barbari, uos autem recti Latini appellari mereamini. Cultum autem ſalutiferæ religionis ſi uerum fateri uultis. Roma uobis & apoſtolica ſedes dedit, quæ prædicatores ad uos mittens, idolorũ relinquere cultum, & uerũ Deum colere docuit. Plus eſt hoc Martine quàm aurũ & argẽtũ: plus eſt quod accepiſtis q̃ quod datis: Itaq; decet uos accepti beneficij memores eſſe, ꝙd quidẽ tantũ eſt ut nullo poſsit thezauro cõpenſari. Tranſimus modo ad eã epiſtolæ tuæ partem quæ nos concernit: Dicis nos & alios pleroſq; ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinales inſolitas apud nos reſeruationes habuiſſe, indeq; multos exoriri rumores. Nos & Merenſem olim Cardinalem, & alios nonnullos ſimilibus uſos gratius compertũ habemus, & ab illis literarũ noſtrarum formam extraximus. Reprehendis quod hæ literæ cõpactatis aduerſari uideantur: dicimus nihil in eis eſſe contra ea quæ concordata uocantur, niſi fortaſſe illud recenſeatur, quod etiam monaſteria reſeruari uidentur, in quibus electioni locus eſſe debet. Nos de hac parte abunde ſatisfecimus domino noſtro. Duo enim diximus eius Beatitudini. Primum quod nullius monaſterij electionem impedire uellemus: Alterum quod nullum monaſterium acceptaturi eſſemus contra uoluntatem eius principis in cuius ditione ſitum eſſet: & ita procuratoribus noſtris dedimus in mãdatis. Quod ſi putas etiã collegiatarũ præpoſiturarũ electiones cõfirmandas eſſe, neq; debuiſſe nos earum reſeruationes acceptare, longe falleris: nam concordata ipſa dignitates primas poſt pontificales & in collegiatis eccleſijs principales apoſtolicæ ſedis diſpoſitioni permittunt, in alijs autem beneficijs inferioribus habet ipſa ſedes ſuos menſes. Quod ſi ſuper huiuſmodi beneficijs ac dignitatibus reſeruationes obtinuimus, accepimus à ſummo Pontifice quod nobis concedere potuit ſine cuiuſpiam iniuria. Sed arbitraris fortaſſe beneficia quæ in Germania ſunt, Germanis potius committi debere quàm extraneis: nec nos aliter ſentimus. Sed cum nos iam annis ſupra XXIIII. Germaniam incoluerimus, non reputamus extraneos exiſtimari debere: cumque Imperatori ipſiq; nationi longo tempore, ſumma fide, magnis laboribus ſeruierimus, & nunc ad Cardinalatum recepti, ea curemus quæ nationis ipſius honori atque utilitati conducant, & ita prorſus agamus ut nationi Germani potius quàm Itali putemur, Non iudicauimus tribus illis prouincijs Moguntinæ, Colonienſi, Treuerenſi, indignum uideri aut graue cenſeri, ſi annuo duo milia ducatorum in eis obtineremus, ex illis beneficijs quæ ſedes apoſtolica conferre haberet. Pu-

tauiſſemus

A tauissemus etiam maiora in eadem natione, cui semper seruiuimus, sponte offerri: sed non sumus nos insatiabiles, contentamur eo quod pro debiti status conseruatione sufficiat nec plura circa hoc. Quod autem operas tuas ad id offers ut gratiæ nostræ fructū consequamur, agimus tibi gratias qui partes amici non negligis. Idq; rogamus ut interueniēte casu opportuno prorsus efficias. Scis quæ sit mēs nostra & quomodo gratiam nostram restrictam esse uolumus: Si qua præpositura uacauerit aut ecclesia parochialis magni redditus, uelis ita efficere ut ad complementum gratiæ nostræ peruenire possimus. Denicq; requiris an aliquid dicendum faciendum úe sit circa eam partem qui nationem uestram & apostolicam sedem concernit. Respondemus futurum esse ad principes electores nuncium apostolicum Laurentium Rouarellam, cum eo poteris super hac replenius loqui, sibicq; cuncta communicare qui pro sua circumspectione nō ignorabit, qua uia sit in talibus incedendum. Nobis tamen illud consilium uideretur, quod prælati & principes uestri si qua in re grauamina sibi non digna inferri putant, Legatos suos ad Romanum pontificem mittere non postponerent, et qui sunt illa in quibus grauarentur, exponerent, peterentq; debitam fieri reformationē. Nam sedes ista pro sua insita mansuetudine uestris uotis (qua quidem ratione subnixa essent) nunquam denegaret assensum. Nos autem etsi parum ualemus, studia tamen nostra semper in eo dirigemus, ut inclytæ nationi Germanicæ dū æqua postulauerit, mos geratur. Vale optime, archiepisco Moguntino cui pro ueteri noticia sumus affectissimi, effice commenda
B tos. Ex Roma die, VIII. Augusti, Anno M. CCCCLVII.

Congratulatur episcopo Varadiensi è uinculis emancipato. *Epist.* CCCLXX.

Aeneas Cardinalis Senesis, Episcopo Varadiensi, S. P. D.

QVantum de captiuitate tua indigna & acerba doluimus, tantū modo deliberatione gauisi & summopere exhilarati sumus. Quippe non solum Dignationi tuæ cuius bonitas ac innocentia magnifice patefacta est, uerumetiam serenissimo Regi Ladislao cōgaudemus, cuius beneficentia & animi rectitudo indies magis ac magis elucescit. Nanq; sicut nobis relatum est, cum persona tua in arce Budensi retenta fuit, minime animus regius ad eam rem inclinatus erat, sed seduxerūt eum eorum consilia quæ tuæ uirtuti inuidebant: nec Rex adhuc iuuenculus & in regno nouus magnis consultoribus aduersari audebat: cessit furori, loco, & tempori. Illud tamen cauit ne quid in corpus tuum æmuli tui molirentur. Sed nunc quæ sua mens fuerit aperte liquet. Nam qui alieni consilio atq; importunitate Dignationem tuam in carcerem coniecit, idem suapte ingenio libertatem tibi restituit. Ob quam rem nemo est qui non in-
C telligat capturam tuam ab æmulis tuæ probitatis, liberationem uero ac salutem à solo Rege processisse. Est igitur quod & tu Serenitati Regiæ quemadmodum hactenus fecisti, ita & in posterum summa cum integritate seruias: Nos autem & cæteri qui te amamus, gratias referamus, quod nos quidem minime negligemus. Eramus hactenus occupati ut liberationem tuam literis apostolicis & nostris, procuraremus, quas bis regio culmini transmisimus, quarum primas mox intellecta nouitate transmitti curauimus: Alteras uero Laurentius Rouarella nuncius apostolicus secū attulit. Cui etiam uerbo procuratio tuæ salutis nobis annitentibus commissa fuit. Sed intelligimus eum tuam Dignationem iam restitutam libertati inuenturū, quod quidē gratissimū est. nā & regratiari Regi quàm supplicare longe est præstantius, & honor tuus maior proculdubio redditur, cum non precibus sed innocentiæ libertatem tuam concessam esse manifeste liqueat. Rogamus igitur deinceps bono animo sis & iocunde uiuas, de nobis uero tanquam de ueteri & fideli amico fiduciam obtineas, sciens quod uotis tuis, quæ quidem nostra in potestate fuerit, nunquā deerimus. Vale & Reuerendissimis patribus Strigo
nien̄si & sancti Angeli Cardinalibus apostolicæ sedis legatis, si quando
cum eis conuenies, memoriam nostri facito. Datum Romæ, die
x. Augusti, Anno M. CCCCLVII.

Excusatoria

Excusatoria de grauamine nationi Germanicæ illato, & precatur pacem cum Ladislao iniri, & contra Turcos gladium uibrare, Epist. CCCLXXI. D

Calixtus Episcopus seruus seruorum Dei, Charissimo in Christo filio, Friderico Romanorum Imperatori semper augusto, S. & A. B.

QVamuis apostolicæ sedi sicut placuit altissimo, præsidentes, ea nos semper cura tenuerit, ut inclytæ nationi Germanicæ pro nostra possibilitate cõplaceremus, & omnibus illic ad nos concurrentibus, faciles ac benignas præbeamus aures: Nuper tamen sicut nobis relatum est, nonnulli ex uenerabilibus fratribus nostris ac dilectis filijs nobilibus uiris Romani Imperij electoribus, & alij plericq; principes ac prælati nationis eiusdem, dieta quodam sine conuentu inter se celebrata, Oratores suos ad te miserunt, qui de nobis, deniq; curia nostra non paruam querelam facientes, inter cætera exposuisse feruntur, quod nos diuersis modis nationem ipsam aggrauantes, quæ inter te nomine nationis & antecessorem nostrum, felicis recordationis, Nicolaum papam V. concordata fuerunt, minime adimplere aut obseruare curemus. Quibus ex rebus & si non dubitemus Serenitatem tuam pro sua erga Romanã ecclesiam eximia deuotione, illorum querelas acriter ac debite confutasse, dignum tamen putabimus super his quæ nobis obijciuntur sinceritatem & innocentiam nostram tuæ Sublimitati perspicuam ac manifestam efficere, ut si quando posthac silices querimoniæ ad tuas aures deferantur, habeas ex nostris literis quod murmurantibus ac detrahentibus hominibus respondere atq; obijcere possis. Equidem cum nos omnes Christiani orbis nationes benigne quãtum cũ Deo possumus, tractare curemus, præcipue tamen Germanicos principes ac prælatos singulari quadã charitate & præcipuo affectu. Neque enim nos latet quo fauore amplectendi sunt ecclesiarũ præsules, & seculi principes honore præueniẽdi, ut illos fratrũ, & istos filiorũ loco sua cuiq; dignitate seruata, habere debemus. Sunt euangelia sacra semper ante oculos mẽtis nostræ sanctorũq; patrũ decreta sedulo in animo uoluimus. Nouimus quid episcopis liceat, quid principes deceat, qd officio summi sacerdotis incũbat. Neq; cordi nostro quicq; tenatius hæret, quàm ita sacros canones obseruare, ut idonei ministeriorũ Christi dispẽsatores inueniamur. Nota est omnibus apostolicæ sedis autoritas, manifesta cuiq; primæ sedis dignitas, uulgata per orbẽ uicarij Dei potestas, cui dictũ est à domino. Pasce oues meas, & q̃dcunq; ligaueris super terrã, erit ligatũ & in cœlis: & reliqua quibus in euangelio, Romani præsulis eminẽtia diuinitus declarat. Quibus ex rebus enim est, cur aliquis opera nostra criminari possit, tanq; latius euagemur q̃ nobis liceat, aut tanq; in alienã messẽ falcẽ mittere uideant, cũ non huius aut illius, puinciæ scilicet uniuersi orbis p̃sulatũ in apostolicæ sedis specula cõsecuti sumus. Quæ cũ ita sint, scimus tamẽ eos q uocati sunt in partẽ solicitudinis nõ esse turbãdos, suamq; cuiq; iurisdictionẽ, nisi forsitan abutãtur, seruandã esse nõ ignoramus. Ea propter ita nos gerere in hanc usq; diẽ curauimus, neq; de nobis cuiuis homini querela cõpetere possit, nec putamus aliquos esse qui se læsos aut spretos à nobis dicant, nisi fortasse aliqui fuerint, qui desideria sua non recte metiẽtes, tũc se contẽptos ac grauatos arbitrantur, cum petitionibus eorum iniustis non annuimus. Sed audiuimus rumorem esse tanq; nos aurũ ex natione tua, supra quã deceat, extorqueamus. Iniuriantur profecto nobis, & à uero longe recedũt, qui talia dicũt: nihil unq; nostro nomine ab his extortũ est, qbus beneficia cõtulimus, ut illi garriunt: Nihil exactũ, nihil petitũ, præter annatã uetusto iure debitã. at si q cõtra Turcos pecuniaria nobis subsidia obtulerũt, nõ recusauimus nec recusare quidẽ debemus, pro tãta Christianæ religionis necessitate. Pecunias aũt huiusmodi & alias undecunq; uenientes, nõ usurpamus nobis, nõ recõdimus in archa, non exponimus in iocalibus, nõ consumimus in delicijs, scilicet in defensionẽ fidei cõuertimus, & in oppressione perfidæ Turcorũ gentis ad nostrã exterminiũ semp intẽtæ. Innumerabiles sunt & intolerabiles nobis quas indies subimus expẽsæ: nũc in Orientẽ legato classis nostræ, nũc in Albaniã Scãderbechio fortissimo Christi athletæ indefessoq; bellatori, nũc Legatis & Oratoribus in diuersas mundi partes emissis, nunc istis nunc illis per Græciã & Asiã laborantibus, ne destituti periclitarẽtur, pecunias mittimus: B F

timuimus nec fuerunt inanes huiusce modi tumptus. Licet enim nobis in domino gloriari, qui per ministros suos, torpentibus ac penè dormientibus cunctis fermè Christianis prin
A cipibus, nobis tantummodo instantibus atq; urgentibus Turcorũ superbissima cornua & insolentissimas acies apud Vngariam confregit, magnumq; illum & potentissimum exercitum prostrauit, qui sibi non Vngariam modo, sed Germaniam totam, Galliam at que Italiam proterere, legemq; Christi funditus euertere promittebat. Itaq; liberauit do minus populum suum præsulatu nostro, plebemq; suam ex ipsis quodamodo faucibus crudelissimi siue immanissimi draconis eripuit: Nunc quoq; classis nostra Rhodũ tue tur, Cyprum, Mitylenem, Chium, & omnes in Oriente Christiani nominis insulas, quæ sine tali præsidio haud quoque Turcorum nauibus indies incursantibus resistere potu issent, quodq; laudabilius est ac diuino nobis munere concessum, non tantum quas dixi mus insulas, legatus noster sua prudentia & armorum robore tutatus est, sed alias plerasq; Turcorum domino seruientes, ad apostolicæ sedis deuotionem obedientiamq; redegit, nouissimeq; non pauca eorundem Turcorum nauigia ad oppugnandas Chri stianorum insulas exeuntia, potenter inuasit, debellauit, in potestatem recepit. Nec Albania ingruentes Barbarorum impetus proximis diebus inclinare potuisset, nisi nostrarum interuenissent pecuniarum auxilia, quæ Schanderbechio misimus. In his
B nos rebus pecunias consumimus: in his profundimus quicquid undecunque corradere possimus auri uel argenti: honorem Dei non nostrum quærimus: pro salute populi nobis commissi laboramus, non pro priuata utilitate nostra. Curamus ne nostro tempo re Christianum nomen spurcissimi Turcorum pedes conculcare possint. Sed non sunt hæc onera quæ nos soli portare queamus, uel sedes Apostolica ualet per seipsam tole rare, facimus tamen quod possumus, & quiescentibus alijs qui nobis auxilio esse de berent, instamus, accelleramus, urgemus, nihil omittimus ex his quæ facultates nostræ permittunt. Necessaria nobis detrahimus, ut incumbẽti necessitati pro parte nobis pos sibili subueniamus. Quæ cum ita sint, audient tamen nonulli parum quidem religiosi, & ad commune bonum minus intenti, nos redarguere, quod ab his pecunias recipimus, qui promouentur, quamuis sponte ablatas in classem contra Turcos emissam. Quod quàm iniquè agunt iam plane prospicis. Sed aiunt plericq; concordata, de quibus mẽtio nem supra fecimus per nos minime obseruari, affirmantes electiones Episcoporũ alio rumq; prælatorũ nos paruipẽdere, ac prorsus abijcere, quod pari modo, neq; uerè, neq; iustè nobis obijcitur, neq; enim electiones prælatorũ in Germania factas quouis pacto contemnimus, neq; ex cõcordatis omnes passim electiones cõfirmare tenemur, sed il las tantũmodo quæ Canonicæ experiũtur, quod quidem à nobis diligenter custoditũ est. Nunquã enim aliquã electionem reperimus esse Canonicam. Viros aũt quãplures
C illis ecclesijs siue monasterijs præfecimus, in quibus electis etiam minus Canonice præ tendebantur. Quod si aliqui sunt qui confirmationem petentes non obtinuerint, sunt autem pauciſsimi, sciant se idcirco ex sua petitione cecidisse, quia nec Canonica fuerat eorũ electio, nec promotio ecclesijs ad quas uocabantur, fuisset utilis. Potestate autem illa, quæ nobis ex diuino atq; humano iure simulq; concordatis, ex prædictis competit, prouidendis ecclesijs de persona magis idonea, etiam si Canonica in illis electio facta re periatur, adhuc non sumus usi, nec uti proponimus, nisi ex magna & urgẽtissima causa. Super reseruationibus autem ceterisq; beneficiorũ prouisionibus, & quibus similiter accepimus querelas coram tua Serenitate fuisse propositas, non sumus memores aliqd à nobis esse concessum contra concordata prædicta. Quod si quid tale factũ est, ut sæpe in multitudine literarum ac negotiorum aliqua transeunt, neq; bene gesta, neq; bene re uisa, non est intentioni nostræ aut ordinariorũ mentibus derogare, aut concordatis ipsis contrauenire. Quinimo quamuis liberrima sit Apostolicæ sedis autoritas, nullisq; de bebat pactionum uinculis coẽrceri, ex mera tamẽ liberalitate nostra, ex zelo quem geri mus ad pacem, ex charitate qua te tuamq; nationem prosequimur, concordatis ipsis lo cum esse uoluimus, nec patiemur ea temere uiolari, dum Romanæ sedis gubernacula retinebimus. Si quid præterea est, quod ipsi nationi molestum uideatur, ex his quæ pro

deunt ex noſtro ſolio, idq; fortaſſe dignum emendatione cenſetur, poſſumus enim & D
nos, ut homines ali quando labi atq; errare in his maxime quæ fari ſunt, non decet epiſcopos, aut alios quoſuis mortales ſuper Apoſtolicam ſedem autoritatem ſibi uendicare, aut illos imitari quoquo modo, qui peſsimo more deteſtabiliq; exemplo in perniciem eccleſiaſticæ hierarchiæ, in confuſionem myſtici corporis Chriſti, in animarum ſuarum ruinam, leges ſibi conſtituunt, per quas licitum ſibi eſſe arbitrantur Apoſtolicæ ſe dis mandata contemnere, ac pro ſuæ uoluntatis arbitrio eccleſiaſtica diſponere, ſpiritualiaq; negotia. Nam qui talia præſumunt, alieni ſunt; Deum patrem ſuum appellare non poſſunt, qui matrem eccleſiam recognoſcere nolunt, ſed tanquam membra, uel putrida, uel arida, à reliquo corpore recidi debẽt. Nulli enim permiſſa facultas eſt, ut contra Romanam eccleſiam omnium fidelium matrem ac magiſtrum recalcitrare poſsit, uel ſe ab illius imperio ſubtrahere. Cõmendandus eſt una in domo paſcalis agnus, manere oportet in archa regnante diluuio, cui cura eſt ne pereat. Vnus Deus, una fides, unum baptiſma. Vnus Chriſti uicarius in terris eſt, qui cœlos bene merentibus aperit, claudit autem malignantibus. Si quis autem arbitratur ſecum non bene agere Apoſtolicam ſedem, recurrere ad eum debet, grauamen ſuum exponere, remedium petere, nũquam pia mater filiorum deſiderio deerit, quod uiderit ad ſalutem eorum pertinere. Et tu ergo ſereniſsime imperator, ſi quid arbitraris tuæ nationis prælatos habere, quod per nos emẽdari debeat, admone eos, hortare et urge ut ad nos uenientes, ſuas nobis neceſsitates exponãt, grauamina referant, deſideria proferant. Nam uotis eorum quæ à rationis tramite nõ diſcordent, tantolibentius annuemus, quanto confidentius eos ad nos recurſum habere uidebimus. Cæterum quia chariſsimum in Chriſto filium noſtrum Ladiſlaum Vngariæ ac Bohemiæ Regem illuſtrem nondum reconciliatum tibi eſſe percepimus, ſed adhuc inter te atq; ipſum lites eſſe feruntur peringẽtes, quamuis non dubitamus pro tua te ſapientia ea duntaxat, ſeu quærere, ſeu uelle, quæ ſint æquitati ac iuſtitiæ conſona, quia tamen diſcordia ueſtra tanto magis nos angit, quanto magis Chriſtianæ reipublicæ damnum reſultat, Serenitatem tuam rogamus, ut ante tuos ponas primum, cum quo cõtendis, & ubi contendis, quia cum carne tua, cum ſanguine tuo, cum fratre tuo, & in domo tua, in agris paternis, in hæreditate auita bellũ geris, in quo nec perdere, nec uincere tutum eſt. Cõſidera quod tu Imperator es, aduocatus eccleſiæ, protector fidei Catholicæ, primus inter ſeculi principes, primus qui arma pro defenſione religionis noſtræ induere debeas. Conſidera quod tu ille es, in quem omniũ Chriſtianorum oculi coniecti ſunt: qui ſi (quemadmodum tibi ex officio incumbit) aduerſus imperia Turcorum gentem arma promoueris, uniuerſos ferme reges ac principes ut te ſequãtur, prouocabis, labentemq; rem Chriſtianam magnifice ſubleuabis. Sin uero domi manſeris aliis occupatus curis, nemo erit qui bellum Chriſti gerere uelit, eriſq; tuipſe cauſa, cur noſtro tempore fides Catholica negligatur. Intellexiſti quæ fecerunt Turci ſuperioribus annis, ut Cõſtantinopolim Orientalis imperij caput, ac totius Græciæ columen inuaſerunt, ut urbes quã plurimas incenderunt, ut Chriſtianum ſanguinem effuderunt, ut altaria euerterunt, ut ſanctorum reliquias pro canibus obiecerũt, ut imagines Dei noſtri glorioſæq; matris eius, aut lanceis effoderunt, aut ſputis lutoq; deturparunt. Scis quæ nunc cogitant, quæ parant, quæ moliuntur: nullum illis ſtudium ardentius, nulla cura propenſior eſt, quàm ut ea agunt per quæ poſsint Chriſtianam gentem funditus perdere: uincula, uerbera, neces, fidelibus omnibus comminantur. Prope eſt eorum gladius, & adeſſe feſtinant tempora, & tu interim ac patruelis tuus arma, quæ merito in hoſtes fidei uerterentur, contra ſubditos & uaſallos ueſtros exerceris. Dices fortaſſe quieuiſſem niſi me magna neceſsitas impuliſſet, ſed paratæ fuerunt inſidiæ mihi, hæreditas meo in periculo poſita eſt, coactus ſum arma pro defenſione capeſcere, inuitus pugno cum ſanguine meo: Poſsibile eſt, quod ais nihil inficiamur, age ſint uera quæ refers omnia, ſit iuſtiſsima tua cauſa, ac iuſtius eſt pro Chriſto pugnare & maior neceſsitas eſt hæreditatem Chriſti quàm tuam defendere. Si tua perit, eſt adhuc ubi ſalueris: Si perit Chriſti hæreditas (quod tamẽ nullo pacto futurum putamus) & tuam hæreditatem præire oportet, Chriſtianæ reipublicæ E

fundamen-

A fundamenta corruere. Cogita igitur de communi periculo prius, & maiora minoribus antepone: Exquirito omnes uias, quibus cum patruele tuo quantum sanguine iungeris, tantum dilectione & affectu sincero copuleris, nec illi impares, quoquomodo quæ per alios ætati teneræ subgeruntur. Audiuimus dilectum filium nobilem uirum Ludouicum Bauariæ ducem inter te & ipsum patruelem de pace acturum in Austriam descendisse. Credimus & dilectum filium nostrum Ioannem Cardinalem sancti Angeli Apostolicæ sedis legatum, quemadmodum sibi scripsimus, eisdem tractatibus interfuturum. Age flecte animum & amplectere bona mente concordiã: noli omnia quæ tibi debentur exquirere: esto contentus his quæ potes obtinere: nec graueris pro bono pacis de tuo iure pauca dimittere. Deus pro cuius causa pacem accipies, maiora tibi retribuet. Commendabunt omnes tuam sapientiam quæ furori temperantiam, arrogantiæ humilitatem, duriciei mansuetudinem, tenacitati largitatem obiecerit. Sit finis aliquando ciuilis & intestinæ discordiæ, ut tandem cum patruele tuo reconciliatus, & tu & ipse cæteriq; Germanicæ terræ proceres, quorum consueuit in armis esse inuicta uirtus, unitis iam uiribus ac concordibus animis in Turcos militaria signa feratis, infelices Christianos qui per Græciam captiui merentur, à iugis seruitutis eximatis, ac regiam ciuitatem quæ de Constantino Cæsare nomen habet, quàm turpiter pridem amissa fuit, tam gloriosè re-

B cupereris. Hæc scripsimus tuæ Serenitati non sine fiducia singulari, pro ea qua tibi & inclytæ nationi tuæ ingenti Charitate sumus affecti. Tuum est ut hæc tam bono animo recipias quàm sunt à nobis optimo corde prolata. Datum Romæ apud sanctum Petrũ pridie Calend. Septemb. Anno M. CCCC LVII. Dictata per Aenea Cardin. Senensem.

Excusat ratione se preces non posse exaudire, *Epist.* CCC LXXII.

Æneas Cardinalis Senensis, Bartholomæo Etensi artium & medicinæ Doctori *Physico Archiepiscopi Moguntini, S. P. D.*

REddidit nobis Vigandus literas tuas quæ gratissimæ fuerunt tuam bonam ualetudinem indicantes. Voluissemus petitioni tuæ morem gerere, sed nos non decet contra primarias preces Imperatoris aliqd attentare, quia illas impetrauimus & sæpe defendimus, & Imperatoriæ Maiestatis honorẽ tueri debemus, qui ab illa promoti & magnificati sumus. Si qua alia in re possemus tibi complacere, esset id nobis uoluptati. Vale ex Roma, die XXVIII. Octobris, Anno M. CCCCLVII.

Certiorem reddit amicum largum esse animum sibi complacendi, *Epist.* CCCLXXIII.

Aeneas Cardinalis Senensis, Nicolao Arzimboldo, S. P. D.

QVamuis raras ad te literas dederimus, nam hæ secũdæ sunt, postquam Cardinalatus honorem consecuti sumus, nihil tamen minus te amamus & reueremur. Est indelibilis memoria illius dulcissimæ consuetudinis, quam simul Florẽtiæ habuimus. Recordamur quanto fauore nos Mediolani dum legatione Cæsarea fungeremur, prosequebaris. Neq; obliti sumus eorum quæ Romæ in coronatione Imperatoris una agitauimus. Quæ omnia suauissimam mihi reddunt recordationẽ tui nominis. Ad

C hæc accedunt amplissima in me merita Caspari Schlick Cancellarij Cæsarei, quæ suis necessarijs & amicis mirum in modum nos obligatos tenent. Hæc scribimus semel pro multis uicibus, ut scias nobis animum esse complacendi, & tibi & tuis omnibus. Nam quotiens tuo nomine requireremur, totiens in memoriam charissimi amici non sine uoluptate quadam reuocamur. Ex te aliud nihil petimus, nisi ut nos ames ex ueteri consuetudine, & illustrissimo principi duci Mediolani cõmendatos efficias: Cuius clarissima uirtus omnem inuidiam superauit. Vale ex urbe Roma IIII. Nonas Decembris. Anno M. CCCCLVII.

Respondet Francorum Regi super materia episcopatus Tornacensis, *Epist.* CCCLXXIIII.

Pius Episcopus seruorum Dei Charissimo in Christo filio Carolo Regi *Francie illustri, Salutem & Apostolicam benedictionem.*

QVæ ad nos de conditionibus Tornacensis ciuitatis tuæ Serenitas scripsit, non diffitemur ita esse ut scribis, abundans enim multitudo populi est in regni tui cõfinibus, quæ mansit in tua & progenitorũ omniũ seculis multis, præbetq; tibi op-

portunitate loci cõmoda permulta & magna. Quod uero adiungit ecclesiam ipsam pro D
missam tibi in personã Cardinalis Constãtiensis fuisse, in eo uel tua Maiestas informata
uere non est, uel qui de ea nos cõpellarunt, respõsa nostra interpretati bene nõ sunt. Vi-
uentium beneficia cuiquã promittere mos noster non est, nec fuisse in hunc diẽ (adiuto-
re Deo) meminimus. Recordamur Oratoribus dixisse cum uacare illã cõtingeret, rem
facturos de qua contentari merito posses, daturos autem cui uelles eam ecclesiã, nec di-
ximus unquam, nec cogitauimus. Aduenientẽ tamẽ obitu translati episcopi, facere Ma
iestati tuæ rem gratam in animo gessimus, per obitum nõ uacauit. Senex grandæuus in
cõmoda multa perferre in ea ciuitate nõ ualens, precatus est illuc robustiorem trãsferri.
Fuit iusta & pia eius petitio. Raræ uel nullæ supplicationes huiusmodi à sede apostolica
solent repelli. Si doles hominẽ duci Burgundiæ subditum illic esse præpositũ, minor cul
pa hæc nostra est quã fuerit prædecessorum nostrorũ, qui plures Burgundos illic statue
runt: Nos rem nouam non fecimus, ueterem & usitatã sumus secuti. Hoc quoq; ad trãs-
ferendum Tullensem promiores nos fecit, quod sicut Serenitas tua intelligit, tota Tor-
nacẽsis diocœsis sub dominatu est Burgundorũ, nec putamus uideri inconueniens pos-
se, si ex dominio illo daretur episcopus, intra cuius limites maior est & amplior iuris dictio
nis illius pars. Nam quod tua Serenitas quærit, & his & aliis rebus se cernere cõmoda
regni tui & cõsanguineorũ tuorũ nobis parũ cordi esse, in hoc credimus euenire tibi q̃d E
nobis: ut enim tu cõplaceri tibi à nobis sæpe nõ putas, sic nos sæpe exaudiri à te uota no-
stra non cernimus. Non tamẽ proterea de tua in nos uolũtate sinistrum aliquod credi-
mus, cogitamus semper causas tibi aliquas esse propter quas nõ fortasse posses quæ uo-
lumus. Accusamus necessitatem mente, & animo æquissimi sumus. Par officium à te re
quirimus, charissime fili, nec uellemus quotiens tibi obtemperatũ non est, totiẽs de ani-
mo nostro iudicium faceres. Meminimus in gratiam tuã multa fecisse, honore tuo mul-
ta multis dedisse. Si semper nõ dedimus, nõ semper esse Apostolica sedes potest ut uult.
Multa illã circunspicere oportet multa metiri. Ita semper actiones suas dirigere, ut red-
dere illarum rationem Deo & hominibus possit. Postremo quod nobis denũcias te per
missurum nõ esse ut idẽ Tullensis Tornacẽsis ecclesiæ præsit, Nihil in hoc aliud respon-
demus, nisi Maiestatẽ tuã sane intelligere quod Regẽ Catholicũ deceat. Et nos constan
ter sperare te, si factum nostrũ diligẽtius cõsiderare uolueris, nihil dissimile à claris proge
nitoribus tuis esse facturum, quos nõ minus ueneratio in Ecclesiam Dei, & obedientia
in sanctam sedem apostolicam quã cætera gloriosa facta, illustrarũt. Ipsam aũt trãslatio
nem cum facta solenniter sit, murare sine reprehensione non possumus. Vnum à te peti
mus charissime fili, ut detractorib. sedis Apostolicæ semper nõ credas, multa illorũ pas-
sionibus tribuas, pro certo habeas nos Sereniratem tuam amare: illi cum possimus, obse
qui cupere, nec prætermissuros unquã occasionem aliquam esse, in qua tuæ bonitati pla F
cere cum Deo possemus, quod si in aliquo præiudicatum tuis iuribus putas, parati su-
mus tuæ Celsitudini iusticiam cum omni benignitate administrare: Datum Romæ IX.
Decembris, Anno LX. Pontificatus nostri, Anno tertio.

Ad eundem in eadem causa. *Epist. CCCLXXV.*

Pius episcopus seruus seruorum Dei charissimo in Christo filio Carolo
Regi Francie illustri. S P. D.

NIsi tua signata manu & tua fuisset impressa sigillo, nunquam tuã putauissemus é-
pistolã quã tuo nomine Michaël Secretarius tuus nouissime ad nos detulit. Mul-
ta enim continet quæ à tua prudentia & tuo scribendi more uidentur aliena. Sed
neq; portitor, neq; signum, neq; subscriptio patitur ut tuas literas esse dubitemus, quæ
tanquam abs te missæ redditæ sunt, eas ob res cogimur respondere, & nostram excusare
innocentiam. Neq; enim nos sumus, qui uel tuam Serenitatẽ, uel alium quempiam
odio persequamur, aũt odij causa quicquam agamus. Nos quidem tuam mansuetudi-
nem semper amauimus, semper magnificauimus, semper obseruauimus, cũ propter ma
iorum tuorũ gloriã & magnifica gesta, tum propter modestiã & religionẽ quas in te si-
tas didicimus. Neq; sane unq̃ in animo nostro fuit quicquã agere q̃d tibi aut incõmodi

esset

A esset aut molestũ, sed aliter tibi persuasum est, ut scripta tua ostendunt tam nobis quã sa
cro collegio, nostro directa. Ignoscat his diuina bonitas qui talia suggerũt; quorum ma
gnum est peccatum, summa iniquitas, mala mẽs, malus animus. Illorum est qui tuam ex
cellentiam aduersus nos irritare aut cõmouere nituntur: simsles illis sunt qui filium tuũ
à te alienarunt: illi enim carnalem patri filium abstulerunt, hi uobis spirituale auferre ni
tuntur. Sed minime obtinebunt si tuam cõstantiam & moderationem retinebis, & no
stris uocibus auscultabis quæ non tam nostræ sunt quã Dei & filij eius Christi, cuius ui
cariatum non nostris meritis, sed sua dispensatione in terris gerimus. Audi ergo nos fili,
& in charitate accipe quæ ad tua scripta respondemus. Scribis de Tornacensi ecclesia,
ad quã trãslatum esse Tullensem episcopum haud æquo animo fers, putasq; tibi iniuriã
factam, quod preces tuas nõ exaudiuerimus quas pro Cardinali Cõstantiæ ad nos por
rexisti, & plurima subiungis, quæ paulò post capitulatim attingemus. Sed priusquã hoc
agimus, rem gestam accipe: sic enim et tua & nostra causa melius cognoscetur. Fuerunt
Oratores tui uel bis, uel ter priusquàm uacaret ecclesia Tornacensis, dixerũtq; nostrum
antecessorem ecclesiam ipsam dispositioni suæ reseruasse, ut contingente uacatione illi
prouideret de persona tibi accepta: petieruntq; ut nos idem efficeremus, cum tuæ solen
nitatis plurimum interesset in ea ciuitate quæ tua esset. Episcopum pra fidere tuæ Maie
B statí fiduci & acceptum. Idem egere nobiscum ducis Burgundiæ Legati non semel, sed
iterum atq; iterum, dicentes diocœsim Tornacẽsem fere totam & reddituũ maximam
partem in potestate ipsius ducis consistere, ad quẽ magnopere pertineret episcopũ Tor
nacensem eum creari qui sibi amicus & charus esset, propter magnas & opulẽtas Flan
driæ ciuitates uicinas Anglicis, in quibus status sui robur cotinetur: adijcientes retroa
ctis temporibus, maxime à LXX. annis citra nunquam in ea ecclesia præfuisse, q; non
ex charis ducis Burgundiæ fuisset: & quod unus aliter promotus ab Eugenio tandem
trãslatus extitit ad ecclesiam Narbonensem, cum pace illic potiri non posset. Intellexi
mus rem utcũq; arduam atq; perplexam, nec uel tuis, uel ducis Oratoribus quicquam
certi promisimus, sed negãtes nostri moris esse pro aliquo nominatim ecclesiã cathedra
lem reseruare respondimus contingente uacatione nos ecclesiæ illi ita prouisuros ut nul
li causã querelæ merito esse debeat. Cumq; tui Oratores pro Constantiensi Cardinali re
seruari ecclesiã peterent, Burgundi uero pro episcopo Traiectensi diximus, à parte nul
li duas ecclesias cõmissuros prout ipse efflagitabant. Hæc sunt promissa nostra, hæc acta
uobiscum sunt antè uacationem, eratq; nostrum desiderium, ut nunquã hæc uacatio no
stro tempore intercideret, cum uideremus absq; turba & molestia huic ecclesiæ prouide
ri non posse. Verum nobis Senas ex Mantuà reuersis reddita sunt authentica scripta &
mandata, per quæ Tornacensis & Tullensis episcopi ex iustis causis desiderabant inui
C cem ecclesias suas designare, & ad alterutra transferri. Admisimus nos resignationes,
& translationes fecimus de fratrum nostrorum consilio. Deinde cum Viterbij essemus,
antequã translationes prædictæ effectũ sortiæ fuissent, nũciatus est nobis obitus episco
pi Tornacensis, cõmisimus causam, ut fit uni Cardinali, & facta est relatio in cõsistorio,
libere & grauiter omnes fratres nostri sententias suas dixere: placuit omnibus Tullẽsem
episcopũ ad ecclesiã sic uacantẽ transferri: nihil sine consilio & matura sine deliberatio
ne fratrum egimus, omnia eis aperuimus, quæ uel tui uel alij Oratores in hac causa expo
suerant, quanquã per sese cũcta nossent, fecimus hanc translationẽ suadentib. fratribus
quorũ aliqui affirmauerunt Tullensem olim episcopũ tuæ Serenitati & fidelem acceptũ
esse, ac per eius medium tibi ut duci Burgũdiæ cõplacitũ iri. Cumq; pater ille antiquus,
qui multis annis cũ laude Tornacensi administraret ecclesiæ, in extremis uitæ spõsæ suæ
de hac persona prouidendũ esse censeret, non uidebatur eius uel uotũ, uel consiliũ sper
nendũ. Fecimus ergo hanc prouisionem, nec uidimus aut fratres nostri uiderũt pensata
loci & temporũ qualitate utilius posse puideri. Quod si hæc tuæ serenitati nõ placẽt, nõ
est tamen quod ea in tuam contumeliã facta esse dijudices, cũ nos te amemus & honora
tum semper esse uelimus. Sed iam ad partes tuæ epistolæ reuertamur etsiq; quoad possi
mus satisfaciamus. Dicis in primis te nunquam cessaturum quousq; tua deprecatio ex

auditur. Non oportebit te diu contendere si ea petieris quæ cum honestate cõcedere ua leamus: est enim lucrum nostrum cum tibi cæterisq; Regibus iusta petentibus complacemus. Dicis te loqui de re tui dominij. Iurisconsulti duplex dominium tradunt, Alterũ directum, alterũ utile. Ciuitas (ut aiunt) utroq; iure ad te pertinet: diocæsis directo tantum. Nam utile ducis est quod multipluris faciunt, nec tua Excellẽtia episcopatibus hactenus uim fecit, qui in ducatu Burgundiæ uacauerunt: quamuis asseras, & uere asseras principatum illum, sicut & Flandriam à tua corona dependere. Dicis te instare pro Cardinali, pro persona digna & benemerenti. Nihil contra personam eius dictũ est: Laudamus hominẽ, & quouis honore dignum cẽsemus, cui Cardinalatus insignia mittimus, rubrum pileum. Quamuis ægreferimus, si uerum est, quod aliqui retulere, eum scilicet, in tua curia non uti Cardinalatus insignibus, quasi non acciperetur cum honore decenti, quod si ita est, decet tuam Excellẽtiam quæ dicit se Cardinales amare, in hac re ita prouidere, ne dignitas Cardinalatus in tua curia minor uel abiectior, quàm in alijs uideatur. Dicis non decere Cardinalem pati repulsam. Non patietur si ea petierit quæ absque alterius iniuria cum Dei beneplacito cõcedi possunt. Dicis ecclesiam fuisse reseruatam, & rem hãc prædecessore nostro Calixto præcõcessam. Cum Calixtus obijt, omnia eius promissa interierunt: si uixisset in hanc diẽ tibi mos gestus esset, nunc de eo nihil possumus iudicare, sciunt docti reseruationes suas ad nostra tẽpora non extendi. Dicis tuos Oratores impatienter à nobis auditos fuisse & uacuos remissos. Si legati nostri ita in tua curia benigne uiderentur & audirentur sicut tui in nostra, multo frequentius quàm faciant nuncij nostri ad te accederent. Sed tui quotiens uolunt die noctuq; nos adeunt, & quæ uolunt dicunt: nostri uix pluribus in mensibus copiam habent, nec à ruis curialibuss benigne ussuntur. Quanquam tua Maiestas in omni audientia modesta est, & per humana. Nescimus quis ille est, qui se dicat à nobis impatienter auditum. Duo Cardinales ex tua natione interfuerunt, quando ultimum in hac re Oratorem audiuimus: Rothonagensis, & Auinionensis, ipsi testari possunt, quia usque in finem omni cum mãsuetudine hominem audiuimus. Quanquã respondendo aliqua eius uerba parum moderata reprehendimus: Remisimus ulũ uacuũ in petitione tua, sed plenũ in suis. Nã gratias quas à nobis petiuit, cũctas intuitu Serenitatis tuæ cõcessimus, libẽtius tuas quã suas audiuissemus, sed rei difficultas nõ patiebatur. Ille cum satisfacere tibi non posset, satisfecit sibi, & immemor acceptæ gratiæ nos criminatus est. Dicis neq; Adrianũ Caroli magni, neq; Leonẽ, Otthonis ita intercessiones renuisse, ut nos tuas repulimus, & quod nemo consecrabatur episcopus nisi laudatus & inuestitus à tuis prædecessoribus. Quid fecissent illi duo Romani Pontifices in hoc casu nescimus, qd fecimus ipsi scimus, & facti nostri rationem reddere possumus. Carolus & Otthο Romani imperatores fuere, & hoc priuilegium à Romana sede obtinuerũt qd refers propter ingẽtia merita, & qa ita tẽpora poscebãt & Arrianorũ aliorũq; hæreticorũ factiones quas imperatoris malleo conterere oportuit: Sed cũ priuilegiũ uergeret ad noxã, reuocatũ est, & successores illorũ Imperatorum illi renunciauerunt in cõuentu Vornatiẽsis. Nã sicut Ezechias serpentẽ æneum à Moyse erectũ in hæremo abstulit, idq; conflauit, quoniã idolatriã inducebat. Ita & priuilegia auferenda sunt, quæ propter utilitatẽ publicam concessa inueniũtur esse damnosa. Subiungis quod neq; Calixtus, neq; Nicolaus, neq; alius simile aduersus te agere attentasset eius quod nos fecimus. De mortuis non est nostrum iudicare, quid facturi fuissent in humanis agentes, nos certe aduersus te nihil ex proposito egimus, nec tibi aduersi sumus, neq; acta nostra attentata dici debẽt, quæ fiunt in senatu Apostolico, in loco quem dominus elegit in prima mũdi sede, in beati Petri adiutorio, in ipsius saluatoris tribunali. Videant ne ipsi attentores sint qui nobis resistunt, & decreta nostra impugnant, & Apostolicis aduersantur mandatis. Dicis præter spem tibi euenisse, quod in re tam honesta aduersantem Romanum Põtificem &c. Vide quid dicas si tu id uis quod Papa non putat faciendum, non Romanus Pontifex tibi aduersatur, sed tu ei aduersaris, & patri ac magistro tuo cõtradicis, cuius est de honestate iudicium longe magis quã tuum. Dicis si tandem ita fiet ut ceptum est, te non ab re putaturum aduersus te conceptum

A ptum ordium. Absit à tua bonitate ista hæc cogitatio: quæcunque agemus in iustitiæ tru
tina suspendemus, & nos nonnunquam aut odium aut gratia ex tramite recto deturpa
bit. Mitte has suspitiones, neque his aures adhibeto, qui pessimum uirus tuis auribus in
stillare conantur. uelis cuncta pensare, neque hominibus suæ rei affectatis neque etiam
tibipsi credito. Audi uiros Deum timentes, & an liceat tibi iudicare sedis apostolicæ iudi
cia, plene, cognosces & intelliges, nihil nos in tuam ignominiam aut molitos esse aut mo
liri uelle. Adijcis tandem bona & digna bono Regi uerba. Absit, inquis, inter quos de
creta patrum pacem & charitatem seruari uolunt, scintillam crescere dissidij. Idem uo
tum nos facimus, nec nostra culpa inter te nosque unquam suborietur dissidium. Fa
xit diuina pietas ne castam tuam & piam mentem delatores eludant, & ne tibi falsa
pro ueris ostendant. Dicis te obsequentissimum & obedientem sanctæ sedis Romanæ fi
lium. Hic petimus ne molestè pauca feras patris uerba: audies uerba charitatis & fidei,
neque mouearis, si amaritudinis aliquid habent, dulcia fient & suauissima si bono corde
audientur. Dicis te filium obedientem. parce fili si hoc parum pernegamus: si filius obe
dientiæ es, cur pragmaticam sanctionem tenes atque defendis? Eugenius te hortatus est
ut illam dimitteres qui non est secundũ Deum, Idem petijt Nicolaus, idem rogauit Ca
lixtus: tres Romani pontifices sancti ac uenerandi patres modo nuncijs & legatis nunc
B literis te rogauere, ut pragmaticam relinqueres magni in ecclesia dissidij ac mali, tamen
nunquam audiuisti in hac parte uocem ecclesiæ Romanæ. Vbi ergo tua obedientia? ubi
religio? plus regni tui aliquibus prælatis quã Romanæ fidei auscultasti. loquimur cum
fiducia sine felle, sine arrogantia: amor in te noster loqui urget. Deus in terris per filium
suum Iesum Christum crucifixum apostolicam sedem erexit, & primum ac summum
tribunal esse uoluit: nulla potestas est quæ huic æquari possit. hæc de omnibus homini
bus ac dignitatib. iudicat, eam solus iudicat Deus. Non est de grege dominico qui Ro
manum pontificem suum esse pastorem negat. Audi quid dicat Dominus: qui non col
ligit mecum, dispergit. Certe cum Christo non colligit qui cũ uicario eius non seminat.
Pragmatica sanctio quam tui subditi obseruant, non est ex apostolico semine, quippe
quæ neque autoritas apostolica, neque consilij generalis alicuius autoritate firmata est.
Nam & si decreta aliquorum consiliorum in ea inserta sunt, & pontificum sanctiones,
nihil tamen ita repertum est ut promulgatum fuit, sed uel additiones factæ sunt, uel muti
lationes, quod prælatis tui regni facere haud quaquam licuit, & sine damno animarum
suarum illis uti non possunt. Tacemus quod multa laicalibus manibus pragmatica con
cedit, quæ neque humana neque diuina iura permittunt. Patere hæc dici fili, neque inui
tus audias ueritatem: tui aliquando antecessores pragmaticam ferme similem ordinaue
runt: uidentes id sine sede apostolica facere non posse, abstinuerũt. Sequere uestigia ma
C iorum tuorum, & dimitte hanc pragmaticã quam Christianissimi tui antecessores igno
rauerunt: & si quid est quod reformandum sit in ecclesiastico regni tui statu, consule a
postolicam sedem quæ tuis honestis desiderijs nunquam deerit, atque hic modo filium
te obedientẽ & obsequentissimum appellare uerissime poterimus, simulq; tibi consules
& regno. Dicis te nunquam preces porrexisse nobis nisi honestas. Mutantur tempora
& negandas reddunt multis ex causis, & multa faciem honesti habent quæ diligentius
inspectã iniustitiam continent. Addis te ad iniuriam recepturum nisi quæ postules,
impetres iniurius eris ipse, si sine causa te passum iniurias dixeris, & præsertim ab ea sede
quæ mater est iustitiæ et æquitatis. Postremo per amicitiam. per charitatẽ, per pacẽ quam
erga te seruare debemus, multopere rogitas, ut precibus tuis annuentes, Tornacnsem
ecclesiam Cardinali Cõstantiẽsi cõmittamus, & Tullensi episcopi translationẽ reuoce
mus. Nõ egemus tot adiurationib. aut tot precib. nostra pte natura tibi morẽ gereremus,
si res ipsa ferret (sed audiuisti quomodo res gesta) tã Tullẽsis translatus est ex cõsilio uni
uersi senatus apostolici, et suæ ecclesiæ alter pfectus, quomodo fiet quod peris sine iniu
ria. tã uero uẽtũ est ut parti q̃sitũ ius sit: id sine causæ cognitione auferri nõ debet. Quod si
(ut Oratores tui dixere et literæ tuæ sonãt) piudiciũ tibi factũ putas, et hãc trãslationẽ iure

æstimas reuocandam, iudicium tibi rectum æquumq; afferimus. Causa hæc de maioribus est & ad sedem Romanam pertinet, persuade tibi, & nullatenus dubites: si causa cognita inuenerimus ita esse ut arbitraris, facile obtinebis ab hac sede quæ uoles: Nihil enim magis optamus quàm tuæ Serenitati per iustitiam complacere. Hæc ad tuas literas, ad ea quæ Secretarius tuus exposuit, non censemus respondendum. Ea enim duxit quæ de tua mente nullo modo esse putamus. Datum Romæ apud sanctum Petrum. Anno incarnationis dominicæ M. CCCCLXI. V III. Calendas Aprilis, pontificatus nostri Anno III.

Hortatur Burgundiæ ducem, Oratoribus principum Asiæ audiendis præbet audientiam de Passagio contra Turcos conatur.
Epist. CCCLXXVI.

Pius episcopus seruus seruorum Dei. Dilecto filio nobili *Duci Burgundiæ, S. & A. B.*

INualescente magno Turco fidei Christianæ aduersario, & infinitos pene Christi nos Saluatoris nostri Iesu Christi sanguine in crucis patibulo abunde effuso liberatos in suam seruitutem redigente felicis recordationis prædecessores nostri, maxime Nicolaus quintus et Calixtus tertius curã assumpserunt, ne Turcus iste præualeret pro uiribus prouidendi, & quia sperabant in Europa posse tantum efficere, quod Reges & principes Christiani se uoluntarios & fideles Christi milites in hoc necessario tempore ostenderent, quisque eorum ad Asiam et Orientis partes misit dilectum filium Lodoui cum de Bononia, fratrem Ordinis minorum de obseruantia regulari; ut is pro sua prudentia rerum locorum hominumq; notitia Christianos Orientis, & alios Christianorum amicos excitaret, ad faciendum similiter arma contra Turcum. Nos autem cum in prædecessorum prædictorum labores diuina ordinatione succesimus, Mantuam accedentes, simili spe ibidem Christianorum exercitum aduuandi, eundem fratrem Ludouicum misimus cum instructionibus opportunis Christianos & amicos Christianorum concordandi, & ut in Turcos eos uires coniungerent incitandi, data ei spe nos in Europa nullatenus defuturos. Accedens frater Ludouicus omnia sibi per nos commissa diligentissime & prudentissime est executus, qui ut optimam illorum Regum & principum obedientiam & deuotionem quam habent ad hanc sedem apostolicam, intelligere possemus, curauit secum aduenire dilectos filios Michaëlem Imperatoris Trapessunda rum Nicolaum Regis Persarum, Costopam ducis Georgione Mamethẽ Assenbech Soldani Mesopotamiæ Morathum Verbrecht in Armenia dominum, Oratores & nuncios, qui nobis literas attulerunt suorum dominorum exprimentes fauorem ad præsumptuosissimi Turci destructionem, & simul motiuam nostrorum desideriorum executionem. Quoniam uero talium Regum & principum conclusiones ad honorem Dei & fidei nostræ tuitionẽ tendunt, ideo uolumus tuam Serenitatem participem fieri, ipsisq; iniunximus ut cum præfato fratre Ludouico nuntio & Oratore nostro ad tuam ueniant Celsitudinem, & singula quæ nobis uerbo & scriptis responderunt, plene referant. Desideramus itaq; à tua Excellentia ut tam ipsum Ludouicum quàm ipsos Orientalium Oratores etiam nostra contemplatione ad tuam admittas audientiam, & suorum dominorum ad ea quæ Christi sunt deuotionem attente consideres, attendatq; tua nobilitas, quod non minus quàm Orientis Reges, obligatur ad similia & maiora in cõmunis hostis destructionem pro uiribus impendenda, & de hoc nos ac ipsos simul & totam ecclesiam ratam & consolatam reddes, eosdemq; quantotius ad nos remittas uotiue expeditos. Commisimus autem dicto fratri Ludouico ut nostro nomine Celsitudinem tuam reddat certiorem, nos in omnibus Mantuæ ordinatis pronos & paratos sine defectu futuros quantum ad nos attinet, quinetiam ultra quæ ibi concluſa sunt, & nos cõcernunt omnia nobis possibilia in Dei laudem adiiciemus. Datum Romæ apud sanctum Petrum. Anno incarnationis, M. CCCCLX. Idibus Ianuarij, pontificatus nostri anno III. sic signatum A de Hirspato.

Hortatur

A *Hortatur contra Turcum agere bellum, & refert quanto auxilio potentissimi Hierusalem obtinere, & eum Regem terræ sanctæ constituere.*
Epist. CCCLXXVII.

ILlustrissime dux Burgundiæ, Ego Dauid Imperator Trappessundarum post plurimam salutem, libenter ad te scribo de his quæ hic apud nos occurrunt, ut cum certior factus pro tua religione et amore erga fidem nostram possis deliberare quid tibi agendum sit. Nuper enim ego & reliqui Christiani principes, qui in istis summis regionibus fœdus atq; ligam iniecimus inter nos, bellum gerendi contra Turcos, & ego filiam Cathoianis fratris & prædecessoris mei uxorem dedi Asembech, qui filius fuit Carailuch potentissimi principis. Et hoc feci ut ipse firmus sit & fidelis in liga quam nobiscum fecit, & ut perseueret in bello gerendo contra Turcum qui tenet Constantinopolim cum quo bellū iam gerere incepit, multasq; illi regiones & oppida pugnādo cœpit quæ prope confinia sua erant: nunc uero reuersus est in patriam suam. Itaque nos & ipsi parati sumus & expectamus aduentum uestrum contra infideles, quemadmodum dominus Papa ad nos scripsit, & per suum Oratorem nobis significauit, quod uos Latini principes debeatis inire concilium in ciuitate Mantuana ut faceretis exercitum contra infideles. Quod si facietis, nos parati sumus. Ego cum xxx. biremibus & cum xx. milibus hominum. Asambech promptus est exire ad bellum istud cum quinquaginta milibus hominum ad bellandam & subigendam Bursiam & totam Nataleam. Quapropter rogo illuminatissimam dominationem tuam ut placeat tibi dare aliquod principium huic bello ex partibus Vngariæ. Nam si uos aliquod impedimentum etiam paruum Turco inferetis, ut ipse ad diuiuersas partes distrahatur, nos adeo ipsum urgebimus ex latere nostro, ut facile destrui & debellari possit. Et si dominatio tua deliberat ad hoc intendere & uenire, & aliquem uorum mittere, nos omnes Orientales principes promittimus tibi præstare omne auxilium, opem, & quicquid in nobis erit ad recuperandam Hierusalem, & te illius Regem cōstituemus. Et ut scias qui simus, qui cōfœderati sumus, & hoc tibi promittimus. Ego in primis qui paratus sum (ut dixi) cū xxx biremibus. & xx. milibus hominum: Georgius Rex Persarum promptus est cum lx. milibus hominum: Gorgora dux Georgianæ paratus est cum xx. milibus equitum. Bendiam Rex Mirigrelīæ cum suo filio promptus est cum lx. milibus hominum quod illi facile erit: Rabia cum suo fratre & suis baronibus cum xxx. milibus hominum. Natio Githorum & Aranorum, promittunt militare sub uexillo Georgij Regis Persarum. Dardebech dominus Armeniæ minoris cum x. milibus hominum. Asambech affinis meus (ut dixi) infidelis
C promisit nobis dare transitum, & personaliter uenire cum quinquaginta milibus hominum. Sunt etiam nobiscum confœderati duo alij infideles domini, Caromanus & dominus Sinoppi, qui continue quærunt quomodo possint se uindicare de Turco Cōstantinopolitano, & terras suas recuperare. Aliud impræsentiarū ad Dominationē tuam non scribo, nisi quod cōmendo tibi Michaēlem de Algeorij Baronē et Oratorē meū quem ad te mitto, cui fidem plenam super istis rebus adhibeat, qui uerbis omnem intentionem et deliberationem nostram exponet. Iterum te oro ut ne permittas hoc nostrum pium negocium et inceptum frustra fieri, quoniam à Deo factum credimus. Ego ex illo tempore quo amicitiam contraxi cum hominibus tuis, qui ad has partes peruenerunt, semper mihi agnitus es, tuiq; honoris, et dignitatis fautor semper fui eroque. Vale in Christo. Data Trapessundæ in palatio nostro residentiæ. Anno Domini M. CCCCLIX. Die. XXII. Aprilis.

Assertio

Assertio præmissorum, & declaratio ligæ Orientalium principum contra Turcum, Epist. CCCLXXVIII.

Illustrissime dux Burgundiæ, Ego Gorgora dux Georgianæ *mitto ad te plurimam salutem.*

QVoniam intellexi te esse fidelissimum Christianũ, & desiderasse semper aliquid agere quod honori & amplitudini esset sanctæ fidei nostræ sicut tui fecerunt antecessores, ideo multum desidero tuam habere amicitiã. Nam ego Christianus sum, & pro defensione & amplitudine illius sanctissimæ fidei mori cupio, nec quicquã libentius facio quàm bellum cum infidelibus gerere, maiorum meorum uestigia & consuetudinem imitando. Post enim obitum patris mei multa cum illis bella gessi, & sæpissime gratia Dei de illis uictoriam habui, multas ciuitates ipsorum debellãdo cœpi, & nisi his superioribus annis bella quædam inter me & aliquos principes Christianos finitimos meos orta fuissent, maiora profecto cõtra infideles gessissem. Sed impræsentiarum quantum mandato domini, uidelicet Ludouici nostri patriarchæ pacem feci cum omnibus Christianis finitimis meis, omnino decreui omnem meam facultatẽ & uires omnes adhibere contra Turcos, & quemadmodũ promisi domino patriarchæ nostro, ego personaliter cum xx. milibus equitum ad hoc bellum contra infideles aggrediar, quod ut facilius fieri possit, non solũ pacẽ sed fœdus & ligam feci cum omnibus principibus Christianis qui in iltis sunt regionibus, ut communibus copijs Turcum, qui tenet Constantinopolim, inuadamus. Confœderati enim sumus ego & Georgius Rex Persarum, Dauid Imperator Trapessundæ, Bendian Rex Mirigreliæ, Rabia dux Anocasie: Bedebeth dominus Armeniæ minoris, & alij domini Orientales. habemus etiam nobiscum in nostra confœderatione III. potẽtes principes infideles, qui Turci Cõstantinopolitani sunt inimici, Caramanum, scilicet & Asmailberch filium quondam dispendiarij, & Assembech filium quondam Caralluci, qui Assembech cum confinia habeat ex ista nostra parte cum Turco Constantinopolis promisit nobis dare aditum, ad inuadẽdum Nataliam, & nobiscũ personaliter uenire cum omni sua potentia, & in primis capere ciuitatẽ Bursiæ, ut illã possideat pro se, & potiatur, omnes nos capitulis & pactionibus cõclusimus cum hac scilicet conditione, ut ipse sit super amicissimus christianorum. Et si uos Latini principes & populi uenietis ad recuperandam domum sanctam Hierusalem ipse debeat præstare uobis omne quod potuerit, auxilium & fauorem. Quamobrem nos hæc omnia pacem ac ligam ex parte nostra fecimus, quæ à quingẽtis annis citra in his nostris regionibus non sunt audita: idq; fecimus persuasi, tùm autoritate domini patriarchæ nostri, tùm literis domini Papæ quib. ad nos scripsit, se & omnes principes Latinos in ciuitate Mantuæ debere conuenire, & ibi congregato concilio in exercitum præparare contra infideles. Nos uero quia id uehementer cupimus, ut possimus uos unà nobiscum unire ad hanc rem perficiendam, mittimus nostros Oratores cum domino patriarcha nostro, ad uos omnes principes Latinos, & præsertim ad te, quoniam accepimus te & omnes de domo tua diu multumq; desiderasse terram sanctam recuperare, & ut possitis ex ipsis nostris Oratoribus intelligere quem animum habeamus omnes ad hoc negocium fidei, & quid per nos actum sit hoc tempore. Cupimus etiã & rogamus ut nostros Oratores certiores faciatis, ut ipsi postea referre possint an parati sitis & prompti sumere hoc bellum iustissimum, ut sciamus quo tempore ad arma progredi debeamus. Hoc unum uobis pollicemur in una æstate debellare & auferre totã Nataliã, & quicquid dominus Othonianorũ, id est ipse Turcus Constantinopolitanus possidet ex nostro latere. Alteram uero partem dominij sui quæ Græcia est, quam mare Euxinum diuidit, uobis expugnãdam relinquimus, quod uobis facile erit: nã ipse Turcus in medio positus duorũ exercituũ cum resistere minime poterit, cito succumbet, & nomen suum è terra delebimus. Quas ob res te ante omnes alios principes Latinos oro, ut super hoc uelis cogitationem & curam suscipere, & non sinas hanc commoditatem quam uobis offerimus præterire, nec dedigneris nos imitari qui omnibus rebus postpositis fidei utilitati intendimus & uacamus. Quod si hanc rem (quod absit) neglexeris, nihil à nobis actum esset.

A esset, nam hac conditione nos obligati sumus ad hoc bellum, si uos domini Latini una nobiscum eritis, Alioquin soluti sumus ab ista liga & confœderatione. Omnia enim nostra Concilia & rationes dependent à literis domini Papæ, per dominum Patriarcham ad nos allatis, quas ueras esse præposuimus. Et finaliter hoc uno considerato, quod si hoc tempore cum à nobis sitis adiuti nihil facietis, hic iniquissimus Turcus interim tantas uires & animos sumet, ut quando ipsi resistere uolueritis, nullo modo poteritis, & omnes nostri conatus, si uos non respondeatis, inanes forent, eritq; ferè impossibile iterum nos in istis regionibus tam pronis uoluntatibus uniri sicut nunc sumus. Multa essent dicenda quæ per meum Oratorem poteris agnoscere, cui fidem indubitatam præstare poteris, habeasq; eum oro cõmendatum. Vale in Christo. Data in Carceche, Anno M. CCCCLIX. Nouembris.

Assertio prædictorum, *Epist. CCCLXXIX.*

ILlustrissime dux Burgũdiæ, Ego Georgius Rex Persarum te plurimum saluto, & ut intelligas quæ res gestæ sunt impræsentiarum per nos in Oriente, istas literas ad te scribo. Scias igitur me omnes principes Christianos qui moramur in istis regionibus fecisse inter nos pacem & fœdus ac ligam, & conuenisse inuadere cum omni nostro conatu & potentia Turcos: sed præsertim illos qui sunt in Constantinopoli, quoniam sunt
B Christianorum inimicissimi. In qua quidam liga nos singuli apparatum & copias nostras obtulimus. Ego promisi personaliter exire cum XL. milibus hominũ: Dauid Imperator Trapessundarum obtulit & paratas habet XXX. biremes cum uiginti milibus hominum: Bendian Rex Mirigreliæ omnem suam potentiam exhibuit: Gorgara dux Georgianæ personaliter ueniet cum XX. milibus equitum: Rabia dux Anocasiæ cum suis fratribus & baronibus promisit nobiscum, & ipse ueniet cum omni sua potentia: Berdebech dominus in Armenia minori pollicitus est ad hanc nostram expeditionem XX. milia hominum. Sunt etiam in dicta liga, & alij populi Githiarani & Sasoni, & tres domini potẽtes Turci, qui promptissimi sunt mouere bellum domui Othonianorum, hoc est Turco domino Constantinopolis, quorum est unus Taramãnus, alter Ismaelbech filius quondam stipendarij, tertius Aliembech Rex Mesopotamiæ filius quondã Carailuci, qui & potens & capitalis inimicus Turci Constantinopolitani est paratissimus adimplere omnia quæ promisit. Quæ quidem omnia supradicta inter nos capitulis, pœnis, & alijs uinculis promisimus, ratacq; fecimus hac, scilicet conditione adiecta, si uos Latini uos mouebitis, & nobiscum una eritis ex uestris partibus bellum Turcis inferendo: alioquin si uos non intenditis hoc bellum suscipere, nos ad exoluenda ea quæ promisimus, nullo modo sumus obligati. Quamobrem rogo ut omnibus rebus postpositis, uelis ad hoc bellum intendere, nec te distrahant, aut diuertant à tam sancto propo
C sito alia quæcunq; sint obstacula, quemadmodum ego feci, qui si difficultatibus quæ mihi occurrebant, intendere uoluissem, nunquã domino Patriarchæ nostro paruissem, cuius opera & mandato hæc nostra liga & concordia inter nos facta est. Nunc uero licet in quibusdam rebus temporalibus mihi damno hæc concordia fuerit, tamen contentissimus sum illud peregisse, cum spirituale à Deo præmium propter hoc expectem. Impræsentiarum aliud ad te non scribo, quoniam mitto ad te Oratorem meũ una cum domino Patriarcha nostro, cuius uerbis fidem adhibeas, quoniam ex ipso omnia poteris cognoscere, habeasq; eum commendatum, & ut des illi tuas literas responsionis te oro, ut possim intelligere tuam sententiam & opinionẽ. Vale in Christo. Data in castris nostris prope tentorium. Anno M. CCCCLIX. die V. Nouembris.

Oratio Legatorum Orientalium principum ad ducem Burgundiæ ad bellum contra Turcum congregandum, *Epist. CCCLXXX.*

ECce Magi uenerunt ab Oriente ad stellam quã uiderunt in Occidente. Si hodierno die, Christianissime princeps, de priuatis rebus aut parũ necessarijs essem apud tuam dominationem uerba facturus, non auderem profecto sine animi commotione quadam aut fortitudine dicere. Non enim ignarus sum quanta tuæ Celsitudinis diui-

na

na ſapientia toto terrarum orbe celebrata ac diuulgata, & meæ tenuitatis minime ſum D
oblitus. Cæterum quotiens breuis huius orationis noſtræ neceſsitatem & publicam ſan
ctiſsimæ religionis utilitatem mecum conſidero, totiens animi timorem atq; formidini-
nem abijcio. Vellem noſter religioſiſsime princeps, ut dignitati ac magnitudini rerũ de
quibus impræſentiarum agitur, par eſſet oratio & ingenium. Sed quoniam neceſsitate
muneris mihi iniuncti id recuſare non potui, fretus incredibili benignitate ac ſapientia
Dominationis tuæ, quæ acumine ingenij ex paucis multa percipere ſolet, utcunq; pote
ro dicam. Et dicam breuius quàm tanta res dici poſsit, quid ſcilicet afferant, quid petant
hi clariſsimi Orientalium principum Oratores, quos apud dominationem tuam aſtare
uides, & tuam præſentiam auguſtiſsimam intueri. Magnificus dominus Michaël de Al-
guri Orator ſereniſsimi domini Dauid Imperatoris Trappeſſundarum excellẽtiſsimus
conſul, Nicolaus Orator Georgij Alexandri magni Regis Perſarum diligentiſsimus
in rebus agẽdis, Mahometus Mahometiſta Orator Aſſerimbrech Turcumani Re-
gis Meſopotamiæ infidelis ſtrennuus miles: Cuſtodam Orator bellicoſiſsimi Gorgoræ
ducis Georgianæ literatiſsimus: moratus Vautberch Armeniæ minoris Orator: Et in
primis religioſiſsimus pater & dominus, dominus frater Ludouicus patriarcha Anthio
cenus, Orator ſanctiſsimi domini noſtri Papæ, qui quoniam ab ineunte ætate in regioni
bus Orientis uerſatus ſit, tanto uſu rerum diuinarum & humanarum pollet, ut conſilio E
& autoritate ſua (qua plurimum ualet) apud illas exteras nationes effecerit, ut omnes u-
niuerſalem pacem & unitatem amplecterentur, & huius legationis potiſsima cauſa fue
rit. Sed quia propter moram diuturni temporis quo apud illas gentes uerſatus eſt, non
recte tenet uſum & cõſuetudinem Latini ſermonis, licet in alijs linguis ſit periti ſsimus,
& ipſi Oratores ſint Latinæ linguæ penitus expertes, idcirco uoluit & mãdauit ut ego
uice omnium mea uoce Latinè eorum ſententiam explicarem. Mihi uero cauſam aduen
tus eorum ad D. tuam diligentius conſideranti, nimirum illud euangelicum dici poſſe
uidetur. Ecce Magi uenerunt ab Oriente ad ſtellã quam uiderunt in Occidente, non au
rum, non thus, non myrrhã (quæ caduca ſunt) afferentes, ſed alia quedam multo maiora
deferentes, pacem ſcilicet & unionem cum occidentalibus denuntiantes, Chriſtianos
ad communem fidei noſtræ defenſionem & amplitudinem exhortantes, & te ad decus
& ad gloriam & immortalitatem tuæ domus illuſtriſsimæ exuſcitantes: Ad ſtellam in
quam ueniunt occidentalem, hoc eſt ad tuam D. quæ cum fidei lumen Chriſtianiſsimũ
ſemper extiterit, tum uero iſtis diebus tanto ſplendore effulſit, ad orientem uſque cho-
ruſcans, tum fama peruulgatiſsima omnium gentium & nationum, tum prædicatione
R. D. patriarchæ ut orientales principes & nationes illuminaris, noua conſilia ineire, no-
uaſq; res moliri pro amplitudine ſanctiſsimæ fidei Chriſtianæ docuerit, & Oratores ſu-
os clariſsimo lumine ad tuam uſq; præſentiam auguſtiſsimam perduxerit, & (ut ſpera- F
mus) ampliſsimo lumine uniuerſum orbem illuſtrabit. Non enim caſu aut repentino
quodam cõſilio uel temeritate aliqua ducti, hi Oratores ab illuſtriſsimis principibus eo
rum & populo miſſi ueniunt ad D. tuam, ſed matura deliberatione & diuina diſpoſitio
ne ducuntur. Nam quemadmodum Magi illi ab oriente ad ſaluatorem noſtrum Deũ
uerum & autorem religionis Chriſtianæ peruenerunt, initium ipſius ſurgentis fidei ſigni
ficantes, ſic ex eiſdem regionibus principes ad te Dei noſtri uerum imitatorem, pium,
pacificum, & religioſum principẽ, patronũ & cõſeruatorem illius ſanctiſsimæ fidei con-
fugiunt, proclamant, & inuitant, ut pro uetuſta conſuetudine tua unà ſecum non ſolum
illam tuearis, quæ à Barbaris ignominioſe uexatur & laceratur, ſed exonerare & ampli fi
care uelis, et domum ſanctã Hieruſalem à fœdiſsima infidelium ſeruitute liberare, quem
admodum eam ſuperioribus temporibus religioſis uiris coli inhabitariq; curauiſti. Nã
licet nonnulli principes Chriſtiani, pace eorum dixerim, regio nomine Hieroſolymita-
no ſoleãt inſigniri, tu tamen ne uerbis ſed re illum titulum iampridem tibi attribuiſti ac
uendicaſti, tum aſpera contra infideles gerendo bella, tum Chriſtianos homines ibi de-
gentes ac commorantes opibus annuiſq; ſumptibus ſuſtentando. Sed cum hæc luce me
ridiana clariora ſint, & in ore omnium gentium & nationum uerſentur, non ero impre-

ſentiarum

A sentiarum in his exponendis occupatus. Veniam ad sanctã piamq; deliberationẽ principum Orientalium, qui superioribus annis, tum propter antiqua odia quæ inter se exercebant, acerrima gererent bella, tum autore & persuasore R.D. patriarcha pacẽ & unionem expediuerunt, fœdus ac ligam omnes icerunt, & tum contra cæteros christianæ religionis inimicos, tum maxime contra truculentissimũ & immanissimũ Turcum Constantinopolitanum christiani nominis inimicissimum, admirabili quodam cõsensu coniurauerunt, quàm facile se deliberaturos hoc tempore pro comperto habẽt, si modo ex istis occidentis partibus bellum uel paruum illi moueatur. Cogitantes igitur ipsi principes diu multumq;, ad quem potissimũ occidentis principẽ pro tanta re peragenda mitterе deberent, occurrebat in primis illustrissima D. tua, quæ multa pro fide & christianorum utilitate cõmuni, clarissima sanctissimaq; facinora peregit. Itaq; cõmuni omnium utilitate attinet sententia, postquam rem maturè inter se examinauerunt, cõmunibusq; copijs maximum exercitũ comparauerunt, non nullisq; principibus infidelibus. Turci tamen Constantinopolitani inimicissimis, secũ adscitis, ac confederatis, decreuerunt tandem mittere suos oratores cum literis & nuncijs ad omnes principes occidentis: sed in primis ad illustrissimam potentissimamq;. D. tuam tanquam ad autorem & principem huius belli felici auspicio gerendi. Mãdauerunt q; ipsis Oratoribus, ut primo denunciẽt
B tibi quid ipsi principes in oriente perfecerint: Deinde te orent & protestentur ut cum ille sacri baptismatis fonte renatus, & Christi Saluatoris nomine insignitus, & inter christianos principes maximus ac potentissimus, tantæ commoditati tibi diuinitus oblatæ deesse nolis, imo ad defendendum & amplificãdum christianum nomen cum summa laude & gloria nominis tui te promptissimum ac benignissimum præbeas. Hæc magnanime princeps, oblatio non est profecto contemnenda, nec ullo pacto negligenda, in tãta præsertim animorum gentiũ omnium orbis terrarum cupiditate, atq; ardore belli suscipiendi, contra impiissimos hostes Saluatoris nostri Iesu Christi, & uiolatoris gentium. Verum, quia Christianũ nomẽ è terra delere & penitus extinguere omni conatu uiribusq; nituntur, nec aliud commodius tempus expectare oportet, ecce remotissimæ gentes à nostro climate se offerunt, orant, obtestãturq; (quod nunquam auditum nec lectum superiori tempore ausim affirmare) teipsum eligunt Orientales, inter tot principes occidentis, te omnes principes, te omnes populi & nationes occiduarum partium sequuntur, te denique omnes Christiani sitibundo pectore & accincti armis expectãt: tantũ principio opus est. Adeo enim Christianorum omnium animi quos audiuimus ad hoc iustissimum bellum suscipiendum sunt parati atq; inflammati, ut si principium aliquod fiet, ingẽs & incredibilis hominum multitudo confluet ad militandum sub fortissimis signis ac uexillis illustrissimæ D. tuæ. Quid dicã de sanctissimo nostro pontifice Pio. II. homi-
C ne (ut omnibus perspicuũ est) ingentis animi ac sapiẽtiæ, qui pro suis in republica Christiana meritis, nunc in terris pro altero colitur Deo, profecto dies noctesq; nil aliud cogitat, nil aliud molitur nisi quo modo, qua uia, quibus medijs Turcum ipsum immanissimũ aggredi possit. Cuius quidem rei testimonio sunt & clarissimæ legationes, quas ut primum pontifex maximus declaratus est, ad omnes orbis terrarum principes & nationes diligentissime misit, & ipse præter ualetudinem suam asperrimo hyemis tempore dimissa urbe Mantuam se contulit, quo facilius ibi celebrato concilio, comparatisq; singulorum principum & populorum copijs, contra conatus impij Turci insurgeret. Principio itaque opus est: Qui igitur hoc principiũ faciet, non principiũ tãtum sed totam rem perfecisse uidetur. Sed hec & huiusmodi, illustrissime princeps D. tuæ pro tua singulari sapientia consideranda relinquo. Reuertar nunc ad Oratores nostros, nihil ipsi postulant, nec pecuniã nec subsidiũ regionum suarum, sed ut ea, quem Occidentales sequentur ex Vngariæ oris atq; confinijs Turco Constantinopolitano bellum inferas. Ipsi uero orientales ex alio latere Turciæ (quam Natalĩ appellant) ipsum urgebunt adeo uehementissime, ut utrtute duorum exercituum ex diuersis lateribus pressa ceruice, manus uictas præbere cogatur. Sed de hoc satis: Nam quod ipsi petant, quid offerant, quid quid polliceantur, quam etiam res sit facilis, si modo aliquid principium iaciatur, satis

certioratam D. tuam & literis & uerbis arbitramur. Itaque ne idem sæpius recensendo D
aures tuas in rebus arduis occupatas uidear obtundere, illa consulto prætereo. Illud ue-
ro quod proprium est huius orationis nostræ & uotum ac desiderium omnium Chri-
stianorum, minime prætermitto, orare, scilicet & obsecrari ut animi tui religionem &
pietatem erga Deum nostrum (quam semper in pluribus difficilibusq; rebus ostendisti)
nunc glorioſe princeps, pro fide, pro salute omnium Christianorum animum ostendas:
suscipe patrocinium fidei sanctissimæ: Sentiant & male experiantur hostes crucis, po-
tentiam & felicitatem tuam in re militari. Et ut finem aliquando faciam, cum nullus sit
præter te cui huius belli gerendi prouincia sit demandanda, qui pietate, religione, quam
non minus fortuna & potentia quàm sapientia, & ingenio atque magnitudine excel-
lis, qui denique rei militaris gloria omnes facile superas, qui scis paci imponere finem, &
parcere subiectis, & debellare superbos. Incumbe oramus per immortalem Deum ad
hoc suscipiendum, defende religionem & fidem Christianam ab incursibus Barbaro-
rum: Vindica sanguinem tot Christianorum humi sparsum, & quod magis dolendum,
animas tot fidelium Christianorum in spurcissimam ac fœdissimam sectam Mahome-
ti prolapsas atque in posterum inuenturas ad fidem sanctissimam reuoca, barbaricum
impetum ac rabiem inauditam, quam ritu ferarum omni humanitate sublata, in Christia
nos truculentissimè sæuitum est, compesce atque contere. Neque eo animo quo aduer- E
sus alios hostes pugnare soles, sed cum indignatione quadã atq; ira, uelut si seruos tuos
contra D. tuam repetere uideres. Vlciscere etiam aliquando princeps iustissime, tantam
ignominiam immissam Christiano populo & Saluatori & Deo nostro, qui ut nos redi-
meret, præciosissimum ac sanctissimum sanguinem effundere non dubitauit, in direptio
ne inclytæ olim urbis & nunc infelicissimæ Constantinopolis. Expugnata enim, & in
seruitutem redacta ipsa urbe, quæ fœdissime ac crudelissime gesserũt truces canes, quan
ta cædes & cruor manauerit, dictum incredibile est. Homines partim trucidati, partim
acerbissimo seruitutis iugo subacti sunt: templa Dei religiosissima polluta, & tetro
Mahometi ritu fœdata: sanctorum statuæ in frusta diuisæ. Imagines uero parietibus de-
pictæ partim luto, partim stercoribus deturpatæ, & in primis ipsius beatæ Mariæ Virgi-
nis & matris, ut fide digno testimonio accepturus es, imago, per hoc nefas ignominose
tractata, altaria diruta, reliquiæ martyrum porcis obiectæ, sacerdotes occisi, matronæ &
puellæ ipsæq; sacræ uirgines raptæ. Nobiles urbis inter uina & epulas ipsius Turcorum
ducis crudelissimè iugulati: simulacrum Saluatoris nostri in cruce pendentis, in derisio-
nem atque contemptum sputo, luto ac fœditate iactatum. O fides, o pietas, quis hæc cre
det? Sint tamen et hæc, & multo nephãdiora in opprobrium fidei nostræ ab illis canibus
gesta, nec quicquam augendæ crudelitatis confictum est causa, sed sic se res habuit, ut
ut ab his qui tantis facinoribus interfuerunt, fideliter est relatum sanctissimo D. nostro F
summo põtifici, et sacro collegio Cardinalium. Sed quid uetera recensemus? quasi desit
aliquid indignum recenter et nudius tertius ab ipsis perpetratum: quotidie de Christia
nis triumphant, nouas uillas oppidaq; nanciscuntur, non enim contenti sunt uictoria ni
serrimæ urbis Constantinopolis, ubi contra ius fasq; superbe imperant, crudeliter domi
nantur, sed in nos nephanda dictu moliuntur, noua consilia in pectore suo uolutant, ut
proprium sibi constituant imperium, leges commutant, et sua sanciunt, omnia iura diui
na et humana peruertunt, atque contaminant, Christi uero cultores et eius morte et san-
guine redempti, ad decus et ad libertatem nati, et animo quo uicti esse solent, quàm tur
pissimè per uim per arma sub seruili atque intollerabili iugo premuntur. Quas ob res in-
uictissimè princeps, si contra furorem et rabiem insurgas, primum à Deo immortali cu-
ius res agitur, supra quàm humana lingua dici possit, mirum in modũ glorificaberis:
Deinde amicis tuis, et his qui pro tua Celsitudine te colunt et obseruant, charior indies
efficieris: Inimicis uero tuis (si qui fortasse sint) terrorem et formidinem non paruam in
cuties. Et demum Deo nihil acceptius, nihil in terris præstantius, et maximo Christianis-
simoq; principi dignius agere posses, quam omnia missa facere, et omni cura et cogita-
tione de omni republica Christiana bene mereri. Omnes profecto Christi cultores qui

sunt,

A sunt, quique futuri erunt, ut grati, ut memores, ut iure optime esse debebãt, gloriæ ac sapientiæ tuæ fauebunt, & quod reipublicæ Christianæ tantum consilij, ingenij tui ostenderis, in tanto ac tam communi bono. immortales atque ingentes gratias habebunt, nomenq; tuum ad sydera tollent. Adde etiam quod si iuxta Philosophorum sententiã omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum est in cœlo definitum locum esse, ubi beati sempiterno æuo fruãtur, quid tibi pijssimo ac Christianissimo principi pro maximis atque amplissimis meritis in rempub. debebitur? Profecto immortalia atque simul perpetua utriusq; uitæ præmia cõparabis. Et stella quæ in Occidente clarissima uisa est, quæ semper in fide christiana resplenduit, Orientales illuminabit, & Oratoribus iter ostendet, & perenni lumine uniuersum terrarum orbem illustrabit per infinita seculorum secula. Amen.

Conatur ducem Burgundiæ infligere contra Palatinum Rheni & episcopum Moguntinum propter trium principum captiuitatem.

Epist. CCCLXXXI.

Pius episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio nobili uiro *Duci Burgundiæ. S. & A. B.*

B SCripseramus superioribus mensibus charissimo in Christo filio, Friderico Romanorum imperatori Augusto quàm potuimus accuratius, ut causam defensionis ecclesiæ Moguntinæ amplecti uellet, ac operam daret liberationi uenerabilis fratris nostri Georgij episcopi Metensis, & directorum filiorum Caroli Marchionis Badensis, & Vdalrici comitis Virtenburgensis, qui superiori æstate rebus aduerse gestis à Friderico comite Palatino Rheni capti extiterunt: Requisiuimus suam Serenitatem ut aggredi uellet hæc opera in quibus & laudem & gloriam sibi parare posset. Rescripsit nobis nuper sua sublimitas, animumq; promptum quidem & optime dispositum demonstrauit. Adiecit autem inter cætera nonnulla de peruerso proposito Palatini prædicti, eumq; accensum contra honorem nostrum & Apostolicæ sedis esse significauit, quodque post inducias Nurenbergæ initas inter ipsos idem Palatinus astu & dolo nonnullis principibus & prælatis ac communitatibus se coniungere & colligare nixus est eo consilio, ut apostolicam imperialemq; dignitatem pro damnabili sua libidine confundere & pessundare posset. Suadet Imperator obuiandum esse tantæ iniquitati, & ad conseruationem utriusque dignitatis præ cæteris unam & expeditam uiam nobis obtulit, qua uia una opera occurri possit malignitati Palatini & complicum, & liberatio episcopi Metensis, aliorumq; captiuorum procurari. Ea est ut nos simul cum ipso Imperatore communi nomine nobilitati tuæ aut dilecto filio Carolo nato tuo, contra Palatinum
C & Ditherum de Isenberch. & comitem de Katzenellenbogen, & illis adhærentes ac sequaces, capitaneatum committamus, literasq; apostolicas cum cẽsuris & pœnis ecclesiasticis ad coërcendum rebelles & hostes, concedamus. Placuit nobis & placet Imperatoris consilium, idq; amplecti animo decreuimus. Sed quia nescimus quæ sit in hac re intentio tuæ Nobilitatis, deliberauimus prius ad te scribere, ut nobis significes quid intendas. Nam si nouerimus tibi cordi hanc rem esse, alacri animo, capitaneatum huiusmodi, ut Imperator censet deferemus. Nobis enim gratum supra modum futurum est, ut Nobilitas tua aut filius tuus onus ipsum assumat: et ut assumere uoleat, affectuose hortamur, ac requirimus. Id etiam postulantes, ut super eam rem tuam intentionem nobis notam facias: si eam acceptandam duxeris, nos confestim, literas apostolicas ad te transmittemus. Confidentes nihilominus quod propter hoc non deseres religionem Christianam, quin ei contra Turcos (ut sæpe pollicitus es) auxilia opportuna ipse præstes. Erit igitur prudentiæ tuæ examinatis rebus id consilij capere, quod dignum sit tanto principe, & quod tibi et domui tuæ laudem & gloriã afferat. Cæterum ex ipsis Imperatoris literis lato animo accepimus eum decreuisse, nostra præsertim contẽplatione, cõcedere tibi regalem inuestituram, super quo in tui fauorem sæpius ad Celsitudinem suam scripsisse meminimus. Et non hoc facere deliberasse, sed etiam affinitatem tecum contrahere ratione

filij sui & filiæ tui nati, ac tibi uicariatum Imperij in terris Gallicanis ultra Rhenū concedere statuisse, quod profecto nobis est gratissimum. Idq; Serenitati suæ & Generositati tuæ prosperum & felix esse optamus, ad pacem & perpetuam cōsolationem utriusq; uestrum ac sedis apostolicæ & Christianæ religionis conseruationem & augmentum. Datum Romæ, apud sanctum Petrum. Anno incarnationis dominicæ M. CCCCLXII. XIIII. Calendas Februarij. pontificatus nostri Anno quinto.

Hortatur ducem Burgundiæ ut uoto & promissis satisfaciat, & secum bello interfit contra Turcos, Epist. CCCLXXXII.

Pius episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio nobili uiro Philippo duci Burgundiæ, S. & A. B.

RVmor ad nos delatus est Nobilitatem tuam, quæ magno & alto animo, Italiam petere cum ualida classe, ac deinde in expeditionem contra Turcos immanemq; beluam Mahometem Christianum sanguinem sine fine sitientem nobiscum proficisci promiserat, mutato consilio domi remanere, certumq; bellatorum numerum qui tuam uicem impleant, mittere. Dubia res nobis est nondum ueritate comperta: nescimus an quod refertur, credere debeamus: fidem expoſcit scribentis autoritas, de quo & timor exoritur, qui magnus est & habere se grauia testimonia dicit. Cōrescat constantia tua, & uotum, & promissio, & honor & ipsa rerum necessitas. nouimus te constantē esse ac perseuerantem in proposito: diu meditari soles ac deliberare antequàm aliquod magni decernas, decretum inconcussum seruare. Non est uerisimile quod de profectione tua iam pridem consulto statuisti, nunc mutatum ire. Scimus autem multos & magnos uiros postquam audiuere te uenturum, conatos fuisse tuam profectionem impedire, multasq; tibi uel rationes uel causas exposuisse, cur non esset ueniendum. Inter quos & soror tua nobilissima & charissima, & amantissimus filius tuus (ut relatum est) dissuadentes iter, uerba fecere uehemētibus precibus, teneras lachrymas ac suspiria miscentes, nec te tamen flectere potuerunt. Mansisti penes tuam sententiam solidus & immutabilis, sicut annosa quercus Borealibus frustra concutitur spiritibus, aut aspera cautes assiduis incassum agitur procellis, nec loco suo dimouetur. Ita & constans animus tuus eo principe dignus, suasionibus quibuscunq; reiectis, usque in hanc diem propositū suū tenuit. Non est credibile perseuerantiam tuam nunc periisse. Accedit uotum publicè factum, quod sui natura inuiolabile est tanquam Deo debitum. Vouete, inquit scriptura, & reddite. Non est fallendum numen Dei. Si seruanda est hominum fides, quantomagis Deo perstringere uota impune non cedit. Ipse Deus dominus est & iudex, nec decipi potest. tua Nobilitas non consueuit homines fallere, uerax & dicti sui tenax. Nō est cur credamus te modo in uoto tam solenni, tam publico, tam sancto à tua bonitate recedere ac mutare natucam. Obstant & promissa tua Ferrariensi episcopo nomine nostro ad te misso, facta. Tenes memoria quæ illi dixisti, cum te lectulo decumbentem & ægritudine laborantem inuenit: affirmasti sanitatem cum illo ad te missam, & omnia facturam tuam Nobilitatem pro defensione fidei, missurāq; in breui legatos cum potestate concludendi tam de transitu tuo quàm de rebus alijs ad expeditionem necessarijs. Venere legati tui uiri præstantes, & in cōsilio tuo primarij, qui nos Tyburæ cōuenientes, inter prima colloquia percūctati sunt à nobis, an adhuc profecturi essemus, quod tibi per Ferrariensem episcopum fuerat significatū. hoc est an personaliter contra Turcos in bellū profecturi essemus. Respondimus nihil nos esse mutatos, uenturoq; tibi proculdubio futuros comites. Quo dicto subintulere Legati, se habere in mandatis ut affirmarent nobis Excellētiam tuam aut uenturam ad nos esse, & in sancta profectione ituram, aut in itinere morituram. Credidimus Oratoribus tuis, & ad huc credimus. Secuta est promissio in consistorio publico facta, asseruerunt Oratores tui in magno conuētu Romæ corā nobis, te prorsus uenturum, nec ullo pacto remansurum domi, nisi tale impedimentum intererit, quo toto mundo iudice legitimum æstimetur. Vulgata est per orbem fama nobi-

lissimum

A lissimum ac potentissimum Burgundiæ ducem statuisse unà cum Romano pontifice bellum Turcis inferre, totisq; conatibus defensionem religionis amplecti. Audiuit tota Christianitas hanc tuam promissionem: erexere exinde animos Veneti, atque in Turcos multo quàm prius audatiores effecti sunt. Vngaris spes pulcherrima iniecta est, qui se tandem de immanissimis hostibus ulciscantur, regnumq; suum perpetuum Turcorum molestia liberetur. Græcia tota, omnis Illyricus tractus de libertate cogitare cœpit: Turcorum animos non paruus inuasit metus: Tanta est nominis tui æstimatio. Quis nunc arbitretur Generositatem animi tui post tot promissiones ac spem tanta de re præstanda uelle mutare consilium, tristesq; fideles Christi populus reddere, et lætosq; crucis hostes. Nullum intercessit impedimentum, quod mundus legitimum iudicat. imo nec tu ipse excusationē ullam iudicasti sufficiētem, quippe quod neq; senīū neq; debilitatē tu obijceres, atq; idcico te remorari conatibus asseruisti. Nunc te ob has causas aut alias remansurum putet, qui excusatum senserit, non excusante mundo. Vbi honor: ubi æstimatio tua remanet: quid dicet populus: Nonne illusos se omnes Christiani crederent: Inclyta Franciæ domus honorē semper cæteris rebus antepositit, nec tu Frāciæ sanguinis unquam fuisti prodigus. Nunquid aduersus honorem sæpe facere magna subij isti pericula: aut nunc potissime quod hactenus constantissimus, & promissi dictiq; tenax, atque obseruantissimus fuisti. Nihil apud te iuuenem honore charius fuit: non est
B quod modo in ætate matura & cum maxime sapis, honoris contemptorem putemus, cuius nobis sola, uel paucis alijs, relicta est semper uoluptas. Confidimus præterea te pro tua prudentia non ignorare, quàm periculosa sit tua domi remansio, quantum rebus gerendis noceat, quantum Christianos debilitet, quantum robur adijciat hostibus. Nam quia audito aduentu tuo exterriti erant, cognita remansione cornua erigent, & in sanctum Euangelium ferocius insultabunt, nobisq; tue amantissime fili, si uerum fuerit quod arbitrari non possumus, mutati consilij tui fama haud paruam afferet cladem. Nam quod de uictoria belli spem prope certam conceperamus, te nobis deficiente rem dubiam cernimus. Veremur ne tuum exemplum sequentes socij remissiores efficiētur, atque quærent cum hoste conditiones, ut est natura mortalium regni quàm fidei tenatior. Nec tua auxilia sine te tuum satis implere officium poterunt, nullus exercitus tuus tantus est quanti tuipse. nihil tantū ualet in bello, quàm autoritas, & sæpe iam uincit opinio. Tu si nobis desis cuius nomen est apud formidandos & apud nostros honoratissimum, facile intelligis quantum rebus gerendis officias. Non est igitur cur opprimeris te consilio mutato, uelle domi manere, qui sæpe dixisti, & si tibi moriendum esset in hac profectione, uenturum te: Tamen quamuis si uenias (ut confidimus) in domino uita longior erit, ut ualidi corporis, & redibis cum gloria domum uictor hostium, Chri-
C stianæ religionis conseruator. In domo timenda est ira Dei. Scis quotiens infirmitates quasi monitiones quædam te inuaserūt: tu te ipsum monitum dixisti fuisse, uide quid agas: caue ne monitiones domini irritas facias, nec præferas humana mandata diuinis. Nos quidem, nisi aliud audiamus, expectamus Excellentiam tuam cum desiderio, & te uenientem percupide uidebimus & amplectabimur, tecum proficiscemur in hostes quibus tota Italia comes erit. Decretum enim nostrum de decimis, uicesimis, & tricesimis, & indulgentijs ab omnibus Italiæ potentibus receptum est, & omnes auxilia pro suis facultatibus promittunt. Nec Florentini desunt uiri prudentia potentes & opibus: quamuis de his aliquando fuerat dubitatum, nunc certum est eos egregie in Turcos de expeditione laturos opem. Nobilis uir Franciscus Sforcia dux Mediolanensis unum ex filijs suis se nobiscum promittit, & cum eo equitum peditumq; ualidum. Successura sunt omnia te uenturo, quemadmodum speramus ex uoto. Quod si Deo permittente, propter peccata nostra tuus aduentus fuerit impeditus nō tamen iter nostrum retardabimus. Et quamuis non fuerit profectio nostra promissa nisi te ueniente, ibimus nihil ominus, nec fraudabimus sua spe populum Christianum: faciemus quod promisimus, et ultra quàm promissum est. Nemo dicturus est: hoc promisit Pius pontifex, & non

fecit: Iturum se dixit, & non fuit: Magnifica uerba protulit, & non compleuit. Ibimus D
autore domino, mare intrabimus, in hostes nauigabimus, pro uictoria nominis Christia
ni, pro defensione fidei totis uiribus nitemur. Non grauis ætas nos retinebit, non impe-
dita morbis arteticis membra, non parsimoniæ ecclesiæ cura. non pericula maris, non
mortis metus. Scimus moriendum nobis esse, nec honestibus unquam uitam finiri
posse quàm in exercitu pro Christo Saluatore & eius lege decertãte. Si Christiani prin
cipes populiq; auxilio fuerint, neque pro fide laborantes deseruerint, nihil est quod de
uictoria desperemus. Si minus, non deerit, ut confidimus, ipse Deus & Saluator Iesus
Christus, cuius res agitur. Consueuit enim diuina pietas in se sperantes haud qua-
quam deserere, cui tam facile est cum paucis quàm in multis uincere, et ibi cœpit diuinũ
repetitum præsidium, ubi humanum deficit auxilium. In Deo spem nostrã collocabi-
mus, ipse, si uult, uictoriam nobis elargietur. Etsi aliter Maiestati suæ placuerit, satis erit
nobis pro defensione religionis quantum facultatis datum fuerit, eo processisse. Iustus
est Dominus Deus, nec ultra quàm possunt homines exigit. Nobis cauendum est ne di
uinæ uoluntati aduersemur, & ne populos illusisse uideamur, Cumq; uulgata sit nostra
profectio, dabimus operam ut opinioni hominũ satisfaciamus, diuinæq; uoluntati pro
nostris uiribus pareamus, tuam Nobilitatem exoramus, ac per uiscera misericordiæ do-
mini nostri Iesu Christi in charitate uera perfecto corde obsecrantes, ut & tuipse idem E
facias, nec promissis tuis Deo maxime nobisq; factis, deficias. Memineris Domini Dei
tui, & quanta susceperis ab eo bona, nec uelis ingratus uideri, nec uerba cuiusquam plu
ris perficias quàm Dei mandata. Consule honori tuo & animæ tuæ, nec expeditio-
nem frustrare quàm fideles de te populi habent: noli auferre spem quam nobis præ-
buisti: consolare nos & uniuersam plebem Christianam, ut Deus & pater Domini
nostri Iesu Christi & Deus totius consolationis consoletur te in omnibus aduersitati-
bus tuis feliciter: Et quod reliquum est temporis in hoc seculo, Deo offer, & consecra,
ut tandem in altera uita sui regni participem te faciat. Cupimus super his ut quàmpri-
mum nobis respõdeas. Datũ Senis *VIII.* Calendas Aprilis. Anno M.CCCC LXIIII.
Pontificatus nostri Anno sexto.

Respondet excusationi & minis Palatini. *Epist.* CCC LXXXIII.

Pius episcopus seruus &c. Nobili uiro Friderico comiti Palatino
sacri Imperij electori salutem.

QVod te dilectum, de more, filium non uocamus, neque benedicimus tibi, faciunt
opera tua, qui & ecclesiæ Moguntinæ bona ad te detrahens aduersus apostolicæ
sedis mandata Ditero priuato & anathematizato iungere arma non es uerítus:
ea ulterius publica edicta ponere, ne quis literas nostras in tuis terrorijs uel publicare E
uel exequi audeat, mortem ei comminatus qui contra fecerit: quod nihil est aliud quàm
primæ sedis & Iesu Christi uicario rebellare. Quibus ex rebus quamuis nõ à nobis ipso
tamen iure excommunicatus es, & extra Christi Ecclesiam factus. Neque dilectus fi-
lius appellari potes, neque benedictionis capax haberis, nec tua te tuentur edicta, nec
inhibitiones quibus apostolica decreta prohibes ad te deferri. Non flumina, non mõtes,
non muri aut aliæ quamuis munitiones excommunicationis ad te aditum impedire
possunt, Dei fulmen est apostolicum anathema, qui nulla possunt arma resistere. Tu lon
gam epistolam ad nos scripsisti, ut excusares quod feceris: sed quãti momenti sint quæ di
cis, Deus nouit, & tuipse scis, nec ignoramus, iudicat te conscientia tua. Quæ te causa mo
uerit Ditero tuo prius inimico auxilium præstare contra iustitiam, omnes intelligũt. Po
tes multa dicere, sed ueritas in suo loco manebit. Petis ne credamus inimicis tuis, neue
causam tibi demus quærendi remedia quibus defendi possis, & arroganter aliqua per
minas subnectere uideris. Nos solum operibus credimus & ea quæ palam uidemus non
possumus non credere: tua offensio notoria est, & manifesta rebellio. Si te uolueris e-
mendare, ut bonum filium decet, apostolicis obedire præceptis, utemur pij patris

officio

officio,nec redeũtem filium aspernabimur, quin potius uitulum saginatũ apponemus, sicut in Euangelio erga filium prodigum fecisse legimus bonũ patremfamilias:Quod si perges Apostolicam sedem impugnare,& eius decreta contemnere,senties Romanam esse maiorem ecclesiam,quàm uel tu sis,uel quicunq; alius, qui tibi opem offerre uoluerit.Prudens es,& nosti quæ possunt aduersus te fieri,& plane intelligis,quia non potest uinci ueritas,& quod iniuste agenti nulla satis tuta possùnt inueniri præsidia.Datum Romæ *VII.* Calendas Martij.

Notificat Parisiensibus se Papam electum & precatur pro se orare,ut digne subministret. Epist. CCCLXXXIIII.

Pius episcopus seruus seruorum Dei,Dilectis filijs,uniuersitati studij *Parisiensis, salutem & Apostolicam benedictionem.*

PIus & misericors Deus noster,uniuersæ conditor creaturæ, quia sapientia fundauit terram,omnia ordinans cœlestia & terrestria, sacrosanctam Romanam ecclesiam ea complectitur charitate,ut per succesiuam uicariorum suorum mutationem, nulla aduersus eam procella,nullus prævalere possit spiritus tempestatis.Sane felicis recordationis.Calixto Papa *III.* prædecessore nostro de huius mortalis uitæ ualle *VIII.* Idus Augusti ad cœlestem patriam euocato,& ipsius funeris ac exequiarum celebratione solenni ac debita subsecuta.Nos unà cum fratribus nostris sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalibus,de quorum numero tunc eramus,Romæ in Apostolico palatio apud sancti Petri Apostolorum principis Basilicã,in quo dictus prædecessor habitauerat, ac debitum naturæ persoluerat,modo ac tempore congruis pro futuri creatione Põtificis curauimus conuenire,nobisq; cum eis fratribus sub deliberationis magnæ negocio, quam tantæ rei qualitas exigebat,aliquandiu tractantibus,tandem ipsi fratres licet potuissent in alios maioris mẽti consentire,tamẽ sanctiſpiritus (à quo sancta Romana & uniuersalis Ecclesia Christi sponsa regitur) infusione,ipsorum animos sic afflante, ad personã nostram dirigentes, unanimiter uota sua nos tunc tituli sanctæ Sabinæ presbyterum Cardinalem,nescimus quo occulto & nobis tremendo iudicio,ad celsitudinis Apostolicæ fastigium concorditer elegerunt.Nos autem imbecillitatis nostræ conscij, nostrarũ paruitatem uirium ad tanti oneris sarcinam digne perferendam agnoscentes,postquam diu quid agendum foret cogitauimus,tandem considerantes Romani Põtifices electionem non ab hominibus,sed à diuina inspiratione procedere,cuius non licet resistere uoluntati,speranteſq; eum qui ab initio fundationis ecclesiæ infirma mundi elegit,ut cõfunderet fortia,uires suas nobis ad tanta gubernacula subministraturum,cupidi bene agere & prodesse potius,quã præesse,in spiritu humilitatis colla submisimus iugo Apostolicæ seruitutis.Quapropter deuotionem uestram precamur,ut omnipotentem Deum instantius exoretis,à uestriſq; omnibus exorari curetis,ut nos per suam gratiam roboret & dirigat in agendis.Nos enim pro nostræ erga uos mentis affectu dispositi sumus,in casibus occurrentibus uestrã deuotionẽ specialiũ gratiarũ,prærogatiuis & alijs beneplacitis quãtũ cũ Deo poterimus,cõfouere.Datũ Romæ apud sanctũ Petrũ.Annõ incarnationis Dominicæ,*M.CCCCLVIII.* pridie nonas Septẽb.Pontif. nostri Anno primo.

Vocat personaliter congregationi Mantuanæ interesse,aut legitimo impedimento prepeditum Oratorem cum pleno mandato illac mittere, Epist. CCCLXXXV.

Pius episcopus seruus seruorum Dei,charissimo in Christo filio Carolo *Francorum Regi illustri, S. & A.B.*

VT persolueremus omnipotenti Deo & fideli populo uim ab infidelibus patienti id cuius causa ad hanc sedem sumus assumpti, de uenerabili fratrum nostrorum sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalium cõsilio & assensu per certas nostras literas quas Celsitudini tuæ præsentib. mittimus,omnes Reges et principes Catholicos ad dietam solennem Mantuæ uel Vtini in proximis Cal.Iunij celebrandã,Apostolica uoce duximus conuocandos:statuendo concedente altissimo eo loco eodemq; tẽpore ibidem personaliter adesse,impedimentis posthabitis quæ circunstant nos undiq;. Et si erga ea mens tua fuerit semper ad tuendũ nomẽ sanctũ Dei,et nec Apostolicæ sedis nec

cuiuſquam alterius exhortatione multum egueris, tamen quia hæc non ſolum nobis eſt D
cordi, ſed dominico gregi in primis neceſſaria, Sublimitatẽ tuam hortamur in domino,
& per illum ſanctum baptiſma in quo Chriſto renatus es, & nomen Chriſtianum geris,
requirimus, ut uelis per os noſtrum uocatus, abiectis reſpectibus omnib. qui pro hono
re Dei nõ ſunt attẽdendi, ad eadẽ loca & ad diem præſcriptũ perſonaliter intereſſe. Ete-
nim cum uicarius Ieſu Chriſti in terris hoc agat, quem recte uadentem ſequi Chriſtia-
nus populus debet, non debent principes terræ grauem ſibi ducere laborem ab illo ſu-
ſceptum amplecti. Habitus es chariſsime fili, deuotiſsimus princeps fidei, & religionis
noſtræ præcipuus, nec immerito ob Chriſtianum nomen egregie a progenitoribus tuis
defenſum. nomen Chriſtianiſsimi ab illis hæreditarium habes. Accedit potentia ſingu-
laris, qua ideo omnipotẽs Deus inſigniri te uoluit, ut eſſet qui tempore neceſſario, qua
le nunc imminent, illam ad protectionem ſui gregis conferret. Erit (ut in domino confi
dimus) aduentus tuus maximæ ad hoc ſalutare opus utilitatis, non eo ſolum quod ſa-
pienti conſilio tuo dirigere tantam molem glorioſiſsime poteris, ſed quia gentes & re-
gna audientes, Chriſtianiſsimum Regem Francorum relictis ſedibus ſuis ad augendã
& tuendam communem cauſam altiſsimi Romano Pontifice conueniſſe, erubeſcent
ipſi exemplum tuum non ſectari, ut pene ob hoc ipſum plus momenti cæteris omni-
bus allaturus appareas. Pro Deo igitur, chariſsime fili, pro commendatione æterna no- E
minis tui, pro compaſsione fidelis populi continuæ feritati Turcorum ſanguinem ſuum
fideliter dantis, exaudire clementer uelis pias noſtras huiuſmddi preces, & fletu, & la-
chrymis oppreſſorum nobis impoſitas: Hæc enim uera ſunt opera Regum, hic campus
in quo honeſte decertare, & triumphum ueræ ſalutis reportare cum gloria poſſunt. Cæ
tera fluxa ſunt & caduca, uix ſolidæ laudis, quicquam in ſe habentia, etiam perſæpe in-
grata. Quod ſi caſu aliquo quod Deo non placeat, carendum nobis erit tua præſentia,
& per Oratores complere hoc munus conſtituas, requirimus eo caſu Ceſſitudinem tu
am, tu cum pleno mandato illos trãſmittere uelis, non ad decernenda ſolum ea quorum
cauſa uocatus es, ſed ad componendam pacem uel indicendas treugas cum illis, cum
quibus eſſet tibi forſan contentio, ut demum placatis utique fidelibus concordiis cœ-
ptum opus proſequi poſsimus. Speramus tamen conceſſurum omnipotentem De-
um, ut tua Serenitas potius per ſeipſum, quàm per Oratores ſuos ſit affutura. Attento
quod Mantuanam ciuitatem tui potiſsimũ cauſa delegimus, ut uel Serenitas tua, quod
primum expetimus, uel ſaltem principes aliqui de latere tuo illuc accedere facilius uale-
ant. Hortamur quoq; & requirimus, ut per præſentem nuncium uelit ſublimitas tua
optatum nobis reſponſum dare. Datum Romæ apud ſanctum Petrum. Anno incar-
nationis Dominicæ, M. CCCCLVIII. tertio Idus Octobris, Pontificatus noſtri
Anno primo. F

Reſponſio Regis Franciæ. *Epiſt.* CCCLXXXVI.

BEatiſsime pater paucis ab hinc diebus Beatitudinis ueſtræ literas per latorem præ-
ſentium ſuſcepimus, earumq; tenorem attente intelleximus. Et quidem in pri-
mis perſoluendæ ſunt ipſi pietatis fonti gratiarum actiones ampliſsimæ, qui hoc
tempore forte triſtiſsimo, ad refartiendas eccleſiæ ſuæ ſponſæ immaculatæ partes labe-
factas eandem Beatitudinem uocare dignatus eſt. Attollendum quoque plurimum
propoſitum eius ſalutiferum & pie exhortationes ſincero animo amplectendæ. Verum
cum hæc res, qua nulla maior, pro ſeipſa ſatis exorare uideatur, & principes Catholicos
ad id perſuaſos nimirum eſſe credamus, matura & ſalubri deliberatione Concilij, non
parum ægrè conſpiciatur cõuocationem ſolennẽ prælatorũ principũ, & aliorum uiroꝝ
notabilium eccleſiaſticorum, & ſecularium regni noſtri intra dietam aſsignatã facere, &
tunc quæ deliberata cõcluſaq; extiterint, per noſtros ſolẽnes Oratores debita poteſtate
ſuffultos. eidẽ Beatitudini pateſacere plane decreuimus. Porro & ſi in rebus humanis flu
xis quidem & caducis perſæpe ſoleant turbationes accidere, in illius tamen miſericordia
& pietate ſperandum eſt, qui neſcit abeſſe pie ſperantibus in ſe, quiq; tantã eccleſiæ ſuæ
dedit poteſtatẽ, ut quãto grauiſsimis perſecutionibus impiorũ ſæuius impugnant, tanto

poſtmodum

A postmodum ipsius miseratione adiuta, potentior consurgit in aduersis. Beatitudinē uestram, cui hoc sanctum propositum pie credimus cœlitus fore inspiratum, ad ecclesiæ suæ felix ministerium dirigat et conseruet is cuius uices in terris geris pius & misericors dominus. Scriptum &c.

Collaudat de collisione pragmaticæ constitutionis, & hortatur contra Turcum bellum inire, Epist. CCCLXXXVII.

Pius Episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in Christo filio Ludouico *Regi Franciæ salutem & Apostolicam benedictionem.*

ACcepimus ex literis uenerabilis fratris nostri Ioānis episcopi Attrebatensis, quanta cum charitate complexus sis, & quàm pium erga nos & Romanam ecclesiam geras affectum, & quàm ad tollendum regno tuo constitutionem illam quæ pragmatica dicta est, uolenti & erecto sis animo. Laudamus Deum & suæ maiestati benedicimus, qui talem tibi mentem dedit. Nam quid aliud dicere possumus, nisi quod Dei beneficio ex maximis periculis liberatus es, & in hæc tempora reseruatus, ut esses qui susceptо regno paterno, sublatis erroribus libertatem sanctæ Romanæ ecclesiæ instaurares, atque restitueres, & maiorum tuorum æquata gloria Christiano nomini quietem fundares. Benedictus dominus qui tuæ personæ cultos fuit, et spiritum tuum erexit ut
B cogitares quæ pia, & omni laude digna sunt. Sic magnus Constantinus, sic duo Theodosij, sic Carolus Magnus, & plures ex tuis progenitoribus, immortale nomen & inextinguibilem consecuti sunt gloriam, quia Romanam ecclesiam matrem suam debito sunt honore prosecuti, quorum te uestigijs inhærentem & diligimus totis præcordijs, & laudamus, & omnis te posteritas celebrabit. Illud autem inter cætera commendamus, quod absque conuentu & consultatione multorum pragmaticam auferre constituisti, quemadmodum idem episcopus nobis significauit. Sapis certè & Regem te magnum ostendis, qui non regāris sed regas. Optimus enim principes est, qui per se recta cognoscit & operatur, qualem te esse confidimus. Nec scriptura, quæ ait, ubi multa consilia, ibi salus multorum multitudinem requirit, sed consiliorum maturitatem & digestionem quæ res in paucis magis quàm in multis reperiuntur. Neq; enim aut honestas, aut iustitia multitudini facile suadetur, quæ uarijs affectibus agitata ad pronā frequenter inclinat confusioni, subita est consulentium multitudo, neq; bene res se habet, ubi suffragia numerantur, non ponderantur. Sæpe enim fit ut maior pars meliorem uincat. Facis quæ te decent, qui sciens pragmaticam esse absq; Deo, eam de regno tuo eliminare decreuisti. Nec uis in deceptationem ducere an fieri debeant, quæ tuipse facienda nouisti. Hoc est Regem esse & bonum regem, & quem boni ament, mali timeant. Nam qui per alios reguntur, nec per se intelligunt quæ sunt augenda, contemptui sunt. Pro-
C bamus igitur & commendamus admodum quæ de tua liberatione circa pragmaticam episcopus Attrebatensis scribit, hortamurq; ut quæ proposuisti in animo, cito effectu facias, neq; cum possis hodie benefacere, cras faciam, dicas. Hilarem datorem diligit Deus: quæ iusta & honesta sunt, nolunt moras. Fac tuam sapientiam sicut nos cognoscimus, ita & mundus omnis quàm primum cognoscat, neque aliquis dicere possit diu noluit, quia diu deliberauit. Quod si prælati tui & uniuersitas aliquid ex nobis desiderent, te mediatore ad nos recurrant: nam si quis unquam Pontifex fuit Gallicæ nationi affectus, ut multi fuerunt, nos certe inter primos reperiemur, qui nomen & gentem huiusmodi honoremus & diligamus, nec unquam postulatis honestis aduersabimur, sed musq; dignum esse ut fratribus nostris coepiscopis in multis differamus, eosq; honoremus, pariterq; uiris doctis, & qui docti esse cupiūt in uniuersitatibus literarum studia sectantibus subueniendum esse non ignoramus. Ab his enim Catholica fides defenditur, & doctrinæ lumen propagatur. Age igitur fili, perfice quod in animo geris, & confide nos tibi & regno tuo animo concessuros. quæ ratio & honestas suadebit. Cæterum quia regina Cypri ad nos ex regno suo deiecta, & ex terris profecta est, & ad tuam credimus Serenitatem proficiscetur, consilium & auxilium petens, nam regnum eius Soldani Aegyptij gente occupatum est. Et quia (sicut accepimus) Mahometes Tur-

corum

corum dominus Greopin & Trapesuntē, & multas alias in Asia ciuitates ac prouincias de nouo sibi subiecit,& in Europam uictor ac tumēs eo proposito reuertitur,ut Christianitatem proterat & conculcet,Serenitatem tuam rogamus,& flentes petimus,ut respicias in q̄ statu est Catholica fides,quomodo ex uno latere Turci,ex alia Saraceni urgent. Pone ante oculos lamētabiles Christianorum uoces,qui per Asiam & Græciam in medio nationis peruersæ constituti miserabilibus modis affliguntur:Cogita in quo loco est sacrum domini sepulchrum,quod inspicere absq; Mahometorum uoluntate non possumus.Sancta terra quæ nobis lucem fidei præbuit nunc in tenebris est:totus oriens plenus est spurcitia Mahometica,quæ etiam in Europam suum uirus effudit,inde Græciæ, hinc Hispaniæ parte occupata: nec dies est in qua nō mille Christianorum animæ pereant.Rhodus in periculo & nobilis insula maris quondam dicta Peloponnesus in potestate Turcorum est paucis exceptis locis.Epirus tota ad eos confluxit: Bulgaria, Vualachia & Rauenna ex parte Turcis parent. Vngaria uulnus expectat,quia multis afflicta cladibus non potest tantos belli motus sustinere,nec est qui consoletur eam, timet uictorem Mahometem iam spolijs Orientis & Asiæ uiribus auctum. Timemus sane illi genti, timemus & alijs qui sunt in hostium circumitu: nec nos sumus qui succurrere possumus:uoluimus oculos nostros modo huc, modo illuc,& lustratis omnib. Christianorum prouincijs,nemo regum,nemo principum nobis occurrit,qui tantæ rei subuenire possit,nisi tu solus quem pius Deus sui populi saluatorem (ut confidimus) hucusq; saluauit incolumem,nec permisit in manus te persequentium incidere. Tu Dei ope hæreditarium regnū in pace consecutus es mortuo patre. Philippus Burgūdiæ dux clarus & potens tibi obsequentissimus est,& cæteri duces & comites regni gloriantur, & tibi sine controuersia parent.Ex Anglia(si uolueris) nihil tibi aduersabitur. Hispaniam habes amicam.Omnes per circuitum te uenerantur & colunt,& legationes ex longinquis partibus,ac ex ipsa Italia te honoratum & salutatum ueniunt:Magna est gloria tua: Magnum est Dei donū. Intellexit diuina pietas cogitationes tuas,& multa cognouit in animo tuo proposita esse ad cōmune bonum:nec dubitamus quin cum esses exul quodammodo à regno tuo,tecum sæpe dixeris: O si paterno in solio aliquando sedeam,quanta faciam tibi Deus grata. Certe non patiar tuam hæreditatem Turcorum insania laniari. Audiuit te Deus,& omnia tibi aduersa repulit,planauit iter tuum, & te in aucto regno collocauit excelsum præ regibus terræ.Omnia tibi tranquilla dedit,siqd aliquando intra te Deo promisisti id seruato: si non promisisti (quod non est uerisimile) recognosce beneficia,quæ accepisti à domino Deo tuo,qui te filium Regem creauit,& regnum cum diu ex terris fuisti,summa cum gloria restituit,ostende te gratum diuinæ pietati,& pro tantis beneficijs uicem repende,tolle ut facturum Oratori nostro spopō disti,pragmaticam constitutionem,& hoc facto,quod non est difficile,erige te totum in exilium Christianæ religionis contra Turcos:Studeat expeditio aduersus hostes Christi fiat:Exhibe te huius rei ducem & caput.Nec dubita,cuncta erunt tibi prospera,hoc est negotium te dignum: tibi hæc gloria seruata est.Nihil est in quo te laudabilius exercere possis. hæreditaria hæc tibi prouincia est.Nam purgare contra Turcos,& uincere,& terram sanctam recuperare,& fidem saluare,& Romanā ecclesiam honestare, Francorum Regum proprium est,& hæc tu commodissime præstare potes,uera Francorū soboles sapientia,& rerum experientia præditus,in opulento & pacifico & potētissimo regno sublimatus.Omnium oculi in te respiciunt: omnes afflicti te inuocant,& nos præter te non uidemus qui hæc possit præstare.Ideo ad te unum recurrimus Christianæ fidei defensorem. Tu ergo & à nobis & à toto Christianorum populo rogatus,& in primis à Deo commonitus,præpara te huic prouinciæ,ad quam feliciter dirigendā omnia obtinebis à nobis,quæ à iusto & pio Christi uicario & beati Petri successore obtineri debeant.Datum Romæ,die xxvi. Octobris,

Anno M. CCCCLXI. Pontificatus nostri Anno IIII.

Responsio

Responsio Ludouici Regis Francie. *Epist.* CCCLXXXVIII.

A Ludouicus Dei gratia Francorum Rex, Tibi sanctissimo & beatissimo patri *nostro Pio Papæ II. Obedientiam filialem & plenos deuotionis affectus.*

DEum solum scientes esse cuius prouidentia bene consulitur rebus humanis, meliusq; regna & urbes religione cingi atque defendi quàm armis & membris: te ui cariũ Dei uiuentis ea ueneratione prosequimur, ut sacra præsertim in ecclesiasticis rebus tua monita ueluti uocem pastoris audire, illisq; parere prompta mẽte uelimus. Quapropter, beatissime pater, & si constitutio quædam in regno nostro, quã pragmaticam uocant, magno prælatorum conuentu, magna temporis deliberatione concluſa fuerit, & iam callum obducta quietum prope fixerit statum, tu tamen tuis ad nos literis illã à regno nostro auferri, explodi, abrogariq; flagitas, nobis quoq; dilectus & fidelis consiliarius noster Ioãnes episcopus Attrebatẽsis, quem cum potestate Legati de Latere ad hoc nostrum regnum misisti, cõmemorauerit ea ad quæ per ipsum tibi nostro nomine pollicenda, uouenda, & promittenda, nos antequàm regnum suscepissemus religionis instinctus quidã deduxerat, nos nostra promissa exequi, accedente moderatrice rerum ecclestiasticarũ tua autoritate, studemus ac uolumus. Et id qdem tanto uolumus animo propensiori, quanto nobis regnũ Franciæ florens, & bello uacuũ tuetur Deus & protegit. Omnibus itaq; uictimis potiorẽ obedientiam intelligentes, assensi sumus his quæ B tuo nomine nobis aperta sunt, ipsam scilicet pragmaticã sanctionem, tibi tuæq; sedi esse infensam, utpote quæ in seditione & schismatis tempore, atq; per seditionem sectionisq; à tua sede figuram, nata sit, & quæ dum tibi à quo sacræ leges oriuntur & manant, quam tumlibet eripit autoritatẽ, omne ius, & omnẽ legem dissoluit. Illud enim exoritur quod idem consiliarius noster nomine tuæ sanctitatis astruxit, ut dum per pragmaticã ipsam summæ in ecclesia tuæ sedis autoritas minuitur, dum prælatis in regno nostro quoddam licentiæ templũ per illam perstruitur, dum congruẽs unitas ad alia regna conformitasq; tolli uidetur, abroganda sit ipsa pragmatica pellendaq; à regno nostro. Quippe quæ aduersus tuam sedem omnium ecclesiarũ matrem ab inferioribus prælatis lata sit, tãquam ut scriptura loquitur: Quomodo si eleuetur uirga cõtra leuantẽ se, aut baculus qui uiq; lignum est: quæ quidem, beatissime pater, licet plerisq; docti homines cõfutare niterentur atq; diluere, multaq; nos dehortarentur abrogare sanctionem ipsam, te tamen principem totius ecclesiæ te antistitẽ sacrorum, te dominici gregis pastorem profitemur, & scimus, teq; iubentem sequimur. Tibi & beatissimi Petri cathedræ cõsentimus & iungimur. Itaq; sicut mandasti, pragmaticam ipsam à nostro regno nostroq; Viẽnensi Delphinatu, & omni ditione nostra per præsentes pellimus, deijcimus, strepitusq; abrogamus. Et quam qualem'ue ante pragmaticæ ipsius æditionem circa ecclesiaram beneficio C rum aliarumq; rerum spiritualium dispositionem censuram, moderationem in regno nostro omniq; ditione nostra tui prædecessores Martinus *V.* & Eugenius *IIII.* Romani Pontifices habebant & exercebant, talem eandemq; nostro adiutori beatissimo Petro tibiq; ipsius successori reddimus, præstamus, & restituimus cum summo imperio, cum iudicio libero, cum potestate non coartata. Tu enim cum scias quid autoritate diuinitus tibi tradita, possis, quas per regni nostri & ecclesiarum in eo tranquillitate postulabimus, non negliges res necessarias, poterisq; semper quod optimũ fuerit iudicare. Vtere igitur deinceps in regno nostro potestate tua ut uoles, atq; illam exerce: nam ut hominum membra nulla contentione capite uno atq; una mente ducuntur, sic tuis sacris decretis ecclesiæ prælati in regno nostro, & Delphinatu consonantiam et obedientiam plenam refundent. Quod si forte obnitentur aliqui aut reclamabũt, nos in uerbo regio pollicemur tuæ Beatitudini, atq; promittimus exequi facere tua mandata, omnium appellationum aut appellationis obstaculo prorsus excluso, eosq; qui tibi contumaces fuerint pro tuo iussu comprimemus, & refrenabimus. Datum Turonis sub magno sigillo nostro, die *XXVII.* mensis Nouembris, Anno *M. CCCC LXI.* & regni nostri Anno primo. Sic signata per Regem in suo consilio Veroni Soilloit.

Dat pri-

Dat priuilegia transeuntibus per terras & dominia principum, ut sint liberi à grauaminibus. Epist. CCCLXXXIX.

Pius Episcopus &c. Francisco Fortiæ duci Mediolanensis, S. & A. B.

BEne cognitũ putamus esse tuæ Nobilitati, pium sanctumq; propositum nostrum succurrendi fidei Catholicæ, & populi Christiani tutelæ consulendi. Id unum opus mente agimus, id totis sensibus sumus complexi, & (quod antea inauditũ est) proprium corpus pro salute ouium nobis cõmissarum exponere decreuimus. Inuitauimus Christi fideles toto Christiano orbe, misimus literas cum plenissimis indulgentijs: præmia uitæ æternæ proposuimus sequentibus nos ad hoc certamen diuinum. Quo fit ut confidamus de benignitate Dei quàmplures Christianos undequaq; cõuenturos, qui præsulem Romanum pastorem orbis, patremq; animarum in bella pro defensione sancti Euangelij uadentem, sequentur. Decet nos ad hanc partem pie etiam respicere, & curam gerere, ut qui crucem tollentes iuxta præceptum domini, uias nostras secuturi sunt, humaniter & benigne recipiantur, & ut ipsi bene susceptos se uideãt & ceteri ad id auxilium uenientiũ animentur. Hortamur itaq; Nobilitatem tuam, cui non dubitamus hoc sanctum opus cordi esse, ut in terris & dominijs tuis has facias ordinationes, mandesq; diligentissime obseruari: Primo ut peregrini omnes siue cruce signati fuerint, siue non, qui ad hanc expeditionem uenturi sunt, in omnibus terris & locis tuis omni humanitate & gratia tractentur, & sub grauibus & formidabilibus pœnis nemo præsumat eos dicto uel facto lædere seu molestare. Monetæ eorundem uenientium tam aureæ quã argenteæ & æreæ, expendantur & recipiãtur, uidelicet pro ualore & precio & pondere earum, nec à quoquã possint uel debeant recusari. Victualia cuiuscunq; generis ac panni, & alia utensilia humano usui necessaria, uendantur solito precio, nec carius extimentur, quàm hactenus & consueuerunt. Vectigalia & gabellæ non exigantur ab eisdem, nec passus fluminum aut portarum, seu portuum & scapharum soluere compellantur. Denicq; omni gratia humanitate & benificentia eos tractari facias. Decet enim fideles ad tam necessarium bellum pro Christo uadentes, omni auxilio, ope, & fauore, prosequi. Datum Petrioli diœcesis Senensis. Pontificatus nostri Anno VI.

Copia eiusdem breuis ad eundem. Epist. CCCXC.

DIlecte fili, intelleximus ea quæ significata nobis tuo nomine fuerunt per dilectum filium Octhonem Oratorem tuum, scilicet nobilitatem tuam iam adeptam esse ciuitatem Ianuensem, quod nobis singularem attulit lætitiam. Quæcũq; enim tuæ generositati prospera succedere intelligimus, non minori gaudio nos afficiunt, quàm si nos ad ipsos spectarent. Oramus Deum immortalem, cuius benignitate tuæ felicitati omnia aspirant, ut noua hæc dominij accessio felix sit & fausta, tibi liberisq; tuis stabilis & diu permanens, ut & potentia tua auctior erit eo, & gloria & felicitas sit amplior, & maiora fidei Christianæ labanti subsidia impendere possis, ac exinde uniuersæ Italiæ totiusq; Christianitatis pacis & quieti consulatur. Nos enim non sine diuino numine hæc tam læta tibi uenire arbitramur, ut qui optimam partem geris ad amplectendum defensionem populi fidelis, opes & facultates habeas, quibus possis ea quæ præclare cõcepisti exequi & adimplere. Cæterum ut proxime tibi scripsimus Florentini lente admodum & cunctanter se habent in executione eorum quæ ex tua declaratione pollicitisunt, hortamur tuam nobilitatem, cui scimus eos merito plurimum tribuere, illos cohorteris & inducas, ut sine dilatione faciant quæ promiserunt: Angustia enim temporis & summa necessitas quæ instat, nihil segniter aut tarde fieri postulat.

Copia eiusdem breuis ad episcopum Vintemilien. gubernatorem Perusij, quemadmodum exigat Stenuram ab illis. Epist. CCCXCI.

CHarissime in Christo fili, nosci Serenitas tua, quo mentis feruore, quo ardore animi amplexi sumus tutelam populi Christiani, ut etiam quod prioribus seculis inauditum est, proprium corpus quamuis senio & morbis affectum, pro salute nobis commissi

A commissi gregis laboribus et periculis obiectare non formidemus, sed magno animo pium sanctumq; propositum iamdiu publicatum adimplere omnino intendimus. Cumq; res operosa sit, & nemini dubium esse debeat, magnam molem sumptuum nobis subeundam esse, ad quam nequaquam substãtia nostra est sufficetura, quã quantacunq; sit, cum corpore simul æquo animo exponere decreuimus. Requisiuimus à Christianis omnib. et præcipuè à nostris & Apostolicæ sedis subditis opportuna subsidia. Inter quos requisiti Perusini polliciti sunt certã pecuniæ & frumenti summã impendere in subsidiũ, quãuis maiora ab ea ciuitati expectari debuissent, quæ opulẽta et potẽs, & inter alias nostra & ecclesiæ Romanæ maxima singularia beneficia, & indulta consecuta est, Cõtenti tamen eramus eo q̃d pollíciti erant, arbitrãtes bona fide eos adimpleturos in tempore quæ Christo obtulerant. Sed multum nostra decepta opinio est, & cũ tẽpus ad implendi promissi instat, cernimus Perusinorũ dicta factis non respondere, ut appareat eos simulate nobiscum egisse & uerba dari uoluisse. Cumq; eorũ promissa certis fucatis coloribus, & exquisitis uelamentis palliare conẽtur, rem in longũ protrahunt, dum labatur tempus, ut uel nihil faciant eorum quæ promiserunt, uel parum ac pene nullum fructum afferant operi. Sed nos non hi sumus qui ueros filios à falsis, & ueram deuotionem à simulata non cognoscamus. Dolemus tamen ut par est, & angimur animo quod Perusi
B ni, quorum ut eos decet præcipuum studium in hoc sancto opere futurũ opinabamur, non bona fide nobiscum incessisse uideantur, sed nihil agunt. Cum Deo res agitur, qui falli non potest, & ut est scrutator cordium, præmia diligentibus se in ueritate, pœnam uero reprobis statuit. Et quia causa à nobis suscepta talis est, ut pro eius auxilio Christianos omnes ob periculi magnitudinem non solum inducere, sed compellere etiam merito debeamus, præsertim subditos nostros, & ne Perusini se nobis uerba dedisse iactent, uolumus ut eis iterum commemores beneficia & priuilegia, quæ à sede Apostolica præ cæteris ecclesiæ ciuitatibus obtinent, ostendas quantum Deo immortali debeant, qui eos in summa felicitate & quiete locauit. Aperias necessitatẽ fidei Catholicæ, demonstres fauorem nostrum. Deniq; quum quæ nobis promiserunt obseruare uel negligant, uel contemnunt, ne se nos ludificasse gloriẽtur, uolumus eis mãdes nostro nomine ut usq; ad medium mensem Maij instantis, quindecim milia ducatorum auri de camera soluisse debeãt. Quod si recusauerint, uel distulerint, declares ipso facto, singulares personas ipsius ciuitatis excõmunicatis, & ciuitatẽ ecclesiastico subiacere interdicto. Et nihilominus decernimus & mãdamus, ut personæ dictæ ciuitatis earumq; bona ubilibet cõstituta tam mobilia quã immobilia in nostris & dictæ ecclesiæ ciuitatibus & terris capiantur, et detineãtur, quæ exnunc huic operi applicamus, & cõfiscamus. Tu uero hãc rem toto pectore cõplectaris atq; ita te erigas, ut intelligamus te non pati ut bo
C nis uerbis & pollicitationibus possis illudi. Datum Petrioli ut supra.

Responsio ducis Mediolani, & pollicetur in persona propria contra Turcum ire. *Epist.* CCCXCII.

LIteras tuas beatissime pater, ut grauissimas & ornatissimas ita ardentissimi desiderij plenas Christianæq; reipub. studiosas nõminori delectatione quã dolore, summa tamen cũ reuerentia, uti par est, legi atq; accuratissime perlegi. In quibus cũ tam pie atq; eleganter Christianæ religionis fideiq; Catholicæ calamitatẽ non modo ut literis sat erat, narratã, uerũ sculptã effigiatãq; aduerterẽ, non potui nõ uehementer dolere & angi. Nam ô temporum nostrorũ ignominiam singularem: O perpetuam ætatis nostræ infamiam: O execrabile apud posteros nomen eorũ qui uiuunt. Hi populi quos Cyrus, uniuersa Asia subacta, in citeriorẽ Scythiã primus ducere ausus est, qui uerè à Thamari uidua fusi, prostrati, & ad interemptionẽ deleti sunt, Regis capite in utrẽ sanguinis misso, cum exprobratione illa: satia te humano sanguine quem sitisti. Quos inde post temporum spatia à Perse maiori cum apparatu, maioriq; exercitu, terra mariq; in Græciam ductos, quã quisquã alius quarumuis ante se aut post se ætatum, nationũ, gentiũ duxerit, Themistocles parua manu uicit, fudit, & in Asiam redire coẽgit, Alexander Macedo subegit. Et qui nõ modo à Romanis olim rerũ dominis, uerũ etiam à quibusuis alijs im-

peratoribus,non ſecus ac fœminæ fugati,in poteſtatẽ acti, & pecorũ more domiti ſunt, D
eoſdem populos eſſe dixi.Nam etſi Turci illi priſci his ſe populis immiſcuerunt, eorum
mollicies & uetus patriæ conſuetudo atq; habitus deſides illos effœminatosq; reddide
runt,ita ut nomen duntaxat Turcorum apud eos manſerit,uirtus mox etiam in ſecũda
generatione extincta eſt.Quotiens enim poſtea tempora à finitimis uicti ſunt? Et ne lõ
ga exempla petamus,cum patrum noſtrorum memoria,eius qui hac ætate Turcis impe
rat auus,ſæpius à Tamberlano fuſus,tandem captus & cathenis nudus inſectus eſt: nũc
tandem,prochdolor,non modo in Europam tranſire auſi ſunt,uerum nobiliſſimam illi-
us partem,et apud quam imperium olim fuiſſe ferunt,cum pleriſq; alijs non ignobilibus
nationibus occuparunt,diripuerunt,ferro igneq; uaſtarunt, templa Dei ſanctiſsima &
uetuſtiſsima prophanarunt,cum maxima non populorum modo, uerumetiam proce-
rum & ipſorum quoque principum immaniſsima ſtrage,cum grauiſsima & ignominio
ſa nominis domini noſtri Ieſu Chriſti iniuria, uelut Sãctitas tua diſtinctius,copic ſius,ſe
rioſius ſcribit.Errata dehinc mea ex illis eũ facile recognouerim,& quod multis me De
us optimus,maximis donis,gratijs, beneficijs auxerit,nullo eũ grato ſtudio fuerim pro-
ſecutus: Et quod mihi grauius ſuccenſendum fore exiſtimo,cum contumax illi, ut ais,
rebelliſq; fuerim,multaq; in legem ſuam ſuperbe deliquerim,quod neque negare poſ-
ſum,& facile fateor,nullo ſaltem digno opere ſatisfecerim, dolui quidem, atque uehe- E
menter ingemui. Cum tamen quibus procellis quibuſue periculis Petri naticula agi
tetur,literæ tuæ me attentum reddiderunt,etſi pleraq; alia,hoc unum uel maxime leni-
to dolore in ſpem pariter delectationemq; me uertit,quod intelligam te quaſi cœlo ad
hanc rem dimiſſo rectore,ad ſalutis portum, & quidem incolumen eam reducemq; fo-
re. Accedit ad hoc potentiſsimi illius principis Philippi ducis Burgundiæ uotum inſupe
rabile,laudeq; immortali digniſsimum, cuius uirtus, potentia, autoritas ad ſpem ipſam
plurimum conferunt. Verum ne epiſtolæ modum excedam.ad eam partem me con-
feram,unde omnis literarum tuarum uidetur oriri intentio. Hortatur me ſanctitas tua,
ac multis & quidem robuſtiſsimis teq; ipſo digniſsimis argumentis,ſuadet pia atq; iuſta
arma pro ſalute publica in Mahometem monſtrum ſpurciſsimum capere, magnanimi
que Philippi imitari exemplum, & uel in primis ſupremam Maieſtatem tuam ſequi,
quæ & æternam filij Dei repræſentat, & uices illius gerit in terris.Fateor beatiſsime pa
ter,nullam eſſe ad æternam felicitatem,aut expeditiorem,aut certiorem uiam,aut fama
& gloria digniorem,quàm quod ſupereſt mihi uitæ pro nomine & gloria illius expone
re,qui humanam induit carnem,& mori elegit quo humanum genus nõ mortale modo
pro peccato,ſed mortuum factũ ad uitã reduceret ſempiternã.Fateor me Philippo maio
rem natu non eſſe.Verum rei militaris ſciẽtia,uirtute,autoritate,felicitate,proprijſq; ne-
ceſſarijs,Imperatoriſq; muneribus non mihi modo,ſed omnibus multarũ ætatum Im- F
peratoribus præferendum eſſe.Numera clariſsimas eius uictorias, gentes domitas, na-
tiones ſubactas,populos ſub imperium miſſos,& tandẽ rerũ ab eo geſtarũ gloriam an-
te oculos pone,quarum teſtis eſt Germania,teſtis Gallia,teſtis Britannia,quamquã San
ctitati tuæ longe natiores eſſe quã mihi certior ſim:Et facile inde intelliges eum dignum
eſſe,in quem moles tanti & tam ampliſsimi imperij deferatur,& cuius auſpicijs Chriſtia
na arma & ſigna militaria moueantur.Humaniſsimũ eum atq; modeſtiſsimum princi-
pem,& dignitatem tuam clementiſsimam ac ſapientiſsimã ſcio.Sed uereor ne uires me
as,pace utriuſq; dixerim,ſupra modum exiſtimantes opinione fallamini.Nolim tamen
beatitudo tua dictũ,hoc opinentur,quo equũ humeris meis fugã onus imponi, quotie
parere tibi fortaſsis recuſem.Parebo enim,ibo quo iuſſeris,& omnia peragã quæ Chri-
ſtianum hominem & tuæ ſanctitatis ſtudioſiſsimum decet,tum ob reuerentiã clauium,
timorem Dei & pietatem in proximũ,tum quod in tanta quadã indignatione afficior,
quod ætas noſtra tãta & tam inſigni ignominia notata ſit.Opinaris ne beatiſsime pater,
quicquã uel naturæ meæ cõmodius,uel cõſuetudini aptius quã exercitiũ caſtrẽſe:præſer-
tim in quo ab adoleſcentia mea educatus ſum,& uſq; ad hanc ætatẽ uerſatus. Pax mihi
fateor,& in primis Italica placet,pro qua ædificanda,cõſeruanda, amplificanda,nullam

operam

A operam, nullum studium, nullam industriã aut prætermisi, aut prætermissurus sum. Verum otium tanquã naturæ meæ inimicũ abhorrendũ semper fugiendumq; institui, quo uelut scribis, tel tãtur q; medici, in hanc nouissimã, q̃ me ad exitiũ prope inuasit, ualetudinem incidi. Neq; uxoris igitur aut natorũ blanditiæ, neq; delectatio principatus, neq; deliciarum mollities in ociũ me cõpellunt, neq; labores & pericula quibus assuetus sum à capessendo bello hoc abhorrebunt, neq; necessariorum aut amicorũ cõsilia mẽtem ab instituto diuertẽt, quin Christi crucẽ sequar, quin facultates omnes meas, & ipsam quoque uitam pro Christiana religione tuenda exponam. Sed super omnia pro æterna felicitate adipiscenda, quã per Prophetas primũ Deus, inde per filiũ, nunc per te his omnibus proponit, q; caput suũ contra blasphematores & inimicos fidei Catholicæ deuouerint: Consueui beatissime pater ab annis etiã minus grauibus fidelia amicorũ & necessariorũ cõsilia, et quidẽ attente, studiose, diligẽter audire, idq; pro priuatis aut publicis negocijs, quod melius arbitratus sum eligere, deliberare, disponere, facere. Nũ quã tatis apud me pbata est eorũ cõditio, qui cum apud eos summa imperij uel regiminis sit, regi malunt quàm regere. Existimat ne Clemẽtia tua apud me esse quẽquã, qui in eum furorẽ uel dementiã uergeret, qui dignitatis meæ curã, qui salutis publicæ studium, qui felicitatis desiderium dissuadere auderet, aut me tantæ fortasis ignauiæ, uecordiæ, desidiæ, ut tam facile in falsorũ suasorũ sententiã traherer: Deus à me pius hanc mentis stupiditatẽ auertat:

B Neq; status etiam mei iacturã formido. Est mihi, ut tu dicis, uxor uirtute ac rerum experientia prædita, nõ minus dilecta quã desiderata à populis: Est & Galeacius primogenitus meus iam grandis, & supra ætatem prudens: Sunt & Veneti non fœdere solũ mihi, sed amicitia singulari beneuolentiaq; cõiuncti. Florentinos eo loco habeo, quo tuipse dicis: A Christianissimo Francorum Rege in omnem casum, fauorẽ rebus meis auxilia, subsidia, præsidia, præstolarer. Cum cæteris uero finitimis nullæ mihi contentiones, nullæ simultates, nullæ inimicitiæ sunt. Et super omnia Dei mihi filium spero, pro cuius gloria & nomine pugnaturus sum, optimum defensorem. Itaq; neq; ætas, neq; mollium deliciarum cupiditas, neq; domi rerum mearum metus, neq; pecuniarum defectus, quibus te inueniendis optimã operam nauaturũ existimo, à sanctissimo me desiderio tuo, atq; ab instituto meo diuertent. Vereor tamen beatissime pater, ne circa duo nos breuitas tẽporis urgeat, & quod ad tantum apparatum terra mariq; disponendũ, quantus huic maximæ expeditionis moli necessarius est, parũ ad Ver usq; primum spacij datum esse existimem, & quod quia plerisq; malis priscæ ægritudinis reliquijs teneor, quæ nisi quotidie magno studio & diligentia curarentur, in maximum me periculum traherent. Instituerunt medici adhibito magni examinis consilio, balneis illas curare, atq; consumere, pollicenturq; illis me ad salubrem & integram ualetudinem restituere, quod si factum,

C ut spero, fuerit, aliaq; (quod Deus auertat) legitima causa nõ aduenerit, instituí quãtum supereſt mihi uitæ, ꝓ defendenda Christianorũ religione, pro fide Catholica ampliãda pro Dei Euangelio cõseruãdo, pro Mahometis idolatria ex sanctissimis Dei tẽplis iam non solum prophanatis, sed adulteratis, pessundatis, dirutis, expellenda deducere. Nam si Decius pariter, & Decij filius, pro senatus populiq; sui uictoria, si plerique alij Romani pro patria, si innumerabiles pene omnium ætatum, gentium, nationum, pro mortali duntaxat gloria sese deuouerunt, quid nobis faciendum, quibus cœlestis gloria ac beatitudo æterna proponitur. Ibimus profecto in expeditionem hanc, & partem nostram pro incorruptibili corruptibilem, pro cœlesti terrestrem, pro æterna mortalem, pro perpetua caducam exponemus. Et quanquã pro tua singulari prudentia magnaq; rerum experientia opportune te desiderasse existimẽ, quæ ad hanc maximam expeditionẽ necessaria sint, tua tamen singulari bonitate & clemẽtia fretus, uelut qui rei bellicæ studiosissimus fui, dicam quid sentio. Primum quod in bellis suscipiendis considerandum est, & magno consilio explorandum, quanta sit inimicorum potentia, quantus & qualis exercitus, quæ sit eorum militandi disciplina atq; industria, qui locorum situs, quibus uel se ualeat exteris præsidijs auxilijsq; tueri, uel impugnare hostem atq; repellere. De hinc ita se ad bellum parare, ut optima spes de uictoria habeatur. Turcorum quidem

potentiam adeo ſpernendam, ut quæ ad uictoriam neceſſaria ſunt negligamus, non cen D
ſeo, neq; ut ab inferendo bello deſiſtamus timendā. Vide quid capitula iſtinc ad me trāſ-
miſſa, dehinc illa eadē diligētius ac maiore ſtudio à uiris (ut par eſt credere) inimicarum
uirium & facultatum expertis, examinata atq; digeſta oſtendant. Trecēta milia militum
Turcorum Imperatorem ducturum fore affirmant, pleroſq; deinde alios Mahometæ
ſectæ reges, tum ob eorum perfidiam, tum quod ſibi ac rebus ſuis gentibus, populis, re-
gnis timebunt, Turcorum ruinam deſolationemq; paſſuros non recte exiſtmant. Ad
quæ literæ tuæ eos populos inermes, effœminatos, imbelles eſſe reſpondent: Fateor quo
que beatiſsime pater, maximam eorum partem eiuſmodi eſſe. Verū in armis belliciſq;
expeditionibus uti facile meminiſſe poſſumus, multis ætatis noſtræ annos cum maxima
Chriſtianorum ſtrage uerſati ſint, arma habent ad eminus comminuſq; pugnandū. Pro
eorum lege atque Imperatore non modo parere imperio, ſed mori quoque docti atque
parati ſunt. Habent præterea & ad inuadendum & ad fugiendum equos agiles, corpo
raq; eorum agilia. Adde etiam caſtris ſexdecim, ut plures affirmant, pugnatorum milia
quos Zanectarios uocant, robur firmamentumq; militiæ phalangis inſtar armis aſſue-
tos, rei bellicæ expertos, diuerſarum nationum diuerſarumq; gentium mercede condu-
ctos. Huic ſicut non timendo, ita non ſpernendo exercitui, quales pro adipiſcenda ui-
ctoria uires opponendæ ſint, qualeſq; exercitus conducendi, Etſi cum Philippo cæte- E
riſq; in tuis literis nominatis ſatis erit gentium Italicarum earum, ſcilicet quæ in hāc ex
peditionem ducentur ad monſtrum hoc uirulentum & fœtidum conculcandum, te nō
præuidiſſe modo, ſed prouidiſſe certior ſum. Noui enim ſicut acumen ingenij, ita & ma
ximarum rerum experientiam, ita ſingularem ac prope diuinam ſapientiam tuam. Itaq;
aliarum te nationum Chriſtianarū principes potentatuſq; ad ſupplendas exercitus, tui
uires aut uocaſſe, aut uocaturum non dubito. Et quanquam commonitiones has præ-
ſumptione certe non carere, quod Mineruam inſtrui uelim, plane cognoſco, fideliter ta-
men benignitati tuæ dictas pie atq; humane ſuſcipias oro. Sitigitur, ut ſoles, cætera o-
mnia, ita hæc quoq; recte inſtituiſti, non modo Europa Mahometeam idolatriam de-
pellemus, uerum Chriſtianam ſigna in Aſiam traducemus, Hieruſalem Dei ſacrarium re
cuperabimus: Ieſu nomen fidemq; Catholicā, ſanctumq; Euangeliū in ea loca reſtitue-
mus, in quib. per Apoſtolos tradita olim atq; propagata fuerāt, deſideratū triumphum
Romam ad ſedem tuam reportaturi. Capitolium quoq; obliterata laurea barbaricis
Orientalium populorum ſpolijs cingemus, quibus tandem Lateranā Petriq; baſilicam
exornabimus. Verum quoniā huic expeditioni præſentiam tuam præſtaturū affirmas,
cogitanti mihi atq; ipſum accurate pēſanti, quid utilitatis ad hanc rem gerendam, qdue
detrimenti ea ipſa afferre ualeat, multis hinc atque inde argumentis, & quidem firmiſſi- F
mis agitata, mens nequit non trahi, in uarias diuerſaſq; ſentētias: hoc unum quietem mi-
hi ipſam ſpeiq; optimæ plenam reddit, quod intelligam rem hanc à te mature, ut eius
mos expoſcit, grauiter, ſtudioſe, diligenter conſideratam. Itaq; quicquid à te excogita
tum deliberatumue fuerit, id mihi non humano, ſed diuino conſilio factum eſſe perſua-
debo. Datum Mediolani *VIII.* Calend. Nouembris, Anno M. CCCCLXVIII.

Hortatur rationibus ne uirum prohibeat ire contra Turcum. *Epiſt.* CCCXCIII.

Pius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, Dilectæ filiæ nobili mulieri
Blancæ Mediolani duciſſæ, S. & A.B.

VIrū tuū aduerſus impios Turcos arma ſumere iubet Deus, hoc enim ei ſcribimus,
uide ne obſtes. Periculoſum eſt diuinæ uoluntati reſiſtere. Periclitatur Chriſtianæ
religio: In foribus hoſtes aſſunt: prope ad radicē poſita eſt ſecuris, niſi uigilamus,
niſi forti animo reſiſtimus hoſti, actum eſt de nomine Chriſtiano Spes magna ſalutis in
tuo uiro ſita eſt, ſi ſumpſerit arma & ſcutum ductoremq; ſe Chriſtianis præbuerit, libe-
rabit dominus in manu eius populum ſuum et immaniſsimum draconē conteret. Quod
ſi prouinciam hanc recuſauerit, nec diuinæ uocationi paruerit, cæteri quoq; ſe ſubtra-
hent, impedieturq; ſua culpa Chriſtiani fidei expectata defenſio, quod de ſua magnani

mitate

A mitate haud quaquam putamus, cui magna semper & præclara cordi fuerunt. Te ipsam ueremur ne uiri proposito aduersetis, ne retentes ire uolentem, obijciesq; more mulierum mille pericula, amantis est ab amato non posse diuelli. Concedimus ista coniugio, nec miramur acerbam tibi futuram eius absentiam, sic maritalis expoſcit affectio, sed maior est Christi charitas. Si plus uirum quam deum diligis, non es Deo digna: In Euangelio hoc legisti. Deo nihil negari potest. Caue ne tui amoris causa uirum à Deo seiungas. Odire hoc esset non amare. Noli esse impedimento his quæ diuina Maiestas ordinat. Recordare quot accepisti à Deo bona, nec uelis ingrata uideri. Deus hunc tibi, quem diligis uirum dedit, audebis ne pro paruo tẽpore repoſcenti negare? Concessum in multos annos, in paucos menses concedenti non permittes. Caue ne cœlestem Maiestatem offendas, in cuius manu est uirum tuum auferre cum uelit, nihil ei negandum est qui potest cogere. Siue ueniat coniunx tuus, ut ea faciat quæ iubetur, siue deleat peccata sua hoc itinere, & suæ saluti consulat, eris tu quoque meriti sui particeps, si pro seruitio Dei mariti absentiam æquo animo tuleris. Propone tibi & coniugi moriendũ esse aliquando, & quod ætate prouecti ambo, diu simul in hoc seculo esse non possitis. Fugit uita mortalis, & quasi fumus cito euanescit: quærenda est altera quæ neque molestias habet, neque finem. Illic thesaurizandum est, illuc aspirandum. Si uirum tuum in pro
B uinciam sibi decretam tulleris ire, aut ire uolentem impedieris, & illi & sibi optime consules, ambo post hãc uitam cum Christo regnabitis, alioquin & illi & tibi timemus. Hortamur igitur ne uiam uiri impedias, ne abientiam parui temporis inuita sustineas: Redibit, ne dubita, cito ad te gloriosus: gaudebisq; & tui & sui causa. Ambo in hoc opere cœlestis uitæ præmia consequimini, & qui fuistis in hoc mundo felices, in altero critis beati. Pius & misericors Deus in animo tuo ponat, quæ suæ sunt beneplacita uoluntati. Datum Romæ.

Mandat electum episcopum assumere, & nullis aduersis contrahere. Epist. CCCXCIIII.

Pius &c. Dilectis filijs, S. & A.B.

COmmissa nobis desuper cũctorum fidelium cura, nos uigilare cogit, ne sathan diuisionis autor aduersarius noster prævaleat, & creditas nobis oues, aut mactet, aut dissipet. Hinc est quod causæ ecclesiasticæ libertatis & iurisdictionis conseruandæ contra uos per dilectum filiũ electum Leodiẽsem, dominũ uestrum mota, & ob hoc ecclesiasticum interdictũ positum, offeratisq; ut intelleximus ea quæ ad huius differentiæ sublationem opportuna creduntur: Dignum arbitrati sumus, ut uices nostras in ea causa taliter interponamus, quod ecclesia Leodiensis releuetur, & diuinus cultus resu-
C matur, atq; inter uos & ipsum dominum uestrum bona pax & concordia fiat & conseruetur. Ob quam rem feliciter peragendam, mittemus de proximo uirum probatũ sufficienti de hac potestate fulcitum. Quapropter uos in charitate hortamur, atq; Apostolica autoritate districte præcipientes mandamus, ne per uos aut per uestros seu aliũ quemquam dicto domino uestro electo; seu alijs quibuscunque in hac causa aduersarijs moueatis guerras, aut uia facti contra ipsos quicquam attentare præsumatis, sed uentu rum ad uos nostri ex parte expectetis, ne sanguinis effusio, si (quod absit) interuenerit Deum offendat, & causam ipsam difficiliorem desperatamq; reddat. Datũ Romæ apud sanctum Petrum sub anulo piscatoris die *11.* Ianuarij. Anno *M.CCCCLXIII;*

Panitet olim composuisse tractatum de duobus se amantibus. Epist: CCCXCV:

TRactatum de amore olim sensu pariterq; ætate iuuenes cum nos scripsisse recolimus, Carole fili dilectissime, pœnitentia immodica pudorq; ac mœror animum nostrum uehementer excruciant: quippe qui sciamus quicq; protestati expresse fuimus, duo contineri in eo libello, apertam uidelicet, sed hen lasciuiam nimis pruriẽtemq; amoris historiam, & morale quod eam consequitur, edificans dogma. Quorum pri-

mum fatuos atque errantes uideo sectari quàmplurimos: Alterum, heu dolor, pene nullos. Ita imprauatum est atque obfuscatum infelix mortalium genus. De amore igitur quæ scripsimus olim iuuenes, contemnite ò mortales, atque respuite, sequimini quæ nunc dicimus, & seni magis quàm iuueni credite. Nec priuatum hominem plures facite quàm Pontificem: Aeneam reijcite, Pium suscipite. Illud gentile nomen parentes indidere nascenti, hoc Christianum in Apostolatu suscepimus. Porrò si, quem de scripsimus Euriali Lucretiæq; amorem, deuoti, ut accepimus, O miseri, O insipientes perlegitis, huc propensius iamiam accedite. Quandoquidem non duorum modo, sed omnium amorem, imo, ut poëtæ fingunt, Deum amoris cupidinem quanto ualemus ingenio, quanto possumus artificio, describemus. Si artem quæris ò scriptorum nostrorum curiosi lectores, plus artis profecto hic, quàm ibi reperietis: Si fructum, si compendium, si ornatum, hic totus est fructus, compendium totum, de ornatu aliorum detur iudicium.

VIdimus effigiem lasciui nuper amoris
Quæ nimium mentem nouit imago, meam.
Nec barbam malis, nec corpore tegmen habebat
Nudus terga, manus, pectora, crura, pedes.
At humeris alæ suberant & flexilis arcus
Lumina sub tenero cæca supercilio.
Cur puer imberbes nulla lanugine malas,
Cur melius nulla corpora ueste tegat,
Lumine cur careat, pharetram cur gestet & arcum:
Cur habeat pennas, Calliopea refer.
Sic ego. Sic retulit quæsitas ilico causas
Maxima pegasei Calliopea chori:
Qui sapit euitat malesana cupidinis arma,
Et tantum pueros intrat ineptus amor:
Siue quod est puero similis, qui cœpit amare,
Et perit mente, pingitur inde puer.
Pingitur & nudus, nullum seruare pudorem
Et meminit simplex, & manifestus amans.
Pingitur & cæcus, quia nō bene cernit honestum,
Nec scit quo uirtus, quo ferat error amans:
Vel quia quæ peccet, credat secreta latere,
Cuncta nec in sese lumina uersa uidet.
Sic est omnis amans, sic se, sic omnia nescit,
Consilium, famam, fœdera, iura, deos.
Aurea quod curuo torquebat spicula cornu,
Pungere corda ferus significatur amor.
Quòd leuibus uolucres humeris suspendeat alas
Causa est, huc illuc quod leuis errat amans.
Vel quod amor cursum nō semper seruat eundem,
Nunc abijt, & paruus post redit inde moras.
Dixerat, & pressis obmutuit orsa labellis,
Effudi tales protinus ore sonos:
Quam uidi effigiem pharetram gestabat et arcum,
Fax tamen in dextera non fuit ulla sua.
Sed quoniam ueterum finxere poëmata uatum,
Quos ego quid temere commemorasse putem.
Dic, quare nam tædas fertur gestare Cupido?
Dic precor armatas cur habet igne manus?

Quæsitam

A Quæsitam uerbis respondens Musa duobus
Sic leuiter causam reddidit: Vrit amor.
Accipe lasciui quænam sit amoris imago.
Carole Cypriaci gloria magna soli.
Vt melius miserum caueas, dum noris amorem
Et redeas ad te, dum mea metra leges.

NOn insulse igitur, ut est apud Lactantium, quidam Poëta triumphum Cupidinis describens, non modo potentissimum deorum Cupidinem, sed etiam uictorem facit. Enumeratis enim moribus singulorum quibus in potestatem cupidinis dictionemq; ueniissent instruxit pompam in qua Iupiter cum cæteris dijs ante currum triumphantis ducitur cathenatus. Eleganter id quidem à Poëta figuratum, sed tamen non multum distans à uero. Qui enim uirtutis est expers, qui cupiditate aut libidinibus uincitur malis, non Cupidini, ut ille finxit, sed morti subiectus est sempiternæ. Stultus autem M. Tullius, inquit Lactantius, qui Caio Verri adulteria obiecit, eadem enim Iupiter, quem colebat, admisit, qui P. Clodio sororis incestum, at illi optimo maximo fuit & soror & coniunx. Quis est ergo tam excors qui hunc regnare in cœlo putet, qui ne in terra quidem debuit? Aspice quoque Philosophos uitæ magistros, moresq; eorum & uitam diligenter inquire, & inuenies paucis exceptis, iracundos, cupidos, libidinosos, arrogantes, proteruos, & sub obtentu sapientiæ sua uitia palliantes, cum domi faciant ea quæ in scholis arguissent. Mentior fortasse accusandi gratia. Nonne id ipsum Tullius fatetur & queritur in hæc uerba: Quotus quisq; Philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo & nata institutus ut ratio postulat, qui disciplinã, non ostentationem scientiæ, legem uitæ putet? qui obtemperet ipse sibi & decretis pareat suis, Videre licet alios pecuniæ cupidos, alios gloriæ: multos libidinum seruos, ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio. Hæc Cicero. Quia de re coacti sunt quàm plures, hi uero maxime qui sequuntur in Venerem, inq; libidinosos & molles, immo in brutales Veneris mundiq; amatores taliter exclamare.

Prudentius,

Ha Venus ad nutum trahis omnia numina cœli
Astra moues alioq; rotas errore Planetas:
Accendis gelidam sub fratris lampade phebem
Tu fera, tu cæca, cæci tu ianua Ixthi
Corpora tu maculas, animas in tartara mergis.
Abde caput tristi iam feruida pestis abysso
Occide prostibulum, manes pete, claudere auerno.
C Inque tenebrosum noctis detrudere fundum.

Architrenius,

Combusit Phrigium Pastorem Pergama Græcos
A ueneris surgens faculis amor, ignis, & ira.
Canduit Alcides Veneris Mesiq; fauilla
Hoc sale sal hominum Salomon insulsus amari
Demeruit, morem qui amaro gessit amori.

Iuuenalis

Sunt qui uitia
Herculis inuadunt & de uirtute loquuti
Clunem agitant, ego te ceuentem Sexte uerebor
Infamis Varillus ait: quo deterior tec
Loripedem rectus derideat Aethiopem albus.

Lactantius. Igitur qui docent tãtum nec faciunt, ipsis præceptis suis detrahunt pondus. Quis enim obtemperet, cum ipsi præceptores doceant non obtemperare. Bonum est recta et honesta præcipere, sed nisi & facias, mendacium est. Et est incongruens atque ineptum, non pectore sed in labijs habere bonitatem.

Seneca in epistolis: Plerique Philosophorum tales sunt, ut sint diserti in conuitium suum: Quos si audias in libidinem, in auaritiam, in ambitionem perorãtes, iudiciũ suum professos putes, adeo redundant ad ipsos maledicta in publicum missa. Quos non aliter intueri decet quàm medicos, quorum tituli remedia habent, pixides uenena. Quosdam uero nec pudor tenet uitiorum, sed patrocinia turpitudinis suæ fingunt, ut etiam honeste peccare uideantur. Faciet enim sapiens quæ non probabit, ut etiam ad maiora transitum inueniat: sed relinquet mores bonos, sed tempori aptabit, & quibus alij utuntur in gloriam aut uoluptatem utetur agendæ rei causa. Lactantius institutionum libro tertio: Aristippo Cyrenaicarum magistro cum Thaide nobili scorto fuit consuetudo. Quod flagitiũ grauis ille philosophiæ doctor sic defendebat, ut diceret multum inter se & cæteros Thaidis amatores interesse, quod ipse haberet Thaidem: alij à Thaide haberentur. O præclara & bonis imitanda sapientia. Huic uiro liberos in disciplinam dares, ut discerent habere meretricem. Aliquid inter se & perditos interesse dicebat, quod illi sua bona perderent, ipse gratis luxuriaretur. In quo plane sapientior meretrix fuit, quæ sic Philosophum habuit pro lenone, ut ad se omnis iuuentus doctoris exemplo & autoritate corrupta, sine ullo pudore concurreret. Quid ergo interfuit quum Philosophus ad meretricem famosissimam commearet: cum eum populus & tribules sui uiderent omnibus perditis nequiorem? Nec satis fuit ita uiuere, sed etiam docere libidines cœpit, ac mores suos de lupanari ad scholas trãstulit, dixeritis uoluptatem corporis esse summum bonum. Quæ doctrina execrabilis, & pudenda non in corde Philosophi, sed in sinu meretricis est nata.

Referat Turco fidei nostræ ueritatem, & euellat errores Mahometi atque fictam sanctimoniam.

Epist. CCCXCVI.

Pius episcopus seruorum Dei, Illustri Mahometi principi Turcorum, Timorem diuini nominis & amorem.

SCripturi ad te aliqua pro tua salute & gloria, proq; communi multarum gentium consolatione & pace, Hortamur ut benigne audias uerba nostra, nec prius damnes quàm iudices, nec prius iudices quàm singula diligenter intelligas. Accipe quæ scribimus in bonam partem, & usque in finẽ patiẽter audi. Si bona sunt quæ suademus, amplectere, si mala, respue & in ignẽ mitte. Neque idcirco epistolam reijcias, quia Christiani hominis est, & eius Christiani qui cæteris præest. Non enim te odio persequimur, neque tuo insidiamur capiti, quamuis nostræ religionis hostis existas, & armis Christianam urgeas plebem: operibus tuis, non tibi sumus infensi: diligimus, iubente domino, inimicos nostros, & pro persecutoribus nostris oramus. Sapientibus & insipientibus debitores sumus, & omnes cupimus fieri saluos, Græcos, Latinos, Iudæos, Saracenos, & omnibus optamus bona. Sed scimus uera bona neminem assequi posse, qui extra Euangelium degit, & à Christo domino nostro est alienus. Noli autem aures claudere aut oculos auertere, cum Christum nominamus, quem Mahomethea lex, in qua natus es, & uirum sanctum & Prophetam magnum, & uirginis filium, & miraculis clarum dicit. Multa tibi per eum & maxima bona aduenient, si ei credideris, & eius sacris initiari uolueris. Horrescis hæc cum principiũ accipies: sed audienda est tota lex, deinde iudiciũ promendum. Audi, quo tendimus. Multa tibi & tuis progenitoribus cum Christianis bella fuerunt. Multus sanguis effusus est? Multæ urbes deletæ: Sacræ ædes incensæ, Raptæ uirgines, Violatæ matronæ. Vastati agri. Scelera perpetrata sunt, quæcunq; in mentem uenire possunt, dum Turcus & Christianus uter imperet, gladio contendit. Tibi ut fama & opera ipsa loquũtur, ingens desideriũ est Christianos sub iugũ mittere: & imperiũ Latini nominis obtinere. Et sunt fortasse qui hoc facile suadent, & omnia tuis armis perula dicunt, & alij tuas uires amplificantes Christianos attenuant: alij in diuisionibus & odijs quæ gentẽ nostrã excedũt, spem collocãt, haud difficile existimantes eos uinci ab exteris posse, qui domi dissidẽt. Nos nõ ita ignarũ te credimus nostrarũ rerũ, quin scias quãta est Christianæ gentis potẽtia, quàm ualida Hispania, quàm bellicosa Gallia,

quàm

A quàm populosa Germania, quàm fortis Britannia, quàm audax Polonia, quàm strenua Vngaria, quàm diues et animosa et bellicarum perita rerum Italia. Sola Vngaria diu progenitores tuos et teipsum fatigauit. Octuagesimum iam annum aduersus Vngaros Turcorum signa feruntur, & adhuc circa Sanum ac Danubium hærent: una tegens tuasq; uires agitat, quid facias si tibi cum Italis aut Gallis aut Germanis res fuerit amplissimis & robustissimis populis? Fortasse est qui dicat Iustinianum Imperatorem Constantinopoli sedentem misso in Italiam Bellisario, cum parua manu militum perditam Romam & reliqua loca usque ad Alpes recuperasse, nec te Iustiniano minorem esse. Caue ne te fallant adulatores, domestica regum & assidua pestis: facilem principes magna de se loquentibus aurem præstant, atque idcirco sæpe decipiuntur. Rarus est qui non se uero maiorem credat. Iustinianus uniuersæ Græciæ & Illyrici & Asiæ & Lybiæ dominus erat, & Italiam non acquisiuit, sed recens perditam recuperauit, & à Gothis gente barbara, non ab Italis abstulit: nondum amor imperij Romani in mentibus Italis refrigerat, neque ullus erat qui barbaricum iugum æquo animo ferret, cuncti arma pro imperio & pro patria magnis animis susceperunt: nec tam Bellisarius Italis libertatem restituit quàm Itali suum decus uendicarunt. Tui progenitores nunquam aut possederunt Italiam aut uiderunt, nec tibi ius ullum in ea est. Quod si pergas
B Italiam inuadere, senties tibi cum uiris bellum esse. Fatemur res claras tui maiores egere, nec tua minora sunt opera, qui Constantinopolim expugnasti, & Peram è regione Ianuensium, Coloniam & Peloponensium, magna ex parte in deditionem accepisti, & in Rastia et in Vualachia non paucum agri adeptus es, et sæpe tuos hostes fudisti, & hoc anno Synopem uetustam urbem Metis Eupatoris patriam, & eius tyrannum cœpisti, & Trapezunte direpta, incolas eius & Imperatorem in captiuitatem abduxisti. Et Ioannem Cassanum prælio congredi ausum superasti. Magna hæc tibi uidentur, nec nos parua dicemus. At Iulius Cæsar cum de uictoria pontica triumpharet, in curru, quo uehebatur, hæc uerba iussit inscribi. Veni, uidi, uici, imbelles eas gentes & parui momenti existimans, quas Pompeius paulo ante domuerat, & tu hac ætate superasti. Alia est Italorum natura, aliæ uires, alia ingenia, alij animi. Nesciunt subesse qui soliti sunt præesse, & nunc tota Italia armata est equis & hominibus plena, nec pecunia caret, quæ nervus belli dicitur. Non pugnabis contra fœminas, aut Italiam, aut Vngariam, aut aliam in Occidenti prouinciam ingressus: ferro hic res geritur non Asiaticis fucatis Calibæus thorax pectora tegit: equi simul & homines tecti pugnant: ordines seruant, nec uano metu pauent. Fortior sit necesse est & manu promptior & animo præstantior qui eos loco depellat. Nec Christiana dissidia desiderio tuo conducere putes, aut in his confidas: unientur Christiani omnes: si quando te audiant interiora
C Christianitatis accedere: nec tu melius Christianorum paci consulere potes, quàm tali dis & magnis copijs Christianitatem inuadens: cessabunt priuata odia, ubi publica sentient, & coniunctis uiribus aduersus communem hostem arma sumentur. Nec tu necesse arbitreris, ad propulsandas tuas incursiones, ad comprimendum tuum impetum, tuasq; uires elidendas, totam Christianitatem uniendam esse, quod fatemur difficile. Sed una ex quatuor nationib. satis fuerit superq; satis tuas copias profligare. Atq; ut de alijs taceamus, quàm plures esse in tuo palatio arbitrantur, qui terram Italiam lustrauerunt, & uires & ingenia noscunt: ipsos audi atque interroga. an æquari tuis uiribus Italia possit: an uinci tuis armis, an tuo imperio subijci. Plus negocij Romanis fuit Italiã acquirere, quàm orbi reliquo frena imponere. Dicet aliquis quod supra tetigimus intestina odia quæ nostrã gentem exagitant, introitũ tibi in Italiam posse præbere: & si unus principum te excludat, alterum inclusurum daturumq; aditũ. Sunt diuisiones sane, & inimicitiæ, & simultates inter Italos plures & graues et periculosæ & utinã nõ essent. Sed nullus est qui dominũ pati nõ Christianũ uelit: omnes in fide orthodoxa mori uolũt: Nulli animus est à religione recedere. Nõ hic inuenies, q̃d tui maiores apud Græcos, q̃ cõtẽdẽ tib. de imperio duob. nũc uni, nũc alteri minus potẽti auxilia ministrauere donec amboe

ener-

eneruatos & exhauſtos eiecere, & ſibi principatum arripuere. Aliæ ſunt Italiæ potentiæ: aliæ regum oculi: aliæ ciuitatum cõſilia. Venetorum reſpublica ſapientia diues & auro, Chriſto deuota, ut noſtra fert opinio, prius euertetur funditus, quàm hoſtem religionis in Italiam patiatur intrare atque hæc quidem per ſeſe, quãdo ſtatuerit nullis adiuta uicinis, tuas opes euertet tantum terra mariq; poteſt. An Florentinæ urbis magnificentiam ignores, & uires & opes, & quantus eſt in ea religionis cultus, quanta erga Ieſum reuerentia, quantus amor? Credis ne fieri poſſit ut hæc ciuitas Italiam diuerſæ religionis hominibus aperiri ſinat? Sunt aliæ multæ urbes inſignes, multi principes clari & magni. Nihil de regno Siciliæ dicimus, quod armis hac tempeſtate concutitur: non poſſumus multa nobis de illo promittere, licet tamen hoc aſſerere, quod quanquam duo Reges de ipſo litigent, & bello decertent, maluerit, tamen uterque regno priuari, quàm tuis auxilijs uictoria potiri. Quod ſi ad te alter confugerit, totus Italiæ in ſe odia concitauerit. In Gallia Ciſalpina quæ & ipſa pars eſt Italiæ dux Medionalenſis in armis excellit, & potentia par Regibus habetur. Nec paruæ ſunt ducis Mutinæ uires, aut Ianuenſis, qui Liguribus præſt mari. Non contemnendus ducis Sabaudiæ, opulentus eſt ualidus in Italia principatus. Adeſt Marchio Mantuanus: Sunt alij complures urbium domini, quibus nihil poteſt eſſe moleſtius quàm nobilem Italiam uana ſuperſtitionis ritu fœdari. De nobis & eccleſiæ Romanæ ciuitatibus & prouincijs tacemus, quando noſtram tibi profeſsionem haud ignotam eſſe confidimus, quibus ſola cura eſt ſeruandæ & ampliandæ fidei domini noſtri Ieſu. Hæc ſi accepiſti ab alijs, gaudemus: ueritatem enim accepiſti. Sin minus hortamur hæc diſcutias, & uerum ueſtiges, inuenies nihil nos eſſe mentitos. Non ſolium Sibyllæ, ut quidam ait, de Euangelij pagina recitamus. Difficile eſt atque adeo difficile ut impoſsibile dici queat, te tua in lege permanentem, uoti compotem fieri, ſi, ut aiunt, Imperium Chriſtianorum deſiderat. Dices quàmplurimos tibi Chriſtianos ſubeſſe, & de reliquis idem ſperas: non eſt par ratio, pauciſsimi ſub tuo imperio Chriſtiani ſunt, qui ad ueritatem ambulent Euangelij. Omnes aliquo ſunt errore imbuti. Quamuis Chriſtum colant Armeni, Iacobitæ, Maronei, & alia quædam nomina Græcæ à Romanæ eccleſiæ unitate aberant, cum tu Conſtantinopolim inuaſiſti, neque adhuc decretum Florentinum acceperant, & in errore ſtabant: neque de ſancto ſpiritu, neque de purgatorio igne conſona rectæ fidei ſentientes. Pauci fortaſſe inopes ueri Chriſtiani, neceſsitate, non uoluntate, tibi obediunt. At urbes Italiæ potentiſsimas non eſt tuum cogere, ualidiores ſunt quàm tuis queant exercitibus ſuperari. Noſti quæ tibi acciderunt cum Taurinum inuaſiſti, quod noſtra ætas Belgradum uocat. Pauci cruce ſignati, innumerabiles tuas copias proſtrauerunt. Non eſt de Italis ſperanda uictoria, quibus aduerſa fuit in Vngaris pugna. Quocirca ut eo tandem ueniamus quo noſtra feſtinat oratio, & id dicamus quod ad ſcribendum compulit, tuamq; gloriam & tuam ſalutem tibi deniq; oſtendamus, adhibe his paucis animum. Si uis inter Chriſtianos tuum imperium propagare, & nomen tuum quàm glorioſum efficere, non auro, non armis, non exercitibus, non claſsibus opus eſt. Parua res omnium qui hodie uiuunt, maximum & potentiſsimum & clariſsimũ & te reddere poteſt. Quæris quæ ſit? non eſt inuentu difficilis, neque procul quærenda, ubiq; gentium reperitur, id eſt aquæ pauxillum quo baptiſeris, & ad Chriſtianorum ſacra te conferas, & credas Euangelio. Hæc ſi feceris, non erit in orbe princeps, qui te gloria ſuperet, aut æquare potentia ualeat. Nos te Græcorum & orientis Imperatorem appellabimus, & quod modo ui occupas, & cum iniuria tenes, poſsidebis iure. Chriſtiani te omnes uenerabuntur, & ſuarum litium iudicem facient. Oppreſsi undique ad te ueluti commune patrocinium confugient, ex toto fere orbe ad te prouocabitur, multi ſponte ſua ſeſe tibi ſubijcient, tribunalia tua ſequentur, & tributa præſtabunt. Licebit tibi ſurgentes extinguere tyrannides; iuuare bonos, oppugnare malos, nec Romana eccleſia te arguet recta uia uadentem. Eadem erit erga te charitas primæ ſedis, quæ in cæteros Reges, & tanto maior quanto eris ipſe ſublimior. Facile hoc pacto ſine ſanguine, ſine armis

A armis multa poteris nancisci regna. Vladislaus Lituaniæ princeps, Vituldi frater, cum aspiraret ad regnum Poloniæ, esset q; infidelis, ut uoti sui compos fieret, Christianus effectus est, & regnum obtinuit: cuius nunc filius Casimirus regnat: alter filius qui etiam apud Vngaros regnauit, in bello cõtra genitorem tuum gesto superatus occubuit. Quid reris de te fiet Christianis initiato sacris? Magnus erit ad te concursus, & felicitatis genus existimabitur inter subiectos tuos annumerari. Quippe ut arbitramur, si Christianus fuisses, mortuo Ladislao Vngariæ, ac Bohemiæ Rege, nemo præter te, sua regna fuisset adeptus. Sperassent Vngari post diuturna bellorum mala sub tuo regimine pacem, & illos Bohemi secuti fuissent. Sed cum esses nostræ religionis hostis, elegerunt Vngari uiri fortes & fidelissimi, religionem potius cum bello tetinere, quàm ea perdita pacem consequi. Quod sunt in Epiro in Peloponeso, in Macedonia, in reliqua Græcia, in Dalmacia, in insulis Aegei, Carpacij & Ionij maris, quæ tuum Imperium non alia de causa refugiunt, nisi quia alienus es à Christi ritu: & hi modo ad nos modo ad alios recurrunt, opemq; petunt, extrema omnia subituri priusquàm te circuncisum & alienigenam dominum ferunt: & nos eos aliquando argento, aliquando frumento, aliquando rebus alijs subleuamus. Quod si baptizatus esses, & nobiscum ambulares in domo domini cum consensu, nec illi tuum Imperium tantopere formidarẽt, nec nos eis aduersus te ferremus opem, sed tuum potius brachium in eos imploraremus, qui iura ecclesiæ Ro
B manæ nonnunquam usurpat, & contra matrem suam cornua erigunt. Et sicut nostri antecessores Stephanus, Hadrianus, Leo aduersus Haërstulphum & Desiderium gentis Longobardiæ Reges, Pipinum & Carolum Magnum accersiuerunt, & liberati de manu tyrannica impium à Græcis ad ipsos liberatores transtulerũt, Ita & nos in ecclesiæ necessitatibus tuo patrocinio uteremur, & uicem redderemus accepti beneficij. O quanta esset abundantia pacis? quanta Christianæ plebis exultatio? quanta iubilatio in omni terra? redirent Augusti tempora, & quæ poëtæ uocant aurea secula renouarentur: Habitaret pardus cum agno, uitulus cum leone: Gladij uerterentur in falces, in uomeres ac ligones rediret omne ferrum: excolerentur agri, euelleretur aspera dumus, terra nitesceret, uici repararentur & urbes, resurgerent templa Deo sacrata quæ ceciderunt, emergerent qui collapsa monasteria & plena uiris religiosis diuis omnia laudibus personarẽt. O quanta tibi redundaret felicitas, qui ad æterni pastoris ouile cunctas redigeres oues. quantum te omnes amarent, obseruarent, extollerent, qui communis omnium pacis & salutis fuisses autor. Dicet aliquis, hanc pacem, hanc unionem, hanc communem lætitiã haberi posse sub tua lege. Errat qui hoc censet, multos reges, multos populos unitos esse oportet: priusquàm tuam legem ubiq; dissemines, nec si unias corpora, unies animos: sciunt Christiani suam legem sanctam esse, & ueram, & salutarem, nec dimoueri ab ea
C possunt. quamuis aliqui aut libidine ducti, aut auaritia tracti, aut uoluptate illecti, aut metu mortis attoniti, aut cruciatu superati, nonnunquam circuncidantur, & in tuos ritus concedant, quorum si corda posses inspicere, intelligeres neminem esse qui libẽter consultoq; recesseris ab Euangelio. Ostendimus supra quantum præcellant Christianæ gentis uires, & quàm difficile sit tot nationes Christũ colentes euincere? Non est qui pacem speres sub lege Mahometea, in qua nõ est salus: difficultates experimẽtis ipse uides, qui etsi multis Christianis hisq; omnino non ueris imperas, minime tamẽ eis tuã legẽ persuadere potes: minus persuadebitur ueris, quæ non in argumentationib. rationũ sed in solo ferro fundata est, & quæ uincere disputando non sperat, ut uinci formidat. Non sunt Christiani qui uel bello superari possunt, uel disputationib. decipi. quãdo & armis excellunt, & rationib. munitissimi sunt nõ solũ diuinæ scripturæ, sed etiam philosophicæ. Impossibile est sub lege Mahomethea unionẽ fieri, sub Christiana facile fieri potest: Et id magna ex parte in tua uolũtate cõsistit. Tu unus si annuas, Turci omnes annuẽt: Nec Syri aut Aegyptij, aut Arabes, aut Lybies aduersabuntur: tecũ quicquid est intra Hellespontũ & Euphratẽ, & quicquid possides in Europa cõuertetur. Quid faciet baculus Aegyptiorũ arũdineus, quãdo Christianũ te uiderit effectũ? Quid imbellis Arabs? qd nudus Aser? Omnib. his Aethiopes imminẽt, Presbytero Ioãni parẽtes, qui Christianus est, nõ

poterunt

poterunt & illis & reliquis Christianis obsistere. Nili cursum retinere possunt Aethiopes, & congregatam aquam dimittere quæ rumpat aggeres, & totam inunder Aegyptum, atque submerget. Cum sydus apparet Arcturi, Hispani & Siculi facile Mauritaniam inuadunt, & Cathalani cum Ianuensibus. Scis quantum ualeant occidux classes: & quantus est terror uel Tirijs, uel Alexandrinis, uel cæteris Oriētalibus, quādo Christianæ triremes ad eos nauigant. Tua certe autoritas & animi magnitudo, & in bellis felicitas apud omnes admirationi est, qui Mahometeam sequuntur legem. Quia si te nobis adiunxeris, breui totus Oriens reuertetur ad Christum: una tantum uoluntas pacare orbem potest. Et ea tua est si ad Baptismi gratiam se conuertat. In te est crudelibus bellis imponere finem, & tantum præstare mortalibus bonum quantum effari non possumus. Quæret aliquis, Quomodo quiescet orbis Turcis ad Christum conuersis, quando nec ipsi Christiani inter se concordes existunt, & multa per Italiam, Germaniam, Gallian, & reliquas prouincias desæuiunt bella. Diximus dissidere inter se nostræ gēris homines, non negamus, & plurib. in locis ferro contendi tur. Diuino olim cōsilio sub Octauiano propter reuerentiam Saluatoris, qui tunc secundum carnem natus est, ea pax in orbe fuit, quæ nec antea nec postea uisa est. Difficile est propemodum impossibile quiescere in terris omnia, ubi homines sunt affectibus subiecti reprobis. Illum ambitio exagitat, hunc cupiditas trahit, libido alium impellit: multa est inter mortales belli materia, sed non sunt tam atrocia inter Christianos prælia quàm inter Turcos & Christianos. Christianus cum Christiano de agri possessione, de Regno, de Imperio, de gloria cōtendit: cum Turco de religione, de libertate, de uita. Inter Christianos qui bello uincuntur, positis armis, nec uitam nec libertatem admittunt, & multis etiam patrimonia dimittūtur: Principes Imperio priuantur, inferiores dominum mutant, reliqua tenēt. In prælijs quæ geruntur aut cum Turcis, aut cum Saracenis, qui succubunt, si uitam non amittūt, in seruitutem rediguntur. & multi etiam religioni renunciare cogūtur. Hæc acerbissima sunt & immanissima bella, quæ si tollantur, quod in te situm esse monstrauimus, pax maxima exorietur, & uniuersalis quies. Non sunt reliqua bella, huic comparata faciem quodammodo pacis habent & ocij: nec illa tam multa erunt, quando unus adsit qui solo nutu compescere possit iniurias: qualiter te futurum non ambigimus, si cum tua potentia Christianus efficiaris. Vides ne quantum tibi laudis affert Baptismi lauacrum? quantum cum Christo sublimis & conspicuus redderis? Quis prohibet aquam? quid metuis? Voces fortasse aulicorum times tuorum, quorum non dubitamus dicturos tibi aliquos: quid cogitas? quid agis? quorsum te tua uolūtas trahit? Vis baptizari? uis Christianus fieri? Nescis quod periculū adis? Omnes te Turci deserēt, et ubi existimas fieri magnus, fies nullus: & Turcus natus, Turcos deseres, inter Turcos creuisti: Turcorū te manus extulit: Turci Asiā & Græciā gubernant, Turci exercitib. præsunt, qui si uel minimā fāmā tuæ mutationis acceperint, cuestigio sumptis armis te deiecto, Imperatorem aliū substituent, tu nudus & expulsus euaseris, apud Christianos mendicabis panem: Nam quis Turcus est quem suæ religionis pœniteat? moriemur omnes priusquàm nostri prophetæ iugum excutiamus. Non sunt parua quæ isti obiciunt, adhibenda est & huic parti medela, quā nemo ipso melius inuenerit. Nosti tuos homines, & quibus prouincias commiseris: non ignoras quanta sit cuique fides, & quis animus non te latet, non fit sine periculo magnum facinus et memorabile: ulla sunt quæ paruo emuntur: diligentia hic et labore opus est: perueſtiganda sunt amicorum consilia, noscenda subditorum ingenia, et his utendum est quos fidos et prudentes uideris. Serunt tibi non pauci ex Christianis nati, qui quamuis circuncisi sunt, non tamen Christiani nomen oderunt. His exercitus, his præfecturas reddere potes, qui tui sint amantissimi. et ita regnum ordinare, ut quando uelis præsto sint omnes tui subditi: magna ex parte Græci sunt, et Armenii ut diximus. Iacobitæ qui et si aliquor errores habent, Christiano tamen nomine censentur, nec aliud magis cupiunt quàm te similem eis esse. et illum Deum colere quem colunt ipsi: sperarent meliori esse loco futuros, qui nunc mancipia quàm uilissima sunt. tributa exsoluunt grauia, iniurijs afficiuntur quotidianis, ad bellum ducuntur inuiti, et inermes cedibus

A dibus exponuntur: priuantur liberis & uxoribus: miserrima res est postquam filios educauerunt, eos perdunt, rapiuntur in palatium pueri, circunciduntur, & Mahometeis ritibus imbuuntur. Vident infelices parentes non modo corpora liberorum, uerum animas ire perditum: & angustiati inter tot calamitates, plorare non præsumunt, maiora mala timentes. Nemo horum te diligit, neque enim natura fert, ut eos amemus à quibus patimur mala. Quod si te Christianum cernerent, mirum in modum diligerent, felicitatem tuam cuperent, & omnibus studijs tuam gloriam quærerent, & filios suos & seipsos quàm libentissime tibi donarẽt. Magna est horũ multitudo, & pro sua religione constantia. Quod si prudenter eos tractaueris, nihil tibi de religione Turcorum uerendum erit. Hi medios inter Christianos sese uidentes, tuæ potius uoluntati consentient, fortunas & dignitates seruaturi, quàm mortis periculo se subijciant. Non suademus rem nouam aut insuetam: tritum est iter quod ostendimus. Multi hoc & magni Reges ingressi sunt. Apud Francos & gentilis & idolatra Christianus effectus est Clodoneus, & simul cum eo regni proceres baptizari non recusarunt. Apud Vngaros Stephanus nostris initiatus sacris, omnem illam gentem Christo acquisiuit. Apud Vesogoras, qui longo tempore in Hispania regnauerũt, & usque in hæc tempora eiusce gentis sanguis imperat, Ricardus Lemulgidi filius suadente Leandro Hispalensi episcopo, Arria-
B næ renunciauit hæresi, & cum omni gente sua catholica fidem complexus est. Apud Longobardos Agilphus suasu coniugis Theudelindæ reliquit idola, & cum omni populo Christianæ sese legi subiecit. Apud Hyberos, qui sunt in Asia, imperante Constantino maiore, Rex gentis cum coniuge & omni nobilitate atque plebe ad prædicationem unius captiuæ mulieris relicto idolorum insania baptizatus est. Sed quid moramur, & non exemplum illud adducimus quod omnium maximum? Constantinus ipse Imperator ac monarcha uiam aperuit, quam tu & tui similes ingredi absque ulla cunctatione possetis. Omnes qui eum præcesserant Imperatores, excepto Philippo, gentiles fuere, Iouem, Mercurium, Apollinem, Herculem, & alia quæ sunt monstruosa nomina, tanquam Deos colebant. Senatui & omni Romano populo stultitia Christus erat. Proponebantur passim edicta quæ Christianos comprehendi iubebant, nisi sacrificarent idolis crudelibus modis interfici. Nil uilius erat nomine Christiano: Infame genus & maleficium habebatur omnium quæ Christo crederent. Sub Nerone, sub Domitiano, sub Diocletiano crudelissima in Christianos desæuit persecutio. ac Constantinus acceptis imperij fascibus, postquam persuasus est à Syluestro prædecessore nostro in simulacris dæmonia coli, & unum tãtum Deum esse cum patre & spiritusancto Christum Iesum, & in Euangelica tantummodo lege salutem inueniri, non est cunctatus Christi fidem amplecti. Non dixit senatus mihi aduersus erit, restitit populus, copia-
C rum duces alienabuntur, imperio deijciar, sed alto animo iactans in Deo spem suam legem edidit qua publice Christum coli iussit, & eam fidẽ teneri ab omnibus imperio subiectis, quàm beati Apostoli Petrus & Paulus Romanis tradidissent. Nec propterea sinistri aliquid sibi accidit, sed tunc potissimum excellens & gloriosus euasit, cum in uexillis suis crux domini Iesu appositа resplenduit. Viderat per quietem in aẽre signum crucis, & uocem audiuerat dicentem: in hoc Constantine uince, paruit, uexilla crucis erexit, ciuilibus bellis finem imposuit, superauit hostes, barbaros afflixit, imperium amplia uit, pacem subditis dedit, ecclesias aperuit, concilia sacerdotum celebrauit, hæreses eliminauit, lucem quàm acceperat ab Euangelio cunctis gentibus communicauit. Magnificus & excelsus super omnes Cæsares inuentus, Græcis & Latinis nostris celebratus, imperauit annos supra xxx. sedem imperij apud Bisantium erexit, & ampliatis ciuitatis mœnibus, multisq; tum publicis tum priuatis ædificijs magnifice constructis, de suo nomine Constantinopolim appellauit: & plenus dierum apud Nicomediam edito testamento in quo filios imperij successores reliquit, ut Christianum decet, sacris ecclesiæ receptis, è uita decessit. Quid erat quod ille amplius in terra posset optare? Imperio potitus est, omnium maxima uita ei & longa fuit, et paucum obnoxia morbis: inimicos humiliatos uidit, et quod hominibus dulcissimum esse solet, hæredes amplissimæ fortu-

næ filios demiſit: Nec alienum fuerit tantum Imperatorem qui Chriſtianam fidem tãtopere ampliauerit, in alio ſeculo, cum Chriſto regnare, ut eſt credere cui ſeruiuit dum hic uiueret. Quod ſi omnibus, qui patriam auxerint, iuuerint, defenderint, certum eſt eſſe in cœlum diffinitum locum, in quo beati æuo ſempiterno fruantur, Philoſophi doctiſſimi tradiderunt, multo id certius de illis ſperandum eſt, qui pro lege domini uel ſeruanda uel augenda ſummis ſtudijs contenderunt: ſicut de Conſtantino oſtenſum eſt, quẽ ſicut in terra felicem fuiſſe didicimus, ita & in cœlo beatum credimus. Eadem proculdubio euentura tibi eſſe confidimus, ſi nobiſcum ſapiens Chriſtum colas, & magnum Conſtantinum imiteris, quemadmodum Romani cum ſuo Imperatore Chriſtiani ſunt effecti, ita & Turci unà tecum baptizabuntur, eritq; tuum regnum ſuper omnia quæ ſunt in orbe, & nomẽ tutum nulla ſilebit ætas, Latinæ te literæ & Græce & Barbaræ celebrabũt, nemo inter mortales erit, qui te potẽtia aut gloria præcedat. Magna ſunt hæc quæ promittimus, maiora quæ ſequũtur de regno, de potentia huius ſeculi. De gloria hæc humana ſumus locuti: Caduca hæc & incerta ſunt & fluxa: omnes morimur, omnia nata occidũt, & omnia orta ſeneſcunt: breuis eſt humanæ proſperitatis curſus, cito regnum deficit, nulla potentia longa eſt. Gloria quoque clari nominis quamuis de maximis rebus diu perſeueret, finitur tamen aliquando, & cum tempore deficit: Nihil eſt inter mortales non mortale, conterit omnia tẽpus: eſto duret per multa ſecula nomen, quæ dulcedo poſt obitum laudis: Aut damnatus eſt homo in altera uita, & nihil ei prodeſt fama quæ remanſit: aut ſaluatus eſt. & ea non æget, beatitudine donatus æterna, quæ omni ex parte pleniſſima eſt. Filios ac nepotes præclara maiorum nomina iuuant, & nobis quoque dum uiuimus dulce eſt talem hæreditatem poſſe relinquere. quæ ſit poſteritati ſolatium. Eſt id quidem aliquo modo bonũ, ſed meliora quærenda ſunt. et ſtabilia bona, quæ noſtra ſint, neque unquam nos deſerant. Philoſophi quos Peripateticos uocauit antiquitas, tria bonorum genera poſuerunt, & alia eſſe animi dixerunt, alia corporis, alia externa. Stoici ea duntaxat bona exiſtimarunt quæ animum excolerent. Hæc facit iuſtitia, prudentia, moderatio, fortitudo, & quæ ſunt aliæ in animo dotes: egregiam corporis formam, roboris multitudinem, nobilitatem, clientelas, opes, inter bona non acceperunt, quæ neque ſunt in poteſtate noſtra, neque poſſeſſori felicitatem præſtant. Sed neque illæ quatuor uirtutes quæ principales exiſtimantur, tranquillam homini mentem reddunt, niſi adiuuentur aliæ tres quas theologicas appellant, & in animo ſitæ ſunt, ſpes, fides, charitas. Triſtis eſt, & in anxietate moratur, & torpet, & angitur, & nihil boni operatur, qui ſpe futuræ uitæ priuatus eſt. Sine fide impoſsibile eſt placere Deo, qui eſt ultimum hominis bonũ, & finis in quem tendimus. Charitas diuino amore feruet, curioſa eſt, animæ noſtræ & proximo conſulit, quem iubet lex, ut tanquam nos ipſos diligamus. Si ergo animi bona cupimus, & moralibus uirtutibus opus eſt & theologicis. Neque in his ulla eſt nobis cum tua lege contentio. Alia ſunt in quibus diſcrepamus. Fatebitur tua lex & uitã æternam in altero ſeculo reperiri, & in his itineribus ad eum peruenire dicet fidem neceſſariam eſſe: uerum non eam fidem quã nos recipimus, amplectetur. Laudabit charitatem, ſed alia eius officia dicet quàm Chriſtianus. Sine ſpe non poſſe bene homini eſſe fatebitur: ſed ſpei finem longe diuerſum à noſtro recipiet. pax erit in nominibus, bellum in rebus. Fateſcat hæc nunc contentio, & quomodo uera & æterna bona ex fide Chriſti conſequi poſſis, & animæ tuæ conſulere, quæ immortalis eſt, oſtendamus. Et ſi enim huius ſeculi quæ dicuntur bona concupiſcis, & inter mortales magnus uideri uis, non tamen animæ tuæ oblitum te credimus, nec ex illorum numero cẽſemus, qui cum Epicuro & alijs quibuſdam delirantibus Philoſophis, extingui animã ſimul cum corpore putauerunt: nec rurſum te ſine Deo eſſe cenſemus, ſicut olim de Callecis in Hiſpania traditum eſt, qui nullum colebant Deum. Et de Pythagora quem ferunt dicere ſolitum eſſe, non liquere ſibi an Deus aliquis eſſet: Quæ diſputatio adeo impia iudicata eſt, ut ab Athenienſibus autor eius eiectus ſit, & libri in quibus ea continebantur exuſti. Poſsidonius ſcripſit Epicurum nihil de Deo ſenſiſſe, ſed ea quæ de dijs locutus eſt, inuidiæ depellendæ cauſa dixiſſe. Stultorum hæc eſt aſſertio, ſicut in Prophetis legimus, dixit inſipiens in corde ſuo;

non

A nō est Deus. Haud equidē te adeo rudē existimamus, ut cœlum credas rectore carere, & hanc pulcherrimam mundi machinā casu emersisse, & omnia fieri fortuito. Sed arbitramur te Deum nostrum confiteri, & in eum credere, qui cœlum creauit & terram, et omnia quæ in eis sunt: & quod quæ creauit non negligit. Nec te ignorare censemus incorruptibiles esse animas hominum, & cum è nostris corporibus migrant, in alias regiones transferri, & bonas læta sortiri loca, malas ad supplicium rapi, quod non solum in Euangelio nostro scriptum est, & in Prophetis, sed tua quoque lex idem docet: quāuis in hoc mūdo tēporalia quæ putantur bona, casu quodam fortuito euenire nō recte arbitratur. Socrates & Plato & Aristo. Philosophorum principes, de mundi regimine, de immortalitate animarum, de Deo eadem crediderunt, quæ Christiani, quamuis aliqua nostræ legis arcana quæ nondum edita erāt ignorauerūt. Platonis in epistolis hæc uerba legūtur. Credendū est autē semper ueterib. sacrisq; sermonibus nobis asserentib. animā esse immortalem, iudicesq; habere ac pœnas dare maximas cum à corpore fuerit separata, quod intelligendum cum male uixerit: Non est hic locus apud te altius examinandus, qui pro tua lege Deum esse intelligis, qui omnia uidet, & omnia iudicat, & animas corporea mole solutas, pro suis operibus in alio seculo uel præmia recepturas, uel supplicia non dubitas. Quæ cum sint, stultum cognoscis terrenis rebus ita aliquem inhærere, ut cœlestia negligat, & dum corpori studet, animam perdat. Breue est omne quod
B uiuimus æuum, etiā si Mathusalem, aut etiam Nestoris annos possimus attingere. quicquid æternitati comparatur momentaneum est. Quotus hodie reperitur qui centesimum uideat autumnum? Quotus qui octuagesimum impleat annum? uita hominis, ut inquit Propheta, in ipsis septuaginta annis in potentatibus, aliquando ad octuaginta; protenditur, ulterius labor & dolor. Quotus iterum ex eis qui nascuntur, ad perfectam peruadit ætatē? quàm multi moriūtur infantes? quot pueros extinguūt morbi? paucissimi iuuentutem superant. Angustissima est uita hominis & incerta. mille instant in omnes horas pericula, mille mortis fauces uitæ nostræ insidiātur: minima res cursum nostrū interrumpit. Alieno hic arbitrio sumus, uocat nos Deus quando uult, et ubi uult; & cū minime credimus, tunc citamur: perēptoria monitio est, nec licet prouocare aut cōtra niti, parendum est altissimo domino, & uillicationis ratio reddenda. Sapiunt qui ita uitam instituūt, ut uocati alacri animo abeant, & coram iudice, qui nihil ignorat, impauidi consistant, in die illa tremēda & amara ualde, in qua nihil amplius mereri licet, & omnis spes ac metus ex his quæ acta sunt pēdet, nec supplicare iuuat, neq; negare. Est igitur de anima curandū, quæ post hanc uitam aliam habet uitam in qua uel dolet uel gaudet. Quid prodest homini si uniuersum mundū lucretur, inquit in Euangelio dominus, animæ uero suæ detrimentum patiatur? aut quā commutationē dabit homo pro anima sua? hæc ui
C uimus, hæc sapimus, hæc Deo similes sumus, hæc melior pars nostri est, reb. omnib. præciosior, hæc dimisso corpore in alias regiones ingreditur, corpus in terra iacet, et in puluerem conuertitur, usq; ad ultimū maximumq; iudiciū sensu carebit, tunc uero pro meritis quæ illi cum anima fuere cōmunia, uel ad gloriam uel ad pœnā resurget. Quid Nino prodest latè per Asiam imperasse? quid Semiramidi? quid Dionysio? quid Herculi ad Indos usq; penetrasse? quid Adanthirso Scithiæ atq; Asiæ fugū imposuisse? quid Nabuchodonosoro ad Gades usq; perrexisse? quid Osiridi dimissa Aegypto, per Syriā & Asiā in Thraciam duxisse copias? quid Agamēnoni Iliū excusisse? quid Cyro Persarum Imperium cōstituisse? quid Alexandro magno illud euertisse? & usq; ad Hyspasim in Oriētem, & ad Iaxartem fluuium septentrionem uersus arma tulisse? quid Hanibali Italiam uexasse? quid Scipionibus Carthaginem deleuisse? quid Pompeio Orientales reges debellasse? quid Iulio Cæsari subacta Gallia Romanum imperium inuasisse? quid Hunorū regi Athilæ Pannoniaq; potita Aquilegiam in Italia subuertisse? quid Tamerlano tot Asiæ Syriæq; urbes incendisse? atq; auum tuum prælio superasse? quid genitori tuo Amirati, sæpe de Græcis, sæpe de Vngaris triumphasse? quid cæteris Regibus atq; Imperatoribus res magnas & claras gessisse prodest, si absque cognitione ueri Dei mortui sunt? & nunc eorum animæ apud inferos cruciantur: laudantur hic & ardent illic. Quæ

ſane uoluptas in cruciatu eſſe poteſt: quæ dulcedo gloriæ in doloribus? dura uox eſt eorũ, qui uel in tauro Phalaridis beatitudinẽ eſſe dicunt. non bene cohabitant dolor ac uoluptas, nec ullus eſt in felicitate mœror. In cœlo plena felicitas eſt, apud inferos plena miſeria: cum eo uentum eſt nihil iuuat gloria quæ præceſſit, & fama ſeculi. Studendum igitur eſt ut poſt obitum (qui per omnes ſe horas infert, certus & incertus) animabus noſtris bene conſulamus. Præueniendus eſt pijs operibus dies mortis, & omnes actus noſtri ita dirigendi, ut Deo placeamus. Ipſe eſt enim finis omnium & ſummum bonum, ad quod aſpiramus & ipſa beatitudo cuius cupiditas omnibus mortalibus ineſt: quærendũ eſt iter ad eam. Id recta fides oſtendit, & operatio iuſtitiæ, quia nec iuſtitia ſine fide, nec fides ſine iuſtitia ſufficit: iuſtus ex fide uiuit, ut ſcriptum eſt, & ſine fide nemo eſt acceptus Deo. Tua lex, ut aiunt, in ſua quemq; religione ſaluari hominẽ cenſet, ſi alioquin caſte iuſteq; uiuat, niſi Mahometea traditione relicta ad aliã tranſierit. Dicunt & in tua lege ſcriptũ eſſe (eſt enim ſibi ipſi ſæpe cõtraria) nulli ſalutẽ patere niſi in ea. Nos cõtra ſentimus & certi ſumus uiam uitæ ſoli Chriſtiano, ſi bene agat, apertã eſſe. Ait enim ueritas noſtra in Euangelio: qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluabitur, qui nõ crediderit cõdemnabitur. Tu ergo ſi futurum credis ſeculum, ſi uis fieri ſaluus, ſi animæ tuæ bene conſultum cupis, ut fidem Romanæ eccleſiæ extra quam non eſt ſalus & baptiſmum recipias oportet. His duabus clauibus fide & baptiſmo aperiuntur paradiſi portæ, illis tamen qui appoſiti ad fidem uiuunt: nam ſine operibus fides mortua eſt. Euangelio præbendæ ſunt aures & Chriſti doctrina ſequenda quæ nullum fallit. Dicis nolle tuæ legi noſtram præponere, aut Mahometem relinquere Prophetam magnum. Rogauimus ab initio ut benigne audires, idem nunc petimus, & nũc maxime attẽtis auribus & pia mente opus eſt, & iudicio recto quando ad radicem arboris infructuoſæ admouemus ſecurim. Audi ſeriem rerum, noſſe hiſtoriam fidei, præbe aures uero, cui perraro eſt in altis ædibus locus. Caliſtenem Philoſophum crudelibus modis lacerum in cuſtodiam rapuit Alexander, qui uera loquens diuinum cultum homini denegauit, & Clitum Philippi laudes commemorantem lãcea transfodit. Timent homines exempla, & uidentes melius adulatoribus ſuccedere quàm recta monentibus, ad nugas ſe conuertunt, & quæ placeant loquuntur. Anthigonus aliquando unus ex ſucceſſoribus Alexãdri qui regnauit in Aſia, inter uenandum mutata ueſte, relictis comitibus, errabundus apud agreſtes homines in uili tugurio pernoctauit incognitus, & combibens, de ſeipſo, tanquam de altero percunctatus aſtantes omnia quæ fecerat mala ab eis audiuit. Mane quæſitus atque inuentus, cum ueſtem allatam & regium ornatum uidiſſet, date, inquit, purpurã. quàm ut primum indui, uerum de me, niſi hac nocte, nunquam audiui. Et Auguſtus mortuo Varo, idcirco ſeipſum ſupramodum dolere aiebat, quia nõ eſſet à quo uerum audiret. Ad pauperes Philoſophos relegata eſt inquiſitio ueri, qui propterea ſapientiæ amatores uocantur, quia ueritati ſeruiunt, & nolunt decipi. Turpe eſt cuiq; homini errare, maxime Regi, qui ſi per ſeipſum non ſatis intelligit, prope habet magiſtros quos interroget, tantum placeat audire nec pudeat diſcere quod ignoras. Tria ſunt hominum genera, ut inquit Heſiodus, primi & optimi ſunt: qui per ſeſe omnia noſcunt: His proximi qui recta monentibus auſcultant: Tertij prorſus damnandi ſunt, qui neque ipſi uident, neque uidentibus credunt. Sed nulla in re periculoſius erratur quam in his quæ pertinent ad fidem, neque utilius inuenitur uerum. Recte ad Antipatrum de Alexandro ſcribit Ariſt. monens ne pro tot exercitibus uictoriiſq; & ſubiugatione orbis terrarum glorietur, ſed cogitet quod ſi quis de Deo recte cognoſcat, non minori gloria dignus eſt, quàm ipſe pro tantis rebus geſtis tantaq; potentia. Et in Ethicis ſapientem inquit eſſe amiciſſimum Deo: ſapiens aũt nemo exiſtimandus eſt, qui à recta fide eſt alienus. In his uero quæ ſunt fidei neque tuus legifer ſatis intellexit, neque tu in hanc uſque diem ſatis didiciſti. An uero recta monentem audire & ſequi uelis, futurus dies oſtendet: ſi uero hæc quæ ad te ſcribimus audieris, ſignũ erit ad diſcendum parari: ſi feceris quæ monemus eris procul dubio ſapiens. Nemo ſapiens cõtemnit, nemo odit, nemo eſt qui nolit eſſe ſapiens. Verum primus ſapientiæ gradus eſt nolle errare & uerum quàm libentiſsimè audire, maxime

in

A in his rebus unde homini est salus, sicut est religio quæ ordinatur ad æternam uitam. Audi ergo uerum circa religionem: Si non scribimus uerum argue scribentes, & despice tanquam stultos, sed noli falsum dicere nisi cognoueris falsum esse. Et narrabimus breuissime ab initio mundi usq; ad obitum Saluatoris Christi nostri legis archana; deinde aliqua de tua lege dicemus, eaq; cõferemus adinuicem, & quantum interst ostendemus. Conabimurq; quantum ex alto dabitur lucem tibi ostendere, per quam possis ad eam lucem peruenire, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Cum creasset Deus in principio cœlum & terram, & lucem, & solem, & lunã, & alia sydera, & plantas, & herbas, & uolucres, & pisces, & quadrupedum genus inexterminabile, ut scribitur in Genesis principio, ac reptilia ac alia animantia. Postremo Adam creauit & insufflauit in eum spiraculum uitæ, & posuit eum in paradiso deliciarum, & fecit adiutorium simile sibi, Euam ex costa eius eductam, & data licentia quæ possent cæteros plantationum degustare fructus, ut abstinerent à plantatione prudẽtiæ imperauit: & ambos cum præuaricati essent ex paradiso deiecit, atq; in eius humanum genus morte damnauit, iussit laboriosam uitam & ærũnis plenam agere. Ab his propagata creatura rationalis, cum rursus animo rebelli diuinam maiestatem contẽneret, & in uitia quoq; prolaberetur, aquarum diluuio deleta est. Noe cum cõiuge & sex alijs animabus in archa saluatus est, & ab his omnes homines qui modo sunt & post diluuium fuerunt, originem
B ducunt. Tres filij Noæ, Sem, Cham & Iaphet redeuntibus aquis in locum suum, humanam gentem reparauerunt, adeo ut traditur priusquam Noe moreretur, quatuor milia hominum ex suis & filiorum lumbis exiuisse, ex quibus etiam iniqui emerserunt. Nimbrotes filius Cham & qui cum eo, in contumeliam domini turrim Babel ædificare cœperunt: In ea diuisum est labium uniuersæ terræ & confusione impeditum opus. Secuta est peccatum pessimum pentapolitana submersio: & Abraham & Loth inuenti religiosi in semine Abraham benedictæ sunt gentes, & circumcisionis pactum cum eo percussum est. fuit enim iustus & placuit Deo in operibus suis, cum filium Isaac diuino imperio immolare non detrectasset. neq; Isaac patris uiam deseruit, cui natus est Iacob, qui alio nomine dictus est Israël. Et huic. XII. filij fuerunt à quibus duodecim tribus emanarunt. Is cognito quod Ioseph, quem putabat extinctum, magnus & potens esset in Aegypto, cum reliquis filijs ad eum migrauit, multiplicatum est illic Iudæorũ semen, & in gentem magnam cum creuissent Israëlitæ, surrexisset q; Rex alius qui Ioseph & opera eius ignoraret, grauissimis laboribus oppressi sunt, & contumelijs innumerabilibus affecti. Et miserante Deo per manus Moysi & Aaron seruitutem effugerunt, & sic eo uestigio rubro mari traiecto per annos XL. cibo cœlesti uitã in deserto egerunt, & circa montem Synai diuinam legem in tabulis lapideis acceperunt. Acquisita est terra
C promissionis, sed non tota in manu Moysi. Post obitum eius mirabilia fuerunt opera Iosuæ & Iudicum, inter quos etiam prophetæ claruerunt uiri excellentissimi. Successerunt deinde Reges & alij Prophetæ in populo Dei & non sine cœlesti numine conseruata est gens Hebræa. Et prophetæ quidẽ interpretati legẽ salubria tradidere præcepta, uirtutẽ extollentes, & uitia effulminantes, & multa per illos scripta sunt diuinitus reuelata, quæ de futuris noticiam præbuere. Non tamen pauca perpessi aduersa Iudæi, cum legem domini contemnerent & in traditionibus patrum non permanerent, cœperunt eos Chaldei & in seruitutem redegerunt, & nunc Syri, nunc Arabes, nunc Aegyptij in eos arma uerterunt: multæ fuerunt eorum tribulationes, multæ calamitates ac miseriæ, sed de omnibus liberauit eos dominus, cum ad Deum clamauerunt & tota mente redierunt, quia cor contritum & humiliatum non despicit diuina Maiestas. Hæc, ut arbitramur, communia tibi nobisq; sunt, & in Alcorano Mahometeo magna ex parte continentur. Verax igitur & tuo & nostro iudicio lex Iudæorum, uerax Moyses & Dauid & Salomon, & Esaias, & Hieremias, & Ezechiel, & Daniel. Veraces omnes prophetæ domini: uera Iudæorum fides, qui ante Christum in lege manserunt: mendaces omnes gentes quæ coluerunt idola. Notus ante Christum solum in Iudæa Deus. Nihil huc usq; contendimus, concedis hæc, nisi fallimur, omnia. In his quæ sequuntur discordia erit. Sed nos in

luce ambulamus, neq; offendimus ad lapidem pedes noſtros, & ne de cætero tu quo- D
que offendas magnopere cupimus, & ultra ne decipiaris lumen afferimus. Tu creatu-
ra Dei es & ouis eius, ſed errabunda extra caulas, in alienis paſcuis procul ab ouili do-
minico lenferum carpis cibum, & peſtifera aleris herba: nos boni paſtoris exemplo qui
relictis nonaginta nouem ouibus in deſerto, unam aberrauerat ſecutus eſt, te quæ-
rimus & in uiam ſalutis optamus reducere. Dolemus te uirum excellentem, no-
bilitate maiorum illuſtrem, geſtarum rerum gloria clarum, Imperio magno præ-
ditum, & pluribus naturæ dotibus eminentem, non incedere in uijs domini, non
noſſe mandata eius, non eſſe in lege ſua. Compatimur tibi, & tuorum ſubdito-
rum infelicitatem deploramus, qui tecum pereunt. Nec te credimus libenter er-
rare, cuius naturam bonam eſſe confidimus. Ignorantia ueri te retinet, tui te pa-
rentes & ſeipſos per ignorantiam decepere, cum pro genitoribus laberis, Sed timen-
da eſt ſcriptura quæ ait, ignorans ignorabitur. Quod ſi cæteris in rebus præcipuam
curam, exactam diligentiam, ſummum ſtudium adhibes, ne quis fallat te, circa re-
ligionem potentiſsime curandum eſt ne fallaris, in qua tanto cautiorem te eſſe opor-
tet, quanto in ea cum maiori periculo delinquitur. Cæterarum rerum ignorantia hæc
quæ ſunt temporalia in hoc ſeculo adimere poteſt. Religionis error alterius uitæ
bona: id eſt animæ felicitatem eripit, quod nec tibi accidat ſi nobis aures & fidem B
præſtiteris, facile adiumento erimus. Audiuiſti ea quæ de ueteri teſtamento diximus,
nunc de nouo agendum eſt, in quo plurimum diſcordamus. Audi quæ ſubiungi-
mus, ſic & tuæ legis tenebras odio habebis, ut ſperamus, & noſtræ lucem ama-
bis. Duo in ueteri teſtamento uaticinia reperiuntur, quorum alterum illud eſt,
quia non auferetur ſceptrum de Iuda, neque dux de fœmore eius donec ueniat qui
mittendus eſt, ſiue, ut Chaldei dicunt, Meſsias. Alterum eſt quod ait: Cum uenerit ſan-
ctus ſanctorum ceſſabit unctio ueſtra. His uaticinijs prædictum eſt in aduentu Chriſti
Iudæos & regnum amiſſuros eſſe, & ſacerdotium, ſicut & factum eſt. Regnum quod
Iudæorum fuerat, Idumei acceperunt. Regnante namque primo Herode Antipatris
filio, genere Idumeo & alienigena, Chriſtus ex maria uirgine natus eſt Dei filius, ue-
rus Deus & uerus homo, qui ſacerdotium Iudæorum ad Chriſtianos tranſtulit, Pe-
tro ſibi ſucceſſore dilecto, in quem pontificis maximi poteſtatem transfudit. Neque
ulterius apud Iudæos paſtoralis ouium cura permanſit, dicente domino ad Petrum: pa-
ſce oues meas, paſtor ipſe bonus & Pontifex magnus Chriſtus, paſtores deinceps &
pontifices Chriſtianos non Iudæos eſſe conſtituit. Quamuis Petrus & alij plures ex
Iudæis non amplius Iudæi, ſummum pontificium acceperunt, atque in hunc modum
Iudaica ceſſauit unctio, & translatum eſt ſacerdotium. Quo facto & lex ipſa translata
eſt, dicente Apoſtolo: Quia translato ſacerdotio, neceſſe eſt ut legis etiam translatio F
fiat. Deus igitur qui multifariam multiſq́ue modis olim patribus in prophetis locutus
fuerat, nouiſsime per filium ſuum quem conſtituit hæredem uniuerſorum, per quem
fecit & ſecula, allocutus homines nouam legem edidit, & noua dedit præcepta, quibus
ſeruatis uitam merentur æternam. In tempore igitur quod in altiſsimo Trinitatis conſi
lio æterno fuerat definitum, regnante apud Hebræos Herode, imperante apud Ro-
manos Auguſto, quieſcente mundo, & aduentum domini mirabili & inaudita prio-
ribus ſeculis pace honorante. Miſſus eſt Gabriel Angelus de cœlo, qui Mariæ feli-
cem conceptionem & ſacratiſsimum partum annunciaret, ſed ante præcurſor natus
eſt Ioannes, qui pœnitentiam prædicaret & uiam domino præpararet. Concepit
Virgo de ſpiritu, ut prædixerat Angelus, & ſeruata dignitate uirginitatis, filiũ ſimul &
dominum peperit. Natus eſt Chriſtus & Saluator octauo Calendas Ianuarias, & in
ipſis Calendis circunciſus eſt, & iuxta uocem Euangelicam Ieſus appellatus, qui ſalu-
tem attulit humano generi. Plurima de infantia Saluatoris ſcripta ſunt, nec dubium
eſt quin omnis ætas ſignis & miraculis plena fuerit, ſed eccleſiæ noſtræ grauitas
& acre iudicium ea tantum recipit, quæ certa ſunt, apocripha prætermittit. Duo-

de-

A decimus Saluatoris annus memoriam habet, quia templum ingressus cum legis doctoribus disputauit, & aliqua ex parte splendorem suæ dignitatis ostendit: Sed circa tricesimum annum fulgor ille plenus emicuit, tunc enim baptizatus est à Ioanne, & Ioannem ipse baptizauit, & paterna uox audita est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Conuertit aquã in uinum, & in innumerabilibus choruscauit miraculis. Elegit sibi discipulos quos uocamus Apostolos, & circumiens regionem & mentes hominum & corpora sanauit ægrotantium, & faciens ipse quæ docebat toto triennio prædicauit Euangelium, per Iudæam & uicinas prouincias beatissima uox eius intonuit. Quæ uita hominum esse deberet ostendit, & præcepta tum uetera innouauit, tum noua prioribus utiliora instituit, abdita & obscura quæ erant in ueteri lege multa reuelauit, & absconsos Prophetarum aperuit sensus, & quæ de se prædicta fuerant palam exposuit: mysterium sanctæ Trinitatis ostendit, & unitatem in trinitate monstrauit, docens tum patrem, tum filium, tum spiritum sanctum diuinis honoribus prosequẽdum, & hos tres unum esse Deum. Prædixit non modo mortem suam, uerumetiam genus mortis, & quod tertia die resurgeret, & quod ascensurus in cœlum rediturus esset in fine seculi iudicare uiuos & mortuos. Comprehensus est sicut ipse uoluit, & traditus Pilato præsidi qui eum neci daret, testes eum citati sunt, nec est inuenta mortis
B causa, quia peccatum non fecit, nec repertus est dolus in ore eius. Maximum crimen obiecerunt, quia filium Dei se fecit, & Regem dixit, & propter ueritatem occisus est, crucifixus atque sepultus, & iuxta uerbum suum resurrexit à mortuis. Et xl. diebus cum discipulis commoratus, cum eos confirmasset & corroborasset, atque in orbem iri iussisset Euangelium disseminaturos, tandem uidentibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum: Ascendit ad cœlum & sedet ad dexteram Dei patris, & inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos, & redditurus unicuique secundum opera sua. Interea spiritus sanctus ab eo missus omnia suggerit ecclesiæ quæ necessaria sunt ad uitam æternam. Hæc nos Christiani firmiter credimus. Hæc est fides nostra, quam cunctis gentibus prædicamus, et impartiri omnibus cupimus: Hæc ab Apostolis & eorum successoribus per fideles manus immutilata & incorrupta ad nos usq; delata sunt: Hæc uos Turci & Saraceni magna ex parte negatis. Etsi enim Christum ex uirgine natum, & sanctum uirum, & Dei flatum, & Prophetam magnum, & mirabiliũ operũ effectorem, & ad huc uiuentem confitemini, Deum tamen & Dei filium esse inficiamini, nec sibi, nec sancto spiritui diuinitatem concedit, & trinitatem personarum in diuinis respuitis, & Christi mortem deridetis, quem translatum, & alium sibi simulem loco suo interfectũ arbitramini, nec eius aduentum in extremo iudicio expectatis, & alia non pauca Christianæ legis reiicitis & plurima creditis, quæ apud nostros risu digna uidentur, &
C quæ non dimittemus intacta. Et quæ nos credimus non solum ex noua lege, sed ex ueteri mutuamur. Vos Mahometi & Alcorano eius fidem tantũmodo adhibetis, & hominem mortuum sine conteste, sine ratione, sine miraculis sequimini: nos uiuo credimus, uiuit enim uestro testimonio Christus, nos Deo præstamus aures, & signis & rationibus sacris ducimur testimonijs. Quod si nos audies, monstrabimus breuiter nostræ legis splendidam lucem, & tuæ obscurã caliginẽ detegemus. Sed opus est pijs & attentis auribus, quando fidei sublimitas attingitur, & magni Dei panduntur arcana. Sæpe iocis & inanibus fabulis te præsentem adhibuisti, & leuiores audiuisti narrationes, non est cur hæc grauia contemnas, aut ea nosse recuses, ex quibus tua pendet salus. Non est anima nobilis, cui non insit ueritatis amor: non est homo qui nolit saluus fieri. Audi ergo qui generosus es, audi quæ te saluari possunt. Quid est inter Christianos Turcosq; controuersiæ, in quo simul contendimus? quæ dissidij causa? Sane non alius discordiæ fons est, nisi quia circa diuinitatem non eadem sapimus, de patre, de filio, de spiritu sancto cõtendimus, hoc est præcipuũ dissidiũ, quo sublato facile omnia conẽnent. Attingemus hæc, et q̃ sit inter nos de diuinitate dissensio, latius exponemus. Nos in Deo tres dicimus personas, patrẽ & filiũ & spiritum sanctum: uos unam tantum, quam nec

patrē nec filium dicitis,ſed Deū tantūmodo appellatis,& hunc unicū eſſe dicitis, Crea- D
torem cœli & terræ & omniū quæ in eis ſunt. Nulla eſt de unitate cōtentio: non latent nos uerba Moyſi dicētis in exordio legis. Audi Iſraël, dominus deus tuus unus eſt. Et rurſus in lege ſcriptum eſt: Ego ſum dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Aegypti: nō erūt tibi diį alį præter me. Et rurſus: Ego ſum qui ſum, & ſi q̄ſierint nomē meū, uade & dic eis, qui eſt miſit me ad uos. Et in cantico Exodi dicitur: Dominus omnipotens nomen eius, q̄ teſtimonia unum eſſe Deum, & unum dominum manifeſte declarant, & unam poteſtatem, & unam naturam. Nomē fatemur idem quod uos, hæc amicitia eſt atque concordia uobis unus Deus eſt. Nam Deus Naturæ, dominus poteſtatis nomen eſt nobis unum. Dicitis principium omniū rerū eſſe Deū, nos idem affirmamus. In quo igitur diſſentimus? Multa ſunt q̄ de Deo aliter Chriſtiani dicunt, aliter Saraceni ſeu Turci. Vos Deum corporeum dicitis: nos incorporeum, uos fortuita eſſe quæ hic in terra gerūtur arbitramini, nec curare de his Deum. Nos gubernare eum qui creauit omnia nō dubitamus. Vos Deum patrē in diuinitate negatis, nos patrem & filium cognoſcimus. Vos ſpiritum ſanctum ex diuina maieſtate reįcitis, nos ponimus, ueneramur. Mittamus alia, hoc aggrediamur in quo plus pōderis eſt. Nos Chriſtum Dei filium dicimus, uos negatis. Cur negatis? ſane quia nec uxorem habet Deus ex qua filium procreare poſſet. Quod ſi uxor fuerit, filioſq; genuerit, mundus qui unius imperio regitur, in plu- E
ros diuiſus dominos diu ſtare non poſſet. In unitate concordia eſt quæ ſeruat imperia: In pluralitate diſcordia, quæ maxima regna ſubuertit. Sed quis tam rudis, tam uecors, tam demens Chriſtianus eſt, qui generare Deum ex connubio & permixtione fœminæ arbitretur? non ſumus adeo hebetes Chriſtiani, ut tantum nephas admittamus. Saracenis ſuaderi hoc poſſet, qui Deo & corpus, & caput, & manus, & cætera membra cōcedunt. Nos Deum ſpiritum eſſe aſſerimus, incorporeum, immortalem, æternum. & incomprehenſibilem, qui dum ſeipſum intelligit, in mente ſua uerbum concipit, quod nos filium Dei eſſe dicimus, nec aliud eſt in Deo ſeipſum noſſe atque intelligere quàm Deum eſſe: nihil etenim in Deo niſi Deus. Deus autem cuius eſt uerbum, nominamus patrem, & proceſſum ipſius uerbi generationem filįj dicimus. Nec ueritas hæc de uerbo Dei apud Chriſtianos tantum illuxit: Gentiles Philoſophi ante Chriſti aduentū eadem quæ nos aſſerimus, nonnulli affirmauerunt, ſi quidem Platonici in ſuis libris apertiſsime dixerunt, quod in principio erat uerbum, & uerbū erat apud Deum, & Deus erat uerbum, hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Et reliqua ferme omnia comprobant de uerbo Dei, quæ Ioannes in Euangelio ſuo tradit uſq; ad incarnationē uerbi, quam ignorarunt, quia nondum natus erat Chriſtus, & alta legis myſteria abſconderat Deus à ſapientibus huius ſeculi, quæ reuelauit paruulis. Quod igitur Platonici uerbum Dei nominant, & Deum eſſe F
dicunt, nos filium uocamus ex Deo genitum, & Deum eſſe fatemur. Nec ruinā mundi ex filįj generatione timemus, quando unus duntaxat filius eſt, pater & filius unū ſunt, una poteſtas, una uoluntas, una maieſtas, nec uerbum conceptum ab intellectu concipiente diſcordat. Obſcura hæc uidebuntur, atſi uoles præſto erunt qui lumen afferant, & apertiſsima omnia reddant. Et tu ſolem hunc corporeum cernis, qui noctem abiens efficit, rediens hic à ſeipſo lucis producit radios. Hæc productio generatio quædam eſt in ſole, & radįj ſolis filįj ſolis non inconuenienter uocantur. Quæ ſimilitudo quamuis multifariè eſt inepta (nam ſolis plures ſæpe uidimus radios, Deo unicus eſt filius) in eo tamen conuenit, quia una eſt & ſolis & radiorum ſubſtantia, & una eſt patris & filįj diuinitas atq; eſſentia. Quamuis comparatio corporalium rerū nulla ſatis cum diuinis æqparari poteſt, ſed accipe teſtimonia, & quæ ratione nō capis, cede autoritati. Vetus teſtamētū & Iudæis, & Chriſtianis, & Saracenis cōmune eſt. Eructauit (inqt Dauid ex perſona Dei) cor meū uerbū bonū, hoc eſt, q̄d Dei filiū dicimus, & unigenitū patris æterni, nō ex carnali cōiugio, aut humano cōplexu, ſed ex corde Dei, id eſt, ex intellectu ꝓductū aſſerimus: Et rurſus, filįs meus es tu, ego hodie genui te. Hodie dicit, qa Deo nec heri præterit, nec cras imminet, ſed hodie ſemꝑ adeſt, cui p̄ſentia ſunt omnia. Iterum

ante

A ante luciferū,inqt,genui te,ut intelligas, qa nō loquitur de Salomone Dauid,sed Deus pater,de filio Deo,qa ante luciferū nemo fuit. Etenim in lib. Sapiētiæ legimus,Sapientiā q̄ Dei filius est,dicentē. Nōdū erāt abyssi,& ego iam cōceptus erā,ante mōtes & colles ego parturiebar. Nunq̄ enim pater sine filio fuit,nec sine patre filius, & hoc est quod in Euangelio inqt Ioānes. In principio erat uerbū,& uerbū erat apud Deū, & Deus erat uerbū. Quæ mysteria ꝓfunda & alta cū non intelligeret Arrius,nec Mahometes cōpræhenderet,negare maluit Dei ueritatē,quā suā ignorantiā cōfiteri,& suas ineptias imprudenter ingerere,quā aliorū sapientiā humiliter discere. Stulta hæc & damnosa pertinatia est,Deo enim & Prophetis oportet credere,et si quid est cuius rationē nō capimus,debemus cū Paulo dicere: O altitudo diuitiarū scientiæ & sapiētiæ Dei,quā incōpræhensibilia sunt iudicia eius,et inuestigabiles uiæ eius. Fatent iurisc̄onsulti,nō omnū quæ à maiorib. suis instituta sunt, rationē reddi posse,et tamē legi parēdū esse,qa sine causa condita fuerit,quanto minus arcana Dei licet agnoscere plurimæ sunt occultæ cāusæ,ad quas nulla potuit curiositas hominū puenire: sicut oculi noctuæ ad solē,ita & noster intuitꝰ ad ea q̄ sunt diuinitatis. Nō est ergo mirādū si neq; generationē filij,neq; spiritus sancti ꝓcessionem, neq; trinitatem in diuinitate intellexit carnalis homo uel Arrius, uel Mahometes. Sed illud in eis dānabile,ac detestabile fuit,q̄d sacræ scripturæ diuinisq; testimonijs non acquieuerūt. Nā q̄d opus est argumētis,ubi Deus ipse loquit̄. De Pythagoricis traditū
B est q̄d in disputādo soliti erant dicere. Ipse dixit,ipse aūt erat Pythagoras,tanq̄ eius auctoritati non liceret aduersari: quāto minus Deo q uerax est,et omnis homo mēdax. Sed negabis hæc esse dei q̄ afferimus testimonia. De his posterius afferemus,nūc de spiritusancto agendū est,cui tua lex diuinos honores abrogat. Non est huiusmodi erroris Mahometes inuentor, Arrij & Nestorij & Macedonij hæc olim demētia fuit,quos sacra patrū cōsilia dānauerunt,sed eorū uirus apud Aegyptios & Arabes aliquādiu latuit,& postremo autore Mahomete & magistro eius Sergio late diffusum est. Ne mouearis dū uera loquimur,caue ne sequaris cæcos,disce spiritū sanctū esse Deū,et tertiā fore in trinitate p sonā. Diximus paulo ante Deū patrē dū se cognoscit, uerbū cōcipere,& filiū gignere. Nūc quod sequtur, Adijcimus cognitioni annexā esse appetitiuam quandā operationē, cuius principiū uolūtas est. Inter operationes uero quas uolūtas ꝓducit,p̄cipua est amare,adhibe hic aures & mentē erige,in Deo perfectā & absolutā fateri cognitionē oportet,& amorē pari modo,cuius ꝓcessus per appetitiuā operationē exprimitur,sicut et uerbi generatio per intellectiuā,et alia est operatio qua intelligit,alia quæ appetit. Intellectiua ex his cōpletur q̄ sunt quodāmodo in ipso intelligēte: nam sicut sensibilia in sensu, ita intelligibilia in intellectu dicimus esse. Appetitiua aūt cōplementū accipit secūdū quendam ordinē uel motū ad eas res quæ abijciuntur appetitui,& occultū quoddā principiū
C sui motus habet. Ea uero quæ à principio feruntur archano,spiritus nomē acceperūt, nā & uentos spiritus dicimus,& in scripturis procellarū spiritus appellantur,quia nō appareret afflationis spiritus initiū. Respirationē etiam & arteriarū motū ab intrinseco & occulto principio manantem uocamus spiritum,atq; hoc modo congruenti quadā similitudine quantū diuina humanis uerbis dicari possunt,diuinus ipse amor à patre filioq; ꝓcedens spiritus dictus est. In nobis duplici ex causa ꝓcedit amor: aliquādo ex corporea & materiali natura,& is plerūq; immūdus est,& mēti noxius. Aliquādo ex ipsa proprietate spiritualis naturæ,cū bona intelligibilia & rationi cōuenientia adamamꝰ,et hic pureꝰ est amor et laudabilis et animæ salutaris. In Deo corporalis amor seu materialis locū nō habet,sed ille tantū reperit̄ q simplex est & nitidissimus et purissimꝰ,quē spiritū sanctū appellamus. Nec nos intellectuali sancto amore qcq̄ prosequmur,nisi q̄d intellectu concipimus. Cōceptio aūt,ut diximus,quæ fit intellectu uerbū est, atq; ita necesse elt amorē ex uerbo oriri. Amat enim Deus,quod de seipso intelligat,id est,uerbū q̄d cōcipit,intelligēdo. Verbū aūt Dei dicimus filiū Dei,qui & ipse patrē nouit,& amat, atq; ita fit,ut amor ipse cui sanctus spiritus est nomen,ex patre filioq; procedit,fitq; cum patre & filio pariter Deus. Nam sicut diuinum intelligere essentiæ diuinitatis est,ita & amare. & sicut Deus se semper intelligit,ita et se semper amat;et omnia amat, suā bonitatē dum amat.

Rursusq;

Rursusq; sicut Dei filius, qui est uerbum Dei in natura diuina subsistens, patri coæternus perfectus & unus Deus est, ita & spiritus sanctus Deus est, patri & filio coæqualis & coæternus. Et quia omne quod subsistit in natura intelligibili apud nos persona dicitur, apud Græcos ὑπόστασις, consequēs est ut tres personas in diuinitate ponamus, quia tres sunt subsistentes, pater & uerbum et spiritus sanctus. Neq; personas dicimus esse per essentiam diuersas, sed per solas relationes distinctas, quæ ex processione uerbi & amoris proueniunt. Atq; in hūc modum Christiana religio diuinitus illustrata, distinctas tres personas confitetur in diuinis, nō tres Deos, sicut Mahometes falso opinatus est, sed patrem & filium, & spiritum sanctum esse ab æterno Deum asserimus, nec tamē ipsum patrem qui filius est, nec filiū qui pater est, nec spiritū sanctū qui pater est aut filius. Vna est enim patris et filij, & spiritus sancti essentia, in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud spiritus sanctus, quāuis in personis, aliū patrē, aliū filiū, aliū spiritum sanctū diuina docente autoritate dicamus. Nec similitudo in his quæ creata sunt, summæ deest trinitatis. Inuisibilia Dei (sicut Apostolus ait) per ea quæ facta sunt, intellecta quæ cōspiciuntur, sempiterna quoq; uirtus eius ac diuinitas. Relucet quippe in anima nostra, et quædam diuinæ trinitatis imago. Est enim anima nostra substātia quædā incorporea & ratione p̄dita, & actus quidē sine forma organici corporis, quæ dū corpus mouet et regit, sui meminit, se intelligit, & se diligit, quib. in rebus quædā apparet trinitas, memoriæ, intelligentiæ, & amoris. Tria hæc ad seipsa referuntur, quia nō est amor sine memoria, nec memoria sine notitia. Nam quis meminit aut amat q̄d nescit? Inseparabilia sunt hæc à semetipsis, & tamen quodlibet eorū et simul omnia una essentia sunt, et una uita in anima una. Differūt qa memoria nō est intelligētia, uel uolūtas, nec intelligētia uoluntas siue amor. Quod si diligēter inspicias, inuenies summæ illius trinitatis atq; unitatis uestigiū et imaginē quandam, quāuis imparem. Quicunq; enim sempiternā & incōmutabilē naturā per memoriam reminiscitur, intuetur per intelligentiā, amplectitur per dilectionē, profecto reperit in seipso summæ trinitatis imaginē: nō tamē omnino similē, sed qualēcunq;, ita ut in tāta similitudine magna inueniatur dissimilitudo. Etsi enim homo meminit, intelligit, et diligit, nō tamen memoria est, nec intelligētia, nec dilectio, sed sunt hæc in eo & in uno substantia, nō sicut accidētia in subiectis, q̄ possunt abesse, sed substātialiter existunt in anima, & unus homo est qui habet hæc tria, nō ipse est hæc tria. In simplici uero natura q̄ Deus est, quāuis unus sit Deus, tres tamē personæ sunt, ut dictū est, & ipse Deus est, & tres personæ. Sed illud satis ad rem nostrā est, qa tria hæc aliq̄ modo unū sunt. Reperitur & sub aliis nominib. & alio modo in nostra natura illius summæ et ineffabilis trinitatis imago. Nam mens & notitia eius, & amor, tria quædā: mens enim nouit se, & amat se, nec amare se potest, nisi etiam nouerit se, duo quædam sunt mens & notitia eius. Duo etiam sunt mēs et amor eius. Cum se nouit mens & se amat, manet trinitas, scilicet mens, amor, & notitia, & hæc tria quāuis distincta inuicē sint, unū tamen esse dicūtur, qa in anima substantialiter existūt. Et est ipsa mēs, quasi parēs, et notitia eius quasi proles eius, mēs enim cū se cognoscit, notitiā sui gignit, & est sola parens suæ notitiæ. Tertius est amor, qui de ipsa mente et notitia procedit, dū mens cognoscens se, diligit se, nō enim posset se diligere, nisi cognosceret, amat enim placitā prolē notitiā suā, & ita amor quidam cōplexus est parentis & prolis, nec minor est amor parente & prole, id est, mente & notitia, cum tantū se diligat mēs, quantū se nouit, & quanta est. Cōsiderat hæc rationalis homo, et uidēs tria in una essentia cōcurrere, extendit se ad contemplationē creatoris, et intelligit unitatem in trinitate, et trinitatem in unitate. Et unum Deum colit, unam essentiā et unū principium sicut et Patriarchæ et Prophetæ atq; Apostoli tradiderūt. Sed audiamus tādem ipsos et diuinæ legis autoritatem, et testimonia in mediū afferamus, sine quib. omnis est uana argumentatio. Deum patrem omnes sacræ literæ confitentur, et Dei nomen paternitatem ad omnia refert, etsi filiū dicimus, nō possumus patrē negare: Deo filio adducta sunt testimonia legis, ergo et pater ostensus est, sicut et Saluator ait: Philippe, qui uidet me, uidet et patrem meū. Nūc de S. Spiritu quod cœpimus prosequendū est. In Genesi legimus, quia spiritus domini ferebatur super aquas. Quis tūc dominus nisi Deus fuit?

Et cuius

A Et cuius spiritus nisi Dei? Et quomodo Dei spiritus, nisi Deus? Deus est quicquid Dei est. Nec aliud illi immixtum est. Incõpositus est, simplex est & purus Deus. In Iobscriptum est. Spiritus domini fecit me, & spiraculum omnipotentis Dei uiuificat me: Dei sunt hæc opera, non hominis, quid facit hominem nisi Deus? aut uiuificauit hominem nisi Deus? Est igitur spiritus domini, propter quod dictum est in Psalmo: Spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia. Quis spiritus nisi Deus, cui cœlum sedes est, & terra scabellum pedibus eius? Et apud Poëtas, Deum nanq; ire per omnes terras, tractusq; maris, cœlumq; profundum, traditum est. Et rursus, est ne Dei sedes nisi terra, pontus, & aër, & cœlum, & uirtus propter quod recte inquit Dauid: quo ibo à spiritu tuo? ostendens non esse locum in quo possit fugere spiritum domini qui est ubiq;. Esse aũt ubiq;, implere & continere mundum, soli Deo tributum est. Deus igitur sanctus spiritus est, qui hæc peragit & futura prænoscit & prædicit, sicut scriptum est: Responsum accepit Symeon à spiritu sancto, quia non moreretur nisi uideret Christum domini. Non est cur Deũ negemus, qui Dei efficit opera. Nõ igitur solus pater Deus est, neq; solus filius, sed spiritus sanctus cum patre simul & filio Deus est: quia non aduersatur rationi trinitas personarum, in unitate diuinitatis, quemadmodum superius ostensum est. Sed iam Trinitatẽ ipsam è sacris codicibus demonstremus, & Mo-
B sen ante omnes audiamus, cuius hæc sunt uerba, in capite libri quem Genesim nostri uocant: In principio creauit Deus cœlum & terram: Terra autem erit inanis & uacua, & spiritus domini ferebatur super aquas: Tria cõmemorant, deum, principium, & spiritũ: Ideo in Deo patrem intelligimus, in principio filium, in spiritu domini spiritũ sanctum. Et accipiatur hoc in loco principium pro filio, sicut in Psalmis de suo filio dicit Deus: Tecum principium in die uirtutis tuæ in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te. Atq; ita in exordio nascẽtis mundi trinitas ipsa in diuinis personis adducitur. Hic si placeret, interseri posset de Heloim secundũm Hieronymum ad Marcellũ: tentans diabolus primos parentes, interposito serpente, & suadens ut edant de ligno prohibito, eritis, inquit, sicut dñi, scientes bonum & malum, quod proinde accipiendũ ac si diceret: eritis sicut diuinæ personæ, quibus ignotum est nihil. Et cum eiecit Adam de Paradiso, inquit dominus: Ecce Adam factus sicut unus ex nobis. Quibus nobis patri, scilicet, & filio & spiritui sancto. Sed manifestius eadem trinitas ostenditur cum dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Cum ait, faciamus ad nostram, plures personas inducit, cum dicit imaginem, unitatem diuinitatis ostendit. Nec solitarius est cum dicit faciamus, neq; alieno à se loquitur, qui nostrã ait. Duo sunt pluralia uerba, faciamus, & nostram, ut uideatur pater cum filio & spiritu sancto miscere sermonem, quod nõ sono uocis, sed intellectu quæ singularia sunt, quia unus est De-
C us, et una expressa est diuinitatis essentia. Dixerat: creauit Deus cœlum & terram, mox subiungitur, faciamus, & nostram, ut pluralitas in personis intelligatur. Idem & Psalmista canit regius dum ait: uerbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Quid manifestius dici potuit? in conditione cœlorum tres personæ concurrunt, dominus, uerbũ, & spiritus, dominus patrẽ exprimit, in uerbo filiũ accepimus, spiritũ is quem sanctum uocamus. Et rursus Prophera, ut trinitatẽ personarũ in diuinitate cognoscas, ter Deũ puocat in benedictione. Benedicat nos, inqt, deus Deus noster, benedicat nos Deus, & metuãt eũ uniuersi fines terræ. Trina Dei cõfessio: trinitatẽ exprimit personarũ. Et cũ subditur, metuãt eũ uniuersi fines terræ, unitas aperiatur diuinitatis. In Psalmo quoq; LXIIII. multũ expresse trinitatẽ innuit, cũ dicit filio: sedes tua Deus in seculũ seculi, & postea subdit, ꝓpterea unxit te Deus Deus tuus, id est, pater & spiritus sanctus. Et cũ sequitur, præ participib. tuis, mysteriũ incarnationis aperit, de quo suo loco ꝓsequemur. Esaias in uisione sua clamãtia introducit Seraphin, sanctus, sanctus, sanctus, dominꝰ Deus Sabaoth. Ter sanctꝰ, ad tres ꝓsonas refertur, & semel dominus, & semel Deus dicit, qa unus estet dominꝰ, uns est Deus. Et rursus idẽ uates ex ꝓsona Christi loqtur & dicit. Dominus meus misit me, & spiritus eiꝰ, dominꝰ meus inqt, id est pater misit me, scilicet filiũ, et spiritꝰ eius ꝙd est sanctus spiritus. Quis hic nõ intelligit trinitatẽ? nõ latuit

Prophe-

Prophetas hoc mysteriũ. Possunt & alia plura huiſmodi teſtimonia ex ueteri teſtamento afferri, quæ trinitatem plane oſtendunt, planius tamen locutus eſt in Euangelio dominus, qui cum in orbem mitteret diſcipulos, Eũtes, inquit, docete omnes gentes, & baptizare eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, tres nominauit perſonas. In nomine dixit, non in nominibus, ut eſſentiæ unitatem in perſonarũ trinitate monſtraret. Et Ioannes Euangeliſta, qui de pectore Domini ueritatẽ hauſit in epiſtola ſua inquit. Tres ſunt qui teſtimoniũ dant in cœlo, pater, uerbũ, & ſpiritus ſanctus: & hi tres unum ſunt. Et Apoſtolus Paulus, miſit, inqt, ſpiritũ filij ſui in corda veſtra. Et alibi: Spiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum habitat in nobis. Et iterũ, Ex ipſo, inquit, & per ipſum & in ipſo ſunt omnia: ipſi honor & gloria. Ex ipſo dicit propter patrẽ, & per ipſum ꝓpter filiũ, in ipſo propter ſpiritum ſanctũ. Non dicit ex ipſis aut per ipſos ſiue in ipſis, nec in ipſis, ſed ipſi honor & gloria inquit, ut trinitatem ſimul & unitatem cognoſceremus. Atq; his teſtimonijs & autoritatibus illuminata eſt deſuper Chriſtiana religio. Sũma enim fiducia cõfitetur & prædicat unum eſſe Deum. qui eſt cauſa cauſarũ, principiũ & finis omnium rerũ, & omnis autor creaturæ & ſummum bonũ, & nihilominus tres perſonas in Deo recognoſcit, & trinitatem in unitate ueneratur. Cui qui aduerſatur, ſalutis expertem ſe reddet, et & ambulat in tenebris, & ueritas non eſt in eo. Tu uero ſi ſapias de tenebris emerges, & candida luce perfuſus, ſacratiſſimam trinitatem & cognoſcendo coles, & colendo cognoſces, nec aduerſaberis ſacroſancto Euangelio in quo legitur: Verbum caro factum eſt. Negat tuus legifer incarnationem uerbi: nam cur, inquit, factus eſt Deus homo, & in ligno crucis paſſus, qui alio modo humanum genus redimere poterat? Negat tua lex Chriſti necem, & alium ſuo loco interfectum exiſtimat, nec Deum incarnatum cognoſcit, neq; crucifixum aut mortuum. Nos utrunq; prædicamus, quia factus eſt homo Deus. & paſſus eſt, & propter ſalutem hominis hæc facta eſſe teſtamur. Ait enim de ſe ipſo dominus: uenit filius hominis ſaluare quod perierat. Conſtabat primi parentis errato omnes homines culpa teneri: clauſa erat Paradiſi porta, nec mortalibus patebat in cœlum aditus. Decebat ſummam Dei bonitatem hominem qui ceciderat, reparare, nec miſerum eſſe perpetuo ſinere, qui ad beatitudinem perfruendam creatus fuerat, ſed obſtabat iuſtitia Dei quæ pro peccato ſatisfactionem exigebat, dignus erat infinita pœna, qui maieſtatem offenderat infinitam, nec homo tanti erat, ut infinitam poſſet redimere culpam: ſtabat hinc diuina iuſtitia ultionem petens, illic diuina bonitas miſerendum eſſe contendens. Audienda fuit utraq; uox; quia uniuerſæ uiæ domini miſericordia & ueritas. Quare etſi poterat Deus aliter humanæ imbecillitati conſulere, eſt enim omnipotẽs, hic tamẽ cõuenientiſſimus fuit modus quẽ elegit, ut aſſumpta humana natura, ipſe pœnas ſolueret. Factus eſt Deus homo, ut homo fieret Deus: ueritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo ꝓſpexit: cõiuncta eſt humanitas diuinitati, ut acciperet de plenitudine bonitatis, q̃d ſuæ defectũ ſuppleret infirmitatis. Fuit hic modus ſaluandi humani generis diuinæ bonitati cõueniẽs, ſatisfactũ eſt iuſtitiæ ſimul & miſericordiæ, ſatisfactum eſt amori & odio. Placuit hoc diuinæ potentiæ, q̃ omnem defectũ noſtrũ ſua uirtute ſuperat, placuit & ſapiẽtiæ, q̃ nihil fruſtra, nihil nõ decenter ac cõuenientiſſime facit. Et licet neceſsitate abſoluta qua neceſſariũ dicimus, ſine quo aliud eſſe nõ poteſt, incarnatio uerbi neceſſaria non fuit, eo tamen modo quo neceſſarium accipit, in quo conuenientius & cõgruentius peruenitur ad finẽ, dicere nõ pudet, ad reparationẽ hominis incarnationem filij Dei neceſſariam fuiſſe. Ego ſum Deus, ego ſum dominus, & non eſt abſq; me ſaluator, ex perſona Chriſti inqt Eſaias, qa nõ poterat homo ſaluare ſeipſum. Et neceſſarium fuit ut homo fieret Deus, & Deus homo ſaluaret hominem propter quod pulcherrime & ad propoſitũ aptiſsime inquit, ex noſtris ꝓfeſſoribus unus in hũc modum de miſterio diuinæ incarnationis: Suſcipitur à maieſtate humilitas, à uirtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, & ad dependendum conditionis naturæ debitum, natura inuiolabilis eſt unita paſsibili, Deusq; uerus & homo uerus in unitate temperatur, ut quod noſtris remedijs congruebat, unus atque idem hominem Deiq; mediator, & mori ex uno, & reſurgere poſſet ex altero. Niſi enim eſſet uerus Deus. non

afferret

A afferret remedium: nisi esset uerus homo, non præberet exemplum. Intelligis quàm con
uenienter filius Dei, carnem assumpserit ut Deus, & mortem obiret ut homo. Sed quæ
ris testimonia antiquæ legis: non negabimus, præsto sunt. Ecce inquit Esaias, uirgo con
cipiet & pariet filium, & uocabitur nomẽ eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum
Deus. Quomodo nobiscum Deus, nisi quia uerbũ caro factũ est & habitauit in nobis?
Et iterũ eiusdẽ Prophetæ uerba sunt: Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius
imperiũ sup humerũ eius, & uocabitur nomẽ eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis,
pater futuri seculi, princeps pacis. An nõ sic mysteriũ incarnationis plane ostenditur, &
qui tunc futura erant tanquã præterita manifestantur. Puer inquit natus est nobis, quia
natus est in humana paruitate: & datus est filius, quẽadmodũ Ioannes ait: quia sic Deus
dilexit mundũ, ut filium suũ daret unigenitum, datus est Christus ex diuinitate: natus ex
humanitate: natus ex uirgine, cuius imperiũ super humerũ eius. q̃d est imperiũ Christi,
nisi lignũ crucis in q̃ pepẽdit, mũdũ uicit, aëreas potestates debellauit, & subacto trium
phatoq; diabolo regnũ suũ potẽter intrauit. Oportuit enim Christũ pati, & sic intrare in
gloriã suam, ut habet in Euangelio Lucæ. Imperium igitur super humerum eius fuit, qa
crucem suam suis gestauit humeris. Quamuis eo fatigato, Simon Cyreneus angariatus
sit eam tollere. Dicitur admirabilis propter signa & prodigia quæ fecit lumen cæcis au
B ditũ surdis, claudis ambulationem, debilibus fortitudinem, & mortuis uitam restituens.
Consiliarius appellatur, propter Euãgelica consilia quæ adiecit antiquæ legi. Deus asse
ritur, ne putares purum hominem natum, nam Deus humanæ naturæ coniũctus est. For
tis quia spoliauit infernũ, & portas æreas confregit, & uectes ferreos dissipauit. Pater fu
turi seculi, quia cœlũ apuit electis, & regnũ homĩi præparauit æternum, post hãc uitam
in cœlesti Hierusalem princeps pacis, quia nato Christo clausum est apud Romanos tẽ
plum Iani, & mira pax est orta. & gloria in excelsis Deo, cantauerunt angeli, & in terra
pax hominibus bonæ uolũtatis. Vnde dicit & alio loco idem Esaias incarnationẽ uerbi
dicẽs: Dominus iudex noster, dominus lucifer noster, dominus Rex noster, ipse ueniet
& saluabit nos, quod perinde accipiẽdũ est: ac si dicat: carnẽ accipiet, & mortẽ pro nobis
subibit. Et rursus: uere tu es Deus absconditus, Deus Israël. Saluator absconditus, in-
quit, quia in carne latuit saluator Israël, quia sua morte nostram mortem redemit. Et
ne putes temporalem esse salutem, saluationis genus addidit. Israël saluatus est inquit
in domino, in uirtute domini, & subdit: salute æterna, quã cõsecuti sunt omnes q̃ ex Isra-
ël Christo crediderunt. Apertissimũ testimoniũ est Esaiæ. Sed audi Hieremiam sua sunt
hæc uerba: Ecce dies uenient, dicit dominus, & suscitabo germen iustũ ex semine Da-
uid, & regnabit Rex et sapiens erit, & faciet iudiciũ & iustitiã, & in diebus illis saluabit̃
Iuda, & habitabit Israël cõfidẽter, & hoc est nomẽ q̃d uocabũt eum. Deus iustus noster.
C Considera uerba & attende mysteria. Suscitabo, inquit, germen iustum. ideſt, Christum
sanctum, & iustum, ex semine Dauid secundum carnem, quia ex prosapia regia & de
sanguine Dauid Maria mater domini nata est. & regnabit Rex: q̃modo regnabit? Sa-
ne quemadmodũ ipse apud Matthæũ in Euangelio dicit: data est mihi omnis potestas
in cœlo & in terra, quod est regem esse. Et sapiẽs erit, ait, sapientia, scilicet creata quæ ho
minis est, & increata quæ Dei est, & quæ est ante secula. Et faciet iudiciũ discretionis &
iustitiã discussionis nunc discretionis dum elegit ex mortalibus quos uult, & alios suo
arbitrio dimittit: & in fine seculi iustitiam discussionis, quando reddet unicuiq; secundũ
opera sua. In diebus illis saluabitur Iuda, ideſt quicunq; crediderint & baptizati fuerint
salui erunt. Et habitabit Israël cõfidenter in statu ecclesiæ triumphantis. Et hoc est nomẽ
quod uocabunt eum, Deus iustus noster. ut scias quia Christus ex semine Dauid natus
est, non solum homo sed etiam Deus est. nec alteri quàm Christo hæc uerba conuenire
possunt. Accedat & alius Propheta Baruch nomine. Quid ille ait: Hic est, inquit, Deus
noster, & excitabit̃ alius aduersus eum: Hic adinuenit omnẽ uiam disciplinæ et tradidit
illam Iacob puero suo, et Israël dilecto suo: post hæc in terris uisus est, & cum hominibus
conuersatus est. Docent hæc omnia incarnationem uerbi, & hominem factũ Dei filium
manifestant. Nunc de morte audi, & eos contemnito qui Christum esse translatum, &

nondum mortuũ, ſed incredíbili clementia citra diem ſupremum iudiciꝫ cum omnibus D
angelis interficiendum putant. O nephandam audaciam, & ſtulticiam alijs inauditam,
dimittimus angelos quorũ ſubſtantia incorporea eſt & immortalis. Chriſtũ interfectũ
negant, & aiũt interficiendũ. Ac Dauid ex perſona Chriſti: quæ nõ rapui, tunc inquit
exoluebam, quia nõ peccauit & pœnas dedit et pro alieno delicto mortẽ ſubijt. Quod
manifeſtius Eſaias oſtendit dicens: Vere languores noſtros ipſe tulit, et dolores noſtros
ipſe portauit. Ipſe uulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera
noſtra, diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, et liuore eius ſanati ſumus. Omnes enim nos,
quaſi oues errauimus, & unuſquiſq; in uia ſua declinauit, & deus poſuit ſuper eum ini-
quitatem, ideſt pœnã pro iniquitatibus expiandis, omnium noſtrum. Et ſubditur: obla
tus eſt quia ipſe uoluit, & non aperuit os ſuum. Et paulopoſt: tradidit in mortem animã
ſuam, & cum ſceleratis deputatus eſt ipſe multorũ peccata tulit & pro tranſgreſſoribus
rogauit. Si uidiſſet propheta paſsionem Chriſti, uix potuiſſet apertius loqui. Nec Hie-
remias tacuit tormenta domini, qui eum in ligno crucis ita loquentem inducit: O uos
omnes qui tranſitis per uiam, attendite & uidete, ſi eſt dolor ſicut dolor meus. Et
ipſe ſaluator de ſe ait: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur prin-
cipibus ſacerdotum & ſcribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus
ad illudẽdum, & flagellandum, et crucifigendum, et tertia die reſurget. Et iterum: Sicut E
Moyſes exaltauit ſerpẽtem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui
credit in eũ nõ pereat, ſed uitã æternã habeat. Et ne de morte dubites ſcribit Euãgeliſta:
Cum accepiſſet Ieſus acetum dixit, conſummatum eſt, et inclinato capite emiſit ſpiritũ.
Prophetæ Chriſtum moriturum, & à mortuis ſurrecturum prædixerũt Euãgeliſtæ, &
obijſſe in cruce, & ſepultum reſurrexiſſe tertia die, affirmant. Certa res eſt, nihil ambi-
guitatis habet ueritati omnia conſonant: Reſurrexit dominus, aſcendit ad cœlum, &
uenturus eſt iterum, & faciet iudicium in fine ſeculi. Tua lex hæc non recipit, quia non
ſapit de Chriſto quæ ſapere oportet. Cuius alterum aduentũ nõ ſolum Euangelium ſed
antiqui etiam uates oſtenderunt, ſicut paulo ante de Hieremia diximus. Conteſtis eius
eſt Daniel dicẽs: Ecce in nubibus cœli quaſi filius hominis ueniebat, & uſq; ad antiquũ
dierum preuenit, et ſequitur: et dedit eis poteſtatem, et regnum, et omnes populi, tribus
et linguæ ſeruient ei. Quibus uerbis ueri doctores iudicium Chriſti facile inueniũt in
fine mundi. Et ipſe Chriſtus de ſe ipſo loquitur: Dico uobis, quod uos qui ſecuti eſtis
me in regeneratõe cũ ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ ſedebitis et uos iudica
ntes duodecim tribus Iſraël: Et in actibus apoſtolorũ legimus conſtitutũ eſſe Chriſtum
à Deo patre uiuorũ et mortuorum iudicem. Hæc nos de Deo ſentimus, hæc et firmiter
credimus, hæc ſalubriter prædicamus, æternam uitam promittentes omnibus, qui Chri
ſto credunt et in trinitatis nomine baptizati opera faciunt Euãgelio digna. Quæris quæ F
ſit iſta uita æterna? quid agat illic homo? qua uoluptate lætetur: et quam beatitudinem
aſſequatur. Reſpondemus cum euãgelio Ioannis. Hæc eſt uita æterna ut cognoſcant te
uerũ Deum et quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ. Summa ibi felicitas erit uidere Deũ in ſua na-
tura, et eius perfrui bonitate, gaudiũ noſtræ mẽtis erit. Hac ſatiabimur, hac implebimur,
hinc ſumma felicitas erit, habere Deũ et Deũ cognoſcere. Videmus eñ nũc ꝑ ſpeculũ,
ait apoſtolus, tunc facie ad faciem & in Iubilo, teſte Iob, in facie domini uidebimus lu-
men et ſatiabimur cum apparuerit gloria eius, & erimus ſibi ſimiles ſicut ait Ioannes:
Nec oculus uidit, inquit Eſaias, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ pro-
miſit dominus diligentibus ſe. Et Apoſtolus, non eſſe dignas compaſsiones huius ſe-
culi dicit, ad futuram gloriam, qui reuelabitur in nobis. Tua lex in alia uita flumina la-
ctis et mellis, et uini promittit, et cibaria delicata, et uxores multas, et concubinas & uir-
ginum coitus, & angelorum in turpibus obſequijs miniſteria, & quicquid caro depo-
ſcit. Bouis hæc paradiſus, & aſini potius quàm hominis eſt. Nam quis mortalis eſt homi
ni habens faciem, qui per omnem uitam ſuam corpori ſeruiat? quis non aliquando in
mentis receſſum abit? quis non paſcit intellectum aliquando & à ſenſibus recedit ſpe-
culando. An non eſt honoris & gloriæ uoluptas multo iocundior & diuturnior quam

uener iſt

A ueneris? An non dulcior est bene actæ uitæ laus quàm cibus ipse uel potus? Bibit sapiens atq; edit ut uiuat: tua lex ideo uitam appetendam homini existimat, ut edat & bibat. Sicut in hoc seculo carneus fuit legifer tuus, ita et in futuro studẽdum putauit: neq; curauit satiare mẽtẽ cui omne studiũ fuit implere uentrẽ, atq; in ea re summũ bonũ esse putauit, quod neq; gẽtiles philosophi præter paucos admisissent, inter quos summa fuit de supremo bono dissensio. Alij in doloris priuatione felicitatẽ posuerunt ut Didonius: Alij in honestate uoluptati coniũcta, ut Calypho et Sinomachus: alij in scientia, ut Erilus: alij insola uirtute atq; honestate, ut Zenõ et stoici: alij in bonis animi et corporis et fortunæ, ut Aristot. et peripatetici. Soli Aristippus et Epicurus et eorũ schola summũ bonũ in uoluptate locauerunt, atq; his tua lex conformis est, qui fex omniũ philosophorũ et fœtidũ cenum fuere. Nec tamẽ illi in eo errore fuerunt, ut hanc felicitatem in altero seculo expectarunt, quibus futuræ uitæ spes nulla fuit mortalem animam existimantiũ. Nostri philosophi summũ bonũ nec in terra nec in sensu, sed in cœlo & in Deo quærendum censent, & eo satiandã mẽtem existimãt. Et Natura instituit nos ut cœlum aspiciẽtes, eò uotis omnibus aspiremus. sicut est illud poëticũ: Os homini sublime dedit cœlũq; uidere iussit: & erectos ad sydera tollere uultus. Quis nescit finẽ his præstare quæ sunt ad finem: omnia hæc corporea oblectamenta eo reperta sunt, ut spes hominis cõseruari
B & in suum finem qui est Deus per hæc adduci posset. Quis aut ederet, aut biberet, aut procreandis liberis operam daret, nisi esset in his aliqua delectatio? at hæc non est finis hominis, qui ad Deũ factus est, & nisi ad Deum ueniat, nunquam quiescit. Nec per carnales delectationes ad Deum ipsum peruenitur, sed quanto his magis immersus est hõ tanto est ab ipso Deo remotior, qui aliquando eo beatior existit, quanto angelicæ diutnæq; naturæ magis ac magis adhæret: Nec curat carnalia desideria qui bonis fruitur spũ alibus. Sicut ignis & aqua simul esse nõ possunt, sic delitiæ spiritales carnalibus nõ cohærent. Trahunt illæ ad se humanam naturã, & totam in se rapiunt, nec sentire sinunt quæ caro apetit. Gustato spiritu desipit omnis caro, ut inquit unus ex nostris. Tua lex in paradiso uoluptates admittit, quas nec Solon nec Lycurgus permisit in terra. Quot fœditates de cibo & potu, & alijs uoluptatibus oriuntur quas in paradiso nephas fuerit nominare: aut enim gignerent sine fine homines, & implerent omnia nũq; morituri, aut frustra esset permixtio maris & fœminæ sine fructu, quæ etiam in hoc mundo damnatur. Dicis quid ergo fœminis opus est si non est coitus? Dicimus & nos quid opus est coitu, si non est generatio? propter uoluptatem dices: at hæc fœda uoluptas est & indigna, quæ paradisum nõ ingreditur, nam quomodo illic permissa erit hæc turpitudo, quæ hic tanquam obscena prohibetur, & tãtum propter sobolem aut euitandi maioris mali
C causa permititur. Hippocrates diuinæ uir scientiæ, uenereum coitum partem esse quãdam morbi teterrimi existimabat, quem nostri comitialem dixerũt. Quis igitur habens aliquid humani pudoris, ac, ut uerbis cuiusdam gentilis uramur, uoluptatibus istis duabus coëũdi atq; comedendi, quæ homini cum sue atq; asino cõmunes sunt gratuletur? non sunt hæc quæ pia mens in cœlo requirat. Dicis iterum, non erit plena felicitas in paradiso, si aliquod defuerit oblectamenti genus: ergo, ut existimas, cum uarijs rebus oblectentur homines, saltatione, uenatione, piscatione, ludo, lucro, cantu, cibo, potu, uenere & alijs quàmpluribus, eadẽ omnia in paradiso tuo requires & cũ Vergilio dices: Quæ gratia curruum armorumq; fuit uiuisq; cura, nitentes. Nascere equos eadem sequitur tellure repostos. Vana hæc Philosophia est, quam nulla unquam ciuitas bene instituta recepit. Nos, ut diximus mentis gaudia & spirituales delicias quærimus. Beatitudo nostra quam expectamus in altera uita, est ipsa Dei uisio, qua nihil optabilius inueniri potest. Videbit enim beatus animus quæ sunt in cœlo, & quæ sub cœlo: qd erit ꝺd eius aspectũ fugiat qui uidebit uidentem omnia? Quæ nunc uidentur obscura de Deo, de trinitate, de incarnatione uerbi, de processione sancti spiritus, de sacramẽtis ecclesiæ, de cæteris archanis, tunc aperta erunt & manifesta: nullũ deerit oblectamentum, nihil requiret ultra, plenus animus, nam quid pleno opus est? nihil illi deest, qui nihil cupit. desideria nostra implebit optimus ac maximus Deus, in quo omnia bona sunt, nec ullum

cupiditatibus noſtris relinquet locum. Erit Deus omnia in omnibus, qui ſine fine amabitur, ſine defatigatione laudabitur. Quæ lingua dicere, uel quis intellectus capere ſufficit illius ſuperne ciuitatis quanta ſint gaudia, angelorum choris intereſſe, cum beatiſſimis ſpiritibus glorie conditoris aſsiſtere, præſentem Dei uultū cernere, incircumſcriptū lumē uidere, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari? Neq; illic beatitudo humani corporis in epulis erit, aut in uino aut in coitu. Ex redundantia beatitudinis animæ glorificabitur corpus ipſum, & ſimilitudinem eius induet. Fulgebit tanquam ſol in cōſpectu Dei, tenuitati eius nulla reſiſtet materia: leuitas & agilitas infinita ſpacia in ictu oculi permeabit: nihil erit q̄ amplius lædi poſſet, inuiolabile erit & impaſſibile, more animæ. Et ita totus homo exultabit, & dicet cum propheta: cor meum & caro mea exultauerunt in Deum uiuum: Nec fruſtra erit differentia ſexuum aut artus reliqui ſuperfluēt: reſurgent uiri & fœminæ integris membris, & non ſolum in ſpecie, ſed in ipſo individuo humanæ naturæ perfectio reintegrabitur. Nec tamen animales operationes aderunt, nec comixtio maris & fœminæ, quia ceſſabit cauſa propter quam fuerat introducta. Erit enim completa multitudo hominum à Deo præfinita, nec ullus erit carnalis appetitus, nec pulſabit temptatio inimici, non patebit inſidiæ locus cum peruētum fuerit ad triumphū. Pax ibi fiet incōcuſſa, quies & ſumma cōcordia uigebit. Vides inter tuam & noſtram beatitudinem quantum inter eſt? Noſtra felicitas nobiliori hominis parti, id eſt animæ reſpondet, tua uiliori, id eſt corpori: Noſtra mētalis eſt, tua carnalis: Noſtra fulgens & nitida, tua obſcura et fœtida: Noſtra cū angelis ipſi Deo cōmunis eſt, tua cum ſuibus et aliis pecoribus: Noſtram docti omnes laudant, tuā uituperant: Noſtra cœlo digna eſt, tua etiā in terra reprehenditur. Sed dices ſacris etiam codicibus cōuiuia reperiri. qui futura uidētur in cœleſti Hieruſalem potu ciboq; plena. Inquit enim Eſaias: Faciet dominus exercituū omnibus Apoſtolis in monte hoc conuiuiū pinguiū. Et in ſapientia legimus: Miſcuit uinum et poſuit menſam. Et iterum: uenite et comedite panem meum et bibite uinum quod miſcui uobis. Et in eccleſiaſtico: Cibauit illum Deus pane uitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ potauit illum. Et dominus apud Lucam: Ego, inquit diſpono uobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus, ut edatis & bibatis ſuper menſam meā in regno meo. Omnia hæc et his ſimilia ſpiritualē habēt intelligentiam, quia de menſa ipſa ſapientiæ nō corporalis uel cibus uel potus aſſumitur, ſed mētalis, qui ſuauiſsimus eſt ac mundiſsimus, & hic eſt quem nos expectamus in futuro ſeculo. Tanto eſt igitur noſtra dignior quàm tua felicitas, quanto nobilior & diuturnæ beatitudini propinquior. Sed attingamus nonullas alias tuæ legis ineptias, quæ tum ſacris literis aduerſantur, tum philoſophicas rationes excludunt. Dicit legiſer tuus: quod tetigit eum deus manu ſua inter humeros, & uſq; ad medullam dorſi eius penetrauit frigus: Quod perinde eſt ac ſi corporeum eſſet Deum affirmet, quia tactus non eſt niſi per corpus, nos incorporeum dicimus Deum. Ait enim Eſaias ex ore Dei: Cœlum & terram ego implebo: quod non poſſet fieri ſi corporeus eſſet, & propterea dicit in Pſalmis Dauid: Spiritus domini repleuit orbem terrarum, ſpiritus inquit, domini, non corpus domini. Et Ioannes in euangelio: ſpiritus eſt Deus. Philoſophi Deum purum actum dicunt eſſe, principium omnium rerum, naturæ omnino ſimplicis, & æternæ. Quod ſi corporeus eſſet, eſſet compoſitus ex elementis aut alia materia, & poſterior ſuis partibus, neque ſimplex, neque purus, neque origo rerum. Et creaturas haberet ſeipſo excellentiores angelos, ſcilicet (Nobiliora ſunt enim ſpiritualia quàm corporea) quod eſt opinari abſurdum, ne dicamus aſſerere. Nec ſimul ſtare poteſt, ut cauſa cauſarum ſit Deus ſicut Philoſophi uolunt, & poſitus inueniatur: eſſet enim ab alio compoſitus, & illum nos potius diceremus Deum qui compoſuiſſet, non eſt igitur corporeus Deus, quia compoſitus non eſt. Nec mouemur, quia in ſacris literis & caput, & manus, & pedes, & oculi, & digiti, & cor, & uterus & huiuſmodi attribuantur Deo, utitur enim ſpiritus ſanctus qui loquitur in ſcripturis, uocabulis quæ ſunt in uſu per ſimilitudinē quādā, ſicut dicit Ezechiel ex perſona Dei: ego uiſionē multiplicaui, & in manibus prophetarū aſsimulatus ſum eis, Eſt enim naturale

homini

A homini per ſenſibilia ad intelligibilia peuenire, & omnis noſtra cognitio à ſenſu capit ex ordium. Atq; idcirco ſpũalia nobis in ſacris codicibus ſub metaphora corporalium exhibetur, quodq; ita fit, ut etiam rudes aliquid capiant qui alioquin eſſent diuinæ ſapientiæ minus idonei auditores. Dixit præterea tuus Mahometes: omnium peccatorum cauſam eſſe Deũ, et exclamans his uerbis utĩ: O Deus qbus uis bonã, qbus uis malã uiam prebes. Nos mortale peccatũ auerſionẽ quandam eſſe dicimus ab ultimo fine, nec poſsibile cenſemus Deum qui ultimus finis eſt, uoluntatem cuipiam à ſe auertere, eſſet enim ſibi ipſi contrarius. Et ſi Deus omnia diligit quæcunq; fecit, ut eſt illud Sapiẽtiæ, diligis omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti, quomodo conſentaneum eſt, ut peccati cauſa ſit ipſe Deus? Cui dixit in pſalmo Dauid: Odiſti omnes qui operantur iniquitatẽ. Et in Eccleſiaſtico legimus: omne detrimẽtum erroris odit Deus, contraria ſunt amor & odium. Audi ulterius intolerabilem tuæ legis errorem. Si nobis, inquit, aduerſa incũbunt, incubuerunt & cæteris. Sunt enim iſte dies caſus atq; fortunæ. Negat diuinam prouidentiam curare mortalia. Nos de diuina ſapientia dicimus, quod attingit à fine uſq; ad finem fortiter & diſponit omnia ſuauiter, nec ſumme Dei bonitati conuenit ea negligere quæ creauit, propter quod inquit per Matthæum dominus, omnes capilli capitis ueſti numerati ſunt. Addit Mahometes angelos creatos ex flãma ignis,
B & peccare & mortuos eſſe. Nos cũ propheta dicimus, quod Deus fecit angelos ſuos ſpiritus, & creauit eos ex nihilo, Et philoſophos nobiſcũ ſentientes habemus, qui omnes angelos, quos uocant intelligentias, incorporeas eſſe dixerunt, nec peccatum angelis reperiri poſſe cenſemus qui Deũ in eſſentia uidentem omnia uident, & omnia intelligunt ad ſuam perfectionem neceſſaria, nec eſt in eis ignorantia peccati mater. Nec ſubiectã coruptioni naturã angelicam arbitramur, qua non eſt materia quæ ſeparari poſsit à forma, ſed ipſa forma per ſe ſubſiſtit incorruptibilis et immortalis. Origenis præclari et excellentis ingenij uiri, ſicut multa extant præclariſsima opera, & nonnulli errores peruerſitis mi reperiuntur, inter quos unus ille eſt, quod dæmones per Dei miſericordiam liberandos eſſe aliquando à pœnis aſſerit. Hunc ſecutus eſt Mahometes, qui ſaluandos per Alcoranũ malos angelos affirmat: Nos cum Eſaia de omnibus dãnatis ſiue hominibus ſiue angelis unam ſententiam habemus, quod uermis eorũ non morietur, & ignis eorũ nõ extinguetur. Et ſaluator in Euãgelio damnatis in ultimo iudicio ignẽ æternũ repmittit, diabolo & angelis eius p̃paratũ. Quid q̃d tuus legifer animã humanã portionẽ aſſerit animæ Dei: ſic nonulli philoſophi palam tradiderũt, & Manichei ſecuti ſunt. Nos humanã animam ad imaginem & ſimilitudinem Dei factam dicimus, ſicut ſcriptum eſt in Geneſi: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, quod de anima dictũ eſt nõ de corpore. Quod ſi anima hominis portio eſſet Dei, eſſet utiq; Deus,
C nec eſſet homo non Deus, q̃d dicere ſtultiſsimũ eſt, cũ manifeſtũ ſit labi hominis animã à bonitate malitiam, à ueritate in errorem, à gaudio in triſticiam, à ſpe in deſperationẽ, quod eſt à Dei ſubſtãtia penitus alienum. Nec illud uerum eſt, quod in ueſtra lege traditur: animas hominum ex materia productas eſſe omnes. Aſſerũt enim philoſophi ab extrinſeco eſſe homini intellectũ, ſed q̃d innatus ſit ſpiritus uitæ iuſſu Dei. Et Theologi rationales animas omnes ex nihilo creatas dicunt: & Adam cum factã uidiſſet fœminam, hoc os, inquit de oſsibus meis & caro de carne mea. non dixit anima de anima. Et propheta in Pſal. canit: Qui finxit ſingillatim corda eorum, ponitur enim cor pro anima quia ſedes eius in eo eſt. Et deus ſibi animarum productionem reſeruauit propter earũ dignitatem, qui per Eſaiam ait: omnem flatũ ego feci quod intelligit̃ de flatu ſpirituali, qui eſt rationalis anima: Prætermitimus, quod cœlum ex fumo factum dicitis. Quod ſi uerũ eſſet, corruptioni ſubiaceret. Prætermitimus, quod Solẽ & Lunam æquales ab initio uirtutis & luminis tuus propheta teſtatur. Nos dicimus cœlum ex nihilo creatum, & duo luminaria magna feciſſe Deum ab initio, luminare maius ut præeſſet diei, & luminare minus ut præeſſet nocti. Ad illud tranſimus quod in ueſtra lege dulciſsimũ, & ſaluberrimum eſſe putatis: Vxores multas ducere. Quod ſi Deo placuiſſet, creato homini ab initio nõ unam tantũ ſociã præbuiſſet, ſed plurimas, nec dixit Deus, relinquet homo patrẽ

& matrẽ & adhærebit uxoribus ſuis, ſed uxori ſuæ dixit. Nec amicitia inter uirũ & uxorem uera eſſe poteſt, ubi non eſt æqualitas, cũ uir pluribus miſceatur, mulier uiro uni tãtum adhæreat cuius eſt in alias plures diſtractus amor. Nec propterea numerus hominũ augetur, quia plures uni nubãt fœminæ, nã totidem uiri priuati cõiugio ſine prole decedunt, & præſertim cum mulieres numero pauciores exiſtãt. Iniqua inſuper res uideẽ & naturali aduerſa libertati, unius urbis ciuium alios multiplici matrimonio uti, alios in ſolitudine degere. Nec ꝓpterea laudanda cõſuetudo, q̃d in ueteri lege pleroſq; ſanctos uiros pluribus uxoribus fuiſſe cõiunctos legimus, quia nõ id ex lege, aut ex uoluptate fecerũt, ſed diuina quadã diſpenſatione, & ad ſobolẽ procreandã quæ creſceret in cultu Dei. Tacemus de diuortio quod permittitur apud uos contra legẽ euãgelicã: & de adulterio, & fornicatione, & alijs ſceleribus quæ licet antiqua lex deteſtẽ, & noua prorſus abominetur, apud uos tamen cõceſſa uidentur. Non eſt q̃d omnia tuæ legis errata percurramus quando neq; nobis ſcribendi, neq; tibi legendi ſatis eſt otij. Et tuipſe pro tuo ingenio multa intelligis adeo ſtulta eſſe, ut nulla poſſent ratione defendi. Tota de Deo quæſtio eſt huc omnia referunt, totũ in hoc cõſiſtit, ut Chriſtum Ieſum Deũ eſſe credamus: quo conceſſo, neceſſe eſt eius legi obedire, & eius uerbis credere, qui uerax eſt & mentiri non poteſt. In eius lege trinitatẽ, de qua ſupra diximus, in unitate diuinitatis cõperimus, & incarnationẽ uerbi, & ꝓceſſionẽ ſpiritus ſancti, & reliqua omnia quæ retulimus uſq; ad extremũ iudiciũ. Quorũ aũt Chriſtus Deus ſit tã ſupra oſtenſum eſt ex ueteri lege atq; prophetis. Licet etiã ex tua lege mõſtrare, quæ prophetã & ſanctũ uirũ fuiſſe Chriſtũ aſſerit. Si, ꝓpheta & ſanctus, ergo uerax: ſi uerax & Deus, nã Deũ ſeipſe teſtatus eſt dicens: Ego & pater unũ ſumus, & qui uidet me, uidet & patrẽ. et ſi creditis in Deũ & in me credite, & alia multa huiuſmodi ꝙ quæ diuinitas Chriſti colligit, & æqua cũ patre & ſpiritu ſancto maieſtas. Bene eſt igit ut legẽ noſtrã amplectaris, quæ uerax eſt & ſalubris à Deo data, & tuã relinquas in qua non ueritas neq; ſalus, homo illã tullit, peccatis & ignorantia plenus. Intellexiſti quanta adducimus ex ueteri lege teſtimonia, quibus Deus oſtenditur, & homo Chriſtus Ieſus, & pro noſtra ſalute ſupplicio crucis affectus. Audiuiſti ſacro ſancti euangelij atteſtationes, & ipſius Chriſti uoces quem tua lex ſanctum habet. Quid igit obſtat baptiſmo? quis prohibet aquam? quid moraris? ingredere iam tandẽ ſalutis iter cũ præcellentibus uiris & magnis imperatoribus ad æternam ſalutẽ ſub Chriſto peruenies. Diximus de Cõſtantino ſeniore, & Philippo q rempublicã tenentes in Chriſtũ credidere, poſt Conſtantinũ creati Cæſares idem iter ſecuti ſunt, & in fide noſtra dormierunt, excepto Iuliano apoſtata, qui ex monacho Cæſar factus tranſiuit ad idola, quæ uitã laxiorẽ promittebant. Sed ille bello parthico pœnas dedit, & ſagitta confoſſus in incertũ miſſa, coactus eſt cadẽs dicere: Viciſti Galilæe, ſic enim per contumeliã uocabat Chriſtum. Fuerũt & aliqui ſciſmatici & hæretici, qui & ſi Chriſtiano nomine, nõ tamen recta inceſſerũt uia. Imperatores Chriſtiani nullo errore polluti inueniri ſunt: Iouinianus, Gratianus, Iuſtinianus, Valentinianus, Iuſtinus, duo Theodoſij, Archadius, Honorius, Carolus magnus, Ludouicus, & plures, Franci & Theutonici, tres Otthones, Henrici aliq̃t, & nõ pauci ſub alijs nominibus. Prætermitto alios reges fama claros, qui uel in Gallia, uel in Hiſpania, uel in Anglia, uel in alijs prouincijs Chriſtianis ſacris initiati fuerunt, & in domino mortui ad uitã creduntur migraſſe beatã. Cum his nõ eſt cur te pudeat Chriſti iugũ ſubire, & ſub eo regnare, per quẽ Reges regnant, & legũ conditores iuſta decernunt. Multos inuenies Reges qui te colentem Chriſtũ honorabunt. Etſi enim aliquando horrebant Reges Chriſti nomen, & propter idola Chriſtianos perſequebant, poſtea tamẽ ꝓpter Chriſtum idola deleuerũt. Honeſta hæc ſocietas eſt, cũ qua te uocamus in uiã ueritatis & pacis. Illa nihil dignitatis habet cũ qua te tua lex in deuia rapit, nã præter Otthomanorũ familiã de qua natus es, et illuſtres progenitores tuos, quis eſt qui magnopere laudari inter Saracenos queat? Celebrat Saladinus quidã, & aliqui pauci nomen habent, qui res memoria dignas geſſere. At Chriſtianorũ excellentiſsima nomina omnes hiſtorias impleuerũt, noti ſunt in Syria & in Aegypto, & in Aſia, Godefridus, Balduinus, Bohamundus Tancredus, Conradus.

dus, Philippus, & alij admodū multi qui ab extremis Galliarū & Germaniæ finibus, cum ingentis copijs Hierosolymā petiere, iterq; sibi per medios hostes ferro parauere. Hos tibi comites damus, cū his te Christo iungere cupimus, honestiores hi socij sunt quàm Aegyptij effœminati, aut imbelles Arabes. Tua origo: sicut accepimus: Scythica est, inter Scythas multos fuisse uiros in armis claris memoriæ tradit, qui uectigalem Asiam pluribus seculis tenuerūt, & Aegyptios ultra paludes eiecerūt. Non sunt comparādi aut Aegyptij aut Arabes Scythico generi, nō est fortí & ignauo æqua societas: Mirandum est tantum potuisse suis fascinationibus Arabes, ut audaces & præstantes Scythas in suam societatem adduxerunt. Quid dicimus societatem? non est hæc societas. seruitus est quando eorum legi subiectus es, quæ utinam lex esset et nō deceptio ac præstigium. Conformior tibi cum Christianis societas erit: fortibus uiris facile amicantur fortes: uirtus uirtuti placet. Pulchra et stabilia sunt inter æquales consortia, si eadē religio est idemq; cultus Dei. Age igitur. Accipe Christianos socios: accipe fidem & baptismum, qui te hic faciet in terris magnū, quo ad uixeris, & post obitum in cœlo beatum reddet. Audisti promissa euangelica, et quomodo cuncta quæ diximus ueteris legis autoritate probantur. Sed times ne te decipiamus, recordaris tui legislatoris, qui as-
B serit legem & prophetas à Iudæis, Euangelium à Christianis esse corruptum, tantumq́ue de ueritate uel noui testamenti uel ueteris remansisse, quantum Alcorano continetur. Exploratum id forsitan arbitraris & uerum esse atque idcirco testimonijs nostris non adhibes fidem, nec baptisari audes, aut in Christum credere. Vtinam tam bonus fuisset tuus legifer quàm callidus: tam uerax quàm uersutus, tam iustus quàm iniquus tota est artificiosa & fraudulēta lex eius. nam qui diuinum sibi abesse auxilium non ignorabat, ad humanas confugit astutias: cupiebat legem edere quæ sibi nomen daret: famamq; tue etiam per flagitia exoptabat, ut Nicostratus ille qui Dianæ Ephesiæ templum incendit: & animaduertentes antiquam & nouam legem, quamuis honesta essent, duram tamen uulgo uideri & seruatu difficilem, fieri posse existimauit, ut innumerabiles populi in suas traditiones concederent. Nam gentiles quamuis laxiori lege tenerentur, quàm Christiani, continentiā tamen, & modestiam, & frugalitatem commendabant, & philosophis auscultabant, uirtutis amatoribus, neq; sinebant suos ciues corrumpi uitijs aut uoluptate marcescere. Creuit igitur secta Saracenorum licentia uitiorum: placuit uxores ducere quot mallent, easdemq; dimittere cum displicere cœpissent: habere concubinas quàmplures, & in omne libidinis genus posse prouolui: indulgere uentri cūcta quæ uellet, et ori præter unum: uniuersis immergi uoluptatibus. Etsi
C enim aliqua ieiunia in lege tua præcipiuntur, id etiam ad irritandam uoluptatem factū est. Nam Saraceni diem ieiunantes, nocte quàm longa est epulantur et bibūt. Nec alia ob causam uini usus interdictus est: nisi quia noceret in ardenti terra qualis est Arabia: & maior est in frigidis uoluptas poculis. Hoc unum ergo Mahometis inuentum fuit, ut legem propagaret suam. ea præcipiens quæ grata essent auditoribus, & maxime plebibus quæ iumentis similes existunt. nec fefellit eum opinio in hac parte. Placuit noua lex & breui tempore ita coaluit, ut in multis populis, gentibus ac linguis reciperet, cui fundamenta in uoluptate iacta fuerunt. Verum sicut agricola non imprudens postquā uineam plantauit, fossam circumduxit & sepem, ne destruatur à feris, ita & Mahometes suam legē cōseruare ac munire statuit. Animaduertit homo sagax duobus modis suum dogma cōuelli posse, atq; cōfundi autoritate, scilicet & ratione. Atq; aduersus hæc duo quæ poterant inueniri remedia nō neglexit, autoritati apposuit, quod pauloante retulimus, antiquam scilicet, & nouam legem deprauatā esse, nec quicquam ueri restare nisi quod Alcoranus haberet: Rationi arma obiecit, iubens ne quispiam de sua lege disputaret, neue rationem quæreret. In eum qui contra niteretur ferro uindicandum esse, atq; huiusmodi uallo suam legem callidus ueterator communiuit. Sed non hic adamantinus murus, neq; ferreus, neque ex uiuo lapide. Fragilis materia est, creta & luto munita domus, facile oppugnabitur, neq; resistet telis nostris. Facile ruunt ædificia in arena fundata, aggrediamur hæc telis tuæ legis munimenta. Corruptionem in primis sacrarū litera-

A habemus, omnes gentes susceperε. Nec fuit maioribus nostris aut facultas corrumpendi rem adeò uulgatam, aut necessitas cum non esset Mahometes cum quo de fide contenderent. Corruptio ei necessaria fuit qui nouam legē edere uoluit, ueteri & nouæ contrariam: Nec dubium faciet iustus iudex, quin Christiano maior fides adhibenda sit, uel Christi legi quā Saraceno. Ipse enim conseruator est suæ legis & manet in traditione patrum. Saracenus ab ea recessit & inuētiones sequitur nouas, quas sui maiores ignorauerunt. Euangelia apud nos quatuor recepta sunt, quæ summa diligētia, uigenti studio, et acri discussione sancti patres in generalibus cōcilijs non prius amplexi sunt quàm esse uerissima multis modis recognouerūt: Nō est igit̄ q̄d tuus legifer de corruptiōe sacrarū literarū possit obijcere. De ciuitate domini, quæ est Ecclesia, inqt in Psalmo Dauid: Fundauit eā in æternū. Non esset fundata in æternū Ecclesia, si fundamentū eius, quod est euangeliū, uiolari aut corrumpi potuisset. Nec uerum fuisset quod ait propheta Baruch. loquens de lege Dei. Lex quæ in æternum. Nec illud staret, quod dicit: In æternū permanet uerbum tuum, & in seculum seculi ueritas tua. Nec Esaias uera fuisset de Christo locutus dicens: Super soliū Dauid & super regnum eius sedebit, ut confirmet & corroboret illud in iudicio & iustitia usq; in sempiternum. Nos Gabrieli angelo credimus, qui de Christo Mariæ uirgini sic ait: Dabit illi dominus Deus sedem Dauid pa
B tris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Quomodo regnat Christus in domo Dauid nisi per fidē? Quomodo per fidē, nisi per Euangeliū? Quomodo per euangeliū in æternū si corruptū est euangeliū? mendax lingua, falsa calumnia. Ego uobiscū sum in quit dominus, usq; ad consummationē seculi. Et Oseæ prophetæ uerba ad ecclesiā cōferuntur: Sponsabo te mihi in fide usq; in sempiternum. Et ad Petrū uicariū suū inqt Saluator. Tu es Petrus, & super hanc petrā, ædificabo Ecclesiā meā, & portæ inferi nō præualebūt aduersus eā. Et iterū: Rogaui p te Petre, ut nō deficiat fides tua. Præualuissent portæ inferi & defecisset fides Petri, si falsum esset Euangeliū quod sequimur. Sed manet fides magni pastoris in ecclesia Romana, quæ nunquam inuenta est errasse neq; errabit in æternū. Magistra est enim & mater omnium fideliū & disciplina ueritatis. Caue Mahometes, caue magne princeps, ne sequaris errorē Porphirij Siculi, qui tuæ legi cōsona dixit. Is ex Christiani sinu ad idola transiens, ait se deos cōsuluisse quid de Christo sentirēt, & illos respōdisse, Bonū uirū fuisse Christū, sed peccasse discipulos eius, qui diuinitatem ei attribuerāt, quā sibipse nunq; arrogasset: hoc deorū testimoniū est idolorū, quæ tu dæmonia esse non dubites. An nō intelligis fraudem? an nō uides tui legiferi & dæmonū esse unū argumentū? unam collusionē? unam fallaciā? & Christo diabolū inuidere eiusq; gloriæ & maiestati detrahere. Cuius consilio atq; suasu tua lex ædita est,
C Euangelicæ atq; Mosayeæ contraria. Dices pari modo Christianam legem Mosayeæ aduersari: Nam quæ iussit Moyses, plurima uetat, & permittens quæ ille uetuit. Nescis antiquæ legis archana quæ diu grauida fuit, nouam in utero gerens & cum statutum diuino consilio tempus uenit, eam peperit: Vidit Hieremias per spiritum legem hanc nouam cum ait: Ecce dies uenient dicit dominus. & feriam domui Israël & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël. Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deū. Nouum fœdus inquit, quia baptismus circūcisioni successit: & legē meā inquit, scribam in corde eorum, quia uetus lex in tabulis lapideis scripta fuit. Noua per charitatem in corde hominū radicata: & ero eis in Deū, qa nouæ legis autor, & pmulgator Christus Deus & homo est, antiqua p Moysen innotuit tantū homini, & aduenīēte pfecto, euacuatū est imperfectū, nec amplius in p̄pucio nobiscū Deus, sed in corde pascit, dicēte Apostolo: Licet circūcidamini, nil, p̄dest uobis. Nec ulterius cerimoniæ legis habent locū. uenit em̄ ille de quo loquit̄ in Deuter. Moyses, ppheta: De gente tua suscitabit te Deus, ipsum sicut me audies. Et subdit: Ponā uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia uerba quæ p̄cepero illi. De Christo hæc, ppheta locutus est, ex ore Dei, q̄d uerū erat os, in cuius aduē tu legata et cerimoniæ defutura erāt, sicut apud Matthæū scriptū est: Lex et ppheta usq;

ad

ad Ioannem. Sacra enim quæ ueteres obſeruabant, annunciatiua erant uenturi Chri- D
ſti, quæ in eius aduentu completa ceſſauerunt, & alia inſtituta ſunt, uirtute maiora, ueri-
tate meliora, actu faciliora, numero pauciora. Et ſicut ſacerdotium mutatum eſt, ſub cu-
ius adminiſtratione lex erat, ita & legem mutari oportuit. Non eſt igitur aduerſa uete-
ri noua lex quæ in eius uentre cõcluſa erat. & adueniente Chriſto & euangelij luce cla-
reſcente, patefacta circumciſioni & alijs ceremonijs antiquitus obſeruatis ſicut præfini
tum erat, finẽ impoſuit. Eſt autem Chriſtiana lex tanto dignior quàm Iudaica, quanto
nobilius eſt oraculum Dei quàm hominis. Cognoſcis iam (niſi fallimur) ueritatem &
maieſtatem noſtræ legis, nec utilitatem ignoras, incipiſq; de tua diffidere & ardes deſi-
derio diſputandi. ueliſq; latius cuncta diſcutere. Sed obſtat legifer tuus, & inquirere ue-
rum prohibet, & interminatur & clamat: non eſt mea lex quæ diſputationi ſubijcienda
ſit: Caue ne quid loquaris, arma ſunt in manu tua, dum mihi credis, multum imperij ad-
eptus es: qui non audiunt meam uocem, gladio conterendi ſunt: Enſis meæ legis digni
tatem tuetur. In Arabia ortus eius fuit, ex paruo principio quantum creuerit uides. Ae-
gyptum adieci meæ legi, & Syriam, & Meſopotamiã, & Libyam, & Numidiã & Mau-
ritaniam, & partem Hiſpaniæ, & diuitem Aſiam, & doctam Græciã, & fortem Thra-
ciam, & nobilem Macedoniam. Sunt & aliæ quãplurimæ regiones ſub imperio meæ le
gis, quæ armis nõ uerbis quæſitæ ſunt. Muliebre eſt uerba uerbis reuelliere, uiri ferro de
certant: ſi non fuiſſet uera mea lex, non dediſſent ſuperi imperio noſtro, nec non do-
minationi noſtræ tantos ſucceſſus atq; proſperitates. Amat nos Deus, & legis odorem
ſentiens gratulatur, & ſternit iter uictorijs noſtris. Scis quàm feliciter ſæpe in hoſtes pu
gnaſti, & modo in ponto & ſæpe in Græcia. En fili, quid cogitas, quid moliris:
tot triumphis ſub mea lege illuſtratus, Chriſtum ſequeris, cuius cultores ſtrauiſti to-
tiens, & ad internetionem uſq; cecidiſti? Caue ne meam linquens, legem relinquaris à
Deo. Credimus his te uerbis non parum commoueri, & aliquem ineſſe in tua mente
timorẽ. Sed audi quàm inanis eſt timor. Omnis qui malũ facit, inquit in Euangelio ue-
ritas, odit lucem. Fures noctu domos perfodiũt, & in obſcuro adulteri latitant, nõ adhi
bent teſtes, qui peccant, nolũt deprehendi mendaces. Cum his ſentit tuus legifer. Vere
tur ne diſputando ſuæ legis uanitates innoteſcant: Veretur ne pudenda ſua detegantur:
Prohibet diſceptari uerbis, armis defendi ſuam legem iubet, nec aliũ iudicem quàm fer-
rum depoſcit: Multumq; gloriatur de ſuæ legis incremento: Diximus cur creuerit. ple-
bes uoluptas allexit: Necq; inficiamur multas tuæ gentis uictorias partas & ingentia cõ
fecta bella. Et tuipſe in prælijs clarus euaſiſti: Victi hoſtes non paucos & triumphaſti
ſæpe, fuiſti tamen etiam aliquando uictus. Parua Chriſtianorum manus tuas ingentes
copias, ut ante diximus, apud confluentes, Sanum ac Danubium paucis ante annis de- F
leuit, non milites ueterani, non duces in bellis ante probati, non uiri nobiles, armis po-
tẽtes & eqs, ſed pauci cruce ſignati, ex agris collecti, inermes & nudi, fide tantũ arma
ti, ferro fulgentes & auro tuos fuderunt exercitus. Quod ſi uictoria ueritatem legis
oſtendit, hoc uno prælio ſatis admonebare, in quo multi fugerunt paucos: Tuæ uicto-
riæ nihil mirabile habent, ad quas nunquam ſine grandi tuorum prærogatiua uentum
eſt. Sed quid agimus, non his argumentationibus ſtat recta fides, uici, fudi hoſtes, impe-
rium teneo. Si ſic licet arguere, uera fuit ſub Alexandro magno tot uictorijs illuſtrato,
& ſub eius ſucceſſoribus religio: qui & in Græcia, & in Aſyria, & in Syria, & in Ae-
gypto, & in Libya, & in Perſide, & in Scythia, & in Indis regnauere, imperio per arma
quæſito. Vera etiam Romanorum fides uſq; ad priorem Conſtantinum, qui orbem ſi-
bi ferro ſubiecerant, & omnes domuere quas adiere gentes. Scimus tamen & Alexan
drũ & eius hæredes Romanos & qui ſub eis erãt, Iudæis exceptis, idola coluiſſe, alij Io
uem, alij Martem, alij Mercurium, nonnulli Solem & alia ſydera, multi etiam, ut Aegy-
ptij animalia bruta colebat: quis neſcit, inquit unus ex poẽtis, Voluſi Bithume, qualia
demẽs Aegyptus portẽta colat, crocodillon adorat. Et q̃d ſtultius fuit, et alliũ et porros
et cepe inter numina poſuerũt. Præclaræ tamẽ Aegyptiorũ uictoriæ memorant. Sicut
de Oſiridi, pditũ eſt, q uictũ pagrauit orbẽ, ergo et deos Aegyptiorũ recipiemus, et ue-

ram

A ram eorum religionem fatebimur quia uicerunt: Non: non. sic ratio suadet, neq; sic Iudæi sentire, quæ uicti ab Assyrijs, & ab Anthiocho, & à Romanis, & in seruitutem ducti, nõ tamen uictorũ leges de his acceperunt, sed uicti & angariati & mille modis oppressi in sua lege manserunt. Nec nos Christiani cũ prælio superamur, aut alijs calamitatibus affligimur, legem nostram aut relinquimus aut accusamus, sed arbitramur piũ Deum, nos tanq; filios propter peccata quæ committimus, uerberare, quia non paremus euangelio, nõ seruamus legẽ nostrã, neq; manemus in traditione sanctorũ patrũ, sed uicti fragilitate aberramus, & labimur ut homines. Ipse uero lapsos corrigit, & plagis multis nostras iniquitates emẽdat. Cognoscimus errata nostra, & cõsiderãtes quæ fecimus, minorẽ esse pœnã quã delictũ nõ ignoramus. Si cadimus in bello, si amittimus regnũ, si iugo seruitutis opprimimur, dicimus cũ Daniele, pphera: Deũ esse in cœlo qui reuelat mysteria, mutat tẽpora, & trãsfert regna ut uniuersi cognoscãt, q̃d dominatur excelsus in regno hominũ & cui uoluerit, dabit illud. Nouimus Deũ, & Iudæos, & Christianos posse cũ uelit, & uoluisse aliquãdo: alterius sectæ hominibus subijcere, propter offensas populi, qui eum ad iracundiam prouocauit: sed cõueri si ad eũ nõ desperamus misericordiam cõsequi. Quãuis enim irascitur Deus, ut inquit propheta, non tamen obliuiscitur misereri. Pius est et benignus, nec deserit clamãtes ad se. Absit autem ut propter
B uictoriã meliorẽ esse credamus religionẽ uictorũ. Sic enim fatendũ esset, omnes qui uicerũt Hebræos, melius de Deo sensisse quã ipsi uicti, quod neq; tu diceres neq; tuus legifer qui defensionẽ suæ traditiõis in armis collocat, & omne genus rationationis effugit, maximũ iniquitatis indictũ. Non sic beatus Petrus, qui donatus à Christo domino cœlestis regni claubus, & pastor constitutus gregis Christiani, paratũ se ait rationẽ omnibus reddere de ea q̃ erat in ea fide. nec aliter suos auditores edocuit beatus Laurẽtius martyr. Mea nox in quit, obscurũ non habet, sed omnia in luce claresc̃t. Et in euãgelio, nõ pbat dñs eũ qui lucernã accẽdit, & sub modio ponit, sed sup candelabrũ eã esse uult, ut luceat omnib. q̃ sunt in domo, et prædicari uerba sua super tecta iubet: de seipso dixit: Ego palã locutus sũm mũdo. Deceptores & pseudo prophetæ in angulis prædicant & uolunt occulta esse, quæ dicunt, at iuramenta taciturnitatis exigũt. Sicut Romæ accidit in his qui bachanalia celebrant: In occulto enim deo suo sacrificantes, nullum flagitium libidinis omittebant. Quod si alia non essent aduersus tuam legẽ iudicia, hoc unũ sufficere potuit, quia prohibuit eius lator in disputationẽ uenire. Sciebat non æqua esse neq; uera quæ tradiderat. Videbat ueterem & nouam legem cõtra se stare, intuebatur philosophorũ acutissimas ratiões sibi aduersas esse, nec sperauit in cœtu hominũ aut in scholis uirorũ excellentiũ sua deliramenta posse defendi. Animaduertit homo sagax & in-
C genioſus in malo, gentiles qui deos colebant, damnatos esse, & tam prope modum exterminatos, nec Iudæis locum esse, quorũ lex translata esset cum sacerdotio ad Christianos. Cumq; statuisset nouam legem, idemq; sibi nomẽ daret, sperauit quod modo euenit, iratum Deum Christianis, qui sua legis mandata transgrediebantur aduersus transgressores uictoriã concessurum, atq; idcirco suæ legis defensionem in armis collocauit, quam alioquin hominibus gratam propter licentiam uoluptatum non ambigebat, diabolo hoc fuit inuentum, antiquus hanc uiam suæ nequitiæ serpens excogitauit, qui cum uidisset sese procul ejici ex Christiana religione augescẽte, idola deleri, nec amplius deorum multitudini locum esse, sed unum tantum deũ adorari cum patre & spiritusancto Iesum Christum Heraclio imperante, Mahometis spiritum excitauit, eumq; sibi ministrum elegit hominem uanum, prius idolatram, fortuna pauperem, mente superbum, natione Arabẽ, cõsilio usus quorundã Iudæorũ & Christianorũ peruersorũ, inter quos fuit Sergius spiritu ambitionis inflatus legẽ tertiã edidit, ex ueteri & noua conflatã, multis ineptijs extrinsecus adiectis. Legẽ diximus, quia ipse legẽ uocat, nos blasphemiam rectius appellabimus. Rugasti frontẽ, auersisti oculos, horruisti, turbatus es, subiratus es, dum hæc dicimus. At si ueritatis amicus es, audienda est ueritas, neq; tu legifer si tibi amicus est, ueritatem interdicet, quæ tanto magis amica est, quanto salubrior, & homini ab ipsa natura conuenientior. Audi uerum, & disce quomodo sit appellanda lex.

Legem

Legem dicunt esse philosophi quod ratione præcipitur. Et sunt qui nil aliud legem esse D
affirmãt, quã rectã rationẽ à diuino numine ductã. Quicqd igitur rationi aduersum est,
legis nomine caret. At tuus legifer ratiocinari de sua lege prohibet, & solũ arma illi suf-
fragari uult, non est igitur dicenda lex, nisi ex illis quarũ conditores apud Esaiam do-
minus maledicit. Docet nos Dauid cognoscere legem domini, dũ ea quæ propria sunt
exponit. Attende & uidebis an Mahometea lex de cœlo & à numine tracta diuino, an
aliũde. Lex domini, inquit propheta, immaculata, cõuertens animas, testimoniũ domini
fidele, sapientiam præstans paruulis. Immaculata est lex domini, quia mala quæq; exclu
dit, neque libidinem neq; turpitudinem ullam admittit. Sic apud eundem prophetam:
eloquia domini casta dicuntur: Et apud Iob legitur: non inuenietis in ore meo iniquita-
tem, nec in faucibus meis stultitia personabit. Et Apostolus, lex sancta, inquit, & mãda-
tum sanctum, & iustũ, & bonũ. At quomodo Mahometea lex immaculata, quæ stupra
& adulteria et omnes libidinum maculas ac fœditates admittit? Dices quia ieiunia quæ
dam præcepit, & orationes, & elemosynas: Non damnamus hæc, absit ut ea mala dica-
mus. Inuentorem eorum Mahometem esse negamus, absque Mahomete sciebamus
hæc esse bona. Ieiunauit Helias, ieiunauit Christus: orare & frangere esurienti panem suũ.
& egenos & uagos in domum ducere, multo antiquus est quã tuæ legis inuentum. Mul
ti nos legislatores ad opera pietatis inuitarunt: Verum adulterari, fornicari, seruire uen B
tri, & in scœno uoluptatum iacere, solus tuus legifer inter bona collocat: Solus Maho
metes est qui turpia docet, & flagitia præcipit. Quãuis hæreticorum more ut facilius
decipiat bona simul & mala comiscet. At lex quæ domini dicitur ut inquit propheta,
animas conuertit ad ultimum finem At lex Mahometea non conuertit ad Deum, sed
auertit ab eo. Dicit enim dominus Deus: Estote sancti, quia ego sanctus sum. Maho-
metes, uxores, inquit, ducite et cõcubinas quot placet, nam ego quadraginta uirorũ in
meis lumbis uires habeo, & uxoribus atq; ancillis permisceor plurimis. Quid de testi-
monio fidelis? Cũ data est Moysi lex domini in monte Synai, fulgura & choruscationes
apparuerunt, & signa de cœlo, quæ testimonium legi præbuerũt. Lex Christi mirabilis
admodum multis confirmata est dicente ipso: Si opera non fecissem, in eis quæ nemo
alius fecit, peccatum scilicet infidelitatis non haberẽt. Et propterea de ueteri, quæ con-
uertit ad suum creatorem, ad summũ bonum, & noua lege inquit Dauid: Testimonia
tua credibilia facta sunt nimis. Et in euangelio Lucæ circa finem legimus: Illi autem pro
fecti prædicauerunt ubiq; Deo cooperante, & sermonem confirmante sequentibus si-
gnis. At Mahometis legem quæ signa quæ miracula probant: Audiamus eũ. Non sum
missus, inquit nisi in uirtute gladij: & qui non susceperit meam prophetiam, occidantur,
aut reddat tributum precium pro infidelitate sua Quid hoc? nunquid manifeste negat
se miraculorũ uirtute carere & ficta falsaq; esse omnia signa demonstrat, quæ tui legis F
doctores in populis prædicant: Non habet igitur tua lex testimonium, nisi in armis: Sed
id non est fidele, ut ante docuimus. Ad ultimũ transeamus, & quomodo sapiẽtiã præstet
paruulis, id est populis tua lex animaduertamus. Sapientia (ut antiq tradiderunt) diuina
rum & humanarum rerum scientiam continet, estq; admodum sapida & dulcis, dum
amorem diuinitatis mentibus nostris instillat, propter q̃d inquit Psalmographus: Quã
dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Tua lex neque de Deo sapit, neq;
de cœlestibus, neq; terrena satis intelligit, quæ putat superis curæ nõ esse. Magna olim
& floridam in Alexãdria Philosophorum schola fuit, & multi per Syriã & Asiã uiri do
ctissimi claruerunt, quorũ nomina ad nos usq; peruenerunt. At postquam lex Maho-
metea cursum habuit paucissimi nominant̃, qui naturæ archana perscrutati excellentes
euaserint quia nõ præstat paruulis sapientiã tuus propheta, aut tua lex, cuius fundamen
tum uoluptas est, & tutela gladij: Inter nos uero liberalium artium studia admodum flo
rent: Legitur publice philosophia: auditur in scholis theologia: Nullum doctrinæ genus
prætermittitur: Gymnasia literarũ in pluribus Italiæ ciuitatibus clarissima reperiuntur,
nec trãsalpes in Hispania, in Gallia, in Germania, in Britãnia collegia desunt uirorũ ex-
cellentium, qui sapientiam præstant paruulis. Est enim ingens Christianorum cura ut in

docti

A doctí erudiantur & ueritatẽ intelligant in noſtra lege, quæ nunquã mentita eſt, diuinitus cõprehenſa. At legiſer tuus non modo mentitur, ſed leuiter, ſed indoctè, ſed imprudenter, ſed inſipide mentitur, & ſibijpſi ſæpe contrarius eſt, quemadmodum ſuæ legis inſpector plane intelliget. Innumerabiles ſunt eius ineptiæ & aniles fabulæ, & pueriles nugæ, de quibus libet hoc loco pauca referre, quæ de cæteris iudicium præbeant. Exponens Mahometes capitulum Alchorani, quod dicitur filiorum Iſrael, in hanc ſententiam loquitur: Sit laus ei qui ſeruum ſuum ab oratorio, quod eſt Helcarata, ipſa eſt domus Meſche, uſq; in oratorium ſanctæ domus Hieruſalem nocte una tranſtulit, circa quam benediximus Deum. O uos homines, audite & intelligite, cum abij à uobis, uenit ad me Gabriel ſero poſt pſalmodiam ueſpertinam, quæ ultima eſt, & ait: O Mahometes, iubet Deus ut ſe adeas, cui reſpondi, & ubi eum uiſam? & ait Gabriel: ubi ipſe eſt, & iumentũ illico adduxit, magnitudine inter aſinum & mulum, elberahil uocans, humanæ uocis capax. Et una non amplius hora iter egi annorum quinquaginta milium: & ait Gabriel, aſcende animal, & ito ad ſanctam domum. Aſcendere uolentem fugiebat iumentum, & iuſſum eſt ſtare, quia Mahometes aſcenſurus eſſet. Nunquid accerſitus eſt, inquit, & reſpondente Gabriele, accerſitum eſſe: non ſinam addidit, niſi pro me Deum roget: obtulit preces Deo meo pro iumento, quod me inſidente ſuaui greſſu inceſſit, ponens
B ungulam pedis anterioris in Orizonte ſui uiſus, & minori ſpatio quàm ictus impletur oculi, ad ſanctam domum perueni. Comes aderat Gabriel, qui duxit me ad domum ſanctam in Hieruſalẽ, & uicinam rupem, dixitq; deſcende, quoniam ex rupe in cœlum aſcendes, & colligato illic iumento, portauit me humeris ſuis in cœlum, & cum applicuiſſemus ad cœlũ mundi, & ad portam eius, pulſauit Gabriel, & quæſitũ eſt, quis eſſet? reſpõdit Gabriel, ego ſum: & iterũ quærenti, quis tecum adeſt? reſpondit, Mahometes, & ſubdidit Ianitor, nunquid uocatus? Et ait Gabriel, uocatus: & aperta eſt porta, & uidi engelos, & bis genua flectẽs orauí pro eis. Et accepit me rurſus Gabriel, & uexit ad ſecũdum cœlum, & fuit diſtantia inter cœlũ & cœlum, quantum eſt iter quingentorũ annorum, & ſicut in primo cœlo, ita in hoc cœlo pulſatũ extitit, & reſponſum pari ſolennitate ad ſeptimum uſq; cœlum procedit, æquam cœlorum diſtantiam ponens. Et ait in ſeptimo cœlo uidiſſe ſe angelorum populũ, & longitudinẽ angeli cuiuſquã inſtar mundi fuiſſe, & aliquorum mille uicibus extenſiorẽ, & inter eos unum aliquẽ inueniſſe, cui ſepties centena millia eſſent capita, & in quolibet capite totidẽ ora, & in quolibet ore linguæ totidem, quæ ſeptingentis mille milibus ideomatibus laudabãt Deum. Et rurſus alterum angelũ oſtendiſſe qui fleret, & quæſiuiſſe cauſam fletus, & cũ ille dixiſſet culpas eſſe, orauí pro eo: & tunc cõmendabat me Gabriel alij angelo. & ille alij, donec fui in cõſpectu Dei, & tribunali eius adhæſi, tetigitq; me manu ſua Deus inter humeros, & frigi
C ditas manus eius peruenit uſq; ad medullas dorſi mei. His nugis atq; deliramentis implet Mahometes aures populi. Sed audiamus alterã fabulã. In libro cui titulus eſt de doctrina Mahometis, duo angeli nominantur Arathes & Narathes, quos ille aſſerit iuſſu Dei in terram deſcendiſſe, ut genus humanũ regerent atq; inſtruerẽt tribus mãdatis acceptis. Primum, ne quenquã occiderent: Alterum ne quid iniuſte decernerent: Tertium ne uinum biberent. Cum aliquandiu rexiſſent & animo ex toto orbe ad eos iudicia deuoluerentur, mulier quædã decenti forma, & omniũ pulcherrima aduerſus maritũ ſuum cauſam habens iudiciũ ab eis petijt, atq; ut fauentes haberet iudices, ut apud ſe prãdium habeant, multis precibus inuitat. Non abnuũt angeli, paratur ſplendidũ cõuiuiũ, epulas & pocula mulier ipſa miniſtrat, apponũtur fercula multiplicia, & cum his uinũ: quod cũ angeli recuſarent, inſtante ſæpius muliere, & multas obijciente blanditias, tandẽ biberũt & inebriati uino in hoſpitã incaluerunt, eiuſq; cõcubitum poſtularunt, ſpõdet mulier ea cõditione ut alter eorũ aſcenſum in cœlo oſtẽderet, alter deſcenſum, placet conditio illa. Vt iter didicit, mox in cœlum relictis atq; irriſis angelis, quam Deus recognitam inter ſydera collocauit, cui Lucifer eſt nomen. Angeli ad iudicium euocati, catenis ferreis in puteo profundiſſimo religati ſunt, uſq; in diem iudicij permãſuri, cum elegiſſent in hac potius uita quã in altera plecti. Hæc eſt ſapientia Mahometis quam docet paruulos, hæc

eius theologia: hæc doctrina diuinitus reuelata. Mira hominis audacia, ne dicamus stul
titiam seu dementiam. Quot sunt in his fabulis deridenda somnia? Non obiurgamus iu- D
menti uerba, quando & Asinam sacræ literæ locutam produnt, & gentiles bouem. Sed
quid est quod una hora iter quinquaginta milia annorum pergitur? metire hæc & dili-
genter cogita, an corpori nondum glorificato id possit accidere, quo iuit? ubi fuit? quid
circuiuit? non adhuc cœlũ ascenderat, quibus in locis tantum spacij peragrauit? nec iu-
mentum eum tulit, quis tulit eum? unde uenit? quomodo uenit? nihil horum dixit: quid
peccauerat iumentum ut precibus egeret? cui non est lex alia nisi naturæ & illi paret, qd
ostiarius in cœlo collocatus rogamine Mahometis egebat? an non satis felix erat? for-
tasse altius cupiebat ascendere, tanquã non sit illic perfecta omniũ beatitudo, & regnet
adhuc ambitio. Distantiã cœlorũ ostẽdit, & spherarum quanta sit crassitudo demõstrat,
quingentorum annorũ iter ex cœlo in cœlum ponitur, & patere spissitudinem. Quid
hoc? quis credat? gentilium fabulis simile somnium est. Aiunt illi Dionysiodorum quẽ-
dam Geometriæ scientiæ nobilem in patria senectam diem obijsse, propinquos funus
ei duxisse, ad quos pertinebat hæreditas, hos consecutis diebus cum iusta peragerent, in
uenisse in sepulchro eius epistolam Dionysiodori nomine ad superos scriptã, quæ dice-
ret eum à sepulchro ad infimã peruenisse terram, essecq; illuc uscq; quadraginta milia sta-
diorum. Nec defuerunt Geometræ (ut Plinius ait) qui interpretarentur, significare epi B
stolam à medio terrarum orbe missam: quo deorsum à summo longissimum esset spati
um, & ibidem pilæ medium, ex quo consecuta cõputatio est, quæ circuitũ terræ, id est to
tius pilæ ambitum ducenta quinquaginta quinq; milia stadiorum pronunciauit. Sed hat
monica ratio quæ cogit rerum naturã sibijpsum cõgruere, eodẽ Plinio teste, addit huic
mẽsuræ stadiorum septem milia. Eratosthenes huiuscemodi rerum solertissimus indaga
tor, uniuersum terræ ambitum, ducentorum quinquaginta duorum milium stadiorũ pro
didit. Hipparchus stadiorũ paulominus uiginti quinq; milia adiecit. Reperiũtur & alio
rum sententiæ admodum dissonæ, neq; in hanc uscq; diem mortali cuipiam satis explora
tam, credimus terræ mensuram, cuius neq; septentrionem, neq; meridiem uersus cogni-
ti fines sunt. At tuus legifer maiora concepit animo qui tanquã cœlum ascenderit, quin-
gentorum annorum itinere distare cœlum à cœlo prodidit, quoniam tanta esset crassi-
tudo spherarũ: Hoc idem asserit Rabi Moyses Hebræus genere, Philosophus, qui apud
Aegyptios claruit. At Philosophi quos nostri probant, non ita sentiũt, nec Ptolemæus
Alexandrinus Astronomorũ facile princeps de crassitudine lunaris sphęræ, cum tua le-
ge concordat, in qua iter annorum sexaginta nouem & aliquorum mensium ac dierum
posuit milibus passuum, uiginti quinq;, seu stadijs ducentis pro qualibet die computa-
tis. Alij uero Astronomi qui hæc diligenter indagauerũt, spheram solis plus quã sex cen
tis uicibus superare Lunam tradiderunt, rursusq; Martis spherã quãuis Sole altior est, F
& longe maiorem habet ambitum, spissitudinem tamen multis uicibus superari. Impro
bum humanæ mentis ausum, uerum ita subtili argumentatione comprehensum, ut pu-
deat aliquos non credere, plurimi hæc incerta reputunt. Tuæ legislator fortasse creden-
dum fuerit, non quia illuc angelo bono deferente cõscenderit, sed quia cum peruerso ce
ciderit, quod si hac de causa fidem expetit, credimus, alio quin cũ sacra scriptura dicimus:
cœlũ sursum, & terrã deorsum, & cor Regis inscrutabile est. Sed alia percurramus. An-
gelos se uidisse affirmat, eosdemq; corporeos: Si mundo maiores angeli sunt, necessariũ
est aliquam eorum partẽ extra mundum esse. At Philosophi mundi circunflexu omnia
contineri dicunt, neq; quicq; exterius esse. Tuus legifer quando aliquid solito plus adbi-
bit, sopori deditus quicquid somniauit pro uero retulit, & omnia sibi licere putauit, quo
errore & angelos corporeos, & peccare, & egere ueniam, & se rogasse pro eis dixit. Si-
mili somnolẽtia tactum se super humeris affirmauit manu Dei, cuius gelu uscq; dorsi me
dullas penetrauerit, quæ omnia superius confutata sunt. Quis illud patienter audiat,
quod angeli Dei uino inebriati, specie mulieris decepti, cõcubinarum eius appetierint?
quæ iter in cœlum edocta ad cõspectũ magni Dei peruenit, & honorifice accepta inter
astra locum obtinuerit, angeli pœnas dederint, atq; idcirco uinum homini interdictum

quod

A quod tanti mali causa fuerit? Commemorat hæc tuus legifer,& tanquã ex penu Dei re
cepta hominibus inculcat. Vide quã grauiter,quã uere,quã perite loquitur: Poëtarũ fi-
gmenta quæ pueris leguntur,inter archana legis inserit. Pueri nostri nõ sine risu audiũt,
cum raptæ in cœlum fœminæ referũtur,& in altra cõmutate,quæ maior & minor Vrsa
uocantur,pigri circa sarraca Bootæ lucentes. Credimus pro tua sapientia te iam paruifa-
cere atq; cõtemnere tuæ legis figmenta. Sed miraris uehementer quod indies aliqui reli
cto dogmate Christiano ad tuum migrant,& asserentes iniquam legem nostrã, ample-
xi tuam circunciduntur,& tuis initiantur sacris,& qui trinitatem prædicabant,nunc de
testantur,& qui Christum cruci affixum colebant,& laudabãt,nunc deridենt. Sunt qui
hoc agũt non dubitamus. Sed quinam homines? sane aut libidinis serui,aut ambitionis,
& quibus nullus erat locus in nostra lege: Spreti à nobis & electi tanquam uilia & inuti
lia mancipia ad te transiuerunt,nec tamen illos inextinguibilis conscientiæ uermis rode
re cessat. Quod si posses eorũ introspicere corda,intelligeres proculdubio eos aut uitæ
futuræ spem nullam habere,aut admodum esse anxios,quia frontem aquæ uiuæ reliqué
runt Christum Iesum,& nesciunt quo pacto redeant,maius suum peccatum existiman-
tes quàm Dei misericordiam. Sed quid miraris,si ad opes consequendas,ad uoluptates
exhauriendas,nonnulli tuæ legi sese subijciunt,non est hoc nouum nec dignum admira
tione. Idem quoq; & Saraceni faciunt,qui sæpe ad uos migrant. Illud est mirabile, illud
B stupẽdũ,illud magnopere celebrandũ,quod tot milia populorũ Christiano insignita no
mine,sub tuo imperio degũt,grauia tributa pendunt,nunc liberis priuantur, nũc coniu
gibus opprimuntur,durissima seruitute lacerantur,uexãtur mille modis,nec tamẽ Chri
stianæ legi renunciant. Quod si tuam acciperent,mitius ferrent imperium, fierent liberi,
honores & opes sperare possent,sed malunt tolerare seruitutis iugum,& in squalore ac
miseria uiuere quã Christũ negare. Hoc stupendũ est & diuinũ opus,& quod te præci-
pue mouere debet nõ quod pauci à nostra lege aberrent,sed quod tam multi in ea perse-
uerent,& quod tanta sit uel in aduersis cõstantia,miraculum est: facit hoc bonitas legis;
& securitas æternæ uitæ quã nemo sapiens præsenti postposuit. Quid tu hic dicas? quid
contra hiscere,aut mutare poteris? Vera est Christiana lex,ex utero recepta Mosaicæ,ex
Prophetis,ex diuinis oraculis: Deus autor eius est: filius Dei eam tradidit, ex ore Dei
manifestata est,pura est & nitida,& immaculata,& sancta,perfecta ex omni parte,nullã
habet rugã,nusquã deficit, nusquã claudicat in ea qui quærit inuenit, qui petit accipit,
& pulsanti aperitur. Ipsa est fons clementiæ,iustitiæ culmen,pietatis speculum, mansue-
tudinis & misericordiæ plena, pro ea martyres innumerabiles sunt occisi,senes,iuuenes,
pueri,matronæ,uirgines,scientes beatos esse mortuos qui moriuntur in domino. Præte
rimus signa & prodigia quæ certitudinem Christianæ legis ostentant. Quis uiros com-
C memorare queat ex Christiano genere diuini & humani iuris excellentissimos profes-
sores,uera mundi lumina,scientiæ fontes,qui usq; ad mortem in fide Christi perseueran
tes,præclara uolumina ediderunt,quæ tanquã sydera quædam doctrinæ humanas men-
tes illustrant. Et quæ nam ullo in loco lex est,quæ alterum habeat Augustinum,alterum
Hieronymum,alterum Ambrosium, alterũ Gregorium. Et ne Græcos prætereamus,
quæ religio uirum unquam habuit,qui Origeni comparari posset? quamuis hic in ple-
risq; locis errauit. Quis Ioanni Crisostomo exæquabitur? quis magno Basilio? quis Cy
rillo? quis Eusebio? quis Gregorio Nazanzeno? Non sufficiet dies, si numerare pergi-
mus illustres nostræ legis doctores siue uiuos,siue mortuos: quamuis non sint mortui,
sed nunc maxime uiuunt,& tanquã stellæ in firmamento lucent,qui fidem sacratissimæ
trinitatis elucidarũt, quid dicemus de religiosis domibus,in quibus angelica ducitur ui
ta? & pro peccatoribus assidue effunduntur preces domino? nec unquam cessant diui-
næ laudes & psalmodiæ. Benedictus Mursiensis apud nos multorum monachorum do-
ctor & pater extitit: apud Græcos magnus Basilius: secuti sunt Bernardus abbas Clare
uallis,& Bruno qui Carthusiam instituit: quotidie sanctorum uirorum apud nos au
getur numerus: ædificantur noua monasteria,& sancta renouantur instituta. Quos fru
ctus edidit Seraphicus Franciscus eximius paupertatis amator in umbra (quæ pars est

Italiæ) natus. Quot eum diſcipuli ſecuti ſunt? Quot ſub eius regula ſancti floruerũt? An D
thonius Patauii iacet miraculis clarus. Bernardinus Senenſis in Aquila, quẽ noſtra ætas
quaſi alterum Paulum prædicantem audiuit. Nicolai Lyritani extant opera quæ omnes
admirãtur. Dominicus in extremis Hiſpaniæ natus horis quaſi alius ueſper emicuit, qui
nouum quendam ſanctum & nitidum uiuendi morem ſuis auditoribus tradidit, & præ
dicatorum inſtituta regula uniuerſum illuſtrauit orbem. Multi ex diſcipulis eius clariſi-
mi euaſerunt, Sed præcipua eſt magni Alberti fama, qui nullum doctrinæ genus igno
raſſe creditus eſt. Nec minor eo Thomas Aquinas fuit in literis, & ſi maior extitit ſan
ctitate. Claruit & meo ſeculo ſub eadem regula Vicentius Hiſpanus, quem noſter an-
teceſſor inter ſanctos Chriſti confeſſores retulit. Et in ordine diui Auguſtini Nicolaus
Colentinas paulo ante inter cœleſtia relatus ſanctorum agmina. Noua indies prole flo-
reſcit noſtra religio: Quod ſi non deſunt peccatores diuinam prouocantes maieſta-
tem, non deſunt etiam conciliatores uiri ſancti Deo accepti, & uirgines immaculatæ
precibus aſſiduis diuinã iram auertentes, nec timemus ruinam tantis adiuti patrocinijs.
Tu ergo princeps nobilis, qui non es rationis incapax, neq; ingenij obtuſi, collige que
diximus, & conſerua in mente tua, & conſule tibi & tuæ genti, & noli eſſe incredulus,
ſed fidelis: Relinque tenebras & lucem ſequere, intellige quo pede claudicat tua lex, &
quantis ſcatet erroribus, & quàm procul à ueritate recedit, & quod non eſt in ea ſalus, B
nouæ & antiquæ legis inimica. Intelligis quàm ſolida eſt Euangelica doctrina, quàm ue
ra, quàm ſancta, quàm munda & immaculata, & quod ea tantum iter in cœlum oſten
dit, & non alia. Intelligis ſi uerba noſtra memoriæ tenes quod trinitas in unitate, &
unitas in trinitate colenda eſt, neque altera contradicit alteri. Intelligis quonam modo
pater ſibi filium æqualem genuit, & quomodo à patre & filio ſanctus procedit ſpiritus,
qui eſt charitas & amor, & ſimul colendus eſt, & Deus eſt. Et quod filius pro noſtra ſa-
lute incarnatus eſt, mortem tulit & ſpoliato inferno tertia die reſurgens, quadraginta die
bus cum diſcipulis conuerſatus aſcendit in cœlum, ſedet ad dexteram patris, uenturus
in fine ſeculi iudicare uiuos & mortuos, quo facto mali perpetuo pœnã ignis ſubibunt,
boni æternam beatitudinem conſequentur, non in carnalibus deſideriſs, aut impudici-
tijs, non in cubilibus, ſed in dulcedine mẽtis, & in charitate Chriſti, quæ ſuperat omnem
ſenſum. Ante omnia uero monſtratum eſt, non poſſe te aſſequi inter chriſtianos gloria-
am & potentatum, quem uideris optare, maxime apud Europeos & occidẽtales popu-
los, dum tua in ſecta perſeueraris. Quod ſi uelles Chriſtianis initiari ſacris, magnam tibi
ſpem fecimus, & potentiæ & gloriæ. Memento igitur uerborum noſtrorum, & acci-
pe fidele conſilium, ſume baptiſmum Chriſti & lauacrum ſpirituſancti. Amplectere ſa-
croſanctum Euangelium, & illi te totum committe. Sic tuam animã lucrifacies, ſic Tur
corum populo bene conſules, ſic tuæ cogitationes adimpleri poterunt, ſic tuum nomen F
in ſecula celebrabitur, ſic te omnis Græcia, omnis Italia, omnis Europa demirabitur, ſic
Latinæ te literæ, ſic Græcæ, ſic Hebraicæ, ſic Arabicæ omnes barbaræ celebrabunt: ſic
nulla ætas de tuis laudibus conticeſcet, ſic pacis autor & fundator quietis appellaberis:
ſic te Turci animarum ſuarum repertorem, & Chriſtiani ſuæ uitæ conſeruatorem uoca
bunt, Syri, Aegyptij, Libyci, Arabes, & quæcunque ſunt aliæ gentes extra Chriſti cau-
las, aut his auditis, tuam uiam ſequentur, aut tuis & Chriſtianis armis paruo negocio
domabuntur. Et ſi noluerint in noſtra lege te ſocium habere, experientur dominum in
ſua: Nos te iuuabimus, & omnium eorum aſſiſtẽte diuina gratia legitimum principem
conſtituemus. Hæc ſunt quæ tibi cum baptiſmo præmia promittuntur: His te bonis
diuina pietas procul dubio cumulabit obſequentem Euangelio. Quod ſi reſpueris
conſilia noſtra, peribit tanquam fumus gloria tua, & tu more hominum
reuerſus in cinerem totus morieris Chriſtus regnabit in æ-
ternum, cui eſt honor & gloria in ſecula
ſeculorum, Amen.

Oratio

A *Oratio Pij Papæ II. habita in conuentu Mantuano ſexto Calendas Octobris. Annō Domini M.CCCCLIX. Epiſt. CCCXCVII.*

CVm bellum hodie aduerſus impiam Turcorum gentem pro Dei honore ac ſalute reipublicæ Chriſtianæ ſuaſuri ſimus, Bene eſt uenerabiles in Chriſto fratres, ac filij dilectiſſimi, priuſquā uos uerbis aggrediamur, diuinitatem ipſam, cuius in primis auxilium expetendum eſt, paucis in hunc modum affari. Protector noſter aſpice Deus, & reſpice in faciem populi tui. Reſpice ſuper hanc familiam tuam, pro qua dominus noſter Ieſus Chriſtus non dubitauit manibus tradi nocentum, & crucis ſubire tormentum, Miſerere plebis tuæ, & ne des hæreditatem tuam in perditionem, quàm prope modo inſtare uidemus. Surrexerunt enim iniqui & imperij, qui te non nouerunt: Venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum, poſuerunt Hieruſalem pomorum cuſtodiam: Vineam tuam exterminauit aper de ſylua, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Nos quamuis hoc in loco tuo ut arbitramur, ad tuendam religionem tuam conuenimus, nihil tamen poſſumus niſi ades & præſidium affers: nihil ſine te ualet humana fragilitas. tua eſt poteſtas, tuum imperium, tua omnis uirtus. Tu fundaſti cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt: Idem eſt tibi uelle
B quod poſſe: Nihil eſt quod tuæ ualeat reſiſtere uoluntati. Adiuua nos in te uno ſperantes, & te ſolum Deum pura mente colentes. Fac nobiſcum ſignum in bonum, & mitte nobis auxilium de loco ſancto tuo. Da nobis cor ut faciamus uoluntatē tuam, & in præceptis tuis ambulemus. Scimus quia non dees tu domine Deus, opem tuam ſimpliciter implorantibus, ſed nosipſi deſumus nobis. Frigent pectora noſtra, ingere calorem, ingere flammas, ure corda & renes noſtros ut tu tantum igne ſuccenſi, quæ tibi ſunt placita meditemur, ac fœdam & peccatricem Turcorum gentem (ſi tua uoluntas eſt) de Chriſtianorum finibus eijciamus. Vos autem magnanimi & generoſi proceres, qui adeſtis, ne claudite precamur aures, ne diuertite mentem: Aperite Deo interiora ueſtra qui mox uolentibus uobis in animas ueſtras illabetur, & uos ſibi templum atq; habitaculū faciet. Audite nos ſua uice loquentes: Verba noſtra uerba Dei ſunt, qui filij ſui Ieſu Chriſti quamuis indigni, uices in terris gerimus, ipſe nos fari iubet, ipſe in ore noſtro uerba poſuit, ipſe nos bellum ſuadere in Turcos imperat. Non uos hodie Cardinales aut epiſcopos aut minoris ordinis ſacerdotes ſermone noſtro compellabimus, quos conſtat armis ineptos eſſe, & piaculum ac ſacrificium fuerit, niſi per ſeipſos in cauſa fidei quæ ſunt ab eis expetenda, hoc eſt aurum & orationes ſua ſponte obtulerint. Vos illuſtres duces, uos Marchiones, uos comites, uos Regum ac principum Oratores, uos fortes & exercitatos in bellis uiros uerba noſtra commonfaceient, nos tangent, uos requirent
C quibus datum eſt, arma ſumere non inter uos dimicetis, ſed ut Eccleſiam, ut religionē, ut fidem Chriſtianam à barbarorū & infidelium incurſibus defendatis. Poteſtas enim, ut inquit Paulus, gladium portat, ad uindictam malorum, laudem uero bonorum. Videtis in quo ſtatu, in quo diſcrimine ſumus, & quantum à Turcis urgemur, premimur, infeſtamur: non ignoratis, niſi arma ſumentes eorum impetum retunditis, haud dubium quin lex Euangelica & omnis noſtra religio peſſundetur. Audite igitur uiri fortes, atq; attentas aures adhibete, bellum ſuaſuro quod hodie nobis nimis incumbit. Tria ut noſtra fert opinio principaliter explicanda & ſuadenda ſunt. Primum eſt, ut cauſas iuſtas atq; urgentes oſtendat propter quas pugnare oporteat. Secundum, ut facultates ad eſſe doceat belligerandi, & certam quodammodo uictoriæ ſpem faciat. Tertium ac poſtremum, ut magna ſecutmros præmia uictores patefaciat. In his hodie nobis elaborandum eſt, atq; in his tota noſtra conſumetur oratio. De cauſis belligerandi primum dicere oportet, quæ duæ ſunt præcipuæ & maximæ. Prima eſt ut ſuſceptas iniurias ulciſcētes, res amiſſas recuperemus. Altera ut futura (quæ prope imminere uidemus) pericula euitemus. Oſtendamus quæ nam ſunt illa quæ amiſimus, quas nobis & Deo noſtro iniurias intulerunt Turci. Inflicta Chriſtianitati uulnera, illatas contumelias, iniuſtam

notam facile cognoſcitis, ſi quæ fuit olim Chriſtiana religio, & quæ nũc ſit omnino æſti D
mabitis. Cognoſcite hoc rogamus, & quantum gloriari poſsitis animaduertite. Sacro-
ſanctum Euangelium quod, ablatis idolorũ ſpurcitijs, Saluator noſter mundo inſeruit,
non unum dũtaxat terræ angulum aut unam prouinciam, ſed uniuerſum fermè orbem
impleuit, quemadmodum regius Prophetа multis ante ſeculis de beatis Apoſtolis futu
ris præuiderat, dicens: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uer-
ba eorum. Per hos enim Euãgeliũ mundo innotuit, quos ex piſcatoribus Saluator ipſe
prædicatores effecerat, dicens: Venite poſt me, faciam uos piſcatores hominum. Nec
uana promiſsio fuit: Piſcati enim ſunt Apoſtoli, non ſibijpſis, ſed Chriſto domino u-
niuerſum ferme orbem. Omnes Reges, omnes populi in eorum, ſeu retia, ſeu ſagenas
inciderunt. Impletum eſt enim illud Danielis uaticinium, dicentis: Omnes Reges, o-
mnes tribus, omnes linguæ ſeruient ei. Verius Chriſto quàm Auguſto Vergilianum
iſtud attribui poteſt: ſuper Garamantos & Indos Profert imperium, iacet extra ſy-
dera tellus, Extra anni ſolisq; uias ubi cœlifer Atlas Axem humeris torquet ſtellis ar-
dentibus aptum. Nam circa tempora Conſtantini magni, natum ex Maria puerum,
Indi ſimul & Hiſpani colebant. Nec Septentrio nec Meridies Chriſtum ignorabat.
Vox Romani præſulis tanquam Ieſu Chriſti uicarij maria, & terras penetrabat. Pax
alta per omnes & trãquilla quies Chriſtianos ibat: iacebat Pardus cum Agno, & Leo E
cum Vitulo accubabat: Gens ſancta, gens electa, populus acquiſitionis Chriſtiani
habebantur. Tributa ex gentibus accipiens, & in capite populorum poſiti. Hæc fuit
olim ô Chriſtiani maiorum ueſtrorum gloria: hoc imperium: hæc autoritas. Nunc
quo nos Turci & Saraceni redigerunt, paucis animaduertite, docebimus. Indi quam
uis Chriſtiani feruntur, & Armeni per Aſiam diſperſi, & pariter Aethyopes, in mul-
tis tamen uerſantur erroribus & ignorantes, quam noſſe debuerãt Chriſti legem, igno
rantur à domino. Quid reliquum eſt Aſiæ atque Affricæ Chriſti nomen atque legem
impacato proſequitur odio. Cœpit hæc calamitas ſub Heracleo Cæſare. Nam cum a-
perta eſſet omnibus uia ſalutis per Chriſtum Dei filium, qui annis antea circiter ſex
centis mortem noſtram moriendo deſtruxerat, inuidens humano generi diabolus, & ni
mium dolens Chriſtum ubiq; regnare, pſeudoprophetã excitauit in Arabia Mahome-
tum nomine, ſceleratum hominem, qui ſe Dei nuncium ementitus cõtrarium Euange
lij legem condidit, de qua paulò poſt ſuo loco dicemus. Degenerauerat iam apud Græ
cos imperium & Romana uirtus ſub aliud translata cœlum dangnerat, quæ res Chri-
ſtianas opes paulatim euertit. Manſerunt tamen in Aſia complures Chriſtiani uſque
ad tempora Pipini Francorum Regis, qui anno ab hinc circiter, de magno nomine
apud Germanos & Gallos regnauit. Tunc uero digreſsi a Scythia Turci, Cappa- P
dociam, Pontum, Bithiniam, Troadem, Ciliciam, & omnem minorem Aſiam occu-
parunt, & noſtra negligentia potentes facti non ſolum ueros Chriſtianos ex Aſia
pepulerunt, ſed tranſmiſſo nauibus Helleſponto Macedoniam, Thraciam, Atti-
cam, Boëtiam, Phoadem, Achaiam, Acharnaniam, Epirum, Pomam, & utram-
que Miſiam armis inuaſere, & in Aegeo ac Ionio mari Cyclades & alias quàm-
plures inſulas ſubijcientes hos Chriſtianis ad Orientis terminos poſuere: Ad Meri-
diem barbari ex Affrica, non ſolum inferi maris inſulas, ſed ipſa quoque Italiæ lit-
tora claſsibus infeſtant. In Occidente magnã Bethicæ partem quàm Granatam uo-
cant, Mauri occupant, & Hiſpanos agitant Reges. Ad Septentrionem gelidamque
arcton Luctuani, Polonis contermini magna ex parte ritu gentilium uiuunt. Ve-
teres Vngari ad ortum Thanais iacentes, & Tartari cum quibus Liuonij pugnant,
Chriſtum prorſus ignorant, & ultimi Nortuuegij populi cum ſemiferis hominibus
bellum gerunt. Hi ſunt termini ueſtri ô Chriſtiani, ſic circundati eſtis, ſic in angulum
coartati potentiſsimi quondam domini & orbis poſſeſſores. En quantum imperium
amiſiſtis: quot nobiles urbes: quot ditiſsimas prouincias perdidiſtis: Inter quas etiam
Iudeam neglexiſtis, terram nobilem, terram ſanctam, terram lacte & melle fluen-

tem,

A tem, terram in qua primi noſtræ fidei flores apparuere. Heu pudor, heu dolor, fons & origo noſtræ ſalutis Syon ad hoſtes defecit. Templum illud Salomonis fama clarum, in quo dominus totiens prædicauit, Bethleem in qua natus es, Iordanem in quo baptizatus eſt, Thabor in qua transfiguratus, Caluariam in qua crucifixus ipſius crucis poſsident inimici: ſepulchrum domini glorioſum, lectumq; illum purpureum crocos ſpirantem & ſuauiſsimis fragrantem odoribus, in quo propter nos & uitam noſtram obdormiuit in domino, niſi hoſtes uelint, inuiſere non poteſtis. At Saraceni Mahometem habent in poteſtate, in qua ſi uera eſt fama, falſi prophetæ cadauer in arca ferrea conditum, ui magnetis pendet in aëre. Vos uero infelices ac miſerrimi Chriſtiani ſepulchro Dei ueſtri & urbe clariſsima Hieroſolyma priuati eſtis. Tacemus Alexandriam, Thebas, Memphin, ac omnem Aegyptum: tacemus Anthiochiam in qua primum Chriſtianorum nomen eſt auditum: tacemus Epheſum & alias apoſtolicas ſedes in Aſia perditas: Tacemus ſeptem Eccleſias ad quas Ioannes ſcripſit Apocalypſim. Hieroſolymam noui ac ueteris teſtamenti matrem in hoſtium eſſe poteſtate, ſatis flere & dolere non poſſumus: pro qua recuperanda nullus labor euitari deberet, nullum declinari bellum. Nam ſi pro repetendis rebus iſtam belli cauſam ueteres putauere, quis unquam iuſtius induit arma quàm uos Chriſtiani? quibus tot urbes, tot prouinciæ ſunt ereptæ, tot adempta regna, tantum ablatum imB perium. Iudæi cum fœderis arcam amiſiſſent pro recuperatione nullum belli periculum uitauere. Græci ob raptam Helenam decennale bellum geſſere. Carthaginenſes propter fines paululum ampliandos cruentiſsima prælia cum Cirenenſibus commiſere, pro quibus etiam Philæni fratres interierunt. Romani ſæpe ſociorum cauſa ſumptis armis in pugnam exiere. Reuoluite hiſtorias nullum unquam bellum tot cauſas habuit, quot uobis aduerſus Turcos occurrunt. Sed quid ad nos uetera dicat aliquis, tolerauerunt hanc infamiam proaui noſtri, cur nos illis meliores ſumus? cur tanta gloriæ cupiditas ut maiorum iniurias noſtro ſanguine uindicemus? Eſto patres ueſtri negligentes fuerint, honoremq; ſuum parui fecerint: An propterea ueſtrum negligetis, & duplici notari turpitudine hæreditaria: ſcilicet ueſtra patiemini, an potius magnificis operibus deterſa progenitorum infamia glorioſum nomen acquirere conabimini? Sed negligamus, ſi ſic libet, antiquam ignominiam, uetuſta damna, nec nos urgeat quod nos pupugit anos: Tranſeat omnis Aſia, omnis Africa, Europam ſaltem inſpiciamus & noſtri temporis rationem reddamus. An parum noſtra ætate, noſtra culpa perditum eſt? Conſtantinopolim Orientalis Imperij caC put & Totius Græciæ columen, non patres noſtri ſed nos ipſi amiſimus: Qui dum torpentes in ocio domi ſedemus, uſque Danubium & Sanum Turcorum arma penetrare permittimus. Capta eſt nobiliſsima urbs regia culpa noſtra, quàm Pauſanias primus condidit, Conſtantinus magnus inſtaurauit, & in æmulationem antiquæ Romæ amplificauit & magnificauit. In ea gentis Imperator & ipſe Conſtantinus nomine interemptus eſt: turba ingens trucidata: templa Dei magni polluta ſunt. Inter quæ nobile opus Iuſtiniani ſanctæ Sophiæ uocatum, tetro Mahometis ritu fœdatum eſt. Beatæ Virginis matris domini & aliorum ſanctorum imagines deletæ ſunt: altaria dirupta: reliquiæ martyrum porcis obiectæ: ſacerdotes occiſi: matronæ & puellæ ipſæq; ſacræ uirgines ad libidinem raptæ. Nobiles urbis inter uina & epulas ipſius Turcorum ducis iugulati: Saluatoris noſtri ſimulachrum in cruce pendentis in deriſionem atque contemptum præcedentibus qui dicerent: hic eſt Chriſtianorum Deus, in caſtra delatum, ſputo, luto, atque omni fœditate iactatum. Noua ſunt hæc & ſub oculis noſtris geſta. Hæc fiunt & tamen excitari non poſſumus: cum uitulis marinis, cum Druſo dormimus, letargum patimur, qui tot contumelijs agitari è ſomno ſurgere non uellemus. Heu furias, heu artes demonum, pugnare potius inter ſe Chriſtiani uolunt quàm Turcos adoriri. Ciuilia bel-

la magis cupiunt quàm externa & sæpe paruis de causis cruentissima committunt præ- D
lia. Pulsatus modo uillicus, modo seruus, magnos traxit in arma Reges. In Turcos
qui Deum nostrum blasphemant, ecclesias nostras diruunt, & omne Christianum no-
men perdere satagunt, nemo audet arma sumere. Omnes in arcum prauum dati su-
mus: declinauimus omnes: simul inutiles facti sumus, non est qui faciat bonum, non est
usque ad unum. Sed cogitabitis melius, uiri prudentes, & fortem induentes animum,
recuperare quæ sunt amissa, & acceptas iniurias uindicare conabimini. Ac tantum
de priori belli gerendi causa sit dictum. Nunc alteram attingamus, hoc est, ut futura
& prope imminentia nostris ceruicibus mala euitemus. Possent fortasse aliquo modo
tolerare præterita, si finis malorum esset, & non maiora impedirent discrimina. Sed
quo pacto sperare quietem ab ea gente possumus quæ sanguinem nostrum sitit? Quæ
occupata Græcia in Vngariam, id est in uiscera nostra gladium adegit? Iuuenis est ad-
uersarius noster, ætate florida, robusto corpore, animo uasto, tumido cursu uicto-
riarum, quas sibi nostra negligentia peperit: uanus est, deceptus est si quis arbitratur
adolescentem quieturum esse, auro abundantem, armis assuetum, & damnandi cupi-
ditate inflammatum. Ponite hanc spem, nunquam ille arma deponet nisi aut uictus
aut omnium uictor extiterit. Proxima illi quæque uictoria, gradus erit alterius, donec
subactis occidentalibus Regibus, deleto Christi Euangelio, Mahometicam legem u- E
bique gentium inferat: Neque arbitremini longam moram priusquàm uos adeat. Nam
uicinæ ille gentes tot bellis attritæ nisi opem fertis, amplius carpere non audebunt. So-
li fideles Vngari perseuerant, non tamen diu stabunt nisi adsint. Ethi quidem muri
loco uobis ad Orientem remanserunt, quo diruto, neque Theutones, neque Bohe-
mi, neque Poloni satis tuti erunt. Non asperi montes, non alta flumina iter impe-
dient. Nihil erit uicta Vngaria Turcis inuium, nihil insuperabile orbis imperium
quærentibus. Per Caruos & eorum Iulij terrestribus copijs facilis in Italiam pate-
bit transitus. Nauali exercitui ex Vallana, quam Turci possident, unius noctis na-
uigatione Brundusium patet: & in superiori parte, & inferiori aperta est Turcis Ita-
lia. Vtinam mendaces & falsi prophetæ simus in hac parte. Sed credite nos folium
recitare Sibyllæ: Venient, uenient Turci nisi obuiam imus, & auferent nobis locum
& gentem. Non timent hæc fortasse Hispani & Galli, neque Theutones qui Rhe-
num accolunt, neque Anglici oceano circunfusi. At prudentes reipublicæ guber-
natores, bellum foris quàm domi malunt, & remotissimam laudant militiam. Per-
niciosa & funesta sunt quæ gerimus in nostris laribus bella. Romanis urbis domi-
toribus nulla susceptа calamitas durior quàm in Italia fuit: Nec illi Annibalem felicius
quàm in Affrica uicerunt. Credite nobis proceres, credite nobis. Non est cur amplius
dissimuletis: non est cur amplius differatis arma sumere. Si agros uestros, si focos, si li- F
beros, si uxores, si libertatem, si fidem ipsam in qua baptizati & renati estis retinere cu-
pitis, bellum nobis credite, bellum geratis oportet. Neque nobis bellum iniustum sua
demus, qui eius locum tenemus de quo scriptum est: iustitia & iudicium præparatio se-
dis tuæ. Nec plura de primo ac principali membro. Audistis uiri præstantissimi ac
nobilissimi quas ob causas in Turcos pugnare oporteat. Nam & susceptæ iniuriæ
id exposcunt, & in futurum Christianorum indemnitate consulendum est. Nunc
quod erat secundum nostri ordinis membrum, id est an positis hoc bellum gerere, &
an uictoria speranda sit, animaduertite. Cum Christianis nobis sermo est, qui diuitem
Italiam, nobilem Galliam, fortem Hispaniam, bellicosam ac populosam Germaniam
incolunt: his arma, his equi, his homines, his pecuniæ abundè suppetunt. His uires lon-
ge maiores quàm Turcis assunt. Audimus tamen nonnullos esse qui Turcos supra
modum extollunt, nec superabiles putant tot præliorum uictores. Nos magnas es-
se Turcorum opes fatemur, sed multo minores quàm fama ferantur, neque no-
stris quouis modo comparandæ. Illi enim etsi omnes conatus adhibeant, supra G
men ducenta milia hominum non educent. Sed quos homines? imbelles atque iner-

mes

A mes ex Asianis & Græcis mixtos. Noltis quanti faciat Asianos, Remus ille Vergilianus, cuius sunt uerba: Quere phryde neque enim phryges ite per alta Dindyna ubi assuetis bifforem dat tibia cantum. Timpana nos buxasq; ciere iuuant Berecinthia matris Dee: Sinite arma uiris & cedite ferro. Græci quoque illustres quondam animæ haud quaquam uigorem antiquum retinent. Degenerauerunt ferme omnes qui Turcis parent, neque in armis neque in literis pristinum referunt spiritum. Ceciderunt omnia cum imperio: Non stant simul fortia pectora & seruitus, qui fortes uiri in castris Turcorum militant ex Christianis sunt ad summam quadraginta milia, nigre atque infelices animæ, quæ ubi uos armatos uiderint, furijs agitate suorum scelerum & ultorem Deum ante ora cernentes, ferrum stringere non audebunt. Reliqua turba in prælio nulli est usui, nisi cede sua fatiget hostes. Percurrite gesta maiorum: Asiana bella muliebria putauerunt. Alexander magni Alexandri propinquus cum bellum gereret in Italia, Frater meus, inquit in Asia cum fœminis pugnat, mihi autem cum uiris certamen est. Iulius Cæsar cum de poticibus gentibus triumpharet, quæ Asiam incolunt, in curro suo hæc uerba iussit scribi. Veni, uidi, uici, ac si solo aspectu superandos diceret Asianos. Gotfridus & alij qui secum in Asia militarunt parua sæpe manu innumerabiles hostium copias deleuerunt: ac ipsos Turcos tanquam pecudes mactauerunt. Sed arbitramini fortasse meliores hodie Turcos esse, uicta Græcia quàm olim fuerint. At
B quales sint pugna Thaurinensis ostendit, anno ab hinc tertio gesta. Thaurinum uocauere prisci oppidum ad confluentes Sanum & Danubium situm. Hoc æuo nostro alij Albam, alij Beldradum uocant propter situm, non magni momenti castellum, id cunctis uiribus suis Turci expugnare adnixi sunt. Pugnatum est interdiu noctuque summa contentione. Erant Christiani milites qui oppidum tuebantur, pauci cruce signati, non nobiles aut diuites, non bellis assueti, non armis tecti, sed rudes, incomposiți, agrestes. Et hi tamen Turcos uicere, non tam ferrum quàm fidem hostibus opponentes. Ab his tumidus ille Turcorum Imperator insuperabilis antea creditus, & terror gentium appellatus, in acie uictus, ab obsidione deiectus, castris exutus, turpem arripere fugam compulsus est. Quid Ioannis de Himiad uictorias referamus? Quid Georgij Albani triumphos commemoremus? cuius conspectum nunquam ferre Turcorum acies potuere. Vnus nobis exemplo sat est, Ioannes Vintimilius, qui cum trecentis militibus in Epirum profectus suppetias nepoti ferens, supra decem milia hostium fudit, strauit, deleuit. Hi sunt hostes uestri o Christiani. Cum his uobis hominibus pugnandum est, qui neq; ferire, neque feriri, nisi in terga nouerunt. Quanquam & si fortissimi essent, & bellacissimi, in Deo tamen sperandum erat, qui causæ suæ nequaquam deesset. An non scriptum est: in Deo faciemus uirtutem & ipse ad nihilum de-
C ducet inimicos nostros. Orabat Moyses in monte & populos uincebat in acie. Sol retinuit cursum suum, ne uictoris Iosuæ retineret cursum. Madianitarum plenissima & munitissima castra cum trecentis uiris dissipauit Gedeon. Ammonitarum numerosum exercitum cum paucis militibus superauit Iephte. Superbissimos Philisteos solus humiliauit Sampson. Nec in manu fœminæ cum Deus uoluit, uictoria defuit. Potentes in armis Cananeos exterminauit Delbora. Sisaram interfecit Iahel. Et Holofernem obtruncauit Iudith. Multa sunt huiusmodi in ueteri lege. Nec noua magnificis caret exemplis Constantino magno pugnam timenti, signum crucis in cœlo monstratum est, & uox diuinitus audita quæ diceret. In hoc Constantine uince. De Theodosio pijssimo Imperatore illi sunt uersus. Omnium dilecte Deo qui militat æther. Et coniurati ueniunt ad classica uenti. In Britannia quæ nunc Anglia nuncupatur, ut autor est Beda, barbarorum ingentes copias pauci admodum Christiani & inermes alta uoce canentes Haleluia, deleuerunt. Non est abbreuiata manus domini quam uis elongata est à nobis misericordia sua propter peccata nostra, sed propiciabilis est dominus Deus noster & multus ad ignoscendum, si redierimus ad eum, & ipse ad nos redibit. Facile per obedientiam placabimus, quem per contumaciam irritaui

ritauimus: qui ut primum nos uiderit humiliato corde, mox odium in nos conceptum D
uertet in hostes, & nobis uictoriam mittet. Hanc Deam esse ueteres putauere quam Iupiter mitteret. Illam uero tanquam Regi deorum obtemperantem ad eos ire quos iusserit, & in eorum parte consideret. Ad hoc uerum est, sicut ait Augustinus. Non de illo Ioue quem deorum Regem pro sua opinione finxerunt, sed de illo uero Rege seculorum quod mittat non uictoriam quæ nulla est substantia, sed angelum suum, & faciat uincere quem uoluerit. Sicut in castris Assiriorum accidit Ezechiam Regem obsidentibus, in quibus Angelus domini centum & octuagintaquinque milia hominum una nocte interfecit. Hæc uictoria, id est hic Angelus, omnibus proculdubio de cœlo mittitur, qui pro causa Dei recto & magno animo pugnant. Verum cum in eo hoste nobis pugnandum est, qui Deo nostro prorsus aduersatur, libet hoc loco pauca de Saracenorum lege referre, quam Turci sequuntur, ut confidentius pugnam ineatis; quo fœdiores ac magis impios cognoueritis. Sceleratissima est Mahometea lex, quæ non solum Christi diuinitatem respuit, sed innumerabilibus alijs scatet erroribus. Namq; ut præteream deliramenta & ineptias illas, quibus Angelos corporeos de flamma ignis creatos intertinos affirmat, & Origeni consentiens dæmones aliquando saluandos tradit, & cœlum de fumo factum, & Lunam æque splenduisse cum Sole, sed uolitantis Angeli Gabrielis ala tactam fulgorem amisisse. Quis illud tollerare queat quod mundum, cum Democrito sentiens, fortunæ casuiq; submittit, & diuinam prouidentiam aufert? Quid quod sacrosanctam Trinitatem respuit, & impossibile ait Deum habere filium. Et quamuis Christum ex Virgine natum consentit, iustum & sanctum hominem, qui cunctas curauerit ægritudines. Deum tamen esse cum Arrio negat, nec pro nobis obijsse censet, sed sublatum à Deo in fine seculi moritur, & tum denique surrectu rum, Iudæos autem aliũ sibi similẽ crucifixisse delirant. Nec Sancti spiritus dignitati gloriæq; consentit, quem creaturam cum Nestoreo Macedonioq; mentitur. Et omne fidei meritum auferens, in sua quemque secta saluari hominem perhibet. Alioquin recte uiuentem, nisi à sua lege abierit. Et quia non constat inter se mendacia, alio loco neminem saluari asserit extra legem à se traditam. In qua beato Paulo contradicens. Circuncisionem seruari præcipit. Et uini tantum consuetudinem prohibens, cæteras uoluptates indulget, stupra & adulteria cum captiuis & emptis mulieribus admittit: Vxores plurimas, & cum his diuortia passim concedit. Nec concubitus naturæ aduersos inhibet. Postremo homo bestialis futuræ uitæ beatitudinem sola carnis uoluptate metitur. En sapientem hominem qui se Dei Prophetam audet nominare, temerator antiquæ legis, corruptor nouæ, prostitutor animarum, uerus procurator orci, & primus Sathanæ satelles, cuius auditores inferni mancipia sunt, quales Turcos esse non dubitamus, aduersus quos armis contendere sacrificium Deo fuerit & acceptissimum spe- E
ctaculum. Cæterum quia diuinitatem Christi, ut diximus Imperia Saracenorum & Turcorum secta prorsus excluditur, non ab re fuerit hoc in loco maiestatem eius & gloriam in medium afferre, cunctisq; palam facere Christum quem colimus, & cuius causa bellum suademus, uerum Deum esse, sibiq; thura deberi & diuinos honores. Aggrediamur igitur hũc articulum: semper enim conandum est ut ueritas magis atque magis elucescat. Agemus autem pingui Minerua non more philosophorum, quos uix illuminatissimæ possunt intelligere mentes: ut quisquis cum proximo suo loquitur, ita & nos hodie uobiscum loquemur. Cupimus enim etiam à piscatoribus intelligi, qui fidem à piscatoribus accepimus. In primis autẽ illud assumimus, quod omnes fermè concedunt, Deũ scilicet unum esse à quo omnia condita sunt, & gubernantur uniuersa. Docent tantã uiri saptẽtes, mũdi machinã & tantũ rerum ordinem, quantũ in mũdo cernimus stare nõ posse, nisi & unus esset rector omnib. imperãs. Recipimus igitur cõfessã maiorum, qui mũdialis machinæ rectorẽ & quidẽ unũ esse fatẽtur, eũq; Deũ uocãt, quo nihil maius, nihil melius, aut inueniri aut excogitari queat: hunc nos Christũ esse luce clarius ostẽdemus, ad q̃d efficiẽdũ tutissima et apertissima uia ex miraculosis eius, operib, patet. Nã

&

A & ipſe interrogatus à Iudæis an Chriſtus eſſet? Loquor uobis, inquit, & non creditis mihi, opera quæ ago facio in nomine patris mei, ipſa teſtimonium perhibent de me. Faceſſant igitur dialecticorum ſylogiſmi, & oratorum inductiones, ipſa nobis Chriſti opera, Chriſti diuinitatem oſtendant, religioniſq; noſtræ fidem confirment facta non uerba. Ponãtur igitur ante oculos noſtræ mentis homo, qui uocatus ad nuptias aquam in uinum conuertat, quocunq; iter faciat ægrotos ſolo uerbo ſanitati reſtituat, mutorum linguas in eloquium ſoluat, Claudis gradiendi facultatem tribuat, Cæcis lumen, ſurdis auditum præbeat, paralyticorum membra conſolidet. Reſperſos elephantiæ maculis re purget, ac non ſolum uires imbecillis adijciat, ſed ipſos quoq; mortuos in ſepulchro quadriduanos tanquàm ſomno ſolutos ad uitam reuocet, ſecreta & cogitationes hominum intelligat, futura prænunciet, dæmonia eijciat, ſuper aquis ſiccis pedibus ambulet, uentis imperetur atq; mari. Poſtremo uolens iuxta ſermonem ſuum prius habitum, captus à iudeis, crucifigatur, interficiatur, ſepeliatur, & tertia die reſurgens, tractandũ palpandũq; corpus ſuũ diſcipulis offerat, edat & bibat cũ eis, & tandem poſt quadraginta dies uidentibus illis in cœlum aſcendat. Quid hic poſt tot ſigna dicemus? An non interrogatus à diſcipulis Ioannis. Tu es qui uenturus es an alium expectamus. Interrogatores ipſos ad miracula remiſit. Certiſſima quippe diuinitatis argumentatio eſt miraculorum oſtenſio. Quodſi nonnulli Philoſophorum naturã ipſam Deam eſſe putauerunt, cur nõ magis Deus ille credendus eſt, qui naturæ dominum ſe habuiſſe miraculis patefecit. Dicat fortaſſe aliquis Moyſen, Heliam, Helizeum, cæteroſq; Prophetas & ipſius Chriſti diſcipulos, ſigna & portenta feciſſe, ac naturæ curſum retinuiſſe, non tamen fuiſſe Deos. Verum eſt id quidem, ſed neque illi Deos ſeſe dixerunt. Mentiri enim & miracula facere ſupra naturam quæ Chriſtus fecit, nulli eſt datum. Sicut apud Ioãnem teſtatur cæcus à domino liberatus. Scimus inquiens, quia peccatores hoc eſt mendaces Deus non audit. & Nicodemus Rabi. Scimus, inquit, quia à Deo ueniſtis? Nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis, niſi eſſet cum eo Deus. Ad hæc quæ retulimus, & alia quàm plurima de Chriſto miracula ſacroſancta quatuor Euangelia tradunt, quatuor uberrimi teſtes affirmant. Accedunt epiſtolæ doctoris gentiũ Pauli & actus Apoſtolorũ. Exquib. palam fit ea ſigna Chriſtum feciſſe, per quæ naturæ dominus oſtenderetur. Fuit igitur cum Deus & ipſe uerax: neque enim mendacib. Deus coniungitur. Si uerax Chriſtus, igitur & Deus, qui de ſeipſo dicit in Euangelio. Ego ſum uia ueritas, & uita. Et qui uidet me, uidet & patrem. Et rurſus: Ego & pater unum ſumus. Et alio loco: Pater clarifica me ea claritate quam habui apud te priuſquàm mundus fieret, quibus uerbis ſe Deum eſſe manifeſtiſsime teſtatus eſt. Quod ſi quis Euangelio non credit, non uidemus cur Moyſi credat, & alijs antiquæ legis ſcriptoribus. Credunt Græci Herodoto,
C Thucydidi, Pollibio, Xenophõti, Diodoro: Credunt Romani Liuio, Saluſtio, Trogo, Cornelio, Suetonio. Credunt & alij ſuis hiſtoricis. Cur nos non credimus noſtris? Quã quam illi minime cum noſtris comparandi ſint, illi enim nullius autoritate recepti ſunt. Sanctum Euangelium multa patrum conſilia prius approbauerunt, quàm legẽdum eccleſijs traderetur. Ad cuius robur etiam martyres accedunt. qui pro teſtamẽto domini ſua corpora tradiderunt, & lauerunt ſtolas ſuas in ſanguine agni. Inter quos etiam uirgunculæ magno miraculo non expauere ſupplicia. Accedunt & ſanctiſsimi doctores qui cum eſſent perſpicaciſsimi, nequaquam Euangelio credidiſſent, niſi ueram eius hiſtoriam cognouiſſent. Sicut apud Græcos Dionyſius Areopagita, Ioannes Chriſoſtomus, Gregorius Nazanzenus, Cyrillus, Athanaſius, Magnus Baſilius, & alij quãplures. Apud Latinos quatuor doctores fama illuſtres, Gregorius, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, & ultra illos Ciprianus carthaginenſis, Iſidorus Hiſpalẽſis, Hilarius pictauiẽſis, Euſebius Verſalẽſis, proximi æuo noſtro: Thomas Aquinas & Albertus magnus natione Sueuus, & alij pene innumerabiles q fide Chriſti diuinitate nõ more philoſophorũ q ſibipſis aduerſantur, ſed omnes uno ore loquuturi: ut ſine Deo putanda non ſit tanta unitas atque concordia. Confert & multũ Romanorũ autoritas, qui cũ eſſent

ſapientiſ

ſapientiſſimi atq; potentiſſimi quondam domini & orbis poſſeſſores, collum Euange D
lio nunquam ſubmiſiſſent, niſi aut rationibus uicti, aut miraculis tracti. Quis præterea ui
ros fortes eoſdemq; prudentes Hiſpanos, Gallos, ac Germanos Euangelium ſuſcepiſſe
crediderit, niſi magnis rationibus perſuaſos? Sane cum lex gentium mollis eſſet, Chri-
ſtianorum durior, nemo hanc ſubire uoluiſſet, niſi autorem eius Deum eſſe didiciſſet.
Sed illud omnem ambiguitatem excludit, omnem titubationem auertit, omnem cre-
dendi moram expellit, quod multis ſeculis priuſquàm Chriſtus carnem indueret, natiui
tas eius ex uirgine ſanctimonia uitæ, miraculorum patratio, legis æditio, captiuitas, tor-
mentum, perpeſſio, crucifixio, mors, reſurrectio, in cœlum aſcenſio, & reliqua quæ de
ipſo legimus, ita in prophetis ſcripta reperiebantur, ſicut poſtea geſta ſunt. Legite Eſa-
iam, Hieremiam, Danielem, Ezechielem, Dauid, Salomonem, & alios prophetas, quæ-
cunq; de Chriſto iam facta commemorant euangeliſtæ eadē diuino afflati ſpiritu. Pro-
phetæ futura prædixerunt Deum & hominem in Chriſto recognoſcentes. Nec Sibylla-
rum cōtemnenda eſt autoritas, quæ longo tempore ante natiuitatem dominicam uati-
cinatæ ut Firmianus & Auguſtinus affirmant, plura de Chriſti deitate cecinerunt. His
coniungitur honeſtiſſima lex Chriſti omni ex parte uenerabilis ac modeſta. Nam quid
aliud epiſcopus docet quàm cœleſtem agere mortales in terris uitam. Iubet enim nos
Deum colere, feſtos dies ſanctificare, proximos quaſi noſipſos diligere, pauperum miſe E
reri, uiduas & pupillos atq; omnes imbecillos protegere, infirmos & in carcere clauſos
uiſitare, mortuos ſepelire, caſtis nedum manibus ſed etiam oculis eſſe, adulteria, ſtupra,
fornicationes, iurgia, lites, ebritates fugere. Primos in cœnis accubitus & omnes mundi
pompas, omnes blandicias deuitare. Reges ac parentes honorare, magiſtratibus ac ſa-
cerdotibus obedire. Poſtremo theſauros ueros ipſamq; felicitatem non in terra, ſed
in cœlo quærere. Hæc lex Chriſti eſt. hoc præceptum, hoc teſtamētum eius. Coniūgite
nūc omnia ſimul. Chriſtus ex uirgine natus, caſtiſſimam uitam ducit, ſigna & miracula
facit, naturæ imperat, legem perfectiſsimā edit, quæ orbis conſenſu recipitur, Deum ſe di
cit & hominem, prophetæ, martyres, & doctores ſibi aſtipulantur. Quid hæc inferunt ſi-
mul iuncta, niſi uerum eſſe teſtimonium Chriſti de ſeipſo? & ipſum uerum atq; indubita
tum eſſe Deum. Mahometem Arabicum, falſum, mendacem, perditum, ac omnino re-
ſpuendū qui hæc negauit. Verus igitur Chriſtus, deus uerus: uerus Deus & homo Chri
ſtus Ieſus, qui cum patre & ſpiritu ſancto in perſonarum trinitate colendus, miſertus hu
mani generis, primi parentis culpa, ut iam primi damnati, ut nos redimeret, ex arce cœle
ſti & altiſſimo dei throno ſplendor æternæ gloriæ, figura ſubſtantiæ Dei, moderator or-
bis, iudex futuri ſeculi ad nos deſcendit. Neq; rapinam arbitratus eſt ſe eſſe, æqualē Deo,
ſed formam ſerui accipiens, exinaniuit ſeipſum factus obediens uſq; ad mortem mortē
autē crucis. Neq; iſta ſine ſupplicijs atq; tormentis, ſed dorſum ſuū, ut inquit Eſaias, po- F
ſuit ad flagella: Maxillas ſuas ad palmas? Genas ſuas à fœditate ſputorū nō auertit. Spe
cioſus forma præ filijs hominum, ſpeciem atque decorem amiſit, ductus eſt tanquam o-
uis ad uictimam & inter latrones deputatus eſt. Diuiſerunt ſibi ueſtimenta eius & ſuper
ueſtem ſuam miſerunt ſortem. In ſiti ſua potatus eſt aceto, & ſpineam coronam poſue-
runt ſuper caput eius. Non fuit dolor ſicut dolor ſuus: à planta pedis uſque ad uerticem
non erat in eo ſanitas, nec tamen eiulatus emiſit. ſicut agnus coram tondente ſiluit. O
homo, o Chriſtiane, o qui fidelis uideri uis. Et cur iſta Chriſtum tuliſſe exiſtimas? Iuſtus
erat & dolus inuētus nō eſt in ore eius. Cur tot ſupplicijs ſubijcitur innocens? Pro te do-
luit homo. Peccata tua ipſe portauit homo. & tu ſuo liuore ſanatus es homo. Bonus pa
ſtor animam ſuam poſuit pro ſuis, & mortem tuam morte ſua redemit. Et quas tu illi
gratias reddis? Quid facis? quid cogitas ut gratus inueniaris? Turci nomen ſuum blaſ-
phemant, altaria ſua diruunt, legem ſuam, hæreditatem ſuam perdere conantur, & tu do
mi iaces in ocio. O Reges, o Duces, o uiri potentes ſurgite iam tandem & Chriſti Dei
ueſtri religionem ac honorem defendite, quādo nec opes nec uires uobis quàm Turcis
minores ſunt, & certiſsimi eſtis pugnaturis uobis pro lege domini diuinum auxilium,
implorantes minime defuturū. Nec plura de ſecundo & principali articulo. Tertium &

ultimum

A ultimum modo si placet quàm breuissime absoluamus, hoc est quæ præmia consecuturi sint aduersus hostes fidei pugnaturi. Audite adhibete aures fortissimi milites, magna sunt & inæstimabilia bona, quæ huius honestissimum belli uictores adipiscemini. In primis quæcunq; in hoc bello acquiretis, arma, equos, uestes, argentum, aurum, seruos, ancillas, agros, urbes, prouincias, regna, iuste & licite pro nostra distributione possidebitis, & ultra hoc clarissimum nomen & famam æternam cum ueris illustribus consequimini. Sunt hæc quidem more gentium expetenda. Nec maiora quæsiuere Romani, Græci, Barbari belligerantes At uobis o proceres præmia longe maiora promittuntur. Nam regni cœlestis possessio & Christi hæreditas uobis offertur, & hæc quidem non solum uincentibus uerum etiam fortiter occumbentibus. Nam quod prædecessores nostros Vrbanos, Eugenios, Innocentios, Alexandros atque alios fecisse constat Christianos omnes cruce signabimus in hanc expeditionẽ ituros, & pugnaturis pro lege domini plenissimam omnium peccatorum suorũ uenũ largiemur, & apostolicis clauibus paradisi portas aperiemus. Omnibus inquit Orator, qui patriam iuuerint, auxerint, defenderint, certum est esse in cœlo diffinitum locum, in quo beati æuo sempiterno fruantur. Verius & certius hoc illis promittitur, qui religionem Christianam & orthodoxam fidem tuebuntur, & aduersus impios Turcos inuictis animis bellum gerent. Festinemus igitur ad hoc bellum in quo morientes ueram inueniemus uitam.

B Non hæc quam uiuimus uita est, sed potius mors, quæ fugit uelut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Sicut lilia & flores deficimus. Leuissima res est, quæ hominem extinguit. Bestiolæ minime nobis insidiantur & paruuli serpentis morsu aranei nonnunquam ictu perimus. Anacres poëta acino uuæ passæ, & Fabius senator in hausta lactis uno pilo strangulatus est. Nihil fragilius humana uita quæ tam incerta, tam breuissima. Aeuum nostrum, ut quàm longissimum sit, teste Dauid in ipsis septuaginta uel octuaginta finitur annis. Quid amplius nisi labor & dolor. At esto Nestoreos uiuas annos, & Matusalem impleas ætatẽ, quid tibi post quàm cursus peractus est? Breue est quicquid finitur & stultitia est in his spem ponere quæ prætereunt. O homo moriendum est quisquis es, & hæc relinquenda quæ sunt in terris charissima. Nemo natus non moritur. A morte mortales appellamur. Nemo nostrum nouit an horam uicturus sit, & tamen hæc terrena diligimus, quæ mox relicturi sumus, quin potius transitoria pro perpetuis commutamus? & hoc Turcense bellum aggredimur per quod possumus immortales fieri, & ad illam ciuitatem Hierusalem peruenire, quam summus rerum opifex mira pulchritudine & artificio inenarrabili molitus est? In qua Deum ipsum facie ad faciem uidebimus, & ipsius bonitate fruemur: in qua sanctos intuebimur angelos, & omnium spirituum beatorum ordines quasi conciues & contubernales habebi-

C musin qua nihil nos latebit eorum quæ ubique fiunt. Liberatus enim hac terrena compage animus, omniũ rerum scientiam non ut sensit Plato recuperabit, sed ut Aristoteli & nostris placet doctoribus, consequetur. Illic nihil timebimus, nec planetæ neque cometæ nobis formidabiles erunt, quos perhorrescunt Reges. Sedebimus (ut propheta testatur) in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta. Inueniemus Sabbatum sine uespere: id est, requiem sine fine, renouabitur ut aquila iuuentus nostra, quæ nullo senio, nulla temporis longitudine corrumpetur: saciabimur apparente gloria Saluatoris nostri, quem sine fine uidebimus, sine fine amabimus, sine fatigatione laudabimus. O igitur nobile bellum, o felix præmium, o expectabilem pugnam ex qua siue uincimus siue uincimur, semper Reges euadimus, & cum Deo nostro triumphantes lucidas paradisi sedes quærimus, pro quibus consequendis Stephanus protomartyr lapidibus cæsus est, Petrus & Andreas in cruce suspensus. Paulus securi percussus, Bartholomæus uiuens cute nudatus, Sebastianus sagittis confossus, Laurentius flãmis exustus. Sed non hæc ex uobis uiri fortes, supplicia requiruntur, minori precio cœlum promittitur, pugnate tantum fortibus animis pro lege domini, & omnia consequimini, de quibus scribit Paulus. quia nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit,

quæ promiſit dominus diligentibus ſe. O ſtulti, & tardi ad credendum in his quæ ſacræ D
promittunt literæ digito Dei reuelatæ atq; conſcriptæ: o ſi adeſſent nunc Godefridus,
Baldeuinus, Euſtachius, Hugo magnus, Boëmundus Tancredus & alij uiri fortes, qui
quondam Hieroſolymam per medias Turcorum acies penetrantes armis recuperaue-
runt, non ſinerent profecto tot nos uerba facere, ſed aſſurgentes, ut olim coram Vrba-
no ſecundo prædeceſſore noſtro, Deus uult, Deus uult, alacri uoce clamarent: uos taciti
finem orationis expectatis, nec hortamentis noſtris moueri uidemini. Et fortaſſe ſunt
inter uos qui aiunt: Multa hic pontifex loquitur, ut nos mittat in aciem, & corpo-
ra noſtra hoſtium obijciat gladijs: ſacerdotum hic mos eſt, alligant alijs onera grauiſſi-
ma quæ ipſi digito nolunt attingere. Nolite ita putare filij, nemo patrum ueſtrorum me-
moria in hac ſede ſedit, qui pro fide Chriſti maiora fecerit, quàm nos iuuantibus uo-
bis, & domino fauente, facturi ſumus. Venimus huc, ut uidetis non parum debiles, ne-
que ſine periculo noſtri corporis, neque ſine damno terrarum eccleſiæ, plus defenſio-
nem fidei quàm patrimonium beati Petri fecimus & quàm ualetudinem & quietem
noſtram. Accreuerunt expenſæ mirum in modum: redditus autem apprime diminuti
ſunt. neq; iſta gloriabundi referimus: tædet pudetq; nos plura facere non potuiſſe. O ſi
quæ fuerant iuuenili in corpore uires, hæ nunc adeſſent, non iretis ſine nobis ad bellum,
neq; periculum ſi ne nobis ſubiretis. ipſi ante ſigna procederemus: ipſi crucem domini E
portaremus: ipſi uexillum Chriſti perfidis hoſtibus obiceremus beatoſq; noſipſos arbi
traremur, quibus datum eſſet pro Ieſu mori. Et nunc ſi cenſeris, non recuſabimus ægro
tum corpus, feſſamq; animam in hanc felicem expeditionem Chriſto deuouere. Per ca-
ſtra, per acies, per medios hoſtes ſi ſuaderis lectica uehi generoſum putabimus, nec ma-
gnifica uerba ignauo proſequemur animo. Conſulite quid magis Chriſtianæ rei conduc-
at. nihil aduerſabimur de corpore noſtro, de perſona, de pecunia noſtra. Veſtrum iudi-
cium amplectimur: Metimini uires apoſtolicas: æſtimare quid temporalia, quid ſpiri-
tualia ſimul conferant, & quod uobis uidetur humeris noſtris onus imponite, nihil recu-
ſabimus. Duos habet Eccleſia theſauros, ſpiritualem alterum, materialem alterum, u-
trunq; liberaliter erogabimus, & illum qui nunquam exhauriri, & hunc qui nunquam
impleri poteſt. Impræſentiarum tamen nihil aliud ex uobis petimus, niſi ut bellum con-
tra Turcos gerendum decernatis, de pecunijs conquirendis, de ducibus eligendis, de
claſsibus inſtruendis, de ſede belli, de tempore expeditionis, poſtea differemus. Neque
difficilis conſultatio erit, quando nec arma, nec equi, nec naues, nec pecuniæ, nec fortiſſi
mi milites, nec peririſsimi duces Chriſtianis deſunt. Adſit tantum communis uoluntas
huius honeſtiſsimi belli gerendi. Quam ut mentibus ueſtris inſerat ille rogamus, qui
cum patre & ſpiritu ſancto ſine fine regnat Ieſus Chriſtus, Amen. F

Bulla de profectione in Turcos: Et de prærogatiuis eiuſdem paſſagij.
Epiſt. CCCCXII.

Pius epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, Vniuerſis & ſingulis Chriſti
Salutem & Apoſtolicam benedictionem.

EZechielis prophetæ magni ſententia eſt: Venientem gladium niſi annunciauerit
ſpeculator, animarum, quæ perierint, ſanguinem de manu eius requirendum fore.
Quod ueriti ſanctæ memoriæ prædeceſſores noſtri Nicolaus V. & Calixtus III. ab eo
tempore quo Turcorum effrenata rabies Conſtantinopolim expugnauit, uenturum ad
interiora Chriſtianitatis hoſtilem gladium clamare non ceſſauerunt, commonere Chri-
ſtianos principes ac populos, quanto in periculo eſſet noſtra religio, niſi occurreretur
hoſtibus priuſquàm amplius inualeſcerent: Suaſere ut arma ſumerent, defenſionem ca-
tholicæ fidei ſubirent, furentibus beſtijs obuiam irent, nec ſinerent immanem draco-
nem Mahometem fideles deuorare animas. Videbant ferocem illius animum oc-

cupata

A cupata Constantinopoli minime quieturum cuius inexplebilis esset dominandi cupiditas. Nec dubium quin Orientali subacto Imperio ad Occidentale aspiraret. Annunciata est in tempore futuro calamitas, sed non fuit credita. Non fuerunt auditæ sanctorum pastorum uoces, utiles admonitiones, surda pertransiuit aure Christianus populus. Vngari tantum sub Calixto uigilantes, arma sumpserunt, qui de tuendo regno soliciti, dum suos fines obseruant, custodiunt nostros. Ex ipsis Vngaris ac Theutonibus & alijs uicinis non pauci: quamuis magna ex parte pauperes & secundum seculum ignobiles, inclyti uero in conspectu Dei crucem domini assumpserunt, & magno in hostes spiritu perrexerunt, quorum potissime ausibus apud Albam Græcam; quam nostri Belgradum uocant, Turcorum ingentes copiæ profligatæ fuerunt, & Mahometes ille terribilis ac ferox turpem arripuit fugam. Nationes aliæ tanquam nihil ad eos Turcorum facta pertinerent, in suis sedibus quiete manserunt. Nos deinde (sicut domino placuit) quamuis indigni tanto munere, Calixto successimus, qui mox in apostolatus initio Mantuanum conuentum indiximus, in quo de communi utilitate, de communibus Christianorum consilijs ageremus. Venit in mentem quod per Esaiam scribitur: Super montem excelsum ascende tu qui Euangelizas Syon, exalta in fortitudine uocem tuam qui Euangelizas Hierusalem, exalta noli timere. Dictum id nobis putauimus: Satisfecimus (ut arbitramur) præcepto: Affuimus
B in tempore præfinito non sine sumptu & labore graui: Ostendimus fidelibus Christianis uulnera sua, & quæ passi fuerant, & quæ passuri uidebantur, nisi seipsos aduersus Turcos defenderent. Clamauimus, quasi tuba exaltauimus uocem nostram: Audiuit omnis ecclesia, sed non exaudiuit uerba nostra. Non fuit plus ponderis nostris quàm prædecessoris uocibus: Frustra conati sumus: Incassum abiere labores Interea quantum creuerunt Turcorum uires difficile dictu est, auditu miserum. A mari Pontico usque ad amnem Sanum, & ab Aegæo pelago usque ad Danubium nobilissimas interiacentes prouincias suæ possessionis fecere. Transiuerunt & ipsum Danubium, Vualachizq; magnam partem occupauerunt. Penetrauerunt & Sanum, atque agros Vngariæ longè lateque uastauerunt. Hoc anno Bosnam inuaserunt, uniuersumq; regnum sibi subiecerunt, & insulam Lesbon. Quanta uero crudelitate in subactis urbibus ac prouincijs usi sunt, horret animus dicere. In Constantinopoli Græcorum Imperator obtruncatus est, & caput eius hasta suffixum per castra delatum. Fastianis principibus eruti sunt oculi. In Lesbon multitudo puberum palo transfixa. In Bosna Regem qui salutem pactus sese dederat cum patruo suo, Mahometes ipse humano sanguine insatiabilis, sua manu (ut fertur) iugulauit. Quis nobiles uiros? quis sacerdotes commemorauerit ad cedem raptos? senes ac iuuenes in plateis immanissime trucidatos? Vbi-
C que cruor cæsorum uisus, ubique morientium gemitus auditus, nulla reuerentia matronarum, nulla uirginum. Fœdum relatu est quantum hoc genus hominum in libidinem sit immersum, Cui omnes abominationes gentium pseudoprophera quem uenerantur, indulsit. Quid de sacrosanctis ecclesijs dicemus? Templum illud sanctæ Sophiæ Iustiniani opus toto orbe memorabile, Mahometis spurcicijs reseruatum est. Reliqua sacraria aut diruta sunt, aut polluta. Altaria dissecta atque protrita: imagines sanctorum deletæ aut luto fœdatæ. Nulla Saluatoris Christi aut glorioßissimæ matris eius statua sine singulari probro dimissa. Simulachrum crucifixi per derisionem in castra delatum, saxis & luto petitum & tandem in cæno relictum. O Domine Deus, uenerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt morticina seruorum tuorum escas uolatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. Effuderunt sanguinem eorum & non erat qui sepeliret. Quamuis non potest lædi tua maiestas, nec tua gloria minui, decet tamen seruos tuos: decet nos miseros Christianos, quæ tuam uelut in contumeliam fiunt, totis conatibus auertere atque ulcisci. Non tulit Phinees adulterantem Sambri, sed zelo incensus domini, Madianitæ scortum & illum interfecit. Vidit Matathias sacrificantem idolis hebræum, & doluit, & contremue-

runt renes eius,& accensus est furor eius secundum iudicium legis, & insiliens trucida- D
uit eum super aram. Sed quis est zelus noster? quæ cura religionis? Blasphematur
sancta Trinitas, conculcatur Euangelium, sacra nostra prorsus abijciuntur, Christia-
num nomen funditus eradicatur, & subticemus. Nemo est qui pro communi salute as
surgat. Stat mater Ecclesia dolens,& gemens,& non est qui consoletur eam. Et quid
dici de nobis potest infelicibus Christianis nisi propheticum illud? Facti sumus ob-
probrium uicinis nostris, subsannatio & illusio his qui in circuitu nostro sunt. Ma-
iores nostri Hierosolymam perdidere & omnem Asiam & Libyam. Nostro tempo-
re Græcia est amissa, & Europæ maxima pars. In angulum orbis redacta Christia-
nitas est. Dei & domini nostri Iesu Christi sepulchrum nisi Saraceni uelint,uidere non
possumus: Quæstus causa nobis illud ostendunt. Patriarchales sedes ueneratu di-
gnissimæ Constantinopolitana, Anthiocena, Alexandrina & Hierosolymitana iugo
seruitutis oppressæ à Saracenis occupantur aut à Turcis. Non sine dedecore & igno-
minia Christiani nominis Romanam ecclesiam matrem omnium fidelium ac magi-
stram, quam beati apostoli Petrus & Paulus suo martyrio dedicarunt, nunc nobis eri-
pere Mahometes interminatur, & faciet nisi tandem excitemur à somno, & conatus
eius studemus eludere. Ve nobis Christianis principibus:ue nobis ut qui nati sumus
uidere contritionem populi nostri, & contritionem sacræ religionis. Videmus fratres B
nostros in manus inimicorum rapi, diuersis excarnificari supplicijs, & non mouemur.
Videmus indies Christianorum prouincias ab infidelibus inuadi,& non angimur, sed
in domo quiescimus. Quot iam regna ab Euangelio sunt alienæ? quæ gens iam non
hæreditauit terram domini, & non obtinuit spolia eius? Siue orientem respicimus,
siue meridiem,siue in arcton uertimus oculos, omnis Ecclesiæ compositio ablata est.
Ancillam uidemus quæ fuit libera & domina gentium: Ecce sancta nostra & pul-
chritudo nostra, & claritas nostra magna ex parte desolata. Coinquinauerunt eam
Turci & Saraceni, & aliæ fœdissimæ gentes. Quid nobis adhuc uiuere,nisi cogita-
mus de tanta infamia surgere, ac pristinum recuperare decorem: Commouemur ue-
hementer dum talia mente uoluimus,angimur,cruciamur. Nec animo possumus esse
quieto,nisi principes Christianos pro tutela sacræ religionis aduersus impios Turcos
arma sumere uideamus. Pastoralis officij nostri esse, quis nescit dominici gregis cu-
ram gereret? cui eius loco succesimus, qui dictum est à domino: Pasce oues meas. O-
ues Christi fideles populi sunt, his consulere nos oportet, has protegere & totis con-
seruare conatibus, ne luporum aut aliarum bestiarum morsibus pereant. Sed quid a-
gat infelix pastor, ubi luporum innumerabiles turmæ gregem inuadunt? iussiq; ca-
nes insurgere, latrare, ac defendere caulas,obaudiunt ac diffugiunt. Hæc impræsentia-
rum conditio nostra est. Turci tanquam lupi & immanes bestiæ ouile dominicum, id F
est Christianam plebem lacerare conantur & lacerant. Vocamus in auxilium princi-
pes tanquam custodes Christianæ plebis. Aures claudunt,nolunt audire uocem pa-
storis, post sua quisque desideria pergit. Quid agemus? soli'ne lupos,hoc est Turcos
aggrediemur? Non sunt uires nostræ quæ tantam uim ferre queant. Nimium creu-
uit Turcorum potentia. Nec potest eorum imperium deleri nisi Christianorum ma-
gno conatu magnisq; classibus & exercitibus. Non habet apostolica sedes unde ista
conquirat, nisi Christiani Reges Christianiq'ue populi opem offerant. At hoc eis ha-
ctenus suadere non potuimus. Conuentum fecimus: legatos misimus. Omnia ten-
tauimus quæ uisa fuerunt ad excitandos animos pro tempore necessaria. Non profe-
cimus. Quomodo nunc proficiemus? Quid ergo? Negligemus ne fidei defensionem?
Minime quidem. Pastor bonus,inquit in Euangelio ueritas, animam suam ponit pro
ouibus suis:Mercenarius autem & qui non est pastor,cuius non sunt oues propriæ, ui-
dit lupum uenientem & dimittit oues & fugit & lupus rapit & dispergit oues.Admo-
nemur his uerbis quidnam agere debeamus. Extrema omnia tentanda sunt pro sa-
lute domini gregis. In grauioribus morbis grauiora adhibent remedia medici: Idem

&

A & nos facere conuenit: non decet paſtorem ſuas oues relinquere. Occurrere lupis oportet etiam ſi ſit anima pro grege ponenda. Paſtor bonus imitandus eſt dominus noſter Ieſus, & optimi præceptoris veſtigijs inhærendum, qui verbo quod docuit opere adimpleuit. Alios hactenus exhortati ſumus defenſionem fidei ſuſcipere, atque in bellum ire, miſſuri legatos & alia facturi quæ noſtræ facultates ſufferre poſſent, manſuri pro neceſsitatibus Eccleſiæ apud ſepta ouium quæ reſtat nondum expugnatæ. Nunc maiora promittemus, & quando aliter excitare Chriſtianorum torpentia corda non ualemus nos ipſos periculis obiectabimus, noſtrumq; caput aduerſus Turcos offeremus in bellum, & quantum nobis Eccleſia Romana & patrimonium beati Petri miniſtrare poterit, tantum pro fide catholica protegenda exponemus; & profundemus in hoc itinere. Nec ſoli proficiſcemur in hoſtes, Clariſſimo genere natus & amabilis Deo princeps, Philippus Burgundiæ dux in hanc expeditionem uenturum ſe offert, non ſine delecta militum manu, & exercitu ualido. Potentis & clari Venetorum ducis Chriſtoferi Mauri ingens & formidanda claſsis ſuperioribus menſibus in Græciam nauigauit, totamque fere Peloponneſum ui atque armis eripuit hoſti, Iſchumenicq; peninſulo qui ſex milibus paſſuum inter duo maria patet, undecim (ut aiunt) diebus excitatis muris ac turribus clauſit: memo-
B rabile factum, & inter præclara ueterum opera numerandum. Hæc eadem claſſis (ut promiſſum eſt) nobis non deerit. Spondent quoque & cæteri Italiæ potentatus pro ſua religione, & in commune bonum affectione, præcipua tam ſancto digna ope auxilia. Fauente nobis altiſsimo, maritimum bellum feliciter abſoluemus, quoniam non ſunt Turci pares in pelago Venetis. Ex altera parte in terra pugnabunt Vngari genus hominum in bello ferox, & tam Turcos uincere didicerunt. Inclytus Rex gentis Matthias iam coronam & pacem in regno conſecutus, ingentes poterit deriuare atque in prelium ducere copias. Hæc nobis certiſsima ſunt belli præſidia: Cum his ibimus: cum his Dei prælium decertabimus. Erunt & Albani nobiſcũ, & multi per Græciam (ut ſperamus) & alias, hoſti ſubactas prouincias à Turcis deficientes, caſtra noſtra ſequentur. Chriſtiani enim ſunt, oderuntq; Mahometem. Hoſti parent coacti metu, qui non eſt diuturnus magiſter officij. Vt primum ſpes libertatis affuerit, aduerſus inſolentes dominos cornua erigent. Nec deerunt in Aſia metus, ut ſunt in omni gente atque in omni prouincia male pacati homines, & nouitatum cupidi, qui tempus expectant. Non erit facile Turcis tot locis occurrere. Difficile defenditur quod undique à multis oppugnatur. Quod ſi quis innumerabiles hoſtium copias eſſe dixerit, nec putauerit in caſtris fidelibus parem numerum cogi poſſe. Reſpondemus mul-
C tum inter ſe diſtare homines, & alios natura imbelles eſſe, alios feroces. Virtus ſpectanda magis eſt quàm numerus. Non eſt in multitudine exercitus victoria belli: De cœlo fortitudo conceditur. Tam facile Deo noſtro eſt in paucis uincere quàm in multis. Noſtra cauſa Dei eſt, pro lege Dei pugnabimus, ipſe Deus conteret hoſtes ante faciem noſtram. Audimus ſuſurrare aliquos: Non deſunt qui murmurantes aiunt. Quid ages in bello ſenex, ægrotus, ſacerdos. Non eſt bellare tuum; nec potes nec debes ferire gladio, qui loco eius ſuffectus es cui præcepit dominus ut gladium in uaginam mitteret. Reges tuo iuſſu tenentur enſes exerere, tuum eſt iuſta bella gerentibus benedicere. Fatemur, non conuenit nobis offendere ſanguinem, quando per alios poſſumus iuſtitiæ fideiq; neceſsitati ſubuenire, quod ſi religio in periculo eſt & abſque noſtro nion poteſt ferro defendi, non eſt nobis uetitum quod Samueli & Heliæ legitur fuiſſe permiſſum. Sed nec eſt hoc propoſitum noſtrum ut gladio pugnemus in bello. Nam quo pacto ſtrinxerimus enſem, qui uix manum ad benedicendum populum poſſumus eleuare, Oratione pugnabimus non ferro: precibus adiuuabimus præliantes non brachijs: Erimus in alta puppi, aut in aliquo monte propinquo dum præliabitur, & noſtris benedicemus,

hoſtibus uero maledicemus, quemadmodum de Moyſe legitur in bello Amalechitarum, quo orante uincebat Iſraël, ceſſante orare ſuccumbebat. Orabimus & nos ſine intermiſsione pro bellatoribus noſtris. hoc præſtare poterimus, hoc ſedulo faciemus. Cor contritum & humiliatum non deſpiciet dominus. Poſſemus & hoc ipſum domi manentes facere nec minus ualerent preces, ſed non eſt ſola orationis cauſa quæ propriam ſedem relinquere cogit, & in bellum trahit. Vt alios excitemus pergimus: Exemplo noſtro quàm plurimos inuitare ſtudemus. Sequentur & nos uenerabiles fratres noſtri ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales, quemadmodum ad hoc ipſum, qui ualidi ſunt, ſponte ſe obtulerunt. Sequentur & epiſcopi complures & alij minoris ordinis ſacerdotes & clerici, non oraturi tantum, uerum etiam pugnaturi cum res ipſa poſtulauerit. Expertas quoque bellorum & robuſtiſsimas militum cohortes & fortia pectora iuuenum ex agris Eccleſiæ ducemus ad prælium, quæ nobis oratione pugnantibus ferro pugnent. Ibimus extenſo dominicæ crucis uexillo. Sacratiſsimum Chriſti corpus præcedet & ſanctorum reliquiarum arcula. Saluatorem in bella uadentem ſequemur: Ipſi cohærebimus: ipſi preces aſsiduas porrigemus, ab ipſo ſalutem implorabimus. Miſerebitur noſtri (ut arbitramur) pijſsimus Ieſus, nec populum ſuum in hoſtiũ manus uenire permittet, cuius pretioſiſsimus ſanguis in ara crucis effuſus a maligno nos hoſte liberauit. Et quis erit Chriſtianorum tam feri, tam lapidei, tam ferrei pectoris, qui audiens Romanum pontificem beati Petri ſucceſſorem domini noſtri Ieſu Chriſti uicarium, æternæ uitæ clauigerum, patrem ac magiſtrum uniuerſorum fidelium, cum ſacro ſenatu Cardinalium clerique multitudine in bellum pro tuenda religione, libens domi remaneat? Et quæ poterit excuſatio quenquam iuuare: ſenex, debilis, egrotus in expeditionem pergit, & tu iuuenis ſano ac robuſto corpore domi deliteſces? Summus ſacerdos, Cardinales, Epiſcopi prælium petunt, & tu miles, tu baro, tu comes, tu marchio, tu dux, tu Rex, tu Imperator in ædibus proprijs ociaberis? Siccine peruerti hominum officia patieris? ut quæ ſunt Regum, Sacerdotes agant, quæ nobilitati conueniunt, ſubire clerum oporteat. Neceſsitas ire nos urget, quia non poſſumus alio pacto pro diuinæ legis defenſione Chriſtianorum animos commouere. Vtinam hoc modo commoueamus. Non pergimus in bellum tanquàm noſtri ſit officij, ſed quoniam aliter conſulere fidei non ualemus. Neſcimus an hoc ſufficiens remedium erit. Mandauit dominus beato Petro ut titubantes fratres ſua conuerſione confirmaret dicens: Ego rogaui pro te Petre ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Quod Petro dictum eſt, & nobis dictum intelligimus. Confirmare fratres qui titubant debemus. Confirmabimus uos fratres & filios (ut ſperamus) hac profectione noſtra, & ita non prævalebunt portæ inferi aduerſus Eccleſiam Dei nobis commiſſam. An denegabitis nobis auxilia ueſtra? & caput ueſtrum, patrem ac magiſtrum in hoſtes proficiſcentem, fideles Chriſtiani relinquetis? En quanta gloria uobis erit crucem domini cum ſacratiſsimo corpore Ieſu, ipſumque Romanum præſulem ſine ueſtris præſidijs in hoſtem pergere. Noſcite Reges ac Principes officium ueſtrum. Idcirco gladium geritis ut Eccleſiam fidemq; tueamini, atque ut malos & iniquos homines debita pœna coërceatis. Et qui nam homines peiores quàm Turci reperiuntur? qui fidem ſanctæ Trinitatis abijcientes, & Saluatorẽ Chriſtum uerũ Deum eſſe negantes, abominabilem Mahometis cõplexi legem in omnia ſcelera prolabuntur, & iam maximã orbis partẽ ſuis nephandiſsimis abuſibus fœdauerũt, & legẽ conantur Euangelicã diſsipare. Aduerſus hos gladium dedit uobis diuina maieſtas. In hos illum exercere debetis ac diuinam ulciſci contumeliam. An non pudet tandiu, tam fœdam gentem, tam turpiter in Chriſtianos eſſe graſſatam? An bellũ nõ ſatis iuſtũ, nõ ſatis neceſſariũ eſſe putatis, aduerſus nationes quæ cõuenerũt diſperdere uos & ſancta ueſtra? Accingamini iam tandem, & quoniã ſine nobis ire non

A non uoluiſtis, ite nobiſcum, ſumite arma & ſcutum, & uenite in auxilium noſtrum, imò uero ueſtrum & uniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ. Exemplũ de Philippo recipite, quem ne domeſticæ delicíæ (quibus prouinciæ ſuæ plurimum abundant) nec ſuorum preces, nec itineris longitudo aut difficultas, aut ſenectus ipſa ex propoſito ſuſcipiendi contra Turcos belli uſque in hanc diem deijcere potuerunt, neque fauente domino, in futurum deijcient. Imitamini hunc nobiliſsimum principem: mementote profeſsionis ueſtræ, quam in baptiſmate ſubijſtis: Cogitate quantum Deo tenemini, & quantum proximo: Reddite uicem pro ſuſceptis beneficijs: Eſtote grati altiſsimo qui uos creauit ex nihilo, nec animalia bruta aut lapides, ſed homines rationales eſſe uoluit. Et cum primi parentis culpa damnati eſſetis, ac mancipia facti dæmonum, miſit filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, qui morte ſua mortem ueſtram deleret. Stupenda & inextimabilis charitas, ut ſeruum redimeret, filio ſuo non pepercit. Dominus Ieſus in cruce pro nobis inter latrones pependit: Innocens agnus cum ſceleratis deputatus eſt: Specioſus forma præ filijs hominum euerberatus, laceratus ab impijs, deformis apparuit: A planta pedis uſque ad uerticem non erat in eo ſanitas, neque ſpecies, neque decor. Sic placuit patri qui propter peccata noſtra tradidit illum. Propiciatorem enim propoſuit eum per fidem in ſanguine ſuo. Iniquitates noſtras ipſe portauit, & liuore eius ſanati ſumus, qui cum ini-
B mici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. O crudelis Chriſtiane, ò ingrate, ò mentis inops, potes ne iſta audire, & non animo cõmoueri? & non cupere pro illo mori, qui pro te mortuus eſt? De honore illius agitur, qui te de diabolica ſeruitute precioſiſsimo ſanguine ſuo redemit: De Chriſti nomine diſceptatur: de fide Catholica, de baptiſmo, de cæteris eccleſiæ ſacramentis, de ſacroſancto Euangelio. Aduerſus hæc omnia Turci militant. Hæc euertere ac prorſus delere conantur, & tu nihil contra moliris. Quid agis inersq; redde te gratum Deo, & cogita quonam pacto creatori redemptoriq; tuo aliqua ex parte ſatis facias. Et quoniam peccator es, redime tuas iniquitates hac tamſancta & ſalutifera profectione. An diuitias bonitatis domini, & patientiæ & longanimitatis eius contemnis? An ignoras quoniam bonitas Dei ad pœnitentiã te adduxit? Caue ne ſecundũ duriciam tuam & impœnitens cor, iram tibi theſaurizes in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddet unicuiq; ſecundum opera eius. Cõuertere, & agito pœnitentiã ab omnibus iniquitatibus tuis, & non erit tibi ruina. Propterea expectat dominus ut miſereatur tui: proijce prævaricationes antiquas, & fac tibi cor nouum, & ſpiritum nouum, & ueni, militapro domino, ne morte moriaris æterna. Cogita de proximis tuis & fratribus Chriſtianis qui uel ſunt in captiuitate Turcorum dura ſeruitute preſsi, uel captiuari indies
C atque in ſeruitutem rapi uerentur. Si homo es, humanitas te trahere debet, ut opem ferας homini, indigna ferenti. Si Chriſtianus, pietas Euãgelica qua ſubemur proximos tanquam noſmetipſos diligere. Cõſidera proximorum tuorum Chriſtifideliũ ærumnas, in quos Turci deſæuiunt. Filij è cõplexu parentum, & infantes ab uberibus matrũ eripiuntur: Violantur uxores in conſpectu uirorum: Senes tanquam inutiles occiduntur: Iuuenes tanquam boues aratro iunguntur, & terram uomere uertunt. Miſerere fratrũ tuorum: Affer opem iam dura ferentibus. Quod ſi nihil horum te trahit, at ſaltem de tua ſalute cogita. Nec te tutum idcirco exiſtimes, quia manſionem fortaſſe procul à Turcis ſortitus es. Nemo tam remotus eſt quin reperiri queat. Si uicinum dimiſeris in periculo, qui ante te proximus eſt igni, dimitteris & ipſe ſimiliter à uicino qui retro te habitat. Tales oportet nos eſſe in alios, quales ergo nos illos cupimus inuenire. Nolite auxilia Gallorum ſperare Theutones, niſi & uos Vngaris, Nec uos Galli Hiſpanorum, niſi Theutonicis opem fertis. Qua enim menſura menſi fueritis eadem remetietur & uobis. Nec propterea ſibi quiſpiam blandiatur, quoniam principatu polleat aut regno. Conſtãtinopolitanus Imperator & Trapezũtius, & Rex Boſnæ & Raſciæ domini, & alij quamplures principes capti & crudeliter occiſi, quid ſit expectan-

dum edocent. Nihil tam contrarium Mahometi quàm nomen regium: Orientis adeptus imperium, ad Occidẽtale festinat. Nouam erigere monarchiam conatur: uni Turcorum imperio, & uno Mahometæ legi cuncta submittere studet. Si potestis talia ferre principes ac populi Christiani manete domi, nec iam de subuertenda formidabili Turcorum potentia cogitate. At si seruile iugum horretis, si contumeliam Dei & proximi tolerare nequitis, si pudet semiuiros Asiaticos Græcorum gentem (quod nunquã antea fecerunt) subegisse, eoq; superbiæ prorupisse, ut Europam sibi totã breui tempore paritu ram sperent. Si cor uirile uobis est, cor nobile, cor altum, cor Christianum, sequimini uestigia patris uestri, sequimini castra nostra: Venite in auxilium fidei: Venite in auxilium fratrum uestrorum. Opponite uos murũ pro domo Dei: Cogitate de uestra salute, de uestra gloria, nolite pmittere, ut sine uestris auxilijs proficiscamur in Turcos. Mittite subsidiarias acies: iuuate Christianum exercitum. Quanto fortiores ibimus, tantocitius (auxiliãte domino) cũ uictoria reuertemur. Nec putetis insuperabiles Turcos esse. Vinci & possunt, & sæpe uicti fuerunt. Quantũ ualerent arma Turcorum Belgradus ostendit. Minor est Turcorum potentia quàm fama feratur. Imbellem atq; inermem multitudinem ad prælium ducunt, quam tanquã pecudũ gregem dissipare licebit. Nec ipsa Turcorũ agmina grauioris armaturæ usum didicere: Raras loricas, rariores thoraces induũt. Nec galeas more nostro lucentes ostendunt: raro teguntur corpora ferro: Acinate uruntur & arcu: Parma se protegunt, & galeis pilosa quadam materia dũraq; coriũ textis. Quod si Latinas inciderint acies, rigẽtes chalibe, ferratasq; hastas, et cathafractos equos, & manu balistarum sagittas, intelligent cum mulieribus se hactenus pugnasse, nunc cum uiris esse certandum. Diximus quæ nobis hactenus promissa sunt auxilia, & quanta spe uictoriæ procedamus. Quod si uos quoq; coniunxeritis arma & auxiliares addideritis turmas, multo alacriores ibimus. Nec dubium quin Orientales ingressi prouincias, tanto maiorem ad nos concursum inueniemus dedentium se populorum, quanta ualidior fuerit noster exercitus. Si mouebimini uos Christiani occidentales, & animarum uestrarum pastorem secuti fueritis, mouebuntur & multi ex Græcia atq; Asia Christiani, qui uerum esse Christi uicarium Romanum Pontificẽ non dubitant. Iamdudum non fuit in Oriente Romanus præsul. Vt primum innotuerit aduentasse Latinã classem, Romanum uehentem præsulẽ, innumerabiles turmæ non dubitamus, ad uisendum beati Petri successorem, cum fletu & lachrymis sacros osculaturi pedes accurrent, seq; & sua promittent ei. Hac spe freti uenerabiles fratres ac filij dilectissimi, his rationibus persuasi, his cõsilijs moti, uenerabilibus fratribus nostris Cardinalibus hocipsum suadentibus corpus nostrum canitiemq; nostram, & seniles ac debiles artus huic sanctæ expeditioni consecramus, dominoq; cõmendamus, statuẽtes circa Nonas Iunias (quæ proxime instant) Anchonam petere, atq; in eius portu nauem conscendere, & cum eã classe quàm interim nostro & aliorũ sumptu poterimus instruere, Adriaticum ingredi pelagus, & ulterius recto itinere aduersus hostes fidei proficisci: Non dubitantes: quin Philippus Burgundiæ dux maritimis armatus copijs ad idem tempus præsto adsit. Veneticq; ualidam classem (de qua dictum est) expediram in mari habeant, & tam ille quàm isti sese nobis coniungant, sub uexillis Ecclesiæ ac uiuificæ crucis signo aduersus impios Turcos autore domino, feliciter pugnaturi. Cruce signati aũt, qui suis aut mittentium sumptibus in hac pia expeditione militaturi sunt, ut nauigia æquo precio ad trajiciendum Venetis habeant curabimus. Ea propter uos omnes & singulos Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, & cuiuscũq; cõditionis utros ecclesiasticos, religiosos & seculares quæ de sorte domini effecti estis: Vos quoq; Imperatorem, Reges, Duces, Marchiones, Comites, Communitates, Barones, Nobiles, milites, ciues & alios quoscunque fideles siue in urbibus commoremini, siue in agris, per uiscera misericordiæ domini nostri Iesu Christi, per passionem eius qua nos redemit, per iudicium extremum in quo stabitis ante tribunal eius accepturi unusquisq; secũdum opera sua. Per spem uitæ æternæ quam promisit dominus diligentibus se obnixe monemus, requirimus, & obsecramus, ut quæ commode potestis, in hanc sanctam expeditio-

A peditionem nobis auxilia præbere non differatis, sed in tempore prædicto ad nos mittatis. Veniat per seipsum qui ualidus est, & commode potest: Qui uero non uenit, mittat alium aut alios iuxta uires suarum facultatum. Si neque alium potest mittere, de bonis sibi à Deo collatis, quantum secundum conscientiam suam potest, per fideles manus in hanc expeditionem contribuat, aut in cistis reponat quæ ad hoc opus in singulis diocœsibus constituentur. Nec dubitet quispiam magna præmia cõsecuturos à domino eos, qui hoc sanctum opus & tam necessarium pro suis uiribus adiuuerint. Manifestum enim exploratumq; est omnibus, qui sacrosanctam religionem fidemq; orthodoxam adiuuerint, auxerint, defenderint, certum esse in cœlo, & diffinitum locum in quo beati æuo sempiterno fruantur. Credendum est semper sacris ueteribusq; sermonibus, post hanc uitam migrandum esse in alteram asserentibus. Et qui pie in hoc seculo uixerunt, legemq; domini seruauerũt, in altero uitam beatam sine fine consecuturos, alios uero miseram. Infallibile Propheticum illud est, quod neque oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ promisit dominus diligentibus se, & quod (Paulo teste) non sunt condignæ passiones huius seculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Iustissimus est retributor dominus, qui nec bona sine præmio, nec mala sine pœna præterit. Confidite in Deo, & non confundemini. Date de
B bonis uestris ei qui dedit uobis, & centum accipietis pro uno, & uitam æternam possidebitis, quã ut certius consequi ualeant, qui nostris exhortationibus obedictes hoc sanctum opus & necessarium iuxta possibilitatem suam adiuuerint. Nos de omnipotentis Dei misericordia, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius autoritate confisi, de plenitudine potestatis cœlitus nobis concessæ, omnibus uere pœnitentibus & confessis qui in hanc expeditionem nobiscum uenerint, aut per Vngariam aut aliam uiam cõtra Turcos arma protulerint, & per annum aut ad minus per sex menses, si amplius non potuerint, in bello perseuerauerint, plenissimam omnium peccatorum suorum remissionem & ueniam elargimur, ita ut pro satisfactione delictorum & pœnarum quæ fuerant imponendæ, succedat labor itineris atque militiæ. Nec sacerdos aliam pœnitentiam confitentibus iniungat, qui uenturi sunt, uolentes eos qui (ut præmissum est) ad hoc sanctum opus proficiscentur, omnem gratiã & indulgentiã consequi, quàm nostri prædecessores proficiscentibus in subsidiũ terræ sanctæ, & in anno iubileo Romam petentibus dare consueuerunt, nõ dubitantes quin animæ illorũ quos ad hoc bellũ profici sci bona mente cõtigerit, cum beatissimis sanctorũ Patrum & angelorũ Dei spiritibus post hanc uitã in cœlestibus sedibus collocentur, & cõsortes in perpetuũ Christi factæ æterna felicitate fruantur. Quod si forsitan anno nõ exacto ipsorũ aliquos post iter arreptũ in prosecutione tam pij, & tam sancti operis ex hac luce migrare cõtigerit, uolumus
C & cõcedimus, ut tales nihilominus præfatam indulgentiã integraliter consequantur. Similiter & eos qui non uenientes alium uel alios suis expensis secundũ suarum uirium facultatem transmiserint, uice sua ad annum aut ad minus ad sex menses in hoc bello militaturos, ita ut non solum mittentes indulgentiam & gratiam huiusmodi consequaẽ, sed etiam missi. Et ut omnis ætas & sexus, & cuiuscunq; professionis homines huius sanctæ indulgentiæ participes esse possint, uolumus ut personæ quorũcunq; monasteriorũ seu locorum religiosorũ marium siue mulierum cuiuscunq; ordinis seu professionis existãt, quæ pro singulis decem suppositis claustri sui unum bellatorem destinauerint hac eadẽ indulgentia & gratia plenarie gaudeant, & missus ipse gaudet. Idem concedimus, & indulgemus uniuersis fidelibus, qui non ualentes per se singuli alium mittere duo simul tres ue, aut quatuor, aut plures usq; ad decem unum miserint, qui uice eorum in bello pugnaturus, aut aliud opus utile facturus interfuerit, uolentes ut & ipse pariter gratiæ particeps fiat, si per annum aut ad minus per sex menses continuauerit, aut post iter arreptum in uia decesserit. Insuper qui commode uenire, aut alium per se uel cum alio aut alijs mittere non ualens quantum per hebdomadam cum familia sua exponere consueuerit, in archa in sua ciuitate uel diocœsi ob hanc causam constituenda imposuerit, indulgentias huiusmodi pariter assequatur. Volumus autem & Apostolica auto-

ca autoritate mandamus,ut quicunq; huic operi tam ſancto ſe obligauerint, ſalutare ſi D
gnum uiuificæ crucis ueſtibus imprimant,& in humeris ſuis illius memoriam portent,
cuius paſsione ab æterna damnatione redempti ſunt,ipſum imitantes cui ob noſtram re
demptionem crux impoſita fuit,cum factus eſt principatus ſuper humerum eius,& qui
nos admonens ad ſectanda ueſtigia ſua.Qui uult,inquit,uenire poſt me abneget ſemet
ipſum,& tollat crucem ſuam,& ſequatur me.Ne uerbo hæc noſtra profectio & ipſum
profectionis tempus fideles populos lateat, mandamus omnibus & ſingulis per totum
orbem Metropolitanis in uim eius quam nobis debent,obedientiæ ut ipſi primum in
eccleſijs eorum cantata miſſa ſolenni ſpiritusſancti,& conuocato populo has noſtras li
teras publicent,& in circuitu eccleſiarum proceſsiones faciant. Deinde copias ea
rum autenticas ſuffraganeis ſuis quantotius mittant, illos monentes ut & hocipſum in
ſuis eccleſijs cum deuotione & diligentia faciant. Cæterum in tanto Chriſtianæ reli
gionis diſcrimine quantum à Turcis impræſentiarum cernitur imminere, nulli dubi
um eſſe debet, quin Chriſtiani omnes tam reges & principes,quàm alij potentatus &
priuati homines, ad defenſionem Catholicæ fidei & ſanctæ legis Euangelicæ iuxta
poſsibilitatem ſuam cum bonis & corporibus ſuis de neceſsitate ſalutis uiriliter aſſur
gere, & indefinenter aſsiſtere teneantur. Ea propter fideles ipſos Ieſu Chriſti cultо
res,uniuerſos & ſingulos cuiuſcunque ſtatus & conditionis fuerint,ſiue Pontificali,ſi- E
ue imperatoria uel regali præfulgeant dignitate, harum ſerie monemus ac requirimus,
& in uim promiſsionis factæ in ſacri ſuſceptione baptiſmi,& in uim iuramenti præſtiti,
cum dignitatum ſuarum inſulas ſuſceperunt,& per obedientiam nobis debitam, eis
& eorum ſingulis mandamus,ut hanc ſanctam expeditionem, ad quam profecturi ſu
mus, non ſine maximo corporis noſtri diſpendio, modis quibus poſſunt quàm celeri
me adiuuare & promouere feſtinent,ab illo cuius cauſa agitur, exuberantia ſuſcepturi
præmia,& in præſenti uita,& in futura. Negligentes autem negligentur, & in extre
mo iudicij die minime inter illos inuenientur, quibus dicturus eſt dominus: Venite
benedicti patris mei percipite regnum. Nam quo pacto cum Chriſto regnaturus eſt,
qui temporale regnum aut delicias aut uoluptates pro Chriſto non uult relinquere,
cum dicat ipſe Chriſtus in Euangelio: Qui diligit patrem ſuum,& matrem ſuam,aut
uxorem,aut filios plus quàm me,non eſt me dignus. Conſiderate iſta fideles Chriſtia
ni,& mente reuoluite diligenter,ne ignorantes ignoremini, & tandem pœniteat non
adiuuiſſe in periculo conſtitutam Ieſu Chriſti religionem & fidem.Caueant ſibi qui ta
les extiterint. Tu uero quicunque fueris Chriſtianæ fidelis, qui pro tuis facultati
bus expeditionem contra Turcos ſubeundam adiuueris, Benedictus eſto in ciuitate,
& benedictus in agro, benedictus fructus uentris tui, fructus terræ tuæ, fructuſq; iu
mentorum tuorum,& armentorum,& gregum: Benedicta horrea tua,& benedictæ F
reliquiæ tuæ: benedictus eſto ingrediens & egrediens. Det dominus inimicos tuos
qui conſurgunt aduerſus te,corruentes in conſpectu tuo,& mittat dominus benedi
ctionem ſuper cellaria tua,& ſuper omnia opera manuum tuarum,& abundare te
faciat omnibus bonis,& conſtituat te in caput,& non in caudam. Tibi autem qui
nolens audire uerba noſtra, non modo iuuare opus ſanctiſsimum, ad quod anhela
mus, negligis, uerũetiam uolentes adiuuare impedis aut deterres. Non ſolum no
uiſsima illa tremendi examinis dies coram redemptore tuo, cui omnia dedit pater in
manus, ad ſempiternum ſupplicium eſt expectanda, ſed miſera interim per omnem
uitam timenda calamitas. Iuſtum eſt enim ueri Dei iudicium, iuſtæ ultiones ſuæ.
Conſiderat ſemitas pedum tuorum, nec falli in faciem poteſt. Paratam uero bo
norum & malorum operum gerens mercedem, nec irremuneratum quod bene,nec
impunitum quod male geſſeris, eſſe permittet. Fidelis autem populi ſui & ſanctæ
eccleſiæ ſuæ,& legis ſuæ Catholicam fidem perturbans,ubicũq; eris,inuenieris ab eo,&
quæ diuinæ uoces iniquis denunciãt,erunt tuo capiti horis omnibus trepidãda,ne uidelі
cet maledictus ſis in ciuitate, maledictus in agro, & ne mittat dominus ſuper te eſuri
em & ſitim,& increpationem in omnia tempora tua:ne egeſtate,febre,& frigore te per

cutiat:

A eutiamne sis semper calumniam sustinens, & oppressus cunctis diebus,& stupēs ad ter
rorem eorum quæ uidebunt oculi tui:ne det tibi dominus cor pauidum , & deficientes
oculos,& animam errore consumptam,& ne sit tibi uita tua quasi pendēs ante te,& ne
timeas nocte ac die,& non credas uitæ tuæ.Aduersus uero hanc iram domini Dei tui po
testas nulla tua, nomen nullum tuum,nec terrenū priuilegium poterit prævalere. Sagit-
tæ eius acutæ penetrāt ad intima cordis,et carbones desolatorij animam nocentem exu-
runt.Vos uero infelices piratæ,& infelices latrones,qui uel terra uel mari diabolo militā
tes in Christianos latrocinia exercetis,si exeuntes ad hanc sanctam expeditionem, si re-
deuntes ab ea impedire,carpere uel spoliare quocunq; prætextu eritis ausi,Vos inquam
cum adiutoribus uestris,cum fautoribus ac receptoribus anathema estote,& ab ecclesia
Christi penitus alieni. Vos quoq; qui scienter his uenditis aliquid emitis ab his,aliquid
portum aut loca eis conceditis,cum eis publice uel occulte communicatis, pariter ana-
thema estote.In uos autem uniuersitates locorum & ciuitatum mandamus per eccle sia
rum prælatos interdicti sententiam ferri,nolentes ullum priuilegium sedis Conciliorum
ue quamcunq; uerborum uim habeat,uos ab hac pœna defendat, etiamsi de uerbo ad
uerbū inseri,uel particulatim illud exprimi,& recensēri oporteret. At tu domine Deus
qui nosti corda hominū & renes illorum scrutaris,& nihil ignoras eorū quæ fiunt,si be-
ne agunt Christiani principes priuatiq; homines,si de tuo honore soliciti sunt, si expedi
B tioni quam pro tuendo Euangelio præparamus,quæ præstare possunt auxilia,nō dene-
gant.Adiuua eos,dirige gressus eorum,dieſq; multiplica:retribue mercedem pro bene-
factis,conserua eis regna & principatus,patrimonia & possessiones auge,& tandem ad
pinguia pascua tua & diuites mēsas accersito.Quod si corde indurato sua potius quàm
tua quærentes,priuatas causas magis quàm publicas curant,auaritiæ studeant, uoluptati
bus ac delitijs indulgent,& nos ad tua bella uadentes nolunt associare aut auxilio iuua-
re,cum possunt,quin potius opem ferre uolentes impediunt,aut conuerte illos domine
& sana quod infirmum est, aut quod noxium est ne noceat cohibeto. Angustias no-
stras aspicis pie Deus de excelso sancto tuo, & nosti quia præter gloriam nominis tui,
& præter salutem gregis dominici nil aliud quærit uox nostra. Memento domine Iesu
Christe,quoniam beato Petro & successoribus eius claues regni cœlorum tradidisti,
uolens quæcunq; ligarentur ab eis in terris,ligata esse in cœlis,quæ solueren tur soluta.
Ecce assum beati Petri successor, impar meritis autoritate non minor, indignus uicari
us tuus. Respice ad preces nostras,& exaudi nos de alto solio tuo. Benedicito quibus
ipsi benedicimus,& quibus maledixerimus maledicito.Ne memineris iniquitatum no-
strarum antiquarum,cito anticipent nos misericordiæ tuæ. Adiuua nos Deus salutaris
noster,& propter gloriam nominis tui domine libera nos,& propitius esto peccatis no-
C stris propter nomē tuum. Da felicem cursum ceptis nostris. Vltio sanguinis seruorum
tuorum qui effusus est à Turcis introeat in conspectu tuo: Aut gemitus compeditorū,
& redde inimicis nostris septuplum in sinu eorum improperium quod exprobrauerūt
tibi: Respice super populum tuum benignis oculis.Fac nos ire cum prosperitate ad bel
lum tuum ac reuerti felices: Da nobis uictoriam de tuis hostibus,ut tandem recuperata
Græcia per totam Europam dignas tibi cantemus laudes , tibiq; perpetuo seruiamus,
& omnis terra te adoret,& nomini tuo psallat in secula seculorum.Datum Romæ apud
sanctum Petrū,Anno incarnationis dominicæ, M. CCCCLXIII. XI. Calend. Novem-
bris.Pontificatus nostri, Anno sexto.

*Oratio Æneæ Syluij Calixtum Papam offerendo obedientiam Impe
ratoris. Epist. CCCXCVIII.*

SOlent plerique omnes,Beatissime Pater,maxime Pontifex,qui ad tradendam obedi-
entiam huic sacrosanctæ Romanæ sedi mittuntur,non solum personæ sedenti in ea,
sed eius etiam qui se mittit amplissimis uerbis exponere laudes. Idem nunc & mihi
faciendum esset,qui cum collega meo præstanti & optimo iuris interprete Ioanne Hin
derbach Cæsario nomine obedientiam ad te defero. At cum sim certus in hac tui sum-
mi præsulatus adeptione,quam diuinitus inspiratam cuncta fatentur,confluxisse ad te

huc

huc quàm plurimos, tum principum, tum ciuitatũ legatos, tui conſocios & dicendi peri
tos, non ſum neſcius illos tamen tibi & Romanæ eccleſiæ congratulantur, & Apoſtoli- D
cum ſacrum ſenatum, qui delegit, & pietatem tuam, quæ demandatum munus accepit magnifice atq; ornatiſsime cõmendaſſe. Per hoſce ut arbitror homines, & ueteris proſapiæ tuæ alta nobilitas, & maiorum tuorum illuſtria facta, ac omnis uitæ tuæ curſus, ita in lucem prodiere, ut nemo in hoc adiutorio ſit qui neſciat quàm præclare ſis natus, quàm ſcholaris acutus fueris, quàm diſputator ſubtilis & uehemẽs, quã doctus doctor & eminens, quã prouidus apud Reges conſiliarius, quã iuſtus in magiſtratibus iudex, quã caſtus in eccleſia presbyter, quàm ſenectus & amabilis epiſcopus, quàm uerax & inſcorruptus Cardinalis. Non eſt igitur cur tempus in exponendis terram tuis laudibus. Nam etſi uita tua in hanc uſq; diem huiuſmodi fuerit, ut uel milies dictata delectet, non ſum tamẽ ego qui tuas eximias ac penè diuinas uirtutes, æq; præconio celebrare poſſimus. Neq; tu is es qui rumuſculos quærés, & inanes aures populi captes: ſufficit tibi cõ ſcientia tua, quæ non ab homine, ſed ab ipſo Rege ſeculorum iuſto iudice qui non fallitur coronam expectat meritorum. Nos igitur de tua beatitudine nihil aliud dicemus, niſi quia tu ueluti ſydus quoddam clariſsimum & ſaluberrimum è cœlo miſſum credimus, ſub quo beati Petri nauicula, quæ miſere mergitur, feliciter emergetur. Conſueuit enim terra Hiſpaniæ nobiliſsima unde tibi origo eſt, induſtrios ſemper & fortiſsimos ui B
ros Apoſtolicæ ſedi atq; ipſis dare, quemadmodum Damaſi & Theodoſij manifeſtãt, quibus te nullo pacto cenſemus minorem & nunc potiſsime, cum ex urbis illius imperialis. Senarum matris mex, literarum cultricis & ocij, tam acrem defenſionem, & certiſſimam conſeruationem aduertimus. De Cæſare uero à quo ſumus miſſi, dicere non nihil eorum temeritas urget, qui neſciunt uerbis extollere ſuos dominos, niſi deprimãt alienos. Sed horremus ingredi cum paruo nauigio magnum mare, neq; enim noſtra oratio eſt, quæ maieſtatem tanti principis, pro ſua dignitate ualeat explicare, cum nõ uno tantum, ſed quatuor ex fontibus noſtri Frederici laus abunde manat. Ex Romano imperio cui præeſt: ex natione Germanica, quæ ſibi præ cæteris obſequitur: Ex domo Auſtriæ quæ ſe genuit, & demum ex perſona propria quæ corporis & animi dotibus egregie pollet. Si quis igitur Fredericum noſtrum, ut par eſt, commendare uoluerit, huic primo uetuſtas imperij & amplitudo, & autoritas, & poteſtas, & magnificentia, & gloria in medium deducenda erit: deinde quod ſibi uelit ingens Danielis ſtatua propter ferreas tibias quæuis imperia cõterentes: Quid grãdis Ezechielis importet aquila: cur Aſſyriorum regna mutentur ab Italia, Balaam enarrandus omnis aquilæ uolatus, ut Cretenſem illum Iouem ſtulte creditum deum: Et Theocum ut Troianos reliquos, ut potiſsime pium Aeneam in bellis adiuuaret, ut Regibus Albanis aliquando fauerit, ut Romanos rerum dominos, gentemq; togatam, ut Græcos imperatores, ut Germanos Cæſa- F
res uictores hoſtium, & mundi deuictores affecerit. Quæcunq; enim de Romano imperio præclare dicuntur, ad rectorem eius proculdubio cum laude redundãt. Nam ſicut Apoſtoli Petri, & Sylueſtri & Leonis, & aliorum Põtificum laudabile nomen, te qui loco eorum ſedes, agit ſublimẽ, & Auguſti primi, & Conſtantini magni, & Caroli uictoris, & aliorum Cæſarum excellens gloria, Fredericum noſtrum, qui eis ſucceſsit in altum tollit. Secundo exponendũ erit quã longa & lata ſit Germanica natio, quã religioſa, quàm uerax, quã iuſta, quã promiſsi tenax, quã populoſa, quã diues, quanta illic nobilitas, quã fortis & experta militia, quantus eccleſiarũ ornatus, quanta gloria cleri, quanta principum magnificentia, quantus ſplendor urbium, quæ cœli facies, quæ terræ ubertas, cum prouinciarum & populi decus cum principe ſit commune. Tertio deſcribenda ſuccurrit inclyta domus Auſtriæ, ex qua hic Fredericus propugnatus eſt. Mater & ipſa Regum & imperatorum, quæ ſæpe Vngariæ, ſæpe Bohemiæ, & aliquando Poloniæ Reges dedit demonſtranda, & quantus fuerit magnus ille Rodolphus Imperator, qui & Bononiam Romanæ eccleſiæ dono dedit: Et Ottho Carolum potentiſsimum Bohemiæ Regem, qui Auſtriam & Stiriam Romano imperio ſurripuerat ancipiti bello uictum interemit. Tum duo Alberti occurrerũt, duo Martis filij, duo fulmina belli, quorũ

Alphonſum

A Alphōsum de Nasauu, fasces imperij usurpantem, apud Rhenū magno prælio uicit & occidit. Alter impios Rhusitas ecclesiæ nostræ sæua bella mouētes quasi malleus cōtriuit. De patre Ladislai loq̄r inclyti Regis Vngariæ ac Bohemiæ, Cæsaris nostri patruo: deniq̄ admiranda probata te nihil satis dici posse: Ponēdi ante oculos essent Ernesti, Leopardi, Friderici, & alij quàmplures animæ candidissimæ huius excelsæ familiæ, quarū uirtutem admirari magis quàm recensere ualemus. Postremo quia non imitanti maiores, dedecus est paterna laus filio, ad Fridericum ipsum conuertenda erit oratio. De mansuetudine sua, de religione, de iustitia, de prudentia faciendū uerbum: exponendū eius iter in terram sanctam: declarandus felix reditus: enarranda paucis cōsilia: cōmendanda pietatis opera: dicendum quo pacto ad imperium uocatus fuerit, ut coronam regni Germanorum apud ciuitatem Aquensem, Imperialem in hac urbe summo cum honore susceperit, ut coniugem nobilissimam ex domo Portugaliæ duxerit, Alphonsi præclarissimi Regis neptem. unde sibi omnes Hispaniæ potentissimos Reges affinitate coniūxit: ut neutralitatem ecclesiæ Romanæ nocentissimā, ex natione sua sustulerit: ut obedientiam Germanici populi magno labore, maiori sumptu atq̄ industria, tuis prædecessoribus Eugenio & Nicolao restituerit, unde secuta est quæ nunc fruimur & quā tātopere comēdauimus, ecclesiasticæ societatis unitas. Quāuis eius rei gloriā plerique
B in alios detinēt, quorū opera ea fuit, quæ solet illorum esse qui fugatim ab alijs sessumq̄ termini intercipiunt. De his ergo & alijs quàm plurimis rebus cumulatissime putandum illi erit, qui Fridericum nostrū digne pro meritis laudare decreuerit. Sed non sunt hæc onera quæ nostris humeris cōmitti debeant. Satius est tacere quàm maiestatē tanti principis leni ut nostra est oratione percurrere. Prætermittimus igitur morem ab alijs seruatū, & obmissis hoc loco tuis ac Cæsaris nostri laudibus, ad ea ueniemus, quæ coram te dicere ac agere iussi sumus, munusq̄ nostrum quābreuiter absoluemus. Sane cū accepisset Fridericus Imperator, sanctissimæ atq̄ indelibilis memoriæ. N. Papam v. prædecessorem tuum ex hac mortali luce migrasse, complens illum diē luxit: Non quidem eius causa quem pro suis gloriosis operibus & animi rectitudine in concilio beatissimorum spirituū, & in regno Dei cum Petro & Paulo iam receptum non dubitabat, sed propter rempub. Christianā, cui mortē N. hoc tempore funestissimam existimabat, timēs ne pro successoris electione sacri senatus opiniones in diuersa tendentes, incōsutilem Christi tunicam scinderēt, & imminēti ceruicibus nostris hostili gladio uires adijcerēt, quod licet de tanto lumine non esset credibile, quia tamen acciderant aliquando peiora, non fuit absonum formidare similia. Sed quemadmodum ex præmatura & infausta migratione tui, prædecessoris mœrorem accepit Cæsar ingētem, ita ex tempestiua & felici uocatione tua summū gaudium maximamq̄ lætitiam adeptus est: Nouit enim te Cæsar cum adhuc in minoribus ageres, & cum se uisitatum in hac urbe suæ coronationis adisses, quantū intellectu & doctrina, & præsertim ciuili sapiētia quæ mūdi gubernatrix existit, quantū cū magnitudine & uitæ sanctimonia ualeres diligenter expendit: te unum esse iudicauit, qui B. P. locū iuris meriti aliquando teneres: quod nūc ex cōcordi uolūtate sacri senatus impletū cognoscit & gaudet. Ac cū serenissima conthorali sua Leonora prudētissima et sanctissima fœmina, quæ de tuo pontificatu maximo increbiliter exultat, festos dies agit illos, quia secum serio triumphat quod tu solus es, qui post Gregorium XI. per annos LXXX. & amplius sine competitore certus & indubitatus B. P. successor inueniaris. Ea propter lætus de nuncio tuæ assumptionis Cæsar solicitus pro debito recognitionis, nos duabus de causis ad te temisit. Prima est ut, p uetusto
C more Sanctitatem tuam recenter assumptā, suo nomine ueneremur: Secunda ut defendendam contra Turcos catholicam ecclesiam tuæ beatitudini cōmendemus. In primo negocio non est cur immoremur, faciat Imperator quod se decet: accipiat tua pietas quod tibi debetur. Nos igit̄ iussioni parentes eius nomine, qui sacro Romano imperio præsidet. Sanctitatem tuā domini nostri Iesu Christi locum tenentem in terris, ac in gratiam & ducem uniuersalis ecclesiæ, recognoscimus te certum & indubitatum B. P. successorem & pastorem dominici gregis: Te sanctorum Euangeliorum uerū interpretē:

Te doctorem salutarem: Te claui gerum æterni regni cœlestis profitemur. Tibiq; om- D
nem reuerentiam & obedientiam exhibemus, quam Romanorum Imperatores prædecessoribus tuis canonice intrantibus præstare comperti sunt, siue iure siue consuetudine suadentes: quod quantum nobis præmissum sit præsenti sacra litera docebitur. Nūc de secunda nostræ comissionis causa transigere oportet, hoc est de tuendo nomine Christiano contra Turcos, non dico Teucros. Nunquam ego huc erroris prolabor & ut genti barbaræ atq; immundissimo nomini eorum attribuam qui Romani populi patres habentur. Theucri enim ijdem & Troiani fuerunt, à quibus exortū genus Meādrum, & gens Iulia profecta Romanum fuderat imperium. Turci autem etsi nunc occupant loca quibus fuit Ilion, & Neptune Troia, Scythæ tamē ab origine sunt, qui regnāte apud Francos Pipino in Asiam migrauere, Eāq; pedetētim prouinciam sui iuris fecere, Gens spurcissima & ignominiosa fornicaria in cūctis stuprorū generibus tunc quidem idolorum cultrix, nunc impij Mahometi sectatrix: Hæc hostis pessima nostræ religionis. Quomodo autē debacchati sunt tēporibus nostris Turci in Græcia, & quo impetu Constantinopolim expugnauerūt, Galathas deleuerint, Rastiam quæ superior olim Mysia dicebatur, oppresserint, In Peloponnesum. In Euboeam cum exercitu uenerunt cunctisq; per circuitum Christianis uincula, uerbera, neces comminati sunt, non est propositi nostri nunc commemorare: Satis enim & in Ratispona & in Franckfordia & B
in Noua ciuitate, & Apostolici & Cæsarei & aliorum principū legati ruinam Græciæ, ecclesiæ nostræ uulnera defleuerunt. In hoc etiam adiutorio non me fugit sæpe de his rebus orationes habitas esse, & ab illis quidem dissertissimis uiris, quibus si uelim æquari dicendo manifeste desiperem. Nunc uero non uerbis nec lachrymis, sed armis regum & populorum est opus. Quæ autem hactenus aduersus hanc Turcorum insolentiam, pro tutela fidelis populi tentauerit Imperator, optime nouit tua Beatitudo. Nec te latet promissa fuisse Vngaris subsidia quæ pterierunt. Sed quæ iam ratione perturbata sunt eius consilia, & quibus artibus impedita sit hoc anno in Turcos expeditio, malo recū cogites quàm extra me publicè audies. Illud tamen non reticebo quæ Franckfordense concilium facienda decreuit, duabus conditionibus subnixa fuisse: altera ut certitudo classis Italicæ quæ cum terrestri exercitu concurreret, suo tempore haberetur: altera Germanorum controuersiæ quæ possent impedire pactum, de medio tollerentur. Primam conditionem irritam fecit tui prædecessoris obitus. Secunda ne posset impleri ab his procuratum est, qui ex publico malo proprium cōmodū quærunt. Atq; ita dum Christiani cunctantur Turciq; properant, religionem nostram funditus delere nituntur, qui non contenti uicisse Græciam Vngariæ nobili regno imminent. Vngari uero magnanimi & fideles populi annis supra L X X. hunc hostem perpessi, nunc victi, nunc P
victores suum sanguinem tutati sunt, qui cum nos seruant, optimates suos cum regibus & pontificibus miserunt. Nulla domus in Vngaria est digno nomine qui duobus nouissimis bellis contra Turcos habitis egregium & fortem aliquem uirum non deplorauerit. Hodie uero non est hoc regnū quod Turcorū impetū sustinere possit: Attenuatum atq; externa indiget ope. legati eius & in Franckfordia & in Noua ciuitate cum Cæsare superos atq; homines testati sunt, si reliquorum Christianorum præsidia sentiēt, se iterū atq; iterū belli pericula subituros. Sin relinquant à nobis leges accepturos, quas Turci dederint: Neq; enim consilium eorum est sine spe uictoriæ, urbes & agros igni, uxores & filias lupanari, sua & liberorum capita hostili ferro committere, quocunque tandem modo ad hostes Vngaria defecit. siue Italiam siue Germaniā percurrere ac prædari uoluerit, in utranq; terram patenti porta aditum habet. Murus uero Vngaria est & antemurale fortissimum, siue clipeus nostræ religionis, sub quo longe iam protecti sumus. At hic nunc clipeus nobis subtrahitur: Murus uero bombardis & arietibus quatitur, & nos de remedio anima nulla remordet. O ingratitudinem nostram quam nunc uicem defensoribus nostris reddimus Vngaris. O stultitiam populi Christiani: O cæcitatem atque amentiam, ab externis inuadimur hostibus, & nos in ciues arma conuertimus. Sed digne patimur pro nostris iniquitatibus. Nulla intra nos concordia:

nulla

A nulla obedientia est, neq; spirituali neq; tēporali paremus capiti. Iacet spreta religio iustitiæ: Nullus honos, fides pene incognita, sed rex quisq; sibi aut pōtifex esse uidet. quot capita tot sententiæ: Scinditur incertum studia in contraria uulgus. Illic Germaniam mille conturbant lites: inter Galliam & Angliam uetus odium uiret: Hispaniæ reges immutat ambitio: Italiam magno labore pacatā, nouus iā turbo concutit: Noua exurūt apud Senas incendia. Quid speremus? his moribus procuratores Mahometi sumus. nam ipsi patefacimus hosti, & terga nudamus quæ feriat. Quid tanta inter uos est inuidia & malæuolentiæ pestis tantum uenenū, tanta rabies ut uidere uidear complures nostræ religionis homines seruire Turcis malle, quàm Christianum ferre aliquem principem. Tot demū sunt in Christiano populo uectigalia, tot pecuniarum extorsiones, tot rapinæ, tot principum ne dicam tyrānorum nostrorum in subditos contumeliæ, ut magnopere uerear, ne uenienti Turco & onera relaxanti, plebes nostræ libenti animo cessa submittant, maxime uero si ut est callidus hostis libertatē de fide fecerit. Sed ò Christianum populum, ò plebem electam, ò uineam domini sabaoth, ò Christi hæreditatem, ò
/ testamentum, ò regnum Dei, quo nunc redacta es Christiana societas? Ex quatuor patriarchalibus eccles.is Christiana subnixa fides, in orbem uniuersum palmites extendit. Maiores nostri duas per ignauiam & secordiam cum Hierosolymitana sede turpiter
B perdiderunt, nos tertiam, & illam quidem quæ post Romam secunda fuit, in qua tot nobilissimi Imperatores, tot sancti pontifices claruerūt, tot generalia concilia celebrata, tot sacri canones editi, tot sacratissimæ leges promulgatæ sunt nō minori damno, tamen desideria prorsus amisimus. Euangelium Saluatoris quod in omnem terram intonuit. sola iam audit Europa, nec ipsa quidem omnis. In occidenti Saracenis premimur: Septentrionis magnam partem cæca gentilitas inuasit: ex Oriente quæ Græcia protenditur Turci nos pepulere, prope est nisi uigilamus, nisi consurgimus, nisi Deus adiuuat, nisi tua Sanctitas ut temperet animo se occurrat, ut & huc tuum thronum, & quic quid restat Christiani nominis Mahometus occupat, qui iam sine resistentia terræ dominus ac maris esse uidetur. Aduersus hanc pestiferam bestiam & aduersus hæc mala conatus est Imperator, ut nosti, remedia cōquirere. Sūt præcepta, sunt eius ut ante dixi, consilia: non proposito cadit, neq; animo deficit: deceptus est non defatigatus: Hac non successit, alia aggredietur uia, quæcunq; ut Imperatori Romanorum, ut aduocato ecclesiæ, ut protectori fidei orthodoxæ, ut Austriæ duci, ut religioso principi, ut homini Christiano incumbere uidentur. procuranda religione minime postergabit. Sed quoniam propulsare Turcos, & illatā Christianæ plebi cōtumeliam ulcisci omnino opus est, omnium fidelium magno q; sumptu & magnis uiribus indiget. Supplex orat tuā Beatitudinem Cæsar quæ Christi uicarium gerit, ut antequàm hostis appropinquet magis
C unà secum ad ea intendas animum, per quæ Christiani potentatus inter se pacem tenentes, aduersus infideles arma conuertant, & cōmunem hostem ex Europa deturbent. Quod licet difficile uideatur hac infelici tempestate nostra, in qua tantopere diuisi sumus, nihil est tamen quod diligentis hominis studium non perficiat. Vigilanti, instanti, urgenti, pro uoto cuncta succedunt, labor improbus omnia uincit. Incidisti beatissime pater, in hæc luctuosa, & ut ita dixerim, fastidiosa tempora, quæ fidem catholicam pene concussam, & undique laniatam Christianam plebem ostendunt. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito, quo difficilius, eò præclarius ages. Non est impossibile, si mihi credis, Constantinopolim, totamq; Græciam de manibus Turcorum eripere, si modo his itineribus incedamus, quæ sunt aptissima, neque mari, neque terra Christianæ potentiæ Turci sint pares, & hominibus & equis & nauibus & curribus, & quibuslibet armis & rei militaris peritia superiores sumus & auro. Quot si armetur Christianum robur, fugient hostes sicut stipula à facie uenti: Sarmatiaq; nostris relinquent spolia sine uulnere & sanguine. Mirares, neque facultas nobis deest, qua possumus Turcos exterminare, neque uoluntas. Nam uiribus multo quàm illi præstamus, & nemo est Christiano nomine insignitus, qui nolit perire Turcos. Quid

igitur obstat? cur stamus? cur non exurgimus? cur non defendimus plebem nostram? D
cur non propulsamus iniuriam? Sed unum nobis de istis inquirendum est, quo habito facile terrebimus & consternemus hostem. Hoc unum est ordo sine quo nihil est, quod ualeat rite explicare. Ordine caremus beatissime pater & modo. At nunc tua interest & nostri Cæsaris, adhærere rebus agendis. Nisi enim uos duo luminaria magna, uos primi orbis capita, uos sal terræ & mundi præsules, ordinem ponitis quo Christianæ uires in hoc opus uniantur, non est q̃d uel nos speremus uel Turci timeant Christianũ conflari exercitum. Age igitur summe pontifex, fortem sume animum, erige nobilissimam mentem, laudatissimum illud in omni gente uulgatum, quod in assumptione tua uotum emisisti ante oculos semper habeto. Intelligis quod Cæsar promittit clarissimũ illum Aragoniæ Regem, potentia & sapientia incomparabilem in hoc opus ualentissimum habes. Philippo duci Burgundiæ nobilissimo & prissimo maximis rebus comparãdo, nihil magis cordi est quàm pugnare in Turcos, Vngari auxilia expectant, belli fortunam sub tuo uexillo iterum experituri. In Germania multi sunt principes qui corpora sua aduersus hos hostes deuouere. Carolus Rex Francorum & re & nomine Christianissimus, suorum progenitorum uestigia non deseret, quorum fortia facta omnis decantat ecclesia. Neq; fortes ut opinor, Anglorum manus deerunt. Castellanis & Portugalensibus rerum gestarum clarissimis innatum est pro fide certare: Voluntarij sunt & prompti omnes populi pro Christi fide arma suscipere. Sed omnes in te oculos direxere: omnes ex te modum atquæ ordinẽ expectant. Exurge igitur aperi ecclesiæ thesaurum: aperi cœli portas, promitte dignam labore mercedem. Effunde largiter spiritualia dona in Christi milites, mitte operarios in messem domino ditissimam metent. Hoc tuum est opus hoc est in quo Deo possis & hominibus complacere. Scio multos tibi deberi titulos, post quã cœlũ potieris: sed nullius illustrior sacrosago tuo inscribi poterit quã si perditæ sub prædecessore tuo Cõstantinopolis recuperator & ultor communis iniuriæ uociteris. Atquæ ut aperte dicam quod sentio: Hæc certissima uia est per quam Christiani reges & fideles cunctæ nationes, tibi ut Christi uicario cer uices suas libenter inflectant, si defensionẽ fidei nostræ fortiter & magnifice suscipias, & quemadmodum fouendo Italiam, pacem iuuando, & sapientissimos legatos designando, spem dedisti exterminandum Turcorum sedem, & impiam gentem totis conatibus erectus atq; intentus esse uideare. Pleraq; alia ad rem hanc idonea, semotis arbitris cum tuæ pietati uidebitur latius exponemus.

Oratio Aeneæ coram sanctissimo Senatu Cardinalium Imperatore coronato pontifice, & eius nomine ad Passagium inducendum, Epist. CCCXCIX.

MOyses uir Dei, beatissime pater, maxime pontifex, cum sibi successorem ordi- F
naret Iosue filium, Num diuinam uocem ad se dicentem audiuit: per hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet dominum, ad uerbum eius egreditur & ingredit̃ ipse, & omnes filij Israhẽl cũ eo & cætera multitudo. Quibus uerbis nõ populi solum sed reges & principes mouentur, magnis in rebus summi sacerdotis consilium quærere & imperium sequi. Quod postmodum & in nouo testamento ac in tempore gratiæ multis exemplis & autoritatibus est firmatum. Sicut & Constantini magni & Theodosij, & Iustiniani, & aliorum Christianorum Cæsarum gesta testantur. Eã ob causam cupidus atq; auidissimus Cæsar diuus Fridericus Romanus Imperator augustus filius tuus obsequentissimus, suo tempore aduersus impios Mahometi cultores generale passagium fieret atque in illud suum studium suasq; curas omnes cõuertere, te prius magni Dei uicarium, Christianæ plebis sacratum, religionis magnum caput profectum ducem, optimum rectorem, ueracem magistrum consulẽdum, audiẽdum & sequẽdum censuit. Cuius prouidentiam uestra autoritas mouere, potestas implere potest, quid sit agendum. Venit igitur hodie ad te tuumq; sacratissimum senatum Cæsar super uniuersali passagio, cum tua Beatitudine locuturus. Coronatus enim iam triplici corona, eiusq; regni tua beneficentia Rex confirmatus,

cuius

A cuius potentiã Daniel ferro comparauit, cuius limites solus claudit Oceanus, cuius fundator Romulus, confirmator Iulius, amplificator Augustus, approbator dominus Iesus fuit, cuius autoritas in terris nisi tuæ cedit nulli: Cuius officiũ est parcere subiectis, & debellare superbos. Quid aliud cogitat quàm passagiũ, per quod & Christiani fortiores, et inimici Christi nominis creduntur imbecilliores. Princeps inquam sapiens, quæ sunt digna principi cogitabit. Reges apud Medos ut Herodotus inqt, apud omnes ut Cicero sensit, iustitiæ fruẽdæ causa creati sunt, uelut iniuriarũ propulsores: qui si prælatũ auscultare uolũt, cæterisq; philosophis recta monẽtibus obedire. Procurationem reipublicæ, non ad suam, sed ad eorum qui sibi commissi sunt, utilitatem gerere dicuntur. Atque hoc est quod de passagio Cæsarem & solicitum & anxium fecit, super qua re dicturus eo quæ mihi sua maiestas imperat orationem meam in tres partes diuidam. In prima dicens quid sit passagium quod quæritur. In secunda cur petatur. In tertia facile ne passagium fructuosum sit futurum. Quibus in rebus si longior fuerim, cum rerum magnitudini uerba comparantur, sic fortasse breuior uidebitur, ero tamen reuera breuis, quoniã Empedocle teste sola breuitas commendat indoctos. Sed iam primum absoluamus, passagij uocabulo nihil aliud designamus quàm expeditionem militarem numerosissimam aduersus infideles per Christianos
B indictam, quam si consequuntur cruce signati, plenariam peccatorũ omnium remissionem merentur. Appellaturq; passagium sermone Italico quasi transitus. Nam sicut aues quædam gregatim certis anni temporibus de regione in regionem trãseunt, dicuntur quoq; passagiũ facere: & Christiani nõnunq; sumptis armis turmatim incedentes, atque in hostes fidei ex apostolicæ sedis iussu prosilientes, & uisi & Dei dicti sunt passagium habuisse. Neq; uerũ passagiũ uideri potest, nisi multorum siũt populorum, qui migrare magis nouas sedes quæsituri quàm bellaturi uideantur. Sicut Cymberorum in Italia inundatio, ad Gothorum & Hunorũ excursio. Habemus quid sit passagium. Nũc cur petatur exponamus. Tria sunt quæ Cæsarem passagij cupidũ reddant. Commiseratio, utilitas, atq; honestas rei. Vnde uero commiseratio prodeat, paucis (aduerte) docebo. Quis infirmatur, inquit apostolus, & ego non infirmor? Qui uidit afflictos & nõ affligitur? cuius pectus adeò durum est, ut dolentibus non condoleat? gementibus non congemat? tristantibus non contristetur? Cæsar quidẽ postquam discretionis attigit annos, cœpitq; noscere nostræ fidei sacramentũ mox religionis induit zelum, cœpitq; rebus omnibus diuini cultus augmentum præponere, quod sibi & suæ naturæ bonitas & nobilitas sanguinis suadebat. Nam domus Austriæ princeps inter quos plures ac reges ac imperatores floruerunt, tunc sibi prospere succedere speraueruntcum diuino nomini bene & constanter famulati fuissent. Quorum uestigia
C Fridericus secutus defunctis parentibus quàm primũ tutelã exiuit, ut locũ uideret in q̃ nostra redẽptio celebrata est, adhuc adolescens transmare nauigauit, contexitq; pelagus digitis, aspexit locum ubi natus Saluator noster Christus. Vbi positus in præsepio, ubi præsentatus in tẽplo, ubi baptizatus, ubi tentatus, ubi prædicauit, ubi Lazarũ suscitauit, ubi cœnauit, ubi captus, ubi derisus, ubi iudicatus, ubi crucifixus, ubi sepultus est, & ubi ascendit in cœlum. Quid multa dicam? osculatus est Cæsar terram ubi fuerunt pedes eius qui nos redemit. Sed quo tunc animo fuisse arbitraris cum spurcidos illic Saracenos, immundos horridosq; damnari uideret, sanctissima loca possidentes? quid aliud dicere poterat nisi propheticum illud: Deus uenerunt gentes in hæreditatem tuam. Polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam, Et iterum: Quomodo sedet sola ciuitas plena populo, facta est uidua domina gẽtium. princeps prouinciarum est sub tributo. Proch quãtum urgebat angebatq; Cæsarem ciuitatis huius oppressio, & illorum qui sunt transmare Christianorũ conculcatio. Sed quid Græcia literarum mater? Inuentrix legum, cultrix morum, & omnium artium bonarum magister? Quem non miseret gentis illius afflictæ oppressæ, pessundatæ? Cuius imperium non sub Alexandro Macedone solum suisq; successoribus, sed sub Athenien sibus, Thebanis ac Lacedæmonien sibus

A passagium,& Gotfridi qui indixit,illustre nomen habetur.Sed pensemus hodie an spes bona possit haberi passagij, quando nemo sciens impossibilia tentat,neque aggredit quisquam quod assequi desperat: Magnũ facinus spes nutrit, quid hic respondemus? duo consideranda sunt:unum an Christiani facile possint in passagiũ trahi: Alterũ an inchoata passagio spes sit magna uincendi. Nam quamuis omnium bellorum dubius sit exitus,nunquam tamen cõmittendũ est bellũ sine spe quadam, & argumẽto uictoriæ.Ne(sicut(Octauianus Cæsar prouerbium habuit)aureo piscari hamo uideamur,in quo maior damni quàm lucri ratio possit haberi. Difficile ergo primũ uidetur Christianos qui inter se sunt discordes, apertisq; fragrant odijs, in unam passagij summã ducere.Sed q̃d multi obstare putãt passagio,sapiẽtia Cæsaris conducere indicat:Omninoq; si pax Christianos haberet, incassum quietos principes atq; torpentes populos excitaremus. Neq; utiles bello manus inuenirent̃,timerent mortes,ferrum neq; signum, neq; tubam ferre possent:Nunc uero excitato bellis populo ultro sese offerent, facilius ex bello uocatur bellum quàm ex ocio miles. Bonũ est uiro, sicut propheta testatur cũ portauerit iugum ab adolescẽtia sua.Quis Christianorũ est postquam pugnare oportet,q ui nõ potius in Turcos quã Christianos stringere gladiũ uelit: Placebit omnibus arma in Saracenos uertẽre, patriam ut q̃etam relinquãt.Et fortasse unica parandi Chri
B stianos uia est cõuocatio passagij.Martiales enim et feroces Europæ populi nescientes quiescere,nisi aduersus exteros p̃lientur,in se manus uertunt.Qua ratione ductus olim Cato,excidi Carthaginem dissuadebat ne pacem habentes,in circuitu Romani in sese rueren̄t. Sicut & Reges Israẽl uictis hostibus mutuis recidere uulneribus.Iam pacẽ ergo ut habeant Christiani,bellum inde in exteros est transferendum . Ad quam rem neq; Germanorum illustris animus,nec cor nobile Gallicæ gentis,neque mens sublimis Hispanorum,neq; honesti cupidus Italorum deerit spiritus. Omnes quod tua iubet Sãctitas,cõstanti animo exequẽtur. Quis dubitat fieri passagiũ q̃d Romani pontificis autoritate decretum,& Imperatoris mandato fuerit cõuocatũ: Videor uidere rem perfectam nec me dubium habet ullum.Si tu uerbum apponis, Cæsar adijcit manum. Nam si quis obedire neglexerit uel tuis iussibus uel Cæsaris imperio compelletur.Sed dicit fortasse quispiam quod Braccius,quamuis hostis ecclesiæ aliquando tantum uir sensatus frequenti sermone usurpare solebat , tribus potissime rebus bellum indigere. Et horum trium unum esse pecuniam, Vbi ergo corrodemus aurum ad tantum & tã, longinquum bellum necessarium? Sunt & modi in promptu huius inueniendi argenti quos uulgare non expedit. Illud dicere possum: Ciuitates quæ ob eam causam bellum suscipiũt,ut sine minis in pace uiuant,libenter passagij contribuant curas, ut pacẽ nihil
C insidiarum habentem consequi possunt:non erit difficile conuocare passagium. Nec rursus spes magna uictoriæ deerit.Nouit Maiestas Imperatoria Turcorum Assyriorũ Aegyptiorumq; gentem:imbelles, inermes, effœminati sunt, neq; animo neq; consilio Martiales: sumenda erunt spolia sine sudore & sanguine.Quis truncatos mitratosq; Turcos,aut Brachatos timeat Aegyptiacos?quos Rabsaces ad Ezechiã legem loquẽs bacculo arũdineo cõfracto cõparauit.Quod si aliq̃ndo nostri exercitus uicti ab eis sũt, neq; uiribꝰ neq; rei militaris peritiæ,sed innumerositati hostiũ ascribendũ est. Quoniã si Christianorũ copiæ tot fuerint,ut opprimi à Saracenorũ multitudine nequeãt, & q̃d passagij nomẽ exposcit , certa nihilominus in manibus erit uictoria sicut prisca exẽpla nos instruũt.Iuuabũt & diuisiones eorũ,et odia quæ in Tartaris habẽt assidua certamina.Iuuabit & gentis illius desperatio.Nã & Mahometũ cui maxime credũt sectã suam in octingentos usq; annos augẽdam,exinde diminuendã afferunt prophetisse, qui sub Heraclio Cæsare malignari occepit,postquã supputant̃ anni x l.& octingenti & hoc Turcos admodũ territat,Christianos eleuat.Nã etsi falsus ꝓpheta Mahometus est, nõ est tamẽ falsũ uaticiniũ æstimãdũ, q̃d Hieremiæ sacris sermonibus cõsonũ esse uidemus dũ l.caput libri sui,quasi tuam Sanctitatẽ ac Cæsarem hortat̃: Nolite tacere super iniquitates eius,quoniã tẽpus ultionis est dũmodo uicissitudinẽ ipse retribuet ei. Possem

ad hanc tamẽ plura deducere, ſed neq; doctiſsimis tuis auribus, neq; reuerendiſsimis ſa D
pientiſsimiſq; patribus, qui aſsidẽt danda ſunt uerba: ſatis eſt nobis abſoluiſſe ea que, p-
miſimus, ea que Cæſarea Dignitas dicturũ me uoluit. Intelligis Chriſti deſideriũ ſuum,
integrum propoſitum Cæſaris mentẽ intueris, totũ tamẽ & cõſilio & iudicio tuo relin
quit. Cæſar cum eſſet hac uice apud tuã Beatitudinẽ, noluit hãc rem intactã relinquere,
quæ ſibi ab ineunte adoleſcẽtia ſemper cordi fuit: Alius autẽ conciliũ generale petiuiſſet,
aut informationem, decreta aut aliud quippiã. Cæſari ſuſcepta ex tua ſacra manu imperi
ali corona, nihil antiquius uiſũ eſt quàm de paſſagio tecũ agere. Quod ſi fortaſſe prima
fronte arduũ uideat, nihil tamen eſt tã difficile quod quærendo non fiat facile, uirtus cir-
ca difficile operatur. Aſperis in rebus & uir noſcitur & gloria quæritur: quæ magno ani-
mo & fortiter excellenterq; geruntur. Neſcio quomodo pleniori bucca laudare ſole-
mus, clari & illuſtres ſunt tituli tui Beatiſsime præſul qui unionem feceris, Iubileum in-
dulſeris, Cæſarem coronaueris. Paſſagij tamen titulus & dignior & diuturnior omni-
bus erit quem ne ſucceſſori relinquas, & Cæſarea Sublimitas ſuadet, & omnis Chriſtiani
tas orat, & tibi coronato Cæſare quamuis incumbant nihil tamen eſt de quo uel utilius
agere, uel glorioſius quam de paſſagio poſsis.

Gregorius Heymburg denunciatur excomunicatus. *Epiſt.* CCCC

Pius papa II. Dilectis filijs Burgimagiſtris & Senatui op- B
pidi Nuremberg. *S. & A. B.*

SAluator humani generis in hunc ueniens mundum ut ex mortalibus genitus, Dei
filios & ſibi ipſi in ſũmi patris ſui regno cohæredes efficeret, unum ex omnibus fide
libus in eum credentibus regnum conſtituit, idq; unam ipſius eccleſiam nuncupa
uit. cuius ipſe caput eſſet & regnator ſempiternus. Viſibilẽ uero humanis oculis præ-
ſentiam ſui per admirabilem ad patrem omnipotentem aſcenſum, mundo ſubtracturus, Petrum apoſtolorum principem eiuſq; legitimos ſucceſſores, uicarios ſibi cũ pleni
tudine poteſtatis ad proprix gubernationẽ eccleſiæ ſubſtituit, tribuẽs omnimodam per
temporalẽ ſucceſsionẽ uicarijs in terris ac ipſis in cœlis omnia ligãdi ſoluendiq;. Præci-
piẽſq; diſtricte ipſos audiri, & in eorum iuſsionibus permonſtrari. Quod ſi qui tranſ-
greſſores ueneno imbuti eos non audirẽt, huiuſmodi omnes pro excluſis à ſuo regno
iectiſq; à ſancta eccleſia inter ethnicos & publicanos, cum perditionis & mortis filijs
uoluit computari. Cum enim nullum regnum, ut ipſius domini noſtri uerbis didici-
mus, in ſe diuiſum ſtare poſsit, quo nam modo ſacroſanctum ſtabit eccleſiæ regnum,
ſi illi qui Chriſti ſupremi Regis uicario parere contemnunt, de regni non ualeant ſorte
depelli. Aduerſus hoc inquaſſabile fundamentum & eccleſiæ firmam petram hæreſis F
quædam à paruo tempore citra ſenſum uiſa, ſuboriri, pullulauit, quæ ſub ouium ueſti
bus lupos rapaces intrinſecus, celans ſub appellationis ſpeciẽ eccleſiæ ſatagit unitatem
conuellere. Nam ſi qua Chriſti unicus uicarius canonibus ſacris etiam & iuri ſcripto
inhærendo decreuit ſtatuitq;, & ſeruari ut dignum eſt, præcepit, calumniatores male-
uoli & peruerſi ſubterfugere iuſtitiam præſumentes per ludibria friuolarum appellati-
onum ad futurũ concilium, ceu ad id quod nuſquam eſt, ac ſupra Chriſti uicarium eſſe
aut reperiri nequit, obedientiã quæ eſt de neceſsitate eccleſiæ et ſalutis uniuerſorum im
probe declinant ac temere. Hanc igitur diabolico ſpiritu et inſtructu nouitatẽ exortam
conſiderantes, in totius eccleſiæ catholicæ non tamen eneruationem, ſed euerſionem in
Mantuano conuentu ſæpe & multum tue diſcuſſam de uenerabilium fratrum noſtro-
rum ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalium pluriumq; aliorũ præſulum & peritorum
qui aderant, maturo conſilio et conſenſu illiuſmodi appellationes damnauimus. Atq;
ſta appellantes, Notarioſq; ac teſtes & adhærentes omnes excõmunicauimus, læſæq;
maieſtatis hæreſis crimina & penes eo ipſo illos diffiniuimus incidiſſe, prout in Apo-
ſtolicis literis ſuperinde confectis plenius continetur. Cæterũ his omnibus non obſtan
tibus quidem ex patre diabolo mendaciorũ artifice natus Gregorius de Heymbur no-
mine, auaritiæ contaminatus illuuie, & ſuperatus ardoribus, que eſt, ſeruitus idolorum.

de menſe

A de mense Augusti proxime prætérito à nostra solenni declaratoria sententia qua Senis existentes, impium Sigismundum ex principibus Austriæ ob notorium sacrilegium propter hostilem persecutionem in personam dilecti filij nostri Nicolai tituli. S. Petri ad uincula, sanctæ Romanæ ecclesiæ presbyteri, Cardinalis & episcopi Brixinensis, & rapinam bonorum ecclesiæ illius perpetratum, iurisscripti pœnas declarauimus incurrisse, à nobis ad futurum concilium improbam, nefariam, temerariam, seditiosam, deniq; appellationem dictauit. Et illius interpositionis per dictum Sigismundum factæ, ipse dictator in originali instrumento Florentiæ ad ualuas ecclesiæ affixo testis inscribitur. Quod quia loquax ille præsumptuosus, et præceps, mendax, atque turbulentus, temerarius ob illud facinus excõmunicatus existit, criminaq; & pœnas incidit læsæ maiestatis, atq; hæresis, adeo ut ultra execrationem honore omni & bonis iure sit priuatus. Deuotiones uestras in domino requirentes admonemus, huiusmodi pestiferum hominem pro tali excõmunicato habeatis & priuato, à uestrisq; ciuibus omnibus haberi mãdetis. Ipsumq; non solum uitetis, sed procul ejciatis ab oppido & dominio uestro & bona quæcunque habet apud uos tã mobilia quàm immobilia fisco uestro applicetis, & alia omnia faciatis quæ contra hæreticos, de iure Canonico fieri mandantur. In q̃ uos nobis ostendetis exhibebitisq; catholicos, sicut plene confidimus & Deo gratos ciues in ta-

B lem pernicioſum ecclesiæ Christi persecutorem uos fideles & sanctæ Romanæ ecclesiæ obedientes ostendendo. Nobisq; in hoc eo magis deuotiones cõplacebunt quanto scimus plurimũ esse Deo charũ, & ecclesiæ suæ parentelæ ac in primis necessariũ q̃d profugus iste pestiferq; sacrorũ contẽptor ab omni expellat cõuersatione, & cõsortio Christianorũ: Facite nobis q̃d egeritis p̃ literas uestras referibat, Datũ Romæ apud S. Petrũ sub anulo piscatoris, die XVIII. Octob. An. M. CCCC LX. põtificatus nostri anno tertio.

Absoluit Vratislauiensem & Namslauiensem à iuramento Homagij, Georgio Podibrat regni Bohemiæ nomine præstito, Epist. CCCCI.

Pius Episcopus seruus seruorum Dei, uenerabilibus fratribus Cretensis, ad *regnum Poloniæ terramq; Schlesiæ ac Prussiæ nuncio, & Oratori sedis Apostolicæ & Gnezenensis Archiepiscopis, S. & A. B.*

HOdie motu proprio ex iustis ac fidem catholicam concernentibus causis, dilectos filios, clerum, capitaneos, consules, cõmunitatẽ Vratislauiensem, & uniuersitatem oppidi, Nampslaij ab Homagio præstando Georgio de Podibrat, ad nostrum & sedis apostolicæ beneplacitum absolutos fore declaramus, ac eos in nostram & apostolicæ sedis protectionem suscepimus, mandantes singulis Christi fidelibus cuiuscunq; status seu gradus existant, sub pœnis & censuris ecclesiasticis, ne præfato Georgio contra Vradislaum, & Nampslaum uigore dicti Homagij auxiliũ, fauorem, &

C consilium præstent, quinimò eis tanquam catholicis & sanctæ matri Romanæ ecclesiæ obedientissimis omni consilio, fauore, ac potentia assistant, prout in nostris literis desuper confectis plenius continetur. Quocirca fraternitati uestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus uos uel alter uestrum & si postquã præsentes literæ uobis præsentatæ fuerint, per uos uel alium seu alios ipsas literas ac omnia & singula in illis contenta, in dicti regni ac aliarum partium uicinarum ecclesijs, Dominicis & festiuis exterisq; diebus quando & quotiens uobis uidebitur, solenniter publicetis & exponatis, seu publicari & exponi faciatis, ut melius & clarius intelligat etiã in uulgari. Et nihilominus quoslibet personas quas excõmunicationis sentẽtiam occasione cõtraueniendi prædictis literis nobis incurrisse cõstiterit, quotiens uobis opportunum esse uidebitur, tamdiu dominicis festiuisq; diebus in ecclesijs cũ maior inibi populi multitudo cõtrauenerit ad diuina, excõmunicatos publice nũcietis, faciatisq; ab alijs nũciari, & ab omnibus arctius euitari donec à cõtraueniendo destiterint, & literis prædictis obedierint, ipsæq; personæ excõmunicatæ ab huiusmodi excommunicationis sentẽtia, absolutionis beneficiũ meruerint obtinere, nõ obstantibus omnibus illis quæ in prædictis literis uoluimus nõ obstare. Aut si dictis personis uel quibusuis alijs comiter uel diuisim à dicta sit sede indultũ, q̃d interdici, suspendi, uel excommunicari nõ possint per literas apostolicas non facientes plenã, & expressam ac de uerbo ad uerbũ de indulto huiusmodi

mentio-

mentionem, contradictores per censurum ecclesiasticã, appellatione postposita, com- D
pescendo. Datũ Romæ ad sanctũ Petrũ, Anno incarnationis dominicæ M. CCCC.LXIII. quarto Calendas Aprilis Pontificatus nostri quinto.

Refert grates de munere oblato & poësim præconiscam reddit, conferq; de Vladislao quo iure regnum Vngariæ occupauerit, Epist. CCCCII.

Reuerendissimo in Christo patri domino Sbigneo sacro sanctæ Romanæ ecclesiæ. *tituli sanctæ Priscæ presbytero Cardinali ac Pontifici Cracouiensi domino suo colendissimo, Aeneas Episcopus Senensis, S.P.D. seq; commendatum facit.*

HEraldus Alfonsi Regis Portugaliæ Nicolaus Chizastruus tri tuas mihi expectatissimas literas, cumq; his aduersus hyemis & aquilonis ferocem spiritum armaturum, egregiam reddidit uestem pelliceam mardurinam, in hac regione non solũ utilem uerumetiam necessariam. Confiteor magnum munus non tam recipiente quàm mittente dignum. Referrem tuæ liberalitati gratias, nisi scirem male reddi beneficiũ uerbis quod factis acceptum est. Sed cum sim ego ex his episcopis quos nostra Italia nutrit, quibus ecclesiæ fraudosæ magis quàm fructiferæ sunt, cogor tecum id agere quod priuati homines erga Reges factitant: Nam cum nec equos, nec rabulas pictas, nec theuromata remittere possint, animum illis offerunt. Sume igitur & tu animum meum, B quamuis hunc tibi iam diu dicauerim, neque rem modo nouam afferam. Sed quid moror? partem beneficij magnam reddidit qui libenter accepit: Ego non modo libenter sed cupide donum tuum admisi, non tam quod pretiosum est quàm quod à te missum claro & præstantissimo patre qui me nunquam uidisti, & tantum amare dignatus es. Sed hoc misso ad literas transeo: earum quia plurimæ partes sunt pro captu meo ad singulas ex ordine respondebo. In capite epistolæ tuæ quoniam diu ad me non scripseris, ueritum te ais, me tarditatem scribendi tuam sinistrorsum acciperem, rationemq; reddis cur tamdiu super epistolis meis ad te olim missis rescribere distuleris: Ego & si mille annos tacuisses, nihil tamen de te sinistri concepissem, neq; te mihi mutatum credidissem. Taciturnitatis aliam quamuis causam, quàm mutationem animi, reputassem. Scio enim te uirum constantem & in amicitia solidum, qui neque more adolescentulorum modo amas, modo odis, neque contra Theophrasti præcepta, postquàm amaueris de amico iudicas. Expendis hominem diu antequàm recipias, receptum toto admittis pectore & quasi te alterum colis, neq; si deceptus sis, statim abs te hominem repellis: dissuere inutilem amicitiam quam rumpere soles. Quamuis ergo conscius mihi sim, non esse in me uirtutem quæ tuam sustinere amicitiam possit, est in te tamen moderatio quæ illam facile ruere non sinit. Huc accedit quoniam literarum causa inter nos benevolentia nata est, quæ licet in me tenues sint, postquam tamen C amare cepimus, nihil illis detractum est: auctæ magis sunt quando neque me senem dissere pudet. Itaque persuadeo mihi me tibi esse, qui ab initio fuerim siue scribas siue taces. Cum silere te uideo, tuas occupationes accuso: cum scripta tua recipio, dilectionem tuam cõmendo. Cur ego denique te tacentem arguerim, qui sum ipse nimium erga te tacitus? Accipio libens tuam purgationem ut excusationem meam tu quoque admittas. Scio quam multæ sunt Dignationi tuæ põtificales curæ, quæ sunt tibi cum tuo Rege negotia: noui te Cardinalem esse, & in Polonia post Regem primum hominem nulla sine te placita fieri: grauia queq; iudicia tuã sententiã expetere, neq; belli, neq; pacis consilia sine te discuti, pono ante oculos tuos quantum inter nos fluminum ac terrarum est, quàm periculosa itinera & obsessa latronibus, quàm pauci ex te ad nos ueniant, quibus committi tuto literæ queant. Ago meam causam dum tuam defendo. Da mihi & tu ueniam tacenti obsecro: non inuenio facile homines qui ad te rectà proficiscantur, nec audeo cuicunq; scripta credere, nec sum ocioſus ut scriberem quàm frequentissime possim: nunc Cæsaris concilium, nunc apostolicæ sedis mandata me detinent: non sunt tamen tot mea neque tam arduã negotia quam tua: necesse est silentio tuo me parcere, ne si te scribendi tardum arguerim, me pigrum ostendã & desidem.

Condo

A Condonemus igitur, & tuam negligentiam compensemus: Si tamen aliquid est quod tibi ad inertiam ualeat imputari, sit tamen ex præterito tibi mihiq; uenia, neque in futurum licentiam per tuæ taciturnitatis causam accipiamus: Fac quod modo feciſti: furare te regi & regno, & reipublicæ subtrahe manus. Aenea aliquando te præbe, itidem faxim ego: Neque Cæsar, neque Romanus præsul, neque si reuixerit genitor meus Syluius in me tantum imperium possidebit, ut tibi non aliquando subseruiam, scribam, & qua possum arte literatoria absentem me tibi præsentem reddã. Plurima mihi de commoditate literarum & scitè & prudentissimè commemoras, & doctè scribis, & uerè unicum est hoc inter absentes amicos solatium, cõiungit epistola quos terra mariaq; disiungit. Nusquam tam procul amicus abijt, ut literarum beneficio adiri non possit. O maximum & diuinum literarum donum, quod non modo longe recedentes amicos, sed quos aut nunquam uidimus homines seu uiuentes siue mortuos in nostrum reducit alloquium, & quos carne intueri non possumus, mentibus offert conspiciendos. O sanctos illos ac memorabiles uiros siue Phœnices siue alij fuerunt huius muneris inuentores, quo priscæ uiros ætatis & intueri possumus, & affari. Licet mihi si uelim nunc Alexandrum, nunc Darium cernere: possum Hannibalem, Scipionem, Cæsarem, Augustum uidere: illos mihi Curcius aut Arrianus ostendet, hos Liuius, Suetoniusq; B monstrabit: datur cuiuis docto Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Senecam, Tertullianum, Cyprianum, Lactantium, Hieronymum, Gregorium, Augustinum, Ambrosium, & infinitam qui posteritati scripserunt, turbam audire loquentem. En quanta mortuorum turba nondum mortua est: non uidi ego te unquam corporeis oculis, ex amicorum tamẽ literis scio qua statura, quibus oculis, quibus manibus, quo pede, quo capillo es. Ex tuis aũt epistolis ad interiora ꝓgredior, & quæ neq; pingi neq; fingi possunt: Inspicio tuæ mẽtis impetus, omnes animi tui motus annoto: Quid speres intelligo, qd metuas uideo, quare cõgaudeas quareq; tristeris aduerto. Totũ te mihi tuæ literæ exprimunt, nec minus apud te mearũ uirium esse considero dum mea scripta reuoluis, me intus & in cute noscis. Democritus actionis umbram dixit orationem esse, nec aliud epistola est: quamuis enim raro uiuant homines, ut scribunt, sentiũt tamen ita uiuendum esse, nec fieri potest quin animum suum prodat is qui plurima scribit, & sic sæpe uirutis præconia commemoret, qui uitia sectatur. Vtamur igitur hac uicissitudine scribẽdi, & quantum negotia sinunt inuicem suauibus epistolis colloquamur. Id ego tibi de me spondeo, & tenebo si reddi uicem cognouero. Transeo nunc ad uolumen epistolarum mearum quod tua Dignatio multis uerbis & probat & magnifacit: Minime ego mihi tantum arrogo quantũ tribuis: longe ego ab illis absum quibus me cõparas, parẽq; facis, sentio quã tenuis est mihi uena dicendi, quã breuis et inornata uerborum suppellex: C nulli de me magis quàm mihi credo: fateor tamen quia nudus sum & aperte loquor, non utor phaleris: ueste omnẽ reiicio, nec laboro cum scribo, quoniã non attingo res ultiores, & mihi nõ cognitas: trado quæ didici. Facile se cæteris intelligendũ præbet, qui se ipsum tenet, præbere alteri lucẽ nequit, qui sibi tenebrosus est: Fugio nodositatẽ & longas sententiarũ periodos. Si assunt elegantia uerba nõ refugio illa cõtexere, si minus nõ quæro remotius, præsentibus utor, ut intelligar id solũ mihi studiũ est. Percipio tamen rudẽ & incõpertũ sermonẽ meũ esse, neq; dignũ qui doctas aures pulset. Ea ꝓpter cum meas epistolas ad te mitti petiuisses, substiti, diuq; dubitaui an tibi, pbato & doctissimo uiro meas ineptias aperirẽ: uidebatur leue põdus ꝙd tuas manus incideret, pudebat me multorũ errorũ, neq; adhuc cuipiam fecerã copiã. Et quamuis aliquæ epistolæ meæ uulgo legerẽtur, non ego illas in lucem dederã, sed qui mecum cõuiuunt familiares, nunc has nunc illas furati ex manibus librariorũ in uolumẽ redegerant ediderãtq; sodalibus, existimantes aliquid esse quod nihil erat. Nam qui præter commentarios in Alexandrũ grammaticũ, & Brunelli poëtæ fabulas, & Buridani uulgarium dialecticorũ sophismata, et Troianam quandã historiam nihil unquam legissent, lucem esse in tenebris putauerunt. Atq; ut cæci ducatum monoculo præbent, sic rudes isti primas eloquentiæ partes mihi tradiderunt, qui nondum merui inter proficientes discipulos numerari:

Tuli

Tuli hũc honorem,& quamuis sciebam non posse durare inanẽ gloriam,nolui tamen D
ipsum me confundere. Impertiebar his qui ad me ueniebãt quantum poteram luminis,
& si lactis aperire tontes non poteram, amicorum tamen sitim pura limpha sedabam.
nõ magna dabã mala,non ministrabam,non erant preciosa quæ tradebam,at neq; dam
nosa. Cumq; ingenia inuenissem sublimia quæ hausus capere nobilissimos apta uide
rentur, his unde biberent scaturigines uiuas ostendi,Quintiliani,Ciceronis & aliorum
quos Italia sequitur, uestigãda flumina docens. Patiebar igitur apud nouos eloquẽtiæ
auditores æquo animo scripta mea reuolui,quibus contemptui esse non poteram. At
cum tu ea perlegisti, qui omnium poëtarum opera rimatus es,qui omnem secularem at
que ecclesiasticam sapientiam calles, cui nota sunt quæcũq; latina lingua maxime admi
ratur,non uidebam quo pacto meas tibi nugas traderem,quæ rara esse confidunt nego
ciatores,ea in nũdinas ferunt.Horatium uetuit tali cum uoce Quirinus, post mediam
noctem uisus cum somnia uera, in sylua non ligna feras insanus. Intelligebam non sine
mei nominis iactura lecturũ te opus quod flagitabas. Verum cum illud semel atq; iterũ
peteres, elegi etiam cum damno famæ meæ tuæ uoluntati parere. Misi ad te librum non
ut iudicares qui à meipso censebatur insulsus,minus uero ut laudares qui meo iudicio
uituperandus erat sed amico, sed patri,sed domino nolui quicquam negare. Existimaui
autem cum primam libri legisses paginam, statim te satietas caperet, dixiq; libro cum E
manumisi, perge audacter, sed scito te non sine magno discrimine tuo doctas Cardina
lis aures aditurum. Aut ille igni te dabit,aut ad pharmacopolam mitteris: quid enim ali
ud meis scriptis augurer, quã ille suis qui ait, sunt tectura piper, cumama, thura, crocũ:
Sed accidit mihi quod nuper in Viẽna cuipiam Cennẽsi monacho ordinem diui Frãci
sci profesto: Is Patauii studens, cum accepisset egregios in Austria magistros qui orato
riam docerent,cupidus eius artis ad summum ediscendæ,cuius prima clemẽtia teneret,
insalutatis amicis festinus in Austriam migrauit non minus auidus peregrinas haurien
di doctrinas,quã ille q Aethiopiam adrit ut Gymnosophistas& famosissimã solis men
sam uideret in sabulo. At cum Viennã ingressus Gymnasia philosophorũ percurrisset
tanti eam scholam fecit, ut qui uenerat auditurus, mox cathedram ascenderet audien
dus,& quos quæritabat magistros hos discipulos informaret:Simile mihi euenit. Expe
ctaui contemptum,existimationem sum consecutus. Credebam uituperari,& accipio
laudem: Timui odium, amorem reporto. Quid dicam? Tene ingenij tardioris imperi
tum q; iudicem prædicem,qui lippis oculis album pro nigro recipias dicas'q; malum bo
num & malum: Stat cõtra epistola summa eruditione plena,cuius an sententias graues
an summam exornationem magis demirer hæsito. Vniuersas quas libro meo laudes
accumulas,unica epistola tua cõplexa est: tuæ sunt quas mihi uirtutes ascribis. Quid er
go est quod meã erexit in laudem? noluisti me contristari. Ingeneisti epistolas quibus me F
poëta uocitẽt quamplures, dixisti intra teipsum: Grande hic homo de se iudicium facit,
qui grande sibi nomen usurpat. Meministi eorum quæ Flaccus de poëtis ait: Ingenium
cui sit, cui mens diuinior atq; Hos magna sonaturum des nominis huius honorem. Scie
bas Ciceronis uerba quæ in oratione pro Archia ponuntur dum ait: Atqui sic à sũmis
hominibus eruditissimis q; accepimus cæterarũ rerum studia,& doctrina,& præceptis
& arte constare poëtam natura ipsa ualere mentis uiribus excitari,& quasi diuino quo
dam spiritu afflari. Quare suo iure noster ille, Ennius sanctos appellabat poëtas quasi
Deorũ aliquo dono aut munere cõmendati nobis esse uideantur. Cogitasti ergo si mea
scripta pro merito reprehenderes, grandem me molestiam habiturum, qui cum sanctis
ascribi poëtis cuperẽ, & inter uetustissimũ è doctis genus meipsum collocarim,tua sen
tentia nedum poëtæ titulis, sed neq; mediocris scriptoris nomine dignum me reperirẽ,
nisi opinioni meæ faueres. Putasti me animo cadere,spem ponere,stilum deinceps scrip
turam q; omnem negligere. Noluisti me uulnere tali confodere, prouidisti quæ amico
utilia credidisti: uoluisti me scribere,ingenii exercere. conari indies magis ut si nõ essem
modo quod uellem,fierem aliquando qui possem. Noluisti deinde meis epistolis quæ
iam currere per Germaniam ceperant,opinionem demere, Ago gratias humanitati

tuæ quæ

A tuæ, quæ de suo iudicio quàm de mea fama maluit hæsitari. Nomini meo uel cum tuo detrimento consulere uoluisti. Videor uidere commendatione tua ingentem meis epistolis fauorem accedere. Quis enim posthac illas carpere audeat, quas nouerit tuo testimonio comprobatas? Ego quidem quod à te modo scriptum est, in capite uoluminis collocabo, ne quis mea prius legat scripta quàm tua nouerit autoritate legenda. Et si enim Apollinis illud responsum memoriæ teneo, quo se quemq; noscere iubet, Gaudeo tamen nomen meum quocunq; pacto illustrari. Cur non laudari falso malim quàm uero uituperari? potis est tua commendatio facere, ut me cæteri quoque commendent. Non omnia nomen ad uerum habent, multa erecta sunt, & habentur in precio, quæ rectius uilipensa iacerent. Multum in omni re fortuna dominatur. Hæc pro libidine sua nunc obscurat mortalia, nunc celebrat. Neq; in Poëtis ac cæteris scriptoribus uim perdidit. Plurimi eius beneficio magis quàm propria uirtute claruerunt. Nonnulli cùm essent digni memoria nominis sempiterna, fortunæ malignitate depressi nequaquam emergere potuerunt. Quid si meis scriptis tuo beneficio non fortuna (quæ nihil est nisi diuina uel prouidentia, uel promissio) sed Deus ipse subriserit, nunquid lætabor, nunquid gloriabor? & tuo nomini fatebor me omnia debere qui me reddideris immortalem? Vt Hymeneus quum in epistolis incidit Epicuri, Atticus Ciceronis, Lucillus Senecæ, æternam memoriam consecuti sunt. Tu quia medius inter scripta mea uenisti,
B mihi mortalitatem eripis, & quod illi ex alienis acceperunt. hoc tu meis epistolis præstas. Quid ni igitur & amem, & te obseruem, tibi omni officio seruire studeam? Sed dixi me tuum ab initio, non muto sententiam. Illud me discutere amplius conuenit, quod supra de Poëtis est tactum. Neque enim idcirco Poëtam prius quàm sacris ordinibus initiatus essem, me appellaui, quoniam uel Mantuano uel Peligno uellem uideri similis, aut par alteri cuipiam ueterum, quos uates & claros & sanctos uocant, mentis diuinæ participes, sed ita hoc nomẽ mihi ascripsi, quemadmodum in una epistolarum Seneca suscipit, qui omnibus uersus facientibus hoc nomen commune dicit: quamuis absolute pronuntiatum apud Græcos Homerum, apud Latinos Virgilium denotet. Edidimus & nos aliquando uersus: scripsimus elegias, eglogas, satyram quoque dictauimus: non tamen Poëtæ nomen propria temeritate suscepimus, nèc prius hoc titulo sumus usi quàm nos Fredericus Cæsar apud Franckfordiam, uisis quibusdam epistolis nostris, laurea nos donauit. Quemadmodum autem qui iuri aut Canonico, aut ciuili operam dederunt, postquàm magisterium acceperunt cum literas ad amicos missitant, aut decretorum aut legum doctores se inscribunt: ita & nobis Poëtæ nomẽ assumere licitum arbitrati sumus, ne uel concessum honorem, uel concedentem contemnere uideremur;
C & nos enim manum ferulæ subduximus, & lucum nouimus Martis, & quas torqueat umbras lacus, & quantas iaculetur Monichus ornos: uidebamur nostro uti iure, si eius artis titulos assumeremus, in qua non paruam ætatis partem consumpsissemus. Sed fuit alia non minor ratio quæ me hoc nomine frequentius uti coëgit. Etenim cum uenissem in Austriam, in secretariũ Cæsaris assumptus, offendi omnes qui periti apud Viennenses habebantur, poëticam ueluti rem perniciosam & abominabilem detestari. Cœpi ergo eos arguere, disputare sæpe cum eis, ostendere Poëticam qui recte uterentur, his frugiferam esse: nomenq; talis doctrinæ habendum & honorabile, & sanctum. Tumq; ne quis me nomen horrere crederet, quod laudarem Poëtam me scribere cœpi. Neque dimisi titulum illum, donec ad ecclesiam ueniens, sacros ordines subiui, & ad sacerdotium promotus, quæ seculi pompam saperent, postergaui. Habes cur me Poëtam dixerim, & quid de meipso sub tali titulo senserim. Nunc quoniam de Poëtica admodum perite non nihil disputasti, non erit ab re quid mihi de Poëtica tenendum uideatur in medium proferre, in cuius defensionem sæpe scripsi, sæpius aduersus contentiosos sermones serui, quos in hac epistola succincte repetam. Omnes qui Poëticæ sunt infesti, si modo aliqua sunt imbuti doctrina, his argumentationibus in eam utuntur. Plato (qui fuit omnium Philosophorum proculdubio excellentissimus) ex ea ciuitate quàm finxit cum mores optimos & optimum reipublicæ statum exquire-

ret, Poëtas eduxit quod minime feciſſet, ſi utiles fuiſſent: non ſunt igitur admittendi D
Poëtæ. Cicero in Tuſculanis cũ de dolore diſputat, Vides'ne, inquit, Poëtæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortiſsimos uiros, molliunt animos noſtros, ita ſunt deinde dulces ut non legantur modo, ſed etiam ediſcantur. Sed ad malam domeſticam diſciplinam uitamq; umbratilem & delicatam cum acceſſerunt, etiam Poëtæ neruos omnis uirtutis elidunt. Totum hic comprehenditur quod dici contra Poëtas poteſt. Pergunt tamen qui uerboſiores ſunt atque amplius aut manſuetiorem muſam inſectantur. Boëtius, inquit, uir ſane peritiſsimus & uitæ ſanctioris, Philoſophiam inducit ſibi loquentem, quæ ſcenicas meretriculas & Poëticam & Oratoriam uidetur appellare, quæ dolores ægrotæ mentis nõ modo ullis remediis non fouent, ſed dulcibus inſuper alunt uenenis, hominumq; mentes aſſuefaciunt, morbo non liberant. Cato qui fuit Romanorum ſæueriſsimus, Marco nobiliori uelut probrum obiecit, quoniam Poëtas in prouinciam duxiſſet: duxerat enim ille in Etholiam Ennium. Hieronymus clarum iubar eccleſiæ uerberibus ſeſe cæſum ab angelo ſcribit, quoniam Ciceronianus magis, quàm Chriſtianus eſſe uideretur. Quid ſi Vergilianum aut Terentianum illum angelus inueniſſet? Carpuntur ab eo nonnulli epiſcopi qui codices Euangelicos poſtponẽtes lectione Poëtica ſe oblectant. Quo pacto inſuper Poëtas amplectemur, quorum ſcripta non ſolum hominum, ſed deorum quoque & ſtupra & adulteria commemorant, potare, amare, ſcortari, adoleſcentes inſtruunt? Quis maior ad imitandum quàm Deus inueniri poteſt? aut quis eum coarguat, qui ſe Dei ſecutum exempla demõſtrat? Iouis exemplo teneram corrupiſſe uirginem, Terentianus ſe Chereas iactitat: Multum eſt cum Deus autor habetur. Pictura, inquit ille, hæc merat: Iouem quo pacto Danaem miſiſſe aiunt quondam in gremium imbrem aureum. Egomet quoq; id ſpectare cœpi, et quia conſimilem luſerat iam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi Deum ſeſe in hominem conuertiſſe, atque in alienas tegulas ueniſſe clanculum per impluuium ſum cum factum mulieri. At quem Deum? qui templa ſumma ſonitu concutit, Ego homũcio hoc non facerẽ? Ego illud uero feci ac lubens. Faceſſant ergo Poëtæ qui talia de dijs referunt, quæ ſibi turpes indigna lenones ducerent. Quid agat cum ea legerit imberbis iuuenis? cereus in uitium flecti, ſic natura iubet; uelocius, & citius nos corrumpunt exempla magis cum ſubeant animos autoribus. Non erit igitur bene inſtituta ciuitas, quæ Poëtis non occluſerit ianuas. Sic mecum ſæpe contendiſſe aliquos meminì: Quibus ego in hunc modum reſpondere conſueui. Quid uos mihi ciuitatem Platonis obijcitis? quæ nulla unquam in prouincia ſedem reperit, quid curet ex ea ſe ciuitate Poëtarum choros exulare, quæ neque in cœlo, neq; in terra uiſa eſt unquam? At cum Poëtarum fictiones bicipitis plerumq; Parnaſi ſomnia referant, non poſſum non admirari, cur ſomniatores ex ciuitate ſomniata Plato deduxerit? Cur ego non exulare ex ea ciui- E
tate uoluerim, quam conditor eius inhabitare nõ poſsit? Aut equidem ſuam ciuitatem neceſſe fuiſſet Platonem relinquere, aut ſecum introducere Poëtas, cum fuerit ipſe Poëta. Cuius apud Macrobium uerſus nonnulli referuntur, magis petulci quàm tanti uiri grauitati conueniant. Nec Cicero illam ingredi ciuitatem permitteretur, quæ Poëtas repelleret, cum & ipſe tres libros de temporibus ſuis carmine conſcripſerint. Sed licet latiùs det ipſe Platonem de ſua ciuitate Poëtas excludentem, nõ tamen ipſe de Roma, cui ſe omnia debere fatetur. Poëtas excludit. Archiam Poëtã egregium cum Grachus negaret in ciuitate retinendum, quis illum defendit niſi Cicero? Extat eius oratio de qua ſupra memini, in qua hæc uerba ponũtur: Sic igitur ſanctum apud nos humaniſsimos hõmines, hoc Poëtæ nomen, quod nulla unquã barbaries uiolauit, ſaxa & ſolitudines nonci reſpondent, beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur atque conſiſtunt, nos inſtituti rebus optimis non Poëtarum uoce moueamur? Ecce cum ad ſerium, cum ad uerum uentum eſt, non abigit ex ſua ciuitate Poëtas Cicero, ſed retinendos & admittendos, & honoribus cumulãdos ſuadet. Quid de Boëtio dicam? Quis riſum teneat cum damnari à Poëta Poëticã audiat? An non ipſe eſt Boëtius tam maximè Poëta, cum Poëticas carpit muſas, qui Philoſophiam ſe cum uerſibus agentem, & utentem fictionibus introducit.

A ducit. Quot apud eum fabulæ sunt? Quot metrorum genera? Dum Poëticam damnat Boëtius similis illi uidetur, qui iurabat non esse iurandum. Sed altior Boëtio mens fuit, quàm uel Poëtarum hostes apprehendant, uel hac epistolari disputatione possit exponi. Quippe aut legendi sunt Poëtarum libri, aut ipse toto fugiendus orbe, cum in sua consolatione Boëtius, apud quem Philosophia (cum de prouidentia differit) magni Dei familiarem suum appellare Lucanum non ueretur, & illius inferere mortui sententiam, Victrix causa deis placuit, sed uicta Catoni. Nec me Catonis autoritas frangit, cui nec nobilior auscultauit, neque senatus cessit, apud quem maximo semper honore Poëtæ sunt habiti. Habeo clarissimorum uirorum copiam, quos Catoni ualeam obiectare, de quibus posterius dicam. Ad Hieronymum transeo, cuius optarem qui uiuunt omnes fieri persimiles: sic enim & sanctimonia uitæ & eloquētiæ copia omnes ualeremus. Scatet hic undiq; Poëtarum dictis, neq; uel tractatum eius referes, uel epistolam ubi non Tulliana redoleat eloquentia. Sic de cæteris ecclesiæ doctoribus licet inuenire, quorum facundiam quæ muta fuisset alioquin, illustrauere Poëtæ. Sane Hieronymus cum secularibus plenus literis esset, gentilesq; disciplinas quasi suis ebibisset, tum se uerberibus affectum dixit: Permitto id, omnes agant, cum Poëtas omnes uiderint, legerint, didicerint, tum secularum studia literarum abiurēt, nil obsto, nil aduersor,
B neq; ego is sum qui Pontifices maximos, relictis Euangeliorum codicibus, aut Tytire tu patulæ, aut arma uirumq; canentes laudauerim. Sint non solū ætati, uerumetiam dignitati suæ cuiq; studia. Sicut enim Grammaticam atque Dialecticam episcopum didicisse non discere uoluerim, sic Poëtas illi notos optauerim, noscēdos iam minime suaserim. Sed Hieronymi quid sit iudiciū inferius exponemus. Vltimum quod isti grauius putant illud afferunt: quia Poëtas plurima tradere demonstrant, quib. non solidæ mentes captæ delabuntur, siue cum deorum mentionem efficiunt, siue cum uoluptates commendant. De dijs autem non esset cur poëtis sit trascendum, temporis illud non personarum est uitium. Ætas eorum Dei unius haud plenam notitiam habuit. Gentiles fuerunt, qui Iouem, Iunonem, Saturnum, Martem, pro dijs habuere, neq; id erroris Poëtas magis quàm Philosophos inuasit. Socrates, Plato, Aristoteles, Zeno, Eleāder, Diogenes, Aristippus, dijs litauere. Quid mirum si Poëtæ hos deos collaudant, quos sua credidit ætas? cœlum incolere, publicus error excusationi est: si non licet Poëtas legere; quia Deorum faciūt mentionem, neque Philosophos intueri licet, quorum scripta deorum nominibus sunt referta. Sed quis hodie tam heberis est ingenij, qui propterea Ioui sacrificet, aut thurificet Herculi, quoniam deos illos Poëtarum carmina uocitāt, omnes pueri etiam qui nondum ære lauantur, homines illos fuisse impuros atque nepharios dicere, de quibus sane rectius Poëtæ quàm Philosophi scribunt. Referentes enim tur-
C pia illorum facta, manifeste nobis ostendunt diuinitatem lōge ab his fuisse, deliraseq; omnes ueteres qui eis aras dicauere. Quod autem uoluptates approbant, dolorēq; summum esse malum sentire uidentur, amores referunt, comporationes commendant, & lautæ fercula mensæ magnis extollunt uocibus, non est quod mouere nos debeat. Inducunt Poëtæ diuersas personas, tenenteq; legem artis, cauent ne forte senilis mandetur Iuueni partes puerocq; uiriles. Alius Sardanapali sermo, alius Arbatis erat, interit Dauus ne loquatur. An audax Pythiæ Catoni seueritas, Caio Cæsari clementia tribuetur? Alius bonis fauebit, literatos reget, amica consilia præbebit, peccare timentes amabit, breuioris mensæ laudabit dapes, salubrem iustitiam commendabit. Alius uirtutis inimicus, cedis auidus, nulli fidus, ueneri atq; ueneri deditus, consentanea suis moribus uerba profundet. Oportet enim Poëtam eorū exemplar intueri quorum personas in medium profert, atq; illinc uiuas deducere uoces. Cum uero ex persona sua Poëta loquitur, tum quid patriæ debeamus, quid Amicis edocet. Quo sit amore parens, quo frater amandus & hospes: quod sit officium senatoris, quod iudicis, quod ducis in bella uadentis monstrat, quæ laus & quanta bonis sit uiuere paruo: Quo uirtus, quo ferat error indicat: omnes ad summum bonum uiam parare contendunt: Si quis autē callem non rectum aperit, & aut in uoluptate, aut in honoribus, aut in potentia felicitatem asserit

A pugna, uictores tandem Lacedæmones euaserint. Vides ut Græciæ ciuitates apud se natos gaudent esse Poëtas. Nec Latini minus lætantur suis uatibus. Notum est illud carmen: Mantua Vergilio gaudet, Verona Catullo. Corduba Lucano & Seneca gloriatur Horatio. Venusium, Pacuuio. Brundusium Statio Burdegalis: Peligni Nasonem memorãt: Aquinates Iuuenalem, Biblis Martialem, Florẽtini quamuis materna uoce locutum, tamen apud senatum dantem inter maxima ciuitatis præconia ducunt. Quippe ueteres etiam dijs suis quos cœlum colere putabant, curæ fuisse Poëtas affirmant. Cum Lisander Lacedæmonius obsideret Athenas à libero patre per quietem monitus perhibetur, ut delicias suas sepelire sineret. Iacebat tunc inhumatũ corpus Sophoclis tragici, de quo supra mentionem fecimus. Quo cõperto Lysander inducias dedit, ut claro poëtæ congruæ fierẽt exèquiæ. Simonides apud hospitẽ suũ in Thessa ia cœnãs Castoris ac Pollucis monitu triclinij ruinam euasit. Sed pergite regum ac ducum exempla referamus. Solon qui leges (ut tactum est) Atheniẽsib. dedit ut Salaminam insulam quam Megarenses suæ ciuitati surripuerant, uendicarẽt, progressus in publicum etiam contra naturam suam Poëtam se simulans, insolitis sibi uersibus contra Megarenses ut arma sumerent suis ciuibus persuasit. Themistoclem illum summum Athenis uirum, cum ex eo quæreretur, cuius uocem libentissime audiret, respondisse aiunt, eius à quo
B sua uirtus optime prædicaretur: excellentem profecto Poëtam significans, in cuius uiris indita uirtus sicut in auro gemma perlucet. Alexander Aminæ filius diues habitus, cui ante omnes Ioui Delphico statuas aureas misit, Pindarum Lyricum Poëtam apprime dilexit Archelaus, qui ab eo regnum Macedoniæ accepit. Euripidi tragico consiliorum summã credidit, cuius suprema non contentus prosequi sumptu funeris, & crines tonsus est, & mœrorem quem animo conceperat uultu publicauit. Cum transiret in Asiam magnus Alexander, quamuis multos rerum suarum scriptores secum haberet, cum tamen in Sigeo tumultum inspexisset Achillis. O fortunate inquit adolescens, qui tuæ uirtutis præconem Homerum inueneris. Et uere, ut ait Cicero, nam nisi illi ars illa extitisset, idem tumulus qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Idem quoque Alexander cum Thebas diueret, Pindari de quo supra meminimus, & domum & stirpẽ, teste Arriano, ob reuerentiam Poëtici nominis conseruauit. Lisimachus ex successoribus Alexandri Philippide Poëta comico familiariter usus est. Cernitis ut Græci proceres Poëticam uenerantur. Accipite modo Latinos. Africanus prior quinti Ennij statuam imponi suo sepulchro iussit. Alter Scipio Terentium Comicum ex Carthaginensi captiuitate redemptum, in triumpho suo quem Romæ egit, pileatum duxit tanquam libertate donatum. Lucullus Archiam Poëtam ingentibus honoribus cumulauit. Dictator Galla Gallos atq; Hispanos Poëtas, donis quàmplurib
C us consecutus est, nec sedulitatem mali Poëtæ indignam præmio duxit. Metellus pius etiam Cordubæ natis Poëtis, ac pingue, ac peregrinum sonantibus aures accommodauit. Pompeius magnus Theophanem Mitileneum rerum suarum scriptorem in cõcione militum ciuitate donauit. Nemo est ut Cicero testatur, tam musis aduersus qui stori mandari uersibus æternum suorum laborum præconium facile patiatur. Iracp; ille Caius Marius quamuis maximus Imperator, natura tamen ferox & inurbanis moribus, eximie Lucium Plocium dilexit, cuius ingenio putabat ea quæ gesserat, posse celebrari. Iulius autem Cæsar non modo Poëtas dilexit, sed in collegio intranti non assurgeret, cum à latronibus captus, donec pecunias cogeret obseruaretur, orationes ac poëmata quæ scribebat, teste Plutarchio, eis legebat: Et qui minus ea uehemẽter laudassent, fatuos ac barbaros appellabat. Augustus Octauianus quàm benignus, quàm liberalis in Varrum, Vergilium, Flaccumq; fuerit, nemo qui uel primas didicerat literas nescit. Fuitq; ipse, ut Tranquillus perhibet, Poëmatum non imperitus, delectabaturq; comœdia ueteri, & sæpe eam exhibuit publicis spectaculis. Ingenia namq; seculi sui omnibus modis fouit recitantes, & benigne & patienter audiuit. Nec tantum carmina & historias, sed etiã Orationes & Dialogos: Componi tamẽ aliquid de se nisi & serio

& à præstantissimis offendebatur. Vespasianus qui dirum in saluatore nostro commissum piaculum expiauit, ingenia & artes uel maxime fouit: primus è fisco Latinis Græcisq; Rhetoribus annua centena constituit, præstantes Poëtas necnõ et artifices coëmit. Titus quem generis humani delicias uocauerũt, Latinæ & Græcæ linguæ peritissimus, tel morando, uel in fingendis poëmatibus promptus & facilis fuit. Seuerus Cæsar Appianum poëtam qui genera ac naturas & captionem piscium uersu descripserat, per singula metra aureo numo donauit, unde aurea post Appiam nuncupata sunt. Gratianus literis haud mediocriter institutus, carmen facere, ornate loqui, explicare controuersias rhetorum solitus erat. Quid nobis tot tantiq; uiri Græciq; & Latini, idonei'ne uidentur quos Catoni Platoniq; opponamus? Sed dicitis fortasse ethnicos istos esse, nec uocem habere quæ apud ecclesiam audiatur. Transeo ad nostros quos reuellere nemo possit. Dauid quem tota canit ecclesia, nunquid poëtæ officio fungitur, metro apud Hebræos canens? Salomon quoque & aliqui Propheterum uersuum mensuris utentes, Poëtarum locum & nomen obtinent. Quid Christiani autem doctor exercitus & Orator inuictus Apostolus Paulus? nunquid ad Græcum scribens Epymenidis uersiculũ reddit? Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentris pigri. In alia quoque epistola, Menandri senarium ponit. Corrumpunt mores bonos confabulationes malæ. Et apud Athenienses in Martis curia disputans Aratum, ut Hieronymus scribit, testem uocat. Quid Tertullianus: quid Cyprianus? Lactantius firmianus? Ambrosius? Augustinus? Gregorius, & ipse de quo sæpe locuti sumus, Hieronymus? nulla istorum opuscula leges in quibus nihil Poëticum redoleat: Quamuis Cyprianum Firmiano narrante, nonnulli momorderint, quod aduersus Demetrianum scribens, testimonijs usus sit Prophetarum & Apostolorum, quæ illi ficta & commentitia esse dicebant, & non potius Philosophorum & Poëtarum, quorum autoritati ut ethnicus contraire non poterat. Nempe Augustinus de Vergilio grauissimum testimonium præbet, dum in primo de ciuitate libro propterea, inquit, eum paruuli legunt, ut uidelicet Poëta magnus omniumq; præclarissimus atq; optimus, teneris ebibitus annis, non facile obliuione possit aboleri, secundum id Horatij: Quo semel est imbuta recens seruabit odorem Testa diu. Negat clarissimus ecclesiæ doctor obliuioni esse dandum Vergilium: nunquid ergo & legendum suadet? Nec Hieronymus ab hoc sensu est alienus, qui necessitatis in pueris esse asserit Vergilium tenere in manibus. Quamuis id crimen episcopis dixerit esse uoluptatis. Quis præterea centenas damnare præsumpserit, quarum ex altera Homeri uersibus apud Græcos, altera ex Vergilij carminibus apud Latinos incarnationem saluatoris, prædicationem, signa, mortem, resurrectionem, & in cœlum ascensionem Poëtico more conscripsit. An non dignus laude legendus cunctorum ore dicetur. Inuentus presbyter qui sub Constantino Cæsare historiam domini saluatoris uersibus explicauit, nec timuit Euangelij maiestatem sub metri mittere leges. Quid de Apollinari Syro dicam? qui Heroicis uersibus Hebraicam scripsit antiquitatem, ut Sozomeni placet, & imitatus Menandri comœdias, Euripidisq; tragœdias, & lyram Pindari, Euangelicas lectiones Poëtico schemate concluſit. Quid ni legatur si sit in manibus aduersatus Christianæ religioni Iulianus apostata? cum peruasisset imperium, tunc se plurimum nocere putauit, cum lectionem Homeri cæteraq; Græcorum studia Christiano populo prohibuisset. Cui & nostri hostes concordare uidentur. En quàm rudis, inepta ne dicam, feralis uox illorum est qui Poëtas omnes asserunt eliminandos. Exeant ipsi potius, & qui literas humanitatis abhorrent, fugiant homines sibiq; similibus brutis associentur. En quid ais? dicet quispiam, Diuo Hieronymo maledicis? sanctissimum obiurgare audes uirum? speculum Christianæ religionis obnubilare contendis? Hieronymus si nescis, quo nemo durius in Poëtas inuehitur, Dæmonum cibus est, inquit, carmina Poëtarum, secularis sapientia, Rhetoricorum pompa uerborum: hæc sua omnes suauitate delectant, & dum aures uersibus dulci modulatione currẽtibus capiunt, animã quoq; pene

A trant & pectoris interna deuincunt. Verum ubi cum summo studio fuerint ac labore perlecta, nihil aliud nisi inanem sonum & sermonum strepitum suis lectoribus tribuũt: nulla ibi securitas ueritatis, nulla iustitiæ refectio reperitur. Studiosi earum in fame & ueri & uirtutum penuria perseuerat. Non me latet ad Damasum de filio prodigo talia scribere Hieronymum, sed lege totam epistolam, non subsideo in proœmio: nihil iudico, nisi tota lege perspecta, prosequor magni uerba doctoris. Inuenio illum his uerbis non poëticam solum, sed Rhetoricam, Philosophiam & omnẽ secularem sapientiam detestari, quia plus floris quàm fructus habeat, nec uitã uitæ in ueritate docet, fallatq; sæpe legentem. Nec ego inficias eo si de gentilibus tãtum poëtis ac philosophis uerba fiant, quos ignorasse Christum & crucis præmium palam est. Sunt tamen in illis complurima uitæ documenta, quæ nobis turpia dissuadent, & honesta demonstrant. Vtq; aliquid in medium proferamus. Quid illis Iuuenalis uersibus ad uirtutem suadendam dici potuerit efficacius? Orandum est ut sit mens sana in corpore sano. Fortem posce animam mortis terrore carentem. Nescias irasci, cupiat nihil & potieris. Herculis ærumnas credat sæuosq; labores. Et Venere & cœnis & pluuia Sardanapali. Et alibi: Esto miles bonus tutor bonus arbiter idem: Integer ambiguæ si quando citabere testis. Incertæq; rei falleris, licet imperet ut sit. Falsus & admoto dictet periuria thauro. Summum crede nephas animam præferre pudori. Et propter uitam uiuẽdi perdere causas: Et paulopost: Pone iræ frena modumq; pone, & auaritiæ miser inopum sociorũ. Integer uitæ scelerisq; purus, inquit Horatius: Non eget Mauri iaculis nec arcu: Nec uenenatis grauida sagittis Fusce pharetra. Quoscunq; ferant tutum esse bonis uiris iter ostẽdit: quis iustum illo melius conscribit? Iustum ait, & tenacem propositi uirum, Non ciuiũ ardor praua iubentium: non uultus instantis tyranni Mente quatit solida. Quid Vergilius sibi uult, dum inferna loca describit, & Elisios campos, nisi uirtutis amorem, odium suadere uitiorum? Hic, inquit, apud inferos, quibus inuisi fratres dum uita manebat, Pulsatus ue parens & fraus inuexa clienti, Aut qui diuitijs soli incubuere repertis, Nec partem posuere suis, quæ maxima turba est. Quisq; ob adulterium cæsi, quique arma secuti Impia, nec ueriti dominorum fallere dextras. Ac beatorum sedes. Audi quibus assignet hic Manus ait, ob patriam pugnando uulnera passi. Quique sacerdotes casti dum uita manebat. Quisq; pijuates & Phœbo digna locuti. Inuẽtam aut qui uitam excoluere per artes. Quisq; sui memores alios fecere merendo. Quid Theseus ille apud tragœdum Senecam? nonne sororia his de inferno refert? Sed quisq;, inquit ille, fecit, patitur autorem, scelus repetit, suoq; premitur exemplo nocens. Statius quoq; malefactis instare supplicium asserit: Sed uidet hæc, ait, uidet ille Deum regnator & ausis. Sera quidem manet iratum. Deq; tue inferis inquit, Stridor ibi & gemitus pœnarum atroq; tumultu feruet ager, tanquàm legisset Euangelium, uocemq; Saluatoris audisset: mittite illum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentiũ. Quid postremo sibi Lucanus quærit dũ Catonem Hammonis responsa contemnentem inducit, uersusq; ue illos in eum fudit. Ipse manu sua pila gerens præcedit Haneli Militis ora pedes mõstrat tolerare laborem. Non iubet, nulla uehitur ceruice supinus. Carpente sedens summi parcissimus ipse Vltimus haustor aquæ, cum tandem fonte reperto Indiga cogatur laticis potare iuuẽtus: Stat dum lixa bibat. Et paulopost: Hunc ego per Syrtes Libyesq; ue extrema triumphũ, Ducere maluerim quàm ter capitolia curru Scandere, Pompeij quàm frãgere colla Iugurtæ. Non ne aperte & magna uoce, O homines inquit, sit uobis cura uirtutis. Alacres subite laborẽ, uincite sitim, famem, somnum, sic itur ad astra. Quid dicimus? nosce te ista bonum an malum putamus? Hæc ne magnus ille Hieronymus fugienda suadet. Præterea philosophorum libros doctrina salutari plenos quos auide legimus: quamuis nonnulla ueneni semina in se habeant, nec Hieronymus omni lectione secularis sapientiæ abstinendum præcipit, sed docet ille ut ante dictum est, Damasum quo pacto sint seculares philosophi ac poëtæ legendi. Typus, inquit, secularis sapientiæ in Deuteronomio sub mulieris captiuæ figura describitur, de qua diuina uox præcipit, ut Israëlites, si eam habere uoluerit uxorem, caluicium ei faciat, ungues

præfecet, pilos auferat, & cum munda fuerit effecta, tunc tranſeat in uictoris amplexus: Hæc ſi ſecundum literas intelligimus, nonne ridicula ſunt? Itaque & nos hæc facere ſolemus quando & Philoſophos legimus, quando in manus noſtras libri ueniunt ſecularis ſapientiæ. Si quid in eis utile reperimus, ad noſtrum dogma conuertimus: ſi quid uero ſuperfluum de idolis, de amore, de cura ſecularium rerum: hæc radimus, his caluicium inducimus. Ponit & hanc ſimilitudinem alio loco Hieronymus: ad magnum Oratorem urbis Romæ ſcribens, Et adijcit: Quid ergo mirum ſi & ego ſecularem ſapientiam propter eloquij uenuſtatem & membrorum pulchritudinem de ancilla atque captiua Iſraëlitem facere cupio? & quicquid in ea mortuum eſt idolatriæ, uoluptatis, erroris, libidinum uel præcido uel rado, & mixtus puriſſimi cordis corpori uernaculos ex ea genero domino Sabaoth, & labor meus in familia Chriſti proficit: Hæc eſt libera uox & ex propoſito diui Hieronymi ſententia. Interrogatus ille, philoſophos ne Chriſtiani, poëtas tue queant ſalua conſcientia legere, non omnibus legere negat, ſed illis negat quibus animus eſt in eorum lectionibus quieſcere. Sequimurq; & nos hoc iudicium damuſque ſancto doctori manus. Nam cum uarij, multiformes ſint poëtæ, non omnibus quæ ab ipſis dicuntur adhibendam mentem ſentimus, ſed cum excellentium uirorum dicta aut facta commemorant, tota mente moueri atque inflammari debemus, ut tales ipſi ſumus quales ipſi fuere. Cum uero improborum hominum mentionem incidunt, fugienda eſt illorum imitatio, aureſque claudendæ non ſecus atque ipſi ferunt ad Syrenarum cantus clauſiſſe. Accommodatiſsimus eſt ad hoc propoſitum quem Græci mirantur, Magnus Baſilius, ſic ille (ut Aretinus transfert) de poëtis iudicium tulit: Nos igitur, inquit, laudamus poëtas, non cum ſcurras, aut amantes, aut ebrios, aut dicaces imitantur, neque cum diuite menſa cantuque diſſoluto feliciter diffiniunt, minime uero cum de dijs aliquod dicunt mendacium. Deinde Apium introducens, ut enim ex floribus cæteri quidam nihil ſumunt inquit, præter odorem & colorem, apes etiam mella ſciunt inde excerpere. Ita qui non ſolum feſtiuitatem ſequuntur uerborum, fructum aliquem ex poëtis percipere poſſunt. Et ſubiungit: Ille enim nec pariter omnes flores ademit, nec ſi quos ademit, eos totos aſſumit, & nos quoq; ſi ſapimus cum id exceperimus quod ueritati amicum conſentaneumq; ſit, cætera omnia tranſgrediemur. Neque his contentus proſequens adijcit: Et quoniam ad hanc noſtram uitam per uirtutem aſcenditur, uirtus autem ipſa multum à poëtis, multum ab hiſtoricis, multum etiam à philoſophis laudatur, eorum uerbis maxime eſt inhærendū. At quoq; Baſilius ex quodam uiro ſe, qui ad ueſtigandas poëtarum mentes acutiſſimus habebatur, audiuiſſe cum diceret totā Homeri poëſin laudem eſſe uirtutis omniaque illius poëtæ huc tendere, niſi ſi quod interdum incidens ſit. Sic de poëtis ſecularibus magni & ſancti uiri diffiniunt. Eccleſiaſticos autem, quos plures eſſe manifeſtum eſt, quamuis hæſitatione legendos approbant, uenerandumq; nomen eorum & dogma ſuſcipiunt, qualis fuit Hilarius Hieronymi coëtaneus, & qui dulces hymnos in Eccleſia conſcripſerunt. Nonnulli autem noſtri temporis qui ut docti uideantur, quæcunque non didicerunt, damnant, digni ſunt quibus cum Hieronymo dicamus, ne ueſcentidum dentibus inuideant, edentuli, & oculos caprearum talpæ contemnent. Traxit me dies ad diſputandum materia, & dum epiſtolam credo ſcribere, tractatum edo ſed claudo ſermonem de poëtis, cætera contra garrulos ſapientiæ tuæ non deerunt, ſi quis contentus his eſſe noluerit. Nunc ad ultimam tranſeo partem in qua pro Rege Ladiſlao facis apologeticum: multa in laudem tanti principis ſcribis, quæ dicta ſunt aduerſus eum, non minus ornatè quàm cautè reuellens. Cogitaui & ego futurum hoc cum librum epiſtolarum ad te direxi. Neque inutile reputaui aduerſus ſcripta mea te dicere, quæ ipſe non tanquàm uiſa ſed tanquam audita retuliſſem. Sic enim ueritas facilius inuenitur: Tu ergo modo, quamuis & prudentiſsime & fundatiſsime Regis cauſam tuearis, das tamen mihi cauſam nonnulla ut rememorem, tecumq; pauliſper contendam: non quia te uelim impugnare, ſed quia magis inſtrui cupiam. Nam etſi

magn

A magni uiri fuerunt quibus aures præbui, & quorum dictis historiam struxi meam, plus tamen tuo nomini tribuo: tum quia rebus de quibus locutus sum interfuisti, tum quia & naturæ & dignitati, & ætati tuæ mentiri alienum est. Sed audis pauca quæ me obsistere tuis dictis impellunt: dixi prioribus meis epistolis nobilissimum adolescentem Vladislaum Poloniæ Regem suorum concilio uictum, regnum Vngariæ occupasse, hoc durum & à uero remotum tua dignatio esse contendit, affertq; rationes quæ iustum illum Vngariæ Regem possint ostendere, quarum maxima illa est quia defuncto Alberto, Regina & uniuersi regni accolæ Vladislaum Regem accersiuerint, cuius ope & auspicio catholica fides & regni populus ab infestatione Turcorum defendi possit, qui tunc Vngariæ uicini, clades quamplurimas inferebant. Addis & Oratoribus qui ob eam causam missi fuerant, apertum dictum aperte extitisse, quia Regina prægnans ex Alberto remansisset, non licere Regem exterminium regnum transire, illosque confutasse, quicquid petitionibus rerum obijceretur uictis. Insuper & decreti copiam quo regni prælati & proceres quæcunq; aduersus coronationem Vladislai dici possent, inania esse definiunt. Fateor omnia ista ita gesta esse ut scribis, neque de tuis dictis adimo quicquam. Sed audi quid me moueat: Dicis Albertum Vngariæ Regem fuisse, mortemq; relicta uxore obijsse, natumq; Ladislaum eius filium. Addo ego & coronatum
B Regem priusquàm Vladislaus eius Vngariam ingrederetur. Quid hic dicemus? Numquid Regum filij solium paternum tenere debent? Quis excluso Regis filio Regnum possidens non dicitur occupator? Aut successioni locus est apud Vngaros, aut electioni, cum Rege mortuo filius in promptu est. Si patri succedit filius, non uideo quid iuris in Vladislaum popularis electio transfuderit. Si Regem electio facit, attribuo tuæ parti uictoriam. Mihi tamen, qui regni se more affirmant succedere patribus: apud Vngaros in regno filios in iuffu populi dicunt, idemq; Romanum pontificem diffinuisse apostolicis demonstratur apicibus. Neque menti meæ satisfacit, quod de Turcis in medium proponit, tanquam necesse fuerit pro regni salute, pro Christi nomine tuendo, Regem habere qui regeret. Namque si hæc permittimus, rarus patri succedet in dominatu filius. Poterat Vladislaus si Zelo fidei succensus erat, si uicinorum saluti consulere uolebat, si tanta eum Charitas mouebat, & Vngaris succurrere, & pupillo infanti regnum conseruare, ac ueluti tutor uicini Regis regnum administrare. Sed uteris tu mecum ea purgatione qua Trogus Philippum Macedonem defendit cum regnum nepotis usurpauisset. Itaque, inquit, ille Philippus diu non se Regem sed tutorem pupilli egit. Ac ubi grauiora bella imminebant, seruumq; auxilium in expectatione infantis erat, compulsus à populo regnum suscepit. Melius tamen Lycurgus, qui cum fratre suo Polibiti Spartanorum Regi successit, regnumq; sibi mendicare potuisset, Caro
C lo filio eius qui natus Posthumus fuit, cum ad ætatem adultam uenisset, regnum summa fide restituit. Sed pauci sunt quos dominandi non frangit cupiditas. placet cunctis prouerbium Cæsaris: Si uiolandum ius est, regendi causa uiolandum est mihi. Non uidetur aut mater, aut populus, aut instans belli metus ius infanti auferre atque alteri concedere potuisse, nisi tua sapientia nouis me rationibus instruxerit. Scio illud quod dicis, Regnum Poloniæ longe lateq; florentissimum esse, neque uiros illi, neque opes deesse. Constat inter omnes qui terram circuierunt, Polonos & fortes homines esse, quibus qui dominatur inter Christianos & clarissimum nomen habet. Et abundat diuitijs, potentissimus creditur, satis illi superque satis honoris est, si quicquam mortale pectus satis existimat. Ac dives Asia Xersi non sufficit, Græciam imperio cupit adiungere. Alexander uicto Dario Babylonia capta, Aegypto subacta, superatis Indis æstuat infelix angusto limite mundi ut Gyro clausus scapulis, paruaque scapha. Anibalem non capit Affrica: addit imperio Hispaniam, Pireneum transilit, superat Alpes, ingreditur Italiam, nihilq; actum à se putat nisi uexillum in capitolio ponat. Athila Rex Hunorum totius Scythicæ gentis solus Imperium tenens inuasor Germaniæ Galliarum populator, uastator Italiæ, inopem miserumque se iudicat nisi primas mundi gentes, Romanos Vesogatasque sibi subijciat. Sed quid miramur uiros? Condi-

trix

trix Babyloniæ Semiramis nõ contenta quæsitos regni terminos tueri, Aethiopiam Imperio adiecit, Indisq; bellum intulit. Quo præter illam, Dionysium, Herculem, & Alexandrum armatus intrauit nemo. Insatiabilis est dominandi cupiditas. Nulli satis ampla sua potestas uidetur. Semper in alieno melior seges agro, uicini formosior coniunx, pinguius apud alios pecus apparet. Nimirum si Vladislaus adolescens, alto sanguine natus, spiritu fretus, nobili gloriæ cupidus, Vngariæ regnum affectauit, Humanus est hic morbus adeoq; communis ut iam uitio detur animus paterna hæreditate contentus. Si quis est, cui sua placent, inter principes ocioſus, pací deditus, nulli molestus, belli execrator: En, inquiunt, deses homo est meticulosus, pusilli animi, uentris semiq; seruus: monachum esse non regem oportuit: mulieri non uiro seruimus. Huiusce modi sæpe uoces Regum atria implent, inde commoti quibus feruet animus, iuuenes iniusta bella suscipiunt. Quod si Vladislaus hac re ductus in Vngariam uenit, secutus est, ut Philosophi uolunt, erroneam uiam, ut populi sentiunt, laudabilem & glorioſam. dignus quisquibus umbris animum meretur. Hæc placuit ad tua scripta referre, non quia impugnare illa uelim, sed ut solutionem eorum à te suscipiam quæ mihi dubia superant. Nam etsi multæ sint & maximæ laudes quæ Vladislao Regi fuisq; prælatus uel proceribus attribui possint, cupio & hoc illis ascribere præconium sine controuersia posse, quod Vngariam non humano solum sed etiam diuino iure sibi subegerint. Quod uero præsente Rege uictos & etiam prostratos à Polonis Turcos astruis, sequor testimonium tuum. quamuis Iulianus Cardinalis sancti angeli qui tunc in Vngariam legatum apostolicum agebat, suis literis omnem belli uictoriam in Ioannem transtulerit, quem ego ad pontificem Patauiensem scribens, habui testem. Cætera quæ de Vladislao refers, nullo apud me dubio sunt. Cognoui ex omnibus qui eum nouere, fuisse illo in adolescente uastum animum, singularem prudentiam, summam liberalitatem, ingenium perspicax, administrandæ iustitiæ grandem curam, nullam in eo desideratam ex his quæ regiæ uirtutes appellantur: ob quam rem optarem, si fas esset, cum tua dignatione in hãc usque diem uixisse illum, melius ut arbitror, regno Vngariæ, melius Christiano sanguini successisset. Neque fortasse memorabilis illa ciuitas Bisantina Orientalis Ecclesiæ caput, Græciæ columen, in potestatem Turci redacta, cum tam magna Christianorum clade fuisset, quæ per Constantinum primum instar Romanæ urbis amplificata fatali quodam solebat dicere decreto sub ultimo Cõstantino deuicta, & spurcitiæ Saracenorum tradita est, quàm uiuo Vladislao nec intueri Imperator audebat. Sed obiit ille, ut ais Rex clarissimus; cum maiori quantum credidimus, non Poloniæ solum, sed Vngariæ totius Ecclesiæ damno. Verũq; illud ostendit, quod ad sororem scribere Methodorum Anneus Seneca tradit, mortale esse mortalium omne bonum. Vale & iam non epistolam, sed librum cum uacauerit, legito. Ex Noua ciuitate Austriæ sexto Calendis Nouembris, Anno M. CCCCLXIII.

Mittit literas summo pontifici præsentandas,
Epist. CCCCLIII.

Aeneas episcopus Senensis, Ioanni Capistrano ordinis minorum
professori. S. P. D.

NIcolaus capellanus meus literas tibi restituet, quas Cæsar Romano pontifici ac duobus Cardinalibus & magistro Henrico Senfelebẽ procuratori suo in Romana curia scribit: ego quoque eisdem Cardinalibus literas dedo, quemadmodũ frater Philippus expostulauit, quarum exẽplaria simul recipies. Intelligesq; & quomodo ab Imperatore, & quomodo à meipso scriptũ sit, Tuũ erit scripta hæc quãtotius ad Romanam curiam dirigere, ac curare ut magistro Henrico signẽtur, qui ea apostolicæ sedi offerat, ac responsum exigat: Si qua deinceps uel pro dignatione tua uel pro fratribus curare me uolueris, quoad facultas fuerit non deerit uoluntas. Vale in Christo optime in orationibus tuis mei sis memor. Ex Noua ciuitate.

Significat

A *Significat Bohemos Rokezanam in archiepiscopum petere.*

Epist. CCCCIIII.

Ioannes Capistranus ordinis minorum professor, Aeneæ *episcopo Senensi, S. P. D.*

QVando capellanus tuus me conuenit, tandē à me summe rogatus abijt, ut meis precibus & supplicationibus id ageret, ut tu de die & tempore recessus hinc ad nos mei me certiorem faceres, expectaui sitiens & magis præstolor. Fertur enim hic conuentum ipsum huc ad nos Viennam translatum iri, cum non uideatur in ciuitate Noua omnes Principes cum Oratoribus hospitari posse pro commodo suo. Ea de re te iterum atq; iterum exoratum uelim, ut dubium me clarefacias & quid acturus sim certiorem reddas de principibus, qui huc conuenerunt. Et si mihi persuadeam te non latere, hoc tamen dicam. Cum serenissimo Rege Ladislao intrauerunt gubernator Bohemiæ & plures Barones de Vngaris, episcopus Varadiensis tantum, expectantur cæteri, sed adhuc incertus est eorum aduentus. Erit non alienum ut significem tibi rē detestabilem, ac cuiq; bono uiro solo auditu abhorrendam. Quæritant nonnulli Bohemorum summas preces diuo Cæsari porrigere, quibus fauorem & gratiam suam impetret, ut ad S.D.N. literas summo studio petentes confirmationem nefandi hæresiarchæ
B Rokesanæ in archiepiscopum Pragensis dirigat, & hoc pacto fieri poterit unio Ecclesiæ, quàm iuste, bene, recte, & sancte procedere intendant. Tu mihi pater pro tua singulari æquitate & prudentia iudica. Quid autem ad hanc rem facturum uelit catholica fides cogita, ego indignitatem tacitam non equo animo fero. Postremū ut me de his quæ acturus sim admoneas te oro uehementer. Vale lōgissimo æuo cui me unice cōmendo.

Determinat congruum tempus ueniendi ad dietam in Noua ciuitate celebrandam. Referēq; post nouitates Italiæ obstacula ne contra Turcum concludant.

Epist. CCCCV.

Clarissimo uerbi Dei prædicatori fratri Ioanni de Capistrano ordinis minorum *professori, Aeneas episcopus Senensis, & apostolicæ sedis legatus indignus, S. P. D.*

DAbis mihi ueniam pater optime si tuæ respōsurus epistolæ non plurali, quemadmodum usus modernorū habet, sed singulari te numero cōpellauerim. Sic enim & Hieronymi & Augustini & omniū ueterū obseruātia fuit, meo iudicio quàm nostri temporis cōsuetudo multomelior atque cōuenientior. Quid enim absurdius aut ineptius esse potest, quàm si unum allocuturus hominē, audite inquam? Maiores certe nostri hoc uitium inter barbarismi species numerassent. Sed mitto hæc quæ te minime fugiunt, & ad ea uenio quæ tuis in literis continentur. Scripta tua iocundissima & acceptis
C ma mihi fuerunt, quæ te sospitem ac suo more lætum in Austriam remeasse nunciarunt, atque in urbē uenisse tibi deditissimam Flauiam quam nunc Viennam dicimus. Scio te illic magno exceptum gaudio, multumq; illa in plebe proficere. Est enim Vienna aptissimus ager cui & committere semen domini, & multiplicatum sperare non frustra possis. Quod quæris de tuo ad Cæsarem transitu paucis absoluam. Videbit te libenti animo quouis tempore Maiestas Imperatoria, ac uelut apostolum Christi ueneranter amplexabitur. Erit quoq; præsentia tua Diuæ augustæ ad singularem lætitiā quæ quoniam multa de præcellenti doctrina, uitæq; tuæ sanctitate ex auditu didicit, magnopere cupit tuis aliquando sermonibus interesse, uidere ac audire te prædicantem ac dulcedinem cœlestis eloquij degustare. Quacunq; igitur die huc te contuleris, & honorificè & iocunde ac studiosissimè pro beneuolentia Cæsaris & Augustæ desiderio recipieris. Non tamen, ut mea fert quidem sententia semper æque frugifer tuus aduentus erit. Multum est in tempore positum, tempus seminandi & tempus colligēdi. Venisti in tēpore quod est omniū primum, inquit ille. Et apud alium scriptum est: Fati plus etenim ualet hora benigni quàm si te Veneris commēdet epistola Marti. Fateor ego tuam præsentiam in hac ciuitate & in hoc populo semper futuram utilem, sed multo magis Ecclesiæ Dei consules, si congregato consilio huc uenias. Nam quemadmodum

Frankfor-

Franckfordiæ mentes hominum ad tuendam religionem tuis ſermonibus erexiſti, ita D
& in loco ſi qua tepido & ſomnolentia fuerit, te urgente atque increpante pelletur. Ego ut animi mei ſecretum aperiam, & aliquando dicam manifeſte quod ſentio, non ſum ſine magno metu, ne ruant ædificia noſtra quæ apud Franckfordiam ereximus. Titubant ut uideo mentes principum, torpent reges, languent populi, nauicula piſcatoris grandioribus eliſa procellis in medio mari penè demergitur. Flant hinc atque illinc contrarij uenti, ſcinduntur uela, frangitur malus, carina dehiſcit, nulla remigibus cura, neq; magiſtro ſpes ſalutis eſſe uidetur. Omnes quaſi attoniti tempeſtati cedimus. Opus erit igitur ſermone tuo, calcari tuo, igne tuo: excitandi, urgendi, incendẽdi ſumus: niſi compellimur benefacere, noſtrapte ingenio nihil eſt quod de republica cogitemus. Atq; utinam uel compulſi aliquando uigilemus. Aderunt hic niſi fallor ex Alemania, ex Bohemia, ex Vngaria multi proceres. Ex Italia quoq; atq; ex ipſa Gallia nonnulli aduentabunt: agetur tuendæ religionis noſtræ negocium quæ mediata ſunt, quæ concluſa ſunt Franckfordiæ in manus recipientur. Tum quæ mens principes noſtros habeat intelligemus, ſi feruere uidebimus animos, agemus Deo noſtro gratias, qui ſuã nolit Eccleſiam noſtris diebus exterminari. Laudabit oratio tua fortes ac magnanimos proceres, pleq; ſpei reddat an bene uadentes in curſum prouocabitur. At ſi uel timidos uel diſcordes populi noſtri duces inueneris, tunc tuo fungeris officio, tunc ſine ceſſatione clamabis, ac quaſi tuba exaltabis uocem tuam, accuſabis ignauiam, ſuperbiam crimĩnaberis, auaritiam deteſtaberis. Hæc ſunt enim tres pernicioſiſſimæ peſtes, quæ religionem noſtram Turcorum gladio penè ſubijciunt. Quod ſi humiles, ſi ſolertes, ſi liberales eſſemus, exercitum facile congeremus, qui nedum Turcorum ſed omnium infidelium potis eſſet audaciam proterere. ſed alios retinere ambitio ne cuiuſq; imperio ſubeſſe uelint. Omnes Iaſonis morbo laboramus, quo ut eſt apud Ariſtotelem in Politicis, grauiter ferebat ſi non regnaret, quaſi neſciret priuatus eſſe. Sed ille fortaſſe gnarus imperandus fuit. Nos quamuis domui noſtræ utiliter præeſſe neſciamus, in alios tamen magiſtratum affectamus, alios in delicijs natos, in plumis enutritos, in uoluptatibus merſos uecordia domi proſtratos habet, hi neque famem neque ſitim, neque labores ullos perferre poſſunt. Rempublicam perire malint quàm æthere turbido domum exeant, neq; ſi generis humani impedire ruinam poſsint, id agent ſi unius diei propterea fuerit uoluptate carendum. Alijs nihil ſatis eſt quod habent, unicum ſtudium eſt rapere, & ad ſe cuncta trahere, quæ mari ac terra uehuntur. nihil magnificè, nihil ſplendidè agitant. quicquid agunt, tardi ac moroſi ſunt, ſemper conſiderantes in eo quem numũ expendãt, atq; hoc ipſum cum querelis agunt, & cuncta maiora quàm oportet ſe facere exiſtimant. Triſtius haud illis mõſtrum (ut nobiliſsimi poëtæ uerbis utamur) nec ſæuior ulla peſtis & ira Deum ſtigijs ſeſe extulit undis. Virginei uolucrum uultus fœdiſsima uentris Proluuies uncæq; E
manus & pallida ſemper Ora fame. Sic ille ſub harpiarũ forma deſcripſit auaros. difficile eſt cum his hominum monſtris immo certe impoſsibile rem Chriſtianorũ ſoſpitem eſſe. Ruimus atq; in præcipitium labimur, niſi has beſtias, aut occidimus, aut noſtris exfinibus propulſamus. Aut perire oportet, aut mutare praue, & peruerſe introductum morem. Tua erit igitur hæc prouincia, tuum erit cum hiſce beſtijs cõgredi. Si quas noſtrũ conſiliũ huc aducxerit, ego quidem non ambigo aducturas quàm plurimas. Theatrum hoc in loco futurũ eſt, ludos Circẽſes habebimus aiunt ædiles noſtri ſpectacula magnifi centiſsima ſe edituros, qualia neq; Iulij Cæſaris, neq; Gnæi Pompei, neq; poſteriorum Cæſarum fuiſſe traduntur. Neſcio cuiuſmodi erunt hæc, neſcio an producentur heſterni orbis monſtra, an ſolũmodo quæ apud nos habentur feræ. Nam & iſtæ horribiles ac terrimæ, poſſunt iam exaudiri gemitus, iræq; leonum uincula recuſantium, & fera ſub nocte rudentum. Setigericq; ſues, atq; in præſepibus urſi Seuire, ac formæ magnorum ululare luporum, Quos hominum ex facie dea ſæua potentibus herbis Induerat arte in uultus ac terga ferarum. Lytus quoq; Archadum Deus neſcio quomodo ad nos conuolauit, qui ſui cultores conuertit in lupos. Fortaſsis & Bohemia nobis aliquam ex Apocalypſi beſtiam mittet, quæ arcum bicornis ambiat. Si fuerit uenatio noſtra uel mediocris

mul-

A multa in casses nostros dabitur præda, implebitur arcus feris diuersis, nisi acutus oris tui gladius dimicauerit. Nemo est qui talibus bestijs obuiam eat, neq; tu hanc pugnam infamem duces, quia inestabiles uelint leges qui cum bestijs pugnant, iam supra xxx. annos huiuscemodi bellum geris, nunc Italiæ, nunc Galliæ, nunc Germaniæ bestias insectaris, & alias quidem occidis, alias in humanam redigis formam. Nam quas Circe quas ue Lytus ex hominibus ueneno suo feras effecit, has tuus sermo ancipiti gladio penetrabilior ex feris iterum homines reddit. Quod si uictrix tua uirtus theatrum exierit, spes certissima maioris uictoriæ dabitur: tunc enim exercitum aduersus hostes externos parare poterimus, cum domestici fuerint separati. Absit auaritia, faceſcat ignauia, ejecta tur superbia, nihil est quod Turcorum potentiam formidemus, uincat se quisq;, necesse est ut sui potens suiq; dominus sit qui superare alios contendit. Est igitur mea sententia si uoci mex placet auſculare, huc te domum conferas cum principes ad diem constitutam comparuerint. Eadem quoq; Maiestati Cæsarex quàm de re hac consultum habui, mens est, medio tempore pulcherrimam excoles Viennæ uineam, ubi iam torcular erexisti quod uina in cellam domini purissima exprimit. Hæc ad quæsitum tuũ quãuis tua prudentia per sese melius omnia noscat: Nunc de nouitatibus pauca subijciam. Italia nostra excepta Hetruria uniuersa quieſcit. Sed angulus ille patriæ mex turbulentus est domini de Pitilliano qui ex familia Vrsinorum dicuntur rupto fœdere contra ius B fasq; Senensium agrum populati sunt. Comes Euersus eius fidei cuius nominis illis auxilio est, neque tamen simul iuncti pares Senensibus esse possent, sed habent occulta subsidia: Sunt qui clanculum pecuniam submistrant. Veneti mille equites misere, qui Senensium partes adiuuant. His Carolus Gonzaga præfectus est. Sigismundus dux exercitus Senensis habetur: pugnatũ est utrinq; summa ui: patria mea & igne deletur: uicini quasi ludum respiciunt. Solus Romanus põtifex eius litis arbitratorem se fecit: Sed hic propter aduersam ualetudinem parum hactenus profecit. Spero tamen eius sapientiam hoc incendium prius extincturã quàm ultra serpat. Ianuenses quasi clarissimus ille Rex Aragonum & Siciliæ sibi fuerit iniuriatus, cum grandi & admiranda classe in portum usq; Neapolitanum nauigauere, ac ueluti incussuri metum, tum Regi tum Regno se oſtẽdere iunt. Et quoniam parum dilectos in terra Cathelanos crediderunt, metus aliquos procerum sperauere. Rex autem Alphonsus quem neque secunda extollere, neque aduersa deprimere consueuerunt, forti animo contra rẽstitit, urbem ac portũ magnifice communiuit, bombardis ac alijs machinis hostes appropinquare prohibuit, regni proceres nunc terrendo nunc cohortando in fide retinuit. Adeoq; prudenter & accurate cũcta disposuit, ne uel minimus toto regno tumultus exortus fuerit. Electi igitur è spe sua Ianuenses, relicto rege. Gilium paruam insulam in Hetrusco mari Relamoni oppositam; C quæ Regi parebat, occupauere. Burgum castri Leonis quod in Thuscia eiusdem Regis deprædati sunt. Rex interea ipse classem non paruam armauit, qua Ianuensium triremes insecutus, ex his septem apprehendit atq; excussit. Veneti & qui nunc ducatu Mediolanensis potitur, Franciscus Sforcia uicecomes, Florentinorum quoque respublica, inter se fœdus iniere, quod omnibus Italiæ communitatibus uolunt esse commune: Bursius dux Mutinæ, unus etiam ex confœderatis habetur. Aiunt & Ianuenses inscriptos esse. Sunt qui dicunt & Romanum pontificem confœderationi consentire, atq; accedere rogatum, respondisse, qui pater sit omnium communis eum non debere filiorum uinculis alligari. Laudasse tamen Italiam esse unanimem quod eo modo Turcorum conatus facile possit elidere. Alphonsus Rex de quo ante locuti sumus, quamuis pacem Italiæ complexus fuerit, de fœdere tamen nihil adhuc recepit: neque puto magnanimum illum Regem sapientia & autoritate præditum, æquo animo ferre, nunc pacem nunc colligationes se nescio fieri, sibiq; demum quas nequeat immutare, leges offerri: cognoscit & ipse statum suum, & quæ sux dignitati conueniant, mente reuoluit. Missi sunt ad eum legati trium potentiarum, cumque his profectus est Cardinalis sanctæ crucis apostolicæ sedis legatus, quem Firmanum appellat: Illius prudentia autoritate ac uitæ munditia memorabilis, qui medius inter Regem & Oratores eò missos, arbitrum

concordiæ gerat. Rex ob eam causam Caietam se contulit, atque sibi legationes audit. nescio quid inde sperem: quia tamen inclyto illo Regi res aliæ ac magnificæ semper cordi ferunt, fortasse ut aduersus Turcos bellum gerere possit, quod est unicum eius propositum, unionem Italiæ complectetur. Veneti pacem cum Turcis habent, quam coacti fecerunt, ne ciuitates Orientis amittant. Id manifestant leges utrinque dictæ, quantum ad Christianos pertinet parum honorificæ. Nequeo meditari quid actura sit illa respublica si de bello gerendo contra Turcos agamus, neque de Rauennensibus quid dicam scio. Omnes de dominio retinendo quàm de fide seruanda solicitiores existunt. Cedit fides honori, numis honor. Quid enim saluis infamia numis, inquit ille, ematur. Tota Christianitas se reperiat emptorem, parebunt omnia Turco si dabit aurum, uenalis est nostra religio. Caramannus per hos dies ad Cæsarem nostrum literas dedit, quarum exemplar tuæ paternitati cum præsentibus edo. Videtur ille aduersus Turcos inflammatissimus, si Christianorum arma concurrere sentiat. Vetustæ literæ sunt, & Augusto mense signatæ: multa interea interuenire potuerunt quæ principis eius abalienarunt animum. Nihil ille faciet, nisi ex commodo suo. Nam quo pacto Saracenus cum domino suo Christianorũ signa sequatur? quando nec Christianus cum periculo Christianis assistit. Ioannes comes Histricensis, qui nunc gubernat Vngariam, unicus Turcorum metus ac fortissimus nostræ religionis gladius XXXII. milia Turcorum superioribus diebus apud Sendelorum conflixit. Fritzbegum ducem exercitus uinctum abduxit: eædem magnam fecit: agros hostium usque ad ipsam Zophiam ferro & igne uastauit. Mahometus autem Turcorum Imperator hoc accepto uulnere, magnum conflauit exercitum, iamq; intra Bulgariam in campo sedet, hinc Budam, inde Pyrrhum respiciens eo proposito, ut proximo Vere regnum Vngariæ populetur. Nihil sibi dubius, quia terram ac gentem sibi subijciat. Idem quoque & Vngari timent, nisi cæterorum Christianorum manibus adiuuentur. Hæc nouissimè scripsit Ioannes iste Cæsareæ Maiestati. Tantum est quod de natiuitatibus scribere possum. Cupio te cum fratribus bene ualere, & in orationibus quas diuinæ pietati dies noctesq; porrigis, mei memorem esse. Anno M. CCCC LXV.

Corrigit dialogum confectum in quibusdam puncti.

Epist. CCCC VI.

Aeneas episcopus Senensis, Ioanni Troster, S.P.D.

LEgimus tuas literas Ioannes amantissime, percurrimus dialogum tuum, oblectati sumus uehementer, quia te peritum disertumq; cernimus. non tamen tantum nobis arrogamus quantum tribuis. Neque enim quam in te cernimus, dicendi uena ex nostro fonte dirata est, aliunde tibi copia uenit. Quod si fateri uolumus aliquid in te nostrum fuisse magisterium, illud quoque concedere oportebit quoniam superati à discipulo sumus. Est dialogus tuus & tersus & limatus, aptis compositus uerbis, sententijsq; grauibus refertus, cuius lectores necesse est de te grande iudicium faciant. Creuisti admodum breui tempore crescisq;. si pergis, uirum te clarum reddes, ornabis tuã patriam, nomenq; tibi efficies, quod non Theutones solum sed Galli quoq; atque Itali celebrent. At ne putes quæ non uiderimus à nobis adulantium more digna atq; indigna laudari, annotauimus quædam pauca, quæ nostro iudicio uisa sunt emendationis egentia: scis quia facilius aliena quàm nostra uitia cernimus, nihil errare sapientis & perfecti est hominis, errata cognoscere uel rudes queunt. Audi ergo quæ nobis non detestãda, sed nobis melioranda in tuis dictis uisa sunt. In epistola quæ dialogum antecedit, hæc annectis uerba: De amore quid sentirem scriberem. Dixisses elegantius, quid sentirem de amore & scriberẽ. habent enim sentirem & scriberem concentum, dum simul exeũt uenustum & in continuum. Simileq; illud est quod ais: Ex Vulcano Veneremq; natum. Nam & Cicero in eo uersu calumniam tulit, cum de temporibus suis scribens, illud expressit uerbum. O fortunatam natam me consule Romam Antoni gladios potuit contemnere si sit. Omnia dixisset, inquit Iuuenalis & Salustius. O fortunatam natam repetens atq; irridens. Nam, inquit Cicero: Fugiẽdæ sunt huiusce modi uoces quæ apud eru-

ditos

A ditos insulæ ac ridiculæ sonant. Cum de porta cornea efficis mentionem, si futile somnum tuum, nihil ueri habere intelligis. Non recte locutus es. ueris enim hac porta facilis datur exitus umbris ut Maroni placet. Sed uera somnia existimari maius nihil imitandum est. Algores, nisi fallimur, apud uetteres legimus, non ut tu ais, hybernalia algora. Archiregnum Hunorum, quàm archihunorum, potius dictũ uideri poterat. Vngaros præterea nunc nõ Hunos appellare debemus, quoniam eam incolunt terram quæ olim Pannonia dicta est. etsi nos aliquando aliter diximus in errore communi fuimus. Huni enim aliquando Pannoniam tenuere, sed illis eliminatis subintrarunt Vngari ab extremis Scythiæ partibus uenientes, quemadmodum in Iordano licet intelligere. Sunt & hodie ultra Tanaim & paludes Meothidas populi qui Vngari dicũtur, eamq; linguam loquuntur, quam nostri circa Budam & Hystrum. nec Teucros uero uocabulo nominamus, qui anno proxime decurso Constantinopolim expugnauere. Quamuis eam regionem occupent, quæ quondã Teucrorũ fuit Turcorũ nomine appellandi sunt et hi Scytharũ soboles habẽtur. ut Ethicus philosophus in Cosmographia sua cõfirmat. Prope eam accersam, accurram. Limatius dicendũ fuit propius eam accurrã accersam. Nisi bene auspicar multa nimis interponis priusquã adijcias uerbũ illud quod potissimũ est. Captãt quo facto & quæ sequuntur. Subnectens amoris causam primitiuã antecedentẽ

B cõiunctãq; cõmemoras. Dialecticorũ hi termini sunt, haud quaquã oratorũ siue historicorum, infuriatum & inamoratũ, quãuis Latinè dici posse fatemur, melius tamen furiosum, amorosumq; dixeris. Neq; nos latet Vergiliũ furiata mente Cerberũ posuisse. Ex dæmone nisi ex muliere. Nisi nõ belle dictum uidetur. Non bene subiungis infestiuum, quod minus importat: orationẽ augeri, non diminui oportet. Si uos ergo thorũ, cum dixeris prius amatã fugiendã, necessariũ erat antequã huc prolabereris præmittere necessitatem. Quod si forte cõpellaris apud amicã iacere Lucẽ admitti, & reliqua quæ nõ insulse cõsulis. Suffultros, parũ Latine uideris dicere quas procul citra posuisse poteris existimari. Suadeo ut ad alias plureſq; animũ adiũgas. Remedium hoc & si Nasonis est, parũ tamen honeste apponitur, & à te præsertim sacerdote, cuius est nihil suadere quod crimini proximũ sit. In de clericis coniugatis primo capitulo. Oratori satis erat omisso capitulo. Calixtũ atq; Gregoriũ altipulatores inseruisse, in de clericis nõ belle dicit Orator. præpositiones nisi cogat metri necessitas uel inuitet ornatus, à suis casibus non disiungimus. Hoc habuimus quod ad tuum dialogum diceremus. Tu perge atque ut facis castalidas amato sorores. Et uale optime. Ex Noua ciuitate XII. Idus Iulias. Anno M. CCCCLIIII.

Excusat se quod Paulum Vergerium aliter miſit quàm prius ſtatuiſſet,

Epiſt. CCCCVII.

C Aeneas episcopus Senensis, Anthonio Panormitæ, S. P. D.

PAulum Vergerium qui Arrianum transtulit, insignis atq; elegãtissime uates, cum superioribus diebus ad inclytum Alphonsum Siciliæ & Aragoniæ Regẽ, ut tu ipse olim rogasti, mitterẽ iussi eum in tuas manus dari ac per se reddi Maiestati Regiæ. Tibi quoq; ad eam rem literas misi: cognoui postea recta uia librũ in potestatem regiã uenisse, neq; te illum uidisse, quæ res, ut accepi ægre te habuit, cum inter amicos diceres: Aeneas in uno filio duos compatres quæsiuit. Equidẽ Anthoni nimirum & tibi & Regi pro tanto munere feciſſe rem gratam putaui, neq; enim alius præter me fuit, qui Arrianum hoc tempore Latinum haberet, illius manu conscriptũ qui trãstulit. At nunc cũ meus ordo prætermissus sit, nec Regis sentio gratiam, & te mihi succẽsere intelligo. Sed quid ego ad hæc? quamuis magnifacio tantum Regem, non tamen fame pereã arbitror. si eius erga me beneficẽtiam non experior. scio quia me odium non habet, si non amor: non sum solus eius expers beneuolentiæ. Tu uero etsi nunc subiratus es, cum omnia plene cognoscis, dices me nihil erraſſe, & in tuam me rursus amicitiam suscipies, eius noticiæ memor quæ inter nos Senis fuit. Verum quia non respondisse mihi Regem questus est, mercator meo nomine apud te, nescio quis id fecerit: scito imprudenter actum esse. Neque enim ego mihi responderi optaui, qui scio quanta ineſt superbia Regibus. Sed

A sed omnes Christi fideles suis orationibus ac pijs operibus adiutant. Vtinam esset in me auxilij copia, & aliquid posset patrocinium meum, profecto nihil his de seruis denegarem. Nametsi sum ipse peccator & iniquitate circundatus, diligo tamen eos quorum uitam castam mundamq; uideo: quia quanto minus est in me uirtutis, tanto eos iuuare attentius debeo, quorum probitas in aperto est, ut si nequeam meis actibus Deo placere, horum saltem comendationibus reddar acceptus. Sicut em̃ pauidi ac pusillanimes in prelio seculari milites fortiũ uirorum uirtute saluant̃, ita & in beati Petri nauicula prudentes & animosi nautæ, uecordes atq; ignauos seruant remiges. Facit hoc religio beati Francisci, quæ apud obseruantes habet̃. Hæc enim ueluti lectissima militum manus undiq; Christianorum lustrat exercitum: nũc istam nunc illam partẽ tuet̃: arcet insidias, impetum frangit hostium, semper armata, semper in uigili, semper in negocio, nobis ut ocium pariat. Scimus quantum sub Bernardino Senensi iam supernæ Hierusalem curiæ hæc religio ecclesiæ catholicæ profuerit. quantũq; modo sub fratre Ioanne Capistrano utilitatis attulerit. qd hæc religio aliud agit, quàm quæ iubere nouimus Euangelium: sentes ac tribulos ex agro dominico diuellit, semen bonũ semi nat, zizaniam & loliũ sarculo ueritatis præcidit, exterminat auaritiam, pellit libidines, fulminat illecebras uoluptates, strangulat ambitiones & odia fugat, ignauiæ ac secor-

B diæ stimulum adigit, & aperiens in ecclesia diebus singulis os suũ pœnitentiã suadet, & uiã domini in ueritate docet. Hæc sunt opera fratrũ qui de obseruantia nuncupant̃. Ne scio cui hæc nõ placeant. Credo quæ non sunt omnino præcisa ab ecclesia mẽbra, omnibus horũ gratam esse conuersationẽ, nec me dubium habet quin sancta sedes apostolica his Christi militibus afficiat̃. Nam & Romani præsules quàm plurima huic familiæ priuilegia contulerunt, quibus ab infestationibus hostiũ perseueraret illæsa. Sed audio nouissimis diebus non nihil suggestũ beatissimo patri nostro Nicolao quinto aduersus huiusmodi sanctam sacramq; congregationem. Fertur enim Sanctitatem suam literas Eugenij prædecessoris sui, quæ in fauorem horum de obseruantia fratrũ emanauerant, seu reuocasse seu suspendisse, quod minime fecisset nisi, ut aiunt, sinistre de conseruationibus horũ fratrum fuisset instructus. Pernicios̃a res est lingua fallax & subdola, multumq; damni sæpe in comuni affert. Sed magna uis ueritatis, quæ contra omnis̃ insidias facile ipsam emergit. Vita horũ fratrum in aperto est: Nõ potest abscondi ciuitas supra montem posita: Est hæc familia quasi lucerna ardens supra candelabrum, quæ domũ domini hoc est ecclesiam miro splendore irradiat. Venit aduersus eam princeps huius mundi, & nihil habet in illa. Fundata est domus supra firmam petram, nihil est quod in eam ualeant aquilones. At quamuis credit̃ hæc cœlestis Imperatoris sustentata manu, neq; timeat uersucias serpentinas, cupit tamẽ eius consilio confoueri, qui locũ

C magni Dei tenet in terris. Nã etsi domus ipsa dirui siue demergi beati Frãcisci nauicula nequeat, possunt tamẽ ex inquilinis siue ex nautis nõnulli periclitari, neq; omnino tuta est nisi Apostolicæ sedis præsidio muniatur. Meum nihil est de alto iudicio sacri senatus censere, aut de prima sede quicquam dicere, cuius opera iudicare in terris mortalium nemo potest. Non tamen errare me putauerim, si apud Dignationem tuam animi mei secreta aperuerim, & quod ex usu crediderim, sapientiæ tuæ palam fecerim. Nam & hoc iurasse memini me facturum, cum sacris pontificalibus initiarer. Ego ut aperte loquar, tuæ dignitati uehementer timeo, ne nouitas hæc scandalum pariat, si fratres de obseruãtia ad conuentuales migrare permittantur. Hoc enim in primis non intelligo licitũ esse. Vouete & reddite scriptum, scimus seruanda sunt quæ sanæ mentis promittunt puberes. Claudenda est porta quæ ducit ad interitũ, aperienda quæ mõstrat uitã. Sunt præterea ut fama est, supra uiginti milia fratrũ qui de obseruantia dicuntur: Tota Christianitas his plena est, non est leue tantã offendere multitudinem: incautũ est cũ his contendere. Quod si dicatur multo plures esse cõuentuales, doctrinãq; horũ perspicatiorem uideri, prædicationes quoq; in omnibus urbibus audiri. Nihil moueor. Parũ prodest sermo, cui uita cõtraria est: Neq; scientia sine sapientia proficit. Monasteria cõuentualiũ cõminui ac ruere cernimus: Obseruantiũ augentur & florent. His principũ au-

res patẽt, neq; põtifices alĩ aut alĩ plati his aduerſant: Nihil em̃ ab his parochialiũ iura D
læduntur: ſubſidio plebanis nõ oneri ſunt. Conuentuales aũt nunc offertoria recipiuntur, nunc de iure ſepulchrali cõtendunt: ob quas res acceptiores omni populo ſunt ob ſeruantes quàm conuentuales. Taceo de uita diſpari quæ ipſo nomine deſignat̃. Mihi profecto non uidetur expediens Romanum pontificẽ hanc familiam contriſtari debere. Et quoniã tua Dignatio ueritati fauere ac diuertere ſcandala pro ſua uirili cõſueuit, præſumpſi hæc tibi ſcribere, Intelliges ex literis Cæſaris animũ, eis utile cenſeo prouideri. Frater Ioannes homo Dei eſt, populi Germaniæ quaſi prophetam eũ habẽt: poſſet cũ uellet, eleuato digito magnã turbã facere. Sentio ex his qui penes eũ ſunt, ægre ſibi eſſe q̃d de bulla Eugenij fertur, ſed homo ſapiens ſpẽ uultu ſimulat, premit altũ cor de dolorem. Quamuis ſcio cõſtantiã eius immobilẽ neq; timendũ eſſe quæ ſemper apoſtolicæ ſedis dignitatẽ ac eminentiã prædicauit, retrocedere linguã: Decet tamen ſummi pontificis prouidentiã his benefacere, eoſq; conſolari qui de Romana eccleſia ſunt benemeriti, qualẽ eſſe hunc Ioannẽ cũ ſuis fratribus nemo qui ſapiat inficias ibit. Hæc bona uenia dixiſſe uoluerim: tua Dignatio quæ libera uoce dico in partem recipiat me liorem, meq; ſuo more commendatum habeat. Ex Noua ciuitate, die XI. Ianuarij.

Reprehendit malè ſcribentem, *Epiſt.* CCCCXIII.

Aeneas Epiſcopus Senenſis, Ambroſio Spannochiæ, S.P.D. B

CIncurellus papæ tabellarius tuas literas ad me detulit, quas rectius dixerim lituras. Neſcio Græcè an Hebraicè ſcripſiſti. Latinè quidem minime: non enim intelexi unicum ue bum. nec penes me quiſquam fuit qui tuos caracteres cognoſceret: perinde eſt igitur ac ſi nihil ad me ſcripſiſſes. Reſeruo penes me ſcripturam tuã, ut cum Romæ ueniam, tibi reddam & à te petam expoſitionẽ. Interim non eſt quod poſſim reſpõdere, niſi mihi gloſulas miſeris. Vale, & ſcias me deinceps latinas literas, non uncinos mercatorios didiciſſe. Ex Ratiſpona, die III. Maij, Anno M. CCCCLIIII.

Refert grates promotori ſingularis amici ſui, *Epiſt.* CCCCXIIII.

Aeneas Epiſcopus Senenſis, alto & potenti uiro Petro de Noxeto *comiti Palatino,* S. P. D.

IN eo loco ad quem te tua uirtus euexit, ut primus Romani pontificis latus ſtipare multa abs te acta ſunt, quæ me tibi maximopere deuincunt. Nullum tamen eſt ex omnibus tuis operibus quod mihi uel iocundius uel acceptius fuerit, quàm Ioannis noſtri Cãpiſij ſublenatio, quem diu iacentem, humi calcatum fortunæ pedibus, inopia preſſum, tua ope tuoq; ſtudio & ingenti conatu iam erectum & inter principes eccleſiæ collocatum ſuis literis accepi. Feciſti probe q̃d bonũ uirum, quod amicum, quod te decuit. Nam philoſophiæ diſciplina imbutus, in omni genere doctrinarũ apprime peritus, ingenio perſpicaci, facundia magna, moribus mãluetus, amicitiæ tenax (ſi uerum fateri uelimus) nimis diu inter infimos habitus eſt, nam ſiue hominis uirtutes penſites, B
ſiue obſequia, quæ Romanæ curiæ nunc apud Vngaros, nunc apud Theutonicos plurefq; gentes præbuit, mente reuoluas, non eſt cur ei quiſquam præferri debuit. Sed habet iam tandem uirtutis iam bene mihi ſerum uideri debet quod non ſit. Quo longior miſeria fuit, eo dulcior felicitas aduentat. Pauci ſunt qui uitam omnem feliciter agant: Alios prima, alios poſtrema tẽpora fortunata recipiunt. Recte cũ his agit̃, quibus pars uitæ poſterior læta eſt. Eos fortuna hoſtes habet, quos ex felicitate in ærumnas præcipitat, quibus miſerrimũ eſt fuiſſe felices. Ac noſter Campiſius dũ iuuenis fuit, dũ ferre labores potuit, ſudare, algere, acriter pugnauit: Nũc victor factus, ſeniũ leuius feret. Iã ſecurus eſt, iã tutus eſt à tegete & baculo. Gaudeo illi mihiq;, tibi gratias ago cuius & cõſilio & opere res geſta eſt. Nihil eſt q̃d tibi nõ debeã. Tuus ſũ quãtus ſum. Multa ſunt in me tua beneficia qui ſæpe me iuuiſti, extuliſti maxime. Ac prius mediã mei partẽ fouebas: Alterã quæ in Cãpiſio uiuebat, incultã relinquebas: Nunc agrũ totũ excoluiſti. Integer totus gaudeo: Diuina tibi pietas benigna ſit, teq; cũ maximo præſule diu beatumq; nunquã te deſerat, terrã tibi uiuẽti ſubſternat, morienti cœlũ aperiat. Vale & me maximo põtifici facito cõmẽdatũ, ex Noua ciuitate pridie Id. Maias, An. M. CCCCLIIII.

Aeneæ

Aeneæ Syluii Pii ſecundi Poëtæ Laureati, in noſtri ſaluatoris paſsionem, Carmen Sapphicum.

A

QVid tibi tandem ſcelerate queris,
Quid petis fallax homo: quid requis
Immemor, qua te pietate Chriſtus
Quærat ametq;.
Venit in mundum ſoboles tonantis,
Et licet cœlum regeret ſupernum,
Ex Deo ſeruus uoluit uideri,
Carnis in umbra.
Tu cinis putris, fugienda peſtis,
Alta depoſcis miſerande uermis,
Vt parem credas habuiſſe nullum,
Terra tumeſcis.
Ille carnalem pius in parentem,
B Quos decet cunctos referens honores,
Sabbatum nunquam uiolauit unum
Semper honeſtus.
Tu patris iuſſus fugis atq; matris,
Feſta peccatis uiolas nefandis
Et Deum qui te reparauit horres,
Dæmone peior.
Ille ieiunans domuit ſuperbum
Spiritum carnis, cibus atq; potus
Illius corpus fuit ad regendum ut
Viueret, edit.
Tu mades uino, Veneri parentas
Nulla te Bacchi Cereriſq; poſſunt
Dona uorantem ſatiare: uentri
Vitis amicus.
Ille ſermones habuit modeſtos,
Et docens ſedes iter ad beatas,
Quo ſuos quiſq; repararet actus
C Ordine dixit.
Tu uel infeſta uenenante lingua
Proximum carpis, ſuperos laceſsis,
Fabulas crebro referens inanes,
Turpia narrans.
Ille nullius bona concupiuit,
Et manus odit nimium cruentas,
Pauperem duxit coluitq; uitam,
Pacis amator.
Tu rapis quicquid potes, & cruorem
Appetis, fratrum ſcelus omne paruum
Diues ut fias reputans, ubiq;
Prælia miſces.
Diſce te quanti miſerande fecit,
Ille qui uinclis uoluit teneri,
Vt tibi ſummam pareret quietem
Ductus ad Annam.
Cæſus eſt illic alapis magiſter,
Et redargutus dominus deorum,
Nocte mox tota trahitur per urbem,
Diſcruciandus.
Inde Cayphæ datur audiendus,
In deum teſtes citat hic malignos,
Ducitur uinctus reus & Pilato
Mittitur illinc.
Hinc ad Herodem rapitur, uidendus
Purpura ſumpta redit ad Pilatum,
Qui licet nullum uideat reatum,
Iudicium fert.
Innocens agnus manet ad tribunal,
Quem flagris cæſum ferat ut coronam
Spineam cogunt: uicibuſq; pulſant
Corpus honeſtum.
Conſpuunt uultum oculoſq; fœdant
Aſtur ut raptam lacerat columbam,
Membra cœleſtis ſpecioſa regis
Dilaniantur.
Nec mouet turbas ſpeculum doloris
Clamitant cuncti crucis eſſe dignum
Solue latronem: crucifige Chriſtum
Cæſaris hoſtem.
Dum crucem geſtans trahitur necandus,
Obuiam fertur lachrymoſa mater
Quæ ſuis tundens manibus pudica
Pectore clamat.
Nate quo pergis periture, quis te
In modum talem laniauit hoſtis,
Te meum pignus cupio uidere,
Reſpice matrem.
Te meus uenter tulit, has papillas
Suxeras quondam, generoſe fili
Me tuam ſpernis fugis atq; matrem,
Reſpice quæ ſum.
O truces ſeuæ rapidæq; gentes
Quo meum fertis genitum Iudæi,
Nil mali fecit: ſinite heu meum me
Tangere natum.
Ille ſubmiſsis oculis abibat,
Ad locum uenit crucis, atq; nudus
Et duos interpoſitus latrones,
Fertur in altum.
Inde lub ligno ſitiens, acetum
Felq; guſtauit: latus eſt apertum
Lancea, ſanguis fluit atq; lympha,
Matre uidente.

Probra quid dicam, referamq; multa
Se Dei fecit genitum: quid ultra
Clamitant plures, alios beauit,
Se modo saluet.
O Iesu quantum genus hoc amasti
Perfidum: qui ne moreretur, ipse
Pergis ad mortem moriendo nostra
Morte lauas nos.
Sic homo pro te patitur redemptor,
Tu quasi surdus, penituscq; cæcus,
Gratiam pendis nihil esse talem
Crimine plenus.
Ipse qui uerbum facio, miser sum,
Peior & magnas datus in ruinas,
Nosco peccatum scio quid gerendum,
Nec melior sum.
Ni tuum prebes Deus ò fauorem,
Gratiam ni des homini perempto,
Perditus labor, miser in gehennam,
Igne piandus.
Labitur quisq; sine te beari
Quæritat: munus datur hoc ab alto,
Tu uocas quos uis: rogo me uocandis
Adjice seruis.
Da mihi lumen uideam quid egi.
Da mihi fontem lachrymis inundas
Nunc meum plorem sceleris reatum
Teq; reposcam.
Non parem Paulo ueniam requiro,
Gratiam Petri neq; posco, sed quam
In crucis ligno dederis Latroni
Sedulus oro.
Iam Deum cuncti rogitemus ipsum,
Qui neci nostram datus ob salutem
Semper expectat reditum suorum,
Vt ueniam det.
Iam nimis duri fuimus, uenite:
Se reum nemo magis esse credat
Quam pius nobis maneat redemptor
Aethere missus.

FINIS.

DEcastichon de laudatissima Maria, quæ Iesu humani generis saluatorem genuit, nec minus claustra pudoris post partum retinuit, ab Aenea, ut fertur compositum, postquam ad summam in terris dignitatem uocatus, digne Pius nominatus est, quod Antonius Koberger ciuis Nurenbergensis: huc quoq; inserendum esse censuit.

VIrgo Theutonicis multum celebrata sacellis.
Mater & ipsa Dei, mater & ipsa hominis.
Virgo Latinorum spes & tutela meorum.
Virgo quam multo Gallia thure colit.
Virgo nec Hispanas paulũ laudata per urbes,
Cui patet & cœlum tota terra patet.
Virgo quæ magnum potes exorare tonantem,
Et potes irati cœli sistere Dei.
Ipse ego peccati seruus sceleriscq; minister,
Et mandatorum fractor ubiq; decem.
Ad te confugio, fateor mortalia septem,
Sæpius admissi crimina modo pœnitet.
Ille licet nulli ueniam neget autor olympi.
Et reduci brachia semper tendat amans.
Quis tamen offensi uultum quis iudicis audet.
Intercessore nudus adire sui.
Ergo meos genitrix semper miserata labores,
Nunc etiam nostris casibus affer opem.
Ipse mihi de te natus sine crimine culpas
Condonet ueteres prohibeatq; nouas.

FINIS.

AENEAE SYLVII PII Pontificis Tractatus, de Liberorum educatione editus, ad Ladislaum Vngariæ & Bohemiæ Regem.

Serenissimo principi domino Ladislao Pannanniorum ac Bohemiæ Regi & *poenitis Austriæ duci, domino suo, Aeneas Episcopus Tergestinus, S. P. D.*

SI quem uirtuti operam dare, totumq; se bonis præbere actibus oportet, hunc esse te Ladislaë Rex inclyte nemo qui sapiat infitias ibit. Maximis namq; regnis & amplissimis principatibus postquam tutelæ finieris annos, expectaris imperaturus, quibus nisi consummatæ prudentiæ fueris, diu dominari nõ poteris. Regna uirtuti parent, et resistunt uitijs. Sicut olim Imperatoris ignauiam Roma non tulit, sic hodie Regis desidiam Vngaria detestatur. Nulli magis quàm regnanti opus est sapientia, quo pacto recte gubernauerit alios. Et quem proprius subuertit error, Rex insipiens se perdit & populum. Sapienti in melius omnia cedũt. Per me, inquit sapientia, Reges regnant, & legũ conditores iusta decernunt. Tu ergo dum puerum agis, & cũ natu grandis fueris, optimis te præceptis imbui sines. Ad quas res prouocare te quoq; maiorũ tuorum exẽpla debebunt, qui Romano imperio cum maxima laude præfuerunt paterni atq; materni progenitores: Et qui te genuit diuæ atq; indelendæ memoriæ pater Albertus, quibus dedignare fœdissimum fuerit. Maiorum qui regna suscipit, & uirtutes quoq; suscipiat consentaneũ est. Succedis in nobilitate, cura ut morũ similimodo successor fias. Nobilitas sanctis uestita moribus, laudi datur. Nihil est nobile quod uitiosum. Quis enim generosum dixerit hũc qui indignus genere est, & præclaro nomine tãtum insignis? Sane ut animalia muta quamuis laudatis orta parentib. nemo generosa optat nisi fortia: Sic homines appellari nobiles iure nequeunt, nisi uirtute propria cõmendati. Miserũ est, ut Iuuenalis ait, alienæ incumbere famæ, ne collapsa aut subductis tecta colũnis. Ad uirtutẽ aũt capescendam literarũ studia plurimum adiumenti præbent: Nec cuiquã magna quã Regi doctrina congruit. Quod intelligẽs Romanus Imperator Francorũ Regi cui tunc amicitia iunctus erat, per epistolã magnopere studebat, liberos uti suos literis erudiri curaret. Illiteratumq; Regẽ nil aliud quã coronatum asinum esse dicebat. Nec ego Romanorũ principes, dum respublica floruit, illiteratos esse comperi, sed domi atq; militiæ & in senatu & in exercitu dominatam
C esse doctrinã: manifestumq; omnibus est postquã exclusæ sunt literæ omnes elanguisse uirtutes. Nã & armatæ quoq; militiæ infirmata est manus, & ipsius principatus quasi præcisa radix. Socrates quidem (ut est à Boëtio relatũ) fortunatas esse respublicas opinabatur, si rectores earum studere sapientiæ cõtigisset. Soli namq; perfecti sunt homines qui ciuiles cũ Philosophia partes quærunt immiscere, sibiq; gemina uendicant bona. Nã & eorũ uita qui cõmuni seruiunt utilitati, & summa cũ tranquillitate nullis obiecta fluctibus, per sapiẽtiæ studia uersatur. Principibus igitur & qui regnaturi sunt experiundum est totis uiribus, ut & publica conficiantur negotia, & Philosophia uendicetur, quemadmodũ pro tẽporibus attinere uidebitur. Sic enim Pacioles ciuilia tracta uit officia, sic Archita Tarentinus, sic Dion Syracusanus, sic Rabanus Epaminundas quorum duos (teste Plutarcho) Platonis cõstat fuisse discipulos. Præterea nostros Scipiones, Fabios, Catones, Marcellos, Cæsares, quibus summa laus, summa eruditio fuit. Ad horũ ergo te modũ cum tempus aderit, cupimus regnaturũ, ut fatigata magnis calamitatibus Vngaria, ac sæuis erroribus cõculcata Bohemia, te duce respirent splendoriq; pristino restituantur. Quod proculdubio cõsequamur, si spẽ quã de te præbes sedata res fuerit. Odorẽ nãq; bonũ de te hausimus, sicut odor agri pleni, cui dominus benedixit. Magnũ est futuræ probitatis indiciũ, quia nec uidere, nec audire turpia potes.

Nemo tibi non modeſtus ſodalis placet? Morales hiſtorias toris hauris auribus, indi- D
esq; fieri melior præceptoris tui monitu niteris. Sic mihi, qui te inſtruit teq; obſeruat & amat maximè, uir tũ doctus tũ probus de te locutus eſt Caſpar, cuius hortatu libellum hũc te ſcribere ſumus aggreſsi. Precatus enim ſummo ſtudio nos fuit, ut aliquid ſcriberemus ad eruditionẽ inſtitutionemq; tuam, aptum & cõpendioſum. Optauiſſemus hoc oneris alteri fuiſſe mandatũ, qui & pulchriora & meliora quã nos tradere potuiſſet. Neq; enim tu es quẽ mediocria deceant, neq; nos ſumus qui ſublimia præſtare ualeamus. Sed neq; obſequiũ tibi, neq; præceptori tuo uoluntatẽ negare debuimus, ne uel Maieſtati tuæ uel dilectioni ſuæ uideremur aduerſi: nunc præſertim quando Salua toris noſtri natalitia celebramus, in quibus mos eſt fidelibus Chriſtianis inuicẽ munera miſsitare: Donandũ, quidem tibi aliquid hoc tẽpore fuerit: Sed quid eſt quod elargiri tibi noſtra paupertas queat? Nõ poſſumus cũ piſcatore dicere: ſurge & ambula, qa nec huius meriti ſumus, nec tu Deo fauente hoc indiges auxilio. Sed aurũ & argentũ non eſt mihi. Quid ergo tibi donare aliud poſſumus, quã tui quod magiſtri precibus flagitamur, præſtant auro atq; argento uirtutum præcepta, quibus ſi quis equos, ueſtimenta, lapillosq; prætulerit, is equo aut lapidi quã ſapienti uiro ſimilior eſt. Ex his ergo ſuccinctũ opuſculum tuæ ſeruituti deuoueram, quod tibi naſcẽti domino iuxta re
præſentationem eccleſiæ tot annis inſtitutũ dono daremus. Neſcio quo pacto in manibus creuit opus: obſcuritatem dum fugimus, breues eſſe deſinimus. Eſt tamen operi E
modus, nec faſtidienti prolixitati, nec tenebroſæ obnoxius breuitati. Tu paruum munus ex paupere domo benignus ſuſcipe bonicq; conſule, paruum precio non utilitate penſabis. Hoc enim libello quem in partes quatuor diuiſimus, quæ Regis pueri, quæ iuuenis, quæ uiri, quæq; ſenis eſſe ſtudia dicãtur, ut ex claris autoribus accepimus tuæ ſublimitati monſtramus. Speramus enim has omnes ætates nõ ingreſſurum te modo, uerum etiam egreſſurum, ad quas beate beneq; dirigendas, quod defuerit ſcriptis noſtris (non quippe id paucum erit) ex aliorum fontibus hauries. Vale.

De puerorum ingenio naturali: Et quomodo natura ipſa cæca eſt ſine diſciplina.

OMnibus qui ad uirtutis culmen ducendi ſunt, pueris, naturam in primis bonam & diſciplinæ capacem eſſe oportet. Sed hanc præſtare neq; tuũ eſt neq; humani ſtudii, ſolius Dei munus eſt cœleſtiq; bonum. Pauci reperiuntur quibus natura indocilis ſit. Sicut enim aues ad uolatum, Quintilianus ait, equi ad curſum, ad ſæuitiam gignuntur, ſic hominis eſt propria agitatio mentis atq; ſolertia: hebetes uero atq; indociles non magis ſecundum naturam quàm prodigioſa corpora & inſignia monſtris eduntur. Et quamuis alius alium præſtet ingenio, nemo tamen reperitur qui nihil ſit ſtudio conſecutus. Sed accipimus naturam tibi eſſe rectam & docilem, ſupereſt igitur ut diſciplinam & exercitationem ſuſcipias. Sicut enim cæca eſt ſine diſciplina na- F
tura, ſic ſine natura macerata eſt diſciplina: in utraq; parũ momenti fuerit ſi ſubtraxeris exercitium, ſed hiſce tribus abſolutio comparatur. Accede igitur fauente numine & acceptis diſciplinæ regulis exercitationem uirtutis amplectere.

Quod in duobus præcipue pueris ſunt erudiendi.

DVo ſunt in pueris erudienda, corpus & anima: de cura corporis prius. Nam in matris utero quidem formari corpuſculum prius, deinde animam infundi dicemus. Eruditionem deinde mentis annectemus: interdum mixtim agemus. Quidam fieri utrumq; ſimul cenſent ab infantia, & primis, ut aiunt, unguiculis incipere debere inſtitutionem pueri. Sed præterita ſunt hæc tempora, tibi (utinam non ignaue) ad ætatem tuam feſtinandum eſt. Adhuc te puerum habemus, audi præcepta quæ damus puero: dum te alloquor teq; commoneo, et præceptores tuos qui tuam curam gerunt omnes alloquor. Meminiſſe namq; illos oportet eorum quæ ad Troianũ Cæſarem Plutarchus ſcribit, qui publico ſermone diſcipulorum delicta in præceptores refundi commemorat, deprauatũ enim Neronis ingenium, non defuerunt qui Senecæ aſſcriberẽt. Socrates cũ malo inductum bonæ indolis puerum aſpexiſſet, pedagogum eius percuſsiſſe traditur. Relatũ eſt à Babilonio Diogene Leonidã Alexãdri præ

ceptorem

A ceptorem quibuſdam illũ uitijs imbuiſſe, quæ robuſtũ q̃q; ĩa maximũ Regem ab inſtitutione pueri ſunt proſecuta. Inſulſi ergo animo deliri ſunt, qui filiorũ ſuorum curam quibuscq; & ſine ullo delectu comittunt. Ego illos aut eruditos eſſe uoluerim, quod primum eſt: aut ſe non eruditos ſcire: Nil enim peius eſt his qui paululum aliquid ultra primas literas progreſſi, falſam ſibi (ut Quintiliani uerbis utamur) ſcientiæ perſuaſionẽ induerunt. Recte igitur Philippus Macedo Alexandro filio ſuo prima literarum elemẽta ab Ariſtotele tradi uoluit, ſũmo illius ætatis Philoſopho. Neſcio quis error Leoni dæ locum fecit. Recte etiam Peleus Achillis curæ Phœnicem perfecit ut ei dicendi ductor foret & magiſter. Oportet autem præceptorum uitam nullis obnoxiam eſſe criminibus, irreprehenſos mores, optimũ experimentum, ut nec habeant uitia quæ uetant: Non ſint auſteritate triſtes, nec cõmunitate nimia diſſoluti, q̃s nec odire, nec contẽnere iure poſsis: quorũ ſermo plurimũ de honeſto ſit, ne ab his uitia diſcas quæ poſtmodũ ſit opus dediſcere, in quibus exuẽdis magna difficultas eſt, & onus dedocendi grauius eſt quã docẽdi. Propter q̃d Timotheũ clarũ in arte tibiarũ duplices ferũt ab his, quos alius inſtituiſſet ſolitũ exigere mercedes, quã ſi rudes diſcipulos accepiſſet. Tecũ certe actũ eſt optime, qui tales ſortitus es magiſtros, quorũ ſi præcepta tenueris et optimi uiri poſsis & clariſsimi Regis aſſequi famã. Horũ officiũ eſt, ut ſicut Coloni ſuis arbuſculis cir
B cũ ponũt ſepes, ſic tibi conſona laudabilis uitæ inſtituta admonitioneſq; circũferant, unde rectiſsima morũ germina pullulãt, honeſtatis enim fons atq; radix legitima diſciplina. Tecum tamen monitis non plagis agant: quãuis enim cædi diſcipulos ſit receptum, & Criſippus non improbet, Iuuenaliſq; uerba ferantur: Metuens uirgæ iam grandis Achilles cantabat patrijs in mõtibus: Maius tamẽ apud me pondus habent Quintiliamus atq; Plutarchus qui ad honeſta pueros ſtudia nõ plagis aut uerberibus, ſed monitis & rationibus ducẽdos aiũt. uerbera ſeruos decẽt nõ liberos. Nobilibus pueris & maxime regũ, maiorũ laudes ac uituperia quàm uerbera commoditatem magis afferũt. Illa ad honeſta concitant, hæc à turpitudine cohibent: In utriſq; tamen adhibẽdus eſt modus, ne quid nimis ſit: Pueri nãq; immodicis celebrati laudationibus intumeſcũt: nimis aũt affecti iniurijs, frangunt animoq; deficiũt: at plagis odia ſurgũt quæ ad uirilẽ ætatẽ uſq; perdurant. Addiſcenti aũt nihil magis aduerſum eſt quàm præceptores odiſſe, q̃s tu ſi recte facere uolueris, non minus amabis quàm ipſa ſtudia, & parentes eſſe non quidem corporis ſed mentis tuæ iudicabis. Multum huic pietas ſtudio confert. Audi rurſus Iuuenalem Dij maiorum umbris tenuẽ, inquit, pondere terram Spiranteſq; trocos & in urna perpetuum Ver. Qui præceptorem ſancti uoluere parentis Eſſe loco.

De cura corporum & qualiter nutriendi ſint pueri.

G DE præceptoribus ſatis dictum eſt. Nunc uidendum arbitramur quomodo illi corpori tuo curam prebere debent. Quam conſuetudinẽ puerile corpus accepit, eandem ſeruare ſuccedẽte tempore cupis. Cauendum eſt igitur ne nimis molliter, enutriat, ne ſomno plus quàm ſatis, aut quieti indulgeat. Mollis educatio, quam uocamus indulgentiam, neruos omnes & mentis & corporis frangit. Vitanda eſt plumarum mollicies, hærere ſericum carni nolim, interdum dum groſſo lino utendum eſt, ſic fiunt membra ſolidiora, & laboris magis patientia. Cuncq; ſis natura pulcherrimus & digna ſceptro ſoboles, ſtudendum eſt ut geſtus formæ reſpondeant, ut recta ſit facies, ne labia detorqueas, ne linguam fugas, ne uitium ebrietatis effingas, ne ſeruilẽ imiteris uernalitatem, ne ſupinus ſit uultus, ne delecti in terrã oculi, ne inclinata utralibet ceruix, ne inductæ ruſticæ manus, ne ſtatus indecorus, ne ſeſsio irridenda. Ciliorũ motus apte retinendus, recta ſint brachia, neque in proferendis pedibus ruſtici. Nihil poteſt placere quod non decet. Nouit hoc Philippus Alexandri pater qui cum multos q̃s bello cœperat uenundans, ſublata impeditaq; tunica ſederet nequaquam decore, & unus ex his qui uenũdabantur clamaret, Ignoſce mihi Philippe, nam à patre mihi amicitia tecum eſt. Vnde ſibi amicus eſſet homo, interrogat, Et illo propius accedẽte atq; ſubmiſſa uoce dicente, parumper inferius chlamidẽ demittito, ita enim ineptus ſedes, iſtum, ait Philippus, dimittite: Nam qui beneuolus atq; amicus eſſet, latebat. Seruan-

dus est igit̃ in motu omniq; statu decor. In qua re tam curiosi Græci fuerunt, ut gestus D
legem conscripserunt, quàm Chironomicam uocauerunt, eam Socrates probauit: Pla
to in parte ciuilium actionum posuit: Crisippus in præceptis de educatione liberorum
non omisit. Sunt etiam corporis quædam certamina, quæ minime cõtemni debent, sed
eius rei præceptores audiendi sunt, ut quantũ satis erit in his elabores, quo & apta quæ
dam membrorum compositio simul & robustitas acquiritur. Bona enim in pueris cor-
poris habitudo, bona quoq; senectutis fundamẽta iacit. Cũq; Regem inesse prælijs sæ-
pius oporteat, militaribus certaminibus exercere puerum conuenit, quem regni guber
nacula, manẽt. Bellũ em̃ educatam in umbra corporis habitudinẽ repudiat. Macilẽtus
aũt miles & bellis assuetus in certaminibus pugiles feroces, & structas prælio, ppulsat
acies. Nõ ergo ab re fuerit te quem sæpe contra Turcos pugnare necessariũ erit, arcũ in
pueritia tendere, fundam iactare, rotare, sagittam dirigere, hastã iacere, equos ascẽdere,
cursitare, saltare, interesse uenationibus, nãciscinandi peritiam: Nihil est turpe discere,
quod licet honeste facere. Audi Vergilium de pueris Italorũ quæ referat: Natos ad flã-
mam primum deferimus, sæuoq; gelu duramus & undis, Venatu inuigilant pueri syl-
uasq; fatigat Flectere equos, ludos, & spicula tendere cornu. Cæterũ nec puero ludos
interdixerim, qui non sunt obscœni. Ludere cũ æqualibus pila, quemadmodũ tibi Ioan
nes Hinderbach uir doctus præcepta conscripsit, & laudo & probo. Est trochus, sunt E
et alij pueriles ludi, qui nihil turpitudinis habẽt, quos tibi nonnũquã præceptores permit
tere debent, ut sic laboris remissio fiat, & alacritas excitetur: Non est semper literis serio
siscq; rebus incũbendũ, nec immensi labores sunt pueris adijciendi sub quibus defessi
corruant, & alioquin pondere molestiq; pressi doctrinam minus mãsuete percipiant.
Plãtæ nanq; modicis aluntur aquis, multis suffocantur. Nosse oportet uitam nostrã
in duas partes esse diuisam, in studiũ ac remissionem. Sic uigiliæ, somnus, pax, bellum,
æstas, hyems operosi festiq; dies, laboris condimentum est ocium. Itaq; nec laborem
sumere nimium, nec ocio nimis indulgere oportet. Hostes enim disciplinarum, ut à
Platone dictum est, labores & somni.

Quali cibo & potu puerit uti conuenit.

COrporalia puerorum exercitia, qui regnum expectant qualia debent esse, qualeſ-
qtie ludi, iam tenes: Nũc de cibo potu'q; dicamus: Modicus ac temperatus cibus,
ut Hieronymus ad Rusticum scribit, & carni et animæ utilis est. Adsit igitur ratio
ut tales et tantos assumas escas, quibus nec corpus oneretur, nec libertas animæ prægra
uetur. Et quamuis cibi refutandi sint qui difficulter digeri possunt, prouidendum ta-
men est ne delicatis assuetus cibarijs communia fastidias: Non semper est in urbibus
degendum: Eris nonnunquam in castris, in syluis, in desertis locis ubi necessarium erit
grossioribus uti cibis. Sic nutriendus est puer, ne cum tempus expostulet, bouinas car F
nes abhoreat. Adde quod bellatori huiusmodi futuro conuenit porrigere dapes, non
quæ delicatum sed quæ robustum corpus efficiant. Si quis præterea passulis, amygda-
lis, cõfectis ex saccharo cibis, paruis auiculis, hœdulis, anguiculis leniorib; q; semper
mensis utatur, quibus demum mẽsis releuari restauraric̃q; poterit, si cœperit ægrotare?

De superfluitate in esu quarundam patriarum.

AAtingam nunc aliquid quod multi ex tuis subditis reprobant. Quis enim uel
Australis est, uel Vngarus, uel Bohemus, qui de frugalitate mẽsarũ libenter audi
at disputantem? Quid em̃ est quod in his regionibus maioribus offerat̃ præconijs
cibariorũ luxurie, & lautæ gloria mensæ? Quid est quod familia magis probet magisq;
prædicet, quàm diuitis cœnæ numerosa fercula: Ille magnificus inquiunt, ille celebran
dus, illi uoluppe seruierim cuius culina semp̃ fumat, semper uncta est, cuius gulæ nulla
obstant precia, qui splẽdide cœnat, & raris & lõge quæsitis utit̃ ferculis. Cuius cellaria
redundant ferculis patentq; omnibus. Sic histriones loqui, sic parasiti scurrq; solent,
quibus uiuendi cura in solo palato consistit, et qui Sardanapali sequentes ingluuiem,
gruis collum mallẽt habere quã suũ. Sed nihil est optimæ puer indolis, quod æque effu
gere sapientem oporteat, quàm uiuere ad ostentationem, populares aures sequi, non

autem

A autem ueram rationem uſq; adeo uiuendi ducem habere. Spernendi ſunt inanes rumuſculi, fugiendi aſſentatores. Non eſt appetenda laus quæ ore ab inſani manat. Clariſſimus patruelis tuus Fridericus Cæſar, qui nunc monarchiam tenet imperij, tanquam ſapiens tam ſobrium ſe oſtendit non uino, non cibo ſe implet, caſtigata prandia, caſtigatas agit cœnas, non curat quid de ſe bibuli ferant: Sapientum namque non ebriorum præconia uenatur. Sed ne longius euagemur. Quid ſibi uult tanta ferculorũ numeroſitas? quæ diuerſitate carnium atq; ſaporum delectatione conuiuas quaſi captiuos tenet: Nonne morbi ex nimia faturitate concitantur? Quod ſunt qui poſtquam gulæ uoluptatem expleuerint, uomitus coguntur ſuſtinere moleſtiam, ut, quod turpiter ingeſſerunt turpius egerant. Afferent miniſtri tui, ſi ſapient coram te non plurimas epulas: noli præfinire numerum, qui te regunt, & ſanitatis & uirtutis & maieſtatis & temporis & loci conſiderationem habeant. Imperatoriam domum Iulius Cæſar, niſi ſolenne conuiuium fuiſſet, tribus uoluit ferculis contentari. Cæſar Auguſtus in ſummo faſtigij culmine ſecundario pane, & piſciculis contentus iubilus erat. Dicet aliquis: quid Nero? quid Caligula? quid Vitellius? Nunquid cõmeſſationes immodice frequentabant? Haud inficiamur, ſed imitari optimos non peſsimos & glorioſos non illaudatos decet. Rurſus adijciatur, aliter in Italia ubi famem calor extinguit, aliter
B in Germania ubi frigus comedendi prouocat appetitum, regulanda eſt menſa. Neq; hoc negamus. At non multum comedere cuius ardet ſtomachi rabies, ſed uaria illũ ſumere precioſaq; probibemus. Meminiſſeq; te uolumus dicti conuiuarum uocabuli: Non enim ut Græci, ſic & maiores noſtri compotationes cõmeſſationeſq; uoluerunt, quaſi uini cibiq; gratia conueniatur, ſed conuiuia ut ſimul uiuerẽt. Socrates multos preterea uelle uiuere dicebat, ut ederent & biberent, ſe aũt propterea & edere & bibere ut uiueret. Ad quem modum quicunq; ſe limitauerit is profecto nõ magnos ſumptus in cœnis habebit. Paucis nãq; & minimis rebus natura contenta eſt. Ariſtoteles uir clarus & inclytus cum de uoluptate guſtus atq; tactus, ideſt cibi & Veneris diſputaret, quæ ab his proficiſcerent ſenſibus, delectationes ſolas hominibus communes eſſe cũ beſtijs aſſerebat: Atq; idcirco in pecudũ haberi ferarũq; numero, quiſquis eſſet his uoluptatibus impeditus. Cæteræ ex rebus alijs prodeuntes homini tãtum propriæ ſunt, ſicut apud Macrobium in Saturnalibus Euſtachius affirmat: Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus his duabus coëundi atq; comedendi gratuletur? quæ cõmunes ſunt cũ aſino & ſue. Sed de Venere adoloſcentem magis quàm puerum cõmonere facere oportebit. Interim cum cœnarum ſumptus reprehendimus, Catonis ſermo uenit in mentem, qui cum apud Romanum populum in prodigalitatem & immodicos ſumptus inueheretur, Quàm inquit, difficile eſt ad uentrem orationem habere qui aures nullas habet &c.
C

Ne pueri moderati ſint in bibendo, & quod turpe eſt eis uinum appetere.

VErum cum delectatio guſtus pleroſq; non minus in potu quàm in cibo detineat, cauendum eſt tibi ne uel multibibus uel optimibibus fias omnemq; inebriẽ uitabis. Sit moderata bibitio, non quæ mentem grauet, ſed quæ ſitim auferat. Multum ſucci in pueris eſt: lacte ſunt & ſanguine pleni, raroq; ſitim ſentiunt. Appetitore uini puero nihil turpius eſt: Vſus uini ſicut Valerius ait Romanis olim fœminis ignotus fuit. Quid pueris? feremus ne puerorum bachari mentes aut uini ſurgentẽ, ingenij iugulabimus mero. Quamuis Theutonico more in uas uino miſcere aquã mihi tamen nulla ratione perſuaſum fuerit fumoſum uinum, niſi aqua caſtigatum puerorum menſis apponi debere. Relatum eſt mihi ex Bohemis proceribus quẽdam fuiſſe qui liberos ab infantia ſuos atq; ab ipſis incunabulis ſolius Maluatici aut Reuolij magnis & crebris hauſtibus aſſuefaceret. Sic enim aiebat: Poſtquam uiri fuerint multumq; biberint, nullius uini potentia mentem amittunt. Sic fortaſſe nutritus fuerat Cyrus iunior qui cum Lacedæmonios, ut ſecum ſocietatem inirent, hortaretur. Cor ſibi dicebat longe grauius eſſe quã fratri: Nã & plus meri q̃ ille biberet & melius ferret.

Stulta

Stulta & inanis cautio, ne sis aliquando ebrius semper ebrium esse. non perdunt qui D
sic nutriti sunt mentem, cum maxime bibunt, sed stultam adhærentemq; semper ebrietatem continuant: Non ibi memoria est, non uiuax ingenium, non bonarum cupido artium, non gloriæ honestatis studium. Verum ne cum istiusmodi beluis conflictari uideamur, quibus inter homines locum dare scelus arbitramur, ad Platonem trãseamus & quam ille diuinus uir de uini potu sententiam tulerit audiamus: Hic enim non passim hauriendа uina, sed modicis et honestis inter bibendum remissionibus refici integrariq; animos, ad instauranda sobrietatis officia sapienter existimauit. Nec diffugiendas esse omnino uini potationes, quia nullus continens prorsus aut temperatus satis fideliter uideri potest, cuius uita non inter pericula uitiorum & in medijs uoluptatum illecebris explorata sint: Nam cui libentiæ gratiæq; omnes conuiuiorum incognitæ sunt, quiq; illorũ omnino expers sit, si eum forte ad percipiendas has uoluptates aut uoluntas tulerit, aut casus induxerit, aut necessitas impulerit, mox deliniri & capi, neq; mentem eius animumq; consistere necesse est. Muniendus est ergo puer aduersus uini malicíam, nõ fuga sicut Aegyptij faciunt, neq; ingurgitatione sicut Bohemis placuit, sed animi uigore & constanti præsentia, & usus moderatione temperatus fiat & continens. Vtimur autem uino non nobis uti dominetur, sed ut calefacto simul refectoq; animo si quid in eo uel frigidæ tristitiæ uel torpentis uerecundiæ fuerit diluamus, quod tunc faciemus, cũ E
modicum & tolerabile uinum sumimus. Sint ergo conuiuia quæ te præsente fiunt & in cibo & potu castigata, suisq; regulis limitata, sobria, sine luxuria, ne uel animæ uel corporis officia præpediant. Non sit illic tristicia, nec uultus nubíl: asśit & aliquando risus: Non laudo Crassum quem semel in uita risisse Cicero scribit: Nam Saluatorem nostrum risisse nunquam, alterius quam hominis officium fuit. Assit in conuiuio grauitas, sed lætitiam non excludat. Asśint uoluptates, sed lasciuiam non inducant. Asśint musica oblectamenta sed nihil turpitudinis afferant.

De corporalibus deliciis compescendis.

CAeterum quia corpus adhuc tractamus cultum, succincta Platonis sententia referenda est. Is tantum indulgeri corpori uult, ut Philosophiæ mysterium præstare possit. Quod dictũ prudenter putamus, si reipublicæ curam sub Philosophiæ studio uolumus contineri. Nam qui corpus optime curant, animam uero quæ eius seruitio uti debet negligunt, nihil ab his differunt, quæ ut organa perfectissima possint habere, omni studio conquirunt, artem uero cuius gratia comparant organa, omnino despiciunt. Contra seruandum est. Nam castigare & compescere eius impetus uelut immanem quandam beluam oporteret, & eius aduersus animam temerarios motus F
rationis habena cohibere. Pythagoras cum intellexisset ex familiaribus suis quendam exquisitis, ut pinguis fieret, indulgere cibarijs, Hic, inquit, non cessat molestiorem sibi carcerem struere. Gneus uero Pompeius cui magna cognitio fuit cum aduersa ualetudine laboraret, iussit medicus ut turdo uesceretur. Illum sui frustra quæsiuere. Erat enim præter anni tempus. Cunq; ex familiaribus quidam dixisset, fore ut apud Lucillum turdi, qui penes annum integrum nutrirentur inuenire possent, Tum ille quamuis ægrotus, ergo inquit, nisi Lucillus studeret delicijs, uiuere Pompeius non posset: ac dimisso Medico paratu facilimis ac uilibus usus est. Illud solum cibo curandum est, ut necessitas corpori tribuatur, ut possit esse laboris patiens. Itaq; uentri non ad uoluptatem, sed ad sustentationem porrigere oportet. Nam qui cœnas semper atq; coquos mente agitant, epularumq; gratia terras mariaq; perscrutantur, miserabili admodum seruitute, premunt, & grauissima domino tributa pendũt nihil leuius patientes, quàm qui apud inferos pœnas dant, ueluti ignem diuidentes, & cribro aquam ferentes, ac perfossum uas implere anhelantes, Sicut Basilius ait: Quæris tamen quid de uestitu cæteriscq; corporis cultibus sentiamus? Absoluã paucis quid arbitrer faciendũ. Tonderi aut armari ultra quã necessitas sit aut miserorũ est (testimonio Diogenis) aut iniuriarũ: itaq; occupatũ esse in corporis ornatu, aut leuis est hominis, aut omnino uani, aut illius qui

probarum

A probarum insidiatur uirginum matronarumq; castitati. Obseruandum est superuacue moliaris ne plus corpori tribuas quàm animæ commodũ sit: turpeq; regi fuerit propter nimiam corporis curam effœminatum uideri. Est autem adhibenda in omni cultu mundicia, non odiosa nec exquisita nimis, sed agrestem fugias & inhumanam negligentiam. Nam Demosthenì Hortensio probro datũ est quia uestitu et cætero cultu corporis nitido, uenusto nimisq; accurato fuisse traduntur: Puero tamen & uiro regi digni tas habenda est: Nedum iactantiæ rumorem fugit, in auaritiæ labatur infamiam, qua nihil est in principante detestabilius.

Quod nihil est in terra preciosius, nihil præstantius illuminato intellectu.

ABsolutis breuiter his quæ de corporis cura dicenda sensuimus, ad institutionem mentis festinat oratio. In qua re persuadere uolumus nihil esse quod homines in terra possideant preciosius intellectu. Cætera quidem humanæ uitæ bona pusilla sunt atq; digna, quæ multis laboribus insectemur. Pulchra nobilitas sed alienum bonũ. Preciosæ diuitiæ, sed fortunæ possessio: uenusta gloria, sed inconstans: Forma decens, sed caduca paruoq; durans tempore. Optanda sanitas, sed permutationi prorsus obnoxia: cõcupitæ uires, sed ægritudine aut senectute facile contabescunt: Nihil præstantius
B intellectu & ratione. Hoc nullus fortunæ tollet incursus, nulla calũnia distrahet. Cunq; reliqua omnia tẽpore minuantur, scientiã & rationẽ senectus auget. Bellum singula trahens atq; omnia ferens, solam doctrinam nequit eripere. Megaram cum Demetrius captam solo æquasset, Stilphonem Philosophum illic omnium nudum interrogauit, an suorum quicquam amisisset: Cum Stilphon haud equidem, inquit, bellum enim nulla ex uirtute spolia ducit. Ac Socrates cum Gorgiam percõtaretur, an Persarum Regẽ felicem esset putaret: Nescio, inquit, quantum uirtutis habeat & disciplinæ. Perinde ac hisce non autem fortunæ bonis persistat beatitudo. Accipe hoc dictum, & memoriæ comendato, Ladislae Rex olim ditissime, quamuis regna tibi maxima debentur, non tamen felix dici poteris nisi uirtute præditus & animæ magis quàm fortunæ bonis abũ daueris. Regna namq; & opes non magis possidentium sunt, quàm cuiuscunque, sed ut in seculari ludo, nunc huc transeunt nunc referuntur illuc. Sola uirtutis & uiuenti & mortuo stabilis est, et firma possessio. Iureq; diuitibus Solon inqt, Et nos non permutabimus cum uirtute diuitias. Tibi ergo cum diuitiæ affluant, curandum est ne uirtutes desint sine quibus nedum regis, sed nec uiri nomen quisq; meretur. Sicut hyemi necessaria per serenitatẽ parare cõsueuit, ita & boni & optimi ad senectutem uirtutis uiaticũ in puericia uendicare debẽt. Quis nouit humanæ uitæ uariabiles casus? Nihil est sub Luna fixũ: nunc diuites homines sunt, nunc pauperes, nunc regnant, nunc seruiunt, nunc
C sanitate gaudent, nunc ægrotant? Nemo scit mane quo uesper uehat. Nemo tam diuinos habuit fauentes, crastinum sibi ut polliceri possit. Ob quam rem Theseus, ut scriptum apud Euripedem Cicero refert, sic dicere solitus erat: Nam qui audita à docto me minissem uiro, futuras mecum commentabar miserias, aut mortem acerbam, aut exilij mœstam fugam, aut semper aliquam molem meditabar mali, ut siqua iniecta duritas ea sui foret, ne me imparatum cura laceraret repens. Sed nulla res est quæ aduersus nouercantis fortunæ impetus certius quàm prophetia solamen præbeat. Hinc iunior Dionysius cum electus tyrannide & in exilium actus interrogaretur, quid sibi Plato & philosophia profuissent, ut æquo respondit, animo faciletq; ferrẽ fortunæ mutabilitatẽ. Siue igitur aduersæ nobis siue secundæ res fuerint, ad philosophiam quod est uirtutis studiũ, recurrere debemus, cuius potissime reges cõuenit amatores existere. Plura sunt necessaria regi, qui sicut Aristoteli placet, lex est quædã animata. Magnum est regni põdus, quia nõ tantũ sui curam rex habere debet ut saluus fiat, sed populi quoq; ut creditã sibi multitudinẽ rectè dirigat, per iustitiam in uiã salutis & pacis. Scriptũ est enim, rex insipiens dissipabit populũ, sapiens aũt ciuitates ditat. Vere quoq; Vegetius inquit: Nullus est quem oporteat uel plura uel meliora scire quàm principem, cuius prudentia debet omnibus prodesse subiectis. Ideoq; Salomon cum tanti ponderis grauitatem

in se sen-

A lens, sed ultra procedere spes nostræ debebunt, & ad alterius uitæ præparationem cuncta moliri. Quæ autem illa sit uita, aut quo pacto illa uiuatur, plus negocij esset ostendere quàm nos in præsentia suscepimus. Maiores etiam auditores quàm ipse sis ad percipiendum res ipsa requirit. Sed hoc solum dixisse sufficiat, si quis omnem post creatos homines felicitatem mente concipiat, simulq; in unum congerat uniuersum, paruam quidem partem illorum bonorum adæquare comperiet, sed illius uitæ bona omnia humana simul collecta magis abesse quàm umbram & somnium à ueris rebus. Ad hanc porro uitam sacri ducunt sermones per occulta nos erudientes, ad quorum profundum sensum dum tibi per ætatem uenire non licet, non est ab re ut in alijs doctorum tamen uirorum libris eruditaris. Est enim & poëtis, sicut Basilius ait autoribus & scriptoribus cæteris & omnibus hominibus inhærendum, unde nobis ad ingenij exercitationem aliqua sit utilitas accessura. Sic Deum præ cæteris omnes colendum literæ clamitant: Huic te primum dabis commendabisq; : Hic tuus est autor, tuus pater, tuus dominus, huic omnia debes. Cumq; omnes homines Deo referre gratias debeant, tu illi maxime regratiari & seruire teneris, cuius munere factum est ut Rex nascereris : poteras unus ex plebe, aut unus ex rure nasci. Sed inscrutabile Dei iudicium in sublimi te solio collocauit. Non efferri debes, non tumescere, non superbire: quod tibi datũ est, alteri dari po
B tuit. Quanto maior es natu, tanto debes te humilius gerere, subijcere collum Regi uni, interesse diuinis officijs. Nam cui diuinus cultus est cordi, facile reliqua famulant. Primum quærite regnum Dei scriptura dicit, & post hæc omnia adijcientur uobis. Romani quamuis gentiles erant, omnia post religionem ponenda duxerunt, etiam in quibus summæ maiestatis cõspici decus uoluerunt, nec dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarum rerũ futura regimina existentia, si diuina subessent, bene atque constanter fuissent famulata. Quid nos ueri Dei notitiã habentes facere debemus? Caue ne tibi religionem putes esse subiectam, quãuis maximi principis nomine gaudes. Non dominus, sed filius ecclesiæ: sacerdotis imperio in his quæ dicta sunt Dei subiectus es. Theodosius Cæsar, quamuis potentissimus esset, & Romanũ gubernaret imperiũ, Ambrosio tamen Mediolanẽsis ecclesiæ præsulatũ tenenti, collum subiecit, imperatamq; pœnitentiam peregit humiliter. Constantinus autem maximã sacerdotio reuerentiam exhibuit. Iudicium super Episcopis in Concilio Niceno ferre non uoluit, asserens Deos ab hominibus non esse iudicandos. Nec mirum : Ait enim in Epistola sua Clemens, qui beato Petro in apostolatu successit: Omnes principes terræ, & cunctos homines sacerdotibus obedire, aut capita subnittere debere. Eos autem à solo domino iudicandos, quia sui sunt & non alterius. Et quis est qui alterius iudicet seruum? Nam si ista non
C patiuntur homines, nec Deus deorum, & dominus dominantium hæc ullatenus patietur. Sic sanctissimus ille præsul beatum Petrum æternæ uitæ clauigerum prædicasse commemorat. Tu ergo præsbyteros qui Dei ministri sunt, honorabis, non sines opprimi, nõ grauari, nõ affici quibuslibet iniurijs. Nec dices ineptus sacerdos est, indignus, immundus nihil ad te, iudicem habet, non erit inultum quod commiserit scelus. Tu dignitatem & sacramentum ueneraberis, nec audies discolos enormesq; iuuenes, qui tibi per adulationem secus nituntur persuadere.

Cum quibus expedit pueros conuersari.

REquirit hic locus ut quales tibi iuuenes conuiuere ministrare'que pueros iusta ratione uelimus, palam fiat: Et hinc enim potest utilitas dominiumq; redundare. Sint ergo qui tibi assistunt moribus instituti, nullum sit in eis uitium, non utantur uocibus deprauatis, faciles enim imitandis turpibus ac prauis omnes sumus. Et in prouerbio dicitur: Si claudo uicinus habitaueris, & ipse nonnunquam claudicabis. Multum est in teneris consuescere, sicut Vergilius ait. Caueant autem præceptores tui, ne quis tibi adolescens assentator adhæreat. Est enim pestiferum genus hominum qui laudant quæcunq; audiunt laudari, & rursus cum uituperante uituperant. negant si quis negat, & affirmant si audiunt affirmantem, atque ut polypus ad speciem subiecti Soli

colorem mutat, ita & iſti ad uoluptatem audientium ſententiam uariant, pati & aduerſus iuſticiam & aduerſus Deum teſtificari, ſi placitum eſſe putarint audienti: Abigatur ex tuis edibus hæc peſtis. Sint ueraces tecum pueri, uerecundi, pudici, modeſti, cultores & ſanitatis non ficti, non fallaces, non pertinaces, non uinolenti, non crapuloſi, non in iurij. Ex his quidam Vngaricũ, quidam patriũ, quidam Bohemicum, omnes aũt Latinum ſermonẽ norint, uiciſſimq; obloquantur. Sic abſq; labore & quaſi per ludum hæc omnia perdiſces idiomata, & alloqui tuos ſubditos per teipſum poteris. Nihil eſt q̃d ſuo principi fauorem populi conciliet, quàm gratia ſermonis. Et indignus quodammodo regno uidetur, qui conquerentes aut aliquid expoſtulantes regnicolas non intelligit. Auo tuo materno maximi cordis Regi tantum profuit linguas noſſe complures, quantum patri tuo nocuit ignoraſſe. Mitridatem qui regnauit in Ponto, quis non commendabit qui uiginti duabus gentibus, quibus imperauit, abſque interprete loquebatur? Nec ego te plus Auſtralibus populis affectum quàm Bohemis Vngariſq; uoluerim. Tui ſunt omnes æquali ſtudio dirigendi. Indignam rem agit teſte Platone, qui unam partem reipublicæ ſic curat, ut alteram deſerat. Quæ res maximæ ſæpe calamitatis cauſa principibus fuit. Atque ratio hæc potiſſima eſt quæ nobiliſſimam Italiæ prouinciam ſubtraxit imperio. Quia contenti patrio ſolo Reges Theutonici nimiſq; ſuis affecti laribus, Italiæ regimen neglexerunt. Regna non minus amor quàm ferrum tuetur, ſed amari qui non amat impoſsibile fuerit. amoris autem conciliator linguæ cõmercium. Tibi ergo cum per ætatem licet intentum eſt, ut audire per te ſubditos intelligere & affari poſſis. Contingunt ſæpius aliqua, quæ tibi ſoli referre ſubditi uelint, interpreti confidunt. Princeps inſuper qui per alium ſemper loquitur nihil recti magis quàm Regis nomen meretur. Muliebri, ut Homerus inquit, taciturnitas decus affert, at non item uiro.

Quibus modis ſermonis uſus in pueris formari debeat.

NVnc quia de ſermone incidit ſermo, quibus modis in puero ſermonis uſus formari debeat, dicendum exiſtimamus, ut cũ uirilem togam induerit, non ſolum loqui ſed ornate loqui prudenterq; ualeat: quod regi negligendum nemo putauit, maxima nanque præconia ſibi comparant, qui loquendo cæteros ſuperant. Atque hæc una res fuit quæ Vlyſſem quamuis imbellem pugnaci præfecit Aiaci. Achilles nanque poſtquam interemptus eſt, arma non forte brachium ſed florida lingua tulit. Haud igitur recte Ciceronis illud nonnulli carpunt: Cedant arma togæ, concedant laurea linguæ, nam ut idem Cicero dicit: Cum idcirco homines à beſtijs differant, quod aliqui poſſunt, qua demum laude dignus eſt, qui in ea re cæteros ſuperant, in qua homines beſtias antecellunt. At nos linguæ quamuis eruditæ ſermonem magis quàm taciturni principis morem probamus, non tamen in præmeditatum puerum loqui commendamus. Quod enim inconſulto ac temerarie dictum factumue fuerit, id pulchrum eſſe nequit. Incogitati ſermones nedum puerorum ſed uirorum quoque plurima leuitate atque in curia referti ſunt. Conſiderata uero præmeditatio, orationem uagari non ſinit. Quid dicam de pueris, quãdo illuſtres Oratores, Pericles & Demoſthenes ſe alloqui populum recuſarunt, quia imperatos ſe eſſe dicebant. Si quis uero ex tempore ſinat dicere, extremæ cauſam garrulitatis inſtituit. Nolo tibi nimiam puero ſermonis patere licẽtiam. Magnæ ſapientiæ tempeſtiuum ſilentium eſt. Nonnunquam ſermone præſtantius plures dixiſſe quàm tacuiſſe pœnituit. Quod ſilentio retentum eſt effertur facile, quod ſemel ediderit, reuocari nullo modo poteſt. Nã ſemel emiſſum, teſte Flacco, uolat irreuocabile uerbum. Quid ergo dicemus cum & ſilentij & orationis magna utilitas ſit? Tenere te mediũ uolumus, neq; tacere ſemper, neq; loqui ſemper. Non exigimus Pythagoreum id quinquẽnale ſilentium: neq; Theſitis loquacitatem. Linguam dicebant ueteres debere non eſſe liberam nec uagam, ſed uinculis de pectore imo & de corde aptis moueri, & quaſi gubernari. nam qui ſunt faciles, leues, & importuni locutores, horum orationem bene exiſtimatũ eſt in ore naſci nõ in pectore. Vlyſſem contra Homerum ſapientem facundia præditum, uocem mittere ait non ex ore ſed ex pectore. Nempe uerborum

coẽrcendæ

A eoĕrcendæ petulantiæ uallum positum est dentium, ut loquendi temeritas non cordis tamen custodia cohibeatur, sed & quibusdã quasi excubijs in ore positis sæpiat. Cauendum est ne obijci possit id Epicharmij: Cum loqui nesciret, tacere non potuit: aut Salustianũ: Loquax, inquit, magis quàm facũdus. Opus est ut loquendi uires radices agant, tum cum tempus aduocarit fandi libertas detur. Nimia taciturnitas, loquendi facultatẽ adimit. Sicut enim qui longo tempore coniecti in uinculis fuerint, si posterius soluantur, ob uinculorum consuetudinem nequeunt ambulare, ita qui sermonẽ diutius astrinxerunt, si quando loquendum ex improuiso fuerit, commutescunt. Vt autem recte formare sermonem possis, quod attinet puero non nihil dicendum est. Formãda est in primis uox ne fœminea exilitate frangatur, ne'ue similiter tremat, aut nimiũ boet: expressa sint uerba, suisq; literis totis enuncientur: non excidant extremæ syllabæ, nõ audiatur uox in faucibus atq; expedita sit lingua & os, absolutius expressiorq; sermo. Nomina quædã præceptores tui uersusq; offerẽt tibi, affectatæ difficultatis ex pluribus & asperrime coëuntibus inter se syllabis concatenatos, & ueluti confragosos quàmcitissime ut uoluas atq; pronuncies. Nam & Demosthenes cũ linguæ tardioris esset, acceptis in ore lapillis solus sibi pronunciabat orationes, quibus emissis facilime ac expolite demum in senatu concionabatur.

B *Quales orationes, quos ornatus pueri scire debent, & quod turpiloquia cauenda quæ solent bonos corrumpere mores.*

His postquã præceptis institutus fueris, æquales tuos orationis ornatu grauitateq; superare contendas, uictor euadas tum in hoc tum in omni laudabili exercitio. debebis uinci, uincere gaudebis. Licet enim ipsa uitium sit ambitio, frequẽter tamen causa uirtutum fuit. & ille nimirum cõmendandus est puer, quem laus excitat, qui uictus fleat, quem gloria iuuat. Absit autem in omni sermone turpitudo, quomodo actionis umbra, ut ait Democritus, extat oratio. Corrumpunt bonos mores, testante apostolo, confabulationes malæ: Quod ex Menandro receptum Hieronymus astruit. Et quoniam plerumq; sermones qui festiuitatem habent, latenter aliquid admittunt mali, ut uenena melle permixta bibantur. In omni turpiloquio imitandus est Vlysses qui ceras affixit auribus, ne Sirenarum cantus exaudiret. Adsit in colloquẽdo facilitas, in obuios compellendo suauitas, in respondendo benignitas. Nam graues in collocutionibus mores digna in se odia contrahunt. Absit in contentionibus pertinacia, uincat prudẽtia, obtineant rationes. non solum uincere, sed forte uinci speciosum est. Tenenda est Euripidis sententia, qui duobus colloquentibus, cum alter furit, eum longe sapientiorem affirmat, qui uerba frenat. Absit in omnibus uerbis iniuria. Nam mentiri seruile uitium
C est, à cunctis mortalibus odio insectandum. Quantoq; ue dignior est qui mẽtitur, tanto scelus est detestabilius. Omne enim uitium Iuuenalis inquit, tanto præstantius in se crimen habet, quanto maior qui peccat habetur. Sit insuper sermo tuus neque humilis, neque depressus nimis, neq; tumidus aut arrogans. Quæ tumet oratio inciuilis est: quæ tenuis est, nusquam mouet. quemadmodum corpus non solum incolume, uerumetiam bonæ habitudinis esse oportet. Ita & orationem non modo non ægram, sed etiam robustam esse cõuenit. Maiora sunt hæc quàm possis capere, patebit tamen & his suum tempus. Atque hanc sermonis materiam quam natura ministrat, Grammatica dirigit, acuet Dialectica, Rhetorica illustrabit, Philosophia condiet atque perficiet, quibus de rebus suo loco dicetur.

Vt memoriam puer exerceat.

At cum loquendi facultas, cuius uerba & sententiæ laudentur, absq; ope memoriæ esse non possit, opus est ut memoriam puer exerceat. Hoc ingenij signum, in pueris est, triplicemq; uirtutem habet, sine labore percipit, fideliter retinet, & facile imitatur. Huic diebus singulis est committendum siue sint uersus, siue sententiæ graues ex illustribus autoribus. Memoria nanq; penu scientiæ dicitur ac disciplinæ & in fabulis musarum mater appellatur, quia gignit & nutrit. Hanc tu in utraq; parte iuuabis,

siue natura memor siue obliuiosus fueris. Aut enim roborabis abundantiam, aut supplebis defectum ac uersibus parebis Hesiodi. Sic enim ait: Paruula si tentes superadiecisse pusillis, Idq; frequenter agas grandis cumulatur aceruus. D

Hic commendat exercitium Grammaticæ artis.

QVia uero Grammatica doctrinæ cuiusuis ostium esse dignoscitur, ac plus in recessu habet quàm in fronte promittit, desperataque uideri potest, nisi ab ephebis puerisq; percipiatur, admonere te paucis uolumus ne hanc contemnas artem, quasi regio culmine minus dignam. Nihil enim ex Grammatica nocet, nisi quod superuacuum est: Cuius maximos uiros constat fuisse studiosissimos. Ostendit hoc in epistolis ad filium scriptis Marcus Tullius orator, idemq; consul & patriæ tutor. Iulius Cæsar summus Imperator, adeo diligẽs huius artis fuit, ut emendatissimos scripserit de analogia libros. Augustus quoq; Octauianus quàm peritus Grammaticæ fuerit, in epistolis ad ipsum Cæsarem scriptis manifestat, qui teste Quintiliano emendatius dici calidum quàm caldum mauult, non quia id non sit latinum, sed quia sit odiosum. Non ergo pudeat te discere, quod maximi orbis principes magno nanciscí studio curauerunt. Dixeramus supra doctrinam Regibus necessariam esse: quòd si parum mihi habes fidei, regius propheta te commoneat. Et nunc reges intelligite, præcipit ille, erudimini qui iudicatis terram. Quomodo eruditi & disciplinam discere poteris nisi totius eruditionis initium & fundamentum acceperis, quod est Grammatica. Sed dedisti tu hactenus huic operam arti, nec inuitus præceptoris tui monitis auscultasti, non tamen adhuc perfectus grammaticus euasisti: pergis enim adhuc discere perfectius. Quibus ex rebus decreuimus tibi nonnulla de Grammatica scribere, nõ quia uelimus ipse te Grammaticam docere, sed breuiter ipsos fontes ostendemus, ex quorũ potu ueri grammatici fiunt, ad quos ut tui præceptores te ducant tanto magis optamus, quanto id magis tibi conducibilius arbitramur. E

Quod grammatica habet tres partes principales.

GRammatica, sicut Quintilianus ait, in latinum translata literaturam designat. habetq; partes tres, recte loquendi scientiam, poëticam & aliorum autorum enarrationem, scribendiq; rationem. Attingamus ex his aliquid quod tibi audire sit utile & nobis dicere non indelectabile. Prima pars est recte loquendi scientia. Rectam locutionem hoc ideo accipimus loco, quæ uerbis aptis & rite coniunctis enũciatur, quam uis alias uitiosa & procax minusq; iusta fuerit. Si ergo grammaticè rectèq; loqui uolumus, noscendus est uerborum usus. Aliqua nostra sunt, aliqua peregrina, aliqua simplicia, aliqua composita, aliqua propria, aliqua translata, aliqua usitata, aliqua ficta, atque in his tota uis recte loquendi consistit, ut his apte compositeq; utamur. Nostra dicuntur omnia quæ ab Italicis inuenta sunt, ut amor, lectio, scriptio. Peregrina ex omnibus prope gentibus recepta reperiuntur, ut à Gallis, Reda. ab Hispanijs, gurdi qui uulgo stolidi reputãtur: Ex Theutonicis, marchio. Infinita uero ex Græcis, unde Romanus sermo ut plurimum uersus est. Et in uerbis quidem græcis utendum est declinatione latina quousque patitur decor, ut Plato, Palemo, non Platon Palemonq; dicatur, quia rectus in on latinus exire non consuetit. Non tamen admodum absurde Græca quoque declinatio nonnunquam recipitur & præsertim in carmine, ut apud Vergilium: Audiat hoc tantum uel qui uenit ecce Palemon. Et nobis idem Alchimedon duo pocula fecit. Et Orphea, quem in medio posuit, & Phyllida Amo ante alias, & Aulai in medio libabant pocula Bacchi. Nec patiebantur antiqui in as Græca nomina masculina finiri per rectum, ideoq; apud plerosque reperitur, Aenea, Pelea, Anchisa, Hermagora: at modo uitium esset nisi Peleas, Aeneas, Anchises, Hermagoras diceretur, ut iam latinũ declinatio Græca usum obtinuerit. Simplicia uerba sunt, amo, lego, probus, territus, & his similia. Composita uero, ut adamo, perlego, improbus, perterritus. Fiunt quoq; cõpositiones aliquando ex duobus, ut perterritus ex per & territus: aliquãdo ex tribus, ut imperterritus, ab in, per, & territus. Putat quoq; Cicero Capres. ex eo

fieri

A fieri quod eſt cape,ſi uis. Et ſunt qui lupercalia interpretentur, Ludere per caprum. Iun
guntur autē uerba ex duobus latinis integris,ut ſuperfui,& ſubterfui,quamuis ex inte
gris an compoſita ſint quæri poſsit: Aut ex integro & corrupto, ut maleuolus: Aut ex
corrupto & integro ut noctiuagus: Aut ex duobus corrupus,ut pediſſequus: Aut ex
noſtro & peregrino,ut biduum: Aut econtra ut Antichato: Aut ex duobus peregrinis,
ut epiredia,& Antichriſtus ἀντὶ enim græca præpoſitio eſt, Rede gallicum uehiculum:
neq; Græcus inde neq; Gallicus dixit epiredium. Romani ſuum ex alieno utroq; fece
runt: Propria uero uerba illa dicuntur,quæ illud ſeruant ad quod primum denominata
ſunt, ut flumen quod aquarum multitudine fluit ſemper: Torrens quod inundatione
tumeſcit,ſiccitate deficit. Atque in his cognoſcendis rectęq; locandis non parua dili-
gentia opus eſt,ut ædem pro templo Dei,pro domo magni uiri, non econtra dicamus.
Aut laborem pro dolore, aut dolorem pro labore ponamus. Translata uero dicuntur
quæ alium natura intellectum,alium loco præbent, ueluti gemma, ſecundum naturam
precioſum lapillum ſignificat, ex loco translata in locum ſignificare guttam poteſt,quã
uitis putata mittere ſolet,ſeu pullulantem primo ueris tempore ramuſculum. Transfer
tur autem uerbum ex loco in quo primum fuit,in alium in quo aut proprium deeſt, aut
translatum pro proprio melius eſſe uidetur. Compellitq; nos uerba transferre aut ne-
B ceſsitas,aut ut litas. Neceſsitas ut iam de gemma diximus: Nec enim nomen aliud ha-
buit ruſticus,quo ſe monſtrantem primo ramuſculum ſiue guttam liquoris exinde ma-
nantem appellaret. Neceſsitate quoque durum hominem dicimus atque aſperum,
quia non habemus proprium quod demus his effectibus uocabulum. Vtilitas bifariam
diuiditur,quia uel ſignificantius,uel ornatius quàm propriis translatis utimur. Signifi-
cantius dum dicimus hominem incenſum ira,aut inflãmatum cupiditate, aut errore la-
pſum. Iratum enim,& cupidum,& errantem proprie licuit ſed minus ſignificanter. Or-
natus cauſa multa interponi translata ſolent,ut lumen orationis,generis claritatem,con
tionum procellas,eloquentiæ fulgura. Modicus tamen atque opportunus translationis
uſus illuſtrat orationem, frequens autem & nimius obſcurat & tædio complet: Conti-
nuus uero in allegoriam exit atque ænigmata. Nec parum iudicij neceſſarium eſt, ut
quæ continua,quæ uel deformis translatio ſic cognoſcatur. Honeſta profecto mihi at-
que iocunda diui Auguſtini translatio uidetur, dum in ſermone innocentum inquit:
Qui uero dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos, uelut
primas erumpentis eccleſiæ gemmas quædam perſecutionis pruina decoxit. Cicero ca-
ſtratam morte Affricani rempublicam inepte dici exiſtimauit. Quid ſi illum audiſſet,
qui pſitacũ ait monetare uerba, quia uoces æmulari noſtras conatur. Vſitata ſunt uerba
C quæ communi teruntur uſu,& his tutius uti poſſumus. Cicero dicit quæ primo dura fu-
erunt,uſu molliri: nec tempore ſuo ſatis audacter urbanũ dicebant,nec uiuo Quintilia-
no,practicam. at hæc hodie trita ſunt, quis antiquorum uel ſcandalum, uel gehennam
dixiſſet? ſed iſtã nobis lectio euangelica tradidit. Hinc id Horatij uerum redditur: Mul-
ta renaſcentur quæ iam cecidere cadunt q;. Quæ nunc ſunt in honore uocabula ſi uo-
let uſus, Quem penes arbitrium eſt & ius & norma loquendi. Ficta uocabula ſunt quæ
ſibi quiſq; nouiter fingit,ut apud Horatium: inimicat urbes, hoc eſt inimicitias facit.
Idem quoque uerbum fingere uidet alio loco. Volucriſq; fati tardauit alas,hoc eſt diſtu
lit. Seruius ait quibuſdam herbis olim ſacerdotes amaſculari fuiſſe moris ut amplius co
re non poſſent. Verbum eſt ex maſculo fictum,ſed non licet omnibus uerba fingere no
ua. Quod enim ait Flaccus,licuit ſemperq; licebit ſignatum præſente nota producere
nomen, Vt ſyluæ foliis patronos mutantur in annos,prima cadunt,ita uerborum uetus
interit uſus. Et iuuenum ritu florent modo nata uigentq;: ad eos referendum eſt,qui iam
orando atq; ſcribendo magnum ſibi nomen fecerunt. Sicut Terentius, qui primum
dixit obſequiũ: et Beatus inuentor Meſſalia atq; mirabilium excogitator. Auguſtinus.
Qui mediocri ſunt ingenio,nõ inuenire uocabula ſed inuẽtis uti debebunt. In omnibus
aũt uerbis ſiue noua ſint,ſiue antiqua,ſiue noſtra,ſiue aliena,ſiue propria,ſiue translata,

nullus honor fuerit, nullaq; laus niſi bene rebus accommodetur. Cumq; duo ſunt tan- D
tundem ſignificantia eo uti præſtat, quod melius ſonat, ut facilius intelligatur, ut bea
titudinem quàm felicitatem potius dicas.

De uariatione dictionum & declinatione temporum & caſuum.

COgnita uero natura uerborum, diminutiones, declinationes deriuationeſq; præ-
noſcere oportebit: Memineris ſcabellum ex ſcamno, uillum ex uino, ex paruo pu
ſillum. Ex pinna quod eſt acutum, bipennem quæ ſecuris eſt utrinq; habens aci-
em. At ex recto qui bos eſt, fieri bouem, & à lauando fieri lotum, atque illotum. uarian-
tur nanque plurimum dictiones & in caſibus & temporibus & in numeris & in mo-
dis, ut hæc tradita ſunt apud Grammaticos admodum diffuſe. Nec præpoſitio coniun-
cta uerbis ſemper eundem remanere patitur ſonum, ut cadat, excidit: calcat, exculcat te-
ſtimonio ſunt: Fuerunt qui pepegi ex uerbo paciſcor deſcendere putauerunt, quod mi-
nime uerum eſt. Paciſcor nanque præterito tempore pactus ſum ex ſe format, non pe-
pegi quod Quintilianus ab eo affirmat proficiſci, quod eſt paco. Inuentum eſt enim in
duodecim tabulis pacunt, cuius eſt ſimile caduntur: at hoc ex cado ſumitur, ſic ergo & pa-
cunt dixeris ex paco. Cado cecidi præteritum habet, paco pepegi. Ad hæc adijcienda
ſunt genera, ne maſculinum dixeris quod fœmininum ſit, aut neutrum: aut commune.
Poſt hæc quod maius eſt, connexiones uerborum & nominum quo pacto fieri debe- B
ant. Sciendum eſt, ut apte pronomina participiaq; locentur, nec aduerbia præpoſitiones
interiectioneſq; negligantur. Cauendumq; totis animi uiribus erit, ut in omni uerborũ
pronunciatione barbariſmi fœditas abſit.

Barbariſmus committitur in commixtione idiomatum.

BArbariſmus quidem ex multiplici manat fonte. Ex gente, ut ſi latina in oratione
uocabulum Afrum uel Hyſpanũ uel Theutonicum miſceas, quod non ſit uſu lati-
num. Ex natura, ut ſi inſolenter minaciter ac crudeliter loquaris, barbare nanq;
dixiſſe uideberis. Ex alternatione dictionum, ut ſi detrahas uel addas uel uaries ſylla-
bas uel literas de loco ſuo tranſeuntes, ut Tinga placentinus, qui percula pro gula dice-
bat, duplicis ab Hortẽſio barbariſmi notatus uitio. Hoc tamẽ apud ſcriptores carminũ,
aut ueniam ſæpius aut laudem meretur, ut Vergilius. Nec ſpes libertatis erat, nec cura
peculi, pro peculij. Tingite fronte coma & pocula priorgite dextris, priorigite tanquã
priorigite dixit. Et Iuuenalis adijciẽs ſyllabã de Nerone ſic ait. Quales ſunt epulas ipſum
gluriſſe putamus Induperatorem, pro Imperatorem metri menſura depoſcit. Quæ-
dam ſunt uerba quæ ſi proferantur ſingula uitioſa ſunt, iuncta uero ſine reprehenſione
dicuntur. Nam & dua, & tre, & pondo barbare ſapiunt, at duapendo & trepondo recte
dici, Quintilianus affirmat. Nec barbariſmus abfuerit ſi quæ longa eſt ſyllaba, breuiter
pronunciaueris, aut correptam produxeris, quod poëtis aliquando permiſſum eſt. ut F
Italiam fato profugus lauinaq; uenit: Vergilius enim Italiæ primam ſyllabam quæ bre-
uis eſt, ubiq; productam facit.

Qualiter & quando committitur uicium ſolœciſmi.

SOlœciſmi quoq; uitium multifariam committimus, ut cum ſuum rei non redditur
genus, ut ſi hunc arborem dixeris, quod fœmininum eſt. Corticem tamen & ama-
rum poſſumus & amaram dicere, cum ſit utriuſque, Vergilio autore: Si uerbo uel
participio uel præpoſitioni non redditur ſuus caſus ſolœciſmus adeſt, ſi unum ad te uo-
cans uenite dicas: aut ſi plures à te dmittens ita loquaris abi: aut ſi dicenti quem uideo,
ita accurris. Haud reus eris ſolœciſmi ſi magnum peculiolum, aut grandem te dixe-
ris equulum poſsidere, quamuis improprie loquaris, non tamen committis ſolœciſmũ.
An & aut coniunctiones ſunt, ſi tamen requiras, hic aut ille fuerit, in uitium cadis: Nec
minus peccabis ſi pro, illud ne feceris, non feceris dicas. Quia licet ne & non aduerbia
ſunt, alterum tamen negãdi, alterum uocandi eſt. In ſacra tamen ſcriptura repertum eſt:
Non furtum feceris, cum furtum fieri prohibetur, ſed ibi quoq; ut in poëtis multa licen
ter quàm ſignata magis dicuntur. Quædam ſunt quæ ſingulariter duntaxat efferuntur,

quædam

A quædam pluraliter tantum. Quædam per paucos casus dici uolunt. Commutata uero so-
lœcismum habent. Nec enim nex mihi instat dicere licet, neq; mortes imminẽt: quam-
uis & hoc aliquando permittatur, si referatur ad plures. Nam unus unam tantum mori
mortem potest. Nec paterno mani sacra factio dicendum est, sed paternis manibus. Ha
bent autem nonnulla solœcismi faciem, nec tamen uitiosa sunt, ut tragœdia Thiestes:
Ludi floralia & Megalensia stemata, hæc nominantur frequentiora quidem apud poë-
tas, sed oratoribus quoq; permissa sunt, & nomina fœminina quibus mares utũtur. Et
neutra quib. fœminæ, ut Sylla, Catilina, Iugurtha, Metella, Galba, Dolobella, Agrippa,
Glycerium, Dortium, Philortium, Eustochiũ: Nec uitium habent. In quibus omnibus
si quis uitio carere uult, quatuor eum noscere oportebit, Rationem, uetustatem, autori-
tatem, consuetudinem. De ratione primum est transigendum, &c.

De Analogia & ethimologia.

RAtionem quæ de Grammatica ponitur Analogia præstat aut ethimologia. Ex his
tamen non tantum ratio quam exemplum ualet, quia consuetudini seruiunt: ob
quam rem inepti sunt qui pertinaciter deriuationibus aut similitudinib. magis hæ-
rent quàm cõsuetudini, ut qui audaciter dicere uolunt, non audacter, & conire non co-
ire, & frugalis non frugi, licet omnes oratores aliud sequantur. Analogia ex Græco in
B Latinum translata, proportio nuncupatur, potestq; dici similium ratio. Huius uis est, ut
illud quod dubium est, ad aliquod simile referamus, de quo non quæritur, ut incerta cer
tis probemus. ut si queramus: finis fœminino sit an masculino: simile illi sit panis, si dubi
um est domu dicendum sit an hac domo, similia sint anus manus. Si scire cupias an fer-
ueo. es. sit media syl: ba longa uel breuis, Erũt illi similia prãdeo, spondeo, pendeo, quæ
spondere, prandere pendere faciũt, mediamq; productam retinent. Sed multa est in his
deceptio. Repertum est apud Lucillum feruit aqua & feruet nũc ad omnia, ut sit feruio,
feruis, feruit. Vergilius quoq; feruere littora late, media correpta dixit. Nos etiam in do
mo fuimus, non in domu dicere solemus. Lupus & lepos non minus conformia sunt
quàm panis & funis, lepus tamen epicœnum, lupus masculinũ est, quamuis Varro lu-
pum fœmineam dixerit, Ennium secutus & Fabium pictorem.

De ethimologia quæ uerborum requirit originem.

AEthimologia quæ uerborũ exquirit originem, multam habet eruditionem. Hanc
alij notitionem appellauerunt, alij uerisloquium, sed qui nim potius intuiti sunt, o-
riginationem uocitarunt. Eius exinde Marcus Aelius in se posuit tamen se esse
hominẽ frugi probare uoluit, non quia esset abstinens: nam id quidem mentiri non po-
terat, sed quia utilis multis, id est, fructuosus, unde sit dicta frugalitas. Huius ethimolo
C giæ quidã nimis studiosi uerba paululum declinata uarie & multipliciter aut correptis,
aut productis, aut abiectis, aut detractis, aut mutatis de loco literis uel syllabis ad suum
usum reducere conantur: Ita ut in paruis ingenijs fœdissima usque ad ludibria dila-
bantur, ut sunt qui hominem propterea appellari putant, quia sit homo natus, tanquam
primi mortales ante nomen imposuerint terræ quàm sibi. Licet enim Geneseos testimo-
nio aridæ nomen Deus indiderit, non tamen humum appellauit, sed humi uocabulum
postea natum est. Alij uerba quasi ab aëre uerberato, & stellam quasi luminis stillam,
& celibes ueluti cælites, quia grauissimo uacent onere, & Viennã quasi biannam dici
stultissima ratione iudicant, quia duobus annis Iulij Cæsaris obsidionẽ pertulerit. Cum
uiuente Iulio nondum condita fuerit, & in eius initio non Vienna, sed Flauianum ap-
pellaretur. Sed cui non uenia dabitur, quãdo teste Quintiliano magnus Varro deceptus
est. Is enim agrum propterea dictum putat, quia in eo aliquid agatur: Et graculos: quia
gradatim uolant. Quintilianus aũt alterum ex Græco duci, alterũ ex uocibus suis de-
nominari confirmat. Nec desunt qui propterea merulam dici censeant, quia sola uolat
quasi mera uolans. Sed non est in omnibus originationibus auscultandum, nisi fue-
rint ab illustribus oratoribus approbatæ, uel manifestam deriuationem præ se tulerint,

ut conſul à conſulendo, uel adiudicando: Nam & hoc conſulere ueteres uocauerunt. D
Vnde eſt illud, rogat ut boni conſulas, idem bonum iudices. Nec te lateat æthimologiam, ut prædictum eſt, ſeruire conſuetudini. Hinc Triquatram Siciliam, non triquadriam: Et meridiem, non medidiem dicimus. Vetuſta uerba maieſtas quædã, ut ita dixerim, religioſe commendat. Nam quæ ſunt à uetuſtate repetita, non ſolũ magnos aſſerto res habent, ſed etiam afferunt grauitatem orationi non ſine delectatione, cum & autoritatem antiquitatis habeant, & quia intermiſſa ſunt gratiam nouitati ſimiliter pariunt. Sed opus eſt quæ crebra ſunt nec manifeſta, quia nihil odioſius affectione, nec utiq; ab ultimis & obliteratis repetita temporibus. Meminiſſe oportet Phauorini Philoſophi, qui, ut eſt dictum apud Aul. Gellium de noctibus, adoleſcenti uerborum cupidiſſimo, pleraſq; uoces nimis priſcas & ignotiſſimas in quottidianis communibusq; ſermonibus exprimenti, Ennius, inquit, & Fabricius & Coruncanus antiquiſſimi noſtri, & his antiquiores Horatij illi trigemini plane & dilucide cum ſuis fabulati ſunt. Neq; Aruncorum aut Siccanorum, qui primi coluiſſe Italiam dicuntur, quicquam dictaſſe peregrini reperimus, ſed ætatis ſuæ uerbis locuti ſunt? Tu autem perinde ac cum matre Euandri nunc loquare ſermonem, ab hinc multis annis iam delito uteris, quia ſcire atque intelligere neminem uis quæ dicas. Nonne homo inepte, ut quod uis conſequaris abunde, taceres? Sed antiquitatem tibi placere ais, quòd honeſta, & pulchra, & ſobria, & caſta ſit. Viue ergo moribus præteritis, loquere uerbis præſentibus. Atque id quod à Cæſare excellentis ingenij ac prudentiæ uiro in primo de Analogia libro ſcriptum eſt, habe ſemper in memoria atque in pectore, ut tanquam ſcopulum, ſic fugias inauditum atq; inſolens uerbum. Adhibenda eſt igitur moderatio, ne uel nimia ſint, uel nimis obſcura, uel omnino refutata quæ à uetuſtate uerba reperiuntur. Quis enim nunc nox pro nocte, aut im pro eum diceret? at hæc habent duodecim tabulæ: ſic enim illic ſcriptum fuit. Si nox factum furtum fuit: ſi im ſiue occiderit iure cæſus eſto. E

Quos autores imitari liceat, & à quibus eſt autoritas requirenda.

AVtoritas ab oratoribus uel hiſtoricis peti ſolet. Nec minus à poëtis, quando non magis hoc quàm illud modulatio metri depoſcit. Qualia ſunt imò de ſtirpe reciſum: Et, aëreæ quo congeſſere palumbes: Et, ſilice in nuda. ex quibus ſcimus ſtirpem maſculini generis, & palumbem & ſilicem fœminini eſſe: cum metrum in mutatione generis nil requiſiuerit. Summorum autem in eloquentia uirorum iudicium potiſſimum ſequi, & uelut error honeſtus eſt magnos duces ſequentibus. Sed hoc quoq; uidendum eſt, ne nimium antiquos imitemur, aut nimis obſcuros. Nam & ſi poteſt uideri nihil peccare qui utitur his uerbis, quæ ſummi autores tradiderũt, multum tamen refert non ſolum quid dixerint animaduertere, ſed etiam quid perſuaſerint. Oratio præterea F
cuius ſumma uis eſt perſpicuitas, uitioſa fuerit ſi egeat interprete. Quis modo nocte concubia dixerit, & hac noctu filio pendebit Hetruria tota? quamuis utriuſque ſit Ennius autor. Quis lucrum abundum, ut, quis gladiola, ſicut Meſſala pronunciauerit?

De uſu loquendi, & derivationibus terminorum.

SVperat igitur cõſuetudo certiſsima loquendi magiſtra: Cui & rationes cedũt & uetuſtas, & autoritas omnis parere cogitur. Vtendum eſt ſermone ut numero, cui publica forma eſt. Nam penè ridiculum fuerit, malle ſermonem quo locuti ſunt homines, quàm quo loquuntur. Expoſcebat ratio ut inuidere te, ſicut uidere te, diceremus, quod Actius in Menalippo dixit. Quis non florem librum inuidet meum? Cicero tamen dicit hoc conſuetudine prohiberi iduare, unde Idus dictæ ſunt. Vetuſti Hetruſcorum populi idem eſſe aiebant, quod diuidere: unde uidua quaſi ualde idua, id eſt diuiſa, aut à uiro diuiſa. Hodie nemo dixerit iduare, quamuis nobis Idus ſit, iduasq; conſuetudo dimiſerit. Nec diequinte, uel diequinti, copulate pro aduerbio quiſquam ſcribere auſus fuit, quamuis Pompeiani uerſus ſuffragetur autoritas, qui eſt ex Attelliana quæ Mathia inſcribitur, Dies hic ſextus cum nil egi diequarte. Moriar fame diepriſtine, eodem

modo

A modo autoritate non indoctorum ueterum reperitur dictum, quòd significabat die pristino, die priore, quod nunc pridie dicitur, consuetudine magis hoc quàm illa probante. Sed est hic quoq; iudiciũ necessarium, ne passim uulgus imitemur. Constituendum est in primis quid sit ipsum quod consuetudinem appellamus. Nam si ex eo quòd plures faciunt, nomen accipiat, periculosum dabit præceptum, ut Quintilianus ait, non orationi modo, sed quod maius est, uitæ. Vnde enim tantum boni in pluribus quæ recta sunt placeant? Non in multitudine, sed in paucitate sapientia reperiẽ. Nec eloquentia populi, sed est paucorum. Maximus est eorum numerus, qui comas nutriunt & in gradus frangunt? Et qui perpotant in balneis, qui summo studio cœnas insectãtur, qui lucris illicitis, qui libidini seruiunt: Pauci qui ab his abstinent: absit ut illos imitemur, istos fugiamus. Quàm multi sunt qui uerba Latina deprauant. Pro eo quod est amare atq; insequi Veneris cupiditate fœminas, bouisare huius terræ populus dicit. Sumptus qui fiunt ab itinerantibus, ceralia uocant. Quando uenturum quenquam significare uult, ipse inquit, non uenit, sed, erit cito uenire. Quid igitur sequemur, ne istos quia plurimi sunt? & loquendi consuetudinem ex multitudine recipiemus: fateatur hic error. Non enim quod uitiose quamuis multis insideric, pro regula sermonis accipiendũ erit, quia non uitia sed mores boni consuetudinem faciunt. Sicut ergo uiuendi consensum
B bonorum, sic & loquendi consonantiam eruditorum appellari & imitari consuetudinem oportebit. Succincte tibi & admodũ breuiter quæ sint fontes primæ partis Grammaticæ, non expressimus, sed indicauimus, quibus potare te tui poterunt: debebuntq; præceptores Prisciani & aliorum qui signate locuti sunt, libros aperire. Nos interea secundæ partis intentio quæ sit in medium afferamus.

Quod peritiam loquendi nullus assequitur, nisi poëtas, historicos, & oratores perlegerit diligenter.

COncatenatæ sunt inter se disciplinæ, nec unam quisquam adipisci potest, nisi lumen alterius consequatur. Quis enim recte loquendi peritiam habet, nisi poëtas uiderit, historicos et oratores perlegerit. Quod rationis est, quod autoritatis est ac cõsuetudinis in Grammatica, unde nisi ab his sumitur? Vult ergo secũda huius disciplinæ particula non solum præfatos autores legi atq; intelligi, sed omne scriptorum qui desertissimi fuerint & probati, discuti genus. Non propter historias modo, uerum etiam propter uerba quæ frequenter ab autoribus sumuntur: ideo conducibile & necessarium est, ut ad colligendos præceptores tui non parum diligentes sint, ueteres instituant, ut ab Homero atq; Vergilio lectio incipiet. quamuis ad intelligendum eorum uirtutes opus esset firmiori iudicio. Sed huic rei supererit tempus: Neque enim semel legentur. Interea uero & subtilitate Heroici carminis animus puerilis assurget, &
C ex magnitudine rerum spiritum ducet, & optimis imbuetur. Quod Augustinus quoq; probat in primo qui de ciuitate Dei inscribitur libro. Sed tibi non uideo quomodo Græca tradi possit, cuius rei præceptor abest. Dicerem autem etiam illa tibi addiscenda si facultas adesset. Nam & ad regnum Vngariæ melius dirigendum cui Græci complures subsunt, non parum conduceret, & ad Latinam orationem multum tibi luminis afferrent literæ Græcæ, quas non pauci Latinorũ Imperatores maximi didicerunt. Plus enim apud me ualet magni Catonis autoritas, qui uel senex Græcis literis operam dedit, quàm Caij Marij qui eas literas turpe putauit discere, quarum magistri seruient: sed nobis uoluntas adest, facultas abest, ideo de Latinis dicamus quorum non tanta inopia est, ut cum his efficere Latinam orationem non possimus & plenioremi & ornatiorem.

Quomodo Germaniæ partes poëtas despiciunt & theologiam colunt.

LOcuturo mihi de Poëtis eorum'que lectiones suasuro, turba illorum insultabit qui uideri magis quàm esse theologi uolunt. Quid tu nobis ex Italia Poëtas adducis, inquiunt, sanctos'que Germaniæ mores eneruata Poëtarum lasciuia corrumpere properas. Nunquid obiectum est ut probrum à Romanis tuis Marco

nobiliori

nobiliori, quòd in Aetholiam consul poëtam Ennium duxit: Nunquid tuus Cicero, D
quem sequeris, quem imitaris, in Tusculanis quæstionibus recte poëtas eductos à Platone commemorat ex ea ciuitate quam finxit, cum optimos mores & optimum reipublicæ statum exquireret? Quid Boëtius? nunquid poëtarum musas scenicas meretriculas appellauit? Quid Diuus Hieronymus inquit? propterea se uerberatum ab angelo dicit, quia literis incumberet secularibus: Abi tu procul à nobis atque poëtas tecum refer-
to. Neque ab his Iuristæ quidam discrepabant, quorum doctrina non in textibus sed in glossis hæret, quique nihil ornatius in iure ciuili reperiri censent Autenticorum libris. Quibus pauca respondentes dicimus: Si omnes qui sunt homines in Germania idem sentient, libentius migrabimus, quàm cum tanta ignorantia aut cæcitate morabimur. Sed sunt etiam his in regionibus uiri docti qui poëtas & oratores magnopere colunt, nec argumentis mouentur aduersariorum. Licet enim detractores Nobilior tulerit, non tamen detrahenti multitudini cessit. Imitatus'que ipsum est Affricanus maior, qui non contentus poëtam dilexisse, statuam eiusdem Ennij suo & maiorum suorum se-
pulchro imponi iussit, ut si decertatum de autoritate fuerit, plus ponderis in Affricano Nobiliore'que dixerim, quàm reliqua populi multitudo possit habere. Nec difficulter auertitur Platonis autoritas, quæ à Cicerone refertur. Audi quæ Cicero subiunxit, hæc eius uerba sunt: Sed quid poëtis irascimur? uirtutis magistri philosophi inuenti E
sunt. qui summum malum dolorem dicerent. Atque subinde refert exempla Philosophorum quàmmulta, qui doctrinam introduxerunt pernicioſam. Qua ergo ratione poëtas excludit Plato, eadem philosophos oportuisset expellere. Quid de theologis dixerim? Quis error in fide nõ à theologis profectus? Quis Arrianã induxit uesaniam? Quis Græcos ab ecclesia separauit? Quis Bohemos seduxit nisi theologi? Romani quondam omne medicorum genus ex urbe pepulerunt, quia multa in his facinora sunt reperta: postmodum uero castigatis sontibus, innocentes receperunt. Quid oratores? Nonne ait Cicero, ciuitates complurimas propter facundiam malorum hominum funditus fuisse delatas? Ac sicut nec oratores, nec medici, nec theologi, nec philosophi omnes propter aliquos malos respui debent, similiter nec uniuersi poëtæ propter non nullorum uitia sunt abhorrendi. Alioquin & ipse Plato fuisset ex ciuitate, quam formauit, ejciendus, cum & tragœdiæ deditus fuerit, & carmina eius apud Macrobium ferantur: ex quibus constat ipsum fuisse poëtam: nec Cicero in ea ciuitate mansisset, qui non solum poëtarum maximus cultor fuit, sed libros quoque tres de suis temporibus poëtico more carminibusq; descripsit. Quod ex Boëtio uidetur obiectum, non tam solutionem quàm risum meretur. Quis enim cachinnum retineat, cum damnari poëtam à poëta referatur. An non est ipse Boëtius uir poëticus. Nam ipsa Philosophia quæ cum eo loquitur, ut plurimum uersibus agit & fictionibus. Quot sunt F
ibi fabulæ? quot metrorum genera? Similis illi uidetur Boëtius qui iurabat non esse iurandum. Sed non hoc Boëtio imputamus, magno tum philosopho, tum poëtæ quod isti sentiunt, sed aliam illi fuisse mentem existimamus, de qua nunc dicere longum esset. Ad Hieronymum uenio, cuius optarem, qui uiuunt omnes, sequi uestigia. Si enim eloquentia uitæq; sanctimonia cuncti essemus præditi. Quid opus est illum obiicere? qui postquam gentilia studia perlustratus est omnia, tum demum uerberibus affectum se dicit: fecit me iudice, hoc in negocio sicut in re familiari prouerbium est Florentinorum. Sic illi aiunt: Cum domum undiq; oppleueris, tunc ut recte uiuas memento. Sic scatet hic undique poëtarum dictis, nec uersus est usquam eius, qui non Tullianam redoleat eloquentiam, quamuis & Ciceronem, & seculares quosuis codices abnegauerit. Sic de cæteris ecclesiæ doctoribus dixerim, quorum facundiam quæ muta fuisset alioquin, illustrauere poëtæ. Nec mirum cum doctor Christiani exercitus & orator inuictus Apostolus Paulus poëtarum uolumina perlegerit, quorum uersus in epistolis eius inserti reperiuntur. Nam quod ad Titum scribit Hieronymo teste. Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri: uersiculus est Epimenidis poëtæ. Alibi quoq;

Menandri

A Menandri ſenarium poſuit: Corrumpunt mores bonos confabulationes malæ. Nec mirum ſi apud Latinum metrum non ſeruat ad uerbum expreſſa translatio, Cum Homericus eadem lingua uerſus in proſa uix cohæreat. Latus ad diſputandum campus & materia diues. Poſſent infiniti penè adduci, qui literas ſeculares & præſertim poëtas confirmant legendos. Nempe Cyprianus uir eloquentia clarus, & martyrio Firmiano narrante, mordetur quòd aduerſus Demetrianum ſcribens, teſtimonijs uſus ſit Prophetarum & Apoſtolorum quæ ille ficta & commenta eſſe dicebat, & non potius Philoſophorum & Poëtarum, quorum autoritati, ut ethnicus contraire nonpoterat. Sed quid opus eſt alios poſt Paulum citare teſtes? aut cui fidem præbebit, qui Paulo non credit? Sequatur quiſque ſi uult errorem ſuum, nos cum Paulo cæteriſq; ſanctis & eruditiſsimis uiris poëtarum lectionum nedum non uitabimus, ſed amplectendam cæteris modis legibuſq; ſuademus.

Quia non omnibus poëticis dictis adhibenda eſt mens.

NOn enim paſsim quoſque poëtas legi atque his hærere, totos puerorum præcipimus animos. Nam cum pleraque in his amatoria uitioſaq; ſint, non omnibus quæ ab ipſis dicuntur adhibenda eſt mens. Sicut nec Theologi nec Philoſophi
B omnes audiendi ſunt: Sed cum excellentiũ uirorum dicta aut facta cõmemorant, tunc tota mente moueri & inflãmari lector debet, maximeq; conari, ut ipſe talis ſit, quales illi fuerunt. Cum uero improborum hominum mentio incidit, fugienda eſt illorum imitatio. Audi Baſilium ſanctiſsimum atq; peritiſsimum uirum. Nos, inquit ille, laudamus poëtas, cum non iurgia referunt, neque cum ſcurras, aut amantes, aut ebrioſos, aut dicaces imitantur, neq; cum diuite menſa cantuq; diſſolutio felicitatem diffiniunt. Minimè uerò cum de dijs aliquid dicunt, & maxime cum de illis ita narrant, quaſi plures ſint atque diſcordes: & pauloplus eadem hæc dicenda ſunt, ait, de cæteris ſcriptoribus, & tunc maxime cum ad uoluptatem leguntur. Et iterum: Sed tunc potiſsimum oratores amplectimur, dum aut uirtutem extollunt, aut uitia effulminant. In lectionibus igitur poëtarum & aliorum ſcriptorum imitari apes decebit: Vt enim ex floribus cæteri nihil ſumunt præter odorem & colorem, apes uero etiam mella ſciunt inde excerpere: Ita qui ſolum feſtiuitatem ſequuntur uerborum, aliquem fructum percipere haud poſſunt. Nec inſuper apes omnes pariter flores adeunt: nec ſi quos adeunt, eos totos abſoluunt, ſed eo ablato quod operi ſuo aptum ſit, reliquum omne ualere ſinunt. Non poſſumus facere qui Diui Hieronymi rurſus utamur teſtimonio, ut inde remedium præbere doceamus unde uulnus fuit inflictum. Hic cum in Epiſtola ad oratorem urbis ſcri
C pta, non ignoraſſe Paulum gentiles literas & uſum poëtarum carminibus oſtendiſſet, mox ita ſubiungit: Legant enim in Deuteronomio domini uoce præceptũ, mulieris captiuæ radendum caput, ſupercilia, omnesq; pilos & ungues corporis amputandos eſſe, ſicq; eam habendam in coniugio. Moxq; de ſeipſo ſubijcit. Quid ergo mirum ſi & ego ſapientiam ſecularem propter eloquij uenuſtatem, & membrorũ pulchritudinem de ancilla atq; captiua Iſraëlitam facere cupio? & quicquid in ea mortuum eſt idolatriæ, uoluptatis, erroris, libidinis, uel præſcindo, uel rado? Habes iam formam legendi poëtas & autores alios. Cum enim id ex his exceperis quod ueritati conſentaneum ſit, cætera omnia tranſgredieris, & uelut in roſis legendis ſentes uitabis: Ita quantum utiliter ſcriptum eſt accipiens, reliqua quæ nocere poſſunt, declinabis. Principio nanque cuiuſuis diſciplinæ quæ nam illa ſit, deſiderare oportet & ad finem dirigere. Et quoniam ex hac uita per uirtutem ad meliorem perducimur, uirtus autem quàm multum à poëtis multum ab hiſtoricis, multo etiam magis à philoſophis laudatur, eorum uerbis maxime inhærendum eſt. Nec enim parum habet utilitatis conſuetudo quædam, & familiaritas uirtutum mentibus puerorum & animis infuſa recentibus, cum ualde inhærere ſoleant, & penè indelibiliter, quæ in tenera ætate diſcuntur. unde Horatius: Quo ſemel imbuta recens ſeruabit odorem, Teſta diu. Sic ex lectione ueterum & nouorum qui ſcribunt prudenter, autorum duplex te autoritas comitatur. Nam & uitam

ſtudio

ſtudio utrtutũ efficies meliorem, & Grammaticã peritiamq; ſermonis optimorũ, & or- D
natiſsimorũ uerborum & ſententiarum magnã ſuppellectilem tibi comparabis.

Qui autores, quáue poëta pueris ſint legendi.

SEd accipe rurſus à nobis aliam regulam, & qui ſunt autores tibi legendi dum pue- E
es noſcito. Sunt poëtæ, ſunt hiſtorici, ſunt philoſophi, ſunt oratores. Nam theologos in aliud tempus reſeruamus. Quamuis & horum multi ſine periculo, ut poſt dicemus, tradi puero poſſunt, qui tamen & ipſi philoſophorum nomine continentur. Nihil enim eſt quod ignoratum philoſophia prætereat. In poëtis legendis qui tibi credendi ſint præceptoris iudicium aſsit. Inter heroicos Vergilium cunctis præferant, cuius tanta eloquẽtia tantaq; eſt gloria, ut nullius laudibus creſcere nullius uituperatio minui poſſit. Apud quẽ dicendi ſingula genera, quæ quatuor eſſe putantur, breue, copioſum, ſiccum, & floridum ſtudioſus lector inueniet. Lucanus grandis autor hyſtoriæ, & Statius admodum limitatus præteritum iri non debent. Ouidius ubiq; triſtis, ubiq; dulcis eſt, in pleriſq; tamen locis nimium laſciuus: præclariſsimum tamen opus eius, cui Methamorphoſeos nomen indidit, propter fabularum peritiam quas noſcere non parui fructus eſt, nullo pacto poſtergandum eſt. Cæteri qui carmine ſcribunt heroico, remotiſsimi ab his ſunt, uerſificatorumq; magis quàm poëtarum nomine ſunt appellandi, Claudianum F
& qui argonauticum ſcripſit minime contemnendos iudicauerim. Satyri apud nos hodie tantũ tres inueniuntur, Horatius, Iuuenalis, Perſius poteſt & Martialis Cocus Satyrus uideri, ſed carmen ſatyræ legem præteriit. Horatius uir fuit multæ eloquentiæ, doctrinæ, Vergilio parũ minor: utilis eſt ubiq; ſiue odas, ſiue poëtriam, ſiue ſermones, ſiue epiſtolas legeris. Sunt tamen in eo quædam quæ tibi nec legere uoluerim, nec interpretari. Iuuenalis alto ratis ingenio pleraq; nimis licenter locutus eſt: In aliquibus autem ſatyris tam religioſum ſe præbuit, ut noſtræ fidei doctoribus in nullo cedere iudicatur. Perſius nimis obſcurus eſt, utilis tamen. Martialis pernicioſus, quamuis floridus & ornatus, ita tamen ſpinis denſus eſt, ut legi roſas abſq; punctione non ſinat. Elegiam qui ſcribunt omnes puero negari debent: nimium enim ſunt molles. Tibullus, Propertius, Catullus & quæ translata eſt apud nos Sapho, raro namq; non amatoria ſcribunt, deſertoſq; conqueruntur amores. Amoueantur igitur, aut ad firmius ætatis robur reſeruentur. Comœdiæ plurimum cõferre ad eloquentiã poſſunt, cum per omnes perſonas & affectus eſſent. Ex iſto genere tantum duos habemus, Plautum atque Terentium. Tragœdiæ quoque perutiles ſunt, ſed latinum hodie præter Senecam (qui fuit magni Senecæ nepos) nullum habemus, niſi Gregorium corario Venetum qui Memneterei fabulã, quæ apud Ouidium habetur, in tragœdiã uertit. Cumq; in oratione grauitas & elegantia requiratur, illam in tragœdijs, hãc in comœdijs reperies. Animaduertere tamen præcepto- F
rem oportet, dum tibi comœdos tragœdoſq; legit, ne quid uitij perſuadere uideat. Sed perſonas quæ loquuntur & effectus qui ſequuntur, conſiderari ponderariq; iubeat.

Qui oratores legi debent, & quod Cicero præ omnibus.

ORatorũ qui legi poſſunt maxima turba eſt, ſed omniũ candidiſsimus eſt Cicero, qui iocundus incipientibus & apertus eſt ſatis. Nec prodeſſe tamen ſed etiã mari poteſt. Cuiuſq; de officijs libros tibi nedum utiles uerum neceſſarios arbitror. Scripſit & Ambroſius ad eius imitationem de officijs non deſpiciendum opus, quod cum illo legendum aptiſsime putauerim, ut quæ fidei noſtræ ex Cicerone non conſonãt, ex Ambroſio moderamen accipiãt. Sunt opera Lactantij limatiſsima. Nihil Hieronymi non expolitum: Auguſtini ſunt emendatiſsimi libri: Gregorio uti nõ inutiliter potes. Noſtri temporis Leonardi Aretini, Guarini Veronẽſis, Pogij Florentini, Ambroſij monachi Camuldulenſis uolumina terſa ſunt, legentibuſq; fructifera. Sunt & hyſtorici legendi pueris, Liuius atq; Saluſtius: quamuis ad eorum intelligentiam profectu ſit opus Iuſtinus & quintus Curcius, & quem Petrus Paulus tranſtulit, Arrianus, in quibus ut non fabuloſa ſunt, Alexandri geſta percurri debebunt, quibus adiungi Valerius hiſtoricus & philoſophus ſimul non ingnus. Suetonius puero non eſt committendus. Ex

A dus. Ex Geneſi quoq;,ex Regū libris,ex Machabeis,ex Iudith,Eſdra,Heſter, ex Euāgelijs,ex actibus apoſtolorum hiſtoriæ non ſine magno fructu recipiuntur. Hiſtoria nā que,ut dicit Cicero,eſt teſtis temporum,lux ueritatis,magiſtra uitæ, nuncia uetuſtatis. Vtiliſsimum ergo eſt hiſtorias complures noſſe,atq; in his ſe exercere,ut aliorū exemplo uel utilia ſequi uel noxia uitare ſcias. Non tamen uſq; ad ſuperuacuū laborem te uolumus occupari,ſed receptas aut à claris autoribus memoratas ſatis eſt hiſtorias didiciſſe. Nullo autem pacto uel Bohemorum hiſtorias uel Vngarorum atq; his ſimiles,ſi me penes autoritas fuerit,tradi puero permiſerim. Sunt enim ab indoctis ſcriptæ,multas ineptias continent,multa mendacia,nullas ſententias,nullos ornatus. Nam quod ait Plinius nullus liber eſt tam malus,ex quo non poſsit aliquid utilitatis excerpi,ne propterea ſcriptorum genera quamuis lectioni cōmittere uideatur,non ad pueros referri,ſed ad uiros iam doctos debet. Pueri namq; niſi ab initio rebus optimis imbuātur,ingenia deprauant,nec poſſunt uerum adipiſci iudicium. Tantumq; de ſecunda parte Grammaticæ ſatis dictum eſſe putato. Sed tamen pueris hios autores nō ingeri,ſimul neq; omnes tibi de neceſsitate audiendos nos arbitrari,& omni curandum ſtudio duxerimus ne cōmulario laboris nimium odioſas tibi literas reddat.

Quod Reges & Principes erudiri debent in ſcribendo.

B TErtiam Grammaticæ partem in orthographia dictum eſt contineri, doctrina benè ſcribendi. Leuiuſcula res fortaſſe uidebitur,ſi tibi de hac quoq; parte præcepta tradiderim,quaſi ridiculum ſit,Regem ſcribendis ſe literis occupare,benecq; ſcribere ac uelociter ab honeſtis uiris negligi ſoleat. Sed non eſt alienum hanc etiam Regi puero tradi partem,quæ ad cognitionem & intelligentiam autorum non parum luminis præbet. Veteres quidem Cæſares relatum eſt complures ſcribendi peritiſsimos extitiſſe. Maximus pontifex qui nunc Romanæ præſidet Eccleſiæ Nicolaus Quintus ornatiſsime ſcribit. Et anteceſſoris ſui ſimilis uirtus fuit Eugenij Quarti. Nec patruelis tui glorioſiſsimi principis Cæſaris Friderici ſcriptione quiſquam reprehēderit: Quamuis enim raro principem ſcribere oporteat,cauendum tamen eſt dum ſcribit,ne muſcarum lituras ſed margaritas potius pingere uideatur. Quæ res Alphonſi maximi & aliquando excellentiſsimi regis laudes non nihil obnubilat,dum literis quæ de curia ſcribuntur ſuum proprium nomen adijciens,ſerpentes figuret an literas ignoratur. Quod uitium ut tibi deſit, aſpice quæ circa orthographiam monemus. In tenui labor eſt,Vergilius ait,non gloria.

De forma literarum ſeruanda in ſcribendo.

ORthographiam in duas diuidimus partes,altera eſt ut nitide, altera ut recte ſcribas. In primo uidendum eſt ut elementa in ſuis caracterib. affingantur, ut neq;
C macra ſint,neque corpulenta,ut quæ rotunda,quæ quadrata,quæ oblonga, quæ retorta ſunt,ſuam formam cuſtodiant. Et hic quoque duplex modus eſt, alter modernus, alter antiquus: uetuſtarum forma literarum legibilior eſt,caſtior ac Græcis,à quib. originem duxit,propinquior. Quemcunq; modum ſequi puer uoluerit in eo neceſſarium eſt exemplum dari ſibi pulcherrimum atque emendatiſsimum. Optima namq; ſemper ad imitandum proponi debent. Quæ ſi non poſſumus attingere,hoc tamen præſtant ne cum ultimis deſpiciamur. Prouidendum quoque non inuuliter fuerit,ut uerſus ad ſcribendum aſſumpti ſententias habeant nō ocioſas,nec nomina barbara contineāt, ſed honeſtum aliquid moneant,ex claris electa poētis & autoribus fama celebribus, ut ſic puer quaſi per ludum philoſophari diſcat & ſcribere. In ſecunda parte quæ rectam ſcripturam intuetur,plures traduntur regulæ: noſcendæ ſunt uocales,conſonantes, mutæ,liquidæ & duplices literæ. Conſideranda ſunt uerba ſimplicia,quibus ſignentur elementis,ut compoſitorum ſimul obſeruatio fiat. Sed hoc quoque multā patitur exceptionem,pluresq; ſunt & in declinationibus & in compoſitionibus nedum literarum, uerumetiam ſyllabarum mutationes. Verba uero ſimplicia quib. ſcribenda ſint literis,uſu magis quàm regula diſcimus. Id qua re magnum præbet adiuuamen lectio poētarū. In quibus menſurari uerſus breues aut longas ſyllabas demonſtrantes, aut duplicari

literas aut detrahi iubent. Hac ratione perdoctũ est oppida p, littera duplicata scribi oportere, quia poëtæ longam eius primam syllabam ponunt, ut est illud Vergilij: Tot cõ gesta manu præruptis oppida saxa. Breuis enim prior syllaba fuisset si unũ tantũm p, sibi retinuisset, ut est oportet. Opportunus autẽ quãuis ab eo descendat duplicare p, uoluit, sicut usus doctorum manifestat. Regulæ uero quæ de mutatione literarum tradi solent, compositionem plerumq; respiciunt, quæ cum præpositionibus fieri solet. Expedit ergo nosse quomodo ad præpositio cum diuersis dictionib. componatur, & aliquã do d, mutat in sequentem literam à quo dictio incipit, cui iungitur, ut curro accurro, fero affero, gero aggero, ludo alludo, nuncio annuncio, porto apporto, rideo arrideo, surgo assurgo, tollo attollo. De cæteris cõpositionibus quæ cum dictionibus fiunt ab his literis incipientibus, si cum ad præpositione cõponantur, aliquando d perditur, ut aperio, ex ad & perio, agnitus, aspectus, ascendo, asto, ascribo, astruo, quod ubiq; seruandũ est, quando dictioni iungitur ad, quæ à, gn, sp, st, consonante incipit. In cæteris uero immutata b, manebit, ut adhibeo, adhæreo, aduoco, adquiro, nõ ut pleriq; uolunt acquiro. In quo forsitan hodie consuetudo rationẽ uicerit. Ad & sum quãdo simul cõponuntur, sunt qui adsum & qui assum scribũt & tam docti hinc atq; inde sunt, ut in utramq; partem uideri possit ualere consuetudinẽ. Absum & apsum, obtimus & optimus, ut Quintiliano placet, scribi potest. quia b, & p, sonũ cognatum habent. Præteritum uero uerbi absum & affui reperitur scriptum & abfui, sed hoc rationi magis congruit. Ab autẽ præpositio non consueuit b, perdere cum quacumq; dictione societur, ut abdo, abitio, abero, abripio. Quod si b, mutatur in consonantem sequentem, ex ad potius quã ex ab facta copulatio uidetur. Amitto tamen nõ abmitto scribere consuetum est, & absporto s, interposito figuratur cum sit ex ab & porto.

Quomodo consonantes geminari possunt & litera mutari.

NOsse autem oportet scriptorem nullam consonantem geminari posse, si sequatur aut præcedat consona, nisi L, fuerit ante R, quæ sequitur aut præcedit, ut affluo, affringo, suffragor, non dicimus transummo quãuis ex trans & summo compositũ sit. Possunt tamen tres consonantes inuicem cõcurrere, si nulla geminatur, ut obscenus, strutio, sextus. Nam x, duarum cõsonantiũ uim tenet c. s, simul g, s. Ex præpositio quãdo dictionib. adiungitur ab s, incipientibus, non patitur s, simul concurrere sed obijcit illã, ut exurgo, exigo, exanguis, extinctus. At si cũ dictione cõponatur ab s, incipiẽte, x mutabit in s, ut effugio, effero, effringo. In cæteris nec mutat nec mutatur, ut excurro, exquiro, expello, extendo, exlex. Nec alia reperitur ab L, dictio inchoans quæ cũ ex cõponatur. E, uero præpositio pleriſq; dictionibus adiungitur, ad quas ex, componi non potest, ut si dictionis prior littera d, fuerit, ut educo, uel consona, ut euoca, euacuo, euehor uel l, ut eluo: uel n, ut enitor: uel m, ut emineo: uel r, ut eruo, nec geminantur quouis modo tales consonantes: quamuis eijcio per duplex ij scribatur, quia secundum i, uocalis est non consona, seruatq; ue uerbum eijcio per totam declinationem i, duplex, unum scilicet consonans, & aliud uocale, nisi cum e littera sequitur, ut eieci. In prosa quoq; uerba quæuis à iacio uenientia per duplex ij scribi debent, ut eijcio, obijcio, reijcio, abijcio. In carmine uero aduertendum est, an longa sit an breuis prior syllaba: si longa est, duplicatur: si breuis, simplex erit. Quisq; enim horum uerborum usus apud Vergilium reperitur. Tytire pascentes à flumine rence capellas. Nec est in quinto pede proceleusmaticus, ut quibusdam uisum est Ouidius: Quid mihi liuor edax ignauos obijcis annos? Apud Statium: Pectoraq; inuersis obijcit fumantia murris. Et iterũ: Fontibus intẽtos abijcit mõstratq; cruorem. Atq; alibi: Abijcit tectorem culmine summo. Conijcio quoq; duplex ij scribi. Quintiliano placet: In & con, quando cõponuntur cum dictionib. ab L, uel M, incipientibus. N, in sequentem mutant literam, & geminant, ut ludo, colludo, ruo, corruo, immuto, cõmuto, immitto: est autẽ con, præpositio inseparabilis quæ non inuenitur nisi in cõpositione: & quando dictioni sociatur quæ uocalem uel aspirationẽ habet in principio, amittit n, ut cohæreo, coberceo, cohorto: fallit in hoc uerbo cõmedo, cõposito ex con, & edo, ubi propter consonantiam meliorem non abijcitur n, sed cõmutatur in m.

Quo-

A *Quomodo uarientur literæ & deriuentur dictiones à supinis & præpositionibus.*

SVb & ob si dictionibus iunctæ fuerint ab r, p, c, g, f, uel m, incipientibus in sequentem consonantem b, mutari consueuerunt, geminationemq; facere, ut succurro, occurro, succido, occido, succumbo, occumbo, succino, occino, sufficio, officio, suggero, summitto, ommutesco, suppono, oppono, surripio. Ab his tamen excipiẽdæ sunt, aufero, aufugio. in quibus b, mutatur in u. Item abrogo, abrado, abrodo, in quibus manet integra. Sub, si uerbo quatio adiungatur b, mutatur in c, fitq; sucquatio. Item omitto non ommitto uel obmitto scribendum est. Operio & eius passiuum operior simplicis p, scriptione contentatur. Opperior deponens pp, duplex requirit. Opinor, opinio, opitulor, opulentus unum p, deposcunt. Ob quoq; nonnunquam r, sequente, non mutatur euphoniæ causa, ut obruo, obrepo, obripio. Obscurus ex ob & cura confectũ non mutat b, sed propter consonantiam accesit s. Sic & in obsceno fit ex ob & ceno cõpositio. Si uero ob & sub cũ aliis quàm ut præmissum est, dictionib. cõponuntur, incõuulsam b, reseruant literam, ut subdo, & obdo. Dis quoq; & di præpositiones inseparabiles in solis compositionib. reperiuntur. dis quidẽ cum dictionibus ab c, p, s, t, l, consonante uel s, cõponi potest: ut discerno ex dis & cerno, dispono, distraho, disiungo, dissuo, seruaturq; sine mutatione s, in uerbo diffindo mutatur in f, & geminatur, sicut & differo &
B diffido. Diminuo quoq; ex dis & minuo: sed uariatur s, in m, quæ duplicatur. Neq; potest cum hisce uerbis sic incipientibus Di cõponi, nisi cum minuo, & tunc simplici m; scribitur diminuo. Cum cæteris di sæpius quàm dis copulatur, ut diduco, diluo, dinumero, digradior, dirripio. Trans præpositio composita cum dictionib. ab, d. n, uel s, cõsonante principium habẽtib. n, & s, amittit, ut traduco, tranato, traijcio. Inuenitur tamen & integra, ut transmigro & transduco, quæ uideri possunt non esse cõposita. N, litera neq; ante b, neque ante m, neq; ante p, locari potest, siue composita dictio fuerit siue simplex, ut summa, per duplex m, Rombus, Pompeius, communis, immunis, combibo, computo, imputo. In cõpositis quoq; per figurã Thmesim diuisis, ut prudens, nunquã, potẽs, usus doctorum habet, ut m, ponatur loco n, quamuis uideri posset ad suam naturam in præpositione reuersam quæ dũ separata est, quanquã sequens dictio supradictas in principio literas habeat, non mutantur, ut in binis, in pontificio, in magistratu. Contra uero fit ut f, c, d, q, s, t, in simplicibus ac compositis dictionibus iuxta se perire non sinãt m, ut tonsus, liriquo, cancer, mẽdax, centũ, anfractus, quẽcunq;, quicunq;, tantũdẽ, idẽtidẽ. In Græcis quoq; dictionib. quæ per ph, figurantur idem seruandũ est. Sed scribi m, pro nuinciari n, peritiores uolunt, Pamphilus, Nympha. Circũ præpositio quando componitur cũ dictione à uocali incipiente, integram seruat m, ut circumeo scribatur, pronuncietur circueo. Cum præpositio per c, n, m, scribi debet. Atsi aduerbium tẽporis fuit per q,
C u, o, m, ut Quintiliano uisum est. Verum & quondam non condam scribi, Caiũ, Cneum figurare, Gaiũ Gneum pronunciare uetusti moris fuit. Et sunt qui hoc etiam seruẽt docti uiri & uetustatis amatores. Ex quo fit ut non semper uocis uerum depositum reddãt literæ, sed alterius altera sonum nonnunquam exhibet, ut amantium & amentium per t, scribamus, & sonum c, proferamus. Litium tamen & uitiũ qui sunt litis & uitis genitiui plurales non mutant uocem, ne liciũ ij, uicium uicij putentur. Ecõuerso secundũ Quintilianum Gaium mulierem significat, sed c, uirũ. Idem Quintilianus quicquid scribendum censuit, Victorinus quidquid, quasi diuisum sit & repetitũ quid. quod Caspari no Pergamensi magis placuit. Idcirco non icirco docti scribunt, quasi nihil aliud sit quã circa id. Quicquam tamen scribitur non quirquã, & inde nequicquã. Sæpe etiam cõtingere solet quod c, in g, mutetur, ut in dictionib. numerorũ si præcesserint n, ut quadringenti, ac si præcedit n, perseuerat immobilis c, ut trecenti, ducenti. Interponuntur & alí quando literæ ut sonus melior fiat. C, ut sicubi ex si & ubi. T, ut identidem ex idem & idem. P, ut emptum quod ab emi uenit. B, ut ambio ex particula m, imperfecta & eo. S, ut obscurus ab ob & cura. L, ut obliquus ex ob & æquus. R, ut dirimo ex di & emo. V, consonans, ut bouis ex bos nominatiuo. K, litera inutilis est Quintiliano teste cum in

omnibus loco ſui c,ſit. Vſus tamen habet,ut Karolus,Kalẽdæ per k,nõ c,ſcribantur. Et D
quoniam orthographia multum conſuetudini ſeruit,non eſt ab illa recedẽdum, cũ non ſcribendi ſolum ſed loquendi quoq; atq; uiuendi modum,quàm boni doctiq; uiri conſtituant,magiſtram habere conſuetudinẽ deceat. Aduerbium interrogandi, cur per c, poteſt & q,ſcribi:ſed cum q duplex, u deſiderat, ut quur. Græcæ dictiones quæ ab r, principium ſumunt, aſpirari debent,ut Rhetor,Rhodus,Rhadamantus. Aſpirantur quoque Rhenus Rhodanus. Priſcis namque temporibus tam Germani quàm Galli Græcis literis utebantur,& à Græcis hæc flumina nomina habent.

De aſpiratione.

QVia uero de aſpiratione mentio interceſsit, proſequemur latius hanc partem. Omnia quæ ab ὑπο uel ὑπερ deſcendunt,aſpiranda ſunt in principio,& per y,& unum p,ſcribenda,ut hyperbole,hyperboreus,hypoteca,hypocrita. Similiter quæ ab ipos ueniunt aſpirationem habent,ſed per latinum i, & p, duplex ſcribuntur,ut hippocentaurus,hippomanes,hippodamia,hippolites. At ſi hippus in finem compoſitionis cadit,aſpirationem amittit,cætera ſeruant, ut Philippus, quod eſt à φιλος, id eſt amor,& ἱππος equus quaſi amator equorum:ὑπο uero Græca præpoſitio eſt quæ apud nos ſub ſignificat. Apud Latinos nulla conſona aſpiratur. Seruius tamẽ excipit pulcher. Antiqui quoq; ſepulchrum aſpirabant. Inchoa & inchoo aſpiratum inuenitur, quia Pa E
pias ex Græco deriuatum putat. Seruius Latinum eſſe contendit. Mihi & non michi. Nihil & non nichil ſcribendum ratio ſuadet,cum c,nuſquã aſpiretur quàm in pulchro, & ut quidam uolunt in inchoo & ſepulchro. Quatuor præterea ſunt conſonantes quæ noſtro more in Græcis uocabulis aſpirantur c,p,r,t,ut Chremes, philoſophus, rhetor, Thraſo. Quæ ab archos ueniunt omnia aſpirantur, ut archidiaconus, archipresbyter, architriclinus, archiepiſcopus, patriarcha, monarcha. Similiter quæ à chiros ueniunt, ut chiromancia, chiromanticus, chiroteca, chyrologia. Quæ detorquentur ad nos ex Græcis dictionibus. In quibus f, ſonare uidetur, per ph ſcribendæ ſunt, ut phœbus, phaëton, pharus, Orpheus. Excipitur filius & fama quæ licet à Græcis dilapſa ſint, per f, tamen ſcribuntur. Dicitur enim filius à φιλος, id eſt amator, uel quod eſt amor. Et ferè Græcum eſt, & in prima ſyllaba nihil à Græco differt, ac prima perſona dicunt illi φιλω υς, υ. Et fama ex φημι Græco uerbo quod eſt dico, quia ex multorum dictis ſiue ſermonibus oritur fama. Quæcunque ueniunt ab æther & æthera & æthereus, aut ab ἠθος, ut æthica, & ethicus, aut ab ὀρθος, ut orthographia, orthographus: aut à theca, ut bibliotheca, cyrotheca: aut à θεος, ut theologus, theologia: aut à θεσις ut ſintheſis, hippotheſis per t, ſcribi & aſpirari debent. Contra uero quæ à προ, ὑπο, κατα, μετα q; ueniunt, ut protomartyr, protonotarius, antitheſis, anticato, catalogus, metamorphoſeos, metaplaſmus.
Y Græca nunquam tranſit in conſonantem, atq; idcirco decipiuntur qui ybeſus yeruſa F
lem yheremiamq; ſcribunt. Quamuis enim aliena ſunt uerba, noſtrum tamen i, non alienũ uolunt. Inter m,& n, nulla ratio patitur locari p, maleq; à multis ſcribitur columpna, tirampnus, contempno, authumpnus. Autumnus uero ſcribendum eſt, p non indiget. Sic ſomnium, ſomnus, amnis, omnis, ſolemnes, ſummum. Mneſteus apud Vergilium m, ante n, in principio ſeruat. At contempſi contemptum, prompſi promptum, dempſi demptũ, carpſi carptũ, emi emptũ, compſi cõptũ, p retinẽt. Peſsimus per duplex ſſ, non per x, ſcribi debet, cum ſuperlatiua in ximus nulla niſi maximus & proximus terminentur. Moralia ſiue imitantia uerba tam per ſſ, duplicatum, ut patriſſo, matriſſo, fratriſſo, quàm per z, ſcribi poſſunt. Patrizo, matrizo, fratrizo. Nitor niteris uerbum quando ad conatum corporis refertur, per x, nixus. Ad animam uero relatum, niſus per unicum ſ, præteritum format. At iſta tibi de generalibus orthographiæ regulis ſcripſiſſe ſufficiat. Quod reliquum eſt de ſingulis uocabulorum ſcriptionibus ex autoribus frequenti lectione ipſe tibi uſus miniſtrabit.

Quod

Quod pueri docendi sint in Rhetorica & Dialectica.

A INter Grammaticæ studia solent & Rhetoricæ præcepta monstrari. Nam & dum leguntur Oratores & poëtæ, ipsius uis Rhetoricæ panditur. Sunt ibi colores, sunt ornatus, sunt sententiæ: uituperantur, laudanturq; homines. Assunt iudicia, suasiones. Nulla Rhetoricæ pars est in poëtis atque historicis non exculta. Sed in his usus est. Regulæ apud Oratores traduntur Ciceronem potissimum atque Quintilianum. Est & Aristotelis Rhetorica hoc nostro seculo in Latinum translata admodum utilis. In his te exercebis, exteros fugito, qui seducere magis quàm docere uideri possunt. Sicut his qui nuper apud Viennã nouam Rhetoricam edidit, in qua tametsi plurima ex Cicerone quæ sunt uera atque utilia commiscuit, depravatis tamen exemplis, & uerbis fecit, ut nec utilia sint, nec uera quæ docet, fugiendus est hic, & abhorrendi si quæ sint ei similes: Et in fonte fuerit potius quàm in riuo potandum. Erunt ergo tibi nonnulla artis Rhetoricæ tradenda præcepta ex probatis & fama cultis autoribus recepta, ut scias Oratoris officium quod sit, & orationis partes, inuenire, disponere, eloqui, memorari, pronũciareq; rite possis. At quia te non tam bonum Oratorem quàm perfectum Regem desideramus, non exigimus à te Ciceronis aut Demosthenis eloquentiam, optaremus tamen te illis fore ornatum: plurimum namq; tibi & splendoris & utilitatis afferrent. Sed quoniã
B multa sunt quæ necessario imminent Regibus ediscenda, nec alterum obsit alteri, satis erit Regi facundia mediocris. Verum cum inter præcepta Rhetoricæ silere Dialectica non consueuerit, (sunt enim quodammodo inter se conuertibiles: nã & ambæ tum quærere tum rationem reddere, & defendere, & accusare conantur.) Non ab re fuerit Regẽ puerum Dialecticis initiari præceptionibus, atq; ita docerit, ut logicæ quàm differendi diligentem rationem Cicero diffinit, cognitis partibus, & diffinire, & partiri, & colligere sciat: Colligendiq; facultatem triplici diuersitate tractari non ignoret, quia uel ueris ac necessarijs, uel tantum probabilibus, aut apertissime falsis argumentationibus disputatio decurrit. Non tamen in hac re quosdam Viennæ magistros imitatione dignos dixerim: Nimis enim multum temporis in sophisticis & cauillosis erponunt argumentis, ut apud eos logicæ studium non utilitate, sed morte terminetur. Ob quam rem nõ probat in officijs Heremum Sulpitium neq; Sextum Pompeium Cicero, quæ nimis magnam nimisq; multam operationem in Geometria posuerunt: Neque qui se totos Dialecticis ac iuri ciuili dederunt. Quamuis enim artes huiusmodi in ueri inuestigatione uersantur, earum tamen studio à rebus gerendis abduci contra officium est. Quia uirtutis omnis laus, ut ille dicit, in actione consistit. Fugienda est omnis artis superuacua imitatio, quæ licet nihil mali uideatur habere, uacuum tamen laborem deposcit, & ab utili negocio detrahit. Qualis fuit illius, qui teste Quintiliano, grana ciceris ex spacio distante missa in a-
C grum continuo & sine frustratione inserebat, quem cum spectasset Alexander, donasse eũ dicitur eiusdẽ leguminis modio, quod quidẽ præmiũ fuit illo tempore dignissimum.

An puero Regi Musica scientia sit committenda.

QVæri potest, an Musicæ Regi puero sit doctrina tradenda, cum uel parum uel nihil ad rem publicam gubernandam uideatur afferre. Neroni probro dictũ est & Augusto, quia Musicam nimis studiose sectentur. Et Augustus quidẽ correptus abstinuit. Nero peramplius insecutus est artem. Cum psaltem quẽdam Philippus Macedo inter cœnandum uellet emendare, ac depulsandis cordis cum eo differere, ait psaltes: Superi id abs te mali Rex auertant, & hæc quàm ego melius teneas ipse. Cõtra Themistocles dux Græciæ, dum in conuiuio recusasset lyram, habitus est indoctior. Socrates philosophorum fons instrui lyra non uerebatur in senio, nãque indoctus à musis atq; à Græcis abesse uerbum fuit. Exercitus Lacedæmoniorũ musicis instructus modulationibus, uictoriam reportauit Gracchus suorum temporũ orator præcipuus, consonantem sibi Musicam cõsonare uolebat. Quid Dauid? nonne huius artis peritus fuit? cõcentuq; lyræ laboranti Sauli subuenire solebat? Hãc certe doctrinã Lycurgus quoq; commẽdauit, quamuis leges Lacedæmonijs durissimas dederit. Hinc apud ueteres moris fuit in conuiuijs ut laudes heroũ atq; deorũ ad citharam cantarẽtur: Quid Ioppas ille

Vergilianus: nonne canit errantem Lunam Solisq; labores. Et Cicero quib. confirmat autor eminentissimus Musicam esse, cum diuinarum rerũ cognitione cõiunctã. Quid nos in tanta rerum uarietate dicemus? cum alij suadeant hanc disciplinã, alij dissuadeãt. Sed certe non ars despicitur, neq; illius reprehenditur usus excludendus est. Non esset huius disciplinæ mediocris fugienda cognitio, si præceptores non uitiosi reperirentur. Plurimum namq; spiritus reficit & ad tolerantiam laboris, exhilarat mentes non immoderatus neq; lasciuus musicorum concentus. Hinc Pythagoricis mos fuit, & cum irent cubatum & cum mane surgerent, si quid tristitiæ foret, ut lyra suauiter concrepante diluerent. Artis autem huius repertorem alij Pythagoram, alij Moysen, alij Tubal prædicant. Sed miror ego de Pythagora fuisse gentilitũ opinionẽ, cum nemo poëtarum non Orpheũ Musicæ peritissimũ referat, qui Pythagorã non armis sed singulis antecesserit. D

An iuuenibus tradenda sit Geometria & Arithmetica.

ESt & Geometria teneris ætatibus ostendenda. Nam & ingeniũ acuit, & animum ad percipiendum celerem reddit. Hæc & Arithmeticam secum trahit. cum sit in numeros & formas diuisa. Et numerorum quidem noticiam etiam Regibus necessariam nemo negauerit. Itaq; simul Geometriam & Arithmeticam puerũ insectari Regem non dedecet. Quod si quis Geometriam duxerit contemnendam, Syracusanorũ uocibus obrui potest, qui contra Marcellum urbi machinas admouentem unius Archimenidis ingenio & Geometriæ uiribus obsidionem protrahere longius potuerunt. Est præterea in ea multum eruditionis, multumq; cautionis affert, cum sæpius ea quæ Dialectice concedenda uidentur, ars hæc minime concedat. Nam quis ita proponenti nõ credat? quorum locorum extremæ lineæ eandem mensuram colligunt, eorum spaciũ quoque quod his lineis continetur par sit necesse est. At id falsum est. Nam primum refert cuius sit formæ illius circuitus. Reprehensi quoque sunt à Geometricis, & refert Quintiliani historia, qui magnitudine insularum satis magnificari nauigationis ambitu crediderunt. Nam ut quæq; forma perfectissima est, ita & capacissima est. Ideoq; illa circumcurrens linea si efficit orbem, amplius spacium complectetur quàm si quadratum paribus horis reddat. Rursus quadrata triangulis, & triangula plus spacij æquis lateribus quàm inæqualibus continebunt. In collibus autem & uallib. etiam imperito patet plus esse soli quàm soli cœli iugeri mensuram ducentos & quadraginta longitudinis pedes esse dimidio, quod in latitudinem patere notissimum est, & quis sit circuitus & quantũ campi claudet expeditum colligere. Sed tenteni & octoceni in quãq; partẽ pedes idem spacium terminant sed multo amplius claudunt. Quæ licet utilia captu sint atq; delectabilia, nimium tamen impendi temporis hisce artibus non suaserim, quia etsi sunt per illas transeuntibus utiles, diutius tamen circa eas hærentibus, noxiæ fieri possunt. B

An puer in Astronomia sit instituendus & Rex præcipuè.

NEc astronomiæ moderata lectio Regi puero negari debet, quæ cœlos ostendit & archana superum mortalibus pandit. Huius noticia magnis sæpe ducib. adiumento decoriq; fuit Pericles Atheniẽsis cum solis obscuratione territi milites essent, meditarẽturq; fugã reddit. eius rei causis exercitũ retinuit, & uictor euasit. Caius quoque Sulpitius cũ in exercitu Lucij Pauli, ppter Lunæ defectionẽ militũ animi uelut pdigio diminutus facto terrerẽtur, naturali ratione mõstrata, securos reddidit animos. Nec Diron Siracusanus cũ ad delendã Dionysij tyrannidẽ ueniisset, quia Platonis discipulus fuerat, & Astronomiæ peritus, tali casu territus est. Quod si Niceas in Siciliã uenies non eodẽ cõsilio, metu pulcherrimũ Atheniensiũ exercitũ pdidisset. Imbuẽdus est igitur & hac doctrina puer sine qua neq; poëtæ plenius intelligi possunt. Sẽper autẽ cauendũ est, ne sic uni iũgamur arti ut reliquas deseramus: Neue naturalib. inhærentes studijs ac cõtemplationib. eorum quæ moralia sunt postponamus, & rebus abducamur agendis. Quæreret aliquis forsitan quo pacto discenda sunt hæc, & an tradi & perspici simul possint. Negabunt aliqui, quia confundatur animus & fatigetur tot disciplinis in diuersum tendentibus. At hi non satis perspicient quantum natura ualeat humani ingenij, quæ F

ica

ita eſt agilis & uelox, ut in omnem (ut ita dixerim) partem ſpectet, & ne quidem poſsit
A agere aliquid unum tantū ſed uti plura, non eodē die modo, quin & eodē tēporis momē
to uim ſuā impendit, reficit, ac etiā reparat animos, uarietas ipſa. Quis uero nō obtundat
ſi per totam diē unius artis unū magiſtrū ferat? ſed in mutatione recreabitur ſpiritus, ſi-
cut in uarietate moderata ciborū reficit ſtomachus. Agricolæ ſimul arua, uineta, oleas,
arbuſta colunt? pratis, pecoribus, auibus, & animalibus curam accōmodant? Cur non
pueri diuerſas eodem tempore non momento dixerim diſciplinas ediſcant, quorum in-
genia multo docilliora ſunt quā iuuenum. Curabunt igitur qui te puerum regunt, per di
em diuerſos uti magiſtros audias. Et nunc Grāmaticæ, nunc Dialecticæ, nunc alteri di-
ſciplinæ incumbas, nec ſuum locis ſuum'q; corporis exercitijs tempus negabant.

Quid eligendum ſit, & quid fugiendum puero.

CAeterum diſciplinis huiuſmodi quamuis plurimum intellectus illuminatur, non
tamen quid honeſtum, quid turpe, quid iuſtum, quid intelligendū, quid ue fugien
dum ſit prorſus oſtenditur. Obumbrata ſunt in Poëtis & Oratoribus atq; hiſtori
cis, nō penitus expreſſa ſigna uirtutū. Quibus ex rebus altius uolandum & ad Philoſo-
phiam ipſam tot affectibus tranſmigrandum eſt, de qua fecimus tibi in principio men-
tionem. At hic dicit forſitan ex contubernalibus tuis quiſpiam: Quid tu agis Aeneas?
dum puer artibus inſudat, quarum ſeptem ſuperius meminiſti. Quid? rurſus huc remit-
B tamur? Sed neſciet hic quid Philoſophi nomen importet, cuius conſtat inuentorem fu-
iſſe Pithagoram. Namq; ut antea uiri boni & docti ſapientes appellarentur, fugit
hic arrogantiam, Philoſophumq; ſe dicit hoc eſt amatorem ſapientiæ non ſapientem
uoluit. Hinc amor ſapientiæ interpretata eſt Philoſophia. Sapientia uero non ſolum ar
tes ſeptem complectitur ſupra memoratas, ſed omnium diuinarū humanarumq; rerum
ac cauſarum, quibus hæ tres continentur, ſcientiam profitetur. Ob quā rem non qui ſe-
ptem artes liberales percurrit aliquis Philoſophus appellabit, Philoſophiæ tamē partē
adeptus erit: Philoſophi ab initio ſolis naturalib. cauſis intēdebant, Thalentēq; Mileſiū
ſequebantur, qui primus de illis traditur diſputaſſe. Succeſsit deinde Socrates qui mora
lem Philoſophiam euocauit de cœlo. Ex quo factū eſt ut bifariam Philoſophiā diuide-
ret. & altera quidem naturalis, altera moralis appellaretur. Superueniente uero diui Pla
tonis ingenio, tertium adijcere membrū placuit, & rationale nuncupatur. At nos huc
uſque de moribus quæ ſunt ex Philoſophia recipiēdi parū diximus. Eapropter in calce
libri non aūt in calce ſtudij, puerū rurſus ad mortalē Philoſophiam remittimus. Hæc e-
nim quis ſit erga diuinam maieſtatem cultus, quomodo parētibus, quomodo natu grā
dioribus, quomodo peregrinis, magiſtratibus, militibus, amicis, uxoribus, ciuibus, ruſti-
cis, ſeruis utendum ſit, certa ratione monſtrabit. Hæc te Rex inclyte, docebit auaritiam
contemnere, quæ pecuniæ ſtudium habet, quā, teſte Saluſtio, nemo ſapiens concupiuit
C unquam. Admonebit in mulieribus ſeruare modeſtiam, charos habere liberos & pro-
pinquos, minime ſæuire, uenerari ſeniores, legibus obtemperare, iracundiā compeſce-
re, contemnere uoluptates, miſereri oppreſsis inopibus, conferre dignis præmia, ius ſu-
um unicuiq; reddere, punire nocentes, & quod maximum eſt in proſperis fortunæ ſue
ceſsibus te lætitia nō ſinet effundi. Nec in aduerſis caſibus triſtitia deprimi, uiāq; præſta-
bit quæ tibi recte uiuere poſsis, & ſubditis utiliter imperare. Nec enim ſunt hæc puero
claudenda, ſed modo librorū delectus fiat, ut dulces & aperti, facundi limatiq; ſibi tra-
dantur, ut ſupra de pleriſq; diximus, quib. adijci poſſunt Tuſculanæ quæſtiones Tullij,
de ſenectute, de amicitia, & quicqd eſt illius de moribus ſcriptū. Vtilis Seneca capien-
dus in epiſtolis plurimis, & in cōſolatione Boëtius. Nec negauerim abſq; his quā plura
doctorū uirorū reperiri uolumina, q̄ tuto pueris exhiberi poſſunt: Sed iudiciū p̄ceptoris
exigo, ut limatos terſoſq; norit libros, & in autoritate receptos. Sed quoniā hæc Philo
ſophiæ portio, quā uocant ethicā, nullum humanæ uitæ temps dimittit intactū, ſed uiuēs
ipſa gubernat uiros & ſenes quanta puero tradēda, quibus ex locis recipienda ſint, ſatis
pro parte credimus eſſe monſtratū. In cæteris libris ſicut ætates ipſæ requiſiuerint, ſi lon
gius fabricator maximus orbis & animæ conditor Deus uitam produxerit, loquēdum

neruosius erit, nisi post tot insignes, quos tibi legendos dixerimus autores, tacere potius quã dicere quicquã amplius existimauerimus. Tu tamen interim quod tibi puero conducere dictum est, sic te exercere ac discere studere, ut aliarũ huius opusculi partiũ cupidissimus uideare. Vale ex Noua ciuitate. Mense Februarij, Anno M.CCCCL. D

Pij II. Pontificis maximi cui ante summum episcopatum primum quidem imperiali Secretario, tandem Episcopo, deinde Cardinali Senensi Aeneas Syluius nomen erat, familiares epistolæ ad diuersos in quadruplici uitæ eius statu transmissæ finiunt.

AENEAE SYLVII SEnensis Artis Rhetoricæ præceptа, cum epistolarum partibus ad E

Illustrissimum principem Marchionem Badensem, Treuerensis Archiepiscopalis sedis antistitem Reuerendissimum,

Prologus.

BEne esset uir illustris, quod quoniam omnis eloquentiæ, & perfectæ elocutionis præceptio, in tria sit membra distributa, elegantiam scilicet, compositionẽ, & dignitatẽ, ut de his aliqua in nostri operis exordio dicerem: Sed quoniam hæc apud Ciceronem libro suo Rhetoricorũ, satis explanata sunt, de his (maxime de elegantia & dignitate) supersedendo, sed de sola (quantum ad præsens sat erit) compositione prosequendum fore existimaui. Quoniam quidem ipsa compositio, nisi diligẽter sit ab Oratore obseruata, omnis pene splendor, uerborumq; concinnitas, tota intereat necesse est. Quid enim sine compositione elegantia aut uerborum sententiarumq; ordinationes ualeant, non satis intelligo. Hanc autem compositionis partem, quonã pacto commodius, quo compendio breuius, qua denicq; uia ad capessendum melius, quã præclarissimorũ nostra ætate Oratorum Casparini Barzizij Pergamensis, & Stephani Flisci Sancinensis præcepta, & prima omnis eloquentiæ elementa prosequi possum, haud uideo. Artẽ itaq; ab his & præcepta, uir humanissime, à me aũt præsentem à tua quæso clementia accipi ordinationem. Qui, quoniam hæc compositionis pars in tris apud Oratores reperiatur diuisa partes, ordinem, iuncturam, & numerum, in primis iunctură (quia circa literas consistit & syllabas) duxi expediendum. F

De iunctura seu positione.

IN iunctura igitur, quæ apta quædam atque concinna literarum syllabarũq; in contextu uerborum est collocatio, ab omni offensione aurium procul remota, multa sunt uitia fugiẽda, quæ à Socrate & à Theopõpo summo studio sunt uitata, à Cicerone autem & Demosthene, non nisi cum nimis frequenter in Orationem incidunt. Sæpe etiam si modeste interueniant, orationem nunc meliorem, nunc grauiorem efficiunt. Nam ut in saporibus quædam interdum suauiter, amara sunt, sic oratione aliqua asperitatis intersonantia, magis grata est oratio. Vnde si

uel

A uel ſententiarum neceſsitas exegerit, aut punctis quibuſdam concurſus diſtingueretur uocalium, ne ſpiritu uno nec eodem proferretur (modo id raro & modeſte fieret) nō modo hoc non reprehendendum eſſet, ſed quandoq; etiam laudandum.

De concurſu uocalium uitando, præſertim de, a, e, & o. *Præceptum I.*

CAuendum eſt ne creber uocalium curſus, qui hiantem inconcinnam atq; inſuauē exprimendi ſonoritatē pariat, incidat in orationē. Quod fit ſi præcedens uocali terminet dictio, & ſubſequēs ab eadē aut alia incipiat uocali. Quod maxime in, a, in e, & o, uocalib. (qa maiorē habēt ſonū) erit euitandū. ut Ama amantē deum: Veſtrā laudo amicitiā: Egredere ex domo aliena: Egredere ex urbe data. Vocales uero quæ magis exilem habent ſonum minorem hiatū faciunt. ut Honoro illuſtres uiros: extollite uiruoſos homines. Non tamen magis inconcinne uocales ſeſe recipiunt, quàm ſi eædem concurrunt. ut Solicita Auſoniā Martina: Elige egregios bellatores: Conueni irritantes ad concordiam ciues: Cornu unicum in caſtris extat.

De literarum concurſione multarum uitanda. *Præcep. II.*

QVod multarum ſimilium literarum concurſionē effugere debemus, quæ quandam uel legendo, uel pronunciando difficultatē afferre uidetur. ut Iacob bonus, & Iob beatus, præcepta Dei & leges diligenter obſeruarunt: Dauid diuinos de
B dit Pſalmos: Ioſeph fuit Pharaonis interpres à fratribus facinoroſe uenditus: Animaduertit Titus tyrannus quæ perpetrauit & pœnitebit tandem tantæ tyrannitatis. Semiuocalium uero literarum concurſiones præter x, modicam uidentur. uel legendi, uel pronunciandi difficultatem afferre, ut Chriſtum dominum noſtrum maximum nos omnes homines ſummopere debemus extollere. X uero quia duarum in ſe literarū uim & ſonum complectitur, difficilem ac hiantem in concurſione uidetur afferre pronunciationem. ut Carthaginenſiū dux Xantippus trux, felix Xerxes, & uirtutis lux Xenophon fuit. Similiter x, & s, ineptam pronūciationem reddunt. ut Deceptus Xerxes Græciæ bellum intulit. Vnde nō ſolum in uerbis diuiſis, ſed etiam in compoſitis s, & x, literarum uitandus eſt curſus. Quare ſi forte accidit quod hæc præpoſitio ex, cum dictione ab s, incipiente componatur, s litera de medio eſt abijcienda. ut exurgo, exulto, & ſimilia. Nec ſolum in his duabus literis magna eſt aſperitas, ſed u, etiam & r, ſi crebro concurrant, iūcturam deformem cauſant, ut nunc ſuauiſsime ſuadebant, nunc uero terribilis, tutoribus ſuis ſatis grauis erit. Omnium itaq; literarum ſiue uocalium, ſiue conſonantium nimiæ cōcurſiones uel aſsiduitates euitandæ ſunt, quæ inſuauem profecto ſonoritatem reddere ſolent. Intelliguntur hæc præcepta ſeu regulæ, de nimio cō
C curſu ſyllabarum, dictionum, uel literarum, ſub exceptione, niſi ornatus uel utilitatis cauſa, ſæpius fiat oppoſitum, præſertim in finalibus ſyllabis, aut literis dictionum. Nota, x, litera Græca tempore Octauiani à Carmēte fuit reperta in ſignum crucis formata, myſterium aduentus Chriſti crucifigendi ſignificans. Et ante, loco x, illis duabus literis, c, & s, utebantur: Ideo tanquam duplex conſona x, ſemper facit ſyllabam lōgam, quæ cunq; uocali præcedente, & cauſat poſitionem. Sed loco z, ultimæ alphabeti literæ, etiā nouiter reperæ, olim duplex s, ſcribebatur.

Concurſiones conſimilium ſyllabarum continuatæ, uitandæ ſunt. *Præcep. III.*

QVod ſyllabarum ſiue earundem & conſimilium concurſiones, & nimiæ aſsiduitates ſunt euitandæ, quoniam non tam in ſuauē quā ineptam reddunt orationē, ut Caſsius curans cuſtodire cōmoditatē, & cætera. ubi hæc ſyllaba cu, ineptus ſæpius repetitur, & cæteri de re certa certantes Cæſarē cœperunt. Itē Mœrentis memoriæ modū ita imponam ut meæ me meditationis minimæ pœniteat. Item: Poëtæ potentiam ponētes in poſsibilibus & inhoneſtis rebus laudantur. Itē: Ciuitas quæ à regibus regitur regio amore felix eſt. Similiter ne idem ſit dictionum immediate ſe ſequentium exitus cauendum eſt, ut illorum bellatorum ac imperatorum fortuna laudatur, quorū probitas ciuium optimorum ſaluti incerta eſt. Item fortunatorū imperatorum optimorūq; rectorū uirtus magis quā fortuna laudatur. Similiter ne ſequēs dictio ab eadē incipiat in

qua

qua præcedẽs terminatur perſpice,ut Ille legit: Amor mortalis: In te integer eſt. Quod quidem uitium nonnulli Ciceroni obiecerunt. Sed hoc uitio non eſt attribuendum ſi grauitatis cauſa fiet,niſi cum hoc dicendi genere crebro utimur. D

Dictionum nimium concurſum uitandum, Præcep. IIII.

QVod etiam dictionum nimia concurſio & aſsiduitas diligenter eſt euitanda,ut: Non eſt rationis ratio rationem illi adhiberi, qui in ſententijs ferendis ratione non utitur. Nemo quidem eloquentiæ ita ignarus eſt,cuius animus non faſtidio aliquo afficiatur ſiquidem huiuſmodi audierit, niſi ornatus cauſa, ut repetitione, complexione,traductione, conduplicatione,cõtinuatione,& huiuſmodi in orationem cadant. Dictionibus equidem ex omnibus grammaticæ orationis partibus ſumptis,uti debemus longis,ſuauibus,dulcibus,ſonantibus,electis idoneæ, commodis, proprijs, apertis, concinnis,uſitatis: ut oratio ita ſplendens, idonea,& reſonans ex ipſis efficiatur, quod aliqua uerborum obſcuritas, aut orationis difficultas in dicendo non committatur, quæ uel auditorum aures, uel legentium animos aliquando offendere poſſet,& cætera.

Suſpenſio & prolixitas uitanda, Præcep. V.

NImia uerborum ſuſpenſio & prolixitas in oratione eſt uitioſa. Quæ res tametſi in proœmijs interdum concedatur, In cæteris orationis partibus reprehendi ſolet. E

Figura Thmeſis in ſimplicibus eſt uitanda & in compoſitis, Præcep. VI.

FIgura quæ dicitur Thmeſis in ſimplicibus non utamur: nec in compoſitis, niſi Poẽtarum aut oratorum uſus approbauerit,ut Poſtea uero quàm,pro poſteaquã uero. Poſt uero ea,pro poſtea. Incp̃s uicem, pro inuicemcp̃. Septemcp̃ triones, pro ſepten trionesq̃. Satisq̃ boni uiri officio fecit,pro ſatisfecit. Et quæ ad hunc modum à nobis diuiduntur: propterea non reprehenduntur, quia à ſummis Poëtis & Oratoribus ſunt recepta.

De Cum & Tum, Præcep. VII.

HOc inter cum & tum refert,& tum duplicatum,ut multis locis admonet Cicero, quod ea particula orationis, cui hæc cõiunctio cum antefertur,uel cauſam,uel cõcomitantiam,uel illud quod apertius eſt,certius ue ſignificat, uel temporũ priori tatem,uel maiorum rerum dignitatẽ. Tum uero aut officiũ antecedentis cauſæ, aut alterationẽ,aut rem nimis notã,aut tẽpore poſteriorẽ importat, aut minorẽ dignitatẽ, aut momentum affert:niſi aliquid ſequatur quod huic rationi aduerſetur,ut: Potius,multomagis,ſtudioſius,& quæ ſunt huiuſmodi. Exemplũ primi: Cum tuo in me amore ſummo, tum beneficio ſemper tui memoriam pro me feram. Exemplum ſecundi: Cum mutuo inter nos amore tum reipub. cauſa perpetua rerum omnium ſocietate deuincti ſumus: Exemplum tertij: Cum tuis in omnibus beneficijs,tum uoluntate impoſterum prona, ad omnia uiri officia pater patriæ iure optimo diceris. Exemplum quarti: Cum olim in parentem pietatem inſignem animaduertimus,tum in patriam non minori ſtudio futurum ſperamus. Exemplum quinti: Cum uitam pro tua ſalute,tum opes omnes profundere nunquam dubitabo. Quod ſi tum,in eadem oratione geminetur,aut in diuerſis,cõcomitantiã ſiue differentiã ſignificat,ut Cicero tũ natura,tum cõſuetudine ad omnes res honeſtas flãmato ſtudio rapiebat. Sæpe numero tamẽ nimia obeũdi negotij opportuna celeritate oppreſsi,aut occupationib. alijs diſtracti,aut parua adhibita diligentia,inconſulte incurſionẽ & aſsiduitatẽ,uel literarũ,uel ſyllabarũ,uel dictionum,uel utrũq̃ incidimus. Quod etiã apud Cic. cum eloquẽtiæ principẽ,tum etiã harũ cõpoſitionis rationũ & præceptorũ optimũ artificẽ,aliquando cõperiemus. Sed tamẽ eſt curandũ diligẽter, & quoad fieri poſsit,ut ab ipſo concurſionis & nimiæ aſsiduitatis uitio declinemus. F

De ordine partium orationis, Præcep. VIII.

ORdo eſt quædam uerborum: orationumcp̃ inter ſe,uel naturalis uel artificialis diſpoſitio. Circa quem obſeruandum eſt (& ſit hoc octauum in ordine noſtro præceptũ) q̃d ſemper oratio creſcat & augeat, ut quod ſequitur maius ſit eo quod antecedit: ut Nobilis & egregius: Magnificus & illuſtris: Crudelis & immanis: Fur & ſacrilegus.

A crilegus. Augeri quidē uult oratio & insurgere, nō minui. Hoc uerū cum uerba ad eandem sint personā relata seu rem. Quod si ad diuersas, nullū admittit uitiū qui ab hoc generis ratione discedit: ut eū aliū sacrilegū dixeris prius, aliū de hinc furem appellas. Exaugendæ aūt & multiplicandæ orationis ratio triplex reperitur apud Oratores. Vna quæ pertinet ad unicā orationē, multis uerbis coadornatā. Altera q̄ ad plures, multis ex partibus grāmaticæ orationis amplificandam. Tertia quæ est accōmodata epistolis & orationibus, atq; cæteris Oratorū dicēdi rationib. non solū uerborū copia exaggerandis, uerumetiā negotijs rerū locupletādis. Prima ergo coaugmētandæ orationis animaduersio est, ut in nostra oratione coaceruemus multa nomina substantiua, uel propria, uel appellatiua, aut etiam adiectiua, positiua, cōparatiua & superlatiua: Aut uerba personalia, aut impersonalia, aut participia in omnibus temporib. posita, aut gerundia, uel supina, aut ꝓnomina primitiua aut derituatiua, aut aduerbia positiua, cōparatiua, & superlatiua, quæ dictiones huiusmodi ita gradatim collocantur, ut alteram altera, & aliam alia subsequatur, quæ maiorē uim & efficatiorē uehementiam importat, & orationis sententiam magis audactam efficit: ut in hoc exemplo: Cum iustitiam eam ipsam apertissime cōsitere uideamus, ex qua oppida, ciuitates, prouinciæ, nationes, regna, atq; imperia gubernātur, conseruentur, amplificantur: Omnem igitur cogitationē, diligentiam, actiones, fortunatusq; nostras: nos denicq; totos libenter exponere debemus, ut eaipsa iuris æquitas, B diligenter extollatur. De secunda coaugmentandæ orationis specie exemplū tolle, ut: Ego propter magnum Ciceronis in me amorem, & propter insignes eius uirtutes, atq; propter magna & multa sua benemerita, eum plurimū deligo. Item: Ego cum propter magnum Ciceronis in me amorem quem semper optimum fuisse cognoui, tum propter eius uirtutes quas celeberrimas equidem & insignes esse conspicio, tum etiam sua erga me benemerita quæ ab ipso multa quidem & magna recepi, eum profecto mirifice diligo. Ecce quomodo oratio præcedens ex relatiuis interpositis multiplicatur. Sic enim ex omnibus orationis partibus oratio multiplicari potest. Sed de omnibus ponere exempla nimis prolixum esset. Item de tertia augmentandæ orationis specie nō tam prolixum est quàm laboriosum. De hoc autē relatiuorum exemplo & alijs orationum partib. circa multiplicādas orationes, quāopportune cōcurrāt, in suis ꝓprijs dicit̄ locis.

Quod dignitas & natura rerum in oratione attendenda est. *Præcep. IX.*

QVod dignitas rerum attendi debet, ac naturæ: ut quæ in eodem genere dignitate præstāt, ea minus dignis in oratione anteferantur: ut uiri fœminis, ortus occasui, dies nocti, secundæ res aduersis, honesta turpib. & multa ad hūc naturæ modū similia. Hoc uerū cū aliqua uerba sese immediate sequūtur. Nihil enim impedit si à se distātia fuerint, & in aduersa orationis posita parte, aut ad diuersum tempus, oratio C nemq; relata, q̄ minorē dignitatē habeant, posse dignioribus anteferri, ut in hoc exēplo: Cum ingens agmen puerorū, mulierum, de hinc uirorum, in manus hostiū peruenisset, secuta est subita cunctis in rebus captiuitas. Idem in separatis uideri multo facilius est.

Quod uerba otiosa & superuacua in oratione sint cauenda. *Præcep. X.*

CAuendum est, ne uerba in oratione otiosa sint, ne superuacua, ne nihil agentia: quod uitium qui euitare uolet, genus suæ speciei anteponat, ut Castor & Pollux fratres gemini, cum finitimis bellum gerebant. Superuacue igitur & inepte diceretur, gemini fratres. Nam cum omnes gemini fratres sint, nihil opus erat cum gemini dixisset, fratres adijcere.

Quod uerba rebus de quibus loquimur secundum dignitatis significationem sint accommodata. *Præcep. XI.*

QVod uerba rebus de quib. loquimur sint accommodata, ne plus minusue quā dignitas rei postulabit significare uideātur. Nam qui agricolam illustrem, aut regem parcum inter laudandum appellat, non mediocriter uitium incurrit. quoniam illic adiectiuo ampliori, hic angustiori quàm rei natura poscat utitur. Tria inquā sunt uerba quæ Orator aufert ad illustrandum orationem, aut inusitatum uerbum, aut nouatum, aut translatum, in libro de Oratore inquit Cicero.

Abusio

Abusio significationis uerborum est uitanda. Præcep. XII.

QVod non abutamur significatione unius uerbi pro altera in quibus nulla similitudo relucet: ut si rusticum eruditum appellas: aut militem sine armis, instructũ incedere ad bellum dicas. Opus itaq; erit propriam significationem uerborum à grammaticis repetere, & rerum naturas consulere, quis ornatus rebus quibusq; sit ac commodandus. D

Inter adiectiuum & substantiuum aliquid mediare debet. Præcep. XIII.

QVod inter adiectiuum et substãtiuũ aliquæ interponantur dictiones, quæ profecto ex omnibus partibus orationis grammaticæ cõmodissime sumi possunt, ut Amplissimam. M. T. C. facultatem, rationemq; dicendi ingenio studio atq; doctrina consecutus est. Item, Summam equidem Maria lætitiam suscepit, cum sibi ab angelo filium Dei se parituram nunciatum est. Item, Tam multa legisti librorum uolumina quod nimirum tandem peritissimus euasisti. Item, Magnum supra uires onus desumpsi, qui de rebus diuinis dicturus sum. Cauendum tamen ne nimium ab inuicem separentur, quod orationem obscuram facit, ut in hoc exemplo: Nulla satis probata apud ciues sua uirtus est: Non tamẽ semper concinnũ esse uidetur, quod adiectiuũ à substãtiuo diuidatur per intermedium, si meliorem præsertim sonoritatem habere uideatur, ut continue collocetur. Quod euenit potissimum si adiectiuum & substantiuum in genitiuo positum, aliud adiectiuũ & substãtiuum cui subordinatur fuerit interlocatum. Aut cum adiectiuum cõparatiuũ, unà cum substantiuo fuerit in genitiuo positum, Aut cum aliquam magnã alicuius rei uehementiam important. Et etiam aliquando adiectiuũ positiuum uel superlatiuum in omnibus casibus positum, decenter contigue tractari potest. Sed potissimum participia omnis temporis, cum in concomitantia uel consequentia continentur sine intermediatione collocari solent. Exemplũ de adiectiuo & substãtiuo in genitiuo posito, ut: Eximia pristini nostri amoris magnitudo me uehemẽter adhortatur, ut par mutui beneficij retributio à me tibi referatur. Item, Excellens tuæ familiæ dignitas, & præclarus spectatæ uirtutis splendor, & exardescens fruendæ uirtutis desiderium, ad studium te plurimum incitare debent. Exemplum ubi adiectiuum comparatiuum cum substantiuo in genitiuo ponitur. ut, Neminem uideo callidioris ingenij, perspicatioris intelligentiæ, accuratioris excogitationis, ingeniosioris scientiæ, studiosioris diligentiæ, amplioris doctrinæ, præstantioris eloquentiæ M. T. Cicerone extitisse. Exemplum ubi magnam uehementiam importat, quod contingit in ablatiuo. ut, Qui egregias bonarum artium disciplinas summa uolũtate, accuratissima contemplatione, & quotidiano studio complexi sunt, eas quas exinde sperarunt emolimentorum rationes, facile consecuti fuerunt. Exemplum ubi adiectiuum positiuum ponitur cum substãtiuo in omnibus casibus sine intermediatione, ut: Marcus Aurelius uir officiosus & prudens, cuius uirtus tantæ est intelligentiæ, tantæ integritatis, tantæ constantiæ, tantæq; modestiæ, ut ei tanquam fido socio & homini sapienti plurimum debeam: Illum igitur ad te proficiscentem, ut hominem rectum, & ingeniosum artificem, ita tibi commendo, ut meum affinem & gratum hominem. Nam & ego ipse claro genere nato, & insignis moribus expolito, atq; aliis magnis uirtutibus prædito, in omnibus meis negotijs familiariter fretus sum. Exemplum de adiectiuo superlatiuo, ut, Lucius Crassus uir peritissimus, cuius ut hominis integerrimi fides mihi explorata est, à me plurimum diligitur: Nam & sibi tanquam homini amicissimo, & procuratori uigilantissimo, rationes meas agendas libenter committere soleo, ne unquã ipsum optimum amicum derelinquam. Quemadmodum ego ipse Lucio Crasso uiro officiosissimo utor familiarissime, Ita etiã à te peto, ut causæ suæ tanquam res mea ageretur te maximopere accommodare uelis, quo gratius mihi nihil efficere poteris. Exemplum ubi adiectiua participia omnis generis sine intermediatione ponuntur, ut: Cum in senatu causam tuam agere cœpissem, Salustio decernente, consulibus audientibus, præfectis legationibus, cæteris magistratibus: Itaq; res in aliam diem delata est, de qua quicquid actum fuerit te certiorem reddam. B F

Quod

A *Quod orationes incipiendæ sunt ab adiectiuis, & substantiuis & relatiuis & pronominibus. Præcep. XIIII.*

QVod orationes ab adiectiuis, aut substantiuis incipere debeamus, & hoc à cõparatiuis, positiuis, & superlatiuis simplicibus & cõpositis. Item à relatiuis substantiæ & accidẽtis. Item à participijs in ans, uel in ens, uel in dus, uel in tus desinentibus. Item à pronominibus primitiuis & deriuatiuis: De quibus omnibus exempla per ordinem subsequuntur. Exemplum de adiectiuo positiuo. Magnum ego à te beneficium me recipisse profiteor, pro quo uniuersam meam tibi operam defero. Item, Immortalia enim tua in me benemerita liberalissime profecta sunt, quæ nulla unquam mea delebit obliuio. Exemplũ de comparatiuo, ut: Maius mihi officium præstare non potuisses, quàm illud quod tu me hodierna die amicissime perornasti. Exemplum de superlatiuo. Maximum profecto illud tuum erga me promeritum quo ego à te cumulantissime exornatus sum, reputo mihi summopere gratissimum. Exemplum de adiectiuis compositis, permulta, permagna, permaiora, perclariora, quàmmaxima, quàmsingularissima, quàm amplissima. Exemplum de relatiuo substantiæ. Qui tibi ex me fructus debentur, cũ idonea mihi facultas offertur, eos profecto quàmuberiores suscipies. Exemplum de relatiuo accidentis. Qualia enim ab alijs officia recepimus, talia plærunq; reddere solemus. Exemplum de participio in ans. ut ibi: Vigilantes uirtutibus homines, &
B bonarum artium studijs iugiter insudantes maxima fui semper beneuolẽtia prosecutus. Exemplum de participio in rus. ut: Daturum operam uirtutibus Albertum nostrum scribis, mirum in modum gaudeo. Exemplum de participio in dus, ut: Extollendus ab omni hominum genere penitus est Christus, qui omnium hominum est conditor & bonorum elargitor. Exemplum de participio in tus, ut: Consecutum me opera mea commoditates quàmplurimas, Ciceronẽ tibi retulisse uehemẽter lætor. Exemplũ de pronomine primitiuo. Ego semper tibi amicissimus esse uolui, quia tu me semper plurimum amasti. Exemplum de pronomine deriuatiuo. Mea quidem diligẽtia tibi semper futura est paratissima, quã tuã in me beneuolentiã cognoui mihi semper quàmpromptissimã.

Quod ex omni parte orationis commodo se oratio possit inchoari. Præcep. XV.

QVanquam ab adiectiuo apposito, uel supposito, principium sumere orationis commodissimum sit, quia tamen aliquando accidit, ut dictiones multifariæ non minus in orationis principio optime iacere, & pulchre resonare uidentur, non incommodum usum est ab eis principium orationis cõstitui posse, quæ profecto dictiones ex omni genere atq; materiæ octo partium orationis commodissime sumi poterũt, ubi adiectiuationes non tibi commode succedunt. Quod per plura uidere exempla pulchrum iudicabis. Exemplum de nomine proprio, in principio orationis posito. Brutus
C quem in his literis tibi commendo, cum mihi sit omnium amicissimus, tum etiam maximis est uirtutibus ornatus. Exemplum de nomine appellatiuo. Homines enim illos quos duplices esse cognoui, ut unum uerbis dicant, aliud autem re sentiant, nisi ipsi aliqua probabili fortasse ratione ad hanc fictionem compellantur, apud me semper parum ualere debere constitui. Exemplum de uerbo actiuo. Amabo te semper atq; summopere diligam, quoniam tu omnia pro me liberaliter effecisti. Exemplum de passiuo. Videor enim uidere te ualere, cum tuas lego litteras: sed doleo cum appellor à te immerito negligens, cum scribendi facultatem non habuerim. Exemplum de uerbo interest. Interest plurimum uirorum prudentium internoscere quæ ad eorum rempublicam rectegubernandam, pertinere uidentur. Exemplum de uerbo placet et similibus. Placuit semper ac libuit maximopere principibus sapientibus, accuratissime perscrutari, quid superioribus alijs principibus acciderit, ut suppediteret eis quid eueniet aut eos agere oporteat. Exemplum de gerundio. Agendum est assidue ut officiosum aliquid consequatur. Exemplum de supino. Relatu multorum nobis significatum est, maximum officiosum te uirum esse factum, quo plurimum certe gaudemus. De participio in proximo dictũ est præcepto. Exemplum de præpositione. Ad decimum calendas Maij ad urbem cum ueniissem ut de multis ac uarijs rebus tecum commentarer, te reperire non potui: Quas

igitur res te coram agere uolebam, per literas abſens breuiter ſignificabo. Item, Extra D
iocum ſunt ea profecto quæ tibi ſcribo, quæ certe ſunt apud te diligentiſsime obſeruanda. Item, Poſt Deum omnipotentem & parentes qui me genuerunt neminem habeo quem magis te diligam, magis excolem, magis obſeruem, aut maiori quàm te, beneuolentia complectar, Item, Vſq; quo ſpiritum perducere potero, non ceſſabo me tibi gratiſsimum demonſtrare. Item, Ab omnibus hominibus hi merito deridentur, qui clariſsimas bonarum artium diſciplinas uilipendunt. Item, Coram te cũ affuero ea tibi declarabo, quæ & gratiſsima forte & commodiſsima tibi uidebuntur. Item, De omnibus rebus quæ ad te pertinent quaſcq; mihi curandas præcepiſti, quid egerim ex his literis cognoſces, quas tibi Caſparinus ex meo nomine cõſignauit. Exemplũ de aduerbio: Heri literas ad te ſcripſi, hodie uero atq; nunc de te cogito, cras etiam te meis literis uiſitabo, diligenterq; res tuas pertractabo, ut aliquando intelligas me ſemper: & iam olim de tuis ornamentis & commodis maximopere cogitare. Item, Verum meminero niſi tandẽ meliorem uiuendi conſtantiam deſumpſeris, conſpicio te maxima ſubiturum incõmoda: Exemplum de interiectione. Heu mihi, cur ego tuis omnibus accommodis non affuerim: Nam maximis te profecto curis atq; moleſtijs forteſſe, liberaſſem. Item, Papæ ita ne ſe res habet ut narraſti, Marce Tulli: Atat quas huic noſtræ reipub. futuras imminentes calamitates narrat Sempronius. Item, Vah ita ne decipiendus ab his ego ſemper ſum, quorum rationibus plurimum me accommodare ſoleo. Exemplum de conIunctione. Quod tecum libenter adeſſem, & me tibi libentiſsime accommodarẽ, ſi magnæ meæ atq; aſsiduæ cogitationes & occupationes hoc mihi permitterẽt. Item, Cum plurimum mihi ſemper obfuiſti, noli expectare ut pro his tuis in me iniurijs, debeam magnis te meis beneficijs exornare. Item, Nullum unquam fuit tempus in quo non maximam atq; firmiſsimam tuorum in me benemeritorum memoriam cõtinue complexus fuerim, pro quibus equidem iam tibi accumulate ſatisfeciſſem, ſi idoneam tibi ſatisfaciendi facultatem mihi comparare potuiſſem. Item, An tibi ego unquam ulla in re contradicturus ſim qui te mihi ſemper omnibus in rebus quàm facilimum præbuiſti. Item, Saltem uerbis te mihi accommodare uelis te obſecro, ſi re ipſa adiumento mihi eſſe nõ poſsis, aut non uelis. Quodq; plurima ad hunc modum de omnibus partibus orationis poteris excogitare exempla.

De diſtributiuis & partitiuis nominibus ornate utendis: & ſuperlatiuis, & comparatiuis. Præcep. XVI.

QVod diſtributiuis & partitiuis nominibus commodiſsime uti poſſumus, cum aut alicuius negocij partitionem quandam facere uolumus: aut certam aliquã animi determinationem declarare nitimur. De qua ratione hoc exemplum conſpicere potes. M. Cato, & L. Clodius, à me plurimum diliguntur: Nec enim immerito F
eos maximifacio. Nam cum alter mihi doctrinam miniſtrauerit, alter uero magnam mihi rerum facultatem præſtiterit, non poſſum abduci, quin cum alterius uirtute adauctus ſum, alterius autem copijs adiutus exiſtimam, alteri maxime debeam, alterum etiam ad modum diligam quorum utro magis gaudeam aut magis uti uelim, nõ facile dijudico. Præterea ſæpenumero euenire uidemus ut in comparatione rerum multarum, aut aliud alio laudabilius uel turpius demonſtrare, aut commodius aut deterius perſuadere, aut iuſtius uel iniquius ſignificare uolumus, tunc comparatiua uidentur omnino neceſſaria. De quo hoc tibi exemplum trado. Semper ex omnibus hominibus qui maximam tibi beneuolentiæ cõiunctionem profitentur, unum tibi potiſsimum adoptaſti, qui dignitatem tuam maximopere tueretur. neminem profecto commodiorem diligere potuiſſes quàm Pomponium, cuius ſtudium pro autoritate tua colluſtrandi tam maximum extitiſſe conſtat, ut nec maiorem operam, nec ſtudioſiorem curam: nec ardentiorem beneuolentiam, nec promptiorem quidem diligentiam, quiſquam tibi præſtare potuiſſet. Inſuper id quidem concinnum eſt, ſi in omni pene modo dicendi frequentemus ſuperlatiua nominalia uel participalia aut aduerbialia. quod multis ex cauſis nobis idoneum eſſe uidetur. Nam cum imprimis ipſa ſuperlatiua, propter magnam rerum reſonantiam ma-

gis

A gis ſplendidam reddant orationẽ, tum etiã efficiunt ut dicentis ſententia longe uerior & efficatior eſſe uideatur. Præterea ipſa ſuperlatiua dicendi ſtilũ reddunt magis amplũ, magis longũ, magis optimũ. Quod cum ita ſit, apte ſuperlatiua quæ uiſui tuo ſe accõmodabunt arbitratu tuo pertractare potes. De quibus hoc exemplum tibi patefacio: Quod Antonio tàm familiariſsime frætus ſum, tam ſummopere eum diligam, ut ego ſumma cum ipſo ſim familiaritate coniunctus, non eſt profecto mi Lentule quod ulla moueri debeas admiratione: Nam cum is & ſummo mihi ſemper amore præſtiterit, & uigilantiſsimam pro rebus meis diligentiam declarauerit, & ampliſsimam mihi liberalitatis beneficentiam patefecerit, uel nullum ſummum hominis amiciſsimi, liberaliſsimiq; officium prætermiſit. Nec ullum maximum pro ſalute mea periculum ſubterfugere uoluerit: Iniquum eſſe duxi, niſi ego etiam uirum me ſibiq; gratiſsimum, & omnibus ſuis commodis & ornamentis quàm promptiſsimum demonſtrarem.

Oratio frequenter obliqua ſit, Præcep. XVII.

QVod oratio frequenter obliqua ſit, & à poſterioribus in recta conſtructione incipiat, ſiue id quod uerbo ſupponitur uerbum ipſum antecedat. ſiue poſtponatur. Exemplum primi, ut: Neminem poſſe ad eloquentiam accedere Craſſus inquit, niſi qui multarum rerum prius ſcientia inſtructus ſit. Exemplum ſecundi: Hanc ue
B ram eſſe ad bene beateq; uiuendum compendioſam uitam, inquit Socrates, ut tales ſimus quales apud alios iudicari uolumus.

Genitiuus præponendus eſt dictionibus quibus ſubordinatus eſt. Similiter fiat de datiuo, Præcep. XVIII.

QVoniã genitiuus in oratione rhetorica ſæpenumero occurrit, neceſſario tractãdus: Eius igitur pertractandi ratio erit diligenter conſideranda. Genitiuus ergo præpoſtere collocetur, ut illis dictionibus quibus ſubordinatus eſt præponatur. Concinnam profecto ſonoritatem importat, & magno orationi clarius intelligendi adiumento eſſe uidetur. De quo hoc tibi exemplum deſcribo. Cum Ciceronis ſcripta, quorum innumerabiles conſtant commoditatis opportunitates, eos ſemper plurimum oblectarunt, quorum animus officioſis rebus ſemper fuit expoſitus. Non igitur mirum eſt ſi eius. M. T. uolumina, à Pergamenſi Caſparino, accuratiſsimo quidem ſtudio fuerunt pertractata. Item, Chriſti præcepta qui diligenter obſeruant, æternam gloriam optime conſequentur. Ita etiam datiuus caſus in compoſitione ornatæ orationis, præpoſtere poſitus bonam reddit ſonoritatem, ut Chriſto Ieſu qui ſe tradunt optimam uiuendi rationem eligunt, &c.

C *Quod ablatiuus temporalis in accuſatiuo ponatur, Præcep. XIX.*

QVod caſus temporales, qui à plærisq; in ablatiuo collocari ſolebant, ab oratoribus in accuſatiuo conſueuerunt tractari: ut & melior fieret reſonantia, & efficacior conſtaret oratio. De quo hoc celeberrimum ſequens poteſt uideri exemplum. Ego enim multos annos excogitaui qua ratione hoc fieri poſſet, quod omnes Chriſtianorum principes & poteſtates, iniurijs, odijs, & ſimultatibus omiſsis, tanta eſſent amoris charitate coniuncti, ut ex omnib. ipſis tam ualidiſsimus fieret exercitus, quod ipſi maxima potentia fræti infidas gentes, atq; barbaras oppugnare poſſent, quæ huiuſmodi cogitatio mea, quia tam honeſta & optabilis eſſe conſtat, non ceſſabo dies noctesq; mecum animo peruoluere, ſi quid fortaſſe conducibile ex hac re poſſet elici. Quod ſi aliquando factum aut conſtitutum eſſe uiderem, tunc uitæ commutatio ut mihi uideor, moleſta mihi accidere non poſſet. Poterit ſimiliter accuſatiuus non temporalis in compoſitione orationis præpoſtere poni, ut exemplum:

Qui uere Deum diligunt, eorum animas æternæ
beatitudini conſecrant.

A recȝ uiuendum optime pertinentes, ab eodem Ciceroñe fuerunt prudentiſsime excogitatæ, commodiſsime deſcriptæ, & diuinitus illuſtratæ: Ergo ipſe Cicero diuina prouidentia inſtructus, excellẽti ingenio præditus, perſpicaciſsima omnium fortitudine animi munitus, incredibili temperantia decoratus, maxima integritate conditus: ſingulari modeſtia illuſtratus, integra fide inſignitus, gratiſsima humanitate nobilitatus, clariſsimis moribus expolitus, omni recta uiuendi inſtitutione cumulatus, & cæteris præſtantibus uirtutibus exaggeratus. Et huiuſmodi ſummis, excellentibus, diuiniſcȝ uirtutibus eius, per omnes totius orbis terrarum regiones atcȝ partes clariſsimam nominis gloriam, & ampliſsimam uirtutum extimationem ſibi celeberrime comparauit.

Pronomina quæ & quando utenda ſint, & quæ & quando non.

Præcep. XXII.

QVoniam pronomina & proprietatem quandam nominum ſubintelligunt, & promptitudinem magnam important, & demonſtrationem rerum & animorum, & huiuſmodi adiectiua eſſe conſtat, quæ per ſe in multis ac uarijs dicendi generibus locum habent. Ex quibus equidem pronominibus quanquam multas in dicendo commodas rationes elicere poſſumus, tamen aliquas uideo præter cæteras diligentius eſſe notandas. Vna enim hæc ratio conſideranda eſt, quod iſtis genitiuis quin-
B que pronominum mei, tui, ſui, noſtri, & ueſtri, minime uti debeamus, niſi cum expreſſum ſubſtantiuum habere non uideantur. Qui profecto huiuſmodi genitiui abſcȝ ſubſtantiuo expreſſe poſito tunc regũtur ab huiuſmodi adiectiuo, quod aut copioſam quã dam abundantiam importat, aut promptum amorem uel odium ſignificat, aut efficacẽ aliquam cupiditatem demonſtrat. ut in hoc patet exemplo: Cum Manfredus Sancinenſis fidei amore plenus mei ſtudioſiſsimus & tui amantiſsimus, eius dignitatis ego magis ſum auidus quàm ſui affines, per meas tibi literas cupiat ſe plurimum commẽdari: Ego autem amore ſui maiora facerem, hoc à te pero ut ipſum Manfredum tua benignitatis gratia recipias exornandum, hoc tibi perſuadens neminem te tui amantiorem eſſe habiturum. Altera eſt conſideranda monitio quod hæc quinque deriuatiua pronomina meus, tuus, ſuus, noſter, & ueſter, quanquam per ſe conſtet eſſe adiectiua, alia tamen etiam adiectiua ſibi idonea addenda ſunt, quæ illorum adiectiuorum ſubſtantiua ita adiuuent ut eorum ſubſtantiuorum præſtantiam, aut dignitatem, aut amplitudinem, aut naturam, aut conuenientiam magis demonſtrent, ac longe clariorem & magis promptam orationis ſententiam explicent. De quo hoc te expediet exemplum: Optima enim mea erga te tuoſqȝ omnes beneuolentiæ coniunctio, præclariſsimæ tuæ tuorumcȝ uirtutes, ac ampliſsima tua in me meoſcȝ benemerita, efficiunt ut officioſa no-
C ſtra beneficiorum receptorum memoria, immortalibus noſtris in nos officijs mutuo correſpondere teneatur. Ex quibus quidem duabus conſiderationibus habes, quod pronomina primitiua atque deriuatiua ad multiplicandas orationes plurimum ualent, & commode Rhetoricam exaugent locutionem. De quo etiam ſequens tolle exemplum: Eximia equidem illa tuæ liberalitatis amplitudo ex qua me plurimum exaggeraſti, iure ipſo à me poſtulare uidetur, ut non ſolum res omnes meas, ſed etiam meipſum totum pro omnibus tuis commodis & ornamentis exponere tenear. Præterea ex relatiuis ſubſtantiæ & accidentis, noſtras aut multiplicare, aut continuare, aut uariare commodiſsime orationes poſſumus. Quæ licet orationes ſine relatiuo proferri ſimpliciter poſſent adiuncto tamen ſibi relatiuo, longe fiunt copioſiores, longecȝ apertiores. Poſſemus enim ſine relatiuis nude ac ſimpliciter orationẽ in hunc explicare modum: Ego propter magnum in me Ciceronis amorem, & propter inſignes Ciceronis uirtutes, atque propter multa & magna ſua benemerita eum plurimum diligo. Sed ex relatiuis ſubſtantiæ interpoſitis ſic multiplicari poteſt. Ego enim propter magnum Ciceronis amorem, quem ſemper optimum fuiſſe cognoui, tum propter eius uirtutes quas celeberrimas quidem & inſignes conſpicio, tum etiam ſua erga me benemerita quæ ab eo quidem multa & magna recepi, eum profecto mirifice diligo. Item ſine relatiuis acciden-

tis nudè & simpliciter sic dici posset. Cum Marcus Cato suæ patriæ multa quidem ege D
rit, nõ igitur immerito ipsum bonum semper ciuem fuisse dicimus. Quæ oratio ex relati
uis accidentis sic multiplicatur. Cum talẽ Marcus Cato Romanæ reipublicæ se ciuem
semper præstiterit, qualem benemeritæ respublica habere desiderant, tantaq; benemeri
ta in patriam suam contulerit, quanta rectus ciuis iure ipso conferre debet, totoq; pro
eorum salute pericula perpessus fuit, quot alius quiuis solitus esset sustinere, non igitur
immerito omnes Catonem ipsum bonum uirum & optimum iudicare possunt. Rela-
tiua etiam accidentis, ut sunt talis, tantus, tot, & his similia multiplicant orationes cum
post illas orationes ex huiusmodi relatiuis confectas necessario sequitur illa coniunctio
infinitans ut, uel, quod, aut sua correspondentia: ut qualis, quantus, quot, & similia. Quæ
coniunctiones uel relatiua sint alterius sequentis orationis principiũ, sint & causa quod
aut una alia oratio, aut plures etiam orationes subsequantur ut in his patet exemplis.
Numa Pompilius Romanorum rex officiosissimus, talẽ se reipublicæ gubernationem
præstitit, tantum Romanæ patriæ adiunxit, totq; romanis ciuibus beneficia contulit,
quod uniuersa Romanorum patria immortales sibi grates referre tenetur.

Quod inter relatiuum qui, quæ, quod, & suum antecedens uerbum interponatur, aut ab ipso
relatiuo oratio incipiat. *Præcep. XXIII.*

VIcesimum tertium præceptum similiter circa pronomina sume scilicet quod hoc B
relatiuum qui, quæ, quod, non construatur immediate cum suo antecedente, sed
inter relatiuum & suum antecedens uerbum interponatur aliquod, ut: Homines
diligo qui paci ac studio uacant. Similiter interdum à relatiuo incipimus orationem nul-
lo antecedente expresso. ut, Quæ tua humanitas est maiorum beneficiorum, rationem q
tue iniuriarum habebis. Nec solum in casu recto, sed in ablatiuo etiam hac dicendi ra-
tione nominum uiri quàm elegantissimi usi sunt, ut: Qua cum prudentia semper extiti-
sti nunquam dubitatur, omnia te prudenter cõsultoq; facturum. Hoc autem relatiuum
is, ea, id, immeditate post suum antecedens collocetur, ut: Publius Africanus is qui Car
thaginem magna sperantem leges Romanorum coegit accipere, omnes summos bel-
lorum duces laude gloriaq; antecessit.

Verba qualiacunque in fine orationis sunt locanda, ut animus legentis
meliori intelligentia acquiescat,
Præcep. XXIIII.

VIcesimum quartum præceptum circa uerba erit necessarium. Animaduerti enim
quàmplurimum in compositione dilucidandi stili hoc præceptum esse diligenter
obseruandum, ut fini nostræ orationis uerbum aliquod personale uel imperso-
nale, siue finitum siue infinitum, aut actionem aut passionem significans, sit collocandum.
Nam quemadmodum qui uias faciens cum multum ambulauerit diuersorium uideat, F
ubi itineris finem & & quasi laboris sui terminum esse intelligit, plurimum recreatur:
Ita etiam ex uerbis in fine orationis terminatis cum sententia illius totius orationis an-
tetactæ apertius explicetur, fit ut legentis animus meliori quadam intelligentia acquie-
scat. Et si illud uerbum longum fuerit, aut plurimum resonans, concinniorem profecto
si in fine orationis terminatur, quàm si in media aut alia orationis ipsius parte colloce-
tur, sonoritatem præstabit. De quibus exempla per ordinem uidere pulchrum iu-
dicabis: quibus scilicet modis, quibusque rationibus ipsa uerba siue singularia siue
pluralia in fine orationis collocentur. Exemplum ubi unum uerbum finitum acti-
onem significans, unicæ orationi inseruiens in fine orationis terminatur, ut: Ego enim
homines claris uirtutibus præditos tantopere diligo, ut nulla res tam maxima esse
posset, quam non ego pro ipsis libenter perficerem. Exemplum ubi uerbum fi-
nitum in fine positum duabus inseruit dictionibus, ut: Causam profecto meam iam
feliciter impetrassem, si amor. si gratitudo in quibusdam hominibus extitisset. Ex-
emplum ubi duabus orationibus uerbum inseruit, ut: Ego quidem id semper egi
ut & me tibi amicissimum extitisse, & tuis omnibus me nunquam defuisse intelli-
getes. Eodem quoque modo uerbum in fine positum, tribus, quatuor, uel plu-

ribus

A ribus ſiue dictionibus, ſiue orationibus poſſet accommodari. De pluribus dictionibus exemplum tolle. Nos cum prudentiæ, cum iuſtitiæ, cum temperantiæ inuigilauerimus, uitam equidem officioſam faciliter producemus. De pluribus orationibus hoc ſit exemplum tibi. Miror enim plurimum cur mihi aduerſeris, cum ego ſemper tibi plurimum inſeruire, affinibus ſedulo fauere, atq; amicis tuis uehementiſsime opitulari ſtuduerim. Exemplum ubi duo uerba finita quorum quodlibet unicæ orationi inſeruiat in fine orationis contigua terminantur. Ego uero rationes omnes ex quibus pro maximis tuis in me officijs merito tibi gratificari poſsim exquiro. Exemplum ubi tria uerba finita, quorum ſingulum ſingulæ orationi inſeruiet in fine orationis terminantur, ut: Quoniã ea quidem ratione ad ſtudium ſcientiarum acceſsimus, ut bonarum artium uirtutem conſequamur: Danda eſt igitur opera diligens, ne ex ipſis ſtudijs, niſi poſtquam uirtutem illam quam aſſequi deſideramus, adepti fuerimus recedamus. Exemplum ubi uerba finita tria non orationi inſeruientia in fine orationis collocantur, quæ ſententiam affirmatiorem efficiant, ut: Ego quidem tantopere te diligo, colo, magnifico, quòd totam cauſam tuam libentiſsime ſuſcepi, curaui, perfeci. Poteſt etiam ante uerbum finitum unum uel plura uerba collocari infinita, ut ex aliquibus habes exemplis, quorũ tria nunc tibi ſubnectere curabo, ut: Omnes enim homines qui recte uiuere uolunt, Deum in primis colere debent, quia diuina præcepta ſeruare tenentur. Item:
B Singularia enim tua in me beneficia merito efficiunt, ut habeam memoriam tuæ dignitatis, quàm diligenter conſeruare ſtudeo. Item: Marcum enim Ciceronem ex magna eius facultate tantum facere poſſe, quòd meam cauſam eius unica opera & diligentia me aſſequi poſſe confido. Similiter etiam per omnia recte uerba paſsionem ſignificantia in fine orationis commode ſunt collocanda. De quibus pauca ſuper conformitate actiuorum tibi exempla trado, ut: Illi profecto uiri ab omnibus facilime diliguntur, quorum uirtutes clariſsime conſpiciuntur. Item: Literæ mihi à te ſæpenumero mittuntur, ex quibus omnes tuæ uitæ rationes optime declarantur. Item: A nobis ſæpiſsime noua intelliguntur, quæ cum de bono ſtatu ſignificentur, maxima profecto cum iocunditate audiuntur. Verba item neutralia, deponentia, communia, impersonalia, tam actiuæ quàm paſsiuæ uocis, & plura alia uerba in fine orationis poſita, elegantiam reddere ſolent. Exemplum de neutrali uerbo. Eſt enim bonorum uirorum atq; prudentum, ut omnibus faueant atq; inſeruiant, nemini noceant, & officioſis rebus inuigilent. Exemplum de deponẽ i, ut: Tametſi ob ſummas occupationes meas uel frequenti familiaritate noſtra, uel literarum uiſitatione minime utor, tuorum tamen beneficiorum recordor, quorum nullis quidem temporibus obliuiſcor. Exemplum de communi, ut: Præſtantiſsimas bonarum artium diſciplinas aſsidua ſtudendi execratione compleC ctaris, maximopere te hortor, quoniam hæ ſunt, ex quibus homines plurimũ ueneran-
tur. Exemplum de uerbo impersonali actiuæ uocis: Ea me opinione atq; uiuendi ratione ſpero fore, ut nunquam me pœniteat. Exemplum de uerbo impersonali paſsiuæ uocis. Mihi quidem cum nihil perſcribas, à nobis alienum eſſe factum in omnibus æſtimatur, & tuum remiſſum ſcribendi officium plurimum coarguitur & uehementer accuſatur. Item, Ab amicis equidem tuis itur quotidie, uenitur, uigilatur, atq; contenditur, ut quo deſideras perueniatur. Exemplum ubi uerba benefit, malefit, in fine ornandæ orationis commode terminantur, ut: Tu uide quàm magnum inter nos intereſt atque referat, ubi enim affinibus tuis atq; amicis pro tuis in te officijs malefit, à nobis benenolis ueſtris plurimum benefit, atq; ſemper cumulatiſsime ſatisfit, &c.

De uerbis infinitis à fine poſitis. *Præcep.* XXV.

SIcut uerba finita in fine orationis poſita, egregiam quandam reſonantiã & gratam afferre ſolere, intelligentiæ terminationẽ conſtat: ſic infinita etiã uerba, cũ ſint in fine præſertim orationis cõmode collocata, legentiũ aures admodũ oblectant, & apertã profecto ſententiarũ et animorũ explicationẽ præſentãt. Animaduertas igitẽ qua ratione, quoue ordine ipſa perſonalia aut impſonalia, ſiue ſingula, ſiue bina, ſiue trina uel cõtigua

uel inter media, in fine orationis collocentur. De quibus hæc pauca quæ ſequuntur exempla dabo. Et primo ſit exemplũ de uerbo infinito in fine poſito unicæ orationi inſeruienti, ut: Si uiri boni uolumus eſſe, non debemus cõmittere quod alijs hominibus noſtra culpa poſſet obeſſe. Exemplum ubi duabus inſeruit orationibus, ut: Cum hæc præſens uita humana admodum breuiſſima conſtet, & alia quam anima ſequitur, ſit futura ſempiterna, ſi animæ noſtræ conſultum ire deſideramus, utilius eſt nobis à Deo quàm ab hominibus adamari. Exemplum ubi duo uerba infinita poſita duabus orationibus inſeruiunt, ut: Cum tu ſemper diligentiſsimus extiteris, non ſolum ſalutem meam, ſed etiam omnium meorum incolumitatem uelle quærere, mihi etiam ego uideor nullum non modo officium, ſed nullam etiam in tuos diligentiã ſine maxima culpa poſſe præterire. Participia præterea, gerundia & ſupina in fine orationis aptiſsime poni poſſunt. Sed de his exempla tibi infra in præcepto dicemus de participio. D

Ante uerbum in fine aliqua dictio longa ponatur. *Precep.* XXVI.

ANte uerbum uel participium in fine orationis collocatum, perſæpe aliqua dictio longa ponatur, qua prolixa præter egregiam illam ſonoritatem quam affert uerbum uel participium in fine poſitum, efficit etiam orationis ſtilum magis extenſum, magiſq; optimum. Quæ dictiones ex omnibus partibus Grammaticæ orationis deduci poſſunt. De qua oratione pauca tibi exempla proponã, reliqua tu facilime conſiderabis. Exemplum ubi adiectiuum ſuperlatiuum nomen ante uerbum in fine orationis terminatum contigue locatur, ut: Si bonarum artium diſciplinis operam accuratiſsimam adhibueris, fructus ex ipſis quàm ampliſsimos conſequeris. Exemplum ubi adiectiuum ſuperlatiuum iuxta uerbum in fine orationis ponitur, ut: Nullum enim agendi aut cogitandi locum prætermittens, res tuas diligentiſsime curaui. Exemplum de gerundio ante uerbum collocato, ut: Cum bonarum artium diſciplinas neceſſarias eſſe ad bene beateq; uiuendum exiſtimem, ea igitur ratione uirtutibus à nobis inuigilandum eſt, ut dum ipſis recte fruemur aduerſæ fortunæ minus ſuccumbendum ſit. Exemplum de ſupino iuxta uerbũ poſito, ut: Ego enim ſemper hac opinione ductus fui, ut in uero ingenio ueraq; doctrina plurimum dignitatis & emolimenti conſtitutum putem. E

De hoc uerbo Sum. *Precep.* XXVII.

VIceſimumſeptimum præceptum eſt circa hoc uerbum Sum, es, eſt, quod ita uerbum commodiſsimum eſſe conſtet & neceſſarium, ut in omnibus eius modis & tẽporibus, numeris et perſonis, tantas afferat opportunitates, ad multas & uarias orationes in dicendo pertractandas, ut omnium penè uerborum pater, & adminiculũ merito iudicari poſsit. Nam præterita tempora uerborum paſsiuorum, deponentium, communium & neutrorum defectiuorum, tum etiam infinita, participia, gerundia, & ſupina, ipſo uerbo quàm ſæpiſsime indigent, ut aliquando uim ſuam cõmode quidem exprimere non poſſent, niſi uerbum ipſum ſum, es, eſt, ipſis adminiculetur, & in omni orationis parte ſuum præſtaret adiuuamentum. Et omittendo exempla, in quibus dictio, eſt, aliquando pertinentiam importat, aliquando officium ſignificat, & aliquando proprietatem demonſtrat. Exemplum ponamus ubi dictio, eſt, poſt participiũ in fine orationis commode locari ſolet, ut: Marcus enim Brutus in cauſa noſtra ita diligens eſt, quòd omnes profecto rationes, quæ nobis prodeſſe poſſunt, ſtudioſiſsime pertractans eſt. Exemplum ubi, eſt, poſt gerundium collocatur, ut: Hoc à nobis diligenter obſeruandum eſt, ut bonarum artium ſtudium officioſiſsime à nobis pertractandum eſt. Exemplum ubi, eſt, poſt ſupinũ ponitur, ut: Quod ad te mihi mandatum eſt ſtudioſiſsime quidem perfectum eſt, ſed non facile factum eſt. Nota etiam poſt infinitum, eſſe, apte collocanda participia omnium temporum, quæ & elegantem habent conſonantiã, & gratam intelligentiæ terminationem relinquunt, ut hæc quæ ſequuntur exempla declarãt: Quod mihi de rebus tuis curandum mandaſti, uelim tibi perſuadeas, id me libenter eſſe facturum. Et multimoda exempla ſimilia. F

Quod

A *Quod oratio non tantũ in uerbum, ſed in omnem oĉio partium orationis finem ornatum concluſa ſortiatur, interiectionibus exceptis, Præcep. XXVIII.*

QVanquam in Rhetorica oratione ſtruenda, hoc ſit præceptũ præter cætera diligẽter obſeruandum, ut in fine orationis uerbũ aliquod collocetur, quod orationem ſplendidam, præſtantẽm, ac plurimum reſonantem efficit: Præſepe tamen contingit, ut uerba illa quæ in oratione concurrunt collocanda, aut breuia ſint, aut parum efficacia, aut quaſi unita & parum reſonãtia, aut fuerit adiectiuum aliquod, aut ſubſtantiuũ commode interſecantia, & aliæ multæ dictiones quæ uel longiores uel concinniores eſſe conſtent, in fine orationis longe apertius terminare uideantur, non erit incommodum, ſi aliàs commodiores dictiones in fine orationis collocemus. Quas equidem dictiones ex omnibus partibus Grammaticæ orationis uerbis & interiectionibus exceptis, ut in ſequentibus deſcriptis exemplis aperte quidem deſumere poteris. Exemplum de nomine proprio in fine ornandæ orationis terminato, ut: Literas tuas ad me detulit Antonius quas tuo nomine mihi aſsignandas conſignauerat Marcus Tullius. Exemplum de appellatiũo, ut: Præclariſsimas equidem uirtutes adamauerunt ſemper præſtantiſsimi uiri, & officioſi homines. Exemplum de appellatiuis in tas, & in tio, terminatis, quæ egregiam elocutionis ſuauitatem efficiunt, ut: Tanta quidem erat Caſparini Barzizij Pergamenſis in legendo elocutionis ſonoritas, et in cõmunicando humanitas, B ut neminem unquam offendere potuiſſet illa eius dicendi atq; conuerſandi communicatio: quoniam ex eius pronunciatione melle dulcior fluebat oratio. Exemplum de nomine primitiuo in fine poſito. Tua equidem erga me officia perpetuo commemoratu digna, id efficiunt, ut non minus te diligam ac ſi mihi proprius eſſes frater. Exemplum de deriuatiuo. Maximopere te ſemper amabo, quoniam amore me ſemper obſeruaſti confraterno. Exemplum de comparatiuo in fine poſito. Non potuiſſem in rebus tuis fieri diligentior, pro quibus equidem tantam adhibui curam, ut nulla à me potuiſſet adhiberi maior. Exemplum de ſuperlatiuo. Omnibus in rebus ſedulo me tibi comperies paratiſsimum, quoniam in omnibus etiam modis cognoui te mihi ſemper obſequentiſsimum. Exemplum ubi oratio in nomen aliquod egregium & inſigne terminatur, ut: Quæ ad me ſcribis, ſunt egregia. Et hoc operepreciũ laudatur. Similiter laudatur, ſi oratio dictionem uniuerſalem negatiuam in fine habeat, ut nullus & nemo, uel affirmatiuam: ut omnis & quilibet. Exemplum de negatiua. Quem te magis diligam habeo neminem. Exemplum de affirmatiua. Quæ uir bonus fecit laudant omnes. Exemplum de partitiuo nomine in fine poſito, ut: Horum quæ mihi propoſuiſti uellem neutrum, ſed tamen ſi elaborandum eſt in alterutro, ut nobis omnino ſuſpiciendum ſit alterum, placet magis ſuperius, cum præſertim neceſſario eorum à no- C bis ingrediendum ſit alterum. Exemplum de pronomine primitiuo in fine orationis poſito, ut: Qualis erga te ſemper extiterim ego, facilius longe potes iudicare tu, quàm tibi perſuadere poterit is ille qui optimæ noſtræ conuentioni plurimum ſtudet eſſe detractum. Exemplum de pronomine deriuatiuo. Quoniam tibi promptiſsimus atq; omnibus in rebus obſequentiſsimus animus fuerit meus hoc relinquam animo iudicandum tuo. Exemplũ de participio in fine orationis terminato, ut: Sum prope diem ad te uenturus, quàmplurima tecum ad utriuſq; noſtrum commoditatem pertinẽtia commentaturus. Exemplum de gerundio in fine poſito. De tuis rebus à me nullum profecto tempus prætermittitur & agendi & cogitandi. Exemplum de ſupino, ut: Quantopere te diligam eſſet profecto perdifficile dictu. De quorum participiorum, gerundiorum & ſupinorum ratione infra in præcepto de participijs latius dicemus.

Nomen.

Pronomen.

Participium.

Gerundium.

Supinum.

Videnda ſunt nunc nonnulla de aduerbijs exempla in fine ornandæ orationis collocatis. Et primo de aduerbio temporis. Scio te mihi amiciſsimum fuiſſe ſemper. Item, Ex ampliſsimis tuis uirtutibus magnum te uirum exiſtimaui ſemper. Item, Non potui quicquam agere quin tu mihi fueris contrarius ſemper. Exemplum de aduerbio loci. Optime cognouiſti me non ſolum amicum tibi extitiſſe intus & foris, ſed etiam me tibi defuiſſe nuſquam, aut quicquam me tibi denegaſſe unquam.

Aduerbium.

Exemplum

Exemplum de aduerbio optandi. Hanibal imperium Romanum plurimũ defatigauit, D
quod Italiam nunquam attigisset utinam. Exemplum de aduerbio negandi. Multa eñ
mala nuper conflata & agitata fuisse dicitur, sed plurimum gaudeo te horum attigisse
nihil. Exemplum de aduerbio affirmandi. Ita res est, ut nobis narrasti profecto. Exem-
plum de aduerbio dubitãdi. Quæ nobis futura dicebas, fortassis nobis euenire possunt
fortuita. Exemplum de aduerbio iurandi. Non facio medius fidius, nec dicam Hercule,
quæ mihi probabilia non uidentur. Exemplum de aduerbio qualitatis. Tua in me bene
merita non solum retribuam sigillatim, sed etiam tibi satisfaciam cumulatim ac multifa
riam. Item: Tuas literas legi libenter, & audiui tabellarium diligenter, qui statum tuum
mihi narrat perpolite atq; suauiter, & communes etiam casus, quàm ferres fortiter &
moderate. Exemplum de aduerbio ordinis. Multa sum per literas meas tibi significatu
rus deinceps, & te semper amaturus, magnaq; in te beneficia collaturus, præterea unde
in te meam uoluntatem, quæ optima est beneficiorum loco suscipias interea. Exem-
plum de aduerbio remissiuo. Cum tantæ mihi non suppeditent facultates tibi satisfa-
ciam paulatim, & qua ratione id melius fieri possit pedetentim. Exemplum de aduer-
bio intensiuo. Exopto quàmplurimum, ut ad me uenias penitus, quod opus est omni-
no. Exemplum de aduerbio similitudinis. Sicut optima fide te admonui, uelim facias
ita. Inter cætera autem aduerbia, comparatiua & superlatiua in fine orationis posita, B
concinnam faciunt sonoritatem. Exemplum de aduerbio comparatiuo, ut. Quod ro-
gas quòd negocium tuum tractare uelim diligentius, hoc tibi persuadeas uelim, nulla
quidem ratione agi potuisse studiosius, nec curari amantius quàm est actum, nec per-
fici accuratius. Exemplum de aduerbio superlatiuo. Video enim te uitam agere pru-
dentissime, cum omnia quæ ad beneuiuendum pertineant perscrutaris accuratissime,
atq; prosequeris diligentissime. Item: Quæ mihi mandasti confeci omnia cumulatissi-
me, &c. Nunc ponenda sunt præpositionum exempla. Et primo de præpositione
ante. ut, Ex hoc maximo tuo in me beneficio te plurimum diligo, quod ex amplissi-
mis tuis etiam uirtutibus feceram multo ante. Exemplum de præpositione citra. Scri-
bo frequenter amicis nostris, quòd non fecero multos annos citra. Exemplum de præ-
positione contra. Tanto enim omnium hominum consensu Cicero Romanorum con
sul creatus fuit, ut in ipso magistratu creando neminem habuit contra. Exemplum de
præpositione ultra. Recepi binas à te literas & tres rationes, nec ultra. Exemplum de
præpositione coràm. Sed hæc multa explicaturus sum illo coràm. Exemplum de præ
positione clam. Quæ agere constituí ita probabilia esse constant, ut nihil sum facturus
clam. Exemplum de præpositione palam. Omnia profecto quæ officiose rectèq; fiũt,
possunt omnibus significari palàm. Postremo pauca uide de coniunctione. Et primo
de coniunctione approbatiua in fine ordinandæ orationis terminata. ut, Quod mihi F
mandasti diligenter perficiam, nam ita monuisti quidem. Exemplum de coniunctione
collectiua, rationali, uel illatiua. Quid faciam ego deceptus sum igitur: Reliquũ est igi-
tur, ut deinceps accuratissime mecum considerem quibus credam, quousq; cauere de-
beam. Exemplum de coniunctione dubitatiua. Studebis ne'gocio marcescis ne' Exem
plum de coniunctione diminutiua. Quod si tu ad me accedere non potes, literas mihi
tuas quæ de his rebus quas scire desidero me admoneãt uelim mittas saltem. Fui pro-
lixior in hac quàm constitueram præceptione, sed multitudo exemplorum & quidem
domesticorum circa omnes Grammaticæ orationis partes incidentium huiuscemodi
in causa fuerunt prolixitatis.

Verbo subiunctiuo pro indicatiuo utimur, & futuro infiniti uerbi in iri pro præsenti. *Præcep. XXIX.*

QVod uerbo subiunctiuo interdũ pro indicatiuo utamur, ut illud, A te uelim, pro uolo. Et iste frequens & elegans apud oratores mos. Illud si feceris pro facies. Si-
militer futuro infiniti uerbi in iri desinentis, interdum pro præsenti eiusdem utimur. ut,
Factum iri pro fieri. Et hæc est latissima præceptio, nemini dubium est.

Oratió

Oratio ornata ex uerbis multiplicanda. Præcep. XXX.

A Circa multiplicandam ex uerbis orationem hoc præceptū uerſatur. Nam quanquā uerba ſiue in principio ſiue in medio ſiue in fine orationis collocata, tantā in dicendo opportunitatem habeāt, ut ex unico uerbo oratio perfici poſſet & illuſtrari: tamen multomagis ex plurimis multiplicatis uerbis & augeē, & maxima reſultat oratio. Cum igitur aliquando uehementem aliquem mentis conceptū explicare cupimus, aut rem magis clarā & magis aperta demonſtrare uolumus, multiplicatis uerbis id efficere poterimus. Exemplū ubi ſententia ex uerbis ſimpliciter explicaē, ut: Quoniā literarum uirtutes tales eſſe conſtet, ut totus mundus ex ipſis gubernēē, te hortor atq; rogo, ut ad eas tibi cōparandas cures, uirū ex ipſis te præſtantiſsimū reddes. Quæ quidem ſententia ex uerbis ſic multiplicari poteſt. Quoniā literarū uirtutes tales eſſe conſtat atq; huiuſcemodi ſemper extiterunt, ut ex ipſis uniuerſus terrarū orbis gubernetur, adiuueē & conſeruetur: Non ſolū te plurimū adhortor atq; moneo, uerumetiā pro ſumma noſtræ familiaritatis coniunctione maximopere te rogo, exoro, obteſtor, atq; te uehementiſsime contendo, ut, p ipſis literarū ornamētis cumulatiſsime tibi cōparandis, tantopere cures, labores, inſudes, inuigiles, atq; incumbes, ut uirum ex ipſis te reddas præſtantiſsimum. Item aliud exemplum, De noſtra repub. equidem ſpem bonā concipio: Nam à qua ratione res omnes agerentur audiui, intellexi, interfui, uidi, cognoui: Itaq; à nobis ſedulo
B excogitatur, tenetur, prouidetur, deliberatur, agitur, & nihil prætermittitur, ut communis ſalus detrimenti nihil patiatur atq; diutiſsime conſeruetur.

De participijs, gerundijs, & ſupinis circa uerba & nomina adiecticia. Præcep. XXXI.

TRiceſimumprimum præceptum eſt circa participia, gerundia & ſupina in compoſitione orationis artificioſe tractanda. Quæ quidem participia, gerundia & ſupina ea ratione à uerbis deducūtur, ut tam ipſorum uerborum quàm etiam nominum adiectiuorum uim efficaciam & rationem magnam cōplectantur. Poſſumus ergo noſtrum dicendi ſtilū ex participijs in omnib. eorū temporib. atq; caſibus, & in principio & in medio ac in fine orationis collocatis, ornate eleganterq; cōtexere, atq; negociorū ſententias quæ ex prolixa nimis dicendi ratione ſæpenumero cōtractantē, ex ipſis participijs cōplecti. Tum etiā ex gerundijs atq; ſupinis in omni eorū terminatione orationē Rhetoricā poſſumus aptiſsime cōponere. De quibus omnib. ex ordine exempla ſubſequuntur. Exemplum de participio præſentis temporis. Complectens ego ampliſsima tua in me benemerita beneuolenti memoria ſum quotidie perſcrutans, qua ratione paribus uti officijs correſpondere poſsim: Nec eſt tamen in præſentiarum poteſtas mei ſedulo de te cogitantis, & tua in me beneficia continua cum recordatione repentis, ut quid ego in te fieri deſiderem ex ſententia perficere ualeam. Exemplum de participio præte-
C riti temporis. Imitatus ego libenter illorum priſcorum uitam, qui utri habiti ſunt officioſi, ſecutus ſum libenter mores Ciceronis, ſtudia bonarum artium ſedulo imitātis: Nanq; profecto Ciceroni omnibus ſtudijs à pueritia dedito, ita omnes commodiſsime locutionis diuitiæ, & officioſiſsime beneuiuendi rationes ſucceſſerunt, ut omnes homines tantam eum eloquentiam cōſecutam eſſe conſpiciant, quòd eum cumulatum equidem oratorem facilīter comprobant. Exemplum de participio futuri tēporis in rus, in principio, in medio, & in fine orationis poſito. Dubitaturus ſum tamdiu de negocio noſtro, quàmdiu recepero literas Marci Bruti mihi ſignaturi quid de re ipſa factum fuerit: cui Bruto pro nobis maximopere laboranti, cauſam ipſam meam ea ſpe commiſi & commendaui, ut ſperem ipſum cauſam hanc noſtram diligenter curaturum, & dignitatem noſtram tandem conſeruaturum. Exemplum de participio futuri temporis in dus. Vituperanda res, ut ſcribis, tibi delata eſt, quæ nullo quidem pacto ex ſententia tua fuerit attingenda: quòd Dionyſiū quē multis uitiorū criminib. coinquinatū eſſe dicis, meis officijs complectendum ſuſceperim, cuius rei cauſam recte intelligas uelim: nam cum mihi acerbiſsimis moleſtijs affecto, ac etiam maioribus afficiendo maximo mihi Dionyſius ipſe adiumento fuerit, iuſtum eſſe iudicaui, ut Mutius ſibi officijs reſponderet: Iniquum enim nimis extitiſſet, ſi meam debitam ſibi operam denegaſſem. Itaq; ipſum

Participium præſentis temporis.

Participium præteriti temporis.

Participium futuri temporis.

Dionyſium

Dionysium ea quidem ratione mea fide recepi defendendum. Exemplum de gerun- D
dio in di. Quod ad te scripsi illud exercendi potius quàm ostendendi ingenij causa feci, & amandi tui occasione mihi propositum, ut nihil quod tibi conducere existimem, difficile mihi uideri posset: Et utinam esset mihi agendi facultas oblata, ut aut consolandi aut iuuandi rationem aliquam possiderem, quòd si hoc esset, nullum profecto locum ornandi prætermitterem. Exemplum de gerundio in do. Qui Reipub. gubernationem suscipiunt facilitatem in audiendo humanitatem, in agendo promptitudinem, in satisfaciendo constantiam seruare debent: Nec enim reipublicæ deficere deberent, dicendo, consulendo, argumentando, persuadendo, commonendo, iuuando, nec si ipsis opus fuerit mortem effugere debent in periculis commorando. Exemplum de gerundio in dum. Cum ea quidem ratione nati sumus, ut aliquid semper dignum uiro à nobis tractandum sit, non est ergo nobis negligendum, sed diligenter potius procurandum, ut officiosum semper aliquid sit agendum, nec tantum contra naturam est pugnandum, sed ut sapientis mos est, temporibus est assentiendum. Exemplum de supino in tum terminato in oratione Rhetorica commode tractando. Cum sæpenumero à me quæsitum esset, quid apud maiores nostros sapientes uiros usitatum fuisset, intelligebam ab ipsis reipub. imprimis esse satisfactum. Sed postquam ab ipsis ex nimia eorũ arrogantia, & intolerabili potẽtia itum est ad arma, ab ipsis postea desitũ est rempub. recte gubernare: E
Optime igitur ab illis urbibus actum est, & sapientissime constitutum, quæ tales ciues habere nolunt, ut alius alium potentia superare non posset. Exemplum de supino in tu. Magna fuit disceptio inter. Q. Ciceronem & M. Tullium eius fratrem, utrum eloquentia eo pacto à natura hominibus esset insita, ut dicendi præceptione opus non esset, an ars de dicendo aliqua dari posset: Quando Cicero dicebat eloquentiam ea ratione à natura esse hominibus datam, ut ipsi homines naturaliter se exercentes quicquid uellent persuadere possent: Marcus autem rationes ostendebat, ex quibus commodissimum esse extabat, dicendi artem inuentu maxime necessariam, & optimam esse factu, quòd homines eam discerent ac pertractarent, quoniam omnia sunt ex arte ipsa faciliora dictu, & elegantiora quidem instructu.

Participia sub breuibus uerbis orationem amplificant. *Præcep.* XXXII.

QVo pacto participia orationes amplificent, & rerum sententias breuiter complectantur uidendum est. Participia enim tum multas in dicendo nobis afferũt commoditates, tùm etiam sunt optime accommodata, ut oratoria dicendi ratio admodum augeatur, & rerum sententiæ (quæ amplam uerborum copiam expeterent) breuibus quidem uerbis ex ipsis participijs intercedentibus comprehendãtur. Sicut & hoc loco & nuda exempla, & etiam ex participijs amplificata conspicis. Exemplum F
ubi sententia ex participijs breuiter comprehenditur. Scipio Africanus Romanus consul creatus urbem Romanam à barbaris oppressam, in pristinam libertatem uendicauit. Hæc quidẽ oratio à participijs sic amplificatur, & nihilominus orationes ex eisdem participijs breuiter comprehenduntur. Publius Scipio Africanus amore reipub. conseruandæ uehementer incitatus, una omnium senatorum uoce atq; sensu consul creatus, Hannibalem crudeliter Italiam deuastantem profugauit: Carthaginem nimis perniciosam ciuitatem euertit: Numantiam Romanos molestissime defatigantem desiuit: & Romam acerbissima bellorum acerbitate compressam, à turpissima barbarorum obsidione liberauit, & in pristinam libertatis dignitatem uendicauit. Exemplum ubi eadem oratio ex multis participijs augmentatur. Martialis Valerius uir equidem uigilans, intelligens, prouidus atq; sapiens, amicis consulens, succurrens, fauens, gratificans, & benefaciens, cuius fides, uirtus, & amicitia iam diu mihi animaduersa, perspecta, cognita, & explorata est: cum ad te profectus & tibi coràm iudicio tuo eius rationes sis declaraturus, acturus, & cõmendaturus, te rogo ut eum recipias tua benignitate amanter ad hortandum ac defendendum. Exemplum ubi gerundia & supina Rhetoricam elocutionem exaugent. Quoniam à præceptoribus nobis est data ratio studendi, cogitandi, intelligendi, discendi, scribendi, agendi, cõmentandi, est igitur nobis diligen-

ter

A ter animaduertendum, curandum, atq; peragendum, ut consulendo, consolando, atq; iuuando cumulate ipsis nostris admonitoribus satisfaciamus, ut qui hoc à nobis sic actum & usitatũ esse intelligant, id optimũ cognitu, factu, atq; usitatu esse dijudicent.

De aduerbijs positiuis, comparatiuis, & superlatiuis. Precep. XXXIII.

TRicesimumtertium præceptum est circa aduerbia, quæ (ut te minime fugit) in dicendo sunt idonea & quodammodo necessaria, ad amplificandum orationis stilũ admodum accomodata. Nam quemadmodum adiectiua nomina sunt eorum substantiuis ita commoda & sibi famulantia, & ipsorum substantiuorum uim, naturam, ac proprietatem explicant, & aperiunt: Ita etiam aduerbia sunt optime interpretantia qualem efficaciam, qualem facultatem, qualem substantiam, qualem uehementiam, uel uerba uel participia secum apportãt. Si igitur uerbis ac participijs cuiuscunq; temporis constent, in nostra oratione rhetorica tractatis, idonea quædam aduerbia, siue positiua, siue comparatiua, siue superlatiua adiunxeris, orationem profecto nostram commodissimam efficiemus, & ipsius orationis sententiam reddemus explicatiorem, ut hoc tibi monstrabit exemplum. Marcus enim Cicero usq; ab adolescentia accurate quidem aduertens, quæ res homines potissimum præstantissimos efficere solerent: & ut magno animo insignitus plurimum sperans, Romanam rempublicam aliquando se recte gu-
B bernaturum, prænotauit egregias bonarum artium disciplinas, eas illas potissimum constare, quæ ciuitates atq; prouincias optime gubernarent: Statuit ergo sententias illas ab eo esse penitus obseruandas, atq; summopere celebrandas: Qui cum studio esset accuratius inuigilans quàm cæteri tanta sibi scientiarum ornamenta cumulatissime nactus est, quod ipse summus orator copiosissime factus, Romanã rempublicam præstantissime gubernauit, & multa librorum uolumina cæteris futuris hominibus erudiendis commodissime descripsit, & nomen suum immortalitati diuinitus commendauit.

Loco aduerbij sæpe adiectiuum cum substantiuo in ablatiuo casu ponitur, ad magnam animi uehementiam importandam. Precep. XXXIIII.

TRicesimumquartum præceptum est singulare. Quod sæpe loco aduerbij ponamus adiectiuum cum substantiuo in ablatiuo casu, dummodo aliquam magnam animi, uel alterius rei uehementiam adiectiuum cum substantiuo importat, & immediate ante uerbum uel participium collocetur. Quæ quidem præceptio orationem perficit splendidam, & sententiam reddit efficacem, ut in hoc intueberis exemplo. Marcus enim Cicero usque ab adolescentia ad egregias literarum ac artium disciplinas, exardescenti animo conspirans, maxime sperans amplissimas se exinde commoditates ac-
C curatissimo eius ingenio consecuturũ. Ita erat ipsis scientiarum studijs assidua diligentia deditus, quod ipse tam summa studiorum ornamenta fuit continua exercitatione consecutus, ut cæteros omnes oratores celeberrimos uirtute superauit.

Aduerbium pluries propter nimium affectum duplicatur. Precep. XXXV.

ALiquando propter nimium animi affectum & uehementiam duplicamus, & eleganter quidem, hoc aduerbium etiã, ut Te etiam, atq; etiam rogo. De aduerbijs autem Cum & Tum, quonam pacto cum generalitatem significet: & tum specialitatem importet, & qua ratione in oratione rhetorica sint tractanda, quanquam ordinatius hoc in loco de eis tractandum esset, uidimus supra septimo in ordine præcepto.

Aduerbia exaugente elocutionem rhetoricam. Precep. XXXVI.

ADuerbia positiua, comparatiua, & superlatiua, rhetoricam elocutionem plurimum exaugent: ut in hoc exemplo patet. Caute etiam prudenter, commode, liberaliter, atq; magnifice in re prætoria te semper habuisti: nec enim accuratius, aut uirilius, uel commodius à te fieri potuisset, quàm est actum de iustitia, quàm peritissime, rectissime, atq; magnificentissime gubernasti. Quo autem pacto aduerbia orationes multiplicent, quoniam illud sine coniunctionum & relatiuorum adiumento effice re nõ possunt, infra in præcepto dicã de cõiunctionibus, quod de multiplicatione erit.

Coniunctiones quomodo exornent & amplificent orationis stilum. Præcep. XXXVII.

TRicesimum septimum præceptum circa coniunctiones sequitur. Nam coniunctiones multis ex causis in nostro dicendi genere accidunt necessarie. Imprimis enim iungunt dictiones nominum, uerborum, participiorum, pronominum, præpositionum, & aduerbiorum. Coniungunt etiam orationes atq; sententias. Valent insuper plurimum ad ornandum atq; amplificandum orationis stilum. Et quanquam coniunctiones omnes in continua dicendi compositione locum habeant, quia tamen copulatiuæ, disiunctiuæ, & aduersatiuæ coniunctiones, in oratione oratoria crebrius ac aptius quã cæteræ pertractantur, aliquid ergo ex ipsis potissimum uidetur commemorandum: un de copulatiuæ coniunctiones atq; disiunctiuæ, sæpenumero in oratione rhetorica interseruntur, quæ uenustatem etiam atq; uehementiam non paruam important, ut apud omnia oratorum uolumina refertissime demonstratur. De quo tibi hoc exemplum erit iudex. Cum mecum diligenter animaduertam mi Ioannes, & quantam bonorum opportunitatem liberalium artium scientiæ hominibus conferre consueuerunt, & quanta sit celeberrimi ingenij tui suauitas, illud mihi occurrebat, ut ad ipsas literarũ uirtutes te uehementer adhortarer: In quas si accuratissime incumberes: & multas & magnas emolimẽtorum opportunitates tibi compares: Nam siue oblectationem, siue admirationem, siue animi requiem desideres, aut honorem aut laudẽ & gloriam expectes, uel diuitiarum copias, uel bonorũ opportunitates, uel rerum facultates adoptas, hæc omnia profecto scientiarum emolimenta suppeditare consueuerunt. Rectam ergo atq; percommodam uiuendi rationem imitaberis, si ipsa studiorum ornamenta uigilantissima diligentia prosequeris. Nunc de aduersatiuis cõiunctionibus noster erit sermo: Nam cõiunctiones aduersatiuæ hæ constare uidentur, licet quamuis, quanquam, etsi, tametsi, de quibus Marcus Cicero nunquam usus est hac dictione licet pro coniunctione: quoniam dictio est ambigua, quæ uerbum etiam significat. Hæc tamen ipsa dictio licet, ab ipso Cicerone usurpata est pro uerbo significante licitum esse. Vnde in hoc exemplo: Quoniam exactis iam bellorum calamitatibus optata pace nobis frui licet, mihi ergo deinceps per literas locari licet. Raro etiam uel rarissime potius apud eundem Ciceronem hæc dictio quamuis reperta est. Aliæ uero, uidelicet, quanquam, etsi, tametsi. etiamsi, etiametsi, in ipsius Ciceronis uoluminibus frequentissime reperies. De quibus tibi hoc exemplũ adduco. Etsi quas oratoria facultas opportunas accessiones parere ualeat, mi Ruperte, non solum explicare, sed etiam uix tibi connumerare possem: quia tamen ea me semper tantopere delectauit, ut magna illi facultati operam adhibuerim, & non paruam ex ipsa opportunitatis commoditatem mihi comparauerim, consentaneum te ad eam capessendam plurimum exhortari debere. Quæ quanquam tibi uiro admodum peritissimo maxime nota esse debeat, qui multa profecto pertractasti, tamen te hortor quàm summopere, ut ad eam tibi quàm cumulatissime comparandam, summis uiribus incumbas: tametsi hæc mea apud te adhortatio minime necessaria esse uideatur, qui ut à quam pluribus audiui, ad omnes bonarum artium disciplinas ardentissimus esse iudicaris. Pergeigitur ut cœpisti, & hanc benedicendi rationem, ita ut cæteras agis studiorum uirtutes, dies nocteq; complectaris.

Coniunctiones quæ præponi deberent dictionibus sæpe postponuntur. Præcep. XXXVIII.

INterdum hæ coniunctiones, cum, si, & similes postponuntur dictionibus quibus præponi communiter consueuerunt, ut: Omnes cum honesta facimus nihil est quod uereamur. Ad nos si tempestiue accessisses, omnia nunc transacta essent. Præterea cõiunctio copulatiua, & interdum eleganter propriis interponitur nominibus in oratione laudis, ut: Et Cato & Cicero Idem in uituperio attendi potest. Insuper interdum supersedere solemus ab his duabus coniunctionibus ut, & quod, ut intelligantur, tamen committitur quod non exprimatur.

De

A *De multiplicanda oratione ex aduerbijs, relatiuis & coniunctionibus. Præcep. XXXIX.*

TRicesimũ nonũ præceptũ est circa multiplicandã ex coniũctionibus, ex aduerbijs & ex relatiuis orationẽ. Nam aduerbia & coniunctiones atq; relatiua substantiæ & accidentis unà cum ipsis aduerbijs & coniunctionibus contractata, plurimas simul orationes multiplicando coniungunt. Aduerbia enim ista tam, tantum, tantopere, tantisper, adeo, usq; adeo, ita, tamdiu, totiens, eatenus, & similia, ea quidem ratione multiplicant orationes, quod post unam orationem aut plures ex ipsis aduerbijs confectas, necessario succedat ista coniunctio infinitans ut, uel quod: aut sequatur aliquod horum aduerbiorum, quoad, quamtopere, quamdiu, quotiens, & consimilium: quarum equidem dictionum quælibet multiplicatur, ut in sequenti declarabitur exemplo. Quæ tu in me benemerita contulisti, eorum tantam uideo constare magnitudinem, ut parem officiorum gratiam merito tibi referre debeam. Hæc quidem sententia ex tribus ut uides, est orationibus fabricata: hanc poteris ad duodecim usq; orationes multiplicare, per aduerbia, coniunctiones, & relatiua. Quotiens autem uel aduerbium uel coniunctio uel relatiuum repetitur, totiens tibi superaddit orationem, ut sic. Quæ tu in me benemerita contulisti, eorum tantam uideo constare magnitudinem, ex quibus ita commodissime exaggeratus sum, quod res omnes meas ea quidem ratione constabiliui, ut nullam calamitatis mutationem quæ duratura sit recipere posse uideantur, ut nisi
B beneficiorũ immemor haberi uelim (quod ego semper tantopere fugere conatus sum, ut nihil unquam magis euitandum duxerim) talem officiorum gratiam merito tibi referre debeam, ut tuis in me benemeritis (quæ memoria profecto complector sempiterna) condignum extitisse faciliter iudicari possit. &c.

Præpositiones in principio, medio, & fine orationis collocantur. Præcep. XL.

QVadragesimum præceptum circa præpositiones consistit. Præpositiones enim eo in primis necessariæ esse dicuntur, quod his uerbis quæ aut sunt imperfecta, aut nõ satis potentia, ut sententiam per se perfectam efficere possint, ad eam perficiendam & longiorem producendam plurimum adminiculantur. Hinc accidit quod ipsæ præpositiones possunt in principio, in medio, & in fine orationis cõmodissime collocari. Sed omnium præpositionum hæ duæ, erga & in, præter cæteras in oratione rhetorica locum habent, quæ ad ornandas orationes & breuiandas sententias optime sunt accommodatæ. Nam sæpenumero totiens uerbum in oratione concinne taceri potest, quotiens harum duarum præpositionum, erga & in, aliqua in oratione tractatur: nisi fortasse (quod frequẽtissime fieri uidemus) uim apportaret harum duarum præpositionum, pro, & contra. De qua ratione exempla sequuntur. Si tanta Solonis in rempubli-
C cam suam Athenien sem benemerita fuerunt, quanta Publij Africani erga rempubli-cam Romanam extitisse legimus, certe quemadmodum Africano immortalibus eius in ipsos beneficijs perpetua deditione tenentur. Ita etiam Athenienses ipsi Soloni ob innumerabilia ipsius erga eos beneficia, sempiternis equidem de meritis astringuntur. In hoc ergo dicendi genere quod exposui, illæ duæ præpositiones, in, & erga, sustinent uicem huius præpositionis, pro. Aliæ uero duæ præpositiones postea sequentes scilicet, in, & erga, uerborum locorũ tenent, quæ nisi in oratione interpositæ fuissent, necessitas orationis postulabat, ut in loco ipsarum præpositionum expressa uerba fuissent interposita.

Præpositiones in, sub, ad, apud, propter, præ, ex, ob, quæ consueuerunt præponi, postponuntur. Præcep. XLI.

INterdum præpositiones quæ communiter præponi consueuerunt postponantur, quales sunt in, sub, ad, apud, propter, præ, ex, ob, et similes, ut in his exemplis. Omnibus in rebus honestas apprime placet. Nemo est qui non diuina sub potentia constitutus sit. Atticam ad urbem postquam accessi forte mihi Socrates occurrit. Nolana apud mœnia Hannibal à Marcello in fugam uersus est. Tuam propter causam omnes

rèremus patria. Omnesq; hostes reipublicæ semper infestus propter defensionem liber D
tatis nostræ fuit Scipio. Vestra pro beneuolentia nihil tam mihi difficile est quod non li
benter suscipiam. Nostris ex agris pecus omne ablatum est. Ciuilem ob causam multas
contentiones suscepi. Rege ab opulento exceptus sum. Idem intelligendum est de ad-
uerbijs ordinis, qualia sunt: dehinc, deinde, deinceps, interdum, interea, præterea. Exem
plum: ut tua dehinc erit cura ne quid detrimenti accipiam. Et ad hunc modum reliqua.
Hac ratione latinam orationem in his & similibus modeste si utimur, concinniorē effi-
cimus, modo ea sint ab illustribus oratoribus & poëtis recepta. Consueuit autem Cice-
ro nonnunquam hanc præpositionem, cum, huic ablatiuo qui, postponere, ut: Qui cū,
pro cum quo, quod malæ consonantiæ causa eum fecisse arbitror. Nos uero in mecum,
tecum, secum, nobiscum, uobiscum, consuetudinem hanc retinemus. Sed in qui, cum
pridem iste modus loquendi aboleuit. Similiter illa præpositio, de interdum à Cicero-
ne suo casui postponitur, ut in secundo ad Herennium cum inquit: Vtrum enim ea res
sit similis ei rei qua de agitur, quod item à nostro usu discessit.

De præpositionibus necessarijs in coniungendis, multiplicandisq;
orationibus. *Præcep.* XLII.

QVadragesimum secundum præceptum est circa præpositiones quæ orationes
multiplicant. Præpositiones equidem quoniam ad orationes simul adiungen- E
das sæpenumero uias aperiunt, ne aliquando sine ipsis nostrum mentis conce-
ptum commode perficere possemus, Idcirco ipsæ præpositiones erunt nobis in coniun
gendis, multiplicandisq; orationibus plurimum considerandæ. Exemplum ubi senten-
tia sine præpositionibus simpliciter explicatur. Cum prætor urbanus creatus sum, tuam
mihi præsentiam necessariam esse dico, ut ipsam præturam melius gubernare possim.
Quæ sit ex præpositionibus multiplicatur sententia Cum propter eximiam reipublicæ
negociorum magnitudinem ad urbem accessissem, atq; in senatu me contulissem, sbi à
senatoribus contra uoluntatem meam & præter opinionem prætor urbanus creatus
sum in quo equidem gubernandæ præturæ magistratu, prudentiam mihi tuam neces-
sariam esse puto.

Interiectiones in lætitia, molestia, ammiratione, indignatione, spe, timore, aut huiusmodi animi
passione, sunt utendæ. *Præcep.* XLIII.

QVadragesimum tertium sit circa interiectiones, quæ tametsi crebrius apud poë-
tas, quàm apud oratores contractantur, aliquãdo tamen, cum aut aliquam lætã-
tiam magnam, aut cum molestiã, aut ammirationẽ, aut indignationẽ, aut spem,
aut timorem, aut aliquas huiusmodi animi passiones significare uolumus, eas etiam in
nostra dicendi ratione possumus tractare, hoc scilicet modo: Proh bone Iesu clementi-
am tuam imploramus: Tantas heu, tamq; acerbissimas atq; intolerabiles bellorum at- F
que penuriæ calamitates semper ita propitiemur. Vah quàm infelici stellarum constel
latione nati sumus, si tam grauibus molestijs semper excruciari debemus. Sed heu beni
gnissime Deus, tua denicq; clementia confisi, uniuersam tuæ misericordiæ bonitatẽ sum
mis precibus obsecramus: ut de tantorum nos malorum incommodis liberes, & in tã
quilla nos status conditione stabilias.

Post perfectum sensum aliquando aliquid grauius pro affirmanda oratione
ponitur. *Præcep.* XLIIII.

INterdum post eius orationis sensum qui perfectus est, grauius aliquid addat̃, quod
affirmando exornat & auditoribus rem gratam efficiet: ut in hoc exemplo. Vir for-
tis omnia pro republica adibit pericula, & quidem impigre. Commouentur enim au
ditorum animi uehementius, quàm si dixisset: Vir fortis omnia pro republica impigre
adibit pericula: quanquam uarietatis causa hoc dicendi genere interdum orator utatur.
Illud autem placet ut cum in dicendo eò prouecti erimus: ut rebus de quibus loquimur
satis à nobis factum sit, & aliquo egregio sensu oratio sit conclusa, quod nõ ulterius pro
uehamur, ne gratia illa quam benedicendo nacti sumus, amplificatione nimia amitta-
tur. In quod uitium plerique incidunt inscitia potius quadã negligẽtia, quàm rerũ copia.

In

A *In graui figura laudis uel uituperij oratio ab initio ornatum habeat.*
Precep. XLV.

SIcut in mediocri figura magis conuenit rem prius rudem & inornatam efferre, deinde uerbis idoneis & grauioribus illam exornare, ita in graui figura, siue in laude, siue in uituperio uersetur oratio ab ornatu initium sumat. Exemplum primi, ut: Pompeius facile omnium Romanorum cum armis, tũ consilio princeps magnus facile Pompeius fuit. Exemplum secundi, ut: Omnium Imperatorũ in rebus pacis & belli, mari terraq; gestis gloria Cæsar antecessit.

Nec in læta re uerbis tristibus, nec uice uersa uti debemus. Precep. XLVI.

IN re læta uerbis tristibus, aut in tristi, uerbis lætis minime utamur. Vitiosum em̃ est, si in re funerea similitudinibus & exẽplis, quibus in uoluptatib. & delicijs utimur, nostros affectus, applicamus: uelut si quis in deploratione filij exemplum afferat parentum, quomodo ex nuptijs filiorum, cæterisq; rebus secũdis maximam conceperũt uoluptatem. Nam contrariorum comparatione acerbior pœna insurgeret. Cauendum est etiam ne in re tristi nimis lasciuiat oratio, aut in re læta inculta sit & horrida. Nam ut in rebus duris stilus uerborum exquisitus fugiendus est, ita in secundis & felicibus obseruatio diligens est habenda. Satius enim est perturbata potius prout doloris impetus suadet, quàm limata nimis atq; expolita cõpositione uti. Non equidem natura ipsa pa-
B titur, ut cum graui aliquo mœrore premimur, uerborum compositioni uacare possit animus. Vitatur insuper ab oratoribus accurata compositio uerborũ, quando eloquentiam auditoribus suspectam esse intelligimus: tunc enim præcepta compositionis negligenda sunt. Quod pro Lelia Damicius Aferde industria fecit nõ terminando orationẽ in uerbum, dum inquit: apud iudicem periclitatur Lelia: Fugienda quidem est nimis delicata modulandi uoluptas nonnunquam. Si uero nostra oratio ad aliquam concitationem animorum quæ sit uehemens inclinabit, commodissime in uerbum aliquod finiet. Magis enim auditorũ animis, si in uerbũ finitur oratio. Caput aũt omniũ quæ ad elocutionis præcepta attinẽt illud usum est, ut omnia ad rerũ de quibus loquimur, dignitatẽ accomodata sint. Recte itaq; Mœcenatis illa minime laudatur compositio cum inquit: Sole & aurora rubent plurima. Nam uerba rebus, non res uerbis accõmodare solemus.

De figura parenthesi interposita antequam ad uerbum principale orationis perueniatur, Precep. XLVII.

INterdum post orationem inchoatam priusquàm ad uerbum principale perueniatur, interponatur oratio imperfecta uim habens parenthesis, ut in hoc exemplo: Omnes qui ambitioni & gloriæ student (id quod ignorat nemo) opinione magis quàm ueri-
C tate reducuntur. Et his similia, ut: Ego uero is sum (ita me Deus saluum uelit, si uere & non ficte loquor) Is inquam sum, qui sacras literas omni scripturarũ generi longe anteponam. Item: Legalem tibi sapientiam (à teneris ut aiunt annis cui frequens insudasti summopere dedicasti. Item. Quid enim tristius (ut eos commemorem qui patrias suas colunt) quid miserabilius quàm domi suæ agere, atq; ita agere ut iocundiorem aliquam do quàm uitam, mortem optes, &c.

De ratione numerorum, Precep. XLVIII.

NVnc supereſt, ut de ratione numerorũ dicamus, & hoc tibi quadragesimũ octauũ in ordine cõstituto præceptũ. Quæ quidem de numeris ratio apud Isocratẽ tanto studio uel inuẽta uel aucta reperit, ut nullã ex omnib. elocutionis partib. huic anteponat. Sed cum huiusmodi disciplinæ præcepta uaria sint, nec Latini oratores seu autores, ut Cicero, Quintilianus, & Martialis, in hoc Græcorum doctrinam semper secuti fuerunt, & magna sit inter eos contentio, in hoc fimbrias non dilatabo meas. Sed illud scias, uelim, quòd in hac præceptione illud obseruare studemus, ut si in monosyllabam terminat̃ oratio (quod raro fit) ubi perfectus sensus ab oratore seruat̃, ibi considerandum est utrũ ea longa sit an breuis. Si longa est, eã præire Trochæus, debet, qui duabus ex syllabis constat, longa scilicet & breui, ut in hoc Ciceronis exemplo: Longum in rempub. prima uox. Quod si talis monosyllaba dictio breuis fuerit, tũc recte Iambus

qui est pes ex prima breui & ultima longa constans, ante illã collocatur. Sic ergo quando breuem breuis syllaba, aut longam longa antecedit, iure id reprehenditur, ut si dicas: Ista res mea est. Cum autem dissyllabum in fine orationis ponatur, cauendum est ne quatuor breues in fine syllabæ ponantur. In quod uitium incidit qui ait: Prodidi bona mea. Et plures aliæ à pluribus in materia numerorum ponuntur doctrinæ: sed certe referenda est ratio numerorum, tùm ad uarios animorum affectus, tum etiam ad dignitatem & modum sententiarum. Nam quæ iracunda est oratio, breuioribus: quæ uero læta & iocunda, longioribus numeris gaudet. Nonnihil etiam personarum dignitates causarumq; ac temporum uarietates momenti affert. Sed quoniam ab hac obseruatione sæpius ac industria recedendum est uel grauitatis causa, uel ut uarietate aliqua temperetur oratio, splendor ille numerorum intermittendus est. Caput enim omnium præceptorũ illud usum est, ut rebus de quibus dicendum est, ars quidem numeris seruiat, & non res arti, à qua ratione qui discedet, omnis sanè elocutionis dignitatem perturbabit, & cætera. D

De modo punctandi, Precep. XLIX.

QVadragesimum nonum præceptum circa modum punctandi orationes tibi trado: Sunt autem generales punctandi species apud modernos octo, scilicet, uirgula recta, scilicet sic / loco cuius more priscorũ exiguo puncto utimur sic ' Virgula iacens quæ sic est ~ Virgula conuexa quæ sic fit) Planus qui sic est. Semipũctus qui sic est ⁝· uel secundum alios sic ·· Interrogatiuus qui sic pingitur ? Coma quẽ sic facimus secũdum imitatores priscorum oratorũ ⁏ Periodus qui sic est; Virgula recta loco cuius nunc punctum exiguum facimus, fit inter substantiua uel adiectiua, uel inter uerba modi finiti uel infiniti, uel inter p̃positiones quando nulla est copula, ita tamen quòd unum non ueniat ad determinationem alterius. Fit etiam quãdo oratio incipit à distinctione quæ per se non potest assignari sequenti suppositio & uerbo principali: tunc em̃ ante suppositũ principalis uerbi ponitur uirgula recta / uel punctus exiguus · iacens uero uirgula semper debet in fine linex situari ubi dictio non sit completa. Vnum illud animaduertendum est / ne syllaba unquã diuidatur in fine linex, ita quòd altera pars syllabæ eiusdem sit in principio sequentis. Nam sicut syllaba uno spiritu est instanter proferenda, ita etiam in diuisibiliter est situanda. Virgula autem conuexa poni debet, & in principio / & in fine orationis, quando ponitur inter partes principales per parenthesim. Coma uero fit post orationem quæ de se perfecta esse potest ⁏ Cæterum si alia sibi annectitur imperfecta distincta incipiens à relatiuo, dummodo suum antecedens non immediate præcedat, quoniam nihil tunc poni debet. Præterea si sequatur dum uel donec, uel cum coniunctio, & sic de aliis quæ impediunt uerbum. Interrogatiuus duobus potest fieri modis: Altero post imperfectam orationem cum puncto exiguo sic ? Altero post perfectam sic ? Planus punctus fit in fine orationis perfectæ: tametsi dictatoris animus ad sequentem ulteriorem̃q; sententiam pendeat. Semipunctus autem fieri solet quotiens uiri uel mulieris nomen ignoratur, uelut in subscriptionibus prælatorum sæpenumero contingit ⁝· Periodus uero in fine totius orationis fieri debet, quando nil aliud in ea materia sequitur, Sed est notandum quòd si in eadem Epistola diuersæ scribuntur materiæ, in fine cuiuslibet earum seruandus est periodus. Omnium horum exempla oratione in sequenti subijciuntur. Quoniam improbum in dies magis inualescit nequitia (nec mireris quia principes fauent sceleri) Hinc nihil mirum est innocentes cal cari, cum potentes transeant impuniti ⁏ Quis enim potest esse modus facinori / languente iustitia / inflagrante nequitia / in uirtutis locum sententia cõstituta ? Non itaq; ambigendum est, uirtuosum & spectabilem uirum dominum ⁝· Abbatem nostrum summo dolore confici; E

De Rhetorice coloribus, Precep. L.

QVinquagesimũ & ultimum in ordine præceptũ circa uerborũ exornationes siue colores Rhetoricales tibi tradere cõstitui, à Cicerone 4. lib. Rhetoricorum & pluribus illustrib. oratorib. traditas & enumeratas, quod longũ esset, ac fastidiosum aliqua compre- F

A comprehẽdere norma: Idcirco aliquas ex eis numero, ſcilicet XXV. uel circiter per elegantia quædam carmina tibi impræſentiarum uolo commemorare.

Quæ quidem carmina in hunc ſequuntur modum:

Principijs repete uocem repetitio fiet. Tu mihi lex, mihi rex, mihi lux, mihi dux, mihi iudex. Te colo, te cupio, te peto Chriſte. *Repetitio.*

Si circa finem, conuerſio fiet ibidem. Tu ſolus Deus es, bonus es, ſapiens es, pius es. *Conuerſio.*

Qui terram portas, mare portas, ſydera portas. Quem mare, terra, polus, nequeunt

Si facis utrunq; fiet cõplexio uere. Qui ſunt qui pugnant auda- (portare uel aër. *Complexio.*

cter? Andagauenſes. Egregios igitur liuor neget Andagauenſes.

Miſce per caſus uocem traductio fiet. Si nihil in uita iocundius eſt tibi uita. Inde- *Traductio.*

corem uitam perages uirtute relicta.

Si dicas contraria tunc contentio fiet. In luctu rides, inter conuiuia luges. Mane *Contentio.*

petis lectum, dimittis ueſpere tectum.

Sæpius exclames ſic exclamatio fiet. O quibus, ò quantis, ò qualibus es uiduata. *Exclamatio.*

Si quæris aliqd, ſtatimq; tibi rationem Subiungas, ſuper hoc ratiocinatio ferẽ. Diues *Ratiocinatio.*

auarus æget: quare? quia competit uſus. Tangere parta timet: cur? ne minuaẽ aceruus.

Aſsignes de quo ſit quod oporteat, aut quid Debeat inde ſequi, ſententia dicit illud. *Sententia.*

B Cui ſatis eſt quod habet, ſatis illum conſtat habere. Ergo facit uirtus, non copia ſuffi-

cientem. Et non paupertas uitium, ſed mentis egentem.

Hoc tibi contra fit quod per contraria firmas. An metuas ægrum, quem ſanum de- *Contrarium.*

ſpiciebas. An ſoli cedas quem cum ſocio ſuperabas.

Articulus fiet ſi ſit diſtinctio uocum. Solus, inermis, inops, inglorius inde rediſti. *Articulus.*

Ferro, peſte, fame conſumptus es, atq; periſti.

Conſimiles cadere facit concordia uocũ. Fac tibi fortunam feſtinã fingere lunam: *Similiter cadens.*

Et contra fatum faciet te cura beatum.

Agnominatio fit ſenſus uariusq; ſimul uox. Curia, curarum genitrix nutrixq; ma- *Agnominatio.*

lorum. Iniuſtis iuſtos, inhoneſtis æquat honeſtos.

Quæq; rei cauſam, cauſamq; rei meditare. Subijce: poſt quod nõ ira ſit ſubiecto fiet. *Subiectio.*

Quæ tibi cauſa uiæ? nunquid tibi flagra dabantur? Nunquid forte fames? ſemper tu

fercula habebas. An labor? at ludo: ſomnoq; uacare ſolebas.

De uoce in uocem deſcende, gradatio fiet. Hic quancunq; uidet, cupit, & quan- *Gradatio.*

cunq; cupiuit, Allicit: allectam uitiat, prodit uitiatam.

Diffinitio fit proprie monſtrare quid eſt res. Prodigus ut largo, ſic parcus diſtat aua- *Diffinitio.*

ro. Prodigus eſt animi uitio retinenda profundens. Largus qui ſumptum facit ex ra-

tione libenter. Parcus qui retinet quicquid non poſtulat uſus. Qui retinet cupide

C quod res depoſcit auarus.

Continues dicta, dicẽdis tranſitio ſit. Audiuiſtis qualẽ ſe præſtitit iſte parenti. Nunc *Tranſitio.*

qualis fuit ipſe parens audite uiciſsim. Vt dignus nec patre queat, nec prole uideri.

Corrige quod dictum prius eſt, correctio fiet. Ex quo ſemper amas imò uariaris a- *Correctio.*

more. Sum nimis oblitus indecoris imò decoris.

Occupat hic cum quid tranſire parat nec tranſit. Prætereo, cedes periuria, furta, ra- *Occupatio.*

pinas. Tedia forte darem ſi uobis iſta referrem.

Diſiunctum ſi quæq; ſuum fert clauſula uerbum. Romanus populus Gallos ſub Cæ- *Diſiunctio.*

ſare uicit. Sub duce Pompeio meditata regna ſubegit. Hannibalis uires Scipionis no-

Præcedens ſimul atq; ſequens oratio ſolo Clauditur ut uer- (mine fregit. *Coniunctio.*

bo coniunctum ſic habet eſſe. Aut ætas formæ decus atterat aut ualetudo.

Non interponas uerbum ponas prius aut poſt. Adiunctum facies uerſusq; ſequens *Adiunctio.*

manifeſtat. Morbo uel ſenio formæ decus euacuarat. Extinguit ſpeciem ſeu morbus

Conduplicatio fit oratio conduplicata. Tu ne patrem gla- (ſiue ſenectus. *Conduplicatio.*

dio crudelis Nero neceſtis? Tu ne patrem? nunquid mors patris, mors tua nunquid?

Cõmutatio fit uerbis ſententia uerſa. Nulla tacenda loqui, uel nulla loquẽda taceri. *Commutatio.*

Quis ſapiens iubeat? quis ue iubens ſapiat?

Quære

Dubitatio. Quære nec elige quid potius dubitatio fiet. Tu quis es ignoro, quo te quoq; nomi- D
ne dicam Nescio: si dicam spurcissime non erit æquum. Si scelus appellem nonne es de-
formior: an sis Nequior ignoro: nunc hoc mihi, nunc placet illud.

Præcisio. Concipe, cõceptum cela, præcisio fiet. Te non est æquum certamen ponere mecum.
Nunquid ego recolo, sed tu, sed dicere nolo. Non est dubium uir illustris, quin longe
plures in dicendi stilo præceptiones deduci possent, quàm hoc loco à me descriptæ sint:
Sed ego eas duntaxat denotaui, ex quibus omnes tuas dicendi rationes exidonea, or-
nata, concinna, atq; commoda elocutionis compositione cõtexere possis. Et plura tibi
descripsissem exempla, nisi optime mihi persuasissem, quòd cum tu unius exempli ra-
tionem & formam diligenter conceperis, reliqua faciliter animo percipere, & exercita
tione pertractare possis. Accipe igitur pro tua clementia, princeps illustrissime, quæ illu
strium sunt autorum monitiones & præcepta, & qua diligentia, qua exercitatione, quo
labore, quibus deniq; uigilijs Aeneas tuus, tui semper obsequentissimus, in huiusmodi
deductione & ordinatione præceptorum, rem tibi ut faceret gratissimam intentus fue
rit, & summopere insudauerit, pro tua accuratissima prudentia, fac cognoscas.

Secundus Tractatus.

B

CVm superiori tractatu princeps illustrissime tibi breuiter absoluissem qua
ratiõe, qua forma, & q̃ ordine cõmoda, idonea, & resonãs cõtexi posset ora
tio: Nunc autẽ mihi in mentẽ uenit nõ esse incõmodum aliquas etiam tibi
uariationes & sententiarum synonyma, quæ ab insignibus oratoribus Ste-
phano Fliſco Sancinensi, & Casparino Barzizij Pergamensi datæ sunt, demonstrare:
Quæ uel ad coniungendas partes Rhetoricæ orationis & argumentationis plurimum
ualerent, uel ad eas satis exaggerandas & corroborandas admodũ conducerent ac ex-
pedirent. Quas quidem uariationes, ut cõmodius & condecentius eas inuenire possis,
quæ sunt: Exordium, Narratio, Diuisio, Confirmatio, Confutatio, Conclusio, eosdem
Stephanum Fliscum & Casparinum Pergamensem uiros sanè celeberrimos, & rerum
tractandarũ admodum utiles, imitando ordinare, ut facilius cum illis uti uelles, tibi suc-
cederent & occurrerent. Tibi ergo imprimis eas exordiendi rationes, & uariationes
quæ circa amorem sunt, & beneuolentiam describere curabo, quibus intercedentibus
innumerabiles penè alias, tuipse eximitatione inuenire poteris.

Exordia circa amorem & beneuolentiam.

DEus in primis proposito nostro, Amen. Amor enim noster uir illustris, scholasti-
ca apud gymnasia inter nos initus, me monuit ut huius operis ordinationem ad te
inscriberem: Effecitq; ut me totum tanquã teipsum possidere possis: Vellem itaq; for- F
tuna tulisset, ut mutua esset inter nos beneuolentiæ coniunctio.
Nostram consuetudinis familiaritatem sempiternam esse cupio. Vetusta nostra no
strorumq; maiorum necessitudo, facit ut alter altero familiariter uti possit: Nihil enim
mihi inusitatum declaras, cum tuam mihi amoris charitatem demonstras: Vt quòd
unà certemus qua ratione alter alterum beneficijs superare possit. Nihil enim, ut proxi
me, &c. Diuino quidem auxilio factum est, ut me tibi beneuolentia coniungerem.
Cœlesti arbitror auspicio esse factum, ut tuæ me familiaritati adjcerem. Nulla enim
locorum longinquitas & distantia posset amorem nostrum immutare. Nulla tempo
ris interpellatio amicitiam nostram immutatam reddere posset. Lampertum de quo
mihi scribis, etiam si ab eo læsus essem, amore tuo amandum suscipiam ac ornandum.
Tuam erga me beneuolentiam aperte expertus sum. Tua erga me gratificandi uo-
luntatem recte cogniram habeo: quoniã uoluntatem tuam bonã semper esse perspexi.
Tuam mihi familiaritatem coniungere desidero. Sententia tua quam ego simpli-
cem & apertam semper fuisse cognoui, facit plurimum ut optem unà tecum amore
coniungi. Tanta est mea erga te amoris magnitudo, ut in te amando tibi neminem
anteponam.

Summo

A Summo enim amore te complector. Vide quanta ſit Terentij liberalitas. Vide quantum ſit Terentius officioſiſsimus. Pamphilus ſummo erga me officio ſemper uſus eſt. Sofia ſemper ſe mihi facilem præſtitit. Simo ſe mihi ſemper eloquentiſsimum obtulit. Quæ pro me egiſti gratiſsima mihi fuerunt. Quæ pro nobis ornaſti, totæ noſtræ familiæ fuerunt probatiſsima. Quæ pro meis rationibus pertractaſti, fuerunt mihi acceptiſsima. Amicitia noſtra quæ ſummis officijs ab utroq; culta eſt, hoc demeretur ut omnia noſtra inter nos communia eſſe debent.

Colligatio noſtræ ſocietatis quæ maiores in dies uires ſuſcipit, pro ſuo iure merito depoſtulat, ut nihil inter nos denegari poſsit. Accurata tui conſilij ſapientia facit, ut te mihi præcipuum teneam. Semper te in conſilijs capiendis uirum ſumma ſapientia præditum exiſtimaui. Semper te in conſilijs adminiſtrandis optima fide ac religione inſignitum iudicaui. Semper te in omni recta uiuendi ratione ſingulari prudentia comparatum eſſe cognoui. Grauiſsimum ego ſemper iudicium ex tua ſapientia feci. Maximam ſemper ego exiſtimationem de uirtutibus tuis mihi concepi. Quoniam in agenda uirtute te primarium eſſe conſpicio, uehementer deſiderio ut noſtro ſocietatis moderator fias. Quoniam te uirum ampliſsima uirtute præditum eſſe concerno, expono quàm ſummopere omnibus meis te orationibus adB iungere. Honor enim qui ex ſcientijs celeberrimus comparatur, te plurimum adhortari debet, ut eas maximas complectaris. Dignitates quas ſolent ſtudia literarum hominibus afferre, maximum debent tibi eſſe incitamentum, ut diligentiſsimam ipſis ſtudijs operam adhibeas. Iuſtitia qua ſemper apud omnes uſus es, facit ut optime de te ſperare poſsim. Honorifica atque laudabilis tuæ uitæ gubernatio, facit ut uirum te bonum & iuſtum exiſtimem. Integra enim atq; optima uiuendi ratio, facit ut hominem te purum, ſincerum, æquum, innocentem iudicare ualeam.

Ex tuis literis mirificum tuum ega me amorem recognoui.

Tuæ mihi literæ quæ me beneuolentia colis declarauerunt. Tuarum enim ad me literarum uiſitatio diligens, tuam erga me memoriam ſignificat.

Tuæ enim literæ quæ ad me frequenter deferuntur, ſatis magnum tuæ uigilantiæ argumentum declarant. Literæ tuæ mihi delatæ, ſunt tuæ uitæ inſtitutionis conſimiles, plenæ prudentiæ, conſilij, prouidentiæ, ſapientiæ. Iocundiſsimæ fuerunt mihi literæ tuæ. Amantiſsimæ tuæ literæ amplum mihi gaudij cumulum attulerunt.

Magnam profecto iocunditatem ex tuis literis cœpi. Tuæ literæ ualde mihi graues & elegantes uiſæ ſunt. Reddite mihi fuerant tuæ literæ.

Ex tuis literis intellexi, cognoui, ſuſpicatus ſum, didici, animaduerti, iudicaui.

Ex tuis literis doctus, admonitus, adhortatus ſum. Ex tuis literis doctior, prudentior, certior factus ſum. Breuitas enim ad me tuarum literarum admonet, ut ego quoque ad ſcribendum breuior eſſe debeam. Cum te in ſcribendo breuem eſſe uideam, breuiorem etiam me quàm ſolebam eſſe debere conſtitui.

Quod caput fuit epiſtolæ tuæ, ad id potiſsimum reſpondebo.

Quod potiſsimum tuæ orationis argumentum eſſe uidetur, ad id præſertim rationes meæ defenſionis applicabo. Vix potui tibi ſcribere ſummis occupationibus impeditus. Quærenti mihi quid ad te potiſsimum ſcriberem, illud in mentem uenit, ut ad uirtutes te plurimum adhortarer. Conſideranti mihi quid tibi literis ſignificare deberem, illud occurrebat ut ad ſtudia bonarum artium te uehementer incitarem.

Si de tua erga me uoluntate dubitarem, pluribus uerbis ad te ſcripſiſſem, ut rationibus meis inſeruires. Si de noſtra amoris coniunctione ſuſpicarer, longiori quidem oratione ad te contenderem, ut te mihi accommodares. Tuas mihi literas detulit Popilius plenas diſcordiæ, temeritatis, ſuperbiæ, crudelitatis.

Tuam legi epiſtolam delirantem, ignominioſam, moleſtam, facinoroſam.

Epiſtola tua fallentibus literis mihi delata eſt. Literæ tuæ inconſtanter loquentes mihi redditæ ſunt. Quem ſtatum retineamus ex his literis cognoſces.

Quæ tibi explicaturus sum, ita commoda sunt ac utilia, ut maxime debeas tibi comparare. Expecto enim summo cum desiderio, ut à tantis molestijs, in quibus quotidie uersamur, aliquando liberemur. Illud tandem mihi euenit, quod semper mihi maxime fuit adoptatum. Illud mihi tandem oblatum est quod semper optaui. Quod diu uehementissime desideraui, id mihi hodierna die felix fortuna detulit.

Catonem tuo ad me nomine profectum uidi certe libentissime. Improbitatem aduersariorum credo te iam diu cognouisse. Quanta sit nostrorum inuidorum iniquitas, minime te fugere existimo. Deus Dauo malefaciat omnium hominum nequissimo. Deus Sabinum perdat hominum scelestissimum. Inuidorum detractionibus pari uoce respondere licitū est. Quod homines nocere mihi debēt, causam non habent. Quod quisquam mihi detrahere debeat, nulla quidem iusta causa sibi oblata est. Quod me homines iniurijs prosequantur, id profecto sine causa facere uidentur. Ineptiorem profecto Dionysium neminem uidi.

Insanior exteris hominibus noster uidetur esse Carinus. Maxima ærīs perturbatio, adhuc prohibet ne ad te accederem. Imbres & uenti causa fuerunt, ne tabellari os tibi mittere potuerim. Compellunt me tuæ uirtutes, ut tecū maxime lætari uelim.

Gaudeo plurimū te de me recta sentire. Lætor maxime meā uiuendi rationem tibi probabilem uideri. Accessio tui magistratus summam mihi affert oblectationem.

Amplificatio tuæ dignitatis est mihi plurimum iocundissima. Gratulor fortunæ tuæ, uirtuti tuæ, perspicacitati ingenij tui, magnitudini animi tui, felicitati tuæ.

Virtutibus enim tuis adducor me tecum plurimum gratulari debere. Quod me amas est mihi uehementer gratissimum. Familiaritatis affinitas quam mecum officiosissime congelasti, maxime mihi uoluptati accedit. Non habeo quas merito tibi gratias reddere possim. Non reperio quidem, quibus rebus parem tibi gratiā referre queam. Non est idonea mihi concessa facultas, ut merito tibi gratificari ualeam.

Ea est mihi derogata potestas ex q ta me tibi beneficiorum memorem demonstrare possem. Nulla satis commoda est mihi oblata opportunitas, ut uirum me tibi officiosissimum præstare queam. Magnas tibi gratias dico. Amplissimas tibi gratias habeo. Immortales tibi gratias ago. Condignas tibi gratias agere studeo. Merito gratias referre nitor. Ago tibi gratias cum pudore, tum tua summa in me officia rem potius quā uerba desiderent. Non tibi libenter uerbis gratias ago, cum præsertim amplissima tua in me benemerita rerum effectum non gratiarum actionem deposcant. Corripior uerecundia tam uili uerborū munere tibi gratias, cum immortalia tua in me benemerita rem ipsam demereantur. Iam uero ago tibi gratias: Cui enim re non possum referre gratiam, hic uerbis non patitur satisfieri. Magnam habeo Ciceroni gratiā, qui mihi causam dedit te amandi. Lentulo meo summas teneor gratias agere, qui initium aperuit me tibi coniungendi. Volutio maximā debeo gratiam referre, qui familiaritatē consequendi tuam materiā mihi obtulit. Quoniam in omnibus diebus meis mihi præsidio semper esse uoluisti, idcirco parē tibi gratiā referre studeo. Quoniā in omnibus meis agendis causis summū mihi tuum adiumentum præstitisti, ideo suffragationis tibi uicē præstare debeo. Quoniā omnib. meis rationib. te semper libentissimi accōmodasti, idcirco mutuam tibi officiorum actionem nitor retribuere. Omnes enim rationes perscrutor, ut pro tuis in me meritis, tibi merito gratificari possim. Omnes etiam uias excogito, ut pro tuis in me officijs uirum me beneficiorum memorem cognoscere possis. Nullum profecto locū prætermitto ut prosumma tua liberalitate parem tibi beneficiorum gratiam referre ualeam. Cum præsidio mihi opus est tuo, id libēter à te peto, sed multo libentius pro tuis in me officijs tibi gratias ago. Ego libenter meis te rationibus adiungo, sed libentius, tibi meum officium præsto. Tuum mihi auxilium libenter expeto, sed libentius parem tibi gratiam referam. Non mę præterit tantum pro commodis meis te semper laborasse, ut etiam pro tuis ornamentis teneor uehementer insudare. Molitus enim pro me tantopere fuisti, ut ego quoque pro te maximopere conari debeam.

Sed

A Satis enim mihi constat quod te pro rebus meis studiosissime exercueris, quæ res me merito adducit, ut etiam ex toto uigilantissime me præstare debeam.

Mandatum tuum curabo ut debeo, diligenter. Tuum negotium ago ut teneor, studiosissime. Tuam causam quemadmodum es demeritus, ad me recipio defendendam. Omnes orationes tuas ut mihi onus incumbit, omnibus uiribus sustinebo.

Studium enim meum nunquam est tibi defuturum. Mea enim fides nullo tibi loco deficiet. Ego nullum meum unquam tibi officium denegabo. Sum quotidie curiosus quid in rebus tuis agam. Dies enim ac noctes diligens ad inuestigandum sum, quàm rerum conditionem possideas. Quanto studio causam tuam omnibus in locis defenderim, omnes tui declarabunt amici. Quantam enim diligentiam pro dignitate tua, ubicq; defendenda adhibuerim, ex tuis omnibus certior fieri potes.

Quo enim animo, qua cura, qua diligentia, quatue contentione rationes tuas in omni re curauerim, omnes tuos ad te scripsisse arbitror. De meo studio erga salutem tuam credo te cognoscere. Quæ sit mea pro tua uoluntate uigilantia, existimo te intelligere. Quantum pro te conseruando laborem desumpserim, arbitror te non ignorare. Ardentissimum tuæ gloriæ amplificatorem, me semper futurum esse constitui.

Perpetuus equidem tuarum uirtutum prædicator esse uolo. Assiduus enim tuæ
B existimationis buccinator exstam, decet. Ego nullum locum prætermittam te laudandi. Ego nullum laborem subterfugio te iuuandi. Ego nullum periculum expauesco te conseruandi. Vide quanti apud me sis. Vide quanti tibi attribuo. Vidi quanti te facio. Quàmprimum facultatem nactus fuero te iuuandi, omnia pro te agendi libentissime suscipiam. Vt primum oblata est mihi seruiendi opportunitas, nihil profecto prætermisi. Quantum enim in me est de me tibi polliceri potes. Quæcunq; in me bona sunt constant tibi paratissima. Quod tibi pollicitus sum, data opera paraui. Quod tibi promisi diligenter absolui.

In omnibus locis, ubi me esse contigerit, maximis te laudibus extollo.

Ego te quotidie commendare non desisto. Non cesso dies noctesq; amplissimis te laudibus illustrare. Dignitati enim tuæ ita faueo, quod omnia opera tua curem.

Omnem enim status tui conditionem ita charissimam habeo, ut omnia pro tua salute sim libenter expositurus. Facit enim perpetua tuorum erga me beneficiorum magnitudo, ut sedulo tui memor esse debeam. Amplissima in me tua officia, efficiunt, ut omnia quæ sunt grata, tibi pro te perficere debeam. Immortalia tua in me benemerita non sinunt me aliud quicquam, nisi de tuis commodis & ornamentis cogitare. Sum dies noctesq; sedulo in hoc occupatus, ut pro tuis in me officijs perpetuo commemorandis, tibi satisfacere studeam. Cum tua in me officia summa esse
C constet, omnia sunt mihi pro te merito ac diligenter agenda. Quantum in me est id omne pro tuis ornamentis effundere teneor. Quantas mihi bonorum accessiones comparare potero, omnes pro tuis cõmodis libenter in medium adducam.

Amor ea propter te iubet efficere quæ pro meipso non perficerem. Non enim possum adduci ea pro me agere, quæ pro te facere amor me cogit. Cum tua erga me benemerita considerarem, omnia sum libentissime perpessus, dum tibi auxilio esse possim. Cum animaduertam quanta fuerit tuorum erga me officiorum magnitudo, omnia diligentissime procurabo, ut morem tibi geram. Cum mihi in mentem uenit, quibus, quantis, quanq; magnis me beneficijs exornaueris, omnia sum pro te perpessurus, dum tuam dignitatem tueri possim. Cum tua in me demerita repeto, omnia constitui tolerare debere, dum rationibus tuis consulere ualerem. Cum id semper curaueris, ut me saluum esse uolueris, mea interesse uidetur, ut omnia pro te merito efficere debeã. Ego beneuolentia cõpulsus quæro quotidie, qua ratione me tibi accommodare possim. Ego affinitate cõmonitus, me tibi totum expono. Deos hominesq; testes imploro, honorẽ tuum non mihi minoris esse curæ, quã meũ propriũ.

Deus qui omnia recte nouit, optimus testis esse potest, nullius alterius beneuolentiã quã tuam mihi accedere optatiorem. Omnes homines mihi testes adduco, me nihil

aliud quàm felicitatem tuam adoptare. Quoniam arbitratu meo te ſemper fratus D
ſum, eandem profecto rationem de me ſtatuere potes.

Quonaim uoluntatem tuam cum meo iudicio ſemper coniungere uoluiſti, meum etiam conſenſum opinioni tuæ ſum libenter accommodaturus. Quotiens auxilio tuo mihi opus fuit, te adeo facilem, dulcem, & humanum expertus ſum, ut maximo pere tibi debere dijudicem. Quotiens mihi tuum præſidium expetiui, ita te mitem ac tractabilem ſemper eſſe cognoui, ut nihil quod à me uelis tibi denegare debeã. Quotiens te mihi fautorem præbuiſti, ita te mihi liberalem atq; beneficentiſsimũ præſtitiſti, ut nihil ſim unquã pro ornamentis tuis ſubterfugiturus. Ampliſsima tua erga me liberalitas, non patitur ut ulla quidem ratione me ores, cum omnia ſponte mea pro te perficere debeam. Preces enim in amicitia noſtra ſublatæ eſſe debẽt, cum tua in me beneficia expetant, ut omnia quæ in me ſunt pro tuis cõmodis in medium tenear exponere. Nõ enim opus eſt ut à me quicquã rogando cõtendas, quoniã immortalis tua in me beneficiorum magnitudo perpetuo me tibi deuinctũ efficit. Quoniã incredibilem quendã amorem tibi debeo, dies ac noctes de cõmodis & ornamẽtis tuis excogitare nõ deſino.

Cum tu mihi obſequentiſsimus ſemper extiteris, me tibi omnibus in rebus cõſentientem expecta. Qui pro nobis incõmoda ſuſtinuerunt, iure demerentur ut parem iacturæ uicem pro ipſis tolerare debeamus. Simultates, iurgia, conuitia, offenſiones, atq; incõ E
moda, quæ pro æſtimatione mea perpetuè nõ denegaſti, ſatis me admonẽt, ut ego item nullius incõmoditatis genus pro te debeo ſubterfugere. Cũ pro incolumitate meá detrimenta atq; ſupplicia nõ ſubterfugiſti, ego etiã pro ſalute tua afflictiones, ægeſtatem, famem, calamitatem, atq; interitũ non debeo formidare. Cum ſit turpiſsimũ beneficia nõ meminiſſe, certe hoc ſummum quod ego à te officiũ recepi, & meminero ſemper, & prædicabo libenter. Quæ tu in me beneficia contuliſti, nulla unquam mea delebit obliuio. Quæ in me benemerita declaraſti, omnis mea complectetur poſteritas. Quod me ſemper blandiſsime pertractaſti, ex mea nunquam memoria decidet. Immortalia tua in me officia perpetuò quidem meo animo inſident. Tua gratia (quæ mihi nunquam defuit) perpetuò me tibi deuinctum efficit. Tua ſumma liberalitas (quam paratiſsimam eſſe cognoui, me tibi ſemper obſequentiſsimum reddidit.

Tua ampliſsima dignitas (quæ mihi ſemper opitulata eſt) me ſibi totum uendicauit.

Exopto illam mihi dare facultatem, ut meam in te pietatem, beneficiorum magnitudinem, ratione cognitam habeas. Deſidero maximopere ut ea mihi fortuna contingat, ex qua incredibilem meam in te uoluntatem re ipſa maxime comprobare poſsis.

Summa mea erga te beneuolentia, me compellit ut nihil debeam pro te recuſare.

Maximum erga te amoris iudicium me plurimum adhortatur, ut in omnibus rebus me tibi accommodare debeam. Cum multa mihi gratiſsima ſint quæ tu in me con F
tuleris: tum uero hoc gratius, quod te ſemper uirum liberaliſsimum præſtitiſti.

Cum omnia tua mihi optatiſsima ſint, tum hoc deſideratius, quod affinibus meis tribuiſti. Cum omnes tui maximis me officijs ſemper proſecuti fuerint, illud ſedulo excogitare debeo, ne tam ampliſsimæ liberalitatis immemor eſſe debeam.

Cum omnes tui ſemper me liberaliſsime complexi ſint, nihil eſt quod ego non tum eorum, tum etiam tua cauſa debeam. Summus enim tuarum uirtutum ſplendor, & incredibilis meus erga te amor efficit, ut omnia pro tuis commodis tenear ſuſtinere. Maxima ſtudiorum tuorum æſtimatio & perpetua noſtræ beneuolentiæ coniunctio, facit me tibi omnibus in rebus totum patefaciam. Hoc tibi uelim perſuadeas, me pro rebus tuis quotidie fieri diligentiorem. Scito maiori mihi indies eſſe curæ dignitatem tuam. Honor enim tuus perpetuò mihi animo reſidet. Negotia quidem tua quotidie mihi infixa ſunt memoriæ.

De nar-

A *De Narratione.*

Narratio breuiter debet explicari, dilucide aperiri, & uerisimili declarari, idoneaq; & commoda esse debent.

CVm nostræ mentis conceptum aperire, & quæ nos ad dicendum mouerint explicare uolumus, illud diligenter obseruandum est, ut narratio à nobis habita idonea & commoda constet. Debet enim narratio breuiter explicari, ut ab auditoribus faciliter comprehendatur. Dilucide aperiri, ut clarissime intelligatur: Et uerisimilis declarari, ut fidem possit auditorib. probabilem efficere. De quibus narrationibus aliqua hic principia aperientur, quæ si fortasse nimis pauca uidebuntur, hac profecto ratione excusari debent, quod unusquisq; cui aliquid narrare contingit, satis clarissime intelligat, quid sit illud & cuiusmodi existat, quod plurimũ ualuerit. Quod cum recte nouerit, facilis erit sibi defatigatio ad ipsum dilucide denodare, & apertissime demonstrare.

Narrationes.

Dubitanti mihi quid ad te scriberem, Lentulus noster ad te mihi scribendi materiam tribuit. Quærenti mihi quid meis tibi literis significarem. Callidius uiam scribendi de-
B monstrauit. Expectanti mihi tuas literas, Cicero mihi nunciauit te nihil scribere posse. Volenti mihi tuas literas depostulare, Cicero me admonuit me frustra desiderare. Lectis tuis literis magna omnium gratulatio secuta est. Explicata tuarũ literarũ sententia incredibilis est omnium officiorum lætitiæ plausus exortus. Intelligo idem in his literis quod in superioribus intellexi. Idem postremæ tuæ literæ mihi declararunt, quod anteriores significauerunt. Non magis ex ultimis tuis literis admonitus sum, quàm ex prioribus cognoueram. Cum tuas literas lego tecum uideor colloqui. Literas tuas contemplans, tecum sermonem habere uideor. Quotiens tuas epistolas contracto, totiens uideor teipsum habere. Quod te excusas propter occupationes non potuisse scribere, satis apud me ualet. Accipio excusationem qua usus es, quod occupationibus impeditus scribere non potueris. Quod dicis te esse occupatissimum, tuis me literis uisitare non potuisse satis est. Ratio tua excusabilis mihi uidetur. Tantum ex prouincia redieram cum has tibi literas misi. Tantummodo ex magistratu remeauerã, cum hanc tibi epistolam consignandam commisi. Illuc tunc domum applicueram, quando ijs te literis uisitaui. Ego post tuas literas mihi datas, causam tuam quam primũ curare cœpi. Ego postquam recepi literas, primum quod ego feci dignitatem tuam defendi. Ego lectis tuis literis statim de rationibus tuis cogitaui. Res nostræ quo in
G statu sint ex his literis cognoscere potes. Hæc negocia quomodo se habeant, Cicero tibi declarabit. Nostra respub. quam status conditionem possideat, ex hac intellige.

Vni epistolæ respondi, uenio ad alteram. Primæ epistolæ satisfeci nunc ad alteram accedo. In principio enim totius causæ usq; ad finẽ longa nimis esset narratio. Ab initio quidem totius negocij usq; ad extremum complexum nimis esset dicendi ratio. Ab exordio enim totius accessionis usq; ad calcem diffusa nimis esset commendandi ratiocinatio. In Cicerone poteris hæc cognoscere industriam, consilium, sapientiam, humanitatem, liberalitatem, modestiam. In Clodio hæc omnia experti sumus deceptiones, calumnias, uiolentiam, iracundiam, implicationem.

Optarem maxime mi Lamperte, ut pluribus ex causis bonarum artium disciplinis operam adhiberes. Primum quod ipsæ scientiarum uirtutes hominũ ingenijs maximè conueniunt. Hoc primum: sequitur illud, quod opportunissimæ sunt in omnibus hominũ rebus, siue secundis siue aduersis. Deinde nihil est ab ipso Deo, excepta anima, hominibus datum ipsis scientiarum uirtutibus præstantius. Et illud adiungo, quod nec oppida, nec ciuitates, nec prouinciæ, aut denique ulla respublica, absq; scientiarum præceptis gubernari possunt. Nec hoc tacebo, nisi ipsæ bonarũ artium doctrinæ apud humanum genus colerentur, homines profecto eorum uitam tanquam animalia bruta agere uiderentur. Et qui ipsis adhærent, eorum uitam florentiorem degere possunt.

Modo etiam quod ipſæ ſcientiarum uirtutes homini uiuo nunquam eripiuntur,mortuo uero ſempiternam laudis æſtimationem comparant, & animam reddunt illuſtriorem. Et illud rurſus addendum eſt,quod tranquillis in rebus maximam afferunt hominibus oblectationem: Triſtibus uero & calamitoſis ſalutem important. Poſtremo quod caput eſt,ipſæ enim facultates ſcientiarum,talem tanquam ampliſſimam commoditatis opportunitatem ſecum afferunt,ut etiam ſi cæteras res homines amiſerint,ipſæ tamen inſignes bonarum diſciplinarum uirtutes, ipſorum hominum uitam commodiſſime ſuſtentare poſſunt. Neminem alium ſupereſſe uideo,in quo priſtinam illam noſtri amoris ſocietatem repræſentare poſsim. Alium neminem cognoſco,in quo priſcam noſtræ coniunctionis colligationem conſpicere ualeam. D

Quo die te cognoui,te hac amare cœpi. Vt primum te uidi,magnum fidei nunctum futuræ noſtræ beneuolentiæ concepi. Quàmprimum tecum locutus ſum, in amorem tuum maximopere commotus fui. Vſq; à pueris nobis magna ſum te beneuolentia complexus. Vſque à teneris unguiculis te magnifice amaui.

Vſque ab ineunti ætate tibi libenter inſeruiui. Vſque à primis temporibus noſtræ ætatis de quibus memoriam cœpimus,ſumma fui te beneuolentia proſecutus.

Mitto ad te Balbum tuis beneficijs exornandum. Caſsius ad te proficiſcitur tua benignitate complectendus. Lentuli ad te uiſitatio,meam ſcribendi breuiratem excuſabit. Cicero eius bonarum artium diſciplinis, ampliſsimum Italiæ obtulit ſplendoris ornamentum. Pompeius rem eò perduxit,ut communis ſalus iam re creari poſsit Cato mihi teſtatus eſt incredibilem ſe meis rebus curam præſtaturum. E

Fac in repub.omni cura ac cogitatione incumbas. Fac omnibus uiribus communi ſaluti inſeruias. Omnia perfeci quæ ad rempub.attinent. Nihil quod ad rempub.pertineat prætermiſi. Nullo loco defui ut reſpub.optime gereretur.

Si mores correxeris,benefacies. Si uitam emendaueris,melius tibi conſules.

Si meliores uiuendi rationes ſuſcipias,rem agis magis dignam. Si te uirtutibus aſſueſeceris,in uirũ præſtantiorem euades. Tu quid res eſt uere exiſtimas. Tu enim ita ut res ſe habet,arbitraris. Tu profecto ita ſentis ut res ipſa futura eſt. Ego illud ſemper curaui ne quid agerem,quod merito poſſet reprehendi. Ego id ſemper optaui,ut meæ uitæ ratio probabilis haberetur. Aequo animo omnia tolerare decreui.

Temperate omnia deliberaui ſuſtinere. Magna eſt memoria tuarum rerum geſtarum. Maxima eſt de uirtutibus tuis exiſtimatio. Omnia enim illa à te expectantur, quæ à uiro ſummo ingenio, ſummaq; uirtute prædito expectari ſolent. Cum mecum egeris ut te iuuarem,digna mihi res uiſa eſt. Cum me rogaueris ut honorem tuum defenderem,æquum eſſe exiſtimaui. Cum à me contenderis ut cauſam tuam curarem,amori noſtro dignum eſſe dijudicaui. Cum à me efflagitaueris ut affines tuos complecti deberem,beneuolentiæ noſtræ conueniens eſſe exiſtimaui. Eſt enim animi ingenui,uirum ſe præſtare quãgratiſsimum. Eſt hominis officioſi beneficiorũ ſe memorem demonſtrare. Eſt enim boni hominis parem meritorum gratiam referre. Eſt hominis grati mutuis officijs reſpondere. Quotienſcunq; Trebonius me uidet,maximas pro tuis in ſe officijs mihi gratias agit. Quoties Trebonius it mihi obuiam,totiens pro ampliſsima tua in ſe liberalitate mihi gratificatur. Iocunda mihi Ciceronis oratio fuit. Ciceronem libentiſsime loquentem audiui. Adeo mihi gratiſsimus fuit Ciceronis ſermo,ut neminem audiam libentius. Omnia feci ut uoluntatem tuam obtinerem. Omnia curaui,ut tuo eſſet ſatisfactum deſiderio. Res enim bene ſe habuit. Bene geſta eſt. Felicem exitum conſecuta eſt Optatum portum adepta eſt. Feliciter facta eſt. Ex ſententia geſta eſt. Ex uoluntate acta eſt. Sententia profecto ex optatis meis lata eſt. Vt optaui ita eſt. Fortuna ſuccedit ut uolui & optaui. Negocium enim ex deſiderio meo factum eſt. Sors enim cecidit quemadmodum uolui. Res enim eſt more meo conſtituta. Exopto uehementer ut tuarum uirtutum aliquod lumen eluceat. Tu fac,in agenda gloria te uincas. Tu fac ut ad ſummam gloriam contendas. Da operam ut in uirtutum F

excellentia

A Dã operam ut in uirtutum excellentia nemini cedas. Vellem acceſsiſſe tempus ut ſtudio inuigilare poſſem. Operam mihi illam oblatam facultatem, ut ſcientias exco lere & diſciplinas pertractare ualerem. Vellem mihi illam opportunitatem contigiſ ſe, ut literarum ſtudijs me totum exponere poſſem. Vellem ut ſuperioribus annis me ad ſtudium bonarum artium inuitaſſes. Vtinam ante hac ad diſciplinam uirtu tum me totum conuocaſſes. Vellem id à te quod optime ſpero. Optarem il lud à uirtute tua, quod facile impetrare confido. Ego uix teneor quin ad te curram. Ego uix me contineo quin ad te aduolem. Quos ego riſus excitaſſem, ſi adfuiſſem. Non enim abduci potuiſſem, ſi unà tecum extitiſſem in maximos riſus incidiſſem.

Deo annuente ſoſpites conualemus. Superis uolentibus incolumes euaſimus. Diuina clementia intercedente, integros nos conſeruauimus. Dei benignitate peri culorum calamitatem ſubterfugiam. Maxima afficior uoluptate ſtatum ciuitatis confirmare. Incredibile me tenet deſiderium ciuiũ rationes conſeruare. Eximia cõ moueor auiditate, patriam illæſam ſeruare poſſe. Tyberius, quod mihi magnæ lætitiæ fuit, narrauit pacem firmare debere. Autanus, quod libenter audiui, dixit tempora uen tura futuris eſſe tranquilliora. De ſtatu noſtrorum amicorum quotidie audio quæ uo lo. De ſtatu rerum communium in dies, quæ placent intelligo. De rationibus rerũ
B noſtrorum audio ſedulo quæ grata ſunt. De cauſa tua adhuc nihil perficere potui.

De negocio tuo ſum quotidie ita curioſus, ut nihil aliud curem. De rebus tuis optime ſpero me finem conſecuturum. Ad *vi.* Calendas Iunij in prouinciam profe ctus ſum. Ad *vi.* Nonas Iulij in Lombardiam ueni. Ad *vi.* Idus Octobris ex pro uincia regreſſus ſum. Optime namq; mecum actum eſſe putarem, ſi ſtudendi ocium mihi comparare poſſem. Commodiſsime profecto mecum & cum Stephano agere tur, ſi ſolitam pro tractandorum ſtudiorũ libertatem cõplecti ualeremus. Ciceronem mihi narras & illa tempora priſtina. Romanam rempub. mihi commemoras & illa præclara negocia. Quintilianum mihi comprobas & illa libertina priſcorum ſtudia.

Chriſtum mihi declaras & illos ſanctos mundum illuminantes. Terentius ita eſt perdoctus, ut omnium uultus nouit exprimere. Terentius tam ſummus eſt orator, ut omnium hominum geſtus faciliter ſciat effingere. Ad ſummam quæris quid de repub. ſentiam. Caput ſcire uis quis ſit reipub. ſtatus. Effectum petis quæ mea ſit de repub. uoluntas. Aetate ingraueſcente adhortor alios uiuendi mores inire. Aetas graue ſcens me mouet, ut uiuendi formam immutem. Aetatis maturitas me compellit, ut a liorum uiuendi mores ſubſequar. Aetatis præcipitatio mihi uidetur innuere, ut aliam agendi inſtitutionem ingrediar. Aetas iam diſcurſa alia me monet cogitare. De bel lo Perſico nos fama, rumore, nunciis, tabellarijs, literis, certiores facti ſumus. De exer
C citu & claſſe Mitridatis per noſtra magna inde recepta pericula apertiſsime cognoui mus. Hoc autẽ ſcito omnes Numantinos eo eſſe animo, ut mortem ſeruituti ante ponant. Numantini nec deeſſe nec ſupereſſe Carthaginenſibus uolunt. Appius (quod magnæ moleſtiæ mihi fuit) nunciauit magnam bellorum irruptionem expectari. Appius (quod inuitus audiui) dixit magno nos in periculo eſſe futuros. Appius (quod mihi uehementer diſplicuit) ſignificauit magnas diſcordias futuras eſſe nobis.

Dicitur nobis magnas inimicorũ copias parari. Nunciatur nobis ampliſsimas ho ſtium congregationes coadunari. Nunciatur nobis magnum inimicorum exerci tum congregari. Res ſunt poſitæ direptioni & incendijs. Res arbitrio imperitæ mul titudinis uexantur. Res neglectis legibus, malorum libidini ſuppoſitæ ſunt. Impe rium eſt diminutum. Omnes prouinciæ conquaſſatæ ſunt. Omnes ciuitates turbatæ ſunt. Reſpub. maxima accepit detrimenta. Vehementer me ad hoc coëgit inimicorum acerbitas. Maxime me ad hoc induxit aduerſario rum iniquitas. Potiſsime ad hoc me traxit multorũ inuidia. Caſus enim miriſi cus interuenit. Acceſsio rerum eſt uaria conſecuta. Fortuna enim diuerſa inter uenit. Sors equidem inopinata interiecit. Hoc mihi uitio dant.

Hæc

Hæc mihi impingunt His me interminantur. In hoc me deliquisse disputant. Re- D
linquebatur difficilis illa declaratio prouidendi. Restabat illa laboriosa pertractatio consulendi. Certum erat quando uenimus, ut inueniremus rationem rectè tuteq; uiuendi. His etiam rebus carebam, quibus me potissime sustentabam. Eram præterea illis amicis orbatus qui mihi fauere solebant. Quam mihi spem pollicerer non erat. Quod primum mihi promitterem, non reperiebam. Quam secundam mihi fortunam sperarem, non occurrebat. Mihi enim uidetur indignum detractum esse Ciceroni. Videtur mihi Clodium à Scipione sine causa læsum esse. Nescio quo pacto nostra uita incedit in oculos maleuolorum. Constat enim Lentulum indignis quidem iniurijs à Pompeio affectum esse. Si quis forte fuerit qui mihi nocere uellet. Si quem intelligeres qui mihi detrahere niteretur. Si cuius iniquitatem pernotares qui æstimationi meæ inimicus esse conaretur. Omitte dicere quod olim dixeris. Nolo quod prisco tempore molitus fueris. Missa istæc facio quæ quondam temptaueris meminisse. Non meminero quæ priscis temporibus machinaris. Non sum iam commemoraturus quod iam pridem feceris. Non sum iam explicaturus, quæ iam dudum ætate commiseris. Mitto quod Clodius mihi semper fuit aduersarius. Prætereo quod mihi semper obfuerit. Non dico quàm acerbissimis me iniurijs affecerit. Taceo quod existimationi meæ uehementer detraxerit. His tam inauditis deceptionibus ludificatus E
sum. His tam intollerabilibus iniurijs affectus. His tam ignominiosis offensionibus lacessitus. His tam uiolentis læsionibus inflammatus. His tam angustiosis calamitatibus excruciatus. Recordor quod uacillabas, quandoque ineptas uoluntates rectis, & commodis consilijs proponens. Teneo memoriæ quod delinire solebas, quia scelera probitati anteponebas. Vides enim exhausisse hominum liberalitatem. Non te fugit hominum benignitatem nimis factam esse remissam. Satis enim exploratum habes hominum charitatem esse uehementer extenuatam. Hoc enim erat mihi dolendum. Erat enim hæc iniuria mihi plurimum permolesta. Erat enim hoc mihi deplorandum. Erat profecto hoc mihi acriter contristandum. Accidit mihi quod multis euenire solet. Mihi id contingit in quod recti homines sæpe numero incidere solent. Soleo equidem, non nullos fortunæ casus incurrere, quos etiam subierunt quàmplurimi. Hoc enim mihi accidit admodum iocundissimum. Hoc enim est mihi in optatis reponendum.

Non enim dubito te dare operam. Non enim dubito te curare, te instare, te inuigilare. Circumspice omnes rationes meæ causæ.

Considera omnia membra nostri status. Speculare omnes uires nostræ facultatis. Nihil est uirtute formosius, nihil amabilius, nihil pulchrius, nihil præstabilius. Nihil est probitate præstantius. Nihil est tua mihi institutione gratius. Nihil est pro- F
fecto tua mihi uoluntate iocundius. Nihil est equidem tua mihi familiaritate suauius. Adhuc sum in ea sententia. Institutam opinionem adhuc obseruo. Ego enim is sum qui antea esse solebam. Adhuc sum in deliberata sententia constitutus. Mea enim opinio in dies magis confirmatur. Mea enim uoluntas omnibus in rebus constans semper permanebit. Me quidem in honesto proposito eundem semper esse uidebis. Necesse est enim ut horum unum sequamur. Oportet equidem ut istorum alterum subeamus. Potes enim hoc commodissime facere. Est enim in tua potestate. In hoc perficiendo idoneam habes facultatem. Quoniam ratio ita comparata est. Quoniam ita desuper datum est. Postquàm ita fortuna iubet. Postquàm ita fors cecidit. In hac profecto re ego interfui. In hoc ego negocio me comperi. Quibus omnibus in accidentibus me scias interfuisse. Vt testatur Cicero. Vt hæc omnia apud Ciceronem. Hæc omnia, ut inquit Cicero. Hæc omnia, ut Ciceronis sententiam esse uidemus. Vt apud Ciceronem constare uidetur. Hæc omnia promissa fuisse audiui. Hæc omnia confirmata esse cognoui. Certa uidi hæc omnia. Hæc huiusmodi esse statuo. Equidem hoc arbitror. Tantum enim uideor intelligere.

Vt

A Vt paulo ante dixi, commemoraui, proposui, præscripsi. Vt paulo ante à me dictum, scriptum, commemoratum est. Cuius rei modo mentionem feci. Sed illud idem quod initio præscripsi. Illud equidem affirmare possum. Nec enim hoc est tacendum, prætermittẽdum, obliterandum. Nec hoc in extremis permitteretur.

Huc accedit commemoranda quædã beneficiorum præstantia. Potestatem habes. Facultatem possides. Tibi enim autoritas data est, facultas concessa, idonea oblata commoditas. Rem es profecto idoneam consecutus. Non est in mundo. Non enim constat in rebus humanis. Nusquàm profecto reperitur. Hoc enim in te est. Facilime potes. Plurimum uales. Epistola enim se non erubescit. Literæ quidem nullius conspectum uerentur.

Non enim scripturæ quenquam expauescunt. In hoc autem negotio mihi id occurrit. In mea autem causa hoc accidit. In meo autem proposito id euenit.

Vt uerum dicam. Vt uerum profitear. Vt uerum enarrem. Cum est ad nos allatum. Cum est nobis significatum. Nuntio tamen intimatum. Quod cum dicerem illud etiam adiunxi. Et ut dicendi gratia factum tibi ostẽdam. Et ut dicendi gratia rem tibi enarrem. Et ut exempli negotium tibi explicem. Cum esses otiosus, negotijs uacuus, laboribus subleuatus, occupationibus relaxatus.

B Mihi hæc ueniunt in mentem. Hæc mihi occurrunt. Hæc me exagitant, commouent, adhortantur, impellunt. Ad me adire quosdam memini.

Quidam ad me profecti sunt, adierunt, conuenerunt. Id etiam. Illa uidi, curaui, dixi, feci. Existimo id quod est. Puto id quod re ipsa constat. Animaduerto rem ipsam ita esse. Mihi consilium captum iamdiu est. Iam dudum mecum institui, deliberaui. Iam antea mecum decretum est. Hoc mihi iam dudum certum est. Iamdiu mecum quicquid sim acturus stabiliui.

Exclamationes.

SErmo uerbis certus. Oratio uerbis simulata. Sententia circumlocutione prolata. Effectus alienis uerbis coopertus. O rem gratam. O negotium acceptum. O causam desideratam. O actionem opportunissimam. O fortunam commodam. O cõditionem expectatam. O rationem apertam. O factum conueniens. O uirtutem expectatam. O industriam perspicacem. O consilium sapientissimum. O æquitatem benignissimam. O constantiam perseueratam. O modestiam frugalem. O multa præclara. O plurima florentissima. O plurima uenusta. O uaria magnifica. O quàm plurima egregia. O innumerabilia conducibilia. O multa intolerabilia. O multa abominanda. O multa indigna. O multa perniciosa. O multa errabunda. O innumerabilia implicata. O rem miseram. O incõmoditatem inauditam. O tempora calamitosa. O consilium perditũ. *De exclamationibus.*

C O uitam uituperandam. O detrimentum magnum. O uersutiam immundam. O cognitionem pestiferam. O mores barbaros. O facinus audax. O faciem cadaueros am.

De Diuisione.

DIuisiones rerum explicandarum quotidie ad dicendum maximopere necessarias esse quis dubitat? Nam hæ profecto diuisiones cum auditores dociles efficiunt, tum ita attentos & admonitos reddunt, ut quæ necessariæ rationes & argumentationes consequentur, æquiori animo constituant, & eas lucidius intelligant. Ipsarum igitur diuisionum inuentiones prosequar, tametsi forte pauca putabis. Dicam igitur de quatuor rebus, uidelicet de prudentia, de iustitia, de fortitudine, de temperantia, nostri illustrissimi principis. *De Diuisione.*

Duæ enim res sunt quæ me ad te amandum impellunt. Tria enim esse constat quæ me admonent, ut te mihi charissimum habeam. Hæc omnia me plurimum adhortantur, ut tuis rationibus inseruiam. Duabus tuis epistolis respondebo.

Tribus tuis sententijs non assentio. Quatuor opinionibus tuis acquiesco.

Sed breuiorem me duæ res faciunt. Verum tres causæ ne longior sim me commouent. Sed conditiones quatuor ne scribere potuerim, me retardant. Sed duo

particulatim à te petò. Sed tria te nominatim rogo. Oſtendam igitur Oratoriam facultatem eſſe plurimum utilem, honorificam atque neceſſariam. D

Probaturus igitur ſum Marcum Ciceronem ex eius eloquentia magnam ſuæ reipub. commoditatem attuliſſe. Ampliſsimam omnibus poëtis dicendi opportunitatem reliquiſſe, & immortales ſibi laudes ac nominis gloriam comparaſſe.

Multis de cauſis uellem. Pluribus rebus exoptarem. His omnibus rationibus quæ dicam cuperem. Tunc ego uaria pertractabo. Tunc ego diuerſis cogitationibus non diſtrahebar. Tunc ego multa excogitare coactus ſum.

Multa enim ſunt in tuis epiſtolis deridenda. Plura enim inania à te dicta.

Complura enim, ſunt in tuis rationibus reprehendenda. In hac cauſa multa mihi ueniunt in mentem. In hoc enim negocio multa cogor excogitare. In his enim rebus multa animum meum exagitant. In hac enim controuerſia uaria mihi cogitanti ſuccedunt. Hominum ſenatorum uoluntates multiplices eſſe conſpicio. Omnium doctorum diuerſas eſſe ſententias uideo. Cicero hoc longa oratione pertractauit: Cicero hoc acri contentione diſputauit. In noſtra beneuolentia conſeruanda rationes quàm plures intercedunt. In noſtra familiaritate complectenda permultæ ſunt conditiones. Harum enim cauſarum nulla mihi uidetur conſentanea. Harum trium ſententiarum nullam approbo. Horum enim duorum negociorum alterum ut faciam neceſſe eſt. E In hac noſtra controuerſia eſt quoddam tertium. In re noſtra alia eſt conſilij deliberatio ſuſcipienda. Quorum nemini credere poſſum. Quorum neminem fidum nobis amicum eſſe uideo. Horum uter mihi ſit acceptior, non diſcerno. Horum utrum potius uelim, mihi incertum eſt. Horum quis ſit magis exoſus, aperte conſtat. Horum cuius uitia maiora ſint, clariſsime intelligimus. Horum quem maiori odio proſequamur, liquido patet. Horum enim quis uirtute ſit præditus, & quis uitijs inuolutus ſatis intelligi poteſt. Horum cuius conſilium ſit officioſum, & cuius ſit pernicioſum clariſsimum eſt.

Horum cui recta fides ſit adhibenda, & cui non ſit credendum non dubium eſt.

Horum quem magis ſequi, & quem effugere debeamus nobis eſt notiſsimum.

Horum autem quo uti & quo carere nobis liceat, noſtri conſilij eſt. Quorum alterum laude maxima proſequimur, alterum ſumma ignominia inſectamur. Quorum altero plurimum gaudemus, altero uero uehementer contriſtamur. Quorum ab altero diligimur, ab altero acriter odimur. Horum unus uituperandus eſt, alter uero ſummis laudibus extollendus. Horum unius uirtutes deſiderandæ ſunt, alterius uero ſcelera ſunt fugienda. Hi profecto digni ſunt quorum alteri conſulatum, alteri tribunatum plebis committas. Hi qui nullo modo ualent alteri balnea, alteri criminoſorum cuſtodia committatur. Quorum nulli uideo in ſtudendo diligentiam. F Quorum nulli adhærere poſſum. Quorum ſi alterutri adhærendum ſit, officioſis potius quàm in artibus me adiungam. Quorum ſi alterum ſequi debeamus, pacem potius quàm bella ſequamur. Quorum utriuſq; uirtutem admodum ſemper amaui. Quorum utroq; utor ſepenumero. Vtrumq; meum eſſe dixi, ut quid agere deberem moneres, & quid conſtitueris ſuſtinerem. Vtrumq; meum exiſtimo ut unice diligam, & mutuis tibi beneficijs correſpondeam. Dicam igitur ſummatim, narrabo compendioſe. Literis ut res expoſtulat ordine reſpondebo orationi tuæ. Vt eam requirat particulatim conſcribam diſputationi tuæ. Vr argumentorum ratio depoſcit, opinionem meam declarabo. Nos enim cum propter inſignes uirtutes tuas, tùm propter ingenij tui, tùm propter eximij tui erga me amorem, tùm etiam propter maxima in nos officia te mirifice diligimus. Qui partim, pro honore comparãdo, partim pro uirtute celebranda, partim etiam pro ignominia euitãda hoc refutare non debent. Qui profecto inimici partim imbecillitate, partim ignauia, partim timore nos tentare non audent. De quibus multa ad nos ipſos, multa ad rempublicam, multa etiam ad exteros omnes pertinent. Planum igitur

uobis

A uobis faciam in hoc maleficio multos fuisse inimicos, multos corruptores, multos nocẽtes, multosq; consentientes. Qui uel ex odio, uel ex inuidia, uel ex ignorantia, uel ex arrogantia, uel ex capacitate, uel ex iniquitate semper nobis detrahere nituntur. Homines enim uolũtate immutantur, alius beneficijs, alius amore, alius iniurijs, alius suspitione, alius honore, alius ætate, alius fortuna. Aut enim sit Imperator, aut Rex, aut Dux, aut Princeps, aut dominus, aut cuiuscunq; generis existat, sapientia indiget.

Ad studium enim bonarum artium complectẽdum præter uoluntatem nihil tibi deesse uideo. nec ætatem, nec ingenium, nec facultates, nec præceptores, nec alias ullas res.

Apud alios uirtus literarũ excolitur, apud alios copia diuitiarum adamatur, apud alios bellorum disciplina exercetur. Quarum equidem scientiarum inuentio, industria, ratio, sapientia, consilium, eruditio, honor, dignitas, præstantia, laus, fama, gloria, te ad eas celebrandas uehementissime incitare debent. Explicaturus igitur sum quales boni in tuo negocio fuerunt, quales studiosi, quales negligentes, quales amici, quales aduersarij. Siue enim pacem, seruare uelimus, siue bellum exercere desideramus, siue res alias curare studeamus, uirtute utendum est. Quod si effecerimus, & honorem comparabimus, & commoditatem consequemur, & uoluntati nostræ satisfaciemus. Ostendam igitur uobis quantam cõmoditatem, quantam oblasionem, quantã tranquillitatem, ex
B pace sumus consecuturi. In medium igitur adducam quanta incommoda, quanta pericula, quantos errores, quantas destructiones, quantas malorũ calamitates, nobis bella sedula inferre possunt. Cognoscetis igitur qui boni ciues fuerunt, qui negligentes, qui studiosi, & qui seditiosi. Si rempublicam adamamus, si ciuium salutem charã habemus, si honorem desideramus, si commoditatem appetimus, si rem nobis gratissimã cupimus, si diligentem gloriam adaptamus, in hoc plurimum elaborare debemus. Ni si Clodij nocentem uitam monstrauero, nisi apertissime delicti uitia seu maleficia declarauero, nisi testes probatissimos adduxero, nisi apertissimum malum patefecero, omnium maximam me subiturum pœnam subijcio. Clarissime igitur intelligitis Lucium Catilinam multis nocuisse, multis detraxisse, multis inuidisse, multis fidem præstitã fregisse. Quo in genere multa audiui, multa intellexi, multa uidi, multa cõprehendi, multa cognoui, multa palpaui, quæ uobis declarabo. Percipies igitur quæ sunt in urbe gesta, quæ sint foris administrata, & quod senatusconsultum cõstitutum sit obseruandum.

Primo de pace dicturus sum, deinde de studijs, deinceps de moribus, continuo de republica, tùm de priuata commoditate ciuium, postea de religione, postremo de immortalitate animarum, unà cum salute omnium nostrum.

De confirmatione.

C POstea uero quàm intentionẽ nostram explicauimus, non tam iocundum erit auditoribus, quàm nostris rationibus permaxime cõmodum, ut aliquibus modis ex argumẽtationib. propositiones nostras cõfirmare studeamus: idcirco aliquas inueniẽdarum confirmationum uias in medium adducam, ex quibus quæ nobis conducere uidebuntur, eas usui nostro poterimus accommodare.

Nulla unquam ex parte cogitaui quanta me semper beneuolentia complexus fueris. Tua erga me amoris coniunctio testibus non indiguit. Amor enim noster confirmatur indies uehementius. Nostra profecto unitatis colligatio maius indies recipit incrementum. Societas enim nostra tam optimis beneuolentiæ fundamentis stabilita est, ut nunquam labefactari possit. Hoc uelim tecum habeas, neminem esse qui maiori à me quàm tu beneuolentia complectatur. Ad amplissimam enim tuorum in me officiorum magnitudinem, multæ aliæ bonorum accessiones intercesserunt. Ad eam enim nostræ antiquæ familiaritatis coniunctionem accessit singularis quædam tua charitas, qua me meosq; omnes complexus es. Non enim facile diiudicatur uerus amor, nisi aliquid tanquam ex auro experimentum uisum fuerit. Non enim recte cognosci posset beneuolentia, nisi rerum experientia fuerit comprobata. Hoc enim ut faciam nostri amoris uetustas depostulat. Hoc enim ut curem tua erga me officia demerentur. Facis enim rem amicitiæ nostræ condignam. Facis enim alienum

nihil à noſtra beneuolentia. Eſt equidem Terentius in lata mei amoris parte collocatus. Res enim amore maiori à te curari non potuiſſet. D

Maiorem enim beneuolentiam in agenda cauſa mea mihi præſtare non potuiſſes.

Hoc enim animo in me eſſe debes. Hac profecto uoluntate me debes complecti. Hæc enim res maximo mihi erit emolimento. Res enim iſta rationibus meis maximopere eſt ducibilis. Hoc enim ad rationes meas conſtabiliendas uehementer pertinere uidetur. Nihil enim mihi acceptius ex omnibus humanis rebus exoptaſſem. Rem enim gratiorem euenire non deſideraſſem. Hoc enim fieri melius quàm dicere uolo.

Hoc enim re ipſa potius quàm uerbis fieri cupio. Nullus enim erit deliberandi locus. Hac opinione utilior nulla eſſe poteſt. Nemo enim eſſe poteſt hoc homine nobis opportunior. Nullum erit conſilium hac deliberatione commodius. Nihil certe reperitur hoc negocio conducibilius. Nam ea cogitaſti quæ maximopere conducunt. Nam ea feciſti quæ uehementiſsime comprobari debent. Nam ea tranſegiſti quæ rationibus noſtris ſe accommodant.

Omnia profecto curare uolo quæ te uelle exiſtimabo. Omnia ſum libenter ſuſcepturus quæ tu mihi imponas. Omnia certe agere deſidero quæ tibi conducere arbitrabor. Hoc profecto uelim exiſtimes, me non minori cura uelle tuis laudibus quàm meis fauere. Hoc equidem tibi uelim perſuadeas, honorem tuum E
non minus mihi quàm tibi ipſi chariſsimum eſſe. Perpetuum enim me tui defenſorem es habiturus. Facilimum equidem me te laudis amplificatorem ſemper habebis. Quis enim eſt in negotijs, magis curioſus quàm Cicero?

Quis enim in tractandis rebus minus impiger quàm Cicero? Non enim ſolum literis, ſed etiam faſciculis te explebo, Non equidem tantum epiſtolis, ſed etiam libellis te incitarem. Facilius eſt enim mihi tuis literis reſpondere, quàm te literis meis prouocare. Ego quidem leuius reſpondere poſſum quàm literis te meis incitare. Non enim tam grauiter laboro, ut tuis reſpondeam literis, quàm defatiger etiam meis te literis uiſitare. Nullam equidem moram pati poſſem, cum me tibi accommodare debeo. Nulla profecto intercedit negligentia, cum tuæ res operam meam deſiderant. Summam equidem pro rebus tuis curam adhibuimus. Nihil enim pro tua cauſa à nobis prætermiſſum eſt.

Omnia quidem rationibus tuis officia præſtitimus, quæ ab officioſiſsimis præſtari potuiſſent. Etiam in re fundamentum inieci maximum. Et iam in negocio ſpem bonam conſecutus ſum. Honorem enim tuum & uerbis & rebus quibuſcum potui libenter exornaui. Dignitatem enim tuam & oratione & opere omni quantum in me fuerit tuebor. Totas equidem rationes tuas uiribus omnibus ſuſcipiam defendendas. Nam Albertus tantopere pro te numerauit, ut nihil prætermiſerit. F
Nam Cicero ita cauſam tuam egit, ut maiori quidem ſtudio agere non potuerit. Quanto ſtudio Phanius res tuas curauerit, teſtis eſt aſsidua eius uigilantia. Equidem nihil quod ad te pertineat prætermiſi.

Omnes enim ſum rationes complexus quæ in tuam commoditatem redundare uidebantur. Omnia quidem feci, quæ dignitatem tuam exornare & facultates exaugere ualent. Omnia diligentiſsime curabo quæ rationibus tuis accommodari poſſunt. Complura profecto fuerunt ſemper tua in me ſtudia laboris, diligentiæ, actionis, uigilantiæ. Immortalia quidem tua erga me ſemper extiterunt uirtutum beneficia, conſilia, admonitionis, doctrinæ, amoris, adhortationis, uoluntatis, deſiderij. Hæc enim tum tuæ dignitati, tum etiam noſtræ beneuolentiæ me debere dijudico. Hoc enim tùm tuorum tùm etiam tuis uirtutibus attribuo. Dies enim atque noctes tua in me officia ante oculos uerſantur.

Continua enim memoria immortalia tua in me beneficia complector.

Tua enim in me benemerita nunquam mihi à memoria diſcedunt. Quæ tu in me

A me benemerita contulisti, nunquam ex animo dilabuntur. Hæc enim res nullam habet dubitationem. Hoc enim negocium nullam habet difficultatem.

Hæc enim causa nullum penè laborem desiderat. Nihil est quod studio & diligentia fieri non possit. Nihil enim est quod non possit beneuolentia conficí.

Nihil est quod uerus amor non iubet efficere. Nihil enim profecto est quod dicta opera perfici non possit. Est enim consilium nostrum ab omnibus approbandum. Quod à nobis decretum est, rectum esse putamus. Quæ à nobis gesta sunt, omni uitio carere uidentur. Est enim mei consilij maiorem indies fructum & uoluptates capere. Meum enim consilium quotidie magis est mihi conducibile. Incredibile est enim quantopere tibi cupiam satisfacere.

Vix enim credere posses quantũ cupiam uirum me tibi quàm gratissimum demonstrare. Cupio enim nullam timoris curam nobis insidere. Desidero plurimum nullam dubitationis molestiam remanere. Omnia profecto sunt tibi sustinenda, ut laudem & gloriam tibi compares. Nihil enim est quod non laude & gloria libentissime facere debeamus. Nihil est profecto tam difficile quod tibi non pro honore & fama facillimum debeat uideri. Ita enim natus es, ut negocia tua semper efficere debeas. Ita enim doctus es ut hoc assumere debeas.

B Sed illum tuum animum fac adhibeas, quo te esse oporteat. Sed eum te fac præbeas, quem tuæ uirtutes esse uolunt. Nullam profecto partem inuenies quæ non sit confracta. Nullum enim membrorum conspicies quod non sit debilitatum.

Nullum equidem locum uidebis qui non sit conquassatus. Tanta enim est tuarum uirtutum existimatio, ut hoc facere debeas. Tanta enim est tuæ probitatis spes, ut agere uelle debeas. Illa est equidem iocunda laus quæ à uiris laudatis proficiscitur. Ea est quidem firmissima laus, quæ ab his celebratur qui in maxima laude uixerunt. Hæc enim uera laus uideri solet, quæ non ex uerbis sed ex rebus ipsis nascitur. Ea quidem uera gloria uideri solet, quæ ex salute reipublicæ fieri solet.

Cicero ea natus est conditione, ut nihil quod rectum est curet. Cicero ea ratione est constitutus, ut honestum semper exquiret. Cicero is semper fuit, ut ab officio nunquam deduci potuerit. His enim consilijs præstat Cicero, quæ plurimum humano generi prosunt. His enim facultatibus abundat Cicero, quæ sunt omnibus conducibiles. Nullam posses disciplinam exequi, ex qua maiorem nominis existimationem comparare posses. Nihil equidem ex omnibus humanis rebus curare posses, quod uirtute clarius haberetur. Nihil enim est profecto quod humano generi magis conducat. Nihil enim est de quo maiorem homines commoditatem consequantur. Recte quidem facere plurimum ualet ad beate uiuendum.

C Officiose facere optimum ducimus ad feliciter uiuendum. Si uirtus aliquando locum est habitura, tu eris in supremis. Si uirtus ullam unquam est receptura facultatem, præstantissimum dignitatis locum obtinebis. Aduentus enim tuus clarus erit omnibus. Summo enim desiderio ab omnibus expectaris. Tua enim ad nos prouectio amplissimam tibi laudem comparabit. Omnes enim uiri prudentes hoc factum probant. Omnes profecto qui de rebus recte sentiunt hoc laudant.

Omnes equidem conditiones quas scripsi, probabiles existunt. Omnes causæ quas commemoras iustissimæ sunt. Quæ mihi narrasti ita ut dicis, constare uidentur. Quæ mihi per tabellarios & nuncios significasti ita esse constat. Fateor enim opinionem tuam esse ueram. Concedo equidem institutionem tuam esse laudabilem. Hæc enim si ita sunt, cætera erunt faciliora. Quod si hæc uera sunt, de reliquis optime sperandum est. Hæc si ita prædicant, cætera meliora sequentur.

Volo enim hoc te scire, nullius autoritatem apud me tantum ualere quantum tuam.

Hoc uelim ratum habeas, me nullius amore magis quàm tuo moueri posse. Nori enim minus te uelle quàm posse mihi exploratum est. Non enim minus libenter hoc facere desideras, quàm ego expostulẽ. Ego enim singulis uerbis tuis singulare testimonia tribuam. Ego enim orationi tuæ autoritate maximam adhibebo. Hoc enim

mihi ut uero testi uelim credas. Hoc profecto Ciceroni ut supremo oratori credere minime dubitare debes. Testis est optimus in Catonem labor. Testis est enim mea in Catonem uigilantia. Omnes enim qui ista nouerunt testes habemus. Omnes enim qui hæc tractare solent pro nobis testabuntur. Omnes enim profecto qui hæc tractantur firmam fidem præstare potuerunt. Omnis enim mea spes in te posita est. D

Omnem enim meam in te spem collocaui. Omnem profecto spem cauſæ gubernãdæ in te uno firmaui. Omnis enim spes huius negocij perficiendi in te collocata est.

Neminem alium quàm te patronum esse uolo. Namq; illud non dubito quin etiam pro me libenter sis facturus. Non eisdem unquam ueritus sum, quin tu semper rationibus meis recte consulere uelles. Non enim dubitaui quin tu mihi libenter fauere uelles. Nihil enim tantum est quod à te confici posse non confidem. Nulla enim res tam difficilis esse potest, quæ tibi non fuerit futura quàm facilima. Scio enim quantũ ponderis oratio tua sit habitura. Scio enim quantum facultatis tua præsentia sit præstiturа. Scio enim quantum commoditatis tua commendatio sit allatura. Te quidem maximum hominem futurum esse existimo. Te profecto uirum fore præstantissimũ iudicio omnium iudico. Te quidem summum in ciuitate uirum ex omnium spectatione maxime spero. In eum quidem locum res deducta est, ut nisi Deus nobis subuenerit, maximis incommodis subijciemur uel afficiemur. In talem enim statum negocia compulsa sunt ut (nisi nobis diuina clementia opem præstiterit) acerbissimas simus calamitates perpessuri. In eam enim causam me fortuna compulit. In id profecto infortuniũ me sors intrusit. In eandẽ quidẽ tempestatẽ me fatum iniecit. Illud enim est maxime in tuis rationib. illudẽdũ. Illud enim quod scribis merito uidetur irridendũ. Illud enim tuis epistolis plurimum ludificandum. Hoc enim non crudelitate, non culpa contractũ est. Hoc equidẽ errore non cum uitio accidit. Hoc profecto nimia facilitate, non fraude factũ est. Verecundia quæ in periculis repudiẽda est, Cæsari male cõsuluit. B

Timor enim infamiæ, quæ in difficilimis rebus memoranda est, multorum hominum cauſa mortis fuit.
Homo enim natus est ad desidiã excolẽdã.
Hominis uita tota languoribus est referta.
Hominis enim uita ad nihil aliud nata est, quàm ad fruges consumendas.
Hoc enim sic habeto.
Hoc tibi persuadeas uelim.
Ita habeas exploratum.
Hoc enim memoriæ manda.
De quo sic uelim existimes.
Spem habeas firmissimam.
Tu autem hoc tibi persuade.
Illud hoc tibi affirmo.
Crede enim hoc mi Cicero.
Illud quidem scio.
Tantum dico.
Illud enim dubito.
Hoc tàm uere dicam.
Hoc dicam ut sentio.
Illud enim apte audeo profiteri.
Illud profecto confirmare.
Ego enim uideo hæc plana fore.
Ego conspicio hæc esse futura.
Ego sic coniecto.
Ego equidem hoc augurio.
Ego hoc tibi polliceor.
Hoc confirmo.
Hoc profiteor.
Nihil est quod curem diligentius.
Mihi enim maximæ curæ est.
Est enim mihi plurimum cordi.
Hoc enim clarum est.
Certum est.
Exploratum est.
Manifestum est.
Liquidum est.
Expeditum est.
In oculis enim positum est.
In medium adductum est.
Omnibus palam est.
Omnibus planum est.
Hoc unicuiq; apparet.
Hoc cuilibet planum extat.
Nulla enim de hoc est dubitatio.
Non equidem dubium est.
Nulla est de hac re controuersia.
Tantum dico.
Tantum scribo.
Tantum affirmo.
Non enim me præterit, fallit, fugit.
Clam est.
Non enim sum ignarus. Expers de hoc.

Impru-

A Imprudens.
Satis enim intelligo.
Optime quidem cerno.
Diligenter animaduerto.
Clarissime perspicio.
Sic enim res se habet.
Sic enim esse constat.
Sic enim uideo.
Sic enim res habetur.
Sic enim dicitur.
Sic equidē fertur.
Sic enim uidetur.
Vt debeo.
Vt par est.
Vt ius postulat.
Vt tuæ uirtutes demeritæ sunt.
Vt mea beneuolentia requirit.
B Vt causa desiderat.
Vt ratio deposcit.
Vt casus exigit.
Vt conditio expetit.
Vt hortatur fortuna.
Vt accessio administrabit.
Vt sors cadet.
Nec iniuria.
Nec sine causa.
Nec enim immerito.
Nec enim mirum est.
Opus enim est.
Oportet quidem
Necesse est equidem
Necessitas enim postulat.
Expediens enim est.
Res equidem tua agitur.
Tuum est enim onus.
Tuum est officium.
Video enim quid mea interfit.
Non enim me fugit quid mihi conueniat.
Non enim me præterit quid mihi conducat.
Hæc mea fuerit coniectura.
Fateor enim hanc meam fuisse pronostication em.
Hoc enim semper fore existimaui.
Morem profecto semper tibi gessero.
Tibi enim semper obsequētissimus fuero.
Sum enim tibi semper obtemperabilis.
A præceptis etenim tuis nunquam discedam.
Nullam unquam admonitionem tuam recusabo.
Si tuum mihi offitium præstare constitueris.
Si tuum mihi auxilium præstiteris.
Si te mihi accommodaueris.
Hoc enim ualde, prorsus, placet.
Hoc enim me plurimum delectat.
Hoc enim mihi admodū est gratissimū.

De Confutatione.

CONfutationes præterea maxime sunt ad dicendum necessariæ. Nam cū nostrorū argumentorū rationes auditoribus persuaserimus, nondū auditores satisfactum esse censebunt, nisi ea quæ nobis obijciuntur, aut tacite obijci possunt, probabilibus rationibus euelleremus. Quod cum ita sit, nōdum mihi uisum est incōmode factū, si de his refutandorum locorum rationibus cōsequenter ex ordine interseramus.

C Ego enim in te amando beneuolentiæ obtineo principatum Tu enim sic à me dilligeris ut nemo alius magis. Sed moriar nisi te amore superem. Sed peream si te beneuolentia non uincam. Non pene minus te diligo quàm perpetuo te semper amaueram. Sanè existimes neminem te mihi chariorem. Sanè credas neminem ardentiori me beneuolentia quàm te complecti. Si intellexero quid uoles, uoluntatem meam tuo desiderio adiungam. Si mihi persuadere potero quod desideres, factū sponte mea quod cupis. Non enim impedient me inimicitiæ, dum tibi prosim. Nec ullus me dolor perturbabit, quin me tibi accommodem. Nec ullus me labor deterrebit, quin totū me tibi præbeam. Nec ullæ me occupationes retardabunt, quin tibi satisfaciam.

Fac habeas rationem nostræ beneuolentiæ. Fac nostri amoris sis diligentissime memor. Quid nostræ beneuolentiæ coniunctione prætermissum fuit? Quid nostræ familiaritatis societati adiungi potuisset? Non timebo omnia subire pericula, dum tibi prosim. Si una esse non poterimus, animorum tamen coniunctione fruemur.

Si mecum esse non poteris, ego tamen assidua cogitatione te amplector.

Si præsentiam nostram colere non ualebimus, licebit tamen mutuam in te recordationem celebrare posse. Pro salute patriæ cur non omnes exponimus facultates?

Pro communi salute cur non omnia bona profundimus?

Maioribus enim meis te benemeritis exornabo, quàm tibi in mentẽ euenire posset. D
Dirigam omnia pro te diligentissime. Velim enim à me expectes quæ amicissimo expectanda sunt. Nil enim à me prætermittitur, quod ad te pertinere existimarem. Omnia uelim à me & familiariter expostules, & optima spe expectes.
Id enim agam in rebus tuis, ut nullam sis meam negligentiam accusaturus.
Cum plus pro te fecero quàm potuero, minus tamen profecero quàm debuero.
Cum longe maiora pro tuis ornamentis conatus fuero quã mea facultas præstare poterit. Multo minora fuero consecutus quàm immortalia tua in me benemerita depostulent. Si mihi pro te moriendum esset, nulli tamen parti tuorum in me officiorum uideor satisfecisse. Si mihi pro commodis tuis uita esset effundenda, non tamen uiderer in me meritorum magnitudinem assecutus. Ego ut par est, ad uoluntatem tuam me confirmo. Ego ut in me tua iura depostulant, me tibi totum accommodabo. A Ciceronis uoluntate honesta perampliſsima in me merita dissentire non possum. Per Ciceronis familiaritatem ac amorem non licet mihi ab eo dissentire. Nulli cuiquam concedo, quod tui studiosior sit quàm ego.
Nemo in hoc me uincere potest, qui tuæ dignitatis cupidior sit quàm ego.
Nec ullum unquam tempus pro te ut laborem defugi. Nec ullam unquam rem pro te omisi, nec omittam curare. Nec tamen Catoni defuturus sum. E
Nec tamen Catonis causam derelinquam. Iniuriam à te mihi fieri puto, cum à te roger. Rem mihi ingratam facis cum aliquid precibus à me contendis.
Magna me afficis iniuria cum rogando officium meum postulas. Ego plusquã feci, facere non potuissem. Ego maiores uires quàm ostendi, præstare non ualerem.
Te quàmprimum incommodis liberassem. Te illico incolumem reddidissem.
In hac causa magis elaboraui quã ostenderem. In his rebus maiora sum acturus quàm demonstrarem. Non enim perscribere possum quantũ mihi erit gratum si Catonem quietum reddideris. Non possum uerbis explicare, quàm erit mihi iocundũ si Catonem ociosum præstiteris. Nullo satis possum dicendi genere declarare, quàm mihi erit acceptum si Bernardum molestijs liberaueris. Quid enim est, cur non bonorum familiaritatem desiderarem? Quid obstare uidetur, cur non iustorum cõsortium mihi adoptem? Oblitum me putas amoris, charitatis, humanitatis tuæ. Immemorẽ me existimas tui erga me officij, laboris, diligentiæ, uigiliarum, periculorum. Ingratũ me arbitraris liberalitatis, benignitatis, beneficiorum erga me tuorum.
Quod si uita mihi contigerit, me tibi amicissimum demonstrabo. Quod si uita mihi superstes fuerit, me tibi memorem beneficiorum præstabo. Nisi ob tuam erga me beneuolentiam, tibi cumulatissime satisfecero, hominem me esse non arbitrabor.
Nisi pro immortalibus tuis in me meritis parem tibi gratiam retribuero, uirum me bonum non existimabo. Nisi tu erga me officia paribus meritis comprobauero, me hominem non iudicabo. Non enim mihi ullo modo satisfacio cum non reperiam quibus rebus tibi gratias refero. Cum ea quæ tibi desiderem re ipsa cõsequi non possum. F
Cum nullam partem tuorum erga me meritorum in referenda gratia consequi ualeam. Nunquam enim mihi acquiescam, nisi prius quæ à me uelis ex sententia perficiam uel conficiam. Ego tanti te facio quod quicquid agerem, statim probaturus sum. Pro summo in te meo amore quæ tibi placere uidebuntur, rectissimè uera existimabo. Nihil enim committere posses quod mihi posset displicere.
Plus enim à te mihi prouisum est quã postulaueram. Maiora quidẽ in me benemerita contulisti quã à te contenderem. Nolo enim Sosiam optime de me meritum derelinquere. Non enim mei esset officij, quod sufferre deberem, quod inuidi Casparino mei amantissimo detraherent. Malo enim meis in te rationibus delectari quàm alienis officijs gubernare. Quæ facio quotidie magis me delectant quàm aliena.
Nõ enim diuitias, sed uirtutes sum secutus. Illud cogita ne rem minus periculosam existimes quàm sit necessarium. Illud prouideas, ne timendo magis timere cogaris.
Sed ea tu insignitus es sapientia, quod maiora prouidere posses. Verum tu singulari

industria

induſtria tua hæc commodius tranſigere poteris. Sed tu hoc facilius multo pro
A tua ſingulari prudentia iudicabis. Sed tu hoc melius ex re reparare conſtitues.

Quæ omnia acciderunt Cicero dixit futura. Qui autem caſus euenerunt, Cicero antemulto dixit. Quæ autem ſunt conſecuta, Cicero eſt ante pronoſticatus.

Quod ſi tibi hoc conſilium non placebit, aliud mittemus. Quod ſi hæc tibi ratio non ſatis uidebitur conſentanea, alias quæramus commodiores. Non dubito quin tu plus prouideas quàm ego admoneam. Nec diffido quin tu melius rem pertractas quam ego tibi declarem. Quæ autem fortunæ acceſsiones ſint conſecutæ quis uati cinari poteſt? Quæ acciderunt fuerunt uera tam re quàm ſuſpicione. Nam intelligo iſtis rationibus te nihil proficere. Non uides rebus iſtis nihil prodeſſe poſſe.

Quod ſi non poſſum aliquid perficere ſuadendo, ego iam & precibus à te contendo. Negotium ego ſuſcipiam, & conabor quod poſſum.

De Concluſione.

CVm autem epiſtolas noſtras, uel orationes iam exordio, narratione, diuiſione, cõfirmatione, ac confutatione abſolutas dederimus, conſequens ac neceſſarium uidetur, ut eis concluſiones accommodemus. Idcirco has immodicas concluſionũ inuentiones cæteris ſuperioribus orationis partibus duxi adiungendas.

B Tu igitur me amabis, ſi hoc idem me in te facere exiſtimes. Tu igitur mihi inſeruies, ſi mutuam me tibi uicem præſtaturum arbitraris. Si fieri poſſet uelim priſtinum erga me amorem conſerues. Si effici poterit, cupio ut ſolitæ noſtræ beneuolentiæ coniunctio integra conſeruetur. Fac igitur mutuo me diligas. Eadem igitur fac me beneuolentia complectaris. Parum igitur fac mihi uoluntatem præſtes.

Eo igitur inter nos ſimus animo quo ſemper fuimus. Simus igitur ea uoluntate qua merito eſſe debemus. Tu igitur ſicut mihi pollicitus es perſoluas. Quod promiſiſti uelim tua fide ſatisfacies. Quam mihi ſpem dediſti uelim re ipſa mihi præſtes.

Fac igitur quod mihi es pollicitus, re ipſa experiar. Fac ita ut mihi dixiſti, opus appareat. Tu igitur uelim, ut ſcribis, me chariſsimum habeto. Quoniam igitur iuſtitiæ tuæ me dedi, ergo rationibus meis in re ipſa opitulari debes.

A te igitur peto, ut rationes meas commendatas habeas. A te igitur contendo, ut ſtatum meum complectaris. Adiuua me igitur tua uirtute. Suſcipe igitur me totum tuis beneficijs exornandum. Ama me igitur tua ſolita beneuolentia.

Te ergo rogo, ut me ita tueare ſicut amicitia noſtra depoſtulat.

Te ergo oro ut meas rationes ita defendas ſicut amicitia noſtra depoſtulat.

Te ergo obſecro, ut meas rationes ita defendas, ſicut noſtra neceſsitudo requirit.

Quare te oro ut cauſam meam agas. Quare te obteſtor, ut me tibi in omnes par
C tes defendendum putes. Quare à te contendo, ut me totum conſeruandum recipias. A te igitur peto, poſtulo, efflagito, contendo, ut dignitati ſuffrageris.

Itaq; te etiam atque etiam rogo. Itaq; te uehementer obſecro.

Itaq; te plurimum obteſtor. Beneuolentiam igitur liberalitate à te peto.

Rogo igitur ut ne fallas opinionem meam. Te igitur obſecro, ne ſpem meam decipias. Te igitur oro, ne ſpes mea fruſtrata maneat. Vehementer igitur prorationibus meis diligentiam fac adiungas. Si igitur quod uolo ſtatueris, te mei ſtatus amatorem exiſtimabo. Si igitur quod cupio feceris, te mihi amiciſsimum iudicabo.

Hæc igitur tibi erunt curæ quemadmodum confido. Ex omnibus igitur rebus nihil eſt quod mihi gratius facere poſſes. Hoc igitur ut ſpero perficias.

Cætera alia prætermittas, cum negotium meum opera tua indigebit. Non facile credere poſſes, quàm mihi hoc erit acceptum. Gratiſsimum igitur feceris, ſi in hac re mihi morem geſſeris. Tuas igitur literas ſumma cum auiditate deſidero.

Incredibile me tenet deſiderium uidendi literas tuas. Fac igitur ut ſæpiſsime per tuas literas mecum agas. Ignoſce igitur celeriter celeritati literarum.

Parce feſtinationi epiſtolarum. Sed iam his finem impono.

Habes

Habes rem (ueluti pollicíti ſumus) confectam Lector, ex quo tantum commodi ac utilitatis percepturus es, quantum uoles. Voles autem intrepide uigilanterq; his noſtris inſudare laboribus, ex quibus quantum lucri conſecuturus ſis, haud facile breui oratione explicabimus. Tu interea nomen autoritatemq; præceptoris Aeneæ ne flocciferis, cuius poſt omnium mortalium honorem, non minimum hoc æuo fulget ingenium, Vale feliciter. D

FINIS.

Errata inter excudendum commiſſa ita emendabis.

Pagina 9. uerſu 15. in margine Mariam, pro materiam. 92.23. Deus, pro Dedus. 85.5. remedium. 94.9. filia. 96. 12. maleſici. 110.30. Chriſtiana. 116.25. inimicorũ. 156.15. & eſt ſuperuacaneũ. 180.30. uiſior. 191.25. epiſcoporũ ſynodũ &c. 198.15. depopulati ſunt. 203.44. Conradi ſe fidei permittentes. 206.6. quem. 209.12. Flandriæ comiti exercitum ut &c. 210.41. mons eſt, excelſus uerò &c. 211.11. lege Anno 1087. in margine. 238.20. Græcia. 251. 32. ſequentis. 251.30. ducere exercitum cœpit. 256.46. Robertum. 259. 31. Ioannes. 260 30. duxit. 269.48. Florentini. 272.29. abſcedit. 307.34. Saguntinus. 328.23. quæritur. 373.15. fanũ. 378.41. duſtas. 381.39. contrariũ. 385.16. Iſchmũ. 355.17. de dedítione. 427.30. uocari. 508.37. partim. 436.30. aptior. 439.15. minus audacis præſumpti facinoris. 435.1. Achilles. 441.9. regi. 447. 19. ciuitati. 458.43. nutabat. 462.14. puellæ. 466.22. à ſe dimiſit. 466.31. arx. 468.39. auſos. 469. 29. ſe non inire, lege pro in eũdem. 472.21. Philelphus. 474.25. magnificè. 495.28. iocos. 501.25. omnib. 509.46. Ilio. 516. 16. ſecuriſsimd. 524.35. cõuitio. 529.9. quib. 529.18. ueniat. 529.29. melioris. 531.6. maliloquæ. 539.27. egeat. 546.20. proſcribere. 549.16. Mabig. 562.46. quidem. 564.22. quí 564.49. Itum eſt. 571.19. neſcio. 594.25. mihi. 647.47 ſcripta. 672.46. Corinthios. 731. 42. ulli. 751. ne. 763.18. uita. 797.24. eximius eſt. 831. 39. Palatinus. 942.46. Iuuencus. 944.28. ſumus. 957.21. ferream. 928.16. Phalerus. 996.23. propterea. &c.

BASILEAE PER HENRICHVM PETRI
MENSE AVGVSTO AN.
NO M. D. LI.

Digitized by Google

GNOMOLOGIA EX Aeneæ Syluij Piccolominei Senensis, qui post adeptum Pontificatum Pius cognominatus est, omnibus operibus diligenter collecta, Per

CONRADVM LICOSTHENEM
RVBEAQVENSEM.

T. Lucretius, Lib. III.

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.
Aurea perpetua semper dignissima uita.

BASILEAE.

Pietate & eruditione præstanti uiro Domino Marco Bersio, ecclesiæ

Basiliensis apud Diuum Leonardum Pastori uigilantissimo, domino suo patris loco colendo, Conradus Lycosthenes Rubeaquensis, S.

CVM nuper Aeneæ Syluij, qui post adeptum Pontificatum, Pius appellatus est, lucubrationes euoluerem, uir colendissime, animaduertens inter legendum miram sententiarum grauitatem, quæ ubiq; interspersam uidebam, operæ pretium me facturum sperabam, si ea quæ ad mores formandos, & uitam mortalium recte instituendam conferre maximè existimarem, ueluti gemmas excerperem. Non ideò quidem, ut unquàm typis euulgari eas cuperem, sed otium nactus, pro mea consuetudine, locis cõmunibus, quos ex quotidiana cum sacrarum, tum profanarum literarum lectione hactenus paraui mihi, inserrem. Verum cum D. Henricho Petri uiro honestissimo, ac de republica literaria optime merito uisum sit, eas Syluij operibus ceu corollarij aut appendicis uice adijcere, nolui homini, mihi ob multas animi dotes amicissimo, hoc meum officium, quantulum est, denegare. Tibi uerò uir ornatissime, quem & parentis loco colere, & uenerari pro uirili mea cupio, hoc munus, licet Leuidense, offero, nullam sanè aliam ob causam, quàm quòd sciam te maximè illa sententiarum grauitate delectari, quam etiam sæpenumero non tantum in Epicteto, Socrate, Seneca, ac alijs eius notæ Philosophis admiraris, sed quantum ad uitam mortalium recte informandam conducit, plurimum & haud immerito quidé apud omnes commendas. Vnde & hanc meam opellam, ac animi erga te promptitudinem, non adeo ingratam tibi fore persuasi. Vale nobis & ecclesiæ Christi, in qua multis iam annis bonam operam nauasti, diu saluus & incolumis. Basileæ Rauracorum IIII. Calend. Septemb. Anno à redemptione mundi, M. D. LI.

GNOMOLOGIA
siue sententiæ insigniores
ex Aeneæ Syluii operibus collectæ.

Ex Commentariorum de gestis Concilij Basilienſis, Libro Primo.

POstquam sic fata trahunt ut quod uolumus non possumus, semp tamẽ cõiungẽda est cum potestate uoluntas.

Est tam pauperi quàm diuiti usque ad mortem uiuendum. Ac misera in senibus paupertas, miserior quippe illiteratis.

Sanum habere corpus & mentem integram, nõ minus pauperi datur quã diuiti.

Qui rebelliter uiuit, & bona agere negligit, diaboli potius quàm Christi membrum esse monstratur.

Quod si filius Dei Christus non ministrari, sed ministrare uenit, quo pacto eius uicarius dominabitur, aut dici dominus poterit, cũ nõ sit discipulus supra magistrũ, nec seruus supra dominum suum.

In omni regno bene instituto illud inprimis desideratur, ut plus regnũ possit quã rex, si contra reperietur, id non regnum, sed tyrannidem dici oportet.

Tanta ineſt ueritati uis, ut homini pro se loquenti sententias & uerba suggerat, aduersus se autem prædicanti etiam ipsam quæ innata est homini surripiat eloquentiam.

Sicut nonnunquam reges male administrantes, & tyrannidem exercentes à toto regno excluduntur eiciũturq; sic etiã per ecclesiam, hoc est per generalia Concilia Romanos Põtifices posse deponi nõ ambigendum est.

Genus est adulatorũ, qui aliter garriũt, quã ipsi sentiũt, Etenim licet dicatur in sinu principis ἀνάκλιτον semper fore, id ego intelligo, cum ratio suadet à uerbis legis esse recedendum.

Rex ille reuera dicitur q̃ est speculator ac procurator publici cõmodi, cui est cordi utilitas subditorum, qui quæcũq; agit, refert ad eorũ quibus præest commoditatem, quod si secus fecerit, non rex, sed tyrannus dicendus est, cuius est propriũ uacare proprio emolumento.

Hoc differt rex à tyrãno, quod alter eorum quos regit commodis inuigilat, alter suis intentus est.

Certum est fuisse aliquot tempus, quo sine regibus uiuebatur, At post quã iure gentium possessiones cœperunt diuidi, non alia de causa reges sunt instituti, nisi iustitiæ fruendæ.

Cum premeretur initio multitudo hominum ab his, qui maiores opes habebant, ad unum aliquem utrum confugiebant, uirtute præstantem, qui prohiberet iniuria tenuiores, æquitatem constituendo, summos cum infimis pari iure pertingerent.

Regnantibus adhuc regibus cum debiliores nonnunquam opprimerentur, lẽges constitui placuit, quæ ad iudicãdum non odio aut gratia ducerentur, sed tales inopi quales potenti præstarẽt aures, quo fit, ut leges non solum populum, sed regẽ quoq; obligare sciamus.

Si regem contemnere leges, rapere bona subditorum, uiolare uirgines, stuprare matronas, omniaq; suæ libidini & temeritati committere uideamus, nunquid congregatis regni proceribus illo submoto, alius sublimabitur, qui & bene gubernare iuret, & legibus obtemperet? Nempe ut ratio suadet, sic etiam usus edocet.

Papa subest quidem Concilio, illud

tamen negari non debet, quia maior est Papa, quolibet alio Christiano, & sicuti Regi quilibet Baro de regno subijcitur, sic Romano Pōtifici singuli ecclesiæ prælati parere tenentur.

Si peccata expugnare ecclesiam neque unt, certe nec maligni spiritus qui nullam penitus in humanū genus, nisi per peccata uim habēt, aliquid aduersus eā possunt.

Si ecclesia immaculata est, quia nec peccata potest perturbari, quis est qui peccatorem hominem impeccabili ecclesiæ præferat.

Semper in ecclesia uiri sunt aliqui boni, q licet humanæ fragilitati subditi sint, uirtutis tamen perfectæ perfecto fungantur munere, domitisq; carnalib. desiderijs hostiam sedeo placentem exhibent.

Sicut cætera lumina sol unus euincit, sic omnes autoritates ecclesia superat.

Habitat sæpius, inqt Arelatensis episcopus, in sordido palliolo, quàm in pictis uestibus, sapientia, igitur nemo dedignari, præsertim in rebus grauioribus debet, potentissimus, si aliquādo ignarus & rudis, sequacem non habeat multitudinem.

Christiani pro ueritate fidei mori nō dubitant, non minis impiorum terrentur, nō mutantur à sancto proposito, nec eos metus, nec spes ulla diuertit.

Nihil melius interuenire (ut Cicero ait) sapienti potest, quàm fortuna exigua.

Veritas non est relinquenda, etiamsi oporteat sāguinē ecclesiæ largiri, nec enim remissiores aut tepidiores pro ecclesia & fide catholica nos esse decet, quàm martyres illos Dei sanctissimos, qui ecclesiam in suo sanguine fundarunt.

Cur nobis mori pro Christo sit graue, qui tam diram, tamq; acerbam pro nobis sustulit mortem? qui cum esset immortalis & impassibilis Deus, mortalem induit hominem, & crucis subire tormentū non reformidauit, ut nos redimeret.

Sancti olim uiri mortem cōtemnendo gētilem mundum & idolorum cultorem Christianum fecerūt. Nos ignauia nostra & nimia uitæ cupiditate, Christianam religionē ex orbe toto in angulū redegimus.

Quid ad nos uita longior? nemo patrū diu uixit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus est munere. Et si clare mortes pro patria oppetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ uideri solent, quid de his dicemus quæ pro patria omnium patriarum ecclesia sustinentur?

Non erit pijs hominibus durum pro uita æterna facere, quod pro diuitijs trāsitorijs faciunt nautæ, qui se uentis & mari committunt, incredibilesq; procellas perferunt. Pernoctant uenatores in niue, in montibus, in syluis, & uri se frigoribus paciūtur, nec aliud eis est præmium quā uilis fera. Quid nobis faciendum Christianis, quibus laborum merces est Paradisus?

Qui estis uiri præstantes, sic uirtute uestra utemini, quæ semper libera est & semper inuicta.

Nobilitatis soror est nobilitas.

Tāta est uirtuti innata autoritas, ut etiā in hoste colatur.

Ex Commentariorum de gestis Basilienſis Concilij, Lib. II.

HOnestatem potius periculosam (inquit Ioannes Segouius) sequuntur uiri boni quàm utilitatem securam, licet reuera secerni utilitas ab honestate non queat.

Nullum est in terra commodum quod permutare cum uita mortales soleant. Illam namq; qui mundo seruiunt omnibus rebus anteponunt, & illi quidem, ut est apud Ciceronem, nihil habentes in uita iucundius, uita, ducere uitam cum uirtute non possunt.

Rectores ciuitatum sic curare totū reipublicæ corpus Plato summus Philosophus iubet, ne dum partem aliquam tueātur, reliquas deserant.

Non sunt hodie secula quæ uirtutem respiciāt, Probitas (ut est apud Satyricum) laudatur & alget, pauper loquutus est, & non dicant quis est hic? Bona est equidem uirtus, sed multū interest ad nostrū propositum, an in potente sit, an in paupere.

Eligendus est gubernator, qui non solum consilijs, sed etiam uiribus nauim regat, ualidus uentus est, nisi & consilium bonum sit, & brachia fortia, frāgetur malus, & periclitabuntur omnes.

Ridiculosa est sine potentia uirtus.

Gnomologiæ.

Ex hiſtoria Bohemica.

INteritura eſſe quæcp̃ naſcuntur, atcp̃ homines in primis, (q̃s ea de cauſa mortales appellãt) omnes norũt, plurimi dãnãt.

Cur hominem natura finxit, cui negata immortalitate ſpatium breuiſsimũ uitæ in cluſit, cornicib. et ceruis, quorũ nihũ inter erat, longiſsimum largita eſt æuũ? Sed cui de naturæ operib. permiſſum, quã nihil aliud eſſe, q̃ Deũ uel Dei decretũ dixerim.

Ego illud mihi perſuadeo, niſi mors introiſſet in orbẽ terrarum ex duobus alterum fuiſſe neceſſarium, aut terræ ſcilicet, quã incoleremus amplitudinẽ ſine fine patuiſſe, aut humanã generationẽ interdictã.

Tot calamitates hominẽ circũſiliũt, ut mori ſatius ſit, quã uitã producere miſerã.

Qui Deum fabricaſſe mundum cõſtanter credit, nec dubitabit illum gubernare quæ condidit, inquitatem quocp̃ omnem ab eo alienam putabit.

In hac mortali uita & uiros bonos in aduerſis rebus oppreſſos, & iniquos homines ſæpenumero blãdis fortunæ afflatibus in ſublime raptos cernimus.

Nemo homo eſt, cui nõ inſit aliqd boni, & id Deus in terra & in hac tranſitoria uita remunerat. Neq̃ enim mole malorum obſtante cœleſtem cõferre lucem poteſt.

Vitia apud inferos plectuntur. Viris bonis quibus terra clauſa eſt cœlũ patet. Peregrina in terris uirtus, in cœlo ciuis.

Vana eſt religio quæ ſceleri locũ facit. Vim criminibus ſacramenta non addunt.

Promiſſorem maleficũ diuina maieſtas odit, factorem exterminat.

Nullum capitale peccatũ quatũuis maioris mali uitandi gratia eſt tolerandum.

Habet hoc natura hominũ ut aliena magis quã ſua quiſq̃ uitia perhorreſcat. Neque ſumma mala diu inulta manent, ultoremq̃ mali ſæpe malum cernere licet.

Domeſtica nobis arma (inquit Ziſcha) timẽda magis quàm externa, ciuiles enim ſeditiones primum auferre oportet.

Nõ ꝓpter regni gloriã aut agrorũ poſſeſſionẽ, ſed ꝓpter religionẽ, Chriſti honorem, & animarũ ſalutẽ bellũ eſt gerendũ.

In bello ſatius ac glorioſius eſt honeſte mori, q̃ hoſti nondũ uiſo turpiter cedere.

Mori melius eſt, quàm in perpetua ſeruitute uiuere.

In eo Mainardus ei regno bene eſſe dicebat, in quo neq̃ per otium marceãt homines, neq̃ per bellum atterantur.

Reges regno danẽ, non regna regibus.

Sceleſtis & execrabilis eſt uox illorũ, q regnandi cauſa ius uiolandum aſtruunt.

Regnorum adminiſtratio ijs cõmittenda qui ſpernunt, non qui cupiunt.

Quis hominum eſt qui non honorem ſibi quàm alteri malit?

Qui relicto animi cultu uoluptati corporis ſe ſedere, grauati uitiorum ſarcina, non quibus explicent uitamq̃ corrigant, ſed quæ cœptum iter approbent, ea dogmata facile imbuunt.

Neq̃ inquinatis mentibus ſolamen ullum ualentius, quàm totum extingui mortẽ hominem opinentur. (mere.

Vna ſalus deſperãti cœlũ, inferos nõ ti-

Multoties dum alienam ſeruare uitã conamur, perdimus noſtram.

Quicquid olim peccauere opulẽtiſsimi ac potẽtiſsimi, hodie plectitur, nulla enim uetuſtas impunitatẽ criminis habet, Neque ulla innocentia tuta eſt. ubi incõuicta puniuntur ſcelera.

Victa magnis rationibus mẽs humana, uolens nolenſq̃ capitur, utcp̃ natura inſtituta eſt, altera facile trahitur, altera elabitur. Neq̃ noſtri arbitrij eſt credere quod uolumus.

Potentiam qui conſecutus fuerit, nemo tam facile deponit, quàm damnat. Retinent amici, implicat gloriæ cupido, obſtat inimicorum metus, ſemper eſt quod craſtinare compellit.

Odioſus plerunq̃ potentibus ſermo diuinus, quibus deſunt facultates, leuis eſt in cœlum uolatus.

Ingens dulcedo gloriæ facilius contemnenda dicitur, quàm contemnitur.

Nemo eſt tam ſanctus, qui dulcedine gloriæ non capiatur. Facilius regna uiri excellentes quàm gloriã contemnunt.

Cæca humanæ mentis iudicia, ſæpe læta pro triſtibus, pro lætis triſtia ducunt, futuri nulla homini certitudo. Nemo nouit quid ſerus ueſper uehat, nemo tam ſuperis amicus eſt, ut craſtinam ſibi lucem prò mittere poſsit. Multi dum ſe credidere

deiectos,in ſublime rapti ſunt,multos exi lia claros facere,& optata cõſecutis ſæpe numero exitio turpitudiniq; fuerunt.

Ferendum eſt certe quicquid uitari nõ poteſt.

Temeraria iuuenum audacia niſi matu re coërceatur,in furorem uertitur.

Incertæ uanæq; cogitationes hominũ, futurum quicquid cæca caligine Deus oc culuit, ipſe ſibi gubernacula retinet uni uerſi. Nihil ſine ſuo nutu mortales a gitãt. Sapienter ab eo iuſteq; cuncta regantur, Sæpe in conſpectu eius æquiſsima ſunt, quæ nobis uidentur iniqua.

Nihil perperam,nihil temere diuina ma ieſtas agit,nos cæci uerſamur in tenebris, minimum eſt quod cernimus.

Ad regimen animæ noſtræ liberum ſu mus nacti arbitrium,ad ſaluandas animas lux reddita Chriſtianis.

De regimine ciuitatũ,de mutatione re gnorum,de orbis imperio minimum eſt quod homines poſſunt, magna magnus diſponit Deus.

O inanem mortalium gloriam,ò cæcas hominum mẽtes,quid iactamur? quid ex tollimur? Quid eſt quod dignitates,opes, potentiam,tantopere flagitamus? Perpe tuo h s frui cui datum?

Hominibus perſuaſum eſt,armis acqui ri regna,non legibus.

Ex libro de mundo uniuerſo.

QVæcunq; mortales agũt ſiue priua tim,ſiue publice, calũniæ ſubiacent, nec diuinis operibus maledica lingua par cit,tãtũ ſibi humanus arrogat intellectus.

Non ingentia ſolũ facta,ſed tenuia quo que nouiſſe ſæpe ex uſu fuit.

Nullus liber tam eſt ineptus, quin non afferat aliquid emolumenti.

Hiſtoriæ nihil magis eſt contrariũ quã mendacium. Nugas in fabulis,in hiſtoria uerum quærimus & ſerium.

Non ab re prudẽtia eſt quæ uitã ducit, Prudentiam uero multorũ & magnarum rerum cognitio parit,quã nemo inter ſcri ptores melius hiſtorico tradit.

Nullius uita ſine repræhẽſione cucurrit.

Cõmunẽ ſortẽ æquo animo ferre decet.

Læſa religione etiam diuina patiuntur, nec coli poſſunt (ut Euripides ait) uana garrulitas quæ religionẽ pauperib. aufert

Deus & inopũ & diuitũ pater eſt, neq; aliud ab homine quã uoluntatẽ requirit.

Quis arma ſumat,& cum mortis perí culo dimicet, cum ſciat uictoriam ſterilẽ eſſe? id perinde eſt, ac ſi quis laudis cauſa cum beſtijs pugnam ineat.

Nullum eſt imperiũ,quòd ciuilis diſcor dia non euertat.

Tanta nullius eſt nequitia, quæ non in ueniat adiutores, ſi quid auferre utilitatis poſſe uidetur.

Manus humana quæcũq; facit,eadẽ de ſtruit,nec ullum eſt homini tutum in ter ra refugium.

Multa metus & regnandi cupiditas ad mittit indigna,ſed non eſt cœleſti regno idoneus, qui pro terreno cœleſtem regẽ contemnit.

Perraro religionis affectus ad hæredes tranſit.

Res humanæ licet interdum ex paruis initijs creſcant,poſtea tamẽ corruunt per facile.

Claritatem rebus adimunt tempora, & nos homuntiones diuturnam quærimus in hoc ſeculo gloriam,quã potentiſsimæ ci uitates retinere non potuerunt.

Stulti ſunt qui ſubſtãtiam eſſe aliquam fortunam putarũt regnorum & opum di ſpenſatricem,quæ ſolius Dei nutu huc at que illuc transferuntur.

Sine uino lãguida eſt omnis uoluptas:

Sæpe ſuis urbibus plus domini quàm hoſtes nocent.

Vt arbores ſuam habent mortem, aut percuſſæ cadunt,aut ſuo tẽpore areſcunt, ita nihil in terra non mortale.

Omnia occidũt,nec literis ſua mors ne gata eſt,quamuis aliæ aliis plus uiuant. Ae tas cuncta auferet, nec hominis opus eſt, quod ſuo tempore non euaneſcat.

Philoſophica uita licet neque honores, neq; opes accumulet,caret tamen quàm pluribus periculis ac moleſtijs.

Sæpe eorum ignominioſus eſt finis,qui nimium gloriæ cupidi ſunt.

Pittacus Mityleneus ad dominatus e ruendos principatu uſus eſt non ad tyran nidem exercẽdam,qui ſublatis tyrannis,

mox ciues in pristinā libertatem restituit, ostēditq; sapienti principatum non esse appetendum.

Neq; libertas diuturna speranda est ciuibus, neq; perpetuo metuenda seruitus, altera enim succedit alteri, sicuti montibus ualles.

Calamitatis comes est plerūq; infamia.

Ruit omnis audacia, & moderata tantummodo durant.

Nō semper tuto ueritas dicitur, ubi cum tyrannis aut plebibus agitur.

Polycrates adeo clarus fuit ut etiam mari dominaretur, Is annulum de industria gemmis & sculptura pretiosum in pelagis proiecit, At paulo post piscator quidā piscē eduxit qui eū deuorauerat, in cuius uentre annulus est inuētus, Quod cū Rex Aegyptius Amasitis intellexisset, finem eius infortunatum dixit, qui talibus prosperitatibus uteretur. Nam quæ prosperitas fine clauditur non luctuosa?

Ephesij cum Dianæ tēplū incendio deformatū iam instaurarent, Alexander impensas magnificas pollicitus est ad eius ædificationem, si eius rei titulus sibi ascriberetur. quod cum quidam ex Ephesijs audiuisset respondit, Non decere Deum Dijs quicquam dedicare.

Regibus semper amica est adulatio.

Homines facile ea promittunt quæ uentura in periculum non creduntur.

Non consultum est in eos scribere qui possunt proscribere.

Sæpe apud homines succūbit ueritas, sed apud Deum semper triumphat.

Natis regibus atq; electis nequaquam par solertia inest.

Inuiti destruunt homines quæ ipsi cōstruxerunt.

Dum homines sumus uno superato periculo in alterum incurrimus.

Nequaquam diuturna sunt, quæ malis artibus acquiruntur.

Nulla sancta reperitur regni societas.

Natura masculis non fœminis dedit imperium, nec æquitas permittit regum filios extraneis cedere.

Melius est regium sanguinem conseruare quàm fundere.

Periculosum est religionem imbuisse damnatam.

In bello nihil magis necessarium quàm militum obedientia.

Hominum semper sunt mutabiles uoluntates.

Hominum improbitas non obest Deo nostro cœlum tenēti, nec eorū insaniæ maiestatē eius quoquo modo imminuere possunt, cuius ea gloria, ea sublimitas, eaq; beatitudinis perfectio est, ut nec laudib. humanis extolli, nec humiliari uituperijs ullis possit. Nos ista lædūt atq; confundunt, qui per ignauiā atq; desidiā, dum ueri Dei cultum perire sinimus, & in hoc seculo bonū nomē & in altero spem salutis amittimus.

Contenti præsenti rerum statu potentes, futurum Christi regnum non nisi morientes inquirunt, credula paupertas facile prædicatoribus obedit.

Auariſsima honoris humana mens, facilius regnum & opes quā gloriam partitur.

Mira est rerum humanarum omniū mutatio, & fluxa humani imperij gloria.

In utramq; partem immodica, siue amauerit siue oderit, mira est rerum mutatio & ludentis fortunæ iocus.

Victori leges atq; homines fauent.

Nulla uictis leges fauent, sacroſcq; canones potentia uincit.

Fraus, ut inquit Maximus orator, astringit periurium, non soluit.

Nulla est regno deiectis quies.

Stephanus eques Romanus turpe esse dictitabat, eam urbem quæ totum sibi subiecerit orbem, nunc sacerdotum imperio subiacere, quos rectius fœminas quàm uiros quisq; appellauerit.

Ex commentariorum in Panormitam, Lib. I.

NIhil dictum est unquam quod melius dici non possit.

Difficilius est reges quàm priuatos homines philosophari.

Sapiunt qui accepto aliquo beneficio uel mediocri, curiæ ualedicunt. Ostēdunt enim animum suum expletum esse, & periculose se subtrahūt, quod in curiales frequēter accidit, qui ueluti sues ubi saginati sunt, in cœnam domini mactantur.

Qui opes adepti magnas, apud reges perseuerant, non quidem id agunt, ut gratias referant, sed uel tuto abire nequeunt,

uel eis nihil satis esse præ se ferunt.

Rex illiteratus nihil aliud quàm asinus coronatus.

Cœptis quæ quidem iusta sunt, decet Regem inuictum adhibere animum. Ac fortunã ferendo uincere. At ubi conatus iniquus est, præstat uinci quàm uincere.

Docti Regis nullã uitæ partẽ quietã esse phas est, nisi quam sibi somnus uendicat.

Misericordia Reges Deo optimo Maximo facit proximos.

Non decet Regẽ auxilio esse ijs, qui bella per omne nephas gerunt.

In bello cauendum est præcipue ne prima belli fortuna aduersã experiatur, nã præsagiũ finis ex initio plerumq; cõspici solet.

Regnandi plane ignarus est qui simulare nescit. Vera tamen ratio nec uultũ nec animũ mendacio obtegentẽ Regẽ probat.

Senex cum sis, te cito moriturum scito & de sepulchro cogita.

Reges non uestis aurea sed spectata inter bonos moderatio & autoritas regio culmine dignos facit.

Quos sæuitia & crudelitate subegeris, ut metuas semper necesse est, quos tua tibi pietas misericordiaq; conciliauerit, perpetuo fidos inuenias.

Optandum esset omnes Reges aliquando priuatos pauperesq; fuisse, neq; enim satis miseretur, qui nunquam fuit miser.

Seruati quàm exsi hostis lõgè maior est gloria, tantoq; triumphus illustrior, quanto plures relinquũtur, de quib. triũphat.

Principes quasi signũ ad sagittam exposiri sunt, Turres quidem fulgura præaltas feriunt, humilia tecta prætereunt, ac cum principib. bene agitur si uerbis tantum impetuntur.

Vltra Sauromatas & glacialẽ Oceanum eundũ est ijs qui Hyppocritarũ uitã effugere cupiũt. & cum eò uenerint nihilominus nõ carebit hyppocrisi locus, si modo & tu homo & nõ Deus sis. Inter mortales enim nemo est, qui non aliqua ex parte fictus fucatusq; sit.

Alexander ille Magnus totũ terrarũ orbẽ domuit, at maiorẽ se orbis domitorẽ cognoscit, qui neq; iracundia, neq; uino uincitur, quibus ipse Alexander succubuit.

Affectum quemuis excludit dominandi cupido.

Agere quã fari sapiẽtis est. Nã quũ enim nisi cũ necesse est, sapiẽs loquitur, neq; uana nisi põderata mẽturataq; profert. Stulto autem nullũ est tẽpus sermoni clausum, facileq; uerba factitat, qui sine consideratione profatur.

Quid magis barbarũ quàm rapto uiuere, & omnem æquitatem omnẽq; religionem proculcare.

Iusti est principis non solum afficere neminem iniuria, sed eos, qui dãna quibusuis hominib. sine iusta causa inferũt, si possint prohibere, Nam qui non obsistit, si potest iniuriæ, tam est in uitio, quàm si patriã aut parentes deserat.

Iuramẽtũ apud Reges nihilo magis quã simplex uerbum ualet, Animo enim princeps obstringi, non alia quauis arte potest. At hodie plerosq; ex principib. nostris parabolanos (ut ita loquar) inuenias, ut certiora sint meretricũ quã eorum promissa.

Adepti regni pœnituisse quã plures principes cõpertũ est. At qui literas didicissent neminẽ. Est enim doctrina sapiẽtiæ similis quã omnis anima cõcupiscit, nulli sanè one rosa, regni aũt molestiæ oppressere multos.

Ex commentario

rum in Panormitam, Libro II.

QVicquid prodigiosum semper hominibus merito suspectum.

Prodigalitatis comes est egestas. Vnde si bona nostra prodigemus ad mendicitatẽ breui redigemur.

Bernardinus Senensis, quẽ in Cœlicolarũ numero Nicolaus V. Pont. Max. ascripsit, eos bene uiuere aiebat, qui q̃cũq; agerent aperta dijs atq; hominib. esse putarẽt.

Verax est Strabo, qui potentiorum commoditatem, ius esse diffiniuit.

Omnes qui iuri dicendo præsunt nõ tantum iustos, sed etiam prudentes & peracutos esse oportet.

Milites qui ocij gratia curtã sequerẽtur, semper in negocio futuros esse Syluester Chiemẽsis episcopus dicebat, nisi sese tandem uel cum periculo inde amouerent.

Qui duri & immites sunt principes, (ait Fridericus Imperator) nimis abhorrent à morte, Nam quales se dum uixerũt alijs præstitere, tales etiam cum moriuntur in se iudices plerumq; inueniunt.

Quas

Gnomologiæ.

Quas non didicerunt artes recuſant omnes exercere, imperare autẽ, quæ eſt ars artium omniumq; difficilima, nemo recuſat.

Animalia rationis expertia nullum plane ſupra ſe regẽ ferunt, niſi qui cæteris uirtute præcedat. At homines qui ſe rationales dicũt, ijs ſæpe principibus obediũt, qui brutis quadrupedibus ſtultiores ſunt.

Turpes animi turpia corpora plerumq; inhabitant, improbitas autẽ in forma egregia perraro eluceſcit.

Ea demum præclara eſt victoria, in qua noſmetipſos, atq; auaritia & ulciſcendi cupiditati frenos imponimus.

Beatos eſſe in terris Reges Sigiſmundus Imperator dicere ſolebat, ſi excluſis ſuperbis manſuetudinis humanitatiſq; cultores incuriam aſciſcerent.

Ex libro commentariorum in Panormitam, III.

PHiloſophi ſunt, non quidem qui facienda dicunt, ſed qui dicenda faciunt. Qui quum peccare poſſunt, non peccant, & in omni rerum licentia ſibi ipſis frenum injiciunt. Abſtinentiam enim in uita priuata ipſa parit neceſsitas.

Fridericus Imperator Ro. optabat ut ſe natores conſiliarijq; ſui de rebus iam iudicaturi, duas res in palacij ueſtibulo deponerent, ſimulationem ſcilicet & diſsimulationem, & ſic fore ut recte in rebus quantumuis grauioribus conſulerent.

Ladislaus Vngariæ & Bohemiæ Rex, non uideri ſibi ait homines, qui bonas literas ignorarent.

Ad urbium præfecturas & alia reipublicæ munera atq; officia, probari potius homines quàm probandos ſunt aſſumendi.

Clarum & potentem hominem periculoſum eſt in carcerem rapere, quandoquidem neq; nocentem plectere eum, neque innocentem dimittere tutum eſt.

Bonum nomen cunctis diuitijs eſt anteponendum.

Sic à natura comparatum eſt ut cum uitãdos adulatores dicimus, tum maximè ſtultis aures damus.

Fœnus ita demum ſine peccato exerceri poſſe Bernardinus Senenſis affirmauit, Si pecunia his crederetur, qui capitalem ſummam reddere non poſſent.

Principes dum inimicis parcunt, occidunt, dum extollunt eos, ex hoſtibus amicos ſibi faciunt.

Deus cum per ſe iuſtus ſit, iuſtam cauſam etiam in ſummo rerum diſcrimine libenter adiuuat.

Amicitia quæ deſinere poteſt, uera nunquam fuit.

Toto Philoſophia, ut inquit Plato, nihil aliud eſt quàm commentatio mortis. Cur enim præcepta bene uiuendi diſcimus, niſi ut bene mori ſciamus?

Vita noſtra reuera nihil aliud quã comœdia eſt, cuius ultimus actus de morte agitur.

Bonus poëta nemo habetur niſi ad finẽ uſq; actus omnes prudenter explicet, Nobiſcum melius egit Deus, Nam licet omnis uita ſuperior turpis extiterit, ſatis tamen fuerit ad emerẽdũ cœlum, beatamq; uitam conſequendam, ſi læto ac forti animo mortem obeamus & ultimum ſpiritũ Deo reconciliemus.

Ex libro in Panormitam Commentariorũ, IIII.

SYdera ſtultos regunt impelluntq;, Sapientes autem aſtris imperant.

Sigiſmundus Romanorum Imperator eum uirum regno dignum aptumq; exiſtimabat, quem neq; ſecundæ res extollerẽt, neq; aduerſæ deprimerent.

Nulla nobis militia opus eſſet, ſi ſuas quiq; ciuitates, prætores exteriq; magiſtratus moderatè iuſtèq; gubernarent.

Si deſint Thraſones, in uanum Gnathones clamitant.

Eſſent plerumque principes meliores quã priuati homines, Si reges electio, nõ ſucceſsio faceret.

Natura non fert, ut qui nobis nocent ijs ex animo benefaciamus.

Hominibus nihil in hac uita melius cõtigere poteſt, quã bonus ex hac uita exitus.

Quemadmodum ſuperi amari & timeri uolunt, ita & reges, neq; enim bene ames, niſi timeas.

Militia ſentina uitiorum eſt, quæ nulla uirtutis indicamenta ſuſcipiat.

Si Deus eſt qui hunc mundũ gubernat, ut Philoſophi & Theologi ueriſsime docent, eũq; iuſtũ eſſe nemo negat, profecto alia loca ſunt inquit Fride. Ro. Imperator.

ad

ad quæ post mortẽ animæ migrant, ibiq; pro factis aut mercedem aut pœnam accipiunt. Nam hic bonis sua præmia, neque malis sua supplicia reddi semper uidemus. Non potest dictum indictum esse.

Ex libro epistolarum.

Sic principes sunt ferè omnes, cum opinionem aliquam induerunt, magna opus est arte, ut sententiam mutent. Ex epistola secunda.

Seruandus est in omnibus rebus modus, & mediocritas quæ tãtopere à Philosophis commendatur ubiq; tenenda est. Ex eadem.

Quanto longius à paternis laribus recedimus, quantoq; diutius suauissimo eius cœlo priuamur, tanto magis naturale solũ uidere, ibiq; uiuere & mori desideramus. Ex epistola tertia.

Minus grauia sunt aliquantulum quæ audiuntur quàm quæ uidentur mala. 3.

Homo sine literis nihil aliud nisi asinus bipes. 4.

Inter hominem illiteratum & marmoream statuam nihil interest. 4.

Iuuentus hominis tanquam flos agri mane nitet, uespere uerò arescit. 4.

Non lucifer aut hesperus tam pulcher est, quàm sapientia quæ studijs acquiritur literarum.

Omnia prætereunt quibus homines in hoc seculo lætantur, ætas, ualetudo, forma, delitiæ, opes, uoluptates, Sola nos, si semel recepta fuerit, usque ad mortem sapiẽtia comitatur.

Agricultura & rusticatio uitam quietã, liberam, honestam & frugalitati cõuenientem præbet. 5.

Hoc genus uitæ solum naturæ hominum usuiq; præcipue est accomodatum, quod omnia ad uictum cultumq; nostrum spectantia nobis suppeditat. 5.

Patientia unicum est cõtra inuidiam remedium ualentissimum. 8.

Mea semper opinio fuit his in rebus quæ multum fellis parumq; mellis habent, sapiẽtissimi hominis esse, quod dulce est excerpere, quod malũ foret lippis oculis prætereire.

Nihil unquam amicus amico facere potest quod non sit debitum, atq; idcirco expers gratiæ.

Non minus est scriptum quàm dictum, cum illud fugiat, hoc maneat, illud negari, hoc perpetuo possit probari. 9.

Lusus in Ecclesia qualem de pila fieri uidemus, dum huc atq; illuc impellitur lusorum ictibus percussa. Sed aspicit illa ex alto Deus, & quamuis raro in terris expendere homines digna supplicia coget, nullum tamen in supremo eius iudicio malũ impunitum relinquit. 10.

Arbitrium liberum dedit nobis hominibus Deus, uiuere nos ut liber, sinit, luxas dimisit mortalibus habenas, rationem tamen rerum omnium dum iudicabit orbẽ exacturus est, cumq; uidebunt principes, an propter eos regna fuerunt instituta, an ipsi propter regna, qui suis omnia seruire libidinibus uolunt. 10.

Cupit omnis dilectio redamari. 12.

Quid dulcius in humanis est, quàm gignere sibi similem tanquam extendere sanguinẽ, & habere quẽ post te relinquas. 15.

Amicitia nullius iuri derogat, nec aliquid admittit turpe. 16.

Non sunt duriora castra quàm curiæ principum, ubi inuidiæ, simultates, detractiones, odia, inimicitiæ, contumeliæ, iniuriæ & pœnæ sunt infinitæ. 16.

Iuuenes non possunt peruenire quo uolunt, nisi iuuenes esse desinãt, fecq; aliquando uinci paciuntur.

Nihil tutius est, quàm ex iudicio amantis uiuere.

Amantis est amati prosperitatem dicere suam. 20.

Socrates cum aliquando interrogatus esset quid & unde esset? Mũdanum se esse dixit, Nos si melius respondere uelimus, cœlestes nos esse dicemus, quia illic originem ducimus, & illuc si bene uixerimus, reuertemur. 20.

Alta est dominandi cupido, nec terminis clauditur ullis. 21.

Nemo existimet generosum animum unius regni terminis conquiescere, Ego tamen illi faueo qui fortunæ impetus, perse uerantiæ clipeo domuit, cõtinuãdoq; id fecit, ut aduersam expertus, securissimam iam sit adeptus fortunam.

Nihil est anima præstantius, hãc colere, hanc

curare præ cæteris debemus, alia caduca sunt, fluxa, mortalia, hæc in æternũ manet, cui si bene studuerimus, æterna gaudia, si male uacauerimus, æternos cruciatus per illam sentiemus. 22.

Non licet in republica plus homines contendere, quàm probare possint rationibus. 24.

Hæc amicitia hodie uiget, cui utilitas annexa est, Stoicorũ enim illa uirtute gaudens iamdudum explosa est. 26.

Non bene conueniunt, nec in una sede morantur rerum publicarum assidua cura & amor uxorius.

Si uis recte agere uitam, fac nihil facias quod Deum uidere non putes, nihil secrẽtò exoptes, quod præsente populo optare non audeas. Optandum est enim semper (ut Iuuenalis canit) ut mens sana sit in corpore sano. 37.

Beati sunt qui procul à curiarũ tumultibus degunt, & cõtenti sunt quæ adest fortuna, nos animorum impulsu cæcaq; cupidine ducti, regum atria petimus, principũ in oculis uersari uolumus, quib. si miles cum periculo capitis seruieris, modicũ uerò aberraueris, mox peristi, nihil enim uiolentius est aure tyranni, suspicios omnes sunt, curiales, inuidi, prõptiq; non tantum si adsit, sed si absit etiam ut crimineretur delictum. Pereunt hic omnia seruitia, si semel non recte spueris. 42.

Nemo hodie sua sorte contentus uiuit, sed quo quisq; plus habet plus exoptat. Ille beatus est, qui cupiditati terminum ponit, qui uerò nimios optat honores, & nimias poscit opes, is sibi excelsæ turris tabulatum erigit, unde altius cadat, maioremq; det ruinam quam opinionem.

Omnes cum senescimus ad rem attentiores sumus, quamuis ab re sit, & quo minus restat itineris, eo plus quærimus plus parare uiatici. 44.

Animus iuuenis sanguine feruens, ebullit, furit, insanit, nihil pensi habet, non pecuniam pendit, quoniam se facile lucraturum sperat, nunc bella metitur, nunc mercaturam cogitat, nunc regales curias meditatur, credit amari, credit sibi ab omnibus subueniri si opus fuerit.

Vetulus spiritus scit quàm raræ sunt amicitiæ, quàm fallaces amores, quàm difficilia lucra. Scit temporalia bona (sine quibus plenam negat Aristoteles felicitatem) in manu esse fortunæ, quæ si amiserit, illa inuita recuperare non potest.

Experimur ueriss imum esse, quod Iuuenalis cecinit: Haud facile emergunt quorum uirtutibus obstat Res angusta domi.

Diuitiæ plerumque indignos comitantur, easq; (ut Aristoteles ait) qui minus sunt digni possident.

Nemo diues est cuius cupiditati nihil est satis.

Nulla ex uirtute spolia casus ducit. 45.

Pietatis est subuenire parentibus, qui hoc non facit, iam nec pius est, nec bonus, non homo sed immanis belua est. Quid enim immanius dici potest, quàm illi opem denegare à quo susceperis uitam.

Vxorem ducturus, non aurum sed fœminam sibi maritat, uxorem castam, formosam & fœcundam si quis nactus fuerit, nihil est quod merito exigere possit. 45.

Quod peccato discitur, melius est ignorasse. 46.

Nihil gerendum est quod postea sit excusandum.

Non exaudiuntur leges inter arma, nec uox aduocati inter tubarum concentus resonat. 48.

Nulla temeritas tuta est, & nulla iniuria perpetuo stabilis.

Liberalitas inter cæteras uirtutes maxime homines allicit.

Ipsi leges hodie seruiũt & iuxta opportunitatem ab hominibus mutantur. 49.

Nulla ciuitas municipalia iura in perpetuum seruat.

Continentia licet laudanda sit, uerbis tamen quàm factis probabilior est, & philosophis magis quàm pœnis conueniens. 50.

Nihil mundanum perpetuo hominibus placet. 51.

Amicis omnia nuda sunt.

Fortuna semper cæcis obambulat oculis & eos potissime facit locupletes, qui minus sunt digni.

Non fortuna est quæ uiros bonos pecuniis priuat, sed habent ipsi nũmi nescio qd sensus.

ſenſus. Sũt enim ambicioſi & honoris cupidi, non teneri, ſed tenere nolunt.

Omnibus hominibus ſuis inſtat dies, nec doctum nec indoctum mors præterit. Felix tamen eſt qui ſic uiuit, ut nihil timeat mori. 51.

Nihil eſt mendacio inſtabilius, nihil ueritate conſtantius. 52.

Aſſueuit fortuna quos uno ex bello fugatos fecit, in alio interemptos reddere, bene tamen agitur cum ijs cui pro fide contra barbaros pugnantes bello occũbunt.

Omnes hodie ſimulati ſumus amici, amare fingimus, non amamus, Adulatores ſumus non amatores, Nec fictus amor inter abſentes aliquid habet uigoris. 54.

Omnes hanc fidem habemus quam principes noſtri, qui ſi colerent idola, & nos etiam coleremus. Et non ſolum Papam, ſed Chriſtum etiam negaremus ſeculari poteſtate urgente, adeo omnis interijt fides.

In grauioribus rebus non de nomine ſed de re contẽdendum eſt, Voca panem ſi placet lapidem, & da mihi dum famesco, & ſatis ero contentus.

Licet cuilibet opinari, uaticinari paucis, quoniam futurorũ euentũ ſolus Deus nouit. Humanæ mentes in tenebris degunt, nec argumentari poſſunt ex præteritis & inſtantibus, quid futurum ſit, in eoque ita falluntur ut qui per uitrum ultra inſpiciunt, aut in aquis iactant uiſum.

Inter humanas felicitates hæc uel maxima eſt, ut coniugem quis bonam ac pulchram, tu, quod eſt tritum, fœcundam ſorciatur.

Vigilare, laborare, ac curare plurima oportet ſi quis uelit haberi magnus, quidam modico ſunt contenti, & recte ſane, ſi ad naturam uiuentes, Deum reſpiciant & quieti ſunt animi.

Ille non eſt laudandus qui multa cupit & aggreditur pauca. Oportet namque & animum & opera conuenire, ſi quis cõmendari debeat.

Tunc bonum eſt ſeruire principibus, cum res præter ſententiam eunt.

Qui poteſt in pace uiuere, is damnandus eſt ſi ſe ingerat bellis. Nemini bellum utile eſt, niſi cui ſtatus præſens eſt grauis. 59.

Multorum uirtus iacet, quia campus deeſt ubi ſe oſtentent.

Boni uiri ſibi magis quàm uoluptati uiuunt, nec breue gaudium longæ præponunt utilitati. 61.

Periculoſum eſt in illum aliquid dicere qui poteſt proſcribere, longæ ſunt principum manus atq; timendæ.

Non regiones nobis aptandæ ſunt, ſed noſipſos regionibus conformare debemus. 62.

Tempus eſt moderator & arbiter rerum omnium.

Non tam inops ſenſus eſt quiſpiam, qui regnicolis auferat eligendi regis poteſtatem. 63.

Quales ſunt principes tales & ciues eſſe conſueuerunt, & mutantur ſerui ſtudio dominorum. 64.

Honorificentiſsimum eſt in ea re præſtare hominibus, in qua cæteros animantes homines ipſi præcellunt. Magna res eſt facundia et ſi uerum fateri uelimus, nihil eſt quod tam regat orbem quàm eloquentia. Quoniam quicquid agimus in repub. perſuaſi uerbis agimus, & illius in populi ſententia manet, qui melius perſuadere nouit.

Vndique tantundem eſt ad inferos & ſuperos uiæ. Sed habet minus, neſcio quomodo, doloris, inter ulnas fratrum, ſororum, filiorum atque nepotum mori, & licet ubique amici comparari poſſint, nullæ tamen familiaritates tam dulces ac ſtabiles ſunt quàm in patria. 65.

Pauci ſunt qui in rebus etiam grauioribus uerum ſequantur, omnes enim ferè quod ſuum eſt quærunt.

Nihil eſt quod abſque argento Romana curia dedat, Nam & ipſæ manus impoſitiones & Spiritus ſancti dona uenduntur, nec peccatorum uenia niſi nummatis impenditur. 66.

Sicut uiuis ita morieris. Qualis uita talis etiam erit mors. 68.

Mundas manus eum habere oportet, qui multos habet aduerſarios.

Nihil formidabilius quàm homo bilinguis, nihil terribilius quã hoſtis familiaris.

Celeri

Gnomologiæ.

Celeriter ægritudo uenit tardissimeq; recedit, Qui nunc sanus est, in hora ægrotabit. Nihil sub cœlo stabile nihilq; secutum. 69.

Amicitia non eloquentiã sed rem expetit. Et supplet amor quicquid facundia negat. 70.

Multi dum imperiti uideri uolunt, se doctissimos esse ostendunt, alij dum aliquid sapere se iactitant, imperitiam suam omnibus produnt.

Laus uirtutis est excitamentum.

Quis tam malus est qui uirtutem illam non assequi suadeat, de qua se percipit laudari.

Similis est amare similem & omnis probus afficitur probis, Nec uirtus non potest placere uirtuti. 71.

Vulgus plerumq; utilitatem præfert honori, quia caduca est omnis honor nisi pecunia sustentetur.

Melius est in magnis contentionibus de suo iure aliquid tradere cum pace quã totum litigando consequi. 77.

Qui iura nouit & astrorum cursus, pluuiarum uentorumq; causas, argumentandi rationes & mensurarum terræ & carminis & orationis uires, omnemq; denicq; harmoniam, is tamen nihil scit, nisi mori etiam sciat.

Vltimus humanorũ actuum mors est. Qui omnia recte fecit & in fine deficit, is frustra per omnem uitam operatus est.

Insulsus poëta est qui actum quintũ negligit, sic qui mortem nescit bene concludere demens est.

Quicquid homines ex suo arbitrio faciunt id sibi utile iudicant, Nã quod sibi damno sit, nemo sciens uolensq; facit. 78.

Nemo sermonis ornatu ac uerborum lenocinio plus suadet in rebus agendis quàm utilitas.

Nulla durare potestas ualet, ubi dissentio regnat. 78.

Ciuiles dissensiones, inuidia & ambitio alunt, quæ pestes ubi grassantur omnia malorum causa sunt.

Difficile monumẽtum est amor ciuium. Inexpugnabilis est ciuitas quã unitas populi tuetur.

Nihil utile est quod non sit honestum, Nam turpia & uitiosa caduca sunt, mutabilia, fluxa, curas semper & molestias afferẽtia. Quæ iusta uero sunt & honesta, ea manent, neq; unquam mentẽ turbant.

Nulla est sine uirtute utilitas possessio.

Mos hominum est, ut eos qui infra se sunt semper contemnant, Huic uulgo prouerbium est: Societatem hominum dirimi, quoties alius alium dignitate uel opibus excedere cœpit. 79.

Vulgus ignobile non in uirtute sed in utilitate omnem uitæ rationem ponit, Viri autem boni & uirtutis amatores ut magis eleuantur eò magis amicorum meminerunt.

Amicitia quæ inter uirtuosos est, nec uarietate fortunæ, nec tempore diminuitur.

Dignitatem & diuitias, multæ curæ & anxietates multiq; metus sequuntur, Nec enim augeri opes possunt, quin & labores crescant, omnis potentia subiecta est inuidiæ.

Qui ad summum dignitatis fastigium euehuntur, in speculo sedent, omniumq; in se oculos conuersos habent. Si bene faciunt, fecisse debitum dicuntur, si male, omnium linguis carpuntur, Si deo placẽt, hominibus displicent, seruare modum in his plane arduum est, Vtcunq; sit, naufragũ dum est sane hoc pelagus, pro salute communi seruiendum est reipublicæ.

Non nobis tantum nati sumus, ut Plato dicebat, sed ortus nostri partim amici, partim patria uendicat, ego autem addo partẽ quoq; deberi Ecclesiæ, & si nos totos obligatos sibi dixerim, quæ nos Christo regenerauit, non errauerim.

Magistratus, ut uerissime Bias dixit, ultrum ostendit.

Qui semper feria tractat, quamuis nondum est mortuus, tamen uluens moritur.

Inter omnia hominum oblectamenta nulla maior uoluptas est, nulla iucundior, nulla securior quam cum fides amici inuicem coëunt.

Nullius boni sine socio iocunda est possessio.

Quanto quis maior est, quanto ditior, quanto potentior, tanto fideli amico magis indiget.

Concedendum est aliquid amicitiæ atque consuetudini, non tamen cum præiu-

dicio ueritatis, quãuis Aristoteles Platoni ueritatem prætulerit, meo iudicio, magis famæ, quàm ueritatis amore.

Principis officium est, parcere subiectis & debellare superbos. 81.

Nulla est regni fida societas, nulla pietas fidesq; locum habet, ubi dominium quæritur.

Ne uitam amittamus, facimus interdũ quæ facienda non sunt, Nec enim hi hodie sumus qui pro iustitia capita nostra ponamus, quamuis stultũ etiã sit, propter iusticiam mori, si nullum iustitiæ commodum, nullumq; iuuamen mors ipsa contulerit.

Non potest esse diuturnum quod uiolentum est, nec stabile fieri potest, quod animis promittitur inuitis.

Sunt homines ad suspiciones malas prompti, & ad criminãdum magis quàm laudandum nati.

Cæca est hominum cupiditas, qui non contenti ciuitatibus dominari, prouincias quærunt post regnum, nec sic expleti, etiã regnis regna cumulare nituntur, nescientes quia parua res est quæ uitam eripit homini, & omnib. pompis ac dominijs nudum in momento reddit.

Corpuscula nostra ubi spiritus euolauit modico sarcophago continentur & tã læta sunt inter aurũ gẽmasq; recondita, quã inter feces hominum ferarũq; collocata.

Sic plectitur mendax, ut dum credi sibi falsa uult, etiam in ueris repellatur.

Sic hodie imperij dignitas attenuata est, ut uix illi comites caput inclinent, cui maximi reges sese solebãt ad terram prosternere. Sed est omnium potestatum finis, Nec Romanum imperium, ut Vergilius credidit, sine fine datum est, quod sic iam uidetur ægrotum, ut de sepultura magis quàm de medico sit cogitandum.

Malum cum nascitur cumq; recens est absq; negocio raditur, cum adultum est, difficile extinguitur.

Omnis belli euentus dubius est, sæpe qui uictus uidetur, uictor exurgit, Nemo autem uerè uincit nisi qui domum reuersus sibi suisq; subditis pacem fecit.

Vt homines imperare sciunt, sic subditos habent obedientes.

Mihi sæpius huius deæ quã Fortunam dicimus, acta considerãti, altior quædam cogitatio nata est, ut illã nõ cæcam (sicut poëtæ finxerunt) esse censeam, sed admodum oculatam. Nam quod aiunt eam inter quã rerũ huius seculi dispensatricẽ, nõ uideo uerum esse, Dicũt ei industrios homines paupertate grauari, ignaros autẽ fortunæ beneficio maximas opes possidere, Sed mihi non sic uidetur, Fortuna enim non est ignara cõditionis humanæ. Quos uidet aptos modico uiuere, non curat in eos multa congerere, quia non indigent. At ignaui nisi pecunijs abundent, despectui sunt, abiecti, miseri, quib. cur uituperetur fortuna subsidia pbẽs, haud scio. 82.

Sint contenti docti uiri si absq; magnis opib. magnã scientiã sint adepti. Namq; si ex duobus alterũ duntaxat habendũ sit, nemo sapiẽs doctrinæ diuitias anteponet.

Nemo sua sorte contentus est, nisi qui Deo se dedit & in illo iactauit cogitatus suos. Qui mundo seruiunt, quanti suis diuitijs, honorib. potentijsq; fruantur, semper tamen pauperes sunt, anxij, timidi, miserijsq; infinitis expositi.

Nulus hominũ status firmus est, nemo sibi crastinum repromittere potest. Quid nos mortẽ accusamus, quæ nos mille pericula subdituro liberat? Longa dies longas miserias parit.

Viri est ita rationes suas instituere, ut nihil noui posset accidere. Animaduertẽda sunt omnia futura & præparandus est animus ad ea ferenda si accidant mala. Nam quæ præuisa sunt minus feriunt iacula. 83.

Magna est mulierũ instabilitas, quarũ uolũtas in horas mutatur, Nihil incertius animo fœmineo. Nullus amor fœminæ diu durat. Fallax animal est mulier, uariũ, crudele, absq; fide, plenũ dolis. Verum cũ omnibus infideles sunt fœminæ, senibus quidem infidelissimæ sunt.

Nihil est tã acerbũ q̃d tẽpus nõ minuat.

Qui nimiũ tristatur ob res perditas, seipsum cruciat, nec tamẽ quod amisit recuperat, & ut rustici dicunt, Centum libræ mœsticiæ unciam debiti non exoluunt.

Quis non potius indignã laudẽ sui quã indignum uituperium ferat? ea tamẽ laus dulcissima est, quæ à laudato uiro procedit. 84.

Sumus oẽs cupidi laudis, & ut Cicero

ait,

ait,optimus quiſq; cupiditate gloriæ tangitur.

Virtus eſt huiuſmiodi ut & quos nunquam uidimus, amare nos faciat, uirtus namq; ſui natura amabilis eſt, uitium uerò odibile.

Inter amicos prohibita eſt uerboſitas. 85.

Non ſemper ut uolumus, ſed ut poſſumus uiuendum eſt, cooptanda eſt tempori uita noſtra. 86.

Quibuſdam mentiri utile eſt, dum ſe ſic exaltant. Florentinorum prouerbium eſt, dum bella uigent, utẽdum eſt mendacijs.

Omnes puſillanimes, uitioſi, perfidi, ſceleſti, qui mendacio ſe potius quàm ueritate defendunt.

Abiectæ conditionis eſt homo, qui ne quid dignitatis uel fortunarũ amittat, ad mendacia confugit. Vir fortis & bonus nunquam timet dicere fateriq; uerum.

Humanus animus ſemper eſt nouitatum cupidus. 87.

Qui ſapit nec nimis timet hoſtem, nec contemnit nimis. 87.

Quis eſt obſecro qui miſere uiuit, niſi qui peccatis eſt deditus. 88.

Siue ſponte ſiue inuite, moriendum eſt tamen, Nec nos mors præteribit, quæ priſcos Reges atque Cæſares non præterijt, quæ nec ipſi creatori omnium Deo, poſtquam humanitatẽ induit, parcere uoluit.

Omnia nata occidunt & orta ſeneſcũt, ſtat ſua cuiq; dies breue & irrecuperabile tempus. Nemo natus eſt cui non ſit moriendum, Nos igitur ad hãc accingamus mortem, ut cum uenerit tantò minus acerba ſit, quanto magis præcogitata.

Mors quidẽ nõ mala eſt, ſed finis potius teterrimi carceris his qui bene moriũtur.

Parendum eſt principibus, aut cedendum curiæ. Nemo ut uult apud principes uiuit. Mancipia ſumus & fortaſſis iumenta, qui alienum panem mordemus. 89.

Viuunt omnes infeliciter qui orbem incolunt, nullius tamẽ uita eſt miſerior, quã eorum qui ad alienum comedunt appetitum, ad alienam ſitim bibunt, & ad alienũ ſomnum dormiunt.

Non ut pecuniæ ſic & ſcientiæ conſeruatrix eſt auaritia, ſed qui literas ſuas magis abſcondit, is eas magis adnihilat. 90.

Habet magnam uim ad retinẽdos homines natale ſolum, quin & mollius & ſuauius iacere hominũ corpora poſt mortem arbitramur in humo natiua, quàm in aliena.

Humanum eſt hominem homini auxilio eſſe.

Beati ſunt qui uitam ab negocijs procul publicis degunt, ſicut priſca gens mortalium conſueuit. Quis enim non felicem illũ dicat, qui nullo fœnore, aut ære alieno obligatus, paterna rura ſuis bob. exercet?

Quid melius quã nuptias cõiungere ex quibus ſoboles fiunt & replentur liberis ciuitates. 92.

Non ſolet alicuius operatio uirtutis poenitentiam habere, qui uirtuoſe agit lætus eſt, dolet qui crimen commiſit.

Non quid homo faciat, ſed quomodo faciat quærendum eſt, & in omnib. rebus finis eſt expectandus.

Appropinquat indies hominib. mortis dies, cogitandũ eſt iam non quomodo uiuamus, ſed quomodo moriamur.

Turpe eſt in paruis ſuccumbere, qui in magnis uictor fuit.

Vna muliere relicta, amare aliam nihil aliud eſt quã ex igne ſaltare in ignem, quã breuis eſt uoluptas, quæ cum mulieribus hauritur, quam momẽtaneũ gaudiũ quod perpetuis doloribus diuina ultione punitur.

Peccant grauiter qui ad iocunditatem magis quã ad neceſsitatem uinum bibũt.

Omnes cum bene ualemus (ut ait Comicus) recta conſilia ægrotis damus.

Cogitant ac conſultant homines, Deus autem diſponit.

Satis tuta eſt innocentia. 91.

Homine imperito (ut inquit Comicus) nihil quicquã iniuſtius eſt, qui nihil rectũ putat, niſi quòd ipſe facit.

Veteres amici ſemper nouis ſunt præponendi. 96.

Vana eſt amicitia, quam motus facit non amor.

Non certa annorũ ratio, ſed uitæ tas hominis ſatis amicitiã bonorũ cõprobat. 97.

Plures ſunt amici qui nobis ab initio placidi & humiles uidẽtur, ſed hi ſucceſſu temporis quales ſunt apparent ſatis. Poſſunt enim aliqui naturæ uitia ad tẽpus tegere, in perpetuum tegere non poſſunt, neceſſe eſt enim ut ſeſe aliquando quales

ſint demonſtrent, quod cum fit, ſoluitur amicitia, quia perditū eſt quod amabatur.

Morū diuerſitas omnē diſſoluit amicitiā

Non digna eſt laus quæ ab homine rei imperito uenit.

Beneuolentiæ uinculum non eſt rumpendum, ſed ſoluendum.

Viri non ſunt, nec etiam homines, ſed atroces immaneſq; ferę, qui non his ſemper afficiuntur, à quibus aliquid beneficij acceperunt. 98.

Nemo eſt tam pauper, ut benefactori ſuo gratus eſſe non poſsit, quia nec auro, nec argento ceteriſq; rebus precioſis gratitudo præſtatur, ſed animo. Animus autē tā mēdico quā opulēto bonus eſſe poteſt.

Humana res eſt peccare. angelica emendare, diabolica perſeuerare. 99.

Amicitia uera magis præſenti quā abſenti fauet, Et qui amicus eſt etiam mortuū diligit, non corpus amici, non res, non famam lædi patitur. 100.

Ea eſt uirtutis uis, ut quos nū q am uidimus homines, amare nos urgeat. 101.

Belli finis nō rapina uel gloria, ſed quies eſſe debet.

Diuitiæ cum corpore ſimul perduntur, fama autem comes eſt animæ & poſt obitum durat, quam qui negligit crudelis eſt.

Beneficio facilius quā gladio uincitur inimicus. Non ſunt iniuriæ adijciendæ iniurijs, neq; mala malis cumulanda, ſed purganda primum contumacia eſt, poſt dāna reſarcienda, exinde ſubiungenda beneficia. Qui hoc egerit, is non ſolum inimicum ſibi placabit, ſed reconciliabit incorporabitq; ſibi, & ſocium ex aduerſario, amicū ex inimico, & fratrē ex hoſte faciet.

Prudentia bonū à malo diſcernit. 104.

Prudētia eſt amor eorum quib. adiuuatur in Deum. ab his quibus impeditur ſagaciter eligens. Aut eſt rerum bonarum malarumq; cum alterum dilectione & reliquarum deteſtatione ſcientia.

Scientia eſt cognitio rerū mortua quæ uoluntatem mutare non poteſt, uel ut bonū cognitū amplectaī, uel malū fugiat.

Prudētia radius unus eſt, à uero ſole procedens, quæ non illuminat intellectū, ſed etiam calefacit affectum.

Virtus eſt æqualitas quædam, ut Auguſtinus ait, uitæ, undiq; conſonans rationi.

Prudens eſt, qui ſcit, uult, & agit quæ bona ſunt.

Prudentes nunquam errant, ſed ſemper quæ bona ſunt agunt.

Virtus hominibus eſt amplectēda quæ cum naufragio ſimul enatat.

Nobilitas ſola eſt aque unica uirtus. Ex Iuuenale.

Malum dici non poteſt quo poſſumus uti bene.

Non imitandi ſunt illi qui in poētarum lectione ex floribus nihil ſumunt præter odorem atque colorem, ſed apes imitari decet, qui ex amariſsimis etiam floſculis mel dulciſsimum excerpunt.

Honos, ut Tullius præclare ait, alit artes, omneſq; incēdimur ad ſtudia, gloriæ, Vbi uerò deeſt honor et ibi ſtudiū deficit.

Omne genus adulatorum fugiendum eſt quaſi peſtis deterrima. Nā hoc genus hominum peſsimum eſt, quod principes maxime deijcit & præcipitat, timendū nō ſolum adoleſcētiæ, ſed etiā ſenectuti. 105.

E uditio ampliſsima eſt ſuppellex & hæreditas principatu melior, opes & potētatus & huius honores ſeculi bona fortunæ ſunt, Fluxa, mutabilia, caduca, quæ ut fortuna uult huc atq; illuc ferantur, Illa enim mortale genus quaſi in ludo habet, & hūe deprimit hominē, illū extollit. Nec enim magnum ex figulo regem, & rurſus ex rege figulū facere. At animi hona quæ ſunt, cōtinētia, caſtitas, fortitudo, iuſtitia, moderatio, intellectus, ingeniū, memoria &c. ſtabili quodā nexu adhærēt homini, nec auferri à nobis niſi cū uita poſſunt, hæc uerè noſtra ſunt bona, hæc dū luce inter mortales fruimur, uitam præſtant ſuauiorem, poſtquā migramus ex hoc ſeculo, ſpem dant felicitatis æternæ.

Omnis bene uiuendi ratio ac norma literarum ſtudio cōtinetur, ideoq; illas noſſe quàm plurimum expedit.

Principē non ſplendor ſuæ fortunæ, nō ueſtes aureæ, aut ornatus criniū & equorum pōpa honeſtabit ita, quantū ipſarum decor literarum & fama uirtutum, quorū facies ſi uideri cut Ariſtoteles ait) poſſet, pulchrior eſſet quā lucifer aut heſperus.

Conuenit quid ferre recuſent, & quid ualeant humeri quilibet meditari, cum alii quid eſt gerendum.

Quod

Gnomologiæ.

Quod Bias ait, Magistratus uirũ ostendit, nos rectissime de principatu dicemus, in quo qui moderationem seruat, Dijs est quàm hominibus similior.

Non arduum est in paupertate seruare continentiam, sed ut Martialis ait, difficile est opibus non tradere mores.

Aut maturum esse principẽ oportet, & suo consilio fretum, aut adeo rudem ut in modum trunci nihil per se disponat, sed quod maior pars suadet executioni mandetur. Nam qui peritus est rerum, minus tamen quàm satis est, periculosus est reipublicæ & imperia sæpe subuertit, cũ non ad rationem, sed ad libidinem regit.

Principatus est irritamẽtum quoddam uitiorum, unde pauci reperiuntur qui non aberrent cum frenis omnibus sint soluti.

Admonendi sunt principes antequàm præsint & dominentur, ut uires suas rigide metiantur, ne sub pondere ruant, quoniam onus est nõ uoluptas alijs imperare.

Amor nihil aliud est nisi magna quædam mentis uis, blandusq; animi calor iuuentæ, gigniturq; luxu, otio & inter læta fortunæ bona nutritur. Hic mentem hominis eripit, iudicium omne peruertit, sensum hebetat, animũq; totũ extinguit. 106.

Putat Comicus morbum esse insanum amorem, nec quidem male, nam & apud Macrobium luxuriã quæ uel mater amoris est, uel filia, teterrimi morbi partẽ Hippocrates esse dicit.

Insani amoris morbus plerumq; iuuenes aggreditur, sed nihilominus tamen uiros senesq; uexat, tantoq; periculosior & risu dignior est, quanto persona quæ capta est, ætate aut scientia censetur præstantior.

Forma hominis elegantissima fugax est, ut Tragœdus ait, et quæ mulier hodie formosa est, in crastinum erit deformissima, insani igitur sunt qui forma mulierum capti, bona perpetua & immutabilia pro caducis mutabilibusq; permutant.

Nihil forma mulieris est, nisi moribus adiuta. Castitas est quæ fœminam laudat, non forma, quæ uti flos agri decidit.

Nihil formosius est uirtute atq; honestate, etenim nec lucifer, nec hesperus tam decorus est quàm ipsa facies honestatis quam qui relinquit delirus est & amens.

Mulier inhonesta quid aliud est nisi iuuentutis expilatrix, uirorum rapina, senum mors, patrimonij deuoratrix, honoris pernicies, pabulũ diaboli, ianua mortis, inferni supplementum.

Nemo credat se tam fortẽ esse uirũ, qui illudi à mulieribus non possit, Non enim est in muliere ulla stabilitas, quæ nunc te amat, cras alium amabit, ueniente nouo proco, nouisq; precibus uel muneribus repudiabit primum amatorem.

Mulier est animal imperfectum, uariũ, fallax, multis morbis passionibusq; subiectum, sine fide, sine timore, sine constantia, sine pietate ulla, de his autem loquor quæ turpes admittunt amatores. Nunquã stabiles sunt, nãq; ut semel à recto tramite recesserunt iam se liberas arbitrãtur, ut quocunq; uelint uagentur, nec amplius uel mariti, uel amici timorem habent.

Iniquus plane homo est, qui in re parũ honesta admonitus, non quiescit, qui punitus non emendatur, qui correctus non efficitur melior.

Quid in usu est tam pulchri, ut non inuenias aliquid pulchrius, uera pulchritudo ad cuius cõtemplationem nati sumus, in cœlo est cui nulla potest res mundana comparari, In illa omnis perfectio est, mũdana semper diminuta sunt, Illa perpetua, hæc caducai, illa fixa, hæc fluxa, formã hominis febricula eripiet, senectus aut alius uitæ casus &c.

Omnis sermo mulieris de re uana leuiq; est, in quo qui oblectatur, & ipsum leuẽ esse oportet.

Expende quicquid in turpi amore est dulcedinis, rursumq; tædia ueramq; illius sententiam dices, qui parum mellis in multo felle mersum inquit amorem esse.

Cogita dies tuos assidue fieri breuiores, instareq; semper ultimum.

Qui nocere uult, eos fugitat qui possunt absistere. 107.

Vna dies sæpenumero res contrarias nobis adfert, nunc tristia, nunc læta, unde uerũ esse apparet quòd dici solet: Multa dies uarius q; labor mutabilis q; rerum. Retulit in melius nemo diem laudet aut damnet, nisi adueniente sero.

Fortuna est honorum ac diuitiarum dispensatrix. 108.

Securius est mortuos, quàm uiuentes carpere.

Homines in mundum nõ ad opes possidendas aut perfruendas delicias, sed ad labores nascuntur, uiuere in terris nõ tanq̃ incolæ, sed ut aduenæ peregriniq; debent, futurãq; patriã per opera uirtutis ingrere.

Si sane mentis essemus homines, odiũ potius quã fauorẽ appeteremus fortunæ, cuius blanditiæ maximum præstant impedimentum ad æternæ uitæ consecutionẽ.

Omnia tempus domat, nec ulli fortuna perpetuo bona est. 108.

Fortunæ fauor ullis alijs artibus acquiri potest quàm solius importunitatis remedio, retinetur ab ijs qui eius imperiũ maiori sustinent animo, & ut à sapientib. illa spnt̃, ita pusillanimes omnes habet odio.

Honores ac diuitiæ etsi desint hominib. non tamen desperandum est. Nec enim ista sunt quibus uera felicitas acquiritur, Virtus sola præbet ad cœlum aditum, q̃d si eo anhelamus hæc scala nobis astruenda est, Breue est quo in terris uiuimus tẽpus, in quacunq; fortunæ labantis fastigio positi simus. 109.

Frustra homines prosequuntur lachrymis, quod amissum recuperari nõ potest, quæ uentura omnino mors est, incassum timetur. 110.

Lex naturæ est certa atque ineuitabilis, mori omnes qui nati sunt.

Tria sunt omnibus hominibus cõsignata loca, unum patriæ, alterũ peregrinationis, exilij tertium. Patria cœlũ est, Peregrinationem in terris agimus. Exiliũ quia duplex est, alterũ perpetuũ, temporaneũ alterum, hoc purgatorio, illud ꝑ inferno cedit.

Insulsi est animi manentem in terris exquirere ciuitatem.

Vita breuis est homini, quasi somnium fugax. Nulli crastina dies certa est, nihil enim nisi uentus & umbra sumus.

Inuidere est non amare, si hominem in terris potius uiuentem quã in cœlo regnãtem cupimus.

In omnibus quæ agimus, quæq; optamus, nullum est cõsilium sanius quã Dei ordinationi bene placitoq; acquiescere.

Editæ leges sunt & ante hominum oculos positæ tanquã cancelli quidam, ultra quas transgredi nullus audeat. Legibus tamẽ nemo perfectus fiet, nisi Philosophiæ studijs incubuerit, non enim omnẽ casum complecti leges possunt, Ideo princeps moderator est legis, ἐπιείκειαν habet, ut duram mollificet, laxam uero sanctionem restringat. Quod nunquã princeps aget, nisi magistrã uitæ, expultricem uitiorum Philosophiam secutus fuerit. 111.

Sultum est desiderare quod assequi ne queas.

Nemo fortitus est omnia inter mortales. 112.

Qui nũquam sensit amoris ignem, aut lapis est, aut bestia.

Humiles tantum gazas inhabitat castitas, solaq; pauperies affectu sano tenetur, & quæ domo se cohæret modico, diuites ædes nescit pudicitia. Quisquis secundis rebus exultat, luxu fluit, semperq; insolita appetit, delicatas eligit domos & pœnates magnos, diræ fortunæ comes libido.

Non ægre amorẽ pellit, qui primis obstat insultibus: Qui dulce malum blandiendo nutrit, duri & insolentis domini seruituti se dat, nec cum uult excutere iugũ, potest.

Nullus diu latere potest amor.

Quid sit amoris imperium nosti, longi luctus, breues risus, parua gaudia, magni metus. Semper moritur & nũquam mortuus est qui amat.

Non bene conueniunt, nec in una sede morantur maiestas & amor.

Pudicitia amissa nihil est quod fœminã commendet. Forma quidem delectabile bonum est, sed fragile atq; caducum, cui nisi pudor adsit, nihil precij dandum, ea uerò quæ pudicitiam formæ adiunxerit diuina plane est.

Fœmina incẽsa libidine, ubi furere incipit, sola potest morte assequi terminũ. Nõ amant, sed insaniunt mulieres, & nisi correspondeat amor, nihil est amante fœmina terribilius. Posth̃q; receptus est ignis neque famam curant, nec uitam, unicum remedium est, si copia sit amati.

Facile est fœmellam decipere, sed quã to facilius, tanto turpius.

Omnium rerum inspiciendus est finis.

Sunt ferè huiusmodi mulieres omnes,

ut id

ut id potissime cupiant, quod maxime denegatur, quæ ubi uelis nolūt, ubi nolis cupiunt ultro hæ si liberas habēt habenas interdum minus delinquunt. Exinde tam facile est inuitam custodire mulierem, quā in feruenti sole pulicum gregē obseruasse, nisi suapte casta sit mulier, frustra maritus nititur ponere seram.

Indomitū est animal mulier, nullisq; frenis retinendum.

Primus sapientiæ gradus est nō amare, Secundus ut sic ames ne palam fiat.

O insensatum pectus amantis, O mentem cæcam, ò animum audacem, corq; intrepidum, quid est tam nimiū, quod amatori non paruum uideatur? Quid tam arduum quod planū nō æstimet? qd tā clausum q̄d nō sit apertū? inanis apud eos est omnis custodia, nullæ eas leges tenēt, nulli metus, nulli pudori obnoxij sunt &c.

Amoris gaudia magni emūtur, cuius tamē uoluptas breuis est dolores lōgissimi.

Nemo tā oculatus est ut falli non possit.

Plus fortuna quàm ingenio sumus felices.

Fœmina animal est indomitum, infidū, mutabile, crudele, mille passionibus deditum.

Dicunt quidam nihil esse quod in sapiente queat fortuna, hoc ego his sapientibus cōcedo qui sola uirtute gaudent, qui & pauperes et ægroti, et in equo Phalaris clusi uitam se credant possidere beatam, qualem nullam adhuc uidi, uel fuisse putarim, communi uita hominum, uita fauoris fortunæ indiget, hæc quæ uult eleuat, & quos uult deprimit.

Non facile custoditur quod à pluribus amatur uel impugnatur.

Quid stultius est quàm uiuere pauperē, ut locuples moriaris.

Magna est mulierū instabilitas, quibus tot sunt uoluntates, quod sunt in arboribus frondes.

Incensi pectoris & amoris imbibiti ea natura est, ut si quis prohibeat, magis ardeat, nulla re magis curatur hæc pestis, q̄uàm delecti copia.

Nihil consultius est postquam amor ossibus hæsit, quā furori cedere. Nā q aduersus tēpestatē nititur sæpe naufragiū facit, & qui obtemperat procellæ superatur.

Quis est qui fatis resistere possit?

Non augēda, sed minuēda sunt mala, & ex duobus bonis melius est eligendū aut ex malo & bono quod sit bonum, sed ex malis duobus quod minus obsit.

In nobilitate multi sunt gradus, & sanè si cuiuslibet originē quæras, aut nullas nobilitates inuenies, aut admodū paucas, quæ sceleratum non habuerunt ortum. Cum enim hos nobiles esse uideamus, q̄ diuitijs abundant, diuitiæ uerò raro uirtutis sint comites, quis non uidet ortum esse nobilitatis degenerē? Hunc usuræ ditarūt, illū spolia, proditiones aliū. Hic uenificijs ditatus est, ille adulationib. huic adulteria lucrū præbēt, Nōnullis mēdacia prosunt, quidam faciunt ex cōiugio quæstū, quidā ex natis, pleroscq; homicidia iuuant.

Rarus est qui iuste diuitias congreget. Nemo fastum amplū facit nisi qui omnes metit herbas, congregant homines diuitias multas, nec unde ueniant quærunt. Omnibus is uersus placet: Vnde has habeas quærit nemo, sed oportet habere.

Nobilitas diuitijs iniquis quæsita nihil aliud esse, quàm præmium iniquitatis.

Mea sententia nemo nobilis est, nisi uirtutis amator. Non miror aureas uestes, equos, canes, ordinē famulorū, lauras mēsas, marmoreas ædes, uillas, p̄dia, piscinas, iurisdictiones, syluas. Nā hæc omnia stultus assequi potest, quem si quis nobilem dixerit, stulto non est prudentior.

Heu amor infelix, quā plus fellis quàm mellis habes, Non tam absinthiū est amarum quàm tu.

Si quis in obitu quantus sit dolor ignorat, duorū amantū separationē cōsideret, quāuis maior hic anxietas inest, & crucia tus ingentior. Dolet animus in morte, q̄a corpus relinquit amatum, corpus absente spiritu nec dolet, nec sentit. At cū duo inuicem conglutinati per amorē unius sunt animi, tanto pœnosior est separatio quanto sensibilior est utriusq; dilectio.

Amatorum poculum longe plus aloës habet quàm mellis.

Qui uiuendo moriturum se cōtinuo meditatur, is proculdubio & uitam ducit meliorē, & cum dies obitus adest minus angitur. Quia p̄uisa iacula (sicut Gregorius ingt) minus nocēt, & facile contēnit

huius

huius mūndi blanditias,& inquinamenta refugit, qui ſemper cogitat ſe moriturum. 115.

Quamuis naturale & cōmune ſit omnibus mori, neque uitari neceſsitas mortis queat,humanum tamen eſt dolere & cōtriſtari amicos ex amicorum morte. 119.

Nuſquàm mala mors inuenitur,ubi bona uita præceſsit.

In terris nihil eſt ſolidū, nihil perpetuo bonum,omnia ſeneſcunt,omnia occidūt, ac ad ſuum properant finem.

Sunt ſcientiæ ſicut & lumina,qui de ſuo lumine lumen accendit,ſed ſibi retinet lucem & accipienti tenebras aufert. 120.

Quæcunque poſsidemus uiuentes,hæres nobis morientibus uel inuitis aufert, ſolæ fugiūt hæredis manus, auaríq; amico diſpenſantur animo.Recluſos in arca theſauros fures expilant,prædia latronib. patent. Nihil tā rigidè ſeruari poteſt, quod fortunæ ſubiaceat.Extra fortunam autem eſt quicquid donatur amicis, quas dederis ſemper habebis opes. 121.

In animo quiſq; ſuo benefactor præmium tulit.

Veriſsimum eſt illud Horatij: Virtutē incolumem odimus, ſublatam ex oculis quærimus inuidi.

Nemo lædítur niſi à ſeipſo. 124.

Nullus eſt tam gratus locus, nulla ſocietas tam iocūda,cuius non aliquādo emergat ſacietas. 125.

Nobilis animus & mens alto ſanguine nata,non poteſt non alta meditari. Nihil turpe ferre poteſt generoſus ſpiritus. 127.

Nulla perſona adeo tenuis eſt, per cuius manus nequeat, ſi uelit diuina maieſtas res maximas conficere.

Nihil eſt repertori & rectori orbis factu difficile,uelle illi & poſſe unum eſt,qui aliquando infima mūdi eligit, ut fortia quæque confundat.

Priuſquā inciplas negotiū, conſulta, & ubi conſulueris mature facto opus eſt. 111.

Omnis populus omniſq; ſenatus cui de bello gerendo conſultatio eſt,tria diligenter,rigide & preſſe diſcutere debent, an bellum ſit iuſtum,an utile,an facile.

Turpe eſt,ut Scipionis prouerbium fuit,poſtquàm erratum eſt, dicere non putaram.

Trahimur omnes ſtudio laudis, & optimus q̄ſq; gloria ducitur,ſed quæ laus diuturna eſſe poteſt, niſi literis conſecretur? Breuiſsima eſt fama quæ humanæ uitæ ſpatio terminatur. Viuunt nomine perenni, quos literæ inſertos habent.

Quanto quiſq; aut induſtrior eſt, aut fortior animoſiorq;,tanto fauere ingenijs ac literis magis debet,hæc enim ſunt quæ homines uirtutæ præſtātes, quamuis iam dudum mortuos,memoriæ hominū quaſi uiuentes exhibent.

Demoſthenes ſummus Orator,cum ex eo quæreretur, cuius uocem libentiſsime audiret,à quo ſumma uirtus,inquit,optime laudatur,quo dicto nimirum humanitatis & eloquentiæ,ſtudia magnopere cōmendauit.

Fortitudo (ut ueriſsime Ambroſius in officijs ait) quæ bello tuetur à Barbaris patriam,uel domi defendit infirmos,uel à latronibus ſocios,plena eſt iuſtitia.

Quid eſt pietas, niſi uoluntas grata erga parētes? Qui ſunt qui libēti animo pro patria pugnāt, niſi q̄ patriæ beneficia meruerunt? Qui ſunt qui fidem erga principes inuiolatam cuſtodiunt,niſi qui eos in ſe beneficos recordantur? Qui ſunt qui præceptores honorant,niſi qui ſe doctrinam ab his accepiſſe non ſunt obliti? Qui ſunt q̄ amicos omni ſtudio proſequunt̄, niſi qui fructum amicitiæ tenaci memoria tenent? Quod ſi erga patriam igitur, erga parentes,principes, præceptores & amicos grati eſſe debemus,quantò magis erga Deum noſtrum? qui cū nihil eſſemus, non ineſſe produxit,neque lapides aut arbores, aut equos, ſed homines rationis participes nos creauit, nobis ingeniū,ſermonem uirtutem,uires corporis atq; animæ dedit, & cum primi parentis culpa interni mancipium facti eſſemus,ut nos redimeret de cœlo deſcendit,formam ſerui accepit,ac crudeliſsimo mortis genere aeterna nos morte liberauit,&c.

Puſilli eſt animi lucris inhiare terrenis. Mens generoſa & alta cœleſtes aſpirat in theſauros. Breuis eſt uita hominis ſuper terram. Fugiunt anni noſtri liciū,uitæ noſtræ ſunt aranearum tela,quæ cito dirumpuntur. Curriculum æui noſtri incertum eſt,peregrini ambulamus in hoc mundo

ac igno-

ac ignoramus quid ſerus ueſper uehat.

Qui prælium ſine certa prærogatiua committit, ſimile eſt ei qui hamo piſcatur aureo, facile namq; plus amittere quàm lucrari poteſt.

Ego non cum illis ſentio, qui poſt hanc uitã extingui animas putant, ac propterea mortem timendam negant in qua nihil ſit mali, mortemq; dicunt eſſe totũ quod ante nos fuit, & quod nobis deſinentibus eſt futurũ. Nam quid homini moleſtius dici poteſt, quàm eum ita deſinere moriẽ tem, ut nihil omnino poſt mortẽ ſentiat? Sitq; uelut extincta lucerna quæ neque priuſquàm accenderetur, lumen habuit, neq; cum extincta eſt habet. 145.

Omnia per ætatẽ labuntur, animus ſit quoq; tempore debilior. Iuueneſcunt tamen in filijs quodammodo & renaſcuntur homines, quando paternos habitus ſæpe liberi referunt. 160.

Multa tollerare oportet homines, compati quoq; alterutrum conuenit. Cuiq; ſuum uitium eſt, uiuendum ſine ſocio fuerit: qui uitium habenti noluerint conuerſari. Neq; corpora ſine macula, neq; animi ſine menda reperiri facile poſſunt.

Victoria ſui natura inſolens eſt etiamſi ad mites uenerit feroces eos impudẽteſq; facit. Quid cum his agat, qui ſuopte ingenio ſolti ſunt ſæuire? 163.

Neq; res eſt in bello quæ negligi debeat uel differri, occurrere oportet priuſquã uulnus altius infigatur, aut ueneni labes in corda decedat.

Tanta eſt hominum calamitas, ut uitã quam uiuunt diuq; uixerunt, etſi malam ſciunt, mutare tamen aut nequeant, aut neſciant. 166.

Nulla eſt ratio prior quàm ambitio, quæ tanquam æmula charitatis omnia fert onera quamuis grauiſſima, ut honoribus ſeculi ac popularibus laudibus efferatur.

Expendat prius ſeipſum qui ſe dicare uult regib. an tollerare labores, famã perpeti, ſitim ſufferre, contumeliaſq; poſſit ſuſtinere. Deinde proſpiciat diligenter utrũ ex curia conſequi poſſit, quod ſuus deſiderat animus.

Stulti ſunt qui non coacte principib. ſeruiunt, ut ſtulti ſunt qui quærunt quod inuenire nequeunt, qui quærunt quod nocet inuentũ, & qui ſine propoſito ad quẽ tendit, cum plures habeat colles, deteriorẽ deligit & periculoſiorem.

Dantur honores in curijs non ſecundum mores atque uirtutes, ſed ut quiſq; ditior atque potentior, eò magis honoratur.

Vera gloria eſt illuſtris ac peruagata multorum ac magnorum, uel in ſuos ciues, uel in patriam, uel in omne genus hominũ fama meritorum, quam nec principes aſſequuntur, nec qui ſeruiũt eis, cum uitijs omnes ſint fere dediti, nec bonum aliquid agant niſi fortuito.

Vulgi laudes uir prudens pro nihilo reputabit, quia nulla eſt uera laus, niſi à ueris prouenerit laudatis.

Inexplebilis eſt omnis humanæ gloriæ appetitus, cui poſtquam te dederis ſemper illud Ciceronis in ore habebis. Quicquid eſt enim quamuis amplum ſit, id certe parum eſt, cum eſt aliquid amplius.

Optime tradiderunt Philoſophi, in honoribus non eſſe finem ponendum, quia & res incerta eſt, & in poteſtate alterius, & qui ſeruit honori, & huius ſeculi famæ, neceſſe eſt ut multa faciat inuitus. & interdum plus hominibus quàm Deo ſeruire cogitur.

Duo cum ſint honores, alter utrorũ bonorum, alter multitudinis, ſtultus eſt qui primum apud Regem uenatur, quia inueniri uerus honor non poteſt ubi uirtutes non regnant. Qui uerò alterum, multo ſtultior eſt, quia & rem perniciоſam ſequitur, & uitioſam, inſtabilem & incertam.

Nulla eſt apud principes diuturna poteſtas, nulliuſq; ſtatus debilior, nullius incertior, nullius infirmior quàm eius qui apud principem uidetur eſſe potentior. Sunt æmuli, ſimultates, & odia omniſq; potentia magnæ inuidiæ ſubiecta eſt.

Vt oculus parua feſtuca turbatur, ſic principũ gratia offenſiuncula uel minima cadit. Interdum etiam nullo crimine perditur, tantum apud principes ſubdola lingua poteſt.

Pauci apud Reges perpetuo ſunt potentes, ſæpe qui heri placuit, hodie diſplicet, nullũ eſt in aulis principũ maius ſtudiũ,

quàm ut alios de gradu præcipitent, & se erigant, potentatum quilibet appetit. Nulla inter curiales habitat fides, non frater à fratre tutus inuenitur, nec patri filio fidus est, nec filius patrẽ seruat, quilibet sibi studet. Si quis potens est, mille circa se oculos habet, & totidẽ linguas ad ruinã eius aspirantes.

Ruunt turres quæ iuxta flumen sitæ peruium in se aquæ cursum recipientes. Quid tu facias qui uersans in aula ex uni us uoluntate dependes: in cuius amore nec ferro, nec plumbo, sed cera fixus teneris, quem infrigiditatis amor, excutiet, uel iræ feruor eliquabit.

Diuitiæ aliqua ex parte ad felicitatem hominis prosunt, quia non facile emergũt (ut ille ait) quorum uirtutibus obstat, res angusta domi.

Sunt qui se posse putant diuitias cumulare principibus seruiẽtes, at hi ut diuitias comparent, libertatẽ uendunt, nec tamen diuitias assequuntur, nam quãto magis à principibus accipiunt, tanto magis seruire tenentur.

Si in curia pseueraueris oportet ad quæ uis imperia regis esse paratum, & mille capitis adire pericula, iustum & iniustũ exequi mandatum, ridere & flere cum rege, laudare quem laudat, uituperare quem uituperat. Quid igitur stultius est quàm diuitias per tot tormẽta cogere, cum sit manifesta Phrenesis, teste Satyrico, ut locuples moriaris egenti uiuere fato.

Non seruitia in curijs principum, sed personæ ponderantur, Nam & paruos parua decẽt, & magnos munera magna.

Solẽt principes sic nõnullis largiri multa, sicut & nos sues pascimus, ut eos postquam impinguati sunt deuoremus.

Vix ullum inuenitur hodie regnum, quod non sit partum uel continuatum fraude.

Non impletur auarus pecunia, & auaro tam deest quod habet, quàm quod nõ habet.

Cum duæ uiæ sint quibus humana uita continetur, altera uirtutum, altera uoluptatum, illa quidem semper est deserta, inculta & intercluſa frondibus & uirgultis, hæc autem omni tempore hominum frequentia teritur, nec quisquàm est qui uoluptati non assequatur.

Cicero in diuinationum libris, si quæ rarissimæ fiunt monstra putanda sunt, inquit, magis monstrum erit igitur in principis curia, uir reuera bonus, quàm partus multæ.

Verum est quod Terentius ait, ad peiorem plerunq; partem animum hominis applicari, si quis ad eam rem magistrũ sortitus sit improbum, si natura iubet, uelocius & citius eos corrumpunt exempla mala, cum animum magnis autoribus subeunt.

Sua quemq; fraus, & suus terror maxime uexat, suũ quenq; scelus agitat, amentiaq; afficit, malæ cogitationes conscientiæq; animi terrent. Hæc sunt impijs assidue domesticæq; furiæ, quæ dies noctesq; pœnas parentum à conscelleratissimis filijs reputant.

Nullum inter res mundanas maius munus est hominibus, à Deo cõcessum, quã amicitia, At hoc bono tam suaui, tam utili, tam necessario, priuati sunt curiales omnes, quia plericq; uitiosissimi sunt & tales inter quos amicitia esse nõ potest, sed factio quædam & conspiratio.

In aulico nulla uirtus est, quam nõ mille uitia comitentur.

Arduum est in hac hominum colluuie uirum amicitia dignum reperire, quòd si quis inuentus fuerit bonus, uel regi non placebit, uel magnatibus.

Iusti per multas tribulationes, docente scriptura, intrant in gloriam Dei, Curiales uero cum multis cruciatibus acquirunt sibi gehennam.

Si pacem cupimus, si otium honestum diligimus, si nobis ipsis uiuere bene uolumus, si salutem animæ quærimus, fugienda sunt nobis atria regnũ & aulici tumultus, in quibus nec requies, nec bonarum artium exercitatio, nec uirtutis amor aliquis regnat, sed auaritia tãtum, libido, crudelitas, crapula, inuidia & ambitio dominatur &c.

Iubet lex amicitiæ omnia inter amicos esse communia, siue modesta, siue iocunda quæ contigerunt. 167.

Dies hominibus omnem adimit ægritudinem. 174.

Hieronymi uetus admodũ sentẽtia est probe

probatiſsima, literarum inter cæteras hãc eſſe utilitatẽ, ut abſentes præſentes faciũt. Præclare quidẽ, Nam ad abſentes his loquimur, uidemus tranſmarinos, animiq; noſtri cogitatio ſine uoce, notarum pictu ris atq; lineamentis denunciatur, quo certe utilius quicquam, aut humano generi antiquius non facile inueſtigari poſſet. 179.

Nihil precioſius tempore, quod nec auro, nec ulla potẽtia redimi poteſt elapſum, ſoluſq; ſapiens eo ſcit uti & in ſuã redigere poteſtatẽ, & efficere quæcunq; magna etiam atq; etiam cum uulgo ſeu indoctis ocioſus apparet. 180.

Benefacta male locata Ciceroneprobãte, malefacta arbitrantur.

Iuſti principis eſt uerbũ tenere ſuum, ut ſcriptum eſt: Verbum Regis, uerbum ueritatis, ſubditos regere, cõfouere, ac tueri ueluti bonus pater familias, uectigaliaq; eo ordine diſpenſare, ne cogatur injcere manus in aliena.

Impoſsibile eſt, aut certe non facile, præclara ab eo agi cui deſunt facultates.

Non dubium eſt quin magno ſint adiumento diuitiæ in gerẽdis grauibus rebus ei qui liberaliter & probè ſciuerit uti, ſuiſq; locis & temporibus exinde diſpenſare.

Nulla conſilia hominum ſunt certa, nullæ cogitationes ratæ. 188.

Nulla ciuitas tam opulenta eſt, quæ nõ exhauriatur, & exinaniatur bello. Nemo tam robuſtus eſt quem non atterat continua febricula, Nulla quidem tempeſtas eſt quam non ſequatur tranquillitas, multi tamen pereunt, priuſquàm poſitis uentis ſternatur æquor.

Veriſsimum eſt hoc Sigiſmundi imperatoris dicterium, pecunias & gratuitum mutuum multos immeritos facere. 188.

Omnis beneuolentia eſt ſuſpecta potentibus.

Quis amicus eſt, & amici gloriam nori expetit?

Vix quiſquam reperitur, qui non morbo ſuccũbat, doloribuſq; uincatur, Multi tamen ſunt, qui dum optime ualent, recta conſilia ægrotis præbent, ac ipſi ſi doleãt, mente excidant.

A natura ita comparatum eſt, ut uerbis quàm multi philoſophentur, reipſa admodum pauci.

Nihil habẽt certi, qui ſunt in aliena poteſtate, quæ nos ipſi poſſumus, nutui noſtro nunquam deſunt.

Optimus hic proculdubio & certiſsimus in omni ægritudine medicus eſt, qui non corporis tantum, ſed mentis morbos expellit.

Fortuna nullũ quemq; extollit, de quo reijciendi poteſtatem ſibi non reſeruet. Hac conditione aſcendimus ad altiora omnes, ut cum illa uelit è ueſtigio deſcendamus.

Omnia ſunt caduca ſub Luna, & quanto altius extollimur, tanto periculoſius cadimus.

Volubilis rota fortunæ eſt, nemo illi clauus affixit.

Inconſtãs & infidelis hora fortuna, nulli perpetuo bona eſt.

Quærẽdæ pecuniæ nullus eſt finis apud omnes qui uiuunt, & creſcit amor nũmi quantum ipſa pecunia creſcit.

Si uolumus eſſe diuites, nõ pecuniæ adjiciendum eſt, ſed cupiditati detrahendũ.

Fumus ac uentus eſt quod cum fortuna non cum uirtute decurrit.

Quid eſt Romana curia his qui ſummã tenẽt, niſi turpiſsimum pelagus, uentis undiq; duriſsimiſq; tempeſtatibus agitatũ? Auaritiæ ibi atq; inuidiæ procella uix quẽ quam intactum præterit, laudant in facẽ, à tergo uero Ciconia pinſit.

In hac uita nemo mortalium felix. Bene atq; indulgenter cum eo agitur, qui uere dici non infelix poteſt. Nam quotus eſt cuius non plura mala quã bona inueniaſ? cuius lætitiam nõ ſuperauerit mœror. Nemo feliciter omnibus horis uiuit. Quam multos afflixere imperia? quàm multos perdidere diuitiæ? & ultimis iniecere ſupplicijs.

Moriendum eſt omnibus etiam inuitis. Et duo nobis in hac luce itinere occurrũt, altero cœlum petimus, altero inferos, Illic cũ dijs, hic cum ſceleratis deputamur, illic regnum, hic ſupplicium expectamus. Iter eligere licet dum uiuimus. Ex uita merito patet uia, poſt mortem nulla mœrendi facultas.

Mutantur tempora, & qui olim cõtem-

ptui fuit, nunc præcipuè ueneratur. 197.

Non uerbis sed rebus reddere, sunt pro beneficijs acceptis gratiæ. 200.

Sublime decus non merenti traditum, oneri potius quàm honori est si in mente ueniat illud Apollinis præceptum, quod iubet ut nos ipsos cognoscamus. 201.

Quanto altior est ad dignitatem ascensus, tanto periculosior casus.

Verã amicitiã nulla dignitas tollit. 102.

Quis amicorũ est qui amici honorem non libenter intueatur? 103.

Quid miserius est, quàm id officij genus gerere, cui ne queas satis facere?

Dignitas minus merenti credita oneri potius est, quàm honori. 209.

Omnibus hominibus una conditio posita est, tandem mori. Lex naturæ quippe est immutabilis ac inexitabilis, quæ licet unum quàm alterum serius apprehendit, bono tamen uiro nunquam tempestiuior putanda est, qui ex tenebris transit ad lucẽ, & ex laboribus ad quietem, ex miseria ad felicitatem. 215.

Omnis uita hominis breuis est, & quãuis sit laboriosa & multis ærumnis referta, non sunt tamen passiones huius seculi tales, quæ comparari possunt futuræ gloriæ, quæ reuelabitur in nobis. 225.

Vana est omnis huius seculi pompa, caduca gloria, & breuis omnis in hoc mundo potentia. 246.

Amicitia non facile est contrahenda cũ hominib. sed postquã semel contracta est, non leues ob causas est dissoluenda. 251.

Ita à natura cõparatum est, ut nulli laus onerosa uideatur.

Amicitia quæ desinere potest, nũquam uera fuit. 254.

Caduca sunt omnia quæ in terris acquirimus, nihil stabile, nihil certum, nemo sibi horã uitæ promittere potest, nemo de crastino habet notitiã, fugit ætas, fugit omnis terrena uoluptas, nihil habemus nisi præsens, & id quod momentaneum est, Quid igitur tristamur si priuamur momẽtaneo bono? 255.

Nihil est amanti difficile, Omnia uincit amor, nullus grauis labor qui non leuissimus ei uideã qui ex amore operatur. 257.

Dei consilia humana cogitatio inuestigare non potest, sæpe enim ad nostrã ruinam tendunt, quæ nos quasi felicia uel ẽ pimus uel admiramur. 291.

Melior est multo certa pax quàm desperata uictoria. 332.

Ferenda est fortuna quam Deus mittit, neq; enim dubitandum est quin Deo sit cura huius morbi, quẽ fuæ condidere mamus, Si curat igitur quæcũq; accidũt, aut uolente illo, aut permittente fiunt. 340.

Non potest ullis armis uinci ueritas, & iniuste agenti nulla satis tuta possunt inueniri præsidia. 283.

Optimus princeps est qui per se recta cognoscit, & operatur. 387.

Honestas & iustitia multitudini non facile persuadetur, quæ uarijs affectibus agitata ad prona frequẽter inclinat. Neq; bene se res habet ubi suffragia numerantur sed ponderantur. Sæpe enim fit ut maior pars meliorem uincat.

Qui uirtutis est expers, qui cupiditate aut libidinibus uincitur malis, non cupidini tantum, sed morti etiam subiectus est sempiternæ. 395.

Qui docent tantum nec faciunt, ipsis præceptis suis detrahũt pondus. Quis enim obtẽperet, cum ipsi præceptores doceant non obtemperare.

Bonum est recta & honesta præcipere, sed nisi & facias, mendacium est, Et est incongruens atq; ineptum, nõ pectore sed in labrijs habere bonitatem.

Plericq; Philosophorũ tales sunt, ut sint diserti in conuitium suum, quos si audias in libidinem, in auaritiam, in ambitionem perorantes, iudicium suum professos putes, adeo redundant ad ipsos maledicta in publicum missa. Quos non aliter intueri decet quàm medicus quorum tituli remedia habent, pixides autem uenena, Quosdam uerò nec pudor tenet uitiorũ, sed patrocinia turpitudinis suæ fingũt, ut etiam honestè peccare uideantur.

Natura non fert, ut eos amemus à quibus malapatimur.

Caduca sunt omnia quæ sunt sub sole & fluxa, omnes morimur, omnia nata occidunt, & omnia orta senescũt, breuis est humanæ prosperitatis cursus, cito regnũ deficit, nulla potentia longa est.

Gloria clari nominis quãuis de maximis rebus diu perseueret, finitur tamen ali-

aliquando & cum tempore deficit.

Nihil inter mortales non mortale, conuertit omnia tempus. Esto duret per multa secula nomen, quæ dulcedo post obitū laudis? Aut enim damnatus est homo in altera uita, & nihil ei proderit fama quæ remansit. Aut saluatus est, & ea non æget, beatitudine iam donatus æterna, quæ omni ex parte plenissima est.

Credendū est semper ueteribus sacrisq; sermonibus, nobis asserentibus, animā esse immortalem, iudicesq; habere, & pœnas dare maximas cū à corpore fuerit separata, quod intelligendum est cum male uixerit.

Breue est omne quod uiuimus æuum, etiamsi Mathusalem, aut Nestoris annos possimus attingere, & quicquid æternitati comparatur momentaneum est.

Angustissima est uita hominis & incerta, mille instant in omnes horas pericula, mille mortis fauces uitæ nostræ insidiantur, minima res cursum nostrū interrumpit. Alieno hic arbitrio sumus, uocat nos Deus quando uult, & ubi uult, & cum minime credimus citamur. Peremptoria monitio est, nec licet prouocare, aut contra niti, parendum est altissimo, cui & reddenda est uillicationis nostræ ratio.

Sapiunt reuera, qui ita uitam instituunt, ut ex hoc mortali corpore uocati, alacri animo abeant, & coram iudice, qui nihil ignorat, impauidi consistant die illa tremenda, in qua omnis spes ac metus ex his quæ acta sunt pēdet, nec supplicare iuuat amplius.

In cœlo plena felicitas est, apud inferos uerò miseria plena, cum eò uentum est, nihil iuuat quæ præcesserit gloria, & omnis fama seculi.

Præueniendus est pijs operib. dies mortis, & omnes actus nostri ita dirigendi, ut Deo in primis placeamus. Ipse enim est finis omnium & summū bonū, ad quod aspiramus, & ipsa beatitudo cuius cupiditas omnibus mortalibus inest. Quærendum est igitur iter ad eam, id recta fides ostendit & operatio iustitiæ, iustus enim ex fide, dicente scriptura uiuit, & sine fide nemo acceptus Deo.

Turpe est cuiq; homini errare, maximè uerò regi, cuius errore multi periclitātur.

Tria sunt iuxta Hesiodum hominū genera. Primi & optimi sunt, qui per se omnia noscunt. His proximi, qui recta monētibus auscultant. Tertij prorsus damnandi sunt, qui neq; ipsi uident, neq; uidentibus credunt.

Recte Antipatrum de Alexandro scribit Aristoteles, monens ne pro tot exercitibus, uictorijsq;, & subiugatione orbis terrarum glorietur. Sed cogitet quod si quis de Deo rectè cognoscat, non minori gloria dignus est, quàm ipse pro tantis rebus gestis, tantaq; potentia.

In Ethicis ait Aristoteles sapientem esse amicissimum Deo, sed nemo sapiens iudicandus est, qui à recta fide est alienus.

Primus sapientiæ gradus est, nolle errare, & uerum quàm libentissime audire, maxime in his rebus, unde homini est salus.

Nostri Philosophi summū bonum, nec in terra, nec in sensu, sed in cœlo & in Deo quærendum censent, & eo faciandā mentem existimant.

Natura instituit nos, ut cœlum aspiciētes, eò uotis omnib. aspiremus, sicut est illud Poëticum: Os homini sublime dedit cœlumq; uidere Iussit, & erectos ad sydera tollere uultus.

Quis nescit finē his præstare, quæ sunt ad finē? omnia hæc corporea oblectamenta eò reperta sunt, ut spes hominis conseruari & in suū finem qui est Deus per hæc adduci posset. Quis autem ederet aut biberet &c. nisi esset in his aliqua uoluptas? at hæc nō est finis hominis, qui ad Deū factus est, & nisi ad Deum ueniat, nunquā quiescit.

Carnalia desideria nequaquam curat, qui bonis fruitur spiritualibus. Sicut enim ignis & aqua simul esse non possunt, sic deliciæ spirituales carnalibus nō cohærēt.

Non hæc quàm uiuimus uita est, sed potius mors, quæ fugit ueluti umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Sicut lilia & flores deficimus. Leuissimaq; res est quæ hominem extinguit. Bestiolæ minime nobis insidiantur, & paruuli serpentis morsum, aranei nonnunquam ictu perimus. Sen.

Nihil fragilius humana uita, quæ tum in certa tum breuissima.

Breue eſt quicquid finitur, & ſtultitia eſt his ſpem ponere, quæ præterèunt.

O homo moriendum eſt, quiſquis es, à morte enim mortales appellamur. Nemo noſtrum nouit, an horam uicturus ſit, & tamen hæc terrena diligimus, quæ mox relicturi ſumus, quin potius tranſitoria properpetuis commutamus.

Iuſtiſsimus eſt irretributor Dominus, qui nec bona ſine præmio, nec mala ſine pœna præterit. 412.

Iuſtum eſt ueri Dei iudicium, iuſtæ ultiones ſuæ, cõſiderat ſemitas ſuorum, nec falli in faciem poteſt.

Deus, qui bonorum ac malorum operum mercedem gerit, nec immuneratum quod bene, nec impunitũ quod male geſſeris, eſſe permittet.

Nuſquam tam procul aberit amicus, ut literarum beneficio adiri non poſsit. 402.

O maximum & diuinum literarum donum, quod non modo longè recedentes amicos, ſed quos aut nunquam uidimus homines ſeu uiuentes, ſiue mortuos in noſtrum reducit alloquium, & quos carne intueri non poſſumus, mentibus offert conſpiciendos.

Democritus actionis umbram dixit orationẽ eſſe, nec aliud epiſtola eſt, quamuis enim raro uiuant homines, & ſcribũt, ſentiunt tamen ita uiuendum eſſe, nec fieri poteſt quin animum ſuũ prodat is, qui plurima ſcribit, & ſic ſæpe uirtutis præconia commemoret, qui uitia ſectatur.

Multum in omni re fortuna dominatur. Hæc pro libidine ſua, nunc obſcurat mortalia, nunc celebrat.

Nonnulli homines cum eſſent memoria digni ſempiterna, fortunæ malignitate depreſsi, nequaquam emergere potuerunt.

Fortuna nihil aliud eſt, niſi diuina prouidentia, uel promiſsio.

Themiſtoclem illum ſummum apud Athenienſes uirum, cum ex eo quæreretur, cuius uocem libentiſsime audiret, reſpondiſſe aiunt, eiur à quo ſua uirtus optime prædicaretur.

Nemo (ut ueriſsime Cicero dixit) tam muſis eſt aduerſus qui non mandari uerſibus æternum ſuorum laborum præconium facile patiatur.

Corrumpunt bonos mores confabulationes malæ.

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem Teſta diu, ex Horatio.

Dæmonum cibus eſt (inquit D. Hieronymus (carmina Poëtarũ, ſecularis ſapientia, Rhetoricorum pompa uerborũ. Hæc ſua omnes ſuauitate delectant, & dum aures uerſibus dulci modulatione currentibus capiunt, animã penè quoq; penetrãt, & pectoris interna deuincunt. Verũ ubi cum ſummo ſtudio fuerint ac labore perfecta, nihil aliud niſi inanem ſonum & ſermonum ſtrepitum ſuis lectorib. tribuũt. Nulla tibi ſecuritas ueritatis, nulla iuſtitiæ refectio reperitur.

Cum uarij ac multiformes ſint poëtæ, non omnibus quæ ab ipſis dicuntur adhibendum mentem ſcimus, ſed cum excellentium uirorum dicta aut facta commemorant, tota mente moueri atq; inflammari debemus, ut tales ipſi ſimus quales ipſi fuere. Cum uerò in improborũ hominum mentionem incidunt, fugienda eſt illorum imitatio, aureſq; claudendæ non ſecus atq; ipſi ferunt ad Syrenarum cantum clauſiſſe.

Nos laudamus poëtas, Magni Baſilij teſtimonio, non cum ſcurras aut amãtes, aut ebrios, aut dicaces imitantur, neq; cum diuite menſa cantucq; diſſoluto feliciter definiũt, minime uero cum de Dijs aliquod dicunt mendacium.

Vt apes ex floribus nihil aliud ſumunt, præter odorem, & colorem, ſic decet ſtudioſos ex poëtarum lectione ea tantum quæ ad mores formandos conferunt, ex ſpurciſsimis fabulis colligere.

In poëtarum lectione, ſi ſapimus, id tantum accipiemus, quod ueritati amicum & conſentaneum, cætera omnia tranſgredimur.

Quoniam ad hanc noſtram uitam per uirtutem aſcenditur, uirtus autem ipſa multum à poëtis, multum ab hiſtoricis, multum etiam à Philoſophis laudatur, eorum uerbis maximè eſt inhærendum.

Pauci ſunt quos dominandi non frangit cupiditas, placet cunctis Cæſaris prouerbium: Si uiolandum eſt ius, regni cauſa uiolandum eſt.

Nulli ſatis ampla ſua poteſtas uidetur.

tur. Sēper in alieno melior seges agro, uicini formosior coniunx, pinguis apud alios pecus apparet.

Humanus morbus est regni affectatio, adeoq; communis, ut iam uitio detur animus paterna hæreditate contentus.

Omnes Iasonis morbo laboramus, quo grauiter ferebat, si non regnaret, quasi ne sciret priuatus esse. Sed ille fortasis gnarus imperandi peritia. Nos quāuis domui nostræ utiliter præesse nesciamus, in alios tamen magistratum affectamus, alios in delitijs natos, in plumis enutritos, in uoluptatib. mersos, uecordia domi prostratos habet, hi neq; famem, neq; sitim, neq; labores ullos perferre possunt.

Omnes hodie reges ac principes, de dominio retinendo, quàm de fide seruāda solicitiores existunt. Cedit fides honori, numis honor. Quid enim saluis infamia numis, inquit ille, ematur. 405.

Plane misera est hominum uita in hoc mundo, sed hanc frequenter suis delictis homines asciscunt. 409.

Fortuna frequenter indignos ad alta leuat, dignosq; humi deprimit atque pessundat. 410.

Certū est nos omnes homines ab uno homine originē habuisse, uirtus sola æqualiter nos natos distinguit, & quorū opera extolluntur, eos nobiles & claros reddit. Et quāuis uulgi opinio ignara quidē, atq; indocta aliter sentiat, ueritas tamen suo de moueri loco haud quaquam potest.

Is uere nobilis existimandus, cuius opera uirtuosa conspiciātur, & qui aliter eum appellant nō illi detrahit quē appellat, sed ipsum ignorantiæ stultitiæq; condemnat.

Inopia generositatē non tollit, quanquā opera impediant.

Pauci sunt qui uitam omnem feliciter agant. Alios prima, alios postrema tempora fortunata recipiunt. Recte tamen cum his agitur quibus pars uitæ posterior læta est. 414.

Eos fortuna hostes habet, quos ex felicitate ærumnas præcipitat, quibus miserrimum est fuisse felices.

Est in omni cultu adhibenda mundicia, non odiosa, nec exquisita nimis, agrestis tamen & inhumana negligentia uitanda.

Pulchra est nobilitas, sed alienū bonū. Preciosæ diuitiæ, sed fortunæ possessio, ue nusta gloria, sed inconstans, forma decēs, sed caduca, paruoq; durans tempore. Optanda sanitas, sed permutationi prorsus obnoxia, concupitæ uires, sed ægritudine aut senectute facile contabescunt. Nihil præstantius aut intellectu ac ratione. Hoc nullus fortunæ tollet incursus, nulla calumnia distrahet. Cumq; omnia tempore immutātur, scientiam & rationem senectus auget. Bellum singula trahens atq; omnia ferens, solum doctrinam nequit eripere.

Socrates cum Gorgiam percōtaretur, an Persarum regem felicem esse putaret? nescio, inquit, quantum uirtutis habeat & disciplinæ. Perinde ac hisce, nō autem fortunæ bonis constat beatitudo.

Megaram cum Demetrius captam solo æquasset, Stilphonem Philosophum illic omnium nudum interrogauit, an suorum quicquam amisisset? Haud equidē, respondit Stilpho, bellū enim nullum ex uirtute spolium ducit.

Regna & opes, non magis possidentium sunt, quàm cuiuscunque, sed ut in seculari ludo, nunc huc transeunt, nunc referuntur illuc. Sola uirtus & uiuēti & mortuo stabilis est & firma possessio.

Solon diuitib. dicere solebat, Nos nō p̄ mutabimus cum uirtute diuitias.

Diuitiæ cum affluant, curandum est, ne uirtutes desint, sine quibus ne dum regis, sed nec uiri nomen quisq; meretur.

Sicut hyemi necessaria per serenitatem parare cōsueuit homo, ita & boni & optimi ad senectutem uirtus uiaticum in puericia uendicare debet.

Nemo tam diuinos habuit fauentes, ut crastinum sibi polliceri possit, adeo fluxa sunt quæ in hoc terrarum orbe possidentur.

Nulla res est, quæ aduersus nouercātis fortunæ impetus certius quàm prophetia solamen præbeat.

Dionysius iunior cum electus tyrannide in exilium actus interrogaretur, quid sibi Plato & Philosophia profuisset, ut æquo, respōdit, animo faciliq; ferrem fortunæ mutabilitatem.

Siue aduersæ nobis, siue secūdæ res fue

rint,ad Philoſophiã,quod eſt uirtutis ſtudiũ, recurrere debemus, cuius potiſsime conuenit reges amatores exiſtere.

Rex (ut Ariſtoteli placet) eſt lex quædam animata.

Magnum eſt regni põdus,quia nõ tantum ſui curam rex habere debet ut ſaluus ſiat, ſed populi quoq;,ut creditã ſibi multitudinem rectè dirigat,per iuſtitiam in uiam ſalutis & pacis.

Nullus eſt quem oporteat, uel plura, uel meliora ſcirè quàm principem, cuius prudentia debet omnibus prodeſſe ſubiectis.

Regnaturis neceſſe eſt philoſophandi ſtudiũ,eſt enim Philoſophia mater omnium artium,quàm Plato donum, Cicerò uerò inuentum uocat.

Sine literis omnis ætas cæca eſt.

Demetrius Phalereus Ptolemæũ regẽ monebat,ut libros de regno imperioq; ſibi compararet atq; perlegeret.Quæ enim amici non auderent monere reges,hæc in libris ſcripta facile reperiri.

Nos ſi recte ſapimus, hanc humanam uitã nihil eſſe arbitramur, nec bonũ quicquàm exiſtimandum eſſe cenſebimus, ad uitam alteram non ſuppeditat utilitatem.

Si quis omnẽ poſt creatos homines felicitatem mente concipiat,ſimulq; in unũ congerat uniuerſum,paruam quidem partem illorum bonorum cœleſtibus adæquari comperiet, ſed ab illius uitæ æternæ bonis omnia humana ſimul collecta magis abeſſe, quàm umbram & ſomnum à ueris uerbis inueniet.

Peſtiferum genus hominum eſt qui laudant quæcunq; audiunt laudari,& rurſus cum uituperante uituperant,negãt ſi quis negat,& affirmant ſi audiunt affirmãtem, atq; ut polypus ad ſpeciem ſubiecti ſoli colorem mutat.

Nihil eſt quod ſuo principi fauorem populi magis conciliet, quàm gratia ſermonis.

Indignus regno uidetur,qui conquerẽtes,aut aliquid expoſtulantes regnicolas non intelligit.

Princeps qui per alium ſemper loquiſ, nihil recti magis quàm regis nomen meretur.

Muliebri,ut Homerus ingt, taciturnitas decus adfert,at uiro non item.

Nonnunquã ſermone præſtantius plures dixiſſe quàm tacuiſſe pœnituit.

Quod ſilentio retentũ eſt, effertur facile, quod ſemel ediderís, reuocari nullo modo poteſt. Nam ſemel emiſſum,teſte Flacco,uolat irreuocabile uerbum.

Linguã dicebant ueteres debere non eſſe liberam aut uagam,ſed uinculis depectore imo & de corde aptis moueri, & quaſi gubernari,Nam qui ſunt faciles, leues, & importuni locutores, horum orationem bene exiſtimatum eſt in ore naſci non in pectore.

Vlyſſem ſapienti facundia præditũ, Homerus,uocem mittere ait,non ex ore, ſed ex pectore.

Verborum coẽrcendæ petulantiæ nullum poſitum eſt dentium,ut loquendi temeritas non cordis tamen cuſtodia cohibeatur,ſed & quibuſdam quaſi excubijs in ore poſitis ſæpiatur.

Opus eſt ut loquendi uires radices agãt tum,cum tempus aduocarit, fandi libertas detur.

Nimia taciturnitas, loquendi facultatẽ adimit.

Sicuti qui longo tempore cõiecti in uinculis fuerint, ſi poſterius ſoluantur,ob uinculorum conſuetudinem nequeũt ambulare.ita qui ſermonẽ diutius aſtrinxerunt, ſi quando loquendum ex improuiſo fuerit,commutescunt.

Licet ipſa uitium ſit ambitio, frequenter tamen cauſa uirtutum fuit, & ille nimirum commendandus eſt puer,quem laus excitat, qui uictus flet, quem gloria uiuat.

Abſit in omni ſermone turpitudo,quoniam actionis umbra,ut ait Democritus, extat oratio.

In omni turpiloquio imitãdus eſt Vlyſſes,qui ceras affixit auribus, ne Sirenarũ cantus exaudiret.

Adſit in colloquendo facilitas, in obuios compellendo ſuauitas, in reſponendo benignitas. Nam graues in collocutionibus mores, digna in ſe odia contrahunt.

Abſit in contentionibus pertinacia,uincat prudentia,obtineant rationes.

Non

Gnomologiæ.

Nõ ſolum uincere ſed forte uinci ſpecioſum eſt.

Tenẽda eſt Euripidis ſentẽtia, qui duobus colloquentibus cum alter furit, eum longè ſapientiorem affirmat, qui uerba frenat.

Abſit in omnibus uerbis iniuria. Nam mentire ſeruile uitium eſt, à cunctis mortalibus odio inſectandum.

Quanto dignior eſt qui mentitur, tãto ſcelus eſt detectabilius. Omne enim uitiũ, ut Iuuenalis inquit, tanto præſtantius in ſe crimen habet, quãto maior, qui peccat habetur.

Quæ tumet oratio, inciuilis eſt, quæ tenuis eſt, nuſquam mouet, Ideoq; &c.

Quemadmodum corpus non ſolùm in colore uerum etiã bonæ habitudinis eſſe oportet. Ita & orationem non modo non ægram, ſed etiam robuſtam eſſe cõuenit.

Memoria merito penu ſcientiæ dicitur & diſciplinæ, & in fabulis muſarum mater appellatur, quia gignit & nutrit.

Viuẽdum moribus præteritis & loquẽdum uerbis præſentibus.

Oratio, cuius ſumma uis eſt perſpicuitas, uitioſa fuerit, ſi egeat interprete.

Non quod uitioſe inſederit pro regula ſermonis, accipiendum erit, quia non uitia ſed mores boni conſuetudinem faciunt.

Non parum utilitatis habet conſuetudo quædam, & familiaritas uirtutum mentibus puerorum & animis infuſa recentibus, cum ualdè inhærere ſoleat & penè indelibiliter, quæ in tenera ætate diſcuntur.

Nullus liber, (ut Plinius ait) eſt tam malus, ex quo non poſsit aliquid utilitatis excerpi.

Hiſtoria, ut Cicero ait, eſt teſtis temporum, lux ueritatis, magiſtra uitæ, nũtia uetuſtatis. Vtiliſsimum igitur erit cõplures hiſtorias noſſe.

Optima ſemper ad imitandum proponi debent, quæ ſi non poſſumus attingere, hoc tamen præſtant, ne cum ultimis deſpiciamur.

Fugiẽda eſt omnis artis ſuperuacua imitatio, quæ licet nihil mali uideatur habere, uacuum tamen laborẽ depoſcit & ab utili negotio detrahit.

Philoſophia docet, quis ſit erga diuinã maieſtatem cultus, quomodo parẽtibus, quomodo natu grandioribus, quomodo peregrinis, magiſtratibus, militibus, amicis, uxoribus, ciuibus, ruſticis, ſeruis utendum ſit. Docet auaritiam contemnere, quæ pecuniæ ſtudium habet, quam nemo ſapiens unquàm concupiuit. Admonebit in mulieribus ſeruare modeſtiam, charos habere liberos & propinquos, minimo ſeruire, uenerari ſenes, legibus obtẽperare, iracundiam compeſcere, contemnere uoluptates, miſereri oppreſsis, inopibus, conferre dignis præmia, ius ſuum unicuiq; reddere, punire nocentes, & quod maximũ eſt in proſperis fortunæ ſucceſsibus lætitia non effundi, nec in aduerſis caſibus triſtitia deprimi.

Vt in ſaporibus quædam interdum ſua uiter amara ſunt, ſic in oratione aliqua aſperitatis interſonantia, magis grata eſt oratio.

Socrates multos propterea uiuere dicebat, ut ederent & biberent, ſe autẽ propterea & edere & bibere, ut uiueret.

Cato apud Romanos uoluptatibus omnibus deditos ſermo facturus. Quã difficile eſt, inquit, ad uentrem orationem habere, qui aures nullas habet?

Plato diuinus planè Philoſophus, non paſsim hauriẽda uina, ſed modicis et honeſtis inter bibendum remiſsionibus refici integrariq; animos, ad inſtauranda ſobrietatis officia ſapienter exiſtimauit. Nec diffugiendas eſſe omnino uini potatores, quia nullus continens prorſus aut temperatus ſatis fideliter uideri poteſt, cuius uita non inter pericula uitiorum, & in mediis uoluptatum illecebris explorata ſint.

Corpori tantum indulgeri Plato uult, ut Philoſophiæ myſterium præſtare poſſit. Quod dictum prudenter putauit, ſi rei publicæ curam ſub Philoſophiæ ſtudio uolumus contineri. Nam qui corpus opti me curant, animam uerò quæ eius ſeruitio uti debet, negligunt, nihil ab his differunt, quæ ut organa perfectiſsima poſsint habere, omni ſtudio conquirũt, artem uerò cuius gratia comparant organa, omnino deſpiciunt.

Corporis impetus caſtigare & cõpeſcere, uelut immanem beluã oportet, ut eius aduer-

aduersus animam temerarios motus ratio nis habena cohibeamus.

In cibo illud solum curandum est, ut ne cessitas corpori tribuatur quo possit esse laboris paciens. Ventri enim nũquam ad uoluptatem, sed ad sustentationem porrigere oportet.

Regna uirtuti parent, & resistunt uitijs. Nulli enim magis quàm regnanti opus est sapientia, qua gubernantur quæ subsunt imperio omnia. Et quem proprius subuertit error, Rex insipiẽs se perdit & populum.

Nihil est nobile quod uitiosum. Quis enim generosum dixerit hunc qui indignus genere est, & præclaro nomine tantum insignis?

Vt animalia muta quamuis laudatis ortа parentib. nemo generosa optat, nisi fortia. Sic homines appellari nobiles iure nequeunt, nisi uirtute propria commendati.

Miserũ est alienæ, ut Iuuenalis ait, incumbere famæ, ne collapsa aut subductis tecta columnis.

Socrates fortunatas esse respub. opinabatur, si rectores earũ studere sapiẽtiæ cõtigisset. Soli nanq; perfecti sunt homines qui ciuiles cum Philosophia partes quærunt immiscere, sibiq; gemina uendicant bona. Nam & eorum uita qui communi seruiunt utilitati, & summa cum tranquillitate nullis obiecta fluctibus, per sapiẽtiæ studia uersatur.

Sicut aues ad uolatum, equi ad cursum, ad sæuitiam gignũtur, sic hominis est propria agitatio (ut ait Quintilianus) mentis acq; solertia, hebetes uerò atq; indociles non magis secũdum naturam, quàm prodigiosa corpora similia monstris eduntur.

Quamuis alius alium præstet, ingenio nemo tamen reperitur, qui nihil sit studio consecutus.

Sicut cæca est sine disciplina natura, sic sine natura macerata est disciplina, in utra que tamen parum momenti fuerit si subtraxeris exercitium, sed hisce tribus, absolutio comparatur.

Nobilioribus ingenijs, maiorũ laudes, ac uituperia inter educandum melius conueniunt quàm uerbera, illa enim ad honesta concitant, hæc à turpitudine cohibent. In utrisq; tamen adhibendus est modus, ne quid nimis sit.

Vita hominis est in duas partes diuisa, in studium, & remissionem, Sic sunt uigiliæ, somnus, pax, bellũ, æstas, hyems, operosi festiq; dies, laboris condimentum est otium.

Hostes disciplinarum omniũ, ut à Platone dictum est, sunt labores & somni.

FINIS.

BIBLIOTECA ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

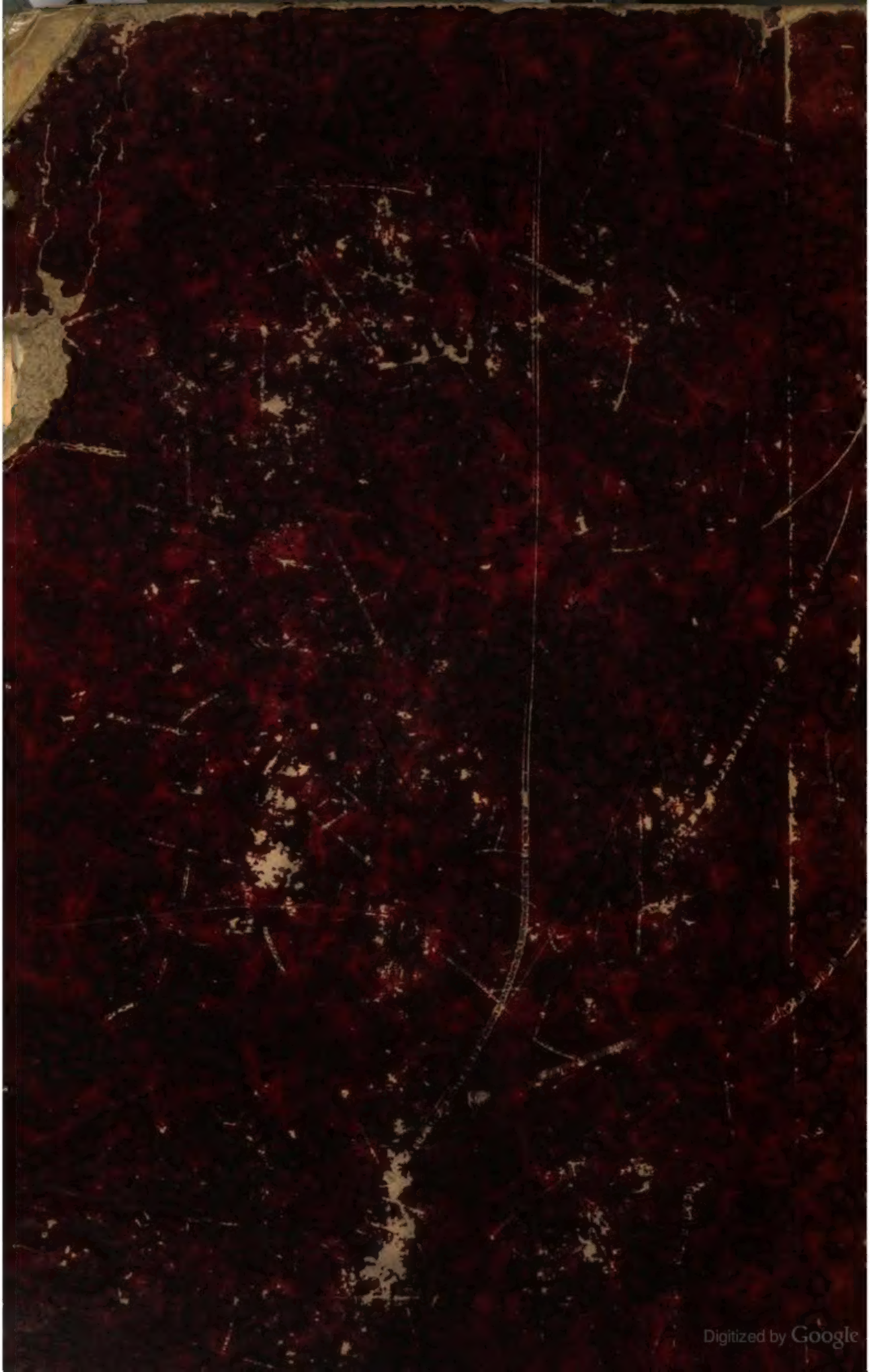
Digitized by Google